

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼

ਕ੍ਰਿਤ

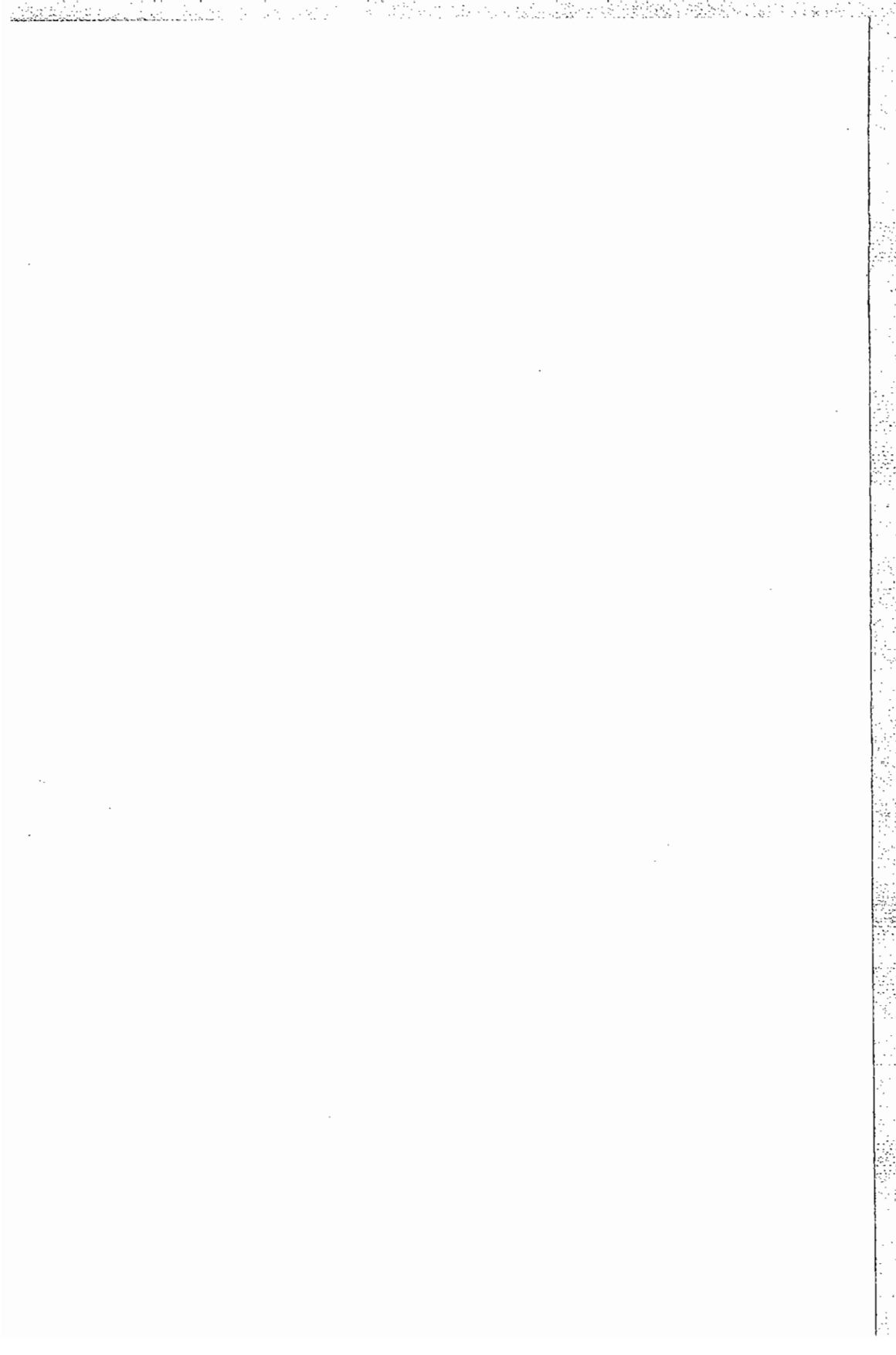
ਸ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ

ਸੰਪਾਦਕ

ਡਾ. ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼

ਕ੍ਰਿਤ

ਸ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ

ਸੰਪਾਦਕ :

ਡਾ. ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ

ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ਼

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

SRI GUR PANTH PRAKASH

[A Source-book on Sikh History]

by

S. RATTAN SINGH BHANGU

(1782 (?) – 1846 A.D.)

Edited by

DR. BALWANT SINGH DHILLON

PROFESSOR & HEAD, DEPT. OF GURU NANAK STUDIES,
GURU NANAK DEV UNIVERSITY, AMRITSAR

ISBN 81-7205-321-5

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਅਪ੍ਰੈਲ 2004

ਮੁੱਲ : 500-00 ਰੁਪਏ (ਡੀਲਕਸ ਸੰਸਕਰਣ)

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ :

ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ਼

ਬਜ਼ਾਰ ਮਾਈ ਸੇਵਾਂ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ - 143 006

S.C.O. 223-24, ਸਿਟੀ ਸੈਂਟਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ - 143 001

E-mail : singhbro@vsnl.com

Website : www.singhbrothers.com

ਛਾਪਕ :

ਪ੍ਰਿੰਟਵੈੱਲ, 146, ਇੰਡਸਟ੍ਰੀਅਲ ਡੋਕਲ ਪੁਆਇੰਟ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਤਤਕਰਾ

— ਭੂਮਿਕਾ

ਡਾ: ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ

	<i>ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ</i>	ਛੰਦ	ਪੰਨਾ
੧	ਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਖਾਲਸੇ ਕੀ ਉਤੋਪਤੀ ਕੀ	੩੨	੧
੨	ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੁਰਯੋ (ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਰਚਣ ਦਾ ਕਾਰਨ)	੪੩	੪
੩.੧	ਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਜਨਕ ਜੀ ਕੀ	੧੭	੮
੩.੨	ਆਗੇ ਔਰ ਭਾਵ ਤੁਰਾ (ਸ੍ਰੀ ਜਨਕ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ)	੭	੯
੪	ਪੈਹਲੇ ਮਹਲੇ ਕੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ	੬੭	੧੦
੫	ਕਲਜੁਗ ਔ ਬਾਬੇ ਕੀ ਗੋਸਟ ਕਾ ਪ੍ਰਸੰਗ	੫	੧੬
੬	ਦਖਨ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ	੪	੧੬
੭	ਪੂਰਬ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ	੧੬	੧੬
੮	ਪਸਚਮ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ	੨੪	੧੮
੯	ਕਾਰੂੰ ਕੀ ਸਾਖੀ	੬	੨੦
੧੦	ਸਾਖੀ ਦਿੱਲੀ ਕੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹਿ ਕੀ	੪	੨੧
੧੧	ਉੱਤਰ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ	੮	੨੧
੧੨	ਸਾਖੀ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਬੰਸਾਵਲੀ ਕੀ	੯	੨੨
੧੩	ਔਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੁਰਾ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਬੈਕੁੰਠ ਪਧਾਰੇ)	੫੮	੨੩
੧੪	ਪ੍ਰਸੰਗ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹਿ ਕੋ	੧੩	੨੯
੧੫	ਆਗੇ ਔਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੁਰਯੋ (ਖਾਲਸਾ ਕਿਉਂ ਸਾਜਿਆ)	੩੮	੩੦
੧੬	ਸਾਖੀ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸ੍ਰੀ ਖਾਲਸੇ ਕੋ ਪੰਥ ਕੀ ਉਤਪਤੀ ਕੀ	੨੨	੩੩
੧੭	ਖਾਲਸੇ ਕੇ ਪਸਾਰੇ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ	੬੭	੩੬
੧੮.੧	ਅਨੰਦਪੁਰ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ—੧	੧੮	੪੧
੧੮.੨	ਅਨੰਦਪੁਰ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ—੨ (ਅਨੰਦਪੁਰ ਜੰਗ)	੫੮	੪੩
੧੯.੧	ਚਮਕੌਰ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ ਔ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਯੋ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣੇ ਕੀ ਸਾਖੀ	੩੦	੪੮
੧੯.੨	ਚਮਕੌਰ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ (ਚਮਕੌਰ ਦਾ ਹੋਰ ਹਾਲ)	੨੧	੫੧
੨੦	ਸਾਖੀ ਮਾਛੀਵਾੜੇ ਕੀ	੨੧	੫੨
੨੧.੧	ਸਾਖੀ ਕਾਂਗੜ ਤਪੇ ਦੀਨੇ ਕਿਆਂ ਕੀ—੧	੩੪	੫੪
੨੧.੨	ਸਾਖੀ ਕਾਂਗੜ ਤਪੇ ਦੀਨੇ ਕਿਆਂ ਕੀ—੨ (ਸਾਖੀ ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮਾ)	੨੧	੫੮
੨੨	ਬਿਰਾੜਨਿ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ	੨੩	੬੦
੨੩	ਸਾਖੀ ਮੁਕਤਸਰ ਜੀ ਕੀ	੪੧	੬੨
੨੪.੧	ਪ੍ਰਸੰਗ ਸਾਬੋ ਕੋ—੧	੨੪	੬੫

੨੪.੨	ਪ੍ਰਸੰਗ ਸਾਬੋ ਕੋ—੨ (ਬਰਖਾ ਔ ਮਾਲਵੇ ਕੀ ਸਾਖੀ)	੬	੬੭
੨੫	ਦੱਖਣ ਕੋ ਤੁਰਨੈ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ	੧੭	੬੮
੨੬	ਪ੍ਰਿਥਮ ਬੰਦੈ ਪ੍ਰਸੰਗ ਕੀ ਸਾਖੀ	੧੮	੬੯
੨੭	ਦਾਦੂ ਦੁਵਾਰ ਕੈ ਪ੍ਰਚੈ ਕੀ ਬੰਦੈ ਕੀ ਸਾਖੀ ਕੋ ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਸੰਗ	੪੧	੭੧
੨੮	ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਔਰ ਬੰਦੇ ਜੀ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ ਮਿਲਾਪ ਕੋ	੧੭	੭੫
੨੯	ਪ੍ਰਸੰਗ ਬੰਦੇ ਜੀ ਉਪਰ ਮਿਹਰ ਭਈ	੩੬	੭੬
੩੦	ਬੰਦੇ ਜੀ ਕੇ ਨਿਸਚੇ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ	੧੩	੭੯
੩੧	ਬੰਦੈ ਜੀ ਕੈ ਪ੍ਰਚੈ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ	੩੧	੮੦
੩੨	ਪ੍ਰਸੰਗ ਸੇਹਰ ਖੰਡੇ ਕੋ	੧੭	੮੨
੩੩	ਪ੍ਰਸੰਗ ਸਲੋਦੀ ਕੇ ਸਿੰਘਾਂ ਕਾ	੧੯	੮੪
੩੪	ਪ੍ਰਸੰਗ ਸ਼ਹਿਰ ਸਮਾਣੇ ਮਾਰਨੇ ਕਾ	੧੨	੮੬
੩੫	ਸਹਰ ਸਦੋਰੈ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ	੧੧	੮੭
੩੬	ਬਜੀਰੈ ਦੇ ਮਾਰਨਿ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗਿ	੧੬	੮੮
੩੭	ਪ੍ਰਸੰਗ ਮਲੇਰੀਯੇ ਪਠਾਣਿ ਅਖਵਾਜਿ ਖਿਦਰ ਮਰਦੂਦ ਔਰ ਦੁਇ ਭਾਈ ਮਰਨੈ ਕੈ ਜੰਗ ਕੋ	੧੬	੮੯
੩੮	ਪ੍ਰਸੰਗ ਦੋਉ ਤਰਫ ਫੌਜ ਕੀ ਤਿਆਗੀ ਭਈ	੮	੯੧
੩੯	ਪ੍ਰਸੰਗ ਬਜੀਰੇ ਬਧੇ ਕੋ	੩੪	੯੨
੪੦	ਪ੍ਰਸੰਗ ਬੰਦੇ ਸਹਰਿ ਦਾਖਲਿ ਹੋਣੇ ਕੋ	੯	੯੫
੪੧	ਰਾਮਰਈਅਨ ਔ ਭੁਜੰਗੀਅਨ ਕੀ ਸਾਖੀ	੮	੯੬
੪੨	ਪ੍ਰਸੰਗ ਮਲੇਰ ਕੋ	੧੬	੯੬
੪੩	ਪ੍ਰਸੰਗ ਦੁਆਬੇ ਕੋ	੨੪	੯੮
੪੪	ਪ੍ਰਸੰਗ ਸਲੋਦੀ ਵਾਲਿਆਂ ਕਾ	੯	੧੦੦
੪੫	ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਕੋ ਦੰਦ ਦੇਨੇ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ	੫	੧੦੧
੪੬	ਸੂਬੇ ਤੇ ਤੁਰਕਾਂ ਨੂੰ ਬੰਦੇ ਦਾ ਡਰ	੬	੧੦੧
੪੭	ਪ੍ਰਸੰਗ ਪ੍ਰਬਤਿ ਕੋ	੬੫	੧੦੨
੪੮	ਕਹਲੂਰ ਬਧਨ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ	੩੩	੧੦੭
੪੯	ਸਾਖੀ ਮੰਡੀ ਕੀ	੨੪	੧੧੦
੫੦	ਸਾਖੀ ਕੁੱਲੂ ਕੀ	੨੬	੧੧੨
੫੧	ਸਾਖੀ ਚੰਬੇ ਕੀ	੧੩	੧੧੪
੫੨	ਔਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੁਰਯੋ (ਸਾਖੀ ਚੰਬੇ ਕੀ ਹੋਰ ਤੁਰੀ)	੪	੧੧੫
੫੩	ਬੰਦੈ ਕੋ ਔ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ ਕੀ ਸਾਖੀ	੭੧	੧੧੫
੫੪	ਫਰੁੱਖਸੀਯਰ ਦਾ ਰਾਜ	੮	੧੨੨
੫੫	ਔਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਲਿਖਯਤੇ (ਚੁਗਲਾਂ ਨੇ ਚੁਗਲੀ ਲਾਈ)	੨	੧੨੨
੫੬	ਪ੍ਰਸੰਗ ਜਾਲੀ ਦੀਨ ਖਪਨੇ ਕਾ	੧੫	੧੨੩
੫੭	ਪ੍ਰਸੰਗ ਸ਼ਿਮਸ ਖਾਨ ਔਰ ਬਜੀਦ ਖਾਨ ਬਧਨੇ ਕੋ	੨੭	੧੨੪

੫੮.੧	ਬੰਦੈ ਜੀ ਕੋ ਆਖਰੀ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ—੧	੨੨	੧੨੬
੫੮.੨	ਬੰਦੈ ਜੀ ਕੋ ਆਖਰੀ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ—੨ (ਬੰਦੇ ਦਾ ਤੇ ਤੱਤ ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਹੋਣਾ)	੭੭	੧੨੮
੫੮.੩	ਬੰਦੈ ਜੀ ਕੋ ਆਖਰੀ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ—੩ (ਤੁਰਕਾਂ ਦੀ ਤੱਤ ਖਾਲਸੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼)	੨੪	੧੩੪
੫੮.੪	ਬੰਦੈ ਜੀ ਕੋ ਆਖਰੀ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ—੪ (ਤੁਰਕਾਂ ਨੇ ਵਿਸਾਹ ਕੇ ਘੇਰਾ ਪਾਉਣਾ)	੨੨	੧੩੬
੫੮.੫	ਬੰਦੈ ਜੀ ਕੋ ਆਖਰੀ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ—੫ (ਤੁਰਕਾਂ ਨੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਨਾ)	੧੮	੧੩੮
੫੮.੬	ਬੰਦੈ ਜੀ ਕੋ ਆਖਰੀ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ—੬ (ਬੰਦਈਆਂ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਤੇ ਬੰਦੇ ਦਾ ਉੱਤਰ)	੧੬	੧੩੯
੫੯	ਪ੍ਰਸੰਗ ਬੰਦੇ ਕੀ ਕਹੀ ਮਾਰੀ ਕੋ	੩੧	੧੪੦
੬੦.੧	ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੁਰਕਨ ਕੈ ਹੱਲੇ ਕੀਯੋ ਕੋ—੧	੧੭	੧੪੨
੬੦.੨	ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੁਰਕਨ ਕੈ ਹੱਲੇ ਕੀਯੋ ਕੋ—੨ (ਇਸੇ ਘਮਸਾਨ ਦਾ ਹੋਰ ਹਾਲ)	੪੩	੧੪੪
੬੧	ਪ੍ਰਸੰਗ ਕਾਲੀ ਕੇ ਭੱਛ ਕੋ	੩੭	੧੪੭
੬੨	ਪ੍ਰਸੰਗ ਬੰਦੇ ਕੈ ਪਕਿੜਨੇ ਕੋ	੨੯	੧੫੦
੬੩	ਪ੍ਰਸੰਗ ਬੰਦੇ ਕੈ ਮਰਨੇ ਕੋ	੧੭	੧੫੨
੬੪	ਬੰਦੇ ਦੇ ਲੋਪ ਹੋਣ ਬਾਬਤ ਪ੍ਰਸੰਗ	੧੮	੧੫੩
੬੫	ਬੰਦੇ ਦੀ ਸੰਤਾਨ	੧੧	੧੫੫
੬੬	ਪ੍ਰਸੰਗ ਫਰਕਸੇਰਿ ਸਾਹ ਪਤਿਸਾਹ ਮਰਨੈ ਕੋ	੧੩	੧੫੬
੬੭	ਪ੍ਰਸੰਗ ਖਾਲਸੈ ਕੈ ਪੰਥ ਕੋ	੮	੧੫੭
੬੮	ਪ੍ਰਸੰਗ ਜੰਗ ਭੁਜੰਗੀਅਨ ਔ ਬੰਦਈਅਨਿ ਕੋ	੩੫	੧੫੮
੬੯.੧	ਦੰਗੇ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ—੧	੩੪	੧੬੦
੬੯.੨	ਦੰਗੇ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ—੨ (ਮੀਰੀ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਘੋਲ)	੧੯	੧੬੩
੭੦	ਪ੍ਰਸੰਗ ਬਾਬੇ ਬਨੋਦ ਸਿੰਘ ਔ ਕਾਨ ਸਿੰਘ	੧੨	੧੬੫
੭੧	ਸਾਖੀ ਗੁਲਾਬ ਰਾਇ ਕੀ ਗੁਰਿਆਈ ਕੀ	੧੭	੧੬੬
੭੨	ਗੁਲਾਬ ਰਾਇ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ	੧੯	੧੬੭
੭੩	ਔਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੁਰਿਯੋ ਗੁਲਾਬ ਰਾਇ ਕੋ	੧੫	੧੬੯
੭੪	ਸਾਖੀ ਦਸਵੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ ਕੀ (ਘਰ ਕਚੇ ਫੂਕ ਪਕੇ ਬਨਾਏ)	੧੦	੧੭੦
੭੫	ਸਾਖੀ ਸ਼ਹੀਦੋਂ ਸਿੰਘੋਂ ਕੀ	੨੦	੧੭੧
੭੬	ਸਾਖੀ ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ ਭੁਜੰਗੀ ਔ ਗੰਗੂਸ਼ਾਹੀ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਕੀ	੩੭	੧੭੩
੭੭	ਸਾਖੀ ਗੰਗੋਸ਼ਾਹ ਕੀ ਉਤਪਤੀ ਕੀ	੨੪	੧੭੬
੭੮	ਸਾਖੀ ਜੰਡਿਆਲੀਆ ਚੰਡਯਾਲੀਆ ਔਰ ਨਿਜ ਗੁਰ ਲੋਪੀਯੋ ਕੀ	੧੨	੧੭੮
੭੯	ਸਾਖੀ ਗਜਬ ਕੀ	੪੧	੧੭੯
੮੦.੧	ਸਾਖੀ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀ—੧	੫੯	੧੮੩

੮੦.੨	ਸਾਖੀ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀ-੨ (ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਪਰ ਮੋਮਨ ਖਾਂ ਦੀ ਚੜ੍ਹਾਈ)	੧੮	੧੮੮
੮੦.੩	ਸਾਖੀ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀ-੩ (ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਈ)	੫੧	੧੯੦
੮੧	ਸਾਖੀ ਚਿਮ੍ਰੰਡੇ ਤਬਾ ਕੈਰੋਂ ਨੰਗਲੀਆਂ ਰੰਧਾਵਿਆਂ ਕੀ	੩੨	੧੯੪
੮੨.੧	ਸਾਖੀ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੀ ਆਦਿ ਨਿਬਾਬ ਭੁਜੰਗੀ ਕੀ-੧	੧੪	੧੯੬
੮੨.੨	ਸਾਖੀ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੀ ਆਦਿ ਨਿਬਾਬ ਭੁਜੰਗੀ ਕੀ-੨ (ਤੁਰਕ ਮੇਲ ਤੋੜ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਵੈਰੀ ਹੋਏ)	੯	੧੯੭
੮੩	ਸਾਖੀ ਮੁਲਖੱਯਨ ਕੀ ਔ ਬਿਵਾਸਤੇ ਔ ਦੀਨੀ ਖੁਦਾਇਨ ਕੀ	੭੬	੧੯੮
੮੪.੧	ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਕੀ ਨਿਬਾਬੀ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ-੧	੪੮	੨੦੪
੮੪.੨	ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਕੀ ਨਿਬਾਬੀ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ-੨ (ਅਗੈ ਔਰ ਭਾਉ ਤੁਰਯੋ)	੩੯	੨੦੮
੮੫.੧	ਸਾਖੀ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਕੀ-੧	੧੬	੨੧੧
੮੫.੨	ਸਾਖੀ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਕੀ-੨ (ਅਸਲਮ ਖਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਸਮੁੰਦ ਖਾਂ ਨੇ ਬੈਠਣਾ)	੩	੨੧੨
੮੬	ਸਾਖੀ ਨਵਾਬ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਭੁਜੰਗੀ ਕੀ	੧੧	੨੧੩
੮੭	ਸਾਖੀ ਖਾਲਸੇ ਪ੍ਰਬਮ ਸਰਹੰਦ ਮਾਰੀ ਕੀ	੨੦	੨੧੪
੮੮	ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਈ	੬੨	੨੧੫
੮੯	ਸਾਖੀ ਨਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਕੀ	੩੬	੨੨੦
੯੦	ਸਾਖੀ ਖਾਲਸੇ ਕੀ ਫਰਯਾਦ ਸੱਚੀ ਦਰਗਾਹ ਪਹੁੰਚੀ	੧੪	੨੨੩
੯੧	ਸਾਖੀ ਖਾਨੂ ਨਬਾਬ ਕੀ	੨੮	੨੨੪
੯੨	ਸਾਖੀ ਮਤਾਬ ਸਿੰਘ ਵ ਰਾਇ ਸਿੰਘ ਮੀਰਾਂ ਕੋਟੀਏ ਭੰਗੂ ਕੀ	੯੮	੨੨੭
੯੩	ਸਾਖੀ ਬੋਤਾ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀ	੪੨	੨੩੪
੯੪	ਸਾਖੀ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰੀ ਕੀ ਪਹਲੀ	੪੧	੨੩੭
੯੫	ਸਾਖੀ ਪੁਨ ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ ਕੀ	੫੭	੨੪੦
੯੬	ਸਾਖੀ ਕਰਮੇ ਛੀਨੇ ਕੀ ਔ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਕੀ	੧੫	੨੪੪
੯੭	ਸਾਖੀ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੀ ਬਹਾਦਰੀ ਕੀ ਔਰ ਤੁਰੀ	੧੯	੨੪੬
੯੮	ਸਾਖੀ ਮਤਾਬ ਕੇ ਕੋਟ ਕੀ	੨੫	੨੪੭
੯੯	ਸਾਖੀ ਖਾਲਸੇ ਕੇ ਬਿਵਹਾਰ ਕੀ	੩	੨੪੯
੧੦੦	ਸਾਖੀ ਸ਼ੇਰ ਬਘਿਆੜਨ ਖੱਡਨ ਕੀ	੨੫	੨੪੯
੧੦੧	ਸਾਖੀ ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਜੰਬਰ ਕੀ	੬੨	੨੫੧
੧੦੨	ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਭੁਜੰਗੀ ਵਿਦੇਹੀ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀ	੫੦	੨੫੫
੧੦੩	ਸਾਖੀ ਬਾਬਰ ਕੀ	੪੮	੨੫੯
੧੦੪	ਸਾਖੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ ਕੀ (ਬਾਬਰ ਨੂੰ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਿੱਤੀ)	੧੧੮	੨੬੩
੧੦੫	ਔਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੁਰਯੋ (ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੈਦ ਹੋਏ)	੭	੨੭੨
੧੦੬	ਸਾਖੀ ਮਤਾਬ ਸਿੰਘ ਚਰਖ ਚੜ੍ਹ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਈ	੨੪	੨੭੨
੧੦੭	ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਕੀ ਸਾਖੀ	੩੫	੨੭੪

੧੦੮	ਸਾਖੀ ਨਵਾਬ ਕੋ ਤਸਦੀਹੇ ਜਾਨ ਕੰਦਨ ਕੈ ਅਜ਼ਾਬ ਕੀ	੯੩	੨੭੭
੧੦੯	ਸਾਖੀ ਪੰਥ ਕੈ ਪ੍ਰਚੈ ਕੀ (ਹੋਰ ਸਾਖੀ ਨਵਾਬ ਕੀ)	੧੬	੨੮੩
੧੧੦	ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਔ ਨਿਬਾਬ ਖਾਨ ਬਹਾਦਰ ਕੀ	੧੬	੨੮੪
੧੧੧	ਸਾਖੀ ਜੱਸੂ ਬੱਧ ਕੀ	੫੨	੨੮੫
੧੧੨	ਸਾਖੀ (ਛੋਟੇ) ਘੱਲੂਘਾਰੇ ਕੀ	੧੫੭	੨੮੯
੧੧੩	ਔਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੁਰਯੋ (ਛੋਟਾ ਘੱਲੂਘਾਰਾ)	੧੯	੩੦੧
੧੧੪	ਔਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੁਰਯੋ (ਘੱਲੂਘਾਰੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ)	੮	੩੦੨
੧੧੫	ਸਾਖੀ ਲੱਖੂ ਔ ਸ਼ਾਹ ਨਿਵਾਜ਼ ਸਿਰ ਹੋਣੀ ਕੀ	੩੦	੩੦੨
੧੧੬	ਸਾਖੀ ਰਾਮ ਰੋਣੀ ਕੀ	੫੯	੩੦੫
੧੧੭	ਸਾਖੀ ਕੌੜਾ ਮੱਲ ਕੀ ਬਹਾਦਰੀ ਕੀ	੧੭	੩੧੦
੧੧੮	ਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਕੀ	੬	੩੧੧
੧੧੯.੧	ਸਾਖੀ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਕੀ ਔ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਕੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਈ ਕੀ	੪੭	੩੧੧
੧੧੯.੨	ਪ੍ਰਸੰਗ ਅੱਗੇ ਤੁਰਯੋ (ਕੌੜਾ ਮੱਲ ਦਾ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣਾ)	੫	੩੧੫
੧੨੦	ਸਾਖੀ ਦੁਆਬੇ ਕੀ ਔ ਜਲੰਧਰ ਕਤਲ ਕੀ	੯੧	੩੧੫
੧੨੧	ਸਾਖੀ ਮਰਹੱਟਨ ਔ ਪੰਥ ਖਾਲਸੇ ਸ਼ਹਿਰ ਲੁੱਟਯੋ ਔ ਅਹਮਦ ਸ਼ਾਹ ਕੰਧਾਰੀ ਕੋ ਸੂਬਾ ਅਸਮੁੰਦ ਖਾਂ ਪਕੜਯੋ	੨੯	੩੨੨
੧੨੨	ਸਾਖੀ ਮੁਗਲ ਸਦੀਕ ਬੇਗ ਕੀ ਯਾਰੀ ਮੈਂ ਖੁਆਰੀ ਕੀ	੨੫	੩੨੫
੧੨੩	ਸਾਖੀ ਮੁਗਲ ਗਾਜਦੀਂ ਵਜ਼ੀਰ ਕੀ	੧੦	੩੨੭
੧੨੪	ਸਾਖੀ ਤੁਰਕ ਸਰਬਤ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਔ ਗਿਲਜ਼ੋਂ ਕੀ	੬	੩੨੭
੧੨੫	ਸਾਖੀ ਖਾਲਸੇ ਔ ਗਿਲਜੇ ਕੇ ਦਾਯੈ ਕੀ	੪	੩੨੮
੧੨੬	ਸਾਖੀ ਹਾਠੂ ਸਿੰਘ ਮਝੈਲ ਕੀ	੬	੩੨੮
੧੨੭	ਸਾਖੀ ਬੀਕਾਨੇਰ ਕੀ	੪	੩੨੯
੧੨੮	ਸਾਖੀ ਬਾਂਗਰ ਦੇਸ ਕੀ	੭	੩੨੯
੧੨੯	ਸਾਖੀ ਮਿਤ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀ	੧੬	੩੩੦
੧੩੦	ਸਾਖੀ ਮੀਰ ਮੰਨੂ ਕੀ	੨੪	੩੩੧
੧੩੧	ਸਾਖੀ ਮਥਰਾ ਔ ਕੋਇਲ ਕਤਲ ਕੀ	੫੬	੩੩੩
੧੩੨	ਸਾਖੀ ਘੱਲੂਘਾਰੇ ਔ ਮਲੇਰਹਿ ਔ ਕੁਪਰਹੀੜੈ ਕੀ	੧੫੫	੩੩੭
੧੩੩	ਸਾਖੀ ਬਿਰਾੜਨ ਕੀ ਔ ਖਾਲਸੇ ਕੋ ਬਖੇੜੋਂ	੩੯	੩੪੯
੧੩੪	ਸਾਖੀ ਦੂਜੀ ਬਿਰਾੜਨ ਕੀ	੧੭	੩੫੨
੧੩੫	ਸਾਖੀ ਕਪੂਰੇ ਬਿਰਾੜ ਕੀ	੧੫	੩੫੪
੧੩੬	ਸਾਖੀ ਮੋਰੰਡੇ ਕਤਲ ਕੀ	੫੭	੩੫੫
੧੩੭	ਲਛਮੀ ਨਰਾਇਣ ਖੱੜੀ ਲੁਟਯੋ	੮	੩੫੯
੧੩੮	ਪ੍ਰਿਥਮੈ ਕਸੂਰ ਮਾਰਨ ਕੀ ਸਾਖੀ	੬੮	੩੬੦
੧੩੯	ਸਾਖੀ ਦਿਲੇਰਾਮੀਆਂ ਕੀ	੫	੩੬੫
੧੪੦	ਪ੍ਰਸੰਗ ਦਿਲੇਰਾਮੀਆਂ ਕਾ	੬੮	੩੬੫

੧੪੧	ਸਾਖੀ ਦੁਆਬੇ ਕੇ ਰੋਕਨ ਕੀ	੨੫	੩੭੦
੧੪੨	ਮੁਲਖ ਮੱਲਨ ਕੀ ਸਾਖੀ	੮	੩੭੨
੧੪੩	ਸਾਖੀ ਦੂਜੇ ਤਰਨਾ ਦਲ ਕੀ	੧੫	੩੭੩
੧੪੪	ਸਾਖੀ ਦੇਉ ਦਲ ਕੀ	੧੭	੩੭੪
੧੪੫	ਸਾਖੀ ਨਵਾਬ ਸਿਰਬੁਲੰਦ ਫੜਨੇ ਕੀ	੨੨	੩੭੫
੧੪੬	ਸਾਖੀ ਸਿਰਹੰਦ ਮੱਲਨੇ ਕੀ ਔਰ ਨਿਬਾਬ ਜੈਨੇ ਮਾਰਨੇ ਕੀ	੨੭	੩੭੭
੧੪੭	ਸਾਖੀ ਫੇਰਿ ਸ੍ਰਿਹੰਦ ਕੀ	੯	੩੭੯
੧੪੮	ਸਾਖੀ ਦੇਹੁਰੈ ਕੈ ਪ੍ਰਸੰਗ ਕੀ	੨੬	੩੮੦
੧੪੯	ਸਾਖੀ ਸਿਰਹੰਦ ਰੋਕਣੇ ਕੀ ਔ ਸੌਂਪਣੇ ਕੀ	੧੫	੩੮੨
੧੫੦	ਸਾਖੀ ਮੁਲਕ ਰੋਕਨ ਔਰ ਸ਼ਹਿਰ ਸੌਂਪਨ ਕੀ ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਕਿਆਂ ਕੇ ਔ ਫੂਲਕਿਆਂ ਕੇ ਔਰ ਰਯਤ ਕੀ	੨੯	੩੮੩
੧੫੧	ਸਾਖੀ ਖਾਲਸੇ ਦੋਇ ਥਾਂ ਹੋਯੇ	੪	੩੮੫
੧੫੨	ਸਾਖੀ ਨਿਹੰਗ ਭੁਜੰਗੀ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਜੀ ਕੀ	੧੨੦	੩੮੬
੧੫੩	ਸਾਖੀ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਕੀ ਔ ਭਰਤਪੁਰੀਏ ਜਵਾਹਰ ਮੱਲ ਔ ਨਜੀਬ ਖਾਨ ਰੁਹੇਲੇ ਕੀ	੪੭	੩੯੫
੧੫੪	ਔਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਕੇ	੫੧	੩੯੮
੧੫੫	ਔਰ ਪ੍ਰਸੰਗ (ਸਿੱਖਾਂ ਉੱਪਰ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਦੀ ਵੀਚਾਰ)	੨੩	੪੦੨
੧੫੬	ਸਾਖੀ ਸਯਾਮ ਸਿੰਘ ਕੀ ਮਿਸਲ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਗ	੧੧੮	੪੦੪
੧੫੭	ਸਾਖੀ ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੀ ਜਿਮ ਦਿਲੀ ਮਧ ਛਿਆਨੀ ਲਾਈ ਔ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਪ੍ਰਗਟਾਇ	੮੭	੪੧੩
੧੫੮	ਸਾਖੀ ਸ: ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੀ ਔ ਦਿੱਲੀ ਕੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹਿ ਅਲੀ ਗੌਹਰਿ ਕੀ	੪੬	੪੧੯
੧੫੯	ਸਾਖੀ ਡੀਘ ਘੁਮੇਰ ਔ ਭਰਤਪੁਰੇ ਕੀ	੨੨	੪੨੩
੧੬੦.੧	ਸਾਖੀ ਮਾਲਵੇ ਕੀ—੧ (ਚਤਰਸਾਲ ਰਾਜਾ ਬਧਹਿ)	੫੧	੪੨੪
੧੬੦.੨	ਸਾਖੀ ਮਾਲਵੇ ਕੀ—੨ (ਮੋਹਨ ਨੂੰ ਪਟਾ ਮਿਲਿਆ)	੧੪	੪੨੮
੧੬੦.੩	ਸਾਖੀ ਮਾਲਵੇ ਕੀ—੩ (ਫੂਲਕਿਆਂ ਕਾ ਪ੍ਰਸੰਗ)	੨੨	੪੨੯
੧੬੧	ਸਾਖੀ ਫੂਲਕਿਆਂ ਕਾ ਔਰ ਪ੍ਰਸੰਗ	੮	੪੩੧
੧੬੨	ਔਰ ਸਾਖੀ ਮਾਲਵੇ ਕੀ (ਮਲੇਰੀਏ ਪਠਾਣਾਂ ਤੋਂ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਰੱਖਿਆ)	੫੦	੪੩੨
੧੬੩	ਬੁੰਗੇ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਗ	੧੪	੪੩੫

— ਚੋਣਵੀਂ ਪੁਸਤਕ ਸੂਚੀ

੪੩੭

— ਇੰਡੈਕਸ

੪੩੯

ਭੂਮਿਕਾ

“ਮੈਂ ਹੱਥ ਚੁੰਮ ਲਵਾਂ ਉਸ ਸਰਦਾਰ ਦਾ ਜਿਸ ਨੇ ‘ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼’ ਲਿਖਿਆ। ਮੈਂ ਸੱਚ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਇਹ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਅੱਜ ਸਾਡਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹੀ ਨਾ ਹੁੰਦਾ। ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਜੋ ਸਿੱਖ ਅਖਵਾਉਣ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ, ਇਸ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਵਿਰਵਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।”^੧ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਹਨ ਸ: ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਹਿਸਟੋਰੀਅਨ ਦੇ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ: ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਰਚਿਤ *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼* ਦੀ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਇੱਕ ਅਹਿਮ ਸ੍ਰੋਤ ਵਜੋਂ ਮਹੱਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਲਈ ੧੯੨੮ ਈ: ਵਿੱਚ ਫੁਲਵਾੜੀ ਦੇ ਅੰਕ ਵਿੱਚ ਲਿਖੇ ਸਨ। ਨਿਰਸੰਦੇਹ *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼* ੧੮ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਲਈ ਇੱਕ ਮੁੱਢਲਾ ਸ੍ਰੋਤ ਹੈ ਜੋ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਅਣਗੌਲਿਆਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ: “ਜਿਤਨੇ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਇਤਿਹਾਸ, ਤਵਾਰੀਖਾਂ, ਸ਼ਹੀਦ ਗੰਜ, ਸ਼ਹੀਦੀ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਛਪੇ, ਓਹ ਯਾ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਯਾ ਬਹੁਤੇ ਇਸੇ ਲੁਕੇ ਪਏ ਖਜ਼ਾਨੇ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਭੰਡਾਰ ਭਰ ਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ।”^੨ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪੁਰਾਤਨ ਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ੧੮ਵੀਂ ਸਦੀ ਦਾ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖਣ ਲਈ ਆਧਾਰ ਸਮਗ੍ਰੀ ਏਸੇ ਗ੍ਰੰਥ ਤੋਂ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਵਿਚਾਰਾਧੀਨ ਗ੍ਰੰਥ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪੂਰਵ ਇਸ ਦੇ ਕਰਤਾ ਨਾਲ ਜਾਣ-ਪਹਿਚਾਣ ਕਰ ਲੈਣੀ ਬੜੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

੧.

ਸ: ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ੧੮ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਿੱਖ ਜਰਨੈਲ, ਸ. ਮਤਾਬ ਸਿੰਘ ਮੀਰਾਂਕੋਟੀਏ ਦਾ ਪੋਤਰਾ ਤੇ ਕਰੋੜ ਸਿੰਘੀਆ ਮਿਸਲ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਦੋਹਤਰਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਦਾਦਕੇ ਤੇ ਨਾਨਕੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਭੂਮਿਕਾ ਤੇ ਯੋਗਦਾਨ ਤੋਂ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਵਾਕਿਫ਼ ਹਨ। ਸ: ਮਤਾਬ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਮਾੜੀ ਕੰਬੋ ਕੀ ਨੇ ਜਵਾਂ-ਮਰਦੀ ਤੇ ਬਹਾਦਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦਿਆਂ, ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੇ-ਅਦਬੀ ਕਰ ਰਹੇ ਮੱਸਾ ਰੰਘੜ ਦਾ ਦਿਨ ਦਿਹਾੜੇ ਸਿਰ ਲਾਹ ਕੇ, ਮੁਗਲ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਤੇ ਪੰਥ ਦੋਖੀਆਂ ਦੇ ਦਿਲ ਦਹਿਲਾ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਸ: ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕਹੇ ਮੂਜਬ, ਜਦ ਸ: ਮਤਾਬ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗਿ੍ਫ਼ਤਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸੂਬਾ ਲਾਹੌਰ ਵੱਲੋਂ ਨੂਰ ਦੀਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਭੇਜੀ ਫ਼ੌਜ ਨੇ ਮੀਰਾਂਕੋਟ ਨੂੰ ਘੇਰਾ ਪਾਇਆ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਪਿਤਾ ਰਾਇ ਸਿੰਘ ਹਾਲੇ ਬਾਲ-ਵਰੇਸ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸੀ।^੩ ਇਹ ਘਟਨਾ ੧੭੪੫ ਈ: ਦੇ ਲਾਗੇ-ਚਾਗੇ ਦੀ ਹੈ। ਸ: ਮਤਾਬ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਉਪਰੰਤ ਪਰਿਵਾਰ ਉੱਪਰ ਕੀ ਬੀਤੀ, ਕੁੱਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਸਿਰਫ਼ ਅਨੁਮਾਨ ਹੀ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵੱਡਾ ਹੋ ਕੇ ਸ: ਰਾਇ ਸਿੰਘ ਵੀ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦਲ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋ ਕੇ ਜੰਗਾਂ-ਜੁੱਧਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਲੱਗਾ। ਇਹ ਉਹ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਸਿੱਖ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੇ ਰਾਖੀ ਸਿਸਟਮ ਅਧੀਨ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਮੱਲਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਜਦ ਸ: ਰਾਇ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰੋੜ ਸਿੰਘੀਆ ਮਿਸਲ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਧੀ ਨਾਲ ਹੋਈ ਤਾਂ ਸਰਦਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੱਲੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੱਝ ਪਿੰਡ, ਜੋ ਮੀਰਾਂਕੋਟ ਤੇ ਸਰਹੰਦ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ

੧. ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਹਿਸਟੋਰੀਅਨ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਖੋਜ, ਭਾਗ ੧, ਪੰਨਾ ੬੫.

੨. ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੰਨਾ ੨.

੩. *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼*, ਪੰਨਾ ੨੩੩; ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼* ਦੇ ਸਾਰੇ ਹਵਾਲੇ ਹੱਥਲੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਵਿੱਚੋਂ ਹਨ।

ਸਨ, ਆਪਣੀ ਧੀ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੇ। ਲੈਪਲ ਗ੍ਰਿਫਿਨ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਇ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੀਰਾਕੋਟ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕੱਚੀ ਗੜ੍ਹੀ ਵੀ ਬਣਾ ਲਈ ਸੀ।^੧ ਰਾਇ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅੱਗੋਂ ਚਾਰ ਪੁੱਤਰ ਹੋਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਤੀਜੇ ਨੰਬਰ ਉੱਤੇ ਸੀ।^੨ ਉਸ ਦੀ ਜਨਮ ਤਿਥੀ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਪੱਕੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਇੱਕ ਅਨੁਮਾਨ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਸ: ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਦਾ ਜਨਮ ੧੭੮੨-੧੭੮੭ ਈ: ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਮਿਥਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।^੩ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਜਦ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਰਿਆ ਸਤਿਲੁਜ ਦੇ ਉੱਤਰ-ਪੱਛਮੀ ਇਲਾਕੇ ਉੱਪਰ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭੁਤਵ ਜਮਾਇਆ ਤਾਂ ਭੰਗੂ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਮੀਰਾਕੋਟ ਨੂੰ ਛੱਡ ਸਰਹੰਦ ਨੇੜੇ ਭੜੀ ਪਿੰਡ ਵਾਲੀ ਜਾਗੀਰ ਵਿੱਚ ਆ ਵੱਸਿਆ ਸੀ। ਸ: ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਨੂੰ ਵਿਰਸੇ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਸਰਦਾਰੀ ਮਿਲੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਲੈਪਲ ਗ੍ਰਿਫਿਨ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਤੇ ਚੋਣਵੇਂ ਖ਼ਾਨਦਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਗਿਣ ਕੇ ਬ-ਖ਼ੂਬੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਸ: ਰਾਇ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤੂ ੧੮੦੯ ਈ: ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਦੱਸੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।^੪ ਇਹ ਉਹ ਵਕਤ ਸੀ ਜਦ ਈਸਟ ਇੰਡੀਆ ਕੰਪਨੀ ਨੇ ਕਰਨਲ ਡੈਵਿਡ ਅਖ਼ਤਰ ਲੋਨੀ ਅਧੀਨ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਖੇ ਆਪਣੀ ਏਜੰਸੀ ਕਾਇਮ ਕਰ ਲਈ ਸੀ, ਸਤਿਲੁਜ ਤੋਂ ਉਰਾਰ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਤਾਬੇਦਾਰੀ ਹੇਠ ਆਉਣ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵਿਚਕਾਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਸੰਧੀ (੧੮੦੯) ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ। ਐਨ ਏਸੇ ਸਮੇਂ ਸ: ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਦਾ ਸੰਪਰਕ ਲੁਧਿਆਣਾ ਏਜੰਸੀ ਦੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਕਪਤਾਨ ਮਰੇ ਨਾਲ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਤੇ ਕੂਟਨੀਤਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਲਾਹੌਰ ਦਰਬਾਰ ਖ਼ਾਸ ਕਰ ਕੇ ਸਿੱਖ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਿੱਝਣ ਲਈ, ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਰੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜਾਣਕਾਰੀ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਏਸੇ ਮਕਸਦ ਲਈ ਕਪਤਾਨ ਮਰੇ ਨੇ ਮੌਲਵੀ ਬੂਟੇ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਤੇ ਰਾਜ-ਭਾਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਇੱਕ ਕਿਤਾਬ ਲਿਖਣ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਵਾਲਾ ਗੁਣਵਾਨ ਵਿਅਕਤੀ ਤੇ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦਾ ਚੰਗਾ ਵਿਦਵਾਨ ਸੀ।^੫ ਇੱਕ ਦਿਨ ਭੰਗੂ ਨੂੰ ਕਪਤਾਨ ਮਰੇ ਦੀ ਕਚਹਿਰੀ ਗਿਆਂ ਭਿਣਕ ਪਈ ਕਿ ਮੌਲਵੀ ਬੂਟੇ ਸ਼ਾਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਲਈ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਉੱਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਚਿੰਤਾ ਲੱਗੀ ਕਿ ਮੌਲਵੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤੁਅੱਸਬੀ ਸੁਭਾਅ ਕਰਕੇ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਸਹਿਤ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਸਚਾਈ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ। ਆਪਣਾ ਇਹ ਖ਼ਦਸ਼ਾ ਉਸ ਨੇ ਕਪਤਾਨ ਮਰੇ ਨਾਲ ਸਾਂਝਿਆਂ ਕੀਤਾ। ਭੰਗੂ ਦੀ ਦਲੀਲ ਨੇ ਕਪਤਾਨ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਕੀਲ ਲਿਆ। ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਦੋਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿੱਤ੍ਰਤਾ ਹੋ ਗਈ। ਉਪਰੰਤ ਕਪਤਾਨ ਮਰੇ ਭੰਗੂ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ: ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਅਫ਼ਗਾਨਿਸਤਾਨ ਮੁਹਿੰਮ (੧੮੩੯-੪੨) ਸਮੇਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸੈਨਾ ਨੂੰ ਰਸਦ ਆਦਿ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਵੀ ਕੀਤਾ।^੬ ਉਸ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤੂ ੧੮੪੬ ਈ: ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਦੱਸੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।^੭ ਉਸ ਦੇ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਦੇ ਲੋਕ ਸਰਹੰਦ ਨਜ਼ਦੀਕ ਭੜੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਰਹੇ। ਪੈਪਸੂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ, ਸਵਰਗਵਾਸੀ ਸ: ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਰਾੜੇਵਾਲਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਸਨ।

੧. Lepel Griffin, *Chiefs and Families of Note in the Punjab*, Vol. I, p. 200.

੨. *Ibid.*

੩. ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੀਤਲ, *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼*, ਪੰਨਾ ੩੨ ਸ.

੪. Lepel Griffin, *op.cit.*, p. 200.

੫. *Ibid.*

੬. *Ibid.*

੭. *Ibid.*, p. 199; ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ, *ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼*, ਪੰਨਾ ੭੯੪.

੨.

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਇਸ ਦੇ ਕਰਤਾ ਸ: ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਤੇ ਕਪਤਾਨ ਮਰੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਤੇ ਰਾਜ-ਭਾਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਪੱਖਾਂ ਉੱਪਰ ਹੋਏ ਸੰਵਾਦ ਵਿੱਚੋਂ ਉਪਜਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਰੰਭ ਐਸੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਪਤਾਨ ਮਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਭੰਗੂ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁਖਾਤਿਬ ਹੋ ਕੇ ਉੱਤਰ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਦਾ ਇਹ ਸੰਵਾਦ ੧੮੦੯ ਈ: ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਹ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਸੰਵਾਦ ਦਾ ਇਹ ਸਿਲਸਿਲਾ ਕਦੋਂ ਤਕ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ, ਨਿਸ਼ਚੇਪੂਰਵਕ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸ: ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਨੇ ਏਸੇ ਸੰਵਾਦ ਨੂੰ ਛੰਦਾ-ਬੰਦੀ ਦਾ ਜਾਮਾ ਪਹਿਨਾ ਕੇ ੧੮੪੧ ਈ: ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ।^੧ ਇਉਂ ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ ਇਸ ਦੇ ਕਰਤਾ ਦੀ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਰੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਦੀ ਉਤਕੰਠਾ ਵਿੱਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕਹੇ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਆਪਣੇ ਨਾਨੇ ਦੇ ਬੁੰਗੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ:

ਗਿਰਯੋ ਪੁਰਾਣੋ ਹੁਇ ਬੁੰਗੇ ਸ਼ਯਾਮ ਸਿੰਘ ਜੋ ਵਾਰ।

ਤਹਿੰ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਗ੍ਰੰਥ ਦੋਉ ਕੀਏ ਸੁਧਾਰ।੭।

(ਪੰਨਾ ੪੩੬)

ਉਪਰੋਕਤ ਟੁਕ ਤੋਂ ਸ: ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਦੋ ਨੁਸਖਿਆਂ ਨੂੰ ਸੋਧਣ ਦੀ ਸੂਹ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਦੋ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਿਹੜੇ ਸਨ ? ਇਹ ਸਵਾਲ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਲਈ ਹਾਲੇ ਖੋਜ ਦਾ ਮੁਥਾਜ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ: ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਲਗਭਗ ੧੮੩ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਜਾਂ ਸਾਖੀਆਂ ਨੂੰ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਵਿਅਕਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ੩੦ ਕੁ ਸਾਖੀਆਂ ਗੁਰ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦੱਖਣ ਸਫ਼ਰ ਤਕ ਦਾ ਹਾਲ ਹੈ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ੪੫ ਕੁ ਸਾਖੀਆਂ, ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਚਿੱਤਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ੧੮ਵੀਂ ਸਦੀ ਦਾ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੁਗਲਾਂ ਤੇ ਅਫ਼ਗਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਖਾਂ ਉੱਪਰ ਜ਼ੁਲਮ ਤੇ ਤਸੀਹੇ, ਪੰਥ ਵਿਰੋਧੀ ਤਾਕਤਾਂ, ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ, ਜੰਗਾਂ-ਜੁੱਧਾਂ ਲਈ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦਲ ਦਾ ਸੰਗਠਨ, ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਰਾਜ-ਸਤਾ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ, ਆਦਿ ਦਾ ਵਿਵਰਣ ਹੈ।

ਲੇਖਕ ਨੇ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਬੱਝਵੇਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ। ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਲਈ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ ਹੈ ਤਾਂ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਕ੍ਰਮ ਭੰਗ ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਵਿਘਨ ਪੈਣ ਦਾ ਕੋਈ ਅਹਿਸਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਕਈ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ। ਸਾਰੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਆਕਾਰ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਨਹੀਂ। ਛੋਟੀ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਸਾਖੀ ਦੇ ਛੰਦਾਂ ਤੇ ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸਾਖੀ ੧੫੭ ਛੰਦਾਂ ਦੀ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਦੋ ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰਫ਼ ਸਿਰਲੇਖ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਪਾਠ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ। ਕੁੱਝ ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਛੰਦ ਵੀ ਅਪੂਰੇ ਹਨ। ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਅੰਕਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਇੱਕਸਾਰ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸਾਖੀ ਦੇ ਆਦਿ ਜਾਂ ਫਿਰ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਕੁੱਝ ਸਾਖੀਆਂ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਵੀ ਹਨ।

ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੋਈ ਉੱਚ ਕੋਟੀ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਜਾਂ ਫੰਨਗੀ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਕੁੱਝ ਕੁ ਛੰਦਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਾਵਿਕ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਬੜੀ ਸਾਦਾ ਹੈ। ਕਾਵਿ ਉਡਾਰੀਆਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇਤਿਹਾਸ ਵਰਣਨ ਉੱਪਰ ਵਧੇਰੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਹੈ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਚੌਪਈ ਤੇ ਦੋਹਰੇ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਕਿਧਰੇ ਕਿਧਰੇ ਸੋਰਠਾ, ਕੁੰਡਲੀਆ, ਸਵੱਈਆ, ਝੁਲਨਾ, ਪਉੜੀ, ਅੜਿਲ

੧. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੰਨਾ ੪੩੬.

ਤੇ ਕਬਿੱਤ ਉੱਪਰ ਵੀ ਹੱਥ ਅਜ਼ਮਾਇਆ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਯੁਗ ਦੇ ਹੋਰਨਾਂ ਸਮਕਾਲੀ ਕਵੀਆਂ ਦੇ ਉਲਟ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਨੇ ਪੰਡਤਾਉ ਤੇ ਬੁਜ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ। ਇਸ ਨਾਲ ਲੇਖਕ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਰਾਬਤਾ ਕਾਇਮ ਕਰਕੇ ਜਨ ਸਾਧਾਰਨ ਤਕ ਆਪਣਾ ਵਿਚਾਰ ਸੰਚਾਰਨ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਜੋਂ ਅਰੰਭ ਵਿੱਚ ਦੋਹਰੇ ਨੂੰ ਸਜਾਇਆ ਹੈ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਸ਼ਕਰਸ਼ ਵਜੋਂ ਸਾਖੀ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਦੋਹਰੇ ਦੀ ਮੋਹਰ-ਛਾਪ ਲਾਈ ਹੈ। ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਲੋੜ ਮੁਤਾਬਕ ਉਪ-ਪ੍ਰਸੰਗ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਲਈ ਚੌਪਈਆਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਦੋਹਰੇ ਫਿੱਟ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਕਾਵਿਕ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਰੋਚਕ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਇਹ ਸੂਹ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਕਲਾਸਿਕੀ ਸਾਹਿਤ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹਿੰਦੂ ਮਿਥਿਹਾਸ ਦੀ ਵੀ ਚੋਖੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਖਾਕੇ ਉੱਪਰ ਪਦ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਛੱਡਣ ਵਾਲੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਵਾਕਫ਼ੀਅਤ ਸੀ। ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਰਚਣ ਲਈ ਕਰਤਾ ਨੇ ਲਿਖਤੀ ਤੇ ਮੌਖਿਕ - ਦੋਨੋਂ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਨੂੰ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਵੱਜੋਂ ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ, ਜਨਮਸਾਖੀ ਪਰੰਪਰਾ ਤੇ ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਸਵੀਂ ਕ੍ਰਿਤ ਭਾਈ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪਿਛਲੇ ਕਾਲ ਲਈ ਭੰਗੂ ਨੇ ਮੌਖਿਕ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਦਾਦਕੇ ਤੇ ਨਾਨਕੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਉਸ ਦੇ ਕਈ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ੧੮ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਨਿੱਜੀ ਤਜਰਬਾ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਦਾਦਾ, ਨਾਨਾ, ਮਾਤਾ, ਪਿਤਾ, ਚਾਚਾ, ਤਾਇਆ, ਫੁੱਫੜ ਅਦਿ ਇਸ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਚਲਮਦੀਦ ਗਵਾਹ ਸਨ। ਆਪਣੇ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਬਾਰੇ ਉਹ ਅਰੰਭ ਵਿੱਚ ਹੀ ਲਿਖਦਾ ਹੈ :

ਅਬ ਮੈਂ ਕਹੋਂ ਸਿੰਘਨ ਕੀ ਸਾਖੀ। ਜਿਹ ਬਿਧ ਬਡਨ ਅਸਾਡਨ ਆਖੀ।

ਔਰ ਪੁਰਾਤਨ ਤੇ ਭੀ ਸੁਨੀ। ਹੁਤੇ ਜੁ ਬਿਰਧ ਸਿਖ ਬਹੁ ਗੁਨੀ।੨।

(ਪੰਨਾ ੧)

ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਰਾਇ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤੂ ੧੮੦੯ ਈ: ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਸੀ।^੧ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਵਡੇਰਿਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸੰਕਟ ਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਭੱਠੀ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲੇ ਬਿਰਧ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਨਿਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਿਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲਿਆ ਬਲਕਿ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੀਨੇ ਵਿੱਚ ਸੰਭਾਲੀਆਂ ਸਨ, ਸੁਣਨ ਦਾ ਅਵਸਰ ਵੀ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰਨਾਂ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਵਿਵਰਣ ਮਨਘੜਤ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਇੱਕ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਹਕੀਕਤ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਕਿਧਰੇ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕਾ ਹੋਈ, ਉੱਥੇ ਉਸ ਨੇ ਹੋਰ ਘੋਖ-ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

੩.

ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਭਲੀਭਾਂਤ ਜਾਣੂੰ ਹਨ ਕਿ ੧੮ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅੰਤ ਤਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਉੱਤਰੀ-ਭਾਰਤ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਿੱਸੇ ਉੱਪਰ ਆਪਣਾ ਅਧਿਕਾਰ ਜਮਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਪੈਨਸ਼ਨਰ ਵਾਲੀ ਬਣ ਗਈ ਸੀ। ੧੮੦੪ ਈ: ਦੇ ਐਂਗਲੋ-ਮਰਾਠਾ ਜੰਗ ਨੇ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਮਰਾਠਾ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਉੱਪਰ ਲਗਭਗ ਹੁੰਝਾ ਫੇਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉੱਤਰੀ-ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹੁਣ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਵਾਹ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਪੈਣ ਵਾਲਾ ਸੀ ਜੋ ਅਟਕ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਜਮਨਾ ਤਕ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਉੱਪਰ ਮੱਲਾਂ ਮਾਰੀ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਧਰਮ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨੀ ਦੋ ਦਹਾਕੇ ਪਹਿਲੋਂ ਦੀ ਅਰੰਭੀ ਹੋਈ ਸੀ। ੧੯ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅਰੰਭ

੧. Lepel Griffin, *op.cit.*, p. 200.

ਵਿੱਚ ਇਸ ਰੁਝਾਨ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਤੇਜ਼ੀ ਆ ਗਈ ਸੀ। ੧੯੦੦ ਈ: ਵਿੱਚ ਜਮਾਨ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਭਾਰਤ ਉੱਪਰ ਹਮਲੇ ਦੀ ਅਫਵਾਹ ਕਾਰਣ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਕੂਟਨੀਤਿਕ ਸੰਬੰਧ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਪਹਿਲ ਕੀਤੀ ਤੇ ਇਸ ਮਕਸਦ ਲਈ ਯੂਸਫ ਅਲੀ ਖ਼ਾਂ ਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਭੇਜਿਆ। ੧੯੦੫ ਈ: ਵਿੱਚ ਜਦ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਫ਼ੌਜ ਜਸਵੰਤ ਰਾਓ ਹੋਲਕਰ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰਦੀ ਲੁਧਿਆਣੇ ਪਹੁੰਚੀ ਤਾਂ ਮੈਲਕਮ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਬਾਰੇ ਵਾਕਫ਼ੀਅਤ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ। ਉਪਰੰਤ ਡੈਵਿਡ ਅਖ਼ਤਰ ਲੌਨੀ ਨੇ ਲੁਧਿਆਣਾ ਏਜੰਸੀ ਸਥਾਪਤ ਕਰਕੇ ਖ਼ੁਸ਼ਵਕਤ ਰਾਇ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖਣ ਲਈ ਲਾਇਆ। ਜਦ ਕਪਤਾਨ ਮਰੇ ਸਿੱਖ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਏਜੰਟ ਮੁਕੱਰਰ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੁਨਸ਼ੀ ਮੌਲਵੀ ਬੂਟੇ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਸਹਿਤ ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖਣ ਦਾ ਕੰਮ ਸੌਂਪਿਆ। ਮੌਲਵੀ ਦੀ ਲਿਖਤ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸਾਡਾ ਲੇਖਕ, ਸ: ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਹੋ ਉਠਿਆ ਤੇ ਕਪਤਾਨ ਮਰੇ ਅੱਗੇ ਉਸ ਨੇ ਜੋ ਪ੍ਰਤਿਕਰਮ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਬੜਾ ਹੀ ਭਾਵਪੂਰਤ ਹੈ :

ਉਸੀ ਕਚਹਿਰੀ ਹਮ ਥੇ ਗਏ। ਸੁਨ ਯਹ ਬਾਤ ਸੁ ਚਿੰਤਤ ਭਏ।

ਯਹਿ ਮੌਲਵੀ ਹੈ ਮੁਸਲਮਾਨ। ਕਥ ਹਿੰਦੂਅਨ ਜਸ ਕਰੈ ਬਖਾਨ।੨੬।

ਕਰ ਗੋਸ਼ਟ ਹਮ ਮਰੀ ਸਮਝਾਯੋ। ਉਸ ਕਾ ਲਿਖਿਆ ਹਮਹਿ ਦਿਖਾਯੋ।

ਉਸਕੋ ਦੇਖ ਹਮ ਬਾਤ ਉਚਾਰੀ। ਇਨ ਗਲ ਖਾਲਸੈ ਕਹੀ ਨ ਸਾਰੀ।੨੭। (ਪੰਨਾ ੬)

ਉਪਰੋਕਤ ਕਥਨ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਭੰਗੂ ਇੱਕ ਮੰਝੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਵਾਂਗ ਕਿਸੇ ਲੇਖਕ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਕੱਟੜਤਾ ਤੇ ਪੱਖਪਾਤੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਕਾਰਣ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਸਚਾਈ ਦੇ ਗਾਇਬ ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਖ਼ਤਰੇ ਬਾਰੇ ਚੇਤੰਨ ਸੀ। ਭੰਗੂ ਦੀ ਏਸੇ ਦਲੀਲ ਨੇ ਕਪਤਾਨ ਮਰੇ ਨੂੰ ਨਿਰੁਤਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ :

ਤੋ ਮਾਲੀ ਨੇ ਹਮ ਕਹਯੋ ਇਤਨੀ ਬਾਤ ਬਤਾਹੁ।

ਸਿੰਘਨ ਪਾਯੋ ਰਾਜ ਕਿਮ ਐ ਦੀਨੋ ਕਿਨ ਪਤਿਸ਼ਾਹੁ।੩੩।

(ਪੰਨਾ ੭)

ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਪਰੋਕਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸਾਰਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਮੁਖ਼ਾਤਿਬ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਜ਼ਿਹਨ ਵਿੱਚ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਵਿਚਰ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ :

(ੳ) ਕਿਮ ਕਰ ਜੱਟਨ ਸ਼ਾਹਿ ਸੂਬੇ ਮਾਰੇ।

ਸ਼ਾਹਿ ਰੱਯਤ ਤੇ ਕਿਮ ਕਰ ਹਾਰੇ।੧੩।

(ਪੰਨਾ ੫)

(ਅ) ਛੋਲੀਅਨ ਮਾਰੇ ਸ਼ੇਰ ਕਿਮ ਕਿਮ ਬਟੇਰਨ ਮਾਰੇ ਬਾਜ਼।

ਐ ਹਾਕਮ ਮਾਰੇ ਰੱਯਤੈ ਯਹ ਕਰਮਾਤਹਿ ਕਾਜ਼।੧੫।

(ਪੰਨਾ ੫)

ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਪਾਸ ਨਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਪਿਤਾ-ਪੁਰਖੀ ਮੁਲਕ ਸੀ, ਨਾ ਕੋਈ ਰਾਜ ਸੀ, ਨਾ ਕੋਈ ਕਿਲ੍ਹਾ ਸੀ, ਨਾ ਕੋਈ ਫ਼ੌਜ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਤੋਪਖਾਨਾ, ਫਿਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਜ ਸ਼ਕਤੀ ਕਿਵੇਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰ ਲਈ? ਉਪਰੋਕਤ ਸਭਨਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਈ ਜਿੱਥੇ ਭੰਗੂ ਪੰਥ ਦੀ ਜਦੋ-ਜਹਿਦ ਨੂੰ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਬਦੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਤੇ ਨੇਕੀ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਦੈਵੀ ਦਖ਼ਲ-ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਤੇ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ :

ਤਿਸੈ ਬਾਤ ਮੈਂ ਐਸੇ ਕਹੀ। ਸਿੰਘਨ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਸਾਹਿ ਸੱਚੈ ਦਈ।

ਮਰੀ ਕਹਯੋ ਸ਼ਾਹ ਸੱਚੈ ਕੋਇ। ਅਸਾਂ ਕਹਯੋ ਸ਼ਾਹ ਨਾਨਕ ਜੋਇ।੩੪।

(ਪੰਨਾ ੭)

ਭੰਗੂ ਦੀ ਇਹ ਮਾਨਤਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਦੈਵੀ-ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਪੰਥ ਇੱਕ ਦੈਵੀ ਸੰਸਥਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਥ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਦੈਵੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਵੀ ਦੈਵੀ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਪੰਥ ਪੈਦਾ ਹੀ ਦੈਵੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਲਈ ਹੋਇਆ ਹੈ :

ਸਿੰਘਨ ਪੰਥ ਕਬ ਲੁਕ ਛਿਪ ਹੋਯੋ। ਸਿੰਘਨ ਪੰਥੁ ਕਬ ਲੁਕੈ ਲੁਕੋਯੋ।
ਸਿੰਘਨ ਪੰਥ ਦੰਗੈ ਕੋ ਭਇਓ। ਸਿੰਘਨ ਜਨਮ ਸੰਗ ਸਸਤ੍ਰਨ ਲਇਓ।੭।

ਪੰਥ ਰਚਯੋ ਇਮ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪੂਰੇ। ਦੰਗੈ ਖਾਤਰ ਕਰਨ ਜਗੁਰੇ।

ਬਿਨ ਜੁਧੈ ਕਬ ਪਯਤ ਪਤਿਸਾਹੀ। ਆਦਿ ਜੁਧੈ ਬਿਧ ਗੁਰੂ ਉਠਾਈ।੯। (ਪੰਨਾ ੩੧)

ਲੇਖਕ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ ਦੈਵੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ, ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਧਾਰਮਿਕ ਤੇ ਇਖਲਾਕੀ ਫਰਜ਼ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ :

(ੳ) ਮਰਨ ਕੀਓ ਥੋ ਸਿੰਘਨ ਪ੍ਰਵਾਨ। ਨਹਿੰ ਸਿੰਘ ਛਡਤ ਦੰਗੇ ਕੀ ਬਾਣ।

ਦੰਗਾ ਸਿੰਘਨ ਕੀ ਜਾਤ ਸੁ ਗੋਤ। ਦੰਗਾ ਸਿੰਘਨ ਕੀ ਓਤ ਪੋਤਿ।੨੪। (ਪੰਨਾ ੧੫੧)

(ਅ) ਕਹੈ ਦੰਗਿਓ ਹਮ ਕਿਮ ਟਰੈ ਦੰਗੇ ਹਮਰੀ ਜਾਤ।

ਦੰਗੇ ਖਾਤਰ ਹਮ ਕੀਏ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਆਪ।੧੦। (ਪੰਨਾ ੧੮੪)

ਇਹ ਦੰਗਾ ਕੋਈ ਆਮ ਕਿਸਮ ਦਾ ਝਗੜਾ-ਫਸਾਦ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਦੀਨ ਮਜ਼੍ਹਬ ਦਾ ਜੁੱਧ ਭਾਵ ਧਰਮ-ਜੁੱਧ ਸੀ। ਇਹ ਜੁੱਧ ਦੈਵੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ, ਦੈਵੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਮਸਲਨ-ਹੱਕ, ਸੱਚ, ਨੇਕੀ, ਇਨਸਾਫ਼, ਪਰਉਪਕਾਰ ਆਦਿ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ, ਜ਼ੁਲਮ ਤੇ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਵਿਰੁੱਧ ਜੰਗ ਸੀ। ਭੰਗੂ ਮੁਗ਼ਲ ਸਾਮਰਾਜ ਦਾ ਪਤਨ ਰਾਜ-ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਦੈਵੀ-ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਨਾਲ ਜੋੜਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮੀਲ-ਪੱਥਰ ਖ਼ਿਆਲ ਕਰਦਾ ਹੈ :

ਤਬ ਤੈ ਘਟੀ ਪਤਿਸਾਹੀ ਦਿੱਲੀ।

ਤਬ ਤੇ ਤੁਰਕ ਕਲਾ ਭਈ ਢਿਲੀ।੫੮। (ਪੰਨਾ ੨੯)

ਸਿੱਖ ਗੁਰੂਆਂ ਨਾਲ ਜ਼ਿਆਦਤੀ, ਮਾਸੂਮ ਤੇ ਬੇ-ਦੋਸ਼ੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦਾ ਕਤਲ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਉੱਪਰ ਨਾ-ਹੱਕ ਤਸੱਦਦ ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਾਰਣ ਮੁਗ਼ਲ ਰਾਜ ਦੀ ਜਾਇਜ਼ਕਾਰੀ ਸਮਾਪਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ ਬਲਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਤੋਂ ਰਾਜ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਵੀ ਗੁਆ ਲਿਆ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ੧੮ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਸ਼ਸਤਰਬੱਧ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਇਹੀ ਜਾਇਜ਼ਕਾਰੀ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੀਮਿਤ ਸੈਨਿਕ ਸ਼ਕਤੀ 'ਆਟੇ ਵਿੱਚ ਲੂਣ' ਵਾਂਗ ਹੋਣ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਦੈਵੀ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਲਈ ਕਤਈ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਸੰਕਲਪ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਧਰਮ-ਜੁੱਧ ਵਿੱਚ ਮਰ ਮਿੱਟਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਮਰਤਬੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਜਿਹੜੇ ਜੀਵਿਤ ਰਹੇ ਉਹ ਰਾਜ-ਭਾਗ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੋਣਗੇ। ਪੰਥ ਦੀ ਅਮਿੱਟ ਹਸਤੀ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਦੈਵੀ ਜਾਇਜ਼ਕਾਰੀ ਨੂੰ ਭੰਗੂ ਨੇ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਇਉਂ ਕਢਵਾਇਆ ਹੈ :

ਇਨ ਕੀ ਮਦਦ ਆਪਿ ਖੁਦਾਇ। ਪੁਜਯੋ ਨ ਬਲ ਹਮ ਇਨ ਪਰ ਕਾਇ।

ਇਨ ਮੈਂ ਸ਼ਕਤ ਕਿਛ ਆਹਿ ਕਰੀਮ। ਕਰ ਦੇਖਯੋ ਹਮ ਬਹੁਤ ਫ਼ਹੀਮ।੪੪। (ਪੰਨਾ ੪੦੧)

ਬੇਅੰਤ ਔਕੜਾਂ ਤੇ ਮੁਸੀਬਤਾਂ, ਦਿਲ ਕੰਬਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਜਨਤਕ ਤਸੀਹੇ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ, ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਤੋਂ ਡੇਗ ਨਹੀਂ ਸਕੇ। ਭੰਗੂ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਲੋਕ-ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਜਜ਼ਬੇ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਓ ਤਸੱਵਰ ਕਰਦਾ ਹੈ :

ਹੁਤੋ ਖਾਲਸੇ ਸੁੰਮੇਵਾਣੀ। ਭਈ ਖਾਲਸੇ ਅਖੈ ਕਹਾਣੀ।

ਏਕ ਮਰੈ ਤੋ ਦਸ ਔਰ ਆਵੈ। ਰਹੈ ਦੁਖੀ ਤੋ ਸੁਖੀ ਬਤਾਵੈ।੨੪। (ਪੰਨਾ ੨੪੯)

ਇੱਕੋ ਵੇਲੇ ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਤੇ ਅਫ਼ਗਾਨਾਂ ਨਾਲ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੇ ਮੌਤ ਨਾਲ ਜੂਝ ਰਹੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਉਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਤੀ ਕੋਈ ਭੁਲੇਖਾ ਜਾਂ ਵਹਿਮ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਬਚਨ ਉੱਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਟੱਲ ਭਰੋਸਾ ਸੀ :

ਹਮ ਰਾਖਤ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਦਾਵਾ। ਜਾਂ ਇਤਕੋ ਜਾਂ ਅਗਲੇ ਪਾਵਾ।

ਜੋ ਸਤਿਗੁਰ ਸਿੱਖਨ ਕਹੀ ਬਾਤ। ਹੋਗੁ ਸਾਈ ਨਹਿ ਖਾਲੀ ਜਾਤ।੩੭।

ਪੂ ਵਿਧਰਤ ਐ ਧਵਲ ਡੁਲਾਇ। ਸਤਿਗੁਰ ਬਚਨ ਨ ਖਾਲੀ ਜਾਇ।

ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਛਡ ਕਿਮ ਲਹੈ ਨਿਬਾਬੀ। ਪਰਾਧੀਨ ਜਿਹ ਮਾਂਹਿ ਖਰਾਬੀ।੩੮। (ਪੰਨਾ ੨੦੭)

ਉਪਰੋਕਤ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਸੰਕਲਪ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜ-ਭਾਗ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਮਝੈਲ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਤਿ ਪ੍ਰਤਿਬੱਧਤਾ ਤੇ ਸੈਨਿਕ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯੋਗਦਾਨ ਨੂੰ ਭੰਗੂ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਭੇਂਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਭੰਗੂ ਇਸ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੇ ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸਮੂਹਿਕ ਪੰਥਕ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੇ ਸਿਰ ਬੰਨ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਰਾਜ-ਸਤਾ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ-ਸਮਾਜ ਦੇ ਨਿਚਲੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚੋਂ ਉਪਜੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਉੱਪਰ ਉਸਰੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਰੁਚੀ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਗਤ ਪ੍ਰਗਟਾਓ ਸੀ।

ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਸ੍ਰੋਤ ਆਪਣੀਆਂ ਸਮਕਾਲੀਨ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਦਾ ਅਕਸ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ੧੮ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਸਿਧਾਂਤਾਂ, ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਤੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦਾ ਇੱਕ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਹੈ। ਭੰਗੂ ਨੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਸਿਧਾਂਤ ਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਨਿਰੂਪਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਬਲਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੰਥ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ-ਧਾਰਮਿਕ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਭੂਮਿਕਾ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਵੀ ਬ-ਖ਼ੂਬੀ ਚਿਤਰਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਵਿਰਸੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਉੱਪਰ ਨਿਰਵਿਘਨ ਅਮਲ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਬਲਕਿ ੧੮ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਪੰਥਕ ਅਨੁਭਵ ਵਿੱਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈਆਂ ਸਿੱਖ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰੰਪਰਾਵਾਂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਤੇ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਰੇਖਾਂਕਿਤ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ—ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ-ਗੁਰੂ ਪੰਥ, ਦਲ ਖ਼ਾਲਸਾ, ਮਿਸਲਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਤੇ ਸੰਗਠਨ, ਰਾਖੀ ਸਿਸਟਮ, ਸਰਬੱਤ ਖ਼ਾਲਸਾ, ਗੁਰਮਤਾ, ਅਰਦਾਸ, ਦੇਗ-ਤੇਗ, ਤਨਖ਼ਾਹ ਦੀ ਪ੍ਰੰਪਰਾ, ਸਿੱਖ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ, ਸ਼ਹੀਦੀ ਪ੍ਰੰਪਰਾ, ਸਰਦਾਰੀ ਲਈ ਯੋਗਤਾ, ਸਿੱਖ ਜੁੱਧ ਕਲਾ, ਜੰਗੀ-ਵਿਵਹਾਰ ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਤੇ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਸਮਗਰੀ ਏਸੇ ਸ੍ਰੋਤ ਵਿੱਚੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਬੰਦੀ ਤੇ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਪੰਥ ਵਿਰੋਧੀ ਤਾਕਤਾਂ ਜਿਵੇਂ—ਸੁਲਤਾਨੀਏ, ਹਿੰਦਾਲੀਏ, ਗੰਗੂਸ਼ਾਹੀਏ, ਰਾਮਰਾਈਏ, ਮਸੰਦੀਏ, ਕੱਟੜ ਸੁੰਨੀ ਮੌਲਾਣੇ ਆਦਿ ਦੀ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਵਿਰੋਧੀ ਨੀਤੀ ਤੇ ਈਰਖਾ ਕਾਰਣ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਧਾਰਮਿਕ-ਸਮਾਜਿਕ ਤਣਾਉ ਦੇ ਵਿਵਰਣ ਵੀ ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਨਿਵੇਕਲਾ ਸ੍ਰੋਤ ਹੈ ਜੋ ਜਮਨਾ ਤੇ ਗੰਗ-ਦੁਆਬ, ਦਿੱਲੀ ਤੇ ਰਾਜਪੂਤਾਨੇ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਮੁਹਿੰਮਾਂ ਉੱਪਰ ਰੌਸ਼ਨੀ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ੧੮ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮੁਗਲਾਂ, ਅਫ਼ਗ਼ਾਨਾਂ, ਰੁਹੇਲਿਆਂ, ਰਾਜਪੂਤਾਂ, ਜਾਟਾਂ ਤੇ ਮਰਾਠਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਾਂ ਉੱਪਰ ਵੀ ਪੰਛੀ-ਝਾਤ ਪਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦਾ ਕਿਰਦਾਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ ਹਵਾਲੇ ਵੀ ਇਸ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਸ੍ਰੋਤ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਤਸਵੀਰ ਦੇ ਦੋਨੋਂ ਰੁਖ਼ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਭੰਗੂ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਐਸ਼ਾਂ ਉੱਪਰ ਪਰਦਾ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ, ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਪ੍ਰਤੀ ਨਿਰਪੱਖ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦੀ ਇੱਕ ਮਿਸਾਲ ਹੈ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਉਹ ਜਲਾਲਾਬਾਦ ਦੇ ਲਾਚਾਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਮਜ਼ਲੂਮ ਧੀਅ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਵਾ ਕੇ ਪੰਥ ਦੀ ਬੇਟੀ ਵਜੋਂ ਦਿੱਤੇ ਮਾਣ-ਸਤਿਕਾਰ ਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਉਹ ਲੋਭ-ਲਾਲਚ ਅਧੀਨ ਬੁੱਢਾ ਸਿੰਘ (ਭਾਈ ਕਾ) ਤੇ ਮਾਲੀ ਸਿੰਘ (ਰਾਮਗੜ੍ਹੀਆ) ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਖ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਤੇ ਰਵਾਇਤਾਂ ਤੋਂ ਥਿੜਕਣ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਵੀ ਉਧਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ, ਸਾਹਿਬ ਰਾਇ ਸੰਧੂ, ਰਾਮਾ ਰੰਧਾਵਾ, ਕਰਮਾ ਛੀਨਾ, ਲਖਪਤ ਰਾਇ ਆਦਿ ਹਿੰਦੂ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਜਾਨੀ ਤੇ ਮਾਲੀ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਪੰਡੋਰੀ ਦੇ ਬੈਰਾਗੀ ਮਹੰਤ

ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕੀਤੇ ਬਗ਼ੈਰ ਸਿੱਖ ਔਰਤਾਂ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪਨਾਹ ਦੇਣ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੁਆਰਾ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਾਲਿਮ ਮੁਸਲਿਮ ਹਕੂਮਤ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤੀਆਂ ਬੇਅੰਤ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਚਿਤਾਰਦਾ ਹੋਇਆ ਭੰਗੂ ਇਸ ਗੱਲ ਉੱਤੇ ਕੀਰਨੇ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਉੱਪਰ ਸੰਕਟ ਸਮੇਂ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜੇ ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਬੇਰੁਖੀ ਦਿਖਾਈ ਹੈ। ਉਹ ਸਿੱਖ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਨਿਸ਼ਠਾ ਤੇ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਪ੍ਰਤੀ ਪ੍ਰਤਿਬਧਤਾ ਦੀਆਂ ਉੱਚਤਮ ਮਿਸਾਲਾਂ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਿੱਖ ਸਰਦਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੇ ਧਾਰਮਿਕ-ਸਮਾਜਿਕ ਬੁਰਾਈਆਂ ਆ ਜਾਣ ਦਾ ਉਲੇਖ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਕਿਸੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਸ੍ਰੋਤ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਤਿ ਕਥਨੀ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਵੇ ਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਵਰਣਨ ਤੱਥ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਵੀ ਹੋਣ। ਇਤਿਹਾਸਕਾਰੀ ਦੇ ਇਸ ਮਾਪਦੰਡ ਉੱਪਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਬੜਾ ਖਰਾ ਉਤਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਨਿਮਨਲਿਖਿਤ ਕੁੱਝ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਪੇਸ਼ ਹਨ :

(ੳ) ਖਾਲਸੇ ਹੋਵੈ ਖੁਦ ਖੁਦਾ ਜਿਮ ਖੂਬੀ ਖੂਬ ਖੁਦਾਇ।

ਆਨ ਨ ਮਾਨੈ ਆਨ ਕੀ ਸੱਚੇ ਬਿਨ ਪਤਿਸ਼ਾਹ।੩੭।

(ਪੰਨਾ ੩੩)

(ਅ) ਕਈ ਚਰਖ ਕਈ ਫਾਂਸੀ ਮਾਰੇ। ਕਈ ਤੋਪਨ ਕਈ ਛੁਰੀ ਕਟਾਰੇ।
ਕਈਅਨ ਕੈ ਸਿਰ ਮੁੰਗਲੀ ਕੁੱਟੇ। ਕਈ ਡੋਬੇ ਕਈ ਘਸੀਟ ਸੁ ਸੁੱਟੇ।੩।
ਦੱਬੇ ਟੰਗੇ ਬੰਦੂਖਨ ਦਏ ਮਾਰ। ਕੌਨ ਗਨੇ ਜੇ ਮਾਰੇ ਹਜ਼ਾਰ।
ਪਾਂਤ ਪਾਂਤ ਕਈ ਪਕੜ ਬਹਾਏ। ਸਾਥ ਤੇਗਨ ਕੇ ਸੀਸ ਉਡਵਾਏ।੪।
ਕਿਸੇ ਹੱਥ ਕਿਸੈ ਟੰਗ ਕਟਵਾਇ। ਅੱਖ ਕੱਢ ਕਿਸੇ ਖਲ ਕਢਵਾਇ।
ਕੇਸਨ ਵਾਲੇ ਜੋ ਨਰ ਹੋਈ। ਬਾਲ ਬਿਰਧ ਲਭ ਛੱਡੈ ਨ ਕੋਈ।੫।

(ਪੰਨੇ ੨੨੦-੨੧)

(ੲ) ਲਿਖ ਨਿਬਾਬ ਤਬ ਐਸ ਫਿਰਾਵਾ। ਲੂਟ ਮਾਫ ਘਰ ਸਿੰਘ ਸੁ ਪਾਵਾ।
ਸਿਰ ਪਰ ਹੋਵੈ ਜਿਸ ਕੇ ਕੇਸ। ਰਹਣ ਨ ਦੇਨੋ ਅਪਣੇ ਦੇਸ।੧੩।
ਜੋ ਸਿੰਘਨ ਆਇ ਮੋਹਿ ਬਤਾਵੈ। ਆਏ ਅਨਾਮ ਸੋ ਮੈਂ ਤੇ ਪਾਵੈ।
ਜੋ ਸਿੰਘ ਕੋ ਕੋਊ ਉਤਾਰੇ ਕੇਸ। ਦੇਊ ਦੁਸ਼ਾਲੇ ਔ ਬਭ ਖੇਸ।੧੪।
ਦੱਸਣ ਵਾਲੇ ਦਸ ਰੁਪਏ ਔ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਪਚਾਸ।
ਯਹ ਲਾਲਚ ਤੁਰਕਨ ਦਯੋ ਤਬ ਬਹੁਤ ਸਿੰਘਨ ਭਯੋ ਨਾਸ।੧੫।
ਜੋਊ ਖੇਤੀ ਕਰਤ ਥੇ ਸਿੰਘ ਸੁ ਪਿੰਡਨ ਮਾਂਹਿ।
ਤਾਹੁ ਕੋ ਭੀ ਮਾਰਿਓ ਕੇਸ ਦਿੱਸੇ ਸਿਰ ਜਾਹਿ।੧੬।

(ਪੰਨਾ ੨੨੫)

(ਸ) ਇਸਤ੍ਰੀ ਤਨ ਜੋ ਗਹਿਣਾ ਹੋਈ। ਤਾਂ ਕੋ ਹਾਥ ਨ ਲਾਓ ਕੋਈ।
ਪੁਰਸ਼ ਪੁਸ਼ਾਕ ਔ ਸਿਰ ਕੀ ਪਾਗ। ਇਨ ਭੀ ਕੋਈ ਹੱਥ ਨ ਲਾਗ।੩੩।

(ਪੰਨਾ ੧੧੦)

(ਹ) ਗਿਰਯੋ ਪਰਯੋ ਜੋ ਗਿਲਜੋ ਪਾਵੈ। ਨਹਿ ਖਾਲਸੋ ਉਸ ਮਾਰ ਗਵਾਵੈ।੨੧।

(ਪੰਨਾ ੪੦੦)

(ਕ) ਪੂਛਯੋ ਨਾਦਰ ਨੇ ਖਾਨੂ ਆਇ। ਹਮ ਕੋ ਲੁੱਟਨਹਾਰ ਬਤਾਇ।
ਜਿਨ ਲੁਟ ਖਾਯੋ ਹਮਰੋ ਰਾਹੁ। ਮੁਲਕ ਉਸੈ ਕੀ ਉਡਾ ਦਯੋ ਸ੍ਰਾਹਿ।੩।
ਤਬ ਖਾਨੂ ਨੇ ਐਸ ਬਖਾਨੀ। ਮੁਲਕ ਉਸੈ ਕੋ ਨਾਂਹਿ ਨਿਸ਼ਾਨੀ।
ਖੜੇ ਸੋਵੈ ਔ ਚਲਤੇ ਖਾਂਹਿ। ਨਹਿ ਬੈਠੈ ਵੈ ਕਿਤੇ ਗਿਰਾਇ।੪।
ਨੂਨ ਘਿਰਤ ਕੋ ਸਵਾਦ ਨ ਜਾਨੈ। ਹਮ ਦੁਖ ਦੇਵੈ ਵੈ ਸੁਖ ਮਾਨੈ।
ਹਾੜ ਨ ਦਿਨ ਭਰ ਪੀਵੈ ਪਾਨੀ। ਸਯਾਲ ਰਖੈ ਨ ਅਗਨ ਨਿਸ਼ਾਨੀ।੫।
ਨਹਿ ਖਾਵੈ ਵੈ ਪੀਸਯੋ ਨਾਜ। ਲੜੈ ਬਹੁਤ ਵੈ ਕਰਕੈ ਭਾਜ।
ਏਕ ਹੋਇ ਤਾਂ ਸੋ ਸੋ ਲਰੈ। ਮਰਨੇ ਤੇ ਵੈ ਮੂਲ ਨ ਡਰੈ।੬।

ਰਹੈ ਚਾਉ ਉਨ ਮਰਨ ਕੋ ਦੀਨ ਮਜ਼ਹਬ ਕੈ ਭਾਇ।
ਹਮ ਮਾਰਤ ਉਨ ਥਕ ਗਏ ਉਏ ਘਟਤ ਨ ਕਿਤਹੂੰ ਦਾਇ।੭।

ਤਬ ਨਾਦਰ ਸੁਨ ਸੀਸ ਹਿਲਾਯੋ। ਅਪਨੋ ਕੀਨੋ ਤਬ ਤੁਮ ਪਾਯੋ।

ਸੋ ਅਬ ਜੀਤੇ ਜਾਵੈਂ ਨਾਹੀਂ। ਜਿਨਕੈ ਸਾਹਿਬ ਆਪ ਪਨਾਹੀਂ।੧੨। (ਪੰਨੇ ੨੨੩-੨੪)

ਉਪਰੋਕਤ ਹਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ, ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਉੱਪਰ ਜ਼ੁਲਮ ਤੇ ਤਸੀਹੇ, ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਜੰਗੀ-ਵਿਹਾਰ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਖ਼ਾਨ ਬਹਾਦਰ ਜ਼ਕਰੀਆ ਖ਼ਾਨ ਤੇ ਨਾਦਿਰ ਸ਼ਾਹ ਵਿਚਕਾਰ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਬਾਰੇ ਜੋ ਤੱਥ ਭੰਗੂ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਜਾਰਜ ਫੋਰਸਟਰ, ਕਾਜ਼ੀ ਨੂਰਦੀਨ, ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਬਟਾਲਵੀ ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਹੋਰਨਾਂ ਸਮਕਾਲੀ ਤੇ ਨਿਰਪੱਖ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਜਾਦੂ ਸਿਰ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੰਗੂ ਆਪਣੀ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕਤਾ ਦਾ ਸਿੱਕਾ ਕਪਤਾਨ ਮਰੇ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ :

(ੳ) ਤੋਂ ਮਾਲੀ ਨੇ ਫਿਰ ਕਹਯੋ ਕਹੀ ਸੱਚ ਤੁਮ ਬਾਤ।

ਦਿੱਲੀ ਵਾਲਨ ਥੀ ਕਹੀ ਬੈਰ ਬਾਦ ਕੀ ਬਾਤ।੧੩।

ਭਲੀ ਭਈ ਹਮ ਲਿਖ ਨ ਪਠਾਈ। ਬਾਤ ਹੋਤ ਹਮ ਲੰਦਨ ਝੁਠਾਈ।

ਹਮ ਸਭ ਖੂਬ ਖੋਜ ਲਖਿ ਲੀਆ। ਔਰ ਲੋਕਨ ਤੇ ਭੀ ਸੁਨ ਥੀਆ।੧੪।

ਮੁਸਲਮਾਣ ਅਰ ਹਿੰਦੂ ਪੁਰਾਣੇ। ਖੂਬ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਮ ਪੂਛ ਪਛਾਣੇ।

ਜਿਸੀ ਤੌਰ ਤੁਮ ਤੇ ਹਮ ਸੁਨੀ। ਉਹੀ ਤੌਰ ਕਹਿ ਪੁਰਾਣੇ ਗੁਨੀ।੧੫।

ਤੋਂ ਮਰੀ ਹਮ ਸੋਂ ਕਹਯੋ ਹਮ ਮਨ ਭਯੋ ਪਤਿਆਹਿ।

ਸੋਊ ਲਿਖ ਹਮ ਭੇਜ ਹੈਂ ਲੰਦਨ ਕੇ ਪਤਿਸ਼ਾਹਿ।੨੦।

ਲੰਦਨ ਤੇ ਜਾਉਗੁ ਔਰ ਦੇਸ। ਜਹਿ ਜਹਿ ਹਮਰੇ ਫਿਰਤ ਹੈ ਭੇਸ।

ਪੰਥ ਖਾਲਸੇ ਕੀ ਮਹਿਮਾ ਉਚ। ਲਿਖੀ ਗਈ ਕਰ ਸਭ ਹੀ ਸੂਚ।੨੧। (ਪੰਨੇ ੪੦੩-੦੪)

ਜੂਨ ੧੭੬੭ ਈ: ਵਿੱਚ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਦੀ ਭਾਰਤ ਉੱਪਰ ਅੰਤਿਮ ਹੱਲੇ ਤੋਂ ਵਾਪਸੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮੁਕੰਮਲ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਜ-ਸਤਾ ਸੰਭਾਲ ਲੈਣ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਮੁੱਖ ਭਾਗ ਆਪਣੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ। ਉਪਰੰਤ ਭੰਗੂ ਨੇ ਕੁੱਝ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਰੋੜ ਸਿੰਘੀਆਂ ਤੇ ਫੂਲਕੀਆਂ ਮਿਸਲ ਦੇ ਹਾਲ ਬਿਆਨ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਮਾਰਚ ੧੭੮੩ ਈ: ਵਿੱਚ ਸ: ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦਿੱਲੀ ਮੁਹਿੰਮ ਅੰਤਿਮ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਘਟਨਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਬੇਸ਼ਕ ਭੰਗੂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ੧੮੪੧ ਈ: ਵਿੱਚ ਸੰਪੂਰਨ ਕੀਤੀ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਾਜ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਨੀ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਉਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸਰੋਕਾਰ ਦਾ ਅੰਗ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਤੱਥ ਵੀ ਧਿਆਨਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੀ ਚੜ੍ਹਤ ਬਾਰੇ ਅਸਿੱਧੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰੋਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ।

ਭੰਗੂ ਨੇ ਵਾਹ ਲੱਗਦੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਸਹਿਤ ਸਿੱਧੇ-ਸਾਦੇ ਢੰਗ ਵਿੱਚ ਸਚਾਈ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਕੁੱਝ ਥਾਈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਟਪਲਾ ਵੀ ਲੱਗਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਚਮਕੌਰ ਦੇ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਉਸ ਨੂੰ ਭੁਲੇਖਾ ਹੈ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਕਿਧਰੇ ਕਤਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਤੇ ਕਿਤੇ ਕੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਚਿਣੇ (ਪੰਨਾ ੩੮੦) ਜਾਣ ਨਾਲ ਹੋਈ ਦੱਸਦਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਣਨ ਘਟਨਾਵਾਂ, ਤਾਰੀਖਾਂ ਤੇ ਪਾਤਰਾਂ ਬਾਰੇ ਗਲਤ-ਫਹਿਮੀਆਂ ਸ਼ਾਇਦ ਮੌਖਿਕ ਪਰੰਪਰਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਤਰੁੱਟੀਆਂ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹਨ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿਰੋਧੀ ਦੇਵੀ-ਪੂਜਨ ਵਰਗੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਗੁਰਬਿਲਾਸ

ਵਰਗੇ ਪੂਰਬਲੇ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਤੋਂ ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਪਾ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਉਪਰੋਕਤ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਉਣਤਾਈਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਜਦ ਅਸੀਂ ਭੰਗੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਗੁਣ-ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ੧੯ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਫ਼ਾਰਸੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੀ ਨਿਸ਼ਬਤ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਤੇ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਹੈ।

ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਇਤਿਹਾਸ ਤਾਂ ਸਿਰਜਿਆ ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਜਾਂ ਸੰਭਾਲਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਰੁਚੀ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ। ਏਸ ਪੱਖੋਂ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਸ: ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਕ੍ਰਿਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਜਿਹੀ ਇਕੱਲੀ ਤੇ ਨਿਵੇਕਲੀ ਮਿਸਾਲ ਹੈ, ਜੋ ਉਪਰੋਕਤ ਕਥਿਤ ਕੌੜੀ ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ ਖੁਠਲਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ-ਕਾਲ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਲਈ ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਗੱਠ ਹੈ ਪਰ ਉੱਤਰ-ਗੁਰੂ-ਕਾਲੀਨ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਲਈ ਇਹ ਮੁੱਢਲੇ ਤੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸ੍ਰੋਤ ਦਾ ਦਰਜਾ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਇਹ ੧੯ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਸੂਰਬੀਰ ਤੇ ਯੋਧੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸਵੈ-ਕਥਿਤ ਕਹਾਣੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਆਪਣੇ ਸਿਰੜ ਤੇ ਜਦੋਂ-ਜਹਿਦ ਨਾਲ ਇੱਕ ਆਮ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਰਾਜ-ਭਾਗ ਦੇ ਵਾਰਿਸ ਬਣੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਨਾਲ ਇਹ ਰਚਨਾ ਪਿੰਡੇ ਉੱਤੇ ਹੰਢਾਏ ਤੇ ਸੀਨੇ ਵਿੱਚ ਸੰਭਾਲੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਸਵੈ-ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬਤ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਹੈ, ਜੋ ਸਿੱਖ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੀ ਉਚਿਤਤਾ ਨੂੰ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਇਸ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਤੇ ਅਮਲ-ਦੇਨਾਂ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

੪.

ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਹੁਣ ਤਕ ਤਿੰਨ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਆ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ੧੯੧੪ ਈ: ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵਜ਼ੀਰ ਹਿੰਦ ਪ੍ਰੈਸ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ “ਜਿਸ ਨੁਸਖੇ ਤੋਂ ਅਸਾਂ ਇਹ ਛਾਪਿਆ ਹੈ ਉਹ ਕਾਹਲੀ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਅਰ ਕਈ ਥਾਈਂ ਇਸ ਕਾਹਲੀ ਕਰਕੇ ਅਰ ਟਾਵੇਂ ਥਾਈਂ ਆਖੇਪਕ ਦੇ ਆਭਾਸ ਪੈਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਦਰੁਸਤੀ ਦਾ ਮੁਥਾਜ ਸੀ। ਪਰ ਅਸਾਂ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਪੂਰਨ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸੁਧਾਈ ਪੂਰੀ ਹੋਵੇ।”^੧ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹੇਸਤਾਖੇਪ ਪਾਠ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਤੇ ਸੁਧਾਈ ਲਈ ਕਿਹੜੀ ਸੰਪਾਦਨ ਵਿਧੀ ਅਪਣਾਈ ਸੀ, ਕੋਈ ਹਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ੧੯੩੯ ਈ: ਵਿੱਚ ਛਾਪੀ ਇਸ ਦੀ ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਉਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ “ਜਿਸ ਨੁਸਖੇ ਤੋਂ ਇਹ ਛਾਪਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਯਾ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਲਿਖਤੀ ਨੁਸਖਾ ਅਕਸਮਾਤ ਲੱਭੇ ਗਿਆ। ਗ਼ਲਤ ਪਾਠ ਉਸ ਨਾਲ ਸੋਧੇ ਗਏ ਹਨ, ਸੰਦਿਗਧ ਥਾਈਂ ਪਾਠਾਂਤ੍ਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਕਈ ਥਾਈਂ ਪ੍ਰਯਾਜ ਬੀ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਹੋਰ ਪਾਠ ਜਿੱਥੇ ਕਿਤੇ ਵਾਧੂ ਲੱਭੇ ਹਨ ਫੁਟ-ਨੋਟਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਕਈ ਥਾਈਂ ਪਹਿਲੇ ਨੁਸਖੇ ਵਿੱਚ ਚੌਪਈਆਂ ਦੋ ਦੋ ਸਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸਨ, ਇਸ ਹੁਣ ਦੇ ਲੱਭੇ ਲਿਖਤੀ ਨੁਸਖੇ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿੱਥੇ ਬਾਕੀ ਦੋ ਦੋ ਪਦ ਮਿਲ ਗਏ ਹਨ, ਪਾ ਕੇ ਚਾਰੇ ਚਰਨ ਪੂਰੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।” ਉਹ ਹੋਰ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ “ਅਸੀਂ ਅਜੇ ਹੋਰ ਨੁਸਖੇ ਦੀ ਖੋਜ ਵਿੱਚ ਹਾਂ ਜੋ ਇਸ ਤੋਂ ਪੁਰਾਤਨ ਮਿਲ ਸਕੇ ਤਾਂ ਹੋਰ ਸੁਧਾਈ ਹੋ ਸਕੇ।” ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਪੁਰਾਤਨ ਖਰੜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ੧੯੫੨ ਈ: ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੀ ਤੀਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਛਾਪੀ ਜੋ ਮਾਮੂਲੀ ਸੁਧਾਈਆਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਦਾ ਹੁਬਹੂ ਉਤਾਰਾ ਸੀ। ੧੯੬੨ ਈ: ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੀ ਚੌਥੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਛਾਪੀ ਜੋ ਤੀਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਦਾ ਇੰਨ ਬਿੰਨ ਉਤਾਰਾ ਹੈ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਸੰਪਾਦਨ ਕਰਦਿਆਂ ਜਿੱਥੇ ਕਿਤੇ ਲੇਖਕ ਨੇ ਸਾਖੀ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਤਾ, ਉੱਥੇ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਬੈਕਟਾਂ ਵਿਚ ਸਿਰਲੇਖ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਣਿਤ ਉਪ-ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਦੇ ਵੀ ਸ਼ੀਰਸ਼ਕ ਲਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਦੋ ਪਾਤਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਗੱਲਬਾਤ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਉਲਟੇ ਕਾਮੇ ‘ ’ ਵਰਤੇ ਹਨ। ਟਾਵੇਂ ਥਾਈਂ ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਫੁਟ-ਨੋਟਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਠ-ਭੇਦ ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਪਾਠ-ਭੇਦ ਦਾ ਅਧਿਐਨ

੧. ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੰਨਾ ੩.

ਇਹ ਸੁਝਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਪ੍ਰਤੀਆਂ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਡਾ. ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੀਤਲ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ ਕਰਵਾ ਕੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਰਿਸਰਚ ਬੋਰਡ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੇ ੧੯੮੪ ਈ: ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਡਾ. ਸੀਤਲ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਲਈ ਕਿਸੇ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਖਰੜੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਵਾਲੇ ਪਾਠ ਨੂੰ ਹੀ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਉਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਪਰੋਕਤ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਸੋਧਾਂ ਤੇ ਸੁਧੀਆਂ ਕਰ ਲਈਆਂ ਹਨ।^੧ ਯਾਦ ਰਹੇ ਕਿ ਇਹ ਸੋਧਾਂ ਕਿਸੇ ਖਰੜੇ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਡਾ. ਸੀਤਲ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਮਝ ਮੁਤਾਬਕ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਦੁਆਰਾ ਪਾਠ ਵਿਚਲੇ ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਤੇ ਮਿਥਿਹਾਸਿਕ ਪਾਤਰਾਂ ਬਾਰੇ ਫੁਟ-ਨੋਟਾਂ ਵਿੱਚ ਜੁਟਾਈ ਜਾਣਕਾਰੀ, ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਵਾਲੇ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਅਵੱਸ਼ ਇੱਕ ਵਾਧਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਅਸਲੀ ਅਤੇ ਸਹੀ ਨਾਮ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵੱਲ ਵਿਦਵਾਨ ਪਾਠਕਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਣਾ, ਡਾ. ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੀਤਲ ਦੇ ਹੀ ਹਿੱਸੇ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਤੀਜਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਬੁੱਢਾ ਦਲ ਦੇ ਜੱਥੇਦਾਰ ਸੰਤਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੋ ਜਿਲਦਾਂ ਵਿੱਚ ੨੦੦੦ ਈ: ਵਿੱਚ ਚਤਰ ਸਿੰਘ, ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਆਧਾਰ ਵੀ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਵਾਲਾ ਪਾਠ ਹੈ। ਫ਼ਰਕ ਇਤਨਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਇੱਕ ਬੰਦ ਦੇ ਸਰਲ ਅਰਥ ਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਖਰੜੇ ਬਹੁਤਾਤ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਹੀ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੀ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ। ਇੱਕ ਨੁਸਖਾ ਰਾੜੇਵਾਲਾ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਪਾਸ ਭੜੀ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸੀ। ਪੜਤਾਲ ਉਪਰੰਤ ਪਤਾ ਚਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਖਰੜਾ ਬੀਬੀ ਨਿਰਲੇਪ ਕੌਰ ਰਾਹੀਂ ਬਾਬਾ ਵਿਰਸਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਡੇਰੇ, ਗੋਬਿੰਦ ਸਦਨ ਗਦਾਈਪੁਰ, ਦਿੱਲੀ ਗਮਨ ਕਰ ਗਿਆ ਹੈ। ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ (ਸਾਬਕਾ ਮੁਖੀ, ਇਤਿਹਾਸ ਅਧਿਐਨ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ), ਅਨੁਸਾਰ ਸ. ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਰਾੜੇਵਾਲਾ ਪਾਸ ਵੀ ਇਸ ਦੀ ਇੱਕ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਸੀ ਜੋ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾ ਹਿਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਆਏ ਸਨ। ਸ. ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਉਪਰੋਕਤ ਖਰੜੇ ਦੇ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਪਾਸ ਚਲੇ ਜਾਣ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।^੨ ਪ੍ਰੋ. ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਦੱਸ ਅਨੁਸਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਇੱਕ ਲਿਖਤੀ ਨੁਸਖਾ ਪੰਜਾਬ ਪਬਲਿਕ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਖਰੜਿਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਸੰਪਾਦਨ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ ਸਦਨ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਤੇ ਡਾ. ਭਾਈ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ ਕੇਂਦਰ, ਦੇਹਰਾਦੂਨ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਧਰੇ ਸੂਹ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਜਿਸ ਖਰੜੇ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਦੀ ਸੁਧਾਈ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਹੈ ਉਹ ਮੂਲ ਖਰੜੇ ਦੇ ੧੮੫੮ ਈ: ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਉਤਾਰੇ ਦਾ ਅੱਗੋਂ ੧੮੬੬ ਈ: ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਉਤਾਰਾ ਸੀ।^੩

ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਖਰੜਿਆਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਇਹ ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਸੰਪਾਦਨ ਕਰਦਿਆਂ, ਜੋ ਸਾਖੀਆਂ ਗੁਰਮਤ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁੱਝ ਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਪਾਠ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਵਾਲੇ ਪਾਠ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ। ਸਾਖੀਆਂ ਵਿਚਲੇ ਛੰਦਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਘੱਟ-ਵੱਧ ਹੋਣ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਵੀ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੁੱਝ ਪਾਠ-ਭੇਦ ਜੋ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਗੋਚਰ ਹੋਏ ਹਨ ਉਹ ਧਾਰਮਿਕ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਨੁਕਤਾ ਨਿਗਾਹ ਤੋਂ ਬੜੇ ਭਾਵਪੂਰਤ ਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਠ-ਭੇਦਾਂ ਤੋਂ ਚਕਿਤ ਹੋ ਕੇ ਡਾ. ਹਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਚੌਪੜਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਖੋਜ-ਨਿਬੰਧ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨ ਕਲਾ ਉੱਪਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਬਲਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਉੱਪਰ ਅਧੂਰਾ ਪਾਠ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ

੧. ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੀਤਲ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੰਨਾ ੨੧.

੨. ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ, ਗੁਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ, ਪੰਨੇ ੪੫-੪੬.

੩. ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੰਨਾ ੪੭੨.

ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ਾਰੋਪਣ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ।^੧ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਸੁਖੈਨਤਾ ਲਈ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜੋ ਸੰਪਾਦਨ ਵਿਧੀ ਅਪਣਾਈ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਮੰਦਭਾਵੀ ਖਿਆਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਡਾ. ਚੋਪੜਾ ਦਾ ਮੰਤਵ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨ ਕਲਾ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਸਹੀ ਪਾਠ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਵੱਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਉਪਰੋਕਤ ਕਾਰਣਾਂ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਪਾਠ ਸੰਦਿਗਧ ਹੋ ਕੇ ਸ਼ੱਕ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਇਸ ਦੀ ਇੱਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਜੋਂ ਕੀਮਤ ਤੇ ਮਹੱਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਠੇਸ ਪਹੁੰਚੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਣਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਸੰਪਾਦਿਤ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦੇ ਸਹੀ ਪਾਠ ਨੂੰ ਉਪਲਬਧ ਕਰਾਉਣਾ ਬੜਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਭੰਗੂ ਨੇ ੧੮੪੧ ਈ: ਵਿੱਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਦੋ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸੋਧ ਕੇ ਲਿਖਣ ਦਾ ਇੱਕਸ਼ਾਫ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕੀ ਇਹ ਦੋ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਨੁਸਖੇ ਸਨ ਜਾਂ ਇਕੋ ਦੀਆਂ ਦੋ ਕਾਪੀਆਂ? ਜੇ ਇਹ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ ਨੁਸਖੇ ਸਨ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੈ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪੁਰਾਤਨ ਕਿਹੜਾ ਸੀ? ਦੋਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਕੀ ਅੰਤਰ ਸੀ? ਕੀ ਭੰਗੂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ-ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੋਂ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਨੁਸਖੇ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੋਧਿਆ? ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਤੇ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਵਾਲੇ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਕਈ ਪਾਠ-ਭੇਦ ਹਨ। ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਉਪਰੋਕਤ ਵਿੱਚੋਂ ਅਜਿਹੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ ਜੋ ਸਾਡੇ ਤਕ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚੀ? ਇਹ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਲਈ ਖੋਜ ਦਾ ਮੁਖਾਜ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਤਕ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ, ਉਤਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਸੰਤੋਸ਼ਜਨਕ ਉੱਤਰ ਦੇਣਾ ਮੁਨਾਸਬ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ। ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭੜੀ ਵਾਲੇ ਖਰੜੇ (ਜੋ ਅੱਜ ਕੱਲ ਬਾਬਾ ਵਿਰਸਾ ਸਿੰਘ ਪਾਸ ਸੁਣੀਂਦਾ ਹੈ) ਤਕ ਸਾਡੀ ਰਸਾਈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ। ਪੰਜਾਬ ਪਬਲਿਕ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਲਾਹੌਰ ਵਾਲਾ ਨੁਸਖਾ, ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲੱਭਣਾ ਤੇ ਅਧਿਐਨ ਲਈ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣਾ ਸਾਡੇ ਲਈ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਸਹੀ ਪਾਠ ਦੀ ਟੋਹ ਲਾਉਣ ਲਈ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਾਲੇ ਖਰੜਿਆਂ ਉੱਪਰ ਨਿਰਭਰ ਹੋਣਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਖਰੜੇ ਵੀ ਅਧੂਰੇ ਹਨ। ਪੱਤਰੇ ਗੁੰਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਈਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਛੰਦ ਵੀ ਅਧੂਰੇ ਜਾਂ ਗਾਇਬ ਹਨ, ਦੋਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪਾਠ-ਭੇਦ ਤੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦੀਆਂ ਅਸ਼ੁੱਧੀਆਂ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਖਰੜਿਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਪਾਠ ਨੂੰ ਸੋਧਿਆ ਹੈ ਤੇ ਵਿਦਵਾਨ ਪਾਠਕ ਵੀ ਇਸ ਨਾਲ ਪਰੀਚਿਤ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਹੱਥਲੇ ਸੰਪਾਦਨ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਆਧਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਉਂ ਸੰਪਾਦਨ ਲਈ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਤਿੰਨ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।

ਉਪਰੋਕਤ ਤਿੰਨ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਪਾਠ-ਭੇਦ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਹਨ। ਇਹ ਪਾਠ-ਭੇਦ, ਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਤੇ ਤਰਤੀਬ, ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਕੁਲ ਛੰਦ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੰਦ, ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਤੇ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋਏ ਵਾਕੰਸ਼ਾਂ ਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ। ਪਾਠ-ਭੇਦਾਂ ਦੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਲਈ ਦੋ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਹਿਮਤੀ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਖਿਆਲ ਇਹ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਹਿਮਤੀ ਪਾਠ ਨੂੰ ਗ਼ਲਤ ਤੇ ਅਰਥਹੀਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਪਾਠ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇ। ਸਾਖੀਆਂ ਤੇ ਸਿਰਲੇਖ ਤਿੰਨੋਂ ਹੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਿਰਲੇਖ ਕਦੇ ਸਾਖੀ ਦੇ ਆਦਿ ਤੇ ਕਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਨ। ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਹਰ ਸੰਭਵ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਥਾਈਂ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨਵਾਂ ਤੁਰਨ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਤਾਂ ਹੈ ਪਰ ਸਿਰਲੇਖ ਨਹੀਂ। ਉੱਥੇ ਅਸੀਂ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਸਿਰਲੇਖ ਨੂੰ ਬ੍ਰੈਕਟ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਈ ਥਾਈਂ ਸਾਖੀ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋਣ ਉਪਰੰਤ

ਨਵੀਂ ਸਾਖੀ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਈ ਸੂਚਨਾ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਪਰ ਛੰਦਾਂ ਦੀ ਅੰਕ ਲੜੀ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਉਂ ਅਰੰਭ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਸਾਖੀ ਦੇ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰਦਿਆਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੇ ਸਿਰਲੇਖ ਨੂੰ ਬੈਕਟ ਵਿੱਚ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਥਾਂ ਤਿੰਨੋਂ ਹੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਖੀ ਨੰ. ੭੯ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਬਿਲਕੁਲ ਗ਼ਲਤ ਦਰਜ ਹੋਇਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਵਰਣਿਤ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਇਸਦਾ ਸਿਰਲੇਖ 'ਸਾਖੀ ਰਜਬ ਕੀ' ਦੀ ਬਜਾਏ 'ਸਾਖੀ ਗਜਬ ਕੀ' ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਵਾਲੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀਆਂ ਉਦਾਸੀਆਂ, ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਭਿੰਨ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਅਸੀਂ ਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਨੂੰ ਮੁਕੰਮਲ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਜੋ ਸਾਖੀਆਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੇ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਪਰ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਸਾਖੀਆਂ ਵਿਚਲੇ ਅਧੂਰੇ ਛੰਦਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਪੂਰੇ ਕਰਨ ਦੀ ਹਰ ਸੰਭਵ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਵੰਨਗੀ ਦੇ ਪਾਠ-ਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਫੁਟ-ਨੋਟਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦੇ ਪਾਠ-ਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਛੋੜਿਆ, ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਪਾਠ-ਭੇਦ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਉੱਪਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਅਸੀਂ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਦਾ ਅਨੁਸਰਣ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਅਸ਼ੁੱਧੀਆਂ ਦੂਰ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ ਤੇ ਪਾਠ ਵੀ ਭਾਵਪੂਰਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੇਠ ਅਸ਼ੁੱਧ ਤੇ ਸ਼ੁੱਧ ਪਾਠ ਦੀਆਂ ਕੁੱਝ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :

ਤੋਂ ਤਕਯੋ / ਸੋ ਗਯੋ	ਚੈਤਰੋ / ਚਹੁੰ ਤਰਫੋ	ਜਦ / ਜੜ
ਯਾਹਿ / ਪਾਹਿ	ਠਾਂਢੇ / ਡਾਢੇ	ਬਧਾਈ / ਬਡਾਈ
ਅਛੇ / ਇਛੇ	ਗਿਚੀ / ਗਿਰੀ ਛੁਰੀ	ਭਾਗ ਸਿੰਘ / ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ
ਅਰਬੀ / ਫ਼ਾਰਸੀ	ਚਾਲ / ਤਾਲ	ਸੋ ਖਤ / ਸੋਖਤ
ਦੇ / ਦਈ	ਸਿੰਘਨ / ਸਿੱਖਨ	ਮੁਰਟਨ / ਮਰਦਨ
ਜੁੱਧੈ / ਦੰਗੈ	ਓੜਕ / ਔਕੜ	ਸੁਵਲਨ / ਸੁ ਵਲ ਨੱਕੇ
ਜਿੰਮੀਦਾਰੋ / ਜਰਾ ਟਾਲ	ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ / ਗਣੇਸ਼	ਸਿਖਿਓਂ / ਸ਼ਹੀਦੀਓਂ
ਸੁਬੀਯੋ / ਸੁਖੀਯੋ	ਸਿੰਘਨ ਪੰਥ / ਸਿੱਖਨ ਮਨ	ਸੁੰਦਰ / ਸਿਰੰਦਨਿ
ਸੰਗੈਰੀ / ਲੰਗੈਰੀ	ਮਹਾ ਪ੍ਰਸਾਦ / ਸ਼ਰਾਬ ਮਾਸਿ	ਗਯੋ / ਰਾਘੋ
ਧੂਪ / ਭੂਖ	ਫੁਰਤੀ / ਪਹਿ ਫੁਟਤੀ	ਬਿਆੜੈ / ਬਿਗਾਰੈ
ਔ / ਬਹੁ	ਕਬਾਬ / ਮਹਾ ਪ੍ਰਸਾਦਿ	ਇਨ / ਮਲਵਈਅਨ
ਧਾਰ / ਧਾੜ	ਸੁਨਾਮੈ ਸਾਰਾ / ਸੁਨਾਮ ਹਿਸਾਰਾ	ਕਾਫੀ / ਕਾਠੀ
ਕਈ / ਦਈ	ਜਿਨ / ਸਿੰਘ	ਮੋਰ / ਹੋਰ
ਰਾਹੁ / ਰਾਹੋਂ	ਤਯਾਰੀ / ਅਸਵਾਰੀ	ਭਈਅਨ / ਭਟੀਅਨ
ਕ੍ਰਮਾਏ / ਤੁਰਵਾਏ	ਸਿੰਘ / ਸਿੱਖ	ਮਰੇ / ਮਕੇ
ਲਡੇਰੇ / ਨਲਯੇਰੇ	ਖਾਲਸਾ / ਸਿੱਖ	ਚੜਾਵਣੇ / ਚਿਣਵਾਵਣੇ
ਦਰਸਾਵਨ / ਭਦ੍ਰਾਸਨ	ਕਢੋਂ ਪਰਾਨ / ਇਤੇ ਜਹਾਨ	ਦਾਧੀ / ਦਾਗੀ
ਗਿਰ / ਉਛਰ	ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ / ਚੰਡੀ ਸ੍ਰੀ	ਹਠਵਾਰੀ / ਲੁਟਵਾਰੀ
ਹੋਈ / ਧਰੀ	ਸਿੰਘਨ / ਖਾਲਸੈ	ਸੋਉ / ਕੋਉ
ਸਿੱਖਨ / ਹਿੰਦੂਅਨ	ਠੇਕੇ / ਠੋਕੇ	ਕਠਨ / ਕਰਨ
ਲਾਭ / ਲਾਂਭੇ	ਕਪੜੇ / ਕੁਹਾੜੇ	ਅਕਲ / ਆਇ ਕਲ
ਭਾਈ / ਤਾਈ	ਸਾਈ / ਸਰਾਈ	ਹਮਨ / ਹਮ ਮਨ

ਉਪਰੋਕਤ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਗ਼ਲਤ ਤੇ ਛੁੱਟੇ ਹੋਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸੋਧਣ ਉਪਰੰਤ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਆਈ ਹੈ।

ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਵਰਣਿਤ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਥਾਵਾਂ, ਘਟਨਾਵਾਂ, ਤਾਰੀਖਾਂ ਤੇ ਪਾਤਰਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਫੁਟ-ਨੋਟਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਕਿ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਆਸਾਨੀ ਰਹੇ। ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਪਾਠ ਦੇ ਬਾਹਰ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਉਸੇ ਲਾਈਨ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਉੱਪਰ ਗੋਲਾਕਾਰ 'o' ਚਿੰਨ੍ਹ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਲਾਈਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਔਖੇ ਸ਼ਬਦ ਆਏ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਅੱਡਰੇ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਤਿਰਛੀ ਲਕੀਰ ' / ' ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਵਰਤਿਆ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਪਤ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਛੰਦਾਂ ਦੀ ਅੰਕ ਲੜੀ ਲਗਾਤਾਰ ਨਹੀਂ ਚੱਲਦੀ। ਕਈ ਥਾਈਂ ਅੰਕ ਦਰਜ ਹੋਣੋਂ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ। ਹੱਥਲੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਹਰ ਸਾਖੀ ਵਿਚਲੇ ਛੰਦਾਂ ਨੂੰ ਸਿਲਸਿਲੇਵਾਰ ਅੰਕ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਧਾਰਭੂਤ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਖੀਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅੰਕ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਏਥੇ ਅਸੀਂ ਹਰ ਇੱਕ ਸਾਖੀ ਜਾਂ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਲੜੀਵਾਰ ਅੰਕ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਹੱਥਲੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਕਿਤੇ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਛਪੇ ਸੰਸਕਰਣ ਜਾਂ ਛਪੇ ਪਾਠ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਆਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਭਾਵ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ ਪਾਠ ਹੈ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਨੰਬਰ ੨੭੬ ਤੇ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਨੰਬਰ ੭੬੭ ਹਨ ਜੋ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿੱਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹਨ।

੫.

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਹੱਥਲਾ ਸੰਪਾਦਨ ਫ਼ਤਿਹ-ਏਸ਼ੀਆ ਦੇ ਅਕਾਦਮਿਕ ਏਜੰਡੇ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਸ. ਹਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਵਲੰਟੀਅਰਜ਼ ਸੰਪਾਦਨ ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਸਕੀਮ ਉਲੀਕਣ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੁਚੀ ਲੈਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸੰਪਾਦਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਸੱਜਣਾਂ ਦਾ ਤਹਿ ਦਿਲੋਂ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵੀ ਧੰਨਵਾਦ ਦੇ ਪਾਤਰ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕਿਆ ਹੈ। ਸ. ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਐਮ.ਫ਼ਿਲ. ਵਿਦਿਆਰਥੀ, ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨੇ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਪਾਠ-ਮੇਲਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਹੱਥ ਵਟਾਇਆ ਹੈ, ਸੰਪਾਦਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਹਾਰਦਿਕ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹੈ। ਡਾ. ਮਨਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਖੋਜ ਸਹਾਇਕ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਅਧਿਐਨ ਵਿਭਾਗ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਨੇ ਇਸ ਸੰਪਾਦਨ ਨੂੰ ਉਪਯੋਗੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਬੜੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਸਵਿਸਥਾਰ ਇੰਡੈਕਸ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਸੰਪਾਦਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰਿਣੀ ਹੈ। ਸ. ਨਰਿੰਦਰ ਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਕੇ.ਜੀ. ਗ੍ਰਾਫ਼ਿਕਸ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੇ ਕੰਪੋਜ਼ਿੰਗ ਤੇ ਟਾਈਪ ਸੈੱਟ ਕਰਨ ਦਾ ਮੁੱਢਲਾ ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਧੰਨਵਾਦ ਹੈ। ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਸ. ਗੁਰਸਾਗਰ ਸਿੰਘ, ਮੈਸਰਜ਼ ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ਼, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸੰਸਕਰਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਜੋ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲਈ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਆਭਾਗੀ ਹਾਂ। ਇਸ ਵਿਚ ਜੋ ਤਰੁੱਟੀਆਂ ਤੇ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਲਈ ਮੈਂ ਹੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਾਂ। ਉਮੀਦ ਹੈ ਇਹ ਨਿਮਾਣਾ ਜਿਹਾ ਜਤਨ ਸਿੱਖ ਸਾਹਿਤ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਰੁਚੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਤੇ ਖੋਜਾਰਥੀਆਂ ਲਈ ਲਾਹੇਵੰਦ ਸਾਬਿਤ ਹੋਵੇਗਾ।

ੴ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥
ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ ਹੈ।

ਅਥ
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼
ਤਵ ਪ੍ਰਸਾਦਿ

ਅਥ ਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਖਾਲਸੇ ਕੀ ਉਤਪਤੀ ਕੀ

ਉਤਪਤੀ

ਦੋਹਰਾ : ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਚਰਨਬੰਦ ਔਰ ਗੁਰਿਨ ਸਿਰਿ ਨਿਆਇਆ।
ਲਿਖੋਂ ਉਤਪਤੀ ਖਾਲਸੇ ਸਭਿ ਮੁਹਿ ਕਰੋ ਸਹਾਇ।੧।^੧

ਸਿਰ ਨਿਵਾ ਕੇ

ਚੌਪਈ : ਅਬ ਮੈਂ ਕਹੋਂ ਸਿੰਘਨ ਕੀ ਸਾਖੀ। ਜਿਹ ਬਿਧ ਬਡਨਾ ਅਸਾਡਨ ਆਖੀ। ਵਡੇਰੇ, ਪਿਉ-ਦਾਦੇ
ਔਰ ਪੁਰਾਤਨਾ ਤੇ ਭੀ ਸੁਨੀ। ਹੁਤੇ ਜੁ ਬਿਰਧ ਸਿੱਖ ਬਹੁਗੁਨੀ।੨। ਪੁਰਾਣੇ / ਬਹੁਤ ਗੁਣਵਾਨ
ਸੋ ਮੈਂ ਕਹੋਂ ਜਥਾ ਮਤ ਜੋਤੀ। ਮਨ ਤਨ ਪ੍ਰੀਤ ਔ ਭੈ ਭਾਇ ਸੇਤੀ। ਭਾਉ, ਪ੍ਰੇਮ
ਜਿਹ ਬਿਧਿ ਕਹੀ ਅੰਗਰੇਜਨਿ ਸੰਗ। ਰਖੋਂ ਉਥਾਨਕਾ ਸੋਊ ਪ੍ਰਸੰਗ।੩। ਭੂਮਿਕਾ
ਆਯੋ ਹੁਤੇ ਢਬਾਈ^੨ ਫ੍ਰਾਂਸੀਸ ਫਿਰੰਗੀ। ਮਰਹਟਨ ਨੈ ਕਰ ਰਖਯੋ ਸੁ ਜੰਗੀ। ਯੂਰਪੀਨ
ਇਕ ਕੰਪੂ ਤਿਸ ਸੁਪੁਰਦ ਕਰ ਦਯੋ। ਬਹੁਤ ਬਰਸ ਸੋ ਚਾਕਰ ਰਹਿਯੋ।੪। ਕੈਪ
ਭਯੋ ਬੂਢੇ ਸੋ ਗਯੋ ਵਤਨਿ। ਗਯੋ ਬੇਚ ਸਭ ਆਪਨ ਜਤਨ।
ਪੀਰੂ^੩ ਭੈਣ ਜਾਯੋ ਉਸ ਆਹਿ। ਬੇਚ ਸੌਪ ਗਯੋ ਉਸ ਪਾਹਿ।੫। ਪਾਸ

ਦੋਹਰਾ : ਸੋ ਪੀਰੂ ਇਕ ਕੰਪੂਓ ਔਰ ਕੀਏ ਉਨ ਚਾਰਿ।
ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਆਗਰੇ ਗੰਗਾ ਬੀਚ ਬਹਯੋ ਮਾਰ।੬।

ਗੰਗ-ਦੁਆਬ

ਚੌਪਈ : ਮ੍ਰਹੱਟਨ ਕੋ ਤਬ ਸੰਸੋ ਪਯੋ। ਚਾਹੈਂ ਮੁਲਕ ਉਸੈ ਤੇ ਲਯੋ।
ਪੀਰੂ ਮਨਸੂਬੋ ਠਹਿਰਯੋ। ਬੇਚ ਦੇਸ ਅੰਗ੍ਰੇਜਨ ਦੈ ਗਯੋ।੭।
ਸੈਯ ਅਠਾਰਾਂ ਸੱਠੈ ਸਾਲਾ। ਗਯੋ ਮ੍ਰਹੱਟਨ ਕੋ ਵਹੁ ਗਾਲਾ।

ਚਿੰਤਾ

ਸਕੀਮ

੧੮੬੦ ਬਿ. / ਨਾਸ

੧. ਛਪੇ ਹੋਏ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੋਹਰੇ ਦਾ ਪਾਠ ਇਉਂ ਹੈ :

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਚਰਨਬੰਦ ਗੁਰ ਗੋਬਿੰਦ ਧਯਾਇ।
ਲਿਖੋਂ ਉਤਪਤੀ ਖਾਲਸੇ ਮੋ ਨਿਜ ਕਰਹੁ ਸਹਾਇ।੧।

੨. ਢਬਾਈ : ਅਸਲ ਨਾਮ De Boigne (੧੭੫੧-੧੮੩੦), ਇਹ ਇਕ ਫ਼ਰਾਂਸੀਸੀ ਨਾਗਰਿਕ ਸੀ ਜੋ ਮਹਾਦ ਜੀ ਸਿੰਘੀਆ ਅਧੀਨ ਮਰਾਠਾ ਫ਼ੌਜ ਵਿੱਚ ਭਰਤੀ ਹੋ ਕੇ ਇਕ ਬ੍ਰਿਗੇਡ ਦਾ ਕਮਾਂਡਰ ਬਣਿਆ। ਇਸ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਤੇ ਆਗਰੇ ਵਿਚਕਾਰ ਕਾਫੀ ਵੱਡੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਜਾਗੀਰ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਸੀ। ੧੭੯੫ ਈ. ਵਿੱਚ ਮਰਾਠਾ ਫ਼ੌਜ ਵਿੱਚੋਂ ਸੇਵਾ-ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਇਹ ਵਾਪਸ ਪੈਰਿਸ ਪਰਤ ਗਿਆ ਸੀ।

੩. ਪੀਰੂ : Pietre Perron (੧੭੫੫-੧੮੩੪), ਇਹ De Boigne ਦਾ ਭਣੇਵਾਂ ਸੀ। ੧੭੮੦ ਈ. ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਆਇਆ ਤੇ ਦੌਲਤ ਰਾਓ ਸਿੰਘੀਆ ਅਧੀਨ ਮਰਾਠਾ ਫ਼ੌਜ ਦੀ ਕਮਾਂਡ ਸੰਭਾਲੀ। ੧੮੦੩ ਈ. ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼-ਮਰਾਠਾ ਜੁੱਧ ਵਿੱਚ Lord Lake ਨੇ Perron ਨੂੰ ਕਰਾਰੀ ਹਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ੧੮੦੫ ਈ. ਵਿੱਚ ਵਾਪਿਸ ਪੈਰਿਸ ਪਰਤ ਗਿਆ ਸੀ।

ਲਯੋ ਮੁਲਕ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਨ ਰੋਕ। ਮ੍ਰਹੱਟਨ ਕੈ ਘਰ ਪਰ ਗਯੋ ਸ਼ੋਕ।੯।
 ਤਬ ਦਿਲੀ ਮੈ ਆਇ ਵੜਯੋ ਕਰਨੈਲ। ਲੋਣੀ ਅਖਤਰਾ ਜੋ ਭਯੋ ਜਰਨੈਲ।
 ਸਿੰਘਨ ਘੇਰ ਲਈ ਚੜ੍ਹ ਦਿੱਲੀ। ਅਗਰੇਜ਼ਨ ਕੀ ਗਲ ਕਰ ਦਈ ਢਿੱਲੀ।੯। ਕਮਜ਼ੋਰ
 ਅੰਗਰੇਜ਼ ਜਰਨੈਲ ਮਨ ਗੁਸਾ ਆਯਾ। ਨਹਿ ਸਿੰਘਨ ਸੋਂ ਜੋਰ ਬਸਾਯਾ।
 ਤਬ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਨ ਪੁਛਯੋ ਪਤਿਸ਼ਾਹਿ। ਸਿੰਘਨ ਮੁਲਕ ਦੀਓ ਕਿਨ ਆਹਿ।੧੦। ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ

ਦੋਹਰਾ : ਮਾਰਯੋ ਕੌਨ ਗ਼ਨੀਮਾ ਇਨ ਕੌਨ ਸਵਾਰਯੋ ਕਾਮ। ਲੁਟੇਰਾ, ਧਾੜਵੀ
 ਦੀਨੋ ਪਟੋ ਲਿਖਾਇ ਜਿਨ ਕਹੋ ਸ਼ਾਹਿ ਉਸ ਨਾਮ।੧੧। ਸਨਦ, ਅਧਿਕਾਰ-ਪੱਤਰ

ਦਿੱਲੀ ਕੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹਿ ਵਾਚ -

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹਿ ਉਤਰਾ ਕਹਯੋ। ਨਹੀਂ ਸ਼ਾਹਿ ਕਿਨ ਇਨ ਕੋ ਲਿਖ ਦਯੋ। ਜਵਾਬ
 ਨਹੀਂ ਕਾਮ ਕੋਊ ਇਨੈ ਸਵਾਰਯੋ। ਨਹਿ ਗ਼ਨੀਮਾ ਕੋਊ ਇਨ ਨੈ ਮਾਰਯੋ।੧੨। ਦੁਬਸਮ
 ਨਿਜਮਲਾ ਮੁਗਲ ਨੈ ਨਾਦਰਾ ਬੁਲਾਯੋ। ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਕੋ ਉਨ ਖਵਾਰ ਕਰਾਯੋ।
 ਫਿਰ ਰੁਹੇਲੋ ਪਠਾਣ ਸਦਵਾਯੋ। ਭਾਊ ਮ੍ਰਹੱਟੋ ਉਨੈ ਗਲਵਾਯੋ।੧੩।
 ਆਪ ਥਕ ਕੈ ਵਹੁ ਮੁੜ ਗਯੋ। ਮੁਲਕ ਆਕੀ ਇਮ ਹਮ ਤੇ ਰਹਯੋ। ਬਾਗੀ
 ਪਤਿਸ਼ਾਹ ਦੁਸ਼ਟਿ ਇਮ ਕਪਟਾ ਉਚਾਰਾ। ਉਨਿ ਸਿੰਘਨ ਉਪਰ ਤੋੜਾ ਝਾੜਾ।੧੪। ਝੂਠ / ਗੁੱਸਾ
 ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਉਨ ਰਯਤਾ ਬਤਾਯੋ। ਨਹਿ ਉਨ ਖਾਲਸੋ ਪੰਥ ਜਤਾਯੋ। ਪਰਜਾ
 ਨਹਿ ਉਨ ਗੁਰੂਅਨ ਭੋਤਿ ਕਛੁ ਕਹਾ। ਗੁਰੂਅਨ ਸ਼ਾਹਨਾ ਜਿਮ ਝਗੜੋ ਰਹਾ।੧੫। ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ

੧. ਲੋਣੀ ਅਖਤਰਾ : Col. David Octerloney (੧੭੫੮-੧੮੨੫), ਅੰਗਰੇਜ਼ ਜਰਨੈਲ ਜਿਸ ਨੇ ੧੮੦੩ ਈ. ਦੇ ਅੰਗਰੇਜ਼-ਮਰਾਠਾ ਜੁੱਧ ਵਿੱਚ ਜਸਵੰਤ ਰਾਓ ਹੋਲਕਰ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਹਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਕੰਪਨੀ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਮਾਮਲਿਆਂ ਉੱਪਰ ਨਜ਼ਰਸਾਨੀ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਦੋਹਾਂ ਤ ੧੮੨੫ ਈ. ਵਿੱਚ ਮੋਰਠ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ।
੨. ਨਿਜਮਲਾ : ਚਿਨ ਕਿਲਿਚ ਖ਼ਾਨ, ੧੭੦੭ ਵਿੱਚ ਮੁਗਲਾਂ ਵੱਲੋਂ ਅਵਧ ਦਾ ਸੂਬੇਦਾਰ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਇਆ, ਨਿਜਮ-ਉਲ-ਮੁਲਕ ਦੀ ਉਪਾਧੀ ਮਿਲੀ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ। ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਮੁਹੰਮਦ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਵਜ਼ੀਰ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਉੱਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ। ਇਸਨੇ ਦੱਖਣ ਦੀ ਸੂਬੇਦਾਰੀ ਵੀ ਕੀਤੀ। ਮੁਗਲ ਹਕੂਮਤ ਕਮਜ਼ੋਰ ਪੈ ਜਾਣ 'ਤੇ ਇਸ ਨੇ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਸੁਤੰਤਰ ਹਸਤੀ ਕਾਇਮ ਕਰ ਲਈ। ੧੭੩੯ ਈ. ਵਿੱਚ ਨਾਦਿਰ ਸ਼ਾਹ ਦੁਰਾਨੀ ਦੇ ਹਮਲੇ ਸਮੇਂ ਮੁਗਲ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਤੁਰਾਨੀ ਧੜੇ ਦਾ ਮੋਹਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਅੰਤ ੧੭੪੮ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ।
੩. ਨਾਦਰ : ਨਾਦਿਰ ਸ਼ਾਹ ਦੁਰਾਨੀ, ੧੬੮੮ ਈ. ਵਿੱਚ ਖ਼ੁਰਾਸਾਨ ਵਿੱਚ ਜਨਮ ਹੋਇਆ, ੧੭੩੬ ਈ. ਵਿੱਚ ਸਫ਼ਵੀ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਨੂੰ ਹਰਾ ਕੇ ਈਰਾਨ ਦੇ ਤਖ਼ਤ ਦੀ ਵਾਰਗ਼ੌਰ ਸੰਭਾਲੀ, ਕਾਬੁਲ ਕੰਧਾਰ ਜਿੱਤ ਕੇ ੧੭੩੯ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕੀਤੀ, ਤਰਾਵੜੀ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਮੁਹੰਮਦ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਹਾਰ ਦੇ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਲੁੱਟ ਤੇ ਕਤਲੇਆਮ ਮਚਾਈ। ੨੦ ਜੂਨ ੧੭੪੭ ਨੂੰ ਨਾਦਿਰ ਸ਼ਾਹ ਆਪਣੇ ਹੀ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਹੱਥੋਂ ਕਤਲ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਦਾ ਮਕਬਰਾ ਮਸ਼ਹੂਰ ਵਿੱਚ ਹੈ।
੪. ਰੁਹੇਲੋ : ਨਜੀਬ ਖ਼ਾਨ, ਨਜੀਬਉਦੌਲਾ, ਰੁਹੇਲਾ ਸਰਦਾਰ ਜੋ ਗੰਗ ਦੁਆਬੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸੀ। ੧੭੫੭ ਈ. ਵਿੱਚ ਅਹਿਮਦਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਨੇ ਚੌਥੇ ਹਮਲੇ ਸਮੇਂ ਨਜੀਬਉਦੌਲਾ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਏਜੰਟ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਜਾਬਿਤਾ ਖ਼ਾਨ ਨੇ ਆਤੁਰ ਹੋ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲਈ ਤੇ ਸਿੰਘ ਸਜ ਕੇ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਧਰਿਆ।
੫. ਭਾਊ : ਮਰਾਠਾ ਸੈਨਾਪਤੀ ਸਦਾਸ਼ਿਵ ਰਾਓ ਭਾਊ, ਜੋ ੧੭੬੧ ਈ. ਵਿੱਚ ਪਾਣੀਪਤ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਦੀ ਸੈਨਾ ਨਾਲ ਲੜਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀਰਗਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ।

- ਚੌਪਈ : ਫੇਰ ਪੋਤਰੇ^੧ ਉਸ ਕੇ ਆਏ। ਸੋਊ ਖਾਲਸੇ ਮਾਰ ਹਟਾਏ।
ਪੰਥ ਆਦਿ ਤੈ ਘੁਲਤੈ ਆਯੋ। ਦੁਸਟ ਪਾਤਸਾਹੈ ਰਯਤ ਸੁਨਾਯੋ।੨੭।
- ਦੋਹਰਾ : ਦੁਸਟ ਦੁਸਟਾਈ ਨਹਿ ਤਜੇ ਜਿਮ ਸਰਪਾ ਤਜੇ ਬਿਖਾ ਨਾਹਿ। ਸੱਖ / ਜ਼ਹਿਰ
ਅਕਸਰ ਦੂਧ ਪਿਲਾਈਐ ਡੰਗ ਮਾਰਨ ਤੇ ਨ ਟਲਾਹਿ।੨੮।
- ਚੌਪਈ : ਕਊ ਨ ਕਹੀ ਉਨ ਸਾਚੀ ਬਾਤ। ਝੂਠ ਕਹਯੋ ਉਨ ਸਮਝ ਸੁ ਘਾਤਾ। ਬੇਈਮਾਨੀ, ਜਾਣ ਭੁੱਝ ਕੇ
ਜਿਮ ਉਨ ਕਹਯੋ ਤਿਮ ਜਰਨੈਲ ਲਿਖ ਧਰਯੋ। ਸੱਚ ਝੂਠ ਤਬ ਨਾਹਿ ਬਿਚਰਯੋ।
ਤੁਰਕ ਹਿੰਦੂ ਕੋ ਬੈਰ ਹੁਤੋ ਆਦਾ। ਦੀਨ ਮਜ਼ਬ ਕੋ ਆਦੋ ਬਾਦਾ। ਮੁੱਢ / ਬਗੜਾ
ਝੂਠ ਕਹਿਨ ਮੈ ਜੇ ਰਿਪੁ ਮਰੈ। ਤੁਰਕ ਹਿੰਦੂਅਨ ਤੇ ਕਬ ਟਰੈ।੩੦। ਵੈਰੀ, ਦੁਸ਼ਮਨ
- ਦੋਹਰਾ : ਭੁਜਾ ਭਿਵਾਂਈਐ ਤੇਲ ਸਿਉਂ ਦੀਜੈ ਤਿਲੈ ਲਗਾਇ। ਬਾਂਹ / ਭਿਉਈਏ / ਤਿਲ
ਮਾਰੋ ਹਿੰਦੂਅਨ ਕਸਮ ਕਰ ਇਨ ਗਯੋ ਰਸੂਲ^੨ ਬਤਾਇ।੩੧।
ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਿਮ ਸੁਨੀ ਸੋ ਤਉ ਧਰੀ ਲਿਖਾਇ।
ਸੁਨੋ ਸੰਤ ਮਨ ਲਾਇਕੈ ਆਗੈ ਕਹੂੰ ਬਧਾਇ।੩੨। ਵਧਾ ਕੇ

੨. ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੁਰਯੋ (ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਰਚਣ ਦਾ ਕਾਰਨ)

- ਦੋਹਰਾ : ਜਬ ਪਾਤਿਸਾਹੈ ਇਮ ਕਹਯੋ ਇਨ ਦਯੋ ਰਾਜ ਕਿਨਾ ਨਾਹਿ। ਕਿਸੇ ਨੇ
ਰੱਯਤ ਆਕੀ ਹਮ ਭਈ ਆਏ ਨਾਦਰ ਅਹਿਮਦ ਸਾਹਿ।੧।
- ਚੌਪਈ : ਤਬ ਅੰਗਰੇਜ਼ਨ ਤਿਯੋ ਹੀ ਲਿਖ ਲਯੋ। ਸਿੰਘਨ ਰਾਜ ਨ ਕਿਨਹੂੰ ਦਯੋ।
ਨਹੀਂ ਪਰਵਾਨੋ ਸਿੰਘਾਂ ਪਾਹਿ। ਨਹੀਂ ਬਖਸ ਕਿਨ ਕਰੀ ਪਾਤਿਸਾਹਿ।੨। ਬਾਹੀ ਹੁਕਮ, ਪਰਵਾਨਾ
ਜਿਮ ਸਾਹਿ ਕਹਯੋ ਤਿਮ ਲਿਖਯੋ ਕਿਤਾਬ। ਹੁਕਮ ਪਾਇ ਯੋ ਧਰੀ ਸ਼ਿਤਾਬਾ। ਤੁਰਤ
ਜੋ ਨਹਿ ਪਰਵਾਨੋ ਸਿੰਘਨ ਪਾਹਿ। ਐ ਨਹਿ ਬਖਸਯੋ ਕਿਨ ਪਤਿਸਾਹਿ।੩।
ਰੱਯਤ ਆਕੀ ਕਬ ਰਹਨੇ ਪਾਇ। ਲਈਅਗੁ ਇਨ ਤੈ ਮੁਲਖ ਛਿਨਾਇ। ਬੇਹਟਾ
ਜਬੈ ਅੰਗਰੇਜ਼ਨ ਇਮ ਲਿਖ ਧਰਯੋ। ਦੁਸਟ ਮੁਗਲ ਤਬ ਖੁਸ਼ੀਅਨ ਭਰਯੋ।੪।
- ਦੋਹਰਾ : ਤੁਰਕ ਨ ਖੁਸ਼ੀਆ ਕਿਮ ਕਰੈ ਕਿਮ ਕਹੈ ਨ ਖੋਟੀ ਬਾਤ।
ਤੁਰਕਨ ਐ ਹਿੰਦੂਅਨ ਹੁਤੋ ਦੀਨ ਮਜ਼ਬ ਕੋ ਘਾਤਾ।੫। ਵੈਰ

੧. ਪੋਤਰੇ : ਜ਼ਮਾਨ ਸ਼ਾਹ, ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਦਾ ਪੋਤਰਾ ਤੇ ਤੈਮੂਰ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਪੁੱਤਰ। ਉਹ ੧੭੯੩ ਈ. ਵਿੱਚ ਕਾਬੁਲ ਦੇ ਤਖ਼ਤ ਉੱਪਰ ਬੈਠਾ। ਉਸ ਦੇ ਭਾਈ ਮਹਮੂਦ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ੧੮੦੦ ਈ. ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਕੱਢ ਕੇ ਅੰਨ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।
੨. ਰਸੂਲ : ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਬਾਨੀ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ, ਜਨਮ ੫੭੦ ਈ. ਮੱਕੇ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਤੇ ਵਫ਼ਾਤ ੬੩੨ ਈ. ਵਿੱਚ ਮਦੀਨੇ ਪਾਈ।

ਦੋਹਰਾ : ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜਿਮ ਭਯੋ ਆਗੇ ਵਧਯੋ ਪ੍ਰਤਾਪ।

ਜਿਮ ਬਾਬਰ^੧ ਪਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਭਈ ਕਹਯੋ ਨ ਮਨ ਰਖ ਪਾਪ।੧੬।

ਚੌਪਈ : ਜਿਮ ਫਿਰ ਤੁਰਕਨ ਹਿੰਦੂ ਸਤਾਏ। ਜਿਮ ਉਨ ਸਿਖ ਔ ਗੁਰੂ ਅਕਾਏ^੧

ਤੰਗ ਕੀਤੇ

ਜਿਮ ਜਿਮ ਗੁਰੂਅਨ ਸਿਰਰਾ^੨ ਜੁ ਕੀਯੋ। ਸੀਸ ਦੀਯੋ ਔ ਸਿਰਰਾ ਨ ਦੀਯੋ।੧੭। ਸਿਰੜ / ਰੰਬੀ-ਭੋਤ

ਜਿਹ ਬਿਧਿ ਬੈਰ ਸ਼ਾਹਨਾ^੩ ਗੁਰ ਭਯੋ। ਜਿਮ ਗੁਰ ਦੁਖਤਿ ਹੁਇ ਪੰਥ ਰਚਯੋ। ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ

ਪੰਥ ਮਦਤ ਕੋ ਚੰਡਿ ਜਗਾਈ^੪। ਚੰਡਿ ਭੇਟ ਦਏ ਬੇਟਾ ਲਗਾਈ।੧੮। ਪੁੱਤਰ

ਦੇਹ ਆਪਨ ਵੀ ਚੰਡ ਚੜਾਈ। ਵਹੁ ਤੁਰਕਨ ਸਿਰ ਭਈ ਬੁਰਾਈ।

ਪੰਥ ਖਾਤਰ ਗੁਰ ਇਤੀ ਕਮਾਈ। ਸੋਊ ਦੁਸ਼ਟ ਨੈ ਨਾਹਿ ਸੁਨਾਈ।੧੯।

ਦੋਹਰਾ : ਅਪਾਪੀਏ^੫ ਅਪਰਾਧ ਬਿਨ ਸ਼ੀਰ ਖੋਰਾ ਗੁਰ ਬਾਲ।

ਪਾਪ-ਰਹਿਤ / ਦੁੱਧ ਪੀਏ

ਬੇਦੋਸ਼ੇ ਫੜ ਗਲ ਕਟੇ ਕਹਯੋ ਨ ਉਨੇ ਹਵਾਲਾ।੨੦।

ਹਾਲ, ਵੇਰਵਾ

ਚੌਪਈ : ਫਿਰ ਬਾਹਾਦਰਸ਼ਾਹਿ^੬ ਗੁਰ ਲਯੋ ਰਿਝਾਈ। ਪਾਤਸ਼ਾਹਿ ਕੀਯੋ ਸਭ ਕਲਾ ਦਿਖਾਈ।

ਭੇਜ ਬੰਦੇ ਕੋ ਫਿਰ ਖੁਹਿ ਲਈ। ਤੱਤ ਖਾਲਸੇ ਪੈ ਸੋਊ ਅਈ।੨੧।

ਦੋਹਰਾ : ਕਹੀ ਨ ਗੱਲ ਵਹੁ ਗੁਰਨ ਕੀ ਔ ਕਹੀ ਨ ਗੱਲ ਵਹੁ ਪੰਥ।

ਘੁਲਤੇ ਬੀਤੇ ਬਰਸ ਬਹੁ ਪਤਿਸਾਹਿਨ ਔ ਗੁਰ ਸੰਤ।੨੨।

ਸੋਰਠਾ : ਬੰਦ ਬੰਦ ਸਿਖਨ ਕਟਾਇ ਖੋਪ੍ਰੀ ਸਿਰੋਂ ਉਤਾਰਿਕੈ।

ਪਿੰਡ ਪਿੰਡ ਸੂਲੀ ਗਡਾਇ ਹਾਰ ਗਏ ਜਿਮ ਮੁਗਲ ਬਲੁ।੨੩।

ਚੌਪਈ : ਔਰ ਨਾਦਰ ਗੱਲ ਸਭੀ ਨ ਕਹੀ। ਦਿੱਲੀ ਲੁੱਟੀ ਜਿੰਨੋਂ ਕਤਲ ਕਰਹੀ।

੧੭੩੯ ਈ. ਵਿੱਚ

ਉਸ ਕਉ ਭੀ ਸਿੰਘ ਲੁਟਤੇ ਰਹੇ। ਕੰਧਾਰ ਕਾਬਲ ਲੁਟ ਰਾਹ ਸੁ ਖਹੇ।੨੪।

ਫਿਰ ਅਹਿਮਦਸ਼ਾਹਿ^੭ ਲਹੌਰ ਮੱਲ ਬਹਯੋ। ਦਿੱਲੀ ਆਗਰੋ ਸਭ ਮੱਲ ਲਯੋ।

ਜੋ ਸਿੰਘਨ ਨੈ ਦਯੋ ਨਿਕਾਰਾ^੮। ਲਏ ਸਿੰਘਨਿ ਉਸ ਸੂਬੇ ਮਾਰ।੨੫। ਕੱਚ ਦਿੱਤਾ

ਦੋਹਰਾ : ਜਿਮ ਉਸ ਪੁਤ੍ਰ ਤੰਮੂਰ^੯ ਕੋ ਲੰਘਾਯੋ ਮੁਰਦਨਾ ਕੈ ਰਾਹਿ।

ਲੱਖਾਂ ਉਪਰੋਂ

ਗਯੋ ਤਲਾਕ ਨਿਕਾਰ ਕੈ ਹਮ ਔਲਾਦ ਆਵੇ ਇਤ ਨਾਹਿ।੨੬।

੧. ਬਾਬਰ : ਜ਼ਹੀਰਉਦੀਨ ਮੁਹੰਮਦ ਬਾਬਰ, ਜਿਸ ਨੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਉਪਰ ਪੰਜ ਹਮਲੇ ਕੀਤੇ। ੧੫੨੬ ਈ. ਵਿੱਚ ਪਾਣੀਪਤ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਇਬਰਾਹੀਮ ਖ਼ਾਨ ਲੋਧੀ ਨੂੰ ਹਰਾ ਕੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਦਸੰਬਰ ੧੫੩੦ ਵਿੱਚ ਆਗਰੇ ਹੋਇਆ।

੨. ਲੇਖਕ ਦੁਆਰਾ ਚੰਡੀ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਦਾ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਗੁਰਮਤ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।

੩. ਬਾਹਾਦਰਸ਼ਾਹਿ : ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਪੁੱਤਰ ਜਿਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਮ ਮੁਅੱਜ਼ਮ ਸੀ, ਉਹ ਅਕਤੂਬਰ ੧੭੦੭ ਈ. ਵਿੱਚ ਤਖ਼ਤ ਪੁਰ ਬੈਠਾ ਤੇ ਦੇਹਾਂਤ ਦਸੰਬਰ ੧੭੧੨ ਈ. ਵਿੱਚ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ।

੪. ਅਹਿਮਦਸ਼ਾਹਿ : ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ, ਜ਼ਮਾਨ ਖ਼ਾਨ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਤੇ ਨਾਦਿਰ ਸ਼ਾਹ ਦੁਰਾਨੀ ਦਾ ਸੈਨਾਪਤੀ। ਉਸ ਨੇ ੧੭੪੭-੧੭੬੭ ਈ. ਤੱਕ ਪੰਜਾਬ ਉਪਰ ਅੱਠ ਹਮਲੇ ਕੀਤੇ। ਉਸ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਜੂਨ ੧੭੭੩ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ।

੫. ਤੰਮੂਰ : ਤੈਮੂਰ ਸ਼ਾਹ, ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਜੋ ੧੭੫੫ ਈ. ਵਿੱਚ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਸੂਬੇਦਾਰ ਬਣਿਆ। ਉਹ ੧੭੭੨ ਈ. ਵਿੱਚ ਕਾਬੁਲ ਦੇ ਤਖ਼ਤ ਉਪਰ ਬੈਠਾ ਤੇ ਮਈ ੧੭੯੩ ਈ. ਵਿੱਚ ਕਾਲਵਸ ਹੋਇਆ।

- ਚੌਪਈ: ਕਈ ਬਰਸ ਇਮ ਬੀਤਤ ਭਏ। ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮੁਲਖੱਯੈ^੧ ਸੰਤਏ।
ਉਦਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ਨ ਕੋ ਲੈ ਆਏ। ਲੁਦਿਹਾਣੈ ਸੋਊ ਆਣ ਬਹਾਏ।੬। ਤੰਗ ਕੀਤੇ
- ਦੋਹਰਾ: ਸਾਲ ਅਠਾਰਾਂ ਸੈ ਬਿਤੇ ਅਧਿਕ ਚੌਸਠ^੨ ਬੋਇ।
ਦਯੋ ਸੁ ਪਾਰ ਉਤਾਰ ਤਿਨ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਲ ਜੋਇ।੭।
- ਸੌਰਠਾ: ਲੀਨੀ ਈਨ ਠਹਿਰਾਇ ਸਤਦਵਾਂ ਪਾਰ ਨ ਹਮ ਲਖੈਂ।
ਮੁਲਖੱਯਨ ਦਿਲਾਸੈ ਲਾਇ ਮੁਲਖ ਮਫੂਜਾ ਲਿਖ ਦਯੋ।੮। ਸਤਿਲੁਜ
ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਧੀਨ
- ਦੋਹਰਾ: ਸੋਊ ਬਾਤ ਉਨ ਚਿਤ ਰਖੀ ਲੂਣੀ ਅਖਤ੍ ਜਰਨੈਲ।
ਲੁਦਿਹਾਣੈ ਆਇ ਪੁੱਛੀ ਜਬ ਭਯੋ ਸਿੰਘਨ ਸਯੋਂ ਮੇਲ।੯।
- ਚੌਪਈ: ਜਬ ਜਰਨੈਲ ਸੋਚ ਚਿਤ ਆਈ। ਹੁਤੀ ਜੁ ਬਾਤ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਲਿਖਾਈ।
ਜੁਨੈਲ ਅਗੇ ਥੋ ਮਾਲੀ^੩ ਕਪਤਾਨ। ਜਿਹ ਜਾਨਤ ਹੈ ਬਹੁਤ ਜਹਾਨਾ।੧੦। ਲੋਕ
- ਤਿਸਕੋ ਕਹਯੋ ਜੁਨੈਲ ਬੁਲਾਇ। ਸਮਝਾਇ ਖੂਬ ਉਸ ਪਾਸ ਬਹਾਇ।
ਸਿੰਘਨ ਕੀ ਉਤਪਤੀ ਲਿਖਾਯੋ। ਜਿਮ ਕਰ ਖਾਲਸੇ ਰਾਜ ਆਦ ਪਾਯੋ।੧੧।
ਜਿਮ ਕਹੀ ਦਿੱਲੀਪਤਿ ਤਿਮ ਹੈ ਸਾਤਿ। ਕੈ ਕੁਛ ਲਗਾਯੋ ਮੁਗਲਨ ਘਾਤਾ। ਸੱਚੀ / ਝੂਠ
- ਹਿੰਦੂ ਤੁਰਕਨ ਮੇਲ ਕੁਛ ਨਾਹਿ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਦ ਸੱਚ ਕਹਾਇੰ।੧੨।
ਕਿਮ ਕਰ ਜੱਟਨ ਸ਼ਾਹਿ ਸੂਬੇ ਮਾਰੇ। ਸ਼ਾਹਿ ਰੱਯਤ ਤੇ ਕਿਮ ਕਰ ਹਾਰੇ।
ਬਾਈ ਸੂਬੇ ਮੁਗਲਨ ਪਾਹਿ। ਕਈ ਜਜ਼ੀਰੇ ਸਾਮੁੰਦ੍ ਮਾਹਿ।੧੩। ਪ੍ਰਾਂਤ / ਟਾਪੂ
- ਸਾਰੀ ਹਿੰਦ ਥੀ ਚਗੱਤਿਨਿ ਪਾਸ। ਕੌਣ ਗਜ਼ਬ ਕਰ ਏ ਭਏ ਨਾਸ। ਚੁਗੱਤੇ, ਮੁਗਲ ਵੰਬ
- ਰੱਯਤ ਛੇਲੀ ਸਮ ਹਾਕਮ ਸ਼ੇਰ। ਹਾਕਮ ਬਾਜ਼ ਔ ਰਯਤ ਬਟੇਰ।੧੪। ਭੇਡ-ਬੱਕਰੀ
- ਦੋਹਰਾ: ਛੇਲੀਅਨ ਮਾਰੇ ਸ਼ੇਰ ਕਿਮ ਕਿਮ ਬਟੇਰਨ ਮਾਰੇ ਬਾਜ਼। ਕਿਵੇਂ
- ਔ ਹਾਕਮ ਮਾਰੇ ਰੱਯਤੈਂ ਯਹ ਕਰਮਾਤਹਿ ਕਾਜ।੧੫। ਚਮਤਕਾਰ
- ਹੈ ਇਨ ਮੈਂ ਕਿਛੁ ਸ਼ਕਤ ਬਲ ਕੈ ਕਿਸ ਡਾਢੇ ਪੰਥ।
ਲਿਖੋ ਹਕੀਕਤ ਇਨ ਸਭੋ ਤੋਂ ਯਹ ਪਈਏ ਅੰਤ।੧੬।
ਜਰਨੈਲ ਕੋ ਮਾਲੀ ਕਹੀ ਜਿਮ ਕਹੀ ਦਿਲੀ ਕੇ ਸ਼ਾਹਿ। ਜਿਵੇਂ
- ਤੈਸੇ ਲਿਖਿ ਪਠਾਈਐ ਪਹਿ ਲੰਦਨ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹਿ।੧੭। ਪਾਸ

੧. ਮੁਲਖੱਯੈ: ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਫੌਜ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਫੌਜੀ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਪਰ ਏਥੇ ਮੁਲਖੱਯੈ ਤੋਂ ਲੇਖਕ ਦਾ ਭਾਵ ਸਤਿਲੁਜੋਂ ਉਗਰ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਹਨ।
੨. ਚੌਸਠ: ਬਿਕ੍ਰਮੀ ੧੮੬੪ ਭਾਵ ੧੮੦੭ ਈ., ਲੇਖਕ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਮਾਲਵੇ ਵਿੱਚ ਫੌਜੀ ਮੁਹਿੰਮਾਂ ਤੋਂ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਵਿਚਕਾਰ ੧੮੦੯ ਈ. ਵਿੱਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਸੰਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਦੋਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਸਰਹੱਦ ਸਤਿਲੁਜ ਦਰਿਆ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।
੩. ਮਾਲੀ: Captain Murray ਈਸਟ ਇੰਡੀਆ ਕੰਪਨੀ ਵਿੱਚ ਫੌਜ ਦਾ ਡਾਕਟਰ ਜਿਸ ਨੂੰ David Octterloney ਨੇ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਖੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਉੱਪਰ ਨਜ਼ਰਸਾਨੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਸੀ।

- ਚੌਪਈ : ਜੁਨੈਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਥੋ ਬਡੋ ਗਿਆਨੀ। ਕਹਾ ਮਰੀ ਸੋਊ ਉਸੈ ਨ ਮਾਨੀ। ਕਪਤਾਨ ਮਰੇ
ਕਹਯੋ ਕੂੜ ਜੁ ਹੁਇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹਿ। ਦੇਇ ਬਾਤ ਮੋਹਿ ਕੂੜਿ ਕਰਾਹਿ।੧੮।
ਦੂਸਰ ਬਾਤ ਤਿਨ ਲਈ ਬਿਚਾਰ। ਹੁਤੇ ਬਿਰਧ ਐ ਬਡ ਖਬ੍ਰਦਾਰ।
ਸਿੰਘਨ ਐ ਪਾਤਸ਼ਾਹਨ ਮਾਹਿ। ਲਖਯੋ ਸ਼ਰੀਕੋ ਜਰਨੈਲ ਵਾਹਿ।੧੯। ਵੈਰ-ਵਿਰੋਧ
ਕਹੀ ਬਾਤ ਜਉ ਸ਼ਾਹਿ ਸਚ ਹੋਗ। ਭਰੈ ਸ਼ਾਹਿਦੀ ਸਭ ਉਸ ਲੋਗ। ਜਿਹੜੀ / ਗਵਾਹੀ
ਜੋਉ ਸ਼ਾਹਿ ਹੈ ਝੂਠ ਉਚਾਰਾ। ਸਚ ਝੂਠ ਕਰ ਲੇਹੁ ਨਿਆਰਾ।੨੦। ਨਿਬੇੜਾ
ਅਕੈ ਲਿਖਤ ਕੋਉ ਪੁਰਾਤਨ ਲੱਭਯੈ। ਇਮ ਕਰ ਹਮਰੋ ਮਨ ਪਤਿਅੱਯੈ। ਜੇਕਰ / ਤਸੱਲੀ
ਲਿਖਤ ਭੇਜੀਐ ਲੰਦਨ ਸੋਊ। ਯਾ ਮੈਂ ਝੂਠ ਨ ਇਕ ਤਿਲਾ ਹੋਉ।੨੧। ਜ਼ਹਾ ਵੀ
- ਦੋਹਰਾ : ਰਾਜ ਮਲਯੋ ਸਿੰਘਨ ਜਿਮ ਸਭ ਭਾਂਤਿ ਲਿਖਾਓ ਸਾਲ।
ਸੁਨ ਝੋੜੋ ਸਭ ਖਾਲਸੈ ਜਾਨਯੋ ਜੱਗ ਹਵਾਲ।੨੨। ਜੰਗ, ਜੁੱਧ
- ਚੌਪਈ : ਮਰੀ ਹੁਕਮ ਲੈ ਉੱਦਮ ਕੀਯੋ। ਬੂਟੈ ਸ਼ਾਹਿ ਮੌਲਵੀ ਸਦ ਲੀਯੋ।
ਲਿਖਨ ਕਤਾਬ ਉਸੈ ਫੁਰਮਾਯੋ। ਸਿੰਘਨ ਕੀ ਉਤਪਤੀ ਲਿਖਾਯੋ।੨੩।
ਜਿਮ ਹੁਇ ਸੱਚ ਸੋਊ ਮੈਂ ਲਿਖੈਯੋ। ਯਾ ਮੈਂ ਝੂਠ ਨ ਕਛੁ ਰਲੈਯੋ।
ਯਹਿ ਜਾਵਗ ਸ਼ਾਹ ਲੰਦਨ ਪਾਸ। ਔਰ ਦੀਪਨਾ ਮੈਂ ਹੋਗ ਪ੍ਰਕਾਸ਼।੨੪। ਦੀਪ ਸਮੂਹ
- ਦੋਹਰਾ : ਐਸੀ ਐਸ ਤਗੀਦਾ ਕਰ ਬੂਟੈ ਸ਼ਾਹ ਸਮਝਾਇ। ਤਾਕੀਦ
ਲਿਖਯੋ ਹਕੀਕਤ ਖਾਲਸੈ ਜਿਮ ਸਿੰਘਨ ਭਯੋ ਵਧਾਇ।੨੫।
- ਚੌਪਈ : ਉਸੀ ਕਚਹਿਰੀ ਹਮ ਥੇ ਗਏ। ਸੁਨ ਯਹ ਬਾਤ ਸੁ ਚਿੰਤਤ ਭਏ।
ਯਹਿ ਮੌਲਵੀ ਹੈ ਮੁਸਲਮਾਨ। ਕਬ ਹਿੰਦੂਅਨ ਜਸ ਕਰੈ ਬਖਾਨ।੨੬।
ਕਰ ਗੋਸ਼ਟਾ ਹਮ ਮਰੀ ਸਮਝਾਯੋ। ਉਸ ਕਾ ਲਿਖਿਆ ਹਮਹਿ ਦਿਖਾਯੋ। ਗੱਲਬਾਤ
ਉਸਕੋ ਦੇਖ ਹਮ ਬਾਤ ਉਚਾਰੀ। ਇਨ ਗਲ ਖਾਲਸੈ ਕਹੀ ਨ ਸਾਰੀ।੨੭।
- ਦੋਹਰਾ : ਸੋ ਮਰੀ ਹਮਾਰੇ ਮਿਤਾ ਭਯੋ ਮੁਹਿ ਫਿਰ ਕਹਯੋ ਬੁਲਵਾਇ। ਮਿੱਤਰ
ਜਿਮ ਉਤਪਤਿ ਭਈ ਖਾਲਸੇ ਤਿਮ ਤੁਮ ਦੇਹੁ ਲਿਖਾਇ।੨੮। ਤਿਵੈ
- ਚੌਪਈ : ਤੋ ਮੈਂ ਕਹੀ ਸੁਨ ਮਰੀ ਕਪਤਾਨ। ਤੁਮ ਪਤੀਜਤਾ ਹੋਹਿ ਮੁਸਲਮਾਨ। ਵਿਸ਼ਵਾਸ
ਤੁਰਕਨ ਹਿੰਦੂਅਨ ਬੈਰ ਹੈ ਆਦ। ਖਹਾ ਖਹੀ ਕਰ ਰੱਖੋ ਬਾਦ।੨੯। ਲੜਾਈ
ਹਿੰਦੂਅਨ ਕੀ ਤੁਰਕ ਖੋਟੀ ਕਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਤੁਰਕਨ ਨਿੰਦਤ ਰਹੈ।
ਤਬ ਮਾਲੀ ਕਪਤਾਨ ਬਖਾਨੀ। ਹਮ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹੈ ਚਤੁਰ ਗਿਆਨੀ।੩੦। ਕਪਤਾਨ ਮਰੇ
ਸਾਚ ਝੂਠ ਹਮ ਖੂਬ ਬਿਚਾਰੈ। ਦੂਧ ਨੀਰ ਜਿਮ ਹੰਸ ਨਿਆਰੈ। ਅੱਭ ਅਲਹਿਦਾ
ਬਿਸ਼ਕਾ ਲਿਖਾਵੈ ਸਚ ਹਮ ਪਾਹਿ। ਝੂਠ ਹੋਇ ਹਮ ਲਿਖੈ ਨ ਵਾਹਿ।੩੧।

੧. ਬੂਟੈ ਸ਼ਾਹਿ : ਗੁਲਾਮ ਮੁਹੀਉਦੀਨ ਮੌਲਵੀ ਬੂਟੈ ਸ਼ਾਹ, ਜੋ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਖੇ Captain Murray ਦਾ ਮੁਨਸ਼ੀ ਜਾਂ ਪੇਸ਼ਕਾਰ ਸੀ।

ਅੰਗਰੇਜ਼ ਲੋਕ ਜੋ ਪਰਭੂਮਾ ਜਾਵਤ। ਤਿਸੈ ਹਵਾਲਾ ਸਭੀ ਲਿਖ ਲਯਾਵਤ। ਵਿਦੇਸ਼ / ਹਾਲ, ਸਮਾਚਾਰ
ਜੁਊ ਹੋਤ ਹੈ ਸਾਚ ਸਭ ਖਾਸ। ਸੁਊ ਪੁਜਾਇਤਾ ਪਤਿ ਲੰਦਨ ਪਾਸ।੩੨। ਭੇਜਦੇ

ਦੋਹਰਾ : ਤੋਂ ਮਾਲੀ ਨੈ ਹਮ ਕਹਯੋ ਇਤਨੀ ਬਾਤ ਬਤਾਹੁ।
ਸਿੰਘਨ ਪਾਯੋ ਰਾਜ ਕਿਮ ਐ ਦੀਨੋ ਕਿਨ ਪਤਿਸ਼ਾਹੁ।੩੩।

ਚੌਪਈ : ਤਿਸੈ ਬਾਤ ਮੈਂ ਐਸੇ ਕਹੀ। ਸਿੰਘਨ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਸਾਹਿ ਸੱਚੈ ਦਈ।
ਮਰੀ ਕਹਯੋ ਸ਼ਾਹ ਸੱਚੈ ਕੋਇ। ਅਸਾਂ ਕਹਯੋ ਸ਼ਾਹ ਨਾਨਕ ਜੋਇ।੩੪। ਕੋਣ, ਕਿਹੜਾ
ਮਰੀ ਕਹਯੋ ਭਯੋ ਨਾਨਕ ਫਕੀਰ। ਉਨ ਸ਼ਾਹੀ ਕੀ ਕਿਆ ਤਤਬੀਰ। ਤਦਬੀਰ, ਸਮਝ
ਹਮੈ ਕਹਯੋ ਵਹਿ ਸ਼ਾਹਿਨ ਕੋ ਸ਼ਾਹ। ਦੀਨ ਦੁਨੀ ਸੱਚੈ ਪਤਿਸ਼ਾਹਿ।੩੫। ਦੁਨੀਆ, ਸੰਸਾਰ
ਕਈ ਸ਼ਾਹ ਤਿਨ ਕੀਯੇ ਫਕੀਰ। ਕਈ ਫਕੀਰ ਕਰ ਦੀਨੇ ਪੀਰ।
ਰਹਯੋ ਆਪ ਹੁਇ ਬੇਪਰਵਾਹ। ਯੋ ਨਾਨਕ ਭਯੋ ਸ਼ਾਹਿਨ ਸ਼ਾਹਿ।੩੬। ਫੁਹੇ, ਪੁਜੇ
ਜਿਨ ਸ਼ਾਹ ਨਾਨਕ ਚਰਨ ਪ੍ਰਸਾਏ। ਤਿਨ ਮੈਂ ਸ਼ਕਤਿ ਇਤੀ ਭਈ ਆਏ। ਫੁਹੇ, ਪੁਜੇ
ਚਿੜੀਅਨ ਤੇ ਉਨ ਬਾਜ ਕੁਹਾਏ। ਛੇਲਨ ਕੋਲੋਂ ਸ਼ੇਰ ਤੁੜਾਏ।੩੭। ਮਰਵਾਏ

ਦੋਹਰਾ : ਜਿਨ ਕੈ ਘੋੜੈ ਗੈਲਾ ਲੱਖ ਤੋਪਨ ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ। ਪਿਛੇ
ਤਖਤ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਬਹਿ ਕਰਤ ਤਿਨ ਦਾਸਨਾ ਦੀਨੇ ਗਾਰ।੩੮। ਦਾਸਾਂ / ਨਾਸ
ਭਾਂਗ ਨੁਗਦਾ ਲੈ ਨਾਮ ਸਿਰ ਡਾਰੈ ਜਾਂਕੇ ਦਾਸ। ਭੰਗ ਦਾ ਫੋਕ
ਰਹੈ ਨ ਅੜਨੈ ਜੋਗ ਵਹੁ ਤੁਰਤ ਹੋਇ ਤਿਸ ਨਾਸੁ।੩੯।

ਕਥਿਤ ਬਤੀਸਾ :

ਮਰੀ ਨੇ ਪਿਆਰੇ ਬਚਾ ਹਮ ਸਿਉਂ ਉਚਾਰੇ ਤਬ ਬਚਨ, ਬੋਲ
ਨਾਨਕ ਜੀ ਪਾਈ ਜਿਮ ਸ਼ਾਹੀ ਕਹੋ ਸੋਊ ਢਬਾ। ਤਰੀਕਾ
ਹਮ ਉਸੈ ਯੋਂ ਸੁਨਾਈ ਸੁਨੋਂ ਸੰਤ ਸਿੱਤ ਭਾਈ
ਜਨਕੇ ਬੁਲਾਇ ਸਮਝਾਇ ਕਹਿ ਨਿਜ ਰਬ। ਰਾਜਾ ਜਨਕ
ਰਾਜਾ ਕਰ ਰਹਯੋ ਮੋਰਾ ਉਹੈ ਕਿਮ ਪੁਜੇ ਜੋਰ ਮੋੜ ਕੇ
ਅੰਗ ਸੋਂ ਲਗਾਇ ਕਹੀ ਜਾਵੀਐ ਜ਼ਰੂਰ ਅਬ।
ਨਾਨਕ ਕਹਾਵੇ ਨਾਮ ਬੇਦੀ ਕੁਲ ਪਾਵੇ ਜਾਇ
ਰਾਖੇ ਜੋਊ ਆਵੈ ਸਰਨ ਦੁਸ਼ਟਨ ਕੋ ਗਾਰੋ ਦਬ।੪੦। ਨਾਸ

ਚੌਪਈ : ਮਰੀ ਕਹਯੋ ਹਮ ਸੁਨਾਵੇ ਸੁਖੱਬਾ। ਜਨਕਿ ਰਾਜ ਕਿਮ ਭੇਜਯੋ ਥੋ ਰੱਬਾ। ਸਬੱਬ, ਸਾਰਾ
ਜਿਮ ਉਸਕੋ ਹਮ ਉੱਤਰ ਦੀਨੋ। ਤਿਸੈ ਸੁਨੋ ਤੁਮ ਸੰਤ ਪ੍ਰਬੀਨੋ।੪੧।
ਕਲਯੁਗ ਮੈਂ ਬਡ ਪਰ ਗਯੋ ਦੁੰਦਾ। ਵਧਯੋ ਕੁਧਰਮ ਧਰਮ ਭਯੋ ਮੰਦਾ। ਅੰਨ੍ਹਿਰ / ਗਿਰਾਵਟ
ਲਾਲਚ ਲਾਗੇ ਮਾਇਆ ਭੂਪ। ਰਾਜਨ ਪਾਏ ਨਿਜ ਪ੍ਰਮ ਕੂਪਾ।੪੨। ਖੂਹ
ਪੰਥ ਧਾਰੀ ਬੀ ਜੇ ਜਗ ਅਏ। ਪੰਥ ਬਿਚਲਾ ਭੀ ਤਿਨ ਕੇ ਗਏ। ਵਿਗੜ, ਹਿੱਲ
ਮਾਇਆ ਮੋਹ ਸਭਨ ਕੋ ਛਰਯੋ। ਧਰਮ ਹਾਰ ਨਿਜ ਕੁਲ ਚਹਿ ਭਰਯੋ।੪੩। ਛਲ ਲਿਆ

ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ ਸਲੋਕ

ਕਲਿ ਕਾਤੀ ਰਾਜੇ ਕਾਸਾਈ ਧਰਮੁ ਪੰਥ ਕਰਿ ਉਡਰਿਆ।
ਕੂੜੁ ਅਮਾਵਸ ਸਚੁ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦੀਸੈ ਨਾਹੀ ਕਹ ਚੜਿਆ।

੩.੧. ਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਜਨਕ ਜੀ ਕੀ

ਸੋਰਠਾ : ਤੈ ਸਾਚੀ ਦਰਗਹਿ ਖਬਰ ਪਹੁਚੀ ਜਾਇ ਸਭਿ।

ਕਰਤੇ ਕਰੀ ਸਲਾਹਿ ਭੇਜੀਐ ਕੋਊ ਪੁਰਸ਼ ਜਗਾ।੧।

ਯੁਗ ਪੁਰਸ਼

ਚੌਪਈ : ਪੁਰਸ਼ ਟੋਲਨ ਪ੍ਰਭ ਬਾਤ ਬਿਚਾਰੀ। ਜਨਕ^੧ ਸਾਹਿ ਦੀ ਆਈ ਕਾਰੀ।

ਰਾਜ ਜੋਗ ਉਨ ਦੋਊ ਕਮਾਏ। ਨਹ ਉਨ ਕੋ ਕਛੁ ਬਯਾਪੀ ਮਾਏ।੨।

ਮਾਇਆ ਦਾ ਅਸਰ

ਹੁਤੇ ਰਹਤ ਥੋ ਕਾਰ ਕਿਨਿ ਥਾਇ। ਭੇਜਯੋ ਕਰਤੈ ਤਿਸ ਸਮਝਾਇ।

ਕਰੋ ਪਤਸਾਹੀ ਜਗ ਮੈ ਜਾਇ। ਦੁੰਦ ਜੁਲਮ ਜਗ ਦੇਹੋ ਹਟਾਇ।੩।

ਲੋਕਨ ਕੋ ਸੁਭ ਪੰਥ ਚਲਾਓ। ਕੁਕਰਮ ਕਰਨ ਤੇ ਤਾਹਿ ਹਟਾਓ।

ਤੁਮਰੋ ਜੋ ਕੋਊ ਮਨੈ ਨ ਕਹਯੋ। ਤਿਸ ਕੋ ਨਾਸ ਹੋਨ ਤੁਰਤ ਚਹਯੋ।੪।

ਰਿਧ ਸਿਧ ਤੁਮ ਹਾਜਰ ਰਹੈ। ਹੋਹਿ ਬਚਨ ਮੁਖ ਤੁਮਰੈ ਕਹੈ।

ਤੁਮ ਪਤਿਸਾਹਿਨ ਫਕੀਰ ਬਨਾਵੋ। ਫਕੀਰਨਿ ਕੋ ਪਤਿਸਾਹੁ ਕਰਾਵੋ।੫।

ਜੋ ਤੂ ਮੁਖ ਤੇ ਅਛਰਾ ਕਹੈ। ਸਿਵ ਅਛਰਨਿ ਜਿਮ ਤੇਊ ਫੁਰ ਰਹੈ।

ਅਖਰ, ਬਚਨ

ਅਵਤਾਰਨ ਸਿਰ ਹੋ ਤੁਮ ਅਵਤਾਰੀ। ਕਲਿਜੁਗ ਮੈ ਨਾਨਕ ਨਿਰੰਕਾਰੀ।੬।

ਦੋਹਰਾ : ਤੁਮਰੇ ਦਾਸਨ ਦਾਸਿ ਜੋ ਐ ਦਾਸਨ ਪਰ ਦਾਸ।

ਹੋਹਿ ਉਨਿ ਤੇ ਕਾਜ ਸਭਿ ਜੋ ਬਹੈ ਦਾਸਨ ਤਵ ਪਾਸ।੭।

ਚੌਪਈ : ਤੇਤੀ ਕੋਟਾ ਦੇਵ ਕਰੈ ਸਹਾਈ। ਨਵੈ ਨਾਥਾ ਤੁਮ ਮਦਤ ਕੋ ਆਹੀ।

ਕਰੋੜ / ਨੈ ਨਾਥ

ਚੌਸਠਿ ਜੋਗਨ ਬਵੰਜਾ ਬੀਰ। ਸਿਧ ਚੌਰਾਸੀ ਰਹੈ ਤੁਮ ਤੀਰਾ।੮।

ਹਾਜ਼ਿਰ

ਛਿਐ ਜਤੀ ਨਉ ਕੋਟੀ ਦੇਵੀ। ਸਿਧਿ ਅਠਾਰਾ ਨਉ ਨਿਧਿ ਭੇਵੀ। ਅਠਾਰਾ ਸਿਧੀਆਂ / ਨਉ ਨਿਧਾਂ

ਸਾਥ ਮਦਤ ਕੋ ਸਭ ਕਰ ਦਈ। ਇਮੈ ਪਤਿਸਾਹੀ ਨਾਨਕ ਆਈ।੯।

ਕਲਪ ਬਿਰਛ ਐ ਕਾਮ ਧੋਨ ਗਾਇ। ਲਏ ਰਿਧ ਨਿਤ ਰਹੈ ਤੁਹ ਪਾਇ।

ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ

ਔਰ ਜੁ ਜਗ ਮੈ ਹੈ ਕਲਪਾਰੀ। ਸਭੀ ਰਖੈਗੇ ਮਦਤਾ ਥਾਰੀ।੧੦।

ਮੱਦਦ/ਭੇਰੀ

੧. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਸਲੋਕ ਮਾਝ ਕੀ ਵਾਰ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪੰਨਾ ੧੪੫ ਉੱਪਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।

੨. ਇਹ ਸਾਖੀ ਛਪੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਲਈ ਹੇਠਲੇ ਛੰਦ ਨੰ: ੧ ਤੋਂ ੧੭ ਉਥੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ, ਦੋਖੇ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੰਨਾ ੨੧.

੩. ਜਨਕ : ਰਾਜਾ ਜਨਕ, ਮਿਥਿਲਾ ਦਾ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਰਾਜਾ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦੀ ਪਤਨੀ ਸੀਤਾ ਦਾ ਬਾਪ ਸੀ। ਇਹ ਰਾਜ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਭੀ ਸੰਨਿਆਸੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਦੈਵੀ ਰਾਜ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਸਭਾ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਤੇ ਰਿਖੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਵਾਂਗ ਕੁਝ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੁੜ ਪ੍ਰਗਟਿਆ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਜੋ ਸਿੱਖ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਨਹੀਂ।

੪. ਇਹ ਬੰਦ ਸਿਰਫ਼ ਰਾੜੇਵਾਲਾ ਖਰੜੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਛੰਦ ਨੰ: ੬ ਜੋ ਅਧੂਰਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਬੰਦ ਦੇ ਪਾਠ ਲਈ ਦੋਖੇ, H.S. Chopra, *Editing of Panth Parkash by Bhai Vir Singh*, ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਕਰਾਈਆਂ ਇਸ ਖਰੜੇ ਦੀਆਂ ਫੋਟੋ-ਸਟੈਟ ਕਾਪੀਆਂ।

ਦੋਹਰਾ : ਤਬ ਜਨਕੈ ਹਥ ਜੋੜ ਕਰ ਕਰਤੈ ਸੋ ਕਹੀ ਬਾਤਿ।
ਕਲਜੁਗ ਕੀਓ ਪ੍ਰਧਾਨ ਤੁਮ ਵਹੁ ਦਿਨੋ ਕੀਯੋ ਚਰੈ ਰਾਤਿ।੧੧। ਦਿਨ ਨੂੰ

ਚੌਪਈ : ਉਨ ਤੀਨ ਜੁਗਨਾ ਕੋ ਧਰਮ ਉਠਾਯੋ। ਉਨ ਤੀਨ ਬੇਦ ਕੋ ਪਾਠ ਉਲਟਾਯੋ। ਤਿੰਨ ਜੁਗਾਂ
ਉਨ ਮਤ ਚਲਵਾਯੋ ਅਪਨੋ ਸਾਰੋ। ਉਸਿ ਗੁਨ ਲਿਖੀਐ ਤੋ ਗ੍ਰੰਥ ਭਏ ਭਾਰੋ।੧੨।
ਤਬ ਕਰਤੈ ਨੇ ਇਮ ਬਚਨ ਕਹੈ। ਤੁਮ ਅਨੁਸਾਰ ਸੋ ਕਲਯੁਗ ਭੀ ਰਹੈ।
ਜਹਿ ਜਹਿ ਹੋਉਗ ਤੁਮ ਉਪਦੇਸ। ਨਹਿ ਤਹਿ ਹੋਉਗ ਕਲਜੁਗ ਪਰਵੇਸ।੧੩।
ਹੋਵਗ ਸਗਵੋ ਮਦਤਿ ਤੇਰੀ। ਹੈ ਯਹ ਆਗਯਾ ਉਸ ਕੋ ਮੇਰੀ। ਸਗੋਂ
ਤੋ ਜਨਕੈ ਜੀ ਆਗਯਾ ਮੰਨ ਲਈ। ਕਹਨ ਜੋਗ ਥੀ ਸੋ ਗਲ ਕਹੀ।੧੪।

ਦੋਹਰਾ : ਇਮ ਪਤਿਸਾਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀਨੀ ਰੱਬ।
ਜਿਮ ਮਾਲੀ ਸੋ ਹਮ ਕਹੀ ਜਨਕੈ ਪਾਇ ਸਬਬ।੧੫। ਕਪਤਾਨ ਮਰੇ
ਧੰਨ ਧੰਨ ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਹੈ ਜਿਨ ਸਿਮਰਨ ਕੀਯੋ ਬਿਚਾਰਿ।
ਏਕ ਪਲ ਕੈ ਸਿਮਰਨੈ ਪਾਪੀ ਤਰੈ ਅਪਾਰਿ।੧੬।
ਤਬ ਮਾਲੀ ਕੈ ਚਿਤਿ ਲਗਾਯੋ ਕਛਕ ਭਾਵ ਅਨੁਭਾਵ।
ਯੋ ਪ੍ਰਸੰਗ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਲਿਖਯੋ ਮਾਲੀ ਕੋ ਸਮਝਾਇ।੧੭।

੩.੨. ਆਗੇ ਔਰ ਭਾਵ ਤੁਰਾ^੨

(ਸ੍ਰੀ ਜਨਕ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ)

ਦੋਹਰਾ : ਜੇ ਕੋ ਆਖੈ ਪ੍ਰਸਨ ਯੋ ਜਨਕ ਸੁ ਜੁਜਾ ਮੁਕਤਿ। ਜਜ, ਜਗਤ
ਮੁਕਤੋ ਜਨਮਸੁ ਨਹਿ ਭਵੈ ਯਹ ਨਹ ਬਨੈ ਸੁ ਜੁਕਤਾ।੧। ਜੁਗਤ, ਵਿਧੀ
ਤਾਕੋ ਉਤ੍ਰ ਦੀਜਯੋ ਐਸੀ ਜੁਕਤਿ ਮਿਲਾਇ।
ਕਾਰਕ ਹੈ ਜੋ ਜਗਤ ਮੈ ਗਿਆਨੀ ਮਰ ਜਨਮਾਇ।੨।

ਚੌਪਈ : ਬਿਸਨ^੩ ਜਨਮ ਕਈ ਧਰੇ ਸੰਸਾਰੇ। ਕਦੇ ਰਲੈ ਕਦੇ ਹੁਇ ਜਾਇ ਨਯਾਰੈ। ਵੱਖਰੇ
ਕਈ ਬਾਰ ਭਇਓ ਅੰਸ^੪ ਉਤਾਰਿ। ਰਲੇ ਜਾਇ ਫਿਰ ਬਿਸਨੈ ਨਾਰਿ।੩। ਅਵਤਾਰ / ਨਾਲ
ਜਿਮਿ ਨਦਿ ਤੈ ਬਡ ਬਹਾ ਆਵੈ। ਸੋ ਫਿਰਿ ਨਦ ਮੈ ਵਹੀ ਸਮਾਵੈ। ਜਿਵੇਂ / ਪਾਣੀ ਦਾ ਵਹਾਓ
ਕਦੈ ਕਲਾ ਬਿਸਨ ਹੋਇ ਨਿਆਰੀ। ਫਿਰ ਬੈਕੁੰਠ ਮੁੜ ਮਿਲ ਹੈ ਸਾਰੀ।੪।
ਜੋ ਕੋਊ ਕਾਰ ਕਹੈ ਜਗ ਮਾਹੀ। ਕਈ ਕਈ ਬਾਰ ਤਿਉ ਆਵੈ ਜਾਈ।
ਜਬ ਭਏ ਰਾਮ ਸੰਗਿ ਸੀਤਾ ਹੋਇ। ਸੀਤਾ ਪਿਤਾ ਜਨਕ ਭੀ ਸੋਇ।੫। ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ

੧. ਸਾਡੀਆਂ ਦੋਨੋਂ ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ, ਡਾ. ਚੋਪੜਾ ਨੇ ਇਹ ਆਪਣੇ ਨਿਬੰਧ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਦੇਖੋ *Editing of Panth Parkash*, p. 11.
੨. ਇਹ ਸਿਰਲੇਖ ਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਠਲੇ ਸੱਤ ਛੰਦ ਛਪੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਦੇਖੋ ਪੰਨਾ ੨੧-੨੨.
੩. ਬਿਸਨ : ਬਿਸਨ, ਵਿਸਨ, ਕਰਤਾਰ, ਜਗਤ ਪਾਲਕ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਤਿੰਨ ਦੇਵਤਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਜਿਸ ਦੇ ਕਈ ਅਵਤਾਰ ਹੋਏ ਹਨ।
੪. ਅੰਸ ਉਤਾਰਿ : ਅੰਸਾ ਅਵਤਾਰ, ਪੁਰਾਣਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਕਲਾ ਦੇ ਕਈ ਅੰਸ ਮੰਨੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਲਾ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਵਤਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਹਿੱਸੇ ਪਾਈਏ ਹਨ, ਉਹ ਅੰਸਾਵਤਾਰ ਕਹਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਪੱਖ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਅਵਤਾਰ ਨੂੰ ਨੌਂ ਕਲਾ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸੋਲ੍ਹਾਂ ਕਲਾ ਸੰਪੂਰਣ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਤਿਮੈ ਜਨਕ ਕੋ ਜਾਨਹੁ ਕਾਰਕਾ । ਤਿਮ ਕਾਰਕ ਸਿਖ ਨਾਨਕ ਉਪਾਰਕਾ । ਕਰਤਾ / ਉਪਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ
ਬਾਲਮੀਕਾ^੧ ਬਸਿਸਟ^੨ ਬਯਾਸ^੩ ਅਉਤਾਰ । ਪਰਮ ਗਿਆਨੀ ਹੋਇ ਬਾਰੋ ਬਾਰ ।੬।

ਦੋਹਰਾ : ਦਾਦੂ ਦਾਸ ਜੋ ਦਾਸ ਹੈ ਤਿਨ ਥੀ ਪਰਸਨਿ ਸੁ ਕੀਨ । ਪ੍ਰਥਮ
ਤਿਨ ਕੀ ਖਾਤਰਿ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਯਹ ਉਤਰ ਲਿਖ ਦੀਨ ।੭।

੪. ਪੈਹਲੇ ਮਹਲੇ ਕੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ

ਦੋਹਰਾ : ਤੋ ਮਾਰੀ ਨੈ ਫਿਰ ਕਹਯੋ ਸਭ ਹਮ ਦੇਹੁ ਬਤਾਇ । ਕੈਪਟਨ ਮਰੇ
ਕੌਨ ਸਾਲ ਔ ਕਾਲਿ ਕੌਨ ਦੇਸ਼ ਕੌਨ ਔ ਥਾਇ ।੧।

ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਬਾਚ

ਚੌਪਈ : ਸਾਲ ਸੁਨੋ ਅਬ ਬਿਕ੍ਰਮ ਰਾਇ । ਪੰਦ੍ਰਾ ਸੌ ਔ ਛਬੀਆ ਥਾਇ । ੧੫੨੬ ਬਿ.
ਨਗਰ ਤਲਵੰਡੀ ਬੁਲਾਰ ਭੁਇ ਰਾਇ । ਢਿੱਗ ਲਾਹੌਰ ਔ ਕਸੂਰਹਿ ਦਾਇ ।੨। ਵੱਲ
ਖੜੀ ਜਾਤ ਉਸ ਬੇਦੀ ਕਹਾਇ । ਲਿਯੋ ਅਵਤਾਰ ਇਸੈ ਕੁਲ ਮਾਹਿ ।
ਹੁਤੀ ਕੁਲੈ ਵਹ ਅਤਿ ਧ੍ਰਮਕਾਰੀ । ਜਿਨ ਮੈਂ ਨਾਨਕ ਜਨਮ ਲਿਯੋ ਧਾਰੀ ।੩।
ਸਤਿਜੁਗ ਮੈਂ ਜੋ ਜੋਗ ਥਾ ਭਯੋ । ਜਿਹ ਮਧ ਜਨਮ ਸੁ ਨਰਸਿੰਘ ਲਯੋ ।
ਔ ਤ੍ਰੇਤੈ ਮੈਂ ਜੋਗ ਭਯੋ ਜੋਊ । ਰਾਮਾ ਜਨਮ ਮਧ ਧਾਰਯੋ ਸੋਊ ।੪। ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ
ਦੁਆਪਰ ਜਨਮਯੋ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ^੫ ਜੋਗ ਸਿਧ । ਨਾਨਕ ਜਨਮ ਕੁਲ ਮਿਲੀ ਸੋਊ ਬਿਧ ।
ਪਿਤਾ ਨਾਮ ਥੋ ਕਾਲੂ ਦਾਸ । ਮਾਤ ਨਾਮ ਥੋ ਤ੍ਰਿਪਤੋ ਤਾਸ ।੫। ਤ੍ਰਿਪਤਾ

ਦੋਹਰਾ : ਧਰਮ ਮਾਹਿ ਹੋਵਤ ਘਨੇ ਧਨ ਮਹਿ ਥੇ ਕਿਛੁ ਊਨਾ । ਉਣੇ
ਕਿਛੁ ਕੁਲ ਕੋ ਕੁਛ ਉਨਹਿ ਕੋ ਆਇ ਪ੍ਰਗਟਯੋ ਬਭ ਪੂਨਾ ।੬। ਪੁੰਨ
ਭਲ ਸਾਇਤਾ ਔ ਭਲ ਘੜੀ ਭਲੋ ਨਿਛਤਰ^੬ ਜੋਗ । ਸਮਾਂ
ਭਲੀ ਰਾਸ^੭ ਔ ਗ੍ਰਿਹ^੮ ਭਲੇ ਔਸਰਾ ਭਲੇ ਸੰਜੋਗ ।੭। ਅਵਸਰ, ਵੇਲਾ
ਜਨਮਤਿ ਹੀ ਤਿਹ ਮਾਤ ਪਿਤ ਬਢਯੋ ਬਹੁਤ ਪਰਤਾਪ ।

੧. ਬਾਲਮੀਕ : ਭਾਰਗਵ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਇਕ ਰਿਖੀ ਜਿਸ ਦੇ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦੀ ਪਤਨੀ ਸੀਤਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਨਬਾਸ ਦੇ ਦਿਨ ਕੱਟੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਲਵ-ਕੁਸ਼ ਨੂੰ ਪਾਲਿਆ। ਬਾਲਮੀਕ ਨੇ ਰਾਮਾਇਣ ਦੀ ਕਥਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਲਿਖੀ ਸੀ।
੨. ਬਸਿਸਟ : ਵਸਿਸ਼ਟ, ਤ੍ਰਿਤਸੂ ਕਬੀਲੇ ਦਾ ਰਿਖੀ ਜਿਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਜਨਮ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਰਿਗਵੇਦ ਦਾ ਸੱਤਵਾਂ ਮੰਡਲ ਵਸਿਸ਼ਟ ਰਿਖੀ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
੩. ਬਯਾਸ : ਵਯਾਸ, ਵੇਦਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇਕ ਰਿਖੀ।
੪. ਨਰਸਿੰਘ : ਵਸਿਸ਼ਟ ਦਾ ਚੌਥਾ ਅਵਤਾਰ ਜਿਸ ਨੇ ਹਰਣਾਖਸ਼ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ ਸੀ।
੫. ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ : ਵਾਸੁਦੇਵ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਜੋ ਵਸਿਸ਼ਟ ਦਾ ਅਠਵਾਂ ਅਵਤਾਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਦੇ ਜੁੱਧ ਵਿੱਚ ਅਰਜਨ ਨੂੰ ਗੀਤਾ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਇਸ ਨੇ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।
੬. ਨਿਛਤਰ : ਤਾਰਿਆਂ ਦਾ ਪੁੰਜ, ਜੋਤਿਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਛੱਤਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ੨੭ ਹੈ।
੭. ਰਾਸ : ਰਾਸਿ, ਜੋਤਿਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ੧੨ ਮੰਨੀ ਗਈ ਹੈ।
੮. ਗ੍ਰਿਹ : ਜੋਤਿਸ਼ ਨੇ ਕੁਲ ਗ੍ਰਹਿ ੯ ਮੰਨੇ ਹਨ।

ਖਾਣੇ ਕੇ ਸੰਸੈ ਹੁਤੇ ਦਯੋ ਭੂਮ ਧਨ ਆਪਿ।੮।
ਕੋਟਿਸੁ ਤੇਤੀ ਦੇਵਤੇ ਔਰ ਚੁਰਾਸੀ ਸਿਧਿ।
ਬੀਰਨ ਸਹਿਤ ਸਭਿ ਜੋਗਨੀਆਂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਗਏ ਰਿਧਿ।੯।

ਚੌਪਈ : ਆਵਿਲਾ^੩ ਗਡਨ ਕੇ ਪ੍ਰਿਥੀ ਖੁਣਾਈ^੦। ਤਹਾਂ ਦਰਬਾ ਤਿਸ ਨਦਰੀ ਆਈ। *ਖੁਦਵਾਈ/ਧਨ*
ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਦਿਲ ਵਧਯੋ ਹੁਲਾਸਾ^੦। ਪੰਡਤ ਸੱਦ ਪੁਛਯੋ ਬਡ ਖਾਸ।੧੦। *ਉਚਬਾਹ*

ਦੋਹਰਾ : ਪੰਡਤ ਟੇਵਾ^੦ ਲਿਖ ਧਰਯੋ ਮਨ ਮੈਂ ਬਡਿ ਸੁਖ ਪਾਇ। *ਜਨਮ-ਕੁੰਡਲੀ*
ਮੁੜ ਮੁੜ ਬਾਲਕ ਰੂਪ ਲਖ ਮੰਦ ਮੰਦ ਮੁਸਕਾਇ।੧੧।

ਚੌਪਈ : ਲਾਇ ਲਗਨ ਤਿਨ ਪੂਰਿਓ ਚੌਕ^੪। ਦੇਖ ਮਹੂਰਤ ਕਰ ਬਡ ਸੌਕਿ।
ਉਚੇ ਗ੍ਰਹਿ ਔ ਉਚੇ ਜੋਗ। ਉਚੀ ਸਾਇਤ ਔ ਉਚੇ ਭੋਗਿ।੧੨।
ਚੌਕ ਪੂਰ ਜਬ ਲਗਨਿ ਲਗਾਯੋ। ਪੰਡਿਤੁ ਪੜਤ ਅਚੰਭੈ ਆਯੋ। *ਹੈਰਾਨ*
ਐਸੇ ਜੋਗ ਤੋ ਇਕਤਰ ਭਏ। ਰਾਮ ਕਿਸਨ ਜਬ ਉਤਾਰਾ ਥੇ ਲਏ।੧੩। *ਅਵਤਾਰ*
ਦਤਾ ਤ੍ਰੈ ਔ ਗੋਰਖ ਨਾਥ। ਭਯੋ ਜਨਮ ਥੋ ਉਨ ਇਤ ਭਾਂਤ।
ਪੰਡਿਤ ਸਭ ਕਰ ਲਯੋ ਵਿਚਾਰ। ਤੋ ਉਨ ਜਾਨਯੋ ਭਯੋ ਅਵਤਾਰ।੧੪।^੫

ਚੌਪਈ : ਪੰਡਤ ਟੇਵਾ ਧਰਯੋ ਲਿਖਾਇ। ਦਯੋ ਮਾਤ ਪਿਤ ਬਹੁ ਸਮਝਾਇ।
ਪੰਡਤ ਕਹਿ ਇਸ ਅਦਬਾ ਰਖਾਯੋ। ਇਹ ਕੋਊ ਪੁਰਖ ਪੂਰਨ ਹੈ ਆਯੋ।੧੫। *ਸਤਿਕਾਰ*
ਨਿਹਕਲੰਕ^੬ ਜਨ ਯਹਿ ਭਯੋ ਆਪ। ਜਾਪਤਾ ਇਸ ਕੋ ਇਤੇ ਪ੍ਰਤਾਪ। *ਜਾਪਦਾ*
ਨਕਾਰਾ ਅਛਰ ਉਨ ਮੁਹਰੇ ਧਰਾਯੋ। ਨਿਹਕਲੰਕ ਤੇ ਨਾਨਕ ਕਹਵਾਯੋ।੧੬। *ਨਨਾ (ਨ) ਅਖਰ*
ਜੋ ਕੋਊ ਪਾਵੇ ਦਰਸਨ ਆਇ। ਹੁਇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਬਹੁ ਮੋਹਯੋ ਜਾਇ।
ਕਈ ਵਾਰ ਵਹੁ ਦੇਖਯੋ ਚਹੈ। ਦੇਖਤ ਦਰਸ ਨ ਉਸ ਤ੍ਰਿਪਤਹੈ।੧੭। *ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੀ*

ਦੋਹਰਾ : ਕੋਊ ਕਹੈ ਯਹ ਭਯੋ ਸਿੱਧ ਕੋਊ ਕਹੈ ਅਵਤਾਰ।
ਕੋਊ ਕਹੈ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਯਹ ਹੋਉਗੁ ਸੁ ਛਤ੍ਰਧਾਰਾ^੦।੧੮। *ਛਤ੍ਰਧਾਰੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ*

ਚੌਪਈ : ਧਨਵਾਨ ਕਹੈ ਦੇਈਐ ਯਾਹਿ। ਨਿਰਧਨ ਕਹੈ ਧਨ ਇਤ ਸੇਵਿਆਹਿ।
ਕੋਊ ਕਹੈ ਇਸ ਸੇਵ ਪ੍ਰਤਾਵੈ^੦। ਸੁਖਨਾ ਸੁਖੈ ਮੁਰਾਦਾਂ ਪਾਵੈ।੧੯। *ਪਰਤਾਵਾ, ਪਰੀਖਿਆ*

੧. ਛਪੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਇਥੇ ਇਕ ਹੋਰ ਪਾਠ ਹੈ :
ਰਿੱਧਿ ਸਿੱਧ ਨਉ ਨਿੱਧ ਯੁਤ ਦੀਯੋ ਭੂਮ ਧਨ ਆਪ। *(ਪੰਨਾ ੨੨)*
੨. ਪਾਠ ਭੇਦ : ਛਪੇ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਇਹ ਛੰਦ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਦੇਖੋ ਪੰਨਾ ੨੨.
੩. ਆਵਿਲ : ਆਉਲ, ਮਾਸ ਦੀ ਪਤਲੀ ਝਿਲੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਗਰਭ ਸਮੇਂ ਬੱਚਾ ਲਪੇਟਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
੪. ਚੌਕ : ਚਾਰ ਕੋਣਾਂ ਵਾਲਾ ਦਾਇਰਾ ਜੋ ਗ੍ਰਹਿ ਆਦਿ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਲਈ ਪੰਡਿਤ ਲੋਕ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ।
੫. ਛੰਦ ਨੰ: ੧੨-੧੪ ਛਪੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ, ਦੇਖੋ ਪੰਨਾ ੨੨.
੬. ਨਿਹਕਲੰਕ : ਕਲਕੀ ਅਵਤਾਰ ਜੋ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਪੁਰਾਣ ਅਨੁਸਾਰ ਘੋਰ ਕਲਯੁਗ ਵਿੱਚ ਸੰਭਲ ਨਗਰ (ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼) ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟੇਗਾ।

ਜਿਮ ਜਿਮ ਸਤਿਗੁਰ ਕਲਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵੈ। ਤਿਮ ਤਿਮ ਲੋਕ ਸੁ ਦੇਖਨ ਆਵੈ।
ਜੋ ਚਿਤ ਚਿਤਵੈ ਸੋਊ ਸੁਨਾਏ। ਅਗਮ ਨਿਗਮਾ ਕੀ ਬਾਤ ਬਤਾਏ।੨੦। *ਭੂਤ-ਭਵਿੱਖ, ਲੋਕ-ਪ੍ਰਲੋਕ*
ਕਾਲੂ ਕੇ ਮਨ ਪੁੱਤਰ ਭਾਇ। ਚਹੈ ਕਰਾਈ ਕਾਰ ਉਨ ਪਾਹਿ।
ਆਗਯਾ ਪਿਤ ਕੀ ਮੋੜੈ ਨਾਂਹੀ। ਜਿਤ ਵਲ ਤੋਰੈ ਤਿਤ ਵਲ ਜਾਹੀ।੨੧।
ਸਤਿਨਾਮ ਜਪ ਮੁਖ ਤੇ ਕਰੈ। ਕਰਤਾਰ ਪੁਰਖ ਕਹਿ ਬਚਨ ਉਚਰੈ।
ਯਹੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਸਭ ਬਾਲਨਾ ਦੇਵੈ। ਸਤਿ ਕਰਤਾਰ ਉਨ ਮੁਖੋਂ ਕਹੇਵੈ।੨੨। *ਬਾਲਕਾ*

ਦੋਹਰਾ : ਕੀਯੋ ਤੰਤਾਰੋ ਕਾਨਿਨਿਨਿੰ ਮਰਦਾਨੈ ਦੀਯੋ ਫੜਾਇ। *ਕਾਨਿਆਂ ਦਾ ਤਤਾਰਾ*
ਬਜਾਇ ਸਬਦ ਬਹਿ ਗਾਵਈ ਸਭ ਬਾਲਨ ਸਾਥ ਰਲਾਇ।੨੩।

ਚੌਪਈ : ਜੋ ਚਹੈ ਬਾਲਾ ਸਭ ਕਥਾ ਲਿਖਾਈ। ਬਚੈ ਗ੍ਰੰਥ ਬਡ ਅੰਤ ਨ ਪਾਈ। *ਬਾਲਪਨ*
ਯਾਂ ਤੇ ਮੈਂ ਅਬ ਸੂਚਿ ਸੋਂ ਕਹੋਂ। ਬੀਜ ਮਾਤ੍ਰ ਕੁਛ ਲਿਖਿਓ ਚਹੋਂ।੨੪। *ਸੰਕੋਚ / ਸੰਖੇਪ*
ਜਿਮ ਬਾਲਨ ਸੋਂ ਖੇਡ ਖਿਡਾਈ। ਖੇਤੀ ਉਜਾੜੀ ਫੇਰ ਜਮਾਈ।
ਜਿਮ ਬਲਵੰਡਾ ਸੋਊ ਬਾਬਾ ਦੇਖਾ। ਛਾਮਾ ਕਰਤਿ ਸ੍ਰਪ ਫਨ ਸਯੋਂ ਪੇਖਾ।੨੫। *ਛਾਇਆ*
ਔਰ ਅਚੰਭੇ ਕੇਤੇ ਭਏ। ਸੁਨੇ ਰਾਇ ਕਿਛੁ ਅੱਖੀਂ ਦਿਖਏ। *ਕਰਾਮਾਤਾ*
ਜਿਮ ਕਰ ਰਾਏ ਮਨ ਪਤੀਆਯੋ। ਸਦ ਕਰ ਨਾਨਕ ਆਦੁ ਕਰਵਾਯੋ।੨੬। *ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ*

ਦੋਹਰਾ : ਸਦ ਬਲਵੰਡ ਆਦਰ ਕੀਯੋ ਪੁਤ੍ਰ ਭੋਏ ਦੀਓ ਸੁ ਪਾਇ।
ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਸਤਰਾ ਮਧ ਨਾਨਕ ਖੇਡੇ ਧਾਇ।੨੭। *ਮਹਲ ਵਿਚ*

ਸੋਰਠਾ : ਪਾਈ ਬਡਾਈ ਰਾਇ ਪਾਰਸ ਲੋਹ ਤਤਬੀਰਾ ਛੁਹਿ। *ਵਡਿਆਈ / ਤਰਕੀਬ*
ਦਈ ਸੁ ਮਰੀ ਸੁਨਾਇ ਦਿਲੀ ਬਜੀਰੀ ਉਨ ਲਭੀ।੨੮। *ਵਜੀਰੀ*

ਚੌਪਈ : ਜਬ ਬਾਬਾ ਜੀ ਭਏ ਹੁਸ਼ਿਆਰ। ਪੜ੍ਹਨ ਬਹਾਏ ਪਾਂਧੇ ਦੁਾਰ।
ਜਿਮ ਪਾਂਧਾ ਦੀਯੋ ਬਾਬੇ ਪੜ੍ਹਵਾਇ। ਸੋ ਸਾਖੀ ਦਈ ਮਰੀ ਸੁਨਾਇ।੨੯।
ਔਰ ਅਚੰਭੇ ਬਹੁਤ ਦਿਖਾਏ। ਬਢਤ ਗ੍ਰੰਥ ਸਭ ਇਹਾਂ ਲਿਖਾਏ।
ਔਰ ਬਾਬੇ ਜਬ ਭਯਾ ਵਿਆਹਿ। ਭਏ ਬੇਟੇ ਦੋ ਉਨ ਧਰਯੋ ਨਾਇ।੩੦। *ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਤੇ ਲੱਖਮੀ ਚੰਦ*
ਕਾਲੂ ਹੱਟ ਕਰਾਈ ਲੋੜੈ। ਖਟ ਕਰ ਖਾਈਐ ਦੁਬ ਬਹੁ ਜੋੜੈ।
ਸੋ ਬਾਬਾ ਉਸ ਪੜੈ ਨ ਰਾਹਿ। ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਕਰੇ ਬਾਬੇ ਅਕਾਹਿ।੩੧। *ਤੰਗ, ਦੁਖੀ*
ਬਾਬਾ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਕਰੈ। ਫੜ ਰਬਾਬ ਸਬਦ ਉਚਰੈ।
ਸਾਥ ਕਰੈ ਮਰਦਾਨੈ ਪਰਚਾਵਾ। ਲੈਣ ਦੇਣ ਕੁਛ ਰਖੈ ਨ ਦਾਵਾ।੩੨।

੧. ਮਰਦਾਨੈ : ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਸਾਖੀ ਜੋ ਪੇਸ਼ੇ ਦੇ ਵਜੋਂ ਰਬਾਬੀ ਸੀ।
 ੨. ਬਲਵੰਡ : ਰਾਇ ਭੋਇ, ਤਲਵੰਡੀ (ਅਜੋਕਾ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ) ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ।

- ਦੋਹਰਾ : ਕਹੈ ਦਿਵਾਨਾ ਹਵੈ ਗਯੋ ਸੁਨ ਆਯੋ ਜੈ ਰਾਮ^੧। ਪਾਗਲ / ਹੋ ਗਿਆ
ਹੁਤੋ ਬਹਣੋਊ ਸਤਿਗੁਰਹਿ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰੇ^੨ ਜਿਸ ਥਾਮ।੩੩। ਬਹਿਨੋਈ
- ਚੌਪਈ : ਸੁਲਤਾਨਪੁਰੈ ਹੁਤੋ ਮੁਲਕ ਉਮਰਾਊ^੩। ਦੌਲਤ ਖਾਨ^੩ ਨਾਮ ਕਹੈ ਤਾਹੂ। ਅਮੀਰ-ਉਲ-ਉਮਰਾ
ਤਿਸੈ ਨਬਾਬ ਸੋ ਦਿਯੋ ਮਿਲਾਇ। ਮੋਦੀਖਾਨੋ ਉਸ ਦਯੋ ਸੌਪਾਇ।੩੪।
ਸਭ ਉਸਕੀ ਜੋ ਕਥਾ ਕਥੱਯੈ। ਔਰ ਗ੍ਰੰਥ ਕਹੂੰ ਢੂੰਢ ਨ ਪਯੈ।
ਜਿਸ ਕੋ ਲੋੜ ਸੁਨਨ ਕੀ ਹੋਇ। ਔਰ ਗ੍ਰੰਥ ਤੇ ਸੁਨ ਲਏ ਸੋਇ।੩੫। ਸੰਖੇਪ
ਬੀਜ ਮਾਤ੍ਰ ਜੋ ਚਹੀਯਤ ਲਿਖਾਈ। ਸੁਨੋ ਮਰੀ ਸੋ ਜਿਮ ਮੈਂ ਕਹੀ। ਉਚਾਟ
ਤਬ ਬਾਬੇ ਦਿਲ ਉਦਾਸੀ ਆਈ। ਭਯੋ ਉਦਾਸ ਕਹੂੰ ਸੁਰਤ ਨ ਲਾਈ।੩੬। ਨੱਕਰ
ਜਾਤ ਨਦੀ ਥੋ ਨਾਵਨ ਨਿੱਤ। ਸਾਬ ਨਫ਼ਰਾ ਹੈ ਰਾਖੇ ਥਿੱਤ।
ਉਹਾਂ ਜਾਇ ਬਾਬੇ ਗੋਤਾ ਲਾਯੋ। ਘੜੀ ਪਹਿਰ ਲੋ ਨਿਕਸ ਨ ਆਯੋ।੩੭।
- ਦੋਹਰਾ : ਉਸੀ ਨਫ਼ਰ ਨੇ ਬਿਆਸਾ ਹੋਇ ਰੋਲੋ ਦੀਨੋ ਪਾਇ। ਬੇ-ਆਸ, ਨਿਰਾਸ਼
ਭੁਬਯੋ ਭੁਬਯੋ ਕਹਿ ਉਠਿਓ ਸੁਨ ਦੌਲਤ ਖਾਂ ਗਯੋ ਧਾਇ।੩੮।
- ਚੌਪਈ : ਤਹਾਂ ਜਾਇ ਤਿਨ ਜਾਲ ਪੁਵਾਏ। ਹੋਇ ਪਯੋ ਤੋ ਉਨ ਹਾਥ ਆਏ।
ਲੋਕ ਕਹੈ ਕਹੂੰ ਪਾਰ ਲੰਘ ਗਯੋ। ਜਾਇ ਪਾਰ ਤਿਨ ਖੋਜਾ ਢੂੰਡਯੋ।੩੯। ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਨਿਜ਼ਾਨ
ਖੋਜ ਪ੍ਰਛਾਵੈ ਜੁਗਤਿ ਨ ਪਾਈ। ਕਹੈ ਲੋਕ ਰੁੜ੍ਹ ਗਯੋ ਕਹੂੰ ਥਾਈ।
ਜੈ ਰਾਮ ਕੈ ਘਰ ਪਿਟਣੋ ਪਰਾ। ਦੌਲਤ ਖਾਨ ਬਹੁ ਸੰਸੈ ਭਰਾ।੪੦। ਰੋਣਾ ਪਿੱਟਣਾ
ਦੋ ਇਕ ਦਿਨ ਤਬ ਐਸ ਬਿਤਏ। ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਗੁਰ ਨਿਕਸਤਿ ਭਏ।
ਧੋਤੀ ਲਕ ਮੋਢੈ ਵਹਿ ਪਰਨੋ। ਬੋਲੇ ਨਾਹ ਜਨਾ ਖੜਯੋ ਡਰਨੋ।੪੧। ਪਰਨਾ / ਜਿਵੇਂ
ਭਈ ਖਬਰ ਤਬ ਲੋਕ ਚਲਿ ਆਏ। ਆਗੈ ਪਾਛੈ ਚਹਿਤ ਬੁਲਾਏ।
ਜੈ ਰਾਮ ਸੁਨਿ ਕੈ ਤੁਰਤ ਸੁ ਧਾਯੋ। ਦੌਲਤ ਖਾਨ ਅਚੰਭੋ ਆਯੋ।੪੨।
- ਦੋਹਰਾ : ਦੌਲਤ ਖਾਂ ਭੀ ਜਾ ਪੁਜਯੋ ਲਯਾਯੋ ਸਾਬ ਲਵਾਇ।
ਬਾਬੇ ਮੋਹ ਕੁਛ ਨਹਿ ਕਰੈ ਰਹਯੋ ਖਾਨ ਮੋਹਿ ਪਾਇ।੪੩। ਦੌਲਤ ਖਾਨ

੧. ਜੈ ਰਾਮ : ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਦਾ ਪਤੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਬਹਿਨੋਈ ਜੋ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਵਿਖੇ ਨਵਾਬ ਦੌਲਤ ਖਾਨ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਵਿੱਚ ਸੀ।
੨. ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ : ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਲੋਧੀ, ਜਲੰਧਰ ਦੁਆਰਾ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਵੇਈਂ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਇਸ ਨਗਰ ਨੂੰ ਸੁਲਤਾਨ ਖਾਨ ਲੋਧੀ ਨੇ ਵਸਾਇਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਦੌਲਤ ਖਾਨ ਦਾ ਇਹ ਸਦਰ-ਮੁਕਾਮ ਸੀ।
੩. ਦੌਲਤ ਖਾਨ : ਨਵਾਬ ਦੌਲਤ ਖਾਨ ਲੋਧੀ, ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਸੁਲਤਾਨ ਇਬਰਾਹੀਮ ਖਾਨ ਲੋਧੀ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਅਮੀਰ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸੂਬੇਦਾਰ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਸਦਰ ਮੁਕਾਮ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਲੋਧੀ ਸੀ। ਇਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ।
੪. ਡਰਨੋ : ਜਾਨਵਰਾਂ ਨੂੰ ਡਰਾਉਣ ਲਈ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਖੜਾ ਕੀਤਾ ਬਣਾਉਣੀ ਮਨੁੱਖ।

- ਚੌਪਈ : ਤਬ ਦੌਲਤ ਨੇ ਹਕੀਮ ਬੁਲਾਏ। ਮਤ ਕਤ ਨਾਨਕ ਰੋਗ ਸੰਤਾਏ।
 ਅਗਯੋਂ ਬਾਬੇ ਬੈਦ ਸਮਝਾਯਾ। ਤੋਂ ਫਿਰ ਦੌਲਤ ਮਨ ਪਤੀਆਯਾ।੪੪। ਤਸੱਲੀ
 ਮੁੱਲਾਂ ਕਾਜੀ ਬਾਬੇ ਸੋਂ ਖਹੈਂ। ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਬੰਦ ਗਰ ਜਾਦੂ ਕਹੈਂ। ਜਾਦੂਗਰ
 ਉਨ ਕੀ ਦੌਲਤ ਮਨੀ ਨ ਬਾਤ। ਉਸ ਬਾਬੇ ਪਰ ਭਯੋ ਇਤਕਾਤਾ।੪੫। ਇਤਕਾਦ, ਭਰੋਸਾ, ਯਕੀਨ
 ਯਹ ਹੈ ਪੂਰਨ ਪੁਰਸ਼ ਅਵਤਾਰੀ। ਭਯੋ ਮੁਰੀਦਾ ਵਹ ਸਨ ਪਰਵਾਰੀ। ਸਰਧਾਲੂ
 ਹਿੰਦੂ ਤੁਰਕ ਬਾਬੇ ਕੋ ਸਮਸਰਾ। ਹੋਹਿ ਮੁਰੀਦ ਆਇ ਸੋ ਇਮ ਕਰ।੪੬। ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ
 ਦੋਉਅਨ ਕੋ ਗੁਰ ਸੱਚ ਦ੍ਰਿੜਾਵੈਂ। ਜੁਲਮ ਕਰਨ ਤੈ ਦੁਅਨਾ ਹਟਾਵੈਂ। ਦੋਨਾ ਨੂੰ
 ਜਿਮ ਜਿਮ ਬਰਕਤ ਭਈ ਮਸਹੂਰੋ। ਆਇ ਲੋਕ ਬਹੁ ਸੁਨ ਸੁਨ ਦੂਰੋ।੪੭।
- ਦੋਹਰਾ : ਦੌਲਤ ਕੈ ਦੁਇ ਇਸਤਰੀ ਹੋਤੀਂ ਸੁਤਨ ਬਿਗੈਰਾ। ਪੁੱਤਰਾਂ ਬਗੈਰ
 ਕੀਨੀ ਸੇਵਾ ਉਨਿ ਇਛੇ ਦੁਇ ਦੁਇ ਜਨਮੋਂ ਸ਼ੇਰ।੪੮।
- ਚੌਪਈ : ਗਾਜ਼ੀ ਖਾਂ ਗਜ ਮਸਤ ਸੁ ਖਾਨ। ਮੀਰ ਖ਼ਾਨ ਐ ਜ਼ੋਲਖਾਂ ਮਾਨ।
 ਉਨਿ ਨਾਰਨ ਬਡ ਚਰਚਾ ਤੋਰੀ। ਕਹੈਂ ਬਾਬੇ ਦਈ ਹਮ ਦੁਇ ਦੁਇ ਜੋਰੀ।੪੯। ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀ ਜੋੜੀ
- ਦੋਹਰਾ : ਬਾਬੇ ਕੈ ਜੀਅ ਇਮ ਹੁਤੀ ਕਿਛ ਰਹੀਐ ਗੁਪਤਿ ਸੰਸਾਰ।
 ਸੋ ਤੋਂ ਪਰਗਟ ਜਗ ਭਯੋ ਜਗੁ ਉੱਠ ਪਰ ਗਯੋ ਖਯਾਰਾ।੫੦। ਖਿਆਲ
- ਚੌਪਈ : ਭਾਨਾ ਚੜਯੋ ਕਿਮ ਛਾਨਯੋ ਰਹੈ। ਲਖ ਬਾਦਲ ਜੋ ਢਾਂਪਯੋ ਚਹੈ। ਸੂਰਜ / ਢਕਿਆ
 ਜਿਮ ਜਿਮ ਬਾਬੇ ਕੀ ਚਰਚਾ ਭਈ। ਥੋਰੈਂ ਹੀ ਮੈਂ ਬਹੁ ਫੈਲ ਗਈ।੫੧। ਬੋੜੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ
 ਜਿਸ ਨਰ ਕੋ ਹੁਇ ਸੀਤਾ ਦਬਾਯੋ। ਕਿਮ ਨ ਚਹੁਗਿ ਵਲ ਅਗਨ ਸਿਧਾਯੋ। ਠੰਢ, ਸਰਦੀ
 ਦੁਨੀਆਂ ਦੁਖਤ ਹੁਤੀ ਥੀ ਘਨੀ। ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਇ ਭਈ ਸੁਖਮਨੀ।੫੨।
 ਸਿੱਧ ਸਾਧ ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਤੁਰਕੋ। ਹੁਤੋ ਜਿਨਹੁ ਮੈਂ ਕਿਛ ਥੋ ਜੁਰਕੋ। ਜੱਬ, ਦਮ
 ਸੁਨਿ ਸੁਨਿ ਅਚਰਜ ਸਭ ਚਲਿ ਆਏ। ਦੇਖ ਭਾਲ ਸਭ ਹਾਰ ਸਿਧਾਏ।੫੩।
- ਦੋਹਰਾ : ਅਜ਼ਮਤੀਅਨ ਅਜ਼ਮਤਾ ਦੇਵੈਂ ਗਯਾਨੀਅਨ ਗਯਾਨ ਸੁਨਾਇ। ਵਡਿਆਈ, ਸੋਭਾ
 ਜੈਸੀ ਮਨਸਾ ਕਰ ਆਵੈ ਤੈਸੇ ਦੈਂ ਸਮਝਾਇ।੫੪।
- ਚੌਪਈ : ਤੋਂ ਬਾਬੇ ਕੋ ਉਦਾਸੀ ਆਈ। ਬਾਬੇ ਸੁਰਤ ਪ੍ਰਦੇਸੈਂ ਲਾਈ।
 ਲੈ ਮਰਦਾਨੋਂ ਸਾਬ ਰਲਾਇ। ਲਯੋ ਰਬਾਬ ਉਨ ਮੋਠੈ ਚਾਇ।੫੫।
 ਜਹਿੰ ਬਾਬੈ ਕੋ ਖੁਸ਼ੀ ਚਿਤ ਆਵੈ। ਰਬਾਬ ਬਜਾਇ ਸਬਦ ਬਹਿ ਗਾਵੈ।
 ਸਿੱਧ ਸਾਧ ਐ ਪੀਰ ਮੁਰੀਦ। ਦੇਖ ਭਾਲ ਹੁਇ ਅਗੈ ਤੁਰੀਦਾ।੫੬। ਤੁਰਦਾ ਜਾਵੇ

੧. ਗਾਜ਼ੀ ਖਾਂ : ਏਥੇ ਲਿਖਾਰੀ ਨੇ ਦੌਲਤ ਖ਼ਾਨ ਲੋਧੀ ਦੇ ਚਾਰ ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਗਾਜ਼ੀ ਖ਼ਾਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮਸਤ ਖ਼ਾਨ, ਮੀਰ ਖ਼ਾਨ ਤੇ ਜ਼ੋਲ (ਜਲਾਲ) ਖ਼ਾਨ ਦੇ ਨਾਮ ਦੱਸੇ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਅਲੀ ਖ਼ਾਨ, ਦਿਲਾਵਰ ਖ਼ਾਨ ਤੇ ਹਾਜ਼ੀ ਖ਼ਾਨ ਸਨ।

੨. ਉਦਾਸੀ : ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀਆਂ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਦਾਸੀਆਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਏਥੇ ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਜਹਿੰ ਜਹਿੰ ਬਾਬਾ ਦੇਸਹਿੰ ਜਾਇ। ਦੇਇ ਉਪਦੇਸ਼ ਸਚਿ ਨਾਮਹਿ ਲਾਇ।
 ਪੀਰ ਪਿਕੰਬਰ ਦੇਵੀ ਦੇਵ। ਦੂਰ ਕਰਾਈ ਇਨ ਕੀ ਸੇਵ।੫੭।
 ਬੀਰ ਸਿੱਧ ਔ ਮੰਤਰ ਤੰਤਰ। ਸੁਨੈ ਨ ਕਹੈ ਜਾਲਿ ਜਿਉ ਜੰਤਰ।
 ਗੁਰੀ ਲੰਜਿ ਔ ਭੂਤ ਜੁ ਪ੍ਰੇਤ। ਦੂਰ ਕਰਾਏ ਇਨ ਕੇ ਹੇਤ।੫੮।

ਚਮਤਕਾਰ

ਦੋਹਰਾ : ਤੁਰਕਨ ਕੈ ਹਿੰਦੂਅਨ ਕੈ ਜਹਿੰ ਜਹਿੰ ਦੇਸਹਿ ਜਾਇ।
 ਹੱਕ ਪਰਾਯੋ ਉਨ ਕਹੈ ਉਸੈ ਸੂਰ ਉਸ ਗਾਇ।੫੯।

ਚੌਪਈ : ਐਸ ਭਾਂਤ ਉਨ ਸਾਚੁ ਸੁਨਾਇ। ਦੇਵੈ ਦੋਇਨਾ ਸਾਚ ਲਗਾਇ। ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨਾ ਨੂੰ
 ਤੁਰਕ ਕੁਰਾਨ ਔ ਹਿੰਦੂਅਨ ਬੇਦ। ਵਾਚ ਕਹੇ ਉਨ ਸਚੁ ਸਚੁ ਭੇਦ।੬੦।
 ਇਕ ਬਾਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਅਚਲੈ ਗਯੋ। ਉਹਾਂ ਮੇਲੋ ਥੋ ਸਿੱਧਨ ਕਯੋ।
 ਕਰ ਗੋਸਟ ਤੇ ਭੀ ਜਿਤ ਲਏ। ਲਾਇ ਸਿਧੀ ਤੇਉ ਥਕ ਗਏ।੬੧।
 ਸਿਧ ਕੁਰਲਾਣੈ ਬਾਲ ਗੁਦਾਈ। ਹਾਰ ਸਿਧਨ ਜਾਇ ਚੁਗਲੀ ਖਾਈ।
 ਨਾਨਕ ਸਿੱਧ ਨਵਾਂ ਇਕ ਭਯਾ। ਸਭ ਕੀ ਲਾਹਿ ਸੋਉ ਲੈ ਗਯਾ।੬੨।
 ਸੁਨ ਉਨ ਸਿੱਧਨ ਕੀਯੋ ਹੰਕਾਰ। ਈਹਾਂ ਆਵੇ ਤੋ ਜਾਉਗਾ ਹਾਰ।
 ਯਹ ਸੁਨ ਬਾਬਾ ਜੀ ਉਹਾਂ ਸਿਧਾਰੇ। ਉਸ ਕੋ ਜੀਤ ਗੁਰ ਆਗੈ ਪਧਾਰੇ।੬੩।

ਦੋਹਰਾ : ਫਰੀਦ ਪਟਨਾ ਮੁਲਤਾਨ ਮਧ ਉੱਚਨਾ ਲੋ ਜੋ ਪੀਰ।
 ਸਬਹਨ ਸੋਂ ਕਰ ਗੋਸਟਾਂ ਨਹਿ ਕਿਸਕੀ ਛਡੀ ਤਤਬੀਰ।੬੪।

ਚੌਪਈ : ਐਸੇ ਔਰ ਕਹਾਂ ਲਗ ਗਨੀਐ। ਪਹੁੰਚੈ ਤਹਾਂ ਸਿੱਧ ਜਹਿੰ ਸੁਣੀਐ।
 ਉਨਕੀ ਸਿੱਧੀ ਦੇਖ ਦਿਖਾਇ। ਝੂਠ ਛੁਡਾਵੈਂ ਸਚ ਦੋਂ ਲਾਇ।੬੫।

ਦੋਹਰਾ : ਇਮ ਕਰ ਸੈਲ ਪੰਜਾਬ ਕੀ ਲੀਨੋ ਲੋਕ ਪਤਯਾਇ।
 ਕਿਤੈ ਮਸੀਤ ਕਿਤ ਸਾਲ ਧਰਮਾ ਕ੍ਰਨਿ ਨਿਜ ਨਿਜ ਧਰਮ ਦਏ ਲਾਇ।੬੬। ਧਰਮਸਾਲ

੧. ਗੁਰੀ : ਗੁਰੂ ਚੌਹਾਨ ਰਾਜਪੂਤ, ਇਸ ਦਾ ਜਨਮ ਬੀਕਾਨੇਰ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਪਿੰਡ ਓਡੇਰੇ (ਅਜੋਕਾ ਗੁੱਗਾ ਮਾੜੀ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹਨੂਮਾਨਗੜ੍ਹ, ਰਾਜਸਥਾਨ) ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਛੱਡ ਕੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਸੱਪ ਦੀ ਜ਼ਹਿਰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬਹੁਤ ਮਾਹਿਰ ਸੀ। ਲੋਕ ਇਸ ਨੂੰ ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਸਮਝ ਕੇ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੀ ਕਬਰ (ਗੁੱਗਾਮਾੜੀ) ਉੱਤੇ ਭਾਦੋਂ ਵਦੀ ੯ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੇਲਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।
੨. ਅਚਲੈ : ਅਚਲ ਬਟਾਲਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਵਿੱਚ ਬਟਾਲਾ ਦੇ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਦੀਕ ਨਾਥ-ਸਿੱਧਾਂ ਦਾ ਪੁਰਾਤਨ ਸਥਾਨ ਜਿਥੇ ਸ਼ਿਵਰਾਤਰੀ ਦਾ ਮੇਲਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।
੩. ਬਾਲ ਗੁਦਾਈ : ਟਿੱਲਾ ਬਾਲ ਗੁੱਦਾਈ, ਜਿਹਲਮ ਨਗਰ ਤੋਂ ੧੫ ਮੀਲ ਉੱਤਰ ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਬਾਲ ਨਾਥ ਦਾ ਸਥਾਨ ਜਿਥੇ ਜੋਗੀ ਯਾਤਰਾ ਲਈ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ।
੪. ਫਰੀਦ ਪਟਨ : ਪੁਰਾਣਾ ਨਾਮ ਅਜੋਧਨ ਜੋ ਦਰਿਆ ਸਤਿਲੁਜ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪੱਤਨ ਸੀ। ਚਿਖੜੀ ਸਿਲਸਿਲੇ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸੂਫੀ ਸ਼ੈਖ ਫਰੀਦਉਦੀਨ ਗੰਜ-ਏ-ਸ਼ਕਰ ਨੇ ੧੨ਵੀਂ ਸਦੀ ਈ. ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਏਥੇ ਆਪਣੀ ਖਾਨਕਾਹ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਪਾਕਪਟਨ ਪੈ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਦੇ ਉਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਸ਼ੈਖ ਇਬਰਾਹੀਮ ਨਾਲ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਕੀਤੀ ਸੀ।
੫. ਉੱਚਨ : ਉੱਚ ਸ਼ਰੀਫ਼, ਦਰਿਆ ਸਤਿਲੁਜ ਦੇ ਦੱਖਣੀ ਕੰਢੇ ਬਹਾਵਲਪੁਰ ਤੋਂ ੩੮ ਮੀਲ ਦੱਖਣ ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ ਸੁਹਰਾਵਰ-ਦੀ ਸਿਲਸਿਲੇ ਦੇ ਸੂਫੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਖਾਨਕਾਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ਼ੈਖ ਬਹਾਉਦੀਨ ਜ਼ਕਰੀਆ ਦੇ ਮੁਰੀਦ ਸੱਯਦ ਜਲਾਲ-ਉਦੀਨ ਸੁਰਖ ਬੁਖਾਰੀ ਨੇ ੧੩ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਸਭੀ ਹਕੀਕਤ ਉਨੈ ਕੀ ਇਹਾਂ ਲਿਖੀ ਯੈ ਨਾਹਿ।
ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਪੁਰਾਤਨੋਂ ਦੇਖੋ ਜਿਸ ਹੁਇ ਚਾਹਿ।੬੭।

ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ

੫. ਕਲਜੁਗ ਅੰ ਬਾਬੇ ਕੀ ਗੋਸਟ ਕਾ ਪ੍ਰਸੰਗ

ਦੋਹਰਾ : ਕਲਜੁਗ ਅੰ ਜਿਮ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਖੀ ਗੋਸਟ ਹੋਇ।
ਜਿਮ ਸਿਖ ਲਿਖ ਆਗੈ ਗਏ ਦੇਖ ਬਤਾਊ ਸੋਇ।੧।

ਚੌਪਈ : ਕਿਛੁਕ ਭਾਵ ਗੁਰ ਸਬਦ ਬਿਚਾਰ। ਕਹੋਂ ਦੇਖ ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਮਝਾਰ।
ਕਲਜੁਗ ਨਰਕ ਚਹਿ ਪਾਪੀ ਪਾਇ। ਵਾਂਗ ਜਨਕ ਗੁਰ ਚਹੈਂ ਕਢਾਇ।੨।
ਕਲੂ ਚਹੈ ਪਾਪੀ ਡੁੱਬ ਜਾਇ। ਬਾਬਾ ਚਹੈ ਉਨ ਪਾਰ ਲੰਘਾਇ।
ਬਾਬਾ ਅਪਣੀ ਛਡੈ ਨ ਬਾਣਾ। ਤਾਰਯੋ ਚਹੈ ਸਗਲ ਜਹਾਨ।੩।
ਤੋਂ ਕਲਜੁਗ ਮਨ ਆਯੋ ਰੋਸਾ। ਲਈ ਨਾਨਕ ਮੋਹਿ ਅਦਾਲਤ ਖੋਸਾ।
ਹਮ ਚਾਹੈ ਨਿਜ ਅਦਲਾ ਬਹਾਯਾ। ਨਾਨਕ ਚਹੈ ਨਿਜ ਧਰਮ ਬ੍ਰਤਾਯਾ।੪।
ਹਮਰੋ ਉਸ ਕੋ ਮਿਲੈ ਨ ਮੇਲ। ਕਲਜੁਗ ਧਾਰਯੋ ਕ੍ਰੋਧੀ ਖੇਲ।
ਹੁਇ ਸੁ ਕਥਾ ਜਿਸ ਸੁਨਨੈ ਲੋਰਾ। ਲਏ ਦੇਖ ਵਹ ਪੁਸਤਕ ਹੋਰ।੫।

ਸੁਭਾਅ

ਗੁੱਸਾ / ਖੋਰ

ਇਨਸਾਫ

ਲੋੜ

੬. ਦਖਨ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੁਰਯੋ

ਦੋਹਰਾ : ਫਿਰ ਸਤਿਗੁਰ ਦੱਖਣ ਦਿਸੇ ਤੁਰੇ ਸੁ ਕਰਨੇ ਸੈਲ।
ਸਬਦ ਸਾਖੀ ਕੇ ਪੜ੍ਹਨ ਕੋ ਮਰਦਾਨਾ ਕਰ ਲਯੋ ਗੈਲਾ।੧।

ਨਾਲ

ਚੌਪਈ : ਜਹਿ ਜਹਿ ਦੇਵਲਾ ਤੀਰਥ ਦੇਖੇ। ਸਭ ਥਾਂ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਤੁਰਕਨ ਕੀਏ ਪੇਖੇ।
ਦੇਵਲ ਢਾਹਿ ਮਸੀਤੋਂ ਮਧ ਕਰੀ। ਮੂਰਤ ਮਧ ਕਰ ਨਕਟੀ ਧਰੀ।੨।
ਯੋਂ ਬਾਬੇ ਦੇਖ ਸਬਦ ਉਚਾਰਯੋ। ਸੋ ਮੈਂ ਯਾ ਪੁਸਤਕ ਲਿਖ ਧਾਰਯੋ।
ਖੁਰਾਸਾਨ ਖਸਮਾਨਾ ਕੀਆ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਡਰਾਇਆ।
ਕੋਈ ਮੁਗਲੁ ਨ ਹੋਆ ਅੰਧਾ। ਕਿਨੈ ਨ ਪਰਚਾ ਲਾਇਆ।੩।

ਦੇਵਸਥਾਨ, ਮੰਦਰ / ਵੇਖੋ

ਕੱਟੇ ਨੱਕ ਵਾਲੀ

ਸੋਰਠਾ : ਕਲਜੁਗ ਛੋੜਯੋ ਨਾਹਿ ਕਿਸ ਹੂੰ ਦੇਵਤ ਮੱਧ ਬਲ।
ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਕੀਏ ਸਭ ਥਾਇ ਜੋ ਹਿੰਦੂਅਨ ਕੇ ਪੂਜ ਥੇ।੪।

੭. ਪੂਰਬ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੁਰਯੋ

ਦੋਹਰਾ : ਤੇ ਬਾਬੇ ਮਧ ਚਿਤ ਧਰਯੋ ਪੂਰਬ ਸੈਲ ਬਿਚਾਰ।
ਠੂਠ ਸਾਚ ਜਹਿ ਜਹਿ ਢਪਯੋ ਦੇਖੀਐ ਸੋਊ ਉਘਾਰਾ।੧।

ਢਕਿਆ / ਉਘਾਰ

੧. ਛੰਦ ਨੰ: ੬੭ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਖਰੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ।
੨. ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ।
੩. ਇਹ ਛੰਦ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਬਾਬਰ ਦੇ ਹਮਲੇ ਸੰਬੰਧੀ ਉਚਾਰੇ ਦੋ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ, ਦੇਖੋ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨੇ ੩੬੦, ੪੧੮.

ਚੋਪਈ : ਪ੍ਰਿਥਮ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀਯੋ ਗੰਗਾ^੧ ਇਸ਼ਨਾਨ। ਰਿਖੀਕੋਸ਼^੨ ਰਿਖੀ ਦੇਖੇ ਥਾਨ।
 ਪਾਰ ਲੰਘ ਵਲਭੀ^੩ ਤਹਿੰ ਦੇਸ। ਹੁਤੇ ਲੋਕ ਸਭ ਜੋਗੀ ਭੇਸ।੨।
 ਸਿਧ ਚੌਰਾਸੀ ਕੋ ਉਹਾਂ ਥਾਮ। ਗੌਰਖ ਮਤੋ^੪ ਹੁਤਿ ਤਿਸਕੋ ਨਾਮ।
 ਉਹਾਂ ਕਲਜੁਗ ਬਹੁ ਭਯੋ ਪਸਾਰਾ। ਸਿੱਧਨ ਲਖ ਜੋਰ ਲਾਯੋ ਭਾਰਾ।੩।
 ਤਹਾਂ ਬਾਬੇ ਸਤਿਨਾਮ ਜਪਾਇਯਾ। ਗੌਰਖ ਮਤਯੋ ਨਾਨਕ ਮਤਾ^੫ ਸਦਵਾਯਾ।
 ਬਦਰੀ^੬ ਕਿਦਾਰ^੭ ਐ ਦੇਸ ਉਡੀਸੇ^੮। ਜਗਨ ਨਾਥ^੯ ਲਖਿ ਆਗੈ ਬੈਸੇ।੪।
 ਹਿੰਗਾ^{੧੦} ਖਲੜ ਜਿਮ ਖਲੜ ਮੁਸਕਾਵੈ। ਸੱਚ ਹਿੰਗ ਕਹੂੰ ਢੂੰਡੀ ਨ ਪਾਵੈ।
 ਸਜਨ ਠੱਗ^{੧੧} ਬਡ ਭਗਤ ਸਦਾਏ। ਭਗਤਿ ਉਹਲੈ ਗਲ ਲੋਕਨ ਕਟਵਾਏ।੫।

ਖੱਲ, ਚਮ

ਦੋਹਰਾ : ਸੋ ਸਤਿਗੁਰ ਜਾ ਸਿਖ ਕੀਯੋ ਸਾਚੇ ਗਯਾਨ ਦ੍ਰਿੜਾਇ।
 ਐਸੇ ਕੀਏ ਅਨੇਕ ਸਿਖ ਕੋ ਸਭ ਸਕੈ ਗਿਨਾਇ।੬।

ਚੋਪਈ : ਠੱਗੀ ਤੇ ਦਏ ਠੱਗ ਹਟਵਾਇ। ਕੁਰਾਹੋ ਮੁੜ ਸਭ ਰਾਹ ਦੀਏ ਪਾਇ।
 ਸਬਦ ਸਾਖੀ ਸਚ ਦੀਨੇ ਲਾਇ। ਧਰਮਸਾਲ ਦਈ ਬਹੁ ਥਾਂ ਪਾਇ।੭।
 ਸਿਖ ਸੰਗਤ ਕੋ ਜੋੜ ਕਰਾਵੈ। ਸਤਿਨਾਮੁ ਕੋ ਜਾਪ ਜਪਾਵੈ।
 ਔਰ ਖੁਲਾਇਕੈ ਪਿੱਛੈ ਖਾਇ। ਦਯਾ ਧਰਮ ਇਤ ਲਾਏ ਰਾਹਿ।੮।
 ਧੰਨਿ ਧੰਨਿ ਕਹੈ ਬਾਬੇ ਕੋ ਓਈ। ਵਾਹਿ ਵਾਹਿ ਗੁਰ ਆਖੈ ਤੋਈ।
 ਹਮ ਕੋ ਕੂੜੋਂ ਦੀਓ ਹਟਵਾਇ। ਸਤਿ ਸਬਦ ਹਮ ਦੀਨੇ ਲਾਇ।੯।
 ਦੇਸ ਬੰਗਾਲੈ ਐ ਕਾਵਰੂ^{੧੨} ਦੇਸ। ਲੰਘ ਗਏ ਰਾਜ ਤ੍ਰਿਯਾ^{੧੩} ਦੇਸ।
 ਸੁਨਾਭਿ^{੧੪} ਦੇਸ ਕੋਉ ਰਾਜਾ ਕਹੇ। ਤਿਹ ਜਾ ਸਤਿਗੁਰ ਸਿਖ ਬਨਵਏ।੧੦।

੧. ਗੰਗਾ : ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਿਆ ਗੰਗਾ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਿੰਦੂ ਤੀਰਥ ਸਥਾਨ, ਹਰਿਦੁਆਰ।
੨. ਰਿਖੀਕੋਸ਼ : ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਗੰਗਾ ਕਿਨਾਰੇ ਪੁਰਾਤਨ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਨਗਰ, ਰਿਸ਼ੀਕੋਸ਼।
੩. ਵਲਭੀ : ਵੱਲਭ ਅਚਾਰੀਆ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਦਾ ਦੇਸ਼।
੪. ਗੌਰਖ ਮਤੋ : ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪੀਲੀਭੀਤ ਤੋਂ ੧੫ ਮੀਲ ਉੱਤਰ-ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਗੌਰਖ ਪੰਥੀ ਜੋਗੀਆਂ ਦਾ ਸਥਾਨ, ਗੌਰਖ ਮਤਾ।
੫. ਨਾਨਕ ਮਤਾ : ਨਾਨਕ ਮਤਾ ਜੋ ਪਹਿਲੇ ਗੌਰਖ ਪੰਥੀ ਜੋਗੀਆਂ ਦਾ ਸਥਾਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਗੌਰਖ ਮਤਾ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੀ।
੬. ਬਦਰੀ : ਬਦਰੀ ਨਾਥ / ਬਦਰੀ ਨਾਰਾਯਣ, ਯੂ.ਪੀ. ਗੜ੍ਹਵਾਲ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਅਲਕਨੰਦਾ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵੈਸ਼ਨਵ ਮੰਦਰ।
੭. ਕਿਦਾਰ : ਕੇਦਾਰਨਾਥ, ਗੜ੍ਹਵਾਲ ਵਿੱਚ ਰੁਦਰ ਹਿਮਾਲਿਆ ਦੀ ਬਰਫ਼ਾਨੀ ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸ਼ਿਵ ਮੰਦਰ।
੮. ਉਡੀਸੇ : ਉੜੀਸਾ, ਭਾਰਤ ਦਾ ਉੱਤਰ ਪੂਰਬੀ ਪ੍ਰਾਂਤ।
੯. ਜਗਨ ਨਾਥ : ਜਗੀਨਾਥ ਪੁਰੀ, ਉੜੀਸਾ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿੱਚ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵੈਸ਼ਨਵ ਮੰਦਰ ਜਿਸ ਦੀ ਰਥ ਯਾਤਰਾ ਬੜੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ।
੧੦. ਹਿੰਗ : ਜੋ ਗੰਧ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਕਈ ਗੁਣਾਂ ਲਈ ਮਸਾਲੇ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
੧੧. ਸਜਨ ਠੱਗ : ਇਕ ਠੱਗ ਜਿਸ ਨੇ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਮੁਲਤਾਨ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਉਤੇ ਤੁਲੰਬੇ ਦੇ ਸਥਾਨ ਉਤੇ ਇਕ ਸਰਾਂ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਠਾਕੁਰਦਵਾਰਾ ਤੇ ਮਸੀਤ ਵੀ ਬਣਵਾਈ ਸੀ। ਭੋਲੇ ਭਾਲੇ ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਮੁਸਾਫ਼ਰਾਂ ਨੂੰ ਵਰਗਲਾ ਕੇ ਸਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਠੱਗ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। ਜਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਇਸ ਪਾਸ ਠਹਿਰੇ ਤਾਂ ਸੱਜਨ ਠੱਗ ਉਪਰ ਐਸਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਕਾਇਆ ਕਲਪ ਹੋ ਗਈ।
੧੨. ਕਾਵਰੂ : ਕਾਮਰੂਪ, ਆਸਾਮ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦਾ ਪੁਰਾਤਨ ਨਾਮ।
੧੩. ਤ੍ਰਿਯਾ ਦੇਸ : ਉੱਤਰ-ਪੂਰਬੀ ਭਾਰਤ ਦਾ ਕੋਈ ਦੇਸ ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਔਰਤ ਰਾਜ ਕਰਦੀ ਸੀ।
੧੪. ਸ਼ਿਵਨਾਭ : ਸੰਗਲਾਦੀਪ ਦਾ ਰਾਜਾ ਜੋ ਸ਼ਿਵ ਦਾ ਉਪਾਸ਼ਕ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਭਾਈ ਮਨਸੁਖ ਜੋ ਵਪਾਰ ਲਈ ਸੰਗਲਾਦੀਪ ਗਿਆ ਸੀ, ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਸੁਣ ਰੱਖੀ ਸੀ। ਜਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਸੰਗਲਾਦੀਪ ਗਏ ਤਾਂ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜਾ ਸ਼ਿਵਨਾਭ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਬਣਿਆ।

ਦੋਹਰਾ : ਉਸੀ ਦੇਸ ਬਾਬਾ ਗਯੋ ਜਿਹ ਬਹੁਤੇ ਬੇਈਮਾਨ।
ਤੇ ਸਿਖ ਭਏ ਸੰਗਤ ਬਣੀ ਸਚ ਜਾਨ ਲਯੋ ਭਗਵਾਨ।੧੧।

ਚੌਪਈ : ਗਯੋ ਕਲੂ ਤਿਹ ਤੇ ਕਰ ਕੂਚ। ਲਿਖੀ ਨ ਸਭੀ ਕਹੀ ਕਰ ਸੂਚਾ। ਕਲਜੁਗ / ਸੰਖੇਪ
 ਔ ਜੁ ਸਭ ਹੀ ਸਾਖੀ ਲਖਾਊਂ। ਗ੍ਰੰਥ ਬਧੈ ਔ ਅੰਤ ਨ ਪਾਊਂ।੧੨।
 ਤੋ ਬਾਬਾ ਕਹੂੰ ਅਗੈ ਸਿਧਾਰੇ। ਜਾਇ ਵੜੇ ਕਿਤ ਸਮੁੰਦ ਮਝਾਰੇ।
 ਸੰਗਲਦੀਪ^੧ ਲੰਘ ਔਰ ਕੇਤੇ। ਜਿਨ ਕੇ ਪਰਤ ਨ ਨਿਜ ਕੋ ਭੇਤੇ।੧੩। ਭੇਦ, ਸਮਝ
 ਬਾਬੇ ਕੀ ਗਤ ਬਾਬੋ ਜਾਣੈ। ਹਮ ਉਸ ਕੀ ਕਿਮ ਸ਼ਕਤਿ ਬਖਾਣੈ।
 ਬਾਪ ਜਨਮ ਕਯਾ ਬੇਟੋ ਕਹੈ। ਬਾਬੈ ਕੀ ਗਤ ਬਾਬੋ ਲਹੈ।੧੪।
 ਉਤ ਦੇਸ ਬਾਬੋ ਜਾਇ ਜਰੂਰ। ਹੋਹਿ ਭੂਲੇ ਬਹੁ ਮੂਰਖ ਕੂਰਾ। ਕੂੜ
 ਜਹਿ ਜਹਿ ਚਰਨ ਨਾਨਕ ਜੀ ਪਾਯੋ। ਧਰਮ ਕਰਮ ਉਨ ਲੋਕਨ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਾਯੋ।੧੫।
 ਧਰਮਸਾਲ ਤਿਹ ਥਾਂ ਬਨਵਾਈ। ਕੀਯੋ ਸਿਖ ਤਹਿ ਦਯਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਾਈ।
 ਜੇ ਕੋਈ ਆਵੈ ਅਜਮਤਾ ਲੈਣ। ਉਸ ਕੋ ਖੁਸ਼ ਗੁਰ ਤਿਮੋਂ ਕਰ ਦੈਨ।੧੬। ਵਡਿਆਈ

੮. ਪਸਚਮ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ

ਦੋਹਰਾ : ਮਰਦਾਨੈ ਬਾਬੇ ਸੋ ਕਹੀ ਹੋਸਾ ਰਹੀ ਮਨ ਮਾਂਹਿ। ਹਵਸ, ਇੱਛਾ
 ਔਰ ਸੈਲ ਹਮ ਬਹੁ ਕਰੇ ਕਾਬੋ ਦੇਖਯੋ ਨਾਂਹਿ।੧।

ਚੌਪਈ : ਤੋ ਬਾਬੇ ਉਸੈ ਫਰਮਾਯੋ। ਤੈ ਹਮ ਕਿਮ ਨਹਿ ਅਗੈ ਬਤਾਯੋ।
 ਜਬ ਕਹਤੇ ਤਬ ਦੇਤ ਦਿਖਾਈ। ਤੈ ਹੀ ਥੀ ਯਹ ਦੇਰ ਲਗਾਈ।੨।
 ਤਬ ਸਤਿਗੁਰ ਅੱਖੀ ਮਿਚਵਾਇ। ਜਾਇ ਖੁਲਾਯੋ ਹਜਾ ਕਾਬੇ ਥਾਇ।
 ਪ੍ਰਿਥਮੈ ਜ਼ਾਰਤਾ ਰੋਜ਼ੇ ਕਰਵਾਈ। ਪਾਛੈ ਔਰਹਿ ਜਗਾ ਦਿਖਾਈ।੩। ਜ਼ਿਆਰਤ / ਖ਼ਾਨਾ-ਏ-ਕਾਬਾ
 ਬਾਬੇ ਡੇਰਾ ਵਲੋ ਪਿਛਲੈ ਕੀਓ। ਹੁਤਯੋ ਰਹਤ ਥੋ ਮੁੰਦਯੋ ਥੀਯੋ। ਵੱਲ, ਪਾਸੇ / ਬੰਦ
 ਇਤ ਖਾਤਰ ਥੋ ਧਰਯੋ ਮੁੰਦਾਹਿ। ਕੋਊ ਆਵੈ ਪੀਰ ਖੁਲ੍ਹ ਆਪੇ ਜਾਇ।੪।
 ਐਸੀ ਭਈ ਤਹਾਂ ਗੁਰ ਕਲਾ। ਬਿਨ ਕੁੰਜੀ ਸੋ ਖੁਲ੍ਹ ਭਯੋ ਗਲਾ। ਦਰਵਾਜ਼ਾ
 ਐਸ ਅਚੰਭਾ ਤਹਿ ਲਖਯੋ ਮੁਜਾਵਰਾ। ਜਾਨਯੋ ਪੀਰ ਇਹਾਂ ਕੋਈ ਆਵਰ।੫। ਮਕਬਰੇ ਦਾ ਪੁਜਾਰੀ

ਦੋਹਰਾ : ਪ੍ਰਿਥਮ ਮੁਜਾਵਰ ਸਮਝਿਓ ਹੋਗ ਵਲੀਅ ਅਯੋ ਕੋਇ। ਰੱਥੀ ਯਾਰ
 ਜਾਂਤੇ ਖੁਲ੍ਹਯੋ ਮਜ਼ਬੂਤ ਦਰ ਢੂੰਡ ਦੇਖ ਥਕੇ ਸੋਇ।੬।

੧. ਸੰਗਲਾਦੀਪ : ਸਿੰਹਲ ਦੀਪ, ਉਹ ਟਾਪੂ ਜਿੱਥੇ ਸਿਨਹਾਲੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਲੰਕਾ ਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਨਾਮ ਸੰਗਲਾਦੀਪ ਸੀ।
 ੨. ਕਾਬੇ : ਖ਼ਾਨਾ-ਏ-ਕਾਬਾ, ਮੱਕੇ (ਅਰਬ) ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪਵਿੱਤਰ ਸਥਾਨ ਜਿਸ ਦੇ ਹੱਜ ਲਈ ਮੁਸਲਮਾਨ ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ।
 ੩. ਹਜ : ਮੱਕੇ ਵਿੱਚ ਕਾਬੇ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੱਜ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਲਈ ਹੱਜ ਕਰਨਾ ਧਾਰਮਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਕ ਪਵਿੱਤਰ ਫ਼ਰਜ਼ ਹੈ। ਇਹ ਹਿਜਰੀ ਕੈਲੰਡਰ ਦੇ ਬਾਰ੍ਹਵੇਂ ਮਹੀਨੇ ਜੁਲ-ਹਿਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਚੌਪਈ : ਕਰੀ ਤਲਾਸ਼ ਉਨ ਵਲੀ ਨ ਪਾਯਾ। ਕਿਨੈ ਨ ਖੋਲੈ ਹਥ ਸਬਹਨਾ ਲਾਯਾ। ਸਾਰਿਆਂ
 ਰਲਿ ਮਿਲਿਕੇ ਸਭ ਲਾਇ ਰਹੇ ਜੋਰ। ਸਗਵਾਂ ਅੜ ਰਹੇ ਜੋ ਥੇ ਔਰ।੭। ਸਗੋਂ
 ਤਹਾਂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਬਾਬੇ ਕੋ ਭਯੋ। ਖੁਲ੍ਹੋ ਹੁਤੇ ਸੋ ਸੱਭ ਅੜੈਯੋ। ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ
 ਬਹੁਤ ਸੋਚ ਮੁਜਾਵਰਨ ਆਈ। ਯਹ ਤੋ ਬਾਤ ਨਈਂ ਅਬ ਭਈ।੮। ਨਵੀਂ

ਦੋਹਰਾ : ਤਹਾਂ ਮੁਜਾਵਰਨ ਮਨ ਮਿਥੀ ਕਿਤ ਹਿੰਦੂ ਆਇਓ ਹੋਇ।
 ਜਾਵੈ ਪਤ ਗਵਾਇ ਹਮ ਜਾਦੂਗਰਿ ਕਰ ਕੋਇ।੯।

ਚੌਪਈ : ਕਰੀ ਤਲਾਸ਼ ਤੋ ਬਾਬਾ ਦੇਖਾ। ਲਖਿਓ ਬਾਬਾ ਉਨ ਹਿੰਦੂ ਭੇਖਾ।
 ਪੈਰ ਪਸਾਰ ਬਾਬਾ ਥੇ ਪਰਾ। ਘਸੀਟ ਉਨੈ ਵਲ ਦੂਜੀ ਕਰਾ।੧੦।
 ਉਸੀ ਵੱਲ ਕੇ ਦਰ ਖੁਲ੍ਹ ਗਏ। ਬਾਬਾ ਨਿਕਾਰਯੋ ਸੋਊ ਅੜ ਰਹੇ।
 ਦੇਖ ਮੁਜਾਵਰਨ ਲਾਗੀ ਆਗ। ਬਾਬੋ ਸੁਟਿਓ ਕਢ ਬਾਹਰ ਲਾਗ।੧੧।

ਦੋਹਰਾ : ਤੋ ਦਰ ਸਭ ਹੀ ਮੁੰਦ ਭਏ ਰਹੇ ਜੋਰ ਸਬ ਲਾਇ।
 ਉਹਾਂ ਹਾਜੀ ਹੁਤੇ ਪੰਜਾਬ ਕੇ ਉਨ ਦਯੋ ਸਿਯਾਨਾ ਬਤਾਇ।੧੨। ਪਛਾਣ

ਚੌਪਈ : ਉਨੈਂ ਕਹਯੋ ਯਹ ਨਾਨਕ ਫਕੀਰ। ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕੋ ਪੀਰ।
 ਇਸ ਤੁਰਕ ਹਿੰਦੂ ਹੈ ਇਕਸਾ ਜਾਨੇ। ਇਨ ਦੋਊ ਇਕ ਸਾਰ ਪਛਾਨੇ।੧੩। ਇੱਕ ਜਿਹੇ
 ਹੱਕ ਨਾਮ ਇਨ ਸਚ ਦਿੜਾਯਾ। ਇਨ ਰਾਹਿ ਸੱਚੇ ਹੈ ਜਗ ਲਾਯਾ।
 ਤੁਰਕ ਬੰਦਗੀ ਹਿੰਦੂ ਭਗਤਿ ਲਾਏ। ਕੁਫਰਾ ਹੰਕਾਰੋਂ ਦੋਊ ਹਟਾਏ।੧੪। ਝੂਠ

ਸੋਰਠਾ : ਜਾਂਕੈ ਇਤ ਪਗ ਪਾਇ ਅੜੇ ਦੁਵਾਜੇ ਨਹਿ ਖੁਲ੍ਹੇ।
 ਜੋ ਦੇਵੇ ਬਦ ਦੁਆਇਆ ਕਿਆ ਜਾਨਾ ਕਿਛ ਹੋਰ ਹੁਇ।੧੫। ਦੁਰਸੀਸ
 ਤਬ ਉਨ ਕੀਓ ਵਿਚਾਰ ਲਾਇ ਜੋਰ ਹਮ ਸਭ ਥਕੇ।
 ਖੁਲ੍ਹਯੋ ਨ ਕੋਊ ਕਿਵਾਰਾ ਹਮਰੀ ਸ਼ੇਖੀ ਇਮ ਗਈ।੧੬। ਤਖਤ / ਸਰਦਾਰੀ

ਚੌਪਈ : ਇਮੈ ਮੁਜਾਵਰਨ ਮਤੋ ਮਤਾਯੋ। ਯਾਂਕੋ ਹਥ ਦਰਵਾਜਨ ਲੁਯੋ।
 ਲਾਯਤਿ ਖੁਲ੍ਹ ਦਰਵਾਜੇ ਅਏ। ਤੋ ਯਹ ਪੀਰ ਮੁਰੀਦ ਹਮ ਭਏ।੧੭। ਤਖਤ
 ਜੋ ਇਸ ਤੈ ਨਹਿ ਖੁਲ੍ਹੈ ਕਿਵਾਰਾ। ਤੋ ਇਸ ਦੇਯਗੁ ਜਾਨੋ ਮਾਰ।
 ਮੁਖ ਮੀਠੈ ਹੁਇ ਕਰਹੁ ਅਬ ਬਾਤ। ਅਬ ਦੇਖੋ ਇਸ ਯੋਂ ਕਰਾਮਾਤ।੧੮।
 ਹਾਥ ਜੋੜ ਸੋਊ ਠਾਢੇ ਭਏ। ਮਧ ਫਾਰਸੀ ਕੇ ਉਸ ਬਚ ਕਹੇ। ਖੜੇ ਹੋ ਕੇ
 ਉਸੀ ਜਬਾਨ ਗੁਰ ਉੱਤਰ ਦਏ। ਕਰ ਆਦਰ ਤੇ ਪਾਸ ਬਹਏ।੧੯।
 ਹਾਥ ਜੋੜ ਉਨ ਬਿਨਤੀ ਕਈ। ਖਤਾ ਬਖਸ਼ੋ ਜੋ ਹਮ ਤੈ ਭਈ। ਗਲਤੀ, ਫੁੱਲ
 ਤੁਮ ਹਥ ਲਾਇ ਕਿਵਾਰ ਖੁਲ੍ਹਾਵੈ। ਤੁਮ ਹਾਜੀਅਨ ਕੋ ਹੱਜ ਕਰਾਵੈ।੨੦।

੧. ਪਰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਮੱਕੇ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਸਮੇਂ ਹਾਜੀ ਦਾ ਭੇਸ ਧਾਰਿਆ ਸੀ।

ਦੋਹਰਾ : ਤੈਂ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਯੈਂ ਕਯੋ ਮਰਦਾਨੇ ਬੋਲ ਸੁਨਾਇ।
ਉਠ ਤਿਨ ਦੀਨੇ ਖੋਲ੍ਹ ਦਰ ਆਇਸਾ ਬਾਬੇ ਪਾਇ।੨੧। ਹੁਕਮ, ਆਗਿਆ

ਚੌਪਈ : ਇਮ ਮਰਦਾਨੈ ਮਦੀਨੈ^੧ ਦਿਖਾਯੋ। ਫਿਰ ਉਸ ਤੈ ਗੁਰ ਅਗੈ ਸਿਧਾਯੋ।
ਕਹੈਂ ਦੇਸ ਜਿਸ ਪਸਚਮਾ ਨਾਇ। ਲੰਘ ਗਏ ਵਹਿ ਦੇਸਹਿ ਵਾਇ।੨੨। ਪੱਛਮ
ਚਲੇ ਚਲੇ ਕਿਤ ਅਗੈ ਸਿਧਾਰੇ। ਜਾਇ ਵੜੇ ਕਿਤ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਮਝਾਰੇ।
ਉਹਾਂ ਵਰਨ^੨ ਸੋਂ ਭੇਟਾ ਭਈ। ਉਨ ਕੀ ਬਾਤੈਂ ਜਾਨੈ ਵਈ।੨੩।
ਤੁਰਕ ਉਸੇ ਖਵਾਜ ਖਿਜਰ^੩ ਸੁ ਆਖੈਂ। ਅਪਨੀ ਬੋਲੀ ਇਮ ਉਸ ਭਾਖੈਂ।
ਉਹਾਂ ਮਰਦਾਨੈ ਨੇ ਭਉ^੪ ਖਾਯਾ। ਆਖ ਬਾਬੈ ਵਲ ਵਤਨ ਲਿਆਯਾ।੨੪। ਭਰ

੯. ਆਗੇ ਕਾਰੂੰ ਕੀ ਸਾਖੀ ਤੁਰੀ^੧

ਦੋਹਰਾ : ਤੈਂ ਮਾਲੀ ਸੁਨ ਹਮ ਕਹੀ ਸਭ ਸੰਸੋ ਭਏ ਦੂਰ। ਸੱਕ
ਕਾਰੂੰ ਗੋਸਟ ਨਹਿ ਕਹੀ ਯਾਮੈਂ ਸੱਕ ਜ਼ਰੂਰ।੧। ਇਸ ਵਿੱਚ

ਚੌਪਈ : ਤਾਂਕੋ ਬੀਤੇ ਬਰਸ ਹਜ਼ਾਰ। ਗੋਸਟ ਕਰੀ ਕਬ ਬਾਬੇ ਨਾਰ^੨। ਨਾਲ
ਤਉ ਉਸਕੋ ਹਮ ਉੱਤਰ ਦਯੋ। ਯਹ ਗੋਸਟ ਮੈਂ ਸੰਸੋ ਭਯੋ।੨। ਸੱਕ
ਬਾਬੇ ਕਹੀ ਸੀ ਮੁਖਿ ਨਿਜਿ ਸਾਖੀ^੩। ਲਿਖਾਰੀ ਲਿਖ ਸੋ ਗੋਸਟ ਰਾਖੀ। ਕਥਾ, ਕਹਾਣੀ
ਆਗੇ ਮਿਲੇ ਉਨੋਂ ਤੈ ਚੌੜਾ। ਉਨ ਅੱਛਰ ਬਹੁ ਔਰ ਦਏ ਤੋੜਾ।੩। ਵਧਾਇਆ / ਤਰੋੜ ਮਰੋੜ
ਨਹਿ ਕਿਛ ਜਾਨਯੋ ਸੰਮਤ ਸਾਲ। ਵਾਧ ਘਾਟ ਨਹਿ ਸਮਝਯੋ ਹਵਾਲ^੪। ਹਾਲ
ਪੀਰ ਫਕੀਰ ਸਿਧ ਗੋਸਟ ਬੋਈ^੫। ਇਮ ਕਰ ਗੋਸਟ ਲਿਖ ਗਯੋ ਕੋਈ।੪। ਕਹੀ
ਗੋਸਟਨ ਕੋ ਔ ਸਾਖੀ ਭਾਇ^੬। ਨਹ ਮੂਰਖ ਕੇ ਸਮਝਤ ਬਾਇ। ਮਤਲਬ
ਉਸ ਯਾਰ ਦਿਵਾਨੋ ਜਾਕੋ ਕਹੀਐ। ਉਨ ਹੀ ਮੈ ਤੇ ਉਨਕੋ ਲਹੀਐ।
ਗਿਰੀ ਖਖਰ ਕਹਿ ਚੰਦ ਪੁਰਾਣਾ। ਕੋ ਲੂਕ ਹੈ ਸੁਰਮੇ ਦਾਣਾ।੫।

ਦੋਹਰਾ : ਪਿਕੰਬਰ^੭ ਔ ਬਾਬਿਓਂ ਬਿਤੇ ਸੁ ਬਰਸ ਹਜ਼ਾਰ। ਪੈਗੰਬਰ
ਦੇਤੇ ਆਏ ਸਾਖਾ ਇਹ ਗੰਜਾ ਚਾਲੀ ਕਾਰੂੰ ਵਾਰ।੬।^੮ ਪ੍ਰਮਾਣ / ਸ਼ਜਾਨਾ

੧. ਮਦੀਨੋਂ : ਅਰਬ ਦੇਸ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਗਰ ਜਿਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਮ ਯਥਰਿਬ ਸੀ। ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਮੱਕੋ ਤੋਂ ਹਿਜਰਤ ਕਰਕੇ ਏਥੇ ਪਹੁੰਚੇ ਸਨ ਤੇ ਏਥੇ ਹੀ ੬੩੨ ਈ. ਵਿੱਚ ਉਹ ਕਾਲਵੱਸ ਹੋਏ।
੨. ਵਰਨ : ਵਰੁਣ, ਹਿੰਦੂ ਮਿਥਿਹਾਸ ਅਨੁਸਾਰ ਪਾਣੀ ਦਾ ਦੇਵਤਾ।
੩. ਖਵਾਜ ਖਿਜਰ : ਖਵਾਜਾ ਖਿਜਰ, ਮੁਸਲਿਮ ਧਾਰਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰਿਆਵਲ (ਸਬਜ਼) ਦਾ ਨਬੀ ਹੈ।
੪. ਛਪੇ ਸੰਸਕਰਣ ਦੇ ਉਲਟ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਖਰੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਾਰੂੰ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ, 'ਪਸਚਮ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ' ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਸਾਖੀ ਦਿੱਲੀ ਕੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹਿ ਕੀ', 'ਉਤਰ ਕਾ ਪ੍ਰਸੰਗ' ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਏਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਰੱਖੀ ਹੈ।
੫. ਛਪੇ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਦੋ ਬੰਦ ਹੋਰ ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :
ਹੁਤੋ ਕਾਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਇਕ ਕਹੀ ਬਾਬੈ ਯੋਂ ਬਾਤ।
ਸੋ ਚਾਲੀ ਗੰਜ ਜੋੜ ਕੈ ਭਯੋ ਤੋ ਖਾਲੀ ਜਾਤ।੭।
ਇਕ ਅਮਰ ਪਿਕੰਬਰ ਸੰਤ ਹੁਤੋ ਮਿਲ ਉਸੁ ਕਰਯੋ ਨਿਹਾਲ।
ਮੂੜਨ ਗੋਸਟ ਲਿਖ ਕਹੀ ਕਰੀ ਸੁ ਬਾਬੇ ਨਾਲ।੮।

੧੦. ਸਾਖੀ ਦਿੱਲੀ ਕੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹਿ ਕੀ

ਦੋਹਰਾ : ਆਗੈ ਸਾਖੀ ਯੈ ਸੁਨੋ ਹੁਤੇ ਪਠਾਣ ਦਿਲੀ ਪਤਸ਼ਾਹਿ।

ਕ੍ਰੋਧੀ ਕੀਨੀ ਜਿਮ ਗੁਰੂ ਦਯੋ ਮੁਗਲਨ ਕੋ ਤਖਤ ਪਲਟਾਇ।੧।

ਚੌਪਈ : ਲੋਦੀ ਬ੍ਰਹਮਖਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੁ ਥੋ ਜਦੀ। ਉਸ ਆਵਤ ਵਕਤ ਬੁਰੇ ਭਯੋ ਤਦੀ।

ਜ਼ਾਲਿਮ

ਓਨ ਸਿਧ ਸਾਧ ਫੜ ਪੀਰ ਮੰਗਾਏ। ਦੇ ਚਕੀ ਸਭ ਪੀਸਨ ਬਹਾਏ।੨।

ਦੁਨੀਆ ਤੁਮ ਝੂਠੇ ਲੁਟ ਖਾਈ। ਨਹਿੰ ਕਮਾਤਾ ਕਿਨ ਹਮੈਂ ਦਿਖਾਈ।

ਕਰਮਾਤ

ਤਹਿੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਿੰਦੂਅਨ ਕਹਯੋ। ਜੋਗ ਛੁਡਾਵਨ ਹੈ ਤੁਹੀ ਅਹਯੋ।੩।

ਤੁਝ ਹੀ ਕੋ ਹੈ ਬਿਰਦ ਕੀ ਲਾਜ। ਤੂੰਹੀ ਹੈਂ ਭੇਖ ਰਖਨੇ ਵਾਜ।

ਵਾਲਾ

ਸਭ ਸੂਰਨ ਕੇ ਦਲ ਨਹਿੰ ਹੋਇ। ਸ਼ੇਰ ਝਲ ਮਧ ਏਕੋ ਕੋਇ।੪।

ਜੰਗਲ

੧੧. ਉੱਤਰ ਕਾ ਪ੍ਰਸੰਗ

ਦੋਹਰਾ : ਫਿਰ ਸਤਿਗੁਰ ਸੁਨ ਪਰਬਤੇ ਉਤਮ ਬਡੋ ਸੁ ਦੇਸ।

ਸਿੱਧ ਸਾਧ ਸੁਨਤਹਿ ਘਨੇ ਦੇਵੀ ਦੇਵ ਮਹੇਸ।੧।

ਮਹਾ + ਈਸ

ਚੌਪਈ : ਉਸੀ ਦੇਸ ਕੇ ਸੈਲਹਿ ਕਾਰਨ। ਲਾਭਿ ਹਾਣਿ ਸਚ ਝੂਠ ਬਿਚਾਰਨ।

ਸੈਰ

ਪ੍ਰਿਥਮ ਨੀਹਲਾ ਫਿਰ ਧਾਰਨ ਚੜ੍ਹੇ। ਕਾਲੀਅਨ ਛਡ ਫਿਰ ਪੌਲੀਅਨਾ ਵੜੇ।੨।^੩ ਤਲਹੱਟੀ / ਬਰਵਾਨੀ

ਦੋਹਰਾ : ਜਹਿ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਤਬ ਪੁਜੇ ਦੇਖਯੋ ਠੀਕ ਨ ਕੋਇ।

ਦੇਵੀ ਦੇਵ ਔ ਮੜ ਮਟੋ ਲਿੰਗਾ ਪਾਥਰ ਪੂਜਕ ਭਏ ਸੋਇ।੩।

ਮੱਠ / ਸਿਵ ਲਿੰਗ

੧. ਬ੍ਰਹਮਖਾਂ : ਇਬਰਾਹੀਮ ਖਾਂ ਲੋਧੀ ਜੋ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਸਿਕੰਦਰ ਲੋਧੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਿੱਲੀ ਸਲਤਨਤ ਦਾ ਮਾਲਕ ਬਣਿਆ। ਇਸ ਨੂੰ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੫੨੬ ਈ. ਵਿਚ ਬਾਬਰ ਨੇ ਪਾਨੀਪਤ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਹਾਰ ਦੇ ਕੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਮੁਗਲ ਰਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ।

੨. ਛਪੇ ਹੋਏ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਛੇ ਹੋਰ ਛੰਦ ਹਨ :

ਦੋਹਰਾ : ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਹਸਿ ਉਨ ਕਹਯੋ ਤੁਮ ਸਭ ਕਰਨੈ ਜੋਗ।

ਹਮ ਕੋ ਜਸ ਤੁਮ ਦੇਤ ਹੋ ਕਲ ਕੋ ਸਭ ਭਲ ਹੋਗ।੪।

ਚੌਪਈ : ਸਭ ਸੰਤਨ ਨਿਜ ਚੱਕੀ ਚਲਾਇ। ਸਿਰ ਕੋ ਟੋਕਰੀ ਊਚੀ ਦਿਖਾਇ।

ਦਯੋ ਪੜਦਾ ਸਭ ਭੇਖ ਪਰ ਪਾਇ। ਸਤਿਗੁਰ ਅਧਿਕ ਭਯੋ ਜਸ ਵਾਇ।੬।

ਦੋਹਰਾ : ਮੁਯੋ ਹਾਥੀ ਹਥਵਾਨ ਕੋ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਦਯੋ ਉਠਾਇ।

ਉਨ ਹੁਤੀ ਟਹਲ ਸੰਤਨ ਕਰੀ ਕਰੀ ਦਯਾ ਗੁਰ ਤਾਹਿ।੭।

ਚੌਪਈ : ਸੁਨ ਗੁਰ ਪਰ ਸ਼ਾਹਿ ਰਿਸਾਯਾ। ਯਹ ਜਾਦੂ ਇਨ ਹਿੰਦੂ ਚਲਾਯਾ।

ਸ਼ਹਰੋਂ ਇਸਕੋਂ ਦਯੋ ਕਢਾਇ। ਬਹੁਰ ਨ ਦਿਲੀ ਵਰ ਹੈ ਆਇ।੮।

ਸਤਿਗੁਰ ਕਹਯੋ ਹਮ ਤੋਂ ਵਰੇ ਆਇ। ਕਰ ਔਰ ਬਹਾਵੈਂ ਦਿਲੀ ਪਤਸ਼ਾਹਿ।

ਅਬ ਆਇ ਬੋਲਯੋ ਤੁਮਰੋ ਕਾਲ। ਅਠਾਰਾਂ ਸੋ ਅਠਤਰੇ ਸਾਲ।੯।

ਦੋਹਰਾ : ਦਈ ਫਿਟਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਉਸੇ ਭਈ ਬਾਇ ਉਸ ਮਾਰ।

ਤਬ ਦਿਲੀ ਚੁਗਤੇ ਲਈ ਸਿਖੀ ਬਾਬੇ ਧਾਰ।੧੦।

(ਪੰਨਾ ੩੨)

੩. ਛਪੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਇਕ ਹੋਰ ਛੰਦ ਹੈ :

ਜਗਾ ਜਗਾ ਜੋ ਸਭੀ ਲਿਖੰਯੈ। ਗ੍ਰੰਥ ਬਚਨ ਤੇ ਮਨਹੁੰ ਸੰਕਯੈ।

ਜਿਨ ਕੋ ਲੋੜ ਸੁਣਨ ਕੀ ਹੋਇ। ਔਰ ਪੁਸਤਕ ਤੇ ਸੁਨ ਲਏ ਸੋਇ।

(ਪੰਨਾ ੩੧)

ਚੌਪਈ : ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਚਲ ਅਗੈ ਸਿਧਾਰੈ। ਚੜ੍ਹ ਗਏ ਔਰ ਕਿਤ ਉਚੀ ਧਾਰੈ।^੧
 ਜਹ ਕਿਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਜਾਵੇ ਦੇਸ। ਤਹ ਨਾਮ ਦਿੜ੍ਹਾਵੈਂ ਸਤ ਉਪਦੇਸ।੪।
 ਤਉ ਮਰੀ ਸੋਂ ਹਮ ਯੋ ਕਹਯੋ। ਬਾਬੇ ਸਾਖੀ ਕਿਨੈ ਅੰਤ ਨੇ ਲਹਯੋ।
 ਬਾਬੇ ਸਾਖੀ ਮਹਾਂ ਗੰਭੀਰ। ਸਿਧ ਸਾਧ ਲਿਖ ਥਕ ਰਹੇ ਪੀਰ।੫।
 ਬਹੁਤ ਉਦਾਸੀ ਬਾਬੇ ਕਈ। ਹਮ ਤੇ ਸਭੀ ਕਥ ਆਖੀ ਗਈ।
 ਬਾਬੇ ਸੈਲ ਅਕਾਸ ਭੀ ਕੀਨਾ। ਬਾਬੇ ਸੈਲ ਬਹੁ ਕੀਓ ਜਮੀਨਾ।੬।
 ਬਾਬੇ ਕੀ ਗਤ ਬਾਬੇ ਜਾਣੈ। ਕੈ ਜਾਣੈ ਜੁ ਨਾਲ ਫਿਰਾਣੈ।
 ਜਿਸ ਕੋ ਲੋੜ ਸੁਨਨਿ ਕੀ ਹੋਇ। ਔਰ ਪੁਸਤਕ ਤੈ ਸੁਨਿ ਲਏ ਸੋਇ।੭।
 ਸੰਸਕ੍ਰਿਤਿ ਭਾਖਾ ਪਾਰਸੀ ਘਨੀ। ਬਹੁਤ ਠੌਰ ਸਾਖੀ ਗੁਰਬਨੀ।
 ਸੋ ਸੁਨਿ ਲੀਜੈ ਮਨ ਪਤਿਆਇ। ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਕਹੀ ਮਰੀ ਸੁਨਾਇ।੮।^੨

ਯਾਤਰਾ
 ਦੇਸ, ਮੁਲਕ
 ਨਾਲ ਫਿਰਨ ਵਾਲਾ

੧੨. ਸਾਖੀ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਬੰਸਾਵਲੀ ਕੀ

ਦੋਹਰਾ : ਤਬ ਮਾਲੀ ਨੈ ਹਮ ਕਹਯੋ ਯਹ ਭੀ ਭੇਤ ਸੁਨਾਇ।
 ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪਾਛੈ ਗੁਰ ਭਏ ਤਿਨ ਬਿਉਰੇ ਦੇਹੁ ਬਤਾਇ।੧।

ਕਪਤਾਨ ਮਰੇ

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਮੈਂ ਉਸਕੋ ਬਿਉਰੋ ਦਯੋ। ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪਾਛੈ ਅੰਗਦ ਭਯੋ।
 ਜੋ ਉਨਕੀ ਸਭ ਕਥਾ ਕਥਯੈ। ਗ੍ਰੰਥ ਬਧੈ ਨਹਿੰ ਅੰਤ ਸੁ ਪਯੈ।੨।
 ਅੰਗਦ ਤੇ ਗੁਰ ਭਯੋ ਅਮਰਦਾਸ। ਕੀਯੋ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਾਵਾ ਜਾਸਾ।
 ਬਾਈ^੩ ਸੂਬੇ ਜਿਮ ਬਾਯੋ ਮੰਜੀ ਬਨਾਈ। ਸਬ ਜਤਨ ਜਤਾਏ ਜਿਮੈ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ।੩।
 ਪੁਨ ਰਾਮਦਾਸ ਪੂਰਣ ਮਤ ਠਈ। ਤਬ ਤੇ ਫਿਰ ਘਰ ਸੋਢੀਯਨ ਰਹੀ।
 ਸ੍ਰੀ ਅਰਜਨ ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਰਚਾਯੋ। ਪੁਜ ਲਹੌਰ ਦੁਸਟਨ ਸਿਰ ਲਾਯੋ।੪।^੪

ਵੇਰਵਾ

ਜਿਸ ਨੇ

੧. ਇਹ ਬੰਦ ਛਪੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਛੰਦਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਈਨਾਂ ਬਦਲ ਗਈਆਂ ਹਨ।
 ੨. ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਛੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ ਪਰ ਛਪੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ। ਛਪੇ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਏਥੇ ਤਿੰਨ ਹੋਰ ਛੰਦ ਵੀ ਹਨ:

ਜੋ ਉਨ ਕੀ ਸਭ ਠੌਰ ਬਤਈਐ। ਬਧੈ ਗ੍ਰੰਥ ਬਹੁ ਲਿਖਿਓ ਚਹੀਐ।
 ਜੋ ਲਿਖੀ ਨ ਹੋਤੀ ਔਰਹਿ ਠੌਰ। ਲਿਖਤੇ ਹਮ ਸਬ ਹੀ ਬਹੁ ਤੌਰ।੮।
 ਯਾਤੇ ਏ ਮੈਂ ਸੂਚਯੋ ਧਰੋਂ। ਆਗੈ ਹੋਇ ਨ ਤੋਂ ਸੁਮ ਕਰੋਂ।
 ਜੋ ਨਹਿੰ ਸਾਖੀ ਲਿਖੀ ਨ ਹੋਇ। ਜ਼ਰੂਰਹਿ ਚਹਿਯਤ ਲਿਖ ਲਈ ਸੋਇ।
 ਦੋਹਰਾ : ਜੋ ਆਗੈ ਹੈ ਅਤਿ ਘਨੀ ਸੋ ਮੈ ਕਹੀ ਘਟਾਇ।

ਆਗੈ ਹੈ ਪਰਛਿੰਨ ਜੋ ਸੋ ਮੈਂ ਦਯੋ ਪ੍ਰਗਟਾਇ।

(ਪੰਨਾ ੩੨)

੩. ਬਾਈ ਸੂਬੇ : ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਦੇ ਸਮੇਂ ਮੁਗਲ ਸਾਮਰਾਜ ਵਿੱਚ ਸੂਬਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ੨੨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਅਕਬਰ ਦੀ ਜਨਮ ਕੁੰਡਲੀ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ੨੨ ਸੂਬਿਆਂ ਉੱਪਰ ਰਾਜ ਕਰਨ ਦੀ ਭਵਿੱਖ ਬਾਣੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਅਧੀਨ ਕੁੱਲ ੧੫ ਸੂਬੇ ਹੀ ਸਨ। ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਲਿਖਾਰੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ੨੨ ਮੰਜੀਆਂ ਤੋਂ ਮੁਗਲ ਸਾਮਰਾਜ ਦੇ ਸੂਬਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੀ ੨੨ ਮੰਨ ਲਈ ਹੈ।
 ੪. ਇਹ ਬੰਦ ਛਪੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਇਸ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਛੰਦ ਨੰ: ੫ ਵਿੱਚ ਇਕ ਹੋਰ ਬੰਦ ਵਧ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਾਇਦ ਕਿਧਰੇ ਅਲੋਪ ਹੋਏ ਛੰਦ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ।

ਫਿਰ ਅਰਜਨ ਗੁਰ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ। ਖੜਗ ਚਕਯੋ ਜਿਨ ਮਾਰ ਪੈਇੰਦਾ।
ਮੀਰੀ ਪੀਰੀ^੩ ਦੋਉ ਦਿਖਾਈ। ਸ਼ਾਹ ਜਹਾਂ^੩ ਕੋ ਹਾਰ ਸੁ ਦਈ।^੪
ਲਲਾ^੫ ਕੰਬਰ^੬ ਮਾਰੇ ਫੌਜਦਾਰ। ਫਿਰ ਪਤਸ਼ਾਹਿ ਸੌ ਲਈ ਸਵਾਰਾ।^੫

ਸੁਲਾ ਸਫਾਈ

ਦੋਹਰਾ : ਫਿਰ ਹਰਿ ਰਾਇ ਐਂ ਹਰ ਕਿਸ਼ਨ ਭਏ ਤਿਮੈਂ ਗੁਰਦੇਵ।
ਇਛੈਂ ਪੂਰੈਂ ਸਿਖਨ ਕੀ ਸਿਖ ਕਰੈਂ ਗੁਰ ਸੇਵ।੬।

ਚੌਪਈ : ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਫਿਰ ਗੁਰ ਭਯੋ। ਪਰਸ਼ਾਰਥਾ ਹਿਤ ਜਿਨ ਸਿਰ ਦਯੋ।
ਕਲਜੁਗ ਮੈਂ ਵਡ ਸਾਕਾ^੭ ਕੀਯੋ। ਧਰਮ ਕਰਮ ਰਖ ਹਿੰਦੂਅਨ ਲੀਯੋ।^੮
ਪੁਨ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਭਏ ਕਲਧਾਰੀ। ਦਈ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਕੀਯੋ ਪੰਥ ਭਾਰੀ।
ਜਿਮ ਦੀਪਕ ਤੇ ਦੀਪਕ ਜਾਗੈ। ਤਿਉਂ ਗੁਰ ਤੇ ਗੁਰ ਹੋਤ ਭਏ ਆਗੈ।੯।

ਪਰਉਪਕਾਰ

ਕਾਰਨਾਮਾ

ਦੋਹਰਾ : ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਜੋ ਦਸ ਭਏ ਉਨਕੇ ਨਾਮ ਸੁਨਾਇ।
ਤਿਮ ਹੀ ਬੂਟੇ ਸ਼ਾਹਿ^{੧੦} ਤੇ ਲਏ ਅਪਨੀ ਕਿਤਾਬ ਲਿਖਵਾਇ।੯।

ਮੌਲਵੀ ਬੂਟੇ ਸ਼ਾਹ

੧੩. ਔਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੁਰਾ

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਬੈਕੁੰਠ ਪਧਾਰੇ)

ਦੋਹਰਾ : ਤਬ ਮਾਲੀ ਨੇ ਫਿਰ ਕਹਯੋ ਯਹ ਭੀ ਭੇਤਾ ਬਤਾਇ।
ਪਤਿਸ਼ਾਹਨ ਐਂ ਗੁਰਨ ਕੋ ਪਰਯੋ ਬੈਰ ਜਿਤ ਭਾਇ^{੧੧}।

ਭੰਦ, ਗੁਰ

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ

੧. ਪੈਇੰਦ : ਪੈਦੇ ਖ਼ਾਨ, ਫਤਹ ਖ਼ਾਨ ਦਾ ਪੁੱਤਰ, ਜਲੰਧਰ ਦੁਆਬ ਦੇ ਪਰਗਨਾ ਮਿਆਣੀ ਦਾ ਪਠਾਣ ਜਿਸ ਦਾ ਪਿੰਡ ਆਲਮਪੁਰ ਤੇ ਨਾਨਕੋ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਨਜ਼ਦੀਕ ਵੱਡੇ ਮੀਰ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਡੀਲ-ਡੌਲ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਨੌਕਰ ਰੱਖ ਲਿਆ ਸੀ। ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਪਠਾਣ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੈਨਾ ਵਿੱਚ ਭਰਤੀ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਪੈਦੇ ਖ਼ਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਸੀ। ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦੀ ਜੰਗ ਸਮੇਂ ਪੈਦੇ ਖ਼ਾਨ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਾਥ ਛੱਡ ਕੇ ਮੁਗ਼ਲ ਸੈਨਾ ਨਾਲ ਰਲ ਗਿਆ। ਇਸ ਦੀ ਮੌਤ ੧੬੩੪ ਈ. ਵਿੱਚ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦੇ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਹੋਈ ਸੀ।
੨. ਮੀਰੀ ਪੀਰੀ : ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਧਰਮ ਤੇ ਸਿਆਸਤ, ਭਗਤੀ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ, ਦੀਨ ਤੇ ਦੁਨੀਆ ਦੋਨਾਂ ਦਾ ਪਰਸਪਰ ਵਿਰੋਧ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸੁਮੇਲ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਤੇ ਸੈਨਿਕ ਨੇਤਾ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨਿਭਾਉਣ ਨਾਲ ਮੀਰੀ-ਪੀਰੀ ਭਾਵ ਅਮੀਰ (ਰਾਜਸੀ ਨੇਤਾ) ਤੇ ਪੀਰ (ਧਾਰਮਿਕ ਰਹਿਬਰ) ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਸੀ।
੩. ਸ਼ਾਹ ਜਹਾਂ : ਮੁਗ਼ਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸ਼ਾਹ ਜਹਾਨ ਜਿਸ ਦਾ ਜਨਮ ਜਨਵਰੀ ੧੫੯੩ ਈ. ਵਿੱਚ ਲਹੌਰ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ, ਇਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਮ ਮਿਰਜ਼ਾ ਖ਼ੁਰਮ ਸੀ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੀ ਮੌਤ ਉਪਰੰਤ ੧੬੨੮ ਈ. ਵਿੱਚ ਤਖ਼ਤ ਉਤੇ ਬੈਠਿਆ। ਇਸ ਦਾ ਆਪਣੀ ਬੇਗਮ ਮੁਮਤਾਜ਼ ਮਹਲ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਆਗਰੇ ਵਿੱਚ ਬਣਾਇਆ ਤਾਜ ਮਹਲ ਵਿਸ਼ਵ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਬੀਮਾਰ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਇਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਉਤਰਾਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਖ਼ਾਨਾ ਜੰਗੀ ਛਿੜ ਗਈ। ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਦੂਜੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰ ਕੇ ੧੬੫੮ ਈ. ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਹ ਜਹਾਂ ਨੂੰ ਆਗਰੇ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਰਾਜ-ਭਾਗ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ। ਸ਼ਾਹ ਜਹਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਜਨਵਰੀ ੧੬੬੬ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਬੇਗਮ ਦੇ ਨਾਲ ਆਗਰਾ ਵਿਖੇ ਤਾਜ ਮਹਲ ਵਿੱਚ ਦਫ਼ਨ ਹੈ।
੪. ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਏਥੇ 'ਲਏ ਸਾਹਿਜਾਹੁ ਕੇ ਘੋੜੇ ਕਢਵਾਈ' ਪਾਠ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।
੫. ਲਲਾ : ਲੱਲਾ ਬੇਗ, ਮੁਗ਼ਲ ਸਿਪਾਹ ਸਲਾਰ ਜੋ ਸ਼ਾਹੀ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਨਾਲ ਮਾਲਵੇ ਵਿੱਚ ਮਹਿਰਾਜ ਦੇ ਸਥਾਨ ਉੱਤੇ ਲੜਦਾ ਹੋਇਆ ਮਰਿਆ।
੬. ਕੰਬਰ : ਕੰਬਰ ਬੇਗ, ਮੁਗ਼ਲ ਫੌਜ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਸਰਦਾਰ ਜੋ ਲੱਲਾ ਬੇਗ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਉੱਪਰ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਮਹਿਰਾਜ ਦੇ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਫੌਜ ਨਾਲ ਲੜਦਾ ਹੋਇਆ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਮੈਂ ਉਸਕੋ ਭੇਦ ਬਤਾਯੋ। ਗੁਰੂਅਨ ਸੋ ਜਿਮ ਉਨੈ ਕਮਾਯੋ।
 ਕਦੇ ਰਾਜੀ ਕਦੇ ਗੁਸੇ ਰਹਾਵੈ। ਸੋ ਚਲ ਜਾਤ ਨਹੀਂ ਸਿਰ ਆਵੈ।੨।
 ਰਾਜ ਨਰੰਗੈ ਸਿਰ ਜਬ ਆਯੋ। ਬਡੋ ਪਾਪ ਉਸ ਕੈ ਦਿਲ ਭਾਯੋ।
 ਇਤ ਨੌਰੰਗ ਉਤ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ। ਭਏ ਜਗਤ ਮੈਂ ਦੁਊ ਉਜਾਗਰਾ।੩। ਪ੍ਰਸਿੱਧ

ਦੋਹਰਾ : ਗੁਤੇ ਨੌਰੰਗੇ ਪ੍ਰਣ ਕੀਯੋ ਤਖਤ ਬਹਨ ਸੋ ਕਾਲਾ। ਸਮੇਂ
 ਤੁਰਕ ਕਰੋ ਸਭ ਹਿੰਦੂਅਨ ਸੂਬੇ ਬਾਈਅਨ ਭਾਲ।੪।

ਚੌਪਈ : ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਬਡ ਕਲ ਧਾਰੀ। ਪ੍ਰਗਟ ਭਈ ਗਲ ਦੁਨੀਆਂ ਸਾਰੀ।
 ਜਾਂ ਪੈ ਆਇ ਪਰੈ ਕੋ ਦੁਖ। ਪਰੈ ਚਰਨ ਆ ਹੋਵੈ ਸੁਖ।੫।
 ਦੁਨੀਆ ਮਤਲਬ ਸੁਖ ਕੀ ਸਾਰੀ। ਆਵੈ ਸ਼ਰਨੀ ਜਿਹ ਭੈ ਭਾਰੀ।
 ਲਗਤ ਚਰਨ ਹੁਇ ਤੁਰਤ ਸੁਖਾਰੈ। ਪ੍ਰਗਟ ਭਈ ਯਹ ਗਲ ਜਗ ਸਾਰੈ।੬। ਸੁਖਾਲੇ

ਦੋਹਰਾ : ਚਲੀ ਕਹਾਵਤ ਸਭ ਜਗੈ ਯਹ ਗੁਰ ਅਵਤਾਰ। ਜਗਤ, ਸੰਸਾਰ
 ਸਰਨੀ ਆਵੈ ਜੋ ਉਸੈ ਸੋਊ ਉਤਰੈ ਪਾਰ।੭।

ਚੌਪਈ : ਤੋ ਲੋ ਤੁਰਕਨ ਪਾਯੋ ਜੋਰ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਰੈ ਹਿੰਦੁਨ ਟੋਰਾ। ਟੋਲ ਕੇ
 ਤੋ ਹਿੰਦੂਅਨ ਕੋ ਚਿੰਤਾ ਪਰੀ। ਮਸਲਤਾ ਇਉਂ ਤਬ ਹਿੰਦੂਅਨ ਕਰੀ।੮। ਮਥਵਰਾ
 ਗੱਲ ਲਗਾਈਏ ਬ੍ਰਹਮਨ ਸੀਸ। ਜੋ ਉਨਕੀ ਕਛੁ ਮਨੈ ਜਗਦੀਸ।
 ਹਿੰਦੂ ਗਰੀਬਨ ਨੈ ਹਥ ਜੋੜੈ। ਨੌਰੰਗੈ ਅਗੈ ਖੜੈ ਭਏ ਸੌੜੈ।੯। ਤੰਗ ਹੋ ਕੇ
 ਹਮ ਹੈਂ ਬਾਹਮਨੋ ਕੇ ਅਧੀਨ। ਉਨ ਕੋ ਲਯਾਵੈ ਪਹਿਲੇ ਦੀਨਾ। ਇਸਲਾਮ ਵਿਚ
 ਹਮ ਭੀ ਹੋਵਹਿ ਤਿਸਰੀ ਦੀਨਾ। ਗ੍ਰੀਬ ਹਿੰਦੂਅਨ ਯੋ ਛਲ ਕੀਨ।੧੦। ਉਸੇ ਦਿਨ
 ਆਪਨ ਲੀਨੀ ਗੈਲਾ ਛੁਡਾਇ। ਬ੍ਰਹਮਨ ਗਲ ਪਾਇ ਦਈ ਬਲਾਇ। ਪਿੱਛਾ / ਮੁਸੀਬਤ
 ਤਬ ਉਨ ਲੀਨੋ ਬ੍ਰਹਮਣ ਬੁਲਾਇ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋਹੁ ਕਹਯੋ ਸੁਣਾਇ।੧੧।
 ਜੋ ਚਹੋ ਲਹੋ ਮੋਹਿ ਤੇ ਆਇ। ਬਿਰਤਾ ਤੁਰਕਨ ਗੈਲ ਦਯੋ ਲਗਾਇ। ਰਹਿਤ
 ਨਹੀਂ ਮੁਲਕ ਤਜ ਜਾਓ ਪਾਰ। ਮੁਲਕ ਰਹੋ ਮੁਹਿ ਮੈਂ ਦਯੋ ਮਾਰ।੧੨।

ਦੋਹਰਾ : ਸਭ ਸੁਨ ਭਏ ਸੁ ਸਯਾਮਾ ਰੰਗ ਜਨ ਮਰ ਗਯੋ ਪ੍ਰਵਾਰ। ਕਾਲੇ ਸਿਆਹ
 ਇਕ ਦਿਸ ਹੋਇ ਤਜਾਇ ਤਜ ਜਾਈਏ ਕਹਾ ਸੰਸਾਰ।੧੩।

ਚੌਪਈ : ਬ੍ਰਹਮਨ ਬਨੀ ਬਹੁ ਐਖੀ ਬਾਤ। ਨਾ ਕਿਛੁ ਸੁਝੈ ਦਿਨ ਅਰ ਰਾਤ।
 ਬਾਹਮਨ ਨੈ ਕਛੁ ਅਰਸਾ ਕੀਯੋ। ਦਿਨੈ ਲੰਘਾਵਨ ਵਿਲਾਵਾ ਸੁ ਲੀਯੋ।੧੪। ਸਮੇਂ / ਬਹਾਨਾ

੧. ਨੁਰੰਗੇ : ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਆਲਮਗੀਰ, ਸ਼ਾਹਜਹਾਂ ਦਾ ਤੀਸਰਾ ਪੁੱਤਰ, ਇਸ ਦਾ ਜਨਮ ਨਵੰਬਰ ੧੬੧੮ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਸ਼ਾਹ ਜਹਾਨ ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ ਕਾਰਣ ਮੁਗਲ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰ ਕੇ ੧੬੫੮ ਈ. ਵਿੱਚ ਆਗਰੇ ਉੱਪਰ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਕੇ ਰਾਜਭਾਗ ਦਾ ਮਾਲਕ ਬਣਿਆ। ਇਸ ਦੀ ਮੌਤ ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ ਫਰਵਰੀ ੧੭੦੭ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਤੇ ਦੌਲਤਾਬਾਦ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਦਫ਼ਨ ਹੈ।

ਲਾਰੀ ਕਰਨ ਸੁ ਤਪ ਅਰ ਜਾਪ। ਦੇਵਤਾ ਨ ਜਾਗੇ ਸਿਰ ਰਹੇ ਖਾਪਾ। ਖਪਦੇ ਰਹੇ
ਤਬ ਚੁਗਲਨ ਨੈ ਚੁਗਲੀ ਬਨਾਈ। ਕਰਤ ਹੈ ਬਾਹਮਨ ਜਾਦੂ ਉਪਾਈ।੧੫।

ਦੋਹਰਾ : ਯਹੁ ਸੁਨ ਸ਼ਾਹਿ ਨੌਰੰਗ ਤਬ ਭਯੋ ਅਤੀ ਸੈ ਕੋਪਾ। ਅਤਿਅੰਤ / ਕ੍ਰੋਧ
ਕਾਸ਼ਮੀਰ ਮੈ ਹਿੰਦੂਆਂ ਕਾ ਜਿਉਂ ਕਰਯੋ ਧਰਮ ਉਨ ਲੋਪਾ।੧੬। ਨਾਸ

ਚੌਪਈ : ਅਹਦੀਏ ਦੁੜਾਏ ਵਲ ਕਸ਼ਮੀਰ। ਹੁਕਮ ਸੁਨਤ ਤਿਨ ਕਰੀ ਨ ਧੀਰ।
ਤੁਰਤ ਫੜੇ ਬੇ ਦੇ ਕੇ ਤਾਣਾ। ਸਭ ਹਿੰਦੂ ਕੀਏ ਮੁਸਲਮਾਨ।੧੭। ਜ਼ੋਰ
ਹਿੰਦੂ ਬਚੈ ਲੁਕ ਬਤੇਰਾ ਕਰੈ। ਔਰ ਲਏ ਸਭ ਮੁਸਲੈ ਕਰੈ। ਬਖੇਰਾ
ਯੈ ਸਭ ਜਗ ਸੁਨ ਭਯੋ ਤਰਾਸਾ। ਤਬ ਬਿਖਾ ਆਏ ਸਤਿਗੁਰ ਪਾਸ।੧੮। ਡਰ / ਬ੍ਰਾਹਮਣ

ਦੋਹਰਾ : ਕਾਂਸ਼ੀ ਆਦਿ ਗੰਗਾ ਢਿਰੋਂ ਕੁਲਛੇਤਰਾ ਛੇਤਰ ਔਰ। ਕੁਰੁਕਸ਼ੇਤਰ
ਰਲ ਬਹਿ ਆਏ ਫਰਯਾਦ ਸਭ ਗੁਰ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਕੋਲ।੧੯।

ਚੌਪਈ : ਆਇ ਬ੍ਰਹਮਨ ਸਭ ਐਸ ਪੁਕਾਰੇ। ਸਤਿਗੁਰ ਸੁਨ ਤਵ ਆਏ ਤੁਮ ਦੁਾਰੇ।
ਹੈ ਛੜੀ ਤੁਮ ਬਰਨ ਉਜਾਗਰ। ਗਊ ਬ੍ਰਹਮਨ ਤੁਮ ਪ੍ਰਿਤਪਾਗਰਾ।੨੦। ਪ੍ਰਿਤਪਾਲਕ
ਅਬ ਆਇ ਪਰੀ ਹਮਨੈ ਪੈ ਭਾਰੀ। ਅਬ ਹਮ ਕੋ ਤੁਮ ਲੇਹੁ ਉਬਾਰੀ। ਭੀੜ
ਤੁਮ ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰ ਕਲਧਾਰੀ। ਰਾਖੋ ਹਿੰਦੂਅਨ ਹਿੰਦ ਮਝਾਰੀ।੨੧।
ਹਿੰਦੋਂ ਹਿੰਦੂ ਨ੍ਰਿਬੀਜਾ ਹੈ ਕਰਨੇ। ਸ਼ਾਹਿ ਨੁਰੰਗੈ ਯੈ ਲਿਖ ਬਰਨੇ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ / ਸਤਿਆਨਾਸ
ਤੁਰਕ ਪ੍ਰਿਥਮ ਹੈ ਬਾਹਮਨ ਕਰਨੇ। ਔਰ ਹਿੰਦੂ ਹੈ ਪਾਛੇ ਫਰਨੇ।੨੨। ਫੜਨੇ
ਬ੍ਰਹਮਨ ਹੈ ਹਿੰਦੂਅਨ ਅਗਵਾਨਾ। ਤੁਰਕ ਹੋਇ ਜਾਊ ਮਗਰ ਜਹਾਨ। ਸੋਹਰੀ, ਆਗੂ
ਯਹ ਅਬ ਨੁਰੰਗੈ ਕਰੀ ਸਲਾਹਿ। ਤ੍ਰਾਹਿ ਤ੍ਰਾਹਿ ਆਏ ਤੁਮ ਪਾਇ।੨੩। ਭੈ ਭੀਤ
ਜੈ ਤੁਮ ਹੋ ਕਿਛ ਸਤਿਗੁਰ ਸੂਰੇ। ਡੁਬਤਿ ਰਖੋ ਹਿੰਦੁਵਾਇਨ ਪੂਰੇ।
ਨਹੀਂ ਤੋ ਤੁਰਕ ਤੁਹਿ ਪ੍ਰਿਥਮ ਕਰਾਵੈ। ਤੁਹਿ ਤੇ ਪਿਛੇ ਹਮ ਦੀਨ ਮੈ ਆਵੈ।੨੪।
ਤੁਮ ਛਤਰੀ ਹੋ ਖੜਗਾ ਉਠਾਵੈ। ਸਭ ਹਿੰਦੂਅਨ ਕੋ ਗੈਲ ਲਗਾਵੈ। ਤਲਵਾਰ
ਤੁਮ ਪੈ ਮਾਯਾ ਆਵੈ ਘਨੀ। ਕਰਾਮਾਤ ਤੁਮ ਪੈ ਅਨਗਨੀ।੨੫। ਅਣਗਿਣਤ

ਦੋਹਰਾ : ਤੁਰਕਨ ਤੈ ਦਸ ਗੁਨ ਅਧਿਕ ਹੈ ਹਿੰਦੂ ਹਿੰਦ ਮਾਂਹਿ।
ਜੈ ਤੁਮ ਖੰਡਾ ਫੜ ਖੜੇ ਸਬ ਰਲੈ ਤੁਮੈ ਸੰਗ ਆਇ।੨੬।
ਤਬ ਸਤਿਗੁਰ ਨੈ ਯੋ ਕਹਯੋ ਸਭ ਬ੍ਰਹਮਣ ਕੇ ਪਾਹਿ।
ਇਮ ਹਮ ਖੰਡਾ ਨਹਿ ਫੜੈ ਬਚ ਗੁਰ ਗਏ ਬਿਕਾਹਿ।੨੭। ਕਹਿ ਗਏ

ਚੌਪਈ : ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਬਚਾ ਗਏ ਬਿਕਾਯਾ। ਤੁਰਕਨ ਸੈ ਨਹਿ ਖੰਡਾ ਫੜਾਯਾ। ਬਚਨ
ਤੁਰਕ ਗਲੈ ਗਲੈ ਹਮ ਸੀਸ। ਯੈ ਕਰਿ ਗਏ ਸਤਿਗੁਰ ਬਖਸੀਸ।੨੮। ਨਾਸ

੧. ਅਹਦੀਏ : ਮੁਗਲ ਸੈਨਾ ਵਿੱਚ ਘੋੜ ਸਵਾਰ ਦੀ ਪਦਵੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ।

੨. ਛਪੇ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਇਹ ਛੰਦ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਦੇਖੋ ਪੰਨਾ ੩੬.

ਦੋਹਰਾ : ਜੇਕਰ ਤੁਮਰੋ ਭਲ ਭਵੇ ਸਿਰ ਦੇਤ ਨ ਲਾਵੈ ਬੇਰਾ। ਦੇਰ
 ਦੇਉ ਤਾਂਕੀ ਜਾਇ ਜੜੁ ਦਰਗਾਹੋ ਤੁਰਤ ਉਖੇੜ।੨੯।

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਬ੍ਰਹਮਣ ਕੇ ਮਨ ਯੋ ਆਈ। ਕਬ ਮੁਯੋ ਕਬ ਜੜੁ ਉਖੜਾਈ।
 ਤੁਰਕ ਕਰੈਗੇ ਹਮ ਇਤ ਸਾਲਾ। ਕਬ ਮਰ ਤੁਮ ਹਮ ਲਓ ਉਬਾਰ।੩੦। ਏਸੇ ਸਾਲ

ਦੋਹਰਾ : ਤਬਿ ਸਤਿਗੁਰ ਬਿਪ੍ਰਨ ਕਹਯੋ ਯੋ ਕਹਿ ਗੈਲ ਛੁਡਾਇ।
 ਹਮ ਹੋਵਹਿਗੇ ਗੈਲ ਉਸ ਗੁਰ ਕੋ ਤੁਰਕ ਬਨਾਇ।੩੧।

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਬਿਪ੍ਰਨ ਜਾਇ ਵੈਸੀ ਕਈ। ਜਿਮ ਸਤਿਗੁਰ ਬੀ ਉਨ ਸਮਝਈ। ਉਹੀ ਗੱਲ ਕਹੀ
 ਪ੍ਰਿਥਮ ਕਰੇ ਗੁਰ ਮੁਸਲਮਾਨ। ਮਗਰੇ ਹੋਵਗ ਸਗਲ ਜਹਾਨ।੩੨।
 ਸੋ ਬਿਪ੍ਰਨ ਜਾ ਚੁਗਲੀ ਕਰੀ। ਤੁਰਕਨ ਮੰਨ ਲਈ ਸੋ ਖਰੀ। ਸਹੀ, ਠੀਕ
 ਗੁਰ ਕੀ ਗੈਲ ਨੁਰੰਗੇ ਫਰੀ। ਭੇਜ ਹਲਕਾਰੇ ਤਲਾਇਸ਼ਾ ਕਰੀ।੩੩। ਹਰਕਾਰੇ / ਤਲਾਸ਼
 ਉਤ ਸਤਿਗੁਰ ਨੈ ਕਰੀ ਤਿਆਗੀ। ਜੈਸੇ ਬਿਪ੍ਰਨ ਹੁਤੀ ਉਚਾਰੀ।
 ਆਪ ਚਲ ਗੁਰ ਦਿਲੀ ਆਏ। ਤੁਰਕਨ ਘਰ ਜਾ ਆਪ ਬੰਧਾਏ।੩੪। ਕੈਦ ਹੋਏ

ਦੋਹਰਾ : ਦਿਲੀ ਦੁਵਾਰੈ ਖੜ ਗੁਰੂ ਦੁਸਾਲੋ ਦੀਯੋ ਘਲਾਇ। ਦਿੱਲੀ ਦਰਵਾਜ਼ੇ / ਦੁਸਾਲਾ
 ਹਲਵਾਈ ਹਟੀ ਜਾਇ ਧਰਯੋ ਪਰਗਟ ਹੋਣੇ ਦਾਇ।੩੫। ਵਾਸਤੇ

ਚੌਪਈ : ਸੁਹਰਤਾ ਭਈ ਨੌਰੰਗੇ ਫੜ ਲਯੋ। ਚੂੰਡਤ ਬੇ ਜਿਸ ਘਰ ਮੈਂ ਪਯੋ। ਸਬਰ ਫੈਲ ਗਈ
 ਇਮ ਨੌਰੰਗੇ ਕੇ ਹਥ ਆਏ। ਇਮ ਕਰ ਸਤਿਗੁਰ ਆਪ ਬੰਧਾਏ।੩੬।
 ਕੈਦ ਪਾਇ ਬਹੁ ਦਿਵਾਯੋ ਤ੍ਰਾਸਾ। ਫੇਰ ਮੁਗਲ ਇਕ ਭੇਜਯੋ ਪਾਸ। ਡਰਾਵਾ
 ਖੋਟਾ ਬੋਲਾ ਔ ਤ੍ਰਾਸ ਦਿਵਾਯਾ। ਤੁਰਕ ਹੋਹਿ ਤਿਨ ਆਖ ਸੁਣਾਯਾ।੩੭। ਮੰਦੇ ਬੋਲ

੧. ਛਪੇ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਇਕ ਹੋਰ ਛੰਦ ਹੈ :

ਬੂਠ ਮੁਏ ਨੌਕਾ ਕਿਤ ਕਾਮ। ਭੂਖ ਮਰੇ ਖੀਰ ਕਿਤ ਕਾਮ।

ਪਯਾਸ ਮੁਏ ਫਿਰ ਨੀਰ ਨੁਲਯੋ। ਫਿਰ ਪਿਆਸ ਤਿਸ ਕੈਸ ਬੁਝਯੋ।

(ਪੰਨਾ ੩੬)

੨. ਮੁਗਲ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਸੰਬੰਧੀ ਸਿੱਖ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਫੀ ਮੱਤਭੇਦ ਹਨ। ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਜਦ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਦੌਰੇ ਅਰੰਭੇ ਤਾਂ ਸ਼ਾਹੀ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਪਾਸ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਉਥੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਬਜਾਇ ਉੱਤਰ-ਪੂਰਬ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਆਸਾਮ ਵੱਲ ਰਾਜਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਜਾਣ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਜਦ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਉੱਤਰ-ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਉਪਰੰਤ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਵਾਪਿਸ ਆ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਆਗਰੇ ਦੇ ਨੇੜਿਓਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਯਾਦ ਰਹੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨਵੰਬਰ ੧੬੬੯ ਤੋਂ ਨਵੰਬਰ ੧੬੭੧ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਆਗਰੇ ਰਿਹਾ। ਸਿੱਖ ਸ੍ਰੋਤ ਆਗਰੇ ਦੇ ਨੇੜਿਓਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਖ਼ੁਦ-ਬ-ਖ਼ੁਦ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦੇਣ ਦੀ ਜੋ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਏਸ ਮੌਕੇ ਵਧੇਰੇ ਵਾਸਤਵਿਕ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਏਸ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਵਾਪਿਸ ਪੰਜਾਬ ਜਾਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਓਟੀ ਤਾਂ ਫਿਰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਨਵੰਬਰ ੧੬੭੫ ਵਿੱਚ ਚਾਂਦਨੀ ਚੌਕ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਅਕੇਂ ਦਿਖਾਇਓ ਕਰਾ ਸੁ ਮਾਤਾ । ਜਿਮ ਗੁਰੂ ਅਖਾਵੈਂ ਦਿਖਾਓ ਸੋਊ ਬਾਤ । ਜਾਂ / ਕਰਮਾਤ
 ਜਿਮ ਤੁਮ ਪਤਸਾਹੁ ਸਚੇ ਸਦਵਾਵੈਂ । ਜਿਮ ਕਰ ਹਮ ਕੇ ਝੂਠ ਠਹਿਰਾਵੈਂ ।੩੮।
 ਨਹੀਂ ਹੋਹੁ ਤੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ । ਅਕੈ ਦਿਖਲਾਉ ਕੁਛ ਅਪਨੇ ਤਾਨਾ । ਸ਼ਕਤੀ
 ਦਿਖਾਓ ਹਮੈ ਕੁਛ ਕਰਾ ਜੁ ਮਾਤਾ । ਰਾਮਰਾਇ ਜਿਸੈ ਮੰਨੇ ਬਾਤ ।੩੯। ਕਰਮਾਤ / ਜਿਵੈਂ

ਦੋਹਰਾ : ਤਬ ਸਤਿਗੁਰ ਫਿਰ ਇਮ ਕਹਯੋ ਹਮਿ ਸਮਿ ਨਹਿ ਰਾਮਰਾਇ ।
 ਆਪ ਬਡਾਈ ਲੈ ਗਇਓ ਗਲ ਪਿਛਲਨ ਪਾਇ ਬਲਾਇ ।੪੦। ਵਡਿਆਈ / ਮੁਸੀਬਤ

ਚੌਪਈ : ਜੋ ਵਹੁ ਦੇ ਗਇਓ ਕਰਾ ਸੁ ਮਾਤ । ਤੋ ਹਮ ਕੇ ਤੈਂ ਆਖੀ ਬਾਤ ।
 ਪੀਰ ਫਕੀਰਨ ਲਾਗਯੋ ਪਾਪ । ਗਯੋ ਕਰਵਾਇ ਵਹੁ ਸਭ ਕੋ ਖਾਪ ।੪੧। ਨਾਸ
 ਕਰਮਾਤ ਮਧ ਸਭ ਕਬ ਹੋਇ । ਬਿਨ ਕਰਮਾਤ ਤੁਮ ਛਡੋ ਨ ਕੋਇ ।
 ਯਹ ਕਰਮਾਤ ਹਮ ਦੇਇ ਨ ਜਾਹੀ । ਪਿਛਲਨ ਕੈ ਜੋ ਗੈਲ ਲਗਾਹੀ ।੪੨।
 ਕਰਮਾਤ ਹੈ ਕਹਰਾ ਸੁ ਮਾਹਿ । ਪੀਰ ਸ਼ਾਹ ਕੋ ਚਹੀਅਤ ਨਾਹਿ । ਜੁਲਮ, ਜਬਰ
 ਕਹਿਰ ਹਟਾਵਨ ਕੋ ਕੀਓ ਦੋਊ । ਪੀਰ ਫਕੀਰ ਕਹਰ ਚਹਿ ਖੋਊ ।੪੩। ਮਤਮ

ਦੋਹਰਾ : ਕਰਮਾਤ ਨਾਮ ਕਹਿਰਾ ਹੈ ਸੋ ਹਮ ਕਰਤੇ ਨਾਹਿ ।
 ਹਮਰੈ ਉਪਰ ਤੁਮ ਕਰੋ ਤੋ ਤੁਹੁ ਪੁਛੈ ਖੁਦਾਇ ।੪੪। ਕਹਰ ਦੇ ਤੁੱਲ

ਚੌਪਈ : ਤਬੈ ਨੁਰੰਗੈ ਗੁਸਾ ਕੀਆ । ਤੁਮ ਚਾਹਤ ਬਾਤਨਾ ਤੈ ਜੀਆ । ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ / ਜਿਉਣਾ
 ਅਕੈ ਤਾਂ ਹੋਹੁ ਤੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ । ਅਕੈ ਤਾਂ ਤੂੰ ਕਰ ਮਰਨ ਪ੍ਰਵਾਨ ।੪੫।
 ਮਾਰੋਂ ਮੜ ਤੁਹਿ ਕਚੇ ਚਾਮਾ । ਧਰੋਂ ਪੂਪ ਤੋਹਿ ਮਧ ਦਰਾਮਾ । ਚੰਮ / ਵਿੱਚ
 ਜਿਮ ਜਿਮ ਤੁਮ ਚੰਮ ਪੂਪ ਸੁਕਾਇ । ਤਿਮ ਤਿਮ ਤੁਮਕੋ ਮਿਲੈ ਸਜਾਇ ।੪੬।
 ਗੁਰੂ ਅਖਾਇ ਲੁਟ ਖਾਯੋ ਜਹਾਨ । ਅਬ ਹੋਵਤ ਨਹਿ ਕਿਮ ਮੁਸਲਮਾਨ ।
 ਕਯਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਿੰਦੁਅਨ ਸਮ ਨਾਹਿ । ਹਮ ਤੈ ਤੁਮ ਜਿਮ ਨਠ ਨਠ ਜਾਹਿ ।੪੭।
 ਤਬ ਸਤਿਗੁਰ ਮਨ ਕੀਯੋ ਬਿਚਾਰਾ । ਆਇ ਪੁਜਯੋ ਹੈ ਵਖਤ ਹਮਾਰਾ ।
 ਜਿਸੈ ਵਕਤ ਹਮ ਟੋਲਤਾ ਆਏ । ਵੋਹੁ ਵਕਤ ਹਮ ਭਯੋ ਲਭਾਏ ।੪੮। ਲਭਦੇ

ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਵਾਕ ਮਹਲਾ ੯

ਚਿਤ ਚਰਨ ਕਵਲ ਕਾ ਆਸਰਾ ਚਿਤ ਚਰਨ ਕਮਲ ਸੰਗ ਜੋੜੀਐ ।
 ਮਨ ਲੋਚੈ ਬੁਰਿਆਈਆ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਇਹ ਮਨ ਹੋੜੀਐ ।

੧. ਰਾਮ ਰਾਇ : ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਦੇ ਵੱਡੇ ਪੁੱਤਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਪੱਖ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਾਰਾ ਸ਼ਿਕੋਹ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ ਸਫ਼ਾਈ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਰਾਮ ਰਾਇ ਨੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥ ਵਿਗਾੜਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਗ੍ਰਹਿਣ ਵੀ ਕੀਤੀ। ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਰਾਮ ਰਾਇ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦਾ ਗੁਰੂ ਬਨਾਉਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਰਾਮ ਰਾਇ ਨੂੰ ਦੇਹਰਾਦੂਨ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਮੁਗਲਾਂ ਵਲੋਂ ਜਗੀਰ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਉਸ ਦੀ ਮਿਤੂ ਸਤੰਬਰ ੧੬੬੭ ਈ. ਵਿੱਚ ਦੇਹਰਾਦੂਨ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਸੀ।

ਬਾਂਹਿ ਜਿਨਾ ਦੀ ਪਕੜੀਐ ਸਿਰ ਦੀਜੈ ਬਾਂਹਿ ਨ ਛੋੜੀਐ ।
ਗੁਰ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਬੋਲਿਆ ਧਰ ਪਯੈ ਧਰਮ ਨ ਤੋੜੀਐ ।^੧

ਸਲੋਕ : ਚਿੰਤਾ ਤਾਕੀ ਕੀਜੀਐ ਜੋ ਅਨਹੋਨੀ ਹੋਈ ।
ਏਹ ਮਾਰਗੁ ਸੰਸਾਰ ਕੋ ਨਾਨਕ ਥਿਰੁ ਨਹੀ ਕੋਇ।^੨

ਦੋਹਰਾ : ਤਬ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਜਾਨਿਓ ਸਮਾਂ ਪਹੂਚਯੋ ਆਇ ।
ਸੋ ਅਬ ਢੀਲਾ ਨ ਚਾਹੀਐ ਇਹ ਸਿਰ ਸੀਸ ਲਗਾਇ ।੪੯ ਵਿੱਲ, ਦੋਰ

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਐਸ ਉਚਾਰਾ । ਹਮਰਾ ਇਸ਼ਟਾ ਦੇਖੋ ਤੁਮ ਭਾਰਾ । ਦੇਵੀ ਹਸਤੀ
ਕਰਾਮਾਤ ਹਮ ਐਸ ਦਿਖਾਹੀਂ । ਹਮਰਾ ਸਿਰ ਤੂੰ ਪਾਵੈਂ ਨਾਹੀਂ ।੫੦
ਹਮਰੇ ਸਿਰ ਕੋ ਤੇਗ ਲਗਾਯੋ । ਕਟੈ ਨ ਸੋ ਕਰਾਮਾਤ ਦਿਖਾਯੋ । ਤਲਵਾਰ ਮਾਰੋ
ਤਰਵਾਰ ਤਿਖੀ ਕੋਊ ਲਯਾਯੋ ਬੇਸਾ । ਚਲ ਭਯੋ ਤਿਸ ਜੋਊ ਕਟਤ ਹਮੇਸ਼ ।੫੧ ਬਹੁਤ ਤੇਜ

ਦੋਹਰਾ : ਐਸੇ ਐਸੇ ਬਚਨ ਕਹਿ ਗੁਰ ਬੈਠੇ ਚੌਂਕੀ ਨ੍ਹਾਇੰ । ਨਹਾ ਕੇ
ਤੇਗ ਲਗਵਾਈ ਸੀਸ ਨਿਜ ਐਸੇ ਛਲਕੇ ਦਾਇ ।੫੨।^੩ ਛਲ ਨਾਲ

ਚੌਪਈ : ਸੀਸ ਦਯੋ ਪਰ ਸਿਰਰਾ ਨ ਦੀਓ । ਅਪਨੋ ਧਰਮ ਕਰਮ ਰਖ ਲੀਓ । ਭੋਦ, ਰਮਜ਼
ਚਰਮਾ ਕਚੈ ਤੇ ਸ੍ਰੀਰ ਬਚਾਯੋ । ਤੁਰਕਨ ਕੈ ਸਿਰ ਸੀਸ ਲਗਾਯੋ ।੫੩ ਚੰਮ
ਉਂਨ ਮੂੜਨਾ ਯਹਿ ਕਲਾ ਨ ਜਾਨੀ । ਹਮ ਸਿਰ ਸਿਰ ਲਾਵਨ ਗਲ ਠਾਨੀ । ਮੁਰਖਾਂ
ਯੋ ਸਤਿਗੁਰ ਵਡ ਸਾਕਾ ਕੀਯਾ । ਪਰਸਾਰਥ ਹਿਤ ਨਿਜ ਸਿਰ ਦੀਯਾ ।੫੪

ਸਾਖ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ

ਦੋਹਰਾ : ਠੀਕਰ ਫੋਰਿ ਦਿਲੀਸ ਸਿਰ ਪ੍ਰਭਪੁਰ ਕੀਯਾ ਪਯਾਨ ।
ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸੀ ਕ੍ਰਿਯਾ ਕਰੀ ਨ ਕਿਨਹੂ ਆਨ ।
ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਕੇ ਚਲਤ ਭਯੋ ਜਗਤ ਕੋ ਸੋਕ ।
ਹੈ ਹੈ ਹੈ ਸਭ ਜਗ ਭਯੋ ਜੈ ਜੈ ਜੈ ਸੁਰ ਲੋਕ ।

੧. ਇਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਛਪੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ, ਦੇਖੋ ਪੰਨਾ ੩੮.
੨. ਮਹਲਾ ੯ ਦੇ ਇਸ ਸਲੋਕ ਦੇ ਸਹੀ ਪਾਠ ਲਈ ਦੇਖੋ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ ੧੪੨੮.
੩. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਾਲੇ ਖਰੜੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਬੰਦ ਦਾ ਪਾਠ ਕੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ :
ਐਸੇ ਐਸੇ ਬਚਨ ਕਹਿ ਤੁਰਕਨ ਅਕਲ ਗਵਾਇ ।
ਸੀਸ ਲਗਵਾਯੋ ਸੀਸ ਉਨਿ ਐਸੇ ਛਲਕੇ ਦਾਇ ।
੪. ਏਥੇ ਲੇਖਕ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੂੰ ਕੱਚੇ ਚੰਮ ਵਿੱਚ ਮੜ੍ਹੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਆਪ ਸਹੇੜੇ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਵਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਕਰਕੇ ਬਿਆਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਅਜਿਹੀ ਉੱਚੀ ਹਸਤੀ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੀਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕੱਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦਾ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਦਾ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸੰਬੰਧੀ ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਵਰਣ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸ਼ਾਹੀ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਜੱਲਾਦ ਦੁਆਰਾ ਸਿਰ ਨੂੰ ਧੜ ਤੋਂ ਕੱਟੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਹੋਈ ਸੀ।

ਦੋਹਰਾ : ਐਸ ਚਰਿਤਾ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀਯੋ ਤਉ ਭਯੋ ਤੁਰਕ ਪਸ਼ੇਮਾਨਾ°। ਕੋਤਕ / ਪਰੇਸ਼ਾਨ
ਨੌਰੰਗੋ ਤਬ ਝੂਰਿਓ ਹਮ ਸਕੇ ਨ ਚਰਿਤ ਪਛਾਨ।੫੫।

ਚੌਪਈ : ਨੌਰੰਗੇ ਦਿਲ ਖੌਫ ਬਹੁ ਠਟਿਓ। ਹਿੰਦੂਅਨ ਜੁਲਮ ਕਰਨ ਤੇ ਹਟਿਓ।
ਧੀਰੀ ਧੀਰੀ ਚੈ ਗਈ ਸਾਰੇ। ਪੁਜੀ ਮਾਲਕ ਕੈ ਦ੍ਰਾਰ ਪੁਕਾਰੇ।੫੬। ਸਬਰ ਕਰੋ

ਦੋਹਰਾ : ਪਰੀ ਪੁਕਾਰ ਦਰਬਾਰ ਸਚ ਮਾਲਕ ਕੀਯੋ ਬਿਚਾਰ।
ਪੀਰ ਪੈਕੰਬਰ ਤੁਰਕ ਕੇ ਦਰਬਾਰੋਂ ਦਏ ਨਿਕਾਰਾ°।੫੭। ਨਿਕਾਲ

ਚੌਪਈ : ਸੱਚ ਖੰਡ ਤੇ ਤੁਰਕ ਨਿਕਾਰੇ। ਡੇਰਾ ਦੀਨੋ ਪਿਛੈ ਦਰਬਾਰੇ।
ਤਬ ਤੈ ਘਟੀ ਪਤਿਸਾਹੀ ਦਿਲੀ°। ਤਬ ਤੇ ਤੁਰਕ ਕਲਾ ਭਈ ਢਿਲੀ।੫੮। ਇੱਲੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਾ ਪਤਨ

੧੪. ਪ੍ਰਸੰਗ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹਿ ਕੋ ਤੁਰਯੋ

ਦੋਹਰਾ : 'ਤਬ ਦਸਵੇ ਪਤਿਸਾਹ ਕੋ ਦਈ ਬੋਲੀ ਕਿਨਿ ਲਾਇ।
ਬਾਪ ਮਰਵਾਇ ਚੁਪ ਕਰ ਰਹਯੋ ਫਿਰਿ ਸਚੋ ਸਾਹਿ ਸਦਾਇ।੧।

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਸਤਿਗੁਰ ਸੁਨ ਗੁਸਾ ਆਯਾ। ਜੈਸਿ ਬਰੂਦਹਿ ਤੋੜਾ ਲਾਯਾ।
ਜਨ ਕਰ ਡੰਕ ਬਿਛੁ ਨੇ ਮਾਰੇ। ਚੜ ਗਈ ਬਿਸ ਜਨ ਪੁੰਧੁਕਾਰੇ।੨।

ਦੋਹਰਾ : ਫਿਰ ਦਸਮੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਸੋ ਵਧਿਓ ਤੁਰਕਨ ਵੈਰ।
ਚੁਗਲੀ ਖਾਈ ਪਹਾੜੀਅਨ ਗਯੋ ਚੰਗਿਆੜੋ ਫੈਲ।੩। ਅੱਗ

ਚੌਪਈ : ਕਾਜੀ ਮੁਗਲਨ ਤੁਰਕ ਸਿਖਾਏ। ਕਰਾਰਾ ਬਾਬਰ ਕੈ ਦਏ ਭੁਲਾਏ।
ਹਿੰਦੁਨਾ ਹਿੰਦ ਕਬ ਦਈ ਕਹਾਵੈ°। ਦਈ ਪਿਕੰਬਰਨ ਆਪ ਬਨਾਵੈ°।੪। ਇਕਰਾਰ
ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ
ਗੁਰ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸੁਨ ਗੁੱਸਾ ਆਯਾ। ਤੁਰਕ ਨਾਸ਼ ਹਿਤ ਪੰਥ ਬਣਾਯਾ।
ਚੰਡੀ ਸੇਵਹਿ ਮਾਇਤ ਚਹੀ। ਚਹੈ ਚੰਡੀ ਪੁਤ ਭੇਟ ਕਰਾਹੀ।੫।
ਮਾਤਾ ਮੰਨਯੋ ਨ ਇਕ ਪੁਤ ਜੇਠਾ। ਸਤਿਗੁਰ ਕਰ ਦਏ ਚਾਰੋ ਭੇਟਾ°।
ਸਤਿਗੁਰ ਚਾਰੋ ਦਏ ਅਖਾਈ°। ਪੰਥ ਲਈ ਨਿਜ ਅੰਸ ਗਵਾਈ।੬। ਕੁਰਬਾਨ

ਦੋਹਰਾ : ਚੰਡੀ ਸੇਵਹਿ ਜੋ ਪੁਰਸ ਨਿਜਿ ਦੇ ਹੈ ਇਨੇ ਭਛ।
ਤੋ ਉਸ ਕੋ ਚੰਡੀ ਕੁਪੇ ਲੇਵੈ ਸਭੀ ਤਿਸ ਕੁਛ।੭।

੧. ਛੰਦ ਨੰ: ੧-੨ ਛਪੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ, ਦੋਖੋ ਪੰਨਾ ੩੯.

੨. ਛੰਦ ਨੰ: ੫ ਤੇ ੬ ਦਾ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਦੂਜਾ ਤੇ ਪਹਿਲਾ ਬੰਦ ਅਤੇ ਛੰਦ ਨੰ: ੭ ਦਾ ਪਾਠ ਛਪੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ।

੩. ਲੇਖਕ ਦੁਆਰਾ ਚੰਡੀ ਪੂਜਾ ਤੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਇਸ ਦੇ ਭੇਟ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਗੁਰਮਤਿ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਰੋਧੀ ਹੈ।

ਦੋਹਰਾ : ਤਬ ਮਾਲੀ ਹਮ ਪੁਛਯੋ ਕਿਮ ਅੰਸ ਬੰਸ ਨ ਰਾਖਯੋ ਦੋਇ ।
ਅੰਸ ਹੋਤ ਫਿਰ ਬੰਸ ਪਰ ਉਤਨੋ ਹੇਤਾ ਨ ਹੋਇ ।੮।

ਪਿਆਰ

ਚੌਪਈ : ਦੱਤਾ ਤੈ ਐ ਗੋਰਖ^੨ ਸਿੱਧ । ਪੰਥ ਰਖਾ ਉਨ ਰਖੀ ਨ ਬਿੰਦਾ ।
ਮੁਹੰਮਦਾ ਨੇ ਵੀ ਅੰਸ ਗੁਆਈ । ਉੱਤਮ ਬੰਸ ਉਨ ਰਖਯੋ ਬਧਾਈ ।੯।
ਮਰੀ ਕਹੀ ਕਿਮ ਤੁਰਕ ਦਿਹੋ ਦੋਸ਼ । ਇਮ ਕਰ ਕਰੀ ਸੁ ਸਤਿਗੁਰ ਹੋਸਾ ।
ਸੋ ਹਮ ਮਾਲੀ ਉੱਤਰ ਦਯੋ । ਖੂਨ ਸਜ਼ਾਦਨਾ ਕੋ ਸਿਰ ਲਯੋ ।੧੦।
ਤੁਰਕਨ ਕੋ ਗੁਰ ਚਾਹਤ ਗਾਰਨਾ । ਲਯੋ ਦੋਸ਼ ਸਿਰ ਉਨ ਇਤ ਕਾਰਨ ।
ਰਚਨਾ ਰਚੀ ਪੰਥ ਇਤ ਕਾਰਨ । ਸਿੱਖ ਉਬਾਰਨਾ ਦੁਸ਼ਟ ਸੰਘਾਰਨ ।੧੧।
ਦੇਹ ਆਪ ਹੀ ਤੁਰਕ ਸਿਰ ਲਾਈ । ਚਾਹਤ ਅਪਨੋ ਪੰਥ ਵਧਾਈ ।
ਅਕੇ ਪੰਥ ਕੈ ਅੰਸ ਹੀ ਹੋਇ । ਰਾਮ^੩ ਕਿਸਨ^੪ ਭੀ ਕਰੇ ਨ ਦੋਇ ।੧੨।

ਐਲਾਦ

ਗੁਜਰਤ ਮੁਹੰਮਦ

ਹੋਸ ਹਵਾਸ

ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ

ਨਾਸ

ਬਚਾਉਣ

ਦੋਹਰਾ : ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਕ੍ਰਿਸਨ ਸੁਤ ਨਿਜ ਰਥੇ ਦਯੋ ਰਾਜ ਤਿਨ ਪ੍ਰੀਤ ।
ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਸੰਗਤ ਰਖੀ ਭਈ ਅਧਿਕ ਗੁਰ ਗੀਤ ।੧੩।^੫

੧੫. ਆਗੇ ਔਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੁਰਯੋ (ਸ਼ਾਲਸਾ ਕਿਉਂ ਸਾਜਿਆ)

ਦੋਹਰਾ : ਤਉ ਮਰੀ ਮੁਹਿ ਸੋ ਕਹੀ ਫਿਰ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਮੋਹਿ ਸਮਝਾਇ ।
ਪੰਥ ਰਚਿਓ ਜਿਮ ਸਤਿਗੁਰੁ ਔਰ ਭਯੋ ਕਿਤ ਦਾਇ ।੧।

ਚੌਪਈ : ਥੀ ਤੁਰਕਨ ਕੀ ਬਡ ਪਤਿਸਾਹੀ । ਹੁਕਮ ਤੁਰਤਿ ਲੰਘ ਸੂਬੇ ਬਾਈ ।
ਮਧ ਸਮੁੰਦਰ ਟਾਪੂ ਘਣੇ । ਦੱਖਣ ਪੂਰਬ ਪਰਬਤ ਸਣੇ ।੨।
ਰਯਤ ਹੁਤੋ ਦੇਸ ਉਨ ਸਾਰੋ । ਕਿਮ ਕਰ ਵਧ ਗਯੋ ਸਿੰਘਨ ਪਸਾਰੋ ।
ਰਯਤ ਉਨ ਕਿਮ ਆਕੀ ਭਈ । ਤਿਨ ਕੀ ਫੌਜ ਕਹਾਂ ਥੀ ਗਈ ।੩।

ਪਸਾਰਾ

੧. ਦੱਤਾ ਤੈ : ਦੱਤਾ ਤ੍ਰੇਯ, ਅਨੁਸੂਯਾ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਅਤ੍ਰਿ ਰਿਸ਼ੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਜਿਸ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ੨੪ ਅਵਤਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ੨੪ ਗੁਰੂ ਧਾਰਣ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਗੁਣ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤਾ।
੨. ਗੋਰਖ : ਗੋਰਖ ਨਾਥ, ਜੋਗੀਆਂ ਦਾ ਮੁਖੀ ਜਿਸਦਾ ਜਨਮ ਗੋਰਖਪੁਰ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ, ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਨੌਂ ਨਾਥਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੋਗੀਆਂ ਦਾ ਕਨਪਟਾ ਫਿਰਕਾ ਏਸੇ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਸੀ।
੩. ਰਾਮ : ਰਾਮਚੰਦਰ, ਅਯੋਧਯਾ ਦੇ ਰਾਜਾ ਦਸ਼ਰਥ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਜੋ ਕੌਸ਼ਲਯਾ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। ਪਿਤਾ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ੧੪ ਸਾਲ ਦਾ ਬਨਵਾਸ ਕੱਟਿਆ ਤੇ ਸੀਤਾ ਹਰਣ ਵਾਲੇ ਲੰਕਾਪਤੀ ਰਾਵਣ ਦਾ ਸੰਘਾਰ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਗ੍ਰੰਥ ਰਾਮਾਇਣ ਜਗਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨੂੰ ਮਰਯਾਦਾ ਪੁਰਸ਼ੋਤਮ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਉਸਦੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਰਾਮ ਰਾਜ ਭਾਵ ਦੈਵੀ-ਰਾਜ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।
੪. ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ : ਵਾਸੁਦੇਵ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਜੋ ਦੇਵਕੀ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਮਥੁਰਾ ਵਿੱਚ ਜਨਮਿਆ। ਇਸਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਅਠਵਾਂ ਅਵਤਾਰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਮਹਾਭਾਰਤ ਦੇ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਜੋ ਕੌਰਵ ਤੇ ਪਾਂਡਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਕੁਰਕਛੇਤਰ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਅਰਜੁਨ ਦੇ ਰਥਵਾਨ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਰਜੁਨ ਨੂੰ ਮੈਦਾਨੇ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੰਦੇਸ਼ ਗੀਤਾ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ।
੫. ਛਪੇ ਹੋਏ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਏਥੇ ਇਕ ਹੋਰ ਛੰਦ ਵੀ ਹੈ :
ਅਪਨੇ ਅੰਸਹਿ ਹੋਤਿ ਫਿਰੀ ਪਰ ਅੰਸਹਿ ਬਢਤ ਨ ਹੇਤ ।
ਭੂਮ ਪੁਤ੍ਰ ਜਿਹ ਘਾਸ ਹੈ ਨਹਿ ਹੁਇ ਅੰਨ ਤਿਹ ਖੇਤ ।੧੦।

ਕੈਂ ਉਨ ਸਿੰਘਨ ਖਬਰ ਨਾ ਪਾਈ। ਕੈ ਤੁਰਕਨ ਗੁਰੂਅਨ ਬੈਰਾ ਨ ਥਾਈ। ਕੀ / ਵੇਰ
 ਕੈ ਤੁਰਕਨ ਸਿੰਘਨ ਹੋ ਗਈ ਮੀਜਾ। ਕੈ ਉਨ ਜਾਨਯੋ ਪੰਥ ਨ ਤੀਜਾ। ੪। ਸਮਝੋਤਾ
 ਕੈ ਉਨ ਮੈਂ ਨ ਬੋ ਕੋਊ ਸਯਾਨੋਂ। ਤੋਂ ਉਨ ਨਾਹਿ ਸਿੰਘਨ ਹੋਤ ਪਛਾਨੋਂ।
 ਕੈ ਪੰਥ ਚਕਯੋ ਨ ਦਾਵੋਂ ਪਤਸਾਹੀ। ਕੈ ਉਨ ਤੈ ਪੰਥ ਭਯੋ ਲੁਕਾਹੀ। ੫। ਦਾਅਵਾ / ਲੁਕਾਈ

ਦੋਹਰਾ : ਜਿਮ ਤਿਸ ਉੱਤਰ ਮੈਂ ਦਯੋ ਸੁਨੋਂ ਸੋਊ ਗੁਰ ਸਿੱਖ।
 ਜਨਮਤਿ ਲੁਕਯੋ ਨ ਪੰਥ ਯਹ ਦਭ ਸੁਲਨਾ ਜਿਉਂ ਮੁਖ ਤਿੱਖ। ੬। ਸੁਲਾ ਵਾਂਗ

ਚੌਪਈ : ਸਿੰਘਨ ਪੰਥ ਕਬ ਲੁਕ ਛਿਪ ਹੋਯੋ। ਸਿੰਘਨ ਪੰਥ ਕਬ ਲੁਕੈ ਲੁਕੋਯੋ।
 ਸਿੰਘਨ ਪੰਥ ਦੰਗੈ ਕੋ ਭਇਓ। ਸਿੰਘਨ ਜਨਮ ਸੰਗ ਸਸਤ੍ਰਨ ਲਇਓ। ੭।
 ਸਿੰਘਨ ਪਾਹੁਲ ਖੰਡੇ ਕੀ ਦਈ। ਸਿੰਘਨ ਗੁੜਤੀ ਖੰਡੇ ਕੀ ਲਈ।
 ਸਿਰ ਪਰ ਚੱਕਰ ਕਰਦੈਂ ਧਾਰੈਂ। ਕਦ ਵਹ ਲੁਕੈਂ ਜਿਮ ਸ਼ੇਰ ਨਖਾ ਵਾਰੈਂ। ੮। ਸ਼ੇਰ ਵਰਗਾ ਸਰੂਪ
 ਪੰਥ ਰਚਯੋ ਇਮ ਸਤਿਗੁਰ ਪੂਰੇ। ਦੰਗੇ ਖਾਤਰ ਕਰਨ ਜਰੂਰੇ।
 ਬਿਨ ਜੁੱਧੈ ਕਬ ਪਯਤਾ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ। ਆਦਿ ਜੁੱਧੈ ਬਿਧ ਗੁਰੂ ਉਠਾਈ। ੯। ਪ੍ਰਾਪਤ

ਦੋਹਰਾ : ਗੁਰੂਅਨ ਮੱਧ ਪਤਿਸ਼ਾਹ ਤੇ ਵਧਯੋ ਹੁਤੋ ਥੋ ਬੈਰ।
 ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਿਰ ਦਯੋ ਉਨਿ ਸਿਖ ਕਰੈਂ ਕਿਮ ਬੈਰਾ। ੧੦। ਭਲਾ

ਚੌਪਈ : ਗੁਰ ਤੇਗ ਬਹਾਦ੍ਰ ਦੇਹ ਦਿੱਲੀ ਲਾਈ। ਦਿੱਲੀ ਪਤ ਉਨੁ ਜੜਹਿ ਸੁਕਾਈ।
 ਗੁਰ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸੋ ਲਖ ਲਈ। ਅਬ ਤੁਰਕਨ ਜੜੁ ਥੋ ਸੁਕ ਭਈ। ੧੧।
 ਪਰ ਕਟੈ ਪਕੈ ਬਿਨ ਗਿਰੈ ਸੁ ਨਾਹਿ। ਅਕੈ ਗਿਰੇ ਵਡ ਪੌਣਾ ਵਗਾਹਿ। ਤੁਫਾਨ
 ਅਬ ਇਨ ਪਰ ਪੌਣਾ ਖੰਡੇ ਚਲਵਯੈ। ਮਾਰ ਇਸੈ ਦਬਾ ਇਨੈਂ ਗਿਰੋਯੈ। ੧੨। ਹਵਾ / ਤਰੀਕੇ
 ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਨਿਜ ਫੜ ਤਲਵਾਰ। ਅਬ ਲੱਯੈ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਤੁਰਕਨ ਮਾਰ।
 ਫਿਰ ਸਤਿਗੁਰ ਚਿਤ ਐਸ ਬਿਚਾਰੀ। ਹਮ ਕਯਾ ਕਰਨੀ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਨਿਕਾਰੀ। ੧੩। ਨਿਕੰਮੀ
 ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਗੱਦੀ ਹਮ ਚਹਿੰ ਘਰੀ। ਜਿਸੈ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਚਰਨੀ ਪਰੀ।
 ਹਮੈਂ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਕੀ ਕਯਾ ਪਰਵਾਹਿ। ਦੇਂ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਨਫਰਨਾ ਉਠਾਇ। ੧੪। ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ

ਦੋਹਰਾ : ਸਤਿਗੁਰ ਚਿਤ ਮਧ ਇਮ ਠਟੀ ਦਈਐ ਰਾਜਨ ਰਾਜ ਉਠਾਇ।
 ਸਭ ਰਾਜਨ ਏ ਪਰਬਤੀ ਦਯੈ ਖੰਡੋ ਫੜਵਾਇ। ੧੫। ਪਹਾੜੀ ਰਾਜੇ

ਚੌਪਈ : ਫਿਰ ਸਤਿਗੁਰ ਚਿਤ ਸੋਝੀ ਆਈ। ਏਹ ਕਬ ਸਿੱਖ ਬਨੈਂ ਹਮ ਆਈ।
 ਮੁਖਤ ਨਿਆਮਤਾ ਇਨ ਕਿਮ ਦੱਯੈ। ਕਿਮ ਪੁਤ ਬਿਗਾਨੇ ਮੁੱਖ ਚੁਮੱਯੈ। ੧੬। ਮੁਫਤ ਦੀ ਦਾਤ
 ਏਹ ਪੱਥਰ ਪੂਜਕ ਭਿੱਜ ਨ ਨੀਰੋ। ਓਇ ਆਦਿ ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ ਘਰ ਗੁਰ ਤੀਰੋ। ਪਾਣੀ
 ਰਜਪੂਤ ਸਦਾਵੈਂ ਆਪ ਸਿਪਾਹੀ। ਓਇ ਕਹੈਂ ਕਦੋਂ ਗੁਰ ਦਈ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ।
 ਅਬ ਦਯੋ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਗਰੀਬਨ ਉਠਾਇ। ਵੈ ਜਾਨੈ ਗੁਰ ਦਈ ਹੈ ਮਾਇ। ੧੮। ਸਾਭੇ

- ਦੋਹਰਾ : ਦਯੀ ਚੀਜ ਚਹੈ ਗ੍ਰੀਬ ਕਉ ਕਿਉਂ ਅਤਿ ਦਯੋ ਅਖਾਇ।
ਯਹਿ ਦਯਾਵਾਨ ਘਰ ਗੁਰੂ ਕੋ ਅਰ ਗ੍ਰੀਬ ਨਿਵਾਜ ਅਖਵਾਇ।੧੯।
- ਚੌਪਈ : 'ਗਨੀਮਨਿ ਗਾਰਨਿ ਗਰੀਬਨਿ ਪ੍ਰਤਿਪਾਰਨਿ। ਸਤਿਗੁਰ ਭਏ ਜਤਨਿ ਇਤਿ ਕਾਰਨ। ਹਮਲਾਵਰ
ਜੋ ਹਮ ਕਰੈ ਗਰੀਬਨਿ ਕੀ ਗੌਰ। ਕਿਮਿ ਗੁਰੂ ਕਹਾਵੈ ਬਿਨਿ ਕੀਏ ਅਤਿਭੁਤਿ ਤੌਰ।੨੦।
- ਦੋਹਰਾ : ਦੀਨਨਿ° ਬਿਨ ਕੀਨੇ ਦਯਾ ਨਹਿ ਦੀਨਾ ਨਾਥ ਸਦਾਇ। ਨਿਮਾਣਿਆਂ
ਐਂ ਬਿਨਹਿ ਨਿਵਾਜਹਿ ਗਰੀਬ ਜਗਿ ਕਿਮ ਗ੍ਰੀਬ ਨਿਵਾਜ ਸਦਾਇ।੨੧।
- ਚੌਪਈ : ਸਤ ਸਨਾਤਿ° ਐਂ ਬਾਰਹ ਜਾਤ। ਜਾਨ ਨਹਿ ਰਾਜਨੀਤ ਕੀ ਬਾਤ। ਨੀਚ ਜਾਤੀਆਂ
ਜੱਟ ਬੂਟਾ° ਕਹਿੰ ਜਿਹ ਜਗ ਮਾਂਗੀ। ਬਣੀਏ ਬਕਾਲਾ° ਕਿਰਾੜ ਖੱਤ੍ਰੀ ਸਦਾਈ।੨੨। ਅਨਪੜ੍ਹ
ਲੁਹਾਰ ਤ੍ਰਖਾਣ ਹੁਤ ਜਾਤ ਕਮੀਨੀ। ਛੀਪੇ ਕਲਾਲ ਨੀਚਨ ਪੈ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੀਨੀ।
ਗੁੱਜਰ ਗੁਾਰ ਹੀਰਾ° ਕਮਜਾਤ। ਕੰਬੋਇ° ਸੂਦਨਾ° ਕੋਇ ਪੁਛੈ ਨ ਬਾਤ।੨੩। ਅਹੀਰ / ਕੰਬੋਜ / ਸੂਦਰਾ
ਝੀਵਰ ਨਾਈ ਰੋੜੇ° ਘੁਮਿਆਰ। ਸਾਇਣੀ° ਸੁਨਿਆਰੇ ਚੂੜੇ ਚਮਿਆਰ। ਅਰੋੜੇ / ਸੋਇਨੀ
ਭੱਟ ਐਂ ਬਾਹਮਣ ਹੁਤੇ ਮੰਗਵਾਰਾ°। ਬਹੁਰੂਪੀਏ ਲੁਬਾਣੇ ਐਂ ਘੁਮਿਆਰ।੨੪। ਮੰਗ ਖਾਣੇ
ਇਨ ਗਰੀਬਨ ਹਮ ਦਯੈ ਪਤਿਸਾਹੀ। ਏ ਯਾਦ ਰਖੈਂ ਹਮਰੀ ਗੁਰਿਆਈ।
ਤੈ ਸਦਿ ਸਤਿਗੁਰ ਸਿਖ ਲਲਕਾਰੇ। ਫੜੋ ਸਸਤ੍ਰਨ ਲਿਹੁ ਤੁਰਕਨ ਮਾਰੇ।੨੫।
- ਦੋਹਰਾ : ਤੈ ਗਰੀਬ ਸਿੱਖਨ ਨੇ ਨਹਿੰ ਮਨਯੋ ਤੁਰਕਨ ਤੇ ਖੌਫ ਕੀਨ।
ਉਨ ਪਹਿ ਫੌਜੈਂ ਅਤਿ ਘਨੀ ਕਬ ਛੋਡੈਂ ਰਾਜ ਜਮੀਨ।੨੬।
- ਚੌਪਈ : ਤੈ ਸਿੱਖਨ ਯੋ ਮੰਨੀ ਨ ਬਾਤ। ਹਮ ਤੇ ਤੁਰਕ ਕਬ ਮਾਰੇ ਜਾਤ।
ਅਸੀਂ ਚਿਰੀਆ° ਵੈ ਸਾਨੀ ਬਾਜ। ਹਮ ਛੇਲੈ° ਵੈ ਬਯਾੜਨ ਸਾਜ।੨੭। ਚਿੜੀਆਂ / ਬੱਕਰੀਆਂ
ਹਮ ਮ੍ਰਿਗਨ ਤੇ ਕਿਮ ਸ਼ੇਰ ਮੁਵਾਵੇ। ਲੌਤੀ° ਕੋ ਪਾਣੀ ਮਗਰੀ° ਪਰ ਚੜ੍ਹਾਵੇ। ਛੱਤ ਉਪਰ / ਗਠੜੀ
ਵਹੁ ਆਦ ਸਿਪਾਹੀ ਮੁਗਲ ਪਠਾਨ। ਹਮ ਜੱਟ ਬੂਟ ਨਾਈ ਤਰਖਾਣ।੨੮।
ਤੁਮ ਟੋਲੇ ਸਭ ਜਾਤ ਕਮੀਨ। ਹੁਤੇ ਜੋਊ ਸਭ ਸਸਤਰ ਹੀਨ।
ਕੋਈ ਲਲਕਾਰੇ ਰਜਪੂਤਹਿ ਰਾਜੈ। ਜੋਊ ਸਵਾਰੈਂ ਤੁਮਰੋ ਕਾਜੈਂ।੨੯।
- ਦੋਹਰਾ : ਤੈ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਸੋਚਿਓ ਕਯਾ ਯਹ ਸਿੱਖਨ ਕੀਨ।
ਹਮ ਚਹਿੰ ਦੋਂ ਪਤਿਸਾਹੀ ਸਿੱਖਨ ਉਨ ਨੈ ਨਾਹਿ ਨਾਹਿ° ਕੀਨ।੩੦। ਨਾਹ ਨੁੱਕਰ
- ਚੌਪਈ : ਹੁਤੇ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਜਾਣੀ ਜਾਣ। ਸਭੀ ਬਿਧੀ ਗੁਰੂ ਲਈ ਪਛਾਣ।
ਯਹ ਚਰਣ ਪਹੁਲ ਹੈ ਸ਼ਾਂਤ ਸਰੂਪ। ਤੇਜ ਨਾਹਿ ਯਹਿ° ਮਾਂਹਿ ਅਨੂਪ।੩੧। ਇਹ

੧. ਛੰਦ ਨੰ: ੨੦ ਤੇ ੨੧ ਛਪੇ ਹੋਏ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਦੋਥੇ ਪੰਨਾ ੪੧.

੨. ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਛੰਦ ਨੰ: ੨੩-੨੪ ਦੇ ਪਾਠ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਪਾਠੰਤਰ ਹਨ:

ਲੁਹਾਰ ਤ੍ਰਖਾਣ ਹੁਤ ਜਾਤ ਕਮੀਨੀ। ਛੀਪੇ ਕਲਾਲਨਿ ਪਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੀਨੀ।

ਗੁਜਰ ਗਵਾਰ ਹੀਰ ਕਮਜਾਤਿ। ਕਮੋਇ ਸੂਦਿ ਨਿ ਕੋਇ ਪੁਛੈ ਬਾਤ।

ਝੀਮਰ ਨਾਈ ਐਂ ਅਰੋੜੇ ਘੁਮਿਆਰ। ਭਟਿ ਐਂ ਬਾਹਮਣ ਹੁਤਿ ਮੰਗਵਾਰ।

ਬਹਿਰੂਪੀਏ ਲ ਦਿਵਾਨੇ ਨ ਕਰੋ ਦੀਦਾਰ। ਸਾਇਨੀ ਸੁਨਿਆਰੇ ਚੂੜੇ ਚਮਿਆਰ।

- ਦੋਹਰਾ : ਸੇਹਲੀ ਟੋਪੀ^੧ ਸਿਰ ਧਰੈਂ ਦਾਸਹਿ^੨ ਨਾਮ ਕਹਾਇ। ਦਾਸ
ਹੁਤੀ ਦਯਾ ਮਧ ਰੂਪ ਬਹੁ ਇਮ ਨਹਿੰ ਸਸਤ੍ ਫੜਾਇ।੩੨।
- ਚੌਪਈ : ਅਬ ਸਿੱਖਨ ਰੂਪ ਪਲਟਾਈਐ। ਤੇਜ ਧਾਰੀ ਜਿਮ ਲਖ ਭੋ ਖਾਈਐ। ਤੇਜ ਨਾਮ ਕੋਊ ਇਨੈ ਧਰੋਯੈ। ਕਰ ਪਾਹੁਲ ਇਨੈਂ ਤੇਜ ਪਿਲੱਯੈ।੩੩।
ਯੋ ਸਤਿਗੁਰ ਸ੍ਰੀ ਚਿਤ ਲਯੋ ਧਾਰ। ਸੋ ਉੱਦਮ ਕੀਓ ਗੁਰੂ ਬਿਚਾਰ। ਨਿਸਚਾ
ਛਤ੍ਰੀ ਰੂਪ ਸੁੰਦਰ ਅਤਿ ਲਾਰੋ। ਕੇਸ ਸੀਸ ਸਿਰ ਬਾਧੈ ਪਾਗੋ।੩੪। ਪੱਗ
ਨਾਮ ਸਿੰਘ ਹੁਤੋ ਛਤਰੀਅਨ ਕੋਰੋ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਜਾਨਯੋ ਯਹੀ ਭਲੋਰੋ। ਚੰਗਾ
ਖੰਡੈ ਪਾਹੁਲ ਚਿਤ ਮਧ ਠਟੀ। ਇਮ ਹੋਵੋਗੋ ਖਾਲਸਾ ਹਠੀ।੩੫।
ਪੜੇ ਪਾਤਿਸਾਹੀ ਇਮ ਇਨ ਖੋਇ। ਹੰਨੇ ਹੰਨੇ ਹਮ ਪਤਿਸ਼ਾਹ ਹੋਇ। ਘੋੜੇ ਦੀ ਕਾਠੀ
ਕਾਣ ਰੂਟਾ ਵਾਂਗ ਲੋਹੇ ਕਰੈ। ਖੰਡੈ ਪਾਹੁਲ ਪੀ ਖੰਡਯੋ ਨ ਟਰੈ।੩੬। ਕੂੜਾ ਕਰਕਟ
- ਦੋਹਰਾ : ਖਾਲਸੇ ਹੋਵੈ ਖੁਦ ਖੁਦਾ ਜਿਮ ਖੂਬੀ ਖੂਬ ਖੁਦਾਇ^੧। ਮੁਦਾ ਵਰਗੀਆਂ ਸਿਫਤਾਂ
ਆਨਾ ਨ ਮਾਨੈ ਆਨ ਕੀ ਇਕ ਸੱਚੇ ਬਿਨ ਪਤਿਸ਼ਾਹ।੩੭। ਈਨ
- ਚੌਪਈ : ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤ ਔ ਮੜੀ ਮਸਾਣ। ਨਹਿੰ ਮਾਨੋ ਵਹਿ ਗੁਗੋ ਸੁਲਤਾਨ^੨। ਗੁੱਗਾ
ਸੜੈ ਸੈ ਬਵੰਜੋ ਸਾਲ। ਬਿਸਾਖ ਮਹੀਨੇ ਦਿਨ ਬੁਧਵਾਰ।
ਉਸ ਦਿਨ ਹੁਤੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਰਚਾਯਾ।੩੮।^੩ ਬਾਣੇ / ਬਹੁ ਜਾਤਾਂ

੧੬. ਸਾਖੀ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸ੍ਰੀ ਖਾਲਸੇ ਕੋ ਪੰਥ ਕੀ ਉਤਪਤੀ ਕੀ

ਦੋਹਰਾ : ਸਤਿਗੁਰ ਬਹਿ ਸ੍ਰੀ ਕੇਸਗੜ੍ਹ^੪ ਉਦਮ ਸੋਊ ਕੀਨ।
ਸੋਊ ਹਕੀਕਤ ਮੈ ਕਹੋ ਸੁਨੋ ਸੰਤ ਪ੍ਰਬੀਨ।੧।^੫

- ਸੇਹਲੀ ਟੋਪੀ : ਕਾਲੀ ਉਨ ਦੀ ਗੁੰਦੀ ਹੋਈ ਰੱਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਫਕੀਰ ਲੋਕ ਸਾਢੇ ਜਾਂ ਟੋਪੀ ਉਪਰ ਬੰਨ੍ਹਦੇ ਸਨ। ਸਿੱਖ ਗੁਰੂਆਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੇ ਪਹਿਨਣ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਤਕ ਸੁਣੀਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਨੇ ਸੇਠੀ ਟੋਪੀ ਦੀ ਬਜਾਏ ਗੁਰਗੱਦੀ ਧਾਰਣ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਮੀਰੀ-ਪੀਰੀ ਦੀਆਂ ਦੋ ਤਲਵਾਰਾਂ ਪਹਿਨੀਆਂ ਸਨ।
- ਸੁਲਤਾਨ : ਅਸਲ ਨਾਮ ਸਯਦ ਅਹਿਮਦ, ਇਹ ਇਕ ਬਗਦਾਦੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ, ਜਨਮ ੧੨੫੨ ਤੇ ਦੋਹਾਤ ੧੨੯੧ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਡੇਰਾ ਗਾਜ਼ੀਖਾਨ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਦੇ ਨਗਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਦਫਨ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਮੁਸਲਿਮ ਪੀਰ ਦੇ ਵਜੋਂ ਸਖੀ ਸਰਵਰ, ਲਖਦਾਤਾ, ਲਾਲਾ ਵਾਲਾ, ਧੌਕਲੀਆ, ਨਿਗਾਰੀਆ ਆਦਿ ਕਈ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਉੱਥਾਨ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਸਨ।
- ਛਪੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਇਸ ਬੰਦ ਦਾ 'ਟਿੱਕੋ ਜਨੇਊ ਪਹਿਰੈ' ਨ ਧੋਤੀ। ਇਕ ਸੁਨਹਿਰੇ ਖਾਹਿ ਬਹੁ ਗੋਤੀ' ਪਾਠ ਆਇਆ ਹੈ (ਪੰਨਾ ੪੨)। ਵਿਚਾਰਾਧੀਨ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਦਾ ਜੋ ਵੇਰਵਾ ਹੈ ਉਹ ਛਪੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਪਾਠ-ਭੇਦ ਨਾਲ ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੀ ਸਾਖੀ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੈ (ਪੰਨਾ ੪੪)। ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਤੱਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਲੇਖਕ ਨੇ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ੧੭੫੨ ਬਿ. ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਦਿਨ ਬੁਧਵਾਰ ਨੂੰ ਦਰਸਾਈ ਹੈ। ਪਰ ੧੭੫੨ ਬਿ. ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਸ਼ੁਕਰਵਾਰ ਸੀ। ਗਿਆਤ ਹੋਵੇ ਕਿ ੧੭੫੬ ਬਿ. (੧੬੯੯ ਈ.) ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਬੁਧਵਾਰ ਸੀ ਜਿਹਾ ਕਿ ਲੇਖਕ ਨੇ ਵੀ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਹੋ ਤਾਰੀਖ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਵਜੋਂ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਸਵੀਕਾਰ ਹੈ।
- ਕੇਸਗੜ੍ਹ : ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਪੰਜ ਤਖ਼ਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਤਖ਼ਤ ਜੋ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਥਾਂ ਉਤੇ ੧੬੯੯ ਈ. ਦੇ ਵਿਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ।
- ਛਪੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੋਹਰੇ ਦਾ ਪਾਠ ਇਉਂ ਹੈ :
ਇਤਨੀ ਬਾਤ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਹੁਤੀ ਬਾਤ ਲਈ ਚੀਨ।
ਸਤਿਗੁਰ ਬਹਿ ਸ੍ਰੀ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਉਦਮ ਸੋਊ ਕੀਨ।

ਸਦ ਪੰਡਤ ਬਡ ਜੋਤਕੀ° ਮਹੁਰਤ ਖੂਬ ਕਵਾਇ।
ਕੀਏ ਭੁਜੰਗੀ ਛਾਟ ਪੰਜ° ਪੰਜੇ ਜਾਤ ਗਿਣਾਇ।੨।

ਜੋਤਸੀ

ਪੰਜ ਸਿੰਘ ਚੁਣੇ

ਚੌਪਈ : ਪੰਜ ਭੁਜੰਗੀ ਲਏ ਉਠਾਇ। ਚਾਰੈ ਬਰਨ ਇਕ ਕੀਏ ਭਗਾਇ°।

ਚਾਰ ਵਰਨ / ਭਰਾ

ਪ੍ਰਿਥਮ ਦਯਾ ਸਿੰਘ^੧ ਸੋਫਤੀ ਜਾਤ। ਬਸਤ ਲਾਹੌਰ ਹੁਤੇ ਬਖਯਾਤਾ°।੩।

ਪ੍ਰਸਿੱਧ

ਦੂਜੇ ਧਰਮ ਸਿੰਘ^੨ ਹਸਤਨਾਪੁਰ^੩ ਬਾਸੀ। ਹੁਤੇ ਜੱਟ ਸਿਵ ਜਟੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ੀ।

ਤੀਜੇ ਮੁਹਕਮ ਸਿੰਘ^੪ ਦੁਾਰਕਾ ਜਾਯੋ। ਨਾਮਦੇਵ ਅਵਤਾਰ ਸੁ ਆਯੋ।੪।

ਚੌਥੇ ਨਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ^੫ ਜੋਊ। ਸੈਣ ਭਗਤ ਜਹ ਰਹਤੇ ਸੋਊ°।

ਉਸੇ ਥਾਂ

ਪੰਚਮ ਹਿੰਮਤ ਸਿੰਘ^੬ ਝੀਵਰ ਕਹੀਐ। ਪੰਜ ਭੁਜੰਗੀ ਪੰਜ ਜਾਤ ਲਹੀਐ।੫।

ਪਾਹੁਲ ਖੰਡੇ ਤਯਾਰ ਕਰਵਾਈ। ਜਲ ਮੱਧ ਆਨ ਮਿਠਾਈ° ਪਾਈ।

ਮਿਠਾਸ, ਪਤਾਸੇ

ਤਿਹ ਮੱਧ ਰਾਖੀ ਕਰਦ^੭ ਗਡਾਇ। ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਖੀ ਕਰਦ ਧਾਰੇ ਦਾਇ।੬।

ਦੋਹਰਾ : ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਸਤਿਨਾਮ ਕਹਿਓ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਉਚਾਰ।

ਅਕਾਲ ਅਕਾਲਹ ਜਾਪਾ ਕਰ ਤੋਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾਨਿ ਸਧਾਰ।੭।

ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ

੧. ਦਯਾ ਸਿੰਘ : ਲਾਹੌਰ ਨਿਵਾਸੀ ਦਯਾ ਰਾਮ ਸੋਫੀ ਖੱਤ੍ਰੀ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਦੇ ਸਿੱਖ ਭਾਈ ਪਾਰੋ ਦੇ ਵੰਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ। ੧੬੯੯ ਈ. ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਨੂੰ ਖ਼ਾਲਸਾ ਸਾਜਨ ਸਮੇਂ ਸੀਸ ਭੇਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਸਿੱਖ ਸੀ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦਾ ਜਥੇਦਾਰ ਥਾਪਿਆ ਅਤੇ ਦੀਨਾ ਕਾਂਗੜ ਤੋਂ ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮਾ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਦੇਣ ਲਈ ਦੱਖਣ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਦਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ੧੭੦੮ ਈ. ਵਿੱਚ ਨਾਂਦੇੜ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਹਰਿਮੰਦਰ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਏਸੇ ਦੇ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਸਨ।
੨. ਧਰਮ ਸਿੰਘ : ਜਟਵਾੜਾ (ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸਹਾਰਨਪੁਰ) ਦਾ ਵਾਸੀ ਜੋ ਸੰਤਰਾਮ ਜੱਟ ਦੇ ਘਰ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। ੧੬੯੯ ਈ. ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਨੂੰ ਖ਼ਾਲਸਾ ਸਾਜਨ ਸਮੇਂ ਸੀਸ ਭੇਟ ਕਰ ਕੇ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਪਦਵੀ ਪਾਈ। ਦਸੰਬਰ ੧੭੦੫ ਈ. ਵਿੱਚ ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਈ। ਲੇਖਕ ਦੁਆਰਾ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜੱਟ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੀਆਂ ਜਟਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਹਿਣਾ ਤਰਕਸੰਗਤ ਨਹੀਂ।
੩. ਹਸਤਨਾਪੁਰ : ਹਸਤਨਾ ਰਾਜੇ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਅਜਮੀਢ ਦਾ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਨਾਉਂ ਪੁਰ ਵਸਾਇਆ ਨਗਰ ਜੋ ਕੌਰਵਾਂ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਸੀ। ਇਹ ਸ਼ਹਿਰ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ੫੭ ਮੀਲ ਦੀ ਵਿੱਖ ਉਤੇ ਗੰਗਾ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੇਰਠ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਪੁਰਾਣਾ ਸ਼ਹਿਰ ਦਰਿਆ ਗੰਗਾ ਨੇ ਰੋੜ੍ਹ ਕੇ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।
੪. ਮੁਹਕਮ ਸਿੰਘ : ਮੁਹਕਮ-ਚੰਦ, ਦਵਾਰਕਾ ਨਿਵਾਸੀ ਤੀਰਥ ਚੰਦ ਛੀਬੇ ਦੇ ਘਰ ਪੈਦਾ ਹੋਏ। ੧੬੯੯ ਈ. ਵਿੱਚ ਵਿਸਾਖੀ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਸੀਸ ਭੇਟ ਕਰ ਕੇ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰ ਕੇ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਪਦਵੀ ਪਾਈ। ਦਸੰਬਰ ੧੭੦੫ ਈ. ਵਿੱਚ ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਈ।
੫. ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ : ਸਾਹਿਬ ਚੰਦ, ਬਿਦੁਰ ਨਿਵਾਸੀ ਚਮਨੇ ਨਾਈ ਦੇ ਘਰ ਪੈਦਾ ਹੋਏ। ੧੬੯੯ ਈ. ਵਿਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਸੀਸ ਭੇਟ ਕਰਕੇ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰ ਕੇ ਪਿਆਰਾ ਉਪਾਧੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਵੀ ਦਸੰਬਰ ੧੭੦੫ ਈ. ਵਿੱਚ ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ। ਲੇਖਕ ਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸੈਣ ਭਗਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨਾ ਤਰਕ ਸੰਗਤ ਨਹੀਂ।
੬. ਹਿੰਮਤ ਸਿੰਘ : ਹਿੰਮਤ ਸਿੰਘ, ਜਗੰਨਾਥ ਪੁਰੀ (ਉੜੀਸਾ) ਨਿਵਾਸੀ, ਗੁਲਜ਼ਾਰੀ ਝੀਵਰ ਦੇ ਘਰ ਪੈਦਾ ਹੋਏ। ੧੬੯੯ ਈ. ਦੇ ਵਿਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਸੀਸ ਭੇਟ ਕਰ ਕੇ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰ ਕੇ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਉਪਾਧੀ ਪਾਈ। ਦਸੰਬਰ ੧੭੦੫ ਈ. ਵਿੱਚ ਚਮਕੌਰ ਦੇ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਈ।
੭. ਕਰਦ : ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਲਈ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਲਈ ਦੋ ਧਾਰੇ ਖੰਡੇ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਖੰਡਾ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਤਖ਼ਤ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਵਿਖੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ।

ਚੌਪਈ : ਪ੍ਰਿਥਮ ਭਗੌਤੀ ਵਾਰ ਜੁ ਪੌੜੀ।^੧ ਪੜ੍ਹ ਪ੍ਰਿਥਮੈ ਆਪ ਸਤਿਗੁਰ ਜੋੜੀ। ਅਰਦਾਸ ਰੂਪੀ ਪਹਿਲੀ ਪਉੜੀ ਨੌਂ ਪਤਸਾਹੀਅਨ ਲਯੋ ਧਿਆਇ। ਅਬ ਦੁਸਮਨ ਪਰ ਹੋਈ ਸਹਾਇ।੮।
ਬਹੁਰ ਸਵੱਯੇ ਬੱਤੀ ਉਚਾਰੇ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਸ੍ਰੀ ਮੁੱਖੋਂ ਸਵਾਰੇ। ੩੨ ਸਵੱਯੇਏ
ਤੇਜ ਤੇਜ ਜੋ ਚੰਡੀ ਬਾਣੀ। ਸੋਉ ਪਾਹੁਲ ਕੇ ਮੱਧੈ ਠਾਣੀ।੯। ਬੀਰ ਰਸੀ

ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਛੰਦ :

ਖਰਾ ਖੰਡ ਬਿਹੰਡ ਖਲ ਦਲ ਖੰਡ ਅਤਿ ਰਣ ਮੰਡ ਬਰ ਬੰਡ। ਤਲਵਾਰ
ਭੁਜਦੰਡ ਅਖੰਡ ਤੇਜ ਪ੍ਰਚੰਡ ਜੋਤਿ ਅਮੰਡ ਭਾਨਾ ਪ੍ਰੰਡ। ਸੂਰਜ
ਸੁਖ ਸੰਤਾ ਕਰਣੰ ਦੁਰਮਤਿ ਦਰਣੰ ਕਿਲਵਿਖਾ ਹਰਣੰ ਅਸਿ ਸਰਣੰ। ਦੁਖ ਕਲੇਸ਼
ਜੈ ਜੈ ਜਗ ਕਾਰਣ ਸ੍ਰਿਸਿ ਉਬਾਰਣ ਮਮ ਪ੍ਰਤਿਪਾਰਣਾ ਜੈ ਤੇਗੰ। ਸਿਸ਼ਟ / ਪ੍ਰਿਤਪਾਲਕ

ਦੋਹਰਾ : ਪ੍ਰਿਥਮ ਅੰਚਰੀ ਭਗੀ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਉਨ ਲਲਕਾਰਾ। ਰੁਲੀ / ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼
ਸਨਮੁਖ ਨੇੜ ਰਖਵਾਇ ਕਰ ਦਈ ਮੱਧ ਮੈਂ ਡਾਰ।੧੦।

ਚੌਪਈ : ਅਕਾਲ ਅਕਾਲ ਕਰ ਜਾਪ ਜਪਾਈ। ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੁਰ ਫੜ੍ਹੇ ਬੁਲਾਈ।
ਪੁਨ ਪੰਜ ਪੰਜ ਸੀਸਾ ਅੰਚਰੀ ਪਾਇ। ਪੰਚ ਪੰਚ ਪੰਚਨ ਦਈ ਛਕਾਇ।੧੧। ਸਿਰ
ਇਕੈ ਸੁਨਹਿਰੇ ਸਭੀ ਰਲਾਏ। ਭਿੰਨ ਭੇਤ ਕਛੁ ਰਖਨ ਨ ਪਾਏ। ਬਾਟੇ
ਚਾਰ ਬਰਨ ਐ ਆਸ਼ਮ ਚਾਰ। ਤਗਾ ਟਿਕੋ ਦਈ ਤੜਾਗੀ ਉਤਾਰਿ।੧੨। ਜਨੋਉ / ਤਿਲਕ
ਪੁਨ ਸਤਿਗੁਰ ਉਨ ਸਿੱਛਯਾ ਦਈ। ਮੀਣੇ^੩ ਮਸੰਦਨ^੩ ਬਰਤਯੋ ਨਹੀਂ। ਸਿੱਖਿਆ / ਵਰਤਾਵਾ
ਕੁੜੀਮਾਰ^੪ ਰਮਰਈ^੫ ਨੜੀਮਾਰ^੬। ਜੋ ਇਨ ਮਿਲੇ ਸੁ ਹੁਇ ਹੈ ਖੁਾਰ।੧੩। ਹੁੱਕਾ ਪੀਣ ਵਾਲੇ

- ਲੇਖਕ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਬਾਰੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬਾਣੀਆਂ—ਜਪੁ, ਜਾਪੁ, ਸਵੱਯੇਏ, ਬੇਨਤੀ ਚੌਪਈ ਤੇ ਆਨੰਦੁ ਸਾਹਿਬ ਹਨ।
- ਮੀਣੇ : ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਪੁੱਤਰ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਵਲੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਚਲਾਈ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰ। ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਉਪਰੰਤ ਉਸਦੇ ਪੁੱਤਰ ਮਿਹਰਬਾਨ ਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰੇ ਹਰਿ ਜੀ ਨੇ ਮੀਣਾ ਪਰੰਪਰਾ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ-ਸ਼ੋਰ ਨਾਲ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪੰਥ ਵਿੱਚ ਕਾਫੀ ਫੁੱਟ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਮੀਣਾ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਹਰਿ ਜੀ ਉਪਰੰਤ ਕਈ ਗੁਰੂ ਹੋਏ ਹਨ।
- ਮਸੰਦਨ : ਮਸੰਦ ਸੰਸਥਾ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਮਸੰਦਾਂ ਨੂੰ ਦਸਵੰਧ ਉਗਰਾਹੁਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅਭਿਲਾਖੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਵਿੱਚ ਦੀਖਿਆ ਦੇਣ ਦਾ ਵੀ ਅਧਿਕਾਰ ਸੀ। ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਵਿੱਚ ਵਿਘਟਨਕਾਰੀ ਗੁੱਟਾਂ ਤੇ ਮੁਗਲ ਰਾਜ ਦੀ ਪੰਥ ਵਿਰੋਧੀ ਨੀਤੀ ਕਾਰਣ ਮਸੰਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਗਿਰਾਵਟ ਆ ਗਈ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਸਮੇਂ ਮਸੰਦ ਸਿਸਟਮ ਦਾ ਖ਼ਾਤਮਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।
- ਕੁੜੀਮਾਰ : ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਰੁਤਬਾ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਬੌਝ ਸਮਝ ਕੇ ਜੰਮਦਿਆਂ ਹੀ ਮਾਰ ਦੇਣ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਸਮੇਂ ਰਹਿਤ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲਵਰਤਣ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ।
- ਰਮਰਈ : ਰਮਰਾਈਏ, ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਰਾਮ ਰਾਇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ। ਰਾਮ ਰਾਇ ਨੂੰ ਸੱਤਵੇਂ ਗੁਰੂ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਪਾਸ ਮੁਗਲ ਉਤਰਾਧਿਕਾਰ ਦੇ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਾਰਾ ਸ਼ਿਕੋਹ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਸੰਬੰਧੀ ਆਪਣਾ ਪੱਖ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਰਾਮ ਰਾਇ ਆਪਣੀ ਚਤੁਰਤਾ ਨਾਲ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦਾ ਐਸਾ ਪਾਤਰ ਬਣਿਆ ਕਿ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦਾ ਗੁਰੂ ਬਣਨ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਸ਼ਾਹੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਦਾ ਵੀ ਉਹ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਰਾਮ ਰਾਇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਵਰਤਣ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਜਬਾ ਸ਼ਕਤ ਗੁਰ ਗੋਲਕ ਪਾਯੋ। ਕੜਾਹ ਕਰਾਇ ਖਾਲਸੇ ਛਕਾਯੋ।
ਪਹਿਰ ਕਛਹਿਰੇ ਸਿਰ ਬੰਧਯੋ ਪਾਰਾ। ਗੁਰ ਗ੍ਰੰਥ ਬਚਨ ਪਰ ਰਹਯੋ ਲਾਗ।੧੪। ਪੱਗ

ਦੋਹਰਾ : ਯੋ ਕਹਿਕੈ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੁ ਗਲਾ ਤੇਗੋ ਦੀਨੋ ਪਾਇ। ਗਾਤਰੇ / ਕ੍ਰਿਪਾਨ
ਕਰਦਾ ਚਕਰ ਸਿਰ ਪਰ ਧਰੋ ਮੁਖੋ ਅਕਾਲ ਜਪਾਇ।੧੫। ਕ੍ਰਿਪਾਨ

ਚੌਪਈ : ਔਰ ਕਹੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਾਯੋ। ਜਪੁ^੧ ਜਾਪ^੨ ਦੋਇ ਵੇਲੇ ਜਪਾਯੋ। ਪਾਠ
ਔ ਅਨੰਦ^੩ ਰਹਿਰਾਸ^੪ ਜਪਯੋ। ਚੰਡੀ ਬਾਣੀ ਖੜੇ ਪੜਯੋ^੫।੧੬।
ਦੋਇ ਵੇਲੇ ਉਠ ਬੰਧਯੋ ਦਸਤਾਰੇ^੬। ਪਹਰ ਆਠ ਰਖਯੋ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਸੰਭਾਰੇ। ਪੱਗ / ਸੰਭਾਲ
ਪੀਓ ਸੁਧਾ ਔ ਖੋਲੋ ਸ਼ਿਕਾਰ। ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਵਿਦਯਾ ਜਿਮ ਹੋਇ ਸੰਭਾਰ।੧੭। ਅੰਮ੍ਰਿਤ
ਕਰ ਝਟਕੈ ਬਕਰਨਾ ਕੋ ਖੱਯੋ। ਮੁਰਦੈ ਕੁੱਠੈ^੭ ਨਿਕਟ ਨ ਜੱਯੋ। ਬੱਕਰੇ
ਕੇਸਨਾ ਕੀ ਕੀਜੋ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ। ਨਹਿ ਉਸਤ੍ਰਨਾ ਸੋ ਕਟਯੋ ਬਾਲ।੧੮। ਕੇਸਾ / ਉਸਤਰਾ
ਪਿਤ੍ਰਨਾ ਕਰਮਾ ਸੋ ਛੋਰਨ ਕਰਨੋ। ਰਖਯੋ ਧਯਾਨ ਸੁ ਮਧ ਗੁਰ ਚਰਨੋ। ਪਿੱਤਰ ਪੁਜਾ / ਧਰਮ-ਕਰਮ
ਪਰੈ ਔਰ ਜੋ ਬੋਟੇ ਰਾਹਿ। ਤਿਨ ਕੋ ਲਾਯੋ ਜ਼ਰੂਰ ਤਨਖਾਹਿ।੧੯। ਸਜਾ

ਦੋਹਰਾ : ਕਰੀ ਜੁ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਿਥਮ ਬਿਧਾ ਸੋਈ ਪੁਨ ਬਿਧ ਕੀਨ। ਮਰਯਾਦਾ
ਪੰਜ ਭੁਜੰਗੀ ਜੋ ਭਏ ਗੁਰ ਉਨਤੇ ਪਾਹੁਲਾ ਲੀਨ।੨੦। ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ / ਖੰਡੇ ਪਾਹੁਲ

ਚੌਪਈ : ਵਹੀ ਵਰਤਾਰੋ ਭੁਜੰਗਨ ਵਰਤਾਯੋ। ਆਪਸ ਗੁਰ ਚੇਲਾ ਕਹਿਵਾਯੋ। ਮਰਯਾਦਾ
ਯਹੀ ਆਦਾ ਹੁਤ ਆਯੋ ਵਰਤਾਰਾ। ਜਿਮ ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਅੰਗਦ ਧਾਰਾ।੨੧। ਅਰੰਭ ਤੋਂ
ਪੀਯੋ ਪਾਹੁਲ ਗੁਰ ਬਚਨ ਨਿਵਾਰੀ। ਭਯੋ ਖਾਲਸੇ ਵਡ ਕਲਧਾਰੀ।
ਯਨਹੰਗ ਭੁਜੰਗ ਬਡ ਸ਼ਹੀਦ ਬਿਦੇਹ। ਬਿਜਾਨ ਸਿਪਾਹੀ ਸਿੰਘ ਪੰਥ ਭਵੇਹਿ।੨੨।

੧੭. ਖਾਲਸੇ ਕੇ ਪਸਾਰੇ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ

ਦੋਹਰਾ : ਉਸੀ ਦਿਵਸ ਤੈ ਖਾਲਸੇ ਲਗਯੋ ਪਸਾਰੇ ਹੋਨ। ਪਸਾਰਾ, ਫੈਲਾਉ
ਪੰਜ ਪਚਾਸਨ ਸੈਕੜਨਾ ਰਲ ਨਿਤ ਸਿੰਘ ਖਲੋਨ।੧। ਪੰਜ, ਪੰਜਾਹ ਸੈਕੜੇ

ਚੌਪਈ : ਯੋ ਸਤਿਗੁਰ ਕੰਮ ਸਭ ਖਾਲਸੈ ਦੀਯੋ। ਮੁਖਤਯਾਰਾ ਖਾਲਸਾ ਸਭ ਥਾਂ ਕੀਯੋ। ਅਖਤਿਆਰ, ਅਧਿਕਾਰ
ਦੱਖਣ ਪੂਰਬ ਉੱਤਰ ਵਾਇ। ਪੱਛਮ ਮਧ ਭੀ ਦਏ ਘਲਾਇ।੨। ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਭੇਜੇ

੧. ਜਪੁ : ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਬਾਣੀ ਜੋ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਨਿਤਨੇਮ ਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅੰਗ ਹੈ।
੨. ਜਾਪੁ : ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਜੋ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਨਿਤਨੇਮ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਹੈ।
੩. ਅਨੰਦ : ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਰਾਮਕਲੀ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਰਚੀ ਬਾਣੀ, ਇਹ ਵੀ ਨਿਤਨੇਮ ਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅੰਗ ਹੈ।
੪. ਰਹਿਰਾਸ : ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਵਕਤ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸਮੂਹ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੋਦਰ, ਸੋ ਪੁਰਖ, ਕੀਰਤਨ ਸੋਹਿਲਾ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ।
੫. ਚੰਡੀ ਬਾਣੀ : ਲੇਖਕ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪਉੜੀ 'ਪ੍ਰਿਥਮ ਭਗਉਤੀ ਸਿਮਰ ਕੇ' ਤੋਂ ਹੈ ਜੋ ਅਰਦਾਸ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਖੜੇ ਹੋ ਕੇ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
੬. ਕੁੱਠਾ : ਇਸਲਾਮੀ ਤਰੀਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਜ਼ਬਾਹ ਕੀਤੇ ਜਾਨਵਰ ਦੇ ਮਾਸ ਨੂੰ ਕੁੱਠਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
੭. ਪਾਠ ਭੇਦ : ਸਾਲ ਬਾਵਨ ਪਰ ਸੌੜੇ ਸਈ। ਬੁਧਵਾਰ ਬਸਾਏ ਪੰਥ ਉਤਪਤਿ ਭਈ। ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੰਨਾ ੪੪.

ਦੋਹਰਾ : ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪਟਣੈ ਵਿਖੈ ਜਹਿ ਜਹਿ ਗੁਰ ਨਿਜ ਠੌਰਾ । ਪਟਨਾ ਸ਼ਹਿਰ / ਗੁਰ ਸਥਾਨ
 ਭੁਜੰਗੀ ਭੇਜੇ ਮੁਖਤਯਾਰ ਕਰ ਦਿਲਾਸਨਾ ਸਯੋਂ ਕਰ ਗੌਰਾ ।੩। ਤਸੱਲੀ / ਧਿਆਨ ਪੂਰਬਕ

ਚੌਪਈ : ਦਈ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਸਭ ਗੁਰ ਠੌਰਾ । ਖੰਡੈ ਪਾਹੁਲ ਮਿਲੈ ਖੁਦ ਤੌਰਾ । ਗੁਰਸਥਾਨਾ ਉੱਤੇ / ਖੰਡੇ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਗੀਤ
 ਜਹਿ ਜਹਿ ਪੰਜ ਭੁਜੰਗੀ ਹੋਇ । ਗੁਰਦੁਆਰੈ ਤੁਲਾ ਮੰਨ ਲਯੋ ਸੋਇ ।੪। ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਥਾਨ ਤੁੱਲ
 ਪੰਜ ਭੁਜੰਗੀ ਜਹਿ ਇਕਤ੍ਰ ਹੋਇ । ਬੇਸ਼ਕ ਪਾਹੁਲ ਕਰ ਪਯਾਵੈ ਸੋਇ ।
 ਪੰਜ ਭੁਜੰਗੀਅਨ ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਾਓ । ਜੋ ਮਾਂਗੋ ਸੋਈ ਫਲ ਪਾਓ ।੫।
 ਪੰਜ ਪੰਜ ਭੁਜੰਗੀਅਨ ਕੀ ਚੌਕੀ ਬਨਾਇ । ਸਤਿਗੁਰ ਚਹੁ ਵਲਿ ਸੋ ਦਏ ਪਠਾਇ ।^੧
 ਦਏ ਚਿਠੇ ਵਲ ਸੰਗਤ ਘਲ । ਖੰਡੈ ਪਾਹੁਲ ਲਓ ਆਇ ਚਲ ।੬। ਮਤ, ਪੱਤਰ
 ਖੰਡੈ ਪਾਹੁਲ ਪੀ ਹੋਵੇ ਤੇਜਧਾਰੀ । ਲਓ ਤੁਰਕਨ ਕੋ ਅਬ ਤੁਮ ਮਾਰੀ । ਤੇਜਸਵੀ, ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ
 ਖੰਡੈ ਪਾਹੁਲ ਮੈਂ ਭਈ ਅਬ ਕਲਾ । ਤੁਰਕ ਜਾਉਗ ਹਰਿ ਪੰਥਹੁ ਚਲਾ ।੭। ਸ਼ਕਤੀ / ਅਟੱਲ, ਸਦੀਵੀ

ਦੋਹਰਾ : ਸਤਿਗੁਰ ਕੀਨੇ ਬਚਨ ਜੋ ਸੋ ਲਏ ਮਝੈਲਨਾ ਮੰਨ । ਮਾਝੇ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ
 ਔਰਨਾ ਭੀ ਜਿਨ ਕਿਨ ਮੰਨੇ ਭਏ ਭਾਗ ਉਨ ਧੰਨ ।੮। ਰੋਰਨਾ / ਦੂਜਿਆਂ ਨੇ

ਚੌਪਈ : ਇਮ ਖਾਲਸੇ ਪੰਥ ਭਯੋ ਉਤਪੰਨ । ਦੇਖ ਸਤਿਗੁਰ ਬਹੁ ਹੋਇ ਪ੍ਰਸੰਨ ।
 ਸਤਿਗੁਰ ਖਾਲਸੇ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਫੜਾਵੈ । ਭਾਂਤੈ ਭਾਂਤ ਪੁਸ਼ਾਕ ਪਹਿਰਾਵੈ ।੯। ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨੀਆਂ ਪੁਸ਼ਾਕਾਂ ਪਹਿਨਾਉਂਦੇ
 ਮਧ ਸਤਿਗੁਰ ਬਹੈ ਮੰਜੀ ਡਹਾਇ । ਚੁਫੇਰੇ ਖੜੈ ਸਿੰਘ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਲਗਾਇ ।
 ਜਿਮ ਗੋਪਨ ਮਧ ਕਾਨ੍ਹ ਬਿਰਾਜੈ । ਤਿਮ ਸਤਿਗੁਰ ਸਿੰਘਨ ਮਧ ਛਾਜੈ ।੧੦। ਗੋਪੀਆਂ 'ਚ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ
 ਕਵੈਦਾ ਕਰਾਵੈ ਸਿੰਘਨ ਦੁੜਾਇ । ਕਿਤੈ ਚੁਫੇਰ ਦੇਖੈ ਖੜਵਾਇ । ਕਵਾਇਦ, ਫੌਜੀ ਮਸ਼ਕ
 ਕਿਸੈ ਬਹਾਲੈ ਦੇਇ ਉਠਾਇ । ਕਿਸੈ ਉਠਾਵੈ ਕਿਸ ਦੇਇ ਨਸਾਇ ।੧੧।
 ਕਿਸੈ ਫੜਾਵੈ ਮੋਟੇ ਸੋਟੇ । ਕਰੈ ਕੁਵਾਇਦ ਦੁਇ ਦੁਇ ਜੋਟੇ । ਭਾਂਗਾਂ / ਦੋ ਦੋ ਜੋਟੇ
 ਵਾਹਣਾ ਮਧ ਸਤਿਗੁਰ ਜਾ ਖੜੈ । ਚਕ ਚਕ ਢੀਮਨਾ ਸੋ ਸਿੰਘ ਲੜੈ ।੧੨। ਵਾਹਿਆ ਹੋਇਆ ਖੇਤ / ਢੀਮ

ਦੋਹਰਾ : ਸੌਂਚੀ ਖੇਡਹਿ ਸਿੰਘ ਜਿਮ ਜੜੈ ਅੜੈ ਸੁ ਘੁਲਾਹਿ । ਕਬੱਡੀ ਦੀ ਖੇਡ / ਤਲੀਆਂ ਮਾਰ ਕੇ / ਘੋਲ
 ਸਤਿਗੁਰ ਦੇਖ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਕਰੈ ਦੇ ਮੁਲਕ ਜਗੀਰੈ ਲਾਇ ।੧੩। ਇਨਾਮ ਵਿੱਚ ਮੁਲਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਗੀਰਾਂ

ਚੌਪਈ : ਸਤਿਗੁਰ ਕਹਯੋ ਮੁਖੋ ਮੰਗਹੁ ਜਗੀਰਾਂ । ਮਿਲਗਾ ਮੁਲਕ ਤੁਮਕੋ ਸੋਊ ਬੀਰਾਂ । ਮਿਲੇਗਾ / ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਹਾਦਰਾਂ ਨੂੰ
 ਜਹਿ ਜਹਿ ਤੁਮਰੋ ਮਨ ਪਤੀਆਇ । ਸੋਊ ਸੋਊ ਤੁਮ ਦੈਯਗੁ ਲਾਇ ।੧੪।
 ਸੁਨਤ ਬਚਨ ਗਿਰ ਨੇਰੇ ਪਏ । ਚਹੈ ਪੰਜਾਬ ਅਬ ਹਮ ਮਲਾ ਲਏ । ਨੇੜੇ ਡਿੱਗ ਪਏ / ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਾਲਕ
 ਸਤਿਗੁਰ ਕਹਯੋ ਮੰਗੋ ਦੇਸ ਭਲ ਦਖਣ । ਮੰਗੋ ਪਹਾੜ ਔ ਪੂਰਬ ਪੱਛਮ ।੧੫।
 ਸਿੰਘ ਕਹੈ ਹਮ ਦੂਰ ਕਿਮ ਜਾਵੈ । ਮਧ ਪੰਜਾਬਹ ਰਾਜ ਕਮਾਵੈ ।
 ਮੁੜ ਮੁੜ ਸਿੰਘ ਬਹੁ ਮੰਗੈ ਪੰਜਾਬ । ਆਪਸ ਮੈਂ ਲੜ ਹੋਣ ਖਰਾਬ ।੧੬।

੧. ਛਪੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਇਸ ਬੰਦ ਦਾ ਪਾਠ ਇਉਂ ਹੈ :
 ਗੁਰਦੁਆਰਨ ਚੜਾਵੈ ਸਿੰਘ ਹੀ ਖਾਹਿ । ਜੋ ਬਚ ਰਹੈ ਤਉ ਮੈਂ ਪਹੁੰਚਾਇ । (ਪੰਨਾ ੪੫)
 ੨. ਇਹ ਬੰਦ ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ।

ਸਤਿਗੁਰ ਕਰੈ ਮੰਗੋ ਜਗੀਰ ਘਨੇਰੀ॥ ਜਿਤਨੀ ਚਾਹੋ ਸੋਊ ਲੇਹੁ ਘੇਰੀ। ਬਹੁਤ, ਜਿਆਦਾ
 ਸਿੰਘ ਸ਼ਰੀਕੇ ਮੈਂ ਬਹੁ ਪਚੈ॥ ਕਹੈ ਲਵੈ ਬਦਲੇ ਹਮ ਸਚੈ॥੧੭॥ ਮੁਗਲਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਰੀਕਾ, ਬਰਾਬਰੀ / ਫਸੇ
 ਅਪਨੇ ਅਪਨੇ ਘਰ ਕੇ ਨੇਰੇ॥ ਚਹੈ ਮੁਲਕ ਹਮ ਸੋ ਲੈ ਘੇਰੇ। ਘਰਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ
 ਹੁਤੇ ਗਰੀਬਨ ਕੇ ਵਹੁ ਜਾਏ॥ ਯਾਂਤੇ ਕਰਨ ਨ ਲੰਬੀ ਦਾਏ॥੧੮॥ ਸ਼ਰੀਫ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਜਨਮੇ / ਵੱਡਾ ਦਾਅਵਾ

ਦੋਹਰਾ : ਸ਼ਰੀਕੇ ਸ਼ਰੀਕੀ ਢਿਗ ਢਿਗੈ ਮੰਗੈ ਪੰਜਾਬਹ ਪਾਸ। ਨੇੜੇ, ਨਜ਼ਦੀਕ
 ਸਤਿਗੁਰ ਦੇਇ ਵਿਲਾਯਤਾਂ ਵਹਿ ਕਰੈ ਨ ਉਨਕੀ ਖਾਹਸ਼।੧੯॥ ਦੇਸ-ਵਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਮੁਲਕ

ਚੌਪਈ : ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਉਨਕੋ ਕਹਿ ਦਯੋ। ਤੁਮ ਝਗੜ ਝਗੜ ਪੰਜਾਬ ਰਹਯੋ।
 'ਹਮ ਤੁਰਕ ਵਿਲਾਇਤ ਤੁਮ ਦੇਹੁ ਲਾਇ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇਉ ਤੁਰਕ ਕਢਾਇ।੨੦॥
 ਅਭਹਿ ਵਿਲਾਇਤ ਦੇਵਹੁ ਲਾਇ। ਸਤ ਬਚਨ ਤੁਮ ਮੁਖੋ ਅਖਾਇ।
 ਤਉ ਮਝੈਲ ਸਿੰਘਨਿ ਮੰਨ ਲਈ। ਖੁਸੀ ਵਿਲਾਇਤ ਉਨ ਕਰ ਦਈ।੨੧॥

ਚੌਪਈ : ਤੋ ਸਤਿਗੁਰ ਸ੍ਰੀ ਚੰਡ ਜਗਾਈ। ਮਦਤ ਖਾਲਸੈ ਚਹੈ ਕਰਾਈ।
 ਛੀਯਕ ਮਹੀਨੇ ਕੀਯੋ ਨੀਹਲੈ ਹੋਮ। ਬ੍ਰਹਮਨ ਪਰ ਪ੍ਰਗਟਿਓ ਕਛ ਜੋਮ।੨੨॥
 ਫਿਰ ਦਖਣੋ ਬਿਪਯੋ ਜੈਨੋ ਮੰਗਾਯੋ। ਉਨ ਨੈਣਾ ਦੇਵੀ ਢਿਗ ਰੰਭ ਕਰਾਯੋ।
 ਏਕ ਬਰਸ ਤਹਿ ਹੋਮ ਕਰਾਯੋ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਸਭ ਜਤਨ ਪੁਜਾਯੋ।੨੩॥
 ਤਬ ਚੰਡੀ ਬਿਪ ਮੁਹਿ ਚੜ ਬੋਲੀ। ਦੇਹਿ ਪੁਤੁ ਜੇਠੈ ਮੋਹਿ ਟੋਲੀ।
 ਸੁਨਤ ਮਾਤ ਸਭਿ ਲਏ ਲਕੋਇ। ਸਤਿਗੁਰ ਕਹਕੇ ਚਾਰੇ ਦਏ ਤੋਇ।੨੪॥
 ਤੋ ਸਤਿਗੁਰ ਸਿਖ ਲਯੋ ਬੁਲਾਇ। ਸੁਤਨ ਸਿਖ ਮਧ ਭੇਤ ਨ ਕਾਇ।
 ਚੰਡੀ ਕਹਯੋ ਰਾਜ ਸਿਖ ਹੀ ਪਾਇ। ਸਵਾ ਲਖ ਸਨਮੁਖ ਸਿਰ ਲਾਇ।੨੫॥

ਦੋਹਰਾ : ਸਤਿਗੁਰ ਕਰੇ ਮਨਜੂਰ ਤਬ ਦੇਵੀ ਭਈ ਦਯਾਲ।
 ਸਤਿਗੁਰ ਸਿੰਘ ਭੇਟਾ ਦਈ ਸਿੰਘ ਸੀਸ ਦਯੋ ਹਿਤ ਨਾਲ।੨੬॥

ਦੋਹਰਾ : ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਮਧ ਬਹੁ ਲਿਖੀ ਸੋ ਹਮ ਸੂਚਾ ਲਿਖਾਇ। ਸੰਖੇਪ, ਸੰਕੋਚ
 ਜੋ ਸੋਚੀ ਸੀ ਸੁਖ ਸਿੰਘੀ ਸੋ ਮੈਂ ਕਹੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਇ।੨੭॥ ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਦਾ ਕਰਤਾ ਭਾਈ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ

ਚੌਪਈ : ਜਿਸ ਕਉ ਹੁਇ ਸਭ ਸੁਨਨੈ ਲੋਰਾ। ਸੋ ਲੇਵੈ ਗੁਰਬਿਲਾਸਹਿ ਟੋਰਾ। ਲੋੜ, ਜ਼ਰੂਰਤ / ਟੋਲ, ਭਾਲ
 ਜਿਮ ਜਿਮ ਪਹਾੜੀਅਨਾ ਕਰੀ ਲੜਾਈ। ਤਿਮ ਸਿਰ ਉਨੈਂ ਬੁਰਯਾਈ ਆਈ।੨੮॥ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ
 ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਮਧ ਉਨ ਬਹੁ ਕਹੀ। ਸੋਇ ਕਹੂੰ ਮੈਂ ਜੁ ਉਸਤੈ ਰਹੀ। ਬਾਕੀ ਬਚੀ
 ਹੈ ਯਹ ਕਥਾ ਬਡਾ ਅਪਰ ਅਪਾਰ। *ਕਬ ਹਮ ਪਾਇ ਸਕੈਂ ਹੈ ਪਾਰ।੨੯॥ ਵੱਡੀ, ਲੰਬੀ / ਬਾਹ, ਅੰਤ

੧. ਛਪੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੀ ਥਾਂ ਇਹ ਪਾਠ ਹੈ :
 ਤੈ ਜੈ ਸਿੰਘ ਗੈਲੋ ਭਯੋ ਆਈ। ਤਿਸ ਕੋ ਔਰ ਵਿਲਾਇਤ ਬਤਾਈ। (ਪੰਨਾ ੪੬)
 ੨. ਇਹ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਛੰਦ (੨੨-੨੬) ਛਪੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਦੇਖੋ ਪੰਨਾ ੪੬। ਇਨ੍ਹਾਂ ਛੰਦਾਂ ਵਿੱਚ
 ਚੰਡੀ ਪੂਜਾ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਰੋਧੀ ਹੈ।
 ੩. ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ : ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਜੋ ਤਖ਼ਤ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ
 ਦੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਭਾਈ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ੧੭੯੭ ਈ. ਵਿੱਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ।
 ੪. ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਛੰਦ ਦੀ ਇਹ ਲਾਈਨ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ।

ਸੋਇ ਵਧਾਇ ਕਰੈਂ ਹਮ ਕਥਾ। ਅਬ ਬੁਧ ਹਮਰੀ ਆਵੈ ਜਥਾ।
ਸੋ ਅਬ ਕਥਾ ਸਿੰਘਨ ਪਰ ਆਈ। ਸੁਨੋ ਪਿਆਰੇ ਗੁਰਮੁਖ ਭਾਈ।੩੦।

ਬੁੱਧੀ ਅਨੁਸਾਰ

ਦੋਹਰਾ : ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਆਗਯਾ ਦਈ ਮਝੈਲਨ ਕੋ ਸਮਝਾਇ।

ਪ੍ਰਿਥਮ ਵਧਾਯੋ ਖਾਲਸੈ ਫਿਰ ਦਈਓ ਦੰਗੋ ਮਚਾਇ।੩੧।

ਵਾਧਾ, ਪਰਸਾਰ / ਜੰਗ, ਜੁੱਧ

ਚੌਪਈ : ਪ੍ਰਿਥਮ ਭੁਜੰਗੀ ਵਲ ਮਾਝੇ ਘਲਾਏ। ਦੈ ਦੈ ਪਾਹੁਲ ਗੁਰ ਚਕਾ ਬਹਾਏ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਨਾਮ
ਯੋ ਭੁਜੰਗ ਨਿਹੰਗਨਾ ਕੋ ਪੰਥ ਬਹੁ ਭਯੋ। ਹਥ ਸੋਟੈਂ ਗਲ ਖੰਡੇ ਪਯੋ।੩੨।

ਕਈ ਫਿਰੈਂ ਕਈ ਰਹੈਂ ਗੁਰਦੁਆਰੇ। ਕਿਨ ਪ੍ਰਮਸਾਲਾਂ ਕਿਨ ਬੁੰਗੋ ਸੁਧਾਰੇ। ਚਕਰਵਰਤੀ / ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਸਥਾਨ
ਭੁਜੰਗੀਅਨ ਨਿਉਤੇ ਭੁਜੰਗੀ ਖੁਲਾਰਿ। ਔਰਨ ਸੋ ਨਹਿ ਮੇਲ ਮਿਲਾਰਿ।੩੩। ਖਾਣੇ ਦਾ ਸੱਦਾ
ਜੋ ਕਿਸੇ ਭੁਜੰਗੀ ਹੁਇ ਲੋੜ ਜ਼ਰੂਰ। ਦੇਖ ਸਿੰਘਨ ਘਰ ਸੋ ਲਏ ਘੂਰਾ। ਦਬਕੇ ਨਾਲ

ਇਤਨੀ ਕੁ ਬਸਤ ਸੋ ਲਏ ਉਠਾਇ। ਘਿਉ ਆਟਾ ਲੂਣ ਜੋ ਲਏ ਖਾਇ।੩੪।

ਮੁਖੋਂ ਉਚਾਰੇ ਆਏ ਨਿਹੰਗ। ਖੋਲ੍ਹ ਸਿਖਨੀ ਬੂਹੇ ਨਿਸੰਗਾ।

ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਝਿਜਕ, ਡਰ

ਹੋਇ ਸਿਖਨੀ ਮਨੈ ਸੁ ਬਾਤ। ਹਾਜਰ ਕਰਦੈ ਵਹੁ ਜਿਤਕੁ ਚਗਾਤਾ।੩੫। ਜਿੰਨੀ ਕੁ ਲੋੜ ਜਾਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ

ਦੋਹਰਾ : ਇਮ ਹੀ ਸਿਖ ਨਿਤ ਜਾ ਖੜੈਂ ਸਿੰਘਨ ਘਰ ਪੁਛ ਟੋਲ।

ਦੌੜ ਦੌੜ ਸਿਖਨੀ ਦਿਵੈਂ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਕਰ ਬੋਲ।੩੬।

ਚੌਪਈ : ਬਹੁਤ ਪੰਥ ਕਾ ਵਾਧਾ ਭਯੋ। ਬਹੁਤ ਖਰਚ ਤਬ ਉਨਕੋ ਚਹਯੋ।

ਜੋ ਸਿੰਘਨ ਗ੍ਰੀਬਨ ਹੁਇ ਘਰ ਨਾਹੀਂ। ਸੋ ਔਰਨਾ ਲੇਂ ਘਰੋਂ ਉਠਾਹੀਂ।੩੭। ਦੁਜਿਆਂ / ਚੁੱਕ ਲੈਂਦੇ
ਖਾਣੇ ਬਸਤ ਸੁ ਲਏਂ ਉਠਾਇ। ਚਾਂਦੀ ਸੋਨੇ ਦੇਇੰ ਹਟਾਇਆ। ਸੋਨਾ ਚਾਂਦੀ ਨੂੰ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਾਉਂਦੇ

ਲਾਂਭ ਛਾਂਭਾ ਜਬ ਘੂਰਨ ਡਹੇ। ਬਹੁਤ ਥਾਇ ਇਮ ਦੰਗੋ ਭਏ।੩੮। ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ / ਲੜਾਈ-ਝਗੜੇ
ਬਹੁਤ ਹੁਤੇ ਤਬ ਲੋਕ ਸੁਲਤਾਨੀ। ਰਖਤ ਸਿੰਘਨ ਸੋਂ ਬਹੁ ਦੰਗਖਾਨੀ। ਸਖੀ ਸਰਵਰ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ / ਲੜਾਈ

ਉਨ ਮਧ ਹੁਤੇ ਸਿੰਘਨ ਘਰ ਕੋਈ। ਚਾਹੈ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਕਢਯੋ ਸੋਈ।੩੯।

ਤੁਮ ਖਾਤਰ ਹਮ ਘਰ ਸਿੰਘ ਆਵੈਂ। ਇਮ ਕਰ ਹਮ ਕੋ ਬਹੁ ਸੰਤਾਵੈਂ।

ਤੰਗ, ਸਤਾਉਣਾ

ਸੁਲਤਾਨੀਯਨ ਸਿੰਘਨ ਬੈਰ ਵਧ ਗਯੋ। ਸਿੰਘਨ ਸੁਲਤਾਨੀਯਨ ਦੰਗਾ ਭਯੋ।੪੦। ਦੰਗਾ, ਫਸਾਦ

ਦੋਹਰਾ : ਅੰਜਮ ਜਿਮ ਪੰਥ ਬਾਧਾ ਭਯੋ ਤਿਮ ਤਿਮ ਲੋਕਨ ਅਕਾਇ।

ਬਕਰੇ ਦੁਧ ਅਰ ਘੀ ਦਹੀ ਗੁੜ ਭੀ ਛੋਡੈ ਨਾਹਿ।੪੧।

੧. ਨਿਹੰਗਨ : ਨਿਹੰਗਾਂ ਦਾ, ਫਾਰਸੀ ਵਿੱਚ ਨਿਹੰਗ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ ਮਗਰ ਮੱਛ ਜਾਂ ਖੜਗ, ਸ਼ਸਤਰਧਾਰੀ ਸਿੰਘ ਜੋ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਨੀਲੇ ਰੰਗ ਦਾ ਫਰਹਰੇ ਵਾਲਾ ਦੁਮਾਲਾ ਸਜਾਉਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਚਕਰ, ਤੋੜਾ, ਖੰਡਾ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਆਦਿ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਨੀਲਾ ਪਹਿਰਾਵਾ ਰੱਖਦੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਹੰਗ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਅਜਿਹੇ ਸਿੰਘ ਹਰ ਵੇਲੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਆਪਣਾ ਮੁੱਢ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਫਤਹਿ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਲਾਡਲੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਨੁਾਰਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਬੜੇ ਉੱਚੇ ਆਚਰਣ ਵਾਲੇ ਹੋਏ ਹਨ।

੨. ਇਹ ਛੰਦ ਛਪੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ, ਦੇਖੋ ਪੰਨਾ ੪੭.

ਦੋਹਰਾ : ਗੁਰ ਸਿੰਘਨ ਘਰ ਥੀ ਕਮੀਂ ਔ ਸੁਲਤਾਨੀਯਨ ਢੇਰਾ । ਤੰਗੀ, ਤੁਰਸੀ / ਕਾਫੀ ਧਨ ਮਾਲ
 ਵੜਨ ਨ ਦੇਵੈਂ ਖਾਲਸੈ ਕਿਤ ਵੜੈਂ ਅਵੇਰ ਸਵੇਰਾ ।੪੨। ਹਨੇਰੇ ਸਵੇਰੇ, ਵੇਲੇ ਕੁਵੇਲੇ

ਚੌਪਈ : ਥੋੜਨ ਸਿੰਘਨ ਵੜਨ ਨ ਦੇਇੰ । ਤੋਂ ਉਨ ਕੋ ਸਿੰਘਨ ਬਾਹਰ ਘਲੇਇੰ । ਘੱਲ ਵਿੱਢੇ
 ਜਬ ਬਡ ਜਥਾ ਭੁਜੰਗੀਯਨ ਕੀਯੋ । ਦਸ ਬੀਸਨ ਰਲ ਡੇਰਾ ਥੀਯੋ ।੪੩। ਟੋਲਾ, ਗਰੋਹ, ਇਕੱਠ
 ਜਾਇ ਡੇਰਾ ਢਿਰਾ ਗ੍ਰਾਮੀਂ ਲਾਵੈਂ । ਉਨ ਤੇ ਮੰਗ ਔ ਘੂਰ ਭੀ ਖਾਵੈਂ । ਨੜੇ, ਨਜ਼ਦੀਕ / ਪਿੰਡ, ਗਰਾਮ
 ਦੇਵੈਂ ਨਹੀਂ ਤਿਸ ਬਹੁ ਸੰਤਾਹਿੰ । ਖੂਹਨ ਖੇੜ ਉਜਾੜ ਸੁ ਜਾਹਿੰ ।੪੪।
 ਇਸੀ ਤੌਰ ਖਾਲਸੇ ਫੜ ਲਈ । ਕਈ ਕੁ ਦਿਨ ਇਮ ਗੁਜਰੇ ਭਈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
 ਔਰ ਪੰਥ ਬਹੁ ਥਾਧੈਂ ਭਏ । ਸਿੰਘਨ ਲੈਨ ਨਜਰਾਨੋਂ ਠਏ ।੪੫। ਵਾਧਾ / ਨਜ਼ਰਾਨਾ, ਨਜਰ, ਭੇਟ ਕੀਤਾ ਧਨ
 ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਪੰਥ ਬਧਤੋ ਜਾਇ । ਖਾਣ ਪਹਰਨ ਕੀ ਬੁੜ ਭਈ ਆਇ ।
 ਤੋਂ ਪੰਥ ਨੇ ਇਮ ਮਤੋ ਮਤਾਯੋ । ਚਹੀਯੈ ਪਿੰਡਨ ਪਰ ਨਜ਼ਰਾਨੋਂ ਲਾਯੋ ।੪੬। ਮਤਾ, ਸਲਾਹ / ਨਜ਼ਰਾਨੇ

ਦੋਹਰਾ : ਲੋਕ ਨਜ਼ਰਾਨੇ ਨਹਿੰ ਦੇਹੈਂ ਸਿੰਘ ਲੇਵੈਂ ਦੰਗੋ ਮਚਾਇ । ਲੜਾਈ ਕਰਕੇ
 ਤੁਰਕਨ ਪਹਿ ਤਿਨ ਜਾਇਕੈ ਦਈ ਫਰਯਾਦਾ ਸੁਨਾਇ ।੪੭। ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਪੁਕਾਰ, ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ

ਚੌਪਈ : ਤੋਂ ਚੜ੍ਹ ਫੌਜ ਤੁਰਕਨ ਕੀ ਆਈ । ਉਨ ਸਿੰਘਨ ਬਹੁ ਲਯੋ ਫੜਾਈ ।
 ਫੜ ਫੜ ਦੀਨੈ ਲਹੌਰ ਘਲਾਇੰ । ਤੁਰਕ ਨਵਾਬ ਸੁ ਦਏ ਮਰਵਾਇ ।੪੮। ਗਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਕੇ ਲਾਹੌਰ ਭੇਜੇ
 ਐਸੀ ਬਾਤ ਸਿੰਘਨ ਸੰਗ ਭਈ । ਸਿੰਘਨ ਭੀ ਦਯੋ ਰੋਲੋਂ ਮਚਵਈ । ਯੁੱਧ ਮਚਾ ਦਿੱਤਾ
 ਦੇਖ ਥੋੜਨ ਕੋ ਸਿੰਘਨ ਭੀ ਲੈਂ ਮਾਰੀ । ਬਹੁਤਨ ਦੇਖ ਸਿੰਘ ਰਲ ਜਾਇੰ ਝਾੜੀਂ ।੪੯। ਝਾੜ, ਜੰਗਲ
 ਸਿੰਘਨ ਤੁਰਕਨ ਬਧ ਗਇਓ ਵਾਦਾ । ਕਬ ਸਿੰਘਨ ਤੁਰਕਨ ਬਨਯੋ ਥੋ ਸੁਾਦਾ । ਝਗੜਾ, ਫਸਾਦ / ਦੋਸਤੀ
 ਬੇਈਮਾਨ ਹਿੰਦੂ ਉਨ ਵਲ ਭਏ । ਯਾਤੇ ਅਧਿਕ ਪੰਥਗ ਬੈਰ ਭਏ ।੫੦।
 ਹੁਤੇ ਸੁਲਤਾਨੀ ਅੱਧੇ ਮੁਸਲਮੇ । ਹਿੰਦੂ ਕਹਾਵੈਂ ਬੂਠੇ ਨਿਕੰਮੇ । ਸੁਲਤਾਨੀਏ ਹਿੰਦੂ ਅੱਧੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਨ
 ਓਇ ਸਿੰਘਨ ਦਸ ਦੈਂ ਪਕੜਾਇ । ਸਿੰਘ ਮਾਰੈਂ ਉਨ ਟੋਲ ਘਰ ਜਾਇ ।੫੧।

ਦੋਹਰਾ : ਜੋ ਸਿੰਘ ਕਾਬੂ ਉਨ ਆਵੈ ਸੋਇ ਓਇ ਦੇਵੈਂ ਮਾਰ ।
 ਸਿੰਘਨ ਔ ਸੁਲਤਾਨੀਅਨ ਵਧ ਗਈ ਇਮ ਬਡ ਰਾਰਾ ।੫੨। ਦੁਸ਼ਮਨੀ, ਵੈਰ

ਚੌਪਈ : ਥੋਰਨਾ ਜਟ ਸਿੰਘ ਕਾਬੂ ਨ ਆਵੈਂ । ਸੋ ਬਹੁਤ ਤੁਰਕਨ ਚਾੜ੍ਹ ਲਿਆਵੈਂ । ਥੋੜਿਆਂ ਤੋਂ
 ਤੋਂ ਸਿੰਘ ਜਾਇ ਝਾੜੀਂ ਰਲ ਬਹੈਂ । ਆਗੈ ਪੀਛੈ ਫੜ ਤੁਰਕਨ ਖੋਹਿ ਖਹੈਂ ।੫੩। ਥੋਹ ਕੇ ਖਾ ਲੈਂਦੇ ਸਨ
 ਜਬ ਪਰ ਪੰਥਗੁ ਪੜੇ ਨ ਜੋਰ । ਫੜੇ ਸਿੰਘਨ ਕੈ ਪਿਤ ਮਾਤ ਟੋਰਾ । ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਲੱਭ ਕੇ ਫੜ ਲਏ
 ਔਰ ਸਿੰਘ ਜੋਊ ਕਿਰਤ ਕਮਾਹਿ । ਉਨਕੋ ਪਕੜ ਸੋ ਦੋਂ ਮਰਵਾਹਿ ।੫੪।
 ਹੁਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਜੋ ਸਿੰਘ ਰਹੇਂ । ਧਮਸਾਲਨ ਮਧ ਬੁੰਗਾਨ ਬਹੇਂ । ਬੁੰਗਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ
 ਸੋ ਭੀ ਤੁਰਕਨ ਦੇਇੰ ਫੜਾਇ । ਤੁਰਕ ਤਿਨ ਮਾਰੈਂ ਸੀਸ ਕਟਾਇ ।੫੫।
 ਔਰ ਠੌਰਾ ਕਿਤ ਸਿੰਘ ਹਥ ਆਹਿ । ਤੁਰਤ ਫੁਰਤ ਤਿਹ ਦੋਂ ਮਰਵਾਹਿ । ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਕਿਤੇ
 ਤੋਂ ਭੀ ਹੋਣੋਂ ਸਿੰਘ ਟਲੈਂ ਸੁ ਨਾਹੀ । ਮਰਨੋਂ ਮਝੈਲੈਂ ਨਾਹਿੰ ਡਰਾਹੀ ।੫੬। ਮਾਝੇ ਦੇ ਲੋਕ

੧. ਛਪੇ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਏਥੇ 'ਜੋ ਉਨ ਕੋ ਕੋਈ ਘਨਾ ਸਤਾਵੈ' ਅੰਕਿਤ ਹੈ, ਦੋਖੋ ਪੰਨਾ ੪੭.

ਦੋਹਰਾ : ਰਹਤ ਖੂਬ ਬੁਧ ਖੂਬ ਲਖ ਬਾਣੀ ਖੂਬ ਪੜ੍ਹਾਇ ।^੧
ਸੁਲਤਾਨੀ ਦਿਵਾਨੀ ਛੋਡ ਆਇ ਸਤਿਗੁਰ ਪੰਥ ਰਲਵਾਹਿ ।੫੭। ਸੁਲਤਾਨੀਏ / ਚਾਕਰੀ

ਚੌਪਈ : ਦਿਨੇ ਰਾਤ ਪੰਥ ਵਧਤੋ ਆਵਤ। ਘਰ ਤੇ ਲਯਾ ਕਈ ਸਿੰਘਨ ਖਲਾਵਤ। ਭੋਜਨ ਛਕਾਉਦੇ
ਕਿਸੈ ਪੁਤ੍ਰ ਪੋਤ੍ਰੈ ਕੋਈ ਆਪ। ਰਲੈ ਖਾਲਸੈ ਲਖ ਬਡ ਪਰਤਾਪ।੫੮।
ਕੋ ਭੂਖੋ ਕੋ ਨੰਗੋ ਹੋਉ। ਰਲ ਖਾਲਸੈ ਸੁਖ ਪਾਵੈ ਸੋਉ।
ਮਾਮਲਯੋ ਟੋਟਾ ਜਿਸ ਜੁਮੇ ਰਹਾਇ। ਹੁਇ ਘਾਟੋ ਜਿਸ ਸੌਦਯੋ ਆਇ।੫੯। ਬਾਕੀ / ਸੌਦਾ, ਵਪਾਰ
ਜੋਰੋ ਜੋਰੀ ਜਿਸ ਗਲ ਪਾਇ। ਰਹਿਨ ਨਾ ਮਿਲੈ ਕਹੂੰ ਕਿਤ ਜਾਇ। ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ / ਕਿਧਰੇ ਜਾਣ ਲਈ
ਸੋ ਨਰ ਪੰਥ ਖਾਲਸੈ ਵੜੈ। ਨਹੀਂ ਗਮਾ ਵਹਿ ਕਾਹੂੰ ਕਰੈ।੬੦। ਸ਼ਾਮਿਲ / ਡਿਕਰ / ਕਿਸੇ ਦਾ

ਦੋਹਰਾ : ਇਸੀ ਤੌਰ ਨਿਤ ਖਾਲਸੇ ਜਨਮੋ ਜਨਮ ਵਧਾਇ।
ਸੋ ਪੰਥ ਸਾਗਰਾ ਜਿਮ ਅਚਲ ਕੋ ਇਸ ਸਕੈ ਸੁਕਾਇ।੬੧। ਸਮੁੰਦਰ / ਸੁਕਾਉਣਾ, ਪਾਣੀ ਰਹਿਤ

ਚੌਪਈ : ਪੰਥ ਥੋੜੇ ਅੰ ਥੋੜੇ ਅਸਬਾਬਾ। ਇਸ ਕਰ ਪੰਥਹੁ ਪੁਜੈ ਨ ਕਾਬੂ। ਸਾਧਨ, ਸਾਥ ਸਮਾਨ
ਸਰਬ ਦੇਸ਼ ਤੁਰਕਨ ਕੇ ਪਾਸ। ਬਹੁਤੋ ਅੰ ਬਹੁਤੀ ਫੌਜ ਖਾਸ।੬੨।
ਬਡੋ ਕੋਟਾ ਅੰ ਬਡੇ ਤੋਪਖਾਨੇ। ਸਿੰਘਨ ਪਹਿ ਨਹਿ ਕਛੂ ਸਮਾਨੈ। ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਕਿਲ੍ਹੇ
ਰਲ ਸੁਲਤਾਨੀਅਨ ਕਰੀ ਖੁਆਰੀ। ਛਡ ਘਰ ਸਿੰਘ ਰਲ ਗਏ ਝਾੜੀ।੬੩। ਤਬਾਹੀ / ਜੰਗਲ
ਤੋ ਭੀ ਤੁਰਕਨਿ ਸਿੰਘ ਸਤਾਵੈ। ਝਾੜਨਿ ਨਿਕਸਿ ਲੂਟਿ ਮਰਿ ਜਾਵੈ।
ਕਹੈ ਪਤਿਸਾਹੀ ਤੁਰਕਨਿ ਲੇਹਿ। ਦੁਸਟ ਲੋਕ ਸੁਣ ਠਠੇ ਕਰੇਹਿ।੬੪। ਮਖੌਲ
ਇਕ ਝੁਗੀ ਮਧ ਉਜਾੜ ਸੁ ਮਹਿਰਾ ਅਖਾਇਦਾ। ਮੁਖੀਆ, ਪ੍ਰਧਾਨ
ਘਰ ਇਕ ਲੰਗੜਾ ਢਗਾ ਵਗ ਚਰਵਾਇਦਾ।੬੫।
ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣਹਿ ਰਹਿੰਦਾ ਰਾਗ ਵਿਚ।
ਬੂਟਾ ਡੇਢ ਇਰੰਡ ਮੀਆਂ ਬਹੈ ਬਾਗ ਵਿਚ।੬੬।
ਐਸੇ ਸੋ ਕਰ ਮਸਕਰੀ ਸਿੰਘਨ ਖਿਜਾਵੈ ਲੋਗ। ਮਸਕਰੀ / ਖਿਝਾਉਣ
ਦਾਰੂ ਮਧ ਸੁ ਇਕ ਟਿੰਡੈ ਮੁਹਿਮ ਪਤਿਸਾਹਿਨ ਜੋਗ।੬੭। ਬਹੁਦ

੧੮.੧. ਅਨੰਦਪੁਰ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੁਰਯੋ

ਚੌਪਈ : ਅਬ ਸੁਨੀਯੋ ਅਨੰਦਪੁਰ ਕੀ ਬਾਤ। ਰਹੀ ਬਾਤ ਅਬ ਉਤ ਵਲ ਜਾਤ। ਬਾਕੀ ਰਹੀ ਗੱਲ ਵੱਲ
ਪਰਯੋ ਬੈਰ ਜਿਮ ਪ੍ਰਬਤੀਅਨਾ ਸਾਥ। ਲਿਖਤ ਸਭੀ ਵਡ ਗ੍ਰੰਥ ਹੁਇ ਜਾਤ।੧। ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨਾਲ
ਗੁਰ ਬਿਲਾਸਾ ਮੱਧ ਬਹੁ ਕਹੀ। ਕਹੀ ਚਹੀਯੈ ਜੋ ਉਸ ਤੇ ਰਹੀ। ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਲਿਖਤ ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਵਿੱਚ
ਯਾਤੇ ਬਹੁਤ ਨ ਕਹੂੰ ਪਸਾਰਾ। ਬਹੁਤ ਪਸਾਰੈ ਹੁਇ ਗ੍ਰੰਥ ਭਾਰਾ।੨। ਵਿਸਥਾਰ

1. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਾਲੇ ਖਰੜੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲਾ ਪੱਤਰਾ (੨੮) ਗਾਇਬ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਛੰਦ ਅਧੂਰਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਛੰਦ ਨੰ: ੫੮-੬੭ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ।
2. ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲਾ ਪਾਠ, ਛੰਦ ਨੰ: ੬੪-੬੭ ਛਪੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ।
3. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਾਲੇ ਖਰੜੇ ਵਿੱਚ ਪੱਤਰਾ ਨੰ: ੨੮ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਸਾਖੀ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਤੇ ਆਰੰਭਕ ਛੰਦ (੧-੮) ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ।

ਬਹੁਤ ਹੋਇ ਜਿਸ ਸੁਨਨੈ ਹੇਤ। ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਤੇ ਸੋ ਲਵੇ ਭੇਤਾ। ਜਾਣਕਾਰੀ
 ਬੀਜ ਮਾਤ੍ਰ ਸੋ ਭੀ ਕਹਿ ਦੇਉਂ। ਪਰਸੰਗ ਅਗਲੋ ਪਿਛੇ ਮਿਲੇਉਂ।੩। ਤਤਸਾਰ, ਸੰਖੇਪ ਵਿਚ

ਦੋਹਰਾ : ਜਬ ਸਤਿਗੁਰ ਖੜਗੋ ਚੁਕਾ ਪੰਥ ਬਧਾਵਨ ਉਪਾਇ। ਕ੍ਰਿਪਾਨ, ਤਲਵਾਰ
 ਹੇਤਾ ਵਧਯੋ ਸੰਗ ਖਾਲਸੈ ਅੰਰ ਦਏ ਸਭ ਪਿਛੈ ਪਾਇ।੪। ਪਿਆਰ, ਪ੍ਰੀਤ / ਬਾਕੀ, ਹੋਰ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਏ

ਚੌਪਈ : ਸਤਿਗੁਰ ਕਰੈ ਵਡ ਖਾਲਸੈ ਹੇਤ। ਚੰਗੀ ਵਸਤ ਗੁਰ ਪੰਥੈ ਦੇਤ।
 ਜਹਿ ਹੁਤੇ ਮਸੰਦ ਮੇਵੜੈ ਜਾਤ। ਤਹਿ ਤਹਿ ਸਤਿਗੁਰ ਸਿੰਘਨ ਘਲਾਤਾ।੫। ਘੱਲਦੇ, ਭੇਜਦੇ
 ਗੁਰਦੁਆਰਨ ਐ ਹਜੂਰਹਿ ਪਾਸ। ਖਾਲਸੈ ਸੌਪੀ ਕਰਨ ਅਰਦਾਸ।
 ਮਾਲ ਮੁਲਖ ਐ ਤੋਸ਼ੇਖਾਨੀ। ਸਭੈ ਚੀਜ ਪਾਸ ਖਾਲਸੈ ਠਾਨੀ।੬। ਕੀਮਤੀ ਸਮਾਨ ਦਾ ਸਜ਼ਾਨਾ
 ਮੇਵੜੇ ਮਸੰਦਨ ਕਹਯੋ ਸਿੰਘ ਹੋਵੇ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਆਪਨੀ ਪਤ ਜਾਨਾ ਖੋਵੇ। ਇਜ਼ਤ ਤੇ ਜਾਨ
 ਸੋਊ ਮਸੰਦਨ ਲਾਗੈ ਬੁਗੀ। ਜਨਾ ਉਨ ਲਾਗੀ ਸੀਨੈ ਛੁਗੀ।੭। ਜਿਵੇਂ
 ਤਿਨ ਮਾਤਾ ਪਹਿ ਚੁਗਲੀ ਖਾਈ। ਕਰੈ ਗੁਰ ਕੋ ਕਮਲਤਨਾ ਆਈ। ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ / ਪਾਗਲਪਨ
 ਦੇਵੈ ਸਿੰਘਨ ਮਾਲ ਲੁਟਾਇ। ਕਿਮ ਸਿੰਘਨ ਤੇ ਮੁਲਕ ਮਿਲਾਇ।੮। ਮਿਲੇਗਾ
 ਕਯਾ ਜਟ ਬੂਟਨ ਪਤਿਸ਼ਾਹੁ ਬਣਾਵੈ। ਕਯਾ ਛੇਲੀ ਸੇਤੀ ਸ਼ੇਰਾ ਤੁੜਾਵੈ। ਬੱਕਰੀ ਨਾਲ ਸ਼ੇਰ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ
 ਚਿੜੀਯਨ ਤੇ ਮਰਵਾਏ ਬਾਜ। ਤੈ ਜੱਟ ਬੂਟਨ ਆਵੈ ਰਾਜ।੯।

ਦੋਹਰਾ : ਜੋ ਪਤਸਾਹਿਨਾ ਯਹ ਸੁਨੀ ਦੇਵੈ ਫੌਜ ਚੜ੍ਹਾਇ। ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ
 ਠੌਰਾ ਨ ਲਭਉ ਗੁਰ ਲੁਕਨਾ ਫੜ ਸਭ ਦੇ ਮਰਵਾਇ।੧੦। ਜਗ੍ਹਾ / ਲੁਕਣ ਲਈ

ਚੌਪਈ : ਸੋਊ ਬਾਤ ਮਾਤਾ ਮੰਨ ਲਈ। ਸਭੀ ਬਾਤ ਤੈਂ ਸਚੀ ਕਹੀ।
 ਦਿਵਾਨਾ ਮੁਸੱਦੀ ਸਦ ਲਏ ਸਾਰੇ। ਕਰੈ ਗੁਰੁ ਗਈ ਬਾਇ ਸੁ ਮਾਰੇ।੧੧। ਸਿਰ ਵਿਚ ਗਿਆ
 ਜਿਸ ਦਿਨ ਤੇ ਚੰਡੀ ਜਗਵਾਈ। ਚੰਡੀ ਕੋਪਾ ਕਰ ਉਲਟੀ ਆਈ। ਚੰਡੀ ਦਾ ਕ੍ਰੋਧ
 ਪਤਿਸਾਹਿਨ ਸਿਉ ਬਾਧਯੋ ਬੈਰ। ਸੋ ਮਾਰਹਿਗੇ ਸਬਹਨਾ ਘੇਰ।੧੨। ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ
 ਅਬ ਮਿਲ ਸਬਹਨ ਕੀਯੋ ਉਪਾਇ। ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਦਯੋ ਟਿਕੋ ਬਹਾਇ। ਗੁਰਿਆਈ ਦਾ ਟਿਕਾ, ਤਿਲਕ
 ਤਬ ਸਤਿਗੁਰ ਸੁਨ ਕੋਪੀ ਧਾਰੀ। ਕਹਯੋ ਬਚਨ ਸਬਹਨ ਗਈ ਬਾਇ ਮਾਰੀ।੧੩। ਸ਼ੁੱਧ, ਕ੍ਰੋਧ

੧. ਮੇਵੜੇ : ਹਰਕਾਰੇ, ਅਕਬਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸਮੇਂ ਡਾਕ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਈ ਰੱਖੇ ਲੋਕ ਜੋ ਸੁਨੇਹਾ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਵਿੱਚ ਬੜੇ ਮਾਹਿਰ ਸਨ। ਸਿੱਖ ਗੁਰੂਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਤੇ ਸੁਨੇਹੇ ਸੰਗਤਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਮੇਵੜੇ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਸਨ।
੨. ਦਿਵਾਨ : ਦੀਵਾਨ, ਮੁਗਲ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਸੂਬੇਦਾਰ (ਗਵਰਨਰ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੇ ਵਿਤੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜਾਂ ਮੰਤਰੀ। ਸਿੱਖ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਪਦਵੀ ਉੱਪਰ ਕੁੱਝ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜ-ਭਾਰ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।
੩. ਮੁਸੱਦੀ : ਮੁਨਸ਼ੀ, ਦਫਤਰ ਦਾ ਕਲਰਕ, ਸਿੱਖ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਸੰਗਤਾਂ ਵੱਲ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਆਦਿ ਲਿਖਣ ਤੇ ਹਿਸਾਬ-ਕਿਤਾਬ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸ਼ਾਇਦ ਮੁਸੱਦੀ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੁੱਝ ਸਿੱਖ ਸਨ।
੪. ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ : ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਮਾਤਾ ਜੀਤੋ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ੧੬੯੦ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਤੇ ਦਸੰਬਰ ੧੭੦੫ ਈ. ਵਿੱਚ ਚਮਕੌਰ ਦੇ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਈ। ਇਹ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਛੋਟੇ ਸਨ ਪਰ ਏਥੇ ਭੰਗੂ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਖਿਆਲ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਭੁੱਲ ਹੈ।

ਮਸੰਦਨ ਪਰ ਜਬ ਪਰ ਗਈ ਬਾਈ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਤਿਨ ਦਯੋ ਫੁਕਾਈ। ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਫੁਕ ਦਿਤਾ
ਤਿਹ ਪਰ ਦੀਨੋ ਡੇਹਰੋ ਚਿਨਵਾਇ। ਹੁਤੋ ਪਿੰਡ ਤਿਸ ਤਾਂ ਪਰਨਾਇ।੧੪।

ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਉਤੇ ਦੇਹਰਾ ਉਸਾਰ ਦਿੱਤਾ

ਦੋਹਰਾ : ਗੁਰ ਸੰਗਤ ਉਨ ਤੋੜ ਬਹੁ ਤਿਹ ਥਾਂ ਲਈ ਪਰਸਾਇ। ਭੋਟਣਾ, ਮਿਲਣਾ
ਐਸੀ ਐਸੀ ਬਾਤ ਸੁਨ ਭਏ ਸਤਿਗੁਰ ਕੋਪਵਾਇ।੧੫।

ਚੌਪਈ : ਗੁਰ ਢਿਗ ਨਿਕਾਲਨਿ ਇਮਿ ਨਕਲ ਆਇ ਕਰੀ। ਜਿਮ ਮਸੰਦ ਕਹਾਵੈ ਗੁਰ ਸਿਖਨ ਘਰ ਜਈ।
ਅਣਿ ਹੁੰਦੇ ਘਰਿ ਲੇਹਿੰ ਦੁਖਾਇ। ਇਮ ਸਮੋ ਪੁਜਯੋ ਉਨਿ ਕੈ ਸਿਰਿ ਆਇ।੧੬।
ਸਤਿਗੁਰ ਹੁਕਮ ਖਾਲਸੈ ਭਯੋ। ਮਸੰਦ ਭੋਟ ਚੰਡੀ ਕਰਾ ਦਯੋ। ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਭੋਟ
ਕਈ ਸਸਤ੍ਰੀ ਕਈ ਨੀਹ ਚਣਾਇ। ਕਈ ਘਸੀਟ ਮਾਰੇ ਕਈ ਤੇਲ ਤਲਾਇ।੧੭।

ਦੋਹਰਾ : ਔਰ ਬਾਤ ਜੋ ਲਿਖੋ ਗ੍ਰੰਥ ਅਧਿਕ ਹੁਇ ਜਾਇ।
ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਮਧ ਟੋਲਿਕੈ ਲੀਜੋ ਮਨ ਪਤਿਯਾਇ।੧੮। ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਯਕੀਨ

੧੮.੨. ਅਨੰਦਪੁਰ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ—੨ (ਅਨੰਦਪੁਰ ਜੰਗ)

ਦੋਹਰਾ : ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਭੀ ਤਬੈ ਸਤਿਗੁਰ ਮਨੋ ਸੁ ਕੀਨ। ਰੋਕਣਾ
ਪੰਥ ਖਾਲਸੈ ਹੱਥ ਤੈ ਸਭ ਕਿਛੁ ਕਯੋ ਕਰ ਦੀਨ।੧।

ਚੌਪਈ : ਏ ਦੰਗੀ ਬਹੁ ਦੰਗੋ ਮਚਾਵੈ। ਲਾਇ ਬੁਰਾਈ ਹਮ ਸਿਰ ਜਾਵੈ। ਫ਼ਸਾਈ, ਝਗੜਾਨੁ
ਬਖਤਾ ਬਣੈ ਕੋਈ ਰਹੁਗ ਨ ਪਾਸ। ਜਿਸਕੋ ਤੂੰ ਕਹੈ ਖਾਲਸੇ ਖਾਸ।੨। ਭੀੜ, ਅੱਖੇ ਵੇਲੇ
ਏ ਪੁਤ੍ਰ ਪਰਾਏ ਕਿਸ ਕੰਮ ਆਏ। ਆਪਣੇ ਜਾਏ ਪਿੱਛੇ ਹਟਾਏ। ਆਪਣੇ ਜਨਮੇ
ਬਚਾ ਕਹੇ ਮਾਇ ਮੰਨੇ ਨ ਕਾਇ। ਤੋ ਸਤਿਗੁਰ ਬੋਲੈ ਸੰਗ ਕ੍ਰੋਧੈ ਜੋਲੇ।੩। ਬਚਨ, ਬੋਲ / ਮਾਤਾ
ਸੁਨ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਤੂੰ ਭਈ ਉਜਰੀ। ਪੰਥ ਨਿੰਦ ਉਚਾਰੈ ਸੋ ਘਰ ਪਈ ਬਾਰੈ। ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਚੁੱਕੀ / ਤੁਹਾਡੇ
ਤੂੰ ਨਿੰਦਕਨ ਡਹਕਾਈ। ਨਿੰਦ ਪੰਥ ਨ ਸੁਣ ਤੂੰ ਕਾਈ।੪। ਧੱਖੇ ਵਿਚ ਆਈ

ਦੋਹਰਾ : ਤੋ ਸਤਿਗੁਰ ਸ੍ਰੀ ਖਾਲਸੇ ਆਗਯਾ ਯੋ ਕਰ ਦੀਨ।
ਸੰਕਾ ਨ ਕਰਿਯੋ ਕਿਸੇ ਕੀ ਜੋ ਲੱਭੈ ਸੋ ਖਾਹੋ ਛੀਨਾ।੫। ਫਰ, ਸੰਕਾ / ਖੋਹ ਕੇ

ਚੌਪਈ : ਲੰਗਰ ਕਰਨੋ ਦੀਯੋ ਹਟਾਇ। ਲੁਟ ਖਾਣ ਦੀਯੋ ਪ੍ਰਬਤ ਬਤਾਇ।
ਕਈ ਬਾਰ ਸਿੰਘਨ ਲਏ ਲੂਟ। ਕਮਲੋਟ ਆਦ ਸਭ ਕਰ ਲਈ ਛੂਟ।੬।

੧. ਇਹ ਛੰਦ ਛਪੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ, ਦੇਖੋ ਪੰਨਾ ੫੦.
੨. ਇਹ ਬੰਦ ਛਪੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਛੰਦਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਈਨਾਂ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਛੰਦ ਨੰ: ੧੨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਛੰਦ ਨੰ: ੧੩ ਜੋ ਅਧੂਰਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਦੇਖੋ ਪੰਨਾ ੫੧.
੩. ਕਮਲੋਟ : ਕਲਮੋਟ, ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਊਨਾ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ, ਜਿਸ ਦੇ ਵਾਸੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਨੂੰ ਆਉਂਦੀਆਂ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਉੱਪਰ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਖੇੜਾ ਕਲਮੋਟ ਵੀ ਹੈ।

ਝੰਖੀ ਕਮਲੋਟ ਪਿੰਡਾ ਲੀਨੇ ਮਾਰ। ਦੂਣ ਟਿਥੈ ਕਰ ਦੀਨੋ ਖੁਾਰ। ਝੰਖੀ ਇਕ ਪਿੰਡ / ਕਲਮੇਟ ਦੇ ਦੰਗਈ
 ਤੋ ਪ੍ਰਬਤੀਯਨਾ ਆਨ ਮਚਾਈ ਲੜਾਈ। ਸਿੰਘਨ ਦੀਏ ਰਾਜੇ ਭਜਾਈ। ੭। ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ / ਭਜਾ ਦਿੱਤੇ
 ਹੋਇ ਫਿੱਕੋ ਘਰ ਬੈਠੇ ਜਾਇ। ਮੁਲਕ ਲਯੋ ਉਨ ਸਿੰਘਨ ਉਗਰਾਹਿ। ਛਿੱਬੇ, ਨਿਰਾਸ ਹੋ ਕੇ
 ਫਰਯਾਦੀ ਕਹਲੂਰੀਏ ਦਿੱਲੀ ਗਏ। ਪ੍ਰਬਤੀਯਨ ਪਰ ਸੁਕੈਲੈ ਆਏ। ੮। ਸਾਕ ਸੰਬਧੀ, ਸੁਕਾਲ
 ਹੁਤ ਰਾਜੇ ਜੇ ਬਾਈ ਠਾਣੈ। ਸਤ ਧਾਰਨ ਮਧ ਜਲੰਧੀ ਜਾਣੈ। ਪਰਬਤਾਂ ਦੀਆਂ ਬਾਈ ਧਾਰਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ
 ਤੋ ਆਇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਘਤੀ ਲੜਾਈ। ਹਾਰ ਭਜੇ ਵੈ ਰਾਜੇ ਬਾਈ। ੯।
 ਤੋ ਹਾਰ ਸਭੇ ਸ੍ਰਮਿੰਦੇ ਭਏ। ਟਕੇ ਦੇਨਾ ਦਿੱਲੀਪਤਿ ਸੋ ਰਹੇ। ਮੁਗਲ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਟੈਕਸ
 ਕਹੋ ਹਮਾਰੀ ਮੱਦਤਾ ਕਰੋ। ਨਹੀਂ ਤ ਮਾਮਲੋ ਉਨ ਹੀ ਕੋ ਭਰੋ। ੧੦। ਮੱਦਦ, ਸਹਾਇਤਾ / ਮਾਮਲਾ, ਭੂਮੀ ਕਰ
 ਉਨ ਨੈ ਫੌਜ ਬਹੁਤੋ ਕਰ ਲਈ। ਉਨ ਪਹਿ ਦ੍ਰਬਾ ਆਵਤ ਬਹੁਤਈ। ਧਨ ਮਾਲ
 ਵਹੁ ਗੁਰੂ ਕਹਾਵੈ ਸਾਰੀ ਹਿੰਦ। ਵਹੁ ਚਾਹੈ ਮਾਰੈ ਪਤਸ਼ਾਹਨ ਜਿੰਦ। ੧੧।
 ਵਹੁ ਆਪ ਸਚਾ ਪਤਿਸ਼ਾਹ ਕਹਾਵੈ। ਵਹੁ ਤੁਮਕੋ ਝੂਠਾ ਸ਼ਾਹੁ ਬਨਾਵੈ।
 ਉਸ ਦਰਬ ਕਰੋੜਨ ਕੀ ਬੁਝ ਨਾਹਿ। ਕਈ ਰਸਾਇਣੀ ਰਹੈ ਸੰਗ ਵਾਇ। ੧੨। ਰਸਾਇਣ ਵਿਦਿਆ ਵਾਲੇ
 ਰਾਜੇ ਭੀਮ ਚੰਦ ਕਹਲੂਰੀਏ ਕਹੀ। ਨੌਰੰਗੈ ਪਤਸ਼ਾਹਿ ਸੁਨ ਚਿੰਤਾ ਪਈ। ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ
 ਮਤ ਕਤਾ ਹਮ ਪਰ ਸੋ ਚੜ੍ਹ ਆਏ। ਕੱਚੀ ਬਲਾਇ ਆਬ ਲਈਏ ਦਬਾਇ। ੧੩।

ਮਤਾਂ ਕਿਧਰੇ / ਨਵੀਂ ਮੁਸੀਬਤ

ਦੋਹਰਾ : ਦਸ ਲਖ ਫੌਜ ਕਾਬਲ ਦਰੈ ਪਤਿਦਿੱਲੀ ਹੁਤੀ ਰਖਾਇ। ਕਾਬੁਲ, ਦਰਾ ਸ਼ੇਬਰ ਵੱਲ
 ਦੀਨੈ ਰੁੱਕੈ ਲਿਖ ਉਨੈ ਪੜੇ ਗੁਰੂ ਪਰ ਧਾਇ। ੧੪। ਰੁੱਕਾ, ਪਰਵਾਨਾ / ਧਾਵਾ ਕਰ ਦਿਓ

ਚੌਪਈ : ਚਾਰ ਵੱਲ ਤੈ ਫਉਜ ਸੁ ਦਉੜੀ। ਛਡੀ ਦੇਰਾ ਸੰਗ ਕਾਹਲ ਦੌੜੀ। ਦੇਰੀ ਛੱਡ ਕੇ
 ਸਿੱਖ ਹੁਤੇ ਥੇ ਜੋ ਉਨ ਸਾਥ। ਘੱਲੀ ਖਬਰ ਉਨ ਸੁਨ ਸੁਨ ਬਾਤ। ੧੫।
 ਸੁਣ ਅਨੰਦਪੁਰ ਭਾਜੜ ਪਰੀ। ਲੋਕਨ ਨਠਨ ਨਾ ਲੱਭੇ ਗਰੀ। ਗਲੀ, ਰਸਤਾ
 ਸਤਿਗੁਰ ਰਹਯੋ ਬਹੁ ਧੀਰ ਧ੍ਰਵਾਇ। ਕਰਗੁ ਸਤਿਗੁਰ ਆਨ ਸਹਾਇ। ੧੬। ਧੀਰਜ, ਧਰਵਾਸ ਦੇਣਾ
 ਅਨਪੁੱਛੇ ਲੋਕ ਭਜਨ ਪਏ। ਨਾਂਹਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਖੈ ਰਹੇ।
 ਸਤਿਗੁਰ ਕਹਯੋ ਤੁਮ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਧਾਰੋ। ਕਰਤਾਰ ਆਇ ਹਮ ਕਰਗੁ ਸਹਾਰੋ। ੧੭।
 ਆਈ ਆਈ ਚੌਤਰਫੋ ਹੋਇ। ਡਾਢ ਸਕੈ ਕਰ ਨਨੈ ਕੋਇ।

ਮੁਗਲ ਫੌਜ ਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਅਫਵਾਹ / ਡਾਢੀ ਸਖਤੀ

ਡੋਰਗੈ ਰਾਜੈ ਬਾਈ ਆਏ। ਜਾਲੰਧਰੀਏ ਤੋ ਬਾਈ ਧਾਏ। ੧੮। ਡੋਰਗੇ, ਪਹਾੜੀ ਰਾਜੇ

ਦੋਹਰਾ : ਸਰਹੰਦੀ ਔ ਮਲੇਰੀਅਨ ਲਯੋ ਰੋਪੜ ਦਰੋ ਰੁਕਾਇ। ਰੋਪੜ ਵਲੋਂ ਰਸਤਾ ਰੋਕ ਲਿਆ
 ਦ੍ਰਾਬੋ ਰੋਕਯੋ ਲਹੌਰੀਅਨ ਪ੍ਰਬਤੀਅਨ ਪਰਬਤ ਥਾਇ। ੧੯। ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਆਈ ਸੈਨਾ

ਚੌਪਈ : ਚਾਰ ਓਰਾ ਉਨ ਘੇਰਾ ਲਾਯੋ। ਅੰਨ ਘਾਸ ਕਛ ਬੜਨਾ ਨ ਪਾਯੋ। ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਓਂ / ਅੰਦਰ ਆਉਣ
 ਲੋਕਨ ਕੋ ਬਹੁ ਔਖੀ ਭਈ। ਲੋਕਨ ਤਬ ਨਠਨ ਕੀ ਠਈ। ੨੦। ਠਾਣ ਲਈ, ਇਰਾਦਾ ਕਰ ਲਿਆ

੧. ਕਹਲੂਰੀਏ : ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਦੀ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਰਾਜੇ। ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਨਗਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਏਸੇ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਏਥੋਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਭੀਮ ਚੰਦ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਖਾਸ ਵੈਰ ਰੱਖਦਾ ਸੀ।

ਤਬ ਸਤਿਗੁਰ ਇਮ ਲੋਕਨ ਕਹੀ। ਤੁਮ ਨੱਠੇ ਬਚਤੇ ਅਬ ਨਹੀਂ।
 ਕੋਈ ਬਿਧ ਦੇ ਭੰਗਵੰਤਾ ਬਣਾਇ। ਜਲਤੀ ਅਗਨ ਬਰਖਾ ਬਰਖਾਇ।੨੧। ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ
 ਸਿੰਘ ਹੈਂ ਹਮ ਸੰਗ ਚਾਰ ਹਜ਼ਾਰ। ਸਕੈਂ ਨ ਪਰ ਹਮ ਪੈ ਲਖ ਚਾਰ।
 ਹੋਵਗੁ ਉਨਕੋ ਜਾਨ ਪਿਆਰੀ। ਹਮ ਪਰ ਸਕੈਂ ਨਿ ਕਰਨੈ ਵਾਰੀ।੨੨।
 ਤੋਂ ਲੋਕਨ ਮਾਤਾ ਬਹਕਾਈ। ਤੂੰ ਰਾਜਨ ਸਿਉਂ ਲੋ ਗੱਲ ਬਨਾਈ।
 ਸਤਿਗੁਰ ਸੁਨ ਕਹੀ ਪਰਬਤੀ ਦਗੋਦਾਰਾ। ਸੋ ਲੇਵੈਂਗੇ ਲੁਟ ਤੁਹਿ ਮਾਰ।੨੩। ਧੋਖੇਬਾਜ਼, ਦਗੋਬਾਜ਼

ਦੋਹਰਾ : ਇਹ ਦਗੋਦਾਰ ਹੈਂ ਆਦਕੋਂ ਇਨ ਪਰ ਮਤਿ ਪਤੀਯਾਇੰ। ਮੁੱਢੋਂ / ਮਨ ਨੂੰ ਵਿਸਵਾਸ
 ਏ ਲੇਵੈਂਗੇ ਸਭਨ ਫੜ ਔ ਦੇਵੈਂ ਕੈਦੇ ਪਾਇ।੨੪।

ਚੌਪਈ : ਤੋਂ ਮਾਤਾ ਕਹੀ ਉਨ ਠਾਕੁਰਾ ਉਠਾਇ। ਨਹਿੰ ਹਮ ਸੋਂ ਸਕੈਂ ਦਗੋ ਕਮਾਇ। ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਭੁੱਤ
 ਸਤਿਗੁਰ ਕਹਯਾ ਤੁਮ ਲੇਹੁ ਪਤਯਾਇ। ਮਾੜ ਮੋਟਾ ਕਿਛ ਚੀਜ਼ ਪ੍ਰਵਾਇ।੨੫। ਛੋਟੀ-ਮੋਟੀ, ਮਾਮੂਲੀ
 ਟੂਟੀ ਫੂਟੀ ਜੁ ਮਾਰੀ ਚੀਜ਼ਾਂ। ਕਰੀ ਤਯਾਰ ਦੇਖਨ ਕੋਂ ਮੀਜਾ। ਮਾੜੀਆਂ / ਸਮਝੋਤਾ
 ਭਾਰ ਬ੍ਰਦਾਰੀ ਲੱਦ ਚਲਾਈ। ਦਰਬ ਤੋਰੀ ਇਮ ਗੁਰੂ ਬਜਾਈ।੨੬। ਭਾਰ ਨਾਲ ਲੱਦੇ ਗੱਭੇ ਆਇ
 ਯਹ ਬਾਤ ਰਾਜਨ ਕੰਨ ਪਈ। ਕਰ ਹੱਲਾ ਸਭ ਹੂੰ ਲੁਟ ਲਈ।
 ਛਲੀਅਨਾ ਕੋ ਕਰ ਛਲ ਦਿਖਰਾਯਾ। ਛਿੜ ਪੁਰਾਣਨਾ ਪਰ ਧਮ ਗਵਾਯਾ।੨੭।

ਧੋਖੇਬਾਜ਼ / ਪੁਰਾਣੇ ਛਿੱਤਰ

ਜੁੱਲੀ ਪਨਹੀ ਪਰ ਉਨ ਹਥ ਪਾਯਾ। ਭਏ ਸ਼ਮਿੰਦੇ ਹਥ ਦਰਬ ਨ ਆਯਾ। ਗੁਦੜੀ / ਜੁੱਤੀ
 ਤੋਂ ਭੀ ਮਾਤਾ ਮੰਨੀ ਨ ਬਾਤ। ਮੈਂ ਤੁਰ ਜਾਉਂਗੁ ਹੋਤ ਪ੍ਰਭਾਤਾ।੨੮। ਸਵੇਰਸਾਰ
 ਹੁਤੀ ਮਾਤਾ ਸਭ ਲੋਕਨ ਸਿਖਾਈ। ਮਾਤਾ ਚਲਨੈਂ ਬਾਤ ਠਹਿਰਾਈ।
 ਮਾਤਾ ਤੇ ਇਮ ਲੋਕਨ ਅਖਵਾਈ। ਹਮਕੋ ਲੇ ਚਲ ਮੁਹਰੇ ਲਾਈ।੨੯। ਅੱਗੇ ਲਾ ਕੇ
 ਸੋਊ ਬਾਤ ਸਤਿਗੁਰ ਸੁਨ ਪਾਈ। ਮਨ ਮਧ ਸਤਿਗੁਰ ਇਮ ਠਹਰਾਈ।
 ਨੱਠੇ ਬਚੈਗਾ ਕੋਊ ਨਾਹਿੰ। ਹਮ ਉਪਰ ਜਗ ਕਵਤਾ ਕਰਾਹਿੰ।੩੦। ਕਹਾਵਤ, ਲੋਕ ਉਜਾ ਲਾਉਣਗੇ
 'ਕਹੈ ਲੋਕ ਗੁਰ ਇਮ ਗਯੋ ਚੂਕਿ। ਲੜਯੋ ਨਹੀ ਪ੍ਰਯੋ ਨਠਨਿ ਲੂਕਿ।
 ਹਮਿ ਕੋ ਮੂਰਖ ਲੋਕ ਠਹਿਰਾਵੈ। ਯਾ ਤੇ ਗੁਰ ਮਨਿ ਮੈ ਸੰਕਾਵੈ।੩੧।
 ਕਹਾ ਕਰੈ ਗੁਰ ਮੰਨੈ ਨ ਵਾਇੰ। ਚਾਰ ਓਰ ਲੋਕ ਨੱਠਣ ਜਾਇੰ। ਗੱਲ
 ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਚਿੱਤ ਯੋ ਕਰ ਆਈ। ਇਨ ਤੇ ਲੀਜੈ ਲਿਖਤ ਕਰਾਈ।੩੨।

ਦੋਹਰਾ : ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਏਤੀ ਕਹੀ ਯਹ ਹਮ ਜਾਹੋ ਲਿਖਾਇ। ਇਹ ਕਿਹਾ
 ਸਤਿਗੁਰ ਕਹਿੰਦੇ ਬਕ ਗਏ ਹਮ ਮੰਨੀ ਸਿੱਖ ਨ ਕਾਇ।੩੩।

ਚੌਪਈ : ਔ ਦੁਈ ਏਤੀ ਦਿਹੁ ਤੁਮ ਲਿੱਖ। ਤੁਮ ਹਮ ਗੁਰੂ ਨ ਹਮ ਤੁਮ ਸਿੱਖ। ਦੂਜੀ ਗੱਲ
 ਤੋਂ ਲੋਕਨ ਇਮ ਹੂੰ ਲਿਖ ਦਯੋ। ਹੁਤੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਜਿਮ ਥੋ ਕਹਯੋ।੩੪।

੧. ਇਹ ਛੰਦ ਛਪੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਦੇਖੋ, ਪੰਨਾ ੫੩.
 ੨. ਏਥੇ ਲੇਖਕ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਘੇਰੇ ਸਮੇਂ ਮਾਝੇ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਵਲੋਂ ਬੇ-ਦਾਵਾ ਲਿਖ ਕੇ ਦੇ ਆਉਣ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਬੇ-ਦਾਵਾ, ਮਾਈ ਭਾਗੋ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਮੁਕਤਸਰ ਦੇ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਮਾਝੇ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਵਲੋਂ ਵਿਖਾਈ ਸੂਰਬੀਰਤਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫਾੜ ਕੇ ਫਿਰ ਟੁੱਟੀ ਗਈ ਸੀ।

ਚਾਕਰ ਨਫਰ ਟਹਿਲੂਏ ਜੋਊ। ਭਯੋ ਸਭੇ ਜਗ ਬੇਮੁਖ ਹੋਊ। ਸੇਵਾਦਾਰ
 ਐਸੋ ਸਤਿਗੁਰ ਸਾਂਗਾ ਵ੍ਰਤਾਯੋ। ਬੁਰੇ ਬਖਤਾ ਇਮ ਲੋਕਨ ਦਿਖਾਯੋ।੩੫। ਨਾਟਕ / ਭੁਰਾ ਵਕਤ, ਸਮਾਂ
 ਲੋਕ ਗਏ ਸਭ ਸਿਦਕੋਂ ਹਾਰ। ਐਸੀ ਭਈ ਸਮੋਂ ਕੀ ਕਾਰ।
 ਜਿਮ ਜਿਮ ਸਤਿਗੁਰ ਧੀਰ ਧਰਾਵਹਿ। ਤਿਮ ਤਿਮ ਲੋਕ ਸੁ ਨੱਠੇ ਜਾਵਹਿ।੩੬।

ਦੋਹਰਾ : ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਫਿਰ ਸਿੰਘਨ ਪਹਿ ਚਹਯੋ ਲਿਖਾਯੋ ਓਮਾ। ਉਵੇਂ, ਥੇ-ਦਾਵੇ ਵਰਗਾ
 ਸ੍ਰੀ ਖਾਲਸੇ ਤਬ ਨ ਲਿਖਯੋ ਹਮ ਹੁਕਮ ਨ ਮੇਟਯੋ ਕੌਮ।੩੭।

ਚੌਪਈ : ਕਹਯੋ ਖਾਲਸੈ ਹਮ ਸਿਦਕ ਸੰਭਾਰੈ। ਸੀਸ ਉਪਰ ਹਮ ਸਿਦਕ ਨ ਹਾਰੈ।
 ਏਕ ਸੀਸ ਕਯਾ ਸੋ ਸੀਸ ਤਾਈਂ। ਹਮ ਸਿੱਖੀ ਨਹਿੰ ਦੇਹਿ ਗੁਵਾਈ।੩੮।
 ਹਮਕੋ ਜਾਵੇ ਜਗਾਂ ਖੜਾਇ। ਜੋ ਲੋ ਸਾਸ ਨ ਚੱਕੈ ਪਾਇ। ਜਦ ਤਕ ਸਵਾਸ ਹਨ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕਾਂਗੇ
 ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਸਿੰਘ ਲਗੇ ਪਿਆਰੇ। ਹੁਇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਗੁਰਬਚਨ ਉਚਾਰੇ।੩੯।
 ਧੰਨ ਖਾਲਸੇ ਧੰਨ ਪੰਥ ਭੁਜੰਗੀ। ਰਖਯੋ ਬੀਜ ਜਾਣ ਸਿੱਖੀ ਚੰਗੀ।
 ਬਹੁਰ ਖਾਲਸੇ ਐਸ ਉਚਾਰਾ। ਹਮੈ ਕੋਊ ਦੱਸੋ ਮੋਰਚਾ ਭਾਰਾ।੪੦।
 ਤੋਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਐਸੇ ਕਹਯੋ। ਜਹ ਹਮ ਹੋਵੈ ਤਹ ਤੁਮ ਰਹਯੋ।
 ਬਾਤ ਖਾਲਸੈ ਸੋ ਮੰਨ ਲਈ। ਤੋਂ ਲੋਕਨ ਸੁਨ ਭਾਜੜ ਕਰ ਦਈ।੪੧।

ਦੋਹਰਾ : ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਨ ਸਭਨ ਲੈ ਸਾਥ ਤਿਆਰੀ ਕੀਨ।
 ਸਮੇਂ ਸੰਝਾ ਤੈ ਆਨੰਦਪੁਰੋਂ ਤੁਰੇ ਰੋਪੜ ਵੱਲ ਚੀਨਾ।੪੨। ਸ਼ਾਮ / ਘੋਖ, ਵਿਚਾਰ

ਚੌਪਈ : ਕਿਛਕ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਪੀਛੈ ਲਗਾਏ। ਨਾਮਦਾਰਾ ਥੇ ਜੋ ਗੁਰ ਭਾਏ। ਨਾਮੀ, ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਿੰਘ
 ਇਸੀ ਤੌਰ ਕਿਛ ਮੁਹਰੇ ਕੀਏ। ਕਿਛਕ ਦੁਵੱਲੀ ਥੇ ਕਰ ਦੀਏ।੪੩। ਦੋਹਾਂ ਪਾਸੀ
 ਕਬੀਲੇ ਤੋਰੇ ਮੱਧ ਛੁਪਾਇ। ਸਤਿਗੁਰ ਭਯੋ ਉਨ ਕਰਨ ਸਹਾਇ। ਪਰਵਾਰ, ਟੱਬਰ
 ਪਾਛੇ ਪੜੈ ਪਹਾੜੀਏ ਧਾਇ। ਮਾਰ ਸਿੰਘਨ ਤੇ ਦਏ ਹਟਾਇ।੪੪।
 ਆਗੇ ਚੜ੍ਹ ਗਯੇ ਸਰਸੈ ਨੀਰ। ਭਈ ਦੋਇ ਵਲੋਂ ਬਡ ਭੀੜ।
 ਤਿਹ ਲੋਕਨ ਕੋ ਛੁਟ ਗਯੋ ਧੀਰ। ਭਯੋ ਕੋਊ ਕਿਤ ਕਿਤੈ ਬਹੀਰ।੪੫। ਧੀਰਜ
 ਜੋ ਕੋਊ ਮੁੜ ਪਾਛੈ ਗਯੋ। ਸੋ ਤੇ ਲੁੱਟ ਪਹਾੜੀਅਨ ਲਯੋ।
 ਵੜਯੋ ਜੁ ਆਗੈ ਮਧ ਦਰਿਯਾਇ। ਸੋ ਰੁੜ੍ਹ ਗਯੋ ਕਿਤ ਹੱਥ ਨ ਆਇ।੪੬।

ਦੋਹਰਾ : ਦਿਵਸ ਚੜ੍ਹਯੋ ਲਾਂਘਾ ਪਰਯੋ ਉਤਰ ਗਯੋ ਕਿਛ ਨੀਰ। ਲੰਘਣ ਲਈ ਰਾਹ
 ਕੋ ਆਗੈ ਕੋ ਪਾਛੈ ਵੜਯੋ ਧਰਯੋ ਨ ਕਿਨਹੂੰ ਧੀਰ।੪੭।
 ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਵਡ ਦੋਊ ਰਹੇ ਸੁ ਸਤਿਗੁਰ ਸਾਥ।
 ਛੋਟੇ ਗਏ ਵਡ ਮਾਤ ਸੰਗਾ ਭਈ ਐਸੀ ਕਛ ਬਾਤ।੪੮। ਵੱਡੀ ਮਾਤਾ, ਦਾਦੀ

੧. ਸਰਸੈ : ਸਰਸਾ, ਆਨੰਦਪੁਰ ਤੇ ਰੋਪੜ ਵਿਚਕਾਰ ਬਰਸਾਤੀ ਨਾਲਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਚਾਨਕ ਪਾਣੀ ਚੜ੍ਹ ਜਾਣ ਕਾਰਣ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਬੜਾ ਜਾਨੀ ਤੇ ਮਾਲੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਨਾਉਂ 'ਗੁਰੂ ਮਾਰਿਆ' ਰੱਖਿਆ ਹੈ।

- ਚੌਪਈ : ਵਖਤ ਭਾਰੀ ਅਤ ਸਭ ਪਰ ਆਯੋ। ਕੋਊ ਕਿਤੈ ਕੋਊ ਕਿਤ ਵਲ ਧਾਯੋ। *ਬਿਪਤਾ, ਔਖਾ ਸਮਾਂ*
 ਐਸੇ ਸਮੇਂ ਉਹਾਂ ਵਰਤ ਗਯੋ। ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਪਰ ਜਿਮ ਥੋ ਅਯੋ।੪੯।
 ਨਠਯੋ ਭਗਵਾਨ ਕਲਜਮਨਹੁ^੧ ਹਾਰੀ। ਲੁਕਯੋ ਜਾਇ ਖਭ ਮੁਚਕੰਦ^੨ ਵਾਰੀ।
 ਬਹੁਤ ਫੌਜ ਪਹਾੜੀਅਨ ਕੀ ਪਈ। ਚੁੱਕ ਚੌਂਕੜੀ ਸਬਹਨ ਗਈ।੫੦।
 ਬਹੁਦ ਰਾਮਜੰਗੋ ਗਿੱਲੇ ਭਏ। ਉਹਾਂ ਚਲਨ ਤੇ ਸੋ ਰਹਿ ਗਏ। *ਬੰਦੂਕਾਂ, ਕਾਰਬੀਨਾਂ*
 ਕਿਸੇ ਨ ਪੈਰੀਂ ਪਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਐਸੀ ਬਿਪਤ ਸਬਹਨ ਪਰ ਪਈ।੫੧। *ਜੁੱਤੀ*
 ਔਰ ਨਦੀ ਜੋ ਆਗੈ ਬਹਤੀ। ਉਨੈ ਡੁਬੋਈ ਜੋ ਚੀਜ਼ ਰਹਤੀ।
 ਅਗੇ ਆਈ ਰੋਪੜ ਤੁਰਕਾਰੀ^੩। ਬਹੁਤ ਪਠਾਨ ਹੋਤ ਜਹਿ ਮਾਰੀ।੫੨। *ਮੁਗਲ ਫੌਜ*
 ਤੇ ਹੁਤੇ ਨੌਕਰ ਥੇ ਸਤਿਗੁਰ ਘਣੇ। ਪਾਵਤ ਇਨਾਮ ਸੋਊ ਅਣਗਿਣੇ।
 ਘੋੜੇ ਜੋੜੇ ਉਨ ਦੇਤ ਇਨਾਮ। ਭਏ ਬੇਈਮਾਨ ਨ ਆਏ ਕਾਮ^੪।੫੩। *ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਾ ਆਏ*
- ਦੋਹਰਾ : ਸਤਿਗੁਰ ਉਨ ਸਯੋਂ ਹਿਤ ਰਖਤ ਤਿਨ ਦੇਤ ਵਡੇ ਸਿਰੁਪਾਉ^੫। *ਸਿਰੋਪਾ, ਮਿਲਅਤ*
 ਵਹੁ ਲੜਤ ਪਹਾੜੀਅਨ ਸੰਗ ਹੁਤੇ ਗੁਰ ਉਨਕੀ ਕਰਤ ਸਹਾਇ^੬।੫੪। *ਸਹਾਇਤਾ, ਮੱਦਦ*
- ਚੌਪਈ : ਸਤਿਗੁਰ ਉਨਕੈ ਘਰ ਕੋ ਗਏ। ਸੱਦੇ ਜਾਇ ਸੁ ਬੇਮੁਖ ਭਏ।
 ਹੁਤੀ ਹਵੇਲੀ ਉਨ ਤਕੜੀ ਬਨਾਈ। ਚਹਯੋ ਗੁਰੂ ਵੜ ਕਰੀਏ ਲੜਾਈ।੫੫।
 ਉਨ ਵੜਨ ਨ ਦੀਨੇ ਲਏ ਪੱਟ ਅੜਾਈ^੭। ਸੋਈ ਹਵੇਲੀ ਦਰਿਯਾਇ ਰੁੜਾਈ। *ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ*
 ਜਬ ਭਏ ਪਠਾਣ ਲੋਦੀ ਬੇਈਮਾਨ। ਸਤਿਗੁਰ ਕਹਯੋ ਤੁਮ ਰਹੈ ਨ ਮਕਾਨ।੫੬।
 ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਵਲ ਕੋਟਲੇ^੮ ਗਏ। ਉਨ ਦਰਵਾਜੇ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿਖਏ।
 ਸੋ ਸਤਿਗੁਰ ਨ ਪਸੰਦੈ ਆਈ। ਹੁਤੀ ਨ ਹਵੇਲੀ ਕਰਨ ਲਰਾਈ^੯।੫੭। *ਲੜਾਈ ਯੋਗ*
 ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਲੰਘ ਨਦਰ ਪਸਾਰੀ। ਜਾਇ ਦੇਖੀ ਚਮਕੌਰ^{੧੦} ਉਚੀ ਅਟਾਰੀ।
 ਸਤਿਗੁਰ ਉਤ ਵਲ ਕਰੀ ਸਵਾਰੀ। ਜਾਇ ਦੇਖੀ ਇਕ ਹਵੇਲੀ ਭਾਰੀ।੫੮।

੧. ਕਾਲਜਮਨਹੁ : ਕਾਲਜਮਨ, ਕਾਲਯਵਨ, ਗੋਪਾਲੀ ਅਪਸਰਾ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਗਾਰਗਯ ਮੁਨੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਜੋ ਜਰਾਸੰਧ ਦਾ ਸਾਥੀ ਸੀ। ਇਹ ਜਰਾਸੰਧ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਮਥੁਰਾ ਉੱਪਰ ਚੜ੍ਹ ਆਇਆ ਤਾਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਭੱਜ ਤੁਰੇ ਸਨ।
੨. ਮੁਚਕੰਦ : ਪੁਰਾਣਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਮਾਂਧਾਤਾ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਜਿਸ ਨੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਰਾਖ਼ਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਲੜਦਿਆਂ ਫ਼ਤਹਿ ਪਾਈ। ਉਸ ਨੂੰ ਵਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ ਕਿ ਦੇਰ ਤਕ ਸੁਤਾ ਰਹਾਂ ਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਜਗਾਵੇ ਉਹ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚੋਂ ਉਪਜੀ ਅਗਨੀ ਨਾਲ ਭਸਮ ਹੋ ਜਾਏ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਕਾਲਯਵਨ ਤੋਂ ਭੱਜ ਕੇ ਉਸੇ ਗੁਫ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵੜ ਗਏ ਜਿਥੇ ਮੁਚਕੰਦ ਸੁੱਤਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਉੱਪਰ ਆਪਣੇ ਵਸਤਰ ਪਾ ਕੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਆਪ ਲੁਕ ਗਏ। ਕਾਲਯਵਨ ਨੇ ਮੁਚਕੰਦ ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜਾਣ ਕੇ ਲੱਤ ਮਾਰੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਅੱਖ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਈ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਕ੍ਰੋਧੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਕਾਲਯਵਨ ਭਸਮ ਹੋ ਗਿਆ।
੩. ਕੋਟਲੇ : ਰੋਪੜ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਪੂਰਬ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇਕ ਪਿੰਡ ਜਿਥੋਂ ਦੇ ਪਠਾਨਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬੜੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਢਾਲ ਤੇ ਕਟਾਰ ਬਖ਼ਸ਼ੀ ਜੋ ਅੱਜਕੱਲ ਭੱਠਾ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿੱਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ। ਇਹ ਪਿੰਡ ਕੋਟਲਾ ਨਿਹੰਗ ਕਰਕੇ ਵੀ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
੪. ਚਮਕੌਰ : ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਰੋਪੜ ਵਿੱਚ ਦਰਿਆ ਸਤਿਲੁਜ ਦੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਸਥਿਤ ਇਕ ਪਿੰਡ ਜਿੱਥੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮੁਗਲ ਸੈਨਾ ਵਿਰੁੱਧ ਦਸੰਬਰ ੧੭੦੫ ਈ. ਵਿੱਚ ਜੰਗ ਲੜੀ ਸੀ। ਏਥੇ ਚਮਕੌਰ ਦੇ ਘੇਰੇ ਦੌਰਾਨ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਕਤਲਗੜ੍ਹ ਨਾਮੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਹੈ।

੧੯.੧. ਚਮਕੌਰ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ ਐ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਯੋ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣੇ ਕੀ ਸਾਖੀ

- ਦੋਹਰਾ : ਰਾਉਂ ਪਕਰ ਬਾਹਰਗੁੰ ਲਯੋ ਹਵੇਲੀ ਲਈ ਖੁਲ੍ਹਵਾਇ। ਹਵੇਲੀ ਦਾ ਮਾਲਕ
ਕਿਛਕ ਸਿੰਘ ਗੁਰ ਸੰਗ ਵੜੇ ਦੁਇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਰਲਵਾਇ।੧।
- ਚੌਪਈ : ਤੋ ਮਲੇਰੀਅਨਾ ਆਨ ਘੇਰਾ ਪਾਯੋ। ਨਹਿੰ ਦਾਣਾ ਕਿਛੁ ਉਸ ਮਧ ਥਾਯੋ। ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਦੇ ਪਠਾਣ
ਨਾਹਿੰ ਹੁਤੀ ਕੁਛ ਜੁਗਤ ਲੜਾਈ। ਫੌਜ ਸਭੀ ਕੰਧ ਪਿਲਚੀ ਆਈ।੨। ਪਿਚਕਣਾ
ਅਗਯੋ ਖਾਲਸੈ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਚਲਾਏ। ਹੁਤੇ ਬਚੇ ਥੇ ਜੋ ਉਨ ਪਾਏ।
ਮਾਰ ਪਠਾਣ ਤਬ ਦਏ ਹਟਾਇ। ਤੋ ਲੋ ਨਾਹਰ ਖਾ ਪੜਯੋ ਆਇ।੩।
ਪੁਛਤੋ ਆਯੋ ਹੈ ਗੁਰ ਕਹੀਂ। ਮੁਹਿ ਉਸੈ ਬਤਾਵੇ ਪਹੁੰਚੋਂ ਤਹੀਂ। ਮੈਨੂੰ
ਤੋ ਸਤਿਗੁਰ ਉਸ ਆਖ ਸੁਨਾਯੋ। ਹੋ ਤਕੜੋ ਤੀਰ ਤੈਂ ਵਲ ਆਯੋ।੪।
ਲਗਯੋ ਛਾਤੀ ਤੋੜ ਲੰਘਯੋ ਸੰਜੋਇ। ਗਯੋ ਦੁਵੱਲੋ ਪਾਰ ਸੁ ਹੋਇ। ਸੰਜੋਅ ਨੂੰ ਤੋੜ ਕੇ / ਦੁਜੇ ਪਾਸੇ ਪਾਰ
ਗਿਰਯੋ ਭੂਮ ਪਰ ਝੁਮਹਿ ਸੋਇ। ਲੈ ਲੋਥ ਨਰੈ ਉਸੈ ਸਬੋਇ।੫। ਸਾਬ ਵਾਲੇ
- ਦੋਹਰਾ : ਆਏ ਜੁ ਨਾਹਰ ਸਾਬ ਥੇ ਸੋ ਬਹੁ ਦੀਨੋ ਮਾਰ।
ਕਿਛੁ ਸਤਿਗੁਰ ਕੁਛ ਖਾਲਸੈ ਕਰ ਸਾਹਬਜ਼ਾਦਨ ਵਾਰੋ।੬। ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੇ ਵਾਰ ਨਾਲ
- ਚੌਪਈ : ਯਹੀ ਖਬਰ ਉਸ ਭਈ ਬਿਰਾਦਰੋ। ਖੂਜ ਖਿਜਰ ਕਹਾਤ ਬਹਾਦਰ। ਭਾਈ, ਭਰਾ
ਸੋ ਆਯੋ ਜਿਮ ਮਸਤੋ ਫੀਲੋ। ਲੋਥ ਭਈ ਪਿਖਾ ਮੁਖ ਭਯੋ ਪੀਲੋ।੭। ਮਸਤ ਹਾਥੀ ਵਾਂਗ / ਲੋਥ ਦੇਖ ਕੇ
ਆਗੈ ਸਤਿਗੁਰ ਸ਼ੇਰ ਦਿਖਾਯੋ। ਹੁਇ ਸ਼ਰਮਿੰਦੋ ਮੁਹ ਕੰਧ ਲੁਕਾਯੋ।
ਸਤਿਗੁਰ ਉਸੈ ਬਹੁਤ ਲਲਕਾਰਾ। ਆਉ ਹਮੈਂ ਤੁਮ ਕਰੈਂ ਦੁਇਬਾਰਾ।੮। ਦੋ ਹੱਥ ਕਰ ਲਈਏ
ਉਸੈ ਹਵਾਸਾ ਤਉ ਉਡ ਗਏ। ਉਹਨੈਂ ਤੀਰ ਸਤਿਗੁਰ ਲਖ ਲਏ। ਹੋਥ
ਆਪ ਰਹਯੋ ਵਹਿ ਬਹਿ ਕੰਧ ਓਟਾ। ਘੱਲ ਲਵਾਵੈ ਔਰਨ ਚੋਟ।੯। ਕੰਧ ਉਹਲੇ
ਤਉ ਬਜੀਰ ਤੁਰਤ ਤਹਿ ਆਯੋ। ਆਨ ਉਹਨੈਂ ਭੀ ਜੰਗ ਮਚਾਯੋ।
ਪਾਛੇ ਪੜੇ ਪਹਾੜੀ ਆਏ। ਉਨ ਨੈ ਭੀ ਬਹੁ ਜੋਰ ਲਗਾਏ।੧੦।

੧. ਨਾਹਰ ਖ਼ਾਨ : ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਦਾ ਪਠਾਣ ਸਰਦਾਰ ਜੋ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਸ਼ੇਰ ਮੁਹੰਮਦ ਖ਼ਾਨ, ਖਿਜਰ ਖ਼ਾਨ ਤੇ ਚਾਚੇ ਦੇ ਪੁੱਤ ਭਰਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸਰਹਿੰਦ ਦੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਵਜ਼ੀਰ ਖ਼ਾਨ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਨ ਲਈ ਆਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਤੀਰ ਨਾਲ ਚਮਕੌਰ ਦੇ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।
੨. ਖਿਜਰ ਖ਼ਾਨ : ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਦਾ ਪਠਾਣ ਸਰਦਾਰ, ਸ਼ੇਰ ਖ਼ਾਨ ਦਾ ਭਾਈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮੇ ਵਿੱਚ ਖਵਾਜਾ ਮਰਦੂਦ ਕਹਿ ਕੇ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਚਮਕੌਰ ਦੇ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਮੌਤ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਸਮੇਂ ਮਝੈਲ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਦਲ ਨਾਲ ਰੋਪੜ ਨਜ਼ਦੀਕ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਸੀ।
੩. ਬਜੀਰ : ਵਜ਼ੀਰ ਖ਼ਾਨ; ਕੁੰਜਪੁਰਾ (ਕਰਨਾਲ) ਵਾਸੀ ਸਰਹਿੰਦ ਦਾ ਸੂਬੇਦਾਰ ਜੋ ਸ਼ਾਹੀ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਵਿਰੁੱਧ ਮੁਗ਼ਲ ਸੈਨਾ ਚਾੜ੍ਹ ਲਿਆਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਅਨੰਦਪੁਰ ਤੇ ਚਮਕੌਰ ਦੇ ਘੇਰੇ ਸਮੇਂ ਖ਼ੁਦ ਮੌਜੂਦ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਕੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਚਿਣਵਾ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਮੌਤ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸਰਹਿੰਦ ਉੱਪਰ ਫ਼ਤਹਿ ਲਈ ਚਪੜਚੜੀ ਦੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਲੜੀ ਗਈ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਮਈ ੨੨, ੧੭੧੦ ਨੂੰ ਹੋਈ।

ਦੋਹਰਾ : ਸਭੈ ਲਾਇ ਬਲ ਬਕ ਰਹੈ ਟੁਟੀ ਸੁ ਜਾਗਾ ਨਾਂਹਿ। ਗੜ੍ਹੀ
ਡੇਰੇ ਕੀਨੇ ਗਿਰਦਾ ਤਿਨ ਮਾਨੁਖ ਬਹੁ ਮਰਵਾਇ।੧੧। ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਘੇਰਾ ਪਾ ਲਿਆ

ਚੌਪਈ : ਅਬ ਅੰਦਰ ਕੀ ਬਾਤ ਸੁਨਾਉਂ। ਹੁਤੇ ਨ ਅੰਦਰ ਅੰਨ ਕਿਥਾਉਂ।
ਕੰਧ ਚਿਣੀ ਕਿਛ ਆਛੀ ਨਾਹਿ। ਹੁਤੇ ਨ ਮੁਰਚੇ ਰੱਖੇ ਮਾਂਹਿ।੧੨।
ਜਿਨ ਮਧੈ ਕਰ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਚਲਾਏਂ। ਜਿਸੈ ਓਟ ਕਰ ਸੀਸ ਬਚਾਏਂ।
ਨਹਿੰ ਲੱਭੇ ਤਿਹ ਭੁੰਨਣ ਕੋ ਦਾਣਾ। ਜੋ ਲੱਭੈ ਤਾਂ ਕਦ ਮਿਲੈ ਖਾਣਾ।੧੩।
ਦਾਰੂ ਸਿੱਕੋ ਗਯੋ ਮੁਕਾਈਂ। ਰਹਯੋ ਨ ਤੀਰ ਤਨੀਰਨਾ ਮਾਂਹੀ। ਮੁੱਕ ਗਿਆ / ਤੀਰਾਂ ਦਾ ਭੱਖਾ
ਜ਼ਖਮੀ ਜੋਗ ਕਿਤ ਲਭੈ ਨ ਪਾਨੀ। ਐਸੀ ਔਖੀ ਤਹਾਂ ਬਿਹਾਨੀਂ।੧੪। ਬੀਤੀ
ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਚਲਾਵਤ ਬਾਂਹਿ ਬਕ ਗਈ। ਬਕੀ ਦੇਹ ਮਧ ਸ਼ਕਤਿ ਨ ਰਹੀ।
ਤੋਂ ਭੀ ਸਿੰਘਨ ਹਠਾ ਨਹਿੰ ਛੋਰਯੋਂ। ਪਰੈ ਜੋਰ ਤਿਤ ਵਲ ਜਹਿੰ ਦੌਰਯੋਂ।੧੫। ਹੌਸਲਾ / ਛਡਿਆਂ / ਦੌੜੇ

ਦੋਹਰਾ : ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਸਿੰਘਨ ਕਹਯੋ ਗਯੋ ਦਾਰੂ ਸਿਕੋ ਮੁਕਾਇ।
ਫੜ ਤੇਗੈਂ ਗਿਰਦੈ ਫਿਰੋ ਹਵੇਲੀ ਕੇ ਧਾਇ।੧੬।

ਚੌਪਈ : ਤੋਂ ਸਿੰਘਨ ਵੈਸੇ ਮੰਨ ਲਈ। ਦੁਇ ਦੁਇ ਨਿਕਸ ਗਿਰਦਾਵਲਾ ਕਈ। ਗਿਰਦੇ ਚੱਕਰ ਕੱਟਣ ਲੱਗੇ
ਵੈ ਮਰ ਜਾਹਿ ਤੋਂ ਆਵੈਂ ਔਰ। ਐਸੀ ਭਈ ਉਹਾਂ ਕੁਛ ਤੌਰ।੧੭।
ਨਿਕਸ ਨਿਕਸਾ ਸਿੰਘ ਬਹੁਤ ਮਰ ਗਾਏ। ਤੋਂ ਗੁਰ ਲਖੇ ਸਿੰਘ ਥੋੜੇ ਰਹੇ। ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦੇ
ਕਹੀ ਸਤਿਗੁਰ ਅਬ ਬਾਰੂ ਨ ਜਾਵੇਂ। ਫੜ ਤੇਗੈਂ ਢਿਗ ਕੰਧਨ ਖੜਾਵੇਂ।੧੮। ਹਵੇਲੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ
ਸੋ ਤੁਰਕਨ ਗੱਲ ਲੀਨੀ ਜਾਨ। ਭਯੋ ਦਾਰੂ ਸਿੱਕੋ ਮੱਧ ਮੁਕਾਨਾ। ਮੁੱਕ ਗਿਆ
ਕਰ ਹੱਲੈ ਵੈ ਸਭ ਹੀ ਧਾਏ। ਪਰੇ ਚੁਫੇਰਯੋਂ ਰੋਲ ਮਚਾਏ।੧੯।
ਕੋ ਪਯਾਦੋ ਕੋ ਆਯੋ ਅਸਵਾਰ। ਉਡੀ ਧੂੜ ਭਯੋ ਪੁੰਧੁਕਾਰਾ। ਹਨੇਰਾ, ਅੰਧ ਗੁਥਾਰ
ਉਨ ਧਰ ਪੌੜੀ ਹੱਥ ਕੰਧੀਂ ਪਾਏ। ਅਗਯੋਂ ਸਿੰਘਨ ਕਟ ਹੱਥ ਗਿਰਾਏ।੨੦।

ਦੋਹਰਾ : ਜੋ ਫਿਰ ਫਿਰ ਹਥਿ ਚੜ ਘਤੈ ਤਿਮ ਤਿਮ ਸਿੰਘ ਕਟਾਹਿ। ਘੱਤ ਕੇ
ਉਨਕੋ ਦਾਵਾ ਸੁ ਨਹਿੰ ਲਗਯੋ ਗਿਰ ਗਿਰ ਭੂਮਹਿੰ ਪਾਹਿ।੨੧। ਮੌਕਾ, ਦਾਉ / ਜ਼ਮੀਨ, ਧਰਤੀ

ਚੌਪਈ : ਇਕ ਇਕ ਦੁਇ ਦੁਇ ਹੁਤੀ ਥੀ ਗੋਲੀ। ਪਾਸ ਢੁਕੋ ਤਬ ਉਨ ਪਰ ਠੋਲੀਂ। ਨੇੜੇ / ਦਾਗ ਦਿੱਤੀ
ਇਕ ਇਕ ਦੁਇ ਦੁਇ ਤਿਨ ਦਏ ਗੇਰਾ। ਭਏ ਤੁਰਕ ਕੇ ਤਹਿੰ ਬਹੁ ਢੇਰ।੨੨। ਡੇਗ, ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ
ਐਸੇ ਰੌਰੋ ਜਬ ਉਹਾਂ ਭਯੋ। ਸਾਹਬ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘਾ ਮਨ ਮੈਂ ਠਯੋਂ। ਰੋਲਾ / ਮਨ ਵਿੱਚ ਨਿਸ਼ਚਾ
ਅਬ ਜੀਵਨ ਕੋ ਕੁਛ ਧਮ ਨਾਹੀਂ। ਪੁਤ੍ਰ ਜੀਵੈਂ ਲੜ ਪਿਤਾ ਮਰਾਹੀ।੨੩।

੧. ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ : ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਹੋਰਨਾਂ ਸਰੋਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਸਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਮਾਤਾ ਜੀਤੋ ਦੀ ਉਦਰ ਤੋਂ ੧੬੯੦ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਕਰਦਿਆਂ ਚਮਕੌਰ ਦੇ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਈ ਸੀ। ਪਰ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਨੇ ਏਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਉਂਦਿਆਂ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਇਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਭੁੱਲ ਹੈ।

ਅਭਿਮੰਨੁ^੧ ਮੁਯੋ ਪਿਤ ਅਰਜਨ^੨ ਕੇ ਜੀਵਤ। ਮੇਘਨਾਦ^੩ ਮੁਯੋ ਰਾਵਣ^੪ ਕੈ ਥੀਵਤ। ਜਿਉਦਿਆਂ
ਗੀਤਿ ਯਹੀ ਛਤ੍ਰਿਯਨ^੫ ਕੀ ਕਹੈ। ਪ੍ਰਾਣ ਪਿਤਾ ਹਮ ਮੁਹਰੇ^੬ ਦਹੈ।੨੪। ਕਬੱਤਰੀਆਂ ਦੀ / ਪਹਿਲੇ
ਫੜ ਤੇਗੋ ਹੁਇ ਬਾਹਰ ਧਾਯੋ। ਅਗੈ ਅੜਯੋ ਸੋ ਮਾਰ ਗਿਰਾਯੋ।
ਉਸ ਪਾਸੈ ਹੁਇ ਗਯੋ ਉਜਾੜਾ। ਉਨ ਜਾਨਯੋ ਦਲ ਆਇ ਪਯੋ ਸਾਰਾ।੨੫। ਤਬਾਹੀ

ਦੋਹਰਾ : ਗਰਦ ਗੁਬਾਰਹਿ ਮੱਧ ਤਹਿ ਪਰ ਕੌ ਸੁਝੈ ਨ ਆਪਾ। ਗਰਦ ਗੁਬਾਰ / ਆਪਣਿਆਂ ਪਰਾਇਆਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ
ਰੋਲੋ ਗੋਲੋ ਬਹੁਤ ਉਗਾ ਭਯੋ ਆਪਸ ਮਧ ਖਾਪਾ।੨੬। ਆਪਸ ਵਿਚ ਖੰਧ ਮਰ ਗਏ
ਕਈ ਸੁ ਤੁਰਕਨ ਮਾਰ ਤਿਹ ਸ੍ਰੀ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦੀ ਲੀਨ।
ਤਿਮ ਮਗਰ ਜੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ^੫ ਜੀ ਪਰਯੋ ਸ਼ੇਰ ਜਿਮ ਚੀਨ।੨੭।

ਚੌਪਈ : ਦੇਖ ਭਾਈ ਦੁਖ ਸਹਯੋ ਨ ਗਯੋ। ਫੜ ਖੰਡੈ ਸੋ ਮਗਰੈ ਧਯੋ।
ਜਾਇ ਭਾਈ ਜਿਮ ਸ਼ਸਤ੍ਰਨ ਕਰੇ। ਮਾਰੈ ਉਸੈ ਜੋ ਆਗੈ ਅਰੇ।੨੮। ਅੱਗੇ ਅੜਨ ਵਾਲੇ
ਕਿਸੈ ਢਾਲ ਕਿਸ ਭਗੋਤੀ^੬ ਛੁਹਈ। ਜਿਸੈ ਛੁਹੀ ਉਸੈ ਕਟ ਕਰ ਗਈ। ਤਲਵਾਰ, ਕ੍ਰਿਪਾਨ
ਸੁਨਮੁਖ ਉਨਕੈ ਅੜਯੋ ਨ ਕੋਇ। ਮਾਰ ਗਿਰਾਏ ਬੰਦੂਕਨ ਸੋਇ।੨੯। ਸਾਹਮਣੇ
ਐਸੀ ਭਾਂਤ ਤਹਿ ਦੋਵੇਂ ਭਾਈ। ਸਾਬ ਪਠਾਣਨ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਈ।
ਸਤਰੇ ਸਏ ਬਾਸਟੇ ਸਾਲ^੬। ਐਸ ਭਈ ਪਰ ਗੁਰ ਦੋਊ ਬਾਲਾ।੩੦।
ਦੋਨਾਂ ਗੁਰੂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਉੱਪਰ ਐਸੀ ਬੀਤੀ

੧. ਅਭਿਮੰਨੁ : ਅਭਿਮਨਯ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੀ ਭੈਣ ਸੁਭਦਰਾ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਅਰਜੁਨ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਜਿਸ ਨੇ ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਦੇ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਦੁਰਯੋਧਨ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਲਛਮਣ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ। ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਦੇ ਤੇਰ੍ਹਵੇਂ ਦਿਨ ਕੌਰਵਾਂ ਦੇ ਚਕਰਵਯੂਹ ਵਿੱਚ ਬੀਰਤਾ ਸਹਿਤ ਲੜਦਾ ਹੋਇਆ ਮਰਿਆ। ਇਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਪਰੀਛਤ ਪਾਂਡਵਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਾਜ ਸਿੰਘਾਸਨ 'ਤੇ ਬੈਠਾ।
੨. ਅਰਜਨ : ਅਰਜੁਨ, ਪੰਜ ਪਾਂਡਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਤੀਜਾ ਭਰਾ ਜੋ ਧਨੁੱਖ ਵਿਦਿਆ ਵਿੱਚ ਬੜਾ ਮਾਹਿਰ ਸੀ। ਦਰੋਪਦੀ ਨੂੰ ਇਸੇ ਕਲਾ ਨਾਲ ਸੰਬਰ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿੱਤ ਕੇ ਲਿਆਇਆ ਸੀ। ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਦੇ ਜੰਗ ਸਮੇਂ ਆਤਮਾ ਦੀ ਅਮਰਤਾ ਸੰਬੰਧੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦਾ ਇਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਸੰਦੇਸ਼ 'ਗੀਤਾ' ਵਜੋਂ ਜਗਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ।
੩. ਮੇਘਨਾਦ : ਮੇਘਨਾਥ, ਮੰਦੋਦਰੀ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਲੰਕਾਪਤੀ ਰਾਵਣ ਦਾ ਪੁੱਤਰ, ਜੋ ਮੈਦਾਨੇ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਬੱਦਲ ਵਾਂਗ ਗਰਜਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਰਾਮਚੰਦਰ ਦੇ ਭਾਈ ਲਛਮਣ ਨੂੰ ਬਰਛੀ ਮਾਰ ਕੇ ਬੇਹੋਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਦਾ ਅੰਤ ਰਾਮਚੰਦਰ ਤੇ ਲਛਮਣ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਲੰਕਾ ਦੇ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ।
੪. ਰਾਵਣ : ਇਕ ਦੌਤ, ਵਿਸ਼ਰਵਾਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ, ਜੋ ਲੰਕਾ ਦਾ ਰਾਜਾ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਰਾਮਚੰਦਰ ਦੇ ਬਨਵਾਸ ਸਮੇਂ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਹਰਣ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਮਿਥਿਹਾਸ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਦੇ ਦਸ ਸਿਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਦਹਿਸਰ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰਾਮਚੰਦਰ ਨੇ ਬਨਬਾਸੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੈਨਾ ਨਾਲ ਲੰਕਾ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਜੰਗ ਲੜਿਆ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਬੰਧ ਕੀਤਾ।
੫. ਜੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ : ਜੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਤੀਸਰਾ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ੧੬੯੬ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸੂਬਾ ਸਰਹਿੰਦ ਵਜ਼ੀਰ ਖ਼ਾਨ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਭਾਈ ਫਤਹਿ ਸਿੰਘ ਸਮੇਤ ਦਸੰਬਰ ੧੭੦੫ ਈ. ਵਿੱਚ ਸਰਹਿੰਦ ਦੇ ਸਥਾਨ ਉੱਤੇ ਕੰਧ ਵਿੱਚ ਚਿਣਵਾ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਲਿਖਾਰੀ ਦਾ ਜੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ ਚਮਕੌਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣਾ ਦੱਸਣਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਠੀਕ ਨਹੀਂ।
੬. ਸਤਰੇ ਸਏ ਬਾਸਟੇ ਸਾਲ : ੧੭੬੨ ਬਿ., ਲਿਖਾਰੀ ਨੇ ਚਮਕੌਰ ਦੇ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ੧੭੬੨ ਬਿ. ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਇਸ ਜੰਗ ਦੀ ਤਾਰੀਖ਼ ਦਸੰਬਰ ੭, ੧੭੦੫ ਈ. (੮ ਪੋਹ, ੧੭੬੨ ਬਿ.) ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੧੯.੨. ਚਮਕੌਰ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਗ
(ਚਮਕੌਰ ਦਾ ਹੋਰ ਹਾਲ)

ਦੋਹਰਾ : ਕਰਤ ਲਰਾਈਂ ਇਮ ਤਰਾਂ ਸਮਾਂ ਸੰਝਾ ਭਈ ਆਇ। ਲੜਾਈ / ਬਾਮ
ਡੇਰਨ ਗਏ ਸ੍ਰਦਾਰ ਤੁਰ ਚੌਂਕੀ ਚੁਫੇਰ ਕਰਵਾਇ।੧। ਪਹਿਰੇਦਾਰ

ਚੌਪਈ : ਬਹੁ ਚੁਕਸਾਈਂ ਚੁਫੇਰੇ ਕਰ ਗਏ। ਮਾਨੁਖਨ ਸੰਗ ਮਾਨੁੱਖ ਖੜਵਏ। ਚੌਕਸੀ / ਬੰਦੇ ਨਾਲ ਬੰਦਾ ਖੜਾ ਦਿੱਤਾ
ਔਰਨ ਕੈ ਢਿਗ ਔਰ ਖੜਵਏ। ਤਿਨ ਮਧ ਰਾਤ ਕੋ ਲਖਨਾ ਨ ਪਏ।੨। ਲੰਘ ਨ ਸਕੇ
ਏਕ ਕਹੈ ਗੁਰ ਰਹੁਗੋ ਨਾਹੀ। ਏਕ ਕਹੈ ਕਿਤ ਜਾਹਿ ਉਡਾਹੀ। ਉੱਡ ਜਾਵੇਗਾ
ਚਾਰ ਕੁੰਟਾ ਉਸ ਫੜਨੈ ਵਾਰੋ। ਲੱਖ ਲੋਕ ਉਸ ਭਏ ਦੁਆਰੋ।੩। ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਓ
ਓਇ ਲਾਇ ਫੰਘਾ ਕਿਤ ਜਾਇ ਉਡਾਹੀ। ਉਸ ਜਮੀਨ ਮਧ ਬਡਯੋ ਨਾ ਜਾਹੀ। ਖੰਡ / ਧਸਣਾ
ਠੀਕ ਬਾਤ ਗੁਰ ਔਖੀ ਬਣੀ। ਹੁਤੀ ਬਾਤ ਜਿਮ ਲੋਕਨ ਗਿਣੀ।੪।
ਤੋ ਸਤਿਗੁਰ ਕੁਛ ਸੁੱਝੈ ਨਾਹੀ। ਰਹੀ ਨ ਫਉਜ ਕੁਛ ਲੜਨੈ ਵਾਹੀ। ਉੱਥੇ
ਸਾਹਬਜ਼ਾਦਨ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਈ। ਬਹੁ ਸਤਿਗੁਰ ਇਮ ਭਈ ਝੁਰਾਈ।੫।

ਦੋਹਰਾ : ਤੋ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਸੋਚਿਓ ਹਮ ਚੰਡੀ ਸੌਪੈ ਥਾਇ। ਪੁੱਤਰ ਇਸ ਥਾਂ ਸੌਪ ਦਿੱਤੇ
ਹਮ ਦੂਜੈ ਬਚਤੇ ਨਹਿ ਦਿਸੈ ਕਿਛੁ ਹੋਵਗੁ ਉਨੇ ਰਜਾਇ।੬। ਰੱਬੀ ਹੁਕਮ, ਭਾਣਾ

ਚੌਪਈ : ਪਰ ਭਲੀ ਭਈ ਸਿਰ ਤੁਰਕੇ ਲਾਇ। ਬਚਨ ਪੂਰਨ ਹਮ ਬਡਿਅਨਾ ਭਾਇ। ਵੱਡਿਆਂ ਦਾ ਬਚਨ
ਅਬ ਹਮ ਖਾਲਸੈ ਦਯੋ ਗੁਰਾਈ। ਦੱਯੇ ਟਿੱਕੇ ਖਾਲਸੈ ਲਾਈ।੭। ਗੁਰਿਆਈ
ਜਹਿ ਸਤਿਗੁਰ ਥੇ ਬੈਠੇ ਆਪ। ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਤਿਹ ਬਹਾਯੋ ਥਾਪ। ਸਥਾਪਤ, ਮੁਕੱਰਰ
ਸੀਸ ਆਪਨਿ ਤੈ ਪਗਿ ਉਤਾਰੀ। ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਸਿਰ ਆਪ ਸੁਧਾਰੀ।੮। ਸਜਾਈ
ਕਲਗੀ ਗੁਰ ਸਿਰ ਦਈ ਲਗਾਇ। ਦਈ ਪੁਸ਼ਾਕ ਅਪਣੀ ਪਹਿਰਾਇ।
ਗੁਰੂ ਤੌਰਾ ਸਿੰਘ ਰੱਖਿ ਬਹਾਯੋ। ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਜਿਮ ਅੰਗਦ ਟਿਕਾਯੋ।੯। ਗੁਰੂ ਦੇ ਵਾਂਗ
ਸੱਦ ਖਾਲਸੈ ਕੁਨਸਾ ਕਰਵਾਈ। ਸਤਿਗੁਰ ਸਿੰਘਨ ਦਈ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ। ਰੁਹਨਿਸ਼, ਸਿਜਦਾ
ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਇਮ ਕਹਯੋ ਸਮਝਾਈ। ਹੋਈ ਸ਼ਹੀਦ ਮਤ ਫੜਿਓ ਜਾਈ।੧੦।

ਦੋਹਰਾ : ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਰੰਘਰੇਟੜੋ ਬੰਦੂਕੀ ਖਰੇ ਅਖਵਾਇ। ਬੰਦੂਕਚੀ
ਏਕ ਬੁਰਜਾ ਮਧ ਸੋ ਬਹਯੋ ਏਕਲ ਹੀ ਥੋ ਸਾਇ।੧੧। ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਨੁਕਰ ਵਿੱਚ ਬਣੀ ਗੋਲ ਤੇ ਉੱਚੀ ਇਮਾਰਤ

੧. ਸੰਤ ਸਿੰਘ : ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਮਾਝੇ ਵਿੱਚ ਪੱਟੀ ਨਗਰ ਦਾ ਅਰੋੜਾ ਸਿੱਖ ਸੀ। ਚਮਕੌਰ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਲਗੀ ਤੇ ਪੁਸ਼ਾਕ ਪਹਿਨਾ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਕਿ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਗੜ੍ਹੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਘੇਰਿਆ ਹੀ ਮੰਨੇ। ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਚਮਕੌਰ ਦੇ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਦਸੰਬਰ ੧੭੦੫ ਈ. ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਇਆ ਸੀ।
੨. ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ : ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਰੰਘਰੇਟਾ, ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਇਹ ਅਖੌਤੀ ਚੂਹੜਾ ਜਾਤੀ ਦਾ ਸੀ। ਕੁੱਝ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਜੈਤਾ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਜੋ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦਾ ਸੀਸ ਲੈ ਕੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਆਇਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ 'ਰੰਘਰੇਟੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਬੇਟੇ' ਦਾ ਖ਼ਿਤਾਬ ਦਿੱਤਾ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਇਸਦਾ ਨਾਉਂ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਰੰਘਰੇਟਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ। ਦਸੰਬਰ ੧੭੦੫ ਈ. ਵਿੱਚ ਚਮਕੌਰ ਦੇ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਈ। ਇਸ ਦਾ ਸ਼ਹੀਦ ਗੰਜ ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਹੈ।

ਚੌਪਈ : ਠੌਰ ਠੌਰ ਔਰ ਹੁਤੇ ਬਹਾਇ। ਪਰ ਦਾਰੂ ਗਯੋ ਉਸੈ ਮੁਕਾਇ।
 ਥਕੇ ਹੁਤੇ ਅਰੁ ਨੀਂਦ ਅਕਾਏ। ਸਭ ਸਿੰਘ ਮੱਧ ਚਾਲੀ ਏ ਥਾਏ। ੧੨। ਨੀਂਦ ਦੇ ਸਤਾਏ / ਚਾਲੂ ਜਣੇ
 ਕਿਛ ਜੁਖਮੀ ਕਿਛ ਪਰੇ ਥੇ ਮਰੇ। ਇਮ ਕਰ ਸੰਸੋ ਬਹੁ ਗੁਰ ਕਰੇ। ਮਰੇ ਪਏ / ਚਿੰਤਾ
 ਹੁਤੇ ਗ਼ਨੀ ਖਾਂ ਗੁਰ ਸੰਗ ਪਠਾਣ। ਪਹੁੰਚਯੋ ਤਿਸਕੋ ਭਾਈ ਆਣ। ੧੩।

ਨਬੀ ਖ਼ਾਨ, ਗ਼ਨੀ ਖ਼ਾਨ ਦਾ ਭਾਈ

ਮਾਰ ਵਾਜਾ ਉਨ ਸੱਦਯੋ ਤਾਹਿ। ਆਓ ਨਿਕਸ ਹਮ ਰੱਖ ਲੈ ਤਾਹਿ। ਆਵਾਜ਼, ਸੱਦਾ
 ਸੋਊ ਬਾਤ ਗੁਰ ਕੈ ਕੰਨ ਪਈ। ਸੱਦ ਪਠਾਣ ਉਸ ਗੱਲ ਸਮਝਈ। ੧੪।
 ਲੈ ਚਲ ਹਮ ਕੋ ਅਪਨੇ ਨਾਲ। ਹਮ ਕਰ ਦੇਂਗੇ ਤੁਮੋਂ ਨਿਹਾਲ।
 ਹੁਤੋ ਪਠਾਣ ਸਿਦਕ ਕੋ ਪੂਰੇ। ਉਨੈਂ ਕਹੀ ਲੈ ਚਲਗੁ ਜਰੂਰੇ। ੧੫।

ਦੋਹਰਾ : ਹੁਤੀ ਮੋਗੀ ਇਕ ਬੁਰਜ ਮਧ ਸੋ ਗੁਰ ਦਈ ਖੁਲ੍ਹਾਇ।
 ਕਮਰ ਖੰਜਰ ਇਕ ਹਥ ਫੜਯੋ ਕਿਛੁ ਮੋਹਰੈਂ ਖੀਸੈ ਪਾਇ। ੧੬। ਮੋਹਰਾਂ ਖੀਸੇ ਵਿੱਚ ਪਾ ਲਈਆਂ

ਚੌਪਈ : ਨਿਕਸ ਸਤਿਗੁਰ ਜਬ ਆਗੈ ਧਾਯੋ। ਖੜੇ ਪਹਿਰੂ ਕਿਤ ਲੰਘਨ ਨ ਪਾਯੋ। ਪਹਿਰੇਦਾਰ
 ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਦਯੋ ਰੋਲੋ ਮਚਾਇ। ਭਾਗਯੋ ਹਿੰਦੂ ਇਮ ਕਹਯੋ ਸੁਨਾਇ। ੧੭।
 ਗਯੋ ਗਯੋ ਭਯੋ ਚਾਰੋਂ ਓਰ। ਸਤਿਗੁਰ ਭੀ ਕਹਿੰ ਉਸ ਹੀ ਤੋਰ।
 ਤੋਂ ਪਠਾਣ ਗੁਰ ਆਗੈ ਲਾਯੋ। ਵੜ ਮਧ ਤੁਰਕਨ ਦਰਯਾਇ ਵਲ ਧਾਯੋ। ੧੮। ਦਰਿਆ ਵੱਲ
 ਦੋੜ ਦਪੌੜਾ ਕਰ ਗਏ ਝੱਲ। ਆਗੈ ਦੇਖਯੋ ਇਕ ਮਾਗੀ ਚਲ। ਦੋੜ ਭੱਜ ਕੇ / ਮੱਥਾਂ ਦਾ ਪਾਲੀ
 ਉਨੈਂ ਲਯੋ ਥੋ ਗੁਰੂ ਪਛਾਣ। ਵਹੁ ਲਗਯੋ ਤਉ ਡੰਡਾ ਸਉ ਪਾਣ। ੧੯। ਰੋਲਾ
 ਸਤਿਗੁਰ ਉਸ ਦਈ ਮੋਹਰ ਫੜਾਇ। ਇਸਤੇ ਰੋਲਾ ਔਰ ਦਯੋ ਪਾਇ।
 ਗੁਰ ਸੋਚੈਂ ਨ ਦਏ ਫੜਾਇ। ਨ ਮੰਨੈ ਵਹ ਕਿਸ ਹੀ ਦਾਇ। ੨੦। ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ

ਦੋਹਰਾ : ਧਾਯੋ ਗੁਰ ਆਗੈ ਕਰੀ ਪੇਟ ਖੰਜਰ ਦਯੋ ਲਾਇ।
 ਮੁਖ ਸੋ ਬੋਲਨਿ ਨਹਿ ਦਯੋ ਛੋਰਯੋ ਪ੍ਰਾਨ ਉਡਾਇ। ੨੧।

੨੦. (ਸਾਖੀ ਮਾਛੀਵਾੜੇ ਕੀ)

ਚੌਪਈ : ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਜਬ ਗਏ ਅਗੇਰੇ। ਢੁਕੇ ਜਾਇ ਮਾਛੀਵਾੜੇ ਨੇਰੇ। ਅੱਗੇ / ਨੇੜੇ
 ਸਤਿਗੁਰ ਕੋ ਗਯੋ ਪਠਾਣ ਬਹਾਇ। ਲਯਾਯੋ ਖੜੀ ਗੁਲਾਬੋਂ ਬੁਲਾਇ। ੧।

੧. ਗ਼ਨੀ ਖ਼ਾਨ : ਮਾਛੀਵਾੜੇ ਦਾ ਪਠਾਣ ਜੋ ਨਬੀ ਖ਼ਾਨ ਦਾ ਭਾਈ ਸੀ। ਇਹ ਦੋਨੋਂ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਪਾਸ ਅਨੰਦਪੁਰ ਨੌਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਦ ਚਮਕੌਰ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਮਾਛੀਵਾੜੇ ਆਏ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਉੱਚ ਦਾ ਪੀਰ ਬਣਾ, ਪਲੰਘ 'ਤੇ ਬਿਠਾ ਕੇ ਮੁਗ਼ਲ ਸੈਨਾ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੋਰ ਪਿੰਡ ਪਹੁੰਚਾਇਆ।
 ੨. ਛਾਪੇ ਵਿੱਚ ਏਥੇ 'ਘੋਲ ਘਾਲ ਉਸ ਬਹੁ ਕਰੀ ਛੋੜਯੋ ਪ੍ਰਾਣ ਉਡਾਇ' ਪਾਠ ਵੀ ਹੈ, ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੰਨਾ ੫੯।
 ੩. ਮਾਛੀਵਾੜਾ : ਤਹਿਸੀਲ ਸਮਰਾਲਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ, ਚਮਕੌਰ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਏਥੇ ਪਹੁੰਚੇ ਸਨ। ਗ਼ਨੀ ਖ਼ਾਨ ਤੇ ਨਬੀ ਖ਼ਾਨ ਪਠਾਣ ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਹੀ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਨ।
 ੪. ਗੁਲਾਬਾ : ਮਾਛੀਵਾੜੇ ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਇਕ ਖੱਤਰੀ ਸਿੱਖ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਮਸੰਦ ਵਜੋਂ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਚਮਕੌਰ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਦਸੰਬਰ ੧੭੦੫ ਈ. ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਏਸੇ ਦੇ ਘਰ ਠਹਿਰੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉੱਚ ਦੇ ਪੀਰ ਦਾ ਲਿਬਾਸ ਏਸੇ ਦੇ ਘਰ ਪਹਿਨਿਆ ਸੀ।

ਦੋਹਰਾ : ਸੁਨਹੁ ਸਾਖੀ ਮਾਛੀਵਾੜੇ ਗੁਰ ਬਹੇ ਖੜੀ ਘਰ ਜਾਇ ।
ਪਠਾਣ ਸੱਯਦਾ ਖਿਜਮਤਾ ਕਰੀ ਗੁਰ ਤੋਰਹਿ ਸਿਰਹੁ ਉਠਾਇ ।੨। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਇਕ ਜਾਤੀ / ਖਿਦਮਤ

ਚੌਪਈ : ਉਨ ਕੁਛ ਧਰਯੋ ਆਗੈ ਪਰਸਾਦਿ । ਸੋ ਮੁਖ ਪਾਯੋ ਕਰ ਗੁਰ ਯਾਦ ।
ਸੰਝ ਪੜੀ ਤੋਂ ਅੰਦਰ ਆਣੇ । ਮੱਧ ਹਵੇਲੀ ਭਏ ਟਿਕਾਣੇ ।੩।
ਇਕ ਦੋਇ ਤਹਿ ਸਿੰਘ ਚਲ ਆਏ । ਤੇ ਭੀ ਗੁਰਹਿ ਛਪਾਇ ਬਹਾਏ ।
ਇਕ ਦਿਨ ਗੁਰ ਬਕਰੋ ਮੰਗਵਾਯੋ । ਸਿੰਘਨ ਤੈ ਝਟਕੋ ਕਰਵਾਯੋ ।੪। ਬੱਕਰਾ
ਜਿਮ ਸਤਿਗੁਰ ਝਟਕੋ ਕਰ ਖਾਵਹਿ । ਸੁਟ ਸੰਖੀ ਘਰ ਤੁਰਕ ਗਿਰਾਵਹਿ । ਹੱਡੀਆਂ
ਦੇਖ ਤੁਰਕ ਦੇ ਖੜੀ ਗਾਰੈ । ਹਮਰੇ ਘਰ ਤੁਹ ਹਡੀਆਂ ਡਾਰੈ ।੫। ਗਾਲੂ

ਦੋਹਰਾ : ਤੋਂ ਖੜੀ ਸਤਿਗੁਰ ਕਹੀ ਮੈਂ ਹੋਂ ਮਾੜੇ ਅੱਤਿ ।
ਖਬਰ ਹੋਇ ਕਿਤ ਤੁਰਕ ਕਉ ਮਾਰੈ ਮੋਹਿ ਅਲਬੱਤਾ ।੬। ਨਿਰਸੰਦੇਹ, ਬਿਨਾ ਸੱਕ

ਚੌਪਈ : ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਦਏ ਰੁਪੱਯੇ ਡਾਰ । ਸੋ ਚੁਗ ਕਾਜੀ ਰਹਯੋ ਮਸਟਾ ਮਾਰ । ਚੁੱਪ ਕਰ ਗਿਆ
ਇਸੀ ਭਾਂਤ ਗੁਰ ਦਸ ਦਿਨ ਰਹਯੋ । ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਤਹਿ ਚਲਨੋ ਚਹਯੋ ।੭।
ਤੋਂ ਪਠਾਣ ਸਹਿਤ ਸੱਯਦ ਰਲਵਾਯੋ । ਕਹਿ ਸਤਿਗੁਰ ਕੋ ਬਾਣੋਂ ਬਣਵਾਯੋ । ਪਹਿਰਾਵਾ, ਪੁਸ਼ਾਕ ਬਣਵਾਈ
ਡੋਲ ਹਾਜਨਾ ਕੀ ਲਈ ਬਨਵਾਇ । ਨੀਲੋ ਬਾਣੋਂ ਕੇਸ ਖਿੰਡਵਾਇ ।੮।

ਹਾਜ਼ੀਆਂ ਵਾਲਾ ਭੋਸ / ਕੇਸ ਖਿੰਡਾ ਲਏ

ਤਿਮਾ ਸਿੱਖਨ ਬਾਣੈ ਬਨਵਾਇ । ਫੜ ਅਸਤਾਵੈ ਪਠਾਣ ਭਏ ਰਾਹਿ ।੯। ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ / ਆਫ਼ਤਾਬਾ
ਪੀਰ ਉਚੱਕੇ ਕਹਿਤੇ ਜਾਇ । ਨਬੀ ਗ਼ਾਨੀ ਖਾਂ ਬੇ ਤਹਿ ਨਾਇ । ਉੱਚ ਦਾ ਪੀਰ
ਤੁਰੈ ਵਲ ਤਉ ਮੁਲਤਾਨਾ ਸਦਾਇ । ਜਾ ਪਹੁੰਚੇ ਵਹਿ ਕਨੇਚਾ ਗਿਰਾਇ ।੧੦।

ਮੁਲਤਾਨ ਵੱਲ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ

ਦੋਹਰਾ : ਤਿਹ ਥਾਂ ਹੁਤੋ ਮਸੰਦ ਇਕ ਫੱਤਾ ਤਾਂਹਿ ਸੁ ਨਾਇ ।
ਸਤਿਗੁਰ ਕਹਯੋ ਬੁਲਾਇ ਉਸ ਕਿਮ ਹਮ ਅਗੈ ਪੁਜਾਇ ।੧੧।

ਚੌਪਈ : ਘੋੜੀ ਘਰ ਕੀ ਹਮ ਕੋ ਦੇਹ । ਹਮ ਤੁਮ ਦਰਬ ਘਣੀ ਭਰ ਦੇਹਿ । ਧਨ ਮਾਲ ਬਹੁਤ ਦੇਵਾਂਗੇ
ਬੁਰੇ ਦਿਵਸ ਸੁ ਤਬ ਤਿਹ ਆਏ । ਕਹਯੋ ਘੋੜੀ ਦੇਇ ਹਮ ਚੜੈ ਫਾਹੇ ।੧੨। ਫਾਸੀ
ਤਬ ਸਤਿਗੁਰ ਐਸੇ ਉਸ ਕਹਯੋ । ਤੂੰ ਮਰਨੋ ਫਾਹਯੋ ਅਬ ਕਬ ਰਹਯੋ ।
ਸੋ ਲਹੌਰ ਜਾਇ ਫਾਹੈ ਚਰਯੋ । ਸਤਿਗੁਰ ਬਚਨ ਨ ਉਸਤੈ ਟਰਯੋ ।੧੩। ਟਲਿਆ

੧. ਕਨੇਚ : ਸਾਹਨੇਵਾਲ ਨਜ਼ਦੀਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ ਜਿੱਥੇ ਮਾਛੀਵਾੜੇ ਤੋਂ ਚੱਲ ਕੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਠਹਿਰੇ ਸਨ ।

੨. ਫੱਤਾ : ਕਨੇਚ ਪਿੰਡ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਜੱਟ ਜੋ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਮਸੰਦ ਦੀ ਕਾਰ ਕਰਦਾ ਸੀ । ਮਾਛੀਵਾੜੇ ਤੋਂ ਉੱਚ ਦੇ ਪੀਰ ਦੇ ਭੋਸ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਦ ਕਨੇਚ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਏਸੇ ਦੇ ਘਰ ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਇਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸਵਾਰੀ ਲਈ ਆਪਣੀ ਘੋੜੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ।

ਤੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਜਬ ਆਗੈ ਧਏ। ਸ੍ਰਾਇ ਦੁਰਾਇ^੧ ਤੁਰਕਨ ਘਿਰਵਏ। ਘੇਰ ਲਏ
 ਕਹੈ ਪੀਰ ਹਮ ਜਯਾਫਤ^੨ ਖਾਏ। ਅਬ ਇਕ ਰਾਤ ਈਹਾਂ ਰਹਿ ਜਾਏ। ੧੪। ਭੱਜਨ, ਦਾਅਵਤ
 ਤੋ ਸੱਯਦ ਪਠਾਣ ਇਮ ਗਲ ਥਾਮੀ^੩। ਪੀਰ ਹਮਾਰੈ ਰੋਜੇ ਮੁਦਾਮੀ^੪। ਰੋਕੀ / ਰੋਜਾ ਰੱਖਿਆ ਹੈ
 ਇਕ ਜੈ ਸੇਤੀ ਰੋਜੇ ਖੋਲੈ^੫। ਫੜ ਤਸਬੀ ਮੁਖੋ ਥੋੜੇ ਥੋਲੈ^੬। ੧੫। ਮਾਲਾ
 ਔਰ ਮੁਰੀਦ ਖਾਇ ਜਾਹਿ ਜਰੂਰ। ਬਿਧੀ ਬਣਾਈ ਐਸ ਸ਼ਹੂਰ^੭। ੧੬।^੮ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਅਜੇਹੀ

ਦੋਹਰਾ : ਤੋ ਸਿੰਘਨ ਭੋ ਖਾਇਓ ਅਬ ਹਮ ਕੀ ਭਵਗੁ ਹਵਾਲ^੯। ਡਰ / ਹੋਵੇਗਾ / ਹਾਲ
 ਅਬ ਧਰਮ ਹਮਾਰੋ ਕਿਮ ਰਹੇ ਗੁਰ ਸੋ ਔ ਜਗ ਨਾਲ। ੧੭।

ਚੌਪਈ : ਤੋ ਸਤਿਗੁਰ ਉਨ ਦਯੋ ਫਰਮਾਇ। ਲਯੋ ਸਰਬ ਲੋਹ ਕਰਦਾ ਫਿਰਾਇ। ਫੁਲਾਦ, ਲੋਹੇ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾਨ
 ਜੋਰ ਜੁਲਮ ਸੰਗ ਤੁਰਕ ਨ ਹੋਇ। ਤੋ ਹੋਇ ਤੁਰਕ ਸੰਗ ਤੁਰਕਨੀ ਸੋਇ। ੧੮।
 ਇਕ ਔਰ ਗਲ ਕਰਤ ਪਤਯਾਈਓ। ਪੱਲੈ ਬਾਂਧ ਕੁਛ ਖਾਣਾ ਲਯਾਈਓ।
 ਜੇ ਤੁਮਰੋ ਕੁਝ ਮਨ ਸੰਕਾਇ^{੧੦}। ਪੰਜ ਚੁਭੇ ਲਯੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਲਾਇ। ੧੯। ਝੰਕਾ
 ਸੋਊ ਡਉਰਾ ਸਿੱਖਨ ਕਰ ਲਈ। ਤੁਰਕਨ ਕਹੀ ਕਿਮ ਕਰਦ ਛੁਹਈ^{੧੧}। ਤਗੀਕਾ / ਕਿਰਪਾਨ ਕਿਉਂ ਛੁਹਾਈ
 ਕਹੀ ਪਠਾਣ ਸ਼ੁਰਾ ਅਈ ਨਈ^{੧੨}। ਧਰਮ ਕੀਯੋ ਅਬ ਹਾਜੀਅਨ ਮਈ^{੧੩}। ੨੦। ਨਵੀਂ / ਹਾਜੀਆਂ ਵਾਲਾ
 ਪ੍ਰਾਤ ਖੋਹਲ ਕਰ ਦੇਖਯੋ ਖਾਣਾ। ਕੜਾਹ ਚਾਵਲ ਦਿਖੁ ਮਨ ਪਤੀਆਣਾ।
 ਉਹਾਂ ਤੇ ਤੁਰ ਮੋਹੀ^{੧੪} ਪਹੁਚੈ। ਤੁਰ ਜਟਿ ਪੁਰੈ ਢਿਗਿ ਲੰਮੀ ਪੌਚੈ^{੧੫}। ੨੧।^{੧੬} ਪਹੁੰਚੇ

੨੧.੧. ਸਾਖੀ ਕਾਂਗੜ ਤਪੇ ਦੀਨੇ ਕਿਆਂ ਕੀ—੧

ਦੋਹਰਾ : ਇਸੀ ਤੌਰ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਤੁਰ ਪੁਜੇ ਕਾਂਗੜ^੧ ਤੱਪੈ ਜਾਇ।
 ਦੀਨੈ^੨ ਕੀ ਢਿਗਿ ਪਿੰਡ ਮਧੇ ਗੁਤ ਲਖਮੀਰ^੩ ਤਿਹ ਰਾਇ। ੧।

੧. ਸ੍ਰਾਇ ਦੁਰਾਇ : ਸਰਾਏ ਦੋਰਾਹਾ, ਲੁਧਿਆਣੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਇਕ ਕਸਬਾ ਜੋ ਪੁਰਾਣੀ ਜਰਨੈਲੀ ਸੜਕ ਉੱਪਰ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਥਾਂ ਉੱਪਰ ਮੁਗਲਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਮੁਸਾਫਿਰਾਂ ਤੇ ਵਾਪਾਰੀਆਂ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਲਈ ਸਰਾਇ ਸੀ।
੨. ਇਸ ਛੰਦ ਦਾ ਇਕੋ ਬੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।
੩. ਮੋਹੀ : ਦਾਖਾ ਨਜ਼ਦੀਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਦੀ ਮੁੰਦਰੀ, ਜੋ ਉਂਗਲ ਵਿੱਚ ਵਿੜ੍ਹ ਗਈ ਸੀ, ਇਕ ਲੁਹਾਰ ਪਾਸੋਂ ਉਤਰਵਾਈ ਤੇ ਉਸੇ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਮ ਭੰਮੀਪੁਰ ਵੀ ਹੈ।
੪. ਜਟਪੁਰ ਲੰਮੀ : ਲੰਮੇ ਜਟਪੁਰੇ, ਜਗਰਾਉਂ ਨਜ਼ਦੀਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ ਜਿੱਥੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਲਈ ਠਹਿਰੇ ਸਨ। ਰਾਇ ਕੋਟ ਦਾ ਰਾਇ ਕਲਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਏਥੇ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਖੜਗ ਬਖਸ਼ੀ ਸੀ।
੫. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਾਲੇ ਖਰੜੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬੰਦ ਅਧੂਰਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਛਪੇ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਏਥੇ ਇਉਂ ਹੈ :
 ਉਹਾਂ ਤੇ ਤੁਰ ਮੋਹੀ ਗਏ। ਜਟਪੁਰ ਲੰਮੀ ਲੰਘ ਭਗਤੇ ਠਏ। (ਦੇਖੋ ਪੰਨਾ ੬੧)
੬. ਕਾਂਗੜਾ : ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਠਿੰਡਾ ਦੇ ਥਾਣਾ ਦਿਆਲਪੁਰੇ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ ਜੋ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਰਾਇ ਜੋਧ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਵੀ ਇਥੇ ਪਧਾਰੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮਾ ਏਸੇ ਸਥਾਨ ਉਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸਿੱਖ ਚੌਧਰੀ ਲਖਮੀਰ ਏਸੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਸੀ।
੭. ਦੀਨੈ : ਦੀਨਾ, ਥਾਣਾ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੋਗਾ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ ਜਿੱਥੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਲੋਹਗੜ੍ਹ ਨਾਮੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਹੈ। ਇਹ ਪਿੰਡ ਕਾਂਗੜ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੈ ਜਿੱਥੋਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮਾ ਲਿਖਿਆ ਸੀ।
੮. ਲਖਮੀਰ : ਚੌਧਰੀ ਲਖਮੀਰ, ਲਖਮੀਰ ਰਾਇ, ਕਾਂਗੜ ਨਿਵਾਸੀ ਰਾਇ ਜੋਧ ਦਾ ਪੋਤਰਾ ਜਿਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਕਾਂਗੜ ਪਧਾਰਨ ਸਮੇਂ ਬੜੀ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਾਵ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਈ ਰਾਇ ਸ਼ਮੀਰ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਿਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਚੌਪਈ : ਤਿਸੈ ਚੁਬਾਰੇ ਜਾ ਸਤਿਗੁਰ ਬਹੇ। ਆ ਲਖਮੀਰ ਚਰਨ ਤਿਹ ਛੁਹੈ। ਪਕੜੇ, ਛੁਪੇ
 ਸਤਿਗੁਰ ਖੁਸ਼ੀ ਅਗਯੋਂ ਉਸ ਦਈ। ਔਰ ਹਕੀਕਤ ਉਸ ਯੋਂ ਕਹੀ।੨।
 ਜੋ ਤੂੰ ਟਿਕਾਇ ਸਕੈਂ ਹਮ ਪਾਹਿ। ਤੋਂ ਹਮ ਕਿਛ ਕਟ ਹੈਂ ਦਿਨ ਯਾਹਿ। ਆਪਣੇ ਪਾਸ / ਏਥੇ
 ਕਹੀ ਲਖਮੀਰ ਤੂੰ ਹਮ ਸਿਰ ਕੈ ਸਾਥ। ਹਾਥ ਜੋੜ ਉਨ ਯੋਂ ਕਹੀ ਬਾਤ।੩।
 ਉਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁਇ ਬਹੇ। ਸੁਨਿ ਸੁਨਿ ਸਿੰਘ ਤਿਹ ਥਾਂ ਬਹੁ ਅਏ।
 ਔਰ ਸੁਨੋਂ ਜੋ ਪਿਛਲਨ ਭਈ। ਯੋਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਨ ਛੋਟਨ ਸਿਰਵਈ।੪।

ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਉਪਰ ਜੋ ਬੀਤੀ

ਸਰਸਯੋਂ ਭਯੋਂ ਬਹੁਤੋਂ ਬਿਚਲਉਂ। ਤੁਰੈ ਉਹਾਂ ਤੇ ਲੋਕ ਨਿਜ ਨਿਜ ਦਉਂ। ਸਰਸਾ ਨਦੀ / ਵਿਛੋੜਾ / ਪਾਸੇ
 ਰੋਪੜ ਤਾਕ ਗੁਰ ਰਖੀ ਸੰਭਾਰਾ। ਲਯਾਏ ਸਤਿਗੁਰ ਚਾਰਨ ਨਾਰਾ।੫। ਨਾਲ

ਦੋਹਰਾ : ਉਹਾਂ ਫੌਜੈਂ ਬਹੁ ਮਿਲੀਂ ਚਾਰ ਤਰਫ ਤੇ ਆਇ।
 ਬਭ ਮਾਤਾ ਲੈ ਪੋਤਰਨ ਗਈ ਬਿਛਰਾ ਕਿਤ ਦਾਇ।੬। ਵੱਡੀ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ / ਵਿਛੜ

ਚੌਪਈ : ਅਬ ਔਰ ਸਿੰਘਨ ਸਨਾਉਂ ਗਾਥਾ। ਅਏ ਰੋਪੜ ਲੈ ਸਤਿਗੁਰ ਸਾਥ। ਹੋਰਨਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਕਥਾ
 ਖੜਿ ਖੜਿ ਲੜ ਲੜ ਭਏ ਸ਼ਹੀਦ। ਕਹੈ ਗੁਰੂ ਕਿਮ ਜਾਇ ਵਗੀਦਾ।੭। ਵਗਦਾ, ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ
 ਸਰਸੈ ਪਰ ਬਹੁ ਪਰਬਤੀ ਅਕਾਏ। ਇਮ ਕਰ ਪਹੁੰਚੇ ਰੋਪੜ ਆਏ।
 ਰੋਪੜੀਯਨ ਦਏ ਬੁਏ ਖੋਲ੍ਹ। ਕਹੈ ਗੁਰੂ ਰਹਿੰ ਹਮਰੇ ਕੋਲ।੮।
 ਦੁਇ ਦੁਇ ਚਾਰ ਚਾਰ ਲਏ ਵਾਰ। ਲੂਟ ਕੂਟ ਦੇਂਹ ਤਿਤਹੀ ਮਾਰ।
 ਕਿਤਕ ਸਿੰਘ ਜੋ ਕੋਟਲੇ ਵੜ ਰਹੇ। ਨਹਿੰ ਉਨ ਖੋਹੇ ਔ ਮਾਰੇ ਨਹੇਂ।੯। ਕੋਟਲਾ, ਇਕ ਪਿੰਡ
 ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਇ ਤਹ ਬਚਿਤ੍ਰ ਸਿੰਘ ਵਰਯੋ। ਪਠਾਣ ਨਿਹੰਗਾ ਉਸ ਚੰਗੇ ਕਰਯੋ।
 ਔਰ ਸਿੰਘ ਜੋ ਜ਼ਖਮੀ ਗਏ। ਵੈ ਭੀ ਉਸ ਥੇ ਚੰਗੇ ਕਰਏ।੧੦।

ਦੋਹਰਾ : ਕਈ ਵਾਰ ਵਹੁ ਪਠਾਣ ਥੋ ਜਾਇ ਰਹਤੋ ਗੁਰੂ ਹਜ਼ੂਰ।
 ਘੋੜੇ ਜੋੜੇ ਉਸ ਚੰਗੇ ਕਰ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇਤ ਹਜ਼ੂਰ।੧੧।

ਚੌਪਈ : ਅਬ ਅਗੇ ਫੇਰ ਸੁਨਹੁ ਵੈ ਬਾਤ। ਜਿਮ ਕੀਏ ਬਜੀਦੇ ਸ਼ੀਰ ਖੋਰ ਘਾਤਾ। ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਨ / ਕਤਲ
 ਰੋਪੜੋਂ ਜੁਦੀ ਮਾਤ ਉਨ ਕੀਨੀ। ਹੁਤੋ ਬਾਹਮਨਾ ਰਸੋਈਓ ਮਤ ਹੀਨੀ।੧੨। ਬੋੜੀ ਅਕਲ
 ਉਸ ਕੇ ਮਨ ਮੈਂ ਬਭ ਲਬਾ ਆਯੋਂ। ਉਨ ਦੇਖਤ ਦਰਬ ਜੁ ਮਾਤ ਚੁਕਾਯੋਂ। ਲੱਭ / ਉਠਾਇਆ
 ਹੀਰੇ ਮੋਤੀ ਮਾਣਕ ਸਬਜੇ। ਹੁਤੋ ਗਲਯੋ ਬਾਮਣ ਜਿਤ ਗਜਬੈ।੧੩। ਫ਼ੀਰੋਜ਼ੇ, ਕੀਮਤੀ ਪੱਥਰ / ਹੋਰਾਨੀ

੧. ਬਚਿਤ੍ਰ ਸਿੰਘ : ਵਿਚਿਤ੍ਰ ਸਿੰਘ, ਮਨੀ ਰਾਮ ਰਾਜਪੂਤ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਜੋ ੧੭੦੧ ਈ. ਵਿੱਚ ਆਨੰਦਪੁਰ ਉੱਪਰ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਹਮਲੇ ਸਮੇਂ ਮਸਤ ਹਾਥੀ ਨਾਲ ਜੂਝਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਅਪਣਾ ਰੂਪ ਵਟਾਉਣ ਵਿੱਚ ਬੜਾ ਨਿਪੁੰਨ ਸੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਬਹਿਰੂਪੀਆ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ। ਦਸੰਬਰ ੧੭੦੫ ਈ. ਵਿੱਚ ਆਨੰਦਪੁਰ ਛੱਡਣ ਸਮੇਂ ਇਹ ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਉਪਰ ਵੈਰੀ ਦਲ ਨਾਲ ਲੜਦਾ ਹੋਇਆ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਭਾਈ ਉਦੇ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਉੱਪਰ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਈ ਸੀ।
੨. ਲਿਖਾਰੀ ਦਾ ਰੋਪੜ ਨਜ਼ਦੀਕ ਕੋਟਲਾ ਪਿੰਡ ਨਿਵਾਸੀ ਨਿਹੰਗ ਖ਼ਾਨ ਪਠਾਣ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਹੈ। ਉਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਾਸਤੇ ਘੋੜੇ ਲਿਆਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ।
੩. ਬਾਹਮਨ : ਮੋਰਿੰਡਾ ਨਜ਼ਦੀਕ ਸਹੇੜੀ ਪਿੰਡ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਗੰਗੂ ਬਾਹਮਣ ਜੋ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਰਸੋਈਆ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਤੇ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਲੈ ਆਂਦਾ ਸੀ। ਲੱਭ-ਲਾਲਚ ਦੀ ਅੱਗ ਕਾਰਣ ਇਸ ਨੇ ਚੁਗਲੀ ਕਰਕੇ ਮਾਤਾ ਤੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਲੈ ਮਾਤੈ ਨਿਜ ਗਇਓ ਗਰਾਮ। ਸਾਹੇੜੀ^੧ ਥੋ ਉਸ ਕੋ ਨਾਮ।
 ਜਾਇ ਉਜਾੜ ਮਧ ਢੱਕੋ ਬਹਾਈ। ਚੀਜ ਸਭੀ ਉਨ ਕਰੀ ਕਬਜਾਈ^੧।੧੪। *ਫੁਪਾ ਕੇ / ਕਬਜੇ ਵਿਚ*
 ਕਹੈ ਮਾਤਾ ਹਮ ਜਿਮੀ^੧ ਦਬਾਈ। ਤੁਮ ਮਨ ਚਿੰਤਾ ਕਰਯੋ ਨ ਕਾਈ। *ਜਮੀਨ ਵਿਚ ਦੱਬੀ*
 ਮਾਤਾ ਕਹੈ ਹਮ ਚਿੰਤਾ ਜਾਨ^੧। ਹਮ ਕੋ ਬਹਾਉ ਕਿਤੇ ਕਲਬ ਮਕਾਨ^੧।੧੫। *ਜਿੰਦ-ਜਾਨ / ਘਰ ਵਿਚ*

ਦੋਹਰਾ : ਤੇ ਬਾਹਮਨ ਨਿਸਾ ਘਰ ਨਿਜੈ^੧ ਮਾਤਾ ਰਖੀ ਬਹਾਇ। *ਰਾਤ ਸਮੇਂ / ਆਪਣੇ ਘਰ*
 ਪਰ ਰੰਘੜਨਾ ਮੋਰੰਡੈ^੨ ਕਹਯੈ ਮੁਹਿ ਮਿਲਾਉ ਨਿਬਾਬੈ ਜਾਇ।੧੬। *ਮੋਰੰਡੇ ਦੇ ਰੰਘੜਾ ਨੂੰ*

ਚੌਪਈ : ਮੈ ਦੇਉਂਗੁ ਗੁਰ ਪੁਤ੍ਰ ਫੜਵਾਇ। ਦਿਉ ਮੋਕੋ ਤੁਮ ਇਨਾਮ ਦਿਵਾਇ।
 ਜਰਾ ਟਾਲ ਰੰਘੜਨ ਨੇ ਨਹਿ ਕੀਯੋ। ਤੁਰਤ ਬਾਮਨ^੧ ਉਨ ਸੰਗ ਲੈ ਲੀਯੋ।੧੭। *ਬਾਹਮਣ (ਗੰਗੂ)*
 ਬਾਮਣ ਮੋੜ ਸਤਾਬੀ ਲਯੋ। ਦਏ ਦਿਖਾਲ ਉਨ ਚੌਕਸ ਭਯੋ।
 ਜਾਨੀ ਮਾਨੀ^੧ ਰੰਘੜ ਦੁਇ ਭਾਈ। ਉਨ ਆਨ ਮੁਰੰਡੇ ਘਰ ਰਖੇ ਬਹਾਈ।੧੮।

ਜਾਨੀ ਖਾਨ ਤੇ ਮਾਨੀ ਖਾਨ

ਇਕ ਸਾਂਭੇ ਇਕ ਗਯੋ ਸਿਰਹੰਦ। ਫੜਾਇ ਬਜੀਦੈ ਕਰ ਦਏ ਬੰਦ। *ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਨ*
 ਦਿਵੇ ਅਨਾਮ ਗੁਰੂ ਪੁਤ੍ਰ ਫੜਾਵੈ^੧। ਦੀਨ ਮਜ਼ਹਬ^੧ ਤੁਮ ਮਦਦ ਪੁਚਾਵੈ^੧।੧੯। *ਦੀਨ, ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਮੱਦਦ*
 ਇਤਨੀ ਸੁਨਤ ਫੌਜ ਚੜ੍ਹ ਆਈ। ਲਏ ਸਿਰਹੰਦ ਉਨ ਢਿਗ ਮੰਗਾਈ।
 ਚਾੜ੍ਹ ਬੁਰਜ ਸੋ ਤਕੜੇ ਕਰੇ। ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਸਾਥੇ ਫੜੇ।੨੦।

ਦੋਹਰਾ : ^੧ਉਸੀ ਬੁਰਜ ਮਧਿ ਹੁਤਿ ਅਗੈ ਖਤਰੀ ਫੜਿਯੋ ਕਪੂਰ।
 ਟੋਡਰ ਮਲ ਥੋ ਨਾਮ ਉਸ ਕਰੀ ਸੇਵਾ ਕਿਛੁਕ ਜਰੂਰ।੨੧।

ਚੌਪਈ : ਔਰ ਖੱਤੀ ਹੁਤੇ ਸੂਚਾ ਨੰਦ^੧ ਨਾਮ। ਕਿਤ ਘੱਲਯੋ ਥੋ ਕਰਣ ਸਾਕ ਗੁਰਧਾਮ^੧। *ਰਿਸ਼ਤਾ / ਗੁਰੂ ਘਰ*
 ਗੁਰੂ ਨ ਮੰਨਯੋ ਉਸ ਰਾਖਯੋ ਯਾਦ। ਇਮ ਕਰ ਸਮਝਯੋ ਉਨ ਵਹਿ ਬਾਦ^੧।੨੨। *ਮਨ ਵਿਚ ਖੋਰ*
 ਉਨ ਕਹਯੋ ਨਬਾਬ ਏ ਸਰਧ ਬਿਸੂਰੇ^੧। ਛੋਟੇ ਬਡੇ ਏ ਡਸਗਾ ਜ਼ਰੂਰੇ। *ਜ਼ਹਿਰ ਨਾਲ ਭਰੇ ਸੱਪ / ਡੇਗ*
 ਔ ਜੁ ਇਨ ਕੋਊ ਤੁਹਮਤਾ ਉਠਾਈ। ਤੁਹ ਤੇ ਨਾਂਹਿ ਸੋ ਦਿੱਤੀ ਜਾਈ।੨੩। *ਇਲਜ਼ਾਮ, ਕਲੇਕ*
 ਯਹਿ ਗੁਰ ਕੋ ਘਰਿ ਪਦਮਨਿ ਜੋਗ। ਕਰੈ ਤੁਹਮਤਿ ਤੋ ਮਨਿ ਲਹਿ ਲੋਗ।
 ਚਿੰਤਾਮਨ ਔ ਪਾਰਸ ਚੀਜ। ਕਹੈ ਲੋਗ ਇਸ ਗੁਰ ਘਰ ਸੀਜ।੨੪।

੧. ਸਾਹੇੜੀ : ਸਹੇੜੀ, ਮੋਰੰਡਾ ਨਜ਼ਦੀਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਰੋਪੜ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ ਜਿੱਥੋਂ ਦਾ ਗੰਗੂ ਬਾਹਮਣ ਸੀ। ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਖੇੜੀ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਬਰਬਾਦ ਕਰਕੇ ਬੇਹ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।
੨. ਮੋਰੰਡੈ : ਮੋਰੰਡਾ, ਇਥੋਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਦੋ ਰੰਘੜ ਜਾਨੀ ਖ਼ਾਨ ਤੇ ਮਾਨੀ ਖ਼ਾਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਾਤਾ ਤੇ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਹੇੜੀ ਤੋਂ ਸਰਹਿੰਦ ਵਜ਼ੀਰ ਖ਼ਾਨ ਪਾਸ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਕੇ ਲਿਆਂਦਾ ਸੀ।
੩. ਇਹ ਛੰਦ ਛਪੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ, ਦੇਖੋ ਪੰਨਾ ੬੨.
੪. ਸੂਚਾ ਨੰਦ : ਸੂਬਾ ਸਰਹਿੰਦ, ਵਜ਼ੀਰ ਖ਼ਾਨ ਦਾ ਪੇਸ਼ਕਾਰ, ਇਸ ਨੇ ਸੂਬਾ ਸਰਹਿੰਦ ਵਜ਼ੀਰ ਖ਼ਾਨ ਨੂੰ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਨ ਲਈ ਉਕਸਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਸੱਪ ਦੇ ਬੱਚੇ ਰਹਿਮ ਲਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਸਰਹਿੰਦ ਫ਼ਤਹਿ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਇਸ ਨੂੰ ਵੀ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਜੂਠਾ ਨੰਦ ਦੇ ਨਾਉਂ ਨਾਲ ਵੀ ਪੁਕਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
੫. ਇਹ ਛੰਦ ਛਪੇ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਦੇਖੋ ਪੰਨਾ ੬੨.

ਅਬ ਇਨ ਕੋਂ ਦੇ ਮਲੇਰੀਯਨਾ ਸੌਪਾਇ। ਮਾਰੇ ਜਿਨੈਂ ਹੈ ਕਈ ਭਰਾਇ। *ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਦੇ ਪਠਾਣਾਂ ਨੂੰ*
 ਉਨਕੈ ਹੱਥੀ ਇਨੈਂ ਮਰਵਾਇ। ਤਉ ਬਜੀਦੈ ਲਏ ਬੁਲਵਾਇ।੨੫। *ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਨ ਨੇ*
 ਸ਼ੇਰ ਮੁਹੰਮਦਾ ਬਡ ਉਨ ਥਾਯੋ। ਅਖਵਾਜ਼ ਖਿਜਰਾ ਭੀ ਸਾਥੋ ਆਯੋ।
 ਤੁਮਰੋ ਮਾਰਯੋ ਗੁਰ ਨਾਹਰ ਖਾਂ ਭਾਈ। ਉਸ ਬੇਟੇ ਤੁਮ ਦੇਹੁ ਮਰਵਾਈ।੨੬।

ਦੋਹਰਾ : ਸ਼ੇਰ ਮੁਹੰਮਦ ਨਹਿੰ ਗਨੀ ਥੋਲਯੋ ਸੀਸ ਹਿਲਾਇ। *ਗਿਣਤੀ, ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ*
 ਹਮ ਮਾਰੈ ਸ਼ੀਰ ਖੋਰਿਆਂ ਜਗ ਮੈਂ ਔਜਸਾ ਆਇ।੨੭। *ਮਾਸੂਮਾਂ, ਦੁੱਖ ਪੀਂਦੇ ਬੱਚਿਆਂ / ਬਦਨਾਮੀ*

ਚੌਪਈ : ਓਇ ਮੁਏ ਕਰ ਜੰਗ ਲਰਾਈ। ਮਾਰੈ ਸ਼ੀਰ ਖੋਰ ਕਯਾ ਬਡਿਆਈ। *ਲੜਾਈ, ਜੰਗ ਕਰਕੇ*
 ਉਨੈ ਨ ਮਾਨੀ ਹਾਹਾ ਨਾਰਾ ਮਾਰਾ। ਤੋਂ ਨਬਾਬ ਔਰ ਠਟਯੋ ਬਿਚਾਰਾ।੨੮। *ਹਾਹਾਕਾਰ ਦਾ ਨਾਅਰਾ*
 ਸੱਦ ਬਾਲਕ ਉਨ ਦੋਊ ਬਹਾਏ। ਹੋਹੁ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੁਖਨਾ ਅਲਾਏ। *ਬੋਲ, ਬਾਤ ਕਹੀ*
 ਨਹ ਆਵਨ ਦੀਨਾ ਤੋਂ ਦੈਯਗੁ ਮਾਰ। ਜਿਮ ਮਾਰਯੋ ਤੁਮ ਪਿਤ ਕਰ ਖੂਾਰ।੨੯। *ਇਸਲਾਮ*
 ਯਹ ਸੁਨ ਬਾਲਕਨ ਗੁੱਸੋ ਆਯੋ। ਹਮਰੈ ਪਿਤ ਕੋ ਸਕੈ ਮਰਵਾਯੋ। *ਕੋਟ*
 ਹਮਰੋ ਪਿਤਾ ਬਡ ਰਖਤ ਹਥਯਾਰ। ਮਾਰਨਵਾਰੋ ਵਹੁ ਲਏ ਮਾਰ।੩੦। *ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ*
 ਸੁਨਿ ਨਿਬਾਬਾ ਯੋਂ ਸੁਖਨ ਉਚਾਰੇ। ਹੈ ਏ ਲਰਕੋ ਜ਼ਿਬਹਾ ਕਰਨੇ ਵਾਰੇ। *ਲੜਕੇ / ਕੁਰਬਾਨ, ਕਤਲ*
 ਜੋ ਏਹ ਹੋਹਿੰ ਨ ਮੁਸਲਮਾਨ। ਕਰੋਂ ਜ਼ਿਬਹ ਇਨ ਮਾਰੇ ਜਾਨ।੩੧।

ਦੋਹਰਾ : ਇਤਕ ਕਹੀ ਜਬ ਦੁਸਟ ਸੁਨਿ ਤੁਰਕ ਭਏ ਪਰਸਿੰਨ।
 ਫੜੈ ਘਸੀਟੈ ਹੋਵਤੈ ਆਯੋ ਉਨੈ ਨ ਤਰਸ ਮਨ।੩੨।

ਚੌਪਈ : ਹੁਤੋ ਉਹਾਂ ਥੋ ਛੁਰਾ ਇਕ ਵਾਰੋ। ਦੈ ਗੋਡੇ ਹੇਠਾ ਕਰ ਜ਼ਿਬਹ ਡਾਰੋ। *ਛੁਰਾ ਵਾਹੁਣ ਵਾਲਾ ਜਲਾਦ*
 ਤੜਫ ਤੜਫ ਗਈ ਜਿੰਦ ਉਡਾਇ। ਇਮ ਸ਼ੀਰ ਖੋਰ ਦੁਇ ਦਏ ਕਤਲਾਇ।੩੩। *ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤੇ*
 ਯਹੀ ਬਾਤ ਬਡ ਮਾਤ ਸੁਣ ਲਈ। ਗਿਰ ਬੁਰਜੋਂ ਦਏ ਪ੍ਰਾਣ ਉਡਈ। *ਬੁਰਜ ਤੋਂ ਡਿੱਗ ਕੇ*
 ਐਸੋ ਭਯੋ ਤਹਾਂ ਬਡਕਾਰਾ। ਹਾਹਾਕਾਰ ਸੁਨ ਜਗਤ ਉਚਾਰਾ।੩੪। *ਵੱਡਾ ਸਾਕਾ*

੧. ਸ਼ੇਰ ਮੁਹੰਮਦ : ਸ਼ੇਰ ਮੁਹੰਮਦ ਖਾਨ, ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਦਾ ਪਠਾਣ ਸਰਦਾਰ, ਜੋ ਸ਼ਾਹੀ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਸੂਬਾ ਸਰਹਿੰਦ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਆਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਭਰਾ ਨਾਹਰ ਖਾਨ ਚਮਕੌਰ ਦੇ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਤੀਰ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਿਆ ਸੀ।
 ੨. ਅਖਵਾਜ਼ ਖਿਜਰ : ਖਵਾਜਾ ਖਿਜਰ, ਸ਼ੇਰ ਮੁਹੰਮਦ ਖਾਨ ਮਲੇਰਕੋਟੀਏ ਪਠਾਣ ਸਰਦਾਰ ਦਾ ਸਕਾ ਭਾਈ। ਇਹ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਸਮੇਂ ਮਝੈਲ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਦਲ ਹੱਥੋਂ ਰੋਪੜ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਮਰਿਆ ਸੀ।
 ੩. ਏਥੇ ਲੇਖਕ ਨੇ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਫਤਹਿ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜਲਾਦ ਦੁਆਰਾ ਗੋਡਿਆਂ ਹੇਠ ਰੱਖ ਕੇ ਕੁਹ ਮਾਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਨੀਹਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿਉਂਦਿਆਂ ਚਿਣਵਾਉਣ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।
 ੪. ਛਪੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕ ਹੋਰ ਛੰਦ ਵੀ ਹੈ :
 ਕਹੋ ਕਹਾਂ ਉਸ ਵਕਤ ਗਲ ਜੋ ਉਨ ਜੁਲਮੀ ਕੀਨ।
 ਅੰਬਰ ਚਹਿਯਤ ਹੁਤ ਗਿਰਯੋ ਚਹੀਯਤ ਫਟੀ ਜਮੀਨ। (ਪੰਨਾ ੬੨)

੨੧.੨. ਸਾਖੀ ਕਾਂਗੜ ਤਪੇ ਦੀਨੇ ਕਿਆਂ ਕੀ—੨
(ਸਾਖੀ ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮਾ)

- ਦੋਹਰਾ : ਸੋ ਸੁਨੀਓ ਗਲ ਗੁਰੂ ਜੋ ਜਾ ਬੈਠੇ ਰਾਇ ਕੋਲ।
ਆਯੋ ਤਰਫ਼ ਸਿਰਹੰਦ ਕੇ ਉਨ ਕਹੇ ਜੁ ਰੋਇ ਰੋਇ ਬੋਲ।੧।
- ਚੌਪਈ : ਸੁਨ ਸਤਿਗੁਰ ਚੁਪ ਉਸ ਕਰਵਾਯੋ। ਕਹੁ ਸਿਖਾ ਤੂੰ ਕਿਤ ਤੇ ਆਯੋ।
ਖਬਰ ਕੋਊ ਮਾਤਾ ਕੀ ਆਣੀ। ਕਿ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਨ ਸਿਰ ਜੁਲਮੀ ਵਿਹਾਣੀ।੨। ਲਿਆਂਦੀ / ਬੀਤੀ
ਤੋਂ ਸਿਖ ਚਕ ਸਿਰ ਘੱਟਾ ਪਾਯੋ। ਤੁਰਕਨ ਅਪਣੋ ਨਾਸ ਕਰਾਯੋ।
ਕਹੋਂ ਕਹਾਂ ਮੁਖੋਂ ਕਿਹਾ ਨ ਜਾਈ। ਜਿਮ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਨ ਕੈ ਸੀਸ ਬਿਹਾਈ।੩।
ਮੱਧ ਕਚਹਿਰੀ ਕਾਰੋ ਕਰਯੋ। ਨਹਿੰ ਵਹਿ ਪਰਵਰਦਗਾਰੋ ਡਰਯੋ। ਭੈੜਾ ਕਾਰਨਾਮਾ / ਰੱਬ ਕੋਲੋਂ
ਘੜੀ ਕੁ ਗੁਰ ਰਹੇ ਮਸ਼ਟਹਾ ਮਾਰ। ਫਿਰ ਬੋਲੇ ਗੁਰ ਜੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਧਾਰ।੪। ਰੁੱਖ-ਚਾਪ, ਮਾਮੋਸ਼
ਉਹਾਂ ਹੁਤੈ ਕਚਹਿਰੀ ਸਿਖ ਘਨੇਰੈ। ਕਿਨੈ ਨ ਮੋੜੇ ਤੁਰਕ ਉਤ ਵੇਰੈ। ਉਸ ਵੇਲੇ
ਹਮ ਤਕਸੀਰ ਪਤਸਾਹਿਾ ਭੀ ਥੇ ਨਾਹਿ। ਉਸ ਕੋ ਮਾਰਤ ਥਾ ਕੋਊ ਨਾਹਿ।੫। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ
- ਦੋਹਰਾ : ਪਰਸ਼ਾਰਥਾ ਕੇ ਕਾਰਣੈ ਸਿਰ ਸਿਖ ਦੇਤ ਥੇ ਲਾਇ। ਪਰਉਪਕਾਰ
ਤਿਹ ਹੁਤੋ ਮਸੰਦ ਸੁਲੱਖਣੋਂ ਸਿੱਖ ਸੈ ਚੌਦਾਂ ਘਰ ਥਾਇ।੬। ਸੁਲੱਖਣ ਨਾਮੀ ਮਸੰਦ
- ਚੌਪਈ : ਰਾਇਪੁਰਯੋ ਥੋ ਕਚਹਰੀ ਮਾਹਿ। ਚਿਨਾਰਥਲਯੋ ਬੁਲਾਕੀ ਗਲ ਥੰਭੀ ਨਾਹਿ। ਰੋਕੀ
ਉਨ ਬਾਲ ਮਾਰਨ ਕੋ ਕਯਾ ਥੋ ਦਾਇ। ਬਿਨੈ ਦਾਹਿ ਕਿ ਲਗੈ ਨ ਹਾਇ।੭। ਬਹਾਨਾ / ਸਸਕਾਰ
ਜਿਨ ਤਨ ਲਗੀ ਸੋ ਤਨ ਜਾਣੈ। ਔਰ ਲੋਕ ਇਕ ਕੂੜ ਬਖਾਣੈ।
ਇਤਨੀ ਕਹਿ ਗੁਰ ਅੰਸੂ ਗਿਰਾਈ। ਤੋਂ ਸਿੱਖਨ ਇਮ ਅਰਜ ਸੁਨਾਈ।੮। ਅੱਥਰੂ
ਤੂ ਕਰਤੇ ਪਰਿ ਪੂਰਨ ਗਯਾਨੀ। ਤੁਮ ਭੀ ਗੋਰਯੋ ਨੈਨ ਤੇ ਪਾਨੀ। ਅੱਖਾਂ ਤਾਂ ਪਾਣੀ, ਅੱਥਰੂ ਭੋਗੇ
ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਇਮ ਬਚਨ ਸੁਨਯੋ। ਹਰੈ ਬਿਰਫ਼ ਤੋੜ ਪਤਾ ਮੰਗਵਯੋ।੯। ਪੱਤਾ
ਤੁਟਯੋ ਪਤਿ ਤਿਤ ਨੀਰ ਸਿਮਾਯੋ। ਸੋ ਸਿੱਖਨ ਦਿਖਾਇ ਪਤਿਆਯੋ। ਪਾਣੀ ਸਿੰਠਿਆ
ਜੜੁ ਬਿਰਫ਼ਨਾ ਸਿੰਮ ਆਵੈ ਨੀਰ। ਯਹਿ ਤੋ ਮਾਨਸ ਚੇਤਨਾ ਸਰੀਰ।੧੦। ਰੁੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ / ਜਿੰਦ, ਆਤਮਾ
- ਦੋਹਰਾ : ਫਿਰ ਸਤਿਗੁਰ ਉਸ ਸਿਖ ਪੁਛਯੋ ਕਿਨ ਹਾਹਾ ਨਾਰਾ ਮਾਰਯੋ ਨਾਹਿ।
ਉਸੀ ਸਿਖ ਤਬ ਇਮ ਕਹੀ ਇਕ ਮਲੇਰੀ ਪਠਾਣਾ ਕਹਾਹਿ।੧੧। ਸ਼ੇਰ ਮੁਹੰਮਦ ਖ਼ਾਨ
- ਚੌਪਈ : ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖੋਂ ਫੁਰਮਾਯੋ। ਅਪੁਨੀ ਜੜ੍ਹਾਂ ਗਯੋ ਵਹੁ ਲਾਯੋ।
ਉਨ ਕਰਨੀ ਸਿਰ ਔਰਨ ਪਈ। ਵਾਜ ਗੁਰੂ ਕੀ ਉਨ ਰਖ ਗਈ।੧੨।

੧. ਰਾਇ ਕਲਾ, ਰਾਇ ਕੋਟ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਜੋ ਜਗਰਾਉਂ ਦੇ ਆਸ ਪਾਸ ਤਿਹਾੜਾ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਸੀ। ਜਦ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਾਛੀਵਾੜੇ ਤੋਂ ਰਾਇ ਕੋਟ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਇਸ ਨੇ ਬੜੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਨੌਕਰ ਨੂਰ ਸਹਿੰਦ ਭੇਜ ਕੇ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਮੰਗਵਾਈ ਸੀ।

ਵਹਾਂ ਗੁਰੂ ਕਿਛ ਕੀਯੋ ਬੈਰਾਗੁ। ਛਿਲ ਉਂਗਲ ਕਛੁ ਕਰਦਹ ਲਾਗਿ।
 ਔਰ ਕਿਛੁ ਮੁਖ ਖਯਾਲ ਉਚਾਰਯੋ। ਬੈਰਾਗ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਮਨ ਮਹਿ ਧਾਰਯੋ।੧੩।^੧

ਖਿਆਲ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦

ਮਿਤ੍ਰੁ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਹਾਲ ਮੁਰੀਦਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ।
 ਤੁਧ ਬਿਨ ਰੋਗ ਰਜਾਈਆਂ ਦਾ ਓਢਣਾ ਨਾਗ ਨਿਵਾਸਾਂ ਦੇ ਰਹਿਣਾ। ਓੜੁਨਾ, ਉਤੇ ਲੈਣਾ
 ਸੂਲ ਸੁਰਾਹੀ ਖੰਜਰ ਪਿਆਲਾ ਬਿੰਗਾ ਕਸਾਈਆਂ ਦਾ ਸਹਿਣਾ। ਕਸਾਈਆਂ ਦੇ ਕਬਟ ਸਮਾਨ
 ਯਾਰੜੇ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਸੱਥਰਾ ਚੰਗਾ ਭਠ ਖੇੜਿਆਂ ਦਾ ਰਹਿਣਾ। ਭੁਮਾਸਨ, ਧਰਤੀ ਉਪਰ ਲੇਟਣਾ

ਦੋਹਰਾ : ਦੀਨੈਂ ਕੇ ਹੀ ਬੈਠ ਗੁਰ ਬੈਂਤਾਂ ਲਿਖੀ ਵਿਚਾਰ। ਦੀਨਾ ਪਿਡ / ਬੇਅਰ
 ਕਿਛ ਜੰਗ ਕਿਛ ਨਸੀਹਤ ਕਿਛ ਉਲਾਂਭੈ ਹਕੀਕਤ ਡਾਰ।੧੪।

ਚੌਪਈ : ਸੁ ਨੁਰੰਗੈ ਵਲ ਦਈ ਘਲਾਇ। ਦਯਾ ਸਿੰਘੈ ਲੈ ਪਹੁੰਚਯੋ ਜਾਇ। ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ
 ਬੋੜੀ ਉਨ ਸੁਣੀ ਬਹੁਤੀ ਰਹੀ। ਜਾਨਿ ਨੌਰੰਗੇ ਫੌੜੋ ਭਈ।੧੫। ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ
 ਔਰ ਸੁਨੋ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਗੱਲ। ਜਿਮ ਦੀਨੋ ਤੋਂ ਗੁਰ ਭਏ ਚੱਲ।
 ਇਕ ਦਿਨ ਸਤਿਗੁਰ ਭਏ ਦਿਆਲ। ਦਯੋ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਨਿਕਾਰਾ ਨਿਜ ਥਾਲ।੧੬। ਕੱਢ ਕੇ
 ਸੋ ਲਖਮੀਰਾ ਨਿਜ ਘਰ ਲੈ ਗਯੋ। ਜਾਇ ਘਰਨੀ ਕੈ ਪਾਨੈਂ ਦਯੋ। ਪਰਨੀ / ਹੱਥ ਵਿੱਚ
 ਸੋ ਘਰਨੀ ਕੋਨੈਂ ਦਬਵਾਯੋ। ਹਮ ਸਰਵਰੀ ਕਿਮ ਜੀਐਂ ਖਾਯੋ।੧੭। ਖੁੰਜੇ / ਸੁਲਤਾਨੀਏ
 ਹਮਰੀ ਜੜੁ ਅਬ ਹੀ ਤੇ ਜਾਇ। ਲੀਨੋ ਉਨ ਲਖਮੀਰ ਭੁਲਾਇ।
 ਫਿਰ ਸਤਿਗੁਰ ਕੈ ਪਾਸਹਿ ਆਯੋ। ਕਹਯੋ ਉਨੈਂ ਹਮ ਟਬਰ ਖੁਲਾਯੋ।੧੮। ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਖਵਾ ਦਿੱਤਾ

ਦੋਹਰਾ : ਸਤਿਗੁਰ ਜਾਣੀ ਜਾਣ ਹੁਤਿ ਕਹੀ ਲਖਮੀਰ ਤੈਂ ਝੂਠੀ ਬਾਤ। ਜਾਣੀ ਜਾਣ ਸਨ
 ਤੈਂ ਸਤਿਗੁਰ ਗੁੱਸੇ ਕੀਯੋ ਰਹਯੋ ਦੂਰ ਮਨ ਜਾਤਾ।੧੯। ਮਨੋਂ ਲਹਿ ਗਿਆ

ਚੌਪਈ : ਓ ਲਖਮੀਰਾ ਯਹ ਕਯਾ ਕੀਯੋ। ਲਿਖਯੋ ਲਿਲਾਰਾ ਮੇਟ ਕਿਮ ਲੀਯੋ। ਮੱਥਾ, ਮਸਤਕ
 ਹਮ ਆਏ ਤੁਹ ਕਰਨ ਨਿਹਾਲ। ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਤੁਮ ਲਿੱਖਨ ਭਾਲ।੨੦।
 ਯਕਪਟੀ ਕੈ ਸੰਤ ਨੇੜ ਨ ਬਹੈਂ। ਅਬ ਹਮ ਇਤਾ ਤੈ ਚਲਿਓ ਚਹੈਂ। ਇਸ ਥਾਂ ਤੋਂ
 ਨਹਿ ਸਸਤਰ ਕਿਛ ਬਸਤਰ ਦਯੋ। ਨਹਿ ਨਜ਼ਰਾਨੋ ਉਸ ਤੈ ਲਯੋ।੨੧। ਭੇਟ

੧. ਇਹ ਛੰਦ ਛਪੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਦੋਖੇ ਪੰਨਾ ੬੪.
 ੨. ਦਯਾ ਸਿੰਘ : ੧੬੯੯ ਈ. ਦੀ ਵੈਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਖ਼ਾਲਸਾ ਸਾਜਨਾ ਸਮੇਂ ਸੀਸ ਭੇਟ ਲਈ ਨਿੱਤਰੇ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਹਿਲਾ ਪਿਆਰਾ।
 ੩. ਕਾਂਗੜ ਦਾ ਚੌਧਰੀ ਰਾਇ ਲਖਮੀਰ।
 ੪. ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਛੰਦ ਅਧੂਰੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :
 ਯੋ ਕਹਿ ਸਸਤ੍ਰ ਬਸਤ੍ਰ ਨਿ ਦਯੋ।
 ਨਹਿ ਨਿਜਰਾਨੋ ਉਸ ਤੈ ਲਯੋ।
 ਸੋਉ ਇਸ ਖਾਲੀ ਗੁਰ ਤੇ ਰਹਯੋ।

੨੨. ਬਿਰਾੜਨਿ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੁਰਯੋ

ਦੋਹਰਾ : ਯੋ ਕਹਿ ਕੈ ਗੁਰ ਉਠ ਤੁਰੇ ਕੋਟ ਕਪੂਰੇ^੧ ਵੱਲ।
ਉਹਿ ਭੀ ਫਾਰੈ ਜਿਮ ਚੜ੍ਹੈ ਸੋਊ ਸਣਾਊ ਗੱਲ।੧।

ਰਾਸੀ

ਚੌਪਈ : ਜਬ ਸਤਿਗੁਰ ਧੁਰ ਪਹੁੰਚੇ ਕੋਟਾ। ਮਿਲਯੋ ਕਪੂਰੇ^੨ ਮਨ ਰਖ ਖੋਟ।
ਸਤਿਗੁਰ ਕਹਯੋ ਅਸਾਂ ਅੰਦਰ ਉਤ੍ਰਾਇਆ। ਕਮਰ ਕਸਾ ਹਮ ਈਹਾਂ ਖੁਲ੍ਹਵਾਇ।੨। ਕਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰ ਉਤਾਰ
ਅਨੰਦਪੁਰ ਤੇ ਹਮ ਜਾ ਦਿਨ ਤੁਰਾਹੀ। ਕਮਰਕਸਾ ਹਮ ਖੋਲ੍ਹਯੋ ਨਾਂਹੀ।
ਮੁਗਲਨ ਕੀ ਹਮ ਸ਼ਾਹੀ ਗੁਵਾਈ। ਹੋਹੁ ਖਾਲਸੇ ਤੂੰ ਲੈ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ।੩।
ਕਪੂਰੈ ਸਿਰ ਖੋਟੀ ਘਰੀ ਆਈ। ਉਸਦੈ ਮੁਖ ਤੈ ਖੋਟੀ ਅਖਵਾਈ।
ਹਮ ਬੰਦੇ ਹਾਂ ਤੁਰਕਨ ਕੋਊ। ਫੜ ਦੇਂ ਤੁਰਤ ਫਾਰੈ ਹਮ ਤੋਊ।੪।
ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਸੁਨ ਮੁਖੋਂ ਉਚਾਰਾ। ਕਪੂਰੋ ਕਤੂਰੋ ਭਯੋ ਨਿਕਾਰਾ।
ਤੂੰ ਫਾਹੇ ਫਾਹੇ ਕਰੈ ਜ਼ਰੂਰ। ਤੂੰ ਫਾਹੇ ਚੜ੍ਹ ਮਰਹਿ ਜ਼ਰੂਰ।੫।

ਕੋਟ ਕਪੂਰੇ

ਬੁਰਾ ਵਕਤ / ਭੈੜੀ ਗੱਲ

ਟੰਗ ਦੇਣਗੇ

ਕੁੱਤੇ ਦਾ ਪਿੱਲਾ / ਨਿਕੰਮਾ

ਦੋਹਰਾ : ਇਤਨੀ ਕਹਿ ਗੁਰ ਤੋਂ ਤੁਰੇ ਅਗਲੀ ਰੋਹੀ ਵੱਲ।
ਮੁਯੋ ਕਪੂਰੇ ਚੜ੍ਹ ਫਾਰੈ ਈਸੈ ਮੰਝ^੩ ਘਰ ਚਲ।੬।

ਉਜਾੜ, ਜੰਗਲ ਵੱਲ

ਚੌਪਈ : ਔਰ ਕਪੂਰੇ ਸੁਨੋ ਕਹਾਨੀ। ਚੜ੍ਹ ਫਾਰੈ ਜਿਮ ਮੋਯੋ ਅਗਯਾਨੀ।
ਕਪੂਰੇ ਘੋੜੇ ਥੇ ਈਸੈ ਦਏ। ਉਨੈਂ ਟਕੇ ਪਰ ਦ੍ਰਾਬੈ ਲਿਖਏ।੭।
ਜਾ ਰੋਣੀ ਗ੍ਰਾਮ ਉਨ ਖੂਨ ਗੁਜਾਰਯੋ। ਦੈ ਫਾਰੈ ਤਿਨ ਈਸੇ ਮਾਰਯੋ।
ਗੁਰੂ ਬਚਨ ਨਹਿ ਖਾਲੀ ਗਯੋ। ਹੁਇ ਬੇਈਮਾਨ ਕਪੂਰੋ ਮਾਰਯੋ।੮।
ਆਗੈ ਸੁਨੋ ਔਰ ਗੁਰ ਬਾਤ। ਤੁਰ ਆਗੇ ਰਹੇ ਰੋਹੀ ਜਾਤ।
ਸਤਿਗੁਰ ਫੌਜ ਊਹਾਂ ਰਖ ਲਈ। ਆਈ ਅਵਾਈ ਤੁਰਕਨ ਕੀ ਭਈ।੯।
ਰੋਕ ਰੁੱਪਯੋ ਕੀਯੋ ਅਸਵਾਰ। ਪਾਵਾ ਪਿਯਾਦੇ ਜੋ ਰਹਿ ਨਾਲ।
ਜਟ ਬਿਰਾੜ ਥੇ ਟੈਰਨਵਾਲੇ। ਸੇਲਾ ਬੁਛੀ ਫੜ ਭਏ ਗੁਰ ਨਾਲੇ।੧੦।

ਘੋੜਿਆਂ ਦਾ ਮੁੱਲ

ਇਕ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਮ

ਅਫ਼ਵਾਹ, ਉੱਡਦੀ ਖ਼ਬਰ

ਇਕ ਰੁਪਯਾ / ਰੁਪਯੇ ਦਾ ਚੌਥਾ ਹਿੱਸਾ

ਟੈਂਟੂਆਂ ਵਾਲੇ / ਸੇਲੇ, ਭਾਲੇ

੧. ਕੋਟ ਕਪੂਰਾ : ਜਿਲ੍ਹਾ ਫ਼ਰੀਦਕੋਟ ਦਾ ਇਕ ਨਗਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਰਾੜ ਬੰਸ ਵਿੱਚੋਂ ਕਪੂਰੇ ਨੇ ਵਸਾਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਨਗਰ ਵਿੱਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਿਲ੍ਹੇ ਨੁਮਾ ਇਕ ਹਵੇਲੀ ਵੀ ਸੀ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੁਕਤਸਰ ਦੀ ਜੰਗ ਲੜਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਆਪਣੀ ਪਨਾਹ ਲਈ ਮੰਗੀ ਪਰ ਕਪੂਰੇ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।
੨. ਕਪੂਰਾ : ਚੌਧਰੀ ਭੱਲਣ ਦੇ ਭਰਾ ਲਾਲੇ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਜੋ ਫ਼ਰੀਦਕੋਟ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਮੋਢੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ। ਕਪੂਰੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਕੋਟਕਪੂਰਾ ਨਾਮੀ ਨਗਰ ਵੀ ਵਸਾਇਆ। ਦਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਤੇ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਦੀ ਮੌਤ ਈਸੇ ਖ਼ਾਨ ਮੰਝ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ੧੭੦੮ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਸੀ।
੩. ਈਸਾ ਮੰਝ : ਈਸਾ ਖ਼ਾਨ ਮੰਝ ਜੋ ਜਲੰਧਰ ਬੇਟ (ਹਿਠਾੜ) ਦਾ ਫ਼ੌਜਦਾਰ ਸੀ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜਹੰਦਰ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਰਾਜ-ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਲੱਖੀ ਜੰਗਲ ਦੀ ਫ਼ੌਜਦਾਰੀ ਵੀ ਮਿਲੀ। ਮੁਗਲਾਂ ਤੋਂ ਆਕੀ ਵੀ ਰਿਹਾ, ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਮਾਰ-ਧਾੜ ਵੀ ਕੀਤੀ। ੧੭੧੬ ਈ. ਵਿੱਚ ਇਸ ਤੋਂ ਜਲੰਧਰ ਬੇਟ ਦੀ ਫ਼ੌਜਦਾਰੀ ਲੈ ਕੇ ਜ਼ਕਰੀਆ ਖ਼ਾਨ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਇਸ ਨੇ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕੀਤੀ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਜ਼ਕਰੀਆ ਖ਼ਾਨ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਸ਼ਾਹਦਾਦ ਖ਼ਾਨ ਨਾਲ ਇਕ ਮੁੱਠ-ਭੇੜ ਵਿੱਚ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ।

- ਦੋਹਰਾ : ਦਰਬਾ ਪ੍ਰਦੇਸੋਂ ਸਿਖ ਘਲੈਂ ਸਤਿਗੁਰ ਉਨ ਕੋ ਦੇਹਿੰ । ਧਨ
ਜੋ ਕਿਛ ਆਵਤ ਵਿਲ ਲਗੈ ਦੰਗੋ ਤੁਰਤ ਕਰ ਲੇਹਿੰ ।੧੧। ਝਗੜਾ
- ਚੌਪਈ : ਕਦੈ ਕਿਤੈ ਕਦ ਕਿਤ ਲੈ ਜਾਵੈਂ । ਤੁਰਕਨ ਕੀ ਕਹਿਵਾਈ ਸੁਣਾਵੈਂ । ਅਫਵਾਹ
ਅਬਲੂ ਮਹਿਮੈ ਡੋਡੈ ਮੱਤੀ । ਕਦੈ ਕਾਉਣੀ ਕਦ ਝੰਡੈ ਪੱਤੀ ।੧੨।
ਕਦੈ ਭਾਈਕੇ ਚੱਕੀ ਜਾਹਿ । ਕੋਊ ਨ ਆਖੈ ਬਹੁ ਇਸ ਥਾਇੰ ।
ਹੁਤੋ ਰੋਹੀ ਮਧ ਜੋਊ ਗ੍ਰਾਮ । ਕਹਾਂ ਜਾਨੋ ਮੈਂ ਤਿਨ ਕੈ ਨਾਮ ।੧੩।
ਜਾ ਜਾ ਡੇਰਾ ਜਹਿ ਜਹਿ ਕੀਯਾ । ਓ ਨਾ ਕੁਛ ਚਾੜ੍ਹੈ ਸਗਵੈਂ ਚਹਿੰ ਲੀਯਾ । ਚਰਾਵਾ, ਭੇਟ / ਸਗੋਂ
ਇਕ ਇਕ ਕੂਨੋ ਇਕ ਇਕ ਪਾਸ । ਦੇਹਿੰ ਨ ਔਰੈ ਜੋ ਗੁਰ ਮੰਗੈ ਖਾਸ ।੧੪। ਪਾਣੀ ਦਾ ਥੈਲਾ
ਪਹਲੇ ਲੈਂ ਦਰਬ ਪਾਛੈ ਰਹੈ । ਆਯੋ ਆਈ ਬਹੁ ਮੁਖੋਂ ਸੁਨਹੈ ।੧੫।
- ਦੋਹਰਾ : ਉਸੀ ਰੋਹੀ ਮਧ ਇਕ ਦਿਵਸ ਸਤਿਗੁਰ ਲਾਗੀ ਪਯਾਸ ।
ਸਤਿਗੁਰ ਭੇਜਯੋ ਲੈਨ ਜਨ ਖਾਨੈ ਬਿਰਾੜ ਸੁ ਪਾਸ ।੧੬।
- ਚੌਪਈ : ਸੋ ਖਾਨੈ ਨੈ ਨਹਿੰ ਜਲ ਦਯੋ । ਨਹਿੰ ਜਲ ਹਮ ਪੈ ਮੁੱਕਤ ਭਯੋਂ । ਮੁੱਕ ਗਿਆ
ਗੁਰ ਭੇਜੀ ਦੁਇ ਮੁਹਰ ਨਿਕਾਰ । ਉਨ ਭਰ ਦੀਨ ਬੇਲੁਏ ਚਾਰ ।੧੭। ਪਿਆਲੇ, ਕਟੋਰੇ
ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਸੱਦ ਖਾਨੈ ਕਹਯੋ । ਪਾਣੀਓ ਪਤਲੋ ਖਾਨੋ ਭਯੋ । ਪਾਣੀ ਨਾਲੋਂ ਪਤਲਾ ਭਾਵ ਹਲਕੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ
ਦੋ ਹਡੀਆਂ ਲੈ ਪਾਣੀ ਦੀਤਾ । ਐਸ ਸ਼ਰਮਿੰਦੋ ਖਾਨੋਂ ਕੀਤਾ ।੧੮। ਫਿੱਲੜ, ਮੁਹਰਾਂ
- ਦੋਹਰਾ : ਆਵਤ ਮਝੈਲੈਂ ਗੁਰ ਦਿਖੇ ਭੇਜਯੋ ਬਿਰਾੜ ਦੁੜਾਇ ।
ਦੇਖ ਆਇ ਤਿਨ ਕਹਯੋ ਯਹ ਮਝੈਲੈ ਮਾੜੇ ਤੁਰੇ ਆਇ ।੧੯।
- ਚੌਪਈ : ਸੁਨ ਸਤਿਗੁਰ ਤਿਸ ਐਸ ਫੁਰਮਾਯੋ । ਤੈ ਮਝੈਲ ਕਿਮ ਮਾੜੇ ਬਤਾਯੋ । ਜਵਾਈ
ਫੇਰ ਮਝੈਲਨ ਮਤ ਕਹਯੋ ਮਾੜੇ । ਯਹ ਮਝੈਲ ਹੈ ਤੁਮ ਕੇ ਲਾੜੇ ।੨੦। ਸੁਖੀਆ ਬਰਾੜ
ਔਰ ਸੂਮੋਂ ਸੁਖੀਯੋ ਬਿਰਾੜ ਹੁਤ ਭਾਈ । ਚਹੈ ਗੁਰੂ ਤੇ ਕਰਾਮਾਤ ਪਰਤਾਈ । ਸੁਖੀਆ ਬਰਾੜ
ਨਿੱਤ ਲਿਆਵੈ ਮਹਿੰ ਦੁੱਧ ਬੂਰੀ । ਫੇਰ ਲਿਆਏ ਕਾਲੀ ਕੂਰੀ ।੨੧। ਮੱਝ / ਕਾਲੀ ਕਲ੍ਹਟੀ
ਸਤਿਗੁਰ ਹੱਥ ਧਰ ਸੀਸ ਹਿਲਾਯੋ । ਕਰਾਮਾਤ ਜਗ ਦੇਖਨ ਆਯੋ ।
ਹੇ ਸਿੱਖਾ ਤੈਂ ਕਯਾ ਕੰਮ ਕੀਯੋ । ਅੰਤ ਗੁਰਨ ਕੋ ਚਾਹਤ ਲੀਯੋ ।੨੨। ਪਗੀਖਿਆ
- ਦੋਹਰਾ : ਜੋੜ ਹਾਥ ਸਿੱਖਨ ਕਹਯੋ ਹਮ ਨਾਰਨਾ ਯਹ ਛਲ ਕੀਨ । ਔਰਤ, ਘਰਵਾਲੀ
ਸਤਿਗੁਰ ਕਹੀ ਫਿਰ ਨ ਕਰਯੋ ਅਬ ਹਮ ਬਖਸ਼ ਸੁ ਦੀਨ ।੨੩।

੧. ਅਬਲੂ, ਮਹਿਮਾ, ਡੋਡ, ਮੱਤਾ, ਕਾਉਣੀ, ਝੰਡੇ, ਭਾਈ ਕੇ ਚੱਕ ਆਦਿ ਸਭ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮਾਲਵਾ ਦੇਸ਼ ਰਟਨ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਚਰਨ ਪਾਏ ਸਨ।
੨. ਇਸ ਛੰਦ ਦਾ ਇਕੋ ਬੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।
੩. ਖਾਨਾ : ਇਕ ਬਰਾੜ ਜੋ ਕਪੂਰੇ ਦੇ ਕਹੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਖਿਦਰਾਣੇ (ਮੁਕਤਸਰ) ਦੀ ਢਾਬ ਦਾ ਰਾਹ ਦੱਸਣ ਲਈ ਗਿਆ ਸੀ।
੪. ਸੂਮੋਂ : ਸੂਮਾ ਬਰਾੜ, ਲੱਖੀ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਮਹਮਾ ਸਰਜਾ ਦਾ ਚੌਧਰੀ ਜੋ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਅਜਮਤ ਪਰਖਣ ਲਈ ਕਦੇ ਕਾਲੀ ਤੇ ਕਦੇ ਬੂਰੀ ਮੱਝ ਦਾ ਦੁੱਧ ਭੇਟਾ ਲਈ ਲਿਆਉਂਦਾ ਸੀ।

੨੩. ਸਾਖੀ ਮੁਕਤਸਰ ਜੀ ਕੀ

ਚੌਪਈ : ਕਪੂਰੇ ਕਤੂਰੇ ਫਿਰ ਗਲ ਆਈ। ਵਲ ਤੁਰਕਨ ਉਨ ਖਬਰ ਘਲਾਈ।
 ਲੇਵੇ ਬੇਸ਼ਕ ਗੁਰੂ ਫੜਾਈ। ਨਹਿੰ ਹਮ ਕਿਛ ਉਸ ਮਦਤਾ ਕਰਾਈ।੧। ਮੱਦਦ
 ਸੋ ਸੁਨ ਤੁਰਕ ਤੁਰਤ ਚੜ੍ਹ ਆਏ। ਇਤ ਵਲ ਭੀ ਦਈ ਖਬਰ ਘਲਾਏ।
 ਆਓ ਆਈ ਜਬ ਬਹੁ ਭਈ। ਬੈਰਾੜਨ ਬਿਧ ਨਠਨੈ ਕਈ।੨। ਭੱਜਣ ਦੇ ਵਿਧੀ
 ਕੂਨੈ ਜਲ ਕੇ ਲਏ ਭਰਾਏ। ਲੀਨੀ ਰੋਹੀ ਲੰਬੀ ਤਕਾਇ।
 ਸੰਜਮ ਔਰ ਮਝੈਲਨ ਕੀਯਾ। ਉਨ ਬਾਧਯੋ ਮਰਨੈ ਪੁਰ ਹੀਯਾ।੩। ਚਿੱਤ
 ਬਿਰਾੜਨ ਸਤਿਗੁਰ ਦਈ ਸਲਾਹਿ। ਚਲੋ ਰੋਹੀ ਕਿਤ ਲੰਮੈ ਦਾਇ। ਪਾਸੇ, ਦੂਰ
 ਸਤਿਗੁਰ ਕਹੀ ਕਯਾ ਲੋਕਨ ਹਾਲ। ਅਹਿੰ ਸਜਾਦੈ ਜੋ ਹਮ ਨਾਲ।੪। ਸਾਚੇ ਸਿਪਾਹੀ

ਦੋਹਰਾ : ਵੇਰ ਬਿਰਾੜਨ ਗੁਰ ਕਹੀ ਚਹੋ ਸਿਖਨ ਸਾਬ ਨਿਬਾਹੁ।
 ਫੜ ਮਾਰਗ ਸੋ ਪੈੜ ਪੜ ਜਾਉਗ ਬਡ ਉਤ ਰਾਹੁ।੫।

ਚੌਪਈ : ਤਉ ਮਝੈਲਨ ਦਈ ਸਲਾਹਿ। ਜਿਮ ਕਰ ਸਤਿਗੁਰ ਹੋਇ ਨਿਬਾਹੁ।
 ਜੋ ਸਭ ਹਮ ਤੁਮ ਮਗਰੈ ਜਾਹਿ। ਤੋ ਤੁਰਕ ਸਭ ਤੁਮ ਮਗਰੇ ਧਾਹਿ।੬।
 ਬਿਨਾ ਲੜੇ ਏ ਮੁੜਤੇ ਨਾਹਿ। ਜਹੀ ਜਾਹੋ ਤਹੀ ਏ ਜਾਹਿ।
 ਏਹ ਜੰਗਲੀ ਕਤ ਖਾਹਿ ਲੜਾਈ। ਸਿੰਘ ਮਝੈਲ ਲੜਾਈ ਖਾਈ।੭।
 ਪੰਥ ਮਝੈਲਨ ਆਗਯਾ ਦੱਯੈ। ਆਪ ਮਰਾ ਤੁਮ ਮਗਰੋਂ ਹਟਵੱਯੈ। ਲੜ ਮਰ ਕੇ
 ਤੋ ਗੁਰ ਕਹਯੋ ਕੁਛ ਆਗੈ ਹੋਵਹੁ। ਭਲ ਜਾਗਾ ਕੋਊ ਦੇਖ ਖਲੋਵਹੁ।੮। ਭਲੀ ਜਗ੍ਹਾ
 ਕਰਤ ਬਾਤ ਇਮ ਰਾਤਿ ਬਿਤਈ। ਮੁਹਿਰੱਖਨਾ ਖਬਰ ਆਨਿ ਇਮ ਦਈ। ਮੁਹਰਲੇ ਸੈਨਿਕ
 ਤੁਰਕ ਕਸੂਰੀਅਨਾ ਉਰਾਰਾ ਡੇਰਾ ਪਾਯਾ। ਮਗਰੇ ਮਗਰ ਹਮ ਹੋਊਗਾ ਆਯਾ।੯। ਕਸੂਰ ਦੇ ਪਠਾਣ / ਉਰੇ

ਦੋਹਰਾ : ਇਤਨੀ ਸੁਨ ਸਭ ਨਠ ਤੁਰੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਭੀ ਛੋਡ।
 ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਉਨ ਪਈ ਬਿਰਾੜ ਕਹਾਵਤ ਟੋਡਾ।੧੦। ਟੋਡੀਆ, ਉਠ ਦਾ ਬੱਚਾ

ਚੌਪਈ : ਕੋਊ ਕਿਤੈ ਕੋਊ ਕਿਤ ਵਲ ਭਯੋ। ਲੁਕਨ ਨਠਨ ਕੋ ਸਭ ਢਬਾ ਠਯੋ। ਢੰਗ, ਤਰੀਕਾ
 ਕੋਊ ਕਹੈ ਮੈ ਪੱਕੀ ਖਬਰ ਲਿਆਵਾ। ਕੋਈ ਕਹੈ ਮੈ ਮੁਹਰਖੀ ਜਾਵਾ।੧੧। ਅਗਲੇ, ਮੁਹਰਲੇ ਦਸਤੇ ਵਿੱਚ
 ਗੜਵੋ ਪੜਯੋ ਸਤਿਗੁਰ ਢਿਗ ਰਹਯੋ। ਕੋਈ ਕਿਤੈ ਕੋਊ ਕਿਤ ਵਲ ਗਯੋ। ਗੜਬੜ
 ਲੇਤ ਰੁਪਯਾ ਬੈਰਾੜ ਜੁ ਰੋਜ਼। ਇਤੁ ਬਿਤੁ ਭਈ ਸਭ ਉਨ ਫੌਜ।੧੨। ਤਿੱਤਰ-ਬਿੱਤਰ, ਖਿੱਡ-ਪੁੱਡ
 ਹੁਤੇ ਮਝੈਲ ਪਿਆਦੇ ਪੈਰੀਂ। ਰੋਜ਼ ਨ ਮੰਗਦੇ ਖਾਤ ਲੰਗੈਰੀਂ। ਲੰਗਰ ਵਿਚੋਂ ਖਾਣਾ-ਪਾਣ ਵਾਲੇ
 ਸੋ ਆਗੈ ਗੁਰ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਖੜਾਵੈਂ। ਐਸ ਮਨਸੂਬੋ ਗੁਰੂ ਦਿਖਾਵੈਂ।੧੩। ਖੜ ਗਏ / ਵਿਉਂਤ, ਸਕੀਮ
 ਹਮ ਪਾਵੈਂਗੇ ਇਹਾ ਲੜਾਈ। ਤੁਮ ਚੜ੍ਹਯੋ ਬਡ ਰੋਹੀ ਜਾਈ।
 ਏ ਬਿਨ ਲੜੇ ਹਮ ਛਡੈ ਨ ਗੈਲੈਂ। ਤੁਰਕ ਸੰਗ ਰੋਹੀ ਮਹਿੰ ਰੈਲੈਂ।੧੪। ਪਿੱਛਾ / ਰੋਲ ਦਿਆਗੇ

ਦੋਹਰਾ : ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਸੋਈ ਮੰਨੀ ਜੋਇ ਖਾਲਸੇ ਦਈ ਸਲਾਹਿ।
 ਆਗੋ ਪਾਛੋ ਦੇਖ ਮੁੜ ਆਏ ਬੈਰਾੜ ਗੁਰ ਪਾਹਿ।੧੫। ਪਾਸ

- ਚੌਪਈ : ਉਨ ਆਇ ਮੰਜੋ ਲੀਯੋ ਉਠਾਇ। ਕਹਾਂ ਬੈਠੇ ਹੋ ਫੌਜੈਂ ਭਈ ਆਇ।
 ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਘੋੜੇ ਮੰਗਵਾਯੋ। ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਹਿ ਆਸਨ ਲਾਯੋ।੧੬।
 ਚੜ੍ਹ ਰੋਹੀ ਕੀ ਓਰਾ ਸਿਧਾਰੇ। ਤੋਂ ਸੂਰਜ ਕਿਛ ਕੀਯੋ ਉਜਾਰੇ। ਵੱਲ / ਚਾਨਣ, ਉਜਾਲਾ
 ਦਿਸੀ ਗਰਦਾ ਫੌਜ ਨਿਕਟ ਆਵਤ। ਲਯੋ ਖੋਜ ਓਹਿ ਮਗਰੇ ਧਾਵਤ।੧੭। ਧੁੜ
 ਤੋਂ ਖਾਲਸੈ ਗੁਰ ਢਿਗ ਹੱਥ ਜੋੜੈ। ਹੁਕਮ ਹੋਇ ਇਤ ਹਮ ਖੜੈਂ ਠੌਰੈ। ਏਸ ਸਥਾਨ
 ਭਵਾਂ ਸਾਬ ਗੁਰ ਆਗਯਾ ਕਈ। ਇਹਾਂ ਚਾਹਤ ਤੁਮ ਸ਼ਹੀਦੀ ਲਈ।੧੮।
 ਭਰਵੱਟੇ, ਅੱਖ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ
- ਤੁਰਤ ਖਾਲਸੇ ਗਯੋ ਖਲੋਇ। ਝੰਡੈ ਖੜਾਯੋ ਉਹਾਂ ਗਡੋਇ। ਝੰਡਾ ਗੱਡ ਦਿੱਤਾ
 ਦਈ ਨਗਾਰੇ ਚੋਬਾ ਲਗਾਇ। ਕੀਯੋ ਕੜਾਕ ਬੰਦੂਕਨ ਚਲਾਇ।੧੯। ਨਗਾਰੇ ਦੀ ਚੋਟ
- ਦੋਹਰਾ : ਤੁਰਕਨ ਖੜਕੋ ਕੰਨ ਪਯੋ ਪਏ ਚੀਲਾ ਜਿਮ ਆਇ। ਇੱਲ, ਗਿਰਭ
 ਤੰਬੂਅਨਾ ਜਿਮ ਕਪੜੇ ਟੰਗੇ ਝਾੜਨਾ ਉਪਰ ਪਾਇ।੨੦। ਤੰਬੂਆਂ ਵਾਂਗ / ਝਾੜਾਂ
- ਚੌਪਈ : ਦੇਖ ਤੰਬੂ ਮੰਨ ਸੰਸਾ ਆਯਾ। ਤੀਰੰਦਾਜ਼ਾ ਗੁਰ ਉਨ ਸੁਨ ਪਾਯਾ। ਤੀਰਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨ
 ਸਵਾ ਕੋਸ ਉਸ ਮਾਰੇ ਤੀਰ। ਕੋਊ ਕਹੈ ਵਹੁ ਜਾਦੂਗੀਰਾ।੨੧। ਜਾਦੂਗਰ
 ਹੁਇ ਹੁਇ ਇਕੱਠੇ ਬਹੁਤੇ ਤੁਰੈ। ਕਿਤ ਆਗੈ ਕਿਤ ਪਾਛੇ ਮੁਰੈ। ਪਿਛੇ ਮੁਕਦੇ
 ਜੋ ਲੁਕਯੋ ਛਪਯੋ ਉਨ ਪਾਯੋ। ਸੋ ਗਰੀਬ ਉਨ ਮਾਰ ਗਰਾਯੋ।੨੨।
 ਆਗੈ ਸੁਨੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਵਲ ਗੱਲ। ਸਿੰਘਨ ਛੋਡ ਖੜੇ ਜਹਿੰ ਚੱਲ।
 ਸਵਾ ਕੋਸ ਇਕ ਟਿੱਬੀ ਹੋਤ। ਜਾਇ ਖੜੇ ਔਰ ਤਿਹਕੀ ਝੋਤਾ।੨੩। ਝੋਕ, ਨਿਵਾਣ
 ਆਪ ਗੁਰੂ ਚੜ੍ਹ ਉਪਰ ਖੜੋਏ। ਦੇਖੈ ਖੜੇ ਜੁ ਉਤ ਵਲ ਹੋਏ।
 ਉਨ ਸਿੰਘਨ ਕੀ ਅਬ ਸੁਨ ਗੱਲ। ਪੜੇ ਘਣੇ ਹੁਇ ਇਨ ਪਰ ਚੱਲ।੨੪।
- ਦੋਹਰਾ : ਸਿੰਘ ਸੁ ਚਾਲੀ ਕੁਲ ਸਭੀ ਤਿਮ ਇਮ ਮਿਥ ਲਈ ਬਾਤ।
 ਇਕ ਇਕ ਲੜ ਮਰਿ ਮੁਕੈਗੋ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹੂ ਗੁਰ ਜਾਤ।੨੫।
- ਚੌਪਈ : ਜਿਮੈਂ ਖਾਲਸੈ ਕਰੀ ਸਲਾਹਿ। ਇਕ ਇਕ ਨਿਕਲ ਮਰੈਂ ਤਿਹ ਥਾਹਿ। ਸਲਾਹ
 ਹੁਤੀ ਕਿਛਕ ਤਿਤ ਜਗ੍ਹਾ ਨਿਵਾਨ। ਖੜੇ ਸਿੰਘ ਕਛ ਪੜਦੋ ਤਾਣਾ।੨੬। ਪਰਦੇ
 ਇਕ ਇਕ ਮਰੈ ਔ ਕਈਅਨ ਮਾਰੈ। ਪੜੈ ਸ਼ੇਰ ਜਿਮ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਉਘਾੜੈ।
 ਦੇਖ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਤੁਰਕ ਜਾਇ ਪਰਾਇ। ਤੀਰ ਗੋਲੀ ਸੰਗ ਮਾਰੈਂ ਆਇ।੨੭। ਪਰਾਂ, ਦੂਰ
 ਜੋ ਸਿੰਘਨ ਪੈ ਬੰਦੂਕ ਤਿਆਰ। ਦੋ ਦੋ ਗੋਲੀ ਘਤ ਵੈ ਕਰੈਂ ਵਾਰ।
 ਉਨ ਨੈ ਭੇਤ ਨ ਸਿੰਘਨ ਪਾਯੋ। ਉਨ ਜਾਨੈ ਸਿੰਘ ਸੈਂਕਰਨ ਮਾਹਯੋ।੨੮। ਸੈਂਕੜਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ
 ਗੁਰੂ ਮੱਧ ਉਨ ਇਨਨੈ ਜਾਨਯੋ। ਇਮ ਕਰ ਰਹੇ ਵਹਿ ਬਹੁਤ ਸੰਕਾਨਯੋ। ਡਰ, ਸ਼ੰਕਾ
 ਫਟੈਂ ਮਾਰ ਉਨ ਸਭ ਲਖ ਲਏ। ਹੱਲਾ ਕਰ ਮੱਧ ਛਪੜੀ ਪਏ।੨੯। ਜ਼ਖਮੀ / ਵੇਖ ਲਏ
- ਦੋਹਰਾ : ਜੋ ਜੀਵਤ ਕੋਊ ਬਚਯੋ ਸੋ ਉਨ ਦੀਨੋ ਮਾਰ।
 ਸ਼ਸਤਰ ਬਸਤਰ ਉਨ ਹੁਤੈ ਸੋ ਸਭ ਲਏ ਉਤਾਰ।੩੦।

ਚੌਪਈ : ਲਗੀ ਭੂਖ ਕੁਛ ਪਯਾਸ ਸੰਤਾਏ। ਸੋ ਫਿਰ ਨੱਠ ਪਿਛਾਂਹਾਂ ਧਾਏ।
 ਉਤ ਵਲ ਕੀ ਅਬ ਸੁਨੋਂ ਕਹਾਨੀ। ਹੁਤੇ ਖੜੇ ਗੁਰ ਟਿਬੀ ਮਕਾਨੀ।੩੧। ਟਿੱਬੀ ਵਾਲੇ ਥਾਂ
 ਬਿਰਾੜਨ ਕਹੀ ਗੁਰ ਚਲੀਐ ਆਗੈ। ਸਿੰਘਨ ਮਾਰ ਫਿਰ ਹਮ ਗੈਲਾ ਲਾਗੈ। ਪਿਛੇ
 ਤੋਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਐਸ ਉਚਾਰੀ। ਤੁਰਕ ਨਠੈਂ ਉਨ ਆਈ ਹਾਰੀ।੩੨।
 ਤੁਰਕ ਨਠਾ ਐ ਅੱਖੀਂ ਘੱਟਾ। ਬਿਰ ਬਿਰਾ ਤਕੈਂ ਮੁਖ ਲਾਗੈ ਗੱਟਾ। ਬਿਟ ਬਿਟ, ਹੈਰਾਨੀ / ਡਾਟ, ਬੰਦ
 ਯੋ ਕਹਿ ਗੁਰ ਮੁਹਰਖੇ ਦੁੜਾਏ। ਦਈ ਖਬਰ ਉਨ ਤੁਰਕ ਭਏ ਜਾਏ।੩੩। ਚਲੇ ਗਏ
 ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਪਾਛੈਂ ਫਿਰ ਆਏ। ਆਇ ਉਤਰੇ ਉਨਿ ਸਿਖਨ ਪਾਹੇ। ਪਿੱਛੇ / ਪਾਸ, ਕੋਲ
 ਲੈ ਗੁਮਾਲ ਗੁਰ ਮੁਖ ਉਨ ਪੋਛਾ। ਦੈ ਦੈ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਬਹੁ ਬਡ ਲੋਚਾ।੩੪। ਪ੍ਰੀਤਿਆ

ਦੋਹਰਾ : ਮੱਧ ਜਗਾ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਲੋਥੈਂ ਲਈ ਮਿਣਾਇਆ। ਮਿਣਤੀ
 ਜਿਤੀ ਜਿਤੀ ਕਰਮੈਂ ਭਈ ਦੀ ਤਿਤੀ ਜਗੀਰਹਿੰ ਲਾਇ।੩੫। ਕਦਮਾਂ / ਜਾਗੀਰਾਂ

ਚੌਪਈ : ਕੋਈ ਬੀਸ ਤੀਸਨ ਪਰ ਪਰਯੋ। ਚਾਲੀ ਕੋਈ ਪਚਾਸਨ ਪਰ ਮਰਯੋ।
 ਸੋ ਸੋ ਦੋਇ ਦੋ ਸੋ ਲੋ ਪਏ। ਅਗੇ ਗਿਰੇ ਮਰ ਮੁਖਿ ਪਿਛੈ ਨ ਕਏ।੩੬।
 ਦਸ ਭੀ ਪੰਜ ਭੀ ਕਰਮਨ ਬਹੁ ਪਏ। ਤੇਤੇ ਗੁਰੂ ਹਜ਼ਾਰੀ ਕਏ। ਉਨੇ ਹਜ਼ਾਰ ਦੇ ਮਨਸਬਦਾਰ ਬਣਾਏ
 ਉਨ ਮੱਧ ਸਿਖ ਜੀਵਤ ਦੁਇ ਪਾਏ। ਹੁਤ ਹਜੂਰ ਪੁਰ ਆਨੰਦਾ ਬਾਏ।੩੭। ਅਨੰਦਪੁਰ
 ਸਤਿਗੁਰ ਜਾ ਜਬ ਉਨ ਮੁਖ ਝਾੜੇ। ਕਿਛਕ ਨੈਨ ਉਨ ਸਿੰਘਨ ਉਘਾੜੇ।
 ਸਤਿਗੁਰ ਜਲ ਉਨ ਮੁੱਖ ਚੁਆਯੋ। ਕਿਛਕ ਸਾਸਾ ਉਸ ਮੁਖ ਮਧ ਆਯੋ।੩੮। ਪਾਣੀ ਪਾਇਆ / ਸਾਹ
 ਸਤਿਗੁਰ ਕਹੀ ਸਿੱਖੋ ਮੰਗ ਲੇਹੋ। ਮੈਂ ਤੁੱਠੋਂ ਮੰਗ ਲਿਹੋ ਸੁ ਦੇਹੋ। ਤਰੁੱਠਣਾ, ਪਰਸੇਨ ਹੋਣਾ
 ਤੋਂ ਉਨ ਅੱਗਯੋਂ ਗੱਲ ਸੁਨਾਈ। ਹੋਹੁ ਤੁੱਠੇ ਲਿਹੁ ਟੁਟੀ ਗਠਵਾਈ।੩੯। ਟੁੱਟੀ ਗੰਢ ਲਓ

ਦੋਹਰਾ : ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਗੱਲ ਮੰਨ ਲਈ ਕਾਗਜ਼ਾ ਖੀਸਯੋਂ ਨਿਕਾਰਾ। ਖੀਸੇ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ
 ਧੰਨਿ ਧੰਨਿ ਗੁਰ ਸਿਖਨ ਕਹਯੋ ਕੀਯੋ ਪ੍ਰਸਾਰਥ ਉਪਕਾਰ।੪੦।

ਚੌਪਈ : ਟੁਟੀ ਮੇਲੀ ਜਿਹ ਪਰਿ ਸੀ ਭਾਈ। ਨਾਮ ਥਾਮ ਦਿਯੋ ਜਾਤਿ ਬਤਾਈ।
 ਭਾਈ ਸੁੰਦ੍ਰ ਸਿੰਘ ਬਾਹਮਣ ਵਤਨ ਮਝਾਲੋ। ਸੋਉ ਤੁਖਾਨ ਰਾਇ ਸਿੰਘ ਪਠਾਣਕੋਟਿ ਵਾਲੋ।੪੧।

੧. ਇਹ ਉਹੀ ਬੇ-ਦਾਵੇ ਵਾਲਾ ਕਾਗਜ਼ ਸੀ ਜੋ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੇ ਘੇਰੇ ਸਮੇਂ ੧੭੦੫ ਈ. ਵਿੱਚ ਮਝੈਲ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਲਿਖ ਆਏ ਸਨ ਕਿ ਤੂੰ ਸਾਡਾ ਗੁਰੂ ਤੇ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ। ਮਾਈ ਭਾਗੋ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਮਝੈਲ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਮੁਕਤਸਰ ਦੀ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਸੂਰਬੀਰਤਾ ਦਿਖਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਧੌਣੇ ਧੌਤੇ ਸਨ। ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਹੋਏ ਜਿਸ ਮਝੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇ-ਦਾਵਾ ਫਾੜ ਕੇ ਟੁੱਟੀ ਗੰਢਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕਤੇ ਹੋਣ ਦਾ ਵਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਤੋਂ ਖਿਦਰਾਣੇ ਦਾ ਨਾਮ ਮੁਕਤਸਰ ਪੈ ਗਿਆ। ਇਹ ਜੰਗ ੨੯ ਦਸੰਬਰ ੧੭੦੫ ਈ. ਨੂੰ ਲੋਹੜੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਹੋਈ ਤੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਮਾਘੀ (ਮਾਘ ਦੀ ਸੰਗਰਾਂਦ) ਸੀ ਜਿਸ ਦਿਨ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।
 ੨. ਇਹ ਛੰਦ ਛਪੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਦੋਖੇ ਪੰਨਾ ੭੦.

੨੪.੧. ਪ੍ਰਸੰਗ ਸਾਬੋ ਕੋ—੧

ਦੋਹਰਾ : ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਸ੍ਰੀ ਜਾਨਯੋਂ ਯਹ ਕਪੂਰੇ ਕੀ ਕਰਤੂਤਾ° । ਭੈੜਾ ਕੰਮ
 ਬਿਰਾੜ ਜਾਲਨ ਵਾਲਨਿ° ਛਡ ਤੁਰੇ ਸੁਨਿ ਸਾਬੋ° ਬਡਿ ਮਜਬੂਤ।੧। ਜਲਾਉਣ ਵਾਲੇ, ਦੋਖੀ

ਚੌਪਈ : ਚੜ੍ਹ ਸਤਿਗੁਰ ਗਏ° ਸਾਬੋ ਵੱਲ। ਸੋ ਜਾ ਬੈਠੇ ਤਿਲਵੰਡੀ° ਚੱਲ।
 ਪਿਛਲੈ ਬਿਰਾੜ ਡਲੈ° ਹਟਵਾਇ। ਉਨਿ ਲਏ ਰੋਜ ਗੁਰਸਿਖੀ ਗਵਾਏ°।੨।

ਦੋਹਰਾ : ਜੋ ਹਮਰੇ ਚਲ ਹੈ ਗੁਰੂ ਤੈਸੋ° ਹਮ ਗੈਲਾ° ਲਗ ਜਾਇ° । ਤਿਵੇ° / ਪਿੱਛੇ
 ਛੁਟੈਂ ਨਹੀਂ ਹਮ ਗੈਲ ਤੇ ਸਦ ਹੀ ਰੋਜ ਭਰਾਇ°।੩। ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰਾਂਗੇ

ਚੌਪਈ : ਹਮ ਤੈ ਸਰੈ° ਸੁ ਖਿਜਮਤਾ° ਕਰੈ° । ਤਨ ਮਨ ਧਨ ਸਭ ਗੁਰ ਢਿਗ ਧਰੈ° । ਯਥਾਥਕਤ / ਸੇਵਾ
 ਨਿਜ ਪ੍ਰਵਾਰ ਸਦ ਸਭੀ ਲਿਆਇਆ। ਆਇ ਸਤਿਗੁਰ ਕੈ ਚਰਨੀਂ ਲਾਯਾ।੪।
 ਕਿਨੈਂ ਮੁਹਰ ਕਿਨੈਂ ਰੁਪਯਾ ਖੇਸ। ਕਿਨੈ ਗਊ ਮੈਂਹ ਘੋੜੀ ਬੇਸਾ° । ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ
 ਕਿਨੁ ਦਾਣੋਂ ਕਿਨੁ ਲੰਗਰ ਚਲਾਯਾ। ਕਿਨੈ ਘੀਉ ਕਿਨੁ ਲੂਣ ਘਤਾਇਆ°।੫। ਘੱਲਿਆ
 ਡੱਲੇ ਸਦ ਸਬ ਸਾਬੋ ਲਈ। ਮਤ ਕਿਤ ਤੁਰਕ ਆਵੈ ਕੁਈ ਧਈ° । ਧਾਵਾ ਕਰਕੇ
 ਹੋਇ ਇਕੱਤਰ ਇਕ ਪਲ ਹੋਣੋ° । ਕਪੂਰੇ ਵਾਂਗ ਨ ਘਰ ਮੈਂ ਸੋਣੋ°।੬। ਪਲਾਂ ਵਿੱਚ

ਦੋਹਰਾ : ਸਤਿਗੁਰ ਤਿਹ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦਈ ਝੁਕਯੋ ਜੰਗਲ ਸਭ ਆਇ° । ਚਰਨੀਂ ਆ ਲੱਗਿਆ
 ਲੈ ਲੈ ਆਵਹਿ° ਭੇਟ ਸਭ ਬਹੁ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਲੈ ਲੈ ਜਾਇ°।੭।

ਚੌਪਈ : ਏਕ ਦਿਵਸ ਬਹੁ ਸੰਗਤ ਅਈ। ਉਨੈਂ ਬਾਤ ਇਮ ਸਭ ਮਿਲ ਕਹੀ।
 ਸੱਚ ਕਹਿਤ ਜਟ ਮੁਖ ਹੈ ਪਾੜੈ° । ਕਿਸੈ ਵਖਤ ਸੰਘ ਖੋਲਯੋ ਕੁਹਾੜੈ°।੮। ਮੂੰਹ ਵੱਟ / ਕੁਹਾੜੇ ਵਾਂਗ
 ਉਨੈ ਬਚਨ ਗੁਰ ਐਸੇ ਕਹੇ। ਹਮ ਘਰ ਗੁਰ ਆਏ ਕਿਮ ਦੁਖ ਰਹੇ।
 ਹਮ ਕਰੈ ਕਮਾਈ ਭੀ ਬਭ ਘਨੀ° । ਰਹਤ ਨਹੀਂ ਘਰ ਬਰਕਤਾ° ਬਨੀ°।੯। ਵੱਡੀ / ਲਹਿਰ ਬਹਿਰ
 ਬਸਤ ਬਠਿੰਡੇ° ਮਧ ਇਕ ਦੇਵ° । ਖਾਇ ਜਾਇ ਵਹੁ ਹਮਰੀ ਸੇਵ° । ਦੈਤ / ਕਮਾਈ
 ਸੋ ਸੁਨ ਸਤਿਗੁਰ ਡੱਲਾ ਸਦਾਯਾ। ਦੈ ਪਾਹੁਲ ਸੋ ਸਿੰਘ ਬਨਾਯਾ।੧੦।

੧. ਸਾਬੋ : ਬਠਿੰਡੇ ਤੋਂ ਪੂਰਬ-ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ ਲੱਖੀ-ਜੰਗਲ ਦਾ ਉਹ ਇਲਾਕਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਦੇ ਬਠਿੰਡਾ ਤੇ ਮਾਨਸਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਆਪਣੀ ਸਾਦਗੀ ਕਾਰਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖਾਰੀ ਨੇ ਸਾਬੋ ਸਾਦੋ ਦੇਸ਼ ਕਿਹਾ ਹੈ।
੨. ਤਲਵੰਡੀ : ਸਾਬੋ ਕੀ ਤਲਵੰਡੀ, ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਠਿੰਡਾ ਦਾ ਇਕ ਕਸਬਾ ਜਿੱਥੋਂ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਡੱਲੇ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਾਵ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੁਕਤਸਰ ਦੀ ਜੰਗ ਉਪਰੰਤ ਠਹਿਰੇ ਸਨ। ਇਸ ਸਥਾਨ ਉੱਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬੀੜ ਨੂੰ ਅੰਤਿਮ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਸਥਾਨ ਗੁਰੂ ਕੀ ਕਾਸ਼ੀ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਤਖ਼ਤ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਏਥੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਕਈ ਸਥਾਨ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਵਸਤਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ।
੩. ਡੱਲਾ : ਸਾਬੋ ਕੀ ਤਲਵੰਡੀ ਦਾ ਸਰਦਾਰ, ਜੋ ਮੁਕਤਸਰ ਦੀ ਜੰਗ ਉਪਰੰਤ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਲੈ ਆਇਆ ਸੀ। ਬੜੇ ਆਦਰ-ਭਾਉ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰ ਕੇ ਡੱਲਾ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਦੇ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਪਾਸ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਆਂ ਬਖ਼ਸ਼ੀਆਂ ਕਈ ਪਵਿੱਤਰ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹਨ।
੪. ਛਾਪੇ ਵਿੱਚ ਏਥੇ 'ਇਮ ਕਹਿਕੇ ਤਬ ਡਲੈ ਰਾਇ' ਪਾਠ ਹੈ, ਦੋਖੋ ਪੰਨਾ ੭੦.
੫. ਬਠਿੰਡਾ : ਭਟਿੰਡਾ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਾਲਵਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਗਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਭੱਟੀ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਨੇ ਵਸਾਇਆ ਸੀ। ਰਾਜਾ ਬਿਨੈਪਾਲ ਨੇ ਏਥੇ ਇਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਿਲ੍ਹਾ ਉਸਾਰਿਆ। ਇਹ ਰਾਜਾ ਜੈਪਾਲ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵੀ ਰਿਹਾ। ਰਜ਼ੀਆ ਸੁਲਤਾਨਾ ਨੂੰ ਏਥੋਂ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ 'ਚ ਹੀ ਕੈਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਸ਼ਹਿਰ ਫੂਲਕੀਆਂ ਮਿਸਲ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾ।

ਕਹਯੋ ਉਸੈ ਹਮ ਬਠਿੰਡੈ ਦਿਖਾਯੋ। ਨਿਕਲਾਇ ਦੈਤ ਲੋਕ ਸੁਖੀ ਬਸਾਯੋ।
ਸੋਊ ਬਾਤ ਡੱਲੈ ਸਿੰਘ ਕਹੀ। ਬਠਿੰਡੈ ਡੇਰੋ ਲਾਯੋ ਜਈ।੧੧।

ਦੋਹਰਾ : ਬਠਿੰਡੈ ਡੇਰੋ ਕੀਯੋ ਆਇ ਕੀਨੋ ਦੈਤ ਲਖਾਇ° । ਵਿਖਾਇਆ
ਬਹੁ ਅੰਧੀ ਗੋਲੈ° ਸੰਗ ਬਹੀ ਬਹੁ ਦੀਨੈ ਲੋਕ ਬੁੰਦਲਾਇ°।੧੨। ਹਨੇਰੀ, ਗੜੇਮਾਰ / ਬੋਂਦਲ ਗਏ

ਚੌਪਈ : ਕਿਸੈ ਤਾਪ ਕਿਸੈ ਚੜਯੋ ਸਿਰ ਬਾਉ° । ਲਗੋ ਕਰਾਵਨ ਮੁਖੋਂ ਬਕਾਉ° । ਸਿਰ ਵਿੱਚ ਵਾਈ, ਸਰਸਾਮ / ਬਕਵਾਸ
ਕਿਮ ਆਏ ਹਮ ਕਰਨ ਅਕਾਉ° । ਹਮ ਥੇ ਬੈਠੇ ਬਹੁ ਦਿਨ ਕਰ ਬਾਉ।੧੩। ਅਕਾਉਣ, ਤੰਗ ਕਰਨ
ਸਤਿਗੁਰ ਕਹੀ ਏ ਸਿਖ ਭਏ ਹਮਾਰੇ। ਇਨੈ ਛੋਡ ਕਿਤ ਜਾਉ ਅਗਾਰੇ° । ਅੱਗੇ, ਅਗਾੜੀ
ਨਹੀਂ ਤ ਤੁਮ ਕੋ ਦਯਗੁ ਮਾਰ। ਸੌਂਪ ਸ਼ਹੀਦਨ ਬਹੁ ਕਰ ਖੁਾਰ।੧੪।
ਏਕ ਪੁਰਸ਼ ਮਧ ਸੋ ਕੈਦ ਕੀਯਾ। ਦੈ ਮੁਸ਼ਕਾਂ ਉਸ ਬਹੁ ਦੁਖ ਦੀਯਾ। ਹੱਥ ਪੈਰ ਬੰਨ੍ਹਣੇ
ਕਹਯੋ ਗੁਰੂ ਫੂਕ ਮਾਰੀਯੁਗੁ ਤੋਹਿ। ਹੈ ਪੁਤ ਪੋਤਰੇ ਸਭ ਸੰਗ ਜੋਹਿ।੧੫।
ਉਨ ਕਹਯੋ ਮੈਂ ਮਾਖੋਂ ਕਾ ਭਾਈ। ਉਸ ਜਿਮ ਹਮ ਕਿਤ ਦੇਹੁ ਘਲਾਈ।
ਮੋਕੋ ਭੀ ਲਯੋ ਸਿੱਖ ਬਨਾਇ। ਕਰੋਂ ਕਾਰ ਮੈਂ ਤੁਮਰੀ ਧਾਇ।੧੬।
ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਉਸ ਆਗਯਾ ਦਈ। ਜਾ ਸਿਰਹੰਦ ਕੈ ਮਧ ਤੂੰ ਬਹੀਂ।
ਉਜਾੜ ਸਿਰਹੰਦ ਕੀ ਜੜ੍ਹਾਂ ਪੁਟਾਈ। ਜੋ ਚਰੈ ਬਚਾਈ ਉਸ ਸਾਥ ਖਾ ਜਾਈਂ।੧੭।

ਦੋਹਰਾ : ਮੱਥਾ ਟੇਕਯੋ ਉਨ ਤਬੈ ਪਰਯੋ ਸਿਰਹੰਦੈ ਰਾਹ° । ਸਿਰਹੰਦ ਦੇ ਰਾਹ ਪੈ ਗਿਆ
ਡੱਲੈ ਸਿੰਘ ਸਤਿਗੁਰ ਕਹੀ ਦਿਹੋ ਭੈਂਸੋ° ਭਵਾਨੀ° ਨਾਇ°।੧੮। ਭੱਟਾ / ਦੁਰਗਾ, ਕਾਲੀ ਦੇਵੀ ਦੀ ਭੇਟ

ਚੌਪਈ : ਡਲੈ ਸਿੰਘ ਤੈ ਲਯੋ ਮੰਗਵਾਇ। ਕਾਟ ਚੁਤਰਫੋਂ ਦਈ ਧਾਰ ਫਿਰਵਾਇ।
ਮਧ ਡੇਰੋ ਗੁਰ ਲੀਨੋ ਲਾਇ। ਭਈ ਬਰਕਤ ਮਧ ਮਾਲਵੇ ਤਾਇ।੧੯।
ਭਗਤੂ ਪੋਤ੍ਰਾ ਫੜ੍ਹੇ ਸਿੰਘ ਭਾਈ। ਖੰਡੇ ਪਾਹੁਲ ਲਈ ਗੁਰ ਤੈ ਆਈ।
ਔ ਤਖਾਨ ਭਾਈ ਰੂਪੈ ਕੈ ਪੋਤੇ। ਪਾਹੁਲ ਲਈ ਪਰਮ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਦੋਤੇ।੨੦। ਪੁੱਤਰ / ਦੋਹਾਂ ਨੇ

੧. ਮਾਖੋਂ : ਮਹਿਖਾਸੁਰ, ਝੋਟੇ ਦੀ ਸੂਰਤ ਦਾ ਇਕ ਦੈਤ, ਜੋ ਰੰਭ ਦੈਤ ਦੇ ਵੀਰਜ ਤੋਂ ਮੱਝ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਜਨਮਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਦੁਰਗਾ (ਕਾਲੀ) ਨੇ ਮਾਰਿਆ ਸੀ।
੨. ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਸਿਧਾਂਤ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਨਹੀਂ।
੩. ਫੜੇ ਸਿੰਘ : ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਉਹੀ ਫਤਹਿ ਸਿੰਘ ਹੈ ਜੋ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਸਰਹਿੰਦ ਦੀ ਜਿੱਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਆਪਣੇ ਆਦਮੀ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਮਿਲਿਆ ਸੀ।
੪. ਭਾਈ ਰੂਪ ਚੰਦ : ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਦਾ ਸਿੱਖ ਜਿਸ ਨੇ ਮਾਲਵੇ ਵਿੱਚ ੧੬੩੧ ਈ. ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਰੂਪ ਪਿੰਡ ਵਸਾਇਆ। ਨਾਭਾ ਨਜ਼ਦੀਕ ਬਾਗੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਭਾਈਕਿਆਂ ਦਾ ਘਰਾਣਾ ਭਾਈ ਰੂਪ ਚੰਦ ਦੇ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਹੈ।
੫. ਪਰਮ ਸਿੰਘ : ਭਾਈ ਰੂਪ ਚੰਦ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਬੋ ਕੀ ਤਲਵੰਡੀ ਵਿਖੇ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਦੱਖਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਨਾਦੋੜ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ।
੬. ਧਰਮ ਸਿੰਘ : ਭਾਈ ਰੂਪ ਚੰਦ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਤੇ ਪਰਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਭਾਈ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਗ਼ਲਤੀ ਖਾਧੀ ਹੈ। ਦੱਖਣ ਦੇ ਸਫ਼ਰ ਉਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਤਲਵੰਡੀ ਤੋਂ ਵਿਦਾ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਇਕ ਤਲਵਾਰ, ਇਕ ਕਰਦ ਤੇ ਇਕ ਖੰਡਾ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤਾ। ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ੧੭੧੪ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ।
੭. ਛਾਪੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਛੰਦ ਦਾ ਪਾਠ ਇਉਂ ਹੈ :
ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਫੜ੍ਹੇ ਸਿੰਘ ਭਾਈ। ਖੰਡੇ ਪਾਹੁਲ ਦਈ ਗੁਰੂ ਮੰਗਾਈ।
ਔ ਤਖਾਨ ਭਾਈ ਰੂਪੈ ਪੋਤੇ। ਪਾਹੁਲ ਲਈ ਪਰਮ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਦੋਤੇ। (ਪੰਨਾ ੭੨)

ਇਕ ਸੋਢੀ ਕੋਠੈ ਕੋ ਕੋਲੈ ਸਦਾਯੋ। ਸਾਥ ਪੁਤ੍ਰ ਅਭੈ ਰਾਮ^੨ ਕਾ ਲਯਾਯੋ।
 ਸਤਿਗੁਰ ਉਸ ਪਰ ਭਏ ਦਿਆਲ। ਖੰਡੈ ਪਾਹੁਲ ਦੇ ਰੱਖਯੋ ਨਾਲ।੨੧।
 ਇਤਨਕ ਸਤਿਗੁਰ ਬਾਤ ਸੁਨਾਈ। ਹੈ ਭਾਂਡਾ ਵਥਾ ਪੜੈ ਜੁ ਪਾਈ।
 ਸੋਢੀ ਕੋਲ ਕਹੁ ਪਾਸ ਸਦਾਵੈ। ਪ੍ਰਾਤ ਉੱਠ ਨਿਤ ਦਰਸਨ ਪਾਵੈ।੨੨।

ਵਸਤੂ, ਚੀਜ਼

ਦੋਹਰਾ : ਸਤਿਗੁਰ ਬੈਠ ਸੁ ਦਮਦਮੈ ਲਿੱਖਨਾ ਘੜ ਸੁਟ ਦੇਂ।

ਕਲਮਾਂ

ਹਮਰੀ ਕਾਂਸ਼ੀ ਯਹ ਭਈ ਆਇ ਮੂਰਖ ਈਹਾਂ ਪੜ੍ਹੇ।੨੩।

ਸਾਡਾ ਵਿੱਦਿਆ ਕੇਂਦਰ

ਚੌਪਈ : ਮਹਰਾਜ^੩ ਵਾਲੇ ਭੀ ਸਭ ਚਲ ਆਏ। ਭੈਂਸ ਘੋੜੇ ਔਰ ਦਸਵੰਧ ਚੜਾਏ।
 ਫੂਲ ਬੇਟੇ ਦੋਊ ਸਿੰਘ ਭਏ। ਰਾਮ ਸਿੰਘ^੪ ਅੰ ਤਿਲੋਕਾ ਸਿੰਘ^੫ ਸਦਏ।੨੪।

੨੪.੨. ਪ੍ਰਸੰਗ ਸਾਬੋ ਕੋ-੨

(ਬਰਖਾ ਅੰ ਮਾਲਵੇ ਕੀ ਸਾਖੀ)

ਦੋਹਰਾ : ਏਕ ਸਮੇਂ ਤਹਿੰ ਮਧ ਮੁਲਕ ਹੁਈ ਬਰਖੈ ਕੀ ਲੋੜ।

ਬਰਸਾਤ

ਆਇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਢਿਗ ਖੜੀ ਸਭ ਸੰਗਤ ਹਥ ਜੋੜ।੧।

ਚੌਪਈ : ਆਇ ਸਭਨ ਇਮ ਬਾਤ ਸੁਣਾਈ। ਮਾਂਗਨ ਬਰਖਾ ਸੰਗਤ ਆਈ।

ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਕਰਾਇ। ਭਈ ਬਰਖਾ ਬਹੁ ਤਬ ਹੀ ਆਇ।੨।

ਸਤਿਗੁਰ ਬੈਠ ਦਮਦਮੈ ਆਇ। ਕਹਯੋ ਗੁਰੂ ਉਨ ਅੱਖੀਂ ਦਿਖਾਇ।

ਦੇਖੋ ਈਹਾਂ ਆਵਗ ਦਰਿਯਾਇ। ਭੂਮ ਭਵਗ ਯਹ ਮਾਲਵੈ ਆਇ।੩।

ਸੁਨ ਬਚ ਜੰਗਲਨਾ ਦੀਨੋ ਮੋੜ। ਜਲ ਜਾਉਗ ਚਲ ਆਪਣੀ ਠੌੜ।

ਜਾਂਗਲੀਆਂ / ਥਾਂ

ਫਿਰ ਸਤਿਗੁਰ ਉਨ ਬਚਨ ਸੁਨਾਏ। ਹਮ ਚਾਹੈਂ ਮਾਲਵੈ ਬਣਵਾਏ।੪।

ਕਮਾਦ ਕਣਕ ਚਾਵਲ ਬਿਜਵਾਇ। ਸਿਰਹੰਦ ਭੂਮੀ ਕੀ ਬ੍ਰਕਤ ਜਮਾਇ।

ਤਉ ਡੱਲੈ ਸਿੰਘ ਮੋੜੀ ਬਾਤ। ਹਮ ਮੋਠ ਬਾਜਰੀ ਭਲੋ ਲਗਾਤਾ।੫।

ਚੰਗੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ

੧. ਕੋਲ : ਸੋਢੀ ਕੋਲ, ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਦੇ ਵੰਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਟਕਪੂਰਾ ਨਜ਼ਦੀਕ ਢਿਲਵਾਂ ਪਿੰਡ ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਉੱਚ ਦੇ ਪੀਰ ਦਾ ਲਿਬਾਸ ਏਸੇ ਪਾਸ ਆ ਕੇ ਉਤਾਰਿਆ ਸੀ। ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਠਿੰਡਾ ਵਿੱਚ ਰਾਮਪੁਰਾ ਫੂਲ ਨਜ਼ਦੀਕ ਪਿੰਡ ਕੋਠਾ ਗੁਰੂ ਵੀ ਸੋਢੀ ਕੋਲ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਸੀ।

੨. ਅਭੈ ਰਾਮ : ਅਭੈ ਸਿੰਘ, ਸੋਢੀ ਕੋਲ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਜੋ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰਕੇ ਸਿੰਘ ਸਜਿਆ। ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਦੱਖਣ ਸਫ਼ਰ ਲਈ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਵਾਨਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਪਰ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਵਾਪਿਸ ਪਰਤ ਆਇਆ ਸੀ।

੩. ਮਹਰਾਜ : ਫੂਲਕੀਆਂ ਮਿਸਲ ਦੇ ਵਡੇਰੇ ਮੋਹਨ ਦਾ ਆਪਣੇ ਵਡੇਰੇ ਦਾ ਨਾਮ ਉਪਰ ਵਸਾਇਆ ਇਕ ਪਿੰਡ ਜਿੱਥੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਨੇ ਮੁਗਲ ਸੈਨਾ ਨਾਲ ਜੰਗ ਲੜੀ ਸੀ। ਇਹ ਪਿੰਡ ਸਿੱਧੂ ਬਰਾੜਾਂ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ੨੨ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਫੂਲਕੀਆਂ ਮਿਸਲਾਂ ਦੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਰਾਜ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਖੀਆਂ ਨੂੰ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਸੀ।

੪. ਰਾਮ ਸਿੰਘ : ਫੂਲਕੀਆਂ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਵਡੇਰੇ ਫੂਲ ਦਾ ਪੁੱਤਰ, ਜਿਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ ਆ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕੀਤਾ। ਪਟਿਆਲੇ ਦਾ ਰਾਜ ਘਰਾਣਾ ਏਸੇ ਦੀ ਔਲਾਦ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਬਾਬਾ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਟਿਆਲਾ ਆਬਾਦ ਕੀਤਾ। ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ੧੭੧੪ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ।

੫. ਤਿਲੋਕ ਸਿੰਘ : ਫੂਲ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਤੇ ਫੂਲਕੀਆਂ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵੱਡਾ ਭਾਈ। ਨਾਭੇ ਦਾ ਰਾਜ ਘਰਾਣਾ ਏਸੇ ਦੀ ਔਲਾਦ ਸੀ। ਤਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਤੋਂ ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ ਜਾ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਦੋਹਰਾ : ਤਉ ਸਤਿਗੁਰ ਗੁੱਸੇ ਕੀਯੋ ਤੁਮ ਮਾਰੈ ਜੰਗਲੀ ਥਾਇ।
ਹਮ ਭੂਮ ਬਨਾਵਨ ਮਾਲਵਾ ਨਿਹਾਲ ਜਾਵੈਂ ਤੁਮੈ ਕਰਾਇ।੬।

੨੫. ਦੱਖਣ ਕੋ ਤੁਰਨੈ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ

ਦੋਹਰਾ : ਸਤਿਗੁਰ ਤਲਵੰਡੀ ਖੜੇ ਧਯਾਨ ਸੁ ਕੇਤਾ ਲਗਾਇ। ਕਿਤੇ
ਆਇ ਦਖਣੋਂ ਇਕ ਸਿਖ ਕਹੀ ਪਯੋ ਨੌਰੰਗ ਦੋਜਕ ਰਾਹੀ।੧। ਦੱਖਣ ਵਿਚੋਂ

ਚੌਪਈ : ਸੁਨ ਸਤਿਗੁਰ ਯੋ ਬਚਨ ਉਚਾਰੇ। ਉਸ ਲੜਾਇ ਸੁਤ ਦਯੈ ਮਾਰੇ।
ਅਬ ਦੱਖਣ ਕੀ ਕਰੀਐ ਚੜ੍ਹਾਈ। ਇਮ ਸਿੰਘਨ ਗੁਰ ਉਚਰ ਸੁਨਾਈ।੨।

ਦੋਹਰਾ : ਸਤਿਗੁਰ ਆਖਯੋ ਡੱਲ ਸਿੰਘਾ ਚਲ ਤੂੰ ਹਮਰੈ ਨਾਲ।
ਤੁਮ ਕੋ ਦਿੱਲੀ ਪਤਾ ਕਰੋਂ ਐ ਪਤਿ ਦਿੱਲੀ ਗਾਲਾ।੩। ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ / ਮਾਰ ਕੇ

ਚੌਪਈ : ਢਿਗ ਡੱਲੈ ਥੋ ਖੜੇ ਲਘੁ ਭ੍ਰਾਤਾ। ਕਹੀ ਡੱਲੈ ਵਲ ਮੋੜ ਮੁਖ ਬਾਤ। ਛੋਟਾ ਭਰਾ
ਦੇਉਗ ਪਤਸ਼ਾਹੀ ਤੁਧ ਭੀ ਐਸੀ। ਨਿਜ ਪੁੱਤ੍ਰਨ ਕੋ ਦੀਨੀ ਜੈਸੀ।੪।
ਯਹੀ ਗਲ ਗੁਰ ਪ੍ਰੋਹਤਾ ਸੁਨੀ। ਬੋਲਯੋ ਗੁਰ ਸੰਗ ਵਹੁ ਸਿਰ ਧੁਨੀ। ਪੁਰੋਹਿਤ / ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ
ਮੈਂ ਰਹਯੋ ਬਹੁਤ ਬਾਰ ਸਮਝਾਇ। ਛੇੜ ਜਟਨ ਕਛ ਲਯੋ ਕਰਾਇ।੫।
ਯਹ ਜੰਗਲੀ ਜਟ ਗੁਣ ਨਿਤ ਨਵੇਂ ਚਾਹੈਂ। ਭੀ ਪਿਛੋਂ ਨਿੰਦਾ ਸੁਨਵਾਵਹਿੰ।
ਕਹਯੋ ਗੁਰ ਹਮ ਜਟ ਛੇੜੈਂ ਕਾਇ। ਪ੍ਰੋਹਤ ਕਹਯੋ ਪੁਤ ਲਏ ਮੁਏ ਅਖਵਾਇ।੬। ਪੁੱਤਰ ਮਰਵਾ ਲਏ
ਸਤਿਗੁਰ ਕਹੀ ਪੁਤ ਇਸ ਮਰ ਗਏ। ਹਮ ਸਿਖ ਪੁਤ ਸੁ ਨਾਂਢੇ ਭਏ। ਖਲੋਤੇ, ਮੌਜੂਦ
ਇਤਨੀ ਕਹਨ ਤੁਰਤ ਡੱਲੇ ਪੁਤ ਮਰਾ। ਤਬ ਡੇਰਾ ਗੁਰ ਕੂਚਹਾ ਕਰਾ।੭। ਕੂਚ, ਰਵਾਨਗੀ

ਦੋਹਰਾ : ਨੌ ਮਹੀਨੇ ਤੇ ਨੌ ਦਿਨੈ ਤਲਵੰਡੀ ਰਖੈ ਮੁਕਾਮਾ। ਵਿਸਰਾਮ
ਡੇਰਾ ਤੋਰਾ ਰੁਖਾ ਦਖਣ ਛੱਡ ਤੁਰਕਨ ਬਡ ਥਾਮ।੮। ਦੱਖਣ ਵੱਲ

ਚੌਪਈ : ਡੱਲਾ ਗੁਰ ਤੇ ਬੇਮੁਖ ਭਯੋ। ਦੋਇ ਤਿੰਨ ਡੇਰਨਾ ਤੁਰਤ ਮੁੜ ਪਯੋ। ਪੜਾਉ, ਮੰਜਲਾਂ
ਔਰ ਜੰਗਲੀ ਕਿਛ ਸੰਗ ਤੁਰੇ। ਬੇਈਮਾਨ ਹੁਇ ਵਹੁ ਭੀ ਮੁੜੇ।੯।
ਹੁਤੋ ਕੋਲ ਸੋਢੀ ਕੋਠੈ ਵਾਰਾ। ਸੁਨਯ ਉਨੈ ਸੁਤ ਲਗਯੋ ਹਮਾਰਾ। ਕੋਠੇ ਵਾਲੇ ਸੋਢੀ ਕੋਲ ਨੇ
ਉਨ ਮਗਰੋਂ ਦੀਵਾਨਾ ਦੋੜਾਏ। ਸਣਾ ਪਲੰਘ ਉਸ ਚੱਕ ਲਿਆਏ।੧੦। ਕਰਿੰਦੇ / ਸਮੇਤ
ਜਬ ਸਤਿਗੁਰ ਸੋਢੀ ਬੁਲਵਾਯੋ। ਲੋਕਨ ਡੇਰਾ ਖਾਲੀ ਬਤਾਯੋ।
ਇਸ ਤੌਰ ਬਹੁ ਲੋਕ ਨਠ ਆਏ। ਤੋਂ ਨਠ ਜੰਗਲੀ ਗੁਰੈ ਤਕਾਏ।੧੧। ਵੇਖੋ

੧. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਨੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ 'ਦੋਜਕ ਰਾਹ' ਭਾਵ ਕਾਲਵਸ ਹੋਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ ਮਿਲਣ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਯਾਦ ਰਹੇ ਕਿ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਮੌਤ ੨੦ ਫ਼ਰਵਰੀ ੧੭੦੭ ਈ. ਨੂੰ ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੱਖਣ ਦੇ ਸਫ਼ਰ ਲਈ ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ ਤੋਂ ੩੦ ਅਕਤੂਬਰ ੧੭੦੬ ਈ. ਨੂੰ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਭੰਗੂ ਜੀ ਦੀ ਉਪਰੋਕਤ ਤਾਰੀਖ਼ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਨਹੀਂ।

ਰਹੇ ਮਜ਼ਦ ਗੁਰ ਸੰਗ ਘਰ ਚਾਰ। ਮੋਹਨ^੧, ਭਗਤੂ^੨, ਬਹਲੋ^੩, ਰੂਪੇ^੪ ਵਾਰ।
 ਫੂਲ ਪੁਤ੍ਰ ਗੁਰ ਸੰਗ ਰਹੇ ਦੂਰਿ। ਹਟੇ ਖੁਸ਼ੀ ਲੈ ਸਤਿਗੁਰ ਹਜੂਰਿ।੧੨।
 ੫ਯੋ ਨਹਿ ਲਿਖੀ ਸਭਹਿ ਕਹਾਨੀ। ਮਧ ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ ਠਾਨੀ।
 ਜਿਸ ਸਭ ਸੁਨਨੈ ਹੋਵੈ ਲੋਰ। ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਮਧ ਦੇਖੋ ਟੋਲ।੧੩।
 ਬਹਾਦਰ ਸਾਹ ਭਯੋ ਬਿਰਤੰਤਾ^੫। ਸੋ ਲਿਖ ਗਯੋ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਸੰਤ।
 ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ ਲਿਖਯੋ ਬਹੁ ਵਧਾਇ। ਬੰਦੈ ਸਾਖੀ ਕਿਛੁਕ ਲਿਖਾਇ।੧੪।
 ਬੰਦੈ ਕੀਨੀ ਵਡਿ ਗੁਰ ਕਾਰਿ। ਕਹੀ ਨ ਕਿਨਹੂ ਸਭੀ ਸਵਾਰਿ^੬।
 ਉਨਿ ਕਹਯੋ ਗੁਰ ਬੈਕੁੰਠ ਪਿਆਣਾ। ਜਿਮ ਕਰਿ ਗਏ ਗੁਰ ਭਗਵੰਤਿ ਭਾਣਾ।੧੫।
 ਬੰਦੈ ਸੌਂਪੀ ਕਰਨ ਜੁ ਕਾਰ। ਕਹੀ ਨ ਸੋ ਸਭ ਕਿਨੈ ਸਵਾਰਿ।
 ਔਰ ਪੰਥ ਜਿਮ ਵਾਧਾ ਭਯੋ। ਉਨ ਤੈ ਨਾਹਿ ਸੁ ਲਿਖਯੋ ਗਯੋ।੧੬।

ਬਿਰਤੰਤ

ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ

ਦੋਹਰਾ : ਬਿਨ ਲਿਖਤ ਇਸ ਜਗ ਬਿਖੈ ਅਸਥਿਰ ਰਹੈ ਨ ਕੋਇ।
 ਤਾਂਤੇ ਸਭ ਸਾਖੀ ਲਿਖੋ ਬੰਦੈ ਵਾਲੀ ਜੋਇ।੧੭।

੨੬. ਪ੍ਰਿਥਮ ਬੰਦੈ ਪ੍ਰਸੰਗ ਕੀ ਸਾਖੀ^੬

ਦੋਹਰਾ : ਜਬ ਸਤਿਗੁਰ ਦੱਖਣ ਪੁੱਜੇ ਜਹਿ ਥੋ ਦਾਦੂ ਢਾਰ^੭।
 ਡੇਰਾ ਲਾਯਾ ਦੇਖ ਬਾਮਾ ਸੰਗ ਪੰਜ ਸਤ ਸਿੰਘ ਹਜ਼ਾਰ।੧।

ਥਾਂ, ਜਗ੍ਹਾ

ਚੌਪਈ : ਬਜੈਂ ਨਗਾਰੇ ਬੁਲਹਿੰ ਨਿਸ਼ਾਨ। ਪੜ੍ਹੈਂ ਬਾਣੀਆਂ ਕਿਸ ਕਰੈਂ ਨ ਕਾਣਾ^੮।
 ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਔ ਚੰਡੀ ਕੀ ਵਾਰ। ਅਕਾਲ ਉਸਤਤ ਕੋ ਕਰੈਂ ਉਚਾਰ।੨।

ਭਰ, ਭਉ

੧. ਮੋਹਨ : ਫੂਲਕੀਆਂ ਮਿਸਲ ਦੇ ਵਡੇਰੇ ਫੂਲ ਦਾ ਦਾਦਾ ਜਿਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਮਹਰਾਜ ਪਿੰਡ ਵਸਾਇਆ ਸੀ। ਫੂਲ ਦੇ ਪੁਤਰਾਂ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਤੇ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ ਵਿਖੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ।
੨. ਭਗਤੂ : ਭਾਈ ਬਹਿਲੋ ਵੰਸ਼ੀ ਬੈਰਾੜ ਜੱਟ ਜਿਸ ਨੇ ਮਾਲਵੇ ਵਿੱਚ ਭਗਤਾ ਨਾਮੀ ਪਿੰਡ ਵਸਾਇਆ। ਇਸ ਦੇ ਪੋਤਰੇ ਫਤਹਿ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ ਵਿਖੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ।
੩. ਬਹਿਲੋ : ਮਾਲਵੇ ਵਿੱਚ ਫਫੜੇ ਭਾਈ ਕੇ ਦਾ ਵਾਸੀ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਸਿੱਖ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੋਵਰ ਦੀ ਖੁਦਾਈ ਤੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਦੀ ਵੰਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਫਫੜੇ ਭਾਈ ਕੇ ਵਿੱਚ ਵੱਸਦੇ ਭਾਈ ਦੇਸ ਰਾਜ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕੁੱਝ ਪਵਿੱਤਰ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਵੀ ਬਖਸ਼ੀਆਂ ਸਨ।
੪. ਰੂਪੇ : ਭਾਈ ਰੂਪ ਚੰਦ, ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਭਾਈ ਰੂਪ ਚੰਦ ਦੀ ਔਲਾਦ, ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਭਾਈ ਰੂਪੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਵੱਸਦੀ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਭਾਈ ਪਰਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ ਆ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ।
੫. ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਛੇ ਨੰ: ੧੩-੧੭ ਛਪੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ, ਦੇਖੋ ਪੰਨਾ ੭੪।
੬. ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਖਰੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਇਕ ਲਾਈਨ ਹੋਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ :
 ਜੈਪੁਰ ਰਸਤੇ ਤੁਰ ਗੁਰੂ ਹੁਤਿ ਪੁਜੇ ਥੇ ਦਾਦੂ ਦੁਆਰ।
੭. ਦਾਦੂਦਵਾਰਾ : ਦਾਦੂ ਪੰਥੀਆਂ ਦਾ ਧਰਮ-ਸਥਾਨ, ਜੋ ਜੈਪੁਰ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਨਾਰਾਇਣਾ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਦੱਖਣ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਏਥੇ ਪਧਾਰੇ ਸਨ।

ਜਿਮ ਜੇਠ ਤਪਤ ਮਧ ਬਰਖਾ ਹੋਇ। ਬੋਲੈ ਦਾਦਰਾ ਸੁਖ ਪਾਵੈ ਸੋਇ। ਡੱਢੂ, ਮੋਢਕ
 ਘੋਰ ਘਟਾ ਸੁਨ ਮੋਰ ਪੁਕਾਰੈ। ਇਸ ਛਬਾ ਸੋ ਸਿਖ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰੈ।੩। ਬੱਦਲਾਂ ਦੀ ਗਰਜ, ਘਟਾ / ਸੋਭਾ

ਦੋਹਰਾ : ਕਿਤੈ ਗ੍ਰੰਥ ਕਿਤ ਪੁਸਤਕਹਿ ਕਿਤੈ ਪੜ੍ਹੈ ਮੁਖ ਵਾਕ।
 ਕਈ ਪੜ੍ਹੈ ਰਬਾਬੀ ਰਬਾਬ ਲੈ ਲਗ ਰਹਯੋ ਇੰਦ੍ਰਾਸਨ ਠਾਠਾ।੪। ਇੰਦਰ ਦੇਵਤਾ ਦਾ ਆਸਣ, ਸਿੰਘਾਸਣ

ਸ੍ਰੈਯਾ : ਕਿਤ ਝਾਂਝਾ ਮਿੰਦਗਾ ਉਪੰਗਾ ਬਜੈ ਕਿਤ ਦੁਇ ਕਰ ਤਾਲ ਰਬਾਬ ਬਜੈ। ਝਾਂਜਰ / ਢੋਲ / ਨਸਤਰੰਗ
 ਜਲ ਬੀਨਾ ਸੁ ਬੀਨ ਪ੍ਰਵੀਨ ਸਜੈ ਕਿਤ ਤਾਰ ਸਤਾਰਾ ਤੰਬੂਰਾ ਸਜੈ। ਵੀਣਾ / ਸਿਤਾਰ / ਤਾਨਪੁਰਾ
 ਜਛਾ ਕਿੰਨਰ ਨਾਰਦਾ ਹਾਹਿ ਹੂ ਹੂ ਧੁਨ ਤੋਮਰਾ ਉਲੂਕਾ ਸੁਨ ਸਾਜ ਸਜੈ।
 ਇਮ ਠਾਠ ਠਟਯੋ ਸੁ ਹਜ਼ੂਰ ਗੁਰੂ ਲਖ ਹੋਤ ਇੰਦ੍ਰਾਸਨ ਲਾਜ ਲਜੈ।੫। ਰਚਨਾ, ਸੁਰਾਂ ਦਾ ਮੇਲ

ਚੌਪਈ : ਕਈ ਸਤਿਗੁਰ ਕੈ ਆ ਚਰਨੀ ਪੜ੍ਹੈ। ਲੈ ਸਤਿਗੁਰ ਹੁਕਮ ਕਈ ਡੇਰੋ ਕਰੈ।
 ਧੂਪਾ ਧੁਖਾਇ ਕਈ ਗਿਰਦੈ ਫਿਰਾਹਿ। ਜਿਵੈ ਪ੍ਰਵਾ ਗਿਰਦ ਤਾਰੈ ਘੁਮਾਹਿ।੬। ਧੂਡ / ਧਰੂ ਤਾਰਾ
 ਕੋਊ ਚਰਨਨ ਛੁਹ ਮੂਧਾ ਪਰੈ। ਜਨ ਡੰਡੋਤਾ ਦੇਵ ਇੰਦ੍ਰੈ ਕਰੈ। ਡੰਡੇ ਵਾਂਗ ਸਿੱਧੇ ਪੈ ਕੇ ਬੰਦਨਾ
 ਤੰਬੂ ਚਾਨਣੀ ਕਈ ਫੜ ਖੜੈ। ਮੂਲਾ ਬਿਰਖ ਜਿਮ ਸੋ ਰਹਿ ਅੜੈ।੭। ਰੁੱਖ ਦੇ ਮੁੱਢ ਵਾਂਗ
 ਜਨਕਾ ਰਹੈ ਬੰਭਾ ਸੇ ਗਾਡ। ਵਾਲ ਧੂਪ ਮੈ ਜਾਹਿ ਨ ਛਾਡ।੮। ਜਿਵੇਂ / ਪੰਭਾ

ਦੋਹਰਾ : ਸੂਰਜਮੁਖੀ ਸਮ ਸੂਰਜੈ ਬਿਜਨਾ ਸੁ ਬਿੱਜਾ ਸਮਾਨ। ਪੱਖੇ / ਬਿਜਲੀ
 ਬਾਦਲ ਜਿਮ ਛੜ ਘੁਮੇ ਬਭ ਤੰਬੂ ਘਟਨਾ ਸਮਾਨ।੯। ਬੱਦਲਾਂ ਦੀ ਘਟਾ
 ਇੰਦ੍ਰਿਹਿ ਜਿਮ ਗੁਰ ਬਹੈ ਹਥ ਇੰਦ੍ਰ ਪਨੁ ਜੈਸ ਕਮਾਨ। ਧਨੁੱਖ
 ਚੌਰ ਮੁਠੋ ਐਸੇ ਫਿਰੈ ਜਾਨਕਾ ਮੋਰ ਨਚਾਨਾ।੧੦। ਚਵਰ ਦੀ ਮੁੱਠੇ / ਜਿਵੇਂ / ਮੋਰ ਨੱਚਦੇ ਹੋਣ

ਚੌਪਈ : ਤਹਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਮੈ ਪਰ ਗਈ ਧਾਕਾ। ਦੇਖਣ ਲੋਕ ਲੱਗ ਗਈ ਲਾਕਾ। ਧਾਕ, ਦਬਦਬਾ / ਲੀਕ, ਲਾਈਨ
 ਦਰਸਨ ਤੇ ਉਨ ਮਨ ਪਤਿਆਯਾ। ਲਈ ਚੜ੍ਹਾਵੈ ਸ਼ਹਰ ਚਲ ਆਯਾ।੧੧।

ਦੋਹਰਾ : ਬਡੋ ਅਚੰਭਾ ਤਿਹ ਲਖਾ ਅਚੰਭਤਾ ਭਯੋ ਸੰਸਾਰ। ਹੈਰਾਨ
 ਆਏ ਦਰਸਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਛਡ ਛਡ ਦਾਦੂ ਦੁਾਰਾ।੧੨। ਦਾਦੂਦਵਾਰਾ

੧. ਜੱਛ : ਦੇਵਤਿਆਂ ਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਇਕ ਜਾਤੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਕੁਬੇਰ ਤੇ ਨਗਰੀ ਅਲਕਾਪੁਰੀ ਦੱਸੀ ਗਈ ਹੈ।
 ੨. ਕਿੰਨਰ : ਸੁਰਗ ਲੋਕ ਦੇ ਵਾਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧੜ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਤੇ ਸਿਰ ਮੂੰਹ ਘੋੜੇ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪਲਸੁਤਕ ਰਿਸ਼ੀ ਦੀ ਵੰਸ਼ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕੁਬੇਰ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਜਦ ਗੰਧਰਵ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਨਾਚ ਕਰਦੇ ਹਨ।
 ੩. ਨਾਰਦ : ਇਕ ਰਿਸ਼ੀ ਜਿਸ ਨੇ ਰਿਗਵੇਦ ਦੇ ਕਈ ਮੰਤਰਾਂ ਨੂੰ ਰਚਿਆ। ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਧਰੇ ਕਸ਼ਯਪ-ਵੰਸ਼ੀ ਕਿਧਰੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਬੜਾ ਭਗਤ ਪਰ ਕਲੇਸ਼ (ਕਲਹਿ) ਉਪਜਾਉਣ ਵਾਲਾ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੀਣਾ ਵਜਾਉਂਦੇ ਤੇ ਆਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਨ੍ਰਿਤ ਕਰਦੇ ਚਿਤਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
 ੪. ਤੋਮਰ : ਇਕ ਛੰਦ, ਜਿਸ ਦੇ ਚਾਰ ਚਰਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
 ੫. ਉਲੂਕ : ਹਿੰਦੂ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਖਟ (ਛੇ) ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੈਸ਼ੇਸ਼ਿਕ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਬਾਨੀ ਕਨਾਦ ਰਿਖੀ ਦਾ ਦੂਜਾ ਨਾਉਂ।
 ੬. ਛੰਦ ਨੰ: ੮ ਦਾ ਸਭ ਥਾਈਂ ਇਕੋ ਬੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।

ਚੌਪਈ : ਦਾਦੂ ਦੁਾਰੇ ਖਬਰੋ ਪਈ। ਨਾਨਕ ਆਯੋ ਦਸਮੋਂ ਜਈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਦਸਵਾਂ ਰੂਪ
 ਤਿਸ ਕਉ ਦੱਯੈ ਧਾਮਾ ਖੁਲਾਈ। ਮਹੰਤਾ ਆਯੋ ਸੰਗ ਚੇਲੇ ਲਾਈ।੧੩। ਦਵਾਰਾ / ਮੁਖੀਆ
 ਸਤਿਗੁਰ ਆਦਰ ਤਿਸ ਬਹੁ ਕੀਯੋ। ਸੰਤ ਸਾਧ ਮਿਰਜਾਦਾ ਬੀਯੋ। ਮਯਯਾਦਾ, ਗੀਤੋ
 ਦਰਸਨ ਪਰਸਨ ਭਏ ਪ੍ਰਸੰਨ। ਕਹਯੋ ਤੂੰ ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਭਯੋ ਧੰਨ।੧੪।
 ਸਤਿਗੁਰ ਕਹਯੋ ਸੰਤ ਸਭ ਏਕ। ਨੀਰ ਛੀਰਾ ਮਿਲ ਤਜੈ ਬਿਬੇਕ। ਪਾਣੀ ਤੇ ਚੁੱਧ
 ਜੈਤ ਰਾਮਾ ਥੋ ਨਾਮ ਮਹੰਤ। ਭਲੋ ਪੁਰਸ਼ ਉਸ ਆਹਿ ਮਹੰਤ।੧੫।

ਦੋਹਰਾ : ਹਾਥ ਜੋੜ ਠਾਂਢੇ ਭਯੋ ਤੋ ਉਨ ਕਹੀ ਅਰਦਾਸ।
 ਧੰਨ ਹਮਾਰੇ ਭਾਗ ਹੈ ਤੁਮ ਆਏ ਹਮਰੇ ਪਾਸ।੧੬।

ਚੌਪਈ : ਹਮ ਤੇ ਭੋਜਾ ਸੁ ਇਕ ਡੰਗਾ ਲੀਜੈ। ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਕੋ ਧਰਮ ਰਖ ਲੀਜੈ। ਭੋਜਨ, ਖਾਣਾ / ਇਕ ਵਕਤ ਦਾ
 ਤੋ ਸਤਿਗੁਰ ਹਸ ਐਸ ਉਚਾਰਾ। ਤੁਮ ਤੇ ਭੋਜਨ ਹਮ ਸਰੈ ਨ ਸਾਰਾ।੧੭। ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ
 ਹਮ ਸੰਗ ਹੈ ਬਹੁ ਮਾਸ ਅਹਾਰੀ। ਉਨਕੀ ਖੁਯਾ ਮਿਟੈ ਕਿਮ ਸਾਰੀ। ਮਾਸਾਹਾਰੀ / ਭੁੱਖ
 ਉਨ ਮੁਖ ਤੇ ਤਬ ਐਸ ਉਚਾਰੀ। ਦਾਦੂ ਸਤਾ ਹਮ ਖੁਹਿ ਜੁਵਾਰੀ।੧੮। ਕਸਮ / ਜਵਾਰ ਖਾਂਦੇ ਹਾ

੨੭. ਦਾਦੂ ਦੁਵਾਰ ਕੈ ਪ੍ਰਚੈ ਕੀ ਬੰਦੈ ਕੀ ਸਾਖੀ ਕੋ ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਸੰਗ

ਦੋਹਰਾ : ਸਾਧੂ ਸੰਗਤ ਪ੍ਰਤਾਪ ਤੇ ਬਾਜਨਾ ਖਾਈ ਜੁਰ। ਬਾਜਾਂ ਨੇ
 ਧਾਮ ਸੁ ਦੇਖੈ ਖੁਸ਼ ਭਏ ਗੁਰ ਲੈ ਗਏ ਦਾਦੂ ਦੁਾਰ।੧।

ਚੌਪਈ : ਦਾਦੂ ਦੁਾਰ ਕੋ ਦਰਸਾ ਕਰਾਯੋ। ਸਤਿਗੁਰ ਫੂਲਨਾ ਮੀਂਹ ਬਰਸਾਯੋ। ਦਰਸਨ / ਫੁੱਲਾਂ ਦਾ
 ਧੰਨ ਧੰਨ ਕਹਯੋ ਸੰਤਨ ਪਰਤਾਪ। ਸੰਤ ਨਿੰਦਕ ਕੋ ਹੋਵੈ ਖਾਪਾ।੨। ਨਾਸ, ਨਸ਼ਟ
 ਸੁਖਮਨੀ ਜੀ ਕੀ ਤੁਕ ਸੋ ਪਰੀ। ਸੰਤ ਕੀ ਮਹਮਾ ਬੀ ਜੋ ਧਰੀ। ਪੜ੍ਹੀ
 ਔਰ ਸੁ ਚਰਚਾ ਪਰਚਾ ਕੀਯੋ। ਦੋਊ ਵਲ ਤੇ ਸੁਖ ਸੋ ਲੀਯੋ।੩। ਪ੍ਰਸਨ, ਵਾਰਤਾਲਾਪ

੧. ਜੈਤ ਰਾਮ : ਨਾਰਾਇਣਾ (ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੈਪੁਰ, ਰਾਜਸਥਾਨ) ਵਿਖੇ ਦਾਦੂ ਦਵਾਰੇ ਦਾ ਮਹੰਤ, ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ੧੭੦੭ ਈ. ਵਿੱਚ ਦੱਖਣ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਨਾਰਾਇਣਾ ਠਹਿਰੇ ਸਨ ਤਾਂ ਇਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੜੀ ਆਉ-ਭਗਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਨਾਦੇੜ ਵਿਖੇ ਬੰਦੇ ਦੇ ਆਸ਼ਰਮ ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਬਾਰੇ ਜਣਕਾਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸੇ ਤੋਂ ਮਿਲੀ ਸੀ।

੨. ਦਾਦੂ : ਦਾਦੂ ਦਯਾਲ, ਇਸ ਦਾ ਜਨਮ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ, ਗੁਜਰਾਤ ਵਿੱਚ ਇਕ ਰੂ ਪੋਜੇ ਦੇ ਘਰ ੧੫੪੪ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਕਬੀਰ ਪੰਥੀ ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਈ। ਜਾਤ ਪਾਤ, ਆਚਾਰ-ਵਿਹਾਰ, ਤੀਰਥ, ਵਰਤ ਤੇ ਅਵਤਾਰਵਾਦ ਬਾਰੇ ਦਾਦੂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਕਬੀਰ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਹ ਖੰਡਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਇਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਰਾਜਸਥਾਨੀ, ਗੁਜਰਾਤੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਸਿੰਧੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲ ਇਸ ਨੇ ਬ੍ਰਹਮ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਚਲਾਇਆ ਜੋ ਪਿੱਛੋਂ ਜਾ ਕੇ ਦਾਦੂ ਪੰਥ ਸਦਾਇਆ। ਦਾਦੂ ਦਾ ਦੋਹਾਂ ਨਾਰਾਇਣਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੈਪੁਰ ਵਿਖੇ ੧੬੦੩ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਮਹੰਤ ਗਲ ਇਕ ਨਈਂ ਸੁਨਾਈ। ਕਿਮੈ ਗਏ ਥੇ ਹਮ ਉਤ ਥਾਈਂ। ਨਵੀਂ / ਉਸ ਥਾਂ
 ਨਰਾਇਣ ਦਾਸ^੧ ਥੋ ਤਿਸਕੋ ਨਾਮ। ਪੰਥ ਬੈਰਾਗਨ^੨ ਮੈਂ ਉਸ ਧਾਮ।੪।
 ਏਕ ਪਲੰਘ ਉਨ ਖੂਬ ਬਨਾਯੋ। ਉਸ ਕੇ ਉਪਰ ਹਮੈਂ ਬਹਾਯੋ।
 ਹਮ ਜਾਨਯੋ ਇਨ ਆਦਰ ਕਰਯੋ। ਹੁਤੋ ਦੁਸ਼ਟ ਵਹਿ ਮਸਕਰੀ ਭਰਯੋ।੫। ਮਸਕਰੀ, ਮਜ਼ਾਕ

ਦੋਹਰਾ : ਬੈਠਾਯੋ ਉਸ ਪਲੰਘ ਪੁਰ ਪੁਨ ਉਨ ਦਯੋ ਉਲਟਾਇ।
 ਕਰੀ ਮਸਕਰੀ ਹਮ ਘਨੀ ਹਸ ਹਸ ਲਿਟ ਲਿਟ^੩ ਪਾਇ।੬। ਲੋਟ ਪੋਟ

ਚੌਪਈ : ਖਟ ਦਰਸ਼ਨ^੩ ਕੋ ਮਸਕਰੀ ਕਰੈ। ਗੁਰ ਪੀਰ ਤੇ ਨਾਂਹਿ ਸੁ ਡਰੈ।
 ਆਪ ਕਹਾਵੈ ਵਹੁ ਗੁਰ ਪੀਰ। ਸੰਤ ਨਿੰਦਕ ਵਹੁ ਬੇ ਗੁਰ ਪੀਰ।੭।
 ਮਹੰਤ ਕਹੀ ਉਤ ਵਲ ਨ ਜਾਈਓ। ਉਸ ਤੇ ਟਲ ਕੇ ਦੂਰ ਸਿਧਾਈਓ।
 ਸਤਿਗੁਰ ਕਹੀ ਜੁ ਸਤਿਗੁਰ ਕਰੈ। ਬਨੈ ਨਹੀਂ ਅਬ ਹਮ ਕੋ ਟਰੈ।੮। ਟਲਣਾ
 ਸੋਊ ਹਮ ਕੋ ਰਾਹ ਬਤਾਓ। ਨਾਮ ਥਾਮ ਔ ਗ੍ਰਾਮ ਸੁਨਾਓ।
 ਜਾ ਦੇਖੋ ਹਮ ਉਸਕੀ ਸਿਧੀ। ਕੌਣ ਗੁਰੂ ਜਿਸਤੇ ਭਈ ਬ੍ਰਿਧੀ।੯। ਰਿਧ ਸਿਧ / ਵਿਧੀ, ਵਾਧਾ
 ਅੜੈ ਤੋ ਹਮ ਉਸ ਸਿਧੀ ਗੁਵਾਵੈ। ਮਿਲੈ ਤਾਂ ਉਸਕੋ ਰਾਹਿ ਪਾਇ ਜਾਵੈ। ਸਹੀ ਰਸਤੇ
 ਸਤ ਨਾਨਕ ਉਸ ਕਰਹੈ ਦਾਸ। ਕਰੈ ਸਿਖ ਉਸ ਅਪਨੋ ਖਾਸ।੧੦।

ਮਹੰਤ ਬਾਚ

ਦੋਹਰਾ : ਨਦੀ ਗੁਦਾਵਰ^੪ ਢਿਗ ਹੁਤੋ ਸ਼ਹਰ ਨਦੇੜ^੫ ਸੁ ਨਾਮ।
 ਭਲੇ ਸੁ ਦੱਖਣ ਕੁੰਠ^੬ ਮੈਂ ਹੈ ਪਰਗਟ ਸੁਭ ਥਾਮ।੧। ਦਿਸ਼ਾ

ਚੌਪਈ : ਵਹੁ ਹੋਤੇ ਥੋ ਪ੍ਰਿਥਮ ਕੰਗਾਲ^੭। ਰਲ ਕਹੂੰ ਤੁਰਯੋ ਸੁ ਸੰਤਨ ਨਾਲ। ਗਰੀਬ
 ਬਹੁਤ ਸੈਲ ਉਨ ਪ੍ਰਿਥਮੈਂ ਕਰਯੋ। ਸਿਧ ਮੰਤਰੀ ਉਸ ਮਿਲ ਪਰਯੋ।੧੨। ਮਿਲ ਪਿਆ

੧. ਨਾਰਾਇਣ ਦਾਸ : ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਮ, ਬੰਦੇ ਦਾ ਬਚਪਨ ਦਾ ਨਾਮ ਲਛਮਨ ਦੇਵ, ਜਨਮ ਅਕਤੂਬਰ ੧੬੭੦ ਰਾਜੌਰੀ, ਪੁੰਛ (ਕਸ਼ਮੀਰ) ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਇਕ ਬੈਰਾਗੀ ਸੰਤ ਜਾਨਕੀ ਪ੍ਰਸਾਦ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਨਾਲ ਬੈਰਾਗ ਪੰਥ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮਾਧੋ ਦਾਸ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ। ੧੬੮੬ ਈ. ਵਿੱਚ ਇਕ ਹੋਰ ਬੈਰਾਗੀ ਸਾਧ ਰਾਮਦਾਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ ਪੰਚਬਟੀ ਦੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਤਪ ਸਾਧਨਾ ਕੀਤੀ। ਏਥੇ ਉਸ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਇਕ ਜੋਗੀ ਔਘੜ ਨਾਥ ਨਾਲ ਹੋਇਆ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਸ ਨੇ ਹਠਯੋਗ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੀ ਤੇ ਗੁਦਾਵਰੀ ਕਿਨਾਰੇ ਨਾਂਦੇੜ ਵਿਖੇ ਆਪਣਾ ਆਸ਼ਰਮ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ। ਅੰਤ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਫ਼ਰੂਖ਼ਸ਼ੀਅਰ ਦੇ ਰਾਜਕਾਲ ਵਿੱਚ ੧੯ ਜੂਨ ੧੭੧੬ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਈ।
੨. ਬੈਰਾਗੀ : ਵੈਸ਼ਨੋ ਸਾਧੂਆਂ ਦਾ ਇਕ ਢਿਰਕਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਬਾਨੀ ਰਾਮਾਨੰਦ ਸੀ।
੩. ਖਟ ਦਰਸ਼ਨ : ਹਿੰਦੂ ਮੰਤ ਦੇ ਛੇ ਮੁੱਖ ਸ਼ਾਸਤਰ—ਵੈਸ਼ੇਸ਼ਿਕ, ਨਯਾਯ, ਸਾਂਖਯ, ਯੋਗ, ਮੀਮਾਂਸਾ ਤੇ ਵੇਦਾਂਤ। ਕਈ ਆਪਣੀ ਕਲਪਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਜੋਗੀ, ਜੰਗਮ, ਜੈਨੀ, ਸੰਨਯਾਸੀ, ਬੈਰਾਗੀ ਤੇ ਮਦਾਰੀ ਨੂੰ ਖਟ ਦਰਸ਼ਨ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਇਕ ਗ਼ਲਤੀ ਹੈ।
੪. ਗੁਦਾਵਰ : ਗੋਦਾਵਰੀ, ਸਤਮਾਲਾ ਪ੍ਰਥਤਾਂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚੋਂ ਤ੍ਰਿਅੰਬਕ ਦੇ ਸਥਾਨ ਤੋਂ ਨਿਕਲੀ ਦੱਖਣੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਇਕ ਪਵਿੱਤਰ ਨਦੀ, ਜੋ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਖਾੜੀ ਵਿੱਚ ਜਾ ਡਿੱਗਦੀ ਹੈ।
੫. ਨਦੇੜ : ਨਾਂਦੇੜ, ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ ਗੋਦਾਵਰੀ ਕਿਨਾਰੇ ਸਥਿਤ ਇਕ ਨਗਰ ਜੋ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਅਥਿਚਲ ਨਗਰ ਜਾਂ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਏਥੇ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਕਤੂਬਰ ੭, ੧੭੦੮ ਈ. ਨੂੰ ਜੋਤੀ-ਜੋਤਿ ਸਮਾਏ ਸਨ।

ਉਸਕੀ ਸੇਵ ਬਹੁਤ ਇਨ ਕਰੀ। ਵਿਦਯਾ ਦਈ ਇਨ੍ਹੈਂ ਉਸ ਭਲੀ।
 ਦਈ ਪੋਥੀ ਔ ਭੇਦ ਦਯੋ ਕੁੱਲਾ। ਸੋ ਕਰ ਦੀਨੋ ਅਪਨੈ ਤੁੱਲਾ।੧੩। ਸਾਰੇ ਭੇਤ / ਆਪਣੇ ਸਮਾਨ
 ਦੇਕੇ ਪੋਥੀ ਕਹੀ ਤਿਨ ਬਾਤ। ਜਗਤ ਕਰੀ ਨ ਬਹੁ ਬਿਖਯਾਤਿ। ਚਰਚਾ, ਮਸ਼ਹੂਰੀ
 ਗੋਪਾ ਰਹੈ ਤੋ ਰਹਿ ਹੈ ਪਾਸ। ਪ੍ਰਗਟ ਕਰੈ ਤੋ ਲਹਿ ਜਾਇ ਸਾਸਾ।੧੪। ਗੁਪਤ / ਪਲਾ ਵਿੱਚ ਨਾਸ

ਦੋਹਰਾ : ਗੜ੍ਹਾ ਨਾਰੀ ਮਾਯਾ ਤੁਰਾ ਸ਼ਸਤਰ ਪਾਰਸ ਜੋਇ। ਕਿਲਾ / ਇਸਤਰੀ / ਧਨ / ਘੋੜਾ
 ਸਿੱਧ ਔਖਧੀ ਮੰਤ੍ਰ ਤੰਤ੍ਰ ਬੋਹਤਾ ਰਾਜੇ ਸੋਇ।੧੫। ਦਵਾ-ਦਾਰੂ / ਬੋਹ ਲੈਂਦੇ ਹਨ

ਚੌਪਈ : ਸਾਹਿ ਪਤਸਾਹਿ ਨ ਛਾਡੈ ਗੈਲਾ। ਮਾਰੈ ਤੁਰਤ ਜਿੰਦ ਅਪਨੀ ਭੈਲਾ। ਪਿੱਛਾ / ਭੇਅ ਨਾਲ
 ਵਹੁ ਜਾਣੈ ਯਹ ਲੈ ਜਗ ਪਤਿਸਾਹੀ। ਕਰਾਮਾਤ ਹੈ ਜਿਸਕੇ ਪਾਹੀ।੧੬।
 ਘਰ ਹੀ ਬੈਠੇ ਦੇਵੈ ਮਾਰ। ਯਹ ਇਸ ਭੈ ਤੇ ਵਹਿ ਕਰੇ ਖੁਾਰ।
 ਅਰ ਚਾਹੈ ਵਹ ਨਿਜ ਹਥ ਲੀਯੋ। ਸ਼੍ਰੀਕਨਾ ਜਿਮ ਉਸ ਮਾਰਨ ਕੀਯੋ।੧੭। ਸ਼ਰੀਕਾਂ, ਬਰਾਬਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ
 ਅਬ ਸੁਨੀਯੋ ਪੋਥੀ ਕੋ ਨਾਮ। ਸਿਧ ਅਨੁਣੀਆਂ ਮੰਤ੍ਰਨ ਥਾਮ। ਲੂਣੀਏ ਸਿੱਧ ਦੀ ਮੰਤਰ ਵਿਦਿਆ
 ਹੁਤੋ ਗੋਰਖਾ ਕੋ ਚੇਲਾ ਖਾਸ। ਮਹਿਤਾ ਕਹੀ ਸੁਨ ਬਡਿਅਨ ਪਾਸ।੧੮। ਨਾਥ ਜੋਗੀਆਂ ਦਾ ਮੁਖੀ / ਵਡਿਆਈ
 ਪੋਥੀ ਮੈਂ ਥੀ ਵਿਦਯਾ ਸਭ। ਜੋਊ ਜਗ ਮੈਂ ਹੁਤੀ ਅੱਲਭਾ। ਦੁਰਲਭ
 ਮੰਤ੍ਰਨ ਵਿਦਯਾ ਤੰਤ੍ਰਨਾ ਸਾਰ। ਜੰਤ੍ਰ ਜੁਗਤ ਔ ਮਹੂਰਤ ਵਾਰ।੧੯। ਜਾਦੂ-ਟੂਟਾ
 ਪਾਰਸ ਲਭਣ ਰਸਾਇਣ ਕਾਰ। ਨਾਗਾ ਅਸਜਣੀ ਔ ਸਿਧ ਸਾਰ। ਸੱਪ ਦੇ ਜਹਿਰ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਬੂਟੀ
 ਰੁਦ੍ਰ ਜਾਲ ਬਿਧ ਇੰਦ੍ਰ ਜਾਲ। ਅਧਭੁਤਾ ਖੇਡ ਔ ਉਡੀਸਹਾ ਚਾਲ।੨੦। ਅਦਭੁਤ / ਉਡੀਸਾ ਦਾ ਜਾਦੂ
 ਜਲ ਮੈਂ ਮਿਲਨੋਂ ਉੱਪਰ ਜਾਨ। ਔ ਅਕਾਸ਼ ਬੰਦ ਅਕਾਸ਼ ਉਡਾਨ।
 ਅਗਨ ਬੁਝਾਵਨ ਲਾਵਨ ਬਿੱਧ। ਵਿਚ ਵੜ ਖੜਨ ਖਾਵਨ ਸਿੱਧ।੨੧।

ਦੋਹਰਾ : ਜਿਸੈ ਜਾਪਕੇ ਜਪੇ ਤੇ ਬਚਨ ਸਿਧੀ ਹੁਇ ਜਾਇ।
 ਦੁੱਧ ਪੁਤ ਧਨ ਲੱਛਮੀ ਜਿਸ ਚਾਹੈ ਲਏ ਦਿਵਾਇ।੨੨।

ਚੌਪਈ : ਭੂਮ ਮਧ ਭਦ੍ਰਸਨਾ ਪਾਵਨ। ਲੁਕੀ ਢੁਕੀ ਸਭ ਦਰਬ ਦਿਖਾਵਨ।
 ਵਸਤ ਦੂਰ ਤੇ ਤੁਰਤ ਮੰਗਾਵਨ। ਬੁਰੀ ਬੁਲਾ ਲਾਵਣਿ ਔਰ ਬਲਹ ਜਗਾਵਣ।੨੩। ਭੂਤ-ਪ੍ਰੇਤ
 ਔਰ ਇਸਤਰੀ ਹੋਵੈ ਮਰਦ। ਮਰਦੋਂ ਭੀ ਸੋ ਇਸਤ੍ਰੀ ਕਰਦਾ। ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਸੀ
 ਲੁਕੀ ਛਿਪੀ ਪਰਾ ਚਿਤਕੀ ਜਾਨਨ। ਮੋਹਨ ਚਾਟਨ ਤੋੜਨ ਬੁਲਾਨਨ।੨੪। ਪਰਾਏ, ਦੂਸਰੇ
 ਦੁਸ਼ਟਹਿ ਮਾਰਨ ਸੇਵਕਾ ਬਚੈਯੇ। ਤਾਰੇ ਅੰਬਰੋਂ ਤੋੜ ਮੰਗੈਯੇ। ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ / ਆਸਮਾਨ ਤੋਂ
 ਅੜਯੋ ਕਿਲੋਂ ਕੀ ਤੋੜਨ ਬਿਧ। ਮਦਾਨ ਲੜਾਈ ਜਿਤ ਹੋਇ ਸਿੱਧ।੨੫।
 ਪੈਨਾ ਵਗਾਵੈ ਮੀਂਹ ਬਰਸਾਵੈ। ਜਿਧਰੋਂ ਮੰਗਾਵੈ ਜਿਧਰ ਚਲਾਵੈ। ਪਵਨ, ਹਵਾ
 ਗੜਾ ਠਰਾ ਔ ਬਿਜਲੀ ਪਾਵੈ। ਬਰ ਸਰਾਪ ਤਿਸ ਬ੍ਰਿਥਾ ਨਾ ਜਾਵੈ।੨੬। ਠੰਢੇ ਗੜੇ / ਵਿਅਰਥ

੧. ਭਦ੍ਰਸਨ : ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕਲਿਆਣ ਵਾਸਤੇ ਸਿੰਘਾਸਨ। ਜੋਗੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਕਲਪਿਆ ਹੋਇਆ ਆਸਨ ਜੋ ਗਿੱਟਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਉਣ ਦੇ ਹੇਠ ਰੱਖ ਕੇ ਬੈਠਣ ਤੋਂ ਬਣਦਾ ਹੈ।
 ੨. ਛਪੇ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਏਥੇ ਕੁਝ ਪਾਠ-ਭੇਦ ਹੈ, ਪੰਨਾ ੭੭.

ਦੋਹਰਾ : ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤ ਜੋਗਣ ਸੁ ਗਣ ਦੇਵਤ ਸਿਧਾ ਅਰ ਬੀਰਾ । ਜੋਰਾਸੀ ਸਿੰਧ / ਬਵੇਜਾ ਬੀਰ
ਜੱਛ ਰੱਛਾ ਕਿੰਨਰਾ ਸੁ ਲੱਛ ਆਵੈ ਪੜੈ ਮਤ ਧੀਰਾ ।੨੧। ਰਾਕਸ਼ / ਲਛਮੀ / ਧੀਰਜ

ਚੌਪਈ : ਜਿਸੈ ਜਿਤਾਵੈ ਜਿੱਤੈ ਸੋਈ । ਹਰਾਵੈ ਜਿਸੈ ਹਾਰੈ ਵੀ ਓਈ । ਮੱਖੀ
ਸ਼ੇਰ ਸਰਪ ਬਿੱਛੂ ਮਛਰ ਮੱਖਾ । ਰਾਜ ਪ੍ਰਜਾ ਤੇ ਹੋਵੈ ਸੁਖ ।੨੨। ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ
ਚੋਰ ਠੱਗ ਐ ਬਿਸਚਰਾ ਬਿਖ । ਸੁਨਤ ਸਬਦ ਤਿਸ ਹੋਵੈ ਸੁਖ । ਜਿਉਂਦਾ ਹੋ ਪਵੇ
ਆਪ ਪਹੁੰਚੇ ਪਹੁੰਚੇ ਕੋਇ । ਮਰੈ ਜੁ ਸਰਪੋਂ ਜਿਵੈ ਭੀ ਸੋਇ ।੨੩। ਜਹਿਰ
ਗਿੱਦੜ ਕੁੱਤੇ ਹਲਕਾਯਾ ਹੋਇ । ਸੁਨਤ ਬਚਨ ਬਿਸਾ ਰਹੈ ਨ ਕੋਇ । ਹੇਲਾ, ਬਘਿਆੜ ਦੀ ਇਕ ਨਸਲ
ਸ਼ੇਰ ਬਾਘ ਐ ਹੋਲੋ ਬਘਯਾੜ । ਹਾਥ ਮੁੱਖ ਨਹਿੰ ਸਕੈ ਉਘਾੜ ।੨੪। ਸਵਾਦ
ਬਿਰਛ ਬਿਧੀ ਜੋ ਧਰਨ ਉਪਾਈ । ਅਰਕ ਸੁਆਦਾ ਭੁਲਾਵੈ ਤਾਈਂ । ਸੇਖੀਯਾ / ਭੰਗ / ਖਾਧੀ
ਸੇਖੀਯਾ ਅਛੀਮ ਸ਼ਰਾਂਬ ਭੰਗਾਈ । ਬਿਖ ਭੱਖੀ ਸਭ ਦੇਹਿ ਹਟਾਈ ।੨੫।

ਦੋਹਰਾ : ਅਸ਼ਟ ਸਿਧੀ ਅਣਮੰ ਮਹਿਮਾ ਗਰੁਮਾ ਲਘੁਮਾ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ।
ਕਾਮਹਿ ਐ ਬਸੀਕਰਣ ਸੋ ਈਸ਼ਤ ਹੋਵੈ ਸਭਿ ।੨੬।

ਸੋਰਠਾ : ਭੂਤੈ ਐ ਵ੍ਰਤਮਾਨ ਭਾਵਿੱਖਤਾ ਭੀ ਕਾਲ ਜੋ । ਭੂਤਕਾਲ / ਥੀਤੇ ਸਮੇਂ
ਸੋਊ ਦਯੋ ਵਖਾਨ ਜਉ ਵਰਤਯੋ ਥੋ ਇਨ ਮਧੈ ।੨੭।

ਦੋਹਰਾ : ਸਭ ਗੁਣ ਪੋਥੀ ਕੇ ਲਿਖੇ ਗ੍ਰੰਥ ਸੁ ਮਿਤਾ ਬਡ ਹੋਇ । ਵੱਡੀ ਕੀਮਤ
ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਇ ਭਗਵਾਨ ਕੋ ਮੁਕਤ ਮਿਲਾਵਾ ਹੋਇ ।੨੮।

ਚੌਪਈ : ਐਸੀ ਪੋਥੀ ਬੰਦੈ ਪਾਈ । ਪਚਾਇੰ ਨ ਸਕਯੋ ਸੁ ਦਈ ਪ੍ਰਗਟਾਈ । ਹਸਮ, ਭੇਦ ਰੱਖਣਾ
ਐਰ ਸੰਤਨ ਕੋ ਲੇਵੈ ਅੰਤਾ । ਹੈ ਨਿੰਦਕ ਵਹਿ ਅਤਿ ਹੀ ਸੰਤ ।੨੯। ਪਰੀਖਿਆ
ਜ਼ਰੂਰ ਨ ਜਾਈਓ ਤੁਮ ਉਤ ਵੱਲ । ਕਹੀ ਮਹੰਤਾ ਬਹੁ ਬਾਰ ਇਮ ਗੱਲ । ਮਹੰਤ ਜੈਤਰਾਮ
ਸਤਿਗੁਰ ਕਹਿੰ ਹਮ ਮਿਟੈ ਨ ਮੂਰਾ । ਦੇਖ ਜਾਹਿੰਗੇ ਉਸੇ ਜ਼ਰੂਰ ।੩੦। ਮੂਲ
ਜਿਮ ਤੁਮ ਬਾਜਨਾ ਖਾਈ ਜ਼ਾਰ । ਤੁਮ ਆਏ ਹੋ ਉਸ ਤੇ ਹਾਰ । ਬਾਜਾ ਨੇ
ਹਮਰੇ ਸਾਥ ਦਯੋ ਇਕ ਚੇਲਾ । ਦੇਖ ਆਵੈ ਵਹੁ ਹਮਰੋ ਮੇਲਾ ।੩੧।
ਜੋ ਸਤਾ ਨਾਨਕ ਕਲਾ ਸਵਾਈ । ਉਸੇ ਲੈਹਿੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਲਾਈ । ਸ਼ਕਤੀ / ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ
ਯੋ ਕਹਿ ਸਤਿਗੁਰ ਹੁਵਾ ਤੇ ਤੁਰੇ । ਪੁਛਯੋ ਰਾਹਿ ਬੰਦੇ ਕੇ ਪੁਰੇ ।੩੨। ਉਹਾ, ਉਥ

ਦੋਹਰਾ : ਸਤਿਗੁਰ ਪਹੁੰਚੇ ਜਾਇ ਤਿਹ ਉਤਰੇ ਦੇਖ ਸਥਾਨ । ਬੈਲ / ਹਰਟ
ਬਿਨ ਬੈਲੀੰ ਹਾਰਟਾ ਚਲੈ ਲਖੈ ਅਚੰਭ ਜਹਾਨ ।੩੩।

੧. ਜੱਛ, ਕਿੰਨਰ : ਕੁਬੇਰ ਦੀ ਸਭਾ ਵਿਚਲੇ ਦੇਵਤੇ ਨੂੰ ਜੱਛ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਨੱਚਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕਿੰਨਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।
੨. ਅਸ਼ਟ ਸਿਧੀ : ਅੱਠ ਸਿਧੀਆਂ, ਯੋਗ ਸਾਧਨਾ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈਆਂ ਅੱਠ ਕਰਮਾਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਅਣਿਮਾ (ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ ਹੋ ਜਾਣਾ), ਮਹਿਮਾ (ਵੱਡਾ ਹੋ ਜਾਣਾ), ਗਰਿਮਾ (ਭਾਰੀ ਹੋ ਜਾਣਾ), ਲਘਿਮਾ (ਹੌਲਾ ਹੋ ਜਾਣਾ), ਪ੍ਰਾਪਤਿ (ਮਨ ਚਾਹੀ ਜੀਜ ਪਾਪਕ ਕਰ ਲੈਣੀ), ਪਾਕਮਯ (ਸਭ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਜਾਣ ਲੈਣਾ), ਈਸ਼ਿਤ (ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸਭ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ)

ਚੋਪਈ : ਬਹੁਤ ਜਗ੍ਹਾ ਉਨ ਬੇਸਾ ਬਨਾਈ ਦੇਖਤ ਚਿਤ ਜਿਸ ਰਹੈ ਲੁਭਾਈ । ਉਤਮ
ਪਲੰਘ ਅੰਦਰ ਥੋ ਤਹ ਇਕ ਡਹਾ ਗੱਦੀ ਸਿਰਹਾਣੈ ਉਪਰ ਅਹਾ ।੪੦।
ਸਵਾ ਸੁ ਗਜ ਧਰ ਉੱਚੋ ਰਹੈ । ਨ੍ਰਾਇਣ ਦਾਸ ਤਿਸ ਉਪਰ ਬਹੈ । ਧਰਤੀ ਉਪਰੋਂ
ਔਰ ਬਹੇ ਤਿਸ ਦੇਇ ਗਿਰਾਇ । ਇਸੇ ਬਿਉਂਤਾ ਥੇ ਉਨੈ ਬਨਾਇ ।੪੧। ਵਿਉਂਤ, ਸਕੀਮ

੨੮. ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਔਰ ਬੰਦੇ ਜੀ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ ਮਿਲਾਪ ਕੋ

ਦੋਹਰਾ : ਪਹੁੰਚਯੋ ਸਤਿਗੁਰ ਜਿਹ ਸਮੇਂ ਗਯੋ ਬੰਦੇ ਕਹੂੰ ਔਰਾ । ਹੋਰ ਪਾਸੇ
ਪਲੰਘ ਸ਼ਿੰਗਾਰਯੋ ਦੇਖਿਕੈ ਗੁਰ ਚੜ੍ਹ ਬੈਠੇ ਦੌਰਾ ।੧। ਝਟਪਟ

ਚੋਪਈ : ਤਿਸ ਕੇ ਬਕਰੇ ਸਿੰਘਨ ਘਾਏਂ । ਕਾਟ ਕੂਟ ਦਏ ਦੇਗਨਾ ਪਾਏ । ਝਟਕਾ ਦਿੱਤੇ / ਦੇਗਾਂ
ਤਿਸ ਚੇਲਨ ਜਾ ਕਰੀ ਪੁਕਾਰ । ਕ੍ਰਾਇ ਕ੍ਰੋਧ ਲੈ ਆਏ ਨਾਰਾ ।੨। ਨਾਲ
ਦੇਖਤ ਪਲੰਘ ਸੁ ਅਤਿ ਰੁਹਾ ਭਰਯੋ । ਕ੍ਰੋਧਤ ਬੀਰਨਾ ਹੁਕਮ ਕੋ ਕਰਯੋ । ਰੋਹ, ਗੁੱਸੇ / ਬਵੰਜਾ ਬੀਰਾ ਨੂੰ
ਜਾਗ ਬੀਰ ਤੁਮ ਤਾਕੋ ਮਾਰੋ । ਪਲੰਘ ਉਪਰ ਤੈ ਉਸੈ ਉਲਟਾ ਡਾਰੋ ।੩।
ਜਾ ਬੀਰਨ ਤਬ ਪਲੰਘ ਉਠਾਯਾ । ਸਤਿਗੁਰ ਤੀਰਹਿ ਸਾਬ ਦਬਾਯਾ । ਤੀਰ ਨਾਲ
ਫੇਰ ਮਵੱਕਲਨਾ ਲਾਯੋ ਤਾਨ । ਤੋ ਫਿਰ ਉਠਯੋ ਨ ਅੰਗੁਲਾ ਸਮਾਨ ।੪। ਝੂਰ ਪ੍ਰੇਤ / ਉਗਲੀ ਭਰ
ਪਲੰਘ ਅਚੱਲ ਲਖ ਹੁਇ ਗਯੋ ਕੋਇਲਾ । ਕ੍ਰੋਧ ਸਾਬ ਫਿਰ ਮੁਕੱਲਨ ਬੋਲਾ ।
ਤੁਰਤ ਇਸੈ ਕੀ ਜਾਨ ਉਡਾਵੋ । ਇਤੀ ਦੇਰ ਤੁਮ ਕਾਹੇ ਲਾਵੋ ।੫।

ਦੋਹਰਾ : ਤਬੈ ਮੁਕੱਲਨ ਉਸ ਕਹਯੋ ਹਮ ਕਿਛ ਰਖਯੋ ਨ ਤਾਣਾ । ਜੋਰ, ਸ਼ਕਤੀ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖੀ
ਜੋ ਇਨ ਕੋ ਹਮ ਦੁਖ ਦੇਵੈ ਸੋ ਪਵੈ ਹਮੈ ਪਰ ਆਣਾ ।੬।

ਚੋਪਈ : ਜੋ ਉਸ ਕੋ ਹਮ ਦੁਖ ਚਹੈ ਲਾਯਾ । ਹੋਤ ਰਿਦੇ ਹਮ ਦੋਖਾ ਸਵਾਯਾ । ਦੁਖ / ਵਧੇਰਾ
ਜੋ ਹਮ ਇਸ ਕੇ ਨੇੜੈ ਜਾਵੈ । ਤੇਜ ਅਗਨ ਸੋ ਹਮੈਂ ਜਲਾਵੈ ।੭।
ਤਦੈ ਮਵਕਲਨ ਐਸ ਉਚਾਰੀ । ਇਨ ਕੈ ਆਗੇ ਹਮ ਭਏ ਹਾਰੀ ।
ਜਬ ਹਮ ਉਨ ਕੈ ਨੇੜੈ ਜਾਵੈ । ਆਪ ਕੋਪਾ ਤੇ ਆਪ ਜਲਾਵੈ ।੮। ਕ੍ਰੋਧ
ਛੁਟੈ ਤਬੈ ਜਬ ਸੀਸ ਨਿਵਾਵੈ । ਹੋਹਿੰ ਸੀਤਲ ਤਬ ਅਤਿ ਸੁਖ ਪਾਵੈ ।
ਐਸੇ ਸੁਨੇ ਉਨੇ ਤੇ ਬੈਨਾ । ਭਯੋ ਅਚੰਭੇ ਅਤਿ ਭੈ ਕੈਨਾ ।੯। ਬੋਲ / ਬਹੁਤ ਭੈ ਭੀਤ
ਜਬ ਉਨ ਸਤਿਗੁਰ ਨੈਨੀ ਦੇਖਾ । ਅਪਨੇ ਬਲ ਤੇ ਅਧਿਕ ਬਹੁ ਲੇਖਾ । ਅਖੰ ਨਾਲ
ਫਿਰ ਸਿੱਖਨ ਪ੍ਰਤਿ ਬੀਰ ਚਲਾਏ । ਜਿਨ ਜਿਨ ਨੈ ਥੇ ਬਕਰੇ ਘਾਏ ।੧੦।

ਸੋਰਠਾ : ਸੋ ਫਿਰ ਆਏ ਬੀਰ ਸਿੰਘਨ ਕੈ ਢਿਗ ਸੁਨ ਢੁਕੈ । ਨੇੜੇ
ਉਨ ਕੋ ਰੱਛਕ ਤੀਰ ਫਿਰੈ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਚੱਕ੍ਰ ਜਿਮ ।੧੧।

੧. ਇਹ ਬੰਦ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਾਲੇ ਖਰੜੇ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਚੌਥੇ ਛੰਦ ਦਾ ਜੋ ਪਾਠ ਅਧੂਰਾ ਸੀ, ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।
੨. ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਚੱਕ੍ਰ : ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਚੱਕ੍ਰ, ਪੁਰਾਣਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਸ਼ਵਕਰਮਾ ਨੇ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਖਰਾਦ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਛਿੱਲੜ ਤੋਂ ਇਹ ਚੱਕ੍ਰ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਕੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਇਹ ਚੱਕ੍ਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਵਾਸੁਦੇਵ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਅੱਠਵਾਂ ਅਵਤਾਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਇਕ ਨਾਮ ਚੱਕ੍ਰਧਰ ਵੀ ਹੈ।

ਦੋਹਰਾ : ਬੀਰ ਫਿਰੇ ਜਬ ਸਿਖਨ ਤੇ ਤਬ ਉਨ ਨਿਸਚੋ ਆਇ। ਯਕੀਨ
ਏ ਪੂਰੇ ਹੈਂ ਸਤਿਗੁਰੁ ਇਨ ਸਿਖਨ ਸਮਾ ਹਮ ਨਾਹਿ।੧੨। ਬਰਾਬਰ

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਅਧੀਨ ਹੁਇ ਚਰਨੀ ਪਰਯੋ। ਤਬ ਸਤਿਗੁਰ ਮੁਖ ਬਚਨ ਉਚਰਯੋ।
ਕੋ ਤੂੰ ਪੰਥੀ ਕੋ ਗੁਰ ਤੇਰਾ। ਕਰੈਂ ਮਸਕਰੀ ਸੰਤਨ ਕੇਰਾ।੧੩। ਨਾਲ
ਕਯਾ ਤੁਧ ਸਮਸਰ ਜਗ ਮੈਂ ਨਾਹੀਂ। ਕਯਾ ਬਡ ਕਲਾ ਇਕ ਤੁਮਹੀ ਮਾਂਗੀ।੧੪।
ਵੱਡੀ ਸ਼ਕਤੀ / ਤੇਰੇ ਵਿੱਚ

ਦੋਹਰਾ : ਕਰੇ ਮਸਕਰੀ ਸੰਤ ਜੋ ਸੋਊ ਹੋਹਿ ਖੁਵਾਰਾ। ਖੁਆਰ, ਬਰਬਾਦ
ਭਾਂਡਾ ਭਗਤੀਏ ਡੂਮਾ ਲੁੱਚੇ ਇਨ ਕੀ ਹੈ ਯਹ ਕਾਰ।੧੫। ਭੰਡ / ਮਰਾਸੀ

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਉਨ ਕਹਯੋ ਮੈਂ ਬੰਦਾ ਤੋਰਾ। ਮੈਂ ਤੁਹਿ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਤੂੰ ਮੋਰਾ।
ਪਿਛਲੀ ਬਾਤ ਮਾਫ ਹਮ ਕੀਜੈ। ਅਬ ਹੁਇ ਫਿਰ ਤੋਂ ਜੀ ਆਯੋ ਕੀਜੈ।੧੬।
ਅਬ ਮੈਂ ਭਯੋ ਤੁਮਾਰੋ ਦਾਸ। ਸੋ ਮੈਂ ਕਰੋਂ ਹੁਕਮ ਹੋਇ ਖਾਸ।
ਹਮ ਕੋ ਕੀਜੈ ਅਪਨੋ ਦਾਸ। ਦਾਸ ਜਾਨ ਰਾਖੋ ਨਿਜ ਪਾਸ।੧੭।

੨੬. ਪ੍ਰਸੰਗ ਬੰਦੇ ਜੀ ਉਪਰ ਮਿਹਰ ਭਈ

ਦੋਹਰਾ : ਜਬ ਐਸੇ ਉਨ ਬਚਾ ਕਹੇ ਹਾਥ ਜੋੜ ਸਿਰ ਨਿਯਾਇ। ਬੋਲ / ਸਿਰ ਨਿਵਾਂ ਕੇ
ਭਏ ਪ੍ਰਸੰਨ ਤਬ ਸਤਿਗੁਰੂ ਲੀਨੋ ਚਰਨਨ ਲਾਇ।੧।

ਚੌਪਈ : ਸਤਿਗੁਰ ਕਹੀ ਸਿਖ ਬਨਨੋ ਔਖਾ। ਮਨ ਤਨ ਧਨ ਰਖ ਹੋਇ ਨਾ ਤੋਖਾ। ਭਰ, ਸੰਸਾ
ਸਿੱਖ ਬਨੈ ਜਬ ਖੋਏ ਭਰਮ। ਸਿੱਖ ਬਨਨ ਕੈ ਕਠਨ ਸੁ ਕਰਮ।੨।
ਸਿੱਖ ਹੋਇ ਜੋ ਆਪਾ ਖੋਵੈ। ਮੇਟ ਕੁਲੈ ਨਿਜ ਗੁਰ ਕੁਲ ਹੋਵੈ। ਵੇਸ, ਕੁਟੋਬ
ਜਿਮ ਕਰ ਕੀਟਾ ਨਿਜ ਕੁਲੈ ਤਿਆਗੈ। ਭਵੈ ਭਰਿੰਗੀ ਉਸ ਕੁਲ ਲਾਗੈ।੩। ਪਤੰਗਾ

ਦੋਹਰਾ : ਵਾਲੋਂ ਨਿਕੀ ਖੰਨਯੋ ਤਿੱਖੀ ਹੈ ਸਿੱਖੀ ਕੀ ਗੀਤਿ। ਖੰਡੇ ਦੀ ਧਾਰ
ਸਿਰ ਤੇ ਪਰੇ ਸੇਵਾ ਕਰੇ ਤਊ ਡਰੇ ਮਧ ਚੀਤਾ।੪। ਬਹੁਤ / ਮਨ ਵਿੱਚ ਨਿਮਾਣਾ
ਜੋ ਆਖੀ ਸਤਿਗੁਰ ਉਸੈ ਸੋ ਉਨ ਲੀਨੀ ਮਾਨ।
ਧਰਯੋ ਸੁ ਬੰਦਾ ਨਾਮ ਤਿਸ ਤਿਨ ਕਰ ਲੀਯੋ ਪ੍ਰਮਾਨਾ।੫। ਪਰਵਾਨ, ਮਨ ਲਿਆ

ਚੌਪਈ : ਬਾਰ ਬਾਰ ਬੰਦੇ ਪਗ ਪਰਯੋ। ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਸਿਰ ਪੈ ਹਬ ਧਰਯੋ। ਪੈਰਾਂ ਉਤੇ / ਸਿਰ ਉੱਤੇ
ਬੰਦੈ ਕਹੀ ਕਿਛ ਆਗਯਾ ਦੋਹੁ। ਖਿਜਮਤਾ ਹਮੈ ਕੋਊ ਬਖਸ਼ੋਹੁ।੬। ਸੇਵਾ

੧. ੧੪ਵੇਂ ਛੰਦ ਦਾ ਇਕ ਬੰਦ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ।

੨. ਭਗਤੀਆ : ਹਿੰਦੂ ਮੰਦਰਾਂ ਵਿੱਚ ਭਜਨ ਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਭਗਤੀਆ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

੩. ਭਰਿੰਗੀ : ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਤਿਤਲੀ ਜੋ ਪਤੰਗਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਰਗਾ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰ ਕਹੀ ਤੁਮ ਜੋਗ ਯਹਿ ਕਾਰ। ਜਾ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਨ ਘਾਤੀ ਮਾਰ। ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੇ ਕਾਤਲ
ਸ੍ਰਿੰਦ ਕੇ ਮਾਰ ਫਿਰ ਮਾਰੀ ਪਹਾਰਾ। ਸਤਿਗੁਰ ਸੌਪੀ ਤਿਸ ਯਹ ਕਾਰ।੭। ਪਹਾੜਾਂ ਦੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ
ਸਿੱਖਨ ਰੱਖ ਅਸਿੱਖ ਸੰਘਰੀਓ। ਦਾਸ ਹੋਇ ਤਾਂ ਉਸੈ ਉਬਰੀਓ। ਸੰਘਾਰ, ਮਾਰਨਾ / ਉਪਾਰ, ਰੱਖਿਆਂ
ਦਿਲੀਓ ਲਗ ਕਰ ਦੰਗਾ ਮਚਾਵੋ। ਪੰਜਾਬ ਪ੍ਰਬਤ ਸਭ ਧੂੜ ਮਿਲਾਵੋ।੮।

ਦੋਹਰਾ : ਬਿਰਛਨ ਕੇ ਸਿਰ ਜੋ ਲਗੇ ਕਹਿ ਬੰਦੇ ਉਸ ਜੱਗ।
ਹਮਰੇ ਬੰਦੇ ਤੂੰ ਬਨ ਸੋ ਤੂੰ ਜਾਇ ਪਤਸ਼ਾਹੀ ਲੱਗਾ।੯।

ਮੁਗਲਾਂ ਦੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹ

ਦੋਹਰਾ : ਸਤਿਗੁਰ ਆਖੀ ਜੋ ਬੰਦੈ ਸੁ ਉਨ ਕਰੀ ਮਨਜ਼ੂਰ।
ਪਰਗਟ ਹੋਈ ਜਗਤ ਗਲ ਕੀਯੋ ਬੰਦਾ ਭਰਪੂਰ।੧੦।
ਬੰਦੇ ਗੁਰ ਖੰਡਾ ਦਯੋ ਲਯੋ ਉਨੈ ਗਲ ਪਾਇ।
ਖਾਲਸੇ ਦੇਖ ਸੁ ਵਿਟਰਿਓ ਤਿਨ ਖੰਡੋ ਲਯੋ ਛਿਨਾਇ।੧੧।

ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਨਿਹਾਲ, ਸਮਰੱਥ

ਇਨਕਾਰੀ / ਬੇਹ ਲਿਆਂ

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਫਰਯਾਦ ਉਨ ਗੁਰ ਪਹਿ ਕਰੀ। ਸਤਿਗੁਰ ਹਸ ਹਸ ਚਿਤ ਬਿਚਰੀ।
ਚੀਜ ਆਪਨੀ ਇਨ੍ਹੈ ਸੰਭਾਰੀ। ਭਯੋ ਖਾਲਸੇ ਅਬ ਕਲ ਧਾਰੀ।੧੨।
ਬਖਸ਼ੈ ਬੰਦੇ ਕੋ ਪੰਜ ਤੀਰ। ਕਹਯੋ ਸਤਿਗੁਰ ਇਹ ਪੰਜ ਹੈ ਬੀਰ।
ਪੜੈ ਲੋੜ ਜਿਤ ਵਲ ਤੁਹਿ ਆਇ। ਇਨ ਮੈਂ ਤੇ ਇਕ ਦਈ ਚਲਾਇ।੧੩।
ਪੌਣ ਵਗੈ ਬਹੁ ਧੂੜ ਉਡਾਇ। ਦੁਸ਼ਮਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ ਅੰਧ ਹੁਇ ਆਇ।
ਉਲਟੈ ਫੌਜ ਪੌਨ ਪਲਟਾਇ। ਦੁਸ਼ਮਨ ਮਾਰ ਫਤੇ ਜੰਗ ਪਾਇ।੧੪।

ਸੰਭਾਲੀ / ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ

ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ, ਨਜ਼ਰ

ਦੋਹਰਾ : ਜੋਇ ਸਿਖ ਤੁਮ ਆ ਮਿਲੈ ਤਿਨ ਤੂੰ ਲਈ ਮਿਲਾਇ।
ਆਦਰ ਦੇ ਦੈ ਭਾਂਤਿ ਭਲਾ ਆਗੇ ਦਯੋ ਚੜ੍ਹਾਇ।੧੫।

ਭਲੀ ਭਾਂਤ, ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ

ਚੌਪਈ : ਸਿੰਘ ਮਝੈਲਨ ਲਈ ਬੁਲਾਇ। ਉਨ ਕੇ ਮੁਹਰੇ ਲੀਜੋ ਲਾਇ।
ਓਇ ਹੈ ਮਹਾਂ ਸੂਰਾ ਅਤਿ ਹਠੀ। ਉਨ ਤੇ ਫੌਜ ਤੁਰਕ ਜਾਇ ਨਠੀ।੧੬।
ਓਇ ਹੈ ਸੂਰ ਮਹਾਂ ਬਲਵਾਨ। ਉਨ ਪੈ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰ ਮਿਹਰਵਾਨ।
ਓਇ ਹੈ ਗੁਰ ਨਿਜ ਪ੍ਰਣ ਕੇ ਪੂਰੇ। ਓਇ ਸੂਰਨ ਮੈਂ ਹੈ ਅਤਿ ਸੂਰੇ।੧੭।
ਓਇ ਨਿਜ ਅਪਨੇ ਗੁਰ ਕੇ ਭਗਤੁ। ਉਨ ਮੈਂ ਹੈ ਸਭ ਹਮਰੀ ਸ਼ਕਤਿ।
ਉਨਕੋ ਹਮ ਬਖਸ਼ੀ ਗੁਰਿਆਈ। ਹਮ ਬਖਸ਼ੀ ਉਨ ਲਈ ਸੰਭਾਈ।੧੮।
ਹਮ ਮੈ ਉਨ ਮੈਂ ਭੇਦ ਕਿਛ ਨਾਹਿ। ਉਨ ਮੈਂ ਹਮ ਓਇ ਹਮਰੇ ਮਾਂਹਿ।
ਐਸੇ ਬੰਦਾ ਦਯੋ ਸਮਝਾਇ। ਚੰਗੀ ਵਿਧਾ ਵਹਿ ਚਹੈ ਕਮਾਇ।੧੯।

ਵਿਧੀ, ਰੀਤੀ

ਦੋਹਰਾ : ਜਬ ਸਤਿਗੁਰ ਆਗਯਾ ਦਈ ਬੰਦੇ ਪੰਜਾਬੇ ਜਾਣ।
ਸਹਿਬਜ਼ਾਦੈ ਜਿਨ ਘਏ ਤਿਨ ਕੋ ਕਰਨੈ ਘਾਣਾ।੨੦।

ਘਾਏ, ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ / ਘਾਤ ਕਰਨ

੧. ਬੰਦੇ : ਅਮਰ ਵੇਲ, ਇਕ ਪੌਦਾ, ਜਿਸ ਦੇ ਬਿਰਛ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹ ਜਾਣ ਨਾਲ ਬਿਰਛ ਦਾ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

- ਚੌਪਈ : ਜੋ ਜੋ ਆਗਯਾ ਸਤਿਗੁਰ ਦਈ। ਸੋ ਬੰਦੈ ਕਾਗਜ ਲਿਖ ਲਈ।
 ਹਮਰੋ ਸੰਗ ਭੇਜੀਓ ਸੋਊ। ਬਤਾਵੈ ਸਿਖ ਅਸਿਖੈ ਜੋਊ।੨੧। *ਸਿੱਖ ਤੇ ਅਸਿੱਖ ਵਿੱਚ ਫਰਕ / ਜਿਹੜਾ*
 ਤਬ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਏ। ਸੋ ਬੰਦੈ ਕੇ ਸਾਥ ਰਲਾਏ।
 ਦੁਸਟ ਸਿਖਨ ਕੋ ਜਾਣਨ ਵਾਰੇ। ਰਹਿਤ ਹਜ਼ੂਰ ਥੇ ਗੁਰੂ ਪਿਆਰੇ।੨੨।
 ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਬਲ ਮੀਰ ਪੁਰ ਪੱਟੀ ਵਾਰੇ। ਸਤਿਗੁਰ ਸੰਗ ਦਏ ਭਾਈ ਚਾਰੇ।
 ਔਰ ਚੜ੍ਹਾਏ ਬਡ ਸਿਦਕ ਵਾਰੇ। ਰਹਤ ਹਜ਼ੂਰ ਥੇ ਗੁਰੂ ਪਿਆਰੇ।੨੩।
 ਮਝੈਲ ਸਿੱਖਨ ਕੋ ਲਿਖੀ ਅਰਦਾਸਾ। ਦੇਖਤ ਆਯੋ ਬੰਦੈ ਕੇ ਹੀ ਪਾਸ। *ਪੱਤਰ, ਮਤ*
 ਜੋ ਹੈਂ ਦੋਖੀ ਖਾਲਸੈ ਭਾਰੇ। ਜਿੰਨੇ ਸ਼ਾਹਬਜ਼ਾਦੈ ਹੈਂ ਮਾਰੇ।੨੪। *ਵਿਰੋਧੀ*
 ਕਰਯੋ ਖੋਟਾ ਜਿਨ ਪਰਬਤ ਵਾਰਨਾ। ਤਿਨਕੋ ਲੂਟੋ ਖੂਬ ਪਹਾਰਨ। *ਧੋਖਾ / ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ*
 ਪ੍ਰਿਥਮ ਬਜੀਦੈ ਲੀਜੋ ਮਾਰ। ਬਹੁਤ ਮੁਰਦਾ ਤਿਹਿ ਕਰਯੋ ਖੁਵਾਰ।੨੫। *ਵਜ਼ੀਰ ਮਾਨ ਸੂਬਾ ਸਰਹਿੰਦ*
- ਦੋਹਰਾ : ਕੀਲਾ ਗਾਂਡ ਗਡਾਇ ਕੈ ਗੈਲ ਵਹਿੜਕੇ ਘਿਸਟਾਇ।
 ਫੇਰ ਚੁਫੇਰੇ ਫੌਜ ਕੋ ਦੀਜੈ ਉਸੈ ਜਲਾਇ।੨੬।
- ਚੌਪਈ : ਤਬੈ ਖਾਲਸੇ ਕਰੀ ਅਰਦਾਸ। ਹਾਥ ਜੋੜ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਪਾਸ।
 ਹਜ਼ੂਰੋ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਖਾਲਸੇ ਦਈ। ਹਜ਼ੂਰੋ ਮੁਖੋਂ ਕਈ ਵਾਰ ਬਖਸ਼ਈ।੨੭।
 ਖਾਲਸੇ ਮਾਰੈ ਤੁਰਕਨ ਤੁਮ ਤਾਣੈ। ਤੁਰਕ ਗਏ ਹਮ ਦਰਗਾਹੋਂ ਜਾਣੈ। *ਸ਼ਕਤੀ, ਤਾਕਤ*
 ਜੋ ਬੰਦਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਚਾਹੈ। ਤਬ ਹਮ ਚਲੈ ਨ ਇਨ ਕੈ ਰਾਹੈ।੨੮। *ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ*
- ਦੋਹਰਾ : ਸਤਿਗੁਰ ਸੁਨੀਓ ਖੁਸ਼ ਭਏ ਸੋਊ ਬੰਦੇ ਕਹਿ ਦੀਨ।
 ਤੂੰ ਨਾ ਮੰਨੈ ਜਬ ਖਾਲਸੈ ਤਬ ਹੁਵੈਗੀ ਤੁਮਰੀ ਹੀਨ।੨੯। *ਹਾਨੀ, ਹੇਠੀ*
 ਜੋ ਤੂੰ ਸਿੰਘਨ ਖੁਸ਼ ਰਖੋਂ ਤੋਂ ਰਹੈਂ ਸਦਾ ਤੂੰ ਸੁੱਖਿ।
 ਜੇ ਤੂੰ ਸਿੰਘਨ ਦੁਖ ਦੇਵੈਂ ਤੋਂ ਤੂੰ ਪਾਵੈਂ ਦੁੱਖ।੩੦।
- ਚੌਪਈ : ਤਬ ਬੰਦੈ ਮਨਜ਼ੂਰ ਸੁ ਕਰੀ। ਤੁਰਯੋ ਖਾਲਸੋ ਉਸ ਹੀ ਘਰੀ। *ਉਸੇ ਵੇਲੇ*
 ਚਿੱਠੇ ਹਜ਼ੂਰੀ ਲਏ ਲਿਖਾਇ। ਮੱਧ ਪੰਜਾਬ ਜੁ ਸਿੰਘ ਰਹਾਇ।੩੧। *ਹੁਕਮਨਾਮੇ, ਚਿੱਠੀਆਂ*
- ਦੋਹਰਾ : ਜੋ ਆਇ ਮਿਲੈ ਸੁ ਖਾਲਸੈ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਬੰਡਾ ਲੇਹਿ। *ਹਿੱਸਾ*
 ਜੋ ਆਇ ਰਲੈ ਨ ਖਾਲਸੈ ਰੱਯਤਾ ਤਿਸੈ ਬਣੇਹੁ।੩੨। *ਪਰਜਾ, ਦਾਸ / ਬਣਾ ਲਓ*
- ਚੌਪਈ : ਤਬ ਹੀ ਬੰਦੈ ਬੰਧੇ ਹਾਥਿ। ਹਮ ਮਾਨੇਗੇ ਸਿੰਘਨ ਬਾਤ। *ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ*
 ਭੀੜ ਪੜੈ ਜਹਿ ਹਮ ਪਰ ਆਇ। ਤਹ ਤੁਮ ਕਰਨੀ ਬਨਗੁ ਸਹਾਇ।੩੩। *ਸਹਾਇਤਾ*

੧. ਛਪੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਛੰਦ ਨੰ: ੨੨ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :

ਤਬ ਗੁਰ ਸਿੰਘ ਮਝੈਲ ਰਲਾਏ। ਬਾਬੇ ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ, ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਚੜ੍ਹਾਏ।

ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਔ ਟਿਨ ਸਿੰਘ ਭਲੇ। ਭੇ ਹਜ਼ੂਰ ਭੁਜੰਗੀ ਸੰਗ ਬੰਦੇ ਘਲੇ।੨੨।

੨. ਇਹ ਛੰਦ ਛਪੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਦੇਖੋ ਪੰਨਾ ੮੨.

ਰਿੱਧਿ ਸਿੱਧਿ ਕਿਛੁ ਹਮ ਭੀ ਦੱਯੈ। ਜਿਮ ਪਤਿਆਰੋਂ ਜਗ ਮੈਂ ਪੱਯੈ।	ਨਿਸਚਾ, ਤਸੱਲੀ
ਜੋ ਮੈਂ ਕਰੋਂ ਸਿੰਘਨ ਸੋਂ ਧੋਹੁ। ਤੋਂ ਮੈਂ ਲਯੋਂ ਅਗਲੀ ਖੋਹੁ।੩੪।	ਧਰੋਹ, ਧੋਖਾ
ਤਿਸ ਕੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਯੋਂ ਪੁਨਾ ਕਰੀ। ਸੋਂਪ ਸਭੀ ਹਮ ਖਾਲਸੈ ਦਈ।	ਫਿਰ
ਹਮਨੈ ਖਾਲਸੇ ਤੂੰ ਭੀ ਰਲਾਯਾ। ਤੈਂ ਭੀ ਖਾਲਸਯੋਂ ਵੰਡਾ ਪਾਯਾ।੩੫।	ਹਿੱਸਾ
ਪੰਜ ਸਿੰਘ ਲੈ ਕੇ ਤੂੰ ਸਾਥ। ਕਰ ਅਰਦਾਸ ਪੂਰੀ ਹੋਇ ਬਾਤ।	
ਯੋਂ ਸੁਨ ਬੰਦੇ ਕਰੀ ਚੜ੍ਹਾਈ। ਡੇਰਾ ਤੋਰਯੋਂ ਸਿਰਹੰਦੈ ਦਾਈ।੩੬।	ਵੱਲ

੩੦. ਬੰਦੇ ਜੀ ਕੇ ਨਿਸਚੇ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਗ

ਦੋਹਰਾ : ਤੋਂ ਚਿਤ ਬੰਦੈ ਇਮ ਅਈ ਅਬ ਲੀਜੈ ਬਚਨ ਪ੍ਰਤੋਇ।	ਅਜਮਾਉਣਾ
ਸਦ ਸਿੰਘਨ ਦਿਵਾਨ ਲਗਾਇ ਕੈ ਬਿੱਚੈ ਆਪ ਖਲੋਇ।੧।	ਵਿੱਚ

ਚੌਪਈ : ਸਤਿਗੁਰ ਬਚਨ ਅਬ ਲੱਯੈ ਪਰਤਾਈ। ਸਿੱਖ ਪੰਜ ਤਿਨ ਲਏ ਬੁਲਾਈ।	
ਹਾਥ ਜੋੜ ਵਿਚ ਆਪ ਖਲੋਯੋ। ਸੂਬਤ੍ਰ ਖਾਲਸੋਂ ਇਕ ਮਨ ਹੋਯੋ।੨।	ਸਰਬੱਤ ਖਾਲਸਾ
ਨਹੀਂ ਖਰਚ ਅਬ ਹਮਰੇ ਪਾਸ। ਆਵੈ ਖਰਚ ਯੋਂ ਕਰੀ ਅਰਦਾਸ।	
ਆਏ ਲੁਬਾਣੇ ਲਗ ਗਈ ਲਾਰ। ਦਯੋ ਦਸਵੰਧ ਉਨ ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ।੩।	ਵਣਜਾਰੇ ਸਿੱਖ
ਸੋਊ ਬੰਦੈ ਆਇ ਆਗੈ ਧਰਯੋ। ਕਰਾਇ ਅਰਦਾਸ ਬੰਦੇ ਹਥ ਫਰਯੋ।	ਫੜਾ ਦਿੱਤਾ
ਬੰਦੇ ਬਧੀ ਖਾਲਸੇ ਪ੍ਰੀਤ। ਨਿਸਚੈ ਭਯੋਂ ਬੰਦੈ ਮਧ ਚੀਤਾ।੪।	ਵਧ ਗਈ / ਮਨ ਵਿੱਚ
ਬੰਦਾ ਖਾਲਸੇ ਦੀਵਾਨ ਲਗਵਾਵੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕੀ ਫਤੇ ਬੁਲਾਵੈ।	
ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਵਾਰ ਚੰਡੀ ਪੜਾਵੈ। ਅਕਾਲ ਅਕਾਲ ਕਾ ਜਾਪ ਜਪਾਵੈ।੫। ^੧	

ਦੋਹਰਾ : ਬੰਦਾ ਪੰਜਾਬਹਿ ਕੋ ਚੜ੍ਹਯੋ ਲਯੋ ਖਾਲਸੋਂ ਸਾਥ।	ਪੰਜਾਬ ਵੱਲ ਨੂੰ
ਲੈਨ ਬੈਰ ਗੁਰ ਸੁਤਨਾ ਸੁਨ ਆ ਟੇਕੈਂ ਸਿਖ ਮਾਥਾ।੬।	ਪੁੱਤਰਾ / ਮੱਥਾ

ਚੌਪਈ : ਜਹਿੰ ਬੰਦਾ ਆਨ ਪਲਕਾ ਖਲੋਵੈ। ਰਿਧਿ ਆਨ ਉਹਾ ਸਿੱਖਨ ਢੋਵੈ।	ਛਿਣ ਪਲ
ਜੋਊ ਬੀਰ ਬੰਦੈ ਥੇ ਪਾਸ। ਆਵੈਂ ਸਿੱਖਨ ਸੁਨ ਅਰਦਾਸ।੭। ^੨	
ਯੋਂ ਕਰ ਬੰਦੇ ਭਈ ਪ੍ਰਤੀਤ। ਤਬ ਬੰਦਾ ਭਯੋਂ ਨਿਸਚਲ ਚੀਤਾ।	ਦਿੜ੍ਹ ਚਿਤ
ਪੁਤ ਮੰਗੈ ਤਿਸ ਦ੍ਰਾਏ ਪੂਤ। ਦੁੱਧ ਮੰਗਤ ਦੇ ਦੁੱਧ ਬਹੂਤ।੮।	
ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਦੁਖੀਆ ਆਵੈ। ਕਰ ਅਰਦਾਸ ਤਿਸ ਦੂਖ ਮਿਟਾਵੈ।	
ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਾ ਜਾਪ ਜਪਾਵੈ। ਜੋ ਮਾਂਗੈ ਤਿਸ ਸੋਊ ਦਿਵਾਵੈ।੯।	
ਐਸੀ ਜਗ ਮੈਂ ਪਰ ਗਈ ਧਾਕਾ। ਆਇ ਮਿਲੈਂ ਰਾਣਾ ਔ ਰਾਕਾ।	ਦਬਦਬਾ / ਰਾਜਾ ਤੇ ਰੋਕ
ਦੂਰਹਿ ਤੇ ਜੋ ਨਿੰਦਤਾ ਆਵੈ। ਹੁਇ ਨੇੜੈ ਵਹੁ ਚਰਨੀ ਪਾਵੈ।੧੦।	ਨਿੰਦਕ, ਵਿਰੋਧੀ

੧. ਛਾਪੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਛੰਦ ਦਾ ਪਾਠ ਇਉਂ ਹੈ :

ਬੰਦੈ ਖਾਲਸੇ ਦਿਵਾਨ ਲਗਾਵੈ। ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਵਾਰ ਚੰਡੀ ਪੜ੍ਹਾਵੈ।

ਅਕਾਲ ਅਕਾਲ ਕਾ ਜਾਪ ਜਪਾਵੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਦਾ ਮੁਖ ਗਾਵੈ।੫।

(ਪੰਨਾ ੮੩)

੨. ਛੰਦ ਨੰ: ੭ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਬੰਦ ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ।

ਜਹਿੰ ਬੰਦਾ ਆਇ ਡੇਰਾ ਕਰੇ। ਕਾਢ ਮੋਹਰ ਸੋ ਤਹਿੰ ਬਹੁ ਧਰੇ।
ਦੀਵੈ ਪਾਵੈ ਤੇਲੀ ਤੇਲ। ਇਕ ਮੋਹਰ ਤਿਹ ਦੇਵੈ ਮੇਲਾ।੧੧।
ਠੂਠੀ ਭਾਂਡਾ ਲਯਾਵੈ ਘੁਮਯਾਰ। ਦੇਵੈ ਮੋਹਰ ਕਢ ਖੀਸਯੋਂ ਡਾਰ।
ਲਕੜੀ ਚੂਹੜੋ ਲਯਾਵੈ ਜੋਈ। ਮੋਹਰ ਖੀਸਯੋਂ ਦੇਵੈ ਓਈ।੧੨।

ਮੁੱਲ, ਕੀਮਤ

ਦੋਹਰਾ : ਖਾਲੀ ਕਿਸੇ ਸੁ ਨਹਿ ਛਡੇ ਮੋਹਰੁ ਸੁ ਦਏ ਫੜਾਇ।
ਜੋ ਆਵੈ ਔ ਸਜੂਦਾ ਹੁਇ ਤਿਹ ਸੰਗ ਲਏ ਚੜਾਇ।੧੩।

ਬਸਤਰ ਵਸਤਰ ਸਮੇਤ

੩੧. ਬੰਦੇ ਜੀ ਕੈ ਪ੍ਰਚੈ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ

ਦੋਹਰਾ : ਬੰਦੇ ਪੈ ਸੁਨ ਮਾਲ ਬਹੁ ਪਰੀ ਰਾਹਿ ਬਡਿ ਧਾੜਾ।
ਸਿੰਘਨ ਨੇ ਫੜ ਸੋ ਲਏ ਕੂਟ ਲੂਟ ਔ ਮਾਰ।੧।

ਪਈ / ਧਾੜਵੀਆਂ ਦੀ ਟੋਲੀ

ਚੌਪਈ : ਜਿਸ ਨਿਸ ਚੋਰ ਧਾੜ ਕੋ ਆਵੈ। ਸੋ ਪਹਿਲੇ ਖਾਲਸੇ ਬੰਦਾ ਬਤਾਵੈ।
ਰਹੈਂ ਤਯਾਰ ਉਸ ਲੇਵੈਂ ਮਾਰ। ਇਮ ਖਾਲਸੇ ਸੋਂ ਵਧਯੋ ਪਿਆਰ।੨।

ਦੋਹਰਾ : ਸੁਣ ਬਾਣੀ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਕਰੈਂ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਹਿਤ ਲਾਇ।
ਅਬੈ ਬਜੀਦੈਂ ਮਾਰਹੈਂ ਸਭ ਲੋਕਨ ਦਿਖਲਾਇ।੩।

ਵਜ਼ੀਰ ਮਾਨ

ਚੌਪਈ : ਅਬ ਬੰਦਾ ਇਮ ਸਿੰਘਨ ਕਹੈ। ਸੱਦੋ ਸਿੰਘ ਜੁ ਪਾਛੇ ਰਹੈਂ।
ਆਇ ਕਰੈਂ ਜੋ ਗੁਰ ਕਹਯੋ ਕਾਜਾ। ਫੇਰ ਲੇਹਿ ਸੋਈ ਭੂਮਹਿ ਰਾਜਾ।੪।
ਤਬ ਬੰਦਾ ਆਇ ਬਾਂਗਰਾ ਬੜਾ। ਤਾਂਹਿ ਮਾਜਰਾ ਥਾ ਇਕ ਅੜਾ।
ਆਈ ਮਾਰਨ ਤਿਸ ਇਕ ਧਾੜ। ਸੁਨ ਲਇਓ ਪਿੰਡ ਹੋਣੋ ਉਜਾੜ।੫।
ਬੰਦੇ ਦੇਖ ਦਈ ਬਹੁ ਧੀਰਾ। ਵੈ ਜਾਣੈ ਕਯਾ ਕਰੁਗੁ ਫਕੀਰ।
ਤੀਮੀਂ ਮਰਦ ਬਹੁ ਝਾੜੀਂ ਬੜੇਂ। ਰਹੇ ਬੰਦੇ ਪੈ ਸਿਖ ਹੀ ਖੜੇ।੬।

ਪਿੱਛੇ ਰਹੇ

ਕੰਮ, ਕਾਰਜ / ਧਰਤੀ ਦਾ ਰਾਜ

ਇਕ ਪਿੰਡ

ਧੀਰਜ, ਧਰਵਾਸ

ਤੀਵੀ, ਔਰਤ / ਝਾੜਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਲੁਕੇ

ਦੋਹਰਾ : ਬੰਦੇ ਕੈ ਮੁਖ ਕਹਿਣ ਕੋ ਓਇ ਕਬ ਕਰੈਂ ਪ੍ਰਤੀਤ।
ਸੋ ਬੰਦੇ ਔਰੇ ਠਟੀ ਮੱਧ ਸੁ ਅਪਨੇ ਚੀਤ।੭।

ਹੋਰ ਹੀ ਸੰਕਲਪ, ਵਿਚਾਰ

ਚੌਪਈ : ਪਕੜ ਪੈਂਚ ਬੰਦੇ ਨੇ ਲਏ। ਕੋਠੇ ਕੇ ਮੱਧ ਸਭ ਅੜਏ।
ਤੋਂ ਲੋ ਧਾੜ ਪਿੰਡ ਆਇ ਵੜੀ। ਬੰਦੇ ਵਲ ਸਭ ਦੇਖੈ ਖੜੀ।੮।
ਉਠ ਬੰਦੇ ਕਹੀ ਮਾਰੋ ਧਾੜ। ਮਾਰਨ ਆਏ ਤਿਨੈ ਲਯੋ ਮਾਰ।
ਯੋ ਸੁਨਿ ਸਿੰਘਨ ਹੱਲਾ ਕੀਯੋ। ਪਕੜ ਸੁਦਾਰ ਧਾੜ ਕੋ ਲੀਯੋ।੯।
ਔ ਜੋ ਉਸੈ ਛੁਡਾਵਨ ਆਵੈ। ਸੋਉ ਉਹਾਂ ਆਪ ਫਸ ਜਾਵੈ।
ਓਇ ਮਾਰੈਂ ਸੇਲੇ ਤਲਵਾਰਾ। ਵੀਮਨਾ ਸੰਗ ਸਿੰਘ ਲੇਵੈਂ ਮਾਰ।੧੦।

ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ

ਬਰਛੇ ਤੇ ਤਲਵਾਰਾਂ / ਢੀਮਾਂ

੧. ਬਾਂਗਰ : ਘੱਗਰ ਦਰਿਆ ਦੇ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਜੋਕੇ ਹਰਿਆਣਾ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੇ ਜੀਂਦ, ਨਰਵਾਨਾ, ਟੋਹਾਨਾ ਆਦਿ ਨਗਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਐਸਾ ਅਚੰਭਾ ਉਹਾਂ ਭਇਆ। ਉਨਕੋ ਸ਼ਸਤਰ ਨਾਂਹਿ ਚੁਭਇਆ। *ਕੋਈ ਜਖਮੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ*
 ਤੋਂ ਪਿੰਡ ਲੋਕਨ ਲੀਨੋ ਜਾਚ। ਹੈ ਬੰਦੇ ਮੇਂ ਬਰਕਤ ਸਾਚਾ। ੧੧। *ਸੱਚੀ ਬਰਕਤ, ਸਕਤੀ*
 ਤਬ ਉਨ ਲੋਕਨ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਸੰਭਾਰੇ। ਲੜੇ ਧਾੜਵੀ ਉਨ ਬਹੁ ਮਾਰੇ। *ਸੰਭਾਲੇ*
 ਹੁਤੇ ਪੰਚ ਜੋ ਕੈਦ ਕਰੇ। ਛੋਡ ਦਏ ਤੇ ਉਨ ਬਹੁ ਫਰੇ। ੧੨। *ਫੜੇ*

ਦੋਹਰਾ : ਕਿਛੁ ਪਕੜ ਕਿਛੁ ਮਰ ਗਏ ਕਿਛੁ ਸ਼ਸਤਰ ਗਏ ਖੁਹਾਇ।
 ਤਬ ਬੰਦੈ ਫਿਰ ਯੋਂ ਕਹਯੋ ਚੜ੍ਹ ਮਾਰੋ ਉਸੈ ਗਿਰਾਇ। ੧੩। *ਭੰਗ ਦਿਓ*

ਚੌਪਈ : ਤਬਹ ਸਿੰਘ ਉਠ ਗੈਲੇ ਗਏ। ਪਿੰਡ ਛੋਡ ਵਹਿ ਅਗੇ ਨਠਏ। *ਪਿੰਡੇ / ਨਠੇ*
 ਲੁਟੇ ਪਿੰਡ ਉਸ ਡੇਰਾ ਕਯੋ। ਬੰਦੈ ਕੋ ਅਤ ਦਾਬੋ ਭਯੋ। ੧੪। *ਦਬਦਬਾ*
 ਬਾਂਧਾ ਬੰਦੈ ਨੇ ਸਭ ਛਡ ਦਈ। ਉਨੈਂ ਉਤੇ ਫਿਰ ਕਿਰਪਾ ਕਈ। *ਬੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ ਕੈਦੀ / ਕੀਤੀ*
 ਬੰਦੈ ਕਹੀ ਇਨ ਚੀਜ ਭੀ ਦੇਵੇ। ਚਾਂਦੀ ਸੋਇਨੋ ਐ ਧਾਤ ਰਖੇਵੇ। ੧੫।

ਦੋਹਰਾ : ਤਬ ਬੰਦਾ ਕੰਧ ਪੈ ਚੜ੍ਹਯੋ ਲਾਤਨਾ ਕੂਟੀ ਸੋਇ। *ਲੱਤਾਂ / ਕੁੱਟੇ*
 ਆਵਤ ਘੋੜੇ ਦਿਸਤ ਹੈਂ ਕਿੱਲੇ ਘੜਾਵੈ ਤੋਇ। ੧੬।

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਬੰਦੇ ਨੇ ਉਚ ਉਚਾਰੀ। ਕਿੱਲੇ ਰੱਸਨਾ ਕੀ ਕਰੋ ਤਿਆਰੀ। *ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਕਿੱਲੇ ਤੇ ਰੱਸੇ*
 ਆਵੈਂ ਘੋੜੇ ਆਪਹਿ ਅਬੀ। ਢੀਲ ਨ ਕਰਨੀ ਫੜ ਲਯਾਯੋ ਤਬੀ। ੧੭। *ਉਸੇ ਵੇਲੇ, ਬਿਨਾ ਦੋਗੇ*
 ਕਹਿਤ ਬੰਦਾ ਜਬ ਐਸੇ ਭਯਾ। ਜਤਨ ਖਾਲਸੇ ਸੋਈ ਕਯਾ। *ਕੀਤਾ*
 ਲੋਕ ਚੁਫੇਰੇ ਬੰਦੇ ਘੱਲੇ। ਆਇ ਕਰੋ ਹਮ ਸੋਂ ਸਭ ਗੱਲੇ। ੧੮। *ਗੱਲਬਾਤ*
 ਦੁੱਧ ਦਹੀਂ ਘ੍ਰਿਤਾ ਹਮ ਲੈ ਮਿਲੈਂ। ਔਰ ਨ ਮੰਗੋ ਜੋ ਹਮ ਸੰਗ ਭਿਲੈਂ। *ਘਿਉ / ਸਾਥੀ*
 ਦੇਉ ਤੁਮਕੋ ਮੁਲਕ ਮਿਲਾਇ। ਹੋਵੇ ਖਾਲਸੇ ਤੁਮ ਭੀ ਆਇ। ੧੯।

ਦੋਹਰਾ : ਕੌਣ ਮੰਨੇ ਬਿਨ ਭਾਗਿਓ ਭਏ ਫਰਯਾਦੀ ਜਾਇ। *ਭਾਗਾਂ, ਕਿਸਮਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾ*
 ਕੈਥਲਾ ਮੇਂ ਫੁਜਦਾਰ ਬੋ ਲਯਾਏ ਤਿਸੈ ਚੜ੍ਹਾਇ। ੨੦।

ਚੌਪਈ : ਕੈਥਲ ਮੈਂ ਖੜੀ ਫੁਜਦਾਰਾ। ਕਰਤ ਉਗ੍ਰਾਹੀ ਫੌਜ ਬੋ ਦਾਰਾ। *ਫੁਜਦਾਰ*
 ਫਕੀਰ ਬੰਦੇ ਹਮ ਲੀਨੇ ਮਾਰ। ਐਸੀ ਲੋਕਨਾ ਕਰੀ ਪੁਕਾਰ। ੨੧। *ਬੰਦਾ ਫਕੀਰ / ਲੋਕਾਂ*
 ਉਗ੍ਰਾਹੀ ਬੰਦ ਬੰਦੈ ਤੁਹਿ ਕਰੀ। ਚੜ੍ਹਯੋ ਸੁਨਤ ਵਹਿ ਉਸ ਹੀ ਘਰੀ। *ਤੋਰੀ / ਉਸੇ ਘੜੀ*
 ਪੁਕਰੋਂ ਉਸ ਅਰ ਲੇਵੋਂ ਲੂਟ। ਕਹਯੋ ਮੁਲਕ ਤੁਮ ਦੀਨੀ ਛੁਟ। ੨੨। *ਪਕੜੋ, ਫੜ ਲਵੋ*
 ਯੋਂ ਕਹਿ ਚੜ੍ਹਓ ਕੀਨੀ ਧਾਈ। ਬੰਦੇ ਢਿਗ ਵਹਿ ਪਹੁੰਚਯੋ ਆਈ।
 ਉਠ ਬੰਦਾ ਵਿਚ ਕੰਧਨ ਵਰਯੋ। ਕੋਈ ਨ ਨੱਠਨ ਜਤਨ ਯੋਂ ਕਰਯੋ। ੨੩। *ਕੰਧਾਂ, ਵਲਗਣ ਵਿਚ ਵੜਿਆ*

੧. ਕੈਥਲ : ਪੁਰਾਤਨ ਕੁਰਕਸ਼ੇਤਰ ਭੂਮੀ ਦਾ ਇਕ ਨਗਰ ਜੋ ਅੱਜ ਕੱਲ ਹਰਿਆਣਾ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਯੂਜਿਸ਼ਟਰ ਨੇ ਵਸਾਇਆ ਸੀ। ਭਾਈ ਭਗਤ ਦੀ ਵੰਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਭਾਈ ਦੇਸੂ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੁਲਕ ਮੱਲ ਕੇ ੧੭੬੭ ਈ. ਵਿੱਚ ਕੈਥਲ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰਚਨਾ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ ਇਥੋਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਭਾਈ ਉਦਯ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਰਬਾਰੀ ਕਵੀ ਵਜੋਂ ਰਚੀ ਸੀ।

- ਜੋਊ ਜਤਨ ਬੋ ਬੰਦੈ ਕਮਾਯੋ। ਜੋਊ ਬੰਦੈ ਸੋ ਸਿੰਘਨ ਸਮਝਾਯੋ।
ਆਏ ਅਸਵਾਰ ਸਾਥ ਸੌ ਚਾਰ। ਲੂਟਨ ਆਏ ਬਾਂਗਰ ਵਾਰਾ।੨੪। ਬਾਂਗਰ ਦੇਸ ਵਾਲੇ
- ਦੋਹਰਾ : ਟੋਲਤਾ ਆਪਹਿ ਤਹਿ ਗਯੋ ਜਹਿ ਬੈਠੋ ਬੰਦਾ ਲੁੱਕ। ਲੱਭਦਾ ਹੋਇਆ
ਲਗਯੋ ਸੁ ਮੰਦਾ ਬੋਲਣੇ ਰਹਯੋ ਬੰਦਾ ਕਰ ਚੁੱਪ।੨੫। ਭੁਰਾ ਭਲਾ
ਬੰਦੇ ਨੇ ਸਮਝਯੋ ਤਬੈ ਸਭ ਵੜੈ ਇੜਕੈ ਆਇ। ਅੜਿੱਕੇ, ਫਸ ਜਾਣ
ਤਉ ਸਾਰਤਾ ਸਿੰਘਨ ਕਈ ਲੁੱਟੋ ਇਨ੍ਹੈਂ ਬਨਾਇ।੨੬। ਸੈਨਤ / ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ
- ਚੌਪਈ : ਉਠੇ ਸਿੰਘ ਬਾਂਗਨ ਲਪਟਾਇ। ਤੁਰੈਂ ਨ ਘੋੜੇ ਰਹੇ ਤੁਰਾਇ। ਘੋੜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਵਾਗਾਂ
ਜੋ ਉਪਰ ਤੇ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਚਲਾਵਨ। ਉਨਕੇ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਨ ਸਿੰਘਨ ਘਾਵਨ।੨੭। ਘਾਤ ਕਰਨ
ਜੋ ਸਿੰਘ ਮਾਰੈਂ ਸੋਟਾ ਡਲਾ। ਉਨ ਤਨ ਲਾਗੇ ਦੁਖ ਦਾ ਡਲਾ। ਢੇਲਾ, ਢੀਮ
ਜੇ ਨੱਠੈਂ ਤੋ ਨਠਨ ਨਾ ਪਾਵੈਂ। ਵਿਚ ਦੇ ਕੰਧਨਾ ਘੋੜਯੋਂ ਗਿਰਾਵੈਂ।੨੮। ਕੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇ ਕੇ
- ਦੋਹਰਾ : ਫੌਜਦਾਰ ਸੋ ਫੜ ਲਯੋ ਘੋੜਯੋਂ ਲਯੋ ਉਤਾਰ।
ਜਿਤਨੋ ਮੰਦਾ ਬੋਲਿਓ ਉਤਨੀ ਕਰੀ ਉਸ ਮਾਰ।੨੯।
- ਚੌਪਈ : ਮਿਹਰ ਫੇਰ ਉਸ ਬੰਦੈ ਕਈ। ਫਿਰ ਫੁਜਦਾਰੀ ਉਸ ਦੀ ਦਈ। ਕੀਤੀ / ਫੌਜਦਾਰੀ
ਐਸ ਅਚੰਭੋ ਉਹਾਂ ਭਯੋ। ਉਹੀ ਹਾਥ ਤੇ ਪੈਸਾ ਲਯੋ।੩੦। ਕਰਮਾਤ / ਉੱਥੇ
ਤਬੈ ਪਰੀ ਬੰਦੇ ਕੀ ਧਾਂਕਾ। ਪਰੀ ਉਗ੍ਰਾਹੀ ਮੁਲਕ ਉਸ ਮਾਕਾ। ਦਬਦਬਾ / (ਮਾਹਿ) ਵਿੱਚ
ਉਸ ਹੀ ਗੈਲਾ ਸੁ ਫੌਜ ਲਗਾਈ। ਉਹੀ ਲਗੋ ਫਿਰ ਕਰਨ ਉਗ੍ਰਾਹੀ।੩੧। ਪਿੰਡ
- ### ੩੨. ਪ੍ਰਸੰਗ ਸੇਹਰ ਖੰਡੇ ਕੋ
- ਦੋਹਰਾ : ਤਬ ਬੰਦੇ ਚੜ੍ਹ ਉਤਰਿਓ ਸੇਹਰ ਖੰਡੇ ਗ੍ਰਾਮ।
ਚਿੱਠੇ ਲਿਖੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਲੈ ਲੈ ਸਿੰਘਨ ਨਾਮ।੧। ਚਿੱਠੀਆਂ, ਪੱਤਰ
- ਚੌਪਈ : ਤਬ ਬੰਦੇ ਯੋ ਲਿਖ ਫੁਰਮਾਯੋ। ਦੇਸ਼ ਲੈਨ ਗੁਰ ਮੋਰਾ ਪਠਾਯੋ। ਮੈਨੂੰ / ਭੋਜਿਆ ਹੈ
ਸਿਰਹੰਦੀਯਨ ਕੀ ਜੜ੍ਹ ਪੁੱਟਣ ਧਾਯਾ। ਪ੍ਰਬਤੀਅਨਾ ਕੋ ਮੈਂ ਮਾਰਨ ਆਯਾ।੨। ਪਹਾੜੀ ਰਾਜੇ
ਮੈਂ ਹੋਂ ਉਸੀ ਪੁਰਖ ਕੋ ਦਾਸਾ। ਕਰਯੋ ਖਾਲਸੈ ਜਿਸੈ ਪ੍ਰਕਾਸਾ। ਪ੍ਰਗਟ
ਜਿਨ ਗੁਰ ਜੀ ਸੋ ਬੈਰ ਕਮਾਯੋ। ਬਦਲੇ ਲੈਨ ਤਿਸੈ ਮੈਂ ਆਯੋ।੩।
ਤਿਨ ਤਿਨ ਕੋ ਮੈਂ ਮਾਰ ਗਵਾਉਂ। ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਕੋ ਬੰਦਾ ਸਦਾਉਂ।
ਯੋ ਪੁਨ ਖਾਲਸੈ ਲਿਖੀ ਅਰਦਾਸ। ਭੇਜੇ ਜੋ ਗੁਰ ਨਿਜ ਸਿਖ ਖਾਸ।੪।
ਜੋ ਸਤਿਗੁਰ ਸੋ ਸਿੱਖ ਹੋ ਸਾਬਤਾ। ਸਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਬੈਰਹ ਬਾਬਤਾ। ਪੂਰੇ ਸਿੱਖ / ਵੈਰ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ
ਆਇ ਦਯੋ ਬੰਦੈ ਕੋ ਸਾਥ। ਗੁਰ ਕੋ ਸਿਖ ਸੋ ਸਿੱਖਨ ਭ੍ਰਾਤਾ।੫। ਭਰਾ, ਭਾਈ

੧. ਸੇਹਰ ਖੰਡੇ : ਸੇਹਰੀ ਖੰਡਾ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਦੋ ਪਿੰਡਾਂ ਸੇਹਰੀ ਤੇ ਖੰਡਾ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਨੋਂ ਪਿੰਡ ਖਰਖੋਡ, ਜੋ ਸੋਨੀਪਤ ਤੇ ਰੋਹਤਕ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸਥਿਤ ਹੈ, ਨਜ਼ਦੀਕ ਹਨ।

- ਦੋਹਰਾ : ਜੋ ਖਾਲਸੇ ਮੈਂ ਆ ਰਲੇ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀਓਂ ਵੱਡਾ ਹੋਇ ।
ਜੋ ਖਾਲਸੈ ਸੋਂ ਨਹਿੰ ਮਿਲੈ ਰਹਿ ਪਛਤਾਵਤਾ ਓਇ ।੬। ਪਛਤਾਉਂਦੇ ਰਹੇ
- ਦੋਹਰਾ : ਕਾਬਲ ਔ ਕੰਧਾਰ ਲੋ ਠੱਠੈ ਭੱਖਰਾ ਦਾਇੰ । ਵੱਲ
ਪੂਰਬ ਦੱਖਣ ਉਤਰ ਸੁ ਚਿੱਠੇ ਦਏ ਪਹੁੰਚਾਇ ।੭।
- ਚੌਪਈ : ਜੋ ਜੋ ਸਿਖ ਹੈ ਗੁਰ ਕੋ ਪੂਰੋ । ਸ਼ਜ਼ਾਦਨਾ ਬੈਰ ਲੈਨ ਅਯੋ ਜ਼ਰੂਰੋ । ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦਾ
ਜੋ ਜੀਵਗੁ ਸੋ ਪਾਉਗੁ ਰਾਜ । ਜਾਉਗੁ ਮਰ ਹੋਉਗੁ ਅਗਲੋ ਕਾਜਾ ।੮। ਪਰਲੋਕ ਸੁਖਾਲਾ ਹੋਵੇਗਾ
ਐਸੀ ਭੇਜੀ ਲਿਖ ਅਰਦਾਸ । ਭੇਜੀ ਖਾਲਸੈ ਖਾਲਸੈ ਪਾਸ ।
ਸੋ ਸੁਨ ਖਾਲਸੇ ਸਿਰ ਪਰ ਧਰੀ । ਤੁਰਤ ਰਲਨ ਕੀ ਤਯਾਰੀ ਕਰੀ ।੯।
ਜਿਸੈ ਸਿਖ ਪਹਿ ਖਰਚ ਨ ਹੋਇ । ਬਿਨਾ ਖਰਚ ਬੰਡਾ ਖਾਵੈ ਸੋਇ । ਪਾਸ / ਵੰਡ ਕੇ
ਅਸਿਖਾ ਸਿਖਨ ਕੋ ਦੇਵੈ ਨਾਹੀਂ । ਕਹੈਂ ਸਿੱਖ ਸਭ ਉਹਾਂ ਮਰਾਹੀਂ ।੧੦। ਗੈਰ ਸਿੱਖ / ਉੱਥੇ ਮਰਾਹੀ
- ਦੋਹਰਾ : ਹੱਥੀਂ ਪੈਰੀਂ ਪੈ ਲਵੈਂ ਕਰ ਦੂਨੋ ਚੌਨ ਕਰਾਰਾ । ਦੂਟਾ-ਚੌਗੁਣਾ ਦੇਣ ਦਾ ਇਕਰਾਰ
ਜੀਵਤ ਆਵੈਂ ਆਇ ਦਿਵੈਂ ਮੁਏ ਅਗਲੇ ਸੰਸਾਰ ।੧੧।
- ਚੌਪਈ : ਕਈ ਸਿੱਖ ਦੇਵੈਂ ਗੁਰਸ਼ਾਰਥਾ । ਤਨ ਮਨ ਧਨ ਦੇਹੁ ਗੁਰਹਿ ਪ੍ਰਮਾਰਥ । ਗੁਰੁ ਨਮਿਤ
ਮਝੈਲ ਰਸਤੋ ਜੋ ਸਿਧੋ ਤਕਾਵੈਂ । ਤੁਰਕ ਫੌਜ ਬਹੁ ਰਾਹਿ ਰੁਕਾਵੈਂ ।੧੨।
ਪਹਿਲੋ ਸਿੰਘ ਬਨਜਾਰੇ ਰਲੇ । ਫੜ ਗਥ ਬਰਛੇ ਬੈਲ ਲਦ ਭਲੇ । ਵਣਜਾਰੇ, ਲੁਥਾਣੇ
ਮਾਲਵੇਂ ਉਹਾਂ ਥਾਂ ਨੇੜੇ ਦੇਸ । ਓਇ ਭੀ ਮਿਲੇ ਹੁਇ ਬੰਦੇ ਪੇਸ਼ ।੧੩।
ਔ ਜੋ ਸਿੰਘ ਮਧ ਮਾਝੈ ਪੰਜਾਬੀ । ਤੁਰਕਨ ਲੰਘਨ ਮਧ ਬਹੁਤ ਖਰਾਬੀ ।
ਬੰਧ ਜਬਾ ਵਲ ਪ੍ਰਬਤ ਸਿਧਾਏ । ਬੋਲੋ ਓਲੋ ਪ੍ਰਬਤ ਤਕਾਏ ।੧੪। ਜੰਗਲ ਬੇਲੇ ਦੇ ਓਹਲੇ
ਇਮ ਕਰ ਕੀਰਤਿਪੁਰਾ ਵਲ ਆਏ । ਅਗੈਂ ਰੋਪੜੋਂ ਲੰਘਨ ਨ ਪਾਏ । ਰੋਪੜ ਤੋਂ ਅੱਗੇ
ਉਹਾਂ ਡੇਰਾ ਦਯੋ ਲਗਾਈ । ਸੋ ਬੰਦੇ ਪੈ ਖਬਰ ਪੁਚਾਈ ।੧੫।
ਬੰਦੇ ਕਹਯੋ ਰਹੁ ਡੇਰਾ ਲਾਇ । ਹਮ ਆ ਨੇੜੇ ਲੇਹਿੰ ਬੁਲਾਇ ।
ਸੋਉ ਬਾਤ ਖਾਲਸੈ ਮੰਨ ਲਈ । ਰਹਯੋ ਉਹਾਂ ਦਿਨ ਖਾਲਸੋ ਕਈ ।੧੬।

੧. ਠੱਠੈ : ਠੱਠਾ, ਠੱਠ, ਸਿੰਧ ਨਦੀ ਦੇ ਸੱਜੇ ਕਿਨਾਰੇ ਸਿੰਧ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਗਰ ਜੋ ੧੪੪੫ ਈ. ਵਿੱਚ ਆਬਾਦ ਹੋਇਆ । ਮੁਗਲ ਰਾਜ ਸਮੇਂ ਠੱਠਾ ਇਕ ਵੱਖਰਾ ਸੂਬਾ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵੀ ਏਸੇ ਨਗਰ ਵਿੱਚ ਸੀ ।
੨. ਭੱਖਰ : ਭੱਕਰ, ਸਿੰਧ ਦਰਿਆ ਦੀਆਂ ਦੋ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਇਕ ਟਾਪੂ, ਜਿੱਥੇ ਇਕ ਪੁਰਾਣਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਹੈ । ਮੁਗਲ ਰਾਜ ਸਮੇਂ ਇਹ ਸੂਬਾ ਮੁਲਤਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੀ । ਇਹ ਸਿੰਧ ਪ੍ਰਾਂਤ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸੱਖਰ ਵਿੱਚ ਸੁਣੀਦਾ ਹੈ । ਏਸੇ ਨਾਮ ਦਾ ਇਕ ਨਗਰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੀਆਂ ਵਾਲੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹੈ ।
੩. ਮਾਲਵਾ : ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਦਰਿਆ ਸਤਿਲੁਜ ਦੇ ਦੱਖਣ-ਪੂਰਬ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਜੋਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਪਟਿਆਲਾ, ਸੰਗਰੂਰ, ਮਾਨਸਾ, ਬਠਿੰਡਾ, ਫਰੀਦਕੋਟ, ਮੋਗਾ, ਮੁਕਤਸਰ ਤੇ ਫ਼ੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ ।
੪. ਕੀਰਤਪੁਰ : ਸਤਿਲੁਜ ਦੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ, ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਨਜ਼ਦੀਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਰੋਪੜ ਦਾ ਇਕ ਕਸਬਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਨੇ ਹੰਡੂਰ (ਨਾਲਾਗੜ੍ਹ) ਦੇ ਰਾਜਾ ਤਾਰਾਚੰਦ ਤੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਖ਼ਰੀਦ ਕੇ ੧੬੨੬ ਈ. ਵਿੱਚ ਆਬਾਦ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਮੁਗਲਾਂ ਨਾਲ ਜੰਗਾਂ ਉਪਰੰਤ ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣ ਤਕ ਏਥੇ ਹੀ ਠਹਿਰੇ ਸਨ । ਏਥੇ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਇਕ ਦਰਜਨ ਦੇ ਕਰੀਬ ਗੁਰਸਥਾਨ ਹਨ ।

ਦੋਹਰਾ : ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਥੋ ਚਲਤ ਲੈਂ ਔ ਬਹੈ ਜੁ ਬਿਚ ਪਹਾਰਾ । ਚੱਲ ਕੇ / ਪਹਾੜਾ ਵਿੱਚ
 ਪਿਸ਼ੋਰ ਸਿੰਘਾ ਰੋੜਾ ਹੁਤੋ ਤਿਨ ਦੀਨੋ ਖਰਚ ਬਿਚਾਰ।੧੭।

੩੩. ਪ੍ਰਸੰਗ ਸਲੋਦੀ ਕੇ ਸਿੰਘਾਂ ਕਾ

ਚੌਪਈ : ਸ੍ਰਿੰਦ ਢਿਗ ਇਕ ਸਿਲੋਦੀ^੨ ਗ੍ਰਾਮ। ਹੁਤੇ ਉਹਾਂ ਸਿੰਘਨ ਕੇ ਧਾਮ^੧ । ਘਰ
 ਤਿਨ ਮੈਂ ਇਕ ਆਲੀ ਸਿੰਘ^੩ ਨਾਮ। ਚਾਕੀ^੪ ਕਰਤ ਵਜ਼ੀਰੇ ਧਾਮ^੫।੧। ਨੌਕਰੀ / ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਨ ਪਾਸ
 ਨਬਾਬ ਸ੍ਰਿੰਦੀ ਉਸੇ ਬੁਲਾਯੋ। ਸੱਦ ਪੁਛਯੋ ਤੁਮ ਗੁਰ ਔਰ ਆਯੋ^੬। ਹੋਰ ਕੋਈ ਗੁਰੂ ਆਇਆ ਹੈ
 ਤੁਮਕੋ ਚਾਹੀਅਤ ਉਸ ਪਹਿ ਜਾਓ। ਉਸਕੋ ਤੁਮ ਈਹਾਂ ਲੈ ਆਓ।੨। ਉਸ ਪਾਸ / ਏਥੇ
 ਈਹਾਂ ਆਇ ਦੇਉ ਅਲਖ ਮਿਟਾਇ^੭। ਰਲੈ ਪੁਤ੍ਰਨ ਗੁਰ ਸ਼ਿਤਾਬੀ ਜਾਇ। ਮਾਰ ਮਿਟਾ ਦਿਆਂਗਾ / ਛੋਤੀ
 ਸਿੰਘਨ ਕਹੀ ਜਿ ਹੁਇ ਗੁਰ ਪੂਰਾ। ਤੋ ਆਪੈ ਆਉਗੁ ਕਯਾ ਤੁਮ ਪੈ ਜ਼ਰੂਰਾ^੮।੩। ਜ਼ਰੂਰਤ
 ਫਿਰ ਉਨਾ ਕਹਯੋ ਤੁਮ ਕੈਦੈ ਪਾਵੈ^੯। ਤਬ ਛੋਡੈ ਜਬ ਹਮੈਂ ਦਿਖਾਵੈ^{੧੦}। ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਨ ਨੇ
 ਨਹਿ ਆਵੈ ਮੈਂ ਤੁਮ ਦੇਉਗੁ ਮਾਰ। ਬੇੜੀ ਪਾਈ ਇਤੈ ਕਰਾਰਾ^{੧੧}।੪। ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜੰਜੀਰ / ਇਕਰਾਰ

ਦੋਹਰਾ : ਬੇੜੀ ਮੈਂ ਪਗਾ ਨਹਿ ਰਹੈ ਤੁਰਕ ਸੁ ਤੰਗ ਕਰਾਇ। ਪੈਰ
 ਆਇ ਬੀਰ ਸਿੰਘਨ ਕਹੈ ਤੁਮ ਤੁਰੇ ਬੰਦੇ ਕੇ ਦਾਇਆ।੫। ਵੱਲ

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਮਨ ਪਤਿਆਯਾ^{੧੨}। ਕਹਿ ਨਬਾਬ ਤੇ ਹਿਸਾਬ ਕਰਾਯਾ। ਪ੍ਰਤੀਤ / ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਨ
 ਨਬਾਬ ਕਹੀ ਹਮ ਹਸ ਕਰ ਕਹੀ। ਅਬ ਨਹਿ ਰਹੈ ਸਿੰਘਨ ਉਨ ਕਹੀ।੬।
 ਤੁਹੀ ਕਹੈ ਇਹ ਮਰਨੋ ਡਰੈ। ਉਹਾਂ ਹੀ ਗਯੋ ਹਮੈ ਅਬ ਸਰੈ^{੧੩}। ਉਥੇ / ਪੁੱਗਣਾ
 ਫੇਰ ਮਿਲੈਂ ਤਬ ਗੁਰ ਕੇ ਸਾਥ। ਗੁਰ ਫਤੇ ਬੁਲਾਈ ਸਿਰ ਧਰ ਹਾਥ।੭।
 ਸੇਹਰ ਖੰਡੇ ਰਾਹ ਪੁਛ ਲਯੋ। ਖਖਰੋਡ^{੧੪} ਪਰਗਣੇ ਮੈਂ ਥੋ ਭਯੋ। ਇਕ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਮ
 ਦਿੱਲੀ ਤੇ ਵਹਿ ਤੀਹ ਕੁ ਕੋਸ^{੧੫}। ਤੁਰੇ ਸਿੰਘ ਦਿਲ ਕਰ ਇਮ ਹੋਸਾ^{੧੬}।੮। ਹੋਸ, ਸੱਚ-ਵਿਚਾਰ

੧. ਪਿਸ਼ੋਰ ਸਿੰਘ : ਇਕ ਅਰੋੜਾ ਸਿੱਖ, ਜੋ ਕਾਫ਼ੀ ਧਨਾਢ ਸੀ ਤੇ ਅਨਾਜ ਦਾ ਵਪਾਰ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਜਦ ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿੱਚ ਮਝੈਲ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਜਥਾ ਅੰਨ ਪਾਣੀ ਖੁਣੋਂ ਆਤੁਰ ਸੀ ਤਾਂ ਇਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਮਾਲ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੀਰਤਪੁਰ ਦਾ ਹੀ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਭਾਈ ਕਿਸ਼ੋਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸੀ।
੨. ਸਿਲੋਦੀ : ਸਲੋਦੀ, ਸਰਹਿੰਦ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵੱਲ ਸ਼ਾਹੀ ਸੜਕ ਉਪਰ ਇਕ ਪਿੰਡ, ਜਿੱਥੋਂ ਦੇ ਆਲੀ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮਾਲੀ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਏ ਹਨ।
੩. ਆਲੀ ਸਿੰਘ : ਸਲੋਦੀ ਵਾਸੀ ਮਾਲੀ ਸਿੰਘ ਦਾ ਭਾਈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਸਮੇਤ ਸੂਬਾ ਸਰਹਿੰਦ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਨ ਪਾਸ ਨੌਕਰ ਸੀ। ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਨ ਦੇ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਵਤੀਰੇ ਕਾਰਣ ਇਹ ਦੋਨੋਂ ਭਰਾ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡ ਕੇ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਆ ਮਿਲੇ ਤੇ ਸਰਹਿੰਦ ਛੱਡ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਸੀ। ਆਲੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਰਹਿੰਦ ਦਾ ਨਾਇਬ ਸੂਬੇਦਾਰ ਥਾਪਿਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਜੂਨ ੧੭੧੬ ਈ. ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਈ।
੪. ਖਖਰੋਡ : ਖਖਰੋਡ, ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਉੱਤਰ-ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਰੋਹਤਕ ਤੇ ਸੋਨੀਪਤ ਵਿਚਕਾਰ ਤਹਿਸੀਲ ਸਾਂਪਲਾ ਦਾ ਇਕ ਨਗਰ ਜਿੱਥੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪਰਵੇਸ਼ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਆ ਕੇ ਰੁਕਿਆ ਸੀ।
੫. ਕੋਸ : ਕੋਹ, ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਦੂਰੀ ਨਾਪਣ ਲਈ ਕੋਹ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਪੁਰਾਣੀ ਮਿਣਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ੪੦੦੦ ਗਜ਼ ਦਾ ਇਕ ਕੋਹ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਇਸ ਦੀ ਮਿਣਤੀ ੨੦੦੦ ਗਜ਼ ਸੀ।

ਬੰਦੇ ਕੀ ਪਰਤੱਗਯਾ ਲਯੈ। ਬਜੀਰੈ ਮਾਰੈ ਇਮ ਚਿੱਤ ਪਰਤਯੈ। ਪਰੀਖਿਆ, ਇਮਤਿਹਾਨ
ਜੋ ਹਮ ਕੋ ਵਹੁ ਲੈਹੇ ਨਾਮ। ਤਬ ਸਾਰੈਗੋ ਸਭ ਗੁਰ ਕਾਮ।੯। ਪੂਰਾ ਕਰੇਗਾ

ਦੋਹਰਾ : ਦਸ ਭੁਜੰਗੀ ਥੇ ਤੁਰੇ ਆਲੀ ਮਾਲੀ ਸਿੰਘ ਸਾਥ। ਆਲੀ ਸਿੰਘ
ਜਾਇ ਦੂਰਉ ਬੰਦੈ ਦੇਖਕੈ ਧਰਯੋ ਮਥੇ ਪਰ ਹਾਥਾ।੧੦। ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਫੜ੍ਹੇ ਬੁਲਾਈ

ਚੌਪਈ : ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕੀ ਫਤੇ ਬੁਲਾਈ। ਅਕਾਲ ਅਕਾਲ ਕੀ ਵਾਜ ਸੁਣਾਈ।
ਅਗੈ ਬੰਦੈ ਯੋ ਬਚਨ ਸੁਣਾਏ। ਚਾਹਤ ਅਪਨੇ ਨਾਮ ਬਤਾਏ।੧੧।
ਆਲੀ ਮਾਲੀ ਸਿੰਘ ਭਸੋੜੀਏ ਆਏ। ਕਰਾਮਾਤ ਘਰੋਂ ਢੂੰਢਤ ਧਾਏ।
ਕਰਾਮਾਤ ਉਸ ਸਤਿਗੁਰ ਮਾਹੀ। ਭੇਜਣ ਵਾਰੋ ਲਾਜ ਰਖਾਹੀ।੧੨।

ਸਤਿਗੁਰ ਵਿੱਚ / ਵਾਲਾ / ਇਜ਼ਰ ਰੱਖੇਗਾ

ਯੋ ਕਹਿ ਉਨ ਕੋ ਨਾਮ ਸੁਨਾਯੋ। ਤੋ ਉਨ ਮਨ ਠੀਕ ਪਤਿਆਯੋ। ਤਸੱਲੀ ਹੋਈ
ਮਾਲੀ ਆਲੀ ਸਿੰਘ ਬੰਦੈ ਕਹੀ। ਉਨ ਮੈ ਤੁਮ ਮੈ ਭੇਦੋ ਨਹੀਂ।੧੩।
ਅਬਹ ਕਾਹੇ ਕੋ ਦੇਰ ਲਗਾਈ। ਕਰੋ ਕਾਰਾ ਕਰਨ ਆਇ ਜਾਹੀ। ਕੰਮ ਕਾਜ / ਜਿਹੜਾ
ਫਿਰ ਬੰਦੇ ਨੈ ਉਨ ਸੋਂ ਕਹੀ। ਸਿੰਘ ਆਵਤ ਹੈਂ ਮਿਲਨੇ ਕਈ।੧੪।
ਉਨ ਕੋ ਚਹਿਯੈ ਸੰਗ ਰਲਾਏਂ। ਇਮ ਕਰਿਕੈ ਹਮ ਦੇਰ ਲਗਾਏਂ।
ਜਿਨ ਪੈ ਅਗੇ ਚਿਠੈ ਥੇ ਗਾਏ। ਸੋ ਅਬ ਆਵਤ ਦੂਰੋਂ ਧਏ।੧੫। ਮਤ, ਚਿਠੀਆਂ / ਧਾਉਂਦੇ ਹੋਏ

ਦੋਹਰਾ : ਉਨ ਕੈ ਦਿਲ ਕੀ ਹਮ ਬੁਝੈ ਵੈ ਚਹੈ ਫਤੇ ਲਈ ਆਪ। ਜਿੱਤ
ਦੱਖਣ ਪੂਰਬ ਪੱਛਮੋਂ ਪਰਬਤਿ ਆਏ ਥਾਪ।੧੬।

ਚੌਪਈ : ਤੋ ਲੋ ਮਾਲਵਯੋ ਖਾਲਸੋ ਆਯੋ। ਫਤੇ ਸਿੰਘ ਭਾਈ ਕਾ ਲਯਾਯੋ। ਮਾਲਵੇ ਵਿੱਚੋਂ
ਕਰਮ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਰੂਪੇ ਵਾਰੋ। ਆਏ ਤੇ ਭੀ ਗੁਰੂ ਪਿਆਰੇ।੧੭। ਭਾਈ ਰੂਪੇ ਵਾਲਾ
ਰਾਮਾ ਤਿਲੋਕਾ ਆਪ ਨ ਆਏ। ਦੇਦੇ ਖਰਚ ਉਨ ਭੇਜੇ ਪਰਾਏ। ਹੋਰ ਲੋਕ, ਸਿੱਖ
ਮਹਿਰਾਜ ਵਾਲੇ ਕਿਛ ਲੁੱਟਣ ਆਏ। ਫੂਲ ਪੁਤ੍ਰਨ ਤੇ ਖਰਚ ਲੈ ਧਾਏ।੧੮। ਫੂਲ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਤੋਂ

੧. ਫਤਹਿ ਸਿੰਘ : ਭਾਈ ਭਗਤ ਦਾ ਪੋਤਰਾ ਜਿਸ ਨੇ ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ ਆ ਕੇ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਇਹ ਮੁੱਢਲੇ ਸਿੰਘਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਸਰਹਿੰਦ ਦੀ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਵਜ਼ੀਰ ਖ਼ਾਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਇਕੋ ਵਾਰ ਨਾਲ ਦੋ ਟੋਟੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸਰਹਿੰਦ ਫਤਹਿ ਉਪਰੰਤ ਇਸ ਨੂੰ ਸਮਾਣਾ ਵਾਲੇ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਗਵਰਨਰ ਥਾਪਿਆ ਗਿਆ। ਜੂਨ ੧੭, ੧੭੧੬ ਈ. ਨੂੰ ਸ਼ਾਹੀ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।
੨. ਧਰਮ ਸਿੰਘ : ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਭਾਈ ਰੂਪ ਚੰਦ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਤੇ ਪਰਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਭਾਈ ਜਿਸ ਨੇ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਭਾਈ ਦਾ ਨਾਮ ਪਰਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਜਾਇ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਦਸਿਆ ਹੈ।
੩. ਰਾਮਾ : ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਫੂਲਕੀਆਂ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਵਡੇਰੇ ਚੌਧਰੀ ਫੂਲ ਦਾ ਪੁੱਤਰ, ਜਨਮ ੧੬੩੯ ਈ. ਤੋਂ ਦੇਹਾਂਤ ੧੭੧੪ ਈ. ਵਿੱਚ, ਇਸ ਨੇ ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ।
੪. ਤਿਲੋਕਾ : ਤਿਲੋਕ ਸਿੰਘ : ਚੌਧਰੀ ਫੂਲ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਜਿਸ ਨੇ ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ ਆ ਕੇ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਨਾਭਾ ਦੇ ਰਾਜ ਘਰਾਣੇ ਦਾ ਵਡੇਰਾ ਸੀ।
੫. ਮਹਿਰਾਜ ਵਾਲੇ : ਫੂਲਕੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਵਡੇਰੇ ਮੇਹਰਾਜ ਦੇ ਵੰਸ਼ਜ ਜੋ ੨੨ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬਾਹੀਆ ਕਰਕੇ ਵੀ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਫੂਲਕੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੁਦ-ਮੁਖਤਾਰ ਹੀ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ੧੮੩੩ ਈ. ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ੨੨ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ।

ਕੋਟ ਕਪੂਰੀਏ^੧ ਆਏ ਨ ਕੋਈ। ਇਮ ਰਹਯੋ ਕਪੂਰੋ ਖਾਲੀ ਤੋਈ^੨।੧੯।^੩ *ਕਪੂਰਾ ਬਰਾੜ / ਉਸ ਸਮੇਂ*

੩੪. ਪ੍ਰਸੰਗ ਸ਼ਹਿਰ ਸਮਾਣੋ ਮਾਰਨੇ ਕਾ

- ਦੋਹਰਾ : ਤਬ ਬੰਦੈ ਨੈ ਦੌੜ ਕਰ ਲਿਯੋ ਸਮਾਣਾ^੪ ਮਾਰ।
ਫਤੇ ਆਈ ਫਤੇ ਸਿੰਘਾ ਕੋ ਸੁ ਬੰਦੇ ਕੀਯੋ ਫੁਜਦਾਰ।੧। *ਬਹਿਲੋ ਵੰਸ਼ੀ ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਦਾ ਪੋਤਰਾ*
- ਚੌਪਈ : ਲਯੋ ਮਾਰ ਜਬ ਸ਼ਹਿਰ ਸਮਾਣੋ। ਤਬ ਤੁਰਕਨ ਸਿਰ ਕਹਿਰ ਬਿਚਾਣੋ^੫। *ਵਿਹਾਣੀ, ਬੀਤੀ*
ਬਿਨ ਬੋਦੀ ਜੋ ਸਿੰਘਨ ਪਾਯੋ। ਤੁੰਬੜਿ ਜਿਮ ਤਿਨ ਸੀਸ ਉਡਾਯੋ।੨। *ਚੋਟੀ / ਤੁੰਬਾ, ਕੱਢੂ*
- ਦੋਹਰਾ : ਬਜੀਰੈ ਕਾਰਾ ਜਬ ਕੀਓ ਸਮਾਣੀਏ^੬ ਭੀ ਥੇ ਨਾਲ। *ਵਜੀਰ ਮਾਨ / ਸਮਾਣੇ ਵਾਲੇ*
ਫੌਜਦਾਰ ਉਹ ਬੀ ਹੁਤੈ ਪਾਲਕੀ ਬਾਈ ਵਾਰ^੭।੩। *੨੨ ਪਾਲਕੀਆਂ ਵਾਲੇ*
- ਚੌਪਈ : ਸ਼ਹਿਰ ਸਮਾਣੋ ਜਬ ਲਯੋ ਮਾਰ। ਗਯੋ ਦਲਿੱਦੁ ਦਲਿੱਦੁਨਾ ਵਾਰ। *ਕੰਗਾਲਾਂ ਦੀ ਕੰਗਾਲੀ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ*
ਤਬ ਬੰਦੈ ਨੇ ਚਿੱਤ ਬਿਚਾਰੀ। ਬਜੀਰੈ ਲੁਟੀਐ ਫੌਜ ਕਰ ਭਾਰੀ।੪। *ਵਜੀਰ ਮਾਨ*
ਉਹਾਂ ਬਜੀਰੇ ਘਲੇ ਹਲਕਾਰੇ^੮। ਬੰਦੈ ਕਹਯੋ ਤਬ ਅਗਮ ਬਿਚਾਰੇ^੯। *ਹਰਕਾਰੇ / ਅਗਾਉ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ*
ਇਕ ਹੈ ਕਾਣੋ ਇਕ ਹਥ ਏਕ। ਪਕੜ ਮੰਗਾਵੋ ਬਜਾਰੋ ਦੇਖ^{੧੦}।੫। *ਬਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚੋ*
ਜਹਿ ਦੱਸਯੋ ਸੋ ਤਹਾਂ ਸੇ ਖੜੇ। ਲਯਾਏ ਸਿੰਘ ਉਹਾਂ ਤੇ ਫੜੇ।
ਜੂਠੇ ਮਾਰਤੈ ਗੰਜੇ ਕਰੇ। ਨਾਮ ਬਜੀਰੈ ਲੈ ਲੈ ਖਰੇ^{੧੧}।੬। *ਸਹੀ ਕੀਤਾ*
ਲਿਖ ਕੈ ਚਿਠੇ ਉਨ ਹਥ ਦਏ। ਕਹਯੋ ਬਜੀਰੇ ਹਮ ਅਬ ਅਏ।
ਯਹ ਸੁਨ ਬਜੀਰੇ ਚਿੰਤਾ ਜਾਨੀ। ਛਡੈ ਨ ਬੰਦਾ ਯੋ ਮਨ ਮਾਨੀ^{੧੨}।੭। *ਸਮਝ ਗਿਆ*
ਸ਼ਹਿਰ ਮਾਂਹਿ ਪੈ ਗਯੋ ਬਰਬੱਲਾ^{੧੩}। ਘਰ ਘਰ ਚਲੀ ਬੰਦੇ ਕੀ ਗੱਲਾਂ। *ਤਰਬੱਲੀ, ਭਗਦੜ*
ਆਯੋ ਆਈ ਬਹੁ ਬੰਦੈ ਭਈ। ਚਹਤ ਕਤਲ ਵਹ ਸ਼ਹਿਰੈ ਕਈ।੮।
- ਦੋਹਰਾ : ਬਜੀਰੈ ਕੀਯੋ ਗਜਬਾ ਜੋ ਭਯੋ ਸ਼ਹਰ ਕੇ ਨਾਇ^{੧੪}। *ਜ਼ੁਲਮ / ਬਹਿਰ ਦੇ ਨਾਮ*
ਸੋ ਦੁਖ ਸੋ ਮੁਖ ਗੁਰ ਕਹਯੋ ਇਟ ਦਰਿਆਏ^{੧੫} ਪਾਇ।੯। *ਦਰਿਆ ਵਿੱਚ*
- ਚੌਪਈ : ਸੋਊ ਵਖਤਾ ਅਬ ਜਾਨੀਯਤ ਆਯਾ। ਸਤਿਗੁਰ ਬਚਨਾ ਨ ਖਾਲੀ ਜਾਯਾ। *ਵਕਤ, ਸਮਾਂ / ਬੋਲ*
ਉਸਕੀ ਕਰਨੀ ਹਮ ਸਿਰ ਆਈ। ਐਸੇ ਆਖੈ ਸ਼ਹਰ ਲੁਕਾਈ^{੧੬}।੧੦। *ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕ*
- ਦੋਹਰਾ : ਕਹੈ ਸਿੱਖ ਪਛੁਤਾਇ ਤਬ ਸੁਲਖਣੈ ਮਸੰਦੈ^{੧੭} ਬਾਤ। *ਸੁਲੱਖਣ ਨਾਮੀ ਮਸੰਦ*
ਜੋ ਤੂੰ ਹਮ ਕੋ ਆਖਤੋ ਮਰਤ ਗੁਰਨ ਸੁਤਾ ਸਾਬ।੧੧। *ਦੱਸ ਦਿੰਦਾ / ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ*

- ਕੋਟ ਕਪੂਰੀਏ : ਕੋਟ ਕਪੂਰੇ ਦੇ ਚੌਧਰੀ ਕਪੂਰੇ ਦੇ ਵੰਸ਼ਜ ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਫ਼ਰੀਦਕੋਟ ਦੀ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਮਾਲਕ ਬਣੇ।
- ਇਸ ਛੰਦ ਦਾ ਇਕੋ ਬੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।
- ਸਮਾਣਾ : ਸਮਾਣਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਟਿਆਲਾ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਗਰ, ਮੁਗਲਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਸਮਾਣਾ, ਸਰਹਿੰਦ ਅਧੀਨ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਨੌਂ ਪਰਗਣੇ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਮੁਗਲ ਤੇ ਸੱਯਦ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਐਨੇ ਅਮੀਰ ਸਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਵਾਰੀ ਲਈ ੨੨ ਪਾਲਕੀਆਂ ਰੱਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਥੋਂ ਦੇ ਵਾਸੀ ਜਲਾਲੁਦੀਨ ਨੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਜਲਾਦ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਸੀ।

ਚੌਪਈ : ਤੂੰ ਕਹ ਹਮਤੇ ਦਰਬ ਦਿਲਾਵਤਾ । ਸਾਬ ਸੂਰਨ ਐ ਮੋਤੀ ਤੁਲਾਵਤਾ । *ਦਿਵਾ ਦਿੰਦਾ / ਤੋਲ ਦਿੰਦੇ*
ਸੋਊ ਦਰਬ ਸਭ ਲੁੱਟੀ ਜਾਉਗੁ । ਪ੍ਰਾਣ ਹਮੈ ਲੈ ਸੰਗ ਸਿਧਾਉਗੁ ।੧੨।

੩੫. ਸਹਰ ਸਢੋਰੈ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ

ਚੌਪਈ : ਯੈ ਜਬ ਬੰਦੈ ਚਿੱਤ ਬਿਚਾਰੀਯ । ਬਜੀਰਾ ਲੁਟਾਯੈ ਕਰ ਫੌਜ ਸਾਰੀ । *ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ / ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਨ*
ਮਤ ਮਝੈਲ ਸਿੰਘ ਰਹੈ ਸੁ ਖਾਲੀ । ਸੋ ਆਵੈਗੇ ਦੂਰੋ ਚਾਲੀਯ ।੧। *ਦੂਰੋ ਚੱਲ ਕੇ*

ਜਮਨ ਉਵਾਰਾ ਜੁ ਸਹਰ ਤੁਰਕਾਣੋ । ਕੁੰਜ ਪੁਰਾ ਮਾਰੀਏ ਬੈਰ ਪੁਰਾਣੋ । *ਇਸ ਪਾਸੇ / ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ*
ਪਹਿਲੋ ਮਾਰ ਉਨੈ ਕੋ ਲੀਜੈ । ਤਉ ਲੋ ਮਝੈਲ ਰਲਾਇ ਸੁ ਲੀਜੈ ।੨। *ਫੇਰ*

ਸਹਰ ਸਢੋਰੈ ਤਿਨ ਸੁਨ ਲਯੋ । ਪੀਰ ਕਰਮਾਤੀ ਤਿਹ ਮਹਿ ਅਹਿਯੋ ।
ਉਸੈ ਪ੍ਰਛਾਵੈ ਛਹੈ ਨ ਆਗ । ਕਹਯੋ ਬੰਦੈ ਉਸ ਦਯੋ ਮੈਂ ਦਾਗੁ ।੩। *ਪਹਛਾਵੈ / ਸਾੜ*

ਦੋਹਰਾ : ਆਗ ਲਾਗ ਐਸੇ ਜਰੇ ਜੈਸੇ ਰੂਈ ਜਰਾਇਯ । *ਸੜ / ਜਿਵੇਂ ਰੂ ਸੜਦੀ ਹੈ*
ਬਿਨ ਹੀ ਆਸਰਾ ਔਰ ਕੇ ਚਲੈ ਸਮਾਲੈ ਦਾਇਯ ।੪। *ਆਸਰਾ / ਦਾਅ ਸੰਭਾਲ ਕੇ*

ਚੌਪਈ : ਜਾਰ ਉਸੈ ਦਯੋ ਰਾਖ ਉਡਾਈ । ਤੋ ਜਾਨਯੋ ਹਮ ਕਲਾ ਸਵਾਈਯ । *ਵਧੇਰੀ*
ਯੈ ਕਹਿ ਕੀਨੀ ਬੰਦੈ ਧਾਈ । ਦੀਨੋ ਸੋਊ ਸ਼ਹਿਰ ਲੁਟਾਈ ।੫।

ਹਿੰਦੂਅਨ ਕੇ ਘਰ ਲੀਨੇ ਰਾਖ । ਮੁਸਲਮਾਨ ਦਈ ਕਤਲੋ ਆਖ ।
ਬੋਦੀ ਵਾਲੈ ਨਾਹਿ ਸਤਾਯੋ । ਬਿਨ ਬੋਦੀ ਦਿਖ ਮਾਰ ਗਵਾਯੋ ।੬। *ਤੰਗ ਕੀਤਾ*

ਦੋਹਰਾ : ਜੋ ਹਿੰਦੂਅਨ ਘਰ ਜਾ ਛਿਪੇ ਤੇਊ ਲਏ ਉਬਾਰਾ । *ਬਚ ਗਏ*
ਜੋ ਸਿੰਘਨ ਕੇ ਹਥ ਚੜ੍ਹੇ ਸੋ ਉਨ ਦੀਨੇ ਮਾਰ ।੭।

ਚੌਪਈ : ਪੀਰ ਤਬੂਤਾ ਹੁਤ ਪੌਰਾ ਟਿਕਾਯਾ । ਤਿਸਕੇ ਹੇਠ ਥੋ ਰਾਹਿ ਚਲਾਯਾ । *ਤਾਬੂਤ / ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ*
ਜੋ ਤਿਸਕੈ ਪਰਛਾਵੈ ਆਵੈ । ਉਸਕੋ ਅਗਨੀ ਨਾਹਿ ਜਲਾਵੈ ।੮।

ਹਿੰਦੂ ਹੋਇ ਭਾਵੈ ਮੁਸਲਮਾਨ । ਹੋਇ ਮਰੈ ਸੋ ਤੁਰਕ ਸਮਾਨ ।
ਸੋ ਦਰਵਾਜਯੋ ਲਯੋ ਉਤਾਰ । ਕੱਢ ਸੰਦੂਖੋ ਵਹਿ ਦਯੋ ਜਾਰ ।੯। *ਸੰਦੂਕ ਵਿੱਚੋ*

੧. ਕੁੰਜਪੁਰਾ : ਕਰਨਾਲ ਨਜ਼ਦੀਕ ਇਕ ਪਿੰਡ, ਸੂਬਾ ਸਰਹਿੰਦ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਨ ਇੱਥੋਂ ਦਾ ਹੀ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ੧੭੧੦ ਈ. ਵਿੱਚ ਫ਼ਤਹਿ ਕੀਤਾ ਸੀ।
੨. ਸਢੋਰਾ : ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਬਾਲਾ ਤਹਿਸੀਲ ਨਾਰਾਇਣਗੜ੍ਹ ਦਾ ਇਕ ਕਸਬਾ ਜੋ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਰਹਿੰਦ ਦੇ ੨੨ ਪਰਗਨਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਸੀ। ਏਥੇ ਤੁਸੀ ਪਠਾਣ ਰਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਯਾਨੇ ਦੇ ਸੱਯਦ ਨਿਜ਼ਾਮੁਦੀਨ ਨੇ ਜੰਗ ਕਰ ਕੇ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਸੁਲਤਾਨ ਸੱਯਦ ਖਿਜਰ ਖ਼ਾਨ ਨੇ ੧੪੧੪ ਈ. ਵਿੱਚ ਸੱਯਦ ਨਿਜ਼ਾਮੁਦੀਨ ਨੂੰ ੬੦੦੦੦ ਦੀ ਸਰਕਾਰੀ ਜਾਗੀਰ ਲਾ ਕੇ ਪੱਕਿਆਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸ਼ਾਹ ਬਦਰੁਦੀਨ, ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਾਮ ਬੁਧੂ ਸ਼ਾਹ, ਸੱਯਦ ਨਿਜ਼ਾਮੁਦੀਨ ਦੀ ਨੌਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚੋਂ ਸਨ। ਪੀਰ ਬੁਧੂ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਤੇ ਮੁਰੀਦਾਂ ਸਹਿਤ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀ ਭੰਗਾਣੀ ਦੇ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਬਦਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਹੱਥੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਦੁੱਖ ਉਠਾਉਣਾ ਪਿਆ। ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ੧੭੧੦ ਈ. ਵਿੱਚ ਸਢੋਰੇ ਉੱਪਰ ਹਮਲਾ ਕਰਕੇ ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਹਾਕਮ ਉਸਮਾਨ ਖ਼ਾਨ ਨੂੰ ਦੰਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।
੩. ਪੀਰ : ਸੱਯਦ ਨਿਜ਼ਾਮੁਦੀਨ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪੁੱਤਰ ਸ਼ਾਹ ਅਬਦੁਲ ਹਮੀਦ (ਗੰਜੇ ਇਲਮ) ਦਾ ਪੁੱਤਰ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਸਲੀ ਨਾਮ ਸ਼ਾਹ ਅਬਦੁੱਲ ਵਹਾਬ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਲੋਕ ਕੁਤਬੁਲ ਅਕਤਾਬ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਬਾਬਤ ਇਹ ਰਵਾਇਤ ਪ੍ਰਚਲਤ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਖਾਨਕਾਹ ਦੇ ਪਾਸੋਂ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਹਿੰਦੂ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇਹ ਲੰਘਾਈ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਹ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੜਦੀ।

ਫੁਹੀ ਅਗਨ ਤਿਸ ਘ੍ਰਿਤਾ ਜਿਉਂ ਜਰਯੋ। ਜਨਕਾ ਬਰੁਦਹਿ ਤੋੜਾ ਧਰਯੋ।

ਸਤਿਆ / ਜਿਵੇਂ / ਬਰੁਦ ਨੂੰ

ਭਈ ਰਾਖ ਉਸ ਫੁਹਤੇ ਆਗ। ਭਈ ਖਬਰ ਯਹਿ ਮੱਕੇ ਤਾਰਾ। ੧੦।

ਮੱਕੇ ਤਕ

ਤਬ ਬੰਦੇ ਯੋ ਮੁਖੋ ਉਚਾਰਾ। ਹਮ ਪੈ ਮੰਤ੍ਰ ਅਲੂਣਾ ਸਾਰਾ।

ਲੁਟੀਏ ਸਿੱਧ ਵਾਲਾ

ਇਸ ਮੈਂ ਮੰਤ੍ਰ ਆਹਿ ਚੌਬਾਈ। ਯਾਂਤੇ ਹੋਤੀ ਅਗਨ ਬੁਝਾਈ। ੧੧।

੩੬. ਬਜੀਰੈ ਦੇ ਮਾਰਨਿ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗਿ

ਦੋਹਰਾ : ਭਈ ਧੂਮਾ ਯਹ ਜਗਤ ਮੇਂ ਭਯੋ ਹਿੰਦੂ ਅਵਤਾਰ।

ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ, ਮਥੂਰਾ

ਨਿਹਕਲੰਕਾ ਯਹਿ ਹੀ ਭਯੋ ਕਰੈ ਜੁ ਮੁਸਲੈ ਮਾਰਾ। ੧।

ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਅੰਤ

ਚੌਪਈ : ਕੋਊ ਕਰੈ ਯਹਿ ਹੈ ਜਾਦੂ ਕਰਾ। ਕੋਊ ਕਰੈ ਯਹਿ ਹੈ ਰਸਾਇਨਗਰਾ।

ਜਾਦੂਗਰ / ਅਲਕੈਮਿਸਟ

ਕੋਊ ਕਰੈ ਯਹਿ ਹੈ ਹਥ ਬੀਰ। ਕੋਊ ਕਰੈ ਯਹਿ ਸਿਖ ਗੁਰ ਧੀਰ। ੨।

ਖੂਨੀ ਬਜੀਰੈ ਦੇ ਦਿਲ ਆਈ। ਹੈ ਹੋਣੀ ਯਹਿ ਹਮ ਸਿਰ ਆਈ।

ਵਜ਼ੀਰ ਮਾਨ / ਕਿਸਮਤ, ਮੌਤ

ਤਬਹਿ ਬਜੀਰੈ ਚਿੰਤਾ ਪਈ। ਹਮ ਕੋ ਬੰਦਾ ਛਾਡਤ ਨਹੀਂ। ੩।

ਇਸ ਕੈ ਪਾਸ ਅਹੈਂ ਦੋਊ ਬੀਰ। ਔਰ ਪੰਚ ਗੁਰ ਦੀਨੇ ਤੀਰ।

ਪ੍ਰਿਥਮੈ ਬੰਦਾ ਕਾਲਾ ਨਾਗਾ। ਤੀਰ ਭਏ ਤਿਸ ਵੰਘੇ ਲਾਗ। ੪।

ਕਾਲਾ ਸੱਪ / ਖੰਭ, ਪਰ

ਇਸ ਪਰਛਾਵੈਂ ਪਰੈ ਨ ਧਰਨਾ। ਕਹੈਂ ਧਰਨ ਉਸ ਲਗੈ ਨ ਚਰਨਾ।

ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ / ਪੈਰ

ਰਿੱਧਿ ਸਿੱਧਿ ਮੈਂ ਹੈ ਸੋ ਪੂਰੇ। ਬਾਨ ਬਾਹਿ ਯਹਿ ਹੈ ਅਤਿ ਸੂਰੇ। ੫।

ਤੀਰਅੰਦਾਜ਼

ਉਤਰੈ ਚਵੈਂ ਗਟੀ ਮਨ ਮਾਂਹੀ। ਚਪੇ ਚੋਰ ਜਿਮ ਢੀਠ ਕਰਾਹੀ।

ਚੜ੍ਹਦਾ / (ਗਟੀ) ਵਿਚਾਰ / ਵੈਰੀ

ਸੋ ਹਮਕੋ ਅਬ ਛਾਡਤ ਨਾਹੀ। ਨਠ ਕਰ ਬਚਨ ਹਮ ਜਗਾ ਨ ਪਾਹੀ। ੬।

ਦੋਹਰਾ : ਜੋ ਬੰਦਯੋਂ ਹਮ ਭਜ ਬਚੈਂ ਪਤਸ਼ਾਹੈਂ ਤੇ ਕਹਿ ਜਾਉਂ।

ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ

ਬਾਈ ਸੂਬਨਾ ਮੈਂ ਕਹੂੰ ਲੁਕਨ ਨ ਮੋਕਉ ਥਾਉਂ। ੭।

ਮੁਗਲ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ੨੨ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚ / ਥਾਂ

ਚੌਪਈ : ਤੋਂ ਵਹਿ ਪਾਪੀ ਮਨ ਪਛੁਤਾਵੈ। ਬੀਤਯੋ ਵਖਤ ਹਾਥ ਨਹਿ ਆਵੈ।

ਮੈਂ ਭੁਲ ਗਯੋ ਕਹੇ ਸੁਚਿ ਨੰਦਾ। ਭਏ ਭਾਗ ਤਬ ਮੇਰੇ ਮੰਦ। ੮।

ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ, ਵਜ਼ੀਰ ਮਾਨ ਦਾ ਪੇਸ਼ਕਾਰ

ਤਬ ਇਕ ਛਲੀਯੋ ਬਜੀਰੈ ਕਹਯੋ। ਛਲ ਕਰ ਮਾਰੋਂ ਬੰਦੈ ਅਹਯੋ।

ਹੱਥਬਾਜੀ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨ ਵਿਅਕਤੀ

ਹਜਾਰ ਸਿਪਾਹੀ ਮੈਂ ਲੈ ਜਾਉਂ। ਸੋ ਬੰਦੇ ਕੇ ਸਾਥ ਰਲਾਉਂ। ੯।

ਜਬ ਆਇ ਪਰ ਹੈ ਗਾਢ ਲਰਾਈ। ਦਿਹੋਂ ਲੂਟ ਮੈਂ ਬਿਚੇਂ ਮਚਾਈ।

ਗਹਿਗੱਚ ਲੜਾਈ / ਵਿੱਚੋ

ਫਿਰ ਬੰਦੈ ਫੜ ਲੈਗੁ ਫਕੀਰ। ਤੋਂ ਤੁਮ ਤੇ ਵਡ ਲਯੋਂਗੁ ਜਗੀਰ। ੧੦।

ਵਹੀ ਬਜੀਰੈ ਲੀਨੀ ਮਾਨ। ਦਰਬ ਖਰਚ ਕੋਂ ਦੀਨੀ ਆਨਾ।

ਖਰਚ ਲਈ ਧਨ ਦੇ ਦਿੱਤਾ

ਬੰਦੇ ਮਾਰ ਆਵੇਂ ਮੁਹਿ ਪਾਹਿ। ਦੇਉਂਗ ਬਡੀ ਜਗੀਰ ਦੁਆਇ। ੧੧।

ਮੇਰੇ ਪਾਸ

੧. ਨਿਹਕਲੰਕ: ਕਲੰਕ ਰਹਿਤ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਪੁਰਾਣ ਅਨੁਸਾਰ ਘੋਰ ਕਲਜੁਗ ਆਉਣ 'ਤੇ ਯੂ.ਪੀ. ਦੇ ਸੰਭਲ ਨਗਰ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਨੂੰਯਸ਼ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਘਰ ਕਲਕੀ ਅਵਤਾਰ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਸਫੇਦ ਘੋੜੇ ਉੱਪਰ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਸਾਰੇ ਕੁਕਰਮੀਆਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰੇਗਾ।

੨. ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਹ ਧਾਰਨਾ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਰਛਾਵਾਂ ਧਰਤੀ ਉੱਪਰ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਧਰਤੀ ਉੱਪਰ ਲੱਗਦੇ ਹਨ।

ਦੋਹਰਾ : ਸੋ ਭਜ ਬੰਦੈ ਆ ਮਿਲਯੋ ਕਹੈ ਆਯੋ ਹਿੰਦੂ ਮੈਂ ਜਾਣ।

ਰੰਘੜਾ ਬੇਈਮਾਨ ਥੋ ਸੋ ਉਨ ਲਯੋ ਪਛਾਣਾ ॥੧੨॥

ਪਹਿਚਾਣ

ਤਬ ਬੰਦੈ ਉਸਕੋ ਕਹਯੋ ਤੁਮ ਦਿਲ ਸਾਬਤਾ ਨਾਹਿ।

ਸਾਫ਼, ਸੁਧ

ਜੋ ਤੂੰ ਕਰੈਂ ਸੁ ਪਾਇਆ ਹੈਂ ਹਮ ਤੁਮ ਫੇਰਤ ਨਾਹਿੰ ॥੧੩॥

ਕੀਤੇ ਦਾ ਫਲ / ਮੋੜਦੇ ਨਹੀਂ

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਬੰਦੇ ਖੀਸੇ ਹਥ ਪਾਯੋ। ਕਈ ਮੁਠੀ ਦਈ ਮੁਹਰ ਫੜਾਯੋ।

ਜੇਥ

ਲੈ ਜੇਤੀ ਤੁਹਿ ਸਾਥ ਸਿਪਾਹ। ਲੂਣ ਹਮਾਰੋ ਤੂ ਪੇਟ ਪਾਇ ॥੧੪॥

ਲੂਣ ਖਾਇ ਜੋ ਕਰੇ ਬੁਰਾਈ। ਮਰੈ ਤੁਰਤ ਸੋ ਬਿਨ ਹੀ ਆਈ।

ਤਬ ਬੰਦੈ ਨੇ ਕੂਚ ਕਰਾਯਾ। ਮਾਰ ਬਨੂੜਾ ਆ ਡੇਰਾ ਲਾਇਆ ॥੧੫॥

ਹਿੰਦੂ ਭੀ ਉਸ ਲਏ ਬਚਾਇ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਚੁਨ ਦੀਨੇ ਘਾਇੰ ॥

ਚੁਣ ਚੁਣ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ

ਸਿੰਘ ਮਝੈਲਨ ਲਯੋ ਬੁਲਾਇ। ਕਹਿਓ ਆਓ ਪਹਾੜਨ ਦਾਇੰ ॥੧੬॥

ਪਹਾੜ ਵਾਲੇ ਪਾਸਿਓ

੩੭. ਪ੍ਰਸੰਗ ਮਲੇਰੀਯੇ ਪਠਾਣਿ ਅਖਵਾਜਿ ਖਿਦਰ ਮਰਦੂਦ ਔਰ ਦੁਇ ਭਾਈ ਮਰਨੈ ਕੈ ਜੰਗ ਕੋ

ਦੋਹਰਾ : ਬੰਦੈ ਪਠਾਏ ਸਿੰਘ ਥੇ ਤੇ ਫਿਰ ਲੀਏ ਬੁਲਾਇ।

ਹਮ ਆਵੈਂ ਸਰਹਿੰਦ ਕੋ ਤੁਮ ਆਵੋ ਰੋਪੜ ਦਾਇੰ ॥੧॥

ਰੋਪੜ ਵਾਲੇ ਪਾਸਿਓ

ਚੌਪਈ : ਸੁਨਤ ਸੁ ਚਿੱਠੋ ਖਾਲਸੇ ਚੜਿਓ। ਰੋਪੜ ਦਰੈਂ ਜਾਇ ਸੋ ਵੜਿਓ।

ਰਾਹ, ਦਰਾ

ਯਹ ਜਬ ਖਬਰ ਬਜੀਰੋ ਭਈ। ਉਧਰ ਫੌਜ ਮਲੇਰੀਅਨਾ ਠਈ ॥੨॥ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਨ / ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਵਾਲੇ

ਤਿਨ ਮੇਂ ਚਾਰ ਸਰਦਾਰ ਥੇ ਆਈ। ਨਾਹਰ ਖਾਂ ਕੇ ਥੇ ਜੋ ਭਾਈ।

ਅਖੂਜਾ ਖਿਦਰਾ ਔ ਮੁਹੰਮਦ ਸ਼ੇਰਾ। ਔਰ ਭਾਈ ਦੁਇ ਹੁਤੇ ਮਤੇਰਾ ॥੩॥

ਮਤੇਰੇਏ ਭਾਈ

੧. ਰੰਘੜਾ : ਹਿੰਦੂ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਸਲਾਮ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਇਕ ਜਾਤੀ।

੨. ਬਨੂੜਾ : ਛੱਤ ਬਨੂੜਾ, ਪਟਿਆਲਾ ਤੋਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਉਪਰ ਸਥਿਤ ਦੋ ਪਿੰਡ ਛੱਤ ਤੇ ਬਨੂੜਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਂਝੇ ਨਾਮ ਛੱਤ ਬਨੂੜਾ ਨਾਲ ਬੋਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਨੋਂ ਪਿੰਡ ਬੜੇ ਪੁਰਾਤਨ ਹਨ। ਬਨੂੜਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਰਹਿੰਦ ਦਾ ਇਕ ਪਰਗਨਾ ਸੀ। ਸਰਹਿੰਦ ਨੂੰ ਫਤਹਿ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ੧੭੧੦ ਈ. ਵਿੱਚ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਫਤਹਿ ਕੀਤਾ। ਮਝੈਲ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਜਥਾ ਏਥੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦਲ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਇਆ ਸੀ।

੩. ਨਾਹਰ ਖ਼ਾਨ : ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਦਾ ਪਠਾਣ ਸਰਦਾਰ ਜੋ ਵਜ਼ੀਰ ਖ਼ਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਚਮਕੌਰ ਦੇ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਤੀਰ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਿਆ ਸੀ। ਨਸ਼ਤਰ ਖ਼ਾਨ ਤੇ ਵਲੀ ਮੁਹੰਮਦ ਖ਼ਾਨ ਇਸ ਦੇ ਸਕੇ ਭਰਾ ਸਨ।

੪. ਖਵਾਜਾ ਖਿਜਰ : ਖਿਜਰ ਖ਼ਾਨ, ਮਲੇਰਕੋਟਲੀਏ ਪਠਾਣ ਸਰਦਾਰ ਸ਼ੇਰ ਮੁਹੰਮਦ ਖ਼ਾਨ ਦਾ ਭਾਈ, ਇਹ ਵਜ਼ੀਰ ਖ਼ਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਨ ਆਇਆ ਸੀ ਤੇ ਦਸੰਬਰ ੧੭੦੫ ਈ. ਵਿੱਚ ਚਮਕੌਰ ਨੂੰ ਘੇਰਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ਾਹੀ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮੇ ਵਿੱਚ ਖਵਾਜਾ ਮਰਦੂਦ (ਲਾਅਨਤੀ) ਨਾਲ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਮੌਤ ੧੭੧੦ ਈ. ਵਿੱਚ ਰੋਪੜ ਨਜ਼ਦੀਕ ਮਝੈਲ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਸੀ।

੫. ਮੁਹੰਮਦ ਸ਼ੇਰ : ਸ਼ੇਰ ਮੁਹੰਮਦ ਖ਼ਾਨ, ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਦਾ ਪਠਾਣ ਸਰਦਾਰ ਜੋ ਸ਼ਾਹੀ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਸੂਬਾ ਸਰਹਿੰਦ ਵਜ਼ੀਰ ਖ਼ਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਵਿਰੁੱਧ ਚਾੜ੍ਹੀ ਮੁਗ਼ਲ ਸੈਨਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸੀ। ਦਸੰਬਰ ੧੭੦੫ ਈ. ਵਿੱਚ ਜਦ ਵਜ਼ੀਰ ਖ਼ਾਨ ਨੇ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੁਣਾਇਆ ਤਾਂ ਇਸ ਨੇ ਹਾਅ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਮਾਰ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਹ ੧੭੧੦ ਈ. ਵਿੱਚ ਰੋਪੜ ਨਜ਼ਦੀਕ ਮਝੈਲ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਹੋਈ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਮੌਤ ੨੨ ਮਈ ੧੭੧੦ ਈ. ਵਿੱਚ ਚਪੜ ਚਿੜੀ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦਲ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਦਿਆਂ ਹੋਈ ਸੀ।

ਤੇ ਕਰ ਦੌੜ ਸਿੰਘਨ ਪਰ ਪੜੇ। ਦੇਖ ਫੌਜ ਸਿੰਘ ਹੋ ਪਏ ਖੜੇ।
 ਸਿੰਘਨ ਪਠਾਣਨ ਪੜ ਗਏ ਭੇੜ। ਸਿੰਘਨ ਪੈ ਉਨ ਕੀਨੇ ਨੇੜ।੪।
 ਸਿੰਘ ਭੀ ਅਗਯੋਂ ਟਰੇ ਸੁ ਨਾਂਹਿ। ਸਨਮੁਖਾ ਹੁਇ ਹੁਇ ਜੁੱਧ ਕਰਾਂਹਿ। *ਟਲਣਾ / ਸਾਹਮਣੇ ਹੋ ਕੇ*
 ਦੀਨ ਮਜੁਬਾ ਇਕ ਦੂਜੇ ਗੁਰ ਬੈਰਾ। ਸਿੰਘ ਮਰੇ ਕਰ ਆਗੇ ਪੈਰ।੫। *ਇਸਲਾਮ / ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਵੈਰੀ*

ਕੁੰਡਲੀਆ ਛੰਦ :

ਤੋਪ ਜੰਬੂਰੇ^੧ ਰਹਕਲੇ^੨ ਲਾਗੇ ਚਲਨ ਅਨੇਕ।
 ਤਬ ਸਿੰਘਨ ਪ੍ਰਿਥਵੀ^੩ ਫੜੀ ਅਗਯੋਂ ਟਰਯੋ ਨ ਏਕ। *ਪੈਰ ਗੱਡ ਲਏ / ਟਲਣਾ, ਭੱਜਣਾ*
 ਅਗਯੋਂ ਟਰਯੋ ਨੇ ਏਕ ਆਨ ਜਬ ਗਾਵਾ ਸੁ ਪਰਿਓ। *ਗਾੜੀ ਘਮਸਾਨ ਦੀ ਲੜਾਈ*
 ਤੁਰਕਨ ਫਿਰ ਗਯੋ ਪੈਰਾ ਸਿੰਘਨ ਨੈ ਆਗੈ ਕਰਿਓ। *ਪੈਰ ਹਿੱਲ ਗਏ*
 ਸਿੰਘ ਲਗੇ ਉਹਾਂ ਅਤਿ ਘਨੇ ਤਉ ਖਾਲਸੈ ਆਯੋ ਕੋਪਾ। *ਕਾਫੀ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ / ਕ੍ਰੋਧ*
 ਖਾਲਸੈ ਹੱਲਾ ਤਬ ਕੀਯੋ ਛਡ ਗਏ ਘੋੜੇ ਤੁਰਕ ਤੋਪ।੬।

ਚੌਪਈ : ਖੂਜ ਖਿਦਰਾ ਸੁਨਿ ਆਇ ਸੁ ਪਯੋ। ਉਨ ਸਿੰਘਨ ਮੁਖ ਆਨ ਫਿਰਯੋ। *ਮਵਾਜਾ ਖਿਜਰ / ਮੂੰਹ ਫੇਰ ਦਿੱਤਾ*
 ਤਬਹਿ ਖਾਲਸੈ ਬਾਤਿ ਬਿਚਾਰੀ। ਨਠ ਕਰ ਬਚੈ ਕਬ ਫੌਜ ਹਮਾਰੀ।੭।
 ਸਿੰਘ ਸੁ ਬੈਠ ਉਹਾਂ ਹੀ ਰਹੇ। ਜਨਕਾ ਬੈਠ ਕਰ ਡੇਰੇ ਬਹੇ। *ਜਿਵੇਂ*
 ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਤਹਿ ਕੀਓ ਪਠਾਣਨ। ਸਿੰਘਨ ਪਕੜਯੋ ਖੂਬ ਮਦਾਨਨਾ।੮। *ਮੈਦਾਨ*

ਦੋਹਰਾ : ਸਿੰਘ ਸੁ ਲੰਮੇ ਪੈ ਰਹੈ ਕਹੈ ਪੜੈ ਕਬ ਰਾਤ।
 ਤੁਰਕ ਕਹੈ ਹੋਤ ਦਿਨਹਿ ਕੈ ਕਰੀਐ ਸਿੰਘਨ ਘਾਤ।੯।

ਦੋਹਰਾ : ਤੋਂ ਕਿਛੁ ਢੁਕਯੋ ਦਿਖਯੋ ਦਿਨ ਨੇੜੈ। ਤੁਰਕ ਕਹੈ ਸਿੰਘ ਮਰੈ ਨ ਘੇਰੈ। *ਘੇਰੇ ਹੋਏ*
 ਦਾਰੂ ਸਿੱਕੇ ਇਨ ਮੁਕ ਗਯੋ। ਭੁਖ ਪਿਆਸੇ ਇਨ ਬਲਾ ਗਯੋ ੧੦। *ਜ਼ੋਰ, ਸ਼ਕਤੀ*
 ਕਰੋ ਹੱਲਾ ਇਨ ਲਈਏ ਮਾਰ। ਮਲੇਰੀਅਨ ਨੇ ਇਮ ਕਰੀ ਬਿਚਾਰ।
 ਮੁਹਰੈ ਭਯੋ ਅਖਵਾਜ ਮ੍ਰਦੁਦਾ। ਆਯੋ ਉੱਪਰ ਖਾਲਸੇ ਜੂਦਾ।੧੧। *ਖਿਜਰ ਮਾਨ / ਜਲਦੀ, ਭਟਪਟ*
 ਇਕ ਇਕ ਦੋ ਦੋ ਗੋਲੀ ਥੀ ਰਹੀ। ਸੋਊ ਸਿੰਘਨ ਦਾਗੇ ਦਈ। *ਦਾਗ ਦਿੱਤੀ*
 ਅਖੂਜ ਸੀਸ ਇਕ ਲਗ ਗਈ ਕਾਰੀ। ਪੈ ਗਯੋ ਤੁਰਤ ਸੁ ਭੂਮ ਮਝਾਰੀ।੧੨।
 ਮੁਯੋ ਅਖੂਜ ਜੁ ਗੁਰ ਕਹਯੋ ਮ੍ਰਦੁਦਾ। ਮਲੇਰੀਯਨ ਮੈ ਬੋ ਬੜੇ ਗਦੁਦਾ।੧੩। *ਲਾਅਨਤੀ / ਫੋੜਾ, ਕੋੜ*
 ਤਿਸਕੋ ਚੁੱਕਨ ਆਏ ਤਿਸ ਭਾਈ। ਉਨ ਦੋਇਨਾ ਭੀ ਜਾਨ ਗੁਵਾਈ। *ਵਲੀ ਮੁਹੰਮਦ ਮਾਨ ਤੇ ਨਬਤਰ ਮਾਨ*
 ਸ਼ੇਰ ਮੁਹੰਮਦ ਸੁਨ ਕਰ ਆਯਾ। ਹੁਇ ਕਰ ਜ਼ਖਮੀ ਪਿਛੈ ਧਾਯਾ।੧੪।

ਝੁਲਨਾ ਛੰਦ :

ਬਚਯੋ ਏਕ ਮੁਹੰਮਦੋ ਸ਼ੇਰ ਓਹੀ ਜਿਸੈ ਹਾਹ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਮਾਰਿਆ ਸਾ। *ਸ਼ੇਰ ਮੁਹੰਮਦ ਮਾਨ*
 ਵੇਲੇ ਸ਼ਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੇ ਕਤਲ ਕੇ ਸ਼ੀਰ ਬੋਇਰੇ ਮੁਖੋ ਉਚਾਰਿਆ ਸਾ। *ਸ਼ੀਰ ਬੋਰ, ਮਾਸੂਮ ਬੱਚੇ*

੧. ਜੰਬੂਰੇ : ਜੰਬੂਰਕ, ਛੋਟੀ ਤੋਪ ਜੋ ਉਠ ਉੱਪਰ ਲੱਦ ਕੇ ਲਿਜਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ।
 ੨. ਰਹਕਲੇ : ਰਹਕਲਾ, ਹਲਕੀ ਤੋਪ, ਜੋ ਛੋਟੇ ਪਹੀਆਂ ਉੱਪਰ ਫਿੱਟ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਖਿੱਚਣ ਲਈ ਘੋੜੇ, ਉਠ ਆਦਿ ਦੀ ਲੌੜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੀ ਬਲਕਿ ਆਦਮੀ ਖਿੱਚ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।
 ੩. ਇਸ ਛੰਦ ਦਾ ਇਕੋ ਬੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।

ਗੁਰਾਂ ਸੁਨਕੈ ਮੁਖੋਂ ਸੀ ਵਾਕ ਕੀਤਾ ਰਹੀ ਜੜ੍ਹ ਯੋਂ ਓਸ ਨੂੰ ਤਾਰਿਆ ਸਾ।
ਸੋਈ ਅੱਜ ਤਾਈਂ ਗੁਰੂ ਵਾਕ ਫੁਰਦਾ ਜੋਊ ਆਖਕੈ ਫੇਰ ਨਹਿੰ ਹਾਰਿਆ ਸਾ।੧੫।

ਦੋਹਰਾ : ਤਿਨਕੀ ਲੋਥ ਸੁ ਲੈ ਮੁੜੇ ਨੱਠੇ ਮਲੇਰੇ ਵੱਲ। ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ
ਤੀਨਹੁ ਗੋਰਨਾ ਮਹਿ ਗਡੇ ਮਨ ਭਯੋ ਬਜੀਰੈ ਤੁਥੱਲਾ।੧੬। *ਤਿੰਨੇ ਕਬਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦਫ਼ਨਾ ਦਿੱਤੇ / ਹਲਚਲ, ਹੋਲ*

੩੮. ਪ੍ਰਸੰਗ ਦੋਊ ਤਰਫ ਫੌਜ ਕੀ ਤਿਆਰੀ ਭਈ

ਚੌਪਈ : ਬਜੀਰੇ ਮਨ ਅਤਿ ਚਿੰਤਾ ਧਾਰੀ। ਨਜੀਕਾ ਆਈ ਹਮ ਮਰਨੇ ਵਾਰੀ। ਨਜ਼ਦੀਕ, ਨੇੜੇ
ਸਿੰਘਨ ਕੇ ਦਿਲ ਭਈ ਵਧਾਈ। ਪਹਿਲੀ ਫਤੇ ਖਾਲਸੇ ਪਾਈ।੧। ਖੁਸ਼ੀ
ਡੇਰਾ ਸਿੰਘਨ ਉਹਾਂ ਲਗਾਯੋ। ਤਬ ਸਿੰਘਨ ਨੇ ਭੋਜਨ ਪਾਯੋ। ਖਾਣਾ ਖਾਧਾ
ਭੋਜਨ ਪਾਇ ਕੀਯੋ ਫਿਰਿ ਕੂਚੁ। ਬੰਦਾ ਮਿਲਿਓ ਅਗੈ ਪਹੂਚਾ।੨। ਅੱਗਿਓ ਆ ਕੇ

ਦੋਹਰਾ : ਬੰਦੈ ਪ੍ਰਿਥਮੈਂ ਬੋ ਕਹਯੋ ਸਿੰਘਨ ਉਚ ਸੁਨਾਇਆ। ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ / ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ
ਮਝੈਲ ਫਤੇ ਸੁ ਲੈਣਗੇ ਮਲੇਰੀਅਨ ਉੱਤੇ ਪਾਇ।੩।

ਚੌਪਈ : ਬੰਦੈ ਆਦਰ ਬਹੁ ਮਝੈਲਨ ਕੀਯਾ। ਬਹੁਤ ਖਰਚ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਦੀਯਾ।
ਸਿੰਘਨ ਫਤੇ ਸੁ ਗੁਰੂ ਬੁਲਾਈ। ਹੁਦੇ ਰਾਜੀ ਮਿਲਿ ਭਾਈਅਨ ਭਾਈ।੪।
ਬੰਦੈ ਕੇ ਦਿਲ ਭਯੋ ਉਛਾਹਿ। ਕਹਯੋ ਬੰਦੇ ਕਰੋ ਸੰਤਿਗੁਰ ਕੜਾਹੁ। ਉਤਸ਼ਾਹ / ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ
ਜੋ ਤੁਮ ਔ ਗੁਰ ਹਮਹਿ ਫੁਰਮਾਯਾ। ਕਰੋ ਸੋਈ ਅਬ ਵਖਤਾ ਹੈ ਆਯਾ।੫। ਸਮਾਂ
ਅਬ ਤੋ ਲਈਐ ਬਜੀਰੈ ਮਾਰ। ਫੇਰ ਕਰੈਗੇ ਪਰਬਤ ਕਾਰਾ। ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਸੁਧਾਈ
ਸਿੰਘਨ ਲੀਨੀ ਮਾਨ ਸਲਾਹਿ। ਮਝੈਲਨ ਕਿਯੋ ਡੇਰਾ ਇਕ ਦਾਇਆ।੬। ਇਕ ਪਾਸੇ
ਤਬ ਭਯੋ ਪ੍ਰਾਤਾ ਸੁ ਬੰਦਾ ਚੜ੍ਹਾ। ਮਾਰ ਛੱਤੜ ਫਿਰ ਡੇਰਾ ਕਰਾ। ਪ੍ਰਾਤਾਕਾਲ, ਸਵੇਰ ਸਾਰ
ਲੁਟਯੋ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋ ਭੁੱਖ ਮਿਟਾਈ। ਤੁਰਕ ਕਟੇ ਲਏ ਹਿੰਦੂ ਬਚਾਈ।੭।

੧. ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਆਉਣਾ ਸੁਣ ਕੇ ਮਝੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜੋ ਦਲ ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਨੂੰ ਬੰਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਵਜ਼ੀਰ ਖ਼ਾਨ ਨੇ ਸ਼ੇਰ ਮੁਹੰਮਦ ਖ਼ਾਨ ਮਲੇਰਕੋਟਲੀਏ ਪਠਾਣ ਸਰਦਾਰ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਇਕ ਸੈਨਾ ਭੇਜੀ ਸੀ। ਦੋਨਾਂ ਦਲਾਂ ਦਾ ਰੋਪੜ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਮੁਕਾਬਲਾ ਹੋਇਆ ਤੇ ਇਹ ਘਟਨਾ ੧੭੧੦ ਈ. ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਸ਼ੇਰ ਮੁਹੰਮਦ ਖ਼ਾਨ ਦਾ ਭਾਈ ਖਿਜ਼ਰ ਖ਼ਾਨ (ਖਵਾਜਾ ਮਰਦੂਦ) ਤੇ ਉਸਦੇ ਚਾਚੇ ਦੇ ਪੁੱਤ ਭਰਾ ਨਜ਼ਤਰ ਖ਼ਾਨ ਤੇ ਵਲੀ ਖ਼ਾਨ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ। ਸ਼ੇਰ ਮੁਹੰਮਦ ਖ਼ਾਨ ਖ਼ੁਦ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਹੋ ਕੇ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਲੋਥਾਂ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਲੈ ਵਾਪਿਸ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਕ ਕਿਸਮ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੁਗ਼ਲ ਸੈਨਾ ਵਿਰੁੱਧ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦਲ ਦੀ ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਜਿੱਤ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਝੈਲ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਇਹ ਦਲ ਖਰੜ ਤੇ ਬਨੂੜ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਕਮਾਨ ਹੇਠ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦਲ ਨਾਲ ਜਾ ਮਿਲਿਆ ਤੇ ਬਨੂੜ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹਾਈ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਇਆ ਸੀ।
੨. ਛੱਤ : ਛੱਤ ਬਨੂੜ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਦੋ ਪਿੰਡ ਛੱਤ ਤੇ ਬਨੂੜ ਜੋ ਪਟਿਆਲੇ ਤੋਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਉਪਰ ਸਥਿਤ ਹਨ। ਇਹ ਦੋਨੋਂ ਪਿੰਡ ਸਾਂਝੇ ਨਾਮ ਛੱਤ ਬਨੂੜ ਨਾਲ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਖ਼ਾਲਸਾ ਦਲ ਨੇ ਸਰਹਿੰਦ ਫਤਹਿ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ੧੭੧੦ ਈ. ਵਿੱਚ ਇਸ ਉੱਪਰ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਦੋਹਰਾ : ਬੰਦੈ ਡੇਰਾ ਕੂਚ ਕਰ ਅਗੈ ਦੀਨੋਂ ਪਾਇ।
ਉਚੀ ਰੋੜੀ ਦੇਖਕੈ ਬੈਠੋ ਆਸਨ ਲਾਇ।੮।

ਟਿੱਬਾ, ਟਿੱਲਾ

੩੯. ਪ੍ਰਸੰਗ ਬਜੀਰੇ ਬਧੇ ਕੌ

ਚੌਪਈ : ਬੰਦੇ ਕਾ ਡੇਰਾ ਸੁਨਿ ਆਯਾ। ਸਹੋਂ ਬਜੀਰਾ ਲੜਨੈ ਧਾਯਾ।

ਸਾਹਮਣਿਓ

ਤੋਪ ਜੰਬੂਰੇ ਮੂਹਰੇ ਧਰੇ। ਤਿਸ ਕੇ ਸਾਥ ਪਿਆਦੇ ਕਰੇ।੧।

ਪੈਦਲ ਸਿਪਾਹੀ

ਇਕ ਵਲ ਕੀਏ ਸੁਤਰਾ ਹਥਨਾਰਾ। ਇਸ ਬਿਧ ਕਰੀ ਲੜਨ ਕੀ ਕਾਰ।

ਢੁਕ ਬੰਦੇ ਢਿਰਾ ਸਲਕਾ ਚਲਾਈ। ਜਨ ਗੋਲਨ ਬਰਖਾ ਬਰਖਾਈ।੨।

ਨੇੜੇ ਜਾ ਕੇ / ਬੁਛਾੜ

ਤੋਪ ਜੰਬੂਰੇ ਰਹਕਲਾ ਭਾਰੇ। ਚਲਵਾਏ ਬਜੀਰੈ ਜੋ ਥੇ ਸਾਰੇ।

ਰਹਕਲੇ

ਗੋਲੇ ਚਲੇ ਜੰਜੀਰਿਹਿ ਜੋੜਾ। ਲਗੈ ਬਿਰਛ ਉਸ ਸੁੱਟੈ ਤੋੜਾ।੩।

ਜੰਜੀਰਾਂ ਵਾਲੇ ਦੋ ਦੋ ਗੋਲੇ

ਗੋਲੀ ਬਰਸੈ ਜੈਸੇ ਮੇਹਿੰ। ਖੜੇ ਬਹਨ ਕਿਮ ਪੈਣ ਨ ਦੇਹਿੰ।

ਮੀਂਹ ਵਾਂਗ / ਖਲੋਣ ਤੇ ਬੈਠਣ ਨਾ ਦੇਣ

ਪੂਓਂ ਉਠ ਭਈ ਦਿਨ ਤੇ ਰਾਤ। ਘੋੜੇ ਪਗ ਬਹੁ ਪੂੜ ਉਛਾਤ।੪।

ਪੁਆਂ

ਜਨ ਕਰ ਭਈ ਹਨੇਰੀ ਰਾਤ। ਤੋੜੇ ਚਮਕ ਟਿਟਾਣੇ ਵਾਤ।

ਪਲੀਤੇ ਟਿਟਾਣੇ ਵਾਂਗ ਚਮਕਦੇ

ਪੂਓਂ ਧਾਰ ਉਠ ਹੋ ਗਈ ਘਟਾ। ਦਮਕਤਾ ਪਯਾਲੇ ਜਨੁ ਬਿਜ ਛਟਾ।੫।

ਅਸਮਾਨ / ਦਮਕ / ਪਾਤਾਲ / ਬਿਜਲੀ

ਚੇਲੇ ਪਾਸੋਂ ਨਠ ਨਠ ਜਾਹਿ। ਬੰਦੇ ਉਹਲੇ ਹੋਇ ਲੁਕਾਹਿ।

ਲੁਟੇਰੇ ਲੋਕ ਜਿ ਬੰਦੇ ਰਖੇ। ਲਰਨ ਮਰਨਾ ਤਜ ਹੁਇ ਗਏ ਵਖੇ।੬।

ਲੜਨਾ ਮਰਨਾ ਛੱਡ ਕੇ / ਵੱਖ

ਕਹੈਂ ਫਕੀਰ ਕਹਾਂ ਹਮ ਗਾਰੈ। ਕਰਤ ਮਜ਼ੂਰੀ ਖਾਹਿੰ ਸੁਖਾਰੈ।

ਮਰਵਾ ਦਿੱਤਾ / ਸੁਖਾਲੇ

ਚੇਲੇ ਬੰਦੇ ਸਭ ਨਠ ਗਏ। ਸਿੰਘ ਸੂਰਮੇਂ ਠਾਂਢੇ ਰਹੇ।੭।

ਦੋਹਰਾ : ਭਯੋ ਮੁਕਾਬਲਾ ਦੁਇ ਵਲੋਂ ਸਭ ਸਿਰਤੰਤਾ ਵਜੀਰੈ ਪਾਸ।

ਸਾਜ-ਸਮਾਨ

ਜੁ ਲੁਟੇਰੇ ਬੰਦੇ ਸਾਥ ਥੇ ਜਖੀਰੋ ਕੀਯੋ ਨ ਤਾਸਾ।੮।

ਇਕੱਠਾ, ਸੰਗ੍ਰਹਿ / ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ

ਚੌਪਈ : ਉਤੇ ਬਜੀਰੈ ਸਭ ਕੁਛ ਲੀਆ। ਬੰਦੈ ਨੇ ਕੁਛ ਸੰਜਮਾ ਨ ਕੀਆ।

ਚੰਗਾ ਇੰਤਜਾਮ

ਨਹਿੰ ਕਿਛ ਦਾਰੂ ਸਿੱਕੋ ਬੁਤਾਯੋ। ਨਹਿੰ ਕਿਛ ਤੋਪ ਜੰਬੂਰਨ ਆਹਯੋ।੯।

ਲਿਆਂਦਾ ਸੀ

ਉਤੇ ਸਿਰਤੰਤਾ ਅਯੋ ਪਤਸਾਹੀ। ਇਤ ਲੜ ਡੰਗ ਖਾਨਾ ਕੋ ਨਾਂਹੀ।

ਜੰਗੀ ਸਾਮਾਨ / ਇਕ ਵਕਤ ਦਾ ਖਾਣਾ

ਉਤਵਲ ਮੋਹਰ ਰੁਪਏ ਤੁੜਾਏ। ਇਤ ਲੁਟਿ ਮਿਲੈ ਤੋ ਡੰਗ ਲੰਘਾਏ।੧੦।

ਤੋੜੇ, ਬੈਲੀਆਂ

ਦੇਖੋ ਕਲਾ ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਨਯਾਰੀ। ਜਿੱਤੇ ਫਕੀਰ ਸਾਹਿ ਜਾਇ ਰਾਰੀ।

ਪ੍ਰਭ ਚਾਹੇ ਮੇਰਾ ਤ੍ਰਿਣੋ ਉਠਾਇ। ਪ੍ਰਭ ਚਾਹੈ ਸਮੁੰਦ ਘੜਯੋ ਸੁਕਾਇ।੧੧।

ਪਹਾੜ / ਤੀਲਾ

੧. ਸੁਤਰ : ਸੁਤਰਨਾਲ, ਉਹ ਬੰਦੂਕ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਠ ਉੱਪਰ ਰੱਖ ਕੇ ਚਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

੨. ਹਥਨਾਰ : ਹਥਨਾਲ, ਉਹ ਬੰਦੂਕ ਜੋ ਕਿਸੇ ਜਾਨਵਰ ਉੱਪਰ ਲੱਦੇ ਬਗ਼ੈਰ ਹੱਥ ਉੱਪਰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਚਲਾਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

ਆਲੀ ਸਿੰਘ^੧ ਬਾਜ ਸਿੰਘ^੨ ਹਥ ਜੋੜੇ। ਬੈਠੇ ਹੋ ਕਿਮ ਚੜੇ ਨ ਘੋੜੇ।
 ਤਬ ਬੰਦੇ ਉਨ ਸਬਹਨ ਕਹਯੋ। ਏਕ ਪਹਿਰ ਤੁਮ ਤਕੜੇ ਰਹਯੋ।੧੨।
 ਤੋ ਮਾਲਕ ਫਿਰ ਹਮ ਵਲ ਕਰੈ। ਸਭ ਤੁਰਕਨ ਕੌ ਮਾਰ ਸੁ ਡਰੈ। ਡੇਰਾ ਦਿਆਗੇ
 ਤਬ ਸਿੱਖਨ ਮਿਲ ਬਿਨਤੀ ਕਰੀ। ਹਮ ਤੇ ਸਰਤਾ ਨ ਕਾਚੀ ਘਰੀ।੧੩। ਸਰਦਾ / ਇਕ ਅੱਧੀ ਘੜੀ

ਦੋਹਰਾ : ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਐ ਸ਼ਯਾਮ ਸਿੰਘ^੩ ਸਤਿਗੁਰ ਦਏ ਜੁ ਸਾਥ।
 ਸਬਹਿਨਾ ਮਿਲਕੈ ਯੋ ਕਹਯੋ ਜੋੜ ਜੋੜ ਤੋ ਹਾਥ।੧੪। ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ

ਚੌਪਈ : ਤੁਮ ਬਿਨ ਹਮ ਤੇ ਲਰਯੋ ਨ ਜਾਈ। ਸੀਸ ਸੁ ਤੁਮ ਢਿਗ ਦੇਹਿ ਲਗਾਈ।
 ਖੜਯੋ ਖਾਲਸੋ ਔਰ ਗਏ ਪਰਾਈ। ਭਾਵੈਂ ਰਾਖੋ ਭਾਵੈਂ ਦੇਹੁ ਮਰਾਈ।੧੫। ਭਾੜੇ ਦੇ ਟੱਟ੍ਰੇ, ਭੱਜ ਗਏ
 'ਹਮ ਭਜ ਜਾਵਨ ਨਹਿੰ ਕਹੂੰ ਠੌਰਾ'। ਹਮ ਮਰ ਰਹੈਗੇ ਤੁਮ ਪਗ ਕੌਰਾ।੧੬। ਥਾਂ / ਪੈਰਾਂ ਕੱਲ

ਦੋਹਰਾ : ਫਿਰ ਬੰਦੇ ਖਾਲਸੈ ਕਹਯੋ ਤੁਮ ਘੜੀਆਂ ਚਾਰ ਲੜਾਉ।
 ਮਾਲਕ ਤੇ ਹਥ ਜੋੜਕੈ ਔਰ ਮੈਂ ਲੈਗੁ ਬਖਸ਼ਾਇ।੧੭।

ਚੌਪਈ : ਸਿੱਖਨ ਕਹਯੋ ਘੜੀ ਇਕ ਭਾਰੀ। ਹਮ ਤੋ ਪਲ ਨਹਿ ਸਕੈਂ ਸੰਭਾਰੀ। ਸਿਭਲਿਆ ਜਾਂਦਾ
 ਮਾਲਕ ਹਥ ਬਿਨ ਸਿਰ ਹਮ ਆਏ। ਹਮ ਕਿਮ ਬਚੈਂ ਤੁਰਕ ਆਗੇ ਪਾਏ।੧੮।
 ਹਮ ਪਰਯੋ ਜਹਾਜ ਸਮੁੰਦਰ ਮਾਂਗੀ। ਭਾਸੈਂ ਰਾਖੋ ਭਾਸੈਂ ਦੇਹੁ ਡੁਬਾਈ। ਭਾਵੈਂ
 ਤੁਮ ਮਾਲਕ ਹੁਇ ਰਖੋ ਬਚਾਈ। ਤੁਰਕ ਆਟਾ ਹਮ ਲੂਣੋਂ ਨਾਹੀਂ।੧੯। ਆਟੇ ਵਿੱਚ ਲੂਣ ਸਮਾਨ
 ਕਿਮ ਹਮ ਇਨ ਸੰਗ ਪੁਜੈ ਲਰਾਈ। ਮਾਰੇ ਤੋਪਨ ਕੇ ਅਬ ਉਡ ਜਾਂਗੀ। ਲੜਾਈ
 ਚਾਰ ਘੜੀ ਹਮ ਕਥ ਇਨ ਠੱਲ੍ਹੈਂ। ਤੁਮ ਬਿਨ ਬਚੈਂ ਨ ਹਮ ਇਕ ਪਲੈਂ।੨੦। ਇਕ ਪਲ ਵੀ
 ਤੁਮ ਬਿਨ ਘੜੀ ਨ ਇਕ ਹਮ ਲੜੈਂ। ਤੁਮ ਬਿਨ ਏਕ ਘੜੀ ਮੈਂ ਮਰੈਂ।
 ਤੁਮ ਬਿਨ ਹਮ ਲਰ ਸਕੈਂ ਸੁ ਨਾਹੀਂ। ਤੋਪ ਜੰਬੂਰਨ ਸੋ ਉਡ ਜਾਹੀਂ।੨੧।

੧. ਆਲੀ ਸਿੰਘ : ਸਲੋਦੀ ਪਿੰਡ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਸਿੱਖ ਜੋ ਆਪਣੇ ਭਾਈ ਮਾਲੀ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਸੂਬਾ ਸਰਹਿੰਦ ਵਜ਼ੀਰ ਖ਼ਾਨ ਪਾਸ ਨੌਕਰ ਸੀ। ਵਜ਼ੀਰ ਖ਼ਾਨ ਦੇ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਵਤੀਰੇ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡ ਸਰਹਿੰਦ ਉੱਪਰ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਚੜ੍ਹਾਈ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦਲ ਵਿੱਚ ਆ ਰਲਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਸਰਹਿੰਦ ਦਾ ਨਾਇਬ ਸੂਬੇਦਾਰ ਥਾਪਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਨਾਲ ਮਈ ੧੯, ੧੭੧੬ ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਈ।
੨. ਬਾਜ ਸਿੰਘ : ਮੀਰਪੁਰ, ਪੱਟੀ ਦਾ ਬੱਲ ਜੱਟ ਸਿੱਖ, ਜਿਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨਾਲ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਬ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਸੀ। ਸਰਹਿੰਦ ਦੀ ਫ਼ਤਹਿ ਉਪਰੰਤ ਜੂਨ ੧੭੧੦ ਈ. ਵਿੱਚ ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਰਹਿੰਦ ਦਾ ਗਵਰਨਰ ਥਾਪਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਨੇ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਨਾਲ ਮਈ ੧੯, ੧੭੧੬ ਈ. ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਈ ਸੀ।
੩. ਸ਼ਯਾਮ ਸਿੰਘ : ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਯਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮੀਰਪੁਰ ਪੱਟੀ ਵਾਸੀ ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਕਾ ਭਰਾ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥ ਹੀ ਰਿਹਾ ਕਰਦਾ ਸੀ।
੪. ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਾਲੇ ਨੁਸਖੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਛੰਦ ਅਧੂਰਾ ਹੈ।
੫. ਛੰਦ ਨੰ: ੧੬ ਦਾ ਇਕ ਬੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ।

- ਦੋਹਰਾ : ਜਿਮ ਤੁਮ ਪ੍ਰਿਥਮੋ ਥੋ ਕਹਯੋ ਹਮ ਤੋਪਨ ਲਗਨ ਨ ਦੇਹਿੰ ।
ਉਨ ਕੇ ਸਸਤ੍ਰ ਸੁ ਉਨ ਲਗੈਂ ਉਨ ਕੋ ਨਾਸ਼ ਕਰੋਹਿ ।੨੨।
- ਚੌਪਈ : ਸਿੰਘ ਮਝੈਲਨ ਬੰਦੈ ਕਹਿਓ । ਹਮ ਲਰਹੈਂ ਤੁਮ ਬੈਠੇ ਰਹਿਓ ।
ਬੰਦੈ ਛਡਕੇ ਚੇਲੇ ਭਾਗੇ । ਲੜੇ ਖਾਲਸੇ ਹੁਇ ਹੁਇ ਆਗੇ ।੨੩। ਨੌਕਰ, ਚਾਕਰ
- ਦੋਹਰਾ : ਉੱਚੀ ਰੋੜੀ ਦੇਖਿਕੈ ਬੰਦਾ ਬੈਠਯੋ ਜਾਇ ।
ਬਜੀਰੈ ਗੋਲਨਦਾਜਾ ਸੱਦਿ ਆਖਯੋ ਦੇਹੁ ਉਡਾਇ ।੨੪। ਟਿੱਲਾ, ਟਿੱਥੀ
ਗੋਲਦਾਜ, ਤੋਪਚੀ
ਚੁਪ ਕਰ ਬੰਦਾ ਬਹਿ ਰਹਯੋ ਪਰਯੋ ਲੜਾਈ ਗਾਢਾ । ਗਾੜੀ, ਘਮਸਾਨ
ਗੋਲੀ ਗੋਲੈ ਬਹੁ ਪਵੈਂ ਬੰਦਾ ਭਯੋ ਨ ਠਾਢਾ ।੨੫। ਨਾ ਉਠਿਆਂ
- ਚੌਪਈ : ਤਬ ਲੋਕਨ ਕੇ ਚਿੰਤਾ ਪਰੀ । ਬੰਦਾ ਬੈਠਾ ਇਹਾਂ ਰਹਿ ਮਰੀ ।
ਚੇਲੇ ਨਠਿ ਯੋ ਟਿਬੈ ਲੁਕੈ । ਗੋਲੈ ਸੁੰਕਤਾ ਸੁਨਤ ਨ ਸਕੈ ।੨੬। ਸੁਕਦੇ
ਕੋਊ ਕਹੈ ਇਹ ਇਹਾਂ ਮਰ ਜਾਉਗਾ । ਕੋਊ ਕਹੈ ਯਾ ਫਕੀਰ ਲੁਕ ਜਾਉਗਾ । ਏਥੇ
ਕੋਊ ਕਹੈ ਹਮ ਹੀ ਕੋ ਖੁਾਰੀ । ਜਿਨਕੇ ਆਹਿ ਅਡੰਬਰਾ ਭਾਰੀ ।੨੭। ਖੁਆਰੀ, ਬਰਬਾਦੀ / ਟੱਬਰ-ਟੋਰ
ਤਬ ਖਾਲਸੈ ਉਪਜਯੋ ਰੋਹਿ । ਲੜੈ ਖਾਲਸੇ ਆਰੀ ਹੋਹਿ । ਗੁੱਸਾ
ਕਹਯੋ ਖਾਲਸੈ ਤੁਮ ਟਿਕ ਬਹਿ ਰਹੋ । ਹਮ ਜੀਵਤ ਤੁਮ ਚਿੰਤ ਨ ਰਹੋ ।੨੮।
ਤਬ ਉਨ ਕੀਯੋ ਦਗਾ ਦਗਬਾਜਾ । ਡਾਰਾ ਲੂਟ ਚਲਯੋ ਪਿੱਛੈ ਭਾਜ । ਧੋਖੇਬਾਜ / ਕਤਾਰ
ਘੋੜੇ ਤੇ ਗਿਰ ਸੋ ਮਰਿ ਗਯੋ । ਉਨ ਜੋ ਕੀਤੋ ਸੋ ਉਨ ਪਯੋ ।੨੯।
- ਦੋਹਰਾ : ਹਸਿ ਬੰਦੇ ਘੋੜੇ ਮੰਗਯੋ ਕਹਿ ਮਾਲਕ ਪਹੁੰਚਯੋ ਆਇ ।
ਮਾਰੋ ਲੇਵੋ ਲੂਟ ਕਹਿ ਦਯੋ ਸੁ ਤੀਰ ਚਲਾਇ ।੩੦।
- ਚੌਪਈ : ਚਲਤ ਤੀਰ ਉਨ ਘੱਟਾ ਉਠਾਯੋ । ਤੁਰਕਨ ਕੀ ਸੋ ਅੱਖੀਂ ਪਾਯੋ ।
ਉਸੀ ਘੱਟੇ ਸੋ ਅੰਧੇ ਭਏ । ਆਪਸ ਮੈਂ ਲਰਿ ਕੈ ਮਰਿ ਗਏ ।੩੧। ਗਰਦ-ਗੁਬਾਰ
ਤਹੀਂ ਹਕਾਰਾ ਖਾਲਸੈ ਦਯੋ । ਜਨ ਸਿਧਿ ਇਜੜ ਸ਼ੇਰਾ ਸੁ ਭਯੋ । ਲਲਕਾਰ / ਸ਼ਕਤੀ
ਜੋ ਤੁਰਕਨ ਕੇ ਲਭੇ ਸਰਦਾਰ । ਤੇਊ ਖਾਲਸੈ ਦੀਨੇ ਮਾਰ ।੩੨।
ਤਹਾਂ ਬਜੀਰਾ ਸਸਕਿਤਾ ਪਯਾ । ਕਿਲਾ ਗਡਾ ਕੋਊ ਅਗੈ ਗਯਾ । ਸਹਿਕਦਾ / ਮੈਦਾਨ ਮਾਰ ਗਿਆ
ਬੰਦੇ ਵਹੜਨ ਸਾਬ ਘਿਸੜਾਯਾ । ਫੇਰ ਅਗਨ ਮੈ ਉਸੇ ਸੜਾਯਾ ।੩੩। ਵਹਿੜਕਿਆਂ ਪਿੱਛੇ ਘਸੀਟਿਆ
- ਦੋਹਰਾ : ਇਤੀ ਬਜੀਰਾ ਮਾਰਿਓ ਜੇਠ ਸੁਦੀ ਕੇ ਮਾਹਿ ।
ਸੱਤ੍ਰਾ ਸੈਅ ਸਤਾਸਠਾ ਚਪੜ ਚਿੜੀ ਕੇ ਪਾਹਿ ।੩੪। ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ

੧. ਸੱਤ੍ਰਾ ਸੈਅ ਸਤਾਸਠ : ਭਾਵ ੧੭੬੭ ਬਿ., ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਨੇ ਖਾਲਸਾ ਦਲ ਦੀ ਸਰਹਿੰਦ ਉਪਰ ਫਤਹਿ ਤੇ ਵਜ਼ੀਰ ਖ਼ਾਨ ਦੀ ਇਸ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਮੌਤ ਜੇਠ ਸੁਦੀ ੧੭੬੭ ਬਿ. (ਮਈ ੧੮, ੧੭੧੦) ਨੂੰ ਹੋਈ ਦੱਸੀ ਹੈ। ਭੰਗੂ ਜੀ ਨੇ ਮੋਟੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੇਠ ਸੁਦੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਪਰ ਵਜ਼ੀਰ ਖ਼ਾਨ ਦੀ ਮੌਤ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ੨੨ ਮਈ, ੧੭੧੦ ਭਾਵ ਜੇਠ ਸੁਦੀ ੫, ੧੭੬੭ ਬਿ. ਨੂੰ ਹੋਈ ਸੀ।

੨. ਚਪੜ ਚਿੜੀ : ਸਰੂਪ ਦਾਸ ਭੱਲਾ ਤੇ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਨੇ ਖਾਲਸਾ ਦਲ ਤੇ ਵਜ਼ੀਰ ਖ਼ਾਨ ਵਿਚਕਾਰ ਜੰਗ ਦਾ ਮੈਦਾਨ ਸਰਹਿੰਦ ਤੋਂ ੧੪-੧੫ ਮੀਲ ਬਾਹਰ ਚਪੜ ਚਿੜੀ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜੰਗ ਦਾ ਮੈਦਾਨ ਸਰਹਿੰਦ ਤੋਂ ੬ ਕੋਹ ਵਡਾਲੀ ਤੇ ਨਨਹੋੜੀ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ।

੪੦. ਪ੍ਰਸੰਗ ਬੰਦੇ ਸਹਿਰਿ ਦਾਖਲਿ ਹੋਣੇ ਕੋ

- ਦੋਹਰਾ : ਸ਼ਹਰ ਮਾਂਹਿ ਦਾਖਲ ਕੀਯੋ ਬਾਜ ਸਿੰਘ^੧ ਜਿਹ ਨਾਮ ।
ਜਾਤਿ ਬੱਲ ਜਟ ਬੰਸ ਥੋ ਮੀਰ ਪੁਰ ਪੱਟੀ ਉਸ ਰਾਮ^੨ ।੧। ਗਰਾਮ, ਪਿੰਡ
- ਚੌਪਈ : ਥੋ ਬੰਦੇ ਨੇ ਦਿਵਾਨਾ ਬਣਾਯਾ । ਲਭਯੋ ਮਾਲ ਸਭ ਉਸ ਸੌਂਪਾਯਾ^੩ । ਦੀਵਾਨ, ਮੰਤਰੀ / ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ
ਚਾਰੇ ਭਾਈ ਥੇ ਅਤਿ ਸੂਰੇ । ਦੁਇ ਠਾਣੀ ਦੁਇ ਰਹੈ ਹਜੂਰੇ^੪ ।੨। ਦੋ ਠਾਣੇਦਾਰ ਬਣਾਏ / ਦੋ ਹਜੂਰੇ ਵਿੱਚ
- ਦੋਹਰਾ : ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਐ ਰਾਮ ਸਿੰਘ^੫ ਕੋਇਰ ਸਿੰਘ^੬ ਸਿਆਮ^੭ ।
ਤਿਨ ਕੋ ਬਾਵਨਾ ਸਭ ਦਈ ਐ ਦਯੋ ਬੰਦੈ ਸਭ ਕਾਮ ।੩। ੫੨ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਪਰਗਨਾ, ਸਰਹਿੰਦ
- ਚੌਪਈ : ਆਲੀ ਸਿੰਘ ਨਾਇਬਾ ਠਹਿਰਾਯਾ । ਮੁਲਕ ਬਾਵਨੀ ਉਨ ਉਗਰਾਯਾ । ਡਿਪਟੀ ਸੂਬੇਦਾਰ
ਬੰਦਾ ਸ੍ਰਿਹੰਦੈ ਦਾਖਲ ਭਯੋ । ਬਜੀਰੈ ਮਾਲ ਸੁ ਬੰਦੁਬਸਤਾ ਕਯੋ ।੪। ਬੰਦੋਬਸਤ
ਸ਼ਹਰ ਰੁਕਯੋ ਸੋ ਲੁੱਟਯੋ ਨਾਹੀ । ਚੂਕਾ ਗਯੋ ਸੁ ਵਖਤ ਪਛੁਤਾਹੀ । ਕਬਜ਼ਾ ਕੀਤਾ / ਭੁੱਲ ਗਿਆ
ਸਤਿਗੁਰ ਬਚਨ ਥੋ ਸ਼ਹਿਰ ਉਜੜਾਵਨਾ । ਲੂਟ ਕੂਟ ਭੁਇ ਸੰਗਾ ਮਿਲਾਵਨਾ ।੫। ਉਜਾੜ / ਤਬਾਹ
- ਸੋਰਠਾ : ਭੂਲ ਗਯੋ ਵਹਿ ਕਾਰ ਸਤਿਗੁਰਿ ਭੇਜਯੋ ਜਿਮ ਕਹੀ^੮ । ਜਿਵੇਂ ਕਿਹਾ ਸੀ
ਤੋ ਹੀ ਭਯੋ ਖੁਆਰਾ ਸ਼ਹਿਰ ਸ੍ਰਾਪਯੋ ਉਨ ਰੱਖਿਯੋ ।੬। ਨਾਸ
- ਚੌਪਈ : ਬੰਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਸੁ ਰਖਯੋ ਬਚਾਈ । ਦਈ ਟਕਿਅਨ ਉਗਰਾਹੀ ਪਾਈ । ਟਕੇ (ਰੁਪਏ) ਵਸੂਲ ਲਏ
ਹਿੰਦੂ ਕਾਰ ਸੁ ਦਾਰਾ ਬਨਾਏ । ਮੁਸਲਮਾਨ ਲੁਕਿ ਛੱਪਿ ਬਚਾਏ ।੭। ਕਾਰਦਾਰ, ਕਰਿੰਦੇ
- ਦੋਹਰਾ : ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਘੋੜੈ ਚੜ੍ਹੈ ਪਗੁ ਤੁਰਕੈ ਸੀਸ ਟਿਕਾਇਆ । ਤੁਰਕ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਪੈਰ ਰੱਖ ਕੇ
ਸ਼ਹਰ ਬਾਵਨ ਮਧ ਬਾਵਨੀ ਤਹਿ ਤੁਰਕ ਦਏ ਭਜਾਇ ।੮। ਸਰਹਿੰਦ
ਛੱਤੀ ਲੱਖ ਕੋ ਪਰਗਣੋ ਪਲ ਮੈਂ ਲਿਯੋ ਛੁਡਵਾਇ । ੩੬ ਲੱਖ ਦੀ ਵਸੂਲੀ ਵਾਲਾ ਪਰਗਨਾ
ਬੰਦੇ ਕਹਯੋ ਸਦ ਖਾਲਸੇ ਲੁਟ ਤੁਰਕਨ ਕੋ ਲਿਓ ਖਾਇ ।੯।

੧. ਬਾਜ ਸਿੰਘ : ਬੱਲ ਗੋਤ ਦਾ ਜੱਟ ਸਿੱਖ ਜੋ ਮੀਰਪੁਰ ਪੱਟੀ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਤੋਰਿਆ ਸੀ। ਸਰਹਿੰਦ ਉੱਪਰ ਫ਼ਤਹਿ ਉਪਰੰਤ ਮਈ ੧੭੧੦ ਈ. ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਸਰਹਿੰਦ ਦਾ ਸੂਬੇਦਾਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਇਆ।

੨. ਰਾਮ ਸਿੰਘ : ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਦਾ ਭਰਾ, ਇਸ ਦਾ ਕਿਧਰੇ ਨਾਮ ਰਣ ਸਿੰਘ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਸਰਹਿੰਦ ਉੱਪਰ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਮਈ ੧੭੧੦ ਈ. ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਬਾਨੇਸਰ (ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ) ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਹਾਕਮ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

੩. ਕੋਇਰ ਸਿੰਘ : ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਦਾ ਦੂਜਾ ਭਾਈ, ਇਹ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਅੰਗ ਰੱਖਿਅਕ ਵਜੋਂ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ।

੪. ਸਿਆਮ ਸਿੰਘ : ਸ਼ਯਾਮ ਸਿੰਘ, ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਦਾ ਤੀਜਾ ਭਾਈ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਆਇਆ ਸੀ। ਜਦ ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਰਹਿੰਦ ਦਾ ਸੂਬੇਦਾਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸਯਾਮ ਸਿੰਘ ਉਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਨਾਲ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ।

੪੧. ਰਾਮਰਈਅਨ ਅੰ ਭੁਜੰਗੀਅਨ ਕੀ ਸਾਖੀ

ਦੋਹਰਾ : ਬੁਲਾਕਾ ਸਿੰਘ^੧ ਇਕ ਸਿੰਘ ਹੁਤੋਂ ਰਹਿ ਆਲੀ ਸਿੰਘ ਪਾਸ। ਦੁੱਦਾ ਸੀ
ਹਾਥ ਜੋੜ ਠਾਂਢੋਂ ਭਯੋਂ ਕਰ ਬੰਦੇ ਪੈ ਅਰਦਾਸ।੧। ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਖਲੋ ਗਿਆ

ਚੌਪਈ : ਪਾਇਲ^੨ ਪਾਸ ਘੁੜਾਣੀ^੩ ਗ੍ਰਾਮ। ਤਹਾਂ ਬਹੁਤ ਹੈਂ ਖੜੀਅਨ ਧਾਮਾ। ਖੜੀਆਂ ਦੇ ਘਰ
ਰਾਮਰਯਨਾ ਕੇ ਮਸੰਦ ਕਹਾਵੈਂ। ਕਰੈਂ ਮਸਕਰੀ ਖਾਲਸੈ ਖਿਝਾਵੈਂ।੨। ਰਾਮਰਈਆਂ ਦਾ / ਮਸਖਰੀ
ਮੈਂ ਉਹਾਂ ਸ਼ਬਦ ਚੌਂਕੀ ਠਈ। ਬੋਲੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅਰਦਾਸ ਯੋਂ ਕਹੀ। ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਚੌਂਕੀ
ਸੁਨਤ ਦੁਤਾਰੋਂ ਉਨ ਭੰਨ ਦਯੋ। ਮੁਖ ਤੇ ਵਾਕ ਤਿਨ ਖੋਟੋਂ ਕਹਯੋ।੩। ਦੁਤਾਰਾ, ਦੋ ਤਾਰਾਂ ਵਾਲਾ ਸਾਜ / ਮੰਦੇ
ਅੰ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਨਿੰਦਯਾ ਕਰੀ। ਹਮ ਕੋਂ ਨਹਿੰ ਵਹਿ ਬਿਸਰਤ ਘਰੀ। ਘੜੀ ਪਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਦੀ
ਥੀ ਹਮ ਕੋਂ ਬਹੁ ਕੀਨੀ ਮਾਰ। ਸੋ ਤੋਂ ਹਮਨੈਂ ਦਈ ਵਿਸਾਰ।੪। ਭੁਲਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ

ਦੋਹਰਾ : ਪੁਤ੍ਰ ਮੁਏ ਆਪੈ ਮੁਯੋ ਅਬ ਮੁਯੋ ਨ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਬੋਲ। ਮੇਰੇ
ਯੋ ਕਹਿ ਦੁਤਾਰੋ ਭੰਨਯੋ ਤੋਂ ਮਾਰਯੋ ਕੇਸ ਮੁਹਿ ਖੋਲ।੫।
ਤੁਮ ਜੱਟਨ ਹੁਇ ਏਕਠੇ ਲਯੋ ਥੋ ਗੁਰੂ ਬਣਾਇ।
ਗੋਬਿੰਦ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਕਰੈਂ ਕਰੈਂ ਸਚੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹਿ।੬।

ਚੌਪਈ : ਯੋ ਸੁਨ ਬੰਦੇ ਗੁੱਸਾ ਕੀਯੋ। ਪਾਇਲ ਠਾਣਾ ਤਿਸ ਲਿਖ ਦੀਯੋ। ਪੀਲੀਸ ਚੌਂਕੀ ਦਾ ਸਥਾਨ
ਜਾ ਕਰ ਤਿਸ ਤੇ ਬਦਲੇ ਲੇਹੁ। ਮਾਰ ਲੂਟ ਤਿਸ ਪਿੰਡ ਫੜੇਹੁ।੭।

ਦੋਹਰਾ : ਪਾਇਲ ਠਾਣਾ ਪਾਇਕੈ ਲੀਨੇ ਮਸੰਦ ਫੜਾਇ।
ਕਿਛ ਕੂਟੇ ਸਭ ਲੁੱਟ ਲਏ ਦੀਨੇ ਪਿੰਡੋਂ ਕਢਾਇ।੮।

੪੨. ਪ੍ਰਸੰਗ ਮਲੇਰ ਕੋ

ਚੌਪਈ : ਬੰਦੇ ਮਲੇਰਹਿ ਚੜ੍ਹਤੀ ਕਰੀ। ਸੋਊ ਮਲੇਰਹਿ ਧਾਕਾ ਤਿਮ ਪਰੀ। ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਉੱਪਰ ਚੜ੍ਹਾਈ / ਧਮਕ
ਲੂਟ ਕਤਲ ਕੀ ਉਠੀ ਅਵਾਜ਼। ਤੁਰੇ ਲੁਟੇਰੇ ਬਹੁ ਤਿਸ ਕਾਜ।੧।
ਸਤਿਗੁਰ ਵਾਕ ਉਹਾਂ ਆਇ ਅੜੋਂ। ਆਵਤ ਜਮ ਦਲ ਕਰ ਦੀਓ ਖੜੋਂ। ਅੱਗੇ ਆ ਗਿਆ
ਔਰ ਚਹਿਯਤ ਗੁਰ ਔਰ ਬਣਾਈ। ਦੇਖਹੁ ਸਤਿਗੁਰ ਉਲਟ ਬਝਆਈ।੨। ਵਛਿਆਈ

1. ਬੁਲਾਕਾ ਸਿੰਘ : ਬੁਲਾਕਾ ਸਿੰਘ, ਇਕ ਰਾਗੀ ਸਿੰਘ ਜੋ ਸਲੋਂਦੀ ਵਾਲੇ ਆਲੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਘੁੜਾਣੀ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਰਾਮਰਈਏ ਮਸੰਦਾਂ ਨੇ ਨਿਰਾਦਰੀ ਕਰਕੇ ਦੁਤਾਰਾ ਭੰਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਬੇਨਤੀ 'ਤੇ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ੧੭੧੦ ਈ. ਵਿੱਚ ਘੁੜਾਣੀ ਉੱਪਰ ਹਮਲਾ ਕਰਕੇ ਰਾਮਰਈਏ ਮਸੰਦਾਂ ਨੂੰ ਸੋਧਿਆ ਸੀ।
2. ਪਾਇਲ : ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦਾ ਇਕ ਕਸਬਾ, ਜੋ ਲੁਧਿਆਣਾ ਤੇ ਖੰਨਾ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਰੇਲਵੇ ਲਾਈਨ ਉੱਪਰ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ੧੭੧੦ ਈ. ਵਿੱਚ ਘੁੜਾਣੀ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਏਥੇ ਠਾਣਾ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਚਾਰਜ ਬੁਲਾਕਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।
3. ਘੁੜਾਣੀ : ਖੰਨਾ ਤੋਂ ਅਹਿਮਦਗੜ੍ਹ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਉੱਪਰ ਸਥਿਤ ਇਕ ਪਿੰਡ ਜਿੱਥੇ ਰਾਮਰਈਏ ਮਸੰਦਾਂ ਨੇ ਬੁਲਾਕਾ ਸਿੰਘ ਰਾਗੀ ਸਿੱਖ ਨਾਲ ਦੁਰ-ਵਿਹਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ੧੭੧੦ ਈ. ਵਿੱਚ ਮਾਰਿਆ ਸੀ।

ਦੋਹਰਾ : ਏਕ ਸਮੈਂ ਬੰਦਾ ਤਹਾਂ ਥੋ ਰਹਯੋ ਮਹੀਨੇ ਚਾਰ।

ਕਿਸ਼ਨ ਦਾਸ^੧ ਸੇਵਾ ਕਰੀ ਬਣੀਏ^੨ ਵਿਚ ਬਜ਼ਾਰ।੩।

ਬਾਣੀਆ, ਵਪਾਰੀ

ਚੌਪਈ : ਸੁਨਤ ਸੁ ਬਣੀਓ ਆਇ ਸੁ ਮਿਲਯੋ। ਉਸਕੋ ਬੰਦੋ ਆਦਰ ਕਰਯੋ।

ਕਹਯੋ ਮਾਂਗ ਜੋ ਮਾਂਗਨ ਜੋਗਾ। ਉਸ ਮਾਂਗਯੋ ਦੁਖ ਦੇਹ ਨ ਲੋਗਾ।੪।

ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ

ਕਹਰ ਕਤਲ ਤੇ ਸਭ ਰਖ ਲੋਹੋ। ਪੈਸਾ ਚਾਹੋ ਤੇਤਾ ਲੋਹੋ।

ਪਿਛਲ ਸਯਾਣਾ ਉਨ ਆਨ ਸੁਨਾਈ। ਇਮ ਗੁਰ ਬਚਾ ਤਬ ਅੜਯੋ ਆਈ।੫।

ਪਹਿਚਾਣ / ਬਚਨ, ਖੋਲ

ਭਾਜ ਪਠਾਣ ਗਏ ਤਹਿੰ ਸਾਰੇ। ਬਚੇ ਲੜਾਈਓਂ ਜੋ ਨਹਿੰ ਮਾਰੇ।

ਜਾਇ ਰਲੇ ਵਹਿ ਦਿੱਲੀ ਲਹੋਰ। ਉਹੇ ਬਚੈ ਨਹਿੰ ਕਿਸ ਹੀ ਠੋਰਾ।੬।

ਕਿਸੇ ਵੀ ਥਾਂ

ਪਠਾਣਨ ਮਾਲ ਸੁ ਜਪਤੀ^੧ ਕਰੀ। ਸ਼ਹਰ ਉਗਰਾਹੀ^੨ ਪੈਸੇ ਧਰੀ।

ਜ਼ਬਤ ਕਰ ਲਿਆ / ਵਸੂਲੀ

ਲੈ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਦੀਨੋ ਬਾਂਟਾ^੩। ਸਿੰਘਨ ਆਛੈ ਦਿਨ ਭਏ ਕਾਟਾ^੪।੭।

ਵੰਡ ਦਿੱਤਾ / ਚੰਗੇ ਦਿਨ ਕੱਟਣ ਲੱਗੇ

ਦੋਹਰਾ : ਫੌਜ ਟਕਿਆਨ ਸੌ ਸੂਧੀ^੧ ਭਈ ਐ ਮੁਲਕ ਉਗਰਾਰੇ ਔਰ।

ਸੂਖੀ, ਸੁਖਾਲੀ

ਆਕੀ^੨ ਰਹਯੋ ਸੁ ਨਹਿੰ ਛਡਯੋ ਸੋ ਮਾਰਯੋ ਕਰ ਪੌਰਾ।੮।

ਬਾਗੀ / ਧਾਵਾ ਕਰਕੇ

ਚੌਪਈ : ਅਖਵਾਜ ਖਿਦਰੁ ਜੋ ਹੁਤ ਮਰਦੂਦਾ^੧। ਪਠਾਣਨ ਮੈਂ ਥੋ ਬਡੋ ਗਦੂਦਾ^੨।

ਕੱਢਿ ਗੋਰਾ ਤੇ ਖੜੋ ਕਰਾਯੋ। ਸਾਥ ਕੰਧ ਕੈ ਉਸੈ ਟਿਕਾਯੋ।੯।

ਕਬਰ ਵਿੱਚੋਂ

ਬੰਦੈ ਕਹਯੋ ਥੋ ਬਡੋ ਜੁਆਨ। ਸਿੰਘਨ ਮਾਰਯੋ ਗਿਦੜ ਸਮਾਨ।

ਆਗ ਲਗਾਇ ਫੁਕ ਉਸ ਦਯੋ। ਔਰ ਦੂਜੋ ਸ਼ੇਖ ਸਦੋ^੩ ਫੁਕਵੈਯੋ।੧੦।

ਸਾੜਿਆ

ਬੁੱਢੇ ਪੀਰ ਜੁ ਮਲੇਰ ਸਦਾਯੋ। ਤ੍ਰਿਯਾ ਪੁਰਸ਼ ਉਸ ਦੇਹਿੰ ਪਹਿਰਾਯੋ।

ਉਸ ਕੀ ਜਾਗਾ ਦਈ ਢਹਾਇ^੪। ਓਇ ਭੀ ਕੱਢ ਦੀਯੋ ਗੋਰੋ ਫੁਕਾਇ।੧੧।

1. ਕਿਸ਼ਨ ਦਾਸ : ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਦਾ ਬਾਣੀਆ, ਜਿਸ ਪਾਸ ਬੰਦਾ ਜਦ ਬੈਰਾਗੀ ਸੀ ਤਾਂ ਚਾਰ ਮਹੀਨਿਆਂ ਲਈ ਠਹਿਰਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ੧੭੧੦ ਈ. ਵਿੱਚ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਭੇਟਾ ਦੇ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਨੂੰ ਨਾ ਲੁੱਟੇ। ਖਾਲਸਾ ਦਲ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਮੰਨ ਕੇ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਉੱਪਰ ਹਮਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ।
2. ਲਿਖਾਰੀ ਦਾ ਭਾਵ ਸ਼ਾਇਦ ਸ਼ੈਖ ਸਦਰ-ਉ-ਦੀਨ ਤੋਂ ਹੈ। ਇਹ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਦੇ ਪਠਾਣਾਂ ਦਾ ਮੋਢੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਸੁਲਤਾਨ ਬਹਿਲੋਲ ਲੋਧੀ ਦੀ ਲੜਕੀ ਨਾਲ ਹੋਈ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ੫੮ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਜਾਗੀਰ ਤੋਹਫ਼ੇ ਵਿੱਚ ਮਿਲੀ ਸੀ। ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ ਨਗਰ ਏਸੇ ਨੇ ਵਸਾਇਆ ਸੀ।
3. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਨੇ ਖਾਲਸਾ ਦਲ ਦੁਆਰਾ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਬਰਾਂ ਪੁੱਟਣ ਦਾ ਜੋ ਹਾਲ ਏਥੇ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸ੍ਰੋਤ ਤੋਂ ਪੁਸ਼ਟੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਟਹਿਲਣ ਬੀਬੀ ਅਨੂਪ ਕੌਰ ਨੂੰ, ਏਥੋਂ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਸ਼ੇਰ ਮੁਹੰਮਦ ਖ਼ਾਨ ਦਸੰਬਰ ੧੭੦੫ ਈ. ਵਿੱਚ ਦਰਿਆ ਸਰਸਾ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਹੋਈ ਲੜਾਈ ਦੌਰਾਨ, ਫੜ ਕੇ ਲੈ ਆਇਆ ਸੀ। ਬੀਬੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਜ਼ਤ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਖੁਦਕਸ਼ੀ ਕਰ ਲਈ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਬਰ ਵਿੱਚ ਦਫ਼ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਬਚਨਾਂ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਕਰਦਿਆਂ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਨਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਵਿੱਚ ਲੁੱਟ ਮਚਾਈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੀ ਕੋਈ ਕਬਰ ਪੁੱਟੀ ਤੇ ਬੇ-ਅਦਬੀ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਨੇ ਬੀਬੀ ਅਨੂਪ ਕੌਰ ਦੀ ਕਬਰ ਖੁਦਵਾ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਅੰਤਮ ਸਸਕਾਰ ਇਕ ਸਿੱਖ ਵਾਂਗ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਪਠਾਣਾਂ ਨੇ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵਜੋਂ ਦਫ਼ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਤੁਰਕ ਮੁਲਕ ਸਭ ਲੀਯੋ ਉਗਰਾਹਿ। ਦਿਯੋ ਮਲਵਈਅਨਾ ਮਿਲੇ ਜੁ ਅਇ। ਮਲਵੇ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ
ਭਾਈ ਫਤੇ ਸਿੰਘ^੧ ਕੀਓ ਮੁਹਿਰੈਲਾ। ਮਲਵਈ ਲਗਾਏ ਸਭ ਉਸ ਗੈਲਾ।੧੨। ਸਰਗੀ / ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੇ
ਮਲਵੀਅਨ ਕੋ ਸੁ ਕੀਓ ਨਿਬਾਬਾ। ਬੰਦੈ ਦੀਨੋ ਉਸੈ ਖਿਤਾਬ।੧੩।^੨ ਸਰਦਾਰ

ਦੋਹਰਾ : ਹਿਸਾਰ ਬਾਵਨੀ^੧ ਪਰਗਣੇ ਲੀਨੋ ਕਈ ਮਿਲਾਇ। ਬਵੰਜਾ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਾ ਪਰਗਣਾ
ਕੈਥਲ ਜੀਦ ਪਾਣੀਪਤੋ^੩ ਮੂਣਕ^੪ ਕਰਨਾਲ ਰਲਾਇ।੧੪। ਪਾਨੀਪਤ

ਚੌਪਈ : ਪਾਣੀਪਤ ਝੰਡੇ ਬੰਦੈ ਗਡਵਾਏ। ਤੁਰਕ ਫੌਜ ਕੋਊ ਲੰਘਣ ਨ ਪਾਏ। ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਨੇ
ਚੋਰੀ ਜੋਰੀ ਸੋ ਪੱਟੈ ਜੋਊ। ਤਿਮ ਤਿਮ ਬਹੁ ਡੂੰਘੇ ਅਤਿ ਹੋਊ।੧੫।
ਕਟੈ ਡੋਰੀ ਕੋਊ ਸੰਗ ਹਥਿਆਰ। ਗਿਰੇ ਬਾਹਿ ਤਿਹ ਪਹਿਲੇ ਵਾਰ।
ਰਖਯੋ ਨ ਰਾਖੋ ਉਸ ਪਹਿ ਕੋਇ। ਤੁਰਕ ਢੁਕਤਾ ਅਗ ਤਨ ਲਗੈ ਸੋਇ।੧੬। ਪਹਿਰੇਦਾਰ / ਨੇੜੇ

੪੩. ਪ੍ਰਸੰਗ ਦੁਆਬੇ ਕੋ

ਦੋਹਰਾ : ਬੰਦਾ ਮਲੇਰੇ ਮਲਾ ਚੜਯੋ ਵੜਯੋ ਦੁਆਬੇ ਜਾਇ। ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ ਮੱਲ ਕੇ / ਬਿਸਤ ਦੁਆਬ
ਮੁਲਕ ਛੋਡ ਹਾਕਮ ਗਯੋ ਲੜਾਈ ਕੋਇ ਨ ਖਾਇ।੧।

ਚੌਪਈ : ਰਾਹੋ^੫ ਜਲੰਧਰ ਪੁਰ ਹੁਸ਼ਿਆਰਾ। ਤੁਰਕ ਛਾਡਕੈ ਹੁਇ ਗਏ ਪਾਰ। ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ
ਬੰਦੁਬਸਤਾ ਤਬ ਬੰਦੈ ਕੀਓ। ਸਿੱਖਨ ਸੌਪਾ ਮੁਲਕ ਸਭ ਦੀਓ।੨। ਬੰਦੋਬਸਤ / ਸਪੁਰਦ
ਦੁਆਬੇ ਲੋਗ ਭਏ ਬਹੁ ਸਿੱਖ। ਬੰਦੇ ਗੀਤ ਚਲਾਈ ਵੱਖਾ। ਦੁਆਬੇ ਵਿੱਚ / ਵੱਖਰੀ ਗੀਤੀ
ਜੋ ਭੂਖੋ ਆਯੋ ਬੰਦੈ ਪਾਹਿ। ਬੰਦੈ ਦੀਨੋ ਸੋਊ ਰਜਾਇ।੩। ਪਾਸ / ਰਜਾ ਦਿੱਤਾ
ਫਗਵਾੜੇ ਵਾਲੇ ਮਿਲੇ ਸੁ ਆਈ। ਉਨ ਕੋ ਦੀਨੀ ਮੁਲਕ ਉਗਰਾਹੀ। ਫਗਵਾੜੇ ਦਾ ਹਾਕਮ
ਔਰ ਮੁਲਕ ਕੇ ਆਇ ਮਿਲੇ ਪੈਚਾ। ਦਯੋ ਦਿਲਾਸੋ ਲਯੋ ਪੈਸੇ ਖੈਚ।੪। ਪੰਚ, ਪੰਚਾਇਤਾ / ਦਿਲਾਸਾ
ਹਿੰਦੂਅਨ ਨੇ ਤੋ ਬਡ ਸੁਖ ਪਾਯੋ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੇ ਵਖਤ ਕਟਾਯੋ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਮੁਸੀਬਤ ਕੱਟੀ
ਹਿੰਦੂਅਨ ਓਲੈ ਵੈ ਭੀ ਜੀਵੈ। ਹੁਇ ਰਈਅਤ ਸੋ ਮੁਲਕ ਵਸੀਵੈ।੫। ਓਹਲੇ

ਦੋਹਰਾ : ਪਾਣੀਪਤ ਹਿੰਸਾਰਾ ਲੋ ਔ ਮਾਝੇ ਪਟੀ^੬ ਤਾਂਹਿ। ਹਿਸਾਰ / ਮਾਝੇ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਗਰ
ਨਿਵਾਜਾ ਨਗਾਰਾ ਤੁਰਕ ਕੋ ਔ ਬਾਂਗਾ ਦੇਵੈ ਕਹੂੰ ਨਾਂਹਿ।੬। ਨਮਾਜ਼ / ਆਜਾਨ

੧. ਫੜੇ ਸਿੰਘ : ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਦੀ ਵੰਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਭਾਈ ਫੜੇ ਸਿੰਘ, ਇਸ ਨੂੰ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਸਮਾਣੇ ਦਾ ਹਾਕਮ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਸੀ।
੨. ਛੰਦ ਨੰ: ੧੩ ਦਾ ਇਕ ਬੰਦ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ।
੩. ਪਾਨੀਪਤ : ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਲਾਹੌਰ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ਾਹੀ ਸੜਕ ਉੱਪਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਗਰ ਜੋ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਉੱਪਰ ਕਬਜ਼ੇ ਲਈ ਕਈ ਜ਼ੁੱਧਾਂ ਦਾ ਅਖਾੜਾ ਬਣਿਆ। ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਸਰਹਿੰਦ ਫਤਹਿ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਖ਼ਾਲਸਾ ਰਾਜ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜੋ ਮੁਲਕ ਮੱਲਿਆ ਸੀ, ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਤਰਫ ਪਾਨੀਪਤ ਉਸਦੀ ਆਖ਼ਰੀ ਸਰਹੰਦ ਸੀ। ਇਸ ਥਾਂ ਉੱਤੇ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਵਜੋਂ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਖ਼ਾਲਸਈ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਹਿਰਾ ਦਿੱਤੇ ਸਨ।
੪. ਮੁਨਕ : ਪਾਤੜਾਂ ਤੋਂ ਟੋਹਣਾ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਉੱਪਰ ਸਥਿਤ ਇਕ ਪੁਰਾਣਾ ਕਸਬਾ ਜੋ ਅੱਜ ਕੱਲ ਸੰਗਰੂਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਇਕ ਤਹਿਸੀਲ ਹੈ।
੫. ਰਾਹੋ : ਦਰਿਆ ਸਤਿਲੁਜ ਦੇ ਸੱਜੇ ਕਿਨਾਰੇ ਪੁਰਾਣਾ ਕਸਬਾ ਜੋ ਨਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਦੱਖਣ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪੰਜ ਕੁ ਮੀਲ ਦੂਰ ਹੈ।

- ਚੌਪਈ : ਸਿਠਾਲਾ^੧ ਬੁਤਾਲਵਾਲੇ^੨ ਸਿੰਘ ਵੱਲ। ਪਠਾਣਕੋਟ ਤਿਤਿ ਲੀਆ ਮਲ।
 ਦੂਣ ਜਸਵਾਲੀ^੩ ਚੜ੍ਹ ਮਲ ਲਈ। ਪੜੋਲ ਬਸੋਲੀ ਸਭ ਰੱਯਤ ਕਈ।੭। ਜਸਵਾਨ, ਬਾਈਧਾਰ ਦੀ ਰਿਆਸਤ
 ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਉਗਰਾਹੀ ਦਈ ਹਟਾਇ। ਉਸ ਸਿਰ ਅਪਨੀ ਲਈ ਠਹਿਰਾਇ।
 ਆਇ ਮਿਲੈ ਤਿਸ ਰੱਯਤ ਹੋਇ। ਛਡਯੋ ਨ ਆਕੀ ਖਾਲਸੈ ਕੋਇ।੮।
- ਦੋਹਰਾ : ਤੁਰਕ ਜਬੈ ਨਿਰਬਲ ਲਖੇ ਪੰਜਾਬ ਨ ਪੈਸਾ ਦੇਇ। ਸਕਤੀਹੀਣ ਵੇਖੇ
 ਕਸ਼ਮੀਰ ਬਹਾਵਲਾ ਭਖਰ ਲੁਟੀ ਕਿਛ ਹੱਥ ਚੁਕਾਵੇ ਲੇਇ।੯। ਬਹਾਵਲਪੁਰ / ਹੱਥ ਚੁਕਾਵੇ
- ਚੌਪਈ : ਬੰਦੈ ਗਰਦੀ ਪੜੀ ਪੰਜਾਬ। ਧਾਂਕਾ ਪਰੀ ਬਾਈ ਸੂਬੇ ਤਾਕਾ। ਬੰਦੇ ਦਾ ਰਾਜ / ਤੱਕ
 ਮਧ ਕਾਬਲੈ ਸੋਚਾਂ ਕਰੈ। ਮਤਾ ਹਮ ਪਰ ਬੰਦਾ ਆਇ ਪਰੇ।੧੦। ਕਾਬੁਲ ਵਿੱਚ / ਕਿਧਰੇ
- ਦੋਹਰਾ : ਬੰਦੈ ਦੁਆਬੇ ਮੱਲਿਓ ਸਭ ਮਿਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਆਇ।
 ਆਪ ਨ ਆਯੋ ਜੋ ਕੋਊ ਉਨ ਦੀਨੇ ਵਕੀਲਾ ਘਲਾਇ।੧੧। ਨੁਮਾਇੰਦੇ, ਏਲਚੀ
- ਚੌਪਈ : ਗੱਡ ਖਾਲਸੈ ਝੰਡੇ ਝੁਲਾਏ। ਤੁਰਕਨ ਕੇ ਸੋ ਪੱਟ ਗਿਰਾਏ।^੧ ਖਾਲਸਈ ਨਿਸ਼ਾਨ ਝੁਲਾਏ / ਪੁੱਟ ਦਿੱਤੇ
 ਸਿਹੰਦ ਨਬਾਬੀ ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਭਈ। ਦੁਆਬੇ ਕੀ ਓਸ ਦੂਜੇ ਤਈ।੧੨। ਦੂਜੇ ਭਰਾ (ਰਾਮ ਸਿੰਘ) ਨੂੰ
 ਪਠਾਣਕੋਟ ਔ ਅਚਲ ਬਟਾਲਾ। ਮਾਰਯੋ ਸੂਬਾ ਉਸ ਮੁਲਕੈ ਵਾਲਾ।
 ਤੀਜੇ ਭਾਊ ਉਹਾਂ ਉਨ ਬਹਯੋ। ਚੌਥੇ ਹਜੂਰ ਬੰਦੈ ਇਕ ਰਹਯੋ।੧੩। ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ / ਕੋਇਰ ਸਿੰਘ
 ਦਿੱਲੀ ਲਹੌਰ ਬਡ ਭਯੋ ਦਬਾਉ। ਅਗੈ ਤੁਰਕ ਕੱਢ ਸਕੈ ਨ ਪਾਉ। ਪੇਰ ਅਗਾਹ
 ਲੀਕਾ ਬੰਦੇ ਕੀ ਲਖੈ ਕੋ ਨਾਹੀ। ਏਕਲਾ ਝੰਡੇ ਪਾਣੀਪਤ ਝੁਲਾਹੀ।੧੪। ਲਕੀਰ, ਸਰਹੰਦ / ਲੰਘੇ / ਇਕੱਲੇ ਦੇ
- ਦੋਹਰਾ : ਬੰਦੈ ਬਿਧਾ ਤਬ ਯੋ ਠਈ ਵਿਚ ਕਿਲਿਅਨ ਠਾਣੇ ਪਾਇ। ਤਰੀਕਾ / ਕਿਲਿਆ ਵਿੱਚ ਠਾਣੇ ਕਾਇਮ ਕੀਤੇ
 ਇਕ ਇਕ ਜਾਗਾ ਆਪਨੀ ਲੀਨੀ ਵਿਚ ਚਿਣਾਇ।੧੫। ਉਸਾਰ ਲਈ
- ਚੌਪਈ : ਪਾਣੀਪਤ ਲੋ ਪਠਾਣ ਸੁ ਕੋਟਾ। ਕਾਇਮ ਕਿਲੇ ਕੀਏ ਹੈ ਜੋਟਾ। ਪਾਨੀਪਤ ਤੋਂ ਪਠਾਣਕੋਟ ਤਕ / ਦੋ ਦੋ
 ਬੰਦਾ ਕਦੇ ਕਿਤੇ ਗੜ ਜਾਵੈ। ਖਬਰ ਕਰੈ ਨਹਿ ਇਕਲੋ ਧਾਵੈ।੧੬।
 ਵੜੈ ਅਚਾਨਕ ਜਾਨਯੋ ਨ ਜਾਇ। ਕੁੰਡੇ ਜੰਦੇ ਅੜੈ ਦਸਾਇ। ਜੰਦਰੇ
 ਜਿਮੀ ਵੜੈ ਕਦੇ ਉਡੇ ਅਕਾਸ਼। ਦਿਸੇ ਨਹੀਂ ਵਹਿ ਜਾਵੈ ਪਾਸ।੧੭। ਜ਼ਮੀਨ
 ਪੀਏ ਨ ਪਾਣੀ ਅੰਨ ਨ ਖਾਇ। ਜਹਾਂ ਚਹੈ ਤਹਿ ਪਹੁੰਚੈ ਜਾਇ।
 ਸਭ ਗੜੀਅਨਾ ਮੈਂ ਫਿਰ ਕਰ ਆਵੈ। ਸਬਹਨ ਕੀ ਜਾ ਖਾਤ ਕਰਾਵੈ।੧੮। ਕਿਲਿਆ ਵਿੱਚ / ਸਬਰਸਾਰ
 ਸਬਹਨ ਮਨ ਕੀ ਬਾਤ ਬਤਾਵੈ। ਸਬਹਨ ਕੀ ਵਹਿ ਚਿੰਤ ਮਿਟਾਵੈ।
 ਸਬਹਨ ਕੀ ਵਹੁ ਪੂਰੇ ਆਸ। ਸਬਹਨ ਕੇ ਆ ਬਹੈ ਸੁ ਪਾਸ।੧੯।

੧. ਸਿਠਾਲਾ : ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਇਕ ਪੁਰਾਤਨ ਪਿੰਡ ਜੋ ਬਿਆਸ ਤੋਂ ਬਟਾਲਾ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਉੱਪਰ ਸਥਿਤ ਹੈ।
 ੨. ਬੁਤਾਲਾ : ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਇਕ ਪੁਰਾਤਨ ਪਿੰਡ ਜੋ ਬਿਆਸ ਤੋਂ ਬਟਾਲਾ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਉੱਪਰ ਸਥਿਤ ਹੈ।
 ੩. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਾਲੇ ਖਰੜੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ।
 ੪. ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਇਕ ਹੋਰ ਛੰਦ ਹੈ :
 ਮਹਿ ਜਤ ਮਸੀਤੈ ਦਈ ਢਹਾਇ। ਨਗਾਰੋ ਤੁਰਕ ਨ ਸਕੈ ਬਜਾਇ।
 ਪੀਰਨ ਕੀ ਸਭ ਗੋਰ ਪੁਟਾਈ। ਜਿਮ ਕਰੀ ਥੀ ਸਤਿਗੁਰ ਫੁਰਮਾਈ।

ਦੋਹਰਾ : ਜਿਮ ਗੋਪੀਅਨ ਕੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਕਹੈ ਰਹੈ ਸਭ ਪਾਸ।
ਤਿਮ ਬੰਦਾ ਕਿਲਿਅਨ ਫਿਰੈ ਨਿਤਪ੍ਰਤਿ ਪੁਜਾਵੈ ਆਸ।੨੦। *ਰੋਜ਼ਾਨਾ / ਆਸਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਦਾ ਸੀ*

ਚੌਪਈ : ਸਵੇਂ ਨਹੀਂ ਵਹਿ ਸਾਰੀ ਰਾਤ। ਬਿਨਾਂ ਸੁਨੀ ਸੁ ਬਤਾਵੈ ਬਾਤ। *ਸੌਣਾ*
ਦੂਰ ਦਰਸ਼ੀ ਜੋ ਸਿਧਿ ਕਹਾਵੈ। ਬੰਦੈ ਨੂੰ ਸੋ ਸਿੱਧੀ ਆਵੈ।੨੧। *ਦੂਰ ਦੀ ਦੇਖਣ ਵਾਲਾ*
ਅਣਿਆ ਮਹਿਮਾ ਥੀ ਤਿਹ ਪਾਸ। ਰਿੱਧਿ ਬ੍ਰਿਧਾ ਕੋ ਥੋ ਪਰਕਾਸ਼। *ਫੱਫਾ-ਛੋਟਾ ਹੋਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ / ਵਡਿਆਈ*
ਉਡਨਿ ਸਿਧੀ ਸਾਧੀ ਥੀ ਵਾਹਿ। ਬਹੁਤ ਸਿਧੀ ਥੀ ਤਿਸਕੋ ਪਾਹਿ।੨੨।
ਜਲ ਖੂਹਾਂ ਤੇ ਬਾਹਰ ਆਵੈ। ਬਿਨ ਹੀ ਅਗਨੇ ਅਗਨ ਜਗਾਵੈ। *ਅੱਗ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅੱਗ*
ਚਰੈ ਤੋ ਲੇਵੈ ਮੀਂਹ ਬਰਸਾਇ। ਖੜੋ ਕਰੇ ਜਲ ਚਲਤ ਦਰਯਾਇ।੨੩।
ਪਵਨ ਵਗਤ ਸੋ ਦਏ ਹਟਾਇ। ਆਵਤ ਸੌਂਹੀ ਪਲਟ ਵਗਾਇ। *ਸਾਹਮਣਿਓ*
ਐਸੀ ਜੁਗਤਨਿ ਔਰ ਅਚੰਭਾ। ਸਿਖਨ ਦਿਖਾਵੈ ਤਜੈ ਬਿਲੰਬਾ।੨੪। *ਜੁਗਤਾਂ / ਅਚੰਭੇ / ਬਿਨਾਂ ਦੇਰੀ ਦੇ*

੪੪. ਪ੍ਰਸੰਗ ਸਲੋਦੀ ਵਾਲਿਆਂ ਕਾ

ਚੌਪਈ : ਏਕ ਦਿਵਸ ਆਲੀ ਸਿੰਘ ਆਯੋ। ਦੇਖ ਬੰਦੇ ਨੇ ਸੀਸ ਹਿਲਾਯੋ। *ਗਮ ਵਿੱਚ ਸਿਰ ਹਿਲਾਇਆ*
ਤੋ ਆਲੀ ਸਿੰਘ ਦੁਇ ਕਰਾ ਜੋੜੇ। ਹਜ਼ੂਰ ਨੇਤ੍ਰ ਕਿਮ ਹਮ ਸੋ ਮੋੜੇ।੧। *ਦੇਵੇ ਹੱਥ*
ਹਮ ਕੋ ਬਹੁਤ ਸੁ ਚਿੰਤਾ ਪਈ। ਹਮ ਤੇ ਕਯਾ ਤਕਸੀਰਾ ਸੁ ਭਈ। *ਕਸੂਰ, ਭੁੱਲ*
ਤਬ ਬੰਦੇ ਨੇ ਬਚਨ ਉਚਾਰੇ। ਪੁਤ੍ਰ ਮਰੈ ਦਿਨ ਬਾਈਅਨਾ ਬਾਰੇ।੨। *ਬਾਈ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ / ਤੇਰਾ*

ਦੋਹਰਾ : ਲਗੇ ਗੋਲੀ ਇਕ ਸੀਸ ਮੈਂ ਦੂਜੋਂ ਇਮੀ ਮਰ ਜਾਇ।
ਸੋ ਸੁਨਿਕੇ ਅਚਰਜ ਭਯੋ ਕਰੀ ਤਕੜਾਈ ਵਾਇ।੩।

ਚੌਪਈ : ਦਿਨ ਬਾਈ ਜਬ ਪੁਜਯੋ ਆਇ। ਹੁਤੋ ਬਹਾਲਯੋ ਤੰਬੂ ਮਾਇ। *ਵਿੱਚ*
ਖਾਖ ਤੋਦੋ ਕਿਤੈ ਸਿੰਘ ਮਰਾਵੈ। ਫੜ ਫੜ ਬੰਦੂਕਨ ਗੋਲੀ ਚਲਾਵੈ।੪।
ਸੋ ਹੋਣੀ ਨੇ ਖੜਾ ਕਰਾਯਾ। ਉਤ ਵਲ ਹੁਇ ਉਨ ਝਾਕਾ ਲਾਯਾ। *ਝਾਕਿਆ, ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਵੇਖਣ ਲੱਗਿਆ*
ਛੁਟੀ ਗੋਲੀ ਉਸ ਸੀਸੇ ਵੜੀ। ਹੋਣੀ ਕਹੋ ਕਹਾਂ ਕਿਮ ਟਰੀ।੫। *ਸਿਰ ਵਿੱਚ ਧਸ ਗਈ*

ਦੋਹਰਾ : ਖਾਨੂੰ ਸਿੰਘ ਐਸੇ ਮੁਯੋ ਬਚਯੋ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਨਾਂਹਿ। *ਮਰ ਗਿਆ*
ਹੁਤੀ ਜੁ ਅਵਲ ਏਕ ਉਸ ਇਮ ਕਰ ਦੋਉ ਮਰਾਹਿ।੬।

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਬੰਦੈ ਸਿੰਘ ਆਲੀ ਬੁਲਾਯਾ। ਮਾਰੋ ਉਸੈ ਜਿਨ ਤਵ ਸੁਤ ਘਾਯਾ।
ਜਬ ਬੰਦੇ ਨੇ ਐਸ ਫਰਮਾਯਾ। ਉਲਟ ਆਲੀ ਸਿੰਘ ਉਨੈਂ ਸੁਨਾਯਾ।੭।
ਹਮਰੇ ਸੁਤ ਨਹਿ ਕਿਨੈ ਮਰਾਏ। ਮੁਏ ਸੁ ਅਪਨੀ ਉਮਰ ਬਿਤਾਏ।
ਅਬ ਹਮ ਕਿਸਕੋ ਦੇਂ ਕਿਮਾ ਦੋਸ। ਨਹਿ ਕਿਨਾ ਮਾਰਯੋ ਫੜ ਕਰ ਓਸ।੮। *ਕਿਵੇਂ / ਕਿਸੇ ਨੇ*

੧. ਖਾਕ ਤੋਦਾ : ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਢੇਰ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਤੀਰ ਜਾਂ ਬੰਦੂਕ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਢੇਰ ਦੇ ਅੱਗੇ ਗਾਰੇ ਦੀ ਕੰਧ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਤੇ ਅੰਦਰ ਰੋਤ ਭਰਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਜਿਤਨੀ ਬੰਦੂਕ ਦੀ ਗੋਲੀ ਜਾਂ ਤੀਰ ਖਾਕ ਤੋਦੇ ਵਿੱਚ ਧੱਸਦੀ ਸੀ ਉਤਨੀ ਹੀ ਗੋਲੀ ਦੀ ਮਾਰ ਜਾਂ ਤੀਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਮਿਹਰਵਾਨ ਹੁਇ ਬੰਦੈ ਕਹਯੋ। ਹਮ ਨੇ ਤੁਮਕੋ ਔਰ ਜੁਗਾ ਦਯੋ।
ਵੈ ਭੀ ਜਨਮੈ ਜੋੜੈ ਦੋਊ। ਮਾਗੀ ਸਿੰਘ ਔ ਬਲੋ ਸਿੰਘ ਸੋਊ।੯।

ਜੋੜਾ, ਪੁੱਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਜੋੜੀ

84. ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਕੋਂ ਦੰਦ ਦੇਨੇ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ

ਦੋਹਰਾ : ਦੀਪ ਸਿੰਘ^੧ ਚੁਕੋਹੀਏ ਦਾਣੇ ਚਬੇ ਨ ਜਾਹਿ।

ਜਿਮ ਤਿਸਕੋ ਦਾੜ੍ਹੇ ਦਈ ਸੋ ਮੈਂ ਦੇਹੁ ਬਤਾਇ।੧।

ਦਾੜ੍ਹਾਂ

ਇਕ ਦਿਨ ਛੋਲੇ ਲਯਾਇਓ ਕੋਈ ਬੰਦੈ ਦਿਵਾਨਾ।

ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ

ਔਰ ਸਭੈ ਚਾਬਤ ਭਏ ਇਕ ਚਬੈ ਨ ਸਿੰਘ ਜੁਵਾਨ।੨।

ਚੱਬਣ ਲੱਗੇ

ਚੌਪਈ : ਔਰ ਸਭਨ ਨੇ ਮੁਖਹੁ ਅਲਾਯਾ। ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਾਣਾ ਨ ਖਾਯਾ।

ਬੋਲਿਆ

ਦੇਖ ਬੰਦੇ ਨੇ ਉਸ ਕੋ ਕਹਯੋ। ਕਿਮ ਤੂੰ ਛੋਲੇ ਚਬਨੋ ਰਹਯੋ।੩।

ਉਸੈ ਕਹਯੋ ਹਮ ਦਾੜ ਦੰਤਾ ਨਾਹੀ। ਹਮ ਸੋਂ ਦਾਣਾ ਚਬਯੋ ਨ ਜਾਹੀ।

ਦੰਦ

ਬੰਦੈ ਕਹਯੋ ਮੈਂ ਦਈ ਤੁਮ ਦਾੜ੍ਹ। ਉਨ ਮਾਰਯੋ ਫੱਕੋ ਚਬਯੋ ਕੜਕਾੜਾ।੪। ਫੱਕਾ / ਕੜ ਕੜ ਕਰਕੇ

ਐਸੀ ਐਸੀ ਕਰਾਮਾਤ ਲਗਾਈ। ਦੁਨੀਆਂ ਬਹੁਤ ਉਸ ਗੈਲ ਲਗ ਆਈ।

ਐਸੀ ਐਸੀ ਅਨਿਕ ਸਿਧਾਈ। ਕਿਤਕਾ ਕਹੋਂ ਥੀ ਜੋ ਸੁਨ ਪਾਈ।੫। ਕਰਾਮਾਤਾਂ / ਕਿੱਨੀਆਂ ਕੁ

86. (ਸੂਬੇ ਤੇ ਤੁਰਕਾਂ ਨੂੰ ਬੰਦੇ ਦਾ ਡਰ)

ਦੋਹਰਾ : ਅਸਲਮ ਖਾਂ^੨ ਸੂਬੇ ਹੁਤੋ ਸੁ ਲਹੌਰੋਂ ਬਾਹਰ ਨ ਜਾਇ।

ਨਿਸ ਦਿਨਾ ਸੋ ਸੋਚਿਤ ਰਹੈ ਥਰ ਥਰ ਮਨ ਕੰਪਾਇ।੧।

ਦਿਨ ਰਾਤ / ਕੰਬਦਾ

ਚੌਪਈ : ਲੋਕ ਕਹੈਂ ਯਹਿ ਵਹਿ ਅਵਤਾਰ। ਜਿਨ ਦੇਣੇ ਸਭ ਮੁਸਲੋ ਮਾਰ।

ਮੁਸਲਮਾਨ

ਯਿਹ ਸੁਨ ਸੋਚ ਸਭ ਤੁਰਕਨ ਪਈ। ਓਰ ਚਾਰਾ ਗੱਲ ਯੋਂ ਚਲ ਗਈ।੨।

ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ

ਦੋਹਰਾ : ਤੁਰਕਨ ਸੁਨੈਂ ਯਹਿ ਬਾਤ ਜਬ ਘਰ ਹੀ ਅੰਦਰ ਡਰਾਹਿ।

ਮਤ ਮਾਰੇ ਹਮ ਆਇ ਘਰ ਬੰਦਾ ਬੁਗੀ ਬਲਾਇ।੩।

ਮੁਸੀਬਤ, ਬਲਾ

੧. ਦੀਪ ਸਿੰਘ : ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ, ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਪੋਹੂਵਿੰਡ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਸਿੰਘ ਸਜ ਕੇ ਪੰਥ ਦੀ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋ ਕੇ ਕਈ ਜੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਫ਼ਤਹਿ ਪਾਈ। ਆਪ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦੀ ਮਿਸਲ ਦੇ ਮੁਖੀਏ ਬਣੇ। ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ੧੭੬੦ ਈ. ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਈ। ਲੇਖਕ ਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਚੁਕੋਹੀਏ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਕੀ ਇਹ ਕੋਈ ਵੱਖਰਾ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀ ਜਾਂ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

੨. ਅਸਲਮ ਖਾਂ : ਸਯਦ ਅਸਲਮ ਖ਼ਾਨ, ਇਹ ਕਾਬੁਲ ਦੇ ਮੌਲਵੀਜ਼ਾਦਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼ਫੀ ਖ਼ਾਨ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਗਵਰਨਰ ਸੀ। ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਆਉਣਾ ਸੁਣ ਕੇ ਜਦ ਮਾਝੇ ਦੇ ਸਿੰਘ ਬਾਗੀ ਹੋਏ ਤਾਂ ਇਹ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਨਿਕਲਦਾ। ਜਦ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੁਲਾਣਿਆਂ ਨੇ ਹੈਦਰੀ ਝੰਡੇ ਦੇ ਖੱਲੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜਿਹਾਦ ਲਈ ਇਕੱਠਿਆਂ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਇਆ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਜੁਲਾਈ ੧੭੧੦ ਈ. ਵਿੱਚ ਜੋ ਜੰਗ ਹੋਈ ਉਸ ਵਿੱਚ ਹਾਰ ਹੋਈ। ਇਸ ਦਾ ਦੋਹਾਂਤ ੧੭੧੧ ਈ. ਵਿੱਚ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਕਈ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸਲਾਮ ਖ਼ਾਨ ਤੇ ਕਈਆਂ ਨੇ ਮੁਸਲਿਮ ਖ਼ਾਨ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਚੌਪਈ : ਪਤਿਸ਼ਾਹ ਭੀ ਮਨ ਮੈਂ ਇਮ ਡਰੈ। ਬਜੀਰ ਯਹੀ ਮਨ ਸੋਚਾਂ ਕਰੈ।
 ਸੂਬੇਦਾਰੀ ਕੋਈ ਨ ਲੇਇ। ਬੰਦੇ ਵੱਲ ਪਗਾ ਅਗੈ ਨ ਦੇਇ।੪। ਪੈਰ
 ਝੰਡੇ ਪਾਣੀਪਤ ਖਾਲੀ ਖੜਵਾਏ। ਤੁਰਕ ਪਾਸ ਕੋਊ ਦੇਖਣ ਨ ਪਾਏ। ਬਿਨਾਂ ਪਹਿਰੇਦਾਰਾਂ ਦੇ
 ਖਾਲਸੇ ਬੁੰਗਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਲਾਯਾ। ਤਿਨ ਕੋ ਸਕੇ ਨ ਕੋਊ ਭਵਾਯਾ।੫। ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਮਕਾਨ / ਤੋੜਨਾ
 ਆਪਿ ਬਹਯੋ ਕਰਿ ਜਿਜੋ ਮੁਕਾਮਿ। ਕੀਯੋ ਬਡੋ ਇਕ ਦੇਖ ਸੁ ਧਾਮ। ਜੇਜੋ ਦੁਆਬਾ
 ਬੈਠ ਬੜੈ ਤਿਹਿ ਬਖਸ਼ੋ ਕਰੈ। ਖਾਨਿ ਸੁਖ ਦੁਖ ਦੁਸਟਨਿ ਕਰੈ।੬।^੧

੪੭. ਪ੍ਰਸੰਗ ਪ੍ਰਬਤਿ ਕੋ

ਦੋਹਰਾ : ਪੰਜਾਬ ਬੰਦੇ ਜਬ ਜਿੱਤ ਲਈ ਚੜ੍ਹਯੋ ਸੁ ਪਰਬਤ ਵੱਲ।
 ਡੇਰਾ ਕੀਰਤਪੁਰ ਕੀਯੋ ਅਨੰਦਪੁਰ ਕੁਛ ਤੱਲਾ।੧। ਪਹਾੜ ਦੇ ਬੱਲੇ

ਚੌਪਈ : ਅਬ ਹਮ ਜਿੱਤ ਸੁ ਲਈ ਪੰਜਾਬ। ਅਬ ਚੜ੍ਹ ਪਰਬਤ ਕਰਿਯੈ ਖ੍ਰਾਬ। ਤਬਾਹ, ਨਾਸ਼
 ਮਿੱਤ੍ਨ ਸੁਖ ਔ ਦੁਸ਼ਮਨ ਦੁੱਖ। ਦਯੋ ਪਛਾਣ ਤਿਸ ਰੱਜਾ ਔ ਭੁੱਖਾ।੨। ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ / ਬਰਬਾਦੀ
 ਜਿਨ ਜਿਨ ਸਤਿਗੁਰ ਕੋ ਦੁਖ ਦਯੋ। ਸੋ ਉਨ ਚਹੀਯਤ ਉਧਾਰ ਉਤਰਯੋ। ਉਧਾਰਾ ਕਰਜ਼ ਬੁਕਾਉਣਾ
 ਸਿਰ ਕਹਿਲੂਰਨਾ ਕੈ ਬਹੁ ਬਦੀ। ਸਭੋ ਲੜਾਈ ਇਨ ਤੇ ਵਧੀ।੩। ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਦੇ ਰਾਜੇ
 ਜਾਇ ਦਿੱਲੀ ਇਨ ਕਰੀ ਪੁਕਾਰ। ਪਤਿਸ਼ਾਹਿ ਭਖਾਯੋ ਇਨ ਕਈ ਬਾਰ। ਭੜਕਾਇਆ
 ਲਿਖਾਯੋ ਲਹੌਰ ਸਿੰਹੰਦ ਪ੍ਰਵਾਨੇ। ਲਯਾਯੋ ਚੜ੍ਹਾਇ ਸਬ ਸੂਬੇ ਮੁਸਲਮਾਨੇ।੪।
 ਦਸ ਲਖ ਫੌਜ ਰਹਿ ਦਰੈ ਕੰਧਾਰ। ਲਿਖਾਇ ਲਯਾਯੋ ਯਹਿ ਮੱਦਕਾਰਾ। ਮੱਦਕਾਰ
 ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਇਨੈਂ ਮ੍ਰਵਾਏ। ਇਨ ਦੀਨੇ ਦੁਖ ਸਭਿ ਗੁਰ ਪਾਏ।੫।
 ਪਹਿਲੋਂ ਕਤਲ ਕਰੋ ਕਹਿਲੂਰ। ਬਿਲਾਸਪੁਰੋ ਫਿਰ ਲੁਟੋ ਜ਼ਰੂਰ।
 ਸਪਤ ਧਾਮ^੨ ਮਧ ਯੂਰ ਮਿਲਾਓ। ਹੋਇ ਸਿੱਖ ਤਿਹ ਰੱਖਯ ਕਰਾਓ।੬।

ਦੋਹਰਾ : ਤੋਂ ਬੰਦੈ ਕਹਿਲੂਰੀਅਨ ਕਹੀ ਖਬਰ ਹੋਹੁ ਦਾਰਾ। ਖਬਰਦਾਰ ਹੋ ਜਾਓ
 ਅਕੈ ਤਾਂ ਹਮ ਰੱਯਤ ਬਨੋ ਅਕੈ ਲਰੋ ਹਮ ਨਾਰਾ।੭। ਜਾਂ ਤਾਂ / ਨਾਲ

ਚੌਪਈ : ਮੈਂ ਆਯੋ ਅਬ ਪ੍ਰਬਤ ਲੁਟਾਵਨ। ਗੁਰ ਕਹੀ ਯੂੜ ਸਤਧਾਰ ਮਿਲਾਵਨ।
 ਜੋ ਕਿਛੁ ਹੁਇ ਕਰ ਲਿਹੁ ਤਕੜਾਈ। ਮਾਰੂ ਤੁਮਕੋ ਢੋਲ ਬਜਾਈ।੮।

੧. ਇਹ ਛੰਦ ਛਪੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਦੇਖੋ ਪੰਨਾ ੧੦੪.
 ੨. **ਬਿਲਾਸਪੁਰ** : ਪਹਾੜੀ ਰਿਆਸਤ ਕਹਿਲੂਰ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਜੋ ਸਤਿਲੁਜ ਦਰਿਆ ਦੇ ਖੱਬੇ ਕਿਨਾਰੇ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਏਸੇ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਅੰਦਰ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਕਹਿਲੂਰ ਦੇ ਰਾਜਾ ਭੀਮ ਚੰਦ ਦੀ ਈਰਖਾ ਕਾਰਨ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ੧੭੦੫ ਈ. ਵਿੱਚ ਅਨੰਦਪੁਰ ਛੱਡਣਾ ਪਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਭਾਰੀ ਜਾਨੀ ਤੇ ਮਾਲੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਸੀ।
 ੩. **ਸਪਤ ਧਾਮ** : ਪਹਾੜ ਦੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਬਾਈਪਾਰ ਵਜੋਂ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ੧੧ ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਹਲਕੇ ਵਿੱਚ ਤੇ ੧੧ ਡੂਗਰ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਨੇ ਸਪਤ ਧਾਮ (ਸੱਤ ਰਿਆਸਤਾਂ) ਦਾ ਜੋ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਨ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਇਹ ਹਨ—ਕਹਿਲੂਰ, ਹਿੰਡੂਰ, ਕਾਂਗੜਾ, ਜਸਵਾਨ, ਜਸਰੋਟਾ, ਡਢਵਾਲ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਨਗਰ।

ਸੋ ਸੁਨ ਰਾਜੇ ਗਰਗਾ ਕੀਆ। ਹਮ ਬਸੈ ਪ੍ਰਬਤੀ ਬਡ ਉੱਚੇ ਬੀਆ। ਗਰੁਰ, ਘੁਮੰਡ / ਉੱਚੇ ਥਾਂ
 ਮੰਤ੍ਰ ਜੰਤ੍ਰ ਤੁਹਿ ਪੁਜੈ ਹਮ ਪੁਰ ਨਾਹਿ। ਬਹੁ ਦੇਵ ਦੇਵੀ ਰਹਿੰ ਪਰਬਤ ਮਾਹਿ।੯।
 ਜਟ ਬੂਟ ਕਰ ਲਯਾਯੋ ਸਿਪਾਹਿ। ਹਮ ਤੇਗ ਅਗੈ ਕਹੁ ਕਬ ਟਿਕੈ ਵਾਹਿ।
 ਔ ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਤੁਮ ਭੇਜੇ ਆਇ। ਉਨ ਕੋ ਦੇਖ ਹਮ ਕਸ ਹਬ ਲਾਏ।੧੦। ਕੈਸੇ ਹੱਥ ਵਿਖਾਏ ਸਨ
 ਪ੍ਰਬਤ ਚੜ੍ਹੇ ਬਿਨ ਅਲਖ ਨ ਲਹਯੋ। ਇਮ ਬਚ ਅਗਯੋਂ ਕਹਿਲੂਗੀ ਕਹਯੋ। ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪੈਣੀ
 ਤੋਂ ਜਾ ਜੇਜੋਂ ਚੜ੍ਹ ਬੰਦੋ ਜੀ ਬਹਯੋ। ਤਿਹ ਇਕ ਬੜਾ ਬੰਦੋ ਜੀ ਕਯੋ।੧੧। ਬੜਾ ਬਣਾਇਆ
 ਸੱਦ ਲੋਕਨ ਤਹਿੰ ਹੋਕੋ ਦਿਵਾਯੋ। ਜਿਸ ਹੁਇ ਦੁਖੁ ਸੁਖ ਇਸਤੈ ਪਾਯੋ। ਹੋਕਾ, ਢੰਡੋਰਾ
 ਹਮ ਪ੍ਰਬਤੀਅਨ ਕੀ ਸਿੱਧੀ ਖੋਸ ਆਣੀ। ਦੇਵ ਦੇਵੀ ਲਯਾ ਈਹਾਂ ਪ੍ਰਗਟਾਣੀ।੧੨। ਖੋਹ ਲਈ ਹੈ

ਦੋਹਰਾ : ਬਹੁ ਦੁਖੀਏ ਚਲ ਤਿਹ ਅਏ ਗਏ ਸੁ ਦੂਖ ਗਵਾਇ।
 ਦੂਧ ਪੂਤ ਤਿਹ ਬਹੁ ਮਿਲੇ ਮਨ ਇੱਛੇ ਫਲ ਪਾਇ।੧੩।

ਚੌਪਈ : ਰਾਜੇ ਕਹਿਲੂਗੀ ਫਿਕਰ ਬਡ ਕੀਯਾ। ਸਭ ਜਲੰਪ੍ਰੀਅਨਾ ਲਿੱਖ ਸੁ ਦੀਆ।
 ਇਕ ਉਠਯੋ ਅਬੈ ਹੈ ਔਰ ਸ਼ਿਕਾਰ। ਅਬ ਰਲ ਲੁਟੀਐ ਉਸਕੋ ਮਾਰ।੧੪।
 ਹੈ ਕੱਚੀ ਅਬ ਸੋਇ ਬਲਾਇ। ਹੁਇ ਪੱਕੀ ਤਬ ਮਰਗ ਹਬ ਲਾਇ।
 ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜਿਮ ਕਰਗੁ ਖੁਆਰੀ। ਜੋ ਦਸ ਲਖ ਫੌਜ ਰਲ ਕੱਢਯੋ ਥੋ ਮਾਰੀ।੧੫।
 ਵਹੀ ਅੰਡ ਬਚਾ ਟਿਢਾ ਜਿਮ ਛਡ ਗਯੋ। ਅਬ ਵਹੀ ਪਰਾਚਿਤ ਹਮ ਲਗ ਅਯੋ। ਅੰਡਾ / ਟਿੱਡੀ ਦਲ
 ਵੋ ਭੀ ਕਹਾਵਤ ਗੁਰ ਜਿਮ ਕ੍ਰਮਾਤੀ। ਪਰ ਹੈ ਰਸਾਇਣੀ ਹਮ ਇਮ ਜਾਤੀ।੧੬। ਕੀਮੀਆਗਾਰ
 ਅਕੈ ਪਾਰਸ ਅਕੈ ਪੌਰਸਾ ਪਾਸੇ। ਕੱਢ ਦੇਤ ਬਹੁ ਮੁਹਰੈ ਖਾਸੇ। ਸਪਰਸ਼, ਫੁਹ / ਕਾਫੀ
 ਅਬ ਉਸ ਕੋ ਕਿਮ ਲਈਐ ਫਰੈ। ਤੋਂ ਹਮ ਪ੍ਰਬਤੀਅਨ ਕਾ ਕੰਮ ਸਰੈ।੧੭। ਫੜੀਏ
 ਹੈ ਪਰਬਤ ਬਹੁ ਲੋਹੇ ਖਾਣ। ਲੇ ਪਾਰਸ ਕਰੀਯੈ ਸੂਰਣਾ ਠਾਣਿ। ਸੋਨਾ
 ਔ ਜੁ ਹੈ ਰਸਾਇਨ ਉਸ ਪਾਹਿ। ਸਿਖ ਲਉਗੁ ਤੋਂ ਛਡੀਅਗੁ ਤਾਹਿ।੧੮। ਪਾਸ

ਦੋਹਰਾ : ਜੋ ਹੋਹਿ ਨ ਪਾਰਸ ਰਸਾਇਣੋ ਵਹੁ ਕਹਿੰ ਤੇ ਦਰਬਾ ਲਿਆਇ। ਧਨ, ਦੌਲਤ
 ਪਹਿ ਉਸ ਰਾਜਨ ਵਣਜਾ ਹੈ ਵਹੁ ਇਤੋ ਖਰਚ ਕਹਿੰ ਖਾਇ।੧੯। ਰਾਜਿਆਂ ਵਰਗਾ ਠਾਠ ਬਾਠ / ਕਿੱਥੋਂ

ਚੌਪਈ : ਯੋ ਸੁਨ ਰਾਜੇ ਬਹੁ ਚਲ ਆਏ। ਜੋ ਆਪ ਨ ਆਏ ਉਨ ਬਜੀਰਾ ਘਲਾਏ। ਵਜੀਰ, ਏਲਚੀ
 ਤੋਂ ਆਇ ਸਭਨ ਮਿਲ ਮਤੋ ਮਤਾਏ। ਕਿਮ ਜੀਵਤ ਉਸਕੋ ਲੱਯੈ ਫੜਾਏ।੨੦। ਮਤਾ ਪਕਾਇਆ
 ਤੋਂ ਰਸਾਇਣ ਦੱਸੈ ਔ ਪਾਰਸ ਦਏ। ਜੋ ਵਹਿ ਮਾਰਿ ਲਈਐ ਹਮੈਂ ਕੋਣ ਬਤਏ।
 ਕਿਮ ਛਲ ਸੋਂ ਉਸ ਜੀਵਤ ਫੜੋ। ਉਸ ਸਿਉਂ ਪਹਿਲੋ ਇਮੈ ਨ ਲੜੋ।੨੧। ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਐਵੇਂ
 ਕੋਉ ਕਹੈ ਉਸ ਮਾਰੋ ਸਭ ਖੂਨੀ। ਕੋ ਕਹੈ ਬਚਾਉ ਉਸ ਤੇ ਜਾਨ ਅਪਨੀ।
 ਕੋਉ ਕਹੈ ਉਸ ਮਾਰੋ ਮੈਦਾਨੇ। ਘੋਰ ਚੁਤਰਫੋ ਮਤ ਪਾਵੈ ਜਾਨੇ।੨੨। ਮਤਾਂ ਨਿਕਲ ਨਾ ਜਾਏ

੧. ਜੇਜੋਂ : ਜਲੰਧਰ ਦੁਆਬ ਵਿੱਚ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਇਕ ਪੁਰਾਤਨ ਕਸਬਾ, ਜੋ ਸਤਿਲੁਜ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਜੇਜੋਂ ਦੁਆਬਾ ਕਰਕੇ ਵੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ।
 ੨. ਪਹਾੜਾਂ ਦੀਆਂ ਬਾਈਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ੧੧ ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਇਹ ਹਨ—ਚੰਬਾ, ਨੂਰਪੁਰ, ਗੁਲੋਰ, ਦਤਾਰਪੁਰ, ਸੀਬਾ, ਜਸਵਾਨ, ਕਾਂਗੜਾ, ਕੋਟਲੈਹਰ, ਮੰਡੀ, ਸੁਕੋਤ ਤੇ ਕੁਲੂ।

ਜਿਮ ਚਿਤ ਆਵੈ ਤਿਮ ਹੀ ਭਾਖੈ° । ਜਿਤਨਕ ਮੁਖ ਵਹੁ ਤਿਤਨਕ° ਆਖੈ° । ਬੋਲਣ / ਤਿਤਨੀਆਂ ਗੱਲਾਂ
ਆਗੇ ਸੁਨੋ ਬੰਦੇ ਕੀ ਬਾਤ । ਵਕੀਲ ਰਾਜਨ ਕੇ ਘਲੇ ਸਦਾਤ° ।੨੩। ਸਦਾ ਲਏ, ਬੁਲਵਾ ਲਏ

ਦੋਹਰਾ : ਉਨ ਕੋ ਸੱਦ ਐਸੇ ਕਹਯੋ ਤੁਮ ਕਾਹਲ ਕਾਹਿ ਕਰਾਹੁ° । ਕਾਹਲ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ਹੋ
ਤੁਮ ਕਾਹਲ ਕੀਤੇ ਨਹਿਂ ਬਚੋ ਕੁਈ ਬਚਨੋ° ਜਤਨ ਕਮਾਹੁ° ।੨੪। ਬਚਣ ਦਾ / ਕਰੋ

ਚੌਪਈ : ਐਂ ਜੁ ਚਹੋ ਲਯਾਈ ਫੌਜ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ । ਸੋਊ° ਮਾਰ ਹਮ ਪ੍ਰਿਥਮ ਗਵਾਈ° । ਉਹ / ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਮਾਰ ਮੁਕਾਈ
ਇਮ ਲੁਕ ਲੁਕ ਜੋ ਮਤੇ ਮਤਾਏ । ਹਮ ਤੇ ਛਾਨੇ° ਰਹੇ ਨ ਵਾਏ ।੨੫। ਗੁੱਝੇ
ਚਹੋ ਜਿ ਤੁਮ ਸਭ ਖੂਨੀ ਮਾਰੇ । ਤੋਂ ਪਰੇ ਰਹੋਗੇ ਖੇਤ ਮਝਾਰੇ° । ਰਣ-ਭੂਮੀ ਵਿੱਚ
ਚਹੋ ਰਸਾਇਣ ਪਾਰਸ ਫੜ ਲੈਹੋ । ਮੈਂ ਏਕਲ ਆਵੋ ਤੋਂ ਫੜਯੋ ਨ ਜੈਹੋ° ।੨੬।
ਮੈਂ ਛਲ ਬਲ ਤੁਮ ਆਵੋਂ ਨ ਦਾਇ° । ਮੋਕੋ ਲੇਵੋ ਘਰੇ ਬੁਲਾਇ° । ਕਾਬੂ / ਮੈਨੂੰ
ਬੈਠ ਇਕਲਾ ਤੁਮ ਕਰੀ ਸਲਾਹਿ । ਸਭ ਤੁਮ ਮਨ ਕੀ ਦਈ ਬਤਾਇ° ।੨੭। ਇਕੱਲਿਆਂ
ਤੋਂ ਵਕੀਲ ਉਨ ਅਗਯੋਂ ਕਹੀ । ਹਮਰੇ ਦੇਸ ਭੀ ਹੈਂ ਚੇਲੇ ਅਸ ਕਈ° । ਐਸੇ ਕਈ ਚੇਲੇ ਹਨ
ਤੋਂ ਬੰਦੇ ਬਚ ਐਸ ਉਚਾਰੇ । ਉਨਿ ਦੇਖੋ ਲੜਾਇ ਇਕ ਹਮ ਸਿੰਘ ਨਾਰੇ° ।੨੮। ਨਾਲ, ਸਾਬ

ਦੋਹਰਾ : ਹਮ ਕਰੈ ਪ੍ਰਤਗਯਾ° ਪ੍ਰਿਥਮ ਇਮ ਤੁਮ ਪੰਜਨ ਆਨ ਖੜਾਉ° । ਪ੍ਰਤਿਗਯਾ / ਪੰਜ ਜੁਆਨ ਖੜਾਓ
ਹਮ ਇਕ ਸਿੰਘ ਸੋ ਜਿਮ ਲੜੈ ਮੈਂ ਦੇਉ° ਤਿਵੈਂ ਲੜਾਇ° ।੨੯।

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਉਨ ਵਕੀਲਨ ਐਸ ਉਚਾਰਾ । ਹਮ ਜਿੱਤੈ ਤੋਂ ਕਿਆ ਦੇਹੋ ਭਾਰਾ° । ਭਾੜਾ, ਇਵਜ਼ਾਨਾ
ਜੋ ਹਾਰੈਂ ਹਮਰੇ ਤੋਂ ਤੁਮ ਕਯਾ ਲੇਹੋ । ਦੇਉ ਬਾਤ ਹਮ ਕੋ ਲਿਖ ਦੇਹੋ ।੩੦।
ਝਟ ਬੰਦੈ ਜੀ ਯੋਂ ਲਿਖ ਦੀਯੋ । ਜੋ ਤੁਮ ਜਿਤੇ ਦੂਰ ਦਾਰਿਦਾ ਕਰਾ ਲੀਯੋ । ਦਰਿਦ੍ਰ, ਭੁੱਖ-ਨੰਗ, ਕੰਗਾਲੀ
ਜਿਤਕ ਦਰਬਾ ਹੁਇ ਤੁਮ ਕੋ ਲੋੜ । ਮੈਂ ਭਰ ਦੇਉ° ਤਿਤੋਂ ਕਰੋੜਾ° ।੩੧। ਧਨ-ਦੌਲਤ / ਉਨੇ ਕਰੋੜ
ਪਾਰਸ ਰਸੈਣੋ ਸੋਇਨੋ ਹੋਇ । ਮੋਤੀ ਜੁਵਾਹਰ ਕਰ ਦੇਉ° ਤੋਇ । ਰਸਾਇਣ
ਇਤਨਕ ਕਹਿ ਹਥ ਖੀਸੈ ਪਾਇ । ਮੋਤੀ ਜੁਵਾਹਰ ਕਰ ਦਏ ਖਿੰਡਵਾਇ° ।੩੨।
ਮੈਂ ਜੀਤੋਂ ਲਿਉਂ ਰੱਯਤਾ ਬਨਾਇ । ਪੈਸਾ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ° ਲਉਂਗੁ ਕ੍ਰਵਾਇ° । ਪਰਜਾ, ਦਾਸ / ਟੈਕਸ
ਮਾਇ ਤੁਮਰੀ ਕਾ ਕਯਾ ਖਰਚ ਹੋਇ । ਮੈਂ ਲੈਗੁ ਮਾਰ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਯੋਂ ਸੋਇ° ।੩੩।

ਦੋਹਰਾ : ਤੁਮੋਂ ਲਿਖਾਓ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਲਉਂਗਾ ਅਪਨੇ ਜੋਰ ।
ਯਹੀ ਪ੍ਰਤਗਯਾ° ਦੇਖ ਕੈ ਫਿਰ ਦੇਖਯੋ ਕੋਉ ਔਰ° ।੩੪। ਪ੍ਰਤਿਗਯਾ, ਪੁਣ

ਚੌਪਈ : ਤੋਂ ਵਕੀਲਨ ਲਿਖ ਨਿਰਪਾ ਘਲਾਏ । ਪੰਜ ਜੁਵਾਨ ਬਭ ਘੱਲੋ ਚੁਗਾਏ° । ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ / ਚੋਟਵੇਂ
ਸੋ ਪ੍ਰਬਤੀਅਨ ਪੰਜ ਦਏ ਘਲਾਇ° । ਹੁਤੇ ਮੀਏ° ਸੋ ਬਭ ਕਦਵਾਇ° ।੩੫। ਵੱਡੇ ਕੱਦ ਵਾਲੇ

੧. ਮੀਏਂ : ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਦੀ ਇਕ ਜਾਤੀ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਮੀਆਂ ਹੈ । ਆਮ ਤੌਰ ਉਤੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਵੇਂ ਬਣੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮੀਏਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ।

ਸਾਥ ਉਨ੍ਹੈਂ ਬਹੁ ਘਲੀ ਸਿਪਾਹਿ। ਮਤਕਤਾ ਬੰਦਾ ਉਨਿ ਛਲੋਂ ਬੁਠਾਹਿ। ਫੌਜ / ਕਿਪਰੇ / ਫਰੋਬ
 ਤਬ ਬੰਦੈ ਸਿੰਘ ਪੰਜ ਮੰਗਾਏ। ਕਹਯੋ ਬੰਦੇ ਤੁਮ ਕੋ ਕੋ ਭਾਏ।੩੬। ਚੰਗਾ ਲੱਗਣਾ
 ਦੇਖਤ ਨਿਕਸਾ ਬਾਘੜ ਸਿੰਘ ਫਰਾ। ਸੱਦ ਬੰਦੇ ਪਿੱਠ ਤਿਸ ਹਥ ਧਰਾ। ਨਿਕਲ / (ਪੜਾ) ਪਿਆ
 ਅੰਗਦਾ ਜਿਮ ਬਲਾ ਤਿਸ ਮਹਿ ਧਾਰਾ। ਤੋਂ ਬਾਘੜ ਸਿੰਘ ਐਸ ਉਚਾਰਾ।੩੭। ਬਕਤੀ
 ਇਨ ਪਾਂਚਨ ਕੋ ਅਬ ਕਯਾ ਕਾਮ। ਰਖਯੋ ਪਿਛੈ ਕਿਮ ਪੰਜ ਸੋ ਥਾਮ। ਬੰਮਣਾ, ਰੋਕਣਾ
 ਕਿਤੇ ਅਗੈ ਸਤਿਗੁਰ ਹੁਤਿ ਐਸ ਉਚਾਰਾ। ਮੈਂ ਸਵਾ ਲਖ ਸੋ ਲੜਾਉਂ ਇਕ ਪਯਾਰਾ।੩੮।

ਦੋਹਰਾ : ਉਤ ਬੈ ਪੰਜ ਜੇਊਂ ਅਏ ਦਿਯੋ ਇਤ ਤੇ ਇਕ ਤੁਰਵਾਇ। ਜਿਹੜੇ / ਤੋਰ ਦਿੱਤਾ
 ਜਾਇ ਤਿਨੈ ਕੈ ਮਧ ਖੜਯੋ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਫਤੇ ਬੁਲਾਇ।੩੯।

ਚੌਪਈ : ਤੋਂ ਬਾਘੜ ਸਿੰਘ ਪੈਰ ਪਸਾਰਾ। ਅੰਗਦ ਜਿਮ ਉਨਕੋ ਲਲਕਾਰਾ।
 ਹਮਰੇ ਚਰਨ ਕੋ ਪ੍ਰਿਥਮ ਉਠਾਓ। ਪਿਛੈ ਚਹੋ ਸੋ ਔਰ ਕਰਵਾਓ।੪੦।
 ਤੋਂ ਪ੍ਰਬਤੀਅਨ ਐਸੇ ਫੁਰਮਾਯੋ। ਪ੍ਰਿਥਮੈ ਹਮ ਤੇ ਪੈਰ ਛੁਹਾਯੋ।
 ਹਮ ਸੋਂ ਦਸਤ ਪੋਸੀ ਕਰ ਲਯੋ। ਉਨੈ ਕਹੇ ਆਗੇ ਹਥ ਕਯੋ।੪੧। ਹੱਥ ਮਿਲਾਉ
 ਉਨ ਮਧਾ ਹੁਤੋ ਇਕ ਬਡੋ ਜੁਵਾਨ। ਕਰਯੋ ਹੱਥ ਤਿਨ ਆਗੈ ਆਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ
 ਐਕ ਹਾਥ ਤਿਹ ਫੜ ਜਬ ਲੀਨਾ। ਤੜਫਯੋ ਜੈਸੇ ਜਲ ਬਿਨ ਮੀਨਾ।੪੨। ਮੱਛੀ
 ਇਕ ਹਥ ਤੇ ਫੜ ਸਿੰਘ ਦਬਾਯੋ। ਭਯੋ ਚੂਰਨਾ ਤੋਂ ਵਹੁ ਬਿਲਲਾਯੋ। ਤੁਰ-ਚੂਰ / ਵਿਲੁਕਿਆ
 ਘਾਇ ਹਾਇ ਕਰ ਮੁਹੋਂ ਉਚਾਰੀ। ਛਡੋ ਖਾਲਸਾ ਸਰਣਿ ਤੁਮਾਰੀ।੪੩।
 ਛਡ ਬਾਘੜ ਸਿੰਘ ਉਸ ਯੋਂ ਕਹਯੋ। ਇਮ ਚਾਹਤ ਚਰਨਨ ਲਗਵਯੋ।
 ਜੋ ਉਠਗੁ ਨਹੀਂ ਤੋਂ ਮਰੋ ਤੋਂ ਨਾਹੀਂ। ਚਰਨ ਛੁਹੈ ਘਰ ਜੀਵਤੋਂ ਜਾਹੀ।੪੪।
 ਪ੍ਰਿਥਮੇ ਏਕ ਲਗੋ ਚਰਣ ਆਨ। ਫਿਰ ਦੂਏ ਤੀਏ ਲਾਯੋ ਤਾਨਾ। ਜੋਰ
 ਫਿਰ ਚੌਥੇ ਉਨ ਲੀਓ ਬੁਲਾਇ। ਪੰਜਮੇ ਬਹਯੋ ਹੁਤ ਹੱਥ ਤੁੜਾਇ।੪੫।

ਦੋਹਰਾ : ਜਿਮ ਜਿਮ ਘੁਮ ਝੁਮ ਝੁਕ ਝੁਕੈਂ ਤਿਮ ਤਿਮ ਡੂੰਘਾ ਗਡਾਹਿ। ਡੂੰਘਾ
 ਜੈਸੇ ਅੰਗਦ ਪਗ ਭਯੋ ਗਾਢਾ ਸੁ ਲੰਕਾ ਮਾਹਿ।੪੬। ਗੱਢਿਆ

ਚੌਪਈ : ਤੋਂ ਬਾਘੜ ਸਿੰਘ ਐਸ ਉਚਾਰਾ। ਸਭ ਚਲ ਆਵੇ ਤੁਮ ਦਲ ਸਾਰਾ।
 ਹੁਇ ਸ਼੍ਰੀਮੰਦੇ ਸੁ ਮੁੜ ਗਏ ਡੇਰੇ। ਭੱਜੋ ਇਮ ਜਿਮ ਛੁਟ ਅਜਾ ਸ਼ੇਰੇ।੪੭। ਬੱਕਰੇ / ਸ਼ੇਰਾਂ ਤੋਂ
 ਔਰ ਬਚਨ ਬੰਦੇ ਫੁਰਮਾਯਾ। ਔਰ ਬਾਤ ਕੋਊ ਲੇਹੁ ਪ੍ਰਤਾਯਾ। ਅਜਮਾਉਣਾ
 ਹਮ ਅਬ ਦੇਤ ਹੈਂ ਧਜਾ ਗਡਾਈ। ਤੁਮ ਬਲ ਕਰ ਸਭ ਦਿਹੋ ਗਰਾਈ।੪੮। ਝੋਡਾ
 ਸੋਊ ਬਾਤ ਉਨ ਯੋਂ ਮੰਨ ਕਹੀ। ਸੋ ਚਹੀਏ ਦੂਰ ਤੁਮ ਡੇਰਯੋਂ ਗਡਵਈ।
 ਤੋਂ ਸਭ ਰਾਜੇ ਹਮ ਦੇਖੈ ਆਏ। ਸਾਚ ਝੂਠ ਤੁਮ ਲੇਹਿ ਪ੍ਰਤਾਏ।੪੯।

੧. ਬਾਘੜ ਸਿੰਘ : ਇਸ ਸੂਰਬੀਰ ਦੇ ਜੀਵਨ ਸਮਾਚਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ।
 ੨. ਅੰਗਦ : ਬਾਲੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਤੇ ਸੁਗਰੀਵ ਦਾ ਭਤੀਜਾ, ਜੋ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦਾ ਦੂਤ ਬਣ ਕੇ ਲੰਕਾਪਤੀ ਰਾਵਣ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਪੈਰ ਰਾਵਣ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੂਰਬੀਰ ਤੋਂ ਹਿਲਾਇਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗਿਆ।
 ੩. ਇਹ ਬੰਦ ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ।
 ੪. ਇਹ ਬੰਦ ਵੀ ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ।

ਫਿਰ ਬੰਦੇ ਜੀ ਐਸ ਉਚਾਰੀ। ਤੁਮ ਆਓ ਸਭ ਲੈ ਤਲਵਾਰੀ। ਤਲਵਾਰਾਂ
ਜੇਕਰ ਤੁਮ ਤੇ ਪਟੀ ਨ ਜਾਇ। ਉਸਕੋ ਤੇਗਨ ਸਯੋਂ ਸੁਟੋ ਕਟਾਇ।੫੦। ਤੇਗਾਂ ਨਾਲ ਕੱਟ ਦਿਓ

ਦੋਹਰਾ : ਜੋ ਤੁਮ ਸਭ ਕਟਿ ਨਹਿੰ ਸਕੋ ਤੋਂ ਇਕ ਤੋਂ ਕਟ ਦਯੋ ਲਾਸਾ। ਰੱਸੀ, ਲੱਜ
ਪਰ ਧਯਾਨ ਨਿਜੇ ਸਿਰਾ ਵਲ ਕਰਯੋ ਮਤ ਤੁਮਰੋ ਸਿਰ ਹੁਇ ਨਾਸ।੫੧। ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਦਾ

ਚੌਪਈ : ਤਭ ਜਾਇ ਵਕੀਲਨ ਰਾਜਨਾ ਸੁਨਾਈ। ਇਤ ਘਲ ਬੰਦੇ ਧਜਾ ਗਡਾਈ। ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ
ਸੋ ਸੁਨ ਰਾਜੇ ਅਚੰਭਤਾ ਭਏ। ਕਹੈਂ ਬੰਦੋ ਕੁਛ ਡਿਠ ਬੰਦ ਕਏ।੫੨। ਹੈਰਾਨ / ਦਿੱਸਣੋਂ ਬੰਦ
ਦੇਵ ਦੇਵੀ ਨਿਜ ਲਗੇ ਮਨਾਵਨ। ਨਿਜ ਮੰਤ੍ਰਨ ਕੋ ਜਾਪ ਜਪਾਵਨ।
ਕਹੈਂ ਸਵਾ ਪਹਰੇ ਬਾਦਰਾ ਆਵਹਿੰ। ਬੰਦੇ ਮੰਤ੍ਰਨ ਕੋ ਬਿਹੋ ਕਰਾਵਹਿੰ।੫੩। ਬਾਅਦ / ਬੇਹਾ, ਪੁਰਾਣਾ
ਕਹੈਂ ਪੁਟੈਂ ਹਮ ਕਲ ਕੋ ਆਣ। ਹੁਤੋਂ ਬੰਦੇ ਜੀ ਜਾਣੀ ਜਾਣ।
ਤੁਸੀਂ ਰਾਤ ਲੁਕ ਕੈ ਪਟਯੋ ਚਾਹੋ। ਹਮ ਤੁਮ ਕੋ ਦੇਉਂ ਯਹ ਭੀ ਰਾਹੋ।੫੪।

ਦੋਹਰਾ : ਨਿਸਾ ਉਨ ਦੁਸ਼ਟਨ ਆਨ ਕਰ ਲਾਇ ਲਯੋ ਸਭ ਜੋਰ। ਰਾਤ ਵੇਲੇ
ਪਟਿ ਘੁਟਿ ਅਰ ਦਬਿ ਚੱਕ ਸਭ ਬਿਧਾ ਸੋਂ ਰਹਿਓ ਤੋੜ।੫੫। ਸਾਰੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਨਾਲ

ਚੌਪਈ : ਲਾਸਾ ਕਟਨ ਕੋ ਤੇਗ ਚਲਾਈ। ਸੋਊ ਤੇਗ ਉਨ ਗਲ ਵਲ ਆਈ। ਲੱਜ, ਰੱਸੀ
ਸੋਊ ਮੋੜ ਵਹੁ ਮਯਾਨਾ ਕਰਾਹਿੰ। ਕਰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੁਇ ਦੂਰ ਖੜਾਹਿੰ।੫੬। ਮਿਆਨ
ਕਹਿ ਲਾ ਦੇਖੋ ਆਏ ਜੁ ਹੋਰ। ਰਹਿ ਨਹਿੰ ਜਾਵੈ ਕਿਸ ਮਧ ਜੋਰ।
ਦੇਖ ਜੋਹਿਾ ਸਭ ਸੁਮਿਦੇ ਭਏ। ਨਾਰ ਨਿਵਾਇ ਨਾਰਿਨ ਜਿਮਾ ਪਏ।੫੭। ਦੇਖ-ਭਾਲ ਕੇ / ਔਰਤਾਂ ਵਾਂਗ

ਦੋਹਰਾ : ਜੈਸੇ ਦੁਾਰੇ ਜਨਕਾ ਕੇ ਭਯੋ ਧਨੁਖ ਅਤਿ ਠਾਢਾ। ਮਜ਼ਬੂਤ ਧਨੁੱਖ
ਚਕ ਥਕ ਸਭ ਰਾਜੇ ਨਠੇ ਭਈ ਧਜਾ ਤਿਮ ਗਾਢਾ।੫੮। ਧਨੁੱਖ / ਗੱਡਿਆ

ਚੌਪਈ : ਪੁਨ ਕਹਿਲੂਰੀ ਐਸ ਫੁਰਮਾਯਾ। ਗੜੁ ਬਢਾ ਆਪਨ ਕਰੋ ਤਕੜਾਯਾ। ਬਹੁਤ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਿਲ੍ਹਾ
ਜੇਤਿਕ ਫੌਜ ਵੜੈ ਲਯੋ ਵਾੜ। ਔਰ ਬਾਈ ਰਾਜਨ ਲਯੋ ਪਾਸ ਖਾੜਾ।੫੯। ਨਾਲ ਖੜੇ ਕਰ ਲਓ

ਦੋਹਰਾ : ਹਾਥੀ ਖੜਾਯੋ ਦਰ ਕੰਸਾ ਜਿਮ ਤਖਤੇ ਖੂਬ ਅੜਾਇਆ। ਬੰਦ ਕਰਕੇ
ਬਘੇਰਾ ਸਿੰਘ ਇਕ ਤੀਰ ਸੋਂ ਦੇਵੈ ਸਭਨ ਗਿਰਾਇ।੬੦।

੧. ਜਨਕ : ਮਿਥਿਲਾ ਦਾ ਇਕ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਰਾਜਾ, ਜੋ (ਰਾਮਚੰਦਰ ਦੀ ਪਤਨੀ) ਸੀਤਾ ਦਾ ਪਿਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਕੋਲ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦਾ ਅਮਾਨਤ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਇਕ ਧਨੁੱਖ ਸੀ ਜੋ ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ ਨਾ ਚੁੱਕਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਨਾ ਟੁੱਟਦਾ ਸੀ। ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਇਸ ਧਨੁੱਖ ਨੂੰ ਤੋੜ ਕੇ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਸਵਯੰਬਰ ਵਿੱਚੋਂ ਵਰ ਲਿਆਇਆ ਸੀ।
੨. ਕੰਸ : ਮਥੁਰਾ ਦੇ ਰਾਜੇ ਉਗ੍ਰਸੈਨ ਦਾ ਪੁੱਤਰ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦਾ ਮਾਮਾ, ਜੋ ਬੜਾ ਜ਼ਾਲਿਮ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਜੋਤਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਤੇਰਾ ਕਾਲ ਤੇਰੀ ਭੈਣ, ਦੇਵਕੀ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਦੇ ਹੱਥ ਹੋਵੇਗਾ। ਕੰਸ ਨੇ ਭੈਣ ਤੇ ਭਣਵਈਏ ਨੂੰ ਕੈਦ ਕਰ ਰੱਖਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਰ ਸੰਤਾਨ ਨੂੰ ਮਰਵਾ ਛੱਡਦਾ ਸੀ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇਵਕੀ ਦੀ ਅੱਠਵੀਂ ਸੰਤਾਨ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚੋਂ ਜਨਮਦਿਆਂ ਸਾਰ ਗੋਕਲ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਨੰਦ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਜੰਮੀ ਧੀ ਨਾਲ ਵਟਾ ਕੇ ਪਾਲਿਆ ਸੀ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਕੰਸ ਨੂੰ ਕੇਸਾਂ ਤੋਂ ਫੜ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਦੋਹਰਾ : ਤੋ ਬੰਦੇ ਜੀ ਇਮ ਕਹਯੋ ਮੰਡੀ^੧ ਵਾਲ ਵਜੀਰ ਬੁਲਾਇ।
ਲੱਗੂਗੁ ਕਲ ਕੇ ਘਰ ਤੁਮੈ ਅਗਨਾ ਅਕਾਸ਼ੋ ਆਇ।੬੧। ਅੱਗ, ਅਗਨੀ / ਆਸਮਾਨੋ

ਚੌਪਈ : ਤੂੰ ਨਿਜ ਰਾਜੈ ਪੈ ਖਬਰ ਕਰ ਦੋਹਿ। ਕਰ ਉਪਾਉ ਰਖ ਪਾਣੀ ਭਰ ਤੋਹਿ।
ਗ੍ਰੀਬਨ ਕੈ ਘਰ ਲਗੈ ਨ ਆਗ। ਤੋ ਰਾਜੇ ਸਭ ਜਲ ਜਾਗਾ।੬੨। ਸਭ ਜਾਏਗਾ

ਦੋਹਰਾ : ਤੋ ਬਜੀਰ ਸੁਨਿ ਸਭ ਕਹੀ ਰਾਜੇ ਜਤਨ ਸੁ ਕੀਨ।
ਰਾਤ ਅਧੀ ਵਭ ਵਾਉ ਵਗੀ ਮਿਲ ਦੋਇਅਨਾ ਛਾਰਾ ਸੁ ਕੀਨ।੬੩। ਦੋਹਾ, ਅੱਗ ਤੇ ਹਵਾ / ਸੁਆਹ

ਚੌਪਈ : ਔਰ ਲੋਕਨ ਵਲ ਜਬ ਅਗ ਗਈ। ਪਰਯੋ ਮੀਂਹ ਤਬ ਸੋ ਬੁਝ ਗਈ।
ਸਿਧ ਸੈਨ^੨ ਮਨ ਚਿੰਤਾ ਆਈ। ਕਰਮਾਤ ਬੰਦੇ ਪਿਖਾ ਲਈ।੬੪। ਵੇਖ
ਘਲ ਹਲਕਾਰੇ ਲਯੋ ਬਜੀਰ ਬੁਲਾਇ। ਸਾਥੋ ਬੰਦਯੋ ਲੜਯੋ ਨ ਜਾਇ। ਹਰਕਾਰੇ, ਸੰਦੇਸ਼ਵਾਹਕ
ਤੋ ਉਨ ਮਿਥਯੋ ਮਿਲਨ ਕੋ ਸਾਜਾ। ਗਈ ਕਹਲੂਰੋ ਫੌਜ ਉਸ ਭਾਜ।੬੫। ਵਿਚਾਰਿਆ / ਵਿਉਂਤ

੪੮. ਕਹਲੂਰ ਬਧਨ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਗ

ਦੋਹਰਾ : ਆਗੈ ਸੁਨਹੁ ਪ੍ਰਸੰਗ ਫਿਰ ਜੋ ਕਹਿਲੂਰੀਅਨ ਸੀਸ ਵਿਹਾਇ। ਸਿਰ 'ਤੇ ਜੋ ਬੀਤੀ
ਤੇਰਾਂ ਸੋ ਮੀਏਂ ਚੀਏਂ ਕੱਟੇ ਸੁ ਖੂਬ ਬਣਾਇ।੧। ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਪੂਤ ਸਰਦਾਰ

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਬੰਦੇ ਕਹਲੂਰੀਅਨ ਫੁਰਮਾਯੋ। ਤੁਮ ਭੀ ਅਪਨੇ ਬਲ ਦਿਖਾਓ।
ਕੋ ਅਪਨੇ ਗੜ ਆਕੀ ਕਰੋ। ਬਾਈ ਜਲੰਧੀਏ^੩ ਸਭ ਮਧ ਵੜੋ।੨।
ਪੰਜ ਭੁਜੰਗੀ ਤੁਮ ਲਏਂ ਮਾਰ। ਤੋ ਤੁਮ ਛਡ ਫਿਰ ਜਾਓ ਪਹਾਰਾ। ਸਿੰਘ, ਨੌਜਵਾਨ ਖਾਲਸੇ / ਪਹਾੜ
ਜੋ ਤੁਮ ਉਨ ਤੈ ਮਰੋ ਸੁ ਨਾਹਿ। ਤੋ ਹਮ ਪ੍ਰਬਤਨ ਕੋ ਛਡ ਜਾਹਿ।੩।
ਜੋ ਮਾਂਗੋ ਸੋ ਦੇਉ ਮੈਂ ਤਾਂਹਿ। ਇਮ ਹਮ ਸੋ ਤੁਮ ਲਯੋ ਠਹਿਰਾਇ। ਨਿਸਚਿਤ, ਪੱਕੀ
ਤੋ ਕਹਲੂਰੀਅਨ ਸੋਊ ਕੀਆ। ਗੜ ਕਹਲੂਰ ਕਰ ਆਕੀ ਲੀਆ।੪। ਬਾਗੀ

ਦੋਹਰਾ : ਡਰੋਲ^੪ ਮਝੇਲੂ^੫ ਨਾਗਲੂ^੬ ਨੰਡੇ ਸੁਹਲ ਝੰਡਵਾਲ।
ਕਨੇਤਿ^੭ ਡਿਫੰਨ ਚਿਲਾਹਿਲੇ ਬਲੜ ਪੰਮੇ ਡਢਵਾਲ^੮।੫।

੧. ਮੰਡੀ : ਕਾਂਗੜਾ ਵਾਦੀ ਦੀ ਪਹਾੜੀ ਰਿਆਸਤ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਗਰ ਜੋ ਅੱਜਕੱਲ ਦੇ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਮੰਡੀ ਨੂੰ ਮੰਡਿਆਲ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਅਜਬਰਸੇਨ ਨੇ ੧੫੨੭ ਈ. ਵਿੱਚ ਵਸਾਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਸ਼ਹਿਰ ਦਰਿਆ ਬਿਆਸ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਸਥਿਤ ਹੈ।
੨. ਸਿਧ ਸੈਨ : ਸਿਧ ਸੇਨ, ਮੰਡੀ ਦਾ ਰਾਜਾ, ਇਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਬੜਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਦੇ ਸੱਦੇ ਉੱਤੇ ਮੰਡੀ ਪਧਾਰੇ ਸਨ।
੩. ਪਹਾੜ ਦੀਆਂ ਬਾਈ ਧਾਰਾਂ ਭਾਵ ੨੨ ਰਿਆਸਤਾਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ੧੧ ਰਿਆਸਤਾਂ ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਹਲਕੇ ਵਿੱਚ ਤੇ ੧੧ ਫੂਗਰ (ਜੰਮੂ) ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਸਨ।
੪. ਡਰੋਲ : ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਦੀ ਇਕ ਜਾਤੀ ਜੋ ਕਹਿਲੂਰ ਦੇ ਮੀਆਂ ਕੋਲਾ ਤੋਂ ਚੱਲੀ ਦੱਸੀਦੀ ਹੈ।
੫. ਮਝੇਲੂ : ਮਝੇਲੂ, ਕਨੈਤਾਂ ਦੀ ਇਕ ਜਾਤੀ।
੬. ਨਾਗਲੂ : ਨਾਗਲੂ, ਕਹਿਲੂਰ ਦੇ ਰਾਜਾ ਸੰਘਰ ਚੰਦ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਚੂਹਾ ਮੀਆਂ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਗਲੂ ਭੀ ਆਖਦੇ ਹਨ।
੭. ਕਨੇਤਿ : ਕਨੈਤ, ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਦੀ ਇਕ ਜਾਤੀ।
੮. ਡਢਵਾਲ : ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਦੀ ਇਕ ਜਾਤੀ, ਪਹਾੜੀ ਰਿਆਸਤ ਦਾਤਾਰਪੁਰ ਦੇ ਰਾਜੇ ਇਸੇ ਜਾਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਸਨ।

ਤੇਰਾ ਸੌ ਮੀਏਂ ਚੀਏਂ ਮਧ ਗੜ੍ਹ ਲੀਏ ਸੁ ਵਾੜ।
ਸਪਤਾ ਗਜਨਾ ਸਿਰ ਬੰਧ ਤਵੇ ਕੀਨੇ ਰਸਤੇ ਖਾੜਾ।੬।

ਸੱਤ / ਹਾਥੀ / ਖੜੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ

ਚੌਪਈ : ਜੈਸ ਖੜੇ ਕੰਸ ਕੁ ਬਲੀ ਗਜਾ ਕੀਨੇ। ਪਿਲਾਇ ਸ਼੍ਰਾਬਾ ਬਹੁਤ ਉਨ ਦੀਨੇ।
ਬਹੁ ਦ੍ਰਬਾ ਦੇਣ ਮਹਾਵਤਨਾ ਕਹਯੋ। ਆਵਤ ਸਿੰਘਨ ਮਾਰ ਸੁਟਯੋ।੭।

ਹਾਥੀ / ਸ਼ਰਾਬ

ਧਨ / ਮਹਾਵਤਾਂ ਨੂੰ

ਦੋਹਰਾ : ਰਾਜੈ ਔਰ ਰਜੌਰੀਆਂ ਲਏ ਸੁ ਗਿਰਦ ਬਹਾਇ।
ਦਾਰੂ ਸਿੱਕੋ ਬ੍ਰਤਾਇ ਕਰ ਔਰ ਖਰਚ ਬਹੁ ਪਾਇ।੮।

ਛੋਟੇ ਰਾਜੇ, ਰਜਵਾੜੇ

ਚੌਪਈ : ਇਤ ਬੰਦੈ ਜੀ ਪੰਜ ਸਿੰਘ ਤੋਰੇ। ਘਤ ਆਪਨ ਬਚਨਨ ਕੋ ਜੋਰੇ।
ਉਨ ਪਾਂਚਨ ਕੋ ਨਾਮ ਸੁਨਾਉ। ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਉਨ ਪੌਰਖ ਗਾਉ।੯।

ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਜਸ

ਦੋਹਰਾ : ਬਾਘੜ ਸਿੰਘ ਸਿੰਘ ਕੇਹਰੇ ਸਿੰਘ ਰਣਜੀਤ ਰਣਜੋਰਾ।
ਬਜਰ ਸਿੰਘ ਪੰਚਮ ਸਦਯੋ ਬਿਨ ਸਦਯੋ ਚੜਯੋ ਪੰਥ ਔਰ।੧੦।

ਰਣਜੋਰ ਸਿੰਘ

ਚੌਪਈ : ਪਾਂਚਨ ਕੋ ਸੱਦ ਯੋ ਬਰਾ ਦਯੋ। ਤੁਮ ਕੋ ਮੌਤ ਨ ਸਸਤ੍ਰਨ ਪਯੋ।
ਤੁਮੈ ਅਮੋਘਾ ਬਾਣ ਹਮ ਦਯੋ। ਹੋਹਿ ਕਾਜ ਜੋ ਮਨ ਚਿਤ ਮਯੋ।੧੧।
ਬਾਘੜ ਸਿੰਘ ਕੋ ਐਸ ਬਤਾਯੋ। ਰਸਤੈ ਫੌਜ ਲੜੈ ਉਸ ਘਾਯੋ।
ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਕੋ ਦੂ ਹਸਤੀ ਸੌਪਾਏ। ਇਕੈ ਬਾਣਸੋਂ ਦਯੋ ਗਿਰਾਏ।੧੨।

ਵਰਦਾਨ

ਅਚੁਕ / ਵਿੱਚ

ਮਾਰ ਦਿਓ

ਦੋ ਹਾਥੀ

ਦੋਹਰਾ : ਰਣਜੋਰ ਸਿੰਘ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਾਕੀ ਤਿਨ ਦਯੋ ਡਾਲਾ।
ਇਕ ਇਕ ਸਿੰਘ ਇਕ ਬਾਣ ਛਡਿ ਦਿਖਾਯੋ ਅਦਭੁਤ ਖਯਾਲ।੧੩।
ਬਜਰ ਸਿੰਘ ਕੋ ਇਮ ਕਹਯੋ ਤੂੰ ਇਮ ਬਾਣ ਚਲਾਉ।
ਤਖਤੈ ਚਾਰੋਂ ਚੂਲਾ ਸੋ ਇਕ ਹੀ ਚੋਟ ਤੁੜਾਉ।੧੪।

ਪਾ ਦਿੱਤੇ (ਹਿੱਸੇ)

ਜੜ੍ਹ, ਮੁੱਢ, ਨੀਹ

ਚੌਪਈ : ਤਉ ਸਿੰਘ ਉਠਿ ਪੰਚ ਸਿਧਾਰੇ। ਭਈ ਖਬਰ ਯੋਂ ਪੰਥ ਮਧ ਸਾਰੇ।
ਸ਼ੋਰ ਮਸ਼ੋਰਾ ਉਠ ਸਬਹਨ ਕੀਓ। ਪੰਥ ਬੰਦੈ ਅੱਗੈ ਆ ਕਹਿਓ।੧੫।
ਲਰਨ ਮਰਨ ਠੌਰ ਹਮ ਪਲਚਾਯੋ। ਫਤੈ ਓਰਾ ਅਬ ਉਨੈ ਤੁਰਾਯੋ।
ਹਮ ਕੋ ਕਿਮ ਅਬ ਕੀਯੋ ਨਕਾਰੇ। ਹਮ ਭੀ ਜਾਵੈਂ ਉਨ ਹੀ ਨਾਰੇ।੧੬।
ਮਗਰੇ ਪੰਥ ਹੱਲਾ ਕਰ ਦਿਯੋ। ਹਲਾ ਹਲਾ ਕਰ ਪੰਥ ਚੜ੍ਹ ਗਯੋ।
ਪ੍ਰਥਮ ਪੰਜੇ ਸਿੰਘ ਪਹੁੰਚੇ ਜਾਏ। ਰਸਤੇਦਾਰ ਸੋ ਰਹੇ ਦੜਾਇਆ।
ਕਹੈਂ ਜਾਂਦੀ ਕਿਮ ਗਲ ਪਾਵੈਂ ਬਲਾਇਆ।੧੭।

ਨਿਕਲ ਪਏ, ਚੜ੍ਹਾਈ ਕੀਤੀ

ਰੋਲਾ-ਰੱਪਾ

ਲੜਨ ਮਰਨ / ਜਿੱਤ ਵੱਲ

ਨਕਾਰਾ / ਨਾਲ

ਦੜ ਵੱਟ ਰਹੇ

ਮੁਸੀਬਤ

ਦੋਹਰਾ : ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਆਗੈ ਟੁਰਯੋ ਔਰ ਸਿੰਘ ਦੁਇ ਸਾਥ।
ਇਕ ਇਕ ਤੀਰ ਤੀਫਨ ਛਡੇ ਭੰਨੇ ਸਤ ਫੀਲਨ ਮਾਥਾ।੧੮।

ਸੱਤਾਂ ਹਾਥੀਆਂ ਦੇ ਮੱਥੇ

ਚੌਪਈ : ਬਜਰ ਸਿੰਘ ਤਉ ਅਗੈ ਸਿਧਾਯੋ। ਇਕੈ ਬਾਨ ਸੌ ਦੋਉ ਦਰਿ ਪਾਟਿੰ ਗਿਰਾਯੋ। ਤਮਤੇ
 'ਨਠ ਰਾਜਾ ਕਿਤੁ ਵਲ ਲੁਕ ਗਯੋ। ਛੇੜਿਵਾਲ ਤਿਹਿ ਕੋਊ ਨ ਰਹਿਉ।੧੯।
 ਤੌ ਲੌ ਦਲ ਖਾਲਸੈ ਕੇ ਆਯੋ। ਜੋ ਉਨਿ ਲਭਯੋ ਸੁ ਕੱਟ ਗਿਰਾਯੋ।
 ਦੇਖਿ ਭਜਤ ਤਿਨ ਲੀਨੇ ਘੇਰ। ਜਿਉਂ ਹੁਤੇ ਮਰਹਮ ਸਿੰਘ ਸਰਸੋ ਬੇਰ।੨੦।

ਦੋਹਰਾ : ਤਿਉਂ ਸਿੰਘਨ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਫੜ ਕੱਟ ਦੋ ਧਰਾ ਕਰ ਦੀਨ। ਦੇ ਧੜ, ਟੋਟੇ
 ਔਰਨ ਕੇ ਹਥ ਜੋ ਲਗੇ ਜਾਨ ਛੋਡ ਲਏ ਛੀਨ।੨੧।

ਚੌਪਈ : ਤੌ ਬੰਦੋ ਜੀ ਗੈਲ ਚਢਾ ਆਯੋ। ਰਾਜਾ ਨਠੇ ਦੇਖ ਦਲ ਗੈਲੋ ਖੜਾਯੋ। ਚੜ੍ਹ / ਪਿੱਛੇ
 ਨਠੈ ਗੈਲਾ ਕਹਯੋ ਪੜਨੋ ਨਾਂਹਿ। ਮਾਰੇ ਤੇਰਾਂ ਸੈ ਕਹਲੂਰੀਏ ਤਾਂਹਿ।੨੨। ਭੱਜਦੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ / ਪੈਣਾ
 ਖਾਤੇ ਤੇਰਾਂ ਤਹੀਂ ਪੁਟਾਇ। ਸੌ ਸੌ ਗਿਨ ਕੈ ਦਏ ਦਬਾਇ। ਟੋਏ
 ਤਬ ਬਿਲਾਸਪੁਰੈ ਵਲ ਬੰਦਾ ਧਾਯੋ। ਮਾਰ ਲੂਟ ਤਉ ਫੂਕ ਗਿਰਾਯੋ।੨੩। ਰਿਆਸਤ ਕਹਿਲੂਰ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ
 ਸਪਤਧਾਰਾ ਮਧ ਪਰ ਗਈ ਧਾਂਕ। ਸਭਨ ਮਿਲਨ ਕਹਿ ਘੱਲਯੋ ਵਾਕਾ। ਸੱਤ ਧਾਰਾਂ / ਸੁਨੇਹਾ ਭੋਜਿਆ
 ਹਮ ਤੌ ਹੁਤੇ ਘਰ ਸਿਖ ਗੁਰ ਕੇਰੇ। ਹੁਤੇ ਕੀਏ ਗੁਰ ਕਹਲੂਰੀਅਨ ਭੇਰੇ।੨੪। ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ / ਭੇੜ
 ਇਮ ਕਹਿ ਕੇ ਸਭ ਹੀ ਮਿਲ ਪਏ। ਟੋਕੇ ਪਤਸ਼ਾਹੀ ਸਭ ਭੇਜਤ ਭਏ।
 ਹੋਇ ਸਿੱਖ ਜੋ ਪੈਸਾ ਦੇਇ। ਬੰਦੇ ਤੇ ਵਹਿ ਮੁਹਰਾਂ ਲੇਇ।੨੫।
 ਦੁੱਧ ਸੁਖੇ ਤਿਸ ਮਿਲੈ ਸੁ ਦੁੱਧ। ਪੁਤ ਮੰਗੇ ਪੁਤ ਆਵੈ ਸੁੱਧ। ਸਿੱਧਾ
 ਦੁਖੀਏ ਦੁਖ ਹੋਵੈ ਤਿਸ ਦੂਰ। ਧਨ ਮਾਂਗੈ ਘਰ ਹੁਇ ਭਰਪੂਰ।੨੬।
 ਸਿੰਘ ਪੰਜਨ ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਾਵੈ। ਜੋਊ ਮਾਂਗੈ ਸੋਊ ਦਿਵਾਵੈ।
 ਦੇਵ ਭੂਤ ਮੁਖ ਦੇਖੈ ਜਾਇ। ਰਹੈ ਨਹੀਂ ਜੋ ਹੋਵੈ ਬੁਲਾਇ।੨੭। ਖੁਰੀ ਬਲਾ, ਬਦ ਰੂਹ
 ਸਿਧ ਪਰਬਤੀ ਰਹੇ ਸਿਧ ਲਾਇ। ਬੰਦਾ ਸਭ ਤੇ ਅਧਿਕ ਸਦਾਇ।
 ਜੋ ਚਿਤਵਤ ਕੇ ਦੂਰੋ ਆਵੈ। ਬੰਦਾ ਚਿਤ ਕੀ ਬਾਤ ਬਤਾਵੈ।੨੮।

ਦੋਹਰਾ : ਆਇ ਮਿਲੈ ਜੋ ਪ੍ਰਥਮ ਹੀ ਤਿਹ ਬੰਦਾ ਸੁਖੁ ਦੇਇ।
 ਆਇ ਮਿਲੇ ਭਿੜ ਲੜ ਜੋਊ ਤਿਸ ਕੁਛ ਬਖਸ਼ੇ ਕੁਝ ਲੇਇ।੨੯। ਕੁੱਝ ਮੁਆਫ਼ / ਕੁੱਝ ਲੈ ਲਏ

ਚੌਪਈ : ਗੁਰੂ ਕੋਟਾ ਲੌ ਬੰਦਾ ਗਯੋ। ਤਿਹ ਥਾਂ ਥਾਣਾ ਬੰਦੇ ਕਯੋ।

੧. ਪਾਠ ਭੇਦ : ਚਾਰੇ ਚੂਲਯੋ ਤੋੜ ਸੁ ਗਯੋ।
 ਗੜੀ ਮੱਧ ਬਰਬੱਲ ਪਯੋ।੧੯। (ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੰਨਾ ੧੧੧)

੨. ਏਥੇ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਸੇ ਖਰੜੇ ਦਾ ਪਾਠ-ਭੇਦ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ :
 ਟਕੇ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਦੇਨ ਮੰਨ ਗਏ।
 ਬੰਦੇ ਪਰਬਤ ਮਲ ਕਹਾਯੋ ਪਤਿਸ਼ਾਹ।
 ਲਏ ਟਕੇ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਬੰਦੇ ਉਗਰਾਹ ॥੨੫॥
 ਦੋਹਰਾ : ਬੰਦਾ ਪਰਬਤ ਛੋਡ ਬਹਿ ਗੁਰੂ ਕਹਾਯੋ ਆਪ।
 ਕਿਤੇ ਕਹਾਯੋ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਕੋਊ ਆਪ ਠੌਰ ਬਹਯੋ ਥਾਪ ॥੨੬॥ (ਪੰਨਾ ੧੧੧)

੩. ਗੁਰੂ ਕੋਟ : ਸ਼ਾਇਦ ਲੇਖਕ ਦਾ ਭਾਵ ਕੋਟ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਹੈ। ਇਹ ਦਰਿਆ ਸਤਿਲੁਜ ਦੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਕੁਮਹਾਰ ਸੈਨ ਦੇ
 ਨਜ਼ਦੀਕ ਦੱਸੀਦਾ ਹੈ।

ਸੁਖਤੇੜ^੧ ਆਇ ਬੰਦੈ ਜੀ ਮਿਲੇ। ਭਏ ਨਦੋਣੀ^੨ ਵਕੀਲ ਤਹਿ ਭਲੇ।੩੦।
 ਹੁਤ ਚੁਕੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ਸੋਊ ਲੀਓ ਖਜਾਨੇ। ਕੋਊ ਚੜਾਵੈ ਦੇਇ ਬਹਾਨੇ।
 ਤਿਨਕੈ ਬੰਦਾ ਕਿਰਪਾ ਕਰੇ। ਵਕੀਲ ਰਹੇ ਤਿਸ ਪਾਸੇ ਖਰੇ।੩੧।

ਖੜੇ

ਦੋਹਰਾ : ਨਿੱਤ ਨਕੀਬਾ ਬੁਲਾਇ ਸੋ ਇਤ ਬਿਧ ਹੋਕਾ ਦੁਆਇ।
 ਇਤਨੇ ਕਰੇ ਨ ਕੰਮ ਤੁਮ ਸੋ ਮੈਂ ਦਿਓ ਬਤਾਇ।੩੨।

ਓਡੋਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ / ਆਵਾਜ਼

ਚੌਪਈ : ਇਸਤ੍ਰੀ ਤਨ ਜੋ ਗਹਿਣਾ ਹੋਈ। ਤਾਂਕੋ ਹਾਥ ਨਾ ਲਾਓ ਕੋਈ।
 ਪੁਰਸ਼ ਪੁਸ਼ਾਕ ਐ ਸਿਰ ਕੀ ਪਾਗਾ। ਇਨ ਭੀ ਕੋਈ ਹੱਥ ਨ ਲਾਗਾ।੩੩।

ਤਿਸ ਨੂੰ

ਪੱਗ / ਹੱਥ ਨ ਲਾਵੇ

੪੯. ਸਾਖੀ ਮੰਡੀ ਕੀ

ਦੋਹਰਾ : ਮੰਡੀ ਵਾਲੇ ਸੁੱਧ ਸੈਣ ਰਾਜਾ ਬਡਾ ਸਦਾਇ।
 ਸੋਊ ਮਿਲਿਓ ਭਾਤਿ ਜਿਉਂ ਸੋ ਮੈਂ ਦਿਓ ਬਤਾਇ।੧।

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਜਿਵੇਂ

ਚੌਪਈ : ਮੰਡੀ ਵਾਲੇ ਯੋ ਸੁਣ ਪਾਯਾ। ਹੈ ਕਰਮਾਤੀ ਬੰਦਾ ਆਯਾ।
 ਕਰਮਾਤਾ ਗੁਰ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦਈ। ਭਗਵਤ ਪ੍ਰਗਟ ਹੈ ਜਿਨੈ ਕਰੈਈ।੨।

ਕਰਮਾਤੀ

ਕਰਮਾਤ

ਤਲਵਾਰ ਹੀ ਚੰਡੀ ਹੈ

ਬੰਦੈ ਕੋ ਸਤਿਗੁਰ ਯੋ ਕਹੀ। ਔਰ ਮਯਾਨ ਤਲਵਾਰ ਹਵੈ ਰਹੀ।

ਬੰਦੈ ਕੋ ਸਤਿਗੁਰ ਯੋ ਕਹੀ। ਔਰ ਮਯਾਨ ਤਲਵਾਰ ਹਵੈ ਰਹੀ।

ਬੰਦੈ ਕੋ ਸਤਿਗੁਰ ਯੋ ਕਹੀ। ਔਰ ਮਯਾਨ ਤਲਵਾਰ ਹਵੈ ਰਹੀ।

ਬੰਦੈ ਕੋ ਸਤਿਗੁਰ ਯੋ ਕਹੀ। ਔਰ ਮਯਾਨ ਤਲਵਾਰ ਹਵੈ ਰਹੀ।

ਬੰਦੈ ਕੋ ਸਤਿਗੁਰ ਯੋ ਕਹੀ। ਔਰ ਮਯਾਨ ਤਲਵਾਰ ਹਵੈ ਰਹੀ।

ਬਿਨਾ ਦੇਹੀ ਦੇ

ਮੈਂ ਸਿੱਖ ਥੋ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਘਰ ਕੇ। ਮੈਂ ਦਿਓ ਚੜਾਵੈ ਬੈਠੇ ਪੁਰ ਕੋ।

ਸਿੱਖ, ਸਿੱਖੇ

ਟਕੇ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਮੈਥੋਂ ਲੇਊ। ਮੋਕੋ ਅਪਨੇ ਸਿੱਖ ਬਨੇਊ।੬।

ਮੈਨੂੰ / ਬਣਾ ਲਓ

ਦੋਹਰਾ : ਆਪ ਝੜਾਵੇ ਲੈ ਅਗੇ ਬੰਦੈ ਮਿਲਿਓ ਆਇ।
 ਤਬ ਬੰਦੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦਈ ਸੁਊ ਲਯੋ ਗਲ ਲਾਇ।੭।

ਚੜਾਵਾ

੧. ਸੁਖਤੇੜ : ਸੁਕੇਤ, ਸੁਕੇਤੀਆ ਜਾਤੀ ਦੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਦੀ ਇਕ ਪਹਾੜੀ ਰਿਆਸਤ, ਜੋ ਸਤਿਲੁਜ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵੱਲ ਹੈ। ਮੰਡੀ ਤੇ ਸੁਕੇਤ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਇਸੇ ਵੰਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਸਨ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇਤਫਾਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੁਕੇਤ ਘਰਾਣੇ ਦਾ ਬਾਨੀ ਰਾਜਾ ਬਿਖਮ ਸੇਨ ਦੱਸੀਦਾ ਹੈ।
 ੨. ਨਦੋਣ : ਨਾਦੋਣ, ਕਟੋਚ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਦੀ ਪੁਰਾਣੀ ਰਿਆਸਤ ਜੋ ਬਿਆਸ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਹੈ। ਨਾਦੋਣ ਦਾ ਨਗਰ ਹਿਮਾਚਲ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹਮੀਰਪੁਰ ਵਿੱਚ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ੧੬੯੦ ਈ. ਵਿੱਚ ਜਦ ਮੁਗਲ ਫੌਜਦਾਰ ਮੀਆਂ ਖ਼ਾਨ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹ ਆਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਏਥੇ ਪਹੁੰਚੇ ਸਨ ਤੇ ਮੁਗਲ ਸੈਨਾ ਨੂੰ ਹਾਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।
 ੩. ਪਾਠ-ਭੇਦ : ਅਕਾਲ ਕ੍ਰਿਪਾ ਹੈ ਜਿਨ ਪਰ ਭਈ। (ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੰਨਾ ੧੧੨)
 ੪. ਪਾਠ-ਭੇਦ : ਤਿਸਕਾ ਦਰਸਨ ਚਹੀਯੈ ਪਾਯਾ। ਹੈ ਕਰਮਾਤੀ ਬੰਦਾ ਆਯਾ। (ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੰਨਾ ੧੧੨)

- ਚੌਪਈ : ਬੰਦੈ ਕਹਯੋ ਸੁਨ ਸਿਧ ਸੈਨ ਰਾਜਾ । ਤੁਮ ਦੇਸੋ ਨਹਿ ਹੋਗੁ ਬਿਰਾਜਾ । ਰਾਜ ਬਗੈਰ
 'ਸਦਾ ਸੁਕਾਲ ਰਹੈ ਦੇਸ ਤੇਰੇ । ਸਤਿ ਬਚਨ ਯਹਿ ਮਾਨਯੋ ਮੇਰੇ ।੮।
 ਰਹੈ ਨਹੀ ਤੋਹਿ ਦੋਖੀ ਸੁਖਾਲੇ ।^੨ ਨਹਿ ਪਰਿ ਹੈ ਤੁਹਿ ਦੇਸ ਕੁ ਕਾਲੇ ।
 ਜੋ ਕੁਛ ਹੋਵਗੁ ਤੁਮਕੋ ਲੋਰਾ । ਰਖ ਪੁਸਤਕ ਸਭ ਕੰਮ ਹੁਇ ਤੇਰਾ ।੯।^੩ ਲੋੜ / ਤੇਰਾ
- ਦੇਹਰਾ : ਉਸ ਪੁਸਤਕ ਕੋ ਇਕ ਪਤਰੋ ਉਸ ਮਾਈ ਹਥ ਆਇ ।
 ਜਿਨ ਬਾਬੈ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ^੪ ਕੋ ਦੀਨੋ ਪ੍ਰਚੋ ਲਗਾਇ ।੧੦। ਭੇਦ / ਮੰਤਰ
- ਚੌਪਈ : ਉਸ ਮਾਈ ਰੋੜੀ ਕੋ ਇਮ ਹਥ ਆਈ । ਬੰਦੈ ਨਾਗੀ ਉਨ ਟਹਲ ਕਰਾਈ । ਅਰੋੜੀ
 ਹੁਤੀ ਬੰਦੈ ਨਾਗੀ ਕਿਤੇ ਜੇਜੋਵਲੀ । ਤਿਹ ਕਰੀ ਸੇਵਾ ਥੀ ਰੋੜੀ ਚੱਲ ।੧੧। ਜੇਜੋ ਦੁਆਬਾ
- ਦੇਹਰਾ : ਬੰਦੈ ਨਾਗੀ ਕੋ ਪਰਚੋ ਇਕ ਮੈਂ ਦਿਉ ਲਿਖਾਇ ।
 ਔਰ ਅਨੇਕ ਪਰਚੇ ਲਿਖੈ ਗ੍ਰੰਥ ਬਡੋ ਬਢਿ ਜਾਇ ।੧੨।
- ਚੌਪਈ : ਜੇਜੋਵਾਲ ਜਸਵਾਲ^੫ ਹੁਤ ਰਾਜਾ । ਬਿਨਾਂ ਪੁਤ੍ਰ ਸੋ ਜਾਤ ਅਕਾਜਾ । ਅਕਾਰਥ
 ਰਾਜਾ ਪੰਡੋਰੀ^੬ ਮਹੰਤੈ ਢਿਗਾ ਗਯੋ । ਉਸਕੋ ਕਾਜ ਨ ਉਸਤੈ ਭਯੋ ।੧੩। ਪਾਸ
 ਹੁਤਿ ਵਡਭਾਗ ਸਿੰਘ^੭ ਘਰ ਗੁਰਿਆਣੀ । ਤਹਾਂ ਘੱਲੀ ਉਸ ਰਾਜੈ ਰਾਣੀ । ਗੁਰੂ ਦੇ ਘਰ ਵਾਲੀ
 ਔਰ ਅਨੇਕ ਸਿੱਧਨਾ ਘਰ ਗਈ । ਉਲਾਦ ਨ ਉਨਕੋ ਕਿਸ ਤੈ ਅਈ ।੧੪। ਜਿਥਾ / ਪੈਦਾ ਹੋਈ
 ਉਨਕੀ ਚਿੰਤ ਨ ਕਿਨੈ ਮਿਟਾਈ । ਅਹਿਨਿਸਾ ਚਿੰਤਾ ਉਸ ਜੀਉ ਖਾਈ । ਦਿਨ ਰਾਤ
 ਬਡੋ ਹੰਦੇਸੋ ਯਹਿ ਜਗਿ ਮਾਂਹਿ । ਬਿਨ ਔਲਾਦ ਘਰ ਬਿਰਥੋ ਜਾਹਿ ।੧੫। ਅੰਦੇਸ਼ਾ, ਫਿਕਰ / ਵਿਅਰਥ
- ਦੇਹਰਾ : ਉਹਾਂ ਕਿਸੈ ਨੇ ਆਇ ਕਹੀ ਇਕ ਬੰਦੈ ਨਾਰ ਅਖਾਇ ।
 ਜੋ ਮੁਖ ਤੇ ਵਹ ਬਚ ਕਹੈ ਸੋਊ ਨ ਬਿਰਥੋ ਜਾਇ ।੧੬। ਵਿਅਰਥ

੧. ਇਹ ਬੰਦ ਛਪੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਪੰਨਾ ੧੧੩.
 ੨. ਇਹ ਲਾਈਨ ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ।
 ੩. ਛਪੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਇਕ ਹੋਰ ਬੰਦ ਹੈ :
 ਹੈ ਬਿਦਯਾ ਸਭ ਇਸ ਕੇ ਮਾਂਹਿ । ਜੋ ਚਾਹੋ ਸੋ ਲੈਹੁ ਕਮਾਂਹਿ। (ਪੰਨਾ ੧੧੩)
 ੪. ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ : ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਵੰਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਬਾ ਕਲਾਧਾਰੀ ਦਾ ਪੋਤਰਾ ਤੇ ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਜਿਸ ਦਾ ਜਨਮ ੧੭੫੬ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਨੂੰ ਬੜਾ ਕਰਣੀ ਵਾਲਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਕਾਫ਼ੀ ਇਲਾਕੇ ਉਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਬਣਾਇਆ। ਇਸ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਜੂਨ ੧੮੩੪ ਈ. ਵਿੱਚ ਉਨੇ ਹੋਇਆ ਸੀ।
 ੫. ਜਸਵਾਲ : ਕਟੋਚ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਦੀ ਇਕ ਜਾਤੀ ਜੋ ਬਾਈ ਧਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਸਵਾਨ ਦੀ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਨ। ਜਸਵਾਨ ਦੀ ਦੂਨ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੰਡੀ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਰੋਪੜ ਤੋਂ ਉਨੇ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਦਰਸਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
 ੬. ਪੰਡੋਰੀ : ਪੰਡੋਰੀ ਮਹੰਤਾਂ, ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ ਜਿੱਥੇ ਬੈਰਾਗੀ ਸਾਧਾਂ ਦੀ ਗੱਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੈਰਾਗੀਆਂ ਦੀ ਮੁਗ਼ਲ ਰਾਜ ਦੇ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਬੜੀ ਮਾਨਤਾ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਵੱਡੀ ਧਰਮ ਅਰਥ ਜਾਗੀਰ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਪੰਡੋਰੀ ਵਿੱਚ ਹਾਲੇ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਹੰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮਾਧਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ।
 ੭. ਵਡਭਾਗ ਸਿੰਘ : ਬਾਬਾ ਵਡਭਾਗ ਸਿੰਘ, ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪੋਤਰੇ; ਧੀਰਮਲ ਦੇ ਵੰਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦਾ ਸੋਢੀ ਸਰਦਾਰ। ਇਸ ਨੇ ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਫ਼ੌਜਦਾਰ ਨਾਸਿਰ ਅਲੀ ਦੁਆਰਾ ੧੭੫੭ ਈ. ਵਿੱਚ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿੱਚ ਖੰਮੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸਾੜਨ ਦਾ ਬਦਲਾ ਉਸ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਨੂੰ ਕਬਰ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਸਾੜ ਕੇ ਲਿਆ। ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਭੂਤ-ਪਰੇਤ ਵੀ ਇਸ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ੧੭੬੨ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਚੌਪਈ : ਤੋਂ ਉਨ ਸੁਨਤ ਐਸ ਚਿਤ ਅਈ। ਜਿਮ ਅਤਹਿ ਪਿਆਸੇ ਨੀਰ ਦਿਸਈ। *ਚਿੱਤ ਵਿੱਚ ਆਈ/ਅਹਿ*
ਪਰ ਉਨ ਕਉ ਬਹੁ ਸੋਚਹਿ ਹੋਈ। ਕਿਮ ਹਮ ਉਸੈ ਮਿਲਾਵੈ ਕੋਈ।੧੭।

ਦੋਹਰਾ : ਦੁੰਡ ਭਾਲ ਸੋਂ ਤਹਿ ਪੁਜੀ ਜਹਿ ਹੁਤੀ ਬੰਦੈ ਜੀ ਜੋਇ। *ਜੋਰੁ, ਔਰਤ*
ਜਾਇ ਚੜ੍ਹਾਵੇ ਉਨ ਧਰਯੋ ਆਗੈ ਰਹੀ ਖਲੋਇ।੧੮।

ਚੌਪਈ : ਤਉ ਸੰਤਨੀ ਐਸ ਉਚਾਰਾ। ਹਮ ਲਾਇਕ ਕਯਾ ਕੰਮ ਤੁਹਾਰਾ।
ਬਡੇ ਮਹੰਤ ਗੁਰੂਅਨ ਪਹਿ ਜਾਹੋ। ਹਮ ਗ੍ਰੀਬਨ ਤੇ ਤੁਮ ਕਯਾ ਚਾਹੋ।੧੯।
ਉਨ ਹੀ ਕੀ ਤੁਮ ਸੇਵਾ ਕਰੋ। ਉਨ ਹੀ ਆਗੈ ਚੜ੍ਹਤੀ ਧਰੋ। *ਚੜ੍ਹਾਵਾ, ਭੋਟ*
ਉਨ ਹੀ ਕਉ ਬਹੁ ਦਰਬ ਪਿਆਰੀ। ਅਸੀਂ ਰੁੱਖੀ ਮਿੱਸੀ ਖਾਇ ਸੋਇ ਸੁਖਾਰੀ।੨੦।

ਦੋਹਰਾ : ਯੋਂ ਸੁਨ ਰਾਣੀ ਦ੍ਰੈ ਉਸੈ ਗਹਿ ਪਗ ਪਰੀ ਲਪਟਾਇ। *ਦੋਨਾਂ ਰਾਣੀਆਂ / ਪੈਰ ਫੜ ਲਏ*
ਹਮ ਕਰ ਬਚਨ ਸੁ ਕਰ ਦੀਯੋ ਮਾਲਕ ਆਸ ਪੁਜਾਇ।੨੧।

ਚੌਪਈ : ਦੋਊਅਨ ਕੈ ਸਿਰ ਹੱਥ ਧਰਾਏ। ਦੋਊਅਨ ਆਦਰ ਸਾਥ ਉਠਾਏ।
ਇਸੀ ਬਰਸ ਉਨ ਅੰਦਰ ਬਿਤਾਓ। ਸਤ ਬੰਦੈ ਬਚਨ ਦੋਊ ਬਾਲਕ ਖਿਡਾਓ।੨੨।

ਦੋਹਰਾ : ਖੁਸ਼ੀਅਨ ਸੋਂ ਵਹਿ ਘਰ ਗਈ ਪੁਜੀ ਰਾਜੈ ਢਿਗ ਜਾਇ।
ਆਸਾਵੰਤੀ ਦੁਇ ਭਈ ਸੁਤਿਾ ਇਕ ਹੀ ਨਿਸ ਦੁਇ ਜਾਇ।੨੩। *ਆਸਵੰਦ / ਪੁੱਤਰ*
ਅਭਰਾਜ ਸਿੰਘ ਜਗਰੂਪ ਸਿੰਘ ਧਰਿਓ ਉਨਕੋ ਨਾਇ।
ਔਰ ਬਾਤ ਬਹੁਤੀ ਲਿਖੀ ਗ੍ਰੰਥ ਬਡੋ ਹੁਇ ਜਾਇ।੨੪।

੫੦. ਸਾਖੀ ਕੁੱਲੂ ਕੀ

ਦੋਹਰਾ : ਤਬ ਬੰਦੇ ਕੇ ਦਿਲ ਅਈ ਕੁੱਲੂ ਦੇਖੀਏ ਜਾਇ।
ਸ੍ਰੀ ਮਹੇਸ਼ ਕੋ ਦਰਸ ਕਰ ਔਰ ਸਿੱਧਨ ਦਰਸਾ ਪਾਇ।੧। *ਸਿੰਧਾਂ ਦਾ ਦਰਸਨ*

ਦੋਹਰਾ : ਤਬ ਬੰਦੇ ਨੇ ਸੋਈ ਕਈ। ਜੋ ਬੰਦੇ ਦਿਲ ਰਾਤਹਿ ਠਈ। *ਕੀਤੀ / ਰਾਤ ਨੂੰ / ਠਹਿਰੀ*
ਬੰਦਾ ਕੁਲੂ ਮੈਂ ਵੜਿਓ ਜਾਏ। ਸੋਊ ਰਾਜੇ ਉਨ ਲਯੋ ਫੜਾਏ।੨। *ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਫੜਾਇਆ*
ਬੰਦਾ ਕਹੈ ਮੈਂ ਫੜਿਓ ਨ ਰਹੋਂ। ਕੈਸੇ ਕਰ ਤੁਮ ਭਾਵੈਂ ਰਹੋਂ। *ਫੜੋਂ, ਪਕੜੋਂ*
ਬੰਦਾ ਮੁੱਠੀ ਪਰਾਂ ਕੀ ਭਾਈ। ਜਬ ਚਾਹੇ ਤਬ ਹੀ ਉਡ ਜਾਈ।੩। *ਖੰਡਾ*
ਜਿਮ ਜਿਮ ਬੰਦਾ ਮੁੱਠੋਂ ਪੁਕਾਰੈ। ਤਿਮ ਤਿਮ ਵਹਿ ਤਕੜਾਈ ਧਾਰੈ।
ਪ੍ਰਿਥਮ ਕਰਾਯੋ ਨਜ਼ਰਹ ਬੰਦਾ। ਅਪਨ ਜੁਬਾਨੀ ਪਰਯੋ ਸੁ ਫੰਧਾ।੪। *ਨਜ਼ਰਬੰਦ / ਬੰਧਨ*
ਲੋਹ ਪਿੰਜਰੋ ਤਿਨੈ ਘੜਾਯੋ। ਕਹੈ ਬੰਦਾ ਮੈਂ ਰਹੋਂ ਨ ਪਾਯੋ। *ਲੋਹੇ ਦਾ ਪਿੰਜਰਾ / ਬਣਵਾਇਆ*
ਮੈਂ ਪਿੰਜਰੋ ਲੈ ਜਾਊ ਉਡਾਯੋ। ਉਨ ਸੁਨ ਪਿੰਜਰੋ ਕੋਠੋ ਪਾਯੋ।੫। *ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ*

੧. ਕੁੱਲੂ : ਕਾਂਗੜਾ ਵਾਦੀ ਵਿੱਚ ਦਰਿਆ ਬਿਆਸ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਗਰ। ਕੁੱਲੂ ਦੇ ਰਾਜ ਘਰਾਣੇ ਦਾ ਮੋਢੀ ਸੁਧ ਸਿੰਘ ਸੀ।

- ਦੋਹਰਾ : ਯਹੀ ਗਲ ਜਗ ਮੈ ਸੁਨੀ ਸਿੱਖਨ ਪਰਾ ਗਈ ਸੋਚਾ । ਖੇ ਗਈ / ਚਿੰਤਾ
 ਤੁਰਕਨ ਮਨ ਸ਼ਾਦੀ ਭਈ ਮੁਲਕ ਛੁਡਾਯੋ ਲੋਚਾ ।੬। ਖੁਸ਼ੀ / ਇੱਛਾ
- ਚੌਪਈ : ਸ਼ਾਹਿ ਬਹਾਦਰਾ ਫੁਜਦਾਰਾ ਬਹਾਏ । ਬੰਦੈ ਕਿਲਨਾ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹ ਧਾਏ । ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ / ਫੋਜਦਾਰ / ਕਿਲਿਆਂ
 ਕਹੈ ਕਰਾਮਾਤ ਗਈ ਬੰਦਯੋ ਅਬੈ । ਹੁਤੀ ਕਰਾਮਾਤ ਬੰਦੀਖਾਨੇ ਸੋ ਪਰੈ ਕਬੈ ।੭। ਹੁਣ
 ਤਬ ਸਿੰਘਨ ਪਰ ਫੌਜ ਜੁ ਆਈ । ਮੁਲਕ ਛੁਡ ਸਿੰਘ ਗਏ ਪਰਾਈ । ਫੂਰ, ਪਰ੍ਹਾਂ
 ਤੋ ਬਹੁਤ ਪਰੀ ਸਿੰਘਨ ਪਰ ਭੀਰਾ । ਤਬ ਬੰਦੈ ਨੇ ਕਰੀ ਤਤਬੀਰਾ ।੮। ਪਈ / ਮੁਸੀਬਤ, ਭੀੜ / ਸਕੀਮ
- ਦੋਹਰਾ : ਤਬ ਰਾਜੇ ਸਿਧ ਸੈਨ ਨੈ ਸੁਨਿਓ ਕੀਨੋ ਕੋਪਾ । ਗੁੱਸਾ
 ਮੇਰੇ ਗੁਰ ਦਰਸ਼ਨ ਚੜ੍ਹਿਓ ਤੈ ਕਿਮ ਕੀਨੋ ਲੋਪਾ ।੯। ਫੁੱਪਾ ਲਿਆ
- ਚੌਪਈ : ਸਿੱਧ ਸੈਣ ਤਬ ਉੱਦਮ ਕੀਓ । ਕਰੀ ਮਹਿੰਮ ਛੁਡਾਵਣ ਲੀਓ ।
 ਤਬ ਬੰਦੇ ਨੇ ਮਨੈ ਬਿਚਾਰੀ । ਇਨੈ ਛੁਡਾਏ ਪਤਾ ਨ ਹਮਾਰੀ ।੧੦। ਮਨ ਵਿੱਚ / ਇੱਜ਼ਤ
 ਹਮਰੀ ਸਿੱਧੀ ਫਿਰ ਕਥ ਰਹੀ । ਕਤਾ ਉਸਤਤਿ ਹਮ ਗੁਰ ਕੀ ਕਹੀ । ਕਿਉਂ / ਕੀਰਤੀ
 ਹਮ ਅਬ ਅਪਨੇ ਪੌਰਖਾ ਛੁਟੈ । ਫਿਰ ਇਨਕੋ ਨਿਜ ਹਾਥਨਾ ਕੁਟੈ ।੧੧। ਉੱਦਮ / ਹੱਥਾਂ
 ਮਤਾ ਹਮਰੀ ਕੁਛ ਨਿੰਦਾ ਹੋਇ । ਬੰਦੇ ਕੀਨਾ ਉੱਦਮ ਤੋਇ । ਮਤਾਂ, ਕਿਧਰੇ / ਤਾਂ
 ਤੋ ਬੰਦੇ ਯੋ ਕੁਲੂਅਨਾ ਕਹਿਓ । ਚਲਯੋ ਬੰਦੇ ਤੁਮ ਦੇਖਤ ਰਹਿਓ ।੧੨। ਕੁੱਲੂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ
 ਉਨ ਦੇਖਤ ਪਿੰਜਰੇ ਖੂਬ ਉੜੈਯੋ । ਫੇਰ ਕੋਠੜੀ ਮੱਧ ਟਿਕੈਯੋ । ਬੰਦ ਕੀਤਾ / ਟਿਕਾ ਦਿੱਤਾ
 ਤਬ ਬੰਦੇ ਨੇ ਬੀਰ ਬੁਲੋਏ । ਆਇ ਬੰਦੇ ਕੇ ਪਾਸ ਖਲੋਏ ।੧੩। ਬੁਲਵਾਏ / ਖੜੇ
 ਬੰਦੇ ਕਹਯੋ ਅਬ ਲੇ ਚਲੋ ਮੰਡੀ । ਚਲੋ ਦੁਆਬੇ ਜਗੀ ਜਹਿ ਚੰਡੀ ।
 ਜਾ ਸਿੰਘਨ ਕੀ ਕਰੀਏ ਸਹਾਇ । ਮਾਰ ਤੁਰਕਨ ਕੋ ਦਈਏ ਗਲਾਇ ।੧੪। ਸਹਾਇਤਾ / ਨਾਸ
- ਦੋਹਰਾ : ਬੰਦੇ ਆਖਯੋ ਬੀਰ ਉਨ ਪਿੰਜਰੇ ਲਿਹੋ ਉਠਾਇ ।
 ਲੈ ਸੁ ਉਤਾਰੋ ਹਦ ਮੰਡੀ ਸਿੱਧ ਸੈਣ ਕੀ ਜਾਇ ।੧੫। ਮੰਡੀ ਦੀ ਹੱਦ
- ਚੌਪਈ : ਤੋ ਬੀਰਨ ਨੇ ਸੋਈ ਕਰੀ । ਉਡਿਓ ਪਿੰਜਰੇ ਤਿਸ ਹੀ ਘਰੀ । ਉਸ ਘੜੀ, ਵੇਲੇ
 ਰਾਜੇ ਕੋ ਮੁਖ ਹੋ ਗਯੋ ਫੂਕਾ । ਪਿੰਜਰੇ ਚੜ੍ਹਯੋ ਅਸਮਾਨ ਸੁ ਘੂਕਾ ।੧੬। ਫਿੱਕਾ / ਘੁੰਮ ਕੇ
 ਤਬ ਨਠ ਰਾਜਾ ਅੰਦਰ ਵੜਾ । ਜਾਣੇ ਪ੍ਰਬਤ ਅਸਮਾਨੇ ਚੜਾ ।
 ਕੋਠੜੀ ਕੀ ਇਟ ਇਟ ਉਡ ਗਈ । ਕਯਾ ਜਾਨੋ ਵਹੁ ਕਿਤ ਜਾ ਪਈ ।੧੭। ਕਿੱਥੇ ਜਾ ਡਿੱਗੀ
- ਦੋਹਰਾ : ਕੁੱਲੂ ਕੁਇਲੋ ਕਰੇਗਾ ਆਇ ਖਾਲਸਾ ਆਪ । ਸਾਡੇਗਾ
 ਹੁਇ ਰਈਯਤਾ ਫਿਰ ਬਸਹੁਰੇ ਯੋ ਦਿਓ ਬੰਦੇ ਜੀ ਸ੍ਰਾਪ ।੧੮। ਪਰਜਾ / ਵੱਸੋਗੇ
 ਜਹਾਂ ਮੰਡੀ ਕੀ ਹੱਦ ਹੁਤੀ ਸਿੱਧ ਸੈਣ ਕੇ ਰਾਜ ।
 ਜਾ ਪਰਿਯੋ ਤਹਿ ਸੁਖ ਸਹਿਤ ਭਏ ਸਿਖਨ ਕੇ ਕਾਜ ।੧੯। ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ
- ਚੌਪਈ : ਸਿੱਧ ਸੈਨ ਸੁਨ ਤੁਰਤਹਿ ਆਯੋ । ਸਹਿਤ ਪਿੰਜਰੇ ਬੰਦਾ ਪਾਯੋ । ਤੁਰਤ, ਉਸੇ ਵੇਲੇ
 ਕੁਲਫਾ ਪਿੰਜਰੇ ਦਏ ਤੁੜਾਈ । ਫੂਲਨਾ ਕੀ ਬਰਖਾ ਕਰਵਾਈ ।੨੦। ਤਾਲੇ, ਜੰਦਰੇ / ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ

ਰਾਜੇ ਮਨ ਮੈਂ ਭਈ ਵਧਾਈ। ਔਤਾਰਾ ਬੰਦਾ ਭਯੋ ਕਹੈ ਲੁਕਾਈ। ਖੁਸ਼ੀ / ਅਵਤਾਰ / ਲੋਕ
 ਬੰਦੈ ਕੋ ਤਹਿੰ ਡੇਰਾ ਕੀਓ। ਚੜ੍ਹੈ ਚੜ੍ਹਾਵੇ ਸੁਖਨਾ ਲੀਓ।੨੧।
 ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਤਬ ਬੰਦਾ ਕਹਾਯੋ। ਗੁਰੂ ਕੋਟ ਮਧ ਪ੍ਰਬਤ ਬਣਾਯੋ।
 ਔਰ ਸਿੱਧਨ ਕੀ ਪੂਜਾ ਮਿਟੀ। ਸਭ ਲੁਕਾਈ ਢਿਗ ਬੰਦੇ ਜੁਟੀ।੨੨। ਮਤਮ / ਜੁੜ ਗਈ
 ਕਿਤੇ ਬੰਦਾ ਤੁਰ ਏਕਲਾ ਜਾਵੈ। ਚਹੈ ਉਹਾਂ ਤਹਿੰ ਫੌਜ ਬਨਾਵੈ। ਇਕੱਲਾ
 ਕੱਢ ਮੁਹਰ ਤੁਰਤ ਖੀਸਯੋਂ ਦੇਵੈ। ਕੋ ਨਹਿੰ ਜਾਣੈ ਕਹਾਂ ਤੇ ਲੇਵੈ।੨੩।

ਦੋਹਰਾ : ਕਿਤੇ ਬਹੈ ਔ ਕਿਤ ਲੁਕੈ ਕਿਤੇ ਦੇਸ਼ ਉਡ ਜਾਇ।
 ਜਹਿੰ ਚਾਹੇ ਪ੍ਰਗਟੈ ਤਹਾਂ ਰਹਿ ਕੁੰਡੇ ਜੰਦੈ ਅੜਵਾਇ।੨੪। ਬੰਦ
 ਬੰਦੈ ਨੀਹਲਾ ਆਇਕੈ ਮੁੜ ਚੜ੍ਹਯੋ ਸਾਰ ਸਭ ਕਾਮਾ। ਤਲਹੱਟੀ / ਸਭ ਕੰਮ ਪੂਰੇ ਕਰ ਕੇ
 ਪਰਬਤ ਪਯਾਰੋ ਉਸ ਲਗੈ ਪਿਖਾ ਸਿਧ ਪੁਰਸ਼ਨ ਕੇ ਧਾਮਾ।੨੫। ਦੇਖ ਕੇ / ਸਥਾਨ

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਬੰਦਾ ਮੁੜ ਚੜ੍ਹਯੋ ਪਹਾੜੀ। ਉਤਰ ਕੋਣਾ ਉਸ ਲਗੀ ਪਿਆਰੀ। ਦਿਸ਼ਾ
 'ਡੇਰਾ ਕੀਨਸਾ ਤਿਸ ਹੀ ਜਾਈ। ਬੈਠ ਤਹਾਂ ਮਨ ਖੁਸ਼ੀ ਜੁ ਆਈ।੨੬। ਕੀਤਾ, ਉਸ ਸਥਾਨ ਉੱਤੇ

੫੧. ਸਾਖੀ ਚੰਬੇ ਕੀ

ਦੋਹਰਾ : ਤਬ ਬੰਦੈ ਦਿਲ ਇਉਂ ਅਈ ਅਬ ਚੰਬੇ ਕਰੀਐ ਸੈਲਾ। ਆਈ / ਸੈਰ
 ਤਬ ਤਿਸ ਰਾਜੇ ਕੋ ਲਿਖਯੋ ਅਬ ਚਹੀਐ ਹਮ ਤੁਮ ਮੇਲ।੧।

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਰਾਜੇ ਨੇ ਸਦਯੋ ਵਜ਼ੀਰ। ਬੰਦੇ ਮਿਲੀਐ ਕਿਤ ਤਤਬੀਰ। ਕਿਹੜੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ
 ਵਜ਼ੀਰ ਕਹੀ ਮੈਂ ਦੇਖੋਂ ਜਾਈ। ਤਾਂਕੇ ਦਿਲ ਮੇਂ ਹੈ ਕਯਾ ਆਈ।੨।
 ਬੈਰ ਭਾਵਾ ਕਿ ਹੈ ਮਿੱਤ੍ਰਾਈ। ਹਟੈ ਕਿਮੋਂ ਤੋਂ ਦੇਉਂ ਹਟਾਈ। ਵੈਰ-ਭਾਵ / ਸੌੜਾਂ
 ਨਹਿੰ ਚਹਿਯਤ ਉਸ ਚੰਬਾ ਦਿਖਾਯੋ। ਹੈ ਬੰਦਾ ਵਹਿ ਬੁਰੀ ਬਲਾਯੋ।੩। ਬੁਰੀ ਬਲਾ
 ਹੱਛਾ ਕਹਿਓ ਤੁਮ ਜਾਹੁ ਵਜ਼ੀਰ। ਟੂਟਤ ਜੂਟਤਾ ਕਰੀਓ ਧੀਰ। ਜੋੜ-ਤੋੜ, ਸਾਜ਼ ਬਾਜ਼
 ਵਹਿ ਕਰਮਾਤੀ ਹੈ ਭਰਪੂਰ। ਦਿਓ ਦਰਬ ਔ ਰਖੀਓ ਦੂਰ।੪।
 ਸੋ ਵਜ਼ੀਰ ਤਹਿੰ ਪਹੁੰਚਯੋ ਜਾਇ। ਜਹਿੰ ਬੰਦਾ ਥਾ ਬੈਠਾ ਆਇ।
 ਜਾ ਬੰਦੇ ਕੋ ਚੜ੍ਹਾਵਾ ਦੀਓ। ਬੰਦੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਸਾਥੇ ਲੀਓ।੫। ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ ਲੈ ਲਿਆ

ਦੋਹਰਾ : ਕਹਯੋ ਬੰਦੇ ਤੁਮ ਜਿਨ ਡਰੋ ਹਮ ਆਵੈਂ ਹੋਇ ਫਕੀਰ।
 ਮੁੜ ਜਾਵੈਂਗੇ ਸੈਲ ਕਰ ਰਾਜੇ ਕਹੋ ਵਜ਼ੀਰ।੬।

ਚੌਪਈ : ਔਰ ਬਾਤ ਫਿਰ ਬੰਦੇ ਕਹੀ। ਫੌਜ ਛੋਡਿ ਮੈਂ ਆਵੈਂ ਤਹੀਂ।
 ਤਬ ਵਜ਼ੀਰ ਨੇ ਲੀਨੀ ਮਾਨ। ਕਲਾਧਾਰੀ ਚਿਤ ਔਰੋ ਠਾਨ।੭। ਬਕਤੀਸ਼ਾਲੀ
 ਜਹਿੰ ਕਠਨਾ ਰਾਹੁ ਇਕ ਹੁਤ ਅਤਿ। ਤਿਸੈ ਰਾਹੁ ਲੈ ਚਲਿਓ ਤਿਤ। ਅੱਖਾ, ਕਠਿਨ / ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ
 ਕਦ ਤੀਖਨ ਪਥਾ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹਾਵੈ। ਜਿਸੈ ਦੇਖ ਅਤਿ ਸੈ ਭੈ ਖਾਵੈ।੮। ਤਿੱਖੇ, ਉੱਚੇ ਪਹਾੜ / ਡਰ

੧. ਇਹ ਬੰਦ ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ।

ਹੁਤੀ ਨਦੀ ਜਹਿਂ ਬਹੁਤੀ ਤੇਜ। ਗਿਰੈ ਊਚ ਤੇ ਜਲ ਬਹੁ ਤੇਜ।
 ਨਹਿਂ ਮੱਛੀ ਤਹਿਂ ਧਾਰਹਿ ਧਾਵੈ। ਜੋਊ ਪਨਾਲਯੋਂ ਕੋਠੈ ਪਰ ਜਾਵੈ।੯। ਧਾਰ / ਪਰਨਾਲਾ
 ਦਯੋ ਬੰਦੇ ਨੇ ਘੋੜਾ ਧਵਾਈ। ਗਯੈ ਪਾਰ ਜਨ ਤਲਾਵਾ ਮੁਰਗਾਈ। ਠੇਲੁ ਦਿੱਤਾ / ਤਲਾਬ
 ਫਿਰ ਬੰਦੇ ਨੇ ਘੋੜਾ ਮੁੜਾਯਾ। ਜਨ ਕਰ ਕਬੂਤਰ ਉਡਤੋ ਆਯਾ।੧੦।

ਦੋਹਰਾ : ਘੋੜਾ ਘੜਾਯੋ ਪੱਥਰ ਇਕ ਸੋ ਤਹਿਂ ਦਯੋ ਖੜਾਇ। ਖੜਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ
 ਭਯੋ ਅਚੰਭੋ ਜਗਤ ਮੈਂ ਹੈ ਅਬਲੋਂ ਤਿਹ ਥਾਹਿ।੧੧। ਹੈਰਾਨੀ / ਹੁਣ ਤੱਕ / ਸਥਾਨ

ਚੌਪਈ : ਜਗਤ ਸਰਬ ਅਚਰਜ ਤਿਹ ਭਯੋ। ਖੜਾ ਘੋੜਾ ਮਧ ਬੰਦੈ ਕਯੋ।
 ਯੋਂ ਜਬ ਦੇਖੀ ਕਲਾ ਵਜ਼ੀਰ। ਸੋ ਡਰ ਪਯੋ ਮਨ ਕੰਪਯੋ ਸਰੀਰ।੧੨। ਸ਼ਕਤੀ / ਕੰਥਿਆ
 ਚਰਨੀ ਪਰਕੋ ਬਚਨ ਸੁ ਕਹਯੋ। ਹਮਰੀ ਖਤਾ ਸੁ ਤੁਮ ਬਖਸ਼ਯੋ। ਪੈਰੀਂ ਲੱਗ ਕੇ / ਭੁੱਲ
 ਯੋਂ ਹੀ ਤੁਮਕੋ ਚਹੀਯਤ ਕਈ। ਹਮਕੋ ਤਿਉਂ ਹੀ ਚਹਿਤ ਬਖਸ਼ਈ।੧੩। ਬਖਸ਼ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਏ

੫੨. ਔਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੁਰਯੋ
 (ਸਾਖੀ ਚੰਬੇ ਕੀ ਹੋਰ ਤੁਰੀ)

ਦੋਹਰਾ : ਬੰਦਾ ਚੰਬੇ ਜਾਇ ਵੜਿਆ ਭਯੋ ਰਾਜੇ ਸਿਉਂ ਮੇਲ। ਹੋ ਗਿਆ
 ਰਾਜਾ ਤਿਹਿਂ ਸੇਵਕ ਭਯੋ ਕਰਾਯੋ ਚੰਬੇ ਸੈਲ।੧। ਸੇਵਕ ਬਣ ਗਿਆ

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਰਾਜੇ ਯੋਂ ਲਯੋ ਪਰਚਾਈ। ਦਏ ਤਹਾਂ ਦੁਇ ਬਯਾਹਾ ਕਰਾਈ। ਪਰਸੰਨ ਕਰ ਲਿਆ / ਵਿਆਹ
 ਤਹਾਂ ਡੇਹਰੋ ਦਯੋ ਚਿਣਾਈ। ਮੱਥਾ ਟੇਕਤ ਤਹਾਂ ਲੁਕਾਈ।੨। ਚਿਣਵਾ, ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ
 ਬਹੁਤ ਚੜ੍ਹਤਾ ਅਤਿ ਬੰਦੇ ਬਨੀ। ਰਾਜਾ ਭੀ ਕਰੇ ਪੂਜਾ ਘਨੀ। ਸੋਭਾ / ਬਣੀ / ਬਹੁਤ
 ਤਿਹ ਬੰਦੇ ਕੇ ਬੇਟਾ ਭਯੋ। ਚੱਲਣ ਚਿਤ ਬੰਦੈ ਤਬ ਕਯੋ।੩। ਪੁੱਤਰ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ
 ਬੰਦਾ ਸਾਲ ਪ੍ਰਬਤ ਤਿੰਨ ਬਹਯੋ। ਦੂਣਾ ਦੁਆਬੇ ਮਲ ਖਾਲਸਾ ਬਹਯੋ। ਰਹਿਆ, ਬੈਠਿਆ / ਕੱਢੀ
 ਤੁਰਕ ਨਠੇ ਕਿਤ ਲਭੇ ਨ ਪਾਹਿ। ਨੀਹਲ ਪਹਾੜੀ ਦ੍ਰਾਬੇ ਮਾਹਿ।੪।

੫੩. ਬੰਦੈ ਕੋ ਔ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ ਕੀ ਸਾਖੀ

ਦੋਹਰਾ : ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਬਹੁ ਲੁਟ ਧਰੀ ਲੈ ਸਾਬ ਖਾਲਸੈ ਸੱਭ।
 ਸ਼ਹਿਰ ਤੁਰਕ ਕੇ ਜੋ ਸੁਨੈ ਲੇਹਿ ਦੂਰ ਤੇ ਦੱਬ।੧।

ਚੌਪਈ : ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਜਬ ਹੈ ਅਸਵਾਰ। ਸੀਸਾ ਤੁਰਕ ਇਕ ਪਗ ਧਰਿ ਮਾਰ। ਸਿਰ / ਪੈਰ ਮਾਰ ਕੇ
 ਜਬ ਯਹਿ ਭਈ ਗੱਲ ਮਸ਼ਹੂਰ। ਤੁਰਕ ਸਰਹੰਦੋ ਜਾਤ ਭਏ ਦੂਰ।੨।
 ਜੋ ਅੜਿਓ ਸੋ ਲੀਨੋ ਮਾਰ। ਐਸੀ ਭਈ ਤੁਰਕਨ ਕੀ ਹਾਰ।
 ਬਜੀਰੋ ਕੋ ਸੂਤਾ ਬਚਯੋ ਥੋ ਏਕ। ਸਾਬ ਪੰਜਾਬੀ ਰਲੇ ਅਨੇਕ।੩। ਵਜ਼ੀਰ ਮਾਨ ਦਾ ਪੁੱਤਰ

੧. ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਏਥੇ ਇਹ ਪਾਠ ਹੈ :
 ਸੋ ਦੂਣ ਦੁਆਬਾ ਖਾਲੀ ਰਹਿਯੋ। ਫਿਰ ਤੁਰਕ ਨੇ ਚਵਣੋ ਚਾਯੋ।

ਬਹਾਦਰਸ਼ਾਹਿ ਬੋ ਦੱਖਣ ਮਾਂਹਿ। ਕਰੀ ਫਰਯਾਦ ਉਹਾਂ ਉਨ ਜਾਇ। ਸੀ / ਉੱਥੇ
ਮੁਲਕ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਸਭ ਲੁਟ ਲਯੋ। ਪਿਕੰਬਰ ਕੋ ਉਨ ਦੀਨਾ ਗਵਯੋ।੪। ਇਸਲਾਮ

ਦੋਹਰਾ : ਦਿੱਲੀ ਲਹੌਰ ਭੀ ਨਹਿ ਰਹਿਗੁ ਜੋ ਤੁਮ ਉਹਾਂ ਨ ਜਾਹਿ।
ਮੁਲਕ ਪੰਜਾਬ ਸਭ ਫਿਰ ਗਯੋ ਨੀਹਲ ਐ ਉਪਰਾਹਿ।੫। ਬਾਗੀ / ਤਲਹੱਟੀ ਤੇ ਪਹਾੜ

ਚੌਪਈ : ਬੰਦੇ ਕੀ ਫਿਰ ਗਈ ਦੁਹਾਈ। ਗੁਰ ਗਰਦੀ ਬਹੁ ਬੰਦੈ ਮਚਾਈ।
ਐਲਾ ਦੀਆ ਦੇਸ਼ ਮਹਿੰ ਪਾਇ। ਮਾਰ ਕੂਟ ਦਈ ਧੂਮ ਮਚਾਇ।੬।
ਸ਼ਾਹਿ ਪੁਛਿਓ ਗੁਰ ਬੰਦੋ ਕੋਇਆ। ਲੋਕ ਬਤਾਯੋ ਸਤਿਗੁਰ ਸਿਖ ਓਇਆ। ਕੋਣ ਹੈ / ਉਹ
ਭੇਜਿਓ ਗੁਰ ਸੁਤ ਬਦਲੇ ਲੈਨਾ। ਮਾਰਯੋ ਬਜੀਰਾ ਪਲ ਇਕ ਮੈਨਾ।੭। ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ / ਵਿੱਚ
ਮਾਰੇ ਮਲੋਰੀਏ ਚਾਰੇ ਭਾਈਆ। ਜਿਨ ਥੀ ਗੁਰ ਕੀ ਚੀਜ ਘਰ ਆਈਆ। ਮਲੋਰਕੋਟਲੇ ਦੇ
ਉਨ ਥੋ ਇਕ ਹਾਹਨਾਰਾ ਮਾਰਾ। ਇਮ ਕਰ ਉਨਕੋ ਸ਼ਹਿਰ ਨ ਜਾਰਾ।੮। ਸਾੜਿਆ
ਮਾਰਯੋ ਸਮਾਣੋਂ ਸਹਿ ਫੁਜਦਾਰ। ਬਾਈ ਪਾਲਕੀ ਬੇ ਜੇ ਵਾਰਾ। ੨੨ ਪਾਲਕੀਆਂ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਵਾਲੇ
ਲੁੱਟ ਸਢੋਰੇ ਪੀਰ ਸੁ ਜਾਰਾ। ਜਿਹ ਜਰੈ ਨ ਹਿੰਦੂ ਹੇਨ ਲੰਘ ਦੁਾਰਾ।੯। ਪੀਰ ਦੀ ਬਾ ਸਾੜ ਦਿੱਤੀ
ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਧਾਰ ਬੰਦੇ ਬੰਧ ਲਏ। ਜਹਾਂ ਚਹੇ ਵਹੁ ਉਡ ਭੀ ਜਏ।
ਤੋਪ ਤੀਰ ਨ ਲਗੈ ਤਲਵਾਰ। ਉਂਗਲੀ ਕਰੈ ਅਰ ਦੇਵੈ ਮਾਰ।੧੦।

ਦੋਹਰਾ : ਨਹਿੰ ਪਗ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਉਸ ਲਗੈ ਨਹਿੰ ਅਖ ਪਲਕ ਹਿਲਾਇਆ।
ਨਹਿੰ ਪਰਛਾਵਾਂ ਭੁਇਆ ਦਿਸੈ ਯੋ ਲੋਕਨ ਦੀਓ ਸੁਨਾਇ।੧੧। ਜ਼ਮੀਨ

ਸੌਰਠਾ : ਸੁਨਤ ਬਹਾਦਰਸ਼ਾਹ ਮਨ ਮਹਿੰ ਬਹੁ ਤਰਸਤਾ ਭਯੋ। ਭੈ-ਭੀਰ
ਫਰਯਾਦ ਸੁਨੀ ਉਸ ਨਾਹਿੰ ਕਹਯੋ ਸੁ ਸਤਿਗੁਰਾ ਉਸ ਬਲੀ।੧੨। ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ

ਚੌਪਈ : ਹੁਤੋ ਸ਼ਾਹਿ ਵਹਿ ਗੁਰ ਕੋ ਗਯਾਨੀ। ਇਸ ਤੇ ਉਨ ਫਰਯਾਦ ਨ ਮਾਨੀ। ਜਾਣ-ਪਹਿਚਾਣ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ
ਕਰਾਮਾਤ ਬਹੁ ਬੰਦੈ ਸੁਨੀ। ਇਮ ਸੁਨ ਸ਼ਾਹ ਬਹੁ ਮੁੰਡੀ ਧੁਨੀ।੧੩। ਚੁੱਪ ਸਾਧ ਲਈ

੧. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਾਲੇ ਖਰੜੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ।
੨. ਮਲੋਰਕੋਟਲੇ ਦੇ ਪਠਾਣ ਸਰਦਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਾਹਰ ਖ਼ਾਨ ੧੭੦੫ ਈ. ਵਿੱਚ ਚਮਕੌਰ ਦੇ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਤੀਰ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਚਾਰੇ ਦੇ ਪੁੱਤ ਭਰਾ ਨਸ਼ਤਰ ਖ਼ਾਨ ਤੇ ਵਲੀ ਮੁਹੰਮਦ ਖ਼ਾਨ ਰੋਪੜ ਨਜ਼ਦੀਕ ੧੭੧੦ ਈ. ਵਿੱਚ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦਲ ਨਾਲ ਲੜਦੇ ਹੋਏ ਮਰੇ। ਸ਼ੇਰ ਮੁਹੰਮਦ ਖ਼ਾਨ ਦਾ ਭਾਈ ਖ਼ਵਾਜਾ ਖਿਜ਼ਰ ਖ਼ਾਨ (ਖ਼ਵਾਜਾ ਮਰਦੂਦ) ਵੀ ਏਸੇ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਮਰਿਆ ਜਦ ਕਿ ਸ਼ੇਰ ਮੁਹੰਮਦ ਖ਼ਾਨ ਦੀ ਮੌਤ ੨੨ ਮਈ ੧੭੧੦ ਈ. ਵਿੱਚ ਸੂਬਾ ਸਰਹਿੰਦ ਵਜ਼ੀਰ ਖ਼ਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਚਪੜ ਚਿੜੀ ਦੇ ਸਥਾਨ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦਲ ਨਾਲ ਲੜਦਿਆਂ ਹੋਈ।
੩. ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਸੰਬਰ ੧੭੦੫ ਈ. ਵਿੱਚ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਹਾੜੀ ਤੇ ਮੁਗ਼ਲ ਸੈਨਾ ਨਾਲ ਜੰਗ ਹੋਈ ਤਾਂ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਜੀਅ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਵਿਛੜ ਗਏ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਟਹਿਲਣ ਬੀਬੀ ਅਨੂਪ ਕੌਰ ਨੂੰ ਮਲੋਰਕੋਟਲੇ ਦੇ ਪਠਾਣ ਸਰਦਾਰ ਲੈ ਆਏ ਸਨ। ਇਸ ਬੀਬੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜਤ ਸਤ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਖ਼ੁਦਕੁਸ਼ੀ ਕਰ ਲਈ ਸੀ।
੪. ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਧਾਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਭੂਤ-ਪਰੇਤਾਂ ਤੇ ਦੇਵ-ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾ ਤਾਂ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਪੈਰ ਲੱਗਦੇ ਹਨ, ਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅੱਖ ਝਪਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਰਛਾਵਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਉਤੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਜੋ ਮੈਂ ਉਸ ਸਿਉਂ ਕਰੋਂ ਲੜਾਈ। ਮਤ ਮੋਕੋ ਵਹੁ ਦੇਇ ਮਰਾਈ।
 ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰ ਤੇ ਝੁਠੋ ਪਾਉਂ। ਅਰ ਮੈਂ ਸ਼ਾਹੀ ਤੇ ਭੀ ਜਾਉਂ।੧੪। ਝੁਠਾ ਪੈ ਜਾਵਾਂਗਾ
 ਦੋਨੋਂ ਬਾਤੈਂ ਕਠਨ ਬਿਚਾਰੈ। ਪਤਸ਼ਾਹੀਂ ਲਾਲਚ ਭੀ ਪਯਾਰੈ। ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ, ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ
 ਲਰੈਂ ਬੰਦਾ ਮੁਹਿ ਛੋਡੈ ਨਾਹੀਂ। ਕਰਾਮਾਤ ਬਹੁ ਉਸ ਕੇ ਮਾਂਹੀਂ।੧੫। ਲੜ ਕੇ / ਮੈਨੂੰ / ਵਿੱਚ
 ਉਸ ਕੈ ਪਾਸ ਮਵੱਕਲਾ ਆਵੈਂ। ਮਤ ਮੋਕੋ ਵਹਿ ਮਾਰ ਗਿਰਾਵੈਂ। ਭੈਬੀ ਰੂਹਾਂ
 ਯਾਂਤੇ ਉਸ ਨ ਮੰਨੀ ਫਰਯਾਦ। ਤਰਫ ਲਹੋਰ ਕੁਛ ਕਰੈ ਨ ਯਾਦ।੧੬। ਇਸ ਕਰਕੇ

ਦੋਹਰਾ : ਪਾਣੀ ਪਤਾ ਝੰਡੇ ਸੁਨੇ ਬੰਦੈ ਦਏ ਗਡਾਇ।
 ਤੁਰਕ ਫੌਜ ਆਗੈ ਲਖੈ ਆਪੈ ਸੋ ਮਰਿ ਜਾਇ।੧੭। ਲੰਘ ਕੇ

ਚੌਪਈ : ਐਸੀ ਬਾਤਨਾ ਸੁਨਿ ਸੁਨਿ ਡਰੈ। ਨਹਿ ਪੰਜਾਬ ਵਲ ਮੁਹਰੋਂ ਕਰੈ। ਗੱਲਾਂ / ਮੂੰਹ
 ਫਰਯਾਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਰਹੇ ਕੁਰਲਾਇ। ਔਰ ਲੋਕ ਨਹਿ ਕਰੈਂ ਸਹਾਇ।੧੮। ਸਹਾਇਤਾ
 ਸਗਵਾਂ ਦੇਵੈਂ ਗੱਲ ਮਿਟਾਇ। ਮਤਾ ਮੋਕੋ ਹੀ ਘਲੇ ਪਤਿਸ਼ਾਹਿ। ਸਗੋਂ / ਕਿਧਰੇ
 ਬੰਦੈ ਤੇ ਆਵੈ ਸ਼ੀਹਆਣਾ। ਬੈਠ ਡਰੈਂ ਘਰ ਮੁਸਲਮਾਨ।੧੯। ਦਹਿਸ਼ਤ, ਖੋਰ ਜਿਹਾ ਡਰ
 ਵਜ਼ੀਰ ਕਹੈ ਜੋ ਮੈਂ ਕਹਹੁੰ ਬਾਤ। ਮਤ ਮੋਹਿ ਸ਼ਾਹ ਘਲਾਵੈ ਬਾਤ।
 ਫੁਜਦਾਰ ਫੁਜਦਾਰੀ ਕਰੈ ਨ ਕੋਇ। ਹੁਤੇ ਜਾਗਦੇ ਤੇ ਰਹੇ ਸੋਇ।੨੦। ਸੁੱਤੇ ਹੋਣ ਦਾ ਬਹਾਨਾ
 ਨਿੱਤ ਕਚਹਿਰੀ ਲਾਵੈਂ ਨਾਂਹਿ। ਮਤਾ ਪਤਿਸ਼ਾਹਿ ਹਮ ਉਹਾਂ ਘਲਾਇ। ਕਿਧਰੇ / ਉੱਥੇ (ਪੰਜਾਬ)
 ਕਹੈਂ ਬੰਦਾ ਹੈ ਜਾਣੀ ਜਾਣ। ਹਮ ਚਿਤਵੈਂ ਤੋਂ ਮਾਰੈ ਆਣ।੨੧। ਸੱਚੀਏ, ਯਾਦ

ਦੋਹਰਾ : ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀਅਨ ਕੱਪੜੇ ਟੰਗੇ ਦਿਨੈ ਮਸ਼ਾਲਾਂ ਕੀਨ।
 ਤਉ ਬਾਦਸ਼ਾਹਿ ਸੁ ਨਹਿ ਸੁਨੈ ਪਕੜਿ ਸੁ ਬਹਯਾ ਜ਼ਮੀਨ।੨੨। ਚਿੰਤਾਤੁਰ
 ਮੁੱਲਾਂ ਕਾਜ਼ੀ ਫਕਰਾ ਮਿਲ ਰਾਜੀ ਪੀਰਾ ਮਿਲਾਇ। ਫਕੀਰ / ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂ
 ਆਖੈਂ ਕਾਫ਼ਰਾ ਤੂੰ ਭਯਾ ਉਨ ਰੋਲੋ ਦੀਯੋ ਮਚਾਇ।੨੩। ਇਸਲਾਮ ਤੋਂ ਮੁਨਕਿਰ

ਚੌਪਈ : ਕੋਊ ਕਹੈ ਤੈਂ ਦੀਨ ਗਵਾਯਾ। ਉਮਤਾ ਪਿਕੰਬਰਾ ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਕੌਮ / ਪੇਗੰਬਰ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ
 ਭਰੈ ਨ ਪਿਕੰਬਰ ਤੋਰਾ ਸ਼ਫਾਤਾ। ਪਰੈ ਦੋਜਕਾ ਮੈਂ ਤੁਮਰੀ ਜਾਤਿ।੨੪। ਤੇਰੀ / ਸਿਫਾਰਸ਼ / ਦੋਜ਼ਖ
 ਤੂੰ ਕਯਾ ਹਿੰਦੂਅਨ ਲੈ ਲਯੋ ਮੋਲਾ। ਦਈ ਕਯਾ ਸ਼ਾਹੀ ਉਨ ਲੜੋਂ ਖੋਲ। ਮੁੱਲ / ਪੱਲਿਉ
 ਦੀ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਪਿਕੰਬਰ ਹਮਾਰੈ। ਸੋ ਲਿਖ ਗਯੋ ਪਿਸ਼ਾਨੀ ਤੁਮਾਰੈ।੨੫। ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ
 ਦੇਨ ਲਾਇਕ ਥੇ ਪੀਰ ਹਮ ਨਾਹੀਂ। ਹਮ ਪੀਰਨ ਤੂੰ ਪਤਿ ਗਵਾਹੀਂ। ਇੱਜ਼ਤ ਗਵਾਈ
 ਤੂੰ ਕਹੈਂ ਬਦਸ਼ਾਹੀ ਹਮ ਹਿੰਦੂਏਂ ਪਾਈ। ਦੇਣ ਜੋਗ ਪੀਰ ਹਮ ਥੇ ਨਾਹੀਂ।੨੬।

੧. ਪਾਣੀਪਤ : ਪਾਨੀਪਤ, ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਲਾਹੌਰ ਨੂੰ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਜਰਨੈਲੀ ਸੜਕ ਉਪਰ ਸਥਿਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਗਰ ਜੋ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਉਪਰ ਕਬਜ਼ੇ ਲਈ ਕਈ ਜੰਗਾਂ ਦਾ ਅਖਾੜਾ ਬਣਿਆ। ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਰਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਦਿਆਂ, ਇਸ ਦੀ ਉੱਤਰ-ਪੂਰਬੀ ਸੀਮਾ ਪਾਨੀਪਤ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਕੇ ਏਥੇ ਖਾਲਸਈ ਨਿਸ਼ਾਨ ਝੁਲਾ ਦਿੱਤੇ ਸਨ।
 ੨. ਕਪੜੇ ਟੰਗਣਾ ਤੇ ਦਿਨੋਂ ਮਸ਼ਾਲਾਂ ਬਾਲਣਾ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਫ਼ਰਯਾਦ ਕਰਨ ਤੇ ਹਾਕਮਾਂ ਦਾ ਆਪਣੀਆਂ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਣ ਦੇ ਢੰਗ ਸਨ, ਜੋ ਲੋਕ ਅਕਸਰ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਸਨ।

ਫੜਿ ਫੜਿ ਛੁਰੀਯਨ ਰਸਤੇ ਰੋਕੈਂ। ਮਾਰੈਗੇ ਸ਼ਾਹਿ ਛਾਤੀ ਕਹਿ ਝੋਕੈਂ। ਖੋਭ ਕੇ
 ਹੋਗੁ ਨਿੰਦ ਤੁਧ ਮੱਕੇ ਤਾਈਂ। ਸ਼ੁਫਾਤਿਓ ਭਰੂਗੁ ਤੈਂ ਪਿਕੰਬਰ ਨਾਹੀਂ।੨੭। ਸਿਫਾਰਸ਼
 ਕੋਉ ਕਹੈ ਮੈਂ ਮੱਕਯੋਂ ਆਯਾ। ਜ਼ਿਕਰ ਕਾਬੇ ਮੈਂ ਮੈਂ ਸੁਨ ਪਾਯਾ। ਮੱਕੇ ਤੋਂ
 ਹਿੰਦੂਅਨ ਸ਼ਾਹਿ ਬਹਾਦਰ ਭੁਮਾਯੋ। ਸ਼ਾਹੀ ਖਾਤ੍ਰ ਉਨ ਦੀਨਾ ਗਵਾਯੋ।੨੮। ਇਸਲਾਮ
 ਕਹੈ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਮੈਂ ਹਿੰਦੂਓਂ ਪਾਈ। ਪਿਕੰਬਰ ਅਪਨੇ ਪਤਿ ਗਵਾਈਂ। ਇੰਬਰ ਗਵਾਈਂ
 ਾਇਉਂ ਕਹਿ ਕਹਿ ਕੈ ਸ਼ਾਹ ਭਰਮਾਯਾ। ਕਹਿ ਕਰ ਬਹੁ ਭਾਂਤੀ ਸਮਝਾਯਾ।੨੯। ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ

ਦੋਹਰਾ : ਐਸੇ ਐਸੇ ਖੁਉਫਾ ਤੇ ਮਿਹਣੇ ਦਏ ਅਨੇਕ। ਭਗਵੇ / ਮੇਹਣੇ
 ਹਾਜੀ ਪੀਰ ਇਕਠੇ ਭਏ ਕੁਰਾਨ ਸੁ ਹਾਬਨ ਟੇਕਾ।੩੦। ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਫੜ ਕੇ

ਚੌਪਈ : ਪੀਰ ਕਹੈਂ ਹਮ ਜਿੰਮਾ ਕਰੈਂ। ਕਲਾਮ ਸੈਫੀ ਪੜ੍ਹ ਮੁਹਰੇ ਤੁਰੈਂ। ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ / ਕੁਰਾਨੀ ਆਇਤਾਂ
 ਮੁਹਰੇ ਤੁਰੈਂ ਲੈ ਕੁਰਾਨੈ ਹਾਬਾ। ਆਉ ਪਿਛੈ ਤੂੰ ਫੌਜਨ ਸਾਬ।੩੧। ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਰਾਨ ਲੈ ਕੇ
 ਤਬ ਕਿਛਕ ਸ਼ਾਹਿ ਨੈ ਮੰਨੀ ਬਾਤ। ਕਹਯੋ ਤੁਰੈਂ ਮੈਂ ਅਗਰੇ ਤਾਕਾ। ਆਗਰੇ ਤਕ
 ਆਗੇ ਦੇਖ ਆਵੈਂ ਹਲਕਾਰੇ। ਤੋਂ ਆਗੈ ਮੈਂ ਕਰੂੰਗੁ ਸਿਧਾਰੇ।੩੨। ਕੂਚ, ਚੜ੍ਹਾਈ
 ਦੇਵਤਿਓ ਹੈ ਕੈ ਹੈ ਸੋ ਬੰਦਾ। ਦੇਖ ਸੁ ਆਵੈਂ ਤਾਕੇ ਫੰਧਾ। ਦੇਵਤਾ / ਫੰਦ, ਫਰੇਬ
 ਪਾਸ ਮੁਵੱਕਲਾ ਹੈ ਕੇ ਨਾਹੀਂ। ਕਰਾਮਾਤ ਸੱਚ ਹੈ ਕੇ ਨਾਹੀਂ।੩੩। ਕੂਤ-ਪਰੇਤ
 ਕਹੈ ਉਸ ਪੈਰ ਚਿਹਨਾ ਨਹਿ ਧਰਨਾ। ਹੈ ਉਸ ਆਖ ਕੈ ਨਾਹਿ ਫਰਕਨਾ। ਨਿਸ਼ਾਨ / ਪਰਤੀ / ਭਮਕਣਾ
 ਜੋ ਦਿੱਸੈ ਉਸ ਤਨ ਪਰਛਾਂਵਾ। ਤੋਂ ਆਗੇ ਮੈਂ ਪਾਵਨੁ ਪਾਵਾ।੩੪। ਪੈਰ ਪਾਵਾਂ

ਦੋਹਰਾ : ਯੋਂ ਕਹਿ ਹਲਕਾਰੇ ਤੋਰਿਕੈ ਮਗਰੇ ਤੁਰਿਓ ਸੁ ਆਪ। ਯੋਰਾਂ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ / ਦੇਖਿਆ
 ਆਗਰੇ ਡੇਰਾ ਆ ਕਰਾ ਅਗਯੋਂ ਲਗੇ ਤਨ ਤਾਪਾ।੩੫। ਤਾਪ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ

ਚੌਪਈ : ਤੁਰੇ ਹਲਕਾਰੇ ਭੇਖ ਵਟਾਏ। ਹਿੰਦੂ ਹੁਤੇ ਥੇ ਚਾਕਰ ਸਾਇਆ। ਸੋ, ਓਹ
 ਡਰਤ ਡਰਤ ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਜਾਇ। ਦੇਖਯੋ ਉਨ ਬਹੁ ਧਯਾਨ ਲਗਾਇ।੩੬। ਯੋਰਾਂ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ / ਦੇਖਿਆ
 ਧਰਨ ਚਿਹਨਾ ਤਿਨ ਲਾਗਤ ਦੇਖਾ। ਪਰਤ ਪ੍ਰਛਾਵਾਂ ਭੂ ਪਰ ਪੇਖਾ। ਅੱਖ ਫਰਕਦੀ
 ਆਖ ਫੁਰਤਾ ਬਹੁ ਗੁੱਸੈ ਮਾਂਹਿ। ਆਹਿ ਮਨੁਖ ਸੋ ਦੇਵਤ ਨਾਂਹਿ।੩੭। ਮੁਅਤਬਰ, ਇਤਬਾਰੀ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ
 ਕਰਾਮਾਤ ਦੇਖੀ ਅਵਰ ਘਨੀ। ਮਾਤਬਰਨਾ ਤੇ ਭੀ ਉਨ ਸੁਨੀ। ਮੁਅਤਬਰ, ਇਤਬਾਰੀ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ
 ਸੋ ਹਲਕਾਰਨ ਆ ਕੈ ਕਹੀ। ਬਹਾਦਰਸ਼ਾਹ ਸੋ ਮਾਨੀ ਸਹੀ।੩੮। ਠੀਕ, ਸਹੀ ਮੰਨੀ

ਦੋਹਰਾ : ਫਿਰ ਫਰਿਯਾਦ ਪੰਜਾਬੀਅਨ ਕਰੀ ਤੋਂ ਸ਼ਾਹਿ ਉੱਦਮ ਕੀਨ। ਸਹਿਰ ਅੰਦਰ
 ਬਾਹਰ ਡੇਰਾ ਕਾਢ ਕੈ ਫਿਰ ਦਾਖਲਾ ਕਰ ਲੀਨ।੩੯।

੧. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਾਲੇ ਖਰੜੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ।
 ੨. ਖਰੜਿਆਂ ਵਿੱਚ 'ਆਗਰੇ' ਦੀ ਬਜਾਇ ਪਾਠ 'ਬਾਹਰਿ' ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰਸੰਗ ਮੁਤਾਬਕ ਠੀਕ ਨਹੀਂ।

ਚੌਪਈ : ਜਬ ਫਰਯਾਦ ਸੀ ਲੋਕਨ ਕਰੀ। ਸ਼ਾਹਿ ਤਯਾਰੀ ਥੀ ਤੈ ਲੋਂ ਕਰੀ। ਉੱਟਾ
 ਮੁਹਰੇ ਕੁਰਾਨ ਕਰੇ ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ। ਝੰਡਾ ਹੈਦਰੀ ਤੋਰਿਓ ਨਾਰਾ।੪੦। ਨਾਲ, ਸਾਬ
 ਫਕੀਰ ਮੁਲਾਣੇ ਮੁਹਰੇ ਤੋਰੇ। ਪੜ੍ਹ ਪੜ੍ਹ ਸੈਫੀ ਕਲਾਮਨਾ ਹੋਰੇ। ਕਲਮਾ, ਮੰਤਰ
 ਤੋਂ ਭੀ ਸ਼ਾਹਿ ਮਨ ਚਿੰਤਾ ਧਰੈ। ਨਹਿ ਪਤਿਆਵੈਂ ਬਰ ਬਰ ਕਰੈ।੪੧। ਪਰਤੀਤ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ
 ਤਬੈ ਸ਼ਾਹਿ ਮਨ ਐਸ ਬਿਚਾਰੀ। ਬੰਦੇ ਸੋਂ ਨਹਿ ਬਨੈ ਬਿਗਾਰੀ। ਵਿਗਾਤ
 ਬੰਦਾ ਉਸ ਗੁਰ ਕੋ ਹੈ ਦਾਸ। ਮੁਹਿ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਦੀਨੀ ਜਾਸਾ।੪੨। ਜਿਸ ਨੇ
 ਕਰਾਮਾਤ ਮੈਂ ਹੈ ਅਤਿ ਭਾਰੇ। ਕਯਾ ਜਾਣੋ ਵਹਿ ਕਯਾ ਕਰ ਡਾਰੇ। ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ / ਕਰ ਦੇਵੇ
 ਹਕ ਤਾਲਾ ਜੁ ਮੁਵੱਕਲਾ ਘਲਾਵੈ। ਪਾਸ ਪਿਕੰਬਰ ਬੇ ਜੋ ਆਵੈ। ਸੱਚਾ ਰੱਬ / ਭੂਤ, ਜਿਨ
 ਸੋਊ ਇਨ ਪੈ ਆਵਤ ਕਹੈ। ਮਤਿ ਮੋਕੋ ਵਹਿ ਮਾਰ ਗਵਹੈ।੪੩। ਮੈਨੂੰ / ਮਾਰ ਗਵਾਏ

ਦੋਹਰਾ : ਸੋ ਬੰਦੇ ਕੇ ਖੌਫ ਤੇ ਮੁੜ ਵੜਯੋ ਆਗਰੇ ਜਾਇ।
 ਮਨ ਹੀ ਮੈਂ ਚਿੰਤਾ ਕਰੇ ਭੇਦ ਨ ਔਰਨ ਬਤਾਇ।੪੪।
 ਤੈ ਸ਼ਾਹਿ ਮਨਹਿ ਬਿਚਾਰਿਆ ਹਮ ਭੇਜੈ ਬੰਦੇ ਪੈ ਲਿੱਖ। ਮਨ ਵਿੱਚ
 ਹਮ ਤੁਹਿ ਮਿਲਨੇ ਆਇ ਹੈਂ ਹਮ ਤੁਮ ਇਕ ਗੁਰ ਸਿੱਖ।੪੫। ਤੈਨੂੰ

ਚੌਪਈ : ਯੈਂ ਲਿਖ ਸ਼ਾਹੇ ਸਿੱਖ ਘਲਾਯਾ। ਭਲਾ ਕੀਆ ਤੈਂ ਬਜੀਰਾ ਘਾਯਾ। ਵਜ਼ੀਰ ਮਾਨ / ਮਾਰ ਕੇ
 ਔਰ ਪਹਾੜੀਏ ਜੋ ਤੈਂ ਮਾਰੇ। ਹੁਤੇ ਦੁਸ਼ਟ ਬੇ ਸਤਿਗੁਰ ਭਾਰੇ।੪੬। ਤੂੰ / ਵੱਡੇ ਦੱਖੀ
 ਚਾਹਿਤ ਬੋ ਮੈਂ ਇਨ ਕੋ ਮਾਰੇ। ਭਲਾ ਕੀਯਾ ਤੈਂ ਆਪ ਸੰਭਾਰੇ। ਸਾਂਭ ਲਏ, ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ
 ਹਮ ਤੈਂ ਦਾਸ ਗੁਰੂ ਕੇ ਆਹੀਂ। ਉਨ ਕੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਤੇ ਹਮ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ।੪੭।

ਦੋਹਰਾ : ਤੁਰਬਤਾ ਹਮਰੇ ਬਡਨਾ ਕੀ ਆਹਿ ਲਹੌਰ ਕੇ ਮਾਂਹਿੰ। ਮਿੱਟੀ, ਕਬਰਾਂ / ਵੱਡਿਆਂ / ਵਿੱਚ
 ਤਿਨ ਕੀ ਜ਼ਾਰਤਾ ਕਰਨ ਕੋ ਹਮ ਅਬ ਉਹਾਂ ਆਹਿੰ।੪੮। ਜ਼ਿਆਰਤ, ਯਾਤਰਾ / ਓਥੇ (ਲਾਹੌਰ)

ਚੌਪਈ : ਕਹੋ ਤੋ ਤੁਮ ਪੈ ਪਹਿਲੇ ਆਵੈਂ। ਕਹੋ ਤੋ ਹਟਿ ਤੁਮ ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਵੈਂ। ਵਾਪਿਸ ਆਉਂਦੇ ਹੋਏ
 ਸਿਰਹੰਦ ਰਾਹਿ ਹਮ ਜਾਯਾ ਲੋਰੈਂ। ਦਿਹੋ ਰਾਹ ਤੁਮ ਲਾਕਾ ਲਹੌਰੈਂ।੪੯। ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ / ਤਕ
 ਮੁਲਕ ਪੰਜਾਬ ਹਮ ਆਧਾ ਦੇਹੁ। ਪਰਬਤ ਸਭੀ ਆਪ ਰਖ ਲੇਹੁ। ਅੱਧਾ
 ਹਮ ਕੋ ਸੱਦੋ ਤੋ ਮਿਲਨੇ ਆਵੈਂ। ਨਹੀਂ ਤੋਂ ਲਾਂਭੇ ਲਾਂਭੇ ਜਾਵੈਂ।੫੦।
 ਹਮ ਕੋ ਰਾਹਿ ਲਹੌਰੈ ਦੱਯੈਂ। ਸਿਰਹੰਦ ਮਧਿ ਕਰ ਰਾਹਿ ਪਹੁੰਚਯੈ। ਦੇ ਦਿਓ
 ਯੈਂ ਕਹਿ ਸ਼ਾਹ ਦਿਯੋ ਸਿਖ ਘੱਲ। ਹਾਬ ਜੋੜ ਸਿੰਘ ਜਾ ਕਹੀ ਗੱਲ।੫੧।
 ਅਗੈ ਬੰਦੋ ਬੋ ਜਾਣੀ ਜਾਣ। ਸਭੇ ਬਾਤ ਉਨ ਲਈ ਪਛਾਣ।
 ਬਹਾਦ੍ਰਾ ਮਿਲਨੋ ਪੱਜਾ ਬਣਾਵੈ। ਹਮ ਤੇ ਡਰਦੋ ਲਹੌਰ ਨ ਆਵੈ।੫੨। ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ / ਬਹਾਨਾ

੧. ਝੰਡਾ ਹੈਦਰੀ : ਹੈਦਰੀ ਝੰਡਾ, ਹੈਦਰ (ਹਜ਼ਰਤ ਅਲੀ, ਪੈਗੰਬਰ ਮੁਹੰਮਦ ਦੇ ਜਵਾਬੀ ਦਾ ਉਪ ਨਾਮ) ਦਾ ਝੰਡਾ, ਜੋ ਹਰੇ ਰੰਗ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਹਲਾਲ (ਏਕਮ ਦਾ ਚੰਦ) ਤੇ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਮਜ਼ਹਬੀ ਜੰਗ (ਜਿਹਾਦ) ਲੜਨ ਲਈ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਮੌਲਾਣਿਆਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਸ ਦੇ ਥੱਲੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ।
 ੨. ਲੇਖਕ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਇਜ਼ਰਾਈਲ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ਵੱਲ ਹੈ ਜੋ ਇਸਲਾਮ ਅਨੁਸਾਰ ਮੌਤ ਦਾ ਦੂਤ ਹੈ।

ਦੋਹਰਾ : ਬੰਦੇ ਦਿਲ ਤਬ ਇਮ ਠਟੀ°। ਅਬ ਯਾਕੋ° ਦਈਐ ਜਾਨ। ਠਾਣੀ / ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ
 ਵੇਰ ਸੁ ਇਸ ਕੋ ਮਾਰਿ ਹੈਂ ਜੁ ਹੁਇ ਹੈ ਪਿਸ਼ੋਮਾਨਾ°।੫੩। ਪਛਤਾਵੇਗਾ

ਚੌਪਈ : ਬੰਦੈ ਕਹੀ ਅਬ ਲਈ ਹਮ ਮਾਨ। ਸਾਬਤਾ ਰਹੈ ਨ ਤੁਮਰੋ ਇਮਾਨਾ°। ਪੂਰਾ / ਈਮਾਨ, ਧਰਮ ਬਚਨ
 ਝੂਠੋ ਕਰ ਫਿਰ ਤੁਮ ਤੇ ਲੋਹਿੰ। ਗੁਰਸਿਖ ਕਹੇ ਹਮ ਤੁਮ ਰਾਹੁ ਦੇਹਿੰ।੫੪।
 ਉਨ ਸਿੱਖ ਮੁੜ ਆਇ ਸ਼ਾਹ ਸੋਂ ਕਹੀ। ਸ਼ਾਹਿ ਸੁਨਤ ਕੁਛ ਚਿੰਤ ਨਾ ਕਹੀ। ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕੀਤੀ
 ਸੁਨ ਤੁਰਕਨ ਮਨ ਵਧਾਈ° ਭਈ। ਕਿਛ ਕਿਛ ਜੀਵਣ ਆਸਾ ਠਈ°।੫੫। ਖੁਸ਼ੀ / ਆਸ ਹੋ ਗਈ

ਦੋਹਰਾ : ਪਹਾੜ ਤਲੀ° ਬੰਦੈ ਰਖੀ ਔਰ ਦਈ ਪੰਜਾਬ ਸੁ ਛੱਡ। ਪਹਾੜ ਹੇਠਲਾ ਇਲਾਕਾ
 ਬੰਦਾ ਚੜਯੋ ਪਹਾੜ ਕੋ ਕਿਲੈ ਨੀਹਲਾ ਤੈ ਗੱਡਾ°।੫੬। ਤਰਾਈ / ਤਿੰਨ

ਚੌਪਈ : ਸਿਢੋਰੇ ਢਿਗਾ ਇਕ ਗੜੀ ਬਨਾਈ। ਲੋਹਿ ਗੜੀ° ਉਸ ਨਾਮ ਸਦਾਈ। ਸਢੋਰੇ ਨੇੜੇ
 ਦੁਈ° ਦੁਆਬੇ ਢਿਗ ਜੋ ਦੂਣ। ਸਿਰ ਜਸਵਾਲਨ ਕਹਿਲੂਰਨ ਬੂਣਾ°।੫੭। ਦੂਜੀ / ਸਿਰ ਉਤੇ
 ਜੰਮੂ ਢਿਗ ਥੋ ਪਠਾਣ ਸੁ ਕੋਟਿ°। ਸਿੰਘ ਸੁ ਵੜ ਰਹੇ ਕਰ ਕਰ ਜੋਟਾ°। ਜੁੱਟ ਬਣਾ ਕੇ
 ਸੁਨਯੋ ਪਹਾੜ ਜਬ ਬੰਦਾ ਵੜਾ। ਸ਼ਾਹਿ ਬਹਾਦਰ ਅਗਯੋਂ ਚੜ੍ਹਾ।੫੮।
 ਸ਼ਾਹਿ ਅਗਾਰੀ° ਤੋਰੀ ਫੌਜ। ਦੇਖਨ ਬੰਦੈ ਦਿਲ ਕੀ ਮੋਜ। ਅੱਗੇ, ਅਗਾਂਹ
 ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਉਸ ਕੀ ਮਰਜ਼ੀ। ਦੇਖਨ ਹਿਤ ਸ਼ਾਹ ਕੀ ਗਰਜ਼ੀ°।੫੯। ਮਨੋਰਥ

ਦੋਹਰਾ : ਪਾਣੀਪਤਿ ਲੋ ਪ੍ਰਿਥਮ ਹੀ ਗਯੋ ਬੰਦਾ ਝੰਡੇ ਗੱਡ।
 ਤੁਰਕ ਨ ਉਹਾ ਢੁਕ ਸਕੈਂ ਕਹਯੋ ਬੰਦੈ ਆਓ ਪੱਟ°।੬੦।

ਚੌਪਈ : ਸੋ ਨਿਸ਼ਾਨ ਕਹਿ ਬੰਦੈ ਗਿਰਾਏ। ਤੁਰਕ ਪਾਣੀਪਤ ਤੋ ਲੰਘ ਆਏ।
 ਆਇ ਕ੍ਰਨਾਲ° ਕੀਏ ਉਨ ਡੇਰੇ। ਤਿਰਾਵੜੀ° ਹੁਤੇ ਸਿੰਘ ਸੋ ਘੇਰੇ।੬੧।

ਦੋਹਰਾ : ਸਿੰਘਨ ਠਾਣੇ ਥੋ ਹੁਤੇ ਤ੍ਰਾਵੜੀ° ਮੱਧ ਸਰਾਇ।
 ਤੁਰਕਨ ਘੇਰੇ ਆਇ ਜਬ ਲਰ ਭਿਰਾ ਗਏ ਪਰਾਇ°।੬੨। ਲੜ ਭਿੜ ਕੇ / ਦੂਰ

੧. ਲੋਹਗੜ : ਇਸ ਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਨਾਮ ਮੁਖਲਿਸਗੜ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸ਼ਾਹ ਜਹਾਨ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਮੁਖਲਿਸ ਖ਼ਾਨ ਨੇ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਸਰਹਿੰਦ ਨੂੰ ਫਤਹਿ ਕਰਕੇ ਮੁਖਲਿਸਗੜ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਬਣਾਇਆ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਲੋਹਗੜ ਰੱਖਿਆ ਸੀ।
 ੨. ਪਠਾਨਕੋਟ : ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਉੱਪਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਗਰ ਜੋ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਦੀ ਪਥਾਨ ਜਾਤੀ ਨੇ ਵਸਾਇਆ ਸੀ।
 ੩. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਾਲੇ ਖਰੜੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ।
 ੪. ਕ੍ਰਨਾਲ : ਕਰਨਾਲ, ਸ਼ਾਹੀ ਸੜਕ ਉਪਰ ਸਥਿਤ ਹਰਿਆਣਾ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦਾ ਪੁਰਾਤਨ ਨਗਰ। ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਰਾਜਾ ਕਰਣ ਨੇ ਵਸਾਇਆ ਸੀ।
 ੫. ਤਰਾਉੜੀ : ਤਰਾਵੜੀ, ਪੁਰਾਤਨ ਜਰਨੈਲੀ ਸੜਕ ਉਪਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਕਰਨਾਲ ਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਨਗਰ। ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਰਾਜ ਚੌਹਾਨ ਤੇ ਸ਼ਹਾਬਉਦੀਨ ਗੌਰੀ ਵਿਚਕਾਰ ਜੰਗ ਏਥੇ ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਸਰਹਿੰਦ ਫਤਹਿ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਬਨੇਸਰ ਤੋਂ ਪਾਣੀਪਤ ਤਕ ਦੀ ਸੂਬੇਦਾਰੀ ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਦੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ (ਰਣ ਸਿੰਘ) ਤੇ ਬਾਬਾ ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦਾ ਡੇਰਾ ਤਰਾਵੜੀ ਦੀ ਸਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਚੌਪਈ : ਮਗਰੇ ਫੌਜ ਤ੍ਰਾਵੜੀ ਜੁ ਆਈ। ਤਿਨ ਸ੍ਰਹਿੰਦ ਆ ਕਰੀ ਲੜਾਈ।
 ਬੰਦੈ ਮਦਤਾ ਕਰੀ ਉਨ ਨਾਹਿ। ਉਡੀਕ ਬੰਦੈ ਕੋ ਛਡ ਗਏ ਵਾਹਿ।੬੩। *ਮੱਦਦ, ਸਹਾਇਤਾ*
 ਬਰਸ ਤੀਨਕਾ ਥੀ ਸ੍ਰਹਿੰਦ ਉਗਰਾਹੀ। ਇਸ ਬਿਧ ਸਿੰਘਨ ਤੇ ਸੁ ਛੁਡਾਈ। *ਤਿੰਨ ਕੁ ਸਾਲ*
 ਲੋਹਗੜੀ ਜਾਇ ਆਕੀ ਕਈ। ਫੌਜ ਸ੍ਰਹਿੰਦ ਵੜ ਆਗਯੋ ਠਈ।੬੪। *ਬਾਗੀ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ*

ਦੋਹਰਾ : ਤਿੰਨ ਸਰਦਾਰ ਪਤਸ਼ਾਹਿ ਥੇ ਕਸੂਰੀ ਕੀਏ ਮੁਹਿਰੈਲਾ। *ਮੋਹਰੀ, ਆਗੂ*
 ਸ਼ਮਸ਼ ਖ਼ਾਨਾ ਜਾਲੀਦੀਅਨਾ ਬਜੀਦੈ ਖ਼ਾਂ ਫੌਜ ਗੈਲਾ।੬੫। *ਜਲਾਲਦੀਨ / ਨਾਲ, ਸਾਥ*

ਚੌਪਈ : ਤ੍ਰਾਵੜੀ ਕੇ ਭੀ ਹੁਤੇ ਫੁਜਦਾਰ। ਸਿੰਘਨ ਲੁਟ ਕਰ ਕੀਏ ਖੁਵਾਰ।
 ਖਾਨ ਮਹਾਵਤ ਫਰਜ਼ੁਲ ਖ਼ਾਨਾ। ਕਹਾਵਤ ਥੇ ਉਇ ਬਡੇ ਜੁਆਨ।੬੬।
 ਉਇ ਭੀ ਹੁਤੇ ਬਜੀਦੇ ਨਾਰਾ। ਉਨ ਘਰ ਲੁਟ ਇਮ ਕਰੇ ਖੁਆਰ। *ਬਾਯਜੀਦ ਖ਼ਾਨ ਦੇ ਨਾਲ*
 ਔ ਸਰਦਾਰ ਜੇ ਕੁੰਜਪੁਰੇ ਤਾਈ। ਸਮਾਣੀਏ ਸਢੋਰੀਏ ਜਮਨਾ ਉਵਾਈ।੬੭। *ਉਰਲੇ ਪਾਸੇ*
 ਆਇ ਕੀਓ ਥੇ ਬਜੀਰੈ ਸਾਥ। ਜੋ ਮਾਰੇ ਥੇ ਬੰਦੇ ਨਾਥ।
 ਰਲ ਫਰਿਆਦੀ ਆਇ ਥੇ ਸਾਰੇ। ਭੇਜੇ ਆਗੈ ਸ਼ਾਹਿ ਬਿਚਾਰੇ।੬੮।

ਦੋਹਰਾ : ਏਈ ਭੇਜੇ ਦੇਖਣੇ ਬੰਦੈ ਕੀ ਪਰਤੀਤ। *ਇਹ ਦੇਖਣ ਲਈ*
 ਬੰਦੇ ਰਾਹ ਛੋਡਯੋ ਸੁਨਯੋ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਆਈ ਸ਼ਾਹ ਚੀਤਾ।੬੯। *ਚਿੱਤ*

ਚੌਪਈ : ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਦਿਲ ਆਈ ਧੀਰ। ਪੁਜਯੋ ਲਹੌਰ ਦਿਲ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਗੁਜੀਰਾ। *ਖੁਸ਼ੀ ਗੁਜ਼ਰੀ*
 ਬੋੜੇ ਦਿਨ ਰਹਿਕੈ ਮੁੜ ਗਯੋ। ਫਿਰ ਦਿਲੀ ਨਹਿ ਪਹੁੰਚਤ ਭਯੋ।੭੦।
 ਤਿਸਕੇ ਪੁੜ ਰਹੇ ਥੇ ਚਾਰ। ਸੋ ਲਰ ਮਰਾ ਕਰ ਭਏ ਖੁਆਰਾ। *ਲੜ ਭਿੜ ਕੇ / ਨਾਸ*
 ਕਈ ਬਰਸ ਯੋ ਰੋਲੋ ਰਹਾ। ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਸੁਨ ਐਸੇ ਕਹਾ।੭੧। *ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਉਥਲ-ਪੁਥਲ*

੧. ਸ਼ਮਸ ਖ਼ਾਨ : ਅਸਲ ਨਾਮ ਨੂਰ ਖ਼ਾਨ, ਇਹ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਅਹਿਲਕਾਰ ਪੀਰ ਖ਼ਾਨ (ਕਸੂਰ ਦਾ ਪਠਾਣ ਸਰਦਾਰ) ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਿਤਾ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਬਦਲੇ ਜਲੰਧਰ ਦੁਆਬ ਦੀ ਫੌਜਦਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਲੋਧੀ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਨਵੰਬਰ ੧੭੧੦ ਈ. ਵਿੱਚ ਸਰਹਿੰਦ ਉੱਪਰ ਮੁਗਲਾਂ ਦਾ ਦੁਬਾਰਾ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਫੁਰਤੀ ਤੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰੀ ਵਿਖਾਈ ਸੀ ਪਰ ਮੁਹੰਮਦ ਅਮੀਨ ਖ਼ਾਨ ਚੀਨ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਈਰਖਾ ਕਾਰਨ ਸ਼ਮਸ ਖ਼ਾਨ ਨੂੰ ਦੁਆਬੇ ਦੀ ਫੌਜਦਾਰੀ ਤੋਂ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਮੌਤ ੧੭੧੧ ਈ. ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿੱਚ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦਲ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਰਾਇਪੁਰ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਦੱਸੀ ਦੀ ਹੈ।

੨. ਬਜੀਦੈ ਖ਼ਾਂ : ਬਾਯਜੀਦ ਖ਼ਾਨ, ਕਸੂਰ ਦਾ ਖਲਫ਼ਜ਼ਈ ਪਠਾਣ ਸਰਦਾਰ, ਇਸ ਨੇ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਤੋਂ ਕੁਤਬੁਦੀਨ ਦਾ ਖ਼ਿਤਾਬ ਪਾਇਆ। ਇਸ ਨੂੰ ਜੰਮੂ ਦੀ ਫੌਜਦਾਰੀ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਹ ਲੋਹਗੜ੍ਹ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦਲ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਿਆ ਸੀ। ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਕੁਤਬੁਦੀਨ ਖ਼ਾਨ ਖ਼ੋਸ਼ਗੀ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਮੌਤ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦਲ ਨਾਲ ਲੜਦਿਆਂ ਰਾਇਪੁਰ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ੧੭੧੧ ਈ. ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਦੱਸੀ ਦੀ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੇ ਸੂਬਾ ਸਰਹਿੰਦ ਵਜ਼ੀਰ ਖ਼ਾਨ ਤੇ ਬਾਯਜੀਦ ਖ਼ਾਨ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਵਿਅਕਤੀ ਸਮਝਣ ਦੀ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ।

੩. ਖਾਨ ਮਹਾਵਤ : ਮਹਾਬਤ ਖ਼ਾਨ, ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰ ਖ਼ਾਨ-ਏ-ਖ਼ਾਨਾ ਮੁਨੀਮ ਖ਼ਾਨ ਦਾ ਪੁੱਤਰ, ਜੋ ੧੭ ਅਕਤੂਬਰ ੧੭੧੦ ਈ. ਨੂੰ ਤਰਾਵੜੀ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਅਮੀਨਗੜ੍ਹ ਦੇ ਸਥਾਨ ਉੱਤੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦਲ ਤੋਂ ਹਾਰ ਖਾ ਕੇ ਪਿਛਾਂਹ ਪਰਤ ਗਿਆ ਸੀ।

੪. ਫਰਜ਼ੁਲ ਖ਼ਾਨ : ਇਸ ਨਾਮ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮੁਗਲ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਚੱਲਦਾ। ਸ਼ਾਇਦ ਲੇਖਕ ਦਾ ਭਾਵ ਫੀਰੋਜ਼ ਖ਼ਾਨ ਮੇਵਾਤੀ ਤੋਂ ਹੈ ਜੋ ਮਹਾਬਤ ਖ਼ਾਨ ਦੀ ਅਮੀਨ ਗੜ੍ਹ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਹਾਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੁਗਲ ਸੈਨਾ ਇਕੱਠੀ ਕਰਕੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦਲ ਨਾਲ ਫਿਰ ਅਮੀਨਗੜ੍ਹ ਦੇ ਸਥਾਨ ਉੱਤੇ ੩੦ ਅਕਤੂਬਰ ੧੭੧੦ ਈ. ਨੂੰ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦਲ ਨਾਲ ਲੜਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਇਵਜ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਸਰਹਿੰਦ ਦੀ ਫੌਜਦਾਰੀ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ।

੫੪. (ਫ਼ਰੁੱਖਸੀਯਰ ਦਾ ਰਾਜ)

ਦੋਹਰਾ : ਮੁਯੋ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹਿ ਸੌ ਸਤਰੇ ਚੌਰਾਸੀਏ ਸਾਲਾ । *ਇਹ ਤਾਰੀਖ (੧੭੮੪ ਈ.) ਸਹੀ ਨਹੀਂ*
 'ਫ਼ਰਕਸੇਰ' ਉਸ ਪੋਤਰੇ ਤਿਸਕੋ ਸੁਨੋ ਹਵਾਲ।੧। *ਫ਼ਰੁੱਖਸੀਯਰ*

ਚੌਪਈ : ਫ਼ਰੁੱਖਸੀਯਰ ਜਬ ਤਖਤੇ ਬਹਯੋ। ਚੁਗਲਨਾ ਆਨ ਉਸੈ ਯੋਂ ਕਹਯੋ। *ਚੁਗਲ ਬੋਰਾ ਨੇ*
 ਗੁਰੂ ਬੰਦੈ ਕਰ ਰਖੀ ਖੁਆਰੀ। ਔਰ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਸੁਖ ਹੈ ਸਾਰੀ।੨।
 ਬਾਈ ਸੂਬਨ ਤੇ ਟਕੋ ਚਲਿ ਆਵੈ। ਰੁਕਮ ਸ਼ਾਹਿ ਨਹਿ ਕੋ ਪਲਟਾਵੈ। *ਅਵੱਗਿਆ ਕਰਨੀ*
 ਉਸਕੋ ਚੜ੍ਹ ਤੂੰ ਦੇਹ ਤਿਦਾਰਕਾ। ਰਹਯੋ ਦਾਦੇ ਤੈਥੋਂ ਕੰਮ ਸਾਰਕਾ।੩। *ਦੰਡ / ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ*

ਦੋਹਰਾ : ਫ਼ਰੁੱਖਸੀਯਰ ਉਨ ਆਖਿਆ ਹਮ ਦਾਦਾ ਗਯੋ ਸਮਝਾਇ।
 ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਕੋ ਘਰ ਜੋਊ ਤਿਨ ਸੋ ਤੂੰ ਨ ਬਿਗਰਾਇਆ।੪। *ਵਿਗਾੜਨਾ*

ਚੌਪਈ : ਨੌਰੰਗਾ ਪੜਦਾਦੇ ਜਬੈ ਰਿਸਾਯੋ। ਸਤਿਗੁਰ ਉਪਰ ਦਾਦੇ ਚੜ੍ਹਾਯੋ। *ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ / ਰੁੱਸਿਆ*
 ਹਮ ਦਾਦੇ ਨਹਿ ਕਰਯੋ ਬਿਗਾਰਾ। ਘਲ ਅਹਦੀਅਨਾ ਕੰਮ ਦਏ ਸਵਾਰਾ।੫।

ਵਿਗਾੜ / ਸ਼ਾਹੀ ਏਲਚੀ / ਠੀਕ
 ਉਸ ਦਿਨ ਥੀ ਗੁਰ ਬਾਤਹਾ ਕਹੀ। ਹਮ ਤੁਮ ਕਉ ਅਬ ਸ਼ਾਹੀ ਦਈ। *ਗੱਲਾਂ ਕਹੀਆਂ ਸਨ*
 ਸੋ ਸਤਿਗੁਰ ਸੰਗ ਹੋ ਕਰ ਦਈ। ਬਿਨ ਉਨ ਹਮ ਕਬ ਸਕਤੇ ਲਈ।੬।
 ਆਜ਼ਮ ਸ਼ਾਹਿ ਥੋ ਹਮ ਤੇ ਭਾਰੀ। ਉਸੈ ਮਗਰ ਥੀ ਬਹੁ ਫੌਜ ਸਾਰੀ। *ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ*
 ਸੋ ਕਬ ਹੁਤੇ ਥੋ ਹਮ ਤੇ ਮਾਰੀ। ਉਸ ਘਰ ਕਿਮ ਅਬ ਕਰੈ ਖੁਆਰੀ।੭।
 ਯੋਂ ਕਹਿ ਬਾਤ ਦਈ ਉਸ ਮੋੜ। ਨਹਿ ਗੁਰ ਘਰ ਸਿਉਂ ਕਰੀ ਅਜੋੜ।
 ਯੋਂ ਕਰਕੇ ਕਈ ਦਿਨੈ ਬਿਤਏ। ਫੇਰ ਚੁਗਲ ਆਇ ਕਹਤੇ ਪਏ।੮। *ਬੀਤੇ / ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ*

**੫੫. ਔਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਲਿਖਯਤੇ
 (ਚੁਗਲਾਂ ਨੇ ਚੁਗਲੀ ਲਾਈ)**

ਦੋਹਰਾ : ਤੋ ਚੁਗਲਨ ਫਿਰ ਆ ਕਹੀ ਹਮ ਬੰਦੈ ਬਹੁ ਦੁਖ ਦੀਨਾ। *ਦਿੱਤੇ ਹਨ*
 ਦੀਨ ਉਠਾਇਓ ਸੋ ਚਹੈ ਸਾਰੀ ਹਿੰਦ ਜ਼ਮੀਨ।੧। *ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਖਾਤਮਾ*

ਚੌਪਈ : ਸੋ ਅਬ ਖਬਰ ਬੰਦੇ ਕੀ ਆਈ। ਬੰਦਾ ਲੀਨੋ ਕੁਲੂ ਫੜਾਈ। *ਕੁੱਲੂ ਵਿਖੇ ਫੜਿਆ ਹੈ*
 ਅਬ ਕਿਛ ਤੁਮ ਕੋ ਲਗੈ ਨ ਦੋਸ਼। ਖਾਲੀ ਮੁਲਕ ਪਰਯੋ ਨਿਰਜੋਸ਼ਾ।੨। *ਬਿਨਾਂ ਜੋਸ਼*

੧. ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਚਾਰ ਪੁੱਤਰ—ਅਜ਼ੀਮ ਸ਼ਾਹ, ਜਹਾਨ ਸ਼ਾਹ, ਰਫੀ-ਉਲ-ਸ਼ਾਨ ਤੇ ਜਹਾਂਦਾਰ ਸ਼ਾਹ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਹਿਲੇ ਤਿੰਨ ਉਤਰਾਧਿਕਾਰ ਦੇ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ। ਜਹਾਂਦਾਰ ਸ਼ਾਹ ਮਾਰਚ ੨੯, ੧੭੧੨ ਈ. ਨੂੰ ਤਖਤ ਉਪਰ ਬੈਠਾ। ਇਸ ਨੂੰ ਗੱਦੀਓਂ ਲਾਹ ਕੇ ੧੦ ਜਨਵਰੀ ੧੭੧੩ ਈ. ਨੂੰ ਫ਼ਰੁੱਖਸੀਯਰ ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਣਿਆ ਸੀ। ਫ਼ਰੁੱਖਸੀਯਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਪੋਤਰਾ ਤੇ ਅਜ਼ੀਮ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ੨੮ ਫ਼ਰਵਰੀ ੧੭੧੯ ਨੂੰ ਗੱਦੀਓਂ ਲਾਹਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

੨. ਆਜ਼ਮ ਸ਼ਾਹ : ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਪੰਜ ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਤੀਜਾ ਪੁੱਤਰ ਜੋ ਜੁਲਾਈ ੯, ੧੬੫੩ ਈ. ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੀ ਮੌਤ ਸਮੇਂ ਮੁਹੰਮਦ ਆਜ਼ਮ ਸ਼ਾਹ ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ ਮਾਲਵੇ ਦਾ ਗਵਰਨਰ ਸੀ। ਉਤਰਾਧਿਕਾਰ ਦੇ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਇਹ ਆਪਣੇ ਭਾਈ ਮੁਹੰਮਦ ਮੁਅੱਜ਼ਮ (ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ) ਤੋਂ ਜੂਨ ੧੮, ੧੭੦੮ ਈ. ਵਿੱਚ ਜਾਜੂ ਦੇ ਸਥਾਨ ਉਪਰ ਹਾਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਤਾਰਾ ਆਜ਼ਮ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

੫੬. ਪ੍ਰਸੰਗ ਜਾਲੀ ਦੀਨ ਖਪਨੇ ਕਾ

ਦੋਹਰਾ : ਕੁੱਲੁ ਫੜਯੋ ਬੰਦਾ ਸੁਨਯੋ ਤੋਂ ਭਯੋ ਸ਼ਾਹਿ ਉਤਸਾਹਿ।
ਤੋਰੀ ਫੌਜ ਮੁਲਕ ਲੈਨ ਕੋ ਲੱਗੋ ਚੁਗਲਨ ਸਲਾਹਿ।੧।

ਚੌਪਈ : ਬਾਤ ਜਗਤ ਥੀ ਯੋਂ ਉਡ ਗਈ। ਕਰਾਮਾਤ ਦੂਰ ਬੰਦਿਯੋਂ ਭਈ।
ਬਹੁਤ ਸਿੱਧ ਥੇ ਪਰਬਤ ਮਾਂਹਿ। ਉਨ ਨੇ ਸਿੱਧੀ ਛੋਡੀ ਨਾਂਹਿ।੨।
ਔਰ ਤ੍ਰਿਯਾ ਬੰਦੇ ਕਈ ਚਾਰ। ਇਸ ਕਰ ਜਤੋਂ ਬੰਦਾ ਗਯੋ ਹਾਰ। ਔਰਤਾਂ / ਜਤ ਸਤ
ਬੀਰ ਹੁਤੇ ਥੇ ਸੋ ਨਠ ਗਏ। ਬੰਦਾ ਕੈਦ ਸੁ ਯਾਂਤੇ ਪਏ।੩। ਏਸ ਕਰਕੇ
ਦੂਰ ਭਯੋ ਯੋਂ ਬੰਦੇ ਖੌਫ਼। ਭਯੋ ਸਿੱਖਨ ਕੋ ਯਹ ਅਫਸੋਸ।
ਯੋਂ ਚਲ ਬਾਤ ਸ਼ਾਹਿ ਕੋਂ ਅਈ। ਫੌਜਦਾਰਨ ਸ਼ਾਹ ਆਗਯਾ ਦਈ।੪।
ਸ਼ੀਮਸਾ ਬਜੀਦਾ ਜਾਲੀਦੀਨਾ। ਹੁਤੇ ਕਸੂਰੀ ਪਠਾਨ ਸੁ ਤੀਨਾ। ਸ਼ੀਮਸ ਖਾਂ / ਬਾਯਜੀਦ ਖਾਂ / ਤਿੰਨ
ਕਰੀ ਫੁਜਦਾਰਨ ਤਿੰਨਨ ਧਾਈ। ਸਿੰਘਨ ਸੋਂ ਜਾ ਕਰੀ ਲੜਾਈ।੫। ਤਿੰਨਾਂ ਨੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕੀਤੀ

ਦੋਹਰਾ : ਲੋਹਗੜੀ ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਅੜਾ ਤਹਿ ਪੜਾ ਸ਼ੀਮਸ ਖਾਂ ਧਾਇ। ਡਟਿਆ
ਤਿਨ ਮੈਂ ਯਾਕੀ ਲਗ ਰਹਾ ਨਿਤ ਪ੍ਰਤਿ ਯੁੱਧ ਮਚਾਇ।੬। ਰੋਜਾਨਾ

ਚੌਪਈ : ਬਜੀਦਾ ਪੜਯੋ ਪਠਾਣਕੋਟ ਲਾਗ। ਜਾਲੀਦੀਨ ਪਰਯੋ ਹਿਠਲੁ ਬਾਗਾ। ਬਾਯਜੀਦ ਖਾਂ / ਪਹਾੜ ਹੇਠਲਾ
ਹੁਤੀ ਤੀਨਨ ਕੀ ਇਕ ਸਲਾਹਿ। ਮੁਲਕ ਲੁਟਯੋ ਔ ਲਿਓ ਉਗਰਾਹਿ।੭।
ਰਹਿਤ ਜਹਾਂ ਥੇ ਥੋੜੇ ਸਿੱਖ। ਨਿਕਲ ਗਏ ਵੈ ਬਹੁ ਫੌਜ ਪਿੱਖਾ। ਦੇਖ ਕੇ
ਸਿੰਘਨ ਭੀ ਸੁਨਿਓ ਥੇ ਫੜਯਾ। ਇਮ ਕਰ ਔਰ ਕੋਊ ਨਹਿ ਅੜਯਾ।੮। ਬੰਦੇ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ / ਡਟਿਆ
ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਦਿਲ ਇਤਨੀ ਆਈ। ਮੈਂ ਨੱਠ ਜਾਊ ਤੋਂ ਗੀਦੀ ਸਦਾਈ। ਗਿੱਦੜ, ਡਰਪੋਕ ਕਹਿਣਗੇ
ਜਾਇ ਬੰਦੇ ਕਯਾ ਮੁੱਖ ਦਿਖਾਊ। ਸਭਾ ਸੂਰਨਾ ਕਥ ਬੈਠਨ ਪਾਊ।੯। ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੀ ਸਭਾ
ਸਿੰਘ ਬਾਜ ਔ ਖਾਂ ਸ਼ੀਮਸੋਊ। ਏ ਫਸ ਗਏ ਸੁ ਇਕ ਥਾਂ ਦੋਊ। ਸ਼ੀਮਸ ਖਾਨ
ਜਾਲੀ ਦੀਨ ਬਹੁ ਖੁਸ਼ੀਆ ਕਰੇ। ਲੁਟੇ ਕੁਟੇ ਮੁਲਕ ਦੁਬੋ ਉਘਰੇ।੧੦। ਉਗਰਾਹੀ

ਦੋਹਰਾ : ਭਯੋ ਗੁਮਰਾਹਿ ਬਹੁ ਫੌਜ ਸੋਂ ਕਹਿ ਸਿੰਘ ਅਬ ਨਦਰੀ ਪਾਇ। ਨਜ਼ਰ
ਮਾਰੋਂ ਸਸੇ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਜਿਮ ਤੋਂ ਸ਼ੀਰਣੀ ਬੰਡੇ ਖੁਦਾਇ।੧੧। ਸਹਾ / ਰੱਬ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਮਠਿਆਈ

ਚੌਪਈ : ਫੌਜ ਚੁਫੇਰੇ ਦਈ ਖਿੰਡਾਇ। ਲਾਲਚ ਪੈਸੇ ਲਗਿਓ ਵਾਇ।
ਬੇਗਮਾ ਹੁਇ ਆਪ ਬਹਿ ਰਹਿ ਡੇਰੇ। ਕਹੈ ਸਿੰਘ ਸਭ ਸ਼ੀਮਸ ਖਾਂ ਘੇਰੇ।੧੨। ਬੇ-ਫਿਕਰ
ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਭ ਸੁਨ ਪਾਈ। ਸੋ ਚਾਹਤ ਉਸ ਪਰ ਕਰੋਂ ਧਾਈ।
ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਜਬ ਉੱਦਮ ਕਰਾ। ਲੋਹਗੜੀ ਛੱਡ ਉਸ ਵਲ ਤੁਰਾ।੧੩।

੧. ਛਪੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸਾਖੀ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਵਿੱਚ 'ਖਪਨੇ' ਦੀ ਬਜਾਏ 'ਖਪਨੇ' ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਗਲਤ ਹੈ।
੨. ਜਾਲੀਦੀਨ : ਇਸ ਨਾਮ ਦਾ ਕੋਈ ਮੁਗਲ ਸੈਨਾਪਤੀ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਜੈਨ-ਉ-ਦੀਨ ਅਹਿਮਦ ਖਾਨ ਹੈ ਜੋ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜਹਾਂਦਾਰ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸਰਹਿੰਦ ਦੇ ਚਕਲੇ ਦਾ ਫੌਜਦਾਰ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਫ਼ਰਵਰੀ ੧੭੧੩ ਈ. ਵਿੱਚ ਲੋਹਗੜ ਨੂੰ ਘੇਰਨ ਵਾਲੀ ਮੁਗਲ ਸੈਨਾ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ।

ਤਉ ਰਾਤ ਕੋ ਕੀਨੀ ਧਾਈ। ਸਿਖਰ ਦੁਪਹਿਰੇ ਪਹੁੰਚਯੋ ਜਾਈ।
ਅਚਾਣਚੱਕ ਤਿਸ ਪਰ ਜਾ ਪੜਾ। ਮਾਰ ਲਯੋ ਵਹਿ ਡੇਰੇ ਖੜਾ।੧੪।

ਦੋਹਰਾ : ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਪਯੋ ਬਾਜ ਜਿਉਂ ਲਯੋ ਜਾਲੀ° ਬਟੇਰੋ ਦੱਬ।
ਸਿੰਘਨ ਮਾਰਤ ਸੋ ਮੁਯੋ ਦੇਖੋ ਰੱਬ ਸਬੱਬ।੧੫।

ਜਾਲੀ ਦੀਨ

੫੭. ਪ੍ਰਸੰਗ ਸ਼ੰਮਸ ਖਾਨ ਔਰ ਬਜੀਦ ਖਾਨ ਬਧਨੇ ਕੋ

ਚੌਪਈ : ਜਿਨ ਜਹਿੰ ਸੁਨਾ° ਜਾਲੀਦੀਨ ਮਾਰਾ। ਸੋ ਨੱਠ ਚੱਲਯੋ ਨ ਆਪ ਸੰਭਾਰਾ।
ਭੂਪ° ਬਿਨਾ ਕੋ ਕਰੇ ਲਰਾਈ°। ਇਕ ਮਰ ਸਬਹਨਾ ਨੱਠਨ ਤਕਾਈ।੧।
ਕਹਿੰ ਅਸਮਾਨੋਂ ਕਯਾ ਬਿਜਾ ਪਰੀ। ਆਨ ਮਾਰੇ ਸਭ ਬਿਚ ਇਕ ਘਰੀ°।
ਸਿੰਘ ਪੰਜ ਸੈ° ਥਾ ਉਸ ਸਾਥ। ਕਹਾਂ ਲਗੇ ਤੇ ਮਾਰੇ ਹਾਥ।੨।
ਮੁਲਕ ਚੌਫੇਰਯੋ ਲੁੱਟਨ ਪੜਾ। ਤੁਰਕਨ ਲੁਟ ਕਰ ਸੋ ਰੱਜ ਖੜਾ।
ਤੁਰਕਨ ਸੰਗ ਥੇ ਕਈ ਲੁਟੇਰੇ। ਅਏ ਜੁ ਲੁੱਟਨ ਘਰੋ ਘਨੇਰੇ।੩।
ਸ਼ੰਮਸ ਖਾਨ ਥੋ ਮਗਰੇ ਜਾਤ। ਆਨ ਪਰੀ ਤਿਸ ਕੰਨ ਯਹਿ ਬਾਤ।
ਕਹਯੋ ਉਸੈ ਥੋ ਵਕੂਫ° ਕੁਫ ਨਾਹਿੰ। ਪਾਸੋਂ ਸਭ ਫੌਜ ਦਈ ਚੜ੍ਹਾਇ।੪।

ਜਿਸ ਕੇ

ਰਾਜਾ / ਲੜਾਈ / ਸਭਨਾ

ਬਿਜਲੀ / ਘੜੀ

ਪੰਜ ਸੋ

ਵਾਕਫੀ, ਜਾਣਕਾਰੀ

ਦੋਹਰਾ : ਦੇਖੋ ਹਮ ਉਸ ਮਾਰਿ ਹੈਂ ਜੁ ਹਮ ਤੇ ਨਠ ਗਯੋ ਹਾਰ।
ਤਬ ਲੋਕਨ ਉਸ ਕੋ ਕਹਾ ਲਿਖ ਚਾਚੇ° ਕਰ ਖਬੁਦਾਰ।੫।

ਬਾਯਜੀਦ ਖਾਨ ਨੂੰ

ਚੌਪਈ : ਮਤ ਇਮ ਉਸਕੋ ਲੇਵੈ ਮਾਰ। ਚਲੋ ਰਲੋ ਤੁਮ ਉਸਕੇ ਨਾਰ°।
ਤਬ ਤਿਸਕੋ ਬਹੁ ਚਿੰਤਾ ਪਰੀ। ਘਲ ਹਲਕਾਰੇ ਚੌਕਸੀ ਕਰੀ।੬।
ਹਮ ਤੁਮ ਰਲਕੈ ਕਰੈਂ ਲਰਾਈ। ਹਮ ਬਿਨ ਅਗੇ ਤੂੰ ਪੈਰ ਨ ਪਾਈ।
ਐਸੋ ਖੌਫ ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਕਾ ਪੜਾ। ਸਭ ਤੁਰਕਨ ਕੋ ਕਾਬਾ ਚੜ੍ਹਾ।੭।
ਤਬ ਵੈ ਦੋਨੋਂ ਇੱਕ ਠਾ° ਹੋਏ। ਚਾਚੇ ਭਤੀਜੋ ਤੋਂ ਕੁਫ ਸੋਏ।
ਡਰਤ ਸਿੰਘਨ ਤੇ ਤੇ ਰਹਿੰ ਖੜੇ। ਮਤ ਕਿਤ ਆਇ ਹਮੈਂ ਪਰ ਪੜੇ।੮।
ਆਗੈ ਸੁਣੋਂ ਬੰਦੇ ਕੀ ਬਾਤ। ਦੁਇਾ ਫੁਜਦਾਰ ਕੀਏ ਜਿਮਾ ਘਾਤ।
ਜਬ ਸਿੰਘਨ ਪਰ ਪਰੀ ਥੀ ਭੀਰ। ਬੰਦੈ ਕੀਨੀ ਯੋਂ ਤਦਬੀਰ।੯।
ਬੀਰਨ ਕਹਯੋ ਹਮ ਲੈ ਚਲ ਮੰਡੀ। ਨੀਹਲ° ਚਲ ਖੜਕਾਵੈਂ ਚੰਡੀ।
ਤਬ ਬੀਰਨ ਨੇ ਸੋਊ ਕਰਿਓ। ਲੋਹ ਪਿੰਜਰੋ ਲੈ ਮੰਡੀ ਧਰਿਓ।੧੦।
ਨਿਕਸ ਸ਼ਿਤਾਬੀ° ਨੀਹਲ ਕੋ ਦੌੜਾ। ਪਾਸ ਉਸੈ ਥੋ ਤਬ ਦਲ ਥੋੜਾ।
ਨਹੀਂ ਰਖਤ ਥੋ ਦਲ ਪਰਵਾਹਿ। ਦੌੜ ਪੜਾ ਸੋ ਨੀਹਲ ਰਾਹਿ।੧੧।
ਇਹ ਜਬ ਬਾਤ ਸਿੰਘਨ ਸੁਨ ਪਾਈ। ਸਿੰਘਨ ਕੇ ਦਿਲ ਭਈ ਵਧਾਈ।
ਲੁਕੇ ਛਿਪੇ ਤੇ ਸਭ ਆ ਮਿਲੇ। ਭਯੋ ਹੁਲਾਸਾ ਸਿਖਨ ਬਹੁ ਦਿਲੇ।੧੨।

ਨਾਲ

ਇਕ ਥਾਂ

ਦੋ / ਜਿਵੇਂ

ਕੰਡੀ, ਤਰਾਈ

ਫੰਡੀ, ਜਲਦੀ

ਖੁਸ਼ੀ, ਹੌਸਲਾ

ਦੋਹਰਾ : ਤੁਰਕਨ ਸੁਨ ਚਿੰਤਾ ਪਰੀ ਜਨੁ ਉਨ ਪਰ ਗਈ ਸੌਤਾ । ਜਿਵੇਂ ਮੌਤ ਪੈ ਗਈ
ਉਨ ਮਨ ਮਰਨੋਂ ਦ੍ਰਿਢਾ ਕੀਓ ਛੁਟ ਖਾਣ ਪੀਣ ਗਈ ਸੌਤਾ ।੧੩। ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ / ਸਾਇਤ, ਵੇਲਾ

ਚੌਪਈ : ਤੋਂ ਬੰਦਾ ਦਲ ਆਪਣੇ ਬੜਾ । ਦਲ ਬਾਗੀਚੇ ਜਨ ਜਲ ਪੜਾ । ਜਿਵੇਂ ਸੁੱਕੇ ਬਾਗ ਨੂੰ ਪਾਣੀ
ਜਨਕ ਮੀਂਹ ਬਹੁ ਮਧਿ ਜੇਠਾ ਪੜਾ । ਸੂਕਤਾ ਬਾਗ ਭਯੋ ਜਨ ਹਰਾ ।੧੪। ਜੇਠ ਮਹੀਨੇ / ਸੁੱਕਦਾ ਹੋਇਆ
ਮਧ ਪੰਥ ਸਿੰਘ ਘਣਿ ਭਈ ਜੈ ਕਾਰ । ਜਨੁ ਡੱਡੂ ਬੋਲੈਂ ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ ।
ਅੱਕ ਜੁਆਹਿਰ ਸਮਾ ਤੁਰਕ ਹੋਇ । ਸਾਬਤ ਦਿੱਸੈ ਔ ਬਲ ਗਯੋ ਖੋਇ ।੧੫। ਅੱਕ ਤੇ ਘਾਹ ਬੂਟ ਵਾਂਗ
ਤਬ ਬੰਦੇ ਚੜ੍ਹ ਦੁਆਬੇ ਵੜਾ । ਬਡੀ ਜਗਾ ਮਾਰ ਤੁਰਕਨ ਧਰਾ ।
ਮਗਰੇ ਤੁਰਕ ਉਸੈ ਕੋ ਟੋਲੈਂ । ਢੁਕੈਂ ਨ ਨੇੜੈ ਦੂਰੋਂ ਰੋਲੈਂ ।੧੬। ਲੱਭਣ / ਰੋਲਾ
ਜੋ ਕਿਤ ਫੌਜ ਬੰਦੇ ਵਲ ਆਵੈ । ਕਰ ਝਟ ਉਨ ਸਿੰਘ ਮਾਰ ਲੈ ਜਾਵੈ ।
ਅਗੈ ਪੀਛੈ ਪਰੈਂ ਬਿੱਜ ਸਮਾਨਾ । ਇਮ ਕਰ ਕੀਨੇ ਤੁਰਕ ਹਿਰਾਨਾ ।੧੭। ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਤੇਜ਼ੀ / ਹੇਰਾਨ

ਦੋਹਰਾ : ਡਰਤ ਨਿਜੈ ਪਤਿਸ਼ਾਹਿ ਤੇ ਤੁਰਕ ਗੈਲੋ ਨਾਂਹ ਰਹਾਇੰ । ਪਿੱਛਾ
ਔ ਬੰਦੇ ਪਰ ਬਡ ਧਾਵਨੀ ਕਰ ਭੀ ਸੋਊ ਨ ਪਾਇੰ ।੧੮। ਵੱਡਾ ਹਮਲਾ

ਚੌਪਈ : ਸ਼ਮਸਦੀਨ ਕੀ ਹੋਣੀ ਆਈ । ਹੁਤੀ ਉਸੈ ਕੀ ਪਿਛਲ ਸਗਾਈ । ਮੌਤ / ਮੰਗਣੀ
ਨਿਕਾਹਿ ਬਹਾਨੇ ਮੁੜਿਓ ਕਸੂਰ । ਸੁਨੀ ਬਾਤ ਯੋ ਬੰਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ।੧੯। ਨਿਕਾਹ, ਵਿਆਹ ਖਾਤਰ
ਬੰਦੈ ਕਹਯੋ ਵਹੁ ਜਾਨ ਨ ਪਾਵੈ । ਹੈ ਕੋ ਸੂਰਾ ਜੋ ਮਾਰ ਲਿਆਵੈ । ਸੂਰਮਾ, ਬਹਾਦਰ
ਕਹਯੋ ਸਭਨ ਤੂੰ ਐਸੋ ਆਪ । ਔਰ ਘੱਲ ਜਿਸ ਦੇਹਿ ਪ੍ਰਤਾਪ ।੨੦।
ਯੋ ਸੁਨਿ ਬੰਦੇ ਆਪ ਚੜ੍ਹਯੋ । ਚਾਲੀ ਅਸਵਾਰਾ ਸਭੀ ਸੰਗ ਖੜਯੋ । ਚਾਲੀ ਘੋੜ ਸਵਾਰ ਸਿੰਘ
ਦੌੜ ਬੰਦੈ ਨੇ ਧਾਵੋਂ ਕੀਯੋ । ਆਗੈ ਕਸੂਰੈ ਰਾਹ ਰੁਕੈਯੋ ।੨੧। ਹਮਲਾ
ਉਸ ਕੈ ਦਿਲ ਗਮ ਹੁਤੋ ਨ ਕੋਈ । ਚਲਯੋ ਹਾਥੀ ਚੜ੍ਹ ਘਰ ਕੋ ਸੋਈ ।
ਸੋ ਬੰਦੈ ਦੂਰੋਂ ਲਖ ਲਯੋ । ਵਾਂਗ ਬਿਜਲ ਜਟਾ ਕਰ ਤਿਹ ਪਯੋ ।੨੨। ਵੇਖ ਲਿਆ / ਬਟਪਟ
ਕਿਨ ਜਾਨਯੋਂ ਕਿਨ ਜਾਨਯੋਂ ਨਾਂਹਿ । ਦਯੋ ਤੀਰ ਸੋਂ ਉਪਰੋਂ ਫਟਿ ਵਾਹਿ । ਜ਼ਖਮੀ, ਵੱਟਣ
ਫਿਰ ਨੇਜਾ ਚੁਕ ਬੰਦੈ ਲਗਾਯਾ । ਕਰ ਜ਼ਖਮੀ ਹੇਠ ਹਾਥੀਓ ਗਿਰਾਯਾ ।੨੩।
ਸੀਸ ਕਾਟ ਲਯੋ ਬੰਦੈ ਚੁਕਾਇ । ਮੁੜ ਵੜਯੋ ਤਉ ਝਬ ਦਲ ਆਇ ।
ਇਸ ਬਿਧ ਲੀਨੋ ਸ਼ਮਸੂ ਮਾਰ । ਅਗੈ ਸੁਨੋ ਬਜੀਦੈ ਹਵਾਰਾ ।੨੪। ਸ਼ਮਸ ਖਾਨ / ਬਾਯਜੀਦ ਮਾਂ ਦਾ ਹਾਲ

ਦੋਹਰਾ : ਹੁਤੋ ਬਜੀਦੋ ਜਹਿ ਪੜੋ ਬੰਦੇ ਉਦਾਲੋ ਜਾਇ । ਡੇਰਾ ਕੀਤਾ / ਘੇਰ ਲਿਆ
ਫੌਜ ਛੱਡ ਭਜ ਉਸ ਗਈ ਕਹਿ ਨਿਹਕਲੰਕਾ ਭਯੋ ਆਇ ।੨੫। ਕਲਕੀ ਅਵਤਾਰ

ਚੌਪਈ : ਉਸ ਕੋ ਨੱਠਨੋ ਔਖੋ ਭਯੋ । ਮਗਰ ਸ਼ਾਹਿ ਤੈ ਉਨ ਗਮ ਖਯੋ । ਫਿਕਰ ਖਾਂਦਾ
ਲਰਤ ਭਿਰਤਾ ਵਹੁ ਜ਼ਖਮੀ ਭਯੋ । ਘਰ ਕੋ ਜਾਤ ਵਹੁ ਭੀ ਮਰ ਗਯੋ ।੨੬। ਲੜ-ਭਿੜ

ਦੋਹਰਾ : ਫੇਰ ਘੇਰ ਕੈ ਉਨੈ ਕੋ ਬੰਦੈ ਜੀ ਲਏ ਮਾਰ ।
ਤੁਰਕ ਸਭੀ ਬੈਠੇ ਤਬੈ ਬੰਦੈ ਕੋਲੋਂ ਹਾਰ ।੨੭।

੫੮.੧. ਬੰਦੈ ਜੀ ਕੋ ਆਖਰੀ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ—੧

- ਦੋਹਰਾ : ਤਿੰਨ ਫੁਜਦਾਰ ਮਾਰੇ ਜਬੈ ਪਰੀ ਬਡੀ ਤਬ ਧਾਕ।
ਕੋਊ ਤੁਰਕ ਬੀ ਨਹਿ ਸਕੇ ਬੰਦੈ ਸਨਮੁਖਾ ਝਾਂਕਾ।੧। ਸਾਹਮਣੇ / ਅੱਖ ਉੱਚੀ ਕਰਕੇ ਵੇਖਣਾ
- ਚੌਪਈ : ਤਬ ਦਿੱਲੀ ਮੈਂ ਕਹਿਬਤਾ ਭਈ। ਆਵਤ ਬੰਦਾ ਦਿੱਲੀ ਤਈਂ। ਕਹਾਵਤ, ਚਰਚਾ / ਦਿੱਲੀ ਤਕ
ਲਹੌਰ ਕਹੈ ਵਹਿ ਆਵੈ ਲਹੌਰ। ਕਸ਼ਮੀਰ ਮੁਲਤਾਨ ਤਿਉਂ ਕੰਪੈ ਪਿਸ਼ੋਰ।੨। ਕੱਬਣ
ਤਬ ਸੱਦ ਪੁੱਛਯੋ ਬਜੀਰ ਸਲਾਹਿ। ਆਪ ਸੱਦਿਕੈ ਢਿਗ ਪਤਿਸ਼ਾਹਿ।
ਪਾਨਾ ਬੀਰਾ ਧਰੀ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ। ਚਕੈ ਬੰਦੇ ਪੈ ਹੈ ਕੋਈ ਸ਼ੇਰ।੩। ਚੁੱਕੇ
- ਦੋਹਰਾ : ਤੁਰਕ ਰਹੇ ਚੁੱਪ ਹੈ ਸਬੈ ਉੱਤਰ ਕੋਊ ਨ ਦੇਇ। ਸਭ
ਬੰਦੈ ਗੈਲ ਕੋ ਨਹਿ ਚੜੈ ਮਰਣੋਂ ਸਭ ਡਰੇਇ।੪। ਡਰਦੇ ਸਨ
- ਚੌਪਈ : ਤਬ ਤੁਰਕਨ ਨੇ ਯੋ ਕਰੀ ਬਾਤ। ਹੈ ਸਤਿਗੁਰ ਕੋ ਯਹਿ ਉਤਪਾਤਿ। ਉਤਪਤ, ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ
ਜਿਸੈ ਕਬੀਲੇ ਹੈ ਤੁਮ ਪਾਸ। ਕਰਾਯੋ ਹੈ ਜਿਹ ਮੁਲਕੈ ਨਾਸ।੫। ਟੱਬਰ
ਉਸ ਹੀ ਤੇ ਉਨ ਮਨ੍ਹੋ ਕਰਾਵੈ। ਉਨ ਕੋ ਹੈ ਸਿੱਖ ਕਹਿ ਹਟਵਾਵੈ। ਮਨ੍ਹਾ ਕਰਵਾਓ / ਹਟਵਾ ਦਿਓ
ਜੇ ਮਾਤਾ ਉਨੈ ਹਟਾਵੈ ਨਾਂਹੀ। ਕੈਦ ਕਰਾਵੈ ਹਮਰੇ ਪਾਹੀ।੬। ਸਾਡੇ ਪਾਸ
ਤਬੈ ਸ਼ਾਹਿ ਨੈ ਐਸੇ ਸੁਨੀ। ਨਹਿ ਯਹਿ ਆਛੀ ਤੁਮ ਜੋ ਗੁਨੀ। ਗਿਣੀ, ਸੋਚੀ
ਹੈ ਉਸ ਕੋ ਹਮ ਸਿਰੈ ਹਸਾਨਾ। ਦਈ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਹਮਹਿ ਉਨ ਆਨਿ।੭। ਅਹਿਸਾਨ
ਤਬ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਬੁਲਾਯੋ। ਤੋ ਪਤਿਸ਼ਾਹੈ ਯੋ ਸਮਝਾਯੋ।
ਤੁਮ ਜਾਵੈ ਮਾਤਾ ਜੀ ਪਾਸ। ਹਾਥ ਜੋੜ ਯੋ ਕਰੋ ਅਰਦਾਸ।੮।
ਬੰਦੈ ਤੁਮਰੋ ਸਭ ਕੰਮ ਕੀਯੋ। ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਨ ਬਦਲਾ ਲੀਯੋ।
ਪਰਬਤੀਅਨ ਕੋ ਦਈ ਸਜਾਇ। ਉਨ ਕੀਨੋ ਸੋਊ ਲੀਨੋ ਪਾਇ।੯। ਕੀਤੇ ਦੀ ਸਜ਼ਾ

੧. ਪਾਨਾ ਬੀਰਾ : ਮਧਕਾਲ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਔਖੀ ਮੁਹਿੰਮ ਦੀ ਚੁਣੌਤੀ ਜਾਂ ਵੰਗਾਰ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਪਾਨਾ ਦਾ ਬੀੜਾ ਤੇ ਤਲਵਾਰ ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਸੈਨਿਕ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜਾਂ ਅਹਿਲਕਾਰ ਤਲਵਾਰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਪਾਨਾ ਦਾ ਬੀੜਾ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਸਮਝ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਚੁਣੌਤੀ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਉਂ ਜੋ ਸ਼ਾਹੀ ਮੁਹਿੰਮ ਚੜ੍ਹਦੀ ਸੀ ਉਹ ਉਸ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਸੈਨਾਪਤੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

੨. ਮਾਤਾ : ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪਤਨੀ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣ ਉਪਰੰਤ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦਿੱਲੀ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੜਾ ਅਦਬ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਗ੍ਰੰਥੀ, ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਹੀ ਥਾਪਿਆ ਸੀ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ੧੭੪੭ ਈ. ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ।

੩. ਨੰਦ ਲਾਲ : ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ, ਛੱਜੂ ਮੱਲ ਮੁਲਤਾਨੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਜੋ ਅਰਬੀ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦਾ ਬੜਾ ਵੱਡਾ ਵਿਦਵਾਨ ਸੀ। ੧੬੮੨ ਈ. ਵਿੱਚ ਅਨੰਦਪੁਰ ਆ ਕੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸਿੱਖ ਬਣਿਆ। ਇਹ ਸਾਹਜ਼ਾਦਾ ਮੁਅੱਜ਼ਮ (ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ) ਦਾ ਮੀਰ ਮੁਨਸ਼ੀ ਸੀ। ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਦੀ ਮਾਰਫ਼ਤ ਹੋਈ ਸੀ। ਕੁੱਝ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਜੀ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ੧੭੦੫ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਣਾ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਫ਼ਰੁੱਖਸੀਯਰ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਜੀਵਿਤ ਸਨ। ਲਗਭਗ ਏਸੇ ਤੱਥ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਭੰਗੂ ਜੀ ਨੇ ਏਥੇ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਅਬ ਹਮ ਪਾਸ ਉਸ ਲੇਹੁ ਬੁਲਾਇ। ਉਸ ਕੀ ਗੁਜਰਾ ਉਸ ਦੇਵੈਂ ਲਾਇ। ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਲਈ ਜਾਗੀਰ
ਨਾਲੇ ਆਵੈਂ ਪਰਬਤੀ ਚੱਲ। ਉਨਕੀ ਤੁਮ ਸਯੋਂ ਕਰਾਵੈਂ ਗੱਲ।੧੦। ਪਹਾੜੀ ਰਾਜੇ / ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ
ਇਸ ਲਪੇਟ ਸੋ ਮਾਤੈਂ ਕਹਯੋ। ਮਾਤਾ ਨੇ ਇਮ ਉੱਤਰ ਦਯੋ। ਮਾਤਾ ਨੂੰ
ਵਹਿ ਹਮਰੀ ਕਬ ਮਾਨੈ ਬਾਤ। ਬਹੁਤ ਫੌਜ ਵਹਿ ਰਖਤਾ ਜਾਤ।੧੧।

ਦੋਹਰਾ : ਵਹਿ ਸੱਦਯੋ ਕਬ ਆਇ ਹੈ ਜੋ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਚੋਰ।
ਬਿਨ ਪਕੜਯੋ ਕਬ ਆਇ ਹੈ ਫੌਜਨ ਕੇ ਬਿਨ ਜ਼ੋਰ।੧੨।

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਨੰਦ ਲਾਲ ਸੁਨਤ ਯੋ ਭਾਖੀ। ਮੰਨੈ ਨੇ ਮੰਨੈ ਤੁਮ ਬਨ ਹੈ ਆਖੀ। ਕਹੀ
ਮੰਨੈ ਨਾਹੀਂ ਜੋ ਤੁਮਰੀ ਬਾਤ। ਨਿਕਸ ਜਾਇ ਤਿਸ ਕੀ ਕਰਾਮਾਤ।੧੩।
ਜੋ ਨ ਲਿਖੇ ਤਉ ਸ਼ਾਹਿ ਰਿਸਾਵੈਂ। ਵਹੁ ਜਾਨਹਿ ਇਨ ਸੱਦਯੋ ਆਵੈਂ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸੁੱਲਾ ਕਰੇਗਾ
ਤੁਮ ਲਿਖ ਭੇਜੋ ਅਪਨੀ ਓਰਾ। ਮੰਨੈ ਨ ਮੰਨੈ ਵਹਿ ਅਪਨੈ ਜੋਰ।੧੪। ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ
ਤੁਮ ਅਪਨੀ ਸੁਰਖਰੋਈ ਕਰੋ। ਭਾਵੈਂ ਮੰਨੈ ਭਾਵੈਂ ਵਹੁ ਲਰੋ। ਸੁਰਖਰੂ ਹੋ ਜਾਵੇ / ਲੜੇ
ਤੋ ਮਾਤਾ ਨੰਦ ਲਾਲਹ ਭਾਖੀ। ਲਿਖ ਭੇਜੋ ਹਮ ਨਾਵਹਿ ਰਾਖੀ।੧੫। ਸਾਡੇ ਨਾਮ ਹੇਠ
ਮਾਤਾ ਕਹਯੋ ਅਬ ਤੂੰ ਲਿਖ ਦੇਹਿ। ਮੁਹਰ ਗੁਰੂ ਕੀ ਤੂੰ ਲਾ ਦੇਹਿ।
ਤਯੋਂ ਹੀ ਕੀਨ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ। ਜੋ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਹੁਤੋ ਸਵਾਲਾ।੧੬। ਪ੍ਰਸ਼ਨ, ਤਜਵੀਜ਼

ਦੋਹਰਾ : 'ਤੁਰਤ ਹੁਕਮ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਕਾ ਭੇਜਯੋ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ।
ਸਿੱਖ ਲੈਇ ਪਹੁੰਚਤ ਭਯੋ ਬੰਦੈ ਢਿਗ ਦਰਹਾਲਾ।੧੭। ਉਸੇ ਵੇਲੇ
ਬੰਦੇ ਚਿੱਠਾ ਸੁਨਿ ਕਹਯੋ ਕਿਆ ਤਿਰੀਆ ਕੀ ਬਾਤਾ। ਹੁਕਮ, ਖਤ / ਔਰਤ ਦੀ ਗੱਲ
ਹਮ ਤੁਰਕਨ ਕੋ ਹੱਥ ਲੱਗੋਂ ਛਡੋਂ ਨ ਹਮਰੀ ਜਾਤ।੧੮।
ਜੋ ਉਤਰ ਬੰਦੈ ਕਹਯੋ ਦਯੋ ਸ਼ਾਹਿ ਪੈ ਘੱਲ।
ਸ਼ਾਹੈ ਸਭਾ ਲਗਾਇਕੈ ਸੁਨਾਈ ਸਬਹਨਾ ਗੱਲ।੧੯। ਸਭ ਨੂੰ

ਚੌਪਈ : ਬੰਦੈ ਕਹਯੋ ਮੈਂ ਤਵਾ ਸਿੱਖ ਨਾਂਹੀ। ਮੈਂ ਬੈਰਾਗੀ ਬੈਸਨੋ ਆਹੀ। ਤੇਰਾ / ਵੈਸ਼ਨਵ ਸਾਧੂ
ਹਮ ਅੰ ਤੁਮ ਕੋ ਇਤਨੋ ਮੇਲ। ਲੇਂ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਹਮ ਅਪਨੇ ਖੇਲ।੨੦।
ਮੈਂ ਅਬ ਦਰਸ਼ਨ ਫਤੇ ਬੁਲਾਉਂ। ਫਤੇ ਗੁਰੂ ਕੀ ਦੂਰ ਕਰਾਉਂ।
ਜਿਮ ਹਮ ਬਕਰੇ ਸਿੰਘਨ ਮਾਰੇ। ਤਿਮ ਹਮ ਇਨ ਕੋ ਕਰੈਂ ਖੁਵਾਰੇ।੨੧। ਤਬਾਹ, ਨਾਸ
'ਬੰਦਾ ਤੁਰਕਨ ਮਾਰਨ ਡਹਯੋ। ਤੁਰਕਨ ਤੇ ਕੁਛ ਬੰਦ ਨ ਪਯੋ।
ਬੰਦੇ ਸਾਬ ਤੁਰਕ ਲਰ ਹਾਰੇ। ਕਰੀ ਬੰਦੇ ਸਭ ਪੰਜਾਬ ਖੁਵਾਰੇ।੨੨। ਲੜ ਕੇ ਹਾਰ ਗਏ

੧. ਛੰਦ ਨੰ: ੧੭ ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ।
੨. ਦਰਸ਼ਨ ਫਤੇ : ਫਤਹਿ ਦਰਸ਼ਨ, ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦਾ ਵੱਖਰਾ ਬੋਲਾ ਜੋ ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਬੋਲੇ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ' ਦੀ ਥਾਂ ਉਸ ਨੇ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਤੱਤ ਖਾਲਸੇ ਨਾਲ ਭਾਰੀ ਮੱਤਭੇਦ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।
੩. ਛੰਦ ਨੰ: ੨੨ ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ।

੫੮.੨. ਬੰਦੈ ਜੀ ਕੋ ਆਖਰੀ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ—੨
(ਬੰਦੇ ਦਾ ਤੇ ਤੱਤ ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਅੱਡ ਅੱਡ ਹੋਣਾ)

- ਦੋਹਰਾ : ਜਬ ਬੰਦੈ ਤੁਰਕ ਜਿੱਤ ਲਏ ਲੜ ਨਹਿ ਸੱਕੈ ਕੋਇ ।
ਤੋ ਚੁਗਲਨਾ ਫਿਰ ਆਖਿਓ ਫਰਕਸੇਰਾ ਸੰਗ ਜੋਇ ।੧। ਚੁਗਲਾਂ ਨੇ / ਫਰੁੱਖਸੀਯਰ
- ਚੌਪਈ : ਮਾਤਾ ਬੰਦੈ ਕਹਤੀ ਨਾਹੀਂ । ਇਮ ਹੀ ਤੁਮ ਕੋ ਦੇ ਪਰਚਾਹੀਂ । ਪਰਚਾਉਣਾ, ਬਹਾਨਾ ਲਾਉਣਾ
ਉਨ ਕੇ ਘਰ ਕੇ ਹੈਂ ਵਹਿ ਖਾਦਮਾ । ਬਿਨਾਂ ਗੁਰੂ ਕਬ ਹੁਇ ਬਡ ਆਦਮਾ ।੨। ਸੇਵਾਦਾਰ / ਵੱਡਾ ਆਦਮੀ
ਮਾਤ ਕਹਯੋ ਕਿਮਾ ਮੰਨੈ ਵਹਿ ਨਾਹਿ । ਜੋ ਮਾਤਾ ਕਹਿ ਜੋਰ ਲਗਾਇਆ । ਕਿਵੇਂ / ਜੋਰ ਦੇ ਕੇ
ਚੁਗਲ ਕਹੈ ਵਹਿ ਜੋਰ ਨ ਲਾਵੈ । ਤੁਮ ਕੋ ਬਾਤਨ ਹੀ ਪਰਚਾਵੈ ।੩। ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਪਰਚਾਉਣਾ
ਆਪ ਲਗਾਯਾ ਉਨ ਨੇ ਪਾਪ । ਤੁਰਕ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਕਰੈ ਨ ਖਾਪਾ । ਪੈਦਾ / ਨਾਸ
ਆਪ ਚਤੁਰ ਓਇ ਆਪੇ ਚੋਰ । ਹੈ ਬੰਦੇ ਮੇਂ ਸਭ ਉਨ ਜੋਰ ।੪।
- ਦੋਹਰਾ : ਅਬ ਨੰਦ ਲਾਲ ਭਿਜਾਇਕੈ ਅਖਵਾਵੈ ਦੁਇ ਬਾਤਾ । ਭੇਜ ਕੇ / ਦੋ ਗੱਲਾਂ
ਕਹੇ ਬੰਦੇ ਪੈ ਨਹਿ ਰਹੈ ਜਿਤਨੀ ਹੈ ਕਰਮਾਤਿ ।੫।
- ਚੌਪਈ : ਔਰ ਜੁ ਤੁਮਰੇ ਸਿੰਘ ਸਜੂਦਾ । ਨਹਿੰ ਬੰਦੇ ਕੇ ਰਹੈ ਮਜੂਦਾ । ਸਜਤਰਪਾਰੀ ਸਿੰਘ / ਮੌਜੂਦ
ਹੈ ਜੁ ਲੜਾਈ ਬੰਦੇ ਪਾਸ । ਸੋ ਸਭ ਤੁਮਰੇ ਸਿੰਘਨ ਖਾਸ ।੬।
ਤਬ ਮਾਤਾ ਨੇ ਇਮ ਹੀ ਭਾਖੀ । ਬੰਦੇ ਨ ਮਾਨੀ ਹਮਰੀ ਆਖੀ । ਕਿਹਾ / ਆਖਿਆ
ਕਰਮਾਤ ਬੰਦਯੋ ਤਜ ਜਾਇ । ਰਹੈ ਖਾਲਸੇ ਹਮਰੇ ਆਇ ।੭।
ਜੋ ਮਾਤਾ ਖਾਲਸੈ ਲਿਖ ਪਠਾਈ । ਖਾਲਸੈ ਸੀਸ ਸੋਊ ਧਰ ਲਈ । ਲਿਖ ਭੇਜਿਆ
ਬੰਦਾ ਰਖਤ ਬੋ ਖਾਲਸੈ ਕੋ ਤੰਗ । ਸੁਨ ਬਚਾ ਮਾਤ ਖਾਲਸੇ ਲਗਯੋ ਰੰਗਾ ।੮। ਬਚਨ / ਖੁਸ਼ੀ ਚੜ੍ਹ ਗਈ
ਤਬੈ ਖਾਲਸੈ ਐਸਿ ਉਚਾਰਾ । ਕਿਮ ਕਰ ਹੋਵਗ ਹਮੈ ਗੁਜਾਰਾ । ਗੁਜਾਰਾ, ਨਿਰਬਾਹ
ਕਹਯੋ ਮਾਤਾ ਨੇ ਚੜ੍ਹਾਵੈ ਖਾਵੈ । ਪਟਣੇ ਤੇ ਅਬ ਇਹਾ ਮੰਗਾਵੈ ।੯। ਚੜ੍ਹਾਵਾ / ਪਟਨੇ ਤੋਂ / ਏਥੇ
ਤੋਸ਼ੇਖਾਨੇ ਲੈ ਜਾਓ ਸਭ । ਸਭ ਗੁਰਦੁਾਰੇ ਸੋਧ ਦਏ ਤਬ । ਭੰਡਾਰ
ਸੋ ਕੋਇ ਦਿਨ ਇਮ ਸਰਬ ਲਿਖਾਯੋ । ਫਿਰ ਗੁਰਬਚਨੀ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਪਾਯੋ ।੧੦।
ਬਿਨ ਸਿੰਘਨ ਹਮ ਪਿਆਰੋ ਨ ਕੋਈ । ਪੁੱਤ ਹਮਾਰੇ ਸਿੰਘ ਸੁ ਹੋਈ ।
ਦਾਵਾ ਹਮਰਾ ਸਿੰਘਨ ਤਾਈਂ । ਸਿੰਘ ਹੀ ਪੈਨਹਿੰ ਸਿੰਘ ਹੀ ਖਾਹੀਂ ।੧੧। ਹੱਕ / ਖਾਣ-ਪਹਿਨਣ
- ਦੋਹਰਾ : ਤਬੈ ਖਾਲਸੇ ਫਿਰ ਕਹੀ ਮਾਤਾ ਪੈ ਅਰਦਾਸ ।
ਲੂਟੇ ਔ ਕੂਟੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਮ ਖਾਲਸੈ ਹੋਗ ਪ੍ਰਗਾਸਾ ।੧੨। ਲੁੱਟ-ਮਾਰ / ਪ੍ਰਗਟ
- ਚੌਪਈ : ਤਬੈ ਮਾਤਾ ਫਿਰ ਤਿਨ ਸੋ ਕਹਯੋ । ਜਿਮ ਬਨਿਆਵੈ ਤਿਮ ਫਿਰ ਬਨਯੋ । ਜਿਵੇਂ ਬਣੇਗੀ ਤਿਵੇਂ ਕਰਿਓ
ਅਬ ਬੰਦੈ ਕੋ ਦੇਖੋ ਤਾਨਾ । ਬੰਦਾ ਭਯੋ ਹਮ ਤੇ ਬੇਈਮਾਨ ।੧੩। ਜੋਰ, ਸ਼ਕਤੀ
ਦੇਨਦਾਰਾ ਹਮ ਤੁਰਕਨ ਨਾਹੀਂ । ਲੈਣਦਾਰ ਬੈਠੇ ਇਨ ਪਾਹੀਂ । ਕਰਜ਼ਾਈ / ਪਾਸ
ਜਿਮ ਹਮ ਬਡਿਅਨਾ ਸੀਸ ਚਢਾਯੋ । ਹਮ ਭੀ ਤੁਰਕਨ ਸਿਰ ਚਰੈ ਲਾਯੋ ।੧੪। ਵੱਡਿਆਂ ਨੇ / ਤੁਰਬਾਨੀ

੧. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਾਲੇ ਖਰੜੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ।

ਦੋਹਰਾ : ਬੰਦੈ ਕੋ ਖਿਜਮਤਾ ਦਈ ਦਈ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਨਾਹਿ। ਬਿਦਮਤ
 ਦਈ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਪੰਥ ਨਿਜ ਆਪ ਸਚੇ ਪਤਿਸ਼ਾਹਿ।੧੫।

ਚੌਪਈ : ਜਬ ਮਾਤਾ ਸਰਾਪ ਕਰ ਦੀਆ। ਬਯਾਕੁਲਾ ਬੰਦਾ ਤਿਸ ਦਿਨ ਤੇ ਥੀਆ।

ਵਿਆਕੁਲ, ਬੋਦਲ / ਹੋ ਗਿਆ

ਮੰਡੀ ਤੇ ਇਕ ਰੰਡੀ ਮੰਗਾਈ। ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਬੰਦੈ ਪਰਨਾਈ।੧੬। ਬਦਚਲਨ ਅੱਰਤ / ਸ਼ਾਦੀ ਕਰ ਲਈ
 ਚੰਬੇ ਬੇ ਦੁਇ ਕਰੇ ਬਿਆਹਿ। ਤੈ ਬੰਦੇ ਜਤ ਲਯੋ ਗਵਾਇ। ਦੋ ਵਿਆਹ ਕੀਤੇ

ਸਿਰੜਾ ਕਰੈ ਅੰ ਸੀਸ ਹਿਲਾਵੈ। ਮੁਹੋਂ ਬਕੈ ਕਛੁ ਸਮਝ ਨ ਆਵੈ।੧੭। ਬੱਲਾਪਨ / ਬਰਤਾਏ

ਇਮ ਬੰਦੇ ਕੀ ਅਕਲ ਬਿਕਾਈ। ਸਿੰਘਨ ਸੇਤੀ ਬਾਦਾ ਕਰਾਈ। ਅਕਲ ਮਾਰੀ ਗਈ / ਵਿਵਾਦ

ਮੇਰੋ ਹੈ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਦਾਵਾ। ਮੈਂ ਰਾਖੋਂ ਤੁਮ ਚਾਕਰ ਭਾਵਾ।੧੮। ਅਧਿਕਾਰ / ਭਾਵੇਂ

ਮੈਂ ਅਬ ਤਖਤ ਸੁ ਬਹੋਂ ਲਹੋਰ। ਦਯੋਂ ਚਾਕਰੀ ਤੁਮ ਅਪਨੀ ਤੌਰ। ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ

ਯਹਿ ਸੁਨ ਖਾਲਸੇ ਲੱਗੀ ਆਗਾ। ਜਨ ਸੂਤੋ ਸ਼ੇਰਾ ਸੁ ਭਯੋ ਜਾਗ।੧੯। ਅੱਗ / ਸੂਤਾ ਸ਼ੇਰ

ਦੋਹਰਾ : ਸਤਿਗੁਰ ਖਾਲਸੈ ਬਚਨ ਬੋ ਨਿਜ ਹੰਨੇ ਹੰਨੇ ਮੀਰਾ। ਹਰ ਘੋੜ ਸਵਾਰ ਸਿੰਘ / ਹਾਕਮ

ਬੰਦੈ ਬਚਨ ਸੁ ਯੋਂ ਲਗਾ ਜੈਸ ਕਾਲਜੇ ਤੀਰ।੨੦। ਕਾਲਜਾ, ਦਿਲ

ਬੰਦੇ ਕੇ ਦਾਸਨਾ ਤਬੈ ਬੰਦਾ ਦਯੋ ਭਰਮਾਇ। ਚੋਲਿਆਂ / ਭਰਮ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ

ਤੂੰ ਕਰਤਾ ਹਰਤਾ ਨਿਜੈ ਤੂੰ ਅਪਨੋ ਪੰਥ ਚਲਾਇ।੨੧।

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਬੰਦਾ ਬਹੁ ਭਰਯੋ ਹੰਕਾਰ। ਜੀਤਯੋ ਮੈਂ ਹੀ ਨੀਹਲਾ ਅੰ ਪਹਾਰਾ। ਤਰਾਈ / ਪਹਾੜ

ਸੋਢੀਅਨ ਤੇ ਮੋ ਮੈਂ ਬਝ ਕਲਾ। ਕਯਾ ਜਾਣੋਂ ਕਿਮ ਮੰਜਾ ਨ ਹਲਾ।੨੨। ਵੱਡੀ ਸ਼ਕਤੀ / ਹਿੱਲਿਆ

ਜਿਮ ਨਿੰਦਕ ਉਸ ਬਾਤ ਸੁਨਾਵੈ। ਤਿਮ ਤਿਮ ਮੂਰਖ ਫੁਲਤਾ ਜਾਵੈ। ਅਭਿਮਾਨੀ, ਘੁਮੰਡੀ

ਬੰਦੇ ਸਾਯਤਾ ਖੋਟੀ ਆਈ। ਕਰਨ ਲਗਯੋ ਖਾਲਸੈ ਖੁਟਿਆਈ।੨੩। ਸਮਾਂ, ਘੜੀ / ਮਾੜੀ / ਨਿੰਦਾ

ਕਹਿ ਬਕਰੇ ਮੇਰੇ ਜਿਮ ਇਨ ਘਾਏ। ਤਿਮ ਕੇ ਦੇਉ ਸੀਸ ਕਟਾਏ।

ਕਦੇ ਕਰੈ ਮੋਹਿ ਕਰੇ ਨ ਲਾਰੈ। ਦਯੋਂ ਸਜਾਇ ਇਨੇ ਬਝ ਆਗੈ।੨੪। ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ / ਸਜਾਵਾਂ

ਦੋਹਰਾ : ਬਦੀਆ ਦੇਵਨ ਸੋ ਲਗਾ ਹੋਤਿ ਅਨਹੋਵਤਾ ਨਿੱਤ। ਬਦ-ਦੁਆਵਾਂ / ਅਨਹੋਣੀ

ਤਬੈ ਖਾਲਸੇ ਯੋਂ ਕਹਯੋ ਯਹ ਨਹੀਂ ਹਮਰੋ ਮਿੱਤਾ।੨੫। ਮਿੱਤਰ

ਚੌਪਈ : ਕਿਸੈ ਕਰੈ ਯਹ ਮਾਰਨ ਜੋਗ। ਕਿਸੈ ਕਰੈ ਪੰਥ ਖੋਟੋ ਲੋਗ।

ਅਬ ਮੈਂ ਆਪਨੋ ਪੰਥ ਚਲਾਉ। ਪੰਥ ਖਾਲਸੇ ਦੂਰ ਕਰਾਉ।੨੬।

ਕਦੈ ਕਰੈ ਮੈਂ ਤਖਤੇ ਬਹੋਂ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕੇ ਜਾਪ ਨ ਕਹੋਂ। ਤਖਤ ਉੱਪਰ ਬੈਠਾਗਾ

ਕਰੋਂ ਕੁਠਾਰੀ ਖਾਲਸੇ ਗਾਰੋਂ। ਗੁਰਦਾਸਪੁਰੇ ਇਨ ਅੰਦਰ ਵਾਰੋਂ।੨੭। ਕੁਠਾਰੀ / ਨਾਸ / ਵਾੜ ਕੇ

ਸਵਾ ਲੱਖ ਪੈ ਸੀਸ ਦਿਵਾਉ। ਮੈ ਇਸ ਜੋਗਨ ਖਪਰਾ ਭਰਾਉ। ਚੰਡੀ ਦਾ ਖੱਪਰ

ਸੀਸ ਸਿੰਘਨ ਕੇ ਕਾਲੀ ਅਘਾਉ। ਤਬ ਮੈਂ ਅਪਨੋ ਪੰਥ ਚਲਾਉ।੨੮। ਕਾਲੀ ਦੇ ਭੇਟ

੧. ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ : ਗੁਰਦਾਸ ਨੰਗਲ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਦਾ ਇਕ ਨਗਰ ਜਿੱਥੇ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਮੁਗਲ ਸੈਨਾਪਤੀ ਅਬਦੁਲ ਸਮਦ ਖ਼ਾਨ ਨੇ ੧੭੧੫ ਈ. ਵਿੱਚ ਭਾਰੀ ਫ਼ੌਜ ਨਾਲ ਘੇਰ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਕੇ ਦਿੱਲੀ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਬਿਨ ਕਾਲੀ ਕੇ ਖਪਰ ਭਰਾਏ। ਤਿਸਕੋ ਪੰਥ ਨ ਅਗੇ ਤੁਰਾਏ। ਤੁਰਨਾ
 ਬੰਦੇ ਨੀਤ ਜਬੈ ਫਿਟਾ ਗਈ। ਤਉ ਖਾਲਸੇ ਨੇ ਲਖ ਲਈ।੨੯। ਬਦਲ / ਜਾਣ ਲਿਆ
 ਅਬ ਬੰਦਾ ਬਹੁ ਭਰਯੋ ਹੰਕਾਰ। ਅਯੋ ਨੇੜ ਇਸ ਮਰਨੋ ਵਾਰਾ। ਆਇਆ / ਮਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ
 ਕਰ ਆਯੋ ਥੋ ਹਜੂਰ ਕਰਾਰਾ। ਸੋਊ ਅਬ ਯਹਿ ਚਲਿਓ ਹਾਰਾ। ਵਾਅਦਾ / ਭੁੱਲ ਗਿਆ
 ਸੋ ਅਬ ਇਸਕੈ ਸਾਖ ਨ ਰਹੋ। ਹੁਇ ਨਯਾਰੇ ਗੁਰ ਦਰਬਾਰੇ ਬਹੋ।੩੦।^੧ ਵੱਖਰੇ

ਦੋਹਰਾ : ਤਬ ਬੰਦੈ ਪੰਥ ਖੁਦ ਰਚਯੋ ਖਾਲਸੇ ਸੋ ਕਰ ਬਾਦਾ। ਬਣਾਇਆ / ਝਗੜਾ
 ਸਿੰਘਨ ਵੇਖ ਸੁ ਨਹਿੰ ਸਕੈ ਕਰੈ ਸੁ ਬਹੁਤ ਬਿਖਾਦਾ।੩੧। ਬਰਦਾਸ਼ਤ / ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ

ਚੌਪਈ : ਸੂਹੋ ਥੋ ਜੋ ਗੁਰੁ ਹਟਾਯੋ। ਸੋਊ ਜਿਦ ਕਰ ਉਨ ਪਹਿਰਾਯੋ। ਬੈਰਾਗੀਆਂ ਦਾ ਸੂਹਾ ਰੋਗ
 ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕੀ ਫਤੇ ਹਟਾਈ। ਦਰਸ਼ਨ ਫਤੇ ਉਸ ਆਪਨਿ ਠਹਿਰਾਈ।੩੨।
 ਨੀਲਾ ਪਹਿਰਨ ਤੇ ਦੂਰ ਕਰਾਯੋ। ਸਮਰਾ ਸੂਹਾ ਸੀਸ ਬੰਧਾਯੋ। ਨੀਲਾ / ਸੂਹਾ ਪਟਕਾ
 ਮਾਸਿ ਮਦਾ ਕੈ ਨੇੜ ਨ ਆਵੈ। ਧੋ ਕੈ ਲਕੜੀ ਚੌਕੇ ਪਾਵੈ।੩੩। ਬਰਾਬ
 ਭੁਜੰਗਨ ਰੀਤਾ ਸੁ ਦਈ ਹਟਾਈ। ਵਖਤ ਭੀੜਾ ਮੈਂ ਜੋ ਥੀ ਸੁਖਦਾਈ। ਖਾਲਸਈ ਰੀਤ / ਔਖਿਆਈ
 ਵਖਤ ਕੁਵਖਤ ਥੋ ਗੁਰੁ ਬਿਚਾਰਯਾ। ਦੂਰਹਿ ਤੇ ਸੋ ਥੋ ਗੁਰੁ ਸੰਭਾਰਯਾ।੩੪।
 ਭੀੜ ਭੁੱਖਾ ਉਨ ਸਿਰ ਨਹਿੰ ਜਾਨੀ। ਰਾਜਨੀਤ ਕੋ ਹੁਤੋ ਨ ਗਯਾਨੀ। ਮੁਸੀਬਤ ਤੇ ਭੁੱਖ
 ਭੁੱਖ ਭੀੜ ਕੋ ਜਤਨ ਨ ਲਖਾ। ਪੰਥ ਕਰਨ ਚਹਯੋ ਉਨ ਸੁ ਵਖਾ।੩੫। ਸਮਝਿਆਂ / ਵੱਖਰਾ

ਦੋਹਰਾ : ਸਤਿਗੁਰ ਖੂਬ ਬਿਚਾਰ ਕੈ ਕਰੀ ਸਰਬੰਗੀ ਰੀਤ। ਸਭਨਾਂ ਲਈ
 ਚਾਰੋ ਬਰਨ ਮਿਲਾਇ ਕੈ ਕਰੀ ਪਾਂਚਵੀ ਰੀਤ।੩੬। ਪੰਜਵੀਂ
 ਜੰਗ ਦੌੜ ਔ ਸੌੜਾ ਮੈਂ ਭੁੱਖ ਭੀੜ ਬਹੁ ਹੋਇ। ਤੰਗੀ
 ਤਹਿੰ ਬਿਸ਼ਨੋਈ ਕਿਮ ਚਲੈ ਜਹਾਂ ਯੁਧਿ ਨਿਤ ਹੋਇ।੩੭। ਵੈਸ਼ਨਵ ਰੀਤੀ

ਚੌਪਈ : ਬੰਦੈ ਕਹਯੋ ਹਮ ਆਪੇ ਗੁਰੂ। ਮਗਰ ਹਮਾਰੇ ਸਭ ਲਗ ਤੁਰੂ। ਤੁਰਨਗੇ
 ਹਮ ਤੁਮਰੇ ਗੁਰ ਸੁਤਨ ਬੈਰਾ ਲੀਆ। ਹਮ ਹੀ ਤੁਮਕੋ ਖਾਲਸੇ ਕੀਆ।੩੮। ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦਾ ਵੈਰ
 ਹਮ ਨੈ ਤੁਮ ਕੋ ਮੁਲਕ ਮੱਲ ਦੀਯਾ। ਹਮ ਨੈ ਤੁਮ ਕੋ ਰਾਜੈ ਕੀਯਾ।
 ਖਾਲਸੇ ਕਹਯੋ ਹਮ ਪੂਤ ਪਰਾਯਾ। ਤੂੰ ਹਮਰੇ ਬਨਿਓ ਥੋ ਦਾਯਾ।੩੯। ਬੰਗਾਨਾ ਪੁੱਤ / ਪਾਲਣਹਾਰ
 ਕਯਾ ਹੋਯਾ ਤੈਂ ਹਮੈਂ ਖਿਲਾਯਾ। ਹਮ ਪਿਤ ਤੂੰ ਖਿਜਮਤਗਾਰਾ ਲਾਯਾ। ਖਵਾਇਆ / ਖਿਦਮਤਗਾਰ
 ਨਿਜ ਪਿਤ ਲੇਵੈ ਸੁਤਹਿੰ ਸੰਭਾਲ। ਤੈਂ ਮੂੰਹ ਭਰਾਯੋ ਲਾਲਨਾ ਨਾਲ।੪੦। ਪੁੱਤਰਾਂ / ਲਾਲ ਜਵਾਹਰ
 ਅਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਪਲਯੋ ਥੋ ਗੋਪਨ ਮਾਂਹਿ। ਹੁਇ ਸਯਾਨੋ ਮਿਲਿਓ ਪਿਤ ਆਇ। ਗੋਪੀਆਂ ਵਿੱਚ / ਸਿਆਣਾ
 ਕਾਕਾ ਘਰ ਦੇਵੈ ਕੋਇਲ ਆਂਡੇ। ਅਪਨੀ ਕੁਲ ਕਬ ਦੇਵੈ ਛਾਡੇ।੪੧। ਕਾਂ
 ਤਬ ਖਾਲਸੇ ਨੇ ਮਤੋ ਮਤਾਯਾ। ਯਾ ਕੋ ਮਰਨ ਨਿਕਟ ਹੈ ਆਯਾ। ਮਤਾ ਪਕਾਇਆ
 ਜੁਦੋ ਦੇਸ਼ ਸਿੰਘ ਮੱਲਨਾ ਡਹੇ। ਆਪਸ ਮੈਂ ਇਮ ਪਰ ਗਈ ਖਹੇ।੪੨। ਵੱਖਰਾਂ / ਕਬਜ਼ਾ / ਲੁੱਟ-ਖੋਹ

੧. ਛੰਦ ਨੰ: ੩੦ ਵਿੱਚ ਇਕ ਬੰਦ ਵੱਧ ਹੈ, ਇਹ ਸ਼ਾਇਦ ਕਿਸੇ ਅਲੋਪ ਹੋਏ ਛੰਦ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ।
 ੨. ਇਹ ਬੰਦ ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ।

ਲੱਭੈ ਖਾਲਸੇ ਕੇ ਬੰਦਈ^੧। ਮਾਰ ਕੂਟਾ ਉਸ ਲੇਹਿੰ ਖੁਹਈ। ਮਾਰ ਕੂਟਾ / ਖੋਹ ਲੈਣਾ
 ਬੰਦਈਅਨ ਕੇ ਭੀ ਖਾਲਸੇ ਹਥ ਆਵੈ। ਵੈ ਭੀ ਖਾਲਸੈ ਮਾਰ ਗਿਰਾਵੈ^੨।੪੩।
 ਤਬ ਖਾਲਸੇ ਉਠ ਲੁੱਟਨ ਡਹਿਆ। ਬੰਦੇ ਮਨ੍ਹੈ ਕੀਆ ਨਹਿੰ ਰਹਿਆ। ਰੋਕਿਆ, ਮਨ੍ਹਾ ਕੀਤਾ
 ਜਿਧਰ ਜਾਇ ਆਪ ਲਯਾਵੈਂ ਲੂਟ। ਦੇਨ ਨ ਕਰਨ ਬੰਦਈਅਨ ਛੂਟਾ^੩।੪੪। ਰਿਆਇਤ
 ਬੰਦਈਅਨ ਸਿੰਘਨ ਪਰ ਗਯੋ ਬੈਰ। ਲਗੀ ਚਲਨ ਇਨ ਮੈਂ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰਾ^੪। ਤਲਵਾਰ
 ਸਿੰਘ ਨ ਉਨਕਾ ਕਰੈਂ ਬਿਸਾਹਾ^੫। ਰਹੈਂ ਸੁਚੇਤਾ ਸੁ ਆਪਸ ਮਾਂਹਿ^੬।੪੫। ਵਿਸਾਹ / ਚੋਕਸ

ਦੋਹਰਾ : ਤਬੈ ਖਾਲਸੇ ਕੂਚ ਕਰ ਉਤਰਯੋ ਗੁਰ ਚੱਕਾ ਪਾਸ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
 ਬੇਸਾਹਿਾ ਨ ਕਰਨੋ ਕਬਿ ਬੰਦੈ ਇਮ ਕਰ ਲੀ ਅਰਦਾਸ^੭।੪੬। ਵਿਸਾਹ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਬੰਦੈ ਨੇ ਯੋ ਚਿਤ ਠਯੋ। ਭਲੋ ਭਯੋ ਹਮ ਸੰਗ ਛੁਟ ਗਯੋ।
 ਅਬ ਹਮ ਚਲ ਮਲਾ ਲਹੈਂ ਲਹੋਰ। ਨਹਿੰ ਛਡ ਹੈਂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਪਸ਼ੋਰ^੮।੪੭। ਕਬਜ਼ਾ / ਪਿਸ਼ਾਵਰ
 ਹਮ ਨੈ ਰਾਜੇ ਸਿੰਘ ਬਨਾਏ। ਏਹ ਹਮ ਬਿਨ ਗਿਰ ਬਹਿੰ ਇਕ ਥਾਏ^੯। ਇਕ ਥਾਂ
 ਹਮ ਬਿਨ ਤੁਰਕ ਲੇਹੈਂ ਇਨ ਮਾਰ। ਹਮੈਂ ਆਇ ਮਿਲਹੈਂ ਹੁਇ ਖੁਾਰ^{੧੦}।੪੮।
 ਹਮ ਬਿਨ ਸਰੈ ਨ ਕੌਡੀ ਕਾਮ। ਆਇ ਪਰੈਗੇ ਹਮਰੀ ਸਾਮ^{੧੧}। ਸ਼ਰਣ
 ਹਮ ਪੈ ਬੀਰ ਆਹਿ ਦੋਇ ਪੂਰੇ। ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਹਮ ਰਹੈਂ ਰਜੂਰੇ^{੧੨}।੪੯।
 ਹਮ ਕੋ ਕਾਨਾ ਕਿਸੀ ਕੀ ਨਾਹਿ। ਹਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਬੋ ਸਿੰਘਨ ਪਾਹਿ^{੧੩}। ਈਨ, ਅਧੀਨਗੀ / ਪਾਸ
 ਹਮ ਬਿਨ ਤੁਰਕ ਦੇਤ ਪੰਬਹ ਗਾਰਾ^{੧੪}। ਇਮ ਬੰਦੈ ਦ੍ਰਿੜਾਈ ਦਾਸਨਕਾਰਾ^{੧੫}।੫੦। ਨਾਸ / ਦਾਸਾਂ ਨੂੰ

ਦੋਹਰਾ : ਬੰਦੇ ਕੈ ਦਾਸਨ ਕਰੀ ਬੰਦੈ ਸੋਂ ਅਰਦਾਸ।
 ਮੱਲੋ ਚੱਲ ਲਹੋਰ ਅਬ ਕਰੋ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਆਸਾ^{੧੬}।੫੧। ਅਸਾਡੀ

ਚੌਪਈ : ਹਮ ਪਹਿਲੋਂ ਸਿੰਘ ਲੇਵੇਂ ਮੱਲ। ਲੈਨ ਹੋਗੁ ਫਿਰ ਔਖੀ ਗੱਲ।
 ਗੁਰਦਾਸਪੁਰਯੋਂ ਉਠ ਬੰਦਾ ਤੁਰਯਾ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਲੰਘ ਆਗੈ ਉਤਰਯਾ^{੧੭}।੫੨। ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਤੋਂ
 ਪਿੰਡ ਖੋਹਾਲੀ^{੧੮} ਡੇਰਾ ਕੀਯਾ। ਫਿਰਿ ਆਗੈ ਵਣੀਏ^{੧੯} ਕੀ ਥੀਯਾ।
 ਤਬ ਬੰਦਾ ਮਨ ਮੈਂ ਗਰਬਾਯਾ^{੨੦}। ਭਲਾ ਭਯੋ ਗੈਲੋ ਖਾਲਸਾ ਲਾਹਿਯਾ^{੨੧}।੫੩। ਘੁਮੰਡ, ਹੰਕਾਰ / ਪਿੰਡਾ

੧. ਬੰਦਈ : ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦਾ ਇਕ ਫਿਰਕਾ, ਤੱਤ ਖਾਲਸੇ ਨਾਲ ਮੱਤਭੇਦ ਕਾਰਣ ਜੋ ਸਿੱਖ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਗੁੱਟ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੰਦਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ। ਬੰਦਈ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਬੰਦਾ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਬਲਕਿ ਆਪਣੇ ਯੋਗ ਅਭਿਆਸ ਕਾਰਣ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਚ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਜੰਮੂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਰਿਆਸੀ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਬਬਰ ਪਿੰਡ ਆ ਰਿਹਾ। ਏਥੇ ਆ ਕੇ ਇਕ ਹੋਰ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਇਆ ਤੇ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਜਨਮਿਆ ਜਿਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਦੇਹੁਰੇ ਦੀ ਮਹੰਤੀ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਚੱਲਿਆ। ਬੰਦਈ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣਾ ਗੁਰੂ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਤੇ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਰਹਿਤ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।
੨. ਇਹ ਬੰਦ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਖਰੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ।
੩. ਇਹ ਬੰਦ ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ।
੪. ਖੋਹਾਲੀ : ਕੋਹਾਲੀ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤਹਿਸੀਲ ਅਜਨਾਲਾ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ ਜੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ੧੫ ਕੁ ਮੀਲ ਉੱਤਰ-ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਹੈ।
੫. ਵਣੀਏ ਕੇ : ਤਹਿਸੀਲ ਅਜਨਾਲਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ ਜੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਪੱਛਮ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ੧੦ ਕੁ ਮੀਲ ਦੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਹੈ।

ਵੈ ਕਬਿ ਤਖਤੈਂ ਹਮ ਚੜ੍ਹਨ ਦੇਤੇ। ਜੰਗ ਕਰਤ ਹਮ ਤਖਤੇ ਬਹਿਤੇ। ਤਖਤ ਉਤੇ / ਬੈਠਦੇ
 ਸਿੰਘ ਕਹੈਂ ਦੇਖੇ ਬੰਦੇ ਤਾਣਾ। ਹੋਊ ਖਾਲਸੇ ਬਿਨ ਪਸ਼ੋਮਾਨਾ।੫੪। ਜ਼ੋਰ, ਸ਼ਕਤੀ / ਪਛਤਾਵੇਗਾ
 ਜੋ ਖਾਲਸੇ ਮੈਂ ਹੈ ਬਡ ਕਲਾ। ਤੁਰਕਨ ਤੇ ਸੋ ਆਵਗੁ ਚਲਾ। ਵੱਡੀ ਸ਼ਕਤੀ
 ਜੋ ਹਮ ਗੁਰ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਦੈਣੀ। ਜਾਗਾ ਬੰਦੈ ਕੀ ਗੁਲਾ ਹੋਗੁ ਪੈਣੀ।੫੫। ਅੰਗ, ਦੀਵਾ / ਬੁੱਝ ਜਾਏਗਾ

ਦੋਹਰਾ : ਤੁਰਕਨ ਭੀ ਖਬਰੋ ਭਈਂ ਸਿੰਘ ਬੰਦਯੋਂ ਹੋ ਗਏ ਦੂਰ। ਖਬਰ ਹੋ ਗਈਂ
 ਕਰਾਮਾਤ ਬੰਦਯੋਂ ਗਈ ਭਯੋਂ ਮਾਤਾ ਬਚਨ ਜਰੂਰ।੫੬।

ਚੌਪਈ : ਤੁਰਕਨ ਕੈ ਘਰ ਭਈ ਬਧਾਈਂ। ਭੇਜੇ ਬਕੀਲਾ ਸਿੰਘਨ ਕੇ ਪਾਹੀਂ। ਵਧਾਈ / ਵਕੀਲ / ਪਾਸ
 ਹਮ ਤੁਮ ਹੈਂ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਸਿੱਖ। ਜਿਮ ਹੈਂ ਤੁਮਰੇ ਬਡ ਗਏ ਲਿਖ।੫੭।
 ਬਾਬੇ ਔ ਬਾਬਰ ਕੇ ਦੋਊ। ਆਪ ਕੀਏ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਸੋਊ।
 ਬੰਦੋ ਪੂਜਕ ਪੱਬਰਨ ਵਾਰੋ। ਹਮ ਤੁਮ ਪੱਬਰਨ ਤੋੜਨ ਹਾਰੋ।੫੮। ਬੁੱਤ ਪੂਜ / ਭੰਨਣ ਵਾਲੇ

ਯਥਾ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ :

ਮਨਮ ਕੁਸ਼ਤਨਮ ਕੋਹੀਆਂ ਬੁਤ ਪਰੱਸਤ।
 ਕਿ ਉ ਬੁਤ ਪਰਸਤੰਦੋ ਮਨ ਬੁਤ ਸ਼ਿਕਸਤ।^੨

ਚੌਪਈ : ਸਿੰਘਨ ਪੈਸੇ ਟਕੇ ਲਿਆਏ। ਤੇ ਲੈ ਸਿੰਘਨ ਔਰ ਠਹਿਰਾਏ। ਮੁਗਲ ਟਕੇ ਲੈ ਕੇ ਆਏ
 ਅਸਲਮ ਖਾਂ ਬੋ ਲਹੌਰ ਨਿਬਾਬਾ। ਕਾਹਨ ਸਿੰਘਾ ਕੇ ਭਏ ਥੇ ਤਾਬਾ।੫੯। ਨਵਾਬ, ਗਵਰਨਰ / ਤਾਬੇਦਾਰ

ਦੋਹਰਾ : *ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਔ ਬਚਨ ਸਿੰਘ* ਬਾਬੇ ਟਿਹਨ* ਭੁਜੰਗ।
 ਦਯਾ ਰਾਮ* ਮੱਲੋ ਹੁਤੋਂ ਜੋ ਲੜਯੋ ਭੰਗਾਣੀ ਜੰਗ।੬੦।

੧. ਬਾਬੇ ਕੇ ਬਾਬਰ ਕੇ ਦੋਊ ॥ ਆਪ ਕਰੇ ਪਰਮੇਸਰ ਸੋਊ ॥
 ਦੀਨ ਸ਼ਾਹ ਇਨ ਕੋ ਪਹਿਚਾਨੋ ॥ ਦੁਨੀ ਪਤਿ ਉਨ ਕੋ ਅਨੁਮਾਨੋ ॥
 ਉਪਰੋਕਤ ਹਵਾਲਾ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ (੧੩.੯) ਵਿੱਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮੁਗਲਾਂ ਨੂੰ ਦੈਵੀ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਮੰਨ ਲਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਗਲਤ ਹੈ।
੨. ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਅੰਗਰਾਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮੇ ਵਿੱਚ ਅਸਲ ਪਾਠ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :
 ਮਨਮ ਕੁਸ਼ਤਹ ਅਮ ਕੋਹਿਯਾਂ ਬੁਤ ਪ੍ਰਸਤ ॥
 ਕਿ ਆਂ ਬੁਤ ਪ੍ਰਸਤੰਦੋ ਮਨ ਬੁਤ ਸ਼ਿਕੱਸਤ ॥੯੨॥
 ਭਾਵ, ਮੈਂ ਬੁਤ ਪੂਜ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਮੁਕਾਇਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਬੁਤ ਪੂਜਕ ਹਨ ਤੇ ਮੈਂ ਬੁਤਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜਿਆ ਹੈ।
੩. ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ : ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਵੰਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਾਬਾ ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ ਤੋਹਣ (ਤੋਹਣ) ਦਾ ਪੁੱਤਰ। ਇਸ ਨੇ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਕਈ ਜੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ। ਗੁਰਦਾਸ ਨੰਗਲ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਨਾਲ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਕੇ ਮਈ-ਜੂਨ ੧੭੧੬ ਈ. ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਲੈ ਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਸਰੂਪ ਦਾਸ ਭੱਲਾ ਦੇ ਕਹਿਣ ਮੁਜਬ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਉਤੇ ਮੁਗਲ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰ ਕੇ ਰਿਹਾਅ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।
੪. ਛੰਦ ਨੰ: ੬੦-੬੨ ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ। ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਛੰਦ ਨੰ: ੫੯ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕ ਅਧੂਰਾ ਛੰਦ ਮਿਲਦਾ ਹੈ: 'ਬੇਟਾ ਬੜੋ ਭੁਜੰਗ ਦਯਾ ਰਾਮ ਭਲੋ ਹੁਤੋਂ ਜੋ ਲੜਯੋ ਭੰਗਾਣੀ।' ਇਸ ਤੋਂ ਅਨੁਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ੩ ਛੰਦ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਕਾਪੀ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ।
੫. ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਭੰਗੂ ਅਨੁਸਾਰ ਬਚਨ ਸਿੰਘ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਵੰਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਤੋਹਣ ਬਾਬਿਆਂ 'ਚੋਂ ਸੀ।
੬. ਟਿਹਨ : ਤੋਹਣ, ਤੋਹਣ, ਸਰੀਨ ਖੱਤਰੀਆਂ ਦੀ ਇਕ ਜਾਤੀ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਏਸੇ ਜਾਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਸਨ।
੭. ਦਯਾ ਰਾਮ : ਭੰਗੂ ਜੀ ਨੇ ਏਥੇ ਦਯਾ ਰਾਮ ਨੂੰ ਪਹਿਲਵਾਨ ਦੱਸਦਿਆਂ ਇਸ ਨੂੰ ਭੰਗਾਣੀ ਦੇ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਲੜਦਿਆਂ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਭੰਗਾਣੀ ਦੇ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜਾ ਦਯਾ ਰਾਮ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸੀ ਉਸ ਬਾਰੇ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੇ ਸਿੱਖ, ਜਾਤੀ ਮਲਕ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ।

ਚੌਪਈ : ਮੀਰੀ ਸੁਤ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਕੋ ਜੋਊ। ਸਾਬ ਬੰਦਈਅਨ ਘੁਲਿਓ ਥੋਊ।
 ਹਜੂਰ ਸਤਿਗੁਰ ਵੈ ਰਹਿਤੋ ਬਈ। ਖੰਡੇ ਪਾਹੁਲ ਨਿਜ ਹਜੂਰਹਿੰ ਦਈ।੬੧। *ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ / ਦਸਮੇਸ਼ ਨੇ*
 ਨੀਲ ਬਸਤੁ ਰਖ ਚੱਕ੍ਰ ਸਿਰ ਧਾਰੈ। ਮੀਣੇ ਮਸੰਦੀਏ ਤਜੇ ਬੋਟੀ ਜੋ ਮਾਰੈ। *ਕੁੜੀ ਮਾਰ*
 ਰਮਰਈਯੇ ਕੈ ਬੁਤੈ ਨ ਸੰਗ। ਮਾਰ ਬੰਦਈਅਨ ਵੈ ਕਰੈ ਤੰਗ।੬੨। *ਵਰਤਣਾ, ਮੇਲ ਮਿਲਾਪ*
 ਔਰ ਰਹਿਤ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰ ਕਹੀ। ਉਸੀ ਰਹਿਤ ਸੋ ਰਹਿਤਾ ਵਹੀ।
 ਪ੍ਰਿਥਮ ਬੰਦੇ ਤੇ ਲਰ ਭਏ ਨਯਾਰੇ। ਪੰਜ ਸੈ ਸਿੰਘ ਉਸ ਗਯੋ ਥੇ ਨਾਰੇ।੬੩। *ਵੱਖਰੇ ਹੋ ਗਏ / ਨਾਲ*
 ਉਨ ਤੁਰਕਨ ਸੋ ਲਈ ਬਨਾਇ। ਰਲਯੋ ਆਪ ਸੰਗ ਤੁਰਕਨ ਜਾਇ। *ਸਮਝੋਤਾ ਕਰ ਲਿਆ*
 ਔਰ ਖਾਲਸੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਬਹਯੋ। ਤੱਤ ਖਾਲਸੈ ਜੋਊ ਕਹਯੋ।੬੪।
 ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਕੇ ਲੱਗੇ ਤੁਰਕ ਸਲਾਹਿ। ਢਿਮ ਢਾਣੀ ਉਨ ਲਈ ਬਨਾਇ। *ਰਜ਼ਾਮੰਦ / ਇਕੱਠ, ਟੋਲਾ*
 ਲਹੋਰੋ ਬਾਹਰ ਤਿਨ ਡੇਰੇ ਪ੍ਰਾਯੋ। ਤੋਪ ਜੰਬੂਰਨ ਅਗੈ ਖੜਾਯੋ।੬੫।

ਦੋਹਰਾ : ਬੰਦੇ ਚਾਮਲਾ ਬੋ ਚੜਯੋ ਪੜਯੋ ਉਨੈ ਪਰ ਧਾਇ। *ਚਾਭਲਣਾ*
 ਅਗਯੋ ਸ਼ਲਕੈ ਉਨ ਛਡੀ ਭਯੋ ਬੰਦੈ ਪੈਰ ਮੁੜਾਇ।੬੬। *ਗੋਲੀਆਂ ਦੀ ਬੁਛਾੜ*

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਬੰਦੇ ਰਹਯੋ ਜਤਨ ਕਰਾਇ। ਬੰਦਈਅਨ ਲਲਕਾਰ ਅਰ ਬੀਰਨ ਬੁਲਾਇ।
 ਟਿਕੀ ਨ ਫੌਜ ਪਿਛੈ ਮੁੜ ਧਈ। ਐਸ ਕਲਾ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਭਈ।੬੭। *ਪਈ*
 ਜਹਿ ਤੇ ਚੜੀ ਤਹਾ ਮੁੜ ਪਈ। ਐਸੀ ਬੰਦਈਓ ਸਤਯਾ ਗਈ। *ਸ਼ਕਤੀ*
 ਤਹਿ ਭੀ ਉਨਕੇ ਲਗੇ ਨ ਪੈਰ। ਕਰੀ ਨ ਤੁਰਕਨ ਕੁਛ ਉਨ ਸੈਰ।੬੮।
 ਨਿਕਲ ਗਯੋ ਯੋ ਬੰਦੇ ਪੋਲਾ। ਬੰਦੇ ਰਹਯੋ ਨ ਫਿਰ ਵਹਿ ਤੋਲਾ। *ਬੰਖਲਾਪਨ / ਭਾਰ, ਰੋਹਬ*
 ਬੰਦੈ ਜਾਣਯੋ ਸਤਿਗੁਰ ਭਾਣਾ। ਸਤਿਗੁਰ ਖਾਲਸੈ ਮੱਧ ਪਛਾਣਾ।੬੯।
 ਢਿਗ ਡੇਰਾ ਆ ਖਾਲਸੈ ਲਾਯਾ। ਪਾਸ ਖਾਲਸੇ ਆਖ ਘਲਾਯਾ।
 ਤੁਮ ਬਿਨ ਅਸੀਂ ਅਸਾਂ ਬਿਨ ਤੁਸੀਂ। ਬਚੈ ਨਹੀਂ ਯੋ ਹਮ ਦਿਲ ਬਸੀ।੭੦। *ਬੈਠ ਗਈ*

ਦੋਹਰਾ : ਤੱਤ ਖਾਲਸੈ ਉਸ ਕਹਯੋ ਅਸੀਂ ਕਰੈ ਨ ਤੇਰੀ ਆਸ।
 ਜੋ ਮਾਲਕ ਇਸ ਪੰਥ ਕਾ ਸੋ ਰਹੈ ਅਸਾਡੇ ਪਾਸ।੭੧।

ਚੌਪਈ : ਕਹਯੋ ਖਾਲਸੇ ਤੂੰ ਬੇਮੁਖ ਭਯੋ। ਤੂੰ ਚਹੈਂ ਅਸਾਂ ਸੋ ਦਗੋ ਕਮਯੋ। *ਦਗਾ ਕਮਾਉਣਾ, ਧੋਖਾ ਦੇਣਾ*
 ਤੂੰ ਜੁ ਕਹੈਂ ਮੈਂ ਹੀ ਕਰਮਾਤੀ। ਸਤਿਗੁਰ ਸ਼ਕਤ ਨ ਨਿਜ ਬਿਚਾ ਜਾਤੀ।੭੨। *ਆਪਣੇ ਵਿਚ*

੧. ਮੀਰੀ : ਮੀਰੀ ਸਿੰਘ, ਬਾਬਾ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਤ੍ਰੇਹਣ ਦਾ ਪੁੱਤਰ। ਇਸ ਨੇ ਵੀ ਮੁਗਲਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕਈ ਜੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ। ਤੱਤ ਖਾਲਸੇ ਤੇ ਬੰਦਈ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਮੱਤ ਭੇਦਾਂ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਲਈ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਭਲਵਾਨਾਂ ਦਾ ਜੋ ਘੋਲ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਮੀਰੀ ਸਿੰਘ ਤੱਤ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਅਖਾੜੇ ਵਿੱਚ ਉਤਰਿਆ ਸੀ ਤੇ ਜਿੱਤ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤੀ ਸੀ।
 ੨. ਤੱਤ ਖਾਲਸਾ : ਜਦ ੧੭੧੪ ਈ. ਵਿੱਚ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੁਆਰਾ ਫਤਹਿ ਦਰਸ਼ਨ ਚਾਲੂ ਕਰਨ ਤੇ ਖਾਲਸਈ ਰਹਿਤ ਉਪਰ ਮੁਕੰਮਲ ਅਮਲ ਨਾ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਰਣ ਜਿਹੜੇ ਸਿੰਘ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਸਰਦਾਰੀ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੱਤ ਖਾਲਸਾ ਕਿਹਾ ਗਿਆ।
 ੩. ਛਪੇ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕ ਹੋਰ ਛੰਦ ਵੀ ਹੈ :
 ਜੈਸੇ ਰਵਿ ਕੇ ਤੇਜ ਤੇ ਬਾਹੁ ਅਤਿ ਤਪਤਾਇ। ਰਵਿ ਬਲ ਛੁਦ੍ਰ ਨ ਜਾਨ ਹੀ ਆਪਨ ਹੀ ਗਰਬਾਇ।੭੩।

ਚੌਪਈ : ਆਪ ਕਹਾਵੈ ਤੂੰ ਕਲ ਧਾਰੀਂ । ਕਹਾਂ ਗਈ ਅਬ ਤੋ ਕਲ ਸਾਰੀ । ਸ਼ਕਤੀਸਾਲੀ
 ਤੱਤ ਖਾਲਸੈ ਆਪ ਲੜਾਈ । ਸਤਿਗੁਰ ਤੇ ਮੰਗ ਕੈ ਗਲ ਪਾਈ ।੭੩।
 ਲੜਨੋਂ ਮਰਨੋਂ ਹਮ ਨ ਸੰਕਾਂਹੀ । ਬਿਨ ਲੜੇ ਮਰੇ ਕਿਮ ਮਿਲੈ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ । ਸੰਗਣਾ, ਬਿਜਕਣਾ, ਡਰਨਾ
 ਜਾਨ ਬਾਜੀਂ ਖੇਡ ਖਾਲਸੇ ਖੇਡੈ । ਮਰੈ ਗਲੈ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਨ ਛੋਡੈ ।੭੪। ਮੌਤ ਦੀ ਖੇਡ
 ਹਮ ਤੁਮ ਬਾਤ ਬਨੈ ਅਬ ਕੈਸੇ । ਤੂੰ ਚਹਿੰ ਲਹੌਰ ਕੇ ਤਖਤੇ ਬੈਸੇ । ਬੈਠਣਾ
 ਆਯੋ ਹੈ ਤੈਂ ਦਿਲ ਹੰਕਾਰ । ਅਬ ਆਈ ਤੈਂ ਮਰਨੇ ਵਾਰ ।੭੫। ਮਰਨ ਦੀ ਵਾਰੀ

ਦੋਹਰਾ : ਤਬਹਿ ਖਾਲਸੈ ਫਿਰ ਕਹਯੋ ਰਲ ਖਾਲਸੇ ਸੋਂ ਕਰ ਕਾਜ ।
 ਹਮ ਤੁਮਕੋ ਪਰਬਤਾ ਦੀਯੋ ਹੁਇ ਖਾਲਸੇ ਕਰ ਉਹਾਂ ਰਾਜ ।੭੬। ਪਹਾੜ ਦਾ ਇਲਾਕਾ
 ਸਿੰਘ ਕਰੈ ਬਣ ਖਾਲਸੇ ਸੋ ਕਹਿ ਬੈਸਨੋ ਪੰਥ ਚਲਵਾਹਿੰ । ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ
 ਯੋ ਬੰਦੇ ਕੀ ਔ ਸਿੰਘ ਕੀ ਬਨੈ ਸੁ ਮੀਜੈ ਨਾਂਹਿ ।੭੭। ਸਮਝੌਤਾ, ਇਕਸੁਰਤਾ

੫੮.੩. ਬੰਦੈ ਜੀ ਕੋ ਆਖਰੀ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ—੩
 (ਤੁਰਕਾਂ ਦੀ ਤੱਤ ਖਾਲਸੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਤੇ ਬੰਦੇ ਦਾ ਭੇਤ ਲੈ ਕੇ ਚੜ੍ਹਾਈ)

ਚੌਪਈ : ਸ਼ਾਹੁ ਕਰੈ ਹਮ ਮਾਤਾ ਨੇ ਬਚਾਯੋ । ਬੰਦਯੋਂ ਖਾਲਸੇ ਜੁਦਾ ਕਰਾਯੋ । ਵੱਖਰਾ, ਅੱਡ
 ਔ ਜੁ ਦਯੋ ਜਿਮ ਬੰਦੈ ਸ੍ਰਾਪ । ਤੇਉ ਗਯੋ ਬੰਦਯੋਂ ਪਰਤਾਪ ।੧।
 ਭੇਜੋ ਔਰ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਫੌਜ । ਮਾਰੋ ਬੰਦੈ ਅਬ ਕਰ ਮੌਜ । ਮੌਜ ਨਾਲ, ਸੁਖਾਲੇ
 ਬਜੀਰ ਕਹੀ ਕੇਉ ਭੇਜੋ ਸਯਾਣੇ । ਕਰੈ ਜੋ ਫਲ ਬਲ ਮਤਲਬ ਪਛਾਣੇ ।੨। ਸਮਝਦਾਰ ਵਿਅਕਤੀ
 ਆਗੋ ਬੰਦੇ ਹੈ ਬੁਰੀ ਬਲਾਇ । ਲੜ ਕਰ ਫੌਜ ਨ ਲਯੋ ਮਰਵਾਇ । ਬੁਰੀ ਬਲਾ, ਮੁਸੀਬਤ
 ਸਿੰਘਨ ਸੋਂ ਭੀ ਤੁਟੈ ਨ ਜਾਈ । ਸੱਚ ਬੂਠ ਸੋਂ ਕਰੈ ਸਿੰਘਨਿ ਧਿਜਾਈ ।੩। ਸਮਝੌਤਾ ਨਾ ਟੁੱਟੇ / ਧਿਝਾਉਣਾ
 ਅੱਗਯੋਂ ਬਿਗਰਾ ਸਿੰਘ ਜੇ ਪਾਹਿੰ । ਆਪ ਉਨੈ ਸੋ ਬਿਗਰੈ ਨਾਂਹਿ । ਵਿਗੜ ਪੈਣਾ / ਵਿਗਾੜਨੀ ਨਹੀਂ
 ਦਿਓ ਟਕੇ ਔ ਰਯੋ ਉਨ ਪਾੜਾ । ਮਤ ਫਿਰ ਸਿੰਘ ਰਲੈਂ ਉਨ ਨਾਰਾ ।੪। ਫੁੱਟ / ਨਾਲ

ਦੋਹਰਾ : ਸੱਦਯੋ ਬਹੁਤ ਬਿਚਾਰਿ ਕੈ ਕਸੂਰੀਆ ਹਿੰਮਤ ਖਾਨ ਪਠਾਣਿ । ਕਸੂਰ ਦਾ ਪਠਾਣ ਸਰਦਾਰ
 ਬੰਦੈ ਮਾਰਨ ਕੋ ਕਹਯੋ ਕਰ ਲਖ ਕਸਮ ਕੁਰਾਨ ।੫।

੧. ਛਪੇ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਪੰਜ ਹੋਰ ਛੰਦ ਵੀ ਹਨ :
 ਚੌਪਈ : ਕਿਲੈ ਮੱਧ ਤੂ ਹਮੈਂ ਅੜਾਵੈਂ । ਸ਼ੇਰਨ ਘੋਰ ਤੂੰ ਪਿੰਜਰੇ ਪਾਵੈਂ ।
 ਹਮ ਤੇ ਚਾਹੈਂ ਬਕਰਨ ਬੈਰ ਲੀਯਾ । ਹਮੈ ਚਹੈਂ ਚੰਡੀ ਭੇਟ ਕੀਯਾ ।੭੬।
 ਦੋਹਰਾ : ਬੰਦੇ ਚੜ੍ਹਕੈ ਤਬ ਗਯੋ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰੇ ਕੇ ਰਾਹੁ ।
 ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਖਾਲਸੇ ਬਹਯੋ ਸਤਿਗੁਰ ਓਟ ਤਕਾਹੁ ।੮੦।
 ਜਬ ਸਭ ਗਲ ਤਿਨ ਥੀ ਸੁਨੀ ਫਰੁੱਖਸੀਯਰ ਪਤਿਸ਼ਾਹਿ ।
 ਲਹੌਰ ਬਚਾਈ ਫੁਟ ਸਿੰਘਨ ਬੰਦਾ ਦਯੋ ਭਜਾਇ ।੮੧।
 ਚੌਪਈ : ਯੋ ਸੁਨ ਦਿਲ ਸਾਹਿ ਸ਼ਾਦੀ ਆਈ । ਬੰਦੇ ਖੌਫ ਸੁ ਗਯੋ ਪਰਾਈ ।
 ਕਹਯੋ ਸਾਹਿ ਲੋਹਿ ਲੋਹੈ ਕਟਾਯੋ । ਉਨ ਰਯੋ ਸਿੰਘਨ ਕਿਮ ਅਪਨ ਬਨਾਯੋ ।੮੨।
 ਦਯੋ ਨਿਗਾਰੋ ਨਿਸ਼ਾਨ ਘਲਾਇ । ਲਿਖਯੋ ਦਿਲਾਸੋ ਬਹੁ ਬਾਤ ਬਨਾਇ ।
 ਜੋ ਬੰਦੈ ਤੇ ਮੁਲਕ ਛੁਡਾਇ । ਸੋ ਦਯੋ ਤੁਮੈਂ ਜਗੀਰਹਿ ਲਾਇ ।੮੩।

ਚੌਪਈ : ਵਰਖਸੇਰ ਉਸ ਯੋਂ ਸਮਝਾਯੋ। ਜਿਮ ਤਿਮਾ ਬੰਦੈ ਮਾਰ ਗਵਾਯੋ। ਜਿਵੇਂ ਕਿਵੇਂ
 ਬਹੁ ਸਮਝਾਯੋ ਬਾਰਹ ਬਾਰਾ। ਕਸਮ ਕਰਯੋ ਤੁਮ ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ। ੬। ਅਨੇਕਵਾਰ
 ਬਾਂਹਿ ਡੁਬਾਈਅਹਿ ਤੇਲਹ ਮਾਹਿ। ਜਿਤਨੇ ਤਿਲ ਉਸ ਸੰਗ ਲਗਾਹਿ। ਡੋਬੀਏ / ਤੇਲ ਵਿੱਚ
 ਇਤੀ ਕਸਮ ਕਰ ਹਿੰਦੂ ਮਰਈਏ। ਤੈਂ ਭੀ ਕਸਮਨਾ ਤੇ ਨ ਡਰਈਏ। ੭। ਕਸਮਾਂ ਤੋਂ
 ਹਿੰਦੂ ਕਸਮਨ ਪਰ ਜਾਵੈਂ ਭੁੱਲ। ਮਰੈਂ ਸ਼ਿਤਾਬ ਹਿੰਦੂ ਇਤ ਗੱਲ।
 ਸਿੰਘਨ ਪੈ ਭੀ ਵਕੀਲਾ ਘਲਾਯੋ। ਦੇਨ ਲੈਨਾ ਕਰ ਉਨੈਂ ਪਿਯਾਯੋ। ੮। ਏਲਚੀ / ਲੈਣ-ਦੇਣ
 ਤੁਮ ਸਿਖ ਜਿਸ ਕੈ ਕਹਯੋ ਹਮ ਸਿੱਖ। ਗੁਰ ਪਤਨੀ ਹਮ ਸੇਵੈਂ ਨਿੱਤ। ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ
 ਤਿਸ ਕੋਂ ਹਮ ਅਬ ਦੇ ਬਭ ਦੇਸ਼ਾ। ਰਹਯੋ ਸੁਖਾਲੇ ਕਰ ਗੁਰ ਭੇਸ। ੯। ਵੱਡਾ ਮੁਲਕ

ਦੋਹਰਾ : ਐਸੀ ਐਸੀ ਬਾਤ ਦਸ ਭੇਜਯੋ ਤਰਫ ਲਹੌਰ।
 ਸੋਊ ਜੁਗਤਿ ਤਿਨ ਆ ਕਰੀ ਕਹੂੰ ਸੁ ਆਗੈ ਤੌਰਾ। ੧੦। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਪ੍ਰਕਾਰ

ਚੌਪਈ : ਪ੍ਰਿਥਮ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਦਯੋ ਦਿਲਾਸਾ। ਭੇਜਯੋ ਸਿੰਘਨ ਪੈ ਵਕੀਲ ਕਰ ਖਾਸਾ। ਮਾਸ ਵਕੀਲ
 ਤੁਮ ਹਮ ਤੇ ਅਬ ਰੋਜਾ ਬੰਧਾਯੋ। ਬੈਠ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸੁਖ ਸੋਂ ਖਾਯੋ। ੧੧। ਰੋਜੀਨਾ, ਵਜੀਫਾ
 ਆਪ ਦੁੱਖ ਕਿਮ ਹਮੈਂ ਦੁਖਾਯੋ। ਮੁਲਕ ਚਹੈਂ ਤੋਂ ਮੁਲਕ ਦਿਵਾਯੋ।
 ਖੇਤੀ ਕਰੋ ਸੁ ਮਾਫਾ ਲਿਖਾਯੋ। ਬਣਜਾ ਕਰੈ ਤਿਸ ਜ਼ਕਾਤਾ ਮਾਫ ਕਰਾਯੋ। ੧੨। ਮੁਆਫੀ / ਵਪਾਰ / ਟੈਕਸ
 ਚਿਤੈਂ ਜਿਮ ਤੁਰਕ ਛਲ ਬਲ ਕਰੈਂ। ਮ੍ਰਿਗ ਜਿਮਾ ਸਿੰਘਨ ਸੋ ਚਹਿੰ ਫਰੈਂ। ਚਿੱਤ / ਮਿਰਗ ਵਾਂਗ / ਫੜਨਾ
 ਸਿੰਘ ਕਹੈਂ ਅਸੀਂ ਆਪੇ ਸ਼ੇਰ। ਤੁਰਕਨ ਗਲ ਲਗ ਹੋਹਿੰ ਨ ਘੇਰਾ। ੧੩। ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ
 ਟਕੇ ਦਏਂ ਤੋਂ ਲੇ ਭੀ ਲੇਇੰ। ਇਕ ਥਾਂ ਡੇਰਾ ਤਊਂ ਨ ਕਰੇਇੰ। ਤਾਂ ਵੀ
 ਸਿੰਘ ਨਿਤ ਡੇਰਾ ਕੂਚ ਰਖਾਹਿੰ। ਇਮ ਕਰ ਤੁਰਕਨ ਹੱਥ ਨ ਆਹਿੰ। ੧੪।

ਦੋਹਰਾ : ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਉਨ ਜੋਹਿਕੈ ਸਿਖ ਲਯੋ ਬੰਦਈ ਬੁਲਾਇ। ਟੋਹ ਕੇ, ਪਰਖ ਕੇ
 ਾਦੇ ਲਾਲਚ ਕਿਛ ਤਾਸਕੋ ਸੋ ਲੀਨੋ ਭਰਮਾਇ। ੧੫। ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ

ਚੌਪਈ : ਤੁਰਕਨ ਬੰਦੇ ਪੈ ਘਲੇ ਵਕੀਲ। ਤੁਮਰੇ ਹੈਂ ਏਹ ਸਿੰਘ ਬਖੀਲਾ। ਵੈਰੀ, ਜੁਗਲ
 ਤੁਮ ਇਨਕੀ ਕਿਮ ਮਿੰਨਤ ਕਰੋ। ਤੁਰਕਨ ਤੇ ਅਬ ਤੁਮ ਕਿਮ ਡਰੋ। ੧੬।
 ਸਿੰਘਨ ਕੇ ਤੈਂ ਕੰਮ ਸਵਾਰੋ। ਸਿੰਘ ਚਹੈਂ ਅਬ ਤੁਮ ਦੀਏ ਮਾਰੋ।
 ਹਮ ਤੁਮ ਹੋਵਨ ਆਏ ਦਾਸ। ਲੈ ਕੇ ਟਕੇ ਆਵੈਂ ਤੁਹਿ ਪਾਸ। ੧੭।
 ਯੋਂ ਬੰਦੇ ਕੋ ਬਾਤਨ ਬਾਤਨਾ ਲਾਯਾ। ਲਾਖ ਟਕਾ ਉਨ ਦੇਨ ਠਹਿਰਾਯਾ। ਗੱਲਾਂ / ਪੱਕਾ ਕਰ ਲਿਆ
 ਮੁਰੀਦ ਹੋਨ ਤੁਮ ਨਿਬਾਬਾ ਚਹੈ ਆਯਾ। ਇਮ ਕਰ ਤੁਰਕਨ ਲਯੋ ਪ੍ਰਚਾਯਾ। ੧੮। ਨਵਾਬ, ਗਵਰਨਰ
 ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ ਦਏ ਟਕੇ ਘਲਾਇ। ਬੰਦੇ ਲੀਨੋ ਬਾਉਲੀ ਲਾਇ।^੩ ਖੂਹੀ ਖੁਦਵਾ ਲਈ
 ਬੰਦੇ ਕੀ ਤਬ ਅਕਲ ਬਿਕਾਈ। ਜਬ ਤੈ ਮਾਤਾ ਦਈ ਗਵਾਈ। ੧੯। ਅਕਲ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ

੧. ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬੰਦ ਅਪੂਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।
 ੨. ਛੰਦ ਨੰ: ੧੬-੧੭ ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ। ਇਹ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਕਾਪੀ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਛੁੱਟ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਛੰਦ ਨੰ: ੧੧-੧੨ ਦੁਹਰਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।
 ੩. ਇਹ ਲਾਈਨ ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ।

ਦੋਹਰਾ : 'ਆਮ ਭੇਦ ਮਾਲੂਮ ਕਰ ਪਰਤੇ' ਤੁਰਤਾ ਵਜੀਰ। ਵਾਪਿਸ ਹੋ ਗਏ / ਜਲਦੀ
 ਵਜੀਰ ਵਕੀਲ ਤਬ ਭੋਜਿਆ ਲਿਖ ਸਭ ਹੀ ਤਤਬੀਰ।੨੦। ਵਿਉਂਤ, ਸਕੀਮ

ਚੌਪਈ : ਮੁੜ ਸੋ ਵਕੀਲ ਲਹੌਰਹਿ ਆਏ। ਦੋਊ ਵੱਲ ਕੋ ਭੇਦ ਬਤਾਏ। ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ
 ਨਿਬਾਬ ਕਹਯੋ ਅਬ ਬੰਦੇ ਮਾਰੋ। ਉਸ ਬਿਨ ਸਿੰਘ ਆਪ ਹੋਹਿ ਖੁਾਰੋ।੨੧।
 ਬੰਦੈ ਉਪਰ ਕਰੀ ਚੜ੍ਹਾਈ। ਬਹੁਤ ਫੌਜ ਥੀ ਦਿਲੀਓਂ ਆਈ।
 ਔ ਜੁ ਤੁਰਕ ਥੇ ਮੁਲਖੋਂ ਨਿਕਾਰੋ। ਕਸੂਰ ਲਹੌਰ ਆਇ ਬਹੇ ਥੇ ਸਾਰੇ।੨੨। ਮੁਲਕ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢੇ ਹੋਏ
 ਮੁਹਰੇ ਨਿਬਾਬ ਨੇ ਸਭ ਧਰ ਲਏ। ਡੋਗਰ^੩ ਬੱਟੂ^੩ ਔ ਭੱਟੀ^੪ ਮੰਗਏ। ਸੱਦ ਲਏ
 ਦੀਨ ਦੀਨ ਕਰ ਸਭ ਰਲ ਤੁਰੇ। ਆਇ ਲਹੌਰ ਕੇ ਸੋ ਢਿਗ ਜੁਰੇ।੨੩।
 ਕਾਜੀ ਮੁੱਲਾਂ ਸਈਯਦ ਘਨੇ। ਪੀਰ ਫਕੀਰ ਬਹੁ ਜਾਹਿੰ ਨ ਗਨੇ।
 ਰਸਤਾ ਖਾਨ ਕੋ ਮੁਹਰੇ ਆਵੈ। ਮੁਹਰੇ ਤੁਰਨੋ ਪਿਛੈ ਲੁਕਾਵੈ।੨੪। ਰਸਦ

੫੮.੪ ਬੰਦੈ ਜੀ ਕੋ ਆਖਰੀ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ—੪
 (ਤੁਰਕਾਂ ਨੇ ਵਿਸਾਹ ਕੇ ਘੇਰਾ ਪਾਉਣਾ)

ਦੋਹਰਾ : ਰਲ ਲਹੌਰ ਡੇਰੇ ਕਰੇ ਅਗੈ ਤੁਰੇ ਕੋਊ ਨਾਹਿ।
 ਕਹੈ ਸੁ ਬੰਦਾ ਆ ਪੜੈ ਕਰੂਗੁ ਸਭਨ ਫਨਾਹਿ।੧। ਖਾਤਮਾ, ਨਾਸ

ਚੌਪਈ : ਸਭਨ ਅਗੈ ਤੇ ਆਵੈ ਸ਼ੀਹ ਆਨਿ। ਸਭ ਸੇ ਪਿਆਰੀ ਅਪਣੀ ਜਾਨ। ਸ਼ੇਰ ਦਾ ਡਰ
 ਨਾਲ ਜਾਨ ਹੈ ਸੱਭ ਜਹਾਨ। ਜਾਨ ਨਾਲ ਹੈ ਦੀਨ ਇਮਾਨ।੨।

ਦੋਹਰਾ : ਜਾਨ ਪਿਆਰੀ ਸੱਭ ਤੇ ਜਾਨੇ ਨਾਲ ਜਾਹਨ।
 ਅਗੈ ਬੰਦੋ ਜਮਾ ਦਿਸੈ ਪਿਛੈ ਮਾਰੈ ਸ਼ਾਹੁ ਜਾਨਿ।੩। ਮੌਤ ਦਾ ਫਰਿਬਤਾ

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਨਿਬਾਬ ਯੋਂ ਕਰੀ ਸਲਾਹਿ। ਮੁਹਰੈ ਮੁਲਾਣੇ ਤੋਰੇ ਲਾਇ।
 ਕਲਾਮ ਮਜੀਦਾ ਵੈ ਪੜ੍ਹਤੇ ਜਾਹਿੰ। ਡਾਰ ਕੁੰਜਨ ਜਿਮ ਪਾਂਤਾ ਬਣਾਹਿੰ।੪। ਕੁਰਾਨ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ / ਪੰਗਤੀ
 ਉਨ ਕੈ ਅਗੈ ਕਰੇ ਫਕੀਰ। ਓਇ ਭੀ ਕਹੈ ਸੁ ਅਪਨ ਤਤਬੀਰ। ਢੰਗ, ਵਿਉਂਤ, ਤਰੀਕਾ
 ਢੋਲ ਬਜਵਾਇ ਔ ਧਮਾਲਾ ਸੁ ਪਾਵੈ। ਅਲੀ ਅਲੀ ਕਹਿ ਬਾਂਹ ਉਠਾਵੈ।੫। ਨਾਚ ਦੀ ਕਿਸਮ
 ਨਿਬਾਬ ਗਿਰਦ ਕਰ ਰਖੈ ਪੀਰ। ਪੜੈ ਸੈਫੀਆਂ ਆਪਨ ਤਤਬੀਰ।
 ਪੜ੍ਹ ਪੜ੍ਹ ਸੈਫੀਆਂ ਫੁਕਾਂ ਮਾਰੈ। ਰਹੈ ਪਹਿਰ ਅਠ ਨਿਬਾਬ ਦੁਵਾਰੇ।੬। ਕੁਰਾਨੀ ਆਇਤਾਂ

੧. ਇਹ ਦੋਹਰਾ ਵੀ ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ।
 ੨. ਡੋਗਰ : ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਇਕ ਜਾਤੀ ਜੋ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗਾਂਢੀਆਂ ਤੇ ਮੱਝਾਂ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤੀ ਆਬਾਦੀ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਵੱਸੀ ਹੋਈ ਸੀ।
 ੩. ਬੱਟੂ : (ਵੱਟੂ) ਭੱਟੀ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਇਕ ਜਾਤੀ। ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵੱਟੂ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਇਸਲਾਮ ਵਿੱਚ ਆਏ ਸਨ। ਇਹ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸਤਿਲੁਜ ਤੇ ਰਾਵੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਵੱਸੇ ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਮਾਲ ਡੰਗਰ ਉੱਪਰ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਸਨ।
 ੪. ਭੱਟੀ : ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਦੀ ਇਕ ਜਾਤੀ, ਭਾਰਤ ਉੱਪਰ ਮੁਸਲਿਮ ਰਾਜ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਭੱਟੀ ਰਾਜਪੂਤ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਿੰਡ ਭੱਟੀਆਂ (ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁਜਰਾਂਤ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਦਾ ਦੁੱਲਾ ਭੱਟੀ ਬੜਾ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਇਸੀ ਭਾਂਤ ਕਰ ਤੁਰਯੋ ਨਿਬਾਬ। ਡਰ ਨਿਜ ਜਾਨਯੋ ਯੋ ਕਰੈ ਬਾਬਾ। ਬੁਰੀ ਹਾਲਤ
 ਕੋਈ ਕਹੈ ਮੈਂ ਸੋ ਬਿਧਿ ਜਾਣੇ। ਕਰੈ ਜੁ ਤੁਮਕੋ ਸੋ ਮੁੜ ਉਸ ਪਾਣੇ।੭। ਕੀਤੇ ਦਾ ਵਲ

ਦੋਹਰਾ : ਕੋਊ ਕਹੈ ਉਸ ਬੀਰ ਜੋ ਸੋ ਮੈਂ ਕੀਨੇ ਕੈਦ।
 ਕੋਊ ਕਹੈ ਮੈਂ ਪੀਰ ਬਡ ਜਪੀਆ ਤਪੀਆ ਸੈਦਾ।੮। ਸਯਦ, ਹਜ਼ਰਤ ਅਲੀ ਦੀ ਵੰਸ਼

ਚੌਪਈ : ਯੋ ਕਹਿ ਕਹਿ ਸਭ ਰਿਜਕਾ ਲੇ ਖਾਂਹਿ। ਬੰਦੇ ਕੇ ਡਰ ਸੋ ਕਿਤੈ ਨ ਜਾਹਿ। ਗੁਜਰਾਰ
 ਵਹਿ ਆਖੈਂ ਜਹਿ ਹੋਗ ਨਿਬਾਬ। ਆਉਗ ਆਪ ਸੁ ਊਹਾਂ ਤਾਬਾ।੯। ਸ਼ਿਤਾਬ, ਜਲਦੀ
 ਕੋਊ ਕਹੈ ਉਸ ਪੈ ਹੈਂ ਬੀਰ। ਕੋਊ ਕਹੈ ਉਸ ਗੁਰ ਦਏ ਤੀਰ।
 ਵਹਿ ਭੀ ਨਾਨਕ ਕੋ ਘਰ ਭਾਰੀ। ਕਦੇ ਨ ਹੋਗ ਤੁਰਕਨ ਤੇ ਹਾਰੀ।੧੦।
 ਇਮ ਉਸ ਲੋਕ ਸੁ ਕਹਿਤੇ ਜਾਂਇ। ਜੋ ਜਿਹ ਆਵੈ ਮਨ ਹੀ ਮਾਂਹਿ।
 ਫੇਰ ਨਿਬਾਬ ਨੇ ਘਲੇ ਵਕੀਲ। ਸਾਬ ਮਾਯਾ ਦਈ ਲਦਿ ਕੈ ਫ਼ੀਲਾ।੧੧। ਧਨ / ਹਾਥੀ ਲੱਦ ਕੇ
 ਤਬ ਬੰਦੈ ਕੇ ਦਾਸਨਾ ਕਹਯੋ। ਭਲੀ ਭਈ ਤੁਰਕ ਹਮ ਮਿਲ ਪਯੋ। ਦਾਸਾਂ ਨੇ
 ਵੈ ਮੂਰਖ ਇਮ ਸਮਝ ਨ ਕਈ। ਬਿੱਲੇ ਜਿਮ ਤੁਰਕ ਆਵਤ ਛਈ।੧੨। ਕਿੱਲੇ ਵਾਂਗ ਸ਼ਹਿ ਲਾ ਕੇ

ਦੋਹਰਾ : ਵਕੀਲ ਸੁ ਬੰਦੈ ਕੋ ਕਹਯੋ ਤੁਮ ਕਹਯੋ ਨਿਬਾਬ ਸਲਾਮ।
 ਮੈਂ ਕਰਨੈ ਆਯੋ ਪੀਰਾ ਤੁਮ ਹੁਇ ਸਿਖ ਕਰੂੰ ਤੁਹਿ ਕਾਮ।੧੩। ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ

ਚੌਪਈ : ਫਿਰ ਵਕੀਲ ਬੰਦੇ ਸੋਂ ਕਹਯੋ। ਤੂੰ ਅਬ ਪੀਰ ਫ਼ਕੀਰ ਵਡਾ ਲਹਯੋ। ਵੱਡਾ ਪੀਰ
 ਹਮ ਆਵੈਂ ਤੁਹਿ ਕਰਨ ਸਲਾਮ। ਤੂੰ ਇਕ ਥਾਂ ਅਬ ਰੱਖ ਮੁਕਾਮ।੧੪। ਠਿਕਾਣਾ, ਡੇਰਾ
 ਨਿਆਜਾ ਆਪ ਤੁਹਿ ਘਲੀ ਪਤਿਸ਼ਾਹਿ। ਜਹਾਂ ਕਹੈਂ ਤਿਹ ਲਯਾਵੈਂ ਪਾਹਿ। ਭੇਟ / ਪਾਸ
 ਜਿਤਨੋ ਮੁਲਕ ਚਾਹੋ ਸੋ ਲੋਵੈ। ਕਰੋ ਉਗ੍ਰਾਹੀ ਮੁਲਕ ਬਸੇਹੁ।੧੫। ਆਬਾਦ ਹੋਵੇ
 ਲੋਕ ਗਰੀਬਨ ਕਿਉਂ ਦੁਖ ਦੇਹੁ। ਉਨ ਸੁਖ ਦੇਹੁ ਆਪ ਸੁਖ ਲੇਹੁ।
 ਕਹੈਂ ਤੁ ਖਾਲਸੇ ਹਮ ਕੱਢ ਦੇਵੈਂ। ਤੁਮ ਸੋਂ ਫਿਰ ਨਹਿ ਦੰਗੋ ਕਰੇਵੈਂ।੧੬। ਲੜਾਈ
 ਜੇ ਵੈ ਤੁਮਰੈ ਚਰਨਨਿ ਆਇ ਪਰੈ। ਤੋਂ ਇਤ ਦੇਸ਼ ਮੰਗ ਗੁਜਰੈ ਕਰੈ। ਸ਼ਰਨ / ਟੈਕਸ ਲੈ ਕੇ ਗੁਜਰਾ
 ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ ਹਮ ਲਯਾਏ ਕੁਰਾਨ। ਕਸਮ ਕਰਨ ਤੁਮਰੇ ਸੰਗ ਜਾਨ।੧੭।

ਦੋਹਰਾ : ਐਸੀ ਐਸੀ ਬਾਤ ਕਰ ਭੇਜਯੋ ਬਹੁ ਸਮਝਾਇ।
 ਬੰਦੈ ਕੇ ਜੋ ਸਿੱਖ ਹੁਤੇ ਸੋ ਲੀਨੇ ਭਰਮਾਇ।੧੮। ਛਲ ਲਏ

ਚੌਪਈ : ਉਨ ਤੇ ਬਾਤਾਂ ਬਹੁਤ ਕਹਾਈਆਂ। ਕਈ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਉਨ ਮਨੋਂ ਬਨਾਈਆਂ।
 ਕਈ ਸੁਲਤਾਨੀ ਹਿੰਦੂ ਤੁਰਵਾਏ। ਬੰਦੇ ਹੋਣ ਸਿਖ ਆਖ ਘਲਾਏ।੧੯। ਸਰਵਰੀਏ / ਤੋਰੇ, ਭੇਜੇ
 ਕਹੈਂ ਡੇਰੇ ਹਮ ਕਿਸ ਵਲ ਲਾਵੈਂ। ਬੰਦਾ ਕਹੈ ਤੁਮ ਜਿੱਧਰ ਭਾਵੈਂ। ਮਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ
 ਐਸੀ ਤੋਰ ਸੋ ਬੰਦਾ ਭੁਲਾਯੋ। ਆਪ ਚੁਤਰਫੈ ਡੈਰਾ ਲਵਾਯੋ।੨੦। ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ
 ਐਸੀ ਐਸੀ ਬਾਤਨ ਲਾਏ। ਡੇਰਾ ਕੀਨਾ ਢਿਗ ਢਿਗਾ ਜਾਏ। ਨੇੜੇ ਨੇੜੇ
 ਔਰ ਦਰਬਾ ਤਿਨ ਦਈ ਘਲਾਇ। ਆਟਾ ਦਾਣਾ ਕਿਛਕ ਦਿਵਾਇ।੨੧। ਧਨ-ਦੌਲਤ

ਬੰਦੈ ਦਲ ਜਹਿ ਕਹੀ ਜਾਵੈ। ਉਤ ਵਲ ਤੁਰਕ ਨ ਕੋਈ ਧਾਵੈ।
ਬੰਦੈ ਕੈ ਕਰੈ ਤੱਦੀ ਲੋਕ। ਸੋ ਟਲ ਜਾਵੈ ਕਰ ਦਿਲ ਸੋਕ।੨੨।

ਜਿੱਥੇ ਕਿਤੇ
ਤਅੰਦੀ, ਵਧੀਕੀ, ਜੁਲਮ

੫੮.੫. ਬੰਦੈ ਜੀ ਕੋ ਆਖਰੀ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ—੫
(ਤੁਰਕਾਂ ਨੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਨਾ)

ਦੋਹਰਾ : ਤੁਰਕਨ ਦਿਲ ਬਡ ਬੌਢ ਥੋ ਕਿਮ ਕਿਮ ਅਗੈ ਤੁਰਾਹਿ।
ਵਹਿ ਜਾਣੈ ਹਮ ਨਹਿ ਬਚੈ ਥਰ ਥਰ ਰਿਦੈ ਕੰਪਾਹਿ।੧।

ਦਿਲ / ਕੰਬਣਾ

ਚੌਪਈ : ਅਗੈ ਸੁਨੋ ਬੰਦੇ ਕੀ ਬਾਤ। ਸਮਝਯੋ ਨ ਕੁਛ ਵਹਿ ਤੁਰਕਨ ਘਾਤਾ।
ਨਾਹਿ ਕਿਲੋ ਵਡ ਠਾਂਢੋ ਕਰਾ। ਨਾਹਿ ਜਖੀਰਾ ਉਸ ਬਹੁ ਭਰਾ।੨।
ਲਰਨ ਭਿਰਨ ਕਛੁ ਕੀਓ ਨ ਕਾਜਾ। ਹੁਤੋ ਫਕੀਰ ਕਰ ਜਾਣੈ ਕਯਾ ਰਾਜ।
ਕਹੈ ਤੁਰਕ ਮੋ ਤੇ ਗਏ ਹਾਰ। ਮਾਰ ਡਾਰੇ ਮੈ ਵਡੇ ਸਿਰਦਾਰ।੩।
ਮੇਰੇ ਮੈਂ ਇਨ ਲਖ ਕੈ ਕਰਾਮਾਤ। ਅਬ ਬੰਨੁ ਆਏ ਮੋ ਪੈ ਹਾਥ।
ਕਹਾਂ ਭਯੋ ਜੁ ਤੁਰਕ ਬਹੁ ਆਏ। ਕਿਆ ਭਯੋ ਜੁ ਸਿੰਘ ਨੱਠ ਗਏ।੪।
ਜੋ ਹਮ ਸੇ ਵੈ ਦਗਾ ਕਮਾਵੈ। ਏਕ ਘੜੀ ਮੈ ਸਬਹ ਹਿਰਾਵੈ।
ਇਨ ਕੇ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਇਨ ਪਰ ਪਾਹਿ। ਹਮਰੀ ਮੌਤ ਏਹੀ ਮਰ ਜਾਹਿ।੫।

ਮਾਰਨ ਦੀ ਚਾਲ

ਮਜ਼ਬੂਤ / ਰਸਦ ਦਾ ਭੰਡਾਰ

ਲੜਨ ਭਿੜਨ ਦੀ ਤਿਆਰੀ

ਦੇਖ ਲਈ

ਧੋਖਾ / ਹਰਾ ਦਿਆਗਾ

ਦੋਹਰਾ : ਐਸੀ ਬੰਦੋ ਬਾਤ ਕਹਿ ਮਨ ਮੈਂ ਬਹੁ ਗਰਬਾਇ।
ਧੀਰੀ ਧੀਰੀ ਭਾਂਤ ਸੋ ਲਈ ਤੁਰਕਨ ਜੁਗਤਾ ਬਨਾਇ।੬।

ਘੁਮੰਡ, ਹੰਕਾਰ

ਧੀਰੇ ਧੀਰੇ / ਵਿਉਂਤ

ਚੌਪਈ : ਰਸਤਾ ਵੜਨ ਤੁਰਕ ਉਤਨੀ ਕੁ ਦੇਹਿੰ। ਜਿਤਨੀ ਕ ਨਿਤਪ੍ਰਤਿ ਖਾਇ ਵੈ ਲੈਹਿੰ।
ਚਾਰ ਤਰਫ ਉਨ ਡੇਰੇ ਲਾਏ। ਦੇ ਦੇ ਦਿਲਾਸੇ ਕੰਮ ਬਨਾਏ।੭।
ਬੂਠੀ ਬਾਤਨ ਬੰਦੋ ਲਾਯੋ। ਵਹੁ ਜਾਣੈ ਇਨ ਸੱਚ ਕਮਾਯੋ।
ਕਦੇ ਕਹੈ ਪਰਵਾਨੋ ਸ਼ਾਹ ਕੋ ਆਯਾ। ਤੁਮਕੋ ਮੁਲਕ ਪਹਾੜ ਲਿਖਾਯਾ।੮।
ਸਾਬ ਦੂਨ ਤੁਹਿ ਦਈ ਹੈ ਸਾਰੀ। ਜਮ੍ਹੂ ਲਾਕ ਔ ਲਾਕ ਹਰਿਦੁਵਾਰੀ।
ਔਰ ਕੋਉ ਲੇਹੁ ਜੋ ਲੋੜਿਓ। ਅਬ ਲੈ ਲਓ ਨ ਫਿਰ ਕੁਛ ਛੋੜਿਓ।੯।

ਰਸਦ / ਰੋਜ਼ਾਨਾ

ਦਿਲਾਸਾ, ਧਰਵਾਸ

ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦਾ ਪਰਵਾਨਾ

ਜੰਮੂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹਰਿਦੁਆਰ ਤਕ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੋਹਰਾ :
ਜੋ ਕੋਉ ਆਖੈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਯਹਿ ਥੋ ਬੰਦੋ ਸੋ ਜਾਨੀ ਜਾਨਾ।
ਅਬ ਤੁਰਕਨ ਕੈ ਫਲਨਾ ਕੋ ਕਰੀ ਕਿਮ ਨਾਹਿ ਪਛਾਨਾ।੧੦।

ਜਾਣੀ ਜਾਣ

ਧੋਖਾ / ਸਮਝ

ਉੱਤ੍ਰ ਚੌਪਈ :
ਬੰਦੈ ਤੇ ਯਿਹ ਚੂਕਾ ਸੁ ਭਈ। ਪ੍ਰਿਥਮ ਸੁ ਮਾਤਾ ਗੁੱਸੇ ਕਈ।
ਦੂਜੇ ਲਯੋ ਉਨ ਜਤਾ ਗਵਾਇ। ਨਾਰਨਾ ਬਹੁ ਪਰਵਿਰਤਯੋ ਜਾਇ।੧੧।
ਤੀਜੀ ਬੀਰਨਾ ਵਿੱਦਯਾ ਗਈ। ਉੱਡਨ ਕੀ ਇਨ ਸੁੰਗਦਹਿ ਖਈ।
ਚੌਥੇ ਪੋਥੀ ਰਹੀ ਮੰਡੀ ਮਾਹਿ। ਸਿਧ ਸੈਨਾ ਕੋ ਸੌਂਪੀ ਵਾਹਿ।੧੨।
ਪੰਜਮ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਨਿੰਦਯਾ ਕਰੀ। ਛੇਵੇਂ ਪੰਥ ਗੁਰ ਬਿਗੜਾ ਸੁ ਪਰੀ।
ਸਤਵੈਂ ਉਨ ਪੰਥ ਆਪ ਚਲਾਯੋ। ਅਠਮੇ ਤ੍ਰੀਆ ਉਸ ਕਿਤ ਕੰਨਿਆ ਦਥਾਯੋ।੧੩।

ਗਲਤੀ, ਉਕਾਈ

ਜਤ ਸਤ / ਔਰਤਾਂ / ਭੋਗਿਆ

ਬਵੰਜਾ ਬੀਰ / ਸਹੁ ਖਾਈ

ਮੰਡੀ ਦਾ ਰਾਜਾ

ਵਿਗੜ ਗਈ

ਕੁੜੀ ਦੱਬ ਕੇ ਮਾਰੀ

ਨੌਮੈਂ ਸਿੱਧੀ ਥੀ ਮੁਖਤਾ ਉਨ ਪਾਈ। ਦਸਮੈਂ ਬਹਯੋ ਵਹਿ ਛੋਡ ਕਮਾਈ। ਮੁਫਤ
 ਮੁਖਤ ਆਇ ਤੋਂ ਮੁਖਤੈ ਜਾਇ। ਮਹਿੰਗ ਖਰੀਦੀ ਮਹਿੰਗ ਬਿਕਾਇ।੧੪। ਮੁਫਤ ਦੀ ਦਾਤ

ਦੋਹਰਾ : ਜੋ ਜਾਦੂ ਕੀ ਸਿੱਧ ਹੁਤੀ ਅਪਨੀ ਮਿਹਨਤ ਬਗੈਰ।
 ਉਹ ਭੀ ਦਗੋ ਸੁ ਦੇਤ ਹੈ ਔਸੁਰ ਅੰਤਹਿ ਬੇਰਾ।੧੫। ਧੋਖਾ / ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ

ਚੌਪਈ : ਭਗਵਾਨ ਭਗਤੀ ਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਪਾਵੈ। ਸੋ ਤੋ ਸਾਸਾਂ ਸਾਥ ਨਿਬਾਹਵੈ।
 ਜਾਦੂ ਦਾ ਬਲਾ ਸੇਵਾ ਤਾਈਂ। ਸੇਵਾ ਛਡੀ ਤੇ ਸੋ ਛਡ ਜਾਹੀ।੧੬। ਅਸਰ, ਜੋਰ
 'ਬੰਦੇ ਭੀ ਸਸਤੀ ਥੀ ਆਈ। ਮਿਹਨਤ ਦੀ ਥੀ ਬੰਦੇ ਭੁਲਾਈ।੧੭।

ਦੋਹਰਾ : ਚਾਕਰ ਰਾਜ ਗੁਮਾਸਤੋ ਜੰਤਰ ਸਿੱਧੀ ਛਾਮੈ।
 ਪ੍ਰਤੀਤ ਨ ਇਨਕੀ ਕੀਜੀਏ ਜੈਸ ਬਨੇਰੇ ਕਾਮ।੧੮।

੫੮.੬. ਬੰਦੈ ਜੀ ਕੋ ਆਖਰੀ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ—੬
 (ਬੰਦਈਆਂ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਤੇ ਬੰਦੇ ਦਾ ਉੱਤਰ)

ਦੋਹਰਾ : ਜਬ ਤੁਰਕਨ ਘੇਰੋ ਕੀਯੋ ਬੜਨਿ ਨਿਕਲਨਾ ਨਹਿੰ ਦੇਹਿੰ। ਵੜਨ ਤੇ ਨਿਕਲਣ
 ਤਬ ਲੋਗਨਾ ਦੁਖ ਪਾ ਕਹਯੋ ਇਹ ਹਮ ਸੋਂ ਦਗਾ ਕਮੇਹਿੰ।੧। ਲੋਕਾਂ ਨੇ / ਕਮਾਉਣਾ

ਚੌਪਈ : ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਥੋ ਬਡ ਮੁਖਤਯਾਰਾ। ਇਨ ਪੈ ਕਰੀ ਗ੍ਰੀਬਨ ਪੁਕਾਰ। ਮੁਖਤਾਰ, ਸੂਬੇਦਾਰ
 ਕਹਿਤ ਨਹੀਂ ਤੂੰ ਬੰਦੇ ਪਾਸ। ਕਹਾਂ ਭਯੋ ਤੁਮ ਭੀ ਬੁਧਿ ਨਾਸਾ।੨। ਤੋਰੀ ਵੀ ਅਕਲ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ
 ਤੁਰਕ ਕਰਤ ਹੈਂ ਹਮ ਸੋ ਛਲਾ। ਕਹੋ ਨ ਸਚ ਤੁਮ ਬੰਦੇ ਸੋਂ ਚਲ। ਧੋਖਾ
 ਹਮਕੋ ਤੁਮ ਕਿਆ ਅਕਾਰਥਾ ਮੁਵਾਓ। ਲੜਨ ਨ ਦੇਹੋ ਇਮ ਕੈਦ ਕਰਾਓ।੩। ਵਿਅਰਥ
 ਜਿਨ ਕੀ ਖਾਤਰ ਇਹ ਕੰਮ ਬਨਾਯੋ। ਉਨ ਮੈਂ ਕੋਈ ਨਾਹਿ ਫਸਾਯੋ।
 ਸੋ ਨਠ ਗਏ ਇਸ ਤੋਰ ਪਛਾਨੇ। ਹਮ ਆਇ ਫਸੇ ਸੋ ਗਰੀਬ ਨਿਯਾਨੇ।੪। ਅਣਜਾਣ
 ਜਬੈ ਪੁਰੁਗੁ ਬੰਦੇ ਭਰ ਭਾਰੀ। ਸੋ ਨਠ ਜਾਊਗ ਕਰ ਬੀਰਨ ਅਸ਼ਾਰੀ। ਭਾਰੀ ਭੀੜ
 ਸੋ ਪਚਾਸ ਕੋਹਾ ਇਹ ਉਡ ਜਾਊਗ। ਤੁਰਕਨ ਕੇ ਜਹਿ ਹੱਥ ਨ ਆਊਗ।੫। ਕੱਸ, ਲੰਬਾਈ ਦਾ ਪੈਮਾਨਾ

ਦੋਹਰਾ : ਹਮੈ ਖੁਵਾਰੀ ਬਣ ਗਈ ਫਸੇ ਗਰੀਬ ਸੁ ਆਇ।
 ਤੁਮ ਤੋ ਬਹੁਤ ਕਮਾਇਓ ਲਿਓ ਪਹਿਰ ਔ ਖਾਇ।੬। ਪਹਿਰ ਤੇ ਖਾ ਲਿਆ ਹੈ

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਸੁਨ ਉਨ ਮੁਖਤਯਾਰਨ ਭਾਖੀ। ਵਹੁ ਜਾਣੀ ਜਾਨ ਹਮ ਬਨੋ ਨ ਆਖੀ। ਮੁਖਤਿਆਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ
 ਕਯਾ ਜਾਣੈ ਉਸ ਕਯਾ ਦਿਲ ਆਈ। ਹਮ ਕੋ ਬਨੈ ਨ ਗਲ ਪਲਟਾਈ।੭। ਵਿਰੋਧ
 ਦੇਵੈਗੇ ਉਸ ਅੱਗੇ ਸੀਸ। ਹਮ ਗੁਰ ਧਾਰਯੋ ਬਿਸਵੇ ਬੀਸ। ਵੀਹ ਵਿਸਵੇ, ਨਿਸਚੇਪੁਰਥਕ
 ਤੁਮਰੀ ਖਾਤਰ ਇਤਨੀ ਆਖੈ। ਆਪ ਚੱਲ ਸਭ ਦੇਖੋ ਆਖੈ।੮। ਅੱਖੀ

੧. ਛੰਦ ਨੰ: ੧੭ ਦਾ ਸਭ ਥਾਈਂ ਇੱਕੋ ਬੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।
 ੨. ਨੌਕਰੀ, ਰਾਜ ਸ਼ਕਤੀ, ਮੁਨਸ਼ੀਪੁਣਾ, ਜੰਤਰ-ਮੰਤਰ, ਰਿਧ-ਸਿਧ, ਛਾਉਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਸਭ ਬਨੇਰੇ ਉੱਪਰ ਬੈਠੇ ਕਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨ।

ਉਨ ਕੋ ਮੁਹਰੈ ਕਰਕੈ ਤੁਰੈ। ਹਾਥ ਜੋਰ ਜਾ ਉਨ ਪੈ ਖਰੈ। ਖੜੇ ਹੋਏ
 ਜਾ ਅਰਦਾਸੀਅਨ ਕਰੀ ਅਰਦਾਸ। ਹਾਥ ਜੋੜ ਖੜ ਹਜੂਰੀ ਪਾਸ।੯।
 ਬੰਦੇ ਕਹਯੋ ਜਿਮ ਕਹਿਓ ਆਇ। ਹਮ ਜਾਨਯੋ ਤੁਮ ਲੋਕਨ ਬਹਿਕਾਇ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਰਗਲਾਏ
 ਹਮਕੋ ਤੁਰਕ ਇਹ ਮਾਰਨ ਆਏ। ਬੰਦੇ ਨ ਸਮਝੀ ਤੁਮ ਚਹੋ ਸਮਝਾਏ।੧੦।

ਦੋਹਰਾ : ਤੁਮ ਜੋ ਕਹਯੋ ਛਡ ਜਾਇਗੋ ਬੰਦਾ ਪੜੀ ਅਤ ਭੀਰਾ। ਭੀੜ, ਮੁਸੀਬਤ
 ਯਹ ਤੋ ਬਾਤ ਨ ਹੋਇਗੀ ਸਾਖੀ ਬਚ ਯਹਿ ਬੀਰਾ।੧੧। ਸੁਰਮੇ ਦੇ ਬਚਨ ਨੂੰ ਸੱਚ ਜਾਣਿਓ

ਚੌਪਈ : ਭਲੀ ਬੁਰੀ ਤੁਮ ਸੰਗ ਨਿਬਾਹੋਂ। ਸੱਤਿ ਬਚਨਾ ਅਬ ਉਡ ਨਹਿ ਜਾਵੋਂ। ਸੱਚੀ ਗੱਲ
 ਯਾਤੇ ਬੰਦੇ ਉਡਨੋ ਰਹਿਯੋ। ਮਰ ਸੁ ਰਹਯੋ ਔ ਪ੍ਰਣਿਣਾ ਨਾਹਿ ਸੁ ਤੋੜਿਯੋ।੧੨। ਵਾਅਦਾ
 ਇਹ ਜੁ ਤੁਰਕ ਹਮ ਮਾਰਨ ਆਯੋ। ਇਨ ਨੇ ਹਮਸੋਂ ਦਗਾ ਕਮਾਯੋ।
 ਹਮ ਭੀ ਆਖਰ ਮਰਨੋ ਆਹਿ। ਜਿਨ ਨਹੀਂ ਮਰਨੋਂ ਸੋ ਨਠ ਜਾਹਿ।੧੩।
 ਹਮ ਭੀ ਤੁਰਕਨ ਸਿਰ ਸਿਰ ਲਾਵੈਂ। ਸਿਰ ਆਈ ਕਿਮ ਅਬ ਨਠ ਜਾਵੈਂ। ਸੀਸ ਮੁਗਲਾਂ ਸਿਰ ਲਾਵਾਂਗਾ
 ਆਗੈ ਭੀ ਸਿਰ ਗੁਰੁਅਨ ਦੀਓ। ਹਮ ਭੀ ਚਹੈਂ ਉਮ ਸਾਕੋਂ ਕੀਯੋ।੧੪। ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਕਾ
 ਤਲਵਾਰਨ ਤੇ ਤੁਰਕ ਮੁਕਤੇ ਨਾਹੀਂ। ਸੀਸ ਲਗਾਇ ਇਨ ਦ੍ਰਾਹੋਂ ਗਿਰਾਹੀਂ।
ਮੁੱਕਦੇ / ਰੱਖੀ ਦਰਗਾਹੋਂ ਡੇਗਣਾ
 ਹਮ ਕੋ ਭੀ ਅਬ ਸਿਰ ਪਰਾ ਆਯੋ। ਹਮ ਭੀ ਚਹੈ ਤੁਰਕਨ ਕੋ ਗਵਾਯੋ।੧੫। ਵੇਲਾ / ਨਾਸ

ਦੋਹਰਾ : ਐਸੀ ਐਸੀ ਬਾਤ ਕਰ ਫਿਰ ਬੰਦਾ ਚੁਪ ਕੀਨ। ਚੁੱਪ ਕਰ ਗਿਆ
 ਸੋ ਵਹੁ ਚੁਬਾਰੇ ਵੜ ਬਹਯੋ ਬਾਰ ਸੁ ਤਖਤੇ ਦੀਨਾ।੧੬। ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਬੰਦ ਕਰ ਲਏ

੫੯. ਪ੍ਰਸੰਗ ਬੰਦੇ ਕੀ ਕਹੀ ਮਾਰੀ ਕੋ

ਦੋਹਰਾ : ਬੰਦਾ ਕਾਬੂ ਅਬ ਭਯੋ ਤੁਰਕਨ ਯੋ ਲਖਿ ਲੀਨਾ। ਵੇਖ ਲਿਆ
 ਅਬ ਇਨ ਮਾਰ ਘਟਾਈਏ ਸਲਾਹਿ ਬੈਠ ਉਨ ਕੀਨ।੧।

ਚੌਪਈ : ਅਗੇ ਸੁਨੋ ਤੁਰਕਨ ਕੋ ਘਾਤਾ। ਉਨ ਜੋਹਿ ਲਈ ਬੰਦੇ ਸਭ ਬਾਤ। ਧੱਖਾ / ਪਰਖ
 ਗਈ ਲਖੀ ਬੰਦਯੋਂ ਕਰਾਮਾਤ। ਉਸੇ ਨਾਲ ਅਬ ਅਕਲ ਰਹੀ ਜਾਤ।੨।
 ਰਸਤਾ ਘੱਲਨ ਤੇ ਦਈ ਹਟਾਇ। ਨਾਹਿ ਜ਼ਖੀਰੋ ਹੈ ਉਸ ਪਾਹਿ। ਰਸਦ / ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦਾ ਭੰਡਾਰ
 ਅਨਾਜ ਬਿਨਾਂ ਲੋਕ ਔਖੇ ਹੂੰ। ਨੀਰਾ ਬਿਨਾ ਘੋੜੈ ਮਰ ਜੈ ਹੈ।੩। ਪਾਣੀ, ਚਾਰਾ
 ਅੱਗਯੋਂ ਬੰਦਾ ਬੂਹਾ ਨਾ ਖੋਲੈ। ਬਹੁਤ ਬੁਲਾਯੋ ਮੁਖੋਂ ਨ ਬੋਲੈ।
 ਜੋ ਹੈ ਬਾਹਰੋਂ ਲਿਆਵਤ ਰਸਤ। ਸੋ ਇਨਕੀ ਕਰ ਲਯੋ ਬੰਦ ਬਸਤਾ।੪। ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ
 ਇਮ ਤੁਰਕਨ ਕਰ ਲਈ ਸਲਾਹਿ। ਮਾਰ ਲੋਕਨ ਯੋ ਦਏ ਘਟਾਇ।
 ਤਬ ਸਯਾਨਨਾ ਨੇ ਅਸ ਠਹਿਰਾਯੋ। ਮਾਰੋ ਸਹੀ ਪਰ ਬਹੁਤ ਰੁਲਾਯੋ।੫। ਸਿਆਣਿਆਂ / ਰੋਲ ਕੇ

ਦੋਹਰਾ : ਤਬ ਸਯਾਨਨ ਐਸੇ ਕਹਯੋ ਅਬ ਇਨ ਦੈਂ ਚਮਲਾਇ। ਚਮਲਨਾ
 ਜਬ ਇਹ ਨਿਕਸੈਂ ਹੁਇ ਘਨੇ ਤਬ ਸਭ ਲਈਏ ਘਾਇ।੬। ਬਾਹਰ / ਮਾਰ ਦੇਈਏ

- ਚੌਪਈ : ਤਬ ਨਿਬਾਬ ਨੇ ਦਯੋ ਦਿਲਾਸਾ। ਮੈਂ ਅਬ ਕਰਵਾਯੋ ਪ੍ਰਵਾਨੋ ਖਾਸਾ।
 ਤੁਮਕੋ ਪਤਿਸ਼ਾਹਿ ਲਿਖ ਦਏ ਪਹਾੜ। ਮੈਂ ਹੀ ਲਿਖਾਏ ਕਰ ਬਹੁ ਕਰਾਰ।੭।
 ਮੈਂ ਆਖਯੋ ਬੰਦਾ ਕਰਮਾਤੀ। ਤੈਂ ਉਸ ਕੀ ਕਿਮ ਸਾਰ ਨ ਜਾਤੀ।
 ਤੁਮ ਨਿਜ ਮਾਤਬਰਾ ਦਿੱਲੀ ਤੋਰੋ। ਮੁਲਕ ਦਿਵਾਉਂ ਰਲਾਇ ਕੁਛ ਔਰੋ।੮।
 ਸੋ ਅਬ ਬੇਸ਼ਕ ਚੜ੍ਹਾਓ ਕਹੀਆ। ਲਓ ਖਰੀਦ ਖਾਨੇ ਜੋ ਚਹੀਆ।
 ਸੁਲਤਾਨੀ ਭਏ ਥੇ ਸਿਖ ਜੋ ਆਏ। ਉਨ ਕਰ ਦਗੇ ਸਿੱਖ ਭਰਮਾਏ।੯।
 ਸੋਊ ਬਾਤ ਸਿੱਖਨ ਮੰਨ ਲਈ। ਸੁਨਤ ਕਹੀ ਉਨ ਛੋੜੇ ਦਈ।
 ਮਨਸਾ ਤੁਰਕਨ ਕੀ ਭਈ ਪੂਰੀ। ਜਿਮ ਚਾਹਤ ਥੋ ਤੁਰਕ ਜ਼ਰੂਰੀ।੧੦।
- ਚੌਹਰਾ : ਦੀਨੀ ਕਹੀ ਚੜ੍ਹਾਇ ਉਨ ਲਖਯੋ ਨ ਉਨਕੋ ਪੋਚਾ।
 ਬੈਰੀ ਦਗਾ ਸੁਨ ਸਭ ਕਰੇ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਜੋਚਾ।੧੧।
 ਹੂੰਡੋ ਜਿਮ ਪਾਛੇ ਹਟੇ ਸਿੰਘ ਸੁੰਗੁੱਚੀ ਖਾਇ।
 ਬੈਰੀ ਜੋ ਆਦਰ ਕਰੇ ਇਨ ਤੇ ਨਹਿੰ ਪਤਿਆਇ।੧੨।
- ਚੌਪਈ : ਕਹੀ ਛਿੜੀ ਤੁਰਕਨ ਲੰਬ ਲਈ। ਕਈ ਕੋਸ ਲੋ ਦੂਰ ਸੁ ਗਈ।
 ਤਬ ਤੁਰਕਨ ਗੈਲਾ ਹੱਲੋ ਕਰਾਯੋ। ਸਿੱਖਨ ਦੇਖਯੋ ਤੁਰਕ ਦਲ ਆਯੋ।੧੩।
 ਚੜ੍ਹੇ ਬਹੁਤ ਥੋੜੇ ਰਹੇ ਡੇਰੇ। ਹੁਇ ਚਉਤਰਫੋ ਸਿੱਖ ਉਨ ਘੇਰੇ।
 ਸਿੱਖਨ ਨੇ ਭੀ ਯਹ ਮਨ ਮਾਨੀ। ਅਬਨਹਿੰ ਛੂਟਤ ਹਮਰੀ ਜਾਨੀ।੧੪।
 ਹੁਵੋ ਸਹੀਦ ਮਰਨੋ ਨ ਸੰਕਾਵੋ। ਗੁਰ ਕੇ ਅਰਥ ਸੁ ਜਾਨ ਗਵਾਵੋ।
 ਦੀਨ ਮਜਬ ਕੋ ਜੁੱਧ ਭੀ ਆਹਿ। ਅਬ ਹਮ ਨੱਠੇ ਛੂਟੈ ਭੀ ਨਾਂਹਿ।੧੫।
 ਅਗਯੋ ਭੀ ਸਿੱਖ ਸਨਮੁਖ ਹੋਏ। ਬੰਦੂਕ ਕਮਾਨਿ ਫੜ ਤੇਗ ਖਲੋਏ।
 ਮਾਰ ਦੁਇ ਤਰਫੋ ਹੋਣੈ ਲਾਗੀ। ਫਿਰੈ ਸੂਰਾ ਹਥ ਤੇਗਨ ਨਾਂਗੀ।੧੬।
- ਚੌਹਰਾ : ਸਿੰਘ ਸੁ ਪਿੱਛੇ ਤੋ ਫਿਰੈ ਜੋ ਕਹੂੰ ਠਿਕਾਨਾ ਹੋਇ।
 ਜੀਵਨ ਨ ਜਾਪੈ ਉਨ ਕਿਮੈ ਮਰੈ ਅਗੇ ਹੁਇ ਹੋਇ।੧੭।
- ਚੌਪਈ : ਖੜ ਸਿੱਖਨ ਤੇ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਚਲਾਏ। ਹਟੇ ਨ ਪਿੱਛੇ ਪਗਾ ਅੱਗੇ ਧਾਏ।
 ਭਰੀ ਬੰਦੂਕ ਸੋ ਦਈ ਚਲਾਇ। ਫੇਰ ਨ ਨਿਕਸਨ ਦੀਨੀ ਕਾਇ।੧੮।
 ਤਬ ਸਿੰਘਨ ਫੜ ਲਈ ਤਲਵਾਰ। ਜਿਸੈ ਚਲਾਈ ਤਿਸ ਕਰ ਗਈ ਪਾਰ।
 ਤੀਰਨਦਾਜਨਾ ਤੀਰ ਚਲਾਏ। ਨੇਜਨ ਵਾਲਨ ਨੇਜੇ ਖੁਭਾਏ।੧੯।
 ਬਰਛਨ ਵਾਲਨ ਬਰਛੀ ਲਾਈ। ਇਕ ਇਕ ਦੁਇ ਦੁਇ ਪਾਰ ਲੰਘਾਈ।
 ਤੁਰਕ ਭੀ ਮਾਰੋ ਲਾ ਲਾ ਤਾਣ। ਇਮ ਬਡ ਮਚ ਗਯੋ ਉਹਾਂ ਘਮਸਾਣ।੨੦।

੧. ਕਹੀ : ਮੱਧ ਯੁਗ ਵਿੱਚ ਮਾਲ ਮਹਿਕਮੇ ਦੀ ਇਕ ਗੀਤੀ, ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਖੇਤ ਮਿਣ ਕੇ ਉਪਜ ਦੀ ਬਟਾਈ ਲਈ ਕਹੀ ਨਾਲ ਵੱਟਾਂ ਪਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਜੋ ਖੇਤ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ਉਸ ਦਾ ਨੰਬਰ ਨੋਟ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਸਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਕਹੀ ਕਰਨਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਫੌਜ ਦੇ ਅੱਗੇ ਕਹੀ ਆਦਿਕ ਸੰਦ ਲੈ ਕੇ ਜਿਹੜਾ ਟੋਲਾ ਰਾਹ ਦੀ ਸਫਾਈ ਲਈ ਤੁਰਦਾ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਕਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਏਥੇ ਕਹੀ ਤੋਂ ਭਾਵ ਖੇਤ ਦੀ ਬਟਾਈ ਹੈ।

ਸਿੰਘ ਤੇ ਜਿੰਦ ਨਿਜ ਸੰਕਾ ਨ ਕਰੈਂ। ਤੁਰਕ ਲਰੈਂ ਅਰ ਜਾਹਿੰ ਭੀ ਟਰੈਂ। ਜਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ / ਟਲਣਾ
ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਸ਼ਸਤਰ ਮੁਖ ਪਰਾ ਲੇਹਿੰ। ਤੁਰਕ ਪੈਰ ਕੁਛ ਪਿੱਛੈ ਦੇਹਿੰ।੨੧। ਸਾਹਮਣੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ

ਦੋਹਰਾ : ਤੁਰਕ ਤੋਂ ਪਿੱਛੈ ਮੁੜ ਬਚੈਂ ਸਿੰਘਨ ਪਿੱਛੈ ਨ ਥਾਨਾ। ਥਾਂ, ਪਨਾਹ
ਸਿੰਘਨ ਆਸਾ ਛੁਟ ਗਈ ਤੁਰਕ ਤੋਂ ਆਸ ਰਖਾਨ।੨੨।
ਇਕ ਡਿਗੇ ਤੁਰਕ ਦੁਇ ਆਵੈਂ ਦੁਇ ਡਿਗਯੋਂ ਆਵੈਂ ਚਾਰ।
ਚਾਰ ਮਰੇ ਅਠ ਆ ਖੜੈਂ ਕਿਮ ਹੋਵੈ ਉਨ ਕੀ ਹਾਰ।੨੩।

ਚੌਪਈ : ਜੋ ਸਿੱਖ ਓਥੈ ਸੋ ਸਨਮੁਖ ਧਾਵੈ। ਮੱਥੇ ਉੱਪਰ ਚੋਟਾਂ ਖਾਵੈ।
ਜਬ ਲੋਂ ਸਾਸ ਉਸ ਤਨ ਮੈਂ ਰਹੈ। ਆਉ ਆਉਂ ਕਰੈ ਔਰ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕਹੈ।੨੪। ਆਉ ਅੱਗੋਂ ਆਉ
ਅਧ ਸਸਕਤਾ ਲੋਂ ਟਲੈ ਸੁ ਨਾਂਹਿ। ਉਇ ਭੀ ਸਸਕਤ ਛੋਡ ਨ ਜਾਂਹਿੰ। ਅੱਧੇ ਸਿਸਕਦੇ ਹੋਏ ਵੀ
ਦੀਨ ਮਜ਼ਹਬ ਕੋਂ ਜੁਧ ਇਮ ਭਯੋ। ਰਖ ਲੈ ਮੂੰਹੋਂ ਨ ਯੈ ਕਿਨ ਕਹਯੋ।੨੫। ਬਚਾ ਲਓ ਦੀ ਫਰਯਾਦ
ਸਿੱਖਨ ਕਰੀ ਨ ਪਾਣੀ ਆਸ। ਦੀਓ ਨ ਲੀਓ ਇਮ ਛਡ ਦਏ ਸਾਸ।
ਇਕ ਇਕ ਸਿੱਖ ਕੋਂ ਦਸ ਦਸ ਘੋਰੈਂ। ਕਿਤ ਵਲ ਦੌੜੈਂ ਮੁਖ ਕਿਤ ਵਲ ਫੇਰੈਂ।੨੬।
ਜਿਮ ਸੌਚੀ ਮੈਂ ਇਕ ਪਿੜਾ ਮੱਲੈ। ਦਸ ਪੜੈਂ ਚੁਤਰਫੋਂ ਦੇਖ ਇਕੱਲੈ। ਕਬੱਡੀ ਦੀ ਇਕ ਖੇਡ / ਸੇਦਾਨ
ਜਿਤ ਵਲ ਸਿੰਘ ਕਰੈਂ ਵਹਿ ਦੌੜ। ਤੁਰਕ ਪਿੱਠ ਦੈ ਨੱਠੈਂ ਕਰ ਪੌੜਾ।੨੭। ਦੌੜ ਕੇ

ਦੋਹਰਾ : ਸਿੱਖ ਬੋੜੈ ਬਹੁਤੈ ਤੁਰਕ ਮਾਰਤ ਥਕ ਗਏ ਹਾਥ।
ਇਕ ਕੇ ਮਾਰੇ ਦਸ ਆਵੈਂ ਫਿਰਨ ਨ ਦੇਵੈਂ ਮਾਥਾ।੨੮। ਮੱਥਾ, ਮੂੰਹ
ਇਕ ਕੀ ਦਾਰੂ ਦੁਇ ਕਰੈਂ ਦੁਇ ਕੀ ਆਖੈਂ ਚਾਰ।
ਜਦ ਕਦਿ ਬੋੜਨ ਕੋਂ ਘਣੇ ਲੇਵਤ ਹੈਂ ਸੋਊ ਮਾਰ।੨੯। ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ

ਚੌਪਈ : ਬਹੁਤਨ ਬੋੜੇ ਮਾਰ ਸੁ ਦਏ। ਇਮ ਕਰ ਸਿੱਖ ਉਹਾਂ ਮਰ ਗਏ।
ਇਕ ਇਕ ਦੁਇ ਦੁਇ ਉਇ ਲੈ ਮੁਏ। ਸਿੰਘ ਮਝੈਲ ਨ ਖਾਲੀ ਵਏਏ।੩੦। ਇਕੱਲੇ ਨਹੀਂ ਮਰੇ

ਦੋਹਰਾ : ਜੋ ਨਿਕਸਯੋਂ ਸੋ ਨਹਿੰ ਵੜਯੋ ਖਬਰ ਬੀ ਕਰਨ ਨ ਜੋਗ। ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ
ਉਸ ਦਿਨ ਤੇ ਚਾਮਲ ਚੜੋ ਤੁਰਕਨ ਕੇ ਸਭ ਲੋਗਾ।੩੧। ਭੂਏ ਚੜ੍ਹ ਗਏ / ਲੋਕ

੬੦.੧. ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੁਰਕਨ ਕੈ ਹੱਲੈ ਕੀਯੋ ਕੋ—੧

ਦੋਹਰਾ : ਤੁਰਕਨ ਕਹੀ ਮਾਰੀ ਜਬੈ ਮਨ ਮੈਂ ਬਹੁ ਗਰਬਾਹਿੰ। ਹੰਕਾਰ
ਕਰ ਹੱਲੈ ਮਾਰੋ ਗੜ੍ਹੀ ਅਬ ਕਿਮ ਚੁਪ ਬਹਾਹਿੰ।੧। ਕਿਉਂ ਚੁੱਪ ਬੈਠੇ ਹੋ

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਨਿਬਾਬ ਨਹਿੰ ਪੌੜੀ ਘੜਾਈ। ਔਰ ਪਿੰਡਨਾ ਤੇ ਚੱਕਾ ਮੰਗਾਈ। ਪਿੰਡਾ ਤੋਂ / ਖੂਹ ਵਾਲਾ ਚੱਕ
ਦਾਰੂ ਸਿੱਕਾ ਦੀਓ ਬਰਤਾਇ। ਤੋਪ ਜੰਬੂਰਨ ਦੀਨੇ ਲਾਇ।੨।
ਫੌਜ ਕਹੀ ਲੁੱਟ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦੇਹੋ। ਗੜ੍ਹੀ ਘੜੀ ਮੈਂ ਹਮ ਤੇ ਲੇਹੋ।
ਫੌਜ ਚੰਗੇਰੀ ਲਈ ਹੈ ਮਾਰ। ਰਹੀ ਪਈ ਹੈ ਭੂਖੀ ਹਾਰ।੩।

ਤੱਤ ਖਾਲਸੇ ਹੁਤੇ ਭੁਜੰਗੀ। ਉਇ ਛੱਡ ਗਏ ਬਾਤ ਭਈ ਚੰਗੀ।
ਉਨ ਬਿਨ ਬੰਦੋ ਜਹਿ ਜਹਿ ਲੜਿਓ। ਭਯੋ ਨੱਠ ਤਿਸ ਕਹੂੰ ਨ ਅੜਿਓ।੪। ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ / ਕਿਤੇ ਵੀ

ਦੋਹਰਾ : ਕਹੀ ਮਾਰ ਹਮ ਤੋ ਲਈ ਗਈ ਬੰਦਯੋ ਕਰਾਮਾਤ।
ਅਬ ਲੇਵੈਂਗੇ ਫੜ ਉਸੈ ਲੜੈ ਕਰੈ ਉਸ ਘਾਤ।੫।

ਚੌਪਈ : ਯੈ ਕਹਿ ਤੁਰਕਨ ਕਰੀ ਚੜ੍ਹਾਈ। ਸਿੱਖਨ ਨੇ ਤੇਉ ਸੁਨ ਪਾਈ।
ਸਿੱਖਨ ਨੇ ਭੀ ਭਲੀ ਮਨਾਈ। ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਨ ਕੀ ਬਿਧੀ ਤਕਾਈ।੬। ਵਿਧੀ

ਦੋਹਰਾ : ਹੁਵੈ ਸ਼ਹੀਦ ਬੰਦੇ ਅਗੇ ਬਹਿ ਭੂਖੇ ਕਾਹਿ ਮਰਾਹਿ। ਬੰਦੇ ਤੋ ਪਹਿਲੋਂ
ਫੜ ਤਲਵਾਰਨ ਹੁਇ ਖੜੇ ਬੂਹੇ ਦਏ ਖੁਲ੍ਹਾਇ।੭।

ਚੌਪਈ : ਘੋੜੇ ਚੜ੍ਹ ਚੜ੍ਹ ਤੁਰਕ ਬਹੁ ਆਏ। ਮੁਹਰੇ ਚਹੈ ਪਿਆਦੇ ਜਾਏ। ਪੈਦਲ ਸੈਨਿਕ
ਕਰੈ ਮਾਲ ਬਹੁ ਬੰਦੈ ਪਾਹਿ। ਲੇਉਗ ਸੋਊ ਜੋ ਪਹਿਲੋਂ ਜਾਇ।੮।
ਉਸ ਤੇ ਆਗੈ ਉਇ ਚਾਹੈ ਦੌੜੇ। ਘੋੜਨ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹਾਵੈ ਘੋੜੇ।
ਆਪਨ ਸੋ ਆਪੇ ਭਿੜ ਪਰੈ। ਅਗਲਨ ਪਰ ਪਿਛਲਨ ਪਗ ਪਰੈ।੯। ਲਿਤਾਝ ਕੇ
ਗਰਦੋ ਪੂਓ ਭਯੋ ਅੰਧੇਰੇ। ਚਾਰ ਤਰਫ ਤੇ ਉਨ ਗੜ੍ਹ ਘੇਰੇ। ਗਰਦ / ਪੂਆਂ / ਅੰਨ੍ਹੇਰਾ
ਚਾਰ ਲਖ ਕਰੈ ਤੁਰਕ ਜੀਯ ਜੰਤਾ। ਹਜਾਰ ਚਾਰ ਬੰਦੈ ਸਿਰਤੰਤਾ।੧੦। ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਜੀਵ ਜੰਤੁ / ਭੁੱਲ
ਭੂਖ ਮਰੇ ਔ ਸੋਏ ਨਾਂਹਿ। ਹੁਤੇ ਨ ਉਜਰਾ ਉਨੈ ਤਨ ਮਾਂਹਿ। ਜੌਰ, ਬਕਤੀ
ਪੁਨਿ ਤਤਛਿਨਾ ਕਛੁ ਹਿੰਮਤ ਆਈ। ਕਰਤੇ ਕੀ ਗਤਿ ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਈ।੧੧। ਝਟਪਟ

ਦੋਹਰਾ : ਉਸ ਤੇ ਆਗੈ ਉਹ ਖੜੈ ਹੋਨ ਸ਼ਹੀਦ ਸ਼ਿਤਾਬ।
ਜਿਸ ਹਥ ਚੜ੍ਹਯੋ ਹਥਯਾਰ ਜੋ ਸੋ ਲੈ ਖੜਯੋ ਸ਼ਿਤਾਬ।੧੨।

ਚੌਪਈ : ਉਧਰੋਂ ਤੁਰਕਨ ਹੱਲੇ ਕੀਯੋ। ਇਤਾ ਤੈ ਸਿੱਖਨ ਮੁਹਰੇ ਲੀਯੋ। ਇਧਰ ਤੋਂ
ਤੁਰਕ ਫੌਜ ਢੁਕ ਪਈ ਦਰਵਾਜਨ। ਮਾਰ ਮਾਰਾ ਹੁਵਾਂ ਕਰਨ ਵਾਜਨਾ।੧੩। ਮਾਰੇ ਮਾਰ / ਆਵਾਜ਼ਾਂ
ਅਲੀ ਅਲੀ ਉਤ ਤੁਰਕ ਪੁਕਾਰੈ। ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਇਤ ਸਿੱਖ ਉਚਾਰੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ
ਆ ਤੁਰਕਨ ਢੁਕ ਸਸਤ ਚਲਾਏ। ਸਿਖ ਰਹੇ ਖੜ ਉਸ ਹੀ ਥਾਏ।੧੪। ਉਸੇ ਥਾਂ
ਭਰੀ ਬੰਦੂਕ ਬੀ ਦਾਰੂ ਨਾਲ। ਦੁਇ ਦੁਇ ਗੋਲੀ ਬੀ ਰੱਖੀ ਡਾਲ।
ਕਹਯੋ ਸਿੰਘਨ ਅਬ ਦੇਹੁ ਦਗਾਹਿ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਰੈ ਵਖਤਾ ਹੈ ਕਾਇ।੧੫। ਭੈੜਾ ਸਮਾਂ / ਹੋਰ ਕੋਈ
ਧਰ ਕੰਧੇ ਸੋ ਦਈ ਦਗਾਇ। ਇਕ ਇਕ ਦੁਇ ਦੁਇ ਦਏ ਗਿਗਾਇ। ਦਾਗ ਦਿੱਤੀਆਂ
ਇਕ ਕੋ ਬਰਮਾ ਦੁਏ ਤਨ ਬਰਮੇ। ਹਾਡਾ ਤੋੜ ਸੋ ਲੰਘ ਗਈ ਚਰਮੇ।੧੬। ਚੀਰ ਕੇ / ਹੱਡ / ਚਮੜੀ

੧. ਅਲੀ : ਪੈਗੰਬਰ ਮੁਹੰਮਦ ਦੇ ਚਾਚੇ ਅਬੂ ਤਾਲਿਬ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਧੀ ਫਾਤਿਮਾ ਦਾ ਪਤੀ। ਅਲੀ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਚੌਥਾ ਖਲੀਫਾ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਆਪਣੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ੬੬੧ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਸ਼ੀਆ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਫਿਰਕਾ ਅਲੀ ਤੋਂ ਹੀ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਹਜ਼ਰਤ ਅਲੀ ਨੇ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਈ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਜੰਗੀ ਨਾਅਰਾ 'ਯਾ ਅਲੀ' ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਦੋਹਰਾ : ਮੁਹਰੇ ਆਏ ਕਰ ਹਲੋ ਸੋ ਬਹੁੰ ਦਏ ਗਿਰਾਇ। ਬਹੁਤੇ
ਲੋਥਨਾ ਉਪਰ ਲੋਥੈ ਗਿਰੀ ਘੋੜੈ ਤੁਰਤਾ ਸੰਕਾਇ।੧੭। ਲੋਥਾਂ / ਤੁਰਦਿਆਂ / ਡਰਦੇ

੬੦.੨. ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੁਰਕਨ ਕੈ ਹੱਲੈ ਕੀਯੋ ਕੋ—੨
(ਇਸੇ ਘਮਸਾਨ ਦਾ ਹੋਰ ਹਾਲ)

ਦੋਹਰਾ : ਸਿੰਘ ਭੀ ਮਰਨੋਂ ਕਹਿੰ ਡਰੈਂ ਟੋਲੈਂ ਨ ਦੂਸਰ ਸਾਥ। ਕਿਉਂ
ਜਿੱਧਰ ਮੁਹਰੋਂ ਕਰ ਤੁਰੈਂ ਮਾਰੈਂ ਉਸੈ ਸੁ ਹਾਥ।੧। ਮੂੰਹ

ਚੌਪਈ : ਔਰ ਤਰਫ਼ ਕੀ ਕਹੈਂ ਸੁ ਗੱਲ। ਤੁਰਕ ਗਏ ਥੇ ਜੋ ਉਤ ਵੱਲ।
ਮੀਚ ਅਖੀਂ ਬਹੁ ਦੌੜੇ ਜਾਨ। ਹਲੁਵੋਂ ਅਗੇ ਪ੍ਰੋਸਯੋ ਖਾਨ।੨। ਅਨਿਵਾਹ / ਹਲਵਾ
ਕੰਧਾਂ ਹੁਤੀ ਸੁ ਤੋਪਨ ਢਾਹੀ। ਦੀਨੇ ਬੀ ਥੇ ਬੁਰਜ ਗਿਰਾਈਂ। ਬੁਰਜ ਵੀ ਡੇਗ ਦਿੱਤੇ
ਦੌੜ ਚੜਨ ਕੋ ਬਹੁ ਭਯੋ ਰਾਹੁ। ਔਰ ਪੌੜੀ ਬਹੁ ਦਈ ਧਰਾਇ।੩।
ਇਮ ਕਰ ਕੁਛਕੁ ਸੁ ਅੰਦਰ ਵੜੇ। ਉਤ ਵੱਲੋਂ ਭਏ ਸਿਖ ਭੀ ਖੜੇ।
ਕੋਊ ਕਹੈ ਅਬ ਬੰਦੇ ਪੈ ਜਾਹੋ। ਕੋਊ ਕਹੈ ਅਬ ਬੇਲਾ ਨਾਹੋ।੪। ਵੇਲਾ, ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ
ਅਬ ਨਠ ਮਰਨ ਬੰਦੈ ਢਿਗ ਜਾਈਐ। ਆਗੈ ਦ੍ਰਗਾਹੋਂ ਠੌਰ ਨ ਪਾਈਐ।੧। ਰੱਬੀ ਦਰਗਾਹ / ਢੋਈ
ਅਬ ਲੜ ਮਰਨੋਂ ਵੇਲਾ ਆਹਿ। ਕਰਨ ਫਰਯਾਦ ਨ ਵੇਲੋ ਯਾਹਿ।੫।
ਜਬ ਖਾਵਿੰਦਾ ਪਰ ਪਰੈ ਆ ਭਾਰਾ। ਨਹਿੰ ਮਰਦਨ ਕੀ ਫਰਯਾਦ ਤਬ ਕਾਰਾ।੬। ਖਸਮ / ਭੀੜ / ਕਿਸੇ ਕੰਮ
ਜੋ ਖਾਵਿੰਦ ਕੀ ਜਗਾ ਸੁ ਮਰੀਐ। ਬਹੁਤ ਬਰਸ ਸੁਖ ਸੁਰਗਹਿੰ ਭਰੀਐ।੬। ਸਵਰਗਾਂ ਦੇ ਸੁੱਖ

ਦੋਹਰਾ : ਅਬ ਲੜ ਮਰਨੋਂ ਕਾਮ ਹੈ ਫਰਿਯਾਦ ਕਾਮ ਅਬ ਨਾਂਹਿ।
ਅਬ ਤੇ ਰਹੈ ਜੁ ਜੀਵਤੋ ਫਿਰ ਫਰਿਆਈ ਜਾਹਿ।੭।
ਸਿੱਖਨ ਹਿੰਮਤ ਕਰ ਤਬੈ ਵੜੇ ਸੁ ਲੀਨੇ ਮਾਰ।
ਹੋਰ ਹੋਰ ਜੋਊ ਚੜੈ ਤਿਨ ਕੋ ਸੁਨੋਂ ਹਵਾਰਾ।੮। ਹਵਾਲ, ਹਾਲ

ਚੌਪਈ : ਧਰ ਪੌੜੀ ਕੰਧਨ ਹਥ ਪਾਏ। ਅਗਯੋਂ ਉਨ ਦਏ ਹੱਥ ਕਟਾਏ।
ਉਪਰੋਂ ਗਿਰ ਗਿਰ ਭੂਮਹਿ ਪੜੇ। ਉਨ ਕੀ ਸੁਨੇ ਜੁ ਬਾਹਰ ਖੜੇ।੯। ਭੂਮੀ ਉੱਤੇ ਡਿੱਗ ਪਏ
ਕਰ ਕਰ ਤੁੰਮਨਾ ਦ੍ਰਵਾਜਨ ਆਏ। ਦੌੜ ਮੁੜੇ ਕਛੁ ਅਗਯੋਂ ਸੰਕਾਏ। ਟੋਲੇ / ਡਰ ਗਏ
ਅਗਯੋਂ ਗੋਲੀ ਛੁਟਤ ਬੰਦੁਕਤਿ। ਤੀਰ ਕਮਾਨੋਂ ਜਾਵੈ ਸ਼ੁੰਕਤਾ।੧੦। ਬੰਦੂਕ ਦੀ / ਸ਼ੁਕਦੇ
ਸਮਸ਼ੇਰ ਨੰਗੀ ਫੜ ਥੇ ਕੋਊ ਖੜੇ। ਦੋਊ ਤਰਫ ਕੇ ਮੱਥੇ ਅੜੇ।
ਦੋਊ ਤਰਫ ਤੇ ਸ਼ਲਕੈਂ ਚਲੀ। ਮੁਹਰੈ ਢੋਇ ਢੋਇ ਲੇਵੈਂ ਰਲੀ।੧੧। ਗੋਲੀਆਂ ਦੀ ਬੁਢਾੜ / ਅੱਗੇ
ਪੁੰਢਿ ਪੂਰਾ ਉਹਾਂ ਮਿਲਿ ਰਹਯੋ। ਅਪਨ ਪਰਾਯੋਂ ਸਮਝ ਨ ਭਯੋ।੧੨। ਯੂੜ / ਆਪਣਾ ਪਰਾਇਆ
ਦੋਊ ਤਰਫ ਤੈ ਇਕ ਤਰਫ ਭਈ। ਉਹਾਂ ਪਛਾਣ ਨ ਕਿਸਕੀ ਰਹੀ।੧੨।

ਦੋਹਰਾ : ਪਿਛਲੇ ਅਗਲਨ ਕੋ ਮਾਰੈਂ ਕਰੈ ਨ ਕੋਇ ਪਛਾਣ।
ਭਾਈਅਨ ਕੋ ਮਾਰੈਂ ਭਾਈ ਮਚ ਗਯੋ ਯੋਂ ਘਮਸਾਣ।੧੩।

੧. ਇਹ ਬੰਦ ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਛਪੇ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਏਥੇ ਇਕ ਹੋਰ ਪਾਠਾਂਤਰ ਵੀ ਹੈ :
ਕਰ ਹੱਲਾ ਸੋਊ ਵਹਿ ਧਾਏ। ਦੇ ਲਲਕਾਰੇ ਉਚ ਸੁਨਾਏ। (ਪੰਨਾ ੧੪੭)

ਚੌਪਈ : ਲੋਬਨ ਪੈ ਇਮ ਲੋਬਹਿੰ ਪਈ। ਜਨ ਕਿਨ ਕੰਧ ਉਸਾਰਨ ਠਈ। ਲੋਬਾਂ ਉੱਤੇ ਲੋਬਾਂ / ਜਿਵੇਂ
ਜਨ ਕਰ ਲੁਬਾਣਿ ਉਤਰਿਯੋ ਕੋਉ ਆਇ। ਗੁਨਨਿ ਪੈ ਦਈ ਗੁਨਾ ਟਿਕਾਇ।੧੪।

ਬੋਰੀਆਂ ਉੱਤੇ ਬੋਰੀਆਂ

ਘੋੜਨ ਪੈ ਗਿਰ ਘੋੜੇ ਪਏ। ਜਨ ਬਾਢੀਅਨਾ ਬਢਾ ਬਿਰਛ ਗਿਰਏ। ਤਰਖਾਣਾ / ਵੱਢ ਕੇ
ਸੀਸ ਗਿਰੇ ਉਸ ਖੇਤਨ ਮਾਂਹਿ। ਜਨ ਤਰਬੂਜ ਖੇਤਾ ਥੇ ਵਾਹਿ।੧੫। ਤਰਬੂਜਾਂ ਦਾ ਖੇਤ
ਲਹੂਅਨ ਕੇ ਤਹਿੰ ਵਗ ਗਏ ਖਾਲ। ਜਨ ਸੀਚਤਾ ਤਹਿੰ ਬਾਗੇ ਵਾਲਾ। ਸਿੰਜਿਆ / ਮਾਲੀ
ਰਕਤੋ ਪਿਰਬੀ ਲਾਲ ਸੁ ਲਾਗੈ। ਜਨ ਗੁਲਾਲਾ ਥੋ ਯੇ ਸਭ ਬਾਗੈ।੧੬। ਖੂਨ / ਧਰਤੀ / ਲਾਲ ਸੁਹਾ
ਲੋਬਨ ਸੋ ਮੁੰਦਾ ਗਏ ਦਰਵਾਜੇ। ਤਖਤੇ ਲਾਲ ਨਏ ਜਨ ਸਾਜੇ। ਬੰਦ / ਲਾਲ ਰੰਗ ਦੇ ਨਵੇਂ ਤਖਤੇ
ਜਿਤ ਵਲ ਤੁਰਕ ਸੁ ਵੜਿਏ ਲੋੜਨ। ਤਿਤ ਵਲ ਸਿਖ ਆਇ ਹਥ ਮੋੜਨ।੧੭।

ਦੋਹਰਾ : ਦੂਰੋਂ ਆਵੈਂ ਕਰ ਹੱਲਾ ਸਿੰਘ ਨੇੜਯੋਂ ਦੇਹਿੰ ਗਿਰਾਇ।
ਸਿੰਘ ਸੁ ਆਗੈ ਹੁਇ ਮਰੈ ਤੁਰਕ ਮਰੈ ਪਿਛਾਹਾਂ ਜਾਇ।੧੮।

ਚੌਪਈ : ਸਿੱਖਨ ਕੋ ਥੇ ਮਰਨੇ ਚਾਉਂ। ਸਿੱਖਨ ਲੱਭਯੋ ਤਬ ਸੋ ਦਾਉਂ। ਜੂਝਣ ਦਾ ਚਾਉ / ਮੌਕਾ
ਸਿੱਖਨ ਨੇ ਬੀ ਜਾਨ ਬਿਸਾਰੀ। ਕਰੈਂ ਸਿਖ ਸ਼ਹੀਦਨ ਸਿਉਂ ਤਯਾਰੀ।੧੯। ਭੁਲਾਈ
ਸਗੀਰ ਚੀਰ ਕੀ ਪੀਰਾ ਨ ਜਾਣੈ। ਮਾਰੈਂ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਮਰਨ ਮਨ ਮਾਣੈ। ਜ਼ਖਮਾਂ ਦੀ ਪੀੜ
ਤੁਰਕ ਆਏ ਥੇ ਲੁੱਟਣ ਮਾਲ। ਐਸੇ ਭਯੋ ਉਨੈ ਕੋ ਹਵਾਲਾ।੨੦। ਹਾਲ
ਜਿੱਤ ਵਲ ਤੱਕੈਂ ਸਿਖ ਉਤ ਵਲ ਖੜੇ। ਦਸ ਪੰਜਨ ਸਿਉਂ ਇਕ ਸਿਖ ਲੜੇ।
ਟਪ ਟਪ ਸਿਖ ਕੰਧਨ ਤੇ ਪਾਵੈਂ। ਤੁਰਕਨ ਮਾਰੈਂ ਪਿਛੈ ਨ ਆਵੈਂ।੨੧।
ਤੁਰਕ ਬਚਯੋ ਸੋਉ ਮੁੜ ਪਯੋ। ਐਸਾ ਜੁੱਧ ਉਹਾਂ ਕੁਛ ਭਯੋ।
ਲੋਬਨ ਉਪਰ ਲੋਬ ਸੁ ਪਰੀ। ਗੋਣਨਾ ਪਰ ਜਨ ਗੋਣ ਸੁ ਧਰੀ।੨੨। ਗੁਣ, ਬੋਰਾ

ਦੋਹਰਾ : ਤੁਰਕਨ ਲਾਗੈ ਜ਼ਖਮ ਇਕ ਮੁੜ ਡੇਰਨ ਨੱਠੈ ਚਾਰ।
ਕੋ ਚੱਕੈ ਬੰਧੈ ਕੋਉ ਦੁਇ ਇਮ ਹੀ ਤੁਰੈਂ ਹੁਇ ਨਾਰਾ।੨੩। ਨਾਲ

ਚੌਪਈ : ਥਕ ਪਕ ਤੁਰਕ ਪਿਛੈ ਮੁੜ ਪਏ। ਅਗਯੋਂ ਸਿਖਨ ਦੰਦ ਖੱਟੇ ਕਏ। ਦੰਦ ਖੱਟੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ, ਹਰਾ ਦਿੱਤੇ
ਤੁਰਕ ਮਨੀ ਤਬ ਅੱਧੀ ਹਾਰ। ਤਬੈ ਨਿਬਾਬੈ ਕਰੀ ਬਿਚਾਰ।੨੪। ਮੰਨੀ
ਕਾਰੇ ਲੀਜੈ ਮਰਵਾਇ ਸਿਪਾਹਿ। ਕਰ ਭੂਖਾ ਇਸਾ ਲਈਐ ਹਰਾਇ। ਸਿਪਾਹੀ, ਫੌਜ
ਨਹੀਂ ਅੰਨ ਨੀਰੋ ਇਸ ਕੋਲ। ਮਿਲੂਗੁ ਆਪ ਭੂਖੋ ਕਰ ਬੋਲ।੨੫। ਨੀਰਾ, ਚਾਰਾ
ਤੋ ਤੁਰਕ ਲਾਗੇ ਕਰਨ ਤਕੜਾਈ। ਦਿਰੈਂ ਤਲਾਵੇਂ ਖਾਈ ਪੁਟਾਈ।
ਰਾਤ ਨਿਕਲ ਕਛੁ ਸਿਖ ਥੇ ਲਯਾਵਤ। ਛਿਲ ਪਾਤ ਕਿਛੁ ਲਯਾਇ ਸੁ ਖਾਵਤ।੨੬। ਛਿਲੜ ਤੇ ਪੱਤੇ
ਸੋ ਭੀ ਉਨ ਕੋ ਲੈਨ ਨ ਪਾਈ। ਐਸੀ ਦਸਾ ਸਿਖਨ ਪੈ ਆਈ।
ਫ਼ਾਕੋ ਉਪਰ ਫ਼ਾਕੇ ਜਾਇ। ਆਇ ਹਾਥ ਤੋ ਰਿਜਕ ਵਿਡ ਪਾਹਿ।੨੭। ਰੋਟੀ ਬਗ਼ੀਰ

੧. ਪਾਠ ਭੇਦ : ਜਨ ਕੋਈ ਬਨੀਆਂ ਉਤਰਯੋ ਆਇ। ਬੋਰਨ ਪੈ ਦਈ ਬੋਰਿ ਟਿਕਾਇ। (ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੰਨਾ ੧੪੮)

੨. ਇਹ ਬੰਦ ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ।

੩. ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ।

੪. ਤਲਾਵਾ : ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਸੈਨਾ ਦੀ ਗਜ਼ਤੀ ਟੁਕੜੀ।

ਦੋਹਰਾ : ਸੇਰ ਪਾਉ ਕੀ ਕਯਾ ਕਹੀ ਅੰਨ ਮਾਸਾ ਨ ਉਹਾਂ ਲਭਾਇੰ। ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ ਸੀ
ਪਤ ਛਿਲ ਜੜ ਨਹਿੰ ਲਭੈ ਘਾਸ ਭੀ ਨਦਰਾ ਨ ਪਾਇ।੨੮। ਨਜ਼ਰ

ਚੌਪਈ : ਖਾਣੈ ਵਸਤ ਨ ਸਿਖਨ ਲਭਾਈੰ। ਕਈ ਕੁ ਦਿਨ ਉਨ ਮਿੱਟੀ ਖਾਈ। ਲੱਭੀ, ਸਿਲੀ
ਫਿਰ ਸਿੱਖ ਬੰਦੇ ਕੇ ਢਿਗ ਗਏ। ਪਾਸ ਚੁਬਾਰੇ ਪੁਕਾਰਤ ਭਏ।੨੯।
ਤੁਮ ਹੀ ਹੋ ਆਪ ਜਾਣੀ ਜਾਣੋਂ। ਤੁਹੀਂ ਆਪ ਵਰਤਾਯੋ ਭਾਣੋਂ।
ਇੱਕ ਬਾਰ ਦੇਖ ਹਮਰੋ ਹਾਲ। ਹਮ ਪਰ ਪਾਯੋ ਭੁਖ ਬਡ ਜਵਾਲਾ।੩੦। ਗਲਬਾ, ਗਿਰਾਵਟ
ਅਬ ਉਡ ਚਲ ਤੂੰ ਔਰਹਿ ਠੌਰਾ। ਜੀਵਤ ਰਹੈਂ ਤੁਹਿ ਲੇਵੈਂ ਟੋਲ। ਹੋਰ ਥਾਂ
ਤਬ ਉਨ ਬੰਦੇ ਉੱਤਰ ਦਯੋ। ਅਬ ਹਮ ਕੋ ਤੁਮ ਚਹੈਂ ਉਡਯੋ।੩੧।
ਅਬ ਹਮ ਕਰਾਵੈਂ ਬਚਨੋ ਹਾਰਾ। ਖਾਤਰ ਜਿੰਦਗੀ ਕਿਤ ਸੰਸਾਰ। ਕੋਲ ਇਕਰਾਰ ਤੋਂ ਭੱਜਣਾ
ਉਡਨੋ ਮਨੈਂ ਤੁਮੈਂ ਕਰਵਾਯੋ। ਅਬ ਹਮ ਕੋ ਤੁਮ ਚਾਹਤ ਝੁਠਾਯੋ।੩੨। ਝੁਠਾ ਕਰਨਾ

ਦੋਹਰਾ : ਸਾਧ ਸਤੀ ਅਰ ਸੂਰਮਾ ਗਯਾਨੀ ਔ ਗਜਦੰਤਾ। ਹਾਥੀ ਦਾ ਦੰਦ
ਏ ਮੁਖ ਨਿਕਲਯੋ ਨਹਿੰ ਫਿਰੈ ਜੋ ਜੁਗ ਜਾਇ ਅਨੰਤ।੩੩।
ਬਚਨਨ ਖਾਤਰ ਸਰਪਾ ਭੀ ਪਰੈ ਕੁੰਡਾ ਮੈਂ ਆਇ। ਸੌਂਪ / ਹਵਨ ਕੁੰਡ
ਹਮ ਅਬ ਬਚਨ ਸੁ ਹਾਰ ਕੈ ਕੈਸੇ ਪੁਰਸ਼ ਅਖਾਹਿੰ।੩੪।

ਚੌਪਈ : ਬਚਨ ਖਾਤ੍ਰ ਬਲਾ ਦੇਹਿ ਗਵਾਈ। ਦੁਬਾਨਾ ਭਯੋ ਬਚਾ ਕੇ ਜਗ ਸਾਈੰ। ਪਹਿਰੇਦਾਰ / ਬਚਨ / ਸਾਈੰ
ਬਚਨ ਕਿਯੋ ਥੋ ਹਰੀਚੰਦਾ ਰਾਇ। ਬਿਕ ਗਯੋ ਚੂਹੜੇ ਦੇ ਘਰ ਜਾਇ।੩੫।
ਬਚਨ ਖਾਤ੍ਰ ਪਾਂਡਵਾ ਤ੍ਰਿਯਾ ਹਾਰੀ। ਬਚਨ ਦੇਇ ਬਨ ਸਹੀ ਖੁਆਰੀੰ। ਪਤਨੀ / ਬਨਬਾਸ ਦਾ ਕਥਣ
ਬਚਨਨ ਖਾਤ੍ਰ ਪੁਰਸ਼ ਸਿਰ ਦੇਵੈਂ। ਬਚਨਨ ਖਾਤਰ ਨਿਜ ਦੁਖ ਲੇਵੈਂ।੩੬।
ਬਚਨ ਖਾਤਰ ਤ੍ਰਿਯ ਚਿਖ ਚੜ ਸੜੈਂ। ਟਲੇ ਨਹੀਂ ਗਲ ਲਗਨੋ ਮੜੈਂ। ਸਤੀ / ਮੁਰਦੇ ਦੇ
ਬਚਨਨ ਖਾਤ੍ਰ ਚਾਕ੍ਰ ਮਰ ਰਹੈ। ਆਟਹਾ ਲੀਏ ਉਇ ਭੀ ਲੜ ਰਹੈ।੩੭। ਨੌਕਰ / ਰੁਜ਼ਗਾਰ
ਪਿਤ ਬਚਨਨ ਪਰ ਘਰਾ ਜਾਇ ਬੇਟੀ। ਕਰਾਵੈ ਨ ਨਿਜ ਕੁਲ ਕੀ ਹੇਠੀੰ। ਪਰਾਏ ਘਰ / ਬੇ-ਇਜ਼ਤੀ
ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਨਿਜ ਬਚ ਕਿਯੋ। ਕਹਿ ਬਿੱਪ੍ਰਨਾ ਸਿਰ ਦਿੱਲੀ ਦਿਯੋ।੩੮। ਬ੍ਰਾਹਮਣਾ ਦੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ 'ਤੇ

1. **ਬਲ :** ਬਲਿ ਰਾਜਾ, ਵਿਰੋਚਨ ਦੈਤ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਜਿਸ ਨੇ ਇੰਦਰ ਆਦਿ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਹਰਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਖੋਹ ਲਿਆ ਸੀ। ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਪੁਕਾਰ ਉੱਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਬਲਿ ਨੂੰ ਛਲਣ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਢਾਈ ਕਦਮ ਧਰਤੀ ਦਾਨ ਵਿੱਚ ਮੰਗੀ। ਬਲਿ ਰਾਜੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਸਮਝਾਉਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਹਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਬੈਠੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਕਦਮਾਂ ਵਿੱਚ ਧਰਤੀ ਤੇ ਆਕਾਸ਼ ਮਿਣ ਲਏ ਤੇ ਤੀਜੇ ਅੱਧੇ ਕਦਮ ਵਿੱਚ ਬਲਿ ਨੂੰ ਪਾਤਾਲ ਵਿੱਚ ਧਕੇਲ ਦਿੱਤਾ। ਬਲਿ ਦੀ ਭਗਤੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਤਾਲ ਦਾ ਰਾਜਾ ਥਾਪਿਆ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਮੰਨਦਿਆਂ ਉਸ ਦਾ ਦਵਾਰਪਾਲ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿਣਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤਾ।
2. **ਹਰੀ ਚੰਦ :** ਹਰਿਸ਼ ਚੰਦ੍ਰ, ਸੂਰਜ ਵੰਸ਼ੀ ਕਸ਼ੱਤਰੀਆਂ ਦਾ ਅਠਾਈਵਾਂ ਰਾਜਾ ਜੋ ਤ੍ਰਿਸ਼ੰਕੁ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ। ਇਹ ਬੜਾ ਧਰਮਾਤਮਾ ਤੇ ਦਾਨੀ ਸੀ। ਵਿਸ਼ਵਾਮਿਤ੍ਰ ਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਸ ਤੋਂ ਸਾਰਾ ਰਾਜ ਭਾਗ ਦਾਨ ਵਿੱਚ ਮੰਗ ਲਿਆ ਤੇ ਹਰਿਸ਼ ਚੰਦ੍ਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਚਨ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਲਈ ਅੰਤ ਇਕ ਚੂਹੜੇ ਦੇ ਘਰ ਵਿਕਣਾ ਪਿਆ ਸੀ।
3. **ਪਾਂਡਵ :** ਰਾਜਾ ਪਾਂਡੂ ਦੇ ਪੰਜ ਪੁੱਤਰ—ਯੁਧਿਸ਼ਠਰ, ਭੀਮ, ਅਰਜੁਨ, ਨਕੁਲ ਤੇ ਸਹਿਦੇਵ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਰਜੁਨ ਨੇ ਦ੍ਰੋਪਦੀ ਨੂੰ ਸਯੰਬਰ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿੱਤ ਕੇ ਲਿਆਂਦਾ ਸੀ। ਪਾਂਡਵ ਕੌਰਵਾਂ ਨਾਲ ਜੂਏ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਭਾਗ ਹਾਰ ਗਏ ਤੇ ਬਨਵਾਸ ਕੱਟਣਾ ਪਿਆ ਸੀ।

ਦੋਹਰਾ : ਆਨ ਚਿਤ ਬਾਬੈ ਬਚ ਕਹੇ ਤਾਂਕੀ ਪੜ ਗਈ ਲਾਜ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ
ਪ੍ਰਾਣ ਉਣਹਤਰਨਾ ਮੈਂ ਤਜੈ ਹੀਣ ਹੋਇ ਮਤਵਾਜਾ ।੩੯। ੬੯ਵੇਂ ਸਾਲ / ਮਤਹੀਣ

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਸਿੱਖਨ ਨੇ ਬੰਦੇ ਕੌ ਪੂਛਾ । ਬਾਬੇ ਬਚਨ ਕੌਣ ਕੀਯੋ ਉਛਾ । ਐਸਾ
ਕਹੀ ਬੰਦੈ ਮਧ ਗੁਰ ਗ੍ਰੰਥ ਬਾਣੀ । ਸੱਤ੍ਰਨ ਮੈਂ ਮਤ ਹੀਣ ਬਖਾਣੀ ।੪੦।
ਜੋ ਸੱਤ੍ਰਨਾ ਮੈਂ ਹਮ ਜੀਵਤ ਰਹੈ । ਤੋਂ ਮਤਿ ਹੀਣ ਹਮ ਨਿਜ ਬਚ ਕਹੈ । ਸੱਤਰ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ
ਵਹੀ ਬਚਨ ਮੁੜ ਲਾਗੈ ਮੋਹਿ । ਤੋਂ ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ ਹਮ ਕੋ ਹੋਹਿ ।੪੧।
ਇਸੀ ਉਲਾਮਯੋਂ ਨਿਜ ਤਜੈ ਪਰਾਣ । ਸਤਿਗੁਰ ਬਚਨ ਨਿਜ ਕੀਏ ਪ੍ਰਮਾਣ । ਉਲਾਂਭੇ ਕਾਰਣ / ਸੱਚੇ
ਜੋ ਵੈ ਬਚਨ ਨ ਨਿਜ ਸਚ ਠਾਣਤਾ । ਗ੍ਰੰਥ ਵਾਕ ਉਨ ਝੂਠ ਪਛਾਣਤ ।੪੨। ਜਾਣਦੇ ਹਨ
ਹਮ ਨੈ ਤੁਮ ਸੋ ਬੰਧਯੋ ਕਰਾਰਾ । ਲੋਕਨ ਕੈ ਮਧਾ ਉਚ ਪੁਕਾਰ । ਵਾਅਦਾ / ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ
ਜੋ ਅਥ ਮੈਂ ਬਚ ਜਾਉਂਗੁ ਹਾਰ । ਕਿਮ ਢੋਈ ਉਸ ਮਿਲੈ ਦੁਬਾਰਾ ।੪੩। ਪਨਾਹ / ਰੱਖੀ ਦਰਗਾਹ

੬੧. ਪ੍ਰਸੰਗ ਕਾਲੀ ਕੇ ਭੱਛ ਕੌ

ਚੌਪਈ : ਔਰ ਕਹੀ ਇਕ ਬੰਦੇ ਬਾਤ । ਸਵਾ ਲੱਖ ਕਰਨੋ ਥੋ ਘਾਤ । ਮਾਰਨਾ ਸੀ
ਸੋ ਪੂਰੇ ਹਮ ਤੇ ਨਹਿੰ ਭਯੋ । ਬਾਕੀ ਦੇਣੋ ਬਹੁ ਹਮ ਰਹਯੋ ।੧।
ਜਿਮ ਸਵਾ ਕੋਟਾ ਕਹਯੋ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇਣਾ । ਸੋਊ ਉਧਾਰ ਰਹਯੋ ਪੰਥ ਪੈ ਦੇਣਾ । ਸਵਾ ਕੁੱਝ
ਇਤਨੇ ਮਰੇ ਜੁ ਸ਼ਸਤ੍ਰਨ ਨਾਰਾ । ਤੋਂ ਕਾਲੀ ਕੋ ਪੁਜੁ ਅਹਾਰਾ ।੨। ਨਾਲ / ਦੁਰਗਾ ਦਾ ਭੋਜਨ
ਪੰਝੀ ਲਖ ਥੋ ਪਿਥੋਰੇ ਮੁਢਾਏ । ਕਾਲੀ ਰੱਜੀ ਨ ਵਹਿ ਲਯੋ ਖਾਏ ।
ਦੀਨਾ ਖਾਤੁ ਥੀ ਮੁਹੰਮਦ ਜਗਾਈ । ਆਲ ਉਲਾਦਾ ਉਸੈ ਭੀ ਖਾਈ ।੩। ਇਸਲਾਮ / ਖਾਨਦਾਨ
ਜੋਊ ਜਗਾਵੈ ਰਜਾਵੈ ਨਾਹਿ । ਵਹਿ ਭੀ ਉਸਕੋ ਛੋਡੈ ਨਾਹਿ ।
ਜੋਊ ਜਗਾਵੈ ਰਜਾਵੈ ਭੀ ਓਹੀ । ਅੰਸ ਬੰਸ ਉਸ ਸੁਖ ਰਹਿੰ ਦੋਈ ।੪।

ਦੋਹਰਾ : ਸਤਿਜੁਗ ਮੈ ਦੇਵਨਾ ਜਗੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰ ਪੇਖੀ ਤੋਇ । ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ
ਤ੍ਰੇਤੋ ਰਜਾਈ ਰਾਮਾ ਜੀ ਸਣ ਪਰਵਾਰੀ ਸੋਇ ।੫। ਤ੍ਰੇਤੇ ਜੁਗ ਵਿੱਚ / ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ
ਦ੍ਰਾਪਰਾ ਜਗਾਇ ਸੁ ਪਾਂਡਵਨਾ ਕਾਲੀ ਕਰਾਯੋ ਅਹਾਰਾ । ਦੁਆਪਰ ਜੁਗ ਵਿੱਚ / ਪਾਂਡਵਾਂ ਨੇ / ਭੋਜਨ
ਦੀਨੋ ਓਨ ਰਜਾਇ ਸਭ ਜੋ ਕਾਲੀ ਪਰਵਾਰ ।੬।
ਕਾਲੀ ਜਗਾਈ ਨਹਿੰ ਭਲੀ ਬਿਨ ਜਗੇ ਸਰੈ ਨਹਿੰ ਕਾਜਾ । ਕੰਮ ਸੰਵਰਦਾ ਨਹੀਂ
ਕਾਲੀ ਰਜਾਵੈ ਜੋ ਕੋਊ ਹੋਇ ਚੱਕ੍ਰਵਰਤਾ ਤਿਸ ਰਾਜ ।੭। ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਰਾਜਾ

੧. ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :
ਦਸ ਬਾਲਤਣਿ ਬੀਸ ਰਵਣਿ ਤੀਸਾ ਕਾ ਸੁੰਦਰੁ ਕਹਾਵੈ ॥
ਚਾਲੀਸੀ ਪੁਰੁ ਹੋਇ ਪਚਾਸੀ ਪਗੁ ਖਿਸੈ ਸਠੀ ਕੇ ਬੋਢੇਪਾ ਆਵੈ ॥
ਸਤਰਿ ਕਾ ਮਤਿਹੀਣੁ ਅਸੀਹਾਂ ਕਾ ਵਿਉਹਾਰੁ ਨ ਪਾਵੈ ॥
ਨਵੈ ਕਾ ਸਿਹਜਾਸਣੀ ਮੂਲਿ ਨ ਜਾਣੈ ਅਪ ਬਲੁ ॥
ਢੋਲਿਮੁ ਢੂਢਿਮੁ ਡਿਠੁ ਮੈ ਨਾਨਕ ਜਗੁ ਧੁਏ ਕਾ ਧਵਲਹਰੁ ॥ (ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ ੧੩੮)
੨. ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਸਿਧਾਂਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ।
੩. ਪਿਥੋਰਾ : ਰਾਇ ਪਿਥੋਰਾ, ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਰਾਜ ਚੌਹਾਨ, ਅਜਮੇਰ ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਰਾਜਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ੧੧੯੨ ਈ. ਵਿੱਚ ਸ਼ਹਾਬਉਦੀਨ ਗੌਰੀ ਨੇ ਤਰਾਵੜੀ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਹਾਰ ਦੇ ਕੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਸਲਤਨਤ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਰੱਖੀ ਸੀ ।

ਚੌਪਈ : ਕਲਜੁਗ ਮੈਂ ਜਿਨ ਕਿਨ ਜਗਵਾਈ। ਰਜੀ ਨ ਕਿਸ ਤੇ ਉਨ ਪੈ ਪਈ ਆਈ।

ਉਲਟੀ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਪੈ ਗਈ

ਮੈਂ ਧਾਰਯੋ ਚਿਤ ਸਿੰਘਨ ਖੁਵਾਊਂ। ਸੋ ਟਰੀ ਉਨੈਂ ਤੈਂ ਪਰੀ ਹਮ ਆਊਂ।੮। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਟਲ ਕੇ

ਦੋਹਰਾ : ਤਬ ਬੰਦੈ ਸਿਖਨ ਕਹਯੋ ਇਤਨੈ ਕੰਮ ਕਰ ਜਾਹੁ।

ਬਾਕੀ ਸਵਾ ਜੁ ਲਾਖ ਕੀ ਸਿਰ ਉਤਨੇ ਚੜਵਾਹੁ।੯।

ਭੇਟਾ ਕਰਾਓ, ਮਰਵਾਓ

ਚੌਪਈ : ਉਨ ਸਿੱਖਨ ਇਮ ਹੀ ਮੰਨ ਲਈ। ਉਠ ਘੋੜਾ ਸਿਰ ਮਾਰਹਿ ਦਈ।

ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ

ਬਾਕੀ ਕੁੱਤੇ ਬਿਲੇ ਕਟਾਏ। ਮੁਰਦੇ ਖਾਣ ਨੂੰ ਜੋ ਥੇ ਆਏ।੧੦।

ਕੱਟੇ ਦਿੱਤੇ, ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ

ਤੋਂ ਭੀ ਮਰੇ ਉਹਾਂ ਕਿਛੁ ਥੋੜੇ। ਪੁਜੇ ਨਹੀਂ ਉਨ ਲੇਖੇ ਜੋੜੇ।

ਉਥੇ / ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ

ਤੋਂ ਬੰਦੇ ਉਨ ਦੀਨੋ ਆਖ। ਮਾਰੇ ਮਖੀਆਂ ਹੋਹਿ ਸਵਾ ਲਾਖ।੧੧।

ਤਬ ਕਈ ਲੋਕਨ ਯੋਂ ਮਨ ਆਈ। ਬੰਦਾ ਦਿਵਾਨੋ ਅਬ ਭਯੋ ਭਾਈ।

ਪਾਗਲ

ਕਈਅਨ ਕਰੀ ਜੁ ਬੰਦੇ ਕਹੀ। ਸੁਨਤ ਅਚੰਭੋ ਨਠ ਗਏ ਕਈ।੧੨।

ਅਚੰਭਾ, ਅਨੋਖੀ ਗੱਲ

ਸਿੱਖ ਸਿਦਕੀ ਜੋ ਪ੍ਰਣ ਕੇ ਪੂਰੇ। ਸੋ ਆਖੈਂ ਹਮ ਮਰੈਂ ਹਜੂਰੇ।

ਬੰਦੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ

ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਅਬ ਕਿਆ ਛਡ ਜਾਹਿ। ਕਈਅਨ ਨਠਤ ਨ ਪੁੱਛੀ ਸਲਾਹਿ।੧੩।

ਦੋਹਰਾ : ਸਿਖ ਜੋ ਸਿਦਕੀ ਥੇ ਰਹੇ ਤਿਨ ਚਿਤ ਯੋਂ ਲਈ ਧਾਰ।

ਔਰ ਬਾਤ ਅਬ ਨਹਿ ਭਲੀ ਭਲੀ ਮੌਤ ਇਸ ਨਾਖਾ।੧੪।

ਨਾਲ

ਭੁੱਖਨ ਕੇ ਤਨ ਸੁਕ ਗਏ ਰਹੇ ਸੁ ਸਸਕਤ ਪ੍ਰਾਣ।

ਸਾਹ ਸਿਸਕਦਾ ਸੀ

ਲਖੀ ਨ ਹਿੰਮਤ ਸਿਖਨ ਮੈਂ ਤੁਰਕ ਢੁਕੇ ਢਿਗਾ ਆਣ।੧੫।

ਵੇਖੀ / ਨੌੜੇ ਆ ਗਏ

ਚੌਪਈ : ਤੋਂ ਢਿਗ ਢੁਕ ਉਨ ਪਾਯੋ ਘੇਰੇ। ਨੀਹਲਾ ਕੰਧ ਢੁਕ ਬਹੇ ਚੁਫੇਰੇ।

ਨੀਵੀਂ ਕੰਧ

ਸੁ ਸੁਨੀਓਂ ਅਬ ਭੂਖ ਕਹਾਨੀ। ਗੁਰਦਾਸਪੁਰੈ ਮਧ ਜਿਮੈਂ ਬਿਹਾਨੀ।੧੬।

ਜਿਵੇਂ ਬੀਤੀ

ਇਕ ਟੁਕੜੇ ਕੋਈ ਬਾਹਰੋਂ ਗੇਰੈ। ਤਿਸਕੋ ਚਿਮਰੈ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ।

ਗਿਰਾਏ, ਸੁੱਟੇ / ਚਿਮੜਨਾ

ਜੂਠ ਸੂਚ ਕੋਊ ਪੁਛੈ ਨ ਬਾਤ। ਨੀਚੋਂ ਖੋਸਾ ਉਚ ਲੈ ਖਾਤ।੧੭।

ਖੋਹ ਕੇ

ਤ੍ਰਬੁਜ ਖ੍ਰਬੁਜ ਕੋ ਖੋਪਰਾ ਬਗਾਰੈ। ਇਕ ਇਕ ਪਰ ਗਿਰ ਦਸ ਦਸ ਪਾਰੈ।

ਛਿੱਲੜ / ਵਗਾਹ ਕੇ

ਜੋ ਕੋਊ ਨੀਚਯੋਂ ਟੁਕੜਾ ਦਿਖਾਵੈ। ਕੰਧੋਂ ਡਿਗ ਡਿਗ ਉਸ ਵਲ ਪਾਵੈ।੧੮।

ਰੋਟੀ ਸੋ ਉਨ ਚੰਦ ਦਿਸ ਪਾਵੈ। ਹੱਥ ਉਠਾਵੈਂ ਹੱਥ ਨਹਿ ਆਵੈ।

ਏਕਮ ਦਾ ਚੰਦ, ਦੁਰਲੱਭ

ਜੇਤੀ ਬਾਤ ਉਹਾਂ ਭੁਖ ਕੀ ਭਈ। ਸੋ ਸਭ ਹਮ ਤੇ ਲਿਖੀ ਨ ਗਈ।੧੯।

ਜਿਤਨੀ

ਦੋਹਰਾ : ਸੋ ਭੀ ਬੰਦੈ ਤੇ ਸੰਗੈ ਅੰਦਰ ਦੇਹਿ ਨ ਪੈਰ।

ਡਰਦੇ

ਮਤ ਕਤ ਕਰੈ ਸੁ ਛਲ ਕੋਊ ਹੁਇ ਜਾਇ ਬਿੱਲੀਓ ਸ਼ੇਰ।੨੦।

ਚੌਪਈ : ਤੋਂ ਭੀ ਬੰਦੇ ਨਿਕਟ ਨ ਆਵੈਂ। ਜਨ ਉਨ ਭੂਖੋ ਬੰਦੇ ਹੀ ਖਾਵੈਂ।

ਬੰਦੇ ਤੇ ਯੋਂ ਡਰੈਂ ਤੁਰਕਾਨ। ਮਾਰਯੋ ਸ਼ੇਰ ਮਤ ਲੈ ਉਠੇ ਪ੍ਰਾਨ।੨੧।

ਮਤਾਂ ਜੀਉਂ ਨਾ ਪਵੇ

- ਬੰਦੇ ਤੇ ਇਤਿ ਬਿਧਿ ਵੈ ਡਰੈਂ। ਮਤ ਕਤ ਔਰ ਬੰਦਈ ਆ ਪਰੈਂ। ਆ ਪੈਣ
 ਕਈ ਕਹੈਂ ਕੁੰਡਾ ਬੰਦੈ ਬਣਾਈ। ਸ੍ਰਪਨ ਜਿਮਾ ਆਪ ਮਰੈਂ ਸਿੰਘ ਆਈ।੨੨। ਹਵਨ ਕੁੰਡ
 ਜੇ ਕੋ ਬੰਦੇ ਪੈ ਖਰਚ ਪੁਚਾਵੈ। ਫਿਰ ਬੰਦੇ ਨਹਿੰ ਹਮ ਹਥ ਆਵੈ।
 ਜੈਸੇ ਪਿਆਸੇ ਮੁਖ ਪਰੇ ਪਾਨੀ। ਪਯਾਸ ਮਿਟੈ ਹੋਵੈ ਸਵਧਾਨੀ।੨੩। ਸਾਵਧਾਨ
- ਦੋਹਰਾ : ਜੈਸੇ ਡਡਾ ਹੁਇ ਪਰਯੋ ਜੇਠ ਘਾਮ ਮੁਰਝਾਇ। ਡੱਫੂ / ਜੇਠ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਗਰਮੀ
 ਬਰਖਾ ਪਰਤੇ ਸਾਰ ਹੀ ਹੋਵਤ ਸਭ ਜੀਵਾਹਿੰ।੨੪। ਹਰਾ ਭਰਾ
 ਤੁਰਕ ਦਲੀਲਾਂ ਬਹੁ ਕਰੈਂ ਕਰ ਕਰ ਯੋ ਸੰਕਾਹਿੰ। ਡਰਦੇ ਸਨ
 ਮਤ ਕਤ ਖਾਲਸੋ ਆ ਰਲੈ ਆਕੀ ਹੁਇ ਗੜ੍ਹ ਮਾਂਹਿੰ।੨੫। ਮਾਲਸਾ / ਬਾਗੀ
- ਚੌਪਈ : ਅਬ ਇਨ ਕੋ ਕਿਮ ਥੋੜੇ ਕਰੋ। ਮਾਰ ਕੂਟ ਕਰ ਬਾਹਰ ਨਿਕਰੋਂ। ਨਿਕਲੋਂ
 ਥੋੜੇ ਕਰ ਬੰਦੇ ਫੜ ਲਯੋ। ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਫੜ ਭੇਜਹਿ ਦਯੋ।੨੬।
 ਯੋ ਤੁਰਕਨ ਮਿਲ ਗਲ ਠਹਿਰਾਈ। ਏਕ ਓਰਾ ਦਯੋ ਰਾਹ ਕਢਾਈ। ਪਾਸੋ / ਰਾਹ ਛੱਡ ਦਿਓ
 ਇਮ ਕਹਿ ਤੁਰਕ ਦਿਵਾਯੋ ਹੋਕੋਂ। ਰਸਤੋ ਲਿਹੈ ਔ ਨਿਕਲ ਜਾਹੁ ਲੋਕੋਂ।੨੭। ਵੰਡੋਰਾ / ਨਿਕਲ ਜਾਓ
 ਛਡ ਛਡ ਸ਼ਸਤਰ ਲਾਗੇ ਜਾਣ। ਭੁਖ ਕੀਏ ਥੇ ਲੋਕ ਹਰਾਣਾ। ਦੁਖੀ, ਤੰਗ
 ਸਿਖ ਸਿਦਕੀ ਕਛੁ ਥੋੜੇ ਰਹੇ। ਛਡ ਹਥਿਆਰ ਸੋਊ ਪੈ ਰਹੇ।੨੮।
 ਜੋ ਕੋਊ ਉਨ ਛੋੜਯੋ ਚਹੈ। ਇਕ ਕੀ ਜਗਾ ਅਗਯੋਂ ਦਸ ਕਰੈਂ।
 ਮਝੈਲ ਅੜਬਾਈ ਛੋੜੈ ਨਾਂਹਿੰ। ਲੜਨ ਮਰਨ ਤੇ ਨਹਿੰ ਸੰਕਾਹਿੰ।੨੯। ਹਠ / ਡਰ
- ਦੋਹਰਾ : ਰੱਸੀ ਜਲੀ ਨ ਵਟ ਜਲਯੋ ਬਲਾ ਗਯੋ ਨ ਗਯੋ ਗੁਮਾਨਾ। ਸ਼ਕਤੀ / ਜਿਦ
 ਸ਼ਸਤਰ ਛੁਟੇ ਨ ਬਲ ਛੁਟਯੋ ਐਸ ਮਝੈਲ ਜੁਆਨ।੩੦।
 ਲਰਨੇ ਤੇ ਵੈ ਕਯਾ ਡਰੈਂ ਰਹੇ ਸਾਸ ਉਨ ਦੁਕਾ। ਮਰਨ ਕਿਨਾਰੇ ਸਨ
 ਇਮ ਭੀ ਉਨਕੋ ਨਹਿੰ ਛੋੜੈ ਯਾ ਮੈਂ ਥੋ ਨਹਿੰ ਲੁਕਾ।੩੧। ਲੁਕ ਛਿਪਾ
- ਚੌਪਈ : ਉਨਕੀ ਸੂਰਤ ਤੇ ਡਰ ਲਾਗੇ। ਜਨ ਕਰ ਗੋਰੋਂ ਨਿੱਕਲ ਭਾਜੇ। ਕਬਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ
 ਉਪਰ ਹਡ ਨਹਿੰ ਦੀਸੈ ਮਾਸ। ਜਨ ਏ ਮੁਏ ਭਰਤ ਹੈ ਸਾਸ।੩੨। ਜਿਵੇਂ ਮੁਰਦੇ ਵਿਚ ਸਾਹ ਭਰੇ ਹੋਣ
 ਬਿਨ ਸਾਸਨ ਜਨੁ ਮੁਰਦੇ ਤੋਰੋਂ। ਭਾਨਮਤੇ ਜਨ ਜਾਦੂ ਜੋਰੋਂ। ਜਿਵੇਂ ਜਾਦੂ ਨਾਲ ਅੰਗ ਜੋੜੇ ਹੋਣ
 ਤਨ ਕੀ ਹੱਡੀ ਸਥ ਦਿਸ ਪਾਹਿੰ। ਫੂਕ ਮਾਰੀ ਤੇ ਜਨੁ ਉਡ ਜਾਹਿੰ।੩੩।
 ਜਨ ਕਰ ਕਾਗਜ ਗੁਡੀ ਬਨਾਈ। ਸਾਥ ਪਵਨਾ ਕੇ ਉਡ ਉਡ ਆਈ। ਪਤੇਗ / ਹਵਾ ਦੇ ਨਾਲ
 ਕਈ ਕਹੈਂ ਉਨ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਾਸ। ਹਮ ਦੇਖ ਆਯੋ ਉਨ ਜਾ ਕਰ ਪਾਸ।੩੪।
 ਐਸੀ ਦਸ਼ਾ ਉਨੈਂ ਪੈ ਆਈ। ਮਰਨੋਂ ਪਰੇ ਜੀਵਤ ਗਤਾ ਪਾਈ। ਮਰਨੋਂ ਪਰੇ ਦੀ ਅਵਸਥਾ
 ਔਰ ਲਿਖਤ ਕਿਛੁ ਬਨੈ ਨ ਬਾਤ। ਹਿਯ ਤੜਫੈ ਸੁਨ ਚਿਤ ਕੰਪਾਤਾ।੩੫।

ਹਿਰਦਾ ਤੜਫਦਾ / ਕੰਬਦਾ ਹੈ

- ਹਿੰਦੂ ਮਿਥਿਹਾਸ ਅਨੁਸਾਰ ਜਨਮੇਜੇ ਦੇ ਪਿਤਾ ਪਰੀਕਸ਼ਿਤ ਨੂੰ ਤਕਸ਼ਕ ਨਾਮੀ ਸੱਪ ਨੇ ਡੰਗ ਲਿਆ ਸੀ। ਜਨਮੇਜੇ ਨੇ ਬਾਪ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਸਰਪ ਮੇਧ ਯੱਗ ਰਚਿਆ। ਜਿਸ ਦੇ ਹਵਨ ਕੁੰਡ ਵਿੱਚ ਅਨੰਤ ਸੱਪ ਆ ਕੇ ਭਸਮ ਹੁੰਦੇ ਗਏ।
- ਭਾਨਮਤੇ : ਭਾਨਮਤੀ, ਰਾਜਾ ਭੋਜ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ ਜੋ ਜਾਦੂ ਟੂਣੇ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਮਾਹਿਰ ਸੀ। ਇਹ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਦੂ ਦੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਲਈ ਬੜੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੀ।
- ਇਹ ਬੰਦ ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ।

ਬੰਦੇ ਕੀ ਗਤ ਹਮ ਨਹਿ ਜਾਨੀ। ਕਬ ਖਾਇ ਅਨਾਜ ਕਬ ਪੀਐ ਪਾਨੀ।
ਜੋ ਕੋਊ ਪੁਛੈ ਕਹਿ ਬ੍ਰਤ ਮੈਂ ਰਾਖਾ। ਦੇਖਤ ਲੋਕ ਨ ਉਨ ਕੁਛ ਚਾਖਾ।੩੬। ਵਰਤ ਰੱਖਿਆ ਹੈ / ਚੱਖਦਿਆਂ
ਕੋਈ ਕਹੈ ਉਸ ਦੇ ਜਾਂਹਿ ਬੀਰ। ਕੋਊ ਕਹੈ ਉਸ ਤਪੀਓ ਸਰੀਰ।
ਕੋਊ ਕਹੈ ਉਸ ਬੂਟੀ ਖਾਈ। ਜਾਂ ਤੇ ਉਸ ਭੁਖ ਗਈ ਤਜਾਈ।੩੭। ਭੁੱਖ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ

੬੨. ਪ੍ਰਸੰਗ ਬੰਦੇ ਕੈ ਪਕਿੜਨੇ ਕੋ

- ਦੋਹਰਾ : ਤਬ ਬੰਦੇ ਸੱਦ ਸਿੱਖ ਸਭ ਐਸੇ ਕਹਯੋ ਉਚਾਰ।
ਅਬ ਹਮ ਤੁਰਕਨ ਸਿਰ ਦੇਵੈ ਸੁਟ ਦੇਵੋ ਹਥਿਆਰ।੧।
- ਚੌਪਈ : ਸੋਊ ਬਾਤ ਸਿੱਖਨ ਮੰਨ ਲਈ। ਕਿਨੈ ਨ ਅਗਯੋਂ ਗਲ ਉਲਟਈ। ਉਲਟਾਈ, ਮੋੜੀ
ਜਾਇ ਸਕਯੋ ਜੋ ਬੰਦੈ ਪਾਸ। ਧਰੇ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਜਾ ਅੰਗੇ ਤਾਸਾ।੨। ਤਿਸ ਅੰਗੇ
ਬਡੇ ਦ੍ਰਵਾਜੇ ਸੋ ਦਏ ਖੋਲ। ਕੋਊ ਮਾਰੋ ਹਮ ਉਨ ਕਹਯੋ ਬੋਲ।
ਕਈਅਨ ਸ਼ਸਤਰ ਉਨ ਵਲ ਫੈਕੇ। ਕਈਅਨ ਭੰਨ ਸਾੜੈ ਠੈਕੇ।੩। ਠੱਗਾ, ਭੁਤਕਾ, ਮੁਸਲ
- ਦੋਹਰਾ : ਤਬ ਨਿਬਾਬਾ ਨੇ ਸੁਨ ਲਈ ਕਹੀ ਜੁ ਬੰਦੈ ਬਾਤ। ਅਬਦੁਸਮੰਦ ਖਾਨ
ਖੁਸ਼ੀ ਭਈ ਸ਼ਾਦੀ ਆਈ ਮਨ ਮੈਂ ਸੋ ਗਰਬਾਤਾ।੪। ਗਰਭ, ਹੰਕਾਰ
- ਛੰਦ : ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਸੁਟਾਏ। ਨਬਾਬ ਸੁਨ ਪਾਏ।
ਨਿਬਾਬ ਗ੍ਰਬਾਯੋ। ਨਹਿ ਅੰਗ ਸਮਾਯੋ।੫। ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਮਾਉਂਦਾ
ਤਿਨ ਲੋਕ ਸਦਾਏ। ਵਲ ਬੰਦੈ ਘਲਾਏ। ਭੋਜੇ
ਬੰਦੈ ਫੜ ਲਯਾਓ। ਨਹਿ ਦੇਰ ਲਗਾਓ।੬।
- ਦੋਹਰਾ : ਿਫਰ ਨਿਬਾਬ ਸਭ ਸਦ ਕਹਯੋ ਬੇ ਜਿਤਨੇ ਫੁਜਦਾਰਾ। ਫੋਜਦਾਰ
ਬੰਦੈ ਸ਼ਸਤਰ ਸੁਟ ਦਏ ਉਸ ਮਾਰਨ ਨਹਿ ਦਰਕਾਰਾ।੭। ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਠੀਕ ਨਹੀਂ
- ਛੰਦ : ਸੋ ਸੁਨ ਕੈ ਦੋੜੇ। ਕਈ ਲੁੱਟਨ ਧੋੜੇ। ਭੱਜੇ, ਧਾਏ
ਉਨ ਇਮ ਸਿਖ ਜਾਤੇ। ਜਨ ਉਘੈ ਮਾਤੇ।੮। ਉਘਲਾ ਰਹੇ, ਬੇਹੋਸ਼
- ਚੌਪਈ : ਲੀਯੋ ਚੁਫੇਰਿਯੋ ਚੁਬਾਰੇ ਘੇਰ। ਤੋ ਭੀ ਦਿਸੇ ਉਸ ਸਸਕਤਿਯੋ ਸ਼ੇਰ। ਸਿਸਕਦਾ ਹੋਇਆ ਬੇਰ
ਡਰ ਕਰ ਕੋਊ ਨੇਰਾ ਨ ਆਵੈ। ਭੈ ਕਰ ਮਨ ਮੈਂ ਬਹੁ ਸੰਕਾਵੈ।੯। ਨੇੜੇ / ਡਰਨ
- ਦੋਹਰਾ : ਢੁੱਕ ਚੁਬਾਰੇ ਢਿਗ ਖੜੇ ਅੰਦਰ ਬੜਨੋ ਸੰਕਾਹਿੰ। ਵੜਨ ਤੋਂ / ਡਰਨ
ਚੁਪ ਕੀਤੇ ਬੰਦੇ ਦੇਖ ਕੈ ਤੋ ਜਾਇ ਫੜੀ ਤਿਹ ਬਾਹਿੰ।੧੦।

੧. ਇਹ ਦੋਹਰਾ ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ।

ਚੌਪਈ : ਫੜ ਬੰਦੇ ਕੇ ਬਾਹਰ ਲਯਾਏ। ਲੋਹ ਪਿੰਜਰੇ ਤਬ ਲਯੋ ਪਾਏ।
 ਔਰ ਸੰਗਲ ਥਾਇ ਚਾਰ ਅੜਾਏ। ਪਗ ਬੇੜਾ ਗਲ ਤਬਕਾ ਘਟਾਏ।੧੧। ਜੰਜੀਰ / ਤਉਕ, ਭਾਰੀ ਕੜਾ
 ਹੱਥ ਹਥੌੜੀ ਲੱਕ ਜੰਜੀਰਾ। ਬੰਦਾ ਬੰਧਯੋ ਇਤ ਤਤਬੀਰਾ। ਹਥਕੜੀ / ਸੰਗਲ / ਏਸ ਤਰੀਕੇ
 ਦੋਇ ਤਰਫਾ ਦੁਇ ਮੁਗਲ ਬਯਾਏ। ਨਾਲ ਉਸੈ ਕੈ ਉਇ ਨਰੜਾਇ।੧੨। ਦੋਹੀ ਪਾਸੀ / ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤੇ
 ਕਹੈ ਬੰਦਾ ਮਤ ਜਾਵੈ ਉੱਡਾ। ਨਾਲ ਗੱਡੇ ਦਏ ਸੰਗਲ ਗੱਡਾ।
 ਤੋਰ ਦੀਓ ਸੋ ਦਿੱਲੀ ਰਾਹੁ। ਛੋਟੀ ਬਡੀ ਲਯੋ ਮਜਲੀ ਲਾਹਿ।੧੩। ਮੰਜਲਾਂ ਮਾਰਦੇ
 ਸਿੱਖ ਬੰਦੈ ਸੰਗ ਬੰਧ ਜੋ ਤੋਰੇ। ਦੁਇ ਦੁਇ ਇਕ ਇਕ ਬੇੜੀ ਜੋੜੇ। ਇਕ ਬੇੜੀ ਵਿੱਚ ਦੋ ਬੰਨੇ
 ਇਕ ਪਾਸਨ ਉਨ ਕੇ ਹਥ ਜੋੜੇ। ਇਕ ਇਕ ਛੋੜੇ ਕਿਰਿਆ ਲੋੜੇ।੧੪। ਸਰੀਰ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਲਈ

ਦੋਹਰਾ : ਤੈਂ ਭੀ ਗੱਡਯਨ ਪਰ ਬੰਦੇ ਦੀਨੋਂ ਰਿਜਕ ਲਗਾਏ।
 ਭੁੱਨਾਂ ਕੱਚਾ ਜਿਮ ਬਨੈ ਤਿਮ ਸਿਖ ਲੇਵੈ ਖਾਇ।੧੫। ਭੁੰਨਿਆ ਜਾਂ ਕੱਚਾ

ਚੌਪਈ : ਸਬ ਹੀ ਪਕੜੇ ਸਾਥੇ ਜਾਇ। ਪੜੈਂ ਬਾਣੀਆਂ ਨਹਿੰ ਸੰਕਾਹਿੰ। ਡਰ ਨਹੀਂ ਸੀ
 ਇਕਤ ਹਥ ਤੇ ਰਬਾਬ ਬਜਾਵੈ। ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਗਿਰੇ ਉਨ ਚੁਕੇ ਨ ਜਾਵੈ।੧੬।
 ਸ਼ਬਦ ਪੜੈਂ ਜੋ ਮਰਨੇ ਵਾਰੋ। ਜੀਵਣ ਬੂਠੋ ਸਬਦ ਉਚਾਰੋ। ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ
 ਸਾਧੋ ਯਹ ਮੁਰਦਨ ਕੋ ਗਾਉ। ਯਾ ਜਗ ਮੈਂ ਕੋਊ ਰਹਿਨ ਨ ਪਾਉ।੧੭। ਮੁਰਦਿਆਂ ਦਾ ਪਿੰਡ
 ਸਿਦਕਾ ਸਬੂਰੀ ਜਿਸ ਪੈ ਰਹੀ। ਸੱਚ ਮਜ਼ਹੂਰੀ ਤਿਸੈ ਕਮਈ। ਯਕੀਨ / ਸਬਰ / ਮਜ਼ਦੂਰੀ / ਕਮਾਈ
 ਇਮ ਕਰ ਦੁਖ ਕੋ ਸੁਖ ਕਰ ਮਾਨਾ। ਜੀਵਨ ਤਜ ਬਹਿੰ ਮਰਨ ਮਨ ਠਾਨਾ।੧੮। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ
 ਸ਼ਬਦਨ ਪੜੈਂ ਖੜਿ ਕਰੈ ਅਰਦਾਸ। ਦੁਸ਼ਟ ਤੁਰਕਨ ਕੋ ਆਖੈ ਨਾਸ।
 ਜਹਿੰ ਜਹਿੰ ਖਾਲਸੇ ਹੁਇ ਪਰਗਾਸ। ਖਾਲਸੈ ਨਿਬਾਹੁ ਹੈ ਕੇਸੀਂ ਸਾਸਾ।੧੯। ਕੇਸਾਂ ਤੇ ਸਵਾਸਾਂ ਨਾਲ
 ਤੁਰਕ ਸੁਣੈਂ ਸੁਣ ਗੁੱਸਾ ਕਰੈ। ਮਰਨ ਮੰਗੈਂ ਸਿੰਘ ਸੇ ਕਤ ਡਰੈਂ। ਮੌਤ ਮੰਗਦੇ ਸਨ
 ਕਮਾਵੈਂ ਸਿਦਕ ਨ ਕਿਸ ਤੇ ਡਰਹੀਂ। ਏਕ ਆਸ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਕਰਹੀਂ।੨੦।

ਦੋਹਰਾ : ਢਿਗ ਸ੍ਰੰਦ ਡੇਰੋ ਪਯੋ ਸਿੰਘ ਤੋਰੇ ਮੱਧ ਬਜਾਰ।
 ਜਿਨ ਕੇ ਸਿੰਘਨ ਘਰ ਲੁਟੇ ਤਬ ਦੇਖ ਦੇਹਿੰ ਉਨ ਗਾਰ।੨੧। ਗਾਲ੍ਹਾਂ

ਚੌਪਈ : ਸ਼ਬਦ ਪੜੁਤ ਸਿੰਘ ਜਾਹਿੰ ਬਜਾਰ। ਲੋਕ ਦੇਖ ਉਨ ਦੇਵੈਂ ਗਾਰ।
 ਸਿੰਘਨ ਕਬ ਨਿਜ ਬਾਨਾ ਬਿਸਾਰੀ। ਇਕ ਕੀ ਸੋ ਸਿੰਘ ਦੇਵੈਂ ਗਾਰੀ।੨੨। ਆਦਰ / ਵਿਸਾਰੀ, ਭੁਲਾਈ
 ਫਿਰ ਸ਼ਹਿਰੀ ਫੜ ਢੀਮਨ ਡੇਰੇ। ਹਮਰੇ ਘਰ ਤੁਮ ਲੂਟ ਸੁ ਲਏ। ਪੱਥਰਾਂ ਦੀ ਮਾਰ
 ਸਿੰਘ ਕਹੈਂ ਹਮ ਅਥ ਕਬ ਟਲੈਂ। ਡਿਗ ਪੜ ਗੱਡਯਨ ਤੇ ਭਏ ਖਲੇ।੨੩। ਗੱਡਿਆਂ 'ਤੇ ਖੜੋਤੇ
 ਮਰਨ ਕੀਓ ਬੋ ਸਿੰਘਨ ਪ੍ਰਵਾਨ। ਨਹਿੰ ਸਿੰਘ ਛੁਡਤ ਦੰਗੇ ਕੀ ਬਾਣਾ। ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਗੀਤੀ
 ਦੰਗਾ ਸਿੰਘਨ ਕੀ ਜਾਤ ਸੁ ਗੋਤ। ਦੰਗਾ ਸਿੰਘਨ ਕੀ ਓਤ ਪੋਤਿ।੨੪। ਤਾਣਾ ਪੋਟਾ, ਹੱਡਾਂ ਵਿੱਚ ਰਚਿਆ
 ਬਿਨ ਦੰਗਯੋਂ ਸਿੰਘ ਗੁਜ਼ਰ ਕਬ ਹੋਇ। ਕਰੈ ਦੰਗਾ ਜੋ ਸਿੰਘ ਭਏ ਸੋਇ।
 ਸ਼ੇਰ ਬਘਯਾੜ ਔ ਬਹਰੀ ਬਾਜਾ। ਬਿਨ ਦੰਗਯੋਂ ਕਬਿ ਹੁਇ ਇਨ ਕਾਜ।੨੫। ਸਮੁੰਦਰੀ ਬਾਜ

ਦੋਹਰਾ : ਹੁਤੀ ਸੀਰਣੀ ਜਿਹ ਹਟੀ ਸਿੰਘ ਟੱਪ ਸੁ ਤਹਿੰ ਗਿਰ ਪਾਹਿੰ। ਮਠਿਆਈ / ਹੱਟੀ
 ਮਾਰਤ ਕੂਟਤ ਲੋਕ ਉਨ ਰੋਲੋ ਮਚਾਵਤ ਜਾਹਿੰ।੨੬।

ਚੌਪਈ : ਸਿਪਾਹੀਅਨ ਸੋਟੇ ਮਾਰ ਲਏ ਘੇਰ। ਕਈ ਸਿੰਘ ਭਏ ਪ੍ਰਾਣ ਬਿਗੈਰ। ਪ੍ਰਾਣਾ ਬਗੈਰ, ਨਿਰਜਿੰਦ
ਤਹਿ ਤੇ ਤੁਰ ਫਿਰ ਸ਼ਹਰਨ ਬਾਰੈਂ। ਸਰਾਂ ਰਸਤੇ ਮੈਂ ਡੇਰਾ ਡਾਰੈਂ।੨੭। ਬਾਹਰ / ਸਰਾਇ / ਪੜਾਓ
ਇਸੀ ਭਾਂਤਤਿ ਨਲਯੇਰੈ ਪਹੁੰਚੇ। ਫਰਕਸੇਰ ਬਹੁ ਮਨ ਮੇਂ ਸੋਚੇ। ਫਰੁੱਖਸੀਯਰ, ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ
ਹੈ ਬੰਦੇ ਯਹਿ ਬੁਰੀ ਬਲਾਇ। ਮਤ ਕਛੁ ਕਰੈ ਈਹਾਂ ਕਛੁ ਆਇ।੨੮।
ਆਪ ਸ਼ਾਹਿ ਮਧ ਰਹਯੋ ਦਰਯਾਇ। ਜਬ ਲਗ ਬੰਦੇ ਮੁਯੋ ਨ ਥਾਇ। ਦਰਿਆ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ
ਬਹੁਤ ਕੁਰਾਨ ਕੋ ਪਾਸ ਪੜ੍ਹਾਵੈ। ਦਰੂਦਾ ਫਾਇਤੇ ਬਹੁਤ ਦਿਵਾਵੈ।੨੯। ਦੁਆ, ਬੇਨਤੀ, ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ

੬੩. ਪ੍ਰਸੰਗ ਬੰਦੈ ਕੈ ਮਰਨੇ ਕੋ

ਦੋਹਰਾ : ਨਲਿਏਰੈ ਬੰਦੇ ਜਬ ਪੁਜਯੋ ਸ਼ਾਹ ਸੁ ਬਹੁ ਕੰਪਾਹਿ। ਡਰ ਨਾਲ ਕੰਬਣਾ
ਇਸੈ ਨ ਦਿੱਲੀ ਲਯਾਈਐ ਯਹਿ ਹੈ ਬੁਰੀ ਬਲਾਇ।੧।

ਚੌਪਈ : ਆਪ ਜਮਨਾ ਕੇ ਮਧ ਜਾ ਰਹਯੋ। ਬੰਦਾ ਜਮਨੈ ਉਰਾਰਾ ਰਖਯੋ। ਜਮਨਾ ਦੇ ਉਰਲੇ ਪਾਸੇ
ਉਹਾਂ ਬੰਦੇ ਕੋ ਅੰਧਾ ਕਰਾਯਾ। ਤੋਂ ਨਲਏਰਹੋ ਅਗੈ ਤੁਰਾਯਾ।੨। ਓਥੇ / ਅੰਨ੍ਹਾ ਕੀਤਾ / ਨਰੇਲੇ ਤੋਂ
ਫਰਕਸੇਰ ਦਿਲ ਆਈ ਬਾਤ। ਬੰਦੇ ਮੁਏ ਬਿਨ ਸੁਖ ਨ ਬਿਹਾਤਾ। ਬੀਤਣੀ
ਸ਼ਾਹ ਬੰਦੈ ਪੈ ਮਨੁਖ ਘਲਾਏ। ਜੋ ਤੈ ਖਾਣੋ ਸੋ ਲੈ ਖਾਏ।੩।
ਅਪਨੀ ਮੌਤ ਦੇਹ ਤੂੰ ਆਖ। ਜਿਮ ਤੈ ਮਰਨੋ ਤਿਮ ਦੇਹਿ ਭਾਖ।
ਤਬ ਬੰਦੈ ਯੋ ਉਤ੍ਰ ਬਤਾਯੋ। ਜਿਮ ਤੈ ਮਰਨੋ ਉਮਾ ਮੋਹਿ ਮਰਵਾਯੋ।੪। ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਯੋ ਕਹਿ ਬੰਦਾ ਚੁਪ ਕਰ ਕਹਯੋ। ਕਹਿਣ ਵਾਲੇ ਤਿਸ ਉਮ ਆ ਕਹਯੋ।
ਬੰਦੈ ਕਹਯੋ ਸੁ ਉਨਿ ਸੁਨਿ ਲਯੋ। ਅਗੈ ਸੁਨੋ ਜਿਮ ਸਿਰ ਦੁਹੂੰ ਭਯੋ।੫। ਸਿਰ ਬੀਤੀ

ਦੋਹਰਾ : ਅੰਧਾ ਕਰ ਬੰਦਾ ਰਖਯੋ ਫਰਕਸੇਰ ਬਹੁ ਰੋਜ। ਫਰੁੱਖਸੀਯਰ
ਜਿਸ ਪਾਛੇ ਦੋਊ ਮਰੇ ਸੁਨੋ ਸੁ ਵਾਂਕੇ ਖੋਜਾ।੬। ਵਾਕਿਆਤ
ਫਰਕਸੇਰ ਕਾਜੀ ਹੁਤੋ ਉਸੈ ਬਜੀਰੈ ਭ੍ਰਾਇਆ। ਵਜ਼ੀਰ ਸ਼ਾਂ ਦਾ ਭਾਈ
ਬੰਦੇ ਮਾਰਯੋ ਥੋ ਜੋਊ ਬੈਲਨ ਗੈਲਾ ਘਿਸਟਾਇਆ।੭। ਬੈਲਾਂ ਪਿੱਛੇ / ਘਸੀਟ ਕੇ

ਚੌਪਈ : ਫਰਕਸੇਰ ਕਾਜੀ ਬਹਿਕਾਯੋ। ਬੰਦੈ ਮਾਰੇ ਬਿਨ ਹੋਗੁ ਪਛਤਾਯੋ। ਵਰਗਲਾਉਣਾ
ਹੁਇ ਬੰਦੈ ਸਿੱਖ ਜਗ ਮੈਂ ਰਹੇ। ਅਪਨੇ ਜੈਸੇ ਇਨ ਬਹੁ ਕਏ।੮। ਬਹੁਤ ਪੈਦਾ ਕਰੇਗਾ
ਉਡਨ ਵਿੱਦਯਾ ਇਨ ਕਈਅਨਾ ਦਈ। ਇਸਕੇ ਪੁਤ੍ਰ ਭੀ ਰਹਿ ਹੈ ਕਈ। ਕਈਆਂ ਨੂੰ
ਇਸ ਕੇ ਬਚੇ ਵੈ ਚਾਮਲਾ ਆਵੈ। ਇਸ ਮਾਰੇ ਵੈ ਲੁਕ ਛੁਪ ਜਾਵੈ।੯। ਚਾਮਲਨਾ
ਬੰਦੇ ਕੇ ਬਹੁ ਹੁਤੇ ਮੁਦੱਈ। ਇਕ ਕੀ ਗਲ ਉਨ ਬਨਾਈ ਕਈ। ਦਾਵੇਦਾਰ / ਵਧਾ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ
ਫਰਕਸੇਰ ਤਬ ਕਾਜੀ ਬੁਲਾਏ। ਉਸੈ ਕਿਤਾਬੋ ਮਸਲੈ ਕਢਾਏ।੧੦। ਸ਼ਰਈ ਕਿਤਾਬਾਂ / ਡਰਤਵਾ

1. ਨਲਯੇਰੇ : ਅਸਲ ਨਾਮ ਨਰੇਲਾ, ਦਿੱਲੀ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ ਜੋ ਲਾਹੌਰ ਨੂੰ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ਾਹੀ ਸੜਕ ਉੱਪਰ ਦਿੱਲੀ ਤੇ ਸੋਨੀਪਤ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸਥਿਤ ਹੈ।
2. ਫਾਤਿਹਾ : ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਸੂਰਤ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਕੁੱਲ ਸੱਤ ਆਯਤਾਂ ਹਨ। ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਵਰਣਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਸੂਰਤ ਨੂੰ ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਹੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਪਾਠ ਰੋਗੀਆਂ ਦਾ ਰੋਗ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤੇ ਮੌਇਆਂ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਤਬ ਕਾਜੀ ਨੇ ਬਦਲੋ ਬਤਾਯੋਂ। ਵਾਂਗ ਬਜੀਰੈ ਚਹੀਐ ਘਿਸਟਾਯੋ। ਅਦਲੇ ਦਾ ਬਦਲਾ
ਮਗਰ ਘੋੜੇ ਕੇ ਦਿਹੋ ਬੰਧਾਇ। ਗਿਰਦ ਫਿਰਾਵੋਂ ਸ਼ਹਿਰੇ ਦਾਇ।੧੧। ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ

ਦੋਹਰਾ : ਗਿਰਦੇ ਸ਼ਹਰ ਘੁਮਾਇਕੈ ਫਿਰ ਉਸ ਦੀਜੋ ਡਾਲਾ। ਸੁੱਟ ਦਿਓ
ਐਸੋ ਕਾਮ ਜੋ ਕਰੇ ਉਸ ਹੋਵਗ ਯਹੀ ਹਵਾਲਾ।੧੨। ਹਾਲ

ਚੌਪਈ : ਕਾਜੀ ਕਹੀ ਕਰੀ ਸੋਊ ਸ਼ਾਹਿ। ਮਗਰ ਘੋੜੇ ਵੈ ਦਯੋ ਘਿਸਟਾਇਆ। ਘਸੀਟਿਆ
ਕਹੈ ਬੰਦੈ ਜਿਉਂ ਕੋਊ ਕਰੂਗੁ। ਵਾਂਗ ਬੰਦੇ ਦੇ ਸੋ ਫਿਰ ਭਰੂਗੁ।੧੩।
ਇਮ ਕਹਿ ਬੰਦੇ ਦਯੋ ਮਰਵਾਇ। ਜਿਮ ਜਿਮਾ ਸੁਨਯੋ ਸੁ ਧਰਯੋ ਲਿਖਾਇਆ। ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ / ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ
ਕੋਊ ਕਹੈ ਬੰਦੇ ਨਹਿ ਮੋਯੋ। ਭਈ ਨ ਮੜੀ ਸੋਊ ਉੱਡ ਗਯੋ।੧੪। ਦਾਹ ਸਸਕਾਰ ਦਾ ਸਥਾਨ
ਹਮਰੈ ਦਿਲ ਯਿਹ ਬਾਤ ਨ ਆਈ। ਹੁਤੋ ਜੀਵਤ ਤੋਂ ਦੇਤ ਦਿਖਾਈ। ਯਕੀਨ / ਦਿਸਦਾ
ਮਗਰੈ ਸਿਖ ਸਭ ਦੀਨੇ ਮਾਰ। ਘਸੀਟ ਕੂਟ ਔ ਕਰਿਕੇ ਖੁਆ।੧੫। ਮਾਰ-ਕੂਟ ਤੋਂ ਖੁਆਰ ਕਰਕੇ
ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਭਲੀ ਨਿਬਾਹੀ। ਮੁਏ ਬੰਦੈ ਸੰਗ ਚਾਰਉਂ ਭਾਈ। ਚਾਰੇ ਭਰਾ
ਆਲੀ ਮਾਲੀ ਸਿੰਘ ਔ ਸਲੋਦੀ ਵਾਲੇ। ਉਹ ਭੀ ਮੋਏ ਬੰਦੈ ਕੇ ਨਾਲੇ।੧੬।

ਦੋਹਰਾ : ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜੋ ਸੁਨੀ ਸੋ ਤੋਂ ਦੀਨੀ ਆਖ।
ਸੜੈ ਸੈ ਅੱਠਤਰੈ ਮਧ ਭਈ ਬੰਦੇ ਇਮ ਸਾਖੁ।੧੭। ਸਾਖੀ

੬੪. (ਬੰਦੇ ਦੇ ਲੋਪ ਹੋਣ ਬਾਬਤ ਪ੍ਰਸੰਗ)

ਦੋਹਰਾ : ਸੁਨੋ ਕਹਾਨੀ ਅਦਭੁਤੈ ਆਗੈ ਭਈ ਨ ਜੋਇ। ਅਤਿਭੂਤ, ਨਿਰਾਲੀ
ਮੁਯੋ ਜੀਯੋ ਔਰ ਨਹਿ ਸੁਨਯੋ ਜੀਯੋ ਬੰਦੇ ਸੀਸ ਕਟੋਇ।੧।

ਚੌਪਈ : ਕਹੈ ਦਿੱਲੀ ਮੈਂ ਹਿੰਦੂ ਯੋਂ ਬਾਤ। ਮੁਯੋ ਨ ਬੰਦੇ ਕਿਤ ਗਯੋ ਉਡਾਤਾ। ਉੱਡ ਗਿਆ
ਹੁਤੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸੋ ਮਨ ਮਾਂਗੀ। ਜੀਵਤ ਗਯੋ ਨਹਿ ਠੌਰ ਲਭਾਹੀ।੨। ਥਾਂ / ਲੱਭਦੀ

੧. ਸੜੈ ਸੈ ਅਠਤਰੈ : ਭਾਵ ੧੭੭੮ ਬਿ., ਭੰਗੂ ਜੀ ਦੀ ਇਹ ਤਾਰੀਖ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਨਹੀਂ। ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ੭੦੦ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਕੇ ੨੯ ਫ਼ਰਵਰੀ ੧੭੯੬ ਈ. ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ੫ ਮਾਰਚ ੧੭੯੬ ਈ. ਨੂੰ ਚਬੂਤਰਾ ਕੌਤਵਾਲੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ (ਜੋ ਥਾਂ ਹਾਰਡਿੰਗ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ) ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਸੋ ਸੌ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਨ ਦਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਆਖਿਰ ਤਿੰਨ ਕੁ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ੨੬ ਸਿੱਖ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਤਬ ਮੀਨਾਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਖ਼ਵਾਜਾ ਕੁਤਬਦੀਨ ਬਖ਼ਤਿਆਰ ਕਾਕੀ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਦੇ ਪਾਸ ੯ ਜੂਨ ੧੭੯੬ ਈ. ਨੂੰ ਬੜੀ ਬੇ-ਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

੨. ਛਪੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਇਹ ਤੇ ਅਗਲੀ ਸਾਖੀ ਦਾ ਪਾਠ ਫੁਟ-ਨੋਟ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਥੇ ਇਸ ਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਦੋ ਹੋਰ ਛੰਦ ਹਨ, ਜੋ ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ :

ਅਗੈ ਰਹੀ ਸੁ ਕਹਾਂਗਾ ਸਾਖੀ ਬੰਦੇ ਕੀ ਲੋਪ।
ਜਿਮ ਕਰਕੇ ਭਯੋ ਜੀਵਤੋ ਗਯੋ ਰਹਯੋ ਜਿਮ ਗੋਪ।੧।
ਸੋ ਮੈਂ ਦੇਵਗੁ ਅਗੈ ਲਿਖਾਈ।
ਜਿਹ ਠੌਰ ਢੁੰਡਤੇ ਮੈਨੇ ਪਾਈ।
ਜੱਸੂ ਢਿਗ ਹੁਤ ਵਲਾਨ ਗ੍ਰਾਮ।
ਜਹਿ ਸੋਢੀ ਬਾਵੈ ਫਤੇ ਸਿੰਘ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਨਾਮ।੨।

ਸੋ ਅਬ ਠੌਰ ਹਮੈਂ ਦਿਸ ਆਹੀ। ਤਿਸ ਮਿਲੇ ਪੋਤਰੇ ਜਿ ਜਨਮੇ ਜਾਈ। *ਦਿਸ ਗਈ, ਮਿਲ ਪਈ*
 ਫਤੇ ਸਿੰਘ^੧ ਐ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਦੋਈ। ਤਿਨ ਸੋ ਭੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਗੋਸਟ ਮੋਹੀ।੩। *ਮੇਰੀ ਗੱਲਬਾਤ*
 ਹਮ ਕੋ ਹੁਤੀ ਅਤਿ ਚਿੰਤਾ ਭਾਰੀ। ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਮਿਲ ਹਮੈਂ ਨਿਵਾਰੀ। *ਹੁੰਦੀ ਸੀ / ਦੂਰ ਕੀਤੀ*
 ਕਹੀ ਉਨੇ ਹਮ ਐਸੇ ਸੁਨੀ। ਸ਼ਹਰ ਨ ਨੇਰੇ ਐਸੇ ਹੁਨੀ।੪। *ਨੇੜੇ*
 ਤੁਰਕਨ ਸਿਰ ਸਿਰ ਬੰਦੇ ਜੀ ਲਾਯੋ। ਜਿਮ ਚਾਹਯੋ ਤਿਮ ਕਾਟ ਗਿਰਾਯੋ। *ਕੱਟ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ*
 ਪੁਨ ਤਿਨ ਚਹਯੋ ਦਯੈ ਦੇਸਨਾ ਖਿੰਡਵਾਇ। ਬੰਦੈ ਬੰਦ ਧਰੇ ਜੁਦੇ ਕਰਿਵਾਇ।੫। *ਫਿਰ / ਥਾਂ ਥਾਂ / ਵੱਖਰੇ*

ਦੋਹਰਾ : ਜਹਿ ਹੁਤ ਬੋਫ ਬਡੋ ਸੁਨਯੋ ਦੇਸ਼ ਦਿਸੰਤਰਾ ਮਾਂਹਿ। *ਦੇਸਾਂ ਦੇਸਾਂਤਰਾਂ*
 ਅਬ ਤਹਿ ਘਲ ਦਿਖਲਾਈਏ ਬੰਦੈ ਬੰਦਾ ਪਹੁੰਚਾਇ।੬। *ਅੰਗ*

ਚੌਪਈ : ਯਹੀ ਹੁਕਮ ਫ਼ਰਕਸੇਰ ਦਯੋ। ਯੋਂ ਕਹਿ ਮੱਧ ਸੰਦੂਕਨ ਠਯੋ। *ਸੰਦੂਕਾਂ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਕੀਤਾ*
 ਉਸ ਪਰ ਦੋਗੋ ਕੀਏ ਨਿਗਵਾਨਾ। ਦੇਸ਼ ਵੰਡ ਕਹਯੋ ਤੋਰਯੋ ਅਗੁਵਾਨਾ।੭। *ਨਿਗਰਾਨ / ਆਗੂ*
 ਸੋ ਸੁਨੋ ਰਾਤ ਬੰਦੈ ਜੀ ਠਈ। ਬੋਲ ਦਰੋਗਨ ਸੋ ਯੋਂ ਕਹੀ : *ਦਿਲ ਵਿਚ ਠਹਿਰੀ*
 ਯਹ ਸੰਦੂਕ ਅਬ ਹੀ ਫਟ ਜਾਇ। ਹਮਰੀ ਦੇਹਾ ਤੁਮ ਦੇਹੁ ਬਨਾਇ।੮। *ਸਗੀਰ*
 ਨਹਿ ਬਨਵੈ ਤੋ ਅੰਧੈ ਹੋਵਹੁ। ਹੁਇ ਦੁਖੀਏ ਤੁਮ ਪ੍ਰਾਣ ਗੁਵੋਵਹੁ। *ਜਾਨ ਗਵਾਓਗੇ*
 ਸੋ ਸੁਨ ਉਨੈ ਕੁਛ ਆਕੜਾ ਕਈ। ਭਏ ਅੰਧੈ ਤੋ ਸਭ ਭੁਲ ਗਈ।੯। *ਜਿੰਦ, ਹਠ*
 ਤੋ ਦਰੋਗਨ ਕਹਯੋ ਹਮ ਆਖੈ ਦੱਯੈ। ਔਰ ਲੋਗਨ ਕੋ ਨਦਰ ਨ ਪੱਯੈ। *ਨਜ਼ਰ / ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਆਉਣਾ*
 ਸੋਊ ਬਾਤ ਬੰਦੈ ਜੀ ਕਈ। ਉਨ ਕੋ ਤਉ ਪ੍ਰਤੀਤਹਿ ਅਈ।੧੦। *ਵਿਸ਼ਵਾਸ*

ਦੋਹਰਾ : ਬੰਦੈ ਜੀ ਜਿਮ ਉਨ ਕਹਯੋ ਤਿਮ ਤਿਨ ਦਯੋ ਬਨਾਇ।
 ਮੱਧ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਨਹਿ ਦਿਸੈ ਇਮ ਹਥ ਪਗਾ ਲਗੇ ਪਲਟਾਇ।੧੧। *ਹੱਥ ਪੈਰ*

ਚੌਪਈ : ਔਰ ਬੰਦੈ ਜੀ ਐਸ ਬਿਚਾਰੀ। ਜੋ ਹਮ ਬਨਾਵਹਿ ਦੇਹ ਸਭ ਕਾਰੀ। *ਮੁਕੰਮਲ, ਪੂਰੀ*
 ਤੋ ਲੋਕ ਕਹੈ ਕੋਊ ਹੈ ਪਾਖੰਡੀ। ਯੋਂ ਉਲਟੀ ਦੇਹ ਦਿਖਾਈ ਖੰਡੀ।੧੨। *ਖੰਡਿਤ, ਉਲਟ-ਪੁਲਟ*

ਦੋਹਰਾ : ਹੁਤੀ ਬੰਦੈ ਯੋਂ ਦਿਲਬਸੀ ਸਤਿਗੁਰ ਕਹਯੋ ਸਭ ਕੀਨ। *ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਵਸਣਾ*
 ਰਹੀ ਹੁਤੀ ਜੰਬੂ ਦਿਸੈ ਅਬ ਦਿਯੋ ਪਤਿਆਰੋ ਚੀਨ।੧੩। *ਜੰਮੂ ਵੱਲ / ਪਰਤਿਆਉਣਾ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ*
 ਬੰਦੋ ਜੀ ਤਹਿ ਤੇ ਉਡਯੋ ਢਿਗ ਪੁਜਯੋ ਜੰਮੂ ਕੈ ਸੋਇ।
 ਜਗਾ ਖੂਬ ਮਨ ਮਾਨਤੀ ਲਖ ਬੈਠੋ ਤੁਰਤਹਿ ਤੋਇ।੧੪। *ਤੁਰਤ ਉੱਥੇ*

ਚੌਪਈ : ਤਹਾਂ ਜਾਇ ਕੁਛ ਗੁਪਤ ਬੀ ਰਹਯੋ। ਹੁਤੇ ਭੇਤੀ ਤੇ ਸੱਦ ਮਿਲਯੋ। *ਜਾਣਕਾਰ*
 ਹੁਤੋ ਤਕਰਾਰਾ ਜਿ ਉਨਕੈ ਸਾਬਿ। ਸੱਭਿ ਪੁਜਾਈ ਉਨ ਕੀ ਬਾਤਿ।੧੫। *ਬਹਿਸ / ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ*
 ਤਹਾਂ ਬੈਠ ਬਹੁ ਪਰਚੇ ਲਾਏ। ਬਹੁ ਲੋਕਨ ਕੇ ਮਨ ਪਤਿਆਇ। *ਮੰਤਰ ਚਲਾਏ / ਪਰਤੀਤ*
 ਜਿਸ ਹੁਤੇ ਬਚਨ ਕਹੇ ਆਪ ਹਜ਼ੂਰ। ਤਿਨਕੀ ਭੀ ਦਈ ਮਨਸਾ ਪੂਰ।੧੬।

੧. ਫਤੇ ਸਿੰਘ : ਫਤੇ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਦਾ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਰਾਜੌਰੀ ਵਿੱਚਲੇ ਉਤਰਾਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉਸ ਦਾ ਪੜੋਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਮਕਾਲੀ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤੂ ਜੂਨ ੧੮੪੫ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਸੀ।

ਕਿਤੇ ਹਜ਼ੂਰਾ ਬੀ ਆਪ ਕਹਾਵੈ। ਕਿਤੇ ਜੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘਾ ਅਖਵਾਵੈ। ਗੁਰੂ / ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਜੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ
ਸਬਦੀ ਸਾਖੀ ਗੁਰ ਕੀ ਜੋਈ। ਪ੍ਰਗਟ ਬਨਾਇ ਸੁਨਾਵੈ ਤੋਈ।੧੭। ਉਹੀ ਜਿਹੀ

ਦੋਹਰਾ : ਅਗਮ ਨਿਗਮਾ ਕੀ ਬਾਤ ਜੋ ਸੋ ਸਭ ਦਏ ਬਤਾਇ। ਭੂਤ ਭਵਿੱਖ
ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਚੇ ਤਿਸ ਥਾਂ ਲਏ ਗੁਰ ਬੀ ਆਪ ਅਖਾਇ।੧੮।

੬੫. (ਬੰਦੇ ਦੀ ਸੰਤਾਨ)

ਦੋਹਰਾ : ਸੁਨੋ ਸਾਖੀ ਅਬ ਔਰ ਇਕ ਜਿਮ ਬੰਦੋ ਕੀਓ ਬਿਆਹਾ। ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀ
ਭਏ ਜੁ ਪੁੱਤਰ ਦੁਇ ਉਸੈ ਤੇਉ ਸੋਢੀ ਬੰਸ ਸਦਾਹਿ।੧। ਉਹ (ਬੰਦੇ ਦੇ ਪੁੱਤਰ)

ਚੌਪਈ : ਉਹਾਂ ਵਿਗ ਇਕ ਗ੍ਰਾਮ ਬਸਾਤਾ। ਭਯੋ ਬੰਦੋ ਜੀ ਤਹਿ ਕਿਤ ਜਾਤਾ। ਪਿੰਡ ਵੱਸਦਾ ਸੀ / ਕਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ
ਤਹਾਂ ਬਸਤ ਥੋ ਕੋਊ ਹਾਛੀ ਕੁਲਹਿ। ਲਖੀ ਪੁੱਤਰੀ ਤਿਸ ਘਰ ਭਲਹਿ।੨। ਚੰਗੀ ਕੁਲ / ਵੇਖੀ
ਤਿਸਕੈ ਮਾਤ ਪਿਤਹਿ ਸੱਦ ਕਹਿਓ। ਅਪਨੀ ਪੁੱਤ੍ਰੀ ਤੁਮ ਹਮ ਕੋ ਦਇਓ।
ਯਹ ਸੁਨਿਕੈ ਉਨ ਗੁੱਸੋ ਕੀਓ। ਹਮ ਫਕੀਰਨ ਕੋ ਕਿਮ ਸਾਕਾ ਚਹੈਂ ਦੀਓ।੩। ਫਕੀਰ ਨੂੰ / ਰਿਸ਼ਤਾ
ਤੋ ਬੰਦੈ ਜਾ ਐਸ ਉਚਾਰੋ। ਤੁਮ ਹੋਵੋ ਅੰਧੇ ਹਮ ਬਚਨ ਨਿਵਾਰੋ। ਥੋਲਾਂ ਨੂੰ ਪਰਥੇ
ਜਬ ਲਗ ਤੁਮ ਮੋ ਮੰਨੋ ਨ ਸਾਕ। ਮਿਲੈਂ ਨ ਨੇਤਰ ਯੋ ਦੀਓ ਆਖਿ।੪।
ਹੁਇ ਦੁਖੀਓ ਸਭ ਟੱਬਰ ਪਯੋ। ਤਊ ਸਾਕ ਉਨ ਨੈ ਮੰਨਿ ਲਯੋ।
ਬੰਦੈ ਜੀ ਯੋਂ ਕਹਯੋ ਉਚਾਰੋ। ਲਯਾਵੋ ਡੋਲਾ ਹਮਰੇ ਦੁਆਰੋ।੫। ਸਾਡੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਉੱਤੇ

ਦੋਹਰਾ : ਉਸ ਦਿਨ ਤੇ ਯੋਂ ਟਿਕ ਭਯੋ ਪਰਾ ਘਰ ਬਯਾਹਨਾ ਨ ਜਾਹਿ। ਨਿਸ਼ਚਿਤ / ਪਰਾਏ / ਵਿਆਹੁਦ
ਆਗੈ ਉਨੈ ਉਲਾਦ ਬੀ ਘਰ ਡੋਲੋ ਮੰਗਾਹਿ।੬। ਅਗੈ / ਡੋਲਾ, ਵਹੁਟੀ

ਚੌਪਈ : ਜੋ ਬੰਦੈ ਜੀ ਭਈ ਉਲਾਦ। ਗੋਤ ਉਚਾਰੈਂ ਸੋਢੀ ਤਾਦਾ। ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੋਢੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ
ਹਮ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਬੰਸੀ ਆਹੀਂ। ਇਮ ਕਰ ਸੋਢੀ ਬੰਸ ਅਖਾਹੀਂ।੭।
ਤੋਂ ਬੰਦੈ ਜੀ ਘਰ ਬੇਟਾ ਭਯੋ। ਔਰ ਦਾਸੀ ਕੈ ਬੀ ਇਕ ਠਯੋ। ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ
ਤੋਂ ਦਾਸੀ ਸੁਤਾ ਖੇਡਤ ਆਯੋ। ਬੰਦੈ ਜੀ ਉਸ ਯੋਂ ਫੁਰਮਾਯੋ।੮। ਪੁੱਤਰ
ਤੂ ਭੀ ਖੇਡ ਜਾ ਭਾਈਅਨ ਸਾਥ। ਯੋਂ ਸੁਨ ਦਾਸੀ ਬੋਲੀ ਬਾਤ।
ਸੁਨੋ ਬਚਨ ਸੰਗਤ ਤੁਮ ਸਾਰੀ। ਭਾਈ ਸੋਂ ਖੇਲੋ ਯੋਂ ਮਾਲਕਾ ਉਚਾਰੀ।੯। ਪਿਤਾ
ਯਾ ਮੈਂ ਸੰਕਾ ਨ ਕੋਈ ਧਾਰਯੋ। ਸੱਤਿ ਬਚਨ ਯਹ ਮਾਲਕ ਉਚਾਰਯੋ। ਸੱਕ, ਖੋਕਾ
ਯੋਂ ਕਰ ਭੀ ਪਰਤੀਤਹਿ ਭਈ। ਉਸ ਭੀ ਸੁਤਹਿ ਬਡਯਾਈ ਭਈ।੧੦। ਤਸੱਲੀ ਹੋਈ / ਵਡਿਆਈ

ਦੋਹਰਾ : ਜਿਤਨੀ ਬਾਤ ਅਸਾਂ ਸੁਨੀ ਸੋ ਤੋਂ ਧਰੀ ਲਿਖਾਇ। ਵੱਡਿਆਂ ਤੋਂ
ਕਿਛ ਔਰਨ ਕਿਛ ਅਪਨ ਤੇ ਵਡਿਅਨਾ ਤੇ ਸੁਨ ਪਾਇ।੧੧।

੬੬. ਪ੍ਰਸੰਗ ਫਰਕਸੇਰਿ ਸਾਹ ਪਤਿਸਾਹ ਮਰਨੈ ਕੋ

ਦੋਹਰਾ : ਸੋ ਭਈ ਗਲ ਪਤਿਸਾਹ ਕੀ ਬੰਦੈ ਆਖੀ ਸਾਤਾ। ਸੱਚ
ਫਰਕਸੇਰ ਅੰਧਾ ਕੀਯੋ ਰਲ ਦੁਇ ਸੱਯਦ ਭ੍ਰਾਤਾ।੧। ਸੱਯਦ ਭਰਾਵਾਂ

ਚੌਪਈ : ਹਸਨ ਖਾਨ ਅਬਦੁੱਲਾ ਖਾਨ^੧। ਕੀਯੋ ਕੈਦ ਓ ਤਖਤਹਿ ਠਾਨ।
ਕਿਤਕ ਰੋਜ ਇਸ ਭਾਂਤ ਬਿਤਏ। ਨੇੜੇ ਮਰਨ ਸ਼ਾਹਿ ਦਿਨ ਅਏ।੨। ਬੀਤੇ
ਬੰਦੈ ਬਚਨ ਹੋਣ ਬਿਧ ਸਾਤਾ। ਆਈ ਸ਼ਾਹ ਕੈ ਯਹ ਦਿਲ ਬਾਤ। ਸੱਚੀ
ਲਈ ਘੋੜੀ ਥੀ ਲਾਇ ਜੁ ਪ੍ਰੀਤ। ਰਹਯੋ ਚੜ੍ਹਨ ਉਸ ਮੱਧੈ ਚੀਤ।੩। ਚਿੱਤ ਵਿਚ
ਇਕ ਦਿਨ ਕੀ ਅਸਵਾਰੀ ਨ ਕਰੀ। ਰਹੀ ਮਨੈ ਕੀ ਮਨ ਮੈਂ ਪਰੀ।
ਲੋਕ ਕੁਸ਼ਮਦੀਅਨਾ ਕਹਿ ਦੀਯੋ। ਗਿਰਦੇ ਤਖਤ ਅਸਵਾਰੀ ਕਰ ਲਯੋ।੪। ਮੁਸ਼ਮਦੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ
ਅਗਯੋ ਪਕੜ ਲੇਵੈਂਗੇ ਹੋਰ। ਤਿਸ ਕੋ ਤੁਮ ਚੜ੍ਹ ਦੇਖਯੋ ਤੋਰ।
ਫਰਕਸੇਰ ਕੈ ਸੋ ਦਿਲ ਆਈ। ਜੀਨਾ ਪਾਇ ਸੋ ਲਈ ਮੰਗਾਈ।੫। ਕਾਠੀ, ਪਲਾਣ

ਦੋਹਰਾ : ਵਿਗ ਸ਼ਾਹਿ ਖੂਬ ਖੜਾਇ ਕੈ ਰਕਾਬੈ ਪੈਰ ਅੜਵਾਇ।
ਬੈਠੇ ਆਸਣ ਜਾਇ ਸੋ ਤੋ ਧੀਰੈ ਧੀਰਾ ਤੁਰਵਾਇ।੬। ਧੀਰੇ ਧੀਰੇ

ਚੌਪਈ : ਬੰਦੈ ਅਵਾਜ ਹੋਨਿ ਬਿਧਿ ਫੁਰੀ। ਛੁਟਿ ਘੋੜੀ ਇਮ ਹਥ ਤੇ ਤੁਰੀ। ਕਿਸਮਤ ਫਿਰ ਗਈ
ਉਪਰੋਂ ਆਨ ਇੱਲ ਇਕ ਪਰੀ। ਉਸਕੈ ਖੜਕਾ ਘੋੜੀ ਬਹੁ ਡਰੀ।੭। ਪੈ ਗਈ / ਖੜਕੇ ਨਾਲ
ਘੋੜੀ ਉਪਰੋਂ ਸ਼ਾਹਿ ਉਛਰਾ ਪਰਾ। ਬਿੱਚ ਰਕਾਬੈ ਪੈਰ ਰਹਯੋ ਅੜਾ। ਉੱਛਲ ਗਿਆ / ਅੜ ਗਿਆ
ਘੋੜੀ ਨੱਠੀ ਅੱਗੈ ਜਾਵੈ। ਮਗਰੇ ਸ਼ਾਹ ਘਸੀਟ ਪਲਮਾਵੈ।੮। ਲਮਕਦਾ ਹੋਇਆ
ਦੌੜੇ ਲੋਕ ਚੁਫੇਰਯੋ ਪਰੇ। ਤਿਮ ਤਿਮ ਘੋੜੀ ਬਹੁਤੀ ਡਰੇ।
ਘੋੜੀ ਕਹਿ ਮੁਹਿ ਦੇਉ ਲਗ ਰਹਯੋ। ਸ਼ਾਹਿ ਘਸੀਟਤ ਹੀ ਮਰਿ ਗਯੋ।੯।
ਬੰਦੇ ਬਚਨ ਸੁ ਬਿਧ ਬਣਿ ਆਈ। ਦੋਇਨਾ ਮੌਤ ਸੁ ਇਕਸਮਾ ਪਾਈ। ਦੋਨਾਂ ਦੀ / ਇਕੋ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਥੀ ਜਿਮ ਕੰਨ ਪਰੀ। ਲਿਖ ਕਾਗਤਾ ਮੇਂ ਤਿਮ ਗਲ ਧਰੀ।੧੦। ਕਾਗਜ ਉੱਤੇ

੧. ਹਸਨ ਖਾਨ, ਅਬਦੁੱਲਾ ਖਾਨ : ਬਾਰਾਂ ਦੇ ਸੱਯਦ ਭਰਾ ਅਬਦੁੱਲਾ ਖਾਨ ਤੇ ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ ਖਾਨ ਜੋ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜਹਾਂਦਾਰ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅਲਾਹਾਬਾਦ ਤੇ ਪਟਨੇ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਸਨ। ੧੮ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਦੂਜੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁਗਲ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਚੜ੍ਹਤ ਸੀ। ਉਤਰਾਧਿਕਾਰ ਦੇ ਯੁਧ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਹਾਂਦਾਰ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਫ਼ਰੁੱਖਸੀਯਰ ਦਾ ਪਾਸਾ ਲਿਆ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਫ਼ਰੁੱਖਸੀਯਰ ਦੇ ਰਾਜਕਾਲ ਵਿੱਚ ਅਬਦੁੱਲਾ ਖਾਨ ਵਜ਼ੀਰ ਤੇ ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ ਖਾਨ ਸਿਪਾਹ ਸਾਲਾਰ ਸੀ। ਫ਼ਰਵਰੀ ੧੭੧੯ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਫ਼ਰੁੱਖਸੀਯਰ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਕੇ ਪਹਿਲੇ ਰਫ਼ੀਉਦਦਾਰ ਨੂੰ ਤੇ ਫਿਰ ਰਫ਼ੀਉਦਦੌਲਾ ਨੂੰ ਗੱਦੀ 'ਤੇ ਬਿਠਾਇਆ। ਸਤੰਬਰ ੧੭੧੯ ਈ. ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਪੋਤਰੇ ਮੁਹੰਮਦ ਸ਼ਾਹ ਰੰਗੀਲੇ ਨੂੰ ਗੱਦੀ 'ਤੇ ਬਿਠਾਇਆ। ਸੱਯਦ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਮੁਗਲ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਬੜਾ ਦੁਰਉਪਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੁਗਲ ਸਰਦਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਹੋ ਗਏ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ੧੭੨੧ ਈ. ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਕਤਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਦੋਹਰਾ : ਸੱਤ੍ਰੇ ਸੈ ਇਕਾਸੀਏ ਸਾਲਾ ਸੁ ਬਿੱਕ੍ਰਮ ਰਾਇੰ ।
 ਫਰਕਸੇਰ ਐਸੇ ਮਰਾ ਕੀਯੋ ਅਪਨੋ ਪਾਇੰ ।੧੧।
 ਮਾਲੀੰ ਨੇ ਜਬ ਸਭ ਸੁਨਯੋ ਬੰਦੇ ਕੋ ਪਰਸੰਗ ।
 ਸੁਨੋ ਸੁ ਆਗੈ ਔਰ ਗਲ ਉਨ ਚਿਤ ਵਧੀ ਉਮੰਗਾ ।੧੨।
 ਗਯਾਰਾ ਸੋ ਸੰਨ ਤੇਤੀਏਂ ਯੋ ਮੁਯੋ ਫਰਕਸੇਰ ਸ਼ਾਹਿ ।
 ਬਿੱਕ੍ਰਮ ਸਾਲ ਮਿਲਾਇਕੈ ਲੀਜੋ ਹਿਸਾਬ ਬਨਾਇੰ ।੧੩।

੧੭੮੧ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਸੰਮਤ

ਆਪਣਾ ਕੀਤਾ ਪਾਇਆ

ਕਪਤਾਨ ਮਰੇ

ਮਾਹਿਸ

੧੧੩੩ ਹਿਜਰੀ ਭਾਵ ੧੭੨੧ ਈ.

੬੭. ਪ੍ਰਸੰਗ ਖਾਲਸੇ ਕੈ ਪੰਥ ਕੋ

ਦੋਹਰਾ : ਮਾਲੀੰ ਨੇ ਮੁਹਿੰ ਪੁੱਛਿਓ ਯਹ ਭੀ ਮੋਹਿ ਸੁਨਾਇ ।
 ਬੰਦੈ ਕੋ ਮਰਵਾਇਕੈ ਕਿਹਾ ਰਹਯੋ ਖਾਲਸੇ ਜਾਇ ।੧।

ਕਪਤਾਨ ਮਰੇ / ਮੇਨੂੰ

ਕਿਸ ਥਾਂ

ਚੌਪਈ : ਤੋ ਮਾਲੀ ਸੋ ਮੈਂ ਯੋਂ ਕਹਯੋ। ਇਸੀ ਦੇਸ਼ ਮੈਂ ਖਾਲਸਾ ਰਹਯੋ।
 ਬਾਜ਼ ਦੇਸ਼ਨ ਜਿਮ ਪੰਛੀ ਰਹੋਂ। ਸਿੰਘ ਅਰਨਾ ਮੈਂ ਜਿਮ ਮ੍ਰਿਗ ਬਹੈਂ ।੨।
 ਕਿਛੁ ਚਾਕਰ ਕਿਛੁ ਜਗੀਰੀਂ ਲਾਏ। ਕਿਛੁ ਧਰਮਸਾਲਨ ਕਿਛੁ ਬੁੰਗੀਂ ਬਹਾਏਂ।

ਸ਼ੇਰ ਦਾ ਘਰ

ਜਾਗੀਰ / ਬੁੰਗਿਆਂ ਵਿੱਚ

ਕਿਤਨਨਾ ਖੇਤੀ ਮਾਫ ਕਰਾਈ। ਇਮ ਭੀ ਤੁਰਕਨ ਲਏ ਕਿਤਕੁ ਛਲਾਈਂ ।੩।

ਕਿਤਨਿਆਂ / ਛਲ ਲਏ

ਦੋਹਰਾ : ਤੱਤ ਖਾਲਸੇ ਜੋ ਹੁਤੋ ਤਿਨ ਖਾਈ ਛਲਾਈ ਨਾਂਹਿ ।
 ਨੰਗ ਭੁੱਖ ਦੁੱਖ ਸਿਰ ਸਹੈ ਮਰਨੋਂ ਨਾ ਸੰਕਾਹਿ ।੪।

ਧੋਖਾ ਨਹੀਂ ਖਾਧਾ

ਭਰ

ਚੌਪਈ : ਹੁਤੇ ਭੁਜੰਗੀ ਜੋਊ ਸ਼ੇਰ । ਭਏ ਨ ਤੁਰਕਨ ਤੇ ਵਹਿ ਘੋਰ ।
 ਰਹੋ ਝਾੜਨ ਔ ਝੁੰਡਨਾ ਮਾਂਹਿ । ਤੁਰਕਨ ਲੁਟ ਸੁ ਮਾਰਹਿ ਖਾਹਿ ।੫।
 ਰਾਹਿ ਤੁਰਕਨ ਕੋ ਤੁਰਨ ਨ ਦੇਹਿ । ਉਰਾਰਾ ਪਾਰ ਮਧਾ ਦਰਯਾਇ ਨ ਰਹੇਹਿ ।
 ਤੱਤ ਖਾਲਸੇ ਸੋਊ ਸਦਾਵੈ । ਮਰਨ ਮਾਰਨ ਤੇ ਨਹਿ ਸੰਕਾਵੈ ।੬।

ਜਥਿਆਂ ਵਿੱਚ

ਉਰਲੇ / ਵਿਚਕਾਰ

ਦੋਹਰਾ : ਹੁਤੇ ਬੰਦਈ ਜੁ ਬਚ ਰਹੇ ਤੁਰਕਨ ਕੋਲੋਂ ਲੁੱਕ ।
 ਸ਼ਰਨ ਆਏ ਤੇ ਰਖ ਲਏ ਭਏ ਜੁ ਖਾਲਸੇ ਰੁੱਕਾ ।੭।

ਬੌਤੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ

ਚੌਪਈ : ਪਰ ਬੰਦਈਅਨ ਦਿਲ ਕਪਟੋ ਰਹਯੋ। ਚਹੈਂ ਪੰਥ ਵਹੁ ਜੁਦੋ ਰਖਯੋ।
 ਪੰਥ ਬੰਦਈਅਨ ਚਹੈਂ ਬਧਾਈ। ਸਿੰਘਨ ਸੋ ਰਹਿ ਵੈਰ ਕਮਾਈ ।੮।

ਫਲ, ਧੋਖਾ / ਅਲਹਿਦਾ

ਵਧਾਉਣਾ

੨. ਸਤ੍ਰੇ ਸੈ ਇਕਾਸੀਏ : ਭਾਵ ੧੭੨੪ ਈ., ਭੰਗੂ ਜੀ ਨੇ ਫ਼ਰੁੱਖਸੀਯਰ ਦੇ ਮਰਨ ਦੀ ਜੋ ਤਾਰੀਖ ਤੇ ਹਾਲ ਦੱਸੇ ਹਨ, ਉਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਫ਼ਰੁੱਖਸੀਯਰ ਨੂੰ ਸੱਯਦ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ੨੮ ਫ਼ਰਵਰੀ, ੧੭੧੯ ਈ. ਵਿੱਚ ਅੰਨ੍ਹਾ ਕਰ ਕੇ ਮਾਰਿਆ ਸੀ। ਭੰਗੂ ਨੇ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਸੰਮਤ ੧੭੨੪ ਦੇ ਨਾਲ ਫ਼ਰੁੱਖਸੀਯਰ ਦੀ ਮੌਤ ੧੧੩੩ ਹਿਜਰੀ (੧੭੨੧ ਈ.) ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਦੱਸੀ ਹੈ ਜੋ ਗ਼ਲਤ ਹੈ।

੬੮. ਪ੍ਰਸੰਗ ਜੰਗ ਭੁਜੰਗੀਅਨ ਅੰ ਬੰਦਈਅਨਿ ਕੋ

- ਦੋਹਰਾ : ਬੰਦਈਅਨ ਅੰਰ ਭੁਜੰਗੀਅਨ ਕੋ ਬਡੋ ਭਯੋ ਜਿਮ ਜੰਗ। ਵੱਡਾ
ਮਾਰੇ ਕੂਟੇ ਬਹੁ ਲੁਟੇ ਸੋ ਅਬ ਸੁਨੋ ਪ੍ਰਸੰਗ।੧।
- ਚੌਪਈ : ਕਾਨੁ ਸਿੰਘ ਕਈ ਬੰਦਯੋ ਜੁਦਾਈ। ਲਈ ਤੁਰਕਨ ਸਯੋ ਬਾਤ ਬਨਾਈ। ਕੀਤੀ / ਵੱਖਰੇ / ਸਮਝੋਤਾ
ਰੁਪਯੋ ਪੰਜ ਸੈ ਨਿਤਾ ਲੈਣ ਠਹਿਰਾਯੋ। ਅਸਵਾਰ ਪੰਜ ਸੈ ਸਾਥ ਰਖਾਯੋ।੨। ੫੦੦ ਰੁਪਏ ਦਾ ਰੋਜ਼ੀਨਾ
ਨੀਲ ਬਸਤ੍ਰੀ ਸਿਰ ਚੱਕ੍ਰ ਸਜਾਵੈ। ਰਹਿਤ ਭੁਜੰਗੀ ਗੀਤ ਰਖਾਵੈ।
ਪੜ੍ਹੈ ਬਾਣੀ ਅਰਦਾਸੋ ਕਰੈ। ਦੰਗਯੋ ਫੰਗਯੋ ਨਹਿ ਸੋ ਟਰੈ।੩। ਅਰਦਾਸ / ਬਗੜੇ ਫਸਾਦ ਤੋ
ਬਾਂਗੀ ਕਸਾਈ ਡੇਰੇ ਨ ਆਵੈ। ਦੂਰ ਤੁਰਕਨ ਤੇ ਡੇਰੇ ਰਖਾਵੈ। ਮੁਸਲਮਾਨ / ਭੁੱਚੜ
ਰਹਿਣ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਬੋ ਕਰ ਲਯੋ। ਮੇਲਾ ਲਾਵਨ ਭੀ ਲਿਖ ਲਯੋ।੪।
ਟਕੇ ਆਵੈ ਜੁ ਚੜ੍ਹਤੀ ਮਾਂਹਿ। ਦੇਣੈ ਖਾਲਸੇ ਮੁਜਰੋ ਤਾਂਹਿ। ਚੜ੍ਹਾਵਾ, ਭੇਟ / ਮਹਿਮਾਨ ਨਿਵਾਜ਼ੀ
ਸਮੋ ਮੇਲੇ ਕੋ ਪਹੁੰਚਯੋ ਆਈ। ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਲਿਖਯੋ ਸੰਗਤ ਤਾਈਂ।੫।
ਹਮ ਤੁਰਕਨ ਸੋ ਕਰ ਲਈ ਗੱਲ। ਬੇਸ਼ਕ ਆਓ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਚੱਲ।
ਲਹੌਰ ਪਸ਼ੋਰ ਅੰ ਦਿੱਲੀ ਤਾਈਂ। ਆਈ ਸੰਗਤ ਚੁਤਰਫੋ ਧਾਈ।੬।
- ਦੋਹਰਾ : ਤੁਰਕਨ ਕੋ ਮੁੱਖ ਬੰਨੁ ਲਯੋ ਯੋ ਗਲ ਭਈ ਮਸ਼ਹੂਰ। ਮੂੰਹ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ
ਕਸਮ ਕੁਰਾਨ ਤੁਰਕਨ ਕਰੀ ਭਯੋ ਸਿਖਨ ਭਉ ਦੂਰ।੭।
ਸਿੰਘਨ ਅੰ ਤੁਰਕਨ ਨੇ ਜਬ ਕਰ ਲਯੋ ਕਰਾਰਾ। ਇਕਰਾਰ, ਵਾਅਦਾ
ਸੰਗਤ ਕੀ ਰਾਖੀ ਰਖੋ ਦੇਸ਼ ਤੁਰਕਨ ਲਿਖੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ।੮।
- ਚੌਪਈ : ਤੁਰਕਨ ਲਿਖਯੋ ਨਿਜ ਠਾਣੇਦਾਰਨ। ਹੁਇ ਨ ਦੰਗੋ ਕਹੂੰ ਸੰਗਤ ਵਾਰਨਾ। ਸੰਗਤ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ
ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਇਨ ਦਿਓ ਪਹੁੰਚਾਇ। ਰਖੋ ਹਿਫਾਜ਼ਤਾ ਇਨ ਕੋ ਰਾਹੁ।੯। ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਿਓ
- ਦੋਹਰਾ : ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਦਮਾ ਲਿਖ ਹੁਤੇ ਸੋ ਜੋ ਮੇਲੇ ਮਾਂਹਿ। ਟਕੇ / ਮੇਲੇ ਦਾ ਚੜ੍ਹਾਵਾ
ਦਸ ਦਿਨ ਲੋ ਮੇਲਾ ਰਹੈ ਰਖਯੋ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਤਾਂਹਿ।੧੦।
- ਸੋਰਠਾ : ਠਟੀ ਸਿਖਨ ਚਿਤ ਧਾਰ ਯਾਹੁ ਤੇ ਸੰਸੋ ਗਯੋ। ਨਿਸਚਾ / ਡਰ
ਮਰੈ ਜੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੁਾਰ ਜੀਵਨ ਤੇ ਮਰਨੋ ਭਲੇ।੧੧।
- ਚੌਪਈ : ਤਬ ਸਿਖ ਸੰਗਤ ਬਹੁ ਚਲ ਆਏ। ਆਨ ਚੜ੍ਹਾਵੈ ਬਹੁਤ ਚੜ੍ਹਾਏ।
ਦਰਬ ਬਹੁਤ ਸੋ ਚੜ੍ਹਤੀ ਕਰੀ। ਦੈ ਤੁਰਕਨ ਬਹੁ ਬਾਕੀ ਧਰੀ।੧੨। ਚੜ੍ਹਾਵਾ / ਬਕਾਇਆ
ਦੇਖ ਬੰਦਈਅਨ ਜਲਤੀ ਆਵੈ। ਲਗੇ ਮੰਗਨ ਕਰ ਚੜ੍ਹਤੀ ਦਾਵੋ। ਈਰਖਾ / ਚੜ੍ਹਾਵੇ ਦਾ ਦਾਵਾ
ਕਹਯੋ ਖਾਲਸੇ ਤੁਮ ਦਾਵੋ ਕਾਹਿ। ਹਮ ਤੁਮ ਮੇਲ ਰਖਯੋ ਕੋਊ ਨਾਂਹਿ।੧੩। ਅਧਿਕਾਰ
ਤੁਮ ਫਤੇ ਦਰਸ਼ਨੀ ਹਮ ਗੁਰ ਕਹਿੰ ਫਤੇ। ਤੁਮ ਬਿਸ਼ਨੋਈ ਹਮ ਚਾਰ ਬਰਨ ਮਤੇ। ਵੇਸ਼ਨੋ
ਤੁਮ ਸੂਹੋ ਪਹਿਰੋ ਹਮ ਲਾਵੈ ਨ ਅੰਗ। ਹਮ ਪਹਿਰੈ ਸੁਰਮਈ ਤੁਮ ਰਹੋ ਸੰਗ।੧੪। ਸੂਹਾ

ਨਹੀਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੁਮ ਕਹੂੰ ਥਾਂਇੰ। ਨਹਿੰ ਲਯੋ ਚੜਾਵੋ ਅਗੈ ਤੁਸਾਂਹਿੰ। ਕੋਈ ਥਾਂ / ਤੁਸੀਂ
 ਹੁਤੇ ਬੰਦਈਅਨ ਚਿਤ ਬਡ ਰਗਬ। ਬਨੁਗੁ ਬੰਦੈ ਕੀ ਸੰਗਤ ਸਰਬ।੧੫। ਹੰਕਾਰ
 ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਗਯੋ ਬੰਦੈ ਕਰਾਮਾਤ। ਕੋ ਰਹਯੋ ਨ ਸੋਢੀ ਕਰਨ ਜੋਗ ਬਾਤ।
 ਸਮਝੈ ਨ ਮੂਰਖ ਪੰਥ ਕੀਓ ਖਲਾ। ਯਾ ਮੈਂ ਪਾਈ ਸਭ ਗੁਰ ਕਲਾ।੧੬। ਸਥਾਪਿਤ / ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ

ਦੋਹਰਾ : ਤਬ ਗਲ ਉਨ ਕੀ ਨਹਿੰ ਪੁਜੀ ਭਈ ਦੂਏ ਮੇਲੇ ਪਰਾ ਗੱਲ। ਦੂਜੇ ਮੇਲੇ ਉੱਪਰ
 ਦੰਗੋ ਕਰਨੋ ਉਨ ਠਟਯੋ ਬੰਦਈ ਉਤਰੇ ਤੋ ਇਕ ਵੱਲ।੧੭। ਇਰਾਦਾ / ਇਕ ਪਾਸੇ

ਚੌਪਈ : ਬੰਦਈਅਨ ਡੇਰਾ ਇਕ ਵਲ ਲਾਯਾ। ਝੰਡੈ ਬੁੰਗੈ ਢਿਗ ਬਗਲ ਬਗਲਾਯਾ। ਵਲਗਣ ਵਲ ਲਿਆ
 ਕਿਤ ਰੋਣੀ ਕਿਤ ਬਾੜਾ ਗਡਵਾਈ। ਦਰਸ਼ਨੀ ਦਰਵਾਜੇ ਕੀ ਦਬ ਬਾਹੀ।੧੮।

ਕੱਚੀ ਵਲਗਣ / ਵਾੜ / ਪਾਸਾ

ਕਿਤਨਨ ਛਾਏ ਛੱਪਰ ਛੰਨ। ਬਹੇ ਬੰਦਈ ਆਇ ਕਰ ਫੰਨ। ਛੱਪਰ ਤੇ ਛੰਨਾਂ / ਚੌੜੇ ਹੋ ਕੇ
 ਉਤਵਲ ਡੇਰੇ ਬੰਦਈਅਨ ਕਰੇ। ਲਵੈ ਰਲਾਇ ਜੁ ਉਨ ਮੈਂ ਰਲੇ।੧੯।
 ਬੰਦਈ ਸੰਗਤ ਯੋ ਬਧਤੀ ਭਈ। ਬਹੁ ਕਰਾਮਾਤ ਬੰਦਿਓ ਲਈ। ਵਧਦੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ
 ਦੁਨੀਆਂ ਹੁਇ ਸਿਖ ਪ੍ਰੋਜਨ ਕਾਰਕ। ਗੁਰੂ ਕਰੋ ਹੁਇ ਪ੍ਰੋਜਨ ਸਾਰਕ।੨੦। ਮਤਲਬੀ / ਕੰਮ ਸਾਰੂ
 ਬਹੁਤ ਸੰਗਤ ਬੰਦੇ ਕੀ ਭਈ। ਦੇਖ ਬੰਦਈਅਨ ਨਜ਼ਰ ਫੁਲ ਗਈ। ਹੰਕਾਰ ਹੋ ਗਿਆ
 ਕਹੈ ਜੁਦੀ ਹਮ ਸੰਗਤ ਪੁਜਾਵੈ। ਕਹੈ ਜੁਦੀ ਹਮ ਚੜਤੀ ਲਾਵੈ।੨੧। ਵੱਖਰੀ / ਪੂਜਾ / ਚੜਾਵਾ

ਦੋਹਰਾ : ਤਬ ਖਾਲਸੇ ਯੋ ਮਨ ਮਥੀ ਏ ਭਏ ਦੰਗੋ ਨੂੰ ਤਯਾਰ। ਮਨ ਵਿਚ ਧਾਰੀ
 ਅਕੈ ਤੋ ਲੜ ਇਨ ਕੋ ਮਾਰੋ ਅਕੈ ਤੋ ਮਨ ਬਹੋ ਹਾਰ।੨੨। ਜਾਂ ਤਾਂ / ਹਾਰ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਓ

ਚੌਪਈ : ਤੋ ਇਮ ਸਯਾਨਨ ਬਾਤ ਉਚਾਰੀ। ਭੁਜੰਗੀ ਦੰਗਈਅਨਾ ਯੋ ਚਿਤ ਧਾਰੀ। ਦੰਗਈ ਸਿੰਘਾਂ
 ਬੰਦਈਅਨ ਸੋਂ ਹਮ ਕਿਮ ਬਨੈ ਟਰਨੋ। ਰਖੈ ਪਾਤਸ਼ਾਹਨ ਸੋਂ ਹਮ ਲਰਨੋ।੨੩। ਟਲਣਾ / ਲੜਨਾ
 ਇਨ ਦੈ ਕੈ ਅਬ ਲਾਇ ਲੈ ਲੀਕਾ। ਇਨੋ ਹਿੰਸਾ ਟਿਕੈ ਗੁਰਦੁਾਰ ਨ ਠੀਕ। ਕਲੋਕ / ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨਾ
 ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਹਮ ਲਗਨ ਨ ਦੇਹਿੰ। ਮਰਨ ਲਰਨ ਤੇ ਸੰਕ ਨ ਕਰੇਹਿੰ।੨੪।

ਦੋਹਰਾ : ਕਹੀ ਸਿਆਨਨ ਨੈ ਇਮੈ ਅਬ ਯੋ ਧੀਰ ਧਰਾਇ। ਧੀਰਜ ਕਰੋ
 ਮੇਲੇ ਸੰਗਤ ਜੋ ਅਈ ਇਨ ਘਲਾ ਦੰਗਾ ਕਰਾਇ।੨੫। ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਵਾਪਿਸ ਭੇਜ ਕੇ

ਚੌਪਈ : ਤੋ ਬੰਦਈਅਨ ਸੋਂ ਖਾਲਸੇ ਯੋ ਕਹੀ। ਬਨੈ ਨਹੀਂ ਅਬ ਹਮ ਤੁਮ ਖਹੀ। ਲੜਾਈ
 ਹਮਿ ਤੁਮ ਲੜਯੋ ਜੋ ਹੋਵਹਿੰ ਖੁਆਰ। ਤੁਰਕ ਲੇਹਿੰ ਸਭ ਸੰਗਤ ਮਾਰ।੨੬।

ਦੋਹਰਾ : ਜੈਸੇ ਚਿਰੀਯੋ ਦੁਇ ਲਰਤਾ ਲਏ ਬਿੱਲੀ ਮੁਹਿੰ ਪਾਹਿ। ਚਿੜੇ / ਲੜਦੇ
 ਤੈਸੇ ਹਮ ਤੁਮ ਲਰਤ ਲਖਾ ਤੁਰਕ ਪਰੈਗੈ ਆਇ।੨੭। ਦੇਖ ਕੇ

੧. ਝੰਡਾ ਬੁੰਗਾ : ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਦਰਸ਼ਨੀ ਡਿਉੜੀ ਤੇ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰਲੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਮੈਦਾਨ ਦੀ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਉਹ ਬੁੰਗਾ ਜਿੱਥੇ ਦੋ ਉੱਚੇ ਕੇਸਰੀ ਨਿਸ਼ਾਨ ਖੜੇ ਹਨ। ਦੋਵੇਂ ਨਿਸ਼ਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਗੇ ਦੇ ਤੇ ਉੱਪਰੋਂ ਤਾਂਬੇ ਦੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਪੱਤਰਿਆਂ ਨਾਲ ਮੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਚੌਪਈ : ਜਬੈ ਬੰਦਈਅਨ ਯੋ ਸੁਨ ਪਾਈ। ਉਨ ਚਿਤ ਆਈ ਅਤਿ ਗਰਬਾਈ। ਹੰਕਾਰ, ਗਰਬ
ਸਿੰਘ ਅਏ ਹੈਂ ਅਬ ਹਮ ਦਾਇੰ। ਤੁਰਕਨ ਸੋਂ ਇਨ ਦਈਏ ਤੁੜਾਇ।੨੮। ਦਾਅ ਹੇਠ, ਕਾਬੂ
ਟਕੇ ਦੂਨੇ ਦਈਐ ਤੁਰਕਨ ਲਿਖਵਾਇ। ਇਮ ਕਰ ਦੱਯੇ ਇਨ ਪਿਠ ਤੁੜਵਾਇੰ। ਭੰਨਵਾ ਦੇਈਏ
ਤੁਰਕ ਲਾਲਚੀ ਦਰਬਹਿੰ ਕੇਰੇ। ਇਮ ਲਾਲਚ ਦੇਹਿ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਗੇਰੈਂ।੨੯। ਧਨ ਦੇ ਭੁੱਖੇ / ਭੇਗ

ਦੋਹਰਾ : ਤਬੈ ਬੰਦਈਅਨ ਲਿਖ ਦੀਓ ਲਾਲਚ ਤੁਰਕਨ ਲਾਇ।
ਟਕੈ ਸੁ ਦੂਣੇ ਹਮ ਦਿਵੈਂ ਹਮ ਚੜ੍ਹਤੀ ਸਾਂਝਾ ਦਿਵਾਇ।੩੦। ਚੜ੍ਹਾਵੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹਿੱਸਾ

ਚੌਪਈ : ਤੁਰਕਨ ਚਹੀਅਤ ਥੀ ਇਹ ਬਾਤ। ਟਕੈ ਵਧੈਂ ਐ ਪੰਥ ਹੁਇ ਘਾਤਾ। ਨਾਸ
ਇਹ ਲਰ ਮਰੈਂ ਐ ਹੋਵਹਿੰ ਖੁਾਰ। ਇਤ ਲਾਲਚ ਲਗ ਗਯੋ ਠਾਣੇਦਾਰ।੩੧।
ਮਿਟੈਂ ਬੰਦਈ ਜੁ ਦੰਗਯੋ ਨਾਹਿੰ। ਸਿੰਘਨ ਜਾਨ ਲਈ ਮਨ ਮਾਂਹਿੰ। ਮਨ ਵਿੱਚ
ਇਕੋ ਇਕੀ ਬਿਨਾ ਇਨ ਸੰਗ ਹੋਈ। ਹਮਰੋ ਖਯਾਲ ਨ ਛਾਡੈ ਕੋਈ।੩੨। ਲੜਾਈ ਬਿਨਾ

ਦੋਹਰਾ : ਭੁਜੰਗਨ ਸਿੰਘਨ ਯੋ ਠਟੀ ਜੋ ਕਿਛੁ ਹੋਇ ਸੋ ਹੋਇ। ਠਾਣ ਲਈ
ਕਰੋ ਸੁ ਚੰਡੀ ਭੇਟਾ ਇਨ ਤੁਰਕ ਬੰਦਈਅਨ ਦੋਇ।੩੩। ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਭੇਟ

ਚੌਪਈ : ਕਾਨੁ ਸਿੰਘ ਜੀ ਫਿਰ ਬਚਾ ਕਹੈ। ਪ੍ਰਤੀਤ ਹਮਾਰੀ ਨਹਿੰ ਦੰਗੈ ਕੀਏ ਰਹੈ। ਬਚਨ
ਹਮ ਸੋ ਕੋਸਨਾ ਤੇ ਸਿਖ ਮੰਗਵਾਏ। ਦੰਗੇ ਮਹਿੰ ਵਹਿ ਜਾਇੰ ਜਾਨ ਗਵਾਏ।੩੪। ਸੋ ਕੋਰਾ ਤਾ
ਵਾਧ ਘਾਟਾ ਸਿਰ ਸਭ ਸਹਿ ਲੀਜੈ। ਮੇਲੇ ਮੈਂ ਨਹਿੰ ਦੰਗੈ ਕੀਜੈ। ਵਾਧਾ-ਘਾਟਾ
ਜਬ ਮੇਲੋ ਹੁਇ ਰੁਖਸਦਾ ਭਾਈ। ਸੋ ਕਰ ਲੀਜੈ ਜੋ ਚਿਤ ਆਈ।੩੫। ਰੁਖਸਤ, ਰਵਾਨਗੀ

੬੬.੧. ਦੰਗੇ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ—੧

ਦੋਹਰਾ : ਮੇਲੋ ਰੁਖਸਦ ਜਬ ਭਯੋ ਚੜ੍ਹਤੀ ਚੜ੍ਹਾਇ ਦਰਬਾਰ। ਚੜ੍ਹਾਵਾ
ਬੰਦਈ ਸੁ ਮਾਂਗੈਂ ਅੱਧ ਹਿੱਸਾ ਤੁਰਕਨ ਕਰੀ ਸਹਾਰਾ।੧। ਸਹਾਰਾ, ਸਹਾਇਤਾ

ਚੌਪਈ : ਹੁਤੋ ਦਰੋਗਾ ਤੁਰਕਨ ਜੋਈ। ਕਹਿ ਲਾਲਚ ਕੀਯੋ ਅਪਨੋ ਤੋਈ। ਜਿਹੜਾ / ਉਸ ਨੇ
ਸੋਊ ਵਧਾਵਨ ਲਾਗੋ ਰਾਰਾ। ਏ ਲਰ ਮਰੈਂ ਤਾਂ ਹਮ ਬਨੈਂ ਕਾਰਾ।੨। ਬਗੜਾ / ਕੈਮ-ਕਾਜ
ਹੋਣਹਾਰਾ ਢੁਕ ਬੰਦਈਅਨ ਆਈ। ਸੁਨੋ ਸਿੱਖ ਤੁਮ ਗੁਰਮੁਖ ਭਾਈ। ਹੋਣੀ, ਮੋਰ
ਜਿਮ ਜਿਮ ਖਾਲਸੋ ਟਰਤੋ ਜਾਵੈਂ। ਤਿਮ ਤਿਮ ਬੰਦਈ ਸਿਰ ਪਰਨੇ ਧਾਵੈਂ।੩। ਟਲਦਾ ਜਾਵੇ
ਕਰੈਂ ਖਾਲਸੋ ਅਬ ਜਾਇ ਹਾਰ। ਤੁਰਕਨ ਸੋਂ ਮਿਲ ਹਮ ਲੇਹਿੰ ਮਾਰ।
ਸਭ ਗੁਰਦੁਆਰਨ ਅੱਧ ਟਿਕਾਵੈਂ। ਇਮ ਮਨ ਸਿਥ ਵਹਿ ਬਹੁ ਗਰਬਾਵੈਂ।੪। ਪੱਕਾ ਕਰਨਾ
ਆਧਾ ਚੜ੍ਹਾਵਾ ਹਮ ਸੰਗਤ ਕੋ ਚੜ੍ਹਯੋ। ਇਮ ਹਮ ਚੜ੍ਹਾਵਾ ਦਾਵਾ ਆਧਾ ਕਰਯੋ।
ਸਿੰਘ ਕਹੈਂ ਹਮ ਗੁਰ ਦਰਬਾਰ। ਇਹਾਂ ਬਨੇ ਨਹਿੰ ਤੁਮਰੀ ਕਾਰ।੫।

ਦੋਹਰਾ : ਫਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਤੁਮ ਛਡ ਰਲੋ ਪਾਹੁਲ ਪੀਓ ਸਰਬੰਗਾ । ਸਾਰੇ
ਬਰਨ ਸੰਗਾ ਮਿਲ ਬਹਿ ਛਕੋ ਕਹਾਵੈ ਪੰਥ ਭੁਜੰਗਾ ।੬। ਖਾਲਸੇ ਨਾਲ / ਸਿੰਘ

ਚੌਪਈ : ਬੰਦਈਅਨ ਕੈ ਮਨ ਗਰਬੋ ਔਰ । ਉਇ ਚਾਹੈਂ ਬਿਸ਼ਨੋਈ ਚਲਾਯੋ ਤੌਰਾ । ਹੰਕਾਰ / ਵੈਸ਼ਨਵ / ਗੀਤ
ਹਮਰੇ ਗੁਰ ਮੈਂ ਬਡੋ ਕਰਾਮਾਤ । ਹਮ ਸਰ੍ਹੋਂ ਜਮਾਵੈਂ ਉਪਰ ਹਾਥਾ ।੭। ਅਸੰਭਵ ਨੂੰ ਸੰਭਵ ਕਰਨਾ
ਹੁਤੋ ਗੁਰੁ ਹਮ ਬਡ ਕਲਧਾਰੀ । ਸੋ ਕੋਸਨ ਕਰ ਜਾਇ ਉਡਾਰੀ । ਸ਼ਕਤੀਵਾਲਾ / ਸੋ ਕੋਹਾਂ ਤਕ
ਦਰਸ਼ਨ ਛੈ ਜਗ ਮੱਧੇ ਆਇ । ਗੁਰੁ ਕਹਾਵੈਂ ਪਾ ਛਲ ਬਾਦਾ ।੮। ਖਟ ਦਰਸ਼ਨ / ਛਲ ਤੇ ਤਰਕ
ਸਿੰਘ ਕਹੈਂ ਹਮ ਮੰਨੈਂ ਨ ਮੰਤ੍ਰ । ਤੇਗ ਆਗੈ ਕੋਊ ਚਲੈ ਨ ਤੰਤ੍ਰ ।
ਹਮ ਸੋ ਲਰੋ ਮਦਾਨਹਿ ਮਾਂਹਿ । ਮੰਤ੍ਰ ਜੰਤ੍ਰ ਪਤਿਆਵੈਂ ਨਾਹਿ ।੯। ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ / ਵਿਸ਼ਵਾਸ
ਬਯੋ ਬਿਖਾਦਾ ਇਨ ਦੋਇਨ ਮਾਂਹਿ । ਘਰੀ ਪਲਕਾ ਮੈਂ ਜਨ ਮਰ ਜਾਂਹਿ । ਵਿਵਾਦ / ਘੜੀ ਪਲ
ਭਾਈ ਬੁੱਢੇ ਕੇ ਔ ਸਾਲੋ ਕੇ ਹੋਤੇ । ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਬਹਲੋ ਕੇ ਪੋਤੇ ।੧੦। ਪੱਤਰੇ

ਦੋਹਰਾ : ਔਰ ਮਸੰਦਨ ਮੇਵੜਨਾ ਕਹਿ ਵਰਤਾਈ ਸ਼ਾਂਤਾ । ਮਸੰਦਾਂ ਤੇ ਮੇਵੜਿਆਂ / ਸ਼ਾਂਤੀ
ਹਿੰਦੂ ਲਰ ਮਰ ਜਾਇ ਜਿਮ ਤੁਰਕ ਚਹੈਂ ਵਹ ਬਾਤ ।੧੧।

ਚੌਪਈ : ਦੋਊ ਓਰਾ ਕੋ ਸਯਾਨੇ ਬੋਲੈਂ । ਜਿਮ ਸਭ ਬਚੈਂ ਬਾਤ ਕੋਊ ਟੋਲੈਂ । ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ / ਲੰਡੀਏ
ਜੋ ਤੁਮ ਮੰਨੋਂ ਹਮਾਰੀ ਸਲਾਹਿ । ਦੋਊ ਓਰ ਬਹੁ ਸ਼ਾਂਤ ਵਰਤਾਹਿ ।੧੨।
ਕਰਤੇ ਪੁਰਖਾ ਪਰ ਰਾਖੋ ਬਾਤ । ਕਰਤਾ ਕਰੈ ਸੋਊ ਮੰਨ ਲਯੋ ਬਾਤ । ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਉੱਪਰ
ਹੈ ਸਭ ਹੱਥ ਸੁ ਕਰਤੇ ਜਾਨੋ । ਕਾਹੇ ਲਰ ਕਰ ਮਰਨੋ ਠਾਨੋ ।੧੩।
ਲਿਖ ਦੁਇ ਚਿਠੀ ਦੁਬਾਰ ਰਖਾਵੈਂ । ਅਕੈ ਸੁ ਮੱਧ ਤਲਾਵਹਿ ਪਾਵੈਂ । ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੋਵਰ
ਫਤੇ ਗੁਰੁ ਫਤੇ ਦਰਸ਼ਨਿ ਵਾਰੀ । ਜੋ ਤਰ ਆਵੈ ਸੋ ਲਯੋ ਧਾਰੀ ।੧੪। ਵਾਲੀ / ਮੰਨ ਲਿਓ
ਭੂਬ ਜਾਇ ਤਿਸ ਦੂਰਹਿ ਕਰਯੋ । ਨਹਿ ਉਸ ਕੈ ਕੋਊ ਪੰਥ ਪ੍ਰਚਰਿਓ । ਪੈਰਵੀ, ਪਿੱਛੇ ਲੰਗਣਾ
ਤੁਰਕ ਕਹੈਂ ਜਾਵੈਂ ਦੋਊ ਭੂਬ । ਤੋਂ ਹਮਰੇ ਕੰਮ ਹੋਇ ਸਬ ਖੂਬ ।੧੫।

ਦੋਹਰਾ : ਦੁਇਨ ਬਾਤ ਇਹ ਮੰਨ ਲਈ ਉਪਰ ਰਖ ਕਰਤਾਰ ।
ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਕਰਨੀ ਖਾਲਸੇ ਸੋ ਕਿਮ ਹੋਵਗੁ ਹਾਰ ।੧੬।

੧. **ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ :** ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ, ਸੁੱਖੇ ਰੰਧਾਵੇ ਦਾ ਪੁੱਤਰ, ਜਨਮ ੧੫੦੬ ਈ. ਨੂੰ ਕੱਠੂ ਨੰਗਲ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਬਚਪਨ ਦਾ ਨਾਮ ਬੁੜਾ ਸੀ ਪਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਜਗਿਆਸਾ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਬੁੱਢਾ ਕਿਹਾ। ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਨੇ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਧਾਰਨ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਬੜੀ ਉੱਤਮ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ੧੬੦੪ ਈ. ਵਿੱਚ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਮੇਂ ਆਪ ਨੂੰ ਗ੍ਰੰਥੀ ਥਾਪਿਆ ਗਿਆ। ਆਪ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ੧੬੨੧ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ।
੨. **ਭਾਈ ਸਾਲੋ :** ਭਾਈ ਸਾਲੋ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਅਨਿੰਨ ਸਿੱਖ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੋਵਰ ਦੀ ਕਾਰ ਸਮੇਂ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਕੋਤਵਾਲ ਦਾ ਖਿਤਾਬ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ੧੬੨੮ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ।
੩. **ਭਾਈ ਭਗਤੂ :** ਮਾਲਵਾ ਨਿਵਾਸੀ ਭਾਈ ਭਗਤੂ, ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਸਿੱਖ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੋਵਰ ਦੀ ਕਾਰ ਸਮੇਂ ਬੜਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ। ਇਸ ਦੇ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਭਾਈ ਫਤਹਿ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਸਮਾਣੇ ਦਾ ਸੂਬੇਦਾਰ ਥਾਪਿਆ ਸੀ। ਰਿਆਸਤ ਕੈਥਲ ਦਾ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਘਰਾਣਾ ਏਸੇ ਦੇ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ।
੪. **ਭਾਈ ਬਹਿਲੋ :** ਮਾਲਵੇ ਵਿੱਚ ਫਫੜੇ ਭਾਈ ਕੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਿਵਾਸੀ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਸਿੱਖ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੋਵਰ ਦੀ ਕਾਰ ਸਮੇਂ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਲਵੇ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੌਂਪੀ। ਇਸ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ੧੬੪੩ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ।

- ਚੌਪਈ : ਧਰੀ ਖਾਲਸੈ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤੋ ਚੀਤਾ । ਹਮ ਕੋ ਗੁਰ ਕੀ ਸੱਤਿ ਪ੍ਰਤੀਤਾ । *ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਚਿਤ / ਸੱਚੀ ਪ੍ਰਤੀਤ*
 ਵਧੈ ਖਾਲਸੈ ਦਿਨ ਦਿਨ ਕਲਾ । ਸਗਨ ਸੌਨਾ ਸਭ ਹੋਊਗੁ ਭਲਾ ।੧੭। *ਸ਼ਕਤੀ / ਸ਼ਗਨ*
- ਸੋਰਠਾ : ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੀ ਬਨਾਇ ਜਿਮ ਜਿਮ ਆਖੀ ਮੁਨਸਬਾਂ। *ਮੁਨਸਫਾਂ, ਜੱਜਾਂ*
 ਧਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸੁ ਜਾਇ ਹਾਥ ਜੋੜ ਦੁਊ ਵਲ ਖੜੇ ।੧੮।
- ਚੌਪਈ : ਹੇ ਸਤਿਗੁਰ ਸਭ ਜਾਨੀ ਜਾਨੀ। ਭੂਤ ਭਵਿੱਖਤ ਔ ਬ੍ਰਤਮਾਨਾ । *ਵਰਤਮਾਨ*
 ਜੋ ਤੂੰ ਪੰਥ ਵਧਾਯਾ ਲੋੜੈ । ਲਾ ਕਰ ਪ੍ਰਿਥਮੀ ਜੋ ਨਿਭੈ ਓੜੈ ।੧੯। *ਰਹਿੰਦੀ ਦੁਨੀਆ ਤਕ / ਅੰਤ ਤਕ*
 ਤਾਂਕੀ ਚਿੱਠੀ ਅਬ ਤਰ ਆਵੈ । ਜਿਸ ਪੰਥ ਘਟਨੋਂ ਉਸ ਬੁਡਾ ਜਾਵੈ । *ਫੁੱਥ*
 ਤੁਮ ਤੇ ਛਾਨੀ ਕੋਊ ਨ ਬਾਤੈ । ਤੁਮ ਨਿਜ ਕਰਤੈ ਨਿਜੈ ਬਿਧਾਤੈ ।੨੦। *ਗੁੱਥੀ, ਛੁਪੀ / ਵਿਧਾਤਾ*
 ਹੁਤ ਕੰਨਯਾਂ ਤੈ ਸੂਤ ਕਤਾਯਾ । ਦੋਇ ਚਿਠਨ ਕੇ ਉਪਰ ਬੰਧਾਯਾ ।
 ਸਦ ਬਾਲਕ ਹਥ ਦਈ ਧਰਾਇਆ । ਮਧ ਦਰਬਾਰ ਹਰਿ ਪੌੜੀਓਂ ਥਾਇਆ ।੨੧। *ਧਰ ਦਿੱਤੀ / ਥਾਂ*
 ਇਕ ਬਾਰ ਦੋਊ ਹਿਠਾਹੈ ਗਈ । ਦੋਊ ਤਰਫ ਕੋ ਚਿੰਤਾ ਪਈ । *ਹੇਠ ਨੂੰ*
 ਮਤ ਕਤਾ ਜਾਵੈ ਦੋਊ ਬੁਡੈ । ਤੋਂ ਰਹੈ ਨ ਹਿੰਦੂ ਕਹੂੰ ਕਿਤ ਢੂੰਡੈ ।੨੨। *ਕਿਧਰੇ / ਫੁੱਥ*
- ਸੋਰਠਾ : ਇਮ ਭੀ ਆਖੈ ਬਹੁਤ ਖੜੇ ਸਿਆਨੇ ਨਰਾ ਤਹੀਂ । *ਆਦਮੀ / ਉਥੇ*
 ਜੋ ਚਿੱਠੀ ਦੋਊ ਤਰਤਾ ਰਹੈ ਪੰਥ ਦੋਊ ਅਮਰ ।੨੩। *ਤੈਰ ਆਉਣ*
- ਦੋਹਰਾ : ਠਾਂਢ ਭਏ ਕਰ ਜੋਰਾ ਸਭ ਊਚੋ ਕਰ ਅਰਦਾਸ । *ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ*
 ਚਿੱਠੀ ਤਿਸੈ ਤਰਾਈਓ ਕਰਨੋ ਜਿਸੇ ਪ੍ਰਗਾਸਾ ।੨੪। *ਪ੍ਰਕਾਸ਼*
 ਤੋਂ ਭੁਬਕੀ ਲੈ ਇਕ ਤਰਯੋ ਚਿੱਠੀ ਗੋਲੋ ਏਕ । *ਗੋਲੀ, ਪੁੜੀ*
 ਤੋਂ ਸਿੱਖਨ ਕੁਛ ਜਿੰਦ ਪਰੀ ਰਖੀ ਗੁਰ ਅਬ ਟੇਕਾ ।੨੫। *ਜਾਨ ਪੈ ਗਈ / ਆਸਰਾ*
- ਚੌਪਈ : ਦੋਊ ਓਰ ਤੇ ਪਕੜਨ ਦੋੜੇ । ਫੜ ਫੜ ਸ਼ਸਤਰ ਆਗੇ ਧੋੜੇ । *ਦੋੜੇ*
 ਤਹਿੰ ਹੁਤੇ ਦਰੋਗੇ ਤੁਰਕਨ ਕੇਊ । ਕਹੀ ਮੁਨਸਬੈ ਦੇਖੋਂ ਤੇਊ ।੨੬। *ਮੁਨਸਿਫਾਂ ਨੇ*
 ਤੁਰਤ ਦਰੋਗਨ ਪਕੜ ਮੰਗਾਯੋ । ਪੜ੍ਹ ਕਰ ਖਾਲਸੇ ਹੱਥ ਫੜਾਯੋ ।
 ਫਤੇ ਗੁਰੂ ਕੀ ਹੈ ਤਰ ਆਈ । ਦੋਊ ਓਰ ਉਨ ਆਖ ਸੁਨਾਈ ।੨੭।
 ਯੋ ਸੁਨ ਖਾਲਸੈ ਸ਼ਾਦੀ ਭਈ । ਜਨਕਾ ਬੰਦਈਅਨ ਮਾਂ ਮਰ ਗਈ । *ਜਿਵੇਂ*
 ਸੁਨਤ ਚਿੱਠੀ ਉਨੁ ਬੰਧਯੋ ਹੰਦੇਸਾ । ਜਨ ਨਿਜ ਨਿਪੈ ਗਯੋ ਛੁਟ ਦੇਸਾ ।੨੮। *ਫਿਕਰ / ਰਾਜੇ ਤੋਂ*
 ਸਰਪਾ ਸੀਸ ਤੇ ਜਿਮ ਮਣਿ ਜਾਵੈ । ਮੀਨਾ ਤ੍ਰਫੈ ਜਿਮ ਨੀਰ ਨ ਪਾਵੈ । *ਸੱਪ / ਮਣੀ / ਮੱਛੀ / ਤੜਫਦੀ*
 ਸੋਚ ਕਰੈ ਔ ਕਰੈ ਪਛੁਤਾਵਾ । ਉਭੈ ਸਾਸ ਕਰ ਲੇਵੈ ਹਾਵਾ ।੨੯। *ਫੁੱਧੇ / ਹਾਵਾਂ, ਹਉਕੇ*
- ਦੋਹਰਾ : ਦਏ ਨ ਪ੍ਰਿਥੀ ਬਿਆੜਾ ਤਿਨ ਔ ਅਕਾਸ਼ੈ ਉਡਯੋ ਨ ਜਾਇ । *ਤਰੇੜ, ਵਿਰਲ*
 ਹੱਥ ਮਰੋਰੈ ਸਿਰ ਧੁਨੈ ਜਗਾ ਲੁਕਨ ਨਹਿੰ ਪਾਇ ।੩੦। *ਹੱਥ ਮਰੋੜਨ / ਸਿਰ ਫੇਰਨ*

੧. ਹਰਿ ਪੌੜੀ : ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਸਰੋਵਰ ਦੀ ਉਹ ਪੌੜੀ ਜੋ ਹਰਿਮੰਦਰ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਦੁਖ ਭੰਜਨੀ ਬੋਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹਦੀ ਹੈ।

ਚੌਪਈ : ਖਾਲਸੈ ਕੀਨੋ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰੇ। ਉਚੇ ਕਰ ਕਰ ਫਤੇ ਉਚਾਰੇਂ।
 ਫੜ ਫੜ ਖੰਡੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਕਰਨ। ਕਰ ਅਰਦਾਸ ਖੜ ਬਾਣੀਆਂ ਪੜ੍ਹਨ।੩੧
 ਭਯੋ ਉਤਸ਼ਾਹਿ ਪੰਥ ਖਾਲਸੇ ਸਾਰਾ। ਜਿਤਯੋ ਖਾਲਸਾ ਸਚੈ ਦਰਬਾਰ। ਸਾਰੇ
 ਐਸ ਖੁਸ਼ੀ ਸਿਖਨ ਮਨ ਭਈ। ਦੈਤ ਮਾਰ ਜਿਮ ਦੇਵਨ ਕਈ।੩੨।
 ਹੁਤੋ ਖਾਲਸੇ ਵੱਲ ਬੰਦਈਅਨ ਗਯੋ। ਤਿਨ ਆਇ ਡੇਰੋ ਸਿੰਘਨ ਵਲ ਕਯੋ।
 ਕਿਛੁ ਨਠ ਗਏ ਕਿਛੁ ਹੁਇ ਰਹੇ ਸੁੰਨ। ਜਨੁਕਰਾ ਮੋਨਧਾਰਾ ਬਹਿ ਮੁੰਨਾ।੩੩। ਜਿਵੇਂ/ਮੋਨਧਾਰੀ/ਮੁਨੀ
 ਹੁਤੇ ਜਿ ਕਿਛੁ ਤਿਨ ਮੱਧ ਹੰਕਾਰੀ। ਤਿਨ ਮਰਨੇ ਪਰ ਮਨਸਾ ਧਾਰੀ।
 ਜਿਮ ਜਿਮ ਮੌਤ ਤਿਨੈ ਸਿਰ ਆਈ। ਆਗੈ ਸੁਨੋ ਤਿਮੈਂ ਤੁਮ ਭਾਈ।੩੪।

੬੯.੨. ਦੰਗੇ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਗ—੨
 (ਮੀਰੀ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਘੋਲ)

ਦੋਹਰਾ : ਹੁਤੋ ਜੁ ਮੁਨਸਬਾ ਥੋ ਕੀਓ ਲਹੌਰੇ ਸਿੰਘ ਕਲਾਲਾ। ਮੁਨਸਿਫ, ਆਗੂ
 ਭੇਜਯੋ ਬੰਦਯਨ ਕਰਨ ਕੇ ਸਿੰਘਨ ਸਿਉਂ ਕਿਛੁ ਸੁਾਲ।੧।

ਚੌਪਈ : ਸਾਬ ਉਸੈ ਥੋ ਬੇਟਾ ਆਯਾ। ਨਾਮ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਤਿਸ ਕੇ ਪਾਯਾ।
 ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਬਾਬਾ ਉਸ ਬੋਲਯੋ। ਤੁਮ ਪਰ ਖਾਲਸਾ ਹਥ ਚਹਿ ਖੋਲਯੋ।੨।
 ਕਹਯੋ ਨ ਕਿਨੈ ਹਮ ਖਬਰ ਨ ਕਈ। ਹਮ ਨੇ ਖਬਰ ਤੁਮ ਕੇ ਕਰ ਦਈ।
 ਮੀਰੀ ਸਿੰਘਾ ਸਦ ਬੋਟੇ ਲਯੋ। ਸਾਬ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਘੁਲਾਵਤਾ ਭਯੋ।੩। ਘੋਲ, ਦੰਗਲ
 ਮੱਲਨ ਜਿਮ ਦੋਊ ਘੁਲਨੈ ਡਹੇ। ਮੁਖੋ ਬਚਨ ਤਿਨ ਇਮ ਕਰ ਲਏ।
 ਜੋ ਜੀਤੈ ਤਿਨ ਪੰਥ ਲਿਆਏ। ਇਮ ਕਰ ਲੀਨੋ ਬਚਨ ਪਕਾਏ।੪।

ਦੋਹਰਾ : ਮੀਰੀ ਸਿੰਘ ਸਿੰਘ ਕਾਹਨ ਕੇ ਔ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਕਲਾਲ।
 ਬੁੰਗੇ ਘੁਲੇ ਅਕਾਲ ਤਲਾ ਸਭ ਪੰਥਨ ਦੇਖਨ ਵਾਲ।੫। ਅਕਾਲ ਬੁੰਗੇ ਦੇ ਹੇਠ

ਚੌਪਈ : ਮੀਰੀ ਸਿੰਘ ਜਬ ਹੱਥ ਛੁਹਾਯਾ। ਤੁਰਤ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਹੇਠਾਂ ਆਯਾ।
 ਝਟ ਕਰ ਝਟਕੋ ਲਯੋ ਮੰਗਾਇ। ਸੂਰ ਡਲਾ ਮੁੱਖ ਛੱਡਯੋ ਪਾਇ।੬। ਝਟਕਾ ਮਾਸ / ਬੋਟੀ, ਟੁਕੜਾ
 ਇਮ ਕੀਯੋ ਭੁਜੰਗੀ ਉਸ ਕੇ ਪੂਤ। ਬਚਯੋ ਲਹੌਰਾ ਸਿੰਘ ਕਰ ਸੂਤਾ। ਖਾਲਸਾ / ਸੁਧਾਈ
 ਹਾਥ ਜੋੜ ਉਸ ਪਿਤਾ ਖਲੋਯਾ। ਸਰਾਬਿ ਮਾਸਿ ਉਨ ਨਿਜ ਬਖਸ਼ੋਯਾ।੭। ਬਖਸ਼ਾ ਲਿਆ

1. ਲਹੌਰਾ ਸਿੰਘ : ਲਹੌਰਾ ਸਿੰਘ ਕਲਾਲ, ਬੰਦਈ ਸਿੱਖ, ਸਰੋਵਰ ਵਿੱਚ ਪਾਈਆਂ ਪਰਚੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਫ਼ੈਸਲੇ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਹੋਏ ਬੰਦਈ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਤੱਤ ਖ਼ਾਲਸੇ ਨਾਲ ਸਵਾਲ ਜਵਾਬ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਬੰਦਈ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਹੜੇ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਮੀਰੀ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਘੋਲ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਹ ਏਸੇ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ।
2. ਮੀਰੀ ਸਿੰਘ : ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਬਾ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਤੇ ਬਾਬਾ ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੋਤਰਾ। ਬੰਦਈ ਤੇ ਤੱਤ ਖ਼ਾਲਸੇ ਵਿਚਕਾਰ ਤਕਰਾਰ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਡਲਵਾਨਾਂ ਦਾ ਜੋ ਘੋਲ ਅਕਾਲ ਬੁੰਗੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਮੀਰੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬੰਦਈ ਸਿੱਖ, ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹਰਾਇਆ ਸੀ।
3. ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਖਰੜਿਆਂ ਦੇ ਉਲਟ ਛਪੇ ਹੋਏ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਏਥੇ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਬਜਾਏ ਮਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਉੱਪਰ ਪਾਬੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਸ਼ਰਾਬ ਬਖ਼ਸ਼ਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਵਾਜਿਬ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੀ।

ਅੱਗੇ ਸੁਨੋ ਮਹੰਤਾ ਉਸ ਬਾਤ। ਜਿਮ ਕਰ ਹੋਇਆ ਉਸ ਕੋ ਘਾਤ। ਧਰਮ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਮੁਖੀਆ
ਕਹਯੋ ਖਾਲਸੈ ਛਡ ਜਾਹੁ ਡੇਰਾ। ਮੰਨੀ ਨ ਗੱਲ ਉਸ ਮਚ ਗਯੋ ਰੋਰਾ।੯। ਰੋਲਾ

ਦੋਹਰਾ : ਦੁਹੂੰ ਓਰ ਰੋਰਾ ਭਯੋ ਮਾਰਹਿ ਮਾਰ ਸੁ ਹੋਇ।
ਹਾਥ ਉਠਯੋ ਤਬ ਖਾਲਸੈ ਰੋਕ ਨ ਸਕਯੋ ਕੋਇ।੯।

ਚੌਪਈ : ਅਕਾਲ ਅਕਾਲ ਕਹਿ ਉਠੇ ਸਿੰਘ ਧਾਈ। ਬਾੜੇ ਕੀ ਜਾ ਬਾੜ ਪਟਾਈ। ਵਾੜੇ ਦੀ ਵਾੜ ਪੁੱਟ ਦਿੱਤੀ
ਦੋਊ ਵੱਲ ਤੇ ਸ਼ਸਤਰ ਝੜੇ। ਤਹਿ ਨ ਬੰਦਈ ਸਕੇ ਹੁਇ ਖੜੇ।੧੦। ਝਾੜੇ, ਸ਼ਸਤਰ ਚੱਲੇ
ਕਰ ਮਹੰਤ ਜੋ ਉਨੈ ਬਹਾਯੋ। ਪਹੁੰਚ ਖਾਲਸੈ ਤਿਹ ਥਾਂ ਘਾਯੋ।
ਹੁਤੀ ਗਡੈ ਪਰ ਗੱਦੀ ਬਨਾਈ। ਦੌੜ ਸਿੰਘ ਚੜ੍ਹ ਬੈਠੇ ਧਾਈ।੧੧।
ਹੁਤੋ ਮਹੰਤ ਥੋ ਖੇਮ ਕਰਨਾ ਵਾਰੋ। ਜਾਤ ਕਮੋਇ ਨਾਮ ਮਹੰਤ ਸਿੰਘ ਵਾਰੋ। ਕੱਥੇ, ਇਕ ਜਾਤੀ
ਜਿਨ ਜਿਨ ਹਥ ਤੈ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਨ ਗੇਰੇ। ਮਾਰ ਕਰੇ ਤਹਿ ਖਾਲਸੇ ਢੇਰੇ।੧੨। ਡੇਰੇ, ਸੁੱਟੇ / ਢੇਰ
ਜਿਨ ਕਿਨ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਦਏ ਤਹਿ ਡਾਰਾ। ਰੱਖ ਰਲਾਏ ਪੰਥਹਿ ਨਾਰਾ। ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ / ਨਾਲ
ਦੋਹੀ ਖਾਲਸੇ ਕੀ ਤਹਿ ਭਈ। ਬਚਯੋ ਸੋਊ ਜਿਨ ਫਤੈ ਗੁਰ ਕਹੀ।੧੩। ਢੰਡੇਰਾ, ਦੁਹਾਈ

ਦੋਹਰਾ : ਦੋਹੀ ਫਿਰੀ ਅਕਾਲ ਕੀ ਬੰਦਈ ਬਚਯੋ ਨਹਿ ਕੋਇ।
ਲੁਕਯੋ ਛਪਯੋ ਜੋ ਥੋ ਬਚਯੋ ਹਾਰ ਰਲਯੋ ਪੰਥ ਸੋਇ।੧੪।

ਚੌਪਈ : ਜਹਿ ਬੰਦਯਨ ਥੀ ਗੱਦੀ ਲਗਾਈ। ਤਿਹ ਥਾਂ ਬੈਠਯੋ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਭਾਈ।
ਆਇ ਸ਼ਰਨ ਜੋ ਉਨਕੀ ਪਰੈ। ਲਾਇ ਤਨਖਾਹਿ ਤਿਹ ਖਾਲਸੋ ਕਰੈ।੧੫। ਧਾਰਮਿਕ ਸਜਾ
ਨਾਨੂ ਸਿੰਘ ਹੁਤ ਢੇਸੀਏ ਵਾਲੋ। ਲਹੋਰਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸਯਾਮ ਸਿੰਘ ਕਲਾਲੋ। ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਮ / ਕਲਾਲ
ਅੰ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਭੀ ਮਿਲਤੀ ਕੋਈ। ਪਿੰਡ ਚਮਾਰੀ ਤਿਸ ਘਰ ਥੋਈ।੧੬।
ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਕੇ ਪੋਤਰੇ ਦੋਊ। ਕੀਏ ਨਬਾਬ ਬੰਦੇ ਥੇ ਸੋਊ।
ਤਊ ਖਾਲਸੈ ਫੜ ਕਰ ਓਇ। ਨੀਲ ਬਸਤ੍ਰ ਕਰ ਛੱਡੇ ਸੋਇ।੧੭।

ਦੋਹਰਾ : ਸਭ ਭਾਈਅਨ ਮਿਲ ਇਮ ਕਹਯੋ ਹਮ ਤੈ ਉਜ਼ਰਾ ਨ ਹੋਇ। ਗੋਲਾ, ਬਲ
ਗੋਲੀ ਹੋਇ ਜੁ ਖਸਮ ਕੀ ਬਸਤ੍ਰ ਪਹਿਰਾਵੈ ਕੋਇ।੧੮। ਦਾਸੀ

੧. ਖੇਮ ਕਰਨ : ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਇਕ ਕਸਬਾ ਜੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਦੱਖਣ ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ-ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਰਹੱਦ ਉੱਪਰ ਸਥਿਤ ਹੈ।
੨. ਮਹੰਤ ਸਿੰਘ : ਬੰਦਈ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਮੁਖੀਆ ਇਹ ਜਾਤੀ ਦਾ ਕੱਥੇ ਤੇ ਖੇਮਕਰਨ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਬੰਦਈ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਝੰਡੇ ਬੁੰਗੇ ਦੀ ਤਰਫ਼ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਗੱਦੀ ਲਾ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਉੱਪਰ ਥਿਠਾਇਆ ਸੀ।
੩. ਮਨੀ ਸਿੰਘ : ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ, ਅਲੀਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੁਲਤਾਨ ਵਾਸੀ ਮਾਈਦਾਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਜਿਸਨੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੋਂ ਸਿੱਖੀ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ। ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾ ਸਮੇਤ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰ ਕੇ ਸਿੰਘ ਸਜਿਆ। ਇਹ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਗਿਆਤਾ ਸਨ। ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਜੋ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬੀੜ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਈ ਸੀ, ਉਹ ਇਸ ਨੇ ਹੀ ਲਿਖੀ ਸੀ। ੧੭੨੧ ਈ. ਵਿੱਚ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਗ੍ਰੰਥੀ ਥਾਪਿਆ। ੧੭੩੭ ਈ. ਵਿੱਚ ਲਾਹੌਰ ਵਿਖੇ ਅੰਗ ਅੰਗ ਕਟਵਾ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ।
੪. ਚਮਾਰੀ : ਚਮਿਆਰੀ, ਤਹਿਸੀਲ ਅਜਨਾਲਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ।

ਬਦੱਦਅਿਨ ਔ ਭੁਜੰਗੀਅਨ ਐਸੀ ਬੀਤੀ ਬਾਤ।
ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਿਮ ਸੁਨੀ ਲਿਖੀ ਤਿਸੈ ਹੀ ਭਾਂਤਿ।੧੯।

**੭੦. ਪ੍ਰਸੰਗ ਬਾਬੇ ਬਨੋਦ ਸਿੰਘ ਔ ਕਾਨ ਸਿੰਘ ਟੇਹਣ ਔ
ਬਾਬੇ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਔ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਭਲੇ ਭੁਜੰਗੀਅਨ ਕੋ**

ਦੋਹਰਾ : ਅੰਗਦ ਗੁਰ ਔ ਅਮਰ ਕੋ ਤਿਹਣਾ ਭਲੇ ਕੁਲ ਦੋਇ। ਤ੍ਰੇਹਣ / ਭੱਲਾ
ਖੰਡੇ ਪਾਹੁਲ ਜਿਨ ਲਈ ਭਏ ਭੁਜੰਗੀ ਸੋਇ।੧। ਖਾਲਸੇ

ਚੌਪਈ : ਾਟਿਹਣਿ ਬਨੋਜ ਸਿੰਘ ਕੋ ਕਾਨ ਸਿੰਘ ਭਾਈ। ਭਲੇ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਬੀਰ ਥਾਈ।
ਨੀਲ ਬਸਤ੍ਰ ਤਉ ਅੰਗਿ ਪਹਿਰਾਇ। ਕਰਦਿ ਚਕ੍ਰ ਬਹੁ ਸੀਸ ਛਕਾਹਿ।੨।
ਸਰਬ ਲੋਹਿ ਕੀ ਮਾਨੈ ਆਨਿ। ਅਕਾਲ ਅਕਾਲ ਕੋ ਜਾਪ ਜਪਾਣਿ।
ਸ੍ਰੀ ਸ਼ਤਿਗੁਰ ਜਬ ਬਰਤਿਆ ਭਾਣਾ। ਉਨ ਕੋ ਕਹਿਯੋ ਬੰਦੈ ਪਹਿ ਜਾਣਾ।੩।
ਔਰ ਪੰਥ ਬਹੁ ਗੈਲ ਕਰ ਦੀਆ। ਲੈਣ ਬੈਰ ਗੁਰ ਸਜਾਦਨਿ ਸੋਪੀਯਾ। ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ
ਤੁਰਕ ਪੰਜਾਬੀ ਔ ਰਾਜੇ ਪਹਾਰੀ। ਮਾਰ ਇਨਹਿ ਬਹੁ ਕਰੀ ਖੁਆਰੀ।੪। ਪਹਾੜੀ
ਉਨਿ ਤੈ ਖੋਸਿ ਪਤਿਸਾਹੀ ਲੇਵਹੁ। ਹਨੈ ਹਨੈ ਆਪ ਮੀਰੀ ਕਰੇਵਹੁ। ਰਾਜ
ਜਿਮ ਗੁਰ ਕਹਿਯੋ ਪੰਥ ਮਨ ਬਾਤਿ। ਆਇ ਬੰਦੈ ਕੈ ਰਲ ਗਏ ਸਾਥਿ।੫।

ਦੋਹਰਾ : ਮਿਲ ਬੰਦੈ ਸੋ ਸਭਿ ਜਿਤ ਦੁਸਟ ਤੁਰਕ ਰਜਵਾਰੀ। ਪਹਾੜੀ ਰਾਜੇ
ਭਏ ਬਿਰੋਧਾ ਦੁਹਿਨਿ ਮੈ ਕਰਿ ਕਰਿ ਬਹੁਤ ਅਹੰਕਾਰ।੬।

ਚੌਪਈ : ਬੰਦੇ ਪੰਥਿ ਖੜਾ ਔਰ ਕੀਯਾ। ਯਾ ਤੇ ਪਾਟਕਾ ਬਹੁਤੋ ਥੀਆ। ਫੁੱਟ
ਪੰਥ ਪੰਥ ਮੈ ਪ੍ਰਗਟਯੋ ਬਾਦਿ। ਫਿਰਿ ਤਿਨਿ ਮਹਿ ਨਹਿ ਭਯੋ ਇਤਕਾਦਾ।੭। ਇਕੱਠ, ਮੇਲ
ਬਾਬੇ ਜੁਦੇ ਬੰਦਯੋ ਤੋ ਹੋਏ। ਜਾਇ ਤੁਰਕਨ ਕੈ ਸਾਥ ਸਮੋਏ। ਰਲ ਗਏ
ਤੁਰਕ ਚਹਿਤ ਥੇ ਯਹ ਹੀ ਬਾਤਿ। ਲੈ ਚੜਯੋ ਏ ਉਨ ਕੋ ਸਾਥ।੮।
ਹੁਇ ਮੁਹਰੈ ਤਿਨ ਬੰਦੇ ਹਰਾਯਾ। ਪ੍ਰਤਾਪ ਗੁਰਨ ਕੈ ਤੁਰਕ ਜਿਤਾਯਾ।
ਤੁਰਕਨਿ ਲਿਖਿਓ ਪਤਿ ਦਿਲੀ ਵਾਲ। ਬਾਬਿਨ ਪ੍ਰਚਾਇ ਰੱਖੋ ਨਿਜਿ ਨਾਲਿ।੯।
ਇਨ ਕੋ ਦੀਜੈ ਕਿਛੁ ਬਡਿਆਈ। ਫੌਜਦਾਰ ਇਨ ਰੱਖੋ ਬਣਾਈ।
ਯਹਿ ਸੁਨਿ ਜਾਹਿ ਧਰਗਿ ਦਈ ਬਡਿਆਇ। ਸੁਥਰੀ ਅਸਫੀ ਸਾਥ ਰਲਾਇ।੧੦। ਉਠ / ਘੋੜੇ

ਦੋਹਰਾ : ਔਰ ਦਿਲਾਸੈ ਬਹੁ ਦਏ ਫੌਜ ਗੈਲ ਦੀਨ ਲਾਇ।
ਨਿਜਿ ਗੁਰਦੁਆਰਨਿ ਜਾਇ ਕੈ ਮੇਲੈ ਲਹੋ ਲਵਾਇ।੧੧।

ਚੌਪਈ : ਾਟੇਹਣ ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ ਕੋ ਭਾਈ ਕਾਨੁ ਸਿੰਘ। ਕਾਨੁ ਸਿੰਘ ਕੋ ਸੁਤ ਮੀਰੀ ਭੁਜੰਗਾ। ਮੀਰੀ ਸਿੰਘ
ਲਈ ਤੁਰਕ ਸੋ ਉਨ ਜੁਗਤਾ ਮਿਲਾਇ। ਦਈ ਸਭੀ ਉਸ ਗਲ ਸਮੁਝਾਇ।੧੨। ਸਾਥੋਤਾ, ਸੰਧੀ

੧. ਛਪੇ ਹੋਏ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਛੰਦ ਨੰ: ੨ ਤੋਂ ੧੧ ਤਕ ਦਾ ਪਾਠ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ। ਉੱਥੇ ਇਸ ਸਾਖੀ ਦੇ ਸਿਰਫ਼ ਦੋ ਹੀ ਛੰਦ ਹਨ। ਦੋਖੋ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੰਨਾ ੧੭੦.
੨. ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਛੰਦ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਪਰ ਦੋਨਾਂ ਖਰੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਖ਼ਾਲੀ ਛੱਡੀ ਹੋਈ ਹੈ।

੭੧. ਸਾਖੀ ਗੁਲਾਬ ਰਾਇ ਕੀ ਗੁਰਿਆਈ ਕੀ

ਦੋਹਰਾ : ਸਾਖੀ ਸੁਨ ਅਬ ਉਨੋਂ ਕੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਗੈਲਾ ਜੁ ਗੁਰੂ ਅਖਾਇ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਬਾਅਦ
 ਤਤ ਖਾਲਸੇ ਸੋ ਬੈਰਾ ਰਖ ਮੁਏ ਹਾਰ ਪਛੁਤਾਇ।੧। ਵੇਰ

ਕੁੰਡਲੀਆ :
 ਦੇਖ ਚਰਿਤ ਤ੍ਰਿਯ ਚਤਰਾ ਕਯਾ ਹੁਨਰਾ ਗੁਰ ਸੋ ਕੀਨ। ਚਤੁਰ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਚਰਿਤਰ / ਨਾਟਕ
 ਹੁਤੀ ਨ ਲਿਖਤ ਉਲਾਦਾ ਉਸ ਕਰ ਚਤੁਰਾਈ ਲੀਨਾ। ਐਲਾਦ / ਚਤੁਰਾਈ ਨਾਲ
 ਚਤੁਰਾਈ ਸੋ ਸੁਤਾ ਲੀਨ ਉਨੈ ਕਾ ਨਾਮ ਸੁਨਾਊ। ਪੁੱਤਰ
 ਇਕੈ ਭਵਾਨੀਓਂ ਕਰੈ ਦੂਜੈ ਕੋ ਗੁਰੀਓਂ ਬਤਾਊ। ਇਕ ਭਵਾਨੀ / ਦੂਜਾ ਗੁਰੀਓਂ
 ਮਹਿਰੀ ਕਹਿੰ ਇਸਤਰੀ ਜਿਹ ਸੁਤ ਹੁਤ ਨਹਿੰ ਲੇਖ। ਬਾਬ ਔਰਤ
 'ਦੇਤੇ ਪੁੱਤਰ ਸਭਨ ਕੋ ਗੁਲਾਬ ਰਾਇ ਕੋ ਪੇਖ।੨।

ਦੋਹਰਾ : ਗਈ ਸੋਢੀ ਰਾਇ ਗੁਲਾਬ ਪੈ ਜਬ ਬੈਠੋ ਮੰਜੀ ਲਾਇ।
 ਦੂਧ ਪੂਤਾ ਸੰਗਤ ਦਏ ਸੁਨਿ ਮਹਿਰੀ ਆਈ ਧਾਇ।੩। ਦੁੱਧ ਤੇ ਪੁੱਤ

ਚੌਪਈ : ਜਹਿੰ ਦਮਦਮੈ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਬੈਠੇ। ਲਾਇ ਮੰਜੀ ਗੁਲਾਬ ਰਾਇ ਐਠੇ। ਉਸ ਥਾਂ
 ਸੋ ਤਹਿੰ ਜਾਇ ਮਹਿਰੀ ਠਾਢੀ ਭਈ। ਹਾਥ ਜੋੜ ਤਿਨ ਬਿਨਤੀ ਕਈ।੪। ਖੜੀ ਹੋ ਗਈ / ਬਿਨਤੀ
 ਮੇਰੀ ਸਾਂਝ ਜਗ ਮਾਂਹਿ ਕਰਾਵੇ। ਦੈ ਪੁੱਤਰ ਮੋਹਿ ਜਗਤ ਰਲਾਵੇ।
 ਪੁੱਤ੍ਰਨ ਤੇ ਹੋਵੈ ਜਗ ਸਾਂਝ। ਬਿਨ ਪੁੱਤ੍ਰ ਅਕਾਰਥਾ ਜਨਮ ਜਗ ਮਾਂਝਾ।੫। ਵਿਆਰਥ / ਵਿੱਚ
 ਇਹੀ ਪੁਜਾਵੈ ਹਮਰੀ ਆਸ। ਮੁਹਿ ਪੁੱਤ੍ਰਨ ਕੀ ਹੈ ਬਭ ਖਾਸਾ। ਮਾਹਿਸ਼
 ਜੀਵਨ ਜੋਗੇ ਦੁਇ ਸੁਤ ਦੀਜੈ। ਹਮਰੀ ਸਾਂਝ ਜਗ ਮਹਿੰ ਰਲੀਜੈ।੬। ਦੈ ਪੁੱਤਰ ਦਿਓ

ਦੋਹਰਾ : ਭਾਈ ਮਸੰਦ ਸੁਲੱਖਣੋਂ ਔ ਮੇਵੜਾ ਖੜੇ ਅਨੇਕ। ਸੁਲੱਖਣ ਨਾਮੀ ਮਸੰਦ / ਮੇਵੜੇ
 ਕਰੀ ਫੁਰਮਾਇਸ਼ ਸਭਨ ਮਿਲ ਵਲ ਮਹਿਰੀ ਕੀ ਵੇਖ।੭।
 ਰਲ ਸਿਖ ਸੰਗਤ ਜਬ ਕਹੀ ਤਬ ਗੁਰ ਕੀਓ ਧਿਆਨ।
 ਲੇਖ ਨ ਲਿਖਿਓ ਇਸ ਪੁੱਤਰ ਉਚੈ ਕਹੀ ਬਖਾਨਾ।੮। ਉੱਚੀ ਬੋਲ ਕੇ

ਚੌਪਈ : ਹੁਤੀ ਸੁਨਤ ਥੀ ਮਹਿਰੀ ਖੜੀ। ਨਹਿੰ ਲਿਖਿਓ ਗਲ ਉਸ ਕੰਨ ਪੜੀ।
 ਦੌੜ ਜਾਇ ਕਲਮ ਕਾਗਜ ਆਣਾ। ਕਲਮ ਦਾਨ ਲਯਾਇ ਅਗੈ ਠਾਣਾ।੯। ਰੱਖਿਆ
 ਹਾਥ ਜੋੜ ਫਿਰ ਬਿਨਤੀ ਕਰੀ। ਜੋ ਲਿਖੀ ਨ ਆਗੇ ਅਬ ਲਿਖਦੇ ਸਹੀ।
 ਇਤੈ ਉਤੇ ਤੁਮਹੀ ਲਿਖਨਹਾਰੇ। ਅਗੈ ਨ ਲਿਖਯੋ ਅਬ ਲਿਖੋ ਹਮਾਰੇ।੧੦।

੧. ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ।
 ੨. ਗੁਲਾਬ ਰਾਇ : ਸੋਢੀ ਗੁਲਾਬ ਰਾਇ, ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਵੰਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਸੂਰਜ ਮੱਲ ਦਾ ਪੋਤਾ ਜੋ ਸ਼ਾਮਲ ਦਾਸ ਦਾ ਭਾਈ ਸੀ। ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਾਈ ਸਮੇਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰਕੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਰਹਿਤ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਈ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਇਹ ਗੁਰੂ ਵਜੋਂ ਗੱਦੀ ਲਾ ਕੇ ਬੈਠਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਦੀ ਅੱਗੋਂ ਕੋਈ ਐਲਾਦ ਨਹੀਂ ਸੀ।
 ੩. ਦਮਦਮਾ : ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ, ਅਨੰਦਪੁਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਗੁਰ ਸਥਾਨ ਜਿੱਥੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਵਾਨ ਸਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮਸੰਦਾਂ ਨੂੰ ਦੰਡ ਏਥੇ ਬੈਠ ਕੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਲੇਖ ਲਿਖਯੋ ਜੋ ਪਿਛਲੇ ਪਈਐ। ਤੈਂ ਕਿਮ ਗੁਰ ਕੀ ਸੇਵ ਕਮਈਐ।
ਜੋ ਗੁਰੁ ਹੋਇ ਨ ਦੇਨੇ ਜੋਗ। ਤੈਂ ਉਸ ਕੋ ਸਿਖ ਕਬ ਕੋ ਹੋਗੁ।੧੧।

ਦੋਹਰਾ : ਦੇਖ ਵਿਠਾਈ ਨਾਰ ਕੀ ਸੰਗਤ ਹਸੀ ਹਸਾਇ। ਵੀਠਤਾ, ਜਿਦ
ਦੇਖ ਸੁ ਸੰਗਤ ਵਲ ਗੁਰੂ ਲੀਨੀ ਕਲਮ ਉਠਾਇ।੧੨।

ਚੌਪਈ : ਹਸੇ ਬਚਨ ਸੁਨ ਗੁਲਾਬਹਿ ਰਾਇ। ਗੁਰਿਓ ਪੁਤ੍ਰ ਉਸ ਲਿਖ ਦਯੋ ਨਾਇ। ਪੁੱਤ ਦਾ ਨਾਮ
ਟੇਕ ਮਥੋ ਉਨ ਕਾਗਦਿ ਹਥ ਫਰਯੋ। ਕਾਗਜ ਫੜ ਸਿਰ ਉਪਰ ਧਰਯੋ।੧੩।
ਸੋ ਕਾਗਜ ਜਾ ਖੂਬ ਧਰਯੋ ਮੰਦਰ। ਭਯੋ ਬੇਟੋ ਇਕ ਬਰਸਾ ਅੰਦਰ। ਇਕ ਸਾਲ
ਨਾਮ ਭਵਾਨੀਓ ਉਸਕੋ ਧਰਯੋ। ਯਹੀ ਸਭ ਮੋ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸੋ ਕਰਯੋ।੧੪।
ਅਗਈ ਹਜੂਰ ਸੁ ਉਸ ਹੀ ਸਾਲ। ਗੁਰਿਯੋ ਲੈਨਿ ਕੋ ਕਰਿਯੋ ਫਿਰਿ ਸਵਾਲ।
ਸਤਿਗੁਰ ਕਹੀ ਤੁਮ ਗੋਦ ਹੈ ਕੋਇ। ਕਹੀ ਯਹ ਭਵਾਨੀਓ ਸੋਇ।੧੫। ਕੋਟ
ਤੁਮ ਅਪਨੋ ਲਿਖਯੋ ਵਾਚੋ ਆਪ। ਭਵਾਨੀਓ ਲਿਖਯੋ ਕਿ ਗੁਰੀਓ ਥਾਪ। ਪੜ੍ਹੋ
ਸਤਿਗੁਰ ਕਹਯੋ ਹਸ ਮਹਿਰੀ ਚਰਿਤ੍ਰਹਾਰੀ। ਲੈ ਗੁਰੀਓ ਔਰ ਦੂਜੇ ਵਾਰੀ।੧੬। ਚਰਿਤਰ ਵਾਲੀ, ਚਤੁਰ

ਦੋਹਰਾ : ਫਿਰਿ ਗੁਰੀਓ ਦੂਜੇ ਭਯੋ ਕਰ ਹੁਨਰ ਦੁਏ ਸੁਤ ਲੀਨ।
ਚਰਿਤ੍ਰਨ ਕੋ ਘਰ ਨਾਰ ਹੈ ਜਿਨ ਚਰਿਤ੍ਰ ਗੁਰੂ ਸੋ ਕੀਨ।੧੭। ਚਰਿਤਰਾਂ ਦਾ ਘਰ

੭੨. ਗੁਲਾਬ ਰਾਇ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ

ਦੋਹਰਾ : ਜੋ ਕੋ ਆਖੈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਯਹਿ ਗੁਰ ਕਬ ਹੋਇ ਗੁਲਾਬਾ। ਗੁਲਾਬ ਰਾਇ
ਤਾਂਹੀ ਕੋ ਸੋ ਚਾਹੀਏ ਲਿਖਿਓ ਯਹੀ ਜੁਬਾਬ।੧।

ਚੌਪਈ : ਬਹਾਦ੍ਰਸ਼ਾਹਿ ਜਬ ਅਯੋ ਸ੍ਰੰਦ। ਬੁਲਾਇ ਪੁਛਯੋ ਉਨ ਸੁਲਖਣੋ ਮਸੰਦ।
ਜੋ ਸਤਿਗੁਰ ਕੋ ਬੰਸੀ ਹੋਇ। ਮੁਲਾਕਾਤ ਉਸ ਕਰਾ ਦਯੋ ਮੋਹਿ।੨। ਵੇਸ਼ ਵਿਚੋ
ਸੁਲਖਣੋ ਗੁਲਾਬ ਰਾਇ ਲੈ ਆਯਾ। ਬਹਾਦ੍ਰਸ਼ਾਹਿ ਸੋ ਮਿਲਨ ਠਹਿਰਾਯਾ।
ਜੋ ਗੱਦੀ ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਬਹੈ। ਸ਼ਾਹਿ ਉਸੈ ਰਾਮਦਾਸਾ ਮੁਖੋ ਕਹੈ।੩।
ਬਹਾਦ੍ਰਸ਼ਾਹਿ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰ ਕਹੇ। ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਦਿਵਾਵਤ ਜਬ ਤੈ ਭਏ।
ਸੁਲਖਣੇ ਭੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਠਹਿਰਾਈ। ਸੁਧਿ ਆਮਦਾ ਜਿਮ ਹੋਤੀ ਆਈ।੪। ਆਮਦ ਸੁਦ, ਜੀ ਆਇਆਂ
ਗੁਰ ਸ਼ਾਹਿ ਦੋਊ ਉਠ ਖੜ ਹੋਵੈ। ਅਗੈ ਕਦਮ ਕਰ ਅਗੇ ਆਵੈ ਦੋਵੈ।
ਸ਼ਾਹ ਹਾਥ ਜੋੜ ਅਗੈ ਕਰੈ। ਗੁਰੂ ਹੱਥ ਮਧ ਹੱਥ ਲਏ ਫਰੈ।੫। ਫੜ

੧. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਾਲੇ ਖਰੜੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਛੰਦ ਅਧੂਰਾ ਹੈ।
੨. ਪਾਠ-ਭੇਦ : ਫਿਰ ਮਹਿਰੀ ਕੋ ਆਇਓ ਖਯਾਲ। ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੰਨਾ ੧੭੧।
੩. ਰਾਮਦਾਸ : ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਉਤਰਾਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਚੌਥੇ ਗੁਰੂ ਸਨ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਗੱਦੀ ਉੱਪਰ ਬੈਠਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਰਾਮਦਾਸ ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ।

ਦੋਹਰਾ : ਖੈਰ ਖਰੀਅਤਾ ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਛੈ ਤਿਮ ਪੁਛੀ ਗੁਲਾਬਹਿ ਰਾਇ। ਹਾਲ ਚਾਲ
 ਸ਼ਾਹ ਕਹੀ ਤੁਮ ਦਿਦਾਰਾ ਤੈ ਕਹਿ ਕੈ ਦੁਇ ਮੁੜ ਜਾਇ।੬। ਦੀਦਾਰ, ਦਰਸ਼ਨ

ਚੌਪਈ : ਸੁਧ ਆਮਦ ਜਿਮ ਹੋਤੀ ਆਈ। ਉਸੀ ਤੌਰ ਤਹਿੰ ਦਈ ਬਨਾਈ।
 ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹਿ ਥੋ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਕੋ ਸਿਖ। ਸੁਲਖਨੈ ਕਹਯੋ ਤਿਮ ਮਿਲਯੋ ਬਲਿਖਾ।੭। *ਵਿਲੱਖਣ*
 ਨਚਿੰਤਾ ਹੁਇ ਇਮ ਮੰਜੀ ਲਾਈ। ਦੋ ਇਕ ਬਰਸ ਇਮ ਗੁਰਤਾ ਪਾਈ। *ਨਿਸਚਿੰਤ, ਥੇ-ਫਿਕਰ*
 ਸੁਲਖਣ ਮਸੰਦ ਕੋ ਪੋਤਰੇ ਜੋਈ। ਭਾਖ ਗਯੋ ਥੋ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਪਹਿ ਸੋਈ।੮। *ਦੱਸ, ਗਿਆ*
 ਭਾਈ ਹਜੂਰੀ ਉਸ ਥੋ ਨਾਇ। ਜਿਮ ਉਨ ਆਖੀ ਦਈ ਲਿਖਾਇ। *ਸੁਲੱਖਣ ਮਸੰਦ ਦਾ ਪੋਤਰਾ*
 ਤਿਸ ਕੋ ਚੇਲੋ ਅਬ ਸਿੱਖਨ ਹੈ ਦਾਸਾ। ਮਿਲਤ ਹਿਲਤ ਹਮ ਉਇ ਰਹਿੰ ਖਾਸ।੯। *ਪੈਰੋਕਾਰ*
 ਔਰ ਸੁਨੋ ਗੁਲਾਬ ਰਾਇ ਕਹਾਨੀ। ਜਿਮ ਉਨਕੀ ਕੁਲਾ ਗੁਰਨ ਮਿਲਾਨੀ। *ਵੰਬ, ਖਾਨਦਾਨ*
 ਸ੍ਰੀ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਕੇ ਪੰਜ ਸੁਤ ਸਾਦਰਾ। ਪ੍ਰਿਥਮੇ ਗੁਰਦਿਤੋ^੧ ਦੁਯੋ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ^੨।੧੦। *ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ*

ਸੋਰਠਾ : ਤੀਜੋ ਅਣੀ ਸ ਰਾਇ^੩ ਰਾਇ ਅਟਲ^੪ ਚੌਥੋ ਕਹੈ।
 ਸੂਰਜ ਮੱਲ^੫ ਭਿਰਾਇ ਇਮ ਪਾਂਚੈ ਸੁਨ ਗਿਨਿ ਲਿਖੈ।੧੧।

ਚੌਪਈ : ਇਹਾਂ ਚਾਰਨ ਕੀ ਲਿਖਤਿ ਨ ਲੋਰੀ। ਇਕ ਸੂਰਤ ਮਲਾ ਕੀ ਚਹੀਐ ਤੋਰੀ। *ਲੋੜ / ਸੂਰਜ ਮੱਲ*
 ਸੂਰਜ ਮਲ ਕੇ ਦੁਇ ਸੁਤ ਭਏ। ਗੁਲਾਬ ਰਾਇ ਦੂਜੋ ਸ਼ਯਾਮ ਚੰਦ^੬ ਥਏ।੧੨।
 ਗੁਲਾਬ ਰਾਇ ਕੀ ਸਭੀ ਕਹਾਨੀ। ਜਿਮ ਕਰ ਭਈ ਤਿਮ ਦੈਯੁਗ ਬਖਾਨੀ। *ਬਿਆਨ*
 ਔਰ ਸਯਾਮ ਚੰਦ ਕੀ ਭੀ ਜੋਊ। ਸੋ ਨਹਿੰ ਚਹੀਐ ਇਹਾਂ ਲਿਖੇਊ।੧੩।
 ਆਗੈ ਹੋਵਗੁ ਜਹਿੰ ਕਿਤ ਠੌਰ। ਲਿਖ ਦਿਖੈਯਗੁ ਕਰ ਤਹਿੰ ਗੌਰ। *ਧਿਆਨਪੁਰਬਕ*
 ਅਬ ਸੁਨੀਐ ਗੁਲਾਬ ਰਾਇ ਕਹਾਨੀ। ਜਿਮ ਕਰ ਉਨ ਕੈ ਸੀਸ ਬਿਹਾਨੀ।੧੪। *ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਬੀਤੀ*

੧. ਗੁਰਦਿਤਾ : ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿਤਾ, ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸਪੁੱਤਰ, ਜਨਮ ੧੬੧੩ ਈ. ਡਰੋਲੀ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ੧੬੩੮ ਈ. ਵਿੱਚ ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਸੱਤਵੇਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਸਨ।
੨. ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ : ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੬੨੧ ਈ. ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਮਾਰਚ ੧੬੬੫ ਈ. ਵਿੱਚ ਗੁਰਗੱਦੀ 'ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋਏ ਤੇ ਨਵੰਬਰ ੧੬੭੫ ਈ. ਵਿੱਚ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਚਾਂਦਨੀ ਚੌਕ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ।
੩. ਅਣੀ ਰਾਇ : ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ, ਜਨਮ ੧੬੧੮ ਈ. ਵਿੱਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਅਤੇ ਦੇਹਾਂਤ ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ।
੪. ਅਟਲ ਰਾਇ : ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ, ਜਨਮ ੧੬੧੯ ਈ. ਵਿੱਚ ਤੇ ਦੇਹਾਂਤ ੧੬੨੮ ਈ. ਵਿੱਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ।
੫. ਸੂਰਜ ਮਲ : ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ, ਜਨਮ ੧੬੧੭ ਈ. ਵਿੱਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਨਿਵਾਸੀ ਖੇਮ ਚੰਦ ਸਿਲੀ ਖੱਤਰੀ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ ਖੇਮ ਕੌਰ ਨਾਲ ਹੋਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਦੀਪ ਚੰਦ ਪੁੱਤਰ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸੋਢੀ ਏਸੇ ਦੀ ਵੰਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਮੇਲ ਦੇ ਸੋਢੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
੬. ਸ਼ਯਾਮ ਚੰਦ : ਸੂਰਜ ਮੱਲ ਦਾ ਪੋਤਾ ਤੇ ਦੀਪ ਚੰਦ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਜਿਸ ਦਾ ਜਨਮ ੧੬੬੨ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਗੁਲਾਬ ਰਾਇ ਇਸ ਦਾ ਵੱਡਾ ਭਾਈ ਸੀ। ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਯਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰ ਕੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਰਹਿਤ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਈ ਸੀ। ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸੋਢੀ ਏਸੇ ਦੇ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਹਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਮੇਲ ਦੇ ਸੋਢੀ ਸੱਦੀਦਾ ਹੈ।

ਦੋਹਰਾ : 'ਗੁਲਾਬ ਰਾਇ ਗੁਰਤਾ ਭਈ ਤਬ ਤਿਨ ਬਧਯੋ ਪਸਾਰਾ'। ਵਧਿਆ ਫੁੱਲਿਆ
ਪੁਤ੍ਰ ਪੋਤਰੇ ਬਹੁ ਭਏ ਔ ਦਰਬਹਿੰ ਅੰਤ ਨ ਪਾਰ।੧੫। ਧਨ ਦੋਲਤ

ਚੌਪਈ : ਦਲੇਲ ਸਿੰਘ ਔ ਜੋਧ ਸਿੰਘ ਦੋਊ। ਔਰ ਪੁਤ੍ਰਨ ਕੈ ਔਰ ਨਾਮ ਥੋਊ।
ਔਰ ਸਭਨ ਕੇ ਨਾਮ ਬਤਈਐ। ਗ੍ਰੰਥ ਵਧੇ ਕਿਛ ਮੜਕਾ ਨ ਪਈਐ।੧੬। ਕਟਾਖ, ਮਜਾ
ਕਰੈ ਅੰਸ ਉਸ ਭਏ ਅਠਾਰਹਿੰ। ਕਈ ਬਿਆਹੇ ਕਈ ਗਏ ਕੁਆਰਹਿੰ। ਅਠਾਰਾਂ ਬਾਲ ਬੱਚੇ
ਬਹੁਤ ਗਰਬਤਾ ਗੁਲਾਬ ਰਾਇ ਪਾਯਾ। ਬਹੁਤ ਦਰਬਾ ਤਬ ਉਸ ਘਰ ਆਯਾ।੧੭। ਹੋਕਾਰ / ਧਨ
ਬੈਠ ਮੰਜੀ ਪਰ ਮੇਲੇ ਲਾਵੈ। ਚਾਰ ਕੁੰਟ ਤੇ ਦਰਬ ਚਲ ਆਵੈ।
ਦੇਖ ਦਰਬ ਉਸ ਮਤਿ ਫਿਰਿ ਗਈ। ਖੋਟੀ ਘਰੀਂ ਉਸ ਆਵਤ ਭਈ।੧੮। ਭੈੜ ਵਕਤ
ਬਰਸ ਦੋ ਇਕ ਮੈਂ ਸੋ ਮਰ ਗਯੋ। ਤਿਮ ਹੀ ਉਸੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਮੈਂ ਕਯੋ।
ਜੋ ਉਨ ਕੀਨੀ ਸੋ ਲਯੋ ਪਾਇ। ਭਈ ਬਾਤ ਯੋ ਗੁਲਾਬਹ ਰਾਇ।੧੯।

੭੩. ਔਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੁਰਿਯੋ ਗੁਲਾਬ ਰਾਇ ਕੋ

ਦੋਹਰਾ : ਜੋ ਕੋ ਆਖੈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਯਹਿ ਵਹੁ ਗੁਰ ਭਯੋ ਥੋ ਆਪ।
ਦੇਵੈ ਉਲਾਦਾ ਵਹਿ ਔਰ ਕੋ ਉਸ ਰਹੀ ਨ ਕਹੋ ਕਿਤ ਪਾਪ।੧। ਔਲਾਦ

ਚੌਪਈ : ਸੁਨੋ ਅਵੱਗਯਾ ਉਸ ਜੋ ਕਈ। ਦਰਬ ਬਹੁਤ ਥੀ ਜਬ ਉਸ ਅਈ। ਉਲੰਘਣਾ
ਤਬ ਵਹਿ ਬੈਠੋ ਅਨੰਦਪੁਰ ਜਾਹਿ। ਜੋ ਜਗਾ ਥੀ ਦਸਮੇ ਪਤਿਸ਼ਾਹਿ।੨।

ਦੋਹਰਾ : ਅਦਬਾ ਕੀਯੋ ਨ ਗੁਲਾਬ ਰਾਇ ਗੁਰ ਜਾਗਾ ਥੀ ਜੋਇ। ਸਤਿਕਾਰ / ਗੁਰੂ ਸਥਾਨ
ਗੁਰ ਗੱਦੀ ਕੇ ਉਪਰੇ ਬੈਠੇ ਪਾਵ ਟਿਕੋਇ।੩। ਪੈਰ ਧਰ ਕੇ

ਚੌਪਈ : ਟਕੇ ਦੇਨ ਕਰੇ ਸੱਠ ਹਜ਼ਾਰ। ਲਈ ਘੁਮਾਇ ਸੱਠ ਚੱਕਾ ਲਿਖਵਾਰ। ਰਕਬਾ / ਲਿਖਵਾ ਲਿਆ
ਲਈ ਚੱਕ ਉਸ ਗਰਰਾ ਆਯਾ। ਸਾਬ ਖਾਲਸੈ ਸੋ ਉਨਿ ਦੰਗਾ ਰਚਾਯਾ।੪। ਹੋਕਾਰ
ਜਹਿ ਜਹਿ ਸਤਿਗੁਰ ਜਗਾ ਥੀ ਆਹੀ। ਤਿਹ ਥਾਂ ਬੈਠਕ ਤਿਸਨੇ ਲਾਈ।
ਹੁਤੀ ਪਾਹੁਲ ਨਹਿ ਖੰਡੈ ਵਾਹਿ। ਦੇਤ ਚਰਨਨਾ ਥੋ ਗੁਲਾਬਹਿ ਰਾਇ।੫। ਚਰਨ ਪਾਹੁਲ
ਔਰ ਅਵੱਗਯਾ ਉਸ ਤੇ ਭਈ। ਸੋ ਭੀ ਇਹਾਂ ਮੈਂ ਦੇਉਗੁ ਲਿਖਈ।
ਜਬ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇਸ ਚਾਲ ਕਰ ਗਏ। ਉਹਾਂ ਲੋਕ ਥੇ ਕੋਊ ਨ ਰਹੇ।੬।
ਸੰਤ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਤਿਹ ਰਹਯੋ ਉਦਾਸੀ। ਗੁਰ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜਗਾ ਜਹਾਂ ਸੀ।
ਤਿਸ ਕਰ ਦਾਵਾ ਵਹਿ ਭੀ ਰਾਖੇ। ਦੂਰ ਕਰਨ ਤਿਸ ਗੁਲਾਬ ਰਾਇ ਭਾਖੇ।੭। ਅਧਿਕਾਰ

੧. ਪਾਠ-ਭੇਦ : ਗੁਲਾਬ ਰਾਇ ਸੋਢੀ ਸੰਦਾ ਬਹੁਤ ਸੁ ਬਧਯੋ ਪਸਾਰ। (ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੰਨਾ ੧੭੩)
੨. ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਲਾਈਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ।
੩. ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਛੰਦ ਅਪੂਰਾ ਹੈ।
੪. ਗੁਰਬਖਸ਼ : ਗੁਰਬਖਸ਼ ਦਾਸ, ਮਹਾਂਦੇਵ ਉਦਾਸੀ ਸਾਧੂ ਦਾ ਚੇਲਾ, ਇਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦਸੰਬਰ ੧੭੦੫ ਈ. ਵਿੱਚ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਛੱਡਣ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੇ ਦੇਹੁਰੇ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਗੁਰਧਾਮਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੌਂਪੀ ਸੀ।

ਦੋਹਰਾ : ਉਸ ਇਸਕੋ ਇਮ ਬਧ ਗਇਓ ਬੋਲਤ ਅਧਿਕ ਕਲੇਸ਼ਾ। ਵਧ ਗਿਆ / ਝਗੜਾ
ਉਹ ਕਰੈ ਦਾਵੇ ਗੁਰ ਥਾਨ ਕੋ ਵਹਿ ਕਰੈ ਲਯੋ ਮੁਲ ਦੇਸ਼।੮

ਪਉੜੀ : ਸਿੱਖਾਂ ਪੁਤਾਂ ਭਈਆਂ ਭਾਉਂ ਇੱਕੋ ਜੇਹਾ। ਪਿਆਰ, ਪ੍ਰੇਮ
ਸੰਤ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਯੋਂ ਆਖਦਾ ਮੈਂ ਦਾਵਾ ਏਹਾ।੯

ਚੌਪਈ : ਖਹੋ ਖਹੀ ਵਹਿ ਦੋਊ ਕਰੈ। ਲਰੈਂ ਘੁਲੈਂ ਅਰ ਦੋਊ ਅਰੈਂ। ਲੜਨ / ਅੜਨ
ਗੁਲਾਬ ਰਾਇ ਲਏ ਪੁਤ੍ਰ ਬੁਲਵਾਇ। ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸੰਤ ਕੋ ਦਏ ਪਿਲਚਾਇ।੧੦। ਚੰਬੋੜ ਦਿੱਤੇ
ਉਨ ਬਾਲਨ ਬੇਅਦਬੀ ਕਈ। ਸੀਸ ਜਟਾ ਥੀ ਸੋ ਪੁਟ ਲਈ। ਸਿਰ ਦੀਆਂ ਜਟਾਂ
ਤਬਹਿ ਸੰਤ ਉਨ ਦਯੋ ਸਰਾਪ। ਰਹੇ ਨੇ ਤੁਮਰੇ ਉਲਾਦ ਸੁ ਬਾਪ।੧੧।
ਗੁਲਾਬ ਰਾਇ ਸੁਨ ਅੱਗਯੋਂ ਕਹੀ। ਤੁਮਰੀ ਬੀ ਨ ਉਲਾਦ ਚਹਿ ਰਹੀ। ਔਲਾਦ
'ਤਿਨ ਕਹਯੋ ਹਮਰਾ ਬਹਰਾ ਬਾਜਾ ਕੋਊ। ਹਮਰੀ ਧੂਈ ਫੋਲੈਗੋ ਸੋਊ।੧੨।
ਵਿਰਲਾ ਵਾਝਾ / ਪਰੋਪਰਾ, ਗੱਦੀ
ਤੁਮਰੀ ਰਹੈ ਨ ਜੜ ਮੁਨਿਆਦਾ। ਕ੍ਰੋਧ ਸਾਥ ਤਿਸ ਦੀਓ ਸਰਾਪ। ਬੁਨਿਆਦ
ਇਮ ਰਹੀ ਉਲਾਦ ਦੁਇਨ ਕੀ ਨਾਂਹਿ। ਬਚਨ ਤੇਗਾ ਵਗ ਗਈ ਦੁਊ ਮਾਂਹਿ।੧੩। ਬਚਨਾਂ ਦੀ ਤਲਵਾਰ

ਦੋਹਰਾ : ਹੀਰੇ ਬੇਧੇ ਹੀਰਾ ਜਿਮ ਲੋਹੋ ਲੋਹ ਕਟਾਇ। ਹੀਰੇ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਹੀਰਾ ਕਟਦਾ ਹੈ
ਤਿਮਿ ਦੋਇਨ ਕੈ ਬਚ ਵਗੈ ਖਾਲੀ ਗਯੋ ਨ ਕਾਇ।੧੪।
ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸੁ ਵੇਰ ਰਾਇਪੁਰਾ ਅਹੈ ਪਤਾਲਪੁਰੀ ਗੁਲਾਬ ਰਾਇ। ਇਕ ਪਿੰਡ
ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਿਮ ਸੁਨੀ ਤੈਸੇ ਦਈ ਲਿਖਾਇ।੧੫।

੭੪. ਸਾਖੀ ਦਸਵੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਕੀ (ਘਰ ਕਚੇ ਫੂਕ ਪਕੇ ਬਨਾਏ)

ਦੋਹਰਾ : ਏਕ ਸਮੇਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਏ ਖੁਸੀਆਂ ਪੁਰਹਿ ਅਨੰਦਾ। ਅਨੰਦਪੁਰ
ਉਪਰ ਬਿਰਾਜੈਂ ਦਮਦਮੈਂ ਜੈਸੇ ਸਸਿ ਰਵਿ ਚੰਦ।੧। ਚੰਦਮਾ / ਸੂਰਜ

ਚੌਪਈ : ਤੈਂ ਇਕ ਸਿਖ ਨੈ ਉਠ ਹੱਥ ਜੋਰੇ। ਹੈ ਮੁਹਿ ਘਰ ਪਕੋਨਾ ਕੀ ਲੋਰੇ। ਜੋੜੇ / ਪੱਕਿਆਂ / ਲੋੜ
ਫੂਸ ਪਲਰਨਾ ਮਧ ਹਮ ਹਾਂ ਰਹਤ। ਬਧੂ ਹਮਰੀ ਘਰ ਪੱਕੇ ਚਹਿਤ।੨। ਘਾਹ ਫੂਸ / ਵਹੁਟੀ
ਤੈਂ ਸਤਿਗੁਰ ਉਸ ਹਸ ਫੁਰਮਾਯੋ। ਫੂਸ ਪਲਰ ਦੈਹੁ ਅਗਨ ਲਗਾਯੋ।
ਸੁਨਤ ਸਿਖ ਘਰ ਕੋ ਉਠ ਧਾਯਾ। ਲੋਕ ਗਵਾਂਢਨ ਆਖ ਸੁਣਾਯਾ।੩।
ਫੋਟ ਫੋਟਾ ਉਸ ਲੋਕਨ ਕਹਯੋ। ਅਪਨੋ ਘਰ ਕਿਮ ਫੂਕਨ ਡਹਯੋ। ਫਿਟਕਾਰ
ਤਬ ਸਿਖ ਨੈ ਸਭ ਬਾਤ ਜਤਾਈ। ਹਮਰੇ ਗੁਰ ਇਮ ਦਯੋ ਫੁਰਮਾਈ।੪।

੧. ਛੰਦ ਨੰ: ੧੨ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਤੇ ੧੩ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਬੰਦ ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ।

੨. ਪਤਾਲਪੁਰੀ : ਕੀਰਤਪੁਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸਤਿਲੁਜ ਦਰਿਆ ਦੇ ਖੱਬੇ ਕੰਢੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਦਾ ਸਥਾਨ।

ਮੁਹਿ ਘਰ ਕਚਯੋਂ ਪਕੇ ਹੁਇ ਆਵੈਂ। ਹਮ ਤੋ ਅਬ ਹੀ ਅਗਨ ਲਗਾਵੈਂ।
ਸਿਖ ਗਵਾਂਢਨ ਝਗਰਾ ਪਰਯੋ। ਤੈ ਲੈ ਸਿਖ ਉਸ ਕੂਚਾ ਫਰਯੋ।੫।

ਝਗੜਾ / ਮੁਆੜਾ

ਦੋਹਰਾ : ਲੈ ਲੈ ਨੱਠੇ ਸੌਜਾ ਸਭ ਕਰਕੇ ਬਝੀ ਪੁਕਾਰ।

ਸਮਾਨ

ਕਿਛ ਨਿਕਲੀ ਕਿਛ ਮਧ ਰਹੀ ਭਈ ਘਰਨਾ ਕੀ ਛਾਰਾ।੬।

ਘਰਾ / ਸੁਆਹ

ਚੌਪਈ : ਘਰ ਕੋ ਫੂਕ ਸਿਖ ਗੁਰ ਪਹ ਧਾਯੋ। ਗਿਰਯੋ ਰਾਹ ਕਿਛ ਦਰਬ ਉਨ ਪਾਯੋ। ਡਿੱਗਿਆ ਹੋਇਆ
ਦੇਖ ਭਾਲ ਉਨ ਸੋਊ ਉਠਾਯੋ। ਤਾਕੋ ਮਾਲਕ ਕੋਊ ਨ ਆਯੋ।੭।
ਸੋ ਲੈ ਸਿਖ ਸਤਿਗੁਰ ਪੈ ਗਯੋ। ਆਗੈ ਪਰ ਸਿਖ ਠਾਂਢਾ ਭਯੋ।

ਖੜੋ ਗਿਆ

ਤਬ ਸਤਿਗੁਰ ਤਿਸ ਕਹਯੋ ਉਚਾਰ। ਜਾਇ ਸੁਦਾਮੇ ਜਯੋ ਧਾਮਾ ਸਵਾਰ।੮।

ਘਰ

ਤਬ ਸਿਖ ਨੇ ਆਇ ਆਵੇ ਲਗਾਏ। ਰਾਜ ਸੱਦ ਗਿਹਾ ਤੁਰਤ ਚਿਣਾਏ।

ਭੱਠੇ / ਘਰ

ਜਿਨ ਕੋ ਗ੍ਰਿਹ ਸੰਗੁ ਕਛੁ ਜਲ ਗਏ। ਸਬੱਬ ਪਾਇ ਓਇ ਪਕੇ ਭਏ।੯।

ਹੋ ਗਏ

ਅਗਨ ਸੇਕ ਜਿਸ ਘਰ ਕੋ ਆਯੋ। ਤਿਸ ਕੋ ਭੀ ਤਿਹ ਮਹਲ ਬਣਵਾਯੋ।

ਲੋਕ ਕਰੈ ਕਈ ਪੱਛੋਤਾਈ। ਹਮਨੈ ਕਯੋ ਅਗਨਿ ਫੁਹਨਿ ਨਿ ਪਾਈ।੧੦।

ਪਛਤਾਵਾ

੭੫. ਸਾਖੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਿੱਖੀ ਕੀ

ਦੋਹਰਾ : ਜੋ ਕੋਊ ਪੂਛੈ ਪੁਸ਼ਨ ਯਹ ਕਿਮ ਕਰੈ ਸ਼ਹੀਦ ਵਖਯਾਤਾ।

ਪ੍ਰਸਿੱਧ, ਵਿਆਖਿਆ, ਬਿਆਨ

ਯਹ ਭਯੋ ਖਿਤਾਬਾ ਹਜੂਰ ਤੇ ਕੈ ਪਿੱਛੈ ਕਹੀ ਕਿਨੇ ਬਾਤ।੧।

ਪਦਵੀ, ਰੁਤਬਾ

ਚੌਪਈ : ਤਾਕੋ ਉੱਤਰ ਐਸੇ ਦੱਯੈ। ਜੈਸੇ ਸੁਨਿਓ ਤੈਸ ਬਤੱਯੈ।

ਜਿਉਂ ਮੈਂ ਸੁਨੀ ਬਡਨਾ ਤੇ ਸਾਖੀ। ਬੁਧਿ ਅਨੁਸਾਰ ਸੋਊ ਕਰ ਭਾਖੀ।੨।

ਵੱਡਿਆ ਤੋਂ / ਦੱਸੀ

ਦੋਹਰਾ : ਇਕ ਦਿਨ ਸਤਿਗੁਰ ਦਮਦਮੇ ਬੈਠੇ ਮੰਜੀ ਲਾਇ।

ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ

ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਤ ਆਇਓ ਇਕ ਸਿਖ ਸਤਿਗੁਰ ਪਾਹਿ।੩।

ਪਾਸ

ਅੜਿਲ : ਸਿੱਖਾਂ ਸੰਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸਾਕਤਾ ਹੁਇ ਗਏ।

ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਉਪਾਸਕ

ਕਲਿਜੁਗ ਕੈ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸਖੀਓ ਅਸਿਖ ਭਏ।

ਕ੍ਰਿਪਾ / ਸਿੱਖੀ ਤੋਂ ਦੂਰ

ਯਹ ਸੁਨ ਸਿਖ ਕੇ ਬਚਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਯੋ ਕਹੇ।

ਐਹੋ ਕੱਚੇ ਗਏ ਅੱਚਲ ਸਚੇ ਸੁਖ ਲੈ ਗਏ।੪।

ਹਮਰੀ ਸੰਗਤ ਮਾਂਹਿ ਸਿੱਖ ਅਬ ਹੈ ਕਈ।

ਸਤਿਜੁਗ ਜੈਸੀ ਰੀਤਿ ਉਨੈ ਕਲਿ ਮਧ ਠਈ।

ਕਲਯੁਗ ਵਿਚ

੧. ਸੁਦਾਮਾ : ਇਕ ਕੰਗਾਲ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦਾ ਬਚਪਨ ਦਾ ਮਿੱਤਰ ਸੀ। ਇਹ ਆਪਣੀ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਪਾਸ ਦਵਾਰਕਾ ਪੁੱਜਾ ਤੇ ਵਾਪਸੀ ਉੱਤੇ ਆਪਣੇ ਕੱਚੇ ਢਾਰੇ ਨੂੰ ਸੁੰਦਰ ਮਹੱਲ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੇਖ ਕੇ ਬੜਾ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ।

੨. ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬੰਦ ਇਉਂ ਹੈ :
ਹੋ ਪਕੇ ਰਹੇ ਅਚਲ ਕਚੇ ਸੁਖ ਲਗਏ।

ੴ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਸੋ ਕਹਯੋ ਸਿਖਨ ਕੋ ਹਮੈਂ ਦਿਖਾਈਏ ।
ਹੋ ਹੋਵੈ ਪਾਪ ਹਮ ਦੂਰ ਜਿਮ ਸੁਧਾ ਸੁ ਨ੍ਰਾਈਏ ॥੫॥

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਇਸ਼ਨਾਨ

ਚੌਪਈ : ਕਰਯੋ ਚਰਿਤ੍ਰ ਸਿਖਨ ਕੇ ਕਾਰਨ । ਪੱਕੇ ਕੱਚੇ ਸਿੱਖ ਦਿਖਾਰਨਾ ।
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਬਚਨ ਮੁਖੋਂ ਥੋ ਕਹਯੋ । ਲੈਨ ਪਰੀਖਯਾ ਤਿਮ ਹੀ ਚਹਯੋ ॥੬॥
ਤਬ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਖੰਡੋ ਮੰਗਵਾਯੋ । ਸਦ ਮਾਰਾਵਾੜੀਅਨ^੨ ਸਾਨਾ ਚੜ੍ਹਾਯੋ । ਤਿੱਖਾ ਕਰਨ ਦੀ ਮਸ਼ੀਨ
ਲਯੋ ਖੜਗਾ ਗਹਿ ਭੁਜਾ ਉਠਾਯੋ । ਪੰਜ ਸਿਖਨ ਚਹਯੋ ਸੀਸ ਝਟਕਾਯੋ ॥੭॥ ਤਲਵਾਰ / ਬਾਂਹ

ਵਿਖਾਉਣ ਲਈ

ਦੋਹਰਾ : ਸਭ ਸੰਗਤ ਇਕੱਠੀ ਕਰੇ ਕਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਸਭਨ ਸੁਨਾਇ ।
ਹੈ ਕੋਈ ਐਸੇ ਸਿੱਖ ਅਬ ਲੇਵੈ ਸੀਸ ਕਟਾਇ ॥੮॥

ਚੌਪਈ : ਸੁਨਤ ਬਚਨ ਤਨ ਲੋਕਨ ਤ੍ਰਾਸਾ । ਸਤਿਗੁਰ ਕੋ ਬਹੁ ਛਡਗੇ ਪਾਸ ।
ਕਈਅਨ ਸਤਿਗੁਰ ਸਿਰਗੀ ਕਹਯੋ । ਸਿੱਖੀ ਤੋੜਨ ਉਨੈ ਚਿਤ ਚਹਯੋ ॥੯॥
ਕਈ ਸੁਨਤ ਘਰ ਕੋ ਹੀ ਦੋੜੇ । ਕਈ ਆਵਤ ਮਿਲ ਰਸਤਯੋ ਮੋੜੇ ।
ਕੋਈ ਮਿਲ ਕੋਈ ਅਨਮਿਲਾ ਗਯੋ । ਵੇਗਾ ਭਜਤ ਉਨ ਮਗਰ ਨ ਤਕਯੋ ॥੧੦॥ ਬਿਨਾ ਮਿਲਿਆਂ / ਤੇਜ਼
ਕੋਊ ਕਹਿੰ ਇਨ ਮਸੰਦਨ ਸੁਤ ਮਾਰੇ । ਆਦਿ ਨਿਰਦਈ ਯਹਿ ਐਸ ਪੁਕਾਰੇ ।
ਰਹੀ ਬਾਤ ਮਝੈਲਨ ਸਿਰ ਆਇ । ਹੁਤੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਿਨੈ ਸਹਾਇ ॥੧੧॥
ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਤਿਨ ਬਚਨ ਬਿਚਾਰੇ । ਗੁਰ ਸਾਂਗ ਬ੍ਰਤਾਵੈ ਸਿਖ ਸਿਦਕ ਨ ਹਾਰੇ । ਨਾਟਕ ਦਿਖਾਵੇ
ਗੁਰ ਭ੍ਰਵਾਸੇ ਸਿਖ ਜੋ ਰਹੈ । ਮਾਨੈ ਹੁਕਮ ਗੁਰੁ ਜੋ ਕਹੈ ॥੧੨॥ ਭਰੋਸੇ

ਫਰ

ਹਠੀ, ਜਿੱਦੀ

ਦੋਹਰਾ : ਜਬ ਤੇ ਮਾਝੇ ਦੇਸ ਮੈਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਲਵਾਯੋ ਤਾਲਾ ।
ਪਾਪ ਕਰੈ ਜੋ ਕੋਊ ਸਿਖ ਨ੍ਰਾਵਤ ਹੋਤ ਨਿਹਾਲ ॥੧੩॥

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੋਵਰ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਵਾਕ

ਵਿਚਿ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਖਲੋਆ । ਵਾਲੁ ਨ ਵਿੰਗਾ ਹੋਆ ।
ਮਜਨੁ ਗੁਰ ਆਦਾ ਰਾਸੇ । ਜਾਪਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਕਿਲਵਿਖ ਨਾਸੇ ॥੧॥
ਸੰਤਹੁ ਰਾਮਦਾਸ ਸਰੋਵਰੁ ਨੀਕਾ ।
ਜੋ ਨਾਵੈ ਸੋ ਕੁਲੁ ਤਰਾਵੈ ਉਧਾਰੁ ਹੋਆ ਹੈ ਜੀਕਾ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥

ਇਸ਼ਨਾਨ / ਪਾਪ

ਸੁੰਦਰ, ਚੰਗਾ

੧. ਇਹ ਬੰਦ ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ।
੨. ਮਾਰਵਾੜੀਅਨ : ਰਾਜਸਥਾਨ ਵਿੱਚ ਮਾਰਵਾੜ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਸਿਕਲੀਗਰ ਜੋ ਲੋਹੇ ਦੇ ਸ਼ਸਤਰ ਤੇ ਸੰਦ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਬੜੇ ਨਿਪੁੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਆਪਣੇ ਟੱਬਰਾਂ ਸਮੇਤ ਗੱਡਿਆਂ ਉੱਤੇ ਇਕ ਥਾਂ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਥਾਂ ਘੁੰਮਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।
੩. ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਹੋਰ ਬੰਦ ਹਨ, ਜੋ ਸਿੱਖ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹਨ :
ਚੌਪਈ : ਦੇਵੀ ਹਮਕੋ ਰਾਤਿ ਸੰਤਾਏ । ਸੀਸ ਮਾਨਸ ਹਮ ਤੇ ਚਹੇ ਖਾਏ ।
ਠਗ ਚੋਰ ਐ ਕੈਦੀ ਨ ਹੋਇ । ਖੁਸ ਹੋਇ ਆਵੇ ਆਪ ਨਾਇ ਧੋਇ ।
ਦੋਹਰਾ : ਚੰਦਨ ਚਰਚ ਅੰਬੀ ਰਤਨ ਪਹਰ ਪੁਸਾਕ ਧਵਾਇ ।
ਮਨ ਮੈ ਕਰੈ ਨਿ ਸੰਕ ਕਿਛੁ ਤਵ ਹਮਿ ਉਸ ਕੋ ਖਾਇ ।
੪. ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ।

ਜੈ ਜੈ ਕਾਰੁ ਜਗੁ ਗਾਵੈ। ਮੁਨਿ ਚਿੰਦਿਅੜੇ ਫਲ ਪਾਵੈ।
 ਸਹੀ ਸਲਾਮਤਿ ਨਾਇ ਆਏ। ਅਪਣਾ ਪ੍ਰਭੂ ਧਿਆਏ।੨।
 ਸੰਤ ਸਰੋਵਰ ਨਾਵੈ। ਸੋ ਜਨੁ ਪਰਮ ਗਤਿ ਪਾਵੈ।
 ਮਰੈ ਨ ਆਵੈ ਜਾਈ। ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਈ।੩।
 ਇਹੁ ਬ੍ਰਹਮ ਬਿਚਾਰੁ ਸੁ ਜਾਨੈ। ਜਿਸੁ ਦਇਆਲੁ ਹੋਇ ਭਗਵਾਨੈ।
 ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭ ਸਰਣਾਈ। ਸਭ ਚਿੰਤਾ ਗਣਤਾ ਮਿਟਾਈ।੪।^੧

ਮਨ ਇਛਿਤ

ਗਿਣਤੀ ਮਿਣਤੀ

ਚੌਪਈ : ਉਸ ਪਰਤਾਪ ਉਨੈ ਮਤਿ ਠਈ। ਉਨੈ ਕਾਇਰਤਾ ਤਨਾ ਤੇ ਗਈ।
 ਜਿਗਰੋ ਮੈਲ ਨ੍ਰਾਵਤ ਤਨ ਜਾਵੈ। ਉੱਜਲਾ ਰਿਦੇ ਉਨੈ ਬੁਧਿ ਆਵੈ।੧੪।
 ਇਹ ਸਿੱਖਨ ਉਨ ਸੁਨੀ ਮਝੈਲਨ। ਆਏ ਸਿੱਖ ਸੁਨਤ ਚਿਤ ਚੈਲਨਾ।
 ਉਸ ਤੇ ਆਗੇ ਹੁਇ ਚਰੈ ਖੜਨੋ। ਸੀਸ ਕਟਾਇ ਬਹੁ ਸਿਖ ਚਹਿ ਮਰਨੋ।੧੫।

ਫਰ / ਸਰੀਰ ਵਿੱਚੋਂ

ਹਿਰਦੇ ਤੋਂ / ਬੁਧ, ਸਾਫ

ਚੋਹਲ, ਹੱਸਦਿਆਂ

ਦੋਹਰਾ : ਸਤਿਗੁਰ ਤੰਬੂ ਵਡ ਗਡਯੋ ਕਨਾਤ ਸੁ ਗਿਰਦ ਲਵਾਇ।
 ਗੁਪਤਹਿ ਬਕਰੇ ਆਇ ਧਰਿ ਬਯੋਰੋ ਕਿਸ ਨ ਲਖਾਇ।੧੬।
 ਸਤਿਗੁਰ ਮਾਂਗੇ ਸੀਸ ਜਿਮ ਨਿਤਰੇ ਆਇ ਮਝੈਲ।
 ਕਰ ਸਨਾਨ ਔ ਧੂਪ ਅੰਗ ਕਰ ਖੁਸ਼ੀ ਸੁ ਅਏ ਬਡ ਛੈਲਾ।੧੭।

ਵੇਰਵਾ, ਹਾਲ / ਦੱਸਿਆ

ਵੱਡੇ ਛੈਲ-ਛਪੀਲੇ, ਥਾਂਕੇ

ਚੌਪਈ : ਹੁਤ ਸਤਿਗੁਰ ਪੰਜ ਸਿੱਖ ਸਮਝਾਏ। ਉਨ ਕੋ ਯੋ ਸਭ ਜਤਨ ਜਤਾਏ।
 ਬੰਧ ਅਖੀਂ ਕੀਏ ਖੜੇ ਨਿਆਰੇ। ਉਨਕੀ ਠੌਰਾ ਦਏ ਬਕਰੇ ਮਾਰੇ।੧੮।
 ਉਨਹ ਰਕਤਾ ਬਾਹਰ ਚਲਿ ਆਈ। ਦੇਖ ਰਕਤ ਨਠ ਗਈ ਲੁਕਾਈ।
 ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਖੇ ਸਿੱਖ ਬਚਾਇ। ਉਨੈ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਦਾ ਦਯੋ ਲਾਇ।੧੯।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ

ਖੂਨ / ਲੋਕ

ਰੁਤਬਾ, ਮਿਤਾਬ

ਦੋਹਰਾ : ਤਿਨ ਮੈ ਤੇ ਇਕ ਸਿਖ ਹੁਤੋ ਦੀਪ ਸਿੰਘਾ ਜਿਹ ਨਾਮ।
 ਦਛਨ ਦਿਸ ਬੁੰਗਾ ਰਚਿਓ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸੁਭ ਧਾਮ।੨੦।^੨

ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਬਹੀਦ

੭੬. ਸਾਖੀ ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ ਭੁਜੰਗੀ ਅੰ ਗੰਗੂਸ਼ਾਹੀ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਕੀ

ਦੋਹਰਾ : ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ ਇਕ ਸਿੰਘ ਹੁਤੋ ਦਿੱਲੀ ਮਧ ਘੁਮਿਆਰ।
 ਬਾਵਨੀ ਆਯੋ ਸਿਰਹੰਦ ਕੀ ਸਿੰਘ ਦਸ ਕੁ ਰਹੈ ਉਸ ਨਾਰਾ।੧।

ਨਾਲ

੧. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਾਲੇ ਖਰੜੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਅਪੂਰਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਸਹੀ ਪਾਠ ਲਈ, ਦੇਖੋ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ ੬੨੩.

੨. ਛਪੇ ਹੋਏ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਇਹ ਛੰਦ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਦੇਖੋ ਪੰਨਾ ੧੭੮.

ਚੌਪਈ : ਵਹੀ ਭੁਜੰਗਨਾ ਤੌਰ ਸੁ ਰਹੈ। ਰਮਰੱਈਅਨ^੧ ਗੰਗੂ ਸ਼ਾਹੀਅਨ^੨ ਸੌ ਖਰੈ^੩। ਖਾਲਸਈ ਮਰਯਾਦਾ / ਖਹਿਣਾ
 ਸਾਬ ਜੋੜੀ ਕੇ ਰਬਾਬ ਬਜਾਵੈ। ਚਾਰ ਵਕਤ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰ ਕੇ ਗਾਵੈ।੨। ਤਬਲਾ
 ਕਰੈ ਅਰਦਾਸ ਗੁਰੂ ਫਤੇ ਬੁਲਾਵੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਬੋਲ ਸੁ ਜਾਪ ਜਪਾਵੈ।
 ਹਥ ਸੋਟੇ ਗਲ ਰਖੈ ਤਲਵਾਰ। ਡੇਰਾ ਕਰੇ ਜਾ ਸਿਖਨ ਬਾਰਾ।੩। ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਘਰ
 ਨੀਲ ਬਸਤ੍ਰ ਗਜ ਸਵਾ ਕਛਹਿਰੇ। ਕੇਸ ਨਹਾਇ ਪ੍ਰਾਤ ਉਠ ਪਹਿਰੇ^੪। ਪ੍ਰਾਤਾਕਾਲ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ
 ਕਰੈ ਅਰਦਾਸ ਬਾਣੀ ਨਿਤ ਪੜੇ। ਰਹੈ ਸੁਚੇਤ ਨ ਕਿਸ ਤੇ ਡਰੈ।੪।

ਦੋਹਰਾ : ਜਹਿੰ ਸੰਗਤ ਸੁਨੈ ਗੁਰ ਦਸਮ ਕੀ ਤਹਿੰ ਡੇਰਾ ਲਾਇ ਸੁ ਜਾਇ।
 ਰਮਰਈਅਨ ਗੰਗਈ^੧ ਕੁੜੀ ਘੁਟਾ ਮੀਣੈ ਮਸੰਦ ਖੁਝਾਇ^੨।੫। ਗੰਗੂ ਸ਼ਾਹੀ / ਕੁੜੀਮਾਰ / ਖਿੱਝਦੇ

ਚੌਪਈ : ਸਮਾਂ ਏਕ ਦਿਨ ਐਸਾ ਭਯੋ। ਗੰਗੂ ਦਾਸੀਅਨਾ ਕੋ ਤਹਿੰ ਡੇਰਾ ਭੀ ਅਯੋ। ਗੰਗੂਸ਼ਾਹੀਆਂ
 ਖੜਕ ਸਿੰਘਾ ਗੁਰੂ ਬਡੋ ਅਖਾਵੈ। ਕਰਾਮਾਤ ਮਧਿ ਸੰਗਤ ਦਿਖਾਵੈ।੬। ਗੰਗੂ ਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦਾ ਗੁਰੂ
 ਬੱਸੀ ਗੌਤਾ ਮੰਜੀ ਜਿਨ ਕੋਲ। ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਉਨ ਕੋ ਦਈ ਬੋਲ। ਬੱਸੀ ਖਤਰੀ
 ਟਹਲ ਬਾਵਲੀ^੩ ਉਨ ਕੁਛ ਕਈ। ਇਮ ਕਰ ਉਨ ਪਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਥੀ ਭਈ।੭। ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਿਖੇ

ਦੋਹਰਾ : ਜਬ ਸੋਢੀ ਕੋਊ ਨ ਰਹਯੋ ਮੰਜੀ ਲਾਵਨ ਜੋਗ।
 ਸਿਖ ਸੰਗਤ ਰੰਡੀ^੧ ਕਹੈ ਘੇਰ ਲਏ ਉਨ ਲੋਗ।੮। ਗੁਰੂ ਤੋ ਬਡੀਰ

ਚੌਪਈ : ਬਿਨ ਸਤਿਗੁਰ ਸੰਗਤ ਰੰਡੀ ਬਤਾਵੈ। ਯੋ ਕਹਿ ਕਹਿ ਵਲ ਅਪਨ ਭ੍ਰਮਾਵੈ।
 ਰਿੱਧਿ ਸਿੱਧਿ ਦੁਧ ਪੁਤ ਭੀ ਦੇਵੈ। ਤੋੜ ਖਾਲਸੇ ਸੌ ਆਪ ਭ੍ਰਮੇਵੈ^੨।੯। ਭਰਮਾਉਣਾ

ਦੋਹਰਾ : ਸੋ ਸੁਨ ਖਾਲਸੈ ਚਿਪਾ ਲਗੀ ਸਿੰਘ ਦੰਗੋ ਫੰਗੋ ਕਰਾਹਿੰ। ਗੁੰਸਾ / ਝਗੜਾ ਫਸਾਦ
 ਪਰ ਬਿਨਾਂ ਦਿਖਾਏ ਬਰਕਤੈ^੧ ਕੋਈ ਪਤਿਆਵੈ ਨਾਹਿੰ।੧੦। ਕਰਾਮਾਤ / ਪ੍ਰਭੀਤ
 ਖਾਲਸੈ ਐ ਗੰਗੂ ਸ਼ਾਹੀਅਨ ਐਸੈ ਰਹੈ ਤਕਰਾਰਾ^੨। ਵਾਦ ਵਿਵਾਦ
 ਸਿੰਘ ਕਹੈ ਖਾਲਸੇ ਜਿਤਯੋ ਗੰਗਈ^੩ ਕਹੈ ਗਯੋ ਹਾਰ।੧੧। ਗੰਗੂ ਸ਼ਾਹੀ

੧. ਰਮਰਈਏ : ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸਪੁੱਤਰ ਰਾਮ ਰਾਇ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰ। ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਦਾਰਾ ਸ਼ਿਕੋਹ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਮ ਰਾਇ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਪਾਸ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਇਕ ਤੁਕ ਬਦਲ ਕੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਉੱਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਰਾਮ ਰਾਇ ਨੂੰ ਪੰਥ ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼ੋਕ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਪਰੰਤ ਰਾਮ ਰਾਇ ਦੇਹਰਾਦੂਨ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਜਿਥੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁਗਲ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਜਾਗੀਰ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ। ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਰਾਮ ਰਾਇ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦਾ ਗੁਰੂ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਅਸਫਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਕੀਤੀ। ਰਾਮ ਰਾਇ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ੧੬੮੭ ਈ. ਵਿੱਚ ਦੇਹਰਾਦੂਨ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ ਸੀ।
੨. ਗੰਗੂ ਸ਼ਾਹੀਏ : ਗੜ੍ਹਸ਼ੰਕਰ ਨਿਵਾਸੀ ਬਸੀ ਖੱਤਰੀ ਗੰਗੂ ਦਾਸ ਦੇ ਚੇਲੇ। ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੰਗੂ ਦਾਸ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਸਿੱਖ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਪਹਾੜ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਪੜੋਤੇ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਚਲਾਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੰਗੂ ਸ਼ਾਹੀਏ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਦੇਹਰਾ ਖਟਕਲ ਕਲਾਂ ਤੇ ਗੰਗੂ ਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦੀ ਮੁੱਖ ਗੱਦੀ ਦਾਉ ਦੇ ਸਥਾਨ ਉੱਤੇ ਹੈ।
੩. ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ।

ਚੌਪਈ : ਜਿਨ ਬਿਧਿ ਤਿਨੈ ਬਿਬਾਦੋ ਭਯੋ। ਕਹੈ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਸੋ ਸੁਨ ਲਯੋ। ਵਿਵਾਦ
 ਜਿਨ ਦੇਖੇ ਜੀਵਤਿ ਸਿਖ ਵਾਹਿ। ਉਨੇ ਕਹਯੋ ਥੋ ਹਮਰੇ ਪਾਹਿ। ੧੨। ਪਾਸ
 ਇਕ ਸਿਖ ਥੋ ਗੁਰ ਦਸਮ ਕੋ ਪੂਰੋ। ਬਯਾਹਯੋ ਘਰ ਗੰਗੂ ਸ਼ਾਹੀਅਨ ਕੇ ਉਰੋ। ਵਿਆਹਿਆ / ਉਹ
 ਅੰਨ ਧਨ ਉਸ ਕਮੀ ਨ ਕਾਈ। ਇਕ ਲੋੜ ਪੁਤ੍ਰ ਕੀ ਉਸੈ ਰਹਾਈ। ੧੩।
 ਅੰਨ ਧਨ ਮੈਂ ਉਸ ਬਡ ਨਫੋ ਆਯੋ। ਉਸਕੋ ਦਸੌਧਾ ਉਨ ਸਿੱਖ ਕਢਾਯੋ। ਨਫਾ, ਲਾਭ / ਦਸਵੰਧ
 ਸਿੱਖ ਸਿੱਖਣੀ ਇਮ ਕਰੀ ਸਲਾਹਿ। ਦਸੌਧ ਚੜ੍ਹਾਯੈ ਘਰ ਸਿੱਖਨ ਬੁਲਾਇ। ੧੪।
 ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਛਕਾਇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਾਯੈ। ਹੁਇ ਉਲਾਦਾ ਇਮ ਬਚਨ ਕਰਾਯੈ। ਅੱਲਾਦ
 ਇਮ ਬਚਨ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਕਰ ਗਾਏ। ਜੋ ਚਾਹੈ ਪੰਜ ਸਿਖਨ ਤੇ ਲਏ। ੧੫। ਪੰਜ ਸਿੰਘ ਤੋਂ
 ਸੁਭ ਦਿਨ ਪੁਛਿਕੈ ਲਯੋ ਠਹਿਰਾਇ। ਦਯੋ ਸਿੱਖਨ ਕੋ ਬੋਲ ਪਠਾਇ। ਸੱਦਾ ਭੇਜਿਆ
 ਸਿੱਖਨ ਕੋ ਚਹਿ ਚਰਨ ਘਰ ਪਾਯੋ। ਸਾਕ ਸ਼ਰੀਕ ਭੀ ਸੱਦ ਬੁਲਾਯੋ। ੧੬।

ਦੋਹਰਾ : ਸਮੇਂ ਸਾਲ ਐਸੇ ਭਯੋ ਹੁਇ ਸਸੁਰੈ ਪਏ ਤਿਆਰ। ਸਹੁਰੇ
 ਰਸਤੇ ਮੈਂ ਉਨ ਗੁਰ ਮਿਲਯੋ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਗੰਗਿਆਰਾ। ੧੭। ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਗੰਗੂ ਸ਼ਾਹੀ

ਚੌਪਈ : ਸੋ ਉਨ ਨੈ ਲਯੋ ਉਤੈ ਮੁੜਾਇ। ਸਿੱਖ ਕਰਨ ਉਨ ਲਯੋ ਠਹਿਰਾਇ। ਉਥੇ ਹੀ / ਮੌਜ
 ਆਗੈ ਹੁਤੇ ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ ਆਯੋ। ਦਸ ਕੁ ਸਿੰਘਨ ਸਯੋ ਸਸਤ੍ਰ ਸਜਾਯੋ। ੧੮।
 ਭਯੋ ਤਿਆਰ ਜਬ ਉਸੈ ਪ੍ਰਸਾਦਿ। ਆਨ ਮਚਾਯੋ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਬਾਦਾ। ਤਗੜਾ
 ਕਹਯੋ ਉਨੈ ਚਰਨ ਪਾਹੁਲ ਲੇਵੈ। ਹੋਵੇ ਹਮ ਸਿਖ ਤਬ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਜੇਵੈ। ੧੯। ਫਿਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਖਾਵਾਰਾ
 ਹੁਤੇ ਜੋਰ ਬਡ ਸਾਹੁਰਵਾਰੀ। ਬੋਲ ਉਠੀ ਤਿਸ ਤਿਮ ਹੀ ਨਾਰੀ। ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਦਾ
 ਸਿੱਖ ਕਹੈ ਹਮ ਆਦਿ ਪਾਹੁਲ ਖੰਡੇ। ਕਿਮੈਂ ਮੁੜੈਂ ਹਮ ਸਤਿਗੁਰ ਚੰਡੇ। ੨੦। ਤੇਜ ਕੀਤੇ
 ਤ੍ਰਿਯਾ ਕਹੈ ਮੋ ਲਯਾਏ ਪੇਕੇ। ਹਮ ਚਹੀਐ ਉਨ ਅਗੈ ਮਥਾ ਟੇਕੇ। ਔਰਤ
 ਨਹੀਂ ਤ ਮੈਂ ਮਰ ਈਹਾਂ ਰਹੁੰਗ। ਕੀਤਾ ਕਰਾਯਾ ਸਭ ਬਿਥਾਰਾ ਸੁ ਦੋਊਂਗ। ੨੧। ਖਿੰਡਾ
 ਤ੍ਰਿਯਾ ਆਈ ਤਿਰੀਆ ਕੇ ਹੱਠ। ਭਈ ਸਿੱਖ ਕੋ ਔਖੀ ਸੱਟ। ਔਰਤ
 ਜਿਵੇਂ ਸਰਪ ਚਕਚੁੰਧਰਾ ਫਰੈ। ਛਡੈ ਲਜੈ ਔ ਖਾਇ ਅੰਧਾ ਮਰੈ। ੨੨। ਚਚੁੰਧਰ / ਸ਼ਰਮ / ਅੰਨ੍ਹਾ
 ਸਸੁਰਾ ਭੀ ਉਸ ਇਮ ਹੀ ਕਹੈ। ਲੇ ਚਰਨ ਪਾਹੁਲ ਤੋ ਹਮ ਇਤਾ ਰਹੈ। ਏਥੇ
 ਭਈ ਸਿੱਖ ਕੋ ਔਖੀ ਗੱਲ। ਕਰੀ ਭਲੀ ਥੀ ਭਈ ਬਿਲੱਲਾ। ੨੩। ਹੋਰ ਦੀ ਹੋਰ, ਅਜੀਬ
 ਤਬ ਖਾਲਸੇ ਕੋ ਗੁੱਸਾ ਆਯਾ। ਬਾਂਧ ਕਮਰ ਸਾਜਾ ਲੜਨ ਬਨਾਯਾ। ਹਥਿਆਰ
 ਜੋ ਜੀਵੈ ਸੋ ਸਿੱਖ ਕਰਾਵੈ। ਜੋਊ ਮਰੈ ਕਯਾ ਪਾਹੁਲ ਦਿਵਾਵੈ। ੨੪।
 ਹਮਰਾ ਤੁਮਰਾ ਇਹੀ ਕਰਾਰ। ਹਮ ਆਏ ਤੁਮ ਕਰੋ ਸੰਭਾਰਾ। ੨੫। ਸੰਭਾਲ

ਦੋਹਰਾ : ਏਤੀ ਸੁਨ ਸਸੁਰੇ ਨਠੇ ਲਯੋ ਖੜਕੈ ਸਿੰਘ ਚੜ੍ਹਾਇ। ਖੜਕ ਸਿੰਘ
 ਜਾਇ ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ ਅਗੈ ਖੜਯੋ ਨਹਿ ਲੜੈ ਬਿਨਾ ਨਠ ਜਾਇ। ੨੬।

ਚੌਪਈ : ਫੜ ਸਮਸ਼ੇਰਾ ਸਿੰਘ ਗਏ ਖਲੋਇ। ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਮੁੜ ਵੜਿਓ ਤੋਇ। ਤਲਵਾਰ
 ਸਿੰਘ ਇੱਕੀ ਇੱਕੀ ਕੇ ਬਿਨ ਹੋਇ। ਰਹੈ ਕੈਸੇ ਲੜ ਜੀਵਤ ਦੋਇ। ੨੭। ਇਕ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ

੧. ਇਸ ਛੰਦ ਦਾ ਇਕੋ ਬੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।

ਸਸੁਰਾਰੀਅਨਾ ਕੈ ਮੁਖ ਭਏ ਪੀਲੇ। ਪਾਉਣ ਲਗੇ ਸੱਦ ਵਿਚ ਵਸੀਲੇ। ਸਹੁਰਿਆਂ ਦੇ / ਵਿਚੋਲੇ, ਵਕੀਲ
ਸਿੰਘ ਕਹੈਂ ਹਮ ਛਡ ਨਹਿੰ ਜਾਵੈਂ। ਹਮ ਦੇਖਤ ਕਿਤ ਮੰਜੀਅਨਾ ਲਾਵੈਂ। ੨੮। ਮੰਜੀ, ਗੋਈ

ਦੋਹਰਾ : ਤਬਹਿ ਬਕੀਲਨਾ ਆ ਕਹਯੋ ਤੁਮ ਈਹਾਂ ਸ਼ਾਤ ਬ੍ਰਾਤਾਉਂ। ਵਕੀਲਾਂ ਨੇ / ਸ਼ਾਂਤੀ ਰੱਖੋ
ਔਰ ਜਗਾ ਤੁਮ ਜਾਇਕੈ ਇਕ ਦੂ ਇਕ ਕਰਾਉ। ੨੯।
ਸਿਖ ਸਿੱਖਨ ਏਕਾ ਕੀਏ ਗਲ ਇਮ ਦਈ ਠਹਿਰਾਇ। ਸਮਝੋਤਾ
ਜੋ ਇਨ ਕੋ ਪੁੱਤਰ ਦਏ ਸੋ ਇਨ ਸਿੱਖ ਕਰਾਇ। ੩੦।

ਚੌਪਈ : ਗੰਗੋਯਨ ਇਮ ਹੀ ਮੰਨ ਲਈ। ਚਹੈਂ ਜਾਨ ਬਚਾਵਨ ਵਖਤ ਟਲਈ। ਵਕਤ ਟਾਲਣ ਲਈ
ਬਰਸ ਅੰਦਰ ਹਮ ਇਸ ਸੁਤ ਦਿਵਾਵੈਂ। ਇਸੀ ਦਿਵਸ ਆ ਪਾਹੁਲ ਪਿਲਾਵੈਂ। ੩੧।
ਤਬ ਸਿੰਘਨ ਸੋ ਭੀ ਮੰਨ ਲਈ। ਉਨ ਤੈ ਯਹੀ ਲਿਖਾਇ ਸੁ ਲਈ।
ਬਹੁਰਾ ਸਿੰਘਨ ਇਮ ਬਚਨ ਉਚਾਰੇ। ਸੁਨੋ ਬਚਨ ਗੁਰਸਿੱਖ ਪਯਾਰੇ। ੩੨। ਫਿਰ
ਇਨੈ ਕਹਯੋ ਦਯੋ ਪੁਤ੍ਰ ਪੁਕਾਰੋ। ਹਮ ਦੇਨੋ ਥੋ ਸੋਊ ਮਾਰੇ।
ਪਰ ਸਿਖ ਕੇ ਹਿਤ ਸਿਖਨੀ ਕੋ ਅਹੇਤਾ। ਜਿਉਂ ਅੱਧੋ ਕੰਚਨਾ ਅੱਧੋ ਰੇਤ। ੩੩। ਪਿਆਰ ਨਾ ਹੋਣਾ / ਸੋਨਾ

ਦੋਹਰਾ : ਪੰਜ ਸਿੰਘਨ ਮਿਲ ਇਮ ਕਹਯੋ ਧਰ ਗੁਰ ਚਰਨਨ ਧਯਾਨ।
ਇਸ ਸੁਤ ਸਤ ਮਾਹਾਂ ਦੀਜੀਏ ਸਤਿਗੁਰ ਜਾਣੀ ਜਾਣ। ੩੪। ਸੱਤ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦਾ

ਚੌਪਈ : ਇਹੀ ਬਾਤ ਲਈ ਸਿੰਘਨ ਲਿਖਾਏ। ਕਰੈਂ ਸਿੰਘ ਹਮ ਇਸੀ ਦਿਨ ਆਏ।
ਦਸਵੰਧ ਰਹਯੋ ਸਿੱਖ ਪੁਤ ਹੋਇ। ਜੋ ਜੀਵੈ ਤੋ ਆਇ ਲਏ ਸੋਇ। ੩੫।
ਦੇਊ ਵਲਨਾ ਕੇ ਲਿਖੇ ਕਰਾਰ। ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਛਕਾਇ ਦਏ ਬਾਹਰ ਨਿਕਾਰ। ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ / ਨਿਕਾਲ
ਸੱਤ ਮਹੀਨੇ ਬੀਤਤ ਜਬ ਭਏ। ਉਸੀ ਨਾਰ ਨੇ ਪੁਤ੍ਰ ਦਯੋ ਜਏ। ੩੬। ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ

ਕੁੰਡਲੀਆ :
ਉਸੀ ਸਿਖ ਮਨ ਆਨੰਦ ਭਯੋ ਟਮਕਾ ਦਯੋ ਬਜਵਾਦਿ। ਢੋਲ
ਇਕ ਖੁਸ਼ੀ ਪੁਤ੍ਰ ਭਏ ਕੀ ਦੂਈ ਗੁਰ ਲਈ ਪੈਜ ਬਧਾਇ। ਪੈਜ, ਇੱਜ਼ਤ ਰੱਖੀ
ਦੂਈ ਗੁਰੁ ਲਈ ਪੈਜ ਬਧਾਇ ਸਿਖਨ ਕੀ ਦਸਮ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ।
ਪੰਜ ਸਿੰਘਨ ਕੀ ਅਰਦਾਸ ਭਾਂਤਾ ਉਸੇ ਰਾਸ ਆਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਗੰਗੂ ਦਾਸੀਆਨ ਗਲ ਹਲਕੀ ਭਈ ਔ ਖਾਲਸੇ ਆਈ ਬਹੁ ਖੁਸ਼ੀ। ਕਮਜ਼ੋਰ
ਭਯੋ ਜੈ ਜੈਕਾਰ ਘੁਮਯਾਰ ਸਿੰਘ ਲਯੋ ਦਸਵੰਧ ਆਇ ਉਨ ਦਿਨ ਉਸੀ। ੩੭।

੭੭. ਸਾਖੀ ਗੰਗੋਸ਼ਾਹ ਕੀ ਉਤਪਤੀ ਕੀ

ਦੋਹਰਾ : ਲਾਗ ਦੁਆਬੇ ਦੇਸ ਕੇ ਪਰਬਤੇ ਬੀਚ ਕਹਾਇ। ਦੁਆਬੇ ਨਜ਼ਦੀਕ / ਪਹਾੜਾਂ ਵਿੱਚ
ਤਿਹ ਢਿਗ ਘਾਘੇ ਪਿੰਡ ਹੁਤੇ ਖੜੀ ਗੰਗੂ ਬਸਾਇ। ੧। ਇਕ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਮ

ਚੌਪਈ : ਉਸ ਪਹਿ ਰਿਜਕਾ ਹੁਤੇ ਅਤਿ ਥੋੜੇ। ਸੋ ਬਾਂਧ ਡਗੀ ਚੌਗਿਰਦੇ ਦੌੜੇ। ਰੁਜ਼ਗਾਰ / ਗਠੜੀ, ਗੰਢ
ਤਬ ਸੰਗਤ ਥੀ ਗੁਰ ਢਿਗ ਜਾਵਤ। ਭਈ ਭੇਟਾ ਤਿਸ ਫੋਰੋ ਪਾਵਤ। ੨। ਮੇਲ / ਫੇਰੀ ਲਾਉਦਿਆਂ

ਤਿਨਹਿ ਪੁਛਯੋ ਤੁਮ ਕਹਾਂ ਸਿਧਾਰੋ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਢਿਗ ਉਨੈ ਉਚਾਰੋ। ਜਾਂਦੇ ਹੋ
 ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਛਯੋ ਉਨ ਕੈਸੋ। ਮੁਕਤ ਭੁਗਤਾ ਦੇਨ ਜੋਗਹਿ ਕਹਿਸੋ।੩। ਭੋਗ ਪਦਾਰਥ ਤੇ ਮੁਕਤਿ
 ਮੁਕਤ ਲੋੜ ਹਮ ਕੋ ਕੁਛ ਨਾਹੀ। ਭੁਗਤਾ ਦਿਵਾਵੇ ਤੋ ਸੰਗ ਜਾਂਹੀ। ਪਦਾਰਥ
 ਉਨੈ ਕਹਯੋ ਚੂਹਾਂ ਦੋਊ ਘਨੀ। ਦਰਸਨ ਪਾਵਤ ਹੋਤ ਸੁ ਧਨੀ।੪। ਮੁਕਤਿ ਤੇ ਭਗਤਿ ਦੇਨੋ / ਧਨਵਾਨ
 ਦੇਨਹਾਰ ਔਰਨ ਕੋ ਹੋਵੈ। ਨਿਸਚੋ ਧਰ ਗੁਰ ਚਰਨਨ ਜੋਵੈ।
 ਉਨੈ ਕਹਯੋ ਮੋ ਪੈ ਭੇਟ ਨਾਹੀ। ਕਿਮ ਕਰ ਮਸਤਕ ਚਰਨ ਛੁਹਾਹੀ।੫। ਮੇਰੇ ਪਾਸ

ਦੇਹਰਾ : ਔਰ ਕਹੀ ਉਨ ਮੋਹਿ ਪੈ ਖਰਚ ਖਾਨ ਕੋ ਨਾਂਹਿ। ਮੇਰੇ ਪਾਸ
 ਸਿੱਖਨ ਕਹਯੋ ਤੁਹਿ ਹੋਇ ਆਵ ਗੁਜਾਰੋ ਔਰ ਖੁਲਾਹਿ।੬।

ਚੌਪਈ : ਸੋ ਸੁਨੀ ਸਾਥ ਉਨੈ ਕੇ ਰਲਾ। ਪਹੁੰਚਯੋ ਗੋਦਵਾਲਾ ਵਹਿ ਚਲਾ। ਗੋਇੰਦਵਾਲ
 ਸੰਗਤ ਦਰਸਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪਾਯੋ। ਕਰ ਪਰਦੱਖਣਾ ਭੂਮ ਮਸਤਕ ਟਿਕਾਯੋ।੭। ਪਰਿਕਰਮਾ
 ਧਰ ਭੇਟਾ ਗੁਰ ਬਚਨ ਸੁਨਾਯੋ। ਮਨ ਇੱਛਤ ਫਲ ਸੰਗਤ ਪਾਯੋ।
 ਜਯੋ ਜਯੋ ਸੰਗਤ ਚੜ੍ਹਾਵੇ ਧਨੋ। ਹੁਇ ਸ਼ਰਮਿੰਦੋ ਗੰਗੋ ਘਨੋ।੮। ਧਨ / ਜਿਆਦਾ
 ਹੁਤੋ ਗੰਗੋ ਪਹਿ ਗੁੜ ਅਤਿ ਢੀਲਾ। ਧਰ ਨ ਸਕੇ ਮੁਖ ਹੋਇਓ ਪੀਲਾ। ਢਿੱਲਾ
 ਸੋ ਸਤਿਗੁਰ ਸੇ ਜਾਣੀ ਜਾਣ। ਸੰਸੇਵਾਨਾ ਸਿੱਖ ਲਯੋ ਪਛਾਣ।੯। ਫਿਕਰਮੰਦ, ਚਿੰਤਾ ਵਿੱਚ
 ਕਹਯੋ ਸਤਿਗੁਰ ਸਿਖ ਆਗੇ ਆਵਹੁ। ਧਰੋ ਭੇਟ ਨਹਿ ਮਨ ਸੰਕਾਵੋ। ਡਰੋ ਨਾ
 ਈਹਾਂ ਸੁਦਾਮੇ ਤੰਦੁਲਾ ਲੋੜ। ਯੇਹੀ ਹਮ ਕੋ ਲਾਖ ਕਰੋੜ।੧੦। ਤੰਦੁਲ, ਸੱਤੂ

ਦੇਹਰਾ : ਗੁੜ ਗੰਗੋ ਢਿਗ ਧਰ ਕਹਯੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਜਾਣੀ ਜਾਣ। ਸੇਵਾ
 ਮੋਕੋ ਰਿਜਕ ਸੋ ਦੀਜੀਏ ਕੋਇ ਸੌਪੀਏ ਟਹਿਲਾ ਪਛਾਣ।੧੧।

ਚੌਪਈ : ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਤਿਸ ਅਸ ਫਰਮਾਯੋ। ਟਹਲ ਬਾਵਲੀ ਕਹ ਸੋ ਲਾਯੋ।
 ਥੋ ਕੜੋ ਬਾਉਲੀ ਟੁਟਤੇ ਨਾਂਹਿ। ਸਿੱਖ ਸੰਗਤ ਸਭ ਟਹਿਲ ਕਮਾਹਿ।੧੨। ਕੜ, ਰੋੜਾਂ ਦਾ ਕੜਾ
 ਸੋ ਸਮੇਂ ਪਹੁੰਚਯੋ ਨੇਰੈ ਆਇ। ਜਿਮ ਸਤਿਗੁਰ ਥੋ ਕੜੋ ਤੁੜਾਇ। ਨੇੜੇ
 ਗੜੁ ਚਿਤੌੜਾ ਅਕਬਰ ਚਹਿ ਤੋੜਯੋ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਹੁਤੋ ਕੜਾ ਸੰਗ ਜੋੜਯੋ।੧੩।
 ਸਮੇਂ ਇਕੈ ਦੋਊ ਤੁੱਟ ਗਏ। ਗੰਗੂ ਗੁਰੂ ਫਤੇਦਾਰਾ ਕਏ। ਫਤੇਦਾਰ, ਮਜ਼ਾਨਚੀ, ਭੰਡਾਰੀ
 ਸਤਿਗੁਰ ਮਾਂਗਾ ਉਸ ਸੋ ਕਹੀ। ਹੁੰਡੀ ਵਾਲਾ ਉਨੈ ਮੰਗ ਲਈ।੧੪। ਮੰਗੋ / ਹੁੰਡੀ ਵਾਲਾ ਸ਼ਾਪੁਕਾਰ
 ਸਤਿਗੁਰ ਭੇਜਯੋ ਦਿਲੀ ਵਾਇ। ਹੁੰਡੀ ਵਾਲ ਭਯੋ ਤਿਹ ਜਾਇ। ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਤਰਫ
 ਚਲੀ ਹੁੰਡੀ ਤਬ ਬਾਧਾ ਭਯੋ। ਬਧੀ ਦਰਬ ਤਿਸ ਗਰਰਾ ਅਯੋ।੧੫। ਵਾਧਾ / ਹੰਕਾਰ

੧. ਚਿਤੌੜ : ਚਤੋੜ ਗੜੁ, ਰਾਜਪੂਤਾਨੇ ਵਿੱਚ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਿਲ੍ਹਾ ਜੋ ਮੇਵਾੜ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਅਕਬਰ ਨੇ ੧੬੬੭ ਈ. ਵਿੱਚ ਫਤਹਿ ਕੀਤਾ ਸੀ।
 ੨. ਅਕਬਰ : ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜਲਾਲਉਦੀਨ ਅਕਬਰ, ਜਨਮ ੧੫ ਅਕਤੂਬਰ ੧੫੪੨ ਈ. ਵਿੱਚ ਅਮਰਕੋਟ (ਸਿੰਧ) ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹਮਾਯੂੰ ਦੀ ਮੌਤ ਉਪਰੰਤ ੧੩ ਸਾਲ ੯ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਤਖ਼ਤ ਉੱਪਰ ਬੈਠਿਆ। ਇਸ ਨੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਮੁਗਲ ਰਾਜ ਨੂੰ ਬੜੀ ਤਰੱਕੀ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ੧੬ ਅਕਤੂਬਰ ੧੬੦੫ ਈ. ਨੂੰ ਆਗਰੇ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਦੋਹਰਾ : ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਭੋਜੀ ਹੁੰਡੀ ਗੰਗੂ ਮਾਨੀ ਨਾਹਿ। ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ
 ਤਿਸ ਕਰ ਤਿਸ ਕੋ ਤੁਰਤ ਹੀ ਘਾਟਾ ਆਯਾ ਤਾਂਹਿ।੧੬।

ਚੌਪਈ : ਮੁੜ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਉਸ ਟਹਿਲ ਕਮਾਈ। ਫਿਰ ਸਤਿਗੁਰ ਮਨ ਕਿਰਪਾ ਆਈ।
 ਤੋਂ ਭਈ ਬੀਬੀ^੧ ਕੇ ਬਯਾਹ ਤਯਾਰੀ। ਭੇਜਯੋ ਗੁਰ ਘ੍ਰਿਤ^੨ ਲੈਣ ਪਹਾੜੀ।੧੭। ਘਿਉ, ਘੀ
 ਗੰਗੂ ਕਹੀ ਗੁਰ ਸੋਂ ਹਥ ਜੋਰ। ਤੁਸੀਂ ਕਰਨ ਉਗਰਾਹੀ ਭੇਜੋ ਮੋਰ। ਮੇਨੂੰ
 ਤਹਿੰ ਦੇਵੀ ਦੇਵ ਕਰਾਮਾਤੀ ਘਨੇ। ਉਹਾਂ ਉਗਰਾਹੀ ਹਮ ਕਿਮ ਬਨੇ।੧੮। ਓਥੇ
 ਉਹਾਂ ਹੈ ਪਰਬਤੀ^੩ ਬੁਰੀ ਬਲਾਇਆ। ਸਕੈ ਉਨੈਂ ਕਿਮ ਕੋ ਪਤਿਆਇਆ। ਪਹਾੜੀਏ / ਬੁਰੀ ਬਲਾ / ਪਰਤੀਤ
 ਹਮ ਕੋ ਦੀਜੈ ਐਸੀ ਕਲਾ। ਜਿਉਂ ਘ੍ਰਿਤ ਆਵੈ ਪ੍ਰਬਤੋ ਚਲਾ।੧੯। ਸ਼ਕਤੀ / ਪਹਾੜਾਂ ਤੋਂ

ਦੋਹਰਾ : ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਗੰਗੋ ਕਹਯੋ ਤੋਂ ਰਸਨਾ ਹਮ ਬਾਸਾ। ਵਾਸਾ
 ਜੋ ਤੂੰ ਚਾਹੈ ਤਿਵੋ ਭਵੇ ਤੁਰਤ ਹੋਵੈ ਤੁਹਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼।੨੦।

ਚੌਪਈ : ਇਤੋ ਬਚਨ ਲੈ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤਾ ਭਯੋ। ਪਹੁੰਚ ਪ੍ਰਬਤਿ ਉਨ ਸਭ ਜਿਤ ਲਯੋ। ਵਧ ਭੁੱਲ ਗਿਆ
 ਲਾਇ ਮੰਜੀ ਗੁਰ ਆਪ ਹਵੈ ਬਹਯੋ। ਘਿਰਤਿ ਘਨੋ ਵੱਲ ਗੁਰ ਘਲ ਦਯੋ।੨੧। ਘੀ
 ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਕੇ ਬਯਾਹ ਨ ਆਯਾ। ਬਚਨ ਗੁਰੂ ਮਤ ਲੇਵੈ ਹਟਾਇਆ। ਵਿਆਹ
 ਸੋ ਸੁਨਿ ਸਤਿਗੁਰ ਗੁੱਸਾ ਕੀਯਾ। ਮੁਖ ਕਾਲੇ ਵਾਲੋ ਗੰਗੂ ਕਹਿ ਦੀਯਾ।੨੨।
 ਗੰਗੂ ਬਚਨ ਸੁਨ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਲੀਆ। ਮੁਖ ਕਾਲਾ ਨਿਜ ਦਰਸਨ ਕੀਆ।
 ਬਚ ਸਤਿਗੁਰ ਕਉ ਮਿਟਤ ਨਾਹਿ। ਸੋ ਬੂਰੇ ਬਹੁ ਮਨ ਕੇ ਮਾਂਹਿ।੨੩। ਪਛੁਤਾਵੇ
 ਔਰ ਕਥੋਂ ਨਹਿ ਅਗੈ ਕਹਾਨੀ। ਗ੍ਰੰਥ ਵਧਨ ਤੇ ਸੰਕ ਮਨ ਆਨੀ।
 ਬਚਨ ਰਹੇ ਦੋਉ ਉਨ ਪਾਹਿ। ਮੁਖ ਕਾਲੋ ਔ ਬਚਨ ਸਹਾਇ।੨੪। ਉਸ ਪਾਸ

੭੮. ਸਾਖੀ ਜੰਡਿਆਲੀਆ ਚੰਡਯਾਲੀਆ ਔਰ ਨਿਜ ਗੁਰ ਲੋਪੀਯੋ ਨਿਜ ਗੁਰ ਪੰਥ ਘਾਤੀਅਨਿ ਔ ਕਾਮੀ ਕ੍ਰੋਧੀਅਨ ਕੀ

ਦੋਹਰਾ : ਸਾਖਾ ਸੁਨੋ ਬਡਾ ਉਨ ਦੁਸ਼ਟਨ ਹੋਹਿ ਆਦਿ ਦੁਸ਼ਟਨ ਮੈਂ ਲਿੱਖ। ਸਾਖੀ / ਵੱਡੇ
 ਗੁਰ ਲੋਪੀ ਕੋਪੀ ਪੰਥੈ ਨਿੰਦੈ ਜਿਨ ਗੁਰ ਸਿੱਖ।੧। ਛੁਪਾਉਣ ਵਾਲਾ / ਈਰਖਾਲੂ
 ਮੁਖਤਾ ਨਿਆਮਤਾ ਗੁਰ ਦਈ ਸਕਯੋ ਨ ਸੋਉ ਪਚਾਇ। ਮੁਫਤ / ਦਾਤ, ਬਖਸ਼ਿਸ਼
 ਜਿਸ ਜਲ ਤੇ ਪੈਦਾ ਭਯੋ ਚਹਿ ਸੋਉ ਜਲਹਾ ਜਲਾਇਆ।੨। ਜਲ ਨੂੰ / ਸਾੜਨ

ਚੌਪਈ : ਪ੍ਰਿਥਮਾ ਉਸਕੀ ਉਤਪਤੀ ਸੁਨਾਉ। ਪਾਛੈ ਉਸਕੇ ਲਛਨ ਬਤਾਉ। ਪਹਿਲੇ / ਪਿੱਛੇ
 ਜਟ ਘਣਗਾ ਸੁ ਜੰਡਯਾਲੋ^੩ ਸੁਲਤਾਨੀ ਰਹੈ। ਨੰਗ ਭੁੱਖ ਉਸ ਤਨ ਕੋ ਦਰੈ।੩। ਬਹੁਤ / ਦੁਖੀ

੧. ਬੀਬੀ : ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ, ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਸਪੁੱਤਰੀ ਜਿਸ ਦਾ ਜਨਮ ੧੫੩੪ ਈ. ਵਿੱਚ ਬਾਸਰਕੇ ਤੇ ਵਿਆਹ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨਾਲ ੧੫੫੩ ਈ. ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ, ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੀ ਸਪੁੱਤਰ ਸਨ।
 ੨. ਜੰਡਯਾਲਾ : ਜੰਡਿਆਲਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ ਜੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ੧੧ ਕੁ ਮੀਲ ਪੂਰਬ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਜਲੰਧਰ ਨੂੰ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਉੱਪਰ ਸਥਿਤ ਹੈ।

‘ਉਨਿ ਸੁਨਿਓ’ ਗੁਰ ਲੰਗਰ ਚਲਾਵੈ’। ਉਹਾਂ ਜਾਇ ਲੋਕ ਪੇਟ ਭਰ ਖਾਵੈ’।
 ਕਰੇ ਟਹਿਲ ਭਾਵੈ ਨਾਂਹਿ ਕਰਾਹਿ। ਤਹਾਂ ਰਿਜਕ ਕੀ ਕਮੀ ਸੁ ਨਾਂਹਿ।੪।
 ਇਮ ਸੁਨਿ ਕੈ ਵਹਿ ਤਹਾਂ ਪਧਰਯੋ। ਜਾਇ ਲਾਂਗਰੀਅਨ ਮੱਧ ਸੰਚਰਯੋ। ਪਧਾਰਿਆ / ਪਰਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ
 ਭਰੈ ਪੇਟ ਔਰ ਜਬ ਹੂੰ ਖਾਇ। ਆਟਾ ਗੁੰਨੇ ਬਹੁ ਚੁਲ੍ਹੇ ਤਪਾਇ।੫।
 ਮਗਜੋਂ ਬੋਇ ਨ ਸੁਲਤਾਨੀਯਨ ਗਈ। ਸਿੱਖੀ ਗੀਤ ਕਿਛ ਜਿਗਰਾ ਨ ਠਈ। ਮਨਾ / ਸੁ / ਦਿਲ ਵਿੱਚ
 ਜਿਗਰ ਮੋ ਰਚੈ ਤਬ ਹੀ ਜਾਇ। ਹੋਇ ਸਿਕਲਾ ਬਹੁ ਮਸਕਲਨਾ ਤਾਹਿ।੬। ਜੰਗ ਉਤਾਰਨ ਦਾ ਸੰਦ / ਚਮਕ
 ਪਰ ਭਲੈ ਸੌਣਾ ਸੋ ਘਰੋਂ ਸਿਧਾਯਾ। ਮੁਖਤਾ ਝਾਕਾ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਲਾਯਾ। ਚੰਗੇ ਸਮੇਂ / ਮੁਫਤ / ਦੀਦਾਰ
 ਉਸ ਝਾਕੇ ਮਧ ਕੀਯੋ ਨਿਹਾਲ। ਜਰ ਨ ਸਕਯੋ ਵਹਿ ਜੱਟ ਹਿੰਦਾਲਾ।੭।

ਦੋਹਰਾ : ਇਕ ਦਿਨ ਉਨ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗਏ ਸੁ ਲੰਗਰ ਦਾਇੰ। ਲੰਗਰ ਵਲੋਂ
 ਉਠੇ ਸਿੱਖ ਚਰਨੀ ਲਗੇ ਹਿੰਦਾਲ ਭੀ ਆਯੋ ਧਾਇ।੮।

ਚੌਪਈ : ਜਬ ਔਰ ਸਿੱਖਨ ਚਰਨੀਂ ਹਥ ਲਾਏ। ਬਹੁਤ ਹਿੰਦਾਲ ਆਟੇ ਹਥ ਲਿਬੜਾਏ। ਲਿਬੜੇ
 ਸੋ ਉਨ ਸੋਚ ਇਤਨਕ ਲਈ ਧਾਰ। ਮਤ ਆਟੇ ਲਗ ਗੁਰ ਪਗਾ ਹੋਹਿ ਖੁਾਰਾ।੯। ਪੈਰ / ਖਰਾਬ
 ਹਾਥ ਜੋੜ ਉਨ ਪਿਠ ਪਰ ਧਰੇ। ਸੀਸ ਝੁਕਾਇ ਪਰ ਚਰਨੀ ਧਰੇ।
 ਦੇਖ ਸਤਿਗੁਰ ਉਸ ਚਿਤ ਕੀ ਸੋਚ। ਕਰੀ ਸੁ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਗੁਰ ਉਸ ਵਲ ਲੋਚਾ।੧੦। ਰੁਚੀ
 ਇਤਨਕ ਸੋਚ ਪਰ ਭਏ ਦਿਆਲ। ਕਰ ਦੀਨੋ ਹਿੰਦਾਲ ਨਿਹਾਲ। ਸੁੱਚ, ਸਫਾਈ
 ਤਨਕਾ ਸੋਚ ਤੇ ਬਡ ਮੌਜਾ ਦਈ। ਮੁਖਤਾ ਨਿਆਮਤ ਉਸ ਇਕ ਅਈ।੧੧। ਬੋਝੀ / ਖੁਸ਼ੀ / ਮੁਫਤ
 ਮੁਖਤ ਨਿਆਮਤਾ ਹਥ ਤੋ ਆਇ। ਹੁਇ ਭਲ ਭਾਂਡੋ ਤਉ ਰਖੈ ਪਚਾਇ। ਦਾਰ
 ਕੱਚੈ ਬਾਸਨਾ ਰਹੈ ਨ ਨੀਰਾ। ਜੇ ਕਰ ਰਾਖੋ ਬਹੁ ਤਤਬੀਰਾ।੧੨। ਕੱਚਾ ਭਾਂਡਾ / ਜਲ / ਜਰਨ

੭੯. ਸਾਖੀ ਗਜਬ ਕੀ

ਦੋਹਰਾ : ਮੁਖਤ ਨਿਆਮਤ ਗੁਰ ਬਚਨ ਕੋਉ ਰਾਖੈ ਗਹਰ ਗੰਭਰਿੰ। ਰੁੱਖੀ ਸੋਚ ਵਾਲਾ
 ਕਨਕਾ ਕਟੋਰੈ ਬਾਹਿਰੋ ਟਿਕੈ ਨ ਬਾਘਨ ਛੀਰਾ।੧। ਸੋਨਾ / ਬਿਨਾ / ਬੇਰਨੀ ਦਾ ਦੁੱਧ

੧. ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਛੰਦ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ।
੨. ਹਿੰਦਾਲ : ਜੰਡਿਆਲਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਜੱਟ ਜੋ ੧੫੭੩ ਈ. ਵਿੱਚ ਸੁੱਖੀ ਦੇ ਗਰਭ ਤੋਂ ਗਾਜੀ ਦੇ ਘਰ ਜਨਮਿਆ। ਸ਼ਾਦੀ ਹਮਜੇ ਚਾਹਲ ਦੀ ਧੀ ਉਤਮੀ ਨਾਲ ਹੋਈ। ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਸਿੱਖ ਹੋ ਕੇ ਮੰਜੀਦਾਰ ਦੀ ਉਪਾਧੀ ਪਾਈ। ਪਰ ਤੀਸਰੇ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਜੋੜਨਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਹ ਸਮਕਾਲੀ ਜ਼ਰੂਰ ਸੀ। ਪਹਿਲੇ ਇਹ ਸਖੀ ਸਰਵਰ ਦਾ ਉਪਾਸ਼ਕ ਸੀ, ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਜੰਡਿਆਲਾ ਦੇ ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੌਂਪੀ ਗਈ। ਇਹ ਹਰ ਵੇਲੇ ‘ਨਿਰੰਜਨ’ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰ ਨਿਰੰਜਨੀਏ ਕਰਕੇ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਹਿੰਦਾਲ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ੧੬੪੮ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸੰਬੰਧ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨਾਲੋਂ ਤੋੜ ਕੇ ਬਿਲਕੁਲ ਵੱਖਰੀ ਸੰਪਰਦਾਇ ਬਣਾ ਲਈ ਸੀ। ਇਸ ਸੰਪਰਦਾਇ ਦਾ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਵਿਰੋਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਨੂੰ ਮੁਗਲਾਂ ਤੇ ਅਫਗਾਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਤੇ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਮੋਹਰੀ ਭੂਮਿਕਾ ਸੀ।
੩. ਇਹ ਬੰਦ ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ।
੪. ਸਭ ਥਾਈਂ ਇਸ ਸਾਖੀ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ‘ਸਾਖੀ ਗਜਬ ਕੀ’ ਆਇਆ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਦਰੁਸਤ ਨਹੀਂ। ਪ੍ਰਸੰਗ ਮੁਤਾਬਕ ‘ਰਜਬ’ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ‘ਗਜਬ’ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਉਤਾਰਾ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ‘ਗ’ ਦੀ ਥਾਂ ‘ਰ’ ਪੈ ਗਿਆ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ‘ਗਜਬ’ ਦੀ ਬਜਾਏ ‘ਰਜਬ’ ਸ਼ਬਦ ਬਣ ਗਿਆ।

ਚੌਪਈ : ਦਈ ਸੰਗਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਤਿਹ ਲਾਇ । ਗਿਰਦ ਜਿੰਡਾਲੇ ਬੀਸ ਤੀਸ ਗਿਰਾਂਇ ।

ਜੰਡਿਆਲੇ ਲਾਗੇ / ਪਿੰਡ

ਇਸ ਤੌਰ ਲਈ ਮਥੋ ਟਿਕਾਇ । ਇਸੀ ਤੌਰ ਆਈ ਹਮਰੇ ਪਾਹਿ । ੨।

ਮੱਥਾ / ਪਾਸ

ਮਤ ਕਤ ਬਹਿ ਆਪੇ ਗੁਰ ਹੋਇ । ਹੁਇ ਜਾਵੈ ਫਿਰ ਸਿਖੀਓਂ ਅਢੋਇ ।

ਫੁਰ

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਜਾਪ ਜਪਾਯੋ । ਯੋ ਸਤਿਗੁਰ ਉਸ ਹੁਕਮ ਫੁਰਮਾਯੋ । ੩।

ਦੋਹਰਾ : ਵਹੁ ਮੁਖਤਿ ਨਿਆਮਤਾ ਬੇਕਦਰ ਸਕਯੋ ਨ ਸੋਊ ਪਚਾਇ ।

ਮੁਫਤ ਦੀ ਦਾਤ

ਜਯੋ ਗਾਹਿ ਬਾਖਬਰਾ ਲੱਭਿਓ ਖਾਇ ਖੇਤੀ ਪ੍ਰਾਈ ਭਰਾਇ । ੪।

ਖੇਤਾ / ਬਾਖ ਦੀ ਖੱਲ ਵਿੱਚ

ਚੌਪਈ : ਐਸੇ ਆਹਿ ਜਗਤ ਕੋਈ ਕੋਈ । ਬਿਭੋ ਪਾਇ ਜਿਸ ਗਰਬਾ ਨ ਹੋਈ ।

ਧਨ-ਦੌਲਤ / ਹੰਕਾਰ

ਉਸ ਮੂਰਖ ਕੋ ਗਰਬਾ ਆਯੋ । ਦੇਣਿ ਵਾਰੋ ਉਨ ਗੁਰੂ ਭੁਲਾਯੋ । ੫।

ਕਹਿ ਪਿਛਲ ਦੀਓ ਅਬ ਹੈ ਹਮ ਲੀਆ । ਦੇਣ ਜੋਗ ਗੁਰ ਕਿਨ ਥੋ ਕੀਆ ।

ਉਨ ਸਤਿਗੁਰ ਤਾਲ ਹੁਤ ਸੁਣ ਚਿਣਵਾਯੋ । ਘਰ ਕੀ ਛਪੜੀ ਨਾਉਂ ਗੰਗਾ ਧਰਾਯੋ । ੬।

ਗੰਗਸਰ

ਗਉ ਹਤਿਆਰਨਾ ਮਿਲਾਵੈ ਨਲੁਆਇ । ਉਨ ਚਕਯੋ ਸ਼ਰੀਕੋ ਗੁਰ ਇਤ ਦਾਇ ।

ਕਸਾਈ / ਬਰਾਬਰੀ

ਔਰ ਗੁਰ ਲੋਪੀਓ ਇਉ ਬਤਾਈ । ਭਯੋ ਨਿਰੰਜਨੀਓ ਨਾਮ ਸਿਖੀ ਮਿਟਾਈ । ੭।

ਛੁਪਾਉਣ ਵਾਲਾ

ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਕਹਿ ਜਨਕ ਔਤਾਰ । ਉਨ ਲਿਖਯੋ ਸਾਖੀ ਮਧ ਖਿਜਮਤਦਾਰ ।

ਸਿਦਮਤਗਾਰ, ਸੇਵਾਦਾਰ

ਆਪ ਬਨਯੋ ਲਿਖਯੋ ਜਨਕ ਜਵਾਈ । ਭਯੋ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਕੋ ਸਾਂਝ ਵਾਈ । ੮।

ਜਨਕ ਦਾ ਜਵਾਈ

ਦੋਹਰਾ : ਕਦੇ ਕਹੈ ਇਕ ਸਾਧ ਕੀ ਕਿਨ ਕਰੀ ਸੇਵ ਬੀ ਔਰ ।

ਵਹ ਵਖਤਾ ਨ ਪਹੁੰਚਯੋ ਮਿਹਰ ਕੀ । ਹਮ ਜਾਇ ਲਈ ਛਲ ਤੌਰਾ । ੯।

ਵਕਤ / ਧੋਖੇ ਨਾਲ

ਚੌਪਈ : ਕਦੇ ਕਹੈ ਹਮ ਆਪੇ ਭਯੋ । ਦੇਨ ਜੋਗ ਗੁਰ ਕਿਨ ਥੋ ਕਿਯੋ ।

ਹਮ ਨੇ ਇਸ ਕੋ ਜਾਨਯੋ ਮਰਮਾ । ਇਕ ਮੂਰਖ ਲੋਕ ਕਰਤ ਹੈ ਭਰਮ । ੧੦।

ਭੇਦ

ਦੋਹਰਾ : ਐਸੇ ਐਸੇ ਝੂਠ ਲਿਖ ਜਮ ਸਾਖੀ ਮੱਧਾ ਮਿਲਾਇ ।

ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿੱਚ

ਜਹਾ ਨ ਪਹੁੰਚਯੋ ਪ੍ਰਲਾਦਾ ਪ੍ਰਾ ਹਿੰਦਾਲ ਪਹੁੰਚਯੋ ਲਿਖਵਾਇ । ੧੧।

੧. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਾਲੇ ਖਰੜੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਛੰਦ ਅਧੁਰਾ ਹੈ।

੨. ਪ੍ਰਲਾਦ : ਹਿਰਣਾਕਸ਼ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਜੋ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਭਗਤ ਸੀ। ਪਿਤਾ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਮੁਕਾਉਣ ਦੇ ਕਈ ਮਨਸੂਬੇ ਬਣਾਏ ਪਰ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ। ਅਖੀਰ ਜਦੋਂ ਹਿਰਣਾਕਸ਼ ਆਪ ਤਲਵਾਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰਲਾਦ ਦਾ ਸਿਰ ਵੱਢਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਨਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਮਾਰ ਸੁੱਟਿਆ। ਪਿਤਾ ਦੇ ਮਾਰੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਪ੍ਰਲਾਦ ਨੇ ਦੈਂਤਾਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਬਣ ਕੇ ਪਾਤਾਲ ਵਿੱਚ ਵਾਸਾ ਲਿਆ।

੩. ਪ੍ਰ : ਰਾਜਾ ਉਤਾਨਾਪਾਦ ਤੇ ਰਾਣੀ ਸੁਨੀਤੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਕ ਦਿਨ ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਚਹੇਤੀ ਰਾਣੀ (ਸੁਰੁਚਿ) ਨੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਗੋਦੀ 'ਚੋਂ ਉਠਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਰੋਂਦਾ ਹੋਇਆ ਮਾਂ ਕੋਲ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮਾਂ ਨੇ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰਾਜ ਸਿੰਘਾਸਨ ਤੇ ਰਾਜੇ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿੱਚ ਬੈਠਣ ਲਈ ਤਪੱਸਿਆ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਬਾਲਕ ਪ੍ਰ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਲਈ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਸੱਤ ਰਿਖੀਆਂ ਨੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਭਗਤੀ ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਚਲ ਸਥਾਨ ਉੱਪਰ ਜਾ ਬਿਠਾਇਆ।

ਚੌਪਈ : ਔਰ ਕਰੀ ਲੋਪੀ ਗੁਰ ਜਾਨੋ। ਜਿੰਦੋ ਗੁਰ ਉਨ ਅਪਨ ਬਖਾਨੋ। ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਛੁਪਾਇਆ
ਉਸ ਮਧ ਔਰ ਉਨ ਗਜਬ ਕਮਾਯੋ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਜਿੰਦਾ ਲਿਖਾਯੋ। ੧੨। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਗੁਰੂ ਜਿੰਦ ਪੀਰ
ਕੋਈ ਹੁਤੋ ਜਿੰਦੋ ਸਿਕੰਦਰ ਗੁਲਾਮਾ। ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕੀਏ ਇਮ ਘਟ ਬਾਮਾ। ਨੌਕਰ / ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ
ਸ੍ਰੀ ਕਬੀਰ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕੋ ਬਨਯੋ ਭਾਈ ਤੀਜਾ। ਇਮ ਜਨਮਸਾਖੀ ਮਧ ਲਿਖ ਕਰੀ ਮੀਜਾ। ੧੩।

ਦੋਹਰਾ : ਇਮ ਬਾਤ ਉਸ ਕੀ ਭਈ ਜਿਮ ਬਣ ਦਿੱਲੀਓ ਤੁਰੇ ਸੁਾਰਾ। ਸ਼ਾਹੀ ਘੋੜ ਸਵਾਰ
ਆਗੇ ਰਸਤੇ ਮਧ ਕੋਊ ਰਲ ਤੁਰਿਓ ਗਧਰੇ ਵਾਰਾ। ੧੪। ਗਧੇ ਵਾਲਾ

ਚੌਪਈ : ਜੋ ਕੋਊ ਪੂਛੈ ਰਸਤੇ ਵਾਇ। ਸਭ ਤੇ ਪਹਿਲੈ ਗਲ ਵਹਿ ਬੋਚ ਜਾਇ। ਗੱਲ ਫੜ ਲਵੇ
ਹਮ ਪੰਚੇ ਅਸੁਾਰ ਦਿੱਲੀਓ ਆਏ। ਵਹ ਗਧੇ ਵਾਲ ਸਭ ਕੋ ਵਲ ਜਾਏ। ੧੫। ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ ਬੋਲ ਪਏ
ਐਸੀ ਭਈ ਹਿੰਦਾਲੇ ਬਾਤ। ਸੁਨਹੁ ਗੁਰਮੁਖ ਹਮਰੇ ਗੁਰ ਭਾਤ।
ਅਗੇ ਭਈ ਜੋ ਹਿੰਦਾਲ ਉਲਾਦ। ਜੋ ਬਡ ਗਜਬਾ ਗਏ ਲਿਖ ਬਾਦ। ੧੬। ਅਨਰਥ / ਫਜੂਲ
ਸੋ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਉਨਕੇ ਨਾਮ ਸੁਨਾਊ। ਜਿਮ ਮੁੱਕੇ ਵਹਿ ਤਿਮੈ ਲਿਖਾਊ।
ਮੁਖਤ ਨਿਆਮਤ ਝੱਲੀ ਨ ਗਈ। ਉਸੀ ਭਾਤ ਦਯੋ ਬਹੁਰਾ ਲਿਖਈ। ੧੭। ਚਿਰ

ਦੋਹਰਾ : ਹਿੰਦਾਲ ਪੁਤ੍ਰ ਤੋ ਜੋ ਭਏ ਤਿਨ ਕਛੁ ਰਖਯੋ ਸਿੱਖੀ ਤੌਰਾ। ਤਰੀਕਾ, ਗੀਤ
ਆਗੇ ਭਏ ਜੋ ਪੋਤਰੇ ਤੇ ਗਏ ਸਿੱਖੀਓ ਚੌੜਾ। ੧੮। ਚਰਿਤ ਚਪੱਟ, ਬਰਬਾਦ

ਚੌਪਈ : ਆਗੇ ਭਏ ਪੋਤਰੇ ਜੋਊ। ਕਹਾਵੈ ਆਪ ਨਿਰੰਜਨੀਏ ਸੋਊ।
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੁਾਰਨਾ ਮੰਨੈ ਸੁ ਨਾਹੀ। ਸਗੋਂ ਚੁਰਾਇ ਗੁਰਦੁਾਰਨ ਖਾਹੀ। ੧੯। ਚੋਗੇ / ਖਾਂਦੇ
ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਚੰਦੋਵੋ ਦਰਬਾਰ। ਸੋ ਲਾਹਿ ਮੰਗਾਇਓ ਉਨ ਕਈ ਬਾਰ। ਚੰਦੋਆ, ਸਾਇਵਾਨ
ਕਰਤਾਰ ਕਰਤਾਰ ਕਰ ਆਪਸ ਮੈ ਕਹੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਚੁਪ ਕਰ ਰਹੈ। ੨੦।
ਕਿਤੇ ਕਹੈ ਪੰਥ ਨਾਨਕ ਹਮਾਰਾ। ਕਿਤੇ ਕਹੈ ਹਮ ਜਿੰਦੋ ਪੀਰ ਧਾਰਾ।
ਮੁਸਲਮਾਨਨ ਸੋ ਸਨੇਹਾ ਰਖਾਹਿ। ਸੁਲਤਾਨੀਅਨਾ ਸੋ ਰਲਿ ਮਿਲ ਖਾਹਿ। ੨੧। ਪ੍ਰੇਮ / ਸਰਵਰੀਏ
ਤਿਨ ਮਹਿ ਦੁਸ਼ਟ ਭਯੋ ਹਰਿ ਭਗਤਾ। ਉਨ ਬਹੁ ਸਿੱਖ ਮਰਵਾਏ ਬੇਬਖਤਾ। ਬਦਬਖਤ
ਭਯੋ ਦੁਸ਼ਟ ਚੁਗਲੀ ਬਹੁ ਕਰੀ। ਤੁਰਕਨ ਸਾਬ ਪ੍ਰੀਤਿ ਤਿਨ ਕਰੀ। ੨੨।

੧. ਜਿੰਦੋ : ਜਿੰਦਾ ਪੀਰ, ਖਵਾਜਾ ਖਿਜ਼ਰ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਸ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਜਾਂ ਹਰਿਆਲੀ ਦਾ ਨਬੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਤੇ ਖਿਆਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਹਜ਼ਰਤ ਨੂਹ ਦੀ ਵੰਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ। ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਕਈ ਥਾਂ ਦੌਲਤ ਖ਼ਾਨ ਲੋਧੀ ਨੂੰ ਵੀ ਜਿੰਦ ਪੀਰ ਨਾਮ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।
੨. ਸਿਕੰਦਰ : ਸੁਲਤਾਨ ਸਿਕੰਦਰ ਸ਼ਾਹ ਲੋਧੀ, ਜੋ ਬਹਲੋਲ ਖ਼ਾਨ ਲੋਧੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ। ਇਹ ੧੪੮੯ ਈ. ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਸਲਤਨਤ ਉੱਪਰ ਬੈਠਿਆ ਤੇ ਫ਼ਰਵਰੀ ੧੫੧੭ ਈ. ਵਿੱਚ ਆਗਰੇ ਦੇਹਾਂਤ ਹੋਇਆ।
੩. ਕਬੀਰ : ਭਗਤ ਕਬੀਰ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਨਮ ਤੇ ਮਰਨ ਦੀਆਂ ਤਾਰੀਖ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਕਾਫੀ ਮੱਤ-ਭੇਦ ਹਨ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ੧੩੯੯ ਤੋਂ ੧੫੧੮ ਈ. ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਅਨੁਮਾਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਕਾਂਸੀ ਵਿੱਚ ਜੁਲਾਹੇ ਦੀ ਕਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਮਾਨੰਦ ਦੇ ਚੇਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੱਖਰਾ ਪੰਥ ਵੀ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੋਇਆ। ਕਬੀਰ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਧਾਰਮਿਕ ਤੇ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰਕ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਚੇ ਹੋਏ ਪਦੇ ਤੇ ਸਲੋਕ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਮਰਨ ਸਮੇਂ ਮਗਹਰ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ।
੪. ਹਰਿਭਗਤ : ਜੰਡਿਆਲਾ ਨਿਵਾਸੀ ਨਿਰੰਜਨੀਆਂ ਦਾ ਗੁਰੂ, ਇਸ ਨੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਅਫ਼ਗ਼ਾਨਾਂ ਤੇ ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਮਰਵਾਉਣ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਮੋਹਰੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਸੀ। ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਦੇ ਦਾਦਾ ਮਤਾਬ ਸਿੰਘ ਮੀਰਾਂਕੋਟੀਏ ਨੂੰ ਇਸ ਨੇ ਹੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ।
੫. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਾਲੇ ਖਰੜੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਛੰਦ ਅਪੂਰਾ ਹੈ।

ਦੋਹਰਾ : ਪੰਥ ਖਾਲਸੇ ਜਬ ਉਠਯੋ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀਓ ਪ੍ਰਚਾਰ।

ਜੋ ਕੋ ਸਿੰਘ ਤਿਸ ਪਹਿ ਅਏ ਫੜ ਆਪ ਦਏ ਤਿਸ ਮਾਰ।੨੩।

ਚੌਪਈ : ਕਈਅਨ ਦੇਵੈ ਲਹੋਰ ਪਹੁੰਚਾਏ। ਉਨ ਕੇ ਇਨਾਮ ਆਪ ਲੈ ਖਾਏ।

ਦੱਸ ਕਰ ਸਿੰਘਨ ਘਰ ਪਿੰਡੋਂ ਫੜਾਵੈ। ਫੌਜ ਗੈਲਾ ਬਹੁ ਤੁਰਕਨ ਰਖਾਵੈ।੨੪। ਨਾਲ

ਉਨ ਦੋਇ ਬਾਰ ਸਾਡੋ ਪਿੰਡ ਲੁਟਾਯੋ। ਬਾਪ ਦਾਦੋ^੧ ਉਨ ਸਾਡੋ ਕਢਾਯੋ।

ਉਸ ਕੇ ਮਗਰ ਜੋ ਪੜੋਤੇ ਭਏ। ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਦਿਆਲਾ ਜਿਸ ਨਾਮਹਿ ਠਏ।੨੫। ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਦਾਸ ਤੇ ਦਿਆਲ ਦਾਸ

ਵੈ ਅਹਮਦਸ਼ਾਹਿ ਕੇ ਮੁਹਰੇ ਧਾਏ। ਉਨ ਹੁਇ ਆਗੂ ਬਹੁ ਸਿੰਘ ਮਰਵਾਏ। ਅੱਗੇ

ਭਯੋ ਘੱਲੂਘਾਰਾ^੨ ਮਲੇਰੈ ਪਾਹੀ। ਹੁਤ ਹਜ਼ਾਰ ਬੀਸ ਤੀਸਕ ਸਿੰਘ ਮਾਰੇ ਥਾਈ।੨੬। ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਪਾਸ

ਇਸ ਕਰ ਸਿੰਘਨ ਮੋਰਚੇ ਲਾਏ। ਆਇ ਅਹਮਦਸ਼ਾਹ ਉਨ ਤੇਉ ਬਚਾਏ।

ਜਦ ਖਾਲਸੇ ਦਯੋ ਸ਼ਾਹਿ ਨਿਕਾਲ। ਉਨ ਕਰੀ ਰਸਾਈ ਖਾਲਸੇ ਨਾਲ।੨੭। ਸਮਝੋਤਾ, ਸੰਧੀ

ਕਿਤ ਦੰਗਾ ਸਿੰਘ ਆਪਸ ਮਧ ਭਯੋ। ਉਹਾਂ ਮਦਤਾ ਗਯੋ ਕ੍ਰਿਪਾਲਾ ਮਰ ਗਯੋ।੨੮। ਮੱਦਦ/ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਦਾਸ

ਦੋਹਰਾ : ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਮਗਰ ਦਯਾਲ ਦਾਸ ਫਿਰ ਬਹਯੋ ਗੱਦੀ ਵਾਲੋ ਹੋਇ।

ਸ਼ਰਨਦਾਸ ਤਿਸ ਪੁਤ ਭਯੋ ਬਡ ਖਰਾਬਾ ਸ਼ਰਾਬੀ ਜੋਇ।੨੯। ਬਦਚਲਨ

ਚੌਪਈ : ਬਡਾ ਕੱਦ ਤਿਸ ਬਡੋ ਜੁਵਾਨਾ। ਵਹਿ ਖਾਇ ਬੱਕਰੋ ਇਕੱਲੋ ਮਾਨ। ਵੱਡਾ / ਬਡਾ ਜਵਾਨ / ਇਕੱਲਾ

ਸਭ ਤੋ ਵਡੋ ਕਾਮੀ ਵੁਹ ਹੋਉ। ਛਡੈ ਨ ਸੰਗਤ ਧੀ ਬਹੁ ਕੋਉ।੩੦। ਕਾਮ ਦਾ ਭੁੱਖਾ / ਧੀ ਤੇ ਵਹੁਟੀ

ਉਸ ਤੇ ਸੰਗਤ ਰਹੈ ਸੰਕਾਈ। ਉਸ ਤੇ ਬੇਟੀ ਬਹੁ ਨ ਜਾਈ। ਡਰਦੀ

ਤੋ ਇਸ ਬਿਧਾ ਉਨ ਸਾਖੀ ਬਨਾਈ। ਸਿੱਖੀ ਔਖੀ ਹੈ ਰਖਨੀ ਭਾਈ।੩੧। ਢੰਗ, ਤਰੀਕਾ

ਵਾਲਹੁ ਨਿੱਕੀ ਖੰਨਯੋ ਤਿੱਖੀ। ਬੇਦ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਕੈ ਮਧ ਹੈ ਲਿੱਖੀ। ਬਾਰੀਕ, ਖੰਡੇ ਦੀ ਧਾਰ ਤੋ ਤਿੱਖੀ

ਬਹੁ ਬੇਟੀ ਹੈ ਕਿਤਨਕਾ ਬਾਤ। ਹੈ ਪਰਮ ਪਦਾਰਥ ਸਿੱਖੀ ਵਖਯਾਤਾ।੩੨। ਕਿੱਡੀ ਕੁ / ਪ੍ਰਸਿਧ

ਆਦਿ ਅੰਤ ਜੋ ਹੋਤੀ ਆਈ। ਯਾਂ ਮੈਂ ਭਰਮ ਨ ਮਾਨਯੋਂ ਰਾਈ।

ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਆਪ ਧਰੀ ਬਨਾਇ। ਕਹਯੋ ਸੰਗਤ ਦੇਖ ਲੇਹੋ ਵਾਇ।੩੩। ਜਨਮਸਾਖੀ ਵਿਚ

ਦੋਹਰਾ : ਉਸ ਪਾਪੀ ਨੇ ਇਮ ਲਿਖੀ ਬਚਾ ਅੰਗਦਾ ਬੇਟੀ ਕੋ ਲੈ ਆਇ।

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ

ਠਠਯੋ ਪਾਪ ਚਿਤ ਆਪਨੇ ਦਯੋ ਦੋਸ਼ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਾ ਲਾਇ।੩੪।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ

ਚੌਪਈ : ਔ ਮੁਹੰਮਦ ਪਿਕੰਬਰ ਭੀ ਚਾਰ ਯਾਰ ਬਨਾਏ। ਉਨ ਕੀ ਬੇਟੀ ਲਈ ਨਿਜ ਘਰ ਪਾਏ।

ਦੂਜਨ ਦੋਇਨਿ ਨਿਜ ਬੇਟੀ ਫੜਾਈ। ਚਾਰੇ ਯਾਰ ਕੀਏ ਸਹੁਰੇ ਜਵਾਈ।੩੫।

੧. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਦਾ ਪਿੰਡ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਪਾਸ ਮੀਰਾਂ ਕੋਟ ਸੀ। ਮਤਾਬ ਸਿੰਘ ਇਸ ਦਾ ਦਾਦਾ ਤੇ ਰਾਇ ਸਿੰਘ ਇਸ ਦਾ ਪਿਤਾ ਸੀ।

੨. ਘੱਲੂਘਾਰਾ : ਤਬਾਹੀ, ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਦੋ ਘਟਨਾਵਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਬੇਅੰਤ ਜਾਨੀ ਤੇ ਮਾਲੀ ਨੁਕਸਾਨ ਲਈ ਛੋਟਾ ਤੇ ਵੱਡਾ ਘੱਲੂਘਾਰਾ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨ। ਛੋਟਾ ਘੱਲੂਘਾਰਾ ੧੭੪੬ ਈ. ਵਿੱਚ ਦੀਵਾਨ ਲਖਪਤ ਰਾਇ ਨਾਲ ਲੜਦਿਆਂ ਕਾਰਹੰਨੂਵਾਨ ਦੇ ਛੰਡ ਪਾਸ ਗੁਜ਼ਰਿਆ ਸੀ। ਵੱਡਾ ਘੱਲੂਘਾਰਾ ੫ ਫਰਵਰੀ ੧੭੬੨ ਈ. ਵਿੱਚ ਕੁੱਪ ਰਹੀੜੇ ਦੇ ਸਥਾਨ ਉੱਤੇ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਸਮੇਂ ਵਾਪਰਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ੨੦ ਹਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਇੱਕੋ ਦਿਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਘੱਲੂਘਾਰੇ ਦਾ ਇਹ ਸਥਾਨ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਤੋਂ ਛੇ ਕੁ ਮੀਲ ਉੱਤਰ ਵੱਲ ਹੈ।

੩. ਇਸ ਛੰਦ ਦਾ ਇਕੋ ਬੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਗਤ ਸਤਿਗੁਰ ਜਾਨੈ। ਐ ਸਿਖੀ ਕੀ ਸਾਹਿ ਸਿਖ ਪਛਾਨੈ।
 ਯੋ ਕਹਿ ਕੈ ਲਈ ਸੰਗਤਿ ਪਿਜਾਇ। ਯੋ ਆਪਨੈ ਖਾਤਰ ਕੀਯੋ ਉਨੈ ਬਲਾਇ।੩੬। ਵਲ ਫਰਬ
 ਉਨ ਡੂਮਨੀ ਵਾੜ ਰਖੀ ਘਰ ਤੋਇ। ਭਏ ਪੁਤਰ ਉਸ ਮੁਸਲੀਯੋ ਦੋਇ।
 ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਦਿਆਲ ਉਸ ਧਰਿਯੋ ਨਾਮੁ। ਉਨ ਗਲ ਬਨਾਈ ਨਿਜ ਕਰਨ ਕਾਮ।੩੭।
 ਉਨ ਆਖੀ ਇਮ ਗਲ ਬਣਾਇ। ਕਯਾ ਭਯੋ ਕਾਢੈ ਦਾਨੈ ਕੋਠੀਯੋ ਪਾਇ।
 ਮਿਟੀ ਕੁਟੀ ਕੈਸੀ ਕਿਤ ਹੋਇ। ਹਮ ਹਿੰਦੂ ਰਹੈ ਮੁਸਲੀਯੋ ਅਢੋਇ।੩੮।
 ਐ ਅਗੈ ਨਾਨਕ ਜੀ ਮੁਸਲੀ ਲਈ ਬਿਆਹਿ। ਇਮ ਲਿਖ ਰਾਖੀ ਸਾਖੀ ਬਣਾਇ।
 ਸੋ ਐਸੀ ਕਰਿ ਗਲ ਰਲ ਮਿਲ ਗਏ। ਤੋ ਵਹਿ ਬਿਆਹਿਤੁ ਹਿੰਦੂਨ ਮਹਿ ਭਏ।੩੯।

ਦੋਹਰਾ : ਵਹੁ ਹੁਤੀ ਹਿੰਦਵਾਣੀ ਰੰਗੜੀ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾਸੀ ਜੋਇ।
 ਉਨ ਰੰਘੜੀ ਕਰਿ ਮੁਸਲੀ ਲਿਖੀ ਦਈ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਸੋਇ।੪੦।^੧

ਦੋਹਰਾ : ਮੁਖਤ ਨਿਆਮਤ ਬੇਕਦਰ ਗਏ ਸੁ ਇਮ ਹੀ ਬਾਦਾ। ਵਿਅਰਥ, ਅਜਾਈ
 ਪਾਪੀ ਦੁਸ਼ਟ ਨਿੰਦਕ ਮਹਾਂ ਉਨ ਭਈ ਨ ਅਗੇ ਉਲਾਦ।੪੧।

੮੦.੧. ਸਾਖੀ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀ—੧

ਦੋਹਰਾ : ਸਾਖੀ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ^੨ ਕੀ ਸੁਨ ਸੁ ਬੁੱਧਿ ਨਿਧਾਨਾ। ਭੁੱਖੀ ਦੇ ਮਜਾਨੇ
 ਬਾਇ ਡਲ^੩ ਮਧ ਸਿੰਘ ਭਯੋ ਬੁੱਟਰ ਗੋਤ ਪ੍ਰਧਾਨ।੧।

ਛਪੈ ਛੰਦ : ਹਠੀ ਤਪੀ ਜਤਵਾਨਾ ਰਹਿਤ ਵਹਿ ਰਹੈ ਸੁ ਚੰਗੀ। ਜਤੀ ਸਤੀ
 ਨੀਲ ਬਸਤ੍ਰ ਤਨ ਸਜੈ ਸਜੈ ਤਨ ਸ਼ਸਤਰ ਜੰਗੀ।
 ਗੁਰਬਾਣੀ ਹਿਤ ਰਖੇ ਸਿਦਕ ਗੁਰ ਚਰਨਨ ਧਾਰੇ।
 ਮੁਖ ਤੇ ਕਢੈ ਜੁ ਬਚਨ ਸਤੀ ਜਿਮ ਸੋ ਪ੍ਰਿਤਪਾਰੇ। ਪੂਰਾ ਕਰਦਾ
 ਦੰਗੈਯਨਾ ਮਹਿ ਪ੍ਰਿਥਮ ਉਸੈ ਧਰੀਐ ਨਾਮ ਗਿਣਾਇ। ਜੁਝਾਰੂ ਸਿੰਘਾ ਵਿੱਚ
 ਜਾਇ ਬਲਾਇ ਜੁ ਘਰ ਪਰੈ ਲਏ ਅਪਨੇ ਠੀਕ ਟਿਕਾਇ।੨। ਮੁਸੀਬਤ / ਪਰਾਈ

ਦੋਹਰਾ : ਸੀਸ ਧਰੇ ਹਥ ਪੁਰ ਫਿਰੈ ਨਹਿ ਮਰਨੋ ਸੰਕਾਇ। ਡਰ
 ਸਿਰੋ ਪਰੇ ਡੇਰਾ ਤਿਸੈ ਐਸੇ ਰਹੈ ਸੁਭਾਇ।੩। ਜਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਬਗੈਰ / ਸੁਭਾਅ

੧. ਛੰਦ ਨੰ: ੩੪-੪੦ ਛਪੈ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਛੰਦਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦਾਲੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨੂੰ ਦੂਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਲੇਖਕ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤਿ ਘਿਰਣਾ ਜਨਕ ਹੈ।
 ੨. ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ : ਤਹਿਸੀਲ ਪੱਟੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਪਿੰਡ ਵਾਂ ਦਾ ਬੁੱਟਰ ਜੱਟ ਸਿੱਖ, ਇਸ ਦੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਡੱਲ ਵਾਂ ਕਹਿ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਵਾਂ ਤੇ ਡੱਲ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾਲ ਨਾਲ ਹਨ। ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਬੜਾ ਸਿਦਕੀ ਸਿੰਘ ਸੀ। ਨੌਸ਼ਹਿਰਾ ਦੇ ਚੌਧਰੀ ਸਾਹਿਬ ਰਾਇ ਨੇ ਇਸ ਉਪਰ ਘੋੜੀਆਂ ਚੋਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਤੇ ਪੱਟੀ ਤੋਂ ਮਿਰਜ਼ਾ ਜਾਫ਼ਰ ਬੇਗ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾ ਲਿਆਂਦਾ ਸੀ। ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸ਼ਾਹੀ ਫੌਜ ਨਾਲ ਲੜਦਿਆਂ ੧੭੨੫ ਈ. ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਈ ਸੀ।
 ੩. ਬਾਇ ਡਲ : ਵਾਂ ਡਲ, ਡਲ ਤੇ ਵਾਂ ਨਾਮ ਦੇ ਪੱਟੀ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਦੋ ਪਿੰਡ ਜੋ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਡਲ ਵਾਂ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨ।

ਜਬ ਬੰਦੋ ਗੁਤ ਜੀਵਤੋ ਉਨ ਲੀਨੋ ਤੁਰਕ ਹਰਾਇ।
 ਖੁਸ਼ਾਮਦਾ ਕਰ ਕਰ ਸਿੰਘਨ ਕੀ ਲੇਵੈ ਮੁਲਕ ਬਸਾਇ।੪। ਸਵਾਗਤ / ਵਸਾ ਲੈਦਾ
 ਲੇਟ ਪੇਟਾ ਸਿੰਘਨ ਰਖੈ ਤੱਦੀ ਲਖ ਟਲ ਜਾਇ। ਮੇਲ ਜੋਲ / ਜੁਲਮ, ਵਧੀਕੀ
 ਬੰਦੋ ਮਾਰਯੋ ਜਬ ਉਨੈ ਬਿਨ ਖਤਿਓ ਸਿੰਘ ਖਪਾਹਿ।੫। ਭੇ-ਦੋਭੇ / ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ

ਚੌਪਈ : ਗੁਤੀ ਤਾਰੇ ਸਿੰਘ ਦਈ ਜਗੀਰ। ਬੁੰਗੋ ਚਿਣਯੋ ਥੋ ਤਿਹ ਸਿੰਘ ਬੀਰ। ਬੁੰਗਾ, ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਮਕਾਨ
 ਤਾਰੇ ਸਿੰਘ ਨਹਿ ਸਮਾਂ ਨਿਹਾਰਯੋ। ਵਹੀ ਰਖਯੋ ਉਨ ਸਿੱਡਾ ਧਾਰਯੋ।੬। ਵਿਚਾਰਿਆ / ਸਿਰਝ, ਹਠ
 ਪਹਿਲੀ ਬਾਣੋ ਟਲੈ ਸੁ ਨਾਂਹਿ। ਦੰਗੋ ਫੰਗੋ ਰਖੈ ਮਚਾਇ। ਆਦਤ, ਸੁਭਾਅ
 ਰਾਹ ਜਾਂਦੀ ਲਏ ਕਾਇਸਾ ਮੋਲਾ। ਦਸ ਪੰਜ ਦੰਗੋਯਨ ਰਖੈ ਸੁ ਕੋਲ।੭। ਕਲੇਸ਼, ਝਗੜਾ / ਮੁੱਲ
 ਜਿਤ ਕਿਤ ਤੇ ਕੋਊ ਲਯਾਵੈ ਉਲਾਭੇ। ਬਹੁਤ ਹਿਤ ਕਰ ਤਿਸ ਵਹਿ ਸਾਂਭੇ।
 ਸੋ ਮਰਨੇ ਤੇ ਡਰੈ ਨ ਮੂਲ। ਇਮ ਕਰ ਦੰਗੋ ਰਖੈ ਜ਼ਰੂਰ।੮।
 ਔਰ ਤਰਫ ਜੋ ਕਾਇਸਾ ਜਾਵੈ। ਸੱਚ ਪਾਸ ਦੁਇ ਪਹਰ ਕਟਾਵੈ। ਕਲੂ, ਲੜਾਈ
 ਐਸੀ ਪਰੀ ਤਾਰੇ ਸਿੰਘ ਬਾਣ। ਨਹਿ ਮਾਨੈ ਵੈ ਤੁਰਕਨ ਆਣਾ।੯। ਈਨ, ਅਧੀਨਗੀ

ਦੋਹਰਾ : ਕਹੈ ਦੰਗਿਓ ਹਮ ਕਿਮ ਟਰੈ ਦੰਗੋ ਹਮਰੀ ਜਾਤ।
 ਦੰਗੋ ਖਾਤਰ ਹਮ ਕੀਏ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਆਪ।੧੦।

ਚੌਪਈ : ਦੰਗੈ ਹੀ ਤੇ ਪੈਯੁਗ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ। ਦੰਗੈ ਹੀ ਤੇ ਹੋਗ ਸੀਸ ਲਾਈ।
 ਬਿਨ ਦੰਗੈ ਕੋਊ ਪੁਛੈ ਨ ਬਾਤ। ਹਮ ਦੰਗੋ ਮਚਾਵੈ ਯੋ ਲਖ ਘਾਤ।੧੧।

ਦੋਹਰਾ : ਗੁਤੋ ਨੁਸ਼ਹਿਰੋ ਪੁਰ ਬਡੋ ਮਧ ਪੰਨੂ ਜੱਟ ਬਸਾਹਿ। ਜੱਟ ਗੋਤ / ਵੱਸਦੇ
 ਸਾਹਿਬ ਰਾਇ ਬਡ ਚੌਧਰੀ ਗੁਤੋ ਉਸੈ ਕੈ ਮਾਂਹਿ।੧੨।

ਚੌਪਈ : ਦੁਈ ਘੋੜੀ ਉਸ ਘਰ ਬੀ ਚੰਗੀ। ਪਰ ਖੇਤੀ ਚਰਾਵਤ ਨਹਿ ਸੰਗੀ। ਬੇਗਾਨੀ ਖੇਤੀ / ਸੰਗ, ਸੇਕੋਚ
 ਤਹਿ ਭੀ ਦੁਇ ਸਿੰਘ ਖੇਤੀ ਕਰਾਵਤ। ਸੋ ਘੋੜੀ ਚੌਧਰੀ ਚਰ ਜਾਵਤ।੧੩। ਖੇਤੀ ਕਰਦੇ ਸਨ
 ਤੋ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਰਾਇ ਪਹਿ ਗਏ। ਬੰਨੋ ਘੋੜੀ ਤੋ ਹਮ ਖੇਤ ਰਹੇ। ਪਾਸ / ਖੇਤ ਬਰੇ
 ਤੋ ਚੌਧਰੀ ਕਹੀ ਸਿੰਘਨ ਉਚਾਰ। ਹਮ ਚਹੈ ਮੁਨੈ ਤੁਮ ਸਿਰ ਕੇ ਵਾਰਿ।੧੪। ਸਿਰ ਦੇ ਵਾਲ,
 ਸੁਨ ਸਿੰਘਨ ਤਨ ਮਨ ਲਗੀ ਆਗਾ। ਕਹੈ ਕਹਾਂ ਕਰੈ ਕਿਛ ਕਾਬੂ ਨ ਲਾਗਾ।
 ਅੱਗ / ਵੱਸ ਨਹੀ ਚੱਲਦਾ

ਬਹੁ ਟੱਬਰਦਾਰੀ ਹੈ ਪਿੰਡ ਮਾਂਹਿ। ਨਹੀ ਮਾਰ ਮਰਤ ਤੁਮ ਕੋ ਅਬ ਥਾਂਹਿ।੧੫।

੧. ਨੌਸ਼ਹਿਰਾ : ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ ਜੋ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਤੋ ਦੱਖਣ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ੧੦ ਕੁ ਮੀਲ ਦੀ ਦੂਰੀ ਉੱਪਰ ਹਰੀ ਕੇ ਪੱਤਣ ਨੂੰ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਉੱਪਰ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਨੌਸ਼ਹਿਰਾ ਪੰਨੂਆਂ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।
 ੨. ਸਾਹਿਬ ਰਾਇ : ਪੰਨੂ ਜੱਟ ਜੋ ਨੌਸ਼ਹਿਰੇ ਦਾ ਚੌਧਰੀ ਸੀ। ਇਹ ਸਿੰਘਾਂ ਉੱਪਰ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਜਾਰੀ ਦਮਨਕਾਰੀ ਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਭਾਈਵਾਲ ਸੀ। ਭਾਈ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ, ਡਲ ਵਾਂ ਉੱਪਰ ਏਹੋ ਡੋਜ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਲਿਆਇਆ ਸੀ।
 ੩. ਪਾਠ-ਭੇਦ : ਤੁਮ ਘੋੜੀ ਰਖਾਵੈ ਹਮ ਮੁਨੈ ਚਹੈ ਤੁਮ ਵਾਰ। (ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੰਨਾ ੧੮੯)

ਸੋ ਗਏ ਸਿੰਘ ਦੁਖਤਾ ਭੁਸਯੋ^੧ ਗਿਰਾਇ। ਹੁਤ ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਅਮ੍ ਸਿੰਘ ਵਿੱਲੋ ਥਾਇ।

ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ

ਸੱਦ ਉਨ ਕੋ ਦਈ ਘੋੜੀ ਕਢਾਇ। ਉਨ ਅਗੇ ਦਈ ਘਰਯਾਲੇ^੨ ਪੁਚਾਇ।੧੬।

ਦੋਹਰਾ : ਅਗੋਂ ਲੈ ਲਖਮੀਰ ਸਿੰਘ^੩ ਸੰਧੂ ਜੰਗਲਾ ਬੇਚੀ ਜਾਇ।

ਨੱਖੀ ਜੰਗਲ, ਮਾਲਵਾ

ਫਿਰ ਬਾਇੰ ਤਾਰੈ ਸਿੰਘ ਪਹਿ ਦਏ ਲੰਗਰ ਪੈਸੇ ਪਾਇ।੧੭।

ਵਾਂ, ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਮ

ਚੌਪਈ : ਮਗਰ ਸਾਹਿਬ ਰਾਇ ਸੇਲੂ ਦੌੜੇ। ਲੈ ਪੁਜੇ ਖੋਜ ਸੋ ਭੀ ਤਿਸ ਠੌੜੇ।

ਸੂਹੀਏ / ਥਾਂ

ਉਸ ਖੋਜੀ ਸਿੰਘ ਚੋਰ ਬਨਾਏ। ਉਨ ਸਿੰਘਨ ਲੁਕਨ ਨ ਠੌਰਾ ਲਭਾਏ।੧੮।

ਥਾਂ

ਤੇ ਨਠ ਆਇ ਬਹੇ ਤਾਰੇ ਸਿੰਘ ਪਾਸ। ਵਹ ਜੋ ਜੀਵਨ ਰਖੇ ਨ ਆਸ।

ਤਹਿੰ ਹੀ ਆਪ ਸਾਹਿਬ ਰਾਇ ਆਯਾ। ਆਇ ਤਾਰੇ ਸਿੰਘ ਬੋਲ ਸੁਨਾਯਾ।੧੯।

ਓਥੇ

ਹਮਰੇ ਦੇਹੁ ਤੂੰ ਚੋਰ ਫੜਾਇ। ਨਹਿੰ ਦੇਹੈ ਲਿਊਂ ਲਹੌਰ ਮੰਗਾਵਾਇ।

ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਫੌਜ

ਅਬ ਤੂੰ ਰਖ ਇਨ ਖੂਬ ਸੰਭਾਲ। ਮਤ ਕਤ ਲੁਕ ਜਾਵੈਂ ਤੁਮ ਗਾਲਾ।੨੦।

ਤੈਨੂੰ ਗਾਲੂ ਆਵੇਗੀ

ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਹੀ ਏਹ ਸਿੰਘ ਨਹਿੰ ਚੋਰ। ਚੋਰ ਤੂੰਹੀ ਚਰਾਵਹਿ ਖੇਤੀ ਕਰ ਜੋਰਾ।

ਜਬਰਦਸਤੀ

ਕਰੇ ਇਨਸਾਫ ਲਏ ਤੈਨੂੰ ਲੂਟ। ਹਮਰੀ ਜਿੰਦ ਤੇ ਨਬਾਬ ਕਯਾ ਲੈ ਕੂਟ।੨੧।

ਦੋਹਰਾ : ਯਹਿ ਤੋ ਹਮ ਨੈ ਹੈ ਮਿਥੀ ਸਿਰ ਤੁਰਕਨ ਲਾਯਗੁ ਦੇਹ।

ਲੁਕ ਭਜ ਕੇ ਨਹਿੰ ਬਚੈਂ ਹਮ ਮਰੈਂ ਬਹੁਤਨ ਸੰਗ ਲੇਹ।੨੨।

ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ

ਚੌਪਈ : ਵਧਤੀ ਵਧਤੀ ਗਲ ਵਧ ਗਈ। ਬੁਰੀ ਸਾਇਤਾ ਪਰ ਸਿੰਘਨ ਆਈ।

ਭੈੜੀ ਘੜੀ

ਜਟ ਜਾ ਪੱਟੀ^੪ ਫਰਯਾਦਹਿ ਕਰੀਂ। ਤੁਮ ਈਹਾਂ ਬੈਠੇ ਸੁਖ ਸੋ ਘਰੀਂ।੨੩।

ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ

ਹਮ ਤੋ ਲੀਨੇ ਸਿੰਘਨ ਉਗਰਾਹਿ। ਹਮ ਤੋਂ ਟਕੇ ਇਕ ਹੀ ਦੇ ਥਾਹਿ।

ਸੁਨਿ ਹਾਕਮ ਤਿਸ ਲਗ ਗਈ ਆਗ। ਸੁੱਤੋ ਸ਼ੇਰ ਜਨੁ ਉਠਿਓ ਜਾਗ।੨੪।

ਤੋ ਪੁਛਯੋ ਹਾਕਮ^੫ ਸਿੰਘ ਹੈਂ ਕਿਤ ਥਾਇੰ। ਕਹੀ ਜੱਟ ਜਹਿੰ ਬੁਟਰਨ ਬਾਇੰ^੬।

ਕਿਸ ਥਾਂ

ਤਹਿੰ ਬਹਯੋ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਬੁੰਗੋ ਚਿਣਾਇ। ਦਯੋ ਰੋਲਾ ਉਨਿ ਗਿਰਦੈ ਪਾਇ।੨੫।

ਰੋਲਾ, ਸ਼ੇਰ-ਸ਼ਰਾਬਾ

ਤੋ ਹਾਕਮ ਉਸ ਪੁਛੀ ਸਲਾਹਿ। ਕਿਤਕ ਜਮਯਤਾ ਹੈ ਤਿਹ ਪਾਹਿ।

ਜਮੀਅਤ, ਇਕੱਠ

ਜੱਟ ਕਹੀ ਉਸ ਪੈ ਗੜ੍ਹ ਨਾਹੀ। ਦੋ ਇਕ ਚੁਬਾਰੇ ਹੈ ਉਨ ਪਾਹੀ।੨੬।

ਕਿਲਾ / ਪਾਸ, ਕੋਲ

ਦਸ ਬੀਸ ਸਿੰਘ ਤੋ ਸਦਾ ਹੀ ਰਹੈਂ। ਦਸ ਪੰਜ ਔਰ ਭੀ ਆਵਹਿ ਜਹੈਂ।

ਹਮੇਸ਼ਾ / ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ

ਕਿਸ ਨੇਜੋ ਕਿਸ ਪਹਿ ਤਲਵਾਰ। ਕਈ ਰਹੈਂ ਤਹਿੰ ਬਿਨ ਹਥਿਆਰ।੨੭।

੧. ਭੁਸੇ : ਭੁਸੇ ਪਿੰਡ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ ਜੋ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਤਹਿਸੀਲ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਏਸੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਨ।

੨. ਘਰਯਾਲਾ : ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਤਹਿਸੀਲ ਪੱਟੀ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ ਜੋ ਵਲਟੋਹੇ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੈ।

੩. ਲਖਮੀਰ ਸਿੰਘ : ਭਾਈ ਲਖਮੀਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਜੱਟ, ਘਰਯਾਲਾ ਤਹਿਸੀਲ ਪੱਟੀ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ।

੪. ਪੱਟੀ : ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਪੱਟੀ ਤਹਿਸੀਲ ਦਾ ਇਕ ਨਗਰ ਜੋ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਲਾਹੌਰ ਸੂਬੇ ਦਾ ਇਕ ਪਰਗਨਾ ਸੀ ਤੇ ਰੈਬਤਪੁਰ ਪੱਟੀ ਕਰਕੇ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

੫. ਉਸ ਸਮੇਂ ਪੱਟੀ ਦਾ ਹਾਕਮ ਜਾਫ਼ਰ ਬੇਗ ਸੀ ਜੋ ਭਾਈ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਗਿਆ ਸੀ।

੬. ਬੁਟਰਨ ਬਾਇੰ : ਭਾਈ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਿੰਡ ਵਾਂ ਵਿੱਚ ਬੁੱਟਰ ਗੋਤ ਦੇ ਜੱਟ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਬੁਟਰਾਂ ਦੀ ਵਾਂ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ।

ਸੁਨ ਹਾਕਮ ਚੜ੍ਹਯੋ ਪੱਟੀਓਂ ਧਾਇ। ਮੁਹਰੇ ਤੋਰਯੋ ਕਰ ਸਾਹਿਬ ਰਾਇ।
ਅੱਸੀ ਪਯਾਦੋ ਪੰਝੀ ਅਸਵਾਰ। ਤੁਰੇ ਧੁਰੋਂ ਕਰਤ ਮਾਰੇ ਮਾਰ।੨੮।

ਦੋਹਰਾ : ਪਹਿ ਫੁਟਤੀ ਤੇ ਵਹਿ ਆਯੋ ਮਤਿ ਸਿੰਘ ਸੁਨ ਨੱਠ ਜਾਇ। ਪਹੁ ਫੁਟਾਲੇ / ਮਤਾਂ
ਲਈਅਗੁ ਘੇਰ ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਦਈਅਗੁ ਲਹੌਰ ਪਹੁੰਚਾਇ।੨੯। ਦਿਆਗੇ

ਚੌਪਈ : ਇਤ ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਬਾਣੀ ਕੋ ਭੋਗ ਪਾਯੋ। ਕਰ ਅਰਦਾਸ ਸਿੰਘ ਜੰਗਲੈ ਧਾਯੋ।
ਜੰਗਲ ਪਾਣੀ ਲਈ, ਸੁਚੇਤੇ
ਆਵਤ ਫੌਜ ਤੁਰਕ ਨਦਰਾ ਉਸ ਆਈ। ਥੀ ਤੁਰਕਨ ਸਿਰ ਸਿੰਘਨ ਅਵਾਈ।੩੦। ਨਜ਼ਰ
ਉਸ ਹਥ ਨੇਜੋ ਔ ਗਾਤ੍ਰੈ ਤਲਵਾਰ। ਗਡਵੇ ਹੱਥ ਦੂਏ ਜਲ ਸੌਚਵਾਰ। ਗਡਵਾ / ਸੁੱਚੇ ਹੋਣ ਲਈ
ਵੇਖ ਸਿੰਘ ਚਿਤ ਮਤਾ ਮਤਾਯਾ। ਅਬ ਖਬਰ ਕਰਨ ਜਾਉ ਜੇ ਪਿਛਲੈ ਦਾਯਾ।੩੧।
ਪਿੱਛੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ

ਸਿੰਘ ਕਹੈਗੇ ਡਰ ਮੁੜ ਆਯਾ। ਇਨ ਨੈ ਹੀ ਥੋ ਦੰਗੋ ਉਠਾਯਾ।
ਉਨਕੋ ਖਬਰ ਆਪੇ ਹੁਇ ਆਉਗੁ। ਮਾਰ ਕੂਟ ਜਬ ਜੰਗ ਕੀ ਪਾਉਗੁ।੩੨।
ਉਨ ਦਯੋ ਲਲਕਾਰੋ ਤੁਰਕਨ ਬੁਲਾਇ। ਤੁਮ ਤੁਰਯੋ ਅਗੈ ਹਮ ਬਾਤ ਸੁਨਾਇ।
ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਜਾਇਓ

ਸੋਊ ਸਾਹਿਬ ਰਾਇ ਲਯੋ ਪਛਾਣ। ਕਹਯੋ ਹਾਕਮਹਿ ਮਤ ਏ ਪਾਏ ਜਾਣਾ।੩੩। ਇਹ ਜਾਣ ਨਾ ਪਾਏ
ਯਹਿ ਹੈ ਸਿੰਘਨ ਮੈਂ ਬਡੀ ਬਿਆਧਾ। ਇਸ ਇਕ ਮਾਰੇ ਹੁਇ ਜੈਹੈ ਆਧਾ। ਵੱਡੀ ਬਲਾ / ਅੱਧੇ
ਯਹੀ ਚੋਰ ਹੈ ਘੋੜੀਅਨ ਵਾਰੋ। ਹੈ ਸਿੰਘਾਂ ਮਧ ਬਡੋ ਖੁਆਰੋ।੩੪। ਖਰਾਬ

ਦੋਹਰਾ : ਤੋਂ ਹਾਕਮ ਹੱਲਾ ਕੀਯੋ ਮਤ ਸਿੰਘ ਪਾਵੈ ਜਾਣ।
ਸਿੰਘ ਭੀ ਅਗਯੋਂ ਕੁਦ ਪਯੋ ਤਹਿੰ ਹੀ ਮਚ ਗਯੋ ਘਾਣਾ।੩੫। ਘਮਸਾਨ ਦੀ ਲੜਾਈ

ਚੌਪਈ : ਉਇ ਤੀਰ ਬੰਦੂਕ ਤਕ ਉਸੇ ਚਲਾਂਹਿ। ਵਹਿ ਰਲ ਗਯੋ ਉਨ ਹੀ ਮਾਂਹਿ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ
ਉਨ ਕੇ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਉਨ ਲਗ ਪਾਹਿ। ਰਾਤ ਹਨੇਰੀ ਸਮਝ ਨ ਆਹਿ।੩੬।
ਕਿਸੈ ਨੇਜਾ ਕਿਸ ਮਾਰੈ ਤਲਵਾਰ। ਉਪਰ ਘੋੜਯੋਂ ਸਿੰਘ ਤੁਰਕ ਦਏ ਡਾਰਾ। ਸੁੱਟ ਲਵੇ
ਇਕ ਹੁਤੋ ਭਤੀਜੋ ਉਸ ਫੁਜਦਾਰ। ਰੋਲੈ ਗੋਲੈ ਮੈ ਵਹਿ ਭਯੋ ਮਾਰਾ।੩੭। ਭਤੀਜਾ / ਮਰ ਗਿਆ
ਕਯਾ ਜਾਣੋ ਕਿਸ ਤੈ ਲਗ ਗਈ। ਨਾਇ ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਫਤੈ ਸੁ ਅਈ।
ਤੋਂ ਲੋ ਆਨ ਪਿਆਦੇ ਪਏ। ਮਾਰ ਗੋਲੀ ਸਿੰਘ ਪੱਟ ਭੰਨ ਦਏ।੩੮।
ਚਲੀ ਬੰਦੂਕ ਸਿੰਘਨ ਸੁਨ ਪਾਈ। ਨਿਕਲ ਸਿੰਘਨ ਦਈ ਭਜਾਇ ਲੜਾਈ।
ਤੁਰਕ ਚਾਲੂ ਕਰ ਦਏ ਹਟਾਇ। ਮੁਯੋ ਦੂਯੋ ਭਾਈ ਪਰ ਦੂਯੋ ਭਰਾਇ।੩੯।

ਦੋਹਰਾ : ਹੁਇ ਚਾਲੂ ਫੁਜਦਾਰ ਮੁੜ ਉਤਰਯੋ ਕੰਬੋ ਕੀ ਜਾਇ। ਭੱਜ ਕੇ
ਉਨ ਡੇਰਾ ਲਹੌਰੇ ਰੁਖਾ ਕੀਯੋ ਫਿਰਯਾਦ ਨਬਾਬਹਿ ਪਾਇ।੪੦। ਡੇਰਾ / ਮੂੰਹ

੧. ਕੰਬੋ ਕੀ : ਮਾੜੀ ਕੰਬੋ ਕੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਭਿਖੀਵਿੰਡ ਬਲਾਕ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ ਜੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਦੱਖਣ-
ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਭਿਖੀਵਿੰਡ ਤੋਂ ਖਾਲੜਾ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਉੱਪਰ ਸਥਿਤ ਹੈ।

ਚੌਪਈ : ਖਾਨ ਬਹਾਦਰ^੧ ਹੁਤੇ ਨਬਾਬ। ਵਹ ਤੁਰਯੋ ਦਿਖਾਵਨ ਅਪਨੋ ਬਾਬਾ। ਆਪਣੇ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਕੰਮ
ਸੁਨ ਸਿੰਘਨ ਕਈਅਨ ਸੋਚ ਪਈ। ਤਾਰੇ ਸਿੰਘ ਪਹਿ ਆਨ ਇਮ ਕਰੀ^੨। ੪੧। ਇਉਂ ਕਿਹਾ
ਅਬ ਤੋ ਫਤੇ ਤੁਮਾਰੀ ਭਈ। ਅਬ ਹੁਇ ਜਾਵੈ ਕਿਤ ਛੁਈ ਮਈ^੩। ਲੁਕ ਛੁਪ ਜਾਈਏ
ਹਮ ਲਰਾ ਤੁਰਕ ਜਿਤੈ ਨਹਿ ਜਾਹਿ^੪। ਕਿਮਾ ਹਮ ਮਰ ਕਰ ਜਾਨ ਗਵਾਇ^੫। ੪੨। ਲੜ ਕੇ / ਕਿਉਂ
ਤੋ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਨ ਅਗਯੋ ਉਚਾਰੀ^੬। ਹਮ ਤੋ ਕਰਹਿ ਨ ਜਾਨ ਪਿਆਰੀ^੭। ਅੱਗੋਂ ਬੋਲੇ
ਹਮ ਪਿਆਰੈ ਕਰਹੈ ਗੁਰ ਵਾਕ। ਜਿਮ ਕਰ ਸਤਿਗੁਰ ਦਯੋ ਹੈ ਭਾਖਾ^੮। ੪੩। ਕਹਿ ਗਏ ਹਨ
ਸਿੰਘ ਸੋਊ ਜੁ ਕਰੈ ਨਿਤ ਜੰਗ। ਸਿੰਘ ਸੋਊ ਕਰੈ ਮਰਨੋ ਨ ਸੰਗ^੯। ਡਰ, ਸੰਕੋਚ
ਅਸੀਂ ਲਰ ਮਰੈਗੇ ਬੁੰਗੇ ਮਾਂਹਿ। ਨਹਿ ਨਠਿ ਕੈ ਹਮ ਜਾਨ ਬਚਾਹਿ^{੧੦}। ੪੪।
ਹੁਤੇ ਜੁ ਭੁਜੰਗੀ ਤਾਰੈ ਸਿੰਘ ਪਾਸ। ਉਨੈ ਸਭਨ ਕੋ ਯੋ ਦਯੋ ਭਾਖ। ਸਿੰਘ
ਜਿਨ ਹੋਣਾ ਹੈ ਇਹਾਂ ਸ਼ਹੀਦ। ਰਹੇ ਸੋਊ ਔਰ ਜਾਹੁ ਵਗੀਦਾ^{੧੧}। ੪੫। ਵਗਦੇ ਹੋਵੇ, ਚਲੇ ਜਾਓ
ਹੈ ਵੇਲੇ ਜਿਨ ਨਠਨੋ ਆਜ। ਕਲ ਨਹਿ ਕੋਊ ਮਿਲੈਗੇ ਭਾਜ^{੧੨}। ਭੱਜਣਾ
ਇਤਨ ਕੁ ਸੁਨਤ ਕਈ ਨਠ ਗਏ। ਕਿਛਕੁ ਸ਼ਹੀਦੀ ਕੋ ਭੀ ਰਹੇ। ੪੬।

ਦੋਹਰਾ : ਹੁਤ ਕੱਚੇ ਸੋ ਨੱਠ ਤੁਰੇ ਰਹੇ ਪੱਕੇ ਸਿੰਘ ਨਾਲ।
ਸੂਰੇ ਪੂਰੇ ਜੋ ਮਹਾਂ ਸਾਬਤ ਸਿੰਘ ਗੁਰ ਲਾਲ। ੪੭।

ਚੌਪਈ : ਤੋ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਜੀਯਾ ਬਿਚਾਰੀ^੧। ਹੋਨ ਸ਼ਹੀਦੋਂ ਇਹ ਗਏ ਹਾਰੀ। ਦਿਲ / ਸੋਚਿਆ
ਹਮਰੇ ਹੁਤੇ ਸੁ ਜੋਊ ਪਿਆਰੇ। ਕਹਤ ਹੁਤੇ ਹਮ ਚੜਾ ਹੈ ਨਾਰੇ^੨। ੪੮। ਚੜਾਈ / ਨਾਲ
ਉਨਕੋ ਚਹਿਯ ਖਬਰ ਕਰ ਲਈ। ਅਗੇ ਮਰਜੀ ਫਿਰ ਉਨ ਕੀ ਰਹੀ।
ਹੁਤੇ ਕੀਯੋ ਹਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਰਾਰਾ^੩। ਜਬ ਖਾਵਤ ਸੁਨਹਿਰੋ ਸਭ ਰਲ ਨਾਰ। ੪੯। ਵਾਅਦਾ / ਇੱਕੋ ਥਾਏ ਵਿੱਚ

ਦੋਹਰਾ : ਤਾਰੇ ਸਿੰਘ ਹੁਤ ਰਹਿਤ ਦੁਇ ਬੁਟਰ ਸ਼ਰੀਕ ਭਰਾਇ^੧। ਸ਼ਰੀਕ ਭਰਾ
ਬਡ ਸਿਦਕੀ ਬਡ ਸੂਰਮੇ ਵਹਿ ਗੁਰ ਕੇ ਬਚਨ ਕਮਾਇ^੨। ੫੦।

ਚੌਪਈ : ਵਸਾਵਾ ਸਿੰਘ ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਨਾਇ^੧। ਬ੍ਰਹਮਣ ਸ਼ਾਹੀ ਝਲੀਯੋ^੨ ਥਾਇ। ਨਾਮ / ਸ਼ਾਹੀ ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਹਮਣ
ਸਮੁੰਦ ਸਿੰਘ ਔ ਝਾਬਰ ਸਿੰਘ ਜੋਊ। ਸੰਗ ਹੁਤੇ ਤਾਰੇ ਸਿੰਘ ਮੁਤਲਾਨੀਏ ਦੋਊ^੩। ੫੧। ਵਢੇ
ਸੂਰਾ ਸਿੰਘ ਆਯੋ ਖਾਹਲੜਯੋ^੪ ਤਖਾਣ। ਸੁਣ ਚਿੱਠਾ ਚਿੱਤ ਸ਼ਹੀਦੀ ਠਾਣ। ਕਿੱਸਾ, ਖ਼ਤ
ਲਖਮੀਰ ਸਿੰਘ ਘਰਯਾਲਯੋ ਸੰਧਵੇਟਾ^੫। ਤਿਨ ਆਇ ਕਰੀ ਤਾਰੇ ਸਿੰਘ ਸੋ ਭੇਟਾ। ੫੨।
ਸੰਧੂ ਜੱਟ

੧. ਖਾਨ ਬਹਾਦਰ : ਜ਼ਕਰੀਆ ਖਾਨ, ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਅਬਦੁਲ ਸਮਦ ਖਾਨ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਤੇ ਯਹੀਆ ਖਾਨ ਤੇ ਸ਼ਾਹ ਨਵਾਜ਼ ਖਾਨ ਦਾ ਪਿਤਾ। ਇਹ ੧੭੨੬ ਈ. ਤੋਂ ੧੭੪੫ ਈ. ਤਕ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਗਵਰਨਰ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਸਿੰਘਾਂ ਉੱਪਰ ਅਨੇਕਾਂ ਜ਼ੁਲਮ ਢਾਹੇ ਗਏ। ਇਸ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਜੁਲਾਈ ੧੭੪੫ ਈ. ਵਿੱਚ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ।
੨. ਝਲੀ/ਝਲੀਆਂ : ਇਕ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਮ ਜੋ ਸ਼ਾਇਦ ਅੱਜਕੱਲ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਹੈ।
੩. ਖਾਲੜਾ : ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਇਕ ਕਸਬਾ ਜੋ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨਾਲ ਲੱਗਦੀ ਸਰਹੱਦ ਉੱਪਰ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਇਹ ਸਥਾਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਦੱਖਣ-ਪੱਛਮ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ੩੫ ਕੁ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੀ ਦੂਰੀ ਉੱਤੇ ਹੈ।

ਦੋਊ ਸਿੰਘ ਭੜਾਨੀਏ^੧ ਸੰਧੂ ਆਨ ਰਲੇ। ਮਾਲੀ ਸਿੰਘ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਭਲੇ।
 ਭੀਮ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਸਿੰਘ ਰਤੋ ਕੀ^੨ ਆਇ। ਸੁਨਤ ਅਰਦਾਸ ਆਏ ਤੇਊ ਧਾਇ।੫੩।
 ਮੇਘ ਸਿੰਘ ਮਦਰਾ^੩ ਦਾ ਗਿੱਲ। ਹਾਤਾ ਸਿੰਘ ਚੁੰਘੋ^੪ ਹੁਤ ਜਿਲ।
 ਬੁਲਾਕਾ ਸਿੰਘ ਸਾਂਘਣਾ^੫ ਦਾ ਸੇਖੋ। ਜੋਧ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ ਨਾਰੋਵਾਲੋ^੬ ਲੇਖੋ।੫੪।

ਦੋਹਰਾ : ਭੋਗੜ ਸਿੰਘ ਔ ਰਸਾਲ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਦੇਸੀ ਪਸ਼ੋਰੀਏ^੭ ਜੋਇ। ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਵਾਲੇ
 ਹੁਤ ਤਾਰੈ ਸਿੰਘ ਭੀ ਵਹਿ ਸੰਗੈ ਉਨ ਮਿਥੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦੋਇ।੫੫।

ਚੌਪਈ : ਦੁਇ ਹੁਤੇ ਕਰਬਾਨਾ^੮ ਕੇ ਕਰ ਬਾਨਾ^੯। ਸੋ ਲੈਣ ਸ਼ਹੀਦੀ ਕਰ ਆਏ ਠਾਠ। ਜੱਟ ਗੱਤ
 ਰਹਯੋ ਹੁਤੇ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਭਸਯੋਵਾਲਾ^{੧੦}। ਆਇ ਰਹਯੋ ਵਹੁ ਭੀ ਤਾਰੇ ਸਿੰਘ ਨਾਲ।੫੬।
 ਸਭੈ ਸਿੰਘ ਰਲ ਬਾਈ ਭਏ^{੧੧}। ਤਿਛ ਅਗਲੇ ਕਿਛੁ ਮਗਰੋਂ ਅਏ। ਰੁੱਲ ੨੨ ਸਿੰਘ
 ਕਿਲਾ ਕੋਟ ਬੇ ਨਹਿ ਉਨ ਪਾਹਿ। ਉਨੁ ਸੀਸ ਲਗਾਵਨ ਕੀ ਭਈ ਚਾਹ।੫੭।
 ਤੁਰਤ ਸਿੰਘਨ ਇਕ ਥੰਮ ਘੜਾਯੋ। ਦੇਖ ਭੂਮ ਭਲੀ ਠੌਰ ਗੜਾਯੋ।
 ਕਰ ਝਟਕੇ ਖਲ ਛੇਲੈ ਕਢਵਾਇ। ਲਯੋ ਨਗਾਰੋ ਤੁਰਤ ਮੜਾਇ।੫੮। ਬੱਕਰੇ ਦੀ ਖੱਲ
 ਵਾਂਗ ਠਮਕਾ ਤਿਨ ਦਰਾ ਲਗਾਯਾ। ਖਾਲਸੋ ਆਕੀਓ^{੧੨} ਕਹਿ ਵਜਵਾਯਾ। ਨਗਾਰਾ / ਡੱਗਾ / ਬਾਗੀ
 ਤੁਰਕ ਚੜ੍ਹਯੋ ਕਿਤ ਮੁੜ ਮਤ ਜਾਵੈ। ਬਰ ਜਰੂਰ ਹਮ ਉਪਰ ਆਵੈ।੫੯। ਜਰੂਰ, ਅਵੱਥ

੮੦.੨. ਸਾਖੀ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀ—੨
 (ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਪਰ ਮੋਮਨ ਖਾਂ ਦੀ ਚੜ੍ਹਾਈ)

ਦੋਹਰਾ : ‘ਕਰ ਸਲਾਹ ਇਕੱਠੇ ਭਏ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਕਰ ਆਸ।
 ਪੜ੍ਹੈਂ ਬਾਣੀਆਂ ਗੁਰੂ ਕੀ ਇੱਕਣ ਹੁਇ ਕਰ ਰਾਸਾ’।੧। ਇਕ ਵਾਰ ਕਾਰਜ ਰਾਸ ਹੋਵੇ

ਚੌਪਈ : ਅਬ ਫਿਰ ਬਾਤ ਤੁਰਕਨ ਵਲ ਆਈ। ਸੁਨੋ ਸੰਤ ਅਬ ਗੁਰਮੁਖ ਭਾਈ।
 ਪੱਟੀ ਵਾਲਾ ਜਬ ਲਹੋਰੇ ਗਯੋ। ਹਵਾਲ ਆਪਨੋ ਨਿਬਾਬ ਦਿਖਯੋ।੨। ਪੱਟੀ ਵਾਲਾ ਜਾਡਰ ਬੇਗ
 ਦੇਖ ਨਿਬਾਬਹਿ ਲਗ ਗਈ ਆਗਾ। ਸੁੱਤੋ ਸ਼ੇਰ ਜਨ ਉਠਿਓ ਜਾਗ। ਨਵਾਬ ਨੂੰ / ਅੱਗ
 ਜਿਮ ਜਿਮ ਨਾਮ ਵੈ ਸਿੰਘਨ ਸੁਨਾਵੈ। ਜਨ ਆਤਸਾ ਪਰ ਵੈ ਬਰੂਦ ਪਾਵੈ।੩। ਅੱਗ

੧. ਭੜਾਨਾ : ਅਸਲ ਨਾਮ ਪਛਾਣਾ, ਅੱਜਕੱਲ ਇਹ ਲਾਹੌਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਵਿੱਚ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਅਟਾਰੀ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਦੱਖਣ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਸੱਤ ਕੁ ਮੀਲ ਦੀ ਦੂਰੀ ਉੱਪਰ ਦੱਸੀਦਾ ਹੈ।
 ੨. ਰੱਤੋ ਕੀ : ਤਹਿਸੀਲ ਪੱਟੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ ਜੋ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਤੋਂ ਪੱਟੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਰੇਲਵੇ ਲਾਈਨ ਉੱਪਰ ਸਥਿਤ ਹੈ।
 ੩. ਮਦਰਾ : ਮੰਦਰ, ਅੱਜਕੱਲ ਇਹ ਪਿੰਡ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਹੈ।
 ੪. ਚੁੰਘਾ : ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ ਜੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਖੇਮਕਰਨ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਉੱਪਰ ਭਿਖੀਵਿੰਡ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਸੁਣੀਂਦਾ ਹੈ।
 ੫. ਸਾਂਘਣਾ : ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਦੱਖਣ-ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਝਬਾਲ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਉੱਪਰ ਸਥਿਤ ਇਕ ਪਿੰਡ।
 ੬. ਨਾਰੋਵਾਲ : ਡੇਰਾ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਦੇ ਉੱਤਰ-ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਇਹ ਦਰਿਆ ਰਾਵੀ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਹੈ।
 ੭. ਕਰਬਾਨ : ਇਸ ਨਾਮ ਦਾ ਕੋਈ ਸਥਾਨ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਜਾਂ ਪੱਟੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀਂਦਾ। ਲੇਖਕ ਦਾ ਭਾਵ ਸ਼ਾਇਦ ਬਾਨ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਹੈ ਜੋ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੈ।
 ੮. ਭੁਸੋ : ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਦੱਖਣ-ਪੱਛਮ ਵਿਚ ਸਰਾਇ ਅਮਾਨਤ ਖ਼ਾਨ ਦੇ ਪਾਸ ਇਕ ਪਿੰਡ।
 ੯. ਇਹ ਛੰਦ ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਾਲੇ ਖਰੜੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਛੰਦ ਦਾ ਨੰਬਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਪਾਠ ਨਹੀਂ।

ਹਮ ਤੋਂ ਸਿੰਘ ਛਡਯੋ ਕਿਤ ਨਾਹੀ। ਅਬ ਕਿਤਾ ਉਠ ਖੜੈ ਹੋਹਿ ਬਲਾਈ। *ਕਿਧਰੇ ਵੀ / ਕਿੱਥਾ*
 ਹਮ ਮਾਰਤ ਮਾਰਤਾ ਥਕ ਗਏ। ਵੈ ਅਗਯੋਂ ਬਹੁ ਬਧਤੋਂ ਭਏ। 18। *ਮਾਰਦੇ ਮਾਰਦੇ / ਵਧਦੇ*
 ਤੋਂ ਲਾਂਭੇ ਕਾਜੀ ਨੇ ਕਹੀ। ਇਨ ਕੀ ਖਬਰ ਤੁਮੈਂ ਕਛੁ ਨਹੀਂ। *ਪਾਸੇ ਤੋਂ*
 ਜਿਤਨਕ ਬੁੰਦਾ ਸਿੰਘਨ ਕੀ ਪਰੈ। ਤਿਤਨਕ ਸਿੰਘ ਫਿਰ ਹੋਤ ਹੈ ਖਰੈ। 19। *ਮੁਨ ਦੀਆਂ ਬੁੰਦਾਂ / ਖੜੇ*

ਦੋਹਰਾ : ਫੜ ਸਿੰਘਨ ਈਹਾਂ ਮੰਗਾਈਐ ਦਈਐ ਮੁੰਗਰਨਾ ਸੋਂ ਕੁਟਵਾਇਆ। *ਮੁੰਗਲੀਆਂ, ਮੁਹਲੇ*
 ਰਕਤ ਨ ਨਿਕਸਨ ਉਨ ਪਵੈ ਫਿਰ ਹੁਵੈ ਨ ਸਿੰਘ ਵਧਾਇਆ। 16। *ਵਾਧਾ*

ਚੌਪਈ : ਤੋਂ ਇਕ ਸਿਪਾਹੀ ਐਸੇ ਕਹੀ। ਕਾਜੀ ਬਾਤ ਕਰਤ ਹੈ ਸਹੀ।
 ਇਸਕੋ ਮੁਹਰੈ ਦੇਉ ਲਗਾਇ। ਲਯਾਵਗੁ ਸਿੰਘਨ ਯਹਿ ਫੜਵਾਇ। 2।
 ਇਨਹਿ ਨੇ ਦੇਖੇ ਸਿੰਘਨ ਹਾਥਾ। ਆਇ ਮਿਲਗੁ ਯਹਿ ਜੋਰੂ ਸਾਥ। *ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਹੱਥ / ਤੀਵੀਂ*
 ਜਨ ਕਾਜੀ ਸਿਰ ਪਾਣੀ ਪਇਆ। ਬੋਲਨ ਜੋਗ ਨ ਕਾਜੀ ਰਹਿਆ। 1।
 ਤਬ ਨਿਬਾਬ ਫਿਰ ਐਸ ਸੁਨਾਈ। ਮਾਰੇ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਅਬ ਜਾਈ।
 ਹੈ ਕੁਈ ਬਡੋ ਬਹਾਦਰ ਮੇਰਾ। ਮਾਰੇ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਕਰ ਘੇਰਾ। 1। *ਕੋਈ / ਘੇਰਾ ਪਾ ਕੇ*
 ਦੀਨ ਮਜੁਬ ਕੇ ਬਦਲੇ ਲੇਵੈ। ਸਿੰਘਨ ਲੁਕਣ ਨ ਨੱਠਣੇ ਦੇਵੈ।
 ਕਰ ਮਾਰੇ ਹਿੰਦੂਅਨ ਕਸਮ ਹਜਾਰ। ਹੈ ਲਿਖਯੋ ਰਸੂਲਾ ਹਮੈ ਯੋ ਕਾਰਾ। 190। *ਪੈਗੰਬਰ ਮੁਹੰਮਦ / ਕੰਮ*

ਦੋਹਰਾ : ਘਲਯੋ ਮੋਮਨ ਖਾਂ ਫੌਜਦਾਰ ਕੈ ਸੰਗ ਬਾਈ ਸੈ ਅਸਵਾਰ।
 ਚਾਲੀ ਜੰਬੂਰੇ ਫੀਲ ਪੰਜਾ ਔਰ ਰਹਿਕਲੇ ਚਾਰਾ। 191। *੪੦ ਜੰਬੂਰੇ / ਪੰਜ ਹਾਥੀ / ਚਾਰ ਰਹਿਕਲੇ*

ਚੌਪਈ : ਭਈ ਤਿਆਰੀ ਨਕੀਬਾ ਫਿਰ ਆਯੋ। ਡੇਰਾ ਲਹੌਰਹਾ ਬਾਹਰ ਪਾਯੋ। *ਹੋਕਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ / ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ*
 ਸਿੰਘਨ ਲਹੌਰੀਅਨ ਕਿਤ ਸੁਨ ਲਈ। ਤਾਰੈ ਸਿੰਘ ਪੈ ਚੜ੍ਹਤੀ ਭਈ। 192। *ਫੌਜ ਦੀ ਚੜ੍ਹਾਈ*
 ਉਨ ਸਿੰਘਨ ਕਿਮ ਦਿਵਸ ਬਿਤਾਯਾ। ਰਾਤ ਪਈ ਕਰਨ ਖਬਰੇ ਧਾਯਾ।
 ਪੁਜਯੋ ਸਿੰਘਨ ਪੈ ਫੜੈ ਬੁਲਾਈ। ਕਹੀ ਸਿੰਘਨ ਸੋਂ ਫੌਜ ਤੁਰਕ ਆਈ। 193।
 ਮੈਂ ਤੋਂ ਅਬ ਮੁੜ ਪਵੋਂ ਲਹੌਰ। ਔਰ ਬਚਨ ਕੀ ਮੁਹਿ ਨਹਿ ਠੇਰਾ। *ਥਾਂ*
 ਪੰਦ੍ਰਾਂ ਕੋਸ ਮੋਰੀ ਘੋੜੀ ਆਈ। ਬਚੋਂ ਤਉ ਮੁੜ ਲਹੌਰੈ ਜਾਈ। 194।

ਦੋਹਰਾ : ਔਰ ਬਾਤ ਤੁਮ ਨਹਿ ਬਚੋ ਕਿਤ ਲੁਕ ਝਲਾ ਜਾਨ ਬਚਾਇ। *ਜੰਗਲ ਬੇਲਾ*
 ਰਾਤ ਰਾਤ ਤੁਮਰੀ ਅਹੈ ਦਿਨ ਤੁਰਕ ਪਰੈਗੇ ਆਇ। 195। *ਆ ਪੈਣਗੇ*

ਚੌਪਈ : ਯੋ ਕਹਿ ਕੇ ਵਹਿ ਤੋਂ ਮੁੜ ਗਯੋ। ਸੁਨੋਂ ਅਗੈ ਜੋ ਤਾਰੇ ਸਿੰਘ ਕਹਯੋ।
 ਮੁਖ ਤਾਰੇ ਸਿੰਘ ਲਾਲੀ ਆਈ। ਹਮ ਆਪ ਚਹੈਂ ਤੁਰਕਨ ਸਿਰ ਲਾਈ। 196।
 ਹਮ ਤੋਂ ਲਰ ਮਰਿ ਹੈ ਯਹਿ ਠਾਇਆ। ਨਹਿ ਨਠਿ ਕੈ ਕਿਤ ਔਰਹਿ ਜਾਇ। *ਏਸੇ ਥਾਂ / ਹੋਰ ਥਾਂ*
 ਔ ਨਹਿ ਲੇਵੈਂ ਕਿਤ ਝਲ ਓਟਾ। ਸਰੈਂ ਸੀਸ ਅਬ ਕਾਲਹਿ ਚੋਟਾ। 197।

ਜੰਗਲ ਦਾ ਸਹਾਰਾ / ਮੌਤ ਦੀ ਸੱਟ

੧. ਮੋਮਨ ਖਾਂ : ਜ਼ਕਰੀਆ ਖ਼ਾਨ ਅਧੀਨ ਇਕ ਫੌਜਦਾਰ ਜੋ ਭਾਈ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਉੱਪਰ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਚਾੜ੍ਹੀ ਫੌਜ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਅਬ ਤੋਂ ਨਠ ਕਰ ਕਿਤ ਲੁਕ ਪਾਹਿ। ਜਹਾਂ ਕਾਲ ਤੇ ਢੂੰਡੇ ਨ ਜਾਹਿ।
ਜਹਿ ਜਹਿ ਜਈਐ ਤਹੀਂ ਤਹਿ ਕਾਲ। ਸਤਿਗੁਰ ਦੀਨੈ ਬਚਨ ਦਿਖਾਲ।੧੮।

ਸ੍ਰੋਯਾ : ਜੋ ਕਹੂੰ ਕਾਲ ਤੇ ਭਾਜ ਕੈ ਬਾਚੀਯਤਾ ਤੋਂ ਕਿਹ ਕੁੰਟਾ ਕਹੋ ਭਜ ਜੈਯੈ। ਬਚਦੇ ਹੋਈਏ / ਕਿਸ ਦਿਸਾ
ਆਗੈ ਹੂੰ ਕਾਲ ਧਰੇ ਅਸਿ ਗਾਜਤਾ ਛਾਜਤਾ ਹੈ ਜਿਹ ਤੇ ਨਸਿ ਐਯੈ। ਗੱਜਦਾ / ਸਜਿਆ
ਐਸੋ ਨ ਕੈ ਗਯੋ ਕੋਈ ਸੁ ਦਾਵਾ ਰੇ ਜਾਹਿ ਉਪਾਵ ਸੋ ਘਾਵਾ ਬਚੈਯੈ। ਦਾਉ / ਜਮਮ
ਜਾਂਤੇ ਨ ਛੁਟੀਐ ਮੂੜੁ ਕਹੂੰ ਹਸ ਤਾਂਕੀ ਨ ਕਯੋ ਸਰਣਾਗਤਾ ਜੈਯੈ। ਸਰਨ

੮੦.੩. ਸਾਖੀ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀ—੩

(ਤੁਰਕਾਂ ਨਾਲ ਲੜਕੇ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਈ)

ਦੋਹਰਾ : ਮੋਮਨਾ ਚੜ੍ਹਯੋ ਸਿੰਘਨ ਪੈ ਸੰਗ ਲੈ ਕਈ ਸਰਦਾਰ। ਮੋਮਨ ਮਾਨ
ਮੁਹਰੈ ਰਾਤਿ ਸੁ ਉਨ ਲਈ ਬੇਖਬਰਾ ਹੁਇ ਸਿੰਘ ਮਾਰ।੧। ਅਚਾਨਕ
ਤੇ ਉਸੁ ਜਾ ਉਪਲਾ ਜਟ ਹੁਤੇ ਮਿਲਿਯੋ ਘਵੰਡੋ ਧਾਇ। ਜੱਟਾਂ ਦੀ ਇਕ ਗੋਤ
ਤਾਰੈ ਸਿੰਘ ਨਿਹੰਗ ਕੋ ਮੈਂ ਚਲ ਦਿਓਂ ਦਿਖਾਇ।੨।

ਚੌਪਈ : ਸੋ ਮੋਮਨ ਨੈ ਮੁਹਰੇ ਲਾਯੋ। ਉਨ ਸਿੰਘਨ ਤੇ ਕੁਛਕ ਖੁੰਝਾਯੋ। ਖੁੰਝਾਇਆ, ਦੇਹ ਲਾਈ
ਉਨ ਦਏ ਤੁਰਕ ਪਰ ਡਲੈ ਚਾਲਾ। ਕਿਤ ਹੁਤੇ ਪੁਰਾਤਨ ਬੈਰ ਉਨ ਨਾਲ।੩। ਡੱਲ ਪਿੰਡ ਦੇ ਰਾਹ
ਅਕੈ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਉਨ ਭਲਾ ਤਕਾਯੋ। ਅਕੈ ਨਠ ਲੁਕਨ ਕੋ ਬਿਲਮਾ ਲਗਾਯੋ। ਦੇਹ, ਢਿੱਲ
ਉਨ ਸਿੰਘਨ ਵਲ ਦਈ ਖਬਰ ਘਲਾਇ। ਤੂੰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਅਬ ਨਠ ਜਾਇ।੪।
ਤੁਰਕ ਫੌਜ ਮੁੜ ਜਾਊਗੁ ਲਹੋਰ। ਆਇ ਬਹੀਂ ਤੂੰ ਫਿਰ ਇਤ ਠੌਰਾ। ਏਸੇ ਥਾਂ
ਇਕ ਸਾਇਤਾ ਬਚੈ ਤੋਂ ਬਰਸ ਬਚਾਇ। ਕਾਹੇ ਅਕਾਰਥਾ ਜਾਨ ਗਵਾਇ।੫। ਇਕ ਘੜੀ / ਵਿਅਰਥ
ਤੋਂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਸ ਕੀਆ ਸਮੋਧਾ। ਸ਼ਾਬਸ ਭਾਈ ਤੇਰੀ ਬੋਧਾ। ਸੋਚੋਧ / ਭੁੰਧੀ, ਅਕਲ
ਇਤਨਕ ਤੁਮ ਤੈ ਆਛੀ ਸਰੀ। ਭਈਚਾਰੈ ਕੀ ਸਾਂਝ ਚਿਤ ਕਰੀ।੬। ਚੰਗੀ ਕੀਤੀ

ਦੋਹਰਾ : ਜੋ ਤੁਮ ਕਹੀ ਸੁ ਭਲਿ ਕਹੀ ਹੈ ਯੌਹੀ ਸਚ ਬਾਤ।
ਹਮਰ ਸ਼ਹੀਦੀ ਚਿਤ ਧਰੀ ਹਮ ਨਠ ਨਹਿ ਕਿਤ ਜਾਤ।੭।

ਚੌਪਈ : ਜੋ ਹਮ ਅਬ ਨਠ ਜਾਨ ਬਚਾਵੈ। ਫਿਰ ਚਾਹੈ ਹਮ ਈਹਾਂ ਹੀ ਆਵੈ।
ਲਾਵੈ ਬੋਲੀ ਗਿਰਦ ਭਾਈਚਾਰੋ। ਇਮ ਹਮ ਕਰਹਿੰ ਨ ਜਾਨ ਪਿਆਰੋ।੮। ਬੋਲੀ ਮਾਰਨਗੇ, ਮਿਹਣਾ ਦੇਣਗੇ
ਉਤ ਡਲਵਾਲਨਾ ਖਬਰਹਿ ਭਈ। ਮਿਲੇ ਦੌੜ ਸੋ ਆਗੈ ਜਈ। ਡੱਲ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ / ਸਬਰ ਮਿਲੀ
ਹਮ ਰੱਯਤ ਹੈ ਖੁਦ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ। ਹਮ ਮੈਂ ਰਾਠਾ ਸਿੰਘ ਚੋਰ ਕੋਊ ਨਾਹੀਂ।੯। ਖਾੜਕੂ
ਤੋਂ ਲੋ ਸਿੰਘਨ ਨਗਾਰਾ ਕਰਾਯਾ। ਸੋਊ ਤੁਰਕਨ ਨੇ ਵਹਿ ਸੁਨ ਪਾਯਾ।
ਤੋਂ ਇਮ ਲੀਨੋ ਤੁਰਕਨ ਜਾਨ। ਆਹਿ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਅਗੈ ਮਕਾਨ।੧੦।

੧. ਇਹ ਸਵੈਯਾ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ (੯੬) ਵਿੱਚੋਂ ਹੈ।

੨. ਘਵੰਡੋ : ਘੁਮੰਡਾ, ਉਪਲ ਜਾਤੀ ਦਾ ਜੱਟ, ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਘਵੰਡੇ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ ਤੇ ਏਥੋਂ ਦੇ ਨੰਬਰਦਾਰ ਸੁੱਜੇ ਦਾ ਭਾਈ ਸੀ।

ਭਜਾਇ ਘੋੜੇ ਕੋਊ ਪੁਜਯੋ ਪਠਾਨ। ਬੈਠੇ ਸਿੰਘ ਕਿਮ ਗਵਾਵਹੁ ਜਾਨ।
ਦੌੜ ਲੁਕੈ ਅਬ ਝਾੜਨ ਮਾਂਹਿ। ਕਰੀ ਖਬਰ ਮੈਂ ਆਨ ਤੁਸਾਂਹਿ।੧੧। *ਭਾੜਾਂ ਵਿੱਚ / ਤੁਸਾਂ ਨੂੰ*

ਦੋਹਰਾ : ਤਾਰੈ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਸ ਕਹਯੋ ਸ਼ਾਬਸ਼ ਭਾਈ ਜੀ ਤੋਹਿ।
ਅਬ ਹਮ ਨਠਕੈ ਕਿਤ ਲੁਕੈਂ ਹਮ ਸ਼ਹੀਦ ਈਹਾਂ ਹੀ ਹੋਹਿ।੧੨।

ਚੌਪਈ : ਅਗੈ ਸਿੰਘ ਟਹਲਾ ਸਿੰਘਨ ਕਮਾਵਤ। ਭਰ ਦੇਗੈ ਜਲ ਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾਵਤ। *ਸੇਵਾ / ਵੱਡੇ ਪਤੀਲੇ, ਦੇਗਰੇ*
ਔਰ ਸਿੰਘਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੋਂ ਕਹੀ। ਤੁਮ ਬਹੁ ਟਹਲ ਅਗੈ ਕਰ ਲਈ।੧੩।
ਅਬ ਹਮ ਟਹਲ ਚਹਿੰ ਕਰੀ ਤੁਮਾਰੀ। ਹੁਇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਅਬ ਦੇਹਿੰ ਹਮਾਰੀ। *ਸਰੀਰ*
ਤੋਂ ਸਿੰਘਨ ਜੀ ਉਨ ਕਹੀ ਸੁਨਾਇ। ਦੇਹਿ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋਇ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਲਗਾਇ।੧੪। *ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਕੇ*

ਦੋਹਰਾ : ਜੈਸ ਦੁਵਾਰਕਹਿ ਦਾਗਾ ਲਗ ਦੇਹਿ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋਇ। *ਛਾਪਾ / ਸਰੀਰ*
ਤੈਸੇ ਸ਼ਸਤਰ ਕੇ ਲਗੇ ਪਾਪ ਦੇਹੋਂ ਜਾਇ ਹੋਇ।੧੫। *ਧੋਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ*

ਚੌਪਈ : ਤੋਂ ਹੁਤਿ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਲ ਲੈਨ ਗਏ। ਆਵਤ ਤੁਰਕ ਉਨ੍ਹੈਂ ਲਖਾ ਲਏ। *ਦੇਖ*
ਮੁੜ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਭ ਸਿੰਘਨ ਸੁਨਾਈ। ਜਿਨ ਨੱਠਨੋਂ ਸੋਂ ਨੱਠ ਜਾਹੁ ਭਾਈ।੧੬।
ਅਕੈਂ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਫੜ ਬਾਹਰ ਹੋਵਹੁ। ਛਾਡ ਓਟਾ ਰਣ ਭੂਮ ਖਲੋਵਹੁ। *ਜਾਂ ਤਾਂ / ਓਹਲਾ ਛੱਡ ਕੇ*
ਸੁਨਿ ਸਿੰਘ ਤੁਰੇ ਮੈਦਾਨੇ ਦਾਇ। ਛੋਡ ਓਟ ਰਣ ਭੂਮ ਖੜੇ ਜਾਇ।੧੭। *ਵੱਲ*

ਦੋਹਰਾ : ਉਤ ਤੇ ਤੁਰਕ ਤੋਂ ਆਇ ਪਏ ਬਜਾਏ ਧੌਂਸ ਨਗਾਰਾ। *ਧੌਂਸ ਤੇ ਨਗਾਰੇ*
ਕਰਹਿੰ ਦੁਤਰਫੋਂ ਮਰ ਮਾਰ ਸੌਂਚੀ ਜੈਸ ਖਿਡਾਰਾ।੧੮। *ਸੌਂਚੀ, ਕਬੱਡੀ ਦੀ ਖੇਡ / ਖਿਡਾਰੀ*

ਚੌਪਈ : ਪ੍ਰਿਥਮ ਬੁਲਾਕਾ ਸਿੰਘ ਅਗਯੋਂ ਧਾਯੋਂ। ਫੜ ਤੇਗੋ ਤਿਨ ਬਹੁ ਤਨ ਲਾਯੋਂ। *ਮਾਰਿਆ*
ਅਗਯੋਂ ਲਗਯੋਂ ਤਿਸ ਛਾਤੀ ਤੀਰ। ਭਯੋ ਪ੍ਰਿਥਮਹਿ ਸੋਈ ਬਹੀਰਾ।੧੯। *ਬਹੀਰ ਹੋਇਆ*
ਖੜ ਜਾਇ ਸਿੰਘਨ ਢੇਰੀ ਬੰਨੁ ਲਈ। ਜਿਮ ਕਰ ਖੇਡ ਸੌਂਚ ਕੀ ਠਈ। *ਚੱਕਰ ਬਣਾ ਕੇ*
ਉਤ ਤੇ ਤੁਰਕ ਹਲੋਂ ਕਰ ਆਵੈਂ। ਇਤ ਤੈ ਸਿੰਘ ਉਨ ਮੋੜ ਹਟਾਵੈਂ।੨੦। *ਹਮਲਾ*
ਗਰਦ ਗੁਬਾਰ ਦੁਇ ਵਲ ਤੈ ਭਈ। ਹੁਤੀ ਰਾਤ ਜਨ ਅਨੇਰੀ ਅਈ।
ਉਤ ਕਰ ਹੱਲੇ ਤੁਰਕ ਘੋੜੈ ਚਲਾਵਨ। ਮਾਰ ਸਿੰਘਨ ਚਹੇ ਫੇਟਨਾ ਗਿਰਾਵਨ।੨੧। *ਫੇਟ, ਠੱਕਰ*
ਅਗਯੋਂ ਉਨ ਸਿੰਘ ਮੁਖ ਕਟ ਡਾਰੇ। ਗਿਰੇ ਤਹੀਂ ਬਹੁ ਬੱਕ ਕੈ ਹਾਰੇ।
ਕਿਛਕੁ ਗਿਰੇ ਵਹਿ ਆਪਸ ਮਾਂਹਿ। ਇਮ ਕਰ ਰੁਕ ਗਯੋਂ ਉਨ ਕੋ ਰਾਹੁ।੨੨।

ਦੋਹਰਾ : ਤਿਹ ਦੁਇ ਵਲ ਤੇ ਅੜ ਭਿੜੈ ਗਿਰ ਗਿਰ ਰੁਕ ਗਈ ਠੌਰ।
ਕਰ ਕਰ ਹੱਲੇ ਜੇ ਅਵੈਂ ਪਰੈਂ ਉਨੈਂ ਪਰ ਧੌੜ।੨੩।

੧. ਦੁਵਾਰਕਹਿ : ਦਵਾਰਕਾ, ਗੁਜਰਾਤ ਵਿੱਚ ਸਮੁੰਦਰ ਕਿਨਾਰੇ ਇਕ ਸ਼ਹਿਰ ਜਿਸ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਸੱਤ ਪਵਿੱਤਰ ਤੀਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਚਿਰ ਤੀਕ ਯਾਦਵਾਂ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਿਹਾ। ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਦੇਹਾਂਤ ਪਿੱਛੋਂ ਸੱਤਵੇਂ ਦਿਨ ਦਵਾਰਕਾ ਨੂੰ ਸਮੁੰਦਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਸਮਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਮੌਜੂਦਾ ਸ਼ਹਿਰ ਦੁਬਾਰਾ ਵਸਿਆ ਹੈ। ਇਥੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੀ 'ਰਣਛੋੜ' ਨਾਮੀ ਮੂਰਤੀ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਇੱਥੇ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਉੱਪਰ ਦਾਗ ਜਾਂ ਛਾਪ ਲਗਵਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋਣ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ।

- ਚੌਪਈ : ਕਿਛੁ ਉਨ ਕੈ ਉਨ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਲਾਗੈਂ । ਕਿਛੁ ਸਿੰਘ ਭੀ ਮਾਰੈਂ ਹੁਇ ਆਗੈ ।
 ਦੋਉ ਤਰਫ ਤੇ ਮਚ ਗਯੋ ਘਾਣ । ਥੱਕ ਗਏ ਦੁਵੱਲੋਂ ਲਾ ਲਾ ਤਾਣਾ ।੨੪। ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਓਂ / ਜੋਰ
 ਧੀਰੀ ਧੀਰੀ ਵਲ ਦੋਉ ਤੈ ਹੋਈ । ਛੋਟੀ ਹਥਯਾਰੀਂ ਆਵੈ ਨ ਕੋਈ । ਥੱਸ ਕਰੋ
 ਤੀਰ ਬੰਦੂਕ ਖੜ ਦੂਰੋਂ ਚਲਾਵੈਂ । ਇਸ ਬਿਧ ਸਿੰਘਨ ਮਾਰ ਗਿਰਾਵੈਂ ।੨੫।
 ਹੁਤ ਬੰਦੂਕ ਤਮਾਚੋਂ ਸਿੰਘਨ ਪਹਿ ਨਾਂਹਿ । ਪਰ ਉਨ ਕੀ ਗੋਲੀ ਲੰਘ ਉਨ ਪਰ ਪਾਂਹਿ । ਪਿਸਤੌਲ
 ਤੋਂ ਮੋਮਨ ਖਾਂ ਨੇੜੇ ਆਯਾ । ਤੋਂ ਹੱਲਾ ਤਿਮ ਫੇਰ ਕਰਾਯਾ ।੨੬।
 ਤਉ ਮੁਗਲ ਤਕੀ ਘੋੜਾ ਚਲਾਯਾ । ਕਹਾਂ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਪੁਛਤਾ ਆਯਾ । ਪੁਛਦਾ ਹੋਇਆ
 ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਹਯੋ ਚਲ ਆਉ ਅਗਾਰੀਂ । ਬਿਸ਼ਕਾ ਚਲਾਉ ਤੂੰ ਪਹਿਲੋਂ ਵਾਰੀ ।੨੭। ਅੱਗੇ / ਬੇਸ਼ੱਕ
 ਛੇੜ ਘੋੜਾ ਉਨ ਤੀਰ ਚਲਾਯਾ । ਸੀਸ ਮੁੰਡਾਸੇ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੇ ਲਾਯਾ । ਸਿਰ ਦੇ ਮੁੰਡਾਸੇ
 ਝਟ ਕਰ ਘੋੜੇ ਸਿੰਘ ਫੜ ਲਈ ਬਾਗ । ਤਿਸ ਹੁਤੋ ਨਗਾਤ ਸੰਜੋਇ ਬਿਨ ਨਾਂਗਾ ।੨੮। ਨੰਗਾ
- ਦੋਹਰਾ : ਬਿਨ ਸੰਜੋਇ ਇਸ ਮੁਗਲਕਾ ਪਿੰਡਾ ਨਜ਼ਰ ਨ ਆਇ ।
 ਇਕ ਮੁਖ ਨੰਗਾ ਸਿੰਘ ਲਖਾ ਉਤ ਪਿਪਲਾ ਦਯੋ ਧਸਾਇ ।੨੯। ਵੇਖ ਕੇ / ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਨੌਕ
 ਮੁੜਯੋ ਤਕੀ ਮੁਖਾ ਜ਼ਖਮ ਖਾ ਮੋਮਨ ਲਯੋ ਪਛਾਨ । ਮੂੰਹ ਉੱਤੇ
 ਪੂਛੀ ਖਬਰ ਬੁਲਾਇ ਉਸ ਕਹਾਂ ਖਾਏ ਮੁਖ ਪਾਨਾ ।੩੦। ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਪਾਨ ਕਿਥੋਂ ਪਾਇਆ ਹੈ
- ਚੌਪਈ : ਤੋਂ ਤਕੀ ਨੈ ਮੋਮਨਾ ਸੁਨਾਈ । ਅਗੈ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਬੈਠਾ ਬੀੜੋਂ ਬਨਾਈ ।
 ਤਕੀ ਮਾਂ / ਮੋਮਨ ਮਾਂ / ਪਾਨਾਂ ਦਾ ਬੀੜਾ
 ਹੁਇ ਹਿੰਮਤ ਤੋਂ ਅਗੈ ਹੁਇ ਖਾਵੈ । ਦੂਰ ਖੜੇ ਕਯਾ ਬਾਤ ਬਨਾਵੈ ।੩੧।
 ਇਕ ਹੁਤੋ ਚੇਲੋਂ ਉਸ ਪਹਿ ਖਲੋ । ਸੁਨ ਵਹਿ ਸਿੰਘਨ ਪਰ ਧਾਇ ਚਲੋ । ਮੋਮਨ ਮਾਨ ਦਾ ਨਾਇਬ
 ਕਹਿ ਮਹਾਵਤ ਦਯੋ ਹਾਥੀ ਪਿਲਾਇਆ । ਦੁਇ ਦੁਇ ਤੀਰ ਫੜ ਦਏ ਚਲਾਇ ।੩੨। ਚਲਾ ਦਿੱਤਾ
 ਕਹਿ ਮਹਾਵਤ ਉਨ ਹਾਥੀ ਤੁਰਵਾਯੋ । ਫੱਟੇ ਥਕੇ ਉਨ ਸਿੰਘਨ ਤਕਾਯੋ ।
 ਉਨ ਜਾਨਯੋ ਮੈਂ ਉਚੇ ਥਾਇ । ਦੇਉਗੁ ਹਾਥੀਓਂ ਸਿੰਘਨ ਮਿਧਾਇਆ ।੩੩। ਸਿੰਘ ਦਿਆਂਗਾ
 ਦੇਖ ਥੋੜੇ ਸਿੰਘ ਲਾਲੀ ਆਈ । ਗਿਰਦੇ ਦੇਖਯੋ ਉਨ ਹਾਥੀ ਘੁਮਾਈ ।
 ਵਹੁ ਮਾਰੈ ਦੁਇ ਦੁਇ ਵੁਕ ਤੀਰ । ਵਹਿ ਤੋਂ ਕਹਾਵਤ ਬਡ ਸੂਰਬੀਰ ।੩੪।
- ਦੋਹਰਾ : ਤੋਂ ਭੀਮਾ ਸਿੰਘ ਕਰ ਖੁਸ਼ੀ ਪਰਯੋ ਸ਼ੇਰ ਜਿਮਾ ਧਾਇ । ਸ਼ੇਰ ਵਾਂਗ
 ਫੜ ਉਨ ਹਾਥੀ ਕੰਨ ਦਬਯੋ ਤੁਰਤਹਿ ਲਯੋ ਬਹਾਇ ।੩੫। ਕੰਨ ਦੱਬ ਕੇ
- ਚੌਪਈ : ਤੋਂ ਸਿੰਘ ਕੀਯੋ ਮਹਾਵਤ ਪਰ ਵਾਰ । ਉਨ ਡਾਹਯੋ ਅੰਕੁਸ ਲਗ ਟੁਟੀ ਤਲਵਾਰ ।
 ਅਧੀ ਰਹੀ ਸੰਗ ਮਾਰਯੋ ਮਹਾਵਤ । ਸੋਊ ਗਯੋ ਗਸ਼ੀ ਅੰਕੁਸਾ ਲਾਵਤ ।੩੬। ਅੰਗ ਨਾਲ
 ਦੇਖ ਤਾਰੇ ਸਿੰਘ ਮਦਤਾ ਕਰਾਈ । ਲਖਮੀਰ ਸਿੰਘ ਸੋ ਕਹਯੋ ਸੁਨਾਈ । ਮੱਦਦ
 ਜਦ ਅਸੀਂ ਤੁਸੀਂ ਹੁਤ ਮੰਝੀ ਚਰਾਵਤਾ । ਤੂੰ ਹੁਤੋ ਮੰਝੀ ਦੁਇ ਦੁਇ ਟੱਪ ਜਾਵਤ ।੩੭। ਮੰਝਾ ਚਾਰਦੇ
 ਅਬ ਕੱਟਾ ਤੁਰਕਨ ਕਾ ਕਿਤਨਕ ਬਲਾਇਆ । ਮਾਰ ਤੁਰਕ ਤੂੰ ਉਪਰ ਜਾਇ । ਹਾਥੀ / ਕਿਤਨੀ ਕੁ ਵੱਡੀ ਚੀਜ਼
 ਅਗਯੋਂ ਲਖਮੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੋਂ ਕਹੀ । ਮੇਰੇ ਭੀ ਮਨ ਥੀ ਗਲ ਯਹੀ ।੩੮।

੧. ਤਕੀ : ਤਕੀ ਖਾਨ, ਭਾਈ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਵਿਰੁੱਧ ਮੋਮਨ ਖਾਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਚੜ੍ਹਾਈ ਸੈਨਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਇਕ ਸ਼ਾਹੀ ਅਮੀਰ ਜੋ ਭਾਈ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਚੱਥੋਂ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਕੇ ਪਿਛਾਹ ਹਟ ਗਿਆ ਸੀ।

ਮੈਂ ਪਰ ਤਨਕ ਆਗਯਾ ਜੇ ਹੋਇ। ਮੈਂ ਮਾਰ ਦਿਖਾਉਂ ਤੁਰਕੈ ਸੋਇ। ਬੰਡੀ ਜਿਹੀ
 ਇਤਨਕ ਕਹਿ ਸਿੰਘ ਕੀਨੀ ਧਾਈ। ਜਿਮ ਪਰੈ ਕੁੰਜਨਾ ਪਰ ਬਹਰੀ ਜਾਈ।੩੯।

ਕੁੰਜਾਂ ਉੱਤੇ/ਸਮੁੰਦਰੀ ਬਾਜ਼

ਦੋਹਰਾ : ਫੜ ਨੇਜਾ ਸਿੰਘ ਕੁਦ ਪਰਯੋ ਸੌਹੈ ਚੇਲੇ ਕੋ ਲਲਕਾਰ। ਸਾਹਮਣੇ
 ਉਤ ਵਲ ਤੇ ਉਨ ਭੀ ਕਰੀ ਮਾਰੈ ਮਾਰ ਪੁਕਾਰ।੪੦।

ਚੌਪਈ : ਤੋਂ ਲਖਮੀਰ ਸਿੰਘ ਜਾਇ ਸੰਭਾਰਾ। ਜਾਇ ਚੇਲੇ ਕੋ ਮੋਢੇ ਮਾਰਾ। ਸੰਭਾਲਿਆ / ਮੋਢੇ ਉੱਪਰ
 ਗਯੋ ਨੇਜਾ ਉਸ ਮੋਢੇ ਚੀਰ। ਫੜ ਹੁਇ ਤਲਵਾਰ ਨ ਚਲੈ ਤੀਰ।੪੧।
 ਇਕ ਦੁਇ ਸਿੰਘ ਮਦਤ ਔਰ ਆਏ। ਉਨ ਹਾਥੀ ਗਿਰਦਯੋ ਔਰ ਹਟਾਇ।
 ਤੋਂ ਲਖਮੀਰ ਸਿੰਘ ਕੋ ਦਾਉ ਲਗ ਗਯੋ। ਫੜ ਰੱਸਾ ਹਾਥੀ ਪਰ ਗਯੋ।੪੨। ਹਾਥੀ ਉੱਪਰ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ
 ਮਾਰ ਤਲਵਾਰ ਚੇਲਾ ਡਾਰ ਦਯੋ। ਹਾਥੀ ਤੋਰ ਵਲ ਸਿੰਘਨ ਦਯੋ। ਫੇਰ ਦਿੱਤਾ
 ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਹਯੋ ਹਾਥੀ ਕਿਹ ਕਾਮਨਾ। ਹਮ ਅਨੇਕ ਬਖਸ਼ੈਗੇ ਗੁਲਾਮਨਾ।੪੩।

ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ/ਦਾਸਾਂ ਨੂੰ

ਹਾਥੀ ਫਿਰ ਜਬ ਖਾਲੀ ਗਯੋ। ਦਲ ਤੁਰਕਨ ਕੋ ਭਾਜ ਖਾਇ ਗਯੋ।
 ਤੋਂ ਮੋਮਨ ਖਾਂ ਪੂਰਬੀਏ ਬੁਲਾਏ। ਹੁਤੇ ਹਜਾਰੀ ਖਿਤਾਬ ਜਿਨ ਪਾਏ।੪੪। ਮਨਸਬ

ਦੋਹਰਾ : ਮਨਸਾ ਰਾਮ ਔ ਦਯਾ ਰਾਮ ਜਿਨ ਕੋ ਬੋ ਯਹਿ ਨਾਮ।
 ਭੇਜ ਨਾਲ ਬਡ ਫੌਜ ਹੁਤ ਕੁੰਦਲਪੁਰ ਘਰ ਧਾਮ।੪੫। ਸਥਾਨ

ਚੌਪਈ : ਵੈ ਕਰ ਹੱਲਾ ਸਿੰਘਨ ਪਰ ਪਏ। ਉਤੇ ਤੈ ਸਿੰਘ ਭੀ ਸਨਮੁਖ ਅਏ। ਓਹਰੋਂ
 ਮਨਸਾ ਰਾਮ ਔ ਦਇਆ ਰਾਮ। ਮਾਰ ਸਿੰਘਨ ਸੁ ਉਸ ਹੀ ਥਾਮ।੪੬। ਥਾਂ
 ਤਿਹ ਫੌਜ ਗਈ ਤੁਰਕਨ ਪਰਾਈ। ਰਹਯੋ ਮਦਾਨ ਸਿੰਘਨ ਕੈ ਪਾਈ। ਦੂਰ, ਨੱਠ ਗਈ
 ਤੋਂ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਯ ਭਯੋ ਉਜਿਯਾਲਾ। ਮੁੜ ਤੁਰਕਨ ਕੀਯੋ ਖੇਤ ਸੰਭਾਲਾ।੪੭। ਚਾਨਣਾ
 ਕੋਉ ਕਿਤੇ ਸਿੰਘ ਦਿਸੈ ਖੜਾ। ਔਰ ਮਾਰਯੋ ਔ ਦੇਖਯੋ ਪੜਾ।
 ਵੈ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਬੰਦੂਕ ਚਲਾਵੈਂ। ਉਠਿ ਨੇੜ ਢੁਕੈ ਤੇ ਸ਼ੀਹਆਣਾ ਆਵੈਂ।੪੮। ਥੇਰ ਦੇ ਡਰ ਵਾਂਗ
 ਬਾਕੀ ਮਾਰ ਸਿੰਘ ਇਮ ਦਏ। ਫਿਰ ਢੁਕ ਸਭਨ ਕੇ ਸਿਰ ਕਟ ਲਏ।
 ਇਮ ਤਾਰੈ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਈ। ਸਿੰਘ ਨਿਭੇ ਉਸ ਸੰਗ ਸਭ ਬਾਈ।੪੯। ੨੨ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ
 ਇਮ ਤਾਰੈ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਾਕੋ ਕੀਆ। ਮਸ਼ਾਹੂਰ ਸਭ ਜਗ ਮੈਂ ਥੀਆ। ਸਾਕਾ / ਹੋ ਗਿਆ
 ਗੁਰ ਕੋ ਵਾਕ ਜਿਸ ਐਸ ਕਮਯਾ। ਸੀਸ ਦਯੋ ਪਰ ਸਿਰਰਾ ਨ ਦੱਯਾ।੫੦। ਕਮਾਇਆ / ਸਿਰੜ, ਹਠ

ਦੋਹਰਾ : ਧੰਨ ਧੰਨ ਉਨ ਸਿੰਘਨ ਕੈ ਜਿਨਿ ਕਰ ਸਾਕਾ ਤਜੇ ਪਰਾਨਾ। ਸਾਹ, ਜੀਵਨ
 ਰਹੇ ਨਾਮ ਥਿਰਾ ਕਰਮ ਕਾ ਹੈ ਜਗ ਆਵਨ ਜਾਨ।੫੧। ਸਥਾਈ

੧. ਪੂਰਬੀਏ : ਮੁਗਲ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੂਰਬੀਏ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਮਨਸਾ ਰਾਮ ਤੇ ਦਇਆ ਰਾਮ ਦੱਸੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁੰਦਲਪੁਰ ਨਿਵਾਸੀ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੮੧. ਸਾਖੀ ਚਿਮ੍ਰੰਡੇ ਤਥਾ ਕੈਰੋਂ ਨੰਗਲੀਆਂ ਰੰਧਾਵਿਆਂ ਕੀ

ਦੋਹਰਾ : ਸੁਨੋ ਸਾਖੀ ਔਰ ਸਿੰਘਨ ਕੀ ਜਿਨ ਤੁਰਕਨ ਸਿਰਾ ਸਿਰ ਲਾਇ। ਤੁਰਕਾਂ ਦੇ ਜਿੰਮੇ
 ਸਿਦਕ ਰਖਯੋ ਗੁਰ ਬਚਨ ਪਰ ਭਯੋ ਕੇਸਨ ਸਾਸਨ ਨਿਬਾਹਿ।੧। ਕੇਸਾਂ ਸਵਾਸਾਂ ਨਾਲ ਨਿਭਾਇਆ

ਚੌਪਈ : ਨਾਮ ਠਾਮਾ ਜਾਤ ਗੋਤ ਬਤਾਉ। ਸਿਖੀ ਸਾਂਝ ਹਿਤ ਟਹਲ ਉਠਾਉ। ਘਰ, ਵਾਸਾ
 ਸੁਨੀ ਜਿਸੈ ਬਿਧ ਬਡਿਅਨਾ ਪਾਸ। ਕਹੂੰ ਤਿਮੈ ਪੰਥ ਰਖ ਹੇਤਾ ਦਾਸ।੨। ਵੰਡੇ ਵਡੇਰਿਆਂ / ਪਿਆਰ
 ਹੁਤਿ ਰੰਧਾਵੈ ਚੁਮੰਡੈ ਬਾਈ ਬਾਸਾ। ਮਧ ਇਕ ਕੈਰੋਂ ਨੰਗਲਾ ਭਾਸ। ਜੱਟਾਂ ਦੀ ਇਕ ਗੋਤ / ੨੨ ਪਿੰਡ
 ਉਨ ਮਧ ਤੇ ਕੁਛ ਗੁਰ ਪੰਥ ਆਏ। ਖੰਡੈ ਪਹੁਲ ਲਈ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਉਠਾਏ।੩।
 ਜਿਮ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਆਗਯਾ ਦਈ। ਵਹੀ ਭਾਂਤਿ ਤਿਨ ਕਰਨੀ ਠਈ।
 ਰਲੇ ਪੰਥ ਗੁਰ ਕਰੋਂ ਦੰਗਾਹੀ। ਲਹੌਰੇ ਦਿੱਲੀ ਰਾਹੁ ਲੁਟ ਖਾਹੀ।੪। ਦੇਰੋ
 ਜੋਊ ਚਕਯੋ ਹੁਤ ਖਾਲਸੇ ਤੌਰ। ਇਨ ਭੀ ਤਿਮਹਿੰ ਮਚਾਯੋ ਰੌਰ। ਰੌਲਾ
 ਸੋਊ ਖਬਰ ਯਹਿ ਤੁਰਕਨ ਪਾਈ। ਆਏ ਮਾਰਨ ਉਨ ਕਰ ਧਾਈ।੫।

ਦੋਹਰਾ : ਸਿੰਘਨ ਪੈ ਗੜ ਨਹਿੰ ਹੁਤੋ ਜਿਤ ਕੀ ਓਟ ਲੜਾਹਿੰ।
 ਉਠ ਨਠ ਰੋਹੀ ਮਧ ਛਿਪਹਿੰ ਕਿ ਖੂਹਨ ਖਡਨ ਮਾਂਹਿ।੬। ਮਾਰੂਥਲ / ਖੂਹਾਂ ਖੰਡਾਂ ਵਿੱਚ

ਚੌਪਈ : ਸੁਨੀ ਸਿੰਘਨ ਜਬ ਤੁਰਕਨ ਅਵਾਈ। ਛਡ ਕਰ ਘਰ ਗਏ ਬਣਹਿ ਲੁਕਾਈ। ਅਫਵਾਹ / ਬਣਾਂ ਵਿੱਚ
 ਹੁਤੇ ਉਨੈਂ ਕੇ ਟੱਬਰ ਜੇਊ। ਰਲ ਮਿਲ ਲੋਕਨ ਬਚ ਰਹੇ ਤੇਊ।੭। ਜਿਹੜੇ
 ਦਿਨੈ ਸਿੰਘ ਹੁਤ ਬੇ ਤਿਹ ਨਾਂਹਿ। ਰਾਤ ਪਰੀ ਆਵਤ ਘਰ ਮਾਂਹਿ।
 ਇਸੀ ਬਾਰ ਤਉ ਇਮ ਬਚ ਰਹੇ। ਹਥ ਨ ਆਏ ਵੈ ਖਾਲੀ ਗਏ।੮।

ਦੋਹਰਾ : ਜਬ ਖਾਲੀ ਤੁਰਕ ਇਮ ਗਏ ਆਈ ਨਮੋਸ਼ੀ ਤਾਂਹਿ। ਬਦਨਾਮੀ, ਬੇ-ਇਜ਼ਤੀ
 ਚਿੱਤੈ ਜਿਮ ਝੁਰਤ ਫਿਰਹਿੰ ਮਾਰਨ ਸਿੰਘ ਫਿਰਾਹਿੰ।੯।

ਚੌਪਈ : ਤੁਰਕ ਸਿੰਘਨ ਫਿਰ ਚਾਹੈਂ ਮਾਰਨ। ਸਿੰਘ ਭੀ ਚਾਹੈਂ ਵਖਤ ਗੁਜਾਰਨ।
 ਕਹੈਂ ਸਿੰਘ ਕਬ ਹਮ ਬਖਤਾ ਆਵਗੁ। ਹਮ ਤੈ ਲੁਕ ਤੁਰਕ ਜਿੰਦ ਬਚਾਵਗੁ।੧੦। ਵਕਤ, ਸਮਾਂ
 ਹੰਨੈ ਹੰਨੈ ਹੁਇ ਬਹਿੰ ਪਤਸ਼ਾਹਿ। ਲਹਿੰ ਆਪ ਅਪਨੇ ਮੁਲਖਾ ਉਗਰਾਹਿ। ਮੁਲਕ, ਦੇਸ
 ਹਮ ਗੁਰਬਚਨ ਝੂਠ ਤੋਂ ਨਾਂਹੀ। ਹਮ ਸਹੀ ਜਾਇੰ ਦੁਖ ਕਟੈਂ ਤਹਾਂਹੀ।੧੧। ਸਹਿ ਕੇ, ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰ ਕੇ

ਦੋਹਰਾ : ਹੁਤੇ ਵਤਨ ਮਧ ਸਾਕਾ ਮਿਤਿਾ ਸਿੰਘ ਬਸੈਂ ਨਿਜ ਦੇਸ। ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ / ਮਿੱਤਰ
 ਤਿਹੀਂ ਗੁਜਾਰਾ ਸਿੰਘ ਕਰਹਿੰ ਲੁਕ ਛਪ ਰਖ ਗੁਰ ਭੇਸ।੧੨।

੧. ਚੁਮੰਡਾ : ਚਵੰਡਾ ਰੰਧਾਵੈ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ ਜੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਬਟਾਲਾ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਸਥਿਤ ਹੈ।
 ੨. ਕੈਰੋਂ ਨੰਗਲ : ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ ਜੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਬਟਾਲਾ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਉੱਪਰ ਕੱਥੂ ਨੰਗਲ ਦੇ ਲਾਗੇ ਸੜਕ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਸਥਿਤ ਹੈ।

ਚੌਪਈ : ਅਬ ਫਿਰ ਸੁਨੋ ਉਨ ਸਿੰਘਨ ਬਾਤ। ਕਰਾਇ ਦਯੋ ਜਿਮ ਦੁਸ਼ਟਨ ਘਾਤ।
 ਹੁਤੋ ਸਜਾਦੋ^੧ ਸੁਲਤਾਨੀਓ ਗ੍ਰਾਮ। ਉਸ ਕਹਿੰ ਹਿੰਦੂ ਕਰੇ ਤੁਰਕਨ ਕਾਮ^੨।੧੩। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਾਲੀ ਗੀਤ
 ਉਨ ਸਾਬ ਰਲਾਏ ਮੁਸਲੋ ਕਲਾਲ^੩। ਤੇਉ ਚਾਕਰ ਹੁਤਿ ਤੁਰਕਨ ਨਾਲ। ਮੁਸਲਮਾਨ
 ਇਮ ਮਿਲ ਦੋਇਨ ਮਤੇ ਮਤਾਏ^੪। ਰੰਧਾਵਨ ਸਿੰਘਨ ਦੱਯੈ ਮੁਵਾਏ।੧੪। ਮਤਾ ਪਕਾਇਆ
 ਏ ਆਏ ਅਬ ਹਮਰੇ ਦਾਇ^੫। ਪਹਿਲੋਂ ਤੁਰਕਨ ਤੇ ਭੂਮ ਲਿਖਵਾਇ। ਦਾਮ ਹੇਠ, ਕਾਬੂ
 ਗਰਭਾ ਛੇਦਾ ਇਨ ਦਯੈ ਕੁਵਾਇ।੧੫।^੬ ਹਮਲ / ਨਾਸ
 ਇਮ ਹਮ ਪੈ ਬਹੁ ਤੁਰਕ ਖੁਸ਼ ਹੋਹਿ। ਸਿਰੋਪਾਉ ਇਨਾਮ ਚਹਿ ਪਾਇ ਸੋਇ।
 ਗੁਪਤਾ ਪਾਪ ਦੋਇਨ ਗਿਨ ਲਯੋ। ਜਾਇ ਤੁਰਕਨ ਪੈ ਤਿਮ ਹੀ ਕਹਯੋ।੧੬। ਚੋਰੀ

ਦੋਹਰਾ : ਜੋ ਉਨ ਆਖੀ ਤੁਰਕਨ ਕੋ ਉਨ ਤਿਮ ਹੀ ਮੰਨ ਲੀਨ।
 ਗ੍ਰਾਮ ਇਨਾਮ ਔ ਗਰਭ ਛੇਦ ਚੌਧਰ ਲਿਖੀ ਜਮੀਨਾ।੧੭। ਚੌਧਰੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ

ਚੌਪਈ : ਤੁਰਕ ਚਹਿਤ ਹੁਤ ਥੇ ਯਹੀ ਬਾਤ। ਜਿਮ ਕਿਮ ਹੁਇ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਘਾਤ^੭। ਨਾਸ
 ਜਿਮ ਜਿਮ ਉਨਕੋ ਸਿੰਘ ਦਿਸ ਆਵਤ। ਜੋ ਚਾਹਤ ਤੁਰਕਨ ਤੇ ਮਨਵਾਵਤ।੧੮।

ਦੋਹਰਾ : ਸਿੰਘਨ ਖਬਰ ਯਹਿ ਨਹਿ ਭਈ ਉਇ ਗ੍ਰਾਂਢੀ ਸਿਲਾ ਕਰਵਾਇ^੮। ਸੂਹ, ਮੁਖਬਰੀ
 ਉਸੀ ਗਿਰਦ ਛਪ ਦਿਨ ਰਹੈ ਰਾਤੀ ਆਵੈ ਗ੍ਰਾਂਇ^੯।੧੯। ਪਿੰਡ, ਗਰਾਂ

ਚੌਪਈ : ਜਿਸ ਨਿਸਾ ਦਿਵਸ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਹੋਇ। ਸਿੰਘ ਹੁਇ ਇਕੱਤ ਨਿਸ ਤਹਿ ਸੋਇ। ਨਾਤ
 ਤਹਿ ਦੁਸ਼ਟਨ ਸਿਲ ਸਿੰਘਨ ਕਰਾਈ। ਇਕ ਸੁਲਤਾਨੀ ਪਿੰਡ ਹੀ ਮਾਹੀ।੨੦।
 ਸੋ ਸੇਲੂ ਉਨ ਰਖਯੋ ਬਨਾਇ। ਸਭੀ ਖਬਰ ਦਏ ਜਟਨ ਪਹੁੰਚਾਇ। ਮੁਖਬਿਰ
 ਦੇ ਜਟ ਆਗੈ ਤੁਰਕਨ ਘਲਾਇ। ਇਮ ਸਿੰਘਨ ਲਈ ਮੌਤ ਤਕਾਇ।੨੧।

ਦੋਹਰਾ : ਕਹਿਨੈ ਕੋ ਵੁਹ ਹੁਤ ਹਿੰਦੂ ਕੰਮ ਸੁ ਤੁਰਕ ਕਰਾਹਿ^{੧੦}। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਾਲੇ ਕੰਮ
 ਹਿੰਦੂਅਨ ਹਿੰਦੂ ਫੜ ਦਿਵਹਿ ਮੁਵਾਵਹਿ ਸੀਸ ਕਟਵਾਇ।੨੨। ਫੜਾ ਦਿੰਦੇ

ਚੌਪਈ : ਸਿੰਘਨ ਮੌਤ ਹੁਤ ਨੇੜੇ ਆਈ। ਸਿੰਘ ਵੜੈ ਕਿਤ ਨਿਸ ਘਰ ਧਾਈ।
 ਦੁਸ਼ਟ ਸੇਲੂ ਦਈ ਸਿਲਾ ਪਹੁੰਚਾਇ। ਆਇ ਤੁਰਕਨ ਲਯੋ ਘੋਰੋ ਪਾਇ।੨੩। ਮੁਖਬਰੀ, ਸੂਹ
 ਚਾਰ ਤਰਫ ਤਿਨ ਫੌਜ ਖੜਵਾਈ। ਤੋ ਲੋ ਝਬ ਦੁਸ਼ਟ ਜਟ ਭਏ ਆਈ।
 ਘੋਰਾ ਕੀਨੋ ਬਹੁ ਤਕੜਾਇ^{੧੧}। ਅੰਦਰੋ ਜਾਣ ਨ ਕੁਤੇ ਪਾਇ^{੧੨}।੨੪। ਤਕੜਾ / ਕਿਧਰੋ ਵੀ

ਦੋਹਰਾ : ਜਿਮ ਦੁਸ਼ਟ ਸੁਲਤਾਨੀ ਜਟ ਕਹੈ ਤਿਮ ਹੀ ਤੁਰਕ ਕਮਾਹਿ^{੧੩}। ਕਰਨ
 ਰਲ ਮਿਲ ਦੋਉਅਨਾ ਸਿੰਘ ਕਟੇ ਲਭਯੋ ਸੁ ਛਡਯੋ ਨਾਹਿ।੨੫। ਚੋਰਾਂ ਨੇ

੧. ਸਜਾਦਾ : ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਮਜੀਠੇ ਬਲਾਕ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ।
 ੨. ਕਲਾਲ : ਸ਼ਰਾਬ ਕੱਢਣ ਤੇ ਵੇਚਣ ਦਾ ਧੰਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਇਕ ਜਾਤੀ।
 ੩. ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਖਰੜਿਆਂ ਤੇ ਛਪੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਇਹ ਛੰਦ ਅਧੂਰਾ ਹੈ।

ਚੌਦਾਂ ਲਭੇ ਉਨ ਬਡਨਾਂ ਕੇ ਸੋ ਪੁਰਸ਼ ਦੀਨੇ ਕਾਟਾਂ। ਵੱਡੇ ਵਡੇਰੇ / ਕੱਟ ਵੱਢ ਦਿੱਤੇ
ਉਨ ਸਿੰਘਨ ਕੀ ਕੁਲਾ ਸਮਝ ਔਰ ਦੀਏ ਕਟ ਕਾਟ।੨੬। ਵੱਸ, ਔਲਾਦ

ਚੌਪਈ : ਜੋ ਕੋਊ ਉਨਕੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੈ ਆਯਾ। ਸੋ ਤੋ ਤੇਗਨਾਂ ਮਧ ਕਟਾਯਾ। ਨਜ਼ਰ / ਤੇਗਾਂ ਨਾਲ
ਅਕੈ ਕਿਤੈ ਉਨ ਹੋਊਗੁ ਗਯੋ। ਇਮ ਕਰ ਟੰਢਮੂਲਾ ਉਨ ਹੋਊਗੋ ਰਹਯੋ।੨੭। ਵਿਰਲਾ ਵਾਂਝਾ, ਇੱਕਾ ਦੁੱਕਾ
ਐਸੀ ਭਾਂਤਿ ਦੁਖ ਸਹਯੋ ਸਿੰਘਨ ਮਝੈਲਨ। ਮੁੜ ਜਾਨੈ ਰਾਜ ਪੰਥ ਪਾਯੋ ਹੋ ਗੁਸੈਲਨਾਂ।
ਰੋਹ, ਗੁੱਸੇ ਹੋ ਕੇ

ਉਨ ਸਿਰ ਤੇ ਪਰੈ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਤਕਾਈ। ਤੋ ਹੰਨੇ ਹੰਨੇ ਉਨ ਲਭੀ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ।੨੮। ਸਿਰ ਤਾਂ ਪਰੇ

ਦੋਹਰਾ : ਜੋ ਕੋਊ ਪੁਛੈ ਉਨ ਸਿੰਘਨ ਕਿਛੁ ਰਹਯੋ ਹੁਤੋ ਟੰਢਮੂਲਾ। ਵਿਰਲਾ ਵਾਂਝਾ
ਰਾਜ ਲਭਯੋ ਕੈ ਭੂਮ ਲਭੀ ਸੋਊ ਬਤਾਊ ਸੂਲਾ।੨੯। ਸੂਰ, ਬਹੁ ਪਤਾ

ਚੌਪਈ : ਬਚਯੋ ਏਕ ਸਾਹਬ ਸਿੰਘ ਨਾਮ। ਕਿਤ ਗਯੋ ਹੁਤੋ ਥੋ ਔਰ ਗ੍ਰਾਮਾਂ। ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ
ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕੀ ਲਭੀ ਉਨ ਕਾਰਾ। ਭਏ ਅਰਦਾਸੀਏ ਸਚੇ ਦਰਬਾਰਾ।੩੦।
ਸੇਵਾ / ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਉਨ ਇਜੈ ਬਿਜੈ ਕੀ ਪਦਵੀ ਪਾਈ। ਸ਼ਾਹ ਪਤਸ਼ਾਹਿ ਉਨ ਚਰਨ ਛੁਹਾਈ। ਪੂਜਾ ਤੇ ਵਿਜਯ
ਉਨ ਪੈ ਕ੍ਰਿਪਾ ਇਮ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਭਈ। ਉਨ ਰਾਜ ਭੂਮੋਂ ਅਧਿਕਾਈ ਲਈ।੩੧। ਅਧਿਕ, ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ

ਦੋਹਰਾ : ਉਨ ਪੁਤ ਪੋੜੇ ਬਹੁ ਭਏ ਲੀ ਭੂਮ ਬੀ ਅਪਨ ਛੁਡਵਾਇ।
ਬਦਲੇ ਲਏ ਦੁਸ਼ਮਨੋਂ ਤੇ ਖਾਲਸੇ ਕੇ ਬਲ ਪਾਇ।੩੨।

੮੨.੧. ਸਾਖੀ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੀ ਆਦਿ ਨਿਬਾਬ ਭੁਜੰਗੀ ਕੀ—੧

ਦੋਹਰਾ : ਸਾਖੀ ਆਦਿ ਨਿਬਾਬ ਕੀ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਜਿਹ ਨਾਮ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ
ਤੁਰਕਨ ਤੇ ਨਬਾਬੀ ਲਈ ਕਰ ਸੂਰੇ ਪੂਰੇ ਕਾਮ।੧। ਸੂਰਮੇ

ਚੌਪਈ : ਅਬ ਮੈਂ ਲਿਖੋਂ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਸਾਖੀ। ਬਿਪ ਪੁਰਸ਼ਨ ਜਿਮ ਹਮ ਸੋਂ ਆਖੀ।
ਜਬ ਬੰਦੈ ਤੁਰਕਨ ਲੀਨੇ ਜੀਤ। ਭਯੋ ਖਾਲਸੇ ਸਯੋਂ ਬਿਪਗੀਤਾ।੨। ਵਿਰੁੱਧ, ਉਲਟ
ਭਯੋ ਨਾਸ਼ ਉਸ ਨੇੜੇ ਆਵਨ। ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਸੁ ਚਹੈ ਮਰਵਾਵਨ।
ਸਮਝ ਖਾਲਸੇ ਉਸ ਤੇ ਭਯੋ ਦੂਰ। ਆਇ ਬਹੇ ਗੁਰ ਚੱਕਾ ਹਜ਼ੂਰ।੩। ਗੁਰੂ ਚੱਕ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ)
ਯਹੀ ਬਾਤ ਮੁਗਲਨ ਸੁਨ ਪਾਈ। ਮੁਗਲਨ ਚਿੱਤ ਵਧਾਈ ਭਾਈ।
ਚਾਹਿਤ ਹੁਤੋ ਸਿੰਘਨ ਤੁੜਵਾਯੋ। ਭੇਜੇ ਵਕੀਲ ਔ ਦਰਬ ਘਲਾਯੋ।੪। ਫੁੱਟ ਪਾਉਣਾ
ਲੇਟ ਪੇਟਾ ਸਿੰਘਨ ਕੀ ਕਰੈ। ਜੋ ਸਿੰਘ ਮਾਰੈ ਲਯਾ ਆਰੈ ਪਰੈ। ਖੁਬਾਮਦ, ਚਾਪਲੂਸੀ
ਕਸਮ ਕੁਰਾਨ ਬਹੁ ਬਾਰ ਉਠਾਵਹਿ। ਗੁਰ ਚਕ ਹਮ ਕਦੇ ਪੈਰ ਨ ਪਾਵਹਿ।੫।

੧. ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ : ਨਵਾਬ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ, ਫੈਜ਼ਲਾਪੁਰ ਦਾ ਵਿਰਕ ਜੱਟ, ਜੋ ਆਪਣੀ ਬਹਾਦਰੀ ਤੇ ਸੇਵਾ ਲਈ ਬੜਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੀ। ੧੭੩੩ ਈ. ਵਿੱਚ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਜ਼ਕਰੀਆ ਖ਼ਾਨ ਨੇ ਸੂਬੇਗ ਸਿੰਘ ਰਾਹੀਂ ਨਵਾਬੀ ਦੀ ਜੋ ਖ਼ਿਲਾਅਤ ਭੇਜੀ ਸੀ, ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਫੈਜ਼ਲਪੁਰੀਆ ਜਾਂ ਸਿੰਘ ਪੁਰੀਆ ਮਿਸਲ ਦੇ ਇਹ ਮੈਂਬਰ ਸਨ। ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ, ਨਵਾਬ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਛਤਰ ਛਾਇਆ ਹੇਠ ਹੀ ਵੱਡਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ੧੭੫੩ ਈ. ਵਿੱਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ ਤੇ ਸਸਕਾਰ ਬਾਬਾ ਅਟੱਲ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਬਿਸ਼ਕ ਲੇਹੁ ਤੁਮ ਮੇਲੋ ਲਾਇ। ਨਨਕਾਣੇ^੧ ਔ ਰੋੜੀ^੨ ਜਾਇ।

ਬਡੇ ਡਿਹਰੇ^੩ ਔ ਖਡੂਰ^੪ ਗੁਰ ਥਾਨ। ਤਰਨ ਤਾਰਨ^੫ ਗੁਰ ਔਰ ਮਕਾਨ^੬।੬। ਗੁਰ ਸਥਾਨ

ਦੋਹਰਾ : ਮੇਲਾ ਲਾਵਹੁ ਬੇਸਕੈ^੭ ਜਹਿ ਜਹਿ ਹੁਇ ਗੁਰ ਠੌਰ^੮।

ਬੇਸਕੈ / ਸਥਾਨ

ਮਾਡੀ ਕਰੈ ਮਸੂਲਾ ਹਮ ਔ ਘਰੋ ਕਰੈ ਔਰ ਗੌਰ^੯।੭।

ਟੈਕਸ, / ਧਿਆਨ

ਚੌਪਈ : ਇਮ ਕਹਿ ਖਾਲਸੇ ਲਯੋ ਪਰਚਾਏ। ਔਰ ਦਿਲਾਸੇ ਕਈ ਕਰਾਏ।

ਹੁਇ ਚਾਕਰੀ ਕੀ ਜਿਸ ਕੋ ਖਾਹਸ਼। ਆਇ ਰਹੈ ਉਇ ਹਮਰੇ ਪਾਸ।੮।

ਬਨੋਜ ਸਿੰਘ^{੧੦} ਔ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਬਾਵੇ। ਉਨ ਦੈ ਦਰਬਾ ਸੁ ਲਏ ਪ੍ਰਚਾਵੇ। ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ / ਧਨ, ਮਾਇਆ

ਪੰਜ ਪੰਜ ਸੈ ਸਿੰਘ ਗੈਲੈ ਲਾਏ। ਉਨ ਕੈ ਹਾਥਾ ਸਿੰਘ ਔਰ ਮਿਲਾਏ।੯। ਪਿਛੇ, ਨਾਲ / ਰਾਹੀ

ਦੋਹਰਾ : ਐਸੀ ਐਸੀ ਜੁਗਤ ਸਯੋ ਉਨ ਲੀਨੇ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਚਾਇ।

ਬੰਦੇ ਤੇ ਵੀ ਇਮ ਡਰੈ ਜਿਮ ਬਾਜੋ ਲਵੋ ਡਰਾਇ।੧੦।

ਬਟੋਰਾ

ਸਮੋ ਲਖਾਵਨਾ ਉਇ ਚਹੈ ਪੰਥ ਬੀ ਸਮੇ ਤਕਾਇ।

ਵਕਤ ਲੰਘਾਉਣਾ / ਭਾਲ

ਰਖੈ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਚਾਹੈ ਦੋਊ ਦਿਲ ਦੋਊ ਦਗਾ ਰਖਾਹਿ।੧੧।

ਭੇਤ

ਚੌਪਈ : ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਬਹੁ ਪੈਸੇ ਦੇਹਿ। ਬੈਠ ਗੁਰੂ ਚੱਕ ਨਿਤ ਪ੍ਰਤਿ ਲੇਹਿ।

ਰੋਜ਼ਾਨਾ

ਪੰਥ ਦਰਵਾਰੇ ਸਿੰਘ^{੧੧} ਹੁਤੇ ਦਿਵਾਨਾ। ਵਹੀ ਹੋਤ ਬੋ ਪੋਤੈ ਵਾਨਾ।੧੨। ਚੀਵਾਨ / ਫੋਤੋਦਾਰ, ਮਜ਼ਾਨਚੀ

ਪੰਥ ਰਖਤ ਬੋ ਉਸੈ ਵਡਿਆਈ। ਵਹੀ ਦੇਤ ਬੋ ਸਭਨ ਪ੍ਰਚਾਈ।

ਉਸੈ ਸ਼ਰੀਕੈ^{੧੨} ਕਰੈ ਕੋਊ ਨਾਹਿ। ਵਹੀ ਦੇਤ ਬੋ ਸਭਨ ਪ੍ਰਚਾਹਿ।੧੩। ਸ਼ਰੀਕਾ / ਵਰਤਾਉਣਾ, ਵੰਡਣਾ

ਸਭ ਕੋ ਇਕ ਥਾਂ ਲੰਗਰ ਕਰਵਾਵੈ। ਸਭਨ ਪੁਸ਼ਾਕੀ ਵਹੀ ਪਹੁੰਚਾਵੈ। ਲੀਡਾ ਕਪੜਾ

ਨਿਤ ਪ੍ਰਤਿ ਪੰਥ ਯੋ ਵਧਤੇ ਜਾਹਿ। ਦੰਗੇ ਫੰਗਯੋ ਬੀ ਟਲੈ ਸੁ ਨਾਹਿ।੧੪।

੮੨.੨. ਸਾਖੀ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੀ ਆਦਿ ਨਿਬਾਥ ਭੁਜੰਗੀ ਕੀ—੨

(ਤੁਰਕ ਮੇਲ ਤੋੜ ਕੇ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਵੈਰੀ ਹੋਏ)

ਦੋਹਰਾ : ਜਬ ਬੰਦੇ ਤੁਰਕਨ ਬੰਧਿਓ ਭਏ ਔਰ ਹੀ ਤੌਰ^੧।

ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ / ਗੀਤ, ਨੀਤੀ

ਸਿੰਘਨ ਮਾਰਨ ਉਇ ਚਹੈ ਸਭਹਨ ਕਰ ਇਕ ਠੌਰ^੨।੧।

ਇਕ ਥਾਂ ਉੱਤੇ

੧. ਨਨਕਾਣਾ : ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ, ਪਹਿਲਾ ਨਾਮ ਤਲਵੰਡੀ ਰਾਇ ਭੋਇ ਜੋ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸ਼ੇਖੂਪੁਰਾ ਵਿੱਚ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ੪੮ ਮੀਲ ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਬਾਨੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਏਥੇ ਹੀ ਹੋਇਆ ਸੀ।
੨. ਰੋੜੀ ਸਾਹਿਬ : ਏਮਨਾਬਾਦ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਤਪ ਸਥਾਨ ਜੋ ਰੋੜੀ ਸਾਹਿਬ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ।
੩. ਬਡੇ ਡਿਹਰੇ : ਡੇਹਰਾ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ, ਤਹਿਸੀਲ ਬਟਾਲਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਵਿੱਚ ਰਾਵੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸ਼ਰੀਰ ਤਿਆਗਿਆ ਸੀ।
੪. ਖਡੂਰ : ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਤੇ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੇਂਦਰ। ਏਥੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਚਰਨ ਛੁਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਈ ਗੁਰ ਸਥਾਨ ਹਨ।
੫. ਤਰਨ ਤਾਰਨ : ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਗਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਵਸਾਇਆ ਸੀ।
੬. ਦਰਵਾਰਾ ਸਿੰਘ : ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ, ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਥੇਦਾਰ। ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ੧੭੩੪ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਦੱਸੀਦਾ ਹੈ।

ਚੌਪਈ : ਸਿੰਘਨ ਉਨ ਕੋ ਦਗੋ ਨ ਖਾਯੋ। ਡੇਰਾ ਆਗੈ ਸਿੰਘਨ ਚਲਾਯੋ। ਧੋਖਾ / ਅੰਗੇ / ਤੋਰਿਆ
 ਐਸੀ ਭਈ ਸਿੰਘਨ ਕੀ ਚਾਲ। ਤੁਰਕ ਨ ਛੋਡੈ ਪੰਥਹਿ ਖਯਾਲਾ।੨। ਧਿਆਨ, ਪਿਛਾ
 ਨਹਿ ਸਿੰਘਨ ਪੈ ਗੜਾ ਕੋਊ ਕੋਟ। ਜਹਾਂ ਲੜੈ ਵੜ ਜਾਂਕੀ ਓਟ। ਕਿਲਾ / ਆਸਰਾ, ਓਹਲਾ
 ਕੋਇ ਬਡ ਪਰਬਤ ਨ ਸਿੰਘਨ ਪਾਸ। ਜਹਾਂ ਚੜੇ ਹੁਇ ਰਹੈ ਮਵਾਸਾ।੩। ਸੁਰੱਖਿਅਤ (ਥਾਡੀ)
 ਬਹੁਤ ਠੋਰਾ ਸਿੰਘ ਖੜ ਭੀ ਲੜੈ। ਹੋਇ ਦੁਖੀ ਲੈ ਸਹੀਦੀ ਮਰੈ। ਬਾਵਾਂ
 ਐਸੀ ਭਈ ਪੰਥਹ ਲਾਚਾਰ। ਭਏ ਪੰਥ ਜਨ ਛਿਦੈ ਝਾੜਾ।੪। ਖੱਡਾਂ ਤੇ ਝਾੜਾਂ ਵਿੱਚ

ਸੋਰਠਾ : ਹੁਤਿ ਬੰਦੈ ਦਯੋ ਸ੍ਰਾਪ ਘਿਰਯੋ ਹੁਤੋ ਜਬ ਗੜ ਬਿਖੈ।
 ਸੋ ਲਗਯੋ ਪੰਥ ਜਨੁ ਪਾਪ ਮਦਦ ਉਸ ਕੀ ਨਹਿ ਕਰੀ।੫।

ਦੋਹਰਾ : ਤੋ ਸਿੰਘ ਖਿੰਡ ਬਣਾ ਲੁਕ ਗਏ ਥੋੜੇ ਬਹੁਤ ਹੋਇ। ਬਣਾਂ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ
 ਆਯੋ ਬੰਦੇ ਯਾਦਿ ਉਨਿ ਲਾਗੈ ਪਛਤਾਵਨ ਤੋਇ।੬।

ਚੌਪਈ : ਅੰਦੋ ਪੰਥ ਕੋ ਦਯੋ ਸੋਊ। ਹਮ ਨੈ ਉਸੈ ਮਰਵਾਇਯੋ ਥੋਊ।
 ਰਖਹਿ ਉਪਰਾਲੇ ਉਸ ਕੋ ਜੋਊ। ਨਹਿ ਮਰਤੋ ਤੁਰਕਨਿ ਤੇ ਤੋਊ।੭।
 ਅਥਿ ਲੋ ਤੁਰਕਨ ਲੇ ਤੋ ਮਾਰਿ। ਹਮਿ ਨਹਿ ਹੋਤੇ ਐਸ ਖੁਆਰਿ।
 ਹਮਿ ਕੋ ਸਰਾਪ ਉਸੈ ਕੋ ਲਾਗੋ। ਹੁਤੋ ਕਹਿਤ ਥੋ ਸੋ ਇਮ ਆਗੋ।੮।

ਦੋਹਰਾ : ਇਸ ਹੀ ਮੈਂ ਇਕ ਔਰ ਭੀ ਸਾਖੀ ਦੇਉਂ ਸੁਨਾਇ।
 ਫੇਰ ਨਿਬਾਬੀ ਭੀ ਕਹੂੰ ਜਿਮ ਭਈ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਆਇ।੯।

੮੩. ਸਾਖੀ ਮੁਲਖੱਯਨ ਕੀ ਔ ਬਿਵਾਸਤੇ ਔ ਦੀਨੀ ਖੁਦਾਇਨ ਕੀ

ਦੋਹਰਾ : ਸਾਖੀ ਸੁਨੋ ਬਿਵਾਸਤੈ ਮੁਏ ਦੀਨ ਮਜ਼ਹਬ ਕੇ ਹੇਤ। ਲੋੜ ਵਾਸਤੇ ਭਰਤੀ ਕੀਤੀ ਫੌਜ
 ਮੁਲਖੱਯਨ ਖੁਦਾਈਅਨ ਚਕੋ ਰਹੈ ਜਿਮ ਖੇਤਾ।੧। ਮੁਲਾਣਿਆਂ ਦੇ ਉਕਸਾਏ / ਸੈਦਾਨ

ਚੌਪਈ : ਸੋਊ ਸੁਨੋ ਤੁਮ ਉਨੈ ਕਹਾਨੀ। ਜਿਮਕਰ ਖੁਦਾਈਅਨ ਸੀਸ ਬਿਹਾਨੀ। ਬੀਤੀ
 ਅਸਲਮ ਖਾ ਥਕ ਵੜਯੋ ਲਹੋਰ। ਮੁਲਕ ਭਯੋ ਉਸ ਥੋ ਸਭ ਚੌੜਾ।੨। ਲਾਹੋਰ ਦਾ ਸੂਬੇਦਾਰ / ਚੌੜ-ਚਪੌਟ
 ਮੁਲਖੋ ਵਸੂਲ ਟਕੋ ਨ ਭਯੋ। ਕਹੈ ਮੁਲਖ ਲੁਟ ਖਾਲਸੇ ਲਯੋ।
 ਬਿਨਾਂ ਟਕੋ ਉਸ ਫੌਜ ਛਡ ਗਈ। ਫੌਜ ਬਿਨਾਂ ਕਹੋ ਕਿਨ ਦ੍ਰਬ ਲਈ।੩। ਤਨਖਾਹ ਤੋ ਬਿਨਾਂ / ਟੈਕਸ
 ਬਿਨਾਂ ਦਰਬ ਹੈ ਮਿਤ੍ਰ ਨ ਸ਼ਾਹੁ। ਦਰਬ ਆਵਨ ਕੋ ਮੁਲਕ ਹੀ ਰਾਹੁ।
 ਪ੍ਰਿਥਮ ਬੰਦੈ ਕੀਓ ਮੁਲਖ ਖੁਵਾਰਾ। ਫਿਰ ਖਾਲਸੈ ਔਰ ਦਯੋ ਉਜਾਰਾ।੪। ਮੁਆਰ / ਉਜਾੜ
 ਪੁਜੇ ਨ ਟਕੇ ਦਿੱਲੀ ਕੇ ਸ਼ਾਹਿ। ਉਸ ਨੇ ਭੇਜੀ ਤਲਬਾ ਚੜਾਇ। ਵਸੂਲੀ ਵਾਲੀ ਫੌਜ
 ਅਸਵਾਰ ਖਾਸ ਕੀ ਇੱਕ ਹਜ਼ਾਰ। ਤਿਨ ਮੈਂ ਥੇ ਦੁਇ ਪਠਾਨ ਸ੍ਰਦਾਰ।੫।

੧. ਪਾਠ-ਭੇਦ : ਲਗੇ ਗੁਜਾਰਨ ਦਿਨ ਇਮੈਂ ਆਗੈ ਪਾਛੈ ਸੋਇ। (ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੰਨਾ ੨੦੩)
 ੨. ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਦੋਵੇਂ ਛੰਦ (੭, ੮) ਛਪੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ, ਦੇਖੋ ਪੰਨਾ ੨੦੩.

ਦੋਹਰਾ : ਅਤਿਉਲਾ^੧ ਮਹਬਤ ਖਾਂ^੨ ਕਹੈਂ ਸੁੰਦਰ ਖੂਬ ਜਵਾਨ ।
ਕਹੈਂ ਸਿਪਾਹੀ ਉਨ ਬਡੇ ਤਿਹ ਫਰੀਦਾਬਾਦ^੩ ਮਕਾਨਾ ।੬। ਘਰ

ਚੌਪਈ : ਉਤ ਤੇ ਆਏ ਤੇਉ ਲਹੋਰ । ਸੁਨੋਂ ਈਹਾਂ ਜੋ ਹੋਯੋ ਤੌਰ ।
ਮੁਲਖਈਏ ਇਤ ਆਏ ਫਰਯਾਦ । ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਹੁ ਕਰ ਇਤਕਾਦਾ ।੭। ਯਕੀਨ
ਮੁੱਲਾਂ ਕਾਜ਼ੀ ਹੋਰ ਮਲੰਗਾ । ਰਲ ਮਿਲ ਕੀਓ ਨਵਾਬ ਉਨ ਤੰਗ । ਮੁਸਲਿਮ ਫਕੀਰ
ਮੁਸਲਮਾਨ ਥੀ ਕਚਹਿਰੀ ਸਭ । ਕੀਓ ਉਪਰਾਲੋਂ ਸਬਹਨ ਤੱਥ ।੮। ਜਤਨ
ਦੀਨ ਮਜ਼੍ਹਬ ਕੋ ਰਖ ਉਪਰਾਲਾ । ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਮ ਪੱਖ ਸੰਭਾਲਾ । ਬਹਾਨਾ
ਜਿਸ ਜਿਸ ਮੌਤ ਨਜ਼ੀਕੋਂ ਆਈ । ਆਇ ਉਸੈ ਮਤ ਖੋਟਾ ਸਿਖਾਈ ।੯। ਨਜ਼ਦੀਕ / ਖੋਟੀ ਮੌਤ
ਅਸਲਮ ਖਾਂ ਐਸੇ ਕਹੀ ਬਾਤ । ਤੁਰਤ ਲਹੋਰ ਆਇ ਹਮ ਜਾਤ ।
ਨਹਿੰ ਮੰਗੈਂ ਹਮ ਦਾਣਾ ਖਾਣ । ਨਹਿੰ ਚਾਹੈਂ ਹਮ ਸਾਬ ਤੁਹਿ ਜਾਣ ।੧੦।

ਦੋਹਰਾ : ਝੰਡੋਂ ਗਡਯੋ ਕਢ ਈਦ ਗਾਰੈਂ ਹੈਦੀ ਨਾਮ ਰਖਾਇ । ਝੰਡਾ (ਹੈਦਰੀ) / ਈਦਗਾਰ ਵਿਚ
ਜੋ ਜੋ ਕਾਇਮ ਦੀਨ ਪੈ ਰਲੈ ਹਮੈ ਸੋ ਆਇ ।੧੧।

ਸੋਰਠਾ : ਗਲ ਪਰੀ ਖੁਦਾਈਆਨ ਕਾਨਾ ਬੰਬ ਬੰਬ ਲਕਾ ਬਹੁ ਜਾ ਖੜੇ । ਕੰਨ ਵਿਚ / ਲੱਕ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ
ਜਨੁ ਚਲੇ ਜ਼ਿਆਫਤਾ ਖਾਨ ਪੈ ਜਮਾ ਭੱਛਨਾ ਉਨ ਤਕੈ ।੧੨। ਦਾਅਵਤ / ਜਮਦੂਤ / ਖਾਣ

ਚੌਪਈ : ਉਠਾਯੋ ਗੁਲਗੁਲੋਂ ਤੋਂ ਇਸ ਤੌਰ । ਇਮ ਡੇਰਾ ਕੀਓ ਆਇ ਲਹੋਰ । ਸੋਰ-ਸਰਾਬਾ
ਮੁਹੰਮਦ ਤਕੀ^੧ ਅੰ ਇਨਾਇਤ ਖਾਨ^੨ । ਝੰਡੋਂ ਜੁਦੋਂ ਜਾ ਗੱਡਯੋ ਮਦਾਨ ।੧੩। ਵੱਖਰਾ
ਉਨੈਂ ਕਹਯੋ ਯੋ ਹੋਕੋਂ ਦਿਵਾਇ । ਹੁਇ ਬੇਖਰਚ ਰਲੈ ਹਮ ਆਇ ।
ਹੁਤੋਂ ਸੁਦਾਗਰ ਮੁਰਤਜ਼ਾ ਖਾਨ^੩ । ਰਲਯੋ ਸਿੰਘਨ ਮਾਰਨ ਸੂਬਾ ਜਾਨ ।੧੪। ਸਵਾਬ, ਪੁੰਨ

੧. ਅਤਾਉਲ : ਮੀਰ ਅਤਾਉਲਾ, ਇਹ ਤਰਾਵੜੀ ਦਾ ਮੁਸਲਿਮ ਰਾਜਪੂਤ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਕਿਧਰੇ ਇਨਾਇਤ ਉਲਾ ਖਾਨ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਭੰਗੂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਦਾ ਤੀਸਰਾ ਨਾਮ ਮਿਰਜ਼ਾ ਨਕੀ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਅਸਲਮ ਖਾਨ ਨੇ ਹੈਦਰੀ ਝੰਡੇ ਹੇਠ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਜਿਹਾਦੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਫ਼ੌਜ ਦੇ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਜੁਲਾਈ ੧੭੧੦ ਈ. ਵਿੱਚ ਭੀਲੋਵਾਲ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬਚ ਗਿਆ ਸੀ।
੨. ਮੁਹੱਬਤ ਖਾਨ : ਫ਼ਰੀਦਾਬਾਦ ਦਾ ਖਰਲ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਅਸਲਮ ਖਾਨ ਨੇ ਜੁਲਾਈ ੧੭੧੦ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੈਦਰੀ ਝੰਡੇ ਹੇਠ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਨ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਭੀਲੋਵਾਲ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।
੩. ਫ਼ਰੀਦਾਬਾਦ : ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਦੱਖਣ-ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਹਰਿਆਣਾ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦਾ ਇਕ ਨਗਰ ਜੋ ਅੱਜਕੱਲ ਉਦਯੋਗਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਬੜਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਸਥਾਨ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।
੪. ਮੁਹੰਮਦ ਤਕੀ : ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਮੌਲਾਨਾ, ਜੋ ਜੁਲਾਈ ੧੭੧੦ ਈ. ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਜਿਹਾਦ ਛੇੜਨ ਲਈ ਹੈਦਰੀ ਝੰਡਾ ਉਠਾਉਣ ਲਈ ਮੋਹਰੀ ਆਗੂਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ। ਇਹ ਸ਼ਾਹ ਜਹਾਂ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਦੁਲਾ ਖਾਨ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ। ਇਹ ਭੀਲੋਵਾਲ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।
੫. ਇਨਾਇਤ ਖਾਨ : ਸੱਯਦ ਇਨਾਇਤ ਖਾਨ, ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਕੱਟੜ ਸੁੰਨੀ ਮੌਲਾਨਾ ਜੋ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈਦਰੀ ਝੰਡਾ ਉਠਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ। ਇਹ ਜੁਲਾਈ ੧੭੧੦ ਈ. ਵਿੱਚ ਭੀਲੋਵਾਲ ਦੇ ਮੁਕਾਮ ਉੱਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਹੱਥੋਂ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।
੬. ਮੁਰਤਜ਼ਾ ਖਾਨ : ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਸੌਦਾਗਰ, ਜੋ ਹੈਦਰੀ ਝੰਡੇ ਹੇਠ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਰਚ ਪੱਠਾ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਅੱਗੇ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਭੀਲੋਵਾਲ ਦੇ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਔਰ ਰਲਯੋ ਹਾਜੀ ਬੇਗਾ ਮੁਗਲ। ਪੀਰ ਮੁਹੰਮਦਾ ਮੁੱਲਾਂ ਚੁਗਲ।
ਇਨਾਇਤੁੱਲਾ ਤਵਾਜ਼ੀਓ ਰਜਪੂਤ। ਆਇ ਸੁ ਫਸਯੋ ਕਿਸੈ ਕਸੂਤਾ।੧੫। ਮੀਰ ਅਤਾਉਲਾ / ਕਸੂਤਾ

ਦੋਹਰਾ : ਰਾਜੋ ਟੋਡਰ ਮਲਾ ਹੁਤੋ ਸ਼ਾਹਿ ਅਕਬਰਾ ਦੀਵਾਨ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਅਕਬਰ
ਪਹਾੜ ਮੱਲ ਉਸ ਸੁਤ ਹੁਤੋ ਉਸ ਸੁਤ ਔਰ ਨਿਦਾਨਾ।੧੬। ਬੇ-ਸਮਝ

ਚੌਪਈ : ਵਹਿ ਭੀ ਸ਼ਾਮਤਾ ਆ ਤਬ ਘੇਰੋ। ਆਨ ਲਾਯੋ ਉਨ ਬੀ ਵਿਚ ਡੇਰੋ। ਮੁਸੀਬਤ
ਜਿਸ ਪੈ ਜਾਉਗੁ ਖਰਚ ਮੁਕਾਇ। ਮੈਂ ਦੇਉਂਗੁ ਉਨ ਕਹਯੋ ਸੁਨਾਇ।੧੭।

ਦੋਹਰਾ : ਆਯੋ ਹੁਤੋ ਅਸ਼ੂਰ ਜੋ ਤਲਬੀਓ ਇੱਕ ਹਜ਼ਾਰ।
ਉਨ ਕੀ ਮੱਤ ਗਵਾਇ ਕੇ ਕੀਏ ਜਮਨਾ ਤੇਉ ਨਾਰਾ।੧੮। ਜਮਦੂਤ / ਨਾਲ

ਚੌਪਈ : ਨਿਬਾਬ ਖਾਤੁ ਉਨ ਤੋਪੈਂ ਦਈ। ਜੰਬੂਰਖਾਨੋ ਉਨ ਦਯੋ ਘਲਈ।
ਜਿਸ ਜਿਸ ਹਿੰਮਤ ਜਾਣੈ ਹੋਇ। ਬੇਸ਼ਕ ਚੜ੍ਹੈ ਹੈ ਚਾਕਰ ਮੋਹਿ।੧੯।
ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਬਹੁ ਆਈ ਵੱਲ। ਅਲੀ ਅਲੀ ਕਹਿਕੇ ਭਈ ਰੱਲ।
ਕਈ ਝੰਡੇ ਔ ਕਈ ਨਿਸ਼ਾਨ। ਆਯੋ ਇਕੱਤੁ ਹੁਇ ਅੱਧ ਜਹਾਨਾ।੨੦। ਅੱਧਾ ਮੁਲਕ, ਦੇਸ
ਸਿੰਘ ਨਹੀਂ ਆਟੇ ਮਧ ਲੂਣ। ਜਹਿੰ ਲੁਕ ਬਚੈਂ ਨ ਲਭੈ ਸੁ ਕੂਣਾ। ਕੱਟ
ਤੁਰਕ ਆਂਧੀ ਸਿੰਘ ਨਾਂਹਿ ਬਿਰੋਲੈ। ਇਮ ਕਰ ਸਿੰਘਨ ਹੱਥ ਨ ਖੋਲੈ।੨੧। ਹਨੇਰੀ / ਵਾ-ਵਰੋਲਾ
ਬਹੁਤਨ ਸਯੋਂ ਕਯਾ ਬੋਰੇ ਕਰੈਂ। ਬਖਤਾ ਦੇਖ ਸਿੰਘ ਜਾਵੈਂ ਟਰੈਂ। ਬੋਝੇ / ਵਕਤ / ਟਲ
ਕੁਈ ਉਜਾੜ ਕੋਈ ਬੋੜਨ ਮਾਹਿ। ਤਹਿ ਮਧਿ ਲੁਕ ਬੜ ਜਾਨ ਬਚਾਹਿ।੨੨।

ਦੋਹਰਾ : ਯਤੋ ਸਿੰਘ ਨਠ ਕਰ ਤਹਿੰ ਬਹੈਂ ਕਹੀਂ ਓਲ੍ਹਾ ਝੱਲ ਤਕਾਂਹਿ। ਆਸਰਾ, ਓਟ
ਕਾਹਨੂੰਆਣੈਂ ਛੰਭਾ ਢਿਗ ਮਾਸ ਮਛੀ ਚੁਨ ਖਾਂਹਿ।੨੩। ਝੀਲ

ਚੌਪਈ : ਜਿਹ ਵਲ ਜਾਵੈ ਲੋਕ ਖੁਦਾਈ। ਲਗੇ ਹਿੰਦੂਅਨ ਪਰ ਕਰਨ ਪਿੰਗਾਈ। ਪਿੰਗੋਜੋਰੀ, ਜਬਰਦਸਤੀ
ਗਉ ਬ੍ਰਹਮਣ ਔ ਹਿੰਦੂਅਨ ਬੇਟੀ। ਟਲੈ ਨਹੀਂ ਕਰੈਂ ਜੁਲਮਹਿ ਭੇਟੀ।੨੪। ਜੁਲਮਾਂ ਦੀ ਭੇਟ

੧. ਹਾਜੀ ਬੇਗਾ : ਹਾਜੀ ਯਾਰ ਬੇਗ, ਕੱਟੜ ਸੁੰਨੀ ਮੌਲਾਨਾ ਜੋ ਹੈਦਰੀ ਝੰਡਾ ਉਠਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਜੁਲਾਈ ੧੭੧੦ ਈ. ਵਿੱਚ ਭੀਲੋਵਾਲ ਦੇ ਮੁਕਾਮ ਉੱਤੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਹਮਲੇ ਵਿੱਚ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।
੨. ਪੀਰ ਮੁਹੰਮਦ : ਮੁਲਾਂ ਪੀਰ ਮੁਹੰਮਦ ਵਾਇਜ, ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਕੱਟੜ ਸੁੰਨੀ ਮੌਲਾਨਾ ਜੋ ਹੈਦਰੀ ਝੰਡਾ ਉਠਾਉਣ ਵਾਲੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਜੁਲਾਈ ੧੭੧੦ ਈ. ਵਿੱਚ ਭੀਲੋਵਾਲ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ।
੩. ਰਾਜਾ ਟੋਡਰ ਮਲ : ਚੂਹਣੀਆਂ (ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲਾਹੌਰ) ਦਾ ਖੱਤਰੀ, ਜੋ ਆਪਣੀ ਲਿਆਕਤ ਨਾਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਅਕਬਰ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਦੀਵਾਨ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਉੱਪਰ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਇਸ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ੧੫੮੯ ਈ. ਵਿੱਚ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ।
੪. ਪਾਠ-ਭੇਦ : ਭਈ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਔਖੀ ਗਲ। ਬਚੈਂ ਤਹਾਂ ਜਹਿੰ ਭਾਰੋ ਝੱਲ। (ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੰਨਾ ੨੦੫)
੫. ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਛੰਦ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ।
੬. ਕਾਹਨੂੰਆਣ : ਕਾਹਨੂੰਵਾਨ, ਕਾਨੂੰਵਾਣ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਵਿੱਚ ਦਰਿਆ ਬਿਆਸ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ ਜੋ ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਰਗਾਹ ਸੀ। ਏਥੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਝੀਲ ਤੇ ਭਾਰੀ ਜੰਗਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਿੰਘ ਸੰਕਟ ਸਮੇਂ ਆ ਛੁਪਦੇ ਸਨ। ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਕਾਨੂੰਵਾਨ ਦਾ ਛੰਭ ਲਿਖਿਆ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਲੋਕ ਮਾਝੇ ਕੇ ਬਹੁ ਸੰਤਾਏ। ਕਹੈ ਇਨੈ ਸੁਤਾ ਘਲੇ ਸਿਖਾਏ। ਪੁੱਤਰ
ਉਇ ਲੁਟ ਲਯਾਹਿ ਏ ਬੈਠੇ ਖਾਹਿ। ਇਮੈ ਹਿੰਦੂਅਨ ਲੋਕਨ ਅਕਾਹਿ।੨੫। ਤੰਗ ਕਰਨਾ

ਦੋਹਰਾ : ਮਾਝੇ ਕੇ ਉਨ ਦੁਖ ਦਯੋ ਸੁਨੀ ਸਿੰਘ ਯੋ ਬਾਤ।
ਪ੍ਰਿੰਗਾ ਹਮਾਰਾ ਜੀਵਓ ਦੁਖ ਮਿਲੇ ਹਮ ਪਿਤ ਮਾਤਾ।੨੬। ਧਿਰਕਾਰ / ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ

ਚੌਪਈ : ਤੋ ਸਿੰਘਨ ਨੇ ਕਾਢੇ ਕਾਨਾ। ਲਾਗੇ ਤੁਰਕਨ ਪੈ ਸਿੰਘ ਪਾਨਾ। ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ / ਮਾਰਨ
ਰਾਤ ਦਿਵਸ ਸਿੰਘ ਤੁਰਕਨ ਸਤਾਹਿ। ਚਲਨ ਨ ਦੇਵੈ ਉਨ ਕੋ ਰਾਹਿ।੨੭। ਸਤਾਉਣ
ਜਿਮ ਜਿਮ ਸਿੰਘਨ ਉਇ ਟੋਲ ਮਾਰਨ। ਤਿਮ ਤਿਮ ਸਿੰਘ ਲਗੇ ਉਨੁ ਖੁਾਰਨਾ। ਖੁਆਰ ਕਰਨ
ਕਿਛਕੁ ਸੋਚ ਉਨ ਕੋ ਭੀ ਪਈ। ਵੜਨ ਲਹੌਰ ਉਨੈ ਦੁਸਾ ਭਈ।੨੮। ਦੁਸਵਾਰ
ਭਏ ਸਿੰਘ ਉਨ ਆਇ ਦੁਵਾਰੇ। ਜੋਹਿ ਲਏ ਵੈ ਤੁਰਕ ਥੇ ਸਾਰੇ। ਲੱਭ ਕੇ
ਜਬ ਸਿੰਘਨ ਉਇ ਗੋਲ ਦਬਾਹਿ। ਸਿੰਘ ਵੜ ਲੁਕੈ ਝਾੜ ਝੁੰਡ ਮਾਂਹਿ।੨੯। ਪਿੱਛਾ ਕਰਨ
ਉਨ ਤੈ ਵੜਯੋ ਕਿਤ ਝਾੜ ਨ ਜਾਇ। ਜੋ ਕਿਤ ਵੜੈ ਸਿੰਘ ਮਾਰਨ ਧਾਇ।
ਸਿੰਘ ਅਥੱਕ ਨਿਸ ਦਿਨ ਰਹਿ ਖੜੇ। ਉਇ ਚਾਰੈ ਦਿਨ ਰਾਤ ਰਹਿ ਪੜੇ।੩੦।

ਸੋਰਠਾ : ਸਿੰਘਨ ਲਏ ਬਕਾਇ ਨਿਸ ਦਿਨ ਉਨ ਗਿਰਦੈ ਰਹੇ।
ਉਨ ਚਿਤ ਆਵੈ ਮਾਇ ਚੁਭੈ ਕੰਡਾ ਇਕ ਝਾਰਾ ਕੋ।੩੧। ਮਾਂ ਚੇਤੇ ਆਵੈ / ਝਾਰ

ਚੌਪਈ : ਤੋ ਸਿੰਘਨ ਕੀਏ ਤੁੰਮਨਾ ਚਾਰ। ਇਕ ਮਾਝੇ ਇਕ ਢਿਗ ਪਹਾਰਾ। ਜਥੇ, ਟੋਲੇ / ਪਹਾੜ
ਤੀਓ ਰਹੈ ਸੋ ਗਿਰਦ ਲਹੌਰ। ਚੌਥੇ ਕਰੇ ਗਿਰਦ ਤੁਰਕਨਾ ਦੌਰ।੩੨। ਤੀਜਾ / ਤੁਰਕਾ ਦੇ ਨੇੜੇ
ਦੁਇ ਦੁਇ ਸੋ ਕੇ ਤੁੰਮਨਾ ਬਨਾਏ। ਇਕੜ ਦੁਕੜਾ ਭੀ ਰਲੇ ਔਰ ਆਏ। ਦੋ ਦੋ ਸੋ ਦੇ ਜਥੇ / ਇੱਕ-ਦੁੱਕਾ
ਜੋ ਤੁੰਮਨ ਕਿਤ ਇਕ ਫਸ ਜਾਇ। ਆਨ ਔਰ ਸਭ ਕਰੈ ਸਹਾਇ।੩੩। ਸਹਾਇਤਾ
ਐਸੋ ਭਯੋ ਸਮੇਂ ਕੋ ਫੇਰਾ। ਇਕ ਤੁੰਮਨ ਉਨ ਲੀਨੋ ਘੇਰ। ਗੋੜ, ਚੱਕਰ
ਹੁਤੋ ਭਗਵੰਤਾ ਇਕ ਖੜੀ ਨਾਮ। ਉਸ ਰਾਵੀ ਕਨਾਰੈ ਭਰਤ ਗ੍ਰਾਮ।੩੪। ਭਰਤ ਪਿੰਡ
ਹੁਤੀ ਹਵੇਲੀ ਉਨੈ ਬਨਾਈ। ਇਕ ਤੁੰਮਨ ਕਿਤ ਵੜਿਓ ਜਾਈ।
ਹੁਤੀ ਬੁਖਾ ਉਨ ਚਹੀ ਗੁਜਾਰਨ। ਨਹਿ ਜਾਨਤ ਥੋ ਕਿਮ ਭਯੋ ਕਾਰਨ।੩੫। ਵਰਖਾ ਰੁੱਤ

ਦੋਹਰਾ : ਵਹੀ ਖਬਰ ਤਿਨ ਪੈ ਗਈ ਜੋ ਹੁਤੋ ਹਜ਼ਾਰ ਅਸਵਾਰ।
ਤੁਰਤ ਉਨੈ ਆ ਘੇਰਿਓ ਬਹੁ ਆਏ ਮਗਰ ਹਜ਼ਾਰ।੩੬।

ਚੌਪਈ : ਆਇ ਸਿੰਘ ਉਨ ਮਧ ਲਏ ਘੇਰ। ਲਭੇ ਬਾਹਰ ਤਿਨ ਕਟ ਦੀਏ ਗੇਰਾ। ਕੱਟ ਕੇ ਡੇਗਾ ਦਿੱਤੇ
ਚਾਰ ਤਰਫ ਲਏ ਮੋਰਚੈ ਬੰਧ। ਕਰ ਕਰ ਮਢਲੈ ਔ ਬਡ ਕੰਧ।੩੭। ਬੜੇ, ਉਚੇ ਬੰਨੇ
ਤੋਪ ਜੰਬੂਰੈ ਉਪਰ ਚੜਾਏ। ਇਮ ਕਰ ਕਰ ਬਹੁ ਸਿੰਘ ਅਕਾਏ।
ਸਿੰਘਨ ਹੁਤ ਥੋ ਖਰਚਾ ਨ ਪਾਯੋ। ਹੁਤੋ ਪਾਸ ਜੋ ਗਯੋ ਮੁਕਾਯੋ।੩੮। ਹਸਦ / ਮੁੱਕ ਗਿਆ

੧. ਭਗਵੰਤ: ਮਹਿਤਾ ਭਗਵੰਤ ਰਾਇ, ਪਰਗਨਾ ਨੇਸ਼ਟਾ ਭਰਲੀ ਦਾ ਕਾਨੂੰਗੋ ਜੋ ਰਾਵੀ ਕਿਨਾਰੇ ਭਰਤ ਪਿੰਡ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਲਈ ਪੱਕੀ ਹਵੇਲੀ ਬਣਵਾਈ ਸੀ ਜੋ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਕਿਲ੍ਹਾ ਭਗਵੰਤ ਰਾਇ ਕਰਕੇ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਯੋ ਭਈ ਲਚਾਰਾ। ਬਿਨਾ ਖਰਚ ਭਏ ਮਰਨੇ ਵਾਰਾ। ਲਾਚਾਰ / ਮਰਨ ਵਾਲੇ
 ਮੱਦਤਾ ਕਰਨ ਜੋਗ ਪੰਥ ਨਾਂਹੀ। ਉਇ ਅਪਨੀ ਛਪ ਜਾਨ ਬਚਾਰੀ।੩੯। ਮੱਦਦ

ਦੋਹਰਾ : ਸਿੰਘ ਥਕੇ ਤੁਰਕਨ ਲਖੇ ਚੜ੍ਹੇ ਚੁਤਰਫੋ ਦੌੜ। ਦੇਖ / ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਓ
 ਖਾਈ ਕੰਧ ਭਲਾ ਥੀ ਨਹੀ ਭਈ ਸਿੰਘਨ ਬਡ ਸੌੜਾ।੪੦। ਚੰਗੀ / ਤੰਗੀ

ਚੌਪਈ : ਆਇ ਤੁਰਕਨ ਹੱਥ ਕੰਧੀ ਪਾਏ। ਸਿੰਘਨ ਅਗਯੋ ਕਟ ਗਿਰਾਏ।
 ਔਰ ਤੁਰਕ ਬਹੁ ਪਿਛਯੋ ਆਵੈ। ਆਇ ਆਇ ਇਮ ਜੁੱਧ ਮਚਾਵੈ।੪੧।
 ਉਨ ਦੀਨੀ ਤੋਪਨ ਲਗਵਾਇ। ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੈ ਕਹਿੰ ਹਾਇ ਹਾਇ।
 ਤੁਰਕ ਕਹੈ ਤੁਮ ਅਏ ਅਬ ਦਾਇਆ। ਅਬ ਕੋ ਮਿਲੈ ਨ ਜਾਣਾ ਪਾਇ।੪੨। ਕਾਬੂ
 ਸਿੰਘ ਕਹੈ ਹਮ ਕਬ ਮਰੈ ਨਿਰਾਲੇ। ਲੈ ਲੈ ਮਰੈਗੇ ਤੁਮ ਕੋ ਨਾਲੇ। ਇਕੱਲੇ
 ਤੋ ਸਤਿਗੁਰ ਯੋ ਕਿਰਪਾ ਕਰੀ। ਆਂਧੀ ਔ ਬਡ ਬਰਖਾ ਕਰੀ।੪੩।
 ਤੋਪ ਬੰਦੂਕਨ ਬੁਝ ਗਏ ਤੋੜੇ। ਤੀਰ ਤਲਵਾਰ ਫੜ ਢਾਲ ਸਿੰਘ ਦੌੜੇ। ਪਲੀਤੇ
 ਸਿਰ ਪਰ ਮਰਨ ਧਾਰ ਸਿੰਘ ਦੌੜੇ। ਮਾਰ ਤੇਗਨ ਤੁਰਕ ਕੀਏ ਚੌੜੇ।੪੪। ਰਾਹ ਛੁਡਵਾ ਲਿਆ

ਦੋਹਰਾ : ਦੇ ਪਿੱਠ ਆਗੇ ਤੁਰਕ ਭਏ ਵੜੇ ਡੇਰੇ ਮੁੜ ਜਾਇ।
 ਸਿੰਘਨ ਪਾਯੋ ਵੇਲਾ ਯੋ ਵੜੇ ਬੇਟ ਪੇਟਾ ਧਾਇ।੪੫। ਮੌਕਾ, ਵੇਲਾ / ਬੇਟ ਵਿੱਚ

ਚੌਪਈ : ਤੁਰਕ ਕਹੈ ਹਮ ਬਡ ਫਤੇ ਪਾਈ। ਸਿੰਘ ਕਹੈ ਹਮ ਜਿੰਦ ਬਚਾਈ।
 ਤੁਰਕ ਤੁਰੇ ਮੁੜ ਲਹੌਰਹਿ ਵੱਲ। ਸਿੰਘ ਚਹਿੰ ਕਰੇ ਗੁਜਰ ਕਹੂੰ ਚੱਲ।੪੬।
 ਤੁਰਕਨ ਕੋ ਥੋ ਗਰਬਾ ਆਯਾ। ਕਹੈ ਖਾਲਸੇ ਪੰਥ ਭਜਾਯਾ। ਹੰਕਾਰ
 ਜਿਸੈ ਪੰਥ ਨੇ ਵਡ ਤੁਰਕ ਗਾਰੇ। ਸਭ ਅਬ ਹਮਨੈ ਵਹਿ ਸੂਰਾ ਮਾਰੇ।੪੭। ਗਾਲੇ, ਨਾਸ ਕੀਤੇ / ਸੂਰਮੇ
 ਭੀਲੋਵਾਲਾ ਢਿਗ ਡੇਰਾ ਲਾਇ। ਬਹੇ ਤਹਾਂ ਦੇਖ ਚੰਗੇ ਥਾਇ। ਚੰਗਾ ਥਾਂ
 ਹੁਤੇ ਗੜ੍ਹੇ ਇਕ ਖਾਲੀ ਤਾਂਹਿ। ਪਠਾਣ ਹਜ਼ਾਰ ਵੜ ਬੈਠਾ ਮਾਂਹਿ।੪੮। ਗੜ੍ਹ, ਕਿਲ੍ਹਾ
 ਬਿਵਾਸਤੇ ਡੇਰਾ ਇਕ ਵਲ ਕਰਾ। ਦੇਖਯੋ ਥਾਮ ਉਨ ਨੈ ਭੀ ਖਰਾ। ਜਿਹਾਦ ਵਾਸਤੇ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਫੌਜ
 ਕਹਿੰ ਘਰੀ ਵੜੈ ਕਿਤ ਹੱਛੇ ਰੋਜਾ। ਪੁਛੈ ਮੁਲਾਣਨਾ ਅੱਛੀ ਮੌਜ।੪੯। ਦਿਨ, ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤ / ਮੁਲਾਣਿਆਂ ਨੂੰ

ਦੋਹਰਾ : ਢੁਕੇ ਲਹੌਰੈ ਢਿਗ ਸੋਊ ਬੈਠੇ ਪੈਛ ਗਵਾਇ।
 ਉਨ ਕੀ ਹੋਣੀ ਗੌਰਾ ਤਹਿੰ ਕਿਤ ਔਰ ਜਾਣੇ ਪਾਇ।੫੦। ਤਕਦੀਰ, ਕਿਸਮਤ / ਕਬਰ

ਚੌਪਈ : ਉਨ ਕੀ ਹੋਣੀ ਲਏ ਦਬਾਇ। ਦੇਖੋ ਉਨ ਕਯਾ ਹੋਣੀ ਕਰਾਇ। ਤਕਦੀਰ
 ਹੋਣੀ ਚਾਰੈ ਤਉ ਸੁ ਹੋਇ। ਦੇਣ ਫਤੇ ਖਾਲਸੇ ਆਈ ਸੋਇ।੫੧।

ਦੋਹਰਾ : ਸਿੰਘ ਨਿਕਲ ਬੇਲੇ ਵਡੇ ਫਿਰ ਤਿਨ ਕੀਓ ਹਮਸੋਸਾ। ਅਫਸੋਸ
 ਜਿਮ ਚੋਟ ਚਿੱਤੇ ਖਾਲੀ ਜਏ ਕਰੈ ਮਨੈ ਬਡ ਰੋਸਾ।੫੨। ਚੀਤੇ ਦਾ ਵਾਰ / ਗੁੱਸਾ

੧. ਭੀਲੋਵਾਲ : ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲਾਹੌਰ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ ਜਿੱਥੇ ਹੈਦਰੀ ਝੰਡੇ ਹੇਠ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ੧੭੧੦ ਈ. ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਭੰਗੂ ਨੇ ਇਹ ਘਟਨਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਉਪਰੰਤ ਹੋਈ ਲਿਖੀ ਹੈ ਪਰ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਇਸ ਦੀ ਤਾਰੀਖ਼ ਜੁਲਾਈ ੧੭੧੦ ਈ. ਮਿੱਥਦੇ ਹਨ।

ਚੌਪਈ : ਸੁਨੈ ਸੋਊ ਉਨ ਰੋਸ ਕਹਾਨੀ। ਜਿਮ ਸਿੰਘਨ ਫਿਰ ਕਰੀ ਮਰਦਾਨੀ। *ਮਰਦਾਂ ਵਾਲੀ, ਮਰਦਾਨਗੀ*
 ਉਸ ਵੇਲੇ ਕੋ ਸਿੰਘ ਪਛੁਤਾਹਿ। ਬਰਸੇ ਮੇਹੁ ਔ ਪੈਣ ਵਗਾਹਿ। *ਮੀਹ, ਵਰਖਾ*
 ਜੈ ਹਮ ਉਨ ਕੀ ਗੈਲਿਹਿ ਜਾਹਿ। ਮਾਰ ਲੇਹਿ ਹਮ ਉਨ ਕੋ ਥਾਹਿ। *ਪਿੱਛੇ / ਥਾਂ ਉੱਤੇ*
 ਸਿੰਘ ਕਹਾਵਤ ਹਮ ਅਤਿ ਸੂਰੇ। ਸਿਰ ਆਇ ਬਨੀ ਨਹਿ ਕਰਤ ਕਸੂਰੇ। *ਗਲਤ*
 ਐਸ ਭਾਂਤ ਤਹਿ ਸੋਚ ਯੋ ਕਰੈ। ਤਉ ਤੁਰਤ ਤਹ ਔਰ ਸਿੰਘ ਚਰੈ। *ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਦਿੱਤੀ*
 ਹੁਤੀ ਖਾਲਸੇ ਕੀ ਯਹ ਬਾਨ। ਮਰੈ ਦਸ ਰਹਿ ਬੀਸ ਸੁ ਆਨ। *ਗੀਤ*
 ਔਰ ਪੰਥ ਸੁਨੀ ਬੰਦੂਖਨ ਅਵਾਜ। ਆਇ ਰਲੇ ਸੋਊ ਜਿਮ ਤਿਮ ਭਾਜ। *ਬੰਦੂਕਾਂ ਦੀ / ਭੱਜ ਕੇ*
 ਸਿੰਘ ਹਜ਼ਾਰ ਕੁ ਤਿਹ ਥਾਂ ਭਯੋ। ਤੈ ਸਿੰਘਨ ਕੈ ਮਨ ਉੱਦਮ ਅਯੋ। *੧੫੬*

ਦੋਹਰਾ : ਤਾਹਿ ਸਿੰਘ ਇਕ ਆ ਕਹਯੋ ਉਇ ਵੜਤੇ ਨਾਹਿ ਲਹੌਰ।
 ਕਰੈ ਪਰੈ ਫਿਰ ਸਿੰਘਨ ਪਰ ਦੂਰਹੁ ਕਰਕੈ ਪੌੜਾ। *੧੫੭* *ਧਾਵਾ*

ਚੌਪਈ : ਸੁਨਤ ਖਾਲਸੈ ਆਯੋ ਰੋਸ। ਜਨ ਚਖਮਖਾ ਲਗਯੋ ਕੁੰਡੋ ਜੋਸ਼ਾ। *ਚੱਕਮਾਕ ਪੱਥਰ / ਬੰਦੂਕ ਦਾ ਘੋੜਾ*
 ਕਹਯੋ ਸਿੰਘਨ ਅਬ ਕਰੋ ਤਿਆਗੀ। ਆਪ ਮਰੋ ਯਾ ਉਨ ਲਿਹੁ ਮਾਰੀ। *੧੫੮*
 ਬੰਬ ਕਮਰਾ ਸਭ ਹੀ ਉਨ ਧਾਏ। ਨਹਿ ਚਹੀਅਤ ਥੇ ਘੋੜੇ ਪਿੜਾਏ। *ਕਮਰ ਕੱਸਾ / ਤਿਆਗ*
 ਨਹਿ ਚਹੀਅਤ ਥੇ ਕਿਸੈ ਬੋਝੈ ਕਾਇ। ਧਯਾਇ ਗੁਰ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਲੜਨੇ ਆਏ। *੧੫੯* *ਬੋਝਾ, ਭਾਰ*
 ਘੋੜੇ ਜਿਤਕੁ ਆਪ ਸਿੰਘ ਦੌੜੇ। ਨਹਿ ਅਟਕੇ ਕਿਤ ਉਚ ਨੀਚ ਸੌੜੇ।
 ਬੇਟ ਪੇਟਾ ਢਿਗ ਢੁਕੇ ਲਹੌਰ। ਜਾਇ ਲਖਯੋ ਉਨ ਫੌਜਹਿ ਤੌਰ। *੧੬੦* *ਬੇਟ ਵਿੱਚ / ਫੌਜੀ ਚਾਲ*
 ਅਗੇ ਸੁਨੋ ਤੁਰਕਨ ਕੀ ਗੱਲ। ਓਇ ਭੀ ਜਾਤ ਥੇ ਲਹੌਰੈ ਵੱਲ।
 ਢੋਲ ਨਗਾਰੇ ਸੁਦੀਅਨਾ ਬਜਾਵੈ। ਤੋਪ ਜੰਬੂਰਨ ਛਲਕਾ ਚਲਾਵੈ। *੧੬੧* *ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਵਾਜੇ / ਬੰਦੂਕਾਂ ਦੇ ਡਾਇਰ*

ਦੋਹਰਾ : ਦਿਨ ਆਛੋ ਘਰ ਵਰਨਾ ਪੁਛ ਕੀਯੋ ਭੀਲੋਵਾਲ ਮੁਕਾਮ। *ਵੜਨ / ਭੇਰਾ*
 ਰਹੀ ਫੌਜ ਵੜ ਗੜੁ ਭਲੈ ਅਯੋ ਪਸੰਦ ਉਨ ਬਾਮ। *੧੬੨*
 ਮੌਤ ਉਨੇ ਕੇ ਢਿਗ ਅਈ ਇਮ ਉਨ ਲਾਗੀ ਢਿੱਲ।
 ਪੜੇ ਅਚਾਨਕ ਸਿੰਘ ਤਹਿ ਜੈਸ ਅਕਾਸ਼ੋਂ ਇੱਲ। *੧੬੩*

ਚੌਪਈ : ਦੌੜ ਉਨੈ ਸਿੰਘ ਡੇਰੇ ਵੜੇ। ਸੋ ਭਜ ਚਲੇ ਨ ਤਹਿ ਤੁਰਕ ਅੜੇ।
 ਕੋਊ ਹੁਤੋ ਥੇ ਗਯੋ ਸ਼ਿਕਾਰ। ਕੋਊ ਗਯੋ ਕਿਤ ਪਿੰਡ ਮਝਾਰਾ। *੧੬੪* *ਵਿੱਚ*
 ਕੋਊ ਖੜੋ ਅਸਤੰਜੋ ਕਰਤ। ਕੋਈ ਨਿਵਾਜੈ ਝੁਕ ਝੁਕ ਪੜਤ। *ਨਿਮਾਜ*
 ਤੋਪ ਜੰਬੂਰੇ ਕਿਤ ਪਏ ਰਹੇ। ਬੈਲ ਉਠਾ ਰਹੇ ਬਾਹਰ ਗਏ। *੧੬੫* *ਬਲਦ ਤੋ ਉੱਠ*
 ਬਹੁ ਕਸੇ ਕਸਾਏ ਘੋੜੇ ਖੜੇ। ਤੁਰਤ ਸਿੰਘ ਫੜ ਉਨ ਪਰ ਚੜੇ।
 ਚੜੁ ਘੋੜੇ ਸਿੰਘ ਲੜਨੇ ਲਾਗੇ। ਮਾਰਹਿ ਤੁਰਕਨ ਹੁਇ ਹੁਇ ਆਗੇ। *੧੬੬*
 ਤੁਰਕਨ ਟੋਲ ਦੇਖਿ ਕੈ ਮਾਰੈ। ਦੀਨ ਮਜ਼ਹਬ ਕੋ ਜੁੱਧ ਬਿਚਾਰੈ।
 ਇਕ ਤੇ ਦੁਇ ਤ੍ਰੈ ਕਰੇ ਸੁ ਚਾਰੇ। ਇਮ ਕਰ ਸਿੰਘਨ ਕੀਏ ਅਖਾਰੇ। *੧੬੭* *ਅਖਾੜੇ, ਬਹਾਦਰੀ ਦੇ ਜੌਹਰ*

੧. ਇਸਤੰਜਾ : ਮਲ ਮੁਤਰ ਦੇ ਤਿਆਗ ਉਪਰੰਤ ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਗੁਦਾ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਕਿਰਿਆ।

ਦੋਹਰਾ : ਉਨ ਕੀ ਮੱਦਤ ਕੇ ਤੇਉ ਨਿਕਸੇ ਗੜੋਂ ਪਠਾਣ। ਨਿਕਲੇ
 ਖਾਲਸੇ ਉਨ ਕੇ ਭੀ ਕਟਯੋ ਜੋ ਖੜ ਰਹੇ ਮਦਾਨ।੬੮।

ਚੌਪਈ : ਹੁਤੇ ਤਰਾਵੜੀ ਕੇ ਨਕੀ ਰਜਪੂਤਾ। ਦੇਖਯੋ ਉਨ ਯੋ ਭਯੋ ਕਸੂਤਾ। ਅਤਾਉਲਾ ਮਾਂ ਨਕੀ / ਮੰਦਾ ਹਾਲ
 ਚੜ ਉਚੈ ਉਨ ਹੋਕੇ ਦਯੋ। ਨਠ ਪਿੰਡ ਵੜੋ ਕੋਉ ਬਾਹਰ ਨ ਰਹਯੋ।੬੯।
 ਬਚੇ ਸੁ ਜੋਉ ਵੜੇ ਪਿੰਡ ਮੱਧ। ਬਾਹਰੇ ਰਹੇ ਸੋ ਕਰ ਧਰੇ ਅੱਧ। ਮਾਰ ਵਿੱਠੋ
 ਲਹੌਰੀ ਫੌਜ ਸਿੰਘਨ ਲੁਟ ਮਾਰੀ। ਬਚੀ ਵਹੀ ਜੋ ਪਿੰਡ ਪਧਾਰੀ।੭੦।
 ਮੁਰਤਜ਼ਾ ਖਾਨ ਸੁਦਾਗਰ ਮਰਾ। ਰਾਜੋ ਟੋਡਰ ਮਲ ਪੋਤਰੇ ਗਰਾ। ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ
 ਹਾਜੀ ਬਾਬਰ ਬੇਗ ਭੀ ਮਾਰਯੋ। ਪੀਰ ਫਕੀਰਨ ਕੋ ਬਹੁ ਗਾਰਯੋ।੭੧।
 ਮੁੱਲਾਂ ਪੀਰ ਮੁਹੰਮਦ ਇਨਾਇਤ ਖਾਨ। ਮਿਰਜ਼ਾ ਨਕੀ ਇਕ ਬਚਿਓ ਜਾਨ।
 ਗਏ ਬਿਵਾਸਤੇ ਥੇ ਏਹ ਸਭ। ਸਿੰਘਨ ਮਾਰਨ ਸਵਾਬੋ ਲੱਭ।੭੨। ਜਿਹਾਦ ਵਾਸਤੇ ਖੜੀ ਕੀਤੀ ਫੌਜ / ਪੁੰਨ

ਦੋਹਰਾ : ਸਿੰਘਨ ਮਾਰਨ ਆਇ ਰਹੇ ਸੋਉ ਮਰ ਗਏ ਆਪ।
 ਮਾਰ ਤੁਰਕ ਸਿੰਘ ਫਿਰ ਗਏ ਅਕਾਲ ਅਕਾਲ ਕਰ ਜਾਪ।੭੩।
 ਮਾਰ ਲੁੱਟ ਕਰ ਕੁੱਟ ਬਹੁ ਡੇਰੇ ਤੁਰਕਨ ਕੇਰਾ। ਤੁਰਕਾਂ ਦੇ
 ਮੱਧ ਪੰਜਾਬੇ ਸਿੰਘ ਫਿਰੈਂ ਜਿਮ ਬੇਲੇ ਕੇ ਸ਼ੇਰ।੭੪।

ਚੌਪਈ : ਇਮ ਲਈ ਖਾਲਸੇ ਫੌਜ ਸੁ ਮਾਰ। ਇਕ ਇਕ ਸਿੰਘ ਜਨੁ ਫਿਰੈਂ ਹਜ਼ਾਰ।
 ਜਿਤਕ ਸਿੰਘਨ ਤੁਰਕਨ ਥੇ ਮਾਰੇ। ਭਏ ਉਨ ਤੇ ਚੌਗੁਨਾ ਰਾਤ ਮਝਾਰੇ।੭੫। ਚੰਗਣੇ / ਰਾਤ ਵਿੱਚ
 ਤੁਰਕ ਮਰੇਂ ਔਰ ਜਾਹਿੰ ਸਸੁਆਇਆ। ਮਰੀ ਮੀਢਨਾ ਪਰ ਜਨੁ ਪਰੀ ਆਇ। ਸੁਸਤਾ / ਬੀਮਾਰੀ / ਭੇਡਾਂ
 ਤੁਰਕ ਫੌਜ ਲਗੇ ਕਰਨ ਤਿਆਰ। ਤੋਂ ਲਗ ਸਿੰਘ ਲਏ ਬਹੁ ਕੰਮ ਸਾਰ।੭੬।

੮੪.੧. ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਕੀ ਨਿਬਾਬੀ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ—੧

ਦੋਹਰਾ : ਮਾਰਯੋ ਜਬੈ ਬਿਵਾਸਤੇ ਚਿਤ ਖਾਲਸੈ ਵਧਯੋ ਹੁਲਾਸਾ। ਖੁਬੀ, ਉਤਸਾਹ
 ਤੁਰਕਨ ਕੋ ਸੰਸੋ ਪਰਯੋ ਭਯੋ ਉਨੈ ਬਹੁ ਨਾਸ਼।੧। ਚਿੰਤਾ, ਫਿਕਰ

ਚੌਪਈ : ਲਰਨਾ ਬਿਵਾਸਤੇ ਜੋ ਜੋ ਅਯੋ। ਨਠਯੋ ਸੁ ਬਚਯੋ ਲੜਯੋ ਮਾਰ ਲਯੋ। ਲੜਨ
 ਤੁਰਕ ਤੋ ਪਿਛਲਨ ਆਨ ਦਬਾਏ। ਸਿੰਘਨ ਢੁਕਨ ਨ ਪਾਈ ਮਾਏ।੨। ਘਰ
 ਹੈ ਹੈ ਕਾਰ ਤੁਰਕਨ ਘਰ ਕਯੋ। ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਖਾਲਸੇ ਗਿ੍ਹਾ ਭਯੋ।
 ਐਸ ਭਈ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਕਲਾ। ਥੋੜੇ ਖਾਲਸੇ ਲਸ਼ਕਰਾ ਬਹੁ ਗਲਾ।੩। ਸ਼ਕਤੀ / ਫੌਜ / ਨਾਸ਼

ਦੋਹਰਾ : ਅਸਲਮ ਖਾਨ ਨਿਬਾਬ ਕੇ ਮਨੈ ਭਏ ਦੁਇ ਭਾਇਆ। ਦੋ ਮਿਆਲ
 ਮੁਏ ਤਲਬੀ ਸੋ ਖੁਸ਼ ਭਯੋ ਮੁਏ ਦੀਨ ਸੋ ਪਛੁਤਾਇ।੪। ਮਾਮਲਾ ਉਗਰਾਹੁਣ ਵਾਲੀ ਫੌਜ

ਚੌਪਈ : ਹੁਤ ਨਬਾਬ ਮਨਸੂਬੇ ਬਾਜਾ। ਉਨ ਸਮਝਯੋ ਭਲ ਅਪਨੋ ਕਾਜ। ਸਾਜ ਬਾਜ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਜੁਗਤੀ
 ਟਕੇ ਪੁਜਤ ਥੇ ਹਮ ਤੇ ਨਾਂਹਿ। ਮੁਝ ਕੋ ਫੜ ਲੈ ਦਿੱਲੀ ਜਾਂਹਿ।੫।

ਭਲੀ ਭਈ ਜੋ ਉਇ ਮਰ ਗਏ। ਭਲੇ ਭਾਗ ਸੋ ਸਿੰਘ ਆ ਪਏ।
 ਹਮਹਿ ਕਹਨ ਕੋ ਬਨਯੋ ਵਲਾਉ। ਗਨੀਮ ਬਲੀ ਪਰਯੋ ਹਮ ਪਰ ਆਇ।੬। ਬਹਾਨਾ / ਭਾਰੀ ਦੁਸ਼ਮਨ
 ਬੰਦੈ ਮਰਨੇ ਨ ਗਨੀਮ ਮਰ ਗਯੋ। ਉਸ ਤੇ ਚੌਗੁਨਾ ਸੋ ਅਬ ਭਯੋ। ਚਾਰ ਗੁਣਾ
 ਇਮ ਲਿਖਿਕੈ ਉਨਿ ਦਿੱਲੀ ਘਲ ਦਯੋ। ਸਿਰ ਸਦਕੇ ਸ਼ਾਹ ਲਸ਼ਕਰ ਭਯੋ।੭।
 ਬਿਵਾਸਤੇ ਕੀ ਗਲ ਉਨਿ ਨਹਿੰ ਕਹੀ। ਨਿਜ ਢਬਾ ਕੀ ਉਨ ਬਾਤ ਲਿਖ ਦਈ। ਆਪਣੇ ਮਤਲਬ ਦੀ
 ਮਨਸੂਬੇ ਸੋ ਉਨ ਖੇਲਯੋ ਖੇਲ। ਸਿੰਘਨ ਸਿਉਂ ਕਰਨ ਲਾਗਯੋ ਮੇਲਾ।੮। ਜੁਗਤ ਨਾਲ / ਸਮਝੋਤਾ
 ਅਸਲਮ ਖਾਂ ਬਭ ਮਨਸੂਬੇਦਾਰ। ਉਨ ਲਿਖਯੋ ਪਤਿਸ਼ਾਹੈ ਪੇਚੇ ਨਾਰਾ। ਵਲੇਵੇਂ ਨਾਲ, ਅਸਿੱਧੇ
 ਯਹਿ ਗਨੀਮ ਹੈ ਬੁਰੀ ਬਲਾਇਆ। ਕਹੋ ਪ੍ਰਚਾਈਏ ਇਸ ਟੁਕ ਪਾਇਆ।੯। ਮੁਸੀਬਤ / ਟੁੱਕਰ, ਲਾਲਚ ਦੇ ਕੇ

ਦੋਹਰਾ : ਗੁੜ ਦਿਤੈ ਦੁਸ਼ਮਨ ਮਰੈ ਕਿਮ ਮਹੁਰੋ ਖਰੀਦੀਏ ਧਾਇ। ਜ਼ਹਿਰ
 ਕਹੈ ਸਿਆਨੇ ਗਲ ਇਮੈ ਟੁੱਕਾ ਪਾਏ ਕੁੱਤਾ ਨ ਕਟਾਇ।੧੦। ਟੁੱਕਰ, ਰੋਟੀ

ਚੌਪਈ : ਕਹੋ ਤੋ ਉਸ ਸੋ ਛਲਾ ਕੋਊ ਕੀਜੈ। ਫਿਰ ਮਾਰ ਲੇਹਿੰ ਜਬ ਆਵਨ ਪਤੀਜੈ। ਧੋਖਾ / ਪਰਤੀਤ ਕਰਨ
 ਕਹੋ ਉਨੈਂ ਸਿਰ ਪਾਵਾ ਘਲਾਵਾਂ। ਲੇਟ ਪੇਟਾ ਸੋ ਉਨੈਂ ਪਤਯਾਵਾਂ।੧੧। ਸਿਰੋਪਾਉ / ਚਾਪਲੂਸੀ
 ਉਤ ਇਮ ਲਿਖ ਇਤ ਔਰੋ ਬਿਧ ਕਰੀ। ਸਬੇਗ ਸਿੰਘ ਸਦਯੋ ਉਸ ਹੀ ਘਰੀ। ਉਸੇ ਘਰੀ, ਵਲੇ
 ਕਹਯੋ ਜਾਹਿ ਤੂੰ ਖਾਲਸੈ ਵੱਲ। ਹਮਰੀ ਉਨਕੀ ਕਰਾ ਦਿਹੁ ਗੱਲ।੧੨।
 ਭਲੀ ਕਰੀ ਉਨ ਯਹ ਫੌਜ ਮਾਰੀ। ਹਮਰੇ ਸਿਰ ਤੇ ਜਨ ਜੂੰ ਟਾਰੀ। ਜਮ ਟਾਲ ਦਿੱਤਾ
 ਐਸ ਭਾਂਤ ਜਾ ਉਨ ਸਮਝਈਓ। ਉਇ ਹਮੇ ਬ੍ਰਾਦਰਾ ਹਮ ਉਸ ਭਈਓ।੧੩। ਭਾਈ, ਭਰਾ / ਭਾਈ
 ਤੁਮ ਹਮ ਸੁਖਦ ਹਮ ਤੁਮ ਸੁਖਦਾਇ। ਰਲ ਮਿਲ ਲਈਐ ਮੁਲਕ ਬਸਾਇ।
 ਜਗੀਰ ਲਿਖਾਇ ਲਿਹੁ ਗੁਰ ਚੱਕਾ ਨਾਲ। ਅਬ ਤੁਮ ਕਰੋ ਨ ਮੁਲਕ ਉਜਾਰਾ।੧੪।
 ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ / ਉਜਾੜਾ

ਦੋਹਰਾ : ਸਭੀ ਤੁਮਾਰੋ ਦੇਸ਼ ਹੈ ਸਭ ਤੁਮਰੇ ਅਜ਼ੀਜ਼ ਭਿਰਾਇਆ। ਪਿਆਰੇ ਭਰਾ
 ਉਨ ਹੀ ਕੋ ਦੁਖ ਕਿਮਾ ਦਯੋ ਕਯੋ ਉਨ ਸੁਖਦਾਇ।੧੫। ਕਿਉਂ / ਕਹੀਏ

ਚੌਪਈ : ਸਬੇਗ ਸਿੰਘ ਉਸ ਅਗਯੋ ਭਾਖੀ। ਕਿਛੁ ਖਾਲਸੈ ਮੈਂ ਢਿਗ ਦੇ ਰਾਖੀ।
 ਬੋਲਿਆ / ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਦੇਣ ਲਈ ਧਨ
 ਕਿਛੁ ਤੋਫੇ ਤੁਵਾਯਤਾ ਔ ਮਗਰੋਂ ਦੇਹੁ। ਤਊ ਬਣੈ ਤੁਮ ਸਯੋ ਉਨ ਨੇਹੁ।੧੬। ਤੋਹਫੇ, ਸੁਗਾਤਾਂ / ਪਿਆਰ
 ਵਹੀ ਬਾਤ ਨਿਬਾਬੈ ਮੰਨ ਲਈ। ਮਤਲਬ ਅਪਨੈ ਤੁਰਤ ਆਨ ਦਈ।
 ਸਿਰੇ ਪਾਉਂ ਬੋ ਉਸ ਨੋ ਆਯੋ। ਸੋਊ ਸੂਬੇਦਾਰੀ ਕੋ ਖਿਲਤਾ ਘਲਾਯੋ।੧੭। ਸਿਰੋਪਾ / ਖਿਲਾਅਤ, ਪੁਸ਼ਾਕ
 ਦੈ ਖਿਲਤ ਏਤੀ ਗਲ ਕਹੀ। ਯਹ ਪੁਸ਼ਾਕ ਨ ਜਾਨਯੋ ਯਹਿ ਨਿਬਾਬੀ ਭਈ। ਸੂਬੇਦਾਰੀ
 ਇਸੀ ਸਾਬ ਹੋਗੁ ਲਿਖੀ ਜਗੀਰ। ਇਸੀ ਸਾਬ ਹੋਗੁ ਮੁਲਕ ਤਤਬੀਰਾ।੧੮। ਤਕਬੀਰ, ਟ੍ਰਿਪੀ

੧. ਸੂਬੇਗ ਸਿੰਘ : ਪਿੰਡ ਜੰਬਰ, ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਸਿੱਖ ਜੋ ਸ਼ਾਹੀ ਨੌਕਰ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਸੂਬਾ ਲਾਹੌਰ, ਜ਼ਕਰੀਆ ਖ਼ਾਨ ਨੇ ੧੭੩੩ ਈ. ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਵਕੀਲ ਦੇ ਵਜੋਂ ਸਿੰਘਾਂ ਪਾਸ ਨਵਾਬੀ ਦੀ ਖਿਲਾਅਤ ਦੇ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਕੋਤਵਾਲ ਵੀ ਰਿਹਾ। ਸ਼ਾਹਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ ਏਸੇ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ। ਕਾਜ਼ੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਉੱਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸ਼ਾਹਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ੧੭੪੫ ਈ. ਵਿੱਚ ਲਾਹੌਰ ਵਿਖੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

- ਇਹ ਹੈ ਨਿਬਾਬੀ ਅਧ ਸੂਬੇਦਾਰੀ। ਉਸੈ ਮਿਲੈਗੀ ਰੱਯਤਾ ਸਾਰੀ। ਪਰਜਾ
ਸ਼ਾਹੀ ਪ੍ਰਵਾਨੋ ਉਸ ਨਾਇ ਆਵਗੁ। ਉਹੀ ਵੰਡ ਸਭ ਲੋਗਨ ਖੁਲਾਵਗੁ।੧੯। ਨਾਮ
- ਦੋਹਰਾ : ਸੂਰ ਸਤੀ ਦਾਤਾ ਹਠੀ ਤਪੀ ਜਪੀ ਜੋ ਕੋਇ।
ਦੇਵਯੋ ਉਸ ਬਿਚਾਰ ਕੈ ਜੋ ਇਸ ਲਾਇਕ ਹੋਇ।੨੦।
- ਚੌਪਈ : ਦਈ ਨਗਦੀ ਖਰਚੇ ਤਾਈ। ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਤੁਰਯੋ ਜੁਕਤਾ ਬਣਾਈ। ਨਕਦੀ / ਜੁਗਤ ਬਣਾ ਕੇ
ਜਹਿ ਡੇਰੋ ਥੋ ਖਾਲਸੈ ਲਾਯੋ। ਬਜਹਿ ਨਗਾਰੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਝੁਲਾਯੋ।੨੧।
ਜਾ ਪਹੁੰਚਯੋ ਵਹਿ ਸਿੰਘ ਸੁਜਾਨ। ਆਗੈ ਲਗਯੋ ਹੁਤ ਖਾਲਸੈ ਦੀਵਾਨ।
ਪੜ੍ਹੈ ਸ਼ਬਦ ਐ ਬਜੈ ਰਬਾਬ। ਸੁੱਖੋ ਘੋਟੈ ਭੁੰਨੈ ਕਬਾਬ।੨੨।
ਕੋ ਘੋੜੈ ਕੋ ਮਾਲਸੁ ਕਰੈ। ਕੋ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਮਾਂਜ ਉੱਜਲ ਕਰ ਧਰੈ।
ਕੋਊ ਤੀਰ ਕੋ ਬੰਦੂਕ ਚਲਾਵਹਿ। ਕੋਊ ਉਂਗਲ ਪਰ ਚੱਕ੍ਰ ਘੁਮਾਵਹਿ।੨੩।
- ਦੋਹਰਾ : ਕੋਊ ਸਿੰਘਨ ਚਾਪੀ ਕਰੈ ਕੋਊ ਚਰਨ ਝਸਾਇ। ਮੁੱਠੀ ਚਾਪੀ
ਕੋ ਪਾਨੀ ਲਯਾਵਹਿ ਦੂਰ ਤੇ ਬੈਠ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾਹਿ।੨੪।
- ਚੌਪਈ : ਕਈ ਸਿੰਘ ਖੜ ਦਾਤਨ ਕਰਾਹਿ। ਕਈ ਸਿੰਘ ਖੜ ਕੱਛ ਬੰਨ੍ਹਾਹਿ।
ਕਿਸੈ ਸ਼ਰੀਕੋ ਕਰੈ ਕੋਊ ਨਾਹਿ। ਦੌੜ ਦੌੜ ਸਿੰਘ ਟਹਲਾ ਕਮਾਹਿ।੨੫। ਬਰਾਬਰੀ, ਈਰਖਾ / ਸੇਵਾ
ਦੇਖ ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਛਡ ਦਯੋ ਘੋੜੈ। ਕੁਨਸੈ ਕਰ ਕਰ ਹਥ ਦੁਇ ਜੋੜੈ। ਕੁਰਨਿਸ਼, ਨਮਸਕਾਰ
ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤੇ ਬੁਲਾਈ। ਅਕਾਲ ਅਕਾਲ ਕਹਿ ਉਚੈ ਸੁਨਾਈ।੨੬।
- ਦੋਹਰਾ : ਅਗਯੋ ਖਾਲਸੈ ਅਵਾਜ ਸੁਨ ਧਰਯੋ ਸੀਸ ਪਰ ਹਾਥ। ਮੱਥੇ ਅੱਗੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ
ਤੱਤ ਖਾਲਸੋ ਗੀਤਿ ਜੋ ਸਿੰਘ ਕਰਹਿ ਉਸ ਭਾਂਤਾ।੨੭। ਗੀਤ, ਰਿਵਾਜ
- ਚੌਪਈ : ਜਿਮ ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਢਿਗ ਝੁਕ ਆਵੈ। ਕਰੈ ਕੁੰਨਸਾ ਐ ਸੀਸ ਝੁਕਾਵੈ। ਕੁਰਨਿਸ਼
ਦੇਖ ਖਾਲਸਾ ਹੋਇ ਪ੍ਰਸੰਨ। ਕਰੈ ਖਾਲਸਾ ਅੱਗਯੋ ਧੰਨ।੨੮।
ਢੁਕ ਢਿਗ ਸਿੰਘ ਸੁ ਰਹਯੋ ਖਲੋਇ। ਲਾਇ ਤਨਖਾਹਾ ਅਬ ਬਖਸ਼ੀਏ ਮੋਹਿ। ਮਰਯਾਦਾ ਡੇਗ ਕਰਨ ਦੀ ਸਜਾ
ਹੈ ਖਾਲਸੋ ਸਭ ਬਖਸ਼ਨ ਜੋਗੁ। ਹਮ ਤਨਖਾਹੀ ਘਰਬਾਰੀ ਲੋਗ।੨੯। ਘਰਬਾਰ ਵਾਲੇ, ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ
ਹੁਇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਬਚਾ ਖਾਲਸੈ ਕੀਯੋ। ਲਾਇ ਤਨਖਾਹਿ ਬਖਸ਼ਨ ਕਹਿ ਦੀਯੋ। ਬਚਨ
ਖਾਲਸੈ ਹੁਕਮ ਕੀਯ ਪੰਜ ਭੁਜੰਗਨਾ। ਤਨਖਾਹ ਮਨਾਇ ਬਖਸ਼ਯੋ ਭਲ ਰੰਗਨਾ।੩੦।
ਪੰਜ ਸਿੰਘ / ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ
- ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਤਊ ਪੰਥ ਬਹਾਯੋ। ਕਰ ਆਦਰ ਉਸ ਪ੍ਰਸੰਨ ਪੁਛਾਯੋ।
ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਤਬ ਸਭ ਗਲ ਕਹੀ। ਲਯਾਯੋ ਹੁਤੋ ਧਰ ਮੁਹਰੈ ਦਈ।੩੧। ਅੱਗੇ, ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ
ਕੋਊ ਸਿੰਘ ਕਰੈ ਲੁੱਟ ਮਚਾਯੋ। ਕੋਊ ਕਰੈ ਇਸ ਦੂਰ ਹਟਾਯੋ।
ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਤਿਨ ਅਗਯੋ ਉਚਾਰੀ। ਯਹ ਕਯਾ ਕਰੋ ਤੁਮ ਗਲ ਅਵਿਚਾਰੀ।੩੨। ਬਿਨਾ ਸੋਚੇ ਸਮਝੇ

੧. ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਖਰੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਲਾਈਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ।

- ਦੋਹਰਾ : ਸੁਬੋਗਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਤਬ ਕਹਯੋ ਖਾਲਸੈ ਸੋ ਹੱਥ ਜੋੜ।
ਗਰੀਬਨ ਕੀ ਰਛਯਾ ਕਰੋ ਲੇਹੁ ਤੁਰਕਨ ਤੇ ਤੋੜੋ।੩੩। ਰੱਖਿਆ / ਮੁੱਕ-ਮੁਕਾ ਕਰ ਲਓ
- ਚੌਪਈ : ਸੋਉ ਖਾਲਸੈ ਨੇ ਮੰਨ ਲਈ। ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਕੈ ਸਿਰ ਕੋੜ ਟਿਕਵਈ। ਇਕ ਕੁੱਝ ਟਕਾ
ਤੁਰਕਨ ਭੇਜਯੋ ਤੁਸੀ ਕਿਮ ਮੋੜੋ। ਖਾਹੋ ਵਰਤੋ ਔਰ ਲੈਣ ਲੋੜੋ।੩੪। ਲੋੜ, ਜ਼ਰੂਰਤ
- ਦੋਹਰਾ : ਦਰਬ ਜੁ ਆਈ ਥੀ ਤਉ ਖਾਲਸੈ ਲਈ ਵਰਤਾਇ।
ਕਹਯੋ ਦਰਬਾਰੇ ਸਿੰਘ ਕੋ ਤੂੰ ਨਿਬਾਬੀ ਲੈ ਸਿਰੋਪਾਉ।੩੫। ਨਵਾਬੀ
- ਚੌਪਈ : ਦਰਬਾਰੈ ਸਿੰਘ ਅਗਯੋ ਕਹੀ। ਅਸੀਂ ਨਿਬਾਬੀ ਕਦ ਚਹੈਂ ਲਈ।
ਹਮ ਕੋ ਸਤਿਗੁਰ ਬਚਨ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ। ਹਮ ਕੋ ਜਾਪਤਾ ਢਿਗਾ ਸੋਉ ਆਹੀ।੩੬। ਜਾਪਦਾ ਹੈ / ਨੇੜੇ
ਹਮ ਰਾਖਤ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਦਾਵਾ। ਜਾਂ ਇਤਕੋ ਜਾਂ ਅਗਲੋ ਪਾਵਾ। ਲੋਕ / ਪਰਲੋਕ
ਜੋ ਸਤਿਗੁਰ ਸਿੱਖਨ ਕਹੀ ਬਾਤ। ਹੋਗੁ ਸਾਈ ਨਹਿੰ ਖਾਲੀ ਜਾਤ।੩੭। ਸਹੀ
ਪੂ ਵਿਧਰਤਾ ਔ ਪਵਲ ਡੁਲਾਇ। ਸਤਿਗੁਰ ਬਚਨ ਨ ਖਾਲੀ ਜਾਇ। ਪੂ ਭਾਵੇਂ ਹਿਲ ਜਾਏ
ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਛਡ ਕਿਮ ਲਹੈਂ ਨਿਬਾਬੀ। ਪਰਾਧੀਨਾ ਜਿਹ ਮਾਂਹਿ ਖਰਾਬੀ।੩੮। ਗੁਲਾਮੀ
- ਦੋਹਰਾ : ਹਮ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਸਤਿਗੁਰ ਦਈ ਹੰਨੈ ਹੰਨੈ ਲਾਇ।
ਜਹਿੰ ਜਹਿੰ ਬਹੈਂ ਜਮੀਨ ਮਲ ਤਹਿੰ ਤਹਿੰ ਤਖਤ ਬਨਾਇ।੩੯।
- ਚੌਪਈ : ਇਸੀ ਭਾਂਤ ਬਹੁ ਸਿੱਖਨ ਕਹੀ। ਹਮ ਕੋ ਲੋੜ ਨਿਬਾਬੀ ਨਹੀਂ।
ਉਨ ਮਾਂਗੀ ਕਦ ਦਈ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ। ਪੰਥ ਛਡ ਬਹਯੋ ਕਬ ਉਨ ਕੇ ਪਾਹੀ।੪੦। ਤੁਰਕਾਂ ਦੇ ਪਾਸ
ਪੰਥ ਤੁਰਕਨ ਕੋ ਐਸੇ ਮੇਲ। ਬਰੂਦ ਅਗਨ ਕੋ ਜੈਸੇ ਖੇਲ।
ਕਿਸੈ ਸਿੰਘ ਕੋ ਯਹ ਬੀ ਦੇਹੋ। ਟਹਲ ਕਰਤ ਕਿਸ ਕੋ ਲਖ ਲੇਹੋ।੪੧।
ਕਪੂਰ ਸਿੰਘਾ ਥੋ ਟਹਲ ਕਮਾਵਤ। ਦੌੜ ਦੌੜ ਥੋ ਪਖਾ ਝੁਲਾਵਤ। ਨਵਾਬ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ
ਉਨ ਝੱਲੀ ਤੋਗਾ ਬੀ ਸਨੁਮੁਖ ਕੱਲੈ। ਐਸ ਸਜੀ ਜਨ ਸਸਿ ਮ੍ਰਿਗ ਛੱਲੈ।੪੨। ਇਕੱਲੇ / ਮ੍ਰਿਗਸ਼ਾਲਾ 'ਚ ਚੰਨ
ਜ਼ਖਮ ਕਚੋ ਥੋ ਲਗਯੋ ਤਤਕਾਲਾ। ਕਹੈਂ ਦੇਖ ਉਸ ਸਿੰਘ ਨਿਹਾਲ। ਤਾਜ਼ਾ
ਉਹੀ ਬਚਨ ਖਾਲਸੈ ਕੋ ਫੁਰਯੋ। ਆਇ ਸਮਾਂ ਸਭ ਸਿੰਘ ਕੋ ਜੁਰਯੋ।੪੩। ਜੁੜਿਆ, ਮਿਲਿਆ
- ਦੋਹਰਾ : ਤਹਾਂ ਸਿੰਘ ਇਕ ਆਪਨੋ ਪੜ੍ਹਤ ਬਾਣੀ ਗੁਰ ਲਾਲ।
ਟਹਲ ਮਹਲਾ ਤਾਕਉ ਮਿਲੈ ਜਾ ਕਉ ਸਾਧ ਕ੍ਰਿਪਾਲ।੪੪। ਸੇਵਾ ਤੋ ਉੱਚੀ ਪਦਵੀ
- ਚੌਪਈ : ਸਿੰਘ ਕਪੂਰ ਝਲੈ ਪੱਖੋ ਬੋਈ। ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਜ਼ਰ ਪੰਥ ਉਸ ਵਲ ਹੋਈ।
ਅਵਾਜ਼ ਅਕਾਲੋਂ ਪੰਥਹਿ ਸੁਨ ਪਾਈ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਬਚ ਮੰਨ ਲਿਹੁ ਭਾਈ।੪੫। ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤੋ
ਟਹਲਾ ਕਰਤ ਇਸ ਮਹਲਾ ਪੁਚਾਵੇ। ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਕੋ ਸਿਰੋਪਾਉ ਪਹਿਰਾਵੇ। ਸੇਵਾ / ਪਦਵੀ / ਪਹਿਰਾਓ
ਕਹਯੋ ਪੰਥ ਚਕੋ ਸਿੰਘ ਭੁਜੰਗੀ। ਕਰ ਕਰ ਕੁਨਸਾ ਉਸ ਆਖੀ ਚੰਗੀ।੪੬। ਭੁਰਨਿਸ਼
ਪੰਜ ਭੁਜੰਗੀਅਨ ਚਰਨੀ ਛੁਹਾਇ। ਧਰੋ ਸੀਸ ਮੋਹਿ ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰਾਇ। ਪੰਜਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ
ਪੰਜ ਭੁਜੰਗੀਅਨ ਚਰਨ ਬਲ ਪਾਈ। ਸਿੰਘ ਸਸੋ ਹੋਇ ਪ੍ਰਬਤ ਭਏ ਰਾਈ।੪੭। ਸਹਿਆ / ਪਹਾੜ ਰਾਈ ਜਿੱਠਾ

ਬਾਜਨਾ ਕੋ ਚਿਰੀਆ ਤੋਰ ਖਾਹਿ। ਪਾਵੈ ਖਾਲਸੇ ਬਲ ਜਿਹ ਮਾਂਹਿ। ਬਾਜਾ / ਚਿੜੀਆਂ
ਹੋਇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਬਿਧ ਖਾਲਸੈ ਕਰੀ। ਪੁਸ਼ਾਕ ਨਿਬਾਬੀ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਸਿਰ ਧਰੀ।੪੮।

੮੪.੨. ਅਗੈ ਅੱਰ ਭਾਉ ਤੁਰਯੋ

(ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਕੀ ਨਿਬਾਬੀ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ—੨)

ਦੋਹਰਾ : ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਨਿਬਾਬੀ ਭਈ ਤੋ ਸਿੰਘਨ ਵਧਯੋ ਪ੍ਰਤਾਪਾ। ਤੇਜ ਪ੍ਰਤਾਪ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵ
ਤੁਰਕ ਖੁਸ਼ਾਮਦਾ ਬਹੁ ਕਰੈ ਟਕੇ ਦਏ ਘਲ ਆਪ।੧। ਚਾਪਲੂਸੀ

ਚੌਪਈ : ਪੰਥ ਓਲੈ ਸੁਖ ਅਸਲਮ ਖਾਂ ਪਾਯੋ। ਟਕੇ ਬਚੇ ਮਧ ਲਹੌਰ ਬਹਾਯੋ। ਪੰਥ ਦੇ ਆਸਰੇ
ਪੰਥਹਿ ਕੀ ਵਹਿ ਘੂਰਾ ਘਲਾਵੈ। ਬਲਾਇ ਬੁਰੀ ਵਹਿ ਪੰਥ ਬਤਾਵੈ।੨। ਫਰਾਵਾ (ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ)
ਬਾਰਾਂ ਪਿੰਡ ਦਏ ਜਗੀਰ ਲਿਖਾਈ। ਗੁਰੂ ਚੱਕ ਸਿਉਂ ਦਏ ਲਗਾਈ।
ਕਰੈ ਸਿੰਘ ਮੈਂ ਰਖੇ ਪਰਚਾਇ। ਜੇਊ ਹੁਤੇ ਥੇ ਬੁਰੀ ਬਲਾਇ।੩।
ਟਕੇ ਮਹੀਨਾ ਅੱਗੇ ਲੇਹਿ। ਤੋ ਮੁਲਖਈਏ ਦੁੱਖ ਨ ਦੇਹਿ। ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ / ਮੁਸਲਮਾਨ ਪਰਜਾ
ਹਮਰੀ ਉਨਕੀ ਐਸੀ ਪ੍ਰੀਤ। ਬਰੂਦ ਅਗਨ ਕੀ ਜੈਸੀ ਰੀਤਿ।੪।
ਜੇਕਰ ਆਵੈ ਮੇਰੇ ਦਾਇ। ਬੰਦੈ ਜਿਮ ਦੇਊਂ ਅਲਕ ਮਿਟਾਇ। ਦਾਅ ਹੇਠ / ਮਾਰ ਮਿਟਾ ਦਿਆਂ
ਦਈ ਨਿਬਾਬੀ ਕਰਨਿ ਧਿਜਾਇ। ਉਸ ਫੜ ਲਯਾਵੋਂ ਤੁਮਰੇ ਪਾਇ।੫। ਧਿਜਾਉਣ ਵਾਸਤੇ

ਦੋਹਰਾ : ਸ਼ਾਹਿ ਕਹੀ ਜਿਮ ਨੇਕਾ ਹੁਇ ਤਿਮ ਹੀ ਲਓ ਬਣਾਇ। ਜਿਵੇਂ ਠੀਕ ਹੈ
ਹਮ ਮੁਖਤਯਾਰੀ ਤੁਝ ਦਈ ਤੁਝ ਤੇ ਕੌਣ ਦਨਾਇ।੬। ਅਧਿਕਾਰ / ਦਾਨਾ, ਸਿਆਣਾ

ਚੌਪਈ : ਫੇਰ ਬਾਤ ਸਿੰਘਨ ਘਰ ਆਈ। ਸੁਨੋ ਸੰਤ ਐ ਗੁਰਮੁਖ ਭਾਈ।
ਪੰਥ ਡੇਰਾ ਆਇ ਗੁਰ ਚੱਕਾ ਪਾਯੋ। ਨਿਤ ਨਿਤ ਖਾਲਸੈ ਹੁਵੈ ਸਵਾਯੋ।੭। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ / ਸਵਾਇਆ
ਨਿਤਪ੍ਰਤਿ ਆਵਹਿ ਟਕੇ ਲਹੌਰ। ਨਿਬਾਬ ਵਰਤਾਵਹਿ ਪੰਥਹਿ ਕੋਰ। ਕੋਲ
ਅਕਾਲ ਬੁੰਗੈ ਬਹਿ ਲਗੇ ਦਿਵਾਨ। ਕਰੈ ਪ੍ਰਾਤਿ ਸਰਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸ਼ਨਾਨ।੮।
ਅਕਾਲ ਤਖਤ / ਸਵੇਰ ਵੇਲੇ / ਸਰੋਵਰ

ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਪਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਪੰਥ ਕਰੀ। ਭਲੀ ਬੁੱਧਿ ਆਇ ਤਿਸ ਮੈਂ ਪਰੀ।
ਬਹੁਤ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਆਦਰ ਧਰੈ। ਬਿਨਾਂ ਪੁਛੇ ਪੰਥ ਗੱਲ ਨ ਕਰੈ।੯।
ਟਹਲ ਅਗੈ ਤੇ ਕਰੈ ਸਵਾਈ। ਬਹੁਤ ਗਰੀਬੀ ਉਸ ਮਨ ਆਈ। ਬਹੁਤ / ਨਿਮਰਤਾ
ਜਿਮ ਜਿਮ ਪੰਥਹਿ ਟਹਿਲ ਕਮਾਵੈ। ਤਿਮ ਤਿਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗੁਰਮਤਿ ਆਵੈ।੧੦।

ਦੋਹਰਾ : ਟਕੇ ਜੁ ਆਵੈ ਇਤ ਉਤੈ ਸੋ ਧਰੈ ਦਿਵਾਨਹਿ ਪਾਸ। ਐਧਰੋਂ ਉਧਰੋਂ / ਦਰਬਾਰ ਸਿੰਘ
ਦਿਵਾਨ ਬ੍ਰਤਾਵੈ ਖਾਲਸੈ ਕਰ ਕਰ ਨਿਤ ਅਰਦਾਸ।੧੧।

੧. ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਨਵਾਬੀ ਦੇ ਖਿਤਾਬ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ੧੭੩੩ ਈ. ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਸੂਬੇਦਾਰ ਜ਼ਕਰੀਆ ਖ਼ਾਨ ਸੀ ਨਾ ਕਿ ਅਸਲਮ ਖ਼ਾਨ। ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਸਮੇਂ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਸੂਬੇਦਾਰ ਇਸਲਾਮ ਖ਼ਾਨ ੧੭੧੧ ਈ. ਵਿੱਚ ਕਾਲ ਵੱਸ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਅਬਦੁਲ ਸਮਦ ਖ਼ਾਨ (ਜ਼ਕਰੀਆ ਖ਼ਾਨ ਦਾ ਪਿਉ) ੧੭੨੬ ਈ. ਤਕ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਸੂਬੇਦਾਰ ਰਿਹਾ। ਜ਼ਕਰੀਆ ਖ਼ਾਨ ਨੇ ੧੭੨੬ ਈ. 'ਚ ਲਾਹੌਰ ਦੀ ਸੂਬੇਦਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਸੀ।

- ਚੌਪਈ : ਹਰੀ ਸਿੰਘ^੧ ਇਕ ਲਾਂਗਰੀ ਬੋਊ। ਹਾਥ ਪਦਮ^੨ ਨਹਿ ਮੁਕੈ ਰਸੋਊ। ਲੰਗਰ
 ਦਾਣੈ ਦਾਰਾ ਕਰਯੋ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ^੩ ਬਾਲ। ਆਹਲੂਵਾਲ ਜੁ ਹੁਤੋ ਕਲਾਲ।੧੨। ਘੋੜਿਆਂ ਲਈ ਦਾਣਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ
 ਇਕ ਥਾਂ ਤੇ ਸਭ ਲੇਹੁ ਪੁਸ਼ਾਕ। ਇਕਹਿ ਥਾਹਿ ਸਭ ਦੇਵਹਿ ਰਾਖਾ। ਰੱਖਣਾ
 ਇੱਕ ਥਾਂਇ ਸਭ ਰਖਹਿ ਕਮਾਈ। ਰਖੈ ਨਹੀਂ ਕੋਊ ਤਿਸੈ ਛਪਾਈ।੧੩। ਛੁਪਾਉਣਾ
- ਦੋਹਰਾ : ਤੋਪ ਰਹਕਲੈ ਸਿੰਘਨ ਪੈ ਸੋ ਤੋ ਚਕੇ ਨ ਜਾਹਿ।
 ਜੰਬੂਰੈ ਜੰਜਾਇਲਾ ਸੋ ਸਿੰਘ ਚਲੈ ਉਠਾਇ।੧੪। ਜੰਜੈਲ, ਭਾਰੀ ਤੇ ਲੰਮੀ ਬੰਦੂਕ
- ਚੌਪਈ : ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਸਿੰਘਨ ਕਹਿ ਦੀਓ। ਚੱਕਨ ਵਾਰਨਾ ਘਿਉ ਸੇਰ ਕੀਓ। ਜੰਜੈਲ ਚੁੱਕਣ ਵਾਲੇ / ਇਕ ਸੇਰ ਘੀ
 ਗੁਰਬਖਸ ਸਿੰਘ ਹੁੰਦਲਾ^੪ ਹੁਤ ਝੀਤੈ ਗ੍ਰਾਮ। ਸੌਪੈ ਜੰਬੂਰੇ ਤਿਸਕੇ ਨਾਮ।੧੫।
- ਦੋਹਰਾ : ਜੋ ਨਿਸਾ ਸਿੰਘ ਬਾਹਿਰ ਰਹੈ ਜੋ ਬਿਨ ਪੁਛੈ ਘਰ ਜਾਇ। ਰਾਤ ਨੂੰ
 ਸੋਊ ਖਾਲਸੈ ਨਹਿ ਰਲੈ ਬਿਨ ਲਾਈ ਤਨਖਾਹਿ।੧੬। ਧਾਰਮਿਕ ਸਜਾ
- ਚੌਪਈ : ਜੋ ਘਰ ਤੇ ਹੁਇ ਆਵੈ ਕੋਇ। ਬਖਸ਼ਾਇ ਰਲੈ ਖੜਾ ਆਪੇ ਸੋਇ। ਮੁਆਫ਼ੀ / ਖੜ ਕੇ
 ਦਰਬ ਲਯਾਇ ਜੋ ਬਾਹਰੋ ਕੋਈ। ਪਾਵੈ ਖਜ਼ਾਨੈ ਇਕ ਥਾਂ ਸੋਈ।੧੭। ਘਰਾਂ ਨੂੰ
 ਕਿਛਕ ਸਿੰਘਨ ਨੇ ਕਟਯੋ ਅਰਾਮ। ਕਈ ਸਿੰਘ ਗਏ ਮਿਲਨੇ ਧਾਮਾ। ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਮਕਾਨ / ਕਾਇਮ
 ਕਈਅਨ ਨਗਰਨ ਬੁੰਗੋ ਬਨਾਏ। ਕਈ ਬੈਠ ਧ੍ਰਮਸਾਲ ਚਿਣਾਏ।੧੮। ਗੀਤ, ਕੰਮ / ਔਰਤਾਂ ਨੇ
 ਕਈਅਨ ਖੇਤੀ ਜੁਗਤਿ ਕਰਾਈ। ਕਈ ਲਏ ਘਰ ਨਾਰਨਾ ਪ੍ਰਚਾਈ। ਮਾਤਾ, ਮਾਵਾਂ ਨੇ
 ਕਈ ਰਖੇ ਘਰ ਘੇਰ ਸੁ ਮਾਤ। ਕਈ ਲਿਆਏ ਔਰ ਬਹੁ ਸਾਥ।੧੯। ਵਾਧਾ / ਬੰਮਣਾ, ਰੋਕਣਾ
 ਬਹੁਤ ਪੰਥ ਕੋ ਥਾਧਾ ਹੁਯੋ। ਇਕ ਥਾਂ ਬਹੁਤੇ ਬੰਭਿ ਨ ਭਯੋ। ਸੰਭਾਲ
 ਤਉ ਨਿਬਾਥ ਚਿਤ ਕੀਯੋ ਬਿਚਾਰ। ਕੋਊ ਜੁਗਤ ਬਣਾਈਐ ਜਿਤ ਹੋਇ ਸੰਭਾਰ।੨੦।
- ਦੋਹਰਾ : ਉਸੀ ਦਿਨ ਸੱਦ ਖਾਲਸੇ ਅਕਾਲ ਬੁੰਗੈ ਤਖਤ ਮਕਾਨ।
 ਦੀਨੋ ਸਭਨ ਉਚਾਰ ਢਿਗ ਨਿਬਾਥੈ ਸਿੰਘ ਸੁਜਾਨ।੨੧।

- ਹਰੀ ਸਿੰਘ : ਨਵਾਬ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਸਮੇਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਸਿੰਘਾਂ ਲਈ ਜਾਰੀ ਲੰਗਰ ਵਿੱਚ ਲਾਂਗਰੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਉੱਪਰ ਨਿਯੁਕਤ ਇਕ ਸਿੰਘ ਜੋ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਕਦੇ ਤੋਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਣ ਦਿੰਦਾ। ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਪਦਮ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਬਰਕਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਦੇ ਵੀ ਖਾਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੁੱਕਦਾ।
- ਪਦਮ : ਜੋਤਿਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਪੈਰ ਦੇ ਤਲੇ ਤੇ ਹੱਥ ਦੀ ਤਲੀ ਦੀ ਇਕ ਰੇਖਾ, ਜੋ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਭਾਗ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
- ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ : ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ, ਆਹਲੂਵਾਲ ਪਿੰਡ ਦਾ ਵਾਸੀ, ਬਦਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਜੋ ੧੭੧੮ ਈ. ਵਿੱਚ ਜਨਮਿਆ। ਬਚਪਨ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਪਾਸ ਦਿੱਲੀ ਬਿਤਾਇਆ ਤੇ ਨਵਾਬ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦੇਖ ਰੇਖ ਹੇਠ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਵਜੋਂ ਜਵਾਨ ਹੋਇਆ। ਨਵਾਬ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦੇਹਾਂਤ (ਅਕਤੂਬਰ ੧੭੫੩) ਉਪਰੰਤ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੭੫੪ ਈ. ਵਿੱਚ ਸ. ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਵਾਬ ਦਾ ਖਿਤਾਬ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਸਿੰਘਾਂ ਦੀਆਂ ੧੨ ਮਿਸਲਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੇ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ ਮਿਸਲ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ। ਮੁਗਲਾਂ ਤੇ ਅਫਗਾਨਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਅਨੇਕਾਂ ਜੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ। ੧੭੭੪ ਈ. ਵਿੱਚ ਕਪੂਰਥਲੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਬਣਾਇਆ। ਇਸ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ੧੭੮੩ ਈ. ਵਿੱਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਨਵਾਬ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਾਹ ਅਸਥਾਨ ਦੇ ਪਾਸ ਹੀ ਸਸਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।
- ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ : ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਝੀਤੇ ਦਾ ਹੁੰਦਲ ਜੱਟ; ਇਹ ਪਿੰਡ ਜੰਡਿਆਲਾ-ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਸੜਕ ਉੱਤੇ ਹੈ।

ਚੌਪਈ : ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦਰਬਾਰ ਪੁਜਾਰੀ°। ਲੀਨੋ ਸਬਹਨ° ਮਧ ਬੈਠਾਈ। ਗ੍ਰੰਥੀ / ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ
 ਤੇਹਨ ਭੱਲੇ° ਦੋਊ ਬਾਵੈ ਬੁਲਾਇ। ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਔ ਬਨੋਜ ਸਿੰਘ ਥਾਇ।੨੨। ਤ੍ਰੇਹਨ ਤੇ ਭੱਲੇ
 ਸਭੀ ਪੰਥ ਜੇ ਨਾਮ ਲਿੱਖਯੈ। ਗ੍ਰੰਥ ਵਧੈ ਔ ਅੰਤ ਨ ਪੱਯੈ।
 ਨਬਾਬ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਸਭ ਸੋ ਕਹੀ। ਯਹੀ ਬਾਤ ਅਬ ਮੈਂ ਮਨ ਅਈ°।੨੩। ਆਈ
 ਅਗੈ ਪੰਥ ਥੋ ਪਿੰਡ ਪਿੰਡ ਫਿਰਤੋ°। ਆਪੋ ਅਪਨੀ ਗੁਜਰਹਿ° ਕਰਤੋ। ਫਿਰਦਾ / ਗੁਜ਼ਾਰਾ
 ਅਬ ਇਕ ਥਾਂ ਪੁਜੈ ਲੰਗਰ ਨਾਂਹੀ। ਕੋਊ ਜੁਗਤਿ ਅਬ ਲਯੋ ਬਨਾਈ°।੨੪।
 ਸਿੰਘਨ ਦੱਯੈ° ਜਥੋ ਬਣਾਇ। ਦੇ ਦੇ ਖਰਚ ਉਸ ਦੱਯੈ ਪ੍ਰਚਾਇ। ਦੇਈਏ
 ਸਭੀ ਖਾਲਸੈ ਸੋ ਮੰਨ ਲਈ। ਪਸੰਦ ਸਭਨ ਕੇ ਯਹਿ ਗਲ ਅਈ।੨੫।

ਦੋਹਰਾ : ਪੰਜ ਡੇਰਨ° ਬਿਧ° ਰਚ ਦਈ ਪੰਜ ਨਿਸ਼ਾਨ ਬਨਾਇ। ਪੰਜ ਦਲ / ਵਿਉਤ
 ਪੰਜੇ ਝੰਡੇ ਤੋ ਗਡੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਬੁੰਗੇ ਤੇ ਲਯਾਇ।੨੬।

ਚੌਪਈ : ਪ੍ਰਥਮ ਸ਼ਹੀਦਨ° ਔ ਨਿਹੰਗਨ ਫੜਾਯੋ। ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਸਿੰਘ ਕਰਮ ਸੁ ਨਾਯੋ।
 ਦੂਏ ਕਰਮ ਧਰਮ ਸਿੰਘ° ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੀਏ। ਦਯੋ ਉਨੈ ਬੋਊ ਜਾਤ ਖਤਰੀਏ°।੨੭। ਖੱਤਰੀ ਜਾਤ
 ਤੀਜੇ ਚਕਯੋ ਬਾਬਨ° ਬਭ ਅੰਸੀ। ਤੇਹਣ ਭੱਲੇ ਥੇ ਆਦਿ ਗੁਰ ਅੰਸੀ। ਬਾਬਿਆਂ / ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਵੰਸ਼
 ਚੌਥੇ ਸਿੰਘ ਦਸੌਧਾ° ਨਾਮ। ਗਿੱਲ ਜੱਟ ਕੋਟ ਬੁਢੈ ਥੇ ਧਾਮ।੨੮। ਘਰ, ਸਥਾਨ
 ਪੰਜਵੇ ਰੰਘਰੇਟੇ ਬੀਰ° ਸਿੰਘ ਨਾਇ°। ਹੁਤੇ ਤੇਰਾਂ ਸੈ ਘੋੜੇ ਵਾਇ°। ਨਾਮ / ੧੩੦੦ ਘੋੜ ਸਵਾਰ
 ਐਸੀ ਲੀਨੀ ਜੁਗਤ ਬਨਾਇ। ਜੋ ਸੁਨੀ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਸੋ ਦਈ ਗਾਇ।੨੯।

ਦੋਹਰਾ : ਜੇ ਕੋ ਪੁੱਛੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਯਹਿ ਨਬਾਬ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਕੀ ਜਾਤ।
 ਕੌਣ ਪਿੰਡ ਔ ਗੋਤ ਕੋਇ ਸੋਈ ਸੁਨੋ ਅਬ ਬਾਤ।੩੦।

ਚੌਪਈ : ਫਰਜੁੱਲੇ ਖਾਂ° ਥੋ ਮੁਗਲਹਿ ਨਾਮ। ਉਨੈ ਬਸਾਯੋ ਫ੍ਰਜੁੱਲੇ ਗ੍ਰਾਮ°। ਫੈਜ਼ਲਾਪੁਰ ਪਿੰਡ
 ਹੁਤੀ ਖਾਨੂ° ਨਬਾਬ ਖਾਨੋ° ਹਮਸ਼ੀਰਾ°। ਫਰਜੁਲੈ ਕੈ ਘਰ ਵਸਤੀ° ਧੀਰਾ।੩੧। ਭੈਣ / ਪਤਨੀ

੧. ਪੰਜ ਜਥੇ ਜੋ ਕਾਇਮ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਸ਼ਹੀਦ ਜਾਂ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਸਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੋਹਰੀ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਤੇ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਸਨ। ਇਹੋ ਜਥਾ ਅਗੇ ਜਾ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਮਿਸਲ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ।
੨. ਦੂਜਾ ਜਥਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਖੱਤਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਇਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਖੱਤਰੀਆਂ ਦੀ ਅੰਸ਼ ਖਰੜ (ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਰੋਪੜ) ਵਿੱਚ ਸੁਣੀਂਦੀ ਹੈ।
੩. ਤੀਜਾ ਜਥਾ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਬਾ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ, ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਾਵਿਆਂ ਦਾ ਸੀ।
੪. ਚੌਥਾ ਜਥਾ ਦਸੌਧਾ ਸਿੰਘ ਕੋਟ ਬੁੱਢਾ ਦੇ ਗਿੱਲ ਜੱਟ ਦੀ ਕਮਾਨ ਹੇਠ ਸੀ।
੫. ਪੰਜਵੇਂ ਜਥੇ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਰੰਘਰੇਟੇ (ਮਜ਼੍ਹਬੀ) ਸਿੰਘਾਂ, ਬੀਰੂ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮਦਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ।
੬. ਫਰਜੁੱਲੇ ਖਾਂ : ਫੈਜ਼ਲੂ ਖ਼ਾਨ, ਖ਼ਾਨੋ ਦਾ ਪਤੀ, ਜ਼ਕਰੀਆ ਖ਼ਾਨ ਦਾ ਜੀਜਾ ਤੇ ਅਬਦੁਲ ਸਮੰਦ ਖ਼ਾਨ ਦਾ ਜਵਾਈ। ੧੭੨੦ ਈ. ਵਿੱਚ ਜਦ ਅਬਦੁਲ ਸਮੰਦ ਖ਼ਾਨ, ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿੱਚ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਮਿਲਣ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਫੈਜ਼ਲੂ ਖ਼ਾਨ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸੀ।
੭. ਖਾਨੂ : ਖ਼ਾਨ ਬਹਾਦਰ ਜ਼ਕਰੀਆ ਖ਼ਾਨ ਜੋ ੧੭੨੬ ਈ. ਤੋਂ ੧੭੪੫ ਈ. ਤਕ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਸੂਬੇਦਾਰ ਸੀ।
੮. ਖਾਨੋ : ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਅਬਦੁਲ ਸਮੰਦ ਖ਼ਾਨ ਦੀ ਧੀ, ਜ਼ਕਰੀਆ ਖ਼ਾਨ ਦੀ ਭੈਣ ਤੇ ਫੈਜ਼ਲੂ ਖ਼ਾਨ ਦੀ ਪਤਨੀ। ਇਸ ਨੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਕਤਲੇਆਮ ਕਰਾਉਣ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਸੀ।

ਹੁਤੀ ਹਮਾਇਤਨਾ ਬਡੀ ਕਮਜਾਤਾ। ਉਨ ਬਹੁ ਸਿੰਘ ਥੇ ਕਰਾਏ ਘਾਤਾ। ਮੰਦਗਾਰ / ਬਦਚਲਨ / ਕਤਲ
ਪੰਦ੍ਰਾਂ ਸੈ ਜੁ ਹੁਤੇ ਚਕਰੈਲਾ। ਸੋ ਉਨ ਮਰਵਾਏ ਕਰ ਕਰ ਫੈਲਾ।੩੨। ਚਾਕਰੀ ਵਾਲੇ / ਭੈੜੇ ਕੰਮ
ਤਹਿ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਹੁਤੇ ਪਿਤ ਮਾਤਾ। ਬਿਰਕ ਗੋਤਾ ਐ ਜੱਟ ਥੀ ਜਾਤ। ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ / ਵਿਰਕ ਗੋਤ ਦੇ ਜੱਟ
ਵਹਿ ਘਰ ਸੇ ਨਿਕਸਯੋ ਸਾਇਤ ਕਿਤ ਖਰੀ। ਬਹੁਤ ਟਹਿਲ ਉਨ ਸਿੰਘਨ ਕਰੀ।੩੩। ਭਲੇ ਮੌਕੇ
ਉਸੀ ਟਹਲਾ ਤੇ ਯਹਿ ਪਦ ਪਾਯੋ। ਸਰਬ ਪੰਥ ਕੋ ਨਵਾਬ ਸਦਾਯੋ। ਸੇਵਾ
ਟਹਲ ਕਰੀ ਕਿਸ ਬ੍ਰਿਥੀ ਨ ਜਾਇ। ਯਹਿ ਖਾਲਸੇ ਖੁਦ ਖੁਦੇ ਖੁਦਾਇ।੩੪। ਵਿਅਰਥ / ਰੱਬ ਦਾ ਰੂਪ

ਦੋਹਰਾ : ਏਕ ਦਿਵਸ ਇਸ ਨਵਾਬ ਕੈ ਮਨ ਮੈਂ ਆਈ ਮੌਜਾ। ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਦੇ / ਵਿਚਾਰ
ਔਰ ਸਿੰਘਨ ਪੌਰਖਾ ਕੀਏ ਮੈਂ ਨਿਜ ਕੀਓ ਨ ਕੌਜਾ।੩੫। ਬਹਾਦਰੀ / ਕੁੱਝ ਵੀ

ਚੌਪਈ : ਚੜਯੋ ਨਿਬਾਬ ਕਿਹ ਖੇਲਨ ਸ਼ਿਕਾਰ। ਸਾਥ ਕੁੱਲ ਲਏ ਬੀਸ ਅਸਵਾਰ।
ਜਾਤ ਜਾਤਾ ਜਾ ਪੁਜਯੋ ਲਹੌਰ। ਜਾਇ ਬੈਠਯੋ ਸੁ ਚਬੂਤਰੈ ਠੌਰ।੩੬। ਜਾਏ ਜਾਏ / ਚਬੂਤਰੇ ਵਾਲੀ ਥਾਂ
ਪਹਰ ਦੌਇ ਤਹਿ ਹੁਕਮ ਚਲਾਇ। ਤੋ ਖਬਰ ਪੁੰਨੀ ਤੁਰਕ ਕਿਲੈ ਜੁ ਜਾਇ। ਪਹੁੰਚੀ, ਪੁੱਜੀ
ਤੋ ਖਿਜਰ ਖਾਨ ਦਯੋ ਨਿਬਾਬ ਚੜ੍ਹਾਇ। ਪਕੜ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਮੋ ਪਹਿ ਲਿਯਾਇ।੩੭।
ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਮੁੜ ਪਿੱਛੈ ਧਯੋ। ਨਿਗਾਰਨ ਡੱਗੈ ਲਾਇ ਮੁੜਯੋ। ਨਗਾਰਿਆਂ 'ਤੇ ਚੋਟੀ ਲਾ ਕੇ
ਹੁਇ ਬਾਹਰ ਸਿੰਘ ਰਲ ਗਯੋ ਝਾੜੀਂ। ਗਯੋ ਬੇਝ ਕਰ ਐਸ ਖਿਡਾਰੀ।੩੮। ਝਾੜਾਂ ਵਿੱਚ
ਇਸੀ ਭਾਂਤ ਗਏ ਕਿਛੁ ਦਿਨ ਬੀਤ। ਚੰਗਾ ਰਹੈ ਪੰਥ ਹਰਦਮਾ ਚੀਤ। ਹਰ ਵੇਲੇ
ਜੋ ਟਕਯਨ ਮੈਂ ਕਰੈ ਦੇਰ ਨਿਬਾਬ। ਸਿੰਘ ਖਾਹਿ ਲੁਟ ਮੁਲਖਾ ਸ਼ਿਤਾਬਾ।੩੯। ਮੁਲਕ / ਛੋਟੀ, ਤੁਰਕ

੮੫.੧. ਸਾਖੀ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਕੀ—੧

ਦੋਹਰਾ : ਸਾਖੀ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਕੀ ਅਬ ਮੈਂ ਦਿਉਂ ਸੁਨਾਇ।
ਮੰਗਤ ਖਾਤਾ ਖਾਲਸੈ ਰਲਯੋ ਭਯੋ ਪੰਥ ਪਤਿਸ਼ਾਹਿ।੧। ਮੰਗਦਾ ਖਾਦਾ

ਚੌਪਈ : ਆਲੂਵਾਲਾ ਇਕ ਗ੍ਰਾਮ ਕਹਾਵੈ। ਲਾਹੌਰ ਕਸੂਰਹਿ ਮੱਧ ਬਸਾਵੈ। ਵਸਦਾ, ਸਥਿਤ
ਊਹਾ ਥੋ ਇਕ ਗਰੀਬ ਕਲਾਲਾ। ਹੁਤੋ ਸਿੰਘ ਥੋ ਵਹਿ ਗੁਰ ਲਾਲਾ।੨। ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ
ਦਯਾਲ ਸਿੰਘ ਥੋ ਉਸ ਕੋ ਨਾਮ। ਕਰਤ ਹੁਤੋ ਸੋ ਸਰਬਹਿ ਕਾਮ। ਸਾਰੇ
ਸੋ ਮਰ ਗਯੋ ਰਯੋ ਸੁਤ ਐ ਨਾਰਾ। ਹੁਤੋ ਦੋਊਅਨ ਕੋ ਅਤਿ ਸੈ ਪਯਾਰ।੩। ਪੁੱਤਰ ਤੇ ਪਤਨੀ

੧. ਪਾਠ-ਭੇਦ : ਛੋਟੀ ਜਾ ਕਰ ਲਓ ਫੜਾਇ। (ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੰਨਾ ੨੧੭)
੨. ਆਲੂਵਾਲ : ਆਹਲੂਵਾਲ, ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਛੇ ਕੁ ਮੀਲ ਪੂਰਵ ਵਿੱਚ ਇਕ ਪਿੰਡ, ਸ. ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ ਏਸੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਨ।
੩. ਕਲਾਲ : ਸ਼ਰਾਬ ਕੱਢਣ ਤੇ ਵੇਚਣ ਦਾ ਧੰਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਇਕ ਜਾਤੀ।
੪. ਦਯਾਲ ਸਿੰਘ : (ਦੇਵਾ ਸਿੰਘ) ਆਲੂਵਾਲ ਪਿੰਡ ਦੇ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਜੋ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸਿੱਖ ਸੀ। ਦੇਵਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅੱਗੋਂ ਤਿੰਨ ਪੁੱਤਰ—ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ, ਸਦਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬਦਰ ਸਿੰਘ ਹੋਏ। ਬਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਸਰਦਾਰ ਬਾਘ ਸਿੰਘ ਹੱਲੋਵਾਲੀਏ ਦੀ ਭੈਣ ਨਾਲ ਹੋਈ ਸੀ ਤੇ ਅੱਗੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਮਈ ੩, ੧੭੧੮ ਈ. ਨੂੰ ਸ. ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਜਨਮਿਆ। ਬਾਘ ਸਿੰਘ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ੧੭੨੨ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਏਥੇ ਭੰਗੂ ਜੀ ਨੇ ਬਦਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਨਾਮ ਬਾਰੇ ਭੁਲੇਖਾ ਖਾਧਾ ਹੈ।

ਹੁਤੀ ਸਿੰਘਨ ਕੀ ਬੇਟੀ ਸੋਇ। ਪਿਤਾ ਪੜ੍ਹਾਈ ਅੱਛਰਾ ਤੋਇ। ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਿਦਿਆ
 ਗੁਰਬਾਣੀ ਤਿਸ ਕੰਠ ਘਨੇਰੀ। ਹੁਤੀ ਸਿੱਖਣੀ ਦੁਇ ਪਖ ਕੇਰੀ।੪। ਸਹੁਰੇ ਤੇ ਪੋਕੇ ਘਰ ਵਲੋਂ
 ਪੋਥੀ ਰਾਖਤ ਗਾੜੈ ਪਾਈ। ਸਿਖ ਸੰਗਤ ਮੈਂ ਪਹੁੰਚੈ ਜਾਇ। ਬਾਣੀ ਦੀ ਪੋਥੀ
 ਬਡੀ ਪ੍ਰਾਤਾ ਉਠ ਚੌਂਕੀ ਕਰੈ। ਸਮੈਂ ਸੰਝੈ ਭੀ ਸੋਦਰ ਪੜ੍ਹੈ।੫। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ / ਕੀਰਤਨ / ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਵੇਲੇ

ਦੋਹਰਾ : ਆਪ ਦੁਤਾਰੇ ਵਹਿ ਫੜੈ ਬਾਲ ਸੁ ਦਾਸੀ ਪ੍ਰੇਮ।
 ਦੋਊ ਵਖਤ ਚੌਂਕੀ ਕਰੈ ਯਿਹ ਥੋ ਉਸ ਕੋ ਨੇਮ।੬। ਦੋਵੇ ਵੇਲੇ ਕੀਰਤਨ

ਚੌਪਈ : ਜਹਿ ਸਿਖ ਸੰਗਤ ਹੋਵੈ ਜੋੜ। ਜੋ ਸੱਦੈ ਤਿਸ ਕਰੈ ਨ ਮੋੜ।
 ਰਾਤ ਦਿਨਸ ਕਰ ਜਾਵੈ ਤਾਂਹਿ। ਕਰ ਚੌਂਕੀ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਾਇ।੭।
 ਹਰ ਮੇਲੇ ਜਾਵੈ ਗੁਰਦੁਆਰ। ਖੁੰਝੈ ਨਹੀਂ ਵਹਿ ਗੁਰ ਕੀ ਕਾਰਾ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ
 ਜਹਾਂ ਖਾਲਸੇ ਲਾਇ ਦੀਵਾਨ। ਜਾਇ ਕਰੈ ਸ਼ਬਦ ਚੌਂਕੀ ਗਾਨ।੮।
 ਸੁਨ ਖਾਲਸੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਯੋ। ਤਿਨ ਭੀ ਦਰਸਨ ਪੰਥਹਿ ਪਾਯੋ।
 ਕੀਤੀ ਚੌਂਕੀ ਪ੍ਰੇਮਹਿ ਲਾਇ। ਸੁਨੀ ਪੰਥ ਬਹੁ ਸ਼ਾਂਤ ਬ੍ਰਤਾਇ।੯। ਸ਼ਾਂਤ ਚਿਤ ਹੋ ਕੇ
 ਅਤਿ ਪ੍ਰਸੰਨ ਪੰਥ ਤਿਸ ਪਰ ਭਯੋ। ਭਲੇ ਵਖਤ ਕਿਤ ਵਹੁ ਥੋ ਆਯੋ।
 ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਲਯੋ ਬਾਲਾ ਬੁਲਾਇ। ਕੀਯੋ ਸਿੰਘ ਨਿਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਇ।੧੦। ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ

ਦੋਹਰਾ : ਮਾਤਾ ਭੀ ਉਸ ਹੁਇ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀਨੀ ਬਾਂਹਿ ਫੜਾਇ।
 ਭਲੇ ਭਾਗ ਉਸ ਕੇ ਭਏ ਰਹਯੋ ਨਿਬਾਬੈ ਪਾਹਿ।੧੧। ਨਵਾਬ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਾਸ

ਚੌਪਈ : ਨਿਬਾਬ ਮਿਹਰਾ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਆਈ। ਦਾਣੇ ਘੋੜਨਾ ਕਹਯੋ ਵ੍ਰਤਾਈ। ਸ਼ਿਪਾ / ਘੋੜਿਆਂ ਨੂੰ ਦਾਣਾ / ਵਰਤਾਉਣ
 ਕਈ ਰੋਜ਼ ਉਨ ਕੰਮ ਚਲਾਯਾ। ਅਕਸਰ ਬਾਲਕ ਲੋਕਨਾ ਰੁਵਾਯਾ।੧੨। ਲੋਕਾਂ ਨੇ / ਰੁਆਇਆ, ਤੰਗ ਕੀਤਾ
 ਰੋਵਨ ਹੋਤੇ ਬਾਲਕਨ ਜੋਰ। ਰੋਵਤ ਅਯੋ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਕੋਰਾ। ਕੋਲ
 ਮੈਥੋਂ ਦਾਣਾ ਵਰਤੇ ਨਾਹੀਂ। ਧੌਲ ਧਧੋ ਮੁਹਿ ਬਹੁਤ ਕਰਾਹੀਂ।੧੩। ਪਉਲ-ਪੱਛਾ, ਪੱਕਾ-ਮੁੱਕੀ
 ਹੋਇ ਖੁਸ਼ੀ ਨੁਾਬ ਸੱਦ ਲਯੋ ਪਾਸ। ਧਰਯੋ ਰਾਬ ਉਸ ਸਿਰ ਪਰ ਖਾਸ।
 ਕਹੀ ਬਾਤ ਮੁਖ ਦਯੋ ਪਿਆਰ। ਤੁਧ ਦਾਣੋਂ ਦੇਣੈ ਬੰਗ ਹਜ਼ਾਰਾ।੧੪। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਵੱਗ ਨੂੰ
 ਹਮ ਤੈ ਕੀਨੋ ਪੰਥ ਨਵਾਬੈ। ਤੇਰੈ ਕਰਿਯੁਗੁ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਤਾਬੈ। ਤਾਬੇਦਾਰ, ਅਧੀਨ
 ਉਸੀ ਵਕਤ ਤੇ ਭਯੋ ਨਿਹਾਲ। ਸ਼ਾਹਿ ਕਹਾਯੋ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਕਲਾਲ।੧੫।

ਦੋਹਰਾ : ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਸਾਖੀ ਲਿਖੀ ਸੁਨ ਕੈ ਪਾਸ ਸਿਆਨਾ। ਸਿਆਣਿਆਂ ਸਿੱਖਾਂ ਤੋਂ
 ਭੂਲ ਹਮਾਰੀ ਬਖਸ਼ੀਓ ਹਮਰੀ ਟਹਲਾ ਪਛਾਨ।੧੬। ਸੇਵਾ

੮੫.੨. ਸਾਖੀ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਕੀ—੨
 (ਅਸਲਮ ਖਾਂ ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ ਸਮੁੰਦ ਖਾਂ ਨੇ ਬੈਠਣਾ)

ਦੋਹਰਾ : ਥੋਰੈ ਹੀ ਸੋ ਦਿਨਨ ਮੈਂ ਭਯੋ ਅਸਲਮ ਖਾਨਾ ਬਹੀਰਾ। ਇਸਲਾਮ ਖਾਨ / ਇੰਤਕਾਲ
 ਤਿਸ ਕੀ ਜਾਗਾ ਸੋ ਬਹਯੋ ਅਸਮੁੰਦ ਖਾਨਨਾ ਬੀਰ।੧। ਅਬਦੁਲ ਸਮੀਦ ਖਾਨ, ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਸੂਬੇਦਾਰ

ਚੌਪਈ : ਅਸਮੁੰਦ ਖਾਨ ਕੋ ਬਜਯੋ ਰਬਾਬ। ਹੁਤੋ ਦੁਸ਼ਟ ਸੋ ਬਹੁਤ ਖਰਾਬਾ। ਜਾਲਿਮ
ਉਸ ਕੈ ਮਨ ਬਡ ਗਰਬਾ ਆਇਆ। ਉਨ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਖਰਚ ਹੁਟਾਇਆ।੨। ਹੰਕਾਰ
ਦਈ ਖਾਲਸੇ ਤਉ ਕਰ ਛੂਟਾ। ਲਗਿਓ ਕਰਨ ਪੰਥ ਤਿਮ ਲੂਟ। ਧਾਵਾ, ਹਮਲਾ
ਤੁਰਕਨ ਫੌਜ ਸਿੰਘਨ ਪਰ ਆਈ। ਸਿੰਘ ਭੀ ਲੁਕ ਕਿਤ ਕਰਨ ਲਰਾਈ।੩। ਲੜਾਈ

੮੬. ਸਾਖੀ ਨਵਾਬ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਭੁਜੰਗੀ ਕੀ

ਦੋਹਰਾ : ਭਾਜੜੋ ਭੰਨੈ ਪੰਥ ਜਬੈ ਆਯੋ ਨਾਦਰ ਸ਼ਾਹਿ। ਭਾਜੜ, ਅਫਗਾ-ਤਫਗੀ
ਕੋਊ ਕਿਤ ਕੋਊ ਕਿਤੈ ਪਏ ਆਪਣੇ ਰਾਹਿ।੧।

ਚੌਪਈ : ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਨਵਾਬ ਭੁਜੰਗੀ। ਵੜ ਗਯੋ ਮਾਲਵੇ ਬਿਰਾੜਨ ਸੰਗੀ। ਬਰਾੜਾਂ ਦੇ ਨਾਲ
ਕਿਛਕ ਦਿਵਸ ਤਿਹ ਗੁਜਰ ਗੁਜਾਰੇ। ਫਿਰ ਬ੍ਰਾੜਨ ਦਯੋ ਨ੍ਰਾਬ ਨਿਕਾਰੇ।੨। ਕੱਢ ਦਿਤਾ
ਇਕ ਹੁਤ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਠੀਕਰੀ ਵਾਰੇ। ਉਨ ਪਿੰਡ ਆਪਣੇ ਜਾਇ ਉਤਾਰੇ।
ਕਿਛਕ ਦਿਵਸ ਤਿਹ ਬਸਯੋ ਨਵਾਬ। ਸਿੰਘ ਹਜ਼ਾਰ ਇਕ ਦੂੈ ਉਸ ਤਾਬਾ।੩। ਇਕ ਜਾਂ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰ / ਅਧੀਨ
ਔਰ ਸਿੰਘ ਮੁੜ ਮਾਝੇ ਵੜੇ। ਖੋਹਿ ਖਾਹਿ ਗਾਫਲੇ ਰਾਹ ਪੜੇ। ਲੁੱਟ ਖੋਹ / ਗਾਫਲਾਂ ਦੇ ਰਸਤੇ
ਜਿਸਕੋ ਚੰਗਲਾ ਹੁਇ ਭਰਪੂਰਾ। ਆਇ ਖਾਇ ਰਲ ਪੰਥ ਜ਼ਰੂਰ।੪। ਪੰਜਾ, ਮੁੰਨੀ / ਜੋਰ
ਕਿਛ ਤੰਗ ਗੁਜਰ ਖਾਲਸੈ ਕਰੀ। ਬਿਨ ਲੁਟ ਖਾਏ ਕਬ ਪੰਥਹਿ ਸਰੀ।
ਤੈ ਭਾਈ ਗੌਹਰ ਸਿੰਘ ਸੁਨ ਆਯੋ। ਹੁਤੋ ਬੁੱਢੇ ਸਿੰਘ ਜਿਸਕੋ ਜਾਯੋ।੫। ਜਨਮਿਆ

ਦੋਹਰਾ : ਤਿਨ ਤਬ ਲੰਗਰ ਆ ਦਯੋ ਪੰਥਹਿ ਖੂਬ ਰਿਝਾਇ।
ਆਕੀ ਹੁਤੋ ਜੋ ਉਸ ਕੁਲੋਂ ਸੋ ਸਰਾ ਲਯੋ ਕਰਾਇ।੬। ਬਾਗੀ / ਫਰਹਿ
ਫਿਰ ਭਾਈ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਦਈ ਲੰਗਰ ਰਸਤਾ ਸੁ ਪਾਇ। ਰਸਦ
ਅਗੈ ਲਗ ਲਗ ਖਾਲਸੇ ਕਈ ਉੱਦਮ ਦਏ ਕਰਾਇ।੭।

ਚੌਪਈ : ਤਿਮ ਆਇ ਲੰਗਰ ਆਲੈ ਭੀ ਦਯੋ। ਸਾਬ ਫੁਲਾਇਣਾ ਸਭ ਲੈ ਅਯੋ। ਫੂਲ ਦਾ ਵੇਸ਼
ਖੰਡੇ ਪਾਹੁਲ ਹਬ ਨਵਾਬਹਿ ਲਈ। ਭਯੋ ਆਲੋ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸੇ ਪੰਥ ਮਈ।੮।

ਮੁਖਤਾ ਫੌਜ ਭੀ ਉਨ ਹਬ ਆਈ। ਨਿਜ ਕੰਮ ਸਭਨ ਲਏ ਬਨਵਾਈ। ਮੁਫਤ / ਬਣਾ ਲਏ
ਭਾਈਅਨਾ ਰੋਹੀ ਗ੍ਰਾਮ ਬਸਾਯੋ। ਗੌਰਜਿਆਣੋ ਨਾਮ ਧਰਾਯੋ।੯। ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਦੀ ਵੇਸ਼ ਵਿਚੋਂ

੧. ਠੀਕਰੀ ਵਾਲੇ : ਠੀਕਰੀ ਵਾਲਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸੰਗਰੂਰ ਤਹਿਸੀਲ ਬਰਨਾਲਾ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ ਜੋ ਬਰਨਾਲਾ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੈ।
੨. ਗੌਹਰ ਸਿੰਘ : ਗੌਹਰ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਥਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ। ਇਹ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸੇ ਬੁੱਢਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਿਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਦਲ ਨੇ ਸਰਹੰਦ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਉਪਰੰਤ ਗੁਰਬਖਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੌਂਪੀ ਸੀ।
੩. ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ : ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਦੇ ਵੰਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਭਾਈ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਜਿਸ ਦਾ ਰਾਜਾ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਬੜਾ ਪ੍ਰੇਮ ਸੀ।
੪. ਆਲਾ ਸਿੰਘ : ਫੂਲ ਦੇ ਵੰਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਪਟਿਆਲਾ ਰਿਆਸਤ ਦਾ ਬਾਨੀ ਜੋ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ੧੬੯੧ ਈ. ਨੂੰ ਜਨਮਿਆ ਤੇ ੧੭੬੫ ਈ. ਨੂੰ ਕਾਲ ਵੱਸ ਹੋਇਆ।

ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਔਰ ਮੁਲਕ ਮਲ ਲਯੋ। ਆਲੈ ਸਿੰਘ ਭੀ ਬਹੁ ਘਿਰਵਯੋ। ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ
 ਨਾਲ ਹੁਤੇ ਉਸ ਕਈ ਭਿਰਾਇ। ਸਬਹਨ ਕੋ ਭੂਮ ਦਈ ਰੁਕਾਇ।੧੦। ਭਰਾ
 ਆਲੈ ਸਿੰਘ ਬਡ ਵਧਯੋ ਪਸਾਰਾ। ਗਿਰਦ ਘੇਰਯੋ ਉਨ ਸੁਨਾਮ ਹਿਸਾਰਾ।੧੧।

੮੭. ਸਾਖੀ ਖਾਲਸੇ ਪ੍ਰਥਮ ਸਰਹੰਦ ਮਾਰੀ ਕੀ

ਦੋਹਰਾ : ਸਾਖੀ ਸੁਨਹੁ ਸ੍ਰਹੰਦ ਕੀ ਜਿਮ ਸਿੰਘਨ ਪ੍ਰਿਥਮ ਲਈ ਲੂਟ।
 ਹੁਤੇ ਖਾਲੀ ਬਹੁ ਖਰਚ ਤੇ ਲਯਾਏ ਕਰ ਬਡ ਛੂਟ।੧।
 ਮੇਲੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਢੁਕੇ ਸੁਨ ਪੰਥਹਿ ਆਯੋ ਚਾਉ। ਨੇੜੇ / ਖੁਸ਼ੀ
 ਜਿਮ ਤਿਮ ਚਲਿਓ ਚਾਹੀਏ ਐਸੋ ਠਟਿਓ ਭਾਉ।੨।

ਚੌਪਈ : ਚਲੋ ਚਲੋ ਸਭ ਪੰਥ ਉਚਾਰਯੋ। ਕਰੀਏ ਸ਼ਨਾਨ ਇਮ ਮਨ ਮਧ ਧਾਰਯੋ।
 ਤਿਮ ਚਲ ਬਾਤ ਨਵਾਬ ਪਹਿ ਕਹੀ। ਮ੍ਰਵਾਵੇ ਸ਼ਹਿਰ ਕੋਈ ਖਰਚ ਲਈ।੩। ਕੋਈ ਸ਼ਹਿਰ ਲੁਟੋ
 ਲਾਂਭੇ ਸਿੰਘ ਇਮ ਬੋਲਤ ਭਯੋ। ਮਾਰੋ ਸ਼ਹਿਰ ਖੂਨੀ ਜੋ ਅਹਯੋ। ਖੂਨੀ ਸ਼ਹਿਰ, ਸਰਹਿੰਦ
 ਹੁਏ ਘਾਤ ਜਿਤ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ। ਤਿਹ ਪਰ ਕਹਿਓ ਹੱਲਨ ਵਗਾਦੇ।੪। ਹਲ ਚਲਾਓ
 ਕਈ ਕਹੈ ਅਬ ਹੀ ਪੜੇ ਦੋੜੀ। ਕਈ ਕਹੈ ਫੌਜ ਅਤਿ ਹੈ ਥੋੜੀ।
 ਨਬਾਬ ਕਹੀ ਜਕ ਤਕ ਕਯਾ ਕਰੇ। ਉਹਾਂ ਮਾਰਨ ਮਰਨੋ ਖਰੋ।੫। ਜਕੋ ਤਕੀ, ਬਿਜਕ / ਸਹੀ
 ਉਹਾਂ ਸੀਸ ਸਿੰਘ ਜੋ ਕੋਊ ਲਾਵਗੁ। ਮਨ ਇੱਛਤ ਫਲ ਸੋਊ ਪਾਵਗੁ।
 ਉਹਾਂ ਸਰੈਗੇ ਦੋਊ ਕਾਜ। ਮੂਏ ਮੁਕਤ ਜੀਏ ਜੀਵ ਸਾਜ।੬। ਸਾਜਗਾਰ

ਦੋਹਰਾ : ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਬਚਨ ਕਰ ਸਿੰਘ ਥੋੜੇ ਹੀ ਫਤੇ ਪਾਂਹਿ।
 ਉਹਾਂ ਚਲੈਗੇ ਹਲ ਗਧੈ ਦਿਨ ਥੋੜਨ ਕੇ ਮਾਂਹਿ।੭। ਥੋੜਿਆਂ ਦੇ ਹਲ
 ਕਹੀ ਨਬਾਬੈ ਬਾਤ ਇਮ ਤੋ ਪਇਓ ਪੰਥ ਕਰ ਛੂਟ।
 ਪ੍ਰਾਤ ਹੋਤਾ ਸੋ ਜਾ ਵੜੇ ਪਾਈ ਸ਼ਹਿਰ ਮਹਿ ਲੂਟ।੮। ਸਵੇਰ ਸਾਰ

ਚੌਪਈ : ਸਿੰਘ ਹਜਾਰ ਤਹਿ ਪੰਜ ਕੁ ਪੁੱਜੇ। ਉਨੈ ਦਰਵਾਜੇ ਜਾ ਪੰਜ ਮੁੰਜੇ। ਮੱਲ ਲਏ, ਲੁਟੋ
 ਤੁਰਕ ਲਭਯੋ ਦਯੋ ਸਿੰਘਨ ਮਾਰ। ਲਏ ਹਿੰਦੂਅਨ ਕੇ ਜੇਵਰ ਉਤਾਰ।੯।
 ਚਾਂਦੀ ਸੁਇਨੋ ਐ ਭਲ ਚੀਜ਼। ਲਈ ਦੇਖ ਚੰਗ ਚੱਕਨ ਕੀਜ਼।
 ਦੁਇਕ ਪਹਰ ਤਿਨ ਲੂਟ ਮਚਾਈ। ਭਏ ਭੂਖੇ ਚਕ ਖਾਈ ਮਿਠਾਈ।੧੦।
 ਚਕਨੋ ਜੋਗੀ ਦਰਬ ਉਠਾਈ। ਘੋੜੇ ਲਭਯ ਸੋਊ ਲਯੋ ਲਦਾਈ।
 ਮੁੜ ਦੋੜੇ ਸਿੰਘ ਤਿਤ ਹੀ ਰਾਹਿ। ਤੋ ਠੀਕਰੀ ਵਾਰੋ ਪਹੁੰਚੇ ਜਾਇ।੧੧। ਠੀਕਰੀ ਵਾਲੇ
 ਵੜ ਮਾਲਵੇ ਫਿਰ ਘੋੜੇ ਲਏ। ਕਿਤੇ ਮੁਲਕ ਤਿਹ ਨਜ਼ਰ ਆਏ।
 ਖਰਚ ਖਾਲਸੇ ਕੇ ਭਯੋ ਪੱਲੇ। ਸਰੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਬਿਨ ਕਿਮ ਚੱਲੇ।੧੨। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪਹੁੰਚੇ ਬਿਨ ਨਹੀ ਸਰਦਾ

ਦੋਹਰਾ : ਮੇਲੋ ਆਇਓ ਢਿਗ ਜੋਊ ਤਬ ਪੰਥ ਭਯੋ ਤਿਆਰ।
 ਮਰਨੋ ਟਰਤੇ ਥੇ ਨਹੀ ਗਿਣਨ ਜਿੱਤਨੋ ਹਾਰ।੧੩। ਟਲੇ / ਹਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਜਿੱਤ ਗਿਣਦੇ ਸਨ

੧. ਇਸ ਛੰਦ ਦਾ ਇਕੋ ਬੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।

ਚੌਪਈ : ਖਬਰ ਮਲਵੱਯਨ ਜਬ ਸੁਨ ਪਾਈ। ਆਨ ਪੰਥ ਕੋ ਦਈ ਵਧਾਈ।
ਜੁਦੇ ਜੁਦੇ ਦਏ ਸਭਹਨ ਘੋੜੇ। ਚੜ੍ਹਤ ਪੰਥ ਹਥ ਆਗੈ ਜੋੜੇ।੧੪।
ਆਗੇ ਬਧਯੋ ਪੰਥ ਸਿਉਂ ਰਾਹਿ। ਕਰ ਮੇਲੋ ਆਯੋ ਹਮ ਪਾਹਿ। ਸਾਭੇ ਪਾਸ
ਜੋ ਹਮ ਪਰ ਤੁਰਕ ਪਾਵਹਿ ਜੋਰ। ਖਬਰ ਲੀਓ ਹਮ ਆਨ ਬਹੋਰਾ।੧੫। ਮੁੜ ਕੇ ਮੱਦਦ ਲਈ ਬਹੁੜੇ
ਕਹਿਓ ਪੰਥ ਹਮ ਐਹੈ ਧਾਇਆ। ਘੱਲਿਓ ਚਿਠੀ ਹਲਕਾਰੈ ਪਾਇ। ਧਾਵਾ ਕਰਕੇ / ਹਰਕਾਰਾ
ਚੜ੍ਹਯੋ ਖਾਲਸੇ ਕਰ ਅਰਦਾਸ। ਕਰੈ ਕੰਮ ਪੰਥ ਸਤਿਗੁਰ ਆਪ।੧੬।
ਚੜ੍ਹ ਖਾਲਸੇ ਤੁਰ ਲੰਘਯੋ ਦਰਯਾਇ। ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪਹੁੰਚੇ ਆਇ।
ਅਗੇ ਤੁਰਕਨ ਦਯੋ ਤਲਾਵਾ ਬਿਗਾਰਾ। ਚਿਣੇ ਬੁੰਗੇ ਸਭ ਦੀਨੇ ਡਾਰਾ।੧੭।
ਸਰੋਵਰ / ਭਰਿਸ਼ਟ / ਭੋਗ ਦਿੱਤੇ

ਦੋਹਰਾ : ਹੱਡ ਲਿੱਦਾ ਘੱਤ ਤਾਲ ਮਧ ਖੇਤੀ ਦਈ ਬਿਜਾਇ। ਘੱਜਿਆ ਦੀ ਲਿੱਦ
ਸੋ ਖਾਲਸੈ ਜਾ ਕੱਢ ਸੁਟਯੋ ਲੀਨੋ ਖੂਬ ਬਨਵਾਇ।੧੮।

ਝੂਲਣਾ : ਨਿਕਲ ਖੱਡ ਖੁਡੱਲ ਤੇ ਖਾਲਸੈ ਜੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਮੇਲੋ ਤੋ ਜ਼ਰੂਰ ਲਾਇਣਾ।
ਤਿਹ ਨ੍ਹਾਇ ਚਿਨਾਇਕੇ ਬੁੰਗੇ ਬੈਠੇ ਤੋ ਅਕਾਲ ਬੁੰਗੇ ਮਤੋ ਸਭ ਮਤਾਇਣਾ। ਮਤਾ ਪਕਾਉਣਾ
ਕਿਸੈ ਦੁਸ਼ਟ ਕੋ ਦੌੜਕੈ ਲੁਟ ਲਯਾਵੈਂ ਤੋ ਬੈਠ ਬੁੰਗਨ ਮਧ ਖੂਬ ਖਾਵਣਾ।
ਤੁਰਕ ਘਣੇ ਆਵੈਂ ਸਿੰਘ ਭੱਜ ਜਾਵੈਂ ਇਮੈ ਹੋਣ ਬਾਧਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਭਾਵਣਾ।੧੯।

ਦੋਹਰਾ : ਦੀਪ ਮਾਲਾ ਮੇਲੋ ਕਰੇ ਦਿਨ ਰਹੇ ਕੁਛਕ ਸੁਖ ਪਾਇ। ਦੀਪਮਾਲਾ, ਦੀਵਾਲੀ
ਤੁਰਕਨ ਫੌਜਹਿ ਬਹੁ ਅਈ ਸਿੰਘ ਤੁਰੇ ਜਿਤੈ ਕਿਤ ਦਾਇ।੨੦।

੮੮. ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਈ

ਦੋਹਰਾ : ਅਬਹਿ ਹਕੀਕਤਾ ਮੈਂ ਕਹੋਂ ਸੁਨੋਂ ਸੰਤ ਲਾਇ ਪ੍ਰੀਤ। ਸੱਚਾਈ
ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਖ ਸਿੱਖੀ ਮਹਾਂ ਸ਼ਹੀਦੀ ਲੀਤਾ।੧। ਲਈ, ਲੀਤੀ

ਚੌਪਈ : ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਥੋ ਸੰਤ ਸੁਜਾਨ। ਜਤੀ ਸਤੀ ਔ ਧਯਾਨੀ ਮਾਨ।
ਹਠੀ ਤਪੀ ਔ ਮਤ ਕੋ ਪੂਰੇ। ਸਹਨ ਸ਼ੀਲ ਔ ਦਿਲ ਕੋ ਸੂਰੇ।੨।
ਕਰਮੀ ਧਰਮੀ ਭਗਤਿ ਗਿਆਨੀ। ਸਤਿਗੁਰ ਬਚਨਨ ਪਰ ਮਤਿ ਠਾਨੀ।
ਹੁਤ ਸਤਿਗੁਰ ਸੋ ਰਹਿਤ ਹਜ਼ੂਰ। ਤਿਸ ਕਰ ਭਯੋ ਸੁ ਗੁਰਮਤ ਪੂਰਾ।੩। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ / ਪੂਰਾ
ਉਨ ਸਤਿਗੁਰ ਕਛੁ ਜੂਠੇ ਖਯੋ। ਤਾਂਤੇ ਹਠੀਆ ਅੜੀਆ ਭਯੋ।
ਸਿੱਖਨ ਕੋ ਸੋ ਸਿੱਖੀ ਦਿੜਾਵੈ। ਸਿਖੀਓ ਚੁਕੈ ਤਿਸ ਤਨਖਾਹਾ ਲਾਵੈ।੪। ਭੁੱਲ ਚੁੱਕ / ਧਾਰਮਿਕ ਸਜਾ
ਬੀਜ ਬੀਜੇ ਵਹਿ ਗੁਰਮਤ ਲਾਵੈ। ਚਾਰ ਬਰਨ ਕੋ ਸਿਖੀ ਦਿੜਾਵੈ।
ਕਰ ਸਾਖੀ ਬਹੁ ਸਿਖਨ ਸੁਨਾਵੈ। ਕਛੁ ਗੁਰ ਕਹੀ ਕਛੁ ਮਨ ਤੇ ਲਾਵੈ।੫। ਮਨੋਂ ਜੋੜ ਕੇ

ਦੋਹਰਾ : ਮਾਤਾ ਭੇਜਯੋ ਤਿਸੈ ਕੋ ਦਿਲੀ ਤੇ ਸਮਝਾਇ। ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ
ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਚੜ੍ਹਤੀ ਚੜੈ ਸਿੱਖਨ ਜਾਹਿ ਖੁਵਾਇ।੬। ਚੜ੍ਹਾਵਾ

ਚੌਪਈ : ਤਿਸਨੇ ਆਇ ਬੰਦੋਬਸਤ ਕੀਆ। ਮਾਤਾ ਚੜਾਵਾ ਖਾਲਸੇ ਬਖਸ਼ੀਆ। ਮਾਲਸੇ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ਿਆ
ਆਗੇ ਚੜਾਵੇ ਪਟਨੇ ਜਾਵੈ। ਮਾਤਾ ਕਹਣੇ ਤੇ ਈਹਾਂ ਆਵੈ। ੭। ਪਟਨਾ ਸਹਿਰ

ਸਤਿਗੁਰ ਖੁਸ਼ੀ ਥੀ ਖਾਲਸੇ ਭਈ। ਸੋਊ ਮਾਤਾ ਸੁਨ ਸਿੰਘਨ ਦਈ।
ਸਤਿਗੁਰ ਕਹਯੋ ਥੋ ਹਮ ਸਿੰਘ ਪਯਾਰੇ। ਪੁਤ੍ਰ ਪੋਤਰੇ ਏਈ ਹਮਾਰੇ। ੮।

ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ

ਸਵੈਯਾ : ਦਾਨ ਦੀਯੋ ਇਨ ਹੀ ਕੇ ਭਲੇ ਅਰ ਔਰ ਕੇ ਦਾਨ ਨ ਲਾਗਤ ਨੀਕੇ। ਚੰਗਾ

ਚੌਪਈ : ਪੁਜਾਰਨ ਸਿਰ ਬਡੇ ਪੁਜਾਰੀ। ਹੁਤ ਸਤਿਗੁਰ ਘਰ ਬਡ ਇਤਬਾਰੀ।
ਅਕਾਲ ਬੁੰਗੇ ਕੇ ਤਖਤ ਸੁ ਬੈਠੇ। ਖਤਾਦਾਰਾ ਕੇ ਕੰਨ ਸੁ ਐਠੇ। ੯। ਗਲਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ / ਕੰਨ ਖਿੰਚਦਾ

ਦੋਹਰਾ : ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਕਿਛ ਦਿਲ ਅਈ ਬੀੜ ਗ੍ਰੰਥ ਦਈ ਹਲਾਇ। ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਆਈ
ਤਬ ਸਿਖ ਸੰਗਤ ਬਚਾ ਕਹਯੋ ਹੋਗੁ ਬੰਦ ਬੰਦਾ ਤੁਝੇ ਤੁੜਾਇ। ੧੦। ਬੋਲ, ਬਚਨ / ਅੰਗ ਅੰਗ

ਚੌਪਈ : ਜਿਮ ਗੁਰ ਗ੍ਰੰਥ ਬੰਦ ਬੰਦ ਹਿਲਾਯਾ। ਤਿਮ ਤੁਮ ਬੰਦ ਬੰਦ ਹੋਗ ਕਟਾਯਾ।
ਸਿਖ ਸੰਗਤ ਇਮ ਦੀਨੋ ਸ੍ਰਾਪ। ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਸੋ ਲਾਗਯੋ ਪਾਪ। ੧੧।
ਤਬ ਹੀ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਯੋ ਸੁਨ ਲਈ। ਸੁਨਤ ਬਚਨ ਤਿਸ ਚਿੰਤਾ ਪਈ।
ਸੰਗਤ ਬਚਨ ਸੁ ਖਾਲੀ ਨਾਂਹੀ। ਸੱਤਿ ਬਚਨ ਇਹ ਹਮ ਸਿਰ ਆਹੀ। ੧੨।
ਜੋੜ ਹਾਥ ਸੋ ਤੁਰਤ ਖਲੋਯੋ। ਕਰਹੁ ਅਨੁਗ੍ਰਹਾ ਜੁ ਹਮ ਸੇ ਹੋਯੋ। ਕ੍ਰਿਪਾ, ਸਿਰ
ਗੁਰ ਸੰਗਤਿ ਸੰਗਤ ਗੁਰ ਆਹੀ। ਗੁਰ ਸੰਗਤ ਮੈਂ ਭੇਦ ਕਛੁ ਨਾਂਹੀ। ੧੩।
ਸੰਗਤ ਬਚਨ ਹਮਹਿ ਸਿਰ ਧਰਯੋ। ਸੋ ਮੈਂ ਚਹਯੋ ਅਬ ਬਰਾ ਕਰਯੋ। ਮੰਨ ਲਿਆ / ਵਰ ਦਿਓ
ਮੋਰੀ ਸਿੱਖੀ ਸਾਬਤ ਰਹੈ। ਬੰਦ ਬੰਦ ਕਾਟਤ ਨਹਿ ਦੁਖ ਅਹੈ। ੧੪।
ਸਿੱਖੀ ਮੈਂ ਕਿਛੁ ਭੰਗ ਨ ਪਵੈ। ਦੇਹ ਸੀਸ ਤੁਰਕਨ ਸਿਰ ਭਵੈ। ਲੱਗੇ
ਦੇਹ ਕਟਨ ਮੈਂ ਸੰਸ ਨ ਮਾਨੋਂ। ਸਿਖੀ ਰਹੈ ਮੈਂ ਬਡ ਸੁਖ ਜਾਨੋਂ। ੧੫।

ਦੋਹਰਾ : ਦੇਹੀ ਕਿਸ ਕੀ ਬਾਪਰੀ ਸਿਖੀ ਜਿ ਸਾਬਤ ਹੋਇ। ਵਿਚਾਰੀ
ਦੇਹ ਤੋ ਆਵਣ ਜਾਣ ਹੈ ਸਿਖੀ ਲਭੈ ਕਬ ਕੋਇ। ੧੬।

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਸਿੱਖਨ ਸੋਊ ਮੰਨ ਲਈ। ਸਿਖਨ ਸਿਖ ਪੰਜਨ ਆਗਯਾ ਕਈ। ਪੰਜ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ
ਸਿੱਖੀ ਸਾਬਤ ਸਿੱਖ ਕੀ ਰਹੈ। ਕਰ ਅਰਦਾਸ ਸਿਖਨ ਦੀਓ ਕਹੈ। ੧੭।

੧. ਇਹ ਬੰਦ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਰਚਿਤ ਸਵੱਈਏ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ।

੨. ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਰਵਾਇਤ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀ ਤਰਤੀਬ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰ ਕੇ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਰਚਨਾਕਾਰਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਤਰਤੀਬ ਦੇ ਕੇ ਇਕ ਬੀੜ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਈ ਸੀ। ਭੰਗੂ ਜੀ ਇਥੇ ਏਸੇ ਘਟਨਾ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਦੋਹਰਾ : ਯੈਂ ਸਿੱਖਨ ਦਈ ਅਰਦਾਸ ਕਰ ਤਉ ਭਏ ਕੰਮ ਸਿਖ ਰਾਸਾ । ਸੁੱਖ, ਠੀਕ
 ਤੋਂ ਫਿਰ ਮਨ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਕੇ ਵੈਸੈ ਭਯੋ ਹੁਲਾਸਾ ।੧੮। ਖੁਸ਼ੀ
 ਕਈ ਬਰਸ ਬੀਤਤ ਭਏ ਸਮੇਂ ਪਹੁੰਚਿਓ ਆਇ।
 ਮੇਲਾ ਦੁਆਲੀ ਕੋ ਲਗਯੋ ਤੁਰਕਨ ਤੇ ਅਖਵਾਇ ।੧੯। ਦੀਪਮਾਲਾ, ਦੀਵਾਲੀ

ਚੌਪਈ : ਦੁਆਲੀ ਕੋ ਥੋ ਮੇਲਾ ਲਾਯਾ। ਤੁਰਕਨ ਨੇ ਥੋ ਟਕਾ ਚੁਕਾਯਾ। ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਰਕਮ ਲੈਣੀ ਮੰਨ ਲਈ
 ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪੱਯਾ ਠਹਿਰਾਯਾ। ਟਕਿਅਨ ਖਾਤਰ ਤਿਨ ਦਰੋਗਾ ਬਹਾਯਾ ।੨੦। ਮੁਗਲ ਅਧਿਕਾਰੀ
 ਨਬਾਬ ਕਹਯੋ ਤੁਮ ਮਤ ਚਿਤ ਡਰੋ। ਦਸ ਦਿਨ ਮੇਲਾ ਅਬ ਤੁਮ ਭਰੋ। ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਸੂਬੇਦਾਰ
 ਸਭੀ ਖਾਲਸੇ ਚਿਠੇ ਫਿਰਾਏ। ਆਇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਡੇਰੇ ਲਾਇ ।੨੧। ਚਿੱਠੀਆਂ ਭੇਜੀਆਂ
 ਤਬ ਨਿਬਾਬ ਕੰਨ ਲੱਖੂ ਪਾਈ। ਸਿੰਘ ਜਾਤ ਫਿਰ ਕਰੈਂ ਦੰਗਾਈ। ਦੰਗਾ ਫਸਾਦ
 ਤਬ ਨਬਾਬ ਨੇ ਫੌਜ ਚੜ੍ਹਾਈ। ਦਿਵਾਨ ਲੱਖੂ ਕੇ ਗੈਲੋ ਲਾਈ ।੨੨। ਪਿੱਛੇ, ਸਾਬ
 ਤਬ ਲੱਖੂ ਕੋ ਖਾਂ ਨੇ ਕਹਯੋ। ਰਾਮ ਤੀਰਥ ਜਾਇ ਡੇਰਾ ਲਹਯੋ।
 ਬਿਨ ਉਨ ਛੇੜਨ ਸਿੰਘ ਨ ਛਿੜਯੋ। ਫੌਜ ਪੜੀ ਤੇ ਰਹੂਗੁ ਦਬਯੋ ।੨੩। ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਛੇੜੀ
 ਕਰੂਗੁ ਨ ਕੋਊ ਤੱਈ ਵਾਇ। ਇਮ ਕਰ ਦਯੋ ਲੱਖੂ ਸਮਝਾਇ। ਉੱਥੇ ਕੋਈ ਵਧੀਕੀ ਨਾ ਕਰੇ
 ਹੋਣਹਾਰ ਸਗਵਾਂ ਬਨੀ ਆਇ। ਕੌਣ ਸਕੇ ਪੰਥ ਬਚਨ ਟਲਾਇ ।੨੪। ਕਿਸਮਤ / ਪ੍ਰਤੱਖ

ਦੋਹਰਾ : ਦੁਵੱਲੋ ਫੌਜੈਂ ਜਬ ਜੁੜੈਂ ਸੁੱਖ ਕਹਾਂ ਤਬ ਹੋਇ। ਦੋ ਪਾਸਿਓ
 ਸਮੇਂ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਆ ਪੁਜੇ ਖਾਨ ਅਕਲ ਦਈ ਖੋਇ ।੨੫।

ਚੌਪਈ : ਨਿਬਾਬ ਅਕਲ ਯੈਂ ਗਈ ਬਿਕਾਈ। ਬਰੂਦ ਅਗਨ ਸੋਂ ਚਹੈ ਮਿਲਾਈ। ਵੇਚ ਦਿੱਤੀ
 ਸ਼ਾਹਿ ਦੋਇ ਅੰ ਮਸਤ ਸਿੰਘ ਦੋਇ। ਹੋਏ ਇਕੱਤ੍ਰ ਕਬ ਸੁਖ ਹੋਇ ।੨੬। ਦੋ ਮਸਤ ਜਵਾਨ ਖੋਰ
 ਸਿੰਘਨ ਫੌਜ ਸੁਨੀ ਜਬ ਆਈ। ਤੋਂ ਸਿੰਘਨ ਦਿਲ ਔਰ ਬਿਹਾਈ। ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਆਈ
 ਹਮਕੋ ਮਾਰਨ ਫੌਜ ਸੁ ਆਈ। ਸਲੂਕਾ ਇਨ੍ਹੈਂ ਕੋ ਹਮ ਕਬ ਭਾਈ ।੨੭। ਸੁਲੂ, ਮੇਲ-ਜੋਲ
 ਆਪ ਆਪਣੇ ਜਾਤ ਸੁ ਭਏ। ਕਿਛ ਨਾਤੇ ਕਿਛ ਬਿਨ ਹੀ ਨੁਏ। ਕੁੱਝ ਬਿਨਾਂ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦੇ ਮੁੜੇ
 ਨਹਿੰ ਦਰੋਗੈ ਕੋ ਟਕੇ ਸੁ ਆਏ। ਹੋਵਨਹਾਰ ਸੁ ਹੋਨੀ ਭਾਏ ।੨੮।
 ਸੰਗਤ ਕਹਯੋ ਦਿਨ ਆਯੋ ਸੋਈ। ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਸਿਰ ਹੋਨੀ ਜੋਈ।
 ਸਮਝ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਮਨ ਮੈਂ ਬਹਯੋ। ਕਈ ਸਿੰਘ ਉਨ ਸਾਬ ਨਿਰਬਹਯੋ ।੨੯।

ਦੋਹਰਾ : ਪੈਸੋ ਪੂਰੇ ਨਹਿੰ ਭਯੋ ਤੁਰਕਨ ਆਮਦ ਜਾਨਾ। ਰਕਮ / ਤੁਰਕਾਂ ਦੀ ਫੌਜ ਆਉਣ ਕਰਕੇ
 ਦੰਗੋ ਫੰਗੋ ਭੀ ਭਯੋ ਪਹੁੰਚਯੋ ਸਮੇਂ ਸੁ ਆਨ ।੩੦। ਦੰਗਾ ਫਸਾਦ

੧. ਲੱਖੂ : ਲਖਪਤ ਰਾਇ, ਕਲਾਨੌਰ ਦਾ ਖੱਤਰੀ ਜੋ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਯਹਿਯਾ ਖਾਨ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਈ ਜਸਪਤ ਰਾਇ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਪੱਕਾ ਵੈਰੀ ਬਣ ਗਿਆ। ਇਸ ਦੇ ਕਾਰਣ ਛੋਟੇ ਘੱਲੂਘਾਰੇ ਵਿੱਚ ਪੰਥ ਦਾ ਬੜਾ ਜਾਨੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਲਖਪਤ ਰਾਇ ਨੂੰ ਦੀਵਾਨ ਕੌੜਾ ਮੱਲ ਨੇ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਅੰਤ ਬੜੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਨਾਲ ੧੭੪੮ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ।
 ੨. ਰਾਮ ਤੀਰਥ : ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਪੱਛਮ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ੮ ਕੁ ਮੀਲ ਦੀ ਦੂਰੀ ਉੱਤੇ ਸਥਿਤ ਇਕ ਪੁਰਾਤਨ ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਾਨ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦਰ ਦੀ ਪਤਨੀ ਸੀਤਾ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਲਵ ਤੇ ਕੁਸ਼ ਨਾਲ ਏਥੇ ਰਹੀ ਸੀ।

ਸਿੰਘ ਸੁ ਦੰਗਯੋਂ ਕਥ ਟਲੈ ਜਿਨ ਕੀ ਆਦਤ ਦੰਗ।
ਹੋਵੈ ਪ੍ਰਸੰਨ ਏਹ ਕਰਤ ਹੀ ਆਦਿਹਾ ਦੰਗ ਐ ਜੰਗ।੩੧।

ਆਦਿ ਤੋਂ

ਚੌਪਈ : ਯੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਲੱਖੁ ਆਯੋ। ਉਹਾਂ ਸਿੰਘ ਜੋ ਕੋਊ ਉਨ ਪਾਯੋਂ।
ਦੰਗੈ ਫੰਗੈ ਸੋ ਸੋ ਫੜ ਲਯੋ। ਫੜ ਆਗੈ ਨਿਬਾਬ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚਯੋ।੩੨।
ਹੁਤੇ ਸਿੰਘਨ ਮੈਂ ਜੋ ਨਾਮਦਾਰਾ। ਸੋ ਫੜ ਲੀਏ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਨਾਰਾ।
ਐਸੇ ਫੇਰ ਸਮੈਂ ਕੋ ਆਯੋ। ਔਰ ਤਕਤ ਤਹਿ ਔਰੋ ਭਯੋ।੩੩।
ਸੋਊ ਨਿਬਾਬ ਕੈ ਅਗੈ ਖੜਾਏ। ਨਬਾਬ ਕਾਜੀਆਂ ਦੀਓ ਭਖਾਏ।
ਨਬਾਬ ਕਹਯੋ ਹਮ ਪੈਸੇ ਦੇਹੁ। ਔਰ ਸਿੰਘਨ ਕਹਯੋ ਜ਼ਾਮਨ ਲੇਹੁ।੩੪।
ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਭੀ ਮੰਨਣ ਬੇ ਆਏ। ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਸੋ ਦਏ ਹਟਾਏ।
ਹਮ ਪੈ ਟਕੇ ਅਬੈ ਸੋ ਨਾਂਗੀ। ਟਕੇ ਨ ਦੇਣੇ ਹਮਨੇ ਕਦਾਂਹੀ।੩੫।
ਕਹਯੋ ਵੇਲਾ ਹੈ ਹਮ ਰਾਸੋ ਆਯਾ। ਬਚਨ ਸਿਖਨ ਮੈਂ ਚਹੋਂ ਉਤਰਾਯਾ।
ਮੈਂ ਬੰਦ ਬੰਦ ਅਬ ਚਹੋਂ ਕਟਾਯਾ। ਇਮ ਕਹਿਕੈ ਉਨ ਇਮੈ ਅਲਾਯਾ।੩੬।
ਅਬ ਪੈਸੇ ਹਮ ਪੈ ਕਛੁ ਨਾਹੀਂ। ਲੈ ਜਾਨ ਹਮਾਰੀ ਨਗਦੀ ਮਾਹੀਂ।
ਸ਼ਹਰ ਲੋਕ ਆ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ। ਲੈ ਕੇ ਪੈਸੇ ਆਨ ਖਲੋਏ।੩੭।

ਮਿਲਿਆ

ਪ੍ਰਸਿੱਧ / ਨਾਲ

ਹੋਰ ਦੀ ਹੋਰ ਹੋ ਗਈ

ਖੜੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ / ਭਖਾ ਦਿੱਤਾ

ਜ਼ਮਾਨਤ ਲੈ ਲਓ

ਕਦੇ ਵੀ

ਠੀਕ

ਕਿਹਾ, ਬੋਲਿਆ

ਨਕਦੀ ਵਿੱਚ, ਰਕਮ ਦੇ ਬਦਲੇ

ਦੋਹਰਾ : ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਸੋ ਲਖ ਸਮੋ ਹੁਈ ਬਾਤ ਦਏ ਤੋੜਾ।
ਸਿੱਖਨ ਬਚਨ ਸੁ ਕਿਮ ਟਲੈਂ ਕਰੈਂ ਜਤਨ ਜੁ ਕਰੋੜ।੩੮।

ਸਮਾਂ ਵੇਖ ਕੇ / ਗੱਲਬਾਤ ਤੋੜ ਦਿੱਤੀ

ਚੌਪਈ : ਨਬਾਬ ਮਨੈਂ ਬਹੁ ਕ੍ਰੋਧੋ ਆਯਾ। ਹੋਣ ਸ੍ਰਾਪ ਨੈਂ ਸਮੋਂ ਪੁਜਾਯਾ।
ਕਾਜੀ ਮੁੱਲਾਂ ਲਏ ਬੁਲਾਇ। ਪੁਛਯੋ ਉਨ ਕੋ ਪਾਸ ਬਹਾਇ।੩੯।
ਖਾਨ ਕਹਯੋ ਹੋਹ ਮੁੱਸਲਮਾਨ। ਤਦ ਛੋਡੈਂਗੇ ਤੁਮਰੀ ਜਾਨ।
ਸਿੰਘਨ ਕਹਯੋ ਹਮ ਸਿਦਕ ਨ ਹਾਰੈਂ। ਕਈ ਜਨਮ ਪਰ ਸਿਦਕ ਸੁ ਗਾਰੈਂ।੪੦।
ਸਿੰਘਨ ਮਾਰਨ ਕੀ ਬਿਧਾ ਕਹੋ। ਕੁਰਾਨ ਕਿਤਾਬਨ ਲਖਯੋ ਜਿਮ ਸਹੋ।
ਤਬ ਕਾਜੀ ਨੇ ਜਿਮ ਹੀ ਕਹਯੋ। ਤਿਵੈਂ ਮੁਫਤਾ ਨੇ ਫਤਵਾ ਦਯੋ।੪੧।
ਬੰਦ ਬੰਦ ਜੁਦੋ ਸਿੰਘ ਮਨੀ ਕਰਾਵੈ। ਇਮ ਕਰ ਚਹੀਯਤ ਜਗਤ ਦਿਖਾਵੈ।
ਹੋਨੀ ਸੀ ਸੋ ਉਨ ਮੁਖ ਬੋਲੀ। ਉਨ ਮੁਖ ਭੀ ਸ੍ਰਾਪ ਕੁੰਜੀ ਬੋਲੀ।੪੨।

ਵਕਤ ਆ ਪਹੁੰਚਿਆ

ਸਿਦਕ ਕਿਉਂ ਗਵਾਈਏ

ਵਿਉਤ, ਤਰੀਕਾ / ਜਿਵੇਂ ਠੀਕ ਹੈ

ਮੁਫਤੀ, ਜੱਜ / ਫੈਸਲਾ

ਸਰਾਪ ਉਸਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਬੋਲਿਆ

ਦੋਹਰਾ : ਉਨ ਕੀ ਕਿਤਾਬਨਾ ਤੋ ਤਬੈ ਨਿਕਸਯੋ ਸੋਊ ਵਾਕ।
ਵਾਕ ਸਿੱਖਨ ਕੋ ਨਹਿ ਮਿਟੈ ਮੈਟੈ ਉਡੈ ਤਿਸ ਖਾਕ।੪੩।

ਬਹੁ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਨਬਾਬ ਨੋਂ ਯੋਂ ਫਰਮਾਯੋ। ਬੰਦ ਬੰਦ ਅਬ ਜੁਦਾ ਕਰਾਯੋ।
ਚੰਡਾਲਨਾ ਸਿੰਘ ਤੁਰਤ ਫੜਾਯਾ। ਨਿਖਾਸ ਚੌਕਾ ਕੇ ਵਿੱਚ ਬਹਾਯਾ।੪੪।

ਨ

ਚੰਡਾਲਾਂ ਨੂੰ

੧. ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਛੰਦ ਅਧੁਰਾ ਹੈ।

੨. ਨਿਖਾਸ ਚੌਕ : ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਘੋੜਾ ਮੰਡੀ ਦਾ ਚੌਕ ਜਿੱਥੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਤਸੀਹੇ ਦੇ ਕੇ ਬੇਦਰਦੀ ਨਾਲ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੌਤ ਦੀਆਂ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦਿੰਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਸਥਾਨ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦ ਗੰਜ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਗਿਆ।

- ਚੰਡਾਲ ਬੰਦ ਤਬ ਚਾਰ ਬਤਾਏ। ਬਾਹਾਂ ਟੰਗਾਂ ਕਰੋਂ ਜੁਦਾਏ। ਵੱਖ
 ਤਬਹਿ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਉਨ ਸੋਂ ਕਹੀ। ਤੁਮ ਬੰਦ ਬੰਦ ਕੋ ਜਾਨਤ ਨਹੀਂ। ੪੫।
 ਮੈਂ ਬੰਦ ਬੰਦ ਨਿਜ ਦਿਓਂ ਬਤਾਈਂ। ਤਿਮੈਂ ਤਿਮੈਂ ਤੂੰ ਛੁਰੀ ਚਲਾਈਂ।
 ਪਹਿਲੇ ਉਂਗਲੀਓਂ ਪੋਟੇ ਕਟਾਏ। ਫਿਰ ਮਧ ਗੰਢੋਂ ਬੰਦ ਛੁਡਾਏ। ੪੬। ਸੱਤ
 ਫਿਰ ਉਂਗਲੀ ਤਿਈਂ ਵਾਰ ਕਟਾਈ। ਫਿਰ ਪੌਚੇਂ ਸੁ ਬੀਣੀਂ ਛੁਡਾਈ। ਤੀਜੀ / ਗੁੱਟ / ਵੀਣੀ
 ਚੰਡਾਲ ਚਾਹੇ ਫਿਰ ਮੋਢਿਯੋਂ ਲਹਾਈ। ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦਈ ਕੂਹਨੀ ਅੜਾਈ। ੪੭।
 ਕੂਹਣੀ ਕਟਾਇ ਫਿਰ ਮੋਢਯੋਂ ਲਹਾਈ। ਸੱਜੀ ਕਟਾਇ ਫਿਰ ਖੱਬੀ ਫੜਾਈ।
 ਤਿਮ ਹੀ ਪੋਟਯੋਂ ਬੰਦ ਕਟਾਯੋਂ। ਗਠ ਗਠ ਉਂਗਲ ਗੁਠੋਂ ਬਢਾਯੋਂ। ੪੮। ਗੰਢ ਗੰਢ ਤੋਂ / ਅੰਗੂਠਾ / ਵਢਾਇਆ
- ਦੋਹਰਾ : ਸੱਜੀ ਜਿਮ ਖੱਬੀ ਕਟੀ ਤੋਂ ਦੀਨੋ ਚਰਨੋ ਚਲਾਇ। ਪੈਰ
 ਤਿਮ ਪੋਟੇ ਪੈਰਨ ਕਟੇ ਤਿਨ ਗਲਮੋ ਗੋਡੇ ਕਟਾਇ। ੪੯। ਗਿੱਟੇ
- ਚੌਪਈ : ਤਬ ਇਕ ਦੇਖਯੋ ਸੱਯਦ ਤਮਾਸ਼ਾ। ਪਿਖਾ ਚਰਿਤ੍ਰ ਬਢ ਗਯੋ ਸਾਸਾ। ਵੇਖ ਕੇ / ਸੋਸਾ, ਚਿੰਤਾ
 ਜੋ ਇਸ ਮੁਖ ਤੇ ਨਿਕਸੇ ਵਾਕ। ਜਾਵਗੁ ਸੱਤ ਵਲਾਇਤ ਤਾਕਾ। ੫੦। ਤਕ
 ਇਕ ਪੰਧਲੀਂ ਬੋ ਸਿੱਧ ਕਹਾਯੋ। ਤਿਸ ਕੋ ਚੇਲਾ ਕਿਛਕੁ ਅਕਾਯੋ। ਕਿਸੇ ਸਿੱਧ ਦਾ ਨਾਮ
 ਏਕ ਪਟਨ ਪੁਰ ਨਿਕਸਯੋ ਬੋਲ। ਅਠਾਰਾਂ ਗਰਕ ਗਏ ਇਕ ਤੋਲ। ੫੧।
 ਪੂ ਤੇਗਨ ਤਿਨ ਮਿਆਨੋ ਨਿਕਾਰੀਂ। ਮਾਰ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਗੀਵਾ ਉਤਾਰੀ। ਕੱਚੀ, ਨਿਕਾਲੀ / ਗਲਾ, ਗਰਦਨ
 ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੁਖ ਗੁਰ ਪੜ੍ਹਤੋ ਬਾਨੀ। ਨਹਿ ਕੁਛ ਪੀੜ ਦੇਹ ਉਨ ਜਾਨੀ। ੫੨।
 ਬਿਦੇਹ ਰੂਪ ਬੋ ਸਿੰਘ ਜੀ ਧਾਰਯੋ। ਮੁਖ ਸੋਂ ਸ਼ਬਦ ਬਿਦੇਹ ਉਚਾਰਯੋ। ਦੇਹ ਰਹਿਤ (ਮੁਕਤੀ)
 ਪਾਠ ਸੁਖਮਨੀ ਮੁਖੋਂ ਉਚਰੈ। ਨਹ ਕਿਛੁ ਜਨਮੈ ਨਹਿ ਕਿਛੁ ਮਰੈ। ੫੩।
- ਦੋਹਰਾ : ਮਰਨ ਸਭਨ ਕੇ ਸੀਸ ਪੈ ਸੁਫਲਾ ਮਰਨ ਹੈ ਤਾਹਿ। ਸਫਲ
 ਤਨਕ ਬਿਖੈ ਤਨ ਕੋ ਤਜੈ ਪੀਯਾ ਸੋਂ ਪ੍ਰੀਤ ਬਨਾਹਿ। ੫੪। ਪਲ ਫਿਨ ਵਿੱਚ / ਪ੍ਰੀਤਮ ਪਿਆਰਾ
 ਕਬੀਰ ਜਿਸੁ ਮਰਨੇ ਤੇ ਜਗੁ ਡਰੈ ਮੇਰੇ ਮਨਿ ਆਨੰਦਾ। ਅਨੰਤ ਸੁਖ
 ਮਰਨੇ ਹੀ ਤੇ ਪਾਈਐ ਪੂਰਨੁ ਪਰਮਾਨੰਦਾ।
- ਦੋਹਰਾ : ਮਨਸੂਰ^੨ ਮਨਸੂਰ ਇਮ ਜਗ ਭਯੋ ਕੱਟੇ ਹੱਥ ਇਕ ਸੱਟ।
 ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਬਹੁ ਸੱਟ ਸਹੀ ਬੰਦ ਬੰਦ ਸੁਟਾਯੋ ਕੱਪਾ। ੫੫। ਕਟਵਾ ਦਿੱਤੇ
 ਸੂਲੀ ਰਿਖਾ ਰਖ ਦੇਹ ਕੋ ਮਧ ਸੂਲੀ ਦੇਹ ਫਿਰਾਇ। ਆਵਾਗਮਨ, ਜਨਮ-ਮਰਨ ਦਾ ਚੱਕਰ
 ਸੋਈ ਦੇਹ ਇਨ ਨਾਂ ਰਖੀ ਇਮ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਅਧਿਕਾਇ। ੫੬। ਬਹੁਤੀ
- ਚੌਪਈ : ਸੀਸ ਭਯੋ ਤਬ ਧੜ ਤੇ ਦੂਰ। ਰਹੀ ਸਿਖੀ ਸਿੰਘ ਸਾਬਤ ਸੂਰਾ। ਪੂਰਾ ਸੂਰਮਾ
 ਹੈ ਹੈ ਕਾਰ ਜਗਤ ਮੈਂ ਭਯੋ। ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਸਿਖਨ ਮਨ ਠਯੋ। ੫੭।

੧. ਕਬੀਰ ਰਚਿਤ ਇਸ ਸਲੋਕ ਦੇ ਸਹੀ ਪਾਠ ਲਈ ਦੇਖੋ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ ੧੩੬੫.

੨. ਮਨਸੂਰ : ਮਨਸੂਰ ਅਲ ਹਲਾਜ, ਬਗ਼ਦਾਦ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੂਫੀ ਜਿਸ ਨੇ ਅਨ ਅਲ ਹੱਕ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਮਾਰਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਕੱਟੜ ਸੁੰਨੀ ਮੌਲਾਣਿਆਂ ਨੇ ਕੁਫ਼ਰ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਾ ਕੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਸੀ।

ਸਾਬਤ ਸਿਖੀ ਸਿਖ ਕੀ ਰਹੀ। ਸ੍ਰਾਪ ਸਿੱਖਨ ਕੋ ਤੈ ਭਯੋ ਸਹੀ।
 ਭਯੋ ਸ਼ਹੀਦਨ ਮੈਂ ਸਰਦਾਰਾ। ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਨ ਢਿਗ ਡਿਉਢੀਦਾਰਾ।੫੮। ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦਾ ਸਰਦਾਰ / ਪਹਿਰੇਦਾਰ
 ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਯੋ ਸਾਕੋ ਕੀਓ। ਸੈਈ ਸਤਾਰਾਂ ਸੈ ਚੁਰਾਨਵਯੋ।
 ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਸੁਨ ਸਾਖੀ ਲਿਖੀ। ਪਿਤਾ ਹਮਾਰੇ ਕਹੀ ਸੀ ਪਿਖੀ।੫੯।

ਦੇਖੀ ਸੀ

ਉਸ ਵਕਤ ਕੇ ਭੱਟ ਕੇ ਵਾਕ

ਕਬਿੱਤ : ਸਿੱਖਨ ਮੈਂ ਸਿੱਖ ਉਚੇ ਭਗਤਨ ਮੈਂ ਭਗਤ ਮੂਚੋ, ਮਹਾਨ
 ਸਿੱਖੀ ਕੀ ਨਿਆਈਂ ਕਹੀਏ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ। ਤੁੱਲ, ਸਮਾਨ
 ਜਗਤ ਮੈਂ ਜੈ ਕਾਰ ਭਯੋ ਧਰਮ ਅਰਥ ਦੇਹ ਦਯੋ, ਹਿਰਦਾ / ਡਰ
 ਸਿਦਕ ਸੋਂ ਕਟਾਯੋ ਹੀਯੋ ਨ ਮਾਨੀ ਕਛੁ ਸੰਕਾ ਜੀ।
 ਸਿੱਖ ਸੋ ਪ੍ਰਸੰਨ ਭਏ ਦੁਸ਼ਟ ਸਭ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਭਏ, ਤਲਵਾਰ / ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਵਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਇਕ ਢੰਗ
 ਗਿਆਨ ਕੀ ਖੜਗਾ ਸੋਂ ਸੋ ਮਾਰੇ ਚੌਰੰਗਾ ਜੀ।
 ਜੋ ਗੁਰ ਸਿਖ ਕਹਾਵੈ ਸੋਊ ਕਰਨੀ ਯਹਿ ਕਮਾਵੈ, ਰਾਜਾ / ਗਰੀਬ
 ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੇ ਤੁੱਲ ਭਯੋ ਕੋ ਰਾਣਾ ਐ ਨ ਰੰਕਾ ਜੀ।੬੦।

ਦੋਹਰਾ : ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਮਰਨ ਮਾਂਡਿਓ ਸਿੱਖਨ ਸ੍ਰਾਪ ਪਛਾਨ। ਪੱਕਾ ਨਿਸ਼ਚਾ
 ਚੌਕ ਨਿਕਾਸਾ ਲਹੌਰ ਮੈਂ ਚਲਯੋ ਬਜਾਇ ਨਿਸ਼ਾਨ।੬੧। ਨਿਸ਼ਾਸ ਚੌਕ, ਘੋੜ ਮੰਡੀ

ਦੋਹਰਾ : ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਕੇ ਸਾਥ ਜੋ ਫੜੇ ਸਿੰਘ ਥੇ ਔਰ। ਚਰਖੜੀਆਂ 'ਤੇ ਚਾੜ੍ਹ ਕੇ
 ਮਾਰੇ ਚਰਖ ਚੜ੍ਹਾਇਕੈ ਚੌਕ ਨਿਕਾਸ ਲਹੌਰ।੬੨।

੮੯. ਸਾਖੀ ਨਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਕੀ

ਦੋਹਰਾ : ਸੱਤਰੇ ਸੈ ਪਚਾਨਵੇ ਖਾਨ ਬਹਾਦਰ ਨਬਾਬਾ। ੧੭੯੫ ਬਿ. / ਖਾਨ ਬਹਾਦਰ ਜ਼ਕਰੀਆ ਖਾਨ
 ਉਨ ਬਹੁ ਦੁਖ ਸਿੰਘਨ ਦਯੋ ਪਾਪੀ ਬਡੋ ਖਰਾਬ।
 ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜਬ ਮਾਰਿਓ ਬੰਦ ਬੰਦ ਤਿਸੈ ਕਟਾਇ।
 ਔਰ ਸਿੰਘ ਥੇ ਜੋ ਮਰੇ ਕੋ ਸਭ ਸਕੈ ਗਿਨਾਇ।੨। ਗਿਣੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ

ਚੌਪਈ : ਕਈ ਚਰਖ ਕਈ ਫਾਂਸੀ ਮਾਰੇ। ਕਈ ਤੋਪਨ ਕਈ ਫੁਰੀ ਕਟਾਰੇ।
 ਕਈਅਨ ਕੈ ਸਿਰ ਮੁੰਗਲੀ ਕੁੱਟੇ। ਕਈ ਡੋਬੇ ਕਈ ਘਸੀਟ ਸੁ ਸੁੱਟੇ।੩। ਮੁੰਗਲੀ, ਮੁਸਲ

੧. ਭਾਵ ੧੭੯੪ ਬਿ., ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦੀ ਇਹ ਤਾਰੀਖ ਭੰਗੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਪਾਸੋਂ ਸੁਣ ਕੇ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਪਰ ਸ਼ਹੀਦ ਬਿਲਾਸ ਦੇ ਕਰਤਾ ਨੇ ਇਹ ਤਾਰੀਖ ੧੭੯੧ ਬਿ. ਭਾਵ ੧੭੩੪ ਈ. ਦੱਸੀ ਹੈ।
 ੨. ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਛੰਦ ਸਾਖੀ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਉਪਰੰਤ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਉੱਥੇ ਇਹ ਇਕ ਨਵੀਂ ਸਾਖੀ 'ਅਸਟਮ ਸਾਖੀ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੀ ਚੌਕੀ ਕੀ ਲਿਖਯਤੇ' ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਚੌਪਈ : 'ਦਿਵਾਨ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬਸ਼ੀਓ ਹੁਤੋ' ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਅਗਲੀ ਨਵੀਂ ਸਾਖੀ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਵਿਚਾਰਾਧੀਨ ਛੰਦ ਅਲੋਪ ਹੋਈ ਸਾਖੀ ਦਾ ਅੰਸ਼ ਹੋਵੇ।

ਦੱਬੇ ਟੰਗੇ ਬੰਦੂਖਨ ਦਏ ਮਾਰ। ਕੌਨ ਗਨੇ ਜੇ ਮਾਰੇ ਹਜ਼ਾਰ।
 ਪਾਂਤ ਪਾਂਤਾ ਕਈ ਪਕੜ ਬਹਾਏ। ਸਾਥ ਤੇਗਨ ਕੇ ਸੀਸ ਉਡਵਾਏ।੪। ਪੰਗਤਾਂ, ਕਤਾਰਾਂ ਵਿੱਚ
 ਕਿਸੇ ਹੱਥ ਕਿਸੇ ਟੰਗ ਕਟਵਾਇ। ਅੱਖ ਕੱਢ ਕਿਸੇ ਖਲ ਕਢਵਾਇ। ਖੱਲ ਉਤਰਵਾ ਕੇ
 ਕੇਸਨਾ ਵਾਲੇ ਜੋ ਨਰ ਹੋਈ। ਬਾਲ ਬਿਰਧ ਲਭ ਛੱਡੈ ਨ ਕੋਈ।੫। ਕੇਸਾਧਾਰੀ ਸਿੱਖ

ਦੋਹਰਾ : ਸਿੰਘਨ ਕੈ ਉਨ ਅਕ ਪਕੈਂ ਬਿਚ ਮਾਰਯੋ ਹਕੀਕਤ ਰਾਇ। ਫੁਲੇਖੇ
 ਜੈਸੇ ਬਨੀਓਂ ਮਾਸ ਹਿਤ ਖਾਵਤ ਰੋੜ ਬਨਾਇ।੬। ਬਾਣੀਆਂ

ਚੌਪਈ : ਜਬੈ ਖਾਲਸੇ ਬਹੁ ਦੁਖ ਦਯੋ। ਚਾਰ ਕੁੰਟਾ ਮੈਂ ਸ਼ੋਰ ਸੁ ਭਯੋ। ਚਾਰੇ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ, ਸਾਰੇ ਦੇਸ ਵਿੱਚ
 ਸੋਊ ਸ਼ੋਰ ਸੁਨਯੋ ਉਇ ਥਾਇ। ਹੁਤੀ ਅਦਾਲਤ ਜਹਿੰ ਦਰਗਾਹਿ।੭। ਰੱਬੀ ਦਰਗਾਹ
 ਲਯੋ ਮੁਹੰਮਦ ਸੱਦ ਤਿਹ ਠਾਈ। ਦਈ ਦੂਰ ਹੀ ਬੈਠਕ ਤਾਂਹੀ। ਪੈਗੰਬਰ ਮੁਹੰਮਦ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਬਾਨੀ
 ਕਹਯੋ ਸੁ ਉੱਮਤਾ ਤੁਮਰੀ ਖੁਆ। ਆਵੈ ਨਹਿੰ ਇਮ ਤੂੰ ਹਮ ਦੁਆਰ।੮। ਕੌਮ, ਪੈਰੋਕਾਰ / ਬਰਬਾਦ
 ਬਾਰਾਂ ਸਦੀ ਤੁਹਿ ਪੂਰੀ ਭਈ। ਅਬੈ ਸਦੀ ਖਾਲਸੇ ਕੀ ਅਈ। ਬਾਰਾਂ ਸਦੀ ਹਿਜਰੀ
 ਤੁਮੈ ਬੁਰਾਈ ਬਹੁ ਕਰ ਲਈ। ਆਪੇ ਲਰ ਮਰ ਜਾਹੁ ਮੁਕਈ।੯। ਮੁੱਕ ਜਾਓਗੇ
 ਯੋ ਜਬ ਹੁਕਮ ਭਯੋ ਕਰਤਾਰ। ਦਿੱਲੀ ਸੂਬੇ ਭਏ ਖੁਆਰ।
 ਆਪਸ ਮੈਂ ਵੈ ਫਟ ਗਲ ਗਏ। ਬੁਲਾਵਤ ਨਾਦਰ ਆਪੇ ਭਏ।੧੦। ਨਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਦੁਰਾਨੀ

ਦੋਹਰਾ : ਤਬ ਦਰਗਹ ਕੋਪੀ ਭਈ ਪਰ ਦਿੱਲੀ ਮੁਹੰਮਦ ਸ਼ਾਹਿ।
 ਤੁਰਕਨ ਲੜ ਕੇ ਮੁਕਨ ਕੋ ਭੇਜਯੋ ਨਾਦਰ ਸ਼ਾਹਿ।੧੧।

ਚੌਪਈ : ਜਬ ਨਾਦਰ ਸ਼ਾਹਿ ਪੁਜਯੋ ਲਹੌਰ। ਖਾਨ ਬਿਹਾਦਰਾ ਮਿਲ ਗਯੋ ਔਰ। ਜਕਰੀਆ ਖ਼ਾਨ
 ਤੀਨ ਕੋਟਾ ਸਿਰ ਰੁਪਯੋ ਚੁਕਾਈ। ਸਿੰਘਨ ਦਿਲੇ ਵਧਾਈ ਭਾਈ।੧੨। ਤਿੰਨ ਕਰੋੜ
 ਔਰ ਜਗਤ ਮੈਂ ਪਰ ਗਯੋ ਸ਼ੋਰ। ਲਾਗੇ ਸਿੰਘ ਕਰਨ ਵਿਚ ਦੌਰ।
 ਕਾਬਲ ਤੇ ਜੋ ਆਵੈ ਸਾਥ। ਤਿਸੈ ਸਿੰਘ ਮਿਲ ਮਾਰੈਂ ਹਾਥ।੧੩।

ਦੋਹਰਾ : ਤਬੈ ਖਾਲਸੇ ਦਾਉ ਲਗੋ ਖੋਸਹਿੰ ਖਾਹਿੰ ਸਰਬੱਤ। ਧੌਰ ਕੇ ਖਾਂਦੇ
 ਕਾਬਲ ਔ ਕੰਧਾਰ ਕੋ ਲਹੌਰ ਦਿੱਲੀ ਅਲਬੱਤ।੧੪। ਬੇਬੱਕ, ਨਿਰਸੰਦੇਹ

ਚੌਪਈ : ਜੋ ਦਿੱਲੀਓ ਵਲ ਤੁਰੈ ਕੰਧਾਰ। ਮਿਲ ਸਿੰਘਨ ਤਿਸ ਲੇਵੈਂ ਮਾਰ।
 ਗੁਜਰ ਖਾਲਸੇ ਆਛੀਂ ਕਰੀ। ਜਿਤਨੀ ਕਰੀ ਸੁ ਆਛੀ ਸਰੀ।੧੫। ਅੱਛੀ, ਚੰਗੀ

੧. ਹਕੀਕਤ ਰਾਇ : ਸਿਆਲਕੋਟ ਨਿਵਾਸੀ ਬਾਘ ਮੱਲ ਖੱਤਰੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਜੋ ੧੭੨੪ ਈ. ਵਿੱਚ ਜਨਮਿਆ। ਇਸ ਦਾ ਵਿਆਹ ਬਟਾਲੇ ਦੇ ਸਿੱਖ ਕਿਸ਼ਨ ਚੰਦ ਉੱਪਲ ਖੱਤਰੀ ਦੀ ਧੀ ਨਾਲ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਨੂੰ ਪੈਗੰਬਰ ਮੁਹੰਮਦ ਤੇ ਉਸਦੀ ਧੀ ਫ਼ਾਤਿਮਾ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਵਿੱਚ ਮੰਦੇ ਬੋਲ ਕਹਿਣ ਦੇ ਜੁਰਮ ਵਿੱਚ ੧੭੪੧ ਈ. ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।
 ੨. ਮੁਹੰਮਦ ਸ਼ਾਹ : ਮੁਹੰਮਦ ਸ਼ਾਹ ਰੰਗੀਲਾ, ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜੋ ਫ਼ਰੁੱਖਸੀਯਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਤੰਬਰ ੨੮, ੧੭੧੯ ਨੂੰ ਤਖ਼ਤ ਉੱਪਰ ਬੈਠਿਆ। ਰੰਗ ਰਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਰੰਗੀਲਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਦੇ ਰਾਜ ਸਮੇਂ ੧੭੩੯ ਈ. ਵਿੱਚ ਨਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਕਤਲੇਆਮ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੭੪੮ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਨਗਦੀ ਘੋੜਾ ਆਛੇ ਮਾਲ। ਲੂਟ ਲੇਹਿ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲਾਲ।
 ਸਿੰਘ ਕਹੈ ਹਮ ਖਾਤਰ ਆਯੋ। ਤੁਰਕਨ ਸੋ ਲਰਾ ਤੁਰਕ ਖਪਾਯੋ।੧੬। *ਲੜ ਕੇ / ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ*
 ਹੋਨ ਨਾਸ਼ ਦੁਇ ਧਿਰ ਕੋ ਆਯੋ। ਹੋਨ ਖਾਲਸੇ ਬਾਧੋ ਬਨਾਯੋ। *ਵਾਧਾ*
 ਜਿਮ ਕੰਟਨ ਤੇ ਕੰਟੇ ਨਿਕਾਰੈ। ਸੋ ਕੰਟਾ ਫਿਰ ਦੀਜਤ ਡਾਰੈ।੧੭। *ਜਿਵੇਂ ਕੰਡੇ ਨਾਲ ਕੰਡਾ ਕੱਢੀਦਾ ਹੈ*
 ਕਹੈ ਸਿੰਘ ਅਬ ਸਮੋ ਸੁ ਆਯਾ। ਥੋ ਸਤਿਗੁਰ ਯੋ ਬਚਨ ਅਲਾਯਾ। *ਕਿਹਾ ਹੋਇਆ ਬਚਨ*
 ਕਾਬਲ ਤੇ ਇਕ ਕੁੱਤਾ ਮੰਗਾਉ। ਇਨਕਾ ਉਨ ਤੇ ਨਾਸ਼ ਕਰਾਉ।੧੮।
 ਫਿਰ ਦੱਖਨ ਤੇ ਲਯਾਉ ਫੌਜ। ਲੜ ਕਰ ਇਕ ਉਨ ਮਿਟੈ ਜਯੋ ਖੋਜਾ। *ਖੁਰਾ ਖੋਜ, ਜੜ*
 ਫੇਰ ਖਾਲਸੇ ਭੂਰੋ ਮੰਗਾਉ। ਦੋਊ ਖਾਲਸੈ ਮੇਲ ਕਰਾਉ।੧੯। *ਭੂਰਿਆਂ ਵਾਲਾ ਮਾਲਸਾ*
 ਦਿੱਲੀ ਲਹੌਰ ਕੇ ਤਖਤ ਪੁਟਾਉ। ਸਾਤੋ ਧਾਰਨਾ ਪੂੜ ਮਿਲਾਉ। *ਪਹਾੜਾਂ ਦੀਆਂ ਸੱਤ ਧਾਰਾਂ*
 ਬਾਈ ਸੂਬੇ ਦੇਉ ਤੋੜ। ਬਜੀਰ ਪਤਿਸ਼ਾਹਨ ਦੇਉ ਫੌੜ।੨੦।
 ਤੁਰਕ ਨਗਾਰੋ ਬਜਨ ਹਟਾਉ। ਅਕਾਲ ਅਕਾਲ ਕੇ ਜਾਪ ਜਪਾਉ।
 ਸੋਊ ਸਮੋ ਅਬ ਆਯੋ ਜਾਨੋ। ਲੂਟੇ ਖਾਹੋ ਜੋ ਮਨ ਮਾਨੋ।੨੧। *ਮਨ ਚਾਹਿਆ*

ਦੋਹਰਾ : ਸਿੰਘਨ ਮੈਂ ਨਿਬਾਬ ਜੁ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਮ।
 ਸਭ ਸਿੰਘਨ ਸੋ ਤਿਨ ਕਹੀ ਬਨੂੰ ਸਿੰਘਨ ਬਭ ਕਾਮਾ।੨੨। *ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਬੜਾ ਵੱਡਾ ਕੰਮ ਬਣੇਗਾ*
 ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਜਬ ਯੋ ਕਹੀ ਸਿੰਘਨ ਸਭਨ ਸੁਨਾਇ।
 ਸੱਤਿ ਸੱਤਿ ਸਭ ਕਹਿ ਉਠੇ ਕੁੰਨਸਾ ਕਰ ਸਿਰ ਨਯਾਇ।੨੩। *ਕੁਰਨਿਸ਼, ਸਲਾਮ / ਸਿਰ ਨਿਵਾ ਕੇ*

ਚੌਪਈ : ਦਿੱਲੀ ਲੂਟ ਕਹਾਂ ਲੈ ਗਨੀਐ। ਪਦਮ ਰੁਪਯੋ ਲੈ ਗਯੋ ਸੁਨੀਐ। *ਗਿਣੀਏ / ੧੦੦੦ ਬਿਲਿਅਨ (ਜੀ. ਥੀ.)*
 ਤੁਹਫੇ ਥੇ ਜੋ ਹਿੰਦ ਮੈਂ ਸਾਰੇ। ਬਾਈਅਨ ਸੂਬਯਨ ਵਿਚ ਥੇ ਧਾਰੇ।੨੪।
 ਤਖਤ ਤਉਸੀ ਨੋ ਕੋਟਾ ਜੋਊ। ਸੁਇਨਾ ਸੁਗੰਧੀ ਸੋ ਦੋਇ ਤੋਲੈ ਹੋਊ। *੨੦੦ ਤੋਲੇ*
 ਇਕ ਹੀਰਾ ਥਾ ਪੰਡਵਨ ਵਾਲੋ। ਦੂਯੋ ਕਹੈ ਕੋਊ ਬਡ ਥੇ ਲਾਲੋ।੨੫। *ਪਾਛਵਾਂ ਵਾਲਾ / ਵੱਡਾ ਕੀਮਤੀ ਲਾਲ*
 ਉਸ ਸੋ ਸ਼ਾਹੁ ਰੈਨਾ ਪੜੇ ਕੁਰਾਨ। ਹੈ ਚਰਚਾ ਯਹ ਮੱਧ ਜਹਾਨ। *ਰਾਤ*
 ਸਾਹਿ ਨਕੂਰਾ ਕੋਊ ਮੱਛੀ ਕਹੈ। ਲਾਇ ਕਰਦ ਜਿਸ ਮਾਸ਼ ਸੁ ਖਰੈ।੨੬। *ਮੱਛੀ ਦਾ ਨਾਮ / ਖਾਂਦਾ ਸੀ*
 ਮੋਤੀ ਆਂਡੇ ਮੁਰਗਾ ਸਮਾਨ। ਚੌਸਠ ਰੱਤੀ ਤੋਲ ਪਛਾਨਾ। *ਮੁਰਗੀ / ੬੪ ਰੱਤੀ ਭਾਵ ਸੱਤ ਗ੍ਰਾਮ ਦੇ ਕਰੀਬ ਭਾਰ*
 ਗੁਲਾਈ ਤਿਨਕੀ ਬਡੀ ਅਪਾਰ। ਕਹੀ ਕਵੀਸ਼ਰਾ ਬੁਧਿ ਅਨੁਸਾਰ।੨੭। *ਕਵੀ*

ਦੋਹਰਾ : ਤਾਨਸੈਨ^੬ ਪਤਿਸ਼ਾਹਿ ਦੇ ਤੋਹਫੇ ਲਏ ਥੇ ਦੋਇ।
 ਐਨ ਚੈਨ ਕੀ ਮਾਲਾ ਇਕ ਔ ਹੀਰਾ ਗੁਲਾਬੀ ਸੋਇ।੨੮। *ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਕੀਮਤੀ ਮਾਲਾ / ਗੁਲਾਬੀ ਹੀਰਾ*

੧. ਤਖ਼ਤ ਤਾਉਸ : ਤਖ਼ਤ-ਏ-ਤਾਉਸ, ਸ਼ਾਹ ਜਹਾਨ ਦਾ ਮੋਰ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸਿੰਘਾਸਨ ਜਿਸ ਦੀ ਕੀਮਤ ਸੱਤ ਕਰੋੜ ਦਸ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਸੀ। ਭੰਗੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਕੀਮਤ ਨੌਂ ਕਰੋੜ ਦੱਸੀ ਹੈ।
੨. ਹੀਰਾ : ਕੋਹਿਨੂਰ ਹੀਰਾ, ਇਹ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਕੀਮਤੀ ਹੀਰਾ ਪਾਂਡਵਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਦੱਸੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਾਦਿਰ ਸ਼ਾਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਾਬੁਲ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸ਼ਾਹ ਸਜਾਉਲਾ ਪਾਸ ਰਿਹਾ ਤੇ ਏਥੋਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪਾਸ ਆਇਆ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਉਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਹੋਣ ਉਪਰੰਤ ਈਸਟ ਇੰਡੀਆ ਕੰਪਨੀ ਨੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੀ ਮਲਕਾ ਨੂੰ ਭੇਟ ਕੀਤਾ ਤੇ ਅੱਜਕੱਲ ਉਸ ਦੇ ਤਾਜ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਟੋਟਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿੱਚ ਸਜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।
੩. ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਛੰਦ ਅਧੂਰਾ ਹੈ।
੪. ਤਾਨਸੈਨ : ਅਕਬਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸਮੇਂ ਭਾਰਤ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੰਗੀਤਕਾਰ। ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਅਕਬਰ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਤੋਹਫੇ ਐਨ ਚੈਨ ਦੀ ਮਾਲਾ ਤੇ ਇਕ ਗੁਲਾਬੀ ਹੀਰਾ ਖੋਹ ਲਏ ਸਨ।

ਉਸ ਹੀਰੇ ਕੀ ਖਾਤਰ ਦਿੱਲੀ ਮੁਗਲ ਪਤਿਸ਼ਾਹਿ।
 ਤੋੜੇ ਵੱਟਾ ਜੁਵਾਹਰੀ ਦੁਇ ਚਾਵਲਾ ਘੱਟ ਕਰਾਇ।੨੯। ਵੱਟੇ / ਦੋ ਗਰੇਨ
 ਬਾਰਾਂ ਰੱਤੀ ਥੋ ਪਕੀ ਔ ਦੁਇ ਚਾਵਲ ਘਟ ਸੋਇ।
 ਪਰੇ ਪ੍ਰਛਾਵੋਂ ਜਿਸ ਤਰਫ਼ ਗੁਲਾਬਹ ਸੁ ਭਾਸੁੰ ਹੋਇ।੩੦। ਪਰਛਾਵਾਂ / ਗੁਲਾਬੀ ਭਾ (ਰੰਗ)

ਚੌਪਈ : ਐਨ ਚੈਨ ਕੀ ਮਾਲਾ ਜੋਇ। ਅੱਖ ਛੁਹਾਇ ਦੁਖ ਦੇ ਖੋਇ।
 ਸੋ ਨਾਦਰ ਤਰਕਸਾ ਲਟਕਾਈ। ਛਿਦ੍ਰ ਚਾਰਾ ਕਰ ਪਤ ਗਵਾਈ।੩੧। ਤੀਰਾਂ ਦਾ ਭੱਖਾ / ਚਾਰ ਹਿੱਸੇ
 ਅੱਸੀ ਹੱਟ ਥੋ ਕਰੋੜੋ ਪੱਤੀ। ਨਾਦਰ ਛੱਡੀ ਨ ਲਖਨ ਵੱਤੀ। ਕਰੋੜ ਪਤੀ / ਦੇਖਣ ਜੋਗੀਆਂ
 ਜੋਰਾ ਭੋਰਾ ਖੋਹ ਲੈ ਗਯੋ। ਬੀਸ ਕੋਟਾ ਫਿਰ ਟਕਾ ਚੁਕਯੋ।੩੨। ਦੋ ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਨਾਮ / ਵੀਹ ਕਰੋੜ ਟਕੇ
 ਤੀਨ ਕੋਟ ਤਿਨ ਮੈਂ ਤੁਟ ਰਹਯੋ। ਸੋਊ ਆਇ ਅਹਮਦਸ਼ਾਹ ਲਯੋ। ਤਿੰਨ ਕਰੋੜ ਬਕਾਇਆ ਰਹਿ ਗਿਆ
 ਪੰਜ ਸੂਬੇ ਲਏ ਹਿੰਦੋਂ ਕਟਾਇਆ। ਲਹੌਰ ਸੁ ਅਪਨੀ ਲਈ ਲਿਖਾਇ।੩੩। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਤੋਂ ਵੱਖ ਕੱਢ ਲਏ

ਦੋਹਰਾ : ਔਰ ਦਰਬ ਕੀ ਕਿਆ ਕਹੀਏ ਬਾਈ ਸੂਬੇ ਪਤਿਸ਼ਾਹਿ।
 ਤਿਨ੍ਹੋ ਇਕੱਠੀ ਥੀ ਕਰੀ ਸੋ ਲੈ ਗਯੋ ਨਾਦਰ ਸ਼ਾਹਿ।੩੪।
 ਜੋਊ ਮਾਰੇ ਜੰਗ ਮੈਂ ਤਿਨ ਕੀ ਕੋਣ ਸੁਮਾਰਾ। ਗਿਣਤੀ
 ਕੀਤੇ ਕਤਲ ਗਰੀਬ ਉਨ ਮੱਧ ਦਿੱਲੀ ਸੱਤ੍ਰ ਹਜ਼ਾਰ।੩੫।

ਚੌਪਈ : ਇਮ ਕਰ ਤੁਰਕ ਤੁਰਕਨ ਦਏ ਗਾਲ। ਜੋ ਗਲਿਓ ਸੋ ਪਾਟਕ ਨਾਲਾ। ਭੁੱਟ ਕਰਕੇ
 ਔਰ ਬਾਤ ਉਸ ਸਾਰੀ ਕਹੂੰ। ਗ੍ਰੰਥ ਵਧਨ ਤੇ ਚਿਤ ਸੰਕਹੂੰ।੩੬। ਡਰ

੯੦. ਸਾਖੀ ਖਾਲਸੇ ਕੀ ਫਰਯਾਦ ਸੱਚੀ ਦਰਗਾਹ ਪਹੁੰਚੀ

ਦੋਹਰਾ : ਸਿੰਘਨ ਕੀ ਫਰਿਆਦ ਜਬ ਪੁਜੀ ਸਚੀ ਦਰਗਾਹਿ।
 ਆਵਤਾ ਉਠੀ ਕੁਰਾਸਾਨਾ ਤੇ ਪਰੀ ਦਿੱਲੀ ਪਰ ਆਇ।੧। ਮੁਸੀਬਤ / ਖੁਰਾਸਾਨ / ਪਈ
 ਦਿੱਲੀ ਖੂਬ ਸੁ ਉਨ ਲੁਟੀ ਡੇਰਾ ਬਰਸ ਕਰਾਇ।
 ਦਰਬ ਪਦਮਾ ਕਈ ਲੈ ਗਯੋ ਫਿਰਿ ਪੂਛਯੋ ਖਾਨੂ ਆਇ।੨। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਕਰੋੜਾਂ ਦਾ ਮਾਲ

ਚੌਪਈ : ਪੂਛਯੋ ਨਾਦਰ ਨੇ ਖਾਨੂ ਆਇ। ਹਮ ਕੋ ਲੁੱਟਨਹਾਰ ਬਤਾਇ। ਲੁੱਟਣ ਵਾਲੇ ਕੋਣ ਹਨ
 ਜਿਨ ਲੁਟ ਖਾਯੋ ਹਮਰੋ ਰਾਹੁ। ਮੁਲਕ ਉਸੈ ਕੀ ਉਡਾ ਦਯੋਂ ਸੁਾਹਿ।੩। ਰਾਹ ਵਿੱਚ / ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ
 ਤਬ ਖਾਨੂ ਨੇ ਐਸ ਬਖਾਨੀ। ਮੁਲਕ ਉਸੈ ਕੋ ਨਾਂਹਿ ਨਿਸ਼ਾਨੀ। ਦੱਸੀ / ਨਿਸ਼ਾਨ
 ਖੜੇ ਸੋਵੈ ਔ ਚਲਤੇ ਖਾਂਹਿ। ਨਹਿ ਬੈਠੈ ਵੈ ਕਿਤੇ ਗਿਰਾਇੰ।੪। ਖੜੇ ਸੋਣਾ / ਚਲਦੇ ਖਾਣਾ / ਪਿੰਡ
 ਨੂਨਾ ਘਿਰਤਾ ਕੋ ਸੁਾਦ ਨ ਜਾਨੈ। ਹਮ ਦੁਖ ਦੇਵੈ ਵੈ ਸੁਖ ਮਾਨੈ। ਲੁਣ / ਘਿਓ
 ਹਾੜ ਨ ਦਿਨ ਭਰ ਪੀਵੈ ਪਾਨੀ। ਸਯਾਲੇ ਰਖੈ ਨ ਅਗਨ ਨਿਸ਼ਾਨੀ।੫।

੧. ਪੰਜ ਸੂਬੇ : ਉਸ ਵੇਲੇ (ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੭੩੯) ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਮੁਹੰਮਦ ਸ਼ਾਹ ਰੰਗੀਲੇ ਨੇ ਸਿੰਧ ਤੇ ਅਟਕ ਦਰਿਆ ਤੋਂ ਪਾਰਲੇ ਇਲਾਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪਿਸ਼ਾਵਰ, ਬੰਗਸ਼, ਕਾਬੁਲ, ਗਜਨੀ, ਕੋਹਿਸਤਾਨ, ਹਜ਼ਾਰਾ, ਭੱਖਰ ਦਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਤੇ ਠੱਟਾ, ਨਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਦੇਣੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤੇ ਸਨ।

ਨਹਿ ਖਾਵੈ ਵੈ ਪੀਸਯੋ ਨਾਜਾ। ਲੜੈ ਬਹੁਤ ਵੈ ਕਰਕੇ ਭਾਜਾ।
 ਏਕਾ ਹੋਇ ਤਾਂ ਸੌ ਸੌ ਲਰੈ। ਮਰਨੇ ਤੇ ਵੈ ਮੂਲ ਨ ਡਰੈ।੬।

ਅਨਾਜ, ਅੰਨ/ ਦੋੜ ਕੇ
 ਇਕੱਲਾ / ਲੜਦਾ

ਦੋਹਰਾ : ਰਹੈ ਚਾਉ ਉਨ ਮਰਨ ਕੋ ਦੀਨ ਮਜ਼ਹਬ ਕੈ ਭਾਇਆ।
 ਹਮ ਮਾਰਤ ਉਨ ਥਕ ਗਏ ਉਇ ਘਟਤ ਨ ਕਿਤਹੂੰ ਦਾਇਆ।੭।
 ਫਿਰ ਨਾਦਰ ਖਾਨੂੰ ਪੁਛਯੋ ਵਹਿ ਉਮਤ ਕਿਹ ਪੀਰਾ।
 ਕੈ ਵਹਿ ਆਪੇ ਤੇ ਵਧੇ ਤੋ ਵਹਿ ਹੋਹਿ ਤਗੀਰਾ।੮।
 ਤਬ ਖਾਨੂੰ ਨੇ ਸਭ ਕਹਯੋ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਕੋ ਪ੍ਰਕਾਸ਼।
 ਕਰਾਮਾਤ ਭੀ ਬਹੁ ਕਹੀ ਜਨਮ ਸੁ ਸਾਖੀ ਭਾਖ।੯।

ਪਿਆਰ, ਪ੍ਰੇਮ
 ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ
 ਕਿਸ ਪੀਰ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰ ਹਨ
 ਧਰਮ ਬਦਲ ਕੇ

ਚੌਪਈ : ਜਿਮ ਉਨ ਨਾਨਕ ਸੰਗਤ ਮਾਰੀ। ਜਿਮ ਜਿਮ ਇਨ ਸੌ ਕਰੀ ਖੁਆਰੀ।
 ਜਿਮ ਜਿਮ ਲੀਨੀ ਕਰਾਸੁਮਾਤਾ। ਜਿਮ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੋ ਕੀਨੇ ਘਾਤਾ।੧੦।
 ਪੁਛ ਪੁਛ ਨਾਦਰ ਸਭ ਸੁਨ ਲਯੋ। ਸਭੋ ਭੇਤ ਤਬ ਖਾਨੂੰ ਦਯੋ।
 ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜਿਮ ਸਿਰ ਦਯੋ। ਜਿਮ ਕਰ ਚਾਰ ਸਜਾਦੇ ਹਯੋ।੧੧।
 ਤਬ ਨਾਦਰ ਸੁਨ ਸੀਸ ਗਿਲਾਯੋ। ਅਪਨੋ ਕੀਨੋ ਤਬ ਤੁਮ ਪਾਯੋ।
 ਸੋ ਅਬ ਜੀਤੇ ਜਾਵੈ ਨਾਹੀਂ। ਜਿਨਕੈ ਸਾਹਿਬਾ ਆਪ ਪਨਾਹੀਂ।੧੨।

ਕਰਾਮਾਤ / ਕਤਲ, ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ
 ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਾਕਾ
 ਸਿਰ ਫੇਰਿਆ
 ਰੱਖ / ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ

ਦੋਹਰਾ : ਸੱਤ੍ਰਾ ਸੈ ਛਿਆਨਵੈ ਨਾਦਰ ਗਯੋ ਕੰਧਾਰ।
 ਖਾਨ ਬਹਾਦਰ ਖਿਝ ਤਬੈ ਧਰੀ ਸਿੰਘਨ ਫਿਰ ਮਾਰ।੧੩।

੧੭੯੬ ਬਿ. ਭਾਵ ੧੭੩੯ ਈ.

ਚੌਪਈ : ਮਾਰਤ ਮਾਰਤ ਸੋ ਮਰ ਗਯੋ। ਤਿਨ ਕੋ ਕਰਨੋ ਜੋ ਕੁਛ ਰਹਯੋ।
 ਜੋ ਸੁਨਿਓ ਸੋ ਦੇਉ ਆਖ। ਪੁਰਖ ਪੁਰਾਤਨ ਜਿਮ ਗਏ ਭਾਖਾ।੧੪।

ਦੱਸ ਗਏ

੯੧. ਸਾਖੀ ਖਾਨੂੰ ਨਬਾਬ ਕੀ

ਦੋਹਰਾ : ਜਬ ਨਾਦਰ ਕਾਬਲ ਗਯੋ ਸੁਨੋ ਜੁ ਖਾਨੂ ਕੀਨ।
 ਚਾਹਯੋ ਅਪਨੇ ਦੇਸ਼ ਮੈਂ ਸਿੰਘਨ ਰਹਨ ਨ ਦੀਨ।੧।

ਚੌਪਈ : ਨਬਾਬ ਨਾਦਰ ਤੇ ਨਮੋਸ਼ੀ ਆਈ। ਤਯੋਂ ਤਯੋਂ ਲਾਰੋ ਕਰਨ ਬੁਰਾਈ।
 ਟੋਲ ਟੋਲ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਮਾਰੇ। ਜੈਸੇ ਮਾਰੇ ਟੋਲ ਸ਼ਿਕਾਰੇ।੨।
 ਜੋ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਆਨ ਬਤਾਵੈ। ਤੁਰਤ ਅਨਾਮ ਸੁ ਤਾਹਿੰ ਦਿਵਾਵੈ।
 ਜੋ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਦਸੇ ਗ੍ਰਾਮਾ। ਤਾਕੋ ਦੇਵੈ ਬਹੁਤ ਅਨਾਮ।੩।
 ਲਾਲਚ ਇਤ ਸਿੰਘਨ ਪਕੜਾਵੈ। ਲੁਕ ਲੁਕ ਸਿੰਘ ਸੁ ਜਾਨ ਬਚਾਵੈ।
 ਔਰ ਮੁਲਕ ਪਹਿ ਲਿੱਖ ਪਠਾਏ। ਪੰਜ ਰੁਪਏ ਸਿੰਘ ਦੱਸੇ ਸੁ ਪਾਏ।੪।

ਬੇ-ਇਜ਼ਤੀ / ਲੰਗਿਆ
 ਬਿਕਾਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ
 ਇਨਾਮ
 ਪਿੰਡ
 ਸਿੰਘ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਦਾ ਇਨਾਮ

੧. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਾਲੇ ਖਰੜੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਛੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ।

ਜਾਤੇ ਸਿੰਘਨ ਬਹੁਤ ਮਰਾਵੈਂ। ਮਾਰ ਸਿੰਘਨ ਸਿਰ ਆਪ ਪੁਚਾਵੈਂ। ਏਸ ਕਰਕੇ
 ਇਕ ਇਕ ਦੁਇ ਦੁਇ ਹੁਇ ਲੁਕ ਜਾਵੈਂ। ਇਮ ਕਰ ਸਿੰਘਨ ਪਤਾ ਲਗਾਵੈਂ।੫। ਹੇ ਕੇ
 ਰਾਤ ਤੁਰੈ ਦਿਨ ਰਹੈ ਲੁਕਾਇ। ਕਈਅਨ ਲੀਨੇ ਕੁੰਡਲਾ ਬਨਾਇ। ਖੰਡੀਆਂ, ਟੋਏ, ਭੋਰੇ
 ਕਈ ਰਹੈ ਘਰ ਤੀਜੇ ਥਾਇ। ਕਈ ਰਹੈ ਪਰਦੇਸਹਿ ਜਾਇ।੬। ਤੀਜੇ ਥਾਂ / ਪਰਦੇਸਾਂ ਵਿੱਚ
 ਕਈ ਸਿੰਘ ਰਹਿ ਝਾੜਨ ਮਾਂਗੀ। ਕਈ ਸਿੰਘ ਜਾ ਜੰਗਲ ਲੁਕਾਹੀਂ।
 ਖੇਤੀ ਕਰੈ ਕਈ ਸਿਰ ਨੀਵੈਂ। ਕਿਤਨਕ ਬਿਚ ਬੜ ਖੰਡਨ ਜੀਵੈਂ।੭। ਚੁੱਪ ਚਾਪ / ਖੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ

ਦੋਹਰਾ : ਸਿੰਘ ਕੜਾਕੇ ਸਯੋਂ ਰਹੈ ਦੂਏ ਚੌਥੇ ਦਿਨ ਖਾਹਿੰ। ਭੁੱਖੇ ਭਾਣੇ / ਦੂਜੇ ਜਾਂ ਚੌਥੇ ਦਿਨ
 ਬਿਨਾ ਲੂਨ ਭਾਜੀ ਲਭੈ ਤੋਂ ਖਾਵੈਂ ਬਹੁਤ ਸਲਾਹਿੰ।੮। ਸਲਾਹੁਣਾ, ਚੰਗਾ ਸਮਝਣਾ

ਚੌਪਈ : ਜਿਸੈ ਸਿੰਘ ਪੈ ਨੂਣਾ ਜੁ ਹੋਇ। ਤਿਸ ਕੋ ਆਖੈਂ ਸੂਦੀ ਸੋਈ। ਲੂਣ
 ਲਭੈ ਸਾਗ ਖਾਹਿ ਕੱਚਾ ਪੱਕਾ। ਬਿਛੱਨ ਕੇ ਫਲ ਫੂਲ ਔ ਸੱਕਾ।੯। ਸੱਕ, ਛਿੱਲ
 ਦੂਏ ਚੌਥੇ ਦਿਨ ਮਿਲੇ ਸੁ ਖਾਹਿ। ਤੋਂ ਭੀ ਟਿਕਨੇ ਮਿਲੈ ਸੁ ਨਾਂਹਿ।
 ਸਿੰਘ ਸੁ ਹੋ ਗਏ ਅਤਿ ਤਬ ਥੋੜੇ। ਕਹੈ ਦੂਰ ਜਾਵੈਂ ਲੈ ਘੋੜੇ।੧੦।

ਦੋਹਰਾ : ਜਿਸ ਦਿਨ ਮਾਰਹਿ ਦੁਸ਼ਟ ਕੋ ਤਿਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਰਜ ਖਾਹਿ।
 ਨਹੀਂ ਮਿਲੈ ਤੋਂ ਮਸਤ ਰਹਿੰ ਇਸ ਬਿਧ ਗੁਜਰ ਕਰਾਹਿੰ।੧੧।

ਚੌਪਈ : ਗੈਲੇ ਫਿਰੈਂ ਦੇਖਨ ਹਲਕਾਰੇਂ। ਦੇਖ ਲਿਆਵੈਂ ਫੌਜ ਕੋ ਚਾੜ੍ਹੇ। ਪਿੰਡੇ / ਹਰਕਾਰੇ, ਸੂਹੀਏ
 ਜਿਸੈ ਗ੍ਰਾਮ ਮੈਂ ਸਿੰਘ ਸੁ ਪਾਵਹਿੰ। ਭਾਈ ਬੰਦਾ ਤਿਸ ਸਭੈ ਫੜਾਵਹਿੰ।੧੨। ਆਉਂਦੇ / ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ
 ਲਿਖ ਨਿਬਾਬ ਤਬ ਐਸ ਫਿਰਾਵਾ। ਲੂਟ ਮਾਫ ਘਰ ਸਿੰਘ ਸੁ ਪਾਵਾ। ਹੁਕਮ ਫੇਰਿਆ / ਘਰ ਲੁੱਟਣ ਦੀ ਮੁਆਫੀ
 ਸਿਰ ਪਰ ਹੋਵੈਂ ਜਿਸ ਕੇ ਕੇਸ। ਰਹਣ ਨ ਦੇਨੋਂ ਅਪਣੇ ਦੇਸ।੧੩।
 ਜੋ ਸਿੰਘਨ ਆਇ ਮੋਹਿ ਬਤਾਵੈ। ਆਏ ਅਨਾਮਾ ਸੋ ਮੈਂ ਤੇ ਪਾਵੈ। ਇਨਾਮ
 ਜੋ ਸਿੰਘ ਕੋ ਕੋਊ ਉਤਾਰੇ ਕੇਸ। ਦੇਊ ਦੁਸ਼ਾਲੇ ਔ ਬਡ ਖੇਸ।੧੪।

ਦੋਹਰਾ : ਦੱਸਣ ਵਾਲੇ ਦਸ ਰੁਪਏ ਔ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਪਚਾਸ।
 ਯਹ ਲਾਲਚ ਤੁਰਕਨ ਦਯੋ ਤਬ ਬਹੁਤ ਸਿੰਘਨ ਭਯੋ ਨਾਸ਼।੧੫।
 ਜੋਊ ਖੇਤੀ ਕਰਤ ਥੇ ਸਿੰਘ ਸੁ ਪਿੰਡਨ ਮਾਂਹਿ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ
 ਤਾਹੂ ਕੋ ਭੀ ਮਾਰਿਓ ਕੇਸ ਦਿੱਸੇ ਸਿਰ ਜਾਹਿੰ।੧੬।

ਚੌਪਈ : ਐਸੋਂ ਹੁਕਮ ਨਿਬਾਬ ਲਿਖਾਯਾ। ਚਾਰੋਂ ਓਰ ਲਹੌਰ ਪਠਾਯਾ। ਭੇਜਿਆ
 ਖੇਤੀ ਵਣਜ ਕਰੇ ਜੇ ਕੋਈ। ਕੇਸਨ ਵਾਲਾ ਛਡੋ ਨ ਕੋਈ।੧੭।
 ਸਿੰਘਨ ਖੂਨਾ ਮਾਫ ਹਮ ਕੀਨੇ। ਜਿਤ ਲੱਭੇ ਤਿਤ ਮਾਰਹੁ ਚੀਨੇ। ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਕਤਲ / ਚੁਣ ਕੇ
 ਲੂਟ ਕੂਟ ਉਸ ਮਾਫ ਹਮ ਕਰੀ। ਹਮਰੀ ਲਿਖਤ ਏ ਜਾਨੋਂ ਖਰੀ।੧੮। ਸਹੀ

ਦੋਹਰਾ : ਜਦ ਨਬਾਬ ਲਾਲਚ ਕਹਯੋ ਹਿੰਦੂ ਜਟਨ ਬੁਲਾਇੰ। ਹਿੰਦੂ ਜੱਟਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦ ਕੇ
 ਦੇਵੈਂ ਸਿੰਘਨ ਪਕੜ ਕੇ ਲਹੌਰ ਸੁ ਕਈ ਪੁਚਾਇੰ।੧੯।

- ਚੌਪਈ : ਜੰਡਯਾਲੇ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤ ਫੜਾਵੈ। ਹੁਤੇ ਗੁਰੂ ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਕਹਾਵੈ। ਜੰਡਿਆਲੇ ਵਾਲੇ ਹਿੰਦਾਲੀਏ
 ਹਰਭਗਤਾ ਨਿਰੰਜਨੀਓ ਸੋ ਕਹਾਵੈ। ਸੋ ਆਗੇ ਹੁਇ ਸਿੰਘਨ ਫੜਾਵੈ।੨੦।
 ਹਮਰਾ ਪਿੰਡ ਦੁਇ ਬਾਰ ਲੁਟਾਯਾ। ਪਿਤਾ ਹਮਾਰਾ ਕਾਟ ਸੁਟਾਯਾ। ਲੇਖਕ ਦਾ ਪਿਤਾ ਰਾਇ ਸਿੰਘ
 ਮਜੀਠੈ ਕੇ ਜੱਟ ਸੁ ਰਾਖੈ ਬੈਰ। ਹਮਾਰਾ ਦਾਦਾ ਫੜ ਦਯੋ ਲਹੋਰ।੨੧। ਮਤਾਬ ਸਿੰਘ ਮੀਰਾ ਕੋਟੀਆ
- ਦੋਹਰਾ : ਦੀਨ ਚਰਖ ਚੜ੍ਹਾਇ ਤਿਨ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘਾ ਕੇ ਸਾਬ। ਚਰਖੜੀਆਂ ਤੇ ਚਾੜ੍ਹੇ
 ਨਬਾਬ ਤਬੈ ਪੇਟ ਪੀੜਿਆ ਤੜਫ ਮੁਯਾ ਦਿਨ ਰਾਤ।੨੨। ਪੇਟ ਦਰਦ
- ਚੌਪਈ : ਕਰਮਾਂ ਛੀਨਾਂ ਛੀਨੀਂ ਰਹੈ। ਬਿਦੋਸੇ ਸਿੰਘਨ ਮਾਰਤ ਵਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ
 ਰਾਜੇ ਸਾਂਹਸੀ ਕੇ ਸਿੰਘ ਬਹੁ ਮਾਰੇ। ਖਾਲਸੇ ਅੱਗੈ ਭਈ ਪੁਕਾਰੇ।੨੩।
 ਦੁਸ਼ਟ ਬਹੁਤ ਥੇ ਰਾਮਾ ਰੰਧਾਵੈ। ਤਿਨ ਸੋ ਕਿਲਾ ਜਿਨ ਆਪ ਬਨਾਵਾ।
 ਵਹਿ ਸਿੰਘਨਾ ਕੇ ਬਹੁਤ ਸੰਤਾਵੈ। ਆਪੇ ਪਕੜੇ ਆਪ ਮਰਾਵੈ।੨੪। ਤੰਗ ਕਰਦਾ ਸੀ
 ਤਿਨਹ ਕਹਾਣੀ ਜਗਤ ਚਲਾਈ। ਰਾਮੇ ਦੇਸ ਨ ਜਾਈਓ ਭਾਈ। ਇਹ ਗੱਲ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋ ਗਈ
 ਹਮ ਰਾਮੇ ਦੇਸ ਨ ਜਾਵਹਿਗੇ। ਡੇਲਾ ਬਾਟਾ ਮਾਝੇ ਕੋ ਖਾਵਹਿਗੇ।੨੫। ਕਰੀਰ ਦੇ ਫੇਲੇ
 ਰਹਿ ਜੋਧਾ ਨਗਰੀ ਧਰਮ ਜੁ ਦਾਸਾ। ਕੀਨੋ ਚਹੈ ਸੋਊ ਸਿੰਘਨ ਨਾਸ।
 ਮੱਸਾ ਰੰਘੜ ਰਯੋ ਮੰਡਿਆਲੇ। ਕਰੈ ਬਿਅਦਬੀ ਆਦਿ ਦੁਬਾਰਹਿ ਨਾਲੇ।੨੬। ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
- ਦੋਹਰਾ : ਸਾਹਿਬ ਰਾਇ ਸੰਧੂ ਹੁਤੇ ਬਸੈ ਨੁਸ਼ਹਿਰੇ ਗਾਇ। ਪਿੰਡ
 ਫੜ ਫੜ ਸਿੰਘਨ ਵਹ ਕਟੈ ਸਿਰ ਦੇ ਲਹੋਰ ਪੁਚਾਇ।੨੭।
- ਚੌਪਈ : ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਪਰ ਚੁਗਲੀ ਲਾਈ। ਤੁਰਕਨ ਕੀ ਉਨ ਫੌਜ ਮੰਗਾਈ। ਚੁਗਲੀ ਕੀਤੀ
 ਆਇ ਤੁਰਕਨ ਸੋ ਲਇਓ ਗਹਾਇ। ਲਹੋਰ ਮੱਧ ਸੋ ਦੀਓ ਪੁਚਾਇ।੨੮। ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ

੧. ਹਰਭਗਤ : ਹਰਭਗਤ ਨਿਰੰਜਨੀਆ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨਜ਼ਦੀਕ ਜੰਡਿਆਲਾ ਨਿਵਾਸੀ ਹਿੰਦਾਲੀਆਂ ਦਾ ਗੱਦੀਦਾਰ, ਜਿਸ ਨੇ ਮੁਗਲਾਂ ਤੇ ਅਫਗਾਨਾਂ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਬੜਾ ਜਾਨੀ ਤੇ ਮਾਲੀ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ।
 ੨. ਮਜੀਠਾ : ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ੧੫ ਕੁ ਮੀਲ ਦੂਰੀ ਉੱਤੇ ਉੱਤਰ-ਪੱਛਮ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਇਕ ਕਸਬਾ।
 ੩. ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ : ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ, ਤਹਿਸੀਲ ਪੱਟੀ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਪਿੰਡ ਪੂਲਾ ਦਾ ਸਿਦਕੀ ਸਿੰਘ ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਰਭਗਤ ਨਿਰੰਜਨੀਏ ਨੇ ਬੁਠੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਕੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਖ਼ਾਨ ਬਹਾਦਰ ਜ਼ਕਰੀਆ ਖ਼ਾਨ ਨੇ ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬੇਧਰੀ ਉਤਰਵਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਜੂਨ ੧੭੪੫ ਈ. ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਈ ਸੀ।
 ੪. ਕਰਮਾ : ਕਰਮਾ ਛੀਨਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਉੱਤਰ-ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਛੀਨੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਚੌਧਰੀ ਜੋ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਵਾ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਇਨਾਮ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਅੰਤ ਭਾਈ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਮਾੜੀ ਕੰਬੋ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਹੋਇਆ ਸੀ।
 ੫. ਰਾਜਾਸਾਂਸੀ : ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਪੰਜ ਕੁ ਮੀਲ ਦੀ ਦੂਰੀ ਉੱਤੇ ਪੱਛਮ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇਕ ਪਿੰਡ ਜਿਸਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਅੱਜਕੱਲ ਰਾਜਾਸਾਂਸੀ ਏਅਰ ਪੋਰਟ ਹੈ।
 ੬. ਰਾਮਾ ਰੰਧਾਵਾ : ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਤਲਵੰਡੀ ਪਿੰਡ ਦਾ ਰਾਮਾ ਰੰਧਾਵਾ ਜੋ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਚੌਧਰੀ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਨੇ ਮੁਖਬਰੀ ਕਰ ਕੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ।
 ੭. ਧਰਮ ਦਾਸ : ਜੋਧਨਗਰ ਵਾਸੀ ਧਰਮਦਾਸ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਸਮਾਚਾਰ ਖੋਜ ਦੇ ਮੁਥਾਜ ਹਨ।
 ੮. ਮੱਸਾ : ਮੱਸਾ ਰੰਘੜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਝਬਾਲ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਮੰਡਿਆਲੇ ਦਾ ਚੌਧਰੀ ਜਿਸਨੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਕੰਜਰੀ ਦਾ ਨਾਚ ਕਰਵਾ ਕੇ ਤੇ ਹੁੱਕਾ ਪੀ ਕੇ ਬੇ-ਅਦਬੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ੧੭੪੦ ਈ. ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਮਤਾਬ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬੀਕਾਨੇਰ ਤੋਂ ਆ ਸੋਧਿਆ ਸੀ।
 ੯. ਸਾਹਿਬ ਰਾਇ : ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਦੱਖਣ-ਪੱਛਮ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਭਿੱਖੀ ਵਿੰਡ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਨੌਸ਼ਹਿਰਾ ਢਾਲਾ ਦਾ ਸੰਧੂ ਜੱਟ ਜੋ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਚੌਧਰੀ ਸੀ।
 ੧੦. ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਛੰਦ ਅਧੂਰਾ ਹੈ।

੯੨. ਸਾਖੀ ਮਤਾਬ ਸਿੰਘ ਵ ਰਾਇ ਸਿੰਘ ਮੀਰਾਂ ਕੋਟੀਏ ਭੰਗੂ ਕੀ

- ਦੋਹਰਾ : ਸੁਨੋਂ ਸੁ ਪੋਰਖਾ ਖਾਲਸੇ ਜਿਮ ਬੋੜਨ ਬਹੁਤੇ ਜੀਤ। ਮਰਦਾਨਗੀ, ਬਹਾਦਰੀ
 ਹਮਰੇ ਦਾਦੇ ਥੋ ਕੀਓ ਮਰਨ ਧਰਮ ਧਰ ਚੀਤਾ।੧। ਮਤਾਬ ਸਿੰਘ ਮੀਰਾਂ ਕੋਟ / ਚਿੱਤ
 ਨ੍ਰਾਬ ਸੁ ਖਾਨ ਬਹਾਦਰੋ ਸਿੰਘਨ ਪਰ ਕੀਓ ਜੋਰ।
 ਇਮ ਮੁਲਖੱਯਨਾ ਬੁਲਾਇਕੈ ਲਿਖਿਓ ਵਿਚ ਲਹੋਰ।੨। ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਡੋਜ
- ਚੌਪਈ : ਜੋ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਕੋਊ ਲੁਕਾਵੈ। ਸੋ ਵਹਿ ਅਪਨੀ ਜਾਨ ਗਵਾਵੈ। ਗਵਾਉਣਾ
 ਆਏ ਸਿੰਘ ਬਤਾਵੈ ਨਾਂਗੀ। ਵੈ ਪੀ ਅਪਨੀ ਜਿੰਦ ਗੁਵਾਹੀ।੩। ਰਿਸ਼ਤਾ
 ਜੋ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਸਾਕਾ ਕਰੇਵੈ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੋ ਹੋਵਨ ਲੇਵੈ।
 ਜੋ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਦੇਵੈ ਨਾਜਾ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਰੋਂ ਤਿਸ ਕਾਜਾ।੪। ਅਨਾਜ / ਕਾਰਨ
- ਦੋਹਰਾ : ਐਸੀ ਐਸੀ ਘੂਰਾ ਕਰ ਦੀਨੇ ਲੋਕ ਡਰਾਇ। ਭਿੜਕ
 ਕਈਅਨ ਕੋ ਸਿਰੋਪਾਉ ਦੈ ਦੀਨੇ ਵਿਚੋਂ ਪੜਾਇ।੫। ਪਾੜ ਦਿੱਤੇ, ਫੁੱਟ ਪਾ ਦਿੱਤੇ
- ਚੌਪਈ : ਤਬ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਲੋਕ ਬਤਾਵੈਂ। ਕਈਅਕ ਅਪਨੇ ਹੱਥ ਫੜਾਵੈਂ।
 ਕਈਕੁ ਦੇਵੈਂ ਆਪੇ ਮਾਰ। ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਭਯੋ ਐਸ ਹਵਾਰਾ।੬। ਹਵਾਲ, ਹਾਲ
 ਸਿੰਘਨ ਮਾਰ ਦਿਖਾਵੈਂ ਤੁਰਕ। ਅਨਾਮਾ ਸੁ ਪਾਵੈਂ ਬਹੁਤੇ ਮੁਰਕਾ। ਇਨਾਮ / ਮੁਲਕ, ਜਾਗੀਰ
 ਸਿੰਘ ਮੁਲਖੱਯਨ ਪਰ ਗਯੋ ਬੈਰ। ਸਿੰਘ ਭੀ ਤਾਂ ਸੋਂ ਕਰੈਂ ਨ ਬੈਰ।੭।
 ਲਰਤ ਮਰਤਾ ਕਹੂੰ ਲੁਕ ਛਪ ਰਹੈਂ। ਦੁਸ਼ਟ ਤਹੀਂ ਤੁਰਤ ਤੁਰਕਨ ਕਹੈਂ। ਲੜਦੇ ਮਰਦੇ
 ਤਹਿਂ ਸੁਣ ਤੁਰਕ ਤੁਰਤ ਚੜ੍ਹ ਆਵੈਂ। ਤਿਸੈ ਗ੍ਰਾਮਾ ਕੀ ਮਿਟੀ ਪੁਟਾਵੈਂ।੮। ਉਸ ਪਿੰਡ
 ਤਬ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਭਯੋ ਤਰਾਸਾ। ਸਿੰਘਨ ਵਤਨੋਂ ਛੋਡਯੋ ਵਾਸ।੯। ਡਰ, ਖਤਰਾ / ਦੇਸ / ਵਾਸ
 ਕੋਊ ਜੰਗਲਾ ਦੱਖਨ ਲੁਕੇ। ਕੋਊ ਪੂਰਬ ਪਹਾੜਨ ਰੁਕੇ। ਲੱਖੀ ਜੰਗਲ, ਮਾਲਵਾ
 ਰਹੇ ਦੇਸ਼ ਮਹਿਂ ਸੋ ਅਤਿ ਦੁਖੀ। ਬਾਜ ਦੇਸ਼ ਜਯੋਂ ਬਟੋਰਨ ਉਖੀ।੧੦। ਐਖਾ
- ਦੋਹਰਾ : ਪਰ ਪਿਤਾ ਹਮਾਰੋ ਨਿਕਰਾ ਕੈ ਜੈ ਨਗਰਾ ਪਹੁੰਚਯੋ ਜਾਇ। ਨਿਕਲ ਕੇ / ਜੈਪੁਰ, ਰਾਜਪੂਤ ਰਿਆਸਤ
 ਰਾਜੇ ਸੋ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰ ਲਈ ਚਾਕਰੀ ਲਾਇ।੧੧। ਨੋਕਰੀ
- ਚੌਪਈ : ਸੋ ਸੁਨ ਔਰ ਸਿੰਘ ਤਹਿਂ ਆਏ। ਮਤਾਬ ਸਿੰਘ ਤਿਹ ਬਚਨ ਅਲਾਏ।
 ਦੇਹ ਵਤਨ ਹਮ ਬਾਤ ਸੁਨਾਏ। ਕਹਿਂ ਕਹਿਂ ਤੁਰਕਨ ਡੇਰੇ ਲਾਏ।੧੨।
 ਸਿੰਘ ਕਹਯੋ ਕਛੁ ਪੂਛ ਨ ਬਾਤ। ਜਿਮ ਤੁਰਕਨ ਨੇ ਕੀਨੋ ਘਾਤਾ। ਘਾਣ, ਤਬਾਹੀ
 ਮੁਖੋਂ ਕਹੈਂ ਮੁਖ ਫਟਤਾ ਜਾਵੈ। ਕੰਨੋਂ ਸੁਨੋਂ ਤੇ ਕੰਨ ਦੁਖਾਵੈ।੧੩।
 ਬਾਤ ਚੀਰਤੀ ਛਾਤੀ ਜਾਵੈ। ਨ ਕਹੀਏ ਮਨ ਮੋਂ ਨ ਸਮਾਵੈ।
 ਸਰਪਾ ਚਕ੍ਰੰਪਰਾ ਕੀ ਭਈ ਬਾਤ। ਉਗਲਤ ਬਨੇ ਨ ਬਨੈ ਜਿਮ ਖਾਤ।੧੪। ਸੱਪ / ਛੱਛੰਦਰ
- ਦੋਹਰਾ : ਕੀਓ ਉਪੱਦਵਾ ਤੁਰਕ ਬਡ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਗੁਰਦੁਾਰ। ਉਪੱਦਰ, ਅਤਿਆਚਾਰ
 ਹਰਿ ਮੰਦਰ ਮੈਂ ਕੰਚਨੀ ਰਖੇ ਤੁਰਕਨ ਕੋ ਸਰਦਾਰ।੧੫। ਕੰਜਰੀ, ਨਾਚੀ

ਮੰਡਿਆਲੀ ਕੋ ਰੰਘੜੋ ਮੱਸਾ ਤਾਕੋ ਨਾਮ।
ਕਰੇ ਬਿਅਦਬੀ ਰਹਿ ਮੰਦਰ ਪਾਪੀ ਬਡੋ ਹਰਾਮ।੧੬।

ਚੌਪਈ : ਮਤਾਬ ਸਿੰਘ^੧ ਸੁਨ ਗੁੱਸਾ ਖਾਯਾ। ਜਨਕਰਾ ਬਿਛੂ ਡੰਗ ਲਗਾਯਾ। ਜਿਵੇਂ
ਕਹਯੋ ਸਿੰਘ ਉਹਾ ਸਿੰਘ ਕੋ ਨਾਂਹੀ। ਸੀਸ ਜੁ ਉਸਕੋ ਤੋੜਯੋ ਨਾਂਹੀ।੧੭।
ਕਯਾ ਸਿੰਘਨ ਤੇ ਸਤਾ ਗਯੋ ਦੂਰ। ਕਯਾ ਸਿੰਘਨ ਪੁਰਖਾਰਥਾ ਭਯੋ ਕੂਰਾ। ਸ਼ਕਤੀ / ਪੁਰਸ਼ਾਰਥ / ਭੂਠਾ
ਤਬ ਉਸ ਸਿੰਘ ਬਚਨ ਪਲਟਾਯੋ। ਕਯਾ ਤੈਂ ਨਠ ਨਹਿ ਪੌਰਖਾ ਗਵਾਯੋ।੧੮।

ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ / ਮਰਦਾਨਗੀ

ਤੁਮ ਮਰਨੇ ਤੇ ਨਠ ਨਹਿ ਆਏ। ਉਨ ਕੋ ਦੇਤ ਉਲਾਂਭਾ ਕਾਹੇ।
ਤੁਮ ਭਜਿ ਤੁਰਕਨ ਪ੍ਰਾਨ ਬਚਏ। ਤੁਮਰੇ ਜੈਸੇ ਸਭ ਉਇ ਭਏ।੧੯। ਬਚਾ ਲਏ
ਮਰਨੋ ਡਰਿ ਕੈ ਸਭ ਨਠ ਗਏ। ਉਹਾ ਸਿੰਘ ਕੋ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਨ ਪਏ।
ਉਹਾ ਸਿੰਘ ਕੋ ਸੁਨੀਯਤ ਨਾਹੀ। ਕਰਤ ਮਸਕਰੀ ਸਿੰਘਨ ਤਾਈਂ।੨੦। ਮਯੋਲ
ਨਵਾਬ ਪੰਥ ਸਬ ਦੀਓ ਗਵਾਈ। ਸਿੰਘ ਸੁਨੀਅਤ ਕਹੂੰ ਜਗ ਮੈਂ ਨਾਹੀ।
ਜੇ ਸਿੰਘ ਨਿਤ ਉਠ ਜੰਗ ਮਚਾਹੀ। ਨਾਮ ਖਾਲਸਾ ਸਿੰਘ ਜਪਾਹੀ।੨੧।
ਜੇ ਸਿੰਘ ਨਿਤ ਉਠ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰੈ। ਲੂਟ ਕੂਟਾ ਨਿਤ ਤੁਰਕਨ ਮਾਰੈ। ਲੁੱਟ ਤੇ ਮਾਰ ਕੁੱਟ
ਜਪ ਤਪ ਸੰਜਮ ਨੇਮ ਕਰਾਵੈ। ਅਕਾਲ ਅਕਾਲ ਕਹਿ ਸੀਸ ਚੜਾਵੈ।
ਅਬ ਹੈ ਤੁਮ ਹੀ ਸੇ ਉਹਾ ਸਿੰਘ। ਗਏ ਨਠ ਕਰ ਲੰਬੀ ਡਿੰਗਾ।੨੨। ਤੇਰੇ ਵਰਗੇ / ਲੰਮੀਆਂ ਛਾਲਾਂ

ਦੋਹਰਾ : ਯਹ ਸੁਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚਿਪਾ ਲਗੀ ਜਨੁ ਕਰ ਬਿਛੂ ਡਾਂਕਾ। ਖਾਰ ਖਾਧੀ / ਬਿੱਛੂ ਦਾ ਡੰਗ
ਤਨ ਮਨ ਅਚਬੀ ਬਹੁ ਲਗੀ ਚਿਤ ਧਾਰਯੋ ਮਰਨ ਨਿਸਾਂਕਾ।੨੩। ਬੇ-ਚੈਨੀ / ਨਿਡਰ ਹੋ ਕੇ

ਸੋਰਠਾ : ਮਾੜੀ ਕੰਬੋ ਵਾਲ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ^੨ ਤ੍ਰਿਖਾਣ ਬੋ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਪਿੰਡ
ਮਤਾਬ ਸਿੰਘ ਕੇ ਨਾਲ ਆਯੋ ਦੂਜੇ ਸਿਦਕ ਕਰ।੨੪।

ਚੌਪਈ : ਉਠ ਕਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਫਤੇ ਬੁਲਾਈ। ਚਰਨ ਛੋਹੇ ਸਿੰਘ ਆਗਯਾ ਪਾਈ।
ਹਮ ਮਾਰੈ ਜਾਇ ਤੁਰਕਨ ਤਾਈਂ। ਚਰਨ ਛੂਹੋ ਮੈਂ ਖਾਲਸੇ ਆਈ।੨੫।
ਜੇਕਰ ਸੀਸ ਲਗੇ ਗੁਰ ਅਰਥ। ਧੰਨ ਜਨਮ ਧੰਨ ਮਰਣ ਸਮਰਥ।
ਤੁਰਕਨ ਲਰਨੈ ਮਰਨੋ ਡਰੇ। ਪ੍ਰਿਕਾ ਤਿਸ ਜਨਨੀ ਪ੍ਰਿਕ ਪਿਤ ਕਰੇ।੨੬।

ਲੜਨੋ ਮਰਨੋ / ਪ੍ਰਿਕਾਰ / ਮਾਤਾ

੧. ਮਤਾਬ ਸਿੰਘ : ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਪਿੰਡ ਮੀਰਾਂ ਕੋਟ ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਜਿਸ ਨੇ ੧੭੪੦ ਈ. ਵਿੱਚ ਹਰਿਮੰਦਰ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੱਸੇ ਰੰਘੜ ਦਾ ਸਿਰ ਵੱਢਿਆ ਸੀ। ੧੭੪੫ ਈ. ਵਿੱਚ ਜ਼ਕਰੀਆ ਖ਼ਾਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਚਰਖੜੀ ਉੱਪਰ ਚਾੜ੍ਹ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਲੇਖਕ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਇਸ ਦਾ ਪੋਤਰਾ ਸੀ।
੨. ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ : ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਮਾੜੀ ਕੰਬੋ ਦਾ ਤਰਖਾਣ ਸਿੰਘ ਜਿਸ ਨੇ ਮਤਾਬ ਸਿੰਘ ਮੀਰਾਂ ਕੋਟ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਦੀ ਬੇ-ਅਦਬੀ ਕਰ ਰਹੇ ਮੱਸੇ ਰੰਘੜ ਦਾ ਸਿਰ ਲਾਹਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਆਪਣੀ ਬਹਾਦਰੀ ਲਈ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦਲ ਵਿੱਚ ਬੜਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ੧੭੫੩ ਈ. ਵਿੱਚ ਦੁਰਾਨੀਆਂ ਨਾਲ ਲੜਦੇ ਹੋਏ ਰਾਵੀ ਕਿਨਾਰੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਈ ਸੀ।

- ਦੋਹਰਾ : ਮਰਨੇ ਤੇ ਕਯਾ ਡਰਪਨਾ ਲੇ ਪਾਹੁਲ ਖੰਡੇ ਧਾਰ। ਡਰਨਾ
ਜਬ ਹਾਥ ਸਿਧੌਰਾ ਲੈ ਤੁਰੇ ਮਰਨੋਂ ਡਰੇ ਨ ਨਾਰਾ।੨੭। ਇਸਤਰੀ
- ਚੌਪਈ : ਕ੍ਰਮ ਕ੍ਰਮ ਕਰ ਸਿੰਘ ਵਤਨੀ ਆਏ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਢਿਗ ਢਿਰਨ ਨ ਪਾਏ। ਮੰਜਿਲੇ ਮੰਜਲੀ / ਪੰਜਾਬ
ਕਰੀ ਸੋਚ ਕਛੁ ਜਤਨ ਕਮਈਏ। ਟਕੈ ਭਰਨ ਕੋ ਰੂਪ ਬਨਈਏ।੨੮। ਕਰੀਏ / ਮਾਮਲਾ / ਭੇਸ
- ਦੋਹਰਾ : ਸਿੰਘ ਕਰੈ ਹਮ ਜਿਮ ਪੁਜੈ ਕੁਈ ਸਤਿਗੁਰ ਬਾਤ ਬਨਾਉ। ਕੋਈ
ਜਾਇ ਮਸੇ ਕੋ ਸਿਰ ਕਟੈ ਨਹਿ ਰਸਤੇ ਹੁਇ ਅਟਕਾਉ।੨੯।
- ਚੌਪਈ : ਸੋਊ ਸਤਿਗੁਰ ਬਿਧੀ ਬਨਾਈ। ਸਿਖਰ ਦੁਪਹਿਰੀ ਮੈਂ ਬਣਿ ਆਈ। ਵਿਧੀ, ਮੋਕਾ
ਵਗੀ ਪਵਨ ਬਹੁ ਘਟਾ ਉਡਾਨਾ। ਇਮ ਕਰ ਲੀਨੋ ਮੁੱਖ ਛਿਪਾਨਾ।੩੦।
- ਦੋਹਰਾ : ਸਿਖਰ ਦੁਪਹਿਰੀ ਭਾਦਵੇ ਸੂਰਜ ਅਤਿ ਤਪਤਾਇ। ਭਾਦੋ ਮਹੀਨੇ / ਤਪਦਾ
ਕਦ ਬਰਸੈ ਕਦ ਉੱਜੜੈ ਬਿਧ ਐਸੀ ਲਈ ਤਕਾਇ।੩੧।
- ਚੌਪਈ : ਧੂਪ ਲਗੀ ਫੌਜ ਛਾਵੈ ਗਈ। ਕਿਛੁ ਬਰਖਾ ਕਰ ਡੇਰਨ ਵਈ। ਡੇਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੜੇ
ਮੱਸੇ ਸਾਰੰਗ ਰਾਗ ਗਵਾਯਾ। ਵਿਚੈ ਮਲਾਰਹਿ ਰਾਗ ਅਲਾਯਾ।੩੨।
- ਦੋਹਰਾ : ਕੋ ਸੁੱਤੇ ਕੋ ਜਾਗਤੇ ਕਿਨੈ ਨ ਲਖਿਓ ਭੇਦ। ਸਮਝਿਆ
ਦੁਵਾਜੇ ਦੁਸ਼ਨੀ ਜਾ ਢੁਕੇ ਉਤਰੇ ਤਹਿ ਬਿਨ ਖੇਦ।੩੩। ਦਰਸ਼ਨੀ ਦਰਵਾਜ਼ੇ / ਹਾਨੀ
- ਚੌਪਈ : ਦੁਈ ਵਲ ਦੁਇ ਘੋੜੇ ਲਾਏ। ਦੋਵੈਂ ਬਰਛੇ ਤਹਾਂ ਛਪਾਏ। ਦੋਹੀ ਪਾਸੇ / ਦੋ ਘੋੜੇ
ਬਗਲਨ ਮਹਿ ਤਲਵਾਰ ਲੁਕੋਈ। ਜਿਮ ਕਰ ਨਾਂਹੀ ਟੋਕੋ ਕੋਈ।੩੪। ਬਗਲ ਵਿੱਚ / ਟੋਕਣਾ, ਰੋਕਣਾ
ਕੋ ਜਾਨੈ ਕੋ ਅਏ ਸਿਪਾਹੀ। ਮਾਲ ਲਿਆਏ ਕਰ ਉਗਰਾਹੀ।
ਕਿਛੁ ਬਾਜੈ ਕਿਛੁ ਗਾਜੈ ਪਰੇ। ਔਰ ਦੇਖਹਿ ਬਹੁ ਨਟਨੀ ਖਰੇ।੩੫। ਵਾਜੇ-ਗਾਜੇ, ਮਸਤ / ਨਾਚੀ
ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਤਹਿ ਲਗ ਗਯੋ ਦਾਵਾ। ਸਿੰਘਨ ਸ਼ਿਤਾਬੀ ਚੱਕਯੋ ਪਾਵਾ। ਦਾਅ, ਮੋਕਾ / ਪੈਰ
ਸਤਿਗੁਰ ਅਪਨੋ ਕਾਜ ਸਵਾਰੇ। ਉਇ ਕਰ ਦੀਨੋ ਦਿਸ਼ਟ ਅੰਪਾਰੇ।੩੬। ਨਜ਼ਰੋਂ ਅੰਨ੍ਹੇ
- ਦੋਹਰਾ : ਦੋਊ ਸਿੰਘ ਤਹਿ ਜਾ ਪੁਜੇ ਜਹਿ ਬਾਜੈ ਮਿਰਦੰਗਾ। ਢੋਲਕ ਵਰਗਾ ਸਾਜ
ਕੱਢ ਸਿਰੋਹੀ ਸਿਰ ਦਈ ਮੱਸੇ ਕੇ ਨਿਰਸੰਗਾ।੩੭। ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਇਕ ਕਿਸਮ / ਬੋਝਿਜਕ
- ਚੌਪਈ : ਮੱਸੇ ਕੋ ਇਮ ਸੀਸ ਉਤਾਰਯੋ। ਜਨ ਕਰ ਬੇਲੋਂ ਕਦੂਆ ਟਾਰਯੋ। ਵੇਲ / ਕੱਦੂ / ਲਾਹਿਆ
ਹੁਤੋ ਜੁ ਜ਼ੇਬਰ ਤਾ ਕੇ ਦਵਾਰੇ। ਦੂਜੇ ਸਿੰਘ ਸੋ ਲਯੋ ਉਤਾਰੇ।੩੮। ਦੁਆਲੇ, ਸਗੀਰ ਉੱਤੇ
ਤੋਂ ਲੋ ਸ਼ੋਰ ਭਯੋ ਅਤਿ ਭਾਰੀ। ਫਿਰ ਘੋੜਨ ਚੜ੍ਹ ਕਰੀ ਸਵਾਰੀ।
ਛੋੜ ਸੁ ਘੋੜੇ ਰਲ ਗਏ ਝੱਲ। ਐਸੀ ਭਈ ਮੱਸੇ ਕੀ ਗੱਲ।੩੯।

੧. ਸਿਧੌਰਾ : ਸਿਧਉਰਾ, ਸੰਧੂਰ, ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪਤੀ ਦੀ ਲੋਥ ਨਾਲ ਸਤੀ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਇਸਤਰੀ ਥਾਲ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਸਮਗਰੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸੰਧੂਰ ਵੀ ਘੜੋ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਪਤੀ ਦੇ ਮੌਢੇ ਉੱਤੇ ਸੰਧੂਰ ਦਾ ਟਿੱਕਾ ਲਾ ਕੇ ਚਿਖਾ ਦੀ ਪਰਿਕਰਮਾ ਕਰਕੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਸੜ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

ਕਿਤਕਿ ਦੇਰ ਕਰ ਰੋਲਾ ਭਯੋ। ਸਿਖਰ ਦੁਪਹਿਰੀ ਸੁਨਤ ਕਿਛੁ ਦਯੋ।
 ਥੀ ਪਹਿਲੋਂ ਕਿਨ ਕਾਠੀ ਨ ਪਾਈ। ਉਨ ਮਨ ਚਿੰਤਾ ਥੀ ਨਹੀਂ ਕਾਈ।੪੦।
 ਰਹਿਤ ਹੁਤੀ ਤਿਹ ਬਹੁਤੀ ਫੌਜ। ਰਹੇ ਬਹੁਤ ਡਾਢਲਾ ਕਰ ਮੌਜ।
 ਅਲਸਾਨੇਂ ਦੋਪਹਿਰੇ ਮਾਂਹਿ। ਨੀਂਦ ਦਬਾਏ ਫਿਰੈਂ ਤਹਾਂਹਿ।੪੧।

ਅਵੇਸਲੇ
 ਆਲਸ, ਸੁਸਤੀ

ਦੋਹਰਾ : ਕਾਠੀ ਪਾਇ ਹਥਯਾਰ ਲੈ ਤੋਂ ਲੈ ਸਿੰਘ ਗਏ ਦੂਰ।
 ਮਾਰਯੋ ਸੁਨ ਫੁਜਦਾਰ ਕੋ ਹਾਰੇ ਦੁਖੀ ਵਿਸੂਰਾ।੪੨।

ਝੁਰ ਝੁਰ ਕੇ

ਚੌਪਈ : ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਸਿਖਨ ਮਨ ਭਯੋ। ਦੁਸ਼ਟਨ ਮਨ ਬਹੁ ਦੁਖ ਸੰਤਯੋ।
 ਮੱਸੇ ਕੋ ਜੁ ਹੁਤੋ ਪਰਵਾਰ। ਲਹੌਰ ਜਾਇ ਤਿਨ ਕਰੀ ਪੁਕਾਰ।੪੩।
 ਹਮਰੇ ਖੂਨੀ ਪਕੜ ਮੰਗਾਵੋ। ਟੁਕ ਟੁਕ ਕਰ ਤਿਨ ਕੋ ਕਟਵਾਵੋ।
 ਨਾਤਰਾ ਹਮ ਜਾਵੈਂਗੇ ਦਿੱਲੀ। ਕਰੀ ਨਵਾਬੀ ਤੁਮ ਨੈ ਢਿੱਲੀ।੪੪।

ਨਹੀਂ ਤਾਂ

ਜਬ ਨਬਾਬ ਨੇ ਯੋ ਸੁਨ ਪਾਯੋ। ਸਿੰਘਨ ਮੱਸਾ ਮਾਰ ਗੁਵਾਯੋ।
 ਪਰੇ ਗਿਰਝ ਜਿਮ ਸਿੰਘ ਅਸਮਾਨੋ। ਆਵਤ ਜਾਵਤ ਕਿਨੈਂ ਨ ਜਾਨੋਂ।੪੫। ਜਾਣਿਆ, ਦੇਖਿਆ
 ਕਿਨੈਂ ਨ ਜਾਨੇ ਵਹਿ ਕਹਿੰ ਰਹੇਂ। ਕਿਨੈਂ ਨ ਜਾਨਯੋ ਵੈ ਕਹਿੰ ਗਏ। ਕਿੱਥੇ / ਕਿੱਥੇ ਗਏ
 ਐਸੀ ਸੁਨ ਨਵਾਬ ਧਰਹਰੀ। ਮਛਲੀ ਜਲ ਬਿਨ ਜਿਮ ਤਰਫਰੀ।੪੬। ਧੁੜਧੁੜੀ, ਕੰਬਣੀ / ਤੜਫਦੀ
 ਕਹੇ ਮੰਗਾਵੋ ਪਰਜਾ ਸਾਰੀ। ਗਏ ਜੁ ਹਮਰੇ ਲਿਖ ਦਰਬਾਰੀ।
 ਜਾ ਕਰ ਹਮ ਤੇ ਖਾਹਿੰ ਜਗੀਰ। ਅਬ ਉਨ ਕੋ ਕਰ ਦੇਹੁ ਤਗੀਰ।੪੭। ਬਦਲ ਦਿਆਂਗਾ
 ਨਿਰੰਜਨੀਆਂ ਹਰਭਗਤ ਬੁਲਾਇਆ। ਕਰਮਾਂ ਛੀਨਾਂ ਸਾਥੇ ਆਇਆ।
 ਰਾਮਾ ਰੰਧਾਵਾ ਸੱਦ ਮੰਗਾਯਾ। ਜੋਧ ਨਗਰੀਏਂ ਨੂੰ ਫੁਰਮਾਯਾ।੪੮। ਜੋਧ ਨਗਰੀਏ ਧਰਮ ਦਾਸ ਨੂੰ
 ਬਿਨ ਬੁਲਾਏ ਮਜੀਠੀਏ ਆਏ। ਸੋ ਇਨ ਸਿੰਘਨ ਬਹੁਤ ਅਕਾਏ।
 ਕਹਿੰ ਲੋਂ ਸਭ ਹੀ ਲੋਕ ਲਿਖਈਏ। ਅਪਨੇ ਗਿਰਦੇ ਸੋਊ ਗਿਨਈਏ।੪੯।

ਦੋਹਰਾ : ਕਹਯੋ ਸੁ ਸਭਨ ਬੁਲਾਇਕੈ ਪੈਦਾ ਉਸੈ ਕਰੇਹੁ।
 ਮੱਸਾ ਮਾਰਯੋ ਜਿਨਾ ਸਿੰਘਨ ਆਨ ਸੁ ਹਮ ਕੋ ਦੇਹੁ।੫੦।

ਜਿਸ ਨੇ

ਚੌਪਈ : ਨਹੀਂ ਤੇ ਤੁਮ ਕੋ ਸਾਥ ਮਿਲਾਵੈਂ। ਤੁਮਰੀ ਭੀ ਹਮ ਜਾਨ ਗੁਵਾਵੈਂ।
 'ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਜੁਮਾ ਤੁਮ ਕੀਆ। ਤੁਮ ਕਹੋ ਸਿੰਘ ਹਮ ਰਹਿਨ ਨ ਦੀਆ।੫੧। ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ
 ਜਹਾਂ ਰਹੈਂ ਸਿੰਘ ਹਮੈ ਬਤਾਵੈਂ। ਤਿਸ ਜਾਗਾ ਕੀ ਮਿਟੀ ਪੁਟਾਵੈਂ।
 ਰਹੈਂ ਸਿੰਘ ਜਾਂ ਨਗਰੀ ਮਾਂਹੀ। ਕਹੈਂ ਕਤਲ ਕਛੁ ਢੀਲ ਨ ਕਾਹੀ।੫੨। ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚਲੇ

ਦੋਹਰਾ : ਜੋਊ ਬਤਾਵੈ ਸਿੰਘ ਕੋ ਨਾਮ ਧਾਮ ਔ ਗ੍ਰਾਮ।
 ਦੇਵੈ ਤਿਸੈ ਫੜਾਇ ਜੋ ਪਾਵੈ ਘਨੋਂ ਇਨਾਮ।੫੩।

ਨਾਮ, ਘਰ ਤੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਪਤਾ
 ਬਹੁਤ

੧. ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਇਕ ਹੋਰ ਬੰਦ ਆਇਆ ਹੈ :
 ਤੁਮਕੋ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਰਾਵਾ। ਲੁਟ ਕੂਟ ਤੁਮ ਖੇਹੁ ਰਲਾਵਾ।

ਚੌਪਈ : ਹਰਿਭਗਤ ਨਿਰੰਜਨੀ ਐਸੇ ਕਹਯੋ। ਮਤਾਬ ਸਿੰਘ ਇਕ ਭੰਗੂ ਭਯੋ। ਜੱਟਾਂ ਦੀ ਇਕ ਗੱਤ
ਮੀਰਾਂ ਕੋਟ ਦੱਸਿਓ ਗ੍ਰਾਮ। ਅੰਮਿਤਸਰ ਤੈ ਤੈ ਕੋਹਾ ਠਾਮਾ। ੧੫੪। ਤਿੰਨ ਕੋਹ / ਸਥਿਤ
ਮੀਰ ਸੁ ਕੰਬਰ ਅਲੀ ਜਗੀਰ। ਸਾਹ ਦਈ ਕਰ ਅਪਨੋ ਪੀਰਾ। ਸੂਫੀ ਫਕੀਰ
ਨਵਾਬ ਸੁ ਸੱਯਦ ਲਯੋ ਬੁਲਾਇ। ਸਾਥੈ ਦੀਨੋਂ ਉਸੈ ਚੜ੍ਹਾਇ। ੧੫੫।
ਤੁਮਰੋ ਪਿੰਡ ਕਰ ਕਤਲ ਨ ਕਰੋ। ਸਿੰਘ ਰਾਖਨ ਤੇ ਤੁਮ ਨਹਿੰ ਡਰੋ। ੧੫੬।^੧

ਦੋਹਰਾ : ਫੌਜ ਜਾਇ ਪਿੰਡ ਘੇਰਿਓ ਸੱਯਦ ਕਛੁ ਨ ਬਸਾਇਆ। ਵੱਸ
ਨੱਥਾ ਖਹਿਰਾ^੨ ਪੰਚ ਥੋ ਲੀਨੋਂ ਸੋਊ ਫੜਾਇ। ੧੫੭।

ਚੌਪਈ : ਨੂਰ ਦੀਨ ਥੋ ਫੌਜ ਸਰਦਾਰ। ਤਿਸਨੈ ਐਸੇ ਕੀਓ ਉਚਾਰਾ। ਬੋਲਿਆ, ਉਚਰਿਆ
ਤੁਮਰੀ ਜਾਨ ਛੂਟਤੀ ਨਾਂਗੀ। ਬਿਨ ਮਤਾਬ ਸਿੰਘ ਲਯਾਇ ਯਹਾਂ ਹੀ। ੧੫੮।
ਮਤਾਬ ਸਿੰਘ ਕੋ ਕੀਜੈ ਹਾਜ਼ਰ। ਬਨੈ ਨ ਸੋ ਜੋ ਰਖੈ ਲੁਕਾ ਜਰਾ। ਜਰਾ ਵੀ ਲੁਕਾ ਕੇ
ਤਬ ਨੱਥੇ ਨੇ ਉਸ ਕੋ ਕਹੀ। ਮਤਾਬ ਸਿੰਘ ਅਬ ਹਾਜ਼ਰ ਨਹੀਂ। ੧੫੯।
ਜਾਨ ਹਮਾਰੀ ਹਾਜ਼ਰ ਆਹੀ। ਹਮ ਕੋ ਮਾਰੋ ਰਾਖੋ ਚਾਹੀ।
ਨੂਰਦੀਨ ਨੇ ਫਿਰ ਯੋਂ ਕਹਯੋ। ਲਯਾਇ ਪੁਤ੍ਰ ਤਿਸੁ ਚਹੈਂ ਤੂੰ ਜੀਓ। ੧੬੦। ਮਤਾਬ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੁੱਤਰ
ਤਬ ਨੱਥੇ ਤਕਰਾਰ ਸੁ ਕੀਓ। ਲਯਾਊ ਟੋਲ ਜੁ ਰਾਖੋ ਜੀਓ।
ਉਨ ਭਾਖਯੋ ਵਹ ਜੀਵਤ ਨਾਂਗੀ। ਬਚੈ ਉਲਾਦ ਨ ਸਿੰਘ ਖੂਨੀ ਕਾਹੀ। ੧੬੧। ਕਹਿਆ / ਕੋਈ
ਬਾਲਕ ਪੈ ਨੱਥਾ ਤਬ ਗਯੋ। ਦੇਖ ਬਾਲਕੇ ਸੀਸ ਹਿਲਯੋ। ਸਿਰ ਫੇਰਿਆ / ਇਨਕਾਰ
ਮੈਂ ਜੋ ਬਾਲਕ ਦੇਊ ਫੜਾਇ। ਬਾਲਕ ਤੁਰਤ ਦੇਹਿਗੇ ਘਾਇ। ੧੬੨। ਮਾਰ ਦੇਣਗੇ

ਦੋਹਰਾ : ਫੜਾਇ ਮਰਾਵਾਂ ਬਾਲ ਕੋ ਬਿਚ ਪੰਚਾਂ ਮਿਲੈ ਨ ਥਾਂਉ।
ਸਿੰਘਾ ਜੀ ਮੰਗੇ ਨਿਜ ਪੁਤ੍ਰ ਕੋ ਦਰਗਹਿ ਕਲੰਕਾ ਲਗਾਉ। ੧੬੩। ਮਤਾਬ ਸਿੰਘ / ਦਾਗ, ਪਾਪ

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਨੱਥੇ ਨੇ ਐਸ ਉਚਾਰਾ। ਬਾਲਕ ਕੇ ਸੰਗ ਮਰਨਾ ਧਾਰਾ।
ਰਹੈ ਉਲਾਦ ਜਗਤ ਮੈਂ ਮੇਰੀ। ਸੋਭਾ ਪਾਊ ਜਗਤ ਭਲੇਰੀ। ੧੬੪। ਚੰਗੀ

ਦੋਹਰਾ : ਤਬ ਨੱਥੇ ਕੰਧੇ ਧਰਯੋ ਪੀਛੈ ਕੰਧ ਟਪਾਇ। ਰਾਇ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮੋਢੇ ਚੁੱਕਿਆ
ਪੰਜ ਪੁਰਖ ਤਿਸ ਸੰਗ ਚਲੇ ਪਏ ਕਮੋਵੀ ਰਾਹਿ। ੧੬੫। ਮਾੜੀ ਕੰਥੇ ਕੀ ਦੇ ਰਾਹ
ਸਕਾ ਪੁੱਤ੍ਰ ਅਰੁ ਭਾਨਜਾ ਚੂਹੜਾ ਸੰਗ ਦਰਵਾਨਾ। ਚੌਕੀਦਾਰ
ਸਿਖਰ ਦੁਪਹਿਰੀ ਟੀਟਾ ਮੈਂ ਲੰਘ ਗਏ ਇਕ ਮਦਾਨ। ੧੬੬। ਤਪਦੇ ਸਿਖਰ ਦੁਪਹਿਰੇ

ਚੌਪਈ : ਹਰਭਗਤ ਨਿਰੰਜਨੀਏ ਸੁਨ ਪਾਈ। ਨੱਥਾ ਗਯੋ ਸੁ ਕੰਧ ਟਪਾਈ।
ਤੁਰਤ ਦੋੜ ਉਨ ਚੁਗਲੀ ਖਾਈ। ਗਯੋ ਨੱਠ ਆਯੋ ਜਿਹ ਤਾਈ। ੧੬੭।

੧. ਇਸ ਛੰਦ ਦਾ ਇਕੋ ਬੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।

੨. ਨੱਥਾ ਖਹਿਰਾ : ਅੰਮਿਤਸਰ ਦੇ ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਮੀਰਾਂ ਕੋਟ ਪਿੰਡ ਦਾ ਖਹਿਰਾ ਜੱਟ ਜੋ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨੰਬਰਦਾਰ ਸੀ। ਭਾਈ ਮਤਾਬ ਸਿੰਘ ਜੈਪੁਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਆਪਣੇ ਬਾਲ ਪੁੱਤ ਰਾਇ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਪਾਸ ਛੱਡ ਗਿਆ ਸੀ। ਲਾਹੌਰੋਂ ਆਈ ਫੌਜ ਨੇ ਜਦ ਪਿੰਡ ਉਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਨੱਥੇ ਨੇ ਬੜੀ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਨੱਥੇ ਦਾ ਇਕ ਭਾਣਜਾ ਤੇ ਰਾਇ ਸਿੰਘ ਹੀ ਬਚੇ ਸਨ।

ਸੋ ਨਠ ਗਏ ਨ ਰਹਿਗੁ ਹਮਾਰੀ। ਚੜ੍ਹੇ ਤੁਰਤ ਤਿਸ ਲਈਏ ਮਾਰੀ।

ਸੁਨਤ ਫੌਜ ਤੁਰਤਹ ਚੜ੍ਹ ਪਈ। ਪਹਿਲੇ ਜਾਇ ਸੁ ਪੈੜੇ ਲਈ।੬੮। *ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ, ਪੈੜ ਕੱਢ ਲਈ*

ਦੋਹਰਾ : ਤਬ ਨੱਥੇ ਨੇ ਪੁਨ ਕਹਯੋ ਲੋਕਨ ਕੋ ਸਮਝਾਇ।

ਤੁਮ ਰਾਇ ਸਿੰਘ ਕੋ ਲੈ ਨਠੋ ਮੈਂ ਰਾਖੋਂ ਫੌਜ ਅਟਕਾਇ।੬੯।

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਨੱਥੇ ਕਹਯੋ ਸੁਤਾ ਤੁਮ ਨਠ ਜਾਵੋ। ਇਸ ਬਾਲਕ ਕੋ ਕੰਧੇ ਚੜ੍ਹਾਵੋ।

ਹੇ ਪੁੱਤਰ

ਜੇ ਤੁਮ ਬਾਲਕ ਅਬ ਤਜਾ ਜਾਵੋ। ਤੈ ਅਤਿ ਨਿੰਦਯਾ ਜਗ ਮੇਂ ਪਾਵੋ।੭੦।

ਛੱਡ

ਜਾਕੀ ਖਾਤਰ ਨਠ ਕਰ ਮਰੇ। ਅੰਤ ਕਾਲ ਤਿਸ ਛਡ ਗਏ ਖਰੇ।

ਖੜੇ ਖਲੋਤੇ ਛੱਡ ਗਏ

ਮੈਂ ਈਹਾਂ ਰੋਕ ਫੌਜ ਸੁ ਲਰੋਂ। ਤੁਮ ਕਿਤ ਜਾਇ ਗਾਉਂ ਮੈਂ ਵਰੋਂ।੭੧।

ਲੜਦਾ ਹਾਂ / ਵੜ ਜਾਓ

ਇਸ ਬਾਲਕ ਕੋ ਦਿਹੋ ਲਕੋਇ। ਪਾਛੈਂ ਤੁਮ ਸਿਰ ਹੋਇ ਸੁ ਹੋਇ।

ਪਿੱਛੇ

ਇਸਕਾ ਪਿਤਾ ਸੌਂਪ ਹਮ ਗਯੋ। ਤਿਸ ਖਾਤਰ ਹਮ ਮਰਨੋ ਭਯੋਂ।੭੨।

ਦੋਹਰਾ : ਤਿਸਕੇ ਪੁੱਤਰ ਤਬ ਕਹਯੋ ਹਮ ਨਠ ਬਚੈਂ ਸੁ ਨਾਹਿ।

ਮੌਤ ਆਈ ਹਮ ਸੀਸ ਪੈ ਕਿਮ ਕਰ ਲੁਕੈਂ ਛਿਪਾਹਿ।੭੩।

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਲਗ ਫੌਜ ਲਏ ਵੋਹ ਘੇਰ। ਮਾਰੀ ਬੰਦੂਕਨ ਕਰੀ ਨ ਬੇਰ।

ਦੇਰ

ਤਬ ਤੇ ਜੱਟ ਮੁੜੇ ਕਰ ਹੂਰ। ਕਰੇ ਮੁਗਲ ਤਬ ਢਿਗ ਤੇ ਦੂਰ।੭੪।

ਹੱਲਾ ਕਰਕੇ

ਦੋਹਰਾ : ਤਬ ਮੁਗਲਨ ਨੇ ਯੋਂ ਕਹਯੋ ਰੰਘੜਨ ਕੋ ਸੁ ਬੁਲਾਇ।

ਲੇਵੋ ਬਦਲੋ ਅਬ ਤੁਮੀ ਮੱਸੇ ਕੇ ਜੁ ਭਰਾਇ।੭੫।

ਮੱਸੇ ਰੰਗੜ ਦੇ ਭਰਾ

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਫਿਰ ਰੰਘੜਨ ਹੱਲਾ ਕੀਆ। ਦੂਰ ਦੂਰ ਕਰ ਫੇਰਾ ਦੀਆ।

ਜੱਟਨ ਕੀ ਕਿਛ ਲਗੇ ਨ ਵਾਹ। ਨਹਿ ਹਥਯਾਰ ਵਡ ਜੱਟਨ ਪਾਹ।੭੬।

ਪਾਸ

ਇਕ ਪਹਿ ਬਰਛੀ ਇਕ ਪਹਿ ਸੇਲਾ। ਦੇਵੈਂ ਰੰਘੜਨ ਛਾਤੀ ਪੇਲਾ।

ਸੇਲਾ, ਨੇਜਾ / ਧਕੋਲ ਦੇਣ

ਹਾਥ ਚੂਹੜੇ ਕੇ ਦੰਢਾ ਭਾਰੀ। ਮੱਸੇ ਭਾਈ ਸਿਰ ਲਾਯੋ ਕਾਰੀ।੭੭।

ਭੰਡਾ, ਸੋਟਾ / ਕਰਾਰਾ, ਜਾਨ ਲੇਵਾ

ਹੱਥ ਤਲਵਾਰ ਬਰਵਾਲੇ ਰਹੀ। ਮਰਦਨ ਘੋੜਨ ਲਾਈ ਕਹੀਂ।

ਦਰਬਾਨ, ਚੌਕੀਦਾਰ

ਭਾਜ ਰੰਘੜ ਜਾ ਮੁਗਲਨ ਕਰੈਂ। ਹਮ ਤੇ ਜੱਟ ਮਰਨ ਤੇ ਰਹੇ।੭੮।

ਏਕੋ ਨੱਥਾ ਤੀਰਨ ਮਾਰੇ। ਜਿਸ ਤਨ ਲੱਗੇ ਤਿਸ ਹੁਇ ਪਾਰੇ।

ਮੁਗਲ ਕਰੈਂ ਤੁਮ ਮੱਸੇ ਭਾਈ। ਲੇਵੋ ਵੈਰ ਆਪ ਤੁਮ ਜਾਈ।੭੯।

ਕਯਾ ਤੁਮ ਹਮ ਸੇ ਨਹੀਂ ਸਿਪਾਹੀ। ਕਿਮ ਤੁਮ ਹਮਰੀ ਓਟ ਤਕਾਈ।

ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ

ਹਰਭਗਤ ਨਿਰੰਜਨੀਏਂ ਪੈ ਜਾਹੋ। ਜੱਟ ਰੰਘੜ ਦੁਇ ਵੱਲ ਤੇ ਪਾਹੋ।੮੦।

ਪੈ ਜਾਵੋ

ਸੁਨ ਹਰਭਗਤ ਸੁ ਐਸੀ ਕਹੀ। ਹਮ ਤੇ ਭੀ ਜੱਟ ਮਰਤੇ ਨਹੀਂ।

ਮਰਦੇ, ਮਾਰੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ

ਮਾਰੇ ਨੱਥਾ ਜਿਸ ਤਨ ਕਾਨੀ°। ਮਾਂਗੇ ਨਹਿੰ ਵੈ ਮੁਖ ਤੇ ਪਾਨੀ।੮੧। ਤੀਰ
 ਹਥਯਾਰ ਫੇਟਨਾ° ਸੋ ਸੋ ਨਹਿੰ ਮਰੇ। ਮਾਰੇ ਗੋਲਿਨ ਫੱਰਰੇ° ਭਰੇ। ਵਾਰ / ਗੋਲੀਆਂ ਦੇ ਫਰੇ
 ਓਹ ਕਮਾਨੀ° ਬਡੋ ਕਹਾਵੈ। ਤੀਰ ਰਾਮ ਤੀਰਥਾ° ਪਾਰ ਪੁਚਾਵੈ।੮੨। ਤੀਰਅੰਦਾਜ਼

ਦੋਹਰਾ : ਹਰਭਗਤ ਕਹੀ ਸੋਈ ਕਰੀ ਮੁਗਲਨ ਕਹੀ ਚੁਫੇਰਾ°। ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਘੇਰਾ
 ਦੋਇ ਚੁਫੇਰੋ ਪਾਸਣਾ° ਲਏ ਚੁਤਰਫੋਂ ਘੇਰ।੮੩। ਪਾਸਿਓ
 ਨੱਥੇ ਮਨ ਮੈਂ ਜਾਨਯੋ ਅਥ ਮਰਨੇ ਸ਼ੱਕ ਨ ਕਾਇ।
 ਮਾਰਨ ਆਏ ਮਾਰੀਏ ਕਯਾ ਰਾਣਾ ਕਯਾ ਰਾਇ।੮੪।

ਚੌਪਈ : ਨੱਥੇ ਤੀਰ ਜਾਂਹਿ ਤਨ ਲਾਯਾ। ਸੋ ਲਗ ਦੂਸਰਾ ਓਰ ਸਿਧਾਯਾ। ਅਗਲੇ ਸੰਸਾਰ
 ਤਬ ਫਿਰ ਹੋਣਹਾਰ ਯੋਂ ਭਈ। ਉਤਰ ਕਮਾਨ ਉਸ ਚਿੱਲਿਓ ਗਈ।੮੫।
 ਕਮਾਨ ਭੂਮਾ° ਸੋ ਨੱਥੇ ਮਾਰੀ। ਫਿਰ ਕੱਢ ਹਥ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸੁਧਾਰੀ। ਜ਼ਮੀਨ, ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ
 ਜਿਸ ਤਨ ਲਾਵੈ ਕਰਕੇ ਦੌੜ। ਗਿਰੇ ਤੁਰਕ ਤਿਸ ਹੋਵੈ ਚੌੜ।੮੬। ਮਾਤਮਾ

ਦੋਹਰਾ : ਓਇ ਬੰਦੂਕਨ ਸੋਂ ਹਨੈ° ਦੇਹਿੰ ਦੂਰ ਤੇ ਦਾਗਾ°। ਬੰਦੂਕਾਂ ਨਾਲ ਮਾਰਦੇ / ਫਾਇਰ
 ਇਨ ਪੈ ਫੇਟੇ° ਹਥਯਾਰ ਬੇ ਪਹੁੰਚੇ ਨ ਤਿਹ ਤਨ ਲਾਗਾ°।੮੭। ਫੇਟ, ਮਾਰ / ਲਾਗੇ
 ਮਾਰ ਬੰਦੂਕਨ ਤੇ ਲਏ ਘੋੜਨ ਦਏ ਮਿਧਾਇ।
 ਨੱਥੇ ਭਾਣਜਾ ਇਕ ਬਚਯੋ ਔਰ ਬਚਯੋ ਸਿੰਘ ਰਾਇ°।੮੮। ਲੇਖਕ ਦਾ ਪਿਤਾ ਰਾਇ ਸਿੰਘ

ਚੌਪਈ : ਅਥ ਹਮ ਬਾਤ ਪਿਤਾ ਕੀ ਆਈ। ਜਿਮ ਕਰ ਤਿਸ ਕੀ ਜਾਨ ਬਚਾਈ।
 ਜਬ ਨੱਥੇ ਪਰ ਘੇਰਾ ਪਰਯੋ। ਮਾਰ ਬੰਦੂਕਨ ਰੋਲਾ ਕਰਯੋ।੮੯।
 ਬਾਲਕ ਨਠ ਨਠ ਚਰਨਨਾ° ਵਰੇ। ਤਿਨ ਪਰ ਸ਼ਸਤਰਨ ਝਾਰ ਸੁ ਝਰੇ°। ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ / ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦੇ ਵਾਰ
 ਵੈ ਨਠ ਆਗੇ ਪੀਛੈ ਹੋਰੇ°। ਤਿਨ ਸੰਗ ਪੁਜੈ ਨ ਬਾਲਕ ਦੋਰੇ°।੯੦। ਰੋਕਣ / ਦੌੜ ਕੇ
 ਗਿਰਯੋ ਬਾਲ ਤਿਨ ਪਗ ਕੋ ਝਾਗਾ°। ਨਹਿੰ ਪਹੁੰਚੈ ਤਿਸ ਦੌੜ ਸੁ ਲਾਗ। ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ ਗਾਹਿਆ ਗਿਆ
 ਵਾਜ ਬੰਦੂਕਨ ਤੇ ਸੋ ਡਰੈ। ਝਾੜ ਝੁੰਡ ਵਿਚ ਕੰਟਨਾ° ਵੜੈ।੯੧। ਕੋਡਿਆਂ ਵਿੱਚ

ਦੋਹਰਾ : ਬਾਲਕ ਪੈਰਨ ਸੋਂ ਫੜੈ ਘੋੜੇ ਉਪਰ ਚੜਾਇ।
 ਗਿਰੇ ਉਠੇ ਨੱਠੇ ਲੁਕੇ ਬਚਤੋ ਦਿਸੈ ਨ ਕਾਇ।੯੨।

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਬਾਲਕ ਕੋ ਭਈ ਖੁਆਰੀ। ਬਾਲਕ ਲਾਗੇ ਜਾਨ ਪਿਆਰੀ।
 ਜਬ ਘੋੜਨ ਕੀ ਫੇਟਨਾ° ਗੇਰਾ। ਗਰਦਨ ਪਰ ਮਾਰੀ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰਾ°।੯੩। ਫੇਟਾ / ਤਲਵਾਰ
 ਗਰਦਨ ਕਟ ਕੇ ਘੰਡੀ° ਰਹਾਈ। ਗਲ ਪਰ ਦੂਜੀ ਫੇਰ ਚਲਾਈ। ਸ਼ਾਹ ਰਗ
 ਕਟ ਗਈ ਹੰਸਲੀ ਮੋਢੇ ਤਾਈ°। ਤੀਜੀ ਤਿਨ ਤਕ ਸਿਰ ਕੋ ਲਾਈ।੯੪।

੧. ਰਾਮ ਤੀਰਥ : ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਇਕ ਪੁਰਾਤਨ ਸਥਾਨ। ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਏਥੇ ਰਾਮਚੰਦਰ ਦੀ ਪਤਨੀ ਸੀਤਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਲਵ ਤੇ ਕੁਸ਼ ਨੂੰ ਬਾਲਮੀਕ ਦੇ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿੱਚ ਪਾਲਿਆ ਸੀ।

ਕਾਟ ਮੋਢੇ ਤੇ ਜਿਮੀਂ ਧਸਾਈ। ਇਮ ਕਰ ਸ਼ਾਹ ਰਗ ਭਈ ਬਚਾਈ। ਜਮੀਨ / ਬਚ ਗਈ
ਉਨ ਜਾਨਯੋਂ ਬਾਲਕ ਮਰ ਗਯੋ। ਯੂੜ ਲਪੇਟਯੋ ਧਰਨੀ ਪਯੋ।੯੫। ਧਰਤੀ

ਦੋਹਰਾ : ਮਾਰ ਕੂਟ ਕੇਤੇ ਗਏ ਨਹਿ ਜੀਵਤ ਉਨਹਿ ਲਖਾਇ।
ਇਕ ਸਾਗ ਕੰਬੋਇਨਾ ਬੇਚਕੈ ਤਿਹ ਥਾਂ ਪਹੁੰਚੀ ਆਇ।੯੬। ਕੰਬੋ ਜਾਤੀ ਦੀ ਔਰਤ

ਦੋਹਰਾ : ਮਾਲਣ ਬਾਲਕ ਜੀਵਤ ਜਾਨਯੋਂ। ਮੱਧ ਟੇਕਰੀ ਧਰ ਘਰ ਆਨਯੋਂ।
ਪਿਤਾ ਹਮਾਰੇ ਕੀ ਥੀ ਤਾਈ। ਸੁਣ ਰੁਝਯਾਲੇ ਮੈਂ ਲੇ ਆਈ।੯੭।
ਜ਼ਖਮ ਸਿਵਾਏ ਮੋਚੀ ਆਨ। ਇਸ ਬਿਧਿ ਹਮ ਪਿਤ ਬਚੇ ਪਰਾਨ।
ਐਸੀ ਬਿਧ ਸਾਖੀ ਯਹ ਭਈ। ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਪੂਰਨ ਪਈ।੯੮।

੯੩. ਸਾਖੀ ਬੋਤਾ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀ

ਦੋਹਰਾ : ਯਕਹੂੰ ਸੁ ਸਾਖੀ ਸਿੰਘ ਕੀ ਜਿਮ ਸੁਨੀ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਕਾਨਾ। ਕੰਨੀ
ਸਿਖਨ ਕੀ ਨਿੰਦਯਾ ਸੁਨਤ ਜਿਨ ਕੀਨੋ ਸੀਸ ਕੁਰਬਾਨ।੧।

ਚੌਪਈ : ਜਤੀ ਸਤੀ ਥੇ ਪੁਣ ਕੇ ਪੂਰੇ। ਗੁਰ ਕੇ ਸੇਵਕ ਦਿਲ ਕੇ ਸੂਰੇ। ਸੁਰਮਾ
ਬੋਤਾ ਸਿੰਘ ਤਾਸਾ ਕੇ ਨਾਮ। ਮਾਝੇ ਮੇਂ ਥੇ ਤਾਕੇ ਗ੍ਰਾਮ।੨। ਤਿਸ ਦਾ
ਜਥੈ ਦੀਏ ਥੇ ਸਿੰਘ ਵਹੁ ਮਾਰ। ਦਿਸੇ ਨ ਸੁਨੀਏ ਮਹੀਨੇ ਚਾਰ। ਬਹੁਤ
ਕਹੈ ਸਿੰਘ ਸਭ ਮਰ ਗਲ ਗਏ। ਤੁਰਕਨ ਸਿੰਘ ਖਪਾਇ ਸੁ ਦਏ।੩। ਖਪਾ ਦਿਤੇ, ਮਾਰ ਮੁਕਾ ਦਿੱਤੇ
ਦੰਗਾ ਕਰਤ ਨ ਕਹੂੰ ਅਖਾਰਾ। ਇਮ ਕਰ ਕਹਿੰ ਸਭ ਖਾਲਸਾ ਮਾਰਾ। ਅਖਾੜਾ, ਮੁੱਠ-ਭੋੜ
ਬੋਤਾ ਸਿੰਘ ਕਹੂੰ ਵਖ ਰਹਯੋ। ਕਿਨੈ ਫਿਰਤ ਤਿਹ ਦੁਖ ਸੁ ਲਯੋ।੪।
ਦੇਖਤ ਸੋਊ ਅਚੰਭੇ ਭਯੋ। ਕਹਾਂ ਸਿੰਘ ਯਹ ਜੀਵਤ ਰਹਯੋ। ਅਚੰਭਾ, ਹੈਰਾਨੀ
ਐਸੇ ਦੇਖਨ ਵਾਰਨਾ ਕਹਯੋ। ਹੋਵਗ ਭੇਖੀ ਕੋਊ ਯਹ ਰਹਯੋ।੫। ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਨੇ

ਦੋਹਰਾ : ਸਿੰਘ ਨ ਦੀਸਤ ਹੈਂ ਕਹੂੰ ਤੁਰਕਨ ਦਏ ਖਪਾਇ।
ਦੂਜੇ ਕਹਯੋ ਕੋਈ ਹੋਗ ਯਹ ਕਾਇਰ ਕੂਰਾ ਲੁਕਾਇ।੬। ਡਰਯੋਕ ਤੇ ਸੁਠਾ

ਚੌਪਈ : ਖਾਲਸੇ ਸੋਊ ਜੁ ਨਿਤ ਜੰਗ ਕਰੈ। ਖਾਲਸੇ ਸੋਊ ਨ ਮਰਨ ਤੇ ਡਰੈ।
ਖਾਲਸੇ ਸੋਊ ਜੁ ਦੰਗਾ ਮਚਾਵੈ। ਖਾਲਸਾ ਸੋਊ ਜੋ ਸੀਸ ਲਗਾਵੈ।੭।

੧. ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਛੰਦ ਅਧੂਰਾ ਹੈ।
੨. ਰੁਝਯਾਲਾ : ਰੁਝਾਲਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ੧੬ ਕੁ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਪੱਛਮ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਚੁਗਾਵਾਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਉੱਪਰ ਸਥਿਤ ਇਕ ਪਿੰਡ।
੩. ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ।
੪. ਪਾਠ-ਭੇਦ : ਸਾਖੀ ਬੋਤਾ ਸਿੰਘ ਕੀ ਸੁਨੀ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਕਾਨ। (ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੰਨਾ ੨੪੩)
੫. ਭਾਈ ਬੋਤਾ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਜੱਟ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਭੜਾਣਾ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਭਾਈ ਗਰਜਾ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਨੂਰਦੀਨ ਦੀ ਸਰਾਇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਲਾਹੌਰ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਉੱਤੇ ਟੈਕਸ ਲੈਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਇਕ ਚਿੱਠੀ ਵੀ ਏਸੇ ਭਾਵ ਦੀ ਖ਼ਾਨ ਬਹਾਦਰ ਜ਼ਕਰੀਆ ਖ਼ਾਨ ਸੂਬਾ ਲਾਹੌਰ ਨੂੰ ਲਿਖੀ। ਭਾਈ ਬੋਤਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀ ਭਾਈ ਗਰਜਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ੧੭੩੯ ਈ. ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਈ ਸੀ।

- ਦੋਹਰਾ : ਬੋਤਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਯੌਂ ਸੁਨੀ ਰਹਯੋ ਤਹਾਂ ਹੀ ਖਲੋਇ ।
ਜਨੁ ਬਿੱਛੁ ਕੇ ਡੰਕ ਲਗਯੋ ਲਗੀ ਬੋਲੀ ਸਿੰਘ ਸੋਇ ।੮।
- ਚੌਪਈ : ਸਿੰਘ ਚਿੱਤ ਯਹ ਨਿਸਚੈ ਧਾਰੀ । ਸੀਸ ਲਗੇ ਬਿਨ ਗਲ ਨਹਿੰ ਕਾਰੀ° । ਅਸਰ ਵਾਲੀ
ਸੀਸ ਲਗਾਏ ਚਰਚਾ ਹੋਇ । ਜਗ ਯੋ ਜਾਨੈ ਖਾਲਸੇ ਸੋਇ ।੯।
ਅਬ ਈਹਾਂ ਕਿਛੁ ਦੰਗਾ ਮਚਾਈਏ । ਤੁਰਕਨ ਸਿਰ ਦੈ ਝੂਠੇ ਕਰਾਈਏ ।
ਫਿਰ ਖਾਲਸੇ ਕੀ ਚਰਚਾ ਹੋਇ । ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਦਾਵਾ ਚਾਰੈ ਜੋਇ ।੧੦।
- ਦੋਹਰਾ : ਰਾਹਿ ਸਰਾਂਇਾ ਡੇਰਾ ਕੀਓ ਚੌਤਰੋ° ਲੀਓ ਬਨਾਇ । ਨੂਰਦੀਨ ਦੀ ਸਰਾਇ / ਚਬੂਤਰਾ
ਲੜਕਨਾ ਜੈਸੀ ਖੇਲ ਜਯੋਂ ਗੜਾ° ਧਰਾਯੋ ਨਾਇ ।੧੧। ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਗ / ਗੜ੍ਹ, ਕਿਲ੍ਹਾ
- ਚੌਪਈ : ਬੈਠ ਸਿੰਘ ਤਹਿੰ ਜਗਾਤਾ ਲਗਾਈ । ਦੂਜੇ ਸਿੰਘ ਰੰਘੜੇਟੋ° ਭਯੋ ਆਈ । ਮਸੂਲ, ਰੁੰਗੀ / ਮਜ਼੍ਹਬੀ ਸਿੰਘ
ਦੋਊਅਨ ਰੋਲਾ ਦੀਓ ਮਚਾਇ । ਖਬਰ ਲਹੌਰ ਜਿਮ ਪੁੱਜੈ ਜਾਇ ।੧੨।
- ਦੋਹਰਾ : ਔਰ ਚਿਠੀ ਥੀ ਤਿਨ ਲਿਖੀ ਜੋ ਸੁਨ ਨਵਾਬ° ਜਲ ਜਾਇ । ਜ਼ਕਰੀਆ ਖ਼ਾਨ
ਚੜ੍ਹੈ ਫੌਜ ਜਿਮ ਤੁਰਤ ਹੀ ਕਛੁ ਨ ਦੇਰ ਲਗਾਇ ।੧੩।
- ਚੌਪਈ : ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੈ ਯੋਂ ਸਿੰਘ ਬੋਤਾ । ਹਥ ਹੈ ਸੋਟਾ ਵਿਚ ਰਾਹ ਖੜੋਤਾ ।
ਆਨਾ ਲਯਾ ਗੱਡੇ ਨੂੰ ਪੈਸਾ ਲਾਯਾ ਖੋਤਾ । ਆਖੇ ਭਾਬੀ ਖਾਨੋ° ਨੂੰ ਯੋਂ ਆਖੈ ਸਿੰਘ ਬੋਤਾ ।੧੪।
- ਦੋਹਰਾ : ਖਾਨ ਬਹਾਦਰ ਨਵਾਬ ਕੀ ਖਾਨੋਂ ਬਡੀ ਸੁ ਭੈਣ ।
ਫਰਜ਼ੁਲਾਂ ਖਾਂ ਕੀ ਇਸਤਰੀ ਖਾਲਸੇ ਬਡ ਦੁਖ ਦੈਣਾ° ।੧੫। ਦੁੱਖ ਦੇਣ ਵਾਲੀ
- ਚੌਪਈ : ਖਾਨੋਂ ਸੁਨ ਦਈ ਫੌਜ ਚੜ੍ਹਾਇ । ਸੋ ਸਿੰਘਨ ਢਿਗ ਪਹੁੰਚੀ ਆਇ ।
ਖੜੋ ਸਿੰਘ ਇਕ ਥੋ ਤਿਹ ਥਾਇ । ਦੂਜੇ ਚਲਯੋ ਥੋ ਰਮਣੇ° ਦਾਇ ।੧੬। ਜੰਗਲ ਪਾਣੀ ਲਈ
ਦੇਖ ਫੌਜ ਮੁੜ ਆਯੋ ਸੋਇ । ਲਲਕਾਰੇ ਦੀਨ ਗੁਰ ਫਤੇ ਬੁਲੋਇ ।
ਇਮ ਦੋਊ ਸਿੰਘ ਭਏ ਤਿਆਰ । ਹੱਥ ਇਕ ਸੋਟਾ ਗਲ ਤਲਵਾਰ ।੧੭।
ਦੂਜੇ ਹਥ ਨੇਜਾ ਇਕ ਫਲਾ° । ਕਿਲੇ ਬਾਹਰ ਸਿੰਘ ਨਿੱਕਲ ਖਲਾ । ਇਕ ਫਲ ਵਾਲਾ
ਤਬ ਤੁਰਕਨ ਯੋਂ ਬਚਨ ਪੁਕਾਰੇ । ਲਰ ਨ ਮਰੋ° ਸਿੰਘ ਚਲੋ ਹਮ ਨਾਰੇ° ।੧੮। ਲੜ ਕੇ ਨਾ ਮਰੇ / ਨਾਲ
ਤੈਨੂੰ ਲੈ ਸੰਗ ਨਵਾਬ ਮਿਲਾਊ° । ਜਾਂ ਬਖਸ਼ੀ° ਕਰ ਤੁਝੈ ਛਡਾਊ° । ਜਾਨ ਬਖਸ਼ੀ
ਸਿੰਘ ਕਹੀ ਹਮ ਕਬ ਜਾਨ ਬਚਾਵੈ° । ਹਮ ਤੇ ਮਰਨਾ ਆਪ ਤਕਾਵੈ° ।੧੯।
- ਦੋਹਰਾ : ਹਮ ਸੋਂ ਲਰਨਾ ਝਬਾ ਕਰੋ ਘੋੜਯੋ ਉਤਰ ਤੁਮ ਆਇ । ਤੁਰਤ
ਤੁਮ ਹੱਥਯਾਰ ਸੁ ਹਥ ਰਖੋ ਹਮ ਸੋਟੇ ਲਾਵੈ° ਧਾਇ ।੨੦।

੧. ਖਾਨੋਂ : ਖਾਨ ਬਹਾਦਰ ਜ਼ਕਰੀਆ ਖ਼ਾਨ ਦੀ ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਜੋ ਫਰਜ਼ੁਲਾ ਖ਼ਾਨ ਨਾਲ ਵਿਆਹੀ ਹੋਈ ਸੀ।

- ਚੌਪਈ : ਦੇਖੋ ਸੋਟੇ ਸੋ ਕਯਾ ਹਮ ਤੇ ਸਰੇ। ਕਯਾ ਕਯਾ ਹਿੰਮਤ ਹਮ ਤੁਮ ਕਰੇਂ।
 ਫਿਰ ਤੁਰਕ ਕਰੈ ਚਲ ਹਮਰੇ ਸਾਥ। ਹਮ ਤੁਮੈਂ ਕਰਾਵੈਂ ਕਚਹਿਰੀ ਬਾਤ।੨੧।
 ਸਿੰਘ ਕਰੈਂ ਹਮ ਤੁਮ ਕਯਾ ਗੱਲ। ਕਰੈਂ ਕਚਹਿਰੀ ਅਗੈ ਸੁ ਚੱਲ।
 ਹਮ ਤੁਮ ਸੋਂ ਅਬ ਸ਼ਸਤ੍ਰਨ ਮੇਲ। ਸੋਟੇ ਢੀਮ ਮਿਲਾਵੈਂ ਸੇਲਾ।੨੨। ਸੇਲੇ, ਨੇਜੇ
- ਦੋਹਰਾ : ਹਮ ਆਵਤ ਹੈਂ ਪਾਸ ਤੁਮ ਕਹਯੋ ਨ ਖਬਰ ਹਮ ਕੀਨ।
 ਦੌੜ ਕਰੀ ਤਿਨ ਸ਼ੇਰ ਜਿਉਂ ਖੜੋ ਤਹਾਂ ਜਾ ਲੀਨ।੨੩।
- ਚੌਪਈ : ਦੌੜ ਸਿੰਘਨ ਤਬ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਚਲਾਏ। ਹਬ ਸਿੰਘਨ ਕੇ ਤੁਰਕ ਨ ਆਏ।
 ਸੋਟੇ ਢੀਮ ਤਬ ਸਿੰਘਨ ਚਲਾਈ। ਤੁਰਕ ਸੁ ਘੋੜੇ ਗਏ ਹਿਲਾਈ।੨੪।
 ਤੁਰਕ ਜਿੰਦ ਕੋ ਚਰੈਂ ਬਚਾਈ। ਸਿੰਘਨ ਚਿੰਤਾ ਜਿੰਦ ਨ ਕਾਈ।
 ਜਿਪਰੋਂ ਸ਼ਸਤਰ ਤੁਰਕਨ ਆਵੈਂ। ਸਿੰਘ ਸੁ ਦੌੜ ਉਤਹਿੰ ਵਲ ਧਾਵੈਂ।੨੫। ਉਪਰੇ
 ਪਹੁੰਚ ਸੁ ਤੁਰਕਨ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਲਗਾਵੈਂ। ਅਪਨੇ ਨਾਂਹ ਸਰੀਰ ਬਚਾਵੈਂ।
 ਤੁਰਕਨ ਤੇ ਨਿਜ ਸਰੀਰ ਚਿਰਾਵੈਂ। ਲਗੈ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਤਨ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਆਵੈਂ।੨੬। ਜ਼ਖਮ
 ਸੋਂਚੀ ਖੇਲ ਖੇਲੈਂ ਜਨਾ ਸਿੰਘ। ਭਰੈ ਛੋਟੀ ਕਤ ਲੰਬੀ ਡਿੰਘ। ਕਬੱਡੀ ਦੀ ਖੇਡ / ਜਿਵੇਂ / ਛਾਲ
 ਤੁਰਕ ਭੀ ਹੱਲਾ ਕਰ ਕਰ ਮਾਰੈਂ। ਮਾਰ ਘੋੜਨ ਚਹਿ ਵੇਟਨ ਡਾਰੈਂ।੨੭। ਵੇਟਾਂ ਨਾਲ ਡੇਗਟਾ
- ਦੋਹਰਾ : ਸਿੰਘ ਉਠੈਂ ਕਬ ਗਿਰ ਪੜੈਂ ਕਬ ਫਿਰ ਜਾਹਿੰ ਖਲੋਇ।
 ਤੁਰਕਨ ਕੇ ਹਬ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਲਖ ਸਿੰਘ ਖਾਲੀ ਡਰੈਂ ਨ ਤੋਇੰ।੨੮। ਤਾਂ ਵੀ
- ਚੌਪਈ : ਸਿੰਘ ਕਰੈਂ ਨਹਿੰ ਜਾਨ ਪਿਆਰੀ। ਡਰੈਂ ਨ ਤੁਰਕ ਬਿਨ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਬਿਚਾਰੀ।
 ਦੋਨੋਂ ਕੇ ਦਿਲ ਬਢਯੋ ਹੁਲਾਸਾ। ਲਖ ਖਾਲੀ ਉਨ ਮਰਨ ਪਿਆਸ।੨੯। ਖੁਸ਼ੀ
- ਦੋਹਰਾ : ਚਾਮ ਮਾਸ ਸ਼ਸਤਰਾ ਲਗੈ ਤੋਂ ਸਿੰਘ ਮਾਨੈ ਨਾਹਿੰ।
 ਹਾਡ ਲਗੈ ਤਬ ਬਲ ਘਟੈ ਤਬ ਸਿੰਘ ਕਛੁ ਕੁ ਥਕਾਹਿੰ।੩੦। ਚਮੜੀ ਉਪਰਲਾ ਜ਼ਖਮ
- ਚੌਪਈ : ਤੀਰ ਲਗੈ ਸਿੰਘ ਪੱਟ ਸਿਟਾਵੈਂ। ਤੁਰਕਨ ਕੋ ਸੋ ਅੱਖੀਂ ਦਿਖਾਵੈਂ। ਪੁੱਟ ਸੁੱਟ ਦੇਣ
 ਸਿੰਘ ਕਰੈਂ ਧ੍ਰਿਗਾ ਤੁਮਰੇ ਤੀਰ। ਹਮਰੇ ਚੀਰ ਨ ਸਕੈਂ ਸਰੀਰ।੩੧। ਫਿਟ ਲਾਅਨਤ
 ਤਬ ਲਾਗੇ ਤਲਵਾਰ ਚਲਾਨ। ਸਿੰਘ ਸੋਟੋਂ ਸੋ ਰੋਕੈਂ ਤਾਨ। ਪੂਰੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ
 ਦੋਉਅਨ ਸਿੰਘ ਲਈ ਪਿਠ ਜੋੜ। ਸੋਟਨ ਸੋਂ ਦਏ ਘੋੜੇ ਮੋੜ।੩੨।
- ਦੋਹਰਾ : ਘੋੜੇ ਛਡ ਪਯਾਦੇ ਭਏ ਡਾਰੈਂ ਆਗੈ ਢਾਲ।
 ਸੋਟਨ ਸੋਂ ਉਨ ਢਾਲ ਕੋ ਕੀਨੋ ਬੁਰੇ ਹਵਾਲਾ।੩੩। ਬੁਰਾ ਹਾਲ
- ਚੌਪਈ : ਤੋਂ ਤੁਰਕਨ ਨੈ ਮਾਨੀ ਆਨਾ। ਸਿੰਘਨ ਪਰ ਨ ਪਾਵੈਂ ਤਾਨਾ। ਹਾਰ ਮੰਨੀ / ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਚੱਲਦਾ
 ਤੋਂ ਤੁਰਕਨ ਬੰਦੂਕ ਸੰਭਾਰੀ। ਲਾਵੈਂ ਸਿੰਘਨ ਗੋਲੀ ਭਾਰੀ।੩੪।
 ਜਹਾਂ ਲਗੇ ਹੱਡ ਦੇਵੈ ਤੋੜ। ਸੋਟੇ ਲਾਵੈਂ ਹਬ ਦੈਂ ਫੋੜ।
 ਸਿੰਘਨ ਸੋਟੈ ਹਬ ਖੱਬੇ ਫੜੇ। ਮਾਰ ਬੰਦੂਕਨ ਲੰਗੜੇ ਕਰੇ।੩੫।

ਜਬ ਸਿੰਘਨ ਕੀ ਟੰਗ ਦਈ ਤੋੜ। ਕਹੈ ਸਿੰਘਨ ਅਬ ਮਿਲੋ ਹਥ ਜੋੜ।
ਤੁਮਰੀ ਅਬ ਹਮ ਬਖਸ਼ੀ ਜਾਨ। ਰਖੈ ਤੁਮੈਂ ਕਰ ਮੁਸਲਮਾਨ।੩੬।

ਦੋਹਰਾ : ਸਿੰਘ ਉਠੇ ਇਕ ਟੰਗ ਸਿਉਂ ਇਕ ਟੰਗਨ ਕੀ ਤੋਰ।
ਖਾਯੈ ਵਤ ਕਰਲਾਂ ਕਰੈ ਮਾਰ ਸੋਟਨ ਸਿਰ ਦਯੋ ਫੋਰ।੩੭। ਖਾਯਕ, ਪਤੰਗਾ / ਨਾਚ / ਫੋੜ, ਭੰਨ ਦਿੱਤਾ

ਚੌਪਈ : ਤੋਂ ਉਹਾਂ ਸਿੰਘ ਜਾ ਡਿਗ ਪਏ। ਗੋਡਨ ਕੁੰਨ ਉਤੈ ਵਲ ਗਏ। ਗੋਡਿਆਂ ਤੇ ਕੂਹਨੀਆਂ ਉੱਤੇ
ਸਿੰਘਨ ਉਨ ਤੈ ਮੁੜੀ ਨ ਆਖਾ। ਐਸੇ ਗਏ ਬਝੇ ਹਮ ਆਖ।੩੮। ਅੱਖ ਨਹੀਂ ਮੋੜੀ

ਦੋਹਰਾ : ਅਖਾਂ ਤਾਂ ਸੋਈ ਮੋੜੇ ਜਿਸ ਚਿਤ ਕਿਛ ਸੰਕਾਇ। ਸੰਕਾ, ਭਰ
ਜਿਨ ਜੀਵਨ ਆਸਾ ਤਜੀ ਨਹਿੰ ਵਹਿ ਆਖ ਚੁਗਾਇ।੩੯। ਛੱਡੀ
ਸਨਮੁਖ ਸੂਰੇ ਭਿੜਤ ਹੈਂ ਆਖਨ ਆਖ ਮਿਲਾਇ।
ਲਾਲੀ ਮੁਖ ਭੁਜ ਫਰਕਾ ਹੈਂ ਮੁਖ ਤਲਵਾਰਾਂ ਖਾਇ।੪੦। ਮੂੰਹ ਉੱਤੇ ਲਾਲੀ / ਡੋਲੇ ਫਰਕਦੇ

ਚੌਪਈ : ਟੂਕ ਟੂਕ ਸੋ ਤੁਰਕਨ ਕਰੇ। ਮਤਾ ਸਿੰਘ ਫੇਰ ਨ ਹੋਵੈ ਖਰੇ। ਕਿਧਰੇ / ਖੜੇ
ਇਸ ਬਿਧ ਸਿੰਘਨ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਈ। ਧੰਨ ਮਾਤਾ ਧੰਨ ਪਿਤਾ ਉਸ ਭਾਈ।੪੧।
ਜਾਇ ਰਲੈ ਵੈ ਸਹੀਦਨ ਡੇਰੇ। ਪੀਰ ਪਿਕੰਬਰਾ ਫੜ ਜਿਨ ਘੇਰੇ। ਪੈਗੰਬਰ
ਸ਼ਹੀਦੀ ਬਡੀ ਬੋਤਾ ਸਿੰਘ ਲਈ। ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਸੁਨ ਸੋਈ ਕਹੀ।੪੨।

੯੪. ਸਾਖੀ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰੀ ਕੀ ਪਹਲੀ

ਦੋਹਰਾ : ਅਬ ਸਾਖੀ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘਾ ਕੀ ਸੁਨੀਏ ਮਨ ਚਿਤ ਲਾਇ।
ਕੰਬੋ ਕੀ ਮਾੜੀ ਭਯੋ ਜਾਤ ਤੁਖਾਣ ਕਹਾਇ।੧। ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਿੰਡ

ਚੌਪਈ : ਬਰਸ ਬਾਰਾਂ ਕੋ ਜਬ ਵਹ ਭਯੋ। ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਬਿਵਾਹ ਸੁ ਦਯੋ। ਵਿਆਹ ਦਿੱਤਾ
ਚਾਉ ਉਪਜਯੋ ਉਸ ਚਿਤ ਮੈਂ ਆਇ। ਲਈ ਪਾਹੁਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਾਇ।੨। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ
ਜਹਿ ਸਿਖ ਸੰਗਤ ਇਕਠੀ ਹੋਇ। ਜਿਮ ਤਿਮ ਕਰਕੇ ਪਹੁੰਚੈ ਸੋਇ।
ਜੇ ਕੋ ਸਿੰਘ ਉਸ ਕੇ ਘਰ ਆਵੈ। ਸੋ ਉਸ ਕੀ ਵਹਿ ਟਹਿਲਾ ਕਮਾਵੈ।੩। ਸੇਵਾ
ਸੋ ਸੁਹਰਤ ਚੁਗਲਨ ਪੈ ਗਈ। ਫੌਜ ਚੜ੍ਹਾਇ ਚੁਗਲਨ ਸੰਗ ਲਈ।
ਉਸ ਦਿਨ ਹੁਤੇ ਨ ਵਹਿ ਘਰ ਸਿੱਖ। ਇਮ ਕਰ ਉਨ ਕੋ ਪਰਯੋ ਨ ਦਿੱਖਾ।੪। ਦਿਖਾਈ
ਫੌਜ ਮੁੜੀ ਜਬ ਉਤ ਤੇ ਗਈ। ਵਹੀ ਖਬਰ ਉਸ ਪਿਤ ਮਾਤਾ ਭਈ।
ਇਸ ਖੌਫ ਤੇ ਸਿੰਘ ਘਰ ਨਾ ਆਵੈ। ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਉਸ ਬਝ ਲਏ ਹਾਵੈ।੫। ਹਾਵੇ-ਹਉਕੇ, ਅਫਸੋਸ

੧. ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ : ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਮਾੜੀ ਕੰਬੋ ਕੀ ਦਾ ਤਰਖਾਣ ਸਿੰਘ ਜਿਸ ਨੇ ਮਤਾਬ ਸਿੰਘ ਮੀਰਾਕੋਟੀਏ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਮੌਜੇ ਰੰਘੜ ਦਾ ਸਿਰ ਲਾਹ ਕੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਆਪਣੀ ਬਹਾਦਰੀ ਲਈ ਬੜਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ੧੭੫੩ ਈ. ਵਿੱਚ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਨਾਲ ਲੜਦਿਆਂ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਈ ਸੀ।

- ਦੋਹਰਾ : ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਉਸ ਇਮ ਕਹੈਂ ਹਮ ਸਿੰਘਨ ਸਿਉਂ ਕਯਾ ਕਾਮ।
ਹਮ ਹੈ ਜਾਤ ਕਮੀਨਨੀ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਸੋਂ ਕਯਾ ਕਾਮ।੬। ਕੰਮੀ ਕਮੀਨ, ਛੱਟੀ ਜਾਤ
- ਚੌਪਈ : ਸਿੰਘ ਹੋਇ ਲੈਣ ਚਹੈਂ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ। ਹਮ ਕਮੀਨਨ ਘਰ ਸੋ ਕਥ ਆਹੀ।
ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਦਾਵੇ ਜੱਟ ਕਮਾਹਿ। ਆਪੈ ਬੀਜੈ ਆਪੇ ਖਾਹਿ।੭।
ਹਮ ਤੋ ਆਹਿ ਕਮੀਨੀ ਜਾਤ। ਹਮ ਮਿਲੈ ਮਜ਼ੂਰੀ ਆਛੀ ਬਾਤ।
ਯਹਿ ਚਿਤ ਧਰ ਸਿੰਘ ਰਾਤ ਘਰ ਲਯਾਏ। ਉਸ ਸੋਂ ਚਾਹਤ ਦਗਾ ਕਮਾਏ।੮। ਫਰੇਬ, ਧੋਖਾ
ਭੰਗ ਸ਼ਰਾਬ ਮਿਲਾਇ ਪਿਲਾਈ। ਉਸ ਕੋ ਲੀਨੋ ਗੁੰਦੋ ਬਣਾਈ। ਗੁੰਦਾ, ਨਸੇ ਵਿੱਚ ਥੇਲੁੱਧ
ਸੁੱਧ ਬੁੱਧ ਸਭ ਉਸ ਭੁਲ ਗਈ। ਸੀਸ ਮੁੰਡਾਯੋਂ ਸਦ ਕੇ ਨਈਂ।੯। ਕੇਸ ਮੁੰਨ ਦਿੱਤੇ / ਨਾਈ
ਗਯੋ ਅਮਲ ਉਸ ਹੋਤੀ ਪ੍ਰਾਤ। ਫੇਰਯੋ ਉਨ ਨਿਜ ਸਿਰ ਪਰ ਹਾਥ। ਸਵੇਰ ਸਾਰ
ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਕੋ ਜਾਨਯੋਂ ਪਾਪ। ਉਨ ਚਿਤ ਧਾਰਯੋ ਕਰਨੋਂ ਖਾਪਾ।੧੦। ਨਾਸ, ਮਤਮ
- ਦੋਹਰਾ : ਫਿਰ ਸਿੰਘ ਮਨਹਿ ਬਿਚਾਰਿਓ ਇਨ ਮਾਰਨ ਬਭ ਪਾਪ।
ਦੋੜ ਕੂਪਾ ਮੈਂ ਜਾ ਪੜਾ ਮਰਨ ਧਾਰ ਚਿਤ ਆਪ।੧੧। ਖੁਹ
- ਚੌਪਈ : ਤਬ ਲੋਕਨ ਨੇ ਲੱਜ ਫਰਾਹੀ। ਚਹੈ ਮਰਯੋ ਵਹਿ ਫੜਯੋ ਸੁ ਨਾਂਹੀ। ਫੜਾਈ
ਉਲਟ ਪਲਟ ਹੁਇ ਫੁਬਯੋ ਚਹੈ। ਨੀਰ ਨ ਡੋਬੈ ਉਪਰ ਬਹੈ।੧੨।
ਤਬ ਉਸ ਭਾਈ ਖੂਹ ਮਧ ਬੜਾ। ਫੜੀ ਲਜ ਪੁਨਾ ਵਹਿ ਭੀ ਫੜਾ। ਵਤਿਆ / ਫਿਰ
ਤੋ ਲੋ ਏਕ ਸਿੰਘ ਭਯੋ ਆਈ। ਉਨੈ ਆਖ ਕਰ ਇਮ ਸਮਝਾਈ।੧੩।
ਮਰਨੋਂ ਹੈ ਮਰ ਤੁਰਕਨ ਸਿਰ ਚਰਾ। ਔਰ ਮੌਤ ਕਯੋਂ ਮਰੈਂ ਬਯਰਥਾ ਕਰ। ਸਿਰ ਚੜ੍ਹ ਕੇ / ਵਿਅਰਥ
ਜਿਨ ਤੁਰਕਨ ਗੁਰ ਸਾਡੇ ਅਕਾਏ। ਹਿੰਦੁਨ ਕੋ ਚਹਿੰ ਤੁਰਕ ਬਨਾਏ।੧੪।
ਹੈ ਤੁਰਕਨ ਲਰ ਮਰਨੋਂ ਭਲੋ। ਨਿਕਲ ਕੂਏਂ ਸੋਂ ਸਿੰਘਨ ਰਲੋ।
ਮਾਰ ਤੁਰਕਨ ਕੋ ਹੋਵੇ ਸ਼ਹੀਦ। ਹਮਰੀ ਤੁਮ ਕੋ ਯਹੀ ਤਕੀਦਾ।੧੫। ਤਾਕੀਦ, ਸਲਾਹ
- ਦੋਹਰਾ : ਤਬ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਮੰਨ ਲਈ ਨਿਕਸਯੋ ਇਮ ਚਿਤ ਧਾਰ।
ਇਨੈਂ ਸਿੰਘ ਸਾਚੀ ਕਹੀ ਅਬ ਮਰੀਏ ਤੁਰਕਨ ਮਾਰ।੧੬।
- ਚੌਪਈ : ਔਰ ਚਿੱਤ ਉਸ ਦਿੜਤਾ ਆਈ। ਮਰੈਂ ਨਹੀਂ ਬਿਨ ਮੌਤੈ ਆਈ। ਦਿੜਤਾ
ਖੂਹ ਪੜੇ ਭੀ ਮਰੇ ਹਮ ਨਾਹਿ। ਰਹੇ ਮਰਨ ਕੋ ਬਹੁ ਚਿਤ ਚਾਹਿ।੧੭।
ਤਬ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਯੋ ਮਨ ਧਾਰਯੋ। ਨਹਿੰ ਤੁਰਕਨ ਕੋ ਮਿਟੋ ਲਲਕਾਰਯੋ।
ਇਕ ਸਸਤ੍ਰ ਜਾਉਂਗੋ ਲਾਇ। ਤੋ ਫਿਰ ਜਾਉਂ ਦਾਉ ਬਚਾਇ।੧੮।
- ਦੋਹਰਾ : ਉਸੈ ਪਿੰਡ ਕੇ ਪੈਂਚ ਪੈ ਘੋੜੀ ਥੀ ਇਕ ਚੰਗ।
ਪਾਣੀ ਪਿਲਾਵਨ ਭੇਤ ਸੋ ਲੈ ਜਾਇ ਰਲਯੋ ਨਿਸੰਗ।੧੯।

ਚੌਪਈ : ਜਾਇ ਪੰਥ ਖਾਲਸੇ ਰਲਿਓ। ਪੁਛ ਡੇਰੇ ਸ਼ਯਾਮ ਸਿੰਘਾ ਕੇ ਵੜਿਓ।
 ਪਾਹੁਲ ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਲਈ। ਪੁਤ੍ਰਨ ਜਿਮਾ ਉਸ ਪ੍ਰੀਤ ਉਪਜਈ।੨੦। ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਰਗੀ
 ਤੋਂ ਸੁੱਖੇ ਸਿੰਘ ਯੋ ਦਿਲ ਆਈ। ਘੋੜੀ ਕੋ ਮੁਲ ਦਈਏ ਘਲਾਈ।
 ਯੋ ਸਿੰਘ ਤੁਰਯੋ ਲਹੌਰੈ ਰਾਹਿ। ਲਯੋ ਭੇਖ ਤਿਨ ਜੱਟ ਬਨਾਇ।੨੧।
 ਕੇਸ ਸੀਸ ਤਬ ਥੇ ਉਸ ਥੋੜੇ। ਜਾਇ ਵੜਯੋ ਇਮ ਮੱਧ ਲਹੌਰੇ।
 ਸੋ ਜਾ ਵੜਯੋ ਸ੍ਰਾਫੀ ਬਜਾਰਾ। ਫਿਰਤ ਮੁਹਰਨਾ ਧਰ ਕੰਧੈ ਭਾਰ।੨੨। ਸਰਾਫਾ ਬਾਜ਼ਾਰ / ਮੁਹਰਾਂ
 ਇਕ ਥੈਲੀ ਸਿੰਘ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੇ ਆਈ। ਫੜ ਕੰਧਯੋ ਸਿੰਘ ਲਰਾ ਮੈਂ ਪਾਈ। ਲੜ, ਪੱਲੇ ਬੰਨ੍ਹ ਲਈ
 ਛੇੜ ਘੋੜੀ ਦਰਵਾਜਯੋ ਲੰਘ। ਕਰੀ ਨ ਤਿਨ ਕਛੁ ਮਰਨੋ ਸੰਗਾ।੨੩। ਫਰ

ਦੋਹਰਾ : ਘੜੀ ਦੁਇਕ ਦਿਨ ਰਹਤ ਥੋ ਸਿੰਘ ਭਯੋ ਪੌਣ ਕੇ ਭੇਸਾ। ਹਵਾ ਵਾਂਗ ਉੱਡ ਗਿਆ
 ਗਯੋ ਗਯੋ ਕਹਤੇ ਰਹੇ ਸਿੰਘ ਮੁੱਖ ਕੀਓ ਨਿਜ ਦੇਸ।੨੪।

ਚੌਪਈ : ਰੌਲਾ ਗੌਲਾ ਜਬ ਤਹਿੰ ਪਰਾ। ਤਬ ਲੋ ਸਿੰਘ ਮਧ ਝਾੜੀਂ ਰਲਾ। ਝਾੜਾਂ ਵਿੱਚ ਰਲ ਗਿਆ
 ਤੁਰਕ ਫੌਜ ਕਿਤ ਮਗਰੋਂ ਦੌਰੀ। ਸੋ ਲੰਘ ਗਯੋ ਤਰਫ ਕਿਤ ਔਰੀ।੨੫। ਦੌੜੀ / ਹੋਰ ਪਾਸੇ
 ਜਾਇ ਰਲਯੋ ਸਿੰਘਨ ਦਲ ਮਾਹੀਂ। ਮੁੱਲ ਘੋੜੀ ਕੋ ਦੈ ਤੁਰਤਾਹੀ। ਤੁਰਤ
 ਤੀਨ ਸੋ ਰੁਪਯੋ ਦਯੋ ਉਸ ਜਾਇ। ਲਈ ਚੌਧਰੀ ਸੋਂ ਬਾਤ ਬਨਾਇ।੨੬।
 ਔਰ ਸਿੰਘਨ ਕੇ ਲੰਗਰ ਪਾਈ। ਘਲੀ ਨ ਘਰ ਜਹਿੰ ਥੇ ਪਿਤ ਮਾਈ।
 ਇਸੀ ਭਾਂਤ ਸਿੰਘ ਨਿਤ ਤਹਿੰ ਦੌੜੈ। ਲੁੱਟ ਸੁ ਲਯਾਵੈ ਮਾਲ ਚੁਫੇਰੇ।੨੭।
 ਬਹੁਤ ਸਿੰਘ ਚਿਤ ਭਯੋ ਉਛਾਹਿ। ਉਸ ਮਾਰ ਹਟਾਵੈ ਜੋ ਗੈਲੇ ਪਾਹਿ। ਉਤਸ਼ਾਹ / ਪਿੱਛਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ
 ਸਭ ਸ਼ਸਤ੍ਰਨ ਕੀ ਵਿੱਦਯਾ ਜਾਣੈ। ਹਾਥ ਪਾਇ ਉਸ ਬਹੁਤ ਸਤਾਣੈ।੨੮। ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲੇ
 ਚੜ੍ਹ ਘੋੜੀ ਤੇ ਜੋ ਲੁੱਟ ਲਯਾਵੈ। ਤੁਰਤ ਖਾਲਸੇ ਲੰਗਰ ਪਾਵੈ।੨੯।

ਦੋਹਰਾ : ਜਹਾਂ ਜੁੱਧ ਤੁਰਕਨ ਪਰੈ ਪਰੈ ਸ਼ੇਰ ਜਿਮ ਜਾਇ।
 ਇਕ ਕੋ ਸ਼ਸਤਰ ਲਾਇ ਕੈ ਰਲੈ ਖਾਲਸੇ ਆਇ।੩੦।

ਚੌਪਈ : ਰਾਮਜੰਗਾ ਸਿੰਘ ਖੂਬ ਚਲਾਵੈ। ਤੀਰ ਮਾਰ ਮਾਰ ਘੋੜੇ ਗਿਰਾਵੈ। ਛੋਟੀ ਬੰਦੂਕ
 ਨੇਜਾ ਸੇਲਾ ਬਰਛੀ ਤੇਗ। ਮਾਰ ਉਡਾਵੈ ਪ੍ਰਾਣਨਾ ਬੇਗਾ।੩੧। ਸਾਹ / ਜਲਦੀ
 ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਕੀ ਇਮ ਚਰਚਾ ਭਈ। ਸੂਰਨ ਕੋ ਸਿਰਮੌਰ ਗਿਨਈ। ਸਿਰਮੌਰੀ ਸੂਰਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਗਿਣਤੀ
 ਜੰਗ ਜੁੜੇ ਜਹਿੰ ਫਤੇ ਲਿਆਵੈ। ਦੀਵਾਨ ਖਾਲਸੇ ਮੈਂ ਆਦਰ ਪਾਵੈ।੩੨।
 ਲਗੇ ਦੀਵਾਨ ਤਿਹਿੰ ਪੱਖਾ ਫੇਰੈ। ਅੰਗੀਠਨਾ ਕੋ ਸਮਧਾ ਲਯਾ ਗੇਰੈ। ਅੰਗੀਠਾ, ਆਤਸ਼ਦਾਨ / ਸਮਗ੍ਰੀ, ਲਕੜਾਂ
 ਪਯਾਸਨ ਖਾਤਰ ਮਸ਼ਕ ਉਠਾਵੈ। ਭੁੱਖਿਆਂ ਖਾਤਰ ਰਿਜਕ ਲਿਆਵੈ।੩੩।
 ਥੱਕੇ ਸਿੰਘ ਕੀ ਚਾਪੀ ਕਰੈ। ਅਸ਼ਨਾਨਾ ਕਰਾਵੈ ਬਹੁ ਜਲ ਭਰੈ। ਮੁੱਠੀ-ਚਾਪੀ, ਮਾਲਸ਼ / ਇਸ਼ਨਾਨ
 ਕੱਛ ਨਿਚੌੜੈ ਚਰਨ ਪੁਵਾਇ। ਫੜ ਗੜਵੇ ਸਿੰਘ ਦਾਤਨ ਕਰਾਇ।੩੪।

੧. ਸ਼ਯਾਮ ਸਿੰਘ : ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ, ਸਿਆਮ ਸਿੰਘ, ਭਿੰਖੀਵੰਡ ਨਜ਼ਦੀਕ ਨਾਰਲੇ ਦਾ ਸੰਧੂ ਜੱਟ ਜੋ ਕਰੋੜੀਆ ਮਿਸਲ ਦਾ ਸਿਰਕੱਢ ਸਰਦਾਰ ਸੀ। ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਕਰਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਇਹ ਨਾਨਾ ਸੀ।
 ੨. ਇਸ ਛੰਦ ਦੀ ਇਕੋ ਲਾਈਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।

ਦੋਹਰਾ : ਸਬਦ ਪੜ੍ਹੈ ਫੜ ਸਾਜ ਕੇ ਬਾਣੀ ਮੁਖੋਂ ਉਚਾਰ।
ਕਮਰ ਕੱਸਾ ਨਿਸ ਦਿਨ ਰਖੇ ਲੜਨ ਘੁਲਨ ਕੇ ਤਯਾਰ।੩੫।

ਚੌਪਈ : ਔਰ ਟਹਿਲ ਬਹੁ ਸਿੰਘਨ ਕਰੇ। ਦੰਗਯੋਂ ਫੰਗਯੋਂ ਵੈ ਨਹਿ ਡਰੇ।
ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਤਿਸ ਆਵੈ ਧਾਇ। ਸਿੰਘਨ ਤੇ ਬਹੁ ਤਾਹਿ ਅਖਾਇ।੩੬।^੧

ਦੋਹਰਾ : ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਤਿਸ ਆਇ ਕੈ ਖਾਲਸੈ ਸੋ ਅਖਵਾਇ।
ਲੈ ਗਏ ਅਪਨੇ ਘਰ ਬਿਖੈ ਮੁਕਲਾਵਾ ਲੀਯੋ ਕਰਵਾਇ।੩੭।

ਵਿੱਚ

ਚੌਪਈ : ਅਬੇਰ ਸਵੇਰਾ ਸੁ ਘਰ ਮੈਂ ਜਾਵੇ। ਤੁਰਕਨ ਡਰ ਫਿਰ ਦਲ ਮੈਂ ਆਵੈ।
ਸਮੋਂ ਪਾਇ ਉਸ ਬੇਟੀ ਭਈ। ਆਪ ਮੁਈ ਕੈ ਨਾਰਾ ਮਾਰ ਦਈ।੩੮।
ਯਹ ਚਰਚਾ ਖਾਲਸੇ ਮੈਂ ਆਈ। ਬਰਤਨ ਛੁਹਨਾ ਤੈ ਦਯੋ ਹਟਾਈ।
ਕਹੈ ਖਾਲਸਾ ਕੰਨਯਾ ਮਾਰੀ। ਰੀਤਿ ਖਾਲਸੇ ਕੀ ਹੈ ਬਿਗਾਰੀ।੩੯।
ਪੰਥ ਖਾਲਸਾ ਮੁਖ ਨ ਲਗਾਵੈ। ਕੁੜੀ ਮਾਰ ਕਹਿ ਦੂਰ ਬਿਠਾਵੈ।
ਬਖਸੈ ਨ ਖਾਲਸਾ ਬਿਨੈ ਕਰ ਰਹਯੋ। ਖਾਇ ਅੰਦੇਸੋ ਸਿੰਘ ਕੋ ਗਯੋ।੪੦।
ਜਿਤੀ ਚੜ੍ਹੀ ਥੀ ਸਿੰਘ ਕੀ ਬਾਤਾ। ਤਿਤੀ ਉਸੈ ਭਈ ਨੀਚੀ ਜਾਤ।
ਅਨ ਅਪਨੇ ਮਹਿ ਚਿੰਤਾ ਕਰੇ। ਬਕੇ ਨ ਬੋਲੇ ਚੁਪ ਕਰ ਰਹੇ।੪੧।

ਅਨੁਰੇ ਸਵੇਰੇ

ਪਤਨੀ

ਛੋਕ ਦਿੱਤਾ

ਵਿਗਾੜੀ, ਭੰਗ ਕੀਤੀ

ਬੇਨਤੀ / ਅੰਦੇਬਾ, ਫਿਕਰ

ਮਸ਼ਹੂਰੀ

੯੫. ਸਾਖੀ ਪੁਨ ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ ਕੀ

ਦੋਹਰਾ : ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਲਾਹੌਰ ਮਲਾ ਪੜਯੋ ਦਿਲੀ ਕੇ ਰਾਹਿ।
ਲਹੌਰ ਹਿਫਾਜਤਾ ਕਰਨ ਕੋ ਫੌਜ ਛੋਡ ਗਯੋ ਵਾਹਿ।੧।
ਨਿਕਸੀ ਫੌਜ ਲਹੌਰ ਤੇ ਅਤਿ ਬਡ ਮਰਦ ਗਿਣਾਇ।
ਕਹਾ ਸਿੱਖ ਕਹਿਤੇ ਫਿਰੈ ਹਮ ਕੋ ਦੇਹੁ ਦਿਖਾਇ।੨।

ਪੈ ਗਿਆ

ਰੱਖਿਆ / ਉਥੇ

ਨਿਕਲੀ

ਚੌਪਈ : ਘੋੜੇ ਬਡੇ ਔ ਬਡੇ ਜੁਆਨ। ਸਾਬ ਸ਼ਾਹ ਜੋ ਖਾਨਾ ਖਾਨਾ।
ਟੋਪ ਸੀਸ ਸੰਜੋ ਗਲ ਪਾਈ। ਤੇੜ ਸੁੱਥਨ ਬੀ ਲੋਹੇ ਪਾਈ।੩।

ਖਾਨਾ ਦੇ ਖਾਨ, ਵੱਡੇ ਖਾਨ

ਪੈਰੀਂ ਨਲੈਨਾਂ ਦਸਤੀ ਦਸਤਾਨੇ। ਘੋੜਨ ਪਰ ਬਡ ਬਰਗਸਤਾਨੇ। ਲੋਹੇ ਦੀ ਜੁੱਤੀ / ਬਰਗੁਸਤਾਨਾ, ਪਾਖਰ
ਐਸੇ ਬਹੁ ਗਿਲਜੇ ਚੜ੍ਹ ਧਾਏ। ਸੰਗ ਕਸੂਰੀ ਪਠਾਣਾ ਲਿਆਏ।੪। ਗਿਲਜਈ, ਪਠਾਣਾਂ ਦੀ ਇਕ ਜਾਤ

੧. ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਛੰਦ ਅਧੂਰਾ ਹੈ।

੨. ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕ ਹੋਰ ਛੰਦ ਹੈ :

ਬਡ ਤਨਖਾਹੀਯੋ ਬਡਿ ਗੁਨਹਿਗਾਰੀ। ਦੇਵੀ ਕੰਨਿਆ ਹੈ ਮਾਤਿ ਹਮਾਰੀ।

ਹੈ ਕੰਨਿਯਨ ਕੋ ਪੰਥ ਪ੍ਰਤਾਪ। ਕੰਨਿਯਾ ਸੇਵੀ ਸਤਿਗੁਰ ਆਪਿ।

੩. ਇਹ ਬੰਦ ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ।

੪. ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਨੇ ਲਾਹੌਰ ਉੱਪਰ ਇਹ ਕਬਜ਼ਾ ਜਨਵਰੀ ੧੭੪੮ ਈ. ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਦੋ ਕੁ ਮਹੀਨੇ ਠਹਿਰ ਕੇ ਉਹ ਮਾਰਚ ੧੭੪੮ ਈ. ਵਿੱਚ ਸਿਰਹੰਦ ਤੇ ਫਿਰ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚਿਆ ਸੀ।

੫. ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਸੂਰੀ ਪਠਾਣਾਂ ਨੂੰ ਜਲ੍ਹੇ ਖ਼ਾਨ ਤੇ ਮੋਮਨ ਖ਼ਾਨ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

- ਸੋਰਠਾ : ਬੁੱਢੇ ਕੋਟਾ ਗਿਰਾਇ ਹੁਤੇ ਸੁ ਸਿੰਘਨ ਘਰ ਘਣੇ° । ਕਾਫੀ, ਬਹੁਤ
ਹਲਕਾਰਨਾ ਸਿਲਾ ਕਰਾਇ ਲੀਯੋ ਮਾਰ ਅਰ ਬੰਦ ਕਰ।੫। ਹਰਕਾਰਿਆਂ / ਮੁਖਬਰੀ
- ਚੌਪਈ : ਸਿੰਘ ਰਹਤ ਥੇ ਦਰਯਾ ਕਿਨਾਰੇ। ਗਿਲਜਨ ਲਖਾ ਸਿੰਘ ਹੋ ਗਏ ਪਾਰੇ° । ਦੇਖਿਆ / ਦਰਿਆ ਪਾਰ
ਤਬ ਗਿਲਜਨ ਕੋ ਗਰਬਾ ਆਇਆ। ਲਿਖ ਸਿੰਘਨ ਕੀ ਓਰ ਪਠਾਇਆ।੬। ਹੰਕਾਰ
ਇਮ ਲਿਖ ਭੇਜਯੋ ਸਿੰਘਨ ਪਾਸ। ਹਮ ਹੈਂ ਭਾਈ ਸ਼ਾਹ ਕੇ ਖਾਸ।
ਤੁਮ ਅਖਵਾਵਤਾ ਸਿੰਘ ਸਿਪਾਹੀ। ਹਮ ਦੇਖਨ ਤੁਮ ਆਏ ਲੜਾਈ।੭। ਅਖਵਾਉਂਦੇ, ਕਹਾਉਂਦੇ
- ਦੋਹਰਾ : ਗਰਦ ਦੇਖ ਤੁਮ ਭਜ ਗਏ ਭਏ ਦਰਿਯਾਵੇਂ ਪਾਰ।
ਝੂਠ ਕਹਾਯੋ ਸਿੰਘ ਤੁਮ ਗੀਦੀ ਗੁਲਾਮ ਗਵਾਰ।੮। ਕਾਇਰ, ਬੁਜ਼ਦਿਲ
ਅਕੈ ਤੋ ਹਮ ਸੋਂ ਖੜ ਤੁਸੀਂ ਆਇ ਕਰੋ ਦੁਇ ਹਾਥ।
ਦੁਇ ਦੁਇ ਆਵੇ ਸਿੰਘ ਤੁਮ ਇਕ ਇਕ ਦੁਰਾਨੀ ਸਾਥ।੯। ਸਮਝ ਲਈ
ਸਿੰਘਨ ਲਾਇ ਦੀਵਾਨ ਤਬ ਲਈ ਲਿਖਤ ਸਭ ਵਾਚਾ° ।
ਉੱਤਰ ਉਨ ਕੋ ਲਿਖ ਘਲਯੋ ਹਮ ਤੁਮ ਲਰਨਾ ਇਮ ਸਾਚ।੧੦। ਲਿਖ ਭੇਜਿਆ / ਲੜਨਾ ਸੱਚੀ ਗੱਲ
- ਚੌਪਈ : ਦਸ ਦੁਰਾਨੀ ਤੁਮ ਇਤ ਤੇ ਆਯੋ। ਹਾਥ ਬੰਦੂਕ ਤੁਮ ਵਡੀ ਫੜਾਯੋ।
ਇਤ ਤੇ ਆਵੈਂ ਪੰਜ ਭੁਜੰਗੋ। ਢਾਲ ਤਲਵਾਰਨ ਫੜ ਰਾਮਜੰਗੋ।੧੧। ਸਿੰਘ
ਫਿਰ ਗਿਲਜਨਾ ਇਮ ਆਖ ਘਲਾਈ। ਹਮ ਫੜ ਲੜੈਂ ਨ ਬੰਦੂਕ ਲੜਾਈ। ਗਿਲਜਈਆਂ ਨੇ
ਛੁਰੀ ਕਟਾਰੀ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਫੜ ਆਵੈਂ। ਤੀਰ ਬੰਦੂਕ ਹਮ ਨਹਿ ਲੈ ਆਵੈਂ।੧੨।
ਤੇਗ ਕਟਾਰੀ ਛੁਰੀ ਤੁਮ ਫੜੋ। ਬੰਦੂਕ ਕਮਾਨ ਆਵੇ ਘਰ ਧਰੋ।
ਆਗਯੋ ਖਾਲਸੈ ਕਹੈ ਲਿਖੋ ਕਰਾਰਿ°। ਹਮ ਲੜ ਹੈ ਰਮਿਜੰਗਯਨ ਨਾਰਿ।੧੩। ਇਕਰਾਰਨਾਮਾ
ਹਮਿ ਸਤਿਗੁਰ ਨੈ ਇਮੈਂ ਫੁਰਮਾਯਾ। ਦੁਸ਼ਟ ਮਾਰਨ ਰਾਮਜੰਗੋ ਫੜਾਯਾ।
ਇਤ ਉਤ ਤੇ ਯੋ ਕਰੋ ਕਰਾਰ। ਕੋਈ ਨ ਮਾਨੈ ਦੁਬਿਧਾ ਧਾਰ।੧੪। ਦੁਚਿੰਤੀ
- ਦੋਹਰਾ : ਗਿਲਜੇ ਜ਼ੋਰ ਸੰਜੋਇਕੇ ਓਹਲੈਂ ਲੜੈਂ ਬਿਚਾਰ। ਸੰਜੋਅ, ਲੋਹ-ਪੁਸ਼ਾਕ / ਆਸਰੇ
ਡਰੈਂ ਰਾਮਜੰਗੋ ਖਾਲਸੇ ਜੁਤ ਸੰਜੋਇ ਨ ਦੇਵੈਂ ਮਾਰ।੧੫। ਸੰਜੋਅ ਸਮੇਤ
ਪ੍ਰਾਤ ਹੋਤ ਇਕ ਆ ਖੜੋ ਹਲਕਾਰੋ ਦੀਓ ਘਲਾਇ। ਹਰਕਾਰਾ, ਏਲਚੀ
ਜੇ ਤੁਮ ਮੈਂ ਕੋਊ ਮਰਦ ਹੈ ਤੋਂ ਲੜੈ ਇਕੇਲੋ ਆਇ।੧੬।
- ਚੌਪਈ : ਛੁਰੀ ਕਟਾਰੀ ਤੇਗਨ ਸਾਥ। ਆਨ ਕਰੈ ਹਮ ਸੋਂ ਦੋਊ ਹਾਥ।
ਨਹੀਂ ਲਰੋ ਤੋਂ ਗੀਦੀ ਅਖਵਾਵੇ। ਨਾਮ ਸਿੰਘ ਤੁਮ ਕੂੜਾ ਸਦਾਵੇ।੧੭। ਬੁਜ਼ਦਿਲ / ਝੂਠਾ
ਲੈ ਲੈ ਨਾਮ ਸਿੰਘ ਧਧਕਾਰੈ°। ਕਹੈ ਲਿਖੋ ਤੁਮ ਹਮ ਸੰਗ ਹਾਰੈ। ਧਿਰਕਾਰਾ
ਗੁਰੂਅਨ ਕੀ ਸੁਗੰਦੈ ਦਏ। ਹਮ ਸੋਂ ਹਾਥ ਜੁਆਨ ਨ ਕਏ।੧੮। ਸੁਗੰਧਾ

੧. ਕੋਟ ਬੁੱਢਾ : ਇਹ ਪਿੰਡ ਕਲਾਨੌਰ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੈ, ਏਥੇ ਜਨਵਰੀ-ਫਰਵਰੀ ੧੭੪੮ ਈ. ਵਿੱਚ ਦੁਰਾਨੀਆਂ ਦੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਜਥੇ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਹੋਈ ਸੀ।

ਜੋ ਲਰ ਮਰਨਾ ਕੋ ਮੁਹਰੇ ਜਾਵੈ। ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਤਿਸ ਧੰਨ ਕਹਾਵੈ। ਲੜਨ, ਮਰਨ
 ਜੋ ਕੋਊ ਲਰਨੋਂ ਲੁਕ ਛਪ ਰਹੈ। ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਤਿਸ ਲੱਜਤਾ ਰਹੈ।੧੯। ਲੱਜਾ, ਸ਼ਰਮ
 ਧਰਮ ਜੁੱਧ ਜਿਮ ਅਗੇ ਕਮਾਵਤ। ਉਹੀ ਤੌਰ ਤੁਮ ਕਯੋਂ ਨਹਿ ਆਵਤ।
 ਪ੍ਰਿਗਾ ਪੰਥ ਅੰ ਪ੍ਰਿਗ ਸਿੰਘ ਨਾਮ। ਆਖ ਫਿਰਯੋ ਨਿਜ ਫੌਜ ਤਮਾਮ।੨੦। ਫਿਟ ਲਾਅਨਤ/ਸਾਗੀ ਫੌਜ ਵਿੱਚ

ਦੋਹਰਾ : ਕੋਊ ਖਾਲਸਿਯੋ ਨਿਕਸਯੋ ਨਹੀਂ ਤੋਂ ਚੜਤ ਸਿੰਘ^੧ ਭਯੋ ਰੋਸਾ। ਨਿਕਲਿਆ / ਰੋਹ, ਜੋਥ, ਗੁੱਸਾ
 ਤਜ ਬੰਦੂਕ ਆਗੇ ਤੁਰਯੋ ਗਹਿ ਖੰਡੋ ਹਥ ਮੋਸਾ।੨੧। ਹੱਥ ਵਿਚ ਖੰਡਾ ਫੜ ਕੇ

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ ਬਾਤ ਬਿਚਾਰੀ। ਯਹ ਬਾਲਕ ਕਬ ਮਾਰੈ ਕੰਧਾਰੀ।
 ਉਸ ਕੀ ਦੇਹ ਲੋਹ ਸੋਂ ਮੜੀ। ਉਸ ਕੀ ਸਕੈ ਨ ਇਹ ਕਟ ਕੜੀ।੨੨। ਢਕੀ / ਸੋਜੋਮ ਦੀ ਕੜੀ
 ਉਹ ਖਾ ਜਾਵੈ ਦੁੰਬਾ ਸਾਰਾ। ਹਮ ਸਿੰਘਨ ਸਾਗ ਪਾਤਾ ਗੁਜਾਰਾ। ਮੀਠਾ / ਸਾਗ ਪੱਤ
 ਛੇੜ ਘੋੜਾ ਉਨ ਚੜ੍ਹ ਸਿੰਘ ਗਯੋ। ਯਹ ਗਿਲਜੋ ਤੈਂ ਕਬ ਮਾਰ ਲਯੋ।੨੩। ਰੋਕਿਆ
 ਤੁਮ ਤੇ ਚੌਗਨਾ ਤਾਂਹਿ ਸਰੀਰ। ਕਬ ਤੁਧ ਤੇਗ ਸਕੈ ਉਸ ਚੀਰ। ਚਾਰ ਗੁਣਾ
 ਮਣ ਪੰਜ ਸਤ ਉਨ ਨੇ ਲੋਹ ਚਾਯੋ। ਸਹਤਾ ਘੋੜੇ ਉਸ ਫੁਲਾਦ ਮੜਾਯੋ।੨੪। ਚੁੱਕਿਆ / ਸਮੇਤ
 ਬੋਝ ਚਕੈ ਉਹ ਮਨ ਬੀਸ ਤੀਸ। ਦੌੜ ਥਕੈ ਨਹਿ ਸੋਂ ਕੋਹ ਲੀਸ। ਤੀਕ, ਤਕ
 ਇਸੇ ਜ਼ੋਰ ਵਹ ਲੜੈ ਤਲਵਾਰੀ। ਤੈਂ ਬਾਲਕ ਨਹਿ ਬਾਤ ਬਿਚਾਰੀ।੨੫।

ਦੋਹਰਾ : ਸੁਨਤ ਚੜ੍ਹਤ ਸਿੰਘ ਤਿਹ ਕਹੀ ਅਹੈ ਸਤ ਯਹ ਬਾਤਾ। ਇਹ ਗੱਲ ਠੀਕ ਹੈ
 ਪਰ ਸਹਯੋ ਅਸਾਂ ਤੇ ਜਾਤ ਨਹਿ ਸਨਮੁਖ ਤੁਰਕ ਗਰਬਾਤਾ।੨੬। ਬਰਦਾਸ਼ਤ / ਹੰਕਾਰ

ਚੌਪਈ : ਖੋਟੇ ਬਚਨਾ ਵਹਿ ਮੁਖੋਂ ਉਚਾਰੇ। ਹਮ ਜੀਵਤ ਵਹਿ ਪੰਥ ਧਧਕਾਰੇ। ਮੰਦੇ ਬੋਲ / ਧਿਰਕਾਰ
 ਪੰਥ ਨਿੰਦਯਾ ਹਮ ਸੁਨੋਂ ਕਿਮ ਕਾਨਾ। ਇਮ ਕਰ ਮੈਂ ਲਰਤ ਜੋਂ ਪਰਾਨਾ।੨੭। ਕੰਨ ਕਿਵੇਂ ਸੁਣਨ / ਸਵਾਸ

ਦੋਹਰਾ : ਮਾਰਨ ਮਰਨ ਹਥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਹਮ ਹੱਥ ਉੱਦਮ ਆਹਿ।
 ਦੇਖ ਸਕੈਂ ਨਹ ਦੁਸ਼ਟ ਇਮ ਪਰੈਂ ਇਸੈ ਪਰ ਧਾਇਆ।੨੮। ਹੱਲਾ ਕਰ ਕੇ
 ਜੈਸੇ ਤਨਕਾ ਸੁ ਹਰਭਜਨ ਗਾਰੇ ਘਨੋਂ ਸੁ ਪਾਪ। ਝਟਪਟ / ਗਾਲੇ / ਬਹੁਤ
 ਤੈਸੇ ਮਾਰੋਂ ਪਠਾਣ ਯਹ ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਪਰਤਾਪ।੨੯।

ਚੌਪਈ : ਕਹਯੋ ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ ਧੰਨ ਤੂੰ ਬਾਲ। ਤੂੰ ਖੜੋ ਦੇਖ ਅਬ ਸਾਡੀ ਚਾਲ।
 ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਭੀ ਸੰਜੋਇ ਮੰਗਾਯੋ। ਦਸਤਾ ਦਸਤਾਨੇ ਸਿਰ ਟੋਪ ਟਿਕਾਯੋ।੩੦। ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ
 ਪਾਖਰਾ ਮੰਗਾਇ ਘੋੜੇ ਪੈ ਭਾਰੀ। ਲਈ ਹੁਤੀ ਥੀ ਗਿਲਜਨ ਤੇ ਮਾਰੀ। ਕਾਠੀ, ਪਲਾਟ / ਬੋਹੀ
 ਚੜ੍ਹਤ ਸਿੰਘ ਤਿਸ ਅੰਗ ਪਹਿਰਾਯੋ। ਘੋੜਾ ਸਿੰਘ ਕੋ ਖੂਬ ਸਜਾਯੋ।੩੧।

੧. ਚੜ੍ਹਤ ਸਿੰਘ : ਸ਼ੁਕਰਚੱਕੀਆ ਮਿਸਲ ਦਾ ਬਾਨੀ, ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਿਤਾ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਦਾਦਾ। ਇਸ ਦਾ ਜਨਮ ੧੭੨੨ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਖ਼ਾਲਸਾ ਦਲ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਕਈ ਜੁੱਧਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ। ਇਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਿਸਲ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲੇ ਵਿੱਚ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਬੰਦੂਕ ਦੀ ਨਾਲ ਫਟ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ੧੭੭੫ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਲਈ ਸਿਰੋਹੀ ਦੁਇ ਕਰ ਨਮਸਕਾਰ। ਗਾਤਰੇ ਪਾਈ ਢਾਲ ਸੰਭਾਲ। *ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਤਲਵਾਰ*
 ਪੰਜ ਸਿੰਘਨ ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਾਈ। ਹੋਇ ਭਗੋਤੀ ਸਿੰਘਨ ਸਹਾਈ।੩੨। *ਸਕਤੀ, ਤਲਵਾਰ*
 ਨਮਸਕਾਰ ਕਰ ਆਸਨ ਬਯੋ। ਸਗਨ ਬਾਂਛਯੋ ਤਬ ਦਹਣੇ ਭਯੋ। *ਚਾਹਿਆ / ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ*
 ਦੇਖ ਸਿੰਘ ਕੋ ਦਿਲ ਭਯੋ ਹੁਸ਼ਯਾਰ। ਜਨੁ ਆਗੇ ਗਿਲਜੋ ਭਯੋ ਮਾਰ।੩੩।

ਦੋਹਰਾ : ਜਬ ਸਿੰਘ ਘੋੜਾ ਤੋਰਿਆ ਔਰ ਸਗੁਨ ਭਯੋ ਚੰਗ।
 ਬਿੱਚ ਬਰੇਤੀ ਜਾ ਖੜੋ ਅਧ ਦਰਿਯਾਵੈ ਲੰਘ।੩੪।

ਚੌਪਈ : ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਚੜ੍ਹਤ ਸਿੰਘ ਸਮਝਾਯੋ। ਔਰ ਪੰਥ ਬੀ ਪੀਛੇ ਹਟਾਯੋ।
 ਤੁਮ ਕੋ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਆਨਾ। ਮੈਂ ਜੀਵਤ ਨਹੀਂ ਛਡੋਂ ਪਠਾਣ।੩੫। *ਅਣਖ, ਸਹੁ*
 ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਪਠਾਣ ਲਲਕਾਰੋ। ਅਬ ਮੁੜਨਾ ਕਿਮ ਬਨੈ ਤੁਮਾਰੋ।
 ਪੰਥ ਨਿੰਦਾ ਕੈ ਜਾਣੋ ਕਹਾਂ। ਗੋਰਾ ਤੁਮਾਰੀ ਹੋਗੀ ਯਹਾਂ।੩੬। *ਕਿੱਛੇ ਜਾਣਾ ਹੈ / ਕਬਰ*
 ਹਮ ਮਾਰੈਗੇ ਤੁਮ ਕੋ ਐਸੇ। ਸਾਚਾ ਕਾਟ ਹੈ ਝੂਠੇ ਜੈਸੇ। *ਸੱਚ*
 ਤੂੰ ਆਯੋ ਕਰ ਮਨ ਹੰਕਾਰ। ਹਮ ਕੋ ਸਮਝਯੋ ਸਸਾ ਸ਼ਿਕਾਰ।੩੭। *ਖਰਗੋਸ਼ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ*
 ਦੇਖ ਸਸੇ ਤੇ ਹੋਤ ਹੈ ਸ਼ੇਰ। ਭੂਲ ਫਸਯੋ ਤੂੰ ਆਇ ਇਤ ਫੇਰ।
 ਐਸੇ ਆਖ ਸਿੰਘ ਭਯੋ ਖੜਾ। ਉਤ ਤੈ ਆਇ ਗਿਲਜੋ ਭੀ ਅੜਾ।੩੮।

ਦੋਹਰਾ : ਦੋਨੋਂ ਬਾਤਾਂ ਖੜ ਕਰੈਂ ਜਨੁ ਬਡ ਕਰਤ ਪਿਆਰ।
 ਦੋਊ ਤੇਗਾਂ ਹਥ ਧਰੈਂ ਕਰੈਂ ਮਾਰ ਤੂੰ ਮਾਰ।੩੯।

ਚੌਪਈ : ਦੋਊ ਲਾਗੇ ਬਾਤਾਂ ਕਰਨ। ਦੋਊ ਆਪਸ ਮੇਂ ਲਾਗੇ ਅਰਨਾ। *ਅੜਨ, ਜੁੱਧ ਕਰਨ ਲੱਗੇ*
 ਸਿੰਘ ਕਹਯੋ ਤੂੰ ਪਠਾਣ ਸੰਭਾਲ। ਅਕੈ ਲਯਾਵਾ ਕੋਈ ਦੂਜੇ ਨਾਲ।੪੦। *ਲੈ ਆ*
 ਪਠਾਣ ਕਹਯੋ ਮੈਂ ਇਕੱਲੇ ਸ਼ੇਰ। ਬਕਰੀ ਜਯੋਂ ਤੁਝ ਲੈਂਹ ਗੇਰ। *ਭੇਗ*
 ਦੋਨਨ ਘੋੜੇ ਸਨਮੁਖ ਜੋੜੇ। ਦੋਊਅਨ ਤੇਗਨ ਸੋਂ ਹਥ ਜੋੜੇ।੪੧।
 ਉਸ ਕਰੈਂ ਕਰ ਪ੍ਰਿਥਮਾ ਤੂੰ ਵਾਰ। ਜੈਸ ਭਾਈ ਦੇ ਕਰਤ ਪਿਆਰ। *ਪਹਿਲੋਂ*
 ਦੋਊ ਜਾਨੈਂ ਸਸਤ੍ਰ ਚਲਾਵਨ। ਦੋਊ ਜਾਨੈਂ ਘਾਤਾ ਬਚਾਵਨ।੪੨। *ਵਾਰ*
 ਹੁਇ ਸਨਮੁਖ ਵਾਰ ਦੋਊਅਨ ਕੀਓ। ਢਾਲਨਾ ਉਪਰ ਦੋਊਅਨ ਲੀਯੋ। *ਢਾਲਾਂ*
 ਜਨ ਵਦਾਣਾ ਅਹਿਰਣ ਪਰ ਮਾਰੈਂ। ਇਮ ਢਾਲਨ ਪਰ ਤੇਗਾਂ ਝਾਰੈਂ।੪੩। *ਵੱਡਾ ਹਥੋੜਾ / ਝਾੜਨ*

ਦੋਹਰਾ : ਦੋਊ ਵਾਰ ਡਾਢੈ ਕਰੈਂ ਗਿਰੀ ਢਾਲ ਹੈ ਟੂਕਾ। *ਟੂਕੜੇ-ਟੂਕੜੇ*
 ਕਾਟਨ ਡਹੇ ਸੰਜੋਏ ਦੋਊ ਮਾਰੈਂ ਚੋਟ ਅਚੂਕਾ।੪੪। *ਮਾਲੀ ਨਾ ਜਾਣ ਵਾਲੀ*

ਚੌਪਈ : ਤੇਗਨ ਸੋਂ ਪਟਾ ਕੈ ਕਟ ਗਏ। ਛੁਰਾ ਛੁਰੀ ਸਭ ਤਬ ਗਿਰ ਪਏ। *ਸੰਜੋਅ ਦੀ ਪਰਤ*
 ਦੋਊਨ ਤੇਗਨ ਮੁਖ ਤੁਟਾ ਗਏ। ਲਰਤ ਭਿਰਤਾ ਆਪਸ ਮੈਂ ਖਰੇ।੪੫। *ਟੁੱਟ / ਲੜਦੇ ਭਿੜਦੇ*
 ਘੋੜਨ ਮੈਂ ਨਹਿੰ ਤਾਕਤ ਰਹੀ। ਜ਼ਖਮਨਾ ਤੇ ਰਤਾ ਸਭ ਚੁਇ ਗਈ। *ਜ਼ਖਮਾਂ ਵਿੱਚ / ਮੂਨ*
 ਘੋੜਨ ਸੋਂ ਘੋੜੇ ਢੁਕਾ ਪਏ। ਮੋਢਨ ਸੋਂ ਮੋਢੇ ਅੜ ਗਏ।੪੬। *ਨੋੜੇ*

ਦੋਹਰਾ : ਜੱਫਮ ਜੱਫੀ ਹੋ ਰਹੇ ਗਿਰੇ ਭੂਮ ਮਧ ਭੂਮ।
 'ਭਏ ਫੱਟ ਗਿਰ ਸੱਟ ਲਗਿ ਪਰੀ ਗਸੀ' ਰਹੈ ਘੂਮਿ॥੪੭॥ ਗਸ / ਚੱਕਰ ਖਾ ਕੇ

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਸਿੰਘ ਕੋ ਕਛੁ ਸੋਝੀ ਆਈ। ਗਿਰੀ ਛੁਰੀ ਉਸ ਸਿੰਘ ਉਠਾਈ।^੨
 ਚਕ ਸੰਜੋਇ ਦਈ ਪੇਟ ਧਸਾਇ। ਦਿਲ ਅਰ ਰੁਕੜੇ ਗਈ ਵਹਿ ਖਾਇ॥੪੮॥ ਗੁਰਦੇ
 ਠੋਸ ਦਈ ਉਸ ਕੇ ਮਧ ਪੇਟ। ਆਂਤ ਓਝਰੀ ਕਢੀ ਸਮੇਟ। ਆਂਦਰਾਂ ਤੇ ਮਿਹਦਾ
 ਸਤਿਗੁਰ ਰਖੀ ਖਾਲਸੇ ਲਾਜ। ਫਤੇ ਬੁਲਾਈ ਉਠ ਸਿੰਘ ਗਾਜਾ॥੪੯॥ ਗੱਜ ਕੇ

ਦੋਹਰਾ : ਇਤੈ ਮੁਗਲ ਸੋ ਬਧਾ ਭਯੋ ਹੁਤੋ ਜੁ ਅਤਿ ਗਰਬਾਤਾ। ਅੰਤ, ਮਾਤਮਾ / ਹੰਕਾਰੀ
 ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਤਿਮ ਲਿਖੀ ਜਿਮ ਸੁਨੀ ਸਿੰਘਨ ਤੇ ਬਾਤ॥੫੦॥

ਚੌਪਈ : ਫਤੇ ਬੁਲਾਇ ਸਿੰਘ ਪੀਛੇ ਮੁੜਿਓ। ਦੌੜ ਸਿੰਘ ਵਲ ਖਾਲਸੇ ਤੁਰਿਓ।
 ਉਤ ਤੈ ਗਿਲਜਨ ਹੱਲੋ ਕੀਓ। ਇਤ ਤੈ ਸਿੰਘਨ ਮੋਹਰੇ ਲੀਓ॥੫੧॥ ਸਾਹਮਣੇ
 ਚੜ੍ਹਤ ਸਿੰਘ ਘੋੜਾ ਅਗੇ ਚਲਾਇ। ਬਾਂਹਿ ਗਹੀ ਲਯੋ ਗੈਲਾ ਚੜ੍ਹਾਇ। ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਾਂਹ / ਪਿੱਛੇ
 ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੋ ਲੈ ਅਏ ਉਰਾਰਾ। ਗਿਲਜੇ ਹਟਾਏ ਉਸ ਹੀ ਪਾਰ॥੫੨॥ ਦਰਿਆ ਦੇ ਉਰਲੇ ਪਾਸੇ

ਦੋਹਰਾ : ਚੜ੍ਹਤ ਸਿੰਘ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਕੀ ਬਾਢੀ ਅਤਿ ਬਡ ਪ੍ਰੀਤਾ। ਵਧ ਗਈ / ਹੱਟੇ ਵੱਧ ਪ੍ਰੀਤ
 ਦੇਹੀ ਜਾਪਤ ਦੁਇ ਦੋਇਨਾ ਰਹਯੋ ਏਕ ਹ੍ਰੈ ਚੀਤਾ॥੫੩॥ ਦੋਵਾਂ ਦੀਆਂ / ਇਕ ਚਿੱਤ

ਚੌਪਈ : ਸਰਦਾਰ ਸਭੀ ਚਲ ਡੇਰੇ ਆਏ। ਇਕ ਇਕ ਘੋੜਾ ਸਭੀ ਲਿਆਏ।
 ਦੈ ਦੈ ਘੋੜੇ ਧੰਨ ਧੰਨ ਕਹਯੋ। ਸਿੰਘ ਚਹੈ ਦੋਖ ਕੰਨਯਾ ਬਖਸ਼ਯੋ॥੫੪॥ ਕੁੜੀ ਮਾਰਨ ਦੇ ਦੋਸ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ੋ

ਦੋਹਰਾ : ਠਾਂਢ ਭਯੋ ਕਰ ਜੋਰਾ ਕਰ ਸਰਬ ਪੰਥ ਕੇ ਪਾਸ। ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ
 ਲਯੋ ਖਾਲਸੋ ਮੇਲ ਗਲਾ ਕਰ ਦਈ ਖੁਸ਼ੀ ਅਰਦਾਸ॥੫੫॥ ਗਲ ਲਾ ਲਿਆ

ਚੌਪਈ : ਘੋੜੇ ਮੋੜ ਸਭੈ ਉਨ ਦਏ। ਸ਼ਯਾਮ ਸਿੰਘ ਕੇ ਉਨ ਰਖ ਲਏ।
 ਸ਼ਯਾਮ ਸਿੰਘ ਕੋ ਬੋਟੋ ਕਹਾਵੈ। ਕਹਾਂ ਕਮੀ ਉਸ ਘੋੜਨ ਆਵੈ॥੫੬॥

ਦੋਹਰਾ : ਸਾਖੀ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਕੀ ਸੁਨੀ ਸੂ ਦਈ ਲਿਖਾਇ।
 ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਔਰ ਕਹੈਗੋ ਸੋਈ ਸੁਨੋ ਚਿਤ ਲਾਇ॥੫੭॥

੯੬. ਸਾਖੀ ਕਰਮੇ ਛੀਨੇ ਕੀ ਔ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਕੀ

ਦੋਹਰਾ : ਫਿਰ ਵਿਚ ਵਿਚ ਸਿੰਘ ਹਥ ਘਤੈ ਮਾਰੈ ਦੁਸ਼ਟਨ ਧਾਇ। ਹੱਥ ਦਿਖਾਉਦੇ ਰਹੇ
 ਆਗੇ ਪਾਛੇ ਹੋ ਲੜੈ ਨਹਿ ਮੁਗਲ ਪਠਾਣਨ ਕਛੁ ਬਸਾਇ॥੧॥ ਵਿਸਾਹ

੧. ਪਾਠ-ਭੇਦ : ਭਏ ਫੱਟ ਗਿਰ ਸੱਟ ਲਗੀ ਪਰੇ ਮੂਰਛਾ ਭੂਮ। (ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੰਨਾ ੨੫੪)
 ੨. ਪਾਠ-ਭੇਦ : ਤਬ ਸਿੰਘ ਕੋ ਕਛੁ ਸੋਝੀ ਆਈ। ਗਿਰੀ ਤਬ ਉਸ ਸਿੰਘ ਉਠਾਈ। (ਉਹੀ, ਪੰਨਾ ੨੫੪)

ਚੌਪਈ : ਮਾਰੀ ਤਬ ਨੂਰ ਦੀਨ ਸਰਾਂਇ^੧। ਸੰਘਰ ਕੋਟ^੨ ਤਬ ਲੁਟਯੋ ਧਾਇ।
 ਕਤਲ ਕੀਯੋ ਤਬ ਗਾਉਂ ਮਜੀਠਾ। ਲੀਨੋ ਬੈਰ ਸੁ ਚੜ੍ਹ ਸਿੰਘਾ ਡੀਠਾ।੨। ਚੜ੍ਹ ਸਿੰਘ
 ਫਿਰ ਚੜ੍ਹ ਸਿੰਘ ਕਹਿ ਮਾਰੀਏ ਛੀਨੇ^੩। ਕਰਮ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਬੈਰ ਚਰੈ ਲੀਨੇ। ਕਰਮੇ ਛੀਨੇ ਦਾ ਪਿੰਡ
 ਸਿੰਘਨ ਘੇਰਾ ਗ੍ਰਾਮਹਿ ਪਾਯਾ। ਗ੍ਰਾਮ ਲੜਨ ਤਬ ਬਾਹਰ ਆਯਾ।੩। ਪਿੰਡ ਨੂੰ
 ਸਿੰਘਨ ਲੀਏ ਸੁ ਬਾਹਰੈ ਮਾਰ। ਸਾਬ ਬੜੇ ਸਿੰਘ ਤਿਨ ਕੇ ਨਾਰਾ^੪। ਵੜੇ / ਨਾਲ
 ਲੂਟ ਕਰੀ ਐ ਕਟੇ ਬਹੁਤੇਰੇ। ਪਾਏ ਸਿੰਘਨ ਕਰਮੇ ਗੜ੍ਹ ਘੇਰੇ।੪।

ਦੋਹਰਾ : ਤਬ ਕਰਮੇ ਨੇ ਜਾਣਿਓਂ ਸਿੰਘ ਅਬ ਛਾਡਤ ਨਾਂਹਿ।
 ਤੇਰਾਂ ਬਹੁ ਤਿਸ ਆਪਣੀ ਆਪੇ ਦਈ ਕਟਾਇ।੫।

ਚੌਪਈ : ਕਈ ਦਿਨਨ ਮੈਂ ਗੜ੍ਹੀ ਸੁ ਮਾਰੀ। ਫਿਰ ਆਕੀਂ ਉਨਕਰੀ ਅਟਾਰੀ^੧। ਥਾਗੀ / ਗੜ੍ਹੀ
 ਮੁਕ ਗਯੋ ਤਹਿ ਸਿੱਕਾ ਅਰ ਦਾਰੂ। ਲਗਯੋ ਢੀਮ ਸੋਂ ਸਿੰਘਨ ਮਾਰੂ।੬।
 ਤਬ ਸਿੰਘ ਚੜ੍ਹੇ ਅਟਾਰੀ ਉੱਚੀ। ਢੀਮਨਾ ਸੋਂ ਭਰ ਕੀਨੀ ਨੀਚੀ। ਢੀਮਾਂ ਨਾਲ
 ਤਬ ਸਿੰਘਨ ਚੜ੍ਹ ਮਲੀ ਅਟਾਰੀ। ਹੇਠ ਵੜਯੋ ਕਰਮਾਂ ਹੰਕਾਰੀ।੭।
 ਫਿਰ ਸਿੰਘਨ ਵਹਿ ਛਤ ਸੋਂ ਢਾਈ^੨। ਗੋਲੀ ਛੱਤਨ ਚੀਰ ਲੰਘਾਈ। ਢਾਹ ਦਿੱਤੀ
 ਤਬ ਉਨ ਜਾਨੀ ਬਚੋਂ ਸੁ ਨਾਹੀਂ। ਅਪਨੋ ਕੀਨੋ ਪਾਇ ਪਛੁਤਾਹੀ।੮।
 ਜਾਣਯੋ ਯਿਹ ਅਬ ਛਡਤੇ ਨਾਹੀਂ। ਖੋਟੇ ਕਰਮ ਕੀਏ ਥੇ ਤਾਹੀਂ।
 ਤਬ ਸਿੰਘਨ ਸੋਂ ਕਹੀ ਉਨ ਬਾਤ। ਹਮ ਸੰਗ ਕਰੋ ਅਕੱਲੋਂ ਹਾਥ।੯। ਇਕੱਲੇ ਇਕੱਲੇ
 ਤਬ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਹੁਤੇ ਤਖਾਨ। ਮਾੜੀ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਗਟ ਜੁਗਾਨ। ਮਾੜੀ ਕੰਥੋ ਕੀ
 ਜਿਨ ਥੇ ਕੀਨੇ ਕਈ ਅਖਾਰੇ^੩। ਸੋ ਆਖੋਗੋਂ ਫੇਰ ਸੁਧਾਰੇ।੧੦। ਅਖਾੜੇ, ਜੁੱਧ
 ਉਨ ਕਹਯੋ ਕਰਮੇਂ ਆਉ ਮੁਹਿ ਪਾਹੀ^੪। ਔਰ ਕਿਸੀ ਕਾ ਤੁਹਿ ਭੋਂ ਨਾਹੀ। ਮੇਰੇ ਪਾਸ / ਡਰ
 ਕਹੈ ਸੁ ਲੜ ਤੂੰ ਹਾਥਨ ਨਾਲ। ਮੁੱਕਨ ਢੀਮਨ ਸੋਟਨ ਸਾਲਾ।੧੧। ਸੋਟੇ ਤੇ ਸੋਲੇ
 ਤੀਰ ਬੰਦੂਕ ਹੋਰ ਭੋਂ ਨਾਹੀਂ। ਕਹਿ ਆਵਾਂ ਮੈਂ ਕੇ ਤੂੰ ਆਹੀਂ^੫। ਆਉਂਦਾ ਹੈ
 ਤਬ ਕਰਮੇਂ ਨੇ ਪਕੜੀ ਢਾਲ। ਅਯੋ ਸ਼ੇਰ ਜਿਉਂ ਕਰਕੇ ਛਾਲ।੧੨।
 ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਕਹਯੋ ਵਾਰ ਅਬ ਤੇਰਾ। ਵਾਰ ਦੂਸਰਾ ਹੋਗਾ ਮੇਰਾ।
 ਤਬ ਕਰਮੇਂ ਨੇ ਬਰਛੀ ਮਾਰੀ। ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਪਰ ਢਾਲ ਸੰਭਾਰੀ।੧੩।

੧. ਨੂਰਦੀਨ ਸਰਾਇ : ਸਰਾਇ ਨੂਰਦੀਨ, ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਉੱਪਰ ਸਥਿਤ ਇਸ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਅਮੀਰਦੀਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨੂਰਦੀਨ ਦੇ ਨਾਮ ਉੱਤੇ ਵਸਾਇਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਜਦ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਵਿੱਚ ਕਾਰ ਸੇਵਾ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਪਕਵਾਈਆਂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਮੀਰਦੀਨ ਜਬਰੀ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਆਪਣੀ ਸਰਾਇ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਵਿੱਚ ਵਰਤ ਲਈਆਂ ਸਨ। ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਜਦ ਜਨਵਰੀ ੧੭੪੮ ਈ. ਵਿੱਚ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਵੱਲ ਨੂੰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਏਥੇ ਡੇਰਾ ਕੀਤਾ। ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ੨੧-੨੨ ਜਨਵਰੀ ੧੭੪੮ ਨੂੰ ਉਸ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਕੇ ਹੱਥ ਵਿਖਾਏ ਸਨ।

੨. ਕੋਟ ਸੰਘਰ : ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਵੈਰੋਵਾਲ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਇਕ ਪਿੰਡ ਜਿੱਥੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਨੂੰ ਜਨਵਰੀ ੧੭੪੬ ਵਿੱਚ ਲੁੱਟਣ ਲਈ ਇਕ ਹੋਰ ਝਪਟ ਮਾਰੀ ਸੀ।

ਫਿਰ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਤਲਵਾਰ ਚਲਾਈ। ਕਰਮਾ ਦੋ ਥਾ ਕੀਨੋਂ ਸਾਈ। ਦੋ ਥਾ, ਦੋ ਟੋਟੇ
 ਇਸੀ ਭਾਂਤ ਸੋ ਕਰਮਾਂ ਮਾਰਾ। ਔਰ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਸੁਨੋ ਅਖਾਰਾ।੧੪। ਅਖਾਰਾ
 ਤਬ ਤੁਰਕਨ ਪਾਯੋ ਥੋ ਜੋਰਾ। ਦੇਤ ਨ ਨ੍ਹਾਵਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਮੋਰਾ। ਜੋਰ / ਮੋਰ ਦਿੱਦੇ
 ਆਨ ਫੌਜ ਤੁਰਕਨ ਬਹੁ ਰਹੇ। ਮੇਲੋ ਕਰਨ ਖਾਲਸਾ ਚਹੇ।੧੫।

੯੭. ਸਾਖੀ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੀ ਬਹਾਦਰੀ ਕੀ ਔਰ ਤੁਰੀ

ਦੋਹਰਾ : ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜਬ ਤੇ ਫੜਯੋ ਫਿਰ ਸਿੰਘ ਢੁਕਨਾ ਨ ਪਾਹਿੰ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੇੜੇ
 'ਰਾਤੀਂ ਸਿੰਘ ਨਾਵਨ ਕਰਨ ਅਨੇਰ ਸਵੇਰੈ ਧਾਇ।੧।
 ਤੋਂ ਕਾਜੀ ਨੇ ਫਿਰ ਕਹਯੋ ਯਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪਰਤਾਪ। ਤੇਜ ਪਰਤਾਪ
 ਥੱਕੇ ਮਾਰ ਬਹੁ ਜਤਨ ਸੋਂ ਹੋਤ ਨ ਸਿੰਘਨ ਖਾਪਾ।੨। ਮਾਤਮਾ, ਅੰਤ

ਚੌਪਈ : ਤੋਂ ਮੁਗਲਨ ਨੇ ਚੌਕੀ ਬਹਾਲੀ। ਰਾਤ ਦੌੜ ਤਿਨ ਮਾਰਨ ਅਕਾਲੀ। ਸੈਨਿਕ ਟੁਕੜੀ
 ਤੋਂ ਤੁਰਕ ਨੇ ਬੁਰਜ ਬਣਾਏ। ਚਾਰੋਂ ਓਰ ਬੰਦੂਕਚੀ ਬਹਾਏ।੩।
 ਜਹਿੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹਿਲ ਖੜਕੋ ਹੋਈ। ਮਾਰੈਂ ਸ਼ਲਕ ਬੰਦੂਕਨ ਸੋਈ। ਸਰੋਵਰ ਵਿੱਚ ਖੜਕਾ
 ਤੋਂ ਸਿੰਘ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਨਾਈਂ। ਤੁਰਕਨ ਅੱਖੀਂ ਘੱਟਾ ਪਾਈ।੪।
 ਤੋਂ ਫਿਰ ਕਾਜੀ ਗੁੱਸਾ ਖਾਯਾ। ਡੇਰਾ ਬਹੁ ਫੌਜਨ ਕਾ ਕਰਾਯਾ।
 ਤਬ ਫੁਜਦਾਰ ਉਨ ਕੀਨੋਂ ਗਰਬਾ। ਲਿਖ ਭੇਜਯੋ ਜਹਿੰ ਖਾਲਸਾ ਸਰਬ।੫। ਹੰਕਾਰ

ਦੋਹਰਾ : ਤੁਮ ਸਿੰਘ ਕਹਾਵੇ ਸੂਰ ਬਡਾ ਔ ਕਹਾਵੇ ਗੁਰੂ ਵਡ ਲਾਲ। ਵੱਡੇ ਸੂਰਮੇ
 ਤੋਂ ਜਾਣੋਂ ਮੈਂ ਸੂਰਮੇ ਆਇ ਨਾਵੇ ਅਬ ਇਤਿ ਤਾਲਾ।੬। ਸਰੋਵਰ

ਚੌਪਈ : ਸੁਨਤ ਖਾਲਸੇ ਸਭ ਚੁਪ ਰਹਯੋ। ਇਸ ਕੋ ਉਤਰ ਕਿਨੈ ਨੇ ਕਹਯੋ।
 'ਤਬ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਬੋਲ ਸੁਣਾਯਾ। ਹੋਹੁ ਤਕੜੇ ਅਬ ਖਾਲਸੇ ਆਯਾ।੭।
 ਸੋਊ ਜਾਇ ਜਸੂਸੀ ਕਹੀ। ਤਬ ਤੁਰਕਨ ਕੋ ਚਿੰਤਾ ਪਈ। ਸੁਹੀਏ ਨੇ
 ਉਚੇ ਟਾਂਗੂ ਦੀਏ ਚੜਾਇ। ਮਤ ਈਹਾਂ ਸਿੰਘ ਪੜੈਗੇ ਆਇ।੮। ਉੱਚੀ ਥਾਂ ਉੱਪਰ
 ਬਹੁਤ ਕਹੈਂ ਈਹਾਂ ਆਵੈ ਕੌਣ। ਈਹਾਂ ਆਵਣ ਕਯਾ ਆਵਾਰੀਠਾ। ਏਥੇ / ਕਿਵੇਂ ਸੰਭਵ ਹੈ
 ਈਹਾਂ ਰਾਤ ਕੋ ਢੁਕਨਾ ਨ ਪਾਵੈਂ। ਪੰਛੀ ਨੀਰਾ ਦਿਨ ਪੀਣ ਨ ਪਾਵੈਂ।੯। ਨੇੜੇ / ਪਾਣੀ

ਦੋਹਰਾ : ਆਗੈ ਤੇ ਉਨ ਦਸ ਗੁਣੀ ਕਰੀ ਤਕੜਾਈ ਤਿੱਤਾ। ਉੱਥੇ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ
 ਸੁਣੋਂ ਸੁ ਆਵਨ ਸਿੰਘ ਕੋ ਆਯੋ ਥੋ ਢਬ ਜਿੱਤਾ।੧੦। ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ
 ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਤਬ ਯੋਂ ਕਹਯੋ ਰਾਤ ਨ੍ਹਾਉਂ ਤਬ ਚੋਰ।
 ਨ੍ਹਾਵੋਂਗੇ ਮੈਂ ਦਿਨ ਬਿਥੈ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਕੋ ਜੋਰਾ।੧੧। ਦਿਨ ਵੇਲੇ / ਸ਼ਕਤੀ

੧. ਪਾਠ-ਭੇਦ : ਰਾਤੀ ਸਿੰਘ ਮਜਨ ਕਰੈਂ ਹਨੇਰ ਸਵੇਰੇ ਜਾਇ। (ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੰਨਾ ੨੫੬)
 ੨. ਪਾਠ-ਭੇਦ : ਤੋਂ ਮੁਗਲਨ ਨੇ ਚੌਕੀ ਬਹਾਲੀ। ਰਾਤੀਂ ਬਹਣ ਕਰੈਂ ਰਖਵਾਲੀ। (ਉਹੀ, ਪੰਨਾ ੨੫੬)
 ੩. ਪਾਠ-ਭੇਦ : ਤੋਂ ਜਾਣੋਂ ਮੈਂ ਸੂਰਮੇ ਆਇ ਨਾਵੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਚਾਲ। (ਉਹੀ, ਪੰਨਾ ੨੫੬)
 ੪. ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬੰਦ ਅਧੂਰਾ ਹੈ।

ਚੌਪਈ : ਤਬੇ ਖਾਲਸੇ ਭਲੀ ਮਨਾਈ। ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੈਜ ਰਖੇ ਤੁਵਾ ਭਾਈ। ਤੇਰੀ
ਯਹ ਹੈ ਸਿਰੋਂ ਪਰੇ ਕੀ ਬਾਤ। ਕੋਣ ਸਕੈ ਕਰ ਤੁਮਰੋ ਸਾਬ।੧੨। ਅਤਿ ਮੁਸਕਲ

ਦੋਹਰਾ : ਤੁਰਕਨ ਜਿਉਂ ਮੁੰਡਾਸਾ ਬੰਧਿਓ ਲਈ ਸੁ ਹਾਥ ਕਮਾਨ। ਤੁਰਕਾ ਵਰਗੀ ਪੱਗ
ਸਵਾ ਪਹਿਰ ਦਿਨ ਜਬ ਰਹਯੋ ਲਹੌਰ ਰਾਹੁ ਲੀਓ ਆਨ।੧੩।

ਚੌਪਈ : ਸਰਾਂ ਰਸਤੇ ਢਿਗਾ ਆਯੋ ਤਲਾਇਆ। ਜਲ ਪੀਵਨ ਕੋ ਕਰਯੋ ਬਲਾਇਆ। ਨੇੜੇ / ਸਰੋਵਰ / ਥਹਾਨਾ
ਆਗੇ ਕਰਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਿਲਾਯਾ। ਉਤਰ ਘੋੜੇ ਤੇ ਚੁੱਭਾ ਲਾਯਾ।੧੪। ਫੁਬਕੀ
ਸਿਰੋਂ ਮੁੰਡਾਸਾ ਦੂਰ ਸੁ ਕੀਨਾ। ਤਬ ਤੁਰਕਨ ਨੇ ਅਚੰਭਾ ਚੀਨਾ। ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ
ਘੋੜੇ ਸੋ ਇਨ ਕੀਆ ਸਨਾਨਾ। ਹੈ ਹਿੰਦੂ ਨਹਿੰ ਮੁਸਲਮਾਨ।੧੫। ਇਸ਼ਨਾਨ
ਤੋ ਲੋ ਸਿੰਘ ਅਕਾਲ ਉਚਾਰਾ। ਪਗੜੇ ਸਣੇ ਸੁ ਚੁੱਭਾ ਮਾਰਾ।
ਸਿੰਘ ਨਿਕਲ ਫਿਰ ਬਾਹਰ ਆਯਾ। ਤੁਰਕਨ ਕੋ ਲਲਕਾਰ ਸੁਨਾਯਾ।੧੬।
ਆਵੇ ਕੋ ਸਨਮੁਖ ਹਮ ਪਾਹੀ। ਨਹੀਂ ਤੇ ਭਜੋ ਛਡ ਹਮਰੋ ਰਾਹੀ। ਮੇਰੇ ਪਾਸ
ਕਾਢ ਤੇਗ ਜਬ ਸਿੰਘ ਚਮਕਾਈ। ਕੋਇ ਅਗੇ ਨ ਖੜਿਯੋ ਸਬ ਗਯੋ ਧਾਈ।੧੭।^੧ ਭੱਜ ਗਏ

ਦੋਹਰਾ : ਐਧਰ ਓਧਰ ਹੋ ਗਏ ਛਾਡ ਦਯੋ ਉਨ ਰਾਹਿ।
ਤੀਰ ਸੁ ਗੋਲੀ ਤਿਨ ਘਨੀ ਪਾਛੇ ਦਈ ਚਲਾਇ।੧੮। ਬਹੁਤ

ਚੌਪਈ : ਤੀਰ ਗੋਲੀ ਕੋਊ ਨਾਹਨ ਲਾਗੀ। ਸਿੰਘ ਕੋ ਘੋੜਾ ਲਾਘਯੋ ਆਗੀ। ਅੱਗੇ
ਪੀਛੇ ਲਗ ਤੇਊ ਸਕੇ ਨ ਮੇਲ। ਇਸ ਬਿਧ ਸਿੰਘ ਜੀ ਖੇਡੀ ਖੇਲ।੧੯।

੯੮. ਸਾਖੀ ਮਤਾਬ ਕੇ ਕੋਟ ਕੀ

ਕੁੰਡਲੀਆ ਛੰਦ :

ਘੱਲ ਸਿਪਾਹੀ ਸਦ ਲਈ ਰਈਅਤਾ ਸਭੀ ਨਿਬਾਬ। ਪਰਜਾ
ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੋ ਸੁਨੋ ਜੋ ਉਨ ਦੀਓ ਅਵਾਜ਼।
ਜੋ ਉਨ ਦੀਓ ਅਵਾਜ਼ ਸੋਊ ਸਭ ਲਿਖਯੋ ਨ ਜਾਵੈ।
ਆਪ ਥਕਯੋ ਦੈ ਦੁੱਖ ਔਰ ਸਭ ਲੋਕ ਸਿਖਾਵੈ।
ਬਹਾਵਲਾ ਲੁਟੀ ਪੰਜਾਬ ਕਸ਼ਮੀਰ ਸੋ ਪਰਬਤ ਵੱਲ। ਬਹਾਵਲਪੁਰ
ਕੇਸਨ ਵਾਲਨਾ ਨਹਿੰ ਛਡਯੋ ਨਬਾਬ ਲਿਖਯੋ ਦੀਓ ਘੱਲ।੧। ਕੇਸਾਂ ਵਾਲੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ

ਚੌਪਈ : ਨਵਾਬ ਲਿਖਤ ਸਭਹਨ ਮੰਨ ਲਈ। ਸਿੰਘਨ ਰਹਨ ਖਰਾਬੀ ਭਈ। ਅੱਖੀ
ਤਬ ਸਿੰਘ ਊਹਾਂ ਤੇ ਨਠ ਆਏ। ਕਹੂੰ ਜਗਾ ਨਹਿੰ ਰਹਿਣੇ ਪਾਏ।੨।

ਦੋਹਰਾ : ਰਹਯੋ ਕਛੂ ਦਰਿਯਾਉ ਤੇ ਬਚ ਮਤਾਬ ਕੋ ਕੋਟਾ।
ਤਿਹ ਥਾਂ ਸਿੰਘ ਕਛੂ ਆ ਛਿਪੇ ਦਰਿਯਾ ਬੇਲੋ ਓਟ।੩। ਜੰਗਲ

੧. ਪਾਠ-ਭੇਦ : ਕੋ ਨਾ ਠਹਰਯੋ ਸਭ ਗਏ ਧਾਈ।

(ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੰਨਾ ੨੫੭)

੨. ਮਤਾਬ ਕੋਟ : ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਦਰਿਆ ਬਿਆਸ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਰੱਈਆ ਤੋਂ ਅੱਠ ਕੁ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੀ ਦੂਰੀ ਉੱਤੇ ਇਕ ਪਿੰਡ।

- ਚੌਪਈ : ਗਏ ਹਲਕਾਰੇ ਦੇਖ ਤਿਥਾਉਂ । ਕਹੇ ਫੌਜਦਾਰ ਕੁਝ ਸ਼ਿਕਾਰ ਦਿਖਾਉਂ । ਹਰਕਾਰੇ, ਸੁਹੀਏ
 ਭੂਖੇ ਨਾਂਗੇ ਸਸਤਰ ਹੀਨੇ । ਭਾਜਤ ਥਕਤ ਭਏ ਬਲ ਖੀਨੇ ।੪। ਬਲਹੀਨ, ਕਮਜ਼ੋਰ
 ਤੁਰਤ ਜਾਇ ਤਿਨ ਪਕੜ ਸੁ ਲਯੇ । ਫੜ ਕਰ ਤਿਨੈ ਲਹੌਰ ਪੁਚਯੇ ।
 ਬਹੁਤ ਇਨਾਮ ਨਿਬਾਬਹਿ ਪਾਵੇ । ਚੜੇ ਅਥੈ ਕਛੁ ਦੇਰ ਨ ਲਾਵੇ ।੫।
 ਯੈਂ ਸੁਨ ਉਨ ਤੇ ਜਮਾਂ ਸੁ ਦਾਰਾ । ਤੁਰਤ ਫੁਰਤ ਚੜ ਹੋ ਗਯੋ ਤਿਆਰ । ਜਮਾਂਦਾਰ
 ਜਨ ਫੜ ਲੇਵੇਂ ਸਸਾ ਸ਼ਿਕਾਰ । ਜਾ ਪੁੰਨੋ ਉਹਾਂ ਕਰਤ ਬਿਚਾਰ ।੬। ਸਹਿਆ / ਪਹੁੰਚਿਆ
- ਦੋਹਰਾ : ਸਿੰਘਨ ਥੋੜੇ ਦੇਖ ਕੈ ਮਨ ਮੈਂ ਕਰੇ ਗੁਮਾਨਾ । ਅਭਿਮਾਨ, ਹੰਕਾਰ
 ਇਨ੍ਹੈਂ ਕੰਗਾਲਨਾ ਕੇ ਉਤੈ ਹਮ ਬੜ ਕੀਓ ਸਮਾਨਾ ।੭। ਕੰਗਾਲਾ / ਐਭੀ ਵੱਡੀ ਤਿਆਗੀ
- ਚੌਪਈ : ਜਮਾਂਦਾਰ ਤਬ ਯੈਂ ਫੁਰਮਾਏ । ਇਨ ਮਹਿ ਜਾਣੋਂ ਨਹਿ ਕੋ ਪਾਏ ।
 ਚਾਰ ਤਰਫ ਤੁਮ ਹੁਇ ਇਕਬਾਰੇ । ਕੀਜੇ ਚਾਰੋਂ ਤਰਫੈਂ ਮਾਰੇ ।੮। ਇੱਕੋ ਵਾਰ, ਇੱਕੋ ਵੇਲੇ
- ਦੋਹਰਾ : ਤਰਫ ਜਿਸੈ ਕੀ ਕੇ ਭਜੈ ਮੈਂ ਤਾਕੇ ਦੇਉਂ ਨ ਛਾਡ ।
 ਬਡੋ ਤਕਸੀਰੀ ਕਰ ਤਿਸੇ ਮਾਰੋਗਾ ਤਿਸ ਗਾਡਾ ।੯। ਕਸੂਰਵਾਰ / ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਗੱਡ ਕੇ
- ਚੌਪਈ : ਚਾਰੋਂ ਤਰਫ ਸੁਨਤ ਫੌਜ ਦੌੜੇ । ਉਨ ਭੀ ਦੇਖੇ ਸਿੰਘ ਅਤਿ ਥੋੜੇ ।
 ਕੋਉ ਸਿੰਘ ਥੋ ਸੁਤੋ ਪਯੋ । ਕੋਉ ਸਿੰਘ ਥੋ ਰਮਣੇ ਗਯੋ ।੧੦। ਜੰਗਲ ਪਾਣੀ
 ਕੋਉ ਸਿੰਘ ਗਯੋ ਘਾਸ ਲਿਆਵਣ । ਲਕੜੀ ਲਯਾਵਣ ਗੋਹੇ ਚੁਗਾਵਣ ।
 ਕਛੁ ਥੇ ਭੂਖੇ ਟੇਢੇ ਪੜੇ । ਪੀਵੇਂ ਭੰਗ ਤਬ ਹੁਇ ਹੈਂ ਖੜੇ ।੧੧। ਲਮਲੇਟ
- ਦੋਹਰਾ : ਦੇਖ ਸਿੰਘ ਨੰਗੇ ਭੂਖੇ ਤੁਰਕ ਭਏ ਸੁ ਪ੍ਰਸੰਨ ।
 ਚਾਰ ਤਰਫ ਤੇ ਯੈਂ ਪਰੇ ਜਨੁ ਕਰ ਢੁੱਕੇ ਜੰਨਾ ।੧੨। ਧਾਵਾ / ਜੰਝ ਢੁਕਣ ਵਾਂਗ
- ਚੌਪਈ : ਪਹਿਲੇ ਚੋਟ ਬੰਦੂਕਨ ਕਰੀ । ਤਿਹ ਪਾਛੈ ਮਾਰ ਤੀਰਨ ਧਰੀ ।
 ਫੇਰ ਨੇਜੇ ਐਂ ਲੈ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ । ਮਾਰੇ ਸਿੰਘ ਤਿਨ ਪਹਿਲੀ ਬੇਰ ।੧੩।
 ਸਿੰਘਨ ਕੀ ਗਈ ਅਕਲ ਭੁਲਾਈ । ਤੁਰਕ ਪੜੇ ਬਹੁ ਜਮ ਕੀ ਨਯਾਈ । ਜਮਦੂਤ ਵਾਂਗ
 ਜਨ ਕਰਾ ਅਕਾਸ਼ੋਂ ਬਿਜਲੀ ਪਰੀ । ਤੈਂ ਭੀ ਸਿੰਘਨ ਤੇ ਭਲ ਸਰੀ ।੧੪। ਜਿਵੇਂ / ਚੰਗੀ ਕੀਤੀ
- ਦੋਹਰਾ : ਜੋ ਤੁਰਕਨ ਪਹਿਲੇ ਲਭੇ ਤੇ ਸਿੰਘ ਤੋ ਦੀਏ ਮਾਰ ।
 ਜੋਉ ਲੜੇ ਤਿਤ ਹੀ ਅੜੇ ਡਰੇ ਨ ਮਰਨੋਂ ਮਾਰ ।੧੫।
- ਚੌਪਈ : ਏਕ ਸਿੰਘ ਜਿਹ ਥਾਂ ਖੜ ਜਾਵੈ । ਸਭ ਤੁਰਕਨ ਸੋਉ ਤਹਾਂ ਖੜਾਵੈ ।
 ਮੱਦਤਾ ਤਕੈ ਨ ਔਰਹਿ ਸੋਉ । ਤਾਂਕੇ ਮੁਹਰੈ ਟਿਕੈ ਨ ਕੋਉ ।੧੬। ਮੱਦਦ / ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੀ
 ਬਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੋ ਤੁਰਕਨ ਘੇਰੇ । ਫਿਰੇ ਸ਼ੇਰ ਜਿਮ ਫੜ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰੇ । ਤਲਵਾਰਾਂ
 ਦੇਖ ਸਿੰਘ ਤਿਸ ਮੱਦਤ ਕਰੈ । ਉਨ੍ਹੈਂ ਛਡਾਵੈਂ ਆਪ ਸੁ ਮਰੈਂ ।੧੭।
 ਸੋ ਭੀ ਅਏ ਛੁਡਾਵਨ ਪਾਸ । ਸਿੰਘ ਪੜੈਂ ਤਬ ਕਰ ਅਰਦਾਸ ।
 ਪੀਛੈ ਫਿਰੇ ਜੁ ਗੀਦੀ ਕਹਾਵੈ । ਅਗੇ ਮਰੈ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਪਾਵੈ ।੧੮।

ਦੋਹਰਾ : ਜੇ ਜੰਗਲ ਮੇਂ ਥੇ ਗਏ ਤਿਨ ਸੁਨੇ ਬੰਦੂਕ ਅਵਾਜ਼।
ਆਵਤ ਭਏ ਸੁ ਸੰਕ ਤਜਿਾ ਕਰ ਮਨ ਮਰਨੋਂ ਸਾਜ਼।੧੯। ਫਰ ਛੱਡ ਕੇ / ਮਰਨ ਦਾ ਨਿਸ਼ਚਾ

ਚੌਪਈ : ਲਰਤ ਭਿਰਤਾ ਪਰ ਗਈ ਜੋ ਰਾਤ। ਜਨ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਭਈ ਪਰਭਾਤਾ। ਲੜਦੇ-ਭਿੜਦੇ / ਸਵੇਰੇ
ਉਇ ਥਕ ਗਏ ਲਰਨ ਅਰ ਮਰਨੋਂ। ਬਾਲਕ ਖਾਲਸੇ ਜਨੁ ਭਯੋ ਤਰਨੋਂ।੨੦। ਤਰਨਾ, ਜਵਾਨ ਸਿੰਘ

ਦੋਹਰਾ : ਆਇ ਦੇਖਯੋ ਇਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਕਲੋਂ ਫੌਜ ਸੁ ਦਾਰਾ। ਇਕੱਲਾ / ਫੌਜਦਾਰ
ਲਈ ਬੈਂਚ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਮੁੰਡੀ ਦਈ ਉਤਾਰਾ।੨੧। ਗਰਦਨ, ਪੌਣ ਲਾਹ ਦਿੱਤੀ
ਮਾਰਨ ਆਯੋ ਸੋ ਮਰਯੋ ਪਖਾ ਸਿੰਘਨ ਗੁਰ ਕੀਨ। ਸਹਾਇਤਾ
ਭੱਜੋ ਤੁਰਕ ਕਿਛ ਲੁਕ ਗਏ ਮਿਲ ਸਿੰਘਨ ਲਏ ਛੀਨਾ।੨੨। ਛੁੱਟ ਲਏ

ਚੌਪਈ : ਸਿੰਘਨ ਕੇ ਤਬ ਸ਼ਾਦੀ ਭਈ। ਬੈਠੇ ਸਿੰਘ ਆਪ ਦੌਲਤ ਅਈ। ਖੁਸ਼ੀ
ਮਰੇ ਸਿੰਘ ਜੁ ਦਰਿਯਾਉ ਰੁੜਾਏ। ਪ੍ਰਾਤਾ ਹੋਤ ਲੋਂ ਦੂਣੇ ਆਏ।੨੩। ਸਵੇਰ ਸਾਰ
ਹੁਤੋ ਖਾਲਸੇ ਸੁੰਮੇਵਾਣੀ। ਭਈ ਖਾਲਸੇ ਅਖੈ ਕਹਾਣੀ। ਜਲ ਦੇ ਸੋਮੇ ਵਾਂਗ
ਏਕ ਮਰੈ ਤੋਂ ਦਸ ਔਰ ਆਵੈਂ। ਰਹੈਂ ਦੁਖੀ ਤੋਂ ਸੁਖੀ ਬਤਾਵੈਂ।੨੪।
ਸੋ ਗੱਠੋਂ ਕੋ ਰੁਪਾ ਭਾਖੈਂ। ਠੂਠਨ ਕੋ ਸੁਨਹਿਰੋ ਆਖੈਂ। ਗੰਢਾ / ਚਾਂਦੀ / ਸੁਨਹਿਰੀ ਥਾਣਾ
ਭੁੱਖੋ ਰਹੈਂ ਮਸਤ ਲੰਗਰ ਕਰੈਂ। ਖੂਹ ਖਾਤਨਾ ਮੱਧ ਬੇਲਨਾ ਰਹੈਂ।੨੫। ਖੂਹਾਂ ਖਾਤਿਆਂ ਵਿੱਚ / ਜੰਗਲ ਬੇਲੇ

੯੯. ਸਾਖੀ ਖਾਲਸੇ ਕੇ ਬਿਵਹਾਰ ਕੀ

ਚੌਪਈ : ਇਸੀ ਭਾਂਤ ਸਿੰਘ ਦੁਖ ਕੋ ਸਹੈਂ। ਦੁਖੀ ਸਿੰਘ ਇਮ ਦੇਸਹਿ ਕਰੈਂ।
ਕਦੇ ਕਦੇ ਇਕੱਠੇ ਹੁਇ ਦੋੜੈਂ। ਲੁਟੈਂ ਮੁਦੱਯਨਾ ਸਿਰ ਭੀ ਤੋੜੈਂ।੧। ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਦਾਅਵੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ
ਰਾਤ ਪੜੈ ਸਿੰਘ ਹੋਵਹਿ ਸ਼ੇਰ। ਦਿਨੈ ਲੁਕੇ ਰਹਿ ਝਾੜੀ ਸ਼ੇਰ।
ਬਹੁਤਨ ਕੋ ਡਰ ਸਿੰਘ ਨ ਗਨੈਂ। ਪਰੈਂ ਰਾਤ ਕੋ ਥੋੜੈ ਜਨੈਂ।੨। ਵਿਚਾਰ

ਦੋਹਰਾ : ਤੁਰਕ ਜਹਾਂ ਡੇਰਾ ਕਰੈਂ ਤੱਕ ਰਾਤ ਸਿੰਘ ਪਹੁੰਚਾਹਿ।
ਚੋਰੀ ਚੋਰੀ ਭੱਜ ਨੱਠ ਤਿਨ ਹੀ ਕੋ ਲੁਟ ਖਾਹਿ।੩।

੧੦੦. ਸਾਖੀ ਸ਼ੇਰ ਬਘਿਆੜ ਖੱਡਨ ਕੀ

ਦੋਹਰਾ : ਸਾਖ ਸੁਨੋ ਉਨ ਸਿੰਘਨ ਕੀ ਜੋ ਘੇਰੈ ਖੱਡ ਮਾਂਹਿ।
ਭੂਮ ਮਾਂਹਿ ਆਕੀ ਭਏ ਸੁਨੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋ ਨਾਇ।੧। ਥਾੜੀ

ਚੌਪਈ : ਮੀਰਾਂ ਕੋਟਾ ਜੁ ਸਾਡੇ ਗ੍ਰਾਮ। ਭਯੋ ਲੱਧਾ ਸਿੰਘ ਸਿੰਘ ਕੋ ਨਾਮ।
ਭੰਗੂ ਗੋਤ ਅਸਾਡੋ ਤਾਯੋ। ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜਾਇ ਉਨ ਬਡ ਦੁਖ ਪਾਯੋ।੨।
ਮਾਂਗਯੋ ਮਿਲੇ ਨ ਉਧਾਰ ਕੋਊ ਦੇਇ। ਆਖੈਂ ਚੋਰ ਪਿੰਡ ਰਹਿਨ ਨ ਦੇਇ।
ਜੋ ਉਜਾੜਨ ਕੈ ਸਿੰਘ ਰਹਿ ਬੀਚ। ਕਹੈਂ ਪਾੜਵੀ ਲੋਕ ਉਨ ਨੀਚ।੩।
ਮਾਰਨ ਦੋੜੈਂ ਔ ਫੜ ਲੇਹਿ। ਭੁਖੇ ਰਾਖਹਿ ਕਛੁ ਖਾਣ ਨ ਦੇਹਿ।

ਇਸ ਦੁਖ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਅੰ ਚਲ ਜਾਵੈ। ਕਈ ਅਕੁ ਮੁੜ ਨਿਜ ਵਤਨੈ ਆਵੈ।੪। ਕੁੱਝ ਕੁ
ਪ੍ਰਦੇਸ ਦੁੱਖ ਤੇ ਵਤਨੈ ਆਵੈ। ਈਹਾਂ ਲੁਕ ਛਪ ਕੁਛ ਦਿਨ ਲਖਾਵੈ। ਲੰਘਾਵੇ
ਹੁਤੀ ਖੱਡ ਬਘਿਆੜਨ ਕੇਰੀ। ਪੱਟ ਬਣਾਇ ਉਨ ਕਰੀ ਬਡੇਰੀ।੫। ਵਾਲੀ / ਵੱਡੀ ਕਰ ਲਈ

ਦੋਹਰਾ : ਰਾਤ ਹੋਤ ਨਿਕਸੈਂ ਤਉ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹ ਰਹੈ ਛਿਪਾਇ।
ਸਿੰਘਨ ਲੀਨੋ ਕਰ ਤਿਸੈ ਜਿਸੈਂ ਉਲੂ ਕੁ ਸੁਭਾਇ।੬। ਸੁਭਾਅ, ਵਿਹਾਰ

ਚੌਪਈ : ਰਾਤਿ ਪੜਤ ਸਿੰਘ ਘਰ ਕੋ ਜਾਨ। ਘਰ ਤੇ ਮਿਲੈ ਸੁ ਰਲ ਮਿਲ ਖਾਨ।
ਉਨ ਸਿੰਘ ਪਾਸ ਕੋਊ ਔਰ ਸਿੰਘ ਆਵੈ। ਉਸੈ ਖੁਲਾਇਕੈ ਤੋ ਆਪ ਖਾਵੈ।੭।
ਜਿਸੇ ਸਿੱਖ ਪੈ ਕਮਾ ਹੋਇ ਚੂਨਾ। ਉਸੈ ਖੁਲਾਵੈ ਆਪ ਰਹਿ ਉਨਾ। ਬੋੜਾ / ਆਟਾ / ਭੁੱਖਾ
ਜੋਊ ਜੋਊ ਸਿੰਘ ਉਦਮੀ ਹੋਇ। ਦਸ ਪੰਜ ਰਲ ਕੈ ਦੋੜੈਂ ਸੋਇ।੮।
ਸਾਗ ਅੰਨ ਪਟ ਲਯਾਵੈਂ ਸੋਇ। ਚੋਰੀ ਛਿਪੀ ਪੈ ਉਨ ਗੁਜਰ ਹੋਇ।
ਕੈ ਬਖਤਾਵਰਾ ਜਿਸ ਹੁਇ ਪਿਤ ਮਾਤ। ਸੋਈ ਜਾਇ ਘਰ ਖਾਵੈ ਰਾਤ।੯। ਰੱਜਿਆ ਪੁੱਜਿਆ

ਦੋਹਰਾ : ਇਸੀ ਭਾਂਤ ਸਿੰਘ ਰਹਤ ਥੇ ਬਘਿਆੜਨ ਖੱਡ ਮਾਂਹਿ।
ਜਸੂਸਨਾ ਨੇ ਤੇਊ ਲਖੇ ਜਾ ਕਹਯੋ ਸੁ ਤੁਰਕਨ ਪਾਹਿ।੧੦। ਜਸੂਸਾ ਨੇ / ਦੇਖ ਲਏ / ਪਾਸ

ਚੌਪਈ : ਸੁਨਤ ਫੌਜ ਤੁਰਕਨ ਚੜ੍ਹ ਆਈ। ਏਕ ਓਰਾ ਢੁਕ ਬਹੀ ਛਿਪਾਈ। ਇਕ ਪਾਸੇ / ਛੁਪ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ
ਸਿੰਘ ਬੜਤਾ ਉਨ ਲਖ ਜੇ ਲੀਨ। ਤਹਿ ਉਸ ਵਖਤ ਸਿੰਘ ਥੇ ਤੀਨ।੧੧। ਵਰਦਿਆਂ ਨੂੰ
ਲੱਧਾ ਸਿੰਘ ਜੋ ਭੰਗੂ ਸੁਨਾਯੋ। ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਲੰਬੇ ਹੋਰਾ ਗਾਯੋ। ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਮ
ਸੁਲੱਖਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਥੋ ਆਹਿ। ਲੀਨੋ ਤੁਰਕਨ ਵੜਤ ਦ੍ਰਸਾਇ।੧੨।
ਕਰਕੈ ਉਠਾਵਨ ਤੁਰਕ ਤੁਰਤ ਪਏ। ਵੜਤ ਪਤਾਲ ਸਿੰਘ ਆਕੀ ਭਏ।
ਫੜ ਤਲਵਾਰ ਔਰ ਬੁਗਦੇ ਬਹੇ। ਲੜਨ ਘੁਲਨ ਕੋ ਤਯਾਰ ਸੁ ਭਏ।੧੩। ਫੁਰੇ, ਟੋਕੇ
ਇਕ ਦੋ ਦਿਨ ਕੋ ਅਨਾਜ ਥੋ ਮਾਂਹਿ। ਨੀਰਾ ਪਤਾਲ ਕੋ ਥੋ ਉਨ ਪਾਹਿ। ਪਾਣੀ
ਤੁਰਕਨ ਕੇ ਸੋ ਹਾਥ ਨ ਆਏ। ਤਬ ਤੁਰਕਨ ਯੋ ਮਤੇ ਮਤਾਏ।੧੪।

ਦੋਹਰਾ : ਮਾਰੋ ਬੰਦੂਕਨ ਸ਼ਲਕਾ ਬਹੁ ਬਡ ਹੁਇ ਜਾਇ ਧੂਆਂ ਧਾਰ। ਗੋਲੀਆਂ ਦੀ ਬੁਛਾੜ
'ਕਮਿਲੈ ਬਾਜੈ' ਕਰ ਉਨੈ ਲੇਹਿ ਕਢ ਫਿਰਿ ਮਾਰਿ।੧੫। ਬੇਹੋਸ਼

ਚੌਪਈ : ਸਭ ਬੰਦੂਕ ਮਧ ਖੱਡਨ ਜੋਰੀ। ਬਹੁਤ ਬ੍ਰਸਾਈ ਅੰਦਰ ਗੋਰੀ। ਗੋਲੀਆਂ
ਧੂਓਂ ਧਾਰ ਤਹਿ ਭਯੋ ਘਨੋਰੋ। ਹੀਓ ਹੁਟਯੋ ਯੋ ਭਯੋ ਅੰਧੋਰੋ।੧੬।
ਤਬ ਉਨ ਸਿੰਘਨ ਬਡ ਦੁਖ ਲਹਯੋ। ਧੂੰਆਂ ਰੋਕਨ ਜਤਨ ਉਨ ਕਯੋ।
ਹੁਤੇ ਲੀੜੋ ਜੋ ਉਨ ਕੇ ਪਾਹਿ। ਦੈ ਖੱਡਨ ਮੁਖ ਰੋਕਯੋ ਵਾਹਿ।੧੭। ਕੱਪੜੇ
ਫਿਰ ਤੁਰਕਨ ਕੇ ਯੋ ਚਿਤ ਆਈ। ਫੜ ਲੋਕਨ ਖੱਡ ਲੱਯੋ ਪੁਟਾਈ।
ਕਰ ਸਲਾਹਿ ਇਮ ਫੌਜ ਚੜ੍ਹ ਧਾਈ। ਅਏ ਲੋਕ ਕਰਾ ਕਹੀ ਫੜਾਈ।੧੮। ਹੱਥੀ

ਆਇ ਲੋਕਨ ਇਮ ਕਰ ਚਤੁਰਾਈ। ਕਸੀਆਂ ਦੇ ਪੁੱਟਣ ਦੇ ਲਾਈ। ਚੁਸਤੀ ਨਾਲ / ਕਹੀਆਂ
ਜਬ ਪੁੱਟੋਂ ਤਬ ਉੱਖੜ ਜਾਹਿ। ਨਾਲੇ ਲਤ ਮੁੱਕੀ ਜਟ ਭੀ ਖਾਂਹਿ।੧੯।

ਦੋਹਰਾ : ਕਹੀ ਠੁਕਾਵਨ ਖਾਤਰੇ ਸੱਦਣ ਗਏ ਤੁਖਾਣ।
ਤੋਂ ਲੋਂ ਰਾਤ ਸੁ ਢੁਕ ਪਈ ਫੌਜ ਚਹਿ ਡੇਰੇ ਜਾਣ।੨੦।

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਤੁਰਕਨ ਮਤ ਔਰੇ ਕਈ। ਖੱਡ ਭਰ ਈਧਨਾ ਅੱਗ ਲਾਇ ਦਈ। ਬਾਲਣ, ਲੱਕੜਾਂ
ਅਗਨ ਪਹੁੰਚ ਦੇ ਕਪੜੇ ਸਾੜੀ। ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਇਮ ਭਈ ਖਵਾਰੀ।੨੧। ਖੁਆਰੀ
ਫਿਰ ਸਿੰਘਨ ਕੀਓ ਜਤਨ ਸੁ ਔਰ। ਗਿੱਲੀ ਮਿੱਟੀ ਸੋ ਮੂੰਦੀ ਠੌਰਾ। ਮੂੰਹ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ
ਇਸ ਬਿਧਿ ਜਾਨ ਉਨ੍ਹੈਂ ਬਚ ਰਹੀ। ਤੋਂ ਲੋਂ ਆਨ ਰਾਤ ਭੀ ਭਈ।੨੨।
ਲੋਕਨ ਉਨ੍ਹੈਂ ਦਯੋ ਡਰਵਾਇ। ਰਾਤ ਪਰੈ ਮਾਰੈ ਸਿੰਘ ਆਇ।
ਇਤ ਡਰ ਛਾਡ ਉਨ੍ਹੈਂ ਉਇ ਗਏ। ਲੋਕ ਚੁਫੇਰਯੋ ਆਵਤ ਭਏ।੨੩।
ਬੁਝਾਇ ਆਗ ਤੇ ਲਏ ਨਿਕਾਰਾ। ਐਸ ਬਿਤੀ ਓਨ ਸਿੰਘਨ ਨਾਰਾ। ਨਿਕਾਲ, ਕੱਢ ਲਏ / ਬੀਤੀ / ਨਾਲ
ਜਿਨ ਸਿਰ ਬੀਤੀ ਤਿਨ ਸੋ ਹਮ ਸੁਨੀ। ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਸੋ ਲਿਖ ਦਈ ਗੁਨੀ।੨੪।

ਦੋਹਰਾ : ਐਸੋ ਐਸੇ ਦੁਖ ਸਹੇ ਤੋਂ ਛਡੇ ਸੁ ਦਾਈਏ ਨਾਂਹਿ। ਦਾਅਵੇ (ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ਦੇ)
ਖੱਤ੍ਰੀ ਤੁਖਾਣ ਕਲਾਲ ਜੱਟ ਮਿਲੀ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਤਾਂਹਿ।੨੫। ਤਾਂ ਹੀ, ਏਸੇ ਕਰਕੇ

੧੦੧. ਸਾਖੀ ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਜੰਬਰ ਕੀ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ

ਦੋਹਰਾ : ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਜੰਬਰਾ ਭਯੋ ਸਿਖੀ ਮਧ ਮਜ਼ਬੂਤ।
ਵਹਿ ਭੀ ਸਤਿਗੁਰ ਸਿਖ ਹੁਤੋ ਜਿਸ ਕੋ ਥੋ ਵਹ ਪੂਤਾ।੧। ਪੁੱਤਰ

ਚੌਪਈ : ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਸੁਤਾ ਪਾਰਸੀ ਪੜ੍ਹਾਯੋ। ਫਿਰ ਮੱਧ ਕਚਹਿਰੀ ਰਖ ਰੜਵਾਯੋ। ਪੁੱਤਰ / ਫ਼ਾਰਸੀ
ਵੈ ਹੁਤੋ ਮੁਲਕ ਕੋ ਕਰਤ ਅਜਾਰਾ। ਰਹਿਤੇ ਥੇ ਲਾਹੌਰ ਮਝਾਰਾ।੨। ਇਜਾਰਾ, ਠੇਕਾ / ਵਿੱਚ
ਤੁਰਕ ਉਸੇ ਖਾਲਸੇ ਵਲ ਤੋਰੈ। ਖਾਲਸਾ ਭੀ ਤਿਸ ਕੋ ਭਲ ਲੋਰੈ। ਭਲਾ ਲੋੜਦੇ
ਕੋਈ ਤੁਰਕਨ ਪਰੈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਾਮ। ਤੋਂ ਉਸ ਭੇਜੈਂ ਕਰ ਕਰ ਸਲਾਮ।੩।
ਬਹੁਤ ਬਾਰ ਸਿੰਘਨ ਪੈ ਆਯੋ। ਸੋ ਸਿੰਘਨ ਕੰਮ ਨਹਿ ਚਹਿ ਗੁਯੋ। ਵਿਗਾੜਨਾ
ਕਿਤ ਘੂਰਨ ਕਿਤ ਮਤਲਬ ਗੁੰਬੀ। ਕਿਤ ਬਲ ਕਰ ਕਿਤ ਛਲ ਕਰ ਲੀਬੀ।੪। ਨਿਮਰਤਾ / ਲੋਂ ਲਈ
ਸੋ ਸਭ ਦਏ ਖਾਲਸੇ ਭੇਤ। ਹੁਤੋ ਪੰਥ ਸੋ ਅਤਿ ਬਡ ਹੇਤਾ। ਵੱਡਾ ਪਿਆਰ
ਪੰਥ ਖਾਤਰ ਤਨ ਮਨ ਧਨ ਲਾਵੈ। ਨਹਿ ਪੁਤ੍ਰ ਪੋਤਰੇ ਕੋ ਹੇਤਾ ਰਖਾਵੈ।੫। ਮੱਰ

ਦੋਹਰਾ : ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਜੰਬਰ ਹੁਤੋ ਜਪੀ ਤਪੀ ਹੱਠ ਧਾਰ।
ਜੈਸੀ ਕੀਨੀ ਤੁਰਕ ਨੇ ਸੋ ਅਬ ਸੁਨਹੁ ਬਿਚਾਰ।੬।

੧. ਜੰਬਰ : ਜੱਟਾਂ ਦੀ ਇਕ ਗੋਤ। ਇਸ ਨਾਮ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ ਲਾਹੌਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਚੂਹਣੀਆਂ ਤਹਿਸੀਲ ਵਿੱਚ ਛਾਂਗੇ ਮਾਂਗੇ ਦੇ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ੫ ਕੁ ਮੀਲ ਦੂਰ ਉੱਪਰ ਸਥਿਤ ਹੈ।

ਚੌਪਈ : ਸੁਬੋਗ ਸਿੰਘ ਫੜ ਜੰਬਰੋਂ ਮੰਗਾਯਾ। ਤਿਸਕਾ ਬੇਟਾ ਸਾਬ ਫੜਾਯਾ। ਸੁਬੋਗ ਸਿੰਘ
 ਕਹਯੋ ਨ੍ਰਾਬ ਤੁਮ ਆਵੋ ਦੀਨਾ। ਲੇਵੋ ਦਾਮ ਔ ਕਾਮ ਜਮੀਨ।੭। ਇਸਲਾਮ ਕਬੂਲ ਕਰੋ
 ਨਹੀਂ ਤੋ ਮਰਨੋਂ ਕਰ ਮਨਜ਼ੂਰ। ਚੜ੍ਹੋ ਚਰਖਾ ਗਿਰ ਹੋਵੋ ਚੂਰ। ਚਰਖੜੀ
 ਸੁਬੋਗ ਸਿੰਘ ਤਬ ਕੁਰਨਸ਼ਾ ਕਰੀ। ਧੰਨ ਚਰਖੜੀ ਧੰਨ ਯਹ ਘਰੀ।੮। ਨਮਸਕਾਰ, ਸਲਾਮ / ਘੜੀ, ਵੇਲਾ
 ਚਾੜ੍ਹ ਚਰਖੜੀ ਹਮੈਂ ਗਿਰਾਵੇ। ਸੋ ਅਬ ਹਮ ਕੋ ਢੀਲ ਨ ਲਾਵੇ।
 ਹਮ ਤੋ ਗੁਰ ਕੇ ਸਿੱਖ ਸਦਾਵੈਂ। ਗੁਰ ਕੇ ਹੇਤ ਪ੍ਰਾਣ ਭਲ ਜਾਵੈ।੯।
 ਧੰਨ ਨਵਾਬ ਧੰਨ ਤਵ ਦੀਨ। ਆਦਲਾ ਹੈਂ ਤੂੰ ਬਡੋ ਪ੍ਰਬੀਨਾ। ਨਿਆਂਕਾਰੀ / ਮਾਹਿਰ
 ਮਰਨੋਂ ਡਰ ਹਮ ਦੀਨ ਮੈਂ ਕਰੋ। ਹੋਇ ਦੀਨ ਮੈਂ ਫਿਰ ਨਹਿੰ ਮਰੋਂ।੧੦।
 ਜੋ ਫਿਰ ਭੀ ਸਿਰ ਮਰਨੋਂ ਰਹੈ। ਐਸ ਜੀਵਨ ਕਿਉਂ ਧਮਾ ਤਜ ਬਰੈ। ਧਰਮ
 ਮਰਨੋਂ ਡਰ ਹਮ ਆਵੈਂ ਦੀਨ। ਜੇ ਹੁਇ ਮਰਨੋਂ ਨਾਹਿ ਕਭੀਨਾ।੧੧। ਕਦੀ ਵੀ
 ਜੈਸੇ ਤੁਮੈ ਦੀਨ ਹੈ ਪਯਾਰਾ। ਤੈਸੇ ਹੀ ਹੈ ਧਰਮ ਹਮਾਰਾ।
 ਚਾੜ੍ਹ ਚਰਖੜੀ ਅਬੈ ਮਰਾਵੇ। ਮਾਰੋ ਅਬੈ ਨ ਦੇਰ ਲਗਾਵੇ।੧੨। ਹੁਣੇ
 ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਮ ਹੋਵਹਿੰ ਨਾਹੀਂ। ਧਰਮ ਆਪਨੋ ਸਾਬ ਨਿਬਾਰੀ।
 ਤਬ ਨਵਾਬ ਨੇ ਹੁਕਮ ਸੁ ਕੀਨਾ। ਚਾੜ੍ਹ ਚਰਖੜੀ ਸਿੰਘ ਸੁ ਦੀਨਾ।੧੩।
 ਉਚੇ ਚਾੜ੍ਹ ਫਿਰ ਬਹੁਤ ਘੁਮਾਯਾ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤਿਨ ਨਾਹਿ ਭੁਲਾਯਾ।
 ਜਯੋਂ ਜਯੋਂ ਮੁਖ ਤੇ ਗੁਰੂ ਉਚਾਰੇ। ਅਕਾਲ ਅਕਾਲ ਕਰ ਉਚ ਪੁਕਾਰੇ।੧੪।
 ਸੁਨ ਨਵਾਬ ਮਨ ਮੈਂ ਬਹੁ ਕੋਪੈ। ਔਰ ਘੁਮਾਇ ਕਰਾਵੋ ਚੋਪੈ। ਕ੍ਰੋਧਤ / ਭੁੱਖ
 ਤਿਮ ਤਿਮ ਸਿੰਘ ਸੁ ਔਰ ਉਚਾਰੈ। ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਨ ਮਨੋਂ ਬਿਸਾਰੈ।੧੫।

ਦੋਹਰਾ : ਤਬ ਨਵਾਬ ਐਸੇ ਕਹਯੋ ਯਾ ਕੋ ਲੇਹੁ ਉਤਾਰ।
 ਯਾਕੇ ਬੇਟੇ ਕੋ ਟੰਗਯੋ ਯਾਹੁ ਕੋ ਜੁ ਦਿਖਾਰਾ।੧੬। ਦਿਖਾ ਕੇ

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਚੰਡਾਲਨਾ ਵੈਸੇ ਕੀਨਾ। ਬਾਂਧ ਟਾਂਗ ਕਰ ਉਲਟੋ ਦੀਨਾ। ਚੰਡਾਲਾ ਨੇ
 ਚਾੜ੍ਹ ਚਰਖੜੀ ਬਹੁਤ ਘੁਮਾਯਾ। ਸੁਬੋਗ ਸਿੰਘ ਕੋ ਨੈਨਾ ਦਿਖਾਯਾ।੧੭। ਅੱਖੀ
 ਸੁਬੋਗ ਸਿੰਘ ਤਬ ਐਸੇ ਕਰੈ। ਧੰਨ ਧੰਨ ਪੁਤ੍ਰ ਧੰਨ ਦਿਨ ਯਰੈ।
 ਸੋ ਧੰਨ ਪੁਰਖ ਜੁ ਧਰਮ ਨਿਭਾਰੈ। ਧੰਨ ਪੁਰਖ ਜੋ ਗੁਰ ਪਗ ਚਾਰੈ।੧੮।
 ਤਿਸੈ ਉਤਾਰ ਨਵਾਬ ਬੁਲਾਯਾ। ਦੇ ਕੈ ਦੁਖ ਫਿਰ ਬਾਤਨ ਲਾਯਾ। ਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਲਾਇਆ
 ਤੂੰ ਹੈਂ ਬਾਲਕ ਬੁਧਿ ਤੈਂ ਨਾਹੀਂ। ਕਰਕੇ ਹਠਾ ਕਿਉਂ ਉਮਰ ਗਵਾਹੀਂ।੧੯। ਜਿੰਦ / ਗਵਾਉਦਾ ਹੈ
 ਪਿਤਾ ਤੇਰੇ ਨੇ ਸਭ ਲਖਾ ਲਯਾ। ਤੁਮਰੋਂ ਦਿਨ ਅਬ ਦੇਖਨਾ ਭਯਾ। ਦੇਖ / ਦੁਨੀਆ ਦੇਖਣ ਦੀ ਉਮਰ
 ਅਧ ਖਾਯੋ ਅਧ ਪੀਤੋ ਜੈ ਹੈ। ਧਰਮ ਰਖਯੋ ਤੁਧ ਕਦ ਕੰਮ ਐ ਹੈ।੨੦। ਕੀ ਕੰਮ ਆਉਣਾ ਹੈ

ਦੋਹਰਾ : ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੈਂ ਲੇਹੁ ਤੂੰ ਬਹੁਤੀ ਅਬੈ ਜਗੀਰ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋ ਕੇ
 ਜਬ ਲਗ ਰਹਿ ਹੈ ਤਖਤ ਜਗ ਕਰੈ ਨ ਕੋਇ ਤਗੀਰਾ।੨੧। ਬਦਲੀ, ਖੋਰਗਾ

੧. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਾਲੇ ਖਰੜੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਛੰਦ ਅਧੂਰਾ ਹੈ।

ਚੌਪਈ : ਨਵਾਬ ਕਹੀ ਸੁਨ ਸਿੱਖ ਸੁਬੇਗ। ਬਚਾਓ ਪੁਤ੍ਰ ਕੋ ਚਲਤੀ ਤੇਗ।
 ਰੱਖ ਪੁਤ੍ਰ ਕੋ ਜੜ ਤੁਝ ਰਹੇ। ਤੂੰ ਕਹੁ ਮੁਖ ਤੇ ਕਲਮਾ ਕਹੈ।੨੨। *ਇਸਲਾਮ ਵਿੱਚ ਈਮਾਨ ਦਾ ਕਲਮ*
 ਕਰੋ ਕਤਲ ਤੁਝ ਮਾਰੋ ਗ੍ਰਾਮ। ਸਿਖਾਇ ਪੁਤ੍ਰ ਕਰ ਦੀਨ ਦਰਾਮ। *ਪਿੰਡ / ਇਸਲਾਮ ਵਿੱਚ*
 ਯਾ ਪੀਛੇ ਮੈਂ ਰਾਖੋਂ ਤੋਹਿ। ਤੂੰ ਭੀ ਪੁਤ੍ਰ ਸੋ ਕਰੋ ਕਛੁ ਮੋਹਿ।੨੩। *ਮੌਰ, ਪਿਆਰ*
 ਪੁੱਤਰ ਤੇ ਹੀ ਰਹਿ ਹੈ ਬੰਸ। ਬਿਨਾ ਪੁਤ੍ਰ ਹੈ ਹੈ ਨਿਰਬੰਸ। *ਵੰਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ*
 ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਸੁਨ ਐਸੀ ਕਹੀ। ਸੱਚ ਨਵਾਬ ਤੈਂ ਜੇਤੀ ਕਹੀ।੨੪।
 ਹਮ ਨੇ ਤੁਮਰਾ ਨੂਣਾ ਸੁ ਖਾਯਾ। ਬਣੇ ਨ ਬੋਟਾ ਤੁਮੈਂ ਅਲਾਯਾ। *ਲੁਣ / ਬੋਲਿਆ*
 ਹਮ ਸੁਤ ਅਪਨੇ ਦਯੋ ਉਪਦੇਸ਼। ਰਾਖਨ ਸਾਚੇ ਗੁਰ ਨਿਜ ਭੇਸ।੨੫।
 ਕਹਾਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕੀ ਪਰਤੀਤ। ਯਾ ਸਿਰ ਮਰਨੋਂ ਬਹੁਤੀ ਰੀਤ।
 ਰਹੇ ਧਰਮ ਤਨ ਅਬ ਹੀ ਜਾਇ। ਜਬ ਲਗ ਜੀਵੈ ਧਰਮ ਗਵਾਇ।੨੬।
 ਕਿਤ ਜੀਵਨ ਸੋ ਧਰਮ ਗਵਾਈਏ। ਮਰਨੋਂ ਸਾਚਾ ਕਿਤੈ ਨਠ ਜਾਈਏ। *ਮਰਨਾ ਸੱਚ ਹੈ*
 ਸਿੱਖਨ ਕਾਜ ਸੁ ਗੁਰੁ ਹਮਾਰੇ। ਸੀਸ ਦੀਓ ਨਿਜ ਸਨ ਪਰਵਾਰੈ।੨੭। *ਸਾਰੇ ਪਰਵਾਰ ਸਮੇਤ*
 ਚਾਰੇ ਪੁਤਰ ਜਾਨ ਕੁਹਾਏ। ਸੋ ਚੰਡੀ ਕੀ ਭੇਟ ਕਰਾਏ। *ਜਾਨਾਂ ਵਾਰੀਆਂ / ਮੌਤ*
 ਹਮ ਕਾਰਨ ਗੁਰ ਕੁਲਹਿ ਗਵਾਈ। ਹਮ ਕੁਲ ਰਾਖੋਂ ਕੌਣ ਬਛਾਈ।੨੮। *ਕੁਲ, ਵੰਸ / ਵਡਿਆਈ*
 ਐਸੇ ਔਰ ਬਾਤ ਬਹੁ ਭਈ। ਨਵਾਬ ਚਿੱਤ ਤਬ ਐਸੇ ਅਈ।
 ਯਹ ਪੁੱਤਰ ਸਮਝਾਵੈ ਐਸੇ। ਸੋ ਦ੍ਰਿੜ ਹੋਵੈ ਮੁੜੈ ਨ ਜੈਸੇ।੨੯।
 ਯਾਂਤੇ ਜੁਦੋ ਸੁ ਬੇਟਾ ਕਰੋ। ਡਰਾਇ ਮਾਰ ਵਿਚ ਦੀਨੇ ਭਰੋਂ। *ਅਲਹਿਦਾ / ਦੀਨ ਵਿੱਚ ਲੈ ਆਈਏ*
 ਦੁਖੀ ਹੋਤ ਜਬ ਬਹੁਤ ਸਰੀਰ। ਭੂਲ ਜਾਤ ਹੈ ਗੁਰ ਵਾ ਪੀਰ।੩੦।
 ਦੇਵੋਂ ਦੁਖ ਵਹ ਬਹੁਤ ਸਰੀਰ। ਜੋ ਮਾਂਗੈ ਸੋ ਦੇਹੁ ਜਗੀਰ।
 ਤਬ ਤਿਸ ਦੇਣ ਲਗੇ ਬਹੁ ਦੁੱਖ। ਟਾਂਗੈ ਖੀਚੋਂ ਕੁਟੋਂ ਮੁੱਖ।੩੧।
 ਏਕ ਟੰਗ ਫੜ ਤਿਸੈ ਘੁਮਾਵੈਂ। ਬਾਂਹ ਬੈਚ ਫਿਰ ਪੀਛੇ ਗਿਰਾਵੈਂ।
 ਕੋਈ ਦੰਤਨਾ ਨਖਨਾ ਚੁਭਾਵੈ। ਉਲਟੇ ਸੁਲਟੇ ਕਰੈਂ ਸੰਤਾਵੈ।੩੨। *ਦੰਦ / ਨਹੁ*
 ਖੈਚੋਂ ਨਾਕ ਕਾਨਾ ਦੁਖ ਦੇਹਿ। ਕਹੈਂ ਦੰਤ ਯਿਹ ਤੋੜ ਸੁ ਲੋਹਿ। *ਨੱਕ ਤੇ ਕੰਨ ਖਿੱਚ ਕੇ*
 ਕੋਊ ਕਹੈ ਯਹ ਹੈ ਮਾਚੱਲਾ। ਉਤਾਰ ਲੇਹੁ ਅਬ ਯਾਂਕੀ ਖੱਲ।੩੩। *ਮਚਲਾ, ਘੋਸਲਾ / ਇਸਦੀ*
 ਐਸੇ ਦੁੱਖ ਕਹਾਂ ਲੋ ਗਨੀਏ। ਜਿਤਨੇ ਤਿਨਕੇ ਦਿੱਤੇ ਭਨੀਏ। *ਕਹੀਏ, ਬਿਆਨ ਕਰੀਏ*
 ਕਹਿ ਨਵਾਬ ਫਿਰ ਚੁਖੜੀ ਚੜ੍ਹਾਵੈ। ਡਾਰ ਯਾਹਿ ਕੀ ਜਾਨ ਗਵਾਵੈ।੩੪।

ਦੋਹਰਾ : ਦੇਤ ਦੁੱਖ ਸੋ ਥੱਕ ਗਯੋ ਰਹਯੋ ਨ ਔਰ ਉਪਾਇ।
 ਤਬ ਬਾਲਕ ਭੀ ਚੁਪ ਭਯੋ ਗਸ਼ੀ ਪਰੀ ਤਿਸ ਆਇ।੩੫। *ਗਸ਼, ਬੇਹੋਸ਼*

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਚੰਡਾਲ ਯੋ ਆਨ ਪੁਕਾਰਾ। ਅਬ ਭਯੋ ਬਾਲਕ ਮਰਨੇ ਵਾਰਾ। *ਮਰਨ ਵਾਲਾ*
 ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਸੁਨ ਹੋਯੋ ਰਾਜੀ। ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਖੀ ਹਮਰੀ ਲਾਜੀ।੩੬। *ਲੱਜ, ਪੱਤ*
 ਧੰਨ ਪੁਤ੍ਰ ਤਵ ਧੰਨ ਹੈ ਜਨਨੀ। ਰਹਯੋ ਧਰਮ ਅਬ ਹਮਰੋ ਕਰਨੀ। *ਮਾਤਾ*
 ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਕੋ ਸੋ ਚਿਤ ਆਯੋ। ਕਿਸੇ ਬਾਪ ਨੇ ਪੁਤ੍ਰ ਚਿਰਾਯੋ।੩੭। *ਚਿਰਵਾਇਆ ਹੈ*
 ਤਬ ਨਵਾਬ ਨੇ ਨੀਰਾ ਮੰਗਾਯੋ। ਕੁਛ ਛਿੜਕਯੋ ਕਿਛੁ ਮੁਖ ਤਿਸ ਪਾਯੋ। *ਪਾਣੀ*
 ਤਬ ਕੁਛ ਜੀਵਾ ਦੇਹ ਮੇਂ ਆਇਆ। ਦੇ ਕੈ ਦਿਲਾਸਾ ਤਬੈ ਬੁਲਾਇਆ।੩੮। *ਸਾਹ / ਪਰਵਾਸ*

ਅਬ ਤੁਮ ਜਨਮ ਭਯੋ ਹੈ ਨਯੋ। ਨਹੀਂ ਦੋਸ਼ ਤੁਧ ਦੀਨ ਬਚਯੋ। ਨਵਾਂ / ਇਸਲਾਮ ਧਾਰ ਕੇ ਬਚਣ ਦਾ
 ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਿੰਦੂ ਜੋ ਭਏ। ਨਵਾਬ ਮੰਗਾਇ ਖੜੇ ਢਿਗ ਕਏ। ੩੯। ਨੇੜੇ ਕੀਤੇ
 ਤਿਨ ਬਾਲਕ ਕੇ ਬਾਤਨ ਲਾਯਾ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਤਿਨ ਹੋਣ ਕਹਾਯਾ।
 ਕੁਛ ਸੁਧ ਕਛੁ ਬੇਸੁਧ ਕੇ ਹੋਤੇ। ਕਹਿਓ ਮੁੱਖ ਤੇ ਜਾਵਤ ਗੋਤੇ। ੪੦। ਗੋਤੇ ਖਾਏ, ਬੇ-ਹੋਸ਼ੀ ਵਿੱਚ
 ਤਬ ਨਵਾਬ ਨੈ ਭਲੀ ਮਨਾਈ। ਆਵਾਂ ਦੀਨ ਯੋਂ ਲੀਓ ਕਹਾਈ।
 ਭ੍ਰਮਾਇ ਲਯੋ ਬਹੁ ਦੁਖ ਦਿਖਾਈ। ਸਬੇਗ ਸਿੰਘ ਨੇ ਯੋਂ ਸੁਨ ਪਾਈ। ੪੧।

ਦੋਹਰਾ : ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਅਚਰਜਾ ਭਯੋ ਬਹੁ ਦੁਖ ਪਾਯੋ ਚਿੱਤ। ਹੈਰਾਨ
 ਨਵਾਬ ਬੁਲਾਇ ਦਿਖਾਲਿਓ ਦੀਨ ਆਵੈ ਤੁਝ ਪੁੱਤ। ੪੨।

ਚੌਪਈ : ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਕਹਯੋ ਸੁਤ ਕੀ ਭਯੋ। ਬਾਲ ਕਹੈ ਦੁਖ ਸਹਯੋ ਨ ਗਯੋ। ਹੈਇਆ
 ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਸੁਨ ਹੈ ਗਯੋ ਚੁੱਪ। ਯਹ ਕਯਾ ਭਯੋ ਰਹਯੋ ਸਿੰਘ ਰੁੱਪਾ। ੪੩। ਵਿਆਕੁਲ
 ਫੇਰ ਸਿੰਘ ਕੇ ਯਹ ਜੀਅ ਆਈ। ਦੇਖੋ ਅਬ ਮੈਂ ਪਾਸ ਬੁਲਾਈ।
 ਦੇਖੋ ਕੈਸੇ ਕਲਮਾ ਕਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਮ ਕਿਸ ਭੁੱਲਯਾ ਚਹੈ। ੪੪।
 ਨ੍ਰਾਬਹਿ ਤੇ ਲਯੋ ਪਾਸ ਬੁਲਾਈ। ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਨੇ ਤਿਹ ਸਮਝਾਈ।
 ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਮ ਕਯੋਂ ਦਯੋ ਭੁਲਾਈ। ਤੈਂ ਪਰ ਕਿਨ ਤਲਵਾਰ ਚਲਾਈ। ੪੫।

ਦੋਹਰਾ : ਦੇਖਯੋ ਮਸਤਕ ਧਯਾਨ ਧਰ ਹੋਨ ਲਿਖਯੋ ਮੁਸਲਮਾਨਾ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋਣਾ
 ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਸਿਰ ਫੇਰਿਓ ਲਗਯੋ ਸੁ ਪੱਛੋਤਾਨਾ। ੪੬। ਪਛਤਾਵਾ

ਚੌਪਈ : ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਲਯੋ ਮਸਤਕ ਦੇਖ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋਨ ਲਿੱਖਯੋ ਲੇਖ।
 ਤਬ ਤਿਨ ਪਨਹੀ ਪਗੋਂ ਉਤਾਰੀ। ਚਰਨ ਛੁਹਾਇ ਦਯੋ ਇਕ ਬਾਰੀ। ੪੭। ਪੈਰਾਂ ਚੁੱਤੀ ਉਤਾਰ ਕੇ
 ਅਕਾਲ ਅਕਾਲ ਕਹਿ ਬਚਨ ਉਚਾਰਾ। ਮੇਟਯੋ ਖਾਲਸੇ ਲੇਖ ਬਿਕਾਰਾ। ਬੇਕਾਰ, ਨਿਕੰਮਾ
 ਸਤਿਨਾਮ ਕਹਿ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ। ਮਿਟ ਗਏ ਹਰਫ ਜੁ ਹੋਣੋਂ ਤੁਰਕ। ੪੮।
 ਭਯੋ ਖਾਲਸੇ ਤਿਸ ਕੇ ਮਾਥ। ਹੈ ਜਗ ਮੈਂ ਯਹ ਬਾਤ ਬਿਖਯਾਤਾ। ਮਸਹੂਰ, ਪ੍ਰਸਿੱਧ
 ਸੰਤ ਚਹੈ ਤੋ ਮੈਟੈ ਲੇਖ। ਸੰਤ ਰੇਖਾ ਮੈਂ ਮਾਰੈ ਮੇਖਾ। ੪੯। ਕਿਸਮਤ ਦੀ ਰੇਖਾ / ਕਿੱਲ

ਦੋਹਰਾ : ਤਬ ਨਵਾਬ ਨੇ ਦੇਖਿਓ ਐਸੇ ਕਰਤ ਖਿਆਲ।
 ਯਹ ਕਯਾ ਕੀਓ ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਪਗਾ ਲਾਇ ਮਸਤਕ ਨਾਲ। ੫੦। ਪੈਰ, ਚੁੱਤੀ

ਚੌਪਈ : ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਤਬ ਐਸ ਉਚਾਰੇ। ਮੇਟਯੋ ਲੇਖ ਜੁ ਲਿਖਾ ਲਿਲਾਰੇ। ਮੱਥੇ, ਲਿਲਾਟ ਉੱਤੇ
 ਨਵਾਬ ਕਹੀ ਯਹ ਝੂਠੀ ਗੱਲ। ਸਿੰਘ ਕਹੀ ਪੁਛ ਲੜਕੇ ਚੱਲ। ੫੧।
 ਤਬ ਨਵਾਬ ਉਠ ਲੜਕਾ ਟੋਗਾ। ਲੜਕੇ ਕੋ ਕਛੁ ਲਗੇ ਨ ਮੋਹਾ। ਟੋਹਿਆ / ਮੋਹ
 ਹੋਹਿ ਲੜਕੇ ਤੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ। ਕਲਮਾ ਪੜ੍ਹੋ ਤੋ ਛੋਡੈ ਪ੍ਰਾਨਾ। ੫੨। ਜਿੰਦ-ਜਾਨ

ਤਬ ਲੜਕੇ ਨੇ ਬਚਨ ਉਚਾਰਾ। ਅਪਨਾ ਕਲਮਾ ਹਮੈਂ ਪਿਆਰਾ।
 ਸਤਿਨਾਮ ਜੋ ਗੁਰ ਤੇ ਲੀਆ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੁਰ ਕਲਮਾ ਦੀਆ।੫੩।
 ਤਬ ਨਵਾਬ ਮਨ ਆਯੋ ਰੋਸ। ਮਾਰੋ ਲੜਕੇ ਕੋ ਕਰ ਜੋਸ਼।
 ਆਗੇ ਤੇ ਚੌਗੁਨ ਦੁਖ ਦੀਆ। ਲੜਕੇ ਕੇ ਚਿਤ ਸੁਖ ਸੋ ਥੀਆ।੫੪।
 ਜਿਮ ਪ੍ਰਹਲਾਦਾ ਨ ਮਾਨਯੋ ਦੁੱਖ। ਤੈਸੇ ਬਾਲਕ ਲਾਗੇ ਸੁੱਖ।
 ਜਯੋਂ ਜਯੋਂ ਬਾਲ ਕੇ ਚੋਟਾਂ ਲਾਵੈਂ। ਤਿਮ ਤਿਮ ਲੜਕੇ ਸੁਖ ਸੋ ਭਾਵੈਂ।੫੫।
 ਮਾਰਤ ਮਾਰਤ ਵੈ ਥਕ ਗਏ। ਜਤਨ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਕੇ ਸਭ ਮੁਕ ਗਏ।
 ਤਬ ਨਵਾਬ ਤੇ ਯਹਿ ਚਿਤ ਆਈ। ਜਾਦੂ ਕੀ ਇਨ ਜੁਗਤ ਲਗਾਈ।੫੬।
 ਕਾਜ਼ੀ ਮੁੱਲਾਂ ਲਏ ਮੰਗਾਈ। ਯਾਕੋ ਜਾਦੂ ਦੇਹੁ ਹਟਾਈ।
 ਕਲਾਮਾ ਇਲਮ ਕੁਛ ਲਾਵੋ ਤਾਣਾ। ਜਾਂਤੇ ਹੋਵਹਿ ਮੁੱਸਲਮਾਨ।੫੭।

ਹੋਰ ਜੋਰ ਨਾਲ

ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਭਗਤ

ਕੁਰਾਨ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ / ਜੋਰ

ਦੋਹਰਾ : ਜੇਤੇ ਇਲਮ ਕਲਾਮ ਕੇ ਕਰਤ ਗਏ ਸਬ ਹਾਰ।
 ਕੁਛ ਨਹਿ ਲਾਗੇ ਖਾਲਸੇ ਹੋਇ ਕਰਤ ਖੁਵਾਰ।੫੮।

ਚੌਪਈ : ਨਵਾਬ ਗਯੋ ਥਕ ਦੁਖ ਕੋ ਦੇਤ। ਪਾਯੋ ਨਾਹੀਂ ਤਿਨ ਗੁਰ ਭੇਤ।
 ਤਬ ਨਵਾਬ ਨੇ ਦੋਊ ਮੰਗਾਏ। ਦੁਖ ਦੇਣੇ ਤੇ ਲੋਕ ਹਟਾਏ।੫੯।
 ਬੰਦੀਖਾਨੇ^੧ ਦਏ ਪਹੁੰਚਾਇ। ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਸੁਨ ਲਿਖਯੋ ਬਨਾਇ।
 ਸੁਬੋਗ ਸਿੰਘ ਗੁਰ ਪਤਿ ਰਖ ਲਈ। ਸੁਬੋਗ ਸਿੰਘ ਯੋ ਸਾਖੀ ਭਈ।੬੦।

ਦੋਹਰਾ : ਅਠਾਰਾ ਸੋ ਦੁੜੋਤਰੇ^੨ ਸਾਲ ਸੁ ਬਿੱਕ੍ਰਮ ਰਾਏ।
 ਸੁਬੋਗ ਸਿੰਘ ਸਾਖੀ ਭਈ ਸੁਨੋਂ ਸੰਤ ਮਨ ਲਾਇ।੬੧।

੧੮੦੨ ਈ. ਭਾਵ ੧੭੪੫ ਈ.

ਚੌਪਈ : ਸੁਨੀ ਸਾਖੀ ਥੀ ਪਾਸ ਸੁ ਤਾਤਿਤਾ^੩। ਤਿਮ ਹੀ ਲਿਖੀ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਬਾਤਿਤ।
 ਜੇਤੀ ਸੁਨੀ ਤੇਤੀ ਹਮ ਕਹੀ। ਆਗੈ ਔਰ ਸੁਨੋ ਗਤਿ ਨਈ।੬੨।

ਪਿਤਾ

ਨਵੀਂ

੧੦੨. ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਭੁਜੰਗੀ ਵਿਦੇਹੀ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀ

ਦੋਹਰਾ : ਸਾਖੀ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ^੧ ਕੀ ਸੁਨੋਂ ਸਿੰਘ ਮਨ ਲਾਇ।
 ਜੋ ਖਾਨ ਬਹਾਦਰਾ ਲੈ ਤੁਰਯੋ ਖੋਪਰੀ ਸਿਰੋਂ ਉਤਰਾਇ।੧।

ਜਕਰੀਆ ਖਾਨ ਸੂਬਾ ਲਾਹੌਰ

੧. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਨੇ ਸੁਬੋਗ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸ਼ਾਹਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਤਸੀਹਿਆਂ ਉਪਰੰਤ ਬੰਦੀਖਾਨੇ ਭਾਵ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਕਰਨਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਪਿਉ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦਾ ਚਰਖੜੀਆਂ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

੨. ਪਾਠ-ਭੇਦ : ਸਾਖੀ ਸੁਨੀ ਮੈਂ ਅਪਨੇ ਤਾਤ।
 ਤੈਸੇ ਲਿਖੀ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਬਾਤ।

(ਪੰਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੰਨਾ ੨੬੮)

੩. ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ : ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ, ਪੱਟੀ ਨਜ਼ਦੀਕ ਪੂਲ੍ਹਾ ਪਿੰਡ ਦਾ ਕਿਰਤੀ ਤੇ ਭਜਨੀਕ ਸਿੰਘ ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਰਿਭਗਤ ਨਿਰੰਜਨੀਏ ਦੀ ਝੂਠੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਉੱਤੇ ਸੂਬਾ ਲਾਹੌਰ ਖਾਨ ਬਹਾਦਰ ਜਕਰੀਆ ਖਾਨ ਨੇ ਗਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਕੇ ਖੋਪਰੀ ਉਤਰਵਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਂਤ ਚਿੱਤ ਹੋ ਕੇ ਜਾਪ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ੧੭੪੫ ਈ. ਵਿੱਚ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਈ ਸੀ।

ਜੋ ਮਾਝੈ ਮੈਂ ਬਸਤਾ ਥੇ ਭਲੇ ਸੁ ਪੂਲੇ ਗ੍ਰਾਮਾ।

ਵਸਦਾ ਸੀ / ਪੂਲੇ ਪਿੰਡ

ਹਠੀ ਤਪੀ ਸਾਚੇ ਸਤੀ ਨਿਹੰਗ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਨਾਮ।੨।

ਚੌਪਈ : ਨਵਾਬ ਮੌਤ ਜਬ ਨੇੜੇ ਆਈ। ਤਿਮ ਤਿਮਾ ਲਾਗੋ ਕਰਨ ਬੁਰਾਈ।

ਤਿਵੇਂ ਤਿਵੇਂ

ਸਾਲ ਅਠਾਰਾਂ ਸਈਏ ਦੋਇਆ। ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਕੀਓ ਸਾਕੋ ਸੋਇ।੩।

੧੮੦੨ ਬਿ. ਭਾਵ ੧੭੪੫ ਈ.

ਦੋਹਰਾ : ਨ੍ਰਾਬ ਮੁਲਖੱਯਨ ਕੋ ਪੁਛਯੋ ਸਿੰਘ ਰਿਜਕਾ ਕਹਾਂ ਤੇ ਖਾਂਹਿ।

ਰੋਟੀ

ਨਹਿੰ ਉਗਰਾਹੀ ਹਲ ਵਾਹੀ ਨਹਿੰ ਚਾਕਰੀ ਬਣਜਾ ਕਮਾਂਹਿ।੪।

ਫਣਜ ਵਪਾਰ

ਚੌਪਈ : ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਜੋ ਚੜਤਾ ਚੜਾਵੈ। ਸੋ ਭੀ ਮੈਨੇ ਦਏ ਹਟਾਵੇਂ।

ਚੜਾਵਾ, ਭੋਟ / ਹਟਾ ਦਿੱਤੇ

ਨਹਿੰ ਗੁਰੂਅਨ ਕੋ ਦੇਇ ਨਿਆਜਾ। ਹਟਾਇ ਦਈ ਮੈਂ ਸਿੰਘਨ ਕਾਜ।੫।

ਭੋਟ

ਓਇ ਭੁੱਖੇ ਕਿਮ ਨਾਂਹਿ ਮਰਾਹੀਂ। ਦਾਣਾ ਪਾਣੀ ਜਿਨ ਲੱਭੈ ਨਾਹੀਂ।

ਫੌਜ ਟੋਲੇ ਉਨ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਰਾਹੀਂ। ਖੋਜ ਟੋਲ ਕੈ ਮਾਰੈਂ ਤਾਹੀਂ।੬।

ਜਿਨ ਪਿੰਡਨ ਮੈਂ ਸਿੰਘ ਕੋ ਭਯੋ। ਸੋਈ ਪਿੰਡ ਉਜਾੜ ਮੈਂ ਦਯੋ।

ਛੋਡ ਗਏ ਵੈ ਅਪਣੇ ਦੇਸ਼। ਭੂਖੇ ਹੋਇ ਵਟਾਵੈਂ ਭੇਸ।੭।

ਮੈਂ ਸਿੰਘਨ ਕੇ ਸਾਕ ਭੀ ਗਾਰੇ। ਖੱਡਨਾ ਮੈਂ ਤੇ ਟੋਲ ਕੱਢ ਮਾਰੇ।

ਗਲ ਦਿੱਤੇ / ਖੱਡਾ ਵਿੱਚੋਂ

ਮੁਗਲ ਬਾਜ ਹੈਂ ਸਿੰਘ ਬਟੇਰੇ। ਮਾਰੇ ਮੁਗਲਨ ਨੇ ਬਹੁ ਘੇਰੇ।੮।

ਰਿਜਕ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਜੀਵੈ ਨਾਹੀਂ। ਓਇ ਕਿਮ ਜੀਵੈਂ ਰਿਜਕ ਬਿਨਾਂਹੀਂ।

ਰੋਟੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ

ਪੱਤ ਸਾਰਾ ਖਾਇ ਮਨੁਖ ਕਬ ਜੀਵੈ। ਜੋ ਜੀਵੈ ਤੁਰਨ ਜੋਗਾ ਕਿਮ ਥੀਵੈ।੯।

ਸਾਗ ਪੱਤੇ / ਤੁਰਨ ਜੋਗਾ

ਦੋਹਰਾ : ਇਕ ਦੁਸ਼ਟਾ ਤਬ ਬੋਲਿਓ ਨਹਿੰ ਭੂਖੇ ਸਿੰਘ ਮਰਾਹਿੰ।

ਦੋਖੀ

ਇਸੀ ਦੇਸ਼ ਮੈਂ ਸਿਖ ਰਹੈਂ ਉਨ ਦੇ ਕੇ ਪੀਛੇ ਖਾਂਹਿ।੧੦।

ਪਿੱਛੇ, ਬਚਿਆ ਹੋਇਆ

ਚੌਪਈ : ਹਰਭਗਤ ਨਿਰੰਜਨੀਏ ਯੋ ਭਾਖੀ। ਸੱਚ ਬਾਤ ਇਨ ਭਾਈ ਆਖੀ।

ਕਹੀ

ਐਸੇ ਐਸੇ ਸਿੰਘ ਜਗ ਮਾਂਹੀ। ਸਿੰਘ ਛਕਾਇ ਪੀਐਂ ਨਿਜ ਖਾਂਹੀ।੧੧।

ਆਪ ਸਹੈਂ ਵੈ ਨੰਗ ਅਰ ਭੁੱਖ। ਦੇਖ ਸਕੈਂ ਨਹਿੰ ਸਿੰਘਨ ਦੁੱਖ।

ਸਹਿਣਾ, ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਨਾ

ਆਪ ਗੁਜ਼ਾਰੈਂ ਅਗਨੀ ਨਾਲਾ। ਸਿੰਘਨ ਘਲੈਂ ਪੁਸ਼ਾਕ ਸਿਵਾਲਾ।੧੨।

ਅੰਗ ਸੇਕ ਕੇ / ਸਿਉਂ ਕੇ

ਕਈ ਪੀਸਨਾ ਪੀਸ ਕਮਾਵੈਂ। ਵੈ ਭੀ ਸਿੰਘਨ ਪਾਸ ਪੁਚਾਵੈਂ।

ਚੱਕੀ ਪੀਸ ਕੇ

ਬਾਣ ਬੱਟਾ ਕਈ ਕਰੈਂ ਮਜ਼ੂਰੀ। ਭੇਜੈਂ ਸਿੰਘਨ ਪਾਸ ਜ਼ਰੂਰੀ।੧੩।

ਮੁੰਜ ਵੱਟ ਕੇ

ਦੂਰ ਜਾਇ ਜੋ ਚਾਕਰੀ ਕਰਿਹੀਂ। ਆਇ ਸਿੰਘਨ ਕੇ ਆਰੈ ਧਰਿਹੀਂ।

ਸਿੰਘ ਜੋਉ ਪਰਦੇਸ਼ ਸਿਧਾਰੇ। ਭੇਜੈਂ ਸਿੰਘਨ ਓਇ ਗੁਰੂ ਪਯਾਰੇ।੧੪।

ਦੋਹਰਾ : ਸੁਨ ਨਵਾਬ ਸਿਰ ਫੇਰਿ ਕਹਿ ਕਠਨ ਪੰਥ ਭਯੋ ਯਾਹਿ।

ਇਹ

ਹਮ ਤੇ ਮਾਰੇ ਮਰਤ ਕਬ ਮਾਰੈ ਇਨ੍ਹੈਂ ਖੁਦਾਇ।੧੫।

ਤਬ ਨਵਾਬ ਉਨ ਸੋਂ ਕਹਯੋ ਸੋ ਹਮ ਦੇਹੁ ਦਿਖਾਇ।

ਜੋ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਭੇਜਤੇ ਉਨ ਹਮ ਦੇਹਿ ਖਪਾਇ।੧੬।

ਮਾਰ ਦਿਆਂਗੇ

- ਚੌਪਈ : ਹਰਭਗਤ ਨਿਰੰਜਨੀਏਂ ਯੈਂ ਫਿਰ ਕਹੀ। ਪੂਲੋਂ ਪਿੰਡ ਇਕ ਮਾਝੇ ਅਹੀਂ। ਵਿੱਚ
 ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਤਹਿੰ ਖੇਤੀ ਕਰੈ। ਸਾਥ ਪਿੰਡ ਵਹਿ ਪੈਸੇ ਭਰੈ।੧੭। ਮਾਮਲਾ
 ਦੇਹ ਹਾਕਮ ਕਛੁ ਬੋੜਾ ਖਾਵੈ। ਬਚੈ ਸਿੰਘਨ ਕੇ ਪਾਸ ਪੁਚਾਵੈ।
 ਹੈ ਉਸ ਤੇ ਇਕ ਭੈਣ ਅਰ ਮਾਈ। ਪੀਸ ਕੂਟ ਵੈ ਕਰੈਂ ਕਮਾਈ।੧੮।
 ਆਪ ਖਾਂਇ ਵਹਿ ਰੂਖੀ ਮਿੱਸੀ। ਮੋਟਾ ਪਹਿਰਾ ਆਪ ਰਹਿੰ ਲਿੱਸੀ। ਮੋਟਾ ਖੱਦਰ / ਲਿੱਸੇ, ਕਮਜ਼ੋਰ
 ਜੋਊ ਬਚੇ ਸੋ ਸਿੰਘਨ ਦੇਵੈ। ਉਇ ਬਿਨ ਸਿੰਘਨ ਔਰ ਨ ਸੇਵੈਂ।੧੯। ਸੇਵਾ, ਟਹਿਲ
 ਬਾਂਗ ਸਲਾਤਾ ਸੁਨ ਮੂੰਦੇ ਕਾਨ। ਰੋਟ ਸ਼ੀਰਨੀ ਪੀਰ ਨ ਖਾਨ। ਨਮਾਜ਼ / ਸਾਖੀ ਸਰਵਰ ਦੀ ਸ਼ੀਰਨੀ, ਰੋਟ
 ਸ਼ਬਦ ਚੌਂਕੀ ਗੁਰ ਅਪਨੇ ਕੀ ਕਰੇ। ਸੋ ਮਰਨੇ ਤੇ ਨੈਕਾ ਨ ਡਰੇ।੨੦। ਰਤਾ ਭਰ
 ਗੰਗਾ ਜਮਨਾ ਨਿਕਟ ਨ ਜਾਵੈ। ਅਪਨੇ ਗੁਰ ਕੀ ਫਪੜੀ ਨੁਾਵੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੋਵਰ
 ਜਗਨ ਨਾਥਾ ਕੋ ਟੁੰਡਾ ਆਖੈਂ। ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ ਕੋ ਜਾਪ ਨ ਭਾਖੈਂ।੨੧। ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਜਗਨਾਥ / ਬੋਲਦੇ
- ਦੋਹਰਾ : ਰਾਤ ਤੁਰੈ ਦਿਨ ਬਹਿ ਰਹੈ ਤੁਰਕਨ ਆਖ ਬਚਾਇ।
 ਸਿਰ ਪਰ ਪੰਡ ਉਠਾਇਕੈ ਸਿੰਘਨ ਪੈ ਪਹੁੰਚਾਇ।੨੨।
- ਚੌਪਈ : ਔਰ ਦੂਸਰੇ ਮਤਾਬ ਸਿੰਘ ਨਾਮ। ਮੀਰਾਂ ਕੋਟ ਤਾਸਾ ਕੋ ਗ੍ਰਾਮ। ਉਸ ਦਾ
 ਜਿਸ ਦਿਨ ਤੇ ਉਨ ਮਾਰਯੋ ਮੱਸਾ। ਛੋਡ ਪਿੰਡ ਰਹਿ ਝੱਲ ਮੈਂ ਨੱਸਾ।੨੩। ਮੰਡਿਆਲੀ ਦਾ ਮੱਸਾ ਰੇਘੜ
 ਕਦੇ ਨੇੜੇ ਕਦੇ ਜਾਵੇ ਦੂਰ। ਲੂਟ ਕੂਟ ਦਏ ਸਿੰਘਨ ਜ਼ਰੂਰ।
 ਬੀਸ ਪਚਾਸ ਰਹੈਂ ਉਸ ਸਾਥ। ਲੋਕਨ ਕੋ ਵਹਿ ਲਾਵੈ ਹਾਥ।੨੪।
 ਕਿਸੈ ਮੰਗੈ ਕਿਸੈ ਲਏ ਡਰਾਇ। ਲੋਕਨ ਪਰ ਕਰ ਲਈ ਠਹਿਰਾਇ। ਰਾਖੀ ਲੈਣਾ ਮੁਕੱਰਰ
 ਜੋ ਉਸ ਕੀ ਨਹਿੰ ਕਰ ਠਹਿਰਾਇ। ਦੇਵੈ ਉਸ ਖੂਹ ਅਗਨ ਲਗਾਇ।੨੫।
- ਦੋਹਰਾ : ਨਵਾਬ ਕਹਯੋ ਹਰਭਗਤ ਕੋ ਮਤਾਬ ਸਿੰਘ ਤੂੰ ਲਯਾਉ।
 ਹੈ ਉਸ ਕੇ ਸੰਗ ਸਿੱਖ ਬਹੁ ਬਹੁਤ ਫੌਜ ਲੈ ਜਾਉ।੨੬।
- ਚੌਪਈ : ਔ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਇਕੱਲਾ ਜੋਊ। ਅਹਿਦੀ ਜਾਇ ਲੈ ਆਵੈ ਸੋਊ। ਮੁਗਲ ਸਿਪਾਹੀ
 ਬੀਸ ਕੁ ਤਿਸ ਸੰਗ ਪਯਾਦੇ ਦੇਉ। ਰਸਤਯੋਂ ਚੌਕਸ ਉਸ ਕਰ ਲੇਉ।੨੭। ਪੈਦਲ ਸਿਪਾਹੀ
 ਨਵਾਬ ਫਰਮਾਈ ਤਿਮ ਹੀ ਕਰੀ। ਤੁਰਤ ਦੋਨੋਂ ਪਰ ਫੌਜੋਂ ਚਰੀ। ਫੌਜ ਚੜ੍ਹ ਗਈ
 ਅਹਿਦੀਅਨ ਜਾਇ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਫੜਯੋ। ਨਵਾਬ ਕਹਯੋ ਤਿਨ ਕਰਕੋ ਕਰਯੋ।੨੮। ਮੁਬਕਾ ਬੰਨ੍ਹੀਆਂ
 ਡੇਰਾ ਮੋੜ ਭਡਾਣੇ ਲਾਏ। ਲੋਕ ਦੇਖਨੇ ਸੁਨਿ ਕੈ ਆਏ। ਲਾਹੌਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਪਿੰਡ
 ਅਹਿਦੀ ਲਾਗੇ ਬੁਰਾ ਸੁ ਮਾਨਨ। ਮਾਰੈਂ ਚਮਕੀ ਲੋਕਨ ਤਾਨਨ।੨੯। ਚਮਕੇ ਦਾ ਕੋਰੜਾ / ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ
 ਅਹਿਦੀਅਨ ਕੋ ਕਛੁ ਦੈ ਕੈ ਦਾਮਾ। ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਯੋ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਗ੍ਰਾਮ। ਰਕਮ
 ਭੈਣ ਸਾਥ ਥੀ ਸੋ ਫੜੀ ਆਈ। ਸੋ ਦੰਮਾ ਦੈ ਲੋਕਨ ਛਡਵਾਈ।੩੦। ਦਮੜੇ, ਟਕੇ
- ਦੋਹਰਾ : ਹੁਤੀ ਭੜਾਣੇ ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਤਿਨ ਲਖਾ ਆਯੋ ਰੋਹੁ। ਵੱਖ ਕੇ / ਗੁੱਸਾ
 ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਛੁਡਾਈਏ ਹੋਣੀ ਹੋਇ ਸੁ ਹੋਇ।੩੧।

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਸਿੰਘਠ ਜੋ ਮਤਾ ਪਕਾਇਆ। ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਕੋ ਆਨ ਸੁਨਾਇਆ।
 ਹਮ ਅਹਿਦੀਅਨ ਕੋ ਦੈ ਹੈ ਮਾਰ। ਕਰ ਜਾਵੈਗੇ ਪਿੰਡ ਉਜਾਰਾ।੩੨। ਉਜਾਰਾ
 ਸਿੱਖ ਛੁਡਾਵਨ ਹੈ ਬਭ ਧਰਮ। ਗਊ ਬ੍ਰਹਮਨ ਤੇ ਸੋ ਗੁਨੋਂ ਕਰਮਾ। ਸੋ ਗੁਣਾ ਵਧੇਰੇ ਸੁਭ ਕਰਮ
 ਇਮ ਕਰਨੇ ਕੋ ਤਯਾਰ ਹੋ ਆਏ। ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਸੁਨ ਤੁਰਤ ਹਟਾਏ।੩੩।
 ਅਸੀਂ ਨ ਮਰਨੋਂ ਨੱਠਨ ਵਾਰੇ। ਅਸੀਂ ਜੁ ਮਰਿ ਹੈ ਮੁਗਲ ਦੁਵਾਰੇ। ਵਾਲੇ
 ਹਮ ਸਿੱਖਨ ਕਾਰਨ ਗੁਰ ਸਿਰ ਲਾਏ। ਪੁਤ ਪੋਤਰੇ ਪੁਨ ਆਪ ਕੁਹਾਏ।੩੪। ਬਹੀਦ ਹੋਏ
 ਪੰਥ ਬਧਾਵਨਾ ਖਾਤਰ ਤਾਈਂ। ਇਮ ਅਪਨੀ ਗੁਰ ਕੁਲ ਗਵਾਈ। ਵਧਾਉਣ
 ਉਸ ਕੇ ਪੰਥੀ ਹਮੈਂ ਸਦਾਏਂ। ਹਮ ਮਰਨੇ ਤੇ ਕਿਮ ਨਠ ਜਾਏਂ।੩੫। ਪੈਰੋਕਾਰ

ਦੋਹਰਾ : ਪੰਥ ਰਾਖਨ ਕੇ ਕਾਰਨੇ ਏਤੇ ਕੀਏ ਉਪਾਇ।
 ਦੂਖ ਸਹੇ ਨਿਜ ਸੁਤ ਦਏ ਸਿਰ ਤੁਰਕਨ ਦਏ ਲਾਇ।੩੬। ਤੁਰਕਾਂ ਦੇ ਸਿਰ

ਚੌਪਈ : ਜੋ ਸਤਿਗੁਰ ਥੀ ਮੁਖ ਤੇ ਕਹੀ। ਸੋ ਸਿਰ ਦੈ ਗੁਰ ਲਾਜ ਨਿਬਹੀ।
 ਚੌਥੇ ਬਾਬਰਾ ਲਏ ਕਹਾਇ। ਉਨ ਬਚਨਨ ਭਏ ਆਪ ਬਿਕਾਇ।੩੭। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜਹਾਂਗੀਰ / ਵਿਕ ਗਏ
 ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਚਹਿ ਹੈ ਕੋਈ। ਸੀਸ ਦੀਏ ਬਿਨ ਫਿਰੈ ਨ ਸੋਈ। ਤਬਦੀਲੀ, ਬਦਲਾਉ
 ਜਬ ਤੁਰਕ ਹਿੰਦੂ ਪਰ ਪਾਵੈ ਭਾਰ। ਲਾਯੋ ਉਨ ਸਿਰ ਸੀਸ ਉਤਾਰ।੩੮। ਲਾਹਿਆ
 ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਅੰਗਦ ਕੋ ਕਹਿ ਗਏ। ਅੰਗਦ ਜੀ ਅਮਰਦਾਸ ਸਮਝਏ।
 ਅਮਰਦਾਸ ਰਾਮਦਾਸੈ ਕਹਯੋ। ਸ੍ਰੀ ਅਰਜਨ ਸਿਰ ਉਪਰ ਸਹਯੋ।੩੯।
 ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਔ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿ ਰਾਇ। ਬਨੀ ਨ ਬਿਧ ਵਹਿ ਰਹੇ ਤਕਾਇ।
 ਹਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਫੜੇ ਦਿੱਲੀ ਗਏ। ਤੁਰਕਨ ਬਦੀ ਲਗਾਵਤ ਭਏ।੪੦।

ਦੋਹਰਾ : ਸ੍ਰੀ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਿਰ ਧਰੇ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਬਚਨ ਬਿਚਾਰ।
 ਆਪ ਜਾਇ ਦਿੱਲੀ ਖਈ ਤੁਰਕਨ ਤੇ ਤਲਵਾਰ।੪੧। ਖਾਧੀ

ਚੌਪਈ : ਤਿਮ ਸਤਿਗੁਰ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸੂਰੇ। ਬਚਨ ਕੀਏ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪੂਰੇ।
 ਸਣ ਪਰਵਾਰੇ ਦੇਹਿ ਲਵਾਈ। ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਬਚਾ ਗਏ ਬਿਕਾਈ।੪੨। ਬਚਨਾਂ ਉੱਤੇ
 ਪੁਤ੍ਰ ਚੰਡੀ ਕੀ ਭੇਟ ਚੜ੍ਹਾਏ। ਤੁਰਕਨ ਸਿਰ ਬੁਰਿਆਈ ਲਾਏ।
 ਅਕੋ ਬੰਸ ਅਕੈ ਅੰਸ ਰਹਾਈ। ਏਕ ਮਿਆਨੋ ਛੁਰੀ ਨਹਿ ਦੋਈ।੪੩। ਜਾਂ ਤਾਂ / ਤਲਵਾਰਾਂ
 ਏਕ ਤਖਤ ਦੋ ਬਹੈ ਨ ਭੂਪਾ। ਕਲਜੁਗ ਭਵੈ ਨ ਦੋਇ ਅਨੂਪ। ਰਾਜੇ
 ਤਬ ਸਿੱਖਨ ਯਹ ਬਾਤ ਪੁਛਈ। ਕਿਮ ਗੁਰ ਸੀਸ ਲਗਾਵਨ ਠਈ।੪੪। ਪੁੱਛੀ / ਠਾਣੀ

ਦੋਹਰਾ : ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਉਤਰ ਦਯੋ ਸਤਿਗੁਰ ਮੁਖੋਂ ਫੁਮਾਇ।
 ਸੋ ਫੁਰਮਾਯੋ ਕਿਮ ਮਿਟੈ ਲਿਖਯੋ ਗਯੋ ਦਰਗਾਹਿ।੪੫। ਰੱਖੀ ਦਰਗਾਹ
 ਸਿੱਖਨ ਕਾਰਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀਨੇ ਸੀਸ ਲਗਾਇ।
 ਸੋ ਸਿਖ ਹਮ ਉਸ ਗੁਰੂ ਕੇ ਕਿਮ ਰਾਖੈਂ ਸੀਸ ਬਚਾਇ।੪੬।

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਸੰਗਤ ਸੁਨ ਅਚਰਜ ਭਈ। ਕੌਣ ਵਖਤ ਗੁਰ ਗਏ ਬਿਕਈ।
 ਕੌਣ ਔਕੜ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਆਈ। ਕਰ ਕਿਰਪਾ ਵਹ ਦੇਹੁ ਸੁਨਾਈ।੪੭।
 ਕਿਸੈ ਵਸਤੁ ਕੀ ਨਹਿੰ ਬੁਝ ਲੋੜ। ਤਜੀ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਉਨ੍ਹੈਂ ਕਰੋੜ।
 ਰਿੱਧ ਸਿੱਧ ਸਭ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹੈ। ਮੁਖ ਮੈਂ ਸਦਾ ਸੁਰੱਸਤੀ ਬੈਰੈ।੪੮।
 ਗਣੇਸ਼ ਆਪਿ ਆਇ ਕਰੇ ਸਹਾਇ। ਅੰਨ ਦੇਵਾ ਆਪ ਲੰਗਰ ਵਰਤਾਇ।
 ਭਯੋ ਭੰਡਾਰੀ ਕੁਬੇਰਾ ਸੁ ਆਈ। ਕਲਪ ਬ੍ਰਿਛ ਘਰ ਕਾਮਧੇਨੁ ਗਾਈ।੪੯।
 ਤਬ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਉੱਤਰ ਕਹੈ। ਅਪਨੀ ਗਤਿ ਗੁਰ ਆਪੇ ਲਹੈ।
 ਨਹੀਂ ਅੰਤ ਕਿਛੁ ਪਾਯਾ ਜਾਇ। ਉਨਕੇ ਭੇਦ ਹੈ ਉਨ ਹੀ ਪਾਹਿ।੫੦।

ਵਿਕੇ

ਵਿੱਦਿਆ ਦੀ ਦੇਵੀ

ਅੰਨ ਦੇਵਤਾ

ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ

੧੦੩. ਸਾਖੀ ਬਾਬਰ ਕੀ

ਦੋਹਰਾ : ਜਿਮ ਭਸਮੰਤਰਾ ਕੋ ਸ਼ਿਵਹਿੰ ਮਨ ਚਿਤ ਕਰ ਬਰ ਦੀਨ।
 ਤਿਮ ਸਤਿਗੁਰ ਬਰਾ ਬਾਬਰੈ ਦਯੋ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਕੀਨ।੧।

ਸ਼ਿਵ ਜੀ

ਵਰਦਾਨ

ਚੌਪਈ : ਸੁਨੋ ਸੰਤ ਤੁਮ ਗੁਰੁ ਪਿਆਰੇ। ਮੁਖੋ ਆਖ ਗੁਰ ਦੁਖ ਸਹੇ ਭਾਰੇ।
 ਬਚਨ ਕਢੇ ਮੁਖ ਪਰ ਗਏ ਪਾਰਨਾ। ਗੁਰ ਦੁਖ ਸਹੈ ਸਿੱਖਨ ਕੇ ਕਾਰਨ।੨।
 ਜਬ ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਲਯੋ ਔਤਾਰਾ। ਸਿੱਖ ਕੀਏ ਗੁਰ ਬਹੁਤ ਨਿਹਾਰਾ।
 ਜਿਨ ਭੀ ਕਿਛੁ ਸੇਵ ਥੋਰੀ ਕਰੀ। ਬਹੁਤ ਲਾਭ ਉਨ ਪਾਯੋ ਘਰੀ।੩।
 ਸੁੱਧ ਚਿੱਤ ਜਿਨ ਦਰਸਨ ਕੀਯੋ। ਉਸ ਨੇ ਬੀ ਫਲ ਬਾਂਛਤਾ ਲੀਯੋ।
 ਘਰ ਬੈਠੇ ਜਿਨ ਮਨਹਿ ਧਿਆਯਾ। ਉਨ ਭੀ ਮਨ ਬਾਂਛਤ ਫਲ ਪਾਯਾ।੪।

ਪਾਰ ਹੋ ਗਏ

ਜਨਮ / ਨਿਹਾਲ

ਤੁੱਛ / ਉਸ ਘੜੀ

ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ

ਦੋਹਰਾ : ਮਨ ਇੱਛੇ ਸਭ ਫਲ ਲਹੇ ਜੋ ਕੋ ਚਿਤਵਤ ਆਇ।
 ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਪਰਤਾਪ ਤੇ ਖਾਲੀ ਨਹਿੰ ਕੋ ਜਾਇ।੫।

ਚੌਪਈ : ਤਲਵੰਡੀ ਰਾਇ ਭੋਇ ਕੀ ਭਯੋ। ਤਹਾਂ ਜਨਮ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਲਯੋ।
 ਹੋਤ ਬਾਲਕ ਉਨ ਦਰਸ ਕਰ ਲਯੋ। ਤਿਸ ਤੇ ਵਜ਼ੀਰ ਦਿੱਲੀ ਕੋ ਭਯੋ।੬।
 ਉਨ ਭੀ ਥੇ ਕਛੁ ਸਤਿਗੁਰ ਜਾਣੇ। ਸੋ ਦਿੱਲੀ ਮੰਡੀ ਭਏ ਸਿਆਣੇ।
 ਔ ਲੋਦੀ ਦੌਲਤਾ ਖਾਂ ਪਠਾਣ। ਫੌਜਦਾਰ ਹੁਤੋ ਥੋ ਪੁਰ ਸੁਲਤਾਨ।੭।
 ਉਸ ਕੇ ਮੋਦੀ ਸਤਿਗੁਰ ਭਏ। ਕਲਾ ਧਾਰਾ ਉਸ ਨੇ ਲਖ ਲਏ।
 ਤਿਸ ਕੇ ਘਰ ਥੀ ਦੌਇ ਪਠਾਣੀ। ਬਿਨਾ ਪੁਤ੍ਰ ਤੇ ਭਈ ਸਿਆਣੀ।੮।

ਤਲਵੰਡੀ ਦਾ ਰਾਇ ਭੋਇ

ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਦਾ ਦੌਲਤ ਖ਼ਾਨ ਲੋਧੀ

ਭੰਡਾਰੀ / ਕਲਾ ਵਾਲੇ

੧. ਪਾਠ-ਭੇਦ :

ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਆਪ ਕਰੇ ਸਹਾਇ।

ਅੰਨ ਦੇਵ ਆਪ ਲੰਗਰ ਵ੍ਰਤਾਇ।

ਭਯੋ ਭੰਡਾਰੀ ਕੁਬੇਰ ਸੁ ਆਈ।

ਸੁਰਤਰੁ ਸੁਰਸਰਿ ਭੀ ਰਹੇ ਸਦਾਈ।

(ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੰਨਾ ੨੭੨)

੨. ਭਸਮੰਤਰ : ਭਸਮਾਸੁਰ, ਭਸਮਾਂਗਦ, ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦਾ ਭਗਤ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਹ ਵਰ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਦੇ ਉੱਪਰ ਤੂੰ ਹੱਥ ਰੱਖੇਗਾ ਉਹ ਭਸਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਾਰਵਤੀ ਨੂੰ ਲੈਣ ਲਈ ਭਸਮਾਸੁਰ ਨੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੂੰ ਭਸਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਆ ਤਾਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਭਸਮਾਸੁਰ ਨੂੰ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਹੀ ਸਿਰ ਉੱਪਰ ਉਸ ਦਾ ਹੱਥ ਰਖਵਾ ਕੇ ਭਸਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਦੋਹਰਾ : ਉਨ ਮਹਿਮਾ ਸਤਿਗੁਰ ਸੁਣੀਂ ਆਈਂ ਦਰਸ ਹਜ਼ੂਰ।
ਦੁਇ ਦੁਇ ਪੁਤਰ ਉਨ ਮਿਲੇ ਉਨ ਥੀ ਯਹੀ ਜ਼ਰੂਰ।੯। ਜ਼ਰੂਰਤ

ਚੌਪਈ : ਗ਼ਾਜ਼ੀ ਖਾਂ ਗਜ਼ ਮਸਤ ਸੁ ਖਾਨ। ਮੀਰ ਖਾਨ ਖਾਨ ਜੌਲ ਪਠਾਨ।
ਭਏ ਪੱਠੇ ਵੈ ਚਾਰੋਂ ਭਾਈ। ਉਨ ਦਿਲੀ ਜਾਇ ਨਵਾਬੀ ਪਾਈ।੧੦। ਥਾਕੇ ਜੁਆਨ
ਹੁਤੀ ਪਤਸ਼ਾਹੀ ਲੋਦੀ ਪਠਾਣਾਂ। ਨਾਮ ਸਿਕੰਦਰ ਸ਼ਾਹ ਸੀ ਕਾਣਾ। *ਸਿਕੰਦਰ ਖ਼ਾਨ ਲੋਧੀ (੧੪੮੯-੧੫੧੭)*
ਸੋਊ ਮੂਢ ਸੁਤ ਬੈਰਮਾ ਖਾਂ ਰਹਯੋ। ਦਿਲੀ ਤਖਤ ਉਤੇ ਸੋ ਬਹਯੋ।੧੧। *ਇਬਰਾਹੀਮ ਲੋਧੀ (੧੫੧੭-੧੫੨੬)*
ਹੁਤੇ ਖੇਲਤੋਂ ਲੜਕਨ ਨਾਲ। ਸੂਬੇ ਕੀਨੇ ਸੋਈ ਬਾਲ। ਬਚਪਨ ਦੇ ਸਾਥੀ
ਸੋ ਬੰਦੁਬਸਤ ਨ ਉਨ ਤੇ ਭਏ। ਪਰ ਉਨ ਸੂਬਨਾ ਪਰ ਬਦੀ ਲਗਏ।੧੨। *ਸੂਬੇਦਾਰ ਉਤੇ / ਜੁਲਮ*
ਸ਼ਾਹ ਬੈਰਮ ਤਬ ਭਯੋ ਹੰਕਾਰੇ। ਪੁਰਾਤਨ ਸੂਬੋ ਉਨ ਬਹੁ ਮਾਰੇ। ਪੁਰਾਣੇ ਸੂਬੇਦਾਰ
ਮੀਰ ਜੌਲ ਦੁਇ ਕੰਧ ਚਿਣਾਏ। ਗਜ਼ ਮਸਤ ਗ਼ਾਜ਼ੀ ਦੁਇ ਤੇਗੀਂ ਘਾਏ।੧੩। *ਮੀਰਖ਼ਾਨ, ਜੌਲ ਖ਼ਾਨ*

ਦੋਹਰਾ : ਯੋ ਲਖ ਭੋਏ ਮਤ ਦਈ ਤੈਂ ਕਰੀ ਨ ਅੱਛੀ ਬਾਤ। ਰਾਇ ਭੋਇ ਨੇ
ਬਿਨਾ ਪੁਰਾਤਨ ਸੂਰਿਆਂ ਮੁਲਖ ਨ ਸਾਂਭਯੋ ਜਾਤ।੧੪। ਸੰਭਾਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ

ਚੌਪਈ : ਅੱਛੀ ਕਹੀ ਉਨ ਬੁਰੀ ਮਨਾਈ। ਰਾਇ ਭੋਇ ਭੀ ਦਯੋ ਮਰਾਈ।
ਉਸ ਕੀ ਕਹਵਤਾ ਹੈ ਜਗ ਮਾਂਹ। ਹਕੀਮ ਕਹੀ ਦਰਵੇਸ਼ੀ ਆਹਿ।੧੫। ਕਹਾਵਤ

ਪੌੜੀ : ਮੀਏਂ ਭੋਏ ਮਾਰਿਓ ਖੁਲ੍ਹੁ ਗਈ ਬਹਾਰੀ। ਰਾਇ ਭੋਇ / ਬੂਹੇ, ਦਰਵਾਜ਼ੇ
ਬਹੀਂ ਨ ਮਹਿਰੈ ਮਜਲਸੀ ਫੂੜੀ ਪਟਵਾਰੀ। ਰਾਜ ਸਭਾ / ਸੋਗ
ਅਧ ਮਾਣੂ ਖਾਯੋ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਭਯੋ ਤਰਣਾਪੋ। ਖੋਟਾ, ਨੀਚ ਮਨੁੱਖ / ਜਵਾਨੀ
ਮੀਏਂ ਭੋਏ ਮਾਰਿਓ ਬੰਦ ਬਹੇ ਸੁ ਜਾਪੇ।੧੬।

ਮੀਏਂ ਭੋਏ ਮਾਰੀਏ ਸਭ ਡਰੀ ਕਚਹਿਰੀ।
ਜੀਵਣ ਆਸਾ ਸਭ ਮੁਕੀ ਸ਼ਾਹ ਮਾਨਯੋ ਕਹਿਰੀ। ਜ਼ਾਲਿਮ, ਕ੍ਰੋਧੀ
ਕੋ ਨੱਠਯੋ ਕੋ ਲੁਕ ਰਹਯੋ ਕੋ ਆਕੀ ਹੋਈ। ਬਾਗ਼ੀ
ਕਿਛੁ ਮੂਏ ਕਿਛੁ ਹਟ ਬਹੇ ਫੌਜ ਸਭ ਉਨ ਖੋਈ।੧੭।

ਹਲਕਾਰੇ ਨੂੰ ਵਹਿ ਕਹਿ ਮੂਏ ਓਏ ਪੀਊ ਪਿਆਰੇ। ਹਰਕਾਰੇ, ਏਲਚੀ / ਦੌਲਤ ਖ਼ਾਨ ਲੋਧੀ
ਬੇਦੋਸੇ ਮਾਰੇ ਪੁਤ ਤੂੰ ਬ੍ਰਹਮਾ ਖਾਂ ਹੰਕਾਰੇ। ਇਬਰਾਹੀਮ ਖ਼ਾਨ ਲੋਧੀ
ਨੱਠ ਕਾਬਲ ਸੁਣ ਆਵੇ ਤੋਹਿ ਭੀ ਦੇਗੁ ਮਾਰੇ। ਮਾਰ ਦੇਵੇਗਾ
ਤੈਥੋਂ ਸਰੇ ਤੂੰ ਨਾਂ ਟਲੀਂ ਜੇ ਅਸੀਂ ਪਿਆਰੇ।੧੮।

ਅਗੋਂ ਜਾਈਂ ਮਿਲ ਗੁਰੂ ਤਾਂ ਹੋਊਗੁ ਕਾਰੇ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ / ਕਾਰਜ ਰਾਸ ਆਵੇਗਾ
ਜੇ ਜਾਵੈਂ ਗੁਰ ਬਚਨ ਲੈ ਨਹਿ ਹੋਵਗੁ ਹਾਰੇ। ਹਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ
ਹੈ ਸਭ ਜਾਣੀ ਜਾਣ ਗੁਰ ਜਾ ਕਰੀ ਪੁਕਾਰੇ। ਪੁਕਾਰ, ਅਰਜ਼ੋਈ
ਦਿੱਤੇ ਜੋ ਫ਼ਰਜੰਦਾ ਤੈਂ ਕਹੀਂ ਤੇ ਉਨ ਮਾਰੇ।੧੯। ਪੁੱਤਰ

- ਯੋ ਸੁਨ ਦੌਲਤਾ ਨਠ ਤੁਰਯੋ ਵੈ ਛਡ ਲੁਧਿਆਨਾ। ਦੌਲਤ ਖ਼ਾਨ ਲੋਧੀ
 ਰਾਹ ਪੁਛਯੋ ਇਮਨਾਬਾਦੀ ਕੋ ਵਾਂਗੁ ਕਾਸਦ ਪਾਣਾ। ਹਰਕਾਰੇ ਵਾਂਗ, ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ
 ਰਾਤ ਦਿਵਸ ਉਠ ਦੌੜਿਆ ਕਰ ਕਾਲਾ ਬਾਣਾ। ਕਾਲਾ ਪਹਿਰਾਵਾ
 ਉਸੈ ਵਿਹਾਵੈ ਤੁਰਨ ਕੋ ਨਹਿ ਸੁੱਝੈ ਖਾਣਾ।੨੦। ਮਨ ਵਿਚਲੀ ਤਾਪ
- ਦੋਹਰਾ : ਜਹਿ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਤਪ ਕਰਤ ਉਪਰ ਬੈਠੇ ਰੋੜਾ। ਏਮਨਾਬਾਦ ਵਿਚ, ਰੋੜੀ ਸਾਹਿਬ
 ਤ੍ਰਾਹਿ ਤ੍ਰਾਹਿ ਕਹਿ ਕਰ ਗਿਰਯੋ ਉਪਰ ਚਰਨਨ ਦੌੜ।੨੧। ਤੱਬਾ ਤੱਬਾ
- ਚੌਪਈ : ਥੇ ਸਤਿਗੁਰ ਸਭ ਜਾਣੀ ਜਾਣ। ਉਸਕਾ ਰਖਣੇ ਖਾਤਰ ਮਾਣ। ਦੌਲਤ ਖ਼ਾਨ ਲੋਧੀ
 ਸਤਿਗੁਰ ਬਾਤ ਸਭੋ ਸੁਨ ਲਈ। ਸਭ ਹਕੀਕਤ ਦੌਲਤਾ ਕਹੀ।੨੨। ਤੁਰਤ
 ਸੋ ਸੁਨ ਸਤਿਗੁਰ ਚੁਪ ਹੂੰ ਰਹਯੋ। ਸ਼ਿਤਾਬੀ ਉੱਤਰ ਨਾਹਿਨ ਦਯੋ। ਪਗੜੀ
 ਤਬ ਦੌਲਤ ਫਿਰ ਮਿੰਨਤ ਕਰੀ। ਸਿਰੋਂ ਲਾਹਿ ਪਗਾ ਚਰਨਨ ਧਰੀ।੨੩। ਤੋਰੇ
 ਮੈਂ ਸ਼ਰਨੀ ਤਵ ਪਰਿਓ ਆਇ। ਭਾਵੈਂ ਮਾਰੋ ਭਾਵੈਂ ਜਿਵਾਇ। ਵੈਰੀਆਂ ਨੇ
 ਬੈਰਨਾ ਮਾਰੇ ਸਿਖ ਤੁਹਾਰੇ। ਤੁਮਰੇ ਆਗੇ ਹਮੈਂ ਪੁਕਾਰੇ।੨੪। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਪਠਾਣਾਂ ਦਾ ਰਾਜ
 ਤੁਮ ਕੋ ਹੈ ਸਿੱਖਨ ਕੀ ਲਾਜ। ਪਠਾਣ ਉਠਾਵੈਂ ਹਿੰਦੂਨ ਰਾਜਾ। ਇਬਰਾਹੀਮ ਖ਼ਾਨ ਲੋਧੀ
 ਪਠਾਣਾ ਭਯੋ ਹੈ ਆਦਮ ਖਾਣਾ। ਦੂਰ ਕਰੋ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਪਠਾਣਾ।੨੫।
- ਦੋਹਰਾ : ਕਰੋ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਆਪ ਤੁਮ ਕੈ ਪੁਤ ਅਪਨੇ ਦੇਹੁ। ਭਾਵੈਂ
 ਬਡੀ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਹਿੰਦ ਕੀ ਘਰ ਅਪਨੇ ਰਖ ਲੇਹੁ।੨੬।
 ਸਤਿਗੁਰ ਕਹੀ ਸੁਨ ਦੌਲਤਾ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਅਸਾਂ ਨ ਲੋੜ।
 ਕਯਾ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਹਿੰਦ ਕੀ ਅਸਾਂ ਤਜੀ ਸੁ ਲਾਖ ਕਰੋੜ।੨੭।
- ਚੌਪਈ : ਹਮ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਦੇਵਨ ਕਾਜਾ। ਭੇਜਯੋ ਕਲਜੁਗ ਆਪ ਮਹਾਰਾਜ। ਕਾਰਨ, ਵਾਸਤੇ
 ਅਸੀਂ ਜਾਣੇ ਬਹੁ ਯਾ ਮੈਂ ਦੁਖ। ਹਰਿ ਕੀ ਭਗਤ ਮਾਂਹਿ ਬਹੁ ਸੁੱਖ।੨੮। ਵਿੱਚ
- ਪੌੜੀ : ਸੋ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਤੁਮ ਕਰੈਂ ਕਿਆ ਅਬ ਮੈਂ ਲੇਊਂ। ਚੇਟਕ, ਲੋਕ ਭੰਡੀ ਕਰਨਗੇ
 ਪਹਿਲੇ ਛੋਡੀ ਫਿਰ ਲਈ ਜਗ ਚਟਕਾ ਲਗੇਊਂ। ਮਾਸ ਕੁਚੀ
 ਯੋ ਸੁਨ ਆਸ ਦੌਲਤ ਮਿਟੀ ਗੁਰ ਲੋਹਿੰ ਨ ਖਾਸਾ। ਬਾਰ ਬਾਰ
 ਬਾਰੰਬਾਰਹਾ ਕਰਨ ਕੀ ਤਜ ਦੀਨੀ ਆਸਾ।੨੯।
- ਦੋਹਰਾ : ਤੋਂ ਦੌਲਤ ਖਾਂ ਯੋਂ ਕਹਯੋ ਜੋ ਆਪ ਨ ਸ਼ਾਹੀ ਲੇਹੁ।
 ਤੋਂ ਲੀਜੈ ਖੋਸ ਪਠਾਣ ਤੇ ਮੁਗਲਨਾ ਕੋ ਹੀ ਦੇਹੁ।੩੦। ਮੁਗਲਾਂ ਨੂੰ

੧. ਇਮਨਾਬਾਦ : ਏਮਨਾਬਾਦ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਦਾ ਇਕ ਨਗਰ ਜਿਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਮ ਸੈਦਪੁਰ ਸੀ। ੧੫੨੧ ਈ. ਵਿੱਚ ਬਾਬਰ ਨੇ ਏਥੇ ਬੜੀ ਕਤਲਾਮ ਤੇ ਬਰਬਾਦੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਸਿੱਖ, ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਇਥੋਂ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ।

- ਸੋਰਠਾ : ਮੈਂ ਤੇ ਬਚਨ ਕਰਾਹਿੰ ਬਖਸ਼ਾਵੈਂ ਸ਼ਾਹੀ ਮੁਗਲਾ । ਬਚਨ ਕਰਵਾ ਕੇ / ਮੁਗਲਾਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ਿਸ਼
 ਫੇਰ ਜੁ ਤੂੰ ਪਛਤਾਹਿੰ ਨਾਂਹ ਪਠਾਨਨ ਕੋ ਲਭੈ ।੩੧।
- ਚੌਪਈ : ਤੋਂ ਦੌਲਤ ਯੋਂ ਹੀ ਮੰਨ ਲਯੋ । ਹਿੰਦੂ ਪਠਾਣਨ ਫੇਰ ਨ ਦਯੋ । ਏਵੇਂ
 ਪਠਾਣਨ ਤੇ ਅਬ ਜਾਇ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ । ਭਾਵੈਂ ਫੇਰ ਸੁ ਆਵੈ ਨਾਂਹੀ ।੩੨।
 ਮੇਰੇ ਮਨ ਮੈਂ ਯਾਹੀ ਚਾਹਾ । ਮੋ ਸਿਖ ਜਾਣੋਂ ਦੇਹੁ ਪੁਜਾਇਆ । ਇੱਛਾ / ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿਓ
 ਸਤਿਗੁਰ ਕਹਯੋ ਯੋਂ ਹੀ ਹੋ ਜਾਇ । ਪਛਤਾਵੇਂਗਾ ਤੂੰ ਫਿਰ ਆਇ ।੩੩।
 ਸੋ ਤੂੰ ਤੁਰ ਚਲ ਕਾਬਲ ਰਾਹਿ । ਬਾਬਰ ਕੋ ਲੇ ਆਉ ਚੜ੍ਹਾਇ ।
 ਜੋ ਉਸ ਕੋ ਹੈ ਹਿੰਦ ਕੀ ਚਾਹਿੰ । ਅਸਾਂ ਨਾਲ ਬਾਤ ਕਰੇ ਸੁ ਆਇ ।੩੪। ਖਾਹਿਸ਼
 ਜੇ ਹਮ ਸੋਂ ਵਹ ਕਰੇ ਨ ਮੀਜਾ । ਉਸ ਪਰ ਔਰ ਚੜ੍ਹਾਵੋਂ ਤੀਜਾ । ਮੇਲਜੋਲ, ਸਮਝੋਤਾ
 ਯੋਂ ਸੁਨ ਦੌਲਤ ਬਹੁ ਖੁਸ਼ ਭਯੋ । ਜੈਸੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਤ ਸੁਤ ਜਯੋ ।੩੫। ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਜੇਮਣ ਵਰਗੀ ਖੁਸ਼ੀ
- ਦੋਹਰਾ : ਜਿਸ ਦਿਨ ਦੁਸ਼ਮਨ ਸਰਾ ਹੋਵੈ ਅਰ ਪਰੈ ਦੁਕਾਲੈ ਮੀਂਹ । ਫਤਹਿ / ਕਾਲ ਵਿੱਚ
 ਨਿਪੁਤ੍ਰੇ ਪੁਤ੍ਰ ਹੋਇ ਜਿਮ ਤਿਮ ਦੌਲਤ ਚਿਤ ਸੀਤਲੀਹਾ ।੩੬। ਠੰਡ ਪੈ ਗਈ
- ਚੌਪਈ : ਤਬ ਦੌਲਤ ਕਾਬਲ ਰਾਹ ਪਰਯੋ । ਭੇਖ ਫਕੀਰੀ ਕਰ ਰਾਹੁ ਤੁਰਯੋ ।
 ਥੇ ਰਾਹੁ ਰੁਕਾਏ ਬ੍ਰਹਮੇਂ ਸ਼ਾਹਿੰ । ਦੌਲਤ ਪੁਜੈ ਨ ਕਾਬਲ ਰਾਹਿ ।੩੭। ਇਬਰਾਹੀਮ ਖਾਨ ਲੱਧੀ
 ਛਡ ਵੈ ਰਾਹਿ ਅਵਰਾ ਰਾਹਿ ਪਰਯੋ । ਰਾਹੁ ਕੁਰਾਹੇ ਕਾਬਲ ਵੜਯੋ । ਹੋਰ ਰਾਹ / ਵਜ਼ਿਆ
 ਉਹਾਂ ਭੇਸ ਪੁਨਾ ਅਪਨੋ ਕਰਯੋ । ਜਾਇ ਦੇਸ਼ ਬਾਬਰ ਕੇ ਵਰਯੋ ।੩੮। ਫਿਰ
 ਤਿਹਾ ਬਾਬਰ ਸੋਂ ਮਿਲਨ ਨ ਹੋਈ । ਸਤਿਗੁਰ ਓਨ ਧਿਆਏ ਤੋਈ । ਤਿੱਥੇ / ਉਸ ਸਮੇਂ
 ਤੁਰਤ ਬਾਬਰ ਸੋਂ ਮਿਲਨੋ ਭਯੋ । ਜਬ ਸਤਿਗੁਰ ਕੋ ਧਯਾਵਤ ਭਯੋ ।੩੯।
 ਹਿੰਦ ਹਵਾਲਾ ਉਨ ਸਭ ਸੁਨ ਲਯੋ । ਦੌਲਤ ਖਾਂ ਕੋ ਆਦਰ ਕਯੋ । ਸਾਰਾ ਹਾਲ / ਕੀਤਾ
 ਦੌਲਤ ਦਿੱਲੀ ਭੇਤ ਬਤਾਯੋ । ਫੌਜ ਜੋਰ ਕਰ ਗਿਣੋਂ ਸੁਨਾਯੋ ।੪੦।
 ਸੂਬੇ ਅਗਲੇ ਦਏ ਮੁਵਾਇ । ਨਏ ਬਾਲਕ ਦਏ ਸੂਬੇ ਠਰੁਾਇ । ਪੁਰਾਣੇ ਸਰਦਾਰ / ਨਿਯੁਕਤ
 ਉਨ ਤੇ ਬੰਦੋਬਸਤ ਨ ਹੋਇ । ਬਦੀ ਲਗਾਵਨ ਅਗਲਨਾ ਸੋਇ ।੪੧। ਪਹਿਲਿਆਂ ਉੱਤੇ ਦੋਬ
- ਦੋਹਰਾ : ਦੀਨੈ ਉਨ ਵਡ ਮਾਰ ਸਭ ਸੂਬੇ ਔਰ ਬਜੀਰਾ । ਵਜ਼ੀਰ
 ਬਾਲਕ ਮੂੜੁ ਗਵਾਰਾ ਜੇ ਜੇਤੇ ਕੀਏ ਅਮੀਰਾ ।੪੨। ਮੁਰਖ / ਅਹਿਲਕਾਰ
- ਚੌਪਈ : ਜੋ ਕੋ ਬਚਿਓ ਹੈ ਅਬ ਤਾਈਂ । ਤਾਂਕੋ ਆਸਾ ਜੀਵਨ ਨਾਹੀਂ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ
 ਕਿਯ ਰਜਵਾਰੇ ਸਭ ਦਿਲਗੀਰਾ । ਮ੍ਰਹੱਟੇ ਦੱਖਣੀ ਕੀਏ ਤਗੀਰਾ ।੪੩। ਰਜਵਾੜੇ / ਗ਼ਮਗੀਨ / ਬਦਲ ਦਿੱਤੇ
 ਉਸ ਪੈ ਥੇ ਇਕ ਭੋਵੋ ਪ੍ਰਧਾਨ । ਅਕਲਦਾਰਾ ਥੇ ਬਡੇ ਸੁਜਾਨ । ਰਾਇ ਭੋਇ / ਅਕਲਮੰਦ
 ਜਬ ਦੇਖੇ ਉਨ ਮਰੇ ਅਮੀਰ । ਹੋਤ ਕੰਮ ਉਨ ਲਖਯੋ ਤਗੀਰ ।੪੪।
 ਓਸੈ ਭਲੇ ਕੀ ਆਖੀ ਬਾਤ । ਬਡੇ ਕੰਮ ਨਹਿੰ ਛੋਟੇ ਕਰਾਤਾ । ਵੱਡੇ ਕੰਮ ਛੋਟੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ
 ਮਾਰੇ ਬਡੇ ਚਹਿਯਾ ਨ ਸੂਰੇ । ਛੋਟੇ ਕਰੋ ਨ ਬਡੇ ਕੰਮ ਪੂਰੇ ।੪੫। ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ

ਸਾਖ ਸਤਿਸਵਯੇ ਕਾ

ਦੋਹਰਾ : ਕੈਸੇ ਛੋਟੇ ਨਰਨਾ ਤੈ ਸਰੇ ਬਡਨ ਕੋ ਕਾਮਾ । ਬੰਦਿਆ ਤੋਂ / ਵੱਡਿਆਂ ਦੇ ਕੰਮ
 ਮੜ੍ਹਯੋ ਦਮਾਮੇ ਜਾਤ ਕਬ ਸੋ ਚੂਹੇ ਕੇ ਚਾਮਾ ।੪੬। ਦਮਾਮਾ, ਨਗਾਰਾ / ਖੱਲ, ਚੰਮ

ਚੌਪਈ : ਯੋ ਸੁਨ ਭੋਯੋ ਮਾਰ ਗਵਾਏ । ਅਪਨੇ ਖੈਰਖਾਹੀ ਉਨ ਘਾਏ । ਰਾਇ ਭੋਇ / ਸ਼ੇਰ-ਖਵਾਹ, ਹਿਤੁ
 ਬਿਨ ਤਕਸੀਰਾ ਉਨ ਮਾਰਯੋ ਭੋਆ । ਹੈ ਹੈ ਕਾਰ ਜਗਤ ਬਹੁ ਹੋਆ ।੪੭। ਅਪਰਾਧ, ਕਸੂਰ / ਰਾਇ ਭੋਇ

ਦੋਹਰਾ : ਤਬ ਦੌਲਤ ਕੀ ਬਾਤ ਸੁਨ ਬਾਬਰ ਭਯੋ ਤਿਆਰ । ਵਜ਼ੀਰ
 ਬਜੀਰਾ ਸੁ ਰੋਕਯੋ ਫਿਰ ਉਸੈ ਕਰਿ ਕੈ ਯਹ ਬੀਚਾਰ ।੪੮।

੧੦੪. ਸਾਖੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਕੀ
(ਬਾਬਰ ਨੂੰ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਿੱਤੀ)

ਚੌਪਈ : ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਹੈ ਪੀਰਨ ਪੂਰੋ । ਕਰੈ ਮੱਦਤਾ ਵੈ ਸ਼ਾਹਿ ਜ਼ਰੂਰੋ । ਪੀਰਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਪੂਰਾ ਪੀਰ / ਮੱਦਦ
 ਸੋ ਹਮ ਤੈ ਕਬ ਜੀਤਯੋ ਜਾਇ । ਕਰੈ ਪੀਰ ਜਿਹ ਆਪ ਸਹਾਇ ।੧।
 ਹਿੰਦੂ ਪੀਰ ਇਕ ਹਿੰਦ ਮੈਂ ਭਯੋ । ਸਭ ਪੀਰਨ ਕੀ ਪੀਰੀ ਲੈ ਗਯੋ ।
 ਉਸ ਸੋ ਪੂਰੋ ਕੋਈ ਨ ਭਯੋ । ਜੋਊ ਅੜਿਓ ਸੋਈ ਹਰ ਗਯੋ ।੨। ਬਰਾਬਰ
 ਹਿੰਦੂ ਔਰ ਸੁ ਮੁਸਲਮਾਨ । ਉਨ ਦੋਨੋ ਲਏ ਇਕ ਸੇ ਜਾਨਾ । ਇਕ ਸਮਾਨ ਸਮਝੇ ਹਨ
 ਉਸ ਕੀ ਸੇਵਾ ਦੋਨੋ ਕਰੈ । ਲੇਨਿ ਮੁਰਾਦਾਂ ਦੋਨੋ ਖਰੇ ।੩। ਖੜੇ
 ਕਰਮਾਤ ਮੈਂ ਹੈ ਬਡ ਪੂਰਾ । ਜਨਾ ਖੁਦਾਇ ਦੇ ਰਹੈ ਹਜ਼ੂਰਾ । ਜਿਵੇਂ / ਹਜ਼ੂਰ, ਹਾਜ਼ਰ
 ਹਮ ਨੇ ਉਸ ਕੀ ਬਾਤ ਪ੍ਰਤਾਈ । ਜੋ ਉਨ ਕਹੀ ਸੁ ਸਾਚੀ ਭਾਈ ।੪। ਪ੍ਰਤਿਆਈ / ਸੱਚੀ ਨਿਬੜੀ

ਦੋਹਰਾ : ਜੇ ਚਾਹੋ ਤੁਮ ਹਿੰਦਾ ਲਈ ਤੋਂ ਉਸ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਲੇਹੁ । ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ
 ਬਿਨ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਉਸੈ ਤੇ ਆਗੈ ਪੈਰ ਨ ਦੇਹੁ ।੫।

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਦੌਲਤ ਸੁਨ ਬੋਲਤ ਭਯੋ । ਹਮ ਨੇ ਵਹੈ ਪੀਰ ਕਰ ਲਯੋ ।
 ਉਸ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਤੇ ਹਮ ਆਏ । ਤੁਮ ਬੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਉਸ ਕੀ ਚਾਹੇ ।੬।
 ਹਮ ਆਏ ਉਸ ਬਚਨ ਕਰਾਇ । ਪਠਾਣਨ ਸ਼ਾਹੀ ਮੈਂ ਅਯੋ ਗਵਾਇ । ਪਠਾਣਾਂ ਦੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ
 ਮੈਂ ਆਯੋ ਮੁਗਲਨ ਬਖਸ਼ਾਹਿ । ਤਬ ਪਰਿਓ ਥੋ ਕਾਬਲ ਰਾਹਿ ।੭।
 ਤੋਂ ਬਾਬਰ ਮੁਖ ਬਚਨ ਉਚਾਰੋ । ਉਹ ਕਯਾ ਸ਼ਾਹੀ ਦੇਵਨ ਵਾਰੋ । ਦੇਣ ਵਾਲਾ
 ਸ਼ਾਹੀ ਦੇਵੈ ਹਮਹਿ ਰਸੂਲਾ । ਦਰਗਹ ਜਾਂਕੀ ਬਖਸ਼ ਕਬੂਲ ।੮। ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ / ਜਿਸ ਦੀ
 ਰਸੂਲ ਹਮਾਰੇ ਸ਼ਰੀਕ ਖੁਦਾਇ । ਜੋ ਚਾਹੋ ਸੋ ਲਏ ਕਰਾਇ ।
 ਅਬ ਹਮ ਉਸ ਕੋ ਦੇਖੋ ਜਾਇ । ਕਛੁ ਮਨ ਹਮ ਵੈ ਦੇ ਪਤਿਆਇ ।੯। ਪ੍ਰਤੀਤ

੧. ਮਾਰਕੰਡੇ ਪੁਰਾਣ ਦੇ ਅਧਿਆਇ ੮੧-੯੩ ਵਿੱਚੋਂ ਲਿਆ ਦੁਰਗਾ ਦੀ ਕਥਾ ਦਾ ਸੱਤ ਸੌ ਸਲੋਕਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਜੋ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚਲੇ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਤੇ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਵਜੋਂ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ।

ਦੋਹਰਾ : ਤਬ ਦੌਲਤ ਖਾਂ ਬੋਲਿਆ ਵਹਿ ਹਿੰਦੂ ਦੋਸਤ ਖੁਦਾਇ। ਹੱਥ ਦਾ ਯਾਰ
 ਚਲ ਕਰ ਕਰੋ ਦਿਦਾਰਾ ਤੁਮ ਦੇਵੈ ਮਨ ਪਤਿਆਇ।੧੦। ਦੀਦਾਰ, ਦਰਬਨ

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਬਾਬਰ ਫਿਰ ਕਹੀ ਉਲਟਾਇ। ਜੋ ਨਹਿੰ ਹਿੰਦੂ ਮਨ ਪਤਿਆਇ। ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ
 ਤੋਂ ਉਸਕੋ ਹਮ ਦੇਹਿੰ ਸਜਾਇ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਰ ਦੇਉਂ ਗਡਾਇ।੧੧। ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ ਗਡਵਾ ਦਿਆਂਗਾ
 ਹੁਇ ਕਾਚੋ ਉਸ ਲਗੈ ਨ ਪਾਇ। ਹਮ ਤੈ ਹਿੰਦੂ ਬਹੁ ਡਰਪਾਹਿ। ਨਕਲੀ / ਪੇਰ
 ਜਰੂਰ ਜਰੂਰ ਹੀ ਵਹਿ ਨਠ ਜਾਇ। ਉਪਰ ਪਹਾੜ ਜਾਉਂਗੁ ਲੁਕਾਇ।੧੨।
 ਜੋ ਪੱਕੋ ਹੋਇ ਰਹੈ ਅਚੱਲ। ਜੋ ਕੱਚੋ ਹੈ ਜਾਉ ਚਲ।
 ਲੇਹਿੰ ਦੇਖ ਹਮ ਪੱਕੋ ਕੱਚੋ। ਆਹਿ ਝੂਠ ਕੈ ਆਹਿ ਸੁ ਸੱਚੋ।੧੩।

ਸੋਰਠਾ : ਆਗੇ ਦੌਲਤ ਲਾਇ ਬਾਬਰ ਚੜ੍ਹਯੋ ਸੁ ਹਿੰਦ ਕੇ।
 ਸਤਿਗੁਰ ਰਬਾਬ ਬਜਾਇ ਮੁਖ ਤੈ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਿਓ।੧੪।

ਯਥਾ ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥੇ

ਖੁਰਾਸਾਨ ਖਸਮਾਨਾ ਕੀਆ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਡਰਾਇਆ।
 ਆਪੈ ਦੋਸੁ ਨ ਦੇਈ ਕਰਤਾ ਜਮੁ ਕਰਿ ਮੁਗਲੁ ਚੜਾਇਆ।^੨

ਚੌਪਈ : ਅੱਗੇ ਦੌਲਤ ਖਾਨ ਬੁਲਾਯਾ। ਮੁਲਖ ਅਮਾਨੀ ਰਖਤਾ ਆਯਾ। ਅਮਾਨਤ / ਰੱਖਦਾ
 ਪਠਾਣਨ ਕੋ ਇਕ ਮਾਰਯੋ ਗ੍ਰਾਮ। ਸੈਦਪੁਰੋ^੩ ਥੋ ਤਿਸਕੋ ਨਾਮ।੧੫।
 ਕਿਛੁ ਤਕਸੀਰਾ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਕਈ। ਤਬ ਉਨਕੀ ਗਤ ਵੈਸੀ ਭਈ। ਭੁੱਲ, ਕਸੂਰ / ਕੀਤੀ
 ਦੌਲਤ ਖਾਂ ਤਬ ਬਾਬਰ ਬੁਲਾਯਾ। ਹੁਕਮ ਤਾਸਾ ਕੋ ਯੋ ਫੁਰਮਾਯਾ।੧੬। ਉਸਨੂੰ, ਦੌਲਤ ਖਾਨ ਨੂੰ
 ਪੰਜਾਬ ਮੁਲਖ ਨਾਨਕ ਕੋ ਆਯਾ। ਇਮਨਾਬਾਦਾ ਢਿਗਾ ਹੁਤੋ ਬਤਾਯਾ। ਏਮਨਾਬਾਦ / ਨੇੜੇ
 ਗਿਲਜਨਾ ਤੇ ਵਹ ਮੰਨ ਕਰ ਡਰਾ। ਸੋ ਨਠ ਗਯੋ ਕਿ ਰਹਿਓ ਘਰ।੧੭। ਗਲਜਈ ਪਠਾਣ / ਡਰ ਕੇ
 ਜੋ ਨਠ ਗਯੋ ਤੋ ਫੇਰ ਲਿਆਵੇ। ਹਮ ਸੋਂ ਬਾਤਾਂ ਆਨ ਕਰਾਵੇ।
 ਹਮ ਉਸ ਸੋਂ ਕਰੈ ਨ ਖੋਟੀ ਕੋਈ। ਦੇਉਂ ਜਗੀਰ ਜੋ ਚਾਹੈ ਓਈ।੧੮। ਭੈੜਾ ਸਲੂਕ
 ਸੋ ਮੂਰਖ ਉਨ ਲਖੀ ਨ ਬਾਤ। ਸਤਿਗੁਰ ਡਰ ਕਬ ਕਿਸ ਤੇ ਜਾਤ।
 ਕਰਤਾ ਹਰਤਾ ਆਪੇ ਓਈ। ਉਸ ਕੇ ਡਰ ਤੇ ਜਗ ਸੁਖ ਹੋਈ।੧੯।

ਦੋਹਰਾ : ਜਹਿੰ ਸਤਿਗੁਰ ਥੇ ਤਪਾ ਕਰਤ ਉਪਰ ਰੋੜੀ ਥਾਇ। ਸਾਧਨਾ / ਰੋੜਾਂ ਦਾ ਆਸਣ
 ਭੂਮ ਚਲੈ ਗਿਰਵਰਾ ਚਲੈ ਤਪ ਗੁਰ ਅਚਲ ਰਹਾਇ।੨੦। ਪਹਾੜ

੧. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਦੌਲਤ ਖਾਨ ਲੋਧੀ ਨੂੰ ਕਾਬੁਲ ਤੋਰਨਾ ਤੇ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਬਾਬਰ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਉੱਪਰ ਹਮਲੇ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਸਭ ਮਨੋ-ਕਲਪਿਤ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਬਾਬਰ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਉੱਪਰ ਹਮਲੇ ਦਾ ਸੱਦਾ ਆਲਮ ਖਾਨ ਲੋਧੀ ਜੋ ਇਬਰਾਹੀਮ ਖਾਨ ਲੋਧੀ ਦਾ ਚਾਚਾ ਸੀ, ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।
 ੨. ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸਹੀ ਤੇ ਪੂਰੇ ਪਾਠ ਲਈ ਦੇਖੋ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ ੩੬੦।
 ੩. ਸੈਦਪੁਰ: ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਦਾ ਇਕ ਨਗਰ ਜਿਥੇ ੧੫੨੧ ਈ. ਵਿੱਚ ਬਾਬਰ ਨੇ ਕਤਲਾਮ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਏਸੇ ਦਾ ਨਾਮ ਏਮਨਾਬਾਦ ਦੇ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ।
 ੪. ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਛੰਦ ਅਪੂਰਾ ਹੈ।

ਚੋਪਈ : ਤਬ ਦੌਲਤ ਕੋ ਸ਼ਾਹਿ ਵਰਮਾਯਾ। ਤੁਰਤ ਦੌਲਤ ਵਲ ਗੁਰ ਕੀ ਧਾਯਾ।
 ਜਬ ਜਾਗਾ ਗੁਰ ਨਜ਼ਰ ਸੁ ਆਈ। ਉਤਰ ਘੋੜਿਓਂ ਪਗ ਕਰੀ ਧਾਈ॥੨੧॥ ਪੈਰੀ, ਪੈਦਲ ਹੋ ਤੁਰਿਆ
 ਦੂਰੋਂ ਕੁਰਨਸਾ ਕਰਤਾ ਆਯਾ। ਚਰਨੀ ਮੱਥਾ ਗੁਰ ਕੀ ਲਾਯਾ। ਸਲਾਮ, ਨਮਸਕਾਰ
 ਬਾਬ ਬਹੁਤ ਲੋ ਰਹਯੋ ਟਿਕਾਈ। ਸਤਿਗੁਰ ਕਹਯੋ ਅਬ ਲੇਹੁ ਉਠਾਈ॥੨੨॥
 ਸਤਿਗੁਰ ਬੇ ਸਭ ਜਾਣੀ ਜਾਣ। ਪੁਛ ਦੌਲਤ ਗੁਰ ਰਾਖਯੋ ਮਾਣ।
 ਬਾਬਰ ਕੋ ਸਭ ਜ਼ਿਕਰ ਸੁਣਾਯਾ। ਤੁਮ ਪੈ ਬਾਬਰ ਚਾਹਤ ਆਯਾ॥੨੩॥ ਬਾਬਰ ਮਿਲਣਾ ਲੱਦਦਾ ਹੈ
 ਸਤਿਗੁਰ ਕਹਯੋ ਹਮ ਉਹਾ ਜਾਵੈ। ਈਹਾ ਲੋਕ ਉਸ ਲਯਾਇ ਸਤਾਵੈ॥ ਉਥੇ / ਏਥੇ / ਦੁਖੀ ਹੋਣਗੇ
 ਹਮ ਆਪੇ ਦੇਖੋ ਉਸ ਚੱਲ। ਬਾਬਰ ਚਰੈ ਜੁ ਕਰਨੀ ਗੱਲ॥੨੪॥

ਦੋਹਰਾ : ਜਹਿ ਡੇਰਾ ਬਾਬਰ ਕੀਆ ਸਤਿਗੁਰ ਪਹੁੰਚੇ ਜਾਇ।
 ਮਰਦਾਨੇ ਕੋ ਗੁਰੁ ਕਹਯਾ ਸੁਰ ਕਰ ਰਬਾਬ ਬਜਾਇ॥੨੫॥

ਚੋਪਈ : ਜਬ ਮਰਦਾਨੇ ਰਬਾਬ ਬਜਾਯਾ। ਸੁਨ ਸੁਨ ਲਸਕਰਾ ਬਹੁ ਚਲ ਆਯਾ। ਫੌਜ
 ਬਾਬਰ ਨੇ ਭੀ ਸੋ ਸੁਨ ਲਯੋ। ਨਾਨਕ ਹਮਰੇ ਲਸਕਰ ਅਯੋ॥੨੬॥ ਆਇਆ ਹੈ
 ਤੋ ਲੋ ਜਾਇ ਦੌਲਤ ਨੇ ਕਹੀ। ਬਾਬਰ ਦਿਲ ਕਛੁ ਨਿਹਚੋ ਭਈ। ਨਿਬਚਾ, ਯਕੀਨ
 ਤਬ ਬਾਬਰ ਅਸਵਾਰੀ ਮੰਗਾਈ। ਚਾਹਤ ਸਤਿਗੁਰ ਪਾਸ ਸੁ ਆਈ॥੨੭॥
 ਦੌਲਤ ਕੋ ਬਾਬਰ ਪੁਛ ਲਯੋ। ਭੇਟ ਪੀਰ ਕੀ ਚਹੀਯਤ ਦਯੋ। ਭੇਟਾ ਕੀ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ
 ਕਹੀ ਦੌਲਤ ਵਹ ਲੈਣ ਨ ਜੋਗ। ਜਾਤ ਉਸੈ ਪੈ ਹੈ ਸਭ ਲੋਗ॥੨੮॥ ਉਸ ਤੋ ਲੈਣ ਲਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ
 ਮੀਰੀ ਪੀਰੀ ਸਭ ਉਸ ਪਾਹਿ। ਦੇਖੋਗੇ ਤੁਮ ਨੇੜੇ ਜਾਇ।
 ਤੋ ਫਿਰ ਆਪ ਬੋਲਯੋ ਸ਼ਾਹਿ। ਖਾਲੀ ਦਸਤ ਰੂਹਾ ਹੈ ਸ਼ਾਹਿ॥੨੯॥ ਮਾਲੀ ਹੱਥ / ਰੂ, ਚਿਹਰਾ

ਦੋਹਰਾ : ਗੀਤੋ ਹਾਥ ਨ ਜਾਈਏ ਭਿੱਛਕਾ ਨ੍ਰਿਪਾ ਗੁਰਦੇਵ।
 ਉਨ ਕੈ ਆਗੇ ਬਿਨ ਧਰੋ ਵੈ ਫਿਰ ਅਗੋਂ ਨ ਦੇਵ॥੩੦॥ ਮਾਲੀ / ਭਿਖਾਰੀ / ਰਾਜਾ
 ਭੇਟਾ ਬਗੈਰ

ਚੋਪਈ : ਤਬ ਦੌਲਤ ਖਾ ਭੰਗ ਬਤਾਈ। ਸਤਿਗੁਰ ਆਗੇ ਧਰ ਤੁਮ ਜਾਈ। ਦੱਸੀ
 ਉਨ ਤਬ ਬੈਲੋ ਲੀਓ ਭਰਾਈ। ਉਤਰ ਘੋੜਿਓਂ ਭੇਟ ਚੜ੍ਹਾਈ॥੩੧॥
 ਤਬ ਸਤਿਗੁਰ ਸ਼ਾਹਿ ਆਦਰ ਕਰਿਓ। ਤੁਮ ਹਮ ਪਰ ਗੁੱਸੇ ਕਿਓਂ ਕਰਿਓ।
 ਹਮ ਤੁਮਰੋ ਕੁਛ ਰੋਕਯੋ ਨਾਹੀ। ਇਕ ਰੋੜੀ ਪਰ ਬੈਠੇ ਹਾਂਗੀ॥੩੨॥
 ਜੋ ਤੂੰ ਚਲਤੋ ਚਿਤਵਤ ਆਯੋ। ਦੇਹੁ ਸਜਾ ਜੋ ਤੋ ਦਿਲ ਭਾਯੋ। ਮਨ ਭਾਉਂਦੀ
 ਕੈ ਕੱਚੇ ਕੈ ਪੱਕੇ ਅਸੀਂ। ਤੂੰ ਕਰ ਲੈ ਜੋ ਤੋ ਜੀਅ ਬਸੀ॥੩੩॥ ਜੋ ਜੀਅ ਵਿੱਚ ਹੈ
 ਝੂਠ ਕਰੈ ਕੈ ਸਾਚ ਕਮਾਈ। ਨਜੀਕੈ ਦੇਖੋ ਤੈ ਕਹਯੋ ਜਾਈ। ਨਜ਼ਦੀਕ
 ਸਾਚੋ ਹੋਇ ਤੁ ਕਰਿਹੋ ਪੀਰ। ਝੂਠੋ ਹੁਇ ਹਿੰਦੂ ਦਯੋ ਚੀਰ॥੩੪॥

ਦੋਹਰਾ : ਸਾਚ ਸੁ ਸਾਹਿਬ ਘਰ ਰਹੈ ਔਰ ਸਾਚ ਦਿਖ ਨਾਂਹਿ।
 ਗੁਰੂ ਪੀਰ ਪਤਿਸ਼ਾਹਿ ਸ਼ਾਹ ਦੇਖੈ ਬਹੁ ਪਤਿਆਹਿ॥੩੫॥ ਅਜਮਾ ਕੇ
 ਕਰਾਮਾਤ ਹਮ ਤੂੰ ਦਿਖੈ ਸੋ ਹਮ ਦਿਖਾਵੈ ਨਾਂਹਿ।
 ਕਰਾਮਾਤ ਮੈਂ ਕਹਿਹੈ ਸੋ ਰੱਬੋਂ ਦੂਰ ਕਰਾਇ॥੩੬॥

- ਚੌਪਈ : ਕਰਾਮਾਤ ਹੁਇ ਜਾਕੇ ਪਾਹੀ। ਆਪੇ ਕਿਉਂ ਨ ਕਰੈ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ। ਪਾਸ, ਕੋਲ
 ਕਰਾਮਾਤ ਕਹੋ ਪਾਸ ਰਸੂਲਾ। ਖੁਦਾਇ ਮੰਨ ਜਿਸ ਕਰੈ ਕਬੂਲ।੩੭। ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ
 ਕਰਾਮਾਤ ਜੋ ਜਗਤ ਦਿਖਾਵੈ। ਜਗਤ ਲੋਕ ਤਿਸ ਬਹੁ ਸੰਤਾਵੈ। ਦੁਖੀ ਕਰਦੇ ਹਨ
 ਨਜੀਕਾ ਰਹੈ ਜੋ ਕੋਊ ਖੁਦਾਇ। ਕਰਾਮਾਤ ਤੇ ਦੂਰ ਪਰਾਇ।੩੮। ਨੇੜੇ, ਨਜ਼ਦੀਕ / ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ
 ਕਰਾਮਾਤ ਤੁਮ ਦੇਖੀ ਚਹੋ। ਯਹ ਭੀ ਨਾਹੀ ਆਛੇ ਕਰੋ।
 ਕਰਾਮਾਤ ਹੋਵੈ ਦੋਊ ਭਾਂਤਾ। ਕੈ ਮਿਹਰੋ ਕੈ ਕਹਿਰੋ ਹੈ ਜਾਤ।੩੯। ਦੇ ਤਰ੍ਹਾਂ / ਕ੍ਰਿਪਾ, ਮਿਹਰ / ਕਹਿਰ
 ਸੇਵਾ ਕਰੈ ਤੂ ਮਿਹਰ ਸੁ ਆਵੈ। ਜਿਦ ਤੇ ਚਾਹੈ ਕਹਿਰ ਸੁ ਪਾਵੈ।
 ਮਿਹਰ ਕਹਿਰ ਦੋਊ ਕਰਾਮਾਤ। ਦੂਰ ਖੁਦਾ ਤੇ ਸੋ ਲੇ ਜਾਤ।੪੦।
- ਦੋਹਰਾ : ਕਹਿਰ ਪਤਿਸ਼ਾਹਨ ਕਾਰਾ ਹੈ ਖੋਸਾ ਜੁ ਔਰਨਾ ਖਾਹਿ। ਕੰਮ / ਖੋਹ ਕੇ / ਹੋਰਨਾ
 ਕਹਿਰ ਕਰੈ ਜੁ ਫਕੀਰ ਹੋਇ ਦੂਰ ਖੁਦਾਇ ਤੇ ਪਾਹਿ।੪੧। ਰੱਬ ਤੋਂ ਦੂਰ
 ਤਬ ਬਾਬਰ ਨੇ ਸਮਝਿਆ ਜੋ ਮੈਂ ਚਿਤਵਤ ਆਇ।
 ਹੈ ਸਭ ਜਾਣੀ ਜਾਣ ਯਹ ਸਭ ਹਮ ਦਯੋ ਬਤਾਇ।੪੨।
- ਚੌਪਈ : ਦੇਖ ਦਿਦਾਰਾ ਕੋ ਨਿਸ਼ਚਰ ਆਯਾ। ਨਜੀਕਾ ਰਹੈ ਯਹ ਸੱਚ ਖੁਦਾਯਾ। ਦੀਦਾਰ / ਨੇੜੇ
 ਖੁਦਾਇ ਯਾਹਿ ਮੈਂ ਭੇਦ ਕਛੁ ਨਾਹੀ। ਅਬ ਮੈ ਇਸ ਤੇ ਮੰਗੋ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ।੪੩। ਖੁਦਾ ਤੇ ਇਸਦੇ ਵਿੱਚ
 ਕਬੂਲ ਪਰੈ ਜੋ ਇਸੈ ਦੁਵਾਇ। ਤੋ ਮੇਰੇ ਸਭ ਕਾਮ ਬਨ ਜਾਇ। ਦੁਆ
 ਔ ਇਸੁ ਦੁਵਾਇ ਜਿ ਨਾਹਿ ਪੁਜਾਇ। ਤੋ ਹਮਰੋ ਕੁਛ ਪਲਯੋ ਨ ਜਾਇ।੪੪। ਪਲਿਊ, ਕੋਲੋਂ
 ਖੋਟੇ ਬਚਨ ਕਹਿ ਕਿਮ ਬਿਖ ਬੋਵੈ। ਮੀਠੇ ਬਚ ਕਹਿ ਕਿਮ ਨਹਿ ਜੋਵੈ। ਜ਼ਹਿਰ ਬੀਜਣਾ / ਜੋਤੀਏ
 ਤਬ ਬਾਬਰ ਆਇ ਦੋ ਕਰ ਜੋਰੇ। ਗਰਜ ਅਪਨੀ ਮੁੱਖੋ ਮਿਠ ਬੋਰੇ।੪੫। ਦੇਵੇ ਰੱਬ ਜੋੜੇ / ਮਿਠੇ ਬੋਲ
 ਆਯੋ ਮੈਂ ਤਵ ਕਦਮਾ ਪਾਸ। ਪੂਰਨ ਕੀਜੈ ਹਮਰੀ ਆਸ।
 ਮੈਂ ਸੁਨਿਓ ਤੁਮ ਹਿੰਦੂ ਬਡ ਪੀਰ। ਤੁਮ ਪੈ ਆਇਓ ਹੋਇ ਅਧੀਰ।੪੬। ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋ ਕੇ
- ਦੋਹਰਾ : ਜੋ ਸੁਨਿਓ ਸੋ ਦੇਖਿਓ ਤੂੰ ਪੀਰਨ ਸਿਰ ਪੀਰਾ। ਪੀਰਾਂ ਦੇ ਪੀਰ
 ਤੁਮ ਦਿਦਾਰਾ ਕੇ ਪੇਖਨੇ ਭਯੋ ਮੇਰੇ ਮਨ ਧੀਰ।੪੭। ਦਰਸ਼ਨ / ਦੇਖਣ ਲਈ
- ਚੌਪਈ : ਜੈਸੇ ਸੁਨਿਓ ਤੈਸੇ ਦੇਖਯੋ। ਪੀਰਨ ਸਿਰ ਤੂੰ ਪੀਰ ਪਰੇਖਯੋ। ਪਰਖਿਆ
 ਜੋ ਜੋ ਬਾਤ ਦੌਲਤ ਖਾਂ ਕਹੀ। ਮੈਂ ਅਬ ਨੈਨਨਾ ਦੇਖੀ ਵਹੀ।੪੮। ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ
 ਦੌਲਤ ਖਾਂ ਨੇ ਹਮੈਂ ਸੁਨਾਈ। ਪਠਾਣੋ ਗੁਰਸਿਖ ਦਏ ਮਰਾਈ।
 ਸਤਿਗੁਰ ਕੋਪੀ ਕਰੀ ਪਠਾਨਨ। ਹਿੰਦ ਪਾਤਿਸਾਹਿਓ ਦੂਰ ਕਰਾਨਨ।੪੯।
 ਮੁਗਲੋ ਕੋ ਗੁਰ ਚਹਯੋ ਬੁਲਾਨਨ। ਆਪੇ ਤੁਮ ਸਭ ਜਾਨੀ ਜਾਨਨ।
 ਮੈਂ ਆਯੋਂ ਹੋ ਤੁਸਾਂ ਬੁਲਾਏ। ਦੌਲਤ ਖਾਂ ਤੇ ਲੇਹੁ ਪੁਛਾਏ।੫੦। ਪੁੱਛ ਲਵੇ
 ਨਾਮ ਤੁਮੈਂ ਕਹਿ ਮੋਹ ਚੜ੍ਹਾਯੋ। ਤੁਮੈਂ ਲਾਜ ਜੋ ਤੁਮੈਂ ਬੁਲਾਯੋ।
 ਹਿੰਦ ਤਖਤਾ ਮੋਹਿ ਦੇਹੁ ਬਹਾਇ। ਬਾਈ ਸੂਬੇ ਨਾਲ ਦਿਵਾਇ।੫੧। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦਾ ਤਖਤ

- ਦੋਹਰਾ : ਮੈਂ ਆਯੋ ਯਹ ਮੁਰਾਦਾ ਕਰ ਕਰੋਂ ਤੁਮੈਂ ਨਿਜ ਪੀਰ । ਇੱਛਾ
 ਹਮੈਂ ਦਿਵਾਵੇ ਤਖਤ ਹਿੰਦ ਬਾਈ ਸੂਬੇ ਤਾਬੇਗੀਰਾ ।੫੨। ਤਾਬੇਦਾਰ
- ਚੌਪਈ : ਤੋਂ ਬਾਬੇ ਬਾਬਰ ਸੋਂ ਕਹਯੋ । ਤੁਮ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਪਿਕੰਬਰੋਂ ਚਹੋ । ਪੈਕੰਬਰ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ
 ਬਾਬਰ ਕਹਯੋ ਪਿਕੰਬਰ ਦੂਰ । ਮੈਂ ਨਾ ਸੱਕੋਂ ਪਹੁੰਚ ਹਜ਼ੂਰ ।੫੩।
 ਪਿਕੰਬਰ ਰਹੈ ਵਾਲੀ ਦਰਗਾਹ । ਸੱਤਿ ਅਸਮਾਨ ਕੇ ਉਪਰ ਵਾਹ ।
 ਹਮੈਂ ਉਹਾਂ ਕਿਮ ਪਹੁੰਚਯੋ ਜਾਇ । ਕੰਨੀਂ ਸੁਨਯੋ ਹਮ ਨਦਰਾ ਨਹ ਪਾਇ ।੫੪। ਨਜ਼ਰ
 ਸਤਿਗੁਰ ਕਹਯੋ ਤੁਮ ਸ਼ਾਹ ਸਦਾਵੇ । ਅਧੀ ਖੁਦਾਈ ਆਪ ਕਹਾਵੇ ।
 ਕਰਾਮਾਤ ਪੀਰ ਪੰਜ ਰਖਾਵੇ । ਪਾਸ ਪਿਕੰਬਰ ਕਿਮ ਨਹਿੰ ਜਾਵੇ ।੫੫।
 ਪਿਕੰਬਰ ਢਿਗਾ ਮੈਂ ਦੇਹੁ ਪੁਦਾਈ । ਜਾ ਕਰਿ ਲੈ ਤਿਸ ਤੇ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ । ਨਜ਼ਦੀਕ
 ਪਿਕੰਬਰ ਸਾਥ ਤੂੰ ਜਾਈਂ ਦ੍ਰਗਾਹਿ । ਓਹੀ ਦ੍ਰਗਾਹੋਂ ਦੇਉ ਲਿਖਾਇ ।੫੬।
- ਦੋਹਰਾ : ਸੁਨ ਬਾਬਰ ਕੁਰਨਿਸ਼ਾ ਕਰੀ ਮੋ ਪਿਕੰਬਰ ਦਿਦਾਰ ਕਰਾਇ । ਨਮਸਕਾਰ / ਮੈਨੂੰ
 ਪਿਕੰਬਰ ਤੁਰਤ ਖੁਦਾਇ ਤੇ ਦੈਗੋ ਹਿੰਦ ਲਖਾਇ ।੫੭। ਲਿਖਵਾ ਕੇ
- ਚੌਪਈ : ਤਬਿ ਸਤਿਗੁਰ ਯੋ ਬਚਨ ਉਚਾਰੇ । ਆਸਾ ਅਸਾਡਾ ਲਿਜਾਵੇ ਦਰਗਹ ਦੁਾਰੇ । ਸੋਟਾ
 ਸੋ ਆਸਾ ਉਸ ਦਯੋ ਫੜਾਇ । ਕਰ ਭੂਮ ਬਿਸਤਰੇ ਬਹੀ ਬਣਾਹਿ ।੫੮।
 ਪੂਪ ਦੀਪ ਕਰ ਮਸਤਕ ਧਰਯੋ । ਜਿਤ ਚਾਹੋ ਤਿਤ ਜਾਇ ਪਰਯੋ ।
 ਸੱਤਿਨਾਮ ਕੋ ਜਾਪ ਜਪਈਓ । ਜਹਿ ਚਾਹੋ ਤਿਤਹੀ ਥਾਂ ਜਈਓ ।੫੯।
 ਸਮੇਤ ਪਿਕੰਬਰ ਲੈ ਤੁਝ ਜਾਵੈ । ਜਾਵਤ ਦਰਗਹ ਨ ਕੋਉ ਅਟਕਾਵੈ ।
 ਜਹਾਂ ਪਿਕੰਬਰ ਇਕ ਬਾਰ ਗਯੋ । ਕੁੰਡੇ ਹਿਲਤੇ ਥੇ ਫਿਰ ਅਯੋ ।੬੦। ਕਿਵਾੜ, ਦਰਵਾਜ਼ੇ
 ਅਬ ਘੜੀਆਂ ਭਾਵੈਂ ਰਹੁ ਚਾਰ । ਬਚਨ ਪਿਕੰਬਰ ਕਰਯੋ ਕਈ ਬਾਰ ।
 ਚਾਰ ਘੜੀ ਲਗ ਰਹੁ ਦਰਗਾਹ । ਜੋ ਜੀਅ ਆਵੈ ਮਾਂਗੋ ਤਾਂਹਿ ।੬੧।
- ਦੋਹਰਾ : ਕੁਰਨਿਸ਼ਾ ਬਾਬਰ ਕਰ ਉਠਯੋ ਬਡੋ ਅਚੰਭੇ ਜਾਨ । ਨਮਸਕਾਰ
 ਸਤਿਗੁਰ ਆਖੀ ਸੋ ਕਰੀ ਲੈ ਆਸੋ ਕੀਓ ਪਿਆਨਾ ।੬੨। ਰਵਾਨਾ
- ਚੌਪਈ : ਜਾਇ ਬਾਬਰ ਨੇ ਸੋਈ ਕਰੀ । ਲੈ ਆਸਾ ਉਡਿਓ ਉਸ ਹੀ ਘਰੀ । ਘੜੀ, ਉਸੇ ਵੇਲੇ
 ਲੈ ਪਹੁੰਚਯੋ ਸੱਤਵੇਂ ਆਕਾਸ਼ । ਜਾ ਪਹੁੰਚਯੋ ਵਹਿ ਦਰਗਹ ਖਾਸ ।੬੩।
 ਦਰਗਹ ਰਹੇ ਕੁੰਡੇ ਅੜਾਏ । ਜੋ ਨਹਿੰ ਖੁਲ੍ਹੇ ਪਿਕੰਬਰ ਜਾਏ ।
 ਸੱਤਿਨਾਮ ਜਬ ਬਾਬਰ ਪੁਕਾਰੇ । ਤੁਰਤ ਫੁਰਤ ਹੀ ਖੁਲ੍ਹੇ ਕਿਵਾਰੇ ।੬੪। ਕਿਵਾੜ, ਦਰਵਾਜ਼ੇ
 ਤਹਾਂ ਨਾਨਕ ਕੋ ਝੰਡਾ ਝੁਲੇ । ਪੜ੍ਹੈਂ ਬਾਣੀਆਂ ਪੋਥੀਆਂ ਖੁਲ੍ਹੇ । ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ
 ਰਬਾਬ ਬਜਾਵੈਂ ਗਾਵੈਂ ਰਾਗ । ਭਗਤ ਭਜਨਾ ਕੋ ਰੰਗ ਰਹਯੋ ਲਾਗ ।੬੫। ਭਗਤੀ ਤੇ ਭਜਨ
- ਦੋਹਰਾ : ਤਿਹ ਜਾ ਬਾਬਰ ਦੇਖਿਓ ਝੰਡਾ ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹਿ ।
 ਸਨਮੁਖ ਝੁਲੇ ਦ੍ਰਗਾਹ ਕੇ ਵਿਚ ਸੱਚੇ ਸਾਹਿਬ ਯਾਹਿ ।੬੬।

ਸੇਤਾ ਸੁ ਗੰਗਾ ਨੀਰ ਸਮ ਔ ਬਾਦਰਾ ਸਮ ਤਹਿੰ ਕਾਲ। ਸਫੇਦ / ਬੱਦਲ ਵਾਂਗ ਕਾਲਾ
ਕੇਸਰੀ ਪਟਕੋ ਸੰਗ ਹਿਲੈ ਬਿਜਲੀ ਜੈਸੇ ਖਯਾਲ।੬੭। ਪਤਾਕਾ, ਨਿਸ਼ਾਨ ਦਾ ਫਰਹਰਾ

ਚੌਪਈ : ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਧ੍ਰਮਸਾਲ ਦਿਖਾਈ। ਸੰਤ ਸਾਧ ਬਹੇ ਡੇਰਾ ਲਾਈ।
ਕਈ ਸ਼ਾਹਿ ਕਈ ਬੇਪਰਵਾਹਿ। ਰਿੱਧਿ ਸਿੱਧਿ ਸਭ ਹਾਜ਼ਰ ਵਾਹਿ।੬੮। ਉੱਥੇ

ਦੋਹਰਾ : ਕਲਪ ਮੰਦਾਰ ਔ ਹਰ ਚੰਦਨ ਪਾਰਜਾਤ ਸੰਤਾਨੀ।
ਔਰ ਬਿਛ ਫੁਲੇ ਫਲੇ ਕਾਮਧੇਨਾ ਘਰ ਘਰਾਨਾ।੬੯। ਘਰ ਘਰ ਵਿੱਚ

ਚੌਪਈ : ਚਿੰਤਾ ਮਣਿ ਸੋ ਕੰਧ ਚਿਣਾਈ। ਸੂਰਨਾ ਸੁਗੰਧੀ ਸੰਗ ਲਿਪਾਈ। ਇਕ ਕਿਸਮ ਦਾ ਰਤਨ / ਸੋਨਾ
ਬਡੂਰਜਾ ਕੇ ਉਹਾ ਬੰਡ ਬੰਭਾਏ। ਚੰਦਨ ਲਕਰੀ ਸਾਥ ਛਤਾਏ।੭੦। ਵੈਭੂਰਯ, ਬਿੱਲੀ ਦੀ ਅੱਖ ਜਿਹੀ ਮਣਿ
ਮੁੰਗੇ ਕੇ ਉਹਾ ਲਗੇ ਕਪਾਟਾ। ਚਿਤ੍ਰਕਾਰੀ ਪਾਰਸਾ ਕੀ ਠਾਟ। ਮੁੰਗਾ, ਰਤਨ / ਕਿਵਾੜ, ਦਰਵਾਜ਼ੇ
ਬਾਬਰ ਕੋ ਤਹਾ ਸੈਲ ਕਰਾਯੋ। ਫਿਰ ਬਾਬਰ ਕੋ ਮੋੜ ਲੈ ਆਯੋ।੭੧।
ਪਿਕੰਬਰ ਕੀ ਵਹਿ ਵੱਲ ਫਿਰਾਯੋ। ਦੇਤ ਬਾਂਗਾ ਤਿਹ ਮੁੱਲਾ ਦਿਖਾਯੋ। ਆਜ਼ਾਨ, ਨਮਾਜ਼ ਲਈ ਸੱਦਾ
ਪਿਕੰਬਰ ਝੰਡਾ ਉਸੈ ਦਿਖਾਯੋ। ਰੰਗਯੋ ਨੀਲ ਸੋ ਬਹੁ ਦਿਨ ਹਾਯੋ।੭੨। ਪੁਰਾਣਾ ਰੋਗਿਆ ਹੋਇਆ
ਤਹਾ ਪਿਕੰਬਰ ਹੁਤੀ ਮਸੀਤ। ਉਨੈਂ ਸਵਾਰੀ ਅਪਨੀ ਗੀਤ।
ਬਾਬਰ ਪਿਕੰਬਰ ਦੇਖਯੋ ਖੜੋ। ਕਬੀ ਉਠੈ ਕਬੀ ਲਾਂਬੋ ਪੜੋ।੭੩। ਲੰਮਾ, ਲੇਟ ਜਾਂਦਾ
ਪੜੇ ਨਿਮਾਜ਼ ਤਹਿੰ ਆਪ ਰਸੂਲਾ। ਖਾਤਰ ਬੰਦਗੀ ਪੜਨ ਕਬੂਲ। ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ
ਪੀਛੇ ਖੜੇ ਤਹਿ ਚਾਰੋ ਯਾਰਾ। ਤਿਨਕੇ ਪਾਛੇ ਪੀਰ ਹਜ਼ਾਰ।੭੪।
ਤਿਹ ਪਾਛੇ ਜਾ ਬਾਬਰ ਖੜਾਯਾ। ਆਸੋ ਮਾਜ਼ਰਾ ਪਿਕੰਬਰ ਸੁਣਾਯਾ। ਭੰਡਾ, ਸੋਟਾ / ਹਕੀਕਤ ਦੱਸੀ
ਪਿਕੰਬਰ ਲੀਨੋ ਬਾਬਰ ਬੁਲਾਇ। ਕਿਸ ਖਾਤਰ ਆਯੋ ਮੁਹਿ ਪਾਹਿ।੭੫। ਮੇਰੇ ਪਾਸ
ਬਾਬਰ ਕਹੀ ਮੈਂ ਚਹੋ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ। ਹਿੰਦ ਤਖਤ ਜੋ ਸੂਬੇ ਬਾਈ।
ਤੁਰਤ ਪਿਕੰਬਰ ਦੀਯੋ ਜੁਬਾਬੇ। ਹਿੰਦ ਪਤਸ਼ਾਹੀ ਨਹੀਂ ਹਮ ਤਾਬੇ।੭੬। ਅਧੀਨ
ਹਿੰਦ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਨਾਨਕ ਕੇਰੀ। ਕਰੀ ਨ ਆਸ ਫੇਰ ਤੂੰ ਮੇਰੀ।੭੭। ਵਾਸਤੇ

ਸੋਰਠਾ : ਨਾਨਕ ਦੇਇ ਨ ਦੇਇ ਹਮ ਅਧੀਨ ਕਛੁ ਨਾਹਿ ਅਬ।
ਉਸ ਹੀ ਤੇ ਫਿਰ ਲੇਇ ਜਿਸ ਬਿਧਿ ਰਿਝੈ ਰਿਝਾਇਕੈ।੭੮। ਪੁੰਨ ਕਰਕੇ

ਚੌਪਈ : ਜਿਸ ਕੇ ਆਸੋ ਸੰਗ ਤੂੰ ਆਯੋ। ਲੈ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਉਸੇ ਰਿਝਾਯੋ। ਸੋਟੇ / ਰਿਝਾ ਕੇ, ਖੁਸ਼ ਕਰਕੇ
ਹਿੰਦ ਤਖਤ ਹਮ ਤਾਬੇ ਨਾਹੀਂ। ਕੁਰਾਸਾਨੈ ਹੈ ਹਮਰੇ ਪਾਹੀ।੭੯।

੧. ਹਿੰਦੂ ਮਿਥਿਹਾਸ ਅਨੁਸਾਰ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਪੰਜ ਬ੍ਰਿਛ--ਕਲਪ ਬ੍ਰਿਛ, ਮੰਦਾਰ, ਹਰਿਚੰਦਨ, ਪਾਰਜਾਤ ਤੇ ਸੰਤਾਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਮਨ-ਇੱਛਤ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਦੱਸੇ ਹਨ।
੨. ਕਾਮਧੇਨ : ਹਿੰਦੂ ਮਿਥਿਹਾਸ ਅਨੁਸਾਰ ਸਵਰਗ ਦੀ ਇਕ ਗਊ, ਜੋ ਸਮੁੰਦਰ ਰਿੜਕਣ ਸਮੇਂ ਨਿਕਲੀ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਮਨ-ਇੱਛਤ ਪਦਾਰਥ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
੩. ਇਕ ਕਿਸਮ ਦਾ ਕਲਪਤ ਪੱਥਰ, ਜਿਸਦੇ ਛੁਹਣ ਨਾਲ ਲੋਹਾ ਸੋਨਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
੪. ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਦੇ ਚਾਰ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਸਾਥੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਚਾਰ ਖਲੀਫਿਆਂ--ਅਬੂ ਬਕਰ, ਉਮਰ, ਉਸਮਾਨ ਤੇ ਅਲੀ ਦੇ ਨਾਮ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।
੫. ਸਭ ਥਾਈਂ ਇਸ ਛੰਦ ਦਾ ਇੱਕੋ ਬੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।
੬. ਕੁਰਾਸਾਨ : ਖੁਰਾਸਾਨ, ਈਰਾਨ ਦੇ ਪੂਰਬ ਤੇ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਦੇ ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਦਾ ਇਲਾਕਾ। ਹੈਰਾਤ ਤੇ ਮਸ਼ਹਦ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸ਼ਹਿਰ ਹਨ। ਬਾਬਰ ਅਨੁਸਾਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਲੋਕ ਸਿੱਧ ਤੋਂ ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਖੁਰਾਸਾਨ ਹੀ ਬੋਲਦੇ ਸਨ।

ਸੋ ਹਮ ਨੇ ਤਿਮਰਲੰਗੈ ਦਯੋ। ਉਸੈ ਉਲਾਦ ਹੋਇ ਸੋ ਕਯੋ।
 ਬਹੁ ਜਬਾਬ ਤਬ ਬਾਬਰ ਕਰੇ। ਰਸੂਲ ਓਤਨੇ ਮੋੜ ਸੁ ਧਰੇ।੮੦।
 ਹੋਇ ਨਿਰਾਸਾ ਬਾਬਰ ਮੁੜਿਆ। ਸੋ ਆਸਾ ਲੈ ਡੇਰੇ ਉਪੜਿਆ। ਪਹੁੰਚਿਆ
 ਬਾਬਰ ਆਸ ਦੂਰ ਤਬ ਭਈ। ਜਨੁ ਉਸ ਕਮਰ ਦੇ ਟੁਕਾ ਹੋ ਗਈ।੮੧। ਚੇ ਟੋਟੇ
 ਪਰੀ ਗ਼ਾਸੀ ਤਿਸ ਡੇਰੇ ਆਇ। ਲਗੋ ਕਰਨ ਮਨ ਬਹੁ ਪਛੁਤਾਇ। ਗ਼ਾਬ, ਬੇਹੋਬੀ / ਪਛੁਤਾਵਾ
 ਬਜੀਰ ਕਹੀ ਥੀ ਆਛੀ ਬਾਤ। ਹਿੰਦੂ ਪੀਰ ਉਹਾਂ ਬਡੀ ਅਛਾਤਾ।੮੨। ਆਫ਼ਤ, ਮੁਸੀਬਤ

ਦੋਹਰਾ : ਪਾਛੈ ਮੁੜੈ ਤੋ ਚੋਟ ਲਗੈ ਆਗੈ ਤੁਰੋ ਤੋ ਹਾਰ। ਪਿਛਿ
 ਗਰਾ ਚਕਰੂੰਧਰਾ ਸਰਪਾ ਜਯੋ ਐਸੇ ਭਯੋ ਬਿਚਾਰ।੮੩। ਫੜ ਕੇ / ਛਛੂੰਦਰ / ਸੱਪ

ਚੌਪਈ : ਬਰ ਬਰ ਕੰਪੈ ਬਾਬਰ ਦੇਹਾ। ਬਾਬਰ ਉਪਜਯੋ ਬਹੁ ਸੰਦੇਹਾ। ਸਗੀਰ / ਸੰਸਾ, ਫਿਕਰ
 ਉਹਾਂ ਪਿਕੰਬਰ ਦੀਓ ਜੁਬਾਬ। ਮੁਝ ਕਰ ਦੀਨੋ ਹਿੰਦੂ ਤਾਬਾ।੮੪। ਤਾਬੇ, ਅਧੀਨ
 ਅਬ ਮੈਂ ਆਸ ਔਰ ਕਿਸ ਕਰੋਂ। ਅਬ ਕਿਸ ਆਗੇ ਸਜਦੋਂ ਕਰੋਂ। ਸਿਜਦਾ
 ਬੇੜਾ ਪੜਯੋ ਸਮੁੰਦਰ ਮਾਂਹਿ। ਦੀਓ ਪਿਕੰਬਰ ਅਗੇ ਧਕਾਇ।੮੫। ਵਿਚਕਾਰ
 ਬਿਨ ਖੇਵਟਾ ਬੇੜਾ ਕਿਮ ਪਾਰ। ਪਰੇ ਜਾਇ ਕਹੂੰ ਔਖੀ ਧਾਰ। ਮਲਾਰ / ਮੰਝਧਾਰ
 ਐਸੀ ਐਸੀ ਸੋਚਾਂ ਕਰੈ। ਕਬ ਡੂਬੈ ਕਬ ਸੰਸਯੋਂ ਤਰੈ।੮੬।

ਦੋਹਰਾ : ਤਬ ਬਾਬਰ ਕੈ ਮਨ ਫੁਰੀ ਧਰੀ ਬਹੁਤ ਮਨ ਧੀਰ।
 ਪਿਕੰਬਰ ਭੀ ਐਸੇ ਕਹਯੋ ਸੁ ਹਿੰਦ ਨਾਨਕ ਬਸ ਪੀਰ।੮੭।

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਬਾਬਰ ਕੇ ਯੋ ਚਿਤ ਆਈ। ਪਰੋ ਚਰਨ ਅਬ ਨਾਨਕ ਜਾਈ।
 ਸਭ ਪੀਰਨ ਸਿਰ ਨਾਨਕ ਪੀਰ। ਨਾਨਕ ਬਿਨ ਕੋ ਧਰਾਵੇ ਧੀਰ।੮੮।
 ਤਬ ਉਨ ਦੌਲਤ ਤੁਰਤ ਬੁਲਾਯਾ। ਤੈਨੇ ਮੁਝ ਈਹਾਂ ਆਨ ਫਸਾਯਾ। ਦੌਲਤ ਖ਼ਾਨ ਲੋਧੀ / ਢੇਢੇ
 ਘੁੰਮਣ ਵਾਣੀ ਮੈਂ ਦਯੋ ਭਾਰ। ਕਹੁ ਸਤਿਗੁਰ ਕੋ ਲਾਵੈ ਪਾਰ।੮੯। ਘੁੰਮਣਘੇਰੀ
 ਲੈ ਦੌਲਤ ਤਬ ਤੁਰਿਓ ਸਾਬ। ਛਹੇ ਚਰਣ ਔ ਜੋੜੇ ਹਾਬ।
 ਮੈਂ ਹੋ ਤੁਝ ਦਾਸਨ ਕੋ ਦਾਸ। ਪੂਰਨ ਕਰੋ ਹਮਾਰੀ ਆਸ।੯੦।

ਦੋਹਰਾ : ਉਹਾਂ ਜੋ ਬਾਬਰ ਦਿਖਯੋ ਕਹੀ ਸੋਈ ਸਭ ਆਨ।
 ਸਤਿਗੁਰ ਹੱਸ ਕੇ ਚੁਪ ਰਹੇ ਓਇ ਸਭ ਜਾਣੀ ਜਾਣ।੯੧।

ਚੌਪਈ : ਫਿਰ ਬਾਬਰ ਯੋ ਬਚਨ ਸੁਨਾਯੋ। ਤੇਰੋ ਭੇਤ ਨ ਕਿਨਹੂੰ ਪਾਯੋ।
 ਤੂੰ ਸ਼ਰੀਕ ਖੁਦਾਇ ਕੋ ਆਹੀ। ਤੂੰ ਖੁਦਾਇ ਕੋ ਜਾਯੋ ਤਾਹੀਂ।੯੨। ਜੰਮਿਆ

੧. ਤਿਮਰਲੰਗ : ਤੈਮੂਰ ਲੰਗ, ਸਮਰਕੰਦ ਦਾ ਮੁਗ਼ਲ ਹੁਕਮਰਾਨ ਜਿਸ ਦਾ ਜਨਮ ੧੩੩੬ ਈ. ਤੇ ਦੋਹਾਂਤ ੧੪੦੫ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਨੇ ੧੩੯੮ ਈ. ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਕੇ ਦਿੱਲੀ ਫ਼ਤਹਿ ਕੀਤੀ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਲੁੱਟ ਮਚਾਈ। ਬਾਬਰ ਏਸੇ ਦੇ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ।

- ਤੈਥੋਂ ਜੁਦੋਂ ਨ ਆਪ ਖੁਦਾਇ। ਜੋ ਹੋਵੈ ਸੋ ਤੇਰੀ ਰਜਾਇ। ਵੱਖਰਾ
 ਤੂੰ ਰਜਾਇ ਕੋ ਕਰਨੇ ਹਾਰ। ਤੇਰਾ ਅੰਤ ਨ ਪਾਰਾਵਾਰ।੯੩।^੧
 ਤੂੰ ਕਰਤਾ ਹੈਂ ਕਾਦਰ ਕਰੀਮ। ਖੁਦ ਖੁਦਾਇ ਹੈਂ ਤੁਹੀ ਰਹੀਮ।
 ਤੂੰ ਹੀ ਪਿਕੰਬਰ ਰਾਹੁ ਨੁਮਾਇ। ਤੇਰਾ ਸਿੱਰਰਾ ਨ ਪਾਯੋ ਜਾਇ।੯੪। *ਰਾਹ ਦਿਖਾਉਣ ਵਾਲਾ / ਭੇਤ, ਰਹੱਸ*
- ਦੋਹਰਾ : ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਪਰ ਮੈਂ ਬਿਕਯੋਂ ਦੌਲਤਾ ਹਾਥ ਪਠਾਣ। ਵਿਕ ਗਿਆ / ਦੌਲਤ ਮਾਨ ਲੋਧੀ
 ਅਬ ਚਾਹੇ ਸੋ ਕੀਜੀਏ ਅਪਨੀ ਲਾਜ ਪਛਾਣ।੯੫।
- ਚੌਪਈ : ਯੋ ਸਤਿਗੁਰ ਸੁਣ ਭਯੋ ਦਿਆਲਾ। ਭੰਗ ਬੈਲੋ ਮੰਗ ਲਿਯੋ ਤਤਕਾਲਾ। ਉਸੇ ਵੇਲੇ
 ਕਹਯੋ ਲਯਾਉ ਮੁਠ ਪਾਇ ਦੈ ਝੋਲੀ। ਬਾਬਰ ਤੁਰਤ ਵਹਿ ਬੈਲੀ ਖੋਲੀ।੯੬।
 ਸਤਿ ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਝੋਲੀ ਪਾਈ। ਪਿਛੋਂ ਝਾੜ ਉਨ ਬੈਲੀ ਮੁਧਾਈ। ਮੁਧੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ
 ਭੰਗ ਮੁੱਠੀ ਸਤਿ ਦੀਨੀ ਡਾਗੀ। ਸਤਿ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਦੀਨੀ ਸਾਗੀ।੯੭। ਸੱਤ ਮੁੱਠਾ
 ਝੜੀ ਡਿਠੀ ਕਛੁ ਔਰ ਭੀ ਤਈ। ਫਿਰ ਚਾਹੇ ਮੈਂ ਤੁਮ ਤੇ ਲਈ।
 ਭੰਗ ਮੁਠੀ ਭਰ ਜੋ ਮੈਂ ਦਈ। ਸਮੋਂ ਪਾਇ ਲੇਵੋਂ ਸਭ ਤਈ।੯੮।
- ਦੋਹਰਾ : ਭੰਗ ਬਦਲੇ ਸਭ ਹਿੰਦ ਦਈ ਯਹ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਕੀਨ।
 ਜਿਮ ਭਸਮੰਤਰ^੩ ਦੇਇ ਬਰ ਦੁੱਖ ਸਿਰ ਸ਼ਿਵ ਨਿਜ ਦੀਨ।੯੯।
- ਸੌਰਠਾ : ਜਬ ਗੁਰ ਕਹਯੋ ਉਚਾਰ ਭੰਗ ਬਦਲਾ ਸਭ ਹਿੰਦ ਦਈ। ਬਦਲੇ
 ਕੀਨੋ ਐਸ ਕਰਾਰਾ ਫਿਰ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਲੇਹਿੰਗੇ।੧੦੦। ਇਕਰਾਰ, ਵਾਇਦਾ
- ਦੋਹਰਾ : ਜਬ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਯੋ ਕਹਯੋ ਸੁਨ ਬਾਬਰ ਸੁਲਤਾਨ।
 ਫਿਰ ਤੂੰ ਨਹਿ ਜਬ ਹੋਇਗੋ ਤਬ ਲੈ ਹੈਂ ਦੈ ਕੈ ਤਾਨਾ।੧੦੧।^੪ ਜੋਰ ਨਾਲ
- ਅਝਿੱਲ : ਸੁਨ ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਬਚਨ ਬਾਬਰ ਯੋ ਭਾਖਿਓ। ਬੋਲਿਆ
 ਦੇ ਕੇ ਲੈਣੋਂ ਬੁਕ ਵਡਨ ਹੀ ਆਖਿਓ।
 ਦੇ ਕੇ ਲੈਣੋਂ ਬੁਕ ਮੁਖੋਂ ਜਿਮ ਚਟਣਾ ਹੈ। ਬੁੱਕ ਕੇ ਚੱਟਣ ਵਾਂਗ
 ਹੋ ਦੇ ਕੈ ਲੈਣ ਜਗੱੜ੍ਹ ਅਪਜਸਾ ਬਭ ਖਟਨ ਹੈ।੧੦੨। ਜਗਤ ਵਿੱਚ / ਬਦਨਾਮੀ
- ਦੋਹਰਾ : ਤਬ ਸਤਿਗੁਰ ਬਾਬਰ ਕਹਯੋ ਯੋ ਦੇ ਕੇ ਲੇਵਨ ਹੋਇ।
 ਮੁਖਤ ਨਿਆਮਤਾ ਬੇਕਦਰ ਰਾਖ ਨ ਸਾਕਤ ਕੋਇ।੧੦੩। ਮੁਫਤ ਦੀ ਦਾਤ

੧. ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਛੰਦ ਅਧੂਰਾ ਹੈ।

੨. ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਖਰੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਛੰਦ ਅਧੂਰਾ ਹੈ।

੩. ਭਸਮੰਤਰ : ਭਸਮਾਸੁਰ, ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦਾ ਇਕ ਭਗਤ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵਰ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਪਰ ਤੂੰ ਹੱਥ ਰੱਖੇਗਾ, ਉਹ ਭਸਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਨੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੂੰ ਭਸਮ ਕਰਕੇ ਪਾਰਵਤੀ ਨੂੰ ਲੈਣਾ ਚਾਹਿਆ ਤਾਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਭਸਮਾਸੁਰ ਨੂੰ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਉਸੇ ਦਾ ਹੱਥ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਪਰ ਰੱਖਵਾ ਕੇ ਭਸਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

੪. ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਦੋਹਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ।

- ਛੰਦ : ਮੁਖਤ ਨਿਆਮਤ ਚੀਜ ਥੀ ਮਨਸੂਰੇ^੧ ਲੀਨੀ।
 ਰੱਖ ਨ ਜਾਨੀ ਤਿਨੈ ਜਿੰਦ ਸੰਗ ਲੈ ਗਈ ਦੀਨੀ। ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ
 ਮੁਖਤ ਨਿਆਮਤ ਹੈ ਕਪੂਰ^੨ ਪਾਇ ਜਿਉਂ ਰਖਨੋਂ।
 ਸੋ ਮਿਲ ਅਗਨ ਉਡ ਜਾਇ ਭਾਂਡਾ ਰਹੇ ਸਖਨੋਂ।੧੦੪। ਮਾਲੀ
- ਦੋਹਰਾ : ਤਬ ਸਤਿਗੁਰ ਬਾਬਰ ਕਹਯੋ ਤੂੰ ਹਮ ਉਪਕਾਰ ਵਿਸਾਰਾ। ਭੁੱਲ ਕੇ
 ਕਾਟੋਗੇ ਹਮ ਅੰਸ ਸਿਰ ਤੋ ਫਿਰ ਲੇਹਿ ਹੁਦਾਰਾ।੧੦੫। ਉਧਾਰ
- ਚੌਪਈ : ਤਬ ਬਾਬਰ ਸੁਨਕੇ ਹਥ ਜੋੜੇ। ਹਮਰੀ ਕੁਲ ਕਿਮਾ ਤੁਮ ਸਿਰ ਤੋੜੇ। ਕਿਵੇਂ
 ਹਮ ਤੁਝ ਰਖੈ ਮੁਰੀਦੀ ਦਾਵੈ। ਹਮ ਕੁਲ ਕਿਮ ਤੁਮ ਹਾਥ ਚਲਾਵੈ।੧੦੬। ਮੁਰੀਦ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ
 ਹਿੰਦ ਵੱਸ ਭਈ ਹਿੰਦੂ ਪੀਰ। ਤੁਮ ਪੀਰਨ ਕੇ ਸਿਰ ਹੋ ਪੀਰ।
 ਤੁਮ ਤੋ ਬਖਸ਼ੀ ਹਮਹਿ ਜਗੀਰ। ਹਮ ਹੋਵੈ ਕਿਸ ਤੁਮਹਿ ਦਗੀਰ।੧੦੭। ਉਲਟ, ਵਿਰੋਧੀ
- ਦੋਹਰਾ : ਜੋ ਹਮ ਤੁਮ ਪਰ ਹਥ ਚਕੈ ਤੋ ਤੁਮ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਲੇਹੁ।
 ਇਸ ਕਰਾਰ ਕੇ ਉਪਰੇ ਅਗੈ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਦੇਹੁ।੧੦੮।
- ਚੌਪਈ : ਇਸ ਕਰਾਰ ਕਰ ਦੀ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ। ਤੀਨ ਪਤਿਸ਼ਾਹਨਾ ਨਾਹਿ ਭੁਲਾਈ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਾਬਰ, ਹਮਾਯੂੰ ਤੇ ਅਕਬਰ
 ਬਾਬਰ ਤੇ ਸੁ ਹਿਮਾਯੂੰ ਭਯੋ। ਹਿਮਾਯੂੰ ਨੇ ਫਿਰ ਅਕਬਰ ਜਯੋ।੧੦੯। ਜਨਮਿਆ
 ਤੀਨੋਂ ਨੇ ਗੁਰ ਮਹਿਮਾ ਰਾਖੀ। ਮੁਖ ਤੇ ਭੀ ਕਛੁ ਬੁਰੀ ਨ ਭਾਖੀ। ਬੋਲਿਆ
 ਚੌਥੇ ਸ਼ਾਹ ਭਯੋ ਜਹਾਂਗੀਰ। ਮੁੱਲਾ ਕਾਜ਼ੀਅਨ ਮਿਲ ਭਯੋ ਅਸੀਰ।੧੧੦। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜਹਾਂਗੀਰ / ਕੇਦੀ, ਵੱਸ
 ਉਨ ਗੁਰ ਅਰਜਨ ਸੋ ਖੋਟ ਕਮਾਈ। ਸੋਊ ਬੁਰਾਈ ਸਿਰ ਖੜੀ ਲਾਈ।
 ਪੰਜਵੇਂ ਭਯੋ ਸੁ ਸ਼ਾਹ ਜਹਾਨ। ਕਰੇ ਹਿੰਦੂ ਕਈ ਮੁੱਸਲਮਾਨ।੧੧੧।
 ਛੀਵੇਂ ਭਯੋ ਸੁ ਸ਼ਾਹ ਨੁਰੰਗਾ। ਕਰਯੋ ਗੁਰੂਅਨ ਸੋ ਉਨ ਬਡ ਦੰਗਾ। ਅੱਗੇਗਯੋ / ਝਗੜਾ
 ਹਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਉਨ ਬਾਲ ਮੰਗਾਏ। ਉਸ ਸਿਰ ਗਏ ਬੁਰਾਈ ਲਾਏ।੧੧੨। ਗੁਰੂ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ
- ਦੋਹਰਾ : ਉਨ ਦੁਸ਼ਟੀ ਬਹੁਤੀ ਕਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਆਦਿ।
 ਸਹਿਤ ਸੁ ਚਾਰੋਂ ਪੋਤਰੇ ਲਗੇ ਖੂਨ ਸਿਰ ਤਾਦਾ।੧੧੩। ਚਾਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ / ਤਿਸ ਦੇ
- ਚੌਪਈ : ਸ੍ਰੀ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਬਾਤ ਬਿਚਾਰੀ। ਇਕ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਇਨ ਰਹੀ ਸਾਰੀ।
 ਇਨ ਸਿਰ ਦੇਹ ਲਗੀ ਚਹੀਏ ਹਮਾਰੀ। ਯੋ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਮਨਸਾ ਧਾਰੀ।੧੧੪।
 ਸੋਈ ਸਤਿਗੁਰ ਦਈ ਨਿਬਾਹ। ਯੋ ਭਈ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਸਾਤ ਬਿਤਾਰਾ। ਸੱਤ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਬੀਤੀਆਂ
 ਨਿਜ ਬਚਨੀ ਗੁਰ ਯੋ ਦੁਖ ਪਾਯੋ। ਯੋ ਬਚਨੀ ਗੁਰ ਗਏ ਬਿਕਾਯੋ।੧੧੫।

੧. ਮਨਸੂਰ : ਮਨਸੂਰ ਅਲ ਹਲਾਜ, ਬਗਦਾਦ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੂਫੀ ਦਰਵੇਸ਼ ਜਿਸ ਨੇ ਅਨ-ਅਲ ਹੱਕ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਦਿੱਤਾ।
 ਕੱਟੜ ਸੁੰਨੀ ਮੱਲਾਣਿਆਂ ਨੇ ਇਸ ਉੱਪਰ ਕੁਫਰ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਾ ਕੇ ੯੨੨ ਈ. ਵਿੱਚ ਸੂਫੀ ਚਾੜ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।
 ੨. ਕਪੂਰ : ਕਾਫੂਰ, ਚਿੱਟਾ ਸੁਗੰਧੀਦਾਰ ਪਦਾਰਥ ਜੋ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਉੱਡ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਘਿਉ ਵਾਂਗ ਬਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਆਰਤੀ ਸਮੇਂ ਜਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਦਵਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
 ੩. ਚੰਦੂ : ਲਾਹੌਰ ਨਿਵਾਸੀ ਸ਼ਾਹੀ ਖੱਤਰੀ ਜੋ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜਹਾਂਗੀਰ ਸਮੇਂ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਸੂਬੇ ਦਾ ਮਾਲ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਸੀ।

ਦੋਹਰਾ : ਇਸ ਬਿਧ ਇਹ ਝੂਠੇ ਭਏ ਬਚਨਨਾ ਤੇ ਸੁ ਮੁਗਲ। ਬਚਨਾ ਤੋਂ
ਲਈ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਨਿਜ ਕਰੈ ਭੂਲ ਗਈ ਵਹਿ ਗੱਲ।੧੧੬।

ਚੌਪਈ : ਮੁਗਲ ਕਹੈਂ ਹਮ ਖੁਦ ਬਲਵੰਤਾ। ਹਿੰਦੂ ਮਾਰ ਕੀਏ ਹਮ ਅੰਤ। ਤਾਕਤਵਰ
ਰਹੇ ਪਿਕੰਬਰ ਨਿਕਟ ਖੁਦਾਇ। ਹਿੰਦੂ ਉਹਾਂ ਕੋ ਢੁਕਨ ਨ ਪਾਇ।੧੧੭।

ਦੋਹਰਾ : ਐਸ ਐਸ ਗ਼ਫਲਤਾ ਭਈ ਮੁਗਲਨ ਕੇ ਮਨ ਮਾਂਹਿ। ਅਣਗਹਿਲੀ / ਮੁਗਲਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ
ਮੁੱਲਾਂ ਕਾਜ਼ੀ ਸੁਣ ਗੱਲਾਂ ਭੁੱਲੇ ਤਕਰਾਰੋਂ ਵਾਹਿ।੧੧੮। ਬਾਰ ਬਾਰ ਕੀਤੇ ਵਾਇਦੇ

੧੦੫. ਅਬ ਔਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੁਰਯੋ
(ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੈਦ ਹੋਏ)

ਦੋਹਰਾ : ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਮ ਕਹੀ ਸਿੱਖਨ ਕੋ ਸਮਝਾਇ।
ਯੋ ਬੀਤੀ ਸਿਰ ਸਿੰਘ ਕੇ ਸੋ ਅਬ ਕਹੋ ਪ੍ਰਗਟਾਇ।੧।
ਫਿਰ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਲੈ ਤੁਰੇ ਪ੍ਰਾਤਾ ਲਹੌਰਹਿ ਦਾਇ। ਸਵੇਰ ਵੇਲੇ / ਲਹੌਰ ਵੱਲ
ਬੀਬੀ ਛੁਡਾਈ ਸਿਖਨ ਨੇ ਅਹਿਦੀਅਨ ਦਰਬਾ ਦਿਵਾਇ।੨। ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਦੀ ਭੈਣ / ਦੌਲਤ, ਰਿਸ਼ਵਤ

ਚੌਪਈ : ਫਿਰ ਸਤਿਸੰਗਤ ਸਭ ਹਥ ਜੋੜੇ। ਨਿਭੈ ਲਾਜ ਸਿੱਖੀ ਕੀ ਓੜੈ। ਓੜਕ, ਅੰਤ ਤਕ
ਸਿਖ ਸੰਗਤ ਯੋ ਕਰੈ ਅਰਦਾਸ। ਸਿੱਖੀ ਸਾਬ ਨਿਬਾਹੀਂ ਸਾਸਾ।੩। ਸਵਾਸਾਂ ਨਾਲ
ਅਹਿਦੀ ਪਹੁੰਚੇ ਲਹੌਰਹਿ ਜਾਇ। ਬੰਦੀ ਖਾਨੇ ਦੀਓ ਫੜਾਇ।
ਕਈ ਦਿਵਸ ਤਹਿ ਫੜਿਓ ਰਹਿਓ। ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਆ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਿਓ।੪।
ਜਿਮ ਜਿਮ ਸਿੰਘ ਕੋ ਤੁਰਕ ਸਤਾਵੈਂ। ਤਿਮ ਤਿਮ ਮੁਖ ਸਿੰਘ ਲਾਲੀ ਆਵੈ।
ਜਿਮ ਜਿਮ ਸਿੰਘ ਕਛੁ ਪੀਏ ਨ ਖਾਇ। ਤਿਮ ਤਿਮ ਸਿੰਘ ਸੰਤੋਖ ਚੈ ਆਇ।੫।
ਜੀਵਣ ਤੇ ਸਿੰਘ ਆਸ ਚੁਕਾਈ। ਨਹਿ ਉਸ ਚਿੰਤ ਸੁ ਮਰਨੇ ਕਾਈ।
ਸੰਤ ਸੰਤੋਖ ਧੀਰ ਮਨ ਤਾਕੇ। ਗੁਰ ਕਾ ਭਾਣਾ ਸਿਰ ਪਰ ਜਾਕੇ।੬।

ਦੋਹਰਾ : ਜਿਸ ਕੇ ਮਨ ਮੈਂ ਭੈ ਗੁਰੂ ਤਿਸ ਭੈ ਜਮ ਕਾ ਨਾਂਹਿ।
ਜਿਸਕੇ ਹੱਥ ਮਸ਼ਾਲ ਹੈ ਕੀ ਕਰੁਗੁ ਅੰਧੇਰੇ ਤਾਂਹਿ।੭। ਤਿਸ ਨੂੰ

ਸਾਖ ਸ੍ਰੀ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਕੀ :
ਜਿਨ ਮਨ ਭਉ ਤਿਨ ਨਾਹਿ ਭਵ ਮੁਚ ਭਵਨ ਭਵ ਆਹਿ।
ਨਾਨਕ ਏਹ ਪਟੰਤਰਾ ਤਿਤ ਦੀਵਾਨ ਅਗੈ ਆਹਿ।੨

੧੦੬. ਸਾਖੀ ਮਤਾਬ ਸਿੰਘ ਚਰਖ ਚੜ੍ਹ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਈ

ਦੋਹਰਾ : ਸੁਨੋ ਸਾਖੀ ਅਬ ਦੂਸਰੀ ਮਤਾਬ ਸਿੰਘ ਕੀ ਜੋਇ।
ਲੈਣ ਗਯੋ ਹਰਭਗਤਾ ਥੋ ਜੰਡਿਆਲੇ ਵਾਲੋ ਸੋਇ।੧। ਜੰਡਿਆਲੇ ਦਾ ਨਿਰੰਜਨੀਆ ਗੁਰੂ

੧. ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਛੰਦ ਅਪੂਰਾ ਹੈ।
੨. ਛਪੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸ਼ਾਮਿਲ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਦੇ ਸਹੀ ਪਾਠ ਲਈ ਦੇਖੋ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ ੭੮੮.

ਚੌਪਈ : ਬਹੁਤ ਫੌਜ ਉਸ ਮੁਗਲੋਂ ਦਈ। ਮਤਾਬ ਸਿੰਘ ਕੋ ਪਕੜਨ ਲਈ। ਮੁਗਲਾਂ ਨੇ
 ਸੋਊ ਰਹੈ ਬਹੁ ਸਿੰਘਨ ਸਾਬ। ਜਨ ਬੋੜਨਾ ਬਹੁ ਆਵੈ ਨ ਹਾਬ। ਬੋੜੇ ਜਿਹੇ / ਬਹੁਤਿਆਂ
 ਮਤਾਬ ਸਿੰਘ ਹੈ ਸੂਰੋ ਪੂਰੋ। ਨਾਮ ਸੁਨਤ ਹੋਇ ਦੁਸ਼ਮਨ ਦੂਰੋ।
 ਨਾਮ ਲੇਇ ਉਸ ਬੰਧੇ ਹਥਿਆਰ। ਮਰਨ ਲਰਨ ਕੋ ਰਹੈ ਤਿਆਰ। ਹਰਕਾਰੇ ਨੇ / ਤਿਸ ਬਾਂ
 ਜਿਧਰ ਹਲਕਾਰਨਾ ਦਯੋ ਬਤਾਇ। ਚੜਯੋ ਨਿਰੰਜਨੀ ਤਿਤਾ ਵਲ ਧਾਇ। ਬੋਲਿਆਂ ਵਿੱਚ / ਡਰ
 ਸਿੰਘ ਰਹੈ ਲੁਕ ਬੇਲਨਾ ਮਾਂਹੀ। ਫੌਜ ਵੜਤ ਚਿਤ ਅਤਿਹਿ ਸੰਕਾਹੀ। ਮਾਰੈ ਸਿੰਘ ਜੋ ਆਵੈਂ ਹਾਬ। ਮਾਰੇ ਸਿੰਘ ਉਨ ਲੈ ਬਹੁ ਸਾਬ।
 ਉਨੈ ਢੁੰਡਤ ਦਿਨ ਕਈ ਬਿਤਾਯੋ। ਮਤਾਬ ਸਿੰਘ ਤਬ ਯੋ ਸੁਨ ਪਾਯੋ। ੧੫।

ਦੋਹਰਾ : ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੁਰ ਗਯੋ ਅਹਿਦੀਅਨਾ ਸਾਬ ਲਹੌਰ। ਮੁਗਲ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ
 ਸੀਸ ਲਗਾਵਨ ਤੁਰਕ ਸਿਰ ਦੁਗਹ ਮਚਾਵਨ ਰੌਰਾ। ਰੋਲਾ, ਬੋਰ

ਚੌਪਈ : ਲਹੌਰ ਜਾਇ ਸਿਰ ਚੜਗੁ ਨਵਾਬ। ਲਿਜਾਇ ਦਰਗਹ ਉਸ ਕਰੁ ਖਰਾਬ।
 ਕੇਸਨ ਸੋ ਕਰੂਗਾ ਸੀਸ ਨਿਬਾਇ। ਤੁਰਕਨ ਕੇ ਸਿਰ ਸਿਰ ਦੇਉਗ ਲਾਇ। ੧੭।
 ਉਇ ਮੰਨੈ ਸਿਰ ਸਾਹਿਬ ਭਾਣਾ। ਸੁਫਲ ਮੰਨੈ ਸਿਰ ਤੁਰਕਨ ਲਾਣਾ।
 ਸਿੰਘ ਧੰਨ ਜੋ ਜੁੱਧ ਮਚਾਵੈਂ। ਸਿੰਘ ਧੰਨ ਜੋ ਤੁਰਕ ਸਿਰ ਲਾਵੈਂ। ੧੮।

ਦੋਹਰਾ : ਮਰਨ ਸਭਨ ਕੇ ਸੀਸ ਪਰ ਸੁਫਲ ਮਰਨ ਹੈ ਤਾਂਹਿ।
 ਧਰਮ ਨਿਭੈ ਸਿਖੀ ਨਿਭੈ ਤੁਰਕਨ ਸੀਸ ਲਗ ਜਾਹਿ। ੧੯।

ਚੌਪਈ : ਧੰਨ ਧੰਨ ਦੇਹ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਭਾਈ। ਬੰਦ ਬੰਦ ਜਿਨ ਦੇਹਿਾ ਕਟਾਈ।
 ਧੰਨ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਹਿ ਸਿਰ ਵਾਲਾ। ਚੜਯੋ ਚਰਖੜੀ ਧਰਮ ਸੰਭਾਲਾ। ੧੦।
 ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਜੰਬਰ ਸੁਤ ਨਾਲ। ਚੜਕੈ ਚਰਖ ਜਿਨ ਜਪਯੋ ਅਕਾਲ।
 ਧੰਨ ਧੰਨ ਵੈ ਸਿੰਘ ਜਿਨ ਸਿਦਕ ਨ ਹਾਰਾ। ਗੁਰ ਹਿਤ ਸੀਸ ਲਗਾਇ ਸਿਧਾਰਾ। ੧੧।

ਦੋਹਰਾ : ਹਮਹਿ ਕਮਾਈ ਕਿਆ ਕਰੀ ਲੁਕ ਛਪ ਦੇਹਿ ਬਚਾਇੰ। ਸਰੀਰ ਬਚਾਉਂਦੇ ਹਾਂ
 ਕਿਮ ਹਮ ਉਨ ਕੇ ਵਿਗਾ ਬਰੈ ਦਰਗਹਿ ਕਚੈਹਰੀ ਜਾਇ। ੧੨। ਨੇੜੇ

ਚੌਪਈ : ਉਨ ਸਿੰਘਨ ਸੋਂ ਹਮ ਕਿਮ ਰਲੀਏ। ਕਿਮ ਉਨ ਸੰਗ ਅਸੀਂ ਭੀ ਚਲੀਏ।
 ਕਾਚੀ ਦੇਹ ਸਦਾ ਥਿਰ ਨਾਂਹੀ। ਬਹੁਤ ਉਮਰ ਹਮ ਗਈ ਬਿਤਾਹੀ। ੧੩।
 ਬਿਨ ਤੁਰਕਨ ਕਹੂੰ ਦੇਹ ਗਰਈਏ। ਸ਼ਹੀਦੀ ਮਰਾਤਬਾ ਤੇ ਕਿਉਂ ਜਈਏ। ਗਾਲੀਏ / ਮਰਤਬਾ, ਪਦਵੀ
 ਪ੍ਰਿਗ ਜਨਮ ਪ੍ਰਿਗ ਮਰਨੋ ਹੋਈ। ਤੁਰਕਨ ਬਿਨ ਸਿਰ ਚੜ ਮਰੈ ਜੋਈ। ੧੪। ਜਿਹੜਾ
 ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਯੋ ਚਿਤ ਬਿਚਾਰੀ। ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਸੰਗ ਕਰੀਏ ਅਸਵਾਰੀ।
 ਹਮਰੋ ਉਸਕੋ ਹੁਤੋ ਸਨੇਹਾ। ਉਸ ਹੀ ਸੰਗ ਮਿਲ ਤਜੀਏ ਦੇਹਾ। ੧੫। ਪਿਆਰ / ਸਰੀਰ ਤਿਆਗੀਏ

ਦੋਹਰਾ : ਸਿੰਘ ਸੁ ਔਰਨ ਪ੍ਰਤਿ ਕਹਯੋ ਤੁਮ ਰੁਕੋ ਔਰ ਹੀ ਜਾਇਓ । ਹੋਰਨਾਂ ਪ੍ਰਤੀ / ਥਾਂ
ਅਸੀਂ ਸੁ ਜਾਇਓ ਲਾਹੌਰ ਕੋ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਕੇ ਪਾਹਿਓ ।੧੬। ਪਾਸ

ਚੌਪਈ : ਯੋ ਕਹਿ ਸਿੰਘ ਜੀ ਐਧਰ ਤੁਰਿਆ । ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਛੱਡ ਹਥ ਸੋਟਾ ਫੜਿਆ ।
ਸ਼ਸਤ੍ਰਨ ਸੋ ਈਹਾਂ ਲਰ ਮਗੀਏ । ਸੋਟੇ ਸਯੋ ਨਵਾਬ ਢਿਗ ਜਈਏ ।੧੭।
ਹਰੀਭਗਤਾ ਬੋ ਟੋਲਤ ਜਹਾਂ । ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਹੁੰਚਯੋ ਆਪੇ ਤਹਾਂ । ਹਰਿਭਗਤ, ਨਿਰੰਜਨੀਆ ਗੁਰੂ
ਦੇਖਤ ਉਨੈ ਤੁਰਤ ਫੜ ਲਯੋ । ਨਰੜ ਕਰੜ ਗੱਡੇ ਪਰ ਠਯੋ ।੧੮।

ਦੋਹਰਾ : ਬਾਂਹੁ ਸੁ ਊਪਰ ਬਾਂਹ ਧਰ ਨਲੀਅਨ ਮਧ ਟਿਕਾਇ ।
ਲੋਹੇ ਕੀਲ ਘੜਾਇਕੇ ਠੋਕ ਦੀਯੋ ਇਕ ਥਾਂਹਿ ।੧੯।

ਚੌਪਈ : ਫਿਰ ਮਧ ਡੰਡੋ ਬਾਂਹ ਪਿੜਾਈ । ਉਸ ਥਾਂ ਦੀਨੀ ਨਾੜੀ ਪਾਈ ।
ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੋ ਨਿਜ ਗ੍ਰਾਮ ਲਿਆਏ । ਪਛਾਨਨ ਕੋ ਬਹੁ ਲੋਕ ਸਦਾਏ ।੨੦।
ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ਼ਾਰਤਾ ਉਂਗਲ ਹਿਲਾਈ । ਨਹਿੰ ਅਬ ਸਿਆਨਨ ਕੀ ਗਲ ਕਾਈ । ਇਥਾਰੇ ਨਾਲ
ਜੋ ਕੋਈ ਆਖੈ ਆਣ ਪਛਾਣ । ਪਿੰਡ ਕਰਾਈਏਗਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ।੨੧।

ਦੋਹਰਾ : ਹਰਿਭਗਤ ਲਹੌਰਹਿ ਲੈ ਪੁਜਯੋ ਦੀਯੋ ਨਬਾਬ ਸੁਨਾਇ ।
ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਦਿਖਾਲ ਕੇ ਕਹਯੋ ਦੇਹੋ ਚਰਖ ਚੜ੍ਹਾਇ ।੨੨।
ਮਿਥੀ ਜਿਵੇਂ ਥੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤਿਮ ਚੜ੍ਹਯੋ ਚਰਖ ਪਰ ਧਾਇ ।
ਧੰਨ ਜਨਮ ਧੰਨ ਕਰਮ ਉਨ ਸਿਖੀ ਰਖੀ ਸਿਰ ਲਾਇ ।੨੩।
ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਸੁਨ ਖੁਸ਼ ਭਯੋ ਸਿੰਘ ਚੜ੍ਹਯੋ ਚਰਖ ਸ਼ਿਤਾਬਾ । ਜਲਦੀ
ਅਸਾਂ ਨਮਿਤ ਆਪ ਆ ਮਿਲਯੋ ਧੰਨ ਧੰਨ ਸਿੰਘ ਮਤਾਬ ।੨੪।

੧੦੭. ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਕੀ ਸਾਖੀ

ਚੌਪਈ : ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਪਰ ਫਿਰ ਗਲ ਆਈ । ਸੁਨੋ ਸੰਤ ਤੁਮ ਮਨ ਚਿਤ ਲਾਈ ।
ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਨਵਾਬ ਬੁਲਾਯਾ । ਉਨੈ ਅਹਿਦੀਯਨ ਆਨ ਮਿਲਾਯਾ ।੧।
ਵਾਹਿਗੁਰ ਕੀ ਫਤੈ ਬੁਲਾਈ । ਅਕਾਲ ਅਕਾਲ ਕਹਿ ਊਚ ਸੁਨਾਈ ।
ਸੁਨਤ ਨਵਾਬ ਅਤਿ ਸੋਖਤਾ ਭਯੋ । ਕਾਟ ਅੰਗੁਲਾ ਜਨੁ ਲੂਣ ਲਗਯੋ ।੨। ਸਭ ਗਿਆ / ਕੱਟੀ ਹੋਈ ਉਂਗਲੀ

ਦੋਹਰਾ : ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤਬ ਕਹਯੋ ਤੂੰ ਸੁਨ ਬਾਤ ਨਵਾਬ ।
ਹਮ ਤੁਮਰੋ ਨ ਬਿਗਾੜਓ ਤੁਮ ਕਿਮ ਦੇਤ ਅਜਾਬਾ ।੩। ਤਸੀਹੇ, ਦੁੱਖ

ਚੌਪਈ : ਜੋ ਹਮ ਤੁਮਰੀ ਭੂੰ ਬਿਗਰੈਓ । ਤੋ ਤੁਮ ਕੋ ਹਮ ਪੈਸੇ ਭਰੈਓ । ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਹੁਦੇ / ਹਾਲਾ ਭਰਦੇ ਹਾਂ
ਔ ਜੋ ਵਣਜ ਵਪਾਰ ਹਮ ਕਰੈ । ਤੋ ਭੀ ਤੁਮਰੋ ਹਾਸਲਾ ਭਰੈ ।੪। ਟੈਕਸ
ਤੁਮਕੋ ਦੇ ਕੇ ਜੋ ਰਹਿ ਜਾਇ । ਸੋ ਹਮ ਅਪਨੇ ਪੇਟਨ ਪਾਇ ।
ਅਪਨੋ ਤਨ ਪੇਟ ਰਖ ਕੈ ਊਣੀਓ । ਦੇਤ ਔਰ ਕੋ ਚਬਣ ਚਬੁਣੀਓ ।੫। ਅਪ-ਭਰਿਆ / ਰੁੱਖਾ ਮਿੱਸਾ

ਕਹੁ ਤੇਰੀ ਕਯਾ ਗਾਠੋਂ ਜਾਇ। ਹਮ ਕੋ ਤੁਮ ਕਿਮ ਦੇਤ ਸਜਾਇ।
 ਨਵਾਬ ਅਗੇ ਥੇ ਕ੍ਰੋਧਹਿ ਭਰਯੋ। ਮੁਖ ਤੇ ਖੋਟਾ ਬਚਨ ਉਚਰਯੋ।੬।
 ਨਵਾਬ ਕਹੈ ਤੂੰ ਹੋ ਮੁਸਲਮਾਨ। ਤਉ ਛਾਡਾਂਗਾ ਤੁਮਰੀ ਜਾਨ।
 ਸਿੰਘ ਕਹਯੋ ਹਮ ਡਰ ਕਯਾ ਜਾਨੋਂ। ਹਮ ਹੋਵੈਂ ਕਿਮ ਮੁਸਲਮਾਨੋਂ।੭।
 ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਰ ਮਰੋਂ ਜੁ ਨਾਹੀਂ। ਜੋ ਫਿਰ ਮਰੋਂ ਕਿਮ ਧਰਮ ਗਵਾਈ।
 ਚਹੀਏ ਨਵਾਬ ਤੇ ਧਰਮ ਰਖਾਯਾ। ਕੇਸੀ ਸਾਸੀਂ ਨਿਬਾਹੁ ਕਰਾਯਾ।੮।

ਗੰਢ, ਪੱਲਿਓ

ਕੇਸਾਂ ਸਵਾਸਾਂ ਨਾਲ

ਦੋਹਰਾ : ਫਿਰ ਨਵਾਬ ਏਹੀ ਕਹੀ ਜਿੰਦ ਚਹੈਂ ਤਾਂ ਆਵਹੁ ਦੀਨਾ।
 ਔਰ ਜੁ ਚਾਹੋਂ ਮਾਂਗ ਸੋ ਧਨ ਅਰ ਮੁਲਖ ਜ਼ਮੀਨ।੯।

ਇਸਲਾਮ ਵਿੱਚ

ਚੌਪਈ : ਔ ਮੁਗਲ ਪਠਾਣਨ ਬੇਟੀ ਲੇਹੁ। ਬੀਚ ਹਵੇਲਨਾ ਬਾਸ ਕਰੇਹੁ।
 ਤਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਉਚਾਰੋ। ਸੋ ਦੇਹੁ ਹਮ ਜੋ ਲਗੈ ਪਿਆਰੋ।੧੦।
 ਤੂੰ ਜੇ ਹਮ ਪੈ ਹੈਂ ਮਿਹਰਬਾਨ। ਆਖ ਹਮੈਂ ਨਾ ਹੋਹੁ ਮੁਸਲਮਾਨ।
 ਤੂੰ ਦੱਸ ਹਮੈਂ ਕਛੁ ਐਸੇ ਰਾਹੁ। ਕੇਸੀ ਸਾਸੀਂ ਹੋਈ ਨਿਬਾਹੁ।੧੧।
 ਤਬ ਨਵਾਬ ਬਹੁ ਗੁੱਸਾ ਖਾਯਾ। ਮੁਖ ਤੇ ਖੋਟਾ ਬਚਨ ਸੁਨਾਯਾ।
 ਜੂਤਨਾ ਸਾਬ ਕਰੋਂ ਬਾਲਾ ਦੂਰ। ਨਾਈਅਨ ਕਹਯੋ ਸਿਰ ਮੁੰਨਹੁ ਜ਼ਰੂਰ।੧੨।

ਹਵੇਲੀ ਵਿੱਚ

ਜੁੱਤੀਆਂ / ਕੇਸ

ਦੋਹਰਾ : ਤਬ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਉਸ ਕਹਯੋ ਵਹਿ ਜੂਤ ਤੁਮਾਰੇ ਪਾਹਿੰ।
 ਜੋ ਸਿਖ ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤਿਨ ਸਿਰ ਕੇਸ ਨਿਬਾਹਿੰ।੧੩।

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਨਵਾਬ ਨ ਨਉਏਂ ਲਗਾਏ। ਉਨ ਕੇ ਸੰਦ ਖੁੰਢੇ ਹੋ ਆਏ।
 ਜਿਮ ਜਿਮ ਨਉਏ ਫੇਰ ਲਗਾਵੈਂ। ਤਿਮ ਤਿਮ ਉਨ ਹਥ ਭੈੜੇ ਪਾਵੈਂ।੧੪।
 ਜਿਮ ਜਿਮ ਨਉਅਨ ਨਵਾਬ ਡਰਾਵੈਂ। ਤਿਮ ਤਿਮ ਨਉਅਨ ਹਥ ਕੰਪਾਵੈਂ।
 ਕਲਾ ਖਾਲਸੇ ਤਬ ਐਸੀ ਕਈ। ਨਉਅਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਮੰਦਾ ਤਬ ਭਈ।੧੫।
 ਨਵਾਬ ਕਹਯੋ ਇਨ ਜਾਦੂ ਚਲਾਯਾ। ਕੈ ਨਉਅਨ ਕਛੁ ਲੱਬਾ ਦਿਵਾਯਾ।
 ਅਬ ਲਯਾਵੈਂ ਮੋਚੀ ਦੋ ਚਾਰ। ਖੋਪਰੀ ਸਾਬ ਦਿਹੁ ਬਾਲ ਉਤਾਰ।੧੬।
 ਤਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਹੁ ਭਲੀ ਮਨਾਈ। ਸਾਬ ਕੇਸਨ ਕੇ ਖੋਪਰੀ ਜਾਈ।
 ਤੋਂ ਭੀ ਹਮਰੇ ਬਚਨ ਰਹਾਈ। ਸਿਖੀ ਕੀ ਗੁਰ ਪੈਜ ਰਖਾਈ।੧੭।
 ਅਕਾਲ ਅਕਾਲ ਸਿੰਘ ਜਾਪ ਉਚਾਰੇ। ਸੁਣ ਨਵਾਬ ਮੂੰਦੇ ਕੰਨ ਸਾਰੇ।
 ਤਬ ਨਵਾਬ ਬਹੁ ਕ੍ਰੋਧਹਿ ਭਰਾ। ਸੋਊ ਹੁਕਮ ਉਨ ਮੋਚੀਅਨ ਕਰਾ।੧੮।
 ਇਸ ਕੀ ਖੋਪਰੀ ਸਾਬੇ ਬਾਲ। ਕਾਟ ਉਤਾਰੋ ਰੰਬੀ ਨਾਲ।
 ਤਬੈ ਕਸਾਇਨਾ ਵੈਸੀ ਕਰੀ। ਕਰ ਪੈਨੀ ਸਿਰ ਰੰਬੀ ਧਰੀ।੧੯।

ਨਾਈ

ਬਲਹੀਨ, ਛਿੱਥੇ

ਕੰਬਣ

ਕੀਤੀ / ਨਜ਼ਰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਗਈ

ਲੋਭ, ਲਾਲਚ

ਕਸਾਈਆਂ ਨੇ / ਤਿੱਖੀ, ਤੇਜ਼

ਦੋਹਰਾ : ਪੈਨੀ ਥੀ ਰੰਬੀ ਕਰੀ ਧਰ ਮੱਥਯੋਂ ਦਈ ਦਬਾਇ।
 ਮੱਥੇ ਤੇ ਕੰਨਾਂ ਤਈਂ ਗਿਚੀਓਂ ਦਈ ਪੁਟਾਇ।੨੦।

- ਚੌਪਈ : ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੁਖ ਤੇ ਸੀ ਨ ਕਰੀ। ਧੰਨ ਧੰਨ ਗੁਰਮੁਖ ਕਹਣੀ ਸਰੀ।
 ਹਕਾਰੋ ਦੇਖ ਲੇਖ ਬਹੁ ਭਰੇ। ਜੋ ਸੋਆ ਸੁਨੈ ਸੁ ਹੈ ਹੈ ਕਰੇ।੨੧। ਪੁਕਾਰ, ਕਾਰਾ, ਸਾਕਾ / ਮਥਰ
 ਲੋਕ ਸਿਆਣੇ ਐਸੇ ਕਰੈ। ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਇਨ ਕੀ ਨ ਰਹੈ।
 ਠਾਰਾਂ ਸੈ ਉਪਰ ਦੁਇ ਸਾਲਾ। ਸਾਕਾ ਕੀਯੋ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਨਾਲ।੨੨। ੧੮੦੨ ਬਿ. ਭਾਵ ੧੭੪੫ ਈ.
 ਸਤਾਰਾਂ ਸੈ ਇਕਾਨਵੇਂ ਸਾਲ। ਇਸੇ ਕਰੀ ਥੀ ਹਕੀਕਤਾ ਨਾਲ। ੧੭੯੧ ਬਿ. / ਹਕੀਕਤ ਰਾਇ
 ਉਸ ਤੇ ਸਰੀ ਨਹੀਂ ਥੀ ਕਾਈ। ਸਗਵੇਂ ਨਵਾਬ ਗਯੋ ਚੰਡਲਾਈ।੨੩। ਚਾਂਬਲ ਗਿਆ, ਹੰਕਾਰ ਗਿਆ
- ਦੋਹਰਾ : ਨਵਾਬ ਖਾਂ ਜੁਲਮੀ ਕਰੀ ਸੁਹਰਤਾ ਭਈ ਜਹਾਨ। ਮਥਰ ਫੈਲ ਗਈ
 ਦਿਲਗੀਰੀ ਸਿੰਘਨ ਭਈ ਔ ਖੁਸ਼ੀਅਨ ਮੁੱਸਲਮਾਨ।੨੪। ਉਦਾਸੀ
 ਧਰਮਸਾਲ ਸਿੱਖਨ ਹੁਤੀ ਤਾਮੈਂ ਦੀਨੋ ਪਾਇ। ਤਿਸ ਵਿੱਚ
 ਜਬ ਨਿਕਸੈਰੋ ਪ੍ਰਾਣ ਇਸ ਤਬ ਤੁਮ ਦਯੋ ਫੁਕਾਇ।੨੫। ਫੁਕ, ਦਾਹ ਸਸਕਾਰ
- ਚੌਪਈ : ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੁੱਖੋਂ ਹਾਇ ਨ ਕਰੈ। ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਮੁਖ ਤੇ ਸੋ ਰਰੈ। ਬੋਲੇ
 ਸੀਸ ਰਕਤਾ ਸੋਂ ਕਰੈ ਸ਼ਨਾਨ। ਜਿਉਂ ਗੰਗਾ ਮੇਂ ਟੁਭੀ ਲਾਨ।੨੬। ਖੂਨ
 ਜਿਮ ਮਨਸੂਰ ਨੇ ਹੱਥ ਕਟਾਏ। ਤਿਨ ਲੋਹੂ ਸੋਂ ਵਜ੍ਹੂ ਸਜਾਏ। ਖੂਨ ਦਾ ਵਜ੍ਹੂ, ਗੁਸਲ
 ਨਿਵਾਜ਼ ਭਈ ਉਸ ਦਰਗਹ ਕਬੂਲ। ਮੁੱਲਾਂ ਕਾਜੀ ਭਏ ਰੰਜੂਲ।੨੭। ਦੁਖੀ, ਗਮਗੀਨ
- ਦੋਹਰਾ : ਉਸ ਹੀ ਦਿਨ ਸੁ ਨਵਾਬ ਨੇ ਪੁਛ ਭੇਜਯੋ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਹੁ।
 ਤੂੰ ਜੁ ਕਹਤ ਥੋ ਕੇਸ ਹਮ ਸੀਸ ਹੀ ਸਾਬ ਨਿਬਾਹੁ।੨੮।
- ਚੌਪਈ : ਯਹ ਤੁਮਰੀ ਭਈ ਝੁਠੀ ਗੱਲ। ਗਏ ਬਾਲ ਲੈਕੇ ਸਿਰ ਖੱਲ।
 ਬਿਨਾਂ ਬਾਲ ਸਿਰ ਦੇਹੀ ਰਹੀ। ਦੋਊ ਬਾਤ ਤੁਝ ਝੁਠੀ ਭਈ।੨੯।
 ਤਬ ਸਿੰਘ ਨੇ ਯੋਂ ਬਾਨੀ ਕਹੀ। ਨਹਿੰ ਨਵਾਬ ਤੁਮ ਸਮਝੇ ਅਈ।
 ਰਹੇ ਕੇਸ ਹਮ ਖੋਪਰੀ ਨਾਲ। ਹੈਂ ਝੁਠੇ ਦੁਇ ਤੁਮਰੇ ਸ਼ਾਲ।੩੦।
 ਸ਼ਾਸ ਰਖੇ ਹਮ ਇਮ ਕਰ ਦੇਹ। ਮਾਰ ਜੂਤ ਤੁਝ ਅਗੇ ਧਰ ਲੇਹਿੰ।
 ਉਸਤਾਦ ਮਿਲਯੋ ਤੁਧ ਅਗੇ ਨ ਕੋਇ। ਖੂਨ ਹਕੀਕਤਾ ਪਚ ਗਯੋ ਤੋਇ।੩੧। ਹਕੀਕਤ ਰਾਇ / ਤੋਨੂੰ
 ਮਾਰ ਜੂਤੀ ਧਰ ਲੇਊ ਆਗੇ। ਛੋਡਾਂ ਤੋਹਿ ਪਿਕੰਬਰ ਲਾਗੇ।
 ਔਰ ਜੁ ਤੁਮਕੋ ਅਬ ਛਡ ਜਾਵੋਂ। ਤਮ ਤੇ ਆਪੇ ਬਲੀ ਕਹਾਵੋਂ।੩੨।
 ਛੋਡਗੁ ਪਿਕੰਬਰ ਤੁਝੈ ਦਿਖਾਲ। ਦੇਊ ਉਸੈ ਕਚਹਿਰੀ ਡਾਲ।
 ਵਹਿ ਤੁਹਿ ਕੂੜੀ ਭਰੇ ਸ਼ਫਾਤਾ। ਵਹਿ ਭੀ ਵਿਚੇ ਘਸੀਟਯੋ ਜਾਤ।੩੩। ਸਿਫਾਰਸ਼
- ਦੋਹਰਾ : ਮਾਰ ਹਕੀਕਤ ਬਚ ਰਹਯੋਂ ਅਬ ਤੂੰ ਬਚਤੋ ਨਾਹਿੰ।
 ਪਿਕੰਬਰ ਭੀ ਦੋਜਕ ਪੜੈ ਜੋ ਗਰੈ ਤੁਮਾਰੀ ਬਾਹਿੰ।੩੪।
- ਚੌਪਈ : ਕਹੋ ਜਾਇ ਹੋ ਰਹੁ ਮਜ਼ਬੂਤ। ਮਾਰੋਂ ਬੰਦ ਕਰ ਹਗਣੋਂ ਮੂਤਾ। ਮਲ-ਮੂਤਰ ਦਾ ਬੰਨ
 ਹੋਹੁ ਤਯਾਰ ਤੂੰ ਦੋਜਕ ਤਾਊਂ। ਮਾਰ ਜੂਤਨ ਤੁਹ ਪਹਿਲੋਂ ਲਿਜਾਊਂ।੩੫। ਤਾਈ

੧੦੮. ਸਾਖੀ ਨਵਾਬ ਕੋ ਤਸਦੀਹੇ ਜਾਨ ਕੰਦਨ ਕੈ ਅਜ਼ਾਬ ਕੀ

ਦੋਹਰਾ : ਉਸ ਹੀ ਵਖਤ ਨਵਾਬ ਕੋ ਭਯੋ ਸੋ ਬੰਦ ਪਿਸ਼ਾਬ।

ਯੋ ਤੜਫੈ ਜਿਮ ਥਲਾ ਮਛੀ ਪਾਵਤ ਭਯੋ ਅਜ਼ਾਬਾ।੧।

ਰੋਤ ਵਿੱਚ / ਦੁੱਖ

ਚੌਪਈ : ਕਦੇ ਭੂਮ ਕਦੇ ਪਲੰਘ ਪਵੈ। ਕਦੇ ਟਿਕੈ ਕਦੇ ਉਠ ਉਠ ਪਵੈ।

ਕਦ ਉੱਧੋ ਕਦ ਮੁਧੋ ਹੋਇ। ਕਦ ਕੂਕੈ ਕਦ ਪਰੈ ਸੋ ਰੋਇ।੨।

ਉਲਟਾ

ਲਗੇ ਮੰਗਾਵਨ ਮੁੱਲਾਂ ਕਾਜ਼ੀ। ਕਹੈ ਆਇ ਹਮ ਕਗੀਏ ਰਾਜ਼ੀ।

ਪੜ੍ਹ ਪੜ੍ਹ ਸੈਫੀ ਕਲਾਮਨਾ ਫੂਕੈ। ਤਿਮ ਤਿਮ ਲਗੈ ਨਵਾਬ ਤਨ ਹੁਕੈ।੩। ਕੁਰਾਨ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ / ਹੁਕਾਂ

ਨੀਲਾ ਬਾਣਾ ਹਥ ਬਡ ਸੋਟੇ। ਮਾਰੈ ਸ਼ਹੀਦ ਭੰਗ ਘੋਟਣੇ ਮੋਟੇ।

ਜਿਮ ਜਿਮ ਪੀਰ ਪਿਕੰਬਰ ਯਯਾਵੈ। ਤਿਮ ਤਿਮ ਸ਼ਹੀਦ ਉਸ ਬਹੁਤ ਅਕਾਵੈ।੪। ਤੰਗ, ਦੁਖੀ

ਕਹੈ ਦੁਸ਼ਟ ਤੁਰ ਆਗੈ ਚਾਲ। ਕਹੈ ਨਵਾਬ ਕੋ ਐਸ ਹਵਾਲਾ।

ਹਾਲ

ਸਨਮੁਖ ਨਦਰ ਨਵਾਬੈ ਆਵੈ। ਸੀਸ ਕਰਦ ਹਥ ਚਕਰ ਘੁਮਾਵੈ।੫।

ਨਵਾਬ ਦੇਖੇ ਅਰ ਬਰ ਬਰ ਕੰਪੇ। ਮੁਖ ਤੇ ਨਾਮ ਪਿਕੰਬਰ ਜੰਪੇ। ਕੰਬਦਾ ਸੀ / ਪੇਗੰਬਰ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪੇ

ਕਰ ਹਜ਼ਰਾਇਤਾ ਮੰਗਾਵੈ ਪੀਰ। ਦੇਖ ਭੁਜੰਗਨ ਹੁਇ ਜਾਇ ਤਗੀਰ।੬। ਭੁਤਾਂ ਨੂੰ ਹਾਜ਼ਿਰ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਦਿਆ

ਦੋਹਰਾ : ਪੀਰ ਪਿਕੰਬਰ ਜਿਸ ਜਪੈ ਸੋਈ ਆਵੈ ਧਾਇ।

ਚਕ੍ਰ ਕਟਾਰੀ ਕਰਦ ਸੋ ਮਾਰ ਸ਼ਹੀਦ ਦੇਹਿ ਨਠਾਇ।੭।

ਚੌਪਈ : ਪੀਰ ਪਿਕੰਬਰ ਦੇਖੈ ਜਾਤੇ। ਤਜੀ ਆਸ ਤਿਨ ਕਾਜ਼ੀ ਮੁੱਲਾਂ ਤੇ।

ਨਵਾਬ ਰਹਯੋ ਉਨ ਆਸ ਚੁਕਾਈ। ਤਬ ਖਾਲਸੇ ਉਸ ਆਸ ਤਕਾਈ।੮।

ਜਿਹ ਸਿਰ ਪਰ ਦੁਖ ਲਾਗੇ ਬੰਦੇ। ਬੁਰੇ ਲਗੈ ਤਿਸ ਸਭ ਹੀ ਧੰਦੇ।

ਅਨ ਧਰਮ

ਦੀਨ ਬਿਦੀਨਾ ਪੀਰ ਗੁਰ ਜੇਤੇ। ਦੁਖੀਏ ਲੋਕ ਸੇਵਤ ਹੈ ਤੇਤੇ।੯।

ਤਾਂ ਹੀ

ਜਿਨ ਜਿਨ ਤੇ ਕੁਛ ਭਲੇ ਨ ਹੋਇ। ਸੇਵਤ ਲੋਕ ਔਰਨ ਕੋ ਤੋਇ।

ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ

ਭਟਕ ਭਟਕ ਨਰ ਔਰਨਾ ਸੇਵੈ। ਅਪਨੋ ਧਰਮ ਮੂੜ੍ਹ ਇਮ ਖੋਵੈ।੧੦।

ਵਿਸ਼ਵਾਸ

ਕੋਊ ਸੂਰੋ ਪੂਰੇ ਸਰੀਰ। ਨਿਜ ਗੁਰ ਪਰ ਹੀ ਰਾਖੈ ਧੀਰ।

ਹੈ ਗੁਰ ਸਿਖ ਕੋ ਕੋ ਜਗ ਮਾਹਿ। ਬੇਮੁਖ ਹੋਹਿ ਨ ਦੁਖ ਕਰ ਆਹਿ।੧੧।

ਦੋਹਰਾ : ਬੰਦੀ ਖਾਨੋ ਸਭ ਛੁਡਯੋ ਕਰ ਕਰ ਨ੍ਰਾਬ ਸਲਾਮ।

ਬੰਦੀ ਖਾਨਾ

ਤੋ ਭੀ ਬੰਧਨਾ ਨਹਿ ਛੁਟਯੋ ਨਹਿ ਪਾਯੋ ਕਛੁ ਅਰਾਮ।੧੨।

ਪਿਸ਼ਾਬ ਦਾ ਬੋਨ

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਨਵਾਬ ਕੇ ਯਹ ਜੀਅ ਆਈ। ਸਿੰਘ ਸ੍ਰਾਪ ਸਿੰਘਨ ਤੇ ਜਾਈ।

ਜੇ ਰਾਖੈ ਤੋ ਸਿਖ ਰਖਾਵੈ। ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸਿਖ ਬਖਸ਼ਾਵੈ।੧੩।

ਸ਼ਹਿਰੀ ਸਿਖ ਨਵਾਬ ਬੁਲਾਏ। ਸੋ ਡਰਦੇ ਸਭ ਹੀ ਚਲ ਆਏ।

ਜੋੜ ਹਾਥ ਤਿਨ ਅਗੇ ਖਲੋਈ। ਮੈਂ ਤਕਸੀਰਾ ਕਿਮਹਿ ਬਖਸ਼ੋਈ।੧੪।

ਅਪਰਾਧ, ਕਸੂਰ / ਬਖਸ਼ਾਵੇ

ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਤੇ ਖਤਾ ਬਖਸ਼ਾਵੈ। ਖੋਪਰੀ ਸੀਸ ਪਰ ਕਿਵੈਂ ਟਿਕਾਵੈ।

ਕਸੂਰ

ਡਰਤ ਸਿੱਖਨ ਜਾਇ ਆਖੀ ਸੋਈ। ਉਤਰ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਐਸ ਬਤੋਈ।੧੫। ਬਤਾਇਆ, ਦੱਸਿਆ

ਕਹੁ ਨਵਾਬ ਕਿਮ ਤਰਲੇ ਲੇਵੈ। ਅਬ ਹਮ ਖੋਪਰੀ ਕਾਂਹਿ ਛੁਹੇਵੈ।
ਜੋ ਤੁਧ ਵਿਚ ਸੋ ਲਾਇ ਲੈ ਤਾਨ। ਨਹਿ ਛਾਡੋਂ ਤੁਧ ਏਸ ਜਹਾਨ।੧੬।

ਕਿਉਂ / ਛੋਹੇਗਾ

ਦੋਹਰਾ : ਤਬ ਨਵਾਬ ਮਨ ਜਾਨਿਓ ਮੁਹਿ ਰਾਖ ਨ ਸਾਕੈ ਕੋਇ।
ਰਾਖਨ ਆਖੈ ਜੋ ਮੁਝੇ ਸਾਥੇ ਜਾਵੈ ਸੋਇ।੧੭।

ਚੌਪਈ : ਜਿਮ ਜਿਮ ਸ਼ਹੀਦ ਜੁ ਸੋਟੇ ਲਾਵੈਂ। ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਨਵਾਬ ਗ਼ਸੀਆਂ ਪੈ ਜਾਵੈਂ।
ਜਿਮ ਜਿਮ ਸ਼ਹੀਦ ਉਸ ਦੇਵੈਂ ਤ੍ਰਾਸਾ। ਨਬਾਬਹਿ ਆਵੈਂ ਔਖੇ ਸਾਸ।੧੮।
ਤਬ ਨਵਾਬ ਕੇ ਯਹ ਜੀਅ ਆਈ। ਕਰੈ ਨ ਕਰੈ ਅਬ ਖਾਲਸੇ ਸਹਾਈ।
ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਛਡ ਪਾਸ ਬੁਲਾਯਾ। ਹਾਲ ਅਪਣੋਂ ਉਸੈ ਸੁਨਾਯਾ।੧੯।
ਕਹਯੋ ਸ਼ਹੀਦ ਮੁਝ ਛਾਡਤ ਨਾਹੀਂ। ਮੈਂ ਪੀਰ ਪਿਕੰਬਰਨ ਰਹਯੋ ਧਿਆਈ।
ਪੀਰ ਪਿਕੰਬਰ ਆਵੈਂ ਪਾਸ। ਦੌੜ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰੈ ਉਨ ਨਾਸ।੨੦।
ਅਬ ਤੇ ਆਸ ਹਮ ਸਿੰਘਨ ਕਰੀ। ਮਾਰੇ ਰਾਖੇ ਖਾਲਸੇ ਸਹੀ।
ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਤਬ ਸੀਸ ਹਿਲਾਯਾ। ਸੰਤ ਸਰਾਪ ਨ ਸਕੀਏ ਮਿਟਾਯਾ।੨੧।
ਬਹੁਤ ਸ਼ੌਫ ਤਿਨ ਮਨ ਮੈਂ ਖਾਯਾ। ਸੁੱਤੋ ਸ਼ੇਰ ਨ ਚਹੀਏ ਜਗਾਯਾ।
ਮਤ ਹਮ ਪਰ ਕਛੁ ਕਰ ਦੈ ਵਾਕ। ਹੁਵੈ ਖਵਾਰ ਸੋ ਪੀੜੀ ਲਾਕਾ।੨੨।

ਬੇਹੋਬ

ਭਰ

ਪੀੜੀਆਂ ਤਕ

ਦੋਹਰਾ : ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਚੁਪ ਹੋ ਰਹਯੋ ਫੁਰੈ ਨ ਕਾਈ ਬਾਤ।
ਨਵਾਬ ਤਬੈ ਲਾਵਣ ਲਗੋ ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਪਗ ਹਾਥਾ।੨੩।

ਪੈਰੀਂ ਹੱਥ

ਚੌਪਈ : ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਜੀਅ ਦਇਆ ਆਈ। ਨਵਾਬ ਕਹਯੋ ਤਿਮ ਕਹਿ ਹੋਂ ਜਾਈ।
ਨਵਾਬ ਕਹਯੋ ਮੁਝ ਕਹਯੋ ਸਲਾਮ। ਬਖਸ਼ੋ ਮੋਹਾ ਅਬ ਦੇਹੁ ਅਰਾਮ।੨੪।
ਮੁਝ ਖਾਤਰ ਹਥ ਕਦਮੀਂ ਲਾਯੋ। ਜੋ ਚਾਹੋ ਸੋ ਕਰਾਰ ਬੰਧਾਯੋ।
ਫੇਰ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਮੈਂ ਨਹਿ ਮਾਰੋਂ। ਜੇ ਰਾਖੇ ਤੁਮ ਸਾਸ ਹਮਾਰੋ।੨੫।
ਜੋ ਤੁਮ ਹਮ ਕੋ ਬਖਸ਼ੋ ਨਾਹੀਂ। ਤੈਂ ਸਾਸ ਹਮਾਰੇ ਦੁਖ ਸੋ ਜਾਹੀਂ।
ਮਰੋਂ ਸਹੀ ਪਰ ਛੁਟੇ ਪਿਸ਼ਾਬ। ਜਾਵੈ ਜਿੰਦ ਪਰ ਬਿਨਾਂ ਅਜ਼ਾਬਾ।੨੬।

ਰਹਿਮ

ਮੈਠੁ

ਇਕਰਾਰ, ਵਾਇਦਾ ਕਰਵਾ ਲੈਣਾ

ਦੁੱਖ, ਕਥਟ

ਦੋਹਰਾ : ਨਵਾਬ ਕਹੀ ਸੋ ਸਭ ਕਹੀ ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਾਇ।
ਅਗਯੋਂ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਕਹੀ ਫੁਰਮਾਇਸ਼ ਦੁਸ਼ਟਨ ਲਯਾਇ।੨੭।

ਚੌਪਈ : ਜੋ ਸਿਖ ਹਮ ਪੈ ਸਿਖ ਕੰਮ ਆਵੈ। ਹਮਰੇ ਚਾਮਾ ਕੀ ਪਨਹੀ ਬਨਾਵੈ।
ਸਿਖ ਕਾਰਨ ਪਗ ਧਰੈ ਜੁ ਧਰਨਾ। ਹਮ ਧਾਰੈਂ ਸਿਰ ਉਸ ਕੋ ਚਰਨ।੨੮।
ਨਿਬਾਬ ਜੋਗ ਵਗਨੀ ਵਗਾ ਗਈ। ਸਫ਼ਾਰਸ਼ ਦੁਸ਼ਟ ਨ ਚਹੀਯਤ ਕਰੀ।
ਸਿਖ ਪਰ ਹਮਰੇ ਨਾਂਹਿ ਬਸਾਇਆ। ਔਰ ਕਰੇ ਸੰਗ ਉਸ ਕੇ ਜਾਇ।੨੯।
ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਆ ਦੀਯੋ ਜੁਬਾਬ। ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਅਬ ਭਯੋ ਨਿਬਾਬ।
ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਕਰੈਂ ਹਕੀਮੀ ਲੋਗ। ਨਿਬਾਬ ਬਿਆਪੇ ਬਹੁਤੋ ਰੋਗ।੩੦।

ਚਮੜੀ / ਜੁੱਠੀ

ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ

ਜੋ ਹੋਣੀ ਸੀ ਹੋ ਗਈ

ਵੱਸ ਨਹੀਂ ਚੱਲਦਾ

ਇਲਾਜ

- ਕਰ ਨਹਿੰ ਸਕੈ ਨਵਾਬ ਸੁ ਚੂਪਾ। ਦੁਖ ਕਰ ਮਾਰੇ ਬਡੀ ਸੁ ਕੂਕ। ਚੁੱਪ
 ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਸੋਂ ਜੋ ਫਿਰ ਕਹਯੋ। ਮੈਂ ਅਬ ਖਾਲਸੇ ਸ਼ਰਨੀ ਅਯੋ।੩੧।
- ਦੋਹਰਾ : ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਕੇ ਸ੍ਰਾਪ ਹੁਇ ਸਕੈ ਨ ਕੋਊ ਮੋਰਾ। ਮੋੜ
 ਜੋ ਮੋੜੇ ਤੋ ਸਿਖ ਔਰ ਨ ਸਾਕੇ ਕੋ ਮੋਰਾ।੩੨। ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਮੋੜ ਸਕਦਾ
- ਚੌਪਈ : ਜਿਸ ਜਲ ਉਪਜੈ ਸੋ ਜਲ ਮਾਰੇ। ਜੋ ਜਲ ਮਾਰੇ ਸੋਊ ਜਲ ਤਾਰੇ।
 ਜੋਊ ਖਾਲਸੇ ਮਾਰਨਵਾਰਾ। ਖਾਲਸੇ ਚਹੈ ਤੋ ਕਰੈ ਨਿਹਾਲ।੩੩। ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ
 ਤੱਤ ਖਾਲਸੇ ਹੈ ਜਿਹ ਜਾਇ। ਜਾਇ ਤੁਰਤ ਤੂੰ ਤਿਸ ਹੀ ਪਾਇ। ਜਿਸ ਥਾਂ
 ਹਮਰੇ ਥਾਂ ਤੁਮ ਪੈਰੀਂ ਪਰੇ। ਹਮਰੀ ਥਾਂ ਤੁਮ ਬਿਨਤੀ ਕਰੋ।੩੪।
 ਮੈਂ ਤੇ ਹੋਈ ਬਡ ਤਕਸੀਰਾ। ਮੈਂ ਤੁਮਰੋ ਹੋਂ ਦੇਵਨ ਗੀਰਾ। ਕਸੂਰ, ਪਾਪ / ਦੇਣਦਾਰ, ਕਸੂਰਵਾਰ
 ਹੈ ਗੁਰ ਤੁਮਰੋ ਲਿਖਿਆ ਯਾਹਿ। ਸੰਤ ਦੋਖੀ ਕਾ ਬਾਉ ਕੋ ਨਾਹਿ।੩੫। ਥਾਂ
 ਸੰਤ ਕਾ ਨਿੰਦਕੁ ਮਹਾ ਹਤਿਆਰਾ। ਸੰਤ ਕਾ ਨਿੰਦਕੁ ਪਰਮੇਸੁਰਿ ਮਾਰਾ।
 ਸੰਤ ਭਾਵੈ ਤਾ ਲਏ ਉਬਾਰਿ। ਯੋ ਲਿਖਿਓ ਤੁਮ ਗ੍ਰੰਥ ਮਝਾਰਾ।੩੬। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ
- ਦੋਹਰਾ : ਔਰ ਬਾਤ ਹਮ ਇਕ ਸੁਨੀ ਗੁਰੂ ਖਾਲਸੇ ਗਯੋ ਬਤਾਇ।
 ਪੰਜ ਸਿੱਖ ਜਹਿੰ ਹਬ ਜੋੜੈਂ ਤਹਿੰ ਮੈਂ ਪਹੁੰਚੋਂ ਆਇ।੩੭।
- ਚੌਪਈ : ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਮੈਂ ਲਿਖਿਓ ਜੋਇ। ਸਿਖ ਸੰਗਤ ਕਹੇ ਸੱਤਾ ਸੁ ਹੋਇ। ਸੱਚਾ
 ਦਿਹੋ ਪ੍ਰਤਾਇ ਸੁ ਹਮੈਂ ਦਿਖਾਇ। ਐਸੇ ਆਖਯੋ ਨਵਾਬ ਬਨਾਇ।੩੮। ਪ੍ਰਤਿਆਉਣਾ
 ਔਰ ਸੁਨੀ ਮੈਂ ਪੜ੍ਹਤੇ ਬਾਨੀ। ਸੁਖਮਨੀ ਜੋ ਗੁਰੂ ਬਖਾਨੀ। ਕਹੀ ਹੋਈ
 ਸੰਤ ਦੋਖੀ ਕਾ ਬਾਉ ਕੋ ਨਾਹਿ। ਨਾਨਕ ਸੰਤ ਭਾਵੈ ਤਾ ਓਇ ਭੀ ਗਤਿ ਪਾਹਿ।੩੯। ਮੁਕਤੀ
 ਸੰਤ ਕੀ ਨਿੰਦਾ ਦੁਖ ਮਹਿ ਦੋਖੁ। ਨਾਨਕ ਸੰਤ ਭਾਵੈ ਤਾ ਉਸ ਕਾ ਭੀ ਹੋਇ ਮੋਖੁ। ਮੁਕਤੀ
 ਸੰਤ ਕੇ ਦੋਖੀ ਕਉ ਅਵਰ ਨ ਰਾਖਨਹਾਰੁ। ਨਾਨਕ ਸੰਤ ਭਾਵੈ ਤਾ ਲਏ ਉਬਾਰਿ।੪੦। ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ
 ਜੋ ਯਹ ਬਾਨੀ ਹੈ ਗੁਰ ਸਾਚੀ। ਤੋ ਤਕਸੀਰਾ ਕਰੋ ਮੁਝ ਕਾਚੀ।੪੧। ਪਾਪ, ਕਸੂਰ / ਕੱਚੀ
- ਦੋਹਰਾ : ਹਮ ਸਮਾ ਪਾਪੀ ਨਹਿੰ ਕੋਊ ਸੰਤ ਖਾਲਸੇ ਸਮ ਨਹਿੰ ਕੋਇ। ਵਰਗਾ
 ਸੁਖਮਨੀ ਮੈਂ ਜੋ ਲਿਖਿਓ ਪ੍ਰਤਾਇ ਦਿਖਾਲੇ ਸੋਇ।੪੨।
 ਜੋ ਗੁਰਬਾਨੀ ਮੈਂ ਸ਼ਕਤ ਤੋ ਸਿੱਖ ਸਚ ਪੰਜਨਾ ਮਾਂਹਿ। ਪੰਜਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਵਿੱਚ
 ਤੋਂ ਤੂੰ ਜਾਇ ਨਵਾਬ ਪੈ ਜੋ ਹੈ ਸਿੰਘਨ ਮਾਂਹਿ।੪੩।
 ਜੋ ਜਿੰਦ ਬਖਸ਼ੇ ਨਾਹਿੰ ਸਿੰਘ ਤੋ ਇਤਨੀ ਤੋ ਕਰ ਲਯਾਇ।
 ਇਕ ਬਾਰ ਦੁਖੋਂ ਛੁਡਾਇ ਕਰ ਫਿਰ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਲੈ ਜਾਇ।੪੪।
 ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਜੰਬਰ ਤੁਰਯੋ ਜਾ ਪਹੁੰਚਯੋ ਖਾਲਸੇ ਪਾਸ।
 ਫਤੇ ਬੁਲਾਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਰ ਕੁਰਨਸਾ ਬਹੁਤ ਹੁਲਾਸਾ।੪੫। ਨਮਸਕਾਰ / ਖੁਸ਼ੀ
- ਚੌਪਈ : ਸਮੂਹ ਖਾਲਸੇ ਦਿਵਾਨ ਲਗਾਯਾ। ਆਦਰ ਸੋਂ ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਬੁਲਾਯਾ।
 ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਕੀ ਕੁਸ਼ਲ ਪੁਛ ਲਈ। ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਵਾਬ ਆਇ ਪਈ।੪੬।

ਫਿਰ ਪੂਛੀ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਬਾਤ। ਮਾਰ ਸਾਤ ਖਾਨੂ ਸਿਰ ਲਾਤਾ। ਲੱਤਾ
 ਧੰਨ ਧੰਨ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਉਚਾਰਯੋ। ਪ੍ਰਿਗ ਪ੍ਰਿਗ ਨਵਾਬ ਖਾਨੂ ਧਿਰਕਾਰਯੋ। ੪੭। ਜਕਰੀਆ ਮਾਨ
 ਧੰਨ ਮਾਤ ਪਿਤ ਧੰਨ ਉਸ ਭਾਈ। ਸਿਖੀ ਰਖੀ ਔ ਦੇਹਿ ਗਵਾਈ।
 ਐਸੀ ਔਰ ਪੁਰਖ ਕਿਨ ਕਰੀ। ਉਤਾਰੁ ਸੀਸੋਂ ਜਿਨ ਖੋਪਰੀ ਧਰੀ। ੪੮।

ਦੋਹਰਾ : ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਤਬ ਸੋ ਕਹੀ ਜੋ ਕਹੀ ਨਵਾਬ ਬਨਾਇ।
 ਸੁਨਤ ਸੁ ਸਿੰਘਨ ਇਮ ਲਗੀ ਜਿਮ ਬਰੂਦੈ ਅਗਨਾ ਛੁਹਾਇ। ੪੯। ਬਾਰੂਦ ਨੂੰ ਅੱਗ
 ਤਬੈ ਸਿੰਘ ਸੁਨ ਯੋ ਕਹਯੋ ਅਬ ਚੜ੍ਹੇ ਲਹੌਰੇ ਧਾਇ।
 ਯਾ ਸਿਰ ਕਟੀਏ ਨਵਾਬ ਕੋ ਕੈ ਅਪਨੋ ਰਹੀਏ ਕਟਾਇ। ੫੦।

ਚੌਪਈ : ਕੋਊ ਕਹੈ ਊਹਾ ਜਾਣ ਕਿਮ ਪਾਵੈਂ। ਹਮ ਬੋੜੇ ਕਿਮ ਕਰ ਹਮ ਜਾਵੈਂ। ਉਥੇ
 ਕੋਊ ਕਹੈ ਹਮ ਭੇਖ ਬਟਾਵੈਂ। ਕੋਊ ਕਹੈ ਹਮ ਰਾਤੀਂ ਧਾਵੈਂ। ੫੧। ਭੇਸ ਵਟਾ ਕੇ
 ਜੋ ਉਨ ਮਾਰਤ ਹਮ ਮਰ ਜਾਈਏ। ਸੱਤਿ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਿਦਕ ਕਮਾਈਏ।
 ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਈਏ। ਜਾਇ ਦਰਗਾਹ ਮੈਂ ਰੋਰਾ ਮਚਾਈਏ। ੫੨। ਰੋਲਾ, ਬੋਰ
 ਸੁਫਲ ਜਨਮ ਅਪਨੋ ਕਰ ਲਈਏ। ਕਰੁ ਅਰਦਾਸ ਨ ਢਿੱਲ ਲਗਾਈਏ।
 ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਕਿਯੋ ਜਹਾਜ਼ ਤਿਆਰ। ਦੁਖ ਸਾਗਰ ਤਰ ਹੋਈਏ ਪਾਰ। ੫੩।

ਦੋਹਰਾ : ਫਿਰ ਸਿੰਘਨ ਸੁਨ ਯੋ ਕਹੀ ਪ੍ਰਣ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਲਯੋ ਧਾਰ।
 ਲੈ ਜਾਊਂ ਉਸ ਪਰ ਅਗੈ ਜੂਤਨ ਸੇਤੀ ਮਾਰਾ। ੫੪। ਜੁੱਤੀਆਂ ਨਾਲ ਮਾਰ ਕੇ

ਚੌਪਈ : ਤੋ ਖਾਲਸੇ ਕਛੁ ਧੀਰ ਮਨ ਆਈ। ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਕਹਯੋ ਧੰਨ ਤੋਹਿ ਕਮਾਈ।
 ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਬਚਾ ਤਿਖੀ ਤਲਵਾਰ। ਜਾਵੈ ਚੀਰ ਸੁਮੇਰੋਂ ਪਾਰ। ੫੫। ਬਚਨ / ਸੁਮੇਰ ਪਰਬਤ
 ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਉਸ ਦਈ ਜੜ੍ਹ ਪੁੱਟ। ਪੀਰ ਪਿਕੰਬਰ ਦੇਵੇਂ ਤਖਤੋਂ ਸੁੱਟ।
 ਸੰਤ ਸਰਾਪ ਚਹਿ ਮੇਟਯੋ ਜੋਇ। ਪਹਿਲੋਂ ਛੁਟੈ ਢਾਲ ਜਿਮ ਸੋਇ। ੫੬।
 ਉਸ ਕੀ ਜਿੰਦ ਕੋ ਜੋ ਰਖ ਸੱਕੈ। ਸ਼ਹੀਦ ਮਾਰੈਂ ਉਸ ਸਾਥੈ ਧੱਕੈ।
 ਸੰਤ ਸਰਾਪ ਕੋ ਕਹੈਂ ਜੁ ਓਟ। ਇਕੋ ਚੋਟ ਫੁਟੈ ਕੋਟਨ ਕੋਟਾ। ੫੭। ਕਰੋੜਾਂ ਦੇ ਕਰੋੜ
 ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਤਬ ਬਚਨ ਉਚਾਰੇ। ਸੁਨੋ ਸੰਤ ਤੁਮ ਸਿੱਖ ਪਿਆਰੇ।
 ਨਵਾਬ ਮਰਨ ਮੈਂ ਕੁਛ ਕਸਰ ਨਾਹੀਂ। ਸਭੀ ਤੁਰਕ ਲਰ ਮਰ ਗਲ ਜਾਹੀਂ। ੫੮।

ਦੋਹਰਾ : ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਫਿਰ ਇਮ ਕਹੀ ਉਨ ਲਈ ਖਾਲਸੇ ਓਟਾ। ਆਸਰਾ
 ਨਹਿ ਸ਼ਕਤ ਦਿਖਾਲੇ ਖਾਲਸੇ ਤੋ ਲਗੇ ਖਾਲਸੇ ਖੋਟਾ। ੫੯। ਬੁਰਿਆਈ

ਚੌਪਈ : ਸਭੋ ਖਾਲਸੇ ਮਾਹਿ ਤੁਫੀਕਾ। ਆਹਿ ਖਾਲਸੇ ਮੁਖ ਅਮੀਕਾ। ਤੋਫੀਕ, ਸ਼ਕਤੀ / ਗੈਰੀਰ, ਅਥਾਹ
 ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਉਸ ਪਰਚਾ ਲਾਯਾ। ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਉਸ ਸੱਚ ਦਿਖਾਯਾ। ੬੦। ਇਮਤਿਹਾਨ
 ਗੁਰੂ ਖਾਲਸੇ ਖਾਲਸੇ ਗੁਰ ਆਪ। ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਨਿਬਾਬ ਕਹਯੋ ਆਪ।
 ਨਵਾਬ ਖਾਲਸੇ ਪ੍ਰਨ ਸਚਾ ਆਯਾ। ਤੋ ਖਾਲਸੇ ਪਹਿ ਮੋਹਿ ਘਲਾਯਾ। ੬੧।

ਖਾਲਸੇ ਮਹਿੰ ਉਨ ਲਖੀ ਤੁਫੀਕਾ। ਖਾਲਸੇ ਮੁੱਖ ਉਨ ਲਖਯੇ ਅਮੀਕਾ। *ਤੋਫੀਕ, ਸ਼ਕਤੀ / ਗੰਭੀਰ*
 ਕਹੇ ਖਾਲਸੇ ਸਭ ਕਰ ਦੇਤ। ਗੁਰੂ ਖਾਲਸੇ ਮੈਂ ਭਿੰਨ ਨ ਭੇਤ। ੬੨।
 ਗੁਰੂ ਖਾਲਸੇ ਖਾਲਸੇ ਗੁਰੂ। ਕਹਿ ਗਯੇ ਗੁਰੂ ਭਯੇ ਜਬ ਤੁਰੂ। *ਤੁਰਨ ਵੇਲੇ*
 ਸੰਤ ਸਿੱਖਨ ਮੈਂ ਭੇਤ ਕਛੁ ਨਾਹੀਂ। ਹੈ ਸਭ ਸਿੱਖਨ ਮਾਹਿ ਸੰਤਾਈ। ੬੩। *ਸੰਤਤਾਈ*

ਦੋਹਰਾ : ਮਾਰੈਂ ਰੇਖ ਪਰ ਮੇਖ ਸੰਤ ਦੇਵੈਂ ਜੁਗ ਪਲਟਾਇ।
 ਸੋਊ ਸੰਤ ਅਬ ਖਾਲਸੇ ਦੇਖਯੋ ਹਮ ਪਰਤਯਾਇ। ੬੪। *ਅਜਮਾ ਕੇ*

ਚੌਪਈ : ਉਸੀ ਖਾਲਸੇ ਮੈਂ ਸ਼ਰਨ ਆਯੋ। ਚਹੀਯਤ ਹੈ ਕਛੁ ਪਰਚਾ ਲਾਯੋ। *ਇਮਤਿਹਾਨ*
 ਅਪਨੇ ਗੁਰ ਕੀ ਲਾਜ ਨਿਬਾਹਾ। ਮੈਨੂੰ ਕਸ਼ਟੋਂ ਕਿਵੇਂ ਬਚਾਹਾ। ੬੫।
 ਜਿਮ ਉਨ ਦੁਸ਼ਟ ਥੀ ਮੈਨੂੰ ਕਹੀ। ਸਕਲ ਖਾਲਸੇ ਸੋਂ ਕਹਿ ਦਈ।
 ਔ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਥੋਂ ਪੁਛ ਆਯਾ। ਉਨ ਖਾਲਸੇ ਕੋ ਅਦਬਾ ਸੁਨਾਯਾ। ੬੬। *ਸਤਿਕਾਰ*
 ਔਰ ਕਿਸੀ ਕੋ ਮੰਨੈ ਨ ਤਾਣਾ। ਖਾਲਸੇ ਕੋ ਚਹਿ ਰਾਖਯੋ ਮਾਣ। *ਜ਼ੋਰ*
 ਖਾਲਸੈ ਉਤੇ ਉਸ ਗੁੱਸਾ ਨ ਹੋਇ। ਕਹੀ ਖਾਲਸੇ ਮੰਨ ਲੈ ਸੋਇ। ੬੭।
 ਜੋ ਕੁਛ ਖਾਲਸੇ ਆਛੋ ਹੋਈ। ਲਗਤ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਆਛੋ ਸੋਈ। *ਚੰਗਾ*
 ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਤੇ ਡਰੋ ਸੁ ਨਾਹੀਂ। ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਯੋ ਆਖ ਸੁਨਾਈ। ੬੮।
 'ਤਬੈ ਖਾਲਸੇ ਬਾਤ ਬਿਚਾਰੀ। ਮਾਨੈਂਗੋ ਜੋ ਕਹੀ ਹਮਾਰੀ।
 ਸਭ ਸਿੰਘਨ ਨੇ ਮਤਾ ਪਕਾਯਾ। ਗੁਰੂ ਖਾਲਸੇ ਐਸ ਠਰਾਯਾ। ੬੯। *ਠਹਿਰਾਇਆ, ਪੱਕਾ ਕੀਤਾ*

ਦੋਹਰਾ : ਪਹਿਲਾਂ ਜੁ ਬਾਰਾਂ ਮਾਜਰੇਂ ਬੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ੍ਰੀ ਸਾਥ। *ਪਿੰਡ*
 ਛੋਟੇ ਲੈ ਕੇ ਬਡੇ ਦੇ ਉਠ ਕੇ ਅਪਨੇ ਹਾਥ। ੭੦।

ਚੌਪਈ : ਖਾਨ ਬਹਾਦਰ ਖਾਨੋਂ ਭੈਣ। ਵਜੈ ਫਰਜ਼ੁੱਲਾ ਖਾਂ ਕੇ ਐਨ। *ਜ਼ਕਰੀਆ ਖਾਨ ਦਾ ਜੀਜਾ*
 ਵਜ਼ੁੱਲਾਪੁਰ ਤਿਸ ਗ੍ਰਾਮ ਬਸਾਯਾ। ਨਵਾਬ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਬੋਊ ਵਸਾਯਾ। ੭੧।
 ਤਿਸਕੋ ਪਟੇ ਦਯੋ ਘਲਾਇ। ਸਿੰਘ ਪੁਰੋ ਤਿਸ ਨਾਮ ਧਰਾਇ। *ਸਿੰਘਪੁਰਾ*
 ਸੁਨ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਗੁੱਸਾ ਕੀਆ। ਮਾਂਗਯੋ ਰਾਜ ਕਿਨ ਹਮਕੋ ਦੀਆ। ੭੨।
 ਸਭੈ ਪਿੰਡ ਅਬ ਹੋਹਿ ਹਮਾਰੇ। ਜਬ ਹਮ ਲੇਹਿ ਲਹੋਰੇ ਮਾਰੇ। *ਲਾਹੌਰ*
 ਅਬ ਜੁ ਹਮੈਂ ਗੁਰ ਬਚਨ ਸੁਨਾਏ। ਮਰਨ ਕਾਲ ਕੇ ਦੁਖ ਸੰਤਾਏ। ੭੩। *ਸਤਾਏ, ਤਪੇ ਹੋਏ*
 ਮਰਨ ਕਾਲ ਕੇ ਦੁਖ ਹੈ ਭਾਰੀ। ਨਬਾਬ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਐਸ ਉਚਾਰੀ।
 'ਜਨਮ ਮਰਨ ਜਗ ਦੁਖ ਦੇ ਆਹੀ। ਯਾਂਤੇ ਸਤਿਗੁਰ ਹੋਇ ਸਹਾਈ। ੭੪।

ਦੋਹਰਾ : ਇਮ ਉਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਕੋ ਲਯੋ ਆਸਰੋ ਆਇ।
 ਇਤਨੀ ਖਾਤਰ ਦੁਸ਼ਟ ਕੋ ਦੀਜੈ ਪ੍ਰਚਾ ਦਿਖਾਇ। ੭੫।

੧. ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਛੰਦ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ।
 ੨. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਾਲੇ ਖਰੜੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ।

- ਚੌਪਈ : ਦੁਸ਼ਟ ਬਖਸ਼ਨੋ ਬਡੋ ਅਜੋਗਾ । ਗੁਰ ਕੇ ਬਚਨ ਰਖਨ ਭਯੋ ਜੋਗ । ਅਯੋਗ, ਗਲਤ
ਪੰਜ ਸਿੰਘ ਤਬ ਸਿੰਘਨ ਉਠਾਏ । ਇਮ ਕਹਿ ਦਈ ਅਰਦਾਸ ਕਰਾਏ ।੭੬।
ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਕੀ ਜੂਤਨ ਸਾਥ । ਨਵਾਬ ਲਵਾਵੈ ਸਿੰਘ ਕੇ ਹਾਥ ।
ਛੁਟੈ ਪਿਸ਼ਾਬ ਨਵਾਬ ਸੁਖ ਹੋਇ । ਫਿਰ ਮਰੈ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਆਗੈ ਸੋਇ ।੭੭।
ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਕੀ ਆਗਯਾ ਪਾਓ । ਤੋ ਨਵਾਬ ਕੋ ਜੁਤੀ ਛੁਹਾਓ ।
ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਕੀ ਆਗਯਾ ਬਾਝ । ਕਰੋ ਨ ਕਛੁ ਨਿਬਾਥੈ ਕਾਜ ।੭੮।
ਗੁਰ ਬਚਨਨ ਖਾਤਰ ਯੋ ਕੀਓ । ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਕੋ ਯੋ ਕਹਿ ਦੀਓ । ਇਉਂ ਕੀਤਾ ਹੈ
ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਬਹੁ ਕੁਰਨਸ਼ਾ ਕਰੀ । ਚਲਯੋ ਬਚਨ ਲੈ ਸਿਰ ਪਰ ਧਰੀ ।੭੯। ਨਮਸਕਾਰ
- ਦੋਹਰਾ : ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸੇ ਬਚਨ ਲੈ ਪਹੁੰਚਯੋ ਤਬੈ ਲਹੋਰ ।
ਪ੍ਰਿਥਮੋਂ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਪੈ ਜਾ ਕਹੀ ਸਭੈ ਗੱਲ ਖੋਰਾ ।੮੦। ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ
- ਚੌਪਈ : ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸਿੰਘ ਸੁਨ ਲਈ । ਨਾਮ ਖਾਲਸੇ ਸੁਨ ਕੁਨਸ਼ ਕਈ । ਕੁਰਨਿਸ, ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ
ਖਾਲਸੇ ਪਰ ਸਭ ਦੇਹ ਕੁਰਬਾਨ । ਕਲਾ ਖਾਲਸੇ ਕਰਨ ਕਰਾਨ ।੮੧।
ਸੰਬੂਹ ਖਾਲਸੇ ਆਗਯਾ ਦਈ । ਐਸੋ ਕੌਨ ਜੁ ਨਾਹਿ ਮਨਈ । ਰਜਾਮੰਦ, ਮੰਨਣਾ
ਪੰਜ ਸਿਖਨ ਅਰਦਾਸ ਸੁ ਯਾਹਿ । ਵਹਿ ਤੋ ਮਾਨੀਯਤ ਪੁਰ ਦਰਗਾਹਿ ।੮੨।
ਅਹੈ ਖਾਲਸੇ ਕਾਰਨ ਕਰਨ । ਹਮ ਪਾਜੀ ਖਾਲਸੇ ਕੀ ਸ਼ਰਨ । ਕਮੀਨਾ, ਨੀਚ
ਇਹ ਸਭ ਕਲਾ ਖਾਲਸੇ ਤੇ ਹੋਇ । ਰਾਖੇ ਮਾਰੇ ਖਾਲਸਾ ਸੋਇ ।੮੩।
ਖਾਲਸੇ ਨੁਗਦਨਾ ਸੋ ਨਵਾਬੈ ਮਾਰੇ । ਅਰਦਾਸਨ ਸੋ ਪਤਿਸ਼ਾਹ ਬਹੁ ਗਾਰੇ । ਨੁਗਦਿਆਂ, ਭੰਗ ਦੇ ਫੋਕ ਨਾਲ
ਅਪੁਠੇ ਸੋਟੇ ਜਿਮੀਂ ਪਰ ਲਾਵੈਂ । ਸਿਰ ਪਤਿਸ਼ਾਹੋਂ ਛੁੜ ਗਿਰਾਵੈਂ ।੮੪। ਉਲਟੇ
- ਦੋਹਰਾ : ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਤੁਰ ਜਾ ਕਹੀ ਸਭ ਨਵਾਬ ਕੇ ਪਾਸ ।
ਜਿਹ ਬਿਧ ਸੰਬੂਹੈ ਖਾਲਸੇ ਕਰ ਦੀਨੀ ਅਰਦਾਸ ।੮੫। ਸਮੂਹ, ਸਰਬੱਤ ਖਾਲਸੇ
- ਚੌਪਈ : ਕਹੀ ਖਾਲਸੇ ਨਵਾਬ ਸੁਨ ਲਈ । ਮੁਸਲੇ ਪਾਸੋਂ ਦੂਰ ਕਰ ਦਈ । ਮੁਸਲਿਮ ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂ
ਕਹੈ ਸ਼ਿਤਾਬੀ ਚਹੀਯਤ ਕਈ । ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਕੀ ਜੁਤੀ ਮੰਗਈ ।੮੬। ਮੰਗਵਾ ਲਈ
ਪਹਿਲੀ ਜੁਤੀ ਹਾਥ ਨ ਆਇ । ਨਈ ਮੰਗਈ ਲੈ ਪੈਰੀਂ ਪਾਇ । ਨਵੀਂ
ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਕੇ ਦੇ ਕੈ ਹਾਥ । ਅਪਨੀ ਗਰਜਾ ਉਨ ਲਾਈ ਮਾਥਾ ।੮੭। ਖੁਦਗਰਜੀ / ਮਸਤਕ
ਮਿਟ ਗਯੋ ਸੂਲ ਪਿਸ਼ਾਬ ਅਜ਼ਾਬਾ । ਨਵਾਬ ਕਹੇ ਧੰਨ ਹਮਰੋ ਭਾਗ । ਦਰਦ / ਦੁਖ
ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਹਮ ਪਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੀ । ਧੰਨ ਸਾਇਤਾ ਔਰ ਧੰਨ ਯਹ ਘਰੀ ।੮੮। ਵੇਲਾ, ਸਮਾਂ / ਘੜੀ
ਏਕ ਬਾਰ ਯੋ ਆਗੇ ਭਈ । ਸੋਈ ਖਾਲਸੇ ਹਮ ਤੇ ਕਰਈ ।
ਜਬੈ ਕਸ਼ਮੀਰ ਥੀ ਜੁਲਮੀ ਕਈ । ਸਵਾ ਮਣ ਜਨੋਉ ਪੱਕੇ ਉਤਰਈ ।੮੯। ਜੁਲਮ ਕੀਤਾ
- ਦੋਹਰਾ : ਤੇਰਾਂ ਘਰ ਕੁੱਲ ਲੁਕ ਬਚੇ ਔਰ ਕੀਏ ਮੁਸਲਮਾਨ ।
ਤਬ ਨਬਾਬ ਕੋ ਸਿਰ ਦੁਖਯੋ ਜਨ ਨਿਕਸਤ ਹੈ ਜਾਨਾ ।੯੦। ਜਿਵੇਂ ਜਾਨ ਨਿਕਲਦੀ ਹੋਵੇ

ਚੌਪਈ : ਜਬ ਨਵਾਬ ਉਨ ਬਹੁ ਦੁਖ ਪਾਯੋ। ਕਹਯੋ ਕਿਮੈਂ ਹਮ ਜਾਨ ਰਖਾਯੋ।
 ਤਬ ਲੋਕਨ ਯੋ ਕਹਯੋ ਉਪਾਇ। ਜੁਤੀ ਹਿੰਦੁਨਾ ਕੀ ਮਾਥ ਬੰਧਾਇ।੯੧। ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ
 ਦੁਖ ਕੇ ਮਾਰੇ ਇਮ ਹੀ ਕਰੀ। ਤਬ ਵਹਿ ਬਚਯੋ ਜਬ ਯੋਂ ਥੀ ਸਰੀ। ਸਰ ਗਿਆ, ਕੰਮ ਬਣ ਗਿਆ
 ਕਹਯੋ ਨਵਾਬ ਅਬ ਕਰੋ ਬਧਾਈ। ਖਾਲਸੇ ਨੇ ਦੁਖ ਦੀਓ ਮਿਟਾਈ।੯੨। ਵਧਾਈ, ਖੁਸ਼ੀ
 ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਕੋ ਕੜਾਹ ਕਰਾਵੋ। ਦੀਪ ਮਾਲ ਵਿਚ ਸ਼ਹਿਰ ਜਲਾਵੋ।
 ਬਜੇ ਸ਼ਦਯਾਨੇ ਸ਼ਲਕ ਕਰਾਈ। ਦਈ ਖਰੈਤਾ ਕੰਗਾਲਨਾ ਤਾਈ।੯੩। ਵਾਜੇ / ਦਾਨ / ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ

੧੦੯. ਸਾਖੀ ਪੰਥ ਕੈ ਪ੍ਰਚੈ ਕੀ
(ਹੋਰ ਸਾਖੀ ਨਵਾਬ ਕੀ)

ਦੋਹਰਾ : ਨਵਾਬ ਨਏ ਬਸਤਰ ਲਏ ਫਿਰ ਬਹਯੋ ਕਚਹਿਰੀ ਆਇ। ਨਵੇਂ ਵਸਤਰ ਪਾ ਕੇ
 ਆਹਿ ਸਿੰਘਨ ਸਾਚੀ ਸਾਖੀ ਸੋ ਹਮ ਲਈ ਪਰਤਾਇ।੧। ਸੱਚੀ ਕਹਾਣੀ / ਅਜਮਾ ਕੇ

ਚੌਪਈ : ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਕੋ ਨਵਾਬ ਬੁਲਾਯਾ। ਕਰ ਆਦਰ ਤਿਸ ਪਾਸ ਬਹਾਯਾ।
 ਸਾਚ ਗੁਰੂ ਤੁਮ ਸਾਚੀ ਬਾਨੀ। ਅਜਮਾਇਸ਼ ਹਮ ਉਪਰ ਬਿਹਾਨੀ।੨। ਬਾਣੀ / ਬੀਤੀ
 ਮਰ ਜਾਵੋਂ ਮੈਂ ਭਾਵੋਂ ਅਬੀ। ਹੈ ਮਰ ਜਾਣਾ ਸਿਰ ਪਰ ਸਭੀ।
 ਜਾਨ ਕੰਦਨਾ ਕੋ ਦੁਖ ਮਿਟ ਗਯੋ। ਤੁਮ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਸੁਖ ਸਭ ਭਯੋ।੩। ਜਿੰਦ-ਜਾਨ ਟੁੱਟਣ ਦਾ ਦੁੱਖ
 ਐਸੇ ਦੁਖ ਹਮ ਫੇਰ ਨ ਆਵੈ। ਜਾਨ ਹਮਾਰੀ ਸੁਖ ਸੋ ਜਾਵੈ।
 ਸਿੰਘਨ ਪਰ ਮੈਂ ਜੁਲਮੀ ਕਰਾਈ। ਅਪਨੀ ਕਰਨੀ ਆਪੇ ਪਾਈ।੪।
 ਜੋ ਹਮ ਈਹਾਂ ਰਹੈ ਉਲਾਦ। ਸਿੰਘਨ ਸੋ ਵਹਿ ਕਰੈ ਨ ਬਾਦ। ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ, ਝਗੜਾ
 ਲੜਤ ਭਿੜਤ ਰਣ ਜੋ ਕਛੁ ਹੋਈ। ਤਾਂ ਕੋ ਦੋਸ਼ ਲਗਤ ਨਹਿ ਕੋਈ।੫।

ਦੋਹਰਾ : ਫਿਰ ਨਵਾਬ ਜੰਬਰਾ ਕਹਯੋ ਮਾਂਗ ਜੁ ਤੁਹਿ ਚਹ ਕਾਮ। ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਨੂੰ
 ਛੋਡ ਨਵਾਬੀ ਏਕ ਹਮ ਔਰ ਚਹੋ ਲਯੋ ਸਾਂਭ।੬।

ਚੌਪਈ : ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਤਬ ਮਨੈ ਬਿਚਾਰਯੋ। ਕਾਮ ਖਾਲਸੇ ਚਹੀਅਤ ਸੁਾਰਯੋ।
 ਕਰੋ ਚਬੂਤਰੈ ਮੁਹਿ ਮੁਖਤਯਾਰ। ਲਗੇ ਟਕਸਾਲ ਅਬ ਨਾਮ ਹਮਾਰ।੭। ਚਉਤਰਾ, ਕੱਤਵਾਲ ਦੀ ਕਚਹਿਰੀ
 ਸੋਊ ਬਾਤ ਮੰਨ ਲਈ ਨਬਾਬ। ਕੀਓ ਚਬੂਤਰੋ ਸਿੰਘ ਕੇ ਤਾਬ।
 ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਥੋ ਜਾਨਤ ਬਾਤ। ਨਬਾਬ ਜੀਏਗੋ ਇਕ ਦੋ ਰਾਤ।੮।
 ਇਸ ਕਰ ਸਿੰਘ ਕਛੁ ਦੇਰ ਨ ਲਾਈ। ਤੁਰਤ ਫੁਰਤ ਟਕਸਾਲ ਲਵਾਈ।
 ਸਿੰਘ ਸੁਬੇਗ ਭਯੋ ਇਕ ਜੰਬਰ। ਹੇਠ ਜਮੀਨ ਤੇ ਉਪਰ ਅੰਬਰ।੯। ਆਕਾਸ਼

ਦੋਹਰਾ : ਹੁਤੀ ਗਡਾਈ ਚਰਖੜੀ ਦੀਨੀ ਸੋਊ ਪੁਟਾਇ।
 ਸ਼ਹੀਦ ਗੰਜ ਥੇ ਸਿਰ ਚਿਣੇ ਤੇਊ ਦੀਏ ਫੁਕਾਇ।੧੦। ਸਸਕਾਰ ਕਰਵਾਇਆ
 ਦਿਵਸ ਚਾਰ ਬੀਤਤ ਭਏ ਸੁਖ ਅਨੰਦ ਸੋ ਨਿਬਾਬ।
 ਤੁਰਤ ਫੁਰਤ ਹੀ ਮਰ ਗਯੋ ਪਾਯੋ ਨ ਕਛੁ ਅਜਾਬ।੧੧।

ਚੌਪਈ : ਬਾਈ ਦਿਨ ਬੀਤੇ ਇਸ ਝਗਰੇ। ਨਵਾਬ ਤੁਰਯੋ ਫਿਰ ਲੰਬੇ ਦਗਰੇ। *ਭਗਰ, ਰਸਤਾ, ਅਗਲੀ ਦਰਗਾਹ*
 ਹੈ ਹੈ ਕਾਰ ਅਚਾਨਕ ਭਯੋ। ਕੁੱਪਾ ਰੁੜ੍ਹਿਓ ਲੋਕਨ ਕਹਯੋ। ੧੨।
 ਹਿੰਦਵਨਾ ਕੇ ਦਿਲ ਭਈ ਬਧਾਈ। ਸਿੱਖੀ ਕੀ ਗੁਰ ਪੈਜਾ ਰਖਾਈ। *ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ / ਖੁਸ਼ੀ / ਲਾਜ*
 ਭਯੋ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਕੋ ਪ੍ਰਣ ਪੂਰੋ। ਬਜੇ ਸਿੰਘਨ ਘਰ ਅਨਹਦ ਤੂਰੋ। ੧੩। *ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਵਾਜਾ*
 ਮੁਸਲਨ ਕੋ ਬਹੁ ਚਿੰਤਾ ਭਈ। ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਹਮ ਤੇ ਅਬ ਗਈ।
 ਕਲਾ ਖਾਲਸੇ ਉਚੀ ਭਈ। ਤੁਰਕਨ ਕਲਾ ਨੀਚੀ ਹੋ ਗਈ। ੧੪।
 ਸਤ੍ਰਾਂ ਸਏ ਨਿਕਾਨਵੇਂ ਸਾਲ। ਮਾਰਯੋ ਹਕੀਕਤਾ ਖੁਸਯੋ ਨ ਬਾਲ। *੧੭੯੧ ਬਿ. / ਹਕੀਕਤ ਰਾਇ*
 ਅਬ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਬੜ ਜਸ ਲੀਓ। ਮਾਰ ਜੂਤੀ ਨਵਾਬ ਮੁਹਰੈ ਕੀਓ। ੧੫। *ਅੱਗੋਂ*

ਦੋਹਰਾ : ਰਹੀ ਖਾਲਸੇ ਪੰਥ ਕੀ ਗਈ ਤੁਰਕਨ ਕੀ ਲਾਜਾ। *ਇਜ਼ਤ*
 ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਕੀਨੋਂ ਸਿੱਖੀ ਕਾਜ। ੧੬।^੧

੧੧੦. ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਔ ਨਿਬਾਬ ਖਾਨ ਬਹਾਦਰ ਕੀ

ਦੋਹਰਾ : ਕੁੱਪੋ ਰੁੜ੍ਹਿਓ ਜਗ ਕਹੈ ਪਰੀ ਸ਼ਹਿਰ ਮੈਂ ਰੌਰਾ। *ਰੌਲਾ, ਬੋਰ-ਸ਼ਰਾਬਾ*
 ਸਿੰਘ ਅਚਾਨਕ ਆ ਕਹਯੋ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੌਰਾ। ੧। *ਕੌਲ*

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਯੋ ਬਚਨ ਉਚਾਰਾ। ਲਯਾਵੋ ਲਕੜੀ ਚਿਖ ਕਰੋ ਤਿਆਰਾ।
 ਸੁਨਤ ਸਿੰਘਨ ਬਿਧ ਸੋਈ ਕਰੀ। ਚਿਖਾ ਤਿਆਰੀ ਦੇਰ ਨ ਭਈ। ੨।
 ਤੋ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਹੁ ਕਾਰਲ ਧਰੀ। ਬਹੁ ਖੁਸ਼ੀਅਨ ਸੋਂ ਦੇਹੀ ਭਰੀ।
 ਸਤਿਗੁਰ ਪੈਜ ਖਾਲਸੇ ਰਾਖੀ। ਰਹੈ ਜਗਤ ਮੈਂ ਜੁਗ ਜੁਗ ਸਾਖੀ। ੩।
 ਹੁਤੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਲ ਜੁ ਮੰਗਾਯੋ। ਆਪ ਸਿੰਘ ਅਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾਯੋ।
 ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਕਰਯੋ ਤਬਹੀ। ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਾਯੋ ਜਪੁਜੀ ਸਭਹੀ। ੪।
 ਅਨੰਦ ਪੜ੍ਹਾਇ ਕਰਾ ਅਰਦਾਸ। ਸਿੰਘ ਸਬਹੂੰ ਠਾਂਢੇ ਤਿਸ ਪਾਸ। *ਖਲੋ ਗਏ*
 ਕਰ ਅਰਦਾਸ ਫਿਰ ਮਾਥ ਝੁਕਾਯੋ। ਗਏ ਗਰੜ੍ਹ ਜਯੋਂ ਸਾਸ ਉਡਾਯੋ। ੫।
 ਪਹੁੰਚਯੋ ਜਾਇ ਸਚੀ ਦਰਗਾਹ। ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਜੰਬਰ ਤੁਰਤਾਹਾ। *ਤੁਰਤ*
 ਦਯੋ ਚਿਖਾ ਧਰ ਅਗਨ ਲਗਾਈ। ਭੜਕ ਉਠੀ ਤਬ ਹੀ ਤੁਰਤਾਈ। ੬।

ਦੋਹਰਾ : ਠਾਰਾਂ ਸੈ ਦੁਇ ਸਾਲਾ ਪਰ ਬੀਤੇ ਬਿੱਕ੍ਰਮਰਾਇ। *੧੮੦੨ ਬਿ. ਭਾਵ ੧੭੪੫ ਈ.*
 ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਤਬ ਲੈ ਤੁਰਯੋ ਜੂਤ ਜੁ ਤਿਹ ਸਿਰ ਲਾਇ। ੭।

ਚੌਪਈ : ਸ਼ਹੀਦ ਸਿੰਘ ਲੈਨ ਆਏ ਗੁਰ ਪਯਾਰੇ। ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹੈਂ ਬਾਜੈਂ ਦੋਤਾਰੇ। *ਦੋ ਤਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਵਾਜੇ*
 ਹਾਥ ਘੋੜੇ ਸੋ ਕੋਤਲਾ ਲਯਾਏ। ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਬਿਬਾਨ ਉਠਾਏ। ੮। *ਮਾਸ ਸਵਾਰੀ*

੧. ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਛੰਦ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ।
 ੨. ਗਰੜ੍ਹ : ਗਰੁੜ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਵਾਹਨ ਤੇ ਪੰਛੀਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ। ਹਿੰਦੂ ਮਿਥਿਹਾਸ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਦਾ ਅੱਧਾ ਸਰੀਰ ਪੰਛੀ ਦਾ ਤੇ ਉਪਰਲਾ ਧੜ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਨਿਬਾਬ ਲੈਨ ਕੋ ਸੋ ਜਮਾ ਆਏ। ਹੱਥੀਂ ਜੂਤੇ ਸੂਲਨਾ ਜੜਾਏ। ਜਮਦੂਤ / ਸੂਲਾ ਵਾਲੇ
 ਨਵਾਬ ਉਨੈਂ ਫੜ ਦੋਜ਼ਖ ਪਾਯਾ। ਸੋ ਜੁਤੀ ਨਿਤ ਹੁਕਮ ਫੁਰਮਾਯਾ।੯। ਜਮਦੂਤਾਂ ਨੇ
 ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਕੋ ਕੁਰਸੀ ਬਹਾਯੋ। ਸ਼ਹੀਦਨ ਸਿਰ ਸ਼ਹੀਦ ਬਨਾਯੋ।
 ਗੁਰ ਗੋਬਿੰਦ ਸੁਤ ਜਹਿੰ ਚਾਰਾ। ਭਯੋ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਡਿਊਡੀ ਦਾਰਾ।੧੦। ਚਾਰੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ / ਪਹਿਰੇਦਾਰ
 ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਬੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸ। ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਕੀਓ ਖੱਬੇ ਵਾਸੇ।
 ਇਜੈ ਬਿਜੈ ਕੀ ਪਦਵੀ ਪਾਈ। ਸਭੈ ਸ਼ਹੀਦਨ ਮੁਹਰੇ ਥਾਈ।੧੧। ਜਯ, ਵਿਜਯ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਦਵਾਰਪਾਲ
 ਵਿਚ ਲਾਹੌਰ ਸਿੰਘ ਝੰਡਾ ਗਡਾਯਾ। ਸਭ ਲੋਕਨ ਕੋ ਪਰਚਾ ਦਿਖਾਯਾ।
 ਜੋ ਸੁਖ ਸੁੱਖੇ ਸੋ ਵਰ ਪਾਵੈ। ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸਭ ਕਿਛ ਆਵੈ।੧੨।
 ਔਰ ਪੀਰਨ ਕੀ ਪੀਰੀ ਨ ਰਹੀ। ਸਿਰ ਪੀਰਨ ਕੇ ਪੀਰੀ ਭਈ।
 ਦੂਧ ਪੂਤ ਜੋ ਅੰਨ ਧਨ ਚਾਹੈ। ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਸੁੱਖ ਸਭ ਪਾਵੈ।੧੩। ਸੁੱਖਣਾ ਪੂਰੀ ਹੋਵੇ
 ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਕੀ ਸਾਖੀ ਜੋ ਸੁਨੈ। ਦੇਹਿ ਦੁੱਖ ਨਹਿੰ ਮਨ ਮੈਂ ਗੁਨੈਂ। ਵਿਚਾਰ
 ਮਰਨ ਕਾਲ ਨਹਿੰ ਕਾਲ ਸੰਤਾਵੈ। ਜਮ ਕਿੰਕਰਾ ਤਿਸ ਨਾਹਿ ਅਕਾਵੈ।੧੪। ਰਾਕਸ਼ਾਂ ਦੀ ਇਕ ਜਾਤੀ
 ਸਾਸ ਜਾਹਿ ਤਿਸ ਸਿੱਖ ਸੁਖਾਲੇ। ਸਿੱਖੀ ਨਿਬਹੈ ਕੇਸਨ ਨਾਲੇ।
 ਲਿਖੀ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੈਸੀ ਸੁਨੀ। ਪੜ੍ਹੋ ਸਵਾਰਾ ਆਗੇ ਤੁਮ ਗੁਨੀ।੧੫। ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ

ਦੋਹਰਾ : ਠਾਰਾਂ ਸੈ ਦੋ ਉਪਰੈ ਸਾਲਾ ਜੁ ਬਿੱਕ੍ਰ ਰਾਇ। ੧੮੦੨ ਬਿ.ਭਾਵ ੧੭੪੫ ਈ.
 ਖਾਨ ਬਹਾਦਰਾ ਮਾਰਿਓ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਘਿਸਟਾਇਆ।੧੬। ਜ਼ਕਰੀਆ ਖਾਨ / ਘਸੀਟ ਕੇ

੧੧੧. ਸਾਖੀ ਜੱਸੂ ਬੱਧ ਕੀ

ਦੋਹਰਾ : ਖਾਨ ਬਹਾਦਰ ਜਬ ਮਰਯੋ ਰਹੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਉਸ ਦੋਇਆ। ਯਹੀਯਾ ਖਾਨ ਤੇ ਸ਼ਾਹ ਨਿਵਾਜ਼ ਖਾਨ
 ਲਹੌਰੈ ਔ ਮੁਲਤਾਨ ਕੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਭਏ ਸੋਇ।੧।

ਚੌਪਈ : ਅਹੀਯਾ ਖਾਂ ਔ ਸ਼ਾਹ ਨਿਵਾਜ਼। ਦੋਨੋਂ ਮਿਲ ਕਰ ਕੀਨੋਂ ਰਾਜ।
 ਸ਼ਾਹ ਨਿਵਾਜ਼ ਫੜ ਅਹੀਯੋ ਲਯੋ। ਲੂਟ ਕੂਟ ਬਾਹਰ ਕਰ ਦਯੋ।੨। ਯਹੀਯਾ ਖਾਨ
 ਇਸ ਬਿਧਿ ਕਾਲ ਕਛੁਕ ਬਿਤਾਯੋ। ਸ਼ਾਹ ਨਿਵਾਜ਼ ਨਵਾਬ ਕਹਾਯੋ।
 ਸੋ ਭੀ ਲਾਗਯੋ ਸਿੰਘਨ ਮਾਰਨ। ਐਸੋ ਭਯੋ ਸਮੇਂ ਕੇ ਕਾਰਨ।੩।

੧. ਅਹੀਆ ਖਾਨ : ਅਸਲ ਨਾਮ ਯਹੀਯਾ ਖਾਨ, ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਖਾਨ ਬਹਾਦਰ ਜ਼ਕਰੀਆ ਖਾਨ ਦੇ ਮਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ੧੭੪੫ ਈ. ਵਿੱਚ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਸੂਬੇਦਾਰ ਬਣਿਆ। ਮਾਰਚ ੧੭੪੭ ਈ. ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਸ਼ਾਹ ਨਿਵਾਜ਼ ਖਾਨ ਨੇ ਕੈਦ ਕਰ ਲਿਆ ਤੇ ਲਾਹੌਰ ਉੱਪਰ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਯਹੀਯਾ ਖਾਨ ਦੁਨਿਆਵੀ ਜਿੰਦਗੀ ਤੋਂ ਉਪਰਾਮ ਹੋ ਕੇ ਦਰਵੇਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਅੰਤ ਫ਼ਰੂਖ਼ਾਬਾਦ ਵਿੱਚ ਯਹੀਯਾ ਸ਼ਾਹ ਦਰਵੇਸ਼ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੋਇਆ ਸੀ।
 ੨. ਸ਼ਾਹ ਨਿਵਾਜ਼ : ਇਸ ਦਾ ਅਸਲ ਨਾਮ ਹਯਾਤਉੱਲਾ ਸੀ। ਇਹ ਮੁਲਤਾਨ ਦਾ ਸੂਬੇਦਾਰ ਸੀ ਤੇ ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਲਈ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਸੂਬੇਦਾਰ ਵੀ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਦਾ ਅੰਤ ਖ਼ਾਲਸਾ ਫੌਜ ਦੇ ਹੱਥੋਂ, ਜੋ ਦੀਵਾਨ ਕੌੜਾ ਮੱਲ ਦੀ ਸਲਾਹ ਤੇ ਮੀਰ ਮੰਨੂੰ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਗਈ ਸੀ, ੧੭੫੧ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਲਖਪਤਿ^੧ ਜਸਪਤਿ^੨ ਭਏ ਦਿਵਾਨ। ਕਲਾਨੌਰ ਕੇ ਖਤ੍ਰੀ ਜਾਨ।
 ਤੇ ਭੀ ਸਿੰਘਨ ਮਾਰਨ ਡਰੇ। ਉਨ ਸਿਉਂ ਖਾਲਸੇ ਲਰ ਮਰ ਖਰੇ।੪।
 ਸਿੰਘ ਭੀ ਰਖੈ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਦਾਵਾ। ਮਾਰੈ ਤੁਰਕਨ ਕਰਕੇ ਧਾਵਾ।
 ਜਹਿ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਸੁਨੈ ਸੁ ਡੇਰਾ। ਤੁਰਕ ਫੌਜ ਜਾ ਪਾਵੈ ਘੇਰਾ।੫।

ਖਹਿਣਾ
 ਅਧਿਕਾਰ

ਦੋਹਰਾ : ਲਰੈ ਮਰੈ ਸਿੰਘ ਨਠ ਤੁਰੈ ਤੁਰ ਨਠ ਫਿਰ ਮੁੜ ਪਾਹਿ।
 ਮਾਰ ਭਜੈ ਸਿੰਘ ਜਹਿ ਛਿਪੈ ਗੈਲੇ ਤੁਰਕ ਅਕਾਹਿ।੬।

ਪਿਛੇ / ਤੇਗ

ਚੌਪਈ : ਅੱਕ ਪੱਕਾ ਸਿੰਘ ਦਿਨ ਸੁ ਗੁਜਾਰੈ। ਉਹਾਂ ਤੇ ਫਿਰ ਅਗੇ ਸਿਧਾਰੈ।
 ਕਰਨ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਆਸਾ ਧਾਰੈ। ਪਾਵੈ ਦੁਖ ਸੋ ਸੁੱਖ ਬਿਚਾਰੈ।੭।
 ਬਚਨ ਗੁਰੂ ਹਮ ਸਾਚਾ ਭੀ ਹੋਹੈ। ਹੰਨੇ ਹੰਨੇ ਹਮ ਸ਼ਾਹੀ ਕਰੋਹੈ।
 ਕੋਊ ਸਿੰਘ ਕਾਨਨਾ ਮੈਂ ਬਹੈ। ਸ਼ੇਰ ਬਘਯਾੜ ਖੱਡਨ ਮੈਂ ਰਹੈ।੮।
 ਕੋਊ ਦਰਯਾਉ ਬਰੇਤੀ ਰਹੈ। ਤੁਰਕ ਜਾਇ ਤਾਂਹੀ ਥਾਂ ਲਹੈ।
 ਦੁਹੂੰ ਓਰ ਜਹਿ ਹੋਵੈ ਨੀਰ। ਲੁਕੇ ਬਚਾਵੈਂ ਅਪਨ ਸਰੀਰ।੯।
 ਤੁਰਕ ਫੌਜ ਸੋਂ ਚਹੂੰ ਵਲ ਰੁਕੈਂ। ਮਾਰ ਬੰਦੂਕਨ ਤਬ ਤਿਨ ਫੂਕੈਂ।
 ਸਿੰਘ ਨੀਰ ਮੈਂ ਡੁਬ ਡੁਬ ਤਰੈ। ਤੁਰਕ ਬੰਦੂਕਨ ਫੁੰਡਨਾ ਕਰੈ।੧੦।

ਦੁੱਖ-ਸੁਖ ਵਿੱਚ

ਉਮੀਦ

ਸੱਚੇ / ਰਾਜ

ਸਰਕੰਡੇ ਵਿੱਚ

ਦਰਿਆ ਵਿਚਕਾਰ ਮੁਬਕੀ ਦਾ ਟੁਕੜਾ

ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਘੇਰਾ

ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਉਂਦੇ

ਦੋਹਰਾ : ਘਰ ਤੇ ਕਢੇ ਸੁ ਬਣਾ ਲੁਕੈਂ ਬਨ ਤਜ ਨੀਰ ਲੁਕਾਇ।
 ਜਲ ਮਹਿ ਲੁਕੈਂ ਤੋ ਨਹਿ ਬਚੈ ਕਹੇ ਸਿੰਘ ਕਤਾ ਜਾਹਿ।੧੧।

ਜੰਗਲ-ਖੇਲੇ

ਕਿਧਰ

ਚੌਪਈ : ਪਰੇ ਨਿਸਾ ਛੁਟੈ ਸਿੰਘਨ ਖਯਾਲ। ਤੁਰਕ ਰਲੈਂ ਮੁੜ ਡੇਰਨਾ ਨਾਲ।
 ਮੁਏ ਸਿੰਘ ਜੋ ਦੇਹਿ ਬਹਾਇ। ਜੋ ਜ਼ਖਮੀ ਤੇ ਲਏ ਉਠਾਇ।੧੨।
 ਦਿਸੈ ਨ ਜਾਗਾ ਜਾਵੈਂ ਜਾਹੀਂ। ਐਸੀ ਠੌਰ ਨ ਜਹਾਂ ਬਚਾਹੀਂ।
 ਕੋਈ ਕਹੈ ਖਿੰਡ ਇਕ ਇਕ ਹੋਵੇ। ਕੋਊ ਕਹੈ ਖਿੰਡ ਮਤਿ ਪਤਿ ਖੋਵੇ।੧੩।
 ਲਰੋ ਮਰੋ ਇਨ ਤੁਰਕਨ ਨਾਲ। ਔਰ ਬਾਤ ਕੋਊ ਬਨੈ ਨ ਹਾਲਾ।
 ਇਕ ਕਹੈ ਹਮ ਜਾਵੈਂ ਤਹੀਂ। ਲਰਨੋਂ ਮਰਨੋਂ ਹੋਵੈ ਸਹੀ।੧੪।
 ਲਰਨ ਮਰਨ ਤੇ ਜੇ ਨਠ ਜਾਹੀਂ। ਤੋਂ ਹਮ ਕਿਮ ਪਾਵੈਂ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ।
 ਤਬ ਹੀ ਖਾਲਸੇ ਇਮ ਠਹਿਰਾਈ। ਹੋਹਿ ਫੌਜ ਕੋ ਗੈਲੋ ਭਾਈ।੧੫।

ਰਾਤ / ਫੇਰਿਆਂ ਵਿੱਚ

ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵਹਾਉਣ

ਜਗ੍ਹਾਂ, ਥਾਂ

ਮਸਲੇ ਦਾ ਹੱਲ

ਪਿਛੇ

੧. ਲਖਪਤਿ : ਲਖਪਤਿ ਰਾਇ, ਕਲਾਨੌਰ ਦਾ ਖੱਤਰੀ, ਇਹ ਯਹੀਯਾ ਖਾਨ ਸੂਬੇਦਾਰ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਈ ਜਸਪਤਿ ਰਾਇ ੧੭੪੬ ਈ. ਵਿੱਚ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਬੰਦੋ ਕੀ ਗੁਸਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਲਖਪਤਿ ਰਾਇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਹੱਥ ਧੋ ਕੇ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੀਰ ਮੰਨੂੰ ਦੀ ਸੂਬੇਦਾਰੀ ਸਮੇਂ ਦੀਵਾਨ ਕੌੜਾ ਮੱਲ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਕੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤਾ ਤੇ ਬੜੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਨਾਲ ੧੭੪੮ ਈ. ਵਿੱਚ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ।

੨. ਜਸਪਤਿ : ਜਸਪਤਿ ਰਾਇ, ਕਲਾਨੌਰ ਦਾ ਖੱਤਰੀ ਜੋ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਲਖਪਤਿ ਰਾਇ ਦਾ ਭਾਈ ਸੀ। ਇਹ ੧੭੪੬ ਈ. ਵਿੱਚ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਬੰਦੋ ਕੀ ਗੁਸਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਮੁੱਠ-ਭੇੜ ਵਿਚ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦੇ ਭਾਈ ਲਖਪਤਿ ਰਾਇ ਨੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਭਾਰੇ ਦੁੱਖ ਦਿੱਤੇ ਸਨ।

ਲਈਏ ਘੋੜੇ ਰਾਤਾ ਜਹਿ ਸੋਵੈਂ। ਜੋਊ ਪਿਆਦੇ ਅਸਵਾਰ ਸੁ ਹੋਵੈਂ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਘੋੜੇ ਲੁੱਟ ਲਈਏ
 ਯਹ ਸੁਨ ਸਿੰਘ ਕਈ ਭਏ ਤਿਆਰ। ਸੂਤੇ ਤੁਰਕਨ ਲੇਵੇ ਮਾਰ।੧੬। ਸੁੱਤੇ ਹੋਏ
 ਸੂਰੇ ਸਿੰਘਨ ਯਹ ਠਹਰਾਈ। ਸਿੰਘ ਤੁਰੇ ਉਨ ਗੈਲੇ ਧਾਈ। ਪਿਛੇ
 ਐਸੀ ਤੋਰ ਸਿੰਘ ਉਠ ਚਲੇ। ਤੁਰਕਨ ਫੌਜ ਕੇ ਸੰਗ ਰਲੇ।੧੭।

ਦੋਹਰਾ : ਸਿੰਘ ਸੁ ਡੇਰਾ ਵੇਖ ਕੇ ਵੜੇ ਫੌਜ ਮੈਂ ਜਾਇ।
 ਤੁਰਕ ਸੁ ਬੱਕੇ ਸੋਇ ਗਏ ਲਗਯੋ ਖਾਲਸੇ ਦਾਇ।੧੮। ਦਾਉ, ਮੱਕਾ

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਸਿੰਘਨ ਘੋੜੇ ਲਏ ਖੋਲ੍ਹ। ਉਪਰ ਚੜ੍ਹੇ ਸੁ ਸਤਿਗੁਰ ਬੋਲ।
 ਦੂਜੇ ਗੈਲੇ ਲਏ ਲਗਾਇ। ਗੈਲ ਪੜੇ ਤਿਸ ਆਵੈਂ ਘਾਇ।੧੯। ਦੂਜੇ ਘੋੜੇ ਵੀ ਪਿਛੇ ਲਾ ਲਏ

ਦੋਹਰਾ : ਜਿਤਨੇ ਘੋੜੇ ਥੇ ਮਰੇ ਉਤਨੇ ਸਿੰਘਨ ਲੀਨ।
 ਨਿਤ ਪ੍ਰਤਿਓ ਐਸੀ ਬਿਧ ਕਰੈਂ ਫੌਜ ਤੁਰਕ ਭਈ ਖੀਨ।੨੦। ਹਰ ਰੋਜ਼, ਰੋਜ਼ਾਨਾ / ਕਮਜ਼ੋਰ
 ਦੇਖੋ ਭਾਈ ਗੁਰ ਕਲਾ ਆਏ ਮਾਰਨ ਓਇ। ਬਕਤੀ
 ਤੇਊ ਮਾਰੇ ਖਾਲਸੇ ਤੁਰਕ ਘਨੇ ਥੇ ਸੋਇ।੨੧। ਉਹੀ

ਚੌਪਈ : ਤੁਰਕ ਫੌਜ ਫਿਰ ਬਹੁਤੀ ਆਵੈ। ਬੋੜੇ ਸਿੰਘ ਸੁ ਤਹਿ ਲੁਕ ਜਾਵੈਂ।
 ਤਹਾ ਲੁਕੈਂ ਜਹਿ ਹੁਇ ਬਡ ਝੱਲਾ। ਲੇਵੈਂ ਗੜ੍ਹ ਕਾਨਨ ਕੋ ਮੱਲ।੨੨। ਸੇਖਣਾ ਜੰਗਲ / ਕਾਨਿਆਂ ਦਾ ਕਿਲ੍ਹਾ
 ਰਾਤ ਸਿੰਘ ਹੁਇ ਬਹੁ ਹੁਸ਼ਿਆਰ। ਲੇਵੈਂ ਤੁਰਕਨ ਕੋ ਫਿਰ ਮਾਰ।
 ਦਿਨ ਮੈਂ ਤੁਰਕ ਬਹੁਤ ਮਿਲ ਧਾਵੈਂ। ਲੁਕੇ ਸਿੰਘ ਤਿਨ ਹਾਥ ਨ ਆਵੈਂ।੨੩।
 ਤੁਰਕ ਸੁ ਡਰਤੇ ਬੜੇ ਨ ਝੱਲ। ਝੱਲ ਬੜੇ ਸਿੰਘ ਮਾਰਨ ਰੱਲ। ਵੜਨਾ, ਅੰਦਰ ਜਾਣਾ
 ਝੱਲੋਂ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਵੈਂ। ਤੁਰਕਨ ਫੌਜ ਦੂਰ ਸੁਨ ਪਾਵੈਂ।੨੪।
 ਮਾਰਨ ਰਸਤੇ ਦਿੱਲੀ ਲਹੋਰ। ਕੋਈ ਮਾਰੈ ਰਾਹ ਪਿਸ਼ੋਰ।
 ਅਗੇ ਪਿਛੇ ਹੁਇ ਲੁਟੈਂ ਲਹੋਰ। ਇਮ ਕਰ ਸਿੰਘ ਮਚਾਵੈਂ ਰੋਰ।੨੫। ਰੋਲਾ, ਫਸਾਦ

ਦੋਹਰਾ : ਸਿੰਘ ਸੁ ਮਾਝਯੋਂ ਕੱਢ ਦਏ ਬੜੇ ਸੁ ਰਾਵੀ ਝੱਲ। ਮਾਝੇ ਵਿੱਚੋਂ
 ਮਾਰ ਲੂਟ ਖਾਵਤ ਫਿਰੈਂ ਰਾਖੈਂ ਮਿਲ ਕਰ ਗੱਲ।੨੬।

ਚੌਪਈ : ਇਸੀ ਭਾਂਤ ਸਿੰਘ ਗੁਜਰ ਕਰਾਹੀਂ। ਫੌਜ ਘਨੀ ਲਖਾ ਨਠ ਬੀ ਜਾਹੀਂ। ਜ਼ਿਆਦਾ ਫੌਜ ਵੇਖ ਕੇ
 ਮਾਰ ਕਾਫਲੇ ਲੇਵੈਂ ਭਾਗੀ। ਲਹੋਰ ਗਿਰਦ ਤਿਨ ਦਯੋ ਉਜਾਰੀ।੨੭। ਉਜਾਰ ਦਿੱਤਾ
 ਦੇਖ ਤੁਰਕਨ ਕੋ ਲਾਗੇ ਆਗਾ। ਮਾਰੈਂ ਸਿੰਘਨ ਗੈਲੇ ਲਾਗਾ। ਅੱਗ / ਪਿਛੇ ਲੱਗ ਕੇ
 ਮੁੜ ਮੁੜ ਲੁਕ ਲੁਕ ਸਿੰਘ ਸੁ ਲਰੈਂ। ਬਹੁਤਨਾ ਸੋ ਕਯਾ ਥੋੜੇ ਕਰੈਂ।੨੮। ਲੜਦੇ ਸਨ / ਬਹੁਤਿਆਂ ਨਾਲ
 ਨਾਹਿ ਜ਼ਖੀਰੋ ਸਿੰਘਨ ਪਾਸ। ਸ਼ਸਤਰ ਬਸਤਰ ਹੀਨ ਸ ਖਾਸ। ਭੰਡਾਰ, ਹਸਦ ਆਦਿ ਦਾ
 ਨਾਂਗੇ ਖਰੇ ਔ ਭੂਖੇ ਪਯਾਸੋ। ਦਾਰੂ ਸਿੱਕਾ ਨਹਿ ਕਛੁ ਪਾਸੋ।੨੯। ਨੰਗੇ ਖੜੇ ਰਹਿੰਦੇ

੧. ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਛੰਦ ਅਪੂਰਾ ਹੈ।

ਹਾਟ ਪਟਨਾ ਬਾਜ਼ਾਰ ਸੁ ਨਾਹੀਂ। ਰੋਗੀ ਔਖਧਾ ਬਿਨ ਮਰ ਜਾਹੀਂ। ਕੋਈ ਹੱਟੀ ਬਾਜ਼ਾਰ / ਦਵਾਈ
ਗੁਰ ਬਚਨਨ ਕੀ ਉਨ ਕੋ ਆਸ। ਯਹੀ ਖਜ਼ਾਨੋਂ ਉਨ ਕੋ ਪਾਸ।੩੦।

ਦੋਹਰਾ : ਤੋਂ ਭੀ ਸਿੰਘ ਹੋਵੈਂ ਘਨੇ ਨਿਸ ਦਿਨ ਔਰ ਸੁ ਔਰ।
ਦੂਖ ਦਰਦ ਕਛੁ ਨ ਗਿਨੈਂ ਮਰਨੋਂ ਲਰਨੋਂ ਤੋਰਾ।੩੧। ਵਿਵਹਾਰ
ਇਸੀ ਤੋਰ ਕਈ ਬਾਰ ਸਿੰਘ ਮਰੈ ਮਾਰੈ ਨਠ ਲੁਕਿ।
ਫੇਰ ਲੜੈ ਮੁੜ ਨਠ ਅੜੈ ਇਮ ਖਾਲਸੇ ਭਯੋ ਅਮੁਕ।੩੨।^੧

ਚੌਪਈ : ਤਬੈ ਖਾਲਸੇ ਐਸ ਬਿਚਾਰਾ। ਮਾਰੈਂ ਤੁਰਕਨ ਕੇ ਫੁਜਦਾਰਾ। ਫੌਜਦਾਰ
ਮਾਰ ਫੌਜ ਕੋ ਸੂਧੋ ਹੋਵੈ। ਲੂਟ ਫੌਜ ਕੋ ਦਾਰਿਦਾ ਖੋਵੈ।੩੩। ਸੁਖਾਲੇ / ਦਰਿਦ, ਗਰੀਬੀ, ਕੰਗਾਲੀ
ਹਾਥੀ ਘੋੜੇ ਉਠ ਲਿਆਵੈ। ਰਾਜ ਸਾਜ ਬਿਨ ਰਾਜ ਨ ਪਾਵੈ।
ਭੂਮ ਮਲੋ ਲੈ ਕਿਲਾ ਚਿਨਾਈ। ਬਿਨਾ ਕਿਲਨ ਨ ਪੁਜੈ ਲੜਾਈ।੩੪। ਇਲਾਕਾ ਮੱਲ ਕੇ / ਕਿਲਾ ਉਸਾਰੀਏ
ਐਸ ਬਿਚਾਰਤ ਆਗੇ ਗਏ। ਇਮਨਾਬਾਦਾ ਢਿਗਾ ਪਹੁੰਚਤ ਭਏ। ਨੇੜੇ
ਆਵੈਂ ਮਗਰ ਤੁਰਕ ਲੈ ਖੋਜ। ਭੂਖੀ ਫਿਰੈ ਸਿੰਘਨ ਕੀ ਫੌਜ।੩੫।

ਦੋਹਰਾ : ਇਮਨਾਬਾਦ ਜਗੀਰ ਥੀ ਖੁਦ ਜਸਪਤਹਿ ਦਿਵਾਨਾ। ਲਖਪਤ ਰਾਇ ਦਾ ਭਾਈ
ਉਹਾ ਉਗ੍ਰਾਹੀ ਕਰਤ ਥੋ ਬਹੁਤ ਫੌਜ ਕੇ ਤਾਨਾ।੩੬। ਚੌਰ-ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਨਾਲ

ਚੌਪਈ : ਲੇਵੈ ਪੈਸੇ ਦੇ ਕੇ ਦੁੱਖ। ਬੰਧੈ ਪੈਚਾ ਸੁ ਹੋਕੈ ਰੁੱਖਾ। ਪੰਚਾ ਨੂੰ / ਬੇ-ਲਿਹਾਜ਼
ਕਿਸੈ ਟੰਗੇ ਕਿਸੈ ਕਮਚਨਾ ਮਾਰੈ। ਐਸ ਭਾਂਤ ਸਿਉਂ ਮੁਲਕ ਦੁਜਾਰੈ।੩੭। ਫਮਕਾ / ਉਜਾੜਦਾ ਸੀ
ਭੂਖੇ ਜੱਟ ਨਠ ਸਿੰਘੀ ਰਲੈਂ। ਘਰ ਦਰ ਛਡਕੇ ਰਲੈਂ ਸੁ ਦਲੈਂ। ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਦਲ ਵਿੱਚ
ਜਿਨ ਘਰ ਦੇਣੇ ਜੋਗੇ ਨਾਹੀਂ। ਫਿਰੈਂ ਫਰਯਾਦੀ ਖਾਲਸੇ ਪਾਹੀਂ।੩੮। ਪਾਸ
ਫਿਰਤ ਨਠਤ ਗਏ ਰੋੜੀ ਤੀਰ। ਨੁਾਵਨ ਚਾਹੈਂ ਸੁਫਲ ਸਰੀਰ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਰੋੜੀ ਸਾਹਿਬ
ਤਿਹ ਸਿੰਘਨ ਆ ਮੇਲਾ ਲਾਯਾ। ਜਸਪਤ ਕੋ ਯੋ ਲਿਖ ਪਠਵਾਯਾ।੩੯। ਭੋਜਿਆ

ਦੋਹਰਾ : ਸਿੰਘ ਸੁ ਬਹੁਤੇ ਦਿਨਨ ਕੇ ਭੂਖੇ ਅੰਨ ਕੇ ਤ੍ਰਾਸਾ। ਤਰਸਦੇ
ਲਿਖ ਭੋਜੀ ਇਮ ਖਾਲਸੇ ਜਸਪਤਿ ਕੋ ਅਰਦਾਸਾ।੪੦। ਚਿੱਠੀ, ਖਤ

ਚੌਪਈ : ਦਿਵਾਨ ਹਿੰਦੂ ਤੂੰ ਗੁਰੂ ਬਨਾਯਾ। ਜਸਪਤ ਕੋ ਇਮ ਲਿੱਖ ਪਠਾਯਾ।
ਹਮਰਾ ਤੁਮਰਾ ਬੈਰ ਸੁ ਨਾਹੀਂ। ਬੈਰ ਹਮਾਰਾ ਤੁਰਕਨ ਤਾਈਂ।੪੧।
ਰਸਤਾ ਮੋਲ ਹਮ ਲੈਣੀ ਚਾਹੈਂ। ਸ਼ਹਿਰ ਤੁਮਾਰੋ ਖਰੀਦ ਕਰਾਹੈਂ। ਰਸਦ, ਖਾਧ-ਖੁਰਾਕ
ਸਿੰਘ ਭੂਖੇ ਬਹੁ ਦਿਨ ਕੇ ਆਂਹੀ। ਤੁਮਰੋ ਕਛੁ ਬਿਗਾਰੈਂ ਨਾਹੀਂ।੪੨। ਵਿਗੜਦੇ ਨਹੀਂ

੧. ਛਪੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਇਹ ਛੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ, ਦੇਖੋ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੰਨਾ ੩੦੫.

੨. ਇਮਨਾਬਾਦ : ਏਮਨਾਬਾਦ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲੇ ਦਾ ਇਕ ਨਗਰ ਜਿਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਮ ਸੈਦਪੁਰ ਸੀ। ਏਥੇ ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਦੇ ਘਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਲਈ ਬਿਰਾਜੇ ਸਨ। ਏਥੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਰੋੜੀ ਸਾਹਿਬ ਸਥਿਤ ਹੈ।

ਮੁਲਕ ਆਪਨਾ ਲੇਹੁ ਬਚਾਇ। ਔਰ ਮੁਲਕ ਹਮ ਬੜਹੈ ਜਾਇ। ਚਲੇ ਜਾਵਾਂਗੇ
 ਯਹ ਸੁਨ ਜਸਪਤਿ ਕੀਨੋ ਬੋਜਾ। ਮੈਂ ਮਾਰੋ ਕੱਢ ਤੁਮਰੋ ਖੋਜ। ੧੪੩। ਬੋਲ
 ਨਿਕਸ ਝੱਲੋਂ ਤੁਮ ਬਾਹਰ ਧਾਏ। ਤੁਮ ਕੋ ਪਕੜ ਸੁ ਜਮ ਲੈ ਆਏ।
 ਸੀਸ ਮੁੰਨੋਂ ਤੁਮ ਜਾਟ ਬਨਾਵੋਂ। ਤੁਮਰੇ ਬਾਲਨਾ ਮਾਲੂ ਬਣਾਵੋਂ। ੧੪੪। ਕੇਸਾਂ / ਹਰਟ ਦੀ ਮਾਲੂ

ਦੋਹਰਾ : ਜੈਸੇ ਗੋਲੀ ਨਬ ਮੰਗੈ ਖਸਮ ਚਾਹੈ ਕਟ ਨੱਕ। ਦਾਸੀ, ਨੌਕਰਾਣੀ
 ਹਮ ਤੁਮ ਚਾਹੈ ਮਾਰਨੋ ਤੁਮ ਮਾਂਗੋ ਰਸਤਾ ਅਸ਼ੱਕਾ। ੧੪੫। ਰਸਦ / ਨਿਬੰਧ

ਚੌਪਈ : ਹਮ ਸੋਂ ਅਬ ਤੁਮ ਚਾਹੋ ਰਸਤ। ਤੁਮ ਕੋ ਮਾਰੋ ਕਰ ਬੰਦੁਬਸਤ। ਬੰਦੋਬਸਤ, ਇੰਤਜਾਮ
 ਭਾਈ ਲਖਪਤਿ ਸੁਨ ਅਬ ਪਾਵੈ। ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜਿਮ ਫੜ ਲੈ ਜਾਵੈ। ੧੪੬।
 ਜਾਇ ਨ੍ਰਾਬ ਕੇ ਅਗੈ ਸਿਟਾਵੈ। ਬੰਦ ਬੰਦ ਤੁਮ ਉਮੈਂ ਕਟਾਵੈ। ਉਵੇਂ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ
 ਸੁਨਤ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਆਯੋ ਯਾਦ। ਕਹਯੋ ਸਿੰਘਨ ਲਿਹੁ ਬਦਲੋ ਤਾਦਾ। ੧੪੭। ਤਦੇ, ਉਸੇ ਵੇਲੇ
 ਯਾਦ ਕਰਾਈ ਇਸ ਨਿਜ ਮੌਤ। ਸ਼ੇਰ ਜਗਾਯੋ ਫੜ ਮੁੱਛਲਾ ਸੌਤਾ। ਮੁੱਛਾਂ / ਸੁੱਤਾ
 ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਇਸ ਭ੍ਰਾਇ ਫੜਾਯਾ। ਬਦਲੇ ਲਹੋਂ ਅਬ ਯਹ ਦਾਇਆ ਆਯਾ। ੧੪੮। ਦਾਉ ਹੇਠ
 ਜਬ ਸਿੰਘਨ ਐਸ ਸੁਨ ਪਾਯੋ। ਜਨ ਬਿਛੂ ਤਨ ਡੰਕਾ ਲਗਾਯੋ। ਫੰਗ
 ਤਬੀ ਖਾਲਸੇ ਕਰੀ ਅਰਦਾਸ। ਖੜ੍ਹੀ ਮਾਰੈ ਹੁਇ ਕੰਮ ਰਾਸ। ੧੪੯।

ਦੋਹਰਾ : ਵਹਿ ਲੂਟਨ ਚੜ੍ਹਓ ਖਾਲਸੇ ਸੋ ਲੀਓ ਖਾਲਸੇ ਲੂਟ।
 ਨਿਬਾਹੂ ਸਿੰਘੀ ਗਜਾ ਪੈ ਚੜ੍ਹਯੋ ਮਾਰ ਤੇਗ ਦਿਓ ਸੂਟਾ। ੧੫੦। ਹਾਥੀ / ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ

ਚੌਪਈ : ਨਿਬਾਹੂ ਸਿੰਘ ਚੜ੍ਹ ਗਜ ਪੈ ਗਯੋ। ਸੀਸ ਕਾਟ ਸਭ ਜੇਵਰਾ ਲਯੋ। ਗਹਿਣੇ, ਮਾਲ-ਮਤਾਹ
 ਔਰ ਦਰਬ ਦਈ ਉਪਰੋਂ ਗੇਰਾ। ਔਰ ਸਿੰਘਨ ਚਕ ਲੀਨੀ ਢੇਰ। ੧੫੧। ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ

ਦੋਹਰਾ : ਠਾਰਾਂ ਸੈ ਚੌਰੋਤਰੋਂ ਹੁਤੋਂ ਬਿਲ੍ਹਮ ਨ੍ਰਿਪ ਸਾਲਾ। ੧੮੦੪ ਬਿ.
 ਜਸਪਤ ਖੜ੍ਹੀ ਮਾਰ ਕੇ ਲੀਯੋ ਸਿੰਘਨ ਬਹੁ ਮਾਲ। ੧੫੨।

੧੧੨. ਸਾਖੀ (ਛੋਟੇ) ਘੱਲੂਘਾਰੇ ਕੀ

ਦੋਹਰਾ : ਪੜੋਲ ਕਠੂਹੋਂ ਬਸੋਹਲੀ ਜੰਮੂ ਜ਼ਿਲੋਂ ਸੁ ਆਹਿ। ਜੰਮੂ
 ਘੱਲੂਘਾਰੋ ਅਤਿ ਬਡੋ ਭਯੋ ਆਦਿਓ ਥੋ ਵਾਹਿ। ੧।^੧ ਪਹਿਲਾ ਘੱਲੂਘਾਰਾ

੧. ਨਿਬਾਹੂ ਸਿੰਘ : ਇਕ ਸਿੰਘ ਜਿਸ ਨੇ ੧੭੪੬ ਈ. ਵਿੱਚ ਬੰਦੋ ਕੀ ਗੁਸਾਈਆਂ ਵਿਖੇ ਹੋਈ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਜਸਪਤ ਰਾਇ ਦੇ ਹਾਥੀ ਉੱਪਰ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਤੇਗ ਦੇ ਇਕੋ ਵਾਰ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਸਿਰ ਧੜ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।
 ੨. ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਘਟਨਾ ਫੱਗਣ ੧੮੦੨ ਬਿ. ਭਾਵ ਫਰਵਰੀ ੧੭੪੬ ਈ. ਦੀ ਹੈ।
 ੩. ਪੜੋਲ, ਕਠੂਹਾ ਤੇ ਬਸੋਹਲੀ ਦੇ ਨਗਰ ਜੰਮੂ ਦੇ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਪਹਿਲੇ ਘੱਲੂਘਾਰੇ (ਸੰਨ ੧੭੪੬ ਈ.) ਸਮੇਂ ਲਖਪਤ ਰਾਇ ਦੀ ਫੌਜ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਸਿੰਘ ਨਗਰਾਂ ਵੱਲ ਨਿਕਲੇ ਸਨ।
 ੪. ਇਹ ਛੰਦ ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ।

- ਚੌਪਈ : ਜਿਸ ਦਿਨ ਜਸਪਤਿ ਮਾਰ ਸੁ ਲਯੋ । ਸਿੰਘਨ ਟੂਟ ਦਰਿਦ੍ਰੁ ਰਾਯੋ । ਗਰੀਬੀ, ਕੰਗਾਲੀ
 ਇਮਨਾਬਾਦ ਭੀ ਸ਼ਹਰ ਸੁ ਟੂਟਾ । ਉਹ ਭੀ ਖਾਲਸੇ ਅੱਛੋ ਲੂਟਾ ।੨।
 ਬਹੁਤ ਖਜ਼ਾਨਾ ਥਾ ਤਿਸ ਸਾਥ । ਲਾਗਯੋ ਭੂਖੇ ਸਿੰਘਨ ਹਾਥ ।
 ਤੋ ਫਿਰ ਰਾਜਨ ਰਾਜਾ ਜਾਪੈਂ । ਦਾਸੈਂ ਭੂਪਤਿ ਨਾਂਹਿ ਸਿਵਾਪੈਂ ।੩। ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਦਿੱਸਣ / ਪਹਿਚਾਨ
- ਦੋਹਰਾ : ਯਹੀ ਬਾਤ ਲਖਪਤਿ ਸੁਨੀ ਢਿਗ ਨਵਾਬ ਦਈ ਪਗ ਡਾਰਾ । ਪਗੜੀ ਲਾਹ ਦਿੱਤੀ
 ਫੇਰ ਆਨ ਮੈਂ ਬੰਧੋਗੋ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਪੰਥ ਗਾਰਾ ।੪। ਨਾਸ਼ ਕਰਕੇ
- ਚੌਪਈ : ਯਹ ਪਰਤੱਗਯਾ ਖੱਤ੍ਰੀ ਕਰੀ । ਮਾਰੋ ਸਿੰਘ ਚੜ੍ਹ ਇਤ ਹੀ ਘਰੀ । ਕਸਮ / ਘੜੀ, ਏਸੇ ਵੇਲੇ
 ਐਸ ਬਚਨ ਸੁਨ ਨ੍ਰਾਥ ਉਚਾਰਾ । ਖਰਚੇ ਦਰਬ ਲੈ ਮੇਰਾ ਸਾਰਾ ।੫।
- ਦੋਹਰਾ : ਯਹ ਪੰਥ ਫਦੂਲ ਫਦੂਲੀਏ ਖੱਤ੍ਰੀ ਜਾਤ ਸੁ ਕੀਨ । ਫਦੂਲ, ਨਿਕੰਮੇ
 ਮੈਂ ਅਬ ਖੱਤ੍ਰੀ ਤੋ ਰਹਾਂ ਪੰਥ ਰਲਾਵੈਂ ਦੀਨ ।੬।
- ਚੌਪਈ : ਯਹ ਉਸ਼ਟੰਡਾ ਇਕ ਖੱਤ੍ਰੀ ਕਯੋ । ਨਾਮ ਖਾਲਸੇ ਜਗਤ ਸੁਨਯੋ । ਉਪਦ੍ਰਵ, ਫਸਾਦ
 ਮੈਂ ਭੀ ਖਤ੍ਰੀ ਤਉ ਕਹਾਵੈਂ । ਪੰਥ ਖਾਲਸੇ ਦੂਰ ਕਹਾਵੈਂ ।੭।
 ਨਵਾਬ ਪਾਸ ਯੋ ਕੀਯੋ ਹੰਕਾਰ । ਨਵਾਬ ਕਹਯੋ ਯਹ ਅੱਛੀ ਕਾਰਾ । ਚੰਗਾ ਕੰਮ
 ਮੁਖਤਯਾਰ ਫੌਜਨ ਕੋ ਲੱਖੂ ਕੀਓ । ਲਸ਼ਕਰ ਸਭ ਤਾਂਕੇ ਸੰਗ ਦੀਓ ।੮। ਲਖਪਤ ਰਾਇ
 ਨ੍ਰਾਥ ਸੰਗ ਤਿਨ ਯੋ ਗਿਨ ਲਈ । ਮਾਰੋ ਸਿੰਘ ਜਹਾਂ ਲੋ ਹਈ । ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਹਨ
 ਜੋ ਕੋ ਸਿੰਘ ਕਹਾਵੈ ਨਾਮ । ਮਾਰੋ ਤਿਨ ਕੇ ਸਭੀ ਗਰਾਮਾ ।੯। ਪਿੰਡ
- ਦੋਹਰਾ : ਪਹਿਲੇ ਪਕੜੇ ਸਿੰਘ ਸੋ ਜੋ ਹੋਤੇ ਚਾਕਰ ਸਾਥ ।
 ਕੀਨੇ ਚੂਹੜਨ ਕੇ ਅਗੇ ਕਹਯੋ ਕਟੇ ਇਨ ਮਾਥਾ ।੧੦। ਮੱਥੇ ਉਪਰੋ ਲੈ ਕੇ ਸਿਰ ਦੇ ਕੇਸ
- ਚੌਪਈ : ਜਬ ਲੋਕਨ ਐਸੇ ਸੁਨ ਪਾਈ । ਹੈ ਹੈ ਕਾਰ ਸਭ ਜਗਤੁ ਕਰਾਈ ।
 ਹਿੰਦੂ ਲੋਕ ਇਕੱਤਰ ਭਏ । ਤੇ ਚਲ ਲਖਪਤਿ ਹੀ ਪੈ ਗਏ ।੧੧।
 ਪਕੜ ਚਾਕਰ ਸਿੰਘ ਮਾਰੋ ਕਾਹੀ । ਇਨ ਕੋ ਦੋਸ਼ ਕਛੁ ਭੀ ਨਾਹੀ ।
 ਹਮ ਆਏ ਹੈਂ ਤੁਮਰੇ ਪਾਹੀ । ਖਾਤਰ ਇਨ ਸਭਨ ਬਖਸ਼ਾਈ ।੧੨।
 ਤੁਮ ਘਰ ਆਏ ਸਭ ਹੀ ਭਾਈ । ਹਮਰੀ ਕਹੀ ਚਹੀਏ ਮਨ ਲਾਈ ।
 ਕੌੜਾ ਮਲਾ ਐ ਮੱਲ ਕੁੰਜਾਹੀ । ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਮੱਲ ਬੀ ਆਯੋ ਥਾਈ ।੧੩। ਕੁੰਜਾਹੀ ਮੱਲ
 ਲੱਛੀ ਰਾਮ ਥੋ ਪ੍ਰਿਥਮ ਦਿਵਾਨ । ਤਿਸਕੀ ਥੇ ਸਭ ਮਨਤੇ ਆਨਾ । ਰੋਹਥ
 ਕੀਨੀ ਮਿੰਨਤ ਆਨ ਤਿਨ ਤਾਂਹੀ । ਸੂਰਤ ਸਿੰਘ ਦਿਵਾਨ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ।੧੪।

੧. ਕੌੜਾ ਮੱਲ : ਮੁਲਤਾਨ ਦਾ ਸਹਿਜਯਾਰੀ ਖੱਤਰੀ ਸਿੱਖ ਜੋ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਮੀਰ ਮੰਨੂ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਸੀ। ਪੰਥ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਮਿੱਠਾ ਮੱਲ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ੧੭੫੨ ਈ. ਵਿੱਚ ਲਾਹੌਰ ਵਿਖੇ ਦੁਰਾਨੀਆਂ ਦੀ ਫੌਜ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਦੇ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਚੌਪਈ : ਦਿਲੇਰਾਮ ਔ ਹਰੀ ਮੱਲ ਔ ਆਯੋ ਬਹਿਲੂ ਮੱਲ।

ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਭਾਈ ਦੇਸ ਰਾਜ ਯੈਂ ਚੱਲ।੧੫।

ਚੌਪਈ : ਔਰ ਹਿੰਦੂ ਜੁੜ ਆਏ ਸਾਰੇ। ਸਿੱਖ ਸੰਤ ਅਰ ਧਰਮ ਪਿਆਰੇ।

ਸਭ ਮਿਲ ਆਏ ਕਹਿ ਗਏ ਏਹੁ। ਹਮ ਖਾਤਰ ਛਡ ਸਿੰਘਨ ਦੇਹੁ।੧੬।

ਔਰ ਲੋਕ ਰਬ ਵਾਸਤੇ ਆਏ। ਫਕੀਰ ਅਤੀਤਾ ਸਭੀ ਰਲ ਧਾਏ।

ਵਿਰਕਤ, ਤਿਆਗੀ

ਸਬਹਨ ਕੋ ਉਨ ਦੀਯੋ ਜਬਾਬ। ਐਸੋ ਪਾਪੀ ਮੂੜੁ ਖਰਾਬ।੧੭।

ਕਹਯੋ ਲਖੂ ਮੈਂ ਮਾਨਤ ਨਾਂਹੀਂ। ਆਵੈ ਆਪ ਰੱਬ ਮੁਝ ਪਾਹੀਂ।

ਤਿਨ ਮਿਲ ਕਹੀ ਫਿਰ ਸਾਚੀ ਬਾਤ। ਸਿੰਘਨ ਦੋਸ਼ ਦੇਤ ਹੂੰ ਕਾਤਾ।੧੮।

ਕਿਸ ਕਰਕੇ

ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਤੈਂ ਪਕੜ ਕੁਹਾਯੋਂ। ਤੇਰਾ ਕੀਤਾ ਤੈਂ ਭਾਈ ਪਾਯੋਂ।

ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਵਾਇਆ

ਲਾਨਤ ਲਾਨਤਾ ਕਹਿਤੇ ਗਏ। ਕਛੁ ਸਿਆਣੇ ਠਾਂਢੇ ਰਹੇ।੧੯।

ਫਿਰ ਲਾਅਨਤ / ਖਲੋਤੇ ਰਹੇ

ਦੋਹਰਾ : ਹਾਥ ਜੋੜ ਠਾਂਢੇ ਭਏ ਇਤੀ ਬਾਤ ਤੈਂ ਮਾਨ।

ਆਜ ਅਮਸਿਆ ਸੋਮਵਤਿਤਾ ਕਲ ਕਰੀਂ ਮਨ ਮਾਨ।੨੦।

ਮੱਸਿਆ / ਸੋਮਵਾਰੀ

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਤਿਨਕੀ ਤਿਨ ਇਤੀ ਨ ਮਾਨੀ। ਦਏ ਮ੍ਰਾਇ ਸਿਖ ਮੂੜੁ ਅਗਯਾਨੀ।

ਏਨੀ ਵੀ

ਹੋਕਾ ਦੀਨਾ ਸ਼ਹਿਰ ਬੁਲਾਇ। ਲੇਵੈ ਨ ਕੋਈ ਗੁਰ ਕੋ ਨਾਇ।੨੧।

ਨਾਮ

ਜੈ ਗੁਰ ਨਾਮ ਸੁਨਯੋ ਹਮ ਕਾਨਾ। ਛਾਡੋਂ ਨਾਹੀ ਇਤੇ ਜਹਾਨਾ।

ਕੰਨ

ਨਾਨਕ ਕੀ ਕੋਊ ਪੜੈ ਨ ਬਾਨੀ। ਗ੍ਰੰਥ ਲੁਕੋਇ ਪੋਥੀਆਂ ਛਿਪਾਨੀ।੨੨।

ਛੁਪਾ ਦਿੱਤੀਆਂ

ਜੋ ਗੁਰ ਕੋ ਕੋਊ ਲੇਵੇ ਨਾਮ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਉਸ ਕਰੋਂ ਪਛਾਨ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕੋ ਨਾਮ ਹਟਾਵੇ। ਔਰ ਸਭਨ ਕੋ ਨਾਮ ਜਪਾਵੇ।੨੩।

ਦੋਹਰਾ : ਗੁੜ ਕੇ ਕਹਨੇ ਗੁਰ ਕਹੈਂ ਰੋੜੀ ਪ੍ਰਾਯੋ ਨਾਮਾ।

ਗੁੜ ਦਾ ਨਾਮ ਰੋੜੀ

ਜੇ ਕੋ ਗੁਰ ਕਹਿ ਕਿਸ ਸਦੇ ਮਾਰੋਂ ਚੜ੍ਹ ਤਿਸ ਗਾਮਾ।੨੪।

ਗਰਾਮ, ਪਿੰਡ

ਚੌਪਈ : ਐਸ ਉਪਦ੍ਰਵਾ ਲੱਖੁ ਚਾਯਾ। ਚੜ੍ਹੁ ਸੋ ਖਾਲਸੇ ਉਪਰ ਧਾਯਾ।

ਭਗੜਾ, ਫਸਾਦ / ਉਠਾਇਆ

ਤੋਪ ਜੰਬੂਰੇ ਕਸੇ ਬਨਾਇ। ਦਏ ਖਾਲਸੇ ਵੱਲ ਚਲਾਇ।੨੫।

ਹਯਾ ਗਯਾ ਰਬ ਪੈਦਲ ਲੈ ਪਾਯੋ। ਹੋਰ ਸੁ ਰੱਯਤ ਸਾਬ ਚਲਾਯੋ।

ਘੋੜੇ / ਹਾਥੀ

ਲਿਖ ਨਵਾਬ ਤਬ ਐਸ ਪਠਾਵੈ। ਹਮਰਾ ਸੋ ਜੁ ਦਿਵਾਨ ਸੰਗ ਜਾਵੈ।੨੬।

ਭੇਜੇ

ਮੁਲਤਾਨ ਬਹਾਵਲਾ ਮੁਲਕੇ ਤਾਈਂ। ਦੀਨੀ ਫੌਜ ਨਵਾਬ ਚੜ੍ਹਾਈ।

ਬਹਾਵਲਪੁਰ

ਕਸੂਰ ਆਦ ਲੈਂ ਅਟਕ ਸੁ ਤਾਕਰਾ। ਔਰ ਦੁਆਬੇ ਤਿਹਾੜੇ ਲਾ ਕਰਾ।੨੭।

ਤਕ, ਤੀਕ / ਲੈ ਕੇ

ਲਿਖ ਭੇਜੇ ਤਿਨ ਸਕਲਾ ਪਹਾੜ। ਨਵਾਬ ਬੁਲਾਏ ਕਰ ਬਹੁ ਤਾੜਾ।

ਸਗਲ / ਤਾੜਨਾ

ਜੋ ਇਨਮੈਂ ਕੋ ਰਹੈ ਸਿਪਾਹੀ। ਤਿਸਕੀ ਜਾਨ ਬਚੇਗੀ ਨਾਹੀਂ।੨੮।

੧. ਛਪੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਏਥੇ 'ਛਾਡੋਂ ਨਾਹੀਂ ਕਢੋਂ ਪਰਾਨ' ਪਾਠ ਹੈ, ਦੋਸ਼ੇ ਪੰਨਾ ੩੦੮.

੨. ਸਤਿਨਾਮ ਕਿਨਾਰੇ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਦੱਖਣ-ਪੱਛਮ ਵਾਲੇ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਤਿਹਾੜਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਐਸ ਦਬਾਵ ਨਬਾਬ ਸੁ ਦੇਇ। ਤਿਸਤੇ ਆਕੀਂ ਰਹੇ ਸੁ ਕੋਇ।
ਐਸੋ ਕੋ ਜੋ ਚਲੈ ਨ ਕਹੇ। ਮਾਰਨ ਸਿੰਘਨ ਬਹੁ ਜਗ ਚਹੇ।੨੯।

ਬਾਗੀ / ਕੋਟ

ਦੋਹਰਾ : ਆਯੋ ਜੋ ਦੀਵਾਨ ਪੈ ਦੇਵਣ ਜੱਸੁ ਕਾਣਾ।
ਲੇਵੈ ਜੱਸੁ ਤਿਸ ਸੰਗੈ ਪਾਵੈ ਨਹਿੰ ਘਰ ਜਾਣ।੩੦।

ਮਕਾਣ , ਮਾਤਮ ਪੁਰਸੀ

ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਲੱਖੁ

ਚੌਪਈ : ਔਰ ਨਵੀਂ ਰੱਖ ਲਈ ਸਿਪਾਹਿ। ਆਯੋ ਰਹਣ ਜੁ ਮੋੜਯੋ ਨਾਹਿ।
ਕਹੇ ਦਿਵਸ ਦੋ ਮੈਂ ਲਊਂ ਫੜ ਹੀ। ਫੇਰ ਉਤਾਰੁੰ ਕਹੂੰ ਤੁਰਤ ਹੀ।੩੧।
ਚੜ੍ਹਿਓ ਹਾਥੀ ਉਤੇ ਦਿਵਾਨ। ਉਠੀ ਧੂੜ ਰਵਿ ਰੁਕਯੋ ਸਮਾਨਾ।
ਐਸੇ ਸ਼ੋਰ ਜਗਤ ਮੈਂ ਭਯੋ। ਅਬੈ ਖਾਲਸੇ ਲੁਕਨ ਨ ਦਯੋ।੩੨।
ਇਹ ਤੋ ਖਾਲਸੇ ਛਡੇ ਨ ਬੀਜ। ਭਾਈ ਬੈਰ ਲੈਨ ਚੜ੍ਹਿਓ ਖੀੜਾ।
ਜੈਸੇ ਆਂਧੀ ਪਾਤਾ ਉਡਾਵੈ। ਤੈਸੇ ਖਾਲਸੇ ਆਗੈ ਧਾਵੈ।੩੩।

ਉਤਾਰਾ

ਸੂਰਜ / ਆਸਮਾਨ

ਖਿੱਚ ਕੇ, ਹੱਠ ਕਰਕੇ

ਪੱਤ

ਦੋਹਰਾ : ਜੋ ਆਏ ਥੇ ਤੁਰਤਾ ਕੇ ਤੇ ਤੁਰਤ ਤੁਰੇ ਘਰ ਓਰਾ।
ਰਹੇ ਸਿੱਖ ਜੋ ਥੇ ਪਕੇ ਸਤਿਗੁਰ ਉਪਰ ਜੋਰ।੩੪।

ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਸੱਜਰੇ ਰਲੇ ਲੋਕ / ਵੱਲ

ਚੌਪਈ : ਜਿਮ ਜਿਮ ਲੋਕਨ ਸੁਹਰਤਾ ਭਈ। ਤਿਮ ਤਿਮ ਫੌਜ ਸਿੰਘਨ ਪਰ ਗਈ।
ਮਾਤ ਪਿਤਨ ਸਿੰਘ ਚਿੰਤਾ ਪਈ। ਮੋੜ ਲਿਆਏ ਪੁੱਤਨਾ ਕਈ।੩੫।
'ਕੇਈ ਦੌੜੇ ਮੋੜਨ ਤਾਈ'। ਪੁੱਤ ਰਲੇ ਥੇ ਲੁੱਟਨ ਤਾਈ'।
ਕਹੈ ਮਾਤ ਤੁਮ ਘਰ ਸੁਤਾ ਚੱਲੋ। ਸੀਸ ਮੁਨਾਇ ਜੱਟਨ ਵਿੱਚ ਰੱਲੋ।੩੬।

ਖਬਰ

ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ

ਲੁੱਟਣ ਲਈ

ਪੁੱਤ

ਦੋਹਰਾ : ਜੋ ਪੱਕੇ ਥੇ ਸੋ ਰਹੇ ਕੱਚੇ ਗਏ ਸੁ ਭਾਜਾ।
ਮਰੇ ਗਏ ਸਭ ਸੁਰਗ ਨੋ ਜੀਏ ਕਰਯੋ ਤਿਨ ਰਾਜ।੩੭।

ਭੱਜ ਗਏ

ਜਿਹੜੇ ਜਿਉਂਦੇ ਰਹੇ

ਚੌਪਈ : ਅਸਲ ਖਾਲਸਾ ਸੋਊ ਰਹਯੋ। ਪਰਯੋ ਮੁਕਾਬਲ ਦੁਹੂ ਵਲ ਤਹਿਯੋ।
ਤੁਰਕ ਸੁ ਆਟਾ ਸਿੰਘ ਸੁ ਲੂਣ। ਤੁਰਕ ਘਟਾ ਸਿੰਘ ਬਿੱਜਲਾ ਊਨਾ।੩੮।

ਬੱਦਲਾਂ ਦੀ ਘਟਾ / ਬਿਜਲੀ / ਥੋੜੇ

ਦੋਹਰਾ : ਦੇਖ ਸੁ ਲਸ਼ਕਰ ਅਤਿ ਘਣਾ ਸਭ ਖਾਲਸੇ ਲਾਯੋ ਦਿਵਾਨ।
ਇਨ ਸੋ ਸਨਸੁਖ ਕਿਮ ਲਰੈਂ ਇਹ ਚਲ ਅਯੋ ਜਗਾਨ।੩੯।
ਜੇਊ ਸੂਰ ਸਿਰ ਬਾਹਰੇ ਤੇਊ ਕਹੈਂ ਲੜੋ ਆਜਾ।
ਜੇਊ ਸਿਆਨੇ ਸੋ ਕਹੈਂ ਲੜੋ ਸੁ ਮੁੜ ਮੁੜ ਭਾਜਾ।੪੦।

ਸਾਹਮਣੇ ਕਿਵੇਂ ਲੜੀਏ

ਸਿਰਲੱਖ ਸੂਰਮੇ / ਅੱਜ

ਲੜਨਾ, ਭੱਜਣਾ ਤੇ ਮੁੜ ਕੇ ਫਿਰ ਲੜਨਾ

ਚੌਪਈ : ਸਯਾਨਨ ਨੇ ਯੋ ਬਾਤ ਸੁਨਾਈ। ਲੜਾਈ ਕੇ ਫੱਟ ਕਹੈ ਸੁ ਢਾਈ।
ਮਿਲਨ ਭਜਨ ਇਹ ਸਾਰ ਦੋਇ। ਲੜ ਮਰ ਮੁੱਕਣ ਆਧਾ ਸੋਇ।੪੧।

ਜੰਗੀ ਚਾਲ

ਦੋ ਦਾਅ / ਅੱਧਾ

੧. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਾਲੇ ਖਰੜੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬੰਦ ਅਧੂਰਾ ਹੈ।

ਹਮੇਂ ਗੁਰੂ ਨੇ ਭਜਣ ਬਤਾਯਾ। ਭਜ ਭਜ ਲੜਨੋਂ ਬਡ ਯਹ ਦਾਯਾ। ਦਾਉ
 ਭਜ ਭਜ ਲੜਿਓ ਸਤਿਗੁਰ ਆਪ। ਭਜ ਭਜ ਲੜਨੋਂ ਨਹਿੰ ਕਛੁ ਪਾਪ। ੪੨।
 ਕਈ ਬਾਰ ਭਜ ਗਯੋ ਭਗਵਾਨਾ। ਮੱਧ ਸਮੁੰਦਰ ਕੀਨੋ ਥਾਨਾ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਭਗਵਾਨ / ਦਵਾਰਕਾਪੁਰੀ
 ਪਾਂਡਵ ਭੀ ਥੇ ਭਜ ਕੇ ਬਚੇ। ਮੰਦਰ ਥੇ ਜਹ ਲੱਖੀ ਰਚੇ। ੪੩। ਲਾਖ ਦਾ ਮੰਦਰ

ਦੋਹਰਾ : ਜੋਊ ਸਯਾਨਨ ਨੇ ਕਹੀ ਮਨੀ ਸੂਰਨ ਸੋ ਗੱਲ। ਮੰਨ ਲਈ
 ਲਰਤ ਭਜਤ ਆਗੇ ਤੁਰੇ ਲਯੋ ਆਸਰੋ ਝੱਲ। ੪੪।

ਚੌਪਈ : ਤਬਹਿ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਲਗ ਗਯੋ ਦਾਇ। ਪ੍ਰਿਥਮ ਹਰੋਲਾ ਤੁਰਕ ਕੀਓ ਘਾਇ। ਮੁਹਰਲਾ ਦਸਤਾ / ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ
 ਤਬ ਦਿਵਾਨ ਯੋ ਚਿੰਤਾ ਪਰੀ। ਬਿਨ ਤਤਬੀਰਾ ਫੌਜ ਸੋ ਮਰੀ। ੪੫। ਵਿਉਂਤ
 ਔਰ ਤਤਬੀਰਾ ਫੌਜ ਕੀ ਕਰੀਐ। ਤੋਪ ਘੋੜਨ ਕੀ ਆਗੈ ਧਰੀਐ।
 ਤਿਹਿ ਪਾਛੇ ਕੀਨੀ ਹਥ ਨਾਲਾ। ਤਿਸੈ ਜੰਬੂਰਨਾ ਲਾਈ ਪਾਲ। ੪੬। ਬੰਦੂਕ ਦੀ ਕਿਸਮ / ਛੋਟੀ ਤੋਪ
 ਤਿਸਕੇ ਪਾਛੇ ਕਰੀ ਸਿਪਾਹਿ। ਫੌਜ ਅਸਲ ਨਿਜ ਰਾਖੀ ਪਾਹਿ। ਪਾਸ
 ਰਚੀ ਚਮੂੰ ਦਿਵਾਨ ਉਲਟੇ ਰਾਹਿ। ਸਭ ਤੇ ਪਾਛੇ ਡਰਤ ਸੁ ਜਾਇ। ੪੭। ਵੇਰੀ ਨੂੰ ਖਾ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੈਨਾ
 ਜੋ ਸਿੰਘ ਮੁੜ ਕਰ ਕਰੈਂ ਲੜਾਈ। ਨਹਿੰ ਤੋਪਨ ਸੋ ਕਛੁ ਬਸਾਈ। ਵੱਸ
 ਤੋ ਸਿੰਘ ਵੇਰ ਵੜੈਂ ਮੁੜ ਝੱਲ। ਐਸੀ ਭਈ ਖਾਲਸੇ ਗੱਲ। ੪੮।
 ਵੜੈਂ ਤਾਂਹਿ ਜਹਿੰ ਤੋਪ ਨ ਜਾਵੈ। ਘੜਿਆਲਨਾ ਨਹਿੰ ਕਛੁ ਬਸਾਵੈ। ਘੜਿਆ ਦੀ ਫੌਜ / ਵੱਸੋ ਬਾਹਰ
 ਛਡੀ ਫੌਜ ਲੇਹਿੰ ਸਿੰਘ ਉਸ ਮਾਰ। ਇਸ ਬਿਧ ਸਿੰਘ ਬਚੇ ਕਈ ਬਾਰ। ੪੯। ਕਈ ਵਾਰ
 ਤਬਹਿ ਦਿਵਾਨ ਬਿਲਦਾਰਾ ਬੁਲਾਏ। ਬਿਕਟ ਠੌਰਾ ਤਹਿੰ ਰਾਹ ਬਨਵਾਏ। ਬੇਲਦਾਰ / ਔਖੀ ਥਾਂ
 ਝੱਲ ਗਾੜ੍ਹੇ ਤਹਿੰ ਫੂਕ ਜਲਾਵੈ। ਸੇਧ ਧਰੇ ਤੁਰ ਤੋਪ ਚਲਾਵੈ। ੫੦। ਸੰਘਣੇ
 ਤਬ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਬਹੁਤ ਸਤਾਯਾ। ਖਾਣੇ ਨੂੰ ਕੁਛ ਹੱਥ ਨ ਆਯਾ।
 ਭੁੱਖੇ ਹੁਇ ਸਿੰਘ ਆਗੈ ਤੁਰੈ। ਝੱਲੋਂ ਬਾਹਰ ਸਿੰਘ ਨਿਕਰੇ। ੫੧। ਨਿਕਲੇ

ਦੋਹਰਾ : ਕਿਤੇ ਉਰਾਰਾ ਸੁ ਝਲ ਵੜੇ ਕਿਤੇ ਪਾਰ ਝੱਲ ਮਾਂਹਿ। ਦਰਿਆ ਦੇ ਉਰਲੇ ਪਾਸੇ
 ਐਸੇ ਐਸੇ ਜਤਨ ਸੋ ਸਿੰਘ ਸੁ ਆਗੇ ਜਾਂਹਿ। ੫੨।

ਚੌਪਈ : 'ਤਬ ਦਰਿਆਇ ਭਯੋ ਅਤਿ ਤਾਰੂ। ਸਿੰਘ ਹੁਇ ਗਏ ਰਾਵੀ ਪਾਰੂ। ਤਰਾਕ / ਪਾਰ
 ਪਾਰ ਪਾਰ ਸਿੰਘ ਮੁਹਰੇ ਜਾਵੈਂ। ਪਾਛੇ ਫੌਜ ਤੁਰਕ ਕੀ ਆਵੈ। ੫੩।
 ਨਹਿੰ ਡੇਰੋ ਸਿੰਘ ਕਰਨਾ ਮਿਲੈ। ਕਹੂੰ ਰਾਤ ਕਹੂੰ ਦਿਨਹੂੰ ਚਲੈਂ। ਦਿਨ ਨੂੰ
 ਨਹਿੰ ਸਿੰਘਨ ਕਛੁ ਰਹਿਓ ਪੱਲੈ। ਭਾਰ ਬਰਦਾਰੀ ਬਿਨ ਕਯਾ ਚੱਲੈ। ੫੪। ਬੋਝ ਢੋਣ ਲਈ ਗੱਡੇ ਆਦਿ
 ਗੋਲੀ ਦਾਰੂ ਕਹੂੰ ਪਹੁੰਚੈ ਨਾਹੀਂ। ਕਾ ਸੋ ਸਿੰਘ ਸੁ ਕਰੈਂ ਲਰਾਈ। ਕਿਹੜੇ ਹਥਿਆਰ ਨਾਲ / ਲੜਾਈ
 ਸ਼ਸਤਰ ਕਾਟਤ ਖੁੰਢੇ ਹੋਏ। ਰਾਤ ਦਿਵਸ ਸਿੰਘ ਨਾਂਹੀ ਸੋਏ। ੫੫। ਸੁੱਤੇ ਨਹੀਂ ਸਨ
 ਗਈ ਕਮਾਨ ਟੂਟ ਸੋ ਚਲਤੀ। ਤੀਰ ਮੁਕੇ ਫਿਰ ਮਿਲੈ ਨ ਭਰਤੀ। ਨਵੇਂ ਤੀਰ
 ਨੇਜੇ ਫਲ ਰਹੇ ਦੁਸ਼ਮਨ ਤਨ ਮੇਂ। ਘਾੜ੍ਹਾ ਲਭੈ ਸੁ ਨਾਹੀ ਬਨ ਮੇਂ। ੫੬। ਕਾਰੀਗਰ

੧. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਾਲੇ ਖਰੜੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬੰਦ ਅਪੂਰਾ ਹੈ।

ਬਿਨ ਦਾਣੇ ਭਏ ਘੋੜੇ ਮਾੜੇ। ਬਿਨ ਬਸਤਰ ਤਨ ਧੂਪ ਸੁ ਸਾੜੇ।
ਆਟਾ ਦਾਣਾ ਨਹੀਂ ਕਯਾ ਪਾਵੈਂ। ਪਾਣੀ ਭੀ ਤਹਿੰ ਹੱਥ ਨ ਆਵੈ।੫੭।

ਦੋਹਰਾ : ਅੱਧੀ ਮੌਤ ਮੁਸਾਫਰੀ ਸਾਰੀ ਮੌਤ ਸੁ ਭੁੱਖ। ਸਫਰ, ਯਾਤਰਾ, ਪੈਂਡਾ
ਉਹਾਂ ਆਇ ਦੋਊ ਮਿਲੀ ਯਹ ਭਯੋ ਖਾਲਸੇ ਦੁੱਖ।੫੮।

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਸਿੰਘਨ ਨੇ ਬਹੁ ਦੁਖ ਪਾਯਾ। ਹਿੰਦਵਾਇਣਾ ਕੋ ਕੋਣਾ ਤਕਾਯਾ। ਹਿੰਦੂ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਦਿਲਾਕਾ
ਵੜੇ ਸੁ ਜਾਇ ਪਹਾੜਨ ਝੱਲ। ਕਰਹਿੰ ਹਿੰਦੂ ਕਛੁ ਹਮਰੀ ਵੱਲਾ।੫੯। ਪੰਥ ਵਿੱਚ
ਹਿੰਦੂ ਕੋ ਪਾਰਨਾ ਤੁਰਕਨ ਗਾਰਨਾ। ਭਯੋ ਖਾਲਸਾ ਇਸ ਹੀ ਕਾਰਨ। ਪਾਲਣ ਲਈ / ਨਾਥ ਕਰਨ ਲਈ
ਨਹਿੰ ਜਾਨਯੋ ਯਹਿ ਤੁਰਕਨ ਭਾਈ। ਹਮਰੇ ਸੰਗ ਬਹੁ ਕਰੈ ਬੁਰਾਈ।੬੦। ਤੁਰਕਾਂ ਦੇ ਹਮਦਰਦ, ਸਾਈ
ਜਿਨ ਬੰਦੇ ਸੋ ਦਗਾ ਕਮਾਈ। ਸੱਦਯੋ ਬੰਦਾ ਕੁਮਕੈ ਤਾਂਈ। ਧੋਖਾ ਕੀਤਾ / ਮੱਦਦ ਲਈ
ਜਬ ਬੰਦੇ ਨੇ ਤੁਰਕ ਸੁ ਮਾਰੇ। ਕਰਾਈ ਬੰਦੇ ਕੀ ਇਨ ਫਿਰ ਹਾਰੇ।੬੧। ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ

ਦੋਹਰਾ : ਸਿੰਘਨ ਸਮਝਯੋ ਨਾਂਹਿ ਯੋ ਦਗੇ ਬਾਜ਼ ਇਹ ਆਦਾ। ਮੁੱਢੇ, ਮੁੱਢ ਕਦੀਮ ਤੋਂ
ਬੰਦਈ ਸਿੰਘ ਇਨ ਫੜ ਦਏ ਰਖੀ ਨ ਸਿੰਘਨ ਯਾਦ।੬੨।

ਚੌਪਈ : ਵੱਲ ਬਸੋਹਲੀ ਸਿੰਘ ਸੁ ਤੁਰੇ। ਅਗੈ ਬਸੋਲੀ ਬਹੁ ਪ੍ਰਬਤੀ ਜੁੜੇ। ਪਹਾੜੀਏ
ਸਿੰਘ ਸਮਝੀ ਹਮ ਵਹ ਕਰੇਂ। ਕਈ ਸਿੰਘ ਜਾ ਤਿਨ ਮੋ ਰਲੇ।੬੩।
ਤਬ ਤਿਨ ਤੁਰਤ ਸੁ ਦੀਨੇ ਮਾਰ। ਕਈ ਪਕਰਾਏ ਤੁਰਕਨ ਵਾਰਾ। ਫੜਵਾ ਦਿੱਤੇ / ਤੁਰਕਾਂ ਨੂੰ
ਤੁਰਤ ਤੁਰਕਨ ਸੋ ਦੀਨੇ ਮਾਰੀ। ਸਿੰਘਨ ਰਾਤ ਬਿਧਨਾ ਭਈ ਭਾਰੀ।੬੪। ਅੱਧੀ, ਦੁਖਦਾਈ

ਦੋਹਰਾ : ਪੜੋਲ ਕਠੂਹੇ ਭਾਂਤ ਇਤ ਸਿੰਘ ਫਸੇ ਜੋ ਜਾਇ।
ਲੀਨੇ ਲੂਟ ਔ ਕੁਟ ਕਰ ਨੱਠੇ ਸੁ ਫਿਰ ਪਛੁਤਾਇ।੬੫।

ਚੌਪਈ : ਸਿੰਘਨ ਤਬੈ ਪਹਾੜ ਤਕਾਯਾ। ਡੇਰਾ ਤਿਸ ਸੋ ਵੱਲ ਚਲਾਯਾ।
ਆਗੈ ਪੂਰਯੋ ਲਖਯੋ ਪਹਾੜ। ਕੜੇ ਖੜੋ ਬੇ ਸ਼ਸਤ੍ਰਨ ਨਾਲ।੬੬। ਪੂਰਾ / ਕੱਸੇ ਕਸਾਏ

ਦੋਹਰਾ : ਸਾਬ ਪਹਾੜ ਪਹਾੜੀਏ ਲਏ ਨਿਬਾਬ ਬੁਲਾਇ।
ਉਪਰ ਪਹਾੜ ਸੁ ਆ ਖੜੇ ਦਿਖ ਸਿੰਘ ਸੰਸਾ ਆਇ।੬੭। ਫਿਕਰ, ਚਿੰਤਾ

ਚੌਪਈ : ਫੇਰ ਖਾਲਸੇ ਪਿਛਾ ਤਕਾਯਾ। ਤੁਰਕ ਫੌਜ ਸੋਂ ਜੰਗ ਮਚਾਯਾ।
ਪੁਠੀ ਸਿੱਧੀ ਖੁੰਢੀ ਤਲਵਾਰ। ਮਾਰਹਿੰ ਬਲ ਸੋਂ ਹੋ ਜਾਇ ਪਾਰ।੬੮।
ਇਕ ਫਲ ਨੇਜੇ ਰਹੈ ਜੁ ਬੀਚ। ਮਾਰਹਿੰ ਸਿਰ ਤਹਿੰ ਛੜਾ ਕੋ ਖੀਚਾ। ਡੰਡਾ, ਡਾਂਗ / ਖਿੱਚ ਕੇ
ਤੁਟੀ ਕਮਾਨ ਸਿਰ ਮਾਰਹਿੰ ਤਾਨ। ਸੀਸ ਸੁ ਫੋੜਹਿੰ ਬਲੀ ਜੁਆਨ।੬੯।
ਟੋਲੈਂ ਲੱਖੂ ਜੁ ਪਾਵੈਂ ਕਹੀਂ। ਰਹੈ ਪਿਛੈ ਸੋ ਲੱਭੈ ਨਹੀਂ। ਲਖਪਤ ਰਾਇ
ਬਲੀ ਸਿੰਘ ਜੋ ਸ਼ਸਤਰ ਮਾਰੈ। ਤੁਰਕ ਸੁ ਮੁੰਡੀਆ ਕਾਟ ਬਿਡਾਰੈ।੭੦। ਗਰਦਨ / ਕੱਟੇ ਸੁੱਟ ਦੇਣ

- ਦੋਹਰਾ : ਫੇਰ ਫਿਰੇ ਬਲ ਨਹਿੰ ਚਲੈ ਤੋਪ ਜੰਬੂਰਨ ਨਾਲ ।
ਤਕਯੋ ਤਬਹਿ ਦਰਯਾਉ ਤਿਨ ਹੋਈਏ ਜਿਮ ਤਿਮਾ ਪਾਰ ।੭੧। ਜਿਵੇਂ ਕਿਵੇਂ
- ਚੌਪਈ : ਜਾਇ ਖੜੇ ਦਰਿਯਾਇ ਕਿਨਾਰੇ । ਅਗੇ ਦਰਯਾਇ ਸੁ ਲਹਰਨਾ ਮਾਰੇ ।
ਸ਼ੁਕੈ ਫੁੰਕੇ ਚਕ ਚਕ ਡੰਡਾ । ਘੁੰਮਨ ਘੇਰਨ ਭਯਾਨ ਪ੍ਰਚੰਡ ।੭੨। ਲਹਿਰਾਂ, ਠਾਠਾਂ
ਡੰਡ ਪੇਲਣ ਵਾਂਗ
- ਦੋਹਰਾ : ਕਹਯੋ ਉਹਾਂ ਖੜ ਖਾਲਸੇ ਕੋਉ ਯਾਹ ਲਿਆਵੈ ਬਾਹੁ ।
ਯਾਂਕੇ ਪਾਛੈ ਸਭ ਲੰਘੈ ਐਸ ਬਤਾਵੈ ਰਾਹੁ ।੭੩। ਡੁੰਘਾਈ ਦਾ ਬਹੁ-ਪਤਾ
- ਚੌਪਈ : ਰਹਤ ਸਿੰਘ ਥੇ ਡੱਲੇਵਾਲਾ । ਖੜੀ ਜਾਤ ਸੁ ਭਾਈ ਚਾਰ ।
ਸੂਰਬੀਰ ਬਭ ਜਾਪਹਿ ਭੂਪ । ਉਮਦੋ ਘੋੜੇ ਬਹੁਤ ਅਨੂਪਾ ।੭੪। ਵਧੀਆ / ਸੁੰਦਰ
- ਕਹੇ ਸਿੰਘਨ ਦੁਇ ਵੜਤ ਸੁ ਭਏ । ਖਾ ਗਏ ਗੋਤੇ ਨਹਿੰ ਫਿਰ ਅਏ ।
ਗੁਰਦਯਾਲ ਸਿੰਘਾ ਕੇ ਭਾਈ ਓਈ । ਮਿਸਲ ਡੱਲੇਵਾਲ ਜਿਨ ਤੇ ਹੋਈ ।੭੬। ਫੇਰ ਨਹੀਂ ਆਏ
- ਤਬਹਿ ਖਾਲਸੇ ਐਸ ਬਿਚਾਰਾ । ਹਮ ਸਿਰ ਆਯੋ ਉਹ ਵਖਤਾ ਭਾਰਾ ।
ਇਕਲੇ ਕਿਮ ਭੁਬ ਮਰੈ ਦਰਯਾਇ । ਮਰੇ ਤੁਰਕ ਸੰਗ ਲੈ ਦਸ ਭਾਇਆ ।੭੭। ਮੁਸੀਬਤ, ਸੈਕਟ
ਦਸ ਗੁਣਾ
- ਦੋਹਰਾ : ਤਬਹਿ ਬਿਚਾਰਯੋ ਖਾਲਸੇ ਆਯੋ ਵੇਲਾ ਸੋਇ ।
ਜੋ ਚੰਡੀ ਸ੍ਰੀ ਆਖਯੋ ਸਤਿਗੁਰ ਸਨਮੁਖ ਹੋਇ ।੭੮।
- ਚੌਪਈ : ਸਿੱਧੋ ਮੁਖ ਕਰ ਮਰੈ ਜੁ ਸੂਰਾ । ਸਵਾ ਲਾਖ ਮੈਂ ਲੇਉਗਾ ਪੂਰਾ ।
ਤੋ ਛਾਡੋਂ ਤਬ ਪੰਥ ਖਿਆਲਾ । ਕਰਯੋ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਫਿਰ ਸੁਖ ਨਾਲ ।੭੯। ਵਿਚਾਰ
- ਦੋਹਰਾ : ਬਚਨ ਕਹੇ ਜੋ ਖਾਲਸੇ ਲਏ ਪੰਥ ਸੋਈ ਮਾਨ ।
ਚਹੂੰ ਓਰ ਮੁਖ ਕਰ ਚੜ੍ਹੇ ਮੋੜਯੋ ਮੁੱਖ ਨ ਕਾਨ ।੮੦।
- ਚੌਪਈ : ਜੇਉ ਵਲ ਪਹਾੜ ਥੇ ਖੜੇ । ਹਿੰਮਤ ਕਰ ਪਹਾੜ ਸੋ ਚੜ੍ਹੇ ।
ਅੱਗੈ ਖੜੀ ਪਹਾੜ ਸਿਪਾਹ । ਸੋ ਦੇਵੈ ਨਹੀਂ ਸਿੰਘਨ ਰਾਹ ।੮੧। ਇੱਟਾਂ, ਪੱਥਰ / ਸੂਕਦੇ
- ਮਾਰਹਿ ਪਾਥਰ ਇਟਨਾ ਬੰਦੂਕ । ਆਵੈਂ ਤੋਪਨ ਗੋਲ ਸੋ ਕੂਕਾ ।
ਜਹਾਂ ਲਗੈ ਤਨ ਜਾਵੈ ਟੂਟ । ਅਗੇ ਸਿਪਾਹੀ ਖੜੇ ਰਾਜਪੂਤ ।੮੨।
- ਦੋਹਰਾ : ਤੋ ਸਿੰਘਨ ਨੇ ਜੋਸ਼ ਕਰ ਇਕ ਲਯੋ ਮੋਰਚੇ ਮਾਰ ।
ਓਹੁ ਆਇ ਬਹੁਤੇ ਪੜੇ ਉਨ ਦੀਏ ਫੇਰ ਉਤਾਰ ।੮੩।

੧. ਡਲੇਵਾਲ : ਬਿਸਤ ਦੁਆਬ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ। ਇਥੋਂ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਖੱਤਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ੧੨ ਮਿਸਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਡੱਲੇਵਾਲੀਆ ਮਿਸਲ ਦਾ ਬਾਨੀ ਸੀ।

੨. ਗੁਰਦਯਾਲ ਸਿੰਘ : ਡੱਲੇਵਾਲੀਆ ਮਿਸਲ ਦਾ ਖੱਤਰੀ ਸਿੰਘ। ਇਹ ਚਾਰ ਭਾਈ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ ਘੱਲੂਘਾਰੇ ਸਮੇਂ ਰਾਵੀ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦੀ ਥਾਹ ਪਤਾ ਕਰਨ ਗਏ ਦਰਿਆ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰੁੜ੍ਹ ਗਏ ਸਨ।

- ਚੌਪਈ : ਤੋਂ ਸਿੰਘਨ ਫਿਰ ਕੀਓ ਉਪਾਉ। ਤੱਕਯੋ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹਨ ਕੋ ਦਾਉ।
 ਲੁਕੇ ਪਹਾੜ ਜੜ੍ਹਨਾ ਮੈਂ ਧਾਇ। ਬੇਦ ਮਿਟੀ ਲੁਕਨ ਕੀਯੋ ਥਾਇ। ੧੮੪ ਜੜ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ / ਥਾਂ
 ਜਿਮ ਸਿਰ ਲੁਕੇ ਸੁ ਉਪਰ ਵਾਇ। ਤਿਸ ਬਿਧ ਮਿੱਟੀ ਸਿੰਘਨ ਪੁਟਾਇ। ਉੱਪਰ ਵੱਲੋਂ
 ਕਰਦਨ ਛੁਰੀਅਨ ਸਾਥ ਕਟਾਰੀ। ਨੇਜਨ ਬਰਛਨ ਸੰਗ ਤਲਵਾਰੀ। ੧੮੫
- ਦੋਹਰਾ : ਠਹਰ ਥਾਉਂ ਪਗ ਧਰਨਾ ਕਰ ਕੀਨੋਂ ਸਿੰਘਨ ਜੋਰ। ਪੈਰ ਧਰਨ ਦੀ ਥਾਂ
 ਜਾਇ ਚੜ੍ਹੇ ਤਿਹ ਥਾਂ ਖੜੇ ਅੜੇ ਭਿੜੇ ਤਿਨ ਘੋਰਾ। ੧੮੬ ਘੋਲ ਕਰਕੇ
- ਚੌਪਈ : ਤਬ ਪਹਾੜੀਏ ਅਏ ਕਰ ਸੋਰ। ਮਗਰੇ ਕੀਨੋਂ ਸਿੰਘਨ ਜੋਰ।
 ਸਿੰਘਨ ਹਥਹੁੰ ਸਸਤਰ ਛੁੱਟੇ। ਲਗੇ ਪ੍ਰਬਤੀਅਨ ਫਿਰੇ ਅਪੁੱਠੇ। ੧੮੭ ਪਿਛੇ ਭੱਜ ਗਏ
 ਗੈਲ ਸੁ ਸਿੰਘਨ ਬਹੁਤ ਦਬਾਈ। ਲਿਯੋ ਸੁ ਟਿੱਬਾ ਸਿੰਘਨ ਛੁਡਾਈ।
 ਜੋਉ ਸਜਾਦੇ ਚੜ੍ਹੇ ਉਤਾਹੀ। ਘੋੜੇ ਉਨ ਕੇ ਚੜ੍ਹੇ ਸੁ ਨਾਹੀ। ੧੮੮ ਪਿਆਦੇ
 ਔਰ ਤਕਾਯੋ ਚੜ੍ਹ ਇਕ ਰਾਹੁ। ਦਰਯਾਉ ਕਰਤ ਥਾ ਜਿਤ ਵਲ ਢਾਹੁ। ਮਾਰ
 ਸਸਤ੍ਰਨ ਸਿਉਂ ਤਿਹ ਰਾਹ ਖੁਦਾਯਾ। ਘੋੜੇ ਕਉ ਤਿਹ ਚਰਨ ਰਖਾਯਾ। ੧੮੯
 ਕੋਈ ਬਚੈ ਕੋਈ ਗਿਰ ਜਾਵੈ। ਗਿਰੈ ਤਹਾਂ ਸੁ ਦਰਯਾਉ ਡੁਬਾਵੈ।
 ਮਿਲੈਂ ਨ ਪਿਛਲਨ ਫਿਰ ਸੋ ਅਗਲੇ। ਜਿਤਕ ਸੇ ਤਿਤ ਗਏ ਸੁ ਵਗਲੇ। ੧੯੦ ਘੇਰੇ ਗਏ
 ਅਗੇ ਲਖਨਾ ਕੀ ਜਗਾ ਨ ਪੱਯੇ। ਪਿਛੇ ਕਿਤ ਬਿਧਿ ਪਲਟ ਨ ਜੱਯੇ। ਲੰਘਣ ਲਈ
 ਭਈ ਭੀੜ ਬਹੁ ਭਰ ਗਯੇ ਰਾਹੁ। ਤਿਲਕੇ ਫਿਲਕੇ ਡੁਬੇ ਦਰਯਾਹੁ। ੧੯੧ ਤਿਲਕਣ, ਫਿਸਲਣ
- ਦੋਹਰਾ : ਅਗਲੇ ਕਹੈਂ ਪਿਛਲੇ ਭਲੇ ਪਿਛਲੇ ਅਗਾਂਹ ਤਕਾਹਿੰ।
 ਕੋਉ ਕਿਸੈ ਨ ਕਹਿ ਸਕੈ ਲਗੈ ਕਾਹੁ ਤਹਿੰ ਜਾਹਿੰ। ੧੯੨ ਚੱਲੇ
- ਚੌਪਈ : ਰਿਜਕਾ ਖਾਨ ਕੀ ਕੌਨ ਚਲਾਵੈ। ਪਾਣੀ ਪੀਣੋਂ ਨਹਿੰ ਬਣ ਆਵੈ। ਖਾਣਾ ਖਾਣ ਦੀ ਵਿਹਲ
 ਪਰ ਕਿਛ ਕਲਾ ਸੁ ਧਰੀ ਸਰੀਰ। ਗਿਰੇ ਨ ਚਲਨੋਂ ਧਰੁ ਸੁ ਧੀਰ। ੧੯੩
 ਕਈ ਦਿਨਨ ਕੇ ਭੂਖੇ ਸਿੱਖ। ਮੰਗਤ ਉਨ ਨਹਿੰ ਲੱਭੈ ਭਿੱਖ।
 ਸਗਵਾਂ ਮਾਰੈਂ ਦੇਖ ਸੁ ਥਾਇ। ਪਾਇ ਰਸੇ ਦੇਇ ਤੁਰਕਨ ਫੜਾਇ। ੧੯੪ ਸਗੋਂ
- ਦੋਹਰਾ : ਮਾਰਤ ਮਰਤੇ ਦੇਖ ਜਨਾ ਗਈ ਭਾਜ ਉਨ ਭੂਖ। ਜਿਵੇਂ
 ਭਯੋ ਸੰਤੋਖ ਸੋ ਖਾਲਸੇ ਹਰੇ ਦੇਖ ਕੇ ਰੂਖ। ੧੯੫ ਰੁੱਖ
 ਉੱਪਰ ਚੜ੍ਹੇ ਸੁ ਖੜ ਰਹੇ ਸੁਨੋਂ ਤਲਨਾ ਕੀ ਬਾਤ। ਨੀਚੇ, ਹੇਠ ਖਲੋਤਿਆਂ ਦੀ
 ਜਿਹ ਬਿਧ ਸੁਨੀ ਪਿਤਾ ਤੇ ਕਰੋਂ ਸੋਉ ਵਖਯਾਤਾ। ੧੯੬ ਬਿਆਨ
- ਚੌਪਈ : ਨੀਹਲਾ ਤੁਰਕਨ ਪਾਯੋ ਜੋਰ। ਜਾਣਯੋਂ ਸਿੰਘਨ ਭਾਜਣ ਤੋਰਾ। ਤਰਾਈ / ਤਰੀਕਾ
 ਸਿੰਘਨ ਉੱਪਰ ਹੱਲਾ ਕਰਾਯੋ। ਛਾਡ ਨਿਸ਼ਾਨਨ ਬਾਜੈ ਬਜਾਯੋ। ੧੯੭
 ਹੁਕਮ ਦੀਯੋ ਅਰ ਨਕੀਬਾ ਫਿਰਾਯੋ। ਪਹਿਲੇ ਲੂਟ ਨ ਕਰਨੀ ਪਾਯੋ। ਢੰਡੋਰਚੀ
 ਲਯਾਵੇ ਸਿੱਖਨ ਕੋ ਸਿਰ ਜੋਈ। ਪੰਜ ਰੁਪਯੇ ਸਿਰ ਦਿਉਂ ਤੋਈ। ੧੯੮ ਉਸ ਨੂੰ

ਪਾਛੈ ਲੂਟ ਮਾਫ ਮੈਂ ਕਰੋਂ। ਡੇਰਾ ਸਭ ਜਬ ਕਤਲੋ ਕਰੋਂ।
 ਪਹਿਲੋ ਲੂਟਨ ਕੋ ਤਮ ਪਰੇ। ਮਤਿ ਕਤਾ ਭਾਜ ਸਿੰਘ ਫਿਰ ਵਰੋਂ।੯੯। ਪੈ ਗਏ / ਕਿਧਰੇ
 ਤਬ ਸਿੰਘਨ ਕੇ ਸਿਰ ਭਈ ਮਾਰ। ਛੂਟਤ ਭਈ ਤੋਪ ਤਲਵਾਰ।
 ਘੋੜਨ ਸੋਂ ਸਿੰਘ ਦਏ ਪਿਛਾਰੇ। ਤਬ ਸਿੰਘਨ ਭੀ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਸੰਭਾਰੇ।੧੦੦।
 ਔ ਪੁਨ ਗੁਰ ਕੇ ਬਚਨ ਬਿਚਾਰੇ। ਹੋ ਠਾਂਢੇ ਕਿਛ ਅਗੇ ਸਿਧਾਰੇ।
 ਤੁਰਕਨ ਹੱਲਾ ਵੇਟਾ ਕਰਯੋ। ਤੁਰਕਨ ਦਲ ਫਿਰ ਪਿਛੇ ਹਟ ਰਹਯੋ।੧੦੧। ਮਾਰ ਕੁੱਟ ਲਈ ਹੱਲਾ

ਦੋਹਰਾ : ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘਾ ਤਬ ਯੋਂ ਕਹੀ ਮੈਂ ਪਰੋਂ ਲੱਖੂ ਪਰ ਜਾਇ। ਮਾੜੀ ਕੰਥੋ ਕੀ ਵਾਲਾ
 ਹਮਰੇ ਸੰਗ ਆਵੈ ਸੋਊ ਜੋ ਪਿੱਛੈ ਕਰੈ ਨ ਪਾਇ।੧੦੨। ਪੈਰ

ਚੌਪਈ : ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਤਬ ਸਦ ਹਲਕਾਰੇ। ਰਹਿ ਦਿਵਾਨ ਜਹਿੰ ਦੱਸੋ ਸਾਰੇ। ਹਰਕਾਰੇ
 ਹਲਕਾਰੇ ਕਹੀ ਸੁ ਹੱਥ ਨ ਆਵੈ। ਬਹੁ ਫੌਜਨ ਕੇ ਮੱਧ ਰਹਾਵੈ।੧੦੩।
 ਉਚੇ ਹਾਥੀ ਅੰਬਾਰੀ ਲਾਲ। ਰਹੇ ਤਹਾਂ ਨਹ ਡਰਤੂ ਨਾਲ। ਹਾਥੀ ਦਾ ਛੱਤੋਦਾਰ ਹੋਦਾ
 ਲਘੂ ਹਾਥੀ ਕੇ ਉਪਰ ਬਹੇ। ਕਬੀ ਘੋੜਾ ਕਬ ਪਾਲਕੀ ਬਹੇ।੧੦੪। ਛੋਟੇ
 ਰਖੇ ਚੁਫੇਰੇ ਪੈਦਲ ਘਨੀ। ਫਿਰ ਅਸਵਾਰੀ ਫੌਜ ਜਹਿੰ ਬਨੀ। ਬਹੁਤ
 ਆਗੇ ਰਾਖੈ ਉਠ ਜੰਬੂਰੇ। ਆਗੇ ਤੋਪਨ ਕੀ ਬਿਧਿ ਪੂਰੇ।੧੦੫।

ਦੋਹਰਾ : ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਸੁ ਨਹਿੰ ਟਰਯੋ ਕਰੀ ਤਿਸੈ ਪੈ ਦੋੜ। ਨਾ ਟਲਿਆ
 ਜੰਬੂਰੇ ਕਾ ਗੋਲਾ ਲਗਯੋ ਦਈ ਟਾਂਗਾ ਤਿਸ ਤੋੜ।੧੦੬। ਲੱਤ

ਚੌਪਈ : ਟੁਟੀ ਟੰਗ ਦੇਹ ਬਿਹਬਲਾ ਭਈ। ਪਹੁੰਚ ਨ ਸਕਯੋ ਮਨ ਕੀ ਮਨ ਰਹੀ। ਪੀੜ ਨਾਲ ਵਿਆਕੁਲ
 ਲੀਨੀ ਟੰਗ ਹੰਨੇ ਸਿਉਂ ਬੰਧ। ਆਗੈ ਲਗੈ ਨ ਚੜ੍ਹਨੋਂ ਫੰਧ।੧੦੭। ਘੋੜੇ ਦੀ ਕਾਠੀ
 ਤਬੈ ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ ਪਾਛੈ ਮੁੜਾ। ਕਬੀ ਮੁੜੈ ਕਬੀ ਹੋ ਰਹਿ ਖੜਾ।
 ਤੋਂ ਭੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਖੈ ਹਥਯਾਰ। ਹਠ ਔ ਤਪ ਕੇ ਬਲਹਿੰ ਸੰਭਾਰ।੧੦੮। ਜ਼ੋਰ
 ਜਹਾਂ ਹੋਇ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਭੀੜਾ। ਤਹੀਂ ਸੁ ਡਾਹੇ ਜਾਇ ਸਰੀਰ। ਸੰਕਟ
 ਔਰ ਸੁਨੋਂ ਅਬ ਅਗਲੀ ਬਾਤ। ਕਿਛ ਪਰਬਤ ਕਿਛ ਨੀਹਲਾ ਘਾਤ।੧੦੯। ਤਰਾਈ
 ਯੋਂ ਤਬ ਖਾਲਸੇ ਮਤਾ ਪਕਾਯਾ। ਹਮ ਤੇ ਤੁਰਕ ਨ ਜਾਤ ਭਜਾਯਾ।
 ਏ ਬਹੁਤੇ ਹਮ ਹੈ ਅਤਿ ਥੋੜੇ। ਭੂਖੇ ਹਮ ਔ ਭੂਖੇ ਘੋੜੇ।੧੧੦।
 ਅਬ ਹਮ ਇਨ ਤੇ ਜਾਵੈ ਭਾਜ। ਸੂਧੇ ਹੋਇ ਫਿਰ ਕਰਿ ਹੈਂ ਕਾਜ। ਸੱਖੇ ਹੋ ਕੇ
 ਚਾਰੋਂ ਕੁੰਟਨਾ ਕੋ ਭਜ ਜਾਵੇ। ਅਬ ਤੋ ਨਠ ਕਰ ਵਕਤ ਲੰਘਾਵੇ।੧੧੧। ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ
 ਹਮ ਕੋ ਨਠਨਾ ਗੁਰੂ ਬਤਾਯਾ। ਢਾਈ ਫੱਟਾ ਮੈਂ ਫੱਟ ਗਿਣਾਯਾ। ਜੰਗੀ ਕਲਾ
 ਦੈਤਨਾ ਤੇ ਦੇਵਤੇ ਭਜ ਗਏ। ਅਪਨੋ ਦੇਸ਼ ਲੇਤ ਫਿਰ ਭਏ।੧੧੨। ਰਾਕਸ਼ਾਂ ਤੋਂ
 ਕਿਸ਼ਨ ਆਪ ਲੁਕ ਗਯੋ ਕਈ ਬਾਰ। ਭਏ ਜੁ ਆਪ ਬਿਸਨੁ ਅਵਤਾਰ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਭਗਵਾਨ
 ਭਸਮੰਤਰਾ ਤੇ ਸ਼ਿਵ ਗਏ ਭਾਜ। ਫਿਰ ਅਪਨੋ ਕਰ ਲੀਨੋਂ ਕਾਜ।੧੧੩। ਭਸਮਾਸੁਰ

- ਦੋਹਰਾ : ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਤਿਖਾਣ ਥੋ ਜੋ ਕੰਥੋ ਮਾੜੀ ਵਾਲ।
ਲੱਖੁ ਕੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹੈ ਥੰਨੋ ਸਿੰਘਨ ਨਾਲ।੧੧੪। ਜਥੇ, ਦਲ
- ਚੌਪਈ : ਤਬਹਿ ਖਾਲਸੇ ਐਸ ਠਹਿਰਾਈ। ਆਪ ਆਪਨੀ ਓਰ ਤਕਾਈ।^੧ ਭੱਜਣ ਲਈ ਪਾਸਾ ਦੇਖਿਆ
ਜੋਊ ਪਹਾੜੀ ਚੜ੍ਹਯੋ ਨ ਜਾਈ। ਤਿਨ ਸਿੰਘਨ ਸੋ ਐਸ ਸੁਨਾਈ।੧੧੫।
ਹਮ ਸੁ ਪਹਾੜੀ ਨਾਂਹਿ ਚੜ੍ਹਾਈ। ਹਮ ਕੋ ਬਚਨਾ ਪਿਛੇ ਕੋ ਕਰਾਹੀ। ਬਚਾਉਣ
ਪਹਾੜ ਘੋੜੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹਯੋ ਨ ਜਾਵੈ। ਬਿਨ ਘੋੜੇ ਹਮ ਕਿੱਕਰਾ ਧਾਵੈ।੧੧੬। ਕਿਵੇਂ
- ਦੋਹਰਾ : ਤਬੇ ਖਾਲਸੇ ਨੇ ਕਹੀ ਖਿੰਡੋ ਸੁ ਚਾਰੋ ਓਰਾ। ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਖਿੰਡ ਜਾਓ
ਫਿਰ ਮਾਝੇ ਹੋ ਏਕਠੇ ਆਨ ਮਚਾਵੈ ਸੋਰ।੧੧੭। ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ
- ਚੌਪਈ : ਤਬ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਕਰੀ ਸਲਾਹ। ਆਵੇ ਹਮ ਸੰਗ ਪਿਛਲੇ ਦਾਇ। ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ
ਜੋ ਹੈ ਕੋਊ ਸਜਾਦਾ ਸਿੰਘ। ਚੜ੍ਹੇ ਪਹਾੜੀ ਕਰੋ ਨ ਢਿੱਲ।੧੧੮। ਪਿਆਦਾ
ਜੋ ਅਸਵਾਰ ਸੁ ਹਮ ਸੰਗ ਆਵੇ। ਸੋਊ ਪਹਾੜਨ ਪੈਰ ਨ ਪਾਵੇ।
ਜਬ ਲਗ ਚੜ੍ਹੇ ਪਹਾੜ ਪਯਾਦੇ। ਤੋ ਲਗ ਹਮ ਨਹਿ ਛਡ ਉਨ ਜਾਂਦੇ।੧੧੯।
- ਦੋਹਰਾ : ਜਬ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸੇ ਯੋ ਦੀਨੋ ਫੁਰਮਾਇ।
ਬੇਟਾ ਮਿਲਯੋ ਨ ਬਾਪ ਕੋ ਭਾਈ ਮਿਲਯੋ ਨ ਭਾਇ।੧੨੦। ਭਰਾ ਭਾਈ ਨੂੰ
ਜਬ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਲਖੋ ਚੜ੍ਹੇ ਸਜਾਦੇ ਪਹਾੜ। ਦੇਖੇ / ਪਿਆਦੇ
ਕਿਛੁ ਦਰਿਆ ਸੋ ਬੰਧ ਤੁਲ੍ਹੋ ਵੜੇ ਸੁ ਹੋਣੇ ਪਾਰ।੧੨੧। ਬੇੜੀਆਂ / ਪਾਰ ਹੋਣ ਲਈ
- ਚੌਪਈ : ਤਬ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਕਰੀ ਸਲਾਹਿ। ਅਬ ਲੱਖੁ ਪਰ ਪਰੀਐ ਜਾਇ।
ਜੋ ਦੇਵੇ ਕੋ ਹਮੈ ਬਤਾਇ। ਉਸੈ ਮਾਰੋ ਕੈ ਰਹੋ ਮਰਾਇ।੧੨੨। ਜਾਂ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ
ਤਬੇ ਦਨਾਵਾਂ ਐਸੇ ਕਹੀ। ਅਬ ਹਮ ਲੜਨੇ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀ। ਦਾਨਿਆਂ, ਸਿਆਣਿਆਂ ਨੇ
ਅਬ ਹਮ ਚਲੋ ਇਹਾਂ ਤੇ ਦੌੜ। ਮੁਲਖ ਮਾਲਵੇ ਕਰਾਯੋ ਗੌਰ।੧੨੩। ਧਿਆਨ
- ਦੋਹਰਾ : ਫੌਜ ਸੁ ਆਗੈ ਬਹੁਤ ਹੈ ਕਿਮ ਕਰ ਲੰਘਯੋ ਜਾਇ।
ਤੋਪ ਜੰਬੂਰੇ ਬਹੁ ਚਿਣੇ ਨਹੀਂ ਵੇਹਲ ਕਿਤ ਜਾਇ।੧੨੪। ਜਗ੍ਹਾ
- ਚੌਪਈ : ਕੋਊ ਕਹੈ ਕੋਊ ਰਾਹੁ ਤਕਾਓ। ਬੋੜੀ ਫੌਜ ਵਲੋਂ ਨਠ ਜਾਓ।
ਕੋਊ ਕਹੈ ਦਰਿਯਾ ਮੈਂ ਵੜੋਂ। ਕੋਊ ਕਹੈ ਫਿਰ ਪਹਾੜੀ ਚੜ੍ਹੋ।੧੨੫।
- ਦੋਹਰਾ : ਤਬ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਹਯੋ ਲੁਕ ਛਿਪ ਕਿਸੈ ਬਚਾਹਿੰ। ਕਿਵੇਂ ਬਚਾਈਏ
ਬਿਨਾ ਲੜਾਈ ਕੇ ਕੀਏ ਹਮਰੋ ਨਾਂਹਿ ਨਿਬਾਹਿੰ।੧੨੬। ਨਿਰਬਾਹ

ਚੌਪਈ : ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ ਤਬ ਕਹਯੋ ਪੁਕਾਰੀ। ਆਵੇ ਹਮ ਸੰਗ ਫੌਜ ਸੁ ਸਾਰੀ।
 ਮਾਰੇ ਮੋਰਚੇ ਜੋ ਹੈ ਭਾਰੀ। ਅਬ ਨਹਿ ਕਰੋ ਸੁ ਜਾਨ ਪਿਆਰੀ।੧੨੭।
 ਯੋ ਕਹਿ ਸਿੰਘਨ ਧੀਰ ਬੰਧਾਈ। ਪਰਯੋ ਮੋਰਚੈ ਉਪਰ ਜਾਈ। *ਹੋਸਲਾ ਦਿੱਤਾ*
 ਆਗੇ ਤੇ ਸੋ ਦੂਰ ਸੁ ਭਏ। ਦਯੋ ਰਾਹ ਛਡ ਨਠ ਨਠ ਗਏ।੧੨੮। *ਅੰਗਿਉਂ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ*
 ਜੋ ਅੜਿਆ ਸੋ ਲੀਨੋ ਮਾਰ। ਉਨ ਕੇ ਲੀਨੇ ਲੂਟ ਹਥਿਆਰ।
 ਅੱਗੇ ਬੇਲਾ ਲੀਓ ਤਕਾਇ। ਤਹਿ ਠਹਿਰਯੋ ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ ਜਾਇ।੧੨੯। *ਜੰਗਲ*
 ਜਿਸ ਹੀ ਰਾਹ ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ ਗਯੋ। ਤਿਸ ਹੀ ਪਾਛੇ ਬਹੁ ਦਲ ਭਯੋ।
 ਫੇਰ ਦੁਵੱਲੋਂ ਤੁਰਕ ਸੁ ਆਏ। ਸਿੰਘਨ ਪਿੱਛਾ ਲੀਓ ਦਬਾਏ।੧੩੦। *ਦੇ ਤਰਫ਼ਾਂ ਤੋਂ*
 ਦੁਹੂੰ ਵੱਲ ਤੇ ਤੋਪ ਸਸਤਰ ਚੱਲੈ। ਉਪਰ ਸਿੰਘਨ ਕਰ ਪਏ ਸੁ ਹੱਲੈ।
 ਦੁਹੂੰ ਵੱਲ ਤੇ ਤੋਪ ਚਲਾਵੈਂ। ਮਧ ਸਿੰਘਨ ਘੇਰ ਤੁਰਕ ਸੁ ਘਾਵੈਂ।੧੩੧। *ਮਾਰਨ, ਮਾਰ ਦੇਣ*
 ਜੋ ਸਿੰਘ ਆਏ ਕਰਕੇ ਗੱਠਾ। ਤੇ ਲੰਘੇ ਉਨ ਲਾ ਕੇ ਸੱਟ। *ਜੁੜ ਕੇ*
 ਜੋ ਪਿੱਛੇ ਤੇ ਲੀਨੇ ਤੋੜ। ਤੇ ਮਾਰੇ ਸਾਰੇ ਉਨ ਜੋੜਾ।੧੩੨। *ਇਕੱਠੇ ਕਰਕੇ*
 ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਮੁੜ ਖੜ੍ਹੇ ਰਲਾਵੈ। ਬਹੁਤ ਫੌਜ ਸੋ ਨਾਹਿ ਬਸਾਵੈਂ। *ਵੱਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚੱਲਦਾ*
 ਲੜਤ ਭਿੜਤ ਕਛੁ ਵੜੇ ਸੁ ਝੱਲ। ਤੁਰਕ ਵੜੇ ਤਿਹ ਮਗਰੇ ਚੱਲ।੧੩੩।
 ਜੋ ਤੁਰਕਨ ਕੇ ਹਾਥ ਸੁ ਆਯੋ। ਤੁਰਤ ਫੁਰਤ ਉਨ ਮਾਰ ਗਵਾਯੋ।
 ਕੀਯੋ ਗਮਨਾ ਸਿੰਘਨ ਵਲ ਝੱਲ। ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਕਹਿ ਤਿਨ ਅਬ ਗੱਲ।੧੩੪। *ਚਾਲਾ*
 ਸਿੰਘਨ ਝੱਲ ਵੜ ਪੈ ਗਈ ਰਾਤ। ਤੁਰਕ ਫੌਜ ਭਈ ਡੇਰੇ ਜਾਤ।
 ਸਿੰਘਨ ਝੱਲ ਮੈ ਪਾਯੋ ਗ੍ਰਾਮ। ਲੂਟ ਕੂਟ ਤਹਿ ਕੀਯੋ ਬਿਸ੍ਰਾਮ।੧੩੫। *ਵਿਬਰਾਮ, ਆਰਾਮ*
 ਆਧੀ ਰੈਨਾ ਤਹਾਂ ਤੇ ਤੁਰੇ। ਤੁਰਕ ਫੌਜ ਤੋਂ ਗੈਲੇ ਜੁਰੇ। *ਰਾਤ / ਪਿੱਛੇ ਆ ਮਿਲੀ*
 ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਤੇ ਲਾਗੇ ਖੋਜ। ਡਿੱਗੇ ਢੱਠੇ ਕੇ ਮਾਰੈ ਸੋਜ।੧੩੬।
 ਥੱਕੇ ਭੁੱਖੇ ਨੰਗੇ ਥੇ ਖਰੇ। ਥੋੜੇ ਥੋੜੇ ਜਾਤ ਥੇ ਤੁਰੇ। *ਖੜੇ, ਖਲੋਤੇ*
 ਆਇ ਫੌਜ ਨੇ ਤਹਿ ਫਿਰ ਘਿਰੇ। ਤਿਨ ਸੋਂ ਲਰਨ ਸਿੰਘ ਫਿਰ ਫਿਰੇ।੧੩੭। *ਫਿਰ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜੇ*
 ਜੋਊ ਝਲ ਕੇ ਅੰਦਰ ਆਯੋ। ਸੋ ਸਿੰਘਨ ਨੇ ਲਯੋ ਦਬਾਯੋ।
 ਝੱਲੋਂ ਬਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜਿਨ ਪਾਯੋ। ਸੋਊ ਉਨ ਨੇ ਮਾਰ ਖਪਾਯੋ।੧੩੮।
 ਤਬੈ ਖਾਲਸੇ ਮਤਾ ਪਕਾਯਾ। ਨੱਠ ਖਾਲਸੇ ਜਾਣ ਕਦ ਪਾਯਾ।
 ਮੁੜ ਮੁੜ ਲੜੇ ਔ ਤੁਰਤੇ ਜਾਵੇ। ਔਰ ਵੱਡਾ ਕੋ ਝੱਲ ਤਕਾਵੇ।੧੩੯।

ਦੌਹਰਾ : ਛੋਟੇ ਝੱਲ ਜਬ ਸਿੰਘ ਵੜੈਂ ਕਰੈਂ ਤੁਰਕ ਬਹੁ ਖੂਾਰ।
 ਵੱਡੇ ਝੱਲ ਮਹਿ ਖਾਲਸਾ ਵੜ ਤੁਰਕਨ ਲੇਹਿ ਮਾਰ।੧੪੦।

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਤੁਰਕਨ ਇਕ ਮਤਾ ਪਕਾਯਾ। ਮੁਲਕ ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਤਿਨੈਂ ਮੰਗਾਯਾ।
 ਦਈਏ ਝੱਲ ਮੈਂ ਰੱਯਤਾ ਵਾੜ। ਇਨ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਲੇਵੈ ਮਾਰ।੧੪੧। *ਰਈਅਤ, ਪਰਜਾ*
 ਤਬ ਦਿਵਾਨ ਨੇ ਰੱਯਤ ਮੰਗਾਈ। ਆਈ ਰੱਯਤ ਢੋਲ ਬਜਾਈ।
 ਦੀਨੇ ਸੋਊ ਬੇਲੇ ਪੇਲਾ। ਸਾਬ ਬੰਦੂਕਨ ਔ ਹਥ ਸੇਲ।੧੪੨। *ਧੱਕੇ ਦਿੱਤੇ*

੧. ਪਾਠ-ਭੇਦ : 'ਜਾਇ ਵੜੇ ਸਭ ਤਿਸ ਕੇ ਮਾਂਗਿ।'

(ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੰਨਾ ੩੧੭)

੨. ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ।

ਦੋਹਰਾ : ਸੌ ਸਿੰਘਨ ਸਿਉਂ ਆ ਭਿੜੇ ਕਰ ਕਰ ਕਈ ਉਪਾਇ। ਲੜੇ
ਤੌ ਸਿੰਘਨ ਔਖੀ ਬਨੀ ਲਭੈ ਨਹੀਂ ਕਹੂੰ ਰਾਹਿ। ੧੪੩।

ਚੌਪਈ : ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਤਬ ਐਸੀ ਕਹੀ। ਬਿਨ ਮਾਰੇ ਹਮ ਬਚੈਂ ਸੁ ਨਹੀਂ।
ਜੇ ਅਬ ਇਨਕੇ ਲਈਏ ਮਾਰ। ਤੌ ਬੇਲੇ ਮੈਂ ਰਹੀਏ ਸੁਖਾਰਾ। ੧੪੪। ਸੁਖਾਲੇ
ਜੇ ਹਮ ਤੇ ਇਹ ਹੋਹਿ ਨ ਮਾਰ। ਤੌ ਏਹ ਹਮ ਕੇ ਲੈ ਹੈਂ ਮਾਰ।
ਫਸੇ ਚੋਰ ਜਿਮ ਤਿਨ ਹੱਠ ਕੀਆ। ਸਤਿਗੁਰ ਰਖਣੋਂ ਖਾਲਸੇ ਥੀਆ। ੧੪੫। ਰੱਖਿਆ, ਬਚਾਉਣਾ

ਦੋਹਰਾ : ਤੌ ਸਿੰਘ ਹੱਲਾ ਕਰ ਪਏ ਜੱਟਾ ਚਲੇ ਸੁ ਅੱਗੇ ਲਾਰਾ। ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ, ਕਿਸਾਨ / ਅੱਗੇ ਲਾ ਲਏ
ਜੇ ਲੱਭੇ ਸੋ ਖੋਹ ਲਏ ਦਏ ਜਾਣ ਬਹੁ ਭਾਰਾ। ੧੪੬। ਭੱਜ ਗਏ

ਚੌਪਈ : ਕਈ ਸੁ ਤਿਨ ਕੀ ਘੋੜੀ ਲਈ। ਬਸਤਰ ਸਸਤਰ ਦੇ ਗਏ ਕਈ।
ਫੇਰ ਸਿੰਘ ਹੁਇ ਤੁਰੇ ਸੁਖਾਰੇ। ਜੋ ਲਰਨ ਵਾਰੇ ਤੇ ਸਭ ਹਾਰੇ। ੧੪੭। ਸੁਖਾਲੇ / ਲੜਨ ਵਾਲੇ
ਕਿਛਕੁ ਸਿੰਘਨ ਕੇ ਬੋਹਲਾ ਭਯੋ। ਤਬ ਮਾਝੇ ਕੇ ਵਤਨੋ ਠਯੋ। ਵਿਹਲ / ਨਿਸਚਾ ਕੀਤਾ
ਆਗੇ ਦੇਸ਼ ਰਾਮੇ ਕੇ ਆਹਿ। ਏਕ ਰਾਤ ਮੈ ਸੋ ਲਖਿ ਜਾਹੁ। ੧੪੮। ਰਾਮਾ ਰੋਧਾਵਾ
ਸਿੰਘ ਕਹੈਂ ਅਬ ਟਪੀਐ ਦਰਯਾਉ। ਕੀਓ ਉਦਮ ਤਬ ਲਖਨੋ ਕਾਉ। ਲੰਘਣ ਦਾ
ਸਿਖਰ ਦੁਪਹਿਰੀ ਤੀਰ ਦਰਯਾਏ। ਦਿੱਭ ਖਿੱਭਾ ਕੇ ਤੁਲ੍ਹੇ ਬਨਾਏ। ੧੪੯। ਘਾਹ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ
ਭਯੋ ਖਾਲਸੇ ਇਮਹਿ ਉਰਾਰਾ। ਉਹਾਂ ਖੜੇ ਰਹੇ ਘਰੀ ਦੁਇ ਚਾਰ। ਉਰਲੇ ਪਾਸੇ / ਘੜੀ
ਸਵਾਰ ਕਾਠੜੇ ਤੰਗ ਖਿਚਵਾਇ। ਤੁਰੇ ਸਿੰਘ ਤੌ ਅਗਲੇ ਦਾਇ। ੧੫੦। ਕਾਠੀਆਂ ਪਾ ਕੇ ਤੰਗ ਖਿੱਚੇ

ਦੋਹਰਾ : ਜੋ ਰਹਯੋ ਥੋ ਸਿੰਘਨ ਪਹਿ ਸੋ ਫੁਬਿਓ ਦਰਿਆਇ।
ਅੱਗੇ ਤੱਤੇ ਰੇਤ ਸੋ ਜਲੈਂ ਸੁ ਨੰਗੇ ਪਾਇ। ੧੫੧। ਨੰਗੇ ਪੈਰ

ਚੌਪਈ : ਬਹੁਤ ਸੁ ਘਨੀ ਬਰੇਤੀ ਆਈ। ਜਨ੍ਹਾ ਕਰ ਤੱਤੀ ਤਵੀ ਬਿਛਾਈ। ਜਿਵੇਂ
ਤਬ ਸਿੰਘਨ ਨੇ ਕਪੜੇ ਪਾੜੇ। ਪੈਰੀਂ ਬੰਧੇ ਬਚੇ ਨਹਿ ਸਾੜੇ। ੧੫੨। ਸੜਨ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ

ਦੋਹਰਾ : ਚਰਨਾ ਲਪੇਟਨ ਕੇ ਤਉ ਬੈਠੇ ਚਿੱਤੜ ਟਿਕਾਇ। ਪੈਰ
ਤਿਨਕੇ ਚਿੱਤੜ ਜਾਹਿ ਜਲ ਕਰੈਂ ਸਿੰਘ ਹਾਇ ਹਾਇ। ੧੫੩।

ਚੌਪਈ : ਇਸ ਬਿਧਿ ਸਿੰਘ ਉਤਰੇ ਦਰਿਆਇ। ਵੜੇ ਸਿੰਘ ਮਾਝੇ ਮੇਂ ਆਇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਫੇਰ ਲੰਘੇ ਜਹਿ ਦੁਇ ਦਰਿਆਇ। ਇਮ ਕਰ ਪੁੱਜੇ ਜੰਗਲਾ ਜਾਇ। ੧੫੪। ਸੰਗਮ / ਲੱਖੀ ਜੰਗਲ
ਹੈ ਜੈਤੋ ਕੇ ਉਹਾਂ ਗਰਾਮ। ਉਤਰੇ ਸਿੰਘ ਕਰ ਉਹਾਂ ਧਾਮ। ਸਥਾਨ
ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ ਤਹਿ ਟੰਗ ਖੁਲ੍ਹਾਏ। ਸੱਦ ਸਿਆਣੇ ਬੈਦਾ ਲਗਾਏ। ੧੫੫। ਵੈਦ
ਤੇਲ ਪਾਇ ਟੰਗ ਧਰੀ ਪਨਾਰੇ। ਪੈ ਮੰਜੇ ਸਿੰਘ ਮਨੀਆ ਹਾਰੇ। ਤੇਲ ਪਾਉਣ ਲਈ ਨਲਕੀ / ਮਨ ਮਾਰ ਕੇ
ਫਿਰ ਕਾਰੀਗਰ ਕਰੀ ਤਿਆਰੇ। ਮਹੀਨੇ ਪੰਜ ਛੀ ਪੁੱਜੇ ਸਾਰੇ। ੧੫੬।

੧. ਪਾਠ-ਭੇਦ : 'ਤੌ ਫਿਰ ਸਿੰਘਨ ਕਰੀ ਸਲਾਹਿ। ਆਗੇ ਦੇਸ਼ ਰਾਮੇ ਕੇ ਆਹਿ।' (ਪੰਨਾ ੩੧੯)
੨. ਜੈਤੋ : ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫ਼ਰੀਦਕੋਟ ਵਿੱਚ ਬਠਿੰਡਾ ਫ਼ਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਰੇਲਵੇ ਲਾਈਨ ਉੱਪਰ ਸਥਿਤ ਇਕ ਨਗਰ। ਏਥੇ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗੰਗਸਰ ਸਾਹਿਬ ਸਥਿਤ ਹੈ।

ਫਿਰ ਸਿੰਘ ਮਜਨਾ ਕਰ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਪਹਰੇ। ਚੜ੍ਹਯੋ ਘੋੜੇ ਮੁਖ ਉਸ ਹੀ ਲਹਰੇ। *ਇਬਨਾਨ / ਪਹਿਨੇ / ਮੋਜ, ਠਾਠ*
ਇਮ ਹਮ ਸੁਨੀ ਖਿਤਾ ਤੇ ਬਾਤ। ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਤਿਸ ਲਯਾਯੋ ਸਾਥ। ੧੫੭।

੧੧੩. ਔਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੁਰਯੋ (ਛੋਟਾ ਘੱਲੂਘਾਰਾ)

ਚੌਪਈ : ਅਬ ਮੈਂ ਉਨਕੀ ਬਾਤ ਸੁਨਾਉਂ। ਰਹੇ ਜੋ ਪੜੋਲਾ ਕਠੂਹੈ ਬਾਉਂ।
ਬਚੇ ਘੋੜੇ ਸੋ ਇਹ ਦਿਸ਼ਾ ਆਏ। ਬਿਨਾਂ ਘੋੜੇ ਤੇ ਪਹਾੜ ਚੜ੍ਹਾਏ। ੧। *ਇਸ ਤਰਫ*
ਚਹੁ ਵਲ ਹੋ ਗਏ ਸਿੰਘਨ ਕੇ ਫੇਰੇ। ਐਸੇ ਭਏ ਦੁਖਨ ਕੇ ਘੇਰੇ।
ਉਤੇ ਦਰਯਾਇ ਸੁ ਤੁਰਤ ਰੁੜ੍ਹਾਵੈ। ਉਤੇ ਪਹਾੜੀਏ ਗਲ ਰੱਸੀ ਪਾਵੈ। ੨।
ਇਤੋ ਫੌਜ ਦਿਵਾਨ ਸੁ ਠਈ। ਸੋਊ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਕਾਟਤਾ ਭਈ। *ਇੱਧਰੋ / ਵੱਢਣ*
ਅਗੈ ਰਾਹਿ ਨਹਿੰ ਲਭੈ ਪਹਾਰੀ। ਐਸੀ ਭਈ ਸਮੇਂ ਕੀ ਕਾਰੀ। ੩। *ਪਹਾੜਾਂ ਵਿੱਚ / ਕਾਰ, ਚਾਲ*

ਦੋਹਰਾ : ਔਰ ਬਾਤ ਕਛੂ ਨਹਿੰ ਬਨੇ ਸਿੰਘਨ ਯਹ ਮਤਾ ਕੀਨ। *ਸਲਾਹ, ਮਤਾ*
ਉਤਰੇ ਸਭੇ ਪਿਆਦਾ ਹੁਇ ਡਿਗ ਡਿਗ ਪਰੇ ਜ਼ਮੀਨ। ੪। *ਪੈਦਲ*

ਚੌਪਈ : ਪਾਛੇ ਪੜੇ ਪਹਾੜੀਏ ਫੇਰ। ਸਿੰਘਨ ਮਾਰੇ ਕੂਟੇ ਘੇਰ।
ਸਿੰਘਨ ਉਚੇ ਪ੍ਰਬਤ ਤਕਾਏ। ਹੱਥ ਨ ਪਹੁੰਚਯੋ ਤਬ ਫਿਰ ਆਏ। ੫।
ਐਸੀ ਆਨ ਚੁਫੇਰੀ ਪਈ। ਸਿੰਘਨ ਪੌਰਖਾ ਨਾਹਿ ਬਸਈ। *ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ / ਵੱਸ ਨਹੀਂ, ਬੇਬਸੀ*
ਲੁਟ ਨਹਿੰ ਸਕਹਿੰ ਮੋਲਾ ਨਹਿੰ ਪਾਵੈ। ਇਤ ਕਰ ਭੂਖੇ ਮਰ ਮਰ ਜਾਵੈ। ੬। *ਮੁੱਲ, ਕੀਮਤ*
ਜਿੱਧਰ ਜਾਵੈ ਉਧਰੋ ਮਰਾਵੈ। ਖੜ ਖੜ ਸਿੰਘ ਚੌਫੇਰਾ ਤਕਾਵੈ। *ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ*
ਤਬ ਸਿੰਘਨ ਨੇ ਯਹ ਮਤ ਠਈ। ਹਮਹਿ ਪ੍ਰਬਤੀਅਨ ਬੁਰੀ ਨ ਕਈ। ੭। *ਨਿਸ਼ਚਾ / ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ*
ਸਗਵਾਂ ਪ੍ਰਬਤੀਅਨ ਕੇ ਰਿਪੁ ਮਾਰੇ। ਹਮ ਨੋ ਇਨਕੇ ਕਾਜ ਸਵਾਰੇ। *ਸਰੋਂ / ਵੈਰੀ*
ਹਮ ਤੁਰਕਨ ਸੋ ਜੰਗ ਮਚਾਵੈ। ਇਨ ਕੇ ਉਪਰ ਆਨ ਨ ਪਾਵੈ। ੮।
ਹਮ ਨੇ ਜੀਤ ਤੁਰਕ ਅਬ ਮਾਰੇ। ਏ ਟਕਿਅਨਾ ਤੇ ਭਏ ਸੁਖਾਰੇ। *ਟੈਕਸ, ਮਾਮਲਾ / ਸੁਖੀ*
ਏ ਪਹਾੜੀਏ ਕੱਚੇ ਆਦਿ। ਕਰਯੋ ਇਨੋਂ ਹਮ ਗੁਰ ਸੋ ਬਾਦਾ। ੯। *ਭਗੜਾ*
ਅਸ ਕਹਿ ਸਿੰਘ ਸੁ ਚੜ੍ਹੇ ਪਹਾੜੀ। ਆਗੇ ਹੋ ਕੇ ਆਪ ਉਜਾੜੀ।
ਕਈ ਹਜਾਰ ਸਿੰਘ ਪਰਬਤ ਧਸਿਆ। ਨਠੋ ਪਹਾੜ ਕਛੂ ਰਹੈ ਨ ਬਸਿਆ। ੧੦।
ਪਾਛੇ ਤੁਰਕ ਸੁ ਲਾਗੇ ਜਾਵੈ। ਡਿਗੇ ਪੜੇ ਤਿਸੁ ਸੀਸ ਕਟਾਵੈ। *ਪਿੱਛੇ / ਲੱਗੇ ਆਉਂਦੇ ਸਨ*
ਕਾਟਤ ਕੂਟਤ ਵੈ ਗਏ ਥਾਕਾ। ਸਿੰਘ ਨ ਨਿਖੁੱਟੇ ਰਹੇ ਕਛੂ ਥਾਕਾ। ੧੧। *ਬੱਕ / ਥਾਕੀ*

ਦੋਹਰਾ : ਕਹੂੰ ਕਹੂੰ ਸਿੰਘ ਲੜ ਪੜੈ ਕਹੂੰ ਭੂਖੇ ਖਾਵੈ ਲੂਟ।
ਜਹਿੰ ਮੁੱਲ ਦੇਵੈ ਨਾ ਤਹਾਂ ਖਾਵੈ ਪਟਤ ਸੁ ਬੂਟਾ। ੧੨। *ਫੁੱਲ ਬੂਟੇ*

ਚੌਪਈ : ਤਹਾਂ ਲਚਾਰ ਰਿਜਕਾ ਕੀ ਭਈ। ਸਿੰਘ ਸੁ ਮਰ ਗਏ ਭੁੱਖੇ ਕਈ। *ਖੁਰਾਕ*
ਮੁੱਲ ਜੁ ਮੰਗੈ ਨਾ ਢੁਕੈ ਦੁਵਾਰੇ। ਜੋ ਲੂਟੈ ਤੋ ਰਾਜੇ ਮਾਰੇ। ੧੩। *ਨੜੇ*

੧. ਪੜੋਲ : ਇਸ ਨੂੰ ਨਗਰੀ ਪੜੋਲ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਕਠੂਆ ਦਾ ਪੁਰਾਤਨ ਨਗਰ ਹੈ। ਕਠੂਆ ਤੋਂ ਇਹ ੭ ਕੁ ਮੀਲ ਦੀ ਦੂਰੀ ਉੱਤੇ ਹੈ।
੨. ਕਠੂਆ : ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਦਾ ਇਹ ਨਗਰ ਅੱਜਕੱਲ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੈਡ-ਕੁਆਰਟਰ ਹੈ। ਦਰਿਆ ਰਾਵੀ ਦੇ ਸੱਜੇ ਕਿਨਾਰੇ ਪਠਾਨਕੋਟ ਤੋਂ ੨੮ ਕਿ.ਮੀ. ਉੱਤਰ-ਪੱਛਮ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹੈ।

ਖੀਦਨ ਗਏ ਸੁ ਦੇਵੈਂ ਨਹੀਂ। ਖਾਲਸੇ ਕੋ ਯਹਿ ਖਵਾਰੀ ਭਈ।
 ਕੋਊ ਕਹੈ ਏ ਬੰਦੇ ਸੰਗ ਆਏ। ਲੂਟ ਕੂਟ ਇਨ ਹਮ ਸੰਤਾਏ। ੧੪। ਸਤਾਏ, ਦੁਖੀ ਕੀਤੇ
 ਬਹੁਤਨ ਦੇਖ ਸੁ ਜਾਵੈਂ ਭਾਜ। ਥੋੜਨ ਕੋ ਲੁਟ ਕਰੈਂ ਇਲਾਜ। ਇੰਤਜਾਮ
 ਕੋਊ ਨ ਰਾਜਾ ਧੀਰਾ ਧਰਾਵੈ। ਕੋਈ ਨ ਰਾਜਾ ਗੈਲਾ ਛੁਡਾਵੈ। ੧੫। ਹੋਸਲਾ / ਪਿੰਡਾ
 ਤਬ ਸਿੰਘਨ ਨੇ ਭੇਖ ਵਟਾਯੋ। ਕੇਸਨ ਬਾਧ ਸਿਰ ਜਟ ਠਹਿਰਾਯੋ। ਕੇਸ ਬੇਨੁ ਕੇ ਜਟਾਂ ਬਣਾ ਲਈਆਂ
 ਚਾਕਰ ਹੋਨੇ ਕਰੇ ਬਣਾਇਓ। ਮੰਡੀ ਕੁਲੂ ਲੋ ਪਹੁੰਚਯੋ ਜਾਇ। ੧੬। ਸ਼ਕਲ ਸੁਰਤ
 ਔਰ ਰਾਣੀ ਕੋਊ ਨਕਟੀ ਕਹਾਵੈ। ਤਿਹ ਥਾਂ ਜਾਇ ਦਿਨ ਕਟੈਂ ਸੁਖਾਵੈ।
 ਔਸੇ ਪੰਜ ਛੇ ਕਟੇ ਮਹੀਨੇ। ਫਿਰ ਮੁੜ ਆਏ ਕੀਰਤਪੁਰੀ ਮੇਂ। ੧੭। ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ

ਦੋਹਰਾ : ਜੋਊ ਬਚਯੋ ਇਸ ਮੌਤ ਤੇ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਪਹਾੜੀ ਔਖਾ। ਮੁਸੀਬਤ
 ਕੀਰਤਪੁਰ ਫਿਰ ਆ ਪੁਜੇ ਜੋ ਕੋ ਬਚਿਓ ਚੌਖ। ੧੮।
 ਛਠੇ ਮਹੀਨੇ ਲਿਖ ਚਿਠੇ ਸਿੰਘਨ ਭਯੋ ਮਿਲਾਨਾ। ਛੇਵੇਂ ਮਹੀਨੇ / ਮਤ / ਮਿਲਾਪ
 ਜੋ ਬਚਿਓ ਔ ਮਰ ਗਯੋ ਆਈ ਤਬਹਿ ਪਛਾਨਾ। ੧੯। ਸਨਮਤ

੧੧੪. ਔਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੁਰਯੋ (ਘੱਲੂਘਾਰੇ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ)

ਚੌਪਈ : ਅਬ ਸੁਨ ਫਿਰ ਸਬਹਨਾ ਕੀ ਬਾਤ। ਜਿਨ ਜਿਨ ਆਈ ਥੀ ਬਿੱਧਨਾ ਰਾਤ। ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ / ਔਖੀ
 ਜੋ ਜੰਗਲ ਮੈਂ ਪੁਜੇ ਸੁ ਬਚੈ। ਕਛੁ ਕੁ ਮਾਝੇ ਵੜ ਲੁਕ ਮੁੜ ਹਠੈ। ੧।
 ਔ ਜੁ ਪੜੋਲ ਫੜੇ ਸੋ ਮਾਰੇ। ਕਈ ਪਹਾੜਨ ਮੈਂ ਰਹੇ ਹਾਰੇ।
 ਬਹੁਤੇ ਜੇਹਲ ਬਸੋਲੀਅਨਾ ਕਰਕੇ। ਹੱਥ ਹਥੜੀ ਗਲ ਟੰਕ ਭਰਕੇ। ੨। ਬਸੋਲੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ / ਹਥਕੜੀਆਂ
 ਪਾਸ ਨਿਬਾਬ ਗਏ ਤੇ ਸਾਰੇ। ਉਨਕੇ ਸੀਸਨਾ ਬੁਰਜ ਉਸਾਰੇ। ਸਿਰਾਂ ਦੇ
 ਬਚੇ ਸਿੰਘ ਕਿਛੁ ਹਿੱਸਾ ਥੋਰਾ। ਰਹਯੋ ਨ ਤਿਨ ਪੈ ਚੜ੍ਹਨੇ ਘੋੜਾ। ੩।

ਦੋਹਰਾ : ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਸੰਗ ਜੋ ਗਏ ਹਜ਼ਾਰ ਦੋਇ ਕੈ ਤੀਨ।
 ਇਨ ਪੈ ਘੋੜੇ ਜੋ ਬਚਯੋ ਬੀਜ ਮਾਤ੍ਰ ਗਿਨ ਲੀਨ। ੪। ਨਾਂ ਮਾਤਰ, ਥੋੜੇ

ਚੌਪਈ : ਕੋਊ ਕਹੈ ਮੋਏ ਚਾਲੀ ਹਜ਼ਾਰ। ਕੋਊ ਕਹੈ ਸਿੰਘ ਬਹੁ ਭਏ ਮਾਰ।
 ਕੋਊ ਕਹੈ ਮੋਏ ਚਾਲੀ ਸਾਰੇ। ਤਿਨ ਮੈਂ ਬਚੇ ਛੇ ਸਤਾ ਕੁ ਸਾਰੇ। ੫। ਛੇ ਸੱਤ ਹਜ਼ਾਰ ਬਚ ਗਏ
 ਕੋਊ ਕਹੈ ਦਲ ਆਹਿ ਪਚਾਸਾ। ਤਿਨ ਮੈਂ ਭਯੋ ਚਾਲੀ ਕੋ ਨਾਸ। ਪੰਜਾਹ ਹਜ਼ਾਰ
 ਕੋਊ ਕਹੈ ਸਿੰਘ ਹੋਤੇ ਘਨੇ। ਪਰਤ ਨਹੀਂ ਜੋ ਮੂਏ ਗਨੇ। ੬। ਗਿਣਤੀ
 ਸੋ ਲਿਖ ਦੀਨੀ ਜੋ ਹਮ ਸੁਨੀ। ਪਰਤ ਨਹੀਂ ਕਛੁ ਗਿਨਤੀ ਗਨੀ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ
 ਜੋ ਮੁਹਿ ਪਿਤਾ ਥੋ ਮੋਹਿ ਸੁਨਾਯੋ। ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੋਊ ਲਿਖਾਯੋ। ੭।

ਦੋਹਰਾ : ਸੰਮਤ ਠਾਰਾਂ ਸੈ ਹੁਤੋ ਉਪਰ ਤੀਨ ਸੁ ਸਾਲਾ। ੧੮੦੩ ਬਿ. ਭਾਵ ੧੭੪੬ ਈ.
 ਘੱਲੂ ਘਾਰੋ ਵਡ ਕਹਯੋ ਤੁਰਕਨ ਸਿੰਘਨ ਨਾਲ। ੮। ਤਬਾਹਕੁਨ ਸਾਕਾ

੧੧੫. ਸਾਖੀ ਲੱਖੁ ਔ ਸ਼ਾਹ ਨਿਵਾਜ਼ ਸਿਰ ਹੋਣੀ ਕੀ

ਦੋਹਰਾ : ਸ਼ਾਹ ਨਵਾਜ਼ ਗਰਰੋ ਵਧਯੋ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਤਬ ਮਾਰ। ਸ਼ਾਹ ਨਿਵਾਜ਼ ਮਾਨ / ਸ਼ਾਹੂਰ, ਹੰਕਾਰ
 ਕਹਿ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਮੈਂ ਕਰੂੰ ਜਾ ਦਿੱਲੀ ਤਖਤ ਸੰਭਾਰਾ। ੧। ਸੰਭਾਲ ਕੇ

- ਲੱਖੂ ਸ਼ਾਹ ਨਿਵਾਜ਼ ਸਿਰ ਆਈ ਬੁਰਾਈ ਦੋਇ । ਲਖਪਤ ਰਾਇ
 ਦੇਖੋ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਕਲਾ ਕਯਾ ਉਨ ਸਿਰ ਹੋਣੀ ਹੋਇ ।੨। ਸ਼ਕਤੀ
 ਹੈ ਭਾਵੀਂ ਕੋ ਭਾਵਾਂ ਯੋ ਬਭ ਪਾਪੀਓਂ ਪਾਪ ਕਰਾਇ । ਹੋਣੀ, ਕਿਸਮਤ / ਸੁਭਾਅ
 ਭਾਰੋ ਭਾਰੋ ਹੁਇ ਵਜ਼ਨ ਤੇ ਬੇੜੋ ਭਰਯੋ ਡੁਬਾਇ ।੩।
 ਔਰ ਕਹਣ ਤਿਸ ਕਯਾ ਕਹੋਂ ਗੁਰ ਕਹਨੋਂ ਦੀਓਂ ਹਟਾਇ । ਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ
 ਗੁੜ ਕਹਣੈ ਮੈਂ ਗੁਰ ਸੁਨਯੋਂ ਮਿਠਾਈਂ ਦੀਯੋਂ ਅਖਾਇ ।੪। ਗੁੜ ਨੂੰ ਮਿਠਾਈ
- ਚੌਪਈ : ਤਬ ਲੱਖੂ ਨੇ ਹੋਕਾ ਦਿਵਾਯੋ । ਨਾਨਕ ਕੋ ਨਾਨੂ ਕਹਿਵਾਯੋ । ਨਿੱਕਾ
 ਨਾਨਕ ਬਾਣੀ ਸੁਨੈ ਜੋ ਕਾਨਾ । ਤਾਂਹਿ ਕਰਾਵੈ ਮੁਸਲਮਾਨ ।੫। ਕੈਨਾਂ ਨਾਲ
 ਗੁੰਥ ਪੋਥੀ ਹਥ ਆਵਹਿ ਵਾਹਿ । ਮਧ ਦਰਿਆਇ ਡੁਬਾਵੈ ਤਾਂਹਿ । ਉਸ ਦੇ
 ਕਹਿ ਮੈਂ ਨਾਨਕ ਪੰਥ ਮਿਟਾਊਂ । ਮੈਂ ਭੀ ਖੱਤ੍ਰੀ ਤਊ ਕਹਾਊਂ ।੬।
- ਦੋਹਰਾ : ਜਬੈ ਜਗਤ ਮੈਂ ਯੋ ਭਈ ਸੁਨੀ ਬਾਤ ਦਰਗਾਹਿ । ਵਿੱਚ
 ਤੋ ਪਾਰਖਦਾ ਕਰਤੇ ਪੁਛੈ ਯਹ ਕਯਾ ਭਈ ਰਜਾਇ ।੭। ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਦਰਬਾਰੀ / ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ
- ਚੌਪਈ : ਤਬੈ ਪਾਰਖਦ ਐਸੀ ਕਹੀ । ਨਾਨਕ ਕੀ ਨਿੰਦਯਾ ਜਗ ਭਈ ।
 ਤੁਮ ਤਾਕੋ ਕੁਛ ਵੱਟਾ ਨਾ ਲਾਯੋ । ਯੋ ਅੰਧੇਰ ਹੂੰ ਜਗ ਮੈਂ ਆਯੋ ।੮। ਘਾਟਾ, ਢੰਡ / ਏਸ ਕਰਕੇ
- ਦੋਹਰਾ : ਜਿਮ ਅੰਧੇਰ ਘਰ ਦੀਪ ਹੁਇ ਮਧ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹੇ ਅਕਾਸ਼ ।
 ਤਿਮ ਥੀ ਬਾਨੀ ਨਾਨਕਹਿ ਸੁਨ ਜਗ ਹੋਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ।੯।
- ਚੌਪਈ : ਤਬ ਕਰਤੇ ਨੇ ਯੋ ਫੁਰਮਾਈ । ਨਿੰਦਕ ਦਿਹੋ ਸਜਾਇ ਬਨਾਈ ।
 ਜਿਨ ਕੀਨੀ ਸੋ ਤਿਸੈ ਭੁੰਚਾਵੋਂ । ਤੁਰਤ ਸੁ ਤਿਸ ਹੀ ਅਗੈ ਲਿਆਵੋਂ ।੧੦। ਭੋਗਣ ਦਿਓ
 ਜਬ ਕਰਤੇ ਨੇ ਐਸੀ ਕਹੀ । ਕਰਨੇ ਹਾਰਨਾ ਵੈਸੀ ਠਈ । ਕਿਸਮਤ / ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ
 ਖੜੋ ਕਰਾਯੋ ਕਾਬਲੋਂ ਸ਼ਾਹਿ । ਸੋਊ ਤੁਰਾਯੋ ਲਹੌਰਹਿ ਰਾਹਿ ।੧੧। ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ
 ਜਿਮ ਕੰਟੇ ਸੋਂ ਕੰਟਾ ਨਿਕਾਰਨ । ਤਿਮ ਤੁਰਕਨ ਕੂੰ ਤੁਰਕ ਸੁ ਗਾਰਨ ।੧੨। ਕੰਡੇ ਨਾਲ ਕੰਡਾ ਕੱਢੀਦਾ ਹੈ
- ਦੋਹਰਾ : ਠਾਰਾਂ ਸੈ ਚਰੋੜੈਂ ਉਠਯੋ ਉਪੱਦਵਾ ਧਾਇ । ੧੮੦੪ ਬਿ. ਭਾਵ ੧੭੪੭ ਈ. / ਡੁਫ਼ਾਨ
 ਨਾਦਰ ਸ਼ਾਹਿ ਕੋ ਮਾਰਿ ਕੈ ਆਯੋ ਆਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹਿ ।੧੩।
- ਚੌਪਈ : ਤਮੂਰ ਸ਼ਾਹਿ ਉਸ ਬੇਟਾ ਬੋਊ । ਦਿੱਲੀ ਦੇਖ ਗਏ ਬੇ ਦੋਊ । ਦੋਵੇਂ ਪਿਉ-ਪੁੱਤ
 ਸੋ ਦਿੱਲੀ ਦਿਲ ਤਿਨ ਕੇ ਬਸੀ । ਆਇ ਲਹੌਰ ਤਬ ਉਨ ਨੇ ਖਸੀ ।੧੪। ਖੋਰ ਲਈ
 ਲੱਖੂ ਕਾਬਲੀ ਸੋਂ ਮਿਲ ਪਯੋ । ਸ਼ਾਹ ਨਵਾਜ਼ ਭੀ ਉਨੈਂ ਮਿਲਯੋ । ਲਖਪਤ ਰਾਇ / ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ
 ਯਹੀ ਬਦੀ ਤਬ ਲੱਖੂ ਆਈ । ਯੋ ਕਰਤਾਰ ਸੁ ਬਿਧੀ ਮਿਲਾਈ ।੧੫।

੧. ਤਮੂਰ ਸ਼ਾਹ : ਅਸਲ ਨਾਮ ਤੈਮੂਰ ਸ਼ਾਹ, ਅਹਿਮਦਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਜੋ ੧੭੫੫ ਈ. ਵਿੱਚ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਸੂਬੇਦਾਰ ਬਣਿਆ। ੧੭੫੬ ਈ. ਵਿੱਚ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਘੋਰ ਜੰਗ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਲਾਹੌਰ ਖ਼ਾਲੀ ਕਰਕੇ ਕਾਬੁਲ ਨੱਠ ਗਿਆ। ਇਹ ੧੭੭੨ ਈ. ਵਿੱਚ ਕਾਬੁਲ ਦੇ ਤਖ਼ਤ ਉੱਪਰ ਬੈਠਾ ਤੇ ਦੋਹਾਂਤ ੧੭੯੩ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ।

ਵਜ਼ੀਰ ਕਮਰਦੀਨ^੧ ਸੂਰਹ ਅਲੀ। ਸਾਥ ਜੈਪੁਰੀ ਮਾਧੋ ਸਿੰਘ^੨ ਬਲੀ।
 ਸਾਥ ਸ਼ਜ਼ਾਦੇ^੩ ਅਰ ਫੌਜ ਆਈ। ਸ੍ਰਿਹੰਦ ਲੰਘ ਸੋ ਪੜੇ ਅਗਾਂਹੀ।੧੬। ਅਗਾਂਹ, ਅੱਗੇ
 ਸਿਰਹੰਦ ਪਿਛੇ ਸ਼ਾਹਿ ਸੁਨੀ ਤਕਾਈ। ਸਾਠ ਕੋਸਾ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਲਈ ਧਾਈ। ਸੱਠ ਕੋਹਾ ਤੋਂ
 ਘਾਟ ਔਰਾ ਤੇ ਸੋ ਲੰਘ ਪਰਯੋ। ਡੇਰੇ ਸ੍ਰਿਹੰਦ ਢਿਗੇ ਆਇ ਕਰਯੋ।੧੭। ਸਤਿਲੁਜ ਦਰਿਆ ਦਾ ਹੋਰ ਪੱਤਣ

ਦੋਹਰਾ : ਸ੍ਰਿਹੰਦ ਦੌੜ ਤਿਨ ਜਾ ਮਲੀ ਮਧ ਲਯੋ ਖਜ਼ਾਨੋ ਲੂਟ।
 ਤਹਾਂ ਥਾਇਂ ਸੀ ਫਿਰ ਲੜੀ ਦਿਨ ਬਾਈ ਲੋ ਜੂਟਾ।੧੮। ੨੨ ਦਿਨ ਜੁਟ ਕੇ ਲੜਾਈ ਹੋਈ

ਚੌਪਈ : ਸ੍ਰਿਹੰਦ ਤੋਪ ਹੁਤੀ ਜੋ ਰਹੀ। ਅਹਮਦ ਸ਼ਾਹ ਕਰੀ ਸੋ ਸਹੀ।
 ਕਰਕੇ ਇਕਠੀ ਦਈ ਚਲਾਈ। ਮੁਯੋ ਕਮਰ ਦੀਯ ਗੋਲਾ ਖਾਈ।੧੯। ਵਜ਼ੀਰ ਕਮਰਦੀਨ / ਤੋਪ ਦਾ ਗੋਲਾ
 ਤਿਸ ਕੋ ਸੁਤਾ ਮੀਰ ਮੰਨੂੰ^੪ ਸਿਆਣਾ। ਮੁਯੋ ਵਜ਼ੀਰ ਨ ਕਿਨਹੂੰ ਜਾਣਾ। ਪੁੱਤਰ
 ਤੁਰਤ ਲੜਾਈ ਦਈ ਮਚਾਇ। ਧਰਯੋ ਵਜ਼ੀਰ ਸੁ ਹਾਥੀ ਪਾਇ।੨੦। ਹਾਥੀ ਤੇ ਪਾ ਕੇ
 ਖ਼ਾਸੀ ਐਸੀ ਬਿਧਿ ਬਨ ਆਈ। ਕੁੰਨਸਾ ਲੇਵੈ ਹਬਹ ਹਲਾਈ। ਖ਼ਾਸ ਸੇਵਕ / ਸਲਾਮ ਦਾ ਜਵਾਬ
 ਸਬ ਫੌਜਨ ਮਨ ਉਪਜਯੋ ਚਾਇ। ਗਿਲਜੇ ਕੀ ਦਈ ਫੌਜ ਭਜਾਇ।੨੧।

ਦੋਹਰਾ : ਫਤੇ ਭਈ ਤਬ ਹਿੰਦ ਕੀ ਕੀਓ ਕਾਬਲੀ ਕੂਚ। ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ
 ਪਾਛੈ ਮੀਰ ਮੰਨੂੰ ਲਗੋ ਗਯੋ ਲਹੌਰਹਿ ਮੂਚਾ।੨੨। ਲਾਹੌਰ ਅਬਦਾਲੀ ਤੋਂ ਫੂਟ ਗਿਆ

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਲਾਹੌਰ ਆਇ ਮੰਨੂੰ ਵੜਿਓ। ਤਬ ਹੀ ਲੱਖੂ ਉਸ ਨੇ ਫੜਿਓ। ਲਖਪਤ ਰਾਇ
 ਤੀਹ ਲਖ ਟਕਾ ਦੰਡ ਤਹਿ ਚੁਕੇ। ਬੀਸ ਭਰਯੋ ਉਨ ਔਰ ਨ ਮੂਕੇ।੨੩। ਦੇਣਾ ਮੰਨਿਆ / ਥਾਕੀ ਰਹੇ
 ਕੋੜਾ ਮੱਲ ਹੁਤੇ ਗੁਰ ਸਿੱਖ। ਦਸ ਲਖ ਟਕੇ ਦਿਯੋ ਤਿਹ ਲਿੱਖਾ। ਜ਼ਾਮਨੀ ਲਿੱਖ ਦਿੱਤੀ
 ਜਿਮ ਜਿਮਾ ਸਿੱਖਨ ਉਨ ਦੁਖ ਦਯੋ। ਤਿਸਕੋ ਸਭੀ ਸੁਨਾਵਤਾ ਭਯੋ।੨੪। ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ / ਸੁਣਾਉਂਦੇ

ਦੋਹਰਾ : ਅਪਨੇ ਹੀ ਚਕਰੈਲਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਫੜ ਲਏ ਬਿਦੋਸ਼ਾ। ਚਾਕਰ, ਨੋਕਰ / ਬੇਦੋਸ਼ੇ
 ਸੋਮਵਤੀ ਨਹਿ ਮਾਰ ਤੂੰ ਕਹਿ ਰਹੇ ਲਹੌਰੀ ਲੋਕ।੨੫। ਸੋਮਵਾਰੀ ਮੱਸਿਆ

੧. ਕਮਰਦੀਨ : ਵਜ਼ੀਰ ਕਮਰਦੀਨ, ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਮੁਹੰਮਦ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਵਜ਼ੀਰ ਜੋ ਮੁਗਲ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਤੂਰਾਨੀ ਧੜੇ ਦਾ ਆਗੂ ਸੀ। ਮੁਈਨ-ਉਲ-ਮੁਲਕ (ਮੀਰ ਮੰਨੂੰ) ਏਸੇ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ। ਕਮਰਦੀਨ ਮਾਰਚ ੧੭੪੮ ਵਿੱਚ ਸਰਹਿੰਦ ਦੇ ਨੇੜੇ ਦੁਰਾਨੀਆਂ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।
੨. ਮਾਧੋ ਸਿੰਘ : ਜੈਪੁਰ ਦੇ ਰਾਜਾ ਸਵਾਈ ਜੈ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਜਿਸ ਦਾ ਜਨਮ ੧੭੩੮ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਜੈਪੁਰ ਦੀ ਗੱਦੀ ਦਾ ਦਾਅਵੇਦਾਰ ਸੀ ਪਰ ਸਿੰਘਾਸਨ ਉੱਪਰ ਈਸ਼ਵਰੀ ਸਿੰਘ ਬੈਠਾ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ੧੭੪੩ ਈ. ਤੋਂ ੧੭੫੦ ਈ. ਤਕ ਜੈਪੁਰ ਉੱਤੇ ਰਾਜ ਕੀਤਾ। ਮਾਧੋ ਸਿੰਘ ੧੭੫੧ ਈ. ਵਿੱਚ ਜੈਪੁਰ ਦੀ ਗੱਦੀ ਉੱਤੇ ਬੈਠਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ੧੭੬੮ ਈ. ਤਕ ਰਾਜ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਅਹਿਮਦਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਵਿਰੁੱਧ ਮੁਗਲ ਸੈਨਾ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਈਸ਼ਵਰੀ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਬ ਆਇਆ ਸੀ ਨਾ ਕਿ ਮਾਧੋ ਸਿੰਘ।
੩. ਸ਼ਜ਼ਾਦਾ : ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਾ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ, ਉਧਮ ਬਾਈ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਦਸੰਬਰ ੧੪, ੧੭੨੫ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਮੁਹੰਮਦ ਸ਼ਾਹ (ਰੰਗੀਲਾ) ਦਾ ਪੁੱਤਰ। ਇਹ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੭੪੮ ਈ. ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਤਖ਼ਤ ਉੱਪਰ ਬੈਠਾ। ਇਸ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰ ਗ਼ਾਜ਼ੀਉਦੀਨ ਨੇ ਜੂਨ ੧੭੫੪ ਈ. ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਗੱਦੀਓਂ ਲਾਹ ਕੇ ਅੰਨ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਜਨਵਰੀ ੧੭੭੫ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ।
੪. ਮੀਰ ਮੰਨੂੰ : ਅਸਲ ਨਾਮ ਮੁਈਨਦੀਨ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਮੁਈਨ-ਉਲ-ਮੁਲਕ ਰੁਸਤਮਿ-ਹਿੰਦ ਦਾ ਖ਼ਿਤਾਬ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਮਾਰਚ ੧੭੪੮ ਈ. ਵਿੱਚ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਸੂਬੇਦਾਰ ਬਣਿਆ। ਇਸ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਬੜਾ ਜ਼ਾਲਮਾਨਾ ਵਿਹਾਰ ਕੀਤਾ। ਇਹ ੧੭੫੩ ਈ. ਵਿੱਚ ਘੋੜੇ ਤੋਂ ਡਿੱਗ ਕੇ ਮੋਇਆ ਸੀ।

ਚੌਪਈ : ਤੂੰ ਨਹਿ ਟਲਿਓਂ ਉਸ ਦਿਨ ਮਾਰੇ। ਤੈਂ ਯੋਂ ਕੀਨੇ ਬਹੁਤ ਅਖਾਰੇ।
 ਐਸੀ ਐਸੀ ਔਰ ਸੁਨਾਈ। ਉਨ ਸਿੰਘਨ ਸਯੋਂ ਜੈਸੀ ਕਮਾਈ।੨੬।
 ਘੱਲੂਘਾਰੋ ਜੈਸਾ ਕਰਾਯੋ। ਬੈਠੇ ਗਰੀਬ ਸਿਖ ਘਰੋਂ ਮੁਵਾਯੋ।
 ਗੁਰ ਕੋ ਨਾਮ ਤੈ ਕਹਣ ਹਟਾਯੋ। ਪੋਥੀ ਗ੍ਰੰਥ ਤੈਂ ਖੂਹ ਡੁਬਾਯੋ।੨੭।
 ਯੋਂ ਕਹਿ ਦੀਨੀ ਮੁਸਕਨਾ ਚੜ੍ਹਾਇ। ਸਿਹਤ ਖਾਨੇਂ ਮੈਂ ਦਯੋ ਗਿਰਾਇ।
 ਸਿੱਖਨ ਤੇ ਤਿਸ ਸੀਸ ਹਗਾਯੋਂ। ਔਰ ਲੋਕਨ ਤੇ ਸੀਸ ਮੁਤਾਯੋਂ।੨੮।

ਲੜਾਈਆਂ, ਫਸਾਦ
 ਜੈਸਾ ਵਿਹਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ
 ਜਿਵੇਂ
 ਮੁਸਕਾਂ ਬੰਨ੍ਹੀਆਂ / ਪਖਾਨਾ
 ਟੱਲੀ / ਪੇਸ਼ਾਬ

ਦੋਹਰਾ : ਐਸੀ ਕੌੜਾ ਮਲ ਕਰੀ ਲਖੂ ਬਾਬਾ ਬਣਾਇ।
 ਜੈਸੀ ਕੀਨੀ ਥੀ ਉਨ੍ਹੋਂ ਸੋ ਉਨ ਪਾਈ ਸਜਾਇ।੨੯।
 ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜਿਮ ਸੁਨੀ ਤਿਮ ਯਹਿ ਦਈ ਲਿਖਾਇ।
 'ਅਠਾਰਾਂ ਸੈ ਪਚੋਤਰੇ' ਸਾਲ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਰਾਇ।੩੦।

ਬੇ-ਆਬਰੂ, ਬੁਰੀ ਹਾਲਤ
 ੧੮੦੫ ਬਿ. ਭਾਵ ੧੭੪੮ ਈ.

੧੧੬. ਸਾਖੀ ਰਾਮ ਰੋਣੀ ਕੀ

ਦੋਹਰਾ : ਤਬੈ ਖਾਲਸਾ ਦੁਖ ਲਹਯੋ ਵਿਚ ਝਾੜਨ ਅੜਯੋ ਨ ਜੋਇ।
 ਲੜੀਐ ਕੰਧਨ ਵਿਚ ਖੜੋ ਕੀਨੀ ਸਿੰਘਨ ਸਲਾਹਿ।੧।

ਲੜਾਈ, ਜੰਗ
 ਕੰਧਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਖੜ ਕੇ

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਚਾਰੈਂ ਸਿੰਘ ਕੰਧ ਬਣਾਈ। ਅੜਨੋ ਲੜਨੋ ਮਰਨੋ ਵਾਈ।
 ਕੋਊ ਕਹੈ ਲਿਹੋ ਕਿਲਾ ਮੱਲ। ਕੋਊ ਕਹੈ ਝਾੜੀ ਹੀ ਭੱਲਾ।੨।
 ਜੁੜ ਸਯਾਨਨ ਨੇ ਆਖੀ ਫੇਰ। ਬਿਨਾ ਆਸਰੇ ਬਚੇ ਨ ਸੋਰ।
 ਉਹ ਭੀ ਬਚੇ ਆਸਰੇ ਝੱਲ। ਲਾਇ ਦੀਵਾਨ ਖਾਲਸੇ ਕਰੀ ਗੱਲ।੩।
 ਸਿੰਘ ਸਿਦਕੀਅਨ ਨੇ ਬੀਚਾਰੀ। ਕਿਮ ਲਗੀਐ ਔਰ ਕਿਲੇ ਮਝਾਰੀ।
 ਛੋਡ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਗੁਰ ਦਰਬਾਰ। ਕੈਰੇ ਪਾਡੋਂ ਮੁਏ ਭੂਮ ਵਿਚਾਰ।੪।

ਲੜਨ ਮਰਨ ਵਾਸਤੇ
 ਲਓ / ਭਲੀ
 ਵਿੱਚ
 ਕੌਰਵ ਤੇ ਪਾਂਡਵ

ਦੋਹਰਾ : ਜੈਸੀ ਭੂਮ ਕੁਲਛੇਤਰੀ ਤੈਸੀ ਢਿਗਾ ਗੁਰਦੁਾਰ।
 ਮਰੈ ਸੁ ਢਿਗ ਗੁਰਦੁਾਰ ਕੇ ਸਿੱਖ ਹੋ ਸੁ ਜਨਮ ਰਜ਼ਾਰ।੫।

ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ / ਨੌੜੇ

ਚੌਪਈ : ਤਬੈ ਭੂਮਕਾ ਦੇਖਨ ਚਹੈ। ਕਰੀ ਬਾਤ ਇਕ ਸਯਾਨੇ ਅਹੈ।
 ਪਾਂਚ ਸਰਾ ਜੋ ਗੁਰੂ ਬਣਾਏ। ਕੁਲਛੇਤਰ ਤੋਂ ਅਧਿਕ ਰਚਾਏ।੬।
 ਇਸ ਤੇ ਭੂ ਔਰ ਕਤ ਭਲੀ। ਇਹ ਤਜਿ ਔਰ ਲਈਏ ਜਹਿ ਚਲੀ।
 ਗੁਰਦੁਾਰੇ ਹੀ ਮਰਨੋ ਚਹਿਯੈ। ਔਰ ਠੋਰਾ ਕਿਮ ਜਾਨ ਗਵੱਯੈ।੭।

ਕਿਲ੍ਹੇ ਲਈ ਭੂਮੀ
 ਪੰਜ ਸਰੋਵਰ
 ਭੂਮੀ, ਜ਼ਮੀਨ
 ਥਾਂ

ਦੋਹਰਾ : ਈਹਾਂ ਸੁ ਕੰਧ ਬਣਾਇ ਕਿਛੁ ਤੁਰਕਨ ਸੋ ਕਰੋ ਜੰਗ।
 ਮਰੈ ਤਾਂ ਸੂਰਗ ਸਿਧਾਰ ਹੈ ਬਚ ਲਏ ਪੰਤਿਸ਼ਾਹੀ ਅੰਗ।੮।

ਏਥੇ

੧. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਨੇ ਲਖਪਤ ਰਾਇ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ੧੮੦੫ ਬਿ. ਭਾਵ ੧੭੪੮ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਕੌੜਾ ਮੱਲ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਸੰਬੰਧੀ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹਨ।

- ਚੌਪਈ : ਏਕ ਸਿੱਖ ਨੇ ਐਸ ਉਚਾਰਾ। ਹਮ ਦੇਖਯੋ ਇਕ ਅਚਰਜ ਭਾਰਾ।
ਇਕ ਛੇਲੀ ਊਹਾਂ ਭੁਲ ਰਹੀ। ਸੋਊ ਬਿਆਇਤਾ ਊਹਾਂ ਭਈ।੯।
ਸੋਊ ਦੇਖ ਬਘਿਆੜਨਾ ਲਈ। ਰਹੇ ਬਘਯਾੜ ਦੁਇ ਜ਼ੋਰ ਲਗਈ।
ਬਕਰੀ ਛੇਲੈ ਦਏ ਨ ਲੈਨ। ਐਸੀ ਦੇਖੀ ਬਾਤ ਸੁ ਮੈਨਾ।੧੦।
- ਭਾਰੀ ਅਚੇਤਾ, ਕਰਮਾਤ
ਬੱਕਰੀ / ਸੂ ਪਈ
ਬਘਿਆੜਾਂ ਨੇ
ਮੇਮਣੇ / ਮੈਂ
- ਦੋਹਰਾ : ਤਬੈ ਖਾਲਸੇ ਉਸ ਕਹੀ ਹਮ ਯਹ ਸੁਨੈਂ ਨ ਗੱਲ।
ਹਮਰੋ ਨਿਸ਼ਚਾ ਗੁਰ ਉਤੇ ਮਰੈ ਚਰਨ ਉਸ ਤੱਲਾ।੧੧।
- ਚਰਨਾਂ ਹੇਠ
- ਚੌਪਈ : ਤਬ ਇਕ ਸਿੰਘ ਸਿਆਣੇ ਕਹੀ। ਸਭੀ ਬਾਤ ਈਹਾਂ ਮਿਲ ਅਹੀ।
ਪੰਚੋਂ ਸਰਾ ਜੇ ਗੁਰੂ ਬਨਾਏ। ਤਿਨ ਹੀ ਮੈਂ ਇਕ ਬਚਨ ਮਿਲਾਏ।੧੨।
- ਪੰਜ ਸਰੋਵਰ
- ਦੋਹਰਾ : ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਬਿਬੇਕਸਰ ਕੋਲ ਸਰਾ ਲੀਓ ਥਾਪ।
ਸੰਤੋਖਸਰ ਐ ਰਾਮਸਰ ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸ ਕਰੇ ਆਪ।੧੩।
- ਚੌਪਈ : ਰਾਮਦਾਸ ਸਰ ਜੇ ਪੰਜ ਬਨਾਏ। ਇਕ ਥਾਂ ਲੀਜੈ ਕੰਧ ਚਿਣਾਏ।
ਮਰੈ ਤੁਰਕ ਤਹਿ ਆਪੇ ਆਇ। ਗੜੀ ਬਨਾਓ ਰਣ ਬੰਮੁ ਭਾਇ।੧੪।
ਹੁਤੀ ਖੂਹੀ ਤਹਿ ਗੁਰੂ ਲਵਾਈ। ਤਿਹ ਥਾਂ ਲੀਨੀ ਨੀਂਹ ਧਰਾਈ।
ਆਪੈ ਰਾਜਾ ਸਿੰਘ ਆਪੇ ਮਜ਼ਰਾ। ਬਡੇ ਭੁਜੰਗੀ ਦਿਲ ਕੇ ਸੂਰਾ।੧੫।
ਆਪੇ ਪੀਸੈ ਆਪ ਪਕਾਵੈਂ। ਤੇਤੋ ਬਡੇ ਸੁਦਾਰ ਕਹਾਵੈਂ।
ਜੋਊ ਕਰੈ ਸਿੰਘ ਬਹੁਤੋ ਕੰਮ। ਧੰਨ ਧੰਨ ਕਹੈ ਸਿੰਘ ਤਿਸੈ ਜੰਮਾ।੧੬।
ਕੋਊ ਕਰੈ ਨ ਕਿਸੀ ਸ਼ਰੀਕਾ। ਕੋਈ ਨ ਸੁਨਾਵੈ ਦੁਖ ਨਿਜ ਜੀ ਕਾ।
ਕੰਧ ਬਣਾਵੈਂ ਦੌੜੇ ਦੌੜ। ਜਿਮ ਬੰਦਰਾ ਪੁਲ ਬੰਧਤ ਪੌੜਾ।੧੭।
- ਰਣਬੰਡਰ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਰਗੀ
ਕਾਰੀਗਰ / ਮਜ਼ਦੂਰ / ਸੂਰਮੇ
ਉਤਨਾ ਹੀ ਵੱਡਾ
ਜਨਮ
ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦਾ ਦੁੱਖ
ਬੰਦਰ ਸੈਨਾ / ਦੌੜ ਕੇ
- ਦੋਹਰਾ : ਚਾਰੇ ਲੰਗਾਂ ਲੈ ਤੁਰੇ ਨਿਸ਼ਦਿਨਾ ਨਾਹਿਂ ਬਕਾਇ।
ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਜਿਉਂ ਕਹੈ ਤਿਮ ਤਿਮ ਦੌੜ ਕਮਾਹਿ।੧੮।
- ਚਾਰੇ ਕੰਧਾਂ / ਰਾਤ ਦਿਨ
- ਚੌਪਈ : ਬੁਰਜ ਦਰਵਾਜੇ ਬਨਾਯੋ ਬਡ ਖਾਸ। ਮੰਡਯੋ ਸੁ ਮਰਨੋਂ ਤਿਹ ਥਾਂ ਵਾਸ।
ਜੋ ਲਭਯੋ ਕਿਛ ਖਰਚਾ ਸੁ ਪਾਯੋ। ਲੁਟਯੋ ਕੁਟਯੋ ਥੋ ਜੋ ਭੁਜ ਚਾਯੋ।੧੯।
ਚਾਰ ਓਰਾ ਤਿਹ ਰੋਣੀ ਬਣਾਈ। ਇਮ ਕਰ ਰੋਣੀ ਨਾਮ ਸਦਾਈ।
ਗਿਰਦੈ ਲਏ ਭੁਇ ਮੋਰਚੇ ਪੁਟਾਇ। ਖਾਈ ਲਈ ਅਤਿ ਗਹਰਾ ਕਰਾਇ।੨੦।
ਆਪੇ ਪੱਟੈ ਆਪ ਉਸਾਰੈ। ਰਾਜ ਮਜੂਰ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਪਿਆਰੈ।
ਰਾਤ ਦਿਵਸ ਕਰ ਕੰਧ ਚਿਨਾਈ। ਕਿਛਕੁ ਆਸਰੋ ਲਯੋ ਬਨਾਈ।੨੧।
ਸਿੰਘ ਪੰਜ ਸੈ ਭਯੋ ਉਹਾਂ ਸਾਰੋ। ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਨ ਕੋ ਉਨ ਪ੍ਰਣਾ ਧਾਰੋ।
ਔਰ ਜਯਾਦਾ ਕੀ ਜਗਾ ਥੀ ਨਾਹੀਂ। ਇਸ ਬਿਧ ਸਿੰਘ ਵੜੇ ਘਣੇ ਨਾਂਹੀਂ।੨੨।
- ਨਿਬਚਾ ਧਾਰ ਲਿਆ
ਰਸਦ / ਬਾਧਾ ਉੱਤੇ ਚੁੱਕ ਕੇ
ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ / ਕੱਚੀ ਵਲਗਣ
ਜ਼ਮੀਨ ਵਿੱਚ / ਡੂੰਘੀ
ਪੰਜ ਸੈ / ਨਿਬਚਾ

ਦੋਹਰਾ : ਖਬਰ ਭਈ ਜਬ ਤੁਰਕ ਕੋ ਲੜਯੋ ਅਚਾਨਕ ਆਇ ।
ਮੀਰ ਮੰਨੂੰ ਨੇ ਭੇਜਿਓ ਦੀਨਾ ਬੇਗਾ ਚੜ੍ਹਾਇ ।੨੩।

ਚੌਪਈ : ਦਿਵਾਨ ਕੌੜਾ ਮਲ ਸਦੀਕਾ^੨ ਨਾਲ । ਅਜੀਜ਼ ਖਾਨ^੩ ਬੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ।
ਰਾਜੇ ਪਹਾੜੀ ਕਈ ਚੜ੍ਹਾਏ । ਤੋਪਖਾਨੋ ਬਹੁ ਸਾਥ ਲਿਆਏ ।੨੪।
ਤੁਰਕਨ ਤਬ ਰਨਗੜ੍ਹੋ ਬਨਾਯਾ । ਰੋਣੀ ਦ੍ਰਵਾਜੇ ਸਨਮੁਖ ਧਕਾਯਾ । *ਕਿਲਾ ਤੋੜਨ ਦੀ ਜੰਗੀ ਤਰਕੀਬ*
ਤਬੈ ਖਾਲਸੇ ਬਾਤ ਬਿਚਾਰੀ । ਤੁਰਕਨ ਪਾਈ ਹਮ ਪੈ ਭਾਰੀ ।੨੫।
ਹੋਵੇ ਸ਼ਹੀਦ ਔ ਤੁਰਕਨ ਮਾਰੋ । ਇਹ ਭੀ ਸੁਨੀਐ ਜਗਤ ਅਖਾਰੋ । *ਜੰਗ-ਜੁੱਧ*
ਦੀਨ ਮਜ਼ਹਬ ਕੋ ਯਹ ਹੈ ਜੁੱਧ । ਛੁਹੈ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਤਨ ਹੋਵਗ ਸੁੱਧਾ ।੨੬। *ਪਵਿੱਤਰ*

ਦੋਹਰਾ : ਤਬ ਦਸ ਸਿੰਘਨ ਨਿਕਸਿ ਕੈ ਰਣਗੜ੍ਹ ਲੀਓ ਛੁਡਾਇ ।
ਤੁਰਕਨ ਮਾਰ ਸੁ ਮਰ ਗਏ ਜੋ ਬਚਯੋ ਰਲਯੋ ਪੁਨ ਆਇ ।੨੭। *ਫੇਰ*

ਚੌਪਈ : ਕਰ ਹੱਲਾ ਸਿੰਘ ਸ਼ੇਰ ਜਿਮ ਪਾਵੈ । ਜਨੁ ਬਿੱਜਲਾ ਵਿਚ ਘਣ ਕੇ ਧਾਵੈ । *ਬਿਜਲੀ / ਬੱਦਲਾਂ ਵਿੱਚ*
ਈਹਾਂ ਮਾਰ ਜਾਂ ਉਹਾਂ ਲਗਾਵੈ । ਪੈਰ ਪਯਾਦੇ ਘੋੜੇ ਜਿਮ ਪਾਵੈ ।੨੮।
ਰਾਤ ਹਨੇਰੀ ਸਿੰਘ ਜਾਇ ਪਰੈ । ਸਿੰਘਨ ਭੁਲਾਵੇ ਤੁਰਕ ਆਪ ਮਰੈ । *ਹੱਲਾ ਜਾ ਕਰਨ / ਭੁਲੇਖੇ*
ਸਿੰਘ ਏਕ ਸੇ ਸੰਪੈ ਭਾਰੀ । ਇਸ ਬਿਧ ਥੋੜੇ ਬਹੁ ਕਰਨ ਖੁਆਰੀ ।੨੯। *ਸੈਂਕੜੇ ਉੱਪਰ ਭਾਰੂ*

ਦੋਹਰਾ : ਲੁਕਯੋ ਛਪਯੋ ਕੋਊ ਸਿੰਘ ਤਬ ਝਾੜਨ ਖੱਡਨ ਹੋਇ ।
ਤੁਰਕਨ ਉਪਰ ਆ ਪਰੈ ਹੋਨ ਸ਼ਹੀਦੈ ਸੋਇ ।੩੦।

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਤੁਰਕਨ ਨੇ ਸੁਰੰਗ ਲਗਾਈ । ਸਿੰਘਨ ਡੂੰਘੀ ਕਰੀ ਅਗਯੋ ਖਾਈ ।
ਮਧ ਖਾਈ ਬਹੁ ਸਿੰਘ ਬਹਿ ਰਹੇ । ਸੁਰੰਗ ਅਗੈ ਨਹੀਂ ਚਲਨੇ ਦਰੇ ।੩੧। *ਦੇਣ*
ਲੜ ਕੇ ਮਰਨੋ ਡਰੈ ਸਿੰਘ ਨਾਹੀਂ । ਖਰਚਾ ਗਯੋ ਮੁਕ ਗਮ ਭਯੋ ਤਾਹੀਂ । *ਰਸਦ / ਡਿਕਰ, ਚਿੰਤਾ*
ਬਹੁਤ ਭੀੜ ਤਹਿ ਤੁਰਕਨ ਪਾਈ । ਸਿੰਘਨ ਬਾਤ ਮੌਤ ਲੈ ਆਈ ।੩੨। *ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਖਬਰ*
ਤਬਹਿ ਖਾਲਸੇ ਬਾਤ ਵਿਚਾਰੀ । ਨੱਠ ਗਏ ਪਤਿ ਜਾਇ ਹਮਾਰੀ । *ਇੱਜ਼ਤ*
ਲਰ ਕੇ ਮਰਨ ਬਾਤ ਹੈ ਖੂਬ । ਜਗ ਮੈਂ ਸਾਕੋ ਹੋਗ ਅਜੂਬਾ ।੩੩। *ਅਜਬ, ਵਚਿੱਤਰ*
ਕਰਕੇ ਹੱਲਾ ਇਕ ਵਲ ਪਾਹੋ । ਤੁਰਕਨ ਕੇ ਸਿਰ ਸੀਸ ਲਗਾਹੋ । *ਪੈ ਜਾਓ*
ਦੇ ਦੋ ਚਾਰ ਚਾਰ ਲੈ ਮਰੋ । ਤੁਰਕਨ ਸਿਉਂ ਯੋ ਜੁੱਧੋ ਕਰੋ ।੩੪।

੧. ਦੀਨਾ ਬੇਗ : ਅਦੀਨਾ ਬੇਗ, ਸ਼ਕਰਪੁਰ ਦਾ ਅਰਾਈਂ ਜੋ ਆਪਣੀ ਲਿਆਕਤ ਨਾਲ ਜਲੰਧਰ ਦਾ ਸੂਬੇਦਾਰ ਬਣਿਆ । ਦੁਰਾਨੀਆਂ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਲੈਣ ਲਈ ਇਸ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਤੇ ਮਰਹੱਟਿਆਂ ਨਾਲ ਗੰਢ-ਤੁਪ ਵੀ ਕੀਤੀ । ਇਸ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ੧੭੫੮ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ ।

੨. ਸਦੀਕਾ : ਸਦੀਕ ਬੇਗ, ਅਦੀਨਾ ਬੇਗ ਦਾ ਸਾਥੀ, ਇਸ ਨੇ ੧੭੫੩ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਲੇ ਮਹੱਲੇ ਦੇ ਮੌਕੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਸਿੰਘਾਂ ਉੱਪਰ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਸਤੰਬਰ ੧੭੫੮ ਈ. ਵਿੱਚ ਅਦੀਨਾ ਬੇਗ ਦੇ ਦੇਹਾਂਤ ਉਪਰੰਤ ਇਹ ਸਰਹੰਦ ਦਾ ਸੂਬੇਦਾਰ ਬਣਿਆ ਸੀ ।

੩. ਅਜੀਜ਼ ਖਾਨ : ਮਿਰਜ਼ਾ ਅਜੀਜ਼ ਖਾਨ, ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਅਜੀਜ਼ ਖਾਨ ਬਖ਼ਸ਼ੀ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ ।

- ਦੋਹਰਾ : ਕਰ ਹੱਲਾ ਤਿਨ ਪਰ ਪਰੇ ਲਯੋ ਮੋਰਚੋ ਮਾਰ।
ਹੁਤੋ ਜੁ ਦੀਨਾ ਬੇਗ ਕੋ ਸੋ ਪੈ ਕੀਓ ਖੁਵਾਰ।੩੫।
- ਚੌਪਈ : ਫੇਰ ਸਦੀਕੋ ਮੋਰਚਾ ਮਾਰਯੋ। ਬੀਸ ਸਿੰਘਨ ਤੇ ਤਿਨੇ ਨ ਸੰਭਾਰਯੋ। ਸਦੀਕ ਬੇਗ ਨੇ
ਸਿੰਘ ਮਝੈਲ ਬਡ ਜੋਧੇ ਭਾਰੇ। ਪੀਤੀ ਪਾਹੁਲ ਉਨ ਖੰਡੇ ਦੁਧਾਰੇ।੩੬।
- ਦੋਹਰਾ : ਇਸ ਬਿਧਿ ਨਿਤ ਪ੍ਰਤਿ ਖਾਲਸੇ ਤੁਰਤ ਲੜਾਈ ਹੋਇ।
ਸਿੰਘ ਨ ਤੁਰਕਨ ਤੇ ਮੁਕੈਂ ਇਕ ਮਰੇ ਵਰੈਂ ਆਇਓ ਦੋਇ।੩੭। ਆ ਵੜਨ
ਸਿੰਘ ਸੁ ਮਰ ਮੁਕੈਂ ਨਹੀਂ ਜੈਸੇ ਓਗਲ ਨੀਰਾ। ਉਗਲਿਆ, ਜਮੀਨ ਵਿੱਚੋਂ ਪੈਦਾ ਪਾਣੀ
ਲੁਕੇ ਛੁਪੇ ਜੇ ਓਗ ਹੁਤੇ ਆਇ ਜਿਤ ਕਿਤ ਵੜੈਂ ਤਤਬੀਰ।੩੮।
- ਚੌਪਈ : ਜਿਮ ਜਿਮ ਸਿੰਘ ਸੁਨੈ ਸਿੰਘ ਮਰੈਂ। ਔਰ ਸਿੰਘ ਜਿਮ ਤਿਮ ਤਹਿ ਵਰੈਂ। ਜਿਵੇਂ ਕਿਵੇਂ ਆ ਵੜਦੇ ਸਨ
ਜੋ ਕੋਊ ਸਿੰਘ ਨ ਵਰਨੇ ਪਾਵੈਂ। ਦੰਤ ਪੀਸਾ ਚੋਫੇਰੇ ਧਾਵੈਂ।੩੯। ਵੜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦਾ / ਦੰਦ ਪੀਹਦੇ
ਕਹੈਂ ਮਰੈਗੇ ਉਨ ਕੇ ਸਾਬ। ਉਨੈਂ ਦਿਖਾਵੈਂ ਮਿਲ ਹਮ ਹਾਬ।
ਜੇ ਉਨਕੋ ਹਮ ਕਰੈਂ ਨ ਸਾਬ। ਗੁਰ ਦ੍ਰਾਗ ਕਯਾ ਦਿਖਾਵੈਂ ਮਾਥਾ।੪੦। ਮੁੰਹ
- ਦੋਹਰਾ : ਏਕ ਮਰੇ ਦੁਇ ਆ ਰਲੈਂ ਤੁਰਕਨ ਲਖੀਂ ਯਹ ਗੀਤ। ਦੇਖੀ
ਬੁਰਜ ਉਸਾਰ ਖਾਈ ਪਟੀ ਛਡਯੋ ਨ ਰਸਤੋਂ ਕੀਤਾ।੪੧। ਰਸਤਾ / ਕਿਪਰੇ ਵੀ
- ਚੌਪਈ : ਜੋ ਲੈਂ ਸਿੰਘ ਵੜਤ ਥੇ ਧਾਈ। ਦਾਰੂ ਸਿੱਕੋ ਲੈ ਭੀ ਆਈ।
ਸਿਖ ਵੜਨ ਤੇ ਜਬ ਉਨ ਘੇਰੇ। ਸਿੰਘਨ ਲਖਯੋ ਮਰਨ ਆਯੋ ਨੇਰੇ।੪੨। ਨੇੜੇ
ਮਾਰੇ ਮੁਰਚਾ ਜੋ ਨੇੜੇ ਆਯਾ। ਸਿੰਘਨ ਨੇ ਮਤੇ ਯੋ ਠਹਿਰਾਯਾ।
ਮਾਰੇ ਮਰੇ ਔ ਸ਼ਹੀਦੀ ਲੇਹੁ। ਦੀਨਾ ਬੇਗ ਕੋ ਟੋਲਾ ਮਰੇਹੁ।੪੩। ਲੱਭ ਕੇ, ਟੋਲ ਕੇ
- ਦੋਹਰਾ : ਜਬੈ ਖਾਲਸੇ ਯੋ ਮਥੀ ਤਹਿ ਵੜਯੋ ਸਿੰਘ ਇਕ ਆਇ।
ਉਨੈਂ ਆਨ ਐਸੇ ਕਹਯੋ ਇਹ ਮੋਰਚੋ ਸਿੰਘਨ ਵਾਇਓ।੪੪। ਡੱਜ ਵਿੱਚ ਨੌਕਰੀ ਵਾਲੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ
- ਚੌਪਈ : ਸਿੰਘ ਤੁਖਾਨ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘਾ ਜੋਇ। ਦੀਨੋਂ ਸਿੰਘਨ ਛੇਕ ਥੋ ਸੋਇ।
ਸੋ ਆਇ ਦੀਨਾ ਬੇਗਾ ਪੈ ਰਹਾ। ਸਿੰਘ ਸੈਂਕਰੋਂ ਉਸ ਸੰਗ ਅਹਾ।੪੫। ਅਦੀਨਾ ਬੇਗ / ਸੈਂਕੜੇ
ਤੇ ਸਿੰਘ ਯੋ ਅਬ ਬਚਨ ਉਚਾਰੇ। ਹਮ ਭੀ ਮਰੈਂ ਸੁ ਸਿੰਘਨ ਨਾਰੇ।
ਜੇ ਤੁਮ ਹਮ ਕੋ ਲੇਵੋ ਮੇਲ। ਆਇ ਰਲੈਂ ਹਮ ਤੁਮਰੀ ਗੈਲਾ।੪੬। ਸਾਥ

੧. ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ : ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਇਚੋਗਲੀਆ, ਰਾਮਗੜੀਆ ਤੇ ਠੱਕਾ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਚਾਰ ਹੋਰ ਭਾਈ—ਜੈ ਸਿੰਘ, ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਸਿੰਘ, ਮਾਲੀ ਸਿੰਘ ਤੇ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਸਨ। ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੁੜੀ ਮਾਰਨ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਕਾਰਨ ਪੰਥ ਵਿੱਚੋਂ ਛੇਕ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਤਿੰਨ ਭਰਾਵਾਂ ਸਮੇਤ ਅਦੀਨਾ ਬੇਗ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰ ਲਈ ਸੀ। ਰਾਮ ਰੋਣੀ ਦੇ ਘੇਰੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਫਿਰ ਪੰਥ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਨੇ ਦੀਨਾ ਨਗਰ, ਬਟਾਲਾ, ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦਪੁਰ, ਕਾਦੀਆਂ ਆਦਿ ਲਾਗਲੇ ਇਲਾਕੇ ਕਬਜ਼ੇ ਹੇਠ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਹਕੂਮਤ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਬਾਰਾਂ ਮਿਸਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਹ ਰਾਮਗੜੀਆ ਮਿਸਲ ਦਾ ਮੋਹਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ੧੮੦੨ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਸਿੰਘਨ ਕਹਯੋ ਅਬ ਆਖਰੀ ਵੇਲਾ । ਜੇ ਤੁਮ ਕਰੋ ਹਮੈਂ ਸੰਗ ਮੇਲਾ । ਰਾਮ ਰੋਣੀ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ
ਯਹ ਬਦਲੋ ਤੁਹਿ ਦੇਵੈਗੋ ਗੁਰੂ । ਬਚਨ ਖਾਲਸੇ ਤੁਮ ਹੁਇ ਫੁਰੂ° ।੪੭। ਪੁਰਾ ਹੋਵੇਗਾ

ਦੋਹਰਾ : ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਕੋ ਤਿਨ ਕਹਯੋ ਅਬ ਆਪ ਤੁਮ ਕਰੋ ਸੰਭਾਲ ।
ਅਬ ਹਮ ਅੰਦਰ ਵੜੈਗੋ ਮਰੈ ਸੁ ਪੰਥਹਿ ਨਾਲ ।੪੮।

ਚੌਪਈ : ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਭੀ ਸਿੰਘਨ ਕਹਯੋ । ਹਮ ਕਬ ਖਾਲਸਯੋਂ ਟੁਟਨ ਚਹਯੋ ।
ਹਮ ਭੀ ਰਲੈਗੋ ਖਾਲਸੇ ਨਾਲ । ਖਾਲਸੇ ਟੂਟੀ ਗੰਢਨ ਵਾਲਾ° ।੪੯। ਟੂਟੀ ਗੰਢਣ ਵਾਲਾ
ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਲਿਖੀ ਅਰਦਾਸਾ° । ਬੰਧ ਤੀਰ ਘੱਲੀ ਸਿੰਘਨ ਪਾਸ । ਚਿੱਠੀ, ਬੇਨਤੀ
ਅਬ ਹਮ ਕੋ ਤੁਮ ਲੇਹੁ ਮਿਲਾਇ । ਤੋ ਆਇ ਪਰੈਂ ਖਾਲਸੇ ਸਰਨਾਇ° ।੫੦। ਸਰਨ ਵਿੱਚ
ਸਿੰਘਨ ਲਿਖਯੋ ਅਬ ਮਿਲਨੇ ਵੇਲਾ । ਟੂਟੇ ਫੂਟੇ ਕੋ ਹੋਵਗੁ ਮੇਲਾ । ਵਿਛੜੇ, ਵੱਖਰੇ ਹੋਏ
ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਬੇਗ ਦੀਨੰ° ਕਹਯੋ । ਹਮਰੋ ਹਿਸਾਬ ਅਬੈ ਕਰ ਦਯੋ ।੫੧। ਅਦੀਨਾ ਬੇਗ ਨੂੰ
ਹਿਸਾਬ ਕਰਾਇ ਸੁ ਦੇ ਦਿਨ ਪਾਇ । ਵੜਯੋ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਅੰਦਰ ਜਾਇ ।
ਜਬ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਅੰਦਰ ਵੜਾ । ਤੁਰਕਨ ਸਿਰ ਜਨੁ ਪਾਣੀ ਪੜਾ° ।੫੨। ਸਿਰ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ, ਨਿਰਾਸ਼ਰਾ

ਦੋਹਰਾ : ਸਤਿਗੁਰ ਕੁਦਰਤ ਯੋ ਭਈ ਕਰਨ ਸੁ ਸਿੰਘਨ ਕਾਜ ।
ਵੜੈ ਮੁਲਤਾਨੈ° ਆਈ ਸੋ ਪੁਤ ਖਾਨੂ ਸ਼ਾਹ ਨਵਾਜ਼° ।੫੩। ਮੁਲਤਾਨ ਤੋਂ

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਤੁਰਕਨ ਅਪਨੀ ਪੜ ਗਈ । ਮੀਰ ਮੰਨੂੰ ਨੇ ਫੌਜ ਸਦ ਲਈ ।
ਤਬ ਕੌੜਾ ਮਲ ਬਾਤ ਬਨਾਈ । ਸਿੰਘਨ ਲਈਏ ਸਾਬ ਰਲਾਈ ।੫੪।
ਦੀਨਾ ਬੇਗ ਭੀ ਸ਼ਾਹਦੀ° ਪੂਰੀ । ਮੀਰ ਮੰਨੂੰ ਕੇ ਗਿਣੀ ਹਜੂਰੀ° । ਹਾ ਵਿਚ ਹਾਂ ਮਿਲਾਈ / ਸਾਹਮਣੇ
ਮੀਰ ਮੰਨੂੰ ਤੇ ਲਯੋ ਕਹਾਇ । ਕੌੜਾ ਮੱਲ ਸਿੰਘ ਲਏ ਚੜ੍ਹਾਇ ।੫੫।
ਮਾਝੋ ਪੱਟੀ ਸੰਗ ਲਏ ਰਲਾਈ । ਆਧੀ ਸਿੰਘਨ ਲਿੱਖ ਦੁਆਈ° ।
ਬਾਰਾਂ ਪਿੰਡ° ਜੋ ਗੁਰ ਚਕ ਵਾਲੇ । ਲਿਖਾਇ ਦੀਏ ਰਾਮ ਰੋਣੀ ਨਾਲੇ ।੫੬।

ਦੋਹਰਾ : ਰਾਮ ਰੋਣੀ ਰਾਮਗੜ੍ਹ ਭਯੋ ਉਸ ਦਿਨ ਤੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ।
ਠੋਕੇ ਰਾਮਗੜ੍ਹੀਏ ਭਏ° ਵੜੇ ਸੁ ਵਖਤ ਜ਼ਰੂਰ° ।੫੭। ਤਰਖਾਣ ਰਾਮਗੜ੍ਹੀਏ ਬਣ ਗਏ / ਜ਼ਰੂਰਤ ਸਮੇਂ
ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜੋ ਸੁਨੀ ਬ੍ਰਿਧੰਨ ਲੋਕਨ ਪਾਸ ।
ਆਗੈ ਸੋਊ ਸੁਨਾਇ ਹੈ ਖਾਨੂ ਕੋ ਸੁਤ ਨਾਸ਼ਾ° ।੫੮। ਖਾਨ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਪੁੱਤ ਦਾ ਨਾਸ਼
ਇਮ ਰਾਮਰੋਣੀ ਸਿੰਘ ਲੜੇ ਪੰਜ ਪਰ ਅਠਾਰਾਂ ਸੈ ਸਾਲਾ° । ੧੮੦੫ ਬਿ. ਭਾਵ ੧੭੪੮ ਈ.
ਸ਼ਾਹ ਨਵਾਜ਼ ਜਿਮ ਆ ਮੁਆ° । ਸੋ ਆਗੈ ਸੁਨੋ ਹਵਾਲਾ° ।੫੯। ਜਿਵੇਂ ਆ ਕੇ ਮਰਿਆ / ਹਾਲ

੧. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਾਲੇ ਖਰੜੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਛੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ।

੨. ਖਾਨ ਬਹਾਦਰ ਜ਼ਕਰੀਆ ਖਾਨ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸ਼ਾਹ ਨਿਵਾਜ਼ ਖਾਨ ।

੩. ਮਾਝੇ ਵਿੱਚ ਪੱਟੀ ਦੇ ਪਰਗਣੇ ਦਾ ਅੱਧਾ ਮਾਮਲਾ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ।

੪. ਬਾਰਾਂ ਪਿੰਡ ਜੋ ਗੁਰੂ ਚੱਕ ਵਾਲੇ ਜ਼ਬਤ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਦੇ ਦਿੱਤੇ ।

੧੧੭. ਸਾਖੀ ਕੌੜਾ ਮੱਲ ਕੀ ਬਹਾਦਰੀ ਕੀ

- ਦੋਹਰਾ : ਕਿਛਕੁ ਸਿੰਘ ਸਾਖੀ ਹੁਏ ਸਿਖ ਕੌੜਾ ਮਲ ਜਾਣਾ । ਕੌੜਾ ਮੱਲ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਸਮਝ ਕੇ
 ਚੜ੍ਹਿਓ ਸ਼ਾਹ ਨਿਵਾਜ਼ ਪਰ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਰਖ ਤਾਣਾ ।੧। ਸ਼ਕਤੀ, ਜੋਰ
- ਚੌਪਈ : ਜਹਾਂ ਖਾਲਸੇ ਦਿਵਾਨ ਸਜਾਵੈ । ਕੌੜਾ ਮੱਲ ਨਿਤਪ੍ਰਤਿ ਤਹਿ ਆਵੈ । ਰੋਜ਼ਾਨਾ
 ਰਹਿਰਾਸ ਸੁਨੈ ਔਰ ਸੁਨੈ ਅਰਦਾਸ । ਨਿੱਤ ਰੋਜ਼ ਦਏ ਖਾਲਸੇ ਪਾਸ ।੨। ਰੋਜ਼ੀਨਾ, ਰਸਦ
 ਲੈ ਆਗਯਾ ਪਾਸ ਸਿੰਘਨ ਬਹੈ । ਫਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੁਖ ਤੇ ਕਹੈ ।
 ਨਿਤਪ੍ਰਤਿ ਕੜਾਹ ਲੈ ਸਿੰਘਨ ਮਿਲੈ । ਨਿਹੰਗਨ ਰੁਪੱਯੇ ਪੰਜ ਦੈ ਭਿਲੈ ।੩। ਭੇਟ ਕਰਕੇ ਮਿਲਦਾ
 ਪੰਜਾ ਰੁਪੱਯੇ ਤਨਖਾਹਿ ਲਗਾਵੈ । ਤੈ ਹੁੱਕੋ ਪੀਣੋ ਮਾਫ ਕਰਾਵੈ । ਧਾਰਮਿਕ ਸਜ਼ਾ
 ਕਹੈ ਸਿੰਘਨ ਹਮ ਗੁਰੂ ਕੀ ਆਸ । ਸ਼ਾਹਿ ਨਿਵਾਜ਼ ਫੜ ਲਯਾਉਂ ਖਾਸ ।੪।
 ਤਬ ਖਾਲਸੇ ਬਚਨ ਪਲਟਾਯਾ । ਹਮ ਚਾਹਤ ਉਸ ਮਾਰ ਗਵਾਯਾ । ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ
 ਉਸ ਮਰਵਾਏ ਸਿੰਘ ਅਸੇਖਾ । ਹਮ ਕਬ ਛੋੜੈ ਉਸ ਕਉ ਦੇਖ ।੫। ਬੇਅੰਤ
- ਦੋਹਰਾ : ਔਰ ਤੁਰਕਾਨੀ ਫੌਜ ਸਾਬ ਖਾਨੂ ਸਕੋ ਭਰਾਇੰ । ਸ਼ਾਹ ਨਿਵਾਜ਼ ਖ਼ਾਨ ਦਾ ਸਕਾ ਭਰਾ ਯਹੀਯਾ ਖ਼ਾਨ
 ਆਗੈ ਫੜੈ ਥੋ ਸੋ ਕਰਯੋ ਸ਼ਾਹਿ ਨਿਵਾਜੈ ਵਾਇ ।੬।
- ਚੌਪਈ : ਸ਼ਾਹਿ ਨਿਵਾਜ਼ ਜਬ ਸੂਬੋ ਥੋ ਹੋਯੋ । ਲੁਟੇ ਕੁਟੇ ਤੇ ਸਭ ਉਨ ਕੋਹਯੋ । ਸੂਬੇਦਾਰ / ਮਾਰਿਆ
 ਸੋ ਮੀਰ ਮੰਨੂੰ ਨੇ ਦੀਏ ਚੜ੍ਹਾਇ । ਕੌੜਾ ਮਲ ਕੈ ਸਾਬ ਮਿਲਾਇ ।੭।
- ਦੋਹਰਾ : ਜੰਗ ਪਰਯੋ ਦੋਊ ਤਰਫ ਦੋਊ ਫਤੇ ਤਕਾਇੰ । ਜਿੱਤ ਦੀ ਉਮੀਦ
 ਸ਼ਾਹਿ ਨਿਵਾਜ਼ ਕੌੜਾ ਮਲ ਭਏ ਦੋਨੋਂ ਸਨਮੁਖ ਆਇ ।੮।
- ਚੌਪਈ : ਤੁਰਕ ਤੁਰਕ ਰਲ ਮਿਲ ਟਲ ਗਏ । ਕੌੜੇ ਹਿੰਦੂ ਤੁੜਾਵਤਾ ਚਹੇ । ਕੌੜਾ ਮੱਲ / ਮਰਵਾਉਣਾ
 ਤਬ ਕੌੜਾ ਮਲ ਕਰ ਗੁਰ ਆਸ । ਸਿੰਘ ਖੜਾਏ ਅਪਨੇ ਪਾਸ ।੯। ਖੜੇ ਕੀਤੇ
 ਤਬੈ ਨਿਵਾਜ਼ ਨੇ ਕੀਯੋ ਜੋਰ । ਸਹੋ ਕੌੜਾ ਮਲ ਘੋੜੇ ਤੋਰ । ਸਾਹਮਣਿਓ
 ਅਬ ਹੈ ਖਾਲਸੇ ਜੀ ਕੋ ਵੇਲਾ । ਕਰ ਆਯੋ ਹਮ ਪਰ ਵਹਿ ਹੇਲਾ ।੧੦। ਹਮਲਾ
 ਸਿੰਘਨ ਕਹਯੋ ਕਛੁ ਗਮ ਕਰ ਨਾਹੀ । ਨਜੀਕ ਆਵੈ ਹਮ ਦੇਈਂ ਬਤਾਈ । ਫਿਕਰ / ਨਜ਼ਦੀਕ
 ਹਮ ਆਗੇ ਹੋ ਖਲੇ ਤਿਆਰ । ਲਵੈਗੇ ਉਸ ਤੁਰਤਹਿ ਮਾਰ ।੧੧। ਤੁਰੰਤ, ਜਲਦੀ
- ਦੋਹਰਾ : ਤੋ ਲੋ ਆਇ ਨਿਵਾਜੇ ਕਹਯੋ ਕੌੜੇ ਨਿਮਕ ਹਰਾਮ । ਸ਼ਾਹ ਨਿਵਾਜ਼ / ਕੌੜਾ ਮੱਲ ਨਿਮਕ-ਹਰਾਮੀ
 ਅਖੈ ਤ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਸੰਭਾਲ ਤੂੰ ਅਖੈ ਤੋ ਤੁਰਕ ਕਰ ਸਲਾਮ ।੧੨। ਜਾਂ ਤਾਂ
- ਚੌਪਈ : ਤਬ ਕੌੜਾ ਮਲ ਸਿੰਘਨ ਸੋ ਕਹਯੋ । ਬੋਲਤ ਸ਼ਾਹਿ ਨਿਵਾਜੈ ਅਹਯੋ । ਇਹੋ
 ਸਿੰਘਨ ਦੀਨੀ ਸ਼ਲਕ ਚਲਾਇ । ਲਗੀ ਕਲੇਜ ਨਿਵਾਜੈ ਸ਼ਾਹਿ ।੧੩। ਗੋਲੀਆਂ ਦੀ ਖੁਫਾੜ / ਕਲੇਜੇ
 ਝੂਮ ਘੋੜੇ ਤੇ ਝੂਮ ਮੈਂ ਪੜਾ । ਗੋਲੀ ਲਗੀ ਫਿਰ ਭਯੋ ਨ ਖੜਾ । ਪਰਤੀ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ
 ਏਕ ਸਿੰਘ ਤਬ ਉਤਰ ਹਯੋ ਖੜਾ । ਕਾਟ ਸੀਸ ਹਥ ਲੀਨੋ ਫੜਾ ।੧੪।

ਮੀਰ ਮੰਨੂੰ ਢਿਗਾ ਦਯੋ ਪਹੁੰਚਾਇ। ਦੇਖਤ ਸੀਸ ਖੁਸ਼ੀ ਭਈ ਵਾਇ। ਪਾਸ / ਉਸ ਨੂੰ
 ਕਾਰਜ ਕਲਮ ਸੁ ਨਿਜ ਹਥ ਲੀਨ। ਕੌੜਾ ਮਲ ਬਹਾਦਰ ਖਿਤਾਬ ਲਿਖ ਦੀਨ।੧੫।
 ਜੋ ਕੌੜਾ ਮਲ ਕਰੀ ਖਾਲਸੈ ਭਲੀ। ਤੁਰਤ ਫੁਰਤ ਸੋ ਤਿਸ ਕੋ ਫਲੀ। ਨਕੀ / ਲਾਭਕਾਰੀ, ਡਾਇਦਾ
 ਆਗੈ ਸੁਨੋਂ ਔਰ ਭੀ ਸਾਖੀ। ਹਮ ਬਡਿਅਨ ਜੋ ਹਮ ਥੀ ਭਾਖੀ।੧੬। ਵੱਡਿਆ ਨੇ / ਦੱਸੀ

ਦੋਹਰਾ : ਅਠਾਰਾਂ ਸੈ ਛੇ ਓੜ੍ਹੇ ਭਯੋ ਸ਼ਾਹਿ ਨਿਵਾਜ ਬਹੀਰਾ। ੧੮੦੬ ਬਿ. ਭਾਵ ੧੭੪੯ ਈ. / ਦੋਹਰਾਂਤ
 ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਨੈ ਜਿਮ ਸੁਨਯੋ ਲਿਖਯੋ ਉਸੈ ਤਤਬੀਰ।੧੭।

੧੧੮. ਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਕੀ

ਚੌਪਈ : ਮੁਲਕ ਲੂਟ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਵੈ। ਦੁਆਲੀ ਬਿਸਾਖੀ ਮੇਲਾ ਲਾਵੈ। ਦੀਵਾਲੀ
 ਬੈਠ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸੁਨੈਂ ਸੁ ਗਯਾਨ। ਗੁਰ ਬਚਨਨ ਪਰ ਲਾਵੈਂ ਧਯਾਨ।੧।
 ਅਕਾਲ ਬੁੰਗੈ ਚੜ੍ਹ ਤਖਤੈਂ ਬਹਿ ਹੈਂ। ਲਾਇ ਦੀਵਾਨ ਗੁਰਮਤੇ ਮਤੈਂ ਹੈਂ। ਅਕਾਲ ਤਮਰ / ਗੁਰਮਤੇ ਪਕਾਉਦੇ
 ਸੂਬਤ ਖਾਲਸੈ ਹੋਇ ਅਦਾਲਤਾ। ਅਸਿਖਨ ਗਾਰਾ ਸਿੰਘਨ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਤ।੨। ਕਰਹਿਰੀ / ਦੁਸਟਾਂ ਦਾ ਨਾਸ

ਦੋਹਰਾ : ਜਿਤੈ ਪਾਪ ਔ ਖਾਪਾ ਕਰ ਲੁਟ ਕੁਟਾ ਨਿਤ ਲਿਆਹਿ। ਖਪਾ ਕੇ, ਲੁੱਟ-ਕੁੱਟ ਕਰਕੇ
 ਇਕ ਇਕ ਚੁਭੈ ਤਾਲਾ ਗੁਰ ਸਭ ਕਲਾ ਦੂਰ ਕਰਾਹਿ।੩। ਸਰੋਵਰ ਵਿੱਚ ਇਕ ਚੁੱਭੀ / ਕਿਲਵਿਖ, ਪਾਪ

ਚੌਪਈ : ਸਿੰਘਨ ਕੇ ਸਭ ਪਾਪ ਝੜ ਜਾਏਂ। ਹੁਤੇ ਜੁ ਆਪਸ ਮਾਂਹਿ ਕਮਾਏ।
 ਕੋਊ ਕਮਾਏ ਕੋਊ ਲੁਟ ਖਾਇ। ਤਾਲ ਚੁਭੈ ਤੇ ਸਭ ਨਠ ਜਾਇ।੪। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੋਵਰ ਵਿੱਚ ਇਸਨਾਨ

ਸੋਰਠਾ : ਸੁਨਹੁ ਸੁ ਤਾਲ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨ੍ਹਾਇ ਜਾਇ ਜਿਹ ਪਗ ਧਰਹਿ। ਇਸਨਾਨ ਦਾ ਫਲ
 ਲੁਟ ਕੁਟ ਜਿਸ ਕਰੈਂ ਖਾਪ ਰਿਜਕਾ ਉਸੈ ਭਏ ਚੌਗੁਨੋਂ।੫। ਰੁਜਗਾਰ / ਚਾਰ ਗੁਣਾ ਵਧੇਰੇ

ਦੋਹਰਾ : ਲੂਟੋ ਖੋਹੋ ਹੋਇ ਜੋਊ ਤਿਨ ਕੋ ਮਿਲੈ ਨਸਾਵਾ। ਇਨਸਾਫ
 ਝੂਠਨ ਕੋ ਤਨਖਾਹਾ ਕਰੈਂ ਔ ਸੱਚਨ ਕਰਾਵੈਂ ਮਾਫ।੬। ਧਾਰਮਿਕ ਦੰਭ, ਸਜਾ

੧੧੯.੧. ਸਾਖੀ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਕੀ ਔ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਕੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਈ ਕੀ

ਦੋਹਰਾ : ਅਠਾਰਾਂ ਸੈ ਦਸਾ ਉਪਰੇ ਫਿਰ ਆਯੋ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹਿ। ੧੮੧੦ ਬਿ. ਭਾਵ ੧੭੫੩ ਈ.
 ਸੱਦਯੋ ਰੁਹੇਲੇ ਨਜੀਬ ਖਾਂ ਮੁਏ ਮੁਹੰਮਦ ਸ਼ਾਹਿ।੧। ਮੁਹੰਮਦ ਸ਼ਾਹ ਰੰਗੀਲਾ

ਚੌਪਈ : ਚਾਰ ਪਾਵਾ ਕੇ ਚਾਰ ਬਜੀਰਾ। ਦਬਯੋ ਆਪ ਤਿਨ ਮੁਲਖ ਗੰਭੀਰ। ਚਾਰ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ / ਵਜੀਰ
 ਆਪਸ ਮਾਂਹਿ ਸ਼ਰੀਕਤਾ ਕਰੈਂ। ਆਪਸ ਮਾਂਹਿ ਸੁ ਮਾਰੈਂ ਮਰੈਂ।੨। ਸ਼ਰੀਕਾ, ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ

੧. ਨਜੀਬ ਖਾਂ : ਨਜੀਬੁੱਦੌਲਾ, ਰੁਹੇਲਾ ਸਰਦਾਰ ਜੋ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਬੜਾ ਵੱਡਾ ਹਿਮਾਇਤੀ ਤੇ ਹੱਥ ਠੋਕਾ ਸੀ। ਇਹ ਗੰਗਾ ਦੁਆਬ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਸਹਾਰਨਪੁਰ ਦੇ ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਦਾ ਹਾਕਿਮ ਸੀ।

ਲਖਨਊ ਮਲਯੋ ਮਨਸੂਰਹਿ ਅਲੀ^੧। ਮਨਸੂਰੀ ਟਕੋ ਮੋਹਰ ਜਿਹ ਚਲੀ। ਕਬਜੇ ਹੇਠ / ਸਿੱਕਾ
ਹੁਣੋ ਬਜੀਰ ਨਿਜ਼ਾਮਹਿ ਅਲੀ^੨। ਦੱਖਨ ਰੋਕ ਰਖੀ ਉਨ ਭਲੀ।੩।

ਦੋਹਰਾ : ਵਿੱਲੀ ਕੇ ਪਤਿਸ਼ਾਹਿ ਕੋ ਇਨ ਕੀਨੋ ਲੂਣ ਹਰਾਮ।
ਰੁਹੇਲਾ ਗਿਲਜੈ ਜਾ ਮਿਲਯੋ ਨਜੀਬ ਖਾਨ ਉਸ ਨਾਮ।੪। ਅਹਿਮਦਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਨੂੰ

ਚੌਪਈ : ਮੁਗਲ ਗਾਜਦੀ^੩ ਮ੍ਰਹਟਨ ਲਯਾਵੈ। ਰੁਹੇਲੇ ਉਪਰ ਉਨੈ ਚੜਾਵੈ।
ਨਜੀਬ ਖਾਨ ਨੇ ਨਜੀਬ ਗੜ੍ਹ ਰਚਾ। ਮੁਗਲ ਪਠਾਨ ਬੈਰ ਤਬ ਮਚਾ।੫।

ਦੋਹਰਾ : ਮੁਹੰਮਦ ਸ਼ਾਹ ਜਬ ਮਰ ਗਯੋ ਦਿੱਲੀ ਪਰ ਗਯੋ ਰੋਲਾ। ਮੁਹੰਮਦ ਸ਼ਾਹ ਰੰਗੀਲਾ / ਰੋਲਾ
ਰਹਯੋ ਨਜੀਬਹਿ ਖਾਨ ਐ ਮੁਗਲ ਗਾਜਦੀ^੦ ਬੋਲਾ।੬। ਗ਼ਾਜ਼ੀਉਦੀਨ / ਜ਼ੋਰ

ਚੌਪਈ : ਰੁਹੇਲੇ ਨੇ ਪਠਾਣ ਮੰਗਾਯਾ। ਮੁਗਲਨ ਕੋ ਵਹਿ ਚਾਹਤ ਮਰਾਯਾ। ਨਜ਼ੀਬੁਦੌਲਾ / ਅਹਿਮਦਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ
ਇਤ ਬਿਧਿ ਸਤਿਗੁਰ ਬਾਤ ਬਣਾਵੈ। ਤੁਰਕਨ ਤੇ ਇਮ ਤੁਰਕ ਮਰਾਵੈ।੭।
ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਬਿਚਾ ਲਗ ਗਯੋ ਦਾਇਆ। ਮਾਰੈ ਤੁਰਕਨ ਕੋ ਸਿੰਘ ਧਾਇ। ਵਿਚ / ਮੱਕਾ
ਉਇ ਦੋਊ ਭੀ ਖਾਲਸੇ ਮਾਰੇ। ਖਾਲਸੇ ਉਨ ਦੁਊਅਨ ਕੋ ਗਾਰੇ।੮। ਮੁਗਲ ਤੇ ਅਫਗਾਨ / ਨਾਸ

ਦੋਹਰਾ : ਗਾਜਦੀ^੦ ਸੱਦੇ ਮਰਹਟੇ ਘੋਰਯੋ ਰੁਹੇਲੇ ਆਇ। ਗ਼ਾਜ਼ੀਉਦੀਨ ਨੇ
ਤਿਸ ਤੇ ਆਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹਿ ਕਹਿ ਪਠਾਣ ਸੁ ਲਯੋ ਬੁਲਾਇ।੯।

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਉਨ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਬੁਲਾਯਾ। ਆਨ ਉਸੇ ਨੇ ਸੋਊ ਛੁਡਾਯਾ।
ਲਹੌਰ ਸਿੰਹੰਦ ਉਸੈ ਨੇ ਮੱਲੀ। ਛੁਡਾਇ ਲਈ ਮ੍ਰਹਟੇ ਤੇ ਦਿੱਲੀ।੧੦।
ਗਾਜਦੀ^੦ ਫੇਰ ਮ੍ਰਹਟੇ ਬੁਲਾਏ। ਸੋ ਰੁਹੇਲੇ ਦੇ ਗਿਰਦ ਕਰਵਾਏ।
ਰੁਹੇਲੇ ਨੇ ਫਿਰ ਸਦੇ ਪਠਾਣ। ਸੋ ਕਰ ਆਯੋ ਕਾਬਲੋ ਤਾਣਾ।੧੧। ਜ਼ੋਰ
ਮੀਰ ਮੰਨੂ ਕੋ ਸੁਸਤੀ ਭਈ। ਦਿੱਲੀ ਤੇ ਕੁਛ ਮਦਤਾ ਨ ਅਈ। ਮੰਦਦ
ਆਨ ਕਾਬਲੀ ਸ਼ਾਹਦਰੇ^੪ ਪਰਿਓ। ਬਿਚ ਲਹੌਰ ਕੋੜਾ ਮਲ ਅੜਿਓ।੧੨।
ਤਿਨਾ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਲਿਖਯੋ ਬਨਾਈ। ਹਮ ਤੁਮ ਹਿੰਦੂ ਇਕ ਗੁਰ ਭਾਈ। ਕੋੜਾ ਮੱਲ ਨੇ
ਦੀਨ ਮਜੁਬ ਕੀ ਬਾਤ ਸੁਨਾਈ। ਗਿਲਜਨਾ ਕੋ ਤੁਮ ਦੇਹੁ ਹਟਾਈ।੧੩। ਗਿਲਜਈ, ਪਠਾਣਾਂ ਦੀ ਜਾਤੀ
ਦਯੋ ਖਰਚ ਕੋ ਸਿੱਕਾ ਦਾਰੂ। ਟਕੋ ਦੇਣ ਕੋ ਕੀਓ ਤਿਆਰੂ। ਤਿਆਰ
ਮੀਰ ਮੰਨੂ ਤੇ ਦਯੋ ਲਿਖਾਇ। ਸੋ ਭੀ ਘਲਯੋ ਸਿੰਘਨ ਕੇ ਪਾਇਆ।੧੪। ਪਾਸ

੧. ਮਨਸੂਰ ਅਲੀ : ਮਨਸੂਰ ਅਲੀ ਖਾਨ, ਇਸ ਨੂੰ ਸਫ਼ਦਰ ਜੰਗ ਦਾ ਖ਼ਿਤਾਬ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਮੁਗਲ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਵਜ਼ੀਰ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਉੱਤੇ ਸੀ।

੨. ਨਿਜ਼ਾਮ : ਆਸਫ਼ਜ਼ਾਹ ਜੋ ਚਿਨ ਕਲਿਚ ਖਾਨ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਨਿਜ਼ਾਮਉਲ ਮੁਲਕ ਦੀ ਉਪਾਧੀ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਸੀ। ੧੭੨੪ ਈ. ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੇ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਸੁਤੰਤਰ ਰਿਆਸਤ ਕਾਇਮ ਕਰ ਲਈ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ੧੭੪੮ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ।

੩. ਗਾਜਦੀ^੦ : ਗ਼ਾਜ਼ੀਉਦੀਨ, ਇਸ ਨੂੰ ਇਮਾਦ ਉਲ ਮੁਲਕ ਦੀ ਉਪਾਧੀ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਆਲਮਗੀਰ ਦੂਸਰੇ ਦਾ ਵਜ਼ੀਰ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਮਰਹੱਟਿਆਂ ਨਾਲ ਬੜਾ ਯਾਰਾਨਾ ਸੀ।

੪. ਸ਼ਾਹਦਰਾ : ਲਾਹੌਰ ਪਾਸ ਰਾਵੀ ਤੋਂ ਪਾਰ ਇਕ ਕਸਬਾ।

ਦੋਹਰਾ : ਇਸ ਗ਼ਨੀਮਾ ਕੋ ਮੋੜਿ ਕੇ ਫਿਰ ਹਮ ਤੁਮ ਕਰਹੈ ਗੱਲ। ਵੈਰੀ, ਦੁਸ਼ਮਨ
ਆਕੀ ਜੋਊ ਹਮ ਤੇ ਰਹੈ ਲਯੋ ਮੁਲਕ ਤੁਮ ਮੱਲ।੧੫। ਬਾਗੀ

ਚੌਪਈ : ਜਬ ਤੇ ਬੰਦੇ ਰੋਕਾ ਪਹਾਰਾ। ਪੈਸਾ ਨ ਆਯਾ ਤੁਰਕਨ ਬਾਰਾ। ਪਹਾੜ / ਦਰਬਾਰ
ਉਨ ਗਏ ਖਾਲਸੇ ਸੋਂ ਕਰੀ ਖੁਆਰੀ। ਮੁਲਕ ਮੱਲੋਂ ਤੁਮ ਸੱਤੇ ਧਾਰੀ।੧੬। ਪਹਾੜਾਂ ਦੀਆਂ ਸੱਤ ਧਾਰਾਂ
ਪੜੋਲ ਕਨੂਹੇ ਬਸੋਹਲੀ ਵਾਰੀ। ਲੇਹੁ ਬਦਲੇ ਤੁਮ ਦੂਣਾ ਭੀ ਸਾਰੀ। ਵਾਲੀ / ਦੂਨ, ਵਾਈ
ਉਗਰਾਹੀਐ ਪੈਸਾ ਜਿਤੋ ਪੰਜਾਬਾ। ਹੈ ਪਹਾੜਨ ਮੈਂ ਇਤਨੋ ਤਾਬਾ।੧੭। ਪੰਜਾਬ ਜਿਤਨਾ / ਬਕਤੀ

ਦੋਹਰਾ : ਸੋ ਸੁ ਸਿੰਘ ਇਕੱਤ੍ਰ ਭਏ ਕਰਕੇ ਸੋ ਅਰਦਾਸ।
ਡੇਰਾ ਬਣੀਏ ਕੇ ਕੀਆ ਚਲੇ ਕੌੜਾ ਮਲ ਪਾਸ।੧੮।

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਆਪਸ ਮੈਂ ਸਿੰਘ ਹੀ ਲਰੇ। ਅਪਨੀ ਆਪ ਖੁਆਰੀ ਪਰੇ। ਲੜੇ / ਬਰਬਾਦੀ ਕਰਨ
ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਭੰਗੀ ਦਗਾ ਕਮਾਯਾ। ਕੁਸ਼ਾਲ ਸਿੰਘ ਰਾਮਗੜੀਆ ਘਾਯਾ।੧੯। ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ
ਸਭ ਸਿੰਘਨ ਨੇ ਮਾਨਯੋ ਬੁਰਾ। ਡੇਰਾ ਭੰਗੀਅਨ ਲੂਟਨ ਕਰਾ। ਲੁੱਟ ਲਿਆ
ਯਹੈ ਬਾਤ ਭੰਗੀਅਨ ਸੁਨ ਪਾਈ। ਆਰੈ ਭੰਗੀ ਚਲੇ ਪਰਾਈ।੨੦। ਪਰਾ, ਦੂਰ

ਦੋਹਰਾ : ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਭੰਗੀ ਭਜੇ ਸਿੰਘ ਪੜੇ ਲੈ ਬੀਸ।
ਇਮ ਕਰ ਏਈ ਸਿੰਘ ਭੇ ਲੜਨੇ ਵਾਲੇ ਤੀਸ।੨੧।

ਚੌਪਈ : ਔਰ ਡੇਰਾ ਜਾ ਪਾਯੋ ਲਹੌਰ। ਸ਼ਾਲਾਮਾਰ ਬਾਗ ਕੇ ਧੌਰਾ। ਪਾਸ
ਸਿੰਘ ਲਹੌਰੀ ਦ੍ਰਵਾਜ਼ੇ ਆਏ। ਦੇਖੇ ਕਸਾਈ ਗਊ ਫੜਾਏ।੨੨।
ਸੋਊ ਸਿੰਘਨ ਨੈ ਦੀਨੇ ਮਾਰ। ਭਈ ਦਰਵਾਜ਼ਨ ਮੋਂ ਹੜਤਾਰਾ। ਹੜਤਾਲ
ਸ਼ਹਿਰ ਲੋਕਨ ਫਿਰ ਸਿੰਘ ਫੌਜ ਮਾਰੀ। ਇਹਾਂ ਭੀ ਸਿੰਘਨ ਭਈ ਖੁਆਰੀ।੨੩। ਬਰਬਾਦੀ

ਦੋਹਰਾ : ਪਹਿਰ ਤੀਸਰੇ ਪੀ ਸੁਖਾ ਚੜਯੋ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਤਖਾਣ।
ਸ਼ਯਾਮ ਸਿੰਘਾ ਕੋ ਪਾਲਕੋ ਕੰਬੋ ਮਾੜੀਵਾਨਾ।੨੪। ਪਾਲਿਆ / ਮਾੜੀ ਕੰਬੋ ਕੀ ਵਾਲਾ

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਤਿਨ ਕਰੀ ਨ ਕਛੂ ਸਲਾਹਿ। ਲੰਘਯੋ ਰਾਵੀ ਗਾਹਣਾ ਪਾਇ। ਕੋਈ ਸਲਾਹ / ਖੁੱਲ੍ਹੇਆਮ
ਤਿਸਕੇ ਪਾਛੇ ਲੰਘੇ ਨਿਹੰਗ। ਨਹਿੰ ਕੀਨੀ ਕਿਨ ਗਿਣਤੀ ਸੰਗ।੨੫।
ਨਿਕਟ ਸੁ ਗਿਲਜਨਾ ਡੇਰੇ ਗਏ। ਝਾੜ ਝਪਾੜਨਾ ਉਤਰਤ ਭਏ। ਗਿਲਜਈ ਪਠਾਣ / ਝਾੜ-ਝਪਟ
ਰਾਵੀ ਜਲ ਸੁ ਸੁਚੇਤੋ ਕੀਓ। ਉਤਿ ਗਿਲਜਨ ਕੋ ਰੋਲੋ ਥੀਓ।੨੬। ਇਬਨਾਨ, ਸਾਫ਼ ਸਫਾਈ

੧. ਬਸੋਹਲੀ : ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਦੀ ਪੁਰਾਣੀ ਰਿਆਸਤ। ਬਸੋਹਲੀ, ਦਰਿਆ ਰਾਵੀ ਦੇ ਸੱਜੇ ਕਿਨਾਰੇ ਮਾਧੋਪੁਰ ਤੋਂ ਉੱਤਰ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ੪੦ ਕੁ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੇ ਵਿੱਖ ਉੱਤੇ ਹੈ। ਅੱਜਕੱਲ ਇਹ ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ।
੨. ਬਣੀਏਕੇ : ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਚੁਗਾਵਾਂ ਬਲਾਕ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ ਜੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ੨੦ ਕੁ ਮੀਲ ਉੱਤਰ-ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਹੈ।
੩. ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਭੰਗੀ : ਮਾਲਵੇ ਵਿਚ ਬੱਧਨੀ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਪੱਤੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਭੂਪ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਜੋ ਭੋਮਾ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭੰਗੀ ਮਿਸਲ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਬਣਿਆ। ਇਸ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ੧੭੭੦ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
੪. ਅਸਲ ਨਾਮ ਖੁਸ਼ਾਲ ਸਿੰਘ, ਇਹ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਰਾਮਗੜੀਏ ਦਾ ਭਰਾ ਸੀ।
੫. ਸ਼ਯਾਮ ਸਿੰਘ : ਸ਼ਿਆਮ ਸਿੰਘ, ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਬਾਰਾਂ ਮਿਸਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਰੋੜੀਆ ਮਿਸਲ ਦਾ ਸਰਦਾਰ, ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਇਸ ਦਾ ਦੋਹਤਰਾ ਸੀ।

ਉਨ ਜਾਨਯੋ ਦਲ ਆਵੈ ਚਲਾ। ਉਹ ਦੇਖਨ ਲਾਗਯੋ ਹੈ ਖਲਾ। ਖੜੇ ਹੋ ਕੇ
 ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹਿ ਦਿਲ ਖਤਰੇ ਭਯੋ। ਕਿਛੁ ਦਿਲ ਮੈਂ ਤਿਸ ਧੀਰਾ ਨ ਧਰਯੋ।੨੭। ਗੱਸਲਾ
 ਤੁਰਤ ਘੋੜੇ ਪੈ ਭਯੋ ਸਵਾਰ। ਆਗੇ ਕੀਨੇ ਦਸਤੇ ਚਾਰ।
 ਕਹਯੋ ਓਨ ਹਮ ਪੈ ਹਿੰਦਾ ਆਈ। ਕਬ ਪਹੁੰਚੇ ਨਠ ਕਾਬਲ ਜਾਈ।੨੮। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਫੌਜ
 ਫੜ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰਹਿੰ ਸਨਮੁਖ ਹੋਯੋ। ਜਾ ਸਿੰਘਨ ਸੋ ਮੁਹਰੇ ਢੋਯੋ।੨੯। ਤਲਵਾਰ / ਅੱਗਾ ਰੋਕਿਆ

ਦੋਹਰਾ : ਸਿੰਘ ਸੁ ਥੋੜੇ ਥੇ ਲੰਘੇ ਅੰ ਰਹੇ ਥੇ ਡੇਰੇ ਮਾਹਿੰ। ਵਿੱਚ
 ਕਿਛੁ ਨੱਠੇ ਕਿਛੁ ਗੈਲ ਗਏ ਚੰਗੇ ਜੋਊ ਗਿਣਾਇੰ।੩੦।

ਚੌਪਈ : ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਫੌਜ ਆਵਤ ਜਾਨੀ। ਸੰਗ ਆਪਣੇ ਥੋੜੀ ਮਾਨੀ।
 ਤਬ ਉਨ ਮਨ ਮੈਂ ਕੀਓ ਬਿਚਾਰ। ਸਭੀ ਭਾਂਤ ਅਬ ਭਈ ਲਚਾਰ।੩੧।
 ਜੋ ਮੈਂ ਇਨ ਸੋਂ ਕਰੋਂ ਲਗਾਈੰ। ਤੋਂ ਇਨ ਸੋਂ ਨਹਿੰ ਵਾਰੈ ਆਈੰ। ਲੜਾਈ / ਬਰਾਬਰ
 ਇਹ ਆਟਾ ਹਮ ਹਿੱਸਾ ਲੋਣਾ। ਲੜ ਕੇ ਮਰਨ ਭਲੋ ਕਹਿ ਕੋਣ।੩੨। ਆਟੇ ਵਿੱਚ ਲੂਣ ਸਮਾਨ
 ਜੋ ਅਬ ਹਮ ਜਾਵੈਂਗੇ ਭਾਜ। ਤੋਂ ਸਿੰਘਨ ਮੈਂ ਆਵੈ ਲਾਜ। ਸ਼ਰਮ
 ਬਾਤ ਬੁਰੀ ਤਿਨ ਦੋਊ ਬਿਚਾਰੀ। ਮੈਂ ਲਰ ਮਰੋਂ ਸੁ ਭਲੀ ਬਿਚਾਰੀ।੩੩।

ਦੋਹਰਾ : ਪਾਛੇ ਪਾਉੰ ਨ ਪਾਇਓ ਢਿਗਾ ਸਿੰਘਨ ਸੋ ਕਹਿ ਦੀਨ। ਧੇਰ / ਨਾਲ ਦੇ
 ਾਇਹਾਂ ਸ਼ਹੀਦ ਹਮ ਹੋਹਿੰਗੇ ਲਰ ਕਰ ਮਜੁਬੇ ਦੀਨ।੩੪।

ਚੌਪਈ : ਕਹਯੋ ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ ਸਾਥਨਿਵਾਰਾ। ਜਿਨ ਜਿੰਦ ਰਖਣੀ ਮੁੜ ਜਾਹੁ ਪਾਰ। ਸਾਥ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ
 ਸਿੰਘਨ ਕਹਯੋ ਹਮ ਕਿਮ ਨਠ ਜਾਹੀਂ। ਸਾਥ ਤੁਸਾਡੇ ਸੁਨਹਿਰੋ ਖਾਹੀੰ।੩੫। ਬਾਟੇ / ਖਾਂਦੇ
 ਅਸੀਂ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਾਥ ਕਮਾਵੈਂ। ਸ਼ਾਹੀਦਨਾ ਮੈਂ ਸਾਥ ਡੇਰਾ ਪਾਵੈਂ। ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਵਿੱਚ
 ਜਸਰਾਉਰੀਓ ਥੇ ਫੁਫੜ ਹਮਾਰਾ। ਨਹਿੰ ਮੁੜਿਓ ਵਹਿ ਬਾਲ ਬਿਚਾਰਾ।੩੬।
 ਪਿਤਾ ਹਮਾਰਾ ਉਨ ਦਯੋ ਮੜੋਯਾ। ਆਇ ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਪਾਸ ਖਲੋਯਾ। ਮੋੜ ਦਿੱਤਾ
 ਇਤਨੇ ਮੈਂ ਫੌਜ ਪਹੁੰਚੀ ਆਇ। ਮੁੜ ਸਿੰਘਨ ਦਏ ਘੋੜੇ ਰਲਾਇ।੩੭।
 ਬੰਦੂਕ ਤੀਰ ਤਲਵਾਰ ਚਲਾਈ। ਆਵਤ ਗਿਲਜੇ ਦਈ ਹਟਾਈ। ਹਟਾ ਦਿੱਤੇ
 ਖੜ ਕਰ ਲੜੇ ਨ ਆਏ ਚੱਲ। ਚੂਕ ਗਏ ਸਿੰਘ ਯਾ ਤੇ ਗੱਲ।੩੮। ਭੁੱਲ ਗਏ

ਦੋਹਰਾ : ਇਕ ਦਸਤੇ ਦੀਓ ਮੋੜ ਤਿਨ ਮਗਰੋਂ ਆਯੋ ਚੋਣਾ। ਚਾਰ ਗੁਣਾ
 ਐਸ ਭਏ ਸੁ ਸਿੰਘ ਤਹਿੰ ਜਿਵ ਆਟੇ ਮੈਂ ਲੋਣ।੩੯।
 ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ ਦਿਲ ਇਮਾ ਅਈ ਜਹਿੰ ਹੋਵੈ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹਿ। ਇਉਂ
 ਤਿਸ ਸੋਂ ਹਥ ਮੈਂ ਜਾ ਕਰੋਂ ਜੇ ਕੋ ਦਏ ਬਤਾਇੰ।੪੦। ਦੱਸ ਦੇਵੇ

ਚੌਪਈ : ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਕਛੁ ਅੱਗੇ ਗਯੋ। ਪੂਛਤ ਸ਼ਾਹਿ ਕਿਨ ਨਾਹਿ ਬਤਯੋ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ
 ਸਮਝੇ ਨਹਿੰ ਕੋਊ ਤਿਸਕੀ ਬਾਤ। ਗਰਦ ਗੁਬਾਰ ਚੈ ਪਰ ਗਈ ਰਾਤ।੪੧।

੧. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਾਲੇ ਖਰੜੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ।

ਸਿੰਘ ਕੀ ਕਛੁ ਉਹਾਂ ਲਗੀ ਨ ਘਾਤ। ਕਰੈ ਗਿਲਜਨ ਪਰ ਸਿੰਘ ਤਹਿ ਹਾਥ।
ਮਾਰ ਮੁਯੋ ਤਹਿ ਭਯੋ ਸ਼ਹੀਦ। ਦਈ ਦੇਹ ਉਨ ਹਠ ਸੋ ਜੀਦਾ।੪੨।

ਜਿਦ

ਦੋਹਰਾ : ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਉਹਾਂ ਮੁਯੋ ਫੌਜ ਮੁੜੀ ਸੁ ਤਰਫ ਲਹੌਰ।

ਅਗੈ ਸ਼ਲਕਾ ਲਹੌਰੀਅਨਾ ਦਈ ਸਿੰਘਨ ਪਰ ਜੋਰ।੪੩।

ਗੱਲੀਆਂ ਦੀ ਬੁਛਾੜ / ਲਾਹੌਰ ਦੀ ਫੌਜ ਨੇ

ਚੌਪਈ : ਜਬ ਦੋਵੱਲਾ ਸਿੰਘਨ ਭਈ ਮਾਰੀ। ਤਬ ਖਾਲਸੇ ਕੋ ਭਈ ਖੁਆਰੀ।

ਦੋਵੇਂ ਪਾਸਿਓਂ

ਤਬ ਖਾਲਸੇ ਆਇ ਡੇਰੇ ਅੜਾ। ਰਾਤ ਪਵਾਈ ਹੋ ਕੇ ਖੜਾ।੪੪।

ਟਪਾਈ, ਲੰਘਾਈ

ਦੋਹਰਾ : ਰਾਤ ਪੜੀ ਸਿੰਘ ਸਭਨ ਗਨਾ ਕੀਓ ਡੇਰੇ ਮਾਝੈ ਵੱਲ।

ਵਿਚਾਰ ਕੇ

ਤੁਰਕ ਦੋਉ ਬੇਈਮਾਨ ਹੈ ਲੁੱਟ ਖਾਹੋ ਦੋਉਆਨ ਰੱਲ।੪੫।

ਬਿੱਕ੍ਰਮ ਅਠਾਰਾਂ ਸੈ ਬਿਤੇ ਉਪਰ ਦਸਵੇਂ ਸਾਲਾ।

੧੮੧੦ ਬਿ. ਭਾਵ ੧੭੫੩ ਈ.

ਭਯੋ ਸ਼ਹੀਦ ਸੁ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਹਿ ਕਾਬਲੀ ਨਾਲ।੪੬।

ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਔ ਤੁਰਕਨ ਕੋ ਕਰਨੋ ਭਲੋ ਨ ਜੋੜ।

ਤਬ ਹੀ ਬਿਧਿ ਖੋਟੀ ਭਵੈ ਦੇਵੈ ਚੰਡੀ ਤੋੜ।੪੭।

ਮਾੜੀ ਕਿਸਮਤ

੧੧੯.੨. ਪ੍ਰਸੰਗ ਅੱਗੇ ਤੁਰਯੋ

(ਕੌੜਾ ਮੱਲ ਦਾ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣਾ)

ਦੋਹਰਾ : ਜੇ ਕੋ ਆਖੈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਯਹਿ ਫਿਰ ਆਗੈ ਸ਼ਾਹਿ ਕਯਾ ਕੀਨਾ।

ਕੀ ਕੀਤਾ

ਲਹੌਰ ਤੁਟੀ ਕੈ ਨ ਤੁਟੀ ਉਤ੍ਰ ਚਹੀਐ ਤਿਸ ਦੀਨਾ।੧।

ਫ਼ਤਹਿ / ਦੇਣਾ

ਉਸੀ ਹੰਗਾਮੈ ਮੈਂ ਮੁਯੋ ਕੌੜਾ ਮਲ ਦੀਵਾਨ।

ਲੜਾਈ

ਸਾਥੈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘਾ ਔ ਰਾਜਾ ਜੇਜੋਵਾਨਾ।੨।

ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਸਰਦਾਰ / (ਜਸਵਾਨ ਦਾ ਰਾਜਾ)

ਚੌਪਈ : ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਲਰਤੋ ਭਏ। ਨਹਿ ਦਿਲੀਓਂ ਕੋਉ ਮੱਦਤਾ ਅਏ।

ਲੜਦੇ ਰਹੇ / ਮੱਦਦ

ਉਤ ਰੁਹੇਲੇ ਰੋਲਾ ਪਾਯਾ। ਮੀਰ ਮੰਨੂੰ ਇਮ ਸ਼ਾਹਿ ਹਰਾਯਾ।੩।

ਨਜ਼ੀਬੁੱਦੌਲਾ

ਹਾਥ ਬੰਧ ਗਲ ਕੁਹਾੜੋ ਪਾਇ। ਨੱਠ ਨ ਗਯੋ ਮਿਲ ਪਯੋ ਸ਼ਾਹਿ।

ਪਚਾਸ ਲੱਖ ਰੁਪਯੋ ਲਯੋ ਉਨ ਮੰਨ। ਫਿਰ ਸ਼ਾਹਿ ਬਹਾਯੋ ਕਰ ਆਪੰਨਾ।੪।

ਆਪਣਾ ਬਣਾ ਕੇ

ਲਾਹੌਰ ਜਿਤ ਦਿੱਲੀ ਜਿੱਤ ਲਈ। ਖਾਂ ਨਜੀਬ ਕੋ ਦਿੱਲੀ ਦਈ।

ਬਹਾਯੋ ਉਨ ਕਰ ਅਪੰਨ ਵਜੀਰ। ਸ਼ਾਹੀ ਮੁਗਲਨ ਕੀ ਭਈ ਦਿਲੀਓਂ ਤਗੀਰਾ।੫। ਤਬਦੀਲ

੧੨੦. ਸਾਖੀ ਦੁਆਬੇ ਕੀ ਔ ਜਲੰਧਰ ਕਤਲ ਕੀ

ਦੋਹਰਾ : ਇਸ ਦਿੱਲੀ ਪਰਚਾਵਣੋ ਉਠਯੋ ਥੋ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ।

ਦੱਖਣੀ ਔ ਬਡ ਪੱਛਮੀ ਲਰ ਮਰ ਭਏ ਖੁਵਾਰ।੧।

ਲੜ ਮਰ ਕੇ

ਹੁਤੋ ਜੁ ਚੌਥੇ ਮੁਗਲ ਸੋ ਦਿੱਲੀ ਕੋ ਜੁ ਵਜੀਰਾ।

ਗ਼ਾਜ਼ੀਉਦੀਨ

ਸੋ ਨੱਠ ਮਰਹਟਨ ਪੈ ਗਯੋ ਦਿਲੀਓਂ ਹੋਇ ਤਗੀਰਾ।੨।

ਭੱਜ ਕੇ

ਚੌਪਈ : ਨਾਮ ਗਾਜਦੀਂ ਸੋਊ ਕਹਾਯਾ । ਅਲਕਾਬਾ ਪਤਸਾਹੋਂ ਬਨਰਾ ਪਾਯਾ । ਗਾਜ਼ੀਉਦੀਨ / ਲਕਬ / ਲਾੜਾ
 ਮਲਾਰਾ ਮਰਹਟੇ ਸੋ ਦੋਸਤੀ ਲਾਈ । ਜਾ ਬੈਠੋ ਸੋ ਤਿਸਕੈ ਪਾਈ ।੩। ਮਲਹਾਰ ਰਾਓ ਹੋਲਕਰ / ਪਾਸ
 ਕਈ ਬਰਸ ਸੋ ਉਹਾਂ ਰਹਯੋ । ਤਿਹਿ ਪਾਛੈ ਉਨ ਚਾਉਨੋ ਚਯੋ । ਬੀੜਾ ਚੁੱਕਿਆ

ਲਾਖ ਟਕਾ ਉਨ ਕੂਚ ਠਹਰਾਯੋ । ਪੱਚੀ ਹਜ਼ਾਰ ਜਹਿ ਡੇਰਾ ਲਵਾਯੋ ।੪।
 ਇਸੀ ਭਾਂਤਿ ਉਨ ਦਿੱਲੀ ਛੁਡਾਈ । ਰੁਹੇਲਾ ਦਿੱਲੀਓ ਗਇਓ ਪਰਾਈ । ਨਜ਼ੀਬੁੱਦੌਲਾ / ਦੂਰ
 ਨਜੀਬ ਗੜ੍ਹੋ ਜਾ ਨਜੀਬਾ ਵੜਾ । ਮੁਹੱਟੇ ਡੇਰਾ ਆਇ ਦਿੱਲੀ ਕਰਾ ।੫। ਨਜ਼ੀਬਗੜ੍ਹ, ਨਜੀਬਾਬਾਦ

ਦੋਹਰਾ : ਮਲਾਰ ਰਾਘੋ ਦੋਇ ਸੀਧੀਏ ਐ ਤੁੱਕੋ ਹੁਲਕਰਾ ਬੋਇ । ਸਿੰਧੀਏ
 ਆਇ ਦਿੱਲੀ ਬਹੁ ਦਿਨ ਰਹੇ ਆਗੇ ਚੜ੍ਹੈ ਨ ਕੋਇ ।੬।

ਚੌਪਈ : ਆਗੇ ਗਿਲਜਨਾ ਤੇ ਵਹਿ ਭੀ ਡਰੇ । ਆਗੇ ਡੇਰੇ ਸੋ ਨਹਿ ਕਰੇ । ਗਿਲਜਈ ਪਠਾਣ / ਮਰਾਠੇ
 ਇਹ ਬਿਧਿ ਬੀਤਤ ਭਯੋ ਸੁ ਸਾਲ । ਦੀਨਾ ਬੇਗਾ ਕੋ ਸੁਨੋ ਹਵਾਲਾ ।੭। ਅਦੀਨਾ ਬੇਗ / ਹਾਲ
 ਪਹਾੜਨ ਮੈਂ ਉਨ ਪਾਯੋ ਜਵਾਲਾ । ਰਹਯੋ ਨ ਥੋ ਉਸ ਪੱਲੇ ਮਾਲ । ਗਿਰਾਵਟ
 ਮੁਲਕ ਯਾਦ ਕਰ ਹਾਹੁਕੇ ਭਰੇ । ਬਿਨਾਂ ਜ਼ੋਰ ਕਿਛ ਨਾਹੀਂ ਸਰੇ ।੮। ਹਉਕੇ
 ਮਾੜੇ ਸ਼ਾਹਿ ਜਿਮ ਖੇਪਾ ਭਰੇ । ਬਿਨਾਂ ਦਾਵ ਕੁਛ ਉਸ ਨਹਿ ਸਰੇ । ਕਿਸਤ
 ਸੋ ਵਹਿ ਗਿਨਤੀ ਦਿਲ ਮੈਂ ਕਰਾਹੀ । ਉਪਾਉ ਉਸੈ ਕੁਛ ਦਿੱਸੈ ਨਾਹੀਂ ।੯।

ਦੋਹਰਾ : ਬਹੁਤ ਮਨਸੂਬੇ ਚਕ ਰਹਯੋ ਬਨੈ ਨ ਕਿਛੁ ਉਪਾਇ ।
 ਉਸੈ ਸਿੱਖ ਇਕ ਢਿਗਾ ਹੁਤੋ ਤਿਨ ਬਿਧਾ ਦਈ ਬਤਾਇ ।੧੦। ਪਾਸ / ਵਿਉਂਤ, ਸਕੀਮ

ਚੌਪਈ : ਬਡਭਾਗ ਸਿੰਘਾ ਸੋ ਜੋ ਬਣ ਆਵੈ । ਸਿੰਘ ਲਾਖ ਸੋ ਤੁਰਤ ਮੰਗਾਵੈ ।
 ਜਬੈ ਨਬਾਬ ਸੁ ਐਸੀ ਸੁਨੀ । ਉਸ ਕੋ ਲੋੜ ਭਈ ਚੌਗੁਨੀ ।੧੧।
 ਫਿਰ ਸਿੰਘਨ ਪਰ ਬਾਤ ਹੂੰ ਆਈ । ਸੁਨੋ ਸਿੰਘ ਤੁਮ ਗੁਰਮੁਖ ਭਾਈ ।
 ਬਡਭਾਗ ਸਿੰਘ ਪਰਬਤ ਮੈਂ ਰਹਯੋ । ਕਰਤਾਰਪੁਰੇ ਜਬ ਕਤਲੋ ਭਯੋ ।੧੨। ਕਤਲੇਆਮ ਹੋਈ
 ਸੋ ਭੀ ਹਾਬ ਕਟੇ ਕਟਾ ਖਾਇ । ਔਰ ਕਿਛ ਤਿਸ ਲਗੈ ਨ ਦਾਇ । ਕਚੀਚੀਆ ਵੱਟਦਾ ਸੀ
 ਪਠਾਨ ਜੋ ਗੜ੍ਹੀ ਜਲੰਧਰ ਵਾਰੇ । ਜਬ ਲਗ ਸਕਉਂ ਨ ਉਸਕੋ ਮਾਰੇ ।੧੩। ਵਾਲੇ

੧. ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ—ਮਲਹਾਰ ਰਾਓ ਹੋਲਕਰ, ਰਘੁਨਾਥ ਰਾਓ ਤੇ ਤੁਕੋ ਜੀ ਹੋਲਕਰ ਮਰਾਠਾ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਮਰਾਠਾ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਪਰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਸੀ।
 ੨. ਬਡਭਾਗ ਸਿੰਘ : ਸੋਢੀ ਵਡਭਾਗ ਸਿੰਘ, ਧੀਰ ਮੱਲ ਦੀ ਵੰਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦਾ ਸੋਢੀ ਸਰਦਾਰ। ਇਸ ਨੂੰ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ ਨੇ ਪੰਥ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਦੁਰਾਨੀਆਂ ਦੇ ਹਮਲੇ ਸਮੇਂ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੀ ਬੇ-ਅਦਬੀ ਕਰਨ ਲਈ ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਹਾਕਿਮ ਨਾਸਿਰ ਅਲੀ ਨੂੰ ੧੭੫੭ ਈ. ਵਿਚ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਸਾੜਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ੧੭੬੨ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ।
 ੩. ਕਰਤਾਰਪੁਰ : ਜਲੰਧਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਗਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਵਸਾਇਆ ਸੀ। ਮਾਰਚ ੧੭੫੭ ਈ. ਵਿੱਚ ਤੈਮੂਰ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਹਾਕਿਮ ਨਾਸਿਰ ਅਲੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਲੁੱਟ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਖੈਮੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਾ ਕੇ ਸਾੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਬੰਮਾ ਗੁਰੂ ਕੇ ਦੀਨੋ ਫੁਕ। ਬਡਭਾਗ ਸਿੰਘ ਦਿਲੀਓਂ ਉੱਠੇ ਕੂਕਾ। *ਦਿਲ ਵਿੱਚੋਂ / ਪੁਕਾਰ, ਹੂਕ*
ਸਿਰ ਤੇ ਪੱਗ ਸੁ ਦੀਨੀ ਡਾਰਾ। ਬੰਨ੍ਹੋ ਜਲੰਧਰ ਕੇ ਮੈਂ ਮਾਰ।੧੪। *ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੀ*

ਦੋਹਰਾ : ਦੋਨੋਂ ਦੁਖੀਏ ਅਤਿ ਦਿਲੇ ਮਿਲ ਦੋਵੈਂ ਚਾਹੋਂ ਕਾਮ। *ਅਦੀਨਾ ਬੇਗ ਤੇ ਵਡਭਾਗ ਸਿੰਘ*
ਤਿਸੈ ਸਮਾਂ ਤਿਮ ਆ ਪੁਜਾ ਸੁਗੀਵੈਂ ਮਿਲੇ ਜਿਮ ਰਾਮਾ।੧੫। *ਰਾਮਚੰਦਰ*

ਚੌਪਈ : ਰਾਜਪੁਰੇ ਰਹੈ ਦੀਨਾ ਬੇਗ। ਗੁਰ ਕੀ ਚਲੈ ਕੁਲਾਹਲਾ ਦੇਗਾ। *ਹੁਮ-ਪੜਕਾ / ਲੰਗਰ*
ਦੇਉ ਦੁਖੀਏ ਦੁਖ ਕੇ ਭਰੇ। ਦੇਖੈਂ ਸੁਖ ਕਉ ਹੁਇ ਹੁਇ ਖਰੇ।੧੬। *ਖੜੋ ਕੇ, ਉਤਾਵਲੇ*
ਸੂਬੇਦਾਰੀ ਦੁਖ ਦੀਨਾ ਬੇਗ। ਬਡਭਾਗ ਸਿੰਘ ਦੁਖ ਬੰਡ ਸੜੇਗਾ। *ਬੰਮੂ ਸਾਹਿਬ ਸੜਨ ਦਾ*
ਦੀਨਾ ਬੇਗਾ ਕੋ ਗਯੋ ਵਕੀਲ। ਗੁਰੂ ਮਿਲਨ ਕਛੁ ਕਰੀ ਨ ਢੀਲਾ।੧੭। *ਵਡਭਾਗ ਸਿੰਘ / ਵਿੱਲੋ*
ਦੋਨੋਂ ਮਿਲਨੈਂ ਬਾਤ ਠਹਿਰਾਈ। ਅੱਧ ਬਿਚਾਲੇਂ ਜਾਗਾ ਠਾਈ। *ਵਿਚਾਲੇਂ / ਜਗਾ*
ਬਡਭਾਗ ਸਿੰਘ ਆ ਪਹਿਲਾਂ ਖੜਾਯਾ। ਤੁਰਤ ਨਬਾਬ ਤਹਾਂ ਚਲ ਆਯਾ।੧੮।
ਦੋਨੋਂ ਉਤਰ ਇਕ ਜਾ ਆਏ। ਹਾਥਨ ਮੈਂ ਹੱਥ ਗੁਰੂ ਦਬਾਏ।
ਨ੍ਰਾਬ ਕਯੋਂ ਤੁਮ ਪੀਰ ਹਮਾਰੇ। ਗੁਰੂ ਕਹੀ ਇਮਾਨ ਸਲਾਮਤ ਦਿਦਾਰੇ।੧੯।
ਮਸਨੱਦਾ ਇਕ ਪੈ ਦੋਨੋਂ ਬਹੇ। ਆਪ ਆਪਨੇ ਸਭ ਦੁਖ ਕਹੇ। *ਗੱਦੀ*
ਨਬਾਬ ਕਹੀ ਹਮ ਮੁਲਕ ਦਿਵਾਵੇ। ਤੁਮ ਹੋ ਪੀਰ ਹਮ ਮੁਰੀਦ ਬਨਾਵੇ।੨੦।

ਦੋਹਰਾ : ਕਰਤਾਰਪੁਰੇ ਜਿਤਨੀ ਕਰੀ ਪਠਾਣਨ ਜਲੰਧਰਵਾਲਾ। *ਜਲੰਧਰ ਵਾਲੇ ਪਠਾਣਾਂ ਨੇ*
ਕਰੋਂ ਕਤਲ ਜਲੰਧਰ ਤੂੰ ਲਿਖ ਦੇਹ ਨਿਜ ਹਥ ਨਾਲ।੨੧।

ਚੌਪਈ : ਨਾਸਰ ਅਲੀ^੩ ਕੋ ਫੁਕੋਂ ਤਿਮ ਹੀ। ਉਨ੍ਹੈਂ ਫੁਕਿਓਂ ਬੰਮੂ ਕੋ ਜਿਮਾ ਹੀ। *ਜਿਵੇਂ*
ਜਿਉਂ ਤਹਿੰ ਗਊ ਪਠਾਣਨ ਘਾਈ। ਮੈਂ ਉਹਾਂ ਦੇਉਂ ਸੂਰ ਜਲਾਈ।੨੨। *ਮਾਰੀਆਂ / ਸਾੜਨਾ*
ਜਲੰਧਰ ਮੁਸਲੋਂ ਕਤਲੇ ਕਰੂੰ। ਫੇਰ ਟਰਾਵੈਂ ਮੈਂ ਨਹਿੰ ਟਰੂੰ। *ਮੁਸਲਮਾਨ / ਟਲਣਾ*
ਹਿੰਦੂਵਾਨੀ ਜਿਮ ਮੁਗਲਾਨੀ ਫੜਾਉਂ। ਚੂਹੜਨਾ ਕੋ ਮੈਂ ਪਠਾਨੀ ਕਰਾਉਂ।੨੩। *ਚੂਹੜਿਆਂ ਨੂੰ*
ਕਸਮ ਸਾਬ ਮੋ ਕੋ ਲਿਖ ਦੇਹੁ। ਮੁਲਕ ਦੁਆਬਾ ਮੈਂ ਤੇ ਲੇਹੁ।
ਪਹਿਲੋਂ ਦੀ ਮੈਂ ਦੇਉਂ ਛਡਾਈ। ਪਾਛੈਂ ਹਮਰੋ ਮਨ ਪਤਿਆਈ।੨੪। *ਪਰਤੀਤ, ਵਿਬਵਾਸ*

ਦੋਹਰਾ : ਬਡਭਾਗ ਸਿੰਘ ਜੋਉ ਕਹੀ ਸੋ ਉਨ ਲੀਨੀ ਮਾਨ।
ਖਾਈ ਕਸਮ ਕੁਰਾਨ ਕੀ ਸਾਬਤ ਰਖੋਂ ਈਮਾਨ।੨੫।

1. ਬੰਮੂ : ਬੰਮੂ ਸਾਹਿਬ, ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਖੇ ਗੁਰ-ਦਰਬਾਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਪੱਕੇ ਸਤੂਨ ਦੀ ਥਾਂ ਟਾਲੀ ਦਾ ਬੰਮੂ ਵਰਤਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਬੰਮੂ ਸਾਹਿਬ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ। ਪਠਾਣਾਂ ਨੇ ਮਾਰਚ ੧੭੫੭ ਈ. ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।
2. ਸੁਗੀਵ : ਕਿਸ਼ਕਿੰਧਾ ਦੇ ਰਾਜਾ ਬਾਲੀ ਦਾ ਭਰਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਰਾਮਚੰਦਰ ਨੂੰ ਲੰਕਾ ਛੱਡਹਿ ਕਰਨ ਲਈ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।
3. ਨਾਸਰ ਅਲੀ : ਨਾਸਿਰ ਅਲੀ ਖਾਨ, ਮੁਗਲਾਂ ਵਲੋਂ ਇਹ ਜਲੰਧਰ ਦਾ ਹਾਕਿਮ ਸੀ। ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਦੁਰਾਨੀ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਏਥੋਂ ਦਾ ਹਾਕਿਮ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ। ੧੭੫੭ ਈ. ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੇ ਤੈਮੂਰ ਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਨੂੰ ਲੁੱਟ ਕੇ ਗੁਰਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਬੇ-ਅਦਬੀ ਕੀਤੀ ਸੀ।

- ਚੌਪਈ : ਬਡਭਾਗ ਸਿੰਘ ਲਿਖ ਖਾਲਸੇ ਕਹੀ। ਹਮ ਗੁਰ ਹੋ ਤੁਮ ਸਿੰਘ ਹੋ ਸਹੀ।
ਆਵੇ ਪਰਸੁਾਰਥਾ ਗੁਰ ਕਾਜ। ਆਵੇ ਸਭ ਖਾਲਸੇ ਕਰ ਸਾਜਾ।੨੬। ਪਰਉਪਕਾਰ / ਬਸਤਰ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ
ਨਵਾਬ ਡੇਰਾ ਤਬ ਕੀਓ ਤਿਆਰ। ਬੁਲਾਏ ਪਹਾੜੀਏ ਲੜਨੇ ਵਾਰਾ। ਲੜਨ ਵਾਸਤੇ
ਸਿੰਘਨ ਕੇ ਯੋ ਲਿਖ ਪਠਾਯੋ। ਜਾਣੇ ਮੋਹਿ ਜਲੰਧਰ ਆਯੋ।੨੭। ਭੋਜਿਆ / ਮੈਨੂੰ
ਆਗੇ ਡੇਰਾ ਤੁਮ ਤੇ ਲਯਾਉ। ਨੀਹਲਾ ਆਨ ਮੈਂ ਡੇਰਾ ਪਾਉ। ਤਰਾਈ, ਕੰਡੀ
ਆਗੈ ਗਿਲਜਨ ਸੁਨੀ ਅਵਾਈ। ਉਤਰੇ ਮੁਹਰੇ ਸੋਊ ਆਈ।੨੮। ਅਛਵਾਹ
ਪਾਂਛਡਾ ਜਾਇ ਉਨ ਡੇਰਾ ਕਰਾ। ਨਵਾਬ ਉਹਾ ਉਨ ਤੇ ਬਹੁ ਡਰਾ।
ਆਗੇ ਤੁਰਕਨ ਉਸੇ ਭੁੱਲ ਗਯੋ। ਰਹਣ ਉਹਾ ਉਸ ਦੁੱਭਰਾ ਭਯੋ।੨੯। ਔਖਾ
- ਦੋਹਰਾ : ਸੁਨਤ ਖਾਲਸੇ ਚੜ੍ਹ ਤੁਰਾ ਜਾਲੰਧਰ ਕੇ ਰਾਹੁ।
ਮਾਰਤ ਕੂਟਤਾ ਮੁਲਕ ਉਸ ਢੁਕਯੋ ਫੌਜ ਕੇ ਪਾਹਿ।੩੦। ਮਾਰਦਾ ਕੁੱਟਦਾ
- ਚੌਪਈ : ਜੋਊ ਸੂਰ ਹੁਤੇ ਅਤਿ ਭਾਰੇ। ਕਹੈ ਨਵਾਬ ਬਿਨਾ ਇਸ ਮਾਰੇ। ਸਹਾਇਤਾ ਬਿਨਾ
ਔ ਸਿੰਘ ਸਯਾਣੇ ਕਹੈ ਨਵਾਬ ਬੁਲਾਵੈਂ। ਪਹਿਲੇ ਉਸ ਤੇ ਜੁੱਧ ਕਰਾਵੈਂ।੩੧।
ਉਸੈ ਗੁਮਰਾਹੀ ਲਯੈ ਕਢਾਇ। ਪਾਛੇ ਮਾਰੈ ਗਿਲਜਨ ਧਾਇ। ਗੁਮਰਾਹ ਕਰਨ ਦੀ ਚਾਲ
ਸੁਨੈ ਨਿਬਾਬ ਖਾਲਸੇ ਆਯੋ। ਜਣਯੋ ਹੋਗ ਮੋਮਨਾ ਕੇ ਭਾਯੋ।੩੨। ਸੱਚਾ ਮੁਸਲਮਾਨ
- ਦੋਹਰਾ : ਨਬਾਬ ਪਹਾੜੋਂ ਤੋਂ ਲਹਯੋ ਜਬ ਸਿੰਘਨ ਉਇ ਲੈ ਜੋਇ।
ਫੇਰ ਸੁ ਸਿੰਘਨ ਤੇ ਡਰਯੋ ਅਪਣੇ ਜੀ ਤੇ ਸੋਇ।੩੩। ਦਿਲ, ਚਿੱਠ
- ਚੌਪਈ : ਬਡਭਾਗ ਸਿੰਘ ਸੋਂ ਉਨ ਸਭ ਕਹੀ। ਗੁਰ ਕਹਯੋ ਤੂੰ ਡਰ ਕਿਛੁ ਨਹੀਂ।
ਬਡਭਾਗ ਸਿੰਘ ਤਿਸ ਧੀਰ ਧਰਾਈ। ਤਬ ਆਯੋ ਵਹਿ ਖਾਲਸੇ ਪਾਈ।੩੪। ਹਰਵਾਸ ਦਿੱਤਾ / ਪਾਸ
- ਦੋਹਰਾ : ਸਯਾਮ ਸਿੰਘ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘੇ ਮੁਗਲ ਲਯੋ ਮਿਲਾਇ।
ਨਜ਼ਰਾਨਾ ਖਾਲਸੇ ਲਯੋ ਔ ਕੁਛ ਲਾਈ ਤਨਖਾਹਿ।੩੫। ਫੰਡ
ਤਬ ਨਬਾਬ ਖਾਲਸੇ ਕਹੀ ਹਮ ਤੁਮ ਗੁਰ ਕੀ ਆਸ।
ਸਵੇਰੇ ਮਾਰੋ ਕਾਬਲੀ ਹਮ ਤੁਮ ਕੰਮ ਹੁਇ ਰਾਸ।੩੬। ਕਾਬੁਲ ਤੋਂ ਆਏ ਦੁਰਾਨੀ
- ਚੌਪਈ : ਤਬੈ ਖਾਲਸੈ ਯੋਂ ਹਸ ਕਹੀ। ਹਮ ਤੁਮ ਰਲ ਮਿਲ ਲੜਨੋਂ ਨਹੀਂ।
ਜਬੈ ਖਾਲਸੇ ਉਠੇ ਤਲਵਾਰ। ਬਿਨ ਪਛਾਣ ਸਭ ਹੁਇ ਹੈ ਮਾਰ।੩੭।
ਤਬ ਨਵਾਬ ਨੇ ਅਸਾ ਠਹਰਾਈ। ਹਮਰੀ ਫੌਜ ਸਿਰ ਟੰਗੀ ਹਰਿਆਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ / ਹਰਿਆਲੀ
ਤਬਹਿ ਖਾਲਸੇ ਲਈ ਸੁ ਮਾਨ। ਹਮ ਛਾਡੈ ਯੋਂ ਤੁਮੈਂ ਪਹਿਚਾਨ।੩੮।

੧. ਅਸਲ ਨਾਮ ਪਾਂਛਟ, ਜੋ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਕਪੂਰਥਲਾ ਦੇ ਫਗਵਾੜਾ ਬਲਾਕ ਵਿੱਚ ਫਗਵਾੜੇ ਤੋਂ ੧੫ ਕੁ ਮੀਲ ਫਗਵਾੜਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਸੜਕ ਉੱਪਰ ਸਥਿਤ ਹੈ।

- ਦੋਹਰਾ : ਸੋਊ ਕੀਨੋ ਪ੍ਰਾਤਾ ਉਠ ਸਿਰ ਪਰ ਕਣਕ ਟੰਗਾਇ । ਸਵੇਰੇ
ਡੇਰਾ ਕੀਨੋ ਕੂਚ ਤਬ ਦਈ ਲੜਾਈ ਪਾਇ ।੩੯।
- ਚੌਪਈ : ਉਨ ਆਗੈ ਯੋ ਜੁਗਤ ਬਨਾਈ । ਮੋਹਰੇ ਮੋਰਚੇ ਬੰਧਯੋ ਆਈ ।
ਤੋਪਖਾਨੇ ਕੀਓ ਆਗੇ ਜ਼ੋਰ । ਦੁਈ ਤਰਫ ਕੀ ਜੰਬੂਰਨ ਕੋਰਾ ।੪੦। ਕੋਲ
ਮੱਧ ਸੁ ਫੌਜ ਅਸਵਾਰੀ ਰਹੀ । ਇਸ ਬਿਧਿ ਲੜਾਈ ਕੀਨੀ ਸਹੀ ।
ਉਤੇ ਨਵਾਬ ਭੀ ਫੌਜ ਚੜ੍ਹਾਈ । ਗਿਲਜਨ ਦੀਨੀ ਸੋਊ ਹਟਾਈ ।੪੧। ਉਪਰੋ
ਨਵਾਬ ਸਿੰਘਨ ਪੈ ਮਨੁੱਖ ਦੁੜਾਵੈ । ਸਿੰਘ ਸੁ ਲੜਨੇ ਥੋੜੇ ਆਵੈ ।
ਨਵਾਬ ਫੌਜ ਉਨ ਦਈ ਚਲਾਈ । ਤੋਪ ਜੰਬੂਰਨ ਬਹੁਤੀ ਘਾਈ ।੪੨। ਭਜਾ ਦਿੱਤੀ / ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ
ਨਵਾਬ ਫੌਜ ਤਬ ਫੀਕੀ ਭਈ । ਨਵਾਬ ਦਿਲੇ ਬਹੁ ਚਿੰਤਾ ਠਈ । ਕਮਜ਼ੋਰ
ਤਬ ਨਵਾਬ ਨੇ ਘੱਲੇ ਅਸਵਾਰ । ਖਾਲਸੇ ਨਹਿ ਆਯੋ ਹਮ ਲਏ ਮਾਰ ।੪੩।
- ਦੋਹਰਾ : ਤਬਹਿ ਖਾਲਸੇ ਯੋ ਕਹਯੋ ਹਮ ਲਰੈ ਸੁ ਵਖਤੇ ਔਰਾ । ਹੋਰ ਸਮੇਂ
ਸੁੱਖਾ ਪੀ ਕਾਬੈ ਫਿਰੈ ਫਿਰ ਕਰੈ ਸੁਚੇਤੋ ਤੌਰ ।੪੪। ਮੈਦਾਨ ਜਾ ਕੇ / ਜੰਗਲ-ਪਾਣੀ
ਖਾਲਸੇ ਪਗੜੋ ਜਬ ਬੰਧੇ ਔ ਬਾਨੀ ਕਰੇ ਉਚਾਰ । ਦਸਤਾਰ, ਪੱਗ
ਹਮ ਪੈ ਹਮ ਗੁਰ ਆ ਖੜੇ ਹੋਇ ਫਤੇ ਜੈਕਾਰ ।੪੫।
- ਚੌਪਈ : ਇਤਨੇ ਮੈਂ ਸਿੰਘ ਭਏ ਸੁ ਤਯਾਰ । ਪੀ ਪੀ ਸੁੱਖੋ ਲਏ ਹਥਯਾਰ ।
ਜਾਇ ਨਿਹੰਗਨ ਮੁਹਰਾ ਲਯੋ । ਦੀਨ ਮਜ਼ਹਬ ਜੁਧ ਸਿੰਘਨ ਠਯੋ ।੪੬।
ਸਿੰਘਨ ਆਗੈ ਧਾਰੇ ਪਾਇਆ । ਗਿਲਜਨ ਦੀਨੋ ਸੋਊ ਹਟਾਇ । ਅਗਾਂਹ ਪੈਰ ਵਧਾਏ
ਤਬ ਨਵਾਬ ਕੈ ਸੋਚੈ ਪਰੀ । ਖਾਲਸੇ ਤੇ ਕਿਛ ਅਛੀ ਨ ਸਰੀ ।੪੭। ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਸਰਿਆ
- ਦੋਹਰਾ : ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਕੇ ਡੇਰਿਓ ਪੈਜਗੜੀਯੋ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ।
ਤਿਨ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਔ ਬਸਤ੍ਰ ਸੋਂ ਕੀਓ ਸ਼ਨਾਨ ਨਿਸੰਗ ।੪੮।
- ਚੌਪਈ : ਤਬਹਿ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਭਯੋ ਅਸਵਾਰ । ਦੀਨ ਮਜ਼ਹਬ ਜੁਧ ਰਿਦੈ ਸੁਧਾਰਾ । ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਧਾਰ ਕੇ
ਔ ਗੁਰ ਗ੍ਰਿਹ ਕੇ ਬਦਲੇ ਜਾਣ । ਪਿੱਛੇ ਮੁੜਨ ਨ ਕੀਨੋ ਧਯਾਨ ।੪੯। ਗੁਰ ਸਥਾਨ / ਬਦਲਾ
ਸੰਜੋਇ ਧਾਰ ਸਿਰ ਮੁਕਟਾ ਬੰਧਾਯੋ । ਢਾਲ ਹਾਥ ਗਲ ਤੇਗੋ ਪਾਯੋ । ਮਾਲਸਈ ਚਿੰਨ੍ਹ
ਯੋ ਕਰਤੇ ਤਿਨ ਘੋੜੇ ਚਲਾਏ । ਜੋ ਉਸ ਪਯਾਰੇ ਸੋ ਸੰਗ ਧਾਏ ।੫੦। ਕਰਕੇ
- ਦੋਹਰਾ : ਜਹਿ ਗਿਲਜਨ ਕੋ ਜ਼ੋਰ ਥੋ ਤਹਿ ਪਹੁੰਚੇ ਸਿੰਘ ਧਾਇ ।
ਉਨ ਕੇ ਮੁਹਰੇ ਹਰੌਲਾ ਥੋ ਸਿੰਘ ਪਰਯੋ ਉਸੀ ਪੈ ਜਾਇ ।੫੧। ਹਰਾਵਲ, ਅਗਲਾ ਦਸਤਾ
- ਚੌਪਈ : ਹਰੌਲ ਸਿੰਘ ਜਬ ਆਵਤਾ ਦੇਖਾ । ਪਰਯੋ ਸਿੰਘ ਪੈ ਹੋਇ ਸੁਰੇਖਾ । ਇੱਕੋ ਵੇਲੇ
ਆਇ ਤਲਵਾਰ ਸਿੰਘ ਤਿਨ ਸਿਰ ਲਾਈ । ਮੁਕਟ ਸਹਤਾ ਸਿਰੋ ਪੱਗ ਗਿਰਾਈ ।੫੨। ਸਮੇਤ

- ਦੋਹਰਾ : ਸਿੰਘ ਸੁ ਬਿਨ ਹੀ ਪੱਗ ਤੇ ਉਇ ਸਿਰ ਤੇਗ ਸੁ ਝਾਰਾ । ਮਾਰੀ
ਗਿਰਯੋ ਭੂਮਹਿੰ ਝੰਬਾ ਸੋ ਤੇਗ ਲਗੀ ਸਿਰ ਪਾਰ ।੫੩। ਜ਼ਮੀਨ / ਝਟਪਟ
ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਪੱਗ ਬਿਨ ਪਰਯੋ ਜਨ ਬਿਨ ਬਾਜ ਕੁਲਾਹਿੰ । ਕੁਲਾਹ, ਟੋਪੀ
ਤਿੱਤਰ ਜਿਮ ਗਿਲਜੋ ਪਰਯੋ ਰੱਖਯੋ ਉਸ ਹੀ ਥਾਇ ।੫੪। ਪਠਾਣ
- ਚੌਪਈ : ਤਬਹਿ ਖਾਲਸੇ ਹੱਲਾ ਕੀਯੋ । ਮਾਰ ਤਲਵਾਰ ਅਗੇ ਧਰ ਲੀਯੋ ।
ਲਈ ਓਟ ਉਨ ਤੋਪਨ ਮੁਹਰੇ । ਮਾਰਹਿੰ ਛਲਕਾ ਜਿਹ ਗੋਲੇ ਦੁਹਰੇ ।੫੫। ਬੁਫਾੜ / ਦੂਹਰੇ
ਔ ਟਕਿਅਨ ਕੀ ਬੈਲੀ ਚਲਾਵੈਂ । ਸਿੰਘ ਸੂਰਾ ਬਹੁ ਗਿਰ ਗਿਰ ਪਾਵਹਿੰ । ਸੂਰਮੇ
ਤਬ ਸਿੰਘਨ ਕਛੁ ਬੰਡਨਾ ਲੀਯੋ । ਬੰਦੂਕਨ ਕੋ ਬਹੁ ਰਾਬਾ ਕੀਯੋ ।੫੬। ਸਾਹ / ਗੋਲੀਆਂ ਦੀ ਵਰਖਾ
ਬੰਦੂਕਨ ਸੋ ਬਹੁ ਦੁਰਾਨੀ ਗਿਰੇ । ਨੱਠਨ ਓਟ ਲੁਕਾਵੈਂ ਸਿਰੇ । ਸਿਰ
ਸੁਤਰ ਨਾਲਾ ਲੈ ਸੁਤਰਾ ਸੁ ਤੁਰੇ । ਨੱਠ ਦੁਰਾਨੀ ਡੇਰਨ ਕੋ ਮੁੜੇ ।੫੭। ਉੱਠ ਵਾਲੀ ਤੋਪ / ਉੱਠ
- ਦੋਹਰਾ : ਤਬ ਨਵਾਬ ਸੋ ਦੇਖਿਓ ਫਤੇ ਖਾਲਸੇ ਪਾਇ ।
ਨਠੇ ਦੁਰਾਨੀ ਦੇਖ ਤਿਨ ਝੰਡਾ ਦੀਓ ਖੜਾਇ ।੫੮। ਨਿਬਾਨ
- ਚੌਪਈ : ਨਵਾਬ ਸਿੰਘਨ ਪੈ ਵਕੀਲ ਦੁੜਾਏ । ਸਿੰਘ ਜੀ ਫਤੇ ਲਈ ਤੁਮ ਪਾਇ ।
ਆਗੇ ਕਦਮ ਨ ਕੀਓ ਜਾਏ । ਈਹਾਂ ਕੀਜੋ ਡੇਰਾ ਥਾਏ ।੫੯। ਇੱਥੇ ਡੇਰਾ ਕਰੋ
ਇਮਾ ਹਮ ਝੰਡਾ ਦਯੋ ਖੜਾਏ । ਨਠੇ ਕੁੱਤੇ ਨਹਿੰ ਗੈਲਾ ਦਬਾਏ । ਇਸ ਕਰਕੇ / ਪਿੱਛਾ
ਫੌਜ ਨਠੇ ਨਹਿੰ ਗੈਲ ਦਬੱਯੋ । ਚਪੇ ਚੋਰ ਤੇ ਸੱਟ ਨ ਖੱਯੋ ।੬੦। ਵਿਰੋਧੀ, ਵੈਰੀ / ਧੋਖੇਬਾਜ਼
- ਦੋਹਰਾ : ਨੱਠੀ ਜਾਤੀ ਫੌਜ ਭੀ ਕਰਤ ਜੀਅ ਪੈ ਖੇਲਾ । ਜਾਨ ਉੱਤੇ ਖੇਡ ਜਾਦੀ ਹੈ
ਜਾਇ ਮਰੈ ਕੋਈ ਸੂਰਮਾ ਫਿਰ ਕਬ ਹੋਵੈ ਮੇਲ ।੬੧।
- ਚੌਪਈ : ਹਮ ਤੋ ਲੋੜ ਫਤੇ ਕੀ ਅਈ । ਸੋ ਅਬ ਹਮ ਕੋ ਤੁਮ ਗੁਰ ਦਈ ।
ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਤਹਿੰ ਹੀ ਭਏ ਖੜੇ । ਦੁਰਾਨੀ ਨਠ ਜਾ ਡੇਰਨ ਵੜੇ ।੬੨। ਹੁਣ ਤਕ
ਤੋ ਲਗਾ ਪਰ ਗਈ ਥੀ ਤਹਿੰ ਰਾਤ । ਐਸੀ ਭਈ ਤਹਾਂ ਕੀ ਬਾਤ ।
ਗਏ ਦੁਰਾਨੀ ਅਪਣੇ ਡੇਰੇ । ਸਭ ਨਠ ਚਲੇ ਰਖੇ ਕੋ ਘੇਰੇ ।੬੩।
- ਦੋਹਰਾ : ਸਿੰਘ ਜੋਊ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਥੇ ਗਏ ਜੁ ਗਿਲਜਨ ਗੈਲਾ । ਪਿੱਛੇ
ਨਠਤ ਭਯੋ ਉਨ ਦੇਖ ਕੈ ਲੂਟ ਕਰੀ ਉਨ ਸੈਲਾ ।੬੪। ਖੂਬ
- ਚੌਪਈ : ਅਧੀ ਰਾਤ ਚਾਂਦਨੀ ਭਈ । ਸਿੰਘਨ ਡੇਰੇ ਖਬਰੋ ਅਈ ।
ਸਿੰਘਨ ਨਗਾਰੇ ਦਏ ਬਜਾਇ । ਹੁਯੋ ਜੋਊ ਲਯੋ ਸਿੰਘਨ ਲੁਟਾਇ ।੬੫।
ਜਿਨੈ ਲਭੀ ਸੋ ਤਿਨ ਹੀ ਲਈ । ਤਿਨ ਕੀ ਭੂਖ ਬਹੁਤ ਭਜ ਗਈ ।
ਨਵਾਬ ਡੇਰੇ ਯੋ ਦਏ ਕਹਾਏ । ਕੋਊ ਤੁਮਾਰੋ ਲੁਟਨ ਨ ਜਾਏ ।੬੬। ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ
ਸਿੰਘ ਲੇਹਿੰਗੇ ਸਾਥੇ ਲੂਟ । ਔਰ ਦੇਹਿੰਗੇ ਸਿਰ ਭੀ ਕੂਟ ।
ਤਿਨ ਕੀ ਚੀਜ ਸਭ ਸਿੰਘਨ ਲਈ । ਡੇਰੇ ਤੋਪ ਸੋ ਫੁਕ ਬੁਝਈ ।੬੭।

ਦੋਹਰਾ : ਸਿਰ ਬਲੰਦਾ ਜਬ ਨਠ ਤੁਰਯੋ ਰਹਿਤੀ ਅੱਧੀ ਰਾਤ। ਬੁਲੰਦ ਮਾਨ, ਇਕ ਪਠਾਣ ਸਰਦਾਰ
 ਭਾਰ ਬ੍ਰਦਾਰੀ ਸਭ ਰਹੀ ਭਈ ਜਲੰਧ੍ ਪ੍ਰਭਾਤਾ।੬੮। ਭਾਰ ਚੁੱਕਣ ਵਾਲੇ ਪਸੂ / ਸਵੇਰ

ਚੌਪਈ : ਜਾਇ ਜਲੰਧਰ ਰਹਯੋ ਨ ਘੜੀ। ਸਿੰਘਨ ਫੌਜ ਤਿਸ ਪਾਛੈ ਚੜੀ।
 ਬਹੁਤ ਘੋੜੇ ਉਸ ਨਦੀਅਨ ਗੱਡੇ। ਨੱਠੇ ਪੈਰੀ ਘੋੜੇ ਛੱਡੇ।੬੯।
 ਉਹਾ ਜਲੰਧਰ ਭਾਜੜ ਪੜੀ। ਧੋਗੜੀ ਆਇ ਜਲੰਧਰ ਵੜੀ।
 ਤੋ ਲੋ ਸਿੰਘਨ ਫਿਰੀ ਆਇ ਛੂਟਾ। ਖੂਬ ਕਰੀ ਭਾਜੜ ਕੀ ਲੂਟ।੭੦। ਖੁੱਲ੍ਹ
 ਤਬ ਲੋ ਸਭ ਦਲ ਆਇ ਪਹੁਚਾ। ਪਹਿਲੇ ਲੂਟੇ ਗਿਰਦੇ ਕੂਚਾ। ਪਹੁੰਚਿਆ / ਗਲੀਆਂ
 ਦੀਨਾ ਬੇਗ ਪੈ ਤੁਰਕ ਪੁਕਾਰੇ। ਰਖਾਯੋ ਜਲੰਧਰ ਪੈਸੇ ਦੇਹਿ ਭਾਰੇ।੭੧। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਪੁਕਾਰ ਕੀਤੀ
 ਕਰੋੜ ਰੁਪਯੋ ਜਲੰਧਰ ਮਾਂਹਿ। ਹਥੀ ਦੇਹਿ ਤਾਂ ਲੁਟਾਓ ਸੁ ਨਾਂਹਿ। ਵਿੱਚ
 ਦੀਨਾ ਬੇਗ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਪਾਸ। ਖਾਲਸਯੋ ਗੁਪਤੀ ਭੇਜੀ ਅਰਦਾਸ।੭੨। ਚੋਰੀਓ

ਦੋਹਰਾ : ਮੇਰੇ ਮੂੰਹ ਨ ਕਹਿ ਸਕੇ ਬਡਭਾਗ ਸਿੰਘ ਕੇ ਪਾਹਿ। ਪਾਸ
 ਜਲੰਧਰ ਬਚੇ ਬਚਾਇ ਜਿਮਾ ਲੇ ਟਕੇ ਸੁ ਬੇਪਰਵਾਹਿ।੭੩। ਜਿਵੇਂ ਵੀ / ਬੇ-ਸ਼ੁਮਾਰ, ਅਣਗਿਣਤ

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਨਗਾਰਾ ਬਜਵਾਯਾ। ਬਡਭਾਗ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੋ ਸੁਣ ਪਾਯਾ।
 ਸਰਬੱਤ ਖਾਲਸੇ ਸੱਦ ਬੁਲਾਯਾ। ਇਕ ਥਾਂ ਤਿਨਕਾ ਦਿਵਾਨ ਲਗਾਯਾ।੭੪।
 ਬਗਭਾਗ ਸਿੰਘ ਤਬ ਬੋਲਯੋ ਗੱਜ। ਹੈ ਕੋ ਜਲੰਧਰ ਰਖੈ ਜੁ ਅੱਜ।
 ਪੂਹ ਕਟਾਰ ਤਿਨ ਹੱਥ ਚਮਕਾਯਾ। ਉਸੇ ਮਾਰ ਮੈ ਮਰਹੋ ਘਾਯਾ।੭੫। ਮਾਰ ਕੇ ਮਰ ਜਾਵਾਂਗਾ
 ਉਠਯੋ ਖਾਲਸੇ ਹੱਥ ਸਭ ਜੋੜ। ਕੌਣ ਸਕੇ ਤਵ ਬਚਨ ਸੁ ਮੋੜ।
 ਦਏ ਨਗਾਰੇ ਸਭਨ ਬਜਾਈ। ਦੀਨਾ ਰਖੈ ਤੋ ਉਸੈ ਲੁਟਾਈ।੭੬। ਅਦੀਨਾ ਬੇਗ
 ਦੀਨਾ ਬੇਗ ਨੇ ਯੋ ਸੁਨ ਪਾਈ। ਮਤ ਮੈ ਪਹਿਲੋਂ ਜਾਉਂ ਲੁਟਾਈ।
 ਨਗਾਰਾ ਤੁਰਤ ਸੁ ਦਯੋ ਬਜਾਈ। ਤੁਰਤ ਖਾਲਸੇ ਮੈਂ ਪਹੁੰਚਯੋ ਆਈ।੭੭।

ਦੋਹਰਾ : ਬਡਭਾਗ ਸਿੰਘ ਪੈ ਹੋ ਖੜੋ ਕਹਯੋ ਮੁਰਚੋ ਹਮੈ ਬਤਾਉ।
 ਅਬ ਪਿਛਲੇ ਪੈਸੇ ਤਾਰੀਏ ਐ ਅਗੇ ਲਿਯੋ ਕੜਾਹੁ।੭੮।

ਚੌਪਈ : ਬਡਭਾਗ ਸਿੰਘ ਨੇ ਯੋਂ ਤਬ ਕਹੀ। ਕਤਲ ਪਠਾਨਨ ਕਰਕੇ ਸਹੀ।
 ਨਾਸਰ ਅਲੀ ਫੂਕ ਕੇ ਆਗ। ਐਰ ਕੰਮ ਹਮ ਪਿਛਲੇ ਲਾਗ।੭੯।

ਦੋਹਰਾ : ਬਡਭਾਗ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸੇ ਕਹੈ ਹੈ ਜੋ ਸਿੱਖ ਮੁਰੀਦ।
 ਤੁਰਕਨ ਕੀ ਲੇ ਤੁਰਕਨੀ ਹਮਰੀ ਯਹੀ ਤਗੀਦਾ।੮੦। ਤਾਕੀਦ

ਚੌਪਈ : ਦੀਨਾ ਬੇਗ ਨੂੰ ਯੋਂ ਕਹਿ ਦੀਯੋ। ਤੁਮ ਅਪਨੇ ਡੇਰੇ ਤੇ ਨਿਕਲਨ ਨ ਦੀਯੋ।
 ਕਿਆ ਜਾਣੋਂ ਕੋਈ ਹੈ ਜੇ ਬਾਤ। ਵਿਚੋਂ ਹੋਵੈ ਤੁਮਰੋ ਘਾਤ।੮੧।

੧. ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜਲੰਧਰ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ ਜੋ ਜਲੰਧਰ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਸੜਕ ਉੱਪਰ ਅਲਾਵਲਪੁਰ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੈ।

ਦੀਨਾ ਬੇਗ ਤਬ ਯੋ ਕਹਿ ਦੀਯੋ। ਮੈਂ ਅਬ ਤੁਮਰੋ ਸਿੱਖ ਹੂੰ ਰਹਯੋ।
 ਭੋਡਾ ਸਿੱਖ ਮੈਂ ਤੁਮਰੋ ਭਯੋ। ਜਿਮ ਚਾਹੋ ਤਿਮ ਹੀ ਰਖ ਲਯੋ।੮੨।
 ਤਬੇ ਖਾਲਸੈ ਹੱਲਾ ਕੀਯੋ। ਵੜੇ ਸੁ ਸ਼ਹਰ ਕਤਲ ਯੋ ਕੀਯੋ।
 ਬੋਦੀ ਵਾਲੇ ਦੇਵੈ ਛਾਡ। ਬਿਨ ਬੋਦੀ ਤਿਸ ਦੇਵੈ ਕਾਟ।੮੩।

ਮੋਨਾ

ਦੋਹਰਾ : ਬਡਭਾਗ ਸਿੰਘ ਥੀ ਜਿਮ ਕਹੀ ਸੋਈ ਖਾਲਸੇ ਕੀਨਾ।
 ਗੋਰੋ ਕਢ ਨਾਸਰ ਅਲੀ ਤਿਮੈਂ ਸੂਰ ਮੁਖ ਦੀਨ।੮੪।

ਜਿਵੈਂ ਕਿਹਾ / ਕੀਤਾ

ਕਬਰ ਵਿੱਚੋ

ਚੌਪਈ : ਮੁਗਲ ਪਠਾਣੀ ਸ਼ੇਖ ਸੈਦਾਣੀ। ਫੜ ਰੰਘਰੇਟਨ ਸੋਊ ਆਣੀ।
 ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ ਇਕ ਬਾਹਮਨ ਸਿੱਖ। ਚਿਨਾਲਬਲੇ^੧ ਮੋ ਜਨਮਯੋ ਦਿੱਖਾ।੮੫।
 ਬਡਭਾਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਥੀ ਯੋ ਕਹੀ। ਜਲੰਧਰੋ ਤੁਰਕਨੀ ਰਖੋ ਸਿਖ ਸਹੀ।
 ਜਲੰਧੋ ਤੁਰਕਨੀ ਸਿੱਖ ਰਖੇ ਜੋਊ। ਐਥੇ ਓਥੇ ਮੈਂ ਵਾਲੀ ਹੋਊ।੮੬।

ਰੰਘਰੇਟੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ

ਸੁਹਣਾ, ਸੁਨੱਖਾ

ਦੋਹਾਂ ਜਹਾਨਾਂ ਵਿੱਚ

ਦੋਹਰਾ : ਡੇਰਾ ਲਾਯੋ ਭਾਦਸੋ^੨ ਸਭ ਸਿਖ ਮੈਂ ਤਿਸ ਆਣਾ।
 ਬਚਨ ਮੰਨਯੋ ਉਨ ਗੁਰੂ ਕੋ ਪੰਨ ਸਿੱਖ ਸੋਊ ਜਾਣ।੮੭।
 ਦੀਨਾ ਬੇਗਾ ਤਬ ਆਇਓ ਲੇਇ ਰੁਪੱਯੇ ਲਾਖਾ।
 ਕੜਾਹ ਲਿਆਯੋ ਹਜ਼ਾਰ ਕੋ ਦੀਓ ਅਗੈ ਖਾਲਸੈ ਰਾਖਾ।੮੮।

ਆ ਕੇ

ਲੱਖ ਰੁਪਏ

ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ

ਚੌਪਈ : ਪੈਸੇ ਸੌਪੇ ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਪਾਸ। ਕੜਾਹ ਵਰਤਾਯੋ ਕਰ ਅਰਦਾਸ।
 ਨਵਾਬ ਕੜਾਹ ਜਬ ਮੁਖ ਮੈਂ ਪਾਯੋ। ਪੰਨ ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਉਨੈ ਅਲਾਯੋ।੮੯।
 ਹਮ ਸੇ ਬੁੱਢਣਾ ਕੋ ਯਹ ਖਾਣਾ। ਹੈ ਯਹ ਬਹਿਸ਼ਤੋ ਨਾਨਕ ਜੀ ਆਣਾ।
 ਪਚੀ ਹਜ਼ਾਰ ਔਰ ਕਰਾ ਲੀਓ। ਦੁਆਬੇ ਟਕਾ ਸਵਾ ਲਾਖ ਬੀਓ।੯੦।
 ਨਵਾਬ ਦੁਵਾਬਾ ਲੁਟਣੋ ਹਟਾਯਾ। ਸਾਂਝਾ ਖਾਲਸੇ ਸਾਬ ਬਣਾਯਾ।
 ਅਠਾਰਾਂ ਸੋ ਤੇਰਵੇਂ ਸਾਲਾ। ਐਸੇ ਭਯੋ ਖਾਲਸੇ ਚਾਲ।੯੧।

ਬੋਲਿਆ, ਉਚਰਿਆ

ਬੁੱਢੇ ਲਈ / ਲਿਆਂਦਾ

ਟੈਕਸ, ਮਸੂਲ

੧੮੧੩ ਬਿ. ਭਾਵ ੧੭੫੬ ਈ.

੧੨੧. ਸਾਖੀ ਮਰਹੱਟਨ ਔ ਪੰਥ ਖਾਲਸੇ ਸ਼ਹਿਰ ਲੁੱਟਯੋ ਔ ਅਹਮਦ ਸ਼ਾਹ ਕੰਧਾਰੀ ਕੋ ਸੂਬਾ ਅਸਮੁੰਦ ਖਾਂ ਪਕੜਾਯੋ

ਦੋਹਰਾ : ਮੁਗਲ ਜੁ ਦਿੱਲੀ ਪਤਿ ਹੁਤੇ ਸੁ ਕਿਤ ਰਹੇ ਦਿੱਲੀਏ ਮੱਧ ਦੜਾਇਆ।
 ਪਠਾਣ ਕੰਧਾਰੀ ਹੂੰ ਰਹਯੋ ਦਿੱਲੀ ਗਿਰਦ ਪਤਿਸ਼ਾਹਿ।੧।
 ਦਿੱਲੀ ਮੋਂ ਜਬ ਯੋ ਸੁਨਯੋ ਗਯੋ ਬੁਲੰਦਾ ਖਾਂ^੩ ਭਾਜਾ।
 ਲਏ ਮਰਹੱਟੇ ਸੰਗ ਉਨ ਉਠਯੋ ਗਾਜਦੀ^੪ ਗਾਜਾ।੨।

ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ / ਦੜ ਵੱਟ ਰਿਹਾ

ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ

ਭੱਜ

ਗਾਜ਼ੀਉਦੀਨ / ਗੱਜ ਕੇ

੧. ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫ਼ਤਹਿਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ ਜੋ ਪਟਿਆਲਾ ਸਰਹੰਦ ਸੜਕ ਲਾਗੇ ਸਰਹੰਦ ਤੋਂ ੧੪ ਕੁ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਹੈ।
 ੨. ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਟਿਆਲਾ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ ਜੋ ਨਾਭਾ-ਸਰਹੰਦ ਸੜਕ ਉੱਪਰ ਸਥਿਤ ਹੈ।
 ੩. ਬੁਲੰਦ ਖਾਂ : ਸਰ ਬੁਲੰਦ ਖਾਨ, ਇਕ ਅਫ਼ਗਾਨ ਸਰਦਾਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ੧੭੬੦ ਈ. ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਸੂਬੇਦਾਰ ਬਾਪਿਆ ਸੀ।

ਚੌਪਈ : ਲਾਖ ਟਕਾ ਤਿਸ ਤੇ ਸੁ ਰਲਾਯਾ । ਤੋਂ ਮਰਹੱਟਨ ਅਗੈ ਚਲਾਯਾ । ਇਹ ਘਟਨਾ ਅਦੀਨਾ ਬੇਗ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ
 ਸ੍ਰਿਹੰਦ ਸਮੁੰਦਾ ਖਾਂ ਆਕੀ ਭਯੋ । ਮੁਹੱਟਨ ਭੇੜਾ ਆਨ ਸੁ ਕਯੋ ।੩। ਬਾਗੀ / ਲੜਾਈ
 ਸੋ ਉਨ ਸ਼ਹਰ ਵੜਨ ਨ ਦਏ । ਬਹੁ ਦਿਨ ਲੜੇ ਸੁ ਫਿੱਕੋ ਭਏ । ਨਿਰਾਸ਼, ਕਮਜ਼ੋਰ
 ਦੀਨ ਬੇਗ ਯੋ ਬਜੀਰਹਿ ਕਹਯੋ । ਬਿਨਾ ਸਿੰਘਨ ਮਰਤੋ ਨਹਿ ਅਹਯੋ ।੪। ਅਬਦੁ-ਸਮੱਦ ਖ਼ਾਨ
 ਬਜੀਰ ਕਹੀ ਦੇ ਟਕੈ ਲੈ ਆਓ । ਸਿੰਘਨ ਸੇਤੀ ਬਾਤ ਬਨਾਓ । ਨਾਲ
 ਦੀਨਾ ਬੇਗ ਸਦੀਕੋ ਭਿਜਾਯੋ । ਸੋ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਲੈ ਕੇ ਆਯੋ ।੫। ਸਦੀਕ ਬੇਗ / ਭਿਜਵਾਇਆ
 ਸਿੰਘਨ ਕਹਯੋ ਹਮ ਟਕੈ ਨ ਲੇਵੈ । ਗਿਲਜਨ ਕੋ ਹਮ ਮਾਰ ਗਿਰੇਵੈ । ਡੇਗ ਦਿਆਗੋ
 ਜੋ ਸਿੰਘਨ ਸੋ ਸ਼ਹਰ ਲੁਟਾਵੈ । ਤੋਂ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਤੁਰਤ ਕਢਾਵੈ ।੬। ਜੇਕਰ / ਤਿਆਰ ਕਰੋ

ਦੋਹਰਾ : ਸ਼ੇਰ ਤਬੈ ਤੁਰਤ ਮਾਰੀਏ ਜੋ ਦਏ ਬੇਲੇ ਕੋ ਫੁਕ । ਜੰਗਲ
 ਕਿਲ੍ਹਾ ਤੁਟਤ ਹੈ ਜਬ ਝਬੈ ਸ਼ਹਰ ਪਰਤ ਹੈ ਲੁਟਾ ।੭। ਤੁਰਤ / ਲੁੱਟ

ਚੌਪਈ : ਸਿੰਘਨ ਲੁਟ ਸੁ ਮਾਫ਼ ਕਰਾਈ । ਕੁਰਾਨ ਕਸਮ ਉਨ ਬਹੁਤੀ ਖਾਈ ।
 ਸਿੰਘਨ ਡੇਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਯਾ । ਸਿਰਹੰਦ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਹੱਲਾ ਕਰਾਯਾ ।੮।

ਦੋਹਰਾ : ਸਤਿਗੁਰ ਕੋ ਬੋ ਹੁਕਮੁ ਜੋ ਬਨੀ ਬਿਧੀ ਅਬ ਆਇ । ਅਵਸਰ, ਮੌਕਾ
 ਸਿੰਘਨ ਉਜਾੜਨ ਲੁਟਨੋ ਕੀਨੋ ਚਿਤ ਬਹੁ ਲਾਇ ।੯।
 ਸਿੰਘਨ ਯੋ ਹੱਲਾ ਕੀਯੋ ਜਿਮ ਲੰਕਾ ਪਰ ਕਪਿ ਸੂਰਾ । ਬਹਾਦਰ ਬਾਦਰ, ਹਨੂਮਾਨ
 ਦੌੜ ਜਾਇ ਕੰਧਨ ਚੜ੍ਹੇ ਸਿੰਘ ਦਿਸੈ ਕੰਗੂਰੈ ਕੰਗੂਰਾ ।੧੦। ਹਰ ਕਿੰਗਰੇ ਉੱਤੇ

ਚੌਪਈ : ਜਬ ਸਿੰਘ ਟਪ ਕਰ ਅੰਦਰ ਵੜੇ । ਗਿਲਜੇ ਰਹੇ ਨੇ ਅਗੇ ਖੜੇ ।
 ਜੋ ਕੋ ਅੜਯੋ ਸੁ ਲੀਨੋ ਮਾਰ । ਇਹ ਬਿਧ ਦੁਰਾਨੀ ਗਏ ਸੁ ਹਾਰ ।੧੧।
 ਤਬ ਸਿੰਘਨ ਬਹੁ ਲੁਟ ਮਚਾਈ । ਚੰਗੀ ਵਸਤ ਸਿੰਘ ਡੇਰਨ ਆਈ ।
 ਦੂਏ ਦਿਨਾ ਮੁਹਟੇ ਲੁਟ ਪਾਏ । ਫੇਰ ਚੁਤਰਫੋਂ ਸਭ ਵੜ ਆਏ ।੧੨। ਦੂਜੇ ਦਿਨ
 ਸਿੰਘ ਮੁਹੱਟਨ ਦੰਗਾ ਭਯੋ । ਮੁਹੱਟਨ ਕੋ ਭੀ ਲੁਟਨ ਠਯੋ । ਲੜਾਈ / ਨਿਬਰਾ ਕੀਤਾ
 ਤਬਹਿ ਮਰਹੱਟੋ ਯੋ ਚਿਤ ਠਈ । ਡੇਰਾ ਸਿੰਘਨ ਲੁੱਟਨ ਚਿਤਈ ।੧੩। ਚਿੱਤ ਧਾਰਿਆ
 ਜਬ ਸਿੰਘ ਲੁੱਟਨ ਸ਼ਹਿਰ ਵੜਾਹਿ । ਥੋੜੈ ਰਹੈ ਸੁ ਡੇਰਨ ਮਾਂਹਿ । ਅੰਦਰ ਜਾਣ / ਵਿੱਚ
 ਤਬ ਉਨ ਡੇਰਾ ਹੋਏ ਮਾਰ । ਨਹੀਂ ਤੋਂ ਹਮ ਕੋ ਕਰੈ ਖੁਆਰ ।੧੪।

ਦੋਹਰਾ : ਦੀਨਾ ਬੇਗ ਨੇ ਸੋ ਸੁਨੀ ਤਿਨ ਸਿੰਘਨ ਕਹਿ ਦੀਨ ।
 ਹਮਰੀ ਤੁਮਰੀ ਕਸਮ ਜੋ ਅਬ ਲੋ ਪੂਰੀ ਥੀਨ ।੧੫। ਹੁਣ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ

ਚੌਪਈ : ਅਬ ਡੇਰਾ ਕਰ ਜਾਓ ਕੂਚ । ਸ਼ਹਰ ਨ ਵੜਿਓ ਰਹਿਓ ਸੂਚਾ । ਸੁਰੇਤ, ਸਾਵਧਾਨ
 ਸਿੰਘਨ ਸੋਈ ਬਾਤ ਬਨਾਈ । ਤੀਏ ਪਹਿਰ ਤਿਨ ਕੂਚ ਕਰਾਈ ।੧੬।

੧. ਸਮੁੰਦ ਖਾਂ : ਅਬਦੁ-ਸਮੱਦ ਖ਼ਾਨ ਮੁਹੰਮਦਜ਼ਈ, ਸਰਹੰਦ ਦਾ ਫੌਜਦਾਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ੧੭੫੭ ਈ. ਵਿੱਚ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਅਦੀਨਾ ਬੇਗ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਉੱਤੇ ਆਏ ਮਰਹੱਟਿਆਂ ਤੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਹਮਲੇ ਨਾਲ ਸਰਹੰਦ ਦੀ ਕਿਲ੍ਹਾਬੰਦੀ ਟੁੱਟਣ ਉਪਰੰਤ ਇਸ ਨੂੰ ਵੜ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਮਰਹਟੇ ਤਕਾਵੈਂ ਹੁਇ ਹੁਇ ਖੜੇ। ਸਿੰਘ ਤੁਰੇ ਤੇ ਤੁਰਤ ਆ ਪੜੇ।
 ਹੁਤੋ ਸਿੰਘਨ ਥੋ ਬੰਨਾ ਬਨਾਯਾ। ਦੇ ਕੇ ਪਿਠ ਮਰਹਟਨ ਚਲਾਯਾ।੧੭। ਜਥਾ, ਦਲ
 ਕੋਸ ਦੋਇ ਕੁ ਮਰਹੱਟੋ ਆਏ। ਸਿੰਘਨ ਘੋੜੇ ਮੋੜ ਪਲਟਾਏ।
 ਦਈ ਬੰਦੂਕਨ ਕੀ ਤਬ ਝਾਰਾ। ਲਏ ਮ੍ਰਹਟੇ ਬਹੁਤੇ ਮਾਰ।੧੮। ਬੁਫਾੜ, ਬਲਕ
 ਹੰਨਾ ਹੰਨਾ ਕਰ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜੈ। ਸਿੰਘ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਕੀ ਮੋਢੀਂ ਚੜ੍ਹੇ। ਹਰ ਘੋੜ ਸਵਾਰ
 ਨੇਜੇ ਵਾਲਾ ਜੋਊ ਤਕਾਵੈਂ। ਮਾਰ ਬੰਦੂਕ ਉਸ ਸਿੰਘ ਗਿਰਾਵੈਂ।੧੯।

ਦੋਹਰਾ : ਜੋ ਸਿੰਘਨ ਆਗੇ ਟਿਕਯੋ ਸੋ ਤੋ ਲੀਨੋ ਮਾਰ।
 ਰਾਤ ਨਹੇਰੀ ਆ ਗਈ ਮੁੜ ਡੋਰਨ ਗਏ ਖੁਆਰ।੨੦। ਖੁਆਰ ਹੋ ਕੇ

ਚੌਪਈ : ਬੰਦੂਕੀਅਨ ਬਹੁ ਲਭਯੋ ਸ਼ਿਕਾਰ। ਧਾਜ ਬਟੇਰਨ ਮਾਰੇ ਕਰ ਖੁਆਰ।
 ਫਿਰ ਮਾਝੈ ਜਾ ਕਾਜ ਸਵਾਰੇ। ਪਹੁੰਚ ਲਹੌਰ ਢਿਗ ਘੋੜੇ ਖਲ੍ਹਾਰੇ।੨੧। ਤੁਕੇ
 ਲੁਟ ਸਿੰਘ ਗਏ ਸ਼ਹਿਰ ਉਜਾਰੇ। ਸਮੁੰਦ ਖਾਨਾ ਥੋ ਗਯੋ ਹਾਰੇ। ਉਜਾਰੇ / ਅਬਦੁ-ਸਮੰਦ ਮਾਨ
 ਨਠਨ ਨ ਦੀਨੇ ਮਰਹਟਨ ਘੋੜੀ। ਸੋ ਫੜ ਲਯੋ ਸੋ ਵਾਟੇ ਬੋੜੀ।੨੨। ਬੋੜੀ ਦੂਰੋ
 ਮਰਹਟਨ ਲਹੌਰੇ ਦਯੋ ਜੋਰਾ। ਸਿੰਘਨ ਜਾਇ ਮਚਾਯੋ ਰੋਰਾ। ਰੋਲਾ, ਫਸਾਦ
 ਤਮੂਰ ਸ਼ਾਹਿ ਤਬ ਲਹੌਰੇ ਗਯੋ। ਸੋ ਨਠ ਰਾਹਿ ਕਾਬਲ ਕੇ ਪਯੋ।੨੩। ਅਹਿਮਦਸ਼ਾਹ ਦਾ ਪੁੱਤਰ
 ਲਹੌਰ ਮੁਲਤਾਨ ਤਬ ਖਾਲੀ ਹੋਯੋ। ਅਟਕੋਂ ਉਰੇ ਨ ਗਿਲਜਾ ਖਲੋਯੋ। ਅਟਕ ਦਰਿਆ ਤੋ ਉਰੇ
 ਸਿੰਘ ਰਹੈਂ ਯਾ ਮੁਗਲ ਸੁ ਦੁਈ। ਤੀਜੋ ਮਰਹਟਾ ਚਾਕਰ ਬੋਈ।੨੪। ਦੂਜਾ
 ਝੁਨਕਰਾ ਤਿਨ ਮੈਂ ਬੋਊ ਸੁਦਾਰ। ਤੁਕੋ ਹੁਲਕਰ ਰਾਘੋ ਮਲ੍ਹਾਰਾ। ਤਿਨ ਮਰਾਠਾ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਮ
 ਸਿੰਘ ਮਰਹਟੇ ਰਹੈਂ ਘੂਰਮਘੂਰੀ। ਚੜ੍ਹੇ ਸਿੰਘ ਰਹੈਂ ਤੁਰਕਨ ਮੋਰੀਂ।੨੫। ਭਾਟ ਭਪਟ / ਸੋਢਿਆਂ ਉੱਤੇ
 ਸਿੰਘਨ ਲੀਨੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਚਿਣਾਇ। ਸਿੰਘ ਲਗੇ ਲੈਨ ਮੁਲਕ ਉਗਰਾਹਿ।
 ਮੁਗਲ ਸਿੰਘਨ ਤੇ ਬੋਚ ਗਏ ਕੰਨਾ। ਦੇਖ ਕਲਾ ਯਹਿ ਸਤਿਗੁਰ ਪੰਨ।੨੬। ਲਾਭੇ ਹੋ ਗਏ / ਸ਼ਕਤੀ
 ਚਿੜੀਅਨ ਤੇ ਤਿਨ ਬਾਜ ਤੁੜਾਏ। ਸਸਿਅਨਾ ਤੇ ਜਿਨ ਸ਼ੇਰ ਮੁਵਾਏ। ਸਹਿਆਂ ਤੋਂ
 ਮੁਗਲਨ ਸਮਝੇ ਸਿੰਘ ਅਤਿ ਸੂਰ। ਪਠਾਣ ਮਾਰ ਕੀਯੋ ਸਿੰਘਨ ਦੂਰ।੨੭।
 ਮੁਗਲਨ ਕੀ ਇਨ ਮਦਤ ਕਈ। ਹਮ ਇਨਕੇ ਇਹ ਹਮਰੇ ਭਈ। ਮੱਦਦ ਕੀਤੀ / ਭਾਈ
 ਮਰਹਟਨ ਕੋ ਘੂਰ ਸਿੰਘਨ ਦਿਖਾਵੈਂ। ਸਿੰਘਨ ਉਹਲੇ ਸੋ ਲੁਕ ਜਾਵੈਂ।੨੮।

ਦੋਹਰਾ : ਦੀਨਾ ਬੇਗਾ ਕੋ ਘੇਰਿ ਕੈ ਮਰਹਟਨ ਲੀਨੋ ਘੂਟਾ।
 ਹੁਤੋ ਪਟੈਲ ਜੋ ਸਾਹਿਬਾ ਲਯੋ ਡੋਰੋ ਉਨ ਲੁਟ।੨੯। ਘੁੱਟ ਲਿਆ, ਕੈਦ ਕਰ ਲਿਆ

੧. ਝੁਨਕਰ : ਝੁਨਕਰ ਨਾਮ ਦਾ ਕੋਈ ਮਰਾਠਾ ਸਰਦਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਲੇਖਕ ਦੀ ਮੁਰਾਦ ਜਨਕੋ ਜੀ ਤੋਂ ਹੈ ਜੋ ਇਨ੍ਹੀਂ ਦਿਨੀਂ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰ ਰਹੀ ਮਰਾਠਾ ਫੌਜ ਦਾ ਇਕ ਨਾਮੀ ਗਿਰਾਮੀ ਸਰਦਾਰ ਸੀ।
 ੨. ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਘਟਨਾ ਅਦੀਨਾ ਬੇਗ ਦੀ ਬਜਾਇ ਖੁਆਜਾ ਮਿਰਜ਼ਾ ਜਾਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਇਹ ਅਦੀਨਾ ਬੇਗ ਦੇ ਨਾਇਬ ਵਜੋਂ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਨਿਯੁਕਤ ਸੀ। ਸਤੰਬਰ ੧੭੫੮ ਈ. ਅਦੀਨਾ ਬੇਗ ਦੇ ਦੇਹਾਂਤ ਮਗਰੋਂ ਇਹ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਸੂਬੇਦਾਰ ਬਣਿਆ ਸੀ।
 ੩. ਸਾਬਾ ਜੀ ਪਾਟਿਲ : ਅਦੀਨਾ ਬੇਗ ਦੇ ਸੱਦੇ ਉੱਪਰ ਆਈ ਮਰਾਠਾ ਫੌਜ ਦਾ ਇਕ ਸਰਦਾਰ। ਲਾਹੌਰ ਤੇ ਮੁਲਤਾਨ ਦੀ ਵਾਗਡੋਰ ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਲਈ ਇਸ ਪਾਸ ਰਹੀ। ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਹਮਲੇ (ਨਵੰਬਰ ੧੭੫੯) ਸਮੇਂ ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਛੱਡ ਗਿਆ ਸੀ।

੧੨੨. ਸਾਖੀ ਮੁਗਲ ਸਦੀਕ ਬੇਗ ਕੀ ਯਾਰੀ ਮੈਂ ਖੁਆਰੀ ਕੀ

ਦੋਹਰਾ : ਅਠਾਰਾਂ ਸੈ ਔ ਪੰਧ੍ਰੋਂ ਬਿਕ੍ਰਮ ਰਾਇ ਕੋ ਸਾਲਾ। ੧੮੧੫ ਬਿ. ਭਾਵ ੧੭੫੮ ਈ.
 ਸਰਾਂਈ ਡੇਰਾ ਥੋ ਖਾਲਸੈ ਢਿਗ ਰਾਇਪੁਰ ਗੁੱਜਰਵਾਲਾ।੧। ਸਰਾਇ ਦੋਹਰਾ

ਚੌਪਈ : ਤੋਂ ਹੋਲੇ ਕੇ ਮੇਲਾ ਆਯਾ। ਸਿੰਘਨ ਅਨੰਦਪੁਰ ਚਹਿਓ ਜਾਯਾ। ਹੋਲੇ ਮਹੱਲੇ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ
 ਬੀਸ ਹਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਭਯੋ ਤਿਆਰ। ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਭਯੋ ਮੁਹਰੇ ਵਾਰ।੨। ਆਗੂ
 ਸੰਦੀਕ ਬੇਗ ਥੋ ਸਿਰਹੰਦਿ ਮਾਂਹਿ। ਟਕੈ ਸਿੰਘਨ ਦੀਓ ਦੇਣ ਭੁਲਾਇ। ਸਦੀਕ ਬੇਗ
 ਖਾਲੀ ਵਕੀਲ ਆਏ ਖਾਲਸੇ ਪਾਹਿ। ਸੋ ਗਲ ਥੀ ਦਿਲ ਸਿੰਘਨ ਮਾਂਹਿ।੩।

ਦੋਹਰਾ : ਸਿੰਘ ਅਨੰਦਪੁਰ ਜਾਤ ਥੇ ਸਿਰਹੰਦੈ ਕੈ ਢਿਗ ਰਾਹੁ।
 ਕਹੀ ਸੰਦੀਕੋ ਕੀ ਚੜ੍ਹੀ ਸਿੰਘਨ ਗਰਦਾ ਦਿਖਾਹਿ।੪। ਸਦੀਕ ਬੇਗ / ਘੱਟਾ

ਚੌਪਈ : ਸਿੰਘਨ ਮੋੜਾ ਉਸੀ ਵਲ ਲਾਯਾ। ਕਹੀਵਾਰਨ ਭੀ ਦਲ ਦੇਖ ਪਾਯਾ। ਕਹੀ ਵਾਲਿਆਂ
 ਉਨ ਭੀ ਪਿੱਛੈ ਮੂੰਹ ਢਿਰਾਯਾ। ਉਨ ਕੋ ਸਮੈਂ ਉਹੀ ਬਨ ਆਯਾ।੫। ਫੇਰ ਲਿਆ
 ਢਿਰਯੋ ਜਾਤ ਸਿੰਘਨ ਲਖ ਲਯੋ। ਅਕਾਲੀ ਹੱਲਾ ਖਾਲਸੈ ਭਯੋ। ਦੇਖ ਲਿਆ
 ਲੂਟ ਕੂਟ ਸਿੰਘ ਅਗੈ ਸਿਧਾਰੇ। ਹੋਲਾ ਖੇਡਯੋ ਜਾਇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੁਾਰੇ।੬। ਤੁਰ ਗਏ

ਦੋਹਰਾ : ਸੁਨੀ ਸਦੀਕੇ ਬੇਗ ਯੋਂ ਤੁਰਤ ਕੀਨੀ ਫੌਜ ਤਿਆਰ।
 ਜਾਇ ਪਰਯੋ ਡੇਰੇ ਉਤੇ ਅਚਾਨਕ ਸ੍ਰਾਂਈਵਾਰਾ।੭। ਸਰਾਇ ਵਾਲੇ ਸਿੰਘਾਂ ਉੱਪਰ

ਚੌਪਈ : ਤੋਪ ਜੰਬੂਰਨ ਛਲਕ ਚਲਈ। ਸਿੰਘਨ ਭੂਲ ਸਭੋ ਸੁਧਾ ਗਈ। ਹੱਥ
 ਚੰਗੀ ਫੌਜ ਸੋ ਹੋਲੈ ਗਈ। ਔਰ ਪਿੰਡੀ ਥੀ ਖੀਦਾ ਜੁ ਲਈ।੮। ਹੋਲਾ ਮਹੱਲਾ / ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨ ਖਰੀਦਣ
 ਕੋਊ ਘਾਸ ਕੋਊ ਲਕਰੀ ਕਾਰ। ਖਿੰਡੀ ਫੌਜਿ ਇਮ ਸਿੰਘਨਵਾਰਾ। ਲਕੜਾਂ ਲਈ / ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ
 ਸਕਯੋ ਨ ਕੋਊ ਸੰਭਾਲ ਲੜਾਈ। ਸਭ ਨਠ ਤੁਰੇ ਪਗ ਜੁਤੀ ਨਾ ਪਾਈ।੯।
 ਕਿਛੁ ਵੜ ਅੜੈ ਸੁ ਪਿੰਡ ਮਝਾਰਾ। ਹੁਤੇ ਜੁ ਮਿਸਲਨ ਮੈਂ ਸਰਦਾਰ। ਵਿੱਚ
 ਸਿੰਘ ਪੁਰੀਏ ਆਹਲੂਵਾਲ ਸੁ ਇਕ। ਡੱਲੋਵਾਲੀਓ ਸਭ ਖੜੇ ਮਿਕਾ।੧੦। ਫੈਸਲਾ ਕਰਕੇ
 ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਨਿਸ਼ਾਨੋ ਵਾਲੇ। ਨਿਹੰਗ ਸ਼ਹੀਦ ਔ ਸੋਢੀ ਅਕਾਲੋ।
 ਸ਼ਯਾਮ ਸਿੰਘ ਪਾਸ ਕਰੋੜਾ ਸਿੰਘ ਖੜਾ। ਬਹੁਤ ਸੁਦਾਰ ਲੈ ਊਹਾਂ ਅੜਾ।੧੧। ਉਥੇ ਡਟਿਆ
 ਪੰਜ ਮਿਸਲ ਥੀ ਮਾਝੇ ਵਲ। ਬਹੀਰਾ ਉਤਰਯੋ ਥੋ ਇਨ ਸੋ ਚੱਲ। ਜਥਾ, ਦਲ
 ਆਪੋ ਆਪਨੀ ਕਰ ਤਕਰਾਈ। ਬੈਠੇ ਸਿੰਘ ਚੌਫੇਰਾ ਬਨਾਈ।੧੨। ਤਕੜਾਈ / ਗੋਲਾਕਾਰ

੧. ਰਾਇਪੁਰ ਗੁਜਰਵਾਲ : ਕਿਲ੍ਹਾ ਰਾਇਪੁਰ ਤੇ ਗੁਜਰਵਾਲ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਦੋ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪਿੰਡ ਹਨ। ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਰਾਇਪੁਰ ਗੁਜਰਵਾਲ ਕਰਕੇ ਵੀ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
 ੨. ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ : ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਗੋਬਾ, ਕੰਗ ਗੋਤ ਦਾ ਜੱਟ ਸਿੱਖ ਸਰਦਾਰ ਜੋ ਸਰਦਾਰ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਡੱਲੋਵਾਲੀਆ ਮਿਸਲ ਦਾ ਮੁਖੀ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਾਹੋਂ ਵਿੱਚ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਨਾਰਾਇਣਗੜ੍ਹ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ੧੮੦੭ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ।
 ੩. ਕਹੀ : ਮਾਮਲਾ ਉਗਰਾਹੁਣ ਦੀ ਇਕ ਰੀਤ ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਉਪਜ ਦੇਖ ਕੇ ਕਾਛੂ ਲੋਕ ਵੱਟਾਂ ਪਾ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਫੌਜ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰਸਤਾ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਜੋ ਟੋਲੀ ਕਹੀ ਆਦਿ ਸੰਦ ਲੈ ਕੇ ਚੱਲਦੀ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਕਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ।
 ੪. ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ।

ਅੜੈ ਖੜੈ ਊਹਾਂ ਸਰਦਾਰ। ਝਲੀ ਲੜਾਈ ਘੜੀ ਇਕ ਬਾਰ।
 ਤੋਂ ਤੋਪਨ ਆਇ ਨੜੈ ਧਰੀ। ਭਰ ਭਰ ਟਕਿਅਨਾ ਮਾਰ ਤਿਨ ਕਰੀ।੧੩। *ਟਕਿਆਂ ਦੇ ਗੱਲੇ*
 ਸਿੰਘਨ ਕੇ ਤਹਿੰ ਲਗੇ ਨ ਪੈਰ। ਨਠੇ ਸਿੰਘ ਉਨ ਤੇ ਮਨ ਡੈਰਾ। *ਉਥੇ / ਡਰ ਕੇ*
 ਭਾਰ ਬ੍ਰਦਾਰੀ ਊਹਾਂ ਹੀ ਰਹੀ। ਕੌਣ ਚੁਕੈ ਊਹਾਂ ਜਿੰਦ ਕੀ ਪਈ।੧੪। *ਭਾਰ ਢੋਣ ਵਾਲੇ ਡੰਗਰ*

ਦੋਹਰਾ : ਕੋਸ ਸੁ ਦੁਇ ਤਿਨਾ ਜਾਇਕੈ ਊਹਾਂ ਸਿੰਘਨ ਆਯੋ ਰੋਸਾ। *ਦੇ ਤਿੰਨ ਕੋਰ / ਗੁੱਸਾ*
 ਖੜੈ ਅੜੈ ਮੁੜ ਮੁੜ ਲੜੈ ਮਰੈ ਮਾਰੈ ਭੀ ਓਸ।੧੫।

ਚੌਪਈ : ਤੋਪ ਜੰਬੂਰੇ ਉਨ ਦੂਰ ਰਹੇ। ਸਿੰਘ ਬੰਦੂਕਨ ਮਾਰਨ ਡਹੇ।
 ਮਾਰ ਮੁਗਲਨ ਕੇ ਘੋੜੇ ਗੇਰੇ। ਮਾਰ ਮੁਗਲਨ ਕੇ ਸੀਸ ਸੁ ਫੇਰੇ।੧੬। *ਡੇਰੇ*
 ਸੁਦਾਰਨ ਤਹਿੰ ਮਿਲ ਅੜਨਾ ਕੀਓ। ਸੂਰਨ ਨੈ ਮੁੜ ਹੱਲਾ ਬੀਓ। *ਮੁਕਾਬਲਾ / ਕੀੜਾ*
 ਬੰਦੂਕ ਤੀਰ ਔ ਨੇਜੋ ਕਮਾਨ। ਮਾਰ ਮੁਗਲ ਕੀਨੇ ਪਸ਼ੇਮਾਨਾ।੧੭। *ਪਰੇਬਾਨ*

ਦੋਹਰਾ : ਮਾਰ ਮੁਗਲ ਪਾਛੈ ਕੀਏ ਵੜੇ ਤੋਪਨ ਮੈਂ ਜਾਇ। *ਪਿੰਡੇ ਹਟਾ ਦਿੱਤੇ*
 ਸਿੰਘ ਭੀ ਊਹਾਂ ਖੜ ਭਏ ਤੁਟੇ ਫੁਟੇ ਲਏ ਮਿਲਾਇ।੧੮। *ਜ਼ਖਮੀ ਸਿੰਘ*

ਚੌਪਈ : ਕਈ ਸਿੱਖ ਥੇ ਪਿੰਡ ਹੀ ਰਹੇ। ਰਹੇ ਭੂਲੇ ਤਹਿੰ ਆਵਤ ਭਏ।
 ਜੋ ਜੋ ਜ਼ਖਮੀ ਸਿੰਘਨ ਲਭ ਲਏ। ਸਿੰਘਨ ਚੱਕ ਸੁ ਮੁਹਰੇ ਕਏ।੧੯।
 ਬਹੁਤ ਜ਼ਖਮ ਸਿਰਦਾਰਨਾ ਖਾਏ। ਕਿਸ ਇਕ ਕਿਸ ਦੁਇ ਜ਼ਖਮ ਗਿਨਾਏ। *ਸਿੱਖ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੇ*
 ਖੜ ਖੜ ਲਗੇ ਬਧਾਵਨਾ ਸੋਊ। ਐਸੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਭਈ ਵਲ ਦੋਊ।੨੦। *ਮਰੂਮ ਪੱਟੀ*

ਦੋਹਰਾ : ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਨਿਜ ਤਹ ਫਟਯੋ ਲਗੇ ਜ਼ਖਮ ਉਸ ਦੋਇ। *ਫੱਟੇ ਲੱਗਾ, ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਇਆ*
 ਪਹੁੰਚ ਡਰੋਲੀ ਕਰ ਡੇਰੇ ਭਯੋ ਚੰਗੇ ਤਿਹ ਸੋਇ।੨੧।
 ਸਦੀਕੇ ਨੇ ਮਗਰੋਂ ਤਹਾਂ ਜਖਮਾਨਾ ਦਯੋ ਘਲਾਇ। *ਜ਼ਖਮਾਂ ਦਾ ਨਜ਼ਰਾਨਾ*
 ਉਧਾਰ ਉਤਾਰਯੋ ਤੁਰਤ ਅਬ ਹਮ ਤੁਮ ਵਹੀ ਭਰਾਇ।੨੨। *ਭਾਈ, (ਭਰ ਦਿੱਤਾ)*

ਚੌਪਈ : ਯਾ ਕੋ ਗੁੱਸੋ ਤੁਸੀਂ ਨ ਕਰਿਓ। ਕਹੀ ਲੂਟੀ ਹਮ ਨਹਿੰ ਚਿਤ ਧਰਿਓ।
 ਸਿੰਘਨ ਕਹਯੋ ਹਮ ਨਿਤ ਯਹ ਕਾਰ। ਲੜੈ ਮਰੈ ਨਿਤ ਤੁਰਕਨ ਨਾਰਾ।੨੩। *ਨਾਲ*
 ਤੈਂ ਨਜ਼ਰਾਨਯੋ ਦੇਰ ਲਗਾਈ। ਤਊ ਖਾਲਸੇ ਨੇ ਕਹੀ ਲੁਟਾਈ।
 ਅਗੈ ਖਾਲਸੇ ਸੋਂ ਥੋਟੀ ਕਰੈ। ਸਿੰਘ ਲੁੱਟਨ ਤੇ ਫਿਰ ਕਥਿ ਟਰੈ।੨੪। *ਬੁਰਾਈ / ਟਲਣਾ*
 ਘਲ ਵਕੀਲ ਉਨ ਸੁਲਾ ਠਹਿਰਾਈ। ਦਯੋ ਨਜ਼ਰਾਨੇ ਓਦੂੰ ਸਵਾਈ। *ਉਸ ਤੋਂ ਸਵਾਇਆ*
 ਐਸੋ ਭਯੋ ਥੋ ਪੰਦਾਂ ਸਾਲਾ। ਨਿਤ ਪ੍ਰੀਤਿ ਵਧੇ ਯੋ ਸਿੰਘਨ ਇਕਬਾਲਾ।੨੫। *ਤੇਜ ਪ੍ਰਤਾਪ, ਜੋਰ*

੧. ਡਰੋਲੀ : ਡਰੋਲੀ ਨਾਮ ਦੇ ਕਈ ਪਿੰਡ ਹਨ। ਮੋਗਾ ਤਹਿਸੀਲ ਵਿੱਚ ਇਕ ਪਿੰਡ ਡਰੋਲੀ ਭਾਈ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਗੁਰਧਾਮ ਹੈ। ਫਗਵਾੜਾ ਤੋਂ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਉੱਪਰ ਵੀ ਇਕ ਪਿੰਡ ਡਰੋਲੀ ਕਲਾਂ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸ ਪਿੰਡ ਵੱਲ ਹੈ, ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਹੀਂ।
 ੨. ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਏਥੇ 'ਐਸੋ ਭਯੋ ਥੋ ਪੰਦਮਿਸਾਲ' ਪਾਠ ਵੀ ਹੈ।

੧੨੩. ਸਾਖੀ ਮੁਗਲ ਗਾਜਦੀਂ ਵਜ਼ੀਰ ਕੀ

ਦੋਹਰਾ : ਸ਼ਾਹਿ ਕਾਬਲੀ ਕੱਢ ਦਯੋ ਸਿੰਘਨ ਮਰਹੱਟਨ ਰੱਲੋਂ। ਰਲ ਕੇ
 ਮਰਹਟੇ ਫੈਲ ਸਭ ਥਾਂ ਗਏ ਦਿਲੀ ਲਹੌਰ ਸੁ ਮੱਲ।੧।
 ਸੁਨੀ ਨਵਾਬ ਲਹੌਰੀਅਨ ਚਹੈ ਸੁ ਗਾਜਦੀਂ ਆਇ। ਗਾਜੀਉਦੀਨ
 ਦੈ ਡੋਲੋ ਉਨ ਮੋੜਿਓ ਸੋ ਦਿੱਲੀ ਕੇ ਰਾਹੁ।੨। ਧੀ ਦੀ ਡੋਲੀ

ਚੌਪਈ : ਸ਼ਾਹੁ ਦਿੱਲੀ ਕੋ ਸੁਸਤਾ ਸੁ ਭਯੋ। ਵਜ਼ੀਰ ਗਾਜਦੀਂ ਗਾਜਤ ਭਯੋ। ਐਸ਼ੋ-ਆਰਮ ਵਿੱਚ
 ਮਨ ਮੈਂ ਗਾਜਦੀਂ ਕੀਓ ਅਭਿਮਾਨ। ਬੁਲਾਇ ਗੰਗ ਭਟਾ ਕਹਯੋ ਬਖਾਨ।੩। ਗੰਗ ਭੱਟ ਨਾਮੀ ਕਵੀ
 ਅਬ ਤੁਮ ਹਮਰੋ ਜੱਸ ਬਨਾਯੋ। ਹਮ ਕੋ ਤੁਮ ਬਡ ਬਜੀਰ ਅਖਾਯੋ। ਅਖਵਾਓ
 ਗਾਜਦੀਂ ਬਨਰੋ ਹਮਰੋ ਖਿਤਾਬ। ਦਯੋ ਪਤਿਸ਼ਾਹਿ ਸੁ ਮੋ ਕੋ ਆਬਾ।੪। ਲਾੜਾ / ਆਪ
 ਤਬੈ ਗੰਗ ਨੇ ਐਸੇ ਕਹਯੋ। ਹਮ ਤੇ ਝੂਠ ਨ ਆਖਤ ਜਯੋ। ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ
 ਸੋ ਸੱਚ ਸੁ ਕਹੋ ਬਖਾਨਾ। ਕਰੋ ਸੱਚ ਪੈ ਜਾਨ ਕੁਰਬਾਨ।੫। ਬਿਆਨ
 ਪਿਛਲੇ ਭੱਟ ਕਚਹਿਰੀ ਮਾਂਹਿ। ਝੂਠ ਨ ਬੋਲ ਗਏ ਜਾਨ ਗਵਾਇ।
 ਅਬ ਮੈਂ ਆਖੋਂ ਸਾਚ ਪਛਾਣ। ਮੈਂ ਬੀ ਕਰੋ ਅਬ ਜਾਨ ਕੁਰਬਾਨ।੬।

ਗੰਗ ਵਾਚ

ਦੋਹਰਾ : ਬਨਰੇ ਤੇ ਬਨਰੀ ਭਈ ਖਸਮ ਸੁ ਕੀਯੋ ਮਲੁਾਰਾ। ਲਾੜਾ / ਲਾੜੀ / ਪਿਆਰ
 ਝਾਂਟਾ ਨ ਖੁੱਸੀ ਜਾਟ ਕੀ ਇਮਾ ਲੂਟ ਖਾਯੋ ਸੰਸਾਰ।੭। ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਾ ਬਣਿਆ / ਇਉਂ
 ਯੋ ਸੁਨ ਤਿਸਕੋ ਅਗ ਲਗੀ ਅਗੈ ਗਾਯਦਾ ਦਯੋ ਡਾਰ। ਹਾਥੀ
 ਮਰਤਾ ਹੂਆ ਕਹਿ ਮੁਯੋਂ ਸੋ ਫੈਲ ਗਯੋ ਸੰਸਾਰ।੮। ਮਰ ਗਿਆ
 ਕਦੇ ਨ ਗਾਛੂ ਰਣ ਚੜ੍ਹੈ ਕਦੇ ਨ ਬਾਜੇ ਬੰਬ। ਨਾਮਰਦ / ਡੰਕਾ
 ਸਗਲ ਸਭਾ ਕੋ ਰਾਮ ਰਾਮ ਬਿਦਾ ਹੋਤ ਹੈ ਗੰਗ।੯।

ਚੌਪਈ : ਯਹੀ ਗਜਬਾ ਗਾਜਦੀਂ ਪੈ ਪੜਾ। ਗਾਜਦੀਂ ਮਰਹਟਨ ਕੋ ਲੈ ਹੜਾ। ਕਹਿਰ / ਕੁੱਝ ਗਿਆ
 ਸੋਊ ਸੁਨੀਓ ਅਗੈ ਕਹਾਣੀ। ਬਿਸਵਾਸ ਰਾਇ ਸਿਰ ਭਾਉਂ ਬਿਹਾਣੀ।੧੦। ਥੀਤੀ

੧੨੪. ਸਾਖੀ ਤੁਰਕ ਸਰਬਤ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਐ ਗਿਲਜ਼ੋਂ ਕੀ

ਦੋਹਰਾ : ਗਿਲਜਨ ਤੇ ਹਿੰਦ ਛੁਟ ਗਈ ਰਹਯੋ ਅਟਕ ਕਸ਼ਮੀਰ।
 ਹਿੰਦ ਪਤਿਸ਼ਾਹਿ ਲੈਨ ਫਿਰ ਕਰੀ ਸ਼ਾਹਿ ਤਤਬੀਰਾ।੧। ਅਹਿਮਦਬਾਹ/ ਵਿਉਂਤ, ਸਕੀਮ

ਚੌਪਈ : ਲਹੌਰਹਿ ਛੋਡ ਗਯੋ ਉਸ ਬੇਟਾ। ਲਗੀ ਅੱਗ ਤਬ ਤੇ ਉਸ ਪੇਟਾ। ਤੈਮੂਰ ਸ਼ਾਹ / ਪੇਟ, ਚਿੱਠ
 ਤਿੰਨ ਲਖ ਫੌਜ ਫੇਰ ਕਰ ਲਯਾਯੋ। ਅਠਾਰਾਂ ਸੈ ਪੰਦਰੈ ਚੜਿ ਆਯੋ।੨। ੮੧੫ ਬਿ. ਭਾਵ ੧੭੫੮ ਈ.
 ਮਾਰ ਮਰਹੱਟੇ ਅੱਗੇ ਧਰੇ। ਮਾਰ ਭਜਾਏ ਜਹਿ ਜਹਿ ਲਰੇ। ਜਿੱਥੇ ਜਿੱਥੇ ਲੜੇ
 ਦਿੱਲੀ ਬਿਨਾਂ ਰਹਯੋ ਨਹਿ ਠਾਣਾ। ਝੁਨਕੂ ਜੱਟਾ ਕੇ ਪਾਸ ਲਕਾਣਾ।੩। ਤਰਤਪੁਰੀਆ

੧. ਬਿਸਵਾਸ ਰਾਇ : ਬਿਸਵਾਸ ਰਾਓ, ਮਰਾਠਾ ਪੇਸ਼ਵਾ ਬਾਲਾ ਜੀ ਬਾਜੀ ਰਾਓ ਦਾ ਪੁੱਤਰ, ਜੋ ੧੭੬੧ ਈ. ਵਿੱਚ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਪਾਨੀਪਤ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।
 ੨. ਭਾਉ : ਸਦਾ ਸ਼ਿਵ ਰਾਉ ਭਾਉ, ਮਰਾਠਾ ਸਰਦਾਰ ਜੋ ਪੇਸ਼ਵਾ ਬਾਲਾ ਜੀ ਬਾਜੀ ਰਾਉ ਦਾ ਚਚੇਰਾ ਭਾਈ ਸੀ। ਇਹ ੧੭੬੧ ਈ. ਵਿੱਚ ਪਾਨੀਪਤ ਦੇ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਸੈਨਾ ਨਾਲ ਲੜਦਾ ਹੋਇਆ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਸਭ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਇਕਠੀ ਭਈ। ਮੁਗਲ ਪਠਾਣਨ ਇਮ ਮਤ ਠਈ।
ਦਯੈ ਮ੍ਰੁਟਨ ਦੇਸੋਂ ਕਢਾਇ। ਹੈਂ ਮੁਸਲਮਾਨਨ ਏ ਦੁਖਦਾਇ।੪।

ਮਤਾ ਪਕਾਇਆ
ਦੁਖੀ ਕੀਤੇ, ਸਤਾਏ

ਦੋਹਰਾ : ਸਭ ਮੁਸਲਮਾਨਨ ਕਸਮ ਕਰ ਇੱਕੋ ਕਰੀ ਸਲਾਹਿ।
ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਬਜੀਰ ਤਿੰਨ ਔਂ ਕੰਧਾਰੀ ਪਤਿਸ਼ਾਹਿ।੫।

ਚੌਪਈ : ਮਤੋਂ ਪਕਾਇ ਜੱਟੈ ਪੈ ਚੜ੍ਹੇ। ਮਥਰੋਂ ਮਾਰ ਹਿੰਦੂ ਬਹੁ ਫੜੇ।

ਕੋਇਲਾ ਕੋ ਗੜ ਲਯੋ ਫੁਡਾਇ। ਮ੍ਰੁਟਨ ਕੀ ਦਈ ਪੱਤਿ ਗਵਾਇ।੬। ਅਲੀਗੜ ਦਾ ਪੁਰਾਤਨ ਨਾਮ

੧੨੫. ਸਾਖੀ ਖਾਲਸੇ ਔਂ ਗਿਲਜੇ ਕੇ ਦਾਯੈ ਕੀ

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਵਹਿ ਆਇ ਲਹੌਰੇ ਰਹਯੋ। ਪੰਜ ਸੂਬਨ ਸਿਰਤੰਤਹ ਲਯੋ।

ਪੰਜ ਸੂਬਿਆਂ ਦਾ ਬੰਦੋਬਸਤ

ਕਸ਼ਮੀਰ ਮੁਲਤਾਨ ਔਂ ਭੱਖਰ ਅਟਕ। ਲਹੌਰ ਰਹਨ ਕਰ ਲੈ ਲੈ ਸਟਕ।੧।

ਲੋਪ ਹੋਣਾ, ਭੱਜਣਾ

ਤਬ ਵਹਿ ਸਿੰਘਨ ਮਾਰਯਾ ਚਹੈ। ਜਹਾਨ ਖਾਨੈ ਸੁ ਰੈਲੈ ਰਹੈ।

ਮਾਰਨ / ਪਿੱਛੇ

ਸੋ ਮਾਰੈ ਜੋਈ ਹਥ ਆਵੈ। ਵਹਿ ਬਹੁ ਸਿੰਘਨ ਹੱਥ ਨ ਲਗਾਵੈ।੨।

ਦੋਹਰਾ : ਸਿੰਘ ਭੀ ਤਿਸਕੋ ਬਹੁ ਲੁਟੈ ਆਗੈ ਪਾਛੈ ਦੌੜ।

ਉਇ ਮਾਰੇ ਬਹੁ ਤੁੰਮਨਾ ਕਰ ਸਿੰਘ ਮਾਰੈਂ ਬਿਧ ਸਯੋਂ ਬੋੜ।੩।

ਵੱਡਾ ਜਥਾ ਬਣਾ ਕੇ

ਚੌਪਈ : ਕਛੂ ਸਿੰਘ ਲੁਕ ਦੇਸਹਿੰ ਰਹੇ। ਕਛੂ ਸਿੰਘ ਝਲ ਮਧ ਲੁਕ ਰਹੇ।

ਵਿਦੇਸ਼, ਪੰਜਾਬੋਂ ਬਾਹਰ

ਔਰ ਸਿੰਘ ਜਾ ਮਾਲਵੇ ਵੜੇ। ਇਕਠੇ ਦਲ ਹੁਇ ਰਹੇ ਸੁ ਖੜੇ।੪।

ਮਾਲਵਾ, ਲੱਖੀ ਜੰਗਲ

੧੨੬. ਸਾਖੀ ਹਾਠੂ ਸਿੰਘ ਮਝੈਲ ਕੀ

ਦੋਹਰਾ : ਮਾਝੈ ਮੈਂ ਬੋ ਸਿੰਘ ਰਹਯੋ ਹਾਠੂ ਸਿੰਘੈ ਤਿਸ ਨਾਮ।

ਸੂਰਾ ਪੂਰਾ ਹਠੀ ਤਪੀ ਕਾਨ੍ਹਾ ਕਾਛਾ ਗ੍ਰਾਮ।੧।

ਲਾਹੌਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਪਿੰਡ

ਚੌਪਈ : ਗਿਲਜਨ ਵਿਗ ਨਿਸਾ ਲਾਗਯੋ ਆਇ। ਸੋ ਫਿਰ ਗਯੋ ਨ ਲਾਗਯੋ ਦਾਇ।

ਫਿਰ ਕੇ ਜਾਤ ਗਿਲਜਨ ਲਖ ਲਯੋ। ਘੋੜੇ ਜਾਤ ਤਿਲਕ ਤਹਿ ਪਰਯੋ।੨। ਮੁੜਦਿਆਂ / ਦੇਖ ਲਿਆ

- ਜੱਟ : ਭਰਤਪੁਰੀਆ ਜਾਟ ਰਾਜਾ ਸੂਰਜ ਮੱਲ, ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਆਪਣੇ ਚੌਥੇ ਹਮਲੇ ਦੌਰਾਨ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਲੁੱਟਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਾਰਚ ੧੭੫੭ ਈ. ਵਿੱਚ ਭਰਤਪੁਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਮਥੁਰਾ, ਗੋਕੁਲ ਤੇ ਬਿੰਦਾਬਨ ਵਿੱਚ ਕਤਲਾਮ ਕਰਵਾਈ ਸੀ। ਸੂਰਜ ਮੱਲ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਦਸੰਬਰ ੧੭੬੩ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ।
- ਮਥੁਰਾ : ਯੂ.ਪੀ. ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਗਰ ਜੋ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੀ ਜਨਮ ਭੂਮੀ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਮਾਰਚ ੧੭੫੭ ਈ. ਵਿੱਚ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸੈਨਾਪਤੀ ਜਹਾਨ ਖਾਨ ਨੇ ਏਥੇ ਕਤਲਾਮ ਮਚਾਈ ਸੀ।
- ਜਹਾਨ ਖਾਨ : ਬਖਸ਼ੀ ਜਹਾਨ ਖਾਨ, ਇਕ ਅਫਗਾਨ ਸਰਦਾਰ ਜੋ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਬੇਟੇ ਤੈਮੂਰ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਨਾਇਬ ਸੀ। ਇਹ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਸੂਬੇਦਾਰ ਵੀ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਨੇ ਸਿੰਘਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕਈ ਜੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਸੀ।
- ਹਾਠੂ ਸਿੰਘ : ਭਾਈ ਹਾਠੂ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਨਮ ਜੱਟ ਵੰਸ਼ ਵਿੱਚ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਕਾਨ੍ਹਾ ਕਾਛਾ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ੧੭੫੮ ਈ. ਵਿੱਚ ਦੁਰਾਨੀਆਂ ਨਾਲ ਲੜਦਾ ਹੋਇਆ ਘੋੜੇ ਤੋਂ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਤਾਂ ਕੈਦ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਸਾਹਮਣੇ ਜਦ ਇਸ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਭਾਈ ਹਾਠੂ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਲੱਤਾਂ ਦੇ ਹਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਦੋ ਢਾੜ ਕਰਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਉਠਨ ਨ ਦਯੋ ਘੋੜੇ ਤਲਾ ਆਯੋ। ਉਠਨ ਨ ਭਯੋ ਗਿਲਜਨ ਫੜ ਲਯੋ। ਬਲੋ
 ਅਹਮਦ ਸ਼ਾਹ ਪੈ ਸੋ ਪਹੁੰਚਾਯੋ। ਖੁੰਨੀ ਗਜਾ ਕੇ ਆਗੇ ਪਾਯੋ।੩। ਹਾਥੀ
 ਸੋ ਗਜ ਖੁੰਨੀ ਤਿਸੈ ਨ ਮਾਰੈ। ਸ਼ਾਹ ਮੁਹਾਵਤਾ ਦੇ ਰਹਯੋ ਗਾਰੈ। ਮਹਾਵਤ / ਗਾਰਾ
 ਫੇਰ ਹਾਥੀ ਸੰਗ ਪੈਰ ਬੰਧਾਯਾ। ਤੋ ਪੀ ਹਾਥੀ ਨਾਂਹਿ ਮਰਾਯਾ।੪।
 ਤਬਹਿ ਸ਼ਾਹਿ ਗਜ ਔਰ ਮੰਗਾਯਾ। ਸੋ ਭੀ ਵਾਂਕੋ ਮਾਰਨ ਨ ਧਾਯਾ। ਉਸ ਨੂੰ
 ਤਬੈ ਸ਼ਾਹਿ ਬਹੁ ਗੁੱਸਾ ਖਾਈ। ਦੂਏ ਹਾਥੀ ਟੰਗ ਦੂਈ ਬਧਾਈ।੫। ਦੂਜੀ ਲੱਤ ਦੂਜੇ ਹਾਥੀ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹੀ

ਦੋਹਰਾ : ਦੋਊ ਵਲ ਦੋਊ ਗਜ ਲਗੇ ਸਿੰਘ ਮਧ ਦੀਓ ਬੰਧਾਇ।
 ਦਯੋ ਚਿਰਾਇ ਇਮ ਰੋਬਰੋ ਸ਼ਾਹਿ ਸੁ ਗੁੱਸਾ ਖਾਇ।੬। ਸਾਹਮਣੇ

੧੨੭. ਸਾਖੀ ਬੀਕਾਨੇਰ ਕੀ

ਦੋਹਰਾ : ਏਕ ਬਰਸ ਗਿਲਜੋ ਰਹਯੋ ਲਹੌਰ ਮਾਂਹਿ ਸੋ ਬੈਠ। ਵਿੱਚ
 ਬਹੁਤ ਫੌਜ ਤਿਨ ਰਖ ਲਈ ਚਾਰ ਸੂਬੇ ਦੇ ਹੇਠ।੧।

ਚੌਪਈ : ਸਿੰਘ ਮਾਲਵੇ ਇਕਠੇ ਹੋਇ। ਰਹੈ ਭੂਖੇ ਕੁਛ ਗੁਜਰਾ ਨ ਹੋਇ। ਗੁਜਰਾ
 ਤਬ ਬੀਕਾਨੇਰੀਏ ਸਿੰਘ ਬੁਲਾਏ। ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ ਉਹਾ ਪਹੁੰਚੇ ਜਾਏ।੨। ਬੀਕਾਨੇਰ ਦੇ ਰਾਜੇ ਨੇ / ਉੱਥੇ
 ਜੈਸਿਲਮੇਰ ਪਰ ਦਏ ਚੜ੍ਹਾਇ। ਤਿਸ ਕੋ ਕੰਮ ਤਿਨ ਦਯੋ ਬਨਾਇ। ਜੈਸਲਮੇਰ ਦੀ ਰਿਆਸਤ ਉੱਪਰ
 ਤਬ ਤਿਨ ਦੀਨੋ ਸਿੰਘ ਹਟਾਇ। ਸੋ ਨ ਦਯੋ ਜੋ ਆਖਯ ਬਾਇ।੩। ਆਖੇ ਮੁਤਾਬਕ ਪੈਸੇ ਨਾ ਦਿੱਤੇ
 ਕਛੁ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਪੈਸਾ ਰਹਯੋ। ਸੋ ਭਿ ਨ ਦਯੋ ਜੋਊ ਥੋ ਕਹਯੋ।
 ਫਿਰ ਤਿਸ ਮੁਲਕ ਦਲ ਹੋਕੇ ਮਾਰਯੋ। ਖਾਲਸੇ ਨੇ ਅਸਾ ਕਸ਼ਟ ਸਹਾਰਯੋ।੪। ਐਸਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ

੧੨੮. ਸਾਖੀ ਬਾਂਗਰ ਦੇਸ ਕੀ

ਦੋਹਰਾ : ਸਿੰਘਨ ਖਰਚ ਸੁ ਨਹਿ ਤੁਰੇ ਤੋ ਖਾਲਸੇ ਕਰੀ ਸਲਾਹਿ।
 ਮਾਰੋ ਮੁਲਕ ਕੋਈ ਦੌੜ ਕਰ ਫਿਰ ਬੈਠ ਮਾਲਵੇ ਖਾਂਹਿ।੧।

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਖਾਲਸੈ ਮਲਵਈ ਬੁਲਾਏ। ਹੁਇ ਆਗੈ ਕੋ ਮੁਲਕ ਬਤਾਏ।
 ਆਲੋ ਸਿੰਘਾ ਔ ਬੁੱਢੈ ਸਿੰਘ ਭਾਈ। ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘਾ ਲਯੋ ਬੁਲਾਈ।੨।

੧. ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪੰਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ।
੨. ਆਲੋ ਸਿੰਘ : ਬਾਬਾ ਆਲਾ ਸਿੰਘ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਰਾਜ ਘਰਾਣੇ ਦਾ ਸੰਸਥਾਪਕ। ਇਸ ਦਾ ਜਨਮ ਫੂਲ ਵੰਸ਼ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ੧੬੯੧ ਈ. ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਆਪਣੀ ਅਕਲ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਇਸ ਨੇ ਫੂਲਕੀਆਂ ਮਿਸਲ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਸੰਭਾਲੀ ਤੇ ਪਟਿਆਲੇ ਦੀ ਰਿਆਸਤ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਅਗਸਤ ੧੭੬੫ ਈ. ਵਿੱਚ ਪਟਿਆਲੇ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ।
੩. ਬੁੱਢੈ ਸਿੰਘ : ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਸਿੰਘ, ਬਰਾੜ ਵੰਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ੧੭੬੪ ਈ. ਵਿੱਚ ਸਰਹਿੰਦ ਨੂੰ ਫ਼ਤਹਿ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਖ਼ਾਲਸਾ ਫ਼ੌਜ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ। ਫ਼ਤਹਿ ਉਪਰੰਤ ਸਰਹਿੰਦ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਇਸ ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਸਰਹਿੰਦ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਬਾ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਖ਼ਰੀਦ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਸਿੰਘ ਬਠਿੰਡਾ ਦੇ ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਝੁੰਬਾ ਆ ਰਿਹਾ। ਏਥੇ ਇਸ ਨੇ ੨੮ ਪਿੰਡਾਂ ਉੱਪਰ ਆਪਣਾ ਕਬਜ਼ਾ ਜਮਾਇਆ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਕੈਥਲ ਵਿਖੇ ੧੭੬੭ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ।
੪. ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ : ਭਾਈ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ, ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਦੀ ਵੰਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਭਾਈ ਦੇਸੂ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੈਥਲ ਦੀ ਸਿੱਖ ਰਿਆਸਤ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਬੁੱਢਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਦੇਸੂ ਸਿੰਘ ਦੋਨੋਂ ਭਾਈ ਸਨ।

- ਦੋਹਰਾ : ਆਗੈ ਕਰੇ ਵਕੀਲ ਇਨ ਜੋ ਉਨ ਕੋ ਮਿਲ ਪਾਇ।
ਸਿੰਘਨ ਦੇਹਿ ਮਿਲਾਇ ਓਇ ਕਰਾ ਅਪਨੇ ਲੇਹਿ ਬਚਾਇ।੩। ਟੈਕਸ, ਰਾਖੀ ਦੀ ਰਕਮ
- ਚੌਪਈ : ਕੈਥਲੀਏ ਹਥ ਭਾਈ ਮਿਲਾਏ। ਆਲੇ ਸਿੰਘ ਅਠ ਖੇੜੇ ਬਚਾਏ। ਕੈਥਲ ਦੇ ਸਿੱਖ ਸਰਦਾਰ ਨੇ
ਮਾਰ ਸਫੀਦੋਂ ਜੀਂਦ ਮਿਲਾਈ। ਮਲਵਈਅਨ ਹਥ ਕਛੁ ਪੈਸੇ ਚੁਕਾਈ।੪।
- ਦੋਹਰਾ : ਦੌੜ ਸੁ ਹਾਂਸੀ ਜਾ ਲੁਟੀ ਨਾਰਨੌਲ ਹਿਸਾਰੈ ਮਾਰ। ਹਿਸਾਰ, ਹਰਿਆਣੇ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਗਰ
ਫਿਰ ਕਾਮਾ ਪਹਾੜੀ ਲੁਟਿ ਕੇ ਢਿਗ ਜੈਪੁਰ ਦੀਨੋ ਸਾਰ।੫।
- ਚੌਪਈ : ਤੋਂ ਜੈਪੁਰੀਏ ਵਕੀਲ ਭਿਜਵਾਏ। ਹਮ ਤੁਮ ਗੁਰ ਕੇ ਸਿੱਖ ਕਹਾਏ। ਜੈਪੁਰ ਦੇ ਰਾਜੇ ਨੇ
ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਦਖਨ ਜਿਤਈ। ਤਬ ਰਾਜੇ ਹਮ ਸਰਣਹਿ ਲਈ।੬। ਸ਼ਰਣ ਵਿੱਚ
ਹਮ ਤੁਮ ਹੈਂ ਯੋਗੀ ਗੁਰਭਾਈ। ਮੁਲਕ ਹਮਾਰ ਉਜਾੜੇ ਨਾਂਹੀ।
ਤੋਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਮੋੜਾ ਲਾਯਾ। ਜਮਨਾ ਢਿਗ ਆਇ ਡੇਰਾ ਪਾਯਾ।੭।

੧੨੯. ਸਾਖੀ ਮਿਤ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀ

- ਦੋਹਰਾ : ਡੱਲੇ ਵਾਲੀਏ ਮਿਸਲ ਮੈਂ ਇਕ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘਾ ਅਖਾਇ। ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਗੋਬਾ
ਤਿਸ ਡੇਰੇ ਮਿਤ ਸਿੰਘ ਰਹੇ ਤਿਨ ਯੋਂ ਮਤੇ ਪਕਾਇ।੧।
- ਚੌਪਈ : ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਤਨਾ ਸਿੰਘ ਉਛੇਰੇ। ਜਮਨਾ ਟਪ ਲੰਘ ਪਈਏ ਸਵੇਰੇ। ਸਰੀਰ, ਸਿੰਘ / ਆਜ਼ਾਦ ਇੱਛਾ ਵਾਲੇ
ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਤਬੈ ਸੁਨ ਕਹੀ। ਤੂੰ ਬੇਫਤੂ ਖਾਲਸੇ ਕੇ ਮਹੀ।੨। ਫ਼ਾਲਤੂ / ਵਿੱਚ
ਥੋੜੈ ਦਲ ਸਿਉਂ ਪਾਰ ਨ ਜੈਯੋ। ਕਟਾਇ ਸਿੰਘਨ ਫਿਰ ਨੱਠ ਨ ਐਯੋ। ਜਾਇਓ / ਆਇਓ
ਛਪਯੋ ਆਇ ਜੁ ਲਹੌਰੈ ਮਾਂਹਿ। ਉਸ ਦੂਰ ਨ ਜਾਣੀ ਅਹਮਦ ਸ਼ਾਹ।੩।
ਉਨ ਨਹਿ ਮਾਨੀ ਪਾਰ ਸਿਧਾਯਾ। ਮੁਲਕ ਰੇਹੇਲੇ ਕਾ ਸੁ ਲਟਾਯਾ। ਨਜੀਬਉਦੌਲਾ ਦਾ ਇਲਾਕਾ
ਰੁਹੇਲੇ ਕੋ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹਿ ਹੋਤ ਸੁ ਸਾਥੀ। ਡਾਕ ਦੁੜਾਈ ਸ਼ਾਹਿ ਜਹਾਂ ਥੀ।੪।
ਆਗੈ ਥੋਂ ਹੈ ਤਕਤੋਂ ਰਹੈ। ਸ਼ਾਹਿ ਦੁੜਾਈ ਫੌਜ ਤਿਸ ਕਹੇ। ਮੌਕੇ ਦੀ ਝਾਕ ਵਿੱਚ
ਲਹੌਰੋਂ ਸਿਰਹੰਦੋਂ ਪਹੁੰਚੀ ਦੌੜ। ਅਗੈ ਰੁਹੇਲੇ ਥੀ ਪੜੀ ਸੌੜਾ।੫। ਭੀੜ
ਦਸ ਦਿਨ ਲਗ ਰਹੇ ਲੂਟਤ ਦੇਸ਼। ਮੇਰਠ ਲੂਟਯੋ ਸ਼ਹਿਰ ਸੁ ਬੇਸ਼ਾ। ਬਹੁਤ ਕਰਕੇ
ਨਹਿ ਤਿਨ ਚਿੰਤਾ ਨਹਿ ਹੰਦੇਸਾ। ਭਈ ਨ ਖਬਰ ਜੁ ਅਏ ਮਲੇਛਾ।੬। ਅੰਦੇਸ਼, ਫਿਕਰ / ਅਫ਼ਗਾਨ

੧. ਸਫੀਦੋਂ : ਹਰਿਆਣੇ ਵਿੱਚ ਪਾਨੀਪਤ ਤੇ ਅਸੰਧ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸਥਿਤ ਇਕ ਪੁਰਾਤਨ ਨਗਰ ਜੋ ਪਹਿਲੇ ਜੀਂਦ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਗਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ।
੨. ਕਾਮਾ : ਜੈਪੁਰ ਤੇ ਭਰਤਪੁਰ ਦੀ ਹੱਦ ਉੱਪਰ ਇਕ ਪਹਾੜੀ ਉੱਪਰ ਸਥਿਤ ਜੈਪੁਰ ਰਿਆਸਤ ਦਾ ਇਕ ਕਿਲ੍ਹਾ ਜੋ ਜੈਪੁਰ ਦੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਸ਼ਾਹ ਜਹਾਨ ਨੇ ਜਾਗੀਰ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਖ਼ਾਲਸਾ ਫੌਜਾਂ ਭਰਤਪੁਰੀਏ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਫ਼ਰਵਰੀ ੧੭੬੮ ਈ. ਵਿੱਚ ਇਸ ਕਿਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣ ਲਈ ਗਈਆਂ ਸਨ।

ਦੋਹਰਾ : ਰਾਤ ਦਿਵਸ ਕੱਠੀ ਭਈ ਰੁਹੇਲੀ ਗਿਲਜੀ ਫੌਜ । ਇਕੱਠੀ / ਰੁਹੇਲੇ ਤੇ ਅਫਗਾਨ
ਸੂਰਾ ਚੜੇ ਤੇ ਆਇ ਪਈ ਜਿਮ ਦਰਿਆਏ ਮੌਜਾ ।੭। ਸੂਰਜ / ਹੜ੍ਹ ਦਾ ਪਾਣੀ

ਚੌਪਈ : ਸਿੰਘਨ ਪੈ ਲਦੇ ਘੋੜੇ ਭਾਰ । ਆਪ ਬੰਨ੍ਹੇ ਗੰਢ ਮਗਰੈ ਨਾਲ । ਪਿੱਠ ਪਿੱਛੇ ਚੁੱਕੀ ਪੰਡ
ਇਸ ਬਿਧ ਸਿੰਘ ਸੁ ਭਏ ਖੁਆਰ । ਸਕੈ ਨ ਸੋ ਹਥਿਆਰ ਸੰਭਾਰਾ ।੮। ਸੰਭਾਲ
ਸਿੰਘ ਭਏ ਤਬ ਭੱਜਨ ਵਾਰ । ਇਮ ਕਰ ਭਈ ਨ ਲਰਨੇ ਕਾਰ । ਲੜਨ ਦਾ ਕੌਮ
ਜੇ ਜੇ ਹੁਤੇ ਜੁ ਸਿੰਘ ਅੜਿਯਾਰੇ । ਜੋ ਨ ਨਠੈ ਤਹੀ ਸੋ ਮਾਰੇ ।੯। ਅੜੀਅਲ, ਹਠੀ
ਮਿੱਤ ਸਿੰਘ ਕੈ ਚਿਤ ਤੋ ਆਈ । ਭਈ ਸੋਊ ਜੋ ਸਿੰਘਨ ਬਤਾਈ ।
ਸੋ ਮੁੜ ਮੁੜ ਕੇ ਲੜਤੇ ਜਾਵੈ । ਬਹੁਤਨ ਕੇ ਕਥਿ ਵਾਰੇ ਆਵੈ । ਕਿਵੇਂ ਪੂਰਾ ਆਉਂਦਾ
ਲਗ ਗੋਲੀ ਘੋੜਾ ਗਿਰ ਪਯੋ । ਮੱਧ ਰਕਾਬੈ ਪਗਾ ਫਸ ਰਹਯੋ ।੧੦। ਪੈਰ

ਦੋਹਰਾ : ਜਿਨ ਕੇ ਘੋੜੇ ਬੇ ਬਡੇ ਤੇ ਆਏ ਮੁਹ ਮਾਰਾ । ਮੂੰਹ ਦੀ ਖਾ ਕੇ
ਲਰਤ ਭਜਤ ਫਿਰ ਫਿਰ ਲਰਤ ਪੰਜ ਛੇ ਮੁਏ ਹਜ਼ਾਰ ।੧੧।

ਚੌਪਈ : ਮੁਖਤਾ ਫਤੇ ਯੋ ਕਾਬਲੀ ਆਈ । ਜਹਾਂ ਖਾਨਾ ਫੌਜਦਾਰ ਕਹਾਈ । ਮੁਫਤ / ਜਹਾਨ ਖਾਨ
ਉਨ ਸਿਰ ਸਿੰਘਨ ਕੇ ਜੁ ਕਟਾਏ । ਅਠਾਰਾਂ ਗੱਡੇ ਨਜੀਬੈ ਲਦਵਾਏ ।੧੨। ਨਜੀਬਉਦੌਲਾ

ਦੋਹਰਾ : ਜਬ ਸਿਰ ਗੱਡੇ ਲੰਘ ਤੁਰੇ ਘੱਗਰਾ ਹੁਤੀ ਸਰਾਇ । ਘੱਗਰ ਦਰਿਆ
ਤਬ ਸਿੰਘਨ ਕੇ ਦਲ ਬਡੇ ਸੁਨੀ ਅਵਾਈ ਆਇ ।੧੩। ਖਬਰ, ਅਫਵਾਰ

ਚੌਪਈ : ਉਨ ਸਿਰ ਦੀਨੇ ਉਹਾਂ ਗਿਰਾਇ । ਗੱਡੇ ਲੈ ਗਏ ਨੱਠ ਪਿਛਾਂਹਿ ।
ਹੁਤੇ ਭਤੀਜੇ ਮਿਤ ਸਿੰਘ ਦੋਇ । ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਭੰਗਾ ਸਿੰਘਾ ਸੋਇ ।੧੪।
ਲਈ ਥਨੇਸਰਾ ਥੀ ਜਿਨ ਮੱਲ । ਸੀਸ ਫੂਕੇ ਉਨ ਦੌੜ ਸੁ ਚੱਲ ।
ਸ਼ਹੀਦ ਗੰਜ ਇਮ ਉਹਾਂ ਕਹਾਵੈ । ਚਾੜੈ ਚੜ੍ਹਾਵਾ ਸੁਖ ਸੋ ਪਾਵੈ ।੧੫। ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ

ਦੋਹਰਾ : ਸਾਲ ਅਠਾਰਾਂ ਸੈ ਬਿਤੇ ਉੱਪਰ ਤੇਈਏ ਸਾਲਾ । ੧੮੨੩ ਬਿ. ਭਾਵ ੧੭੬੬ ਈ.
ਮਿਤ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦੀ ਇਮ ਲਈ ਸੋ ਲੜਯੋ ਜਹਾਨ ਖਾਂ ਨਾਲ ।੧੬।

੧੩੦. ਸਾਖੀ ਮੀਰ ਮੰਨੂ ਕੀ

ਦੋਹਰਾ : ਸਾਖੀ ਮੀਰ ਸੁ ਮੰਨੂਐ ਸੁਨਯੋ ਮੁਯੋ ਜਿਸ ਦਾਇਆ । ਮੀਰ ਮੁਈਨੁਲ-ਮੁਲਕ / ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਮਾਰਨ ਚੜਯੋ ਖਾਲਸੈ ਮੁਯੋ ਆਪ ਦੁਖ ਪਾਇ ।੧।

ਚੌਪਈ : ਕੌੜਾ ਮੱਲਾ ਜਬੈ ਮਰਿ ਗਯੋ । ਸਿੰਘਨ ਹੁਤੋ ਵਸੀਲੋ ਵਹਯੋ । ਦੀਵਾਨ ਕੌੜਾ ਮੱਲ / ਸਾਧਨ
ਟਕੇ ਦੇਨ ਤੇ ਤੁਰਕ ਮਿਟ ਗਏ । ਸਿੰਘਨ ਨੈ ਫਿਰ ਤੁਰਕ ਸੰਤਏ ।੨। ਸਤਾਏ, ਤੰਗ ਕੀਤੇ

੧. ਭੰਗਾ ਸਿੰਘ : ਡੱਲੇਵਾਲੀਆ ਮਿਸਲ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਮਿੱਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਭਤੀਜਾ। ਇਸ ਨੇ ੧੭੬੩ ਈ. ਵਿੱਚ ਥਨੇਸਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਬਣਾਇਆ ਸੀ।

ਲਹੌਰ ਢਿਗ ਘੋੜੇ ਜਾਇ ਦੁੜਾਏ। ਗੈਲਾ ਪੜੈਂ ਰਲੈਂ ਝਾੜਨ ਜਾਏ। ਪਿੱਛੇ / ਝਾੜਾਂ ਵਿੱਚ
 ਥੋੜਨ ਕੋ ਸਿੰਘ ਮੁੜ ਭੀ ਮਾਰੈਂ। ਬਹੁਤਨ ਕੋ ਕਿਤ ਅਗਾੜੈ ਪਛਾੜੈ।੩। ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ
 ਤੋਂ ਬਜੀਰ ਕੇ ਦਿਲ ਇਮਾ ਆਈ। ਦੇਈਏ ਖਾਲਸਾ ਸਭ ਮਰਵਈ। ਇਉਂ / ਮਰਵਾਈਏ
 ਚਾਰ ਓਰ ਦਈ ਫੌਜ ਦੁੜਾਏ। ਦੀਏ ਸਿੰਘ ਤਿਨ ਮਾਰ ਕਢਾਏ।੪।
 ਸ਼ਜ਼ਾਦੈਂ ਰਹੇ ਕਿਤ ਲੁਕ ਛੁਪ ਦਾਏ। ਸੋ ਭੀ ਲੁਟ ਮਾਰਤ ਤਿਵ ਹੀ ਖਾਏ। ਪੈਦਲ ਸਿੰਘ
 ਸੁਨ ਬਜੀਰ ਮਨ ਕੋਪੀ ਆਈ। ਆਪ ਬਜੀਰ ਚੜ੍ਹਯੋ ਕਰ ਧਾਈ।੫। ਕ੍ਰੋਧ

ਦੋਹਰਾ : ਦਏ ਹਲਕਾਰੇ ਬਜੀਰ ਘਲ ਆਈ ਖਬਰ ਜਾ ਪਾਇ। ਹਰਕਾਰੇ
 ਸੁਨੈ ਕਬੀਲੇ ਸਿੰਘਨ ਜਹਿ ਤਹਿ ਪੁੱਜ ਘੇਰ ਕਢਵਾਇ।੬। ਪਰਵਾਰ, ਟੱਬਰ

ਚੌਪਈ : ਨਿਤ ਬਜੀਰ ਚੜ੍ਹ ਸਿੰਘਨ ਸ਼ਿਕਾਰ। ਝਾੜੋਂ ਕਮਾਦੋਂ ਕਢ ਲਏ ਮਾਰ।
 ਜੋ ਸਿੰਘ ਖੇਤੀ ਕਰਨੇ ਵਾਰੇ। ਸੋ ਭੀ ਟੋਲ ਸਿੰਘ ਉਨਿ ਮਾਰੇ।੭। ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ
 ਹਾਹਾਕਾਰ ਭਯੋ ਮਾਝੇ ਮਾਂਹਿ। ਲੁਕਨੇ ਜਗਾ ਕਬੀਲਨ ਨਾਂਹਿ।
 ਇਕ ਨਾਮ ਪੰਡੋਰੀ ਹੁਤੋ ਗਰਾਮ। ਤਹਿ ਹੁਤੋ ਪ੍ਰਸਿਧ ਜਗ ਦਾਦੂ ਰਾਮ।੮। ਮਹੰਤ ਦਾ ਨਾਮ
 ਤਹਾਂ ਮਾਤ ਦਾਦੀ ਹਮਰੀ ਛਪ ਰਹੀ। ਹਲਕਾਰਨਾ ਜਾਇ ਬਜੀਰੈ ਕਹੀ। ਹਰਕਾਰਿਆਂ ਨੇ
 ਤਹਿ ਹੀ ਉਤਰਯੋ ਆਇ ਬਜੀਰ। ਘੇਰਯੋ ਪਿੰਡ ਉਨ ਕਰ ਤਤਬੀਰ।੯।

ਦੋਹਰਾ : ਦਾਦੂ ਰਾਮ ਕੋ ਪੋਤਰੋ ਫੜ ਉਨ ਲਯੋ ਮੰਗਾਇ।
 ਕਹਯੋ ਪਾਸ ਤੁਝ ਦੁਜਾ ਘਣੇ ਸੋ ਹਮ ਦੇਹੁ ਫੜਾਇ।੧੦। ਚੋਰ

ਚੌਪਈ : ਬਾਲਕ ਮਹੰਤ ਮੁਕਰਤਾ ਤਹਿ ਭਯੋ। ਉਸਕੋ ਘਰ ਬਜੀਰ ਟੋਲਨਾ ਕਰਯੋ। ਮੁੱਕਰ ਗਿਆ / ਤਲਾਬੀ
 ਮਾਤੈ ਹਮਰੀ ਔਰ ਜੁ ਸਿਖਨੀ। ਕਪੜੈ ਰੰਗ ਕੀਓ ਸਭ ਬਿਸਨੀ।੧੧। ਵੈਸ਼ਨਵੀ ਰੰਗ
 ਕੋਊ ਬਹਿਨਿ ਕਿਸੇ ਬੇਟੀ ਕਹੀ। ਗੋਲੀ ਸੇਵਕ ਕੇਤੀ ਯੋ ਕਹੀ। ਭੇਟ
 ਇਮ ਉਨ ਪੜਦੋ ਸਭ ਪਰ ਪਾਯੋ। ਅਪਨੇ ਊਪਰ ਦੁਖੈ ਸਹਾਯੋ।੧੨। ਪਰਦਾ / ਸਹਾਰਿਆ
 ਬਜੀਰ ਕਹੀ ਇਨ ਦੁਜਦ ਲੁਕੋਯੋ। ਦੈ ਮੁਸਕੈਂ ਅਗੈ ਹਾਥੀ ਸੁਟੋਯੋ। ਸੁੱਟਵਾਇਆ
 ਹਾਥੀ ਖੁੰਨੀ ਸੁੰਡ ਪੈਰੀ ਲਾਯੋ। ਪੈਰ ਛੁਹੇ ਔ ਸੀਸ ਹਿਲਾਯੋ।੧੩।
 ਬਹੁ ਮਹਾਵਤ ਉਸ ਰਹਯੋ ਦਬਾਇ। ਹਾਥੀ ਖੁਨੀ ਹਟ ਪਿਛੈ ਜਾਇ।
 ਸੁਨ ਬਜੀਰ ਬਹੁ ਗੁੱਸੇ ਕੀਓ। ਇਨ੍ਹੈਂ ਮਹਾਵਤ ਲਬਾ ਲੈ ਲੀਓ।੧੪। ਲਾਲਚ, ਰਿਸ਼ਵਤ

ਦੋਹਰਾ : ਮੀਰ ਮੰਨੂੰ ਨੈ ਭੇਜਿਓ ਮਹਾਵਤ ਔਰ ਖਿੜਾਇ। ਖਿੱਝ ਕੇ
 ਤੋਂ ਭੀ ਬਾਲਕ ਨਹਿ ਮਰਯੋ ਸਤਿਗੁਰ ਭਈ ਰਜਾਇ।੧੫।

ਚੌਪਈ : ਉਨ ਫੀਲਦਾਰਾ ਬਜੀਰਹਿ ਕਹੀ। ਬਾਲਕ ਖਾਲੀ ਬਰਕਤੋਂ ਨਹੀਂ। ਮਹਾਵਤ ਨੇ
 ਤਉ ਬਜੀਰਹਿ ਹਾਥੀ ਹਟਵਾਯੋ। ਉਸ ਬਾਲਕ ਕੋ ਕੈਦ ਕਰਾਯੋ।੧੬।

੧. ਪੰਡੋਰੀ : ਪੰਡੋਰੀ ਮਹੰਤਾਂ, ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ ਜਿੱਥੇ ਬੈਰਾਗੀਆਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਗੱਦੀ ਹੈ।

ਸਿੱਖ ਆਣੇ ਥੇ ਫੌਜ ਫੜ ਚਾਰ। ਕਹਯੋ ਬਜੀਰ ਇਨ ਦੇਵੇ ਮਾਰ। ਲਿਆਂਦੇ ਸਨ
 ਉਸ ਬੇਗਮ ਆਣੀ ਥੀ ਸਾਥ। ਕਰੀ ਅਰਜ਼ ਉਨ ਜੋੜੇ ਹਾਥ।੧੭। ਲਿਆਂਦੀ
 ਮੈਂ ਦੇਖਯੋ ਕਥ ਕੋ ਸਿਖ ਨਾਂਹਿ। ਇਮ ਕਹਿ ਲੀਨੇ ਸਿਖ ਮੰਗਾਇ।
 ਦੇਖ ਬੇਗਮ ਤੇ ਦਏ ਛੁਡਾਇ। ਬਨਯੋ ਸਬੱਬ ਉਨ੍ਹੈਂ ਜਿੰਦ ਆਇ।੧੮।
 ਤੋਂ ਲੈ ਆਇ ਹਲਕਾਰੇ ਬੋਲੇ। ਚੜ੍ਹ ਮਾਰੋ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹਮ ਦੇਖ ਆਏ ਕੋਲੇ। ਨੇੜੇ, ਨਜ਼ਦੀਕ
 ਤਉ ਬਜੀਰ ਨ ਘੋੜੇ ਮੰਗਾਯੋ। ਲੈ ਹਲਕਾਰਨ ਮੁਹਰੇ ਧਾਯੋ।੧੯।

ਦੋਹਰਾ : ਢਿਗੈ ਕਮਾਦ ਵਡ ਖੇਤ ਥੇ ਸਿੰਘ ਹੁਤੇ ਉਸੈ ਬਹੁ ਮਾਂਹਿ।
 ਇਆਣੇ ਸਯਾਣੇ ਬਾਲ ਬ੍ਰਿਧ ਘੇਰ ਲਏ ਗਿਰਦ ਤਾਂਹਿ।੨੦।

ਚੌਪਈ : ਉਨ ਕੀ ਮਾਵੇਂ ਭੈਣ ਬਿਲਾਹਿੰ। ਕਹਿ ਨ ਸਕੈਂ ਵਹਿ ਕਿਸੇ ਸੁਨਾਹਿੰ। ਵਿਰਲਾਪ / ਕਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣਾਉਣ
 ਲੋਕ ਖੜੇ ਦੇਖ ਗਿਰਦ ਕੰਪਾਹਿੰ। ਇਹ ਅਬ ਬਚਤੇ ਦਿਸਤੇ ਨਾਂਹਿ।੨੧। ਕੰਬਣ
 ਕਯਾ ਜਾਣੀਐ ਇਨ ਪਿਛੈ ਕਯਾ ਹੋਇ। ਕਹੈ ਪਿੰਡ ਤੁਮ ਰਖੇ ਲੁਕੋਇ।
 ਹਾਹਾਕਾਰ ਬਹੁ ਲੋਕਨ ਕਯੋ। ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਇਮ ਭਾਣੋਂ ਭਯੋ।੨੨। ਕੱਤਕ
 ਸੀਖ ਪਾਉਂ ਘੋੜਾ ਭਯੋ ਬਜੀਰ। ਗਿਰਯੋ ਭੂਮ ਮਧ ਝੂਮ ਸੁ ਗੀਰਾ। ਸਿੰਘਾ ਖੜਾ ਹੋ ਗਿਆ / ਗਿਰਿਆ
 ਏਕ ਪੈਰ ਮਧ ਫਸਯੋ ਰਕਾਬ। ਗਈ ਜਾਨ ਬਹੁ ਪਾਇ ਅਜਾਬਾ।੨੩। ਦੁੱਖ
 ਸਿੰਘਨ ਸ਼ਿਕਾਰ ਤੁਰਕਨ ਭੁਲ ਗਯੋ। ਫੜਯੋ ਹੁਤੇ ਸੋ ਭੀ ਛਡ ਦਯੋ।
 ਐਸੋ ਭਯੋ ਮੰਨੂ ਹਵਾਲ। ਅਠਾਰਾਂ ਸੈ ਪਰ ਤੇਈਏ ਸਾਲ।੨੪।

੧੩੧. ਸਾਖੀ ਮਥਰਾ ਅੰ ਕੋਇਲ ਕਤਲ ਕੀ

ਦੋਹਰਾ : ਏਕ ਬਰਸ ਕਾਬਲੀ ਰਹਯੋ ਮੱਧ ਰੁਹੇਲੇ ਦੇਸ਼। ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ / ਰੁਹੇਲੇ ਖੰਡ
 ਨਵਾਬ ਸਭਨ ਪੈਸੇ ਦਏ ਅੰ ਲਹੌਰ ਮੱਲੀ ਉਨ ਬੇਸ਼।੧। ਬਹੁਤ ਕਰਕੇ

ਚੌਪਈ : ਜੇ ਸਭ ਉਸ ਕੀ ਕਥਾ ਕਥੱਯੈ। ਗ੍ਰੰਥ ਵਧੇ ਕੁਛ ਸੁਖ ਨਹਿ ਪੱਯੈ।
 ਜੁੱਧਾ ਭਯੋ ਬਡ ਭਾਉਂ ਸਾਥ। ਉਸ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਬਧਤ ਹੈ ਬਾਤ।੨। ਪਾਨੀਪਤ ਦੀ ਜੰਗ / ਸਦਾਸ਼ਿਵ ਰਾਓ ਭਾਉ
 ਤਾਂਤੇ ਸੂਛਮਾ ਬਾਤ ਸੁਨਾਉਂ। ਗ੍ਰੰਥ ਬਚਨ ਤੇ ਅਧਿਕ ਡਰਾਉਂ। ਸੰਖੇਪ
 ਸਭ ਤੁਰਕਨ ਯੋ ਬਾਤ ਬਨਾਈ। ਹਿੰਦੂ ਮਰਹਟੇ ਸਭ ਦਏ ਗਵਾਈ।੩।
 ਨਬਾਬ ਬਜੀਰਨ ਫੌਜ ਮੰਗਾਈ। ਹਿੰਦੂਅਨ ਉਪਰ ਦੌੜ ਕਰਾਈ।
 ਮਥਰਾ ਮਾਰ ਬੰਦੀ ਬਹੁ ਕਰੀ। ਬਚਯੋ ਸੋਊ ਜੋ ਰਹਯੋ ਨ ਘਰੀ।੪। ਕੈਦੀ / ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ

੧. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਾਲੇ ਖਰੜੇ ਵਿੱਚ ਏਥੇ 'ਅਠਾਰਾਂ ਸੈਈਐ ਬਿਕ੍ਰਮ ਪਰ ਸਾਲ' ਪਾਠ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਾਲੇ ਖਰੜੇ ਵਿੱਚ 'ਅਠਾਰਾਂ ਸੈਈਐ ਉੱਪਰ ਤੈਯੇ ਸਾਲ' ਪਾਠ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੀਰ ਮੰਨੂੰ ਦਾ ਦੋਹਰਾ ੧੮੨੩ ਬਿ. ਭਾਵ ੧੭੬੬ ਈ. ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਬਿਰਤਾਂਤ ਤਾਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੱਥਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਤਾਰੀਖ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਮੀਰ ਮੰਨੂੰ ਦੀ ਮੌਤ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਨਵੰਬਰ ੧੭੫੩ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਸੀ।

ਦੋਹਰਾ : ਸੋ ਬਚਿਓ ਜੋ ਭਜ ਗਯੋ ਭਰਤਪੁਰੇ ਕੇ ਪਾਹਿੰ। ਭਰਤਪੁਰ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ
ਮਗਰ ਗਈ ਫੌਜ ਤੁਰਕ ਕੀ ਮਾਰ ਤੋਪਨ ਦਈ ਹਟਾਇ।੫।

ਚੌਪਈ : ਮਥਰਾ ਡੇਰਾ ਗਿਲਜਨ ਪਾਯਾ। ਭਰਤਪੁਰੇ ਤੇ ਮਾਰ ਹਟਾਯਾ। ਭਰਤਪੁਰ ਤੋਂ
ਤੋਪਖਾਨੇ ਕੀ ਸ਼ਲਕ ਸੁਨਈ। ਮੁਗਲ ਪਠਾਣ ਸੁ ਅਕਲ ਗਵਈ।੬। ਹੋਸ਼ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ
ਡੀਕਾ ਮਾਂਹਿ ਬਹੁਤੇ ਜਟ ਵਰੇ। ਮਰਹਟੇ ਝੁਨਕੂ ਘੁਮੇਰਹਿ ਅਝੇ। ਵਝੇ / ਮਰਾਠਾ ਸਰਦਾਰ
ਔਰ ਹੁਤੇ ਇਕ ਗੜ੍ਹ ਵਝ ਭਾਗੀ। ਜਿਸ ਪਰ ਜਟ ਉਮੈਦਾ ਬਹੁ ਸਾਗੀ।੭। ਉਮੈਦਾ, ਆਸ
ਜੱਟ ਫੌਜ ਨਿਜ ਖਾਸੀ ਭਰੀ। ਤੋਪ ਜੰਬੂਰੇ ਬਹੁ ਜੰਜਾਇਲਾ ਵਰੀ। ਜੰਜੋਲ, ਭਾਰੀ ਤੇ ਲੰਮੀ ਬੰਦੂਕ / ਅੰਦਰ
ਖਾਈ ਕੰਧ ਥੀ ਬੇਸ਼ਾ ਬਨਾਈ। ਸੁਰੰਗ ਹੱਲੇ ਕੀ ਭੈ ਨਹਿੰ ਕਾਈ।੮। ਬਹੁਤ

ਦੋਹਰਾ : ਤੋਪਨ ਕੰਧ ਸੁ ਨਹਿੰ ਢਰੈ ਨਹਿੰ ਸੁਰੰਗਹਿ ਹੋਇ ਲਗਾਇ।
ਹੱਲੇ ਕਿਛੁ ਤਿਸ ਨਾ ਕਰੈ ਖਰਚਾ ਬਹੁਤ ਦਯੋ ਪਾਇ।੯। ਰਸਦ, ਦਾਰੂ ਸਿੱਕਾ

ਚੌਪਈ : ਕੋਇਲਾ ਕੋ ਉਹ ਗੜ੍ਹਾ ਕਹਾਵੈ। ਹਿੰਦੂ ਰਾਮਗੜ੍ਹ ਉਸੇ ਸੁਨਾਵੈਂ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ
ਮੁਸਲੋ ਨਾਮ ਅਲੀਗੜ੍ਹ ਕਹਿਹੀਂ। ਬਰਸ ਬਾਰਾਂ ਕੋ ਖਰਚਾ ਤਿਹ ਮਾਂਹੀ।੧੦। ਰਸਦ
ਬਹੁ ਗੁਮਰਾਹੀਂ ਜਟਨ ਮਨ ਰਹੈ। ਜਾਤ ਬਨਜਾਰੋ ਫੌਜਨ ਕਹੈਂ। ਭੁਲੇਖੇ, ਰਾਹੋਂ ਭਟਕੇ / ਵਣਜਾਰੇ
ਮਧ ਧੌਸਾ ਉਨ ਦਈ ਬਜਾਈ। ਅਹਮਦ ਸਾਹਿ ਸੋਊ ਸੁਨ ਪਾਈ।੧੧। ਧੌਸਾ
ਰਹਯੋ ਰੁਹੇਲੇ ਉਸੈ ਟਲਾਈ। ਮਤ ਈਹਾਂ ਰਹੈ ਸੁ ਸ਼ਾਹੁ ਫਸਾਈ। ਨਜ਼ੀਬਉਦੌਲਾ / ਟਾਲਣਾ
ਕਿਲ੍ਹਾ ਤੁਟੈ ਨਹਿੰ ਬਾਰੈ ਬਰਸ ਤਾਈਂ। ਔਰ ਕਾਮ ਹਮ ਪਿਛੈ ਸਭ ਪਾਈ।੧੨।
ਔਰ ਕਾਮ ਜਾਹਿੰ ਹਮਰੇ ਭੂਬਾ। ਕਿਲ੍ਹੈ ਪਿਲਚਨਾ ਨਹੀਂ ਸ਼ਾਹੈ ਖੂਬਾ। ਰਹਿ ਜਾਣਗੇ / ਫਸਣਾ / ਚੰਗਾ
ਨਜੀਬਾ ਕਹੈ ਇਹ ਫਕੀਰ ਬਜਾਯਾ। ਇਕ ਦਿਨ ਇਮ ਕਰ ਸ਼ਾਹੁ ਟਲਾਯਾ।੧੩। ਜਾਇਆ
ਮੌਤ ਜਟਨ ਕੀ ਨੇੜੈ ਆਈ। ਜੱਟ ਨ ਟਲੈਂ ਸੁ ਜਾਹਿ ਬਜਾਈ।
ਫਿਰ ਸੁਨਯੋ ਸ਼ਾਹਿ ਮਨ ਕਰਯੋ ਕ੍ਰੋਧ। ਅਗੈ ਨ ਜਾਵੈਂ ਇਨ ਬਿਨ ਸੋਧ।੧੪। ਜੋਧੇ ਬਗੈਰ
ਨ੍ਰਾਬ ਕਹੈ ਇਹੁ ਕਰਤ ਬਧਾਈ। ਤੁਮਰੋ ਹੁਕਮ ਭਯੋ ਈਹਾਂ ਆਈ। ਵਧਾਈ, ਖੁਸ਼ੀ / ਏਥੇ
ਸ਼ਾਹੁ ਕਹੈ ਮੈਂ ਮੰਨੋ ਨ ਬਾਤ। ਬਿਨ ਮਾਰੇ ਮੈਂ ਅਗੈ ਨ ਜਾਤ।੧੫।
ਹਮ ਕੋ ਤੋ ਇਹ ਮਜਾਖਨਾ ਕਰੈਂ। ਹਮ ਦੇਵੈਂ ਉਸ ਬਦਲੈ ਸਰੈਂ। ਮਜ਼ਾਕ, ਮਖੌਲ / ਪੂਰੀ ਪੈਣਾ
ਤਬੈ ਰੁਹੇਲੇ ਖੋਲ ਸੁਨਾਈ। ਹਮ ਤੇ ਇਹੁ ਗੜ੍ਹ ਮਾਰਯੋ ਨਾ ਜਾਈ।੧੬।

ਦੋਹਰਾ : ਬਹੁਤ ਖਰਚ ਯਾ ਮਾਂਹਿ ਹੈ ਸਿਪਾਹਿ ਸੁ ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ।
ਬਰਸ ਬਾਰਾਂ ਲੋ ਫਸ ਰਹੈਂ ਤੋ ਫਿਰ ਹੋ ਹੈ ਮਾਰ।੧੭। ਬਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤਕ

੧. ਡੀਕ : ਡੀਗ, ਰਿਆਸਤ ਭਰਤਪੁਰ ਦਾ ਇਕ ਪੁਰਾਣਾ ਨਗਰ ਜੋ ਭਰਤਪੁਰ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਮਥੁਰਾ ਤੋਂ ਅਲਵਰ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਉੱਪਰ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਏਥੇ ਬੜੀਆਂ ਸੁੰਦਰ ਇਮਾਰਤਾਂ ਹਨ ਤੇ ਇਕ ਪੁਰਾਣਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਵੀ ਹੈ।
੨. ਘੁਮੇਰ : ਕੁੰਡੀਰ, ਭਰਤਪੁਰ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਉੱਤਰ-ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਇਕ ਪੁਰਾਤਨ ਨਗਰ ਜਿੱਥੇ ਭਰਤਪੁਰੀਏ ਜੱਟਾਂ ਨੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਿਲ੍ਹਾ ਵੀ ਉਸਾਰਿਆ ਸੀ।
੩. ਕੋਇਲ : ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਗਰ ਜੋ ਅੱਜਕੱਲ ਅਲੀਗੜ੍ਹ ਕਰਕੇ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

- ਚੌਪਈ : ਯੈ ਸੁਨਾ ਸ਼ਾਹਿ ਸੁ ਗੁੱਸੇ ਖਾਯੋ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਮੈਂ ਕਾਰੇ ਆਯੋ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ
ਜੋ ਹਮ ਪੈ ਨਹੀਂ ਏਤੀ ਸ਼ਕਤ। ਹੁਇ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਹਮ ਤੇ ਕਦ ਤਕ।੧੮
ਗੜ੍ਹ ਮਾਰਨ ਗਤ ਬਿਦਯਾ ਨ ਜਾਨੋਂ। ਕਿਮ ਹਮ ਰਾਖੈਂ ਬਿਪ ਸਯਾਨੇ। ਕਿਲ੍ਹਾ ਫਤਹਿ ਕਰਨ ਦੀ ਜੁਗਤ
ਗੜ੍ਹ ਮਾਰਨ ਸ਼ਕਤਿ ਕਿਤਾਬ ਮੰਗਾਈ। ਗੜ੍ਹ ਕੀ ਨਕਲ ਸਭ ਲਈ ਲਿਖਾਈ।੧੯
ਦੋਨੋਂ ਕੀ ਉਨ ਜੁਗਤ ਰਲਾਇ। ਸੋ ਗੜ੍ਹ ਮਾਰਨ ਗਤਿ ਲਈ ਪਾਇ। ਸਮਝ ਲਈ
ਮੂਛਨਾ ਪਰ ਤਿਨ ਦੀਨੋ ਤਾਉਂ। ਕਹਯੋ ਨਗਾਰਾ ਦੇਹੁ ਬਜਾਉ।੨੦ ਮੁੱਛਾ / ਵੱਟ
ਅੰਗ ਤੁਰਕਨ ਘਰ ਪਰ ਗਯੋ ਸੋਗ। ਕੀਓ ਸਾਹਿ ਨੈ ਬਡੋ ਅਜੋਗਾ। ਅਯੋਗ
ਸ਼ਾਹਿ ਮਥੀ ਗੜ੍ਹ ਸੋਉ ਲੜਾਈ। ਸ਼ਾਹਿ ਜੰਤ੍ਰ ਮੈਂ ਥੀ ਬਿਧਿ ਆਈ।੨੧
ਆਠ ਦਿਨਨ ਮੈਂ ਮਰਤ ਜਿਮ ਸੋਇ। ਹੁਇ ਅਸ੍ਰਧਾਤੀ ਕੰਧਹਿ ਜੋਇ। ਅੱਠ ਧਾਤਾ / ਕੰਧਾ
ਕਰੈ ਨ ਗੋਲਾ ਖਤਾ ਤਿਹ ਤਾਈ। ਸੁਰੰਗ ਲਗੈ ਨਹਿ ਕਿਤੇ ਸੁ ਦਾਈ।੨੨ ਛੋਦ, ਛੋਕ
- ਦੋਹਰਾ : ਫੇਰ ਜੋੜ ਕੇ ਤੁਰਕ ਹਥ ਸ਼ਾਹੁ ਸੁ ਰਹੇ ਟਲਾਇ।
ਅਗਯੋਂ ਆਗਰੋ ਮਾਰਿ ਕੇ ਫੇਰ ਘੈਰੈਗੇ ਆਇ।੨੩ ਪਹਿਲੇ ਆਗਰੇ ਨੂੰ ਫਤਹਿ ਕਰੀਏ
- ਚੌਪਈ : ਸ਼ਾਹਿ ਤਿਨੈ ਕੀ ਏਕ ਨ ਮਾਨੀ। ਸ਼ਾਹ ਹੁਤੋ ਥੋ ਜੰਤਰ ਗਯਾਨੀ।
ਇਸ ਮਾਰੈ ਤੇ ਆਗਰੋ ਛੁੱਟੈ। ਇਸ ਛੱਡੈ ਹਮ ਅਗਰੋ ਨ ਤੁੱਟੈ।੨੪ ਅਗਲਾ, ਆਗਰਾ
- ਦੋਹਰਾ : ਸ਼ਾਹੁ ਜੰਤ੍ਰ ਕੇ ਜੋਰ ਤੇ ਦਿਲ ਸਾਹਿ ਹੁਤੋ ਹੁਲਾਸਾ। ਖੁਸ਼ੀ
ਚੌਤਰਫੇ ਮੁਰਚੇ ਵੰਡ ਦਏ ਲਾਯੋ ਡੇਰਾ ਇਕ ਪਾਸ।੨੫
- ਚੌਪਈ : ਮੱਧ ਕਿਲ੍ਹੇ ਥੋ ਰਾਜੇ ਮਾਮਾ। ਰਾਇ ਮੱਲ ਥੋ ਉਸ ਜੱਟ ਕੋ ਨਾਮਾ।
ਮੱਧ ਕਿਲੇ ਬੇਗਮਾ ਹੁਇ ਸੋਵੈ। ਚਾਰੋਂ ਤਰਫ ਲੜਾਈ ਹੋਵੈ।੨੬ ਖੇ-ਫਿਕਰ
ਅੰਦਰੋਂ ਤੋਪਨ ਕੀ ਸ਼ਲਕ ਚਲਾਵੈਂ। ਬਾਹਰੋਂ ਤੋਪ ਸੁ ਢੁਕਨ ਨ ਪਾਵੈਂ।
ਸੁਰੰਗ ਪਟੋਂ ਜਲ ਨਿਕਸ ਸੁ ਆਵੈ। ਇਸ ਕਰ ਜੰਤ੍ਰਨ ਲਗੈ ਨ ਦਾਵੈ।੨੭
ਬਹੁ ਨਬਾਬ ਕੋ ਚਿੰਤਾ ਪਰੀ। ਕਰੀ ਪਤਿਸ਼ਾਹਿ ਕਿਮ ਅਪਨੀ ਅਰੀ। ਅਤੀ, ਜਿਦ
ਫੇਰ ਕਰੈਂ ਅਕ ਥਕ ਉਠ ਜਾਉਗੁ। ਈਹਾਂ ਨਹੀਂ ਇਹ ਫਤੇ ਸੁ ਪਾਉਗੁ।੨੮
- ਦੋਹਰਾ : ਇਸੀ ਭਾਂਤ ਦਿਨ ਸਾਤ ਕੁ ਲੋ ਹੋਇ ਨਬਾਬ ਇਕਤ੍ਰ ਆਇ।
ਪੂਛਤ ਭਏ ਸੁ ਸ਼ਾਹਿ ਕੋ ਹਮ ਕੋ ਇਤੀ ਬਤਾਇ।੨੯ ਇਹ
- ਚੌਪਈ : ਕੌਨ ਭਾਂਤਿ ਤੇ ਇਹ ਗੜ੍ਹ ਤੋੜੈਂ। ਕਿਤ ਉਮੈਦਾ ਇਹ ਮੁਰਚੇ ਜੋੜੈਂ। ਕਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ / ਉਮੈਦ
ਸ਼ਾਹਿ ਕਹੀ ਭਲ ਕਹਨ ਨ ਬਾਤ। ਬਾਤ ਬਤਾਈਐ ਲਗੈ ਨ ਘਾਤਾ।੩੦ ਸੱਟ
ਮਾਰ ਦਿਖਾਲੋਂ ਮਧ ਦਿਨਾ ਰਾਤ। ਮੁਖੋਂ ਕਹਿਨ ਨਹਿ ਆਛੀ ਬਾਤ। ਇਕ ਅੱਧ ਦਿਨ ਵਿੱਚ
ਮੂਰਖ ਲੋਕਨ ਮਨ ਨਹੀਂ ਆਵੈ। ਕਰੈਂ ਸ਼ਾਹ ਹਮ ਇਮਾ ਪਰਚਾਵੈ।੩੧ ਐਵੇਂ
ਯੋਂ ਕਹਿ ਸ਼ਾਹ ਸੁ ਕਰੀ ਸਵਾਰੀ। ਸਾਬ ਲਏ ਨਹਿ ਸੂਰ ਦੁਇ ਚਾਰੀ। ਦੋ ਚਾਰ ਘੋੜ ਸਵਾਰ
ਛੜੀ ਪਖੋ ਡਾਰਯੋ ਜਾਨਾ। ਫਿਰ ਚੌਤਰਫੇ ਹੁਇ ਅਨਜਾਨ।੩੨ ਛਤਰ ਤੇ ਪੱਖਾ ਲੱਗਾ ਦੇਖ

ਦੇਖੀ ਜਗਾ ਉਨ ਉੱਚੀ ਨੀਚ। ਬਿਧਿ ਰਾਖੀ ਸਭ ਦਿਲ ਕੇ ਬੀਚ। ਜਗਤ, ਸਕੀਮ
 ਆਇ ਲਏ ਸਰਦਾਰ ਬੁਲਾਇ। ਦਏ ਮੋਰਚੇ ਨੇੜੇ ਕਰਾਇ।੩੩।
 ਦਿਨੈ ਦੇਵੈ ਫਿਰ ਪਿਛੈ ਹਟਾਇ। ਰਾਤ ਦੂਰ ਕਦ ਨੇੜੇ ਕਰਾਇ।
 ਇਸ ਬਿਧ ਉਨ ਕੋ ਬਹੁ ਭਰਮਾਵੈ। ਉਨ ਕੇ ਦਿਲ ਕਛੁ ਗਮ ਨਹਿ ਆਵੈ।੩੪।

ਦੋਹਰਾ : ਇਹੀ ਬਿਧੀ ਤਿਹ ਕਰਤ ਹੀ ਆਈ ਰਾਤ ਹਨੇਰ।
 ਬੁਲਾਏ ਆਪਣੇ ਸਰਦਾਰ ਸਭ ਦਯੋ ਹੁਕਮ ਯੋ ਫੇਰ।੩੫।

ਚੌਪਈ : ਕਿਲੋ ਉਚੋ ਥੋ ਹਾਥ ਸੁ ਤੀਸਾ। ਕੰਧ ਬਨਾਵੋਂ ਹਾਥ ਚਲੀਸਾ। ੩੦ ਹੱਥ ਉੱਚਾ / ੪੦ ਹੱਥ ਉੱਚੀ
 ਉਚੀ ਦੇਖ ਆਯੋ ਥੋ ਜਗਾ ਜੋਈ। ਤਬਹਿ ਬਤਾਈ ਉਨ ਕੋ ਸੋਈ।੩੬। ਜਿਹੜੀ
 ਏਕ ਰਾਤ ਮੋਂ ਸੋ ਕਰ ਲਈ। ਉਸ ਕੀ ਬਿਧ ਨਹਿ ਈਹਾਂ ਬਤਈ। ਬਤਾਈ, ਦੱਸੀ
 ਚਹੀਯਤ ਹੈ ਯਹਿ ਗੋਪਾ ਰਖਾਈ। ਨਿਫਲਾ ਹੋਤ ਹੈ ਬਹੁਤ ਸੁਨਾਈ।੩੭। ਗੁਪਤ / ਨਿਸਫਲ, ਛੇਲ੍ਹ

ਦੋਹਰਾ : ਸਭੀ ਜਗਤ ਮੈਂ ਕਹੋਗਾ ਦ੍ਰਗਸਤ ਕੇ ਮਾਂਹਿ।
 ਸ਼ਾਹ ਜੰਤ੍ਰ ਜਿਹ ਬਿਧ ਰਚਯੋ ਕੋਇਲ ਗੜ੍ਹ ਜਿਮ ਸ਼ਾਹਿ।੩੮।
 ਪ੍ਰਾਤ ਹੋਤ ਉਨ ਦੇਖਿਓ ਭਯੋ ਅਚੰਭੋ ਬਾਤ। ਹੈਰਾਨੀ
 ਪਰਬਤ ਕੋ ਇਹਾਂ ਧਰ ਗਯੋ ਹੈ ਹਨੂਮਾਨ ਇਨ ਸਾਥ।੩੯।

ਚੌਪਈ : ਅਧੀ ਲੜਾਈ ਦੇਖਤ ਹਾਰੇ। ਉਪਰ ਚੜ੍ਹਾਏ ਭਾਂਡੇ ਸਾਰੇ।
 ਸਾਠ ਤੋਪ ਤਿਸ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹਾਈ। ਆਠ ਗੁਬਾਰੇ ਦਏ ਲਗਾਈ।੪੦।
 ਜੰਬੂਰੇ ਪੰਜ ਸੈ ਦਏ ਚੜ੍ਹਾਇ। ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ ਬੰਦੂਕ ਦਈ ਲਾਇ।
 ਦਈ ਛਲਕ ਬਹੁ ਬਾਨਨਾ ਕੇਰੀ। ਹੁਇ ਗਈ ਦਿਨ ਤੇ ਰਾਤ ਹਨ੍ਹੇਰੀ।੪੧। ਤੀਰਾਂ ਦੀ

ਦੋਹਰਾ : ਗੋਲੇ ਬਾਨ ਔ ਤੀਰ ਸੋਂ ਮਧਾ ਅਗਨ ਦਈ ਬਹੁ ਫੂਕ। ਕਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰ
 ਛੁਰੀਆਂ ਬੁਰੀਆਂ ਤਿੱਖੀਆਂ ਮਾਰੈਂ ਹਥ ਸੋਂ ਚੁਕ।੪੨।

ਚੌਪਈ : ਅਸਮਾਨੋਂ ਬਿਜਲੀ ਜਨੁ ਪਰੈ। ਅੰਦਰ ਲੋਕ ਸਭ ਸਹਮੇ ਭਰੈ। ਭਰ ਸਹਿਮ
 ਜ਼ਹਰ ਬਾਨਨਾ ਕੀ ਜੁਗਤ ਲਗਾਈ। ਆਖਨ ਤੇ ਕੀਏ ਅੰਧੇ ਬਨਾਈ।੪੩। ਤੀਰਾਂ ਦੀ
 ਕੁਹਕਾ ਬਾਨਨ ਸਯੋਂ ਅਗਨ ਲਗ ਗਈ। ਅੰਦ੍ਰਨ ਕੋ ਬਹੁ ਚਿੰਤਾ ਭਈ। ਜਾਨ ਲੇਵਾ
 ਉਪਰ ਤੋਪ ਥੀ ਉਨ ਜੋ ਚੜ੍ਹਈ। ਸੋ ਹੀ ਬੰਦੂਕਨਾ ਠਹਿਰ ਨ ਦਈ।੪੪। ਬੰਦੂਕਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਨੇ
 ਤਰਫ ਚੌਬੀਓਂ ਮੁਰਚੇ ਚੁਕਾਏ। ਕਹਯੋ ਨ ਮਾਰੋ ਜੋ ਨਠ ਜਾਏ। ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਓ
 ਬਹੁਤ ਗਏ ਭਜ ਜਾਨ ਤਰਾਸਾ। ਸਭ ਨੇ ਭੱਜਨ ਕੀਨੀ ਆਸ।੪੫। ਮੌਤ ਦੇ ਫਰ ਤੋਂ

ਦੋਹਰਾ : ਸਾਬਤ ਬੋੜੇ ਰਹਿ ਗਏ ਫਟੇ ਜਲੀ ਬਹੁ ਦੇਹ। ਜ਼ਖਮੀ / ਸੜ ਗਏ
 ਲਰਨ ਭਿਰਨ ਸਭ ਭੁਲ ਗਯੋ ਭਯੋ ਅਚੰਭੋ ਏਹ।੪੬।

੧. ਗੁਬਾਰਾ : ਲੰਬਾਈ ਵਿੱਚ ਛੋਟੀ ਤੇ ਚੌੜੇ ਮੂੰਹ ਵਾਲੀ ਤੋਪ, ਇਹ ਫਟਵੇਂ ਗੋਲੇ ਸੁੱਟਣ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਬਿਚਲਨਾ ਨੇ ਬਾਤਾਂ ਪਾਈ। ਜਾਨ ਦਿਹੁ ਹਮਕੋ ਇਕ ਦਾਈ°। ਕਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰਲਿਆਂ ਨੇ / ਇਕ ਪਾਸੇ
ਸ਼ਾਹੁ ਕਹਯੋ ਤੁਮ ਦੀਨੋ ਰਾਹੁ। ਨਿਕਲ ਜਾਹੁ ਤੁਮ ਹੁਇ ਇਕ ਦਾਹਿ°। ੪੭। ਇਕ ਪਾਸੇ
ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਕਿਲਾ ਛਡ ਗਏ। ਜਾ ਜਮਨਾ ਢਿਗਾ ਠਾਂਢੇ ਭਏ। ਜਮਨਾ ਕਿਨਾਰੇ
ਆਗੇ ਰਾਜੇ ਘਲੇ ਹਲਕਾਰੇ°। ਮਮੋ ਲਗੈ ਨ ਮੂੰਹ ਹਮਾਰੇ। ੪੮। ਹਰਕਾਰੇ
ਸੋ ਜਮਨਾ ਮਧ ਮਰ ਗਯੋ ਕੂਦ। ਬੜੀ ਧਾਰ ਮਹਿੰ ਬਹਿ ਗਯੋ ਬੂਡਾ°। ਡੁੱਬ ਗਿਆ
ਰਾਇ ਮਲ ਥੋ ਤਿਸ ਕੋ ਨਾਮ। ਸੂਰਜ ਮਲ ਕੋ ਸਾਲੋ ਥਾਮ। ੪੯।

ਦੋਹਰਾ : ਤਬੈ ਆਗਰੋ ਛੁਟ ਗਯੋ ਜੱਟਾ ਭਯੋ ਬਹੁ ਬਰਥਲਾ°। ਜੱਟਾਂ ਵਿੱਚ / ਤਰਥੱਲੀ
ਕਾਬਲੀ° ਹਿੰਦ ਸੁ ਆ ਵੜਯੋ ਦੱਖਨ ਗਈ ਸੁ ਗੱਲ। ੫੦। ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ

ਚੌਪਈ : ਦਖਣੋਂ ਤਿੰਨ ਲਖ ਘੋੜੀ ਆਈ। ਆਇ ਪਾਨੀਪਤ ਕਰੀ ਲੜਾਈ। ਨੁਕਸਾਨ
ਛੇ ਲਖ ਤੁਰਕ ਇਕੱਠੇ ਹੋਯੇ। ਮਰਹਟੇ ਕੁ ਕਛੁ ਸਕੈ ਨ ਖੋਯੇ। ੫੧।
ਤਬ ਮਨਸੂਬਾ ਤੁਰਕਨ ਕੀਆ। ਕਸਮ ਧਰਮ ਕਰ ਜਟਾ ਪਾੜ ਲੀਆ। ਭਰਤਪੁਰੀਏ ਸੂਰਜ ਮੱਲ ਨੂੰ
ਜੱਟ ਫਟਯੋ ਜਦ ਮਰਹਟੇ ਮਾਰੇ। ਇਸ ਬਿਧ ਸਭਨ ਸੁ ਮਰਹਟੇ ਮਾਰੇ। ੫੨।
ਦਿੱਲੀ ਲੀਨੀ ਸ਼ਾਹਿ ਛੁਡਾਈ। ਨਜੀਬ ਖਾਨ ਰੁਹੇਲੋਂ ਦੀਓ ਵੜਾਈ।
ਸ੍ਰਹੰਦ ਮੈਂ ਦੀਨੋ ਜੈਨਾ ਵਾੜ। ਵੜਿਓ ਸ਼ਾਹਿ ਲਹੌਰਹਿ ਤਾੜਾ°। ੫੩। ਸਭ ਨੂੰ ਤਾੜਨਾ ਦੇ ਕੇ
ਮੁਲਤਾਨ ਭਖਰ ਕੇ ਟਕੇ ਚਲ ਆਵੈ। ਕਸ਼ਮੀਰ ਪਹਾੜਨ ਨਾਂਹਿ ਅੜਾਵੈ°। ਅੜਨਾ, ਵਿਰੋਧ ਕਰਨਾ
ਬਹੁਤ ਸ਼ਾਹੁ ਮਨ ਗਰਬਾ ਆਯਾ। ਆਇ ਡੇਰਾ ਤਿਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪਾਯਾ। ੫੪। ਹੰਕਾਰ
ਬਾਤ ਅਥੈ ਸਿੰਘਨ ਪਰ ਆਈ। ਸੋਈ ਸੁਨੋ ਤੁਮ ਚਿੱਤ ਲਗਾਈ।
ਬਾਤ ਪੁਰਾਤਨਾ ਜਿਮ ਸੁਨ ਲਈ। ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਲਿਖ ਸਾਖਨਿ ਠਈ°। ੫੫। ਪੁਰਾਣੀ ਕਥਾ / ਠਹਿਰਾਈ

ਦੋਹਰਾ : ਸਾਲ ਅਠਾਰਾਂ ਸੈ ਬਿਤੇ ਪੁਨਹਿ ਅਠਾਰੈ ਲਾਇ°। ਫਿਰ, ਉੱਪਰ
ਐਸੀ ਬਿਧਿ ਪਾਛੈ ਭਈ ਸੁਨੋ ਸੁ ਆਗੈ ਆਇ। ੫੬।

੧੩੨. ਸਾਖੀ ਘੱਲੂਘਾਰੇ ਅੰ ਮਲੇਰਹਿ ਅੰ ਕੁਪਰਹੀੜੈ ਕੀ

ਕੁੰਡਲੀਆ :

ਸੁਨੋ ਬਾਤ ਅਬ ਸਿੰਘਨ ਕੀ ਕਰੀ ਸ਼ਾਹਿ ਜਿਮ ਕੂਟਾ°। ਕੂਟਾਈ
ਕੂਟਤ ਮਾਰਤ ਸੋ ਬਕਯੋ ਖਾਲਸੇ ਭਯੋ ਅਖੂਟਾ°। ਅਖੁੱਟ, ਨਾ ਮਤਮ ਹੋਣ ਵਾਲਾ

1. ਭਰਤਪੁਰੀਏ ਜਾਟਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਨੇ ਇਹ ਕਾਰਵਾਈ ਪਾਨੀਪਤ ਦੀ ਲੜਾਈ (ਜਨਵਰੀ ੧੭੬੧) ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ (ਮਾਰਚ ੧੭੬੦) ਕੀਤੀ ਸੀ।
2. ਨਜੀਬ ਖਾਨ ਰੁਹੇਲਾ : ਨਜੀਬੁੱਦੌਲਾ, ਇਸ ਨੂੰ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਨੇ ਪਾਨੀਪਤ ਦੇ ਜੰਗ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਾਰਚ ੧੭੬੧ ਈ. ਵਿੱਚ ਕਾਬੁਲ ਨੂੰ ਵਾਪਿਸ ਮੁੜਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਡਿਕਟੇਟਰ ਥਾਪਿਆ ਸੀ।
3. ਜੈਨਾ : ਜੈਨ ਖਾਨ, ਇਸ ਨੂੰ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਨੇ ਮਾਰਚ ੧੭੬੧ ਈ. ਵਿੱਚ ਸਰਹੰਦ ਦਾ ਸੂਬੇਦਾਰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਜਨਵਰੀ ੧੭੬੪ ਈ. ਵਿੱਚ ਖਾਲਸਾ ਦਲ ਨਾਲ ਸਰਹੰਦ ਦੇ ਬਾਹਰਵਾਰ ਹੋਈ ਮੁੱਠ-ਭੇੜ ਵਿੱਚ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।
4. ਭਾਵ ੧੮੧੮ ਬਿ., ਵਿਚਾਰਾਧੀਨ ਘਟਨਾ (ਵੱਡਾ ਘੱਲੂਘਾਰਾ) ੧੧ ਰਜਬ ੧੧੭੫ ਹਿਜਰੀ ਨੂੰ ਵਾਪਰਿਆ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਦਿਨ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਸਾਲ ੧੮੧੮ ਈ ੨੮ ਮਾਘ ਤੇ ਈਸਵੀ ੧੭੬੨ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ੬ ਫਰਵਰੀ ਸੀ।

ਖਾਲਸਾ ਭਯੋ ਅਖੂਟ ਨਦੀ ਜਿਮ ਸੁੰਮੇਵਾਣੀ। ਨਦੀ ਦੇ ਸੋਮੇ ਵਾਂਗ
 ਅਗਲੇ ਆਗੈ ਤੁਰੇ ਔਰ ਝਬਾ ਆਵੈ ਪਾਣੀ। ਤੁਰਤ
 'ਸਤਿਗੁਰ ਵਧਾਯਾ ਖਾਲਸਾ ਸਭ ਆਖ ਉਚਾਰੇ।
 ਜੋ ਦੁਸ਼ਮਨ ਥੇ ਖਾਲਸੈ ਸੋ ਬੋਹਰ ਜਿਉਂ ਗਾਰੇ।੧। ਬੋਹਰ ਵਾਂਗ ਨਾਥ ਕਰ ਦਿੱਤੇ

ਦੋਹਰਾ : ਟਬਰ ਬਹਾਲੇ ਮਾਲਵੇ ਚੜ੍ਹ ਲੂਟਤ ਫੌਜ ਸੁ ਖਾਹਿ।
 ਆਗੇ ਪਾਛੇ ਰਾਤ ਦਿਨ ਦੌੜ ਸੁ ਸ਼ਾਹਿ ਅਕਾਂਹਿ।੨। ਅਕਾਉਣਾ, ਤੰਗ ਕਰਨਾ
 ਕਿਲਾ ਹੁਤੋ ਜੋ ਥੋ ਕੀਓ ਤਿਹ ਮੱਧ ਉਤਰਿਓ ਸ਼ਾਹਿ। ਰਾਮ ਰੋਣੀ
 ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਭਲ ਜੋ ਜਗਾ ਲਾਗੇ ਦੇਨ ਗਿਰਾਇ।੩। ਡੇਗਣ, ਗਿਰਾਉਣ ਲੱਗੇ

ਚੌਪਈ : ਤਾਲ ਮੱਧ ਦਈ ਲਿੱਦ ਗਿਰਾਇ। ਜੋਂ ਬੀਜੇ ਜਾਉ ਖੂਦਾ ਚਰਾਇ। ਜੋਂ ਜਾਂ ਕਣਕ ਦਾ ਬੂਟਾ
 ਮੱਧ ਹਰਿਮੰਦਰ ਢਾਹੜ ਤਿਨ ਦਯੋ। ਤਿਹ ਦਾਰੂ ਕੁਪੇ ਚਿਣਾਵਤ ਭਯੋ।੪। ਬਰੂਦ ਨਾਲ ਭਰੇ ਕਨਸਤਰ
 ਦੀਨੀ ਤਿਨਕੋ ਅਗਨ ਲਗਾਇ। ਉਡੀ ਇੱਟ ਉਹਾਂ ਪਹੁੰਚੀ ਜਾਇ।
 ਲਗੀ ਨੱਕ ਕੇ ਉਪਰ ਸਾਇ। ਹੋਇ ਨ ਚੰਗਾ ਰੋਗੀ ਕਹਾਇ।੫। ਉਹੀ ਇੱਟ
 ਤੋਂ ਲਹੌਰ ਕੇ ਤੁਰ ਪਯੋ ਰਾਹਿ। ਲਹੌਰ ਤਖਤ ਪੈ ਬੈਠਯੋ ਜਾਇ।
 ਲਗੇ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਚੁਨ ਚੁਨ ਮਾਰਨ। ਬਹੁਤ ਖੋਟੇ ਉਨ ਕੀਨੇ ਕਾਰਨ।੬। ਕੰਮ

ਦੋਹਰਾ : ਬਹੁਤ ਸਿੰਘ ਮਾਲਵੇ ਵੜੇ ਕਿਤਕੁ ਰਹੇ ਵੜ ਝੱਲ।
 ਲੁਟੈ ਸੁ ਕਾਬਲ ਰਾਹਿ ਕੋ ਲਹੌਰ ਸੁ ਗਿਲਜਨ ਚੱਲ।੭।

ਚੌਪਈ : ਸ਼ਾਹਿ ਸਿੰਘਨ ਨੇ ਬਹੁਤ ਅਕਾਯਾ। ਢੂੰਡਨ ਸਿੰਘਨ ਦਸਤਾ ਚੜ੍ਹਾਯਾ। ਤੰਗ ਕੀਤਾ / ਫੌਜੀ ਟੁਕੜੀ
 ਸੋ ਦਸਤੋ ਸਿੰਘਨ ਲਯੋ ਲੂਟ। ਰਾਤ ਦਿਵਸ ਮਹਿ ਕਰਤੇ ਛੂਟਾ।੮। ਧਾਵਾ, ਹਮਲਾ
 ਗਿਲਜੇ ਮੂਧੇ ਹੋਕੋ ਪਾਵੈ। ਸਿੰਘ ਘੋੜੇ ਚੜ੍ਹ ਲੈ ਨਠ ਜਾਵੈ। ਸੌਣ ਲਈ ਪਾਸਾ ਪਰਤਦੇ
 ਸ਼ਾਹਿ ਸੁਨੀ ਯੋਂ ਬਹੁਤ ਰਿਸਾਯਾ। ਸਿੰਘਨ ਉਪਰ ਕਰਨ ਚਹੇ ਧਾਯਾ।੯। ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ / ਧਾਵਾ
 ਸ਼ਾਹੁ ਕਹੇ ਚੜ੍ਹ ਜੰਗਲ ਦੌੜੈ। ਬਜੀਰ ਕਹੀ ਹਮ ਦੌੜ ਹੋਹਿ ਹੋਰੇ। ਹੌਲੇ, ਤੁੱਛ
 ਮਝੈਲ ਸਿੰਘ ਉਹਾਂ ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ। ਚੰਗੇ ਘੋੜੇ ਅੰ ਬੰਦੂਖਨ ਵਾਰਾ।੧੦। ਬੰਦੂਕਾਂ ਵਾਲੇ
 ਬਿਨ ਪਾਨੀ ਹਮ ਮਰੈ ਪਿਆਸੇ। ਹਮ ਕੋ ਮਾਰੈਂ ਦੇ ਕੈ ਤ੍ਰਾਸੇ। ਡਰ, ਤਰਾਸ
 ਉਹ ਹੈਂ ਭੂਮੀਏਂ ਹਮ ਪਰਦੇਸੀ। ਰਲ ਮਾਰੈਂ ਹਮ ਉਨ ਕੋ ਖੇਸੀ।੧੧। ਏਸੇ ਦੇਸ ਦੇ / ਖੁਸ਼, ਆਪੇ

ਦੋਹਰਾ : ਕੁੜੈਂ ਰੁੜੈਂ ਚਿੰਤਾ ਜੁੜੈਂ ਸੋਚੈਂ ਯੋਂ ਪਛੁਤਾਇ।
 ਦੱਖਣ ਪੂਰਬ ਮੈਂ ਲੁਟੀ ਸੁਧਾ ਸਿੰਘਨ ਦਈ ਗਵਾਇ।੧੨। ਹੋਥ

ਚੌਪਈ : ਵਹਿ ਮੂਰਖ ਯੋਂ ਲਖੈਂ ਨ ਬਾਤ। ਪੰਥ ਬਲੀ ਕੋ ਹੋ ਕਿਮ ਘਾਤਾ। ਕਿਵੇਂ ਨਾਥ ਹੋਵੇ
 ਦਸ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਲੜਤ ਬਿਤਾਈ। ਇਨਕੀ ਜੜ ਨਿਤ ਹੋਵੈ ਸੁਾਈ।੧੩। ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ

੧. ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਦੋ ਪੰਕਤੀਆਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀਆਂ।
 ੨. ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਹੱਥੋਂ ੬ ਫ਼ਰਵਰੀ ੧੭੬੨ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਵੱਡੇ ਘੱਲੂਘਾਰੇ ਤੇ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੭੬੨ ਈ. ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਬੇ-ਅਦਬੀ ਨੂੰ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਜੀ ਨੇ ਏਥੇ ਰਲਗੱਡ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਲੜਤੇ ਮਰਤੇ ਵਧਤੇ ਜਾਹਿ। ਮੂਲੋਂ ਕਿਸ ਤੇ ਨਾਂਹਿ ਖਪਾਹਿ। ਜੜ ਤੋਂ / ਮਤਮ
ਜਿਮ ਕਾਟੋ ਤੇ ਫਲੇ ਗੁਲਾਬ। ਤਿਮ ਇਹ ਵਾਧੈ ਪਾਇ ਅਜਾਬਾ। ੧੪। ਕੰਟ ਨਾਲ / ਦੁਖ, ਕਸਟ

ਦੋਹਰਾ : ਸਿੰਘ ਮਾਲਵੇ ਵੜ ਰਹੈ ਲੈ ਪੱਲਯੋਂ ਖਰੀਦ ਸੁ ਖਾਹਿ।
ਬਿਨ ਲੂਟੇ ਹਮ ਕਿਉਂ ਬਚੈ ਯੋਂ ਮਿਲ ਕਰੈਂ ਸਲਾਹਿ। ੧੫।

ਚੌਪਈ : ਤੋਂ ਮਿਲ ਖਾਲਸੇ ਦੀਵਾਨ ਲਗਾਯਾ। ਚੜ੍ਹਨੇ ਕੋ ਸਭ ਉਦਮ ਕਰਾਯਾ।
ਲੁਟਣ ਖਾਨ ਕੋ ਡੇਰਾ ਤੁਰਾਯਾ। ਸਰਹੰਦ ਗਿਰਦ ਚੜ੍ਹ ਸੋਰ ਮਚਾਯਾ। ੧੬। ਜਬਾ, ਦਲ
ਜੈਨਾਂ ਘੇਰ ਵਿਚ ਸ਼ਹਿਰ ਵੜਾਯੋ। ਡੇਰਾ ਮੋੜ ਮਲੇਰਾ ਢਿਗ ਲਾਯੋ। ਜੈਨ ਖਾਨ / ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ
ਕੋਈ ਕਹੇ ਲਿਹੋ ਮਲੇਰ ਸੁ ਮਾਰ। ਨਿਤ ਨਿਤ ਕੀ ਹੁਇ ਅਲੰਖ ਬਿਡਾਰਾ। ੧੭। ਝੇੜਾ ਮਤਮ ਕਰੋ
ਕੋਈ ਕਹੈ ਯਿਹ ਮਰਗ ਅਬਾਹੀ। ਕੋਊ ਕਹੈ ਯਿਹ ਮਰਤੀ ਅਬ ਨਾਹੀਂ। ਹੁਣੇ, ਅਭੀ
ਗੁਰ ਬਚਨੀ ਭਈ ਰੱਛਯਾ ਯਾਹੀ। ਸੋਊ ਬਾਤ ਉਹਾਂ ਬਨ ਆਈ। ੧੮। ਰੋਖਿਆ, ਰਾਖੀ

ਦੋਹਰਾ : ਜਬੈ ਪਠਾਣਨ ਇਮ ਸੁਨੀ ਯੋਂ ਸਿੰਘਨ ਕੀਨ ਸਲਾਹਿ।
ਲਯਾਏ ਜੈਨੇ ਸ੍ਰਹੰਦ ਤੇ ਰਾਤੋ ਰਾਤ ਦੁੜਾਇ। ੧੯। ਜੈਨ ਖਾਨ ਨੂੰ

ਚੌਪਈ : ਔਰ ਸ਼ਾਹ ਪੈ ਗਏ ਹਲਕਾਰੇ। ਸਿੰਘ ਆਏ ਹੈਂ ਦਾਇਓ ਅਬ ਸਾਰੇ। ਕਾਬੂ
ਹਮ ਇਤ ਵਲ ਤਿਹ ਰਾਖੈ ਘੇਰ। ਤੁਮ ਇਨ ਮਾਰੋ ਹੋਤ ਸਵੇਰ। ੨੦।
ਹਮ ਤੁਮ ਮਿਲ ਇਨ ਜਾਨ ਨ ਦੇਹਿ। ਏ ਕਾਗਜ ਹਮ ਬਰਸੈਂ ਮੇਹਿ।
ਯੋਂ ਸੁਨ ਸ਼ਾਹਿ ਲਹੋਰੋਂ ਚੜ੍ਹਓ। ਡੇਰਾ ਆਨ ਜੰਡਯਾਲੇ ਕਰਿਓ। ੨੧। ਅਹਿਮਦ ਬਾਹ ਅਬਦਾਲੀ
ਦੂਜੋ ਕਰਾ ਤਲਵਨਾ ਕੈ ਪਾਹਿ। ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਕਛੁ ਖਬਰ ਨ ਆਹਿ। ਪਾਸ
ਸਿੰਘਨ ਡੇਰਾ ਕੂਚ ਕਰਾਯਾ। ਰਾਇ ਪੁਰੋਂ ਗੁੱਜਰਵਾਲ ਤਕਾਯਾ। ੨੨।

ਦੋਹਰਾ : ਸ਼ਾਹ ਹਲਕਾਰੇ ਘਲ ਸੱਦੇ ਜੈਨਾਂ ਔਰ ਪਠਾਨਾਂ। ਜੈਨ ਖਾਨ / ਮਲੇਰੀਏ ਪਠਾਣ
ਸਵੇਰੇ ਹਮ ਤੁਮ ਰਲ ਪਵੈਂ ਮਾਰੈਂ ਸਿੰਘਨ ਪਛਾਨ। ੨੩।

ਚੌਪਈ : ਸੋਊ ਬਾਤ ਤਿਨ ਪ੍ਰਾਤੇ ਕਰੀ। ਆਈ ਖਾਲਸੇ ਖੋਟੀ ਘਰੀ। ਸਵੇਰ ਸਾਰ / ਸਮਾਂ
ਸਿੰਘ ਤੁਰੇ ਵਲ ਸੋਈ ਦਰਿਆਇ। ਅਗਿਓ ਆਇਓ ਅਹਮਦ ਸ਼ਾਹਿ। ੨੪।
ਲਾਲ ਲਾਲ ਉਸ ਦਿਸੈ ਬਾਣਾ। ਸਿੰਘਨ ਕੇਸੂ ਫੂਲੋ ਜਾਣਾ। ਪਹਿਰਾਵਾ / ਪਲਾਸ ਦੇ ਲਾਲ ਸੂਹੇ ਫੁੱਲ
ਜੇ ਹੋਤੇ ਥੋਂ ਸਿੰਘ ਸਿਆਨੇ। ਗਿਲਜੇ ਆਵਤ ਉਨ੍ਹੈਂ ਪਛਾਨੇ। ੨੫।
ਠਠਕਾ ਸਿੰਘ ਤਹਿ ਗਏ ਖਲੋਇ। ਤੋਂ ਲੋਂ ਆਯੋ ਚਾਨਨ ਹੋਇ। ਤੁਭਕ ਕੇ
ਆਇ ਗਿਲਜਨ ਨੇ ਘੋੜੇ ਰਲਾਏ। ਸਿੰਘਨ ਨਹਿ ਥੇ ਤੋੜੇ ਲਾਏ। ੨੬। ਬੰਦੂਕਾਂ ਹਾਲੇ ਭਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਨ
ਤੀਰ ਤਲਵਾਰਨ ਭਈ ਲੜਾਈ। ਪਰੋ ਅਚਾਨਕ ਉਹ ਥੇ ਆਈ। ਆ ਪਏ
ਤੋਂ ਭੀ ਸਿੰਘ ਸੁ ਖੜ ਖੜ ਲੜੈਂ। ਦੀਨ ਮਜ਼ਹਬ ਕਰ ਜੁੱਪਹਿ ਅੜੈਂ। ੨੭।

੧. ਫਿਲੌਰ ਤੋਂ ਥੱਲੇ ਦਰਿਆ ਸਤਲੁਜ ਦੇ ਸੱਜੇ ਕੰਢੇ ਸਥਿਤ ਇਕ ਪੁਰਾਣਾ ਕਸਬਾ ਜੋ ਤਲਵਨ ਦੇ ਪੱਤਣ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ।

- ਦੋਹਰਾ : ਲੁੱਟਨ ਖੋਸਨ ਜੋ ਗਏ ਰਲੇ ਸੁ ਗਿਲਜਨ ਜਾਇ।
ਤਿਨ ਕੀ ਸ਼ਾਮਤਾ ਆ ਪਈ ਤੇ ਉਨ ਦਏ ਖਪਾਇ।੨੮ ਦੁਰਦਸਾ
- ਚੌਪਈ : ਲਗੋ ਖਾਲਸੇ ਕਰਨ ਲਰਾਈ। ਮੂਹਰਯੋਂ ਦੀਨੋਂ ਬਹੀਰਾ ਮੁੜਾਈ। ਲੜਾਈ / ਵਹੀਰ, ਦਲ
ਸਿਰ ਮੁਹਰੀਅਨਾ ਕੈ ਪਹੀ ਲੜਾਈ। ਬਹੁਤ ਮਾਰ ਉਨ ਸਿੰਘਨ ਖਾਈ।੨੯। ਮੁਹਰਲਿਆਂ
ਮੁੜ ਮੁੜ ਸਿੰਘ ਇਕੱਤਰ ਭਏ। ਗਿਲਜਨ ਸੋਂ ਸਿੰਘ ਲੜਨੇ ਡਹੇ।
ਬੰਦੂਕ ਕਮਾਨ ਨੇਜੋ ਤਲਵਾਰ। ਲਗੀ ਦੁਤਰਫੀ ਹੋਵਨ ਮਾਰ।੩੦।
ਹਰੌਲਾ ਸਿੰਘਨ ਤੋ ਲਭਯੋ ਸੰਭਾਰ। ਸੁਦਾਰਨ ਮਿਲ ਤਬ ਕੀਓ ਬਿਚਾਰ। ਮੁਹਰਲਾ ਦਸਤਾ
ਕਰੋ ਬਹੀਰ ਅਬ ਮਾਲਵੇ ਵੱਲ। ਵਕੀਲ ਮਲਵੱਯਨ ਕਹੀ ਸੱਦ ਗੱਲ।੩੧।
ਚਲੋ ਮੁਹਰੇ ਲਗ ਅਪਨੇ ਦੇਸ਼। ਵਹੀਰ ਚਲੋ ਲੈ ਮੁਹਰੇ ਬੇਸ਼ਾ। ਵਧੇਰੇ, ਜਿਆਦਾ
ਵਕੀਲ ਭਾਈਕਾ ਦਰਾਜ ਸੁ ਵਾਰਾ। ਨਾਮ ਸੰਗੂ ਸਿੰਘ^੧ ਗੁਰੂ ਪਿਆਰਾ।੩੨। ਭਾਈਕੇ ਦਰਾਜ ਵਾਲਾ
ਦੂਜੇ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਕੋ ਕੁਤਵਾਲ। ਨਾਮ ਸੇਖੂ ਸਿੰਘ^੨ ਹੰਬਲਵਾਰ।
ਬੁੱਢੇ ਸਿੰਘ ਭਾਈ ਕੋ ਤੀਓ। ਗਿਣ ਖਾਲਸੇ ਸੋ ਮੁਹਰੇ ਕੀਓ।੩੩। ਤੀਜਾ
- ਦੋਹਰਾ : ਤਿਨ ਨੇਜਨ ਕਪੜੇ ਬੰਧੇ ਬੈਰਕਾ ਜਿਵ ਕਰ ਲੀਨ। ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਲਈ ਛੋਟਾ ਝੰਡਾ
ਵਹੀਰ ਮਗਰ ਤਿਨ ਹੁਇ ਤੁਰਯੋ ਮਾਲਵੇ ਵੱਲ ਜਮੀਨ।੩੪।
- ਚੌਪਈ : ਕਹੈਂ ਮਲਵਈ ਹਮ ਮਗਰੇ ਆਯੋ। ਉਚੇ ਕਹਿ ਕਹਿ ਬੋਲ ਸੁਨਾਯੋ।
ਬਹੀਰ ਮਲਵੱਯਨ ਮਗਰ ਲਗ ਤੁਰਾ। ਗਿਲਜੇ ਹਰੌਲ ਸਿੰਘਨ ਕੀਓ ਖਰਾ।੩੫। ਰੋਕ ਲਿਆ
- ਦੋਹਰਾ : ਬਹੀਰ ਕੋਸ ਦੁਇ ਤਿੰਨ ਗਯੋ ਤੋ ਆਗੋ ਪਰੇ ਰਿਪੁ ਔਰ। ਅੱਗਿਓ / ਵੈਰੋ
ਜੈਨਾ ਅਤੇ ਮਲੇਰੀਏ ਮਾਰੇ ਉਨੈਂ ਬਹੁ ਦੌਰਾ।੩੬। ਜੈਨ ਮਾਨ / ਮਲੇਰੀਏ ਪਠਾਣ / ਦੌੜ ਕੇ
- ਚੌਪਈ : ਬਹੀਰ ਗਯੋ ਬੇ ਸੁੰਨੋਂ ਤੋਉ। ਹੁਤੋ ਸੁਦਾਰ ਨ ਉਨ ਸੰਗ ਕੋਉ। ਆਗੂ ਦੇ ਬਹੀਰ
ਅਗਯੋਂ ਬਹੀਰ ਉਨ ਲੀਨੋਂ ਘੇਰ। ਜਿਮ ਅੱਯੜਾ ਮੈਂ ਵੜ ਗਯੋ ਸ਼ੇਰ।੩੭। ਇੱਜੜ
ਬਹੁਤ ਲੋਕ ਉਨ ਕਤਲੈ ਕਰੇ। ਬਚੇ ਬਹੀਰੀਏ ਮੁੜ ਦਲ ਰਲੇ। ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤੇ
ਤਬਹਿ ਖਾਲਸੈ ਕਹਯੋ ਬਿਚਾਰ। ਚਲੋ ਵਹੀਰ ਸੰਗ ਕੋਉ ਸਰਦਾਰ।੩੮।
- ਦੋਹਰਾ : ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਏਹ ਹੋਤ ਬੇ ਬੰਨੇਵਾਲਾ। ਜਥੇਦਾਰ
ਤਿਨਕੋ ਸਭ ਸਿੰਘਨ ਕਹਯੋ ਇਕ ਰਲੋ ਬਹੀਰੇ ਨਾਲ।੩੯।
- ਚੌਪਈ : ਸਭ ਖਾਲਸੇ ਸਿਉਂ ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਕਹਯੋ। ਜੈਨੈ ਮਲੇਰੀ ਵੱਲ ਮੈਂ ਰਹਯੋ। ਜੈਨ ਮਾਨ ਤੇ ਮਲੇਰੀਏ ਪਠਾਣ
ਤੀਨ ਤਰਫ ਤੁਮ ਸਭੇ ਨਿਬਯੋ। ਦੀਨ ਮਜ਼ਬ ਕੋ ਜੁੱਧ ਸੰਬਯੋ।੪੦। ਸਾਂਭਣਾ
ਸੋਉ ਖਾਲਸੇ ਨੇ ਮੰਨ ਲਯੋ। ਤੁਰਤ ਉਨੈਂ ਵਲ ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਗਯੋ।
ਰਹੀ ਮਿਸਲ ਨੋਂ ਸ਼ਾਹਿ ਸੁ ਵੱਲ। ਤੁਰਯੋ ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਯੋਂ ਕਹਿ ਗੱਲ।੪੧।

੧. ਸੰਗੂ ਸਿੰਘ : ਇਹ ਪਿੰਡ ਭਾਈ ਕੇ ਦਰਾਜ ਵਾਲਾ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ, ਕੈਥਲ ਦੀ ਸਿੱਖ ਰਿਆਸਤ ਦਾ ਵਕੀਲ ਸੀ।

੨. ਸੇਖੂ ਸਿੰਘ : ਇਹ ਹੰਬਲਵਾਲ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਬਾਬਾ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵਕੀਲ ਸੀ।

ਆਪੋ ਅਪਣੋਂ ਧੌਂਸ ਬਜਾਯੋ। ਨਿਸ਼ਾਨ ਬੈਰਕੀ ਸਾਬ ਰਖਾਯੋ।
ਪਰੈ ਜੋਰ ਫੌਜਨ ਕੋ ਜਹਾਂ। ਰਲ ਮਿਲ ਮਿਸਲ ਪਰਯੋ ਸਭ ਤਹਾਂ।੪੨।

ਦੋਹਰਾ : ਯੈਂ ਕਹਿਕੈ ਸੋ ਜਾ ਲਰਯੋ ਮਲੇਰੀਅਨ ਜੈਨੇ ਸਾਬ।
ਬਹੀਰ ਤੁਰਾਯੋ ਫੇਰ ਉਨ ਗਿਲਜਨ ਦਿਖਾ ਕੇ ਹਾਥ।੪੩।
ਬੰਦੂਕ ਕਮਾਨਨ ਬਰਛੀ ਫੜ ਤੇਗ ਸੰਭਾਰ ਚਲਾਇ।
ਮਾਰੇ ਸਿੰਘ ਬਡ ਸੂਰਮੋਂ ਘੋੜੇ ਵਿਚ ਰਲਾਇ।੪੪।

ਚੌਪਈ : ਬਹੀਰੋਂ ਜੈਨਾ ਦੂਰ ਹਟਾਯਾ। ਬਹੁ ਗਿਲਜਨ ਸੋਂ ਜੰਗ ਮਚਾਯਾ।
ਲਛਮੀ ਨਰਾਇਣ^੧ ਔਰ ਪਠਾਨ। ਮਾਰ ਹਟਾਏ ਕਰ ਪਿਸ਼ੇਮਾਨਾ^੨।੪੫। ਪਰੇਬਾਨ
ਮਿਸਲ ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ^੩ ਬਹੁ ਸਰਦਾਰ। ਮਾਰ ਰਾਮ ਜੰਗੋ ਗਿਲਜੇ ਦਏ ਟਾਰਾ^੪। ਬੰਦੂਕ / ਦੂਰ
ਕਰਮ ਸਿੰਘ^੫ ਅੰ ਕ੍ਰੋੜਾ ਸਿੰਘ^੬। ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਅੰ ਬਿੰਡਾ ਸਿੰਘ।੪੬।
ਐਸੇ ਥੇ ਤਹਿੰ ਬਹੁ ਸਰਦਾਰ। ਬਹੀਰੋਂ ਦੀਨੇ ਤੁਰਕ ਨਿਕਾਰਾ^੭। ਨਿਕਾਲ, ਕੱਢ ਦਿਤੇ
ਦੂਰੋਂ ਜੈਨਾ ਲਰਤਾ ਜਾਵੈ। ਕਦੇ ਦੂਰ ਕਦੇ ਢੁਕਾ ਭੀ ਆਵੈ।੪੭। ਜੈਨ ਖਾਨ / ਲੜਦਾ / ਨੇੜੇ
ਫੇਰ ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਮਲਵੱਈ ਬੁਲਾਏ। ਉਸੀ ਤੌਰ ਵਹਿ ਮੁਹਰੇ ਲਾਏ।
ਅਗੇ ਸੁਨੋ ਬਡ ਦਲਾ ਕੀ ਗੱਲ। ਨਠੇ ਭਜੇ ਕਿਤ ਰਹੇ ਅਚੱਲ।੪੮। ਵੱਡਾ ਦਲ

ਦੋਹਰਾ : ਤੈ ਚੜ੍ਹ ਸਿੰਘ^੮ ਨੇ ਯੈਂ ਕਹਯੋ ਮੇਰੀ ਸੁਨੋਂ ਸਲਾਹਿ।
ਜਿਮੈਂ ਸ਼ਾਹਿ ਤੁੰਮਨਾ ਰਚੋ ਤਿਮਾ ਲੜੋ ਤੁਮ ਮਿਸਲਾ ਬਨਾਇ।੪੯। ਵੱਡਾ ਦਲ / ਤਿਵੇਂ / ਜਥਾ, ਦਲ

ਚੌਪਈ : ਚਾਰ ਮਿਸਲ ਕੋ ਥਨੋ ਬਨਾਵੋ। ਦੁਇ ਦੁਇ ਮਿਸਲ ਦੁਤਰਫੀਂ ਲਾਵੋ। ਜਥਾ, ਦਲ
ਜੋਰ ਪਰੈ ਜਿਸ ਬਹੁਤੋ ਆਇ। ਮੈਂ ਜਾ ਕਰੂੰ ਸੁ ਉਸੈ ਸਹਾਇ।੫੦। ਮੱਦਦ, ਸਹਾਇਤਾ
ਕਰੋ ਲਰਾਈ ਯੋ ਬੰਨੂ ਬੰਨ੍ਹੇ। ਬਚੈਂ ਨਹੀਂ ਇਨ ਆਗੇ ਭੰਨੇ। ਜਥੇ ਬਣਾ ਕੇ / ਭੱਜ ਕੇ
ਇਨ ਕੇ ਘੋੜੇ ਸੋ ਕੌਹੁ ਦੌੜੈ। ਪੁਜੈਂ ਨ ਜੰਗਲ ਲੋ ਹਮ ਘੋੜੈ।੫੧।
ਜਸੈ ਸਿੰਘਾ ਤੇ ਆਦਾ ਸਿਆਣੇ। ਤਿਨ ਸੁਣ ਐਸੇ ਬਚਨ ਬਖਾਣੇ। ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ / ਹੋਰ
ਮਿਸਲ ਵੰਡ ਅਥ ਕਬਹੂੰ ਨ ਪਾਵੋ। ਰਲ ਮਿਲ ਖੜ ਤੁਰ ਪੰਥ ਬਚਾਵੋ।੫੨।

੧. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਾਲੇ ਖਰੜੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ।
੨. ਲਛਮੀ ਨਰਾਇਣ : ਇਹ ਸਰਹੰਦ ਦੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਜੈਨ ਖਾਨ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਸੀ।
੩. ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ : ਨਾਰਲੀ ਪਿੰਡ ਦਾ ਸੰਧੂ ਜੱਟ, ਇਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸਿੱਖ ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਭੇਰੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋ ਕੇ ਖੰਡੇ ਦੀ ਪਾਹੁਲ ਲਈ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਹ ਨਵਾਬ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜਥੇ ਵਿੱਚ ਰਲ ਗਿਆ। ਇਹ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਬਾਰਾਂ ਮਿਸਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਰੋੜ ਸਿੰਘੀਆ ਮਿਸਲ ਦਾ ਮੋਹਰੀ ਸਰਦਾਰ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਲੇਖਕ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਇਸ ਦਾ ਦੋਹਤਰਾ ਸੀ।
੪. ਕਰਮ ਸਿੰਘ : ਇਹ ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਕਰੋੜ ਸਿੰਘੀਆ ਦਾ ਭਤੀਜਾ ਸੀ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਦੇਹਾਂਤ ਉਪਰੰਤ ਮਿਸਲ ਦਾ ਆਗੂ ਬਣਿਆ।
੫. ਕ੍ਰੋੜਾ ਸਿੰਘ : ਲਾਹੌਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਬਰਕੀ ਪਿੰਡ ਦਾ ਵਿਰਕ ਜੱਟ ਜੋ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਰੋੜ ਸਿੰਘੀਆ ਮਿਸਲ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਬਣਿਆ।
੬. ਚੜ੍ਹ ਸਿੰਘ : ਚੜ੍ਹਤ ਸਿੰਘ, ਇਹ ਸ਼ੁੱਕਰਚੱਕੀਆ ਮਿਸਲ ਦਾ ਮੋਢੀ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਦਾਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਜਨਮ ੧੭੨੨ ਈ. ਤੇ ਦੇਹਾਂਤ ੧੭੭੫ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ।

‘ਤੁਰਕ ਆਟਾ ਹਮ ਲੂਣ ਸਿਵਾਪੈਂ’। ਵਹਿ ਅੰਧੇਰੀ ਹਮ ਬਰੋਲੋਂ ਸਿਵਾਪੈਂ। ਵਾਗ, ਸਮਾਨ / ਵਾ ਵਰੋਲੋਂ
ਤੁਰ ਤੁਰ ਲਰੋਂ ਔ ਲਰ ਲਰ ਤੁਰੋ। ਬਹੀਰ ਬਚਾਵਨ ਖਾਤਰ ਅੜੋ। ੫੩।

ਦੋਹਰਾ : ਚੜ੍ਹ ਸਿੰਘ ਭੀ ਸੋ ਮੰਨ ਲਈ ਕਹੀ ਸਿਆਨਨ ਜੋਇ।
ਖੜ ਸਿੰਘ ਅੜੇ ਸ਼ੇਰ ਜਿਮਾ ਗਿਲਜਨ ਆਗੈ ਤੋਇ। ੫੪। ਜਿਵੇਂ / ਤਾਂ, ਤਦ

ਚੌਪਈ : ਲੜੈਂ ਸਿੰਘ ਪਰਸ਼ਾਰਥਾ ਜਾਨ। ਟਲੈਂ ਨ ਮਰਨੋਂ ਸਿੰਘ ਸੁਜਾਨ। ਖੁਦਗਰਜੀ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉਠ ਕੇ
ਪੰਥ ਗੁਰੂ ਕੀ ਸਮਝੈਂ ਲਾਜਾ। ਦੀਨ ਮਜ਼ਹਬ ਕੇ ਜੁੱਧੋ ਕਾਜ। ੫੫। ਇਜ਼ਤ
ਘੜੀ ਦੋ ਤਿੰਨ ਕੁ ਤਹਿੰ ਸਿੰਘ ਅੜੇ। ਹਰੋਲਾ ਥੰਮ੍ਹਯੋਂ ਹੁਏ ਥੰਮ੍ਹ ਜਿਮ ਖੜੇ। ਖੁਰਲਾ ਦਸਤਾ
ਔਰ ਤੁੰਮਣਾ ਦੁਇ ਮਗਰੋਂ ਆਏ। ਬਿਲੰਦਾ ਜਹਾਨਾ ਸੂਬੇਦਾਰ ਜੋ ਤਾਏ। ੫੬। ਵੈਰੀ ਦਲ / ਸਨ
ਤਿਨੈਂ ਦਏ ਸੋ ਸਿੰਘ ਹਲਾਇ। ਜਿਮਾ ਪਤ ਪਿਪਲਾ ਪੋਣ ਉਡਾਇ। ਜਿਵੇਂ / ਪਿੱਪਲ ਦਾ ਪੱਤਾ
ਲੜੈਂ ਨਠੈਂ ਖੜ ਮੁੜ ਲੜੈਂ। ਬਹੁਤੇ ਗਿਲਜੇ ਕਯਾ ਸਿੰਘ ਕਰੈਂ। ੫੭।
ਚੜ੍ਹ ਸਿੰਘ ਮੁੜ ਮੁੜ ਕਚੀਚੀ ਲੇਵੈ। ਬਹੁਤ ਫੌਜ ਬਲ ਨਾਂਹਿ ਬਸੇਵੈਂ। ਵੱਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚੱਲਦਾ
ਨਠ ਲੜ ਸਿੰਘ ਬਹੀਰੇ ਰਲੇ। ਬਹੀਰ ਸਾਬ ਰਲ ਫਿਰ ਭਏ ਖਲੇ।
ਬਹੀਰ ਉਤੇ ਬਲ ਪੈਨਾ ਨ ਦਯੋ। ਅਪਨੋ ਤਨ ਤਿਨ ਆਗੈ ਕਯੋ। ੫੮। ਪੈਣ

ਦੋਹਰਾ : ਘੜੀ ਏਕ ਸਿੰਘ ਖੜ ਲੜੇ ਰਖਯੋ ਬਹੀਰ ਚਲਾਇ।
ਤੋਂ ਫਿਰ ਮਗਰੋਂ ਕਰ ਹਲੋ ਆਇ ਪਰਯੋ ਸੁ ਅਹਮਦ ਸ਼ਾਹਿ। ੫੯।

ਚੌਪਈ : ਕੋਸ ਚਾਰ ਕੁ ਥੋ ਗਯੋ ਬਹੀਰ। ਪਿਛੈ ਲੜਤ ਥੋ ਸਿੰਘ ਪਰ ਧੀਰਾ। ਧੀਰਜ ਨਾਲ
ਸ਼ਾਹ ਤਿਨੈਂ ਪੈ ਆਪ ਆਇ ਪੜਿਓ। ਉਠੀ ਪੂੜ ਰਵਾ ਨਦਰ ਨ ਪੜਿਓ। ੬੦। ਸੂਰਜ
ਸਿੰਘ ਗਰਦ ਸੋਂ ਦਏ ਦਬਾਇ। ਨਠਯੋ ਥੰਨੋ ਅਰ ਬੜੁਤੋਂ ਜਾਇ।
ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਸੰਗ ਤੁੰਮਨ ਚਾਰ। ਦੁਰਾਨੀ ਦੁਅਸਪੇਂ ਬਾਰਾਂ ਬਾਰਾਂ ਹਜ਼ਾਰ। ੬੧। ਦੋ ਦੋ ਘੋੜਿਆਂ ਵਾਲੇ
ਕਰੀ ਥੰਨੋ ਪੈ ਉਨ ਬਡ ਮਾਰ। ਦਯੋ ਖਾਲਸੋਂ ਬਹੀਰੋਂ ਟਾਰਾ। ਵੱਖਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ
ਬਹੀਰ ਰਹਯੋ ਜਬ ਥੰਨੈਂ ਬਗੋਰਾ। ਬਹੁਤ ਗਿਲਜਨ ਲਯੋ ਵਿਚ ਤੇ ਘੋਰ। ੬੨। ਬਗੈਰ, ਬਿਨਾਂ
ਮੁੜ ਫਿਰ ਕੀਓ ਖਾਲਸੈ ਉਪਰਾਲਾ। ਕਿਛਕੁ ਬਹੀਰ ਕੋ ਛੁਟਯੋ ਖਿਆਲਾ। ਖਿਆਲ ਆਇਆ
ਨਠ ਰਲਯੋ ਸੋ ਅਗਲਨ ਨਾਲ। ਆਗੇ ਰਲੇ ਲਏ ਸਿੰਘਨ ਸੰਭਾਲ। ੬੩।

ਦੋਹਰਾ : ਤੋਂ ਭੀ ਸਿੰਘ ਲੜਤੇ ਤੁਰੈਂ ਰਖਨ ਬਹੀਰੈ ਕਾਜ।
ਕਿਤੈ ਲੜੈਂ ਕਿਤ ਖੜ ਤੁਰੈਂ ਕਿਤੇ ਗਏ ਕਰ ਭਾਜ। ੬੪।

੧. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਾਲੇ ਖਰੜੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬੰਦ ਅਧੂਰਾ ਹੈ।
੨. ਸਰਬੁਲੰਦ ਖਾਨ : ਇਹ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਦਾ ਚਾਚਾ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ੧੭੬੦ ਵਿੱਚ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਸੂਬੇਦਾਰ ਥਾਪਿਆ ਤੇ ਇਹ ਜਲੰਧਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ ਹਕੂਮਤ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਨੂੰ ੧੭੬੪ ਈ. ਵਿੱਚ ਸਰਦਾਰ ਚੜ੍ਹਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਰੁਹਤਾਸ ਉਪਰ ਹਮਲੇ ਸਮੇਂ ਕੈਦ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਫੇਰ ਇੱਜ਼ਤ-ਸਨਮਾਨ ਨਾਲ ਅਫ਼ਗ਼ਾਨਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਤੋਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।
੩. ਜਹਾਨ ਖਾਨ : ਦੁਰਾਨੀ ਸੈਨਾਪਤੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ੧੭੫੭ ਈ. ਵਿਚ ਤੈਮੂਰ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਨਾਇਬ ਸੂਬੇਦਾਰ ਥਾਪਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਸਰਵਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਕਈ ਜੰਗਾਂ ਕੀਤੀਆਂ।
੪. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਾਲੇ ਖਰੜੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬੰਦ ਅਧੂਰਾ ਹੈ।

ਚੌਪਈ : ਸ਼ਾਹੁ ਕਰਤ ਗੈਲਾ ਹੱਲੋ ਆਵੈ। ਕੱਢ ਬਹੀਰੋਂ ਪੰਥ ਚਲਾਵੈ। ਪਿਛੇ
 ਬਿਨਾ ਫੌਜ ਕਰ ਲਯੋ ਬਹੀਰ। ਬਹੀਰ ਬਿਚੋਂ ਕਰ ਸ਼ਾਹਿ ਦਯੋ ਚੀਰਾ। ੬੫। ਦੋ ਹਿੱਸੇ ਹੋ ਗਏ
 ਕਿਛਕੁ ਹਿੰਮਤ ਕਰ ਬਹੀਰ ਭੀ ਮਰਯੋ। ਕਿਛਕੁ ਬੇਲਾ ਇਮ ਬਹੀਰਹ ਪਰਯੋ। ਵਿਹਲ
 ਕਿਛਕੁ ਸਿੰਘ ਮੁੜ ਕਰੈ ਉਪਰਾਲਾ। ਛੁਟਯੋ ਬਹੀਰ ਕੋ ਕਿਛੁ ਇਮ ਖਯਾਲਾ। ੬੬।
 ਫੇਰ ਸ਼ਾਹਿ ਨੇ ਕੀਨੀ ਦੌੜ। ਅੰਰ ਬਹੀਰ ਉਨ ਲੀਨੋ ਤੋੜ।
 ਪੜੈ ਬਹੀਰ ਸਿਰ ਪੈਨਾ ਤੇਗ। ਜਾਟ ਕਟਤ ਜਿਮ ਪੱਤੋ ਬੋਗਾ। ੬੭। ਤਿੱਖੀ / ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ
 ਜਿਮ ਕ੍ਰਿਸਾਨ ਇਕ ਖੇਤ ਕਟਾਵੈ। ਉਪਰ ਦੂਏ ਕੈ ਘੋਰੋ ਪਾਵੈ।
 ਤਿਮ ਵੜ ਵਿਚ ਗਿਲਜੇ ਲੈਵੈ ਚੀਰ। ਕੋਈ ਨੱਠ ਮਿਲ ਬਚੈ ਬਹੀਰ। ੬੮।

ਦੋਹਰਾ : ਤਬੈ ਸ਼ਾਹਿ ਮਨ ਮੋਂ ਲਖਯੋ ਬਿਨ ਘਿਰੇ ਨ ਸਿੰਘ ਮਰਾਂਹਿ। ਸੋਚਿਆ
 ਜਿਮ ਕਿਮ ਇਨ ਕੋ ਘੋਰੀਐ ਤੋ ਇਹ ਮਾਰਹਿ ਖਾਂਹਿ। ੬੯।

ਚੌਪਈ : ਤਬੈ ਸ਼ਾਹਿ ਨੈ ਨਿਕਸਚੀ ਦੁੜਾਏ। ਉਪਰ ਜੈਨੇ ਕੇ ਗਿਲਾ ਠਹਰਾਏ। ਹਰਕਾਰੇ / ਜੈਨ ਮਾਨ / ਦੋਬ
 ਜੋ ਤੈ ਕਹੀ ਕਰੀ ਨਹਿੰ ਬਾਤ। ਮੁਹਰਯੋਂ ਸਿੰਘ ਨ ਘੇਰੇ ਜਾਤਾ। ੭੦। ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੋਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਘੇਰਿਆ
 ਬੀਸ ਹਜ਼ਾਰ ਥੋ ਤੁਹਿ ਪਹਿ ਘੋੜਾ। ਕਯਾ ਸਿੰਘਨ ਲੁਟ ਕਰ ਦਯੋ ਥੋੜਾ। ਤੋਰੇ ਪਾਸ
 ਲਛਮੀ ਨਰਾਇਣ ਪਠਾਣ ਮਲੇਰੀ। ਤੂੰ ਘੇਰ ਨ ਸਕਯੋ ਥੀ ਫੌਜ ਬਹੁਤੇਰੀ। ੭੧।
 ਜੇ ਤੂੰ ਇਨ ਕੋ ਲੈਵੈ ਘੇਰ। ਚਾਰ ਘੜੀ ਸਬ ਦਿਓ ਨਿਬੇਰ। ਨਿਬੇੜ, ਮੁਕਾ ਦਿਆਂ
 ਬਿਨ ਘੇਰੇ ਸਿੰਘ ਮਰੈ ਸੁ ਨਾਂਹੀ। ਖੂਬ ਬਿਚਾਰੀ ਮੈਂ ਮਨ ਮਾਂਹੀ। ੭੨।
 ਸੁਨ ਜੈਨੇ ਕੋ ਲਾਗੀ ਆਗ। ਸੂਤੋ ਸ਼ੇਰ ਜਨ ਉੱਠਯੋ ਜਾਗ। ਸੁੱਤਾ ਹੋਇਆ
 ਸੋ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਘੇਰਨ ਪਰਯੋ। ਫਿਰ ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘੀਅਨ ਮਾਰਹੁ ਟਰਯੋ। ੭੩। ਮਾਰ ਕੇ ਤੋਰ ਦਿੱਤਾ

ਦੋਹਰਾ : ਤਬ ਜੈਨੇ ਸ਼ਾਹ ਆ ਕਹਯੋ ਅਗਯੋਂ ਨ ਘੇਰੇ ਜਾਹਿ।
 ਦੇਖਨ ਮੈਂ ਥੋੜੇ ਦਿਸੈਂ ਲੜਤੇ ਘਣੇ ਦਿਸਾਂਹਿ। ੭੪। ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ / ਦਿਸਦੇ ਹਨ

ਚੌਪਈ : ਤੋਂ ਜੈਨੇ ਸ਼ਾਹਿ ਆਇ ਸੁਨਾਈ। ਘੇਰ ਨ ਭਏ ਸਿੰਘ ਸੂਰ ਬੁਲਾਈ। ਭੁਰੀ ਬਲਾ
 ਬਹੀਰ ਛੱਡ ਆਪ ਇਸ ਪਰ ਪਰੋ। ਅੱਵਲਾ ਕਤਲ ਇਸ ਫੌਜੈ ਕਰੋ। ੭੫। ਪਹਿਲੋਂ
 ਸੁਨਤ ਸ਼ਾਹਿ ਸੋਈ ਮੰਨ ਲਈ। ਦੌੜ ਫੌਜ ਕੈ ਉਪਰ ਕਈ। ਚੜ੍ਹਾਈ ਕੀਤੀ
 ਕਿਛਕੁ ਸਿੰਘਨ ਖੜ ਸ਼ਲਕਾ ਚਲਾਈ। ਦਏ ਗੇਰ ਜੋਉ ਆਵਤ ਧਾਈ। ੭੬। ਗੋਲੀਆਂ ਦੀ ਬੁਫਾੜ
 ਤਬ ਸਿੰਘਨ ਸ਼ਾਹਿ ਆਵਤ ਜਾਨਾ। ਸਰਕਾ ਤੁਰੇ ਤਿਨ ਖੜਨ ਤਜਾਣਾ। ਹੱਲੀ ਹੱਲੀ / ਖੜਨਾ ਛੱਡ ਕੇ
 ਮੁੜ ਖੜ ਸਿੰਘ ਰਮਜੰਗੋ ਚਲਾਵੈ। ਨੇੜ ਢੁਕੈ ਉਸ ਮਾਰ ਗਿਰਾਵੈ। ੭੭। ਬੰਦੂਕਾਂ
 ਕਬ ਮੁਕੈ ਨਿਜ ਸ਼ਾਹਿ ਬਹੁ ਫੌਜ। ਉਛਲ ਸਮੁੰਦ ਜਨੁ ਆਵਤ ਮੌਜ। ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਲਹਿਰ ਵਾਂਗ
 ਨੱਠ ਸਿੰਘ ਕੋਰ ਡੇਢ ਕੁ ਚੱਲੇ। ਫੇਰ ਸਿੰਘ ਤਹਿ ਹੋ ਰਹੇ ਖੱਲੇ। ੭੮। ਉੱਥੇ / ਖੜੇ ਗਏ

ਦੋਹਰਾ : ਚੜ੍ਹਤ ਸਿੰਘ ਉਹੀ ਹੱਲੈ ਰਹਯੋ ਬਿਹੀਰੈ ਮਾਂਹਿ। ਵਹੀਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ
 ਲੜਤ ਭਿੜਤ ਪਾਛੈ ਅਗੈ ਬਿਹੀਰੈ ਕਰੈ ਅਗਾਂਹਿ। ੭੯।

- ਚੌਪਈ : ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਤਹਿੰ ਖੜ ਕੀਓ ਅਰੜਾ° । ਨਿਜ ਫੌਜ ਖੜਾਈ ਕਰ ਬਡ ਝਗੜਾ । ਜਿਦ
 ਫੌਜ ਕਹੈ ਹਮ ਖੜੇ ਬਚੈ ਨਾਹੀਂ । ਕਿਛੁਕ ਹੋਣ ਹਮ ਦਿਹੋ ਅਗਾਹੀਂ ।੮੦
 ਜਖਮ ਬਹੁਤ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਖਾਏ । ਤੀਰ ਗੋਲੀ ਔਰ ਤੇਗ ਘਾਇਆ ਆਏ । ਜਖਮ
 ਆਪ ਮਾਰੈ ਔ ਉਨਕੇ ਝੇਲੈ । ਸੌਹੋ ਮੱਥੇ ਰੱਖ ਘੋੜੇ ਮੇਲੈ ।੮੧। ਸਾਹਮਣੇ
 ਜਸੈ ਸਿੰਘ ਕੋ ਥਕ ਰਹਯੋ ਘੋੜੇ । ਕਰਤ ਜੰਗ ਥੋ ਸੋ ਬਹੁ ਦੌੜੇ ।
 ਜਥੈ ਸਿੰਘ ਉਸ ਅੱਡੀ ਲਗਾਵੈ । ਨਹਿੰ ਮਾਨੈ ਕਛੁ ਅਗੈ ਨ ਧਾਵੈ ।੮੨।
- ਦੋਹਰਾ : ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਕੋ ਪਾਲਕੋ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਜਿਹ ਨਾਮ । ਗੋਦ ਲਿਆ, ਪਾਲਿਆ ਹੋਇਆ
 ਤਿਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੋ ਆਖਿਓ ਅਬ ਈਹਾਂ ਖੜਨ ਨਹਿੰ ਕਾਮਾ ।੮੩। ਦਿੱਬੋ / ਕੰਮ
- ਚੌਪਈ : ਈਹਾਂ ਖੜੇ ਹਮ ਬਚਤੇ ਨਾਹੀਂ । ਤੁਮ ਹਮਰੀ ਇਮ ਜਾਨ ਗਵਾਹੀਂ ।
 ਤੋ ਸਿੰਘ ਜੀ ਫਿਰ ਇਮ ਫੁਰਮਾਵੈ । ਹਮਰੋ ਘੋੜੇ ਅਗੈ ਨ ਧਾਵੈ ।੮੪।
 ਤਬ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਚਾਬਕ ਉਠਾਯਾ । ਚਾਹਤ ਘੋੜੇ ਤਨ ਕੋ ਲਾਯਾ ।
 ਤਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਿਜ ਦੇਖ ਹਟਾਯੋ । ਚਹੈ ਹਮਕੋ ਤੂੰ ਚਟਕਾ ਲਗਾਯੋ ।੮੫। ਚਮਕ, ਫੇੜ, ਊਂਜ
 ਪੰਥ ਸੁਨੈ ਹਮ ਕੋ ਕਰੈ ਠੱਠਾ° । ਘੋੜਾ ਕੁਟਾਇ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਠੱਠਾ । ਮਖੌਲ
 ਕਯਾ ਮੁਖ ਲੈ ਮੈਂ ਬਹੋਂ ਦਿਵਾਨ । ਕਰੈ ਮਸਕਰੀ ਹਮ ਕੋ ਆਨ ।੮੬। ਮਸਕਰੀ, ਮਖੌਲ
 ਮੈਂ ਖਾਲਸੈ ਪਤਿਸ਼ਾਹੁ ਕਹਾਯੋ । ਤੁਮ ਚਾਹਤ ਹਮ ਗੀਦੀ ਬਨਾਯੋ । ਗਿੱਦੜ, ਡਰਪੋਕ
 ਇਸ ਜੀਵਣ ਤੇ ਮਰਨੋ ਬੇਸ਼ਾ° । ਰਹੇ ਜੱਸ ਜਿਸ ਜਗ ਮੈਂ ਲੇਸ਼ਾ° ।੮੭। ਮਰਨਾ ਵਹੇਰੇ ਚੰਗਾ / ਬੋੜਾ
- ਦੋਹਰਾ : ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਨਿਜ ਛਡ ਤੁਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਯੋ ਚੜ੍ਹਾਇ । ਘੋੜਾ ਛੱਡ ਪੈਦਲ ਹੋ ਗਿਆ
 ਲੜਤ ਭਿੜਤ ਖੜਤੇ ਤੁਰਤ ਜੋਖੋ ਸਿਰ ਨਿਜ ਖਾਇ ।੮੮। ਜਖਮ, ਫੱਟ
- ਚੌਪਈ : ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਖਾਏ ਬਾਈ ਘਾਇ° । ਤੋ ਭੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲੜਤੇ ਜਾਇ । ਜਖਮ
 ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਜਖਮੀ ਸੁਨਯੋ । ਸਭ ਸਿਰਦਾਰਨ ਸੁਨ ਸਿਰ ਧੁਨਯੋ° ।੮੯। ਸੋਚਣ ਲਗੀ
 ਵਿਚ ਬੰਨੇ ਸਭ ਆਣ ਖਲੋਏ । ਭੰਗੀ ਘਨੀਏ ਰਾਮਗੜ੍ਹੀਏ ਜੋਏ । ਮਾਲਸਾ ਦਲ
 ਨਕੱਈ ਨਿਸ਼ਾਨਚੀ ਡੱਲੇ ਵਾਰ । ਕਪੂਰ ਸਿੰਘੀ ਔ ਆਲੂ ਜੁ ਵਾਲ ।੯੦।
 ਸੁਕੂ ਚੱਕੀਏ ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘੀਏ ਸਾਰੇ । ਸ਼ਹੀਦ ਨਿਹੰਗ ਔ ਗੁਰੂ ਪਿਆਰੇ ।
 ਅੰਮ੍ਰਤਸਰੀਏ ਔ ਪੁਰੀਯੋ ਅਨੰਦਾ° । ਰਮਦਾਸੀਏ ਰੰਘਰੇਟੇ ਔਰ ਮਸੰਦ ।੯੧। ਅਨੰਦਪੁਰੀਏ
 ਬੇਦੀ ਸੋਢੀ ਟਿਹਨਾ ਔ ਭੱਲੇ । ਰਹਤ ਹੁਤੇ ਜੋ ਖਾਲਸੇ ਰਲੇ । ਤ੍ਰੋਹਨ
 ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਹਿ ਔ ਜਖਮੀ ਹੋਹਿ । ਕਦੈ ਖੜੈ ਕਦ ਲੜੈ ਤੁਰੋਹਿ ।੯੨।
- ਦੋਹਰਾ : ਨਿੱਕੇ ਵੱਡੇ ਜੋ ਹੁੱਤੇ ਸਭ ਫੜ ਖੜੇ ਹਥਿਆਰ ।
 ਅਗੈ ਊਹਾਂ ਤੇ ਤੋ ਤੁਰੈ ਇਕ ਇਕ ਦੁਇ ਦੁਇ ਮਾਰ ।੯੩।
 ਤਬਹਿ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਹਿ ਦਯੋ ਚੜ੍ਹ ਸਿੰਘ ਬੀਰ ਸੁਨਾਇ ।
 ਤੂੰ ਜੁ ਕਹਿਤ ਥੋ ਮੈਂ ਲੜੈ ਜਹਿ ਹੋਵੈ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹਿ ।੯੪।

ਚੌਪਈ : ਸੋ ਸੁਨ ਚੜ ਸਿੰਘ ਗੁੱਸਾ ਖਾਯਾ । ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਵਲ ਘੋੜੇ ਚਲਾਯਾ ।
 ਲਭਯੋ ਨ ਟੋਲਤ ਸੋ ਰਹਯੋ ਦੂਰ । ਦਿਸੈ ਨ ਦੂਰੋਂ ਉਡ ਰਹੀ ਪੂਰ ।੯੫।
 ਫਿਰ ਸਿੰਘ ਟੋਲ ਮੁੜ ਵੜਯੋ ਬਹੀਰ । ਤੇਗ ਮਾਰ ਕਢੈ ਗਿਲਜੇ ਚੀਰ ।
 ਮਾਰਤ ਤੇਗ ਗਯੋ ਹਥ ਥਾਕਾ । ਤੋਂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਯੋ ਨੇਜੋ ਚਾਕਾ ।੯੬। *ਬੱਕ / ਚੱਕ, ਉਠਾ ਲਿਆ*
 ਮਾਰਤ ਨੇਜਨ ਫਲਾ ਟੁਟ ਗਯੋ । ਫਿਰ ਸਿੰਘ ਹਾਥ ਰਾਮ ਜੰਗੋ ਲਯੋ । *ਲੋਹੇ ਵਾਲਾ ਹਿੱਸਾ / ਬੰਦੂਕ*
 ਥਕਯੋ ਘੋੜੇ ਤਬ ਔਰ ਬਦਲਾਯੋ । ਲਗਯੋ ਜ਼ਖਮ ਖੜ ਸਿੰਘ ਬੰਧਾਯੋ ।੯੭।
 ਲਈ ਵੋਜ ਸਭ ਅਪਨੀ ਸਾਥ । ਬਹੁਤ ਗਿਲਜਨ ਸਿਰ ਮਾਰੈ ਹਾਥ ।
 ਜਗਾਂ ਬਹੀਰ ਬਹੁ ਪਰੇ ਭੀਰਾ । ਆਪ ਡਰੈ ਤਹਿ ਸਿੰਘ ਸਰੀਰ ।੯੮। *ਭੀੜ*

ਦੋਹਰਾ : ਬਹੁ ਗਿਲਜਨ ਕੋ ਮਾਰ ਕੈ ਬਹੁ ਸਿੰਘਨ ਲਏ ਬਚਾਇ ।
 ਗਿਲਜਨ ਕੇ ਘੋੜੇ ਲਭੈ ਪਯਾਦਨਾ ਤੁਰੈ ਚੜ੍ਹਾਇ ।੯੯। *ਪੈਦਲ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ / ਤੁਰੇ, ਚੱਲੇ*

ਚੌਪਈ : ਚੜ੍ਹ ਸਿੰਘ ਸਾਥਾ ਨ ਕਿਸ ਤੇ ਹੋਇ । ਜੋਉ ਲਲਕਾਰੈ ਤਹਿ ਜਾਇ ਸੋਇ । *ਵਰਗਾ*
 ਬਹੀਰੈ ਨ ਛੋਡੈ ਖੜ ਤੁਰ ਲੜੈ । ਤੁਰੈ ਅਗੈ ਕਥ ਪਿੱਛੈ ਮੁੜੈ ।੧੦੦।
 ਫੌਜ ਛੱਡ ਕਥ ਏਕਲਾ ਧਾਵੈ । ਮਾਰ ਗਿਲਜਨ ਫਿਰ ਫੌਜੇ ਆਵੈ । *ਇਕੱਲਾ*
 ਨਿਜੈ ਫੌਜ ਬਹੁ ਜੋਖੋ ਖਾਵੈ । ਫਟੇ ਗਿਰੇ ਕਿਸੇ ਬੋਲੇ ਪਾਵੈ ।੧੦੧। *ਖਤਰਾ / ਜ਼ਖਮੀਆਂ ਨੂੰ*
 ਕਈਅਨ ਕੋ ਗਹਿ ਅਗੈ ਚਲਾਵੈ । ਕਈਅਨੁ ਕੋ ਨਿਜ ਕੋਤਲਾ ਚਲਾਵੈ । *ਫੜ ਕੇ / ਸ਼ਾਸ ਘੋੜਾ*
 ਇਮ ਬਹੀਰੀਅਨ ਕਰੈ ਨਿਬਾਹਿ । ਬਹੁਤ ਲੋਕ ਇਮ ਦਏ ਬਚਾਇ ।੧੦੨।
 ਦੌੜ ਗਿਲਜਨ ਪਰ ਯੋਂ ਸਿੰਘ ਕਰੈ । ਜਨੁ ਕੁੰਜਨਾ ਪੈ ਬਹਰੀ ਪਰੈ । *ਕੁਜਾਂ ਉੱਪਰ / ਸਮੁੰਦਰੀ ਬਾਜ਼*
 ਕਿਸੈ ਇਕ ਕਿਸ ਦੁਇ ਸੱਟ ਲਾਵੈ । ਇਤ ਤੇ ਉਤਾ ਉਤ ਤੇ ਇਤ ਧਾਵੈ ।੧੦੩। *ਇਧਰੋਂ ਉੱਪਰ*

ਦੋਹਰਾ : 'ਗੰਗੋਰੀ ਜਿਮ ਘੋੜੇ ਘੁੰਮੈ ਵੜ ਬਿਜੁਲ ਜਿਮ ਦਲ ਆਪ । *ਬਿਜਲੀ ਵਾਂਗ*
 ਚੜ੍ਹ ਸਿੰਘ ਗਿਲਜਨ ਇਮ ਕਟੈ ਪੁੰਨ ਕਟੈ ਜਿਮ ਪਾਪ ।੧੦੪।

ਚੌਪਈ : ਬਹੀਰ ਛੱਡ ਸਿੰਘ ਦੂਰ ਨ ਜਾਵੈ । ਆਪ ਫਟੈ ਔਰ ਬਹੀਰ ਬਚਾਵੈ । *ਫੱਟ, ਜ਼ਖਮ ਖਾ ਕੇ*
 ਲੋਹੂ ਰੰਗ ਸਭ ਕਪੜੇ ਭਏ । ਖੋਲ ਫਾਗਾ ਜਨੁ ਰੰਗ ਰੰਗਏ ।੧੦੫। *ਹੌਲੀ ਦੀ ਖੇਡ*
 ਪੰਜ ਘੋੜੇ ਨਿਜ ਕੋਤਲਾ ਰਖਾਏ । ਛੱਡ ਏਕ ਕੋ ਔਰ ਚੜ੍ਹ ਧਾਏ । *ਮਾਸ ਸਵਾਰੀ ਵਾਲੇ ਘੋੜੇ*
 ਸ਼ਸਤਰ ਚੜ੍ਹ ਸਿੰਘ ਬਹੁਤੇ ਖਾਏ । ਦੇਖ ਨ ਓਦਰੇ ਫੇਰ ਲੜਾਏ ।੧੦੬। *ਉਦਾਸ*
 ਆਗੈ ਹੁਇ ਹੁਇ ਬੰਦੂਖ ਚਲਾਏ । ਇਕ ਕੋ ਮਾਰ ਦੂਏ ਤਨ ਲਾਏ ।
 ਵਹੁ ਬੰਦੂਖ ਜਬ ਖਾਲੀ ਹੋਇ । ਲਏ ਔਰ ਕੇ ਹਥ ਤੇ ਖੋਹਿ ।੧੦੭।
 ਬੰਦੂਖੀ ਦਲ ਮੈਂ ਅਢਾਈ ਬਤਾਵੈ । ਇਕ ਚੜ੍ਹ ਸਿੰਘ ਦੁਯੋ ਸਭ ਦਲ ਲਗਾਵੈ । *ਬੰਦੂਕਚੀ / ਦੂਜਾ*
 ਔਰ ਬੰਦੂਖੀ ਬਡੋ ਕਹਾਵੈ । ਚੜ੍ਹ ਸਿੰਘ ਆਗੇ ਅਧੋ ਬਤਾਵੈ ।੧੦੮।

੧. ਜਲ ਜੁਲਾਹਾ : ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਮੱਕੜੀ ਵਰਗਾ ਇਕ ਜੀਵ ਜੋ ਪਾਣੀ ਉੱਤੇ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ।

- ਦੋਹਰਾ : ਬੰਦੂਖ ਸਰਦਾਰ ਚੜ੍ਹ ਸਿੰਘ ਕੀ ਕੀਓ ਜਗ ਮੈਂ ਮਸ਼ਹੂਰ।
ਜੈਸੇ ਮਾਰੇ ਨੇੜਿਓ ਤੈਸੇ ਮਾਰੈ ਦੂਰ।੧੦੯।
ਤੁਰਤ ਫੁਰਤ ਲਰਤੇ ਮਰਤੇ ਬਹੀਰ ਗਯੋ ਕੋਹ ਔਰ।
ਤੋ ਫਿਰ ਅਹਮਦਸ਼ਾਹੁ ਨਿਜ ਕਰ ਧਰਯੋ ਸਿੰਘਨ ਪਰ ਧੌਰਾ।੧੧੦। ਹੱਲਾ, ਧਾਵਾ
- ਚੌਪਈ : ਜ਼ੋਰ ਪਾਇ ਸਿੰਘ ਫੌਜ ਨਿਕਾਰੀ। ਘੇਰਯੋ ਬਹੀਰ ਬਹੁ ਤੁੰਮਨ ਭਾਰੀ। ਨਿਕਾਲੀ, ਕੱਢੀ
ਤਿਨ ਮੈਂ ਗ੍ਰੰਥ ਤੁਰਤ ਥੇ ਦੋਇ। ਇਕ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੀਏ ਦਮਦਮੀਏਂ ਜੋਇ।੧੧੧।
ਘੇਰ ਲਯੋ ਤਿਨ ਅਗਯੋਂ ਆਇ। ਜੁਦੈ ਜੁਦੈ ਤੇ ਦਦੇ ਕਰਾਇ। ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੇ
ਧਰ ਗਰੰਥ ਤਹਿੰ ਲੜੇ ਮਝੈਲ। ਰਖਤ ਹੁਤੇ ਥੇ ਸ਼ਸਤਰ ਗੈਲਾ।੧੧੨। ਸਾਥ
ਘੜੀ ਕੁ ਲੜੇ ਫਿਰ ਲੀਨੇ ਮਾਰ। ਫਿਰ ਦਮਦਮੀਅਨੁ ਪਰ ਧਰੀ ਤਲਵਾਰ।
ਪਾਉ ਘੜੀ ਤਹਿੰ ਤੇਉਂ ਲੜੇ। ਬਿਨ ਹਥਿਆਰ ਹੁਤੇ ਕਯਾ ਕਰੇ।੧੧੩। ਘੜੀ ਦਾ ਰੋਥਾ ਹਿੱਸਾ / ਉਹ
ਦੀਨ ਮਜ਼ਹਬ ਕਾ ਜੁੱਧ ਪਛਾਣ। ਢੀਮ ਸੋਟੇ ਕਰ ਮਾਰਨ ਤਾਣ।
ਢੀਮ ਸੋਟਨ ਤੇ ਕਥ ਵੇ ਮਰੈ। ਮਾਰ ਤੇਗ ਇਨ ਦੁਇ ਧੜ ਕਰੈ।੧੧੪।
- ਦੋਹਰਾ : ਗਹਲਾ ਪਿੰਡ ਢਿਗਾ ਆ ਪੁਜਯੋ ਮਾਰਤ ਮਰਤ ਬਹੀਰ। ਨੇੜੇ
ਕਦੇ ਸਿੰਘ ਵਿਚ ਆ ਲੜੈ ਕਦੇ ਜਾਹਿੰ ਹੁਇ ਤੀਰਾ।੧੧੫। ਭੱਜ ਜਾਣ
- ਚੌਪਈ : ਤਬ ਬਹੀਰ ਨੇ ਪਿੰਡ ਤਕਾਯੋ। ਪਿੰਡ ਲੋਕਨ ਨੇ ਬੂਹੇ ਅੜਾਯੋ। ਬੂਹੇ ਬੰਦ ਕਰ ਲਏ
ਪਿੰਡ ਮੈਂ ਵੜਨ ਨ ਦੀਨੋ ਕੋਊ। ਔਖੀ ਬਨੀ ਬਹੀਰ ਸੁ ਤੋਊ।੧੧੬।
ਕਿਛੁ ਲੁਕ ਪੜੇ ਗੁਹਾਰਨਾ ਮਾਂਹਿ। ਸੋ ਗਿਲਜਨ ਨੇ ਛੋਡੇ ਨਾਂਹਿ। ਪਾਥੀਆਂ ਦੇ ਢੇਰ
ਚਮਿਆਰਨ ਚੂਹੜਨ ਕੈ ਜੁੜ ਵੜੇ। ਕਾਢ ਲੋਕਨ ਤੇ ਬਾਹਰ ਕਰੇ।੧੧੭। ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੜੇ
ਲੋਥਨ ਉਪਰ ਲੋਥ ਹੋਇ ਪਈ। ਉਨ ਤਲਾ ਗਿਰ ਕੈ ਬਚ ਰਹੇ ਕਈ। ਲੋਥਾਂ ਹੇਠਾਂ
ਉਨ ਕੈ ਚੀਜ ਜੁ ਟੋਲਨ ਵਾਰ। ਕਿਤਨੇ ਵੈ ਫਿਰ ਦੀਨੇ ਮਾਰ।੧੧੮।
- ਦੋਹਰਾ : ਉਹਾਂ ਸੁ ਛੋਰੀ ਥੀ ਘਣੀ ਚੜ੍ਹੀ ਬਾਜਰੇ ਵਾਰਾ। ਖੋਰੀ, ਢੋਗ / ਵਾਲੀ
ਬਹੁ ਲੋਕ ਤਿਨ ਮੈਂ ਛਪੇ ਸੋ ਉਸ ਦੀਨੇ ਜਾਰਾ।੧੧੯। ਜਲਾ, ਸਾੜ ਦਿੱਤੇ
- ਚੌਪਈ : ਉਹਾਂ ਚੜ੍ਹ ਸਿੰਘ ਗੁੱਸਾ ਖਾਯਾ। ਮੁੜ ਕਰ ਘੋੜਾ ਬਹੀਰ ਰਲਾਯਾ।
ਪੰਜ ਬੰਦੂਕੀਏ ਭਰ ਦੇਹਿੰ ਬੰਦੂਖ। ਮਾਰੈ ਚੜ੍ਹ ਸਿੰਘ ਗਿਲਜਨ ਅਚੂਕਾ।੧੨੦। ਬਿਨਾਂ ਖੁੰਝੇ
- ਦੋਹਰਾ : ਭਯੋ ਪਿਆਸੇ ਸ਼ਾਹੁ ਥੇ ਖੜ੍ਹ ਤਿਨ ਪੀਤੇ ਨੀਰਾ। ਪਾਣੀ ਪੀਤਾ
ਧੀਰੀ ਧੀਰੀ ਹੁਇ ਅਈ ਤੋ ਪਰ ਗਯੋ ਫਰਕਾ ਬਹੀਰ।੧੨੧। ਵਿੱਖ, ਦੂਰੀ

੧. ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਥੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦਲ ਪਾਸ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਦੋ ਬੀੜਾਂ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਾਲੀ ਤੇ ਦੂਜੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।
੨. ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸੰਗਰੂਰ ਦੇ ਮਹਿਲ ਕਲਾਂ ਬਲਾਕ ਵਿੱਚ ਇਕ ਪਿੰਡ।

ਚੌਪਈ : ਸ਼ਾਹੁ ਹੁਤੋ ਕਛੁ ਧੂਪ ਸੰਤਾਯੋ । ਧੂਪੇ ਖਾਲਸੇ ਹੋਤ ਸਵਾਯੋ । ਦੁਖੀ, ਰੰਗ ਕੀਤਾ
 ਜਹਾਨ ਖਾਨ ਉਠ ਲਾਗਯੋ ਗੈਲਾ । ਸੋ ਸਿੰਘਨ ਕਰ ਦੀਨੋ ਘੈਲਾ ।੧੨੨। ਪਿੰਡੇ / ਘਾਇਲ, ਜ਼ਖਮੀ
 ਗਹਲ ਗਾਮ ਲੰਘ ਫਿਰ ਸਿੰਘ ਲੜੇ । ਜੋਰ ਰਹਯੋ ਲਾਇ ਅਗਯੋ ਨ ਟਲੇ ।
 ਬਹੀਰ ਬਚਯੋ ਸੋ ਲੀਨੋ ਸਾਂਭ । ਲੱਗ ਤੁਰੇ ਸਿੰਘ ਦੋਨੋਂ ਲਾਂਭਾ ।੧੨੩। ਦੋਨੋਂ ਪਾਸੀਂ
 ਜਿਮ ਕਰ ਕੁਕੜੀ ਬਚਿਅਨ ਛੁਪਾਵੈ । ਫਿਲਾਇਆ ਪੰਖ ਦੁਇ ਤਰਫ ਰਖਾਵੈ । ਫੈਲਾ ਕੇ, ਖਿੰਡਾ ਕੇ
 ਇਮ ਖਾਲਸੇ ਨੈ ਬਹੀਰ ਛੁਪਾਯੋ । ਜੋ ਬਚ ਰਹਯੋ ਸੁ ਆਗੇ ਲਗਾਯੋ ।੧੨੪।

ਦੋਹਰਾ : ਕੁਤਬੋ ਬਾਹਮਣੀ ਬੋ ਕਹਤ ਊਹਾ ਪਿੰਡ ਕੋ ਨਾਮ । ਓਥੇ
 ਬਹੁਤ ਬਹੀਰੀਏ ਤਹਿ ਵੜੇ ਦੇਖ ਸੁ ਵਸਤੇ ਗਾਮ ।੧੨੫। ਪਿੰਡ

ਚੌਪਈ : ਰੱਯਤਾ ਹੁਤੀ ਪਠਾਣਨ ਕੇਰੀ । ਲੀਏ ਮਲੇਰੀਅਨ ਤਹਿ ਵੈ ਘੇਰੀ । ਪਰਜਾ
 ਤਿਨੈ ਗ੍ਰਾਮ ਲੋਕਨ ਕਹਿ ਦੀਯੋ । ਮਾਰ ਲੂਟ ਉਨ ਸਿੰਘਨ ਲੀਯੋ ।੧੨੬।
 ਬਜਾਇ ਢੋਲ ਫਿਰ ਬਾਹਰ ਧਏ । ਗੈਲ ਬਹੀਰੈ ਤੇ ਭੀ ਪਏ ।
 ਤੋ ਬਹੀਰ ਭਯੋ ਹਾਹਾਕਾਰ । ਸੋ ਚੜ੍ਹ ਸਿੰਘਾ ਨੇ ਸੁਨੀ ਪੁਕਾਰ ।੧੨੭। ਚੜ੍ਹਤ ਸਿੰਘ
 ਕਰੀ ਦੌੜ ਪਰ ਪਿੰਡਨਵਾਰਾ । ਮਾਰ ਰੰਘੜ ਵਿਚ ਕਢੇ ਤਲਵਾਰ । ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਉੱਪਰ
 ਮਰਤ ਸਿੰਘ ਤਿਨ ਲਏ ਬਚਾਇ । ਮਾਰੇ ਰੰਘੜ ਖੂਬ ਬਣਾਇ ।੧੨੮।
 ਜੋ ਪਿੰਡ ਤੇ ਬਾਹਰ ਹਥ ਆਯੋ । ਮਾਰ ਕੂਟ ਤਿਸ ਸੀਸ ਕਟਾਯੋ ।
 ਉਨੈ ਮਾਰ ਮੁੜ ਦਲ ਮੇਂ ਰਲਾ । ਕਰਨ ਲਗੋ ਪਰਾ ਗਿਲਜਨ ਹਲਾ । ਉੱਪਰ
 ਸਯਾਨਨ ਨੇ ਸੋ ਲੀਓ ਹਟਾਇ । ਇਹਾ ਲੜਨ ਮੁੜ ਨਾਹਿ ਭਲਾਇ ।੧੨੯। ਏਥੇ / ਚੰਗਾ

ਦੋਹਰਾ : ਗਿਲਜੇ ਭੀ ਲੜ ਬਕ ਪਰੇ ਖੜੇ ਰਹੇ ਤਹਿ ਹੋਇ ।
 ਸਿੰਘ ਭੀ ਅਗਯੋ ਨਹਿ ਟਲੈਂ ਪੀਯ ਜਲ ਸਮ ਤੇ ਸੋਇ ।੧੩੦।

ਚੌਪਈ : ਸਭ ਸਿੰਘ ਊਹਾ ਰਹੇ ਖਲੋਇ । ਆਏ ਲੜਤੇ ਬਾਰਾਂ ਕੋਹਿ ।
 ਦੌੜ ਕਰੀ ਉਨ ਸੋ ਕੋਹ ਸਾਰੀ । ਇਸ ਕਰ ਭਏ ਸੁ ਗਿਲਜੇ ਹਾਰੀ ।੧੩੧।

ਦੋਹਰਾ : ਸਿਖਰ ਦੁਪਹਿਰੇ ਹੁਇ ਗਯੋ ਪਰੈ ਧੂਪ ਕੀ ਤਾੜਾ । ਸਖਤੀ, ਗਰਮੀ
 ਨਠ ਨਠ ਖੜ ਖੜ ਮੁੜ ਲੜਤ ਤਰਸ ਹੋਤ ਚਿਤ ਸਾੜ ।੧੩੨।

ਚੌਪਈ : ਘੋੜੇ ਮਰਦ ਪਿਆਸੇ ਭਏ । ਸਬਹਨ ਕੇ ਮੁਖ ਸੂਕ ਸੁ ਗਏ ।
 ਰਸਤੇ ਮੈਂ ਜਲ ਹੱਥ ਨ ਆਯੋ । ਜੋ ਆਯੋ ਤੋ ਪੀਅਨ ਕਬ ਪਾਯੋ ।੧੩੩। ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਦਾ ਮੌਕਾ
 ਕੋਸ ਬਾਰਾਂ ਮੇਂ ਨਹਿ ਜਲ ਲੱਭਾ । ਪੀਤੋ ਦੁਤਰਫੀ ਚਾਹੈ ਸੱਭਾ । ਦੋਵੇਂ ਫੌਜਾਂ / ਸਾਰੇ
 ਸਭ ਕੋ ਜਲ ਤਹਿ ਨਦਰੀ ਆਯਾ । ਜਨਾ ਮਰਤੇ ਕਿਨ ਜੀਵਨ ਪਾਯਾ ।੧੩੪। ਨਜ਼ਰ / ਜਿਵੇਂ

੧. ਕੁਤਬਾ ਬਾਹਮਣੀ : ਸੰਗਰੂਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਮਹਿਲ ਕਲਾਂ ਬਲਾਕ ਵਿਚਲੇ ਦੋ ਪਿੰਡ ਕੁਤਬਾ ਤੇ ਬਾਹਮਣੀਆਂ । ਇਹ ਦੋਨੋਂ ਰਾਏਕੋਟ-ਬਰਨਾਲਾ ਸੜਕ ਉੱਪਰ ਦੱਸੀਦੇ ਹਨ ।

ਭਰੀ ਢਾਬ ਬਡਾ ਦੋਵੈ ਨੱਠ। ਪਯਾਸੇ ਪਰੇ ਦੁਤਰਫੋਂ ਨੱਠ। ਵੜ ਗਏ
 ਬਹੀਰੀਏ ਭੀ ਚਰੈਂ ਪੀਓ ਪਾਨੀ। ਪਰਤ ਤਲਵਾਰਾ ਨ ਤਿਨ ਨੇ ਮਾਨੀ। ੧੩੫। ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਮਾਰ
 ਗਿਲਜੇ ਭੀ ਲੜਨੋ ਭੁਲ ਗਏ। ਪੀਵਨ ਪਾਨੀ ਢਾਬ ਸੁ ਪਏ।
 ਪਯਾਸੇ ਵਿਚਦੋਂ ਨਠ ਜਲ ਪੀਵੈਂ। ਭਾਵੈਂ ਮਰ ਡੁਬ ਭਾਵੈਂ ਜੀਵੈਂ। ੧੩੬।

ਦੋਹਰਾ : ਮਲਵਈਅਨ ਖਾਲਸੈ ਕਹਯੋ ਆਗੈ ਪਾਨੀ ਦੂਰ।
 ਇਹਾਂ ਪਿਆਸੋ ਜੋ ਤੁਰੈ ਆਗੈ ਮਰੂ ਜਰੂਰ। ੧੩੭। ਇਥੋਂ

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਖਾਲਸੇ ਖੜ ਕਰੀ ਸਲਾਹਿ। ਲੇਹੋ ਸਭ ਕੇ ਜਲ ਪਿਲਵਾਇ।
 ਪਰਸ੍ਰਾਰਥਾ ਪਰ ਲਾਵੈਂ ਸਰੀਰ। ਆਪ ਮਰੋ ਔ ਬਚਾਓ ਬਹੀਰ। ੧੩੮। ਪਰਉਪਕਾਰ
 ਯੋਂ ਕਰ ਖੜਯੋ ਖਾਲਸੇ ਸਲਾਹਿ। ਅਗੈ ਨ ਮਿਲਯੋ ਗਿਲਜਨ ਧਰਨ ਪਾਇ। ਧੈਰ ਧਰਨ ਲਈ ਥਾਂ
 ਦੋਊ ਤਰਫ ਦਲ ਹੁਇ ਰਹੇ ਖਲੇ। ਪੀ ਪੀ ਜਲ ਦਲ ਅਪਨੇ ਰਲੇ। ੧੩੯।

ਦੋਹਰਾ : ਤਬੈ ਖਾਲਸੈ ਮੁੜ ਲੜਯੋ ਬਹੀਰ ਗਰੀਬਨ ਕਾਜ।
 ਸਿੰਘਨ ਮੁੜ ਸ਼ਸਤਰ ਕਰੇ ਅਏ ਜੁ ਪਹਿਲੇ ਭਾਜ। ੧੪੦।

ਚੌਪਈ : ਜਲ ਪਰ ਉਨ ਭੀ ਅਰੜੋਂ ਕੀਓ। ਜਲ ਦੋਇਨ ਰਲ ਇਕ ਥਾਂ ਪੀਓ। ਭਗੜਾ, ਜਿਦ
 ਪੀ ਪੀ ਜਲ ਮੁੜ ਅਪਨੇ ਜਾਂਹਿ। ਰਹੀ ਨ ਹੋਸ਼ ਲੜਨ ਕੀ ਕਾਹਿ। ੧੪੧। ਕੋਈ
 ਸਿੰਘਨ ਨੈ ਕਰੀ ਅਪਨ ਸੰਭਾਲ। ਫਟੋ ਬਕੇ ਕਰ ਲੀਨੇ ਨਾਲ। ਜ਼ਖਮੀ
 ਡੇਰਾ ਨਠ ਕੋਹ ਦਸ ਔਰ ਗਯੋ। ਖਿੰਡਯੋ ਫੁਟਯੋ ਆਇ ਉਹਾਂ ਰਲਯੋ। ੧੪੨।
 ਬੀਸ ਹਜ਼ਾਰ ਉਹਾਂ ਪਹੁੰਚਏ। ਔਰ ਮੁਯੋ ਔ ਖਿੰਡ ਭੀ ਗਏ।
 ਲੋਕ ਕਹੈਂ ਸਿੰਘ ਇਕ ਲਖ ਸਾਰਾ। ਪਚਾਸਾ ਬਚਯੋ ਔਰ ਸਭ ਗਯੋ ਮਾਰਾ। ੧੪੩। ਪੰਜਾਹ ਹਜ਼ਾਰ
 ਪਿਤਾ ਹਮਾਰੇ ਤੀਸ ਬਤਾਏ। ਰਹੇ ਸੁ ਮਰ ਔਰ ਬਚ ਕਰ ਆਏ।
 ਪਿਤਾ ਚਾਚੇ ਦੁਇ ਹਮ ਬੇ ਸਾਥ। ਉਨ ਤੇ ਸੁਨ ਹਮ ਆਖੀ ਬਾਤ। ੧੪੪।
 ਘੋੜੇ ਉਠ ਕੀ ਗਿਣਤੀ ਨਾਹਿ। ਘੱਲੂਘਾਰੇ ਇਸਕੈ ਮਾਂਹਿ।
 ਕੋਊ ਕਮ ਕੋਊ ਆਖੈ ਜਾਦਾ। ਇਤਨਕ ਹਮ ਪਿਤ ਕਹੀ ਮਿਰਯਾਦਾ। ੧੪੫। ਜਿਆਦਾ

ਦੋਹਰਾ : ਇਕ ਨਿਹੰਗ ਬੁਕਾ ਤਹਿਂ ਕਹਯੋ ਉਚੋ ਬਚਨ ਸੁਨਾਇ। ਗਰਜ ਕੇ, ਲਲਕਾਰ ਕੇ
 ਤੱਤ ਖਾਲਸੋ ਸੋ ਰਹਯੋ ਗਯੋ ਸੁ ਖੋਟਾ ਗਵਾਇ। ੧੪੬। ਕੱਚਾ ਪਿੱਲਾ
 ਸਰਦਾਰ ਸਬੈ ਜ਼ਖਮੀ ਭਏ ਸਾਬਤ ਰਹਯੋ ਨ ਕੋਇ। ਸਾਰੇ
 ਲਈ ਸ਼ਹੀਦੀ ਥੀ ਘਨਨਾ ਗਿਣਤੀ ਸਭਨ ਨ ਹੋਇ। ੧੪੭। ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੇ

੧. ਘੱਲੂਘਾਰਾ : ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਖ਼ੂਨੀ ਸਾਕਾ ਵੱਡਾ ਘੱਲੂਘਾਰਾ ਕਰਕੇ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ੬ ਫਰਵਰੀ ੧੭੬੨ ਈ. ਨੂੰ ਵਾਪਰਿਆ ਸੀ। ਅਬਦਾਲੀ ਤੇ ਸਿੱਖ ਦਲ ਵਿਚਕਾਰ ਇਹ ਜੰਗ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵੱਲ ਕੁੱਪ ਤੇ ਰਹੀੜਾ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਜੂਹ ਵਿੱਚ ਲੜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਭਾਰਤੀ ਹੇਲਵੇ ਦੀ ਲੁਧਿਆਣਾ-ਧੂਰੀ ਬ੍ਰਾਂਚ ਉੱਪਰ ਰਹੀੜਾ ਘੱਲੂਘਾਰਾ ਨਾਮ ਦਾ ਸਟੇਸ਼ਨ ਏਸੇ ਖ਼ੂਨੀ-ਸਾਕੇ ਦੀ ਯਾਦ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਹੈ।

ਚੌਪਈ : ਾਚੜ੍ਹ ਸਿੰਘ ਜ਼ਖਮ ਗਿਣੇ ਨ ਜਾਏ। ਤੀਰ ਤਲਵਾਰਨ ਜੋ ਨੇਜੇ ਖਾਏ।
ਭੀਮ ਸੈਨਾ ਜਿਮ ਜਿਤ ਵਲ ਜੁੜੇ। ਬਿਨ ਲਾਏ ਸ਼ਸਤਰ ਖਾਲੀ ਨ ਮੁੜੇ।੧੪੮। ਪਾਂਡਵ ਭਾਈ

ਦੋਹਰਾ : ਤਿਸ ਦਿਨ ਤੈ ਚੜ੍ਹ ਸਿੰਘ ਕੀ ਭਈ ਸਿੰਘਉਂ ਮਸ਼ਹੂਰ। ਸਿੰਘਾਂ ਵਿੱਚ
ਬਚਾਏ ਬਹੁਤ ਬਹੀਰੀਏ ਚਕ ਜੋਖੋਂ ਸੀਸ ਜਰੂਰ।੧੪੯। ਜੋਖਮ

ਚੌਪਈ : ਸਭ ਬਹੀਰੀਏ ਧੰਨ ਧੰਨ ਆਖੈਂ। ਹਮ ਜਿਵਾਏ ਚੜ੍ਹਤ ਸਿੰਘ ਭਾਖੈਂ। ਬੋਲਣ, ਕਹਿਣ
ਜੋ ਜੀਵੈ ਚੜ੍ਹ ਸਿੰਘ ਜਿਵਾਏ। ਜੋ ਬਹੀਰ ਸਬ ਆਖਤ ਜਾਏ।੧੫੦।
ਰਲ ਬਹੀਰ ਜੋ ਦਏ ਅਸੀਸ। ਹੁਇ ਸੁਦਾਰ ਯਹ ਬਿਸੈ ਬੀਸਾ। ਵੀਹ ਵਿਸਵੇ, ਨਿਰਸੰਦੇਹ
ਸਰਬ ਪੰਥ ਯਹ ਹੁਇ ਸਰਦਾਰ। ਸਭ ਇਸ ਦੇਵੇ ਅਸੀਸ ਹਜ਼ਾਰ।੧੫੧।
ਕੋਊ ਕਹੈ ਯਹ ਹੁਇ ਪਤਿਸ਼ਾਹਿ। ਕੋਊ ਕਹੈ ਯਹ ਲਹੌਰੈ ਪਾਇ। ਲਾਹੌਰ ਲੈ ਲਏਗਾ
ਕੋਊ ਕਹੈ ਯਹ ਲਏ ਮੁਲਤਾਨ। ਕਹੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਔ ਕਾਬਲ ਤਾਨਾ।੧੫੨। ਤਕ
ਦਿਲੀ ਦੱਖਣ ਪੂਰਬ ਪਹਾਰਾ। ਇਹੀ ਲਵੈ ਸਭ ਕੁੰਟਾਂ ਚਾਰਾ। ਪਹਾੜ ਦਾ ਇਲਾਕਾ / ਚਾਰੇ ਤਰਫ
ਇਮ ਕਰ ਕਹੈ ਬਹੀਰ ਅਰਦਾਸ। ਲਗੇ ਗੈਲਾ ਸਭ ਚੜ੍ਹ ਸਿੰਘ ਖਾਸ।੧੫੩। ਪਿੰਡੇ

ਦੋਹਰਾ : ਜਿਧਰ ਚੜ੍ਹ ਸਿੰਘ ਚੜ੍ਹ ਤੁਰੈ ਸਭ ਬਹੀਰ ਸੁ ਤਿੱਧਰਾ ਜਾਇ। ਉਧਰ
ਆਦਰ ਸਭ ਖਾਲਸੇ ਕਰੈ ਫੜੈ ਯੁਧ ਸਭ ਪਾਇ।੧੫੪।

ਚੌਪਈ : ਸਭ ਖਾਲਸੇ ਮੈਂ ਆਦਰ ਪਾਵੈ। ਲਗੈ ਦਿਵਾਨ ਤਹਿੰ ਪਹਿਲੋਂ ਬੁਲਾਵੈ।
ਲੈ ਸਲਾਹਿ ਤੋਂ ਤਿਤ ਵਲ ਧਾਵੈ। ਨਜ਼ਰ ਨਜ਼ਰਾਨਾ ਪਹਿਲੋਂ ਪਹੁੰਚਾਵੈ।੧੫੫।

੧੩੩. ਸਾਖੀ ਬਿਰਾੜਨ ਕੀ ਔ ਖਾਲਸੈ ਕੋ ਬਖੇੜੋ

ਦੋਹਰਾ : ਘੱਲੂਘਾਰੋ ਕਰਾਇਕੇ ਸਿੰਘ ਵੜੇ ਬਿਰਾੜਨਾ ਜਾਇ। ਬਰਾੜਾਂ ਦੇ ਦੇਸ
ਫੱਟੇ ਥੱਕੇ ਬਹਨ ਕੋ ਚਾਹਤ ਗੁਜਰਾ ਕਰਾਇ।੧। ਗੁਜਰਾਨ, ਦਿਨ ਕਟਾਈ
ਸਿੰਘਨ ਬਿਰਾੜਨ ਕੀ ਜਿਮੋਂ ਸੁਨਾਉਂ ਬਿਗਰੀਂ ਬਾਤ। ਜਿਵੇਂ / ਵਿਗੜੀ
ਜਬ ਸਿੰਘ ਆਵੈਂ ਮਾਲਵੇ ਕਰੈਂ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਘਾਤਾ।੨। ਨਾਬ

ਚੌਪਈ : ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਨਿਜ ਮਾਲ ਚੁਰਾਵੈਂ। ਸਿੰਘਨ ਪ੍ਰਦੇਸੀ ਤਕ ਖੋਹ ਖਾਵੈਂ। ਦੂਰ ਦੀ ਸੋਚ
ਸਿੰਘ ਸੁ ਉਨਤੇ ਟਲਤੇ ਜਾਹਿ। ਦੂਰ ਅੰਦੇਸ਼ੀ ਸਿੰਘ ਕਰਾਹਿੰ।੩। ਜ਼ਿਆਦਤੀ, ਜੁਲਮ
ਹਮ ਆਵਤ ਹੈਂ ਇਨਕੇ ਘਰੈਂ। ਇਨ ਸੋਂ ਬਨੈ ਨ ਤਦੀਂ ਕਰੈਂ। ਬਗੜਾ / ਸੁਲਾ, ਮੇਲ
ਹੈ ਤੁਰਕਨ ਸੋਂ ਹਮਰੋ ਬਾਦਾ। ਇਨ ਸੋਂ ਚਹੀਯੈ ਹਮਹਿ ਸਵਾਦਾ।੪।
ਉਨਕੇ ਭਾਗ ਹੁਤੇ ਨਾ ਭਲੇ। ਨਾਂ ਥੇ ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਕਹੇ ਚਲੇ।
ਸਤਿਗੁਰ ਫਿਟਕਾ ਦਈ ਬੁਧਿ ਮਾਰ। ਆਈ ਹੋਣੀ ਉਨ ਕਰਨ ਖੁਆਰ।੫। ਫਿਟਕਾਰ / ਕਿਸਮਰ

੧. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਾਲੇ ਖਰੜੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਛੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਜਦੋਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਾਲੇ ਖਰੜੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪੰਕਤੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

- ਕਿਸੈ ਸਿੰਘ ਕੀ ਤ੍ਰਿਯਾ ਤਕਾਵੈ॥ ਕਿਸੈ ਸਿੰਘ ਸੋ ਹਾਸੀ ਮਚਾਵੈ॥ ਔਰਤ/ ਬੁਰੀ ਨਜਰ / ਮਸੇਲ
ਬੁਲਾਵੈ ਸਿੰਘ ਲੈ ਅੱਧੋ ਨਾਮ। ਕਰੈ ਛਡੋ ਤੁਮ ਹਮਰੇ ਗਾਮ॥੬। ਗਰਾਮ, ਪਿੰਡ
- ਦੋਹਰਾ : ਸਿੰਘ ਮਝੈਲ ਤੋ ਬੇ ਬੁਰੇ ਪਰ ਕਰੈ ਉਨੈ ਸੋ ਟਾਰਾ॥ ਟਾਲ ਦਿੰਦੇ
ਕੂਟ ਲੂਟ ਉਇ ਜੋ ਕਰੈ ਤੋ ਸਿੰਘ ਰਹਿ ਕਰ ਟਾਰ।੭।
- ਚੌਪਈ : ਜੋ ਸਿੰਘ ਦੇਹਿ ਉਨ ਭਲੀ ਸਲਾਹਿ। ਕਰੈ ਮਸ਼ਕਰੀ ਉਲਟੈ ਰਾਹਿ।
ਸਿੰਘ ਕਰੈ ਲੇਹੁ ਖੰਡੇ ਪਾਹੁਲ। ਬੈਰਾੜ ਕਰੈ ਅਗਯੋ ਲੇਹੁ ਅੰਦ੍ਰਾਹੁਲਾ॥ ਅੰਦਰਹੁ
ਕਰੈ ਪਹੁਲ ਹਮ ਦਾਦੈ ਲਈ। ਹਮ ਤੈ ਨਿਕਲ ਕਹਾਂ ਅਥ ਗਈ।੮।
- ਦੋਹਰਾ : ਸੁਨ ਕਰ ਸਿੰਘ ਤਬ ਚੁਪ ਰਹੈ ਕਹੈ ਭਾਗਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੇ ਨਾਂਹਿ। ਕਿਸਮਤ ਵਿੱਚ
ਏ ਫਿਟਕਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਜ ਕਹਾਂ ਏਹ ਪਾਂਹਿ।੯।
- ਚੌਪਈ : ਬਹੁਤੇ ਸਿੰਘ ਜੈਤੋ ਕੀ ਰਹੈ। ਅਬਲੂ ਮਹਮੈ ਭਗਤੂ ਬਹੈ।
ਬਿੱਝੂ ਕਾਉਣੀ ਦੋਢ ਮਤੀ ਮਾਂਹਿ। ਔਰ ਸੁ ਲਾਭੈ ਚਾਂਭਾ ਰਹਾਂਹਿ।੧੦। ਆਸ ਪਾਸ
ਚੜਕ ਚੁਬਾਰੇ ਘੋਲੀਏ ਤਾਕ। ਫਰੀਦਕੋਟ ਔ ਕਾਂਗੜਾ ਲਾਕਾ॥ ਤਕ
ਆਪੇ ਅਪਨੇ ਔਰ ਟਿਕਾਣੇ। ਰਹੇ ਮੁਲਾਹਜੇ ਨਏ ਪੁਰਾਣੇ।੧੧। ਲਿਹਾਜ
ਖਿੰਡ ਖਿੰਡ ਯੋ ਸਿੰਘ ਵਖਤ ਕਟਾਂਹਿ। ਦੁਖ ਬਹੁ ਸਹੈ ਸੁ ਗੁਜਰ ਕਰਾਂਹਿ।
ਤੋ ਬਿਰਾੜ ਬਹੁ ਚਾਵੜਾ ਕਰੈ। ਕਹੈ ਸਿੰਘ ਹਮ ਤੇ ਬਹੁ ਡਰੈ।੧੨। ਚਾਮੁਲਦੇ
ਹਮ ਹੈ ਜਗ ਮੈ ਬਡੇ ਸਿਪਾਹੀ। ਹਮ ਸਮ ਜਗ ਕੋ ਸੂਰਾ ਨਾਹੀ। ਹਮ
ਇਕ ਪਲ ਮੋ ਲੇ ਸਿੰਘਨ ਹਮ ਮਾਰ। ਐਸੇ ਮੂਰਖ ਬਕੈ ਬਿਰਾੜ।੧੩।
- ਦੋਹਰਾ : ਪੰਜ ਬਾਰ ਭਾਜੜਾ ਕਰੀ ਸਿੰਘਨ ਤੇ ਗਿਲਜਾਨਾ॥ ਭਾਂਜ / ਗਿਲਜਿਆਂ ਨੇ
ਕਦੇ ਬਰਸ ਕਦੇ ਦੁਇ ਬਰਸ ਸਿੰਘ ਬਸੈ ਮਾਲਵੇ ਆਨ।੧੪।

੧. ਜੈਤੋ : ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫ਼ਰੀਦਕੋਟ ਵਿੱਚ ਇਕ ਪੁਰਾਤਨ ਕਸਬਾ ਜੋ ਫ਼ੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਤੋਂ ਬਠਿੰਡਾ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਰੇਲਵੇ ਲਾਈਨ ਉੱਪਰ ਸਥਿਤ ਹੈ।
੨. ਅਬਲੂ : ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਠਿੰਡਾ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ ਜੋ ਬਠਿੰਡਾ ਤੋਂ ਮੁਕਤਸਰ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਉੱਪਰ ਹੈ।
੩. ਮਹਮਾ : ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਠਿੰਡਾ ਵਿੱਚ ਗੋਨਿਆਣੇ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਇਕ ਪਿੰਡ ਜੋ ਲੱਖੀ ਜੰਗਲ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ।
੪. ਭਗਤੂ : ਭਾਈ ਭਗਤਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਠਿੰਡਾ ਦਾ ਪੁਰਾਤਨ ਪਿੰਡ ਜੋ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਨੇ ਵਸਾਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਬਰਨਾਲਾ ਤੋਂ ਜੈਤੋ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਉੱਪਰ ਹੈ।
੫. ਬਿੱਝੂ : ਬਿੱਝੂ ਕੀ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਠਿੰਡਾ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ ਜੋ ਗੋਨਿਆਣੇ ਦੇ ਪਾਸ ਹੈ।
੬. ਕਾਉਣੀ : ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੁਕਤਸਰ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ ਜੋ ਮੁਕਤਸਰ ਤੋਂ ਬਠਿੰਡਾ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਉੱਪਰ ਹੈ।
੭. ਦੋਢ : ਦੋਦਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੁਕਤਸਰ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ ਜੋ ਕਾਉਣੀ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਦੋਦਾ ਕਾਉਣੀ ਕਰਕੇ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
੮. ਮਤੀ : ਮੱਤਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫ਼ਰੀਦਕੋਟ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ ਜੋ ਕੋਟਕਪੂਰੇ ਤੋਂ ਜੈਤੋ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਉੱਪਰ ਸਥਿਤ ਹੈ।
੯. ਚੜਕ : ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੋਗਾ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ ਜੋ ਮੋਗਾ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਕੋਟਕਪੂਰੇ ਨੂੰ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਉੱਪਰ ਹੈ।
੧੦. ਘੋਲੀਏ : ਘੋਲੀਆ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੋਗਾ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ ਜੋ ਥਾਘਾ ਪੁਰਾਨਾ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੈ।
੧੧. ਕਾਂਗੜ : ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਠਿੰਡਾ ਦਾ ਪੁਰਾਤਨ ਪਿੰਡ ਜਿਥੋਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮਾ ਲਿਖਿਆ ਸੀ।

ਚੌਪਈ : ਪੰਜ ਬਾਰ ਤੋਂ ਸਣਾ ਪਰਵਾਰ। ਭਾਜੜ ਕਟੀ ਬਿਰਾਨੈ ਬਾਰ। ਸਮੇਤ / ਵੈਰਾਨ, ਬਿਗਾਨੇ ਘਰ
 ਜਿਮ ਜਿਮ ਸਿੰਘ ਉਨ ਤੇ ਟਲ ਜਾਹਿ। ਤਿਮ ਬਿਰਾੜ ਮੂਰਖ ਗਰਬਾਹਿ। ੧੫। ਹੰਕਾਰਦੇ
 ਸਿੰਘ ਲੱਖ ਤਿਸ ਵੜ ਜਾਹਿ ਦੇਸ਼। ਤੁਰਕ ਨ ਸਕੈ ਕਰ ਤਹਿ ਪਰਵੇਸ਼। ਵੇਖ ਕੇ
 ਸਿੰਘਨ ਵਲ ਤੇ ਆਕੀ ਰਹੈ। ਆਗੈ ਭਰਤ ਟਕੇ ਬੇ ਵਹੈ। ੧੬। ਬਾਗੀ / ਮਾਮਲਾ ਭਰਦੇ
 ਘੱਲੂਘਾਰੈ ਕੇ ਪਿਛੈ ਭਏ। ਵੈ ਬੀ ਸਿੰਘਨ ਮਾਰਨ ਡਹੇ।
 ਕਹੈ ਬਿਰਾੜ ਹਮ ਆਪੇ ਸੂਰੇ। ਹਮ ਸੋ ਲਰ ਕਬ ਹੁਇ ਸਿੰਘ ਪੂਰੇ। ੧੭।
 ਦੇਸ਼ ਹਮਾਰੈ ਤੁਮ ਸੁਖ ਪਾਯੋ। ਦੇ ਮੂੰਡਾ ਕੋ ਤੁਮ ਇਹਾ ਰਹਾਯੋ। ਸਿਰ
 ਰਲ ਬੈਰਾੜਨ ਇਮ ਕਰ ਕਹਯੋ। ਸੱਦ ਤੁਰਕਨ ਤੁਮ ਇਹਾ ਮ੍ਰਵਯੋ। ੧੮।

ਦੋਹਰਾ : ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਇਕ ਸਿੰਘ ਬੇ ਢੰਡ ਕਸੇਲਨ^੧ ਵਾਲ।
 ਤਿਸ ਕੀ ਨਾਰਾ ਲੁਕੋ ਰਖੀ ਕਹਿ ਲਈ ਮਝੈਲਨ ਨਾਲ। ੧੯। ਪਤਨੀ

ਚੌਪਈ : ਤੋਂ ਖਾਲਸੇ ਨੇ ਦਿਵਾਨ ਲਗਾਯੋ। ਟਲੇ ਬਨੇ ਨ ਯੋ ਠਹਿਰਾਯੋ।
 ਭਏ ਬਿਰਾੜ ਅਬ ਬੇਈਮਾਨ। ਲਾਗੇ ਖਾਲਸੇ ਦੇਖਨ ਤਾਨਾ। ੨੦। ਜ਼ੋਰ, ਸ਼ਕਤੀ
 ਉਨ ਤੇ ਲਏ ਕਬੀਲੇ ਕੱਢ। ਔਰ ਦੇਸ਼ ਮੇਂ ਦੀਨੇ ਛੱਡ। ਟੱਬਰ
 ਗੁਰੂ ਕੋਠੇ^੨ ਮੇਂ ਬੇ ਸੋ ਰਹੇ। ਔਰ ਜਗਾ ਉਨ ਬਹਿਨ ਨ ਦਏ। ੨੧।
 ਨਿਕਲ ਬਿਰਾੜ ਗਿੱਲਨਾ ਲਏ ਵਾਰਾ। ਉਸ ਦਿਨ ਤੇ ਭਏ ਗਿਲ ਸੁਖਕਾਰ। ਗਿੱਲ ਜੱਟਾਂ ਨੇ / ਵਾੜ ਲਏ
 ਬਿੰਬੂ ਕੀ ਤਿਨ ਟੰਮਕਾ ਬਜਾਯਾ। ਬਿਰਾੜਨ ਇਕ ਥਾ ਜਥਾ ਬਨਾਯਾ। ੨੨। ਛੋਟਾ ਨਗਾਰਾ
 ਦਿਵਸ ਰਾਤ ਪੜ ਸਿੰਘ ਅਕਾਹਿ। ਜੋ ਲਭੈ ਲੁਟ ਮਾਰ ਤਿਸ ਜਾਹਿ। ਤੰਗ ਕਰਦੇ
 ਇਮ ਭਯੋ ਸਿੰਘਨ ਬ੍ਰਾੜਨ ਬਖੇੜਾ। ਕਰੈ ਸਿੰਘਨ ਸਿਉਂ ਨਿਤ ਵੈ ਭੇੜਾ। ੨੩। ਬਗੜਾ / ਲੜਾਈ
 ਸਿੰਘ ਹੁਤੇ ਬੇ ਤਿਹ ਥਾਂ ਬੋੜੇ। ਸਿੰਘਨ ਕਿਮ ਕਿਮ ਰਖੇ ਰਾਤ ਘੋੜੇ। ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਨੇ
 ਪ੍ਰਾਤ ਹੋਤ ਸਿੰਘ ਰਲੈ ਔਰ ਆਇ। ਤਬ ਲੀਨੋ ਕਿਛ ਠਾਠਾ ਬਣਾਇ। ੨੪। ਸਵੇਰ ਵੇਲੇ / ਇਕੱਠ

ਦੋਹਰਾ : ਤੋਂ ਬਿਰਾੜ ਫਿਰ ਨਹਿ ਟਲੇ ਪੜੇ ਪਹਰ ਤੀਏ ਸੋਇ। ਤੀਜੇ ਪਹਿਰ
 ਪੀ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਬੇ ਖੜੇ ਭਯੋ ਮੁਠ ਭੇੜੋ ਹੋਇ। ੨੫। ਖੜੋਤੇ / ਮੁੱਠ ਭੇੜ

ਚੌਪਈ : ਕੋਊ ਸਿੰਘ ਬੇ ਚੰਡੀ ਪੜ੍ਹਤੋ। ਕੋਊ ਸਿੰਘ ਬੇ ਸੁਚੇਤੋ ਕਰਤੋ। ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ / ਜੰਗਲ ਪਾਣੀ
 ਸੁਨਤ ਲੜਾਈ ਸਭ ਚੜ੍ਹ ਪੜੇ। ਕਰੈ ਮਜ਼ਾਥ ਵੈ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਖੜੇ। ੨੬।
 ਉਇ ਜਾਨੈ ਸਿੰਘ ਨੇੜ ਨ ਆਵੈ। ਹਮ ਬ੍ਰਛੀਅਨ ਤੇ ਦੂਰ ਰਹਾਵੈ।
 ਹਮ ਵਡਭਾਗ ਜੋ ਹਮ ਪਰ ਆਵੈ। ਮਾਰ ਬਰਛੀਅਨ ਘੋੜੇ ਲੈ ਜਾਵੈ। ੨੭।
 ਸਿੰਘਨ ਜਾਨਯੋ ਹਮ ਲਭਯੋ ਸ਼ਿਕਾਰ। ਲੈ ਹੈ ਬੰਦੂਕੇ ਬਰਛੀਅਨ ਮਾਰ।
 ਇਮ ਕਰ ਹੱਲੋ ਦੁਵੱਲਨਾ ਭਯੋ। ਸਿੰਘਨ ਬਿਰਾੜਨ ਤਿਹ ਭੇੜ ਪਯੋ। ੨੮। ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆ ਤੋਂ

੧. ਢੰਡ-ਕਸੇਲ : ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਦੋ ਪਿੰਡ ਜੋ ਆਪੋ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇੱਕੋ ਨਾਮ ਢੰਡ ਕਸੇਲ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨ।
 ੨. ਗੁਰੂ ਕੋਠੇ : ਕੋਠਾ ਗੁਰੂ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਠਿੰਡਾ ਵਿੱਚ ਰਾਮਪੁਰਾ ਫੂਲ ਦੇ ਦੱਖਣ ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਇਕ ਪਿੰਡ ਜੋ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਸੀ।

ਉਇ ਚਾਹੈਂ ਹਮ ਬੁਛੀ ਚਲਾਵੈਂ। ਸਿੰਘ ਗੋਲੀਅਨ ਸੋਂ ਅਗੈ ਗਿਰਾਵੈਂ।
ਵੈ ਬਰਛੀ ਸੁਟ ਖਾਲੀ ਜਾਹਿ। ਮਾਰ ਗੋਲਨ ਸਿੰਘ ਘੋੜੀ ਖਹਾਹਿ।੨੯।

ਖੁਹਾ ਬੈਠਦੇ

ਦੋਹਰਾ : ਉਇ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਇਮ ਲਭੈਂ ਜਿਮ ਲਵੈ ਬਟੋਰੋ ਬਾਜ।
ਰੋਜ ਰੋਜ ਕੈ ਦੁਖਨ ਤੇ ਕਰੁ ਲੇਹੁ ਅਬੈ ਇਨ ਕਾਜ।੩੦।

ਚੌਪਈ : ਉਡੀ ਗਰਦ ਤੋਂ ਭਯੋ ਅੰਧੋਰੋ। ਤਹਿ ਨਹਿ ਸਿਵਾਪੈ ਮੋਰੋ ਤੋਰੋ।
ਕਿਛਕ ਛਲਕਨ ਸੋਂ ਪਹਿਲੋ ਮਾਰੈ। ਕਿਛਕ ਅਵਾਜਨ ਡਰ ਘੋੜੀਅਨ ਡਾਰੈ।੩੧।
ਕੌਨ ਸਕੈ ਤਬ ਬੁਛੀ ਸੰਭਾਰਾ। ਪਿੱਛੈ ਸਿੰਘ ਤੇ ਅਗੈ ਬਿਰਾੜਾ।
ਪੈਰ ਕਾਜਾ ਜਿਨ ਨੈ ਬਹੁ ਕੀਯੋ। ਤੇ ਤੋ ਲੈਗੇ ਅਪਨੇ ਜੀਯੋ।੩੨।
ਬਜਾਇ ਢੋਲ ਥੇ ਲੁੱਟਨ ਆਏ। ਲੁਕ ਗਏ ਝਾੜਨ ਦੁੰਡੈਂ ਨ ਪਾਏ।
ਐਸੀ ਭਈ ਬਿਰਾੜਨ ਬਾਤ। ਬਚੇ ਸੁ ਯਾਂ ਤੇ ਆ ਭਈ ਰਾਤ।
ਪੰਦ੍ਰਾਂ ਸੈ ਦਲ ਘੋੜੀ ਆਈ। ਬਹੁਤ ਲਏ ਸੋ ਜੱਟ ਫੜਾਈ।੩੩।

ਪਹਿਚਾਨ

ਸੰਭਾਲ

ਪੈਰਾਂ ਦਾ ਕੰਮ / ਜਾਨ

ਦੋਹਰਾ : ਕਿਛੁ ਖੋਹੇ ਕਿਛੁ ਬਚ ਗਏ ਸਿੰਘ ਮੁੜੇ ਉਨੈ ਘਰ ਵਾਰ।
ਮਾਰੋਂ ਸਵੇਰੇ ਆਨ ਤੁਮ ਯੋਂ ਸਿੰਘਨ ਕਹਯੋ ਪੁਕਾਰ।੩੪।

ਘਰ ਵਾੜ ਕੇ

ਚੌਪਈ : ਸੋ ਨੱਠ ਗਏ ਤਹਿ ਹੋਤੀ ਸਵੇਰ। ਪ੍ਰਾਤਾ ਸਿੰਘ ਚੜ੍ਹ ਜਾ ਪਏ ਫੇਰ।
ਦੇਖ ਸਿੰਘਨ ਘਰ ਸੁੰਨੇ ਪਰੇ। ਨਠ ਕਰ ਮਨੁਖ ਕਿਤੈ ਜਾਇ ਵੜੇ।੩੫।
ਰਹੀ ਚੀਜ਼ ਸਿੰਘਨ ਲੁੱਟ ਲਈ। ਐਸੀ ਬਾਤ ਬਿੰਬੂ ਕੀ ਭਈ।
ਸਿੰਘਨ ਲੁੱਟ ਗੁਜਰ ਭਲ ਕਰੀ। ਬਹੁਤ ਚੀਜ਼ ਥੀ ਉਹਾਂ ਉਨ ਪਰੀ।੩੬।
ਖਾਲੀ ਘਰਨ ਤਹਿ ਸਿੰਘ ਵੜ ਬਹੇ। ਕਿਛਕ ਦਿਵਸ ਸਿੰਘਨ ਕਟ ਲਏ।
ਵਿਰਾੜਾ ਵੜੇ ਜਾਇ ਔਰਹਿ ਥਾਇ। ਕੋਟਕਪੂਰੇ ਫਰੀਦੇ ਵਾਇ।੩੭।
ਔਰ ਜੋਊ ਥੇ ਬਡੇ ਗਿਰਾਇਆਂ। ਸੋ ਹੁਇ ਬਹੇ ਫਿਰ ਇਕ ਥਾਇ।
ਰਾਤ ਚੋਰੀ ਕਿਤ ਲਗੈਂ ਸੁ ਆਇ। ਦਿਨੈ ਸਿੰਘ ਤਿਹ ਪਾਸ ਨ ਦੇਹਿ ਜਾਇ।੩੮।

ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਮ

ਬਰਾੜ / ਫਰੀਦਕੋਟ ਵੱਲ

ਪਿੰਡ

ਦੋਹਰਾ : ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਿਮ ਸੁਨੀ ਤੈਸੇ ਦਈ ਲਿਖਾਇ।
ਆਗੇ ਪਾਛੇ ਜਿਮ ਭਈ ਕ੍ਰਮਾ ਸੋਂ ਧਰੀ ਬਨਾਇ।੩੯।

ਤਰਤੀਬ, ਸਿਲਸਿਲੇਵਾਰ

੧੩੪. ਸਾਖੀ ਦੂਜੀ ਬਿਰਾੜਨ ਕੀ

ਦੋਹਰਾ : ਫੇਰ ਬਿਰਾੜਨ ਸਭਨ ਮਿਲ ਇਮ ਕਹਿ ਕਰੀ ਸਲਾਹਿ।
ਗਿਲਜਨ ਵਜਾ ਬਨਾਇਕੈ ਪਰੈਂ ਸਿੰਘਨ ਪਰ ਧਾਇ।੧।

ਭੇਸ

ਚੌਪਈ : ਸਿੰਘ ਗਿਲਜਨ ਲਖਾ ਜਾਵੈਂ ਭਾਜ। ਲੂਟ ਲੋਹਿ ਹਮ ਉਨ ਸਭ ਸਾਜ।
ਸੋਊ ਵਜਾ ਤਬ ਬਿਰਾੜਨ ਬਨਾਈ। ਲਾਲ ਰੰਗ ਕਰਨ ਫੌਜ ਠਹਿਰਾਈ।੨।

ਦੇਖ ਕੇ

ਭੇਸ

ਚੋਪਾ ਨਾਰਨਾ ਕੇ ਉਪਰੋਂ ਲਾਹੇ। ਜੀਨਾ ਪੋਸ਼ ਕਰ ਘੋੜਨ ਪਾਏ। ਔਰਤਾਂ ਦੇ
 ਲਾਲ ਖੇਸ ਨਿਜ ਉਪਰ ਲਏ। ਸਾਬ ਨੇਜਨ ਕੈ ਚੋਪ ਬੰਧਏ।੩। ਬੰਨ੍ਹੇ
 ਨਿਸ਼ਾਨ ਬੈਰਕਾ ਜਿਮ ਉਚ ਕਰਾਏ। ਢੋਲ ਨਿਗਾਰਨ ਜਿਮੇ ਬਜਾਏ। ਫਰਰੇ, ਛੋਟੇ ਖੰਡੇ
 ਮੁਹਰਬੈ ਸਿੰਘਨ ਕੇ ਰਹਤ ਬੇ ਖੜੇ। ਨਜਰ ਲਾਲ ਰੰਗ ਆਵਤ ਪੜੇ।੪। ਮੁਹਰੇ ਰੱਖੇ ਹੋਏ
 ਉਨ ਨਠ ਭਜ ਆਇ ਕਰੀ ਪੁਕਾਰ। ਦਲ ਨਠ ਤੁਰਯੋ ਨ ਕਰੀ ਸੰਭਾਰਾ। ਸੰਭਾਲ
 ਕਈ ਕੋਸ ਭਜ ਗਯੋ ਬਹੀਰ। ਤੋਂ ਸਿਰਦਾਰਨ ਖੜ ਕਰੀ ਤਤਬੀਰਾ।੫। ਵਿਉਤ, ਜਤਨ

ਦੋਹਰਾ : ਸਿੰਘ ਸਰਦਾਰਨ ਤਬ ਕਹਯੋ ਖੜ ਅਬ ਕਰੋ ਸੰਭਾਰ।
 ਪਰਤੀ ਓੜਕਾ ਹਮ ਅਏ ਕਹਾਂ ਪੜੈਂ ਕਾਬਲੀ ਪਾਰ।੬। ਆਸਿਰ, ਬਹੁਤ ਦੂਰ

ਚੌਪਈ : ਜੋ ਅਬ ਨੱਠੇ ਅਗੇ ਜਾਵੈਂ। ਮਰੈਂ ਪਿਆਸੇ ਨੀਰ ਨ ਪਾਵੈਂ।
 ਲੋੜ ਈਹਾਂ ਹੀ ਅਬਹ ਖਲੋਇ। ਸਤਿਗੁਰ ਚਾਹੈ ਸੋ ਕਛੁ ਹੋਇ।੭।
 ਖੜ ਸਿੰਘਨ ਨੈਂ ਕਰੇ ਨਿਗਾਰੇ। ਨਿਸ਼ਾਨਨ ਵਾਰਨ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸੰਭਾਰੇ।
 ਸਿੰਘ ਸੂਰਮੇ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜੇ। ਸਰਦਾਰ ਸਭੈ ਖੜ ਪਿਛੇ ਜੁੜੇ।੮।
 ਸਰਦਾਰ ਚੜ੍ਹ ਸਿੰਘ ਬੋ ਪਿਛੈ ਰਹਯੋ। ਸੋ ਖੜ ਮੁੜ ਸੰਗ ਬਿਰਾੜਨ ਖਹਯੋ। ਲੜਿਆ
 ਉਨ ਲਖ ਲੀਨੋ ਭੇਤ ਬਿਰਾਰਾ। ਸਭ ਸਿੰਘਨ ਸੋਂ ਕਹਯੋ ਪੁਕਾਰ।੯। ਬਰਾੜਾਂ ਦਾ ਭੇਤ
 ਸੁਨਤ ਸਿੰਘ ਮੁੜ ਕਰ ਦਯੋ ਹੱਲਾ। ਬਾੜਨ ਪੈ ਸੋਊ ਭਯੋ ਨ ਝੱਲਾ। ਝੱਲਿਆ ਨਾ ਗਿਆ
 ਸੋ ਨਠ ਤੁਰੇ ਸਿੰਘ ਗੈਲ ਲਗਾਇ। ਕਿਛ ਫੜ ਲਏ ਕਿਛ ਗਏ ਵਗਾਇ।੧੦। ਭੱਜ ਗਏ

ਦੋਹਰਾ : ਜਿਨਕੈ ਪੁੱਤਰ ਫੜ ਲਏ ਸੁਨਿ ਅਈ ਤਿਨੈਂ ਕੀ ਮਾਇਆ। ਮਾਂ
 ਲੀਨੇ ਪੁੱਤਰ ਛੁਡਾਇ ਉਨ ਸਿੰਘਨ ਬਾਤਾਂ ਲਾਇ।੧੧।

ਚੌਪਈ : ਸਿੰਘਨ ਬਿਰਾੜਨ ਪਰ ਰਹਯੋ ਬੈਰਾ। ਸਿੰਘ ਕਰੈਂ ਨਹਿ ਤਿਨ ਸੰਗ ਬੈਰ। ਵੈਰ ਪੈ ਗਿਆ
 ਬਿਰਾੜ ਲਗੇ ਪਿੰਡ ਗੜੀ ਚਿਣਾਵਣ। ਲਗਯੋ ਖਾਲਸੇ ਮੋਰਚੇ ਲਾਵਣ।੧੨।
 ਕੱਚੈ ਖੂਹਨ ਜਲ ਝਬਾ ਮੁਕ ਜਾਇ। ਬਿਰਾੜ ਨਠੈਂ ਛਡ ਸੋਈ ਥਾਇ। ਜਲਦੀ
 ਸਿੰਘ ਬਿਰਾੜਨ ਨਿਕਲਨ ਤੋਂ ਦੇਹਿ। ਭੈਸ ਘੋੜੀ ਕੱਢ ਚੰਗੀ ਲੇਹਿ।੧੩।
 ਇਮ ਬਿਰਾੜ ਸਿੰਘਨ ਤੇ ਹਾਰੇ। ਕਰਤੂਤ ਆਪਣੀ ਭਏ ਖੁਆਰੇ।
 ਕਿਸੈ ਜੁਮੈ ਸਿੰਘ ਨਜ਼ਰਾਨਾ ਟਿਕਾਵੈਂ। ਕਿਸੈ ਜੁਮੈ ਸਿੰਘ ਸਾਕਾ ਠਹਿਰਾਵੈਂ।੧੪। ਕੁੜੀ ਦਾ ਸਾਕ
 ਯੋਂ ਕਰ ਸਿੰਘਨ ਰੱਯਤ ਬਨਾਇ। ਫਿਰ ਉਨ ਹੀ ਘਰ ਡੇਰੇ ਲਾਇ।
 ਫਿਰ ਸਿੰਘਨ ਕੇ ਤੋਂ ਭਏ ਦਾਸ। ਗੁਜ਼ਰ ਕਰੈ ਖਾਲਸਾ ਯੋਂ ਖਾਸ।੧੫। ਬਰਾੜ

ਦੋਹਰਾ : ਉਸੀ ਦੇਸ਼ ਸਿੰਘ ਫਿਰ ਵੜੇ ਉਨ ਕੋ ਠੀਕ ਬਣਾਇ।
 ਅਗੈ ਆਇ ਸੋਊ ਮਿਲੈਂ ਘਰ ਅਪਨੇ ਲੇਹਿ ਉਤਰਾਇ।੧੬।

੧. ਚੋਪ : ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਉੱਪਰ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਖਾਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਕੱਪੜਾ ਜਿਸ ਉੱਪਰ ਕਸੀਦੇ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

੨. ਜੀਨ : ਘੋੜੇ ਦੀ ਕਾਠੀ ਉੱਪਰ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕੱਪੜਾ।

ਜੋ ਪਾਹੁਲ ਲੈ ਪੰਥ ਰਲੇ ਸੋ ਤਉ ਭਏ ਨਿਹਾਲ।
ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਸੁਨ ਪਿਤਾ ਤੇ ਤੈਸੀ ਲਿਖੀ ਸੰਭਾਲ।੧੭।

ਜਿਹੜੇ

੧੩੫. ਸਾਖੀ ਕਪੂਰੇ ਬਿਰਾੜ ਕੀ

ਦੋਹਰਾ : ਜੇ ਕੋ ਆਖੈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਯਹ ਸਭ ਕਹੀ ਬਿਰਾੜਨ ਬਾਤ।
ਸਤਿਗੁਰ ਬਚਨ ਫਾਹੈ ਭਯੋ ਕਿਤੁ ਮੁਯੋ ਕਪੂਰੇ ਭਾਂਤ।੧।

ਵਾਸੀ

ਚੌਪਈ : ਅਥੈ ਕਪੂਰੈ ਮੌਤ ਬਤਾਉ। ਜਿਮ ਭਯੋ ਬਚਨ ਸੁ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸੁਨਾਉ।
ਜਬ ਸਤਿਗੁਰ ਗਏ ਕੋਟਕਪੂਰੇ। ਮਿਲਯੋ ਕਪੂਰੇ ਦਿਲ ਕਰ ਉਰੇ।੨।
ਸਤਿਗੁਰ ਕਹਯੋ ਸੁਨ ਸਿੱਖ ਪਿਆਰੇ। ਡੇਰਾ ਦਿਹੋ ਹਮ ਕਿਲੇ ਮਝਾਰੇ।
ਤੁਰਕ ਆਵਤ ਹੈਂ ਹਮਰੀ ਗੈਲੇ। ਬਿਨਾਂ ਲੜੇ ਵਹਿ ਰਹੈਂ ਨ ਟੈਲੇ।੩।
ਬਿਨਾ ਗੜ੍ਹੈ ਲੜ ਸਕਿਅਤ ਨਾਹੀਂ। ਲੜੈ ਸ਼ੇਰ ਬੀ ਬੇਲੇ ਮਾਹੀਂ।
ਮੱਧ ਗੜ੍ਹੀ ਹਮ ਕੋ ਤੂੰ ਵਾੜ। ਤੁਰਕ ਲੜੈਂ ਈਹਾਂ ਜਾਵੈਂ ਹਾਰ।੪।
ਸਭ ਰੱਯਤ ਹੁਇ ਤੁਮਰੀ ਆਇ। ਤੁਹਿ ਦੇਉ ਮੈਂ ਬਭ ਦੇਸ਼ ਲਾਇ।
ਤਬੈ ਕਪੂਰੇ ਉਤਰ ਦਯੋ। ਉਸੀ ਬਚਨ ਤੇ ਉਸ ਮਰਨ ਭਯੋ।੫।

ਬੌੜਾ, ਬੌੜੇ ਦਿਲ ਨਾਲ

ਵਿੱਚ

ਟਲਦੇ ਨਹੀਂ

ਦੋਹਰਾ : ਕਪੂਰੇ ਦਿਨ ਖੋਟੇ ਅਏ ਗਯੋ ਸਿੱਖੀਓ ਬੇਮੁਖ ਹੋਇ।
ਬੇਈਮਾਨੀ ਚਿਤ ਠਈ ਮਤ ਗੜ੍ਹੀ ਲਏ ਗੁਰ ਖੋਹਿ।੬।

ਠਹਿਰਾਈ

ਚੌਪਈ : ਤਬੈ ਕਪੂਰੈ ਐਸੀ ਕਹੀ। ਹਮ ਤੁਰਕਨ ਕੈ ਬੰਦੇ ਅਹੀ।
ਜੋ ਅਬ ਮੱਧ ਹਮ ਤੁਮ ਕੋ ਵਾੜੈ। ਹਮ ਕੋ ਫੜ ਤੁਰਕ ਫਾਹੇ ਚਾੜੈ।੭।
ਤਬ ਸਤਿਗੁਰ ਸੁਨ ਬਚਨ ਉਚਾਰੇ। ਅਬ ਕਯਾ ਮਰੈਂ ਨ ਫਾਹੇ ਚਾੜੈ।
ਸਿਖੀਓ ਭੀ ਬੇਮੁਖ ਹੁਇ ਮਰੈਂ। ਤੋਂ ਭੀ ਤੂੰ ਫਾਹੇ ਚੜ ਮਰੈਂ।੮।

ਦੋਹਰਾ : ਯੋਂ ਕਹਿੰ ਸਤਿਗੁਰ ਤੁਰ ਗਏ ਦਿਨ ਭਏ ਕਿਤਿਕ ਬਿਤਾਇ।
ਜਿਮ ਚੜ੍ਹ ਫਾਹੈ ਸੋ ਮੁਯੋ ਸੋ ਮੈਂ ਦਿਓਂ ਬਤਾਇ।੯।

ਬੀਤ ਗਏ

ਚੌਪਈ : ਹਾਕਮ ਈਸਾ ਅਹੀਯੋ ਖਾਨ ਕਹਾਏ। ਮੰਜਾ ਰੰਗੜ ਤਿਨ ਕੋਟ ਬਨਾਏ।
ਹੋਨੀ ਨੇੜੇ ਕਪੂਰੈ ਆਈ। ਦੀਏ ਘੋੜੇ ਉਨ ਈਸੇ ਮੁਲਵਾਈ।੧੦।
ਈਸੇ ਟੋਬੂ ਉਸ ਦੁਆਬੈ ਕੀਆ। ਲੈਣ ਦਾਮ ਵਹਿ ਪਾਰੈਂ ਬੀਆ।
ਉਸੇ ਹੋਣੀ ਨੈ ਆਨ ਦਬਾਯਾ। ਉਸੈ ਪਾਪ ਦਿਲ ਅੰਦਰ ਆਯਾ।੧੧।

ਮੰਥ ਰਾਜਪੁਤ

ਮੌਤ / ਮੁੱਲ

ਰੁੰਡੀ / ਦਰਿਆ ਪਾਰ

- ਕਪੂਰਾ : ਕਪੂਰਾ, ਬਰਾੜ ਜੱਟ ਜਿਸ ਨੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫ਼ਰੀਦਕੋਟ ਵਿੱਚ ਕੋਟਕਪੂਰਾ ਨਾਮ ਦਾ ਨਗਰ ਆਬਾਦ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਨ ਸੂਬਾ ਸਰਹੰਦ ਦੀ ਫੌਜ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਲੈਣ ਲਈ ਆਪਣਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਕੋਟ ਈਸੇ ਖਾਨ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਈਸਾ ਖਾਨ ਮੰਝ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ੧੭੦੮ ਵਿੱਚ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।
- ਈਸਾ ਖਾਨ ਮੰਝ : ਜਲੰਧਰ ਦੁਆਬ ਵਿੱਚ ਕੋਟ ਈਸੇ ਖਾਨ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਜੋ ਕੋਟਕਪੂਰੇ ਦੇ ਉਪਰਲੇ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸੀ।

ਸੱਦ ਚੋਰ ਦਏ ਉਹਾਂ ਲਾਇ। ਲਈ ਮਾਰਿ ਸਹਿ ਦਰਬਾ ਕਢਾਇ। ਸਾਰਾ / ਰਕਮ, ਧਨ
 ਸੋ ਬਹ ਪ੍ਰਗਟੀ ਸਿਰ ਉਸ ਆਈ। ਹੋਣੀ ਹੋਇ ਬੋਲੀ ਮੁਹਰਖਾਈ। ੧੨। ਅੱਗੇ ਹੋ ਕੇ
 ਵਾਕ ਸਤਿਗੁਰ ਕੋ ਨਹਿੰ ਜਾਇ ਖਾਲੀ। ਧ੍ਵਾ ਧਵਲਾ ਧਰਤੀ ਜਾਇ ਹਾਲੀ। ਧੂ ਤਾਰਾ / ਹਿੱਲ ਜਾਵੇ
 ਸੋ ਈਸੈ ਖਾਂ ਪਕੜ ਮੰਗਾਯੋ। ਯੋਂ ਕਹਿਕੇ ਉਸ ਫਾਹੈ ਚੜ੍ਹਵਾਯੋ। ੧੩।

ਦੋਹਰਾ : ਇਸੈ ਗੁਰੂ ਕੇ ਵਾਕ ਥੋਂ ਫਾਹੈ ਮੌਤ ਹੋਇ ਯਾਹਿ।
 ਅੱਰ ਕਿਸੂ ਕੇ ਦੋਸ਼ ਨਹਿੰ ਸੋਊ ਫੁਰਿਓ ਆਹਿ। ੧੪।
 ਪਿੰਡ ਰੋਣੀ ਮਧ ਉਸ ਟੰਗਯੋ ਭਯੋ ਕਪੂਰੈ ਨਾਸ਼। ਕੱਚੀ ਗੜ੍ਹੀ
 ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਤਿਮ ਹੀ ਲਿਖੀ ਜਿਮ ਸੁਨੀ ਬਿਧਨ ਕੈ ਪਾਸ। ੧੫।

੧੩੬. ਸਾਖੀ ਮੋਰੰਡੇ ਕਤਲ ਕੀ

ਦੋਹਰਾ : ਅਠਾਰਾਂ ਸੈਅ ਅਠਾਰਵੈਂ ਘੱਲੂਘਾਰੇ ਸਾਲ। ਫੱਗਣ ੧੮੧੮ ਬਿ.
 ਲੂਟ ਬਿਰਾੜਨ ਕੋ ਤਬੈ ਚੜ੍ਹਯੋ ਖਾਲਸੇ ਰਾਲਾ। ੧। ਰਲ ਕੇ

ਚੌਪਈ : ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਪਹਿ ਸਿੰਘਨ ਆਯੋ। ਸਾਬ ਫੁਲਾਇਣਾ ਸੋ ਲੈ ਧਾਯੋ। ਫੂਲ ਵੰਸ਼ੀ
 ਸਾਬ ਭਾਈਕੇ ਲਏ ਚੜ੍ਹਾਈ। ਬੁਢਾ ਸਿੰਘ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਥਾਈ। ੨।
 ਮਲੇਰਾ ਮਾਰਨ ਉਨ ਦਈ ਸਲਾਹੇ। ਪਠਾਣ ਮਲਵਈਅਨ ਬੈਰ ਸੁ ਥਾਏ। ਮਲੇਰ ਕੋਟਲਾ
 ਦੋੜ ਚੁਤਰਫੋਂ ਲੂਟ ਮਚਾਹਿ। ਮੁਲਕ ਮਾਰ ਉਨ ਤੁਰੇ ਅਗਾਹਿ। ੩।
 ਸਿੰਘ ਤੁਰੇ ਸਰਹੰਦੈ ਦਾਇਆ। ਦੇਖ ਬਾਗ ਮੁੜ ਆਏ ਧਾਇ। ਸਰਹੰਦ ਵੱਲ ਨੂੰ
 ਹੁਤੀ ਫੌਜ ਜੋ ਸ਼ਹਿਰ ਸੁ ਮਾਹਿ। ਸਿੰਘਨ ਭੈ ਤੇ ਨਿਕਸੀ ਨਾਂਹਿ। ੪। ਡਰ
 ਸਿੰਘਨ ਲੀਨੋ ਉਸ ਲਖਿ ਜ਼ੋਰ। ਭਯੋ ਖਾਲਸੇ ਔਰੈ ਤੌਰ।
 ਆਖੈ ਖਾਲਸੇ ਸਸੋ ਦੁੜਾਯੋ। ਮਾਰਯੋ ਫਿਰ ਅਬ ਫਰੋ ਪਾਯੋ। ੫। ਸਹਾ, ਖਰਗੋਸ਼ / ਰੜ ਲਵੇ

ਦੋਹਰਾ : ਸਿੰਘਨ ਮੁਲਖੱਯੋ ਸਦ ਪੁਛੇ ਜੋ ਸਿੰਘ ਉਹਾਂ ਬੋਇ। ਸਥਾਨਕ ਲੋਕ
 ਦਸ ਦੁਸ਼ਟ ਮਰਵਾਓ ਖਾਲਸੇ ਆਗੂ ਹੋਇ ਦਸੋਇਆ। ੬। ਦੱਖ ਕੇ

ਚੌਪਈ : ਘੜੁੱਏਵਾਲਾ ਅੰ ਸਲੋਦੀਵਾਲਾ। ਹੁਤੇ ਕਦੀਮੀ ਸਿੰਘਨ ਨਾਲ। ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ
 ਉਨ ਦੋਇਨਾ ਮਿਲ ਇਮ ਗਲ ਕਹੀ। ਦੁਸ਼ਟਨ ਸਿਰ ਦੁਸ਼ਟ ਮੁਰੰਡੋ ਅਹੀ। ੭। ਦੋਹਾਂ / ਵੱਡਾ ਦੁਸ਼ਟ
 ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਜਿਨ੍ਹੈਂ ਫੜਾਏ। ਤਉ ਬਜੀਰੋ ਨੈ ਥੇ ਘਾਏ। ਵਜ਼ੀਰ ਮਾਨ, ਸੂਬਾ ਸਰਹੰਦ
 ਯਹ ਦੋਨਨਾ ਨੈ ਦਈ ਸਲਾਹਿ। ਮਾਰੋ ਯਾਹਿ ਅਬ ਛਾਡੋ ਨਾਂਹਿ। ੮। ਦੋਹਾਂ ਨੇ

੧. ਧਵਲ : ਹਿੰਦੂ ਮਿਥਿਹਾਸ ਅਨੁਸਾਰ ਧਰਤੀ ਹੇਠਲਾ ਬਲਦ ਜਿਸ ਦੇ ਸਿੰਢ ਉੱਤੇ ਧਰਤੀ ਟਿਕੀ ਹੋਈ ਹੈ।
 ੨. ਘੜੁੱਏਵਾਲ : ਘੜੁੱਏ ਵਾਲੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ, ਘੜੁਆਂ ਇਕ ਪੁਰਾਤਨ ਪਿੰਡ ਹੈ ਜੋ ਲੁਧਿਆਣੇ ਤੋਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਉੱਪਰ ਮੋਰਿੰਡੇ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦਲ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸ. ਰਣ ਸਿੰਘ ਏਸੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਹੀ ਸੀ।
 ੩. ਸਲੋਦੀਵਾਲ : ਸਲੋਦੀ ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ, ਸਲੋਦੀ ਵੀ ਇਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪਿੰਡ ਹੈ ਜੋ ਸਰਹੰਦ ਤੋਂ ੧੫ ਕੁ ਮੀਲ ਉੱਤਰ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਸਾਥੀ ਆਲੀ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮਾਲੀ ਸਿੰਘ ਇਸੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਨ। ਖ਼ਾਲਸਾ ਦਲ 'ਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸ: ਦਲ ਸਿੰਘ ਏਥੋਂ ਦਾ ਹੀ ਵਾਸੀ ਸੀ।

ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਕਛੂ ਚਹੈ ਟਲਾਯਾ। ਗਿਲਜਨ ਢਿਗਾ ਕਰ ਚਹੈ ਸੰਕਾਯਾ। ਨੇੜੇ / ਸਕੋਚ
ਜੈ ਸੰਝਾ ਲੈ ਯਹ ਤੁਟੈ ਨ ਗ੍ਰਾਮ। ਗਿਲਜੇ ਰਾਤ ਹੋਇੰ ਵਿਚ ਦ੍ਰਾਮਾ। ੯। ਸ਼ਾਮ / ਡਰਹਿ / ਅੰਦਰ
ਉਨ ਕੀ ਮੌਤ ਆਨ ਭਈ ਨੇਰੇ। ਕੌਨ ਸਕੇ ਉਨ ਹੋਣੀ ਫੇਰੇ। ਨੇੜੇ
ਵਹਿ ਹੋਣੀ ਥੀ ਇਮ ਹੀ ਗੱਲ। ਅਕਾਲੋ ਬਹੀਰ ਭਯੋ ਓਧਰੇ ਚੱਲ। ੧੦। ਰੱਬ ਵਲੋਂ

ਦੋਹਰਾ : ਜੋ ਹੋਣੀ ਸੋ ਹੋਤ ਹੈ ਜਿਤ ਕਿਤ ਤਿਤ ਤਤਬੀਰ।
ਸਮੋ ਪਹੁੰਚਯੋ ਆਨ ਤੋ ਮੋਰੰਡਨ ਰੰਘੜਨਾ ਅਖੀਰ। ੧੧। ਸੋਰਿਓ ਦੇ ਰੰਘੜਾਂ ਦਾ

ਚੌਪਈ : ਚਲੇ ਚੁੱਪ ਕਰ ਤਿਸਹੀ ਰਾਹਿ। ਨਹਿੰ ਪਿਲਚਨਾ ਕੀ ਥੀ ਯੋ ਸਲਾਹਿ। ਉਲਝਣ
ਘੜੂਅਨ ਵਾਰਨਾ ਵੇਰ ਚਿਤਾਰੀ। ਤੋ ਭੀ ਕਿਸੈ ਨਾ ਗਲ ਚਿਤ ਧਾਰੀ। ੧੨। ਘੜੂਏ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ
ਸੋ ਲਖਾ ਗਯੋ ਜੁ ਦਲ ਥੋ ਭਾਰੋ। ਰਹਯੋ ਸੋਊ ਜੋ ਥਨੋ ਵਾਰੋ। ਲੰਘ
ਕਰਨਹਾਰ ਨੇ ਸੋਊ ਕਰੀ। ਹੋਨਹਾਰ ਕਬ ਜਾਤ ਸੁ ਟਰੀ। ੧੩।
ਰੱਬ ਸਬੱਬ ਜੁ ਕਰਾਯਾ ਲੋਰੇ। ਸੋ ਸਬੱਬ ਇਕ ਪਲ ਮੈਂ ਜੋਰੇ। ਨੇੜੇ / ਜੋੜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ
ਕਿਛਕ ਪਿਆਸੇ ਸਿੰਘ ਤਹਿੰ ਭਏ। ਪਾਨੀ ਪੀਵਨ ਢਿਗ ਪਿੰਡ ਅਏ। ੧੪।
ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਗਡਵਈ ਘਲਾਯੋ। ਜਾਇ ਗਡਵੋ ਉਨ ਖੁਹੈ ਘਤਾਯੋ।
ਰਣ ਸਿੰਘ ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਘੜੂਵੈ ਵਾਲਾ। ਪੀਵਣ ਪਾਣੀ ਗਏ ਉਸ ਨਾਲ। ੧੫। ਘੜੂਏ ਵਾਲੇ

ਦੋਹਰਾ : ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਫੜੇ ਰੰਘੜ ਖੜੇ ਉੱਪਰ ਬੁਰਜਨ ਸੋਇ।
ਦੇ ਦੇ ਗਾਲੀ ਬਹੁ ਬਕੈ ਮਨੈ ਕਰੈ ਨਹਿੰ ਕੋਇ। ੧੬।
ਗਾਰੀ ਦੇਹਿੰ ਸੁ ਅਤਿ ਬੁਰੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂਅਨ ਸਿੰਘਨ ਮਿਲਾਇ। ਗਾਲੀਆਂ
ਕਾਲਾ ਰੱਸਾ ਸੀੜਾ ਕਾ ਦਿਖਲਾਯੋ ਰੰਘੜ ਘੁਮਾਇ। ੧੭। ਚੰਮ

ਚੌਪਈ : ਸਿੰਘਨ ਕਰੈਂ ਯਿਹ ਬਾਲਨ ਸੀੜਾ। ਭਯੋ ਪੁਰਾਨੋ ਬਹੁਤ ਗਹੀਰ। ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੇ ਚੰਮ ਦਾ
ਅਬ ਹਮ ਬਾਲ ਨਵੇਂ ਦੇ ਜਾਵੇ। ਹਮ ਸੋ ਖੜ ਕੈ ਜੰਗ ਮਚਾਵੇ। ੧੮।
ਲਾਨਤ ਤੁਮ ਕੋ ਲੜੇ ਜੁ ਨਾਹਿ। ਪਿਠ ਦੇ ਦੇ ਅਬ ਨਠੇ ਕਿਮ ਜਾਹਿ।
ਤੁਮਰੇ ਗੁਰ ਕੇ ਹਮ ਪੁੱਤ੍ਰ ਮਾਰੇ। ਤੁਮ ਮਾਰਨ ਕੋ ਹਮ ਫਿਰੈ ਤਿਆਰੇ। ੧੯।
ਤੁਮ ਹੋ ਜੱਟ ਹਮ ਹੈਂ ਰਜਪੂਤ। ਹਮਰੋ ਤੁਮਰੋ ਆਦਿ ਨ ਸੂਤਾ। ਮੁੱਢਾਂ ਹੀ ਮੇਲ ਨਹੀਂ
ਘੜੂਅਨ ਵਾਲਨ ਯੋ ਸੁਨ ਲਈ। ਅਗਯੋਂ ਉਨੈਂ ਭੀ ਗਾਲੀ ਦਈ। ੨੦।

ਦੋਹਰਾ : ਸੋ ਸੁਨ ਰੰਗੜਨ ਨੈ ਤਬੈ ਦੀਨੀ ਛਲਕਾ ਚਲਾਇ। ਗੋਲੀਆਂ ਦੀ ਬੁਛਾੜ
ਤਾਰਾ ਸਿੰਘਾ ਕੇ ਸਿੰਘ ਕੋ ਲਗੀ ਸੁ ਗੋਲੀ ਆਇ। ੨੧।
ਤਾਰੇ ਸਿੰਘ ਸੁਨ ਅਗ ਲਗੀ ਵਖਤ ਪਹੁੰਚਯੋ ਆਇ।
ਘੜੂਵੇ ਵਾਲਨ ਸਭ ਕਹੀ ਭਾਂਬੜ ਦੀਓ ਮਚਾਇ। ੨੨।

੧. ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ : ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਗੋਬਾ, ਕੰਗ ਜੱਟ ਸਰਦਾਰ ਜੋ ਸ. ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਡੱਲੋਵਾਲੀਆਂ ਮਿਸਲ ਦਾ ਮੁਖੀ ਬਣਿਆ। ਇਸ ਨੇ ਦੁਆਬੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ 'ਚ ਮੁਲਕ ਮੱਲ ਕੇ ਰਾਹੋਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ੧੭੬੪ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਚੌਪਈ : ਘੜੂੰਵੇ ਵਾਲਨ ਆਖੀ ਵਹੀ। ਸੀੜ ਘੁਮਾਇ ਜੁ ਰੰਘੜਨ ਕਹੀ।
ਗੁਰੂ ਪੂਤਨ ਕੇ ਨਾਮ ਸੁਨਾਏ। ਅਗਨਾ ਉਪਰ ਜਿਮ ਘਿੱਤਾ ਡੁਲ੍ਹਾਏ।੨੩। ਅੱਗ / ਘੀ
ਸੁਨਤ ਪਾਸ ਤੇ ਸਭ ਸਿੰਘ ਬੋਲੇ। ਜਨ ਬਰੂਦ ਤਹਿ ਕੁੱਪੇ ਡੋਲ੍ਹੇ।
ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਕੋ ਸੋਖਤਾ ਆਈ। ਸੁਤਰੀ ਉਨ ਦਈ ਤੁਰਤ ਬਜਾਈ।੨੪। ਰੋਹ / ਨਗਾਰਾ
ਮਾਰ ਮਾਰ ਕਰ ਅਕਾਲੋ ਬੋਲੈ। ਬਜਾਇ ਨਗਾਰੇ ਫਿਰ ਝੰਡੇ ਖੋਲ੍ਹੈ।
ਘੜੂੰਵੇ ਵਾਲਨ ਤਬ ਲਗ ਗਯੋ ਦਾਯੋ। ਮਾਰ ਮਾਰ ਕਰ ਰੋਲੋ ਮਚਾਯੋ।੨੫। ਦਾਅ, ਮੋਕਾ
ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਪੈ ਸਿੰਘ ਘਲਾਯੋ। ਕਰਾਯੋ ਡੇਰਾ ਅਬ ਅਗੇ ਨ ਜਾਯੋ।
ਪਾਸ ਚੜ੍ਹਤ ਸਿੰਘ ਆਪ ਸੁ ਪਹੁੰਚਯੋ। ਮਾਰੋ ਮੋਰੰਡੈ ਅਬ ਬਨੈ ਨ ਸੋਚਯੋ।੨੬।

ਦੋਹਰਾ : ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਪੈ ਆਪ ਜਾ ਤਹਿ ਕਰੋੜਾ ਸਿੰਘ ਸਮਝਾਇ।
ਸਭ ਬਿਰਤੰਤਾ ਸੁਣਾਇ ਕੈ ਹੱਲੇ ਦੀਓ ਕਰਾਇ।੨੭। ਬਿਰਤਾਂਤ, ਕਥਾ

ਚੌਪਈ : ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਭੰਗੀ ਮੁੜ ਆਯੋ। ਸਾਥ ਨਕਈ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਧਾਯੋ।
ਹੁਤੇ ਥੇ ਮੁਹਰੇ ਸੁ ਰਾਮਗੜ੍ਹੀਏ ਮੁੜੈ। ਮੁੜੇ ਸੁ ਮਜ਼ਬੀ ਜੋ ਰਹੇ ਜੁੜੇ।੨੮। ਸਾਖੀ
ਆਯੋ ਘਨੱਯੋ ਸੁਨ ਸੋ ਵਾਜ। ਸਿੰਘ ਪੁਰੀਏ ਭੀ ਕਰੈ ਸੁ ਕਾਜ। ਘਨੱਯੋ ਮਿਸਲ ਦਾ ਸਰਦਾਰ
ਡੱਲੇਵਾਲੀਏ ਥੇਊ ਜੋਊ। ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬਾਹਰ ਨ ਕੋਊ।੨੯।
ਸੋਢੀ ਬੇਦੀ ਸ਼ਹੀਦ ਭੁਜੰਗੀ। ਨਿਹੰਗ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਮਨੀ ਸੁ ਚੰਗੀ।
ਨਿਸ਼ਾਨਨ ਵਾਲਨ ਨਿਸ਼ਾਨ ਦਏ ਖੋਲੇ। ਸੁਕੂਚਕੀਏ ਭੀ ਮਾਰ ਮਾਰ ਬੋਲੇ।੩੦।

ਦੋਹਰਾ : ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਇਨ੍ਹੈਂ ਨੇ ਦੀਨੇ ਥੇਊ ਫੜਾਇ।
ਸਭੈ ਪਛਾਣ ਮੋਰੰਡੇ ਪਰੇ ਚੁਫੇਰਯੋ ਧਾਇ।੩੧।

ਚੌਪਈ : ਜਿਮ ਜਲ ਹੁੜ੍ਹਤੋ ਨੀਚੇ ਆਵੈ। ਜਹਾਜ ਭੁਬੈ ਥੇ ਜਲ ਮਧ ਪਾਵੈ। ਰੁੜ੍ਹ ਕੇ
ਲਰੈਂ ਮਰੈਂ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ ਕੋ ਆਵੈ। ਬਾਹਰ ਲੱਭੈ ਸੋ ਮਾਰ ਗਵਾਵੈ।੩੨।
ਆਕੀ ਭਏ ਜੁ ਵੱਡੇ ਗ੍ਰਾਮ। ਬਡੀ ਖਾਈ ਥੀ ਕੰਧ ਵਡ ਥਾਮ। ਬਾਗੀ / ਉਸ ਥਾਂ
ਭੇੜ ਪੱਟਾ ਅੰਦਰ ਹੋ ਖੜੇ। ਉਚੀ ਕੰਧ ਕੋ ਸਕੈ ਨ ਚੜ੍ਹੇ।੩੩। ਦਰਵਾਜ਼ੇ
ਡੂੰਘੀ ਖਾਈ ਬਡੇ ਉਚੇ ਕੋਟ। ਇਤ ਗੁਮਾਨ ਕੀਓ ਰੰਘੜਨ ਜੋਟ। ਜੁੜ ਕੇ
ਨਿਕਲਯੋ ਨ ਸਿੰਘ ਜੋ ਖਾਈ ਪਯੋ। ਅਗੇ ਕੋਟ ਬਹੁ ਦਿਸੈ ਉਚਯੋ।੩੪।
ਤਬਹਿ ਸਰਦਾਰਨ ਇਮ ਠਹਿਰਾਈ। ਸਿਰਹੰਦ ਕੋਸ ਹੈ ਅਠ ਨੋ ਭਾਈ।
ਮਤ ਦੁਰਾਨੀ ਈਹਾਂ ਪਰੇ ਆਈ। ਚਹੀਅਤ ਯਾਂ ਕੋ ਰਖਯੋ ਉਪਾਈ।੩੫। ਉਪਾਊ

ਦੋਹਰਾ : ਤਬ ਚੜ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਚ ਕਹਯੋ ਹਸਾਨੋ ਇਧਰ ਖੜਾਹੁ। ਉੱਚਾ ਬੋਲ ਕੇ / ਅਸਾਨੂੰ
ਗਿਲਜਨ ਚਿੰਤਾ ਨਹਿ ਕਰੋ ਮੁਰੰਡੇ ਮਾਰ ਖੁਲਾਹੁ।੩੬। ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੁਲਾ ਦੇਵੇ

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਚੜ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨੇ ਐਸ ਉਚਾਰਾ। ਇਧਰੋਂ ਜ਼ਿੰਮਾ ਆਹਿ ਹਮਾਰਾ।
ਇਮ ਕਹਿ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਤ ਵਲ ਗਯੋ। ਆਗੈ ਗਿਲਜਨ ਕੋ ਡਰ ਪਯੋ।੩੭।

ਆਈ ਆਈ ਓਧਰ ਹੋਈ। ਹੁਤੇ ਦੁਵੱਲੋਂ ਡਰ ਤਿਹ ਸੋਈ।
 ਅਬ ਓਧਰ ਕੀ ਸੁਨੋ ਸੁ ਬਾਤ। ਕਹਯੋ ਮੁਸਲੈ ਸਭ ਕਰੀਏ ਘਾਤ।੩੮।
 ਬੋਦੀ ਵਾਲਨ ਦੇਖ ਰਖ ਲਯੋ। ਬਿਨ ਬੋਦੀਓਂ ਸਿਰ ਦੂਰ ਕਰਯੋ।
 ਯੋ ਖਾਲਸੈ ਕਰ ਲਈ ਅਰਦਾਸ। ਬਜਾਏ ਨਗਾਰੇ ਹੋਇ ਚੈ ਪਾਸਾ।੩੯।
 ਤਬ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਚੜਯੋ ਚਾਉ। ਗੁਰ ਸੁਤ ਬੈਰੀ ਛਡਯੋ ਨ ਕਾਉ।
 ਫਿਰ ਕਰ ਖਾਲਸੇ ਹੱਲਾ ਕੀਓ। ਉਡੀ ਧੂੜ ਬਹੁ ਹਨੇਰੇ ਭਯੋ।੪੦।

ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ

ਵੈਰੀ / ਕੋਈ ਵੀ

ਦੋਹਰਾ : ਸਿੰਘਨ ਯੋ ਹੱਲਾ ਕੀਓ ਜਿਮ ਲੰਕਾ ਉਪਰ ਲੰਗੂਰ।
 ਪਹਿਲੋਂ ਸੋਈ ਆ ਚੜ੍ਹੇ ਹੁਤੇ ਜੁ ਪਾਛੈ ਦੂਰ।੪੧।

ਚੌਪਈ : ਆਵਤ ਸਿੰਘਨ ਉਨ ਛਲਕ ਚਲਾਈ। ਲਗੀ ਅਲਗੀ ਕਿਛ ਜਾਨ ਨ ਪਾਈ। ਲੱਗੀ ਕਿ ਨਾ ਲੱਗੀ
 ਢੁਕ ਸਿੰਘਨ ਫਿਰ ਛੱਲਕ ਕਰੀ। ਸੀਸ ਲਗੀ ਉਨਕੇ ਗਏ ਮਰੀ।੪੨।
 ਖਾਈ ਦਿਸੈ ਅਤਿ ਛੋਟੀ ਸੋਇ। ਉਚੈ ਕੰਧ ਭਈ ਨੀਚੀ ਤੋਇ।
 ਸਿੰਘਨ ਚਕ ਚਕ ਸਿੰਘ ਚੜ੍ਹਾਵੈ। ਬਿਨ ਪੌੜਨ ਸਿੰਘ ਚੜ੍ਹਤੇ ਜਾਵੈ।੪੩।
 ਚੜ੍ਹ ਕਰ ਸਿੰਘਨ ਫੜੀ ਤਲਵਾਰ। ਕਟ ਰੰਘੜ ਬਹੁ ਦੀਨੇ ਮਾਰ।
 ਘੜੁੰਵੈ ਵਾਲ ਘਰ ਵੜੇ ਲੁਹਾਰ। ਲਏ ਹਥੌੜੇ ਉਨੈਂ ਸੰਭਾਲ।੪੪।
 ਮਾਰ ਹਥੌੜ ਦਏ ਸਿਰ ਫੋੜ। ਰੰਘੜ ਮਾਰੈ ਸਿਰ ਕਰ ਜੋਰ।
 ਰੰਘੜਨ ਕੀ ਉਨ ਹੁਤੀ ਪਛਾਣ। ਪੰਚਾ ਟੋਲ ਕਰ ਮਾਰਹਿ ਤਾਣ।੪੫।

ਉਹੀ

ਮੁਖੀਏ

ਦੋਹਰਾ : ਜਾਨੀ ਮਾਨੀ ਨਾਮ ਉਨ ਬਡੇ ਮੁਕੱਦਮ ਜੋਇ।
 ਜਿਨੈਂ ਫੜਾਏ ਆਪ ਥੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਦੋਇ।੪੬।

ਚੌਪਈ : ਘੜੁੰਵੈ ਵਾਲਨ ਸੋ ਲਭ ਲਏ। ਹਥੌੜਨ ਸੋ ਉਨ ਪੁਤ੍ਰ ਮਾਰ ਦਏ।
 ਫਿਰ ਉਨਕੇ ਲਏ ਪੋੜੇ ਪਛਾਣ। ਉਲਾਦ ਛੋਡੀ ਨ ਉਸ ਕੀ ਜਾਨ।੪੭।
 ਬੰਸ ਘਾਤ ਉਨ ਰੰਘੜਨ ਹੋਈ। ਕਿਮ ਬਚਨੀ ਥੀ ਉਨ ਕੁਲਾ ਜੋਈ।
 ਸਾਹਬਜ਼ਾਦੇ ਹੁਕਮ ਸਤ ਸੁਨਕੇ। ਜਾਨੀ ਮਾਨੀ ਫੜਾਏ ਗੁਨ ਕੇ।੪੮।
 ਤੋ ਥੀ ਸਤਿਗੁਰ ਐਸ ਬਖਾਨੀ। ਜੜ੍ਹ ਰਹੈ ਜਾਨੀ ਨਾ ਰਹਿ ਮਾਨੀ।
 ਉਨਕੀ ਜੜ੍ਹ ਤੋ ਰਹਨ ਨ ਪਾਈ। ਦਈ ਜੜ੍ਹਾਂ ਉਨ ਬਚਨ ਪੁਟਾਈ।੪੯।
 ਹੋਰ ਜੁ ਉਨ ਕੇ ਭਾਈ ਸੁਦਾਰ। ਮਾਰ ਹਥੌੜੇ ਸੋ ਦਏ ਮਾਰ।
 ਲੂਟਨ ਕੋ ਕੋਊ ਪ੍ਰਿਥਮਾ ਨ ਪਯੋ। ਰੰਘੜਨ ਮਾਰਨ ਹੀ ਕੋ ਸਭ ਧਯੋ।੫੦।

ਕਿਵੈ / ਵੇਖ

ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ

ਕਿਹਾ ਸੀ

ਪੁੱਟ ਚਿੱਤੀ

ਪਹਿਲੇ / ਧਾਇਆ

ਦੋਹਰਾ : ਸਿੰਘਨ ਦਿਲ ਗੁੱਸੇ ਘਟੋ ਲੀਨੀ ਤੇਗ ਉਘਾਰਾ।
 ਬੋਦੀ ਵਾਲੋ ਛੋਡਿਕੈ ਔਰ ਦੀਓ ਸਭ ਮਾਰ।੫੧।

ਕੁੱਕ ਲਈ

੧. ਜਾਨੀ ਮਾਨੀ : ਜਾਨੀ ਖਾਨ ਤੇ ਮਾਨੀ ਖਾਨ, ਮੋਰਿੰਡੇ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਰੰਘੜ ਜੋ ਮਾਤਾ ਗੂਜਰੀ ਤੇ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਹੇਲੀ ਤੋਂ ਫੜ ਕੇ ਸੂਬਾ ਸਰਹੰਦ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਨ ਪਾਸ ਲੈ ਗਏ ਸਨ।

ਚੌਪਈ : ਜੋ ਕੋ ਬਚਯੋ ਹਿੰਦੂਅਨ ਵੜ। ਇਮ ਕਰ ਉਨਕੀ ਰਹਿ ਆਈ ਜੜ।
 ਕਾਹਿ ਫੜਾਵੈਂ ਬਾਲਾ ਬਿਚਾਰੇ। ਸ਼ਰੀਕ ਕਹੀ ਥੀ ਇਮ ਉਨੈਂ ਉਚਾਰੇ।੫੨। ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ
 ਜਿਨਨੇ ਕਹਯੋ ਥੋ ਤੂੰ ਨਾ ਕਰ ਜਾਨੀ। ਸ਼ਰੀਕ ਕਹੀ ਨਹਿ ਮਾਨੀ ਥੀ ਮਾਨੀ। ਜਾਨੀ ਖਾ/ਮਾਨੀ ਖਾ
 ਹਾਹ ਨਾਰੈ ਤੇ ਉਨ ਜੜ ਰਹੀ। ਵਾਂਗ ਮਲੇਰੀਅਨ ਉਨ ਭੀ ਕਹੀ।੫੩। ਹਾਅ ਦਾ ਨਾਅਰਾ
 ਕੂਟਤ ਲੂਟਤ ਸਾਂਝਾ ਹੁਇ ਅਈ। ਇਤਿ ਸਬੱਬ ਬਹੁ ਜਾਨ ਬਚਈ। ਸੇਝ / ਬਚ ਗਈ
 ਹਿੰਦੂਅਨ ਘਰ ਜੋ ਵੜ ਥੇ ਰਹੇ। ਰਾਤ ਪਰੀ ਸੋ ਨਿਕਾਰਹਿ ਦਏ।੫੪। ਕੱਢ ਦਿੱਤੇ
 ਜਾਨੀ ਮਾਨੀ ਦੁਇ ਥੇ ਭਾਈ। ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਜਿਨ ਦਏ ਫੜਾਈ।
 ਸੁਨਿ ਸਤਿਗੁਰ ਯੋ ਕਹਯੋ ਬਖਾਨੀ। ਨਹਿ ਰਹਿ ਮਾਨੀ ਨਹਿ ਰਹਿ ਜਾਨੀ।੫੫।

ਦੋਹਰਾ : ਮਾਰ ਮੁਰੰਡੋ ਖੁਸ਼ ਭਏ ਰਹਯੋ ਰੰਗ ਬਡ ਲਾਗ।
 ਜੋਹੀ ਫੌਜੋਂ ਦੁਰਾਨੀਆਂ ਸਿੰਘਨ ਭੋਗਯੋ ਭਾਗ।੫੬।
 ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜਿਤਨੀ ਸੁਨੀ ਤਿਤਨੀ ਕਹੀ ਬਖਾਨ।
 ਔਰ ਜੁ ਆਗੈ ਭੀ ਸੁਨੀ ਸੋ ਭੀ ਸੁਨੋਂ ਸੁਜਾਨ।੫੭।

੧੩੭. ਲਛਮੀ ਨਰਾਇਣ ਖੱਤ੍ਰੀ ਲੁਟਯੋ

ਦੋਹਰਾ : ਤਲਵਨਾ ਦੁਆਬਯੋ ਖੱਤ੍ਰੀ ਲਛਮੀ ਨਰਾਇਣ ਨਾਮ। ਇਕ ਪਿੰਡ
 ਸਿਰਹੰਦੀ ਫੁਜਦਾਰ ਕੋ ਸੋ ਲੇਵਤ ਥੋ ਕਾਮ।੧।

ਚੌਪਈ : ਸੋ ਜੈਨੇ ਥੋ ਭਯੋ ਦਿਵਾਨ। ਚੜ੍ਹਯੋ ਉਗ੍ਰਾਹਣ ਕਰ ਸੋਊ ਤਾਣਾ। ਜੈਨ ਮਾਨ / ਜੋਰ
 ਤਿਸਕੀ ਬਾਤ ਖਾਲਸੇ ਸੁਨ ਲਈ। ਤਿਸ ਪੈ ਦੌੜ ਫਿਰ ਖਾਲਸੇ ਕਈ।੨। ਕੀਤੀ
 ਸੋ ਨੱਠਯੋ ਬਹੁ ਫੌਜ ਲੁਟਾਇ। ਬੜਯੋ ਕੁਰਾਲੀ ਕਿਛਕੁ ਬਚਾਇ। ਵੜ ਗਿਆ
 ਤਬ ਤੈ ਸਿੰਘਨ ਫਾਕਾ ਰਾਯੋ। ਲੁਟ ਕੁਟ ਖਾਲਸੇ ਸੂਦੋ ਭਯੋ।੩। ਫੌਕਾ, ਖਾਲੀ / ਡਾਇਦਾ
 ਲਾਇ ਸੱਟ ਫਿਰ ਦੂਰ ਹੁਇ ਜਾਇ। ਜੋਹਤਾ ਜੈਨੇ ਦੂਰੋਂ ਰਹਾਹਿ। ਫੁੰਡਣਾ, ਤੱਕਣਾ
 ਸਿਰਹੰਦੋਂ ਨਿਕਸੈ ਜੈਨਾ ਨਾਹਿ। ਮਿਲੇ ਨ ਪੈਸੇ ਮੁਲਕੋਂ ਤਾਹਿ।੪।
 ਸਿੰਘਨ ਮੁਲਕ ਉਗਰਾਹਿ ਬਹੁ ਲਯੋ। ਉਸ ਫਿਰ ਪੈਸੇ ਕਬ ਕਿਨ ਦਯੋ।
 ਅਬਹੈ ਖਾਲਸਾ ਲਾਇ ਦੀਵਾਨ। ਸਿੰਘ ਭੁਜੰਗੀ ਸਤਿਗੁਰ ਜਾਨ।੫।

ਦੋਹਰਾ : ਤਬ ਆਲੈ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਹੈ ਕਹਯੋ ਤੂੰ ਖਾਲਸੈ ਹਮੈ ਮਿਲਾਇ। ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਨੇ
 ਏ ਦੰਗੋ ਹਮ ਸੋ ਨਹਿ ਕਰੈ ਮੁਲਖ ਆਪਨੋ ਲੇਹਿ ਲਿਖਾਇ।੬।

ਚੌਪਈ : ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਤਬ ਬਕੀਲਾ ਘਲਾਯਾ। ਸਭ ਖਾਲਸੈ ਪੈ ਸੋ ਚਲ ਆਯਾ। ਵਕੀਲ
 ਨਾਨੂੰ ਸਿੰਘ ਥੋ ਗਰੇ ਸੁ ਵਾਲਾ। ਜਿਨ ਜਾ ਆਖਯੋ ਸ਼ਾਹਿ ਸਵਾਲਾ।੭। ਗਰੇਵਾਲ / ਸੁਨੇਹਾ

੧. ਕੁਰਾਲੀ : ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਰੋਪੜ ਦਾ ਇਕ ਪੁਰਾਣਾ ਕਸਬਾ ਜੋ ਰੋਪੜ ਤੋਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਉੱਪਰ ਸਥਿਤ ਹੈ।
 ੨. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਾਲੇ ਖਰੜੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ।
 ੩. ਨਾਨੂੰ ਸਿੰਘ : ਗਰੇਵਾਲ ਜੱਟ ਜੋ ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਬਾਬਾ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵਕੀਲ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਸੁਲ੍ਹਾ ਸਫਾਈ ਲਈ ਸੁਨੇਹਾ ਦੇਣ ਲਈ ਖਾਲਸਾ ਦਲ ਪਾਸ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਘਟਨਾ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਫ਼ਰਵਰੀ ੧੭੬੨ ਈ. ਵਿੱਚ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸਰਹੰਦ ਤੋਂ ਲਾਹੌਰ ਨੂੰ ਵਾਪਿਸ ਪਰਤਣ ਸਮੇਂ ਵਾਪਰੀ ਸੀ।

ਤਉ ਖਾਲਸੈ ਉੱਤਰ ਦਯੋ। ਰਾਜ ਮੰਗਯੋ ਕਬ ਕਿਸਨੈ ਦਯੋ।
 ਤੁਰਕਨ ਔ ਸਿੰਘਨ ਕਯਾ ਮੇਲ। ਬਰੁਦ ਅਗਨ ਕੋ ਜਿਮ ਹੈ ਖੋਲ।
 ਹਮਕੋ ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਜ ਲਿਖ ਦੀਆ। ਖਾਲਸੈ ਦੇਇ ਭੇਟ ਸਿਰ ਕੋ ਲੀਆ।੮।

੧੩੮. ਪ੍ਰਿਥਮੇ ਕਸੂਰ ਮਾਰਨ ਕੀ ਸਾਖੀ

ਦੋਹਰਾ : ਅਬ ਸਾਖੀ ਸੁਨੋ ਕਸੂਰ ਕੀ ਜਿਮ ਪ੍ਰਿਥਮਾ ਸਿੰਘਨ ਲਈ ਮਾਰ। ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ
 ਆਕੀ ਹੋਤ ਲਹੌਰ ਤੇ ਆਈ ਪਠਾਣਨ ਹਾਰ।੧।

ਚੌਪਈ : 'ਸਈ ਅਠਾਰਾਂ ਸਤਾਰ੍ਹੇ ਸਾਲ। ਡੇਰੇ ਕਰੇ ਗਿਰਦ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਾਲਾ°। ਸਰੋਵਰ
 ਬਸਾਖੀ ਨ੍ਹਾਇ ਸਿੰਘ ਭਏ ਤਿਆਰ। ਅੱਧਾ ਦਲ ਭਯੋ ਬਿਆਹੋਂ ਪਾਰ।੨। ਬਿਆਸ ਦਰਿਆ
 ਪੰਜ ਮਿਸਲ ਥੀ ਉਹਾਂ ਰਹੀ। ਰਾਮਗੜ੍ਹੀਏ ਘਨੱਯੋ ਸਕ੍ਰਚਕੀਏ ਨਕਈ।
 ਭੰਗੀ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਥੋ ਉਹਾਂ ਰਹਯੋ। ਕਿਲੈ ਆਪਨੈ ਸੋ ਥੋ ਬਹਯੋ।੩। ਬੈਠਾ
 ਅਕਾਲ ਬੁੰਗੈ ਪਹਰ ਤੀਜੇ ਆਵੈ। ਸੁਨ ਰਹਿਰਾਸ ਫਿਰ ਕਿਲੈ ਸਿਧਾਵੈ। ਅਕਾਲ ਤਖਤ
 ਨਿਤਪ੍ਰਤਿ ਐਸੇ ਕਰਤ ਖਿਆਲ। ਬਰਸੈ ਮੀਂਹ ਭਾਵੈ ਵਗੈ ਵਾਲਾ°।੪। ਰੋਜਾਨਾ / ਵਾਯੂ, ਹਵਾ, ਹਨੇਰੀ
 ਇਸੀ ਤੌਰ ਸਭ ਖਾਲਸੇ ਆਵੈ। ਸੁਨ ਅਰਦਾਸ ਸਭ ਡੇਰੈ ਸਿਧਾਵੈ।
 ਬੈਰ ਪਾਪ ਤਹਿ ਕਰੈ ਨ ਕੋਇ। ਲਾਇ ਦਿਵਾਨ ਸਭ ਗੁਰਮਤੋ ਹੋਇ।੫।

ਦੋਹਰਾ : ਏਕ ਦਿਵਸ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੈਠੋ ਹੁਤੋ ਦਰਬਾਰ।
 ਦਈ ਦੁਹਾਈ ਆਨ ਬਿਪਾ ਕਸੂਰੀਓ ਉਚ ਪੁਕਾਰ।੬। ਪੁਕਾਰ / ਬ੍ਰਾਹਮਣ

ਚੌਪਈ : ਉਚੇ ਬਿਪ ਯੋ ਕਰੀ ਪੁਕਾਰ। ਖੋਹੀ ਕਸੂਰੀਅਨ ਮੋਰੀ ਨਾਰਾ°। ਪਰਨੀ
 ਤੁਮ ਖਾਲਸੇ ਹੋ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ। ਪੰਥ ਨਾਨਕ ਕੋ ਛੜੀ ਕਰਮ।੭।
 ਤੁਰਕਨ ਕੀਨੀ ਜੁਲਮੀ ਭਾਰੀ। ਤੁਰਕਨ ਆਈ ਗਲਨੈ ਵਾਰੀ। ਨਾਬ, ਮਰਨ
 ਮੈਂ ਆਯੋ ਖਾਲਸੈ ਸ਼ਰਨਾਈ°। ਯੋਂ ਕਹਿ ਕੈ ਫਿਰ ਦਈ ਦੁਹਾਈ।੮। ਬਰਨ
 ਯਹ ਦੁਬਾਰ ਛਡ ਔਰ ਕਤ ਜਾਉਂ। ਦਿਸੈ ਨ ਠੌਰਾ ਜਹਿ ਅਦਾਲਤਾ ਪਾਉਂ। ਥਾ / ਨਿਆਉਂ
 ਦੁਬਾਰ ਅਗੈ ਸੁਟੀ ਪੱਗ ਉਤਾਰ। ਕਰੈ ਮਰੁੰਗੁ ਮੈਂ ਮਾਰ ਤਲਵਾਰ।੯।

ਦੋਹਰਾ : ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਤਿਸ ਕੋ ਕਹਯੋ ਤੂੰ ਕਲ ਆਈਂ ਫੇਰ।
 ਲਗੈ ਦੀਵਾਨ ਜਬ ਖਾਲਸੈ ਪੜੀ ਰਹੁਰਾਸੈ ਕੇਰ।੧੦।

ਚੌਪਈ : ਦਿਨ ਅਗਲੈ ਫਿਰ ਖਾਲਸੇ ਆਯੋ। ਕਰ ਸ਼ਨਾਨ ਦਰਬਾਰ ਦਰਸ ਪਾਯੋ।
 ਟੇਕ ਮਥੋ ਸਿੰਘ ਬੈਠੋ ਆਣ। ਸਬਦ ਚੌਕੀ ਸੁਨੀ ਲਾਇ ਦੀਵਾਨ।੧੧। ਮੱਥਾ
 ਪੜ੍ਹ ਰਹਿਰਾਸ ਫਿਰ ਅਰਦਾਸੈ ਭਈ। ਫਿਰ ਆਇ ਬਿੱਪ ਦੁਹਾਈ ਦਈ।
 ਕਰੋ ਉਪਰਾਲਾ ਮੋਰਾ ਚੱਲ। ਮਾਰੋ ਕਸੂਰੈ ਬਨੈ ਸਭ ਗੱਲ।੧੨।

੧. ੧੮੧੭ ਬਿ. ਭਾਵ ੧੭੬੦ ਈ., ਪਰ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਖਾਲਸਾ ਦਲ ਦੁਆਰਾ ਕਸੂਰ ਨੂੰ ਫਤਹਿ ਕਰਨ ਦੀ ਘਟਨਾ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੭੬੩ ਈ. ਵਿੱਚ ਵਾਪਰੀ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਨਹੀਂ ਤੈਂ ਮਰੂਗੁ ਮੈਂ ਇਤ ਦਰਬਾਰੇ। ਹੋਵਗੁ ਤੁਮ ਕੋ ਔਜਸਾ ਸਾਰੇ। ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ / ਬਦਨਾਮੀ
 ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਸਭ ਖਾਲਸੇ ਪੁੱਛਾ। ਦਿਓ ਜੁਆਬ ਜੋ ਤੁਮ ਲਗੈ ਹੱਛਾ।੧੩।
 ਸੂਬਤ ਖਾਲਸੈ ਐਸ ਵਖਾਨਾ। ਤੂੰ ਸਭਹਿਨ ਮੈਂ ਆਹਿ ਸਿਆਨਾ।
 ਅਪਨਾ ਉਨਕਾ ਲਖ ਲਿਹੁ ਤਾਣੁ। ਤਬ ਫਿਰ ਬਿਪ ਨੇ ਕਹੀ ਵਖਾਣ।੧੪।

ਦੋਹਰਾ : ਤੋ ਫਿਰ ਪ੍ਰਾਣੈ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਸਦ ਪੁਛੇ ਸਿਆਨੈ ਲੋਇ। ਸਵੇਰੇ / ਲੋਕ
 ਹਮਰੈ ਉਨਕੈ ਜੋਰ ਕੋ ਕਹੋ ਪਰਤਲੋ ਜੋਇ।੧੫। ਪਰਤਾ ਲਵੇ

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਸਯਾਨਨ ਨੈ ਕਹਯੋ ਉਚਾਰਿ। ਉਇ ਆਟਾ ਹਮ ਲੂਣ ਬਿਚਾਰ। ਵਿਚਾਰ, ਸਮਝ ਲਓ
 ਤੁਮ ਪੈ ਕੁਲ ਸਿੰਘ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ। ਔਰ ਗਯੋ ਹੈ ਨਿਜ ਘਰ ਬਾਰ।੧੬।
 ਔਰ ਮਿਸਲ ਜੋ ਹੈ ਈਹਾਂ ਚਾਰ। ਨਹੀਂ ਸਭਨ ਸੰਗ ਅੱਠ ਹਜ਼ਾਰ। ਏਥੇ
 ਕਸੂਰ ਮਾਂਹਿ ਤੁਰਕ ਬਾਰਾਂ ਲਾਖ। ਗੜੀ ਬਾਰਾਂ ਵਸ ਹੈ ਵਖ ਵਾਖ।੧੭। ਵੱਖ ਵੱਖਰੀਆਂ
 ਕੋਟ ਖਾਈ ਤਿਨ ਖੂਬ ਬਨਾਈ। ਤੋਪ ਜੰਬੂਰਨ ਪਾਂਤਿ ਚੜ੍ਹਾਈ। ਕਤਾਰਾਂ
 ਉਇ ਪਤਿਸ਼ਾਹੋ ਆਕੀ ਰਹੈ। ਕ੍ਰੋੜਪਤੀ ਬਜੀਰ ਦੁਇ ਅਹੈ।੧੮।
 ਨਠ ਲਹੋਰ ਵਹਿ ਉਹਾਂ ਵੜੀ। ਆਏ ਮਰਹਟੇ ਤੋ ਰਹੀ ਤਕੜੀ।
 ਅਹਮਦ ਸ਼ਾਹਿ ਇਨ ਕੀਓ ਖੁਆਰ। ਹਮ ਤੇ ਕਬ ਹੁਇ ਹੈ ਸੋ ਮਾਰ।੧੯।

ਦੋਹਰਾ : ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਤਬ ਉਚੇ ਕਹੀ ਯਹ ਅਬ ਹੋਗੁ ਜ਼ਰੂਰ।
 ਸਿੰਘ ਤੋ ਮਰ ਰਹੁਗੁ ਜੋ ਨਾਹਿ ਮਰੁਗੁ ਕਸੂਰ।੨੦।

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਸਬ ਖਾਲਸੈ ਯੋ ਕਹਿ ਦੀਆ। ਤੁਮਰੈ ਸੰਗ ਕਰੈਂ ਹਮ ਜੀਆ। ਰਜ਼ਾਮੰਦ
 ਇਕ ਮੰਨ ਲੈ ਤੂੰ ਹਮਰੀ ਬਾਤ। ਦਲ ਬਡੇ ਕੋ ਕਰ ਲਯੋ ਸਾਥ।੨੧।
 ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਯੋ ਫਿਰ ਕਹਯੋ। ਕਬ ਦਲ ਆਯੋ ਬਡ ਕਬ ਯੋ ਭਯੋ।
 ਬੋਲਯੋ ਚੜ੍ਹ ਸਿੰਘ ਹਬ ਰਖ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ। ਮਾਰੋ ਕਸੂਰ ਨ ਲਾਵੋ ਬੇਰ।੨੨। ਦੇਰ
 ਸਤਿਗੁਰ ਬਹਾਨਾ ਜਿ ਹੋਗ ਬਨਾਯਾ। ਹਮ ਪੈ ਬਾਹਮਣ ਜੋ ਹੋਗੁ ਪੁਚਾਯਾ।
 ਲੇਹੁ ਦਰਬਾਰੇ ਗ੍ਰੰਥ ਅਵਾਜ਼ਾ। ਦੇਉਗ ਬਚਨ ਹੋਣ ਕਾਜ ਅਕਾਜ।੨੩। ਹੁਕਮ, ਵਾਕ
 ਸਰਬ ਘਨੱਯਨ ਕੈ ਦਿਲ ਆਈ। ਰਾਮਗੜੀਅਨ ਕੈ ਭੀ ਮਨ ਭਾਈ।
 ਨਕੱਈਅਨ ਨੈ ਭੀ ਆਛੀ ਮਾਨੀ। ਕਰਨਹਾਰ ਯੋ ਕਰਨੀ ਠਾਨੀ।੨੪।

ਦੋਹਰਾ : ਸਬੈ ਕਹੇ ਖਾਲਸੇ ਰਲ ਤੁਰਯੋ ਲੈਨ ਗ੍ਰੰਥ ਅਵਾਜ।
 ਜੋ ਹੋਨੋ ਸੋ ਕਹੈਗੋ ਫਤੈ ਅਫਤੈ ਜੁ ਕਾਜ।੨੫। ਫਤਹਿ ਜਾਂ ਹਾਰ

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਸਬ ਖਾਲਸੇ ਗਯੋ ਦੁਬਾਰ। ਹਾਥ ਜੋੜ ਸਭ ਇਕ ਮਨ ਧਾਰ।
 ਦੀਜੈ ਵਾਕ ਜੁ ਕਰਨੋ ਹੋਈ। ਤੂੰ ਸਤਿਗੁਰ ਹਮ ਹੈਂ ਸਿਖ ਤੋਈ।੨੬। ਤੋਰੇ
 ਕਸੂਰ ਮਾਰਨ ਕੀ ਦੀਜੈ ਅਵਾਜ। ਹੈ ਜੋ ਕਰਨੇ ਸਿੱਖਨ ਕਾਜ।
 ਹਾਥ ਜੋੜ ਸਭ ਸੰਗਤ ਖੜੀ। ਟੇਕ ਮਥੋ ਕਿਛ ਭੁਇ ਪਰ ਪੜੀ।੨੭। ਜ਼ਮੀਨ

ਤੂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਚੀ ਹੈਂ ਦੇਹ। ਸਿਖ ਸੰਗਤ ਕੋ ਸਚ ਵਾਕ ਦੇਹੁ।
ਚਕ ਪਤਰੋ ਤਬ ਗ੍ਰੰਥੀ ਦੇਖਾ। ਬਸੰਤ ਵਾਰ ਕੋ ਆਯੋ ਲੇਖਾ॥੨੮॥

ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ

ਪਉੜੀ : ਪੰਜੇ ਬਧੇ ਮਹਾਬਲੀ ਕਰਿ ਸਚਾ ਢੋਆ।
ਆਪਣੇ ਚਰਣ ਜਪਾਇਅਨੁ ਵਿਚਿ ਦਯੁ ਖੜੋਆ।
ਰੋਗ ਸੋਗ ਸਭਿ ਮਿਟਿ ਗਏ ਨਿਤ ਨਵਾ ਨਿਰੋਆ।
ਦਿਨੁ ਰੈਣਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਦਾ ਫਿਰਿ ਪਾਇ ਨ ਮੋਆ।
ਸਚ ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸਿਆ ਨਾਨਕ ਸੁਖ ਹੋਆ।^੧

ਦੋਹਰਾ : ਗ੍ਰੰਥ ਬਚਨ ਸੁਨ ਖੁਸ਼ ਭਏ ਲਈ ਕਸੂਰ ਜਨੁ ਮਾਰ।
ਕਰੈਂ ਨਗਾਰੇ ਜੈਤਾ ਕੇ ਗੁਰ ਫਤੇ ਸੁ ਉਚ ਉਚਾਰ॥੨੯॥

ਜਿਵੇਂ

ਜਿੱਤ

ਚੌਪਈ : ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਕਿਮ ਰਾਤ ਬਿਤਾਈ ਡੇਰਾ ਦੀਨੋ ਪ੍ਰਾਤਾ ਚਲਾਈ।
ਮਹੂਰਤ ਵਾਰ ਨ ਪੂਛਯੋ ਕੋਇ। ਗ੍ਰੰਥ ਵਾਕ ਉਨ ਸੁਣਿਯੋ ਹੋਇ॥੩੦॥
ਪਹਿਲੋਂ ਪਿਪਲੀ^੨ ਕੀਨੋ ਡੇਰਾ। ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਭਲ ਸਿੰਘ ਚੰਗੇਰਾ।
ਆਇ ਰਲੀ ਉਹਾਂ ਮਿਸਲੈਂ ਚਾਰ। ਖਾਸ ਘੋੜਾ ਥਾ ਦਸ ਕੁ ਹਜ਼ਾਰ॥੩੧॥
ਲਿਖ ਚਿੱਠੇ ਚਾਰ ਤਰਫ ਘਲਾਏ। ਬ੍ਰਹਮਾ ਕਾਜ ਕੋ ਹਮ ਚੜ੍ਹ ਧਾਏ।
ਜਿਸਕੋ ਹੈ ਖਾਲਸੇ ਕੀ ਲਾਜ। ਆਵੈ ਮਰਨੋ ਮਾਰਨ ਕਾਜ॥੩੨॥
ਯੋ ਲਿਖ ਦੀਨੋ ਡੇਰੇ ਤੋਰ। ਗੁਰੂ ਵਡਾਲੀ^੩ ਲਾਯੋ ਠੋਰ।
ਉਹਾਂ ਹਜ਼ਾਰ ਆਇ ਪੰਜ ਕੁ ਰਲੇ। ਸਿੰਘ ਸੂਰਮੇਂ ਦਿਲ ਕੇ ਭਲੇ॥੩੩॥

ਸਵੇਰੇ

ਦੈਵੀ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ

ਦੋਹਰਾ : ਡੇਰਾ ਤੋਰ ਉਹਾਂ ਤੇ ਫਿਰ ਉਤਰੇ ਰਾਜੇ ਤਾਲ^੪।
ਹਜ਼ਾਰ ਸੁ ਚਾਰ ਕੁ ਆ ਰਲੇ ਭਏ ਸੁ ਖਾਲਸੇ ਨਾਲ॥੩੪॥

ਚੌਪਈ : ਹਜ਼ਾਰ ਚੌਵੀ ਸਭ ਉਹਾਂ ਗਿਨੇ। ਬਾਰਾਂ ਲਖ ਥੇ ਉਹਾਂ ਮਿਨੇ।
ਇਨ ਮੈਂ ਉਨ ਮੈਂ ਥੋ ਬਭ ਫਰਕ। ਯੋ ਸਯਾਨੇ ਲੋਕਨ ਜੀਯੋ ਧਰਕਾ॥੩੫॥
ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਮਿਟੈ ਨ ਕਿਮੈ। ਉਸ ਜੀਵਾ ਧਰਾਵੈ ਚੜ੍ਹ ਸਿੰਘ ਤਿਮੈਂ।
ਜੋ ਫੌਜਨ ਵਲ ਦੇਖਨ ਕੂਰੇ। ਕਹੈਂ ਮਾਰ ਕਬ ਹੋਗੁ ਕਸੂਰੇ॥੩੬॥
ਜੋ ਦੇਖੈਂ ਫੌਜੈਂ ਕੇ ਸੂਰਾ। ਮਾਰ ਲਹੈਂਗੇ ਕਹੈਂ ਜ਼ਰੂਰਾ।
ਕਚੇ ਲੋਕ ਤੋ ਕਹੈਂ ਕਚਾਈ। ਪੱਕੇ ਕਹੈਂ ਅਬ ਮਿਟੈ ਸੁ ਨਾਹੀਂ॥੩੭॥

ਅੰਦਾਜ਼ਨ

ਦਿਲ ਧੜਕਦਾ ਸੀ

ਦਿਲ, ਤਸੱਲੀ

ਦਿਲ ਅੰਦਰ ਕੁੜ੍ਹੇ

ਸੂਰਮੇ

ਕੱਚੀ ਗੱਲ

੧. ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਸੰਤ ਕੀ ਵਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਏਥੇ ਦਿੱਤੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਕਾਫੀ ਪਾਠ-ਭੇਦ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਸਹੀ ਪਾਠ ਲਈ ਦੇਖੋ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ ੧੧੯੩.
੨. ਪਿਪਲੀ : ਪਿਪਲੀ ਸਾਹਿਬ, ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਲਾਹੌਰ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਡੇਢ ਕੁ ਮੀਲ ਦੀ ਵਿੱਥ ਉੱਪਰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਜਿਸ ਦੇ ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਨੂੰ ਅੱਜਕੱਲ ਪੁਤਲੀ ਘਰ ਕਰਕੇ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
੩. ਗੁਰੂ ਵਡਾਲੀ : ਗੁਰੂ ਕੀ ਵਡਾਲੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਪੱਛਮ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇਕ ਪਿੰਡ ਜਿੱਥੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਸੀ।
੪. ਰਾਜਾ ਤਾਲ : ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਦੱਖਣ-ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਇਕ ਪੁਰਾਤਨ ਪਿੰਡ ਜੋ ਭਿਖੀਵਿੰਡ-ਖਾਲੜਾ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੈ।

ਕੋਈ ਕਹੈ ਲਰ ਹੈਂ ਆਇ ਆਗੇ। ਨਹਿ ਛੋਡੈ ਵਹਿ ਹਮ ਕੋ ਭਾਗੇ। ਅੱਗੇ ਹੋ ਕੇ ਲੜਾਗੇ
ਕੋਈ ਕਹੈ ਪੰਥ ਭਜ ਨਹ ਜਾਊਗੁ। ਪ੍ਰਸਾਰਥਾ ਹਿਤ ਪ੍ਰਾਣ ਤਜਾਊਗੁ।੩੮। ਪਰਉਪਕਾਰ

ਦੋਹਰਾ : ਮੂਜ਼ੀ ਲੋਕ ਤਹਿ ਇਮ ਕਹੈ ਕੌਨ ਪੁੱਛਗੁ ਪੰਥ ਸਲਾਹਿ। ਕਾਇਰ, ਡਰਪੋਕ
ਮਾਰ ਪਉਗੁ ਜਬ ਵਲ ਅਗੋਂ ਨੱਠ ਚਲੂਗੁ ਅਪਨੇ ਰਾਹਿ।੩੯। ਅੱਗੇ ਵਾਲੇ ਪਾਸਿਓ

ਚੌਪਈ : ਭੁਜੰਗੀ ਕਹੈ ਦਈ ਗੁੰਥ ਅਵਾਜ਼। ਸੋਊ ਕਰੈਗੋ ਹਮਰੈ ਕਾਜ।
ਖਾਲਸੈ ਦਿਵਾਨ ਜਾਇ ਅਗਾਹਾਂ ਲਾਯਾ। ਤੁਰਯੋ ਕਸੂਰੋਂ ਸਿਖ ਇਕ ਆਯਾ।੪੦।
ਖਾਲਸੇ ਸੋਊ ਲਯੋ ਬੁਲਾਇ। ਪੁਛੀ ਹਕੀਕਤ ਮੱਧ ਬਹਾਇ। ਵਿਚਕਾਰ ਬਿਠਾ ਕੇ
ਤੂੰ ਹੈਂ ਸਿੱਖ ਖਾਲਸੇ ਭਾਈ। ਦਿਹੋ ਸੱਚ ਸਭ ਬਾਤ ਬਤਾਈ।੪੧।
ਕਸੂਰ ਵਿਚ ਕਯਾ ਕਰਤ ਅਵਾਈ। ਕਯਾ ਕੁਛ ਕੀਨੀ ਉਨ ਤਕੜਾਈ। ਅਫਵਾਹ
ਕਹਾਂ ਲੜੈਂ ਵਹਿ ਹਮਰੇ ਸਾਥ। ਹੋਗ ਸ਼ਹਰ ਮੈਂ ਸਭ ਚਲੀ ਬਾਤ।੪੨।
ਤਬ ਉਨ ਸਿੱਖ ਕਹੀ ਯੋਂ ਬਾਤ। ਉਹਾਂ ਤੁਮਰੀ ਚਲੀ ਨ ਬਾਤ।
ਖੁਲ੍ਹੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦਿਨ ਰਹਿ ਰਾਤ। ਝੂਠੀ ਕਹੋਂ ਨ ਪਹਿ ਸਿਖ ਭ੍ਰਾਤਾ।੪੩। ਸਿੱਖ ਭਰਾਵਾਂ ਪਾਸ

ਦੋਹਰਾ : ਸ਼ਿਖਰ ਦੁਪਹਿਰੀ ਵੜ ਸਵੈਂ ਭੋਹਰੀਂ ਤਹਾਂ ਪਠਾਨਾਂ। ਭੋਰਾ, ਤਹਿਖਾਨਾ
ਓਇ ਗਮ ਨਹਿ ਕਰੈਂ ਖੁਦਾਇ ਕੋ ਸੁ ਨਿਕਸੈਂ ਸੰਝ ਪਛਾਨ।੪੪।

ਚੌਪਈ : ਰੋਜਨਾ ਕੇ ਦਿਨ ਉਨ ਕੇ ਆਗੀ। ਪੀਏਂ ਨ ਪਾਨੀ ਧੂਪ ਨ ਖਾਹੀ। ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ
ਐਂ ਮਨ ਮੈਂ ਵਹਿ ਰਹਿ ਮਗਰੂਰਾ। ਕੋ ਦੁਕ ਸਕੈ ਇਤਿ ਜੂਹਾ ਕਸੂਰ।੪੫। ਹੰਕਾਰ / ਹੱਦ
ਸੁਨਤ ਸਿੰਘਨ ਤਬ ਯੋਂ ਕਹਿ ਲਈ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਅਬ ਬਿਧੀ ਬਨਈ। ਵਿਧੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ
ਰਖ ਰੋਜੇ ਵਹਿ ਨਿਰਬਲ ਭਏ। ਮਰਨੇ ਦਿਨ ਉਨ ਆਪੇ ਕਏ।੪੬। ਕੀਤੇ
ਸ਼ਿਖਰ ਦੁਪਹਿਰੇ ਤਹਿ ਚਲ ਵੜੇ। ਚੁਪ ਕਰ ਤੁਰੇ ਨ ਖੜਕੇ ਕਰੇ।
ਨਿਸ਼ਾਨ ਨ ਖੁਲ੍ਹਾਵੇ ਨ ਬਜਾਵੇ ਨਗਾਰੇ। ਰਾਹ ਨ ਛੇੜਯੋ ਮਤਿ ਹੁਇ ਪੁਕਾਰੇ।੪੭।
ਗੁਰਮਤੋ ਖਾਲਸੈ ਥੋ ਯੋਂ ਕਰ ਲਯੋ। ਪਠਾਣ ਕਟੇ ਬਿਨਾ ਲੁਟਨ ਨ ਡਹਯੋ। ਮਾਰੇ ਬਿਨਾਂ
ਮੁਹਰੇ ਤੁਰੈਂ ਸੁ ਆਪ ਸ੍ਰਦਾਰ। ਜਿਮ ਕਰ ਵਪਾਰੀਏ ਆਏ ਵਪਾਰ।੪੮।

ਦੋਹਰਾ : ਇਕ ਇਕ ਦੁਇ ਦੁਇ ਹੁਇ ਖੜੇ ਕਈ ਅਗਾੜੇ ਜਾਹਿ। ਅਗਾਰ
ਕਈ ਉਤਰੈਂ ਕਈ ਹਟਾ ਬਹੈਂ ਸੌਏ ਉਨਹਿ ਪੁਛਾਹਿ।੪੯। ਦੁਕਾਨ, ਹੱਟੀ

ਚੌਪਈ : ਇਕ ਗੜੀ ਵੜ ਪਹਿਲੇ ਖੜੇ। ਦੁਇ ਗੜੀ ਆਇ ਪਿਛਲੇ ਵੜੇ।
ਇਮ ਕਰ ਗੜੀ ਕਈ ਮਲ ਲਈ। ਤੋਂ ਪਛਾਣ ਤੁਰਕਨ ਨੈ ਕਈ।੫੦।
ਤੋਂ ਕਿਵਾੜਾ ਵਹਿ ਭੇੜਨਾ ਡਹੇ। ਸਿੰਘਨ ਮਾਰ ਤੇਊ ਤਬ ਦਏ। ਦਰਵਾਜ਼ੇ / ਬੰਦ
ਪਰੀ ਸ਼ਹਿਰ ਮੈਂ ਬਡੀ ਹਕਾਹਿ। ਤੋਂ ਲੋਂ ਪਹੁੰਚਯੋ ਸਭ ਦਲ ਆਇ।੫੧। ਹਾਹਾਕਾਰ, ਸ਼ੋਰ

੧. ਰੋਜਨ : ਰੋਜਿਆਂ ਦੇ ਦਿਨ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਰਮਜ਼ਾਨ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਸਮਝ ਕੇ ਦਿਨ ਵੇਲੇ ਵ੍ਰਤ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।

ਤੁਰਕਨ ਉਪਰ ਉਠੀ ਸ਼ਮਸ਼ੋਰ। ਕਿਤਕ ਬੰਦੂਖਨਾ ਸਯੋਂ ਦਏ ਗੋਰ। ਬੰਦੂਕਾਂ ਨਾਲ
 ਜਿਮ ਜਿਮ ਬੰਦੂਖਨ ਖੜਕੇ ਹੋਇ। ਉਠੇ ਭੋਰਨ ਤੇ ਸੁੱਤੇ ਜੋਇ।੫੨।
 ਕਿਸ ਪਹਿ ਸ਼ਸਤਰ ਕਿਸ ਪਹਿ ਨਾਂਹਿ। ਬਿਨ ਸ਼ਸਤ੍ਰਨ ਕਈ ਉਠੇ ਉਘਾਹਿੰ। ਉਘਦੇ
 ਕਿਸ ਪੈ ਛੁਰੀ ਕਿਸ ਪੈ ਕਟਾਰੀ। ਦੂਰ ਗੋਲੀ ਸਿਉਂ ਸਿੰਘ ਦੇਹਿ ਮਾਰੀ।੫੩।

ਦੋਹਰਾ : ਜਿਨ ਪਹਿ ਸ਼ਸਤਰ ਨਹਿ ਹੁਤੇ ਤੇ ਮੁੜ ਭੋਹਰੇ ਪਾਹਿੰ।
 ਜਿਨ ਪੈ ਤੀਰ ਬੰਦੂਖ ਥੀ ਤੇ ਆਇ ਜੁੱਧ ਮਚਾਹਿੰ।੫੪।

ਚੌਪਈ : ਬੰਦੂਕਨ ਕੇ ਸਿੰਘ ਬਡੇ ਖਿਡਾਰੀ। ਤੀਰਨਦਾਜ ਕੋ ਵਹਿ ਲੇਂ ਮਾਰੀ।
 ਪਠਾਣ ਬੰਦੂਖ ਕਰਤ ਸ਼ਸਤ੍ਰੋ ਰਹੈ। ਤੋ ਹੀ ਸਿੰਘ ਉਸ ਮਾਰ ਗਿਰਹੈ।੫੫। ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬੰਨ੍ਹਣਾ / ਗਿਰਾ ਦੇਣ
 ਜੋ ਪਠਾਣ ਫੜ ਆਇ ਤਲਵਾਰ। ਲੇ ਨੇਜਨ ਸਿਉਂ ਉਸ ਕੋ ਮਾਰ।
 ਇਕ ਥਾਂਇ ਮਾਰ ਸਿੰਘ ਦੂਯੇ ਥਾਂ ਅੜੈ। ਦੂਯੇ ਛੁਡਾਇ ਤੀਏ ਥਾਂ ਵੜੈ।੫੬। ਦੁਜਾ / ਤੀਜਾ
 ਤਬ ਹਟ ਸਿੰਘਨ ਫੜੀ ਤਲਵਾਰ। ਕਰੀ ਕਤਲ ਉਹਾਂ ਪਠਾਣ ਬਿਚਾਰ।
 ਕਿਛ ਨੱਠੇ ਕਿਛ ਲਏ ਸੁ ਮਾਰੇ। ਇਮ ਸਤਿਗੁਰ ਕੰਮ ਸਿੰਘਨ ਸੁਵਾਰੇ।੫੭।

ਦੋਹਰਾ : ਪਠਾਣ ਮਾਰ ਜਬ ਸਭ ਲਏ ਕਰੀ ਖਾਲਸੈ ਛੂਟ।
 ਪਰੇ ਚੁਤਰਫੋਂ ਸਿੰਘ ਕੁਦ ਲਗੇ ਕਰਨ ਤਬ ਲੂਟ।੫੮।

ਚੌਪਈ : ਸਰਦਾਰਨ ਲਏ ਮਹੱਲੇ ਘੇਰ। ਵਿਚ ਹਵੇਲੀ ਕਰ ਲਈ ਜੇਰ। ਅਧੀਨ, ਤਾਬੇ
 ਔਰ ਸਿੰਘਨ ਲਏ ਹਟ ਬਡ ਮੱਲ। ਜਿਨ ਮੈਂ ਦੇਖੀ ਦੌਲਤ ਭੱਲਾ।੫੯। ਵਧੇਰੇ
 ਤੁੰਮਨਦਾਰਨਾ ਮਲ ਲਏ ਬਜ਼ਾਰ। ਭਰੇ ਭਕੁੰਨੇ ਘਰ ਬਿਸੁਮਾਰ। ਜਬੇਦਾਰਾਂ ਨੇ / ਭਰੇ ਭਰਾਏ
 ਚੂਹੜੇ ਚੁਮਾਰ ਜਿ ਰਲ ਆਏ ਜੱਟ। ਲੈ ਗਏ ਵੈ ਪੁਰਸਾਰਨਾ ਖੱਟ।੬੦। ਉੱਦਮ, ਜਤਨ
 ਅਕੈ ਸੁਇਨੋ ਅਕੈ ਚਾਂਦੀ ਚੱਕੈ। ਮੋਤੀ ਚੂਨੀ ਡਾਰੈਂ ਕਚ ਸ਼ੱਕੈ। ਕੱਚੀ / ਜੜਾਉ ਗਹਿਣੇ / ਸੱਕੇ ਵਿੱਚ
 ਕਾਂਸੀ ਪਿਤਲ ਕੋਈ ਨ ਲੇਹਿ। ਕਢ ਕਢ ਸਿਟੈਂ ਫਿਰ ਸ਼ਹਿਰ ਹੀ ਲੇਹਿ।੬੧।
 ਲਏ ਤਬੇਲੇ ਸਰਦਾਰਨ ਘੇਰ। ਭੈਂਸਾਂ ਬੈਲ ਜੱਟ ਲੈ ਗਏ ਚੁਫੇਰ।
 ਜਿਸਕੈ ਹਾਥ ਔਰ ਕੰਮ ਪਇਆ। ਪਕੜ ਘੋੜਾ ਕਪੜੇ ਲਦ ਲਇਆ।੬੨।

ਦੋਹਰਾ : ਭਿੱਛਕਾ ਭੂਪ ਸੁ ਤਹਿੰ ਭਏ ਗਏ ਭੂਪ ਸੁ ਭਿੱਛਕ ਹੋਇ। ਭਿਖਾਰੀ
 ਕਈ ਹਵੇਲੀ ਭਰ ਲਈ ਦਲ ਲੁਟ ਰੱਜਯੋ ਥੋਇ।੬੩।

ਚੌਪਈ : ਤੀਨ ਦਿਵਸ ਦਲ ਲੁਟਤੇ ਰਹਯੋ। ਚੌਥੇ ਦਿਨ ਆਇ ਮੁਲਕ ਬਹੁ ਪਯੋ।
 ਉਇ ਥੀ ਲੁਟ ਲੁਟ ਭਏ ਨਿਹਾਲ। ਲੈ ਗਏ ਕੱਪੜ ਬਹੁ ਭਾਂਤ ਸੰਭਾਲ।੬੪।
 ਫੇਰ ਸੁਨੋ ਅਬ ਬਾਮੁਣ ਬਾਤ। ਫਰਯਾਦ ਕਰੀ ਉਨ ਆਇ ਪਰਾਤਾ। ਸਵੇਰ ਸਾਰ
 ਅਪਨੋ ਕਾਮ ਤੁਮ ਖਾਲਸੇ ਕੀਓ। ਮੇਰੇ ਕਾਮ ਤੁਮ ਚਿਤ ਨ ਧਰੀਓ।੬੫।
 ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਕਹਯੋ ਵਖਤ ਲੋਢੇ ਆਵੀਂ। ਲਗੈ ਦਿਵਾਨ ਵਿਚ ਆਖ ਸੁਣਾਵੀਂ। ਦੁਪਹਿਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ
 ਸੋਈ ਬਾਤ ਆ ਬਿਪਾ ਨੇ ਕਰੀ। ਮੇਰੀ ਬਾਮੁਣੀ ਰਹੀ ਤੁਰਕ ਪੈ ਫਰੀ।੬੬। ਬ੍ਰਾਹਮਣ / ਫੜੀ ਹੋਈ

ਕਹਯੋ ਖਾਲਸੈ ਅਬ ਹੁਇ ਚਲ ਆਗੈ। ਮਗਰੇ ਤੁਰੇ ਸਰਦਾਰ ਸੁ ਲਾਗੈ।
ਗਿਲਜਨ ਕੋਟ ਉਨ ਦਯੋ ਬੜਾਇ। ਬਾਰ ਦੂਈ ਦਯੋ ਕਤਲ ਕਰਾਇ।੬੭। ਦੂਜੀ ਵਾਰ

ਦੋਹਰਾ : ਪਠਾਨ ਸੁ ਤਬ ਹੀ ਮਾਰਕੈ ਬਿਪਨੀ ਦਈ ਫੜਾਇ। ਬਾਹਮਣੀ
ਜੈ ਜੈ ਕਰਤੋ ਸੋ ਗਯੋ ਅਪਨੇ ਬਦਲੇ ਪਾਇ।੬੮।

੧੩੯. ਸਾਖੀ ਦਿਲੇਰਾਮੀਆਂ ਕੀ

ਦੋਹਰਾ : ਇਸੈ ਮਾਂਹਿ ਇਕ ਔਰ ਹੀ ਸੁਨੋ ਜੁਲਮ ਕੀ ਗੱਲ। ਇਸੈ ਸਾਖੀ ਵਿੱਚ
ਰਾਮਗੜੀਏ ਜਿਮ ਵਧ ਘਣੇ ਗਏ ਖੇਹਾ ਮੈਂ ਰੱਲ।੧। ਯਾਕ, ਸੁਆਹ

ਚੌਪਈ : ਔਰ ਸੁਨੋ ਇਕ ਜੁਲਮ ਕਹਾਨੀ। ਰਾਮਗੜੀਅਨ ਜਿਮ ਜੜ੍ਹ ਉਖੜਾਨੀ।
ਚਾਰੇ ਭਾਈ ਅਤਿ ਬਡ ਸੂਰੇ। ਜਿਨ ਸੋਂ ਲਰ ਕੋਊ ਉਤ੍ਰਯੋ ਨ ਪੂਰੇ।੨।
ਉਨਕੀ ਪਿਠ ਦੇਖੀ ਕਿਨ ਨਾਂਹਿ। ਮੱਲਯੋ ਕਾਂਗੜੋ ਇਕ ਦਿਨ ਮਾਂਹਿ।
ਸਤ ਧਾਰਨਾ ਕੇ ਭੀ ਪਤਿਸ਼ਾਹ। ਲਾਕਰ ਕਸੂਰਾ ਬੋ ਮੁਲਕ ਉਨ ਪਾਹਿ।੩। ਸੱਤਾਵਾਦੀਆਂ / ਕਸੂਰ ਤਕ
ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਮੇਂ ਹਿੱਸੇ ਚੁਹਾਰਾਮਾ। ਹਾਂਸੀ ਹਿਸਾਰ ਮੱਲ ਕਰੀ ਗੁਜਾਰਮਾ। ਚੌਥਾ ਹਿੱਸਾ / ਗੁਜ਼ਾਰਾ
ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਆਹਲੂ ਇਨ ਫੜਯੋ। ਨਹਿੰ ਪਿਠ ਦੀਨੀ ਜਹਿੰ ਵਹਿ ਲੜਯੋ।੪। ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ
ਯਹੀ ਗਜਬਾ ਬੋ ਉਨ ਪਰ ਪਰਯੋ। ਉਨਕੋ ਪੁਰਸ਼ ਨ ਚੁੰਡਤ ਲਭਯੋ। ਕਹਿਰ
ਤਿਨਕੀ ਬਾਤ ਸਭੋ ਜੋ ਕਹੀਐ। ਰੁੱਥ ਬਧਨ ਤੇ ਅਤਿ ਡਰ ਪਈਐ।੫।

੧੪੦. ਪ੍ਰਸੰਗ ਦਿਲੇਰਾਮੀਆਂ ਕਾ

ਦੋਹਰਾ : ਬੇਗਮ ਹੋਤੀ ਸ਼ਾਹਾ ਕੀ ਸੋ ਤਿਨ ਹੋਤ ਦਿਵਾਨ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜਹਾਂਗੀਰ
ਦਿਲੇ ਰਾਮ ਤਿਸ ਨਾਮ ਬੋ ਵਿਚ ਲਹੌਰ ਬਡ ਬਾਮਾ।੧। ਸਥਾਨ

ਚੌਪਈ : ਉਸ ਥੀ ਬਹੁਤੀ ਦਰਬਾ ਕਮਾਈ। ਇਕ ਥਾਂ ਰੋਕੜਾ ਕ੍ਰੋੜ ਦਬਾਈ। ਧਨ ਦੌਲਤ / ਨਕਦੀ
ਔਰ ਉਪਰ ਥੀ ਗਿਣਤ ਨ ਕਾਈ। ਬਹੁਤ ਲੱਖਨਾ ਕੇ ਗਹਿਣੇ ਥਾਈ।੨। ਲੱਖਾਂ ਦੇ
ਹਜ਼ਾਰ ਸੈਂਕੜਨ ਕੀ ਗਿਣਤ ਨ ਕਾਈ। ਸੁਨੋ ਸੁ ਉਨ ਸੋਂ ਕੈਸ ਬਿਹਾਈ। ਕਿਵੇਂ ਥੀਤੀ
ਕਾਬਲ ਤੇ ਸ਼ਾਹ ਅਹਿਮਦ ਆਵੈ। ਦਿੱਲੀ ਪਤਿ ਤਿਸ ਮੋੜਯੋ ਚਾਹਵੈ।੩।
ਕਈ ਬਾਰ ਇਮ ਭਯੋ ਹਕਾਮਾ। ਲਹੌਰ ਸੁੰਦ ਕੀਓ ਦੰਗੇ ਮੁਕਾਮਾ। ਹੁਕਮ / ਥਾਂ
ਤੁਰਕਨ ਕੀਓ ਤਿਹ ਸਿੰਘਨ ਬੁਰਾ। ਸੋਊ ਬੁਰਾ ਸਿਰ ਸ਼ਹਿਰਨ ਪਰਾ।੪। ਸ਼ਹਿਰ ਉੱਪਰ

੧. ਕਾਂਗੜਾ : ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦਾ ਕਾਂਗੜਾ ਵਾਦੀ ਵਿਚਲਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਗਰ ਜੋ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਕਟੋਚ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ।
੨. ਦਿਲੇ ਰਾਮ : ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੀ ਬੇਗਮ ਨੂਰਜਹਾਂ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਸੀ ਤੇ ਲਾਹੌਰ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਬੇਗਮ ਦੇ ਮਰਨ ਉਪਰੰਤ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਦੇ ਜੇਵਰ ਤੇ ਹੋਰ ਮਾਲ ਇਸ ਦੇ ਹੱਥ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਮਹੱਲ ਤੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਲੁੱਟ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਦਿਲੇ ਰਾਮ ਦਾ ਪੜਪੌਰਤਾ ਲਾਹੌਰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਸੂਰ ਵਿੱਚ ਆ ਵਸਿਆ ਸੀ।

ਦੋਹਰਾ : ਦੱਖਣ ਤੈ ਮਰਹੱਟੇ ਆਏ ਕਰਨ ਸ਼ਾਹਿ ਸੋ ਜੰਗ।
ਪਰਦੇਸੀ ਮਿਤ ਦਰਬਾ ਕੇ ਭਏ ਲਹੌਰੀਏ ਤੰਗ।੫।

ਮਰਾਠੇ ਧਨ ਦੇ ਲੋਭੀ ਸਨ

ਚੌਪਈ : ਮਰਹੱਟੇ ਤਲਬਾ ਨਿਬਾਬੋ ਲੇਹਿੰ। ਨਿਬਾਬ ਕਰੇ ਲੈ ਲਹੌਰੋਂ ਦੇਹਿੰ।

ਤਨਸ਼ਾਹ

ਇਸ ਡਰ ਲਹੌਰੋਂ ਟਕਾ ਨਿਕਾਰਾ। ਸ਼ਾਹਨਾ ਕਸੂਰ ਮੇਂ ਬਹੁਤੇ ਡਾਰਾ।੬।
ਦਿਲੇਰਾਮ ਕੇ ਪੁਤ ਬੇ ਜੋਇ। ਤਿਨ ਬੀ ਟਕਾ ਕਸੂਰ ਦਯੋ ਢੋਇ।

ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ / ਸ਼ਾਹੁਕਾਰਾਂ

ਕੋਟਾ ਟਕਾ ਉਹਾਂ ਪੁਜਯੋ ਨ ਪੂਰਨ। ਪੰਜ ਲੱਖ ਤੇ ਤਿਹ ਗਏ ਉਰਨਾ।੭।

ਕੁੰਡ / ਬੋਝੇ

ਗਹਿਣੋਂ ਕਈ ਲੱਖ ਕੋ ਗਯੋ। ਬੇ ਅਣਗਿਣਤ ਨ ਲਿਖਣੋਂ ਅਯੋ।

ਕਬੀਲੈਂ ਭੀ ਉਹਾਂ ਦਏ ਘਲਾਇ। ਕਸੂਰ ਆਕੀ ਲਖ ਤਹਿੰ ਬਏ ਜਾਇ।੮।
ਸਾਬ ਲਿਜਾਣੇ ਬੇ ਉਸ ਕੇ ਪ੍ਰਾਣ। ਉਨ ਪਰ ਔ ਬਿਧ ਪਹੁੰਚੀ ਆਣ।੯।

ਟੱਬਰ, ਖਾਲ-ਬੱਚੇ

ਦੋਹਰਾ : ਹਵੇਲੀ ਦਿਲੇ ਸੁ ਰਾਮ ਕੀ ਲਈ ਸੁ ਪਹਿਲੇ ਲੂਟ।
ਖਬਰ ਸੁਦਾਰਨ ਜਬ ਭਈ ਰਖੀ ਆਮ ਤੈ ਹੂਟਾ।੧੦।

ਆਮ ਲੋਕ ਹਟਾ ਦਿੱਤੇ, ਰੋਕੇ

ਚੌਪਈ : ਪਹਿਲੋਂ ਲੁਟੇਰੇ ਵੜੇ ਸੁ ਜਾਇ। ਤਿਨ ਤਹਿੰ ਲੀਨੇ ਹੱਥ ਰੰਗਾਇ।

ਕਿਨ ਝੋਲੀ ਕਿਨ ਮਗਰੀ ਭਰੀ। ਕਿਨ ਮੋਢੇ ਕਿਨ ਸਿਰ ਪਰ ਧਰੀ।੧੧।

ਪਿੱਠ ਪਿੱਛੇ ਚੁੱਕੀ ਗੰਢ

ਕਿਨ ਚਾਂਦੀ ਕਿਨ ਸੁਇਨੋ ਪਾਇਓ। ਜੋ ਪਹੁੰਚਯੋ ਸੋ ਅਯੋ ਅਘਾਯੋ।

ਰੱਜ ਕੇ

ਧਰ ਧਰ ਗਠਰੀ ਫਿਰ ਫਿਰ ਜਾਹਿੰ। ਕਈਅਨ ਤੇ ਲੈ ਸੁਦਾਰ ਕਬਜਾਹਿੰ।੧੨।

ਕਬਜਾ ਕਰ ਲੈਣ

ਤਬੈ ਸੁਦਾਰਨ ਯੋ ਲਖ ਲਈ। ਇਹਾਂ ਦੋਲਤ ਕਿਤ ਇਕਠੀ ਪਈ।

ਖੋਹਾ ਖੋਹੀ ਕਿਛ ਸੁਦਾਰਨ ਕਰੀ। ਇਮ ਸਿਰਦਾਰਨ ਕਿਛ ਹਬ ਪਰੀ।੧੩।

ਹੱਥ ਲੱਗੀ

ਸੁਦਾਰਨ ਤੇ ਭੀ ਰਖੀ ਨ ਗਈ। ਫੌਜ ਸੁਦਾਰਨ ਪਾਸ ਨ ਰਹੀ।

ਆਪੋ ਆਪ ਸੁ ਲੁੱਟਨ ਗਈ। ਅਕੋਲਨਾ ਤੇ ਨਹਿੰ ਆਮ ਹਟਈ।੧੪। ਇਕੱਲਿਆਂ / ਆਮ ਜਨਤਾ ਨਾ ਹਟੀ

ਦੋਹਰਾ : ਫੌਜ ਲੁੱਟ ਸਭ ਰਜ ਮੁੜੀ ਪਾਸ ਆਈ ਸੁਦਾਰਨ ਕੇਰਾ।
ਦੱਬੀ ਘੁੱਟੀ ਜੋ ਰਹੀ ਲਈ ਸੁਦਾਰਨ ਘੇਰ।੧੫।

ਕੋਲ

ਚੌਪਈ : ਰਾਮਗੜੀਏ ਔ ਮਿਸਲ ਘਨੱਈਯੇ। ਕਰਤ ਡੇਰੇ ਬੇ ਇਕ ਥਾਂ ਵੈਯੇ।

ਉਹ

ਅੱਧੋ ਅੱਧੀ ਆਈ ਚੀਜ਼ੈਂ ਕਰੈ। ਇਮ ਕਰ ਉਨ ਬਭ ਮਤਲਬ ਸਰੈ।੧੬।

ਜਿਮ ਕਰ ਉਨ ਕੋ ਹੋਇ ਰਹਯੇ ਮੇਲ। ਸੋਊ ਸੁਨਾਉਂ ਉਨ ਕੋ ਖੇਲ।

ਘਨੱਯੋ ਕਾਨ੍ਹੇ ਗਾਉਂ ਜਿਮੀਂਦਾਰ। ਤੁਖਾਣ ਰਾਮਗੜੀਏ ਨਾਨਕਵਾਰ।੧੭।

ਇਮ ਕਰ ਇਨ ਉਨ ਬਨੀ ਬੀ ਸਿਆਨਾ। ਰਹੈਂ ਇਕੱਤਰ ਇਤੇ ਪਛਾਨ।

ਪਹਿਚਾਣ

੧. ਇਸ ਛੰਦ ਦਾ ਇਕੋ ਬੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।

੨. ਘਨੱਯੋ : ਜੈ ਸਿੰਘ ਕਨ੍ਹਈ, ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਕਾਨ੍ਹੇ ਕਾਛੇ ਦਾ ਸੰਧੂ ਜੱਟ ਜੋ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਬਾਰਾਂ ਮਿਸਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਨ੍ਹਈਯਾ ਮਿਸਲ ਦਾ ਆਗੂ ਸੀ। ਇਸੇ ਦੀ ਪੋਤਰੀ ਭਾਵ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ ਮਹਿਤਾਬ ਕੌਰ, ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਵਿਆਹੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ੧੭੮੯ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ।

੩. ਰਾਮਗੜੀਏ : ਰਾਮਗੜੀਆ ਮਿਸਲ ਦੇ ਸਰਦਾਰ, ਇਸ ਮਿਸਲ ਦੀ ਨੀਂਹ ਇਕ ਜੱਟ ਸਿੱਖ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਰੱਖੀ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੀ ਵਾਗਡੋਰ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ (ਤਰਖਾਣ) ਜੋ ਇਛੌਗਿਲ ਦਾ ਵਾਸੀ ਸੀ, ਦੇ ਹੱਥ ਆ ਗਈ ਸੀ।

ਦਿਲੇਰਾਮ ਕੋ ਪੁੱਤ੍ਰ ਬਡਾ ਜੋਊ। ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕਰ ਲੀਨੋ ਸੋਊ। ਵੱਡਾ
ਉਸਕੋ ਮਾਲ ਜੋਊ ਬਚ ਪਰਯੋ। ਦੋਊ ਮਿਸਲ ਰਲ ਜਪਤਹਿ ਕਰਯੋ।੧੮। ਜ਼ਬਤ

ਦੋਹਰਾ : ਪਕੜ ਮਾਰ ਉਸ ਦੇਇ ਦੁਖ ਸਬ ਧਨ ਲੀਓ ਪੁਛਾਇ। ਪੁੱਛ ਲਿਆ
ਜਿਸ ਦਸੈ ਤਿਸ ਫੜੈ ਤੁਰਤ ਇਮ ਤਿਨ ਦੀਓ ਮੁਵਾਇ।੧੯।

ਚੌਪਈ : ਧਰਯੋ ਧਰਾਯੋ ਉਨ ਕਢ ਦਯੋ। ਇਮ ਕਰ ਉਸ ਹੀ ਕੋ ਜੀਉ ਗਯੋ। ਜਾਨ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ
ਉਸਕੋ ਲਾਗੀ ਜਿੰਦ ਪਿਆਰੀ। ਦੀਨੀ ਉਨ ਕਢ ਦੋਲਤ ਸਾਰੀ।੨੦।
ਉਨ ਜਾਨਯੋ ਮੰਗ ਕੈ ਖਾਊ। ਕਿਮੈ ਜਿਵੈ ਮੈਂ ਔਰ ਕਮਾਊ।
ਜਿੰਦ ਬਚੈ ਤੋਂ ਧਨ ਹੁਇ ਔਰ। ਰਖੀ ਜਿੰਦ ਉਨਿ ਜਿਤ ਕਿਤਾ ਤੌਰ।੨੧। ਕਿਵੇਂ ਨਾ ਕਿਵੇਂ
ਜਿੰਦ ਰਹੈ ਤੋਂ ਤੀਰਥ ਜਾਊ। ਜਿੰਦ ਰਹੇ ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਕਮਾਊ।
ਜਿੰਦ ਰਖੀ ਉਨ ਇਸੈ ਬਿਚਾਰ। ਸੋ ਪਾਪਨਾ ਉਨ ਦੀਨੋ ਮਾਰ।੨੨। ਪਾਪੀਆਂ ਨੇ
ਜਿਮ ਉਨ ਮਾਰਯੋ ਤਿਮ ਮੈਂ ਕਹੋਂ। ਦਗਾ ਕੀਯੋ ਜਿਮ ਤਿਮ ਲਿਖਵਹੋਂ।
ਲੋਭ ਲਹਿਰ ਮੈਂ ਜਿਮ ਰੁੜ੍ਹ ਗਏ। ਵਹੀ ਪਦਾਰਥ ਈਹਾਂ ਰਹੇ ਪਏ।੨੩।

ਦੋਹਰਾ : ਮਾਲੀ ਸਿੰਘ ਤਿਸ ਫਿਰ ਕਹਯੋ ਸੋ ਹਮ ਚੀਜ਼ ਬਤਾਇ।
ਜੋ ਸਬਹਨ ਮੈਂ ਅਤਿ ਘਣੀ ਸੋ ਮੈਂ ਰਖੋਂ ਉਠਾਇ।੨੪।

ਚੌਪਈ : ਕਹਯੋ ਤੋਹਿ ਮੈਂ ਰਾਜੀ ਕਰੂੰਗਾ। ਅਪਨੀ ਦਿਵਾਨੀ ਤੁਧ ਸਿਰ ਧਰੂੰਗਾ। ਕੱਚੀ
ਉਨ ਕਹੀ ਇਕ ਸੰਦੂਕੜੀ ਭਾਰੀ। ਮੱਧ ਪੌੜੀਓ ਜੋਊ ਨਿਕਾਰੀ।੨੫। ਵੱਡੀ ਰਕਮ
ਬਡੀ ਬਿੱਜਾ ਭਾਰੀ ਉਸ ਮਾਂਹਿ। ਕੱਢ ਅੜਾਈ ਕੋਠੜੀ ਤਾਂਹਿ।
ਦੁਹੂੰ ਵਲ ਕੇ ਜਹਿ ਬਰੈ ਸਿਪਾਹੀ। ਸੋ ਅਬ ਤੁਮਰੇ ਕਿਮ ਹਥ ਆਈ।੨੬। ਜਿੱਥੇ ਬੈਠਦੇ ਹਨ
ਜੋ ਬਿਧ ਬਨੈ ਤੋਂ ਕਿਮੈਂ ਲਈਂ ਕੱਢ। ਔਰ ਵਸਤ ਭਾਵੈਂ ਦਈ ਛੱਡ।
ਹੈ ਬੇਗਮ ਕੋ ਉਸ ਮੈਂ ਗਹਿਣੋਂ। ਸੋ ਸਾਂਭੋ ਜੋ ਤੁਮ ਹੁਇ ਲਹਣੋਂ।੨੭।
ਏਹ ਜੁ ਸੰਦੂਖ ਜੇਵਰ ਕੇ ਧਰੇ। ਖੋਲ੍ਹ ਦਿਖੈਂ ਤੋ ਚੰਦ ਸੋ ਚਰੇਂ। ਚੰਦ ਚੜ੍ਹ ਜਾਵੇ
ਖੂਬ ਜੁਆਹਰਾ ਜੜਤੀ ਬੇਸ਼ਾ। ਲੇਤ ਮੋਹ ਜੋ ਦੇਖੈ ਤੇਸਾ।੨੮। ਜਵਾਹਰ / ਬਹੁਤ / ਤਿਸ ਨੂੰ
ਸੇਤਾ ਗੁਲਾਬੀ ਜਿਮ ਝਲਕੈਂ ਤਾਰੇ। ਸੁਰਖ ਸੂਹੇ ਜਿਮ ਫੁੱਲ ਅਨਾਰੇ। ਸਫੇਦ
ਮੋਰ ਕੰਠਾ ਜਿਮ ਨੀਲ ਸੁ ਝਮਕੈਂ। ਸਬਜ਼ ਸਰੂਪ ਜਿਮ ਸਬਜ਼ੇ ਚਮਕੈਂ।੨੯। ਗਲੇ ਦਾ ਗਹਿਣਾ

ਦੋਹਰਾ : ਮਾਲੀ ਸਿੰਘ ਨੈ ਉਸ ਕਹਯੋ ਉਸ ਕੋ ਮਾਲ ਬਤਾਊ।
ਕੌਨ ਕੌਨ ਸੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਤਿੰਨ ਭਿੰਨ ਆਖ ਸੁਨਾਊ।੩੦।

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਉਨ ਕਹੀ ਸਭ ਕਹੀ ਨ ਜਾਵੈ। ਕਾਗਜ਼ ਕੀਤੇ ਸੁਮਾਰਾ ਨ ਆਵੈ। ਗਿਣਤੀ
ਦਸ ਬੀਸ ਹੁਇ ਤੋਂ ਦੇਹੁ ਸੁਨਾਇ। ਹੈਂ ਸੈਂਕਰਾ ਉਨ ਚੀਜ਼ਨ ਨਾਇ।੩੧। ਸੈਂਕੜੇ

੧. ਮਾਲੀ ਸਿੰਘ : ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਰਾਮਗੜੀਆ ਦਾ ਭਾਈ, ਇਸ ਨੂੰ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਰਾਮਗੜੀਏ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਿਸਲ ਹੇਠ ਬਟਾਲੇ ਤੇ ਕਲਾਨੌਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਸੌਂਪੇ ਸਨ।

ਆਹਿ ਸੁਵਰਨਾ ਸਭ ਗਹਿਨਨ ਭਰੀ। ਬਹੁਤ ਜੜਾਉ ਕੰਮ ਸਾਦੈ ਗਰੀ। ਸੋਨਾ / ਸਾਦਾ ਕਾਰੀਗਰੀ
 ਕਈ ਜੁਵਾਹਰ ਗਲ ਕੇ ਨਯਾਰੇ। ਕਈ ਨੱਕ ਕਈ ਕੰਨਨ ਵਾਰੇ। ੩੨। ਕੰਨਾਂ ਵਾਲੇ
 ਕਈ ਹਥਨਾ ਕਈ ਪੈਰ ਤਨ ਪੱਯੇ। ਕਈ ਜੜਤੀ ਕਈ ਪੁੰਦਿ ਦਿਖੱਯੇ। ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ
 ਕਈ ਅੰਗੂਠੀ ਮਰਦਨ ਕੇਰੀ। ਬਾਜੂਬੰਦ ਅੰ ਜਿਗਾ ਘਨੇਰੀ। ੩੩। ਸਿਰ ਦਾ ਗਹਿਣਾ
 ਸੁਰਾਹੀ ਪਯਾਲੇ ਉਸ ਕੈ ਮਧ। ਸੂਰਨ ਘੜੇ ਜੁਵਾਹਰ ਕਈ ਵੱਧ।
 ਕਹਾਂ ਲਗੇ ਤੁਹਿ ਆਖ ਸੁਣਾਉਂ। ਤਬ ਪਤਯਾਉਂ ਜਬ ਅਖੀਂ ਦਿਖਾਉਂ। ੩੪। ਯਕੀਨ

ਦੋਹਰਾ : ਜਿਮ ਵਹਿ ਆਖੇ ਮਾਲ ਬਡ ਤਿਮ ਬਡ ਲੋਭ ਸੰਤਾਇ। ਤੰਗ ਕਰੇ
 ਲੋਭ ਲਗੈ ਜਬ ਪੁਰਸ਼ ਕੋ ਪਾਪੋਂ ਸੋ ਨ ਡਰਾਇ। ੩੫। ਪਾਪ ਤੋਂ
 ਸੁਨੀ ਜਬ ਵਸਤ ਸੰਦੂਕੜੀ ਮਾਲੀ ਸਿੰਘ ਤਰਖਾਨ।
 ਹੈਰਤਾ ਗਈ ਸੁ ਗੁੰਮ ਉਸ ਬਦਲਤ ਭਯੋ ਇਮਾਨਾ। ੩੬। ਹੈਰਾਨੀ / ਦੀਨ ਧਰਮ

ਚੌਪਈ : ਮਾਲੀ ਸਿੰਘ ਕੋ ਜਬ ਕੰਨ ਪਰੀ। ਲੋਭ ਲਹਿਰ ਨਾਗਨਾ ਜਿਮ ਲਰੀ। ਸੱਪਣੀ / ਲੜ ਗਈ
 ਸੁਰਤ ਪੌਰ ਚੜ੍ਹ ਗਈ ਸੁ ਜਹਿਰ। ਬਿਨ ਬਡ ਗਾਰਹੂ ਮਿਟੈ ਕਿਮ ਲਹਿਰ। ੩੭। ਮਾਂਦਰੀ
 ਚਿਤ ਮੈਂ ਚਿਤਵੈ ਹੋਵੈ ਸਵਾਈ। ਸਗਵਾਂ ਇਹ ਬਹੁ ਬਧਤੀ ਆਈ। ਸਗੋਂ
 ਸੁਨਤ ਜਵਾਹਰ ਫਿਟਾ ਗਈ ਨੀਤ। ਤੁਟ ਗਈ ਧਰਮ ਕਰਮ ਕੀ ਪ੍ਰੀਤਿ। ੩੮। ਖੋਟੀ
 ਕਦੇ ਬਹੈ ਕਦ ਲੰਬੋ ਪਰਤਾ। ਕਦੇ ਤੁਰੇ ਕਦ ਉਠਿਕੈ ਖਰਤਾ। ਲੇਮ ਲੇਟਦਾ / ਖੜਾ ਹੁੰਦਾ
 ਲਗੀ ਅਚਵੀ ਕੰਪੈ ਉਸ ਦੇਹ। ਚਲਯੋ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਪੈ ਲੇਵਾ ਦੇਹਿ। ੩੯। ਖੋਚੈਨੀ / ਵਾਰੋ ਦਾਹੀ

ਦੋਹਰਾ : ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਨੈ ਦੇਖਿਓ ਕਿਮ ਆਵਤ ਭਾਈ ਉਤਾਲਾ। ਉਤਾਵਲਾ
 ਕੈ ਬਡ ਬਿਗਰਯੋ ਕੰਮ ਕੋ ਕੈ ਬਡ ਨਿਕਸਯੋ ਮਾਲ। ੪੦। ਵਿਗੜ ਗਿਆ

ਚੌਪਈ : ਉਸ ਤੇ ਸੁਨੀ ਸਭ ਇਨ ਕਹੀ। ਬਡੀ ਚੀਜ਼ ਅਬ ਨਿਕਲ ਸੁ ਭਈ।
 ਸੋ ਮੈਂ ਦੇਉਂਗੁ ਉਨੈਂ ਨ ਬਾਂਟਾ। ਜਿਹ ਬਿਧ ਰਹੈ ਦਸੋ ਸੋ ਠਾਟਾ। ੪੧। ਕਨ੍ਹਈਆਂ ਨੂੰ / ਵੰਡ / ਢੰਗ
 ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਸੋ ਆਖ ਚੁਰਾਈ। ਇਮ ਨਹਿਂ ਕਹਯੋ ਬਨੈ ਸੁਨ ਭਾਈ।
 ਹਮ ਨੈ ਉਨ ਨੈ ਨੇਮਾ ਕਰ ਲੀਏ। ਨੇਮ ਹਾਰੀ ਕਿਤ ਜੀਵਣ ਜੀਏ। ੪੨। ਸਹੁ, ਵਚਨ
 ਧਰਮ ਹਾਰ ਜੋ ਦਰਬ ਕਮਾਯੋ। ਹੋਤ ਅਜਸਾ ਅੰ ਰਹਤ ਸੁ ਜਾਯੋ। ਬਦਨਾਮੀ
 ਮਾਲੀ ਸਿੰਘ ਕਹਿ ਮੈਂ ਟਰੋਂ ਸੁ ਨਾਂਹੀ। ਮੇਰੀ ਸੁਰਤ ਗਈ ਉਨ ਮਾਂਹੀ। ੪੩।
 ਮੈਂ ਉਨ ਦੇਕੈ ਜੀਵੋਂ ਨਾਂਹਿ। ਮੈਂ ਉਨ ਸੰਗ ਦੇਉਂ ਪ੍ਰਾਨ ਗਵਾਇ।
 ਪਹਿਲੇ ਹਵੇਲੀ ਅਸਾਂ ਸੀ ਰੋਕੀ। ਤੈਂ ਹੀ ਰਲਾਇ ਘਨੱਯਨ ਮੈਂ ਝੋਕੀ। ੪੪। ਝੋਲੀ ਪਾਈ

ਦੋਹਰਾ : ਜਸੈ ਸਿੰਘ ਤਿਸ ਇਮ ਕਹਯੋ ਅਬ ਹਮ ਜਾਨਤ ਯਾਹਿ।
 ਦਿਲੈ ਰਾਮ ਕੇ ਘਰ ਬਿਖੈ ਏਤੀ ਪੜੀ ਬਲਾਇ। ੪੫। ਵਿੱਚ / ਧਨ ਦੋਲਤ

ਚੌਪਈ : ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਫਿਰ ਬਹੁ ਸਮਝਾਯਾ। ਆਵਣ ਜਾਣ ਸੁ ਹੈ ਯਹ ਮਾਯਾ। ਧਨ
 ਆਪ ਘਨੱਯੇ ਬਹੁ ਫੌਜਨਾ ਵਾਰੇ। ਇਕ ਹੀ ਰਲ ਸਭ ਜਟ ਹੋਹੁ ਸਾਰੇ। ੪੬। ਫੌਜਾਂ

ਹਮ ਤੁਖਾਣ ਇਕ ਹਿੱਸੇ ਸਾਰੇ। ਸੈਂ ਹਿੱਸੇ ਜਟ ਹਮ ਤੇ ਭਾਰੇ।
 ਏਹ ਹਮ ਕੇ ਬਡ ਕਰੈਂ ਖੁਆਰੀ। ਭਾਈ ਖੁਸ਼ਾਲ ਸਿੰਘੀ ਦੀਓਂ ਇਨ ਮਾਰੀ।੪੭।
 ਵਹਿ ਵੇਲਾ ਉਸ ਹੀ ਦਿਨ ਗਯੋ। ਅਬ ਹਮ ਛੇੜ ਕੇ ਸੁਖ ਨ ਸਮੈਯੋਂ।
 ਹਮ ਕੇ ਰੱਖਣ ਦੇਹੁ ਇਹ ਮਾਲ। ਲੜ ਮੈਂ ਦਿਖਾਲੋਂ ਸਭ ਪੰਥ ਨਾਲ।੪੮।

ਸਮਾਉਣਾ

ਦੋਹਰਾ : ਜੋ ਤੂੰ ਰਾਖੈਂ ਮਾਲ ਅਬ ਤੋਂ ਮੈਂ ਰਾਖੋਂ ਪ੍ਰਾਣ।
 ਜੋ ਤੂੰ ਦੇਵੈਂ ਮਾਲ ਵੰਡ ਲਰ ਮਰੋਂ ਇਸ ਮੈਦਾਨ।੪੯।

ਚੌਪਈ : ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਦੇਉ ਔਖੀ ਆਈ। ਉਵਾ ਜਾਇ ਧਰਮ ਔ ਇਵਾ ਜਾਇ ਭਾਈ।
 ਵਹਿ ਭੀ ਲਹਰ ਲੋਭ ਕੀ ਰੋੜ੍ਹਾ। ਭਾਈ ਰਖਯੋ ਔ ਧਰਮ ਉਨ ਤੋੜਾ।੫੦।
 ਤੋਂ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਯਹ ਬਿਧ ਭਾਖੀ। ਲਈ ਨ ਪ੍ਰਗਟ ਗੋਪਾ ਕਿਮ ਰਾਖੀ।
 ਦਿਲੈ ਰਾਮ ਸੁਤ ਲੀਯੋ ਸਮਝਾਇ। ਮਤ ਵਹਿ ਉਨ ਕੋ ਦੇਇ ਬਤਾਇ।੫੧।
 ਧਰਮ ਜਾਇ ਔ ਧਨ ਭੀ ਜਾਇ। ਓਇ ਲੇਵੈਂ ਫਿਰ ਦੰਗੋ ਕਰਾਇ।
 ਇਤਨੀ ਸੁਨ ਮਾਲੀ ਸਿੰਘ ਗਯੋ। ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਕਰਤ ਸੁ ਮਨ ਮੈਂ ਭਯੋ।੫੨।
 ਉਸੈ ਜਾਗਤ ਗਈ ਸਾਰੀ ਰਾਤ। ਲੈ ਫੌਜ ਚੜਯੋ ਬਹੁ ਹੋਤ ਪ੍ਰਭਾਤ।
 ਖੋਲ ਸੁ ਕੋਠੜੀ ਬੰਡਨਾ ਲਾਇ। ਲਈ ਸੰਦੂਖੜੀ ਇਨੈਂ ਉਠਾਇ।੫੩।

ਉਧਰ / ਇਧਰ

ਤੁੜ ਗਿਆ

ਗੁਪਤ

ਵੰਡਣ

ਦੋਹਰਾ : ਕਹੀ ਹਮੈ ਯਹ ਬੰਡ ਆਈ ਛਲ ਬਲ ਬਾਤ ਬਨਾਇ।
 ਰੋਲੋਂ ਬੋਲੋਂ ਹੋਤ ਲੋ ਡੇਰੇ ਦਈ ਘਲਾਇ।੫੪।

ਰੋਲੇ ਰੱਖੇ

ਚੌਪਈ : ਤੋਂ ਦੁਇ ਤਰਫੀਂ ਰੋਲੋਂ ਭਯੋ। ਕਨਈਅਨ ਕੋ ਦਲ ਲੜਨੈ ਅਯੋਂ।
 ਰਾਮਗੜੀਏ ਥੇ ਅਗੇ ਤਿਆਰ। ਗੱਲ ਆਈ ਪਰ ਚਲਨ ਹਥਿਆਰ।੫੫।
 ਤੋਂ ਔਰ ਪੰਥ ਬਿਚਾਲੋਂ ਆਯੋਂ। ਬਾਤਨ ਉਪਰ ਬਾਤ ਲੈ ਆਯੋਂ।
 ਕਹੈ ਘਨੱਯੋ ਮੱਧ ਉਸ ਧਨ ਭਾਗੀ। ਰਾਮਗੜੀਏ ਕਹੈਂ ਕਿਛ ਨਿਕਲਯੋ ਨ ਕਾਰੀ।੫੬।
 ਤਬ ਚੜ੍ਹ ਸਿੰਘ ਵਿਚ ਬਾਤਨਾ ਆਯੋਂ। ਦਿਲੇ ਰਾਮੀਏ ਪਰ ਗਲ ਲੈ ਆਯੋਂ।
 ਮਾਲੀ ਸਿੰਘ ਦਿਲ ਦੁਸ਼ਟੀ ਆਈ। ਦਿਲੇ ਰਾਮੀਏਂ ਦੈਯੇ ਮਰਵਾਈ।੫੭।
 ਭਯੋ ਉਵੈਂ ਜਿਮ ਗੁਰੂ ਉਚਾਰਾ। ਪਾਪ ਬੁਰਾ ਪਾਪੀ ਕੋ ਪਯਾਰਾ।
 ਇਤਨੀ ਬਾਤਨ ਉਨ ਦਿਲ ਆਈ। ਲਾਗੇ ਕਰਨੇ ਪਾਪ ਬਡਾਈ।੫੮।

ਆਇਆ

ਵਿਚਾਲੇ

ਗੱਲਬਾਤ

ਬੰਟ / ਮਰਵਾ ਦੇਈਏ

ਜਿਆਦਾ, ਬਢਈ, ਤਰਖਾਣ

ਦੋਹਰਾ : ਤੁਰਕ ਤਰਖਾਣ ਬਘਿਆੜ ਸਿੰਘਾ ਹੋੜੀ ਕਸਾਖਾ ਮੰਜਾਰਿ।
 ਇਨ ਕੈ ਦਇਆ ਨ ਹੋਤ ਹੈ ਠਗ ਠਕਰ ਸੁਨਿਆਰ।੫੯।

ਬੇਰ / ਬਿਕਾਰੀ / ਕਸਾਖੀ / ਬਿੱਲਾ

ਤਰਸ, ਰਹਿਮ

ਚੌਪਈ : ਮਾਲੀ ਸਿੰਘ ਕੈ ਇਮ ਚਿਤ ਆਈ। ਮਤ ਦਿਲੋਰਾਮੀਆਂ ਦਦੇ ਬਤਾਈ।
 ਧਨ ਜਾਏ ਔ ਪਤਾ ਭੀ ਜਾਈ। ਇਸ ਪਤ ਖਾਤਰ ਕੋ ਕਰੀਏ ਉਪਾਈ।੬੦।

ਇੱਜ਼ਰ

੧. ਖੁਸ਼ਾਲ ਸਿੰਘ : ਰਾਮਗੜੀਆ ਮਿਸਲ ਦਾ ਸਰਦਾਰ, ਇਹ ਸਰਦਾਰ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਰਾਮਗੜੀਏ ਦਾ ਭਾਈ ਸੀ।
 ੨. ਇਹ ਛੰਦ ਛਪੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਦੇਖੋ ਪੰਨਾ ੩੬੬.

ਇਮ ਉਨ ਪਾਪਨ ਚਿੱਤ ਨ ਆਈ। ਇਨ ਲਬ ਬਹੁਤਨਾ ਪਤ ਗਵਾਈ। ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੇ
 ਪਾਪ ਕਰੇ ਤੇ ਧਨ ਘਰ ਰਾਖੈ। ਪੜੈ ਨਰਕ ਕੈਸੇ ਬਡ ਨਾਖੈ।੬੧। ਲੇਖਣਾ
 ਉਨ ਪਾਪੀ ਇਹ ਪਾਪ ਬਿਚਾਰਾ। ਜਿਹ ਸੁਨ ਕੰਪਤਾ ਤਨ ਹੈ ਸਾਰਾ। ਕੰਬਦਾ
 ਦੁਸ਼ਟ ਸੱਦ ਇਕ ਦਯੋ ਸਮਝਾਇ। ਮਾਰ ਦਿਲਰਾਮੀਏ ਤੂੰ ਕੰਗਨਾ ਪਾਇ।੬੨। ਕੰਗਟ ਇਨਾਮ
 ਦਿਲਰਾਮੀਏਂ ਹਿਰਦੇ ਰਾਮਾ ਦੇਹੁ ਮਾਰ। ਬਿਨ ਮਾਰੇ ਹੋਤਾ ਕੰਮ ਖੁਆਰ। ਹੁੰਦਾ ਹੈ
 ਉਸ ਸਮਝਾਯੋ ਕੀਓ ਤਿਆਰ। ਦਹੀਂ ਪਾਇ ਸਿਰ ਲਾਈਂ ਤਲਵਾਰ।੬੩।
 ਤੋਂ ਦਿਲ ਰਾਮੀਓਂ ਲਯੋ ਬੁਲਾਇ। ਉਸ ਕੋ ਆਖਯੋ ਬਾਤ ਸਮਝਾਇ।
 ਬਹੁਤ ਦਿਵਸ ਤੈਂ ਨ੍ਹਾਤੇ ਹੋਇ। ਨੁਲ੍ਹਾਇ ਦੀਯੋ ਉਨ ਪਾਸ ਖਲੋਇ।੬੪। ਤੂੰ
 ਨੀਵੀਂ ਗ੍ਰੀਵਾ ਕਰ ਦਹੀਂ ਪੁਵਾਯੋ। ਖੈਚ ਤੇਗ ਉਸ ਉਸ ਗਲ ਲਾਹਯੋ। ਧੌਣ, ਗਰਦਨ
 ਇਤ੍ਰ ਬਿਤ੍ਰਾ ਕਰ ਦੀਓ ਭਜਾਇ। ਕਹਯੋ ਮਾਰ ਕੇ ਗਯੋ ਵਗਾਇ।੬੫। ਇਧਰ ਉਧਰ / ਭੱਜ
 ਐਸੇ ਪਾਪ ਉਨ ਬੱਜਰਾ ਕੀਓ। ਕਰਤ ਪਾਪ ਉਨ ਕੰਪਯੋ ਨ ਹੀਓ। ਵੱਡਾ / ਕੋਬਿਆ / ਦਿਲ
 ਯਾਂਤੋ ਉਨ ਕੋ ਕਛੂ ਨ ਰਹਯੋ। ਪਨ ਭੀ ਗਯੋ ਐ ਧਰਮ ਭੀ ਗਯੋ।੬੬। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
 ਵਹੀ ਮਾਲ ਚੜ੍ਹ ਸਿੰਘ ਘਰ ਆਯੋ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੈ ਥੋ ਦਗੋਂ ਕਮਾਯੋ। ਧੋਖਾ
 ਸੁਨੋ ਸਿਖ ਗੁਰ ਸਿੰਘ ਪਿਆਰੇ। ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਸੁਨ ਲਿਖੀ ਸੁਧਾਰੇ।੬੭।

ਦੋਹਰਾ : ਬਹੁਤ ਖਾਲਸੇ ਧਨ ਲਭਯੋ ਗਯੋ ਦਲਿੱਦਰਾ ਦੂਰ। ਗਰੀਬੀ
 ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਲੁੱਟੀ ਸੁਨੀ ਤਿਮ ਲਿਖ ਧਰੀ ਕਸੂਰ।੬੮।

੧੪੧. ਸਾਖੀ ਦੁਆਬੇ ਕੇ ਰੋਕਨ ਕੀ

ਦੋਹਰਾ : ਅੱਧੋ ਦਲ ਜੋ ਪ੍ਰਿਥਮ ਟੁਰ ਟਪਯੋ ਬਿਆਸੇ ਪਾਰ। ਬਿਆਸ ਦਰਿਆ
 ਸੁਨੋ ਦੁਆਬਾ ਜਿਮ ਮਲਯੋ ਹਤਾ ਦੀਨਾ ਬੇਗਾ ਕਾਰਦਾਰ।੧। ਮਾਰ ਕੇ

ਚੌਪਈ : ਖੱਤੀ ਦਿਵਾਨ ਬੋ ਬਿਸ਼ੰਭਰਾ ਨਾਮ। ਹੁਤੋ ਪ੍ਰਿਥਮ ਤਿਸ ਲਿਸਾੜੇ ਧਾਮਾ। ਲਿਸਾੜਾ ਪਿੰਡ
 ਦੀਨਾ ਬੇਗ ਕੀ ਬੇਗਮ ਪਾਸ। ਹੁਤੋ ਦੀਵਾਨ ਸਭਨ ਮੈਂ ਖਾਸ।੨। ਨਾਲ
 ਪਚੀਸ ਹਜ਼ਾਰ ਰਖੇ ਫੌਜ ਤਿਆਰ। ਬਹੁਤ ਤੋਪ ਐ ਜੰਬੂਰਕ ਨਾਰਾ।
 ਕਈ ਪਰਬਤੀ ਸੰਗ ਉਸ ਰਾਜੇ। ਉਨ੍ਹੈਂ ਮੰਗਾਏ ਲਰਨੇ ਕਾਜੇ।੩। ਪਹਾੜੀ / ਲੜਨ ਲਈ
 ਅੱਧੋ ਖਾਲਸੇ ਦਈ ਸਲਾਹਿ। ਬੁੱਢੇ ਦਲ ਕੀ ਓਰਾ ਤੂੰ ਜਾਹਿ। ਵੱਲ
 ਹਮ ਬਿਨ ਲਰਨੈ ਜੋਗੈ ਨਾਹਿ। ਤੂੰ ਉਨ ਦੇਈਂ ਦੁਆਬਯੋ ਤਾਹਿ।੪। ਯੋਗ, ਕਾਬਿਲ

੧. ਫਿਰਦੇ ਰਾਮ : ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੀ ਬੇਗਮ ਨੂਰਜਹਾਂ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਦਿਲੇ ਰਾਮ ਦਾ ਪੜਪੋਤਰਾ ਜੋ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚਲੀ ਲੁੱਟਮਾਰ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਕਸੂਰ ਆ ਵੱਸਿਆ ਸੀ।
੨. ਦੀਨਾ ਬੇਗ : ਅਦੀਨਾ ਬੇਗ, ਸ਼ਰਕਪੁਰ ਦੇ ਚੰਨ ਅਰਾਈਂ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਜੋ ਆਪਣੀ ਲਿਆਕਤ ਨਾਲ ਜਲੰਧਰ ਦਾ ਫੌਜਦਾਰ ਬਣਿਆ। ਤੈਮੂਰ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਨਾਇਬ ਜਹਾਨ ਖ਼ਾਨ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਪਹਿਲੇ ਇਸ ਨੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦਲ ਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਮਰਾਠਿਆਂ ਨਾਲ ਦੋਸਤੀ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਸਤੰਬਰ ੧੭੫੮ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਦੀਨਾ ਨਗਰ ਨਾਮ ਦਾ ਨਗਰ ਏਸੇ ਨੇ ਆਬਾਦ ਕੀਤਾ ਸੀ।
੩. ਬਿਸ਼ੰਭਰ ਦਾਸ : ਅਦੀਨਾ ਬੇਗ ਦੀ ਵਿਧਵਾ ਬੇਗਮ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਜੋ ਅਦੀਨਾ ਬੇਗ ਦੀ ਮੌਤ ਉਪਰੰਤ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦਲ ਨਾਲ ਟਾਕਰਾ ਲੈਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਦੀ ਮੌਤ ਸ. ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ ਨਾਲ ਲੜਦਿਆਂ ਟਾਂਡਾ ਉੜਮੜ ਦੇ ਨੇੜੇ ੧੭੫੬ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਸੀ।

ਦੀਨਾ ਨਗਰ ਛੱਡ ਤੁਰਿਓ ਗੈਲ। ਲੰਘ ਬਯਾਸ ਕੀਓ ਦ੍ਰਾਬੈ ਸੈਲ।
ਮਾਰੇ ਡੇਰੇ ਉਨ ਦਯੋ ਪਾਇ। ਦਈ ਸਿੰਘਨ ਕੇ ਘੁਰਾ ਘਲਾਇ।੫।

ਦਬਕਾ, ਧਮਕੀ

ਦੋਹਰਾ : ਘਲਯੋ ਸਿੰਘਨ ਕੇ ਲਿਖ ਯੋ ਜੋ ਸੁਖ ਚਾਹੋ ਆਪ।

ਜਾਹੋ ਦੁਆਬੇ ਛੱਡ ਅਬ ਜੋ ਰਹੋ ਤੁ ਮੈਂ ਕਰੋਂ ਖਾਪਾ।੬।

ਨਾਸ

ਚੌਪਈ : ਸੁਨਤ ਸਿੰਘਨ ਤਬ ਚੜ੍ਹ ਗਯੋ ਰੋਹਾ। ਲਾਇ ਦੀਵਾਨ ਗੁਰਮਤੋ ਕੀਯੋ ਤੋਹਾ।

ਜੋਸ਼ / ਉਸੇ ਵੇਲੇ

ਮਾਰ ਖੱਤ੍ਰੀ ਮਲ ਲੇਹੋ ਰਾਜ। ਆਯੋ ਹੋਣ ਹੈ ਖਾਲਸੈ ਕਾਜ।੭।

ਪਹਿਲੋਂ ਟਕੇ ਮੰਗੋ ਯਹਿ ਕੋਲਾ। ਯਹਿ ਨਹਿੰ ਦੇਉਗ ਔ ਬੋਲਗੁ ਕਬੋਲਾ।

ਇਸ ਕੋਲਾ / ਬੁਰੇ ਸ਼ਬਦ

ਤਬ ਖਾਲਸੈ ਨੈ ਯੋ ਲਿਖ ਦੀਓ। ਟਕੈ ਘੱਲ ਜੋ ਰੱਖਣ ਜੀਓ।੮।

ਜੇ ਜਾਨ ਰੱਖਣੀ ਹੈ

ਤਬ ਤਿਨ ਅਗਯੋਂ ਦੀਓ ਜੁਆਬ। ਸਭ ਦਲ ਰਲੂਗਾ ਮੈਂ ਦੇਉ ਤਾਬਾ।

ਤਾਂ, ਤਬ

ਨਿਕਲ ਦੁਆਬਯੋ ਜਾਹੋ ਕਹੂੰ ਔਰਾ। ਟਕੈ ਘਲਾਉਂ ਉਹਾ ਤੁਮ ਕੋਰਾ।੯।

ਹੋਰ ਪਾਸੇ / ਕੋਲ

ਦੋਹਰਾ : ਤਬ ਖਾਲਸੈ ਨੇ ਲਿਖ ਘਲਯੋ ਜੋ ਅਬ ਦੇਵੈ ਨਾਂਹਿ।

ਕਾਢ ਦੁਆਬੇ ਤੇ ਅਸਾ ਕਬ ਤੂੰ ਫਿਰ ਪਹੁੰਚਾਂਹਿ।੧੦।

ਅਸਾਨੂੰ

ਚੌਪਈ : ਕਹਯੋ ਖਾਲਸੈ ਤੂੰ ਚੌਕਸ ਹੋਇ। ਕਹੀਂ ਨਹੀਂ ਖਬਰ ਕਰੀ ਨਹਿੰ ਮੋਹਿ।

ਮੇਨੂੰ

ਦੀਨਾ ਬੇਗ ਕੋ ਹੁਤੇ ਥੋ ਕਰਾਰਾ। ਲੜ੍ਹਗੋ ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਖਾਲਸੇ ਨਾਲ।੧੧।

ਵਾਇਦਾ

ਯਾਂਤੇ ਖਬਰ ਦਈ ਤੁਮੋਂ ਕਰ। ਭਾਵੈਂ ਮਿਲ ਪਉ ਭਾਵੈਂ ਲਰ ਮਰ।

ਇਸ ਲਈ

ਬਿਸ਼ੰਬਰ ਕਹੀ ਆਓ ਤੁਮ ਮਾਰਨ। ਹਮ ਕੋ ਕਹੋ ਤੁਮ ਆਪ ਸੰਭਾਰਨਾ।੧੨।

ਆਪਾ ਸੰਭਾਲੋ

ਮੈਂ ਆਯੋ ਤੁਮ ਕਰੋ ਸੰਭਾਰ। ਭਲੋ ਚਹੋ ਹੋਵੇ ਦ੍ਰਾਬਯੋ ਪਾਰ।

ਇਮ ਦੋਊ ਵੱਲਾ ਬਹਿਸਾਂ ਕਰੈਂ। ਦੋਊ ਵਲ ਤੇ ਦੋਊ ਨ ਟਰੈਂ।੧੩।

ਦੋਵੇਂ ਧਿਰਾਂ / ਨਾ ਟਲਣ

ਬੁਰਾ ਹੋਣ ਖੱਤ੍ਰੀ ਕੋ ਆਯਾ। ਖਾਲਸੇ ਹੋਣੋਂ ਭਯੋ ਸੁਵਾਯਾ।

ਵਾਧਾ

ਉੜਮਿਲ ਟਾਂਡੈ ਢਿਗ ਕਰਕੇ ਡੇਰੋ। ਕੀਯੋ ਸਿੰਘਨ ਸਯੋਂ ਚਹਿ ਭਟ ਭੇਰੋ।੧੪।

ਭੇੜ, ਲੜਾਈ

ਦੋਹਰਾ : ਦੀਨਾ ਬੇਗ ਕੈ ਮੁਏ ਤੇ ਫੌਜ ਦੂਨੀ ਕਰੀ ਤਿਆਰ।

ਦੁੱਗਣੀ

ਸੋਊ ਦੇਖ ਗਰਬਤਾ ਭਯੋ ਨਾਲ ਕੁੰਮਕੁ ਰਲਯੋ ਪਹਾਰ।੧੫।

ਹੰਕਾਰ / ਮੱਦਦ ਵਾਲੀ ਫੌਜ

ਚੌਪਈ : ਸਿੰਘਨ ਕੀ ਉਨ ਖਬਰ ਮੰਗਾਈ। ਗਏ ਖਿੰਡ ਸਿੰਘ ਲੁੱਟਨ ਤਾਈਂ।

ਡੇਰਾ ਲਈਏ ਉਨ ਕੋ ਮਾਰ। ਸੋ ਚੜ੍ਹ ਦੌੜਯੋ ਇਤੈ ਬੀਚਾਰਾ।੧੬।

ਇਸੇ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ

ਦਿਯੋ ਟਿੱਡਾ ਜਿਮ ਉਨ ਦਲ ਤੋਰ। ਜਾ ਢੁਕਯੋ ਵਹਿ ਸਿੰਘਨ ਕੋਰਾ।

ਟਿੱਡੀ ਦਲ / ਕੋਲ

ਅਗੈ ਸਿੰਘਨ ਕਰੀ ਤਿਆਰੀ। ਹੁਤੇ ਸਿੰਘ ਤਹਿੰ ਥੋੜੇ ਕਾਰੀ।੧੭।

ਏਕ ਬਾਰ ਸਿੰਘ ਪਿੱਛੇ ਉਨ ਮੋੜੇ। ਚਾੜ੍ਹ ਦੀਏ ਸਿਰ ਸਿੰਘਨ ਘੋੜੇ।

ਸਿਰਦਾਰਨ ਸਿਰ ਖੜ ਖਾਈ ਮਾਰ। ਸੁਣ ਖੜਕੋ ਸਿੰਘ ਆਏ ਹਜ਼ਾਰ।੧੮।

੧. ਉੜਮਿਲ ਟਾਂਡਾ : ਟਾਂਡਾ ਉੜਮੜ, ਟਾਂਡਾ ਤੇ ਉੜਮੜ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ ਇਕ ਕਸਬਾ ਜੋ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਦਯੂਹਾ ਤਹਿਸੀਲ ਵਿੱਚ ਜਲੰਧਰ ਤੋਂ ਪਠਾਨਕੋਟ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਉੱਪਰ ਸਥਿਤ ਹੈ।

ਜਿਮ ਸੁਲਭੀ° ਪਰ ਤਿਲਿਯਰ° ਪੜੇ। ਮਾਰ ਸਿੰਘਨ ਸੇ ਮੁਹਰੈ ਧਰੇ। ਪਤੰਗਾ, ਭਮੱਕੜ / ਇਕ ਪੰਛੀ
 ਤਦੇ ਬਿਸੰਭਰ ਮਨ ਮੈਂ ਧਾਰੀ। ਨੱਠੀ ਫੌਜ ਸਿੰਘਨ ਤੈ ਹਾਰੀ।੧੯।

ਦੋਹਰਾ : ਬਿਸੰਭਰ ਘੋੜੇ ਛੋਡ ਤੋਂ ਖੜ ਰਹਯੋ ਰਣ ਭੂਮ ਮੰਝਾਰ°। ਮੈਦਾਨੇ ਜੇਗ ਵਿੱਚ
 ਕਰ ਹੱਲਾ ਸਿੰਘ ਆਇ ਪਰੇ ਸਿਰ ਦੀਨੋ ਉਸੈ ਉਤਾਰ।੨੦।
 ਮਾਰ ਬਿਸੰਭਰ ਜਬ ਲੀਯੋ ਪਰੀ° ਫੌਜ ਮੈਂ ਲੂਟ। ਪੈ ਗਈ
 ਘੋੜੇ ਤੰਬੂ ਬਹੁ ਲੁਟੇ ਮਾਲ ਭਰੇ ਲਏ ਉਟਾ°।੨੧। ਉੱਠ

ਚੌਪਈ : ਹਜ਼ਾਰ ਬੀਸਕਾ° ਉਠ ਘੋੜਾ ਰਲਾਯਾ। ਭਰਾ ਭਰਾਇਓ ਡੇਰਾ ਮਿਲਾਯਾ। ਵੀਹ ਕੁ ਹਜ਼ਾਰ
 ਬਿੱਚ ਬਜ਼ਾਰ ਚੀਜ਼ ਸੀ ਘਨੀ। ਸੋਊ ਲੁਟੇ ਰਨ ਸਿੰਘਨ ਬਣੀ।੨੨।
 ਤੋਸੈ ਖਾਨੈ ਖਾਸ ਦਿਵਾਨ। ਜਿਨ ਢਹੇ° ਆਯੋ ਚਕਯੋ ਉਠਾਨ। ਅਤਿੱਕੇ
 ਸਸਤ੍ਰ ਹੀਨ ਜੋ ਸਿੰਘ ਪਿਆਰੇ। ਤਿਨ ਨੇ ਸਸਤਰ ਬਹੁਤ ਸੰਭਾਰੇ°।੨੩। ਸੰਭਾਲ ਲਏ
 ਕਈਅਨ ਘੋੜੇ ਦੁਇ ਦੁਇ ਫੜੇ। ਇਕ ਛੱਡ ਮੰਦੇ ਚੰਗਨ ਪੈ° ਚੜ੍ਹੇ। ਚੰਗਿਆਂ ਉੱਪਰ
 ਕਈਅਨ ਕੇ ਹੱਥ ਪੜੇ ਹਥਯਾਰ। ਭਏ ਦਲਿਦ੍ਰੋ° ਕਈ ਇਮ ਪਾਰ।੨੪। ਗਰੀਬੀ, ਭੁੱਖ-ਨੰਗ
 ਤੋਪਖਾਨੋਂ ਕਿਨ ਚੱਕਯੋ ਨਾਹਿ। ਦਯੋ ਫੂਕ ਸੋ ਉਸ ਹੀ ਥਾਂਹਿ°। ਉਸੇ ਥਾਂ
 ਸਈ ਅਠਾਰਾਂ ਅਠਾਰੈ ਸਾਲ°। ਮਾਰਯੋ ਬਿਸੰਭਰ ਲੁਟਯੋ ਉਸ ਮਾਲ।੨੫।

੧੪੨. ਮੁਲਖ ਮੱਲਨ ਕੀ ਸਾਖੀ

ਦੋਹਰਾ : ਇਮ ਹੁਤ ਥੋ ਖਾਲਸੇ ਮਿਥਾ ਤੁਰਯੋ ਕਰ ਬੁੰਗੇ ਅਕਾਲ ਅਰਦਾਸ। ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਕੇ
 ਜੋ ਜਹਿ ਰੱਯਤਾ ਆਇ ਮਿਲੈ ਰਹਿ ਪਿੰਡ ਉਸੈ ਸਿੰਘ ਪਾਸ।੧। ਜਿਹੜੇ ਥਾਂ ਦੀ ਪਰਜਾ
 ਡੇਰਾ ਲੁਟਤੋਂ ਸਿੰਘ ਮੁੜੇ ਪੜੇ ਸੁ ਮੁਲਖਹਿ° ਦੌੜ। ਦੇਸ ਵਿਚ
 ਜੋ ਜਿਸ ਜਾਗਾ° ਵੜ ਬਹਯੋ ਕਢਯੋ ਨ ਕਿਨ ਇਸ ਠੌਰ°।੨। ਜਗ੍ਹਾ / ਸਥਾਨ

ਚੌਪਈ : ਜਿਸੈ ਪੈਰ ਜਹਾਂ ਕੇ ਪੜ ਰਹਯੋ। ਕਿਸੈ ਨਿਕਾਰਤਾ ਨ ਕੋਊ ਭਯੋ। ਨਿਕਾਲ
 ਛੋਟੀ ਜਗਾ ਲਖ ਛੋਟੇ ਵੜੇ। ਵਡ ਸ਼ਹਿਰਨ° ਸਿਰਦਾਰ ਵਡ ਖੜੇ।੩। ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰੀਂ
 ਕਿਨੈ ਸਾਕਾ ਕਿਨ ਸਿਆਣਾ° ਕਢ ਲਈ। ਕਿਨੈ ਰੱਯਤ ਸੋਂ ਮਰਜੀ ਕਈ।

ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ / ਜਾਣ-ਪਹਿਚਾਣ

ਕਿਨੈ ਅਚਾਨਕ ਸੁਣੀ ਤਕਾਈ। ਇਮ ਕਰ ਲੀਨੋ ਮੁਲਕ ਮਲਾਈ°।੪। ਮੱਲ ਲਿਆ
 ਵਡੀ ਠਕਰਾਇਤਾ° ਕੀ ਜੋ ਜਗਾ। ਸੋਊ ਸਰਦਾਰਨ ਵਡ ਗਲ ਲਗਾ। ਠਕੁਰਾਈ, ਸਰਦਾਰੀ
 ਜਿਨ ਜਿਨ ਮਰਜੀ ਸਾਥ ਰੱਯਤ ਰਲਾਈ। ਉਨ ਉਨ ਸੋਂ ਗਲ ਬਹੁ ਬਨਿਆਈ।੫।
 ਜਿਨ ਜਿਨ ਰੱਯਤ ਸੋਂ ਸ਼ਿਤਾਬਾ° ਗੁਵਾਈ। ਉਨ ਨੇ ਦੀਨੋ ਵਹੀ ਕਢਾਈ°। ਜਲਦੀ / ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ
 ਐਸੀ ਭਾਂਤ ਭਯੋ ਮੁਲਕ ਸੁ ਮੱਲ। ਸੁਣ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਤਿਮ ਕਹੀ ਗੱਲ।੬।

੧. ਭਾਵ ਬਿ. ੧੮੧੮ (੧੭੬੧ ਈ.) ਪਰ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਮੁੱਠ-ਭੇੜ ਨੂੰ ੧੭੫੯ ਈ. ਵਿੱਚ ਵਿਸਾਖੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਈ ਮੰਨਿਆ ਹੈ।

ਦੋਹਰਾ : ਜੋ ਕੋ ਕਿਸ ਕੋ ਫਿਰ ਕਢੈ ਤੋ ਮਿਸਲ ਉਪਰਾਲੋ ਹੋਇ। ਉਦਮ
ਜੋ ਪਹਿਲੋਂ ਕੋ ਵੜ ਬਹਯੋ ਉਸੈ ਦਿਵਾਵੈ ਸੋਇ।੭।

ਚੌਪਈ : ਪਹਿਲੋਂ ਥੇ ਸਿੰਘ ਹੁਤੇ ਅਕਾਰੇ। ਮੁਲਕ ਲੁੱਟ ਹੋਏ ਦੁਇ ਦੁਇ ਚਾਰੇ। ਇਕੱਲੇ ਦੁਕੱਲੇ
ਆਈ ਉਗ੍ਰਾਹੀ ਉਨਕੈ ਪਾਸ। ਕਿਨੈ ਸੈਕਰਾ ਕਿਨ ਰੱਖੇ ਪਚਾਸ।੮। ਸੈਕੜੇ

੧੪੩. ਸਾਖੀ ਦੂਜੇ ਤਰਨਾ ਦਲ ਕੀ

ਦੋਹਰਾ : ਅਬ ਸੁਣ ਗੱਲ ਉਸ ਵੱਲ ਕੀ ਕਸੂਰ ਮਾਰ ਰਹੇ ਰੱਜ।
ਮਾਰਯੋ ਬਿਸੰਭਰ ਉਨ ਸੁਨਯੋ ਔਰ ਮੁਲਕ ਲਯੋ ਦੱਬ।੧।

ਚੌਪਈ : ਮੁਲਕ ਉਨੈ ਏਕਲਾ ਮਲ ਲਯਾ। ਅਬ ਹਮ ਕੋ ਕਬ ਉਨ ਹਿੱਸਾ ਦਯਾ। ਇਕੱਲਿਆਂ
ਕੈ ਅਬ ਹਮ ਰਲ ਉਨ ਸੋਂ ਲਗੀਯੈ। ਕੈ ਕਛੁ ਔਰਹਿਾ ਉੱਦਮ ਕਰੀਏ।੨। ਕੋਈ ਹੋਰ
ਓਇ ਕਹੈਂ ਹਮ ਲੁਟਣੋ ਰਹੇ। ਕਸੂਰ ਲੁਟਿਕੈ ਓਇ ਰਜ ਬਹੇ। ਭੁੱਖਾ ਦਲ / ਤਰਨਾ ਦਲ
ਅਬ ਕਯਾ ਹੋਤ ਹਮੈ ਪਛੁਤਾਵੈ। ਹਮੈ ਹਾਬ ਕਬ ਵਹ ਲੁਟ ਆਵੈ।੩।
ਦੋਉ ਵੱਲ ਇਮ ਕਰੈਂ ਪਛੁਤਾਏ। ਜਿਤ ਜਿਤ ਕਰਮ ਤਿਤੋ ਤਿਤਾ ਪਾਏ। ਉਤਨਾ
ਤਬ ਇਨਕੈ ਦਿਲ ਉਦਮ ਆਯੋ। ਲਹੋਰ ਗਿਰਦ ਉਨ ਸੁੰਨੋ ਤਕਾਯੋ।੪। ਲਾ-ਵਾਗਿਸ
ਤੀਨ ਮਿਸਲ ਚੜ੍ਹ ਅੱਗੈ ਦੋੜੀ। ਦੋਇ ਫਿਰ ਮਾਝੈ ਔ ਪਹਾੜਨ ਓੜੀ। ਪਹਾੜਾ ਵੱਲ
ਮਾਝੈ ਮੈਂ ਥੇ ਜਿਨ ਕੇ ਗ੍ਰਾਮ। ਸੋ ਸੋ ਕੀਨੋ ਉਨ ਉਨ ਕਾਇਮ।੫।

ਦੋਹਰਾ : ਨਕਈ ਸੁ ਵਲ ਨੱਕੈ ਤੁਰੇ ਭੰਗੀ ਪੱਛਮ ਤੈ ਮੁਲਤਾਨ।
ਚੜ੍ਹ ਸਿੰਘ ਲਾਂਭੇ ਛਾਂਭਾ ਤਕ ਵਿਚ ਵਿਚ ਰੋਕੇ ਥਾਨ।੬। ਇਧਰ ਉਧਰ

ਚੌਪਈ : ਚੜ੍ਹ ਸਿੰਘ ਆਪ ਕਜਾ ਕੀ ਤਾਣ। ਰੋਕਯੋ ਮੁਲਕ ਸੁ ਘੋੜੇ ਖਾਣਾ। ਮੋਰ / ਘੋੜਿਆਂ ਦੀ ਖਾਣ
ਕੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਬਹਾਯਾ ਠਾਣਾ। ਔਰ ਮੁਲਕ ਕਰਿਓ ਲੁਟ ਖਾਣਾ।੭। ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ
ਭੰਗੀਅਨ ਮੈਂ ਭਏ ਬਹੁ ਸਰਦਾਰ। ਉਨ ਬਹੁ ਘੋਰਯੋ ਉਰਾਰ ਔ ਪਾਰਾ। ਰਾਵੀ ਦੇ ਉਰਲੇ ਤੇ ਪਰਲੇ ਪਾਸੇ
ਚੜ੍ਹ ਸਿੰਘ ਸੋਂ ਰਾਖੈ ਖਹੋ ਖਈ। ਚੜ੍ਹ ਸਿੰਘ ਉਨ ਸੋਂ ਘੁਲਤ ਬਿਤਈ।੮। ਬਿਚੋਤਾਣ / ਘੁਲਦਿਆਂ ਬੀਤੀ

ਦੋਹਰਾ : ਕਸੂਰ ਲੁਟੀ ਬਿਸੰਭਰ ਕੁਟਾ ਲਭਯੋ ਸਿੰਘਨ ਬਡ ਮਾਲ।
ਬਹੁ ਖਾਲਸੋ ਫਰਬੋ ਭਯੋ ਤੁਰਕਨ ਭਯੋ ਬੁਰ ਹਾਲ।੯। ਸੋਟਾ, ਸੁਖੀ

ਚੌਪਈ : ਬਹੁਤ ਸੋਰ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਭਯੋ। ਤਰਫ ਚਾਰ ਦੁਸ਼ਟਨਾ ਗਮ ਪਯੋ। ਦੁਸ਼ਟਾ ਨੂੰ
ਲਹੋਰ ਮਾਂਹਿ ਜੋ ਤੁਰਕ ਫੁਜਦਾਰ। ਖਰਚ ਬਿਨਾ ਸੋ ਭਯੋ ਲਚਾਰ।੧੦।

੧. ਨਕਈ : ਖਾਲਸੇ ਦੀਆਂ ਬਾਰਾਂ ਮਿਸਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਮਿਸਲ ਜਿਸ ਦਾ ਮੋਢੀ ਸਰਦਾਰ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਨਕਈ ਸੀ। ਨੱਕੇ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਇਸ ਮਿਸਲ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੀ।
੨. ਨੱਕਾ : ਪੁਰਾਣੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਦੱਖਣ ਅਤੇ ਰਾਵੀ ਤੇ ਸਤਿਲੁਜ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰਲੇ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਨੱਕਾ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ।
੩. ਭੰਗੀ : ਖਾਲਸੇ ਦੀਆਂ ਬਾਰਾਂ ਮਿਸਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਮਿਸਲ ਜਿਸ ਦੇ ਮੋਢੀ ਸਰਦਾਰ ਛੱਜਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭੰਗਾ ਸਿੰਘ ਸਨ।

ਲਗੇ ਲਹੌਰ ਕੋਲ ਲੁਟ ਲੁਟ ਖਾਣ। ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਨ ਕੋ ਉਸੈ ਨ ਤਾਣ।
 ਸਿੰਘਨ ਲਯੋ ਸਭ ਮੁਲਕ ਉਗਰਾਹਿ। ਫੌਜ ਭਈ ਕਮਾ ਲਹੌਰੈ ਮਾਂਹਿ।੧੧। ਥੜੀ
 ਲਹੌਰ ਬਾਹਰ ਤੁਰਕ ਫਿਰਨ ਨ ਪਾਵੈ। ਉਨਕੋ ਬਾਹਰੋ ਪੈਸੇ ਨ ਆਵੈ।
 ਪੈਸੇ ਬਿਨ ਕਬ ਮਿਲੈ ਸਿਪਾਹਿ। ਇਮ ਕਰ ਫੌਜ ਭਈ ਘਟ ਵਾਹਿ।੧੨। ਸਿਪਾਹੀ, ਫੌਜੀ / ਉੱਥੇ

ਦੋਹਰਾ : ਤਬ ਕਾਬਲ ਤੈ ਦੁਇ ਤੁੰਮਨਾ ਭੇਜੇ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹਿ। ਦਲ
 ਸਿਰ ਬੁਲੰਦਾ ਔ ਜਹਾਨ ਖਾਂ ਆਇ ਬਹੇ ਪੰਜਾਬਹਿ ਮਾਂਹਿ।੧੩। ਸਰ ਬੁਲੰਦ ਮਾਂ

ਚੌਪਈ : ਸਿਰ ਬੁਲੰਦ ਆਇ ਬਹਯੋ ਰਵਤਾਸਾ। ਹੋ ਰਹਯੋ ਸੂਬੇ ਸੁ ਅਟਕੈ ਖਾਸ।
 ਜਹਾਨ ਖਾਂ ਕੀਓ ਸਯਾਲਕੋਟ ਡੇਰੇ। ਸਿੰਘਨ ਸਿਉਂ ਕੀਯੋ ਚਹਿ ਭਟਭੇਰੇ।੧੪। ਮੁੱਠ ਭੇੜ, ਜੰਗ
 ਤਮੂਰ ਸ਼ਾਹਿ ਲਾਹੌਰੈ ਬਹਿਓ। ਐਸੇ ਬਿਉਂਤਾ ਤਬ ਗਿਲਜਨ ਕਯੋ। ਵਿਉਂਤ
 ਖਕਰਤ ਲੜਾਈ ਫੌਜ ਸਕੇਲੀ। ਕਰੀ ਇਕੱਠੀ ਜੇਤੀ ਸਭ ਮੇਲੀ।੧੫। ਫੌਲਾਦ ਵਾਂਗ ਮਜ਼ਬੂਤ

੧੪੪. ਸਾਖੀ ਦੋਉ ਦਲ ਕੀ

ਦੋਹਰਾ : ਦਲ ਬੁੱਢੈ ਦੁਆਬੇ ਮਲਯੋ ਭਏ ਤਰਨਾ ਸੁ ਰਾਵੀ ਪਾਰ। ਤਰਨਾ ਦਲ
 ਦੋ ਤੈ ਦੁਆਬੇ ਮਲ ਬਹਯੋ ਤੁਰਕਨ ਆਈ ਹਾਰ।੧। ਦੋ ਤਿੰਨ ਮਿਸਲਾਂ
 ਚੜ੍ਹ ਸਿੰਘ ਕੁਜਰੈਵਾਲਾ ਮਲ ਕਰੈ ਚੁਤਰਫੈ ਦੌਰਾ। ਕੁਜਰਾਵਾਲਾ / ਹਮਲੇ
 ਕਾਬਲ ਰਾਹਿ ਤੋ ਬੰਦ ਭਯੋ ਔ ਭਯੋ ਮੁਲਕ ਮੈਂ ਰੌਰਾ।੨। ਰੌਲਾ

ਚੌਪਈ : ਜਬ ਜਗ ਮੈਂ ਯੋ ਰੌਲਾ ਪਰਾ। ਲਹੌਰੀ ਸੂਬੈ ਸੁਨ ਗੁੱਸਾ ਕਰਾ।
 ਚੜ੍ਹਯੋ ਨਬਾਬ ਬਡ ਲੈ ਤੁਪਖਾਨੋ। ਕੁਜਰਾਵਾਲ ਗਿਰਦ ਘੇਰੇ ਠਾਨੋ।੩। ਘੇਰਾ ਘੱਤ ਲਿਆ
 ਫੌਜ ਗਿਰਦ ਭਈ ਤੀਸ ਹਜ਼ਾਰ। ਹਜ਼ਾਰ ਕੁ ਸਿੰਘ ਵੜਯੋ ਅੰਦਰ ਵਾਰ।
 ਤੁਰਕ ਆਟਾ ਅਰ ਸਿੰਘ ਮਧ ਲੁਣ। ਪਰ ਤੁਰਕਨ ਕੈ ਪੈ ਰਹੀ ਸੁਨਾ।੪। ਸੁਨ, ਉਜਾੜ
 ਤੁਪਖਾਨਾ ਦਯੋ ਇਕ ਵਲ ਲਾਇ। ਦਯੋ ਫੌਜ ਵਲ ਤਿੰਨ ਖੜਾਇ। ਤਿੰਨ ਪਾਸੇ ਫੌਜ ਖੜੀ ਕੀਤੀ
 ਅੰਦਰ ਕੋਉ ਵੜਨੇ ਨਾ ਪਾਵੈ। ਬਾਹਰ ਫੌਜ ਸੁ ਰਲਤੀ ਆਵੈ।੫।
 ਤਬ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਔਖੀ ਬਨੀ। ਪਰੀ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਗਿਣਤੀ ਘਨੀ। ਭੁੰਘੀ ਸੋਚ, ਚਿੰਤਾ
 ਤਬ ਚੜ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨੇ ਯੋ ਰਿਦਾ ਧਾਰੀ। ਨਿਕਲ ਜਾਈਏ ਕੁਈ ਮੋਰਚੋ ਮਾਰੀ।੬। ਦਿਲ

ਦੋਹਰਾ : ਹੁਤੋ ਸਿੰਘ ਚਕਰੈਲਾ ਇਕ ਤਿਨ ਯੋਂ ਕਹੀ ਸੁਨਾਇ। ਸ਼ਾਹੀ ਚਾਕਰ, ਨੌਕਰ
 ਦੁਇ ਸੈ ਸਿੰਘ ਹਮ ਸਾਬ ਹੈ ਹਮ ਰਲਰੈ ਤੁਮ ਸੰਗ ਆਇ।੭। ਦੋ ਸੌ

੧. ਰਵਤਾਸ : ਰੋਹਤਾਸ, ਜਿਹਲਮ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਇਕ ਪੁਰਾਣਾ ਨਗਰ ਜਿੱਥੇ ਸ਼ੇਰਸ਼ਾਹ ਸੂਰੀ ਨੇ ਇਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਿਲ੍ਹਾ ਬਣਵਾਇਆ ਸੀ।
 ੨. ਅਟਕ : ਅਟਕ (ਸਿੰਧ) ਦਰਿਆ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਇਕ ਨਗਰ ਜਿੱਥੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਅਕਬਰ ਨੇ ੧੫੮੩ ਈ. ਵਿੱਚ ਇਕ ਕਿਲ੍ਹਾ ਬਣਵਾਇਆ ਸੀ।
 ੩. ਤੈਮੂਰ ਸ਼ਾਹ : ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ੧੭੫੫ ਈ. ਵਿੱਚ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਸੂਬੇਦਾਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਹ ੧੭੭੨ ਈ. ਵਿੱਚ ਕਾਬੁਲ ਦੇ ਤਖ਼ਤ ਉੱਪਰ ਬੈਠਾ ਤੇ ਮਈ ੧੭, ੧੭੯੩ ਈ. ਨੂੰ ਮੋਇਆ ਸੀ।
 ੪. ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ। ਛਪੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਇਸ ਥਾਂ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਪਾਠ ਮਿਲਣ ਦੀ ਵੀ ਸੂਹ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਦੋਖੇ ਪੰਨਾ ੪੦੧.

ਚੌਪਈ : ਜੋ ਤੁਮ ਪੈ ਬਡ ਪੈ ਜਾਇ ਜੋਰ। ਤੋ ਤੁਮਕੈ ਹਮ ਆਇ ਬੜੈ ਕੋਰਾ। ਕੋਲ
 ਤੁਮ ਤੈ ਫੌਜ ਤੁਰਕ ਬਹੁਤ ਡਰੈ। ਨਹਿ ਤੁਮ ਪਰ ਕੋਊ ਹੱਲਾ ਕਰੈ।੯।
 ਜੋ ਕੁਛ ਸਿੰਘ ਆਇ ਬਾਹਰੋਂ ਪਰੈ। ਵਿਚੈ ਲੁਟਾਈ ਹਮ ਭੀ ਧਰੈ। ਪੇਣ, ਹੱਲਾ ਕਰਨ
 ਉਨ ਸੋਚੀ ਸੋਈ ਬਨ ਆਈ। ਸਿੰਘਨ ਕੀ ਤਹਿ ਭਈ ਅਵਾਈ।੯। ਅਫਵਾਹ
 ਤੋ ਚਕਰੈਲ ਸੂਬੇ ਪੈ ਗਯੋ। ਜਾਇ ਨਵਾਬ ਡਰਾਵਤ ਭਯੋ।
 ਆਵਤ ਖਾਲਸੇ ਸਭ ਲਰ ਜੋਰ। ਵੜਨ ਨ ਦੇਵੈ ਤੁਝੈ ਲਹੋਰ।੧੦।
 ਜੋ ਭਲ ਚਾਹੈ ਚੜ੍ਹ ਚਲ ਅੱਬ। ਫੇਰ ਹੁਇ ਜਾਊਗੁ ਖੋਟੋ ਢੱਬਾ। ਬੁਰਾ ਹਾਲ
 ਸੋ ਸੁਨ ਨਬਾਬ ਕੋ ਪਿਸੂ ਪਰੈ। ਥਰਹਰ ਕੰਪੇ ਮਨ ਸੋਚਾ ਕਰੇ।੧੧। ਥਰ ਥਰ ਕੰਥੇ

ਦੋਹਰਾ : ਤਬ ਸੈ ਦੋਇਕਾ ਸਿੰਘ ਕੋ ਪਰਯੋ ਰਾਤ ਸੋਊ ਆਇ। ਦੋ ਕੁ ਸੋ
 ਮਾਰ ਸਭ ਖੂਨੀ ਆਇ ਵੜੈ ਚੜ੍ਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੀ ਪਾਇ।੧੨। ਪਾਸ

ਚੌਪਈ : ਨਿਬਾਬ ਲਗੀ ਚਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੀ ਬਾਤ। ਨਠਯੋ ਕੂਚ ਕਰ ਉਸ ਹੀ ਰਾਤ।
 ਹੋਤੇ ਸਿੰਘ ਸੁ ਚਾਕਰ ਓਸ। ਪਾਇ ਦਈ ਉਨ ਵਿੱਚੈ ਖੋਸਾ।੧੩। ਲੁੱਟ-ਖਸੁੱਟ
 ਤੋਪਖਾਨੇ ਰਹਯੋ ਊਹਾ ਖੜਾ। ਨਿਬਾਬ ਤਬੈ ਨੱਠ ਏਕਲ ਚੜ੍ਹਾ।
 ਸੁਨਤ ਸੁ ਚੜ੍ਹ ਸਿੰਘ ਗਯੋ ਗੈਲਾ। ਕਰੀ ਲੂਟ ਐ ਕੁਟ ਬਹੁਤੈਲਾ।੧੪। ਪਿਛਿ / ਬਹੁਤਿਆ ਦੀ
 ਨਵਾਬ ਨੱਠ ਵਲ ਚਲਯੋ ਲਹੋਰ। ਕਰੀ ਸਿੰਘਨ ਉਸ ਗੈਲੇ ਦੌੜ।
 ਬਹੁਤ ਮਾਲ ਹਥ ਚੜ੍ਹ ਸਿੰਘ ਅਯੋ। ਉਸ ਦਿਨ ਤੇ ਸੋ ਵਧ ਸਿੰਘ ਭਯੋ।੧੫।

ਦੋਹਰਾ : ਜਬ ਨਿਬਾਬ ਚੜ੍ਹ ਸਿੰਘ ਹਨਯੋ ਸਿੰਘਨ ਵਧਯੋ ਪ੍ਰਤਾਪ। ਮਾਰਿਆ
 ਚੜ੍ਹ ਝਨਾਉਂ ਖਾਲਸੇ ਲੰਘਯੋ ਕੀਨੇ ਤੁਰਕ ਬਡ ਖਾਪ।੧੬। ਝਨਾ ਦਰਿਆ

ਚੌਪਈ : ਗੁਜਰ ਸਿੰਘਾ ਟੱਪ ਮਲੀ ਗੁਜਰਾਤਾ। ਕਰਮ ਸਿੰਘਾ ਖਾਵੇ ਲਿਓ ਜਾਤ।
 ਸਿਆਲਕੋਟ ਮਲ ਲਯੋ ਸ਼ਹੀਦਨ। ਸਭ ਸਿਧ ਕਾਜ ਖਾਲਸੇ ਦਿਨ ਦਿਨ।੧੭।

੧੪੫. ਸਾਖੀ ਨਵਾਬ ਸਿਰਬੁਲੰਦ ਫੜਨੇ ਕੀ

ਦੋਹਰਾ : ਚੜ੍ਹ ਸਿੰਘ ਚੜ੍ਹ ਜੇਲਮ ਟਪਯੋ ਸਿਲਾ ਸਿਰ ਬੁਲੰਦਾ ਫੁਜਦਾਰ। ਸੂਹ / ਸਰ ਬੁਲੰਦ ਮਾਂ
 ਡੇਰਾ ਬੈਠਾ ਲਾਇ ਸੋ ਕਿਲ੍ਹੇ ਰਵਤਾਸ ਮਝਾਰਾ।੧। ਰੋਹਤਾਸ ਵਿੱਚ

੧. ਪਿਸੂ ਪੈਣੇ : ਬੇ-ਚੈਨੀ ਹੋਣੀ, ਜਿਵੇਂ ਖਟਮਲ (ਪਿਸੂ) ਦੇ ਕੱਟੇ ਤੋਂ ਤੜਫੀਦਾ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਵਿਆਕੁਲ ਹੋਣਾ।
੨. ਗੁਜਰ ਸਿੰਘ : ਭੰਗੀ ਮਿਸਲ ਦਾ ਸਰਦਾਰ, ਇਸ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ੧੭੮੮ ਈ. ਵਿੱਚ ਲਾਹੌਰ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ ਸੀ।
੩. ਗੁਜਰਾਤ : ਪੁਰਾਣੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਇਹ ਨਗਰ, ਰਾਵੀ ਤੇ ਚਨਾਬ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਵਜ਼ੀਰਾਬਾਦ ਦੇ ਪਾਸ ਸਥਿਤ ਹੈ।
੪. ਕਰਮ ਸਿੰਘ : ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਭੰਗੀ, ਭੰਗੀ ਮਿਸਲ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਸਰਦਾਰ।
੫. ਖਾਵੇ : ਖਿਉੜਾ, ਸਿੰਧ ਤੇ ਜਿਹਲਮ ਦਰਿਆ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸ਼ਮਸਾਬਾਦ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇਕ ਸਥਾਨ ਜਿੱਥੇ ਲੂਣ ਦੀ ਖਾਣ ਸੀ।
੬. ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪੰਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ।

ਚੌਪਈ : ਹੁਤੋ ਬਹੁਤ ਥੋ ਮਨ ਮਗਰੂਰਾ । ਹੁਤੋ ਗਿਲਜਨ ਮੈਂ ਸੋ ਬਡ ਸੂਰਾ । ਰੋਕਾਰ / ਸੂਰਮਾ
 ਬੇਗਮਾ ਹੁਇ ਪੜ ਰਹਿਓ ਸੋਇ। ਮਧ ਪਹਾੜਨ ਕਿਲੋ ਲਖਿ ਸੋਇ।੨। ਬੇਫਿਕਰ
 ਚੜ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨੈ ਸੋ ਸ਼ਿਕਾਰ ਤਕਾਇਆ। ਦੇ ਫੇਰੀ ਵਿਚ ਸਸਾ ਛੁਹਾਇਆ। ਖਰਗੋਸ਼ / ਛੁਹਿਆ
 ਦੁੱਕ ਨੇੜਿਓ ਫਿਰ ਦੂਰ ਹੁਇ ਆਯਾ। ਇਸ ਬਿਧ ਉਸਕੋ ਚਿੱਤ ਵਧਾਯਾ।੩।
 ਉਨ ਜਾਨਯੋ ਅਬ ਸਿੰਘ ਮੁੜ ਗਏ। ਮਗਰ ਸਿੰਘਨ ਸਮ ਗਿਲਜਨ ਭਏ।
 ਤੋ ਚੜ੍ਹ ਸਿੰਘ ਉਨ ਦੇ ਕੈ ਦਾਉ। ਮੁੜ ਲੰਘਯੋ ਔਰ ਪਤਨ ਦਰਯਾਉ।੪।
 ਜਾਇ ਚੜ੍ਹਯੋ ਸੁ ਕਿਲੈ ਰਵਤਾਸ। ਬੁਰਜ ਮੱਲ ਬਹਯੋ ਚਾਰੋ ਪਾਸ।
 ਲਏ ਦਰਵਾਜੇ ਦੋਊ ਘੇਰ। ਧਰੀ ਮਾਰ ਰਮਜੰਗਨਾ ਕੇਰਾ।੫। ਰਾਮਜੰਗਾ, ਛੋਟੀ ਤੋਪ / ਨਾਲ

ਦੋਹਰਾ : ਖਬਰ ਉਨੈ ਕੋ ਤਬ ਭਈ ਜਬ ਬਹੇ ਸਿੰਘ ਗੜ੍ਹ ਮੱਲ।
 ਚਾਰ ਓਰ ਉਨ ਸਿੰਘ ਦਿਸੈ ਪਰਯੋ ਗਿਲਜਨ ਬਰਬੱਲਾ।੬। ਤਰਬੱਲੀ

ਚੌਪਈ : ਜਿਤ ਵਲ ਗਿਲਜੇ ਦੌੜ ਸੁ ਪਾਹਿ। ਮੁੜੈ ਉਸੈ ਵਲ ਮਾਰ ਸੁ ਖਾਹਿ।
 ਨਠਯੋ ਚਹੈ ਸੋ ਵਲ ਦਰਵਾਜੇ। ਮਾਰ ਹਟਾਇ ਓਇ ਕਰ ਬਾਜੇ।੭।
 ਜਿਤ ਵਲ ਜਾਹਿ ਉਤ ਮਾਰਹਿ ਖਾਹਿ। ਨਠੇ ਫਿਰੈ ਕਿਤ ਜਾਨ ਨ ਪਾਹਿ।
 ਨੱਠ ਭੱਜ ਕੈ ਸੋ ਬਕ ਪਏ। ਸਿਰ ਬੁਲੰਦ ਢਿਗ ਸੋ ਸਭ ਗਏ।੮।
 ਸਿਰ ਬੁਲੰਦ ਤਬ ਲਖ ਲਈ ਗੱਲ। ਹਥਯਾਰ ਸੁਟ ਕਰ ਬਹਯੋ ਮਹੱਲ।
 ਚਾਕਰ ਸਦ ਮਸਨੰਦਾ ਵਿਛਾਈ। ਵਕੀਲ ਘਲਯੋ ਉਨ ਚੜ੍ਹ ਸਿੰਘ ਪਾਈ।੯। ਗੱਦੀ / ਪਾਸ
 ਵਕੀਲਨ ਕਹੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੋ ਬਾਤ। ਚਲ ਸੂਬੇ ਸੋ ਕਰੋ ਮੁਲਾਕਾਤ।
 ਚੜ੍ਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੈ ਸੋਈ ਮਾਨੀ। ਚਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਮੁਹਰੇ ਠਾਨੀ।੧੦।

ਦੋਹਰਾ : ਸਿੰਘ ਸੂਬੇ ਪੈ ਜਾ ਪੁਜਯੋ ਗਿਲਜਨ ਕਰਕੇ ਦੂਰ।
 ਅਗੇ ਹੋਇ ਸੁ ਨਾ ਅਇਓ ਕਰਯੋ ਮਿਜਾਜਾ ਇਮ ਸੂਰ।੧੧। ਅਭਿਮਾਨ

ਚੌਪਈ : ਜਬ ਹੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇੜੇ ਗਯੋ। ਕਦਮ ਦੁਇਕ ਭੀ ਅਗੈ ਨ ਅਯੋ।
 ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸ ਜਾਣੋਂ ਨਹਿ ਫਿਰਾ। ਪਾਸ ਗਏ ਸਿੰਘ ਤੋ ਭਯਾ ਖੜਾ।੧੨।
 ਕਹੈ ਸਿੰਘ ਮੁਹਿ ਆਇ ਮਿਲੇ ਗਲਾ। ਸਯਾਣਨ ਕਹਯੋ ਮਤਾ ਯਹ ਕਰੇ ਛਲ। ਗਲੇ ਮਿਲ / ਕਿਧਰੇ
 ਸਿੰਘ ਕੀ ਠੌਰਾ ਇਕ ਸਿਪਾਹੀ ਮਿਲਾਯੋ। ਉਸੀ ਠੌਰ ਉਸ ਪਕੜ ਬਹਾਯੋ।੧੩। ਚੜ੍ਹਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਥਾਂ
 ਉਸ ਅਸਬਾਬਾ ਸਭ ਲੀਨੋ ਸਾਬ। ਠਾਣਾ ਕੀਨੋ ਕਿਲੇ ਦਰਾਮਾ। ਸਾਮਾਨ / ਦਰਮਿਆਨ
 ਮੁਲਕ ਚੁਤਰਫੀ ਸਬ ਆਇ ਮਿਲਾ। ਗਿਰਦ ਰਵਤਾਸ ਹੋਤ ਥੋ ਜਿਲ੍ਹਾ।੧੪।
 ਉਸ ਦਿਨ ਤੇ ਬਡ ਭਯੋ ਸੁਦਾਰ। ਮਿਲ ਪਯੋ ਮੁਲਕ ਅਉਰਾਰ ਔ ਪਾਰਾ। ਜਿਹਲਮ ਦਰਿਆ ਦੇ ਦੋਹੀ ਪਾਸੀ
 ਜਿੱਧਰ ਜਾਇ ਤਿੱਧਰ ਫਤੇ ਪਾਇ। ਅੱਗੈ ਉਸੈ ਨ ਕੋਊ ਅੜਾਇ।੧੫। ਅੜਨਾ

ਦੋਹਰਾ : ਨਾਲੇ ਬੰਧਯੋ ਵਹਿ ਫਿਰੈ ਚਾਚਾ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹਿ। ਸਰ ਬੁਲੰਦ ਖਾਂ
 ਪਾਇ ਰਾਜ ਗਰਰਾ ਭਯੋ ਕਿਸੇ ਨ ਨਜ਼ਰ ਲਿਆਹਿ।੧੬। ਰੋਲਾ, ਸ਼ੇਰ

੧. ਹੱਥ ਲਿਖਤਾ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ।

ਚੌਪਈ : ਸਿਰ ਬੁਲੰਦ ਲੀਓ ਪਾਲਕੀ ਪਾਇ। ਮਧ ਡੇਰੇ ਉਸ ਡੇਰੇ ਕਰਾਇ।
ਕ੍ਰੋੜ ਰੁਪੱਯਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਸ ਮਾਂਗੈ। ਵਹਿ ਖਾਣੋ ਨਿਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਚਾਂਗੈ।੧੭। ਚੰਗਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ
ਵਹੁ ਆਖੇ ਮੁਹਿ ਸੂਬਾ ਬਣਾਇ। ਮੇਰੇ ਮਗਰ ਸਭ ਫੌਜ ਲਗਵਾਇ।
ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਸਮਾ ਤੂੰ ਬਣ ਸ਼ਾਹੁ। ਮੈਨੂੰ ਅਪਨੋ ਸੂਬਾ ਬਨਾਹਿ।੧੮। ਵਾਂਗ
ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਹਯੋ ਹਮ ਗੁਰ ਸ਼ਾਹੁ ਕੀਓ। ਚਹੈ ਤੁਮੈਂ ਅਸੀਂ ਕੈਦ ਰਖੀਓ।
ਇਤਕਰਾ ਹੋਊ ਜਗ ਮੈਂ ਵਾਚਾ। ਚੜ੍ਹ ਸਿੰਘ ਫੜ ਰਖਯੋ ਸ਼ਾਹਿ ਕੋ ਚਾਚਾ।੧੯। ਏਵੇਂ / ਵਰਣਨ
ਸਿਰ ਬੁਲੰਦ ਤਬ ਅਗਯੋ ਸੁਨਾਈ। ਇਸਤੇ ਭਲੀ ਇਕ ਔਰ ਗੱਲ ਆਹੀ।
ਸ਼ਾਹਿ ਚਾਚਾ ਫੜਕੇ ਛੁਡ ਦਯੋ। ਸ਼ਾਹਿ ਸਿਰ ਸ਼ਾਹਿ ਸੋਊ ਕਹਯੋ।੨੦। ਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਬਾਹ

ਦੌਹਰਾ : ਚੜ੍ਹ ਸਿੰਘ ਸੁਨ ਚਿਤ ਮੈਂ ਬਸੀ ਚੀਨੋ ਉਸੈ ਤੁਰਾਇ। ਚੰਗੀ ਲੱਗੀ / ਤੋਰ ਦਿੱਤਾ
ਖਰਚ ਦੀਓ ਉਸ ਰਾਹਿ ਕੋ ਚੀਨੋ ਅਟਕ ਟਪਾਇ।੨੧।
ਜੈਸੇ ਸੁਨੀ ਤੈਸੇ ਲਿਖੀ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਯਹਿ ਬਾਤ।
ਲੋਕਨ ਤੇ ਮੈਂ ਜਿਮ ਸੁਨੀ ਤਿਮੈਂ ਕਰੀ ਬਿਖਯਾਤਾ।੨੨। ਵਿਖਿਆਨ

੧੪੬. ਸਾਖੀ ਸਿਰਹੰਦ ਮੱਲਨੇ ਕੀ ਔਰ ਨਿਬਾਬ ਜੈਨੇ ਮਾਰਨੇ ਕੀ

ਦੌਹਰਾ : ਯਹੈ ਬਾਤ ਗਿਲਜਨ ਸੁਨੀ ਉਨ ਭੇਜੇ ਤੁੰਮਨਾ ਚਾਰ। ਦਲ
ਭਈ ਅਵਾਈ ਸ਼ਾਹਿ ਕੀ ਭਏ ਸਿੰਘ ਭੀ ਇਕ ਥਾਂ ਸਾਰਾ।੧। ਅਫਵਾਹ / ਸਾਰੇ

ਚੌਪਈ : ਪਠਾਣ ਤੁੰਮਨ ਖਿੰਡ ਬਹੇ ਚਹੂੰ ਓਰਾ। ਸਿੰਹੰਦ ਮੁਲਤਾਨ ਸਯਾਲਕੋਟ ਲਹੋਰ। ਚਾਰ ਪਾਸੇ
ਸਿੰਘ ਸਭੈ ਇਕ ਵਲ ਹੁਇ ਤੁਰੇ। ਫਿਰ ਸ੍ਰਹੰਦ ਤੇ ਉੱਪਰ ਘੁਰੇ।੨। ਗੱਜੇ
ਉਸ ਕੀ ਸਿਲਾ ਮਿਲ ਦੂਰ ਤੇ ਕਰੀ। ਸੁਨੀ ਸਿੰਘਨ ਅਬ ਖਾਲੀ ਪਰੀ। ਸੂਰ ਕੱਢੀ
ਸੂਬੋ ਚੜ੍ਹਯੋ ਹੈ ਕਰਨ ਉਗਰਾਹੀ। ਯਹੀ ਬਾਤ ਸਿੰਘਨ ਪੈ ਆਹੀ।੩।
ਸੋ ਸੁਨ ਸਿੰਘ ਦੂਰ ਤੇ ਦੋੜੇ। ਹੁਤੇ ਹਲਕਾਰੇ ਉਸ ਭੀ ਥੋੜੇ। ਹਰਕਾਰੇ
ਜਾਇ ਹਲਕਾਰਨ ਉਸ ਕਰੀ ਗੱਲ। ਜੈਨੋ ਭੀ ਮੁੜਯੋ ਸਿੰਹੰਦਹਿ ਵੱਲ।੪। ਜੈਨ ਮਾਂ
ਤੋਂ ਮਿਲ ਖਾਲਸੇ ਗੁਰਮਤਾ ਸਾਜਾ। ਪਹਿਲੇ ਕਰੋ ਜੈਨੇ ਕੋ ਕਾਜਾ।
ਅਬ ਹਥ ਆਯੋ ਸੂਰਾ ਮਦਾਨੇ। ਮਤ ਕਤ ਵੜ ਬਹਿ ਔਖੇ ਥਾਨੈ।੫। ਸੂਰ, ਬੁਰਾ ਇਨਸਾਨ

ਦੌਹਰਾ : ਸੋਊ ਬਾਤ ਪੰਥੈ ਕਰੀ ਲੰਘ ਉਤਰੇ ਸ੍ਰਹੰਦ ਪਾਰ।
ਅੱਗਾ ਰੋਕ ਸੁ ਉਸ ਬਹੇ ਕਰਕੇ ਖੂਬ ਬਿਚਾਰ।੬।

ਚੌਪਈ : ਜੈਨੇ ਕੋ ਵੀ ਖਬਰ ਸੁ ਭਈ। ਰੋਕਯੋ ਮੁਹਰੋ ਹਮਹਿ ਮੁਦਈ। ਅੱਗਾ / ਦਾਅਵੇਦਾਰਾਂ
ਸੋਚ ਕਰੈ ਔ ਮਨ ਪਛੁਤਾਵੈ। ਨਿਕਲਯੋ ਸ਼ਹਰੋਂ ਵਖਤ ਨ ਪਾਵੈ।੭। ਵੇਲਾ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ
ਭਾਜ ਵੜਨ ਕੋ ਨਾਹੀ ਥਾਮ। ਆਨ ਬਨਯੋ ਅਬ ਮਰਨੈ ਕਾਮ। ਥਾਂ
ਕਰ ਤੜੀੜਾ ਵਲ ਸ਼ਹਿਰੈ ਆਯੋ। ਸਿੰਘਨ ਡੇਰੇ ਥੇ ਦੁਇ ਥਾਂ ਪਾਯੋ।੮। ਸੁਟ ਵੱਟ ਕੇ

ਬੁੱਢੈ ਦਲ ਕੀਓ ਭਾਗਨਪੁਰੈ ਡੇਰਾ। ਪੰਜੈ ਵਲ ਥੋ ਕੀਓ ਤਰਨੈ ਬਸੇਰਾ। ਤਰਨਾ ਦਲ
 ਨਨਿਹੇੜੈ ਉਸ ਡੇਰਾ ਪਾਯੋ। ਘਿਰਯੋ ਸਸਾ ਜਿਮ ਝਾੜ ਦਬਾਯੋ।੯।
 ਰਾਤ ਰਹੇ ਸਿੰਘ ਚੜੇ ਤਯਾਰ। ਮਤ ਕਤ ਰਾਤ ਵੜੇ ਨਰਕਾਰਾ। ਨਰਕ ਨਗਰੀ, ਸਰਹੰਦ
 ਉਨ ਭੀ ਰਾਤ ਸੁ ਖੜੀ ਗੁਜਾਰੀ। ਕਿਛਕੁ ਤੜਕੈ ਉਨ ਕਰੀ ਸਵਾਰੀ।੧੦। ਸਵੇਰੇ

ਦੋਹਰਾ : ਤੋਪ ਜੰਬੂਰੇ ਰਹਕਲੇ ਸਾਥੇ ਕੀਓ ਬਹੀਰਾ। ਵਹੀਰ ਦੇ ਨਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤੇ
 ਇਨ ਪੈ ਅਟਕੈ ਖਾਲਸੈ ਇਮ ਚਿਤ ਠਟੀ ਤਤਬੀਰਾ।੧੧। ਰੋਕ / ਵਿਉਂਤ

ਚੌਪਈ : ਚੁਪ ਕੀਨੈ ਉਨ ਕਰੀ ਸਵਾਰੀ। ਧੌਸ ਨਗਾਰੇ ਰਖੇ ਪਿਛਾਰੀ। ਪਿਛੇ
 ਉਨੈ ਸਾਥ ਉਸ ਕਹਯੋ ਬਜਵਾਇ ਨ। ਸੁਨੈ ਸਿੰਘ ਜਿਮ ਉਸ ਵਲ ਜਾਇ ਨ।੧੨। ਵਜਾਉਣ
 ਹੋਤੋ ਦਲ ਜੁ ਮਝੈਲਨ ਵਾਲ। ਜਾਇ ਲੜਯੋ ਵਹਿ ਡੇਰੇ ਉਤਾਲਾ। ਝਟਪਟ, ਉਤਾਵਲਾ
 ਦਲ ਬੁੱਢੈ ਕੀ ਸੁਨੋ ਸੁ ਬਾਤ। ਰਖੇ ਮੁਹਰਖੇ ਥੇ ਜੋ ਉਸ ਰਾਤ।੧੩। ਮੁਹਰਲਾ ਦਸਤਾ
 ਆਨ ਖਬਰ ਮੁਹਰਖਨ ਦਈ। ਸੁਨਤ ਖਬਰ ਸਿੰਘ ਦੌੜੇ ਕਈ।
 ਕਜਾ ਕਜਾਇ ਸਿੰਘ ਟਕਰੇ ਜੋਇ। ਦਏ ਬੰਦੂਖਨ ਕੜਾਕੈ ਤੋਇ।੧੪। ਫਾਇਰ ਦਾ ਖੜਾਕ
 ਸੁਨਤ ਕੜਾਕੈ ਔਰ ਜਾਇ ਰਲੇ। ਉਨ ਤੇ ਹੋਇ ਨ ਗਿਲਜੇ ਖਲੇ। ਖਲੋਤੇ
 ਓਇ ਚਾਰੈ ਕਿਮ ਵੜੀਐ ਸੁਹੰਦ। ਤੋ ਹਮਰੀ ਬਚ ਰਹਿ ਹੈ ਜਿੰਦ।੧੫।

ਦੋਹਰਾ : ਸਿੰਘ ਕਹੈ ਇਸ ਮਾਰੀਐ ਸ਼ਹਿਰੋ ਬਾਹਰ ਘੇਰ।
 ਇਹੁ ਵੜੈ ਜਾਇ ਸੁ ਸੁਹੰਦ ਮੈਂ ਹਮ ਆਵੈ ਦਾਇਾ ਨ ਫੇਰ।੧੬। ਦਾਉ, ਮੋਕਾ

ਚੌਪਈ : ਸਿੰਘ ਕਹੈਂ ਹਮ ਖੂਨੀ ਆਹਿ। ਘੱਲੂਘਾਰੇ ਦਯੋ ਇਨੈ ਕਰਾਇ। ਸਾਡਾ ਕਾਤਿਲ
 ਲੇਵੈ ਇਸਤੈ ਬਦਲੋ ਸੱਭ। ਮਾਰ ਇਹਾਂ ਇਸ ਦੀਜੈ ਦੱਬ।੧੭।
 ਹੁਤੇ ਬਹੁਤ ਥੇ ਉਸ ਤੈ ਦੁਖੀ। ਪਰੈ ਚੀਲਾ ਜਿਮ ਮਾਸੈ ਭੁਖੀ। ਇੱਲ
 ਵਹਿ ਕਿਤੈ ਚਾਲ ਕਿਤ ਦੌੜੈ ਕਰੈ। ਨਹਿ ਆਪ ਵਹਿ ਟਿਕ ਕੈ ਲਰੈ।੧੮। ਲੜਦਾ
 ਕਿਛਕ ਫੌਜ ਉਨ ਲਰਨੈ ਲਾਈ। ਚਲਯੋ ਆਪ ਵਹਿ ਸ਼ਹਿਰੇ ਧਾਈ।
 ਅੱਗਯੋ ਆਯੋ ਕਿਛ ਦਲ ਕਾ ਫਰਰਾ। ਮਾਰ ਬੰਦੂਕਨ ਹਰ ਦਯੋ ਗਰਰਾ।੧੯। ਗੋਲੀਆਂ ਦੀ ਵਾਛੜ
 ਸਿੰਘਨ ਰਮਜੰਗਨ ਹੇਠ ਜੋਊ ਆਯਾ। ਕਬ ਕੋਊ ਜਾਣ ਅਛੂਤੋ ਪਾਯਾ। ਬਿਨਾਂ ਛੁਹੇ
 ਇਕ ਕਰ ਬਿਦਯਾ ਦੂਜੇ ਦਯਾ ਭਗੋਤੀ। ਹੋਇ ਨ ਕਾਜ ਕਿਮ ਸਿਖਨ ਸਜੋਤੀ।੨੦। ਵਿਦਿਆ / ਸੰਜੋਗ

ਦੋਹਰਾ : ਛਲਕਾ ਦਈ ਜਬ ਖਾਲਸੇ ਗਿਲਜੇ ਸਨਮੁਖ ਹੋਇ। ਗੋਲੀਆਂ ਦੀ ਬਾਛੜ
 ਗਈ ਖਾਇ ਰੁਕੜੈ ਉਸੈ ਪਰਯੋ ਭੂਮ ਗਿਰ ਤੋਇ।੨੧। ਗੁਰਦੇ / ਉਹ, ਉਸੇ ਵੇਲੇ

੧. ਭਾਗਨਪੁਰ : ਸਰਹੰਦ ਨਜ਼ਦੀਕ ਬਸੀ ਤੋਂ ਪੂਰਬ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਇਕ ਪਿੰਡ ਜਿੱਥੇ ਬੁੱਢਾ ਦਲ ਨੇ ਜੈਨ ਖਾਂ ਨੂੰ ਸੋਧਣ ਲਈ ਡੇਰਾ ਲਾਇਆ ਸੀ।
 ੨. ਲੇਖਕ ਦੀ ਮੁਰਾਦ ਸ਼ਾਇਦ ਪੰਜੋਲਾ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਹੈ, ਜੋ ਸਰਹੰਦ-ਰਾਜਪੁਰਾ ਰੇਲਵੇ ਲਾਈਨ ਉੱਪਰ ਸਾਧੂ ਗੜ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੈ।
 ੩. ਨਨਿਹੇੜਾ : ਮਨਹੇੜਾ, ਸਰਹੰਦ ਤੋਂ ਸੱਤ ਕੁ ਮੀਲ ਪੂਰਬ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇਕ ਪਿੰਡ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੀਰ ਜੈਨ ਦਾ ਮਨਹੇੜਾ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਚੌਪਈ : ਬਹੁਤ ਗੌਰੀ ਤਹਿ ਗਿਲਜਨ ਕਰਯੋ । ਬ੍ਰਕੁਨ ਬ੍ਰਕੁਨ ਕਹਿ ਚੱਕਨ ਉਚਰਯੋ ।
 ਤੋ ਸਿੰਘਨ ਨੈ ਲੀਨੋ ਜਾਨ । ਇਹਾਂ ਗਿਰਯੋ ਹੈ ਜੈਨੋ ਪਠਾਨ ।੨੨।
 ਤੋ ਲੋ ਆਨ ਸਿੰਘ ਬਹੁ ਰਲੇ । ਛੋਡ ਲੋਥ ਭੱਜ ਗਿਲਜੇ ਚਲੇ ।
 ਜਹਿ ਜਹਿ ਜਾਹਿ ਤਹੀ ਤਹਿ ਮਾਰੈ । ਜਾਨ ਰਖੋ ਕਹਿ ਸਸਤਰ ਡਾਰੈ ।੨੩।
 ਜਿਨ ਉਤਾ ਸਸਤਰ ਦੀਨੇ ਡਾਰ । ਤਿਨ ਪੈ ਸਿੰਘਨ ਕੀਓ ਨ ਵਾਰ ।
 ਸਿੰਘ ਦਇਆ ਕੋ ਰੂਪ ਸੁ ਆਹਿ । ਲਏ ਨ ਬਦਲੇ ਉਨਤੇ ਕਾਹਿ ।੨੪।
 ਘੋੜੇ ਸਸਤਰ ਉਸਟਾ ਜੁ ਮਾਲ । ਲੁੱਟਨ ਵਾਲੇ ਭਏ ਨਿਹਾਲ ।
 ਦੋਊ ਦਲ ਲੁਟ ਕਰ ਖੁਸ਼ ਭਏ । ਕਈਅਨ ਕੋ ਵਡ ਦਾਲਿਦਾ ਗਏ ।੨੫।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਥੇ
 ਉਠ
 ਦਲਿਦ, ਗਰੀਬੀ

ਦੋਹਰਾ : ਲਦੇ ਲਦਾਏ ਉਠ ਬਡ ਐ ਕਸੀ ਕਸਾਈ ਤੋਪ ।
 ਜਿਸ ਕੀ ਨਦਰੀ ਆਇ ਪਏ ਲਏ ਸਾਂਭ ਕਰ ਚੋਪਾ ।੨੬।

ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ

ਚੌਪਈ : ਅਠਾਰਾਂ ਸੈ ਪਰ ਸਾਲ ਤੋ ਬੀਸਾ । ਬੀਤ ਗਏ ਪਰ ਬਿਕ੍ਰਮ ਨਰੀਸ਼ਾ ।
 ਮਾਘ ਚੌਥ ਸਿਰਹੰਦੋਂ ਕੋਹ ਚਾਰ । ਪੀਰ ਜੈਨੋ ਢਿਗ ਜੈਨੋ ਲਯੋ ਮਾਰ ।੨੭।

ਰਾਜਾ ਬਿਕ੍ਰਮਾਦਿਤ
 ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਮ

੧੪੭. ਸਾਖੀ ਫੇਰਿ ਸ੍ਰਿਹੰਦ ਕੀ

ਦੋਹਰਾ : ਆਗੇ ਸੁਣੋ ਸਰਹੰਦ ਕੋ ਜਿਮ ਲੁੱਟੀ ਤੀਜੀ ਬਾਰ ।
 ਮਾਲ ਲੁਟਯੋ ਬੋਦਾ ਕੀਓ ਕਿਲ੍ਹੇ ਢਾਇ ਕੀਯੋ ਖਵਾਰ ।੧।

ਮਾਲੀ, ਬੋਧਾ

ਚੌਪਈ : ਕਈ ਦਿਵਸ ਸਿੰਘ ਬਾਹਰੇ ਬਹੈ । ਲੁੱਟ ਲਿਜਾਵੈ ਵਿਚ ਨ ਬਹੈ ।
 ਸਿੰਘਨ ਕਰੀ ਬੀ ਪ੍ਰਿਥਮ ਅਰਦਾਸ । ਰਾਖੀ ਕਰੈ ਇਸ ਤਿਸ ਹੁਇ ਨਾਸ ।੨।
 ਇਹਾਂ ਗਜਬਾ ਹੈ ਗਾੜ੍ਹਾ ਹੂਆ । ਇਸ ਪਰ ਸਤਿਗੁਰ ਦੁਖ ਕੈ ਕੂਆ ।
 ਬਡੋ ਕਹਰ ਹੈ ਇਸ ਜਗ ਭਯਾ । ਬਾਲਕਾ ਬਿਦੋਸਨਾ ਗਲ ਕਟ ਦਯਾ ।੩।
 ਨਹਿ ਬਾਲਕ ਉਨ ਮੰਦਾ ਬੋਲੇ । ਲੁਕੀ ਨ ਬੀ ਮਾਯਾ ਉਨ ਕੋਲੇ ।
 ਚੌਦਾਂ ਸੈ ਇਹਾਂ ਦੇਹਲਾ ਸਿਖ ਕੀ । ਮਸੰਦ ਸੁਲਖਣੋ ਇਸ ਹੀ ਵਿਚ ਸੀ ।੪।
 ਕ੍ਰੋੜ ਰੁਪਯੋ ਭਰ ਦਿੱਤੇ ਉਨੈ । ਜੋ ਸਭ ਗਜਬ ਨ ਕਰਤੇ ਕੋਨੇ ।
 ਇਹਾਂ ਗਦਹਨਾ ਕੈ ਹਲ ਚਲਵਾਯੋ । ਯਾਕੀ ਇੱਟ ਮੱਧ ਦਰਯਾਇ ਰੁੜਾਯੋ ।੫।

ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ
 ਜੁਲਮ / ਵੱਡਾ / ਬੋਲਿਆ
 ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ / ਬੇਦੋਸ਼ੇ
 ਧਨ ਦੌਲਤ
 ਦਹਿਲੀਜ਼, ਘਰ
 ਖੋਰਿਆਂ

ਦੋਹਰਾ : ਐਸੋ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮਤੋ ਤੋ ਵੜੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਮੱਧ ਆਇ ।
 ਜਿਤ ਜਿਤ ਵਲ ਜੋਊ ਖੜ ਬਹੇ ਨਿਕਸੇ ਉਸੀ ਸੁ ਦਾਇਆ ।੬।

ਉਸੇ ਪਾਸੇ

ਚੌਪਈ : ਯਹੀ ਬਾਤ ਠਣਾ ਹੱਲੋ ਕੀਯੋ । ਚੱਪਾ ਚੱਪਾ ਕੋਟ ਥੋ ਬੰਡਾ ਲੀਯੋ ।
 ਢਾਹਿ ਲੰਕਾ ਜਿਮ ਪਲ ਮੈਂ ਦਏ । ਹੱਥ ਹਥੋੜੇ ਪੰਥਹਿ ਕਏ ।੭।

ਨਿਬਚੇ ਕਰਕੇ / ਵੱਡ
 ਲੰਕਾ / ਕੀਤੇ

੧. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਘਟਨਾ ੪ ਮੱਘਰ ੧੮੨੦ ਬਿ. ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਹੋਈ ਦੱਸੀ ਹੈ। ਇਸ ਹਿਸਾਬ ਜੈਨ ਖ਼ਾਨ ਦੀ ਮੌਤ ਤੇ ਸਰਹੰਦ ਨੂੰ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦਲ ਦੁਆਰਾ ਫ਼ਤਹਿ ਕਰਨ ਦੀ ਸਹੀ ਤਾਰੀਖ਼ ੧੩ ਜਨਵਰੀ ੧੭੬੪ ਈ. ਬਣਦੀ ਹੈ।

ਜਿਮ ਕਰ ਲੀਓ ਥੋ ਪ੍ਰਿਥਮ ਕਰਾਰ। ਨਿਕਸੇ ਕਰ ਕਰ ਨਿਜ ਸੋਊ ਬਾਰਾ। ਬਾਰ
 ਫੇਰ ਲਏ ਕਈ ਗਧੇ ਮੰਗਾਇ। ਹਲ ਬਣਾਇ ਤਹਿੰ ਦਏ ਵਗਾਇ।੮।
 ਵਡੇ ਸ੍ਰਦਾਰਨ ਹਥ ਆਪ ਲਾਯੋ। ਸਤਿਗੁਰ ਬਚਾ ਕਹਿ ਪੰਥ ਕਮਾਯੋ। ਬਚਨ, ਬੋਲ
 ਹੁਤੋ ਬਾਧ ਥੋ ਹਮਰੋ ਸਾਥ। ਸੋਊ ਲਿਖੀ ਜੁ ਉਨ ਕਹੀ ਬਾਤ।੯।

੧੪੮. ਸਾਖੀ ਦੇਹੁਰੈ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਕੀ

ਚੌਪਈ : ਅਗੇ ਸੁਨੋ ਅਬ ਮਾਲੀ ਪਯਾਰੇ। ਜਿਸ ਬਿਧ ਦੇਹੁਰੇ ਪੰਥ ਬਨਵਾਰੇ। ਕਪਤਾਨ ਮਰੇ / ਬਣਵਾਰੇ
 ਜਬ ਮੱਧ ਪੰਥ ਕਿਲ੍ਹੇ ਥੋ ਵੜਯੋ। ਨਿਜ ਨਿਜ ਡੇਰਨ ਬਹੁ ਕੜਾਹ ਕਰਯੋ।੧।
 ਕਿਨੇ ਮਾਤਾ ਕੈ ਬੁਰਜਾ ਬਰਤਾਯੋ। ਕੋਈ ਸ਼ਹੀਦਨ ਜਾਗਾ ਆਯੋ। ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ
 ਕੋਈ ਗਏ ਸਰ ਜੋਤੀ ਤਾਲ। ਜਹਾਂ ਗਡੇ ਥੇ ਗੁਰ ਸੁਤ ਬਾਲ।੨। ਜਿਥੇ ਕੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਚਿਣੇ ਸਨ
 ਸਭ ਖਾਲਸੈ ਮਿਲ ਮਤੋ ਠਹਿਰਾਯੋ। ਚਹੀਯਤ ਇਕ ਹੀ ਦੇਹਰੋ ਬਨਵਾਯੋ। ਧਰਮ-ਅਸਥਾਨ
 ਜਿਸ ਜਾਗਾ ਗੁਰ ਸੁਤ ਹੈ ਘਾਏ। ਜਿਸੈ ਠੌਰ ਉਨ ਗਲੇ ਕਟਾਏ।੩। ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤੇ
 ਜਿਸੈ ਠੌਰ ਉਨ ਬੀਟਯੋ ਰਕਤਾ। ਉਸੀ ਠੌਰ ਉਨ ਹੋਵਗੁ ਸਕਤਿ। ਖੂਨ ਫੁਲਿਆ
 ਬ੍ਰਿਧ ਪੁਰਸ਼ ਉਹਾਂ ਪੁਛ ਬੁਲਾਏ। ਅਸਥਾਨ ਪਤੇ ਉਨ ਸਭੈ ਬਤਾਏ।੪।

ਦੋਹਰਾ : ਔਰ ਜੁ ਪੀਛੈ ਜਿਮ ਭਈ ਤਿਮ ਉਨ ਦਈ ਸੁਨਾਇ।
 ਜਿਮ ਤੁਰਕਨ ਕੋ ਗ੍ਰਸਟਾ ਨਿਜ ਦੀਪਕ ਲਯੋ ਬਲਵਾਇ।੫। ਫੜ ਕੇ

ਚੌਪਈ : ਜਿਸੈ ਭਾਂਤਿ ਉਨ ਬ੍ਰਿਧਨ ਬਤਾਈ। ਉਸੀ ਭਾਂਤ ਮੈਂ ਲਿਖਯੋ ਬਨਾਈ।
 ਜਬੈ ਬਜੀਰੈ ਬਾਲ ਮਰਵਾਯੋ। ਉਸੈ ਬਾਲਨ ਸੋ ਪਕੜੋ ਆਯੋ।੬। ਵਜ਼ੀਰ ਖ਼ਾਨ
 ਕਦੈ ਸੂਲ ਕਦ ਕਹੈ ਅਫਾਰਾ। ਭੇਤ ਨ ਦੇਵੈ ਵਹੁ ਮਨ ਸਾਰਾ।
 ਜਾਗਤ ਡਰੈ ਔ ਸੂਤੋ ਬੁੜਾਵੈ। ਹਾਇ ਹਾਇ ਕਰ ਉਠ ਭਜ ਜਾਵੈ।੭। ਸੁੱਤਾ ਹੋਇਆ
 ਕਹੈ ਬਾਣੋ ਕੋਊ ਨੀਲੋਧਾਰੀ। ਮਾਰੈ ਸੋਟੇ ਮੁਹਿ ਰਾਤ ਸਾਰੀ।
 ਦੋਊ ਬਾਲਕ ਜੋ ਅਬ ਹਮ ਮਾਰੇ। ਗਿਰਦ ਫਿਰੈ ਫੜ ਕਰਦ ਕਟਾਰੇ।੮।
 ਸੱਦ ਮੁਲਾਣੇ ਭੇਦ ਕਹਿ ਦਯੋ। ਤਬੀਤ ਧਾਗੋ ਉਨ ਨੈ ਬਹੁ ਕਯੋ। ਤਾਅਵੀਜ਼, ਟੁਟੇ
 ਤੋ ਭੀ ਉਸਕੋ ਛੁਟੈ ਨ ਖਯਾਲ। ਸਗਵੋਂ ਉਸ ਹੁਇ ਬੁਰੋ ਹਵਾਲਾ।੯। ਹਾਲ

ਦੋਹਰਾ : ਜਿਮ ਜਿਮ ਤਾਗੋ ਉਨ ਬੰਧੇ ਪੜਾਏ ਆਇ ਕਲਾਮਾ। ਧਾਗੇ / ਭੁਰਾਨੀ ਆਇਤਾਂ
 ਤਿਮ ਤਿਮ ਉਸ ਬਹੁ ਦੁਖ ਲਗੈ ਪਾਇ ਨ ਕਛੁ ਅਰਾਮ।੧੦।

ਚੌਪਈ : ਔਰ ਤੁਰਕ ਕੋਊ ਉਤਵਲਾ ਜਾਵੈ। ਨਰੜ ਪਕੜ ਹੁਇ ਤੁਰਤ ਗਿਰ ਪਾਵੈ। ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਸਥਾਨ ਵੱਲੋਂ
 ਕਈ ਦੁਸ਼ਟ ਥੇ ਜਦ ਕਰਤ ਪਿਸ਼ਾਬ। ਤੇ ਮਾਰੀਅਤ ਦੇ ਬਹੁਤ ਅਜ਼ਾਬਾ।੧੧। ਦੁੱਖ

੧. ਮਧਯੁਗ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨ ਉੱਪਰ ਗਧਿਆਂ ਨਾਲ ਹਲ ਚਲਾਉਣ ਨੂੰ ਬਰਬਾਦੀ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਨਮੋਸ਼ੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।
 ੨. ਸਰਹੰਦ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਥਾਨ ਜਿੱਥੇ ਸੂਬਾ ਸਰਹੰਦ ਵਜ਼ੀਰ ਖ਼ਾਨ ਨੇ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਤੇ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਕੈਦ ਕਰਕੇ ਰੱਖਿਆ ਸੀ।
 ੩. ਜੋਤੀ ਸਰ : ਸਰਹੰਦ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਥਾਨ ਜਿੱਥੇ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਤੋਂ ਤੁਰਕਨ ਕੈ ਮਨ ਭੈ ਆਈ। ਪ੍ਰਗਟ ਨ ਭਾਖੈਂ ਗੋਪਾ ਰਖਾਈ। ਡਰ / ਗੁਪਤ
ਆਪਸ ਮਧਾ ਮਿਲ ਬਾਤੈਂ ਕਰੈਂ। ਇਤ ਵਲ ਨ ਜਾਈਓ ਯੋਂ ਆਖੈਂ ਐ ਡਰੈਂ। ੧੨। ਆਪਸ ਵਿੱਚ
ਦਰੂਦ ਫਾਤੀਆ ਐ ਉਪਾਉ ਬਥੇਰੇ। ਜਿਮ ਜਿਮ ਕਰੈਂ ਤਿਮ ਦੁਖੈਂ ਘਨੇਰੇ। ਜ਼ਿਆਦਾ
ਤੋਂ ਥਕ ਥਕ ਕੇ ਬਾਤ ਉਚਾਰੀ। ਨਿਬਾਬ ਨ ਮਿਲੈ ਸੋਣੇ ਰਾਤ ਸਾਰੀ। ੧੩।
ਸਦ ਹਿੰਦੂ ਉਨ ਬਾਤ ਉਚਾਰੀ। ਯਾਕੋ ਜਤਨ ਕੋਊ ਕਹੋ ਬਿਚਾਰੀ।
ਉਹਾਂ ਆਯੋ ਥੋ ਕਪੂਰੋ ਬਿਰਾੜਾ। ਉਨ ਕਹਿ ਦੀਓ ਐਸ ਬਿਚਾਰ। ੧੪। ਕੋਟਕਪੂਰੇ ਦਾ ਚੋਧਰੀ

ਦੋਹਰਾ : ਤਿਨ ਤੁਰਕਨ ਕੋ ਯੋ ਕਹਯੋ ਯਾਕੋ ਸੁਨੋ ਉਪਾਇ।
ਜਿਹ ਜਾਗਾ ਗੁਰ ਸੁਤ ਬਧੋ ਤਹਿ ਜਾਗਾ ਦਿਹੋ ਬਨਾਇ। ੧੫। ਸਥਾਨ / ਬਹੀਦ ਕੀਤੋ

ਚੌਪਈ : ਨਿਸਾ ਪਰਤਿ ਨਿਤ ਦੀਪ ਬਲਵਾਯੋ। ਗੁਰ ਜਾਗਾ ਕਹਿ ਕੜਾਹੁ ਕਰਾਵੇ। ਰਾਤ ਪੈਣ ਵੇਲੇ
ਮੰਦੇ ਗੰਦੇ ਕੋਊ ਉਹਾਂ ਨ ਜਾਯੋ। ਝਾੜੂ ਦੇਇ ਸੁਧਾ ਠੌਰ ਰਖਾਯੋ। ੧੬। ਸਾਫ ਸੁਥਰੀ
ਸੁਖਨੋ ਸੁਖੈ ਤਿਸੈ ਬਰਾ ਆਵੈ। ਕਰੈ ਤਗਾਫਲੀ ਸੋ ਪਛੁਤਾਵੈ। ਸੁੱਖਣਾ / ਵਰ / ਲਾਪਰਵਾਹੀ
ਏਕ ਸਿੱਖ ਤਹਿ ਦਿਹੋ ਬਹਾਇ। ਸੋ ਲੇਵਗੁ ਸਭ ਬਿਧਿ ਬਨਵਾਇ। ੧੭।
ਬਜੀਰੈ ਮਨਜੂਰ ਸਭ ਕਰ ਲਈ। ਅਪਨੇ ਦੁੱਖ ਤੇ ਦੇਰ ਨ ਕਈ। ਕੀਤੀ
ਦੀਨੋ ਖਰਚ ਚਬੂਤਰੈ ਲਾਇਆ। ਐਸੋ ਦਯੋ ਉਨ ਬੁਢਨਾ ਬਤਾਇ। ੧੮। ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ / ਬਿਧਾਂ ਨੇ
ਯੋ ਸੁਨ ਖਾਲਸੈ ਕਰੀ ਸਲਾਹਿ। ਈਹਾਂ ਦੁਬਾਰ ਦਯੋ ਖੂਬ ਬਨਾਇ।
ਝੰਡੇ ਗਡੋ ਐ ਨਗਾਰੇ ਧਰਾਓ। ਬਹਾਇ ਸਿੰਘ ਈਹਾਂ ਪੂਜ ਲਗਾਓ।
ਪ੍ਰਾਤ ਹੋਤ ਪੰਥ ਆਯੋ ਸਾਰੋ। ਕੀਓ ਉਮੋਂ ਜਿਮ ਰਾਤ ਉਚਾਰੋ। ੧੯। ਸਵੇਰ ਸਾਰ

ਦੋਹਰਾ : ਪ੍ਰਾਤ ਹੋਤ ਪੰਥ ਆਇ ਸਭ ਲਾਯੋ ਉਹਾਂ ਦਿਵਾਨ।
ਬਨਵਾਇ ਬੜੇ ਚੌਕੀ ਧਰੀ ਉਪਰ ਚੰਦੋਵੋ ਤਾਣ। ੨੦। ਚੰਦੋਆ

ਚੌਪਈ : ਚੌਂਕੀ ਕੋ ਤੁਰਤ ਤਖਤ ਬਣਾਯਾ। ਸਾਥ ਰੁਮਾਲਨ ਖੂਬ ਢਕਾਯਾ।
ਪਾਂਚ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਉੱਪਰ ਧਰੇ ਆਨ। ਗੁਰ ਸਰੂਪ ਲਏ ਸ਼ਸਤਰ ਮਾਨ। ੨੧।
ਗੁਰ ਹਜ਼ੂਰ ਜਿਮ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਪੁਜਵਾਏ। ਧੂਪ ਚੰਦਨ ਚਰਚਾ ਸੁਮਨਾ ਬਰਸਾਏ। ਚੰਦਨ ਦਾ ਪੋਚਾ / ਫੁੱਲ
ਚੌਰਾ ਮੁਠੋ ਤਹਿ ਦਯੋ ਕਰਵਾਇ। ਇਕ ਸਿੰਘ ਬਹਾਲਯੋ ਮੁਖਤਯਾਰ ਠਰਾਇ। ੨੨। ਚਵਰ
ਉਸੈ ਸਿੰਘ ਥੋ ਸਤਿਗੁਰ ਜਾਨਯੋਂ। ਟਹਿਲ ਕਰੈ ਅਤਿ ਹੀ ਮਨ ਮਾਨਯੋਂ।
ਬਹੁਤ ਖਾਲਸੈ ਤਹਿ ਕੜਾਹੁ ਕਰਵਾਇ। ਬਹੁਤ ਚੜ੍ਹਾਵੇ ਪੰਥ ਚੜਾਇ। ੨੩।
ਦੇਹਿ ਪਰਦੱਖਣੋ ਬਾਣੀਆ ਉਚਾਰੈ। ਸੋਊ ਪਾਵੈਂ ਜੋਊ ਚਿਤ ਧਾਰੈ। ਪਰਿਕਰਮਾ
ਬੈਠਾਇ ਰਬਾਬੀ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਵਾਯੋ। ਇਮ ਕਰ ਖਾਲਸੋ ਡੇਹਰੋ ਜਗਾਯੋ। ੨੪। ਦੇਹੁਰਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ

ਦੋਹਰਾ : ਦਈ ਜਗੀਰ ਲਗਾਇ ਯੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਦੁਵਾਰੇ ਸਾਥ।
ਬੈਠ ਸੁ ਦੇਹਰੇ ਖਾਂਹਿ ਸਿੰਘ ਪਟੋ ਸ਼ਹਿਰ ਨਿਜ ਹਾਥ। ੨੫। ਜਾਗੀਰ ਦਾ ਪਟਾ

੧. ਦਰੂਦ ਫਾਤਿਹਾ : ਇਸਲਾਮ ਵਿੱਚ ਪਾਰਬਨਾ ਨੂੰ ਦਰੂਦ ਦਾ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਫਾਤਿਹਾ, ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਸੂਰਤ ਹੈ ਜੋ ਇਕ ਕਿਸਮ ਨਾਲ ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਮੂਲ-ਮੰਤਰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜਿਮ ਸੁਨੀ ਥੀ ਪਿਤਾ ਆਪਨੇ ਪਾਸ।
ਲਿਖੀ ਸੁ ਖ਼ਾਤਰ ਖਾਲਸੈ ਪੜ੍ਹ ਸੁਣ ਕਰੈ ਅਰਦਾਸ।੨੬।

੧੪੯. ਸਾਖੀ ਸਿਰਹੰਦ ਰੋਕਣੇ ਕੀ ਅੰ ਸੌਂਪਣੇ ਕੀ

ਦੋਹਰਾ : ਸ਼ਹਿਰ ਮਾਲ ਤੋਂ ਲੁਟ ਲਯੋ ਰਹਯੋ ਗੜ੍ਹੀ ਇਕ ਮਾਲ।
ਜਿਸੈ ਭਾਂਤ ਸੋਊ ਜਾ ਪੁਟਯੋ ਤਿਸਕੋ ਸੁਨੋ ਹਵਾਲ।੧।

ਚੌਪਈ : ਬਾਫਰਾ ਮਾਲ ਤੋਂ ਲੁਟ ਲਯੋ ਆਮਾ। ਰਲਯੋ ਖਾਲਸੈ ਜੋ ਸਿੰਘ ਧਰ ਨਾਮ। ਵਾਪੁ / ਆਮ ਲੋਕ
ਨਕਦ ਮਾਲ ਲਯੋ ਲੋਕਨ ਲੁਕਾਇ। ਨੀਹਨ ਮਹਿਲਨਾ ਹੇਠ ਗਡਵਾਇ।੨।

ਮਹਿਲਾ ਦੀਆਂ ਨੀਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ

ਉਨ ਭਲ ਜਾਨ ਦਯੋ ਡੂੰਘੇ ਦੱਬ। ਸਤਿਗੁਰ ਸ੍ਰਾਪ ਯਹ ਬਣਵਾਯੋ ਸਬੱਬ।
ਦਰਬ ਡੂੰਘੀ ਲਖ ਡੂੰਘੀ ਪਟਵਾਈ। ਇਮ ਕਰ ਸ਼ਹਿਰ ਸਭ ਮੁੱਢੋਂ ਖਟਾਈ।੩। ਖੋਦਿਆ
ਸਤਿਗੁਰ ਕਹੀ ਥੀ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਪਲਟਾਵਨ। ਸਤਿਗੁਰ ਬਚਨ ਨ ਖਾਲੀ ਜਾਵਨ।
ਸਤਿਗੁਰ ਕਰੇ ਥੇ ਤੱਤੇ ਵਾਕਾ। ਗਏ ਸਾੜ ਵਹੁ ਪਾਨੀ ਲਾਕਾ।੪। ਗਰਮ, ਜੋਸ਼ੀਲੇ ਬਚਨ / ਤਕ
ਸਤਿਗੁਰ ਬਚਨ ਸੁ ਤਿੱਖੀ ਤਲਵਾਰ। ਵਹਿ ਨਹਿ ਛੋਡੈ ਜੋ ਲੁਕੇ ਪਤਾਲਾ। ਪਾਤਾਲ
ਬਾਰ ਤੀਜੀ ਭਯੋ ਸ਼ਹਿਰ ਲੁਟਾਈ। ਸਰਦਾਰਨ ਹਥ ਬਡ ਦੌਲਤ ਆਈ।੫।

ਦੋਹਰਾ : ਰਾਇ ਸਿੰਘ ਖੱੜੀ ਹੁਤੋ ਮੁਲਕ ਉਗ੍ਰਾਹਨ ਦਾਰਾ। ਉਗ੍ਰਾਹੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ
ਜੱਟ ਪੁਰੈ ਕੇ ਉਨ ਢਿਗੈ ਇਕ ਲੀਨੀ ਗੜ੍ਹੀ ਸੁਵਾਰ।੬।

ਚੌਪਈ : ਵੜੇ ਲੋਕ ਤਿਸ ਲੈ ਬਡ ਮਾਲ। ਉਸਕੋ ਸੁਨਯੋ ਸੁਦਾਰਨ ਹਵਾਲਾ। ਮਥਰ
ਵਡੋ ਕਿਲੋ ਗਯੋ ਲੁੱਟਯੋ ਸਾਰੋ। ਤਬੈ ਸੁਦਾਰਨ ਯੋ ਜੀਅ ਧਾਰੋ।੭। ਨਿਸਚੈ ਕੀਤਾ

ਦੋਹਰਾ : ਸੁਦਾਰਨ ਮਾਲ ਤਕਾਇਕੈ ਗੜ੍ਹੀ ਲਈ ਅਟਕਾਇ। ਰੋਕ ਲਈ
ਇਸਕੀ ਜਪਤੀ ਹਮ ਕਰੈ ਪਾਛੈ ਲਿਹੋ ਬਟਾਇ।੮। ਜਬਤ / ਵੰਡ ਲਿਓ
ਬੁੱਢੇ ਸਿੰਘ ਭਾਈ ਹੁਤੋ ਝੰਬੋ ਵਾਲੋ ਜੋਇ। ਬਠਿੰਡਾ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ
ਫੜ੍ਹੇ ਸਿੰਘ ਕੋ ਪੋਤਰੇ ਨਿਬਾਬਾ ਬੰਦੈ ਕੀਓ ਬੋਇ।੯। ਨਵਾਬ / ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ

ਚੌਪਈ : ਹੁਤੋ ਮਲਵਈਅਨ ਮੈਂ ਹੁਸ਼ਿਆਰ। ਲਯੋ ਕਿਲ੍ਹਾ ਉਨ ਟਕੇ ਚੁਕਾਰਾ। ਟਕੇ ਚੁਕਾ ਕੇ
ਅੱਸੀ ਹਜ਼ਾਰ ਕਰਯੋ ਸਭਨ ਸੁਨਾਇ। ਪੱਚੀ ਹਜ਼ਾਰ ਕੀਓ ਗੁਪਤ ਨਜ਼ਰਾਇ।੧੦। ਨਜ਼ਰਾਨਾ

ਦੋਹਰਾ : ਬੁੱਢਾ ਸਿੰਘ ਸੋਊ ਜਪਤਯੋ ਕਰ ਕਰ ਬਹੁਤ ਕਲੇਸ਼। ਜਬਤ ਕੀਤਾ
ਕਾਢੀ ਨਾਰ ਨੰਗਿਆਇ ਉਨ ਕੁਛਕੁ ਨ ਕੀਓ ਅੰਦੇਸ਼ਾ।੧੧। ਖੇਪਰਦ / ਡਰ

੧. ਇਸ ਨਾਮ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ ਰੋਪੜ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਨੂਰਪੁਰ ਬੇਦੀ ਬਲਾਕ ਵਿੱਚ ਤੇ ਇਕ ਨਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਬਲਾਚੋਰ-ਗੜ੍ਹਸ਼ੰਕਰ ਸੜਕ ਉੱਪਰ ਹੈ। ਇਕ ਹੋਰ ਪਿੰਡ ਲੁਧਿਆਣੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਲੰਮੇ ਜਟਪੁਰੇ ਨਾਮ ਦਾ ਵੀ ਹੈ।
੨. ਬੁੱਢਾ ਸਿੰਘ : ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਸਿੰਘ, ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਦੇ ਵੰਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਭਾਈ ਫੜ੍ਹੇ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੋਤਰਾ, ਜੋ ਬਠਿੰਡੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਝੰਬਾ ਪਿੰਡ ਦਾ ਵਾਸੀ ਸੀ।

ਚੌਪਈ : ਤਹਾਂ ਸ੍ਰਾਪ ਬਡਾ ਨਾਰਨਾ ਦਯੋ । ਸੋਉ ਬੁੱਢਾ ਸਿੰਘ ਉਪਰ ਪਯੋ । ਵੱਡਾ / ਔਰਤਾਂ ਨੇ
ਧਰਮ ਖੋਯੋ ਔ ਰਹਯੋ ਨ ਧਨ । ਉਸ ਦਿਨ ਤੇ ਉਸ ਆਯੋ ਘਟਨਾ ।੧੨। ਘਾਟਾ
ਵਹੀ ਕਿਲੋ ਪਸਿੰਦ ਸਿੰਘਨ ਕੀਓ । ਸ਼ਹਿਰ ਸ੍ਰਾਪ ਤੇ ਇਕ ਵਲ ਥੀਓ ।
ਹੁਤੇ ਸ੍ਰਿਹਦੋਂ ਨਾਮ ਨਿਆਰਾ । ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਹੂੰ ਤੇ ਜਟ ਪੁਰੋ ਉਚਾਰਾ ।੧੩।

ਦੋਹਰਾ : ਲੀਨੇ ਟਕੇ ਨਿਬੜਾਇੰ ਜਬ ਦੀਓ ਠਾਣੋ ਸਿੰਘਨ ਪਾਇ । ਚੁਕਾ ਲਏ
ਫਿਰ ਬੁੱਢਾ ਸਿੰਘ ਜੋੜ ਹਥ ਲੀਨੇ ਸਾਲ ਚੁਕਾਇ ।੧੪।

ਚੌਪਈ : ਤੋਂ ਫਿਰ ਗੜੀ ਬੁਢੈ ਸਿੰਘ ਲਈ । ਹੁਤੇ ਮਧ ਪਿੰਡ ਜੇ ਬਾਗਨਾ ਤਈ । ਬਾਗ
ਔਰ ਗਿਰਦ ਲਯੋ ਖਾਲਸੇ ਰੋਕ । ਸਿੱਖਨ ਭਯੋ ਦੁਖ ਦੁਸ਼ਟ ਲੋਕ ।੧੫।

**੧੫੦. ਸਾਖੀ ਮੁਲਕ ਰੋਕਨ ਔਰ ਸ਼ਹਿਰ ਸੌਪਨ ਕੀ ਭਾਈ ਭਗਤੂ
ਕਿਆਂ ਕੋ ਔ ਫੁਲਕਿਆਂ ਕੋ ਔਰ ਰਯਤ ਕੀ**

ਦੋਹਰਾ : ਲੂਟ ਲਿਓ ਸਰਹੰਦ ਜਬ ਬਹੁ ਸਿੰਘਨ ਵਧਯੋ ਉਛਾਹੁੰ । ਉਤਬਾਹ
ਸੋਉ ਸੁਨੋਂ ਸਬੱਬ ਅਬ ਜਿਮ ਪਰਯੋ ਖਾਲਸੇ ਦੁਇ ਰਾਹੁੰ ।੧। ਦੇ ਰਸਤੇ

ਚੌਪਈ : ਬਿਧ ਦਲ ਕਹਿ ਚੜ੍ਹੇ ਦਿੱਲੀ ਓਰਾ । ਤਰੁਨਾ ਕਹੈ ਮੁੜੇ ਵੱਲ ਲਹੋਰ । ਵੱਲ / ਤਰਨਾ ਦਲ
ਕੋਉ ਕਹੈ ਚੜ੍ਹ ਲਓ ਪਹਾੜ । ਕੋਉ ਕਹੈ ਲਓ ਦਖਨ ਉਜਾੜ ।੨।
ਜਿਤਨੇ ਮੁਖ ਤਿਤਨੇ ਸੋਉ ਬੋਲੈਂ । ਅਪਨੇ ਅਪਨੇ ਰੁਕਨਾ ਸੋਉ ਟੋਲੈਂ । ਰੋਕਾਂ, ਰੁਕਣ ਦੀ ਥਾਂ
ਬੁੱਢੇ ਦਲ ਚੜ੍ਹ ਲੰਘ ਤੁਰਯੋ ਅਗਾਹਿੰ । ਤਰੁਨਾ ਹਟਯੋ ਮੁੜ ਪਿਛਲੈ ਰਾਹਿੰ ।੩। ਤਰਨਾ ਦਲ
ਸੋ ਹੋਇਓ ਜਾ ਗਿਰਦ ਲਹੋਰ । ਬਿੱਧਨ ਕਰੀ ਪਰ ਦਿੱਲੀ ਦੌਰਾ । ਹਮਲਾ
ਹਸਤੈ ਮਧ ਵਡ ਆਵੈ ਸ਼ਹਿਰ । ਮਾਰ ਲੁੱਟ ਲਏ ਖਾਲਸੇ ਲਹਿਰ ।੪।
ਜਾ ਪਹੁੰਚਯੋ ਢਿਗ ਅਜ਼ੀਮਾਬਾਦ । ਹੁਤੇ ਤਿਰਾਵੜੀ ਜਿਸ ਨਾਮ ਆਦਾ । ਮੁੱਢਲਾ
ਮਾਰ ਸ਼ਹਿਰ ਸੁ ਕਰ ਦਯੋ ਡੇਰਾ । ਕਰ ਦਯੋ ਕੂਚ ਭਯੋ ਅਗਲ ਸਵੇਰਾ ।੫।

ਦੋਹਰਾ : ਸ਼ਯਾਮ ਸਿੰਘ ਕੈ ਜੋ ਅਗੈ ਕ੍ਰੋੜਾ ਸਿੰਘ ਮੁਖਤਯਾਰ ।
ਦੁਕਯੋ ਸੁ ਜਾਇ ਸਰਾਇ ਢਿਗ ਖੇਲਤ ਫਿਰਤ ਸ਼ਿਕਾਰ ।੬।

ਚੌਪਈ : ਸਰਾਇ ਉਹਾਂ ਥੀ ਬਡ ਮਜ਼ਬੂਤ । ਕਰਵਾਯੋ ਬੰਦੇ ਯੋ ਜਤਨ ਬਹੂਤ ।
ਉਹਾਂ ਵਡੀ ਥੀ ਬਹੂਤ ਸਿਪਾਹਿ । ਕਿਨ ਗੋਲੀ ਦੀਨੀ ਵਿਚੋਂ ਚਲਾਇ ।੭।
ਸੋ ਆਇ ਲਗੀ ਕ੍ਰੋੜਾ ਸਿੰਘ ਦੇਹਿੰ । ਸੋ ਮਰ ਗਯੋ ਫੁਕਯੋ ਉਸ ਬੇਹੰ । ਸਰੀਰ ਨੂੰ / ਥਾਂ
ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਪੰਥ ਤੁਰਯੋ ਅਗੇਰੇ । ਜਾਇ ਲੁਟੇ ਦਲ ਸ਼ਹਿਰ ਘਨੇਰੇ ।੮। ਅੱਗੇ ਨੂੰ
ਮਲੀ ਮਾਰ ਲੁਟ ਹਾਂਸੀ ਹਿਸਾਰ । ਫਿਰ ਮੁੜ ਆਇ ਵਲ ਜੀਂਦ ਕੁਨਾਲ । ਕਬਜ਼ਾ ਕੀਤਾ
ਢਿਗ ਜਮੁਨਾ ਔ ਢਿਗੈ ਪਹਾਰਾ । ਰੋਕ ਖਾਲਸੈ ਕਰੀ ਕੋਰੜੇ ਡਾਰਾ ।੯। ਪਹਾੜ / ਚਾਬੁਕ / ਸੁੱਟ ਕੇ

੧. ਤਿਰਾਵੜੀ : ਤਰਾਉੜੀ, ਜਰਨੈਲੀ ਸੜਕ ਉੱਪਰ ਕੁਰੁਕਸ਼ੇਤਰ ਤੇ ਕਰਨਾਲ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇਕ ਪੁਰਾਤਨ ਨਗਰ।

ਪੰਜ ਮਿਸਲ ਥੇ ਭਏ ਮਝੈਲ। ਛਟਵੈਂ ਲਗ ਗਏ ਮਲਵਈ ਗੈਲ। ਫੇਵੀਂ
ਉਨਕੋ ਦੀਨੋ ਰਯਤ ਠਹਿਰਾਇ। ਲਯੇ ਨਜ਼ਰਾਨੋ ਟਕੇ ਚੁਕਾਇ।੧੦।

ਦੋਹਰਾ : ਲਾਕਾ ਪਟਯਾਲੈ ਨਾਭਓ ਜੀਂਦ ਕੈਂਬਲ ਛਡ ਦਾਇੰ। ਤਕ, ਤਾਈਂ / ਪਾਸੇ
ਬਾਲੋਵਾਲਾ ਭਦੋੜ ਲੋ ਸਹਿਣੋ ਮਹਰਾਜ ਛੁਡਾਇ।੧੧।
ਔਰ ਬਿਰਾੜ ਜੋਊ ਦੁਇ ਧਿਰੈ ਸਾਬੋ ਔ ਬਣਵਾਲੈ। ਦੋ ਧਿਰਾਂ ਦੇ
ਉਨਕੀ ਮਸਲਤਾ ਜੁਊ ਚੁਕੈ ਰਲੈ ਨ ਕੋਊ ਕਿਸ ਨਾਲ।੧੨। ਸਲਾਹ

ਚੌਪਈ : ਫੂਲਾਇਣ ਔ ਭਗਤੁ ਵਾਲਾ। ਚੜ੍ਹਤ ਖਾਲਸੈ ਮਿਲੈ ਅੱਗਲ ਵਾਲਾ। ਭਾਈ ਭਗਤੁ ਵੈਸੀ / ਅੱਗੇ ਹੋ ਕੇ
ਬੀੜਾ ਸਾਝੋ ਖਾਲਸੇ ਰਖਵਾਯੋ। ਚੜ੍ਹਨ ਫਿਰਨ ਕੋ ਥਾਮ ਰਖਾਯੋ।੧੩। ਚਰਾਦ ਲਈ ਰੱਖ
ਫਿਰ ਤੁਰ ਡੇਰਾ ਸਿੰਘ ਸ੍ਰੀਦੈ ਲਾਵੈਂ। ਪਟ ਮਹਿਲਨਾ ਗੁਰ ਬਚਨ ਕਮਾਵੈਂ। ਸਾਹੀ ਮਹੱਲਾ ਨੂੰ ਪੁੱਟ ਕੇ
ਨੀਂਹ ਪੱਟਦੇਂ ਮਹਿਲ ਉਲਟਾਇੰ। ਕਿਛ ਗੁਰ ਬਚਨਨ ਕਿਛ ਲਾਲਚ ਮਾਂਹਿ।੧੪।
ਔਰ ਸਾਬੋ ਕੇ ਜੋਊ ਬਿਰਾੜ। ਭਏ ਟਕੇ ਖਾਲਸੇ ਦੇਨਦਾਰ।
ਬਣਾਵਾਲ ਤੀਜੈ ਬੈਰਾੜ। ਲਏ ਖਾਲਸੈ ਅਗੈ ਸੁਧਾਰਾ।੧੫। ਸੋਧ ਲਏ
ਘੋੜੇ ਦੇਹੈ ਔ ਨਜ਼ਰਾਨੇ ਘਲਾਵੈਂ। ਭਾਜੜ ਟਕਰਾ ਕੋ ਘਰ ਸੌਂਪਾਵੈਂ। ਭੀੜ ਵੇਲੇ / ਸਪੁਰਦ
ਏਸ ਜੁਗਤ ਸਭ ਰਲ ਮਿਲ ਬਹੇ। ਕਈ ਸਾਕ ਕਈ ਸਿੰਘ ਹੀ ਭਏ।੧੬।

ਦੋਹਰਾ : ਕਈ ਲੈ ਪਾਹੁਲ ਸਿੰਘ ਭਏ ਪਰੀ ਖਾਲਸੈ ਉਸ ਬੋਇੰ। ਖੁਬੂ, ਗੰਤੀ
ਭਏ ਨਿਹਾਲ ਸੋਊ ਨਾਮ ਧਰ ਮਿਹਨਤ ਕਰੀ ਨ ਓਇ।੧੭।

ਚੌਪਈ : ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਵਾਕ ਉਨ ਪੈ ਫੁਰਮਾਯਾ। ਹੁਤੋ ਜੁ ਮਧ ਸੁਖਮਨੀ ਧਰਾਯਾ।
ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਨਹੀ ਕਛੁ ਘਾਲ। ਦਰਸਨੁ ਭੇਟਤ ਹੋਤ ਨਿਹਾਲ।੧੮।
ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਈ ਵਿਚ ਰਹਿ ਪਏ। ਰੱਯਤ ਭਏ ਦੇਣ ਟਕੇ ਸੁ ਠਏ। ਟਕੇ ਦੇਣੇ ਮੁਕੱਰ ਕੀਤੇ
ਜੋ ਜੋ ਜਿਸ ਜਿਸ ਹੀ ਕੋ ਮਿਲ ਪਯੋ। ਉਪਰਾਲੇ ਉਸ ਕੋ ਉਨ ਉਨ ਕਯੋ।੧੯।
ਜਿਹ ਲਗ ਜੈਨੈ ਹੁਤੀ ਸੁਦਾਰੀ। ਲੁੱਟ ਮਾਰ ਸੋ ਉਗ੍ਰਾਹਿ ਲਈ ਸਾਰੀ। ਜੈਨ ਮਾਂ ਸੁਬਾ ਸਰਹੰਦ
ਸ਼ਹਰ ਮਲੇਰਾ ਪਹਿ ਪਠਾਨ ਨ ਛੇਰਯੋ। ਰਖਯੋ ਬਚਨ ਗੁਰ ਹੋਇ ਨ ਤੋਰਯੋ।੨੦। ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ

੧. ਬਾਲੋਵਾਲ : ਬਾਲਿਆਂਵਾਲੀ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਠਿੰਡਾ ਵਿੱਚ ਇਕ ਪੁਰਾਤਨ ਪਿੰਡ ਜੋ ਨਬਾਣਾ ਤੇ ਰਾਮਪੁਰਾ ਫੂਲ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹੈ।
੨. ਭਦੋੜ : ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸੰਗਰੂਰ ਵਿੱਚ ਬਰਨਾਲਾ ਤੋਂ ਜੈਤੋ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਉੱਪਰ ਸਥਿਤ ਇਕ ਕਸਬਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਬਾਬਾ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵਸਾਇਆ ਸੀ।
੩. ਸੈਹਣਾ : ਸੰਗਰੂਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਬਰਨਾਲਾ ਤੋਂ ਭਦੋੜ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਉੱਪਰ ਸਥਿਤ ਇਕ ਪਿੰਡ।
੪. ਮਹਰਾਜ : ਮੇਹਰਾਜ, ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ ਫੂਲ ਵੰਸ਼ ਦੇ ਵਡੇਰੇ ਮੋਹਨ ਦੁਆਰਾ ਵਸਾਇਆ ਇਕ ਪਿੰਡ ਜੋ ਬਾਗੀਏ (੨੨ ਪਿੰਡ) ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਪਿੰਡ ਸੀ। ਅੱਜਕੱਲ ਇਹ ਪਿੰਡ ਤਹਿਸੀਲ ਰਾਮਪੁਰਾ ਫੂਲ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਠਿੰਡਾ ਵਿੱਚ ਹੈ।
੫. ਸਾਬੋ : ਮਾਲਵੇ ਵਿੱਚ ਬਠਿੰਡੇ ਦੇ ਪੂਰਬ-ਦੱਖਣ ਦਾ ਇਲਾਕਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਾਬੋ ਕੀ ਤਲਵੰਡੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਪਿੰਡ ਸੀ।
੬. ਬਣਵਾਲ : ਮਾਲਵੇ ਵਿੱਚ ਲੱਖੀ ਜੰਗਲ ਦਾ ਉਹ ਇਲਾਕਾ ਜੋ ਅੱਜਕੱਲ ਗੋਨਿਆਣਾ ਮੰਡੀ ਦੇ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਹੈ।

ਲੇਹਿੰ ਨਜ਼ਰਾਨਾ ਗਿਰਦੇ ਘੇਰ। ਦੇਹਿੰ ਘਰੋਂ ਕਢ ਮੁਹੰਮਦ ਸ਼ੇਰਾ। ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਵਾਲਾ
 ਪਿੰਡ ਸੈਕੜੇ ਇਕ ਤਿਨ ਪਹਿ ਛੋਰਾ। ਸਿੰਘ ਸਾਲ ਲੇਵੈਂ ਚੜ੍ਹ ਇਕ ਪਿੰਡ ਘੋਰਾ।੨੧। ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ

ਦੋਹਰਾ : ਦਸ ਮਿਸਲ ਰਲ ਥੋ ਕਹਯੋ ਇਹ ਰਹਯੋ ਸਾਂਝ ਸਭ ਥਾਂਇ।
 ਆਵਤ ਜਾਤੀ ਫੌਜ ਕੋ ਧਰੋ ਬੀੜ ਇਸ ਨਾਇ।੨੨। ਨਾਮ

ਚੌਪਈ : ਹੁਤੋ ਰਾਇ ਜਿਗਰਾਵਨਾ ਵਾਲ। ਆਇ ਮਿਲਯੋ ਵਹਿ ਖਾਲਸੈ ਨਾਲ। ਜਗਰਾਓ ਦਾ
 ਵਹ ਰਖਤ ਖਾਲਸੈ ਆਦੈ ਮੇਲ। ਰਹਤ ਬਕੀਲ ਉਸ ਖਾਲਸੈ ਗੈਲ।੨੩। ਮੁੱਢ
 ਜੋ ਤੁਰਕਨ ਕੋ ਦੇਤੋ ਮਾਲ। ਕਰ ਲਯੋ ਚੁਕਾਵੋ ਖਾਲਸੇ ਨਾਲ।
 ਹੁਤੀ ਖਾਲਸੇ ਭੀ ਯਹੀ ਸਲਾਹਿ। ਚਹੀਯੇ ਮੁਲਕ ਯਹ ਸਾਂਝੇ ਰਖਾਹਿ।੨੪।
 ਤੀਨ ਠੋਰਾ ਯਹ ਸਾਂਝ ਰਖਾਵੋ। ਘੋੜੈ ਚਰਨ ਕੋ ਬਾਉਂ ਬਨਵਾਵੋ। ਤਿੰਨ ਥਾਈਂ
 ਸਰਬਤ ਖਾਲਸੇ ਉਜਾੜਯੋ ਨਾਂਹਿ। ਅਗੈ ਚਲਨ ਕੋ ਯਹ ਰਹਿਗੁ ਰਾਹਿ।੨੫।
 ਔਰ ਮੁਲਖ ਕਰ ਰਖਿਓ ਪਿਆਰਾ। ਜੋ ਵੜ ਬਹਯੋ ਸਗਤੋ ਔ ਮਾੜਾ। ਸ਼ਕਤੀਵਾਲਾ
 ਜਿਨ ਰੱਯਤ ਸਿਉਂ ਕੀਓ ਸਨੇਹ। ਕਰਯੋ ਰੱਯਤ ਨੇ ਉਸ ਸੋਂ ਨੇਹੁ।੨੬। ਪ੍ਰੇਮ

ਦੋਹਰਾ : ਭਗਤੂ ਔ ਮਹਰਾਜ ਕੇ ਰੰਘੜ ਔਰ ਪਠਾਣ।
 ਰਯਯੋ ਬੀੜ ਸਭ ਖਾਲਸੈ ਰਾਹਿ ਦਿੱਲੀ ਕੋ ਜਾਣ।੨੭।

ਚੌਪਈ : ਏਕ ਮਿਸਲ ਇਨਕੋ ਜੋਊ ਖੋਹੈ। ਦੂਈ ਮਿਸਲ ਚੜ੍ਹ ਇਨ ਵਲ ਹੋਹੈ।
 ਇਨਕੋ ਭੀ ਭੇਦ ਖਾਲਸੈ ਆਯੋ। ਦੇ ਨਜ਼ਰਾਨੈ ਰਖੈ ਖਾਲਸੈ ਪੜਵਾਯੋ।੨੮। ਫੁੱਫੇ
 ਔ ਸੁਨ ਲੀਜੈ ਮਰੀ ਪਿਆਰੇ। ਸੁਨੀ ਅਸਾਂ ਜਿਮ ਕਹੀ ਉਚਾਰੇ। ਕਪਤਾਨ ਮਰੇ
 ਪਿਤਾ ਹਮਾਰੋ ਰਹਤ ਪੰਥ ਸਾਥ। ਇਸੈ ਭਾਂਤ ਉਨ ਆਖੀ ਬਾਤ।੨੯।

੧੫੧. ਸਾਖੀ ਖਾਲਸੇ ਦੋਇ ਥਾਂ ਹੋਯੋ

ਦੋਹਰਾ : ਪੰਜ ਮਿਸਲ ਐਧਰ ਰਹੀ ਪੰਜ ਲਘੀ ਲਹੌਰੋਂ ਪਾਰ। ਲੰਘ ਗਈ
 ਮਾਝਾ ਸਾਂਝਾ ਸਭਨ ਰਹਯੋ ਗਿਰਦ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਗੁਰਦੁਾਰ।੧।
 ਅਬ ਦਲ ਦੂਜੈ ਕੀ ਸੁਨੋ ਜੋ ਵਲ ਮੁੜਯੋ ਲਹੌਰ।
 ਜਾਇ ਗਿਰਦੈ ਭਯੋ ਲਹੌਰ ਦੇ ਸ਼ਹਰ ਪਰਯੋ ਬਡ ਸ਼ੋਰ।੨।

ਚੌਪਈ : ਫਿਰੇ ਸਿੰਘ ਜਬ ਜੈਨੇ ਮਾਰ। ਦਿਲ ਲਹੌਰੀਅਨ ਕੇ ਪਰਯੋ ਭੁੰਚਾਰਾ। ਹਲ ਚਲ
 ਅਬ ਹਮ ਪਰ ਸਭ ਖਾਲਸੇ ਆਵਗੁ। ਤਬ ਨੱਠ ਜਾਨ ਕਾ ਬਲ ਕੌਨ ਪਾਵਗੁ।੩।
 ਐਸੀ ਚਿੰਤਾ ਗਿਲਜਨ ਪਰੀ। ਨੱਠ ਚਲਨ ਉਨ ਚਿਤ ਮੇਂ ਧਰੀ।
 'ਬਿਨ ਭਾਗੇ ਹਮ ਬਚਤੇ ਨਾਹੀਂ। ਕਰੀ ਸਲਾਹਿ ਸਭਨ ਮਨ ਮਾਂਹੀ।੪।

੧. ਇਹ ਬੰਦ ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ।

੧੫੨. ਸਾਖੀ ਨਿਹੰਗ ਭੁਜੰਗੀ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਜੀ ਕੀ

- ਦੋਹਰਾ : ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ^੧ ਨਿਹੰਗ ਕੀ ਸਾਖੀ ਸੁਨੋ ਸੁਜਾਨ।
ਪਾਈ ਸ਼ਹੀਦੀ ਉਨ ਭਲੀ ਭਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਸਥਾਨ।੧।
- ਚੌਪਈ : ਹੁਤੋ ਭੁਜੰਗੀ ਔ ਬਡ ਜੰਗੀ। ਨੀਲ ਬਸਤ੍ਰ ਰਖ ਰਹਿ ਰਹਤ ਚੰਗੀ।
ਪ੍ਰਾਤ ਉਠੇ ਅਰ ਸੁੱਖਾ ਪੀਵੈ। ਹੁਇ ਰਮਣਯੋ ਮੁਖ ਦਾਤਨ ਕੀਵੈ।੨। ਜੰਗਲ ਪਾਣੀ ਜਾ ਕੇ / ਕਰੇ
ਸਵਾ ਪਹਿਰਾ ਨਿਸ ਕਰੈ ਸ਼ਨਾਨ। ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹੇ ਖੜ ਪੱਗ ਬਧਾਨ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ
ਸਰਬ ਲੋਹ ਕੀ ਪੂਜਾ ਕਰੈ। ਨਮਸਕਾਰ ਕਰ ਸ਼ਸਤਰ ਫੜੈ।੩। ਕੜਾ, ਸਿਮਰਨਾ
ਸਰਬ ਲੋਹ ਗਲ ਮਾਲਾ ਪਾਵੈ। ਕੰਗਣਾ ਸਿਮਰਨ ਲੋਹ ਸੁਹਾਵੈ। ਜੰਜੀਰ
ਲੋਹ ਚਕ੍ਰ ਲੋਹ ਤੋੜੇ ਧਾਰੈ। ਸਰਬ ਲੋਹ ਕੀ ਰਖਯ ਉਚਾਰੈ।੪।
ਦਸਤਾ ਦਸਤਾਨੈ ਲਕ ਸੋਟਨ ਸਿਉਂ ਹੇਤ। ਸਵਾ ਗਜ ਕਛ ਪਹਿਰੈ ਸੇਤਾ। ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ / ਸਫੈਦ
ਸੰਜੋਇ ਲੋਹ ਕੀ ਪਹਰਸਾ ਅੰਗ। ਇਮ ਲਾਇ ਦਿਵਾਨ ਨਿਤ ਬਹੈ ਨਿਹੰਗ।੫। ਪਹਿਨਦਾ
- ਦੋਹਰਾ : ਨਿਹੰਗ ਕਹਾਵੈ ਸੋ ਪੁਰਸ਼ ਦੁਖ ਸੁਖ ਮੰਨੋ ਨ ਅੰਗ।
ਜਿਮ ਦੁਖ ਸੁਖ ਦੇਹੀ ਨਾ ਮੰਨੋ ਉਸ ਕਰੈ ਬਿਦੇਹੀ ਚੰਗ।੬। ਦੇਹ-ਗਹਿਤ
ਹਠੀ ਜਤੀ ਔ ਜਪ ਤਪੀ ਦਾਤਾ ਪੂਰਾ ਸੂਰ।
ਆਵੈ ਪਾਸ ਸਰਦਾਰ ਤਿਸ ਵਹੁ ਰਹੈ ਆਪ ਮਗਰੂਰਾ।੭। ਮਸਤੀ ਵਿੱਚ
- ਚੌਪਈ : ਜਹਾਂ ਜੁੱਧ ਕੀ ਜਾਗਾ ਹੋਇ। ਮਰਨੈ ਕੈ ਡਰ ਟਰੈ ਨ ਸੋਇ। ਜਗ੍ਹਾ / ਟਲਣਾ
ਜਹਾਂ ਪੰਥ ਪੈ ਬਡ ਪਵੈ ਭੀਰਾ। ਡਾਰੈ ਆਪ ਜਾਇ ਤਹਾਂ ਸਰੀਰ।੮। ਭੀੜ
ਜਹਾਂ ਜੁੱਧ ਕੀ ਜਾਗਾ ਹੋਇ। ਫੜ ਨਿਸ਼ਾਨ ਆਪ ਅੱਗੇ ਹੋਇ।
ਸਾਥ ਨਗਾਰਾ ਘੁਰਦਾ ਜਾਵੈ। ਜਾਇ ਲੜਾਈ ਮੁਹਰੈ ਪਾਵੈ।੯। ਗੁੰਜਦਾ
ਭਏ ਜੁ ਸ਼ਹੀਦ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਭਾਈ। ਉਨੈ ਹਾਥ ਥੀ ਪਾਹੁਲ ਪਿਲਾਈ।
ਖੇਮ ਕਰਨ ਢਿਗ ਲੀਲਾ ਸੁ ਨਾਮ। ਹੁਤੋ ਮਾਝੈ ਮੈਂ ਤਿਸਕੋ ਗ੍ਰਾਮ।੧੦। ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਮ
- ਦੋਹਰਾ : ਪਹਿਲੋਂ ਡੇਰਾ ਉਸ ਤੁਰੈ ਤੋ ਪਾਛੈ ਔਰਾ ਤੁਰਾਹਿ। ਦੂਸਰੇ
ਜਹਾਂ ਸੁ ਝੰਡਾ ਗਡ ਖੜੈ ਖਾਲਸੇ ਉਹਾਂ ਖੜਾਹਿ।੧੧।
- ਚੌਪਈ : ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਨਮੁਖ ਦਰਬਾਰ। ਅਕਾਲ ਬੁੰਗੇ ਬਹੈ ਤਖਤ ਮਝਾਰ।
ਸਿਰੋਂ ਪਰੈ ਉਸ ਡੇਰਾ ਰਹੈ। ਅਕਾਲ ਅਕਾਲ ਵਹਿ ਮੁਖ ਤੇ ਕਹੈ।੧੨।
ਸੁਨੋ ਉਸੈ ਜੋ ਪੌਰਖਾ ਕਮਾਯੋ। ਸੀਸ ਲਾਇ ਜਿਮ ਗਿਲਜੋ ਗਲਾਯੋ। ਬਹਾਦਰੀ / ਗਾਲਿਆ
ਗਿਲਜੋ ਆਯੋ ਜਿਮ ਉਤ ਬਾਰ। ਤਿਸਕੋ ਬਿਰਵੋ ਲਿਖੋ ਉਚਾਰ।੧੩। ਵੇਰਵਾ

੧. ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ : ਭਾਈ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ, ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਲੀਲ ਪਿੰਡ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ੧੭੬੫ ਈ. ਵਿੱਚ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਦੁਰਾਨੀ ਸੈਨਾ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸ਼ਹੀਦ ਗੰਜ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਸਥਿਤ ਹੈ।

ਸੂਰਜ ਮੱਲਾ ਭਰਤਪੁਰੀਯੋ ਸੁਦਾਰ। ਲਯੋ ਆਗਰੋ ਜਿਨ ਥੋ ਮਾਰ। ਆਗਰਾ
ਜੋਰਾ ਭੋਰਾ ਜਿਨ ਲਯੋ ਲੂਟ। ਖਜ਼ਾਨਯੋ ਤਲਾਕਾ ਔ ਪਿਛੋਂ ਲਯੋ ਪੂਟ। ੧੪। ਵੇ ਘੋੜੇ / ਅਲਹਿਦਾ
ਸੋ ਗਡੋ ਉਸ ਛਿਪਾਹਿ ਤੁਰਾਯੋ। ਤੋ ਭੀ ਉਸ ਕਾ ਅੰਤ ਨ ਪਾਯੋ। ਛੁਪਾ ਕੇ
ਨਜੀਬੇ ਰੁਲੇਲੇ ਸਿਉਂ ਵਹੁ ਲਰਯੋ। ਕਿਸੀ ਤੋਰ ਸੂਰਜ ਮਲ ਮਰਯੋ। ੧੫। ਨਜੀਬ ਮਾਂ ਰੁਹੇਲਾ

ਦੋਹਰਾ : ਤਿਸੈ ਪੁਤ੍ਰ ਲੇਨ ਬੈਰ ਪਿਤ ਫੌਜ ਆਪ ਰਖ ਲੀਨ।
ਮਰਹਟੈ ਫਿਰੰਗੀ ਰਜਪੂਤ ਨਿਤ ਦੀਏ ਟਕਾ ਲਖ ਤੀਨ। ੧੬।

ਚੌਪਈ : ਜੱਟ ਜਵਾਹਰ ਦਿੱਲੀ ਘੇਰੀ। ਨਜੀਬੀ ਰੁਹੇਲੇ ਥੋ ਅੰਦਰ ਕੇਰੀ।
ਬਹੁਤ ਤੰਗੀ ਜਬ ਉਸਕੋ ਭਈ। ਉਸ ਕੀ ਫਿਰਯਾਦ ਫਿਰ ਕਾਬਲ ਗਈ। ੧੭।
ਤੀਨ ਕੋਟਾ ਉਸ ਟਕਾ ਲਿਖ ਦੀਓ। ਅਹਮਦ ਸ਼ਾਹਿ ਤਿਸ ਮੱਦਤ ਅਹਯੋ। ਤਿੰਨ ਕੁੱਝ / ਆਇਆ
ਆਯੋ ਆਈ ਜਬ ਉਸ ਕੀ ਭਈ। ਸਿੰਘ ਟੱਬਰਨ ਭਾਜੜ ਪਈ। ੧੮।
ਜੋ ਨਠ ਤੁਰਯੋ ਪਹਾੜਨ ਵੱਲ। ਜੁਟੇ ਪ੍ਰਬਤੀਅਨ ਪੁਛੀ ਨ ਗੱਲ।
ਜੋ ਵੜ ਲੁਕੇ ਬੇਲਨਾ ਮੱਧ ਦਰਯਾਇ। ਚੋਰਨਾ ਲੁਟੇ ਸ਼ੇਰਨ ਲਏ ਖਾਇ। ੧੯। ਜੰਗਲ / ਚੋਰਾਂ ਨੇ
ਰਹੇ ਦੇਸ਼ ਮੈਂ ਹੀਏ ਕਰ ਜੋਇ। ਗਿਲਜਨ ਫੜਾਏ ਸ਼ਰੀਕਨਾ ਸੋਇ। ਹੋਸਲਾ / ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਨੇ
ਘਰ ਕੋ ਛਡ ਸਿੰਘ ਜਹਿ ਜਹਿ ਜਾਹਿ। ਤਹੀਂ ਤਹੀਂ ਦੁੱਖ ਬਹੁਤੇ ਪਾਹਿ। ੨੦। ਪਾਉਣ

ਦੋਹਰਾ : ਜੋ ਜੰਗਲ ਮੇਂ ਜਾਇ ਪੁਜੇ ਸੋ ਰੁਲੇ ਬਿਗਾਨੇ ਬਾਰਾ। ਖੇਗਾਨੇ ਦਰਾ ਉੱਤੇ
ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਐਸੇ ਸੁਨਯੋ ਤੋ ਮਨ ਕੀਓ ਬਿਚਾਰ। ੨੧।

ਚੌਪਈ : ਪੜੈ ਰਹੁਰਾਸ ਲਗਯੋ ਪੰਥ ਦੀਵਾਨ। ਅਕਾਲ ਬੁੰਗੈ ਢਿਗ ਤਖਤਿ ਮਕਾਨ।
ਕਰ ਗੁਰਮਤੋ ਦੀਯੋ ਬਹੀਰ ਤੁਰਾਇ। ਛੜੀ ਫੌਜ ਕਿਸ ਰਹੀ ਉਸ ਥਾਇ। ੨੨। ਟੱਬਰਾਂ ਬਗੈਰ
ਤਬ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਬਾਤ ਉਚਾਰੀ। ਹੈ ਕੋਊ ਸਿੰਘ ਇਸ ਪੰਥ ਮਝਾਰੀ।
ਲਾਇ ਸੀਸ ਕਰੈ ਦਰਗਹਿ ਪੁਕਾਰ। ਸੋ ਪੁਕਾਰ ਉਸ ਮੰਨੈ ਕਰਤਾਰ। ੨੩।
ਹਠੀਆ ਤਪੀਆ ਜਪੀਆ ਜੋਇ। ਰਹਤਵਾਨ ਸਚਿਆਰ ਭੀ ਹੋਇ।
ਪਰਸੁਾਰਥਾ ਹਿਤ ਦੇਹਿ ਸੁ ਲਾਵੈ। ਵਾਂਗ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਤੁਰਕਨ ਗਲਾਵੈ। ੨੪। ਪਰਉਪਕਾਰ ਲਈ
ਸੋ ਸਿੰਘਨ ਸੁਨ ਐਸੇ ਕਹਯੋ। ਤੁਮ ਤੈ ਸਿਖ ਭਲੋ ਕੋ ਭਯੋ।
ਐਸੀ ਸ਼ਕਤਿ ਔਰ ਕਿਸ ਮਾਹਿ। ਪੁਜੈ ਪੁਕਾਰ ਜਿਸ ਸਚੀ ਦੁਗਾਹਿ। ੨੫।

ਦੋਹਰਾ : ਸੋ ਸੁਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੰਨ ਲਈ ਹਾਥ ਜੋਰ ਸਿਰ ਨਿਆਇਆ। ਸਿਰ ਨਿਵਾ ਕੇ
ਖਾਲਸੈ ਅਗੈ ਜੋੜ ਹੱਥ ਗਾਨਾ ਲਯੋ ਬੰਧਾਇ। ੨੬। ਸ਼ਹੀਦੀ ਗਾਨਾ

ਚੌਪਈ : ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਤਬ ਬਚਨ ਉਚਾਰਾ। ਹੈ ਗੁਰਮੁਖ ਜੋ ਸਿੰਘ ਪਿਆਰਾ।
ਕਰੈ ਤਿਆਰੀ ਹਮ ਸੰਗ ਸੋਇ। ਮੈਂ ਲਾੜੋ ਵਹਿ ਸ੍ਰਿਬਾਲੋ ਹੋਇ। ੨੭। ਲਾੜਾ / ਸਰਬਾਲੂ, ਸਖਾ, ਸਾਖੀ

੧. ਸੂਰਜ ਮੱਲ : ਭਰਤਪੁਰ ਰਿਆਸਤ ਦਾ ਜਾਟ ਰਾਜਾ ਜਿਸ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਦਸੰਬਰ ੧੭੬੩ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ।
੨. ਜਵਾਹਰ ਮੱਲ : ਭਰਤਪੁਰੀਏ ਸੂਰਜ ਮੱਲ ਜਾਟ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਜੋ ਦਸੰਬਰ ੧੭੬੩ ਈ. ਵਿੱਚ ਭਰਤਪੁਰ ਦੀ ਗੱਦੀ ਉੱਪਰ ਬੈਠਿਆ। ਇਸ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤੂ ਅਗਸਤ ੧੭੬੮ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਸੀ।

ਸੁਨਤ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਕਈ ਖਲੋਏ। ਕਰ ਕੁਰਨਸ਼ਾ ਸਿੰਘ ਚਰਨ ਪ੍ਰਸੋਏ। ਨਮਸਕਾਰ / ਚਰਣ ਪਰਸੇ
 ਉਨ ਸਿੰਘਨ ਤਬ ਐਸ ਉਚਾਰਾ। ਹਮ ਚਾਹਤ ਥੇ ਬਚਨ ਤੁਮਾਰਾ।੨੮
 ਸਿੰਘਨ ਦੇਖ ਸਿੰਘ ਔਰ ਭਏ ਖੜੇ। ਤੁਮ ਲਾੜੇ ਹਮ ਹੁਇ ਜੰਵ ਚੜ੍ਹੇ।
 ਤਬ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਐਸੇ ਕਹਯੋ। ਯਾਕੋ ਫਲ ਜਨਮ ਆਗੇ ਲਹਯੋ।੨੯ ਇਸ ਦਾ
 ਸੀਸ ਲਾਇ ਹਮ ਕਰੈਂ ਬਿਆਹਿ। ਬਹੁ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਅਸੀਂ ਲੇਹਿੰ ਪ੍ਰਣਾਇ।
 ਹਮਰੈ ਸੰਗ ਜੋ ਜਾਵੀ ਲੋਗ। ਪਤਿਸ਼ਾਹੀਓਂ ਬਡੋ ਉਹ ਭੀ ਹੋਗ।੩੦

ਦੋਹਰਾ : ਸਮਰਾ ਸੀਸਾ ਸਨਮੁਖ ਦਏ ਹੁਇ ਭੂਪ.ਪਾਇ ਬਡ ਰਾਜ। ਜੁੱਧ / ਸਿਰ
 ਉਸਤੋਤ੍ਰ ਚੰਡੀ ਮੈਂ ਕਹੀ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਮੁਖ ਵਾਜ।੩੧ ਚੰਡੀ ਅਸਤੋਤ੍ਰ

ਚੌਪਈ : ਸਮਰ ਸਾਮੁਰੈ ਸੀਸ ਤੋ ਪੈ ਚੜ੍ਹਾਵੈ। ਮਹਾਂ ਭੂਪ ਹੋਇ ਅਉੜੈ ਰਾਜ ਪਾਵੈ। ਸਨਮੁੱਖ / ਅਵਤਾਰ ਧਾਰ ਕੇ
 ਹੋਇ ਸਤਿ ਤਿਮ ਜਿਮ ਗੁਰ ਆਖਾ। ਯਹੀ ਬਚਨ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਭਾਖਾ।੩੨ ਬੋਲਿਆ
 ਤੋ ਲੋ ਪੁਜਯੋ ਸ਼ਾਹੁ ਆਇ ਲਹੋਰ। ਚਲਯੋ ਚਹਤ ਥੇ ਦਿੱਲੀ ਓਰ।
 ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਿੰਘ ਉਨ ਸੁਨੇ। ਪਰਯੋ ਚਹਤ ਸੁ ਉੱਪਰ ਉਨੇ।੩੩
 ਸੁਨ ਅਵਾਈਆਂ ਕਮਦਿਲਾ ਨਠ ਗਏ। ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਸਗਵਾਂ ਤੋਰ ਦਏ। ਅਫਵਾਹ / ਭਰਪੋਕ / ਸਗੋਂ
 ਹੁਤੇ ਭੁਜੰਗੀ ਜੋ ਗੁਰ ਲਾਲ। ਹੋਨ ਸ਼ਹੀਦ ਕਿਛ ਰਹੇ ਸਿੰਘ ਨਾਲ।੩੪
 ਕਿਸੈ ਪੁਸ਼ਾਕ ਥੀ ਨੀਲੀ ਸਜਾਈ। ਕਿਨੈ ਸੇਤਾ ਕਿਸੈ ਕੇਸਰੀ ਰੰਗਵਾਈ। ਰਿੱਟੀ, ਸਫੈਦ
 ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਬੁੰਗੈ ਸਨਮੁਖ ਦਰਬਾਰ। ਪੀ ਸੁਖੈ ਸਿੰਘ ਭਏ ਤਿਆਰ।੩੫
 ਫੀਮੀਅਨ ਫੀਮਾ ਸੁ ਲੀਨੀ ਟਾਂਕਾ। ਕਰੈਂ ਸੁ ਕਾਹਲੀ ਉਠ ਉਠ ਝਾਂਕ। ਅਫੀਮ / ਖਾ ਲਈ
 ਹੋਨ ਸ਼ਹੀਦ ਸੁ ਪਰਹਿਤਾ ਕਾਜ। ਪਹਿਰ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਇਮ ਸਾਜਯੋ ਸਾਜ।੩੬ ਪਰਉਪਕਾਰ

ਦੋਹਰਾ : ਬਸਤਰ ਸਸਤਰ ਪਹਿਰ ਸਿੰਘ ਭਏ ਤਬੈ ਸਵਧਾਨਾ। ਤਿਆਰ
 ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹੀ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪਗਾ ਧਰ ਧਯਾਨ।੩੭ ਚਰਨ

ਚੌਪਈ : ਪੰਜ ਪੌੜੀ ਸਿੰਘ ਅਨੰਦ ਪੜ੍ਹਾਯੋ। ਗੁਰ ਗਣੇਸ਼ ਜਿਮ ਗ੍ਰੰਥ ਪੁਜਾਯੋ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ
 ਬਿਆਹਿ ਵਾਂਗ ਕੀਯੋ ਜੱਗੁ ਉਛਾਹਿ। ਸਿੰਘਨ ਬਹਾਇ ਖੁਲਾਯੋ ਕੜਾਹਿ।੩੮ ਖੁਬੀ
 ਅਤਰਾ ਅੰਬੀਰਾ ਸਿੰਘ ਅੰਗ ਮਲਾਵੈਂ। ਜਿਸ ਬਿਧਾ ਬਟਨੋਂ ਲਾੜੇ ਲਾਵੈਂ। ਇਤਰ / ਤਰੀਕੇ / ਵਟਣਾ
 ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹੈਂ ਸਿੰਘ ਸਾਜ ਬਜਾਵੈਂ। ਵਾਂਗ ਸੁਹਾਗਨ ਘੋੜੀਅਨਾ ਗਾਵੈਂ।੩੯
 ਉਠ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੁਾਯੋਂ। ਅਕਾਲ ਬੁੰਗੈ ਪਰ ਤਖਤ ਬਹਾਯੋਂ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੋਵਰ / ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ
 ਨਈਆ ਪੁਸ਼ਾਕ ਸਿੰਘ ਪਹਿਰ ਸੁਹਾਯੋ। ਜੰਘ ਕੱਛਾ ਗਲ ਚੋਲਾ ਪਾਯੋ।੪੦ ਨਵੀਂ / ਕਛਹਿਰਾ ਤੋਤ ਕੀਤਾ

੧. ਗਣੇਸ਼ : ਹਿੰਦੂ ਮਿਥਿਹਾਸ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਵਰ ਦੁਆਰਾ ਪਾਰਬਤੀ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਇਕ ਦੇਵਤਾ ਜਿਸ ਦੀ ਹਿੰਦੂ ਕੋਈ ਵੀ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਏਥੇ ਗਣੇਸ਼ ਦੀ ਥਾਂਇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪੂਜਾ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਆਇਆ ਹੈ।
 ੨. ਅੰਬੀਰ : ਅਬੀਰ, ਕਸਤੂਰੀ, ਗੁਲਾਬ, ਕੇਸਰ, ਸੰਦਲ ਆਦਿ ਦੇ ਮਿਸ਼ਰਣ ਤੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਗੁਲਾਲ ਜੋ ਬੜੀ ਸੁਗੰਧਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
 ੩. ਘੋੜੀਆਂ : ਵਿਆਹ ਦੀ ਰਸਮ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਲਾੜੇ ਨੂੰ ਘੋੜੀ ਉੱਤੇ ਬਿਠਾ ਕੇ ਲਾੜੀ ਦੇ ਘਰ ਲੈ ਜਾਣ ਸਮੇਂ ਜੋ ਗੀਤ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘੋੜੀਆਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੀਸ ਪੱਗ ਲਈ ਖੂਬ ਛਿਕਾਇੰ। ਧਰੇ ਚਕ੍ਰ ਸਿਰ ਪੇਚੇ ਦਾਇ। ਖਿੱਚ ਕੇ ਥੇਨ੍ਹੀ / ਪੇਚਦਾਰ
 ਚੱਕ੍ਰਨ ਕੈ ਮੱਧ ਕਰਦ ਗਡੋਈੰ। ਜਨੁ ਲਾੜੈ ਸਿਰ ਕਲਗੀ ਸੋਗੀ।੪੧। ਗੱਡ ਲਈ

ਦੋਹਰਾ : ਦਰਬਾਰੋਂ ਸਿੰਘ ਕੇ ਸੇਹਰੋ ਭੇਜਯੋ ਖੂਬ ਬਣਾਇ। ਸਿਹਰਾ
 ਕਰ ਅਰਦਾਸ ਸਿਰ ਪਰ ਧਰਯੋ ਤਉ ਅਸੀਸ ਬਡ ਪਾਇ।੪੨।
 ਕਰ ਕੰਗਨੋਂ ਸਿਰ ਸੇਹਰੋ ਮੋਢੇ ਧਰ ਤਲਵਾਰ। ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਕੜਾ
 ਤਖਤੋਂ ਉਤਰ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਪੂਜਨ ਚਲਯੋ ਦਰਬਾਰ।੪੩।

ਚੌਪਈ : ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤੁਰਿਓ ਓਰਾ। ਕਰੀ ਕੁਨਸਾ ਸਿੰਘ ਨਿਜ ਕਰ ਜੋਰਾ। ਵੱਲ / ਨਮਸਕਾਰ / ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ
 ਸਾਬ ਸਾਜਨ ਸਿੰਘ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਾਹਿੰ। ਮੰਗਲ ਮੁਖੀ ਜਨੁ ਮੰਗਲ ਗਾਹਿੰ।੪੪। ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਗੀਤ
 ਮੁਹਰੇ ਤੋਰਯੋ ਸਿੰਘਨ ਨਿਸ਼ਾਨ। ਸਾਬ ਨਿਗਾਰੋ ਘੁਰਤੋ ਜਾਨ। ਨਗਾਰੇ / ਵੱਜਦੇ
 ਹੁਤੋ ਦਰਬਾ ਢਿਗ ਦਾਨ ਕਰਾਯੋ। ਜੰਵ ਚੜ੍ਹਤੀ ਜਿਮ ਲਾਗ ਦਿਵਾਯੋ।੪੫। ਜੋ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਧਨ ਸੀ
 ਜੰਡੀ ਜਿਮ ਸਿੰਘ ਪੂਜਯੋ ਝੰਡਾ। ਦਰਬ ਦਾਨ ਕਿਛ ਤਹਿੰ ਭੀ ਬੰਡਾ। ਇਕ ਜੰਗਲੀ ਬ੍ਰਿਛ / ਵੇਡਿਆ
 ਦਰਸ਼ਨੀ ਦ੍ਰਵਾਜੇ ਜਬ ਸਿੰਘ ਗਯੋ। ਕਰ ਕੁੰਨਸ ਸਿਰ ਅਵਨਿ ਟਿਕਯੋ।੪੬। ਸਿਰ ਭੁਕਾਇਆ
 ਆਗੇ ਤੁਰ ਢਿਗ ਪੁਜਯੋ ਦਰਬਾਰ। ਦਈ ਪ੍ਰਦੱਛਣਾ ਢਿਰ ਵਲ ਚਾਰਾ। ਪਰਿਕਰਮਾ / ਚਹੁ ਪਾਸੇ
 ਹੁਤੇ ਸੁਮਨਾ ਸੋ ਦਏ ਬਰਸਾਇ। ਹਰਿਮੰਦਰ ਢਿਗ ਖੜੇ ਸੁ ਆਇ।੪੭। ਫੁੱਲ

ਦੋਹਰਾ : ਹਰਿਮੰਦਰ ਕੇ ਹਜੂਰ ਇਮ ਖੜ ਕਰ ਕਰੀ ਅਰਦਾਸ।
 ਸਤਿਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ਸੰਗ ਨਿਭੈ ਸੀਸ ਕੇਸਨ ਕੇ ਸਾਸਾ।੪੮। ਸਵਾਸ

ਚੌਪਈ : ਉਤ ਗਿਲਜਨ ਵਡ ਕਰੀ ਤਿਆਗੀ। ਸਿੰਘਨ ਫੌਜ ਸੁਨੀ ਉਨ ਭਾਰੀ।
 ਗਿਲਜਨ ਟੋਪ ਸੰਜੋਇ ਸਵਾਰੇ। ਸਿੰਘ ਰਖਯਾ ਹਿਤ ਵਸਤ੍ਰ ਨ ਧਾਰੇ।੪੯। ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਸ਼ਾਸ ਪੁਸ਼ਾਕ
 ਗਿਲਜਨ ਸਾਜਾ ਥੋ ਮਾਰਨ ਕੀਓ। ਸਿੰਘਨ ਸਾਜ ਥੋ ਮਰਨੈ ਲੀਓ। ਸਾਮਾਨ, ਨੀਅਤ
 ਗਿਲਜਨ ਲੀਨੇ ਲੰਮੇ ਹਥਯਾਰ। ਤੀਰ ਬੰਦੂਕ ਕਰਾਬੀਨ ਸੁਧਾਰ।੫੦।
 ਸਿੰਘਨ ਨੈ ਤੋ ਫੜੇ ਹਥਿਆਰ। ਕਰਦ ਕਟਾਰੀ ਤੇਗ ਨਮਸਕਾਰ।
 ਕਈ ਸਿੰਘਨ ਭੰਗ ਘੋਟਨਾ ਫੜੇ। ਸਭ ਤੇ ਮੁਹਰੈ ਸੋ ਹੁਇ ਖੜੇ।੫੧। ਘੋਟਣਾ, ਸਲੋਤਰ
 ਕਈ ਸਿੰਘ ਚੜ੍ਹ ਘੋੜਨ ਖਲੋਏ। ਔਰਨ ਅਗੈ ਔਰ ਚਹੈਂ ਹੋਇ।
 ਆਪ ਬਿਚਾ ਤੇ ਕਰੇ ਕਰਾਰ। ਤੁਹਿ ਤੇ ਅਗੈ ਮੈਂ ਹੋਗੁ ਸਿਧਾਰ।੫੨। ਆਪਸ ਵਿੱਚ

ਦੋਹਰਾ : ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਬਖਸ਼ੈ ਸਿੰਘ ਜੁ ਹੋਇ ਬਹਯੋ ਬੁੰਗੈ ਤਯਾਰ।
 ਜਨ ਲਾੜਾ ਖੁਸ਼ੀਆ ਚਿਤੈ ਸੁਨ ਸੁੰਦਰ ਬਹੁ ਮੁਟਿਆਰ।੫੩। ਚਿਤ ਵਿੱਚ

ਚੌਪਈ : ਨਿਸ਼ਾਨ ਝੁਲੇ ਔ ਨਿਗਾਰੇ ਬਜਵਾਏ। ਰਬਾਬ ਜੋੜੀ ਕਰ ਸ਼ਬਦ ਸੁ ਗਾਏ।
 ਗ੍ਰੰਥ ਮੱਧ ਕੀ ਘੋੜੀ ਗਵਾਇ। ਕਰੈ ਫੁਰਮਾਇਸ਼ ਔਰ ਸੁਨਾਇ।੫੪।

੧. ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਘੋੜੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਰਚੇ ਹਨ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚਲੇ ਵਡਹੰਸ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ।

- ਪ੍ਰਾਤਾ ਭਈ ਤੋ ਗਿਲਜੇ ਆਏ। ਸਿੰਘ ਉਡੀਕਤ ਅੱਗੈ ਥਾਏ। ਸਵੇਰੇ / ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ
 ਕਈ ਸਿੰਘ ਚੜ੍ਹ ਆਗੇ ਲੜੈਂ। ਹੋਇ ਸਜਾਦੈ ਕਈ ਅਗੈ ਖੜੈਂ।੫੫। ਪਯਾਦੇ
- ਜਹਿ ਜਹਿ ਅੜੈਂ ਤਹਿ ਤਹਿ ਮਰੈਂ। ਕਿਆ ਬਹੁਤਨ ਸਿਉਂ ਬੋੜੇ ਕਰੈਂ।
 ਭਏ ਸ਼ਹੀਦ ਸੁ ਬਰੈਂ ਬਰੰਗਨਾ। ਜੀਵਤ ਰਹੇ ਸੁ ਦੌੜੈਂ ਜੰਗਨ।੫੬। ਵਿਆਹ / ਸੁੰਦਰ ਹੁਰਾਂ
 ਬਗਲਾ ਚੁਫੇਰਯੋਂ ਗਿਲਜਨ ਲਏ। ਬਿਜਨ ਬਿਜਨਾ ਕਹਿ ਸਭ ਹੀ ਧਏ। ਘੋਰ ਲਏ / ਮਾਰੇ ਮਾਰੇ
 ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਤਬ ਕਹਯੋ ਪੁਕਾਰ। ਹੋ ਸ਼ਹੀਦ ਪੱਗਾ ਅੱਗੈ ਧਾਰਾ।੫੭। ਪੈਰ / ਰੱਖ
- ਦੋਹਰਾ : ਪਗ ਆਗੈ ਪਤ ਉਬਰੇ ਪਗ ਪਾਛੇ ਪਤ ਜਾਇ। ਇਜਤ ਉੱਭਰਦੀ ਹੈ / ਪਿਛਾਂਹ
 ਬੈਰੀ ਖੰਡੈ ਸਿਰ ਧਰੈ ਫਿਰ ਕਯਾ ਤਕਨ ਸਹਾਇ।੫੮। ਵੈਰੀ / ਸਹਾਇਤਾ
- ਚੌਪਈ : ਸੁਨਤ ਸਿੰਘ ਕੁਦ ਪਏ ਚੁਫੇਰੇ। ਪਰੇ ਸਿੰਘ ਜਿਮ ਮਿਰਗਨਾ ਹੇਰੇ। ਸ੍ਰੀਗਾਂ ਪਿੱਛੇ
 ਸਿੰਘਨ ਇੱਛਾ ਮਰਨੈ ਕਰੀ। ਜੀਵਨ ਆਸ ਦੂਰ ਕਰ ਧਰੀ।੫੯।
 ਨਿਹੰਗ ਕਹੈਂ ਪਗ ਆਗੈ ਧਾਰੇ। ਹੁਵੇ ਸ਼ਹੀਦ ਤਰ ਭਵਜਲਾ ਪਾਰੇ। ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ / ਪਾਰ ਹੋਵੇ
 ਜਿਸਕੋ ਇੱਛਾ ਸੂਰਗਹਿ ਹੋਇ। ਸਾਥ ਅਪਛਰਾਂ ਜਾਯੋ ਨਸੋਇ।੬੦। ਸਵਰਗ ਦੀ
 ਜਿਨ ਮਿਲ ਖਾਲਸੈ ਕਰਨੋ ਰਾਜ। ਰਹਯੋ ਬਿਰੰਗਨਾ ਤੇ ਸੋਊ ਭਾਜ। ਸੁੰਦਰ ਹੁਰਾਂ, ਅਪਸਰਾ
 ਆਇ ਖਾਲਸੈ ਗ੍ਰਿਹ ਜਨਮ ਸੁ ਧਾਰਯੋ। ਕਰਯੋ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਤੁਰਕਨ ਮਾਰਯੋ।੬੧।
 ਤਬ ਖਾਲਸੈ ਨੈ ਬਚਨ ਉਚਾਰਾ। ਹਮ ਹੈਂ ਜੰਵ ਤੁਹਿ ਤੂ ਹਮ ਲਾੜਾ। ਤੇਰੀ ਜੰਵ
 ਤੂੰ ਜਾਹਿ ਸੂਰਗ ਹਮ ਭੀ ਜਾਹਿ। ਤੂੰ ਕਰੈਂ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਸੰਗ ਅਸੀਂ ਕਰਾਹਿ।੬੨।
- ਦੋਹਰਾ : ਹਮ ਇੱਛਾ ਸੂਰਗੈ ਨਹੀਂ ਹਮ ਇੱਛਯਾ ਖਾਲਸੈ ਸੰਗ। ਸੂਰਗ ਦੀ ਇੱਛਾ
 ਲੜਨੋ ਮਰਨੋ ਨਹਿ ਡਰੈ ਚਹੈ ਤੁਰਕਨ ਸੋ ਜੰਗ।੬੩।
- ਚੌਪਈ : ਤਬ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਬਚਨ ਉਚਾਰਾ। ਯਹੀ ਪਰਣ ਹੈ ਨਿਜ ਮਨ ਧਾਰਾ।
 ਇਕ ਬਾਰ ਸਤਿਗੁਰ ਪਹੁੰਚ ਦਰਬਾਰ। ਦੇਈਐ ਆਵਨ ਗਿਲਜਨ ਟਾਰਾ।੬੪। ਟਾਲ
 ਆਇ ਖਾਲਸੈ ਘਰ ਲਏ ਉਤਾਰਾ। ਜਨਮ ਪਉ ਸਿੰਘ ਬਾਰੋ ਬਾਰ। ਅਵਤਾਰ, ਜਨਮ
 ਫਿਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਯੋ ਬਾਣੀ ਕਹੀ। ਹੋਹੁ ਸ਼ਹੀਦ ਅਬ ਹੈ ਦੇਰ ਕਹੀ।੬੫।
 ਤੋ ਲਗ ਗਿਲਜੋ ਔਰ ਆਇ ਪੜੇ। ਲੜ ਲੜ ਮਰੈ ਜਹੀਂ ਸਿੰਘ ਅੜੇ।
 ਨਾਹਿ ਪੈਰ ਕਿਨ ਪਿੱਛੈ ਮੋਰਾ। ਸਿੰਘਨ ਪੈਰ ਸੁ ਅੱਗੈ ਤੋਰਾ।੬੬। ਸੋਝਿਆ / ਤੋਰਿਆ
 ਤੋ ਉਨ ਸਿੰਘ ਦੀਓ ਲਲਕਾਰਾ। ਜਾਹਿ ਨਹੀਂ ਅਬ ਅਗਯੋ ਯਾਰਾ।
 ਦੀਨ ਮਜ਼ਹਬ ਕੋ ਜੁੱਧ ਖੜ ਕਰੋ। ਟਪ ਘੋੜਨ ਫੜ ਤੇਗਨ ਲੜੇ।੬੭। ਖੜੇ ਹੋ ਕੇ
- ਦੋਹਰਾ : ਗਿਲਜਨ ਨਹਿ ਸਮਝੀ ਕਛੂ ਦਈ ਬੰਦੂਖਾ ਬਹੁ ਦਾਗ। ਬੰਦੂਕ
 ਬਹੁਤ ਸਿੰਘ ਤਹਿ ਗਿਰ ਪੜੇ ਹੁਤੇ ਜੁ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਾਗਾ।੬੮। ਨੜੇ

੧. ਅਪਛਰਾਂ : ਅਪਸਰਾਂ, ਹਿੰਦੂ ਮਿਥਿਹਾਸ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਰਿੜਕਣ ਸਮੇਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈਆਂ ਮਨਮੋਹਕ ਔਰਤਾਂ ਜੋ ਸਵਰਗ ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜੋਧਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਜੁੱਧ ਵਿੱਚ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ਹੋਣ।

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੈ ਖੜਗ ਉਠਾਯਾ। ਅਗੈ ਹੋਇ ਗਿਲਜੈ ਤਨ ਲਾਯਾ।
 ਕਾਟ ਸੰਜੋਇ ਐ ਉਰੂ ਉਤਾਰਯੋ। ਇਮ ਹੀ ਔਰਹਿ ਤਨ ਪਰ ਝਾਰਯੋ।੬੯। ਸੀਨੇ ਵਿੱਚ / ਹੋਰਨਾ
 ਜੁਰੀਅਤ ਕਰ ਸਿੰਘ ਆਗੇ ਧਾਯੋ। ਗਿਲਜਨ ਨੈ ਮੁਖ ਪਿਛੈ ਹਟਾਯੋ। ਜੁਰਅਤ, ਦਲੇਰੀ
 ਫਿਰ ਗਿਲਜਨ ਮਿਲ ਹੁੰਨਰਾ ਕੀਓ। ਢਾਲਨ ਓਹਲੈ ਮੁਖ ਧਰ ਲੀਓ।੭੦। ਕਾਰੀਗਰੀ / ਢਾਲਾ ਦੇ ਪਿੱਛੇ
 ਸਿੰਘ ਜੀ ਢਾਲ ਹੱਥੋਂ ਦਈ ਡਾਲਾ। ਬੰਨੈ ਨ ਉਹਲੇ ਚਿਤ ਕੀਯੋ ਖਯਾਲ। ਸੁੱਟੇ ਦਿੱਤੀ
 ਆਵੈ ਜੁ ਗਿਲਜੇ ਤੇਗ ਉਭਾਰੈ। ਹੁਇ ਸਨਮੁਖ ਸਿੰਘ ਸੀਸ ਪੈ ਧਾਰੈ।੭੧। ਉਭਾਰ ਕੇ
 ਆਖ ਨ ਝਮਕੈ ਸੀਸ ਨ ਮੋੜੈ। ਤਕੈ ਨ ਪਿੱਛੈ ਅਗੈ ਕੋ ਦੌੜੈ।
 ਗਿਲਜੇ ਨੱਠ ਮੁੜੇ ਉਤ ਵੇਲੇ। ਸਿੰਘ ਕੀ ਤੇਗ ਨ ਖੜ ਕੋਊ ਝੋਲੇ।੭੨। ਉਸ ਵੇਲੇ / ਝੋਲਣਾ

ਦੋਹਰਾ : ਗੋਲੀ ਛਾਡੈ ਦੂਰ ਖੜ ਔਰ ਧਰੀ ਤੀਰਨਾ ਕੀ ਮਾਰ। ਤੀਰਾਂ ਦੀ
 ਸਿੰਘ ਗਏ ਚੀਰ ਸਰੀਰ ਕੋ ਪਰੈ ਨ ਜਖਮ ਸੁਮਾਰਾ।੭੩। ਗਿਣਤੀ

ਚੌਪਈ : ਕਈ ਮਾਸ ਕਈ ਹਡ ਗਈ ਚੀਰ। ਹਾਰਯੋ ਨ ਸਿੰਘ ਕਿਛ ਮੰਨੀ ਨ ਪੀਰਾ। ਪੀੜ
 ਸਿੰਘ ਸਰੀਰੋਂ ਯੋ ਰਤ ਪਰੈ। ਜਿਮ ਬਹੁ ਕੋਲੂ ਪਨਾਰੈ ਪਰੈ।੭੪। ਕੋਹਲੂ ਦੇ ਤੇਲ ਦਾ ਪਰਨਾਲਾ
 ਜਨੁ ਬਡ ਮਛਕਾ ਸੁ ਭਏ ਸੁਲਾਕਾ। ਛੁਟੇ ਫੁਹਾਰੇ ਚਹੂੰ ਵਲ ਝਾਕ। ਪਾਣੀ ਦੀ ਮਛਕ / ਛੋਕ
 ਜਿਮ ਜਿਮ ਸਿੰਘ ਅਗੈ ਕੋ ਧਾਵੈ। ਜਨੁ ਪਿਚਕਾਰਨਾ ਖੋਡ ਦਿਖਾਵੈ।੭੫। ਪਿਚਕਾਰੀਆਂ ਦੀ
 ਰਕਤ ਨਿਕਸਾ ਸਿੰਘ ਬਿਹਬਲਾ ਭਯੋ। ਸਰੀਰ ਚਲਨ ਤੇ ਸਿੰਘ ਬਕ ਰਹਯੋ। ਮੁਨ ਵਗ ਕੇ / ਕਮਜੋਰ
 ਤੋ ਭੀ ਸਿੰਘ ਪਗ ਅੱਗੈ ਧਾਰੈ। ਲਾਜ ਲਗਨ ਤੇ ਪੈਜ ਸਵਾਰੈ।੭੬। ਪੁਣ ਦੀ ਸੰਭਾਲ
 ਪੈਜ ਬਿਰਦ ਕੀ ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਖੈ। ਲਾਜ ਨ ਲਾਗੈ ਯੋ ਸਿੰਘ ਆਖੈ।
 ਹੋਇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਮੋਰੀ ਪੂਰੀ। ਬਾਰ ਬਾਰ ਸਿੰਘ ਮੰਗੈ ਜ਼ਰੂਰੀ।੭੭।

ਦੋਹਰਾ : ਤੋ ਗਿਲਜੇ ਔਰੇ ਅਏ ਬਡੀ ਫੌਜ ਲੈ ਸਾਬ। ਹੋਰ ਆਏ
 ਸਿੰਘ ਪੁਰੋਇ ਸੁ ਉਨ ਲਯੋ ਬਡ ਨੇਜਨਾ ਕੇ ਸਾਬ।੭੮। ਵਿਨੁ ਦਿੱਤਾ / ਨੋਬਿਆਂ ਨਾਲ

ਚੌਪਈ : ਤੋ ਫਿਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਮ ਕਏ। ਸਨਮੁਖ ਨੇਜੇ ਬਹੁ ਕਟ ਦਏ। ਹੋਰ ਉੱਦਮ ਕੀਤਾ
 ਤੋ ਸਨਮੁਖ ਸਿੰਘ ਅਯੋ ਨ ਕੋਇ। ਸਿੰਘ ਤਕਾਉਨ ਨ ਪਿੱਛਾ ਤੋਇ।੭੯। ਸਾਹਮਣੇ

ਦੋਹਰਾ : ਸਿੰਘ ਸੁ ਪਿਛਲੀ ਤਰਫ ਕੋ ਫੇਰੈ ਨੈਨਾ ਸੁ ਨਾਂਹਿ। ਅੱਖਾਂ
 ਮਤ ਕਤ ਆਖੈ ਜਗਤ ਕੋ ਸਿੰਘ ਮੁਯੋ ਮੁਖ ਫੇਰ ਪਿਛਾਹਿ।੮੦।

ਚੌਪਈ : ਨੇਜਨ ਸਯੋ ਸਿੰਘ ਪਿਛੋਂ ਦਬਾਯੋ। ਬਹੁਤ ਜੋਰ ਸਯੋ ਸਿੰਘ ਝੁਕਾਯੋ। ਨੋਬਿਆਂ ਨਾਲ
 ਸਿੰਘ ਸੁ ਗਿਰਯੋ ਗੋਡਨਾ ਕੈ ਭਾਰ। ਤਊ ਨ ਛੋਡੀ ਸਿੰਘ ਤਲਵਾਰ।੮੧। ਗੋਡਿਆਂ

ਕੁੰਡਲੀਆ ਛੰਦ :

ਤਲਵਾਰ ਨ ਛੋਡੀ ਸਿੰਘ ਇਮ ਯਹ ਚਿਤ ਸੋਚ ਬਿਚਾਰ।
 ਬਿਨ ਹਥਯਾਰਨ ਹਥ ਲਖੈ ਮਤ ਕਰੈ ਨ ਸੀਸੈ ਵਾਰ। ਦੇਖ ਕੇ / ਸਿਰ ਉੱਤੇ
 ਮਤ ਕਰੈ ਨ ਸੀਸੈ ਵਾਰ ਸ਼ਹੀਦਯੋ ਮੈਂ ਰਹਿ ਜਾਊ।
 ਇਹ ਛਿਨ ਜਾਵੈ ਛੱਲ ਫੇਰ ਕਤ ਵਖਤਹਿ ਪਾਊ। ਮੌਕਾ

ਸਮੇਂ ਸੁ ਆਯੋ ਸਮਝ ਸੁਭੋ ਚਿਤ ਲੀਨੋ ਧਾਰ। ਸੁਭ

ਅਬ ਧੜ ਤੇ ਸੀਸ ਉਤਰਾਈਐ ਕੋਇ ਝੱਲ ਤਿੱਖੀ ਤਲਵਾਰ।੮੨।

ਚੌਪਈ : ਤਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗਹਿੰ ਖੰਡੋ ਉਠਾਯੋ। ਦੈ ਲਲਕਾਰੋ ਗਿਲਜਨ ਬੁਲਾਯੋ। ਫੜ ਕੇ

ਦਯੋ ਸੀਸ ਉਨ ਅਗੈ ਨਿਵਾਇੰ। ਜਿਮ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਗੁਰ ਕੀਓ ਦਾਇ।੮੩।

ਗਿਲਜਨ ਤੇਗ ਗ੍ਰੀਵਾਂ ਪੈ ਡਾਰੀ। ਭਈ ਮੁੰਡੀ ਤਬ ਧੜ ਤੇ ਨਯਾਰੀ। ਧੋਣ, ਗਰਦਨ / ਸਿਰ

ਸਿੰਘ ਕੋ ਪ੍ਰਣ ਪੂਰੇ ਪ੍ਰਭ ਕੀਓ। ਧੰਨ ਮਰਨ ਉਸ ਧੰਨ ਹੈ ਜੀਓ।੮੪।

ਸ਼ਹੀਦਨ ਕੈ ਮਧ ਭਈ ਵਧਾਈ। ਹੁਤੋ ਉਡੀਕਤ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਭਾਈ।

ਅਗਯੋ ਲੈਨ ਨਿਹੰਗ ਕੋ ਆਏ। ਉਡਨ ਖਟੋਲੇ ਬਹੁਤ ਸਜਾਏ।੮੫।

ਘੋੜੇ ਆਣੇ ਉਡਨੇ ਸਾਥ। ਪਾਈ ਕਾਠੀ ਕੋਤਲਾ ਫੜੇ ਹਾਥ।

ਸਵਾਰੀ ਲਈ ਸ਼ਾਸ ਘੋੜਾ

ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਿਗਾਰੈ ਸ਼ਹੀਦਨ ਫੜੇ। ਨੀਲੇ ਬਾਣੇ ਪਹਿਰ ਸੁ ਖੜੇ।੮੬।

ਦੋਹਰਾ : ਪੜ੍ਹੈ ਸ਼ਬਦ ਬਡ ਠਾਠ ਕਰ ਸਿਰੰਦਨਿ ਜੋੜੀ ਮਿਲਾਇ। ਸਿਰੰਦਾ / ਤਬਲਾ

ਤੁਰੇ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਲੈਣ ਕੋ ਬਾਣੋ ਖੂਬ ਬਣਾਇ।੮੭।

ਚੌਪਈ : ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਏ ਆਪ। ਕਰਤੇ ਗ੍ਰੰਥ ਗੁਰ ਬਾਣੀ ਜਾਪ।

ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਏ ਇਸ ਭਾਇ। ਖਾਨੂ ਨਰੜਯੋ ਦਾਮਨਾ ਪਾਇ।੮੮। ਬੰਨ੍ਹਿਆ / ਪੱਲਾ

ਪਗੜਾਨਨ ਵਾਰੋ ਲਾਏ ਗੈਲ। ਮਾਰ ਕੂਟ ਉਸ ਲਾਹੇ ਖੈਲਾ। ਜੁੱਤੀਆਂ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ / ਪੱਲੇ

ਜਿਨ ਜਿਨ ਦੁਸ਼ਟਨ ਸਿੰਘ ਸਤਾਏ। ਤੇਤੇ ਤੁਰਕ ਹੇਠ ਪਾਲਕੀ ਲਾਏ।੮੯।

ਢੁੱਕ ਸਿੰਘ ਗੁਰ ਫਤੇ ਬੁਲਾਈ। ਗੋਡਨ ਛੁਹੇ ਮਿਲੇ ਜੱਫੀਆਂ ਪਾਈ।

ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਵਲ ਦੋਹਨਾ ਆਈ। ਮਿਲੇ ਭਰਥਾ ਜਿਮ ਲਛਮਨ ਭਾਈ।੯੦। ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ

ਦੋਹਰਾ : ਹਾਥ ਜੋੜ ਠਾਂਢੇ ਭਯੋ ਲਾਇ ਚਰਨ ਸੁ ਗੁਰਾ ਕੋ ਧਯਾਨ।

ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਦਾ

ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਇਮ ਬਚ ਕਹਯੋ ਤੂੰ ਆਪੈ ਜਾਣੀ ਜਾਣ।੯੧।

ਚੌਪਈ : ਜੇ ਹਜੂਰ ਨਿਜ ਪੰਥ ਰਚਾਯਾ। ਅਬ ਤਿਸਨੈ ਹੈ ਬਹੁ ਦੁਖ ਪਾਯਾ।

ਕਾਬਲ ਤੇ ਜੋਊ ਕੂਤੋ ਮੰਗਾਯੋ। ਬੰਦੈ ਜਿਮ ਉਸ ਚਹੀਅਤ ਗਲਾਯੋ।੯੨। ਅਹਿਮਦ ਬਾਹ / ਗਾਲਣਾ

ਬਹੁ ਦੁਖ ਇਨ ਖਾਲਸੈ ਦਯੋ। ਅਬ ਇਸ ਚਹੀਯਤ ਫੇਰ ਨ ਅਯੋ।

ਤੇਰੇ ਖਾਲਸੇ ਆਪ ਲੜਵੈਯੋ। ਇਨ ਹੀ ਤੇ ਸਭ ਦੁਸ਼ਟ ਮਰਵੈਯੋ।੯੩।

ਪੰਜਾਬ ਦੌਲਤ ਯਾਹੀ ਤੇ ਸਿੰਘ ਖਾਹਿੰ। ਦੱਖਣੀ ਪਛਮੀ ਕਿਮ ਲੈ ਜਾਹਿੰ। ਮਰਾਠੇ / ਅਫਗਾਨ

ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਸੁਨ ਗੁਰ ਖੁਸ਼ ਭਏ। ਤਥਾ ਅਸਤੁ ਸਤਿਗੁਰ ਬਚ ਕਹੇ।੯੪। ਐਸਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ

੧. ਖਾਨੂ : ਖਾਨ ਬਹਾਦਰ ਜ਼ਕਰੀਆ ਖਾਂ, ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਸੂਬੇਦਾਰ; ਇਸ ਨੇ ੧੭੨੬-੧੭੪੫ ਈ. ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਸਿੱਖਾਂ ਉੱਪਰ ਬੜੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕੀਤੇ ਸਨ।

੨. ਭਰਥ : ਭਰਤ, ਦਸ਼ਰਥ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਰਾਮਚੰਦਰ ਜੀ ਦਾ ਭਾਈ ਜੋ ਕੈਕਈ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਰਾਮਚੰਦਰ ਜੀ ਦੇ ਬਨਬਾਸ ਜਾਣ ਕਾਰਣ ਇਸ ਨੂੰ ਅਯੁਧਿਆ ਦਾ ਰਾਜਾ ਥਾਪਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਬਨਬਾਸ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਅਯੁਧਿਆ ਆਉਣ ਉੱਤੇ ਇਸ ਨੇ ਰਾਮਚੰਦਰ ਜੀ ਤੇ ਲਛਮਨ ਦਾ ਬੜੇ ਸਨੇਹ ਨਾਲ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਸ਼ਾਹੁ ਜਹੰਨਮਾ ਉਤ ਸਾਲੈਂ ਗਯੋ। ਸਰਬਤ ਖਾਲਸੈ ਇਸ ਬਿਧ ਖੁਸ਼ੀ ਅਯੋ। ਦੱਬਖ / ਉਸੇ ਸਾਲ
ਅਗੈ ਸੁਨੋ ਸੁ ਪਿਛਲੀ ਬਾਤ। ਗਿਲਜੇ ਮੁੜ ਜਿਮ ਸਿੰਘਨ ਕਰ ਘਾਤ।੯੫।

ਦੋਹਰਾ : ਗਿਲਜਨ ਡੇਰਾ ਤੋਂ ਕੀਓ ਕਿਲੈ ਭੰਗੀਓ^੧ ਪਾਸ।
ਰਾਤ ਪਰੀ ਖਾਲਸੋ ਜਗਯੋ ਨਿਕਸ ਖਾਤਨਾ ਖੱਡਨਾ ਵਾਸ।੯੬। ਸ਼ਾਇਆਂ / ਖੱਡਾਂ

ਚੌਪਈ : ਗਿਲਜੇ ਥਕ ਵੈ ਮੂਧੇ ਪਏ। ਘੋੜੇ ਕਈ ਖਾਲਸੇ ਕੱਢ ਲਏ। ਸੁੱਤੇ
ਮਾਰ ਗਿਲਜਨ ਕਿਨ ਬਦਲੇ ਲਏ। ਬਹੁਤ ਅਕਾਏ ਸੌਣ ਨ ਦਏ।੯੭। ਤੰਗ
ਗਿਲਜਨ ਕੀਨੋ ਕੂਚ ਪਰਾਤਾ। ਰਲੇ ਸ਼ਾਹਿ ਸੋਂ ਜੰਡਾਲੋ ਜਾਤ। ਪ੍ਰਾਤ ਕਾਲ / ਜੰਡਿਆਲਾ
ਅਬ ਸੁਨੋ ਸ਼ਹੀਦਨ ਲੋਬਨਾ ਬਾਤ। ਸਿੰਘਨ ਫੂਕ ਦਈ ਜਿਹ ਭਾਂਤ।੯੮। ਲੋਥਾਂ ਦੀ
ਪਰੀ ਨਿਸਾ ਗਿਲਜੇ ਹਟਿ ਗਏ। ਸਿੰਘ ਖਬਰਨ ਕੋ ਤੋਂ ਤਹਿ ਅਏ। ਰਾਤ
ਬਿਨ ਸਾਸਨ ਸਭ ਲੋਥਾਂ ਪਾਈ। ਅਪਨ ਬਿਗਾਨਾ ਸਮਝਯੋ ਨ ਜਾਈ।੯੯।
ਮਿਲ ਸਿੰਘਨ ਯੋਂ ਬਾਤ ਠਹਿਰਾਈ। ਇਕ ਥਾਂ ਸਬਹਨਾ ਚਿਖਾ ਚਿਨਾਈ। ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ
ਚਕ ਸਿੰਘਨ ਬਹੁ ਲਕੜੀ ਆਣੀ। ਅਕਾਲ ਬੁੰਗੈ ਕੇ ਪਿਛੈ ਠਾਣੀ।੧੦੦।

ਦੋਹਰਾ : ਇੱਕ ਚਿਖਾ ਪੈ ਸਭ ਧਰੇ ਦੀਨ ਹੁਤਾਸਨਾ ਲਾਇ। ਅੱਗ
ਕਰਯੋ ਕੜਾਹ ਸੁ ਤਹਿ ਹੁਤੋ ਸਭ ਹੀ ਦਯੋ ਵਰਤਾਇ।੧੦੧।

ਚੌਪਈ : ਤੱਤਨਾ ਮੈਂ ਸਿੰਘ ਤੱਤ ਰਲ ਗਯੋ। ਸਬੂਲ ਬਪੁ ਤਜਿ ਸੂਫਮ ਲਯੋ। ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ ਵਿੱਚ / ਦੋਹ
ਅਥਵਾ ਹਿਕਾ ਦੇਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਧਾਰੀ। ਰਲਿਓ ਜਾਇ ਸ਼ਹੀਦਨ ਮਝਾਰੀ।੧੦੨। ਇੱਕ / ਵਿੱਚ
ਧੰਨ ਧੰਨ ਪੰਥ ਸਭੇ ਉਸ ਆਖੈ। ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਸਭ ਧੰਨ ਉਸ ਭਾਖੈ।
ਸ਼ਹੀਦ ਗੰਜ ਤਹਿ ਸਿੰਘਨ ਬਨਵਾਯੋ। ਸੁਖਨਾਂ ਸੁਖੈ ਤਿਸੈ ਬਰਾ ਆਯੋ।੧੦੩। ਵਰ, ਪੂਰੀ
ਐਸੀ ਕਲਾ ਉਸ ਜਗਾ ਹੋਈ। ਭੂਤ ਦਰਸ ਤਹਿ ਰਹੈ ਨ ਕੋਈ।
ਬਹੁਤ ਸਿੰਘ ਤਹਿ ਕੜਾਹੁ ਕਰਾਵੈ। ਮਨ ਇੱਛਤ ਸਭ ਹੀ ਫਲ ਪਾਵੈ।੧੦੪।
ਆਗੈ ਸੁਨੋ ਔ ਪਰਸੰਗ। ਪੜ੍ਹਤ ਸੁਣਤ ਚਿਤ ਲਾਗੈ ਰੰਗ।
ਜਬ ਸਤਿਗੁਰ ਬਚ ਸਿੰਘ ਲਏ ਮੰਨ। ਤਬ ਹੀ ਭਯੋ ਖਾਲਸਾ ਧੰਨ।੧੦੫।

ਦੋਹਰਾ : ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਮਨ ਯੋਂ ਮਿਥੀ ਅਬ ਰਹੀਐ ਸ਼ਹੀਦਨ ਪਾਸ।
ਠਾਂਢਾ ਭਯੋ ਕਰ ਜੋਰਾ ਢਿਗ ਸਤਿਗੁਰ ਕਹੀ ਅਰਦਾਸ।੧੦੬। ਖੜਾ / ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ

ਚੌਪਈ : ਅਗੈ ਸਤਿਗੁਰ ਥੇ ਜਾਣੀ ਜਾਣ। ਹੋਇ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਗੁਰ ਕਹਯੋ ਵਖਾਣਾ। ਬਲੇ
ਖੁਸ਼ੀ ਅਸਾਡੀ ਪ੍ਰਤਾ ਸਿੰਘਨ ਯਾਹਿ। ਜਨਮ ਧਾਰੋ ਮਧ ਪੰਥ ਨਿਜ ਜਾਇ।੧੦੭। ਪ੍ਰਤਿ

੧. ਕਿਲਾ ਭੰਗੀਆਂ : ਭੰਗੀ ਮਿਸਲ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਲਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਬਣਾਇਆ ਇਕ ਕਿਲਾ, ਜੋ ਲੂਣ ਮੰਡੀ ਦੇ ਪਾਸ ਸੀ।

੨. ਸ਼ਹੀਦ ਗੰਜ : ਇਹ ਸਥਾਨ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਅਹਾਤੇ ਵਿੱਚ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਸਥਿਤ ਹੈ।

੩. ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪੰਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ।

- ਪਗ ਧਰ ਅਗੈ ਸ਼ਹੀਦੀ ਜਿਨ ਪਾਈ। ਤਿਤੋਂ ਹਜ਼ਾਰ ਫੌਜਦਾਰ ਬਣਵਾਈ। ਉਤਨੇ
 ਤੂੰ ਸਬਹਨਾ ਮੈਂ ਹੋਹੁ ਸਰਦਾਰ। ਭਯੋ ਸ਼ਹੀਦ ਜੁ ਗਿਲਜਨ ਮਾਰ।੧੦੮। ਸਭਨਾ
 ਤੋਂ ਸਰਬ ਸ਼ਹੀਦਨ ਫੁਰਮਾਇਸ਼ ਕਰੀ। ਹਜ਼ੂਰ ਕਹੀ ਇਨ ਸਿਰ ਪਰਾ ਧਰੀ। ਸਿਰ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ
 ਬਰਸ ਬਾਰਾਂ ਯਹਿ ਰਹੈ ਹਜ਼ੂਰ। ਧਾਰੈ ਪੰਥ ਜਾਇ ਜਨਮ ਜ਼ਰੂਰ।੧੦੯।
 ਹਜ਼ੂਰ ਪ੍ਰਿਥਮ ਜਿਨ ਕਹੀ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ। ਉਨੈਂ ਉਮਰ ਅਬ ਭੁੰਚੀ ਨਾਹੀਂ। ਉਤਨੀ / ਭੋਗੀ
 ਬਰਸ ਬਾਰਾਂ ਤੇ ਬਾਦ ਯਹਿ ਜਾਇ। ਲੇਵੈਂਗੇ ਵੈ ਬਚਾ ਭੁੰਚਾਇ।੧੧੦। ਬਾਕੀ ਬਚੀ
- ਦੋਹਰਾ : ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਗਲ ਮੰਨ ਲਈ ਰਲ ਕਹੀ ਸ਼ਹੀਦਨ ਜੋਇ।
 ਨਹਿ ਸਿੱਖਨ ਤੇ ਗੁਰ ਜੁਦੋ ਗੁਰ ਤੋ ਨਹਿ ਸਿਖ ਜੁਦੋਇ।੧੧੧। ਵੱਖਰਾ
- ਚੌਪਈ : ਸਤਿਗੁਰ ਬਚਨ ਸੋਊ ਮੰਨ ਲਏ। ਤੋ ਸਿੰਘਨ ਦਿਲ ਫੂਲਤਾ ਭਏ। ਖੁਸ਼ੀ
 ਫੁਨ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਚਨ ਉਚਾਰਾ। ਹਮਰੋ ਹੁਕਮ ਕਬ ਮੰਨੈ ਪੰਥ ਸਾਰਾ।੧੧੨। ਫਿਰ
 ਤੋ ਸਤਿਗੁਰ ਅਤਿ ਕਿਰਪਾ ਕਰੀ। ਤੁਮ ਮੈਂ ਕਲਾ ਨਿਜੈ ਮਮਾ ਧਰੀ। ਮੇਰੀ
 ਜੋ ਹੰਨੇ ਹੰਨੇ ਕੀਏ ਥੇ ਪਤਿਸ਼ਾਹ। ਤੂੰ ਉਨ ਸ਼ਾਹਨ ਕੇ ਸਿਰ ਸ਼ਾਹ।੧੧੩।
 'ਤੁਹ ਅਗੈ ਸਭ ਦੀਨੇ ਡਾਰ। ਤੁਹਿ ਸੋਂ ਲਰੈ ਸੁ ਜਾਵੈ ਹਾਰ।੧੧੪। ਤੇਰੇ ਨਾਲ
- ਦੋਹਰਾ : ਜਿਤ ਵਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਸੁ ਤੂੰ ਧਰੈ ਉਸ ਕੋ ਹੋਇ ਬਿਨਾਸ਼। ਵਿਨਾਸ਼
 ਲੜੈ ਅੜੈ ਆਕੀ ਭਵੈ ਹਾਰ ਆਵੈ ਤੁਹਿ ਪਾਸ।੧੧੫। ਬਾਗੀ / ਹੋਵੈ
- ਚੌਪਈ : ਤੋ ਸਤਿਗੁਰ ਸਿੰਘ ਬਚਨ ਉਚਾਰਾ। ਧਰੋਂ ਜਨਮ ਮੈਂ ਕਿਹ ਘਰ ਬਾਰਾ। ਕਿਸ ਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ
 ਸਤਿਗੁਰ ਕਹਯੋ ਜੋ ਹੁਇ ਨਰ ਸੂਰਾ। ਲਰ ਗਿਲਜਨ ਸੋਂ ਹੋਇ ਨ ਕੂਰਾ।੧੧੬। ਝੂਠਾ
 ਜਿਸੈ ਸ਼ਾਹਦੀ ਪੰਥ ਸਭ ਭਰੈ। ਜੋ ਦੁਸ਼ਟਨ ਸੋ ਜੁੱਧੋਂ ਨ ਟਰੈ। ਗਵਾਹੀ
 ਜੋ ਪੰਥੇ ਹਿਤ ਸ੍ਰੀਰ ਚਹਿ ਲਾਯਾ। ਜਿਨ ਪੰਥੇ ਹਿਤ ਪਰਸੂਰਥਾ ਕਮਾਯਾ।੧੧੭। ਪਰਉਪਕਾਰ
 ਜੋ ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਛ ਲਏ ਮੁਰੀਦ। ਘੱਲੂਘਾਰੇ ਜੋ ਭਏ ਸਹੀਦ।
 ਸਬਹਿਨ ਨਾਮ ਚੜਤ ਸਿੰਘ ਕੋ ਲਯੋ। ਸਤਿਗੁਰ ਬਚਨ ਉਸੈ ਘਰ ਦਯੋ।੧੧੮।
 ਸਈ ਅਠਾਰਾਂ ਬਾਈਏ ਸਾਲ^੨। ਬੀਤੇ ਬਿੱਕ੍ਰਮ ਰਾਇ ਭੂਆਲ।
 ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਯੋ ਸਾਖੀ ਕਹੀ। ਕਿਛ ਸੁਨਿਕੈ ਕਿਛ ਅਨੁਭਵ ਲਹੀ।੧੧੯।
- ਦੋਹਰਾ : ਸਿੰਮ੍ਰਤ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਬੇਦ ਸਭ ਏਹ ਕੰਚਨਾ ਕੇ ਚੇਰਾ। ਸੋਨਾ / ਚੇਲੇ, ਦਾਸ
 ਅਨੁਭਵ ਪਾਰਸਾ ਕੀ ਕਨੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਲਾਖ ਸੁਮੇਰ^੩।੧੨੦। ਕਲਪਿਤ ਪੱਥਰ

੧. ਇਸ ਛੰਦ ਦਾ ਸਭ ਥਾਈਂ ਇੱਕੋ ਬੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।

੨. ਭੰਗੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਘਟਨਾ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਸੰਮਤ ੧੮੨੨ ਦੀ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਈ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਇਹ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਹਿਲੀ ਦਸੰਬਰ ੧੭੬੪ ਈ. ਨੂੰ ਹੋਈ ਸੀ।

੩. ਸੁਮੇਰ ਪਰਬਤ : ਪੁਰਾਣਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕ ਐਸਾ ਪਹਾੜ, ਜੋ ਸੋਨੇ ਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉੱਥੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਪੁਰੀਆਂ ਹਨ।

**੧੫੩. ਸਾਖੀ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਕੀ ਅੰ ਭਰਤਪੁਰੀਏ ਜਵਾਹਰ ਮੱਲ
ਅੰ ਨਜੀਬ ਖਾਨ ਰੁਹੇਲੇ ਕੀ**

- ਦੋਹਰਾ : ਤੋ ਮਾਲੀ ਨੇ ਹਮ ਕਹਯੋ ਆਗੈ ਮੋਹਿ ਸੁਨਾਇ। ਕਪਤਾਨ ਮਰੇ / ਸੈਨੇ
ਕਹਾਂ ਗਯੋ ਜਾਇ ਕਯਾ ਕੀਓ ਫਿਰਯੋ ਕਹਾਂ ਤੇ ਸ਼ਾਹਿ।੧। ਮੁਜ਼ਿਆ
- ਚੌਪਈ : ਅੰ ਦਿੱਲੀ ਕਹੀ ਥੀ ਜੋ ਤੁਮ ਘੇਰੀ। ਤਕਸੀਰਾ ਰੁਹੇਲੇ ਨਜੀਬੇ ਕੇਰੀ। ਗਲਤੀ / ਵਾਲੀ
ਆਪ ਬਚੀ ਕਿ ਬਚਵਾਈ ਸ਼ਾਹੁ। ਦੋਊ ਬਤਾਯੋ ਮੋਹ ਪ੍ਰਤਿ ਰਾਹੁ।੨। ਮੇਰੀ ਪ੍ਰਤੀ
ਜਿਮ ਉਤਰ ਹਮ ਉਸਕੋ ਦਯੋ। ਸੋ ਉਸ ਤੋਰ ਹਮ ਕਰੈ ਲਿਖਯੋ।
ਆਓ ਆਈ ਜਬ ਸ਼ਾਹ ਕੀ ਭਈ। ਔਰ ਫੌਜ ਜੱਟਾ ਰੱਖਣੀ ਠਈ।੩। ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਭਰਤਪੁਰੀਆ
ਸਿੰਘਨ ਵਲ ਉਸ ਅਏ ਵਕੀਲ। ਲੱਦ ਮਾਇਆ ਬਹੁ ਗੱਡੇ ਫੀਲਾ। ਰਾਬੀ
ਨਾਮ ਬਿੰਦਾਬਨ ਮਥਰਾ ਦਾਸਾ। ਆਇ ਕਹਯੋ ਉਨ ਖਾਲਸੈ ਪਾਸ।੪। ਜਾਟਾਂ ਦੇ ਵਕੀਲ
ਹਮ ਤੁਮ ਛੱਤ੍ਰੀ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ। ਏਕੋ ਜਾਤ ਅੰ ਏਕੋ ਕਰਮ।
ਸੰਤ ਰੱਛਕਾ ਅੰ ਗਉ ਰੱਛਯਾ। ਤੁਰਕ ਦੁਸ਼ਟ ਕੋ ਚਾਹੈ ਭੱਛਯਾ।੫। ਰਖਵਾਲਾ / ਮਾਰ ਮੁਕਾਉਣ
- ਦੋਹਰਾ : ਹਿੰਦੂ ਲਾਜ ਹਮ ਤੁਮ ਇਕੈ ਉਨੈ ਮਜ਼ਬ ਦੀਨਦਾਰਾ। ਇਸਲਾਮ
ਇਸ ਪਰ ਧਰੋ ਧਿਆਨ ਤੁਮ ਆਇ ਕਰੋ ਧਰਮ ਪ੍ਰਿਤਪਾਰਾ।੬। ਪਾਲਣਾ
- ਚੌਪਈ : ਔਰ ਸਿੱਕੋ ਅੰ ਦਾਰੂ ਲਈਐ। ਕੜਾਹੁ ਖਾਤਰ ਔਰ ਦਰਬਾ ਭੀ ਪਈਐ। ਲੰਗਰ / ਧਨ
ਜੋ ਹਮ ਪੈ ਸਭ ਤੁਮਰੇ ਮਾਲ। ਲਓ ਆਇ ਰਲ ਹਮਰੇ ਨਾਲ।੭।
ਜੋ ਹੈ ਤੁਮ ਕੋ ਹਿੰਦ ਕੀ ਲਾਜ। ਆਇ ਕਰੋ ਅਬ ਹਮ ਕੋ ਕਾਜਾ। ਕੰਮ
ਗਿਲਜੋ ਆਇਓ ਦੀਨੈ ਕਾਜਾ। ਵੜਯੋ ਦੀਨ ਮਧ ਦਿੱਲੀ ਭਾਜ।੮। ਦੀਨ ਦੇ ਕੰਮ
ਉਸੈ ਅਰਜ ਖਾਲਸੇ ਮੰਨ ਲਈ। ਚੜ੍ਹਯੋ ਤੁਰਤ ਕਛ ਦੇਰ ਨ ਕਈ।
ਛਡੇ ਕਬੀਲੇ ਮਾਲਵੇ ਮਾਂਹਿ। ਬਹੇ ਬਿਰਾੜਨ ਸਬਹਨਾ ਪਾਹਿ।੯। ਟੱਬਰ / ਸਭ, ਸਾਰੇ
ਜਾਇ ਦਬਾਈ ਬਾਂਗਰਾ ਕੋਣਾ। ਰੋਕ ਲਯੋ ਆਨ ਵੜਨੈ ਠੋਨਾ। ਗੁੱਠ / ਠਾਹਰ ਠਾਣ ਕੇ
ਬਹੁਤ ਤੰਗੀ ਤਹਿ ਭਈ ਅਨਾਜ। ਦਿੱਲੀ ਛਡ ਛਡ ਲੋਕ ਜਾਹਿ ਭਾਜ।੧੦।
- ਦੋਹਰਾ : ਉਤੈ ਸ਼ਾਹਿ ਯਹਿ ਸੁਣ ਖਬਰ ਬਹੁ ਸੰਸਾ ਚਿਤ ਕੀਨ। ਫਿਕਰ
ਲਏ ਹਾਹੁਕੇ ਸਿਰ ਧੁਨੈ ਧੁਨ ਧੁਨ ਖੁਨੈ ਜ਼ਮੀਨਾ।੧੧। ਚਿੰਤਾ ਵਿੱਚ ਸਿਰ ਖੋਰਣਾ / ਜ਼ਮੀਨ ਖੁਰਦੇ
- ਚੌਪਈ : ਅਗੈ ਫੌਜ ਮੈਂ ਭਾਊ ਭਾਗੀ। ਹੁਤੀ ਸੋਊ ਥੀ ਭਲੇ ਨਿਵਾਰੀ।
ਅਬ ਜਾਇ ਰਲੇ ਸੁ ਸਿੰਘ ਭੁਜੰਗੀ। ਮਾਰ ਗਿਰਾਵੈਂ ਧੁਰ ਤੇ ਰਮਜੰਗੀ।੧੨। ਛੋਟੀਆਂ ਤੋਪਾਂ
ਬਡੇ ਸੂਰ ਅੰ ਬਡੇ ਦਲੇਰ। ਆਪ ਬਾਜ ਹਮ ਸਮਝੈਂ ਬਟੇਰ।
ਜੋ ਮੈਂ ਫਤੇ ਭਾਊ ਲੈ ਗਯੋ। ਮਤ ਮੋ ਤੇ ਏਊ ਲੋਹਿ ਫਿਰਯੋ।੧੩। ਮਰਾਠਾ ਸਰਦਾਰ / ਮੌਜ ਕੇ

੧. ਬਾਂਗਰ : ਘੱਗਰ ਦਰਿਆ ਦੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਨਰਵਾਣਾ, ਜੀਂਦ, ਟੋਹਾਨਾ ਆਦਿ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਬਾਂਗਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।
੨. ਭਾਊ : ਲੇਖਕ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਸ਼ਾਇਦ ਮਰਾਠਾ ਸਰਦਾਰ ਸਦਾ ਸ਼ਿਵ ਰਾਓ ਭਾਊ ਵੱਲ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਮਰਾਠਾ ਫੌਜ ਜਨਵਰੀ ੧੭੬੧ ਈ. ਵਿੱਚ ਅਹਿਮਦਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਪਾਨੀਪਤ ਦੇ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਹਾਰ ਗਈ ਸੀ।

- ਐਸੀ ਐਸੀ ਸੋਚੈ ਕਰੈ। ਮਨ ਮੈਂ ਕੁੜੈਂ ਔਂ ਕੰਪੈਂ ਡਰੈ। ਖਿਝੇ / ਕੰਝੇ
ਜੇ ਅਬ ਮੁੜੋਂ ਤੋਂ ਲਾਰੈ ਲਾਜ। ਆਰੈ ਤੁਰੇ ਕੁਛ ਸਰੈ ਨ ਕਾਜਾ।੧੪। ਕੰਮ
- ਦੋਹਰਾ : ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਕਰ ਮਜਲਾ ਡੇਰੇ ਘਣੇ ਰਖਾਇ। ਮੰਜਲ, ਪੜਾਓ
ਲੋਕਨ ਕੋ ਐਸੋ ਕਹੈ ਹਮ ਫੌਜ ਉਡੀਕਤ ਆਹਿ।੧੫।
ਸੋਊ ਰੁਹੇਲੈਂ ਲਖ ਲਯੋ ਜੋਰ ਜੁ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹਿ। ਨਜੀਬ ਖਾਨ ਰੁਹੇਲਾ
ਕੋਹ ਚਾਲੀ ਤੀਸੈ ਦੌੜ ਕਰ ਪਰਨ ਜੋਗਾ ਅਬ ਨਾਹਿ।੧੬। ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ
- ਚੌਪਈ : ਸ਼ਾਹੁ ਰੁਹੇਲੈ ਯੋ ਲਿਖ ਪਠਾਵੈਂ। ਫੌਜ ਮੋਹਿ ਕੋ ਰੋਗ ਸੰਤਾਵੈਂ। ਭੋਜੋ / ਬੀਮਾਰੀ ਦਾ ਦੁੱਖ
ਜਿਸ ਦਿਨ ਤੇ ਫੌਜ ਇਤ ਵਲ ਆਈ। ਬਹੁਤ ਮੁਈ ਸੋ ਲਿਖੀ ਨ ਜਾਈ।੧੭।
ਨਿਕਸ ਜਾਇ ਜਬ ਫੌਜੋਂ ਰੋਗ। ਤਬ ਇਨ ਸੋਂ ਹਮ ਲਰਨੋਂ ਹੋਗ। ਲੜਾਗਾ
ਔਰ ਫੌਜ ਮੈਂ ਘਰ ਤੇ ਮੰਗਾਈ। ਆਈ ਫੌਜ ਸੋ ਕਰੈ ਲਰਾਈ।੧੮। ਲੜਾਈ
ਏਕ ਮਹੀਨੋ ਰਖ ਤਿਹਿ ਮਿਲ। ਤੋਂ ਦੇਖੀਂ ਤੂੰ ਹਮਹਿ ਤਜੱਮਲਾ। ਚੜ੍ਹਤ
ਜਿਮ ਜਿਮ ਸ਼ਾਹੁ ਸੁ ਨਿਕਟੈ ਜਾਵੈ। ਸ਼ਾਹਿ ਖੌਫ ਜਾਨ ਅਪਨੀ ਆਵੈ।੧੯।
ਪਹੁੰਚ ਅੰਬਾਲੇ ਸ਼ਾਹ ਡੇਰਾ ਲਾਯੋ। ਕਰੋ ਧੌੜਾ ਇਮ ਧਮਕੋ ਲਾਯੋ। ਹਮਲਾ / ਧਮਕੀ
ਉਤੈ ਜੱਟਾ ਭੀ ਕਰੀ ਤਿਆਰੀ। ਲਗੀਐ ਸ਼ਾਹੁ ਸੋਂ ਅੱਗਲਵਾਰੀ।੨੦। ਜਵਾਹਰ ਮੱਲ / ਅੱਗੇ ਹੋ ਕੇ
- ਦੋਹਰਾ : ਰਾਜਪੂਤ ਮੁਹੱਟੇ ਬਿਰਾੜ ਸਦ ਦਾਦੂ ਦਾਵੇਦਾਰਾ। ਦਾਦੂ ਪੰਥੀਏ
ਗੁਸਾਂਈ ਭਈਯੇ ਪਰਬਤੀ ਫਿਰੰਗੀਅਨਾ ਸਦ ਸਰਦਾਰ।੨੧। ਯੂਰਪੀਨ
- ਚੌਪਈ : ਸਭ ਭਾਈਅਨਾ ਕੋ ਆਖ ਸੁਨਾਈ। ਕਰੋਂ ਗਿਲਜੇ ਪਰ ਮੈਂ ਚੜ੍ਹ ਧਾਈ। ਜਾਟ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ
ਪ੍ਰਿਥਮੈਂ ਹਿੰਦੋਂ ਗਿਲਜੇ ਨਿਕਾਰੋਂ। ਫਿਰ ਆਇ ਦਿੱਲੀ ਪਾਛੈ ਮਾਰੋਂ।੨੨। ਕੱਢਾਗਾ
ਸਭੀ ਸੁਦਾਰਨ ਇਮ ਹੀ ਠਟੀ। ਕਹੀ ਜੱਟ ਥੀ ਜਿਮ ਹੀ ਗਟੀ। ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤੀ / ਗਿਣੀ
ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਭੀ ਦਰਬ ਘਲਾਈ। ਅਪਨੀ ਗਿਣਤੀ ਸਭਹੁ ਪੁਚਾਈ।੨੩।
ਸੁਨ ਖਾਲਸੈ ਉਸ ਦਯੋ ਸਹਾਰਾ। ਤੁਮ ਖਰਚ ਦਿਹੋ ਉਸ ਲੇਹੋ ਮਾਰਾ।
ਯਹੀ ਬਾਤ ਕੰਨ ਪਈ ਰੁਹੇਲੋ। ਸੁਨਤ ਹੋਸ਼ ਉਸ ਭੁੱਲ ਗਈ ਚੇਲੇ।੨੪। ਨਜੀਬ ਖਾ
ਮਤ ਕਤ ਸ਼ਾਹੁ ਜਾਵੈ ਅਗਯੋਂ ਭਾਜ। ਨਾਹਿ ਸ਼ਾਹਿ ਪੈ ਇਨ ਸਮ ਸਾਜਾ। ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਸਾਮਾਨ
ਭਾਊ ਮਰਯੋ ਥੋ ਪ੍ਰਦੇਸੀ ਵਿਚਾਰਾ। ਤੁਰਕ ਹਿੰਦੂਅਨ ਸਭ ਰਲਕੈ ਮਾਰਾ।੨੫। ਸਦਾ ਸਿਵ ਰਾਓ ਭਾਊ
- ਸੋਰਠਾ : ਰਾਘੋਂ ਔਰ ਮਲ੍ਹਾਰਾ ਤੁਕੋਂ ਹੁਲਕਰਾ ਏਹ ਜੋਊ।
ਇਸ ਪਿਤਾ ਲੀਨੇ ਮਾਰ ਸ਼ਾਹਿ ਫਤੇ ਲੇ ਘਰ ਗਯੋ।੨੬। ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਿਤਾ ਸੂਰਜ ਮਲ

੧. ਗੁਸਾਂਈ : ਹਿੰਮਤ ਬਹਾਦਰ ਗੁਸਾਂਈ; ਇਸ ਦਾ ਅਸਲ ਨਾਮ ਅਨੂਪ ਗਿਰ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਭਾਈ ਉਮਰਾਉ ਗਿਰ ਵੀ ਸੀ। ਇਹ ਦੋਨੋਂ ਅਵਧ ਦੇ ਨਵਾਬ ਸੁਜਾਊਦੌਲਾ ਦੀ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਨੌਕਰ ਸਨ ਤੇ ਦੋਨਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜਾ ਦਾ ਖਿਤਾਬ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਦੋਨੋਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ੧੭੬੧ ਈ. ਵਿੱਚ ਪਾਨੀਪਤ ਦੇ ਜੰਗ ਵਿਚ ਮਰਾਠਿਆਂ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।
੨. ਰਾਘੋਂ : ਰਘੁਨਾਥ ਰਾਓ, ਮਰਾਠਾ ਸਰਦਾਰ ਜੋ ਅਦੀਨਾ ਬੇਗ ਸੂਬੇਦਾਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸੱਦੇ ਉੱਤੇ ਮਾਰਚ ੧੭੫੮ ਈ. ਵਿੱਚ ਲਾਹੌਰ ਪਹੁੰਚਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਮਈ ੧੭੫੮ ਈ. ਵਿੱਚ ਅਦੀਨਾ ਬੇਗ ਨੂੰ ਸੂਬੇਦਾਰੀ ਦੇ ਕੇ ਵਾਪਿਸ ਪਰਤ ਗਿਆ ਸੀ।
੩. ਮਲ੍ਹਾਰ : ਮਲਹਾਰ ਰਾਓ ਹੋਲਕਰ, ਮਰਾਠਾ ਸਰਦਾਰ ਜਿਸ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤੂ ਮਈ ੧੭੬੬ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਸੀ।
੪. ਤੁਕੋਂ ਹੁਲਕਰ : ਤੁਕੋਂ ਜੀ ਹੋਲਕਰ, ਮਰਾਠਾ ਸਰਦਾਰ।

ਚੌਪਈ : ਇਨੈ ਜੱਟ ਨੇ ਤਖਤ ਭਿੜਾਏ। ਇਨੈ ਜੱਟ ਹਥ ਸ਼ਾਹਿ ਘਰ ਪਾਏ।
ਜੌਰਾ ਭੌਰਾ ਇਨ ਕੱਢ ਲਯੋ। ਮਾਲ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਇਨ ਜੱਟ ਪਚਯੋ।੨੭। ਹਜ਼ਮ ਕੀਤਾ
ਯਹੀ ਜੱਟ ਹੈ ਬੁਰੀ ਬਲਾਇ। ਮਤ ਕਤ ਆਵੈ ਸ਼ਾਹ ਭਜਾਇ।
ਫਿਰ ਦਿੱਲੀ ਲਯੋਗੁ ਤੁਰਤਹਿ ਮਾਰ। ਦੇਵੈ ਹਿੰਦੋ ਯਹ ਦੀਨਾ ਉਠਾਰਾ।੨੮। ਇਸਲਾਮ / ਉਠਾ
ਇਹਾਂ ਅਬੈ ਕੋਊ ਮੰਤ੍ਰ ਚਲਵਯੈ। ਸਾਮ ਦਾਮ ਦੰਡ ਭੇਦਾ ਜੁ ਹੈਯੇ।
ਹੁਤੋ ਮੁਹੱਟੋ ਰਾਘੋ ਮਲੁਾਰ। ਜਿਨ ਸੰਗ ਘੋੜੀ ਸੱਠ ਹਜ਼ਾਰ।੨੯।
ਰੁਹੇਲੈ ਕੋ ਉਨ ਕਹਯੋ ਥੋ ਭਾਈ। ਵਖਤਾ ਭਾਊ ਬੀ ਪਗ ਬਦਲਾਈ। ਅੱਖੇ ਵੇਲੇ / ਪੱਗ ਵਟਾਈ
ਸੋ ਉਸ ਪੈ ਉਨ ਘੱਲੇ ਵਕੀਲ। ਵਧਯੋ ਜੱਟ ਹੋਗ ਤੋਹ ਬਖੀਲਾ।੩੦। ਦੁਸ਼ਮਨ

ਦੋਹਰਾ : ਇਨੈ ਸ਼ਾਹ ਜੋ ਕੱਢ ਦਯੋ ਹਮ ਤੁਮ ਕਬ ਰਹਿਣ ਦੇਹਿ।
ਲਯੋ ਬੁਲਾਇ ਜਿਨ ਖਾਲਸੇ ਬਡੇ ਬਹਾਦੁਰ ਜੇਇ।੩੧।

ਚੌਪਈ : ਤੋਰ ਮੋਰਾ ਯਹੀ ਭਾਈਚਾਰੋ। ਰੱਖ ਅਬ ਮੋਹੁ ਮੈਂ ਪਰਯੋ ਹਾਰੋ। ਤੋਰਾ ਮੋਰਾ / ਹਾਰਿਆ ਪਿਆ ਹਾ
ਗੁਪਤ ਟਕੇ ਬਹੁ ਦੀਨੇ ਆਖ। ਸ਼ਰਨ ਪਰੈ ਕੂ ਅਬ ਲੈ ਰਾਖ।੩੨।
ਤਊ ਦਿਲਾਸਾ ਮੁਹੱਟਨ ਦਯੋ। ਤੋ ਭੀ ਕਾਪੋ ਉਸ ਦਿਲੋ ਨ ਗਯੋ। ਕਾਬਾ
ਦੋਊ ਵੱਲ ਤੇ ਦੱਖਣੀ ਖਾਹਿ। ਦੋਊ ਵਲ ਲੀਯੋ ਕੰਮ ਬਣਵਾਹਿ।੩੩। ਮਰਾਠੇ
ਲਗਯੋ ਸਮਝਾਵਨ ਜੱਟੋ ਸੋਇ। ਹਮ ਤੁਮ ਭਈ ਪਤ ਇਕੱਠੀ ਹੋਇ। ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ
ਉਤ ਤੇ ਆਵਤ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹਿ। ਮਤ ਕਤ ਜਾਵੈ ਪਤ ਗਵਾਹਿ।੩੪।
ਤਾਂ ਤੇ ਸਲਾਹਿ ਹਮਰੀ ਮੰਨ ਲੇਹਿ। ਡੇਰੈ ਸੱਦ ਉਸ ਲੇਹੁ ਮਿਲੇਹੁ।
ਦੇਵੈ ਆਇ ਤੁਵ ਪਿਆ ਕੀ ਕਾਣ। ਹੋਵਗੁ ਜਸੁ ਬਡ ਤੁਹ ਜਗ ਮਾਣ।੩੫। ਤੋਰੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਮਕਾਣ
ਗਲੈ ਕੁਹਾੜੋ ਮੁਖ ਲੈ ਘਾਸਾ। ਲਯਾਇ ਬਹਾਵੇ ਮੈਂ ਤੁਮ ਪਾਸ।
ਜੱਟ ਕਹਯੋ ਮੋਹਿ ਬੇਟੀ ਦੇਵੈ। ਸਾਬ ਹਮਾਰੋ ਫੇਰੇ ਕਰੇਵੈ।੩੬।

ਦੋਹਰਾ : ਮਲੁਾਰ ਕਹਯੋ ਉਸ ਧੀ ਨਹੀਂ ਯਹੀ ਬਨੀ ਲਾਚਾਰ।
ਕ੍ਰੋੜ ਰੁਪਯੋ ਧੀ ਬਦਲ ਉਸ ਤੇ ਦਯੋ ਲਿਖਾਰਾ।੩੭। ਲਿਖਵਾ ਦਿਆਂ

ਚੌਪਈ : ਤਬੈ ਜਵਾਹਰਾ ਐਸ ਨ ਮਾਨੀ। ਪਿਤੋ ਨ ਬੇਚੋਂ ਪਦਮ ਨਿਸ਼ਾਨੀ। ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਭਰਤਪੁਰੀਆ
ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ ਖਰਚ ਆਯੋ ਮੋਰਾ। ਔਰ ਕਰੁੰ ਮੈਂ ਖਰਚ ਘਨੇਰਾ।੩੮।
ਯਹ ਸੁਨ ਬਾਤ ਕਹੇ ਜਗ ਲੋਈ। ਪਿਤਾ ਖੂਨ ਦਯੋ ਟਕਿਅਨ ਤੋਈ। ਲੋਕ / ਟਕਿਆਂ ਦੇ ਬਦਲੇ
ਤਬ ਮਲੁਾਰ ਰਾਇ ਬਾਤ ਬਿਚਾਰੀ। ਅਗਲਨ ਪੁਰਸ਼ਨ ਜੈਸੁ ਸੁਵਾਰੀ।੩੯।
ਆਦਿ ਅੰਤ ਜਿਮ ਹੋਤੀ ਆਈ। ਸੋਊ ਬਾਤ ਤੁਮ ਲੇਹੁ ਕਰਵਾਈ।
ਡੋਲਾ ਘਲਾਵੈ ਪ੍ਰਿਥਮ ਤੁਮ ਪਾਹਿ। ਕਾਰਜ ਬੇਟੀ ਉਸੇ ਬਣਵਾਇ।੪੦। ਪਾਸ

੧. ਕੋਟਲਿਆ ਨੀਤੀ ਦੇ ਚਾਰ ਅੰਗ—(੧) ਸਾਮ, ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਕ੍ਰੋਧਿਤ ਵੈਰੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨਾ; (੨) ਦਾਮ, ਧਨ ਆਦਿ ਦਾ ਲਾਲਚ ਦੇ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਨਾ; (੩) ਦੰਡ, ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰ ਕੇ ਵੈਰੀ ਨੂੰ ਦੰਡ (ਸਜ਼ਾ) ਦੇਣਾ; (੪) ਭੇਦ, ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਫੁੱਟ ਪਾ ਕੇ ਕਾਰਜ ਸਿੱਧ ਕਰਨਾ।
੨. ਮਧਯੁਗ ਵਿੱਚ ਅਧੀਨਗੀ ਜਾਂ ਸ਼ਰਨ ਆਏ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਇਹ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਵੈਰੀ ਗਲ ਵਿੱਚ ਪੱਲਾ ਜਾਂ ਕੁਹਾੜਾ ਪਾ ਕੇ ਤੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਘਾਹ ਲੈ ਕੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਜਾਨ ਬਖਸ਼ੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

ਜੇਵਰ ਸਹਿਤ ਔ ਖਿਜਮਤਦਾਰਾ । ਹੋਤ ਆਦਿ ਜਿਮ ਜਗ ਬਿਵਹਾਰ । ਨੰਕਰ ਚਾਕਰ
ਯਹੀ ਬਾਤ ਮੰਨ ਜਵਾਹਰ ਲਈ । ਥੀ ਗੱਲ ਰੁਹੇਲੇ ਜਿੰਦ ਲੈ ਆਈ । ੪੧।

ਨਜ਼ੀਬ ਖ਼ਾਂ / ਜਾਨ ਲੈਣ ਆਈ

ਦੋਹਰਾ : ਪ੍ਰਿਥਮੇ ਡੋਲਾ ਘੱਲ ਦਯੋ ਸਾਥ ਗੋਲੀ ਗੋਲੈਂ ਲਵਾਇ । ਵਰੁਟੀ / ਦਾਸੀਆਂ ਤੇ ਦਾਸ
ਜੁਆਹਰ ਦੌਲਤ ਬਹੁ ਦਈ ਪਰ ਡੋਲੈ ਸੋਊ ਗਿਰਾਇ । ੪੨। ਡੋਲੀ ਉਪਰੋ ਵਾਰ ਕੇ ਸੁੱਟੀ

ਚੌਪਈ : ਬਹੁਤ ਖਰਚ ਉਨ ਗੋਲਨਾ ਦਯੋ । ਆਯੋ ਸੋਊ ਖੁਸ਼ ਹੁਇ ਗਯੋ । ਨੰਕਰਾਂ, ਦਾਸਾਂ ਨੂੰ
ਲਾਗੀਅਨਾ ਜਿਮ ਉਨ ਦੀਈ ਵਧਾਈ । ਆਪਨ ਭੀ ਘਰ ਕਰੀ ਵਧਾਈ । ੪੩। ਕੰਮੀਆਂ
ਬਜਵਾਇ ਸ਼ਾਦਿਆਨੋ ਛਲਕੈ ਛੋਰੀ । ਬਡੀ ਤੋਪ ਸੋਊ ਘਰ ਕੋ ਮੋੜੀ । ਵਾਜੇ ਵਜਾਏ / ਫਾਇਰ ਕੀਤੇ
ਦਏ ਨਿਸ਼ਾਨ ਗਡਵਾਇ ਪਿਛਾਹਿ । ਮਲ੍ਹਾਰ ਰਾਇ ਕੀ ਲਗਯੋ ਸਲਾਹਿ । ੪੪।
ਨਿਬਾਬ ਡੇਰੈ ਫਿਰ ਮਿਲਿਓ ਆਇ । ਉਜਰਖਾਹੀ ਗਯੋ ਸਿਰੋਂ ਹਟਾਇ । ਮਕਾਣ, ਮਾਤਮਪੁਰਸੀ
ਹਾਥੀ ਘੋੜਾ ਪੱਗ ਦੁਸ਼ਾਲਾ । ਉਜਰਖਾਹੀ ਕੋ ਵਰਤਯੋ ਚਾਲਾ । ੪੫। ਰਸਮ
ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਜਗਤ ਮੈਂ ਭਯੋ । ਪਿਤਾ ਬੈਰ ਖਾਸੋ ਲੈ ਲਯੋ । ਬਹੁਤ
ਕੂਚ ਕਰਾਇ ਨਬਾਬ ਘਰ ਕੋ ਗਯੋ । ਛਡਵਾਇ ਪ੍ਰਾਣ ਸਭੀ ਖੁਸ਼ ਭਯੋ । ੪੬।

ਸੋਰਠਾ : ਦੀਨੀ ਫੌਜ ਤੁਰਾਇ ਦਯੋ ਦਰਮਾਰੋ ਹਿਸਾਬ ਕਰ । ਦਿਰੁਮ, ਰੁਪਏ (ਮਾਹਵਾਰੀ)
ਰਹਯੋ ਜੱਸ ਜਗ ਛਾਇ ਸਪੂਤਾ ਜਵਾਹਰ ਮੱਲ ਭਯੋ । ੪੭। ਸਪੁੱਤਰ

੧੫੪. ਔਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਕੋ

ਦੋਹਰਾ : ਅਗੈ ਸੁਨੋ ਗੱਲ ਸ਼ਾਹਿ ਕੀ ਤਿਸ ਮਿਲਯੋ ਰੁਹੇਲੋ ਆਇ । ਨਜ਼ੀਬ ਖ਼ਾਂ
ਤੁਹਿ ਇਕਬਾਲੋ ਮੈਂ ਬਚਯੋ ਇਮ ਤਿਨ ਕਹਯੋ ਬਨਾਇ । ੧। ਤੇਜ ਪ੍ਰਤਾਪ

ਚੌਪਈ : ਪੇਸ਼ਕਸ਼ੀ ਸ਼ਾਹਿ ਆਗੈ ਦਈ । ਸ਼ਾਹ ਕਹਯੋ ਮੈਂ ਤੁਝਹਿ ਸੌਂਪਈ । ਨਜ਼ਰਾਨਾ
..... ਅਪਨੋ ਨੈਬਾ ਕਰ ਦਯੋ ਬਹਾਈ । ੨।^੧ ਨਾਇਬ, ਡਿਪਟੀ
ਕਹਯੋ ਰੁਹੇਲੇ ਹਿੰਦ ਬੰਦਬਸਤਾ ਕਰੋ । ਸੂਬੇ ਬਾਈਨਾ ਕੀ ਸ਼ਾਹੀ ਕਰੋ ।

ਬੰਦੋਬਸਤ / ਬਾਈ ਸੂਬਿਆਂ ਦੀ

ਤਮੂਰ ਸ਼ਾਹਿ ਕੋ ਲਾਹੌਰ ਬਹਾਵੈ । ਸਿ੍ਹੰਦ ਫੌਜ ਹਮ ਕੁਮਕੁ ਰਖਾਵੈ । ੩। ਮੱਦਦਗਾਰ ਫੌਜ
ਸ਼ਾਹਿ ਆਪਨੋ ਜ਼ੋਰ ਨਿਹਾਰਯੋ । ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਭੀ ਜ਼ੋਰ ਬਿਚਾਰਯੋ । ਵੇਖਿਆ
ਸ਼ਾਹਿ ਕਹਯੋ ਹਮ ਸ਼ਾਹੀ ਨਹਿੰ ਲੋੜ । ਮੈਂ ਮੁੜ ਜਾਵੋਂ ਕਾਬਲ ਓੜਾ । ੪। ਵੱਲ, ਆਸ਼ਿਰ (ਓੜਕ)
ਪੁਜਯੋ ਨ ਦਿੱਲੀ ਫਿਰ ਪਯੋ ਪਿਛਾਹਿ । ਸਿ੍ਹੰਦ ਕੀਓ ਉਨ ਡੇਰਾ ਆਇ ।
ਸਦੇ ਮਲੇਰੀਏ ਸੱਭ ਪਠਾਣ । ਤੁਮ ਲਿਹੋ ਸਿ੍ਹੰਦ ਮੋਹਿ ਤੇ ਆਣਾ । ੫। ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਦੇ / ਆ ਕੇ

ਦੋਹਰਾ : ਪ੍ਰਿਥਮ ਨਜ਼ਰਾਨੇ ਲੈ ਮਿਲੋ ਸਿ੍ਹੰਦ ਬਾਵਨੀ ਲਿਹੋ ਲਿਖਾਇ । ਬਵੰਜਾ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਇਲਾਕਾ
ਸੂਬੇਦਾਰੀ ਤੁਮ ਕਰੋ ਮਾਮਲੇ ਲਿਹੋ ਚੁਕਾਇ । ੬।

੧. ਇਹ ਬੰਦ ਸਭ ਬਾਈਂ ਅਧੂਰਾ ਹੈ।

ਚੌਪਈ : ਜਵਾਬ ਪਠਾਨਨ ਦਯੋ ਸੁਨਾਇ। ਤੂੰ ਬਹੈ ਲਹੌਰ ਹਮ ਮਿਲੈ ਤੁਮ ਆਇ।
 ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਤੂੰ ਦੇਹਿ ਹਟਾਇ। ਤੇ ਤੁਹਿ ਹੋਵਗੁ ਟਕੋ ਉਗਰਾਹਿ।੭।
 ਤੋ ਉਸ ਫਿਰ ਅਮਰ ਸਿੰਘ^੧ ਬੁਲਾਯੋ। ਓਸੈ ਚਾਹਤ ਮਧ ਸਿੰਹੰਦ ਫਸਾਯੋ।
 ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਲਯੋ ਪਾਸ ਬੁਲਾਇ। ਉਸ ਕੋ ਦੀਨ ਰਾਜੋ ਅਖਵਾਇ।੮। *ਰਾਜੇ ਦੀ ਪਦਵੀ ਦਿੱਤੀ*
 ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਕਹੀ ਸ਼ਾਹ ਸੋ ਬਾਤ। ਆਹਿ ਖਾਲਸੇ ਹਮ ਮਧ ਹਾਥਾ। *ਮੇਰੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ*
 ਪਾੜ ਖਾਲਸੋ ਤੁਮੈਂ ਮਿਲਾਉਂ। ਤੁਮ ਚਲੋ ਲਾਹੌਰ ਮੈਂ ਤੁਮ ਪੈ ਲਯਾਉਂ।੯। *ਖਾਲਸੇ ਵਿੱਚ ਫੁੱਟ ਪਾ ਕੇ*
 ਉਨ ਖਾਲਸੇ ਕੀ ਕਲਾ ਨ ਜਾਨੀ। ਉਨੈਂ ਬਡਯਾਈ ਅਪਨੀ ਠਾਨੀ। *ਸ਼ਕਤੀ*
 ਹਾਥੀ ਪਗ ਮਧਾ ਸਭ ਕੋ ਪੈਰ। ਕਹੀ ਨ ਉਨ ਕਿਛ ਖਾਲਸ ਖੈਰ।੧੦। *ਹਾਥੀ ਦੇ ਪੈਰ ਵਿੱਚ ਸਭ ਦਾ ਪੈਰ*

ਦੋਹਰਾ : ਅਗੈ ਸੁਣੋ ਗੱਲ ਖਾਲਸੇ ਜਿਮ ਗਿਲਜੇ ਸਿਉਂ ਕੀਨ।
 ਲਖਾ ਸਰਹੰਦ ਜਬ ਤੁਰਯੋ ਰਾਹੁ ਲਹੌਰ ਕੋ ਲੀਨ।੧੧। *ਲੰਘ*

ਚੌਪਈ : ਸਿੰਘਨ ਸਭ ਮਿਲ ਲਾਯੋ ਦਿਵਾਨ। ਇਕ ਥਾ ਬਹਿ ਲੀਓ ਗੁਰਮਤਾ ਠਾਨਾ। *ਪੱਕਾ ਕਰ ਲਿਆ*
 ਅਬ ਖੜਾ ਲੜੇ ਸ਼ਾਹੁ ਕੇ ਸਾਥ। ਦੇਖ ਦਿਖਾਵੇ ਤਿਸ ਕੋ ਹਾਥ।੧੨। *ਖੜ, ਜੰਮ ਕੇ*
 ਨਿਤਪ੍ਰਤਿ^੨ ਆਨ ਦੇਤ ਹਮ ਦੁੱਖ। ਬਿਨਾ ਲੜੇ ਕਬ ਪਾਈਐ ਸੁੱਖ। *ਰੋੜਾਨਾ*
 ਜੋ ਬਚ ਰਹੂਗੁ ਸੋ ਦੁਖ ਨਾ ਪਾਉਗੁ। ਜੋ ਜੋ ਮਰੂਗੁ ਸੁਰਗ ਸਿਧਾਉਗੁ।੧੩।
 ਯਹੀ ਬਾਤ ਲਈ ਪੰਥੈ ਠੱਟਾ। ਸੁਖ ਸੋ ਗੱਲ ਜਾਇ ਨਾ ਹੱਟ। *ਨਿਸ਼ਚਿਤ, ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਟਲਦੀ*
 ਅਸਿੰਘ ਭੁਜੰਗਨ ਇਮ ਉਦਮ ਕੀਓ। ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਪੰਥ ਉਚਰੀਓ।੧੪।
 ਕੀਓ ਕੂਚ ਸਨਮੁਖੈ ਲਹੌਰ। ਆਇ ਬਹੇ ਸਿੰਘ ਤਲਵਨ^੩ ਫਲੌਰ^੪। *ਸਾਹਮਣੇ*
 ਯਹੀ ਸ਼ਾਹਿ ਪੈ ਖਬਰੋ ਗਈ। ਸੁਨਤ ਗਿਲਜੇ ਬਡ ਚਿੰਤਾ ਭਈ।੧੫।

੧. ਅਮਰ ਸਿੰਘ : ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਬਾਬਾ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੋਤਰਾ ਤੇ ਟਿੱਕਾ ਸਰਦੂਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਛੋਟਾ ਪੁੱਤਰ। ਇਸ ਦਾ ਜਨਮ ੧੭੪੮ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਤੇ ੧੭੬੫ ਈ. ਵਿੱਚ ਪਟਿਆਲੇ ਦੀ ਗੱਦੀ ਉੱਪਰ ਬੈਠਿਆ। ਇਸ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ੧੭੮੧ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਅਬਦਾਲੀ ਨੇ ਰਾਜਾ ਦਾ ਖਿਤਾਬ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਫ਼ਰਵਰੀ-ਮਾਰਚ ੧੭੬੫ ਈ. ਵਿੱਚ ਤੇ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ੧੭੬੭ ਈ. ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।
੨. ਇਸ ਪੰਕਤੀ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਪਾਠ-ਭੇਦਾਂ ਸਹਿਤ ਚਾਰ ਹੋਰ ਛੰਦ ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :
 ਮਾਲੀ ਮੁਲ ਮਾਯੋ ਇਕ ਲੀਯੋ। ਆਨ ਸਮਗ੍ਰੀ ਇਕ ਥਾ ਧਰੀ।
 ਬਿਧ ਹੋਮ ਬਨਾਈ ਕੀਯੋ ਕੁੰਡ ਮਧ ਅਗਨ ਜਗਾਈ।
 ਪੜਿ ਪੜਿ ਚੰਡੀ ਆਹੁਤਿ ਪਾਯੋ। ਪੂਰਨ ਆਹੁਤ ਵੇਲੋ ਆਯੋ।੧੫।
 ਦੋਹਰਾ : ਵਹੀ ਮਹਿਖਨ ਮੰਗਵਾਇ ਕੈ ਦੀਨੋ ਸੰਪੂਰ ਲਗਾਇ।
 ਦੁਇ ਵਲ ਹੋਏ ਸਿੰਘ ਖੜ ਖੰਡੋ ਕਰ ਸੁਤ ਵਾਇ।੧੬।
 ਚੌਪਈ : ਜਬੈ ਕਾਰਿਕ ਹੋਮ ਆਗਿਆ ਦਈ। ਸਿੰਘਨ ਖੰਡੋ ਲਏ ਧਈ।
 ਪ੍ਰਿਥਮ ਸਿੰਘ ਇਕ ਖੰਡਾ ਚਲਾਯੋ। ਉਸੀ ਠੌਰ ਸਿੰਘ ਦੂਏ ਲਾਯੋ।੧੭।
 ਸੀਸ ਦੀਯੋ ਉਨ ਖੂਬ ਉਤਾਰਿ। ਪਰਿਯੋ ਜਾਇ ਸੋਊ ਕੁੰਡ ਮਝਾਰਿ।
 ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਜਬ ਪੰਥਿ ਉਚਾਰਯੋ। ਪੰਥਿ ਕਾਜ ਸਭ ਚੰਡੀ ਸਾਰਿਯੋ।੧੮।
 ਉਪਰੋਕਤ ਛੰਦਾਂ ਵਿਚਲਾ ਸਭ ਵਿਵਰਣ ਮਨੋ-ਕਲਪਿਤ ਹੈ।
੩. ਤਲਵਨ : ਦਰਿਆ ਸਤਿਲੁਜ ਉਪਰ ਫਿਲੌਰ ਦੇ ਲਹਿੰਦੇ ਇਕ ਪੱਤਨ ਦਾ ਨਾਮ।
੪. ਫਲੌਰ : ਫਿਲੌਰ, ਜਲੰਧਰ ਦੁਆਬ ਵਿਚ ਦਰਿਆ ਸਤਿਲੁਜ ਦੇ ਉੱਤਰੀ ਕਿਨਾਰੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸ਼ਾਹ ਜਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਸਾਇਆ ਇਕ ਨਗਰ ਜੋ ਲੁਠਿਆਣਾ ਤੋਂ ਜਲੰਧਰ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਜਰਨੈਲੀ ਸੜਕ ਉੱਪਰ ਸਥਿਤ ਹੈ।

ਗਯੋ ਨ ਸਨਮੁਖ ਰੋਪੜ ਲੰਘ ਗਯੋ । ਪਰਬਤ ਤਕ ਉਨ ਆਸਰੋ ਲਯੋ । ਪਹਾੜਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲਿਆ
ਤੋਂ ਖਾਲਸੇ ਉਸ ਲਇਓ ਤਾਨਾ । ਆਇ ਲੜੇ ਸਿੰਘ ਉਸੀ ਮਦਾਨ । ੧੬। ਤਾਕਤ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ

ਦੋਹਰਾ : ਜੋ ਉਸ ਗਿਲਜੈ ਮੁੜ ਖੜੇ ਕਰੈ ਕਰੋਲੀ ਨਿੱਤ । ਛੇੜਫਾੜ
ਦੂਰ ਸੁ ਖਾਲਸੈ ਭੋਂ ਭਯੋ ਕਹੈ ਗਿਲਜੋ ਲਯੋ ਜਿੱਤ । ੧੭। ਮੁੜ ਪਿਆ

ਚੌਪਈ : ਰਾਤ ਦਿਵਸ ਸਿੰਘ ਰਹੈ ਚੁਫੇਰੈ । ਜਿਮ ਸ਼ੇਰਨ ਨੇ ਛੇਲੇ ਘੇਰੇ ।
ਰਾਤ ਤੁਰੈ ਦਿਨ ਡੇਰਾ ਲਾਵੈ । ਤਿਵੈ ਖਾਲਸੇ ਉਸ ਰਾਤ ਅਕਾਵੈ । ੧੮। ਤੰਗ ਕਰਨ
ਤੋਂ ਉਨ ਰਾਤ ਤੁਰਨ ਛਡ ਦਯੋ । ਵਗਲਵਾੜਾ ਵਿਚ ਡੇਰਾ ਠਯੋ । ਵਲਗਨ ਕਰਕੇ
ਦਿਨੇ ਤੁਰੈ ਕਿਛ ਥੋੜੀ ਵਾਟ । ਪਿਛਲੀ ਪੱਟ ਮੇਖਾ ਅਗੈ ਗੜਾਤਾ । ੧੯। ਤੰਬੂ ਦੇ ਕਿੱਲੇ / ਗੱਭਦਾ
ਦੇਹੁ ਓਰ ਖੜ ਤੁੰਮਨਾ ਰਹਾਹਿ । ਤੋਂ ਬਹਿਰ ਕੁਛ ਤੁਰੈ ਅਗਾਹਿ । ਦਲ, ਫੌਜ
ਕਹੀ ਨ ਨਿਕਸਨ ਉਸਕੀ ਪਾਵੈ । ਜੋ ਪਾਵੈ ਤੋਂ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਜਾਵੈ । ੨੦। ਮੁਹਰਲਾ ਦਸਤਾ
ਰਾਤ ਸਬ ਖੂਨੀ ਖਾਲਸੇ ਕਰੈ । ਬਾਲ ਮਹਿਤਾਬੀ ਗਿਲਜੋ ਲਰੈ ।
ਗਿਰਯੋ ਪਰਯੋ ਜੋ ਗਿਲਜੋ ਪਾਵੈ । ਨਹਿ ਖਾਲਸੇ ਉਸ ਮਾਰ ਗਵਾਵੈ । ੨੧। ਫਿੱਗਿਆ ਹੋਇਆ, ਜ਼ਖਮੀ

ਦੋਹਰਾ : ਹਿਰਾਨਾ ਕਰੈ ਉਨ ਖਾਲਸੇ ਮਾਰ ਰਮਜੰਗਨ ਸਾਥ । ਹੈਰਾਨ, ਪਰੇਸ਼ਾਨ
ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹਿ ਐਖਾ ਕੀਓ ਲਾਇ ਖਾਲਸੇ ਬਡ ਹਾਥ । ੨੨।

ਚੌਪਈ : ਕੋਊ ਮਿਸਲ ਉਠ ਪਰੈ ਸਵੇਰੋ । ਕੋਊ ਮਿਸਲ ਕਰੈ ਦੁਪਹਿਰੋ ਫੇਰੋ ।
ਇਕ ਲੜ ਮੁੜੈ ਤਾਂ ਦੂਜੀ ਦੌੜੈ । ਦੂਜੀ ਮੁੜੈ ਤਾਂ ਤੀਜੀ ਪੌੜੈ । ੨੩। ਹਮਲਾ ਕਰੇ
ਸਿੰਘ ਅਕਾਲੀ ਛਡੈ ਨ ਖਯਾਲ । ਕੋਈ ਜਿ ਮਰੈ ਕਹਿ ਭਯੋ ਨਿਹਾਲ ।
ਜਬ ਪਰੈ ਜੋਰ ਤੋਂ ਨਠ ਬੀ ਜਾਹਿ । ਜਬ ਵਹ ਫਿਰੈ ਤੋਂ ਮਗਰ ਦਬਾਹਿ । ੨੪।
ਬਹੁਤ ਜਤਨ ਉਤ ਗਿਲਜੋ ਕਰੈ । ਕਰ ਤੁੰਮਨ ਸੋ ਆਗੈ ਖੜੈ ।
ਸੰਜੋਇ ਨਰਨ ਐ ਪਾਖਰ ਤੁਰੰਗਨਾ । ਫੜ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਕਰੈ ਟੁਕ ਜੰਗਨ । ੨੫। ਘੋੜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਾਠੀਆਂ
ਮਾਰ ਰਮਜੰਗੋ ਜਿਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਗੇਰ । ਸੋ ਨਹਿ ਮੰਗੈ ਪਾਣੀ ਫੇਰ ।
ਇਹੀ ਭਾਤ ਸੋ ਸ਼ਾਹੁ ਅਕਾਯੋ । ਕਾਬਲ ਪਹੁੰਚਨ ਉਸ ਮੁਸ਼ਕਲ ਭਾਯੋ । ੨੬। ਤੰਗ ਕੀਤਾ

ਦੋਹਰਾ : ਹੁਤੋ ਜੋ ਉਸ ਕੈ ਘਰ ਬਿਖੈ ਜਹਾਨ ਖਾਨਾ ਬੜੋ ਫੁਜਦਾਰ । ਵਿਚ / ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਸੂਬੇਦਾਰ
ਅਪਣੀ ਜਾਗਾ ਥੋ ਛਡਯੋ ਤੋਂ ਤਿਨ ਘਲਯੋ ਬੁਲਾਰਾ । ੨੭। ਬੁਲਾਵਾ ਭੇਜਿਆ

ਚੌਪਈ : ਹਕੀਕਤ ਸਭ ਲਿਖ ਉਸੈ ਘਲਾਈ । ਜੋ ਮੁਹਿ ਚਾਹੋ ਤੋਂ ਪਹੁੰਚੋ ਆਈ ।
ਜੋ ਜਿਸ ਸਮਝਤ ਹਮ ਕਿਛ ਨਾਹਿ । ਉਸੀ ਖਾਲਸੈ ਲਯੋ ਬਕਾਇ । ੨੮। ਤੁੱਛ ਸਮਝਦਾ ਸੀ
ਕਯਾ ਜਾਨੋ ਗੁਰ ਜਗਾ ਗਿਰਾਈ । ਜਾਂ ਤੇ ਮੈਂ ਪੈ ਸਖਤੀ ਆਈ । ਹਰਿਮੰਦਰ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ
ਕਯਾ ਜਾਨੋ ਸਦੀ ਬਾਰਾਂ ਢੁੱਕੀ । ਤੁਰਕਨ ਜੜੁ ਅਬ ਉਖੜਨ ਢੁੱਕੀ । ੨੯। ਉਖੜਨ ਦੇ ਨੇੜੇ

- ਮਹਿਤਾਬੀ : ਮਹਤਾਬੀ, ਚੰਦ ਦੀ ਚਾਨਣੀ, ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਆਤਿਸ਼ਬਾਜ਼ੀ, ਮੱਧ ਯੁਗ ਵਿੱਚ ਗੰਧਕ ਆਦਿ ਪਦਾਰਥ ਮਿਲਾ ਕੇ ਇਕ ਬੱਤੀ ਬਣਾਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਜਲਾਉਣ ਨਾਲ ਚੰਦ ਜੇਹੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।
- ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਬਾਰੂਦੀ ਸਦੀ ਹਿਜਰੀ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਕਿਆਮਤ ਵਾਪਰ ਜਾਵੇਗੀ।

ਸੁਨਤ ਖਬਰ ਉਠ ਜਹਾਨਾ ਧਾਯੋ। ਅਟਕਾ ਲੰਘ ਮਧ ਪੰਜਾਬੈ ਆਯੋ। ਜਹਾਨ ਮਾਂ / ਅਟਕ ਦਰਿਆ
 ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹੁ ਤਬ ਡੇਰੋ ਤੁਰਾਯੋ। ਵਲ ਲਹੌਰ ਡੇਰਾ ਸਿੰਘਨ ਪਾਯੋ।੩੦।
 ਲਹੌਰ ਵੜਯੋ ਤਬ ਚਾਹਤ ਸ਼ਾਹਿ। ਨਹੀਂ ਸਿੰਘ ਉਸ ਦੇਵੈ ਰਾਹਿ।
 ਰਾਤ ਅਕਾਵੈ ਦਿਨੈ ਅਕਾਹਿ। ਥੋੜੈ ਬਹੁਤੇ ਡਰੈ ਸੁ ਨਾਹਿ।੩੧।

ਦੋਹਰਾ : ਆਇ ਜਹਾਨੋ ਸ਼ਾਹ ਰਲਯੋ ਬਯਾਸੇ ਰਾਵੀ ਮਾਂਹਿ। ਸ਼ਾਹੀ ਦੁਆਬ ਵਿੱਚ
 ਮਿਲੇ ਪਿਆਸੇ ਨੀਰਾ ਜਿਮ ਜੇਠ ਹਾੜ ਰੁਤ ਮਾਂਹਿ।੩੨। ਪਿਆਸੇ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਵਾਂਗ

ਚੌਪਈ : ਤੋਂ ਉਨ ਸਿੰਘਨ ਕੂਚ ਬਿਦਈ। ਪਾਸ ਬਟਾਲੇ ਲੜਾਈ ਭਈ। ਮਿੱਥੀ
 ਤੋਂ ਭੀ ਸਿੰਘਨ ਛਡਯੋ ਨ ਖਯਾਲ। ਉਸੀ ਤੌਰ ਲੜ ਰਹੇ ਸ਼ਾਹਿ ਨਾਲ।੩੩।
 ਕੋਈ ਕਰੈ ਸ਼ਾਹੁ ਅਧੋ ਲੰਘਾਏ। ਤਹਿੰ ਲੁਟੈ ਹਮ ਆਗੈ ਉਸ ਜਾਏ। ਅੱਧਾ ਲਸਕਰ ਲੰਘਣ ਦਿਓ
 ਚੜ੍ਹ ਸਿੰਘ ਕਹਿ ਸ਼ਾਹਿ ਜਿਤ ਵਲ ਹੋਇ। ਉਸੀ ਵੱਲ ਤੁਮ ਮੁਹਿ ਦਯੋ ਢੋਇ।੩੪। ਭੋਜ ਦਿਓ
 ਅੱਗਿਓ ਹੁਇਕੈ ਮੈਂ ਉਤ ਰਹੋਂ। ਮੈਂ ਤੋਂ ਸਲਾਹ ਯਹੀ ਤੁਮ ਕਹੋਂ।
 ਔਰ ਸੁਦਾਰ ਜੁ ਬੀ ਤਹਿੰ ਆਹਿ। ਕਰੋ ਨ ਕਾਹਲ ਫਤੇ ਲਈ ਪਾਇ।੩੫।
 ਫਤੇ ਖਾਲਸੈ ਸਭ ਬਿਧ ਭਈ। ਮਾਰ ਕੁੱਟ ਕਿਤ ਕਢਯੋ ਸੁ ਦਈ। ਕਿਵੇਂ ਨਾ ਕਿਵੇਂ ਕੱਢ ਦਿਓ
 ਕਾਹਲ ਅਬ ਹਮ ਚਹੀਅਤ ਨਾਹਿੰ। ਕਹਯੋ ਸਿਆਨਨ ਅਸੁ ਨੀਤ ਮਾਂਹਿ।੩੬। ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ

ਦੋਹਰਾ : ਰਾਵੀ ਲੰਘਤ ਸ਼ਾਹਿ ਕੀ ਸੁਦਾਰ ਪਰੇ ਗੈਲ ਨਾਂਹਿ। ਪਿੱਛਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ
 ਨਿਹੰਗ ਭੁਜੰਗੀ ਨਹਿੰ ਟਲੇ ਆਏ ਦੰਦ ਤੁੜਾਇ।੩੭। ਹਾਰ ਖਾ ਆਏ

ਚੌਪਈ : ਸ਼ਾਹਿ ਅਗੇ ਥੋ ਜਤਨ ਬਨਵਾਯੋ। ਪਰਹੈਂ ਜਰੂਰ ਸਿੰਘ ਮੋ ਪਰ ਆਯੋ। ਪੈਣਗੇ
 ਜੰਬੂਰ ਖਾਨੋ ਔ ਸੁਤਰਹਿ ਖਾਨੋ। ਸੋਈ ਪ੍ਰਿਥਮ ਉਨ ਪਾਰ ਲੰਘਾਨੋ।੩੮। ਉਠਾ ਉਪਰਲੀਆਂ ਤੋਪਾਂ
 ਪਾਛੈ ਉਸ ਕੇ ਤੋਰਯੋ ਬਹੀਰ। ਕਰ ਮਜਬੂਤ ਉਨ ਸੰਗ ਤਤਬੀਰ।
 ਪਾਛੈ ਕੀਨੀ ਖਾਸੀ ਫੌਜ। ਜੈਸ ਚੜ੍ਹਯੋ ਨਦ ਦੇਵੈ ਮੌਜ।੩੯। ਜਿਵੇਂ ਠਾਠਾ ਮਾਰਦਾ ਦਰਿਆ
 ਹੁਤੇ ਉਡੀਕਤ ਸਿੰਘਨ ਤਾਈਂ। ਆਇ ਪੜੇ ਕਰ ਸੋ ਬਡ ਧਾਈਂ।
 ਦੋਊ ਵੱਲ ਤੇ ਛੁਟੇ ਹਥਯਾਰ। ਬਹੁਤ ਦੁਵੱਲੋਂ ਤਹਿੰ ਭਏ ਮਾਰ।੪੦। ਦੋਵਾਂ ਪਾਸਿਓਂ
 ਸੁਦਾਰਨ ਨਹਿੰ ਥੋ ਹੱਲੋ ਕਰਯੋ। ਮੋੜ ਖਾਲਸੋ ਉਨ ਮੁਹਰੇ ਧਰਯੋ।
 ਤਬੈ ਪੰਥ ਕੋ ਨਦਰਾ ਇਮ ਪਰੈ। ਕਰ ਉਪਰਾਲੋ ਸਿੰਘ ਅਗੈ ਆਇ ਅੜੈ।੪੧। ਦਿਸਿਆ

ਦੋਹਰਾ : ਮੁੜ ਗਿਲਜੇ ਭਏ ਪਾਰ ਅਪਨੋ ਖਯਾਲ ਛੁਡਾਇ।
 ਲਹੌਰੇ ਲਾਂਭੇ ਛਾਂਭਾ ਛੁਡ ਗਯੋ ਮੁਲਤਾਨੈ ਦਾਇ।੪੨। ਲਾਂਭੇ ਲਾਂਭੇ / ਮੁਲਤਾਨ ਵੱਲ

ਚੌਪਈ : ਸ਼ਾਹਿ ਮੁੜਯੋ ਬਡ ਨਮੋਸ਼ੀ ਪਾਇ। ਇਸ ਆਵਨ ਕੋ ਬਹੁ ਪਛੁਤਾਇ। ਬੇਇਜ਼ਤੀ
 ਕਹਿ ਚਿੜੀਅਨ ਹਮ ਬਾਜ ਦਏ ਗਾਰਾ। ਕਰੇ ਛੇਲੂਅਨਾ ਹਮ ਸ਼ੇਰ ਖੁਾਰ।੪੩। ਨਾਬ / ਲੋਲਿਆਂ
 ਇਨਕੀ ਮਦਦ ਆਪ ਖੁਦਾਇ। ਪੁਜਯੋ ਨ ਬਲ ਹਮ ਇਨ ਪਰ ਕਾਇ। ਕੋਈ
 ਇਨ ਮੈਂ ਸ਼ਕਤ ਕਿਛ ਆਹਿ ਕਰੀਮਾ। ਕਰ ਦੇਖਯੋ ਹਮ ਬਹੁਤ ਫਹੀਮਾ।੪੪।

ਅਬ ਜੋ ਮੇਰੇ ਇਤ ਦੇਸ਼ ਕੋ ਆਉਗ। ਜੋ ਆਉਗ ਸੋ ਪੱਛੋਤਾਉਗ।
 ਇਸੀ ਅਫਸੋਸੈ ਸੋ ਮਰ ਗਯੋ। ਪੁਜਯੋ ਨ ਕਾਬਲ ਰਾਹਿ ਸੁ ਮੁਯੋ।੪੫। *ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਮਰ ਗਿਆ*
 ਤੁਮ ਸੋਂ ਕਹੀ ਹਮ ਮਰੀ ਪਿਆਰੇ। ਇਮ ਕਰ ਮੁਯੋ ਸ਼ਾਹ ਪੰਥ ਹਾਰੇ। *ਕਪਤਾਨ ਮਰੇ*
 ਜਿਨ੍ਹੈਂ ਸ਼ਾਹਿ ਥੋ ਨਾਦਰਾ ਮਾਰਯੋ। ਜੋ ਨਾਦਰ ਥੋ ਨਹਿ ਕਿਤ ਹਾਰਯੋ।੪੬। *ਨਾਦਰ ਸ਼ਾਹ*

ਦੋਹਰਾ : ਜੋ ਨਾਦਰ ਕੀ ਕਥਾ ਕਥੈ ਤੋਂ ਗ੍ਰੰਥ ਅਧਿਕ ਹੁਇ ਆਇ। *ਕਹਾਣੀ ਕਹਾ*
 ਵਾਂਗ ਸਿਕੰਦਰ ਸਭ ਜਿੱਤੀ ਪਰਯੋ ਜਹੀਂ ਜਹਿ ਜਾਇ।੪੭।
 ਦਿੱਲੀ ਮਾਰੀ ਥੀ ਉਨ੍ਹੈਂ ਕਰ ਕਤਲੇ ਸੱਤ੍ਰ ਹਜ਼ਾਰ। *ਕਤਲ ਕੀਤੇ*
 ਜਿਸੈ ਪੁਰਸ਼ ਸੋਊ ਮਾਰਿਓ ਅਬ ਸਿੰਘਨ ਤੇ ਮੁਯੋ ਹਾਰ।੪੮।
 ਦਿੱਲੀ ਰਿਪੁ ਨਾਦਰ ਕਹੈਂ ਰਿਪੁ ਨਾਦਰ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹਿ। *ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਵੇਰੀ*
 ਰਿਪੁ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹਿ ਖਾਲਸੇ ਜਿਨ ਸੋ ਦਯੋ ਭਜਾਇ।੪੯।
 ਗ੍ਰੰਥ ਬਹੁਤ ਬਧਾ ਜਾਤ ਜੋ ਸਭ ਲਿਖੀਐ ਉਸੈ ਹਵਾਲ। *ਵਧ ਜਾਵੇਗਾ*
 ਸੈਅ ਅਠਾਰਾਂ ਸੋ ਮੁਯੋ ਉਪਰ ਤੋਈਏ ਸਾਲਾ।੫੦।
 ਸੋਊ ਖਾਲਸੇ ਮੁੜ ਮਲਯੋ ਹੁਤੋ ਜੁ ਪਹਿਲੋ ਦੇਸ਼। *ਕਬਜ਼ਾ ਕੀਤਾ*
 ਕਿਛ ਕਿਸ ਹਲਚਲ ਭੀ ਭਯੋ ਕਰ ਰੱਯਤ ਉਪਦੇਸ਼।੫੧।

੧੫੫. ਔਰ ਪ੍ਰਸੰਗ

(ਸਿੱਖਾਂ ਉੱਪਰ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਦੀ ਵੀਚਾਰ)

ਚੌਪਈ : ਕਹੀ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਮਰੀ ਕਪਤਾਨਾ। ਕਰ ਉਤਪੱਤੀ ਸਿੰਘਨ ਧਯਾਨ। *ਕਪਤਾਨ ਮਰੇ*
 ਨਾਦਰ ਅਹਮਦ ਕਯਾ ਪਹਿਲੋ ਥਾਇ। ਸਿੰਘ ਭਏ ਕਯਾ ਪਿੱਛੈ ਆਇ।੧।
 ਕਹੀ ਮੁਗਲ ਜੋ ਦਿੱਲੀਵਾਲ। ਵਹੀ ਭਈ ਕੈ ਔਰ ਭਈ ਚਾਲ।
 ਕਯਾ ਗੁਰ ਅਰਜਨ ਦਰਯਾਇ ਨ ਬੋਰਯੋ। ਕਯਾ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸੀਸ ਨ ਤੋਰਯੋ।੨। *ਫੋਬਿਆ ਸੀ*
 ਕਯਾ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਨ ਕੁਹਾਏ ਚਾਰੇ। ਬਿਦੋਸੋ ਬਾਲਕ ਕਯਾ ਸ਼ੀਰ ਖੋਰੇ ਨ ਮਾਰੇ। *ਦੁੱਖ ਪੀਏ*
 ਕਯਾ ਤੁਰਕ ਪਰੇ ਨ ਮੁਕਤਸਰ ਜਾਇ। ਨਹਿ ਉਨਕੋ ਕੁਛ ਰੋਕਯੋ ਥਾਇ।੩।
 ਐਸੇ ਐਸੇ ਬਹੁ ਉਨ ਜ਼ੁਲਮੇ ਕਰੇ। ਕਹਾਂ ਕਹੈਂ ਕਿਛ ਗਿਣਤ ਨ ਪਰੇ।
 ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਥੋ ਬੰਦਾ ਘਲਾਯਾ। ਜਿਸੈ ਬਜੀਰਾ ਆਨ ਸੜਾਯਾ।੪। *ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ / ਵਜ਼ੀਰ ਖ਼ਾਨ*

ਦੋਹਰਾ : ਕਯਾ ਮੁਗਲਨ ਥੇ ਸਿੰਘ ਨਹੀਂ ਮਾਰੇ ਚਰਖ ਚੜ੍ਹਾਇੰ। *ਚਰਖੜੀਆਂ ਚਾੜ੍ਹ ਕੇ*
 ਬੈਂਚ ਘਸੀਟ ਉਚੇ ਨੀਚੇ ਕਰ ਦਯੋ ਨ ਇਨੈ ਗਿਰਾਇ।੫।

ਚੌਪਈ : ਕਯਾ ਮੁਗਲਨ ਸੀਸ ਨ ਮੋਗਰੀਅਨਾ ਫੋੜੇ। ਕਯਾ ਮੁਗਲਨ ਗੁਰਦੁਾਰੇ ਨ ਤੋੜੇ। *ਮੁਗਲੀਆਂ / ਵਾਰੇ*
 ਕਯਾ ਬੰਦ ਬੰਦ ਕਟਯੋ ਨ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਭਾਈ। ਕਯਾ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਖੋਪੀ ਨ ਪੁਟਾਈ।੬।

੧. ਏਥੇ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਨੇ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਦੀ ਮੌਤ ੧੮੨੩ ਬਿ. ਭਾਵ ੧੭੬੬ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ੨੩ ਅਕਤੂਬਰ ੧੭੭੨ ਈ. ਨੂੰ ਹੋਈ ਸੀ।

ਐਸੇ ਐਸੇ ਬਹੁ ਜੁਲਮ ਕਰੇ। ਪ੍ਰਿਥਮ ਏ ਮੁਗਲਨ ਤੇ ਸਰੇ।
 ਤੌ ਮੁਗਲਨ ਪਰ ਆਫਤਾ ਆਈ। ਆਇ ਕੰਧਾਰੀਅਨਾ ਦਿੱਲੀ ਗਲਾਈ।੭। ਬਿਪਤਾ / ਕੰਧਾਰ ਵਾਲਿਆਂ
 ਨਾਦਰ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹਿ ਆਇ ਕਲਾ। ਕਹੀ ਸੁ ਮੁਗਲ ਆਇ ਝੂਠੀ ਗੱਲ। ਮੌਤ, ਕਲਾਹ
 ਵਖਤ ਨੁਰੰਗੋ ਖਾਲਸੇ ਭਯੋ। ਮੁਗਲ ਚਹਤ ਤਿਸ ਆਜ ਲੁਕਯੋ।੮। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੇ ਸਮੇਂ
 ਖਾਲਸੇ ਪ੍ਰਗਟ ਭਯੋ ਸੂਰਜ ਸਮਾਨ। ਤਿਸ ਕਯਾ ਲੁਕੋਏ ਬੱਦਲ ਆਨ।
 ਹਨੇਰ ਜੁ ਖੋਵੈ ਤਿਨੈ ਤਲੋਇ। ਕੌਨ ਸਕੇ ਚੜ੍ਹ ਸੂਰਜ ਲੁਕੋਇ।੯। ਤੱਲਿਓ

ਦੋਹਰਾ : ਸੂਬੇ ਪੰਜਾ ਜੋਊ ਦਿੱਲੀਓ ਲੈ ਨਾਦਰ ਗਯੋ ਕਟਾਇ।
 ਆਣ ਅਹਮਦਾ ਲੀਨੇ ਥੇ ਜੋਊ ਐ ਸਿੰਘਨ ਲਏ ਫੁਡਾਇ।੧੦। ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ

ਚੌਪਈ : ਸਗਵਾਂ ਦਾਵਾ ਹਮਰੋ ਰਿਹਾ। ਗੁਰ ਸਿਰ ਲਾਗੇ ਸੋ ਸਿਖ ਚਹੈਂ ਲਿਆ। ਸਾਰਾ
 ਜਿਸੈ ਸਿੱਖ ਬਿਚ ਬਰਕਤਾ ਪਾਉਗੁ। ਉਸੈ ਸਿੱਖ ਕੋ ਤਖਤ ਬਹਾਉਗੁ।੧੧। ਸ਼ਕਤੀ
 ਸੁਨਤ ਬਚਨ ਮਾਲੀ ਹਸ ਪਰਾ। ਦਾਵਾ ਹੈ ਤੁਮ ਗੁਰ ਕੋ ਖਰਾ। ਕਪਤਾਨ ਮਰੇ ਹੋਸ ਪਿਆ
 ਜੋ ਕੁਛ ਕਰਤੇ ਕੇ ਦਿਲ ਆਉਗੁ। ਸੋਊ ਕਰਤਾ ਬਾਤ ਬਣਾਉਗੁ।੧੨। ਰੱਬ ਕਰਤਾਰ

ਦੋਹਰਾ : ਤੌ ਮਾਲੀ ਨੇ ਫਿਰ ਕਹਯੋ ਕਹੀ ਸੱਚ ਤੁਮ ਬਾਤ।
 ਦਿੱਲੀ ਵਾਲਨਾ ਥੀ ਕਹੀ ਬੈਰ ਬਾਦ ਕੀ ਘਾਤ।੧੩। ਦਿੱਲੀ ਵਾਲਿਆਂ / ਝੂਠ

ਚੌਪਈ : ਭਲੀ ਭਈ ਹਮ ਲਿਖ ਨ ਪਠਾਈ। ਬਾਤ ਹੋਤ ਹਮ ਲੰਦਨ ਝੁਠਾਈ। ਭੋਜੀ / ਝੂਠੀ
 ਹਮ ਸਭ ਖੂਬ ਖੋਜ ਲਿਖਾ ਲੀਆ। ਔਰ ਲੋਕਨ ਤੇ ਭੀ ਸੁਨ ਥੀਆ।੧੪। ਦੇਖ
 ਮੁਸਲਮਾਣ ਅਰ ਹਿੰਦੂ ਪੁਰਾਣੇ। ਖੂਬ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਮ ਪੂਛ ਪਛਾਣੇ। ਬਜ਼ੁਰਗ ਲੋਕ
 ਜਿਸੀ ਤੌਰ ਤੁਮ ਤੇ ਹਮ ਸੁਨੀ। ਉਹੀ ਤੌਰ ਕਹਿ ਪੁਰਾਣੇ ਗੁਨੀ।੧੫।
 ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਤੁਮ ਧੰਨ ਤੁਮ ਬੁੱਧਿ। ਕਹੀ ਬਾਤ ਤੁਮ ਨੈ ਸਭਿ ਸੁੱਧਿ।
 ਪੰਥ ਡਾਢੇ ਕੋ ਹੈ ਯਹ ਸਾਚ। ਕੀਓ ਗੁਰਨਾ ਪਰ ਜੁਲਮ ਬਭ ਤਾਚਾ।੧੬। ਗੁਰੂਆਂ ਉੱਤੇ / ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ
 ਸ਼ਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਦੁਇ ਗੈਲ ਚੜ੍ਹ ਮਾਰੇ। ਉਨਕੋ ਨਹਿ ਕਛੁ ਕੀਓ ਬਿਗਾਰੈ। ਵਿਗਾੜਿਆ
 ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਵਿਚ ਘੇਰੈ ਲੀਓ। ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਸਮ ਲਖ ਕਟ ਦੀਓ।੧੭।

ਦੋਹਰਾ : ਨਹਿ ਸਤਿਗੁਰ ਉਸ ਮਾਂ ਮਰੀ ਨਹਿ ਉਸ ਮਾਰਯੋ ਬਾਪ।
 ਵਲ ਤੌਰੇ ਰੋਹੀ ਆਪ ਕਹਿ ਗੈਲ ਘਲੀ ਫੌਜ ਕਰਨ ਘਾਤ।੧੮। ਜੰਗਲ, ਮਾਰੂਥਲ

ਚੌਪਈ : ਸਭੀ ਭਾਤ ਤਿਨ ਮੁਗਲ ਝੁਠਾਇ। ਦੁਹੀ ਜਹਾਨੀ ਨਹਿ ਰਹਯੋ ਬਾਇ।
 ਜੋਊ ਦੁਬਾਰੋ ਝੂਠੋ ਹੁਇ ਜਾਵੈ। ਕਹਾਂ ਹੋਤ ਉਸ ਝੂਠ ਬੁਲਾਵੈ।੧੯।

੧. ੧੭੩੯ ਈ. ਵਿੱਚ ਭਾਰੀ ਲੁੱਟ ਮਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਨਾਦਿਰ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਮੁਗਲ ਸਾਮਰਾਜ ਅਧੀਨ ਦਰਿਆ ਸਿੰਧ ਤੋਂ ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਦਾ ਸਾਰਾ ਇਲਾਕਾ ਆਪਣੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਸ ਨੇ ਚਹਾਰ ਮਹਲ ਭਾਵ ਚਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ-ਜਿਹਲਮ, ਗੁਜਰਾਤ, ਸਿਆਲਕੋਟ ਤੇ ਪਸ਼ੂਰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਕਰ ਲਏ ਸਨ।

ਦੋਹਰਾ : ਤੈਂ ਮਰੀ ਹਮ ਸੋਂ ਕਹਯੋ ਹਮ ਮਨ ਭਯੋ ਪਤਿਆਹਿ। ਕਪਤਾਨ ਮਰੇ / ਭਰੋਸਾ
ਸੋਊ ਲਿਖ ਹਮ ਭੇਜ ਹੈਂ ਲੰਦਨ ਕੇ ਪਤਿਸ਼ਾਹਿ। ੨੦।

ਚੌਪਈ : ਲੰਦਨ ਤੇ ਜਾਊਗੁ ਔਰ ਦੇਸ। ਜਹਿ ਜਹਿ ਹਮਰੋ ਫਿਰਤ ਹੈ ਭੇਸ। ਅੰਗਰੇਜ਼, ਈਸਾਈ
ਪੰਥ ਖਾਲਸੇ ਕੀ ਮਹਿਮਾ ਊਚ। ਲਿਖੀ ਗਈ ਕਰ ਸਭ ਹੀ ਸੂਚਾ। ੨੧। ਸੱਚੀ, ਸੇਕੋਚ
ਰੂਮ ਸਯਾਮਾ ਔ ਚੀਨ ਮਚੀਨ। ਜਾਇ ਖਿੰਡੇਗੀ ਲੰਘ ਮੁਹੰਮਦੋ ਦੀਨਾ। ਸੀਰੀਆ / ਇਸਲਾਮੀ ਮੁਲਕ
ਰੂਸੀ ਔਰ ਹਫ਼ਸ਼ੀਅਨਾ ਕੋ ਪਾਰ। ਜਾਊਗੁ ਲੰਘ ਕਈ ਟਾਪੂ ਪਹਾਰ। ੨੨। ਅਫਰੀਕਾ

ਦੋਹਰਾ : ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਜੋ ਸਰੀ ਸੋ ਤੋਂ ਦਈ ਸੁਨਾਇ।
ਜੋ ਕਛ ਆਗੇ ਸਰੇਗੀ ਸੁਨੀਓ ਗੁਰੂ ਸਿਖ ਭਰਾਇ। ੨੩।

੧੫੬. ਸਾਖੀ ਸਯਾਮ ਸਿੰਘ ਕੀ ਮਿਸਲ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ

ਦੋਹਰਾ : ਸਾਖੀ ਸਿੰਘ ਸੁ ਸਯਾਮਾ ਕੀ ਜੋ ਸਰਦਾਰਨ ਭਯੋ ਸਰਦਾਰ।
ਸਤਿਗੁਰ ਉਨ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਓ ਹੁਤ ਬਾਲਕ ਪਿਤ ਕੈ ਨਾਰਾ। ੧। ਪਿਤਾ ਦੇ ਨਾਲ

ਚੌਪਈ : ਸਯਾਮ ਸਿੰਘ ਕੀ ਸੁਨੋ ਕਹਾਨੀ। ਜਿਮ ਕਰ ਹਮਰੀ ਮਾਤ ਬਖਾਨੀ। ਮਾਤਾ ਨੇ ਦੱਸੀ
ਉਨ ਕੀ ਬੇਟੀ ਥੀ ਹਮਰੀ ਮਾਤਾ। ਇਮ ਹਮ ਖੋਜੁ ਸੁ ਤਿਸ ਕੋ ਜਾਤਾ। ੨।
ਸੰਧੂ ਮਾਲੀ ਜਟ ਨਾਰਲੇ ਮਾਂਹਿ। ਸਯਾਮੂ ਮਿਹਰੋ ਭਯੋ ਸੁਤ ਤਾਂਹਿ।
ਤਬ ਹੁਤੇ ਸੁਲਤਾਨੀ ਜੱਗ ਬਹੁ ਲੋਕ। ਜੰਮਯੋ ਸ਼ਾਮੂ ਥੋ ਕਿਤ ਸੁਭ ਜੋਗ। ੩। ਸਖੀ ਸਰਵਗੀਏ
ਬਡਿ ਬਾਲਕ ਚਿਤ ਆਯੋ ਚਾਉ। ਸੋ ਨੱਠ ਚਲਯੋ ਖਾਲਸੈ ਦਾਉ। ਚਾਅ
ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ ਕੋ ਡੇਰੈ ਗਯੋ। ਆਦਰ ਕਰਯੋ ਉਸ ਨੈ ਰਖ ਲਯੋ। ੪।
ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ ਉਸ ਪਾਹੁਲ ਦਈ। ਹੁਤ ਪੰਜ ਭੁਜੰਗਨਾ ਤੇ ਜਿਨ ਲਈ। ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ
ਪੰਜਨ ਥੀ ਜਿਨ ਸਤਿਗੁਰ ਦਈ। ਉਨ ਕੀ ਸ਼ਕਤਿ ਹੁਤ ਉਨ ਮਧ ਅਈ। ੫।

ਦੋਹਰਾ : ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ ਨਿਜ ਰਹਤ ਥੋ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੁ ਹਜ਼ੂਰ।
ਸੋ ਬੰਦੈ ਸੰਗ ਕਰ ਦੀਯੋ ਯੋ ਹੋਇਓ ਜਗ ਮਸ਼ਹੂਰ। ੬।

ਚੌਪਈ : ਤਿਸਕੋ ਬੰਦੈ ਕੀਓ ਫੁਜਦਾਰਾ। ਲੜ ਸ਼ਹੀਦ ਭਯੋ ਤੁਰਕਨ ਨਾਲ। ਫੌਜਦਾਰ
ਸ਼ਯਾਮ ਸਿੰਘ ਥੋ ਡੇਰਾ ਸੰਭਾਰਾ। ਹੁਤੇ ਸਾਕ ਔ ਸਿੰਘ ਪਿਆਰਾ। ੭।
ਸ਼ਯਾਮ ਸਿੰਘ ਬਡ ਲਾਇਕ ਭਯੋ। ਬਹੁਤ ਜੰਗ ਸੰਗ ਤੁਰਕਨ ਕਯੋ।
ਯਹੀ ਲਾਇਕੀ ਖਾਲਸੈ ਮਾਂਹਿ। ਲੜਨ ਮਰਨ ਮੈਂ ਰਹੇ ਅਗਾਹਿ। ੮। ਯੋਗਤਾ

੧. ਸਯਾਮ ਸਿੰਘ : ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ, ਕਰੋੜ ਸਿੰਘੀਆ ਮਿਸਲ ਦਾ ਸਰਦਾਰ; ਇਹ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਲੇਖਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਦਾ ਨਾਨਾ ਸੀ।
੨. ਮਾਲੀ : ਸੰਧੂ ਜੱਟ ਜੋ ਨਾਰਲੇ ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਦੋ ਪੁੱਤਰ ਸ਼ਾਮੂ ਤੇ ਮਿਹਰਾ ਹੋਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਹਿਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਸਯਾਮ ਸਿੰਘ ਕਰੋੜ ਸਿੰਘੀਆ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ।
੩. ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ।
੪. ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ : ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਇਕ ਸਿੱਖ ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋ ਕੇ ਮੁਗਲਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਿਆ।
੫. ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬੰਦ ਅਧੂਰਾ ਹੈ।

ਔਰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦੇ ਵੰਡ ਕੈ ਖਾਹਿ। ਮਿੱਠਾ ਬੋਲੈ ਸਿੱਖੀ ਕਮਾਹਿ।
ਗੁਰਬਾਨੀ ਸਯੋਂ ਲਾਵੈ ਹੇਤਾ। ਦਿਵਸ ਰੈਨ ਬਹੁ ਰਹੈ ਸੁਚੇਤਾ।੯। ਪ੍ਰੇਮ
ਕਿਸੀ ਦੇਸ ਤੇ ਕੋ ਚਲਿ ਆਵੈ। ਦੇ ਪਾਹੁਲ ਤਿਸ ਸਿੰਘ ਬਨਾਵੈ।
ਹਿੰਦੂ ਹੁਇ ਤਿਸ ਖੁਲਾਵੈ ਨਾਲ। ਨੀਚ ਹੋਇ ਤਿਸ ਕਰੈ ਪ੍ਰਿਤਪਾਲਾ।੧੦। ਪਾਲਣ ਪੋਸਣ

ਦੋਹਰਾ : ਜੋ ਸਿੰਘ ਮਾਝੈ ਤੇ ਤੁਰੈ ਸੋ ਆਵੈ ਸਯਾਮ ਸਿੰਘ ਪਾਸ।
ਜੀਉ ਸਦਕੇ ਤਿਸ ਕੋ ਕਹੈ ਕਰੈ ਨ ਲੈਣ ਪਰ ਆਸ।੧੧।

ਚੌਪਈ : ਪਾਸ ਹੋਤਿ ਤੋਂ ਦੇਤ ਖੁਲਾਇ। ਹੋਇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਕਲੋ ਨ ਖਾਇ। ਇਕੱਲਾ
ਹੁਤੀ ਪਹਿਲੋਂ ਖਾਲਸੇਂ ਯਹਿ ਗੀਤ। ਇਕਲੋ ਨ ਖਾਵੈ ਲੁਕ ਕਰ ਕੀਤਾ।੧੨। ਕਿਪਰੇ, ਕਦੇ ਵੀ
ਇਕ ਪੈ ਹੋਇ ਤੋਂ ਸਭ ਮਿਲ ਖਾਹਿ। ਨਹਿਂ ਹੁਇ ਤੇ ਲੰਗਰ ਮਸਤ ਅਖਾਹਿ।
ਔਰ ਖੁਲਾਇ ਆਪ ਪਿੱਛੋਂ ਖਾਵੈ। ਬਹੁਤ ਪਯਾਰ ਕਰ ਸਿੰਘਨ ਸਦਾਵੈ।੧੩।

ਦੋਹਰਾ : ਬੰਦਾ ਬਿਗਰਯੋਂ ਜਿਹ ਸਮੈ ਤੱਤ ਖਾਲਸੇ ਨਾਲ। ਵਿਗੜਿਆ
ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਇ ਬਹੇ ਲੁਟ ਖੈਰੈਂ ਤੁਰਕਨ ਮਾਲ।੧੪। ਲੁੱਟ ਕੇ ਖਾ ਲੈਂਦੇ

ਚੌਪਈ : ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਜਬ ਨ੍ਰਾਬੀ ਪਾਈ। ਸਯਾਮ ਸਿੰਘ ਲੀਯੋ ਸੁਨਹਿਰੀਓਂ ਬਨਾਈ। ਬਾਟੇ ਦਾ ਵਰਤਾਵਾ
ਸਯਾਮ ਸਿੰਘ ਸੰਗ ਸਿੰਘ ਜੋਊ ਰਲੇ। ਸਭੀ ਸ੍ਰਦਾਰ ਭਏ ਅਤਿ ਭਲੇ।੧੫।
ਨਾਮ ਗਾਮਾ ਸਭਿ ਜੋਊ ਲਿਖੈਯੇ। ਅਧਿਕ ਹਜ਼ਾਰੋਂ ਸ੍ਰਦਾਰ ਹੀ ਪੈਯੇ। ਪਿੰਡ
ਬਾਰਹਿ ਹਜ਼ਾਰ ਥੋ ਘੋੜੇ ਗੈਲੇ। ਲਏ ਰਲਾਇ ਮਿਸਲਨ ਕਰ ਜੈਲੇ।੧੬। ਸਾਬ / ਪੱਲੇ, ਕਤਾਰ
ਪ੍ਰਿਥਮ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਮਾੜੀਵਾਰਾ। ਹੁਤੇ ਸਯਾਮ ਸਿੰਘ ਕੀਓ ਮੁਖਤਯਾਰਾ। ਮਾੜੀ ਕੋਥੋ ਕੀ ਵਾਲਾ
ਸੋ ਲੜ ਮਰਯੋ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਨਾਲ। ਲਿਖਯੋ ਸਾਖੀ ਮੱਧ ਉਸੈ ਹਵਾਲ।੧੭।
ਤਿਸਤੇ ਮਗਰ ਕਰਮ ਸਿੰਘਾ ਪੈਜ ਗੜੀਓ। ਸਿੰਘ ਖੱਤ੍ਰੀ ਉਨ ਜਾਤ ਸੁਰੜੀਯੋਂ। ਸਰੀਨ
ਸ਼ਾਹਿ ਪੀਰ ਫੜ ਚਿੱਟੀ ਵਾਲੇ। ਖੈਰੇ ਸ਼ਾਹਿ ਕੋ ਲੈ ਮੁਯੋ ਨਾਲੇ।੧੮।

ਦੋਹਰਾ : ਤਿਸਕੈ ਮਗਰੋਂ ਸਯਾਮ ਸਿੰਘ ਕੀਓ ਕ੍ਰੋੜਾ ਸਿੰਘਾ ਮੁਖਤਯਾਰ।
ਜਾਤ ਜੱਟ ਸੰਧੂ ਹੁਤੇ ਬਸਤਿ ਬਾਸੀ ਮਾਝੈ ਮੰਝਾਰ।੧੯।

ਚੌਪਈ : ਉਸੈ ਪ੍ਰਤਾਪ ਬਹੁ ਦਲ ਮਧ ਵਯੋ। ਮੁਹਰੈਲਾ ਮਿਸਲ ਦਲ ਮਧ ਸੋਊ ਭਯੋ। ਸੋਹਰੀ
ਜੋ ਕੋ ਦੇਵੈ ਕਿਸੇ ਸਿੰਘ ਨਿਕਾਰਾ। ਵਹਿ ਮਿਲਵਾਇ ਲਏ ਅਪਨੇ ਨਾਰਾ।੨੦। ਨਿਕਾਲ / ਨਾਲ

੧. ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਪੈਜਗੜੀਆ : ਸਰੀਨ ਖੱਤਰੀ, ਜੋ ਸਯਾਮ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਰੋੜ ਸਿੰਘੀਆ ਮਿਸਲ ਦਾ ਮੁਖੀ ਬਣਿਆ।
੨. ਖੈਰੇ ਬਾਰਿ : ਇਹ ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਹਾਕਮ ਨਜੀਰਉਦੀਨ ਦਾ ਸਿਪਾਹ ਸਲਾਰ ਸੀ।
੩. ਕ੍ਰੋੜਾ ਸਿੰਘ : ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਬਰਕੀ ਪਿੰਡ ਦਾ ਸੰਧੂ ਜੱਟ ਜੋ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਪੈਜਗੜੀਏ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਰੋੜ ਸਿੰਘੀਆ ਮਿਸਲ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਬਣਿਆ।

ਭੰਗੀ ਕਲਸੀਏ^੧ ਥੇ ਮਝੈਲਨ ਨਿਕਾਲੇ। ਬੁੜੀਓ^੨ ਛਛਰੋਲੀ^੩ ਦੈ ਕਰ ਲਏ ਨਾਲੇ।
 ਸਾਲ ਬਾਹੀਏ^੪ ਤੁਰੇ ਦਿੱਲੀ ਵੱਲ। ਮੁਯੋ ਤ੍ਰਾਵੜੀਓ ਵਹੁ ਗੋਲੀ ਚੱਲ। ੧੮੨੨ ਬਿ., ਭਾਵ ੧੭੬੫ ਈ.
 ਉਸ ਚੇਲੋ ਥੋ ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ^੫। ਮੱਧ ਮਾਝੈ ਉਸ ਗਾਮ ਚੁਭਾਲਾ। *ਬੁਝਾਲ, ਇਕ ਪਿੰਡ*
 ਅਤਿ ਸੂਰੋ^੬ ਅਤਿ ਬਡੋ ਦਨਾਉ। ਫਤੇਦਾਰ ਅਤਿ ਭਲੋ ਸੁਭਾਉ। ੧੨੨। *ਸੂਰਮਾ / ਦਾਨੀ*
 ਨਿਗਾਰੋ ਨਿਸ਼ਾਨ ਉਨ ਦਯੋ ਸੰਭਾਰਾ। ਸਯਾਮ ਸਿੰਘ ਭਯੋ ਬੰਨੇਦਾਰਾ। *ਸੰਭਾਲ / ਜਥੇਦਾਰ*
 ਯਉਸ ਕਰ ਦੀਨੋ ਮੁਹਰੇ ਵਾਰਾ। ਯੋ ਭਯੋ ਸ੍ਰਦਾਰਨ ਸਿਰ ਬਡੋ ਸ੍ਰਦਾਰ। ੧੨੩। *ਮੋਹਰੀ*

ਦੋਹਰਾ : ਮਿਸਲ ਮਾਝੇ ਮਧ ਹੁਤਾ ਘਨੀ ਔ ਦ੍ਰਾਬੇ ਚੁਥਾਈ ਦੇਸ਼। *ਹੁੰਦੀ ਸੀ*
 ਨੀਹਲਾ ਪਰਬਤ ਲਗ ਗੰਗੋ ਉਸ ਉਗ੍ਰਾਹੀ ਬਿਨੈ ਕਲੇਸ਼ਾ। ੧੨੪। *ਤਰਾਈ / ਗੰਗਾ ਕਿਨਾਰੇ / ਬੇਰੋਕ*

ਚੌਪਈ : ਜੋ ਉਸ ਕੀ ਕੋਊ ਮਿਸਲ ਅਕਾਵੈ। ਕਰ ਉਪ੍ਰਾਲੋ ਉਸ ਦੂਰੋ ਪਾਵੈ। *ਤੰਗ ਕਰੇ*
 ਮਿਸਲ ਸਭੀ ਜੁ ਹੁਤੀ ਪੰਥ ਮਾਂਹਿ। ਇਕ ਇਕ ਬਾਰ ਲਰ ਗਈ ਨਠਾਹਿ। ੧੨੫। *ਲੜ ਕੇ ਨੱਠ ਗਈ*
 ਏਕ ਬਾਰ ਮਲਵਈ ਸੁੰਕਾ ਗਏ। ਹੁਤੈ ਮਝੈਲਨ ਬਹੁ ਸਾਕਾ ਕਏ। *ਹੰਕਾਰੇ / ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ*
 ਇਤ ਆਵਨ ਤੇ ਰਹੇ ਹਟਵਾਇ। ਟਕੇ ਨਜ਼ਰਾਨੇ ਚਹੈ ਇਨਾ ਪਾਇ। ੧੨੬। *ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ*
 ਇਨ ਮਿਸਲ ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਕੀ ਹਥ ਪਾਯੋ। ਮਨੈ ਮਾਜਰੀਓ ਉਨ ਆਨ ਦਬਾਯੋ।
 ਰਹਯੋ ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਉਨੈ ਸਮਝਾਇ। ਸਗੋਂ ਬਿਲਲਪੁਰਾ ਬਿਹੂਨੀ ਲਈ ਚੁਕਾਇ। ੧੨੭। *ਬਹਿਲੋਲਪੁਰ*
 ਤਉ ਚੜ੍ਹਯੋ ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਬਜਵਾਇ ਨਗਾਰੋ। ਜਾ ਸਿਧਨੋ ਆਇ ਜਾਸ ਲੋ ਮਾਰੋ।
 ਔਰ ਗਿਰਦ ਘਨੋ ਰਲਿਓ ਬਹੁ ਲੂਟ। ਲਾਇ ਮੋਰਚੇ ਗੜ੍ਹ ਬਹਯੋ ਜੂਟ। ੧੨੮।

ਦੋਹਰਾ : ਅਮਰ ਸਿੰਘਾ ਖਬਰੋ ਭਈ ਕਛੁ ਚਿੱਤ ਨ ਚਿੱਤਾ ਕੀਨ। *ਪਟਿਆਲੇ ਦਾ ਰਾਜਾ*
 ਮੈਂ ਚੜ੍ਹੈ ਜਥੈ ਬਹੁ ਫੌਜ ਕਰ ਉਸ ਲਈਗੁ ਮੁਲਕ ਸਭ ਛੀਨਾ। ੧੨੯। *ਖੋਹ ਲਏਗਾ*
 ਬਹੁ ਫੌਜਨ ਉਦਮ ਰਚਯੋ ਹਲਕਾਰੋ ਦਏ ਦੁੜਾਇ। *ਹਰਕਾਰੇ*
 ਸਾਕੁ ਸਯਾਣ ਸਾਂਝ ਵਰਤਨ ਕਹਯੋ ਪਹੁੰਚੋ ਮੋ ਪੈ ਆਇ। ੧੩੦।
 ਫੁਲਵਇਣਾ ਸਭ ਆ ਪੁਜਯੋ ਪੁਜੇ ਭਾਈ ਕੇ ਆਇ। *ਫੁਲ ਵੰਸ਼ੀ / ਭਾਈ ਰੂਪੇ ਕੇ, ਭਗਤ ਕੇ*
 ਰਾਇ ਜਿਗਰਾਮੀਯੋ ਭੀ ਪੁਜਯੋ ਸੰਗ ਮਲੇਰੀਅਨ ਗੱਠ ਬਣਾਇ। ੧੩੧। *ਜਗਰਾਓ ਦਾ ਰਾਇ*

੧. ਕਲਸੀਏ : ਕਲਸੀਆ, ਲਾਹੌਰ ਦੀ ਤਹਿਸੀਲ ਕਸੂਰ ਦੇ ਪਿੰਡ ਕਲਸੀਆ ਦਾ ਨਿਵਾਸੀ ਸ. ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਜਿਸ ਨੇ ਕਰੋੜੀਆ ਮਿਸਲ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਕੇ ਪੰਥ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਅੰਬਾਲਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਕਲਸੀਆ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਰਾਜੇ ਇਸੇ ਵੰਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਸਨ।
 ੨. ਬੁੜੀਆ : ਭੰਗੀ ਮਿਸਲ ਵਿੱਚੋਂ ਸ. ਨਾਨੂ ਸਿੰਘ ਨੇ ੧੭੬੪ ਈ. ਵਿੱਚ ਜਗਾਧਰੀ ਨਜ਼ਦੀਕ ਬੁੜੀਆ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ ਆਪਣੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਬਣਾਇਆ ਸੀ।
 ੩. ਛਛਰੋਲੀ : ਹਰਿਆਣਾ ਵਿੱਚ ਜਗਾਧਰੀ ਤੋਂ ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਉੱਪਰ ਸਥਿਤ ਨਗਰ ਜੋ ਕਲਸੀਆ ਰਿਆਸਤ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ।
 ੪. ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ : ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਬੁਝਾਲ ਦਾ ਧਾਲੀਵਾਲ ਜੱਟ ਜੋ ਕਰੋੜਾ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਰੋੜੀਆ ਮਿਸਲ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਬਣਿਆ। ੧੭੮੩ ਈ. ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚਲੇ ਗੁਰਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਇਸ ਨੇ ਹੀ ਕਰਵਾਈ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਜਮੁਨਾ ਕਿਨਾਰੇ ਛਲੋਦੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ੧੮੦੨ ਈ. ਵਿੱਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਹੋਇਆ ਸੀ।
 ੫. ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬੰਦ ਅਪੂਰਾ ਹੈ।
 ੬. ਮਨੀ ਮਾਜਰਾ : ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਇਕ ਨਗਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੰਗਾ ਰਾਮ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਗਰੀਬ ਦਾਸ ਨੇ ੧੭੬੪ ਈ. ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਬਣਾਇਆ ਸੀ।

- ਚੌਪਈ : ਪਾਖਰ ਸਿੰਘ ਬਹੁ ਮਾਨਸ਼ਾਹੀ ਲੈ ਆਯੋ। ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਚੜ੍ਹ ਮੁਦਕੀਓਂ ਧਾਯੋ। ਮੁੱਦਕੀ ਤੋਂ
 ਹੁਤੋ ਰਾਜੇ ਕੇ ਸਾਲੇ ਸੋਊ। ਕੀਏ ਮੁਹਰੈਲ ਬਹੁ ਫੌਜੈ ਸੋਊ।੩੨।
 ਫੌਜ ਨਾਹਣੀਓਂ ਬਹੁ ਰਾਜੇ ਲਯਾਯੋ। ਪੱਗ ਬਦਲ ਭਾਈ ਰਾਜੈ ਬਣਾਯੋ। ਨਾਹਨ ਦਾ ਰਾਜਾ
 ਮਹਾਰਾਜੀਏਂ ਔ ਸਾਬੋ ਕੇ ਵਾਲ। ਕਾਲੇਕੋ ਗਿਲ ਮੌੜ ਸੁ ਦਾਰ।੩੩। ਮਹਾਰਾਜ ਕੇ / ਕਾਲੇ ਕੇ
 ਸਿੰਘਪੁਰੀਏ ਝਬ ਸੱਦੇ ਆਏ। ਹੁਤੇ ਤਊ ਥੇ ਨੇਮ ਬੰਧਾਏ।
 ਔਰ ਗਿਰਦੈ ਕੈ ਛੋਟ ਸ੍ਰਦਾਰ। ਰਹਿ ਨਹਿੰ ਸਕਯੋ ਜੁ ਹੁਤੇ ਅਵਾਰਾ।੩੪। ਅਵਾਰਾ
 ਕਈ ਕੁਸ਼ਾਮਦੀ ਕਈ ਸਾਕ ਸੁ ਦਾਰ। ਸਭ ਚੱਲ ਆਏ ਕਿਨ ਕਰੀ ਨ ਟਾਰਾ।
 ਖੁਸ਼ਾਮਦੀ / ਟਾਲ ਮਟੋਲ
 ਬਿਨ ਸੱਦੇ ਆਏ ਖਾਣੇਵਾਰਾ। ਘਿਓ ਖੰਡ ਕੈ ਚਲਾ ਦਏ ਖਾਰਾ।੩੫। ਖਾਣ ਵਾਲੇ / ਖਾਲ
- ਦੋਹਰਾ : ਰਾਜੇ ਨਦਰੋ ਜੋ ਲਈ ਫੌਜ ਉਪਰ ਘੋੜਨ ਚੜ੍ਹਾਇ। ਸਲਾਮੀ
 ਆਯੋ ਗਰਰੋ ਦੇਖ ਬਡ ਫੌਜ ਰਹੀ ਭੂਮ ਛਾਇ।੩੬। ਹੰਕਾਰ
- ਚੌਪਈ : ਬਹੁ ਬਜੈ ਨਗਾਰੇ ਬਡ ਘਮਘੋਰਾ ਪਾਈ। ਦਲ ਤੈ ਚੌਗੁਨ ਕਹੈ ਲੁਕਾਈ। ਬੋਰ
 ਫਿਰ ਦੇਖਯੋ ਖਾਨੋ ਜੰਬੂਰਾ। ਫਲਕ ਕਰੀ ਤੋਂ ਰਹਯੋ ਕਾਸਾ ਪੂਰ।੩੭। ਜੰਬੂਰ ਖਾਨਾ / ਆਕਾਬ
 ਫਿਰ ਦੇਖਨ ਪੈਦਲ ਮੰਗਾਯੋ। ਦੇਖ ਉਨੈ ਬਹੁ ਦਿਲ ਹੁਲਸਾਯੋ। ਉਤਬਾਹ
 ਤੋਪਖਾਨਨਾ ਕੀ ਫਲਕ ਕਰਵਾਈ। ਡੇਰੋ ਦੀਨੋ ਬਾਹਰ ਲਵਾਈ।੩੮। ਤੋਪਖਾਨਿਆਂ
- ਦੋਹਰਾ : ਦੇਖ ਫੌਜ ਨ੍ਰਿਪਾ ਖੁਸ਼ ਭਯੋ ਕਰ ਬੋਲਯੋ ਮੁਖੋਂ ਹੰਕਾਰ। ਰਾਜਾ
 ਕਯਾ ਵਸਤੂ ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਏਕਲੋ ਸਭ ਪੰਥ ਲੜੈ ਜਾਇ ਹਾਰ।੩੯। ਇਕੱਲਾ
 ਹਮਰੀ ਗੱਲ ਮੁਖ ਇਕ ਬਿਬੈ ਖਾਲਸੈ ਮੁੱਖ ਹਜ਼ਾਰ।
 ਸੁਨ ਕਹੈ ਖੁਸ਼ਾਮਦੀ ਲੋਕ ਤਹਿੰ ਜਾਇ ਨ ਆਇ ਘਰ ਹਾਰਾ।੪੦। ਉਥੇ / ਹਾਰ ਕੇ ਘਰ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗਾ
- ਚੌਪਈ : ਜੋ ਘੱਲੇ ਰਾਜੇ ਥੇ ਗੋਪਾ ਹਲਕਾਰੇ। ਸੋ ਆਏ ਕਰ ਸਿੰਘਨ ਸੁਮਾਰੇ। ਸੁਹੀਏ / ਗਿਣਤੀ ਮਿਣਤੀ
 ਹਜ਼ਾਰ ਚਾਰ ਉਨ ਬੰਦੂਕ ਬਤਾਈ। ਖੁਦ ਮਿਸਲ ਸੁਧੀ ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਲਿਖਾਈ।੪੧। ਸਿੰਧੀ
 ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਆਈ ਮਿਸਲੋਂ ਪਰਾਈ। ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਉਨ ਸਭੋ ਸੁਨਾਈ। ਹੋਰਨਾ ਮਿਸਲਾਂ ਦੀ
 ਔਰ ਨਾਗੜਬੁਦੀ ਦੀ ਕਯਾ ਕਹੈ ਗੱਲ। ਜੋ ਅਏ ਲੁਟੇਰੇ ਹੁਤ ਬਹੁ ਚੱਲ।੪੨। ਮੁਰਖ ਲੋਕ
- ਦੋਹਰਾ : ਯਹ ਸੁਨ ਰਾਜਾ ਖੁਸ਼ ਭਯੋ ਫੌਜ ਕਾਬੂ ਕੀ ਹਮ ਆਹਿ। ਇਕੱਠੀ
 ਉਨ ਤੇ ਚੌਗੁਨ ਹਮ ਫਿਰੀ ਹਮ ਲੱਯਗੁ ਉਸੈ ਫੜਵਾਇ।੪੩। ਸਾਡੇ ਪਾਸ
- ਚੌਪਈ : ਕਹਿ ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਕਿਤ ਨਠ ਜਾਊਗੁ। ਦਿੱਲੀ ਮਾਝੇ ਮੱਧ ਲੁਕਨ ਨ ਪਾਊਗੁ।
 ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਕੁੱਲ ਉਸ ਸੰਗ ਘੋੜਾ। ਹਮਰੇ ਸੰਗ ਹਜ਼ਾਰਾ ਬਾਰਹ ਜੋੜਾ।੪੪। ਬਾਰਾਂ ਹਜ਼ਾਰ / ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ
 ਤੋਪ ਜੰਬੂਰੋ ਉਸ ਸੰਗ ਨ ਕੋਈ। ਆਪਣੇ ਸੰਗ ਹਮ ਬਹੁਤੀ ਜੋਈ। ਇਹ ਸਾਮਾਨ
 ਹਮ ਦੀਨੋ ਬਹੁ ਖਜ਼ਾਨੇ ਖੁਲੁਵਾਇ। ਸਿੰਘਨ ਦਲ ਕਿਛ ਲੁਟੈ ਤੋਂ ਖਾਹਿ।੪੫।

ਦੁਲਚਾ ਸਿੰਘ^੧ ਸੁਨ ਚਿੰਤਾ ਭਾਰੀ। ਮਤ ਕਤ ਸਿੰਘਨ ਲੜਾਇ ਜਾਇ ਮਾਰੀ।
ਇਤੈ ਕਰਤ ਬਹੁ ਫੌਜ ਭਈ ਆਇ। ਮਤ ਦੇਵੈ ਹਮ ਫੌਜ ਵਿਚ ਲਾਇ। ੪੬।

ਦੋਹਰਾ : ਮੁਲਕ ਮੇਰੇ ਹੈ ਨਿਕਟ ਇਨ ਤੋਂ ਇਹ ਲੇਹਿ ਛੁਡਾਇ।
ਬਿਨਾ ਲੜੇ ਮਲਵੱਈਅਨ ਕਿਮ ਲੀਜੈ ਮੁਲਕ ਛੁਡਾਇ। ੪੭।

ਚੌਪਈ : ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਉਸ ਹੱਸ ਕਰ ਕਹਯੋ। ਮੁਲਕ ਲੜੇ ਬਿਨ ਕਿਨ ਛਡ ਦਯੋ।
ਤੁਮ ਡਰ ਰਖਤ ਮਤਾ ਜਾਯੋ ਹਾਰ। ਮੈਂ ਆਣ ਭਿੜਾਉਂ ਦੱਖਣ ਕੰਧਾਰ। ੪੮। ਮਤਾ
ਵੱਲ ਪਟਯਾਲੇ ਦਯੋ ਡੇਰੇ ਤੁਰਤ ਤੁਰਵਾਇ। ਸੁਨ ਰਾਜੈ ਦਿਲ ਕ੍ਰੋਧ ਭਯੋ ਆਇ।
ਸੱਦ ਸ੍ਰਕਾਰੀਅਨਾ ਹੁਕਮ ਕਰ ਦਯੋ। ਮਾਰ ਸਿੰਘਨ ਕਚਿ ਘੋੜੇ ਲੈ ਅਯੋ। ੪੯। ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰਾਂ ਨੂੰ
ਵਕੀਲ ਰਾਜੈ ਹੁਤ ਚੈਨ ਸਿੰਘ ਜੋਊ। ਪਾਸ ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਰਹਿਤ ਥੋ ਸੋਊ।
ਉਨ ਸੁਨ ਭੇਜੀ ਹਲਕਾਰਨਾ ਜੋੜੀ। ਲੜਯੋ ਨ ਸਿੰਘਨ ਲਖ ਫੌਜ ਥੋੜੀ। ੫੦। ਹਰਕਾਰਿਆਂ ਦੀ
ਰਾਜੈ ਕਹੀ ਤੂੰ ਵਖਤੋਂ ਖੁੰਝਾਵੈਂ। ਫਿਰ ਯਹਿ ਵੇਲੇ ਹਮ ਕਬ ਪਾਵੈਂ। ਸਮਾਂ, ਵੇਲਾ
ਸਦ ਛਿੜਵਾਲਾ ਔ ਫੁਲਵੈਣਾ ਸ੍ਰਦਾਰ। ਪੁਛੀ ਸਲਾਹ ਸਭ ਭਾਈਚਾਰ। ੫੧। ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਵਾਲੇ / ਫੁਲਵੇਈ

ਦੋਹਰਾ : ਜੋ ਜੋ ਅਏ ਦਨਾਉਂ ਤਹਿੰ ਸਭ ਕਹਿਤ ਆਏ ਮਾਰ ਮਾਰ। ਦਾਨੇ, ਸਿਆਣੇ
ਵਕੀਲ ਰਲਯੋ ਸਾਬ ਸਿੰਘਨ ਕੈ ਵਹਿ ਚਹਿਤਾ ਤੁਹਾਰੀ ਹਾਰ। ੫੨। ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ

ਚੌਪਈ : ਤੁਮ ਲੜਨੇ ਹਮ ਹੀ ਕੋ ਕਹੋ। ਆਪ ਬੈਠ ਤੁਮ ਪਟਯਾਲੇ ਰਹੋ।
ਹਮ ਫੜ ਲਯਾਵੈਂ ਸਿੰਘ ਬਘੇਲੇ। ਵਕੀਲ ਕਹੇ ਕਿਮ ਚੁਕਤ ਹੈ ਵੇਲੇ। ੫੩। ਵੇਲਾ ਲੰਘ ਜਾਵੇ
ਉਨ ਲੈਣ ਕੀਨੋ ਕੁਛ ਸਿੰਘਨ ਕੋਲੇ। ਛਿੜਵਾਲ ਫੁਜਦਾਰ ਇਮ ਕਹਿ ਬੋਲੇ। ਪਾਸੋਂ, ਕੱਲੇ
ਬੁਰੇ ਦਿਵਸ ਉਨ ਲੋਕਨ ਆਏ। ਅਪਨੀ ਮੌਤ ਉਨ ਆਪ ਸਦਾਏ। ੫੪।
ਯਹਿ ਸੁਨ ਵਕੀਲੈ ਫਿਰ ਲਿਖ ਦਯੋ। ਜੋ ਮਿਟੋ ਨਹੀਂ ਤੋ ਦੂਰ ਨ ਅਯੋ।
ਤੋ ਲੋਕੀ ਇਮ ਹਾਸੀ ਉਚਾਰੀ। ਵਕੀਲ ਕੀਆ ਰਾਜੈ ਕਯਾ ਭਾਰੀ। ੫੫।
ਤੋ ਛਿੜਵਾਲ ਇਮ ਕਹੀ ਸਲਾਹੋ। ਬਿਨ ਪੂਛੇ ਰਾਜੇ ਲੁਟ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਖਾਹੋ।
ਜਿਨ ਹੁਤੀ ਨ ਦੇਖੀ ਸਿੰਘਨ ਲੜਾਈ। ਪੋਚ ਪੋਚ ਬਰਛੀ ਤੇ ਕਹੈ ਚਮਕਾਈ। ੫੬।

ਦੋਹਰਾ : ਜਿੱਕਾਂ ਮਝੈਲੇ ਬੋਟੜੇ ਅਸਾਂ ਅਜ ਅੱਡੇ ਆਹਿ। ਬੋਟ, ਬੱਚੇ / ਅੜਿੱਕੇ
ਘ੍ਰਿ ਘੋੜੀ ਉਨ ਟੋਡਾ ਬਹੁ ਬਰਛੀ ਮੱਧ ਪਿਠੇ ਗਡਾਹਿੰ। ੫੭। ਉਠ / ਪਿੱਠ ਵਿੱਚ ਗੱਡ ਦਿਆਂਗੇ

ਚੌਪਈ : ਕੋਈ ਕਹੈ ਹਮ ਘੋੜੀ ਲਯਾਵੈਂ। ਕਿੱਲੇ ਬਧਰਾ ਹਮ ਘਰ ਜਾਇ ਪਾਵੈਂ। ਚਮੜੇ ਦਾ ਚੌੜਾ ਤਸਮਾ
ਕੋਊ ਕਹੈ ਮੈਂ ਭਲ ਸੋਣਾ ਆਯੋ। ਆਵੈਂ ਮਾਲ ਜੁ ਮਨ ਮਹਿੰ ਭਾਯੋ। ੫੮। ਭਲਾ ਸਮਾਂ / ਮਨਭਾਉਂਦਾ
ਕੋਊ ਕਹੈ ਮੋਇ ਮਿਲਯੋ ਬਘਯਾੜੇ। ਕੋਊ ਕਹੈ ਮੋਹਿ ਮਿਲਯੋ ਸਪ ਕਾਰੋ। ਕਾਲਾ ਸੱਪ
ਬੀ ਦੇਖੀ ਜਿਨ ਸਿੰਘਨ ਲੜਾਈ। ਕਹਿੰ ਮਲਵੱਈਅਨ ਮਿਲ ਅਏ ਹੋ ਮਾਈ। ੫੯।

੧. ਦੁਲਚਾ ਸਿੰਘ : ਦੁਹਲਾ ਸਿੰਘ, ਕਰੋੜ ਸਿੰਘੀਆ ਮਿਸਲ ਦਾ ਇਕ ਸਰਦਾਰ ਜਿਸ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਅੰਬਾਲਾ ਨੇੜੇ ਸ਼ਾਹਬਾਦ ਦੇ ਆਸ ਪਾਸ ਸੀ।

੨. ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪੰਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ।

ਜੇ ਨਹਿ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਅਬ ਮਿਲ ਆਵੇ । ਸਿੰਘਨ ਲੜ ਫਿਰ ਮਿਲਨ ਨ ਪਾਵੇ ।
 ਐਸੀ ਐਸੀ ਕਹਿ ਬਾਤ ਹੰਸਾਹਿ । ਕਰੈ ਖਿਲੀ ਸੁ ਮਝੈਲਨ ਸੁਨਾਹਿ ।੬੦।
 ਅਬ ਆਗੈ ਸੁਨੋ ਸਿੰਘਨ ਕੀ ਬਾਤ । ਉਨ ਸੁਨਯੋ ਆਏ ਮਲਵਈ ਬਹੁ ਧਾਂਤ ।
 ਭਈ ਬਹੀਰੀਅਨ ਮਨ ਸੰਕਾਇ । ਕਈਅਨ ਦੀਨੀ ਚੀਜੈ ਮੁੜਵਾਇ ।੬੧।

ਮਜ਼ਾਕ

ਬੰਕਾ

ਦੋਹਰਾ : ਕਹਿ ਬੋੜੇ ਸਿੰਘ ਹਮ ਆਇ ਫਸੇ ਦੇਸ਼ ਉਨ੍ਹੈ ਕੈ ਮਾਂਹਿ ।
 ਜੋ ਆਇ ਸੁਕਾਰੈ ਘੇਰ ਹੈ ਹਮ ਫੇਰ ਨ ਨਿਕਸਨ ਪਾਂਹਿ ।੬੨।

ਵਿੱਚ

ਚੌਪਈ : ਐਸੀ ਸੋਚ ਇਤ ਦਲ ਮਧ ਭਈ । ਨਹਿ ਢਿਗ ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਡਰ ਕਿਨ ਕਹੀ ।
 ਇਕ ਦੁਲਚਾ ਸਿੰਘ ਇਮ ਆਨ ਉਚਾਰੀ । ਬਹੁ ਅਏ ਮਲਵਈ ਅਬ ਕਰ ਫੌਜ ਭਾਰੀ ।੬੩।
 ਤੁਸੀਂ ਮਿਸਲ ਕੋਈ ਸਾਥ ਨ ਲਈ । ਤੁਮ ਹਮ ਪੁਛੈ ਬਿਨ ਕਾਹਲ ਕਈ । ਕਾਹਲ ਕੀਤੀ ਹੈ
 ਅਬ ਦਸ ਪੰਜ ਦਿਨ ਧੀਰ ਧਰਾਵੇ । ਮੁੜ ਡੇਰਾ ਦੇਸ਼ ਅਪਨੇ ਲਾਵੇ ।੬੪। ਹੋਸਲਾ ਕਰੋ
 ਤੋਂ ਹਸ ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਐਸ ਉਚਾਰੀ । ਅਬ ਮੁੜ ਚਲੇ ਕਯਾ ਰਹੂਗੁ ਤੁਮਾਰੀ ।
 ਮਗਰੇ ਡੇਰਾ ਮਲਵਈ ਚਲਾਵੈ । ਯਹ ਪੰਥ ਮਧ ਕਯਾ ਹਾਸੀ ਕਰਾਵੈ ।੬੫।
 ਤਉ ਕਹੀ ਸਿੰਘ ਬਜਾਓ ਨਗਾਰੇ । ਕਰੂਗੁ ਗੁਰੂ ਜੋ ਉਸੈ ਭਾਵੈ ਕਾਰੇ ।
 ਸਦ ਸੁਦਾਰਨ ਦੀਵਾਨ ਲਗਾਯੋ । ਜੰਗ ਕਰਨ ਕੋ ਮਤੋ ਮਤਾਯੋ ।੬੬।

ਦੋਹਰਾ : ਖਾਲਸੇ ਸੋਊ ਮੰਨ ਲਈ ਕਹੀ ਜੁ ਸਿੰਘ ਬਘੇਲ ।
 ਹਮ ਲਰਨੋ ਮਰਨੋ ਕਿਮ ਸੰਗੈ ਯਹ ਹੈ ਹਮਰੀ ਨਿਤ ਖੇਲ ।੬੭।

ਚੌਪਈ : ਤੋਂ ਦੁਲਚੈ ਸਿੰਘ ਕੋ ਬੰਨੋ ਸੋਪਾਯੋ । ਸੁੱਖੁ ਸਿੰਘਾ ਸੱਦ ਮੁਹਰੈ ਲਾਯੋ । ਜਬੇਦਾਰੀ ਸੋਪੀ
 ਸਯਾਮ ਸਿੰਘ ਸਲੀਨੀਏ ਮਨੇ ਮਾਜਰੀਏ । ਰਸੂਲਪੂਰੀਏ ਚੋਲੀਏ ਚੁਭਾਲੀਏ ।੬੮। ਮਨੀ ਮਾਜਰੇ ਵਾਲੇ
 ਏ ਸਭ ਲਏ ਸੱਜੀ ਓਰਾ । ਕਲਸੀਏ ਦਏ ਖੱਬੀ ਵਲ ਤੋਰ । ਵੱਲ, ਪਾਸੇ
 ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਕਹੀ ਉਨ੍ਹੈ ਸੁਦਾਰਨ । ਹੈ ਤੁਮ ਹੀ ਕੋ ਲਜਾ ਜਿੱਤਨ ਹਾਰਨ ।੬੯। ਬਰਮ
 ਔਰ ਮਿਸਲ ਭੀ ਰਲੀ ਕਛੁ ਆਇ । ਕਹਯੋ ਉਨ੍ਹੈ ਰਹਯੋ ਬਹੀਰੋ ਦਾਇ । ਵਹੀਰ ਵੱਲੋ
 ਔਰੋ ਸੁਚੇਤ ਕਰੋ ਤਕੜਾਈ । ਸ਼ਸਤਰ ਪਕੜੋ ਕਰੋ ਲੜਾਈ ।੭੦।

ਦੋਹਰਾ : ਔਰ ਦੁਆਬੀਏ ਜੋ ਹੁਤੋ ਤੇ ਰਾਖੇ ਨਿਜ ਸਾਥ ।
 ਦੇ ਦੇ ਦਿਲਾਸੇ ਸਭਨ ਕੋ ਕਹਯੋ ਅਬ ਕਰੋ ਮਲਵਈਅਨ ਸੋ ਹਾਥਾ ।੭੧। ਲੜਾਈ

ਚੌਪਈ : ਇਕ ਔਰ ਬਚਾ ਸੁਦਾਰਨ ਕਰਯੋ । ਜਿਨ ਛਕਯੋ ਨ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਸੋਊ ਛਕ ਤੁਰਯੋ । ਇਕ ਹੋਰ ਬਚਨ
 ਚਾਰ ਪਹਿਰ ਕੀ ਹੋਗੁ ਲਰਾਈ । ਹੋਨ ਮਿਲੁਗੁ ਨ ਡੇਰੋ ਬਿਨ ਫਤੈ ਪਾਈ ।੭੨। ਲੜਾਈ

੧. ਸੁੱਖੁ ਸਿੰਘ : ਸੁੱਖੁ ਸਿੰਘ ਪੋਹਲੀ, ਕਸੂਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਰਾਏ ਪਿੰਡ ਦਾ ਵਾਸੀ, ਜੋ ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਗੜਵਈ ਸੀ। ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਰੋਹਤਕ, ਜੀਂਦ ਤੇ ਗੋਹਾਨਾ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਸਰਦਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।
 ੨. ਇਹ ਬੰਦ ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ।

ਸੋਊ ਸ੍ਰਦਾਰਨ ਮੰਨ ਲਈ ਸੱਭ। ਲਰਨ ਪਹਿਰ ਚਾਰ ਕਰ ਲਯੋ ਢੱਬਾ। ਢੰਗ, ਵਿਉਂਤ
 ਤੁਰੇ ਘਨੌਰੋ ਮੋਰਚੇ ਉਠਾਇ। ਚੜ੍ਹ ਤੁਰੇ ਨਿਸ਼ਾਨਚੀ ਪਟਯਾਲੇ ਦਾਇੰ। ੭੩। ਵੱਲ
 ਬਜੇ ਨਗਾਰੇ ਪਈ ਘਮਘੋਰਾ। ਗਿਰਦ ਪਟਯਾਲੇ ਬਹੁ ਪੜ ਗਯੋ ਸੋਰ। ਗੁੰਜ
 ਚਾਰ ਤਰਫ ਭਈ ਆਓ ਆਈ। ਭਯੋ ਗਰਦ ਮੈਂ ਸੂਰਜ ਛਾਈ। ੭੪। ਆਉਣ ਦੀ ਸ਼ਬਰ

ਦੋਹਰਾ : ਰਾਜੇ ਦੇਖੀ ਗਰਦ ਦਲ ਉੱਪਰ ਬੈਠ ਮਹੱਲ।
 ਦੈ ਬਾਰੂਦ ਸਿੱਕੋ ਸਭਨ ਕਹੀ ਲੜੇ ਅਬ ਚੱਲ। ੭੫।

ਚੌਪਈ : ਰਾਜੇ ਸ੍ਰਕਾਰੀਅਨ ਦਯੋ ਫੁਰਮਾਈ। ਮਾਰੋ ਸਿੰਘਨ ਦਿਹੋ ਘੋੜੇ ਲਯਾਈ।
 ਲਿਹੋ ਦੁਸ਼ਾਲੇ ਕੰਗਣ ਪਾਇ। ਯੋ ਕਹਿ ਭੇਜੇ ਤਿਨ ਦਿਲ ਵਧਾਇ। ੭੬।

ਦੋਹਰਾ : ਦਲ ਤੈ ਚੌਗੁਨ ਘੋਰਾ ਕਰ ਅਸਬੀ ਸੁਤਰੀ ਬਜਵਾਇ। ਸ਼ੋਰ / ਘੋੜੇ ਤੇ ਉੱਠਾ ਉਪਰਲੇ ਨਗਾਰੇ
 ਉਡੀ ਪੂਰਾ ਰਵਾ ਗੁੰਮ ਗਯੋ ਨਹਿੰ ਆਪਨ ਸੁਝੈ ਪਰਾਇੰ। ੭੭। ਯੁਝ / ਸੂਰਜ / ਬੇਗਾਨਾ

ਚੌਪਈ : ਦੇਖ ਫੌਜ ਰਾਜੋ ਖੁਸ਼ ਭਯੋ। ਬਕੀਲਾ ਝੂਠ ਹੁਤ ਹਮ ਸੋਂ ਕਹਯੋ। ਵਕੀਲ
 ਹਮਰੀ ਫੌਜ ਆਹਿ ਅਤਿ ਭਾਰੀ। ਅਬ ਲਿਓਗੁ ਦਲ ਸਿੰਘਨ ਕੈ ਮਾਰੀ। ੭੮।
 ਸ੍ਰਕਾਰ ਖਾਸਾ ਦਈ ਪ੍ਰਿਥਮ ਚੜ੍ਹਾਇ। ਛੇੜ ਰੱਖੀ ਢਿਗ ਰਾਜੇ ਵਾਇ। ਮਾਸ ਫੌਜ
 ਉਨ ਜਾਇ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਮੁਹਰੇ ਲਿਯੋ। ਇਕ ਬਾਰ ਪਰ ਲੜਖੜਾ ਦਲ ਕਰਯੋ। ੭੯।
 ਪੈਰ ਲੜ ਖੜਾ ਗਏ

ਦੋਊ ਵਲ ਤਹਿ ਸਸਤ੍ਰ ਚਲਾਵੈਂ। ਗਿਰੈਂ ਖੜੈਂ ਮੁੜ ਹਿਲ ਚਲ ਧਾਵੈਂ।
 ਢੁਕ ਢਿਗ ਬਰਛੀ ਮਲਵਈ ਚਲਾਹਿੰ। ਓਇ ਢਿਗ ਬੰਦੂਕੀਅਨ ਢੁਕਨਾ ਨ ਪਾਂਹਿ। ੮੦। ਨੇੜੇ
 ਕੁਵਾਇਤਾ ਸੋਂ ਸਿੰਘ ਬਰਛੀ ਬਚਾਵੈਂ। ਮਾਰ ਗੋਲੀ ਉਨੈਂ ਦੂਰੋਂ ਗਿਰਾਵੈਂ। ਕਵਾਇਦ
 ਖੈਚ ਤੇਗ ਸੋਊ ਮਾਰਨ ਆਵੈਂ। ਮਾਰ ਗੋਲੀ ਉਨੈਂ ਦੂਰੋਂ ਗਿਰਾਵੈਂ। ੮੧।

ਦੋਹਰਾ : ਘੋੜ ਚੜੇ ਉਨ ਮੱਧ ਭਲੇ ਬਹੁ ਲਾਏ ਸਿੰਘਨ ਭੀ ਹਾਥ।
 ਟਰੋਂ ਨ ਸਸਤਰ ਫੇਟਿਓ ਮਰ ਗਿਰੇ ਗੋਲੀਅਨ ਸਾਥ। ੮੨। ਟਲਣ / ਚੋਟ, ਫੇਟ

ਚੌਪਈ : ਸੁ ਦੁਰਾਇੰ ਪਠਾਣੀ ਫੌਜੈ ਪਾਹਿ। ਕਹਯੋ ਉਨੈਂ ਮਾਰੋ ਤੁਸੀਂ ਪਾਛੈ ਜਾਇ। ਦੌੜਾਏ, ਭੇਜੇ
 ਸੋਊ ਫੌਜ ਪਰ ਬਹਿਰੈ ਪੜੀ। ਉਸ ਅਗਯੋਂ ਫੌਜ ਦੁਲਚੈ ਸਿੰਘ ਅੜੀ। ੮੩।
 ਉਸ ਉਪਰ ਪਯੋ ਦੇਖਯੋ ਜੋਰ। ਭੇਜਯੋ ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਤੁੰਮਣੋਂ ਹੋਰ। ਜਥਾ
 ਕਿਛ ਸੁੱਖੁ ਸਿੰਘ ਵਲ ਘੱਲੇ ਸ੍ਰਦਾਰ। ਜਿਤਨ ਕੁ ਦੇਖਿਆ ਉਨ ਵਲ ਭਾਰ। ੮੪।

ਦੋਹਰਾ : ਦੋਊ ਵਲ ਫੌਜੈਂ ਲਰੈਂ ਕਰ ਕਰ ਮਨ ਵਡ ਚਾਉ।
 ਜਾਕੋ ਪਰਾ ਪਾਛੈ ਮੁੜੈ ਰਹੂਗੁ ਨ ਤਿਸੈ ਹਿਯਾਉੰ। ੮੫। ਜਿਸ ਦਾ ਪੈਰ / ਹਯਾ, ਪੱਤ

੧. ਘਨੌਰ : ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਉੱਤਰ-ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ ਇਕ ਪੁਰਾਣਾ ਕਸਬਾ।
 ੨. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਾਲੇ ਖਰੜੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ।

- ਚੌਪਈ : ਘੜੀ ਦੋਇਕ ਤਹਿ ਐਸੇ ਲੜੇ। ਪਿੱਛੈ ਪਾਉਂ ਨ ਕਿਸ ਕੇ ਪੜੇ।
ਜਿਮ ਜਿਮ ਸ਼ਸਤਰ ਤਨ ਗਏ ਚੀਰ। ਤਿਮ ਤਿਮ ਬਿਹਬਲਾ ਭਏ ਸਰੀਰ।੮੬। ਦੁਖੀ
ਸਿੰਘ ਫਟੇ ਤਹਿ ਹੀ ਥਾਂ ਬਹੇ। ਮਲਵਈ ਫਟੇ ਵਲ ਪਿੱਛੈ ਧਏ। ਜ਼ਖਮੀ / ਪਿੱਛੈ ਤੁਰ ਗਏ
ਇਕ ਨੂੰ ਚੱਕ ਦੁਇ ਚਾਰ ਮੁੜਾਂਹਿ। ਗਏ ਗਏ ਸਿੰਘ ਉਨ੍ਹੈ ਅਖਾਹਿ।੮੭। ਮੁੜਨ
ਉਹਾਂ ਕਲਾ ਕਿਛ ਐਸੀ ਭਈ। ਮਲਵੱਯਨ ਫੌਜ ਵਲ ਦੋਊ ਹਿਲ ਗਈ। ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਓ
ਸੁੱਖੁ ਸਿੰਘ ਤਹਿ ਗੈਲ ਦਬਾਈ। ਦੁਲਚੈ ਸਿੰਘ ਦਯੋ ਬਹੀਰ ਧਕਾਈ।੮੮।
ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਤਹਿ ਸੁਤਰੀ ਬਜਾਇ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਦਯੋ ਧੱਕੋ ਲਗਾਇ। ਨਗਾਰਾ
ਰਾਜੈ ਦੇਖੀ ਫਿਰੀ ਲੜਾਈ। ਰੁਹੇਲਾ ਪਯਾਦਾ ਦਏ ਪ੍ਰਬਤੀ ਤੁਰਾਈ।੮੯। ਰੁਹੇਲੇ / ਪੈਦਲ
- ਦੋਹਰਾ : ਨੱਠ ਭੱਜ ਕਿਛ ਜਾ ਪੁਜੇ ਦਈ ਇਕ ਇਕ ਬੰਦੂਖਾ ਚਲਾਇ। ਬੰਦੂਕ
ਦੇਖ ਅਗੇ ਨਠ ਆਵਤੇ ਉਨ ਤਹਿ ਲਗੇ ਨ ਪਾਇ।੯੦। ਪੈਰ
- ਚੌਪਈ : ਫੌਜ ਅਸਵਾਰੀ ਤਹਿ ਤੁਰ ਗਈ। ਬਹੁਤ ਮਾਰ ਪੈਦਲ ਪਰ ਭਈ। ਘੋੜ ਫੌਜ
ਜਿਨ ਕੇ ਪੈਰ ਕਾਜਾ ਕਰ ਗਏ। ਬਚੇ ਸੋਊ ਔਰ ਮਾਰ ਖੋਸ ਲਏ।੯੧। ਕੰਮ
ਇਸੀ ਤੌਰ ਭਜ ਵੜੇ ਪਟਯਾਲੇ। ਲਏ ਅੜਾਇ ਪਟਾ ਪਟਣ ਵਾਲੇ। ਦਰਵਾਜ਼ੇ / ਪਟਿਆਲੇ ਵਾਲਿਆਂ
ਕੋਊ ਖੰਦਕ ਕੋਊ ਖਾਈਅਨ ਮਾਂਹਿ। ਗਿਰੇ ਪਰੇ ਤਹਿ ਜਾਨ ਬਚਾਹਿ।੯੨।
- ਦੋਹਰਾ : ਤਬੈ ਰਾਜੈ ਅਗਯੋਂ ਕਹਯੋ ਕਰੋ ਤੋਪਨ ਕੀ ਮਾਰ।
ਪੂੰਓ ਧਾਰਾ ਬਹੁ ਮਚਿ ਗਯੋ ਨਹਿ ਆਪਨ ਪ੍ਰਾਏ ਸਾਰ।੯੩। ਪੁੰਓਧਾਰ
- ਚੌਪਈ : ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਕੇ ਤਹਿ ਸੁਤਾ ਮੁਯੋ। ਪਾਖਰ ਸਿੰਘ ਭੀ ਜ਼ਖਮੀ ਹੁਯੋ। ਪੁੱਤਰ
ਔਰ ਲੋਕਨ ਕੀ ਕਹਾਂ ਸੁਨਾਈਐ। ਗ੍ਰੰਥ ਬਚੈ ਜੋ ਨਾਮ ਲਿਖਾਈਐ।੯੪। ਵਧਦਾ ਹੈ
ਲਾਹਲ ਬਛੁੰਗਰਾ ਢਿਗ ਗ੍ਰਾਮ ਜੋਊ। ਲਏ ਬਹੀਰੀਅਨ ਤਹਿ ਲੁਟ ਦੋਊ।
ਤਹਿ ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਪੈ ਚੈਨ ਸਿੰਘ ਆਯੋ। ਟਪ ਘੋੜਯੋਂ ਹਥ ਸਿੰਘ ਵਾਗਾ ਪਾਯੋ।੯੫। ਘੋੜੇ ਦੀ ਵਾਗ
ਬਸ ਕਰ ਅਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਹੁ ਭਈ। ਤੈ ਹਮ ਤੈ ਦਸ ਗੁਣ ਕਰ ਲਈ।
ਦੁਲਚੈ ਸਿੰਘ ਭੀ ਆ ਸਮਝਾਯੋ। ਫਤੇ ਲਈ ਅਬ ਜੋਖੋ ਮਤ ਖਾਯੋ।੯੬। ਜੋਖਮ, ਖਤਰਾ
ਮੁੜਯੋ ਸਿੰਘ ਜੀ ਡੇਰੋ ਕਰਾਯੋ। ਮਧ ਪਿੰਡਨ ਦੋਊ ਝੰਡਾ ਗਛਾਯੋ।
ਘਲਯੋ ਚੈਨ ਸਿੰਘ ਉਤ ਸਮਝਾਇ। ਤੋਪ ਚਲਨੀ ਜਾਇ ਹਟਵਾਇ।੯੭।
- ਦੋਹਰਾ : ਤੋ ਰਾਜੇ ਸੋ ਚੈਨ ਸਿੰਘ ਕਹੀ ਜਾਇ ਹਥ ਜੋੜ।
ਮੈਂ ਲਿਖ ਭੇਜਯੋ ਹੁਤ ਪ੍ਰਿਥਮ ਮਤ ਲੜੇ ਪੰਥ ਲਖ ਥੋੜਾ।੯੮। ਥੋੜੇ ਵੇਖ ਕੇ
- ਚੌਪਈ : ਪੰਥ ਮੱਧ ਹੈ ਗੁਰ ਕੀ ਸ਼ਕਤਿ। ਪੰਥ ਮੱਧ ਜਪਿ ਤਪੀਏ ਭਗਤ।
ਆਦ ਪੰਥ ਕੈ ਨਿਗਾਰੇ ਨਿਸ਼ਾਨ। ਤੁਮ ਬਡੇ ਮਨਤ ਥੇ ਤਿਨ ਕੀ ਆਨ।੯੯। ਵਡੇਰੇ

੧. ਲਹਿਲ ਤੇ ਬਛੁੰਗਰ, ਦੋ ਪਿੰਡ ਜੋ ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾਲ ਹਨ। ਲਹਿਲ ਅੱਜਕੱਲ ਪਟਿਆਲੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਹੀ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ।

- ਰਾਜੇ ਕਹੀ ਔਰ ਰਥੇ ਸਿਪਾਹਿੰ। ਲੇਹੁ ਬਠਿੰਡੇ ਤੇ ਖਜਾਨੇ ਮੰਗਵਾਇ। ਫੌਜ
 ਰੁਪੱਯਾ ਕਾਠੀ ਦੇਹੁ ਲਗਾਇ। ਉਨ ਹੀ ਕੀ ਫੌਜ ਲਿਹੁ ਤੁੜਵਾਇੰ।੧੦੦। ਤੌੜ ਦਿਓ, ਫੁੱਟ
 ਇਹ ਤੋ ਬਾਤ ਅਚਾਨਕ ਭਈ। ਮੈਂ ਬਿਨ ਫੌਜ ਇਕੱਲੀ ਨਠ ਅਈ।
 ਔਰ ਮਿਸਲ ਦੇ ਚਾਰ ਮੰਗਈਏ। ਜੇ ਹੁਤੀ ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਤੇਉ ਸੁਵਈਏੰ।੧੦੧। ਸਵਾਈ, ਵਧੀਕ
 ਚੈਨ ਸਿੰਘ ਤਉ ਕਹੀ ਬਿਚਾਰੇ। ਹਮ ਦੋ ਵਲਾ ਘਰ ਕਿਮ ਕਰੈਂ ਖਵਾਰੇ। ਦੋਵੇਂ ਧਿਰਾਂ
 ਮਝੈਲ ਮਲਵਈ ਸਭ ਇਕੋ ਭਾਈ। ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਰਲ ਹਮ ਲੁਟ ਖਾਈੰ।੧੦੨।
 ਲੜਨ ਭਿੜਨ ਮੈ ਹੈ ਦੋਉ ਗਲਾ। ਕੋਉ ਖੜੈ ਕੋਉ ਜਾਇ ਸੁ ਚਲ। ਨਾਸ਼
 ਕਈ ਬਾਰ ਹਮ ਉਨੈਂ ਭਜਾਵੈਂ। ਕਈ ਬਾਰ ਹਮ ਉਨ ਤੇ ਨਠ ਆਵੈਂ।੧੦੩।
- ਦੋਹਰਾ : ਸਾਮ ਦਾਮ ਦੰਡ ਭੇਦ ਜੋ ਕਹੈਂ ਉਪਾਇ ਜੁ ਚਾਰਾ। ਨੀਰੀ ਦੇ ਚਾਰ ਅੰਗ
 ਤਾਂਕੀ ਵਰਤਨ ਵਰਤ ਕੈ ਦਏ ਦੇਸੋਂ ਗ਼ਨੀਮਾ ਨਿਕਾਰਾ।੧੦੪। ਵੈਰੀ / ਨਿਕਾਲ
- ਚੌਪਈ : ਕਹੀ ਰਾਜੇ ਤੂੰ ਸੁਯਾਨੋ ਆਹੀੰ। ਤੁਮਰੀ ਬਾਤ ਹਮ ਮੋੜੈਂ ਨਾਹੀਂ। ਸਿਆਣਾ ਹੈ
 ਮੁੜ ਅਯੋ ਚੈਨ ਸਿੰਘ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸ। ਮੁਲਕ ਮੋੜ ਉਸ ਦੀਨੋ ਖਾਸ।੧੦੫।
 ਨਜ਼ਰ ਨਜ਼ਰਾਨੋ ਔ ਮਾਮਲੋ ਆਹਿ। ਸੋ ਸਬ ਦੀਨੋ ਉਹਾਂ ਪੁਚਾਇ।
 ਔਰ ਜੁ ਮਿਸਲ ਸੰਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਈ। ਸਭਨ ਲੀਨੋ ਮਾਮਲੋ ਭਰਵਾਈ।੧੦੬।
- ਦੋਹਰਾ : ਤਿਸ ਹੀ ਦਿਨ ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਸਭ ਮਿਸਲਨ ਕੰਮ ਸਰਵਾਇੰ। ਸੰਵਾਰੇ, ਪੂਰੇ ਕਰੇ
 ਨਜ਼ਰ ਨਜ਼ਰਾਨੋ ਦਿਵਾਇਕੈ ਚੜ੍ਹਯੋ ਡੰਕ ਬਜਵਾਇੰ।੧੦੭। ਡੰਕਾ ਵਜਾ ਕੇ
- ਚੌਪਈ : ਤਉ ਚੈਨ ਸਿੰਘ ਬਾਤ ਬਿਚਾਰੀ। ਗਰਬਤ ਸਿੰਘ ਸੋਂ ਨਹਿੰ ਖੁਲੀ ਹਮਾਰੀ।
 ਹੈ ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਬਡੋ ਉਪਾਈੰ। ਮਤ ਹਮ ਦਏ ਕੋਈ ਖਰਾਬੀ ਪਾਈੰ।੧੦੮। ਜੁਗਤ ਵਾਲਾ
 ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਹਮ ਮਿਲਿਓ ਨਾਂਹੀ। ਚੜ੍ਹਤ ਹੋਤਾ ਇਮ ਗਯੋ ਸੁਣਾਈ। ਘੋੜੇ ਚੜ੍ਹਨ ਸਮੇਂ
 ਰਾਜੈ ਕਹਯੋ ਉਸ ਖੜਾਯੋ ਤੂੰ ਮੋੜ। ਹਮ ਸੋਂ ਉਸ ਕੋ ਕਰਾ ਦਿਹੁ ਜੋੜਾ।੧੦੯। ਮੇਲ
 ਜਾ ਚੈਨ ਸਿੰਘ ਸਿੰਘ ਜੂ ਸੋਂ ਕਹਯੋ। ਤੁਮ ਚੜ੍ਹ ਤੁਰੇ ਮਿਲਨ ਰਾਜੇ ਥੋ ਅਯੋ।
 ਕਿਛਕੁ ਅਗਯੋਂ ਸਿੰਘ ਗੁੱਸੇ ਹੋਯੋ। ਟਪ ਘੋੜਯੋਂ ਫੜ ਚੈਨ ਸਿੰਘ ਖਲੋਯੋ।੧੧੦।
 ਸੋ ਮੋੜ ਲੈ ਗਯੋ ਰਾਜੈ ਚੜ੍ਹਵਾਇ। ਨਜ਼ਰ ਨਜ਼ਰਾਨੋ ਬਹੁ ਫਿਰ ਦਯੋ ਵਾਇੰ। ਉਸ ਨੂੰ
 ਸਾਬ ਬੋਟੋ ਥੋ ਰਾਜੈ ਲੈ ਗਯੋ। ਸੋਉ ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਕੁਛੜਾ ਪਾ ਦਯੋ।੧੧੧। ਗੱਦ
- ਦੋਹਰਾ : ਦੇ ਪਾਹੁਲਾ ਤਿਸ ਸਿੰਘ ਕੀਓ ਭਯੋ ਅਤੀ ਤਬ ਗੱਠ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਕੇ
 ਬਹੁਤ ਕਾਮ ਉਨ ਭਲ ਕੀਓ ਕਰ ਕਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੱਠ।੧੧੨।
- ਚੌਪਈ : ਹੋਰ ਮਿਸਲ ਜੋ ਕਰੈ ਦੁਸ਼ਟਾਈੰ। ਆਇ ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਉਨ ਕਰੈ ਸਹਾਈ। ਦੁਸ਼ਮਨੀ
 ਨਿਜ ਘਰ ਤੈ ਉਨ ਭਲ ਘਰ ਜਾਣੈ। ਓਇ ਰਾਖੈ ਉਸ ਪਰ ਬਡ ਮਾਣੈੰ।੧੧੩। ਵੱਡਾ ਮਾਣ
 ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਜਬ ਹੀ ਮਰ ਗਯੋ। ਉਨ ਮਿਸਲਨ ਤਿਸ ਰਾਜ ਮਲ ਲਯੋ।
 ਸਿੰਘ ਪੁਰੀਅਨ ਲਈ ਬਨੂੜ ਸਬ ਮੱਲ। ਸੰਗਤ ਸਿੰਘਨ ਲਯੋ ਮੂਲੇਪੁਰ ਰੱਲ।੧੧੪।

ਭਏ ਪਟਯਾਲੇ ਦਰ ਦਰਬੰਦਾ। ਭਯੋ ਸਾਹਬ ਸਿੰਘ^੧ ਕੰਮ ਬਹੁ ਮੰਦਾ। ਬੁਰੇ ਬੰਦ / ਬੁਰਾ ਹਾਲ
 ਲਯਾਇ ਮਰਹਟੇ ਦਯੋ ਮੁਲਕ ਫੁਡਾਇ। ਕਰ ਲੜਾਈ ਦਈ ਮਿਸਲ ਕਢਾਇ।੧੧੫।
 ਫੇਰ ਨਾਨੂ ਦੀਵਾਨ^੨ ਆਕੀ ਭਯੋ। ਜਪਤ ਖਪਤ ਕਰ ਤਿਸ ਦਰਾ ਕਯੋ। ਬਾਗੀ / ਘਰ ਬਾਰ ਜਬਤ ਕਰ ਲਿਆ
 ਫੇਰ ਭਟੀਅਨਾ ਦਯੋ ਮੁਲਕ ਉਜਾੜ। ਜਾਇ ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਸੋ ਦਏ ਮਾਰ।੧੧੬। ਭੱਟੀਆਂ ਨੇ
 ਬੂਰੈ ਰਾਇ ਬੁਲਾਡੋ ਦਏ ਦੋਊ ਰੁਕਾਇ। ਸਰਸਯੋ^੩ ਰਾਣੀਓ^੪ ਦਏ ਭੱਟੀ ਕਢਾਇ।
 ਹਾਂਸੀ ਹਿਸਾਰ ਅਠ ਖੇੜਨਾ ਤਾਈਂ। ਸੰਗ ਦਈ ਫੌਜ ਕਰਵਾਈ ਉਗ੍ਰਾਹੀ।੧੧੭। ਅੱਠ ਖੇੜੇ, ਪਿੰਡ

ਦੋਹਰਾ : ਔਰ ਬਾਤ ਬਹੁ ਕਯਾ ਲਿਖੋ ਨਿਭ ਗਈ ਉਨ ਸੰਗ ਦੇਹ।
 ਬਚਨਨ ਕੇ ਪੂਰੇ ਪੁਰਸ਼ ਪਾਲਤ ਤੇਉ ਸਨੇਹਾ।੧੧੮।

ਪ੍ਰੇਮ

੧੫੭. ਸਾਖੀ ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੀ ਜਿਮ ਦਿਲੀ ਮਧ ਛਿਆਨੀ ਲਾਈ ਔ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਪ੍ਰਗਟਾਇ

ਦੋਹਰਾ : ਸੁਨੋ ਸਾਖੀ ਤੌਰ ਸਿੰਘਨ ਕੀ ਜਿਨ ਕੀਨੋ ਬਿਪਾ ਉਪਕਾਰ।
 ਦਿੱਲੀ ਢਿਗ ਜੁਲਮੀ ਹੁਤੀ ਜਾਇ ਸੱਯਦ ਦੀਨੋ ਮਾਰ।੧।

ਬ੍ਰਾਹਮਣ

ਜ਼ਾਲਿਮ

ਚੌਪਈ : ਸ਼ਹਰ ਲੁਹਾਰੀ ਜਲਾਲੈਬਾਦਾ^੫। ਸੱਯਦ ਹੁਤੋ ਮਸਤ ਬਹੁ ਆਦਾ।

ਮੁੱਢਾ

ਉਨੈ ਬਾਮਨਾ ਬੇਟੀ ਫੜ ਲਈ। ਉਸੈ ਅਦਾਲਤਾ ਨ ਕਿਨਹੂੰ ਦਈ।੨।

ਬ੍ਰਾਹਮਣ / ਇਨਸਾਫ

ਪੂਰਬ ਦੱਖਨ ਵਹ ਫਿਰ ਬੱਕਾ। ਉਨੈ ਆਇ ਫਿਰ ਗੁਰ ਪੰਥ ਤੱਕਾ।

ਹੁਤੋ ਪੰਥ ਬੋ ਮਾਝੈ ਮਾਂਹਿ। ਉਸੈ ਫਰਯਾਦ ਕਰੀ ਆਇ ਤਾਂਹਿ।੩।

ਉਸ ਬਾ

ਸਭੋ ਹਕੀਕਤ ਪੰਥ ਸੁਨਾਈ। ਕਰੋ ਉਪਰਾਲਾ ਨਹੀਂ ਮਰ ਰਹੋ ਯਾਹੀ।

ਏਥੇ

ਤੁਮ ਪਰਸ਼ਾਰਬੀ ਹੋ ਜਗ ਮਾਂਹੀ। ਤੁਮ ਬਿਨ ਕੋ ਛੱਤ੍ਰੀ ਜਗ ਨਾਂਹੀ।੪।

ਕਬੱਤਰੀ, ਯੋਧਾ

ਹੁਤੀ ਪੱਗ ਥੀ ਉਸ ਸਿਰ ਨਾਂਹਿ। ਸਿਰ ਫੂਲਯੋ ਫਿਰੈ ਸੁ ਪੰਥੈ ਪਾਹਿ।

ਕੋਊ ਕਹੈ ਵਹਿ ਜਾਗਾ ਦੂਰ। ਕੋਈ ਕਹੈ ਵਹਿ ਦਿੱਲੀ ਹਜ਼ੂਰ।੫।

ਜਗ੍ਰਾ

ਦੋਹਰਾ : ਉਹਾਂ ਲੜਾਈ ਬਹੁਤ ਹੈ ਹੈ ਉਤ ਬਡੀ ਸਿਪਾਹਾ।

ਫੌਜ

ਉਹਾਂ ਜਾਵੈ ਪੁਰਸ਼ ਸੋ ਜਿਨ ਮਿਲਨ ਨ ਹੋਵੈ ਮਾਇਆ।੬।

ਮਾਂ ਠੂੰ

ਸ਼ਹੀਦ ਨਿਹੰਗ ਭੁਜੰਗੀਅਨ ਕਹਿ ਨਗਾਰੇ ਦਏ ਬਜਾਇ।

ਹਮ ਤੋ ਜ਼ਰੂਰਹਿ ਜਾਇੰਗੇ ਔਰ ਕੋਈ ਜਾਇ ਨ ਜਾਇ।੭।

੧. ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ : ਰਾਣੀ ਰਾਜ ਕੌਰ ਤੋਂ ੧੭੭੪ ਈ. ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਰਾਜਾ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੁੱਤਰ, ਇਹ ੧੭੮੦ ਈ. ਵਿੱਚ ਪਟਿਆਲੇ ਦੀ ਗੱਦੀ ਉੱਪਰ ਬੈਠਿਆ ਤੇ ਦੇਹਾਂਤ ੧੮੧੩ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ।

੨. ਨਾਨੂ ਮੱਲ : ਸੁਨਾਮ ਦਾ ਅਗਰਵਾਲ ਬਾਣੀਆ ਜੋ ਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ੧੭੯੧ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ।

੩. ਸਰਸਾ : ਹਰਿਆਣਾ ਦਾ ਪੁਰਾਤਨ ਨਗਰ ਜੋ ਬਠਿੰਡੇ ਦੇ ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਇਸ ਦੇ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਭੱਟੀਆਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

੪. ਰਾਣੀਆ : ਸਰਸਾ ਦੇ ਦੱਖਣ ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਇਕ ਪੁਰਾਤਨ ਪਿੰਡ ਜੋ ਭੱਟੀਆਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੀ।

੫. ਜਲਾਲਾਬਾਦ : ਸਹਾਰਨਪੁਰ ਤੋਂ ੨੫ ਕੁ ਮੀਲ ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਇਕ ਨਗਰ ਜੋ ਜਲਾਲ ਖ਼ਾਨ ਨਾਮ ਦੇ ਪਠਾਣ ਸਰਦਾਰ ਨੇ ਵਸਾਇਆ ਸੀ।

ਚੌਪਈ : ਔਰ ਪੰਥ ਭੀ ਨਗਾਰੇ ਬਜਾਏ। ਸੁਨ ਪਰਸ਼ਾਰਥ ਹਟਯੋ ਨ ਕਾਏ। ਹੁਕਿਆ / ਕੋਈ
 ਯੋ ਕਹਿ ਲੰਘੇ ਸੜਦਰਾ ਦਰਯਾਇ। ਜਾਇ ਉਤਰੇ ਢਿਗ ਜਮਨਾ ਵਾਇ।੮। ਸਤਿਲੁਜ
 ਉਤ ਵਲ ਖਬਰ ਤੁਰਕਨ ਭੀ ਭਈ। ਉਨੈਂ ਤਕੜਾਈ ਆਪਨ ਕਈ।
 ਚਕਰ ਬੰਦੀ ਗਿਰਦ ਸ਼ਹਿਰੇ ਕਈ। ਨਈ ਪੁਰਾਣੀ ਫੌਜ ਰਖ ਲਈ।੯। ਚਾਰ ਦੀਵਾਰੀ
 ਲੰਘੇ ਜਮਨਾ ਕਰੀ ਪੰਥੈ ਦੌੜ। ਭਯੋ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਭੀ ਮੂਹਰੇ ਪੌੜ। ਭੱਜ
 ਆਇ ਤੁਰਕ ਤਬ ਦੂਰਹੁੰ ਲੜੇ। ਕੁਛੁ ਸਿੰਘ ਤਹਿ ਹੋ ਰਹੇ ਖੜੇ।੧੦। ਦੂਰ ਤੋ
 ਤੋ ਲੋ ਆਇਕੈ ਪੁਜਯੋ ਬਹਿਰ। ਤੋ ਠਟੀ ਖਾਲਸੇ ਕਰਨ ਜੁਧ ਤਤਬੀਰ। ਫੈਸਲਾ
 ਝੰਡੇ ਬੈਰਕਾ ਦਈ ਖੁਲ੍ਹਾਇ। ਦਏ ਨਗਾਰਨ ਕੋ ਡੰਕੇ ਲਾਇ।੧੧। ਫਰਰੇ

ਦੋਹਰਾ : ਕਰ ਹੱਲਾ ਫਿਰ ਸਿੰਘੋਂ ਨੇ ਦੀਓ ਐਸੇ ਕਰ ਅਰਦਾਸ।
 ਪਰਸ਼ਾਰਥ ਕੇ ਕਾਰਨੈ ਲਹੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਖਾਸ।੧੨।

ਚੌਪਈ : ਦਈ ਨਗਾਰਨ ਘਮਘੋਰਾ ਪਾਇ। ਤੁਰਕਨ ਹੋਏ ਪੈਰ ਹਿਲਾਇ। ਗ੍ਰੇਸ
 ਅਗੈ ਤੁਰਕ ਤੇ ਪਿਛੈ ਸਿੰਘੋੜਾ। ਜਿਮ ਮਿਰਗਨ ਮੈਂ ਸਿੰਘ ਪੜੇ ਦੌੜ।੧੩। ਬੇਰਾਂ ਦਾ ਝੁੰਡ
 ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਤੁਰਕ ਸਸੜ ਅਗਯੋਂ ਚਲਾਇ। ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਸਿੰਘ ਕਛੂ ਨ ਸੰਕਾਇ। ਭਰ
 ਖੋਲ ਦਰਵਾਜੇ ਤੁਰਕ ਅੰਦਰ ਵੜ ਗਏ। ਨਹਿ ਸਿੰਘਨ ਫਿਰ ਭੇੜਨਾ ਦਏ।੧੪। ਬੰਦ
 ਸਾਥ ਲੋਥਨਾ ਦਰਵਾਜੇ ਭਰ ਗਏ। ਇਮ ਕਰ ਬਾਰ ਅੜਨ ਤੇ ਰਹੇ। ਲੋਥਾਂ ਨਾਲ
 ਬਹੁ ਬੰਦੂਕਨ ਛਲਕ ਸਿੰਘ ਮਾਰੈ। ਫਟੇ ਚਟੇ ਤੁਰਕ ਨਠੈਂ ਅਗਾਰੇ।੧੫। ਜਮੀਂ / ਅਗੈ ਨੂੰ
 ਅਗੇ ਖਾਲਸੈ ਕੋਊ ਸਕੇ ਨ ਅੜਨ। ਕਿਤੇ ਦਰਵਾਜੈ ਕਿਤੇ ਕੰਧ ਟਪ ਵੜਨ।
 ਸਿੰਘਨ ਕੈ ਮਨ ਵਧਯੋ ਉਤਸ਼ਾਹ। ਸਿੰਘਨ ਜਾਪੇ ਤਰਫ ਚਾਰ ਰਾਹ।੧੬।

ਦੋਹਰਾ : ਉੱਪਰ ਹੇਠੈ ਹੋਇ ਉਨ ਵੜਯੋ ਪੰਥ ਤਹਿ ਨਾਲ।
 ਘੜੀ ਚਾਰ ਕੇ ਭੀਤਰੇ ਹੋ ਗਯੋ ਹੋਲੀ ਸੋਂ ਖਯਾਲ।੧੭। ਚਾਰ ਘੜੀਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ

ਚੌਪਈ : ਹੁਤੀ ਪ੍ਰਿਥਮ ਸਿੰਘਨ ਕਰ ਲਈ ਅਰਦਾਸ। ਬਿਨ ਮਾਰੇ ਤੁਰਕ ਲੁਟ ਨ ਖਾਸ।
 ਤੋ ਸਿੰਘਨ ਫੜ ਲਈ ਤਲਵਾਰ। ਸਸਤਰ ਵਾਰਨ ਫੜ ਦਏ ਮਾਰ।੧੮।
 ਬਿਨ ਬੋਦੀ ਸਿਰ ਜਿਸ ਦਿਸ ਆਇ। ਮਾਰ ਟੋਲ ਤਿਸ ਦੇਹਿ ਗਿਰਾਇ।
 ਲਗੇ ਤੁਰਕਨ ਕੀ ਲੋਥਨ ਢੇਰ। ਬਹੁ ਨਠ ਗਏ ਔਰ ਦਰਵਾਜਨਾ ਕੇਰ।੧੯। ਦੂਜੇ ਦਰਵਾਜਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ
 ਕਈ ਬਚੇ ਲੈ ਮੁਖ ਮਧ ਘਾਹਿ। ਹੁਤੇ ਦਯਾਵੰਤਾ ਸਿੰਘਨ ਸੁਭਾਇ। ਮੁਹ ਵਿੱਚ ਘਾਹ ਪਾ ਕੇ / ਦਯਾਲੂ
 ਬੋਦੀ ਵਾਰਨਾ ਰਛਯਾ ਦੇਵਤ। ਨਠੇ ਭਜੇ ਕੋ ਪੀਛਾ ਨ ਲੇਵਤ।੨੦। ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ / ਪਿੱਛਾ

ਦੋਹਰਾ : ਸੋ ਸੱਯਦ ਵੜ ਭੋਹਰੇ ਬੈਠੇ ਮੱਧ ਲੁਕਾਇ। ਤਹਿਮਨਾ
 ਢੂੰਡ ਰਹੇ ਸਿੰਘ ਬਹੁ ਉਸੈ ਵਹਿ ਕਿਤ ਨਦਰਾ ਨ ਆਇ।੨੧। ਨਜਰ

ਚੌਪਈ : ਤੋ ਦਿਜਾ ਨੈ ਜਾਇ ਧੀਅ ਬੁਲਾਈ। ਕਹੁ ਪਾਪਨ ਵਹਿ ਜੁਲਮੀ ਜਿਹ ਥਾਈ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ / ਜਿਸ ਥਾਂ
 ਤੋ ਉਨ ਭੋਹਰੇ ਦਯੋ ਬਤਾਇ। ਦੌੜ ਸਿੰਘਨ ਫੜ ਕੱਢਯੋ ਵਾਇ।੨੨।

ਗੇਰ ਮੰਜੈ ਸੋ ਉਪਰ ਨਰੜਾ। ਬਾਧ ਜੇਵੜਨਾ ਸੋਂ ਦੀਨੋ ਕਰੜਾ। ਬੰਨ੍ਹਿਆ / ਰੱਸਿਆਂ ਨਾਲ
 ਤਹਿੰ ਛਪਰ ਲਯੋ ਫੂਸ ਨਿਕਾਰ। ਦਈ ਅਗਨ ਤਿਸ ਹੇਠੈ ਜਾਹ। ੨੩। ਜਲਾ ਦਿੱਤੀ
 ਫਿਰ ਬ੍ਰਹਮਨ ਇਮ ਪੰਥੈ ਕਹਯੋ। ਏਕ ਕਲਾਲਾ ਇਸ ਅੱਗੈ ਅਹਯੋ। ਇੱਕ ਜਾਤੀ
 ਧੀ ਪਰਾਈ ਵਹੁ ਇਸੈ ਬਤਾਵੈ। ਤੈ ਵਹ ਫੜ ਕਰ ਪਿਛੋਂ ਮੰਗਾਵੈ। ੨੪।
 ਸੋ ਬੀ ਸਿੰਘਨ ਫੜ ਤੁਰਤ ਮੰਗਾਯਾ। ਪਾਇ ਰੱਸਾ ਉਸ ਫਾਹੈ ਟੰਗਾਯਾ। ਫਾਸੀ ਦੇ ਦਿੱਤਾ
 ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਤਹਿੰ ਪੰਥੇ ਭਏ। ਬਹੁ ਤੁਰਕਨ ਘਰ ਸਯਾਪੇ ਪਏ। ੨੫। ਮਾਤਮ, ਸੋਗ

ਦੋਹਰਾ : ਸੁਨੋਂ ਕਹਾਨੀ ਬਾਮਨੀ ਬੇਟੀ ਬ੍ਰਾਹਮਨ ਜੋਇ।
 ਪੰਥ ਸੱਦ ਪੁਛ ਉਸ ਕਰੀ ਕਹੋਂ ਹਕੀਕਤਾ ਸੋਇ। ੨੬। ਸੱਚਾਈ, ਕਹਾਣੀ

ਚੌਪਈ : ਪੁੱਛੀ ਪੰਥ ਸੱਦ ਬ੍ਰਾਹਮਨ ਧੀਅ। ਕਹੁ ਅਬ ਤੇਰੇ ਕਯਾ ਮੱਧ ਜੀਅ। ਦਿਲ ਵਿੱਚ
 ਉਨੈ ਕਹਯੋ ਮੈਂ ਵੱਸ ਪਰੀ ਪਰਾਇ। ਮੈਂ ਕਰ ਸੱਕੀ ਨ ਪ੍ਰਾਨ ਉਡਾਇ। ੨੭। ਜਾਨ ਨਾ ਦੇ ਸਕੀ
 ਬਦੇ ਬਦੀ ਉਨ ਮੈਂ ਸੰਗ ਕਯੋ। ਸੋਊ ਨਤੀਜਾ ਪੰਥ ਉਸ ਦਯੋ।
 ਕਹਯੋ ਪੰਥ ਤੂੰ ਬੇਟੀ ਹਮਾਰੀ। ਦਯੁਗੁ ਮਿਲਾਇ ਅਬ ਦੋ ਕੁਲ ਥਾਰੀ। ੨੮। ਤੇਰੀ
 ਸੱਦ ਪੰਥ ਉਸ ਪਿਤਾ ਪੁਛਾਯਾ। ਉਨ ਉਸ ਪਿੰਡ ਸੁਸਰਾਰਾ ਬਤਾਯਾ। ਸਹੁਰਾ
 ਸੁਨਤ ਪੰਥ ਦਏ ਹਲਕਾਰੇ ਤੋਰ। ਕਹੀ ਪੰਥ ਹਮ ਆਵੈਂ ਤੁਮ ਕੋਰਾ। ੨੯। ਹਰਕਾਰੇ / ਕੋਲ
 ਇਕੈ ਤੂੰ ਹਮ ਸੰਗ ਕਰੋ ਲਰਾਈ। ਇਕੈ ਤੂੰ ਬੇਟੀ ਲਿਹੋ ਪੰਥ ਰਲਾਈ। ਜਾ ਤਾ / ਲੜਾਈ
 ਇਹ ਬੇਟੀ ਅਬ ਪੰਥਹ ਭਈ। ਅਬ ਤੁਮ ਲੇਹੋ ਇਸੈ ਰਲਾਈ। ੩੦। ਪੰਥ ਦੀ

ਦੋਹਰਾ : ਯੋ ਕਹਿ ਕੈ ਤਹਿੰ ਪੰਥ ਭੀ ਡੰਕੇ ਦੀਏ ਲਗਾਇ।
 ਦੌੜ ਦਿਪੜੇ ਕਰ ਤਬੀ ਪਹੁੰਚਯੋ ਤਿਸ ਪਿੰਡ ਜਾਇ। ੩੧। ਵਾਰੋ ਦਾਹੀ

ਚੌਪਈ : ਉਸੀ ਪਿੰਡ ਕੇ ਪੈਚਾ ਬੁਲਾਏ। ਦੀਨੀ ਉਨ ਸਭ ਗਲ ਸਮਝਾਏ। ਪੰਚ
 ਸੋਊ ਬਾਤ ਪੰਚਨ ਮੰਨ ਲਈ। ਚਹੁ ਬਰਨੀ ਪੰਚਾਇਤ ਬਿਪ ਸੰਗ ਅਈ। ੩੨। ਚਾਰ ਵਰਣਾਂ ਦੀ
 ਚਹੁ ਬਰਨਨ ਇਮ ਲਈ ਠਹਿਰਾਏ। ਵਹਿ ਕਰੈ ਰਸੋਈ ਹਮ ਲੇਹਿੰ ਖਾਏ।
 ਸਸੁਰਾਰ ਪੇਈਏ ਦੁਇ ਟੱਬਰ ਜੋਰ। ਖੁਲਾਇ ਰਸੋਈ ਦਏ ਘਰ ਕੋ ਤੋਰ। ੩੩। ਸਹੁਰੇ ਤੇ ਪੇਕੋ
 ਸਦ ਭਰਤੇ ਉਸ ਬਾਹ ਫੜਵਾਈ। ਔਰ ਬਾਤ ਤਉ ਪੰਥ ਜੀਅ ਆਈ। ਪਤੀ / ਪੰਥ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ
 ਕਹਯੋ ਉਨੈਂ ਦਯੋ ਕੰਬਲੀ ਇਕ ਡਾਲ। ਕੰਨਯਾ ਦਾਨ ਤਹਿੰ ਪੰਥ ਦੈਗੁ ਘਾਲ। ੩੪।
 ਇਸੈ ਪੰਥ ਨਿਜ ਬੇਟੀ ਕਹਯੋ। ਇਸ ਕੋ ਚਹੀਅਤ ਦਾਜ ਭੀ ਦਯੋ।
 ਜਬ ਉਸ ਨੇ ਦਯੋ ਕਪੜੋ ਡਾਲ। ਲਗੇ ਚੁਤਰਫੋਂ ਪੜਨੈਂ ਮਾਲ। ੩੫।

ਦੋਹਰਾ : ਕਿਨੈ ਰੁਪੱਯੋ ਕਿਨ ਮੋਹਰੈ ਪੈਸੇ ਕੌਡੀ ਅਪਾਰ।
 ਬਹੁਤ ਦਰਬਾ ਇਕਠੀ ਭਈ ਵਹਿ ਬਿੱਪਰਾ ਭਯੋ ਨਿਹਾਲ। ੩੬। ਧਨ-ਮਾਲ / ਬ੍ਰਾਹਮਣ
 ਮਾਰਯੋ ਸੱਯਦ ਜਬ ਖਾਲਸੇ ਤੋਂ ਭਇਓ ਤੁਰਕਨ ਥਰਥੱਲ। ਤਰਥੱਲ, ਹਲਚਲ
 ਪੂਰਬ ਦੱਖਨ ਲਗ ਮਕੈ ਗਈ ਗੱਲ ਯਹ ਚੱਲ। ੩੭। ਮੱਕੇ ਤਕ, ਤਾਈਂ

- ਚੌਪਈ : ਹਿੰਦੂ ਕਹੈ ਪੰਥ ਨਿਹਕਲੰਕਾ ਕੋ ਆਯੋ। ਇਸੀ ਪੰਥ ਹੋਵਗੁ ਪ੍ਰਗਟਾਯੋ। ਨਿਹਕਲੰਕ ਦਾ ਪੰਥ
 ਤੁਰਕ ਕਹੈ ਖਰਜੰਦਾਲਾ ਪੰਥ ਹੈ ਏਉ। ਐਸੇ ਚਰਿਤ੍ਰ ਜਗ ਭਯੋ ਤੇਉ।੩੮। ਜਾਲਿਮ
- ਦੋਹਰਾ : ਸੱਯਦ ਫੂਕਯੋ ਪੰਥ ਜਬ ਫਿਰ ਭਏ ਦਿੱਲੀ ਗਿਰਦ ਖਾਸ।
 ਮੱਧ ਦਿੱਲੀ ਚਿੰਤਾ ਪਰੀ ਘਰ ਘਰ ਬੀਤਯ ਤ੍ਰਾਸਾ।੩੯। ਡਰ ਪੈ ਗਿਆ
- ਚੌਪਈ : ਤੁਰਕਨ ਮੱਧ ਬਰਬੱਲਾ ਪਰਾ। ਜਿਹ ਕਿਨ ਸੁਨੀ ਤਹੀਂ ਤੁਰਕ ਡਰਾ।
 ਕਹੈ ਤੁਰਕ ਯਹ ਖਰਜੰਦਾਲ ਪੰਥ। ਹਮ ਜਾਪਤ ਹੈ ਯਹੀ ਮਤੰਤਾ।੪੦। ਸਲਾਹ, ਮੱਤ
 ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਿੱਲੀਪਤ ਖੋਫ ਖਾਯੋ। ਉਨ ਅਪਨੋਂ ਸਭ ਦੀਨ ਬੁਲਾਯੋ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦਿਆ
 ਹਮ ਕੋ ਛੋਡੇ ਯੇਹ ਪੰਥ ਨਾਹੀਂ। ਗਿਰਦ ਦਿੱਲੀ ਸਭ ਇਨ ਲੁਟ ਖਾਈ।੪੧।
 ਅਬ ਨੌਬਤਾ ਹੈ ਹਮ ਪਰ ਆਈ। ਲੜਨ ਜੋਗ ਫੌਜ ਹਮ ਪੈ ਨਾਹੀਂ। ਮੁਬਕਲ
 ਬਿਨਾਂ ਫੌਜ ਹਮ ਨਾਹਿਂ ਬਚਾਈਂ। ਅਬ ਇਨ ਕੇ ਹਮ ਆਏ ਦਾਈਂ।੪੨। ਦਾਉ ਹੇਰ
 ਹਮ ਬਡਿਅਨ ਇਨ ਗੁਰਸੁਤਾ ਮਾਰੇ। ਹਮ ਬਡਿਅਨ ਇਨ ਹਿਸਾਨਾ ਬਿਸਾਰੇ। ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ / ਅਹਿਸਾਨ
 ਜਿਮ ਜਿਮ ਇਨਕੋ ਹਮ ਦੁਖ ਦਯੋ। ਤਿਮ ਤਿਮ ਚਹੈ ਏ ਬਦਲੋ ਲਯੋ।੪੩।
- ਦੋਹਰਾ : ਇਕੈ ਤਾਂ ਦਿੱਲੀ ਛਡ ਤੁਰੇ ਇਕੈ ਤਾਂ ਕਰੋ ਉਪਾਇ। ਜਾਂ
 ਜਿਮ ਸਸੋ ਅੰਧੇਰੀ ਮੱਧ ਮਰੈ ਮਤ ਇਮ ਹੀ ਮਰ ਜਾਇ।੪੪। ਸਹਿਆ
- ਚੌਪਈ : ਤੋਂ ਦਾਨਾ ਉਨ ਕਰੀ ਸਲਾਹ। ਹਮ ਦਿੱਲੀ ਛਡ ਅਬ ਬਚਤੇ ਨਾਂਹਿ। ਸਿਆਣਿਆਂ
 ਹੈ ਬੇਗਮ ਸਿਮਰੂ ਕੀ ਆਹਿ। ਅਬ ਉਸ ਕੀ ਪੁਛ ਲੇਹੁ ਸਲਾਹਿ।੪੫।
 ਸੋਊ ਤੁਰਤ ਲਈ ਸ਼ਾਹਿ ਬੁਲਾਇ। ਸਭ ਦੀਨੀ ਉਸ ਬਾਤ ਸੁਨਾਇ।
 ਸੁਨ ਕਰ ਬੇਗਮ ਸੀਸ ਹਿਲਾਯਾ। ਬੁਰਾ ਵਖਤ ਕਹਿ ਬੇਗਮ ਸੁਨਾਯਾ।੪੬।
- ਦੋਹਰਾ : ਤੋਂ ਬੇਗਮ ਐਸੇ ਕਹੀ ਛੋਡੀਏ ਨਾਂਹਿ ਉਪਾਇ।
 ਸਾਮ ਦਾਮ ਦੰਡ ਭੇਦ ਕੈ ਬਨੈ ਸੁ ਲਿਓ ਬਨਾਇ।੪੭।
- ਚੌਪਈ : ਹੈਂ ਸਿੰਘਨ ਮੱਧ ਬਹੁ ਸਰਦਾਰ। ਲੇਹੁ ਕਿਸੀ ਸੋਂ ਬਾਤ ਬਿਚਾਰ।
 ਪਤਸ਼ਾਹਿ ਕਹੀ ਹਮ ਪਤਯਾਵੈ ਨਾਹੀਂ। ਮਤ ਮਾਰੈ ਹਮ ਦਗੋ ਕਮਾਹੀ।੪੮। ਦਗਾ, ਹੋਖਾ
 ਕਹਿ ਬੇਗਮ ਸਭ ਇਕਸਰਾ ਨਾਹੀ। ਹਮ ਦੇਖੇ ਸਭ ਹੀ ਪਤਿਆਈ। ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ
 ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਮੈਂ ਬਨਾਓਂ ਭਾਈ। ਤੁਮਰੀ ਬਾਂਹ ਦਯੋਂ ਤਿਸੈ ਫੜਾਈ।੪੯।
 ਸ਼ਾਹ ਕਹੀ ਅਬ ਦੇਰ ਮਤ ਕਰੋ। ਹਮਰੀ ਬਾਂਹਿ ਅਬ ਉਸ ਹਬ ਧਰੋ।
 ਤੋਂ ਬੇਗਮ ਤੁਰਕ ਘੱਲੇ ਵਕੀਲ। ਲੈ ਲੈ ਪਾਲਕਣਾ ਔ ਬਡ ਫੀਲਾ।੫੦। ਪਾਲਕੀਆਂ / ਹਾਬੀ

੧. ਬੇਗਮ ਸਮਰੂ : ਲੁਤਫ ਅਲੀ ਖਾਨ ਦੀ ਧੀ ਜਿਸ ਦਾ ਅਸਲ ਨਾਮ ਜੇਬੁੱਨਿਸਾ ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਜਰਮਨੀ ਤੋਂ ਆਏ (Walter Reinhard Somres) ਫ਼ੌਜੀ ਅਫ਼ਸਰ/ਨਾਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਬੇਗਮ ਸਮਰੂ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਮਰੂ ਨੇ ਫਰਾਂਸੀਸੀ, ਈਸਟ ਇੰਡੀਆ ਕੰਪਨੀ ਤੇ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਨਵਾਬ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਵੀ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਉੱਦਮ ਨਾਲ ਜਮਨਾ-ਗੰਗ ਦੁਆਬ ਵਿੱਚ ਸਰਧਾਨੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਸੁਤੰਤਰ ਰਿਆਸਤ ਕਾਇਮ ਕਰ ਲਈ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ੧੭੭੮ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਬੇਗਮ ਸਮਰੂ ਰਿਆਸਤ ਦਾ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਕਰਦੀ ਰਹੀ। ਇਸ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਜਨਵਰੀ ੧੮੩੬ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਜਾਇ ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਯਾਇ। ਢਿਗ ਦਿੱਲੀ ਦਏ ਡੇਰੇ ਕਰਵਾਇ।
ਤੋ ਬੇਗਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਹਿ ਆਏ। ਦਈ ਛਯਾਨੀ ਪਤਿਸ਼ਾਹ ਲਿਖਾਏ।੫੧।

ਦੋਹਰਾ : ਕਸਮ ਨੇਮ ਦੇਊ ਓਰਾ ਤੇ ਬੇਗਮ ਦਏ ਕਰਾਇ। ਦੋਵਾਂ ਧਿਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ
ਡੇਹਰੇ ਸੱਤ ਚਿਣਵਾਵਿਣੇ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਏ ਲਿਖਾਇ।੫੨।
ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੋ ਪਤਿਸ਼ਾਹਿ ਨੇ ਘੱਲਿਓ ਐਸ ਅਖਵਾਇ।
ਮੋੜੇ ਪਾਛੈ ਦਲ ਕਿਮੈਂ ਹੁਇ ਨਿਜ ਦੇਸ਼ ਬਚਾਇ।੫੩।

ਚੌਪਈ : ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਤੋ ਬੇਗਮ ਫੁਰਮਾਯੋ। ਕਹਿ ਪਤਿਸ਼ਾਹਿ ਡੇਰਾ ਬਾਹਰ ਕਰਾਯੋ।
ਮਾੜ ਮੋਟ ਜੋ ਤੁਮਰੇ ਪਾਹਿ। ਦਿਓ ਬਾਹਰ ਤੂੰ ਝੰਡੇ ਗਡਵਾਇ।੫੪। ਪਾਸ
ਸੋਊ ਬਾਤ ਪਤਿਸ਼ਾਹ ਮੰਨ ਲਈ। ਦੀਨੇ ਝੰਡੇ ਬਾਹਰ ਗਡਈ। ਗੱਡ ਦਿੱਤੇ
ਤੋ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਲਕਾਰੇ ਵਲ ਪੰਥ ਘੱਲੇ। ਜਾ ਕਹਯੋ ਪੰਥ ਬਿਖਬਰ ਕਹਾਂ ਤੁਮ ਚੱਲੇ।੫੫।
ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਡੇਰਾ ਬਾਹਰ ਪਾਯੋ। ਬਹੁਤ ਦਖਣ ਤੇ ਮਰਹਟੇ ਮੰਗਾਯੋ।
ਚੋਰ ਘੋੜੀ ਉਨ ਮੁਹਰੇ ਤੋਗੀ। ਤੁਮ ਮੁੜ ਜਾਵੋ ਤੁਮ ਪਹਿ ਫੌਜ ਥੋੜੀ।੫੬। ਜਾਸੂਸ ਦੀ ਸਵਾਰੀ
ਸੁਨਤ ਸਿੰਘ ਮੁੜ ਹਟੇ ਪਿਛਾਂਹਿ। ਸੁਨੀ ਖਬਰ ਤੁਰਤ ਯਿਹ ਪਤਿਸ਼ਾਹਿ।
ਕਹਯੋ ਸਿੰਘ ਯਹ ਬਡੇ ਦਨਾਯੋ। ਰਖੀ ਦਿੱਲੀ ਔ ਮੁਲਕ ਬਚਾਯੋ।੫੭। ਸਿਆਣਾ

ਦੋਹਰਾ : ਸਬਜ਼ੀ ਮੰਡੀ ਡੇਰਾ ਲਾਇਓ ਔ ਚਬੂਤਰਯੋ ਛਯਾਨੀ ਆਇ। ਕੋਤਵਾਲ ਦੀ ਕਚਹਿਰੀ
ਹੁਕਮ ਦਿੱਲੀ ਮਧ ਸਿੰਘ ਤੁਰੇ ਮਿਲੇ ਸੂਬੇ ਬਹੁ ਆਇ।੫੮। ਫੌਜਦਾਰ

ਚੌਪਈ : ਤੋ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੰਮ ਡੇਹਰਨਾ ਤੇਰਾ। ਪ੍ਰਿਥਮ ਕੀਓ ਜੁ ਹੁਤੋ ਕੰਮ ਥੋੜਾ। ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦਾ
ਜਹਾਂ ਮਾਤ ਥੀ ਦੋਊ ਰਹੀ। ਜਗਾ ਪੀਹੜੇ ਕੀ ਤਹਿਂ ਬਨਵਈ।੫੯। ਮਾਰਾ ਸੁੰਦਰੀ ਤੇ ਸਾਹਿਬ ਦੇਵਾਂ
ਹੁਤੀ ਸਾਹਬ ਦਈ ਔ ਸੁੰਦੀ ਮਾਤ। ਗੁਰ ਪਤਨੀ ਸਭ ਜਗ ਬਿਖਯਾਤ।
ਸ੍ਰੀ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਮਾਧ ਆਦ ਜਹੀਂ। ਜਮਨਾ ਢਿਗ ਗੱਡੇ ਝੰਡੇ ਤ੍ਰੈ ਤਹੀਂ।੬੦। ਤਿੰਨ
ਪੰਜਵੇਂ ਝੰਡੇ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਜਹਿਂ ਬਹੇ। ਜੈ ਸਿੰਘ ਪੁਰੇ ਮਧ ਬੰਗਲੇ ਜੀ ਅਹੇ। ਬੰਗਲਾ ਸਾਹਿਬ
ਸੁਗਮਾ ਭਾਂਤ ਪੰਜ ਡੇਹਰੇ ਭਏ। ਗੱਡ ਝੰਡੇ ਪੰਜ ਕੜਾਹ ਕਰ ਦਏ।੬੧। ਸੋਧਿਆਂ ਹੀ
ਹੁਤੀ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜਾਗਾ ਦੋਊ। ਉੱਪਰ ਮਸੀਤ ਚਿਣ ਰਖੀ ਥੀ ਸੋਊ। ਦੋ ਸਥਾਨ
ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਹਯੋ ਮਸੀਤ ਹੋਵੈ ਗੇਰਾ। ਤੋ ਡੇਹਰੋ ਬਨਾਵੈਗੇ ਫੇਰ।੬੨। ਢਾਹ ਦਿਓ

ਦੋਹਰਾ : ਸੁਨ ਤੁਰਕਨ ਤਹਿਂ ਅਗ ਲਗੀ ਗਿਰਨ ਮਸੀਤਨ ਨਾਇ। ਨਮ
ਗੇਰ ਮਸੀਤੈਂ ਕਿਮ ਜੀਏਂ ਜਹਿਂ ਬੈਸਾ ਨਿਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਾਇ।੬੩। ਥੇਠ ਕੇ

੧. ਛਯਾਨੀ : ਛੇ ਆਨੇ ਭਾਵ ਰੁਪਏ ਵਿੱਚੋਂ ਛੇ ਆਨੇ ਦੀ ਹਿੱਸੇਦਾਰੀ, ਮਾਰਚ ੧੭੮੩ ਈ. ਵਿੱਚ ਜਦ ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦਲ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸ਼ਾਹ ਆਲਮ ਦੂਜੇ ਨੇ ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਚੁੰਗੀ ਤੋਂ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਆਮਦਨ ਵਿੱਚੋਂ ਰੁਪਏ ਵਿੱਚੋਂ ਛੇ ਆਨੇ ਭਾਵ ੩੭.੫% ਹਿੱਸਾ ਦੇਣਾ ਮੰਨਿਆ ਸੀ।
੨. ਮਾਰਚ ੧੭੮੩ ਈ. ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਉੱਪਰ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਸ਼. ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਥਾਵਾਂ ਉੱਪਰ ਸੱਤ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਪਾਸੋਂ ਲਿਖਤੀ ਇਕਰਾਰ ਲਿਆ ਸੀ।
੩. ਸਬਜ਼ੀ ਮੰਡੀ : ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਬਾਹਰਵਾਰ ਇਕ ਥਾਂ ਜੋ ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਬਜ਼ੀ ਮੰਡੀ ਰੋਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਹੈ।

ਚੌਪਈ : ਮਿਲ ਸਭ ਤੁਰਕ ਗਏ ਸ਼ਾਹਿ ਕੌਲ। ਸਭੀ ਮੁਲਾਣੇ ਸਦ ਲਏ ਬੋਲ।
 ਭਯੋ ਕਾਫਰ ਕਹਿੰ ਅਬ ਪਤਸ਼ਾਹਿ। ਆਖੇ ਮਸੀਤ ਦੁਏਂ ਦਿਹੋ ਗਿਰਾਇ।੬੪। *ਕਹਿਣ / ਚੌਵੇਂ*
 ਹਮ ਜੀਵਤ ਕਿਮ ਮਸੀਤ ਗਿਰਨ ਦੇਹਿ। ਬਿਨਾਂ ਦਿੱਲੀ ਕਰਵਾਏ ਥੇਹ। *ਬਰਥਾਦ*
 ਪਤਸ਼ਾਹ ਕਹੀ ਤੁਮ ਅਗੈ ਨ ਕਹੀ। ਹਮ ਦਈ ਲਿਖਾਇ ਅਬ ਔਖੀ ਭਈ।੬੫।
 ਜੋ ਹਮ ਲਿਖਤ ਚਹੈ ਅਬ ਮੋੜੀ। ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਸੋ ਹੋ ਜਾਇ ਤੋੜ ਵਿਛੋੜੀ। *ਸੋਧੀ ਟੁੱਟ ਜਾਏਗੀ*
 ਡੇਰਾ ਪਾਉਗੁ ਚਕ ਹਮ ਦੇਸ਼ ਮਾਂਹਿ। ਔ ਕਸਮ ਕੌਲ ਤੇ ਹਮ ਝੂਠੇ ਬਣ ਜਾਹਿ।੬੬।
 ਵਹਿ ਤੁਰਤ ਦੇਵੈ ਮੁਲਖ ਉਜਾੜ। ਕਯਾ ਜਾਣੈ ਲੇ ਦਿੱਲੀ ਹੀ ਮਾਰ।
 ਹਮ ਕੋ ਤੁਮ ਖਰਾਬ ਕਰਵਾਵੋ। ਦੁਊ ਜਹਾਨੋਂ ਹਮੈਂ ਗੁਵਾਵੋ।੬੭।

ਦੋਹਰਾ : ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਮਝਯੋ ਤੋਰ ਤਬ ਤੁਰਕ ਭਏ ਸੁ ਦੰਗੇਦਾਰਾ। *ਦੰਗਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਦਗਾਬਾਜ਼*
 ਅਬ ਕਿਛ ਮਸ਼ਟਾ ਸੁ ਮਾਰੀਏ ਫਿਰ ਲੈਯਨਗੈ ਸਵਾਰ।੬੮। *ਮਸਤੀ*

ਚੌਪਈ : ਤੋ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਭ ਪੰਥ ਬੁਲਾਯੋ। ਦਿੱਲੀ ਗਿਰਦੈ ਤੁਰਤ ਝਾਕੋ ਲਵਾਯੋ। *ਨਜ਼ਰ ਹੇਠੋਂ ਕਢਵਾਇਆ*
 ਜਿਨ ਜਿਨ ਥੀ ਬਹੁ ਹੁੱਜਤਾ ਕਰੀ। ਮੁਲਕ ਉਨੈਂ ਲੁੱਟਯੋ ਉਸ ਘਰੀ।੬੯। *ਬਰਾਰਤ / ਉਸੇ ਵੇਲੇ*
 ਜੇ ਉਹ ਆਇ ਹੁਏ ਮਿੰਨਤਦਾਰਾ। ਉਸ ਮੁਲਕੋਂ ਦਏ ਸਿੰਘ ਨਿਕਾਰਾ। *ਮਿੰਨਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ / ਨਿਕਾਲ*
 ਇਸੀ ਭਾਂਤ ਸਭ ਅਰਥੀ ਭਏ। ਲਿਖਾਇ ਸਭਨ ਤੇ ਕਾਗਜ਼ ਲਏ।੭੦। *ਮਤਲਬੀ*
 ਜਿਨ ਕੋ ਹੁਤੋ ਨੁ ਮੁਲਖ ਜਗੀਰ। ਉਨ ਦੈ ਦਰਬ ਕੀਏ ਤਾਬੈਗੀਰਾ। *ਤਾਬੇਦਾਰ*
 ਕਿਸੇ ਲੜਾਈ ਕਿਸ ਵਿਚੇ ਭਿੜਾਇ। ਕਿਸੈ ਬੰਧ ਕਿਸ ਦੇਹ ਛੁਡਾਇ।੭੧।
 ਪਾੜ ਝੀੜ ਲੀਰਾਂ ਕਰ ਦਏ। ਹੱਥ ਸਭਨ ਕੇ ਲਿਖਾਇ ਕਟ ਲਏ।
 ਕਿਸੈ ਖੁਹਾਇ ਕਿਸ ਦਿਵਾਵੈ ਜਗੀਰ। ਲਿਖਤ ਲਿਖਾਈ ਇਸ ਤਤਬੀਰ।੭੨। *ਖੋਹ ਲਈ*

ਦੋਹਰਾ : ਜੋ ਉਨ ਲਿਖਤੈਂ ਥੀ ਲਿਖੀ ਸਿੰਘ ਸਭ ਇਕ ਥਾਂ ਕੀਨ। *ਲਿਖਤਾਂ*
 ਰਾਮ ਦਿਆਲਾ ਦਿਵਾਨ ਹਬ ਸ਼ਾਹ ਅਗੈ ਧਰ ਦੀਨ।੭੩।

ਚੌਪਈ : ਦੇਖ ਸ਼ਾਹ ਬਹੁ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਭਯੋ। ਹਮੈਂ ਕਾਫਰ ਸਿੰਘ ਇਕਲੋ ਨ ਕੀਓ। *ਇਕਲੋ ਨੂੰ*
 ਹਮਰੇ ਸੰਗ ਤੁਮ ਬਹੁ ਮਿਲਵਾਏ। ਅਬ ਤੁਰਤ ਦੇਵੋ ਜਾਇ ਗਿਰਾਏ।੭੪।
 ਯੋ ਲਿਖਵਾਇ ਦਿਵਾਨ ਲਿਆਯੋ। ਸਭ ਦਲ ਕੋ ਸਿੰਘ ਹੁਕਮ ਦਿਵਾਯੋ।
 ਦਿਓ ਮਸੀਤ ਅਬ ਬਡੀ ਗਿਰਾਇ। ਰਕਾਬ ਗੰਜ ਕੇ ਹੈ ਜੋ ਮਾਂਹਿ।੭੫। *ਵਿੱਚ*
 ਸੁਨ ਯਹ ਬਾਤ ਹਲਕਾਰੇ ਧਾਇ। ਮੁੰਗਲੀ ਮੇਖ ਔ ਕੁਹਾੜੇ ਫੜ ਆਇ।
 ਕਹੀ ਕੁਦਾਲਾ ਬਹੁ ਹਥੋੜੇ ਮੰਗਵਾਇ। ਭੰਨਨ ਪੱਟਨ ਸਭ ਲਾਗੇ ਜਾਇ।੭੬।
 ਹੁਤ ਪਥਰਨ ਬਹੁ ਚੂਨੇ ਧਾਰੀ। ਕਿਤੇ ਪੱਥਰ ਕਿਤੇ ਇੱਟ ਦਈ ਡਾਰੀ। *ਚੂਨੇ ਵਿੱਚ ਚਿਟੀ*
 ਪਹਿਰ ਦੋਇਕ ਮੈਂ ਸੋ ਦਈ ਢਾਇ। ਐਸੀ ਭਈ ਸਤਿਗੁਰੁ ਰਜਾਇ।੭੭।

੧. ਰਾਮ ਦਿਆਲਾ : ਰਾਇ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀਓ, ਲਾਲਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ, ਇਹ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦਲ ਦਾ ਵਕੀਲ ਸੀ ਜੋ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਤਾਕਤਾਂ ਪਾਸ ਸੁਨੇਹਾ ਲੈ ਕੇ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ।

੨. ਕੁਦਾਲ : ਜ਼ਮੀਨ ਪੁੱਟਣ ਵਾਲਾ ਗੈਂਡੀ ਵਰਗਾ ਇਕ ਸੰਦ ਜੋ ਅੱਗਿਓਂ ਤਿੱਖਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਦੋਹਰਾ : ਸ੍ਰੀ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਦੇਹ ਜਹਿੰ ਹੁਤੀ ਥੀ ਦਾਗੀ ਠੌਰਾ । ਜਿਸ ਬਾਂ ਸਸਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ
ਡਿਹਰੋ ਛੇਵੋਂ ਤਹਿੰ ਰਚਯੋ ਝੰਡੋ ਗਡਯੋ ਕਰ ਧੌੜ ।੭੮। ਛੇਵਾਂ ਗੁਰ ਸਥਾਨ
ਕਰ ਕੜਾਹ ਤਹਿੰ ਸਿੰਘਨ ਬਹੁ ਲਯਾਇ ਕਰ ਦੀਓ ਵਰਤਾਇ ।
ਤੁਰਕਨ ਘਰ ਸੋਗੋਂ ਭਯੋ ਔ ਹਿੰਦੂਅਨ ਮਨ ਸੁਖ ਪਾਇ ।੭੯। ਸੋਗ

ਚੌਪਈ : ਰਹਯੋ ਸੱਤਵੋਂ ਸੀਸ ਸੁ ਗੰਜਾ । ਹੁਤੀ ਠੌਰ ਥੀ ਤਹਿੰ ਅਤਿਰੰਜਾ । ਸੀਸਗੰਜ / ਅਨੋਖੀ
ਇਕ ਵਲ ਖੂਹਿ ਇਕ ਵਲ ਮਸੀਤ । ਨਹਿੰ ਜਾਪੈ ਗੁਰ ਜਗਾ ਥੀ ਕੀਤਾ ।੮੦। ਕਿਥਿ
ਤੋਂ ਇਕ ਉਹਾਂ ਥੀ ਮਾਸਕਨਾ ਪੁਰਾਣੀ । ਸੋ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੱਦ ਪੁਛੀ ਸਿਆਨੀ ।
ਉਨੈ ਕਹੀ ਹਮ ਪਤਾ ਬਤਾਈਂ । ਹਿੰਦੂ ਪੀਰ ਈਹਾਂ ਚੌਕੀ ਡਸਾਈਂ ।੮੧। ਡਹਾਈ
ਮਸੀਤ ਕੰਧ ਤਹਿੰ ਉਪਰ ਚੌਥਾਈ । ਤਹਿੰ ਸਤਿਗੁਰ ਸਿਰ ਤੇਗ ਲਗਵਾਈ ।
ਪੂਰਬ ਵਲ ਥੇ ਮੁਖ ਕਰ ਬਹੇ । ਲਗੀ ਤੇਗ ਸਿਰ ਅਗੈ ਗਿਰ ਅਏ ।੮੨।
ਔਰ ਲੋਕ ਤਹ ਦੇਖਨ ਹੁਤ ਆਏ । ਹਮ ਪਿਤਾ ਹੁਤ ਤਹਿੰ ਮਸ਼ਕ ਕ੍ਰਵਾਏ । ਮੇਰਾ ਪਿਤਾ
ਸੁਨ ਭੁਜੰਗੀ ਤੁਰਤ ਚਲੇ ਢਹਾਵਨ । ਸੁਨ ਦੰਗੋ ਭਯੋ ਵਜ਼ੀਰ ਕੋ ਆਵਨ ।੮੩। ਝਗੜਾ

ਦੋਹਰਾ : ਵਜ਼ੀਰ ਕਹੀ ਤੁਮ ਅਬ ਥੰਮ੍ਹੋ ਹਮ ਆਵੈਂ ਕਲ ਸਿੰਘ ਕੋਲ । ਤੁਕ ਜਾਓ
ਜਿਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਖੈਂ ਤਿਮ ਕਰੈਂ ਕਿਮ ਕਹੈਂ ਬ੍ਰਿਥੋਂ ਅਬ ਬੋਲ ।੮੪। ਵਿਅਰਥ

ਚੌਪਈ : ਪ੍ਰਾਤ ਭਈ ਤੋਂ ਅਯੋ ਵਜ਼ੀਰ । ਆਇ ਸਿੰਘ ਪੈ ਕਰੀ ਤਤਬੀਰ ।
ਕਿਛਕੁ ਮਸੀਤ ਕੀ ਪਿਛਵਾਰੀ ਤੁੜਾਈ । ਕਿਛਕ ਅਗਯੋਂ ਭੀ ਰਥੀ ਬਨਾਈ ।੮੫। ਪਿਛਲਾ ਪਾਸਾ
ਮੱਧ ਦਿੱਲੀ ਲਯੋ ਦੇਹਰੋ ਚਿਣਵਾਇ । ਸਤਮੋਂ ਝੰਡੋਂ ਇਮ ਦੀਓ ਝੁਲਾਇ । ਸੱਤਵਾਂ ਝੰਡਾ
ਬਜਾਇ ਨਗਾਰੇ ਕੜਾਹੁ ਕਰਾਏ । ਸਿਖ ਪਰਸੰਨ ਚੁਤਰਵੋਂ ਆਏ ।੮੬।
ਸ੍ਰਦਾਰ ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਇਮ ਗਢ ਮਾਰਾ । ਰਹੂਗੁ ਪ੍ਰਿਥੀ ਉਸ ਨਾਮ ਉਜਾਰਾ । ਗੜ੍ਹ / ਚਮਕਦਾ
ਐਸੀ ਕਰੀ ਉਨ ਗੁਰ ਕੀ ਕਾਰ । ਪਾਉ ਜਗਾ ਵਹਿ ਗੁਰ ਕੇ ਦ੍ਵਾਰ ।੮੭।

੧੫੮. ਸਾਖੀ ਸ. ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੀ ਔ ਦਿੱਲੀ ਕੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹਿ ਅਲੀ ਗੌਹਰਿ ਕੀ

ਦੋਹਰਾ : ਸਾਖੀ ਸਿੰਘ ਸੁ ਉਸੈਂ ਕੀ ਔਰ ਭੀ ਦਿਉਂ ਸੁਨਾਇ । ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ
ਅਘੜ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿ ਸੋ ਮਿਲਯੋ ਔ ਕਰ ਲੁਟ ਦਈ ਦਿਖਾਇ ।੧।
ਜਬ ਪੰਥ ਆਵੈ ਵਲ ਦਿਲੀ ਅਗਯੋਂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਏ ਮੁੜਾਇ । ਮੇੜ ਦੇਵੇ
ਤੋਢੇ ਤੁਫਾਇਤਾ ਵਜ਼ੀਰ ਪਹਿ ਪਤਿਸ਼ਾਹਿ ਤੋਂ ਦਏ ਘਲਵਾਇ ।੨। ਤੋਹਛੇ ਤੇ ਸੁਗਾਤਾ

ਚੌਪਈ : ਤੋਂ ਪਤਿਸ਼ਾਹ ਦਿਲ ਇਕ ਦਿਨ ਅਈ । ਹਮਸੋ ਮੁਲਾਕਾਤ ਨ ਸਿੰਘ ਕਬ ਭਈ ।
ਜੋ ਮੋਹਿ ਅੰਬੀਰਾ ਸਿੰਘ ਪਹਿ ਜਾਵੈਂ । ਬਹੁਤ ਖੂਬੀ ਉਸ ਮੋਹਿ ਸੁਨਾਵੈਂ ।੩। ਮੇਰਾ ਅਹਿਲਕਾਰ

੧. ਮਾਸਕਨ : ਮਾਈ ਸੁੱਖਾਂ, ਇਕ ਮੁਸਲਿਮ ਮਾਸਕੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਜਿਸ ਨੇ ਸ. ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਥਾਨ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਵਾਈ ਸੀ।

ਵਜ਼ੀਰ ਘੱਲਯੋ ਮੁਲਾਕਾਤ ਠਹਿਰਾਵਣ। ਜਿਮ ਆਵੈ ਤਿਮ ਕਰੋ ਲਿਆਵਣ।
 ਆਇ ਵਜ਼ੀਰ ਕਹੀ ਤਿਮ ਬਾਤ। ਸੱਦਯੋ ਸ਼ਾਹ ਤੁਸਾਂ ਕਰਨ ਮੁਲਾਕਾਤ।੪।
 ਤੋਂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਯੋ ਵਜ਼ੀਰੈ ਸੁਨਾਇ। ਹਮ ਕਠਨੋ ਕਰਨ ਮੁਲਾਕਾਤ ਹੈ ਸ਼ਾਹਿ। ਅੱਖਾ
 ਸ਼ਾਹਿ ਮਿਲਤ ਹੈਂ ਹਬ ਬੰਧ ਦੋਇ। ਕਰ ਹੈਂ ਕੁਨਸੋ ਝੁਕ ਝੁਕ ਸੋਇ।੫। ਕੁਰਨਿਸ਼, ਝੁਕ ਕੇ ਸਲਾਮ ਕਰਨਾ
 ਨਹਿੰ ਸ਼ਸਤਰ ਕੋਊ ਸਾਥ ਲਿਜਾਵੈ। ਹਮ ਬਿਨ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਨ ਪੈਰ ਉਠਾਵੈਂ।
 ਹਮਰੈ ਪੰਥ ਮੱਧ ਹੈ ਯਹਿ ਆਣ। ਨਹਿੰ ਸਿਰ ਧਰਨੋਂ ਹਬ ਤੁਰਕਨ ਜਾਣ।੬। ਸਲਾਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ

ਦੋਹਰਾ : ਔ ਏਕਲ ਹਮ ਕਯਾ ਦੇਖਣੋਂ ਹਮ ਦੇਖਣ ਖੂਬ ਸਿਪਾਹਿ।
 ਇਮ ਕਰ ਹਮਰੀ ਨਹਿੰ ਬਨੈ ਮੁਲਾਕਾਤ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹਿ।੭।

ਚੌਪਈ : ਔ ਫੌਜ ਹਮਾਰੀ ਹੈ ਲੁਟਵਾਰੀ। ਮਤ ਕਰ ਜਾਵੈ ਕੋਊ ਖਵਾਰੀ।
 ਇਤੀ ਬਾਤ ਜੋਂ ਹੁਇ ਮਨਜ਼ੂਰ। ਤੋਂ ਮਲਾਕਾਤ ਹੋ ਜਾਵਗੁ ਜ਼ਰੂਰ।੮।
 ਜਾਇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਭ ਸ਼ਾਹਿ ਸੁਨਾਈ। ਘੜੀ ਕੁ ਸੋਚ ਦਿਲ ਸ਼ਾਹ ਭੀ ਆਈ।
 ਫੇਰ ਸ਼ਾਹ ਮੁਖ ਦੀਓ ਫੁਰਮਾਈ। ਜਿਮ ਆਖੈ ਤਿਮ ਲੇਹੁ ਬਣਾਈ।੯।
 ਹਮ ਦੇਂ ਨਗਾਰੇ ਉਸ ਸੁਤਰੀ ਅਸਪੀ। ਦੈਂ ਮਹੀਮਰਾਤਬਾ ਸੰਗ ਸਭ ਵਸਬੀ। ਵੱਠਾ ਰੁਤਬਾ / ਮਾਣ ਵਡਿਆਈ
 ਸਾਥ ਲਿਆਵੈ ਉਸ ਫੌਜ ਬਿਚਾਰੀ। ਗਲੀ ਕੂਚੈ ਕਿਸ ਕਰੈਂ ਨ ਖਾਰੀ।੧੦।
 ਰਾਮ ਦਯਾਲ ਸਦ ਸ਼ਾਹ ਸਮਝਾਯੋ। ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੋ ਦਿਨ ਟਿਕਵਾਯੋ। ਨਿਬਚਿਤ ਕੀਤਾ
 ਔਰ ਬਾਤ ਵਹੁ ਆਯੋ ਸੁਨਾਇ। ਉਸ ਦਿਨ ਨਜ਼ਰ ਕੋਊ ਕਸਾਈ ਨ ਪਾਇ।੧੧।

ਦੋਹਰਾ : ਦੇਖ ਸਿੰਘ ਉਸ ਮਾਰ ਹੈਂ ਮਤ ਦੰਗੋਂ ਹੋ ਜਾਇ।
 ਦਿਨ ਨਹਿੰ ਆਵੈਂ ਬਜਾਰ ਮੱਧ ਸ਼ਾਹਿ ਹੋਕੋਂ ਦਯੋ ਫਿਰਾਇ।੧੨। ਢੰਡੋਰਾ

ਚੌਪਈ : ਆਇ ਰਾਮ ਦਯਾਲ ਸਭ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੁਨਾਯੋ। ਲੈਨ ਵਜ਼ੀਰ ਹੋਤ ਪ੍ਰਾਤੇ ਆਯੋ। ਸਵੇਰੇ
 ਕਹੀ ਵਜ਼ੀਰ ਤਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਆਇ। ਜਿਮ ਮਨ ਮਾਨੈ ਤਿਮ ਚੜ੍ਹਓ ਧਾਇ।੧੩।
 ਤੋਂ ਸਿੰਘ ਫੌਜ ਥੋੜੀਓ ਚੜ੍ਹਾਈ। ਸੱਦ ਸ੍ਰਦਾਰ ਸਭ ਲਏ ਸਮਝਾਈ।
 ਤੋਂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਫੌਜ ਦਈ ਤੁਰਾਈ। ਮੁਹਰੇ ਨਕੀਬਾ ਬੋ ਬੋਲਤੇ ਜਾਈ।੧੪। ਚਿਤਾਵਨੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ
 ਔਰ ਹਲਕਾਰੇ ਚੋਬਦਾਰ ਘਨੇ। ਅਗੈ ਅਗੈ ਸਿੰਘ ਸੋਊ ਜਾਇ ਭਨੇ।
 ਅਤ੍ ਪਤ੍ ਥਿਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਛਾਜੈ। ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਕੀ ਰਿਸ਼ਮ ਬਿਰਾਜੈ।੧੫। ਫਤਹ
 ਅਗੈ ਭੱਟ ਬਿਰਦਾਵਲਾ ਪੜ੍ਹਤੇ ਜਾਹਿ। ਗੁਰੁ ਗ੍ਰੰਥ ਕੈ ਹੈ ਜੋਊ ਮਾਂਹਿ। ਜੱਸ
 ਸਿੰਘ ਚੜ ਤੁਰਯੋ ਫੀਲ ਅੰਬਾਰੀ। ਹਿਲੈ ਚੌਰ ਗੋਲ ਝਿਲ ਮਿਲਕਾਰੀ। ਹਾਥੀ ਦੇ ਹੋਏ ਉਪਰ
 ਘੋੜੇ ਕੋਤਲਾ ਅਗੈ ਤੁਰਾਏ। ਜਿਸੀ ਤੌਰ ਸਿੰਘ ਦਲੇ ਰਖਾਏ।੧੬ ਮਾਸ ਘੋੜੇ / ਦਲ ਵਿੱਚ

ਦੋਹਰਾ : ਇਸੀ ਤੌਰ ਜਾਇ ਪਹੁੰਚਿਓ ਬਡੇ ਕਿਲੇ ਕੇ ਪਾਸ।
 ਬਜ਼ੀਰ ਸੁ ਅਗਯੋਂ ਸ਼ਾਹ ਘਲਯੋ ਇਸਤਕਬਾਲਾ ਕਰਨ ਖਾਸ।੧੭। ਸਵਾਗਤ

੧. ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਾਲੇ ਖਰੜੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬੰਦ ਅਧੂਰਾ ਹੈ।
 ੨. ਇਹ ਬੰਦ ਵੀ ਉਪਰੋਕਤ ਖਰੜੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ।

ਚੌਪਈ : ਤਹਿ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਯੋ ਹਸਤੀ ਛੋਰੇ। ਤੈ ਚੜ੍ਹ ਤੁਰਯੋ ਨਿਜ ਖਾਸ ਘੋਰੇ। *ਹਾਥੀ ਛੱਡ ਕੇ / ਘੋੜੇ ਉੱਤੇ*
 ਚੜ੍ਹੇ ਚੜ੍ਹਾਇ ਵੜੇ ਮੱਧ ਕਿਲੇ। ਹੁਤੇ ਜਨਕਾ ਬੇ ਅਗੇ ਰਲ ਮਿਲੇ।੧੮। *ਜਿਵੇਂ*
 ਦੁਇ ਨੇੜੈ ਲਏ ਵਜੀਰ ਖੜਾਇ। ਭਲੀ ਠੌਰਾ ਲੀਓ ਸਿੰਘ ਉਤਰਾਇ। *ਸੁੰਦਰ ਥਾਵੇਂ*
 ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਾਥ ਸਰਦਾਰ ਲਏ ਕਈ। ਦੁਲਚਾ ਸਿੰਘ ਸੱਦਾ ਸਿੰਘ ਜੁਈ।੧੯। *ਜੇ, ਜਿਹੜੇ*
 ਔਰ ਫੌਜ ਰਖਿ ਚੜ੍ਹੀ ਚੜ੍ਹਾਈ। ਪੰਜ ਸਤ ਸ੍ਰਦਾਰ ਲਏ ਉਤਰਾਈ।
 ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਬਸਤ੍ਰ ਤਹਿ ਕਸੇ ਕਸਾਏ। ਬੇਸ਼ਕਾ ਸ਼ਾਹਿ ਵਲ ਤੁਰਤੇ ਗਏ।੨੦। *ਬੇਰੋਕ*
 ਅੱਗੈ ਸ਼ਾਹ ਖੂਬ ਲਾਈ ਕਚਹਿਰੀ। ਹਿੰਦੂ ਤੁਰਕ ਬੈਠੇ ਨਿਜ ਨਿਜ ਠਹਿਰੀ। *ਆਪੇ ਆਪਣੀ ਥਾਂ*
 ਤਹਿ ਹਿੰਦੂਅਨ ਸ਼ਾਹਿ ਇਮ ਫਰਮਾਯੋ। ਅੱਗੈ ਸਿੰਘਨ ਤੁਮ ਫਤੇ ਬੁਲਾਯੋ।੨੧।

ਦੋਹਰਾ : ਤੈ ਦੁਲਚੈ ਸਿੰਘ ਆਖਿਓ ਦਿਵਾਨ ਰਾਮ ਦਯਾਲ ਸਮੁਝਾਇ।
 ਤੂੰ ਤੋ ਆਪਨ ਵੱਲ ਤੇ ਕੁੰਨਸੋ ਕਰਤੇ ਜਾਇ।੨੨। *ਕੁਰਨਿਸ਼, ਸਲਾਮ*

ਚੌਪਈ : ਹੱਥ ਕਮਾਨ ਸਿਰਦਾਰਨ ਲਈ। ਚਲੇ ਸਨਮੁਖ ਹੋਇ ਪਤਿਸ਼ਾਹੈ ਪਈ।
 ਇਕ ਵਲ ਰਾਮ ਦਯਾਲ ਦੂਈ ਵਲ ਵਜੀਰ। ਕਰਤ ਕੁੰਨਸ ਤੁਰੇ ਆਪਨ ਤਤਬੀਰ।੨੩।
 ਉਤ ਵਲ ਹਿੰਦੂ ਗੁਰ ਫਤੇ ਬੁਲਾਵੈਂ। ਉਚੈ ਸੁਨ ਸੁਨ ਸਿੰਘ ਅਗਯੋਂ ਮਨਾਵੈਂ।
 ਰਾਮ ਦਯਾਲ ਤੋ ਕੁੰਨਸ ਜਾਇ ਕਰੀ। ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੁਖੋਂ ਗੁਰ ਫਤੇ ਉਚਰੀ।੨੪।

ਦੋਹਰਾ : ਦੇਖ ਸ਼ਾਹੁ ਬਹੁ ਖੁਸ਼ ਭਯੋ ਸੱਦ ਵਜੀਰ ਕਹੀ ਸਮਝਾਇ।
 ਸਿੰਘ ਕੋ ਕੁਰਸੀ ਤੁਮ ਦਯੋ ਔਰ ਅਮੀਰੈ ਤੇ ਦਿਵਾਇ।੨੫।

ਚੌਪਈ : ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ਼ਾਹੇ ਕਮਾਨਾ ਦਿਵਾਈ। ਲਈ ਸ਼ਾਹਿ ਦੁਇ ਹੱਥ ਉਠਾਈ। *ਤੀਰ ਕਮਾਨ / ਦੋਵੇਂ*
 ਸ਼ਾਹਿ ਹੱਥ ਕੁਰਸੀ ਵਲ ਕਰਯੋ। ਪਰਸਨਾ ਮੁਖ ਸਿੰਘ ਅਗੈ ਬਹਿ ਰਹਯੋ।੨੬। *ਪ੍ਰਸੰਨ*
 ਖੈਰ ਖਰੀਅਤ ਬਹੁ ਪੁਛੀ ਪਤਿਸ਼ਾਹਿ। ਕਰੀ ਗੱਲੈਂ ਜੋਉ ਦੋਸਤੀ ਰਾਹਿ।
 ਔਰ ਸ੍ਰਦਾਰਨ ਕੋ ਦਿਵਾਈ ਕਮਾਨ। ਦਿਵਾਇ ਕੁਰਸੀ ਦੀਯੋ ਬਹੁ ਮਾਨ।੨੭।

ਦੋਹਰਾ : ਔਰ ਬਾਤ ਸਭ ਹੀ ਲਿਖੀ ਗ੍ਰੰਥ ਬਹੁਤ ਬਢ ਜਾਇ।
 ਸ਼ਾਹੀ ਮਰਾਤਬਾ ਬਹੁ ਬਡੋ ਸੋ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਯੋ ਪਤਿਸ਼ਾਹਿ।੨੮। *ਸ਼ਾਹੀ ਮਰਤਬਾ, ਰੁਤਬਾ*

ਚੌਪਈ : ਦਯੋ ਹਾਥੀ ਵਡ ਅੰਬਾਰੀ ਪਾਇ। ਸੁਤਰੀ ਅਸਬੀ ਦਈ ਇਹਾਂ ਬਜਾਇ। *ਹੱਦਾ / ਘੁੜ ਨਗਾਰਾ*
 ਔਰ ਤੌਫੇ ਤੁਫਾਇਤਾ ਔ ਸਿਰੋ ਪਾਇ। ਸਾਥ ਸ੍ਰਦਾਰਨ ਖੂਬ ਲਈ ਪਾਇ।੨੯। *ਤੋਹਫੇ-ਸੁਗਾਤਾ / ਸਿਰੋਪਾ*
 ਮੋਤੀ ਮਾਲਾ ਬਡ ਜੁਹਾਰਨ ਵਾਲੀ। ਔਰ ਦਏ ਬਡ ਮਨਸਬਦਾਰੀ। *ਮੋਤੀਆਂ ਦੀ ਮਾਲਾ / ਪਦਵੀ*
 ਔਰ ਸਭ ਚੀਜ਼ ਕੋ ਸਕੈ ਗਿਨਾਇ। ਇਤ ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਉਤ ਘਰ ਪਤਿਸ਼ਾਹਿ।੩੦।

ਦੋਹਰਾ : ਕਰਤ ਵਿਦਾ ਸ਼ਾਹਿ ਇਮ ਕਹੀ ਇਮ ਹਮ ਹਵਸਾ ਰਹਾਇ। *ਸ਼ਾਹਿਸ਼*
 ਸਿੰਘ ਲੁਟੇਰੇ ਜਗ ਕਹੈਂ ਹਮ ਲੁਟਤੇ ਦੇਖੇ ਨਾਹਿ।੩੧।

ਚੌਪਈ : ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਸ ਕਹੀ ਅਗਯੋਂ ਬਾਤ। ਅਸੀਂ ਦਿਖਾਵੈਂ ਤੁਮਹਿ ਪ੍ਰਭਾਤਾ। *ਸਵੇਰੇ*
 ਯਹ ਜੋ ਖੇਤ ਪੋਨਨਾ ਕੋ ਪਾਰਾ। ਇਨਕੀ ਲੁਟ ਕੂਟ ਕਰਹਿੰ ਦਿਖਾਰ।੩੨। *ਗੰਨੇ / ਦਰਿਆ ਪਾਰ*

ਦਾਮਾ ਇਨਕੈ ਕਿਸਾਨਨਾ ਦੀਏ ਜਾਹਿ। ਹੋਗ ਬਡੋ ਤਮਾਸੋ ਜਮਨਾ ਮਾਹਿ। ਮੁੱਲ, ਕੀਮਤ / ਕਿਸਾਨਾ ਨੂੰ
 ਜਬ ਚਾਹੋ ਤਬ ਲਯੋ ਬੁਲਾਇ। ਸਿੰਘ ਹੋਲੀ ਸੀ ਕਰ ਦੇਹਿ ਦਿਖਾਇ।੩੩।
 ਸੋਊ ਪ੍ਰਾਤ ਸਿੰਘ ਘਲੇ ਬੁਲਾਇ। ਢਲੇ ਦਿਵਸ ਕਹਯੋ ਸਿੰਘ ਚੜ੍ਹ ਆਇ।
 ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਹੀ ਹਮ ਜਾਵੈ ਜ਼ਰੂਰ। ਢਿਗ ਆਇ ਬੈਠਯੋ ਜਗਾ ਉਚੂਰਾ।੩੪। ਉੱਚੀ
 ਸੁਨਤ ਸਿੰਘਨ ਦਿਲਸ਼ਾਦੀ ਹੋਈ। ਉਇ ਉਸ ਆਗੈ ਵੈ ਉਸ ਅਗੇ ਚਹੈ ਹੋਈ। ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ੀ
 ਢਲੇ ਦਿਵਸ ਸਿੰਘ ਕੀਓ ਨਗਾਰੋ। ਤੁਰਯੋ ਡੇਰੋ ਸਭ ਲੁੱਟਨਵਾਰੋ।੩੫। ਲੁੱਟਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ
 ਕਿਸ ਹਥ ਦਾਤੀ ਕਿਸ ਫੁਰੀ ਕਟਾਰੀ। ਕਿਸੈ ਕਰਦ ਕਿਨ ਤਲਵਾਰਹਿ ਧਾਰੀ।
 ਕਰਤ ਲੁੱਟ ਥੇ ਜਿਮ ਦਲ ਨਿੱਤ। ਰਲ ਮਿਲ ਲੁੱਟਨ ਆਇ ਹੁਏ ਮਿੱਤਾ।੩੬। ਮਿੱਤਰ

ਦੋਹਰਾ : ਰਾਮ ਦਯਾਲ ਜਾਇ ਸ਼ਾਹ ਪੈ ਕਹਿ ਉਚੈ ਦਯੋ ਬਹਾਇ।
 ਤੋ ਲੋ ਲੁੱਟਨਵਾਰ ਲੈ ਖੜਯੋ ਸੁੱਖੁ ਸਿੰਘ ਜਾਇ।੩੭।

ਚੌਪਈ : ਸ਼ਾਹਿ ਕਹੀ ਅਬ ਹੱਲਾ ਕਰਾਯੋ। ਅਪਨ ਵਜ੍ਹਾ ਸੋ ਲੁੱਟ ਦਿਖਾਯੋ। ਆਪਣੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ
 ਤੋ ਮਗਰੋ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚੜ੍ਹ ਆਏ। ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਕੋ ਵੈ ਬਹੁ ਲਯਾਏ।੩੮।
 ਕੁੱਦ ਵੜੇ ਵੈ ਮੱਧ ਦਰਿਆਇ। ਕੋਈ ਤਰੈ ਕੋਈ ਗੋਤੋ ਖਾਇ।
 ਕਈ ਮੁੜ ਖੜੇ ਕੋਈ ਰੁੜ੍ਹਤੇ ਜਾਇ। ਕਿਸ ਸਿਰ ਪੱਗ ਰਹੀ ਔ ਰੁੜ੍ਹੀ ਬਹੀ ਜਾਇ।੩੯।
 ਕਈ ਪਹੁੰਚੇ ਜਾਇ ਪਰਲੇ ਪ੍ਰਾਰ। ਕਈ ਖੜੇ ਕਈ ਮੱਧ ਭਏ ਖੁਆਰ।
 ਕਈ ਪੋਨੇ ਲੈ ਮੁੜ ਭੀ ਆਏ। ਉਨ ਕੋ ਖੋਸਾ ਕਈ ਰਸਤਯੋ ਲੈ ਧਾਏ।੪੦। ਗੰਨੇ / ਖੋਹ ਕੇ
 ਵਹਿ ਉਸਕੋ ਵਹਿ ਉਸੈ ਧਕਾਵੈ। ਵਹਿ ਉਸ ਦਾੜਹਿ ਵਹਿ ਪੱਗ ਹਥ ਪਾਵੈ।
 ਦੇਖ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਬਡ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਕਰੈ। ਹੱਸ ਹੱਸ ਬਹੈ ਔ ਲਿਟ ਲਿਟਾ ਪਰੈ।੪੧। ਲੋਟ ਪੋਟ

ਦੋਹਰਾ : ਹਸਤੀ ਘੋੜੇ ਊਠ ਬਡ ਜੋ ਉਤ ਤੇ ਲਦ ਲਯਾਹਿ।
 ਰਸਤੇ ਹੀ ਤੈ ਉਨ੍ਹੋ ਕੋ ਲੁੱਟੈ ਔਰ ਸੁ ਖਾਹਿ।੪੨।

ਚੌਪਈ : ਕਈ ਨਠੇ ਜਾਹਿ ਪਗਨਾ ਲੁਹਾਇ। ਕਈ ਨਠੇ ਜਾਹਿ ਗੁੜਬੁਤੈ ਖਾਇ। ਪੱਗ / ਗੋਤੋ
 ਇਕ ਲੈ ਨੱਠੇ ਮੁੜ ਪਿਛਾ ਨ ਤਕਾਵੈ। ਇਕ ਰਲ ਮਿਲ ਘੁਲ ਤਿਹ ਠੋਕੇ ਲਗਾਵੈ।੪੩। ਠਹਾਕੇ

ਸੋਰਠਾ : ਗੌਹਰ ਅਲੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਭਯੋ ਪ੍ਰਸੰਨ ਦਿਖ ਪੰਥ ਲੁਟ।
 ਜਿਮ ਬਵਰੋ ਸਾਂਗ ਕਰਾਇ ਆਪ ਫੁਕ ਆਪੇ ਹਸੇ।੪੪। ਪਾਗਲ

ਦੋਹਰਾ : ਐਸੀ ਐਸੀ ਜੁਗਤ ਸੋ ਸਿੰਘ ਰਹਯੋ ਸੁ ਕਿਤਨਕ ਸਾਲ।
 ਲਏ ਪੈਸੇ ਔਰ ਦੇਸ ਤੇ ਰਲਵਾਇ ਮਰਹਟੇ ਨਾਲ।੪੫।
 ਠਾਣਾ ਦਿੱਲੀ ਬਹਾਹਿ ਫਿਰ ਪਤਸ਼ਾਹੋ ਛਯਾਨੀ ਲਿਖਾਇ। ਰੁਪਏ ਵਿੱਚ ਛੇ ਆਨੇ ਦਾ ਹਿੱਸਾ
 ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਚਿਤ ਇਸ਼ਨਾਨ ਧਰ ਮੁੜ ਪੜਿਓ ਤਿਸ ਹੀ ਰਾਹਿ।੪੬।

੧. ਗੌਹਰ ਅਲੀ : ਅਲੀ ਗੌਹਰ, ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸ਼ਾਹ ਆਲਮ (ਦੂਜਾ) ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਮ, ਇਹ ੧੭੬੦ ਈ. ਵਿੱਚ ਤਖ਼ਤ ਉੱਪਰ ਬੈਠਿਆ ਤੇ ੧੮੦੬ ਈ. ਵਿੱਚ ਦੇਹਾਂਤ ਹੋਇਆ।

੧੫੯. ਸਾਖੀ ਡੀਘ ਘੁਮੇਰ ਅੰ ਭਰਤਪੁਰੇ ਕੀ

ਦੋਹਰਾ : ਜਬ ਖਾਲਸੇ ਦੱਖਣ ਚਲਯੋ ਮਿਸਲੈਂ ਦਸੇਂ ਬਣਾਇ। ਦਸ ਮਿਸਲਾਂ
 ਜਾਇ ਸੂਰਜ ਮਲ ਘੇਰਿਓ ਡੀਕਾ ਕੁਮੇਰਹਿ ਮਾਹਿ।੧। ਮਰਾਠਿਆਂ ਨੇ ਘੇਰਿਆ
 ਸੱਤ ਲੱਖ ਟਕੇ ਉਨ ਲਿਖ ਘਲੇ ਤੋਂ ਮਿਲਣ ਆਯੋ ਪੰਥ ਆਪ।
 ਸੁਨੋ ਅਬੈ ਸਯਾਮ ਸਿੰਘ ਸੋਂ ਜਿਮ ਉਸ ਭਯੋ ਮਿਲਾਪ।੨।

ਚੌਪਈ : ਸੁਨੋਂ ਮਿਲਾਪ ਉਸੈ ਕੀ ਬਾਤ। ਸੋ ਮਿਲਿਓ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘਾ ਕਲਾਲ ਜਾਤ। ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ
 ਸੋ ਕਹੈ ਸਯਾਮ ਸਿੰਘ ਕੋ ਮੈਂ ਮਿਲਹੋਂ ਗਲੇ। ਨਾਹੀਂ ਤੋਂ ਜਾਉਂ ਘਰ ਮੁੜ ਚਲੇ।੩।
 ਸਯਾਮ ਸਿੰਘ ਕਹੈ ਮੈਂ ਮੋਨੋਂ ਮਿਲੋਂ ਨਾਹੀਂ। ਵਲ ਦੋਊ ਇਮ ਜਿਦੇ ਕਰਾਹੀਂ। ਮੋਨੇ ਨੂੰ / ਜਿਦ ਕਰਨ
 ਤਊ ਪੰਥ ਨੇ ਅਸਾ ਠਹਿਰਾਈ। ਲਵਾਇ ਤਨਖਾਹਿ ਲਯੋ ਪੰਥ ਬਖਸ਼ਾਈ।੪। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ / ਸਜਾ, ਦੰਡ
 ਕਹੀ ਪੰਥ ਸਯਾਮ ਸਿੰਘ ਮੰਨ ਲਈ। ਸੂਰਜ ਮਲ ਬਹੁ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨ ਭਈ।
 ਅਬ ਮੈਂ ਮਿਲੇ ਪੰਥ ਵਡ ਭਯੋ। ਸੱਤ ਲੱਖ ਟਕਾ ਮੋਰੋਂ ਕੰਮ ਅਯੋ।੫। ਮੋਰੇ

ਦੋਹਰਾ : ਆਗੇ ਖਾਲਸੇ ਪੰਥ ਬਹਿ ਸਰਬਤਾ ਲਾਇ ਦਿਵਾਨ। ਸਰਬੱਤ ਖਾਲਸਾ
 ਸੋ ਜੋੜੀ ਘੋੜੇਂ ਲੈ ਅਯੋ ਸੁਨਹਿਰੀ ਸਾਜ ਲਵਾਨਾ।੬। ਦੇ ਘੋੜੇ / ਸੁਨਹਿਰੀ ਸਾਜ-ਸਾਮਾਨ ਵਾਲੇ

ਚੌਪਈ : ਇਤੇ ਸਯਾਮ ਸਿੰਘ ਉੱਠ ਖਲੋਯੋ। ਮਿਲੇ ਗਲੇ ਇਮ ਕੁਸ਼ਲਾ ਪੁਛੋਯੋ। ਖੈਰ ਮਹੀਅਤ
 ਫਿਰ ਰਾਜਾ ਕਹਿ ਪਾਸ ਬਹਾਯੋ। ਕਰ ਰੱਯਤ ਸਿਰ ਮਾਮਲੇ ਠਹਿਰਾਯੋ।੭।
 ਲਾਖ ਰੁਪੱਯੋ ਤਿਸ ਛੱਡ ਦਯੋ। ਸਿਰੋਪਾਉਂ ਦੈ ਵਿਦਾ ਸੁ ਕਯੋ। ਸਿਰੋਪਾ
 ਦਯੋ ਛੁਡਾਯੋ ਰਾਣੀ ਕਹਿ ਨਾਇ। ਕਹੈ ਨ ਪੰਥ ਹਮ ਬਿਰਥੀ ਛੁਡਾਇ।੮। ਵਿਅਰਥ
 ਤੀਨ ਲੱਖ ਰਾਜੇ ਤੁਰਤ ਦਏ। ਦੋਇ ਲੱਖ ਹੁਤੀ ਕਿਛ ਮੁੱਦਤਾ ਕਏ। ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਪਿੱਛੋਂ
 ਤਊ ਰੁਪੱਯੋ ਤਿੰਨ ਲਖ ਆਯਾ। ਡੇਰੇ ਸਯਾਮ ਸਿੰਘ ਮਲ ਸੂਰਜ ਘਲਾਯਾ।੯।
 ਤਿਸਕੀ ਬਾਣਾ ਕਰਨ ਪੰਥ ਡਗਯੋ। ਕਰਤ ਝਗਰੋਂ ਉਤ ਦੁਇ ਲਖ ਰਗਯੋ। ਵੰਡ / ਝਗੜਾ
 ਫੇਰ ਸੁਨੋ ਜਿਮ ਵਹਿ ਝਗਰੋ ਮੁਕਯੋ। ਸਭੀ ਬਾਤ ਮੈਂ ਅਬ ਲਿਖ ਦਯੋਂ।੧੦।

ਦੋਹਰਾ : ਕੋਊ ਕਹੈ ਮਿਸਲੇ ਬੰਡੋ ਕੋਊ ਕਹੈ ਬੰਡੋ ਫੌਜ ਦੇਖ। ਮਿਸਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡੋ
 ਆਪੋ ਆਪਣੈ ਮਤਲਬੀ ਬੋਲ ਮਚਾਵੈਂ ਖੇਖਾ।੧੧। ਵਾਧੂ, ਡਾਲਤੂ
 ਦੁਇ ਲੱਖ ਖੋਇ ਜਿਮ ਫਿਰ ਬੰਡੋ ਸੋ ਬਿਧ ਦਿਓਂ ਸੁਨਾਇ।
 ਮਿਸਲੋਂ ਦਸ ਜਿਮ ਕਰ ਵੰਡੋ ਬਡ ਛੋਟੀ ਕਰ ਸਮਝਾਇ।੧੨।

ਚੌਪਈ : ਪ੍ਰਿਥਮ ਪੰਝੀ ਹਜ਼ਾਰ ਰਖ ਦਸਵੰਧ ਲਯੋ। ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਟਹਿਲ ਹਿਤ ਕਯੋਂ। ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲਈ
 ਜੋ ਅਹਿਮਦ ਗਿਲਜੋ ਗਯੋ ਢਾਹਿ। ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਬੁੰਗੋਂ ਲੀਓ ਦੁਬਾਰ ਸਜਾਇ।੧੩।

੧. ਡੀਕ : ਡੀਘ, ਮਥੁਰਾ ਦੇ ਪੱਛਮ ਤੇ ਭਰਤਪੁਰ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਇਕ ਕਿਲ੍ਹਾ ਜਿਥੇ ਭਰਤਪੁਰੀਏ ਸੂਰਜ ਮੱਲ ਨੇ ਬੜਾ ਸੁੰਦਰ ਮਹੱਲ ਬਣਵਾਇਆ ਸੀ।
 ੨. ਘੁਮੇਰ : ਘੁਮੇਰ, ਕੁੰਭੀਰ, ਭਰਤਪੁਰ ਦੇ ਉੱਤਰ-ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਕਿਲ੍ਹਾ ਜੋ ਭਰਤਪੁਰ ਰਿਆਸਤ ਵਿਚਲੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਗੜ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਸੀ।
 ੩. ਵਿਚਾਰਾਧੀਨ ਘਟਨਾ ਮਾਰਚ ੧੭੬੬ ਈ. ਵਿੱਚ ਵਾਪਰੀ ਸੀ ਤੇ ਉਦੋਂ ਭਰਤਪੁਰ ਦੀ ਗੱਦੀ ਉੱਪਰ ਸੂਰਜ ਮੱਲ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਸੀ।
 ੪. ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬੰਦ ਅਧੂਰਾ ਹੈ।

ਐ ਗਿਰਦ ਪੌੜੀ ਐ ਗੁਰ ਠੌਰਾ। ਸੌਪ ਮਸੰਦਨ ਗੁਰ ਠੌਰ ਕਰੀ ਗੌਰਾ। ਗੁਰ ਸਥਾਨ / ਸੇਭਾਲ
 ਪੁਨ ਅੱਧੇ ਟਕੇ ਦਲ ਬਿਧਾ ਰਖ ਲਏ। ਅੱਧੇ ਮਝੈਲ ਤਰਨ ਦਲਾ ਦਏ।੧੪। ਭੁੱਛਾ ਦਲ / ਤਰਨਾ ਦਲ
 ਤਿਨ ਮੱਧ ਤੀਨ ਮਿਸਲ ਸਮਾ ਭਈ। ਸੁਕ੍ਰਚਕੀਏ ਰਾਮਗੜ੍ਹੀਏ ਕਨ੍ਹਈ। ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ
 ਚੌਥੇ ਭੰਗੀ ਸਵਾਏ ਠਏ। ਪੰਜਮ ਪੌਣੇ ਨਕਈ ਠਹਿਰਏ।੧੫। ਸਵਾਇਆ ਹਿੱਸਾ / ਪੌਣਾ ਹਿੱਸਾ
 ਤਿਮ ਸਯਾਮ ਸਿੰਘ ਭਈ ਫੌਜ ਸਵਾਈ। ਬਾਰੈ ਹਜ਼ਾਰ ਗਿਣਤੀ ਤਿਸ ਆਈ।
 ਾਤੰਨ ਲਖ ਪੌਣੀ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘੀਅਨ ਮਿਲਵਾਈ।੧੬।

ਦੋਹਰਾ : ਤੀਜੇ ਮਿਸਲ ਡਲੇਵਾਲਾ ਬਡ ਬਧੀ ਦੇਸ਼ ਦੁਵਾਬੇ ਮਾਂਹਿ। ਬਡੀ ਵਧੀ / ਜਲੰਧਰ ਦੁਆਬ
 ਜਿਸ ਮਾਝੈ ਮਧ ਨਹਿੰ ਬਡ ਜਗਾ ਇਕ ਢਾਂਬਾਵਾਲਾ ਸੁ ਜਾਹਿ।੧੭।

ਚੌਪਈ : ਚੌਥੀ ਮਿਸਲ ਸਿੰਘ ਪੁਰੀਏ ਆਹਿ। ਆਹਲੂਵਾਲੀਏ ਹੈਂ ਜਿਹ ਮਾਂਹਿ।
 ਪੰਜਮ ਚੁਗ ਗਿਣ ਮਿਸਲ ਬਨਾਈ ਸੋਇ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੀਏ ਸਿੰਘ ਕਹਾਵਤ ਬੋਇ।੧੮।
 ਐਰ ਨਿਹੰਗ ਭੁਜੰਗ ਸ਼ਹੀਦ ਭਟਾ ਬੋਇ। ਸੋਢੀ ਬੇਦੀ ਤੇਹਣ ਭੱਲੇ ਸੋਇ। ਸੂਰਮੇ
 ਇਮ ਦਸ ਮਿਸਲਨ ਟਕੇ ਬ੍ਰਾਏ। ਦਸ ਮਿਸਲੋ ਜਿਮ ਜਾਦਵਨਾ ਰਾਏ।੧੯।

ਦੋਹਰਾ : ਾਜਿਮ ਜਾਦਵਨ ਕੀ ਦਸ ਮਿਸਲ ਤੇਉ ਪੰਥ ਗੁਰ ਆਹਿ।
 ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਮ ਗੁਰ ਦਸਮ ਤਿਮ ਹੀ ਖੇਡ ਖਿਡਵਾਇ।੨੦।

ਚੌਪਈ : ਜਿਮ ਕਾਲ ਜਮਨੇ ਜਾਦਵ ਨਠਾਹਿ। ਤਿਮ ਗਿਲਜੇ ਤੇ ਸਿੰਘ ਨਠ ਜਾਹਿੰ।
 ਜਿਤਨਕ ਵਾਰ ਜਮਨ ਕਾਲਾ ਆਯਾ। ਤਿਤਨਕ ਵਾਰ ਉਨ ਪੰਥ ਨਿਕਲਾਯਾ।੨੧। ਭਾਵ ਅਹਿਮਦ ਬਾਹ
 ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਸੋ ਹਰ ਜੀ ਮਰਵਾਯੋ। ਤਿਮੈ ਪੰਥ ਗੁਰ ਗਿਲਜੈ ਗਲਵਾਯੋ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ
 ਆਰ ਤੁਰਕ ਸਭ ਦੀਏ ਖਪਾਇਆ। ਗੁਰੂ ਫਤੇ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਬੁਲਾਇ।੨੨। ਮਾਰ ਮੁਕਾ ਦਿੱਤੇ

੧੬੦.੧. ਸਾਖੀ ਮਾਲਵੇ ਕੀ—੧
 (ਚਤਰਸਾਲ ਰਾਜਾ ਬਧਹਿ)

ਦੋਹਰਾ : ਤੋ ਮਾਲੀ ਨੇ ਫਿਰ ਕਹਯੋ ਯਹ ਭੀ ਹਮੈ ਲਿਖਵਾਇ। ਕਪਤਾਨ ਮਰੇ
 ਜਿਮ ਕਰ ਜੰਗਲ ਮਧ ਵਧੇ ਮਹਿਰਾਜੀ ਐ ਫੂਲਵਾਇਆ।੧। ਮਹਿਰਾਜ ਕੇ / ਫੂਲ ਵੇਸ਼ੀ

ਚੌਪਈ : ਜੋਉ ਤੌਰ ਉਨਕੀ ਹੁਤ ਸੁਨੀ। ਪਾਸ ਪੁਰਾਤਨ ਐ ਬਹੁ ਗੁਨੀ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
 ਉਸੀ ਤੌਰ ਮੈਂ ਮਰੀ ਸੁਨਾਈ। ਉਸੀ ਤੌਰ ਮੈਂ ਦਿਓ ਲਿਖਾਈ।੨। ਕਪਤਾਨ ਮਰੇ
 ਸੁਨੋ ਭਾਈ ਮਿਤੁ ਸੁਹਿਰਦ ਚਿੱਤ। ਭੂਲ ਜਾਉ ਤਉ ਲਿਖ ਦਯੋ ਤਿੱਤ। ਉਸੇ ਵੇਲੇ
 ਜੰਗਲ ਦੇਸ ਭਲੇ ਅਖਵਾਇ। ਹਿੰਸਾਰਾ ਬਾਵਨੀ ਸੰਗ ਲਗਵਾਇ।੩। ਹਿਸਾਰ / ਬਵੰਜਾ ਪਿੰਡ

੧. ਇਹ ਬੰਦ ਸਭ ਥਾਈਂ ਅਧੂਰਾ ਹੈ।
 ੨. ਡਲੇਵਾਲਾ : ਡਲੇਵਾਲੀਆ, ਬਾਰਾਂ ਮਿਸਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਮਿਸਲ, ਇਸ ਦਾ ਬਾਨੀ ਬਿਸਤ ਦੁਆਬ ਦੇ ਪਿੰਡ ਡਲੇਵਾਲ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਗੈਬਾ ਇਸ ਮਿਸਲ ਦਾ ਸਿਰਕੱਢ ਸਰਦਾਰ ਹੋਇਆ।
 ੩. ਜਾਦਵ : ਯਾਦਵ, ਯਦੂ ਦੀ ਔਲਾਦ, ਯਾਦਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਬੜੇ ਵੱਡੇ ਨੀਤੀਵਾਨ ਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਪੁਰਸ਼ ਹੋਏ ਹਨ।
 ੪. ਛਪੇ ਹੋਏ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਇਹ ਛੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ।
 ੫. ਕਾਲ ਜਮਨ : ਕਾਲ ਯਵਨ, ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਦਾ ਇਕ ਯਵਨ ਰਾਜਾ ਜੋ ਜਰਾਸੰਧ ਦਾ ਮਿੱਤਰ ਸੀ। ਇਹ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਮਥੁਰਾ ਉੱਪਰ ਚੜ੍ਹ ਆਇਆ ਸੀ।
 ੬. ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ।

ਹੁਤ ਰਾਜ ਰਜਪੂਤਨਿ ਤੂਰਨਾ ਦਿੱਲੀ। ਹਿੰਸਾਰ ਬਾਵਨੀ ਥੀ ਚੁਹਾਣੋ ਮੱਲੀ। ਤੂਰ ਰਾਜਪੂਤ / ਚੋਹਾਨਾ ਨੇ
ਰਯਤ ਜੱਟ ਜੰਗਲ ਮਧ ਰਹੇ। ਬਹੁਤੇ ਗੋਤ ਗਿਨਤੀ ਕਿਤ ਲਹੇ।੪।

ਤਿਨ ਮਧ ਸਿੰਧੂ ਬਹੁ ਵਧ ਭਏ। ਭਲੇ ਕਰਮ ਕਿਨ ਉਨ ਬਭ ਕਏ। ਸਿੰਧੂ

ਟੀਡੋ ਕਾਉ ਕੋਉ ਪਹਿਲੋ ਅਯੋ। ਉਨੇ ਘਨੋ ਘੋਰੋ ਤਬ ਭੂਮਹਿ ਠਯੋ।੫। ਵਿਰਲਾ ਵਾਝਾ / ਧਰਤੀ

ਦੋਹਰਾ : ਪਹਿਲੋ ਬੈਠੇ ਰੋਕ ਭੂਮ ਸੋ ਤੋ ਬਾਰਸਾ ਅਖਵਾਇ। ਵਾਰਿਸ , ਮਾਲਕ
ਮਹਿਰਾਜੀ ਫਿਰਤੇ ਰਚ ਚੱਕ ਰੱਯਤ ਉਤ ਗੁਜਰਾ ਕਰਾਇ।੬। ਗੁਜਰਾ

ਚੌਪਈ : ਤੂਰਨਾ ਤੇ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਚੁਹਾਣ। ਰਾਇ ਪਥੋਰੋ ਹੁਇ ਬੇਈਮਾਨ। ਤੂਰਾ ਤੋ
ਉਨ ਪੰਝੀ ਲੱਖ ਰਜਪੂਤ ਗਲਵਾਯਾ। ਸੋ ਬਿਨਾ ਫੌਜ ਗੋਰੀਏ ਲਖ ਘਾਯਾ।੭। ਸ਼ਹਾਬੁਦੀਨ ਗੋਰੀ
ਸ਼ਾਹਿ ਗੋਰੀਓ ਦਯੋ ਕੱਢ ਪਠਾਣੈ। ਪਠਾਣਨ ਪਰ ਗੁਰ ਮੁਗਲ ਲਿਆਣੈ। ਪਠਾਣਾ ਨੇ
ਮੁਗਲ ਮੱਧ ਕੀ ਕਹੋ ਕਹਾਨੀ। ਮਹਾਰਾਜੀਅਨ ਪਰ ਜਿਨ ਭਲੀ ਬਿਹਾਨੀ।੮।
ਪ੍ਰਿਥਮ ਸੁਨਾਉ ਭਾਈਅਨਾ ਕੀ ਗੱਲ। ਮਹਾਰਾਜੀਅਨ ਪਰ ਜਿਮ ਆਵੈ ਚੱਲ। ਭਾਈ ਕੇ
ਪ੍ਰਿਥਮ ਭਾਈ ਬਹਿਲੋ ਸਿਖ ਭਯੋ। ਟਹਿਲ ਨਮਿਤਾ ਪਹਿ ਗੁਰ ਕੇ ਗਯੋ।੯। ਸੇਵਾ ਲਈ
ਸ੍ਰੀ ਅਰਜਨ ਗੁਰ ਆਵੈ ਚੜ੍ਹਵਾਵਤਾ। ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਚਹੈ ਪੌੜੀ ਚਿਣਵਾਵਤ। ਇੱਟਾਂ ਦੇ ਆਵੈ
ਤਹਿ ਆਵੈ ਅੱਗ ਬਾਹਰ ਹੁਇ ਗਈ। ਬਹਿਲੋ ਲਯਾਯੋ ਪੰਡ ਕੂੜੈ ਠਈ।੧੦।

ਦੋਹਰਾ : ਸਹਤ ਸੀਸ ਤਿਹ ਪੰਡ ਦਬੀ ਗੁਰ ਅਰਜਨ ਪਹੁੰਚਯੋ ਆਇ। ਪੰਡ ਹੇਠ ਦੱਬਿਆ ਗਿਆ
ਧੰਨ ਧੰਨ ਸਿੱਖੀ ਗੁਰ ਕਹੀ ਭਾਈ ਬਹਿਲੋ ਲਯੋ ਉਠਾਇ।੧੧।

ਚੌਪਈ : ਸਤਿਗੁਰ ਖੁਸ਼ੀ ਬਹਿਲੋ ਪਰ ਕਈ। ਸੰਗਤ ਭੂਤਨ ਕੀ ਲਾਇ ਸੁ ਦਈ। ਕੀਤੀ
ਯਹੀ ਬਾਤ ਭਗਤੂ ਸੁਨ ਪਾਈ। ਸਾਥ ਬਹਿਲੋ ਭਯੋ ਗੁਰ ਢਿਗ ਜਾਈ।੧੨। ਭਾਈ ਭਗਤੂ
ਉਸੈ ਪ੍ਰਸੰਗ ਪਗਾ ਭਗਤੂ ਜਾਇ ਛੁਹੇ। ਮਸੰਦ ਜੰਗਲਾ ਸਭ ਕਰ ਦਯੋ ਵਹੈ। ਧੋਰ / ਲੱਖੀ ਜੰਗਲ
ਭਗਤੂ ਸੰਗ ਹਰੀਓ ਬਾਲੋ ਤੁਰਯੋ। ਸਭ ਜੰਗਲ ਇਮ ਭਾਗੇ ਭਰਯੋ।੧੩। ਭਾਗਾ ਭਰਿਆ
ਅਬ ਮਹਾਰਾਜੀਅਨ ਕੀ ਗੱਲ ਸੁਨਾਉ। ਜਿਮ ਸੁਨੀ ਬ੍ਰਿਧਨ ਤੇ ਤਿਸੈ ਸੁਨਾਉ।
ਸਭ ਤੇ ਪਿਛੈ ਮਹਾਰਾਜੀਏ ਆਵੈ। ਨਹਿ ਉਨ ਜੋਗੀ ਜਿਮੀ ਹਥ ਆਵੈ।੧੪।
ਜਿਸਕੇ ਬਹੈ ਘਰੇ ਮਧ ਤੇਉ। ਉਇ ਇਨ ਰਖੈ ਰਯਤ ਕਰ ਏਉ। ਉਹ / ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ
ਨਿਜ ਦਬਾ ਇਨ ਕਛ ਲਗੈ ਨ ਘਾਤ। ਅਗੈ ਭਈ ਮਹਾਰਾਜੀਅਨ ਬਾਤ।੧੫। ਆਪਣਾ ਮੱਕਾ

ਦੋਹਰਾ : ਬਹੁ ਥੇ ਉਨ ਸੰਗ ਚੂਹੜੇ ਭਿੰਨ ਭੇਤ ਕਮੀ ਰਖਾਹਿ। ਕੰਮੀ
ਯੋ ਕਰੈ ਬਖੀਲੀ ਲੋਕ ਇਨ ਹੁਤੇ ਜੁ ਜੰਗਲ ਮਾਹਿ।੧੬। ਈਰਖਾ

੧. ਰਾਇ ਪਿਥੋਰਾ : ਪ੍ਰਿਥੀ ਰਾਜ ਚੋਹਾਨ, ਜੋ ਅਜਮੇਰ ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜਾ ਸੀ। ਸ਼ਹਾਬੁਦੀਨ ਗੋਰੀ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਹਰਾ ਕੇ ੧੧੯੨ ਈ. ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਸਲਤਨਤ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖੀ ਸੀ।
੨. ਹਰੀਆ ਬਾਲਾ : ਹਰੀਆ ਤੇ ਬਾਲਾ ਜੱਟ, ਇਹ ਦੋਨੋ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਦੇ ਪੁੱਤ ਮਿਹਰਬਾਨ ਦੇ ਚੇਲੇ ਸਨ। ਇਹ ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ ਕਰਕੇ ਸਿਰ ਉੱਪਰ ਮੋਰਪੱਖ ਦਾ ਮੁਕਟ ਪਹਿਨਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਦੀਵਾਨੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ। ਏਥੇ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਹੋਣਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

- ਚਪਈ : ਕਰੈਂ ਚਕ੍ਰ ਇਨ ਚੂਹੜਨ ਕੇਰੇਂ। ਇਮ ਕਰ ਇਨ ਸੋ ਰਖੈਂ ਬਖੇਰੇਂ। ਵਾਂਗ / ਬਖੇੜਾ
 ਮਨ ਮਧ ਸਮਝੈਂ ਇਨ ਬਲਧਾਰੀ। ਮਤ ਮੱਲ ਬਰੈਂ ਯਿਹ ਭੂਮਾ ਹਮਾਰੀ।੧੭। ਜ਼ਮੀਨ
 ਇਮ ਕਰ ਇਨ ਭੂਮ ਬਹਿਣ ਨ ਦੇਇੰ। ਰਹੈਂ ਭੂਮ ਤੋਂ ਜਗਾਤਾ ਭਰ ਲੇਹਿੰ। ਟੈਕਸ, ਮਸੂਲ
 ਫਿਰ ਤੁਰ ਕੈ ਯੋਂ ਕਰੈਂ ਗੁਜ਼ਾਰਾ। ਭਯੋ ਚੱਕ੍ਰਾ ਇਮ ਇਨ ਕੋ ਭਾਰਾ।੧੮। ਕਿਸਮਤ ਦਾ ਚੱਕ੍ਰ
 ਇਮ ਕਰ ਦੇਵਹਿੰ ਇਨੈਂ ਨਿਕਾਰ। ਰਲ ਮੁਲਖੱਯੋ ਐਂ ਤਪੇਦਾਰਾ।
 ਤਉ ਮਹਰਾਜੀਅਨ ਮਤੋਂ ਮਤੋਯੋਂ। ਹਮ ਚਹੀਅਤ ਕੋਊ ਦੇਸ਼ ਰੁਕੋਯੋਂ।੧੯। ਮਤਾ ਪਕਾਇਆ / ਰੋਕੀਏ
 ਦੇਸ਼ ਪਰਾਯੋਂ ਇਮ ਰੁਕਯੋਂ ਕਬ ਆਈ। ਬਿਨਾ ਕੀਏ ਕੋਊ ਬਡੋਂ ਸਹਾਈ। ਮੱਦਦਗਾਰ
 ਭਲੋ ਵਖਤ ਉਨਕਾ ਤਬ ਆਯੋਂ। ਉਨ ਸਤਿਗੁਰ ਕੋ ਉਹਲੋਂ ਤਕਾਯੋਂ।੨੦। ਆਸਰਾ
- ਸੋਰਠਾ : ਸੋ ਭਗਤੂ ਢਿਗ ਜਾਇ ਹਾਥ ਜੋੜ ਚਰਨੀ ਲਗੇ।
 ਸਭ ਬਿਧ ਕਹੀ ਸੁਨਾਇ ਹਮਿਹ ਗੁਰੂ ਪਗ ਲਾਇਓਂ।੨੧। ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਲੈ ਚਲੋਂ
- ਦੋਹਰਾ : ਮੇਲੋ ਬਸਾਖੀ ਆਇ ਪੁਨ ਲਯੋ ਮੋਹਣਾ ਭਗਤੂ ਸਾਥ। ਫੂਲਵੰਸ਼ ਦਾ ਵਡੇਰਾ
 ਪ੍ਰਿਥਮ ਮਿਲਾਯੋਂ ਸਭਨ ਤੇ ਢਿਗ ਸਤਿਗੁਰ ਜੋੜ ਸੁ ਹਾਥ।੨੨।
- ਚੌਪਈ : ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਦਿਸ਼ਟ ਖੁਸ਼ੀ ਕੀ ਕਰੀ। ਭਏ ਨਿਹਾਲ ਵੈ ਤਿਸ ਹੀ ਘਰੀਂ। ਉਸੇ ਵੇਲੇ
 ਮਹਰਾਜਾ ਪੋਤੋਂ ਮੋਹਨ ਥੋ ਆਯੋਂ। ਸਾਥ ਪੁਤ੍ਰ ਸੋ ਕਾਲੈਂ ਲਯਾਯੋਂ।੨੩। ਭੇਟ
 ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਅੰਗੈ ਦਯੋ ਚੜ੍ਹਵਾਇੰ। ਐਰ ਦਰਬ ਦਈ ਢੇਰੀ ਲਾਇੰ। ਸੇਵਾ ਲਾਇਆ
 ਕਾਲੇ ਟਹਿਲਾ ਗੁਰ ਲੰਗਰ ਲਾਈ। ਲੋਕਨ ਕਹਿ ਬਾਤ ਦਈ ਮਿਟਾਈ।੨੪। ਸੇਵਾ
 ਤੋਂ ਮੋਹਨ ਗੁਰ ਪੈ ਜੀ ਕੀ ਕਹੀ। ਦੱਯੋ ਜ਼ਿਮੀਂ ਹਮ ਵੱਸਨ ਤਈਂ। ਪਾਸ
 ਹਸ ਸਤਿਗੁਰ ਯੋਂ ਮੋਹਨ ਕਹਯੋਂ। ਹਮ ਚਾਰੈਂ ਤੁਮ ਦੇਣੈਂ ਜੋਗਾ ਕਯੋਂ।੨੫। ਦੇਣ ਯੋਗ
 ਲੇਹਿੰ ਭੂਮ ਤੁਮ ਤੇ ਲੋਗ ਮੰਗ। ਜਾਹਿ ਅਬੈ ਤੂੰ ਭਗਤੂ ਸੰਗ।
 ਹਮ ਆਵਹਿੰਗੇ ਜੰਗਲਾ ਕੇ ਮਾਹਿ। ਤੁਮਰੇ ਕੰਮ ਬਣਾਵਤ ਤਾਂਹਿ।੨੬। ਲਖੀ ਜੰਗਲ, ਮਾਲਵਾ
- ਦੋਹਰਾ : ਤੋਂ ਮੋਹਣ ਗੁਰ ਸੋਂ ਕਹੀ ਹਮ ਇਚਰਕਾ ਬਹਿਣ ਮੁਹਾਲਾ। ਐਨਾ ਚਿਰ / ਔਖਾ
 ਸਤਿਗੁਰ ਆਖਯੋਂ ਨਹਿੰ ਡਰੋ ਕਰੂ ਕਰਤਾ ਤੁਮ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਾ।੨੭। ਪਾਲਣਾ
- ਚੌਪਈ : ਸੋ ਭਗਤੂ ਆਨ ਪਾਸ ਬਹਾਏ। ਚੱਕਣ ਧੋਰੈਂ ਸੋਊ ਬਸਾਏ। ਚੱਕ ਤੇ ਘਰ
 ਤੋਂ ਤਪੇਦਾਰ ਬਖੀਲੀ ਕਰੈਂ। ਟਾਰੈਂ ਭਗਤੂ ਨਹਿੰ ਵੀ ਟਰੈਂ।੨੮। ਈਰਖਾ, ਵੈਰ
 ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਇਮ ਕਲ ਵਰਤਾਈ। ਇਕ ਬਰਾ ਰਾਜੈਂ ਇਨ ਗਲ ਬਣਵਾਈ। ਬੜੇ
 ਉਸ ਰਾਜੈਂ ਕੀ ਕਹੋਂ ਕਹਾਨੀ। ਜਿਮ ਲੋਕਨ ਬਹੁ ਸਯਾਨਨ ਬਖਾਨੀ।੨੯।
 ਇਕ ਚਤਰਸਾਲ ਨਿਪਾ ਦਖਣੀ ਕਰੈਂ। ਅਹਿਨਿਸਾ ਬਹੁਤ ਸ਼ਰਾਬੀ ਰਹੈਂ। ਰਾਜਾ ਚਤਰਸਾਲ / ਦਿਨ ਰਾਤ
 ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਉਸ ਰੱਯਤ ਪਾਵੈਂ। ਸੋ ਰਹੈਂ ਸ਼ਰਾਬੀ ਦੁੱਖ ਨਾਹਿ ਮਿਟਾਵੈਂ।੩੦।

੧. ਤਪੇਦਾਰ : ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ, ਮਧ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਪਰਗਨੇ ਦੇ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਲਈ ਕਈ ਸਬ-ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਕਰ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਪੇ ਦੀ ਸੰਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਤਪੇ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਈ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਤਪੇਦਾਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

੨. ਮਹਰਾਜ : ਮੋਹਰਾਜ, ਫੂਲ ਵੰਸ਼ ਦਾ ਵਡੇਰਾ, ਇਹ ਫੂਲ ਦੇ ਦਾਦੇ ਮੋਹਨ ਦਾ ਪੜਦਾਦਾ ਸੀ।

੩. ਕਾਲਾ : ਇਹ ਫੂਲ ਵੰਸ਼ ਦੇ ਵਡੇਰੇ ਮੋਹਨ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ।

- ਦੋਹਰਾ : ਦੁਸ਼ਮਨ ਔਰ ਜੁ ਢਿਗ ਹੁਤੇ ਤਿਨ ਲਯੋ ਮੁਲਕ ਦਬਾਇ ।
ਦਿਵਾਨਾ ਮੁਸੱਦੀ ਬਹੁ ਉਸੇ ਕਹਿ ਥਕ ਬਹੇ ਸਲਾਹਿ ।੩੧। ਦੀਵਾਨ / ਮੁਤਸੱਦੀ
- ਚੌਪਈ : ਮਾਤ ਭ੍ਰਾਤ ਉਸ ਘਰ ਕੀ ਜੋਇ । ਰਹੇ ਸਮਝਾਇ ਵਹੁ ਮੰਨੈ ਨ ਕੋਇ ।
ਰਾਤ ਦਿਵਸ ਵੈ ਰਹਿ ਸਰਸਾਰਾ । ਸਭ ਕੰਮ ਉਸਕੋ ਭਯੋ ਖੁਆਰ ।੩੨। ਨਸ਼ੇ ਵਿੱਚ
ਯਹੀ ਖਬਰ ਪਤਿਸ਼ਾਹ ਪਹਿ ਗਈ । ਰਾਜ ਨਾਮ ਲਿਖ ਦਯੋ ਲਘੁ ਭਈ । ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਦੇ ਨਾਮ
ਚਤਰਸਾਲ ਕਹਯੋ ਕੈਦ ਬਹਾਵਨ । ਦੁਇ ਬੋਤਲ ਕਹਿ ਸ੍ਰਾਖ ਪਿਲਾਵਨ ।੩੩।
- ਦੋਹਰਾ : ਯਹੀ ਬਾਤ ਦਿਵਾਨਨ ਮੰਨੀ ਮਹੂਰਤ ਲਯੋ ਕਢਵਾਇ ।
ਸਵਾ ਪਹਿਰ ਦਿਨ ਜਬ ਚੜ੍ਹੇ ਕਰ ਦੱਯਗੁ ਟਿੱਕੋ ਵਾਇ ।੩੪। ਰਾਜ ਤਿਲਕ
- ਚੌਪਈ : ਯਹੀ ਬਾਤ ਉਸ ਤਿਯਾ ਸੁਨ ਪਾਈ । ਕਹਾਂ ਕਰੈ ਬਹੁ ਰਹੀ ਸਮਝਾਈ । ਇਸਤਰੀ, ਪਤਨੀ
ਟੂਟਯੋ ਨਸ਼ਾ ਉਨ ਰਾਣੀ ਜਗਾਈ । ਲਯਾਓ ਪਯਾਲਾ ਉਨ ਮੰਗ ਸੁਨਾਈ ।੩੫।
ਰਾਣੀ ਕਹਯੋ ਆਇ ਦੇਗੁ ਤੁਹਿ ਭਾਈ । ਸਵਾ ਪਹਿਰ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਤੋ ਆਈ ।
ਹੁਇ ਕਰੜੋ ਉਨ ਬਹੁਰਾ ਉਚਾਰਯੋ । ਰਾਣੀ ਤਿਸਤੈ ਬਹੁ ਕਰੜੋ ਪੁਕਾਰਯੋ ।੩੬। ਫਿਰ / ਸਮਤ
ਆਉਗੁ ਤੁਮ ਪੈ ਤੁਮ ਲਘੁ ਭਾਈ । ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਪ੍ਰਵਾਨੋ ਦੇਗੁ ਫੜਾਈ ।
ਪਾਇ ਬੇੜੀ ਤੁਮ ਪਿਆਗੁ ਪਿਆਲਾ । ਸਵਾ ਪਹਿਰ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਜਿਸ ਕਾਲਾ ।੩੭।
ਇਤਨੀ ਸੁਨ ਉਸ ਕਛੁ ਬੁਧ ਆਈ । ਕਹਯੋ ਨਾਰਿ ਕਿਛੁ ਦਸੋ ਉਪਾਈ ।
ਰਾਨੀ ਬਹੁ ਕਹੀ ਨਠ ਅਬ ਤੂੰ ਜਾਹਿ । ਜਹਾਂਗੀਰ ਕੈ ਜਾ ਪਉ ਪਾਇ ।੩੮।
- ਦੋਹਰਾ : ਯਹੀ ਬਾਤ ਉਸ ਕੰਨ ਪਰੀ ਭਯੋ ਸੁਾਰ ਤਤਕਾਲਾ । ਝਟਪਟ
ਦੌੜ ਧਾਪ ਕਰ ਜਾ ਪੁਜਯੋ ਨਿਜ ਕਹਯੋ ਸਭੀ ਅਹਵਾਲਾ ।੩੯। ਹਾਲ
- ਚੌਪਈ : ਜਹਾਂਗੀਰ ਉਸ ਦਯੋ ਜੁਵਾਬ । ਅਬ ਤੁਮ ਕੋ ਨਹੀਂ ਮਿਲੈ ਸਵਾਬਾ । ਫਾਇਦਾ
ਹਮ ਤੁਮਕੋ ਬਹੁ ਬਾਰ ਲਿਖ ਰਹੇ । ਤੈਂ ਛਡਯੋ ਨ ਨਸ਼ੋ ਹਮਾਰੇ ਕਹੇ ।੪੦।
ਯਹ ਸੁਨ ਚਤਰਸਾਲ ਹਥ ਜੋੜੇ । ਦਿਹੁ ਰੋਟੀ ਮੁਹਿ ਵਲ ਕਿਤ ਔਰੇ । ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ
ਤੋ ਪਤਿਸ਼ਾਹ ਤਜਵੀਜ਼ ਕਰਾਈ । ਮੁਲਕ ਉਜਾੜ ਦਯੋ ਜੰਗਲ ਲਿਖਾਈ ।੪੧।
ਆਇ ਬਠਿੰਡੇ ਉਨ ਡੇਰਾ ਲਾਯਾ । ਖਾਣੈ ਕੋ ਤਿਸ ਹੱਥ ਨ ਆਯਾ ।
ਸੱਦੇ ਉਨ ਤਹਿ ਤੱਪੇਦਾਰ । ਉਨੈਂ ਦੇਖਿਓ ਮੁਲਖ ਉਜਾੜ ।੪੨।
ਉਸ ਗੁਜਰ ਕਰਨ ਕੀ ਪੁਛੀ ਸਲਾਹਿ । ਕਹਯੋ ਉਨੈਂ ਤੂੰ ਲੁਟ ਮਾਰ ਖਾਹਿ ।
ਰਾਜੈ ਕਹਯੋ ਤੁਮ ਅਗੈ ਹੁਇ ਬਤਾਇ । ਹੋਇ ਆਕੀ ਸੋ ਲਯੋ ਮਰਵਾਇ ।੪੩।
- ਦੋਹਰਾ : ਉਨ ਹੁਤੇ ਮਹਰਾਜੀ ਅੱਖ ਤਿਣੈ ਸੋ ਉਨ ਦਏ ਬਤਾਇ । ਅੱਖ ਹੇਠ
ਸੋਊ ਖਬਰ ਤਿਨ ਕੋ ਭਈ ਪਰੀ ਚਿੰਤਾ ਤਿਨ ਆਇ ।੪੪।
- ਚੌਪਈ : ਮਹਿਰਾਜੀ ਸੁਨ ਭਗਤੂ ਢਿਗ ਅਏ । ਹਕੀਕਤ ਸਭੀ ਬਤਾਵਤ ਭਏ ।
ਭਗਤੂ ਕਹੀ ਅਬ ਓਟ ਨਹੀਂ ਔਰੈ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਵਲ ਚਹੀਏ ਹਥ ਜੋੜੇ ।੪੫।

ਉਨ ਕਰੀ ਅਰਦਾਸ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਧਯਾਇ। ਇਸ ਆਵਤੋਂ ਗੁਰ ਲਈਂ ਰਖਾਇ। *ਪ੍ਰਸੀਥਤ*
 ਐਸੀ ਭਈ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਕਲਾ। ਆਇ ਉਤਰਯੋ ਢਿਗ ਚੱਕ ਔਰ ਭਲਾ।੪੬।
 ਇਨ ਉਨ ਲੀਨੀ ਗਿਣ ਸਲਾਹਿ। ਹਮ ਭਜੇ ਬਚੈਂ ਨਹੀਂ ਕਿਤ ਹਮ ਜਾਹਿ।
 ਹਮ ਤੁਮ ਰਲੈਂ ਤੋ ਬਚੈਂ ਇਕ ਥਾਇ। ਤੋ ਲੈ ਰਾਜਾ ਪਰਯੋ ਉਨ ਧਾਇ।੪੭।
 ਲਏ ਲੂਟ ਤਿਨ ਜਟ ਬਿਚਲਾਇ। ਕਰੀ ਖਬਰ ਉਨ ਮਹਿਰਾਜਨ ਆਇ।
 ਕੀਓ ਉਪਰਾਲੋ ਮਹਿਰਾਜਨ ਧਾਇ। ਪੜੇ ਉਨੈਂ ਪਰ ਢੋਲ ਬਜਵਾਇ।੪੮।

ਦੋਹਰਾ : ਲੁੱਟ ਫੌਜ ਬਹੁ ਰਜ ਪਰੀ ਲੀਨੀ ਪੰਡਨਾ ਚੁਕਵਾਇ। *ਪੰਡਾ*
 ਰਾਜਾ ਰਹਯੋ ਅਕੇਲੜੋ ਫੌਜ ਪੜੀ ਨਿਜੈ ਨਿਜ ਰਾਹਿ।੪੯।

ਚੌਪਈ : ਰਾਜਾ ਅਕੇਲੋ ਤਹਿੰ ਰਹਯੋ ਖੜੋ। ਮਹਰਾਜ ਤੁਮਨਨਾ ਸਯੋ ਸੋਊ ਨ ਅੜੋ। *ਇਕੱਲਾ / ਉੱਥ / ਦਲ*
 ਉਹਾਂ ਲਯੋ ਉਨ ਰਾਜੇ ਮਾਰ। ਸਤਿਗੁਰ ਸੁਾਰੀ ਉਨ ਕੀ ਕਾਰ।੫੦।
 ਬਹੁਰ ਗੈਲਾ ਸਭ ਫੌਜਹਿ ਭਏ। ਲੋਕ ਰਾਜੇ ਕੇ ਤਿਨੁ ਲੁਟ ਲਏ। *ਪਿੱਛੇ*
 ਐਸੀ ਕਲਾ ਤਹਿੰ ਗੁਰ ਵਰਤਾਈ। ਭੂਪਾ ਬਿਨਾਂ ਕੋ ਕਰ ਸਕੈ ਲਰਾਈ।੫੧। *ਰਾਜਾ / ਲੜਾਈ*

੧੬੦.੨. ਸਾਖੀ ਮਾਲਵੇ ਕੀ—੨
 (ਮੋਹਨ ਨੂੰ ਪਟਾ ਮਿਲਿਆ)

ਦੋਹਰਾ : ਮਾਰ ਲੁੱਟ ਰਾਜੇ ਮੁੜੇ ਪਰੀ ਸੋਚ ਚਿਤ ਆਨ।
 ਹੁਤੋ ਰਾਜੇ ਸਾਕਾ ਪਤਿਸ਼ਾਹ ਕੋ ਮਤ ਪਾਵੈ ਹਮ ਪਰ ਤਾਣਾ।੧। *ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ / ਜੋਰ*

ਚੌਪਈ : ਯਹੀ ਬਾਤ ਸੁਨ ਸਯਾਨਨ ਬਿਚਾਰੀ। ਭਈ ਸੋਚ ਉਨ ਮਨ ਮਧ ਭਾਰੀ।
 ਨਠੇ ਭਜੇ ਭੀ ਬਚਤੇ ਨਾਹੀਂ। ਹੈ ਚਾਰ ਕੁੰਟਾ ਪਤਿਸ਼ਾਹਨ ਪਾਹੀ।੨। *ਚਾਰੇ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ*
 ਕਹੀ ਮੋਹਨ ਹਮ ਦਿੱਲੀ ਜਾਵੈਂ। ਜੱਟ ਪੇਚਾ ਕੋਈ ਉਹਾਂ ਚਲਾਵੈਂ। *ਜਟਕਾ ਦਾਓ*
 ਸਵਾ ਸੈ ਰੁਪਏ ਕੀ ਸੁਖਨੋ ਠਹਿਰਾਈ। ਜੋੜ ਹੱਥ ਅਰਦਾਸ ਕਰਾਈ।੩। *ਸੁੱਖਨਾ*
 ਇਕ ਘੋੜੋ ਲਯੋ ਦੇਨ ਨਜ਼ਰਾਨੈਂ। ਯਹੀ ਜੁਗਤ ਲਈ ਮਧ ਚਿਤ ਠਾਨੈਂ। *ਨਜ਼ਰਾਨੇ ਵਾਸਤੇ*
 ਤਉ ਸਿੱਖ ਤੁਰ ਆਇ ਤਬ ਬੋਲਾ। ਸੁ ਇਕ ਰਾਜੇ ਕੰਨ ਤੈ ਲਯੋ ਲੋਲਾ।੪। *ਕੰਨਾਂ ਦਾ ਗਹਿਣਾ*
 ਸੋਊ ਪਤਿਸ਼ਾਹਿ ਪਹਿ ਲੇ ਜਾਉ ਸੁਗਾਤ। ਜੋ ਹਮ ਹੋਇ ਭਲੀ ਕਫ਼ ਬਾਤ।
 ਕਰ ਅਰਦਾਸ ਸੁ ਪਰ ਗਯੋ ਰਾਹਿ। ਦਯੋ ਨਜ਼ਰਾਨੋ ਦਿੱਲੀ ਜਾਇ।੫।

ਦੋਹਰਾ : ਜਾਇ ਫਰਯਾਦਾ ਪਹਿਲੋਂ ਕਰੀ ਐਂ ਨਜ਼ਰਾਨੇ ਦਯੋ ਘਲਾਇ। *ਬੇਨਤੀ*
 ਗ੍ਰੀਬਨਾ ਕੋ ਮਾਰਨ ਗਯੋ ਆਪ ਮੁਯੋ ਤਿਸ ਥਾਇ।੬। *ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ*

ਚੌਪਈ : ਲੋਲਕਾ ਦੇਖਯੋ ਜਬ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ। ਦੀਨੋ ਬੇਗਮ ਖੁਸ਼ੀ ਹੁਇ ਵਾਹੀ। *ਕੰਨਾਂ ਦਾ ਮੋਤੀ*
 ਬੇਗਮ ਕਹਯੋ ਮੈਂ ਇਕ ਕਯਾ ਕਰੋਂ। ਦੋਊ ਹੁਇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕੰਨ ਧਰੋਂ।੭।
 ਸੱਦ ਮੋਹਨ ਕੋ ਤਕੀਦਾ ਬਹੁ ਕਹੀ। ਲਯਾਓ ਦੂਸਰੋ ਜਿੰਦ ਚਹਿੰ ਜੇਊ ਵਰੀ। *ਤਾਕੀਦ / ਪ੍ਰਾਪਤ*
 ਸੋ ਲਯਾਵੈਂ ਬਹੁ ਮਿਲੈਂ ਇਨਾਮ। ਨਹਿੰ ਲਯਾਵੈਂ ਤੋ ਮਾਰੀਯੁਗ ਥਾਮਾ।੮। *ਏਸੇ ਥਾਂ*

ਯਹਿ ਸੁਨ ਮੋਹਨ ਬਹੁ ਸੋਚ ਪਰੀ। ਲਭੈ ਨਹੀਂ ਤੋਂ ਸਾਰਿਅਨ ਮਰੀ। ਸਾਰੇ ਮਾਰੇ ਜਾਣਗੇ
 ਮੋਹਨ ਸੁਖਣਾ ਫਿਰ ਗੁਰ ਧਾਰੀ। ਪੰਜ ਸੈ ਰੁਪਯੋ ਧਰੋ ਪੂਰ ਬਾਰੀ। ਤੇਰੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ
 ਹੁਤੋ ਮੋਹਨ ਸੰਗ ਇਕ ਗਯੋ ਤਾਤਾ। ਸਭ ਸਮਝਾਈ ਉਸ ਉਨ ਬਾਤ। ਤਾਇਆ
 ਜਹਿ ਰਾਜਾ ਥੋ ਮਰ ਗਿਰ ਗਯੋ। ਹੋਗ ਉਸੈ ਥਾਂ ਸੋ ਗਿਰ ਗਯੋ।੧੦।

ਦੋਹਰਾ : ਭਲੇ ਭਾਰਾ ਹਮ ਗੁਰ ਕਰੇ ਤੋਂ ਹਮ ਆਵਗੁ ਲੱਭ। ਚੰਗੀ ਕਿਸਮਤ
 ਲਭੈ ਨ ਆਵਗੁ ਜੋ ਹਮੈ ਤੋਂ ਮਾਰੀਯਗੁ ਔਲਾਦ ਹਮ ਸੱਭ।੧੧।

ਚੌਪਈ : ਔਰ ਕਹੀ ਸਭ ਪੁਛ ਲਯੋ ਲੋਗ। ਗਿਰਯੋ ਪਰਯਾ ਕਿਸ ਲੱਭਯਾ ਹੋਗ।
 ਮੋਹਨ ਸੋ ਸ਼ਾਹ ਬੰਧਯੋ ਕਰਾਰਾ। ਲਯਾਵੈ ਸੁਤਾ ਨਿਜ ਕਰ ਕਿਤ ਭਾਲ।੧੨। ਇਕਰਾਰ ਕੀਤਾ / ਪੁੱਤਰ
 ਜਾਇ ਉਨ੍ਹੈਂ ਬਹੁ ਤਲਾਇਸ਼ਾ ਕਰੀ। ਉਨ ਪਰ ਆਈ ਬਹੁ ਸੁਭ ਘਰੀ। ਤਲਾਸ਼ / ਸੁਭ ਘੜੀ
 ਨਜ਼ਰ ਪਰਯੋ ਉਨ ਲਯੋ ਉਠਾਇ। ਜੀਐ ਤੇ ਪਯਾਰੋ ਪੁੱਜਯੋ ਧਾਇ।੧੩। ਜਾਨ ਤੋਂ ਪਿਆਰਾ
 ਦਯੋ ਪਤਿਸ਼ਾਹੇ ਤੁਰਤਾ ਸੁ ਜਾਇ। ਦੇਖ ਮਿਹਰਵਾਨ ਭਯੋ ਪਤਿਸ਼ਾਹਿ। ਝਟਪਟ
 ਮੋਹਨ ਮੰਗ ਲੈ ਸ਼ਾਹੋਂ ਜਮੀਨ। ਘੁਮਾਇ ਲਾਖ ਦੀਓ ਪਟਾ ਸੁ ਕੀਨ। ਇਕ ਲੱਖ ਘੁਮਾਉਂਦਾ ਪਟਾ
 ਸਤਿਗੁਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਤੇ ਬਨ ਆਈ ਬਾਤ। ਭਏ ਪ੍ਰਸੰਨ ਇਮ ਮੋਹਣ ਤਾਤ।੧੪।

੧੬੦.੩. ਸਾਖੀ ਮਾਲਵੇ ਕੀ—੩
 (ਫੂਲਕਿਆਂ ਕਾ ਪ੍ਰਸੰਗ)

ਦੋਹਰਾ : ਸੁਨੋਂ ਬਾਤ ਅਬ ਫੂਲ ਕੀ ਜਿਮ ਕਰ ਵਧਿਓ ਸੋਇ।
 ਪੇਟ ਵਜਾਯੋ ਗੁਰ ਢਿਗੈ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦਾ ਅਗੈ ਖਲੋਇ।੧। ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ

ਚੌਪਈ : ਏਕ ਬਾਰ ਗੁਰ ਮਹਿਰਾਜੈ ਆਯੋ। ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਸੰਗ ਕਾਲੋਂ ਲਯਾਯੋ। ਕਾਲਾ, ਮੋਹਨ ਦਾ ਪੁੱਤਰ
 ਜੋ ਮੁਖ ਮਾਂਗੈ ਸੋ ਗੁਰ ਦੇਹਿ। ਦੁੱਧ ਪੁੱਤ ਧਨ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਲੋਹਿ।੨।
 ਔਰ ਸਿਖ ਬਹੁ ਆਨ ਮਿਲਾਏ। ਫੂਲ^੨ ਬਾਲਕ ਹੁਤ ਪਸੂ ਚਰਾਏ।
 ਤਿਨ ਸੁਨ ਲਯੋ ਸੰਗਤ ਮਿਲ ਗਈ। ਰੂਠਾ ਸੋਚ ਉਨ ਰੋਟੀ ਨ ਖਈ।੩। ਕੁੱਸ ਕੇ
 ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਮੁਹਾ ਜੀਵਤ ਨਾਹੀਂ। ਕੌਨ ਮਿਲਾਵੈ ਮੁਹਿ ਗੁਰ ਪਾਹੀਂ। ਮੇਰੇ / ਪਾਸ, ਕੋਲ
 ਇਮ ਕਹਿ ਕੈ ਵਹੁ ਪਰਿਓ ਰੋਇ। ਖਬਰ ਭਈ ਕਾਲੇ ਚਾਚੇ ਸੋਇ।੪।
 ਪ੍ਰਾਤਾ ਫੂਲ ਸੰਗ ਕਾਲੇ ਉਠਯੋ। ਦਹੀਂਡੀ ਦੈ ਸੰਗ ਅੱਗੈ ਕਯੋ। ਸਵੇਰੇ / ਚਹੀਂ ਦੀ ਚਾਟੀ
 ਆਇ ਸਤਿਗੁਰ ਢਿਗ ਠਾਂਢੇ ਭਯੋ। ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਧਯਾਨ ਵਲ ਫੂਲੈ ਅਯੋ।੫।

ਦੋਹਰਾ : ਅਗੇ ਦਹਿੰਡੀ ਫੂਲ ਧਰ ਮੱਥੋ ਭੂਮ ਟਿਕਾਇ। ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ
 ਹੋਇ ਖੜੈ ਢਿਛ ਠੋਕਿਆ ਜਿਮ ਕਾਲੈ ਹੁਤ ਸਮਝਾਇ।੬। ਵਜਾਇਆ

੧. ਮਹਿਰਾਜ : ਮੋਹਰਾਜ, ਫੂਲ ਵੰਸ਼ ਦੇ ਵਡੇਰੇ ਮੋਹਰਾਜ ਦੇ ਨਾਮ ਪੁਰ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ ਮੋਹਨ ਦਾ ਵਸਾਇਆ ਹੋਇਆ ਪਿੰਡ ਜੋ ਪਹਿਲੇ ਬਾਹੀਏ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਅੱਜਕੱਲ ਇਹ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਠਿੰਡਾ ਵਿੱਚ ਹੈ।
 ੨. ਫੂਲ : ਮੋਹਨ ਦਾ ਪੋਤਰਾ ਤੇ ਰੂਪ ਚੰਦ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਜਿਸ ਤੋਂ ਫੂਲ ਵੰਸ਼ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ। ਪਟਿਆਲਾ, ਨਾਭਾ ਤੇ ਜੀਂਦ ਦੇ ਰਾਜੇ ਇਸੇ ਦੇ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਸਨ।

- ਚੌਪਈ : ਤਬ ਗੁਰ ਦੇਖ ਤਿਸ ਭਏ ਪ੍ਰਸੰਨ। ਖਿੜ ਖਿੜ ਹੱਸੇ ਭਾਗ ਉਨ ਧੰਨ।
ਕਿਤ ਤੁਰਯੋ ਸਗਨ ਭਲਾ ਔ ਭਲ ਘੜੀ। ਭਲੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਤਿਸ ਗੁਰ ਵਲ ਅੜੀ। 1। ਚੰਗੇ ਸਗਨ / ਟਿਕੀ
- ਦੋਹਰਾ : ਸਤਿਗੁਰ ਪੂਛੇ ਕਾਲਿਆ ਯਹ ਬਾਲਕ ਹੈ ਕੋਇ। ਕੋਟ
ਅਬ ਢਿੱਡ ਵਜਾਯੋ ਕਿਮ ਇਨੈਂ ਮੁਹਿ ਬਾਤ ਸਮਝਾਓ ਸੋਇ। ੮।
- ਚੌਪਈ : ਹਾਥ ਜੋੜ ਉਨ ਬਚਨ ਉਚਾਰੇ। ਹੁਇ ਸਨਮੁਖ ਗੁਰ ਸਚ ਦਰਬਾਰੇ।
ਹੋਹੁ ਸਤਿਗੁਰ ਤੁਮ ਜਾਣੀ ਜਾਣ। ਇਸਕਾ ਬਾਪ ਮੁਯੋ ਵਿਚ ਘਾਣਾ। ੯। ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ
ਚਤਰਸਾਲ ਹਮ ਪਰ ਜਬ ਪਯੋ। ਇਸ ਕਾ ਬਾਪ ਉਨੈਂ ਮਾਰ ਦਯੋ। ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਆਇਆ
ਹਮਰੋ ਥੋ ਸੋ ਬੜੋ ਭਰਾਇਆ। ਫੂਲ ਭਤੀਜੋ ਮੇਰੋ ਆਹਿ। ੧੦। ਵੱਡਾ ਭਰਾ
ਇਸ ਕੋ ਘਾਟੇ ਰਿਜਕਹਿ ਰਹਯੋ। ਇਸ ਤੁਮ ਅੱਗੇ ਪੇਟ ਬਜਯੋ। ਰੁਜਗਾਰ
ਨਿਮਾਇਆ ਬਾਪਨ ਕੇ ਗੁਰ ਮਾਈ ਬਾਪ। ਯਹ ਸੁਨ ਢਿੱਡ ਬਜਾਯੋ ਆਪ। ੧੧। ਯਤੀਮਾਂ, ਨਿਮਾਣਿਆਂ
- ਦੋਹਰਾ : ਰਿਜਕ ਅਨਾਇਤਾ ਕਿਛ ਕਰੋ ਧਰੋ ਇਸੈ ਸਿਰ ਹਾਥ। ਬਖਸਿਸ਼
ਯਹ ਸ਼ਰਨ ਤੁਮਾਰੀ ਆ ਪਰਯੋ ਸੁਤ ਹਮਰੇ ਹੈ ਬਡ ਭ੍ਰਾਤਾ। ੧੨। ਵੱਡੇ ਭਰਾ
- ਚੌਪਈ : ਸਤਿਗੁਰ ਸੱਦ ਪਾਸ ਫੂਲ ਮੰਗਾਯਾ। ਆਇ ਸੀਸ ਉਨ ਚਰਨ ਛੁਹਾਯਾ।
ਤਬ ਗੁਰ ਹੋਏ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ। ਦਈ ਫੂਲ ਲੜਾ ਤੋ ਗਠਾ ਬੰਨ੍ਹ। ੧੩। ਪੱਲੇ / ਬਖਸਿਸ਼ ਦੀ ਗਠੜੀ
ਕਹਯੋ ਇਸੈ ਹਮ ਦੀਨੋ ਰਾਜ। ਪੂਰਨ ਕੀਨੋ ਇਸ ਹਮ ਕਾਜ।
ਹਾਥੀ ਘੋੜੇ ਤੋਪ ਜੰਬੂਰੇ। ਪਾਲਕੀਅਨਾ ਸਯੋ ਰਹਿੰ ਘਰ ਪੂਰੇ। ੧੪। ਪਾਲਕੀਆਂ ਨਾਲ
ਜੋ ਔਰਨ ਕੋ ਭੀ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਕਰਾਈ। ਰਹੀਗੁ ਅਖੁੱਟ ਨਿਖੁੱਟਗੁ ਨਾਹੀਂ।
ਦਯੋ ਰਾਜ ਤੁਹਿ ਦੁਇ ਦਰਯਾਇ ਮਾਂਹਿ। ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ ਕਹਯੋ ਅਸ ਤਾਂਹਿ। ੧੫। ਵਿਚਕਾਰ
- ਦੋਹਰਾ : ਔਰ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਕਰੀ ਲੈ ਗਯੋ ਫੂਲ ਘਰ ਧਾਇ।
ਸੁਨ ਕਾਲੇ ਤ੍ਰੀਮਤਾ ਅੱਗ ਲਗੀ ਕਿਮ ਪੁਤ ਆਯੋ ਪ੍ਰਾਏ ਦਿਵਾਇ। ੧੬। ਪਤਨੀ / ਪਰਾਏ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ
- ਚੌਪਈ : ਕਾਲੈ ਕੋ ਬਡ ਤ੍ਰਿਯਾ ਸਤਾਯਾ। ਕਿਮ ਕਾਲੇ ਦਿਨ ਦਸਵਾਂ ਆਯਾ। ਪਤਨੀ / ਤੰਗ ਕੀਤਾ
ਉਸੀ ਤੌਰ ਫਿਰ ਲਈ ਦਹਿੰਡੀ। ਨਿਜ ਸੁਤ ਕੈ ਸਿਰ ਪਰ ਧਰ ਦੀਢੀ। ੧੭। ਸਿਰ ਉੱਪਰ ਰੱਖੀ
ਫਿਰ ਸਤਿਗੁਰ ਜਬ ਝਾਤੀ ਪਾਈ। ਦੇਖਯੋ ਬਾਲਕ ਅਗੈ ਖੜਵਾਈ।
ਉਸੀ ਤੌਰ ਢਿੱਡ ਲੜਕੇ ਠਠੇਰਾ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਮੁਖ ਉਸ ਵਲ ਜੋਰਾ। ੧੮। ਵਜਾਇਆ / ਕੀਤਾ
- ਦੋਹਰਾ : ਤੋ ਸਤਿਗੁਰ ਉਸ ਹਸ ਕਹਯੋ ਅਬ ਲੜਕੋ ਆਣਯੋ ਔਰਾ। ਹੋਰ, ਦੂਸਰਾ
ਹਮ ਤੋ ਉਸ ਇਤਨੋਂ ਦਯੋ ਵਹੁ ਕਰੂ ਤੁਹਾਰੀ ਗੌਰਾ। ੧੯। ਦੇਖ-ਭਾਲ
- ਦੋਹਰਾ : ਭਗਤੂ ਭਾਈ ਤਹਿੰ ਖੜੋ ਕਹਿ ਤਿਨ ਯੋ ਕਰਾਈ ਅਰਦਾਸ। ਭਾਈ ਭਗਤੂ
ਅਪਨੋ ਬੀਜਯੋ ਹੁਇ ਜੋਉ ਰਹੈ ਮੋਹਨ ਕਿਆ ਪਾਸ। ੨੦।
- ਚੌਪਈ : ਭਾਈ ਸਫਾਰਸ਼ ਗੁਰ ਮੰਨ ਲਈ। ਇਸ ਬਿਧ ਬਾਪੀ ਸਭਹਨਾ ਦਈ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ / ਦਿੱਤੀ
ਇਕ ਕਾਲੇ ਕੀ ਭਈ ਕਮਾਈ। ਸਭੀ ਮੋਹਣ ਸੁਤਨਾ ਕੋ ਗਯੋ ਰਜਾਈ। ੨੧। ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ

ਐਸੀ ਖੁਸ਼ੀ ਪਰ ਕਾਲੇ ਅਈ। ਅਪਨੇ ਬਲ ਗੁਰ ਤਹਿ ਮਧ ਦਯੋ ਪਈ। ਕਾਲੇ ਉੱਪਰ / ਪਾ ਦਿੱਤਾ
ਜੈਦ ਪੁਰੀਆਨਾ ਤੋਂ ਉਨ ਮਾਰਾ। ਕਹੈ ਲੋਕ ਉਸ ਅਤਿ ਬਲਵਾਰਾ। ੨੨। ਬਲਵਾਨ

੧੬੧. ਸਾਖੀ ਫੂਲਕਿਆਂ ਕਾ ਔਰ ਪ੍ਰਸੰਗ

ਦੋਹਰਾ : ਸੁਨੋ ਬਾਤ ਅਬ ਫੂਲ ਕੀ ਜਿਮ ਫੁਰੇ ਬਚਨ ਗੁਰ ਸੋਇ। ਜਿਵੇ ਪੂਰੇ ਹੋਏ
ਭਯੋ ਰਿਜਕ ਉਸ ਘਰ ਘਣੇ ਔ ਭਏ ਪੁੱਤ੍ਰ ਉਸ ਦੋਇ। ੧।

ਚੌਪਈ : ਤਿਲੋਕਾ^੩ ਰਾਮਾ^੩ ਤਿਨਕੇ ਨਾਮ। ਫੂਲ ਬੰਧਯੋ ਜਾਇ ਫੂਲ^੪ ਗਿਰਾਮ।
ਤੋਂ ਲੋ ਪਤਿਸ਼ਾਹੀ ਦਸਮੀ ਆਏ। ਦੈ ਪਾਹੁਲ ਤੇ ਸਿੰਘ ਬਣਾਏ। ੨। ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ
ਔ ਰਾਮੇ ਕੇ ਭਏ ਪਾਂਚ ਸਪੁਤ^੫। ਆਲੋ ਸਿੰਘ^੬ ਭੂਮੀਓ ਸੰਗ ਔਪੁਤ।
ਦੁਨੋ ਸੂਰਤੀਓ ਪੰਜਵੇਂ ਰਘੂ ਪਛਾਨੋ। ਹਮੀਰਾ ਗਜਪਤ^੭ ਸੁਤ ਤਿਲੋਕੇ ਜਾਨੋ। ੩।
ਜਿਤ ਵਲ ਦੋੜ ਸੁ ਪੌੜ ਕਰਾਹਿੰ। ਹੋਇ ਫਤੇ ਸੋਊ ਹਾਰੇ ਨਾਹਿੰ।
ਆਏ ਬੰਦੋ ਸੋਂ ਰਲ ਮਿਲੇ। ਮੁਵਾਇ ਦੁਸ਼ਟ ਕੰਮ ਕਰਾ ਲਏ ਭਲੇ। ੪। ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ

ਦੋਹਰਾ : ਸੁਨਾਮ^੮ ਮੂਣਕ^੯ ਤੁਰਕ ਕੋ ਨਿਕਲ ਨ ਬਾਹਰ ਪਾਇ।
ਜੋ ਨਿਕਲੈ ਦੱਸ ਬੰਦਯਨ ਲਵੈ ਉਨੈ ਮੁਵਾਇ। ੫।

ਚੌਪਈ : ਫੂਲ ਮਹਿਰਾਜੀ ਇਕੱਤ੍ਰ ਸਭ ਭਏ। ਇਮ ਕਰ ਕੰਮ ਸਭਨ ਗੱਠਾ ਲਏ। ਨਜਿੱਠ
ਔਰ ਸਭੀ ਕਬ ਆਖੀ ਜਾਇ। ਸੂਚ ਸੂਚਾ ਕਿਛ ਦਯੋ ਸੁਨਾਇ। ੬। ਸੋਖਿਪਤ
ਰਾਮੇ ਤਿਲੋਕੇ ਸੁਤ ਭਏ ਜੁਵਾਨ। ਔਰ ਵਾਧੋ ਭਯੋ ਉਨ ਮਧ ਆਨ।
ਉਲਾਦ ਉਨੈ ਘਰ ਔਰੋ ਭਈ। ਭੂਮ ਚਹੈ ਵਹਿ ਔਰ ਦਬਈ। ੭। ਹੋਰ / ਦਬਾਉਣੀ, ਕਬਜ਼ਾ

ਝੂਲਨਾ : ਸਤਾਰਾਂ ਸੈ ਸਤਾਸੀਏ ਮੈਂ ਜੰਗਲ ਪੜੇ ਤ੍ਰਿਣ ਕਾਲਾ। ੧੭੮੭ ਕਿ. / ਘਾਸ ਪੱਠੇ ਦਾ ਕਾਲ
ਰਲ ਫੂਲ ਪੌਤ੍ਰਨਾ ਗਲ ਕਰੀ ਕੋਊ ਮੁਲਖ ਬਸਾਈਏ ਪਾਨੀਵਾਲਾ। ਪੋਤਰਿਆਂ ਨੇ / ਪਾਣੀ ਵਾਲਾ

੧. ਜੈਦਪਰਾਣਾ : ਮਾਲਵੇ ਵਿੱਚ ਭੋਖੜੀ ਪਿੰਡ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਜੋ ਫੂਲ ਦੇ ਵਡੇਰਿਆਂ ਨੂੰ ਟਿਕਣ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੰਦਾ। ਫੂਲ ਦੇ ਚਾਚੇ ਕਾਲੇ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਮਾਰਿਆ ਤਾਂ ਮੋਹਨ ਨੇ ਮੋਹਰਾਜ ਪਿੰਡ ਵਸਾਇਆ ਸੀ।
੨. ਤਿਲੋਕ ਸਿੰਘ : ਚੌਧਰੀ ਫੂਲ ਦਾ ਵੱਡਾ ਪੁੱਤਰ ਜੋ ਨਾਭਾ ਤੇ ਜੀਂਦ ਦੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਵਡੇਰਾ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਸਮੇਤ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ ਵਿਖੇ ਆ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ।
੩. ਰਾਮ ਸਿੰਘ : ਚੌਧਰੀ ਫੂਲ ਦਾ ਛੋਟਾ ਪੁੱਤਰ, ਪਟਿਆਲੇ ਦਾ ਰਾਜਾ ਘਰਾਣਾ ਏਸੇ ਦੇ ਖਾਨਦਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਹੈ।
੪. ਫੂਲ : ਚੌਧਰੀ ਫੂਲ ਦੇ ਨਾਮ ਉੱਤੇ ਵਸਾਇਆ ਇਕ ਨਗਰ ਜੋ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਠਿੰਡਾ ਵਿੱਚ ਰਾਮਪੁਰਾ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੈ।
੫. ਪਾਂਚ ਸਪੁਤ : ਪੰਜ ਪੁੱਤਰ, ਏਥੇ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੰਜ ਪੁੱਤਰ ਆਲਾ ਸਿੰਘ, ਭੂਮੀਆ, ਦੁਨਾ, ਸੂਰਤੀਆ ਤੇ ਰਘੂ ਦੱਸੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦੋ ਭਰਾਵਾਂ ਦੁਨਾ ਤੇ ਬਖਤਾ ਦਾ ਹੀ ਜ਼ਿਕਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।
੬. ਆਲਾ ਸਿੰਘ : ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਤੇ ਚੌਧਰੀ ਫੂਲ ਦਾ ਪੋਤਰਾ। ਇਸ ਦਾ ਜਨਮ ੧੬੯੧ ਈ. ਤੇ ਦੋਹਾਂ ੧੭੬੫ ਈ. ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਟਿਆਲਾ ਨਗਰ ਤੇ ਰਿਆਸਤ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਏਸੇ ਨੇ ਰੱਖੀ ਸੀ।
੭. ਹਮੀਰਾ ਗਜਪਤ : ਹਮੀਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਗਜਪਤ ਸਿੰਘ, ਏਥੇ ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਹਿਲਾ (ਹਮੀਰ ਸਿੰਘ) ਤਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੜਪੋਤਰਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਦੂਜਾ (ਗਜਪਤ ਸਿੰਘ) ਪੋਤਰਾ ਸੀ। ਹਮੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਨਾਭੇ ਉੱਪਰ ਜਦੋਂ ਕਿ ਗਜਪਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜੀਂਦ ਉੱਪਰ ਰਾਜ ਕੀਤਾ।
੮. ਸੁਨਾਮ : ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸੰਗਰੂਰ ਵਿੱਚ ਇਕ ਪੁਰਾਤਨ ਨਗਰ ਜੋ ਧੂਰੀ-ਜਾਖਲ ਰੇਲਵੇ ਲਾਈਨ ਉੱਪਰ ਸਥਿਤ ਹੈ।
੯. ਮੂਣਕ : ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸੰਗਰੂਰ ਤਹਿਸੀਲ ਸੁਨਾਮ ਵਿੱਚ ਇਕ ਪੁਰਾਤਨ ਪਿੰਡ ਜੋ ਜਾਖਲ ਜੰਕਸ਼ਨ ਤੋਂ ੯ ਕੁ ਮੀਲ ਪੂਰਬ ਵੱਲ ਹੈ।

ਬਾਲਯੋਵਾਲਾ ਧਨੋਲਾ^੧ ਭਦੋੜ ਸਹਣੋਂ ਆਇ ਬੰਨ੍ਹਯੋ ਅਢਆਯੋ^੨ ਬਨਾਲਾ^੩। ਬਾਲਿਆਂਵਾਲੀ / ਸਹਿਣਾ
ਛਿਆਂ ਭਾਈਆਂ ਛੇ ਪਿੰਡ ਬਧੋ ਖਾਲਸਾ ਆਇ ਦਯੋ ਮੁਲਕ ਮੱਲ ਬਹਾਲਾ^੪। ੮। ਬਿਠਾ ਇੱਤਾ

੧੬੨. ਔਰ ਸਾਖੀ ਮਾਲਵੇ ਕੀ

(ਮਲੇਰੀਏ ਪਠਾਣਾਂ ਤੋਂ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਰੱਖਿਆ)

ਦੋਹਰਾ : ਸਾਖੀ ਸੁਨੋ ਫਿਰ ਮਲਵਈਅਨ ਜਿਮ ਪੰਥ ਉਪਰਾਲੋਂ ਕੀਨ। ਜਤਨ
ਫੁਲਾਇਣਾ ਬਾਧੋ ਭਯੋਂ ਕਰ ਦੌਰ ਮੁਲਕ ਮਲ ਲੀਨ। ੧। ਫੁਲਵੰਝੀ / ਵੱਧ ਗਏ

ਚੌਪਈ : ਪੰਥ ਨਿਕਲ ਜਬ ਮਾਲਵਯੋ ਜਾਵੈ। ਤੁਰਕ ਮਾਲਵੇ ਪਰ ਚੜ੍ਹ ਧਾਵੈਂ।
ਜਾਵੈਂ ਕੁਟ ਲੁਟ ਟਕੇ ਮੰਗਾਹਿੰ। ਜੋਤਿਕਾ ਉਨ ਤੇ ਦਏ ਨ ਜਾਹਿੰ। ੨। ਜਦੋਂ, ਜਿਹੜੇ
ਮੁਹਰੇ ਹੁਇ ਤੁਰੇ ਮਲੇਰੀਏ ਪਠਾਨ। ਓਇ ਚਾਹੈਂ ਦਯੈ ਕਢਵਾਯੋ ਹਿੰਦੁਵਾਨ। ਮਲੇਰਕੋਟਲੀਏ
ਮਲਵੰਯਨ ਇਮ ਮਿਥੀ ਸਲਾਹਿ। ਲਯਾਇ ਖਾਲਸੇ ਲਯੋ ਮਲੇਰੀ ਮੁਵਾਇ। ੩।
ਇਮ ਮਿਥ ਤੁਰਯੋ ਆਲੋ ਸਿੰਘ ਆਪ। ਸਾਬ ਬੁਢਾ ਸਿੰਘ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ^੪ ਬਾਪ।
ਪੰਥ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਹੁੱਤੇ ਡੇਰੇ। ਤੋਂ ਦਏ ਨਜ਼ਰਾਨੇ ਸਭ ਪੰਥ ਕੇਰੇ। ੪।
ਹੁੱਤੇ ਪੰਥ ਅਕਾਲ ਬੁੰਗੇ ਲਗਯੋ ਦਿਵਾਨ। ਸੁਨੈ ਰਹਿਰਾਸ ਪੰਥ ਨਿਤ ਆਨ।
ਆਲੈ ਸਿੰਘ ਲਏ ਭਾਈ ਸਾਬ। ਜੋੜ ਖੜਯੋ ਖਾਲਸੈ ਢਿਗ ਹਾਬ। ੫।

ਦੋਹਰਾ : ਕਹੀ ਹਕੀਕਤ ਖੜ੍ਹ ਉਨੈ ਸੁਨੀ ਪੰਥ ਦੈ ਕਾਨਾ। ਕੰਨ ਦੇ ਕੇ, ਧਿਆਨ ਨਾਲ
ਉਨ ਕਹੀ ਸਤਾਵੈਂ ਤੁਰਕ ਹਮ ਮਲੇਰੋਂ ਉੱਠ ਪਠਾਣ। ੬। ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਤੋਂ

ਚੌਪਈ : ਹਮ ਕੋ ਆਇ ਮਲੇਰੀ ਸਤਾਵੈਂ। ਮੁਲਕ ਹਮਾਰੋ ਲੁੱਟ ਲਿਜਾਵੈਂ।
ਸੁਨ ਕਰ ਉੱਤ੍ਰ ਪੰਥ ਉਚਾਰਯੋ। ਅਸੀਂ ਕਰੋਗੇ ਉਨ ਚੜ੍ਹ ਮਾਰਯੋ। ੭।
ਕਿਮ ਕਰ ਉਨ ਕੋ ਕਾਬੂ ਕਰਵਾਯੋ। ਗੜ੍ਹ ਕੋਟਨਾ ਕਿਤੈ ਦੂਰ ਲਿਯਾਯੋ। ਕਿਲ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ
ਉਸ ਕਰ ਸਿੰਘ ਉਨ ਮਾਰ ਗਵਾਹਿੰ। ਜਿਮ ਕਰ ਪੰਥੈ ਦਾਯਾ ਸੁ ਮਾਹਿੰ। ੮। ਦਾਅ
ਆਲੈ ਸਿੰਘ ਤਿਮ ਲੀਨੀ ਮਾਨ। ਮੈਂ ਯਹੀ ਕਰੂੰਗੁ ਜਾ ਉਹਾ ਠਾਨ।
ਕਹੀ ਪੰਥ ਆਵੈਂ ਤੁਮ ਪਾਸ। ਅਕਾਲ ਬੁੰਗੈ ਖੜ੍ਹ ਕਹੀ ਅਰਦਾਸ। ੯।
ਦੀਪ ਮਾਲਾ ਕੋ ਮੇਲੋ ਲਾਇ। ਚੜ੍ਹਗੁ ਪੰਥ ਤੋਂ ਤੁਮਰੇ ਦਾਇ। ਦੀਵਾਲੀ / ਵੱਲ, ਪਾਸੇ
ਭਈ ਦੁਜਾ ਕੋ ਦਿਨ ਮਿਥ ਲਯੋ। ਮੁਹਰੈ ਲਗਨ ਬੁਢੈ ਸਿੰਘ ਕਹਯੋ। ੧੦। ਭਈਆ ਦੂਜ ਦਾ ਰਿਉਹਾਰ

ਦੋਹਰਾ : ਤੁਰਤੈ ਹੋਏ ਸਿੰਘ ਆਲੈ ਜੋੜ ਹੱਥ ਕਹੀ ਫੇਰ। ਤੁਰਨ ਵੇਲੇ
ਜੇ ਪੰਥ ਖਬਰ ਨਾਂ ਹਮ ਲਈ ਤੋਂ ਮਾਰੈਂ ਤੁਰਕ ਮੁਹਿ ਘੇਰ। ੧੧।

ਚੌਪਈ : ਤੋਂ ਖਾਲਸੇ ਬਹੁ ਧੀਰ ਧਰਾਯੋ। ਜਰੂਰ ਪੰਥ ਚੜ੍ਹਗੁ ਤੁਮ ਪਹਿ ਆਯੋ।
ਜਾਇ ਆਲੋ ਸਿੰਘ ਤਿਮ ਹੀ ਕਹੀ। ਪਿੰਡ ਮਲੇਰੀਅਨ ਰਚੀ ਕਰਨ ਗੜ੍ਹੀ। ੧੨।

੧. ਧਨੋਲਾ : ਬਰਨਾਲਾ ਨਜ਼ਦੀਕ ਬਰਨਾਲਾ ਤੋਂ ਸੰਗਰੂਰ ਸੜਕ ਉੱਪਰ ਸਥਿਤ ਇਕ ਕਸਬਾ।
੨. ਅਢਆਯੋ : ਅਸਲ ਨਾਮ ਹੰਢਿਆਯਾ, ਇਹ ਬਰਨਾਲੇ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਬਰਨਾਲਾ ਬਠਿੰਡਾ ਸੜਕ ਉੱਪਰ ਸਥਿਤ ਹੈ।
੩. ਬਨਾਲਾ : ਅਸਲ ਨਾਮ ਬਰਨਾਲਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸੰਗਰੂਰ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਗਰ ਜੋ ਸੰਗਰੂਰ ਤੋਂ ੩੭ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਪੱਛਮ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹੈ।
੪. ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ : ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਦੀ ਵੰਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇਸੂ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੈਥਲ ਦੀ ਰਿਆਸਤ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਢਿਗ ਬਨਾਲੈਂ ਸੰਘੋੜੈਂ ਗ੍ਰਾਮ। ਕਿਛ ਸੀਸ ਛਪਾਵਨ ਕਰ ਲਯੋ ਥਾਮਾ। ਬਰਨਾਲਾ ਨੇੜੇ / ਥਾਂ
 ਤੋਂ ਸੁਨ ਮਲੇਰੀਏ ਚੜ੍ਹੇ ਪਠਾਨ। ਸਾਥ ਲਿਆਏ ਰਾਇ ਲੁਟਵਾਨਾ। ੧੩। ਰਾਇ ਕੋਟ ਦਾ ਚੌਧਰੀ / ਲੁੱਟਣ ਵਾਸਤੇ
 ਤੋਪ ਜੰਬੂਰੇ ਸਾਥ ਲਿਆਏ। ਆਲੈ ਸਿੰਘ ਲਯੋ ਮਧ ਘਿਰਵਾਏ।
 ਢੁਕ ਉਨ ਲੀਨੇ ਮੋਰਚੇ ਲਾਇ। ਆਲੈ ਸਿੰਘ ਵਲ ਸਿੰਘਨ ਤਕਾਇ। ੧੪।
 ਉਤੈ ਪੰਥ ਨੇ ਕਰੀ ਚੜ੍ਹਾਈ। ਦਏ ਨਗਾਰਨ ਡੰਕੇ ਲਾਈ।
 ਭਾਈ ਬੁਢੇ ਸਿੰਘ ਆਗੈ ਹੋਯੋ। ਰਾਤ ਦਿਵਸ ਪਾਰ ਦਰਯਾਇ ਹੋਯੋ। ੧੫।

ਦੋਹਰਾ : ਭੂਖ ਲਗੈ ਜਹਿ ਖਾਲਸੈ ਤਹਿ ਲੁਟ ਖਾਹਿ ਗਿਰਾਮਾ। ਪਿੰਡ
 ਵਾਜ ਤੋਪ ਜੰਬੂਰਨ ਕੰਨ ਪਰੀ ਤਹਿ ਢੁਕ ਕੀਓ ਮੁਕਾਮਾ। ੧੬। ਪੜਾਮ
 ਯੋ ਪੰਥ ਬੁਢੈ ਸਿੰਘ ਕਹੀ ਮਤ ਡੇਰੋ ਇਹਾਂ ਕਰਵਾਇ।
 ਖਬਰ ਪੜੈ ਉਨ ਪੰਥ ਕੀ ਮਤ ਕਤ ਲੁਕ ਭਜ ਜਾਹਿ। ੧੭।

ਚੌਪਈ : ਰਾਤ ਰਾਤ ਤਿਤਾ ਤੇ ਤੁਰ ਪਏ। ਬੁਢੈ ਸਿੰਘ ਢਿਗ ਆਨ ਖੜਵਏ। ਉੱਥ
 ਫੀਮ ਭੰਗ ਖੜ ਤਹਿ ਲਈ ਖਾਇ। ਲੀਨੇ ਤੰਗ ਘੋੜਨ ਕਸਵਾਇ। ੧੮।
 ਅਥ ਫਿਰ ਸੁਨੋ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਬਾਤ। ਉਸ ਸੋਚਤ ਬੀਤੇ ਦਿਨ ਰਾਤ।
 ਹੁਤੀ ਆਲੈ ਸਿੰਘ ਔਖੀ ਬਨੀ। ਕੰਧ ਚਿਣੀ ਥੀ ਤਹਿ ਅਣ ਚਿਣੀ। ੧੯। ਅੱਠ-ਪਚੱਥੀ
 ਢੋਇ ਮੋਰਚੇ ਉਨ ਨੇੜੇ ਦਏ। ਅੰਦਰੋਂ ਬਹੁਤ ਹੁਤੇ ਸੋ ਸਏ।
 ਲਾਇ ਕਿਤ ਆਵੇ ਖਾਲਸੇ ਦੇਰ। ਹਮਕੋ ਤੁਰਕ ਛਡੈ ਨਹੀਂ ਫੇਰ। ੨੦।
 ਚਕ ਚਕ ਗਰਦਨ ਦੇਖੋ ਉਤਾਹਿ। ਉਨ ਕੀ ਗਰਦ ਦਿਸੈ ਕਿਤ ਨਾਂਹਿ। ਕਿਧਰੇ ਨਹੀਂ
 ਕਹੈ ਮਝੈਲਨ ਹਮ ਕਯਾ ਪੀਰਾ। ਖਰਚ ਬੁੜਯੋ ਯੋ ਬਹੁ ਭਈ ਭੀਰਾ। ੨੧। ਪੀੜ, ਦਰਦ / ਬਿਪਤਾ

ਦੋਹਰਾ : ਹੁਤ ਆਲੈ ਸਿੰਘ ਧੀਰਜੀ ਸੋ ਲੋਕਨ ਧੀਰ ਧਰਾਇ। ਹੋਸਲੇ ਵਾਲਾ
 ਕਹੈ ਰਹੋ ਤਕੜੇ ਤੁਸੀਂ ਪੁਜੈ ਪਲਕ ਘੜੀ ਪੰਥ ਆਇ। ੨੨।

ਚੌਪਈ : ਪੰਥ ਖੜਯੋ ਥੋ ਢੁਕ ਕਛੁ ਨੇਰੋ। ਦਿਸਯੋ ਸੂਰਾ ਤਬ ਭਯੋ ਸਵੇਰੋ। ਸੂਰਜ
 ਤੋ ਚੜ੍ਹਯੋ ਖਾਲਸੇ ਕਰ ਅਰਦਾਸ। ਮਾਰ ਦੁਸ਼ਟ ਕੰਮ ਪੰਥ ਹੁਹਿ ਰਾਸਾ। ੨੩। ਸਹੀ, ਠੀਕ
 ਛੋਡੇ ਫਰਰੇ ਨਿਸ਼ਾਨਨਾ ਕੇਰੇ। ਲਾਏ ਪੌਸਨਾ ਡਰੇ ਘਨੇਰੇ। ਭੰਡਿਆਂ ਦੇ / ਧੌਸਿਆਂ ਉੱਤੇ
 ਫੜ ਘੋੜਨ ਕੀ ਵਾਗਹਿ ਲਈ। ਮਾਰ ਮਾਰ ਕਹਿ ਪੰਥ ਧੌੜਾ ਕਈ। ੨੪। ਚੜ੍ਹਾਈ
 ਬਜੇ ਨਗਾਰੇ ਔ ਫੌਜ ਧਾਈ। ਤੁਰਕਨ ਨਦਰਾ ਘਟਾ ਸੀ ਆਈ। ਨਜ਼ਰ
 ਘੁਰੇ ਨਗਾਰੇ ਜਨੁ ਬਾਦਲ ਗਰਜੈ। ਨਿਸ਼ਾਨ ਕੇਸਰੀ ਜਿਮ ਬਿੱਜਲ ਤਰਜੈ। ੨੫। ਗੁੱਜੇ / ਬਿਜਲੀ ਵਾਂਗ
 ਢੁਕ ਸਿੰਘਨ ਛਲਕ ਬੰਦੂਕਨ ਕਰੀ। ਜਿਮ ਗੋਲੀ ਬਡ ਗੜਿਅਨ ਪਰੀ। ਗੜਿਆਂ ਵਾਂਗ ਗੋਲੀ ਬਰਸੀ
 ਲਗੈ ਤੁਰਕਨ ਤਨ ਸੋ ਗਿਰ ਪਾਹਿ। ਵਾਂਗ ਫੁਲਵਾੜੀ ਗਿਰ ਭਏ ਫਨਾਹਿ। ੨੬। ਨਾਸ਼

ਦੋਹਰਾ : ਸਿੰਘਨ ਅਚਾਨਕ ਇਮ ਪਰੇ ਜਿਮ ਪਰੈ ਅਕਾਸ਼ੋਂ ਇੱਲ।
 ਚਿਰੀਅਨਾ ਜਿਮ ਤੁਰਕ ਲੁਕ ਨਠੇ ਰਹੀ ਨ ਉਨ ਮਧ ਗਿੱਲਾ। ੨੭। ਚਿੜੀਆਂ ਵਾਂਗ / ਹੋਸਲਾ, ਜੋਰ

੧. ਸੰਘੋੜਾ : ਬਰਨਾਲਾ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਇਕ ਪੁਰਾਤਨ ਪਿੰਡ ਜਿੱਥੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦਲ ਆਪਣੀ ਮਾਲਵਾ ਫੇਰੀ ਦੌਰਾਨ ਠਹਿਰਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ।

- ਚੌਪਈ : ਫਿਰ ਖਾਲਸੇ ਪੈਚ ਦੌੜਯੋ ਤਲਵਾਰ। ਇਕ ਤੈ ਦਏ ਦੁਇ ਦੁਇ ਕਰ ਡਾਰ।
 ਅਗੈ ਕੋਇ ਨ ਲੜਿਓ ਖੜ ਕਰ। ਸਭ ਹੀ ਨੱਠੇ ਮਰਨੋ ਡਰ ਕਰ। 12੮।
 ਜਿਨ ਹਥ ਦੇਖ ਫੜੇ ਹਥਿਆਰ। ਸੋ ਤੋ ਦੀਨ ਜ਼ਰੂਰੇ ਮਾਰ।
 ਡਾਰ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਤਿਨ ਦੰਤ ਘਾਹਿੰ ਲਯੋ। ਕਰੀ ਦਯਾ ਪੰਥਹਿ ਛਡ ਦਯੋ। 12੯। *ਦੇਦਾ ਵਿੱਚ ਘਾਹ*
 ਉਤਾ ਤੇ ਨਿਕਸ ਆਲੋ ਸਿੰਘ ਡਹਯੋ। ਉਸ ਢਬ ਆਯੋ ਉਨ ਮਾਰ ਦਯੋ। *ਉਧਰੋ / ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ*
 ਤੋਪ ਰਹਿਕਲੇ ਉਨ ਲਏ ਸਾਂਭ। ਢੋਏ ਹੁਤੇ ਮੋਰਚਨ ਲਾਂਭਾ। 1੩੦। *ਲਭੇ, ਆਸਪਾਸ*
 ਆਲੋ ਸਿੰਘ ਬਹੁ ਭਯੋ ਪ੍ਰਸੰਨ। ਭਈ ਸੋਊ ਜੋ ਉਨ ਚਹੀ ਮੰਨਾ। *ਮਨ ਚਾਹੀ*
 ਤਹਿ ਕੀਏ ਮਲੇਰੀ ਪਠਾਣ ਬਹੁ ਘਾਤ। ਉਨੈਂ ਸੀਸ ਬਿਹਾਣੀ ਬਿੱਧਨਾ ਰਾਤ। 1੩੧। *ਬੀਰੀ / ਭਿਆਨਕ*
- ਦੋਹਰਾ : ਲੁੱਟੇ ਕੁੱਟੇ ਘਨੇ ਬਹੁ ਖਾਲਸੇ ਰਹਯੋ ਅਘਾਇੰ। *ਰੱਜ ਕੇ*
 ਬਜਵਾਇ ਨਗਾਰੇ ਜੀਤ ਕੇ ਲਯੋ ਡੇਰੋ ਪੰਥ ਲਗਾਇ। 1੩੨।
- ਚੌਪਈ : ਔਰ ਸੁਨੋ ਆਲੈ ਸਿੰਘ ਗੱਲ। ਮਿਲਯੋ ਪੰਥ ਕੋ ਜਿਮ ਝਬਾ ਚੱਲ। *ਤੁਰਤ*
 ਲਗੇ ਪੰਥ ਕੇ ਦਿਸਨ ਨਿਸ਼ਾਨ। ਸੁਨਯੋ ਪੰਥ ਕੋ ਲਗਯੋ ਦਿਵਾਨ। 1੩੩।
 ਹਾਥ ਜੋੜ ਕੇ ਸੀਸ ਝੁਕਾਯੋ। ਛੱਡ ਘੋੜੈ ਕੋ ਚਰਨੀ ਧਾਯੋ। *ਪੈਦਲ*
 ਨਿਵ ਨਿਵ ਕੁੰਨਸੋ ਲਗੇ ਕਰਨ। ਮਿਲੈ ਨਿਹੰਗ ਤਿਸ ਛੋਰੈ ਗੋਡੇ ਚਰਨ। 1੩੪। *ਨਮਸਕਾਰ*
 ਭਰ ਮੁੱਠੀ ਉਸ ਰੁਪੱਯਨ ਦੇਹਿ। ਕਰਵਾਇ ਅਰਦਾਸ ਔਰ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਲੇਹਿ।
 ਘੋੜੇ ਮੁਯੋ ਜੇ ਨਿਹੰਗ ਜੁ ਧਾਇੰ। ਤੁਰਤ ਦੇਹਿ ਤਿਹਿ ਘੋੜੇ ਫੜਵਾਇ। 1੩੫। *ਧਾਵੇ ਵਿੱਚ*
 ਕਿਸੈ ਟੱਬੂ ਕਿਸੈ ਅਰਦਾਸ ਕਰਾਵੈ। ਰਸਤੇ ਮਿਲੈ ਸੁ ਇਮ ਪਰਚਾਵੈ। *ਹੁੰਡੀ*
 ਅਗੈ ਆਯੋ ਦੀਵਾਨ ਸੁ ਨੇਰੇ। ਪਗ ਤੇ ਲਾਹਿ ਜੋੜੇ ਤਹਿ ਗੇਰੇ। 1੩੬। *ਨੇੜੇ / ਜੁੱਤੀ ਉਤਾਰੀ*
- ਦੋਹਰਾ : ਢੁਕ ਢੁਕ ਕੁੰਨਸੋ ਬਹੁ ਕਰੈ ਮੋ ਪਹੁੰਚਯੋ ਪੰਥ ਹਜੂਰ।
 ਹਾਥ ਜੋੜ ਸਿਰ ਪਰ ਧਰੇ ਗੁਰ ਫਤੇ ਬੋਲਯੋ ਮੁਖ ਪੂਰ। 1੩੭। *ਉੱਚੀ, ਗਰਜਵੀਂ*
- ਚੌਪਈ : ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰ ਕਹਿ ਫਤੇ ਬੁਲਾਈ। ਅਗਯੋ ਪੰਥ ਸਭ ਬੋਲ ਮਨਾਈ।
 ਘੜੀ ਕੁ ਆਲੋ ਸਿੰਘ ਰਖਯੋ ਖੜਵਾਇ। ਹੁਤੀ ਗੀਤ ਜਿਮ ਥੀ ਪੰਥੇ ਮਾਂਹਿ। 1੩੮। *ਵਿੱਚ*
 ਹੁਤੀ ਮੋਹਰ ਪੰਥ ਆਲੈ ਸਿੰਘ ਪਾਸ। ਸ਼ਹੀਦ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਕਰ ਲਈ ਅਰਦਾਸ।
 ਬਹੁਰਾ ਆਲੇ ਸਿੰਘ ਦੇਗੇ ਧਰਵਾਏ। ਇਕੋਤ੍ਰ ਸੋ ਹੁਤ ਕੜਾਹੁ ਭਰਵਾਏ। 1੩੯। *ਫਿਰ / ਕੜਾਹੇ*
 ਨਿਹੰਗ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਦਏ ਸੌਂਪਾਇ। ਵਹਿ ਦੇਉਗ ਡੇਰਨ ਆਪੇ ਘਲਾਇ।
 ਬਹੁਤ ਘੋੜੇ ਤਹਿ ਦਏ ਖੜਾਇ। ਝੰਡੇ ਦਏ ਜਸਾ ਸਿੰਘ ਲਾਇ। 1੪੦। *ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ*
 ਔਰ ਸੋਈ ਬੇਦੀ ਜੋਊ ਭੁਜੰਗੇ। ਦਏ ਘੋੜੇ ਉਨ ਮੰਗਾਇ ਸੁ ਚੰਗੇ।
 ਚੈਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੁਤੇ ਭੁਜੰਗੀ। ਦਈ ਉਸੈ ਘੋੜੀ ਚੁਨ ਚੰਗੀ। 1੪੧।
- ਦੋਹਰਾ : ਹੁਤੇ ਰੰਘਰੇਟੇ ਚੂਹੜੋ ਕਹਿੰ ਬੀਰੂ ਸਿੰਘ ਜਵਾਨ।
 ਸੰਗ ਤੇਰਾਂ ਸੈ ਘੋੜਾ ਚੜੈ ਹੁਤ ਨਗਾਰੇ ਜੁਦੋ ਨਿਸ਼ਾਨ। 1੪੨। *ਵੱਖਰਾ*

੧. ਬੀਰੂ ਸਿੰਘ : ਮਜ਼੍ਹਬੀ ਸਿੰਘ, ਜਦ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦਲ ਨੂੰ ਪੰਜ ਦਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਬੀਰੂ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮਦਨ ਸਿੰਘ, ਪੰਜਵੇਂ ਦਲ ਦੇ ਆਗੂ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਨ।

ਚੌਪਈ : ਪਹਿਲੋਂ ਘੋੜੇ ਉਸੈ ਫੜਵਾਯੋ। ਪਾਛੈ ਔਰ ਸੁ ਪੰਥ ਬਰਤਾਯੋ। ਵੰਡੇ
ਸੋ ਜੰਗ ਦੌੜ ਮਧ ਮੁਹਰੇ ਰਹੇ। ਉਸ ਯਾਦ ਪੰਥ ਕਰ ਪਹਿਲੋਂ ਦਏ। ੪੩।

ਦੋਹਰਾ : ਏਕ ਸਮੇਂ ਬੀਰੂ ਸਿੰਘ ਭੀ ਜਾਇ ਰਲਯੋ ਤੁਰਕਨ ਕੇ ਨਾਲ।
ਤੇਰਾਂ ਸੈ ਘੋੜੇ ਉਨ੍ਹੈਂ ਰਖਯੋ ਚਾਕਰ ਤਤਕਾਲਾ। ੪੪। ਤੁਰਤ

ਚੌਪਈ : ਤੈਂ ਤੁਰਕਨ ਯੋ ਲਿਖ ਪਠਾਯੋ। ਤੁਮ ਬਡੋ ਸਿਪਾਹੀ ਸੋ ਹਮ ਬੈਲ ਚਰਾਯੋ। ਭੇਜਿਆ / ਫੋਗਰਾਂ ਦਾ ਪਾਲੀ
ਤੁਮ ਰਖਤ ਹੁਤੇ ਇਸ ਪਰ ਬਡ ਜੋਰ। ਤੁਰਕ ਲੜਾਈ ਮਾਰੈਂ ਹਮ ਹਲਾਲ ਖੋਰ। ੪੫। ਨਿਮਕ ਹਲਾਲ
ਸੋ ਹਲਾਲ ਖੋਰ ਹਮਰੋ ਗਾਇ ਖਾਨੋ ਚਰਾਵਤ। ਤੁਮ ਸੋ ਲੜਨੋ ਵਹੀ ਤਕਾਵਤ। ਗਾਈਆਂ ਦਾ ਵੰਗ
ਸੋ ਸੁਨ ਪੰਥ ਉਸ ਲਿਖੀ ਅਰਦਾਸ। ਪ੍ਰਿਗ ਪ੍ਰਿਗ ਉਸ ਕਹਿ ਘਲ ਦਈ ਪਾਸ। ੪੬। ਫਿਟ ਲਾਅਨਤ

ਦੋਹਰਾ : ਜੋਊ ਲਿਖਤ ਤੁਰਕਨ ਘਲੀ ਜਹਿ ਲਿਖਯੋ ਹਲਾਲ ਖੋਰ ਮਾਂਹਿ।
ਜੋ ਹਲਾਲ ਖੋਰ ਹੈ ਤੋ ਉਤ ਰਹੋ ਸਿੰਘ ਤੋ ਆਉ ਹਮ ਪਾਹਿ। ੪੭। ਸਾਭੇ ਪਾਸ

ਚੌਪਈ : ਜੋ ਆਵੈਂ ਅਬ ਪੰਥ ਨ ਪਾਹਿ। ਫਿਰ ਦੁਹੀਂ ਜਹਾਨੀਂ ਮਿਲਨ ਨ ਪਾਹਿ। ਲੋਕ ਪੁਲੋਕ
ਸੁਨ ਅਰਦਾਸ ਯੋ ਆਯੋ ਧਾਇ। ਇਮ ਖਾਲਸੋ ਉਸ ਹੇਤਾ ਰਖਾਇ। ੪੮। ਪ੍ਰੇਮ, ਪਿਆਰ
ਨਕਦ ਨਜ਼ਰਾਨੋ ਜੋ ਬੋ ਲਯਾਯੋ। ਸੋ ਭੀ ਪੰਥ ਕੈ ਆਗੈ ਧਰਾਯੋ।
ਔਰ ਬਿਰਾਦਰੀ ਆਨ ਮਿਲਾਈ। ਉਨ ਤੇ ਮਾਮਲਤਾ ਦੇਖ ਦਿਵਾਈ। ੪੯। ਭਾਈਚਾਰਾ / ਮਾਮਲਾ, ਨਜ਼ਰ
ਔਰ ਹੁਤੇ ਜੋ ਆਕੀ ਠੌਰ। ਉਨ ਪਰ ਪੰਥ ਕਰਾ ਦਈ ਦੌਰ। ਬਾਗੀ
ਕਈ ਮਰਵਾਇ ਕਈ ਲਏ ਬਚਾਇ। ਲੀਨੇ ਰੱਯਤ ਘਣੇ ਬਣਾਇ। ੫੦।

੧੬੩. ਅਬ ਬੁੰਗੇ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਗ ਲਿਖਯਤੇ

ਦੋਹਰਾ : ਪੱਛਮ ਦਿਸ਼ਾ ਬੁੰਗੋ ਅਹੈਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਦਰਬਾਰ। ਦਿਸ਼ਾ / ਬੁੰਗਾ
ਤਹਿ ਬਹੈ ਸਰਦਾਰ ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਿਸ ਕਹੈਂ ਬੁੱਢੇ ਦਲਵਾਰਾ। ੧। ਬੁੱਢੇ ਦਲ ਵਾਲਾ

ਚੌਪਈ : ਵਹੁ ਹੁਤੇ ਸਿਰ ਸ੍ਰਦਾਰਨ ਸਰਦਾਰ। ਥੋ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਕੋ ਸੁਨਹਿਰੋਦਾਰ।
ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਪਹਿਲੇ ਹੋਊ। ਕਹਾਵਤ ਸੰਧੂ ਨਾਰਲੇ ਕੋ ਸੋਊ। ੨।
ਪ੍ਰਿਥਮ ਕਠਾਣੀਏ ਉਨ ਗੜ੍ਹ ਪਾਯੋ। ਢਿਗ ਲਹੌਰ ਸੋਊ ਆਕੀ ਸਦਾਯੋ। ਇਕ ਪਿੰਡ
ਸ਼ਾਹ ਗਿਲਜੈਂ ਸਾਥ ਲੜਾਈ ਖਾਈ। ਸੋਊ ਗਯੋ ਨਿਕਲ ਗੜ੍ਹ ਬਯਾਹ ਕਰਾਈ। ੩। ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ
ਉਨ ਜਿਸ ਸਿੰਘ ਰਾਜ ਗੜ੍ਹੇ ਪਿੰਡ ਦਯੋ। ਫਿਰ ਸਿੰਘ ਕੋਲੋਂ ਮੁੜ ਨ ਮੰਗਯੋ।
ਹੈ ਅਜ ਲੋ ਮੁਲਖ ਉਨਹ ਨਫਰਨਾ ਪਾਹੀ। ਸੋ ਹੁਇ ਕਰ ਭੂਪ ਬਹੁ ਠੌਰ ਅਬ ਖਾਹੀ। ੪। ਨੌਕਰਾਂ
ਦਸ ਪਿੰਡ ਉਨੈਂ ਨਿਜ ਬੇਟੀ ਦਏ। ਕਿਛ ਮੀਰਾਂ ਕੋਟ ਸੰਗ ਕਿਛ ਪਾਰ ਸਤੁੰਦਏ। ਲੇਖਕ ਦੀ ਮਾਤਾ / ਸਤਿਲੁਜ
ਥੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਬੁੰਗੇ ਉਸ ਤੀਨੈਂ। ਨਿਜ ਮਧ ਰਾਖੁ ਦੁਇ ਘੋੜ ਚੜ੍ਹਿਅਨਾ ਦੀਨੇ। ੫। ਤਿੰਨ / ਘੋੜ ਚੜ੍ਹਿਆਂ ਨੂੰ

੧. ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਇਕ ਹੋਰ ਬੰਦ ਵੀ ਹੈ :
ਇਸੀ ਤੌਰ ਬਹੁ ਬਾਰ ਸਿੰਘ ਆਣੈ। ਕਈ ਬਾਰ ਸਿੰਘ ਆਪਿ ਆਇ ਧਾਣੈ।

- ਦੋਹਰਾ : ਬਾਏਂ ਬਿਹਾਰੋ ਸਿੰਘ ਕੋ ਸਿੰਧੂ ਛਿਦਨੀ ਵਾਲ। ਖੰਬੇ ਪਾਸੇ
 ਬਘੋਲ ਸਿੰਘ ਦਾਹਣੋ ਦਯੋ ਚੁਬਾਲੋ ਧਾਲੀਵਾਲ।੬। ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ / ਖੁਬਾਲ ਵਾਸੀ
- ਦੋਹਰਾ : ਗਿਰਯੋ ਪੁਰਾਣੋ ਹੁਇ ਬੁੰਗੋ ਸ਼ਯਾਮ ਸਿੰਘ ਜੋ ਵਾਰਾ। ਵਾਲਾ
 ਤਹਿ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਗ੍ਰੰਥ ਲਿਖ ਦੋਊ ਕੀਏ ਸੁਧਾਰਾ।੭। ਦੋਵੇਂ / ਸੋਹੇ
- ਚੌਪਈ : ਸੋ ਕੋਈ ਯਾਕੋ ਸੁਨੈ ਸੁਨਾਵੈ। ਤਾਕੇ ਮਨ ਮੈਂ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਆਵੈ।
 ਜੋ ਮੈਂ ਸੁਨੀ ਬਡਨਾ ਨੈ ਆਖੀ। ਸੋ ਲਿਖ ਦੀਨੀ ਯਾ ਮੈਂ ਸਾਖੀ।੮। ਵੱਡਿਆਂ ਤੋਂ
- ਦੋਹਰਾ : ਜੋ ਕੋਈ ਯਾਕੋ ਪੜ੍ਹੈਗੋ ਅਰ ਪੁਨ ਸੁਨੈ ਜੁ ਕੋਇ।
 ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਤੇ ਸਿਖੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇ।੯।
- ਸਵੈਯਾ : ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਭਯੋ ਯੇਹ ਪੂਰਣ ਜਿਮ ਪੰਥ ਭਯੋ ਤਿਮ ਹੀ ਲਿਖ ਦੀਨਾ।
 ਜੋ ਯਾ ਸੁਨਕੈ ਰਣ ਮੈਂ ਲੜ ਹੈ ਨਹੀਂ ਭਾਜ ਸਕੈ ਵਹੁ ਬੁੱਧਿ ਪ੍ਰਬੀਨਾ।
 ਅੰਤ ਕੀ ਬੇਰ ਜੁ ਪ੍ਰਾਨ ਤਜੈ ਤਉ ਜਾਇ ਮਿਲੈ ਸੁ ਸ਼ਹੀਦਨ ਜੀਨਾ। ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਪੌੜੀ
 ਸ਼ਹੀਦਨ ਮੈਂ ਵਹੁ ਇਉਂ ਮਿਲਹੈ ਜੈਸੇ ਅੰਭਾ ਮੈਂ ਜਾਇਕੈ ਅੰਭ ਮਿਲੀਨਾ।੧੦। ਪਾਣੀ
- ਚੌਪਈ : ਜੋ ਰੁਚਾ ਸੋ ਯਿਹ ਪੜ੍ਹੈ ਪੜ੍ਹਾਵੈ। ਮਨਸਾ ਬਾਚਾ ਸਕਲ ਫਲ ਪਾਵੈ। ਦਿਲਚਸਪੀ / ਮਨ ਇੱਛਤ
 ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਭਗਤ ਅਧਿਕ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਹੋਈ। ਦਾਰਿਦ ਦੂਖ ਰਹੈ ਨਾ ਕੋਈ।੧੧।
- ਦੋਹਰਾ : ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਦਾਸ ਦਰਬਾਰਾ ਢਿਗ ਮਨ ਤਨ ਧਨ ਚਿਤ ਲਾਇ। ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
 ਟਹਿਲ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਨੈ ਕਰੀ ਗੁਰ ਇਤ ਉਤਾ ਰਖੈ ਸਹਾਇ।੧੨। ਏਥੇ ਤੇ ਓਥੇ, ਲੋਕ ਪੁਲੋਕ
- ਦੋਹਰਾ : ਬਿਕ੍ਰਮ ਬਸੁ ਗ੍ਰਹਿ ਅਹਿ ਸਸੀ ਬੀਤਤ ਭਏ ਸੁ ਸਾਲਾ।
 ਪਾਠ ਕਰੋ ਤੈ ਨਿਤ ਤਹਾਂ ਰਹੈ ਨਿਹਾਲ ਨਿਹਾਲ ਨਿਹਾਲ।੧੩।
- ਦੋਹਰਾ : ਸ਼ਯਾਮ ਸਿੰਘ ਕੋ ਦੋਹੜੋਂ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜਿਸ ਨਾਮ।
 ਸ੍ਰੀ ਸੁਧਾਸਰ ਢਿਗ ਜਿਸੈ ਮੀਰਾਂ ਕੋਟ ਗਿਰਾਮ।੧੪।^੧

○

੧. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਾਲਾ ਖਰੜਾ ਏਥੇ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
੨. ਲੇਖਕ ਨੇ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਰਚਨਾ ਕਾਲ ਬੜੇ ਰਵਾਇਤੀ ਤੇ ਕਾਵਿਕ ਢੰਗ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਬਸੁ, ਵਸੁ, ਅੱਠ ਗਣ ਦੇਵਤਾ - ੮; ਗ੍ਰਹਿ, ਨੌ ਗ੍ਰਹਿ - ੯; ਅਹਿ, ਅੱਠ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਗ - ੮; ਸਸਿ, ਚੰਦਮਾ - ੧; ਇਉਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਰਚਨਾ ਕਾਲ ੧੮੯੮ ਬਿ. ਭਾਵ ੧੮੪੧ ਈ. ਬਣਦਾ ਹੈ।
੩. ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਾਲਾ ਖਰੜਾ ਏਥੇ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਚੋਣਵੀਂ ਪੁਸਤਕ ਸੂਚੀ

ਪੰਜਾਬੀ ਪੁਸਤਕਾਂ :

- ਸੀਤਲ, ਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਸੰਪਾ.), *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼*, ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਗੈਸਰਚ ਬੋਰਡ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ੧੯੯੪.
ਸੰਤਾ ਸਿੰਘ, ਜਥੇਦਾਰ ਬੁੱਢਾ ਦਲ, *ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼*, ਚਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ੨੦੦੦.
ਹਿਸਟੋਰੀਅਨ, ਕਰਮ ਸਿੰਘ, *ਜੀਵਨ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ*, ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਗੈਸਰਚ ਬੋਰਡ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ੧੯੯੨.
ਕਰਮ ਸਿੰਘ *ਹਿਸਟੋਰੀਅਨ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਖੋਜ*, ੩ ਭਾਗ, ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਗੈਸਰਚ ਬੋਰਡ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ੧੯੯੭.
ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ, ਗਿਆਨੀ, *ਤਵਾਰੀਖ ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ*, ਭਾਗ ਦੂਜਾ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ, ਪਟਿਆਲਾ, ੧੯੭੦.
—, *ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼* (ਸੰਪਾ: ਗਿਆਨੀ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ), ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ੧੯੭੦-੭੪.
ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ, *ਸਰਦਾਰ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ*, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ, ੧੯੬੯.
ਨਾਭਾ, ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ, *ਗੁਰਸ਼ਬਦ ਰਤਨਾਕਰ ਮਹਾਨਕੋਸ਼*, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ, ਪਟਿਆਲਾ, ੧੯੭੦.
ਭੰਗੂ, ਰਤਨ ਸਿੰਘ, *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼*, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਨੰ: ੨੭੬.
—, *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼*, ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਨੰ: ੭੯੭.
ਵੀਰ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ (ਸੰਪਾ.), *ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼*, ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ ਸਦਨ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ, ੧੯੯੩.

English Books :

- Bhagat Singh, *A History of Sikh Misals*, Punjabi University, Patiala, 1993.
Chopra, Harinder Singh, *Editing of Panth Parkash of Ratan Singh Bhangoo by Bhai Vir Singh*, Ph.D. Thesis, Deptt. of History, Guru Nanak Dev University, Amritsar, 1990.
Fauja Singh, *Military System of the Sikhs*, Moti Lal Banarasi Das, Delhi, 1964.
—, *State and Society Under Ranjit Singh*, Master Publishers, New Delhi, 1982.
Ganda Singh, *Early European Accounts of the Sikhs*, Indian Studies : Past & Present, Calcutta, 1962.
—, *Life of Banda Singh Bahadur*, Punjabi University, Patiala, 1990.
—, *Ahmed Shah Durani*, Asia Publishing House, Bombay, 1959.
—, and Teja Singh, *A Short History of the Sikhs*, Punjabi University, Patiala, 1989.
Gupta, Hari Ram, *History of the Sikhs*, Vol. III, Munshi Ram Manohar Lal, New Delhi, 1980.
Grewal, J.S. & Indu Banga, *Early Nineteenth Century Punjab*, Guru Nanak Dev University, Amritsar, 1975.
Griffin, Sir Lepel, *Chiefs and Families of Note in the Punjab*, 2 Vols., Civil and Military Gazette Press, Lahore, 1909.
Harbans Singh (ed.), *Encyclopaedia of Sikhism*, 4 Vols., Punjabi University, Patiala.
Hasrat, Bikramjit, *Life and Times of Ranjit Singh*, Author, Hathi Khana, Nabha, 1977.
Irvine, William, *Later Mughals*, 2 Vols., Oriental Books, New Delhi, 1971.
Lafont, J.M., *Maharaja Ranjit Singh Lord of the Five Rivers*, Oxford University Press, New Delhi, 2002.
Maliik, Zahir-Ud-Din, *The Reign of Mohammad Shah : 1719-1748*, Asia Publishing House, Bombay, 1977.
Muzaffar Alam, *The Crisis of Mughal Empire in North India, Avadh and the Punjab, 1707-1748*, Oxford University Press, Delhi, 1986.

- Purewal, Pal Singh, *Jantri : 500 Years*, Punjab School Education Board, S.A.S. Nagar (Mohali), 1994.
- Rao, P. Setu Madhava (Trans.) *Tahmas Nama*, Popular Parkashan, Bombay, 1967.
- Sarkar, J.N., *Fall of the Mughal Empire*, 4 Vols., Orient Longman, Bombay, 1971-75.
- , *A History of Jaipur*, Orient Longman, Bombay, 1984.
- Sinha, N.K., *Rise of Sikh Power*, A. Mukherjee & Co. Calcutta, 1973.

ਇੰਡੈਕਸ

ਉੱਚਨ (ਉੱਚ ਸ਼੍ਰੇਣੀ) ੧੫
ਉਡੀਸਾ (ਉਡੀਸਾ) ੧੭, ੭੩

ਅੰਸ (ਅਵਤਾਰ) ੯
ਅਸਲਮ ਖ਼ਾਨ ੧੦੧, ੧੩੨, ੧੯੮, ੨੦੮-੦੫, ੨੦੮,
੨੧੨

ਅਹਿਮਦਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ੩, ੮, ੧੮੨, ੨੨੩,
੨੪੦-੪੧, ੩੦੩-੦੪, ੩੧੧-੧੪, ੩੨੨, ੩੨੯-
੩੦, ੩੩੪, ੩੩੯, ੩੪੨, ੩੪੪-੪੬, ੩੫੯, ੩੬੧,
੩੬੫, ੩੭੪, ੩੭੬-੭੭, ੩੮੭, ੩੯੫-੯੮,
੪੦੦-੦੩, ੪੦੫, ੪੨੩

ਅਹੀਆ ਖ਼ਾਨ—ਦੇਖੋ ਯਹੀਆ ਖ਼ਾਨ

ਅਕਬਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ੧੭੭, ੨੦੦

ਅਕਾਲ ਬੁੰਗਾ/ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ੧੬੩, ੨੦੮-੧੦, ੩੧੧,
੩੬੦, ੩੭੨, ੩੮੬-੮੮, ੩੯੩, ੪੨੩, ੪੩੨,
੪੩੬

ਅੰਗਦ, ਗੁਰੂ ੨੨, ੩੬, ੫੧, ੧੬੫, ੧੮੨, ੨੫੮

ਅੰਗਦ (ਬਾਲੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ) ੧੦੫

ਅਚਲ ਬਟਾਲਾ ੧੫, ੯੯

ਅਜ਼ੀਜ਼ ਖ਼ਾਨ ੩੦੭

ਅਜ਼ੀਮਾਬਾਦ ੩੮੩

ਅਟਕ ੩੨੪, ੩੨੭-੨੮, ੩੭੪, ੪੦੧

ਅਟਲ ਰਾਇ ੧੬੮

ਅਢਆਯੋ (ਹੰਡਿਆਯਾ) ੪੩੨

ਅਣੀ ਰਾਇ ੧੬੮

ਅਤਾਉਲ (ਮੀਰ ਅਤਾਉਲਾ) ੧੯੯, ੨੦੦, ੨੦੪

ਅਦੀਨਾ ਬੇਗ/ਦੀਨਾ ਬੇਗ ੩੦੭-੦੯, ੩੧੬-੧੭, ੩੨੧-
੨੪, ੩੭੦-੭੧

ਅਨੰਦਪੁਰ ੪੧, ੪੩-੪੪, ੬੦, ੧੬੯-੭੦, ੩੨੫

ਅਬਦੁਲ ਸਮੁੰਦ ਖ਼ਾਨ/ਅਸਮੁੰਦ ਖ਼ਾਨ ੨੧੨-੧੩, ੩੨੩-
੨੪

ਅਬਦੁੱਲਾ ਖ਼ਾਨ ੧੫੬

ਅਬਲੂ, ਪਿੰਡ ੩੫੦

ਅੰਬਾਲਾ ੩੯੬

ਅਭਰਾਜ ਸਿੰਘ ੧੧੨

ਅਭਿਮਨਯੂ ੫੦

ਅਭੈ ਰਾਮ/ਅਭੈ ਸਿੰਘ ੬੭

ਅਮਰ ਸਿੰਘ (ਰਾਜਾ ਪਟਿਆਲਾ) ੧੮੫, ੧੮੮, ੩੯੯,
੪੦੬, ੪੧੨

ਅਮਰਦਾਸ, ਗੁਰੂ ੨੨, ੧੬੫, ੧੭੪, ੨੫੮

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ੩੭, ੫੪, ੮੪, ੧੦੨, ੧੩੧, ੧੩੩, ੧੩੫,
੧੫੪, ੧੫੮-੫੯, ੧੭੨-੭੩, ੧੮੧, ੧੯੬-੯੭,
੨੦੫, ੨੦੮, ੨੧੦, ੨੧੨, ੨੧੪-੧੬, ੨੧੮,
੨੨੬-੨੭, ੨੨੯, ੨੩੧, ੨੩੭ ੨੪੬, ੨੮੧,
੨੮੪, ੩੦੫-੦੬, ੩੧੧, ੩੩੭-੩੮, ੩੫੭, ੩੬੫,
੩੮੫-੮੬, ੩੮੮, ੪੨੨-੨੪, ੪੩੨, ੪੩੬

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਾਲ (ਸਰੋਵਰ) ੩੬੦

ਅਰਜਨ ਦੇਵ, ਗੁਰੂ ੨੨-੨੩, ੨੭੧, ੪੨੫

ਅਲੀਗੜ੍ਹ ੩੩੪

ਅਲੀ (ਚੌਥਾ ਖ਼ਲੀਫ਼ਾ) ੧੪੩

ਆਗਰਾ ੧, ੩, ੧੧੮-੧੯, ੩੩੫, ੩੩੭, ੩੮੭

ਆਜ਼ਮ ਸ਼ਾਹ ੧੨੨

ਆਲਾ ਸਿੰਘ, ਬਾਬਾ ੨੧੩-੧੪, ੩੨੯, ੩੫੫, ੩੫੯,
੪੩੧-੩੪

ਆਲੀ ਸਿੰਘ (ਮਾਲੀ ਸਿੰਘ ਦਾ ਭਰਾ) ੮੪-੮੫, ੯੩, ੯੫-
੯੬, ੧੦੦, ੧੫੩

ਆਲੂਵਾਲ/ਆਹਲੂਵਾਲ ੨੧੧

ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ (ਨੌਰੰਗ) ੨੪-੨੭, ੨੯, ੪੪, ੫੯, ੬੮,
੧੨੨, ੨੭੧

ਇੰਦ੍ਰ ੭੦

ਇਨਾਇਤ ਖ਼ਾਨ/ਸਯਦ ਇਨਾਇਤ ਖ਼ਾਨ ੧੯੯, ੨੦੪

ਇਬਰਾਹੀਮ ਖ਼ਾ ਲੋਧੀ ੨੧, ੨੬੦, ੨੬੨

ਈਸਾ ਖ਼ਾਨ ਮੰਝ ੬੦

ਏਮਨਾਬਾਦ ੨੬੧, ੨੬੪, ੨੮੮, ੨੯੦

ਸ਼ਹੀਦ ਗੰਜ (ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ) ੩੯੩
ਸਹੇੜੀ ੫੬

ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ, ਕਲਾਲ (ਬੰਦਈ) ੧੬੩

ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ (ਨਿਸ਼ਾਨਵਾਲੀਆ) ੩੨੫

ਸੰਗਲਾਦੀਪ ੧੮

ਸੰਗੂ ਸਿੰਘ ੩੪੦

ਸੰਘੋੜਾ ੪੩੩

ਸੱਜਨ ਠੱਗ ੧੭

ਸ਼ਜ਼ਾਦਾ/ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਾ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ (ਮੁਹੰਮਦ ਸ਼ਾਹ ਰੰਗੀਲਾ
ਦਾ ਪੁੱਤਰ) ੩੦੪

ਸ਼ਜ਼ਾਦਾ/ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਾ, ਪਿੰਡ ੧੯੫

ਸਠਿਆਲਾ/ਸਿਠਾਲ ੯੯

- ਸਢੇਰਾ ੮੭, ੧੧੬, ੧੨੦, ੧੨੧
 ਸੰਤ ਸਿੰਘ ੫੧
 ਸੰਤੋਖਸਰ ੩੦੬
 ਸਦਾ ਸ਼ਿਵ ਰਾਓ ਭਾਊ ੨, ੩੨੭, ੩੬੫
 ਸਦੀਕ ਬੇਗ/ਸਦੀਕਾ ੩੦੭-੦੮, ੩੨੩, ੩੨੫
 ਸਫੀਦੋਂ ੩੩੦
 ਸਬਜ਼ੀ ਮੰਡੀ (ਦਿੱਲੀ) ੪੧੭
 ਸ਼ਮਸ ਖ਼ਾਨ/ਨੂਰ ਖ਼ਾਨ ੧੨੧, ੧੨੩, ੧੨੫
 ਸਮਾਣਾ ੧੧੬, ੧੨੧
 ਸਮੁੰਦ ਸਿੰਘ ੧੮੭
 ਸਮੁੰਦ ਖਾਂ—ਦੇਖੋ ਅਬਦੁਲ ਸਮੁੰਦ ਖ਼ਾਨ
 ਸ਼ਯਾਮ ਸਿੰਘ/ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ (ਭਿਖੀ ਵਿੰਡ ਨਜ਼ਦੀਕ ਨਾਰਲੇ
 ਦਾ ਸੰਧੂ ਜੱਟ, ਕਰੋੜੀਆ ਮਿਸਲ ਦਾ ਸਰਦਾਰ) ੨੩੬,
 ੩੧੩-੧੪, ੩੧੮-੧੯, ੩੨੨, ੩੨੫, ੩੪੦-੪੧,
 ੩੫੭, ੩੮੩, ੪੦੪-੦੫, ੪੦੯, ੪੨੩-੨੪, ੪੩੬-
 ੩੭
 ਸ਼ਯਾਮ ਸਿੰਘ (ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਦਾ ਭਰਾ) ੯੩, ੯੫, ੧੬੪
 ਸ਼ਯਾਮ ਚੰਦ (ਸੂਰਜ ਮੱਲ ਦਾ ਪੋਤਾ) ੧੬੮
 ਸਰਸਾ (ਦਰਿਆ) ੪੬, ੫੫, ੪੧੩
 ਸਰਹੰਦ ੪੪, ੫੬, ੫੮, ੬੬-੬੭, ੭੯, ੮੨, ੮੪, ੮੯,
 ੯੫, ੯੯, ੧੦੨, ੧੧੫, ੧੧੯, ੧੨੧, ੧੫੧,
 ੧੭੩, ੨੧੪, ੩੦੪, ੩੧੨, ੩੨੩, ੩੨੫, ੩੩੦,
 ੩੩੭, ੩੩੯, ੩੫੭, ੩੫੯, ੩੬੫, ੩੭੭-੭੯,
 ੩੮੨-੮੪, ੩੯੮-੯੯
 ਸ਼ਰਨਦਾਸ (ਨਿਰੰਜਨੀਆਂ) ੧੮੨
 ਸਰ ਬੁਲੰਦ ਖ਼ਾਨ ੩੨੨, ੩੪੨, ੩੭੪, ੩੭੫
 ਸਰਾਏ ਦੋਰਾਹਾ ੫੪, ੩੨੫
 ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ ੩੨੨
 ਸਲੌਦੀ ੮੪, ੩੫੫
 ਸ਼ਾਹਜਹਾਂ, ਬਾਦਸ਼ਾਹ ੨੩, ੨੭੧, ੩੩੦
 ਸ਼ਾਹਦਰਾ (ਲਾਹੌਰ) ੩੧੨
 ਸ਼ਾਹ ਨਿਵਾਜ (ਹਯਾਤਉੱਲਾ) ੨੮੫
 ਸ਼ਾਹ ਨਿਵਾਜ ਖ਼ਾਨ (ਖ਼ਾਨ ਬਹਾਦਰ ਜ਼ਕਰੀਆ ਖ਼ਾਨ ਦਾ
 ਪੁੱਤਰ) ੩੦੨-੦੩, ੩੦੯-੧੧
 ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ੧੯੬
 ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ (ਪਿਆਰਾ) ੩੪
 ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ (ਬਾਬਾ ਬੇਦੀ) ੧੧੧
 ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ (ਰਾਜਾ ਪਟਿਆਲਾ) ੪੧੩
 ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ੩੦, ੪੬, ੪੮, ੫੧, ੫੫, ੫੮, ੭੭-੭੮,
 ੮੨-੮੩, ੮੬, ੯੦, ੧੦੨, ੧੨੬, ੨੧੪, ੨੨੦,
 ੨੨੪, ੨੮੫, ੩੫੫, ੩੫੭-੫੯, ੪੦੨-੦੩
 ਸਾਹਿਬ ਦੇਵੀ, ਮਾਤਾ ੪੧੭
 ਸਾਹਿਬ ਰਾਇ (ਪੰਨੂ) ੧੮੪-੮੬, ੨੨੬
 ਸ਼ਾਹੀ ਸਿੰਘ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ੧੮੭
 ਸਾਂਘਣਾ ੧੮੮
 ਸਾਬਾ ਜੀ ਪਾਟਿਲ ੩੨੪
 ਸਾਬੋ—ਦੇਖੋ ਤਲਵੰਡੀ (ਸਾਬੋ)
 ਸ਼ਾਲਾਮਾਰ ਬਾਗ (ਲਾਹੌਰ) ੩੧੩
 ਸਾਲੋ, ਭਾਈ ੧੬੧
 ਸਿਆਲਕੋਟ ੩੭੪-੭੫, ੩੭੭
 ਸਿਕੰਦਰ ਖ਼ਾਨ ਲੋਧੀ/ਸਿਕੰਦਰ ਸ਼ਾਹ ੧੮੧, ੨੬੦
 ਸਿਧ ਸੇਨ, ਸੈਨ (ਮੰਡੀ ਦਾ ਰਾਜਾ) ੧੦੭, ੧੧੦-੧੧,
 ੧੧੩, ੧੩੮
 ਸਿਮਰੂ (ਸਮਰੂ) ਬੇਗਮ ੪੧੬-੧੭
 ਸ਼ਿਵ ਜੀ ੨੫੯
 ਸ਼ਿਵਨਾਭ ੧੭
 ਸੀਸ ਗੰਜ ੪੧੯
 ਸੀਤਾ ੯
 ਸੀਰੀਆ (ਸਾਮ, ਸਯਾਮ) ੪੦੪
 ਸੁਖਤੋੜ (ਪਹਾੜੀ ਰਿਆਸਤ) ੧੧੦
 ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ (ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਦਾ ਕਰਤਾ) ੩੮, ੬੯
 ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ (ਵਾਸੀ ਮਾੜੀ ਕੰਬੋ) ੨੨੮, ੨੩੭-੪੦, ੨੪੨-
 ੪੬, ੨੯੭-੩੦੨, ੩੧੧, ੩੧੩-੧੫, ੪੦੫
 ਸੁੱਖਾਂ, ਮਾਈ (ਮਾਸਕਨ) ੪੧੯
 ਸੁਖੀਆ, ਬਰਾੜ ੬੧
 ਸੁੱਖੂ ਸਿੰਘ (ਸੁੱਖੂ ਸਿੰਘ ਪੋਹਲੀ) ੪੦੯-੧੧, ੪੨੨
 ਸੁਗ੍ਰੀਵ ੩੧੭
 ਸੁਚਾ ਨੰਦ ੫੬, ੮੮
 ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ੬੪
 ਸੁੰਦਰੀ, ਮਾਤਾ ੧੨੬-੨੯, ੧੩੫, ੧੩੮, ੨੧੫-੧੬,
 ੪੧੭
 ਸੁਦਾਮਾ ੧੭੧, ੧੭੭
 ਸੁਨਾਮ ੪੩੧
 ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ੨੦੫-੦੭, ੨੫੧-੫੫, ੨੭੩, ੨੭੮-੮੪
 ਸੁਮੇਰ (ਪਰਬਤ) ੩੯੪
 ਸੁਰਤੀਆ ੪੩੧
 ਸੁਲੱਖਣ ਸਿੰਘ, ਗਿੱਲ ੨੫੦
 ਸੁਲੱਖਣ, ਮਸੰਦ ੫੮, ੮੬, ੧੬੬-੧੬੮
 ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਲੋਧੀ ੧੩, ੨੫੯
 ਸੂਮਾ, ਬਰਾੜ ੬੧
 ਸੂਰਜ ਮਲ ੧੬੮, ੩੩੭, ੩੮੭, ੪੨੩
 ਸੂਰਤ ਸਿੰਘ ੨੯੦
 ਸੂਰਾ ਸਿੰਘ ੧੮੭
 ਸੋਹਰੀ ਖੰਡਾ, ਸੋਹਰ ਖੰਡੇ ੮੨, ੮੪
 ਸ਼ੇਖ ਸਦੋ (ਸ਼ੈਖ ਸਦਰ-ਉ-ਦੀਨ) ੯੭
 ਸੇਖੂ ਸਿੰਘ ੩੪੦
 ਸ਼ੇਰ ਮੁਹੰਮਦ ਖ਼ਾਨ ੫੭-੫੮, ੮੯, ੯੦, ੩੮੫
 ਸੈਹਣਾ, ਪਿੰਡ ੩੮੪, ੪੩੨
 ਸੈਣ ਭਗਤ ੩੪
 ਸੈਦਪੁਰ ੨੬੪

ਹਸਤਨਾਪੁਰ ੩੪
 ਹਸਨ ਖਾਨ/ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ ਖਾਨ ੧੫੬
 ਹਕੀਕਤ ਰਾਏ ੨੨੧
 ਹਨੂਮਾਨ ੩੩੬
 ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ, ਗੁਰੂ ੨੫੮, ੨੭੧, ੪੧੭
 ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ, ਗੁਰੂ ੨੩, ੧੬੮, ੨੫੮, ੪੨੯
 ਹਰਿਦੁਆਰ ੧੩੮
 ਹਰਿ ਪੌੜੀ/ਹਰਿ ਕੀ ਪੌੜੀ ੧੬੨
 ਹਰਿਭਗਤ (ਨਿਰੰਜਨੀਆ) ੧੭੯-੮੧, ੨੨੬, ੨੩੦-
 ੩੩, ੨੫੬-੫੭, ੨੭੨, ੨੭੪
 ਹਰਿਮੰਦਰ ੨੨੭, ੩੧੧, ੩੮੯
 ਹਰੀਆ ਬਾਲਾ (ਹਰੀਆ ਤੇ ਬਾਲਾ ਜੱਟ) ੪੨੫
 ਹਰੀ ਸਿੰਘ ੨੯੧
 ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਭੰਗੀ ੩੧੩, ੩੫੭, ੩੬੦-੬੨
 ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਲਾਂਗਰੀ ੨੦੯
 ਹਰੀ ਚੰਦ/ਹਰਿਸ਼ ਚੰਦ ੧੪੬
 ਹਰੀ ਮੱਲ ੨੯੧
 ਹਾਂਸੀ ੩੩੦, ੩੬੫, ੪੧੩
 ਹਾਕਮ ਸਿੰਘ ੧੮੫
 ਹਾਜੀ ਬੇਗ ੨੦੦
 ਹਾਠੂ ਸਿੰਘ ੩੨੮
 ਹਾਤਾ ਸਿੰਘ ੧੮੮
 ਹਿਸਾਰ ੯੮, ੩੩੦, ੩੬੫, ੪੧੩, ੪੨੪-੨੫
 ਹਿੰਦਾਲ ੧੭੯-੮੧
 ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ੩੮, ੨੬੩-੬੪, ੩੨੮, ੩੩੫
 ਹਿੰਮਤ ਸਿੰਘ ੩੪
 ਹਿੰਮਤ ਖਾਨ ੧੩੪
 ਹਿਰਦੇ ਰਾਮ ੩੭੦
 ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ੯੮
 ਹੋਹਰ ੨੫੦
 ਹੈਦਰ/ਹਜ਼ਰਤ ਅਲੀ ੧੧੯

ਕੇਸ ੧੦੬, ੧੦੮
 ਕਸ਼ਮੀਰ ੨੫, ੯੯, ੧੨੬, ੧੩੧, ੨੪੭, ੨੮੨, ੩੨੭-
 ੨੮, ੩੩੭
 ਕਸ਼ਮੀਰ ਮੱਲ ੨੯੦
 ਕਸੂਰ ੧੨੧, ੧੨੫, ੧੩੪, ੧੩੬, ੨੪੦, ੨੯੧, ੩੬੦-
 ੬੩, ੩੬੫-੬੬, ੩੭੩
 ਕਹਿਲੂਰ ੧੦੨-੦੩, ੧੦੬-੦੭, ੧੦੯, ੧੨੦
 ਕਠਾਣੀ ੪੩੫
 ਕਠੂਆ ੨੮੯, ੨੯੪, ੩੦੧, ੩੧੩
 ਕੰਧਾਰ ੮੩, ੧੦੨, ੨੨੧, ੨੨੪, ੩੨੨, ੩੨੮, ੪੦੩,
 ੪੦੮
 ਕਨੇਚ ੫੩
 ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਨਵਾਬ ੧੯੬-੯੮, ੨੦੪, ੨੦੭-੧੩,
 ੨੨੨, ੨੭੯, ੪੦੫, ੪੩੫

ਕਪੂਰਾ (ਬਰਾੜ, ਚੌਧਰੀ) ੬੦, ੬੨, ੩੫੪-੫੫
 ਕੰਬਰ ਬੇਗ ੨੩
 ਕਬੀਰ ੧੮੧, ੨੧੯
 ਕੰਬੋ ਕੀ-ਦੇਖੋ ਮਾੜੀ ਕੰਬੋ
 ਕਮਰੁੱਦੀਨ/ਕਮਰਦੀਨ ੩੦੪
 ਕਰਤਾਰਪੁਰ ੩੧੬-੧੭
 ਕਰਨਾਲ ੯੮, ੧੨੦, ੩੮੩
 ਕਰਬਾਠ/ਬਾਠ ੧੮੮
 ਕਰਮ ਸਿੰਘ (ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਭਤੀਜਾ) ੩੪੧
 ਕਰਮ ਸਿੰਘ (ਦਲ ਖਾਲਸਾ) ੨੧੦, ੨੪੫
 ਕਰਮ ਸਿੰਘ (ਨਕਈ) ੩੫੭, ੩੭੫
 ਕਰਮ ਸਿੰਘ (ਪੈਜਗੜੀਆ) ੩੧੯, ੩੨੦, ੪੦੫
 ਕਰਮ ਸਿੰਘ (ਭਾਈ ਰੂਪਾ) ੬੬, ੮੫
 ਕਰਮਾ ਛੀਨਾ ੨੨੬, ੨੩੦, ੨੪੪, ੨੪੫
 ਕਰੋੜਾ ਸਿੰਘ ੩੨੫, ੩੪੧, ੩੫੭, ੩੮੩, ੪੦੫
 ਕਲਸੀਆ, ਪਿੰਡ ੪੦੬
 ਕਲਮੇਟ ੪੩, ੪੪
 ਕਲਾਨੌਰ ੨੮੬
 ਕਾਉਣੀ ੬੧, ੩੫੦
 ਕਾਅਬਾ ੧੮, ੧੧੮
 ਕਾਂਸ਼ੀ ੨੫
 ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ (ਬਾਬਾ ਤ੍ਰੇਹਣ) ੧੩੨-੩੩, ੧੫੮, ੧੬੦,
 ੧੬੩, ੧੬੫, ੧੯੭, ੨੧੦
 ਕਾਹਨੂੰਵਾਨ ੨੦੦
 ਕਾਂਗੜਾ (ਦੀਨਾ ਕਾਂਗੜ) ੫੪, ੫੯, ੩੫੦, ੩੬੫
 ਕਾਨ੍ਹਾ ਕਾਛਾ, ਪਿੰਡ ੩੨੮
 ਕਾਬਲ ੮੩, ੯੯, ੨੨੧-੨੨, ੨੨੪, ੨੬੦, ੨੬੨-੬੩,
 ੩੦੩, ੩੧੨, ੩੧੪, ੩੨੪, ੩੩੩, ੩੩੭-੩੮,
 ੩੪੯, ੩੬੫, ੩੭੪, ੩੮੭, ੩੯੨, ੩੯੮, ੪੦੦
 ਕਾਮਾ (ਕਿਲ੍ਹਾ) ੩੩੦
 ਕਾਲਜਮੁਨ/ਕਾਲਯਵਨ ੪੭
 ਕਾਲਾ (ਫੂਲ ਵੰਸ਼ੀ) ੪੨੬, ੪੨੯-੩੦
 ਕਾਲੂ (ਮਹਿਤਾ) ੧੦, ੧੨
 ਕਾਵਰੂ (ਕਾਮਰੂਪ, ਆਸਾਮ) ੧੭
 ਕਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ੯੭
 ਕਿਲ੍ਹਾ ਭੰਗੀਆਂ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ੩੯੩
 ਕੀਰਤਪੁਰ ੮੩, ੧੦੨, ੩੦੨
 ਕੁਸ਼ਾਲ ਸਿੰਘ—ਦੇਖੋ ਖੁਸ਼ਾਲ ਸਿੰਘ
 ਕੁੰਜਪੁਰਾ ੮੭, ੧੨੧
 ਕੁੰਜਾਹੀ ਮੱਲ ੨੯੦
 ਕੁਤਬਾ ਬਾਹਮਣੀ ੩੪੭
 ਕੁੰਦਲਪੁਰ ੧੯੩
 ਕੁਮੇਰ/ਘੁਮੇਰ/ਕੁੰਡੀਰ ੪੨੩
 ਕੁਰਾਲੀ ੩੫੯
 ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ ੨੫, ੩੦੫

ਕੁੱਲੂ ੧੧੨-੧੩, ੧੨੩, ੩੦੨
 ਕੇਸਗੜ੍ਹ (ਅਨੰਦਪੁਰ) ੩੩
 ਕੋਹਰ ਸਿੰਘ ੧੦੮
 ਕੋਦਾਰਨਾਥ ੧੭
 ਕੈਥਲ ੮੧, ੯੮, ੩੩੦, ੩੮੪
 ਕੈਰੋ ਨੰਗਲ ੧੯੪
 ਕੋਇਰ ਸਿੰਘ (ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਦਾ ਭਰਾ) ੯੫
 ਕੋਇਲ/ਅਲੀਗੜ੍ਹ ੩੩੪, ੩੩੬
 ਕੋਹਾਲੀ—ਦੇਖੋ ਬੋਹਾਲੀ
 ਕੋਟ ਈਸੇ ਖ਼ਾਨ ੩੫੪, ੩੫੫
 ਕੋਟ ਸੰਘਰ ੨੪੫
 ਕੋਟ ਕਪੂਰਾ ੬੦, ੮੬, ੩੫੨, ੩੫੪
 ਕੋਟ ਬੁੱਢਾ/ਬੁੱਢਾ ਕੋਟ ੨੪੧
 ਕੋਟਲਾ ਨਿਹੰਗ ੪੭, ੫੫
 ਕੋਠਾ ਗੁਰੂ ੩੫੧
 ਕੌਰਵ ੩੦੫
 ਕੌਲ ਸਰ ੩੦੬
 ਕੌਲ, ਸੋਢੀ ੬੭
 ਕੌੜਾ ਮੱਲ ੨੯੦, ੩੦੪-੦੫, ੩੦੭, ੩੧੦-੧੩, ੩੧੫,
 ੩੩੧
 ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ (ਅਵਤਾਰ) ੧੦-੧੧, ੩੦, ੩੭, ੧੦੦, ੧੩੦,
 ੨੫੭, ੨੯੭, ੪੨੪
 ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਦਾਸ (ਨਿਰੰਜਨੀਆ) ੧੮੨-੮੩
 ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ੧੯੭
 ਖਰਖੋਡ/ਖਖਰੋਡ ੮੪
 ਖਵਾਜਾ ਖਿਜਰ/ਖਿਜਰ ਖ਼ਾਨ/ਅਖਵਾਜ ਮਰਦੂਦ ੨੦, ੪੮,
 ੫੭, ੮੯, ੯੦, ੯੭
 ਖੜਕ ਸਿੰਘ ੧੭੩-੭੫
 ਖਾਨਾ (ਬਰਾੜ) ੬੧
 ਖਾਨੂ/ਖ਼ਾਨ ਬਹਾਦਰ ਜ਼ਕਰੀਆ ਖ਼ਾਨ ੧੮੭, ੨੧੦, ੨੨੦-
 ੨੧, ੨੨੩-੨੪, ੨੨੭, ੨੩੫, ੨੫੫, ੨੮੦-੮੧,
 ੨੮੪-੮੫, ੩੦੯, ੩੯੨
 ਖਾਨੋ (ਜ਼ਕਰੀਆ ਖ਼ਾਨ ਦੀ ਭੈਣ) ੨੧੦, ੨੩੫, ੨੮੧
 ਖਾਲੜਾ ੧੮੭
 ਖਾਵੋ (ਖਿਉੜਾ) ੩੭੫
 ਖੁਸ਼ਾਲ ਸਿੰਘ/ਕੁਸ਼ਾਲ ਸਿੰਘ ੩੧੩, ੩੬੯
 ਖੁਰਾਸਾਨ ੧੬, ੨੨੩, ੨੬੪, ੨੬੮
 ਖੋਮਕਰਨ ੧੬੪
 ਖੈਰੇ ਸ਼ਾਹ ੪੦੫
 ਖੋਹਾਲੀ/ਕੋਹਾਲੀ ੧੩੧
 ਗਹਿਲ, ਪਿੰਡ ੩੪੬-੪੭
 ਗੰਗ/ਗੰਗਾ (ਹਰਿਦੁਆਰ) ੧੭, ੨੫੭, ੨੬੮, ੨੭੬
 ਗੰਗਸਰ (ਜੰਡਿਆਲਾ) ੧੮੦

ਗੰਗ ਭੱਟ, ਕਵੀ ੩੨੭
 ਗੰਗੂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ੫੫-੫੬
 ਗਜਪਤ ਸਿੰਘ (ਜੀਂਦ) ੪੩੧
 ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ੩੫੧
 ਗਣੇਸ਼ ੨੫੯, ੩੮੮
 ਗਨੀ ਖ਼ਾਨ ੫੨-੫੩
 ਗਾਜ਼ੀਉਦੀਨ/ਗਾਜਦੀ (ਨਿਜ਼ਾਮ-ਉਲ-ਮੁਲਕ) ੨, ੩੧੨,
 ੩੧੬, ੩੨੨, ੩੨੭
 ਗਾਜ਼ੀ ਖ਼ਾਂ (ਲੋਧੀ) ੧੪, ੨੬੦
 ਗੁਸਾਂਈ/ਹਿੰਮਤ ਬਹਾਦਰ ਗੁਸਾਂਈ ੩੯੬
 ਗੁਗਾ ਚੌਹਾਨ ੧੫
 ਗੁਜਰ ਸਿੰਘ (ਭੰਗੀ ਮਿਸਲ ਦਾ ਸਰਦਾਰ) ੩੭੫
 ਗੁਜਰਵਾਲ ੩੨੫, ੩੩੯
 ਗੁਜਰਾਤ (ਪੰਜਾਬ) ੩੭੫
 ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ੩੭੩-੭੪
 ਗੁਜਰੀ, ਮਾਤਾ ੪੨-੪੩, ੫੫-੫੬
 ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ੧੨੯, ੧੩੧, ੧੪੮
 ਗੁਰਦਾਸ, ਭਾਈ ੧੭੨
 ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ (ਭੱਲੋਵਾਲੀਆ) ੨੯੫
 ਗੁਰਦਿਤਾ, ਬਾਬਾ ੧੬੮
 ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ, ਸ਼ਹੀਦ ੩੮੬, ੩੮੮-੮੯, ੩੯੨-੯੪
 ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਹੁੰਦਲ ੨੦੯
 ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ (ਪਛਾਨੀਆ) ੧੮੮
 ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ (ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਵੰਸ਼ੀ) ੨੧੩-੧੪, ੩੨੯,
 ੩੫੫, ੪੩੨
 ਗੁਰਬਖਸ਼ ਦਾਸ (ਉਦਾਸੀ ਸਾਧੂ) ੧੬੯, ੧੭੦
 ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ੩੪੪
 ਗੁਰੂ ਕੀ ਵਡਾਲੀ ੩੬੨
 ਗੁਰੂ ਕੋਟ/ਕੋਟ ਗੁਰੂ ੧੦੯
 ਗੁਰੂ ਚੱਕ—ਦੇਖੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
 ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ੨੯੧
 ਗੁਲਾਬ ਰਾਇ, ਸੋਢੀ ੧੬੬-੧੭੦
 ਗੁਲਾਬਾ (ਮਸੰਦ) ੫੨
 ਗੋਇੰਦਵਾਲ ੧੭੭
 ਗੋਦਾਵਰੀ ਨਦੀ ੭੨
 ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ, ਗੁਰੂ ੨੩, ੨੯, ੩੧, ੯੬, ੧੦੩, ੧੧੦,
 ੧੫੫, ੧੬੯, ੧੭੫, ੨੦੩, ੨੭੧, ੨੮੫
 ਗੋਰਖਨਾਥ ੭੩
 ਗੋਰਖ ਮਤਾ ੧੭
 ਗੋਹਰ ਅਲੀ (ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸ਼ਾਹ ਆਲਮ ਦੂਜਾ) ੪੨੨
 ਗੋਹਰ ਸਿੰਘ ੨੧੩
 ਘਨੌਰ ੪੧੦
 ਘਰਿਆਲਾ ੧੮੫, ੧੮੭
 ਘਵੰਡਾ/ਘਮੰਡਾ ਜੱਟ ੧੯੦

ਘੜੂਆਂ ੩੫੫-੫੮
 ਘਾਘੇ ੧੭੬
 ਘੁਮੇਰ—ਦੇਖੋ ਕੁਮੇਰ
 ਘੁੜਾਣੀ ੬੬
 ਘੋਲੀਏ/ਘੋਲੀਆ ੩੫੦

ਚੰਦੂ ਖੱਤਰੀ ੨੭੧
 ਚੱਪੜ ਚਿੜੀ ੬੪
 ਚੰਬਾ ੧੧੪-੧੫, ੧੨੯
 ਚਮਕੌਰ ੪੭-੪੮
 ਚਮਾਰੀ/ਚਮਿਆਰੀ ੧੬੪
 ਚੜ੍ਹਤ ਸਿੰਘ/ਚੜ੍ਹ ਸਿੰਘ (ਸ਼ੁਕਰਚੱਕੀਆ ਮਿਸਲ ਦਾ ਬਾਨੀ)
 ੨੪੨, ੨੪੪, ੩੪੧-੪੩, ੩੪੭, ੩੪੯, ੩੫੩,
 ੩੫੭, ੩੬੧, ੩੬੯-੭੦, ੩੭੩-੭੭, ੩੯੪

ਚੜ੍ਹਕ ੩੫੦
 ਚਿਤੌੜਗੜ੍ਹ ੧੭੭
 ਚਿਨਾਲਥਲ (ਚਿਨਾਰਥਲ) ੩੨੨
 ਚੀਨ ੪੦੪
 ਚੁਮੰਡਾ, ਪਿੰਡ ੧੯੪
 ਚੂੰਘਾ ੧੮੮
 ਚੌਨ ਸਿੰਘ ੪੧੧-੧੨, ੪੩੪

ਛਛਰੌਲੀ ੪੦੬

ਜਸਪਤ ਰਾਇ ੨੮੬, ੨੮੮, ੨੯੦
 ਜਸਵਾਨ/ਜਸਵਾਲ ੬੯, ੧੧੧, ੧੨੦, ੩੧੫
 ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ ੨੦੯, ੨੧੧-੧੨, ੩੧੮,
 ੩੨੧, ੩੪੦-੪੧, ੩੪੪, ੩੫੬-੫੭, ੩੬੫, ੪੨੩,
 ੪੩੪-੩੫
 ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਰਾਮਗੜ੍ਹੀਆ ੩੦੮-੦੯, ੩੬੮-੬੯
 ਜਹਾਂਗੀਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ੨੭੧, ੪੨੭
 ਜਹਾਨ ਖ਼ਾਨ/ਬਖਸ਼ੀ ਜਹਾਨ ਖ਼ਾਨ ੩੨੮, ੩੩੧, ੩੪੨,
 ੩੪੭, ੩੭੪, ੪੦੦-੦੧
 ਜਗਨ ਨਾਥ ੧੭, ੨੫੭
 ਜਗਰਾਓਂ ੩੮੫
 ਜਗਰੂਪ ਸਿੰਘ ੧੧੨
 ਜੱਟਪੁਰਾ ੩੮੨-੮੩
 ਜੱਟ (ਭਰਤਪੁਰੀਆ ਸੂਰਜ ਮਲ) ੩੨੮
 ਜੰਡਿਆਲਾ ੧੭੮-੮੦, ੨੨੬, ੨੭੨, ੩੩੯
 ਜਨਕ, ਰਾਜਾ ੮-੧੦, ੧੬, ੧੦੬, ੧੮੦
 ਜਮਨਾ ੧੫੨, ੨੫੭, ੩੩੦, ੩੩੭, ੩੮੩, ੪੧੪,
 ੪੧੭, ੪੨੨
 ਜੰਮੂ ੧੨੦, ੧੩੮, ੨੮੯
 ਜਲੰਧਰ ੪੪, ੬੮, ੧੦੩, ੧੦੭, ੩੧੫-੧੮, ੩੨੧-੨੨
 ਜਲਾਲਾਬਾਦ ੪੧੩

ਜਲਾਲੁਦੀਨ ੧੨੧
 ਜਵਾਹਰ ਮਲ (ਭਰਤਪੁਰੀਆ) ੩੮੭, ੩੯੫, ੩੯੮
 ਜਾਨੀ/ਜਾਨੀ ਖ਼ਾਨ ੫੬, ੩੫੮-੫੯
 ਜਾਲੀਦੀਨ/ਜੈਨ-ਉ-ਦੀਨ ੧੨੩-੨੪
 ਜ਼ਿੰਦਾ ਪੀਰ/ਜ਼ਿੰਦੋ/ਖ਼ਵਾਜਾ ਖਿਜ਼ਰ ੧੮੧
 ਜੀਂਦ ੬੮, ੩੩੦, ੩੮੩-੮੪
 ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਰੰਘਰੇਟਾ ੫੧
 ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ, ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ੪੨, ੪੯-੫੦
 ਜੇਜੋ (ਦੁਆਬਾ) ੧੦੩, ੧੧੧
 ਜੈਸਲਮੇਰ ੩੨੯
 ਜੈ ਸਿੰਘ ਪੁਰਾ (ਦਿੱਲੀ) ੪੧੭
 ਜੈਤ ਰਾਮ (ਦਾਦੂ ਪੰਥੀ) ੭੧
 ਜੈਤੋ ੩੫੦
 ਜੈਦ ਪਰਾਣਾ ੪੩੧
 ਜੈਨਾ/ਜੈਨ ਖ਼ਾਨ ੩੩੭, ੩੩੯-੪੧, ੩੫੯, ੩੭੭
 ਜੈਪੁਰ ੩੦੪, ੩੩੦
 ਜੈ ਰਾਮ ੧੩
 ਜੋਤੀ ਸਰ (ਸਰਹੰਦ) ੩੮੦
 ਜੋਧ ਸਿੰਘ (ਸੋਢੀ) ੧੬੯, ੧੮੮
 ਜੋਧ ਨਗਰ ੨੨੬, ੨੩੦
 ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ, ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ੫੦, ੧੫੫
 ਜ਼ੋਲ (ਜਲਾਲ) ਖ਼ਾਨ ਲੌਧੀ ੧੪, ੨੬੦

ਝੱਖੀ ੪੪
 ਝੰਡਾ ਪੱਤੀ ੬੧
 ਝੰਡਾ ਬੁੰਗਾ ੧੫੯
 ਝਲੀ/ਝਲੀਆਂ ੧੮੭
 ਝਾਬਰ ਸਿੰਘ ੧੮੭
 ਝੁਨਕਰ/ਜਨਕੋ ਜੀ ੩੨੪
 ਝੁੰਬਾ ੩੮੨
 ਝੁਬਾਲ ੪੦੬, ੪੦੯, ੪੩੬

ਟਾਂਡਾ ਉੜਮੁੜ ੩੭੧
 ਟੋਡਰ ਮਲ (ਸਰਹੰਦ) ੫੬
 ਟੋਡਰ ਮਲ ਰਾਜਾ (ਅਕਬਰ ਰਤਨ) ੨੦੦, ੨੦੪

ਠੱਠਾ ੮੩
 ਠੀਕਰੀ ਵਾਲਾ ੨੧੩

ਭਰੌਲੀ ੩੨੬
 ਭੱਲਾ ਬੈਰਾੜ ੬੫-੬੮
 ਭੱਲੋਵਾਲ ੨੯੫, ੪੨੪
 ਭੀਕ/ਭੀਗ ੩੩੪, ੪੨੩
 ਭੇਰਾ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ੧੯੭
 ਭੋਡ ੬੧

ਓਡ ਕਸੇਲ ੩੫੧
 ਢਾਂਬਾ ਵਾਲਾ ੪੨੪
 ਢੇਸੀ ੧੬੪

ਤਕੀ/ਤਕੀ ਖ਼ਾਨ ੧੯੨
 ਤਰਨਤਾਰਨ ੧੯੭, ੪੨੫
 ਤਰਾਵੜੀ/ਤਰਾਉੜੀ ੧੨੦-੨੧, ੩੮੩
 ਤਲਵੰਡੀ (ਸਾਬੋ) ੬੫, ੬੭, ੬੮, ੩੮੪
 ਤਲਵੰਡੀ (ਰਾਇ ਭੋਇ) ੧੦, ੨੫੯-੬੦
 ਤਲਵਨ ੩੩੯, ੩੯੯
 ਤਾਨਸੈਨ ੨੨੨
 ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ (ਸ਼ਹੀਦ, ਵਾਂ) ੧੮੩-੯੩
 ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ (ਗੋਬਾ, ਡੱਲੇਵਾਲੀਆ) ੩੨੫, ੩੩੦, ੩੫੬-੫੭
 ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ੨੨੬, ੨੫੫-੫੯, ੨੭੨-੭੭, ੨੭੯-੮੨, ੨੮੪-੮੫, ੩੮੭, ੩੯੨, ੪੦੨
 ਤੁਕੋ ਹੁਲਕਰ/ਤੁਕੋ ਜੀ ਹੁਲਕਰ ੩੯੬
 ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ, ਗੁਰੂ ੨੩-੨੫, ੨੮, ੩੧, ੧੪੬, ੧੬੮-੬੯, ੨੨੪, ੨੭੧, ੩੩੦, ੩੯੨, ੪੦੨, ੪੧੭, ੪੧੯
 ਤੈਮੂਰ ਸ਼ਾਹ/ਤਮੂਰ ਸ਼ਾਹ (ਅਹਿਮਦਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ) ੩, ੩੦੩, ੩੨੪, ੩੭੪, ੩੯੮
 ਤੈਮੂਰ ਲੰਗ/ਤਿਮਰਲੰਗ ੨੬੯
 ਤ੍ਰਿਪਤਾ ੧੦
 ਤ੍ਰਿਲੋਕਾ/ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ੬੭, ੮੫, ੪੩੧

ਥੰਮ੍ਹ ਸਾਹਿਬ (ਕਰਤਾਰਪੁਰ) ੩੧੭

ਦਇਆ ਸਿੰਘ (ਘੜੁੰਦੇ ਵਾਲਾ) ੩੫੬
 ਦਇਆ ਸਿੰਘ (ਭੱਲਾ) ੧੬੫
 ਦਇਆ ਰਾਮ (ਪੂਰਬੀਆ) ੧੯੩
 ਦਸੋਧਾ ਸਿੰਘ ੨੧੦
 ਦਮਦਮਾ (ਅਨੰਦਪੁਰ) ੧੬੬, ੧੭੦-੭੧
 ਦਮਦਮਾ—ਦੇਖੋ ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ
 ਦਯਾ ਸਿੰਘ (ਪਿਆਰਾ) ੩੪, ੫੯
 ਦਯਾ ਰਾਮ ੧੩੨
 ਦਯਾਲ ਸਿੰਘ (ਆਲੂਵਾਲ) ੨੧੧
 ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ੨੨੬, ੩੦੫
 ਦਰਵਾਰਾ/ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ੧੯੭
 ਦਲੇਲ ਸਿੰਘ ੧੬੯
 ਦਵਾਰਕਾ ੩੪, ੧੯੧
 ਦਾਦੂ (ਦਯਾਲ) ੧੦, ੭੧
 ਦਾਦੂ ਦਵਾਰਾ ੬੯-੭੧
 ਦਾਦੂ ਰਾਮ (ਪੰਡੋਰੀ, ਮਹੰਤ) ੩੩੨
 ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ੨੭੩

ਦਿਆਲ ਦਾਸ (ਨਿਰੰਜਨੀਆ) ੧੮੨, ੧੮੩
 ਦਿੱਲੀ ੧-੩, ੫, ੧੨, ੨੧, ੨੬, ੨੯, ੩੧, ੪੪, ੬੮, ੭੭, ੮੪, ੯੭, ੯੯, ੧੦੨, ੧੧੬, ੧੨੬, ੧੪੧, ੧੪੬, ੧੪੯, ੧੫੧-੫੩, ੧੭੩, ੧੭੭, ੧੯੪, ੧੯੮, ੨੦੫, ੨੧੫, ੨੨੧-੨੩, ੨੩੦, ੨੫੯, ੨੬੦, ੨੬੨, ੨੮੭, ੩੦੨, ੩੧੨, ੩੧੫-੧੬, ੩੨੨, ੩੨੭, ੩੩੭, ੩੪੯, ੩੬੫, ੩੮੩, ੩੮੫, ੩੯੫-੯੮, ੪੦੨-੦੩, ੪੦੭, ੪੧੩, ੪੧੬-੧੯, ੪੨੨, ੪੨੫, ੪੨੮

ਦਿਲੋ ਰਾਮ ੨੯੧, ੩੬੫-੩੭੦
 ਦੀਨਾ (ਕਾਂਗੜ)—ਦੇਖੋ ਕਾਂਗੜਾ
 ਦੀਨਾ ਨਗਰ ੩੭੧
 ਦੀਨਾ ਬੇਗ—ਦੇਖੋ ਅਦੀਨਾ ਬੇਗ
 ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ, ਬਾਬਾ ੧੭੩, ੨੧੦, ੪੩੪
 ਦੀਪ ਸਿੰਘ (ਚੁਕੋਹੀਆ) ੧੦੧
 ਦੁਨਾ ੪੩੧
 ਦੁਲਚਾ ਸਿੰਘ/ਦੂਹਲਾ ਸਿੰਘ ੪੦੮-੧੧, ੪੨੧
 ਦੂਣ (ਜਸਵਾਨ) ੪੪, ੯੯, ੧੧੫, ੧੨੦, ੩੧੩
 ਦੋਦਾ ੩੫੦
 ਦੌਲਤ ਖ਼ਾਨ ਲੋਧੀ ੧੩-੧੪, ੨੫੯, ੨੬੧-੬੬, ੨੬੯-੭੦

ਧਨੌਲਾ ੪੩੨
 ਧਰਮ ਸਿੰਘ (ਦਲ ਖਾਲਸਾ) ੨੧੦, ੨੪੫
 ਧਰਮ ਸਿੰਘ (ਪਿਆਰਾ) ੩੪
 ਧਰਮ ਸਿੰਘ (ਭਾਈ ਰੂਪਾ) ੮੫
 ਧਰਮ ਦਾਸ (ਜੋਧ ਨਗਰ) ੨੨੬
 ਧੋਗੜੀ ੩੨੧
 ਧੂ ਭਗਤ ੧੮੦

ਨਜੀਬ ਖ਼ਾਨ/ਨਜੀਬਉਦੌਲਾ, ਰੁਹੇਲਾ ੨, ੩੧੧-੧੨, ੩੧੫-੧੬, ੩੩੦, ੩੩੪, ੩੩੭, ੩੮੭, ੩੯੫-੯੮
 ਨਜੀਬਗੜ੍ਹ/ਨਜੀਬਾਬਾਦ ੩੧੬
 ਨੱਬਾ ਖਹਿਰਾ ੨੩੧-੩੩
 ਨੰਦ ਲਾਲ, ਭਾਈ ੧੨੬-੨੮
 ਨਨਕਾਣਾ ੧੯੭
 ਨਨਿਹੇੜਾ/ਮਨਹੇੜਾ ੩੭੮
 ਨਬੀ ਖ਼ਾਨ ੫੩
 ਨਰਾਇਣ ਦਾਸ—ਦੇਖੋ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ
 ਨਲਯੇਰੋ/ਨਰੇਲਾ ੧੫੨
 ਨਾਸਰ ਅਲੀ ੩੧੭, ੩੨੨
 ਨਾਹਨ ੪੦੭
 ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ੩੪੧
 ਨਾਹਰ ਖ਼ਾਨ ੪੮, ੫੭, ੮੯
 ਨਾਦਿਰ ਸ਼ਾਹ ਦੁਰਾਨੀ ੨-੩, ੨੧੩, ੨੨੦-੨੧, ੨੨੩-੨੪, ੩੦੩, ੪੦੨-੦੩

ਨਾਦੇੜ ੭੨
 ਨਾਦੋਣ ੧੧੦
 ਨਾਨਕ, ਗੁਰੂ ੧, ੩, ੭-੧੨, ੧੪, ੧੬, ੧੮-੧੯, ੨੨, ੨੫, ੨੮, ੩੧, ੩੬, ੫੧, ੭੧-੭੨, ੭੪, ੧੧੦, ੧੩੨, ੧੩੭, ੧੪੭, ੧੬੭, ੧੭੩, ੧੮੦-੮੧, ੧੮੩, ੨੨੪, ੨੫੮-੫੯, ੨੬੫, ੨੬੭-੬੯, ੨੭੨, ੨੭੯, ੨੮੩, ੨੯੧, ੩੦੩, ੩੨੨, ੩੬੦, ੩੬੨
 ਨਾਨਕ ਮਤਾ ੧੭
 ਨਾਨੂ ਸਿੰਘ ੧੬੪
 ਨਾਨੂ ਸਿੰਘ ੩੫੯
 ਨਾਨੂ ਮੱਲ, ਦੀਵਾਨ ੪੧੩
 ਨਾਭਾ ੩੮੪
 ਨਾਮਦੇਵ ੩੪
 ਨਾਰਨੌਲ ੩੩੦
 ਨਾਰੋਵਾਲ ੧੮੮
 ਨਿਹੰਗ ਖਾਨ, ਪਠਾਨ ੫੫
 ਨਿਖਾਸ ਚੌਕ ੨੧੮, ੨੨੦
 ਨਿਜਾਮ-ਉਲ-ਮੁਲਕ, ਨਿਜਾਮ/ਨਿਜਾਮ ਅਲੀ-ਦੇਖੋ ਗਾਜ਼ੀਉਦੀਨ
 ਨਿਬਾਹੂ ਸਿੰਘ ੨੮੯
 ਨੁਸ਼ਹਿਰਾ, ਢਾਲਾ ੨੨੬
 ਨੂਰਦੀਨ ੨੩੧
 ਨੂਰਦੀਨ ਦੀ ਸਰਾਂ ੨੩੫, ੨੪੫
 ਨੌਸ਼ਹਿਰਾ ਪੰਨੂਆਂ ੧੮੪
 ਪਹਾੜ ਮੱਲ ੨੦੦
 ਪੰਜਾਬ ੧੫, ੧੯, ੩੭-੩੮, ੭੭-੭੮, ੯੯, ੧੦੨, ੧੧੭, ੧੨੦, ੧੨੭, ੨੦੪, ੨੪੭, ੨੬੪, ੩੯੨, ੪੦੧
 ਪੰਜੈਵਲ/ਪੰਜੋਲਾ ੩੭੮
 ਪਟਨਾ ੩੭, ੧੨੮, ੨੧੬
 ਪਟਿਆਲਾ ੩੮੪, ੪੦੮, ੪੧੦, ੪੧੩
 ਪੱਟੀ ੭੮, ੯੮, ੧੮੫, ੧੮੬, ੧੮੮
 ਪਠਾਨਕੋਟ ੬੪, ੯੯, ੧੨੦, ੧੨੩
 ਪੰਡੋਰੀ ਮਹੰਤਾਂ ੧੧੧, ੩੩੨
 ਪਤਾਲਪੁਰੀ (ਕੀਰਤਪੁਰ) ੧੭੦
 ਪਰਮ ਸਿੰਘ ੬੬
 ਪੜੋਲ ੨੮੯, ੨੯੪
 ਪਾਇਲ ੯੬
 ਪਾਸ਼ਟਾ/ਪਾਛਡ ੩੧੮
 ਪਾਖਰ ਸਿੰਘ ੪੦੭, ੪੧੧
 ਪਾਣੀਪਤ ੯੮, ੧੧੭, ੧੨੦, ੩੩੭
 ਪਿਸ਼ੌਰ ਸਿੰਘ ੮੪
 ਪਿਸ਼ੌਰ/ਪੇਸ਼ਾਵਰ ੧੨੬, ੧੩੧, ੧੫੮, ੨੮੭
 ਪਿਥੋਰਾ/ਰਾਇ ਪਿਥੋਰਾ/ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਰਾਜ ਚੌਹਾਨ ੧੪੭, ੪੨੫

ਪਿਪਲੀ ਸਾਹਿਬ ੩੬੨
 ਪੀਰ ਮੁਹੰਮਦ ੨੦੦
 ਪੂਰਬੀਏ (ਮਨਸਾ ਰਾਮ ਤੇ ਦਇਆ ਰਾਮ) ੧੯੩
 ਪੈਂਦੇ ਖਾਨ ੨੩
 ਪ੍ਰਹਲਾਦ ੧੮੦, ੨੫੫
 ਵਗਵਾੜਾ ੯੮
 ਵੱਤਾ, ਮਸੰਦ ੫੩
 ਵਤੇ ਸਿੰਘ (ਬੰਦਈ) ੧੫੪
 ਵਤੇ ਸਿੰਘ (ਭਾਈ ਕਾ) ੬੬, ੮੫-੮੬, ੯੮, ੩੮੨
 ਵਰਜੁਲ ਖਾਨ/ਫ਼ੀਰੋਜ਼ ਖਾਨ ਮੇਵਾਤੀ ੧੨੧
 ਵਰਜੁਲਪੁਰ ੨੮੧
 ਵਰਜੁਲੇ ਖ਼ਾਂ/ਫੈਜ਼ੁਲਾ ਖ਼ਾਨ ੨੧੦, ੨੩੫, ੨੮੧
 ਵਰੀਦਕੋਟ ੩੫੦, ੩੫੨
 ਵਰੀਦ ਪਟਨ (ਪਾਕਪਟਨ) ੧੫
 ਵਰੀਦਾਬਾਦ ੧੯੯
 ਵਰੁੱਖਸੀਯਰ, ਬਾਦਸ਼ਾਹ ੧੨੨, ੧੨੮, ੧੩੫, ੧੫੨, ੧੫੪, ੧੫੬-੫੭
 ਫਿਲੌਰ ੩੯੯
 ਫੂਲ ੪੨੯-੩੦
 ਬਸੌਲੀ (ਜੰਮੂ) ੯੯, ੨੮੯, ੨੯੪, ੩੦੨, ੩੧੩
 ਬਹਾਦਰਸ਼ਾਹ, ਬਾਦਸ਼ਾਹ ੩, ੧੧੩, ੧੧੫-੧੬, ੧੧੮-੨੨, ੧੬੭-੬੮
 ਬਹਾਵਲਪੁਰ ੯੯, ੨੪੭, ੨੯੧
 ਬਹਿਲੂ ਮੱਲ ੨੯੧
 ਬਹਿਲੋ (ਭਾਈ) ੬੯, ੪੨੫
 ਬਹਿਲੋਲਪੁਰ ੪੦੬
 ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਸਿੰਘ ੧੬੪
 ਬੰਗਲਾ ਸਾਹਿਬ ੪੧੭
 ਬੰਗਾਲ ੧੭
 ਬਘੇਰਾ ਸਿੰਘ ੧੦੬
 ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ੧੮੫-੮੬, ੪੦੬-੧੩, ੪੧੬-੧੯, ੪੨੧, ੪੩੬
 ਬਚਨ ਸਿੰਘ ੧੩੨, ੩੯੨
 ਬਚਿੱਤ੍ਰ ਸਿੰਘ ੫੫
 ਬਜਰ ਸਿੰਘ ੧੦੮-੦੯
 ਬਜੀਦ ਖਾਨ/ਬਾਯਜੀਦ ਖਾਨ ੧੨੧, ੧੨੩, ੧੨੫
 ਬਜੀਰ-ਦੇਖੋ ਵਜ਼ੀਰ ਖ਼ਾਨ
 ਬਟਾਲਾ ੪੦੧
 ਬਠਿੰਡਾ ੬੫-੬੬, ੪੧੨, ੪੨੭
 ਬਡਾ ਡਿਹਰਾ-ਦੇਖੋ ਡੇਰਾ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ
 ਬਡੂੰਗਰ ੪੧੧
 ਬਣਵਾਲ ੩੮੪
 ਬਣੀਏ ਕੇ ੩੧੩

ਬਨੂੜ/ਛੱਤ ਬਨੂੜ ੮੯, ੯੧, ੪੧੨
 ਬਨੌਜ ਸਿੰਘ/ਬਨੌਦ ਸਿੰਘ, ਬਾਬਾ ੧੬੫, ੧੯੭, ੨੧੦
 ਬਦਰੀਨਾਥ ੧੭
 ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ੩, ੬੯, ੭੧, ੭੨, ੭੪-੮੨, ੮੫-੮੯,
 ੯੧-੧੦੫, ੧੦੭-੨੯, ੧੩੧-੪੧, ੧੪੩-੪੪,
 ੧੪੬-੪੮, ੧੫੦-੫੧, ੧੫੩-੫੭, ੧੬੫, ੧੯੮,
 ੨੦੫, ੩੮੨, ੪੦੨, ੪੦੪, ੪੦੫, ੪੩੧
 ਬਰਨਾਲਾ ੪੩੨-੩੩
 ਬਲਵੰਡ ੧੨
 ਬਲੋ ਸਿੰਘ ੧੦੧
 ਬਾਂਇ ਡਲ/ਵਾਂ ਡਲ/ਡਲ ਤੇ ਵਾਂ ੧੮੩
 ਬਾਂਗਰ ੮੦, ੮੨, ੩੨੯, ੩੯੫
 ਬਾਘੜ ਸਿੰਘ ੧੦੫, ੧੦੮
 ਬਾਜ ਸਿੰਘ ੭੮, ੯੩, ੯੫, ੯੯, ੧੧੫, ੧੨੩-੨੪,
 ੧੩੯, ੧੫੩
 ਬਾਦਲ ਸਿੰਘ ੧੮੮
 ਬਾਬਰ (ਬਾਦਸ਼ਾਹ) ੩, ੨੯, ੧੩੨, ੨੫੮, ੨੬੨-੬੭,
 ੨੬੯-੭੧
 ਬਾਲ ਗੁੰਦਾਈ ੧੫
 ਬਾਲਮੀਕ ੧੦
 ਬਾਲੋਵਾਲ/ਬਾਲਿਆਂਵਾਲੀ ੩੮੪, ੪੩੨
 ਬਿਆਸਾ ੩੭੦-੭੧
 ਬਿਸ਼ੇਬਰ ਦਾਸ ੩੭੦, ੩੭੨
 ਬਿਸਵਾਸ ਰਾਓ ੩੨੭
 ਬਿਹਾਰਾ ਸਿੰਘ ੪੩੬
 ਬਿੰਬੂ/ਬਿੱਬੂ ਕੀ, ਪਿੰਡ ੩੫੦
 ਬਿੰਡਾ ਸਿੰਘ ੩੪੧
 ਬਿਲਾਸਪੁਰ ੧੦੨, ੧੦੯
 ਬੀਕਾਨੇਰ ੩੨੯
 ਬੀਰ ਸਿੰਘ/ਬੀਰੂ ਸਿੰਘ ੪੩੫
 ਬੁੱਢਾ ਸਿੰਘ (ਭਾਈ ਕਾ) ੩੨੯, ੩੪੦, ੩੫੫, ੩੮੨-੮੩,
 ੪੩੨-੩੩
 ਬੁੱਢਾ (ਬਾਬਾ) ੧੬੧
 ਬੁਤਾਲਾ ੯੯
 ਬੁਰਜ (ਸਰਹੰਦ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਸਥਿਤ) ੩੮੦
 ਬੁਲਾਕਾ ਸਿੰਘ ੯੬, ੧੮੮, ੧੯੧
 ਬੂਟੇ ਸ਼ਾਹ (ਮੌਲਵੀ) ੬, ੨੩
 ਬੁੜੀਆ ੪੦੬
 ਬੋਰਮ ਖਾਨ/ਬ੍ਰਹਮ ਖਾਨ—ਦੇਖੋ ਇਬਰਾਹੀਮ ਲੋਧੀ
 ਬੋਤਾ ਸਿੰਘ, ਸ਼ਹੀਦ, ਭਾਈ ੨੩੪, ੨੩੫, ੨੩੭
 ਭੱਖਰ ੮੩, ੩੨੮, ੩੩੭
 ਭਗਤਾ, ਪਿੰਡ ੩੫੦
 ਭਗਤੂ ਭਾਈ ੬੬, ੬੯, ੮੧, ੮੫, ੮੬, ੯੮, ੧੬੧,
 ੧੬੪, ੩੮੩-੮੫, ੪੨੫-੨੭, ੪੨੯-੩੦

ਭਗਵੰਤ/ਮਹਿਤਾ ਭਗਵੰਤ ਰਾਏ ੨੦੧
 ਭੰਗਾ ਸਿੰਘ ੩੩੧
 ਭਡਾਣਾ/ਭੜਾਣਾ (ਪਢਾਣਾ) ੧੮੮, ੨੫੭
 ਭਦੌੜ ੩੮੪, ੪੩੨
 ਭਰਤਪੁਰ ੩੩੪, ੩੮੭, ੩੯੫, ੪੨੩
 ਭਾਉ—ਦੇਖੋ ਸਦਾਸ਼ਿਵ ਰਾਓ ਭਾਉ
 ਭਾਈ ਕਾ ਚੱਕ ੬੧
 ਭਾਗ ਸਿੰਘ ੧੫੪, ੩੩੧
 ਭਾਗਨਪੁਰ ੩੭੮
 ਭਾਦਸੌਂ ੩੨੨
 ਭਾਨੀ, ਬੀਬੀ ੧੭੮
 ਭੀਮ ਸਿੰਘ ੧੮੮, ੧੯੨
 ਭੀਮ ਚੰਦ ਕਹਿਲੂਰੀਆ ੪੪
 ਭੀਲੋਵਾਲ ੨੦੨, ੨੦੩
 ਭੁਸੇ ੧੮੫, ੧੮੮
 ਭੂਮੀਆ ੪੩੧
 ਭੋਗੜ ਸਿੰਘ ੧੮੮
 ਮਸਤ ਖਾਨ ੧੪, ੨੬੦
 ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ ੪੦੪
 ਮੱਸਾ ਰੰਘੜ ੨੨੬, ੨੨੮-੩੦, ੨੫੭
 ਮਹੰਤ ਸਿੰਘ (ਬੰਦਈ) ੧੬੪
 ਮਹਰਾਜ, ਪਿੰਡ ੬੭, ੮੫, ੪੨੯, ੪੩੧
 ਮਹਰਾਜ/ਮੇਹਰਾਜ (ਫੂਲ ਵੰਸ਼ ਦਾ ਵਡੇਰਾ) ੪੨੬
 ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ੪੦੭, ੪੧੧
 ਮਹਾਬਤ ਖਾਨ/ਖਾਨ ਮਹਾਵਤ ੧੨੧
 ਮਹਿਮਾ, ਪਿੰਡ ੬੧, ੩੫੦
 ਮੱਕਾ ੧੧੮
 ਮਜੀਠਾ ੨੨੬, ੨੩੦, ੨੪੫
 ਮਡਿਆਲਾ ੨੨੬, ੨੨੮
 ਮੰਡੀ ੧੦੭, ੧੧੦, ੧੨੪, ੧੨੯, ੧੩੮, ੩੦੨
 ਮੱਤਾ ੬੧, ੩੫੦
 ਮਤਾਬ ਕੋਟ ੨੪੭
 ਮਤਾਬ/ਮਹਿਤਾਬ ਸਿੰਘ ੨੨੭-੨੮, ੨੩੧, ੨੫੭,
 ੨੭੨-੭੩
 ਮਥੁਰਾ ੩੨੮, ੩੩੩-੩੪
 ਮਥੁਰਾ ਦਾਸ ੩੯੫
 ਮਦਰਾ/ਮਿਦਰ, ਪਿੰਡ ੧੮੮
 ਮਦੀਨਾ ੨੦
 ਮਨਸਾ ਰਾਮ ੧੯੩
 ਮਨਸੂਰ/ਮਨਸੂਰ ਅਲ ਹਲਾਜ ੨੧੯, ੨੭੧, ੨੭੬
 ਮਨਸੂਰ ਅਲੀ/ਮਨਸੂਰ ਅਲੀ ਖਾਨ ੩੧੨
 ਮਨੀ ਸਿੰਘ (ਸ਼ਹੀਦ) ੬੯, ੧੬੪, ੨੧੦, ੨੧੫-੨੦,
 ੨੪੬, ੨੮੯, ੨੯੧, ੩੮੬, ੩੯੨, ੪੦੨
 ਮਨੀ ਮਾਜਰਾ ੪੦੬, ੪੦੯
 ਮਰਦਾਨਾ ੧੨, ੧੪, ੧੬, ੧੮, ੨੦, ੨੬੫

ਮਰੇ ਕੈਪਟਨ—ਦੇਖੋ ਮਾਲੀ
 ਮਲੂਾਰ/ਮਲਹਾਰ ਰਾਓ ਹੋਲਕਰ ੩੯੬-੯੮
 ਮਲੇਰ ਕੋਟਲਾ ੯੧, ੯੬, ੯੮, ੧੧੬, ੩੩੯, ੩੫੫,
 ੩੮੪, ੩੯੮, ੪੩੨
 ਮਾਹੀ ਸਿੰਘ ੧੦੧
 ਮਾਛੀਵਾੜਾ ੫੨, ੫੩
 ਮਾਧੋ ਸਿੰਘ ੩੦੪
 ਮਾਨ ਸਿੰਘ ੧੦੦
 ਮਾਨੀ/ਮਾਨੀ ਖਾਨ ੫੬, ੩੫੮-੫੯
 ਮਾਲਵਾ ੮੩, ੩੨੯, ੩੪੦
 ਮਾਲੀ ਸਿੰਘ (ਆਲੀ ਸਿੰਘ ਦਾ ਭਰਾ) ੮੫, ੧੫੩
 ਮਾਲੀ ਸਿੰਘ (ਪਵਾਨੀਆ) ੧੮੮
 ਮਾਲੀ ਸਿੰਘ (ਰਾਮਗੜ੍ਹੀਆ) ੩੬੭-੬੯
 ਮਾਲੀ, ਜੱਟ, ਸੰਧੂ ੪੦੪
 ਮਾਲੀ/ਮਰੇ, (ਕਪਤਾਨ) ੫, ੭, ੯, ੨੨, ੧੫੭, ੩੮੦,
 ੩੯੫, ੪੦੨, ੪੦੪
 ਮਾੜੀ ਕੰਬੋ ੧੮੬, ੨੨੮, ੨੩੭, ੨੯੮, ੩੧੩, ੪੦੫
 ਮਿਤ ਸਿੰਘ ੩੩੦-੩੧
 ਮੀਰ ਖਾਨ ੧੪, ੨੬੦
 ਮੀਰ ਮੰਨੂ ੩੦੪, ੩੦੭, ੩੦੯-੧੦, ੩੧੨, ੩੩੧-੩੩
 ਮੀਰਕੋਟ ੨੨੭, ੨੩੧, ੨੪੯, ੨੫੭, ੪੩੫-੩੬
 ਮੀਰੀ/ਮੀਰੀ ਸਿੰਘ ੧੩੩, ੧੬੩, ੧੬੫
 ਮੁਹਕਮ ਸਿੰਘ (ਪਿਆਰਾ) ੩੪
 ਮੁਹੰਮਦ ਸ਼ਾਹ/ਮੁਹੰਮਦ ਸ਼ਾਹ ਰੰਗੀਲਾ ੨੨੧, ੩੧੧, ੩੧੨
 ਮੁਹੰਮਦ, ਹਜਰਤ ੩੦, ੧੮੨, ੨੨੧, ੨੬੬, ੨੬੮
 ਮੁਹੰਮਦ ਤਕੀ ੧੯੯
 ਮੁਕਤਸਰ ੬੨, ੪੦੨
 ਮੁਚਕੰਦ ੪੭
 ਮੁਦਕੀ ੪੦੭
 ਮੁਰਤਜਾ ਖਾਨ ੧੯੯
 ਮੁਲਤਾਨ ੫੩, ੧੨੬, ੨੮੫, ੨੯੧, ੩੨੮, ੩੩੭,
 ੩੪੯, ੩੭੭
 ਮੂਨਕ ੯੮, ੪੩੧
 ਮੁਲੇਪੁਰ ੪੧੨
 ਮੋਹਰ ਸਿੰਘ ੧੭੩, ੧੭੫
 ਮੋਘ ਸਿੰਘ ੧੮੮
 ਮੋਰਠ ੩੩੦
 ਮੋਹਨ ੬੯, ੪੨੬-੨੭, ੪੨੯-੩੦
 ਮੋਹੀ (ਨਜ਼ਦੀਕ ਦਾਖਾ) ੫੪
 ਮੋਮਨ ਖਾਨ ੧੮੯, ੧੯੩
 ਮੋਰਿੰਡਾ ੫੬, ੩੫੫-੫੭, ੩੫੯
 ਯਹੀਆ ਖਾਨ/ਅਹੀਆ ਖਾਨ ੨੮੫

ਰਕਾਬ ਗੰਜ ੪੧੮

ਰਘੂ ੪੩੧
 ਰਣ ਸਿੰਘ ੩੫੬
 ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ੧੦੮
 ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਮਹਾਰਾਜਾ) ੫
 ਰਣਜੋਰ ਸਿੰਘ ੧੦੮
 ਰਤਨ ਸਿੰਘ ੪, ੯, ੨੨, ੧੨੧, ੧੫੩, ੧੬੮, ੧੭੦,
 ੧੭੫, ੨੧੨, ੨੨੦, ੨੩੪, ੨੩੭, ੨੪੪, ੨੫੧,
 ੨੫੫, ੨੮੫, ੩੦੨, ੩੦੫, ੩੦੯, ੩੧੧, ੩੩੭,
 ੩੫੫, ੩੭੦, ੩੭੨, ੩੭੭, ੩੮੨, ੩੯੪, ੪੦੨,
 ੪੦੪, ੪੩੬
 ਰੱਤੋ ਕੀ ੧੮੮
 ਰਾਇ ਸਿੰਘ ੬੪, ੨੨੭, ੨੩੨-੩੩, ੩੮੨
 ਰਾਇ ਭੋਇ—ਦੇਖੋ ਤਲਵੰਡੀ
 ਰਾਇ ਮਲ ੩੩੫, ੩੩੭
 ਰਾਏਪੁਰ ੫੮, ੧੭੦, ੩੨੫, ੩੩੯
 ਰਾਏ ਬੁਲਾਰ ੧੦
 ਰਾਹੋਂ ੯੮
 ਰਾਘੋ/ਰਘੁਨਾਥ ਰਾਓ ੩੯੬
 ਰਾਜਪੁਰਾ ੩੧੭
 ਰਾਜਾਸਾਸੀ ੨੨੬
 ਰਾਜਾ ਤਾਲ/ਰਾਜੇ ਤਾਲ ੩੬੨
 ਰਾਣੀਆ ੪੧੩
 ਰਾਮਸਰ ੩੦੬
 ਰਾਮ ਸਿੰਘ (ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਦਾ ਭਰਾ) ੯੫
 ਰਾਮ ਸਿੰਘ (ਭੱਲਾ) ੧੬੫
 ਰਾਮ ਸਿੰਘ (ਲੰਬੇ ਹੋਹਰ) ੨੫੦
 ਰਾਮਗੜ੍ਹ ੩੩੪
 ਰਾਮ ਚੰਦਰ (ਅਵਤਾਰ) ੯-੧੧, ੩੦, ੧੪੭, ੨੫੭
 ਰਾਮ ਤੀਰਥ ੨੧੭, ੨੩੩
 ਰਾਮਦਾਸ, ਗੁਰੂ ੨੨, ੧੬੭, ੧੭੨, ੩੦੬
 ਰਾਮ ਦਿਆਲ (ਫਕੀਲ) ਰਾਇ ੪੧੮
 ਰਾਮ ਰਾਇ ੨੭
 ਰਾਮਾ ਰੰਧਾਵਾ ੨੨੬, ੨੩੦
 ਰਾਮਾ/ਰਾਮ ਸਿੰਘ ੬੭, ੮੫, ੪੩੧
 ਰਿਸ਼ੀਕੇਸ਼ ੧੭
 ਰੁਹੇਲਾ—ਦੇਖੋ ਨਜੀਬ ਖਾਨ/ਨਜੀਬਉਦੌਲਾ ਰੁਹੇਲਾ
 ਰੁਡਯਾਲਾ/ਰੁਡਾਲਾ ੨੩੪
 ਰੂਪ ਚੰਦ, ਭਾਈ ੬੬, ੬੯, ੮੫
 ਰੋਹਤਾਸ/ਰਵਤਾਸ ੩੭੫
 ਰੋਪੜ ੪੪, ੫੫, ੮੩, ੮੯, ੪੦੦
 ਰੋਮ/ਰੂਮ ੪੦੪
 ਰੋੜੀ ਸਾਹਿਬ ੧੯੭
 ਰੋਣੀ ੬੦, ੩੫੫
 ਲਹਿਲ ੪੧੧

ਲਹੌਰ (ਲਾਹੌਰ) ੧੦, ੨੨, ੩੪, ੪੦, ੫੩, ੯੭,
 ੧੦੧-੦੨, ੧੧੯, ੧੨੧, ੧੨੬, ੧੨੯, ੧੩੧,
 ੧੩੩-੩੬, ੧੫੮, ੧੮੨, ੧੮੫-੮੬, ੧੮੮-੯੦,
 ੧੯੪, ੧੯੮, ੧੯੯, ੨੦੧-੦੪, ੨੦੮, ੨੧੧,
 ੨੨੦-੨੩, ੨੨੫-੨੭, ੨੩੦, ੨੪੦, ੨੪੭-੪੮,
 ੨੫੧, ੨੭੨-੭੪, ੨੮੫, ੨੮੭, ੩੦੩-੦੪,
 ੩੧੨-੧੩, ੩੧੫, ੩੨੪, ੩੨੭-੩੦, ੩੩੨-੩੩,
 ੩੩੭-੩੯, ੩੬੦-੬੧, ੩੬੫-੬੬, ੩੭੩-੭੫,
 ੩੭੭, ੩੮੩, ੩੮੫, ੩੯੮-੯੯, ੪੦੧, ੪੩੫

ਲਹੌਰਾ ਸਿੰਘ ਕਲਾਲ ੧੬੩, ੧੬੪

ਲਖਨਊ ੩੧੨

ਲਖਪਤ ਰਾਏ/ਲੱਖੂ ੨੧੭, ੨੮੬, ੨੮੯, ੨੯੮, ੩੦੨-
 ੦੫

ਲਖਮੀਰ ਸਿੰਘ ੧੮੭, ੧੯੨-੯੩

ਲਖਮੀਰ ਚੌਧਰੀ/ਲਖਮੀਰ ਰਾਏ ੫੪-੫੫, ੫੯

ਲਖੀ ਜੰਗਲ/ਜੰਗਲ ੨੨੭, ੩੦੦

ਲਛਮੀ ਨਰਾਇਣ ੩੪੧, ੩੪੩

ਲੱਛੀ ਰਾਮ ੨੯੦

ਲੰਡਨ ੫-੭, ੪੦੪

ਲੱਧਾ ਸਿੰਘ ੨੪੯-੫੦

ਲੱਲਾ ਬੇਗ ੨੩

ਲੁਧਿਆਣਾ ੫

ਲੋਹਗੜ੍ਹ ੧੨੦-੨੧, ੧੨੩

ਲੋਣੀ ਅਖਤਰ ੨

ਵਸਾਵਾ ਸਿੰਘ ੧੮੭

ਵਜ਼ੀਰ ਖ਼ਾਨ ੪੮, ੫੫, ੫੭, ੮੪, ੮੬-੮੯, ੯੧-੯੨,

੯੪, ੯੫, ੧੦੨, ੧੧੫, ੧੧੭, ੧੨੧, ੧੫੨-੫੩,

੩੮੦, ੪੦੨

ਵਡਭਾਗ ਸਿੰਘ, ਬਾਬਾ ੧੧੧, ੩੧੭-੧੮, ੩੨੧, ੩੨੨